246 **Durand,** Guillaume (Guilelmus Durandus). Rational ou Manuel des I Offices, ou Raisons mystiques et historiques de la Liturgie catholique. Ed. by Ch Barthélémy. 5 vols., 2615 pp. text, heavily annotated. 8vo. Wrpps. Paris 1854. $1
A nice set of this basic source for the liturgy and symbolism of Catholic worship

249 **Durandus,** William. The Symbolism of Churches and Church Ornaments. A Translation of the First Book of the Rationale Divinorum Officiorum. Ed. by Neale and Webb. 195 pp. text, ext. notes, introd., index. 8vo. London 1906.
Sold

250 **Durandus,** Guilelmus. Rationale divinorum officiorum. 568 leaves text of the manual of church usage, index, some age browning. Cont. tooled leather, worn. Leyden "Sumptibus Philippi Tinghi Florentini" 1574. $85.00
The Leyden edition, first printed in 1572, is the last Latin edition of the important liturgical text that encompasses all information on which religious iconography based itself for many years. This is a good working copy.

Ulrich Middeldorf

Ulrich Middeldorf

German class of Ulrich de
+ 1296, buried in S.
Maria sopra Minerva
cf. Berthier, L'église de la
Minerve, Roma 1910, I 196 ff
From the Library of
S. Marco in Florence

The first book translated
by J.M. Neale + B. Webb London 1906
(the IX book translation)
Durandus
Johannes
Paris c. 1165

RATIONALE DIVINORVM OFFICIORVM

A R. D. GVILIELMO DVRANDO Mimatensi Episcopo, I.V.D. clarissimo concinnatum: atq; nunc recens vtilissimis Adnotationibus illustratum.

Adiectum fuit praterea aliud Diuinorum officiorum Rationale ab Ioanne Beletho Theologo Parisiensi, ab hinc ferè quadringentis annis conscriptum, ac nunc demùm in lucem editum;

Cum duplici, vno prioris, altero posterioris Rationalis Indice locupletissimo.

VENETIIS, Apud Gratiosum Perchacinum.

Della Lib.ª 1568. M.ª di S. Marco

Ulrich Middeldorf

Ad usum F. Ioannis Bapt.ę de Parisijs
Lectoris
D. Marci.

Della Libreria di Mon.r
di S. Marco di Firenze
de Pred.i

NICOLAVS DOARD CAMPANVS, DOCTRINA, ET MORIBVS CLARISSIMO VIRO, D. Nicolao Doard, fratri lectißimo, Marciliacenſis Eccleſiæ apud Sequanos præfecto vigilantißimo. S.

NAE ſummus ille Orator, ſummus Senator, ſummus denique Imperator M Cato, ſcitè ac grauiter adſeuerabat non minus negotij, quàm otij rationem reddendam, lectißimè frater, ratus magnus ille vir, omneis cogitationes & commentationes animi, omnes conatus & labores mortalium, nuſquàm aliò eſſe referendos, quàm ad communem omnium vtilitatem, atque poſteritatis ornamentum. Lepidum certè, & dignum homine Stoico reſponſum: cuius fides ac induſtriæ & domi & foris, in Senatu, in acie, in toga, in vniuerſo denique orbe terrarum, priuatim ac publicè explorata probataq; fuit. Cum enim natura ipſa canem ad venatum, equum ad curſum, auem ad volatum inſtituerit, hominem autem ipſum, tanquàm diuinum animal, in lucem ediderit, ad laborem, gloriam, & imperium compoſitum, ingenui ac liberaliter inſtituti eſt animi, in omnibus vitæ partibus munus ad ipſum tueri & colere, quod incumbit; diſſoluti autem, peruerſi & immanis, contraria rapere, voluptates ſectari, & hanc naturæ dignitatem negligere. In quos, veluti inutiles, inanes, & procos Penelopes, rectè conuenit illud Horatianum. Nos numerus ſumus, nati conſumere fruges. Quod multò ante eleganter expreſſerat Home. Ετωσιον αχθος αρουρης. Quam quidem ego ignauiæ & ſocordiæ fœdiſſimam notam à me longiſſime arcendam ſemper exiſtimaui, cùm ipſa naturæ lege præditus, tum Catonis noſtri exemplo, atque Alexandri Magni Apophthegmate inſtitutus. Interrogatus enim ille quid eſſet in rerum natura præclariſſimum & maximè regium, reſpondit. Τὸ μὲν πονεῖν βασιλικὸν τὸ δὲ τρυφᾶν, ἀθλιόν ἐστιν: Etenim, vt eſt celebre apud Græcos prouerbium, Θεοὶ τ' ἀγαθὰ τοῖς πόνοις πωλοῦνται. Itaque, lectiſſimè frater, cùm poſt ſex plus minus annos, funeſta temporum iniuria, Campania bello flagrante, è medio ſtudiorum meorum curſu reuocatus, Lugdunum diuertiſſem, penè hoſpes, mearum partium eſſe putaui, de ingenij mei cultu vehementius laborare ne eius acies torpore & ſitu obducta, langueret vel extingueretur. Ad quod meum inſtitutum non tam quæſita, quàm nata viſa eſt mihi occaſio in Typographica militia; cuius saxum grauiſſimum voluere (vt Siſyphus ille apud Inferos) & laboris eſt multi, & diligentiæ induſtriaq; non vulgaris. Quod quidem munus cùm poſt tot annos ſedulò pro ingenij mei facultate obiiſſem, iudicaui non alienum eſſe à mea in te obſeruantia, vt aliquid ſtylo, licet rudi & ineleganti, exigerem, quod tibi fore gratiſſimum meritoque deuouendum videretur: cum vt me ab illa grauiſſima inſciitiæ vel ignauiæ iniuria vindicarem; tum verò, vt immortalem tuæ virtutis, & multorum atque adeò ſummorum in me tuorum officiorum memoriam poſteritati relinquerem. Cum itaque inter hæc quotidiana mentis curricula, ἰλιὰς Scriptorum in omni diſciplinarum genere ſeſe offerret, ecce incidit in manus, Gulielmi Durandi, hominis ſanè laudatiſſimi virique iuris doctoris & Profeſſoris Τὸ Πρόχειρον, ſeu (vt ille appellat) Rationale diuinorum officiorum. In quo quidem nihil ἐκ παρέργου καὶ τῆς γνώμης poſitum eſſe diuina propè diuini authoris lectio, pijs lectoribus ijſdemq; Chriſtianis omnibus ſatis oſtendit. Itaque idipſum opus caſtigandum & expoliendum eò lubentius ſuſcepi, quod te iam à puero primarum artium facultate, ſcientia & eloquentia præditum, muſiſq; dicatum iam impenſius ſacrarum literarum lectioni incumbentem, eaq; ſtudia & diurna & nocturna verſantem manu viderem. Sicq; mihi conſentaneum viſum eſt, vt ſcriptoris pia & Chriſtiana admodum lectio, ſuo lectori ex omni parte reſponderet vel omninò quadraret. Quod autem ad Gulielmum Durandum attinet, principio quàm argutè, quam eleganter & expedite totam Iuris ciuilis molem in vnum corpus collegerit, collectam in ſpeculo expreſſa facie, & (quod aiunt) ad vnum effinxerit, neutiquam eis eſt obſcurum, qui in publicis forenſibuſque iudicijs quotidiè verſantur. A cuius facultatis ſtudio ille

paulùm feriatus, mutata fortuna, ad alteram longè celeberrimam ac pijssimam iuris partem; Οκτα-λογία dicitur, animum conuertit. Quam ita accuratè & perspicuè tractauit, vt ad eam, quam attingit rei diuinæ ἰδέαν, nihil possit a quoquam iure desiderari, vel certe debeat. Nos verò tanti authoris nomine, simulq; rei dignitate adducti, diligenti & fideli opera præstitimus, primum vt loci communes, seu rerum insignium capita suo ordine progrederentur. Proximè vt dictio Græca, quæ multos suprà annos corrupta & neglecta iacuerat, inscitiæ aut certè negligentiæ hoc recognitionis munus facitantium, iam tandem aliquando suæ pristinæ sedi & integritati redderetur. Præterea, ne quid ad integram tanti operis laudem deesset, capita quæque summarijs argumentis illustrauimus, quorum index cum fidelis tum copiosus est præfixus. Locus insuper vel sub obscuros vel ancipites adnotationibus aperuimus, ad authoris mentem & orationem, quam fieri potuit, propijssime accedentes. Neque enim hic Attiquos sales, aut fluentes numeros expectabis, sed planam, simplicem, & pene legibus artis solutam orationem. Ita enim vel illa tempora erant dura, vel idipsum ferebat Theologicæ facultatis ratio, propriam & singularem sibi (vt quæque artes) dicendi methodum sortita. Cæterùm in eo castigando, ornando & ditando ita sumus versati, vt nouum potius, quàm interpolatum opus videatur. Reliquum est, lectissime frater, te & æquum Lectorem rogatos velle, vt hosce nostros conatus, liberales illos quidem & alacres, in lucem editos, cum in communem omnium studiosorum gratiam, tum in testimonium meæ erga te obseruantiæ & amicitiæ, æquis animis excipiatis, maiora in posterum Dijs iuuantibus, accepturi. Bene vale, Lugduni, e Typographia, diebus Februarijs. M. D. L X V.

OPERIS TOTIVS SECTIO.

Accesserunt huic Libri partiales Octo; quorum Primus, Ecclesiam, eiusque loca, ac sacramenta, ornamentaque.

Secundus, Eiusdem Ecclesiæ Ministros, Officiaque diuina.

Tertius, Pontificum, cæterorumque Ecclesiæ Ministrorum, Sacrificorumque ornamenta condecentia.

Quartus, Missam eiusque sacra mysteria.

Quintus, Diuina cum nocturna, tum diurna officia.

Sextus, Dominicas, earumq; officia, & quatuor Temporum Ieiunia, cæterasque festiuitates.

Septimus, Sanctorum dies festos, solennesque.

Octauus, Computum seu Calendarium, eiusque Appendices suis quique locis atque Capitulis luculentissimè complectuntur.

ELENCHVS LIBRORVM ET CAPITVM.

Capita libri primi.

E Ecclesia & eius partibus.cap.j. fol.3.
De altari.ca.ij. 7
De picturis,& cortinis,& ornamentis Ecclesiæ. capit.iij. 9
De campanis.ca.iiij. 19
De cœmiterijs, & alijs locis sacris, & religiosis cap.v.fol. 15
De Ecclesiæ dedicatione cap.vj. 16
De altaris consecratione cap.vij. 22
De cõsecrationibus& vnctionibus c.viij.25
De Ecclesiasticis sacramentis cap.ix. 28

Secundi libri capita.

De ministris,& ordinibus Ecclesiasticis, & de eorum officijs cap.j.fol. 30
De cantore cap.ij. 35
De psalmista cap.iij. ibid.
De ostiario cap.iiij. 36
De lectore cap.v. ibid.
De exorcista cap.vj. ibid.
De acolytho cap.vij. 37
De subdiacono cap.viij. ibid.
De diacono cap.ix. ibid.
De sacerdote cap.x. 39
De episcopo cap.xj. ibid.

Tertij libri capita.

De indumentis, seu ornamentis Ecclesiæ, Sacerdotum atque Pontificum, & aliorum ministrorum cap.j. 42
De amictu cap.ij.fol. 44
De alba cap.iij. ibid.
De zona seu cingulo cap.iiij. ibid.
De stola cap.v. 45
De manipulo cap.vj. 46
De casula seu planeta cap.vij. ibid.
De caligis,& sandalis cap.viij. 47
De succinctorio & orali cap.ix. 48
De tunica cap.x.fol. eod.
De dalmatica cap.xj. ibid.
De chirotheca cap.xij. 49
De mitra cap.xiij. 50
De anulo cap.xiiij. 51
De baculo pastorali cap.xv. ibid.
De sudario cap.xvj. 52
De pallio cap.xvij. ibid.
De quatuor coloribus, quibus Ecclesia in ecclesiasticis vtitur indumẽtis c.xviij.54
De indumentis legalibus, seu veteris testamenti cap.xix. 55

Quarti libri capita.

De missa, & singulis, quæ in missa aguntur cap.j.fol. 58
De quinque psalmis, quos Pontifex celebraturus dicit cap.ij. 62
De capitis compositione, & manuum lotione cap.iij. ibid.
De aquæ benedictæ consecratione,& aspersione cap.iiij. 63
De officio seu introitu missę cap.v.fol. 64
De accessu sacerdotis ac Pontificis ad altare,& de processione cap.vj.fol. 65
De confessione facienda in missa ca.vij. 68
De incenso benedicendo, & in turibulum mittendo cap.viij. ibid.
De osculo altaris, & libri cap.ix. 69
De turificatione cap.x. 70
Qualiter episcopus vel sacerdos, & ministri ad altare stare debent cap.xj. ibid.
De Κύριε ἐλέησον cap.xij. 71
De gloria in excelsis cap.xiij. ibid.
De salutatione ad populum ca.xiiij. ibid.
De oratione seu collecta cap.xv. 74
De epistola cap.xvj. 77
De reuerentia post lectam Epistolam facienda cap.xvij. 78
De confessione sacerdotis, vel episcopi & ministrorum cap.xviij.fol. eod.
De graduali cap.xix. ibid.
De alleluia cap.xx. 79

De

De tractu cap.xxj. 80
De prosa seu sequentia cap.xxij. 81
De mutatione sacerdotis cap.xxiij. 82
De euangelio cap.xxiiij. ibid.
De symbolo cap.xxv. 87
De prædicatione cap.xxvj. 90
Secũda pars missæ ī offertorio c.xxvij. ibid.
De manuum ablutione cap.xxviij. 91
De paliis,& corporalibus cap.xxix. ibid.
De oblatione sacerdotis, & de officio ministrorũ circa illã, & de platena,& de oblationibus populi,& clericorũ ca.xxx. 92
De secunda turificatione cap.xxxj. ibid.
De inclinatione sacerdotis,& osculatione, ac oratione cap.xxxij. 96
De præfatione cap.xxxiij. 97
De sanctus cap.xxxiiij. 99
De secreta vel canone missæ ca.xxxv. 100
De expositione canonis,qui incipit:Te igitur cap.xxxvj. 101
De secunda parte canonis, scilicet:Memento domine cap.xxxvij. 103
De tertia parte canonis cap.xxxviij. ibid.
De quarta parte canonis cap.xxxix. 104
De quinta parte canonis cap.xl. 106
De sexta parte canonis cap.xlj. 107
De septima parte canonis cap.xlij. 113
De octaua parte canonis cap.xliij. 117
De nona parte canonis cap.xliiij. 119
De decima parte canonis cap.xlv. 120
De vndecima parte canonis cap.xlvj. ibid.
De oratione dominica, Pater noster &c. cap.xlvij. 123
De expositione dominicæ orationis capitu.xlviij. 124
Tertia pars missæ, de silentio post dominicam orationem cap.xlix. 127
De resumptione patenæ cap.l. ibid.
De fractione hostiæ cap lj. ibid.
De agnus dei cap.lij. 131
De pacis osculo cap.liij. 132
Quarta pars missæ. & primo,de communione sacerdotis cap.liiij. 133
De persuasione cap.lv. 134
De postcommunione cap.lvj. 135
De oratione nouissima. & de, Ite,missa est cap.lvij. ibid.
Quare sacerdos humerum Pontificis osculatur cap.lviij. 136
De benedictione nouissima cap.lix. ibid.

Quinti libri capita.

De diuinis officijs, tam nocturnis, quàm diurnis in genere cap.j. 137
Quid sit officium, & de eius institutione & partibus cap.ij. 139
De nocturnis cap.iij. 148
De matutinis laudibus cap.iiij. 152
De prima cap.v. 156
De tertia cap.vj. 159
De sexta cap.vij. 160
De nona cap.viij. ibid.
De vesperis cap.ix. 161
De completorio cap.x. 162

Sexti libri capita.

De officijs dominicarũ,specialiter, & quarundam feriarũ, & festiuitatũ Domini: & ieiuniorũ quatuor temporũ ca.j. 164
De tempore aduentus cap.ij. 167
De prima dñica aduentus Dñi ca.iij. 171
De secunda dñica aduentus dñi ca.iiij. 172
De tertia dñica aduentus dñi cap.v. ibid.
De quarta feria, & ieiunijs quatuor temporum cap.vi. 173
De alijs ieiunijs cap.vij. 174
De officio quartæ feriæ cap.viij. 176
De sexta feria cap.ix. ibid.
De sabbato cap.x. 177
De dñica quarta aduentus dñi ca.xj. ibid.
De vigilia natiuitatis domini cap.xij. 179
De officio natiuitatis domini ca.xiij. ibid.
De dominica infra octauam natalis domini cap.xiiij. 182
De festo circuncisionis cap.xv. 183
De festo epiphaniæ cap.xvj. 184
De octaua Epiphaniæ cap.xvij. 186
De prima dñica post epiphaniã c.xviij. ibi.
De dñica secũda post epiphaniã c.xix. 187
De dñica tertia post epiphaniã ca.xx. 188
De dñica quarta post epiphaniã c.xxj. 189
De dñica quinta post epiphaniã c.xxij. ibi.
De dñica sexta post epiphaniã c.xxiij. ibid.
De dominica Septuagesimæ ca.xxiiij. 190
De officio Septuagesimæ cap.xxv. 192
De sexagesima cap.xxvj. 193
De quinquagesima cap.xxvij. ibid.
De fer.iiij.in capite ieiuniorũ c.xxviij. 196
De quinta feria cap.xxix. 198
De sexta feria cap.xxx. ibid.
De sabbato cap.xxxj. ibid.
De prima dñica quadragesimę c.xxxij. ibid.
De secunda feria cap.xxxiij. 199
De tertia feria cap.xxxiiij. 200
De quarta feria cap.xxxv. ibid.
De quinta feria cap.xxxvj. ibid.

De sexta feria cap.xxxvij. ibid.
De sabbato cap.xxxviij. 201
De secūda dñica quadragesimę c.xxxix. ibi.
De secunda feria cap.xl. 202
De tertia feria cap.xlj. ibid.
De quarta feria cap.xlij. ibid.
De quinta feria cap xliij. ibid.
De sexta feria cap.xliiij. 203
De sabbato cap.xlv. ibid.
De dñica tertia quadragesimę c.xlvj. ibid.
De secunda feria cap.xlvij. 204
De tertia feria cap.xlviij. ibid.
De quarta feria cap.xlix. ibid.
De quinta feria cap.l. 205
De sexta feria cap.lj. ibid.
De sabbato cap.lij. ibid.
De dñica quarta quadragesimę ca.liij. 206
De secunda feria cap.liiij. 207
De terria feria cap.lv. 208
De quarta feria cap.lvj. ibid.
De quinta feria cap.lvij. 210
De sexta feria cap.lviij. ibid.
De sabbato cap.lix. ibid.
De dñica quinta in passione dñi ca.lx. 211
De secunda feria cap.lxj. 212
De tertia feria cap.lxij. ibid.
De quarta feria cap.lxiij. 213
De quinta feria cap.lxiiij. ibid.
De sexta feria cap.lxv. ibid.
De sabbato cap.lxvj. ibid.
De dñica sexta i ramis palmarū c.lxvij. 214
De secunda feria cap.lxviij. 215
De tertia feria cap.lxix.fol. 216
De quarta feria cap.lxx. ibid.
De quinta feria cap.lxxj. 217
De eadem.v.feria cap.lxxij. ibid.
De diuino officio cap.lxxiij. 220
De eadem.v.feria cap.lxxiiij. 221
De officio missæ ipsius quintæ feriæ capitu.lxxv. 224
De denudatione altarium cap.lxxvj. 226
De die paraseues cap.lxxvij. 227
De sabbato Paschæ cap.lxxviij. 231
Per quem,quomodo, & quare agni de cera fiant cap.lxxix. 232
De benedictione cerei cap.lxxx. ibid.
De lectionibus & tractibus cap.lxxxj. 233
De benedictione baptismi .seu fontium. Vbi etiam agitur de cæteris cathecuminorum cap.lxxxij. 236
De baptismo,vbi etiam agitur de vestibus, quas neophyti quarto die deponunt, & de patrinis cap.lxxxiij. 238
De confirmatione cap.lxxxiiij. 241
De missa cap.lxxxv. ibid.
De sancto die Paschæ cap.lxxxvj. 244
De die sancto Paschæ cap.lxxxvij. 246
De diurno officio Paschæ cap.lxxxviij. 247
De septē diebus post Pascha ca.lxxxix. 249
De secunda feria post Pascha cap.xc. 254
De tertia feria post Pascha cap.xcj. ibid.
De quarta feria post Pascha cap.xcij. ibid.
De quinta feria post Pascha cap.xciij. 255
De sexta feria post Pascha cap.xciiij. ibid.
De sabbato in albis cap.xcv. ibid.
Alia expositio dictorum septem dierum cap.xcvj. 256
De prima dñica post Pascha ca.xcvij. ibid.
De secūda dñica post Pascha ca.xcviij. 257
De dñica tertia post Pascha ca.xcix. ibid.
De dñica quarta post Pascha cap.c. 258
De dominica rogationum cap.cj. ibid.
De rogationibus cap.cij. ibid.
De vigilia Ascensionis cap.ciij. 260
De festo Ascensionis domini ca.ciiij. 261
De dominica post Ascensionē cap.cv. ibid.
De vigilia Pentecostes cap.cvj. 262
De die sancto Pentecostes cap.cvij. 263
De secunda feria cap.cviij. 265
De tertia feria cap.cix. ibid.
De quarta feria cap.cx. 266
De quinta feria cap.cxj. ibid.
De sexta feria cap.cxij. ibid.
De sabbato cap.cxiij. 267
De die dñica sanctæ Trinitatis c.cxiiij. ibi.
De prima dñica post Penteco.ca.cxv. 269
De secūda dñica post Pentec.ca.cxvj. ibid.
De dñica tertia post Pentec.ca.cxvij. ibid.
De dñica quarta post Pentec.ca.cxviij. ibi.
De quinta dñica post Pentec.ca.cxix. ibid.
De sexta dñica post Pentecost.ca.cxx. 271
De septima dñica post Pente.ca.cxxj. ibid.
De octaua dñica post Pentec.ca.cxxij. ibid.
De dñica nona post Pentec.ca.cxxiij. 272
De decima dñica post Pente.ca.cxxiiij. ibi.
De vndecima dominica post Pentecost.capitu.cxxv. ibid.
De.xij.dñica post Pentecost.ca.cxxvj. 273
De.xiij.dñica post Penteco.ca.cxxvij. ibid.
De.xiiij.dñica post Pentec.ca.cxxviij. 274
De.xv.dñica post Pentecost.ca.cxxix. ibid.
De.xvj.dñica post Penteco.ca.cxxx. ibid.
De.xvij.dñica post Penteco.ca.cxxxj. 275
De quarta feria quatuor tēporū Septēbris cap.

cap.cxxxij. ibid.
De sexta feria quatuor temporũ Septẽbris cap.cxxxiij. ibid.
De sabbato quatuor temporũ Septembris cap.cxxxiiij. ibid.
De dñica.xviij.post Penteco.ca.cxxxv. 276
De dñica.xix.post Penteco.ca.cxxxvj.ibid.
De dñica.xx.post Penteco.ca.cxxxvij.ibid.
De dñica.xxj.post Pentec.ca.cxxxviij. 277
De dñica.xxij.post Penteco.ca.cxxxix. 278
De dñica.xxiij.post Penteco.ca.cxl. ibid.
De dñica.xxiiij.post Penteco.ca.cxlj. ibid.
De dñica.xxv.post Penteco.cap.cxlij. 279
De dñica.xxvj.post Penteco.ca.cxliij.ibid.

Septimi libri capita.

De sanctorum festiuitatibus cap.j. 280
De sanctis Fabiano & Sebastiano ca.ij.285
De sancta Agnete cap.iij. 286
De conuersione sancti Pauli cap.iiij. ibid.
De sancto Iuliano cap.v. ibid.
De beata Agatha cap.vj. ibid.
De purificatione sanctæ Mariæ ca.vij.ibid.
De cathedra sancti Petri cap.viij. 288
De Annũciatione virginis Marię.ca.ix.289
De sanctis Apostolis, Philippo & Iacobo cap.x. ibid.
De Inuentione sanctæ Crucis cap.xj. ibid.
De reuelatione sancti Michaelis c.xij. 290
De sanctis, geruasio & prothasio c.xiij.291
De sancto Ioanne Baptista cap.xiiij. ibid.
De sanctis Petro & Paulo cap.xv. 292
De septem fratribus cap.xvj. ibid.
De sancto Iacobo cap.xvij. ibid.
De septem dormientibus cap.xviij. 293
De festo sancti Petri ad vincula ca.xix. ibi.
De Machabæis cap.xx. ibid.
De Inuentione sancti Stephani ca.xxj. ibi.
De Transfiguratione domini ca.xxij. 294
De sancto Laurentio cap.xxiij. ibid.
De Assumptione virginis gloriosæ Mariæ cap.xxiiij. ibid.
De sancto Bartholomæo Apostolo capitulo.xxv. 295
De decollatione sancti Ioannis Baptistæ cap.xxvj. ibid.
De sanctis Felice & Audacto ca.xxvij. 296
De nĩuitate beatæ Mariæ ca.xxviij. ibid.
De exaltatione sanctæ Crucis ca.xxix. ibi.
De festo sancti Matthæi Apostoli & Euangelistæ cap.xxx. 297
De sancto Mauritio & socijs ca.xxxj. ibid.
De festo sancti Lucę euãgelistę c.xxxij.ibi.
De festo Apostolorum Simonis & Iudæ cap.xxxiij. ibid.
De festo omnium sanctorũ ca.xxxiiij. ibid.
De officio mortuorum cap.xxxv. 298
De quatuor Coronatis martyribus capitulo.xxxvj. 302
De beato Martino Episcopo & Confessore cap.xxxvij. ibid.
De beato Andrea Apostolo ca.xxxviij.ibi.
De beato Nicolao cap.xxxix. ibid.
De venerabili Beda presbytero ca.xl. 303
De sancto Thoma Apostolo cap.xlj. ibid.
De sanctis Stephano & Ioanne euangelista, & Innocentio cap.xlij. ibid.
De Apostolis cap.xliij. 304
De Euangelistis cap.xliiij. 305
De Martyribus cap.xlv. 306
De Confessoribus cap.xlvj. 307
De Virginibus cap.xlvij. ibid.
De festo & officio dedicationis Ecclesiæ cap.xlviij. 308

Octaui libri capita.

De Computo & Calendario, & pertinentibus ad illa cap.j. 309
De anno solari cap.ij. ibid.
Quid sit annus solaris cap.iij. ibid.
De mense cap.iiij. 311
De septimana cap.v. 313
De die cap.vj. 315
De anno lunari cap.vij. ibid.
De regularibus lunaribus cap.viij. ibid.
De epacta cap.ix. 316
De emboliſmo cap.x. ibid.
De aureo numero cap.xj. 317
De termino Paschali cap.xij. 318
De cyclo cap.xiij. 319
Conclusio operis ibid.

FINIS TABVLAE

Librorum & Capitum.

RATIONALE, SEV ENCHIRIDION DIVINORVM OFFICIORVM,

GVLIELMO DVRANDO, PRAESVLE MIMATENSI, AVTHORE.

SVMMA.

1 *Officia ecclesiastica, nacta diligentem auscultatorem, magnam gignunt suauitatem.*
2 *Figuræ in diuinis, sunt uirtutum signa.*
3 *Prælati & sacerdotes, scientia & uirtutibus debent eminere.*
4 *Artem suam quisque diligenter curat, & colit.*
5 *Sacerdotibus imperitis non est detrahẽdum.*
6 *Officia diuina, an hodie figura careant.*
7 *Lex antiqua, quædam habet mystica, quædam moralia.*
8 *Lex an recipiat mutationem, diffining.*
9 *Scripturæ sacræ, quadruplici sensu expenduntur. & nu. 13.*
10 *Allegoria, quid.*
11 *Tropologia, quid.*
12 *Anagoge, quid.*
14 *Institutionum Ecclesiasticarum uarius usus, ut uarius ortus. nu. 15. & 17.*
16 *Durandus communem Ecclesiæ formam instituit, non singularem.*
18 *Rationale, unde, & quo hoc nomen sortitum.*
19 *Rationale hoc, in octo partes diuiditur.*

PROOEMIVM.

1 Deu. 32 Iob. 38 Prou. 25 Ioã. 4. Iacobi 1. Psal. 103

VAE CVNQVE in Ecclesiasticis officijs, †rebus in ornamentis consistunt, diuinis plena sunt signis atque mysterijs, ac singula sunt cœlesti dulcedine redundantia, si tamen diligentem habeant inspectorem, qui norit mel de petra sugere, oleumq; de duriſſimo ſexo. Quis tamen nouit ordinem cœli, & rationes ipsius ponet in terra? Scrutator quippe maiestatis, opprimetur à gloria. Siquidem puteus altus est, & in quo aquam hauriam, non habeo, nisi porrigat ille, qui dat omnibus affluenter, & non improperat, ut inter medium montium transeuntem hauriam aquam in gaudio de fontibus Saluatoris. Licet igitur non omnium quæ à maioribus tradita sunt, ratio reddi possit. ff. de legat. l. non omnium. xxiij. quæstio. iiij. Nabuchodonosor. in princ. quia tamen quod in his ratione caret, extirpãdum est. lxviij. dist. cor episcopi. xij. distinct. omnia. Idcirco ego Gulielmus Durandi sanctæ Mimatensis Ecclesiæ sola Dei patientia, dictus episcopus, pulsans pulsabo ad ostiũ, si fortè clauis Dauid aperire digneturut me introducat rex in cellam uinariam, in qua mihi supernum demonstretur exemplar, quod Moysi fuit in monte monstratum, quatenus de singulis quæ in ecclesiasticis officijs, rebus aut ornamentis consistunt: quid significent & figurent, eo ualeam reuelante clarè & apertè disserere, & rationes ponere, qui linguas infantium facit disertas, cuius spiritus ubi uult: spirat: diuidens singulis, prout uult, extra de renuntiatio. capitul. nisi ad laudem, & gloriam Trinitatis. ¶ †Sanè hic sacramenta pro signis accipimus seu figuris, quæ siquidem figuræ non sunt uirtutes: sed uirtutum signa, quibus tanquam scripturis utentes docentur. Signorum autem alia sunt naturalia: alia positiua, de quo, & quid sit sacramentum, dicetur in quarta parte sub septima particula canonis super uerbo, mysterium fidei. ¶ †Sacerdotes igitur & prælati ecclesiæ quibus datum est nosse mysteria: prout in Luca. viij. habetur, & sacramentorum partitores, & dispẽsatores exi-

Esa. 12 Apoc. 3 Cãti. 2 Exo. 25. Sapie. 10. Ioã. 3. 2 3

ſtunt.xliij. diſtinct. diſpenſatio. ſacramenta intelligere, & uirtutibus, quæ per illa ſignificantur, fulgere debent, ut ex eorum luce cæteri ſimiliter illuminentur: alioquin cæci ſunt, & duces cæcorum: extra de renuntiationibus, capitul. niſi iuxta illud propheticum: Obſcurentur oculi eorum, ne uideant. xxxvij. diſtinctio. §. itaque.

Matt. 15 *Pſ.68* Sed (proh dolor) ipſi hodie, ut plurimum de his quæ uſu quotidiano, in eccleſiaſticis contrectant rebus, & proferũt officijs, quid ſignificent, & quare inſtituta ſint, modicum apprehendunt, adeo ut impletum eſſe ad literam illud propheticum uideatur, & erit ſicut populus, ſic ſacerdos. *Eſ.24* Eſaiæ xxiiij. ferentes ſiquidem pa *Leuit.* 21 nes propoſitionis ad menſam domini: atque myſteria, qui neque intelligunt, neque uident: tantum inde nimirum iuſto Dei iudicio habituri, quantum & iumenta panes ad uſum portantia aliorum. De qua ignorantia rationem reddituri ſunt in die uindictæ & iræ, quandoquidem cedri paradiſi tremebunt: quid ergo faciet uirga deſerti: eis enim per prophetam dicitur: ipſi uerò non cognouerunt uias *Pſ.94* meas, quibus iuraui in ira mea, ſi introibunt in requiem meam. ¶ Siquidem † liberalium atque quarumlibet artium profeſſores nudè fortè, & incoloratè in illis plerunque contenta ſatagunt cauſis, & rationibus ueſtire, fulcire atque colorare. Pictores quoque ac quilibet mechanici, ſeu opifices, in quibuſlibet operum ſuorum uarietatibus ſtudent, ueriſimiles rationes & cauſas reddere, & in promptu habere. Sed & ſecundum ipſas mundanas leges, turpe eſt patricio, & cauſas tractanti ignorare ius, in quo uerſatur. ff. de orig. iur. lib. ij. §. poſt has. ¶ Verum † licet ſacerdotibus ſcientia ſit ualde neceſſaria ad doctrinam, extra de hære. cum ex iniuncto. xxxviij. diſtin. ſedulè. non eſt tamen ſimplicibus ſacerdotibus etiam à ſcholaſticis detrahendum. xxxviij. diſtin. quamuis. iuxta illud Exod. xxii. Diis non detrahes. Vnde ſecundum Auguſt. non irridebunt, ſi fortè aduerterint aliquos antiſtites & miniſtros eccleſiæ, uel barbariſmis, & ſolœciſmis Deum inuocare, uel eadem uerba, quæ pronuntiant, non intelligere, perturbateq; diſtinguere: ideo, quia talia corrigenda non ſunt: ſed quia ſunt piè à ſcientibus tolleranda. ¶ Quæ autem ſacerdotes ſcire debent, in ſecunda parte ſub tractatu de ſacerdote dicetur. ¶ † Porrò non uidetur, quòd ea quæ in ecclesiaſticis fiunt rebus, atque officiis figuraliter fiant. Tum quia figurę receſſerunt, & eſt tempus hodie ueritatis. Tum quia non debemus iudaizare. extra de ſac. unct. in fine. Sed licet reuera figuræ quarũ hodie ueritas apparuit, receſſerint: tamen adhuc multiplex ueritas latet: quam non uidemus, propter quod utitur eccleſia figuris: Verbi gratia, per ueſtimenta candida, intelligimus aliquo modo decorem animarum noſtrarum: ſcilicet gloriam immortalitatis noſtræ, quam uidere nõ poſſumus manifeſtè. xxx. quæſt. v. fœminæ, & in Miſſa à præfatione in antea Chriſti paſſio repreſentatur: ut tenacius, & fidelius memoriæ teneantur. de conſecratio. diſtin. ii. liquido. ¶ † Notandum autẽ eſt, ꝙ eorum quæ in lege continentur, alia ſunt moralia, alia miſtica. vi. diſtinct. his. §. ita. ¶ Moralia ſunt, quæ mores informant. & ſic intelligenda ſunt, prout ipſa uerba ſonant: ut diliges Deum: honora patrem, non occides. & huiuſmodi. ¶ Miſtica ſunt figuralia, quæ aliud ſignificant præter id, ꝙ litera ſonat. ¶ Horum autem alia ſunt ſacramentalia: alia cæremonialia. ¶ Sacramentalia ſunt, de quibus ratio reddi poteſt. ¶ Quare ad literam ſic præcepta fuerunt, ut de circunciſione, & de obſeruantia ſabbati & huiuſmodi. ¶ Cæremonialia autem ſunt, de quibus ratio reddi non poteſt, quare præcepta fuerunt: ut non arabis in Boue & Aſino: non feres ueſtem lino lanaque contextam. Non ſeres agrum diuerſo ſemine. & huiuſmodi. ¶ † Si quidem quantum ad moralia lex non recipit mutationem, ſed quantum ad ſacramẽtalia & cæremonialia mutata eſt, quoad ſuperficiem literæ: miſticus tamen eorum intellectus mutatus non eſt: unde non dicitur lex mutata, quanuis tranſlato in nos ſacerdotio ſit tranſlata. extra de conſt. trã ſlato. ¶ † Sciendum quoq; eſt, ꝙ in diuinis ſcripturis eſt ſenſus hiſtoricus, allegoricus, tropologicus, & anagogicus, Vnde ſecundum Boetium. Omnis diuina authoritas aut ex hiſtoriali, aut allegorico, aut ex

6 7 *Deut.* 22 *Ibidẽ.* 8 9 *Heb.7*

ex utroque posita intellectu. Et secundum Hier. debemus diuinam scripturam trifariam scrutari. ¶ Primò iuxta literam. ¶ Secundò iuxta allegoriam, id est spiritualem intelligentiam. ¶ Tertiò secundum futurorum beatitudinem. Historia, est significatio uocum ad res, uidelicet quando res quælibet, quomodo secundum literam gesta sit, plano sermone refertur. vt quomodo populus Israeliticus ex Aegypto saluatus, tabernaculum Domino fecisse narratur. Et dicitur historia ab ἱστορῶ quod est gesticulari. inde historici: id est gesticulatores uocantur, quasi histriones. * ¶ † Allegoria, est quando aliud sonat in litera, & aliud in spiritu, ut quando per unum factum, aliud intelligitur, quòd si illud sit uisibile, est simpliciter ἀλληγορία si inuisibile & cœleste, tunc dicitur ἀναγωγή. Est etiam allegoria, quando per alienum sermonem alienus status designatur, ut cum Christi præsentia uel ecclesiæ sacramenta uerbis, uel mysticis rebus designantur. Verbi gratia, ut ibi: Egredietur uirga de radice Iesse, quod apertè sonat: Nascetur virgo Maria de stirpe Dauid, qui fuit filius Iesse Mysticis, virgo. Rebus, ut populus ab ægyptiaca seruitute per agni sanguinem liberatus, significat ecclesiã passione Christi à dæmoniaca seruitute ereptam. Et dicitur allegoria ab ἀλλὸ Græcè, quod est alienum: & γόρο quod est sensus, quasi alienus sensus. ¶ † τροπολογία est conuersio ad mores, seu moralis locutio, ad correctionem, & morum institutionem mysticè uel apertè respiciens. Mysticè, ut ibi: Omni tempore uestimenta tua sint candida: & oleum de capite tuo non deficiat, id est, opera tua sint munda, & charitas de mente tua nunquam decidat. & ibi: Oportet ut Dauid interficiat in nobis Goliam, id est hnmilitas superbiam. Aperte, ut ibi: Frange esurienti panem tuum, & ibi: Non diligamus lingua, uel uerbo, sed opere & ueritate. Dicitur autem τροπολογία, à τροπος: quod est conuersio, & λογος, quod est sermo, quasi conuersus sermo. ¶ † Ἀναγωγή, dicitur ab ἄνω, quod est sursum, & ἄγω: quod est duco: quasi sursum ductio. Vnde sensus anagogicus, dicitur: qui à uisibilibus ad inuisibilia ducit: ut lux prima die facta, significat rem inuisibilem: id est, angelicam naturam in principio factam. Anagoge ergo, est sensus locutionem ad superiora siue ecclesiam ducens, scilicet ad Trinitatem & ad ordines angelorum, & de præmio futuro, & de futura uita, quæ in cœlis est, apertis, uel misticis sermonibus disputans. Apertis, ut ibi: Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum uidebunt. Misticis, ut ibi: Beati qui lauant stolas suas &c. vt illis sit potestas in ligno uitæ, & per portas intrent ciuitatem. quod patenter sonat: Beati qui mundant cogitationes suas, ut illis sit potestas uidendi Deum, qui est uia, ueritas & uita, & per doctrinam, ideſt, exemplo patrum intrent in regnum cœlorum. Similiter Hierusalem, intelligitur historicè, ciuitas illa terrestris, quam peregrini petunt, allegoricè, ecclesia militans, tropologicè, quælibet fidelis anima, anagogicè, cœlestis Hierusalem siue patria. De his etiam alia exempla uideri possunt in lectionibus, quæ dicuntur in sabbato sancto prout ibi in sexta parte dicetur. In hoc autem opere plerunque circa idem diuersi sensus adhibentur, & de uno sensu ad alium transitur: quemadmodum lector sedulus liquido poterit intueri. † Sicut enim nemo prohibetur diuersis exceptionibus, uel defensionibus uti. ff. de excep. nemo extra de rescr. c. auditis. xxiiij. q. ij. §. j. Sic etiam nec diuersis in laudem dei expositionibus, salua fide. ¶ † Considerari autem oportet, q in diuino cultu multiplicis ritus uarietas reperitur. Vnaquæque ferè nanque ecclesia proprias habet obseruantias, & in suo sensu abundat. 76. dist. utinam. nec censetur reprehẽsibile uel absurdum, Deum & sanctos eius uarijs concentibus seu modulationibus, atque diuersis obseruantijs uenerari, cum & ipsa ecclesia triumphans secundum Prophetam circundata sit uarietate. Psal. xliiij. & in ipsorum ecclesiastico rum sacramentorum administratione de iure consuetudinis uarietas tolleretur. † Vnde secundũ Aug. xj. di. ecclesiasticarũ. Ecclesiasticarum institutionum in diuino officio quasdã scripturis accepimus, quasdam uerò apostolica traditione sine scripturis confirmatas per successores, quasdã

Exodi. 36 — Mat. 5 — Apoc. 22. — Esa. 11 Exo. 14 — Ioã. 12 — 1. Reg. 17. — Ecclee. 6. — Esaiæ. 58 — 1. Io. 4 — Gen. 11 — Psa. 44

etiam, quatum tamẽ inſtitutio ignoratur conſuetudine roboratas, approbat uſus, quibus paritus ſeu obſeruantia debetur.
16 Non † igitur Lectoris moueatur animus ſi fortaſſis in hoc opuſculo legerit quę in ſua non nouerit eccleſia obſeruari, aut non inuenerit quicquid ibi ſeruatur. Non enim uniuſcuiuſque loci ſpecialia, ſed communes atq; uſitatiores ritus hic proſequimur, qui communem non particularem doctrinam tradere laboramus, nec ſit nobis poſſibile quorumlibet locorum ſpecialia perſcrutari. ¶ Decreuimus itaque, pro animæ noſtræ ſalute atque legentium utilitate, ſecreta diuinorum officiorum myſteria hic claro ſtylo, prout erit poſſibile exarare, atque dirigere, & quæ uiris eccleſiaſticis pro quotidiani uſus intelligentia neceſſaria uiſa ſunt enucleare, & medullitus explicare, quemadmodum & pro illis, qui circa iudicia uerſantur ſecularia, olim in ſpeculo iudiciali, fideliter egiſſe dignoſcimur, in ſtatu diſſimili conſtituti.
17 ¶ † Veruntamen ſedulo penſandum eſt, quòd circa ipſa diuina officia plures ſunt uſuales obſeruantiæ, quæ nec ad moralem nec ad myſticum ex inſtitutione referantur intellectum, ſed nonnullæ propter neceſſitatem, quædam propter congruitatem, quædam propter ueteris & nouæ legis differentiam, quædam propter earum conuenientiam, & quædam propter maiorem ipſorum officiorum celebritatem, &
Exo. 30 reuerentiam inoleuiſſe cognoſcuntur. xij. diſtinct. c. omnia. Vnde ſicut ait beatus Auguſti. talia diuerſorum locorum diuerſis moribus innumerabiliter uariantur, ita ut uix aut nunquam omnino inueniri poſſint cauſæ quas in eis conſtituendis homines ſunt ſecuti. Sanè liber ſ iſte Rationalis uocabulo, deſcribitur. Num quemadmodum in rationali iudicij, quod legalis Pontifex ferebat in pectore, ſcriptum erat, manifeſtatio & ueritas, ſic & hic rationes uarietatũ in diuinis officijs, & earum uarietates deſcribuntur, & manifeſtantur, quas in ſcrinio pectoris ſui eccleſiarum prælati, & ſacerdotes debent fideliter conſeruare. xxxix. diſtinct. §. eccc. Et ſicut in illo erat lapis, in cuius ſplendore filij Iſrael Deum ſibi fore propitiũ agnoſcebant, & ſic deuotus lector ex huius lectionis ſplẽdore in diuinorum officiorum myſterijs eruditus agnoſcit Deum nobis fore propitium, niſi forte eius indignationem culpæ offendiculo improuidè incurramus. illud quoque quatuor coloribus auroque contextum erat, & hic (ut præmiſſum eſt) rationes uarietatum in eccleſiaſticis rebus atque officijs quatuor ſenſibus, uidelicet hiſtorico, allegorico, tropologico, & anagogico, fide media colorantur. † Diſtinguitur autem in octo partes, quas ſeriatim fauẽte domino proſequemur. ¶ In quarum prima agetur de eccleſia & eccleſiaſticis locis, & ornamentis, & de conſecrationibus, & de ſacramentis. In ſecunda, de eccleſiæ miniſtris, & eorũ officijs. In tertia, de ſacerdotalibus, & alijs indumentis. In quarta, de Miſſa, & de ſingulis, quæ in ea aguntur. In quinta, de alijs diuinis officijs in genere. In ſexta ſpecialiter de ſingulis Dominicis, & ferijs & feſtiuitatibus ad dominum pertinentibus. In ſeptima, de feſtiuitatibus ſanctorum, & de feſto, & officio dedicationis eccleſiæ ac mortuorum. In octaua, de computo & Calend.

ADNO-

ADNOTATIO.

* Histriones.] Presse & ieiunè ac etiam penè ineptè Author uerbum, historia, accipit,& deducit,ἱστορεῖν enim,ut Budęo placet est τοδιέρχεσθαι καικατὰ μανθανιν τόπους, καὶ τοῖς ἄλλοις παραδιδοναι δυνάμενον intercedere, & prædiscere locos,eorumq; expositionem alijs conferre,tradere,& communicare. Item,inspicere,& cognoscere,oculis subijcere,visere:tum etiam memoriæ prodere. vnde τὰ ἱστορούμενα Plutarcho,pro rebus memoriæ proditis. Inde ἱστορία narratio,cognitio,& discipli na . ἱστοριογράφος siue λογοποιός enarrator, expositor . Quintilianus enim historicum, expositiuum dixit . Cæterum quàm præposterè reddat uerbum , ἀλληγορία tuum fuerit iudicium,Nec uerò nos instituimus omnibus immorari nodis, eos potius studiosorum arbitrio soluendos elinquentes : & uerentes ne Author nostris coloribus nimium anxiè ornatus, sui quæ omnino dissimilis , moueat risum : tanquam illa cornicula alienis induta plumis. N. Doard.

LIBER PRIMVS.

ARGVMENTVM.

In hac ergo Prima huius Operis parte, de quibusdam generalibus tractare præuidimus,uidelicet. De Ecclesia & eius partibus. De altari. De picturis & imaginibus,& ornamentis Ecclesiæ. De campanis . De cœmeterio,& alijs sacris locis. De Ecclesiæ dedicatione. De altaris consec. De consecrationibus & unctionibus . De sacramentis Ecclesiasticis.

SVMMA.

1 *Ecclesia,est duplex .*
2 *Ecclesia,quid. Et quàm variè appelletur.per discursum. num. 4.*
3 *Synagoga,quid.*
5 *Ecclesia nostra unde formam acceperit.*
6 *Tabernaculum, quibus constet,& unde dictum. Et ad quid in Ecclesiam uersum.*
7 *Ecclesiæ fundamentum qualiter,& à quibus iaciendum .*
8 *Ecclesiæ caput,cur oriẽtem spectare debeat .*
9 *Ecclesiæ spiritualis ædificatio qualis.*
10 *Cæmentum ex quibus componatur . Et quid eorum unumquodque denotet .*
11 *Ædificantibus spiritualem Ecclesiam , pugnandum est aduersus hostes . Et quibus armis .*
12 *Tabernaculum ueteris testamenti,ex quibus fuerit constructum.*
13 *Sethin, quid.*
14 *Ecclesiæ forma humani corporis portionibus respondet.*
15 *Ecclesia spiritualis quibus , & quot partibus constet .*
16 *Ecclesiæ spiritualis quæ sint fundamenta.*
17 *Ecclesiæ parietes laterales quid notent.*
18 *Chorus clericorum, quid, & unde dicatur.*
19 *Exedra,quid.*
20 *Atrium Ecclesiæ,quid denotet.*
21 *Turres Ecclesiæ quid signent .*
22 *Gallus in summitate Ecclesiæ fixus,quid notet .*
23 *Ecclesiæ, summitas eminẽs & rotunda,quid signet .*
24 *Fenestræ Ecclesiæ,quid significent . Quid cãcelli.num.25. Quid ostium. nu 26.*
27 *Columnæ Ecclesiæ,quid notent. Quid pauimentum.nu.28.Quid trabes.nu.29. Quid ligna,laquearia. num.31. Quid reclinatoria. 30.*
32 *Stallus in choro ad sedendum, quid portendat. Quid pulpitum.nu.33.*
34 *Analogium,quid:& unde ductum.*
35 *Horologium in Ecclesia, quid notet. Quid scrarium.nume.38. Quid Cocleæ.num.37. Quid piscina . numero. 39. Quid tegulæ. 36.*

40 *Lumen in ecclesia, Christum denotat.*
41 *Crux in medio ecclesiæ, quid denotet. Et cur in sublime feratur.*
42 *Claustrum quid, unde dictum, & eius uariæ partes, uarium fortitæ officium, & nu. 43.*
44 *Sedes episcopales, in singulis ecclesijs, quid notent.*
45 *Ecclesiam cur adeamus unà.*
46 *Mulieres cùr à uiris distinguantur, in ecclesiæ conuentu.*
47 *Mulieres ad quid caput gerat uelatum in ecclesia.*
48 *Sermo in Ecclesia, qualis esse debeat.*
49 *Ecclesiæ immunitas pro reis ad eam confugientibus.*
50 *Corpus Christi sumptum à reis, illos non defendit.*
51 *Ecclesiæ, quot de causis loco mutentur.*

De Ecclesia, & eius partibus.

CAPVT PRIMVM.

PRIVS est, ut de Ecclesia, & eius partibus uideamus. † Notandum est ergo, q̃ Ecclesiarum alia est corporalis, in qua uidelicet diuina officia celebrantur. Alia spiritualis, quæ est fidelium collectio. de consecra. distinct. j. Ecclesia, siue populus per ministros conuocatus, & in unum congregatus ab eo, qui vnanimes habitare facit in domo. Sicut enim corporalis ex congregatis lapidibus construitur: sic & spiritualis ex diuersis hominibus cõgregatur. † Ἐκκλησία ergo Græcè, dicitur conuocatio Latinè, quia omnes ad se uocat. quod nomen magis propriè conuenit Ecclesiæ spirituali, quàm corporali: quoniam homines, non lapides conuocantur, sæpe tamen nomen signati attribuitur signanti. Ecclesia autem materialis spiritualem designat: ut dicetur ubi de eius cõsecratione agetur. ¶ Rursus ἐκκλησία Græcè, dicitur catholica, id est, vniuersalis. 11. distin. catholica. quia per totum mundũ est constituta seu diffusa, quia uniuersi in Deũ credentes, in una debent esse congregatione, uel quia in ea est generalis doctrina ad institutionem omnium fidelium. ¶ † Συναγωγὴ quoque Græcè, cõgregatio dicitur, quod proprium nomen Iudæorum populus tenuit, ipsorũ enim propriè συναγωγὴ dici solet, quamuis etiã ecclesia dicta sit. Apostoli tñ nũquam synagogam dixerunt: sed semper ecclesiam, fortè discernendi cã. ¶ † Dicitur etiam præsens ecclesia, Syõ: eo q̃ ab hac peregrinatione longè posita promissionem rerum cœlestium speculatur: & ideò Syon, id est speculatio, nomen accepit. Pro futura uerò patria & pace, Hierusalem uocatur: nam Hierusalem, pacis uisio interpretatur. ¶ Dr etiam ecclesia, domus Dei, sic dicta à δόγματε quod Græcè dicitur rectum, quasi dans manere unanimes in se. ¶ Dicitur ẽt quandoq; Κυρία, id est, Dominicalis. Quãdoque Βασιλικὴ quod uerbũ Græcè sonat, Latinè regia seu regalis regi. s. Basilio. carnalium enim regum palatia sic dicta sunt: nostra aũt domus orationis, domus regia dicitur, quia in ea regi regũ seruitur. ¶ Quandoq; templum dicitur quasi tectum amplum, in quo regi Deo sacrificia offeruntur. 26. q. 9. sed illud. Et quandoq, Dei tabernaculum. de cõsec. dis. 4. c. nec quenquam quia in præsenti uita peregrina est: & in itinere ad patriam pergens, ut iã dicetur. uel dicitur tabernaculum, quasi taberna Dei: prout sub ecclesiæ dedicatione dicetur. Quare etiam dictum est tabernaculum, uel arca testimonij, sub altari dicetur. Quandoque uerò martyrium, quãdo in honorem alicuius martyris fit. Qñq; capella, prout in secunda parte, sub tractatu de sacerdote dicetur. Qñq; cœnobium. Qñq; sacrificiũ. Qñq; sacellũ. Qñq; domus orationis. Qñq; monasterium. Et qñq; oratoriũ. ¶ Generaliter tamen quilibet locus ad orandum statutus, oratorium dici põt. Rursus ecclesia, qñque dr corpus Christi. xxvj. q. ij. sed & illud. Qñque etiam uirgo uocatur iuxta illud, Aemulor enim uos, &c. Quandoque sponsa, quam Christus desponsauit sibi in fide. De qua in Euangelio: Qui habet sponsam, sponsus

Psal. 67

Psal. 68

2. Cor. 10.

Oseæ. 2

sponsus est. vij. q.j. sicut. Quandoque
Ioã.2. mater, quia quotidie in baptismo spirituales filios Deo parit. xij.q.ij. qui abstulerit. Quandoque filia, iuxta illud
Ps.44 prophetæ: Pro patribus tuis nati sunt tibi filij. lxviij. dist. c. quorum. ¶Item
Hier. quãdoque uocatur uidua, quia propter
31 pressuras nigrescit, & ut Rachel non cõsolatur. Quandoque meretrix figuratur, propter ecclesiam de gentibus congregatam, & quia nulli claudit gremiũ redeunti ad se. Quandoque uocatur ciuitas, propter communionem sanctorum ciuium, murata propter munitionem scripturarum, quibus hæretici arcentur, habens lapides, & ligna diuersi generis, quia diuersa sunt merita singulorum, prout iam dicetur. Quicquid autem synagoga per legem accepit, hoc nunc ecclesia à Christo, cuius spõsa est, per gratiam recepit: & in melius commutauit. ¶ Sanè non est noua oratori
Exo. siue ecclesiæ institutio. Præcepit nan-
25. que Dominus Mosi in monte Synai, ut faceret tabernaculum de cortinis mirificè fabricatis, diuisum enim erat inter posito uelo in duas partes, cuius pars prior sancta, ubi populus sacrificabat: interior uerò sancta sanctorum, ubi sacerdos & Leuitæ ministrabant, dicebatur: ut dicetur in proœmio quartæ par-
5 tis. ¶† Quod postquàm uetustate consumptum est, iussit dominus fieri templum, quod Salomon ædificauit operæ mirifico, duas habens partes, ut in tabernaculo. iij. Reg. viij. Ab utroque uerò scilicet à tabernaculo, & à templo nostra materialis ecclesia formam sumpsit. In cuius parte anteriori populus audit, & orat. In sanctuario uerò clerus orat: prædicat, iubilat, & ministrat. Ta-
6 bernaculum † autem, quia in itinere fa-
1.Io.2 ctum quandoque gerit typum mundi, qui transit, & concupiscentia eius. Vnde constat, ex quatuor cortinarum coloribus, sicut & mundus compactus est ex quatuor elementis. Deus igitur in
Heb. tabernaculo: Deus est in hoc mundo,
13. uelut in templo Christi sanguine rubricato, expressè uerò tabernaculum typum gerit ecclesiæ militantis, quæ non habet hic manentem ciuitatem, sed futuram inquirit: ideoque dicitur tabernaculum, tabernacula enim militantium sunt. Deus enim in tabernaculo. Deus est in fidelibus suo nomine congregatis. Pars prima tabernaculi, in qua populus sacrificabat, uita est actiua, in qua populus in proximi dilectione laborabat: pars altera, in qua Leuitæ ministrabant, uita est contemplatiua, in qua dilectioni, & contemplationi Dei, religiosorum uirorum syncera conuersatio uacat tabernaculum uertitur in templum: quia de mi-
7 litia curritur ad triumphum. ¶† Est
Mat.7 autem ecclesia sic ædificanda. Parato
Psal. nanque fundamenti loco, iuxta illud:
131. Bene fundata est domus domini super firmam Petram. debet episcopus, uel sacerdos de eius licentia ibi aquam aspergere benedictam ad abigendas inde dæmonium phantasias, & primarium lapidem cui impressa sit Crux, in fundamento ponere. de consecrat. distinct.
8 prima, cap. nemo. ¶† Debet quoque sic fundari, ut caput rectè inspiciat uersus Orientem: de quo dicetur in proœmio quintæ partis, uidelicet, uersus ortum solis æquinoctialem ad denotandum, quod Ecclesia quæ in terris militat, temperare se debet æquanimiter in prosperis, & in aduersis: & non uersus solsticialem, ut faciunt quidam. Cæterum si muri Hierusalem, quæ ædificatur, ut ciuitas, ædificari per Iudæos iubetur, secũdum Prophetam: quantò magis, & nos muros ecclesiæ nostræ ædificare debemus? Siquidem Ecclesia materialis, in qua populus ad lauandum Deum conuenit, sanctam significat † ecclesiam, quæ in cœ-
9 lis uiuis ex lapidibus construitur. xxj. quæstio. sexta. sed hoc diximus. Hæc est domus Domini, firmiter ædificata: cuius fundamentum est angularis lapis Christus: super quo fundamento positum est fundamentum Apostolorum & Prophetarum, sicut scri-
Eph.2 ptum est. Fundamenta eius in mon-
Ps.76 tibus sanctis. Superædificati parietes, Iudæi sunt, & Gentiles de quatuor mundi partibus ad Christum uenientes: & qui in ipsum crediderint seu cre-

dunt,& credent. Fideles autem ad uitam prædestinati, sunt lapides in structura huius muri, qui semper usque in finem huius mundi ædificabitur. Lapis uerò super lapidē ponitur, quando magistri Ecclesiæ minores in propriū studium assumunt,ad docendum,& ad corrigendum, & stabiliendum. In sancta uerò Ecclesia habet lapides super se ad ferendum pro ædificio, quicunque laborem fraternum portat. Grossiores uerò lapides & politi, seu quadrati,qui ponuntur foris extrinsecus, in quorum medio minores lapides iacent,sunt uiri perfectiores, qui suis meritis, & orationibus continent infirmiores in san-
10 cta Ecclesia, † Cæmentum autem, sine quo muri stabilitas esse non potest, fit
Ephe. ex calce,sabulo,& aqua. Calx, charitas feruens est, quæ sibi coniungit sabu
4. lum, id est, terrenū opus:quia uera charitas solicitudinē maximam habet mistam pro uiduis,senibus,pupillis,debilibus,lxxxviij.distin.desolatio. & ideo studeant operari manibus, ut habeāt unde eis benefaciant. Vt autem calx & terra ad ædificium muri,ne corruat, aquæ commistione conglutinantur (Si quidem aqua spiritus est)Sicut enim sine cæmento lapides muri non simul iūguntur ad muri stabilitatem:sic nec homines ad muri ædificium cœlestis Hierusalem possunt simul sine charitate iungi:quam Spiritus sanctus operatur. Omnes muri lapides politi sunt & quadrati.id est,sancti,mundi:qui uidelicet per manus summi artificis disponuntur in Ecclesia permansuri: quorum quidā feruntur & non ferunt, ut simpliciores in Ecclesia : alij feruntur, & ferunt, ut medij:alij tantum ferunt & non feruntur,nisi à solo Christo qui est singulare fundamentum,ut perfecti. Omnes qui dem una charitas more cæmenti coniungit: dum uiui lapides pacis compage colligantur. Christus noster murus fuit in conuersatione, & ante murale
11 in passione. † Sanè Iudæis muros Hierusalem ædificantibus aderant inimici uolentes illorum opus impedire, ita ꝙ
Nee.4 (sicut in Esdra legit) Neemię iiij.adeo
Eph.6 ab hostibus infestabitur, quod una manu ponebāt lapides in muro, & alia manu contra hostes pugnabant. Et nobis muros Ecclesiæ ędificantibus adsunt in circuitu inimici:scilicet uitia siue peruersi homines opera nostra impedire uolentes. Vnde muros, id est,uirtutes ædificando hostes impugnemus, & iuxta morem iudaici populi teneamus arma nostra,id est, scutum fidei : loricam iustitiæ,galeam salutis:& gladium uerbi Dei in manibus nostris : ut nos contra illos defendamus : & opilio suæ sacerdos sit nobiscum uice Christi qui doceat nos per electionem, & muniat
12 per orationem. ¶ †Porrò ex quibus tabernaculum in ueteri testamento fieret:ostendit dominus,dicens in Exo.ad *Exo.* Mosen:Sume primitias, id est, pretiosa 35.
quæque à populo Israel: sed ab eo tantum qui ultra obtulerit aurum & argētum & æs,iacinthum & purpuram coccumq; bis tinctum. id est,fœtam iacinthi purpurei & coccinei coloris: & bissini, quod est genus lini ægyptiaci molle & candidum: pilosque caprarum & pelles arietum rubricatas: quas Parthicas dicimus: quia Parthi sic colorati eas excogitauerunt: & pelles iacin-
13 thineas & signa sethni. Est † autem sethin, nomen montis & arboris, quæ similis est albæ spinæ in folijs,& est leuissimum lignum & imputribile, & incremabile, oleumque ad luminaria, & aromata unguenta, & tymiama boni odoris: & lapides Omchinos, ita quòd sardonices, & gemmæ sanctuarium faciant mihi, ut habitē in medio horum, ne sit eis labor recurrere ad montem hunc. Hæc plenè magister in historijs prosequitur super Exod. ¶ Dispositio
14 † autem Ecclesiæ materialis, modum humani corporis tenet. Cancellus nāque siue locus ubi altare est, caput repræsentat: & Crux ex utraq; parte brachia & manus: reliqua pars ab occidente,quicquid corpori superesse uidetur. Sacrificium altaris, uotum significat cordis. Sed & secundum Richardum de sancto Victore, dispositio Ecclesiæ triplicem statum in Ecclesia saluādorum significat ordinem uirginum : chorus continentium: corpus coniugatorum,

Strictius

Strictius est enim sanctuarium, quam chorus: & chorus quàm corpus: quia pauciores sunt uirgines, quàm continẽtes: & isti quàm coniugati. Sãctior quoque est locus sanctuarij, quam chorus: & chorus, quàm corpus, quia dignior est ordo uirginum, quàm continẽtium, & illorum, quàm coniugatorũ. ¶†Ad hæc ecclesia ex quatuor parietibus cõsistit. id est, ex doctrina quatuor euangelistarum longa lataque surgit in altum. id est, in alta uirtutum: longitudo cuius, longanimitas est: quæ patienter aduersa tolerat, donec ad patriam perueniat, latitudo, charitas est, quæ dilatione mentis amicos in Deo, & inimicos diligit propter Deum, altitudo uerò spes est futuræ retributionis, quæ prospera & aduersa contemnit, donec videat bona Domini in terra uiuentiũ. ¶†Rursus in templo Dei seu gratię est fundamentum, fides, quæ est de re non uisa. Tectum, charitas, quæ operit multitudinem peccatorum. 1. Petr. 4. Ostiũ, obedientia, de qua dominus, inquit Mar. 19. Si uis ad uitam ingredi, serua mandata. Pauimentum, humilitas: de qua Psal. 118. adhæsit pauimento anima mea. Quatuor †laterales parietes, sunt quatuor principales uirtutes: iustitia, fortitudo, prudentia, & temperantia. Hæc sunt in Apocalipsi quatuor latera ciuitatis æqualia. Fenestræ sunt, hospitalitas cum hilaritate, & misericordia, cum largitate. ¶De hac domo Dominus ait: Veniemus ad eum, & mãsionem apud eum faciemus. ¶Quędam tamen ecclesiæ in modum Crucis formantur, ad notandum nos mundo crucifigi, seu crucifixum sequi debere: iuxta illud: Qui uult uenire post me, abneget semetipsum, & tollat crucẽ suã, & sequatur me. Nonnullæ etiam in modum circuli rotundæ formatur, quæ significãt ecclesiam uilatam esse per circulum orbis, unde illud. Et in fines orbis terræ uerba eorum, seu q. de circulo orbis, peruenimus ad circulum coronæ æternitatis. ¶Sanè †chorus clericorum, est consensio cantantium, uel multitudo in sacris collecta. Dictus est autem chorus, à chorea uel corona.

Apoc. 21.

Io. 14.

Math. 16.

Psal. 18

Olim enim in modum coronæ circum aras stabant: & ita psalmos concorditer concinebant, sed Flauianus Theodorus alternatim psallere constituerunt, edocti ab Ignatio, qui super hoc fuit diuinitus edoctus. ¶Duo ergo chori psallẽtium, designant angelos, & spiritus iustorum, quasi reciproca uoluntate laudantium, & in se ad bonam operationẽ inuicem exhortantium. ¶Alij chorum dixerunt à concordia, quæ in charitate consistit, quia qui charitatem non habet, conuenienter cantare non potest. Quid autem chorus iste significet, & quare in illo maiores sedent posteriores: dicetur in quarta parte sub introitu, & sub titulo de accessu pontificis ad altare. Et nota, quia cum unus cantat, dicitur Græcè *μονοδία* Latinè tycinium. Cum uerò duo cantãt, bicinium appellatur, cum multi. chorus. ¶Exedra † est absida siue uolta, quædam sẽ parata, modicum à templo uel palatio sic dicta. 13. q. 2. præcipiendum. quia extraheret muro: Græcè autem *ἐξέδρα* uocat, & significat fideles laicos Christo & Ecclesiæ inhærentes. ¶Criptæ siue specus subterraneæ, quę in quibusdã sunt ecclesijs, sunt eremitæ, cultores siquidem secretioris uitæ. ¶†Atrium Ecclesiæ significat Christum, per quem in cœlestem Hierusalem patet ingressus, quod & porticus dicitur, sic dicta à porta, uel q. sit aperta. 17. q. 4. si quis cũ. & cap. si quis in atrio. ¶Turres † ecclesiæ, prædicatores sunt, & prælati ecclesiæ, qui sunt munimen & defensio eius. Vnde sponsus ad sponsam in canticis amoris sic loquitur: Collum tuũ, sicut turris Dauid ædificata cum propugnaculis. Canti. 4. ¶Pinaculum turris, uitã uel mentẽ prælati, quæ ad alta tendit, repræsentat. ¶Gallus † supra Ecclesiam positus, prædicatores designat. Gallus enim profundæ noctis peruigilhoras suo cantu diuidit, dormientes excitat, diem appropinquantem præcinit, sed prius seipsum alarum uerbere ad cantandum excitat. Hæc singula mysterio non carent. Nox enim, est hoc seculum, dormientes sunt filij huius noctis in peccatis iacentes. Gallus prædicatores

catores qui distincte prædicant, & dor
Ro.14 mientes excitant, ut abijciant opera te
Eph.5 nebrarum clamantes: Væ dormientibus. Exurge qui dormis: lucem uenturam prænuntiant, dum diem iudicij & futuram gloriam prædicant, & prudenter ante, quàm alijs uirtutes prædicent se à somno peccati excitantes, corpus
1.Cor. 9. suum castigant. iij. quæst. vij. §. idem testatur Apostolus, unde castigo corpus meum &c. Hi etiam, sicut & Gallus cõtra uentum se uertunt, quando increpando, & arguendo contra rebelles fortiter resistunt: ne lupo ueniente fugisse arguantur. extra de renũ. nisi cum quidem. ¶ Virga ferrea, in qua Gallus sedet, rectum repræsentat prædicantis sermonem, ut non loquatur ex spiritu
1.Pet. 4 hominis: sed Dei, iuxta illud: Si quis loquitur quasi sermones Dei, &c. Quod
Ioã.19 uero uirga ipsa est supra Crucem seu summitatem ecclesiæ posita, innuit sermonem scripturarum consummatum esse, & confirmatum. Unde dominus in passione ait: Consummatum est, & titulus eius super eum indelebiliter scri-
23 ptus est. ¶ † Conus, id est summitas templi eminens & rotunda, supra quã crux ponitur propter sui rotunditatem, significat quàm perfectè, & inuiolatè catholica fides prædicanda sit, & tenenda: quam nisi quisque integram inuiolatãq; seruauerit, absq, dubio in æternũ
24 peribit. ¶ † Fenestræ ecclesiæ uitreæ, sunt scripturæ diuinæ, quæ uentum, & pluuiam repellunt, id est nociua prohibent, & dum claritatem ueris solis, id est, Dei in ecclesiam, id est, in corda fidelium transmittunt, inhabitantes illuminant. Hę intus latiores sunt, quia mysticus sensus amplior est, & præcedit literalem, de conse. dist. iiij. c. nullus autem. Item per fenestras quinque sensus corporis significantur, qui extra stricti esse debent, ne uanitates hauriant: & ĩtus patere ad dona spiritualia liberius
25 capiẽda. ¶ Per † cãcellos uero, qui sunt ante fenestras, prophetas, uel alios doctores obscuros intelligimus ecclesiæ militantis, in quibus ob duo charitatis præcepta, quandoque duæ columnæ duplicantur: secundum quod Apostoli bi
26 ni ad prędicandũ mittuntur. ¶ † Ostiũ ecclesiæ, est Christus, unde in Euange- *Luc.10*
lio: Ego sum ostiũ dicit dominus Apo- *Ioã.10*
stoli etiam portæ sunt. dictum est autẽ ostium ab obsistendo his, qui foris sunt, uel ab obsidẽdo hos, qui foris sunt, uel ab ostendendo aditum. Valua uerò, dicitur à uoluendo, porta à portando, quia per eam portantur quæcunq; offe-
26 runtur. ¶ † Columnæ uerò ecclesiæ, episcopi, & doctores sunt, qui templũ Dei per doctrinam sicut & euãgelistę thronum Dei spiritualiter sustinent. Hi namque pro sonoritate diuini eloquij argenteæ columnæ dicũtur, iuxta illud in cãticis canticorum: Columnas fecit *Cãti.3* argenteas: Unde & Moses in ingressu tabernaculi posuit quinque columnas, & ante oraculum, i. sancta sanctorum. iiij. quod exponetur in sexta parte, sub tit. de tpe aduẽtus. Licet aũt columnæ plures sint: tñ septem esse dicuntur, iuxta *Pro.9* illud: Sapientia ędificauit sibi domum, & excidit columnas septem, qm̃ eẽpi esse debẽt septiformi gratia spiritus sancti *Gal.2* repleti, & Iaco. & Ioan. (ut ait Apostolus) uidebantur columnæ. Baſes columnarum sunt Apostolici eẽpi uniuersalis ecclesię machinam supportãtes. Capita columnarum sunt mẽtes eorum & doctorum. Sicut. n. capite membra, sic mẽte uerba nostra diriguntur & opere, capitella quoq, sunt uerba sacræ scripturę quorum meditationi subdimur, & ob
28 seruantiæ. ¶ † Pauimentum ecclesię, est *Mat.5*
fidei nostrę fundamẽtum. ¶ In ecclesia uero spirituali pauimentum sunt pauperes Christi, s. pauperes spiritu, qui se in oĩbus humiliant quare pp humilitatem pauimẽto assimilantur. Rursus pauimentum, quod pedibus calcatur uulgus est, cuius laboribus ecclesia sustenu-
29 tatur. Trabes † quæ domum cõiungunt, sunt principes uel prędicatores seculi, qui ecclesię muniunt unitatẽ, hi uerbo,
30 illi facto. ¶ † Reclinatoria in ecclesia, signant contemplatiuos, in quib. Deus sine offensa quiescit, qui per summã dignitatem, & æternæ uitæ claritatem cõtemplantur, auro comparãtur. Unde in *Cam.3* canticis dr: Reclinatorium fecit aureũ.
31 ¶ Tigna † in ecclesia sunt prædicatores, qui

qui eam ſpiritualiter ſubleuant. ¶ Laquearia etiam ſiue celaturę ſunt prædicatores, quia eam ornant uel roborant, de quibus quia per uitia nō putreſcūt, ſponſa gloriatur in eiſdem canticis dicens: Tigna domorum noſtrarum, cedri
Cant.1 na laquearia cypreſſina. Deus.n. eccleſiam ſibi cōſtruit uiuis ex lapidibus, & lignis imputribilibus, iuxta illud: Ferculum ſibi fecit rex Salomon de lignis libani. i. Chriſtus de ſanctis caſtitate cā-
Can.3 didatis. De hoc aliter ſub tit. de pictu ris dicetur. Cancellus. i. caput eccleſiæ, humilior reliquo corpore eccleſiæ myſtice, ſignificat, quāta humilitas debeat eſſe in clero ſeu prælato, iuxta illud: Quanto maiores, humilia te in oībus.
Eccl.3 Cācelli uero quibus altare à choro diuiditur ſeparationem cœleſtium ſignificant à terrenis. de cancello ſeu peribulo chorum circuneunte, dicetur ſub
32 titu. de picturis. ¶ Stallus ad ſedēdum in choro, deſignat quod aliquando corpus recreandum eſt, quia quod caret alterna requie, durabile non eſt. ¶ Pulpi-
33 tum † in eccleſia, eſt uita perfectorum, & dicitur quaſi publicum, ſiue in loco publico conſtitutum. Nempe legitur:
2. Para.6 Salomon fecit baſim æneam, ponens eā in medio baſilicæ, ſtetitq; ſuper eam & extēdens manum ſuam loquebatur populo Dei. Eſdras quoq; fecit gradum li
2. Eſd. 8 gneum ad loquendum, in quo ſtans ſuper uniuerſum populum eminebat.
34 ¶ Analogium † etiam dicitur, quia in eo uerbum Dei legitur & enuntiat: λόγος enim Græcè, uerbum, uel rō dr. Quod dr etiam ambo, ab ambiendo: quia intrantem ambit, & cingit. ¶ De quo in quarta parte ſub tit. de euāgelio dicet.
35 ¶ † Horologium, per quod horæ leguntur, i. colliguntur, ſignificat diligentiā quam ſacerdotes in dicendis canonicis horis debitō tempore habere debent,
Pſal. 118 iuxta illud: Septies in die laudem dixi
36 tibi. ¶ † Tegulæ tecti qui imbrem à domo pellunt, ſunt milites, qui eccleſiam à paganis, & ab hoſtibus protegunt.
37 ¶ † Cocleę quarum exemplar à templo Salomonis ſumitur, ſunt uiæ muris interuolutæ latenter, per quas latenter arcanam cognitionem ſingulorum accipimus, quas ſoli qui ad cœleſtia gradiūtur, agnoſcunt. ¶ De gradibus, per quos ad altare aſcenditur in ſeq. tit. dicetur.
38 ¶ † Sacrarium ſiue locus, in quo ſacra reponunt, ſiue i quæ ſacerdos ſacras ueſtes induit, uterū ſacratiſſimæ Marię ſignificat, in quo Chriſtus ſe ſacra ueſte carnis induit. Sacerdos, à loco, in quo ueſtes induit ad publicū procedit, quia Chriſtus ex utero virginis procedēs in mundū venit. ¶ Locus eſt in eccleſia, altior eſt, ſicut in ſecunda parte ſub tract
39 de eo dicet. ¶ † Prope altare ét quod Chriſtū ſignificat, collocat piſcina ſeu lauacrum, i. Chriſti miſericordia, in q manus lauant, ad notādum, q. in baptiſmo, & pnīa, quę p illā ſignificatur à peccatorum ſordibus diluimur, quod à ueteri teſtō tractum eſt. Legitur. n. Exo. q *Exo. 30. & 40* Moſes fecit labium æneum, cū baſi ſua, in tabernaculū, in quo Aarō ſacerdos, & filij lauarentur, acceſſuri ad altare,
40 ut in eo offerrent tymiama. ¶ † Lumen, quid in eccleſia accenditur, Chriſtū ſignificat iuxta illud: Ego ſum lux mundi, & Io. erat lux uera &c. Vel lumināria eccleſiæ ſignificant Apoſtolos, & cę teros doctores quorum doctrina fulget eccleſia, ut ſol & luna, de quibus Domi *Math.* nus ait: Vos eſtis lux mundi, id eſt bonorum operum exempla, Vnde ipſe admonens eos ait: Luceat lux ueſtra coram hominibus. Illuminatur autem eccle- *Exo. 27* ſia ex pręceptis Domini, unde ibi Exo. legitur Præcipe filijs Aaron, ut offerāt oleum de arboribus oliuarum puriſſimum, ut ardeat lucerna ſemper in tabernaculo teſtimonij. De quo in ſecunda parte de acolyto dicetur. Fecit quoque Moſes lucernas ſeptem, quæ ſunt ſeptem dona ſpiritus ſancti, quæ in nocte huius ſeculi tenebras noſtræ cæcitatis illuſtrant quę ſuper candelabra ponuntur, quia requieuit ſupra Chriſtum ſpiritus ſapientiæ, & intellectus, ſpiritus conſilij, & fortitudinis, ſpiritus ſciē- *Eſa. 11* tiæ, & pietatis, ſpiritus timoris Domi- *Eſ. 61* ni, quibus prædicauit captiuis intelligentiam. Pluralitas in eccleſia lucernarum, pluralitatem, deſignat in fi-
42 delibus gratiarum. ¶ Crux † triumphalis, in pleriſque locis in medio eccleſiæ ponitur,

ponitur:ad notãdum, q̃ de medio corde redemptorem nostrum diligimus: qui iuxta Salomonem corpus suũ media charitate constrauit propter filias Hierusalem: & ut omnes signum victoriæ uidentes, dicant: Aue salus totius seculi,arbor salutifera: & ne unquam à nobis dilectio Dei obliuioni tradatur: qui,ut seruum redimeret, tradidit unicum filium, ut crucifixum imitemur.

Cãt.3. Crux autem in altum dirigitur: per quod Christi uictoria designatur, De hoc dicetur, ubi de Ecclesiæ consecratione agetur.¶ Quare Ecclesia intus & non extra ornetur, sub tractatu de pi-

42 cturis,dicetur. ¶ † Clausttrum,sicut ait Richardus episcopus Cremonen. in mi trali ab excubijs, & custodijs Leuitarũ circa tabernaculum: uel ab atrio sacerdotum,uel à porticu Salomonis ad tẽplum sumpsit exordiũ. Præcepit enim Dominus Mosi,ne Leuitas cum plebeia multitudine numeraret;sed constitueret eos super tabernaculum testimonij ad portandum & custodiendum. Propter quod Domini præceptum dum diuina peraguntur mysteria, clerici debent in Ecclesia stare à laicis segregati. Vnde statuit Concilium Magunti. extra de ui. & hone. cle.c.j. q̃ pars illa quæ cancellis diuiditur ab altari, psallentibus tantum pateat clericis. Porrò sicut templum triumphãtem designat Ecclesiam,sic clausttrum cœlestem significat paradisum, ubi erit cor unum, & idem in Dei dilectione & uolũtate,ubi omnia cõmuniter possidẽbuntur: quia quæ quis minus habebit in se,in alio se gaudebit habere: quia Deus erit omnia in omnibus. Ideoq; regulares unanimiter in clausttro degentes, ad seruitium Dei surgunt. & secularia relinquẽtes, in omnibus uitam communem

2.Cor. 15.

43 ducunt. ¶ †Diuersitas autem officinarum & officiorum in clausttro, diuersitas est mãsionum cum diuersitate præmiorum in regno; quoniam in domo patris mei mansiones multæ sunt,dicit Dominus.de pœ.dist.4.c.domo. Moraliter uero clausttrum, est animæ contẽplatio:ubi se recipit, à turba cogitationum carnalium separatur, & sola cœlestia meditatur.47.distinct. cap. omnes. In hoc clausttro sunt quatuor latera scilicet,contemptus sui,contemptus mundi,amor proximi,& amor Dei. Vnumquodque autem latus suum habet ordinem columnarum.Contemptus sui,habet mentis humiliationem, carnis afflictionem, humilem sermonem, & similia. Basis omnium columnarum,est patientia. In hoc clausttro diuersitas officinarum,est diuersitas uirtutum. ¶ Capitulum est cordis secretum. De hoc aliter tamen dicetur in quinta parte sub tit.de prima.Refectorium,dilectio sanctæ meditationis. Cellarium,sacra scriptura. Dormitorium, munda conscientia. Oratorium,vita immaculata. Ortus arborum & herbarum, congeries virtutum. Puteus aquarum uiuentium, irrigatio donorum quæ hic sitim mitigant, & in futuro penitus extin-

44 guẽs. ¶ †Sedes autem episcopales,quæ iuxta beati Petri dispositionẽ, sunt in singulis ciuitatibus antiquitus consecratæ,prout dicetur in proœmio secundæ partis: non in memoriam confessorum, sed ad honorem Apostolorum ac martyrum, ac præcipuè beatæ Mariæ Virginis, ueterum deuotio dedicauit.

45 †Cæterum ideo in Ecclesiam cõuenimus: ut ibi delictorum ueniam postulemus: & diuinis laudibus insistamus: ut dicetur in proœmio quintæ partis: & ut ibi bona siue mala iudicia audiamus, & Dei cognitionem discamus, & accipiamus:& ut dominicum corpus ibi

46 manducemus.¶ †In conuentu Ecclesiæ mulieres,& uiri seorsum habitãt,quod secundum Bedam à ueteri consuetudine deriuatum accepimus, & inde fuit quod Ioseph & Maria puerum dereliquerunt: quoniam alter illum, quem secum non cernebat, cum altero esse putabat. Causa autem diuisionis est, quia caro uiri & mulieris si propius accesserint, ad libidinem accenduntur. Vnde cũ ibi peccata deflere debeamus, necesse est tunc eorum fomenta,& delectationes carnales uitari. Masculi autem in australi fœminæ autem in boreali, siue in aquilonari parte manent: ut ostendatur firmiores sanctos debere

stare

stare contra maiores huius seculi tẽtationes, infirmiores uerò contra minores seu minus fortiores, firmioremque sexum in apertiori loco consistere debere, quoniam secundum Apostolum: Fidelis est Deus,
1.Cor. qui non patietur uos tẽtari supra id, quod
Apoc. 10. potestis sustinere. Ad hoc etiam pertinet,
Eph.5 quia Ioannes uidit Angelum fortem, qui
1.Cor. 2. posuit suum pedem dextrum super mare: nam & fortiora membra maioribus periculis opponuntur. secundum alios uerò uiri in parte anteriori, mulieres in posterio
47 ri parte manent, quia uir caput est mulieris, ideoque dux eius. ¶† Mulier quoq; uelato capite esse debet in ecclesia. xxxiij. q. v. mulier, quia non est imago Dei, & quia per illam prævaricatio inchoata est ideoque in ecclesia propter reuerentiam sacerdotis (qui est Christi uicarius) coram eo tãquam coram Iudice propter reatus originem, habeat caput uelatum, non liberũ, nec propter eandem reuerentiam habeat potestatem loquendi in ecclesia corã eo. Olim autem uiri, & mulieres comam sibi nutrientes, adsistebant in ecclesia, nudo ca
48 pite crinibus gloriãtes, quod inhonestum erat. ¶† Qualis locutio in ecclesia habenda sit. Apostolus ostendit, dicens: Loquentes uobismet ipsis in Psalmis, & Hymnis,
Eph.5 & Canticis spiritualibus, unde ibi à uerbis superfluis abstinendum est, extra de celebr. miss. c. dolentes. iuxta illud Chrysostomi: In aulam regiam ingressurus, habitu & incessu te cõponas: Angeli enim Domini adsunt, quia domus Dei, plena est virtutibus incorporeis. Et dominus ad Mo-
Iosu.5 sen & Angelus ad Iosue: Solue calciamen tũ de pedibus tuis, locus enim, in quo stas
49 sanctus est. ¶† Vltimò notandum est, quod ecclesia consecrata reos sanguinis ad se cõfugientes, qui in illa, uel contra illam non deliquerunt, defendit ne uitam per-
3.Re. 2. dant aut mẽbra. xiij. q. v. reos. extra de immu. eccle. c. inter. Tamen legitur q Ioab in tabernaculum fugit, & cornu altaris aprehẽdit. Idem etiam priuilegium habet non consecrata, in qua diuina officia celebrantur. extra de immuni. eccle. c. ecclesia.
50 Corpus † autem Christi à tabulis sumptum, eos non defendit, nec confugientes ad illud: tum quia hoc priuilegium ecclesiæ concessum est, quare nõ est ad alia protrahendum, tum quia illud est cibus animæ, non corporis, de consecratio. distinct. ij. non iste. unde animam liberat, & non corpus. ¶† Ecclesiæ tribus de causis de loco ad locum mutantur, de consec. distinct. j. tribus. &c. sequen. Primò, propter necessitatem persecutorum. Secundò, propter difficultatem locorum: puta propter aeris intemperiem. Tertiò, cum malorum societate grauantur, & tunc cum Concilio Papæ uel episcopi. ¶ Quare ecclesiam ingrediens, signo Crucis se munit, dicetus in proœmio quintæ partis. 58

SVMMA.

1 *Altare qui primum extruxerint, & unde fluxerit hodiernus usus.*
2 *Altare, & ara, quid differant.*
3 *Altare multiplex, multiplicem efficit significationem. & nu. 4.*
5 *Arca testamenti, quibus sit ornata. & numero 16.*
6 *Constantinus Imperator constituit in Basilica arcam testamenti, allatam Hierosolymis à Tito Imperatore.*
7 *Homo ut sit templum Dei, quæ secum habere debeat.*
8 *Mensa quid notet.*
9 *Candelabrum exterius illuminans, quid.*
10 *Area, unde dicatur. Et quid notet. Et quibus constet.*
11 *Altare quid. Et quid notet. Fusè per discursum, nu. 13. & 15.*
12 *Charitas maxima uirtutum.*
14 *Linteamina alba, operiunt altare.*
17 *Scalæ ad altare.*

De altari. Cap. 2.

Altare in † Ecclesia propter tria fit, prout sub eius dedicatione dicetur. ¶ Sciendum autem est, q Noe primus, deinde Isaac, Abraam, & Iacob, altaria ædificasse leguntur, quæ non aliud quàm lapides erecti intelliguntur super quos sacrificia mactabant, quæ suppositio igne cremabãt. Moses etiam fecit altare de lignis Sethin, & inde altare Tymiamatis, quod uestiuit auro 1 Gen. 8 Ibid. 12. Ibid. 33.

Exo. auro puriſſimo: prout legitur in Exodo
25.27 ubi etiam ponitur forma ipſius altaris. Sa
& 29 lomon quoque ſicut legitur Regum pro-
3. *Re.* pe fin. altare aureum fabricauit. Ab his
8. quidem antiquis patribus altaria moder-
norum ſumpſerunt exordium, quæ in cor-
nua quatuor eriguntur. quorum quædam
unus ſunt lapidis: quædam ex pluribus cõ
2 ponuntur.† Nempe altaria & aræ aliquo-
ties indifferenter inueniuntur: intereſt ta-
men. Nam altare, quaſi alta res, uel alta
ara dicitur, in quo ſacerdotes incenſum
adolebant, ara quaſi area. id eſt, plana uel
ab arbore dicitur: quia in ea ſacrificia ar-
debant. ¶†Et nota ꝙ multiplex in ſcriptis
3 legitur altare, uidelicet ſuperius, & infe-
rius, interius & exterius, quorum etiam
quodlibet eſt duplex. ¶Altare ſuperius,
eſt Deus trinitas. de quo legitur: Non a-
ſcendẽtes ad altare meũ per gradus. Exo.
Exo. xx. Eſt & altare ſuperius eccleſia triumphans: de quo dicitur: Tunc imponent ſu-
20 per altare tuum uitulos Pſal. 50. ¶Altare
autem inferius eſt eccleſia militans, de
quo legitur: Si altare lapideum feceris mi
hi, nõ ædificabis illud de ſectis lapidibus.
¶Eſt etiam altare inferius, menſa templi:
de qua dicitur: Conſtitute diem ſolemnẽ
Pſal. in condenſis uſque ad cornu altaris. & in
117 iij. Regum dicitur quòd Salomon fecit, al
3. *Re.* tare aureum. Altare uerò interius, eſt cor
8 mundum prout infra dicetur. ¶Eſt etiam
altare interius fides incarnationis, de qua
Exo. iubetur in Exod. Altare de terra facietis
20 mihi. altare autem exterius eſt ara Cru-
cis. Hoc eſt altare holocauſti, ſuper quo
cremabatur ſacrificium ueſpertinum. Vn-
de in canone miſſæ dicitur: Iube hæc in
ſublime altare quod tuum ferri &c. ¶Al-
tare etiam exterius ſunt eccleſiaſtica ſacra
menta, de quibus dictum eſt: Altaria tua
domine uirturum &c. ¶ Rurſus altare ẽt,
Pſ.83 mortificatio noſtra ſeu cor noſtrũ, in quo
4 carnales motus feruore Spiritus ſancti cõ
ſumuntur. ¶†Secundò, altare etiam ſignifi
cat eccleſiam ſpiritualem, quatuor eius
cornua ſignificant quatuor mundi plagas,
per quas eccleſia dilatatur. ¶Tertiò, ſigni
ficat Chriſtum, ſiue quo munus nullum ac
ceptabile patri offertur. Vnde eccleſia ſo
Matt. let orationes ad patrẽ dirigere per Chri-
26 ſtum. ¶Quartò ſignificat corpus domini:
prout in vj. parte ſub tit. de paraſceue di-
cetur. ¶Quintò, ſignificat menſam, in qua
cum diſcipulis conuiuatus eſt Chriſtus. Sa 5
nè legitur in Exo. ꝙ in arca teſtamenti ſi- *Exo.*
gue † teſtimonij repoſita eſt teſtificatio, id 40
eſt, tabulæ in quibus ſcriptum erat teſti-
monium, licet etiam quædam repoſita ibi
teſtimonia dici poſſunt, & hoc in teſtifica-
tione ꝙ legem naturalem in cordibus ſcri
ptam ſuſcitauerat in ſcriptis. Repoſita eſt
etiam ibi urna aurea plena manna in teſti
ficationem, ꝙ panem dediſſet filijs Iſrael
de cœlo, & uirga Aaron, in teſtimonium,
quia omnis poteſtas à domino Deo eſt. &
Deuteronomius, in teſtimonium pacti, *Heb.9*
quo dixerant, omnia quæ dixerit nobis do *Exo.*
minus, faciemus. Et ob hoc dicta eſt arca 37.
teſtimonij, uel teſtamenti, ob hoc etiam
dictum eſt tabernaculum teſtimonij. Su-
per arcam uerò factum eſt propitiatoriũ:
de quo dicetur in proœmio quartę partis.
In cuius rei imitationem in quibuſdam ec
cleſijs ſuper altare collocatur arca ſeu ta-
bernaculum in quo corpus domini, & reli *Exo.5*
quiæ ponuntur. Præcepit etiam, Dominus
fieri candelabrum ductile ex auro puriſſi-
mo. Legitur in iij. Regum, & in arca fœde- 3. *Re.*
ris aliud non eſt, niſi duæ tabulæ lapideæ 8
quas poſuerat in ea Moſes in Oreb, quan-
do pepigit Dominus fœdus cum filijs Iſ-
rael cum egrederentur de terra Aegypti.
¶ Et nota † quod tempore Silueſtri Papæ 6
Conſtantinus Imperator conſtruxit baſili
cam Lateranen. in qua poſuit arcam teſta
menti, quam Titus Imperator aſportaue-
rat de Hieruſalem, cãdelabrum aureum,
cum ſeptem infuſorijs lucernis. In qua ar-
ca ſunt hæc: Anuli: & uectes aurei: tabulæ
teſtimonij, & uirga Aaron, manna, panes
ordeacei, urna aurea, ueſtis inconſutilis, &
arundo, & ueſtimentum ſancti Ioannis Ba
ptiſtæ: & forcipes cum quibus tonſus fuit
ſanctus Ioannes Euangeliſta. ¶Sanè homo 7
† ſi habet altare, menſam, candelabrum &
arcam, templum Dei eſt. Oportet ſiquidẽ
eum altare habere, ubi rectè offerat: & re-
ctè diuidat. Altare, eſt cor noſtrum in quo
debemus offerre, unde Exod. xx. præcepit
dominus in altare offerri holocauſta, quia
de corde debẽt procedere opera igne cha
ritatis accenſa. ¶Holocauſta dicuntur ab
ὅλον, quod eſt totum, & καῦσις, quod eſt
incen-

incendium siue incensio. vnde holocausta, quasi ex toto incensa. In isto igitur altari debemus rectè offerre, & rectè diuidere. Rectè offerimus, quando bonum quod cogitamus ad perfectionē perducimus. Sed non rectè diuidimus, si non discretè illud faciamus. quia sæpe putat homo facere bonum, & facit malum: & sæpe ex una parte, facit bonum, & ex alia parte facit malū, & ita ipse ædificat, & ipse destruit. Sed cūc rectè diuidimus, quando bonum quod facimus, non nobis, sed soli Deo attribuimus. Mensam quoque oportet hominem habere, ut inde panes uerbi Dei sumat.

8 *Psal.22* Per † mensam, sacram scripturam intelligimus, de qua Psalmista: Parasti in conspectu meo mensam aduersus eos, qui tribulant me. id est, dedisti mihi scripturam cōtra tentationem dæmoniacam. Oportet ut hanc habeamus, id est, in mente reponamus: ut panes uerbi Dei inde sumamus. Pro defectu huius panis dicit Hiere. Paruuli petierunt panem, & non erat, qui frāgeret eis. Oportet etiam eum habere candelabrum, ut bonis operibus luceat. Candelabrum

9 † exterius illuminans, est opus bonum, quod alios per bonum exemplum accendit. de quo dicitur: Nemo accendit lucernam, & ponit eam sub modio: sed supra candelabrum. Lucerna iuxta uerbum Domini, est bona intentio, quia Christus dicit: Lucerna, est oculus tuus, oculus uerò, est intentio. Non debemus ergo ponere lucernam sub modio, sed supra candelabrum, quoniam si habemus bonam intentionem, non debemus abscondere: sed

10 bonum opus alijs in lumen, & exemplum manifestare. ¶ † Oportet eum etiam habere arcam, quæ dicitur ab arcendo. Arca ergo, potest dici disciplina, uel regularis uita: per quam crimina à nobis arcentur. In arca autem sunt uirga, tabula & manna, cum in regulari uita debet esse uirga correctionis, ut caro castigetur: & tabula dilectionis, ut Deus diligatur. In tabulis enim scripta sunt mandata, quę pertinent ad dilectionem Dei. Debet etiam ibi esse manna diuinæ prælibationis, ut quam suauis est Deus, gustemus, & uideamus, quia bona é negotiatio eius, iuxta illud Prouerb. de muliere forti. Gustauit, & uidit, quia bona est. Vt ergo Dei templum simus, habeamus in nobis altare per oblationem, ne appareamus in conspectu Dei uacui iuxta illud Ecclesiast. Non apparebis in conspectu Dei tui uacuus. de consec. dist. j. oēs. Mensam per refectionē, ne deficiamus in uia, quasi ieiuni, iuxta illud euangelij. Si dimisero eos ieiunos, deficient in uia. Candelabrum, per bonam operationem, ne simus otiosi, iuxta illud Ecclesiasti. Multam malitiam docuit otiositas. extra de renuntiatio. cap. nisi. §. uerum. Arcam, ne simus quasi filij Belial: id est, absque iugo indisciplinati, disciplina enim necessaria est iuxta illud Psalm. Apprehendite disciplinam, ne quando irascatur dominus, &c. De his etiam & alijs altaris ornamentis in sequen. titu. di cetur. ¶ † Hoc altare ille ædificat, qui cor

11 suum uera humilitate, & alijs uirtutibus exornat. vnde Gregorius, Qui uirtutes sine humilitate congregat, quasi qui puluerem in uētum portat. Per altare enim cor nostrum intelligitur, ut dicetur, ibi de altaris dedicatione agetur, quod est in medio corporis, sicut altare in medio ecclesiæ: de quo altari iubetur à domino. Leuitic. Ignis in altari meo semper ardebit. Ignis, † est charitas: altare est cor mun

12 dum: ignis semper ardebit in altari: quia charitas semper feruebit in corde nostro. Vnde Salomon in canticis canticorum. Aquæ multæ non possunt extinguere charitatem: quia enim semper ardet, extingui non potest. Vos ergo secundum Prophetam agite diem lætitiæ in frequentationibus, seu in condensis, usque ad cornu altaris, quia reliquiæ cogitationum diem festum agent tibi. De hac Aposto. excellentiorem uiam nobis demonstrat: excellentiorem uiam dixit charitatem, quia ipsa est super omnes uirtutes, & quicunque ipsam habet, omnes uirtutes habet, hoc est uerbum abbreuiatum, quod facit dominus super terram, quod adeo breue est, ut dicatur: Habe charitatem, & fac quicquid uis. Ex his nanque duobus mandatis tota lex pendet & prophetæ. Vel per altare, uniuscuiusque animam intelligimus, quæ ædificatur domino ex lapidibus uiuis, scilicet ex uirtutibus uarijs & diuersis. ¶ † Porrò

14 linteamina alba quibus operitur altare,

carnem

Tre. 4 *Luc.11* *Psal.33* *Prou. 31* *Cāt. 8* *Psal. 117.* *1.Cor. 12.* *Psal.75* *Math. 22* *Ecc. 23* *Mar. 8* *Eccle. 33* *Psal.2*

carnem siue humanitatem Saluatoris designant, quæ multo labore candidantur: sicut Christi caro ex tertia, ideſt, ex Maria orta, per multas tribulationes ad resurrectionem, & candorem, & lętitiam immortalis peruenit: de qua exterius sunt ecclesiastica sacramenta. de quibus dictum est:
Psal.83 15 Altaria tua domine virtutum &c. ¶ † Rursus altare, est mortificatio nostra seu cor nostrũ, in quo carnales motus feruore Spiritu sancti consumuntur. ¶ Secundo, altare etiam significat ecclesiam spiritualem: quatuor eius cornua significant quatuor mundi plagas, per quas ecclesia dilatatur. ¶ Tertio, significat Christum sine quo munus nullum acceptabile patri offertur. Vnde ecclesia solet orationes ad patrem dirigere per Christum. ¶ Quartò, significat corpus domini: prout in sexta parte sub titu. de paraseue dicetur. ¶ Quintò, significat mensam, in qua cum discipulis conuiuatus est Christus. Sanè legitur Exod. qđ
Exo. 40 16 in arca testamenti † siue testimonij reposita est testificatio, id est, tabulæ, in quibus scriptum erat testimoniũ: licet etiam quædam reposita ibi testimonia dici possunt, & hoc in testificatione, quod legem naturalem in cordibus scriptam suscitauerat
Heb.9 inscriptis, Reposita est etiam ibi urna aurea plena manna in testificationem quod panem dedisse filijs Israel de cœlo: & uirga Aaron: in testimonium quòd omnis po
Ro.13 testas à dño Deo est. & Deuteronomius in testimonium pacti quo dixerãt, Omnia
Exod. 37 quæ dixerit nobis dominus, faciemus. Et ob hoc dicta est arca testimonij uel testamenti. ob hoc etiam dictum est tabernaculum testimonij. Super arcam uerò factum est propitiatorium: de quo dicitur in proœmio quartæ partis. In cuius rei imitationem, in quibusdam ecclesijs super altare collocatur arca, seu tabernaculum in tem
Psal.83 plum Salomonis: & à Propheta in xv. psalmis continuè demõstratur, quas beatus vir
Ge.28 17 † scalam uidit Iacob, summitas eius cœlos tangebat, lxxxviij. dist. c. j. Per hoc gradus, cõpetenter virtutũ gradus intelliguntur: quibus ad altare, id est, Christum ascenditur: iuxta illud Psalmist. Et ambulabunt
Psal.83 de uirtute in uirtutem. de pœni. dist. ij. dñi
Iob 33 sanctam. in principio. & Iob: Per singulos gradus meos pronuntiabo illum. legitur in Exod. Non ascendes ad altare meum per gradus: ne reueletur turpitudo tua. nondum enim fortè antiqui femoralibus utebantur. In cõcilio Toletano. xxvj. quæstio. vj. quicunque. cauetur, quòd clericus causa doloris in alterius perniciem altare uel imaginem exuens uestibus uel lugubri ueste uel spinis accingens, uel ecclesiæ luminaria extingués, deponatur. Sed si ecclesia sua iure suo indebitè spoliatur: hoc causa mœroris facere licet. vel secundum quosdam, quemadmodum & in die passionis domini in signum tristitiæ altaria denudantur. quod tamen hodie conciliũ reprobat Lugduné. extrà de offic. ord. cap. si canonici. Denique altaria, quæ per somnia, & per inanes quasi reuelationes hominum constructa nuntur, reprobantur omnino. de consecr. dist. j. placet.

SVMMA.

1 *Picturarum & cortinarum vsus in ecclesia. earumque varia significatio.*

2 *Græci quomodo vtantur imaginibus & picturis dimidiatis. Et quo id faciant cõsilio.*

3 *Ezechias rex, quo consilio serpentem æneum confregerit.*

4 *Idolorum immodicus vsus reprobatur: moderatus probatur.*

5 *Picturarum & imaginum in ecclesia varia est sedes.*

6 *Christus qua, & quotuplici forma pingendus & nu. 12.*

7 *Christus variè pictus, varium quid notat.*

8 *Angeli variè effiguntur pro varia eis à Deo collata dignitate, & munere.*

9 *Euangelistæ qua forma pingantur, & qua collocentur.*

10 *Apostoli variè pro suo cuiusque munere, pinguntur. & nu. 16.*

11 *Patriarchæ, qualiter effingantur.*

13 *Ioannes Baptista qua forma pinguatur. Et qua martyres, nu. 14.*

15 *Confessores, qua forma pingantur: qua doctores. qua denique virgines. Vbi & varietatis subdita ratio.*

17 *Picturæ sanctorum, aliquid in ecclesiis variè institutæ. Et vnde sit petitum illud ipsum exemplum.*

18 *Antiquorum instituta & sanctiones, sunt tutissi-*

Iustissimi vitæ duces.

19 *Christus, quintuplici corona depinguatur.*

20 *Corona sanctorum, qua specie, & forma effingatur.*

21 *Paradisus ad quid pinguatur in ecclesia, ad quid Infernus.*

22 *Picturarum uarietas, uarietatem uirtutum notat.*

23 *Ecclesiæ ornatus, in quibus consistat. Et in quibus altaris. nu. 24.*

25 *Historiarum tabernaculum, quid notet.*

26 *Phylatterium, quid.*

27 *Candelabra in utroque altaris cornu, quid notent. Quid emunctoria siue forcipes. num. 28. & 29. Quid scutra. nu. 30.*

31 *Crux altari superponitur.*

32 *Altaris frons, quo pacto ornanda. Et quid idipsum notet.*

33 *Codex altari imponitur, & id quare.*

34 *Quadragesimæ tempore, ornamenta ecclesiæ uelantur & conteguntur, non sine magna significatione.*

35 *Velum ecclesiæ, est triplex. Et quando tollatur. numero. 36. & quando eleuetur. numero. 38.*

37 *Dominicæ sex quadragesimæ, quid denotent.*

39 *Cortinarum uarius color, uarium quid significat.*

40 *Ornamenta uaria adhibentur in festo Natiuitatis dominicæ.*

41 *Altare quibus ornamentis tegatur in Paschate.*

42 *Thesauri ecclesia quo consilio edantur, in ferijs celebrioribus.*

43 *Ouæ, quid notent in ecclesia.*

44 *Sacrificium antiquitus quibus uasis, & cuius generis, fiebat.*

45 *Calicis nomen, unde tractum.*
Calix aureus, quid notet, quid argẽteus, quid stanneus.

46 *Ecclesia cur hodie utatur & uasis, & ornamentis pretiosis.*

47 *Concilij Aurelianen. decretum, circa nuptiarum ornatum.*

48 *Vestimenta ecclesiæ destinata, ne trahantur in priuatos usus.*

49 *Ornamenta altaris, à Diaconis lauanda.*

De picturis, & cortinis, & ornamentis ecclesiæ. Cap. 3.

PIcturæ,† & ornamẽta in ecclesia, sunt lectiones, & scripturæ: vnde Gregorius, de cõsecratio. dist. iij. c. perlatum. Aliud est picturam adorare, aliud per picturæ historiam, quid sit adorãdum, addiscere: nam quod legentibus scriptura, hoc idiotis cernentibus præstat pictura: quia in ipsa ignorantes uident quid sequi debeant, in ipsa legũt, qui literas nesciũt. Sanè Chaldæi ignem adorant, & cogunt alios idem facere alia idola comburẽtes. Pagani uero imagines seu icones, & idola adorant: quod Sarraceni non faciunt, qui imagines nec habere, nec uidere uolunt, moti ex uerbo illo: Non facies tibi omnẽ similitudinem eorum, quæ in cœlo, uel in terra, uel in aquis, uel sub terra sunt. Exo. xx. & alijs authoritatibus, quæ statim sequuntur: nos ualde super hoc increpantes: sed nos illas non adoramus: nec Deos appellamus, nec spem salutis in eis ponimus: quia hoc esset idolatriæ, sed ad memoriã, & recordationem rerum olim gestarum, eos ueneramur: *Exo.* 20

Vnde versus.

Effigiem Christi, qui transis, pronus honora.
Non tamen effigiem: sed quod designat, adora.
Esse Deum, ratione caret: cui contulit esse
Materiale lapis, effigiale manus.
Nec Deus est, nec homo: præsens quam cernis imago.
Sed Deus est, & hõ, quem sacra figurat imago.

Et alibi.

Nam Deus est quod imago docet: sed nõ Deus ipsa.
Hãc uideat: sed mẽte colas, quod noscis in ipsa.

¶Græci † etiam vtuntur imaginibus pingentes illas, vt dicitur solum ab umbilico supra, & non inferius, ut omnis stultæ cogitationis occasio tollatur: nullam etiam faciunt sculptilem imaginem, eo, quòd legitur Exo. xx. cap. Non facies sculptile neque imagines. Item Leui. xxvj. Non facies idolum neque sculptile. Item Deut. iiij. cap. Ne fortè decepti, faciatis uobis sculptam similitudinem. Item non facietis *Cant.* 2 *Cap.* 26 *Deut.* 4

Psal. 113 vobis Deos aureos & argenteos. Item propheta: Simulachra gentium, argentum, & aurum, opera manuum hominum. Similes illis fient, qui faciunt ea, & omnes qui confidunt in eis. Confundantur omnes qui adorant sculptilia, & qui gloriantur in simulachris suis. Item Moses ait populo
3 Num. 21 Israel: ne fortè errore deceptus adores ea, quæ creauit dominus Deus tuus. † Hinc
4. Reg. 18. etiam est, quòd serpentem æneum, quem Moses erexerat, Ezechias Rex confregit: quia populus ille contra legis præceptum
4 turis adolebat incensum. Ex † his autem & similibus authoritatibus reprobatur nimius imaginum usus. Ait enim Apostolus
1. Cor. 8 primę Corinth. Scimus enim, quia idolum nihil est in mũdo, & nullus Deus nisi unus. Possent nanque simplices, & infirmi per nimium & indiscretum usum facilè ad idolatriam trahi. Vnde Sapientia: Idolis na-
Sap. 14 tionum non erit respectus, quoniam creaturæ Dei in odium factæ sunt, & in tentationem animæ hominum, & in muscipulã pedibus insipientium. Moderatè uero uti picturis ad repræsentandum mala uitanda, & bona imitanda, reprehensibile non
Exe. 8 est. Vnde Dominus ad Ezechielem: Ingredere, & vide abominationes pessimas: quas isti faciunt. Et ingressus, uidit omnem similitudinem reptilium, & animalium, & abominationem, & uniuersa Idola domus
Exe. 4 Israel depicta in pariete. Nempe Gregor. hoc exponens in pastorali. lib. ij. cap. xx. dicit: Dum exteriorum rerum intrinsecus species attrahuntur, quasi in corde depingitur quicquid fictis imaginibus deliberãdo cogitatur. Rursus ad eundem Ezechielem dicitur: Sume tibi lateram, & pones eum coram te: & describes in eo ciuitatẽ Hierusalem. Ei autem quod dictum est, q imagines, sunt laicorum literæ: obuiat illud Euangelij: Habent, inquit, Moysen &
Luc. 16 prophetas, audiant eos. De hoc etiam dicetur in iiij. parte sub iij. particula Canonis super uerbo, seruitutis. Concilium Agathen. de consec. distin. iij. cap. placuit. inhibet picturas in ecclesijs fieri, & quod colitur & adoratur in parietibus depingi: sed Greg. de consecr. dist. iij. ca. perlatum. dicit, q picturas non licet frangere ea occasione, quod adorari non debent. Pictura nanque plus uidetur mouere animum, quã scriptura. Per picturam quidem res gesta ante oculos ponitur. de consecra. distin. ij. cap. semel. sed per scripturam res gesta quasi per auditum, qui minus mouet animum, ad memoriam reuocatur. Hinc etiã est, quòd in ecclesia non tantam reuerentiam exhibemus libris, quantam imaginibus & picturis. ¶ † Picturarum siue ima- 5
ginum aliæ sunt supra ecclesiam, ut Gallus, uel Aquila: aliæ extra ecclesiam, scilicet foris in fronte ecclesiæ, vt Bos, & Leo. aliæ intra, vt conæstatuæ, & diuersa sculpturarum, & picturarum genera, quæ vel in uestibus, uel in parietibus, uel in uitreis depingitur, de quorũ aliquibus sub tractatu de ecclesia dictum est, quod à tabernaculo Mosi, & tẽpore Salomonis sumptum est. Scripsit enim Moses, scripsit, & pinxit Salomon, & parietes cælaturis, & 6
picturis ornauit. ¶ † Sciendum autem est, quòd Saluatoris imago tribus modis conuenientius in ecclesia depingitur, uidelicet: Aut residens in throno. Aut pendens in crucis patibulo. Aut, ut residens in matris gremio: quia uerò Ioan. Baptista Chri- Ioã. 1
stum digito demonstrauit dicens: Ecce agnus Dei, ideo quidam depingebant Christum sub specie agni. Quia tamen umbra transiuit, & Christus uerus est homo: dicit Adrianus Papa de consecrat. distinct. iij. cap. sextam. quod ipsum in forma humana depingere debemus. Non enim agnus Dei in cruce principaliter depingi debet, sed homine depicto, non obest agnum in parte inferiori, uel posteriori depingi, cum ipse sit uerus agnus, qui tollit peccata mũdi. His quidem & alijs diuersis modis Saluatoris imago depingitur, propter diuersas
significationes. † Nam picta in præsepio, 7
rememorat natiuitatem. Depicta in matris gremio, puerilem ętatem. Depicta uel sculpta in cruce, passionem, & quandoque in ipsa cruce Sol & Luna quasi eclypsim patientia depinguntur. Depicta uerò in scalarum ascensu, Ascensionem. Picta, ut residens in throno, seu in solio excelso, præsentem indicat maiestatem & potestatem, quasi dicat: Data est ei omnis potestas Matth. vlt.
in cœlo & in terra: iuxta illud: Vidi dominum sedentem super solium excelsum, &c. Esa. 6
id est, Dei filium super Angelos regnantem. iuxta illud: Qui sedes super Cherubin. Exo. 24

bín. ¶ Quandoque uerò depingitur ſicut uiderunt eum Moſes, & Aaron: Nadab & Abiu, ſcilicet ſupra montem, & ſub pedibus eius quaſi opus ſaphiricum, & quaſi cœlum ſerenum. Et quoniam ſicut ait Lucas: tunc uidebunt filium hominis uenientem in nube cum poteſtate magna & maieſtate: ideo ei quandoque circumcirca pinguntur Angeli, qui ei ſemper ſeruiunt & adſiſtunt, & depinguntur cum ſex alis, ſecundum Eſa. Seraphin ſtabãt, iuxta illud: ſex alæ uni, & ſex alæ alteri, & duabus uelabant faciem eius, duabus pedes, & duabus uolabant. ¶ † Depinguntur etiam Angeli tanquam in ætate iuuenili florentes, nunquam enim ſeneſcunt. ¶ Quandoque etiam circũpingitur archãgelus Michael, draconem ſuppeditãs: iuxta illud Ioan. in Apoc. Factum eſt prælium in cœlo. Michael cum dracone pugnabat, quę pugna eſt diſſidium Angelorum, confirmatio bonorũ, & ruina malorum, aut in præſenti eccleſia perſecucio fidelium. Quandoq; etiam circumpinguntur xxiiij. ſeniores, ſecundum uiſionem ipſius Ioan. in ueſtibus albis, & coronis aureis, per quos ſignificantur ueteris & nouæ legis doctores: qui ſunt xij. propter fidem trinitatis, quam annuntiãt per quatuor mundi climata, aut xxiiij. propter opera, & obſeruantiam euangeliſtarum. Si lampades adduntur, dona Spiritus ſancti repræſentantur. Si mare uitreum, baptiſmus innuitur. ¶ † Quandoque etiã circumpinguntur, quatuor animalia, ſecundum viſionem Ezechielis, & eiuſdem Ioan. Facies hominis, & facies leonis à dextris, & facies bouis à ſiniſtris, & facies aquilæ deſuper ipſorum quatuor. Hi ſunt quatuor euãgeliſtæ. Vnde pinguntur cum libris in pedibus, quia quæ uerbis, & ſcriptura docuerunt, mente, & opere compleuerunt. Matthæus figuram ſortitur humanam. Marcus figuram tenet leonis, hi ponuntur à dextris, quia Chriſti natiuitas, & reſurrectio fuerunt omnium lætitia generalis. Vnde in Pſal. Et ad matutinum lætitia. Lucas uero uitulus eſt, eo q; à Zacharia ſacerdote inchoauit, & Chriſti paſſionem & hoſtiam ſpecialius pertractauit. Vitulus enim, eſt animal ſacerdotum ſacrificijs aptum. Comparatur etiã uitulo propter duo cornua, quaſi duo continens teſtamenta, & propter quatuor pedum ungulas, quaſi quatuor euangeliſtarum ſnias. Per hunc quoque figuratur Chriſtus, qui fuit pro nobis uitulus immolatus: ideoq; ponitur à ſiniſtris, quia mors Chriſti fuit Apoſtolis triſtis. De hoc & qualiter beatus Marcus depingi debet, in vij. parte ſubtit. de euangeliſtis dicetur. Ioãnes autem figuratur aquila: quoniam ad excelſa peruolat, cum ait: In principio erat uerbum. Hoc quoq; ſignificat Chriſtum, cuius iuuẽtus, vt aquila renouatur, quia reſurgens à mortuis, floret, & in cœlũ ingreditur, hic tamen non iuxta, ſed ſuper ſe depingitur, qm̃ aſcenſionem deſignat, & verbum apud Deum pronuntiat. Sed cum quodlibet ipſorum animaliũ haberet quatuor facies, & quatuor alas, qualiter poſſent depingi, dicetur in vij. parte ſub titu. de euangeliſtis: vbi etiam latius de hoc agetur. ¶ Qñq; † etiam circumpinguntur, vel potius ſub pinguntur Apoſtoli qui fuerũt teſtes eius verbo, & opere vſq; ad vltimum terræ. Et pinguntur criniti, quaſi Nazarei, i. ſancti. Lex enim fuit Nazareorum: vt à tempore ſuę ſeparationis à cõi vita hominum noua cula non tranſiret ſuper caput eorum. Pinguntur etiam qñque ſub forma duodecim ouium, quia tanquam bidentes occiſi ſunt propter dominum, ſed & duodecim tribus Iſrael, qñque ſub forma duodecim ouium pinguntur. Qñque tñ plures, vel pauciores oues circa ſedem maieſtatis pingũtur, ſed tunc aliud figurãt, iuxta illud Matth. xx. in fine: Cum venerit filius hominis in maieſtate ſua, tunc ſedebit ſuper ſedẽ maieſtatis ſuæ, ſtatuens oues à dextris, & hœdos à ſiniſtris. qualiter Bartholomæus, & Andreas Apoſtoli depingi debent in vij. parte ſub eorum feſtis dicetur. ¶ † Et aduerte, quia patriarchæ & prophetæ pingũtur cum rotulis in manibus, quidam uerò Apoſtoli cum libris, & quidam cum rotulis. Nempe quia ante Chriſti aduentum fides figuratiuè oſtendebatur, & quoad multa in ſe implicita erat. Ad quod oſtendendum patriarchæ, & prophetæ pinguntur cum rotulis, per quas quaſi quędam imperfecta cognitio deſignatur. quia uerò Apoſtoli à Chriſto perfectè edocti ſunt, ideo libris per quos deſignatur congruè perfecta cognitio, uti poſſunt. Sed quia quidam

Luc. 21

Eſa. 6

8

Apoc. 12.

Apoc. 4

9

Ezec. 1

Ioã. 9

Pſ. 29

Ioã. 1

Pſal. 102

10

Nu. 6

Cap. 25

11

illorum,quod didicerũt ad doctrinã aliorum scriptis redigerunt. Ideo illi congruè tanquam doctores cum libris in manibus depinguntur,sicut Paulus euangelistę,Petrus,Iacobus,& Iudas. Alij uero qui nihil stabile seu ab ecclesia approbatum scripserunt, non cum libris sed cum rotulis in signum suæ prædicationis pinguntur. Vnde
Eph.4 Apostolus ad Ephesios, & extra. de hære. cum ex iniuncto. Dominus quosdam dedit Apostolos,quosdam prophetas, alios euãgelistas,alios pastores,& doctores in opus
12 ministerij. ¶ † Sed & diuina maiestas depingitur quandoque cum libro clauso in
Apoc. manibus, quia nemo inuentus est dignus
4 aperire illum, nisi Leo de tribu Iuda. &
Io.14. quandoque cum libro aperto, ut in illo quisque legat, quòd ipse est lux mundi, & uia,ueritas,ac uita,& liber uitæ. Quare autem Paulus ad dextram,& Petrus ad sinistram Saluatoris depinguntur, dicetur in
13 vij.parte sub titulo de euangelistis. † Ioã. vero Baptista quandoque depingitur, vt
14 eremita. Martyres cum † aculeis,ut Laurentius in craticula. Stephanus cum lapidibus, & quandoque cum palmis, quæ vi-
Ps.90 ctoria signant.iuxta illud: Iustus vt palma florebit,ut sicut palma uiret, sic eorũ memoria seruetur. Hinc est, quòd qui de Hierosolymis ueniunt palma in manibus ferunt,in signum quòd illi regi militarunt, qui Hierosolymis cum palmis honorificè receptus est, & postmodum ibidem cũ diabolo pugnans uictor extitit: & cęli palatiũ cum angelis triumphans introiuit. ver. Iusti ut palma florebunt,& sicut stellæ fulge
15 bunt. ¶ Confessores † pinguntur cum suis insignijs: ut episcopi mitrati,abbates capuciati, & quandoque cum lilijs, quæ castitatem designant, doctores cũ libris in manibus, virgines (secundum euangelium)
16 cum lampadibus. † Paulus cum libro, & ense, cum libro, quia doctor siue propter conuersionem suam,cum ense,quia miles. vnde versus: Mucro,furor Pauli,liber,est
17 conuersio Sauli. ¶ Generaliter † autẽ sanctorum patrum imagines quandoq; in parietibus ecclesiæ, quandoque in posteriori altaris tabula,quandoque in vestibus sacris & alij uarij,locis pinguntur,ut illorũ
Cap. actus, & sanctitatem iugiter non indiscre-
18 ta,uel inutilia meditemur. Vnde in Exod. diuina voce præcipitur,ut in Aaron pectore rationale iudicij virtis ligãtibus imprimatur, quatenus sacerdotale cor nequaquam fluxæ cogitationes possideãt,sed ratio sola constringat, in quo etiam rationali uigilante secũdum Greg. duodecim patriarcharum nomina describi iubentur.
¶ Nempe † adscriptos patres,semper in pe 18
ctore ferre, est antiquorum uitam sine intermissione cogitare. Tũc autem sacerdos irreprehẽsibiliter graditur, cum exempla patrum præcedentium indesinenter intuetur, cum sanctorum uestigia sine cessatione considerat: & illicitas cogitationes deprimit, ne extra rationis limitem operis
pedem teneat. ¶ † Considerandum quoque 19
est quòd Iesus semper coronatus depingitur. quasi dicat, Egredimini filiæ Hierusalem, & videte regem Salomonem in diademate,quo coronauit eũ mater sua. Fuit enim Christus coronatus tripliciter. ¶ Primò à matre, corona misericordiæ in die conceptionis, quæ corona duplex est propter naturalia & gratuita, ideoque & diadema vocatur, quod est duplex corona: Secundò à nouerca corona miseriæ,in die passionis. ¶ Tertiò, à patre, corona gloriæ, in die resurrectionis, vnde, gloria, & honore coronasti eum domine. Demum coronabitur à familia corona potentię,in die ultimę reuelationis. Veniet enim cum senatoribus terræ,iudicãs orbem terræ in æquitate. Sic & omnes sancti pinguntur coronati,quasi dicat,Filiæ Hierusalem,uenite,& uidete martyres cũ coronis aureis, quibus coronauit eos Dominus: & in libro *Sap. 5*
sapientiæ: Iusti accipient regnum decoris, & diadema speciei de manu Domini. † Co 20
rona autem huiusmodi depingitur in forma scuti rotundi, quia sancti Dei protectione diuina fruuntur. Vnde cantant gratulabundi: Domine ut scuto bonæ uoluntatis coronasti nos. Veruntamen Christi corona per Crucis figurã à sanctorum coronis distinguitur: quia per Crucis uexillum sibi carnis glorificationem, & nobis meruit à captiuitate liberationem,& uitę fruitionem. Cum uero aliquis prælatus aut sanctus uiuens pingitur, non in formam scuti rotundi, sed quadrati, corona ipsa depingitur, ut quatuor cardinalibus uirtutibus uigere monstretur,prout in legenda

genda beati Gregor. habetur. ¶ Rursus
21 † quandoque in ecclesijs paradisus depin
gitur, ut aspicientes ad delectationē præ
miorum alliciat: & quandoque infernus:
ut eos formidine pœnarum à uitijs deter
reat, quandoque flores, & arbores cum fru
ctibus ad repræsentandum fructus bono
rum operum ex uirtutum radicibus pro
22 dentium. ¶ † Picturarum autē uarietas,
1. Cor. uirtutum uarietatem designat. Alij enim
12 datur per spiritum sermo sapientiæ, alij
scientiæ &c. uirtutes, uerò in mulieris spe
cie depinguntur: quia mulcent & nutriūt.
Rursus, per cælaturas quæ & laquearia no
minantur, quæ sunt ad decorem domus,
simpliciores Christi famuli intelligūtur,
qui ecclesiam non doctrina, sed solis uir
tutibus ornant. Cæterum sculpturæ pro
minentes de parietibus, egredientes esse
uidentur, quia cum uirtutes fidelibus in
tantam consuetudinem deueniunt, ut eis
naturaliter insitæ uideantur, multifarijs
earum operationibus exercentur. ¶ Sy
nagoga uero qualiter depingitur, dicetur
in quarta parte sub tit. de reuerentia. Qua
liter pallium Romanorum Pontificū pin
gatur, in tertia parte sub titu. de pallio di
cetur. Annus uerò & duodecim signa &
menses qualiter depingantur, dicetur in
princ. octauæ partis ubi & de mense agi
tur. Sed & diuersæ hystoriæ tā noui, quàm
ueteris testamenti pro uolūtate pictorum
depinguntur, nam pictoribus atque poetis
23 quælibet audendi semper fuit æqua pote
stas. ¶ Porrò † ornamenta ecclesiæ in tri
bus consistunt, id est, in ornatu ecclesiæ,
chori, & altaris. Ornatus ecclesiæ, consistit
in cortinis, & auleis, & palleis sericis, &
purpureis, & similibus. Ornatus chori in
dorsalibus, tapetis substratorijs & banca
libus. Dorsalia, sunt panni in choro pen
dentes à dorso clericorum. Substratoria,
quæ pedibus substernuntur. ¶ Tapeta, etiā
sunt panni, qui pedibus substernūtur, qua
si stratio pedum, & præcipuè pedibus epi
scoporum, qui mundana pedibus calcare
debent. ¶ Bancalia sunt panni, qui super
sedes uel bancas in choro ponuntur. ¶ Al
24 taris † uerò ornatur, confiftit in capsis, in
palleis, in phylaterijs, in candelabris, in
crucibus, in aurifrisio, in uexillis, in codici
bus, in uelaminibus, & in cortinis. ¶ Et
† no. q capsa in qua hostiæ consecratæ, ser 25
uantur, significat corpus virginis gloriosæ:
de qua dicitur in Psal. Surge Domine in
requiem &c. quæ quandoque est de ligno,
quandoque de ebore candido, quandoque
de argento, quandoque de auro, & quādo
que de crystallo: & secundum uarias suas
proprietates uarias ipsius corporis Chri
sti exprimit dignitates. Rursus capsa ipsa
continens hostias consecratas, siue non cō
secratas, memoriam designat humanam,
debet nanque homo iugiter recordari ac
ceptorum beneficiorum Dei tam tempo
ralium, quæ per hostias non consecratas, *Exo.*
quam spiritualium, quæ per consecr. desig- *16.*
nātur. Quod figuratum est in una, in qua
Deus iussit manna reponi, quod licet tem
porale esset, præfigurabat tamen istud no
strum sacrificium spirituale, præcipiens ut
esset in memoriale sempiternum in futu
ras generationes, sicut legitur in Exo. ca- *Canti.*
psæ autē positæ super altare, quid est Chri *16*
stus, sunt Apostoli, & martyres, pallę & ue *Es. 45*
stes sunt cōfessores, & virgines uel omnes
sancti, de quibus ait dominus ad prophe
tam: His sicut uestimento uestieris, & de
hoc dictum est in tit. præceden. Aliud au
tem est phylatterium, aliud phylatteria.
† Phylatterium, est chartula in qua decē 26
præcepta legis describuntur huiusmodi
chartulam solebant Pharisęi ante se signū
in religionis portare, unde in Euangelio: *Math.*
Dilatāt phylatteria sua &c. & sic sumitur 23
xxvj. q. v. non oportet. & dicitur phylatte
rium à φυλάττειν, quod est custodire & θω
ραξ, quod est lex. Phylateria uero, est ua
sculum de argento, uel auro, uel chrystal
lo, uel ebore & huiusmodi, in quo sanctō
rum cineres uel reliquiæ reconduntur.
Cum enim Elindius fideles cinericios uo
caret, pro eo quod cineres ipsos seruabāt;
contra eius decisionem statutū fuit in ec
clesia, ut honorificè, & in pretiosis uasculis
seruarentur, quod nomen est compre
hensum à φυλάττειν, quod est seruare: & τέ
ρον, quod est extremitas, quia ibi aliquid
de extremitate corporis sanctorum, puta
dens uel digitus, uel aliquid tale seruatur.
¶ Super altare etiam in quibusdam eccle
sijs collocatur tabernaculum, de quo sub
tit. de altari dictum est. ¶ † In cornibus al- 27
taris duo sunt candelabra constituta, ad

significandum gaudium duorum populorum de Christi Natiuitate lætãtium, quæ candelabra mediante Cruce faculas ferũt accensas, angelus enim inquit pastoribus.
Luc. 22 Annuntio uobis gaudium magnum, quod erit omni populo, quia natus est uobis hodie saluator mundi. Hic est uerus Isaac,
Gen. 18 qui risus interpretatur. Lumen enim candelabri fides est populi: nam ad Iudaicum
Esa. 49 populum inquit propheta: Surge, illumina Hierusalem, quia uenit lumẽ tuum, & gloria domini super te orta est. Ad po-
Eph. 5 pulum uero gentilẽ dicit Apostolus: Eratis aliquando tenebræ, nunc autem lux in
Nu. 34 domino. Nã & in ortu Christi noua stella
Mat. 2 magis apparuit, secundum uaticinium Balaam, Orietur inquit stella ex Iacob, & cõsurget virga ex Israel. De hoc etiam dictũ
28 est in ti. de altari. ¶ †Emunctoria siue forcipes ad emungendum lychnum, sunt uerba diuina quibus literas legis amputamus & lucentem spiritum reuelamus: iuxta illud: Vetustissima ueterũ comedetis, & no-
Luc. 26 uis superueniẽtibus uetera abijcietis. Vasa in quibus emuncti lychni extinguntur sunt corda fidelium, quæ obseruantiã legalem ad literam admittunt. † Rursus forci-
29 pes, quorũ gemino dente cõponitur ignis, sunt prædicatores, qui nõ consonis utriusque testamenti paginis instruunt, & moribus componentes ad charitatem accedũt.
30 ¶ † Scuta uerò, id est, uasa æqualis amplitudinis, in fundo, & in ore ad calefaciendũ facta, sunt illi doctores qui thesaurum cordis non celant, sed ex eo proferũt noua &
Matth. 5 uetera. Lucernam quoque non ponunt sub modio, sed super candelabrum, ut hi, qui sunt in domo domini lumen & caloré accipiant
31 super se. ¶ Crux † quoque super altare ponenda est, & eam inde tollit baiulus Crucis, in quo recolitur: quia Crucem de Christi humeris sublatam tulit Simon cyrenæus. Inter duo candelabra Crux in
Eph. 2 altari media collocatur: quoniam inter
1. Pet. 2 duos populos Christus in ecclesia mediator existit. Ipse enim est lapis angularis,
Esa. 28 qui fecit utraque unum: ad quem pastores à Iudea, & Magi ab oriente uenerunt. De hoc alter dicetur in proœmio. iiij. partis sub tit. de ac. fac. ad alta. ¶ Rursus † altaris
32 frons, aurifrisio ornat, iuxta illud Exo. 25. & 28. ca. Construes mihi altare, faciesque illi coronam per gyrum seu circuitum asta. quatuor digitis. Nempe altare quãdoque significat cor hominis, in quo sacrificium uerè fidei per contritionem offerri debet: & tunc aurifrisium cõceptum bonæ operationis significat, quo frontem nostrã ornare debemus, ut cæteris luceamus. Quandoque altare significat Christum, & tunc per aurifrisium, cõgruè ornamentum charitatis designatur. Sicut enim aurum præeminet omnibus metallis, sic & charitas cæteris uirtutibus. xcvj. dist. duo. vnde
Apostolus ad Corin. j. Maior horũ est cha- *1. Cor. 13*
ritas. Florentem enim nostram sic aurifrisio charitatis debemus ornare, ut parati simus pro Christo animas ponere. Vexilla etiam super altare eriguntur, ut triũphus Christi iugiter in ecclesia memoretur, per quem & nos de inimico triumphare speramus. ¶ † Codex etiam euangelicus su- 33
per illud adaptatur, eo quòd euangelium ab ipso scilicet Christo, sit editum, & ipse perhibeat testimoniũ. qui quare exterius ornetur dicetur in iij. parte sub tit. de lega. indu. ¶ Denique uasa, & utensilia in domo domini à Mose, & Salo. originem habuerunt, quæ in ueteri testamento plura & diuersa fuerunt prout in Exod. legitur diuersa habẽtia significata, de quibus hic breuitatis causa non agimus. ¶ † Sanè 34
omnia quæ ad ornatum pertinent tempore quadragesimæ, remoueri uel cõtegi debent, quod fit secundum aliquos in domini ca de passione: quia extunc diuinitas fuit abscõsa, & uelata in Christo, dimisit enim se capi & flagellari, ut homo tanquam nõ habens in se uirtutem diuinitatis, unde in *Ioã. 8*
euangelio huius diei dicitur: Iesus autem abscondit se, & exiuit de templo: tũc ergo cooperiuntur Cruces, id est, uirtus suæ diuinitatis. Alij hoc faciunt à prima dominica quadragesimæ, quia extunc ecclesia incipit de eius passione agere. vnde eo tẽpore Crux per ecclesiam non nisi cooperta portari debet, & secundum moré quorundam locorum duo tantum uelamina, seu cortinæ, tunc retinentur, quorum unũ ponitur per circuitum chori, aliud suspenditur inter altare, & chorum, ne appareãt quę sunt intra sancta sanctorum, q̃ sanctuarium & Crux tunc uelantur, significat literam legis. id est, eius carnalẽ obseruãtiam,

siue

siue quòd in ueteri testamento ante Christi passionem intelligentia sacrarum scripturarum uelata, operta & obscura erat.
Luc. 8 Et qui tempore illo fuerunt, uelamen, id est, obscuram sciẽtiam, ante oculos habuerunt, significat etiam rumpheam illã, quæ fuit ante ianuam paradisi, & quoniam huiusmodi carnalis obseruantia, & obscuritas, & rumphea in Christi passione sublata sunt, ideo cortinæ, uel uelamina huiusmodi in parasceue remouẽtur. Sed & quia in ueteri testamento fuerunt animalia ruminantia, & gulas scindẽtia, ut boues arantes, id est, scripturarum mysteria discernẽtes, & spiritualiter intelligentes, ideo in quadragesima post uelum ingrediuntur sacerdotes pauci, quibus datum est nosse my-
35 sterium regni Dei. ¶ † Circa hoc autem notandum est, q̃ triplex genus ueli suspenditur in ecclesia: uidelicet, Quod sacra operit. Quod sacrarium à clero diuidit. Et quod clerum à populo secernit. ¶ Primũ est nota nostræ legis. ¶ Secundum, nota nostræ dignitatis, quia indigni sumus, imò impotẽtes cœlestia intueri. ¶ Tertium, est coertio nostræ uoluptatis carnalis. ¶ Primum, uidelicet cortinæ quæ ab utroque altaris latere extẽduntur sacerdote secretum intrante, prout in iij. parte sub ti. de secreta dicetur, significatum est in hoc, q̃ sicut legitur Exo. xxxiiij. Moses posuit uelamen super faciem suam, quia filij Israel claritatem uultus eius sustinere non poterant, & sicut dicit Apostolus: hoc uelamen adhuc hodie est super corda Iudæorum. ¶ Secundum, uidelicet cortina quę in quadragesima in officio Missæ ante al-
2. Cor. tare extenditur: significatum est in hoc,
3 quòd uelum infra tabernaculum erat suspẽsum, quod deuidebat sancta sanctorum à sanctis, ut dicetur in proœmio quartæ partis. per quod arca populo uelabatur, & erat miro opere contextum, & pulchra uarietate distinctum, quod in passione domini scissum est, & illius exemplo hodie cortinæ uaria pulchritudine texuntur. De præmisso uelo, & quales debent esse cortinæ habetur Exod. xxvj. & xxxvj. ca. ¶ Tertium inde tunc habuit originẽ, quia in primitiua ecclesia peribolus id est, pa-
Matt. ries, qui circuit chorum, non eleuabatur,
27 nisi usque ad appodiationem, quod adhuc in quibusdam ecclesijs obseruatur, quod ideo fiebat, ut populus uidens clerum psallentem, inde bonum sumeret exemplum. Veruntamen hoc tempore quasi communiter suspẽditur, siue interponitur uelum aut murus inter clerũ & populum, ne mutuo se conspicere possint, quasi ipso facto dicatur: Auerte † oculos tuos, ne uideant uanitatẽ &c. In parasceue uero omne tol- 36
litur uelum, quia in passione Domini uelum templi scissum est, & per eam reuelata est nobis regis spiritualis intelligentia, quæ antea latebat, ut præmissum est, & a- *Psal.*
perta est Regni cœlestis ianua, & est data *118.*
nobis fortitudo, ut uinci, nisi uelimus à *Matth.*
carnali concupiscentia nequeamus. Ve- *27*
runtamen uelum, quod diuidit sanctuariũ à clero, retrahitur uel eleuatur in uespera cuiuslibet Sabbati quadragesimæ, quando officium diei Dominicæ inchoatur: ut clerus possit in sanctuarium intueri, quia dominicam recolit resurrectionem. Hoc
† etiam ideo fit in sex diebus dominicis, 37
quia nulla fuit ætas, in qua non fuerit gaudium æternum. Gaudium quidem figuratum quod cœlo uelatur, quod per uelum illud significatur, inde est quod diebus dominicis nõ ieiunamus, & hoc propter gloriam dominicę resurrectionis. Nam prima dominica, significat gaudium, quod habuerunt primi parentes in paradiso ante peccatum. Secunda dominica figurat gaudiũ, quod pauci habuerunt in arca Noe alijs omnibus diluuio submersis. Tertia, quod habuerunt filij Israel, alijs sub Ioseph fame afflictis. Quarta, quod habuerunt sub Salomone, in pace uiuentes. Quinta, quod habuerunt redeuntes de captiuitate Babylonis. Sexta, quod discipuli habuerunt à resurrectione usque ad ascensionem, quando cum eis præsentialiter fuit sponsus. In
festiuitatibus † etiam nouem lectionum 38
quadragesimæ velum ipsum eleuatur, vel retrahitur. Sed hoc non habetur de primaria institutione ecclesiæ, quia tunc nullũ festum celebratur in quadragesima solemniter. Sed si aliquod festum occurrebat, quacunq; die occurreret, in sabbato, & in dominica, de eo cõmemoratio fiebat, prout in canone Martini Papæ habetur xxiij. quæst. iij. non oportet. el. j. &c. non licet. & in Bucardo. lib. xiij. & hoc totum propter

temporis illius tristitiam. Postea usus in contrarium obtinuit, ut uidelicet festum ix. lectionum in suo die solenniter celebretur, & nihilominus ieiunetur. ¶†Rursus cortinæ in festiuitatibus extenduntur in ecclesijs propter ornatum, ut per uisibiles ornatus ad inuisibiles moueamur, quæ sunt quandoque uarijs coloribus coloratæ, ut præmissum est, ut ex diuersitate colorum ipsorum notetur, q̃ homo, qui est Dei templum, ornatus esse debet uarietate seu diuersitate uirtutum. Cortina alba, signat uitæ mũditiam, rubea, charitatem, uiridis, contemplationem. nigra, carnis mortificationem, liuida, tribulationem. Adhuc super cortinas candidas suspendũtur quandoque panni uarij coloris, ad notandum, q̃ cor nostrum purgatum esse debet à vitijs, & in eo debẽt esse cortinæ uirtutum, & uarietates bonorum operum.

¶† Porrò in festo Natiuitatis Domini quę dam ecclesiæ nullos suspendunt pannos, quædam uiles, & quædam bonos. Quę nullos suspendunt, nostrum figurant ruborẽ. Et si enim maximum sit nobis gaudiũ de nato Saluatore, non tamen esse debemus sine rubore pro eo, quod tantum fuit nostrum peccatum, q̃ Dei filius seipsum propter nos exinaniuit formã serui accipiẽs, & propterea etiam in ipsius obitu non cũ lætitia solemnizamus: sed acerrimum ieiunium facimus, cum tamen in aliorũ sanctorum obitu læti solemnizemus, & aliquantulum lautius in cibo, & potu nobis indulgeamus, prout in vj. parte sub parasceue dicetur. Rubor quippe nobis est, q̃ Dominus mortuus est propter peccata nostra sancti uero non propter peccata nostra, sed propter Christũ passi sunt. ¶ Qui uiles suspendunt, figurant q̃ Dominus seruilem induit formam, & quòd uilibus pannis eo die inuolutus fuit. ¶ Qui bonos, gaudium de Rege nato habitum attendunt, quales esse debeamus in receptione tanti hospitis ostendunt. ¶† In quibusdam ecclesijs altare in paschate pretiosis ornat pallijs, & superponuntur uelamina trium colorum rubeum, subalbum, & nigrum, quæ tria tempora designant. ¶ Prima lectione, & responsorio finitis remouetur uelamen nigrum, quod tempus ante legem significat. ¶ Secunda lectione, & responsorio finitis, remouetur subalbum, quod tẽpus sub lege designat. ¶ Tertia finita, remouetur rubeum, quod tempus gratiæ significat, in quo per Christi passionem ad sancta sanctorum, & ad æternam gloriam nobis aditus patet. De pannis uero & uestimentis altaris, in tractatu de altari, dictum est. ¶† In præcipuis festiuitatibus thesauri ecclesiæ in publicum educuntur, propter tria. Primò, propter considerationem cautelæ, ut uidelicet appareat, q̃ cautus fuerit in seruando, qui illum seruare tenetur. Secundò, propter solemnitatis uenerationem. Tertiò, propter oblationis memoriam, uidelicet in memoriam illorũ, qui prius ea ecclesiæ obtulerunt, q̃ autem ecclesia intus, & non extra festiue ornatur, mysterialiter innuit q̃ omnis gloria eius abintus est. extra de sac. unc. licet enim exterius despicabilis sit in anima, tamen quæ sedes Dei est, radiat, iuxta illud. Nigra sum, sed formosa, &c. & Dominus per prophetã: Et enim hæreditas in præcla. est mi. propheta etiã considerans hoc ait: Domine dilexi decorem domus tuæ, quam spiritualiter fides, spes, & charitas exornant. Ecclesia quoque materialis, & etiam spiritualis mundari debet, de quo, in vij. parte sub tit. de Pascha, & de v. feria cœnæ dicetur. In nonnullis ecclesijs duo oua structionũ, & huiusmodi quæ admirationem inducunt, & quæ rarò uidentur, consueuerunt suspendi, ut per hoc populus ad ecclesiam trahatur, & magis afficiatur. † Rursus aiunt quidam, quod structio tanquam auis obliuiosa derelinquit in sabulo oua sua: demum quædam stella uisa recordatur, & reddit ad illa aspectu suo fouens ea oua ergo in ecclesijs suspenduntur ad notandum, quod si homo propter peccatum à Deo derelictus sit, tandẽ diuino lumine illustratus, recordatus delictorum suorum pœnituerit, & ad ipsum redierit per aspectum lumine illius fouetur per quem etiam modo dicitur in Luc. quod respexit Dominus. Petrum postquã negauit Christum. 50. distinct. fidelior suspenduntur etiam, ut in illis unusquisque contempletur quod homo facile Deũ obliuiscitur, nisi per stellam, id est, spiritus sancti gratia influentem illustratus ad eũ redire per bona opera recordetur. ¶† Sanè in

39

40 Phi. 2.

Cant. 8 Luc. 22

41

42

Psal. 25

44

in primitiua ecclesia sacrificium fiebat in vasis ligneis,& uestibus communibus.tunc enim erant lignei calices,& aurei sacerdotes,nunc uero econtra est. Sed Seuerinus Papa, instituit quòd in uitreis fieret, quia uerò illa fragilia erant, ideo Vrbanus Papa,& etiam concilium Remen. de consec. dist.j.vt calix.& de celebr.miss.c.fina. statuit quod in argenteis uel aureis uasis sacrificetur, uel propter paupertatem in stãneis qui non æruginantur: non tamen in ligneis,uel ex auricalcos.Non ergo debet esse de uitro proprer periculũ effusionis, non de ligno, quia cum sit porosum & spõgiosum corpus sanguinem absorberet, nõ de ære uel auricalco,quoniam ob uini uitutem ærugitum uel uomitũ prouocaret.

45 ¶ † Et nota,q̃ calicis nomẽ à ueteri & no. testamento originem traxit. Hie.xij. Calix aureus Babylon inebrians omnem terram.& Dauid: Calix in domo domini uini meri plenus musto. & alibi: Calicem salutaris accipiam,& nomen domini inuocabo. Item in Euangelio: Potestis bibere calicem illum,quẽ ego bibiturus sum: Item accipiens calicem gratias egit. Calix autẽ aureus significat thesauros sapientiæ in Christo absconditos, argenteus,mundicia carnis, stanneus innuit similitudinem culpæ & pœnæ. Stannum enim est mediũ inter argentum & plumbum,& caro Christi licet nõ fuerit plumbum, id est peccatrix, fuit tamen carni similis peccatrici,& licet non fuerit argentum,id est,passionis propter suam culpam, fuit tamen passibilis propter nostram culpam, quia lãgores nostros ipse tulit, & do. n. ipse por. ¶ De calice & patena dicetur sub tit.de consec.

46 & vnctionibus. † Nempe si quis tenui religione tentus,dicat quòd dominus præcepit Mosi ut cuncta uasa tabernaculi in omnes usus, & cæremonias ex ære faceret, ut legitur Exod.xxvij.& xxviij.c. Quotq; huiusmodi pretiosa uasa & ornamenta poterant uenundari,& dari pauperibus,similis est Iudæ, & mulieri unguentariæ contrarius, hoc enim agimus, non q̃ Deo minus utilia ornamenta delectent, quàm aurea, sed quia cum homines id quod diligunt, Deo libenter offerũt, per diuinam latriã suam,uincunt auaritiam,Præterea hæc diuinæ pietatis officia mortalia sunt,& futuræ gloriæ significatiua.Vnde etiam in veteri lege ex auro & iacintho purpura cocco distincto & byssо retorta,& alijs pretiosis superhumerale fieri præcipitur, vt quãta sacerdos virtutum diuersitate claresce re debeat,demonstretur,& altare & propiatiorium ac candelabrum, & alia uasa,& ornamenta altaris ex auro fieri,& argento.Exod.xxv.& xxx.& xxxviij.c.tabernaculum quoque ex diuersis pretiosis fieri præceptum est prout dictum est sub titu.de ecclesia. Legalis enim Pontifex alijs diuersis pretiosis utebatur ornamẽtis,prout dicetur in tertia parte sub titu. de legalibus indumentis. De hoc etiam sub titu.de ecclesiæ dedicatione, prope principium dicetur. † Porrò prohibitum est in Concilio Aurelia.ea.dist. ad nuptiarum. ne diuina mysteria præstentur ad nuptiarum ornatum, ne improborum tactu,uel pompa secularis luxuriæ polluantur, quo nimirũ ostenditur,qrod ex ueste cuiuscunq; personę fieri non debet casula,uel aliquis alius sacris mysterijs deputandus ornatus. 47

¶ † Stephanus quoque Papa statuit ea. dist.uestimenta.ne uestimentis ecclesiæ in alijs usibus quis fruatur: quodque nisi à sacratis hominibus tangantur,ne ultio quæ Balthasar regem Babyloniæ percussit, super hoc transgredientes ueniat. † Clemens etiam Papa statuit e. dist. nemo ne mortui sepeliantur, uel inuoluantur, seu operiantur, uel etiam feretrum cum palla, id est,pannis altaris,aut cũ mappa,qua calix inuoluitur: seu cum qua sacerdos manus post cõsecrationem tergit. ¶ Quando † uero pallæ, id est,corporalia,& uela,id est ornamenta altaris seu cortinæ super altare pendentes sordidatę fuerint, diaconi cum ministris humilibus illa lauent intra sacrarium,& non extra. Pro uelis autem lauandis, quæ ad cultum altaris pertinẽt, noua peluis habeatur. Pallæ uero, id est corporalia in alia pelui lauẽtur.Vela quoque ianuarum,id est,cortinæ quæ extendũtur in ecclesijs in festis, & quadragesima, in alia pelui lauentur. Hinc est,q̃ statutũ est in Concilio Ilerd. de consecr. dist. iiij. omnis quod ad corporale lauandum,& ad pallas altaris propria habeantur vasa foris,in quibus nihil aliud lauetur. Sed secundum eodem Clemente ea. dist. altaria si al-

48 49 50

altaris palla, id est, uestimenta altaris, uel cathedræ in qua sedet sacerdos sacris uestibus inductus, uel candelabrum, uel uelum, id est, pannus uel cortina super altare pendens fuerint uetustate consumpta, crementur, & cineres, uel in baptisterio, uel in pariete, aut in fossis pauimẽtorum, ubi non sit transitus iactẽtur. Et not. quod ecclesiastica ornamenta benedicuntur, ut dicetur, sub titul. de consecrationibus, & unctionibus.

SVMMA.

1 *Campanæ, quid, & ubi inuentæ primum.*
2 *Campana ad quid pulsetur, & benedicatur.*
3 *Tubarum usus, olim fuit loco campanarum.*
4 *Campanæ prædicatores signant.*
5 *Metalli duritia, quid notet.*
6 *Prælatus iners & expers scientiæ, est quasi campana sine plectro.*
7 *Lignum, in quo pendent campanæ, quid notet.*
8 *Funis à campana pendens, quid significet.*
9 *Campanæ ad diuina officia, quoties interdiu pulsentur. Et quoties nocti. nu. 10.*
11 *Tintinabulorum genera sex quibus utitur ecclesia.*
12 *Campanis quot diebus quadragesimæ fit otiũ.*
13 *Campanæ cur pulsentur, quoquam moriente. Et quare in supplicationibus nu. 14.*
15 *Campanæ cur pulsentur concitata tempestate.*

De campanis. Cap. 4.

1 Campanæ sunt † uasa ænea, in Nola ciuitate Campaniæ primò inuẽta: maiora itaque uasa Campanę à Campania regione: minora uerò Nolæ, à Nola ciuitate

2 dicuntur. Pulsatur † autem & benedicitur campana, ut per illius tactum & sonitum fideles inuicem inuitentur ad præmium, & crescat in eis deuotio fidei, fruges, mentes, & corpora credentium seruẽtur: procul pellantur hostiles exercitus, & omnes insidiæ inimici, fragor grandinum, procella turbinum, impetus tempestatum & fulgurum temperentur, infestaque toni trua, & uentorum flamina suspendantur, spiritus procellarum, & aereæ potestates prosternantur, & ut hoc audientes confugiant ad sanctæ matris Ecclesiæ gremium, ante sanctæ Crucis uexillum, cui flectitur omne genu &c. sicut hæc singula in benedictionibus campanæ habentur. Sciẽdum † autem est, q campanæ quarum sonorita te conuenit populus ad ecclesiam ad audiendum, & clerus ad annuntiandum manè misericordiam Domini, & uirtutẽ eius per noctem. extra de homic. Ioan. j. distin. ius militare. significant tubas argenteas, quibus in ueteri lege populus ad sacrificã dum accercebatur, de quibus dicetur in vj part. sub Pentecost. quemadmodum. n. vigiles in castris tubis, sic & ecclesiarũ ministri campanarum sonitu se excitant, ut contra insidiantem diabolum pernoctẽt. signa igitur nostra ænea sonoriora sunt tu bis ueteris legis, quia tũc notus erat Deus in Iudæa tãtum: nunc uero in omni terra. Sunt etiam durabiliora significant enim prædicationem noui testamenti fore amplius duraturam tubis, & sacrificijs ueteris legis: quia usque ad mundi finem. Siquidem † campanæ prędicatores significant qui fideles ad similitudinem campanæ ad fidem uocare debent, q significatũ est in eo quod dominus præcepit Mosi, ut faceret uestem summo Pontifici habẽtem lxxij. tintinabula, quæ sonarent cum Pontifex in sancta sanctorũ ingrederetur. 43. dist. sit rector. Ipsum ergo uas, os prædicatoris designat, iuxta illud Apostoli? Factus sum uelut æs sonans, siue cymbalum tinniens. Duritia † metalli fortitudinem de- 5
signat in mente prædicatoris: vnde dominus: Dedi frontem tuam duriorem frontibus eorum: Plectrum seu ferrum quod interius ex utraq; parte feriens sonum reddit doctoris linguam, quæ scientia ornatur, & quæ utrunque testamentum resona re facit, figurat. † Prelatus ergo absq; scié 6
tia prædicationis, erit quasi campana sine plectro: iuxta illud Greg. Sacerdos si prædicationis est inscius, quam clamoris uocem daturus est, præco mutus, est ét quasi canis mutus, latrare non ualens. Ipsa uero percussio denotat quod prædicator primũ debet per correctionem in se, ut uitia feri re, & postmodum ad aliena exprobanda accedere, ne contra doctrinam Apo. alijs

prę-

prædicans ipse reprobus inueniatur. iij.q. vij.quod testatur Psal. peccatori autem dixit Deus, quare tu enarras iustitias meas, & assumis testamentum meum per os tuũ? Sanè nanque actionis exemplo, plerunque accendit, quos eruditione sermonis moue re nequit. vij.q.j.§.quod uero. Vinculum uero quo plectrum uasi coniungitur seu ligatur, est moderatio, qua lingua temperatur, qui ad tractum cordis, id est, authorita te scripturæ linguã mouet prædicatoris.

7 ¶ Lignum † in quo campana pendet, lignũ dominicæ crucis significat, q̃ ideo quando que à superioribus cõtinet, quia Crux ab antiquis partibus nuntiatur. Instrumenta quibus ipsum lignum alligatum seu affixum est, oracula sunt prophetarum. Ligatura uero ferrea, quam campana ligno cõiungitur, charitatem denotat, per quam prædicator indissolubiliter cruci affixus gloriatur dicens: Mihi absit gloriari, nisi in cruce domini no. Cauilla ligno affixa, qua mediante campana pulsatur, rectam prædicatoris mentem significat, qua diuinis mandatis inhærens illa fidelium auribus per frequẽtem pulsationem inculcat.

8 † Funis autem ab illa pendens, qua campana pulsatur, est humilitas seu uita prædicatoris, funis etiam ipse uitæ nostræ mensuram ostendit. Adhæc, cum funis initium habeat à ligno, in quo campana pendet, per quod crux dominica intelligitur, rectè sacram scripturam à ligno sanctę crucis descendentem, designat, sicut etiam funis ex tribus est funiculis, ita & scriptura ex Trinitate consistit, scilicet ex historia, ex allegoria, & ex moralitate. funis ergo descendens à ligno in manu sacerdotis, est scriptura à mysterio Crucis descendes in ore prędicatoris. Rursus ideo funis, usque ad manus quibus continetur, extenditur, quia scriptura usq, ad opera trãsire debet. Funis quoque eleuatio, & depressio in pulsando, denotat quod sacra scriptura aliqñ loquitur de altis, aliquando de inferioribus, seu quod prædicator, aliquando propter aliquos alta dicit. viij.q.j. oportet. xliij. dist.§. fin. quandoque propter alios condescẽdit: iuxta illud Apostoli, siue extendimus propter Deum, siue condescendimus propter uos. Ad hęc sacerdos deorsum funem trahit: dum ad actiuam uitam à contemplatione descendit, ipse uero sursum trahitur, dum scriptura docente in cõtemplatione erigetur. Deorsum etiã trahit, dum scripturam ad literam, quæ occidit, intelligit. sursum trahitur, dum spiritualiter eam exponit. Rursus secundum Grego. deorsum trahitur, & sursum trahitur, dum in ea se metitur, quantum uidelicet in imis iaceat, & quantum ad bona facienda proficiat. Sed & quando ex tractu funis campana resonat, populus ad expositionem sacræ scripturæ adunatur, prædicatur auditur, & populus in unitate fidei, & charitatis unitur. Sacerdos itaque, qui se recognoscit prædicationis debitorem, nõ se subtrahat à mouẽdis signis, quoniam & filij Aaron clangebant tubis. Funem ergo mouet, qui fratres aut populum ex officio conuocat. Annulus in fune chordæ per quem in plerisque locis chorda trahitur, est corona præmij seu perseuerantia in finem, uel est ipsa diuina scriptura. Porrò Sauinianus Papa statuit, ut horæ diei, per ecclesias pulsentur. 9 ¶ Et † nota, quod ad diuina officia per duodecim diei horas campanæ communiter duodecies pulsentur: uidelicet in prima hora semel, & in ultima similiter semel, quia ab uno Deo omnia, & idem unus erit omnia in omnibus. In tertia, pulsatur ter pro secunda, tertia, quarta horis quæ sub illis cantantur. Similiter & vj. ter pro tribus, uidelicet pro v. vj. vij. horis. Similiter in ix. ter pro tribus. Ad uesperas uerò, quæ est ix. hora, non solum semel sed multipliciter, quia in tempore gratia multiplicata est prædicatio Apostolorum. Item in nocte ad matutinum sæpe: quia sæpe exclamandum est: Exurge, qui dormis, & exurge à mortuis. ¶ † Communiter tamen ter 10 pulsatur in nocturnis. Primò, eum squilla, quæ significat Paulum acute prædicantem. Secunda pulsatio, significat Barnabam sibi associatum. Tertia innuit, quod Iudęis repellentibus uerbum Dei, apostoli conuerterunt se ad gentes, quas in fide Trinitatis quatuor Euangeliorum imbuerunt disciplinis. vnde & quidam quater pulsant. ¶ † Et no. sex esse genera tintinabulorum, quibus in ecclesia pulsatur, scilicet squilla, cymbalum, nola nolula, seu dupla campana, & signũ squilla pulsatur 11

in

in triclinio, id est in refectorio. Cymbalū in clauſtro. Nola in choro. Nolula ſeu dupla campana, in horologio Cāpana in cāpanili. Signum in turri. Quodlibet tamen horum poteſt generaliter tintinabulum nuncupari. Varijs ergo deſignantur uocabulis, quia prædicatores per illa deſignati
11 ad multa neceſſarij ſunt. ¶† Sanè in tota ſeptuageſima ſub qua quadrageſima continetur in diebus pro feſtis non debet compulſari, nec depulſari, ſed ſimpulſari, id eſt ſimpliciter pulſari ad horas diei, uel matutinas. In eccleſijs tamen bene ordinatis bis pulſatur ad primam, primo ad inuocandum, ſecundo ad inchoandū, in tertia ter, ſecundum numerum horarum quæ ſub illo pulſantur, ut præmiſſum eſt, una ad inuocandum, alia ad congregandum, tertia ad inchoandum. Similiter fit in vj. & ix. & eædem campanæ, & eodem ordine pulſantur ad matutinas ſimpliciter. Ad miſſam uero & ad ueſperas, duabus duntaxat campanis pulſatur. In minoribus uero eccleſijs ſimpliciter tantum pulſandum eſt, iuxta præmiſſa, & hoc in ferijs. In dominicis uero, & in ſolēnibus diebus, prout in alijs temporibus compulſatur. Quia enim prædicatores, qui per campanas figurantur, tēpore gratiæ celebrius abundant, & oportunè, & importunè inſtant, idcirco in feſtis, quæ ad gratiam pertinent, cāpanæ tumultuoſius tinniunt, & prolixius concrepant, ut dormientes, & ebrioſos excitent, ne dormiat ultra modum. Quid autem ſignificet compulſatio, quando cantatur: Te Deum laudamus. in quinta parte ſub titul. de nocturnis dicetur. ¶†Verum aliquo morien
13 te campanæ debēt pulſari, ut populus hoc audiēs oret pro illo, pro muliere quidem bis, pro eo quòd ipſa inuenit aſperitatem. Primò enim fecit hominē alienum à Deo quare ſecunda dies non habuit benedictionem. Pro uiro uero ter pulſatur, quia primò inuenta eſt in homine Trinitas. Primò enim formatus eſt Adam de terra, deinde mulier ex Adam, poſtea homo creatus eſt ab utroque, & ita eſt ibi Trinitas. Si autē clericus ſit, tot uicibus ſimpulſatur, quot ordines habuit ipſe. Ad ultimum uerò cōpulſari debet cum omnibus campanis, ut ita ſciat populus pro quo ſit orandū. Debet etiam compulſari, quando ducimus ad eccleſiam, & quando de eccleſia ad tumulum deportatur. ¶† Cæterum campanæ 14
in proceſſionibus pulſantur, ut dæmones timentes fugiāt, prout in quarta parte ſub titulo de acceſſio. Pontifi. ad alta. dicetur. Timent enim auditis tubis eccleſiæ militantis, ſcilicet campanis, ſicut aliquis tyrānus timet audiens in terra ſua tubas alicu
15 ius potentis regis inimici ſui. ¶† Et hæc etiam eſt cauſa quare eccleſia uidens concitari tempeſtatem, campanas pulſat, ſcilicet, ut dæmones tubas æterni regis, id eſt, campanas audientes, territi fugiant, & à tē peſtatis cōcitatione quieſcant, & ut ad cāpanæ pulſationem fideles admoneantur, & prouocentur pro inſtanti periculo orationi inſiſtere. Silent autem campanæ triduo ante Paſcha, ut dicetur in ſexta parte ſub quinta feria cœnæ. Rurſus campanæ tempore interdicti ſilent, quia ſæpe ob delictum ſubditorum, impeditur lingua prædicatorum, iuxta illud prophetæ: Linguā tuam adhærere faciā palato tuo, quia domus, id eſt, populus exaſperans, id eſt inobediens eſt. extra de renunt. ca. niſi. §. propter. Habet etiam eccleſia organa, de quibus in quarta parte ſub titulo de ſanctis, dicetur.

SVMMA.

1 *Locorum uenerabilium quænam ſint neceſſitati humanæ dedicata.*
2 *Loca ſacra, quæ ſint, quæ ſancta. Et quæ religioſa. nu. 3.*
4 *Cæmeterium, quid, & unde ductum.*
5 *Polyandrum, quid.*
6 *Sepulchrum, quid.*
7 *Mauſoleum, à Mauſolo, dictum.*
8 *Dormitorium, unde dictum. Vnde tumulus, unde ergaſtalum.*
9 *Scarcophagus quid, quid Pyramis.*
10 *Ductum, quid.*
11 *Cæmeterium unde duxerit initium.*
12 *Sepeliri non debent omnes intra eccleſiam. Et quinam.*
13 *Sepeliendi antiquitus mos. Et inde hodiernus.*
14 *Sepelire qui deheant in cæmeterio.*
15 *Mulier moriens in partu, an ſit in eccleſia ſepelienda. Quid de partu. nu. 16.*
17 *Vir & uxor an eodē ſepulchro ſint cōdendi.*

De

De cœmeterio: & alijs locis sacris, & religiosis. Cap. 5.

NVnc de cœmeterio, & de alijs locis sacris, ac religiosis dicamus. Sanè uenerabilium locorum alia sunt humanæ necessitati deputata: alia orationi dedicata.

1 † Loca humanæ necessitati deputata sunt zenodochium, zenostorium, quod idē est, uasochonium, ierontochonium, orphanotrophium, & belphotrophium. Sancti etenim patres, & religiosi principes huiusmodi instituerunt loca, in quibus pauperes, peregrini, senes, orphani, & infantes, eremitæ, infirmi, imbecilles, & saucij reciperentur, & fouerentur. Et not. quod γέρων Græcè, dicitur senex Latinè. Locorum autem orationi dicatorum alia sunt sacra,

2 alia sunt sancta, alia religiosa. Sacra † sunt quæ per manus Pontificum rite dedicata & Deo sanctificata sunt, quæ uarijs nominibus appellantur, prout sub titu. de eccle sia præmissum est. Sancta sunt loca immunitatis siue priuilegia seruitoribus, & ministris ecclesiarum deputata, de quibus uidelicet sub interminatione certæ pœnæ, uel à iure, uel per speciale priuilegiū interdicitur, ne quis illa uiolare præsumat: sicut sunt atria ecclesiarum. xxxvij. q.iiij. si quis in atrio. & in quibusdam locis claustra, intra quæ sunt domus canonicorum. in quibus reis cuiuscunque sceleris confugiētibus si se ibi receperint, securitas præstatur, & secundum statuta regalia. instit. de rerum diuisione. §. sanctæ portę. & thea

3 tra ciuitatum. Religiosa † sunt, ubi cadauer hominis integrum, uel etiā caput tantum sepelitur, quia nemo potest duas sepulturas habere. Corpus uerò uel aliquod aliud membrum absque capite sepultum, non facit locum religiosum. ff. de relig. & sum. fu. cum in diuersis. Sed & secundum legalia instituta cadauer Iudæi, uel gentilis, uel infantis nondum baptizati, locū in quo sepultum est, facit religiosum. secundum religionem tamen christianam, & canonicam doctrinam, solum Christiani cadauer locum facit religiosum. Et no. quòd quicquid est sacrum, est religiosum, & non econtrà. Cæterum locus iste, locus religiosus diuersimodè appellatur: uidelicet cœmeterium, polyandrum, siue andropolis, quod idem est. Item sepulchrum Mausoleum, quod etiam idem est. dormitorium: tumulus, monumentum, ergastulum, sarcophagus, pyramis, bustum, urna, & spelunca. † Cœmeterium dicitur, à cimen, quod est dulce, & sterion, quod est statio: ibi enim dulciter defunctorum ossa quiescunt: & Saluatoris aduentum expectant. Vel quia ibi sunt cimices, id est, uermes ultra modum fętentes. * Πολυάνδρου † dicitur, quasi pollutum antrum, propter cadauera hominum ibi sepultorum. Vel πολυάνδρου, interpretatur multitudo uirorum: à πολυ quod est pluralitas, & ἄνδρος quod est uiri, & secundum hoc propriè dicitur cęmeterium propter multitudinem hominum ibi sepultorum. Similiter, & andropolis, quod idē est. † Sepulchrum dicitur, quasi sine pulsu, quia qui ibi sepelitur, pulsu caret, uel est locus, ubi ossa condantur. Mausoleum, dictum † est à quodam, qui dictus est Mau 7 solus, qui fuit diues & potens: & ab Artemesia eius uxore ualde dilectus: adeo quòd eo defuncto ipsa gloriosum construxit ei sepulchrum, quod uocauit Mausoleum, à nomine uiri sui. Et inde igitur mos inoleuit: ut quælibet pretiosa sepultura, Mausoleum nuncuparetur. xcvj. distinctio. bene quidem. prope princip.

8 ¶ † Dormitorium, dicitur à dormiendo, quia ibi corpora sanctorum, quiescunt qui in domino moriuntur. Tumulus dicitur, quasi tumens tellus: quoniam homine in terra sepulto: terra aliquantulum eleuatur. Monumentum dicitur, quia mouet mentem cuiuslibet inspicientis: ut recordetur, quod cinis est, & in cinerem reuertetur. Ergastulum dicitur ab ἔργον quod est fructus, rus. Vel ab ἐργασία, quod est opificium, opera, labor, lucrum, & sterion, quod est statio, ibi enim requiescunt corpora eorum, qui in domino moriuntur: unde, Beati mortui qui in Domino moriuntur: amodo iam dicit illi ſpi ritus, &c. † Σαρκοφάγος dicitur à σάρξ, 9 σαρκὸς, quod est caro: & φάγειν, quod est comedere: quia ibi caro comeditur:

id est

id est consumitur. Pyramis dicitur à πῦρ, quod est, ignis, quia corpora igne cremata & incinerata ibi recondebantur, uel quia sicut ignis à lato incipit, & tendit in acutum, sic & pyramis: & est genus altissimæ sepulturæ: tale est Romæ, in quo fuerunt cineres Iulij Cæsaris collocati. Et corrupto vocabulo vulgariter vocatur acus sancti Petri: * quæ tamen Iulia dici deberet. Similem pyramidem fieri fecit Cæsar iuxta Turonum prope ripam Ligeris, & reclusit ibi cineres cuiusdam militis amici sui interfecti. Bustum † vero, à nomine cõtenti, nomen traxit, continentis locus, videlicet in quo busta siue humana corpora sepeliebantur. Vrna dicta est eo, q̃ antiquitus moris fuit humana corpora. Rogo cõburere & cineres in terreis vrnis collocatos seruare. Spelunca quandoque dicitur duplex, vt iam dicetur. ¶ † Cœmeterium initium habuisse dicitur ab Abraham, qui emit agrum ab Ebron, in quo erat duplex spelunca, ubi ipse sepultus est, & Sarra, & Isaac, & Iacob, & Adam, & Eua: propterea enim emit vt sibi, & suis sepultura esset. Duplex spelunca ideo ibi erat, quoniã duo ibi sepeliebãtur contiguè: scilicet vir & vxor, vel in vna viri, & in altera mulieres, vel vnicuique illic sepeliendo duplex spelunca in modum cathedræ fiebat, vnde dicit Hier. q̃ tres patriarchæ sepulti sunt in ciuitate Ebron in spelunca duplici, cum tribus vxoribus suis. Sepeliebantur autem quasi sedentes, & superior pars speluncæ, quæ trũcum capiebat à natibus supra dicebatur vna spelunca, pars verò inferior, quæ capiebat pedes, crura, & femora, dicebatur alia spelunca. ¶ † Sanè non debent passim omnes intra ecclesiam sepeliri: videtur enim q̃ locus sepulturæ non prosit extrà de sepulturis sacris. Lucifer nanque de cœlo fuit prostratus, & Adam de paradiso eiectus, & quæ loca his meliora sunt. Item Ioab in tabernaculo interfectus est. & Iob in sterquilinio triũphauit. Imo obesse videtur si quis indignus peccator in ecclesia sepeliatur. xiij. q. cum grauia. Legitur enim in dialogo beati Gregorij libro quarto. c. lvj. q̃ cum quidam flagitiosus in ecclesia beati Faustini Brixiensis sepultus fuisset, eadem nocte beatus Faustinus apparuit custodi eiusdẽ ecclesiæ dicens: Dic episcopo, vt proijciat hinc carnes fœtentes, quas hic posuit, alioquin ipso die triginta morientur. Custos vero timuit hæc dicere episcopo. & episcop. die tricesimo subito mortuus est. Legitur etiam ibidem, cap. lvij. de quodam alio, qui sepultus fuit in ecclesia, q̃ cadauer eius postea intentum fuit extra ecclesiam, & linteamina remanserunt in loco suo. & Augustinus inquit. xij. q. ij. & ca. sequen. Quos peccata grauiora deprimunt, si in locis sacris sepelire se faciunt, restat, ut de sua præsumptione iudicentur, quia eos sacra loca non liberant. sed culpa temeritatis accusat. Nullum ergo corpus debet in ecclesia aut prope altare, vbi corpus domini & sanguinis conficitur, sepeliri, & nisi corpora sanctorum patrum, qui dicuntur patroni, ideſt defensores, qui meritis suis totam defendunt patriam, & episcopi, Abbates, & digni presbyteri, & laici summæ sanctitatis. xiij. q. ij. præcipiendũ. & cap. nullus. sed cuncti debent circa ecclesiam sepeliri, puta in atrio, aut in porticu, aut exedris, siue voltis ecclesiæ exterius adhærentibus, aut in cœmeterio, vt in cap. præcipimus. & in eodem cap. non æstimemus. Dicunt enim quidam, quod locus triginta pedum circa ecclesiam debet ad hoc consecrari, alij verò solum circuitionem quam facit episcopus dedicans ecclesiam, ad hoc sufficere dicunt. Augustinus dicit in libro de cura pro mortuis, agenda in fine, quòd sepelire apud martyrum memorias, in hoc defundo prodest: vt commendans eum etiam in martyrum patrocinio affectus pro illo supplicationis augeatur. † Antiquitus solebãt homines in proprijs domibus sepeliri, sed propter cadauerum fœtorem statutum fuit, vt extra ciuitatem sepelirentur: & quendam locum communem sanctificatum ad hoc deputabant. Nobiles verò sepeliebantur super montes, & in medio montium. & in radicibus eorum, & in proprijs. ¶ Cæterum si quis in obsidione interficiatur, nec possit cœmeterium haberi, sepeliatur in loco, vbi potest. Si verò negotiator, vel peregrinus moriatur in æquore, & fuerit terra uicina, sepeliatur ibi, quòd si portus remotus sit, in aliqua insula propinqua sepeliatur. Si autem terram non videant, fiat ei do-

domuncula de lignis, si haberi possunt, &
14 proijciatur in mare. † In cœmeterio autẽ
Christianorum non nisi Christianus bapti-
zatus sepeliri debet. de hoc in c. ex par
te. de sepul. nec tamen omnis, quoniã nul
lus ex maleficio interfectus, si maleficium
sit mortale peccatum, vt si sit interfectus
in adulterio, vel latrocinio, uel in ludis
gentilium, extra de tornea. cap. & nullus.
& laici summæ sanctitatis. xiij. q. ij. Et ideò
vbi quis inuenitur mortuus, ibi sepelia-
tur propter dubium causæ mortis eius. Si
verò quis subito moriatur in ludis consue
tis, vt in ludo pilę, sepeliri potest in cœme
terio. quia nemini nocere intendebat. Sed
quia mundialibus occupabatur, aiunt quí-
dam quòd sepeliri debet sine Psalmis, &
sine cæteris mortuorum exequijs. Sed & si
quis impetens alium in rixa vel tumultu,
impœnitens moriatur, nec sacerdotem pe-
tijt: non debet sepeliri in cœmeterio, vt
quidam dicunt: sicut nec is qui manu pro-
pria mortem sibi conscíuit. xxiij. q. v. si nõ
licet. & c. cum homo. de pœ. dist. iij. Iudas.
secus si vim ad tutelam sui, vel suorum re-
pellebat, & aliàs in pœnitentia remane-
bat. Si verò non propter aliquam manife-
stam causam, sed solo Dei iudicio quis su-
bito moritur, potest in cœmeterio sepeli-
ri. Iustus enim in quacunque hora mori-
tur, saluatur, præsertim si dabat operam
alicui rei licitæ. Defensori iustitiæ, & pu-
gnanti in prælio iusto occisis cœmeteriũ.
& officium liberè conceduntur, interfecti
tamen in ecclesia non portentur, pauimen-
tum sanguine polluatur. Sed si aliquis re-
diens de lupanari, vel de aliquo loco, vbi
fornicatus sit, in via occidatur, uel aliquo
casu consistens moriatur, non sepeliatur
in communi cœmeterio, & hoc si legitimè
probari potest eum fornicatum fuisse, nec
constat eum postea confessum, vel contri-
15 tum fuisse. de pœ. dist. v. c. j. alioquin sepeli
ri debet. Rursus † mulier moriens in par-
tu, non debet in ecclesia poni, ut quidam
dicunt, ne pauimentum ecclesiæ sanguine
polluatur, sed extra ecclesiam ei dicatur
obsequium. & in cœmeterio sepeliatur,
quod non placet, alioquin pœna sibi verte
retur in culpam. v. distinct. baptizari. Vn-
de licite in ecclesiã fertur, ita tamen quod
ecclesia à maculis corporis ne polluatur,
diligenter caueatur. ¶ † Partus tamen de 16
uentre ipsius extractus mortuus, & non ba
ptizatur extra cœmeterium sepeliatur.
Sunt tamen quidam, qui dicunt, quod par
tus viscerum esse censetur. de consecra. di-
stinct. iiij. si quicquid. Sane † vir & vxor 17
in eodem sepulchro ponendi sunt. xiij. q.
ij. vnaquæque. extra de sepul. de vxore,
exemplo Abrahæ & Sarræ, ubi specialem
non elegerint sepulturam, unde & Tobias
præcepit filio, ut cum mater ipsius comple
uisset dies suos, locaret eam in eodem se-
pulchro cum eo. xiij. quæstio. ij. Ebron. Itẽ
quilibet in sepulchro parentum tumulan
dus est, nisi ex deuotione alibi elegerit se
peliri eadem quæstion. soror. xiij. quæst. ij.
cap. finã. Cæterum in Concilio Magun. de
consecr. dist. vlt. cap. fin. statutum est, quòd
suspensi, qui pro suis peccatis pœnam ex-
tremam persoluunt: ex quò confessi sunt,
vel confiteri desiderauerunt, & commu-
nicauerunt, in cœmeterijs sepeliri pos-
sunt, & oblationes, & missæ fieri pro eis. di
stin. vlt. capitu. fina. Qualiter humanum
corpus sepeliendum sit, dicetur in vij. par
te sub titu. de offic. mortuorum.

ADNOTATIO.

* Fœtentes.] Verbi etymologiam vn-
de duxerit Author, non satis constat. Sed
forte id criminis irrepsit Typographi aut
inscitia, aut certè negligentia. Κοιμητήριον
enim ductum est à κοιμαω, quod latinè so
nat sopio, dormio, obdormio. Inde etiam
κοίμησις, dormitio. & κοιμητήριον, dormi-
torium. Athenæus etiam scribit domum
in qua hospites dormiebant, hoc nomine
appellatam. Non absurde igitur locum se
pulturæ destinatum, Cœmeterium appel-
lamus, ibi enim mortui dormire dicuntur.
Religiosum illum locum ueteres dice-
bans. N. Doard.

ADNOTATIO.

* Petri.] Vide num potius arcula, in
qua corpus conditur. Græcis σαρκοφάγον,
quasi carnem vorans. Vnde Serapim dictũ
put at, Varro ex sententia Augustí. de ciui.
Dei lib. 18. cap. 5. qui cum Rex esset Argi-
uorum, Apis dictus est. Nauibus enim is
transue-

transuectus in Aegyptum, cum ibi mortuus fuisset, factus est omnium maximus Aegyptiorum Deus: non quidem in uita, sed post mortem, quia nō uiuum, sed mortuum demum ipsum uenerari cœperunt. Inde Serapis appellatus est, ab arca uidelicet, in qua positus & sepultus. Est enim σορὸς, μνῆμα, θήκη, monumentum, arca, loculus, conditorium, quasi sorosapis, Vel Sorapis. deinde una litera, ut ferè fit, mutata, Serapis. Sarcophagus itaque dicitur, quasi carnem consumens: alias τάφος appellatur. Quod item prætexuit de pyramide, potius pyra legeneum: ἀπὸ τοῦ πυρὸς hoc est igne. N. Doard.

SVMMA.

1 *Ecclesiæ dedicatio, unde initium duxerit.*
2 *Ecclesias & altaria solus Pontifex potest dedicare.*
3 *Ecclesia nō debet dedicari, nisi dotata prius, idque ex iustè acquisitis. & quæ impediant eius dedicationem. 4.*
5 *Ecclesia consecratur quinque de causis.*
6 *Ecclesiæ consecrandæ forma. & quid eorum quodque signet. nume. 12. 13. 15. 17. 18. 19. 20. 25. 26.*
7 *Anima, templum Dei.*
8 *Ecclesiæ consecratio, duo efficit.*
9 *Aquæ lustralis, qua ecclesia cōsecratur, quæ & quanta sit vis. & quæ eius significatio.*
10 *Sal cur misceatur aquæ lustrali, & quid notet.*
11 *Aspersio trina aquæ lustralis, in ecclesiæ consecratione, quid notet. & quorsum fiat.*
14 *Episcopi trina percussio ad ianuam ecclesiæ, in eius consecratione, quid notet, & nu. 16.*
21 *Alphabetum baculo pastorali scriptum in modum Crucis, tria no. & nu. 22. 23. 24.*
27 *Cruces in ecclesia duodecim depictæ, quid signent, & nu. 29.*
28 *Vexilla, sunt diuionis, & potestatis signa.*
30 *Ecclesia dicitur consecrari in sanguine alicuius.*
31 *Ecclesia semel consecrata, an debeat uel possit iterum consecrari. & nu. 36.*
32 *Altare semel consecratum, an iterum sit consecrandum, & quo casu. De nu. 34.*
33 *Altari maiore consecrato, an alia inferiora censeantur consecrata.*
35 *Calix consecratus si deauretur, an sit consecrandus iterum.*
37 *Homo, templum spirituale, interdum polluitur.*
38 *Ecclesia, materiale templum, si polluta, reconcilianda est. & quomodo.*
39 *Ecclesia reconcilianda est, propter adulterium in ea commissum, aut alium congressum, alias etiam licitum.*
40 *Ecclesia reconcilianda est, propter homicidium in ea patratum, ac etiam sanguinis effusionem uiolentam.*
41 *Ecclesia an sit reconcilianda, propter furtum in ea admissum, aut rapinam, uel quid simile.*
42 *Ecclesia, quæ habet sepultum infidelem, uel publicè excommunicatum, reconcilianda est.*
43 *Scandalum, quid.*
44 *Reconciliatio fit etiam, ad exemplum & terrorem inducendum.*
45 *Cœmeterium, quibus casibus sit reconciliandum.*
46 *Cœmeterij uel ecclesiæ parte una uiolata, an omne censeatur uiolatum, & sic in qualibet parte reconciliationem desiderare.*

De ecclesiæ dedicatione. Cap. 6.

QVia de ecclesia, & altari, in superioribus mentio facta est, consequēs est, vt aliqua de illorū dedicatione subijcíamus: dicentes primò, unde cōsecratio ecclesiæ ortum habuit. Secundò, per quos. Tertiò, quare. Quartò, qualier ecclesia dedicetur, & quid significet tam ipsa dedicatio, quàm singula, quæ in ea aguntur. de officio uerò festi dedicationis ecclesiæ, in vij. parte dicetur. ¶ Primò igitur † dicendum est, vnde dedicatio ecclesiæ initium habuit. Super quo no. quòd Moses Domino præcipiente fecit templum, & sacrauit illud cum mensa & altari eius, & æreis uasis; & utensilibus ad diuinum cultum explendum, & non solum diuinis precibus ea sacrauit: uerum etiam sancti olei unctione domino iubente liniuit. de consec. dist. j. §. j. Legitur enim dominum præcepisse ipsi Mosi, ut chrisma conficeret, quo ungeret tabernaculum in dedicatione, & arcam testamenti. Salomon quoque, filius Dauid.

Dauid,iubente domino perfecit templum cum altari, & reliqua ad diuinum cultum peragendum consecrauit,sicut in lib.Reg. habetur.3.Reg.c.6. Nabuchodonosor etiã Rex uocauit oẽs satrapas optimates & tyrãnos ad dedicationẽ statuæ aureæ quam fecerat. Iudæi ergo sicut legitur in Bucar do in Iiij. c. j. Iudæi loca in quibus domino sacrificabant,diuinis habebant supplicationibus consecrata: nec in alijs, quam Deo dedicatis locis munera domino offerebant. Si igitur illi, qui umbræ legis deseruiebant, hoc faciebant, quanto magis nos quibus ueritas patefacta est, gratia & ueritas per Iesum Christum data est,templa domino ædificare,& prout melius possumus ornare,atque ea diuinis precibus & sanctis unctionibus cum altaribus, & uasis uestibus quoque,& reliquis ad diuinũ cultum implendum utensilibus,deuotè & solenniter ex institutione Felicis * Papæ iij. sacrare debemus. Rursum cum in Syria in ciuitate Baruth, Iudæi quandã imaginem crucifixi pedibus conculcarent, & latus eius perforarent, mox inde sanguis, & aqua exiuit.Iudæi autem hoc uiso,mirati sunt, & infirmi eorum hoc sanguine de liuiti, ab omnibus infirmitatibus suis liberati sunt:propter quod omnes Christi fide susceptа baptizati sunt, & Synagogas eorum in ecclesias consecrauerunt. Et inde mos inoleuit, ut ecclesiæ consecrentur, cũ prius tantum altaria consecrarentur, propter hoc etiam miraculum ordinauit ecclesia fieri memoriam dominicæ passionis v. Calend. Decembris,& eadẽ ratione consecrata est ecclesia in honorem Saluatoris,ubi quædam ampulla,cum illo sanguine reseruatur, & solenne festum tunc agitur. ¶ † Secundo notandum q; solus Pontifex potest ecclesias, & altaria dedicare. 26.q.5.ministrare.de consecr.dist.j.nemo. extra de consec. eccle.q; in dubijs. quoniã gerit imaginem & figuram summi Pontificis Christi spiritualiter dedicãtis,sine quo nihil possumus in ecclesia stabilire, unde ipse ait: Sine me nihil potestis facere. & Psal. Nisi dominus ædificauerit domum. vnde Consilium Carthag. cxvj. q.vj.c. iij. prohibet hoc facere sacerdotem, nec potest hoc alicui inferioris ordinis demandari extra eo.aqua. ¶ Danè ecclesia † ut sacri edocent Canones,de consec.distinct.j.nemo,extra de consec.eccle.uel alta.cum simil.dedicanda nõ est,nisi prius dotata sit, & ex licitè acquisitis. j.q.j. non est putanda. Legitur enim, q; dum quidã episcopus ecclesiam de usuris, & rapinis constructã, consecraret, uidit post altare diabolum stantem in cathedra, in habitu pontificali,qui dixit episcopo: Cessa ecclesiam consecrare. Ad meã.n.iurisdictionẽ pertinet, cum sit ex vsuris, & rapinis facta episcopo uero & clero territis,& inde fugientibus, Diabolus continuo ipsam ecclesiam cum grandi strepitu destruxit. † Rursus eccle sia, quæ pro quæstu cupiditatis constructa est,ead.dist.si quis basilicam. consecranda non est, & cui dos sufficiens assignata non est, extra eo. sicut & in qua paganus, uel infidelis sepultus est.ead. distin.ecclesia.j. & ij.donec inde fuerit eiectus, & ecclesia, abrasis prius parietibus,uel tignis reconciliata. Idem etiam est de excommunicato. extra de sepul.sacris. Si uero mulier prægnans illic sepulta sit ea non eiecta poterit consecrari licet partus baptizatus non sit.ff.de uent.inspic.§.j.ff.de sta. homi. qui in utero.de consec.dist.iiij. si ad matris,& c. seq. Quanquam quidam aliter scripserint sapientes,potest etiam consecrari diebus Dominicis & priuatis. extra eo.c.ij. & plures episcopi,& plura altaria possunt simul ab eodem in una ecclesia consecrari extra eo.cum suis. ¶ Tertio dicendũ † est quare ecclesia dedicatur. & quidem propter v. causas. Primo,ut diabolus, & eius potestas inde penitus expellatur,unde refert Grego.in dialogo lib. iij. c.xxj. quòd cum qnædam ecclesia Arrianorum fidelibus reddita consecraretur, & reliquiæ sancti Sebastiani, & beatæ Agathæ illuc delatæ fuissent, populus ibi congregatus porcum repentè inter pedes huc illuc discurrere senserunt, qui fores ecclesiæ repetẽs à nullo uideri potuit,omnesq; in admiratione commouit. Quod idcirco dominus ostendit, ut cunctis patefieret, quòd de loco eodem immundus habitator exiret. Sequenti autem nocte magnus in eiusdem Ecclesiæ rectis strepitus factus est, ac si in eis aliquis errando discurreret. Secunda uerò nocte, grauior sonus increpuit. Tertia quoque nocte, tantus

strepitus insonuit, ac si omnis illa ecclesia fundamentis fuisset euersa, statimq; recessit, nec ulterius apud illam antiqui hostis inquietudo apparuit. ¶ Secũdo, ut ad eam confugientes, saluentur. prout legitur in Canon. Greg. xxiij. quæst. v. reus. Et ob hoc Ioab in tabernaculum fugit, & altaris cornua apprehendit. ¶ Tertio, ut ibi orationes exaudiantur. Vnde in oratione ad missam dicitur: Concede, ut omnes, qui huc deprecaturi conueniunt, ex quacunque tribulatione, consolationis tuæ beneficia consequantur. Sic etiam orauit Salomon in templi dedicatione: prout legitur. 3. Reg. 8. c. ¶ Quartò, ut ibi Deo laudes soluantur, prout sub titu. de ecclesia dictum est. ¶ Quintò, ut ibi sacramenta ecclesiastica ministrentur. Vnde ipsa ecclesia dicitur tabernaculum, quasi taberna Dei, in qua sacramenta diuina continentur, & ministrãtur. ¶ † Quartò, dicendum est qualiter 6
ecclesia consecratur, Et quidem omnibus de ecclesia eiectis, solo Diacono ibi remanente recluso, episcopus cum clero ante fores ecclesiæ aquam non sine sale benedicit. interim intrinsecus ardent duodecim luminaria ante duodecim cruces in ecclesiæ parietibus depictas. Postmodum uero clero, & populo insequente circumeundo ecclesiam exterius cum fasciculo hyssopi parietes cum aqua benedicta aspergit, & qualibet uice ad ianuam ecclesiæ ueniens percutit superliminare cum baculo pastorali, dicens: Attolite portas principes uestras, &c. Diaconus deintus respondet: Quis est iste rex gloriæ? Cui Pontifex: Dominus fortis &c. Tertia uero uice, reserato ostio, ingreditur Põtifex. Ecclesiam, cum paucis ex ministris, clero, & populo foris manente, dicens: Pax huic domui, & dicit litanias. Deinde in pauimento ecclesiæ fiat crux de cinere, & sabulo, ubi literis Græcis & Latinis totum describitur alphabetum. Et iterum aliam aquam sanctificat cum sale, & cinere, & uino, & altare consecrat. Deinde duodecim cruces in parieti- 7
bus depictas chrismate inungit. ¶ † Sanè quæcunque hic uisibiliter fiunt, Deus per inuisibilem uirtutem in anima operatur, quæ ueri Dei templum est, ubi fides facit fundamentum, spes eligit, charitas consummat, ipsa. n. ecclesia catholica ex uiuis multis lapidibus adunata, Dei templum est quia multa templa, unum templum, quorum unus est uerus Deus, & una fides. Domus igitur dedicanda est. anima sanctificãda. ¶ † Et est notandum, quod consecratio 8
duo efficit. nã ipsam ecclesiam materiale Deo appropriat: & nostram. s. tã ecclesiæ, quàm fidelis animæ desponsationem insinuat. Domus nanq; non consecrata, est sicut puella uiro alicui destinata, non tñ dotata, nec matrimoniali cõmercio in unione carnis unita. Sed in consecratione dotatur, & transit in propriam Iesu Christi spõsam, quam sacrilegium est per adulteriũ ulterius uiolari. Definit. n. lupanar esse dæmonum, ut patet in consecratione illius templi, quod antea παρθεον uocabatur. * Primo itaque † dicendum est de * 9
aquę benedictione, super quo dicit dñs: Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu sancto non intrabit in regnum cœlorum, Aqua enim, quæ lauandis corporibus idonea est tantam diuinitus uirtutem accipere meruit, q; sicut corpora lauat à sordibus, ita & animas mundat à peccatis. Manifestum quidẽ est q; hæc aqua. cuius aspersione ecclesia consecratur, baptismũ significat: quia quodãmodo ipsa ecclesia baptizatur ipsa uero ecclesia illam utique ecclesiam designat. quæ in ea cõtinetur, scilicet fidelium multitudinem. vnde etiam ecclesia uocatur, eo quod ecclesia contineat, cõtinens, uidelicet pro contento. ¶ † Quæ- 10
rendum est autem quare huic aquæ sal admisceatur, cum Saluator noster de baptismo loquens, nullam de sale fecerit mẽtionem Non. n. dicit: Nisi quis renatus fuerit ex aqua salsa, uel sale mista, uel aliquid huiusmodi, sed dixit: Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, &c. Et idipsum de oleo, & chrismate quæri potest. Sed no tandum, q; sal, in diuino eloquio sæpe pro sapientia ponitur. iuxta illuc: Sermo uester sit sale conditus. Et dominus inquit discipulis suis: Habete sal in uobis, & pacem inter uos. Itẽq́ue, Vos estis sal terræ, quod si sal infatuatum fuerit, in quo condietur. iij. q. vij. §. item in Euangelio. hinc etiam est, quòd secundum legem nulla hostia sine sale offerebatur, sed in omni sacrificio ponebatur. ex quibus omnibus conuincitur, quòd sal pro sapientia ponit est enim

sa-

sapientia, condimentum omnium uirtutum, sicut sal omnium ciborũ. Hinc ergo est, quòd nullus baptizatur prius, quàm sale cibetur, etiam infantes, ut quod actu habere non possunt, habeant salem significatione sacramenti, nec sine sale benedicetur aqua. ¶ De alterius aquæ benedictione in sequenti tractatu dicetur. ¶ † Trina autem interius, & exterius cum hyssopo, & aqua benedicta asperſio, trinam baptizandi immersionem significat. Et fit propter tria. Primò propter dæmonum expulsionem. Nam aqua benedicta proprie de sui uirtute habet dæmones expellere. Vnde in exorcismo eius dicit, ut fiat aqua exorcizata ad effugandam omnem potestatem inimici, & ipsum inimicum eradicare &c. Secundò, propter ipsius ecclesiæ purgationem, & expiationem. omnia nanq; terrena propter peccatum corrupta sunt, & fœdata. Hinc etiam, q. in lege omnia penè mundabantur per aquam. Tertiò, propter remouendam omnem maledictionem, & introducendam benedictionem. Terra enim ab initio cum fructu suo maledictionem accepit, eo quòd ex eius fructu deceptio facta fuit. Aqua uero nullæ maledictioni subiacuit. Hinc est quod dominus piscem comedit: sed carnem non legitur nominatim comedisse, nisi de agno paschali, & hoc propter legis præceptum, in exẽplum, scilicet abstinendi aliquando à licitis, aliquando eadem comedendi. Rursus asperſio in circuitu facta, signat quòd dominus curam suorum habẽs, mittit Angelum suum in circuitu timentiũ se. ¶ † Tria uero responsoria, quæ interim decantantur, est hilaritas, trium ordinum fidem suscipientium, scilicet Noe, Daniel, & Iob. Et quoniam ad hanc inuocationem gratia fidei, spei, & charitatis infunditur. ideo ad pedem & ad medium. ut ad partem pariet is superiorem aspergitur. De interiori etiam asperſione iam dicetur. De uirtute hyssopi in sequenti tit. dicetur. ¶ † Triplex uero circuitus quem episcopus aspergendo facit. triplicem circuitum, quem Christus fecit, propter ecclesiæ sanctificationem, designat. Primus fuit quo uenit de cœlo in mundum. Secundus, quo de mundo descendit in lymbum. Tertius, quo de lymbo rediens, & resurgens, ascendit in cœlum. Triplex quoque circuitus ostendit, quòd ecclesia illa ad honorem trinitatis dedicatur. Ostendit etiam triplicem statum saluandorum de ecclesia: qui sunt uirgines, continentes, & coniugati: quòd etiam dispositio ipsius ecclesiæ materialis ostendit, prout sub titu. de ecclesia dictum est. ¶ † Porrò trina ad superliminare ostij percussio, signat triplex ius, q. Christus habet in ecclesia sua propter q. sibi debet aperiri. Est enim sub sua creatione, redemptione, & glorificationis promissione. Nam Pontifex Christum, uirga eius potestatem figurat. Rursus per triplicem percussionem Ianuæ cum uirga pastorali, prædicatio Euangelica intelligitur. Quid enim est uirga pastoralis, nisi sermo diuinus, iuxta illud Esa. xj. Percutiet terram, uirga, id est, sermone oris sui &c. Virga igitur ianuas percutere, est aures audientium prædicationi, uoce pulsare. Aures enim portæ sunt, per quas ad corda audientium sanctæ prædicationis uerba introducimus: vnde Psal. Qui exaltas me de portis, ut annũtiem omnes laudes tuas in portis filiæ Syon. Quid enim sunt portæ filiæ Syon, nisi aures, & auditus fideliũ? Tertiò triplex cum uirga percussio, & ianuarum apertio, significat, quòd per prædicationem pastorum, infideles uenient ad fidei consensum. Per illam enim portæ iustitiæ aperiuntur: & illas ingressi, Fidem confitentur: unde Psalm. Aperite mihi portas iustitiæ, & ingressus in eas confitebor Domino: hæc porta domini: iusti intrabuntur per eam: Percutit igitur episcopus in superliminari, scilicet orationis, dicens: Supplico uos principes, id est dæmones, seu potius homines: tollite, id est auferte portas, id est, ignorantias uestras, scilicet à cordibus uestris. ¶ † Interrogatio uerò Diaconi inclusi respondentis in personam populi: Quis est iste rex gloriæ? est ignorantia populi nescientis, quis est iste, qui debet intrare. ¶ † Apertio ostij, euacuatio est peccati. rectè ergo episcopus ter percutit, quia numerus iste notissimus, & sacratissimus est, & in omni dedicatione episcopus ter ianuas percutere debet, quia sine inuocatione Trinitatis, nullum fit in ecclesia sacramentum. Trina † uero proclamatio: Attollite por-

tas, &c. significat triplicem potestatem Christi: uidelicet quam habet in cœlo, & in mundo. & in inferno. Vnde in hymno ascensionis dicitur: Vt trina rerum machina cœlestium, terrestrium, & infernorum condita, flectant genu, iam subdita. ¶ Consequenter ostio † aperto intrat episcopus: adnotandum, quòd si debitè utatur officio suo, nil ei resistere potest: iuxta illud: Domine quis resistet potentatui tuo? Ingreditur autem cum duobus, uel tribus, ut in ore duorum, uel trium testium stet omne consecrationis uerbum. Vel quòd paucis præsentibus dominus se transfigurans pro ecclesia orauit, Et ingrediens dicit: Pax huic domui, & omnibus habitantibus in ea: quia Christus mundum ingrediens, pacem inter Deum, & hominem fecit, Venit enim, ut nos Deo patri reconciliaret. ¶ Post † hoc cum dicitur litania, prostratus orat pro sanctificatione domus. Nam, & Christus humiliatus ante passionem pro discipulis ei credituris omnibus, orabat dicens: Pater sanctifica eos in nomine tuo. Postquam uero surrexit, orat sine salutatione, quoniam non dicit. Dominus uobiscum, cum ecclesia nondum sit quasi baptizata, & quia cathecumeni tantum non sunt digni, ut eis fiat applausus: cum nondum sint sanctificati: est tamen pro eis orandum. ¶ Clerus † orans, & litaniam concinens, Apostolos repræsentat, qui pro ecclesiæ, & animarum sanctificatione ad Deum intercedebant. In pauimento ecclesiæ scribitur alphabetum hoc modo: Fit enim Crux de cinere, & sabulo, ex transuerso ecclesiæ: super quam Crucem pulueris scribitur alphabetum, in modum Crucis, literis Græcis, & Latinis: non autem Hebraicis, quia Iudæi recesserunt à fide, & scribitur cum baculo pastorali. ¶ Sanè alphabetum † super Crucem scriptum tria repræsentat. Primò quidem, scriptura, ex Græcis, & Latinis literis in modum crucis facta, repræsentat coniunctionem, seu unionem in fide utriusque populi, Iudæi uidelicet, & Gentilis, per crucem Christi factam, iuxta illud Iacob. cancellatis manibus filijs benedixit. Ipsa uero Crux siue uersus ex transuerso ecclesiæ directus: uidelicet, unus à sinistro angulo orientis, in dextrū Occidentis, & alter à dextro Orientis, in sinistrum Occidentis, significat, quòd populus ille, qui prius erat dexter, factus est sinister: & qui erat in capite, factus est in cauda, & econuerso: & hoc propter Crucis uirtutem. Christus enim ab Oriente transiens, reliquit Iudæos in sinistra, quia infideles: & uenit ad gentiles, quibus licet in Occidente fuissent, dat esse in dextera, & tandem à gentilibus, in dextra Orientis positis, ui sitauit Iudæos, in sinistro angulo Occidentis: quos constat deteriores esse, quàm prius inuenerit gentiles. Ideo autem in obliquum, & in modum crucis, & non in directum hæ literæ scribuntur, quia ad hanc sanctam intelligentiam, pertingere non ualet, qui crucis mysterium non recipit, & Christi passione non se credit esse seruandum: in maliuolam animam non introibit sapientia, & ubi Christus fundamentum non est, superædificari non potest, prima quæstione prima, cum Paulus. ¶ † Secundò, scriptura alphabeti. repræsentat paginam utriusque testamenti, quòd per crucem Christi adimpletum est. In passione namque eius uelum templi scissum est, quia tunc scripturæ apertæ sunt, & reuelata sancta sanctorum. Vnde ipse moriens dixit: Consummatum est. In his quidem paucis literis omnis scientia continetur, & tunc ex transuerso ducitur, quia unum testamentum in alio continetur. Rota enim erat in Rota. ¶ Tertiò repræsentat † articulos fidei. Ecclesiæ enim pauimentum est nostræ fidei fundamentum. Elementa ibi scripta, sunt fidei articuli, quibus rudes, atque neophyti id utroque populo in ecclesia eruditur qui se debent pulueren, & cinerem reputare. Iuxta illud quod dicit Abraham Geneſis xviij. Loquar ad dominum meum, cum sim puluis, & cinis. Scriptura ergo alphabeti in pauimento, est simplex doctrina fidei in corde humano. ¶ Sambuca † seu baculus, quo alphabetum scribitur, monstrat Apostolorum doctrinam, uel doctorum mysterium, quo facta est, conuersio gentilium, & perfidia Iudæorum. Cõsequenter Christus ad altare accedens incipit,

incipit, ſtans: Deus in adiutorium meum intende: quia tũc demum incipit, quod eſt in hoc officio principale, & dicitur uerſus. Gloria patri, &c. quia hæc benedictio
25 † fit ad exhibendam gloriam trinitati: nõ tamen dicitur allelu-Ia: prout in ſequen. titu. dicetur. & cõſecrat altare in qua quidem cõſecratione alia aqua benedicitur, prout in ſequen. titu. dicetur. ex qua poſt quã altare ſepties aſperſum fuerit, aſpergitur etiam ter interius tota eccleſia, ſicut prius abſque aliqua differentia maiorum lapidum, uel minorum, quoniã apud Deũ non eſt acceptio perſonarum. extra de Iudæis. nouit. §. j. de ſta. mo. ea quæ. in princ. Ideo interius, adnotandum, quòd exterior ablutio ſine interiore nil prodeſt. extra de ſac. unc. cap. j. Ideo ter, quoniam ut præmiſſum eſt, aſperſio illa ſignificat aſperſionem, & mundationem baptiſmi, quæ datur beneficio trinitatis, iuxta illud, Ite docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris, & filij, & ſpiritus ſancti, quia enim eccleſia non poteſt in aqua immergi, ſicut immergitur baptizandus, ideo ter aſpergitur aqua, quaſi loco trinæ immerſionis.
26 † Rurſus aſpergitur procedendo ab oriente in occidente, & per medium ſemel in formam Crucis: quia Chriſtus totam Iudæam, & omnes gentes baptizare præcepit in nomine Trinitatis, cui baptiſmo tribuit efficaciam in miniſterio paſſionis, incipiens à Iudeis, de quibus ortus eſt: & reſiduum aquæ ad baſim altaris funditur, prout in ſequenti titulo dicetur. Quidam tamen aliam aquam non benedicunt, ſed cum prius benedicta totum officiũ im-
Pſ. 67 & 91 & 67 plent. Interim autem cantat chorus pſalmum illum: Exurgat Deus, & diſſipentur inimici eius, &c. & illum: Qui habitat in adiu. &c. in quibus fit mentio de eccleſia, & eius conſecratione: ut patet ibi, Qui habitare facit vnius moris in Domo. Epiſcopus uerò dicit: Domus mea, domus orationis uocabitur: quia eius officium eſt facere, ut eccleſia domus Dei ſit, non negotia-
27 tionis. j. quæſt. iij. ex multis. Sanè † chriſmate altari xij. Cruces in parietibus eccleſiæ depictæ chriſmantur. Depinguntur autem ipſæ cruces: Primò propter dæmonũ terrorem, ut ſcilicet dæmones, qui inde expulſi ſunt, uidentes ſignum Crucis, terreantur, & illuc ingredi non præſumant. Secundò, propter triumphi oſtenſionem. Cruces nanque ſunt uexilla Chriſti, & ſigna triumphi ſui. Merito ergo, ut oſtenda tur, quòd locus ille Chriſti dominio ſubiugatus eſt ibidem Cruces depinguntur. ¶Nam † & apud imperialem magnificentiã obſeruatur, ut aliqua ciuitate ſibi tradita, imperiale uexillum in ea erigatur. Et in eiuſmodi figuratione dicit, Gen. xxviij. quod Iacob lapidem, quem ſuppoſuerat capiti ſuo, erexit in titulum. uidelicet in titulum præconialem, memorialem, & triũphalem. Tertiò, ut earum † inſpectores, Chriſti paſſionem qua ſuam eccleſiam cõſecrauit, & paſſionis fidem ad memoriam reducant, unde in cantĩcis: Pone me ut ſignaculum ſuper brachium, &c. ¶Duodecim uerò luminaria ante Cruces ipſas poſita, ſignificant xij. Apoſtolos, qui per fidẽ crucifixi totum mundum illuminauerũt, & quorum doctrina tenebras ſuſtulit, unde dicit Ber. Tota prophetia uera eſt in fide crucifixi. & Apoſt. Nil me iudico ſcire inter uos. niſi Ieſum Chriſtum, & hunc cru- 1. Cor. 2.
cifixum. Cruces igitur per quatuor eccleſiæ parietes illuminantur, & chriſmate inunguntur: quoniam Apoſtoli crucis myſterium prædicantes, fide paſſionis Chriſti quatuor mundi climata illuminauerunt: ad cognitionem inflammauerunt: ad amorem unxerunt, ad cõſcientiæ nitorẽ quod per oleum, & ad bonæ famæ odorẽ, quod per balſamũ deſignatur. Ad hæc poſt chriſmationem altaris. ipſum altare, & eccleſia ornantur: lampades accẽduntur. Miſſa dicitur, in qua Pontifex alijs veſtibus utitur, quàm fuerit in aſperſione uſus, prout in ſequenti dicetur. ¶†Poſtremo notandũ 30
eſt, q eccleſia dicitur in ſanguine alicuius conſecrari. unde ſecundum Pelagium, & Nicol. Pap. in martyrio Apoſtolorum Petri & Pauli eccleſia Romana conſecrata eſt: xxj. diſtinct. quanuis. xvj. diſtinct. ſacro. Conſecratur itaq; eccleſia, ut præmiſſum eſt & altare. prout in titu. ſeq. & cœmeterium ac alia. prout ſub titu. de conſecr. dicitur. Et quanquàm legatur in uete. teſta, templum ter fuiſſe conſecratum. Primo in Septembri: de conſecr. diſtin. j. cap. j. Secundo in Martio, ſub Dario. argumen. j q. j. prophetizauit. Tertio in Decembri, ſub

Iuda Machabæo. de consec. dist. j. solennitates. † Ecclesia tamen semel consecrata, non est iterum reconsecranda. ead. distin. Ecclesijs. de sacra. non ite. cap. j. & ij. de apostat. cap. j. nisi fuerit execrata, quod contingit tripliciter. ¶ Primò si fuerint combusta, ita quòd parietes omnes (uel eorum maior pars) fuerit decrustati. vt d. ca. Ecclesijs. ff. de contrahenda emptione. l. demum. Leui. ca. 14. prope finem. si enim solummodo tectum, uel aliqua eius pars parietibus integris manẽtibus, uel saltem in modica parte destructis combusta fuerit, reconsecranda non est: extra de consec. eccle. uel alta. ligneis. ¶ Secundò, si tota ecclesia aut maior eius pars simul funditus corruerit, & ex toto, siue ex alijs fuerit lapidibus reparata, ead. distinct. de fabrica. Consecratio etenim ecclesiæ maximè in exteriori unctione, & in lapidum coniunctione, & dispositione consistit, ut in dicto ca. ecclesijs. Si uerò non simul sed successiuè parietes omnes ruerint, & reparati fuerint, eadem cẽsetur ecclesia. ideoque non reconsecranda, sed duntaxat cum aqua exorcizata, & missæ solennitate est reconcilianda, de consecrat. distin. j. de fabricat. & c. si motum. ff. de leg. j. quod in rerum. quanquam eam reconsecrandam quidam scripserint sapientes. ¶ Tertiò reconsecranda est ecclesia, si dubium sit, utrum aliquando fuerit consecrata, eo quòd super hoc nulla scriptura, uel pictura, aut sculptura, nullusq; etiam unicus testis de uisu, uel etiam de auditu, qui (ut quidam dicunt) sufficeret, extra de consec. distin. j. ecclesiæ. & cap. solennitat. 23. quæst. 2. sanè. 22. quæst. 5. hoc uidetur. de consec. dist. 4. paruulos. ¶ † Altare quoque semel consecratum reconsecrandum non est, nisi illud execrati contingat. de consec. distin. j. si motum. extra eod. cap. j. & cap. quod in dubijs. ¶ Quod fit primo, si mensa id est, superior tabula in qua fit principaliter consecratio, mota uel in sui forma mutata, uel enormiter, puta ultra medietatem fracta sit. Enormitas tamẽ huiusmodi iure ualet ad episcopi arbitrium referri. ¶ Idem quoque maximè est, si tota altaris structura mota, & reparata fuerit. Ecclesia tamen propter altaris, uel structuræ motionem, uel fractionem, reconsecranda nõ est, extra eo. c. j. quia alia est altaris cõsecratio, & alia ecclesia. Sic ecõuerso si ecclesia totaliter destructa, altare non lęditur, ecclesia ipsa reparata solum, & non altare recõsecratur, quãuis tunc decens sit illud aqua exorcizata lauari. de consec. d. j. si motum. Consecrato † tñ maiori altari. nihilominus alia minora altaria ecclesiæ consecrãda sunt, extra eo. c. cum sis. quamuis quidã dixerint sufficere in illius consecratione alia digito demonstrari. arg. ff. de acq. pos. quod in eo. §. si uenditionem. C. de natur. lib. auth. item si quis. ¶ Si uero altare † modicam exterius patiatur læsionem, non ob hoc est reconsecrandum: extra eo. c. j. Secũdo recõsecratur altare, si altaris sigillum, id est paruus lapis, cum quo sepulchrum, siue foramen in quo reliquiæ recondũtur, clauditur, seu sigillatur, motum aut fractũ sit, extra eod. lignis. Et fit foramen ipsum qñq; in summitate stipitis, & qñq; aliud sigillum non apponitur, sed principalis mẽsa superposita loco sigilli habetur. Qñque uerò fit in parte posteriori, & qñq; in anteriori. in quo ẽt foramine in testimonium consecrationis cautè includi solent literę cõsecrationis episcopi, continentes nomẽ eius, & aliorum episcoporum in consecratione præsentium, & in cuius sancti honorem cõsecratur altare: & etiam ipsa ecclesia, qñ simul consecrãt utrunq;, annũ quoq; & diem consecrationis. ¶ Tertio reconsecratur altare, si iunctura qua sigillum foramini, uel etiam qua mẽsa stipiti, ubi aliud sigillum, q; mensa ipsa non est mota adhæret, uel aliquis ex lapidibus ipsius iuncturæ seu stipitis, mensam uel sigillum tangens, motus uel fractus sit. In coniunctione etenim sigilli, & foraminis atque mensæ, & stipitis seu structuræ inferioris, præcipuè confecratio intelligitur. ¶ Quarto reconsecratur altare, si ei uel coniunctioni mensæ, & structuræ inferioris tñ fiat argumentum, q; pristinam formam amittat, qm forma dat esse rei, arg. x. q. ij. hoc ius. xxxij. q. ij. quod unde est. ff. de ope. no. nun. l. j. §. si quis ædificium. Propter modicum tñ additamentum, non execratur: sed tunc sacrum, trahit ad se non sacrum. extra eod. quod in dubijs. limita, dum tñ coniunctio mensæ & structuræ inferioris, nõ multum immutetur. ¶ Quintò altare sicut & ecclesia

sia propter dubium reconsecratur, e. di. ecclesia. ¶ Sextò altare uiaticum, si lapis de ligno in quo insertus est, qui quodammodo sigillum repræsentat, remoueatur, & in eodem uel in alio ligno iterum reponatur, nonnulli reconsecrandum, alij uero solummodo reconciliandum autumant. Quanuis autem illud sæpe iussu episcopi de loco ad locum trãsferatur, & per uiam portetur, (propter quod portabile, uel uiaticum appellatur, ea. dist. concedimus. extra de pri.) in his non tamen ob hęc re-
35 consecratur, aut reconciliatur. ¶ † Quid si calix consecratus, deauratur, nunquid est reconsecrandus? Et uidetur q̃ sic, quoniã nouus calix esse uidetur. nouũ enim opus uidetur facere, qui pristinam operis facié innouat. ff. de ope. no. nun. l. j. §. opus nouũ. & reficit, qui rei iam factæ remedium facit. ff. de iti. act. pri. l. iij. §. pe. ff. de usufru. l. usufructuarius. extra de Iudæis. ca. consuluit. Siquidé consecratio in superficie con
36 sistit. Et hinc est q̃ ecclesiam, muris decru statis, reconsecrandam esse prædixi. † Contrariũ tñ uerum est, quia nec propter murorum dealbationé, aut propter picturã, aut p̃p modicum ãdditamentum, ecclesia reconsecranda est: ut iam dixi. Cum. n. propter hoc calicis forma non mutetur, idem calix manet, quare reconsecrandus nõ est, sicut & ecclesia reparata: qm̃ eadé manẽt, id est, consecrandum non esse præmissum est. Si uerò forma prior immutaretur, secus esset. qm̃ forma dat esse rei: ut dixi. honestum tñ est, q̃ tam propter pollutarum manuum cõtractum, quàm etiam propter prophanæ materiæ appositionem calix aqua exorcizata, lauetur prius, quàm ibi sacrosanctum corpus, & sanguis domini immoletur. de conse. distin. j. si motum, Præmisso de consecratione, aliqua de reconci
37 liatione dicamus. ¶ † Circa quod notandum est templum spirituale, quod est homo, qñq; polluitur. 32. q. 4. in eod. & q. non solum. Vnde in Leui. 20. Vir qui fluxum seminis patitur, immundus erit. 44. distin. fit rector. prope fi. & idem in muliere fluxum sanguinis mestrui, uel alterius patiente, ut ibidem in eodem, & distin. v. ad eius. Et ideo ibi pollutus ecclesiam ingredi prohibebatur, donec aqua lauaretur, & purificaretur. & Numeri xix. cap. Qui cadauer mortui tetigerit, Immundus est. Vnde aspergatur aqua, & sic mundabitur, &c. & Propheta: Asperges me Domine hyssopo, & mun. ¶ † Materiale etiam templum, 38
quod est ecclesia testante Papa Grego. & Leuit. ca. xv. polluitur. Vnde propheta: Polluerunt templum sanctum tuum, &c. Et hoc similiter hodie aqua lauatur, & reconciliatur, extra eo. cap. proposuisti. & ca. consuluisti, & ca. vlt. & fi. Fit enim reconciliatio cum missæ celebratione, & aquæ cum uino, sale, & cinere solenniter benedictæ aspersione. ea. dist. de fabrica. & ca. proposuisti. Nempe per salem discretio, per aquam populus, extra de cele. mis. cum Marthæ. §. quæsiuisti. ad finem. per uinum, diuinitas: per cineré, passionis Christi memoria, per uinum aquæ immistum, unio deitatis, & humanitatis significatur. Hæc ergo simul ponuntur ad notandum, quòd populus, discreta memoria passionis Christi mundatus, Christo adunatur. Fit etiam per episcopum tantum si sit ecclesia consecrata. Et quanquam ipse alteri eo episcopo possit simul totum, scilicet aquæ benedictionem, & reconciliationé, uel solum aquę benedictionem, uel etiam tantum reconciliationem aqua prius per ipsum benedicta committere, simplici tamen sacerdoti neutrum committi ualet, extra eodem, c. aqua, & cap. consuluisti, nisi fortè hoc ex priuilegio sibi competat speciali. Si uero ecclesia consecrata non sit, debet statim secundum constitutionem Grego. ix. extra eo. ca. fin. aqua exorcizata lauari, quam lotionem quidam fieri posse astruunt iussu tamen episcopi, per simplicem sacerdotem, cum fieri habeat cum aqua exorcizata, quæ fieri potest, per quemlibet sacerdotem. Nonnulli uerò eximiæ authoritatis periti, scripserunt quòd tutius est hoc duntaxat per episcopum fieri, nec per eum sacerdoti posse cõmitti: nam canones. de consecrat. d. si motum. & c. de fabrica. aquam exorcizatam uocant, aquam cum uino, & cinere solenniter benedictam. quod quidem uerum est de ecclesia, non consecrandum. tamẽ Deo dedicata. extra de immu. eccl. ecclesia. Secus enim est in simplici oratorio, qd̃ nec sacer, nec religiosus locus est, utpote q̃ unusquisq; p̃ uelle ut placet ordinat, saltẽ

ad odorandum: de consec.d. unicuique extra de sen.c.fin. licet fortè non sine diœcesani licentia, ad celebrandum. & pro uelle ad alium usum deputat locum ipsum, in authen. col.v. ut nullus fabri. ora. do. §. j. in aut. col. ix. de eccle. ti. §. si uero. Est autem ecclesia reconcilianda in præmisso casu.

39 ¶ Item † propter adulterium ibi commissum, & propter fornicationem. ea.d. si motum. & generaliter cuiuscunque semine: extra de adul. c. significasti scilicet maris, & fœminæ: clerici, uel laici, hæretici, uel pagani, naturaliter, siue innaturaliter, studiose, & peccandi libidine ibi emisso fuerit polluta, etiam si uir ibi uxorem cognoscat, quoniam licet talis concubitus sit aliàs legitimus & concessus, nõ tamen quolibet tempore, siue loco, extra eo. cap. fin. Quanquàm multi de hoc contrarium sentiant sapientes, secus autem esse dicimus, si quis fortè ibi in somnis polluatur, nam tunc animus magis pertulisse, quàm fecisse dolendus est. xxj. d. quoniam & nõ in cu iuscunque animalis semine ibi emisso, cũ ratione careat, neque peccat. vj. d. testamẽ

40 tum. ¶ † Recõciliatur etiam ecclesia propter homicidiũ. ff. si quad. pau. fe. dicatur. lib. xv. q. j. §. ex eo siue cum sanguinis effusione, siue sine. ibi: quocunq; modo studiose commissum, & etiam citra homicidium propter quamlibet uiolentiam, & iniuriosam humani sanguinis effusionem. ea. d. si Motum. siue ex uulnere, siue absque uulnere, ex naso uel ore: nam in uete. testa. Leuit. xiiij. & xv. c. prohibitum fuit sanguinẽ in templum fundi, & semen emitti, & talia agentem, & patiẽtem, illud ingredi. Si autem absque uiolentia, uel iniuria ex naso, uel ore, cicatrice, uel immunitione, aut etiam ex hemorroidis, uel menstruis, uel aliter naturaliter in ecclesia fluxerit, aut forte ludo, aut casu fortuito eliciatur: ea. d. ecclesijs extra eo. c. fi. Aut si quodcunq; animal ibi occiditur, uel siquis subito per se ibi moritur, aut lapide, uel ligno cadente, aut fulgure, occiditur. propter hæc quidem & similia non reconciliatur. Nec ẽt si alibi uulneratur, ad ecclesiam confugiẽs illic sanguine multo effuso moritur, quoniam tunc non fuit homicidium in ecclesia perpetratum. xv. q. j. §. itaque. Si uerò ecõuerso in ecclesia uulneratus, extra moritur, uel etiam extra sanguis ex uulnere fluxerit, secus est: etiam si intra ecclesiam ex uulnere sanguis minimè fluxerit, quoniam ictus uulnerum attenduntur. ff. ad legẽ Aqui. l. item Mela. §. sed si plures. ff. ad legem Cor. de sic. vltimum. extra de cler. percu. c. ij. Sed & si supra tectum ecclesiæ sanguis effunditur, aut semen humanum emittitur, quia per hoc extra ecclesiã committur non reconciliatur. † Cæterum 41
si furtum aut rapina in ecclesia committitur, de consuetudine, quæ in talibus attenditur, reconciliatur, extra de celeb. mis. pernitiosis. Idemq; in qualibet uiolentia, sine sanguinis effusione, ibi commissa, fieri debere quidam affirmant, cum illa fornicationi æquiparetur in iure. xvij. q. iiij. sicut qui ecclesia. ut si ad eam confugiens, inde per uiolentiam extrahatur, xvij. q. iiij. re. extra de immu. eccle. inter. Vel ibi effractio committatur, uel etiam præter sanguinis effusionẽ, rixa tumultuose agatur, uel si quis fracto osse, uel liuore secuto, absque sanguine, ibi grauiter uerberetur, uel ad mortem, uel ad mutilationem ibi præsentialiter condemnatus, inde extrahatur, ut ad locum executionis ducatur extra de relig. do. c. decet. & de immu. eccle. cum in ecclesia. & de ap. c. qua fronte. Sed cum casus isti non sint in iure expressi, necesse non est ecclesiam per episcopum solenniter reconciliari. Honestum tamen fore putamus, & sacerdotem cum aqua exorcizata episcopi iussu lauari. Idemq; dicendum uidetur, si ecclesia diu absque tecto & ianuis, plena foret stamine, alijsq; spurcitijs, animalibus, & naturali hominum usui, quasi diuersorij locus passim patuerit, nec esset fortè malum eã in tali casu solenniter per episcopum reconciliari. Si autem aliquis extra ecclesiã occisus, mox intra ecclesiam infertur, occisor uel alius moriturum fore non credes, corpori adhuc calido plagã infligit ex qua sanguis fluit, reconcilianda est, tũ propter horrorem, & abominationem, tũ propter uiolentiam, & peccandi uoluntatem quãuis enim homo mortuus non sit homo, humanus tamen sanguis eius per uiolentiam est ibi effusus. Nam & ipsi cadaueri uiolentia, horror, & iniuria irrogantur. ff. de sepul. uio. l. ij. §. non prope, & §. aduersarius.

& l.

& l. sepulchri. ff. de re. ne. corpora. extra de Iudæis, si sit Iudæus. Secus autem est si naturaliter mortuus in corporis obsequium & honorem in ecclesia demembretur, uel euisceretur, ut forte pars ibi, & pars alibi
42 sepeliatur. ¶ † Reconciliatur etiam ecclesia, in qua infidelis, uel etiam publicè excommunicatus sepultus est, & tunc parietes sunt abradendi. de consec. d. j. Ecclesia. j. & ij. Sanè in premissis casibus, in quibus ecclesia reconciliatur, requiritur ut factum reconciliationem inducens publicum saltem per famã existat. extra de adul. signifi
43 casti, & de accu. §. inquisitionis. † Scandalum enim, est horror atque abominatio de turpitudine & peccato, atque uiolẽtia, in sacro loco, siue in ecclesia cõmissis, ubi delictorum uenia postulatur, ubi esse debet tutela refugij, ubi immolatur salutaris hostia pro peccatis. Le. xiiij. c. ubi etiã confugientes saluãtur, & Deo laudes exoluuntur, reconciliationem inducunt, & ẽt propositũ, ut uoluntas mortaliter ubi peccantis. extra eo. consuluisti. extra de sentẽ. excom. cum uoluntate. xvij. q. §. si ergo. Si uero occultum sit, reconciliari necesse nõ est, quoniam ecclesiam cum sancta sit, coinquinari non potest extra de coha. cle. & mul. c. uestra. xv. q. lv. c. fi. xxiiij. q. j. §. j. imò ipsius loci sanctitas infamiam loci adolet, quamuis quidam in hoc contrarium sentiant, ut saltem occultè, ita ut delinquentes non probentur, sit reconcilianda. Fit
44 enim † reconciliatio ad exemplum & terrorem, ut uidelicet uidentes ecclesiã, quæ in nullo peccauit, propter peccatum alterius lauari & purificari, existiment quantũ propter suorum delictorum expiationem sit laborandum. ff. ad legem Iul. repe. l. j.
45 ¶ Cœmeterium quoque, in quo † paganus, uel infidelis, aut excommunicatus sepultus est, reconciliandum est. extra eo. c. consuluisti. de consec. d. j. & ij. extra de sepul. Sacris ossibus tamen sepultis, si ab ossibus fidelium discerni poterũt inde prius abiectis. Reconciliatur etiam in præmissis casibus, in quibus ecclesia reconciliatur. Cœmeterium enim eisdẽ priuilegijs, quibus & ecclesia gaudet, prout sub ti. de sac. unc. dicetur: nam ex quo benedictum est, sacer locus. ff. de re. diui. l. sacra. in fi. & reconciliatur per episcopum, sicut ecclesia per aspersionem aquæ solenniter, cum uino & cinere benedicto. extra eo. c. cõsuluisti. ¶ † Illud autem notandum est, quòd 46
in quacunque parte ecclesiæ uel cœmeterij uiolentia, uel pollutio committatur, utrunque & etiam quælibet ipsorum partes propter connexitatem uiolatæ intelliguntur, extra de consti. c. transmissa. Hoc hodie in parte correctum est per Dominũ Bonifacium de consec. eccle. c. j. in vj. Etsi enim consecrationes ecclesiæ, altaris, & cœmeterij sint diuersæ, omniũ tamen una & eadẽ est immunitas. xvij. q. iiij. sicut antiquitus. & c. miror. quæ non est ad alterũ eorum tantum, uel ad alterius angulũ restringenda, quod uerum est, si ecclesia, uel cœmeterium sunt coniuncta. Si enim unũ à reliquo distet, bene potest unum sine reliquo uiolari. Si igitur altero eorum uiolato siue polluto, etiam aliud uiolatum, & pollutum est: pari ratione altero tãtum eorum reconciliatio, utrunque intelligitur reconciliatum. argu. extra eo. c. consuluisti. extra eo. de immuni. eccle. in rubrica, quoniam nihil tam naturale est, quàm unumquodque eo genere dissolui, quo ligatum est, & par est ius ligandi, atque soluendi. ff. de regu. iur. nihil extra eo. c. j. & sic uiolato, uel polluto cœmeterio, sufficit ecclesiam reconciliari, Nonnulli tamẽ simpliciter asserunt per unius uiolationẽ, nequaquam alterum uiolari, & per consequẽs quodlibet eorum debere specialiter reconciliari. Quibus tamen pontificalis libri obuiat authoritas, in qua specialis forma reconciliationis cœmeterij habetur. Denique si ecclesia, uel cœmeterium, aut aliud quodcunque per episcopum excommunicatum consecretur, seu benedicatur, tali reconciliatione non egent, quoniam sacramẽta à talibus in forma ecclesiæ, collata uera sunt, ix. q. j. ordinationes. j. q. j. c. multi, prope finem. extra de sacr. non ite. c. j. & ij. & de coha. cle. & mul. ca. uestra, ut dicetur in procemio iij. partis. Verum, cũ (sicut præmissum est) excommunicatus, uel excõmunicati cœmeteriũ, & ecclesiam prophanent, multo quidem magis exteriora sacramenta & benedictiones, quæ per manus, & os excommunicati transeunt, & proficiscuntur, quantum ad eorum merita pertinentia, contaminati, & coram Deo

fœtere

fœtere uidentur.j.q.j.§.quod autem sacramenta,& c. seq.& c.odit Deus,&c. illi offerunt.extra de schisma. c.j. ideo honestum est, & reconcilientur prius, quàm fideles talibus sacramentis utantur, prout sacrorum canonum lectio edocet euidenter. lxxxj.d. si qui sunt. Ait enim dominus per prophetam: Maledicam benedictionibus uestris.de consc.dist.j.altaria.j.& ij.

ADNOTATIO.

* Felicis.] Hanc etiam institutionem sanxit Felix Papa IIII. in epistola ad episcopos per diuersas prouincias constitutos, c.j.hisce uerbis. Solennitates uerò dedicationum ecclesiarum,& sacerdotum per singulos annos solenniter sunt celebrandæ, ipso domino exemplum dãte,qui ad festum dedicationis templi, omnibus id faciendi dans formam, cum reliquis populis eandem festiuitatem celebraturus, sicut scriptum est Ioan.x. facta sunt Encænia in Hierosolymis,& hyems erat,& ambulabat Iesus in templo in porticu Salomonis.Quòd autem octo dierum encænia sint celebranda,in lib.3.Reg.8.peracta dedicatione templi,reperies. N. Doard.

ADNOTATIO.

* Vocabatur.] Παν θεον templum Romę, primò à M. Agrippa extructum, & instauratum, cuius cognomen fuit ex laminis argenteis, quas sustulit Constantinus nepos Heraclij, ueniens ad urbem. illud autem Ioui Vltoridicatum: eoq; nomine Syracusana capita in eo posita. Quod postmodũ Bonifacius Pontifex Maximus Quartus à Gregorio, dono accipiens à Phoca Cæsare,in templum omnium Deorum conuertit,ut ue ibi etymo respõderet,παν & θεος. Ibi thermæ Agrippinę ab ipso Agrippa dictæ. Prope thermas situm est παν θεον, templum antiquissimum, & inter urbis uetusta templa longe nobilissimum, nuncdum etiam fere integrum in ipsius templi pronao Augusta, & Agrippæ simulachra fuere:Martis quoque & Veneris. In Veneris simulachri auricula.Cleopatrę Vnio pretiosus erat. Mineruæ item simulachrum, Hydiæ opus.Hercules insuper,ad cuius simulachrum. Pœni humanis victimis quotannis olim sacrificabant. In templũ hoc multis gradibus (sicut & in cætera)ascẽdebatur:à ueteribus.n.templa in sublimi extruebantur, & unico tantum aditu.Porticu huic templo adiecit Agrippa,opus summa admiratione dignum, quæ à quibusdã πρόστυρον appellat. ἀπὸ τῦ πρὸ καὶ τίτρα,i. ornamentũ ac uestibulum. Hodie illud ipsum dicatũ S.Mariæ Rotundæ. N.Doard.

SVMMA.

1 *Altare,quibus de causis consecretur. & nu. 2. 3. Et unde duxerit ortum.*
4 *Altaris consecratio qua forma fiat.& nu.5. 21.29.35.37.*
6 *Alleluia, cur omittitur inter cõsecrationem altaris,aut ecclesiæ, consecratione uero facta,adhibetur.*
7 *Aquæ benedictio quot requirat.& quid notet.nu.9.10.11.*
8 *Satellitem stygium quatuor fugant.*
12 *Baptisma ac consecratio ecclesiæ, quibus mysticis conficiantur, quæ omnia necessario adhibentur.*
13 *Fides, est baptismatis condimentum, quæ si deficiat,& salus deficiet.*
14 *Cruces quatuor, quas facit Pontifex in altaris consecratione,quid notent.*
15 *Circuitus.septenarius Pontificis, circa altare consecrandum,quid denotet.& nu.16.19.*
17 *Christi septem uiæ.*
18 *Aspersiones septem altaris,quid notent.*
20 *Hyssopũ,quid notet.& eius natura & situs.*
22 *Virtutes quatuor,in libro Sapiẽtiæ descriptæ.*
23 *Reliquiæ sanctorum aut Christi, an necessariæ ad ecclesiã consecrationẽ.& quid notẽt.*
24 *Arca fœderis.*
25 *Reliquiæ sanctorum, ubi & quo condantur.*
26 *Dei notitia, confirmatio, & perfectio est omnium bonorum.*
27 *Christus lapis angularis,& absciss us.*
28 *Altare,debet esse lapideum.*
30 *Christus fuit unctus oleo inuisibili.& oleum, quid significet.*
31 *Cruces quinque ex oleo,quid notent.*
32 *Homo quorum debeat misereri.*
33 *Balsami odor,& significatio.*
34 *Sensus corporis nostri quinque quibus equiparentur.*
36 *Crucem cum inconso facere,quid.*
38 *Altaris ultima benedictio,quid significet.*
39 *Utensilium ecclesiæ benedictio, quid notet.*

Do

De Altaris consecratione. Cap. 7.

1 On † solum ecclesia, uerumetiam altare cõ secratur. de conse. dist. j. c. altaria. j. & ij. hoc propter tria. Primò, ad sacramentum Deo ibi offerendum. Gen. 8. ædificauit, Noe altare domino: & tollés de cunctis uolucribus, & pecoribus mundis, obtulit super altare. Hoc autem sacramentũ est corpus, & sanguis Christi, quod in memoriam passionis dominicæ immolatus: iuxta illud: Hoc facite in meam com-
2 memorationem. ¶ Secundò, ad † nomen Dei ibi inuocandum. vnde Gen. 12. ędificauit Abraham altare Deo, qui apparuit ei, & inuocauit ibi nomẽ domini. Hæc autem inuocatio, quæ fit supra altare, propriè dicitur Missa. ¶ † Tertiò ad cantandum. Ecclesiastes. xlvij. Dedit illic contra inimicos patientiam, & stare fecit contra altare cantores: & in sono eorum fecit dulces modu-
4 los. ¶ Sanè hoc † modo, & ordine consecratio altaris fit. in primis namque Pontifex incipit: Deus in adiutorium meum intende. postmodum benedicit aquam: deinde in quatuor cornibus altaris configurat quatuor Cruces cum aqua benedicta. Consequenter circuit altare septies: & septies mensam altaris, cum asperforio de hyssopo aqua benedicta aspergit. Ecclesia quoq; iterum aspergitur, & aquæ residuum ad basim altaris funditur: deinde in quatuor angulis sepulchri, in quo reliquiæ recondi debent, quatuor cum chrismate fiunt cruces, & ponuntur reliquiæ in capsella cum tribus granis turis: & sic recunduntur in sepulchro. Deinde supponitur eius tabula cum signo crucis facta in medio confirmata: postmodum lapis (qui mensa dicitur) super altare adaptatur: & adaptatus ungitur cum oleo, in quinque locis, & eodem modo inũgitur postea chrismate. sicut de oleo dictum est. Confirmatur etiam altare in fronte crucis chrismatis, & adoletur incensum in quinque locis. Post hoc, altare tegitur, & mundis pannis induitur, & demum super altare sacrificium celebratur. Nunc seriatim singula præmissa prosequamur. † Primò igitur notandum est, 5
quòd altare chrismatis unctione & benedictione interueniente, consecratur, & lapideum totum, solum de cons. dist. j. altaria. j. & ij. Vnde Pontifex stans incipit: Deus in adiu. meum intende. quia ipse dominus ait: Sine me nihil potestis facere. ¶ Et
6 † quia hæc dedicatio, significat baptizandos, qui percepta fide ad pugnam se præparant: & qui adhuc sunt inter suspiria & certamina huius constituti, ideo non dicitur allelu-Ia, qui enim baptizati non sunt, laudibus angelorum digni non sunt: vnde Tho. pe. & in plateis eius allelu-Ia cantabitur. Post completam uero ecclesiæ, uel altaris consecrationem cãtatur allelu-Ia: quoniã excluſa dæmonum phãtasia Deus ibi laudabitur. Nam & Christus ad aram crucis accedens ad æternitatis gloriã manifestandam mortem soluit: sed allelu-Ia duntaxat post resurrectionem cantauit.
¶ † Secundò circa aquæ benedictionẽ no- 7
tãdum est, q; huiusmodi aquæ exorcizatio fit ad effugandum inde inimicũ. In qua benedictione quatuor necessaria sunt, uideli cet aqua, uinũ, sal, & cinis. Et hoc propter tria. ¶ † Primò, qm̃ quatuor sunt quę inimi 8
cum expellũt. Primum, est lacrymarũ effusio: quæ per aquã. Secundũ, est spiritualis exultatio, quæ per uinũ. Tertiò naturalis discretio, quæ per sal. Quartum, profunda humilitas, quæ p cineré significatur. Aqua igitur, est pœnitentia: vinum, mẽtis exultatio: sal, sapía, sicut in præcedenti tit probatũ est, cinis pœnitẽtiæ humilitas. Vnde de Niniuitis dicit, qa rex ipse surrexit de solio suo, & indutus est sacco, & sedit in cinere. Hinc & Dauid inquit: Quia cinerem tã quam panẽ manducabã &c. Hinc & Abraham: Loquar inquit ad dominum meum, cum sim puluis & cinis. ¶ Secundo † modo, 9
aqua est populus seu humanitas, quia aquę multæ populi multi, uinum deitas, sal doctrina diuinæ legis, quæ est sal fœderi, cinis, qui consignat memoriã dominicę passionis. Vinum, aquę mistum, Christus Deus & homo, Per fidem enim dominicæ passionis, quæ per doctrinam diuinæ legis habetur: Populus, per aquam signatus per fidei unionem coniungitur, capiti suo Deo, & homini. ¶ † Tertio modo potest dici, 10
quòd hæc aqua benedicta spiritum sanctũ

signifi-

significat, sine cuius flatione, nihil unquã sanctificatur, & sine cuius gratia, non fit remissio peccatorum: Quòd spiritus sanctus aqua uocetur ipsa ueritas, ostendit dicens: Qui credit in me flumina de uentre eius fluent, aquæ uiuæ quod euangelista exponens dixit, hoc autem dixit de spiritu sancto quem accepturi erant, credẽtes in eũ.

21 ¶ Et † no. ordinem sacramenti, exterius aqua, interius spiritu ecclesia consecratur. Hoc est enim ꝙ Dominus ait: Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & spiritu sancto, &c. Ecce aqua. Ecce spiritus. In baptismatis enim sacramẽto, nec aqua sine spiritu: nec spiritus est sine aqua, quod quidẽ ipse spiritus sanctificabat, qui in prima mũdi creatione ferebatur super aquas. Hac ergo aqua, & ipsum altare, & totum interius templum, quando illud simul, & altare dedi-

22 cantur, aspergitur. ¶ † Licet igitur spiritus, & aqua ad baptismi, & consecrationis ecclesiæ perfectionem sufficerent, tamen sancti patres, qui hoc constituerunt uoluerunt nobis satisfacere, non solũ in his, quæ ad uirtutem, uerũetiam in his, quæ ad sanctificationem pertinent sacramẽti, ideoq; adposuerunt salem, uinum, oleum, cinerẽ, & chrisma. Non enim chrisma, uel oleum habuit Philippus, quando eunuchum baptizauit. Act. viij. c. Alterum ergo horum deesse non debet, & simul commisceri debent; quia populus Dei (qui est ecclesia) sine his simul iunctis neque sanctificatur, neque à peccatis soluitur. De hoc etiam tangetur sub tit. de consec. De aqua quidẽ manifestum est, quia nisi quis renatus fue-

23 rit, &c. ¶ † De sale etiam quia sine fidei condimento, quod in sale significatur, nemo unquam saluari poterit, quantumcunque aqua baptismatis aspergatur. De uino quoque, per quod spiritualis diuinæ legis intelligentia designatur. Vnde Dominus in nuptijs aquam in uinum conuertit. Si quis uero aspersus non fuerit, id est, quicunque de eo non biberit, uel propinantibus non crediderit, ad uitæ æternæ beatitudinem non perueniet. Cineris ẽt aspertio per quam pœnitentiæ humilitas intelligitur, tam necessaria est, ut sine ea non fiat in adultis remissio peccatorum, per ipsam enim uenitur ac baptismũ, & ipsa est singulare refugium peccatoribus post baptismum. Vnde & non immeritò baptismus uocatur, dicente domino in euangelio de Io. quia uenit in uniuersam regionem Galilææ prædicans baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorum. Et nota quatuor genera esse aquæ benedictæ, de qua in quarta parte dicetur, sub ti. de aquę benedictæ aspersione. ¶ His † omnibus 24 permissis Pontifex quatuor Cruces cum aqua ipsa, in quatuor cornibus altaris, & unam in medio facit. Quatuor cruces repræsentãt quadruplicem charitatẽ, quam hi, qui ad altare accedunt, habere debent, scilicet ut diligant Deum, seipsos, amicos, & inimicos. De quibus quatuor cornibus charitatis dicitur Gen. xxvij. Dilataberis ad Orientem, & Occidentem, Septentrionem, & Meridiem. & ideo quatuor cruces in quatuor cornibus fiunt, ad designãdum, ꝙ Christus per crucem quatuor mũdi partes saluauit. Secundo sunt, ad designandũ ꝙ quatuor modis crucem domini portare debemus, scilicet in corde, per meditationem, in ore, per confessionem, in corpore, per carnis mortificationem, in facie, per assiduam impressionem. Crux in medio altare, significat passionem, quam Christus in medio terræ subijt, per quam operatus est salutem in medio terræ, id est in Hierusalem. ¶ † Deinde septies altare Pon- 25 tifex circuit. Primò, ad significandũ, quod ipse debet pro omnibus curam impẽdere, & uigilanti habere, quæ per circuitum designatur. Vnde tunc cantatur: Inuenerũt me uigiles, quæ circumibant ciuitatẽ. debet enim solicitè uigilare super greges sibi commissos: nam (ut ait Gilbertus) Ridiculosa res est speculator cætus, præcursor Claudius, Prælatus negligens, Doctor ipsius, & præco mutus. Secundò † septe- 26 nus circuitus circa altare, significat septẽ meditationes quas circa septemplicẽ uirtutem humilitatis Christi habere debemus, & per ipsas circuire frequenter. Prima uirtus est, ꝙ de diuite factus est pauper. Secunda, ꝙ in præsepio positus est. Tertia, ꝙ parentibus subditus. Quarta, ꝙ sub manu serui caput inclinauit. Quinta, quòd discipulum furem, & proditorem sustinuit. Sexta, ꝙ ante iniquum iudicẽ mãsuetus stetit. Septima, ꝙ pro crucifigentibus clementer orauit. ¶ † Tertiò per se- 27

ptem

ptem circuitus, septem uiæ Christi significantur. Prima fuit, de cœlo in uterum. Secunda, de utero in præsepium. Tertia, de præsepio in mundum. Quarta, de mundo in patibulum. Quinta, de patibulo in sepulchrum. Sexta, de sepulchro in lymbũ. Septima, de lymbo in cœlum. Consequen-
18 ter episcopus aspergit altare. ¶ †Quid autem altare in templo significet, Apostolus dicit: Templũ enim Dei, sanctum est, quod estis uos. Si ergo templum Dei sumus, altare habemus. Altare nostrum, est cor nostrum, hoc enim est cor in homine, quod altare in templo. In hoc altari fit sacrificium laudis, & iubilationis, iuxta illud Psalmistæ: Sacrificium Deo Spiritus, &c. In hoc altari fit commemoratio corporis, & sanguinis Christi. Hinc preces ad cœlum ascendunt, quia ad cor respexit Deus. iiij. q. v. si quod. Hoc igitur altare, aqua aspergitur, quando corda hominũ per Euãgelicam prædicationem à peccatis mundãtur. Nam prædicatio, aqua est, iuxta illud: Omnes sitientes uenite ad aquas. Hac igitur aqua, id est prædicatione Euangelica, & sancti Spiritus sanctificatione, & altare cordis, & totus homo mundatur, & sanctificatur. Consecratur etiam altare cordis, per conceptum timoris, ut inuitetur ad bonum, & per effectum amoris, ut confirmetur in melius: nam initium sapiẽtiæ, timor domini. ¶ †Septies autem altare
19 aspergitur aqua, ad notandum, quod in baptismo septẽ dona Spiritus sancti tribuuntur. Per hoc etiam figuratur, quod habere debemus memoriam Dominicæ passionis. ¶ Septem nanque aquæ aspersiones, sunt septem sanguinis Christi effusiones. Prima, fuit in circuncisione. Secunda, in oratione, quando sudor eius fuit, sicut guttæ sanguinis. Tertia, in corporis flagellatione. Quarta, in capitis coronatione. Quinta, in manum perforatione. Sexta, in pedum Cruci affictione. Septima, in lateris apertione. Quidam uero ter aspergunt, quia in sanctæ Trinitatis nomine baptizatur, uel quia ecclesia à peccatis cogitationis, locutionis, & operis emundatur, unde
20 & tunc, miserere mei dicitur. ¶ †Fiunt insuper huiusmodi aspersiones, & cum aspersorio de hyssopo facto, per quam herbam quia humilis est, Christi humilitas cõgruè designatur, quoniam prædictæ sanguinis effusiones factæ fuerũt cum hyssopo humilitatis Christi, & inextinguibilis charitatis, quo aspersa ecclesia catholica mundatur. Hæc etiam herba naturaliter crescit in petra, & humilitas naturæ creuit in Christo petra: Nam iuxta Apostolum: Petra autem, erat Christus. Calidæ etiam naturę est, & Christi humilitas corda frigida ad exercenda opera charitatis accendit. Item eius radices, saxa penetrant, & humilitas duritias abstinendi confringit. Valet ad pectus, & contra tumorem, & hic tumorem superbiæ sanat. Itẽ illa nascitur, & radicatur in terra. Vnde super ea tota fidelium multitudo intelligi possit, præcipuè tamen illi, per hyssopum figurãtur, qui in Christi fide radicati, & fundati, ab eius amore euelli, & separari non possunt. Per quos quid melius, quam episcopos, & presbyteros intelligere possumus, qui quanto maiorem in ecclesia obtinẽt dignitatem, tãto firmius Christi fidei inhærere debẽt? Per hos siquidem aspergitur aqua, per hos & ab his baptizãtur Christi fideles: his datum est perficere baptismatis sacramenta. 21
† Dum uero altare aqua aspergitur, episcopus cantat: Domus mea, domus orationis est, &c. Et iterum, narrabo nomẽ tuum fratribus meis. Et quia sine Deo nullum opus perficitur in consumatione, orat. ut exaudiantur ingredientes ibi beneficia pertituri. Consequenter quãdo ecclesia simul & altare consecrantur, tota ecclesia aqua illa aspergitur, prout in præcedenti tit. tactum fuit. quo facto Pontifex ad altare cũ Psal accedit, & residuum aquæ infunditur ad basim altaris, sicut in ueteri testamẽto residuum sanguinis fundebatur in crepidem, quod idem est, quod basis, per quod significatur, quod residuum quod excedit uires humanas, in tanto sacramento, Deo commẽdatur, qui est summus sacerdos, cuius est altorum sacerdotum supplere defectum. Sepulchrum uero siue foramen, in quo reliquiæ recondi debent, significat urnam auream plenã manna, quæ in arca testimonij posita erat, prout sub ti. de altari dictum est. Siquidem sepulchrum huiusmodi, quod à quibusdam confessio nuncupatur, est cor nostrum, quod quatuor crucibus de chrismate factis consecratur,

quia

22 quia quatuor sunt uirtutes † in libro sapientiæ descriptæ, scilicet prudentia, fortitudo, temperantia, & iustitia: quibus cor nostrum quasi iungitur, dum ad suscipiēda secretorum cœlestium mysteria per donum sancti spiritus præparatur. Fit autem sepulchrum hoc quandoque ex superiori parte altaris, & quandoque ex latere
23 anteriori. ¶ †Sanè sine sanctorū reliquijs, aut ubi illi haberi non possunt, sine corpore Christi non fit consecratio altaris fixi, de consec. distinct. j. de fabri. & c. placuit, sed uiatici, uel portatilis sic, ea. dist. concedimus. Reliquiæ siquidem sunt exempla utriusque testam. authores passionis martyrum, & uita confessorum, quę nobis sunt ad imitationem relicta. Hæc in capsa recondimus, cum ad imitandum ea in corde retinemus quod si audimus, & intelligimus, & opera non facimus, magis est ad damnationem, quàm ad salutem, quia non auditores legis, iusti sunt apud Deum, sed factores tantum, unde Apostolus dicit: Imitatores mei estote, sicut & ego Christi. Solennis uero reliquiarum deportatio fit ad imitationem eius, quod sicut legitur
24 in Exod. xxv. † In arca testamenti erant duo circuli aurei, totum lignum penetrantes. xxxvj. dist. §. ecce. & per eos uectes de lignis Sethin deaurati immittebantur, quibus arca ferebatur. Et prius, quam Pontifex intraret in ecclesiam circumit eam cum reliquijs, ut sint illius ecclesiæ protectores. Legitur quoque 3. Reg. 8. c. quod in templi dedicatione congregati sunt omnes maiores natu Israel, cum principibus tribuum, & duces familiarum ad Regem Salomonem in Hierusalem, ut deferrent arcam fœderis domini, ueneruntq; cuncti senes de Israel. Sacerdotes autem intulerunt arcam fœderis domini in locum suū, & in oraculum templi in sancta sanctorū super alas Cherubin, Siquidem in Cherubin extendebant alas super locum arcæ, & protegebant illam uectes eius. Rex autem Salomon, & omnis multitudo Israel quæ ad eum conuenerat, gradiebatur cum illo ante arcam, In cuius quidem rei testimonium, prælati, magnates, & Apostoli prouinciæ, hodie conueniunt ad dedicationē ecclesiarum & sequuntur processi naliter consecrantem, & reliquiæ per sacerdotes sub papilione seu umbraculo solenniter deportantur. Deinde Pōtifex prius, quàm ecclesiam cum illis ingrediatur, sermonē facit ad populum, Nam & Salomon arca deportata cōuertit faciem suam, & benedixit omni ecclesiæ Israel, & pro orantibus in ecclesia orauit, Omnis enim ecclesia Israel stabat, & ait Salomon: Benedictus dominus Deus Israel, &c. prout legitur ibidem. ¶ † Recunduntur autem re- 25
liquiæ sanctorum cum tribus granis turis in capsula, quia exempla sanctorum cum fide Trinitatis, id est patris, & filij, & spiritus sancti, debemus in memoria retinere. Nam debemus credere unum Deum, unā fidem, & unum baptisma, quia iustus ex fide uiuit, sine qua, sicut dixit Apostolus, impossibile est placere Deo. Supponitur & aptatur ipsi sepulchro quædam tabula signo Crucis ex chrismate roborata. Siquidem per chrisma intelligitur Spiritus sancti donum, quo tabula, id est charitas superungitur, quia cor nostrum ad obseruanda secreta cœlestia Spiritus sancti gratia roboratur. Tabula ergo hoc signo roborata, reliquijs supponitur, quia per exēpla sanctorum charitas accenditur, quæ operit multitudinem peccatorum, sicut in tabula reliquias operit. vnde Apostolus, Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis. Hæc autem tabula, siue lapis, continet siue dicitur sigillū sepulchri, sicut ait Alexander Papa III. extra de consec. Ecc. uel alta. c. j. Postea uero lapis, qui mensā altaris dicitur, super altare adaptatur, per quem, perfectionem, & soliditatem notitiæ Dei possumus intelligere, quæ nō propter duritiam, sed propter soliditatem fidei lapidea esse debet. de consec. dist. j. altaria. sicut dominus ait Petro. Tu es Petrus, & super hāc Petram, scilicet hanc fidei firmitatem, ædificabo ecclesiam meā. 26
50. dist. fidelior. ¶ † Sicut enim mensa cō firmatio, & perfectio altaris est, ita notitia Dei confirmatio, & perfectio est omnium bonorum. Vnde dicitur in sapientia ad Deum: Noscere enim te confirmata iustitia est, & noscere iustitiam tuam, & uirtutem tuam, radix est immortalitatis. Et dominus per Hierem. In hoc glorietur, qui gloriatur scire, & noscere me. ¶ †Vel 27

per

per ipsum lapidem, Christus intelligitur, de quo dicit Apostolus: Ipso summo angulari lapide Christo Iesu. per lapidem quidem, Christi humanitas designatur. De quo in Daniele legitur, quòd lapis absciss⁹ est de monte sine manibus, quia Christus de beata Virgine (quæ propter eminentiam uirtutum mons dicitur) sine uiri-
li semine mirabiliter est natus, & factus in montem magnum, totum repleuit orbem terrarum. de quo etiam per Psalmistam dicitur: Lapidem quem reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli. quoniam Christus quem ædificantes, id est Iudæi reprobauerunt, dicentes: Nolumus hunc regnare super nos. hic factus est in caput anguli. quia sicut ait Apostol. Exaltauit illum Deus, & dedit illi, &c. uel per lapidem charitas intelligitur, ut præmissum est, qui debet esse magnus, & latus, quoniã latum est mandatum charitatis, quod etiã ad inimicos extenditur, iuxta præceptum domini: Diligite inquit inimicos uestros.
28 Non † ergo unguntur altaria nisi lapidea, quia Christus per altare significatus est lapis excrescens in montem, ut dictum est. Ipse est mons pinguis oleo lætitiæ præ consortibus unctus. Veruntamen in Exo. legitur dominum præcepisse fieri altaria de lignis Sethin quę sunt imputrescibilia, & altare laterum, ligneum est. Salomon quoque fecit altare aureum: prout legitur 3. Regum 8. c. sed illa facta sunt in figura. Et in comitatu prouinciæ in castro sanctę Mariæ de mari est altare terreũ, quod ibi fecerunt Maria Magdalena, & Martha, & Maria Iacobi, & Maria Salome. Post hoc aspersо altari, & cum aqua baptizato, restat ut oleo, & chrismate lineatur. Episcopus enim super infundit oleũ & chrisma, & cantat: Erexit Iacob lapidem in tit. fundẽs oleum desuper. Illa enim ecclesia fuit titulus aliarum, quia de Syon exiuit lex,
29 & uerbum domini de Hierusalem. † Faciens primo super illo quinque cruces ex oleo infirmorum, secundum ordinem Romanum: secundum quasdam uero alias ecclesias, de utroque oleo, unam in medio, & quatuor in cornibus, postea modo totidem, & chrismate. Sanè per oleum Spiritus sancti gratia intelligitur, de quo dicit Esa. propheta. Computrescet iugum à facie olei, quia sicut episcopus oleum infundit super altare: ita Christus, qui est summus Pontifex infundit gratiam super altare nostrum, quod est cor nostrum: quia ipse est distributor omnium gratiarum per spiritum sanctum, sicut dicit Apost. Alij datur sermo sapientiæ, alij sermo scientiæ, alij fides, alij gratia sanitatum &c. Et sicut per oleum episcopus purificat mensam altaris, ita & spiritus sanctus purificat cor nostrum ab omnibus uitijs, & peccatis.
¶ † Christus quoque oleo fuit unctus, non 30
quidem uisibili, sed inuisibili, id est gratia spiritus sancti. Vnde Dauid: Vnxit te deus Deus tuus, oleo lætitiæ præ consortibus tuis, id est plus, quàm omnes sanctos, qui fuerunt participes gratiæ eius, id est Christi, unde unctio expressius conuenit Christo quàm alijs, quia præ omnibus alijs unxit eum Deus ad babẽdum plenitudinem bonorum, ideoq; interpretatur unctus. Unctio quoque ex oleo, misericordiam significat, iuxta illud Euangelij: Vnge oleo caput tuum, & faciem tuam laua. quia sicut oleum in liquoribus, ita misericordia in bonis operibus superior est, quemcunque enim liquorem oleo superinfundas, illud semper desuper natat. De misericordia uero scriptum est: Suauis dominus uniuersis, & miserationes eius super omnia opera eius, & misericordia superexaltat iudicium. Hoc igitur oleo liniatur altare cordis nostri, ut semper misericordiæ memores, aspersionis aquæ, & regenerationis, & baptismi affectum nõ amittamus. ¶ † Quin 31
que cruces de oleo significãt, quo⁹ memoriam quinque plagarum Christi, quas pro nobis in cruce sustinuit, semper habere debemus. Ipse nanque quinque plagas sustinuit, scilicet in manibus, in pedibus, & in latere. Designant etiam quinque passiones misericordiæ, quæ nobis sunt necessariæ.
¶ † Necesse enim est, ut homo misereatur 32
Christo, passioni eius compatiendo. unde Iob in persona Christi: Miseremini mei, miseremini mei &c. Oportet etiam, ut homo misereatur proximo, cuius mala uidet, unde Ecclesiastico: Miseratio hominis circa proximum suum, Et sibijpsi. Et hoc tripliciter, scilicet pro commissis, plãgendo illa. Vnde Hier. Nullus est, qui agat pœnitentiam super peccato suo, dicens:

Quid

Quid feci? Pro omissis. vnde Esa. Væ mihi, qui tacui, id est quia nō sum locutus, quasi dicat, quia omisi bonum quod facere potui, & pro bonis minus purè factis. vnde Luc. Cū bona omnia fecerimus, dicamus ꝙ serui inutiles sumus, &c. quasi dicat bona fecimus, non bene, non pure, & ideo inutiliter fecimus, sicut faciés eleemosinam ad uanam gloriam, bonum facit, sed nō bene, non pure. De hac triplici miseratione dicitur Eccl. Miserere animæ tuæ placens Deo, quia uera cōpassio mētis, debet esse, cum exhibitione operis, ideo bis fiunt cruces. Primo de oleo, postmodū de chrismate, unde Psal. Beatus qui miseretur, & commodat. qui mente miseretur, & commodat opere. Et quoniam non sufficit habere cōpassionem in mente, cum boni operis exhibitione, absque odore bonæ famæ, iuxta illud Euangelij: Sic luceant opera uestra, ut glorificetur Deus, & ideo fiunt cruces de chrismate, quod constat ex balsamo, & oleo. ¶† Balsamum quidem, propter bonū odorem, significat bonam famam, oleum propter claritatem, nitorem conscientiæ quā habere debemus, iuxta illud Apostoli: Gloria nostra hæc est testimonium conscientiæ nostræ. extra de sac. unct. c. j. Tūc autem balsamum oleo rectè coniungitur, quando bonus odor misericordię additur.

¶† Rursus per quinque cruces de oleo, & chrismate, quinque sensus corporis nostri intelliguntur, qui duplicantur, & in denarium surgunt, quia quandoque in sensibus corporis bene utendo, & nosmetipsos custodimus, & alios exemplo, & doctrina nostra in bono opere confirmamus. vnde ille bonus negotiator gloriabatur, dicēs: Ecce alia quinque superlucratus sum. Dum autem fiunt ille prēmissæ inunctiones, cantatur: Voxit te Deus, Deus tuus. qđ de Christo dictum est. ¶Ter ergo altare inūgitur: bis oleo, tertio chrismate, quoniam ecclesia fide, spe, charitate, quæ maior est cæteris, insignitur, & dum chrisma infunditur, cantatur, Ecce odor filij mei, sicut odor agri pleni. Hic ager est ecclesia, quæ floribus uernat, uirtutibus splendet, operibus fragrat, & ibi sunt rosę martyrum, lilia uirginum, uiolæ confessorum, & uiror insipiētium. Post unctionem adoletur incensum, quod deuotionē orationis significat. Qui enim habet septem dona Spiritus sancti, assimilatus est Deo, deuotā potest illi offerre orationem, cuius habet similitudinē

¶† In quinque locis adoletur, uidelicet in quatuor angulis, & in medio, quia sic quinque sensus corporis exercere debemus, ut fama boni operis nostri usq; ad proximos extendatur. De qua dicit Apostolus. Christi bonus odor sumus in omni loco, extra de sacra unct. c. j. Et in Euangelio: Sic luceat lux uestra, &c. Adhæc inceusi frequentatio, est continua Christi sacerdotis, atque Pontificis pro nobis apud Deum patrem interpellatio. ¶† Crucem cum incenso facere, est eius passionem patri ostendere, & ipsum pro nobis interpellare. Incēsum cō pioſe in medio, & in angulis comburere, est orationes per Hierosolymam, & in uniuersali ecclesia multiplicare. ¶† Consequenter altare, cum ligno crucis cōfirmatur dicendo: Confirma hoc Deus, &c. quæ confirmatio ex chrismate à pontifice, in fronte lapidis facta, significat confirmationem, quæ quotidie fit à Spiritu sancto per charitatem, in altare cordis: ut nulla tribulatio cor nostrum à charitate Dei ualeat separare, unde dicit Apostolus. Quis separabit nos à charitate Christi, tribulatio, an angustia, &c. Et subiungit, gloria patri, & laus trinitati cantetur. ¶† Vltima altaris benedictio, signat illam finalem benedictionem, quando dicetur: Venite benedicti patris mei, &c. Deinde altare linteo cādido extergitur, ad notandum, ꝙ cor nostrum castitate uitæ mundare debemus. Deinde benedicuntur uasa, uestes, & linteamina diuino cultui deputanda. Nam & Moses per quadraginta dies edoctus est à domino facere linteamina, & ornamenta in templo necessaria. ¶† Nempe utensilia benedicere, est opera nostra ad Deum referre. Post hoc altare albis, & mundis pannis uestitur. de quo sub titu. de altari dictū est. Postremo ornatur ecclesia, & accendūtur luminaria. tunc enim opera iustorum splendescent: tunc fulgebunt iusti, & tāquā scintillæ in Arundineto discurrent. Et inde super altare hoc ordine cōsecrato, Missa celebratur, & sacrificium altissimo offertur. Istud uidelicet, de quo propheta ait: Sacrificium deo spiritus cōtribulatus, cor contritum &c. prout dicetur in procemio

quartæ

quartæ partis. Non enim debet fieri conſe cratio, ſine Miſſa ſecundum Gelaſium Papam. de conſec. diſt. j. omnes. quia tunc reuelatur ſacramentum, quod etiam Angelis ab initio fuit abſconditum. Et attende, quoniam in aſperſione Baſilicæ Pontifex lineis duntaxat, & minoribus utitur indumentis, ſed immiſſa, ueſtibus ornatur pontificalibus, & pretioſis, recolens, quòd legalis Pontifex in lineis ſanctuarium expiabat, & poſt lotus in pontificalibus holocauſtum arietum offerebat. Sed quia in eiſdem lineis hircum emittebat, poſt expiationem, ideo etiam in conſecratione fontium, & immerſione cathecuminorum, ubi peccata eorum transferuntur, quidam utuntur ſimplicibus, & lineis indumentis.

SVMMA.

1 *Chriſma confici præcepit Dominus.*
2 *Moſes quo chriſmate fuerit unctus.*
3 *Vnctionis duæ ſpecies.*
4 *Infirmi, & cathecumini, quare, oleo inungantur.*
5 *Vnctio exterior, an ſit neceſſaria ad ſalutẽ. & nu. 11.*
6 *Chriſtianis omnes ante baptiſmum, bis oleo unguntur. Et uaria unctio, uarium quid notat. & nu. 8.*
7 *Chriſtus, unde dictus, unde itidem Chriſtiani.*
9 *Vnctio ad quid fiat in uertice. Et à quo inſtituta primum. nu. 10.*
12 *Arnaldiſtarum falſa opinio de baptiſmo.*
13 *Pectus baptizati ungitur, cum inuocatione Trinitatis.*
14 *Presbyteri manus, ab epiſcopo iniunguntur. & qua forma.*
15 *Epiſcoporum unctio, unde duxerit initium. Et qualiter ungantur.*
16 *Epiſcopus, quod teſtimonium habere debeat.*
17 *Epiſcopi caput, cur balſamo ungatur. Cur itidem manus. nu. 18. Cur pollex. nu. 19.*
20 *Reges & Prophetæ, etiam in ueteri teſtamento ungebantur, aliter tamen quàm hodie.*
21 *Regum unctio, & Principum, quid differat ab unctione Pontificum.*
22 *Epiſcopi die ſuæ conſecrationis equos albos equitant. Et quid idipſum notet.*
23 *Corpora bonorum, dicuntur equi.*
24 *Calicis & patinæ conſecratio.*
25 *Vnctio extrema, an ſit ſacramentum, quidam diſſident. Et de eius forma. Et quæ ætas requiratur.*
26 *Cœmeterium, ad quid benedicatur.*
27 *Ornamenta Eccleſiaſtica, benedicenda ſunt.*

De conſecrationibus, & vnctionibus. Cap. 8.

LEgitur † Dominũ præcepiſſe Moſi, ut conficeret chriſma, quo unguẽto ungeret tabernaculũ in dedicatione, & arcã teſtamenti, menſamq; eius, & uaſa, & quo ſimiliter ſacerdotes, & reges inungerentur. de conſe. diſt. j. §. j. Moſes tamen † non legitur fuiſſe unctus, niſi unctione ſpirituali, ſicut & Chriſtus. Voluit itaque Chriſtus non unctione materiali inungi, ut ex illa conſequamur ſpiritualem, & ideo pia mater eccleſia diuerſas exhibet unctiones. De quibus hic aliqua perſtringamus dicentes. Primò, quid huiuſmodi ſignificent unctiones. Secundò, ex quibus fiant. Tertiò, de unctione baptizandorum. Quartò, de unctione baptizatorum, quæ per epiſcopum fit in fronte. Quintò, de unctione ordinandorum. Sextò, de unctione conſecrandorum epiſcoporum & principum. Septimò de unctione eccleſiæ, altaris, calicis, & aliorum miniſteriorum eccleſiaſticorum. Octauò, de extrema unctione. Nonò, de conſecratione, & benedictione cœmeterij, ueſtium, & aliorum ornamentorum eccleſiaſticorum. Decimò, de conſecratione & benedictione uirginũ.

1

2

3

¶ † Circa primum igitur notandum eſt, quòd duæ ſunt ſpecies unctionis. extra de ſac. unct. cap. j. Exterior, quæ materialis ſiue corporalis, & uiſibilis eſt. Et interior, q̃ ſpiritualis & inuiſibilis eſt, exteriori uiſibiliter ungitur corpus. De prima Iacobus Apoſtolus ait: Infirmatur quis ex uobis, inducat presbyteros eccleſiæ, & orent ſuper eum ungentes, cũ oleo in nomine Domini, & oratio fidei ſaluabit infirmum. De ſecunda Iacobus Apoſtolus ait: Et uos unctionem, id eſt unctio, quam ab eo accepiſtis, maneat in uobis, ut non neceſſe habeatis, ut aliquis doceat uos: ſed ſicut

unctio eius docet uos de omnibus. Vnctio exterior, signum est interioris. Interior uero, non solum est signum, id est, significatum, sed etiam sacramentum, quia si dignè sumitur, uel agit, uel auget, absque dubio, quod designat, puta salutem, iuxta illud: Super illos manus imponent, & bene habebunt. Circa secundum, sciendum ꝙ exhibendo exteriorem, & uisibilem unctionē, duplex oleum benedicitur. extra de sacr. unct. c.j. uidelicet oleum sanctum, uel cathecuminorum, quo cathecumeni unguntur, & oleum infirmorum, de quo infirmi unguntur. De qua unctione loquitur dicta authoritas Iacobi, infirmatur quis ex uobis, &c. ¶ Qualiter autem fiūt benedictiones utriusque olei, & chrismatis in vij. parte sub quinta feria cœnæ Domini dicetur.

4 ¶† Sed quæritur quare infirmi & cathecumeni, oleo inunguntur? Respondeo, ut ex uisibilibus inuisibilia facilius capiantur. sicut enim oleum fugando infirmitatem, recreat artus fessorum, & de sui natura lumen præstat, sic credendum est, ꝙ unctio olei consecrati, quod est signum fidei, peccata fugando sanitatem animæ confert, & lumē ei præstat. Siquidem oleum uisibile in signo, oleum inuisibile in sacramēto, & oleum spirituale intus est. De oleo infirmorum, authoritatem accepimus ab Apostolis. De oleo cathecuminorum ab Apo-

5 stolicis uiris. ¶† & licet Deus possit oleū spirituale sine corporali tribuere, quia tamen Apostoli pro infirmis Apostolici uiri pro cathecuminis hac arte usi sunt, non sine peccato omitti potest, quod eorum authoritas consecrauit, prout sub titu. de altari, dictum est, sicut & antiquitus iusti sine circuncisione placere Deo, sed postquā eis præceptum fuit, ut circunciderentur, hoc omittentes peccato subijciebantur. xxxv. dist. ab exordio. ¶ Tertiò, dicendum est de unctione baptizādorum. Et quidem in nouo testamento. extra de sac. unct. non solum reges, & sacerdotes unguntur, sicut iam dicetur uerumetiam, quia Christus in sanguine suo, fecit nos Deo nostro regnū & sacerdotes, id est, regales sacerdotes, iuxta quod Petrus Apostolus ait, Vos estis genus electum, i. electi ex generibus hominum, regale sacerdotium, i. bene uos regē-

6 tes. Omnes Christiani bis † ante baptismum inūguntur, scilicet oleo benedicto. primò in pectore, deinde inter scapulas. & bis post baptismum, s. chrismate sacro primò, in uertice, deinde per episcopū in frōte, & secundum Aug. ij. di. ecclesiasticarū. primæ tres unctiones introductæ sunt potius usu. quàm per aliquam scripturam. In pectore quidem in quo est locus cordis, baptizandus ungitur oleo. Primò, ut per spiritus sancti bonum, abijciat errorē, & ignorantiam, & suscipiat fidem rectam, quia iustus ex fide uiuit, & corde creditur ad iustitiam. Inter scapulas uero, ut per Spiritus sancti gratiam excutiat negligentiam, & torporem, & exerceat bonam operationē, quia fides siue operibus mortua est, ut per fidei sacramentum sit munditia cogitationum. In pectore, ut per operis exercitium sit fortitudo laborum. In scapulis, quatenus fides per dilectionem secundum Apostolum operetur. Oleū igitur à corde ad scapulas transfertur quando fides, quæ mēte concipitur, opere perficitur, quia iuxta hoc fides est facere, quod dicit. In uertice uerò baptizatus chrismate à sacerdote inungitur, ut sit paratus omni poscēti, de fide reddere rationem, quia per caput, mēs intelligitur. iuxta quod legitur: Oculi, id est, intellectus sapientis in capite, id est, in mente eius, cuius scilicet mentis superior pars, est ratio, & inferior sensualitas. Vnde bene per uerticem, quæ est superior pars capitis, intelligitur ratio, quę est superior pars mentis. De hoc etiam in vj. parte sub Sabbato sancto, ubi agitur de confirmatione dicetur. Ideo autem ante baptismū ungitur oleo benedicto, & post baptismum chrismate sacro, quia chrisma solum comperit Christiano. Christus † enim, à chris- 7
mate dicitur, uel potius à Christo dicit chrisma, non secundum nominis formam, sed secundum fidei rationem. A Christo Christiani dicuntur, tanquam uncti deriuentur ab uncto, scilicet à Christo, ut omnes concurrant in odorem unguēti illius, scilicet Christi, cuius nomen oleum, est effusum, sed secundum uim nominis Christiani à chrismate dicuntur, secūdum Isid. de hoc dicetur in proœmio secūdæ partis. ¶ Rursus secundum Aug. de consecr. dist. 4. prima unctio † ex oleo, ostendit nos ad au 8
ditum plenæ fidei præparatos, & ad bonū

Christi

Christi odorem uocatos,& renuntiandum diabolo esse commonitos. Secũda unctio, in pectore & inter scapulas fit, secundum Rabanum ead. dist. Deinde ut per fidem undique muniamur, & ad bona opera perficienda per Dei gratiam roboremur. Nempe per pectus, fidei uirtus, per scapulas uero, in quibus onus portatur, hominis robur, & operatio rectè intelligitur, iuxta illud xxvj. q.vj. alligãt onera importabilia & imponunt humeris hominum, &c. Vngitur ergo in pectore, & inter scapulas, ut mente, & actu opera diabolo postponat, & ut sit capax ad intelligendum uerbũ Dei: & robustus ad portandum iugum ipsius, & onus legis. Vnctio † uero, quæ fit in uertice, i. in summitate capitis super cerebrum, fit secundum ipsum, ead. dist. postquam. & distin. v. nouissimè. ut cœlestis regni particeps fiat inunctus, & quia baptizati anima capiti, id est, Christo desponsatur, & propterea fit cum chrismate oleo, & balsamo confecto, ut sciamus quod Spiritus sanctus ei datur, qui inuisibiliter operatur, oleum nanque fessa membra fouet, & lumen præstat, ut præmissum est. Balsamus uero redolere facit. Siquidem fessa sunt animæ mẽbra, quando pœnitet se contra Deũ egisse, Spiritus sanctus uenit ad illam, illuminãs eius intelligentiam, & demonstrans ei peccata sibi esse dimissa, uel dimittẽda, & præstans illi bona opera, quæ in alijs bonũ inspirant odorem. quod per fragrantem balsamum designatur. Item, quia sedes superbiæ quæ semper iuxta ipsius nominis consonãtiam, superiora aperit, in uertice esse uidetur: ideo ritè fit ibi hæc unctio sub forma crucis, & sub nomine humilitatis. Hãc unctionem † Siluester Papa fieri instituit per presbyteros propter occasionem mortis. Vnde credibile est, q̃ ante eius tempus utraque unctio, scilicet & uerticis, & frõtis episcopo reseruabatur. Cum enim gremiũ dilataretur ecclesiæ, nec omnibus episcopi ualerent per confirmationem occurrere. ideo ne sine chrismatis unctione perirent, instituit, ut à sacerdotibus in uertice supra cerebrum, ubi est sedes sapientiæ, ungerentur, ad robur & augmentum gratiæ. Vnde si postea decesserint, dicit Richardus in mitrali, quòd pro rata gratiæ augmentum consequentur & gloriæ. Verunta men † & sine unctione, credimus solo baptismo saluari, & sine manus impositione, Spiritum sanctum dari cui Deus dare uoluerit, prout in actibus Apostolorum legitur. ¶† Arnaldistæ tamen perfidi hæretici asserunt, q̃ nunquam per baptismum aquæ, homines Spiritum sanctum accipiũt: nec Samaritani baptizati, illũ receperunt donec manus impositionem acceperunt. Sanè utraque unctio fit, secundum Rabanum, de conse. distin. iiij. postea in modum Crucis, ut ab eo tempore diabolus in uase suo pristinæ cognoscens signum suę interemptionis, id est, sanctæ Crucis, qua interemptus est, iã sibi deinceps illud sciat alienum, id est à se alienatum. ¶† Fit quoque secundum eum ead. dist. deinde. vnctio in pectore cũ inuocatione Trinitatis, ut nullæ reliquiæ latentis inimici, in eo resideant, sed in fide sanctæ Trinitatis mens eius confortetur, & susciptat & habeat intelligentiam mandatorum Dei. Quisquis ergo fidelis bis inungitur prius oleo, postea similiter bis chrismate. Primò, in baptismo, in uertice. Secundo, post baptismum, in fronte, scilicet in confirmatione, quia etiam Spiritus sanctus bis fuit Apostolis datus, ut dicet in vj. parte, sub Sabbato sancto. Quarto loco dicendum esset, de unctione, quæ fit per episcopum in fronte baptizati, sed de hoc dicetur in vj. parte sub Sabbato sancto. ¶† Quinto loco, circa unctionem ordinandorum, notandum est, quod manus presbyteri ab episcopo inunguntur, ut cognoscat hoc sacramento se per Spiritum sanctum susscipere uirtutem, & gratiam consecrandi. Vnde episcopus ea inungens dicit. Consecrare & sanctificare digneris Domine manus istas per istam unctionem, & nostram benedictionem, ut quæcunque consecrauerint, consecrentur, & quæcunq; benedixerint, benedicantur in nomine Domini. xvj. q. j. §. hoc inde. & extra de sac. unct. c.j. Ideoq; uiri deuoti osculantur manus sacerdotum, statim post ordinationem eorum, credentes per hoc orationum illorum & bonorum participes fieri. Et unguntur oleo sacro, q̃ opera misericordiæ pro uiribus ad omnes debeant exercere. Per manus enim opera, per oleum misericordia designatur. Vnde Samaritanus ille appropians uulnera-

to,uinũm ſuperinfundit, & oleum uulneribus eius. Vnguntur etiam oleo,ut humidi ſint ad offerẽdum Deo hoſtiam pro peccatis, & largè ad cætera officia pietatis, non aridè & curuè retinendum.j.q.j. ſicut urgeri. Vtrumque enim,uidelicet gratia curationis & charitas dilectionis per oleũ deſignatur. Rurſus ideo impoſitio manus cum oleo ſuper caput ordinandi, fit, quia per manus opus, Per digitos, dona Spiritus ſancti, & per caput mens intelligitur. Manus ergo imponitur, quia donis Spiritus ſancti imbutus, ad opera Chriſti mitti
15 tur. ¶† Sextò,circa epiſcoporum & principum unctionem ſciẽdum eſt, q̃ epiſcoporum unctio à ueteri teſtamẽto ſumpſit originem.extra de ſac.unc.c.j. Nam Leui.21. dicitur.Pontifex. ſuper cuius caput fuſum eſt unctionis oleum, & cuius manus ſunt in ſacerdotio conſecratæ. Sanè epiſcopus ungitur chriſmate,quod (ſicut præmiſſum eſt) conficitur ex oleo & balſamo,& ungit illo tã in corpore, quam in corde,ut interius nitorẽ conſcientiæ quantũ ad Deum, qd̃ per oleũ exterius habeat odorẽ famæ quo ad proximũ quod p̃ balſamũ deſignatur. De nitore cõſcientiæ dicit Apoſt. Gloria noſtra, hæc eſt teſtimoniũ conſcientiæ noſtræ. Nã ois gloria filię regis ab intus, ſ. procedit. De odore bonæ famæ idem Apoſtol.ait: Chriſti bonus odor, i. exẽplum, & imitatio ſumus in omni loco, & alijs ſumus odor uitæ in uitã. 23.q.3.c. Nabuchodonoſor. in prin. quaſi diceret, ſumus exemplũ dilectionis, & bonæ opinionis ducẽtis in uitã æternam. alijs odor mortis in mortẽ, i. inuidiæ & malæ opinionis ducentibus in
16 mortem æternam. ¶† Debet enim epiſcopus in ſe bonum habere teſtimoniũ, & ab his quæ ſunt intus: & ab his quæ ſunt foris, ut cortina, id eſt fidelis, cortinam, id eſt, in fidelem trahat, ſcilicet ad fidem, & qui audit, ſcilicet addiſcendo, & credendo, dicat ueni, ſcilicet prædicando, & de hoc unguẽto, caput & manus epiſcopi conſecrantur, per caput enim mens intelligitur. iuxta illud Euangelij: Vnge, id eſt humilia caput tuum, & faciem tuam, id eſt conſcientiam laua, ſcilicet lachrymis. Per Manus opera deſignantur. iuxta illud in Canticis &c. Manus meæ, id eſt bona opera diſtillauerunt myrrham, id eſt dederunt alijs bonum exemplum. ¶† Caput igitur ungitur balſamo charitatis. Primò, ut epiſcopus diligat Deum, ex toto corde, & ex tota mente, & tota anima ſua, & etiam Chriſti exemplo proximum ſuum, ſicut, id eſt ad id, quod ſeipſum. Oleum enim in capite, eſt charitas in mente, ſecundum Greg. Secundò, caput ungitur propter authoritatem, & dignitatem, quoniam non ſolum epiſcopus, ſed etiam Rex conſecratur. Tertiò, ut oſtendatur illius, ſcilicet Chriſti (tanquam eius vicarius) repræſentare perſonam. de quo dicitur per prophetam: Sicut unguentum in capite &c. Caput enim uiri, eſt Chriſtus: caput Chriſti, Deus, qui de ſe dicit, Spiritus Domini ſuper me, eo quòd unxit me, & Euangelizare pauperibus miſit me. Chriſtus enim caput noſtrum, unctus eſt oleo inuiſibili, ipſe pro uniuerſa interpellat eccleſia: Epiſcopus pro ſibi commiſſa. ¶† Manus uero un- 18
guntur, propter myſterium & officium. manus quidem, quæ opera deſignant, unguntur oleo, id eſt chriſmate pietatis, & miſericordiæ. primo, ut epiſcopus operetur bonum ad omnes: maximè autem ad domeſticos fidei, nemini claudantur, omnibus aperiantur. iuxta illud: Manus aperuit inopi, & brachium extendit ad pauperem. Manus arida, manus auara, manus tenacitate contracta, aperiri non poteſt. Vnguntur igitur, ut ſanentur & aperiantur, & ut indigentibus eleemoſynas largiantur. Secundo, ut oſtendatur accipere poteſtatem benedicendi, & conſecrandi. Vnde cum eas conſecrator inungit, conſecrare (inquit) & ſanctificare (inquit) domine digneris manus iſtas &c. ut ſupra. Tertiò, ut mundæ ſint ad offerendum hoſtias pro peccatis, Et nota, quòd licet manus epiſcopi inunctę fuerint oleo, cum in presbyterum ordinaretur, iterum chriſmate inunguntur cum in epiſcopum conſecratur. extra de ſac.unct. cap. uno. Siquidem per manus opera, per oleum Spiritus ſancti, uel gratiæ copia, per balſamum, quod oleo admiſcetur in chriſmate, odor bonæ famæ deſignatur. Eccleſiaſt. xxiiij. quaſi balſamum non miſtum odor meus. Quia ergo in operibus epiſcoporum & aliorum ſuperiorũ, plus, quàm in alijs inferioribus munus Spiritus ſancti apparere, & odor 17

famæ

famæ ſentiri debent,iuxta illud. ij.ad Corinth. ij. Chriſti bonus odor, ſumus Deo, nã & in cœleſti hierarchia ſuperiores Angeli,inferioribus bonis,& gratia eminent. lxxxviij.diſtinct. ad hoc.idcirco in eorum conſecratione manus aliàs oleo inunctæ, chriſmate rationabiliter inunguntur.

19 † Pollex etiam chriſmate confirmatur:ut pollicis impoſitio cunctis proficiat ad ſalutem. Nempe in ueteri teſtamento,non

20 ſolum ungebatur ſacerdos: † uerumetiã Rex & propheta:ſicut in libris Regum habetur.Vnde dominus præcepit Heliæ:Vade & reuertere in domum tuam,per deſertum in Damaſcum,cumque peruenieris illuc, unges Azel in Regem, ſuper Syriam, & Ieu filium Nauſi vnges Regem,ſuper Iſrael. Heliſeum autem,filium Iaphat qui eſt de Abel, unges prophetam. pro te Samuel quoque unxit Dauid in regem. Sed poſtquam Ieſus Nazarenus, quem unxit Deus Spiritu ſancto,ſicut in actibus Apoſtolorum legitur,unctus eſt oleo præconſortibus ſuis,qui ſecũdum Apoſtolum, eſt caput eccleſiæ,quæ eſt corpus ipſius Principis, unctio à capite ad brachium eſt tranſlata, ut princeps à tempore Chriſti nõ ungatur in capite, ſed in brachio ſiue in humero, uel in armo, in quibus principatus congrnè deſignatur. iur. iuxta quod legitur: Factus eſt principatus ſuper humerũ eius,&c. Ad quod etiam ſignandũ,Samuel fecit poni armum ante Saul, cui dederat locum in capite menſæ ante eos qui fuerãt inuitati. In capite uero pontificis ſacramentalis,eſt delinitio obſeruata, quia per ſonam capitis, ſcilicet Chriſti, qui eſt caput eccleſiæ in pontificali officio repreſen

21 tat.¶Differt † autẽ inter pontificis,& principis unctionẽ,quia caput pontificis chriſmate conſecratur, brachium uero principis oleo delinitur. ut oſtendatur,quãta ſit differentia inter authoritatem pontificis, & principis poteſtatẽ. Et nota,quod ſicut in euangelio legitur, quidã paterfamilias uocauit ſeruos ſuos, & dedit illis decem mnas. Si quidem uocatio ſerui,eſt canonica electio epiſcopi,quæ fit ſecundum uocationem domini uocantis Aaron, extra de elec.c.tranſmiſſa.Mna datur ei,quando is, qui ſibi mnas impoſuit dat ei textum euangelij,dicens:Vade,prædica.& ipſe cum primo ingreditur ciuitatem ſuam,portat eũ gelium in pectore ſuo iuxta morem quarundam eccleſiarum,oſtendens quaſi negotiatori mnam ſuam. In quibuſdam etiam eccleſijs cũ archiepiſcopus dat illi uirgã, dicit:Vade,prædica.& ille ſtatim benedicit populum, in quo deſignatur, ꝙ Moſes cum uirga miſſus eſt in Aegyptum. ¶Rurſus † epiſcopi in die ſuæ conſecrationis, 22 conſueuerunt equitate equos,albis pannis coopertos,repreſentantes illud,quod legitur in Apoca. decimonono:Exercitus,qui ſunt in cœlo ſequuntur illum, in equis albis. Siquidem exercitus,qui ſunt in cœlo, ſunt boni,& iuſti uiri,& prælati,qui quoti die ſequuntur pro cœleſtibus Deum in omnibus bonis operibus, qui ideo dicuntur eſſe in cœlo,quia ſola cœleſtia diligunt & quærunt,Vnde Apoſtolus:Noſtra conuerſatio in cœlis eſt.Hi exercitus, id eſt boni, & iuſti uiri, & prælati, ſequuntur Ieſum, quando ſcilicet expugnant in ſe uitia, per correctionem, & in proximis per admonitionem.Vnde Iacobus. Qui conuerti fecerit peccatorem ab errore uitæ ſuæ liberabit animam ſuam à morte &c. Iſti exercitus ſunt in equis albis, & in corporibus caſtis. ¶Corpora bonorum † dicũtur equi 23 quia ſicut equi diriguntur ſecundum uolũtatem ſeſſoris,ita iuſtorum corpora regũntur ſecundum uolũtatem Chriſti.Iſti equi debẽt eſſe albi, ſine albis operti,id eſt corpora iuſtorum,& prælatorum,debent eſſe caſta & munda.Si enim caſta non fuerint, Chriſtum ſequi non poterunt. Et Petrus: Chriſtus paſſus eſt pro nobis. vobis relinquens exemplum, ut ſequamini ueſtigia eius,&c. Sed & clerici ſanctæ Romanæ Eccleſiæ ex confeſſione Conſtantini Imperatoris.xcvj.diſt.Conſtãtinus. equitãt equos decoratos linteaminibus candidiſſimi coloris.Qua die debeat epiſcopus conſecrari, & quare codex euangelij ponitur ſuper humeros conſecrandi, dicetur in ſecunda parte ſub tit.de epiſcopo. Septimo loco, dicendum eſt de unctione altaris, calicis, & aliorum miniſteriorum eccleſiæ quæ ſecundum morem dum dedicantur,inungũtur.extra de ſac.unc.ca.vno. non ſolum ex mãdato legis diuinæ,ſed etiam,quòd Moſes tabernaculum, & omnia uaſa miniſterij ſanguine aſperſit,& omnia penè in ſan-

guine mundabãtur: verumetiam exemplo beati Siluestri, qui quando consecrabat altare, illud chrismate perungebat. Præcepit enim dominus Mosi, ut faceret oleum unctionis, de quo ungeret tabernaculum testimonij, mensam, aream testamenti, cãdelabrum, & supellectilia, Exod. 30. & 40. ca. & alia ut præmissum est. Quæ unctiones fiunt in rebus inunctis, & ut maior reuerentia exhibeatur, & maior eis gratia infundatur. De his unctionibus in suis locis dictum est, & dicetur uerum unctionis sacramentum aliud quidem efficit, & figurat tam in nouo, quàm in ueteri testamento, extra de sac.unc. Vnde non iudaizat ecclesia, cum unctionis celebrat sacrm, sicut ali qui antiqui mentiuntur, qui neque scripturas, neque Dei nouere uirtutem. De unctionibus ecclesiæ & altaris, in suis titulis
24 dictum est. † Patina siquidem consecratur, & inungitur administrationem corporis Christi, qui in ara Crucis pro omnium salute immolari elegit. Nam & omnipotens Deus conspersam similaginem in patenis aureis, & argẽteis ad altare suum deferri iussit. Calix quoque consecratur, & inũgitur, ut gratia spiritus sancti perficiatur nouum sepulchrum corporis, & sanguinis Christi, & ipse dignetur illum sua uirtute perfundere qui calicẽ Melchisedech famuli sui perfudit: Octauò, de extrema
25 † unctione, quæ scilicet ex institutione Felicis Papæ Quarti, & ex præcepto Iacobi Apostoli datur laborantibus in extremis, dicendum est. De qua dicũt quidam quòd illa non est ita propriè sacramentum sicut chrismatio, quæ fit in fronte uel alia, quia (sicut asserunt) iterari potest, cum fit oratio super hominem, quod in sacramentis non contingit, de conse. dist. 4. ostenditur. & no. de conse. dist. v. c. j. Sanæ hæc unctio, non per solum sacerdotem fieri potest, si plures adesse non possunt. extra de uerb. signi. quæsiuit. per quam quidem uenialia remittuntur, iuxta illud Iacobi: Infirmatur quis ex uobis, ut supra. Fit autem unctio hæc in diuersis partibus corporis siue membris propter causas, quæ ex orationibus, quæ tunc dicuntur, colliguntur, & specialiter in illis, in quibus quinque sensus hominis uigent, ut quicquid per illos infirmus deliquid, per huius unctionis uirtutẽ aboleatur. De quibusdam ordinariè legitur, quòd inungendus debet esse ad minus 18. annorum, & quòd ægrotans, semel dũtaxat debet in anno inungi, licet pluries ægrotet, & quòd nullus inungẽdus est, nisi qui prius compos mentis existens, uerbis aut signis illud postulauerit. xxvj. q. vlt. is qui. & c. seq. extra de senten. excom. c. à nobis. Et q̃ non debent scapulæ inungi, quia in baptismo fuerunt inunctę, & amodo ministerio carent, & quòd confirmatus nõ debet inungi in fronte, sed in temporibus, nec presbyteri manus ungebantur interius, sed exterius puta in ordinatione eius interius inunctæ fuerunt. Et q̃ ab episcopo semel inunctus, non debet propter eius reuerentiam ulterius per presbyterũ inungi: extra de templo ordina. cum in distribuendis. de consecra. dist. ij. c. fi. Et quòd si æger inunctus conualescit, loca inuncta lauentur, & aqua lotionis in ignem proijciatur. Si uero decedat, non lauetur corpus propter recentem unctionẽ. Quòd si æger in extremis laborat, citò ungatur, ne inunctus decedat. v. dist. baptizati. Quidam etiam pœnitentes, & morituri, cilicium induunt, & sternũtur in cinere, ut dicetur in sexta parte sub quarta feria in capite ieiuniorum. ¶ Nono cœmeterium; † quòd eis- 26
dem gaudet priuilegijs cum ecclesia, consecratur, & benedicitur. 18 q. 4. sicut dominus contumax. & c. seq. extra de conse. eccle. consuluisti. & de imm. eccl. in rubrica. & c. cum ecclesia sicut dominus benedixit per manus seruorum suorum Abraham, Isaac, & Iacob, terram filijs Ebron causa sepulturæ comparatam. Benedicitur autẽ, ut ulterius desinat illic immundorum spirituum habitatio esse, & fidelium corpora ibi usque ad diem iudicij requiescãt in pace, nisi paganorum, uel infidelium, uel ẽt excommunicatorum corpora ibi fuerint inhumata, donec inde fuerint eiecta. de cõsecr. dist. j. ecclesiam. & c. ij. extra de sepul. sac. ¶ Illud † etiam notandum, quòd pal- 27
læ altaris, uestimenta sacerdotalia, & huiusmodi ecclesiastica ornamenta benedicenda sunt. Legimus enim de conse. dist. j. §. j. Mosen ex præcepto domini tabernaculum diuinis precibus sacrasse, cum mensa, & altari, & uasis, & utensibilibus ad diuinum cultum explẽdum. Si ergo Iudæi, qui

legis

legis & futurorum umbræ seruiebant, hoc agebant. Heb.viij. & x. cap.quanto magis nos, quibus ueritas per Christum patefacta est, hoc agere debemus, & per episcopos sacratos, & non per coepiscopos.lviij. distin.quanuis. Vnde legitur Exod.penul. Cuncta uasa ministerij, benedixit Moses, & si sacræ uesti petia, uel filum adiungatur, non ideo benedictionem iterari debere, iuris testimonio comprobatur.argu.insti.de re.diui.§.cum ex aliena. & §.qui tamen.extra de consec.eccl.quod in dubijs. Quare autem res huiusmodi, & similes benedicantur, ex earum benedictionibus colligitur euidenter. De uestibus uero sacris, dicetur in proœmio tertiæ partis. Et attende, quia benedictio seu consecratio ecclesiæ, & uestium ornamentorum ecclesiasticorum non fit, eo quòd illę sint gratię susceptiua, cum sint inanimata, sed hoc noscitur introductum, quia sicut & homines, sic & illa per benedictionem, & consecrationem diuino cultui habilitantur, & idonea & maioris reuerentiæ efficiuntur. Personis uero per unctionem, & benedictionem maior gratia infunditur. Quidã autem in ornamẽtorum benedictione manus suspendunt, de quo dicetur in secunda parte sub tit.de diacono. Decimò esset de consecratione uirginum dicendum, sed de hoc in proœmio secundæ partis agetur.

SVMMA.

1 *Sacramentum, quid. quid mysterium. & quid mysterium differat a ministerio, nu. 2.*
3 *Sacramenti diffinitio.*
4 *Sacramenta uaria sunt.*
5 *Sacramenta ordinis, & necessitatis, an et quã do a laico præstari possint.*
6 *Sacramentum dignitatis, & uoluntatis, quid.*
7 *Matrimonium, est sacramentum uoluntatis tantum. & quo tempore nuptiæ solenniter celebrentur.*
8 *Mulieris complexus, quo tempore sit fugiendus.*
9 *Mulieres cur uelentur in nuptijs.*
10 *Sponsæ anulus datur, & qua significatione.*
11 *Amoris summa uis.*
12 *Matrimonium, triplex quoddam sacramentum continet.*
13 *Digamus, ineptus est ad clericatũ. & quid ita.*
14 *Sponsus & sponsa, benedicuntur primò a parentibus, deinde a sacerdote. nu. 15.*
16 *Sacramentum unum, dignius alio quatuor modis.*
17 *Sacramenta, quibus de causis sint instituta.*

De ecclesiasticis sacramentis. Cap. 9.

Circa ecclesiastica † sacramenta notandum est, & secundum Gre. j.o.j. multi. Sacramẽtum est in aliqua celebratione, cum res gesta ita fit, ut aliquid significatæ rei accipiamus, quod sanctè & dignè accipiendum est. Mysterium uero est, quod occultè & inuisibiliter operatur Spiritus sanctus, ita & operando sanctificat, & sanctificãdo benedicit. † Mysterium enim est in sacramentis, ministerium dicitur in ornamẽtis. Sed & secundum Aug. de conse.dist.ij. sacrificium, &c. signum sacramentum est inuisibilis gratiæ uisibilis forma. Item sacrificium uisibile, inuisibile sacramentum. Itẽ, idem signum, est res prẽter speciem, quam ingerit sensibus, aliquid aliud ex se faciẽs, in cognitionem uenire. ¶ Dicitur † etiam sacramentum, sacræ rei signum, uel sacrũ secretum. De hoc etiam in quarta parte sub sexta particula canonis dicetur super uerbo, mysterium fidei, & sub tit. de oblatione. ¶ Sanè, quædam † sunt sacramenta necessitatis tantum: quædam dignitatis, & necessitatis, quædã ordinis, & necessitatis; quædã dignitatis, & uoluntatis, quædã uero uoluntatis tm̃. Sacrm̃ necessitatis tantum, est baptismus, qui in summa necessitate à quocunque (duntamen in forma ecclesiæ) collatus proficit ad salutem. de summa trini. c.j §.pen.xxij. dist.§. uerum. Et dicitur necessitatis, quia sine eo nemo saluari potest, si ex contemptu deseratur. De hoc sacramento in sexta parte sub sabbato sancto dicetur: Sacramentum dignitatis, & necessitatis, est confirmatio dignitatis, quia à solo episcopo confertur. extra de confirma.quanto. de sac.unct.c.j necessitatis. quia ex contemptu illud dimittens non saluatur: ut in prædicto cap.quanto. de hoc etiam sub dicto sabbato dicetur.

1 2 3 4

Sacramenta uero ordinis, & neceſſitatis, ſunt pœnitẽtia euchariſtia, & extrema unctio. ordinis, quia tantum à rite ornatis ſecundum claues eccleſiæ dari debent: † niſi in neceſſitate, in qua quis poteſt etiam laico confiteri. Neceſſitatis, quoniam ex contemptu illa dimittens ſaluari non poteſt. De pœnitentia, vide in ſexta parte, ſub tit. de quinta feria cœnæ Domini. ut diximus in repertorio noſtro ſub titu. de pœ. & re. De euchariſtia in quarta parte ſub canone dicetur. De extrema unctione, in præcedẽti tit. dictum eſt. ¶ Sacramentum † vero dignitatis, & uoluntatis, eſt ordo dignitatis quia à ſolis epiſcopis cõfertur, uel quia non niſi dignus, & digne ad illud aſſumendus eſt, extra de ſum. tri. c. j. in fine. Voluntatis, quia ſine illo quis ſaluari poteſt, extra de epiſc. qui re. epiſ. c. j. & j. q. j. §. ſed notandum. & §. ecce cum. De hoc dicetur in proœmio ſecundæ partis. ¶ Sacramẽtum uoluntatis † tantum, eſt matrimonium, & dicitur uoluntatis, quia ſine illo quis ſaluari poteſt. Non enim expedit homini ad regna cœlorum tendere uolenti nubere. xxiij. q. iiij. tunc ſaluabitur. ¶ Circa quod notandum eſt, quòd ſecundum canones. xxiij. q. iiij. non oportet. extra de ferijs. capellanus. ſolennitas nuptiarum facienda nõ eſt à ſeptuageſima, quod eſt tempus triſtitiæ, uſq; in octauam Paſchæ, nec tribus hebdomadis ante feſtum ſancti Ioannis. Sed ſecundum conſuetudinem eccleſiæ generalis matrimonium publicè cõtrahitur in eccleſia à chraſtinadominicæ in albis, uidelicet, ab octaua die Paſchæ uſque ad primum diem rogationũ. Et in prima die rogationum, in mane clauditur hæc ſolennitas: & durat uſque prohibitio ad octauã diem poſt Pentecoſtem incluſiue. & ſic loquitur Clemens Papa, in ſua epiſtola decretali, extra de fer. capellanus. A prima quoque dominica aduentus, uſque ad Epiphaniam non debent nuptiæ celebrari, ut in prædicto canon oportet. 23. q. 4. nec etiã fierent uſque ad octauam Epiphaniæ, niſi quia dominus nuptias cum ſiti præſentiæ, cum etiam miraculo decorauit. Vnde tunc cantatur: Hodie cœleſti ſponſo iuncta eſt eccleſia. Quidam tamen dicunt ſanctius eſſe, q; hæc prohibitio, uſque ad octauam ipſius feſti extendatur, ſicut & officium cõuerſionis aquæ in uinum, fit in nuptijs. In præmiſſis ergo tẽporibus matrimonia non contrahuntur, quoniam ipſa tempora ſunt orationi deputata. † Et ideo debet tunc homo à lectu uxoris ſequeſtrari. Generaliter enim tẽpore quo abſtinetur à nuptijs, abſtinendum eſt etiam à coniugali amplexu. 33. q. 4. per totum. niſi fortè ob fragilitatẽ humanitatis, uir ab uxore poſcat coniugale debitum, uel econuerſo, quoniam poſcenti ſoluẽdum eſt, quia ſecundũ Apoſtolum, uir nõ habet poteſtatem corporis ſui, ſed mulier, & econuerſo, extra de conuer. coniu. quoddam. Licet autem ſolennitas nuptiarum præmiſſis temporibus interdicta ſit, quocunque tamẽ tempore matrimonium legitimẽ per uerba de præſenti cõtractum eſt, tenet. Quòd uerò ſtatutum fuit in canon. xxxiij. q. iiij. non oportet. q; tribus ſeptimanis præcedentibus feſtũ beati Ioannis Baptiſtæ nuptiæ non celebrarẽtur, ideo factum fuit, ut liberius orationi uacetur. Inſtituerat. n. eccleſia prius duas quadrageſimas, præter maiorem, unam ante Natale Domini, quæ communiter uocatur ſancti Martini, & durabat uſque ad natale. Aliam ſcilicet quadraginta dierũ ante feſtum beati Ioãnis Baptiſtæ, in quibus uacandum erat orationibus, eleemoſinis, & ieiunijs. Sed propter hominum fragilitatem, illæ duæ ad unam ſunt redactæ, & iterum illa diuiſa eſt in tres hebdomadas aduentus, & tres ante natiuitatem ſancti Ioannis, in quibus eſt ieiunandum, & à nuptijs eſt abſtinendum. ¶ Porrò † ſecundum beatum Iſidorum, eadem quæſtione, fœminæ dum maritantur, ideo uelantur, ut nouerint ſe ſemper uiris ſuis ſubditas eſſe. Et quia Rebecca uidens Iſaac, ſe uelauit. ¶ Item ideo nubentes, poſt benedictionem, uita uno inuicem uinculo copulantur, ne compagem, id eſt fidem unitatis cõiugalis diſrumpant. Eadem uero uita candida purpureoq; colore permiſcetur, quia candor, eſt munditia uitæ, purpura ad ſanguinis poſteritatem adhibetur, ut hoc ſigno, & continentia, & lex continendi ab utriuſque ad tempus admoneatur, poſt hoc ad reddendum debitum non negetur. ¶ † Item, quòd in primis anulus à ſponſo ſponſæ datur fit nimicum propter mutuæ dilectionis ſignum: uel propter id magis, ut

Gene. 24

ut pignore, id est, signo eorũ corda iungantur. Vnde & in quarto digito, ideo anulus inseritur, quia in eo uena quædam (vt fertur) sanguinis ad cor vsque perueniat. Ité Protheus quidam sapiens primum ob amoris signum ferreum anulum fecit, & inibi adamantem inclusit, & inde subarrare spõsas instituit, quia sicut ferrum † omnia domat, sic amor omnia uincit, quoniam nihil amoris furore uehementius, in authen. de nup. Et sicut adamas est infrangibilis, sic *Cãt. 8* & amor est insuperabilis. Fortis est enim, ut mors dilectio. Ideoq; in digito anulari, in quem uena procedit à corde, illum portare instituit. Postmodum uero proferreis, sunt aurei constituti, & pro adamante gemmis ornati, quia sicut aurum cæteris metalla, sic amor uniuersa bona præcellit. Et sicut aurũ gemma decoratur, sic coniugalis amor cæteris uirtutibus adornatur. Nuptiæ autem secundum Amb. ea. q. nec illud, dictæ sunt à nubendo. Ille enim quæ nubunt, caput propter uerecundiam *Gen.* obnubere, non loqui solẽt. Vnde & Rebe*24* ca, uiso Isaac, cui despõsari debebat, caput obnubere cœpit, xxxij. q. ij. honorat. in fi. Verecundia nanque debet præcedere nuptias, quo ipsum coniugium plus uerecundia commẽdet, & magis expetita debet uideri à uiro, quàm ipsa uirũ expetijsse. Sed secundum Hie. e. q. connubia. Connubia legitima, peccato carent, non tamen tempore illo, quo actus coniugales geruntur, præsentia Spiritus sancti datur etiam, si pro*12* pheta esse uideatur, qui officio generationis obsequitur. ¶ † Notandum etiam est, quòd triplex spirituale sacramentũ in carnali matrimonio consumato designatur. Primum sacramentum, est unio spiritualis animæ ad Deum, & per fidem, dilectionẽ, & charitatem, siue unio uoluntatis, scilicet charitas, quæ consistit in spiritu inter Deum, & iustam animam. extra debiga. de bitũ. vnde Apostolus: Qui adhæret Deo, *1. Cor.* unus spiritus est cum illo. Hoc sacramen*5. q.* tum significatur per coniunctionem animorum, habitum in prima desponsatione carnalis matrimonij. ¶ Secundũ, est unio humanæ naturæ ad Deum, quę facta est in utero virginali, per incarnationem verbi Dei, siue naturæ conformitas, quæ consistit in carne inter Christum & sanctam ecclesiam, de consec. dist. ij. in Christo patre. Ad quod pertinet illud: Verbum caro factum est, &c. Hoc sacramẽtum designatur *Ioã. 1.* in matrimonio carnali, per cõiunctionem corporum consummato, non quòd ipsa cõiunctio, in qua spiritus sanctus non adest, illud designet, sed per ipsum actum cõsummatum significatur. ¶ Tertium sacramentum, est ecclesiæ unitas, ex omnibus gentibus collecta, & uni uiro, scilicet Christo subiecta. xxvj. dist. acutius. Hoc sacramentum significatur in eo, qui unicam tãtum, & uirginem habuit uxorem, facto postmodum clerico, & ordinato. ¶ Vbi † uero *13* quis ad digamiam siue ad secũdum matrimonium transit, iam ab unitate recedit, quia carnem suam in plures diuidit, & sic huius tertij sacramenti significatio in eo non cadit, quare promoueri non potest, nam promotus unitatem significare nõ potest. Præterea, per secundum matrimoniũ recedit à prioris coniunctione mattrimonij, ecclesia uero, ex quo se Christo coniũxit, nunquã ab eo discessit, nec ab ea Christus. Digamus ergo talem unitatem significare non potest. Vnde merito propter huius sacramenti defectum, promoueri non potest, extra de se. nu. c. j. & c. uir. & xxxj. q. j. de his. ¶ Illud etiam † nota, q; sicut sta- *14* tutum est. in Concilio Cartha. xxv. distin. sponsus. & xxiij. distin. sponsa. Sponsus & sponsa benedicendi à parentibus, uel à paranymphis, offerantur ecclesiæ sacerdoti. Accepta autem benedictione eadẽ nocte pro reuerentia benedictionis in uirginitate permaneant. Cæterum † nuptiæ bene- *15* dicendæ sunt à sacerdote, cum precibus, & oblationibus ex institutione Euaristi Papę xxx. q. v. c. j. Veruntamen uir & mulier ad digamiam transiens, matrimonium cõtrahendo, non debet à presbyteris benedici. ext. de se. nu. c. j. & c. vij. xxj. q. j. de his qui. quia cũ alia uice benedicti sint, eorũ bñdictio iterari non debet. Non ergo debent nuptiæ benedici nisi ubi virgo cum uirgine contrahit, propter rationem, quæ ponitur in proœmio secundæ partis, imo presbyter qui benedictionem cum secũda uxore celebrauerit, officio & beneficio suspensus, est ad sedem apostolicam mittendus, quod quidem ad exhortationem continentiæ noscitur introductum, secundum quorundam

rundam locorum consuetudinem, si quis contrahat cum secunda virgine, benedictio iteratur, & hoc si dominus Papa sciat, & tolerat, alioquin non ualet. Dicũt etiã quidam, ꝙ si aliqui virgines contrahentes non fuerint benedicti, facti digami iterum contrahendo poterunt benedici, sed & si contrahentes fuerint benedicti, licet se nõ cognouerint carnaliter, non ideo iterum contrahentes benedicentur. De benedictione uirginum, dicetur in procemio se-
16 cundæ partis. ¶ †Notandum autem est, ꝙ unum sacramentum dignius est aliò, quatuor modis, scilicet, Ratione efficaciæ, ut baptismus. Ratione sanctitatis, ut eucharistia, de consec. dist. ij. nihil ratione significationis, ut coniugium. Quidam tamen nõ approbant istum modum. Et ratione conferentis, ut confirmatio, & ordo. ¶ Sed
17 † quæritur, quare instituta sunt sacramenta, quia sine illis potuisset Deus humano generi vitam ęternam & gratiam donasse. Respõdeo propter tria. ¶ Primò, propter humiliationem, ut dum homo ex Dei præcepto se rebus insensibilibus, & se inferioribus reuerenter subijcit, ex hac obedientia magis apud Deum mereatur. ¶ Secundò, propter eruditionem, ut per id, quod foris in specie uisibili cernitur, ad inuisibilem uirtutem, quæ interius est agnoscenda, mens erudiatur. ¶ Tertiò propter exercitationem, quia cum homo otiosus esse non debeat, præponitur ei utilis, & salubris exercitatio in sacramentis, qua uanã, & noxiam declinet occupationem: Iuxta illud: Semper aliquid boni operis facito, ut diabolus inueniat te occulpatũ. de consecr. dist. v. nunquam, Non ergo debent omitti, prout in præcedenti tit. dictum est.

LIBER SECVNDVS.

SVMMA.

1 *Sectæ hominum, tres in summa.*
2 *Gentilium secta.*
3 *Vates, quis dicatur.*
4 *Hebræorum secta.*
5 *Christianorum nomen, ubi primum inuentũ.*
6 *Christi nomina, & eorundem interpretatio, & nume. 8.*
7 *Christi nomina, quædam dicuntur de ipso relatiuè, quædam non.*
9 *Deus, uerb. attribuitur trinitati æqualiter.*
10 *Iesus, unde dictus Nazarenus.*
11 *Clericales, qui dicantur. & unde & nu. 26.*
12 *Monachorum quatuor genera.*
13 *Religio, unde nomen sortita.*
14 *Ecclesiasticarum personarum duo genera. & unde ortum habuerint. nu. 15.*
16 *Episcopalis ordo, quadripartitum est.*
17 *Papa, est caput Ecclesiæ: Cardinales, cardines.*
18 *Patriarcha, quis dicatur.*
19 *Archiepiscopus, quis, & unde dictus.*
20 *Metropolitanus, unde non ens sortitus.*
21 *Prælatus quisquam non potest se uniuersalem appellare.*
22 *Episcopatuum, & graduum diuersitas, unde fluxerit.*
23 *Flamines, qui, & unde dicti.*
24 *Episcopos & præpositos Dominus elegit, quis autem diaconos.*
25 *Presbyterorum institutio unde primum.*
26 *Corona clericorum, cur instituta. Item, unde originem duxerit. nu. 31.*
27 *Clerici cur patentibus auribus incedant.*
28 *Coronæ clericorum forma.*
29 *Figura circularis dignitas, & eminentia.*
30 *Clerici, sunt sacerdotes, & reges.*
32 *Pili unde manent, & quo consilio rescindantur, maximè uiris ecclesiasticis.*
33 *Clerici ad quid instituantur. Et quare in quatuor temporibus. nu. 34.*
35 *Clerici cur maximè ordinentur diebus Sabbatorum.*
36 *Dominica die celebrantur ministeria sacerdotalium benedictionum.*
37 *Subdiaconos facere die dominica, an liceat.*
38 *Ieiunium sequens, an possit transferri in præcedentem hebdomadem.*
39 *Virginum consecratio, quo tẽpore fiat. Et quo loco, quoue apparatu, ac ordine. nu. 40. 43.*
41 *Episcopus consecrandas uirgines ter compellat eodem uerbo.*
42 *Virgines consecrandæ deponunt uestes uetteres, & induunt nouas. Et qua id significatione.*
44 *Virginibus cur uelum imponatur.*
45 *Velum, est quintuplex.*
46 *Viduam quid prohibeat uelari ab episcopo.*
47 *Sacerdos non debet interesse secundo nuptiis.*
48 *Diaconissarum institutio antiquissima.*

Pon-

49 *Pontifex Roman. quot ordines clericorũ possit adhibere in celebratione.*
50 *Ordines ecclesiastici, quot.*
51 *Ordinum quidam sacri, quidam non. Et utrorumque enumeratio.*
52 *Spiritus sancti septem dona, correspondent septem ecclesiæ ordinibus.*
53 *Ordines Ecclesiastici spiritualiter, & specialiter in Ecclesia designantur.*

ARGVMENTVM.

De Ministris, & Ordinibus Ecclesiasticis, & de eorum officijs. Caput 1.

IN hac secũda parte de ministris, & ordinibus ecclesiasticis: eorumq; officijs tractare præuidimus, præmittentes † ℣ tres sunt sectæ famosę, uidelicet, Gentilium, Hebræorum, & Christianorum. Prima, est erroris. Secunda, ueritatis. Tertia, ueritatis, & salutis. In prima naufragamur. In secunda, à periculo eripimur. In tertia, saluamur. Prima secta, dicitur à secãdo, quia secat. id est, separat nos à Deo. Secunda, & tertia à sectando, & tenendo, quoniam illuminant, saluant, & liberant. Christianorum personæ tam seculares, quàm ecclesiasticæ, de alijs duabus sectis sumptæ sunt, Hebræa uidelicet, & Gentili. Sicut enim apud nos duo sunt genera personarum, scilicet laicales, & ecclesiasticæ xij. quæstione j. duo. sic & apud Gentiles & Hebræos. ¶ Apud † Gentiles quidẽ, seculares personæ erant hæ: nempe monarcha, scilicet Imperator Romanus patritij, qui & senatores dicebantur, ad quorum arbitrium uniuersa ordinabãtur, Reges, Duces, Comites, Præsides, Præfecti, Suffecti, Tribuni militum, Tribuni plebis, Prætores, Cẽturiones, Decuriones, Quaterniones, Duumuiri, Quęstores, Aediles, & Aulæ Ianitores. Inter poetas uero erant aduocati, carminum relatores, carminũ scriptores, comœdi, tragœdi, & historiographi. ¶ † Vates autem, qui à vimentis dictus est, modo sacerdotem, modo prophetam, modo poetam significat, secundum Isidorum in ritu templorum erant apud Gentiles, archiflamines, protoflamines, flamines, & sacerdotes, ut iam dicetur. Erant quoque apud eos uirorum, & mulierum religiosi conuentus. ¶ Apud † Hebræos quoque eadem erat diuersitas personarũ, aliæ nanque erant seculares, aliæ diuino cultui, uidelicet in templo, dedicatæ. In templo erant summus sacerdos, ut Melchisedech: minores sacerdotes, leuitæ, nathinæi, luminum extinctores, exorcistæ, ianitores, & æditij seu cantores. Super populum uero legendum, erat dux populi Moses, & sub eo, quos ipse constituerat ad consilium Ietro soceri sui, erant etiam Chiliarchæ, & Acontarchæ, Pentacontarchæ, & Decacõtarchæ, id est mil lenarij, centenarij, quinquagenarij. & decani. χιλιὰς enim interpretatur mille, & ἄρχων, princeps, inde, χιγιάρχος qui præest mille hominibus, indè, & Aconthar cha, qui super centum potestatem habebat, Pẽtacõtarcha dicitur, qui præest quinquaginta. Πέντε, enim quinque sonat. Decanus, qui decem. Δεκα, enim decem sonat. Apud Christianos quoq; similis diuersitas reperitur. ¶ Et nota, quòd Christiani à Christo dicti sunt. Christus uero à chrismate, de quo dictum est in parte prima sub tit. de consecra. ¶ † Nomen Christianorum primum in Antiochia inuẽtum est. Antea enim omnes uocabantur discipuli, uel fratres, donec Apostoli in Antiochia concilium fecerunt. 2. q. 3. ad mẽsam. Et dicuntur Christiani orthodoxi, id est, rectè gloriantes, & ut credunt uiuentes. Nam ὀρθῶς Græce, dicitur rectè Latinè, & δοξα, gloria. Dicitur ergo Christus à chrismate, quasi unctus. Ipse autem unctus est æternaliter à Deo præ cõsortibus suis. pro ut legitur in Actibus Apostolorum, & hoc nomẽ est oleo effusum. Hinc ẽ, ℣ in ueteri testamento sacerdotes, & reges, Christi nũcupabantur, quia uncti erant unctione tẽporali: Iuxta illud Nolite tangere Christos meos. Hoc † autem nomen, Christus non est proximum nomen Saluatoris, sed est communis nuncupatiuo potestatis. Est enim commune nomẽ dignitatis. Sed hoc nomen Iesus: proprium est uocabulũ personæ Saluatoris, quo ab Angelo Gabriele in conceptione uocatus est, euangelista testante:

Act. 2
Psal. 44
Cãt. 1
Psal. 104

testante:Vocabis (inquit) nomen eius Iesum, & ab hominibus in circuncisione.

Luc. 1 ¶Et nota, ꝙ Iesus, Hebraicè dicitur Mes-
Matth. 2 sias:Græcè Christus: uel σωτὴρ, uel σωφὴρ
Matth. 9 Latinè unctus,uel præmissum est,uel Salua tor, eo ꝙ ipse saluum faciet populum suũ à peccatis eorum.Potestatem enim habet dimittendi peccata, sicut ipse dicit, uel Saluatoris, quia ipse nobis salutem dedit, Si enim præcepta eius seruauerimus, uitã æternam possidebimus.Hoc autem nomen Iesus, Porphyrius philosophus Greca, & Latina lingua petitus,scribebat Latinè Iesus, Græcè uerò per h, quam Græci pro i longa,sonant, Vnde & quidam proferunt ɣysus:I atini uerò per e longam. Rectius ergo uidetur sic esse pingendum, Yħs, per Græcam abbreuiationé quàm Hiesus per Latinam aspirationem. Sed & hoc nomen Christus,cum sit Greçum,Greça scribitur abbreuiatione sic,Xp̃s.Nam Græci ponunt x,pro chi.p.verò pro r.& c.pro,s. Si autem scribitur per,s, à Latina terminatione finitur. ergo silógo schemate scribitur,sic per aspirationem pingatur,Christus. ¶Circa

7 † nomina autem Christi notandum est, ꝙ quædam ex ipsis dicuntur de Christo relatiuè, seu quasi relatiuè, ut pastor sponsus, & mediator, quædam non relatiuè ut homo:quædam translatiuè,ut agnus,ouis,uitulus,serpẽs,aries,leo,uermis, & quædam cum sint institutione relatiua,sunt & prærogatiua priuilegij appropriata, ut Christus. Iesus autem,est propriè proprium nomen eius,ut præmissum est.Vocatur etiam

Apoc. 1 Christus, α & ω, id est principium,& finis, & Hebraicè Emanuel, quod est nobiscum
Esa. 7 Deus,interpretatum. Nobiscum enim,est
Mat.1 per præsentiam maiestatis, per participationem ueritatis,& per uinculum charitatis,& per adimpletionem ueritatis.¶Voca
Ioñ. 3 tur præterea,uia,ueritas, & uita. ¶Via in
8 exemplo,uel præcepto. ¶†Veritas,in promissione. Vita,in præmio. Sabaoth uerò, id est Deus exercituum. Adonay,quod est Domine, Ἀθανατος,id est,immortalis. Κυριος,id est dominus,Θεὸς,id est, Deus Παντοκράτος,id est,optimus. pater disponens,uel perfectus, Cμὺσιος, id est, unius essentiæ, nomina sunt Dei, non tantum personæ Christi, de consecratio. distinctio.ij. ego.
Esa.9 Vocatur præterea Christus,secundum Esaiam,admirabilis,consiliarius.Deus fortis: Pater futuri seculi:Princeps pacis. Admirabilis in incarnatione.Consiliarius in integra rerũ cognitione: Deus in rerũ creatione. Fortis in rerum dispositione.Pater futuri seculi, in meritorum retributione. Princeps pacis dicitur, uel quia fuit mediator Dei & hominum, uel etiam hominum, & angelorum, uel quia confert illis pacem, quæ exuperat omnẽ sensum, cuius pacis non erit finis. ¶Vocatur etiam Christus ineffabili nomine τετραγραμματον, id est, quatuor literarum, quæ sunt ioth, he, uau, het, quæ sunt apud nos. prima quæstione quinta,he,est ergo nomẽ leue,quod dicitur ineffabile,non quia non ualeat fari, sed quia non est Deus hoc nomine, nisi in arduis inuocandus, uel quia eius sententia sufficienter nequeat explicari. Cuius interpretatio est talis: ioth principiũ, he, iste, uau, passionis, beth,uitæ quasi iste est principium uitæ passionis.Genitiuus,more Greçorum ponitur pro ablatiuo passionis,pro passione,id est,per passionẽ. Quomodo autem uita nostra ab ipsius morte dependeat,non possumus intueri. De hoc dicetur in tertia parte sub tit.de indumentis legalibus. ¶Hoc † autẽ nomen Deus appropriatur patri & filio, & spiritui sancto, prout in symbolo Athanasij legitur. Quanuis etiam quandoque ad alias personas extendatur iuxta illud:Dijs nõ detrahes.extra de hęr,cum ex iniuncto.ij.q.j.ex sacerdotibus. Et alibi: Applica illud ad Deos.Et Apostolus: Nam & si sunt qui dicantur dij, siue in cœlo,siue in terra,nobis tantum unus Deus pater,ex quo omnia. & idem:Si nostrum euangelium est opertum in his, qui pereunt, est opertum in quibus Deus huius seculi excæcauit mentes infidelium. ¶† Rursus:Iesus dictus est Nazarenus, à quodam uico Galilææ: Deus dictus est propter unicam cum patre substantiam. Dominus uero dicitur propter seruiẽtem creaturam. Deus & homo dicitur, quia uerbum & caro. Verbũ dicitur,quia pater per eum omnia condidit, siue iussit. Imago dicitur propter parem similitudinem patris. ¶Siquidem apud Christianos seculares personæ,laici dicuntur. λαὸς enim Græcè,dicitur populus,Latinè.¶Cle

9

Exo.2 *1.Cor.* 8 *1. Cor.* 4.

10

ricales † sunt qui in ecclesia deseruiunt, uel

11

uel ipsam regunt: à κλῆρος, quod est sors, prout iam dicetur. Hi autem subdiuiduntur in monachos, id est in singulariter degentes. xvj.q.j. si cupis. Nam, μονος Græcè, dicitur singularis Latinè: & alios religioſos. Sunt † autem quatuor genera monachorum. Alij sunt cœnobitæ: qui uidelicet in communi monasterij regula & uita obedientię maiorũ deseruiunt. Alij sunt anachoritæ, qui uidelicet ædificant solitudines, & quamuis in cõmuni uita positi, priuatæ tamen contemplationi uacant. alij sunt eremitæ, qui uidelicet solitariè in desertis degunt. Alij sunt gyrouagi, id est uagabundi, & circuncelliones. 23. q.5. c.1.

¶† Religio uero dicta est, quia per eã uni Deo religamur ad diuinum cultum uinculo seruiendi: & in clericos seculares, qui usurpato nomine seculares dicunt: extra de offi. or. licet ad differentiam regulariũ, qui proprio carent, quod nõ contingit in istis. Nam & secundum Aug. ij.q.j. legi. Bonus non monachus, uix bonum clericum facit. ¶Sed ecclesiasticarum personarum duo sunt genera. ¶†Nam aliud est dignitatis. Aliud ordinis. Dignitatis, ut Papa, patriarcha, primas, archiepiscopus, siue metropolitanus, quod idem est. episcopus archidiaconus, & archipresbyter, & prępositus. Quamuis omnes, qui præsunt, præpositi generaliter ritè uocentur. extra de uer bor. signi. quamuis. ¶In choro uero personæ sunt decanus, subdecanus, cantor siue præcentor, succentor, thesaurarius, siue sacrista, archiacola, & huiusmodi. ¶Dignitates aũt ut & ordines à lege originẽ, & exẽplum traxerunt, Iuxta illud: Cõstitues eos principes super oẽm terram. quãquàm quidam dicant dignitates à gentilitate sumpsisse initium. Ordinis autẽ personæ sunt, sacerdos, diaconus, & cæteri, quos inferius prosequimur. ¶†Qualiter à ueteri ritu tã gentilium, quàm Hebræorum ad cultum præsentis ecclesiæ translatio personarum facta sit, & qualiter ab illis personæ dignitatum in ecclesia originem habuerint, breuiter uideamus. Et quidem dominus Papa, qui pater uel custos patrum est, uicem gerit summi Pontificis. ¶ Romanus Imperator monarchæ similitudinem gerit.

¶ Senatoria, & patritiorum dignitas, manet in ecclesia in quatuor patriarchis, & in ecclesia Romana in Cardinalibus. 86. d. Constantinus. ¶Primates, qui tribus archiepiscopis præesse habent, regem exprimunt, qui tribus ducibus præest. ¶Metropolitani seu archiepiscopi, ducibus cõparantur, qui pluribus comitibus pręsunt, sicut illi pluribus episcopis. Pelagius tamen Papa dicit. 6.q.3. scitote, q; una prouincia habet regem & metropolitanum. ¶Episcopi comitum similitudinem gerũt. ¶Coepiscopi, quorum potestas sublata est lxviij.d. quamuis. & cap. coepiscopi præsidum & præfectorum. Præpositi uero, tribunos militum imitantur. ¶Archipresbyteri tribunos plebis. Cancellarij, Prætores. ¶Archidiaconi, Centuriones. Decani, Decuriones. ¶Presbyteri, Curati aduocatos. ¶ Personæ quoque ordinum ab illis originem habuerunt. Nam presbyteri, uices gerunt ædilium. Diaconi, quaternionum. Subdiaconi, Duumuirorum. Exorcistæ quæstores imitantur. Ostiarij, aulæ ianitores Lectores, carminum relatores. Acolyti, carminum scriptores. ¶Sanè † episcopales ordo secundum Isidorum, xxj. d. cleros. quatripartitus est, uidelicet in Patriarchis, Archiepiscopis, Metropolitanis, atque episcopis. ¶†Apostolica autem fides sicut ait Anacletus Papa. xxij. d. sacro. caput & cardo est aliarum, quoniam sicut ostium cardine regitur, sic illius authoritate omnes ecclesiæ reguntur: & inde dicti sunt Cardinales, per quos tota ecclesia sicut ostium per cardinem gubernatur. Illius autem prælatus Papa, id est pater patrũ uocatur & uniuersalis, quia uniuersæ ecclesię principatur & Apostolicus, quia principis Apostolorũ uice fungitur, & summus Pontifex, quia caput est omniũ Pontificũ, à quo illi tanquam à capite mẽbra, descendũt, & de cuius plenitudine omnes accipiunt, quos ipse uocat in partem solicitudinis, non in plenitudinem potestatis. extra de usu pal. c. ad honorem. Hic est Melchisedech, cuius sacerdotium non est cæteris comparatum. ¶Patriarcha uero,† Græca lingua, summus patrum interpretatur, quia primum, id est Apostolicum retinet locum. 21. d. clericos. & ideo quia summo honore fungit, tali nomine censetur, sicut Romanus, Constãtinopolitanus, Antiochenus. Alexandrinus, Hierosolymi-

Ps. 44

mitanus. Dicitur etiam Patriarcha, quasi pater arcæ, id est Ecclesiæ, uel pater patrum, princeps ἀρχων, enim Græce, Princeps interpretatur Latinè. Hic est Moses, qui Aaron in Pontificem oleo consecrauit. ¶ † Archiepiscopus, Græco uocabulo 19
dicitur, eo quod sit summus seu princeps Episcoporum. Tenet enim uicem Apostolicã: & præsidet tã metropolitanis, quàm cæteris Episcopis. ¶ † Metropolitani seu 20
metropolitæ, à mensura ciuitatum uocantur, singulis enim prouincijs præeminent: quorum authoritati & doctrinę cęteri sacerdotes subiecti sunt, sine quibus nihil reliquis Episcopis agere licet. Solicitudo enim totius prouinciæ eis commissa est. Vnde Pelagius Papa ait. v.q. iij. scitote. Scito te certam esse prouinciam, quæ habet decem aut undecim ciuitates & unũ Regẽ: & totidem minores potestates sub se: & unum Metropolitanum, aliosque suffraganeos decem vel vndecim iudices episcopos. Ad quorum iudicium omnes causæ episcoporum & reliquorum sacerdotum ac ciuitatum referantur. Omnes autem superius designati ordines episcoporum & superiorum uno eodemque uocabulo, episcopi nominantur. Sed priuato noïe quidam utuntur, propter distinctionem potestatis quam singulariter acceperunt. Episcopatus vocabulum, unde dictum sit, sub tit. de episcopo dicetur. Porrò secundum Anacletum papam. xcix. d. prouinciæ. Primates, & patriarchæ diuersorum nominũ, sed eiusdem formæ atque officij sunt. Et ideò quidam Primates usurpãt sibi nomẽ patriarchæ: vt Aquilegien. & Granden. Primatia autem dicta est, à primitiis con- 21
uersionis ad fidem. ¶ † In concilio quoque Affricano, eadem d.j. statutum est, ne primæ sedis episcopus princeps sacerdotũ aut summus sacerdos, aut aliquid huiusmodi, sed tantum primæ sedis episcopus appelletur. Pelagius etiam Papa statuit ead. d.l. nullus, ut nullus patriarcharum uniuersitatis uocabulo, unquam utatur: nec aliquis in suis epistolis uniuersalẽ nominet illũ, quia si unus patriarcha vniuersalis dicitur, patriarcharum nomen cæteris derogatur & subtrahitur. ¶ Ad hæc summorum Pontificum, præsulum atque reliquorum sacerdotum institutio in ueteri testamento sumpsit exordium: & in nouo est plenius consummata. xvj. d. §. j. Summi nanque atque minores sacerdotes à deo per Mosen instituti sunt, ut perpetuus esset cultus tabernaculi per successores eorum à filijs Israel. Dauid autem ad *Exo.* ministeria domus dei amplus ianitores in 27.
stituit, & cantatores. Salomon exorcissas inuenit, sicut sub titulo de sacerdote dicetur. Hæc omnia ecclesia in nouo testamento imitata est, ut iam dictum est. Habet enim ianitores, quos ostiarios appellamus: pro cantoribus uerò lectores simul & cantores instituit, exorcistas etiam nomine & officio antiquo manente recepit, pro filijs Aaron. Omnes infra summum pontificem sacerdotium administrantes, consecrati sunt: inter quos quædam † discretio 22
est exorta, ut alij appellentur simpliciter sacerdotes: alij archipresbyteri: alij episcopi: alij archiepiscopi seu metropolitani: alij primates: alij patriarchę: alij summi pontifices vt præmissum est. Quę discretio maximè à Gentilibus, introducta est, qui suos flamines, alios simpliciter flamines, alios archiflamines, alios protoflamines, id est primates appellabant: hi in capite pileum habebant, in quo erat breuis uirga, qua à carnibus sacrificiorũ aues arcebant. Pileum autem ipsum desuper aliquid lanę habebat quod cùm per æstũ ferre non possent, filum tantum in capite ferre cœperunt. Vnde filo, quo † uteban- 23
tur, flamines dicti sunt, quasi filamines. Verum festiuis diebus filo deposito pro sacerdotij eminentia pileum imponebant. Maiorum quoque & minorum sacerdotũ discretio in nouo testamẽto ab ipso Christo sumpsit exordium, qui Apostolos pro maioribus discipulos pro minoribus sacerdotes instituit. Petrum uero in summum sacerdotem elegit. Apostoli etiam eandem formam secuti in singulis ciuitatibus episcopos & presbyteros ordinauerunt prout sub tit. de sacerdote dicetur. Leuitas uerò ab Apostolis legimus ordinatos. Vnde Cypria. ait. xciij. d. dominus. Meminisse debent diaconi, quoniam episcopos † & præpositos dominus elegit. Diacones autem post Ascensionem domi 24
ni in cœlum Apostoli sibi constituerunt subdiaconos & acolytos tempore procedente

dente ecclesia sibi constituit. Et sicut canon Clementis Papæ testatur 81.d.in quibus beatus Petrus episcopos, Primates uel Patriarchas in illis ciuitatibus poni præcepit, in quibus olim apud Ethnicos, siue Gentiles erant flamines eorum, atque primæ legis doctores. In quibus uerò olim apud eos erant eorum archiflamines, quos minores reputabant quàm dictos Primates eorum, Archiepiscopos instituit præcepit, & in singulis reliquis ciuitatibus singulos episcopos. † Anacletus quoq; Papa ea.d.episcopi.instituit presbyteros per castella & uillas poni, & ordinari. Cæterũ in Leuit. legitur uoce superna ad Mosen dictum esse: Loquere ad Aaron, domo de semine tuo, per familias qui habuerit maculam non offerat panes Deo suo, nec accedat ad ministerium eius, si cæcus fuerit, si claudus, si paruo, uel grandi, uel torto naso, si fracto pede, si mancus, si gibbus, si lippus, si albuginem habens in oculo, si iugem scabiem, si impetiginem in corpore, si ponderosus, si lãguidus, quia indignum est dare Deo, quod dedignatur homo. 71. d. hinc & enim. & c. sequẽ. in quo instruimur quales à clericatu sint repellendi. ¶ Dicuntur autem clerici à κλῆρος Græcè, quod est, sors seu hæreditas Latinè, quasi sint de sorte Domini, uel quasi Dñi. eorũ sors sit, iuxta illud Prophetæ: Dominus pars hæreditatis meæ &c. 12.q.1.clericus. & c.qui ex tra de prehen. cum secundum, Ex quo patet, quod nihil extra Deum habere debẽt, sed solum decimas, primitias, & oblationes, quæ sunt hæreditates domini accipiãt siue quasi sint sorte electi. In ueteri nanq; testamento, & apud Gentiles, & clerici, & sacerdotes sorte & libris eligebantur, & in nouo testamẽto Mathias sorte electus est. Primus autem clericus factus est Petrus.

Iginius Papa decimus à beato Petro compositi clerũ, & distribuit gradus. ¶ †† Circa coronam clericorum, tria attendenda sunt scilicet Capitis abrasio. Capillorum detruncatio. Formę circulatio. Ad capitis abrasionem tria sequuntur, scilicet mundi tiæ cõseruatio, deformatio, & denudatio, munditiæ conseruatio, quia ex capillis sordes in capite aggregantur. Deformatio, quia capilli ad ornatum sunt, significat ergo tonsura mundam, & non formabilem uitam, id est q; clerici debent habere mundiciam mentis interius, & nõ formabilem uitam, id est non exquisitum habitum exterius, secundum Dionysium in ecclesiastica Ierarchia. Rasura quoque & tonsura capillorum, est depositio omnium temporalium. Clerici enim uictu & uestitu contenti, omnia communia habere debent. xij.q.j.clericus, & ea. dilectissimis. Vnde iuxta Apostolum: Comam non nutriant, sed caput desuper in modum sphęræ radant. 23.d.prohibitæ. Denudatio autem ipsa superioris partis capitis, nullũ debere esse medium inter nos & Deum demõstrat, ut reuelata facie gloriam domini libere contẽplemur. ¶ Rursus radimus caput relictis inferius in modum coronæ capillis, quia caput mentem signat, capilli uero seculares cogitationes. Sicut ergo caput mundatur superius à capillis. ita mens nostra dum superiora, id est cœlestia cogitat, à secularibus cogitationibus mundari debet. Sed pars inferior capillos habet, quia non est prohibitum aliquando de secularibus cogitare, sine quibus uita præsens duci non potest. j.q.j. siquis obiecerit. Circa detruncationem capillorum notandum est, quia illa significat, quòd clerici omnes superfluas cogitationes debent à mente abscindere. ¶ † Abtonso igitur capite, & patentibus auribus, incedere debent, ne capilli crescendo aures operiant, & oculos impediant. 23.dist. non liceat, quoniam prouidendum est, ne seculares cogitationes aures, & mentis oculos impediendo, nos ad secularia trahant. Vnde capillos super aures tondeamus, ut quinque capitis sensus expeditos ad Dei seruitium habeamus. ¶ Bene igitur ad Ezechielem dicitur: Sacerdotes caput suum non radent, neq; comam nutriant, sed tondentes attondeant capita sua. Siquidem ut ait Greg. in pastorali. li. 2. c. 18. Capilli in capite exteriores, sunt cogitationes in mente. Qui dum super cerebrum insensibiliter oriũtur, curas uitæ præsentis exprimunt. Quæ quia ex negligentis sensu importunè aliquando prodeunt, quasi non nobis sentiẽtibus procedunt. Quia ergo sacerdotes qui sunt sacri fidelium duces, solicitudines exteriores habere possunt, nec tamen eis uehemẽter incumbere debent rectè caput radere, ut

Leuit. 12

Psal. 15

Psal. 15 Act. 1

25

26

27

Ezec. 44

ut comam prohibentur nutrire,ut cogitationes cordis de uita subditorum, nec à se funditus amputent,nec rursus ad crescendum nimis relaxent. Et bene subditur. Tõdentes adtondeãt capita sua. ut uidelicet curæ temporalis solicitudines, & quarum necesse est, prouideant:tamen rescindantur citius, ne immoderatius excrescant. *Ezec. 44*

Dum ergo per administrationem exteriorum,prouidentia corporum:uita protegitur, & rursum per moderatam cordis intẽtionem nõ impeditur,capilli in capite sacerdotis reseruantur,ut cutem cooperiãt, & resecantur,nec oculos claudant. Circa formæ circulationem seu coronam sciendum est:ꝙ fit propter multa. ¶ †Primò,in 28
signũ quòd Christus rex noster seipsum in ara Crucis oblaturus,spineam coronã portauit. Vnde & nos,qui per eandem passionem saluari desideramus, Dominicæ passionis signum, id est formam spinææ coronæ quam ipse ut spineas peccatorum nostrorum auferret in passione portauit in capite, in uerticibus nostris portamus, ut sicut ille pro nobis, sic & nos pro illo irrisiones, & opprobria paratos esse libenter sufferre monstremus. ¶ Secundò,circulus capillorum, uirtutem æqualitatis undiq; rationi consentientẽ designat:Tunc enim temporales res bene cogitantur,si conue- 29
niant rationi. ¶ †Tertiò circularis figura fit quia hæc figura non habet principium, neque finem. Per quo datur intelligi, ꝙ clerici sunt ministri Dei, qui non habuit principium,neque habebit finẽ. ¶ Quartò, hæc figura nullum habet angulũ,per quod significatur,quòd clerici non debent habere sordem in uita, quoniam ubi angulus, ibi sordes,ut dicit Bernardus. Et ꝙ debẽt habere ueritatem in doctrina,quoniã ueritas angulos non amat. ut dicit Hieron.

¶ Quintò, quia hæc figura,omnium figuratum est pulcherrima. Vnde in hac Deus cœlestes creaturas fecit, per ꝙ significatur, quòd clerici debent habere pulchritudinem interius in mente, & exterius in cõuersatione. ¶ Sextò,quia hæc figura est omnium simplicissima. Nam secundum Aug. nulla figura ex una linea tantum consistit, nisi sola circularis, quæ unica linea clauditur, per quod significatur, quod clerici debent habere simplicitatem columbinã: iuxta illud: Estote simplices, sicut columbæ.vj.q.j. ex merito. ¶ † Septimo corona 30
clericos esse specialiter regnum Dei demonstrat. Ipsi nanque secundum Hier.xij. *Matth.* 5
q. j. duo sunt, sunt reges & sacerdotes, id est regales sacerdotes, & sunt reges, id est se & alios in uirtutibus regentes: & ita in Deo regnum habent. ¶ †Sanè rasura capi 31
tis clericorum fit, sicut ait Bæda in historia Anglorum,in memoriam eius, quia cũ beatus Petrus in Antiochia prædicaret, abraserunt summitatem capitis eius in cõtumeliam nominis Christiani, & Domini cæ passionis,quod quidem hodie toti clero in honorem traditur. Fuerunt tamen, qui dicerent ꝙ tonsuræ ecclesiasticæ usus à Nazareis, qui omnia ueteris legis custodiunt,exortus est.24.q.3.ver.Nazarei. Hi enim prius crine seruato, denuò post magnæ uitæ continentiam,caput radebant,& capillos in igne sacrificij mittebãt:ut perfectionem deuotionis suo domino consecrarent. Quorum exemplo ab Apostolis introductum est, ut & Nazarei ac sancti Dei crine prætonso innouentur, quamuis olim Christiani à Iudæis quasi in opprobrium Nazarei uocarentur,pro eo,ꝙ Saluator noster à uico quodam Galilææ Nazarenus appellatus est. ¶ Potest etiam dici, ꝙ usus tonsuræ à lege occasionem traxit. Sacerdos nanque legis tyaram,id est pileum ex byssо in modum mediæ sphæræ in capite, Rex uero coronã gestabat pars uero capitis rasa tyaram,circulus crinium designat coronam,ad notandum, quod instituit eos Deus genus electum, in regalẽ 1.*Pet.* 2
sacerdotem. ¶ Rursus lex coronam quatuor digitorum,super mensam,& desuper aureolam fieri iubebat. Cæterum ad Ezechielẽ dominus dicit: Sume gladium acutum,& educ per caput tuum,& barbã. Longitudo nãque capillorum, multitudinem significat peccatorum. † Hinc igitur cle- 32
rici barbas sibi radere informantur. Ratio nanque pillorum barbæ, qui ex superfluis stomachi prouenire dicuntur humoribus, designat,quòd uitia & peccata,quæ in nobis superflua sunt,resecare debemus. Radimus enim barbas, ut per innocentiam, & humilitatem puri uideamur, & Angelis, qui semper in iuuenili ætate florent, coæquemur. ¶ In ieiunijs tamen quandoq; capillos *Ezec.* 5

pillos crescere permittimus,quia cogitationes quæ contra Deum non sunt, vt est ecclesiã ędificare,agrum colere,& similia quę tempore abstinentię fieri solent,prohiberi non debent. Concilium Carthaginense, statuit. extrà de vita & honestate cleric.clerici.xxxiij.distinct.si quid,ut clerici neque comam nutriant,neq; barbam.

33 ¶† Ordinantur autem clerici,vt Deo seruiant,nec de cætero seruiant mundo, nec gloriæ mundi, Debent ergo offerre corpora sua, hostiam viuentem, sanctam, Deo Ro.12 placentem.Vnde Apostolus ad Rom.Confundantur omnes qui gloriantur in stultitiam,id est in gloria mundi,quæ non est vera gloria,sed imago gloriæ. ¶ Quare autem ordinandis manus imponatur, dicetur in tractatu de diacono. ¶ † Ordinan 34 tur in quatuor temporibus, ideo quia sacerdotes & alij clerici locum in ecclesia obtinent, quem Leuitæ in populo Israel Nu. 3 obtinuerunt,quos sicut in libro Numerorum legitur. Dominus pro primogenitis recepit & eos in Aegypto dum primogenita Aegyptiorum interficerentur,custodiuit, primogenita verò, quasi quædam primitiæ sunt. Vnde quasi primitias Domino offerrimus, cum aliquẽ ad sacros ordines consecramus.Conueniens igitur est, vt in primitijs tẽporũ, scilicet in quatuor temporibus, primitias hominum offeramus.¶ Rursus,ideo in quatuor temporibus ut quatuor uirtutibus exornentur, & sub quatuor Euangelijs seruire Christo,& ecclesiæ moneantur. In uere, ut uirtutibus floreant. In æstate, ut fructus afferant. In autumno,ut fructus bonorum operum metant. In hyeme,ut collectos cõseruent in horreo,& eis fruantur in Domino. Et uide in sexta parte sub Sabbato post Domi 35 nicam xvij. Ideo autem † potius in Sabbatis quatuor temporum, quàm in quartis,uel sextis ferijs fiũt ordinationes,quia illa dies Spiritui sancto consecrata est, cu ius dona,in ordinibus recipiuntur. Præceptum.n.est à priori populo,Sabbatũ celebrare,ad hoc, ut esset figura sanctificatio- Exod. nis Spũs sancti.Vnde in Exo. Requies Sab 16. bati sanctificata est Dño.Et iterũ,Custodi Exod. te Sabbatũ meum,sanctũ est.n. mihi,quia 31.& erit signũ inter me & uos in generationi- 35. bus uestris. Exo. Præterea, nunq̃ legimus in Gene. sanctificationem fieri per omnes priores dies, sed de Sabbato solum dictũ est,sanctificauit Deus diem Sabbati. Fiunt etiam in Sabbato in signum, q̃ ordinandi debent habere Sabbatum temporis,vt tandem transeant ad Sabbatum æternitatis. Ordinatio autem, quæ fit in Sabbato, sequentis diei est,Figurat.n.sacerdotes ordinatos,esse ministros diuersorum Dominicorum sacramentorum.Ideoq; fit hora nona,quia iam illud tempus ad Dominicum diem.s.resurrectionis intelligitur pertine re.lxxv.dist.quia partibus.extrà de temp. ord.literas. Ordinandi.n.ad Christi similitudiné Sabbato resurrexisse intelliguntur. ¶ † Congruè igitur in hac die scili- 36 cet Dominica celebrantur ministeria sacerdotalium benedictionum, in qua sunt collata chrismata gratiarum, in ea Domi nus resurrexit, in ea Apostolis insufflauit Marc. dicens. Accipite Spiritũ sanctum,quorum 16. remiseritis peccata,remittẽtur eis.In hac Io. 20 promissus Spiritus sanctus aduenit. Rectè Act.2 ergo ad eam benedictiones sacerdotales dirigimus,ut cum Apostolis hilariter eantare possimus. Veni sancte Spiritus, repletuorum corda fidelium.s.ordinatorũ.Fiũt etiam ordinationes in Sabbato mediante hebdomadę quadragesimæ,qua cantatur, sitientes.lxxxv.di.c.fi.lxxiij.c.principali, xvj.q.j. in parochijs, & etiam in Sabbato sancto,ueruntamen vsq; ad tempora Simplicij Papæ, Romani Pontifices dicuntur semper in Decembri ordines celebrasse, ut dicetur in sexta parte sub Sabbato post decimam septimam Dominicam. Vnde & tunc officia plena inueniuntur quod in alijs non contingit. In Sabbato uerò post Pentecost.ordines sacri non conferuntur, quia in sequẽti tũc septimana recepta Spiritus sancti gratia celebrantur. † Solus au 37 tẽ Romanus Pontifex potest subdiaconos facere in diebus Dominicis, extrà de tempo.ordi.cap.j.Alij prælati possunt in diebus Dominicis solum minores cõferre, & virgines consecrare. Si autẽ ob vrgentem necessitatem in die dñica ordinatio fiat, quia fortè perfici non potuit in Sabbato, debet hoc fieri ieiunio continuato,tam ab ordinando quàm ab ordinatore: quia tũc propter continuationem ieiunij fingitur vna dies. extra de temp.ord.c.literis lxxv.

38 di.quod patribus & c.seq. ¶ † Cæterum in quibusdam locis habentes festa suarũ ecclesiarum in sabbatis quatuor temporum, transferre dicuntur ieiuniũ in præcedentem septimanam ob honorem suarum festiuitatum: sed dicimus nec hoc eis licere: nec tunc posse ordines celebrari. Melius igitur esset festiuitates ipsas trãsferri. De hoc dicetur in sexta parte sub quarta feria tertiæ hebdomadę Aduentus. Qua die & hora fiat episcoporum consecratio, sub tit. de episcopo dicetur. ¶ Illud etiam considerandum est quòd sacerdotes & diaconi, tantùm nominãtur ab Apostolo in epistola eo quòd ipsi præcipuè in ministerio altaris necessarij sunt. Cæteri verò ordines posteà adiecti sunt pro vtilitate ministerij: quia propter multitudinem credentium ritè per illos non poterat adimpleri. Vnde & secundum Ambr. illorum ordinatio præcipuè circa altaria celebratur: & pro eis episcopus ante altare prosternitur. Alij verò nequaquam ad altare ordinantur eo quòd nec ad altaris ministeria statuuntur: sed alia officia implent, cãtando, siue legendo, siue alia seruitia faciendo. omnes tñ quærunt faciem prælati, id est, præsentiam domini, vt valeant in primogenitis hæreditare, ad instar Iacob qui sibi fratris primogenita vendicauit. Et attende, q. in quibusdam ecclesijs immediatè post collationẽ cuiuslibet ordinis, cantatur responsorium vel tractus: prout apparet in libro Pontificali, per nos edito: & bene ad denotandum, quòd ordinati in lectione iam lecta instructi ad solicitudinem & laborem: quæ per responsorium & tractum significantur, vocãtur. ¶ Quia verò de virginum consecratione mentio facta est videndum est: primo, quibus diebus benedicantur: Secũdo, quid significẽt, quæ
39 in earum benedictione aguntur. ¶ † Benedicuntur autem in Dominicis diebus: & in diebus Epiphaniarum: & in albis Paschalibus: & in festis Apostolorum: vt Spiritus sanctus super eas simplices, vt colũbas, descendere videatur: & vt per Apostolos per morem virginitatis ecclesię prius traderẽtur, quasi per paranymphos sponsę Domino consecrentur. ¶ Sequitur videre, quid significent, qui in earum benedictione aguntur: & licet omnis anima Deo despõsetur per fidem: vnde Osee: Sponsabo te mihi in fide. Virgines tamen specialius Christo desponsari dicuntur: quia earum caro carni Christi familiarius se cõformat: pro eo quòd illa sicut nec caro Christi corruptionem non sensit. Et inde est, quòd virgines sequuntur agnum quocunque ierit. Apoc. ¶ † Sanè virgines benedicendæ sub papilione, vel aliquo alio loco stant, inclusiuę, archipresbytero vel alio ante Euangelium alta voce cantante. Prudentes virgines &c. cum cereis ardentibus in manibus, nudis capitibus exeũt obuiam episcopo, & ecclesiam ingrediuntur. Si quidem cereos accensos ferunt in manibus: Iuxta illud Luc. Sint lumbi vestri præcincti & lucernæ ardẽtes in manibus vestris, vt ostendant se imitari prudentes virgines, quę ornauerunt lampades suas, & exierunt obuiam sponso. Sponsus nanque earum, est Christus, quem Pontifex eius vicarius representat. Lucernas quidem ardentes in manibus tenere: est per bona opera exemplum proximis monstrare. Iuxta illud Saluatoris: Luceat lux vestra coram hominibus, vt videãt opera vestra bona &c. Egressus verò earum de papilione, & ingressus in ecclesiam, designat quòd per suscipiendam benedictionem, & à Christo desponsationem, de ergastulo, & ærumnis, ac tenebris præsentis vitæ atque falsacijs, ad cœlestis regni libertatem, gaudium ac claritatem, & ad superni regis thalamum trãsducuntur. Vnde ecclesia: Veni electa mea, & ponam in te thronum meum. Nudis capitibus obuiam veniunt, & Pontifex cantando dicit illis: Venite, & ipsę similiter cantando respondent, & nunc sequitur ad representãdum, quod in Canticis legitur: Surge amica mea, sponsa mea, ostende mihi faciem tuã & sonet vox tua in auribus meis. Rursus denudatio capitum, depositionem & abrenuntiationẽ mundanorum cõgruè designat. Nudato etiam capite, ecclesiam ingrediuntur. ad notandum quòd velut formosæ & sponso placidæ in ipsius sponsi tabernaculum introducuntur: iuxta illud in Canticis: Nigra sum, sed formosa, & introduxit me Rex in tabernaculum suum. ¶ † Ter autem dicitur eis: Venite, 41 ad notandum quòd ad hoc tripliciter debemus venire, scilicet, Per abdicationem proprie-

Osee 2. *Apo. 13.* *Lu. 12* *Math. 15.* *Math. 5.* *Cãt. 2.* *Cãt. 1.*

proprietatis. Per votum castitatis. Et per sponsionem obedientię. ¶ Debent quidem venire. Primo abdicationem proprietatis de conuersatione mundana, de seruitute Aegyptiaca, de carcere, de laqueis, & de
Psal. 140. retibus, vnde Psal. Cadent in retiaculo eius peccatores. Et Sapi. Creaturæ Dei factæ sunt in tentationem animę hominum,
Sap. 14. & in muscipulam pedibus insipientium. ¶ Secundo, debent venire per votum castitatis, tanquam prodeuntes à delectatione carnali & immunditia, & loco toxicato, de quo si quid anima sumit, & per pœnitentiã non reijcit moritur morte æterna. ¶ Tertio, per sponsionem obediętiæ de propria voluntate, sicut de corruptione & clibano accenso & de Babylonica fornace. Et ideo cum pueris, qui erant in fornace illa dicunt: Et nunc sequimur in toto corde, &
Dan. 3 timemus te, & quærimus faciem tuam, in Dan. parum ante Psa. Benedi. de quolibet autem istorum exeundum est, firmo cordis proposito solemniori voto, & totius vitæ perseuerantia. Et hę sunt quasi tres diętæ.
Exo. 3 Exod. viam trium dierum ibimus in solitudine. Quas tres diætas præmissæ tres vocationes, tripliciter factæ designant. Quia verò post susceptum tam laudabile propositum, restant insidiæ & tentationes dęmonum, atque acerrima contra mundum, carnem & dæmones certamina, & insuper regularis obseruantiæ difficultas, quę muliebris infirmitas sufficienter per se sustinere non posset, ideo diuinum auxiliũ, & sanctorum suffragia per litaniam, quæ subijcitur, implorantur. ¶ † Consequenter deponunt 42
vestes veteres: & induunt nouas benedictas, ad notandum, quod in hoc propositum vetus homo exuitur, &
Eph. 4 nouus indui tur, qui sicut legitur Ephes. Creatus est in iustitia & sanctitate veritatis. Et debent esse vestes mundæ & candidæ ad significandum, quòd quia Dei filio despõsantur, debẽt de cætero se mũdas & sanctas absq; macula præseruare vel conseruare. Iuxta
2. Cor. 10. illud Apostoli: Desponsi enim vos vni viro virginem castã exhibere Christo. Hoc
Eccle. 9. n. candor seu munditia vestis ostendit. Vnde eccleśiastes. Omni tempore vestimenta tua sint candida. Et hoc est sumptũ à beata Cecilia, quę exterius veste fulgebat, intus castitate nitebat, & ab Angelis, qui in Christi resurrectione visi sunt in vestibus albis. Vel si sit niger habitus significat carnis mortificationẽ. Quia. n. Christus sponsus suus mortuus est pro ipsis, debent & ipsæ cõmori pro illo. Vnde Apostolus. Qui *Gal. 5*
Christi sunt, carnem suam crucifixerunt cũ vitijs & concupiscentijs. Et Ro. Si com *Ro. 6.*
plantati facti sumus similitudini mortis Christi, simul & resurrectiõis erimus. Rursus nigredo habitus, est cõtemptus viridis amplexus. ¶ † Subsequenter indutæ vesti- 43
bus benedictis versus episcopum veniũt, quasi ad ipsum actu dicant. Regnum mundi & oẽm ornatum seculi contempsimus, propter amorẽ Domini nostri Iesu Christi &c. ¶ † Vela quoq; super scapulas & pe 44
ctora dependentia ex institutione Sotheris Papę, cum signo crucis earum capitibus imponuntur. ¶ Primo, ad significandum, q̃ pro Christo debent mundũ humiliter corde, & opere contemnere, & sensus velare, ac memoria passionis Christi munire, ne ad mundana lasciuiendo exeant, uel illa ad illarũ sensus intrent. Iuxta illud Apo- *Gal. 5*
stoli: Mihi mundus crucifixus est, & ego mundo. ¶ Secundo, velantur, quia nõ sunt imago Dei. xxxiij. quæst. v. mulierẽ. ¶ Tertio, vt ostendantur subiectæ. ¶ Quarto, ne illicite cunctis viris appareant. ¶ Quinto, ne species earũ, occasio inspectoribus sit *Ps. 91*
peccandi, quia Psalm. ait: Domine delectasti me in factura tua, & creaturæ Dei factę sunt in tentationem, vt præmissum est. Velum ergo, est signum pudoris, & futuri honoris. ¶ Deinde, quia Christo desponsantur, qui est α, & ω, id est principium, & fi- *Apo. 1*
nis, ideo datur eis anulus, qui est rotũdus, principio & fine carẽs. Et ponitur in quarto digito ex quo vena quædam sanguinis ad cor protenditur: vt sciant se sponsum suum Christum toto corde debere diligere, & ei inseparabiliter adhærere. Postremo vero coronæ capitibus earum imponuntur, iuxta illud Ecclesiast. Veni sponsa Christi, & accipe coronam &c. ad notandum, quòd quando virgo per consecrationem summo regi desponsatur, regina efficitur, id est se & alio in virtutibus regens. Vnde Prouer. Vt addatur gratia ca- *Pro 1.*
piti tuo, & torques collo tuo. In qua coronatione Pontifex cantat illud Canticum lætitiæ: Veni electa mea, &c. tan-

quã cœlestis sponsi paranymphus. Et hinc est, quòd illarum amici & consanguinei in hac consecratione lætantur. Leo Papa primus instituit in concilio Calcedoñ. quod ipse celebrauit, solas virgines debere vé-
45 lari. ¶ † Quia verò in præmissis de uelomentio facta est, ideo notandum quòd velum aliud est conuersionis, aliud consecrationis, aliud professionis, aliud ordinationis, aliud prælationis. Velum conuersionis, aliqua de seculari vita ad religionem transiens, assumit, & tunc si per annũ inter velatas steterit, vlterius exire non poterit. extrà de regu. vidua. & c. statuimus. ¶ Velum consecrationis, à solis episcopis solis virginibus, & solum in festiuis & Dominicis diebus datur. Vrgẽte tamen necessitate, sicut & baptismus, omnibus dari possetxx.q.j. denotis. Nõ datur etiam nisi in xxv. anno illud recipiẽti. nisi fortè dispensatiuè. lxxvij. dist. placuit. Velum autẽ professionis susciputur à virgine, quando continentiam profitetur: non tamen ante xij. annum. e. quęst. j. & q. ij. puella. quoniã nec ante illud tempus benedicitur. extrà de regul. cùm virum. ¶ Datur velum huiusmodi cum benedictione solenni, & cum litania. extrà ea. parte. Hoc velum nullus epi scopus dat viduis vel corruptis, vt in cap. deuotis. in fi. sed ipsummet de altari (ut di
46 cunt quidam) assumunt. xxviij. q.j. vidua. extrà de regu. virum. ¶ † Sanè, virgo & nõ vidua, ideo ab episcopo velatur, quia virgo in hac desponsatione typum gerit ecclesiæ, quæ pura & virgo vni nupsit viro,
2. Cor. 10. id est Christo. Et in signum huius rei, velatur ab episcopo, quia à Christo recipitur in cõiugium. In cuius persona dictum est anulo suo subarrauit me Dominus. Sed vidua non gerit in tali facto typum ecclesiæ, sicut virgo, cùm non sit integramente & corpore sicut illa, Vnde non sic coniungitur Christo, vt representet ecclesiæ coniunctionem, quare non velatur.
47 ¶ † Præterea sacerdos prohibetur secundis nuptijs interesse, & super secundo nubentes benedictionem infundere. extrà de secundis nuptijs. cap. j. prout dictum est, in prima parte sub titulo de sacramentis. Sed hæc vidua, quasi secundo nubit. primo homini, postea in professione Christo. ideoque ei quasi celebranti secundas nuptias non porrigitur velum consecrationis, nec etiam professionis, sed ipsa illud suscipit de altari. Aiunt tamen quidam, quòd licet non ab episcopo, potest tamen à sacerdote velo professionis vel conuersionis velari. extrà de regu. vidua. xx. q. j. deuotum. extrà quod met. cau. c. j. à quo seu à cuius ministro habitum seu vestẽ religiosam assumit. xx. q. j. vidua. extrà de cler. vel vo. consuluit. In libro tamẽ Pontificali, secundum ordinem Romanum, habetur benedictio viduę continentiam profitentis, & veli eius. Nam & Dominus Sareptanam viduam per Heliam prophetam consolatus est. Et vidimus in vrbe episcopum Hostien. inter virgines benedicere
48 duas viduas moniales. ¶ † Velum ordinatiõis olim diaconissę in quadragesimo anno dabatur, vt posset legere Euangelium in nocturnis. xxj. q. j. sanctimoniales. xxvij. q. j. diaconissa. in concilio Laudicen. xxxij. dist. c. fin. statutũ est, vt mulieres quæ apud Græcos presbyteræ appellantur, apud nos verò viduæ, aut seniores vniuiræ, aut matricuriæ appellantur in ecclesia, tanquam ordinatas constitui non debere. ¶ †Velum
49 prælationis olim abbatissis in xl. anno dabatur. xx. q. ij. iuuenculas. xxxj. q. quomodo. ¶ Illud autem sciendum est, quòd sacrosancta mater ecclesia gradus & ordines habet distinctos. Et Romanus Põtifex celebriter Missarum solennia agẽs, sex habens secum ordines clericorũ, scilicet episcopus, presbyteros, diaconos, subdiaconos, acolytos & cantores. ipsos numeri sacramento perfectionem huiusmodi officij manifestans. Senarius nanq; numerus perfectus est, vt in proœmio tertiæ partis dicetur. Sed & sex ordines ministrorum fuisse in veteri testa. legimus, videlicet pontifices, sacerdotes. leuitas, nathineos, ianitores, & psallentes, quos ex maiori parte distinxit Artaxerxes in epistola quam Esdrę scribæ direxit, dicens. Notum facimus de sacerdotibus vniuersis, & leuitis, & cantoribus, & ianitoribus, & nathineis, & ministris domus Dei, vt eis vectigal, tributum, & annona nullatenus imponatur.
50 ¶ † Ordines verò ecclesiasticos Siluester Papa enumerat xxiij. d. à subdiacono. & j. q. vij. clericus dicens, Pontifici presbyter, psbytero diaconus, diacono subdiaconus, subdiaco-

subdiacono, acolytus, acolyto exorcista, exorcistæ lector, lectori ostiarius, ostiario abbas, abbati monachus, in omni loco obsequium repræsentent. Beatus quoque Isidorus.xxj. di. cleros. ita dicit: generaliter clerici nuncupantur omnes, qui in ecclesia Christo deseruiũt, quorum gradus, & nomina sunt hæc: ostiarius, psalmista, lector, exorcista, &c. mentionem enim faciens post alia de cantatore. Et hi omnes gaudent priuilegio clericali. Veruntamẽ quidam perfidi hæretici sacramentum ordinis contemnentes, falso mentiuntur, q̃ ecclesia Christi non habebat personas, quas exorcistas, ceroferarios, lectores, uel diaconos appellaret: sed solum exorcistas dæmonum, qui aduersabantur Paulo, nec ea quæ Christus fecit, uel Apostolus dixit pro tam uilibus significationibus, quæ infra sequuntur, fecit & dixit, sed altiora & pretiosiora quæ Romana nescit ecclesia,
51 demonstrauit. ¶ † Horum autem ordinũ quidam sunt non sacri, & quidam sacri. Non sacri seu minores ordines sunt hi, cãtoratus, psalmistatus, ostiariatus, lectoratus, exorcistatus, acolytatus. Sacri uero seu maiores sunt isti subdiaconatus, diaconatus, presbyteratus, episcopalis ordo.
52 ¶ † Communiter autem asseritur septem ordines fore, quorum ostiarius est primus, & sacerdos ultimus, propter septiformem Spiritus sancti gratiam, cuius munere sua officia prosequũtur. Si autem uelis ad singulos ordines singula dona referre, à timore incipiens, illum ostiario deputabis, & exinde singula singulis referens, sapientiã presbytero adaptabis. Esa.4. Hæ sunt septem mulieres, in quibus Spiritus sanctus habet hospitium, & unaquæque illarum
53 suarum parat conuiuium. ¶ † Rursus spi-
* ritualiter * ostiarius est, quicunque spiritualiter alios in ecclesiam introducit, id est, qui fidem prædicãdo docet. Lector est, quilibet mores docendo, exorcista, orãdo, acolytus, illuminando, subdiaconus, humilitatem monstrãdo, diaconus, alios exhortando, sacerdos, seipsum hostiam sanctam Deo offerendo: Episcopus, sacramenta ministrando. De quolibet tamen seriatim specialiter prosequamur.

ADNOTATIO.

* Spiritualiter.] Potest etiam legi, aut certè addi, specialiter, quod singula officia singulis, non plura uni conferantur. N. Doard.

SVMMA.

1 *Cantoris munus & eius diffinitio.*
2 *Dauid cantores instituit.*
3 *Cantores uocibus consonis cantare debent.*
4 *Cantandi usus, quorsum institutus.*
5 *Cantoris nomine qui intelligantur.*
6 *Cantores baculos gestant.*

De Cantore. Cap. 2.

Onnulli cæcitate ignorantiæ, ducti cãtoratum de minoribus esse autumãt ordinibus, pro eo, q̃ (ut iam præmissum est) in † quibusdam ca- 1
nonibus inter minores ordines fit mentio de cantatore. Fallũtur tamen, quoniam nomen est officij, & non ordo. Qui autem in ueteri testamento cãtores dicti sunt, hodie lectores uel Psalmistæ uocantur. ¶ Cantor itaque uocatur qui uocem modulatur in cant.xxj. d.c. cleros. cuius duo sunt in arte musica genera, præcentor, scilicet & succentor. Præcentor, uocem præmittit in cantu, succentor, canendo subsequenter respondet. Concentor uero dicitur, qui consonat. Vnde qui non cõsonat, non concinit, nec concentor erit. Sanè † Dauid prophetarum eximus cultum 2
Dei uolens solennius ampliare, cantores instituit, qui coram arca fœderis Domini musicis instrumẽtis, & modulatis uocibus decantarent, inter quos præcipui fuerunt Hemã. Asaph, & Aethan, sed omnium primus Heman, cuius uicem nunc in ecclesia primicerius obtinet, uel precentor, qui cãtoribus est prælatus, unde legitur in Paralipomenon: Isti sunt quos cõstituit Dauid *Paral.* 6
super cantores domus domini, stantes iuxta ordinem suum in ministerio, de filijs Caphat Heman cantor filius Iohel, & à dextris suis Asaph filius Barachiæ, ad sinistram ante Aethan, filius Cusi. ¶ † Porrò 3

debent cantores cantare consonis uocibus,& suaui modulatione concinere,quatenus animos audientium ad deuotionem Dei ualeant excitare. Verum secundum Gre.xcj.di.in sancta. plerunq; in sacro ministerio dum blanda uox queritur,cõgrua uita negligitur,& cantor Deum moribus simulat,cum uocibus populum delectat. Et Aug.lib.conf. Cũ me magis mouet cantus,quàm res quæ canitur,pœnaliter peccasse confiteor,& tunc me audisse cantantem.Ideoq; in ecclesia Romana altaris ministri cantare non debent, solumq; Euãgelicæ lectionis officium intra missarum so-
Eph.5 lennia exoluant.Et Apost.ait: Cantantes, & psallentes in cordibus uestris Domino, & Hie.xcij.di.c.j.Nõ audiant (inquit)ado lescentuli, audiant hi, quibus est officium in ecclesia psallendi: Deo non uocem tm̃, sed corde esse cantandum,nec in tragœdorum modum guttur, & fauces medicamine liniendæ sunt,ut in ecclesia theatrales moduli,& cantica audiantur. Cantantes igitur in corde, & in charitate, cantent in choro, quoniam magis deuotione cordis, quàm iubilatione uocis cantãdum est. 38. d.edulio.non tenentes in manibus cymbala, uel aliquid huiusmodi, prout in ueteri
4 testamento fiebat.¶ † Cæterũ,propter carnales,nõ propter spirituales, cãtandi usus in ecclesia institutus est, ut qui uerbis non compungũtur,suauitate modulaminis moueantur.Vnde Aug.in lib.confes. Consuetudinem canendi: probat ecclesia. ut per oblectamẽta aurium infirmior animus ad effectum pietatis assurgat. Antiqui pridie, quo cantandũ erat,cibis alijs abstinebant, propter causam uocis, præter quam leguminibus,psallentibus aptis.Vnde & canto
5 res,uulgo fabarij dicti sunt.¶ † Cantores autem sunt,qui Dei laudatores,repręsentant prædicatores:alios ad Dei laudes excitantes.Eorum nanque symphonia plebẽ admonet in unitate cultus unius Dei perseuerare. Per cantoris quoq; officium,paterfamilias intelligitur, qui de thesauro suo noua & uetera profert.¶ Nec est præ-
6 tereundum,ꝙ cantores † tenent baculos, in choro, ad repræsentandum illud, quod in lege præcipiebatur, ut uidelicet edentes agnum, baculos in manibus haberent, significantes,ꝙ qui ad patriam festinant, esu Cœlestis agni baculis,id est,scripturarum sententijs indigent contra dæmones, Per baculos enim cantorũ,sententias scripturarum uel doctrinas prędicatorum intelligimus. Vnde cum legitur euãgelium, deponuntur, quia per euangelicam prædicationem legales depositiuus obseruantias. De choro dictum est in prima parte sub tractatu de ecclesia, de cantu uero in fine procœmij quintæ partis dicetur.

SVMMA.

1 *Psalmista quàm uariè dicatur. Et cur rara de eo mentio in sacris canonibus. nu.* 2.
3 *Psalmista,unde dictus. Et eius officium.*

De Psalmista. Cap. 3.

Salmistatus † quãdoq; 1
tonsuratus uocatur sicut constitutio Inn. iij. extra de re. iu. cum inter.euidenter ostendit. quandoque etiam cleri catus. Vnde in alia eiusdem Inn.epistola extra de æta. & quali. c. cum contingat.dicitur, quod Abbas bene dictus sacerdos, potest in suo monasterio clericalem dare tonsuram,per quam ordo clericalis confertur, qui ordo sic collatus psalmistatus uocatur.In canone quoq; Leonis Papæ xxxij.d.seriatim.sic inter cætera continetur,Seriatim & apertè prosequamur, quòd sancta Romana Ecclesia in gradibus clericorũ ait,clericos, ostiarios, lectores,&c. at nomine clericorũ, psalmistas ibi intelligi indubitatum est.Vocatur etiam quandoq; cantoratus. Vnde in Tholetan.conci.xxij.d.ſ psalmista ita legitur: Psalmista,id est cantor, potest absque conscientia episcopi,sola iussione presbyteri, officium suscipere cantandi, dicente sibi presbytero, uide,ut quod ore cantas,corde credas, & quod corde credis,operibus comprobes.¶ Sanè ꝙ in † plerisque sacris 2
canonibus, & præcipuè xxiij. à diacono. lxxvij. dist.c.j.& ij. & iij. facta de alijs ordinibus mentione,nihil de hoc ordine tãgitur, ex eo contingit, quoniam alij omnes cum solennitate, & à solis episcopis dantur, iste uero etiam à sacerdote conferri

ferri potest, Ideoque hunc non ordinem, sed officium fore plurimi asseuerant, quãquàm in eo ab episcopo collato quis clericale priuilegium assequatur. xxj. d. cleros, in prin. ¶ † Dictus est autem Psalmista à psalmis dicendis, siue ab officio canẽdi prout sub lectore dicetur. Ad ipsum nãque pertinet (secundum Isidorum. 25. d. perlectis.) officium canendi, dicere benedictiones, id est, benedicamus Domino: laudes, id est, allelu-Ia: uel Christus uincit: uel Christus regnat &c. sacrificium, id est, offertorium, responsorium, i. officium missæ, & quicquid ad canendi peritiã spectat.

3

SVMMA.

1 *Ostiarius, unde dictus. Et eius officium. & nu. 5.*
2 *Ostiarius. idem, quod ianitor.*
3 *Leuitis demandatum erat negotium ianitorũ.*
4 *Ostiarij institutio, ex Concilio Tholetano.*

De Ostiario. Cap. 4.

1 OStiarij † (secundum Isidorum. xxj. d. cleros.) dicti sunt eo q; ostijs templi præsint. Ipsi enim claues ecclesiæ tenẽtes, omnia intus, extra quæque custodiunt, atq; inter bonos, & malos habentes iudicium, fideles recipiunt, infideles respuunt, & excommunicatos repellunt. ¶ † Ostiarij idẽ sunt, quòd ianitores, qui in uet. testa. ad custodiam templi electi sunt, ne ingrederetur in illud immundum in omni re, id est, aliquid in omnibus rebus. Stabant enim (prout legitur in paralipomenon) in quatuor templi partibus, uidelicet in Oriente, in Occidente, Aquilone, & Austro. Portas templi singulas ita obseruantes, ut nec in puncto discederent à ministerio. ¶ Leuitæ † enim, quibus numerus ianitorũ creditus erat eis cibos parabant. Hi autem imitantur ædituos, qui apud gẽtiles erãt: & idem custodiebant. ¶ Sanè iuxta † decretum Tholetani concilij. xxiij. d. ostiarius. Ostiarius, cum ordinatur postquam ab Archidiacono instructus fuerit, qualiter in domo Dei debeat conuersari, ad sug-

2

1. Para. 9

3

4

gestionem archidiaconi, tradat ei episcopus claues ecclesiæ de altari dicens: Sic age, sic uiue, quasi redditurus Deo rationem pro his rebus, quæ his claubus recluduntur. Clauium ergo traditio, & uerba præmissa sunt huius sacramenti substantialia, cætera sunt solennitatis. ¶ Hoc † officium implemus, dum per fidem in ecclesiam aliquem introduximus, uel docemus. Christus hoc officium implenit, quando dixit: Attolite portas principes uestras. & eleuamini portæ æternales &c. Et quando ementes & uendẽtes de templo eiecit. xxvj. q. vij. sed hæc diximus. quòd in ecclesia spiritualiter agit. Vnde in euangelio dicit: Ego sum ostium.

5

Psal 23
Io. 10.

SVMMA.

1 *Lector, unde dictus. Et eius munus. Et mme. 2. 3. 5.*
4 *Lectur, quomodo instituatur.*

De lectore. Cap. 5.

1 LEctor † (secundum Isidorum. xxj. d. cleros.) à legendo, psalmista à psalmis canendis, uocati sunt. Lector enim prædicat, id est, legit siue recitat populis, qd sequantur: Psalmista uero canit, ut excitet ad compunctionem animos audientium, licet quidam lectores ita miserabiliter pronuncient, scilicet altè, & per uocem sonoram, ut quosdam ad luctum lamentationemque compellant. Lectores, etiam pronuntiatores uocantur, pro eo, quòd palam siue à longè pronuntiant. Tanta enim & tanta clara debet esse eorum uox, ut quamuis longè positorum aures impleat. ¶ Ad † lectores quoque pertinet lectiones, & legendas in matutinis pronuntiare, & ea, quæ prophetæ uaticinati sunt, & Apostoli dixerunt, populis prædicare, id est legere. Ad hoc enim ordinantur, ut libros Dei distinctè, & apertè ad intelligendum legant: sicut in uete. testamen. accipimus Esdram fecisse. ¶ Ad † eius quoque pertinet officium panem, & omnes nouos fructus benedicere,

1

2

3

Lectores autem idem sunt, quod carminũ relatores, qui erant apud gentiles. Martinus Papa xxij.d.lectores statuit ut nulli liceat in populo psallere, aut legere, nisi qui ab episcopo fuerint ordinati lectores.

4 ¶ Sanè, iuxta † decretum Thol.concil. xxiij.d.lector. lector cum ordinatur, facit de illo uerbum episcopus ad plebem indicans eius fidem, ac uitam atq; ingenium. Post hoc spectante plebe, tradit ei codicẽ, in quo lecturus est dicens: Accipe, & esto relator uerbum Dei habiturus, si fideliter & utiliter impleueris officium, partem cũ eis, qui uerbum Dei ministrauerint. Codicis ergo traditio, & uerba præmissa sunt de substantia huius ordinis, cætera, sunt solennitatis.

5 ¶ Hoc officium † implemus, dum malè uiuentes in ecclesia, corrigimus, & aliquẽ bonis moribus instruimus, ¶ Christus hoc officium impleuit, quando

Luc. 4 in medio seniorum librum Esaiæ prophe-

Esa. 41 tæ aperiens, legit distinctè ad intelligendum, dicens: Spiritus domini super me, eo q; unxit me &c. extra de sac.unc.c.vno.

SVMMA.

1 *Exorcista, qui dicatur.*
2 *Exorcistæ officium. & nu. 6.*
3 *Salomon exorcismi modos inuenit.*
4 *Exorcistæ qualis sit institutio.*
5 *Energumini qui, & unde dicti.*

De Exorcista. Cap. 6.

1 Ξορκιστὴς (secũdum Isid. 21.d.cleros) Græcè, Latinè, adiurãs siue increpans uocatur. Inuocat enim super † cathecuminos seu super eos qui habent spiritum immũdum nomen domini Iesu, adiurans per illud, ut egrediatur ab eis, de quo in vj.parte sub sabbato sancto dicetur. Decet igitur, ut mundum habeat spiritum, qui de-

2 bet immundis spiritibus imperare. † Ad eum itaque pertinet exorcismos memoriter retinere, manus super energumenos, & cathecuminos exorcizando imponere. 25. dist. perlectis. Et secũdum concilium Cartaginiensis, & de consec. dist. v. energumini. ipsis energuminis in domo Dei adsistẽtibus uictum quotidianum oportuno tempore ministrare. ¶ † Refert Iosephus re- 3
gem Salomonem modos ἐξορκισμῶν, id est, adiurationis adinuenisse, quibus immundi spiritus ab homine obsesso per Eleazarum exorcistam pellebantur, ita ut reuerti ulterius non auderent. Huic officio mãcipati, ἐξορκισταὶ uocati sunt, de quibus in euangelio legitur: Si ego in Beelzebut eijcio dæmonia, filij uestri exorcistæ, uidelicet in quo eijciunt? Et imitantur quæstores, qui erant apud gentiles. ¶ † Sanè, iuxta 4
decretum Tholetani concil. 23. dist. exorcistæ: Exorcista, cum ordinatur, accipiat de manu episcopi librum, in quo scripti sunt exorcismi, siue adiurationes, dicente sibi episcopo, Accipe & commenda memorię, & habeto potestatem imponendi manus super energuminum, siue baptizatum, siue cathecuminum. Libri ergo acceptio & uerba præmissa, sunt de substantia huius ordinis, cætera sunt solennitatis. ¶ Energumini 5
† sunt, qui à dæmonibus obsessi sunt, uel lunatici, siue morbum caducum patiẽtes, sic dicti ab ἔργομ, quod est labor, & μενοι, quod est defectus: & νῦς, quod est mens, quia secundum defectum mentis in defectu lunæ maximè patiuntur. * Cathecumini dicuntur in fidei articulis ante baptismum instructi. ¶ Hoc † officium im- 6
plemus dum per nostras orationes uitium diaboli de homine expellimus. Christus Mar. 16
hoc officium exercuit, quando de Maria Magdalena septem dæmonia eiecit. Luc. 7

ADNOTATIO.

* Patiuntur.] At rectius, iuxta natiuam ἐτυμολογίαν, ἐνεργούμενοι, id est, obsessi à dæmonibus. N. Doard.

SVMMA.

1 *Acolyti, qui, & unde initium duxerint.*
2 *Acolytorum officium. & nu. 5.*
3 *Acolyti, imitantur carminum scriptores, uel emunctores.*
4 *Acolytorum institutio.*

De

De Acolyto. Cap. 7.

1

Κώλυθοι † Græcè, Latinè ceroferarij, uel accensores luminum nũcupantur. Hi ab Aarõ, & filijs eius ministerij sui sumpserunt exẽplũ. Iuxta illud Exod. Præcipè filijs Aaron, ut offerant oleum de arboribus oliuarum, purissimum, piloq; contusum: ut ardeat lucerna semper in tabernaculo testimonij, & collocabunt eã Aaron & filij eius, ut usque mane luceat coram domino. Quod ergo tunc sacerdotes agebant, hoc nunc acolyti faciunt in ministerio lucernarum, quoniam præparant luminaria in sacrario. Multa quippe non solum in nouo, uerum etiam in ueteri testamento legi Mosaicę superaddita legimus & mutata, extra de consanguinitate & affinitate non debet. Vnde Dauid in libr. Paralipomenon dixisse perhibetur, non erit officium Leuitarum, ut portent ultra tabernaculum, & omnia uasa eius ad ministrandum. ¶ Acolyti autem, secundũ † Isidorum. 81. dist. cleros. 23. dist. acolytus cereos ferunt accensos, dum legitur euangelium, aut offertur sacrificium, non ut tenebras aeris, sed cordis illuminent, cum sol forte eodem tempore rutilet, & ut proximis opera lucis ostendant, atq; ad signum lætitiæ demonstrandum, ut sub typo luminis corporalis, illa lux ostendatur, de qua in euangelio legitur: Erat lux uera, quæ illuminat omnem hominem uenientem in hunc mundum. Ipsi etiam præparant pro eucharistia suggesta, id est, uinum & aquã seu uasa in quibus ponitur aqua & uinum 25. dist. perlectis. ¶ Acolyti † imitantur carminum scriptores, qui erant apud gentiles seu uerius emunctores, siue luminum extinctores, qui lucernas emungebant, & luminaria concinabant: ut Nadab & Abiu. ¶ † Sanè iuxta decretum concilij Tholetani. 21. dist. acolytus. acolytus dum ordinatur ab episcopo, quidem doceatur, qualiter in officio suo agere debet, sed ab archidiacono accipiat ceroferarium, id est, candelabrum cum cereo, ut sciat se ad accendenda ecclesiæ luminaria, id est cereos, dum euangelium legitur mancipari, accipiat & urceolum uacuum ad suggerẽdum, id est, ad ministrandum uinum in eucharistiam, id est, in calicem, in quo est eucharistia sanguis Christi. Præmissa igitur uerba, & utensilia sunt huiusmodi ordinis substantialia, cætera, sunt de solennitate. ¶ † Hoc officium implemus, dum ignẽ uer bi cœlestis, quo fratres ad cognoscendum Deum illuminentur & inflammentur, prædicando ministramus, ut dum lucem boni operis alijs ministramus. Dominus autem hoc officium se habere testatur, cum dicit, Ego sum lux mundi, qui sequitur me, non ambulat in tenebris, sed habebit lumen uitæ.

Exo. 27

Paral. 23

Ioã. 1.

Ioã. 8.

SVMMA.

1 *Subdiaconatus ordo, sacer est.*
2 *Subdiaconorum ordo.*
3 *Subdiaconi institutio, qualiter fiat.*
4 *Subdiaconus, cur in missa Lectiones legat: præter eius ferè officium.*
5 *Subdiaconus, quo amictu utatur.*
6 *Imperatorem debere esse subdiaconum.*

De Subdiacono. Cap. 8.

Præmissimus de nõ sacris & minoribus ordinibus. Nunc de sacris & maioribus, qui antonomaticè sacri dicuntur, subijciamus, & primò de subdiacono. ¶ † Ordo enim subdiaconatus sacer hodie secundum Innocẽtium tertium reputatur extra de ætatis & qualitatis ordinibus & à multis. Siquidem subdiaconi, nathineorum uices in ecclesia repræsentant. De quibus in Esdra legitur, q; Dauid dederat nathineos ad ministeria Leuitarum. Vnde Græcè, ὑποδιάκονοι dicuntur, quia officijs, & præceptis Leuitarum subiacent, & eis ministrãt: ex quorum ordine fuit ille Nathanael, quem Dominus in euangelio commendauit dicens: Ecce uerè Israelita in quo dolus non est. Nathinei autem. Hebraicè, dicuntur Latinè in humilitate domino seruientes, uel Deo oblati. ¶ † Subdiaconi debent secundum Isidorum. 25. dist. perlectis. oblationes in templo domini, à fidelibus susceipere, & leuitis superponendas alta-

1

1. Esd. 8

Ioã. 1

2

altaribus deferre, calicem & patenam ad altare Christi deferre, leuitis tradere, eisque ministrare, urceolum quoque cum uino & aqua, manile, & manutergium tenere, episcopo, presbytero, & leuitis pro lauandis ante altare manibus, aquam præbere, corporalia, & substratoria lauare, de quibus rectè placuit patribus. 31. distinct. lex & c. omnino. ut qui mystica sacramenta contrectant, legem continentiæ debeãt obseruare, sicut scriptum est in propheta. Mundamini, qui fertis uasa domini. Tenét autem locum duumuirorum, qui erant apud gentiles. ¶ Sanè iuxta † decretum concilij Tholetani. 23. distinct. subdiaconus. Subdiaconus cum ordinatur, quia manus impositionem consecratoriam nõ accipit, patenam de manu episcopi uacuam, & calicem uacuum accipiat, dicente sibi episcopo: Vide cuius ministerium tibi traditur. De manu uero archidiaconi pro eo, q̃ in eius adiutorium cõsecratur, accipiat urceum, s. cum uino & aqua, manile, i. bacile, & manutergium. Præmissa igitur uerba & utensilia, sunt huiusmodi sacramenti substantialia, cætera sunt de solennitate.

¶† Quæritur autem, quare subdiaconus legit lectiones ad missam, cum non reperiatur hoc sibi cõpetere, uel ex nomine, uel ministerio sibi concesso? Respondeo, in primitiua ecclesia diaconus non legebat euangelium, quia hoc statutum non erat. Postquam uerò illud statutum fuit, præceptum est etiam, ut subdiaconus, qui diacono subest, epistolam siue lectionem legat.

Subdiaconus † autem utitur amictu albo & balteo sicut & ostiarius: lector, exorcista, & acolytus, & in super tunica, & sudario, tunicam strictam portat, ut se iustitia, quasi lorica induat, sudario, ut sordes à uultus extergat, de quo in parte sequenti subtitu. de tunica & manipulo dicetur. Hoc officio congruè & dignè utitur, qui tantæ munditiæ est, quòd ipsius exemplo & consilio cæteri à sordibus criminum lauẽtur. Christus hoc officium exercuit, quando in cana Galilææ de aqua uinum fecit, & quãdo cœna facta mittens aquam in peluim, pedes discipulorum lauit. Canon † Adriani Papæ. lxiij. distinct. Valentinianus. in fine, uidetur innuere, quòd Imperator debet ordinem subdiaconatus habere, ubi dicitur: Adiutor & defensor tuus; ut meũ ordinem decet, semper existam, sed non est ita, gerit tamen illud officium, quoniam in die ordinationis suæ, receptus primo in canonicum, à canonicis sancti Petri, ministrat domino Papæ in missa in officio subdiaconatus parando calicem, & huiusmodi faciendo. Quidã etiam dicunt, ut not. ff. de rerum diui. l. sancta. quòd fit presbyter: iuxta illud: Cuius merito quis nos sacerdotes appellat. Imperator etiã pontifex dictus est, prout in tractatu de episcopo dicetur.

Ef. 52

Ioã. 2

Io. 13

SVMMA.

1 *Diaconi, qui, & unde dicantur.*
2 *Diaconi, Leuitarum subsunt imperio. Et eorum officium, fuse.*
3 *Diaconus, quibus diebus dalmaticam portet.*
4 *Diaconorum officium, inter ieiunia.*
5 *Diaconus, cingitur planeta.*
6 *Diaconi duplex officiũ. & nu. 10. 11. 12. 13.*
7 *Diaconus, induens casulam, quid notet.*
8 *Diaconus casulam induens ieiuniorum tempore, gladium uibrat contra hostem.*
9 *Diaconatus ordo, unde initium duxerit.*
14 *Diaconus, qualiter instituatur.*
15 *Episcopi manus impositio, super ordinandis, quid significet.*
16 *Manus episcopi cur extendantur, in benedictionibus.*
17 *Sacramentorum dispensatio, quomodo Deo, & quomodo ministris competat.*
18 *Diaconus, qua significatione dalmatica utatur.*
19 *Diaconorum institutio, quibus constet.*

De Diacono. Cap. 9.

Δ Ιαχονοὶ, † Græcè dicuntur, Hebraicè leuitæ: Latinè uerò, ministri siue assumpti, siue offerentes, secũdum Isidorum. 31. d. lex 21. di. cleros. Diaconorũ quidam ordo in libr. numerorum à tribu Leui filij Iacob, sumpsisse legitur exordium, & inde Leuitæ, id est, adsumpti uocabantur, quoniam adsumpti † sunt ad auxilium sacerdotum ut Eleazar & Ithamar. Dominus enim ad Mosen locutus est, dicens:

1

Nu. 3

2

Nu. 3

dicens: Applica tribum Leui & fac eã ſtare in conſpectu Aaron ſacerdotis & miniſtrent ei,ut excubent, & obſeruent, quicquid ad cultum pertinet multitudinis, coram tabernaculo teſtimonij,& cuſtodiant uaſa tabernaculi, ſeruiéres in miniſterio. Sicut enim in ſacerdote conſecratio,ita in diacono miniſterij diſpẽſatio habetur, ut
Nu. 4 iam dicetur. A quinquageſimo autem anno iuſti ſunt Leuitæ uaſa cuſtodire, & à 25. annis & ſupra iuſſi ſunt in tabernaculo deſeruire, tanquam ætatis ad onera portã da robuſtæ,qui poſſent arcam fœderis, mẽſam propoſitionis,& uaſa tabernaculi deportare. Quod & in nouo teſtamento recolitur, cum diaconibus ſupra ſiniſtrũ humerum ſtola imponitur,& in diebus ieiuniorum ſuper eundem humerum caſula complicatur,quia quicquid laboris in hac uita ſufferimus, tanquam in ſiniſtra portamus, donec à ſiniſtra tranſeamus in dextràm, in qua requiem habeamus. Hinc etiam diaconi Cardinales mẽſam Laterane nſis altaris humeris ſuis in die cœnæ ad ſacrarium deportant, & in ſabbato ſancto ad altare deportant. Ipſi quoque ſemper ſummum pontificem uelut arcam fœderis
3 deportant. ¶Non † ergo diaconus dalmaticam, nec ſubdiaconus tunicellam in diebus ieiuniorum, in officio miſſæ portant propter rationem in iij. parte ſub titu. de diacono,& vj.parte ſub tit. de ſeptuageſima ſcriptam, ſed caſulas ſeu planetas ſuper humerum ſiniſtrum complicatas geſtant,nõ replicatas à dextris, & à ſiniſtris, ſicut facit ſacerdos ſed ab anteriori parte, ſuper brachia eleuatas. Subdiaconus tamen epiſtolam lecturus, illã deponit,qua lecta,eam reſumit, & diaconus euangeliũ lecturus,illam exuit, & eam decenter plicatam ſuper ſiniſtrum humerum imponit, & ſub brachio dextro ligat,ita q; ab humero ſiniſtro ad latus dextrum ad modũ ſtolæ deſcendat, ſicq; circuncinctus eam tenet,donec dicatur illa ultima oratio, poſt communionem, tunc enim illam induit, ſicut prius.Miſſa uero finita tam ſubdiaconus,quam diaconus illam deponit. ¶Sanè
4 hæc † diuino plena ſunt myſterio. Planetas uero replicatas his tẽporibus portant. Primò, propter iam ſupra poſitam rationem.Secundò,eas portant ad oſtendendũ, quòd ipſi ad tantam perfectionem in illis tenentur,ad quantam ſacerdos in alijs diebus,ad notandum,quod ex charitate, quæ per planetam ſignificatur, miniſtrant, & nõ ex timore, prout in ueteri lege fiebat, quæ erat lex timoris, & non amoris, ſicut noua,præſertim tempore ieiuniorũ, quod ſine charitate factum,meritorium non eſt. Ferunt autem illas ab anteriori parte eleuatas,ut liberius ualeant miniſtrare,& ad oſtendendum,quòd ipſi iuxta Apoſtolum,
Phi.3 Quæ retro ſunt obliuiſcentes, ad anterio ra feruntur.Portant etiam illas ſuper brachia eleuatas,ad ſignificandum, quòd opere debent charitatem oſtendere. quam gerunt in mente,per manus enim & brachia charitas congruè deſignatur. Non autem replicatas à dextris,& à ſiniſtris,prout facit ſacerdos,ad inſinuandum ſimilitudinẽ poteſtatis,& officiorum ſuorum. Subdiaconus tamen,epiſtolam lecturus,tanquam officio ſuo functurus,illam deponit. Ipſe nanque ex officio ſuo ueterem legem repræſentat. Vnde & epiſtolæ quandoq; de ueteri lege ſumuntur.ſub qua non ex amore,ut præmiſſum eſt,ſed ex timore ſeruiebatur. Quia ergo illud durauit,quandiu lex durauit, ideo ad hoc figurandum,donec epiſtola finiatur,non tenet planetam, quę amorem deſignat.Diaconus uero euãgelium legens eam non deponit,ſed iuxta modum ſtolæ ſuo officio competentis, illã ſibi coaptat, quia eius officium eſt,doctrinam euangelicam, quæ eſt lex amoris,prædicare, & hoc ex amore qui facit iugum domini ſuaue quod iugum, ex quo omnia mundana præmuntur,per ſtolam ſuper ſiniſtrum humerum ſignificatur. ¶Cingitur autem planeta, id eſt † charitate ab hume
5 ro ſiniſtro in latus dextrũ,ut ſit ei ſuaue iugum domini, in proſperis, & in aduerſis, quæ per lęuam & dextram deſignatur,tanquam armatus in humeris contra aduerſa,& ſuccinctus in altari contra mũdi ſuauia ſeu proſpera. ¶Rurſus † diaconus duplex gerit officium,ſcilicet,prędicandi populo,unde lecturus euangeliũ, dicit populo:Dñs uobiſcũ: Et miniſtrandi ſacerdoti. Nempè propter prædicandi officium,caſulã ſuper humerũ portat, quia prædicator in præſenti uita opera populi portare debet, quod à legali ſacerdote tractum eſt:
6

qui

qui dum sacrificabat summitates balthei, super humerum reflectebat. Pro eo uero, q̃ sacerdoti ministrat, & quia propter instantes necessitates ire atq; redire habet, dexteram habere debet expeditam, & liberam. Vnde in Tholetano consilio. 25.d. unum. ita legitur unum orarium oportet leuitam gestare in sinistro humero, propter quod orat. id est, pro eo, quod prædicat. Præterea subdiaconus & diaconus lecturi deponunt casulas. quasi profitentes non esse uestem propriam, sed ob reuerentiam temporis recipere commodatam.

¶ Denique circa finem missæ diaconus planetam induit, ad notandum, quòd non sufficit opus ex charitate inchoare, nisi & in
7 charitate perficiatur. ¶† Tertiò, etiam dici potest, q̃ diaconus casulam induens, inducit, se esse prædicatorem, qui in dilectione ferueat, & uitæ contemplatiuæ inhiet: dum uero se illa præcingit, & humero duplicatam imponit, opus prædicationis, orationis, & lectionis intromittit, & proximo in necessitatibus subuenit, quam reflectit in dextram, cum omnia refert ad summũ bonum. Et sic dum casulam induit Mariã, dum præcingit repræsentat in ministerio
8 Martham. ¶ Quarto, dum diaconus † ieiuniorum, tempore casulam super humerũ replicat, quasi gladium contra hostem uibrat, ut dicetur in proœmio tertiæ partis.

¶ † In nouo uero testamento ordo iste ab
9 Apostolis sumpsit initium, qui septem uiros boni testimonij plenos spiritu sancto diaconos elegerunt ut iam dicetur. Vnde & sancti patres decreuerunt. 93. di. diaconi. & c. seq. ut in matrice ecclesia septem diaconi, circa altare pontifici in celebratione missæ adsistant. Hi in Apocalypsi, di
Act.6 cuntur septem angeli, tuba canentes, quia
Apoc. illorum est alta mysteria de superna inspi
10. ratione fori resonare. Hi sunt septem can
Apoc. delabra aurea, qui Christi lucem euange-
1 lij alijs ostendere debent. Hi dicuntur se-
Apoc. ptem tonitrua, quia terribiliter commina
10 ri debent, quòd omnis arbor, qui non facit fructum bonum, &c. extra de deci. quanuis. in fi. 93. di. diaconi. & c. seq. Hi præconis more, ecclesiam admonent ad orãdum
10 & genua flectendum. ¶† Ad eos quidem pertinet adsistere sacerdotibus, & ministrare in omnibus, quæ agũtur in sacramẽtis Christi in baptismo, scilicet chrismate, in patena, & in calice, oblationes, ideſt, hostias inferre, & disponere in altari, componere etiam, id est ornare mensam domini in altari atque uestire, crucem ferre, puta in processionibus, & prædicare, id est, legere euangelium, & Apostolum, id est, epistolam, pura subdiacono deficiente. 25. di. perlectis, extra de deci. quanuis, in fi. Nam sicut lectoribus uetus testamẽtum, ita diaconis nouum prædicare, id est, legere, præceptum est. Sicut enim dominus donec Euangelium prædicauit, minister fuit, iuxta illud: Non ueni ministrari, sed ministrare, ita nulli magis conuenit Euangelium legere, quàm diacono, qui minister interpretatur. ¶ Vnde cum ordinatur, ideo stolam per quam Christi iugum significatur, accipit, quia euangelium in quo de ipso iugo cõtinetur, lecturus est. ¶ Ad ipsum
11 † quoque pertinet officium precum, id est, dicere litanias, & recitatio nominum eorum, qui ordinandi, uel etiam baptizandi sunt. Ipse præmonet aures adhibere ad Deum, cum dicit: Humiliate capita uestra Deo, uel humiliate uos ad benedictionẽ. Ipse hortatur clamare, dicẽdo: *κυριε ελεήσομ*, in rogationibus, ipse donat pacem scilicet subdiacono, uel saltem cum dicit: Dominus uobiscum, & annuntiat festiuitates. ¶ Hæc siquidem & alia plura ad eius pertinent officium, quæ in canonibus Hie.
12 23. dist. diaconi. & c. legimus plenius continentur. ¶ Debent † etiam, tanquam oculi episcopi, cuncta circumlustrare, & episcopo referre 22. di. diaconi ecclesiæ. & c. seq. usque ad §. compagis. non tamen debẽt baptizare, nec Dominicum corpus dispensare, nisi in necessitate, scilicet episcopo uel presbytero absentibus, & iubentibus, nec possunt calicem benedicere. Non
13 † debent etiam inter sacerdotes uel corã eis, uel supra ipsos, nisi eorum iussu sedere, possunt tamen in conuentu presbyterorum rogati prædicare. ¶ Diaconi, tenent loca quaternionũ, qui apud gentiles errant.
14 ¶ Sanè † sicut in canone. 23. distin. diaconus. legitur. diaconus cum ordinatur, solus episcopus, qui eum benedicit, manus suas super caput illius imponit, quia non ad sacerdotium, sed ad ministerium, id est ad diaconatum consecratur, id est, ordinatur.

In

In actibus tamen Apostolorum ita legitur: Hos statuerunt ante conspectum Apostolorum, & orantes imposuerunt manus super eos. In quo ostenditur, nō solum episcopum, verumetiam præsbyteros tunc adstantes debere manum super diaconum, dum ordinatur imponere. Nunquid enim plus potest præcari solus episcopus, quàm plures Apostoli? Imponentes enim manus, non dant sanctum Spiritum: sed orāt ut super eos veniat. Cum igitur vsus omniū bonorū nō sit in uno sed i pluribus: meritò plures manus imponūt, ut vnusquisq; Dominum deprecetur, vt partem de spiritu suo tribuat ordinādo ad instar Mosi: de cuius spiritu, Dominus dedit septuaginta
15 viris. ¶ Ideò † aut sit manus impositio super ordinandos, quia per manum, opera: per digitos, spiritus Sāncti dona: per caput verò mētem intelligimus. Rectè ergo manus imponitur, quia donis spiritus Sancti in mente imbuti ad opera Christi mittuntur. De manus impositione sub tit. de episcopo dicetur. Sed cùm diacono manus imponatur: extrà de sac. non ite. c. fi. quæritur quare quando postea fit presbyter, ei manus imponitur iteratio? Respondeo, quia per consecrationem transit de opere ad opus, id est, de ministerio ad Dei immolationem, quod sicut nec illud, nisi gratia Dei adiuti, agere non valemus. Suspensio verò manuum fit, dum oratio super caput
16 effunditur ordinandi: extrà de sac. non ite. c. fin. ¶ Et nota † quoniam tunc & super confirmatos in frontibus, & cum sal, & aqua, pallę altaris, vestes sacerdotales & huiusmodi benedicuntur, ideò hæc manū suspensio fit, quia virtus quædam manibus consecratis ineſt, quæ quasi susciatur, dū benedictio cum huiusmodi manum suspen
Tit. sione super res effunditur benedicendas. Vnde Apostolus monens discipulum Thimotheum, inquit, Moneo te, ut resuscites gratiam Dei, quæ est in te per appositionē manuum mearum. Vt sicut corde per effectum. sic corpore per suspensionem manuum, deuotio excitetur. Non enim solum in rebus animatis, verumetiam in rebus inanimatis virtus consistit. Vnde nonnulli asserunt, quòd uirtute templi, si quis illud ex deuotione ingreditur, venialia in eo delentur. Rursus suspensio huiusmodi in prolatione exorcismorum, potissimè fit quasi sacerdos ipso corporis actu, fugando diabolo virtute consecrationis manuum commīnetur. ¶ Tertiò, potest † dici, quòd 17
dispensatio sacramentorum soli Deo principaliter, ministris verò ecclesiæ ministerialiter cōpetit, ipsi enim nihil ad se, sed à principali habent agente. Quia ergo in sacramentorum dispensatione vestium, vel aquæ & huiusmodi benedictione, seu consecratione, aliqua spiritualis sanctificatio confertur, quam ministri de suis meritis non confisis, debent ab ipso Deo, corde & opere postulare: congruum est, hæc per eleuationem seu suspensionem manuum, per quas opera intelliguntur, ex primi. Vn Tit. de in tre. Leuemus corda nostra cum manibus. 3. ¶ † Diaconus dalmatica vtitur, ut di 18
scat occultam rationem sublimum indagare. Vnde in quibusdā Ecclesijs ea, nō nisi in festis vtitur, quia discipuli sublimia nō intellexerunt, nisi postquam Dominus est glorificatus. Et vtitur ea sine alba, tempore oblationis & lotionis tantum: sicut statuit Zozimus Papa. xciij. dist. diaconus sedeat. ¶ Adhæc diacono † cum ordinatur, 19
traditur sub certis verbis, stola, & codex euangelij quæ res & verba sunt huius sacramenti substantia: cætera sunt de solennitate. Ideò autem stolam accipit, quia euangelium, quòd per Christi iugum figuratur, lecturus est. Hoc officio vtitur, qui corpus & sanguinem Christi discretè dispensat: & qui ad orandum & vigilandum sui exemplo alios hortat. ¶ Christus vero Matt. 26.
hoc officium exercuit quando post cœnam sacramentum corporis & sanguinis sui prorijs manibus discipulis dispensauit & iterum, quando Apostolos hortatus est ad orandum dicens: Vigilate & orate &c. & Matt. 4.
quando euangelium prædicauit.

SVMMA.

1 *Sacerdotalis ordo, vnde duxerit initium.*
2 *Melchisedech iustus, sacerdotis altissimi,*
3 *Dauid uiginti quatuor sacerdotes instituit.*
4 *Christus, sacerdotes instituit.*
5 *Presbyter, quis dicatur. & unde nu. 6. Et an sapientia, an ab etas dicatur.*
7 *Sacerdos, quis. & vnde dicturus. Et qui olim num. 9.*
8 *Capellæ initium vnde, & inde capellani.*
10 *Presbyteri institutio. quibus constet.*

Sacerdo-

11 *Sacerdotes, uicem Christi gerunt.*
12 *Sacerdotalis ordinis dignitas & eminentia.*
13 *Pontifex qua de causa, aut significatione deo sculetur sacerdotem iam inuestitum.*
14 *Præsbiteratus institutio.*

De Sacerdote. Cap. 10.

1 Acerdotalis ordinis institutio, à veteti lege † exordiũ sumpsit Dominus nanque legitur præcepisse Mosi: applicat (inquit) fratrem tuũ Aaron, ad te cum filijs suis, de medio filiorũ Israel, vt sacerdotio mihi fungatur. Vnxit ergo Moses Aaron in maiorem sacerdotem: filios vero illius, in minores. Vnde prophera inquit: Moses & Aaron in sacerdotibus eius id est, primi & summi inter sacerdotes fuerunt. Ipse tamen Moses prior fuit. quàm Aaron, ordine, & etiam maior administratione. xxij. dist. sacro in glo. Hinc est, quòd Moses illum instruebat, & tanquam minorem redarguebat, de pœn. dist. iij. inter hoc. sed quo ad cõsecrationem sacerdotalem pares fuerunt. Moses autem non offerebat hostias, sed solùm uota pro populo xxxvj. dist. si quis vult. lxxviij. dist. de creuit. Ante legem etiam sacerdotes fuisse leguntur. ¶ Vnde Melchisedech † iustus, sacerdos Dei altissimi legitur extitisse: cui decimas ex omnibus spolijs Abrahã tanquam sacerdoti persoluit. Erant autem multi minores sacerdotes, quos cananeos communiter appellabãt: & vnus erat summus sacerdos, quem vocabant specialiter Azabarcum. ¶. Sed † & Dauid xxiiij. summos sacerdotes instituit. sexdecim de Eleazar, & octo de Ithamar: quibus tamen omnibus vnum præfecit, quẽ statuit principem sacerdotum, & singulis per sortem vicis suæ diuisit hebdomadas quarũ octaua peruenit Abiæ: de cuius genere Zacharias pater Ioann. Baptistæ descendit. ¶ † In nouo quoque testamento, Christus maiores & minores sacerdotes constituit, videlicet xij. Apostolos & septuaginta duos discipulos, per Apostolos electos, quos præmittebat binos in omnem ciuitatem & locum quo erat ipse venturus. xxj. dist. in nouo. Sicut enim Deus per Mosen summos Pontifices regendis populis in lege præfecit: & ad eorum societates & operis adiumentum sequentis ordinis viros & secundæ dignitatis elegit. Nam in Eleazaro & Ithamar filijs Aaron paternæ transfunditur plenitudinis abundantia: ut ad hostias salutares & frequentioris officij sacramenta, ministerium sufficeret sacerdotum. Et sicut in Eremo per lxx. virorum prudentium mentes Mosi spiritum propagauit, quibus ille vsus in populo innumerabiles multitudines facilè gubernaret, sic & Christus Apostolis suis discipulos addidit quibus illi totum orbem sanctis prædicationibus repleuerunt, sicut hæc & alia, in pontificali subordinatione sacerdotis habetur. Apostolorum itaque vices, maiores obtinent sacerdotes, id est, episcopi, qui dicũtur summi. j. q. vij. accusatio. de cõsec. dist. v. manus &c. de his. discipulorum uerò minores, id est, præsbyteri. Petrum autem quasi in summum sacerdotem elegit, ei præ omnibus, claues regni cœlorum tradens, & ipsum præ cæteris ponens caput & fidei fundamentum, inquiens: Tu es Petrus & super hãc petram ædificabo ecclesiam meam. xxj. di. in nouo. iuxta illud prophetæ: Pro patribus tuis, nati sunt tibi filij &c. lxviij. dist. quorum. Apostoli uero episcopos, præsbyteros, & leuitas ordinauerunt, sicut in procemio huius partis dictum est. Sacerdotes ergo sunt' successores lxx. virorum, quibus Dominus Mosi spiritum propagauit & lxx. discipulorum, sicut episcopi sunt vicarij Mosi & Apostolorũ. ¶ † Cæterum secundum Idorum. xxj. dist. cleros. πρεσβύτερος Græcè, Latinè senior interpretatur, non modò pro ætate, vel decrepita senectute, sed propter honorem & dignitatem quam acceperunt. Senectus enim venerabilis est: & cani sunt sensus hominis: extrà de transla. quanto. ij. q. vj. anterior. Vnde & Dominus inquit ad Mosem congrega mihi lxx. viros de senioribus Israel quos tu nosti q, senes sint populi, & magistri. Præsbyter ergo secundum Hier. xciiij. dist. legimus. ad fi. nomen est ætatis: episcopus vero dignitatis. Porrò sicut in libro numerorũ legitur: Mosi ꝑcipitur, ut eligat præsbyteros, id est seniores. lxxxviij. dist. porrò. vnde in prouer. dicitur: Gloria

Exod. 40. *Psal.* 98. *Gen.* 4. *Luc.* 1. *Marci.* 3. *Luc.* 10. *Leuiti* 8. *Num.* 2. *Matt.* 16. *Psal.* 44. *Num.* 1. *Sap.* 4. *Pron.* 2.

Dani. 13. senum, est canicies. Hæc vero canicies, sapientiam designat, de qua scriptum est, canicies hominum, prudentia est. Cumque non gentis, & eo amplius annis ab Adam, vsque ad Abraham vixisse homines legamus, nullus alius primus appellatus est πρεσβυτερος, id est, senior, nisi Abraham, quæ multo paucioribus annis vixisse conuincitur. Nō ergo propter decrepitam ętatem: sed propter sapiētiam præsbyteri nominantur. Hinc est, quòd illi duo iudices, qui falso iudicauerunt Susanam præsbyteri uocati sunt: qui autem præsbyteri nunc nuncupantur olim principes populi, vt Chore, Datham, & Abiron, uel magistratus, aut magistri templi, vt Nicodemus, 6 Gamaliel dicebantur. ¶ Dicitur † autem præsbyter, quasi alijs viuendi præbēs iter, vel præbens beatum iter. videlicet populo de exilio mundi ad patriam paradisi. De præsbytero etiam sub ti. de episcopo 7 dicetur. ¶ † Sacerdos uero, antistes dictus est, quia ante stat, & supra se nullum in ecclesia habet. xxj. dist. cleros. Dicitur quoque sacerdos à sacrificando, quia consecrat & sanctificat. Vnde etiā dicitur sacerdos, quasi sacra dans vel facer dux, ut ait Beda & Gre. in pastorali. lib. ij. xviij. c. Sacerdos etiam, dicitur iustitiæ cultor: Iuxta illud. Cuius meritò quis nos sacerdotes 8 appellat. ff. de iust. & iu. l. j. ¶ † In plerisque locis sacerdotes, capellani vocantur. Nam antiquitus reges Frāciæ ad bella procedentes, capam beati Martini secum portabant, quę sub quodam tentorio seruabatur, quòd ab ipsa capa dictum est capella. & clerici in quorum custodia ipsa capella erat, inde capellani dicebantur, & consequenter ab illis ad cunctos sacerdotes nomen illud in quibusdā regionibus est trāslatum. Sunt ēt qui dicunt, q̄ antiquitus in expeditionibus intētorio fiebāt domūculæ de pellibus caprarū supertectæ, in quibus 9 Missæ celebrabātur, & inde capellę nomē tractum est. Sacerdotes † uerò Gentilium, flamines dicebantur. sicut in proœmio huius partis dictum est. Præsbyteri uices gerunt Aedilium, qui apud gentiles fuisse 10 noscuntur. ¶ † Sanè secundum canonicā traditionem præsbyter cū ordinatur, episcopo eum benedicente. & manum benedictoriam supra caput eius tenēte, & omnes præsbyteri, qui præsentes sunt manus suas iuxta manus episcopi teneant, supra caput illius, spiritum sanctum inuocantes, quæ manus impositio operum sancti Spiritus exercitationem significat. Nam per caput mens accipitur, per digitos, sancti Spritus dona per manus opera figuramus. Quare autem sit manus impositio, cum facta fuerit, cùm in diaconum ordinaretur dictum est sub ti. de diacono. Vnguntur etiam manus præsbyteri, oleo, in sui ordinatione, de qua in prima parte sub ti. de unc. dictū est. ¶ † Sacerdotes vicem gerunt Christi 11 dum pro peccatis obsecrant, & per pœnitentiam reconciliant peccatores Mediatores enim sunt inter Deum & homines, prout in seq. tit. plenius ostendetur. Hi stolam super utrunque humerum accipiunt, ut ex hoc se per arma iustitiæ esse munitos intelligant: prout in sex. parte sub tit. de stola dicetur: accipiunt quoque de manu Pontificis calicem cum vino, & patenam cum hostia quatenus his instrumentis potestatem se accepisse cognoscant, placabiles hostias, & corpus, & sanguinem Christi offerendi. Vnde episcopus hæc tribuens dicit: accipite potestatem offerre sacrificium Deo, missamque celebrandi, tam pro viuis, quam pro defunctis in nomine Domini ¶ † Hoc ordine nullus in ecclesia celsior est. episcopis tamen quædam super 12 addita est potestas, sicut in proximo tit. dicetur, & in huius partis proœmio tactū est ne si eadem potestas passim penes omnes sit, obedientia soluatur, & scandalum generetur. lxxxix. distin. ad hæc ¶ † Non au- 13 tem vacat à mysterio, quod ordinator ordinatum in sacerdotem communicans osculatur: diaconus uerò uel subdiaconus ordinati communicantes osculantur manū ordinatoris, Ratio diuersitatis est primò, ut per hoc ordinum notetur distinctio prout in iiij. parte sub tit. de communicatione sacramenti dicetur. ¶ Secundò, quia Pontifex osculando sacerdotem denotat quòd ille æqualitatē ad ordinis recipitur: quantum ad sacramentum eucharistiæ cōsecrādū, quod est sacramētum amoris, qui per osculum significatur. Diaconus verò & subdiaconus, non recipiuntur ad talem æqualitatem, sed ad imitationem bonæ operationis, quæ ex charitate procedit,

quod

quod secundum Gregor. per manus oscu-
14 lum designatur.¶ † Sanè ei qui in presby terum ordinatur, traduntur sub certis ver bis stola & casula, calix cum patena, & e- tiam inūgitur. quæ res & verba sunt de hu iusmodi sacramenti substantia. Cætera ve rò procedētia & sequentia, de solennitate sunt.¶ Porrò sicut ait beatus Augu. xxviij. dist. de ipsis. sacerdotes scire debent librū sacramentorum siue missale: lectionarium antiphonarium, baptisterium, computum canones pœnitentiales, psalterium, homi lias, per circulum anni diebus Dominicis & festiuis aptas: è quibus omnibus si vnum defuerit, sacerdotis nomen uix in eo con-
Oseo. 4. stabit. Magnus etiam Dionysius ea. dist. omnes, inquit. Substantia summi sacerdo- tis sunt, eloquia diuinitus tradita, id est ve ra disciplina, seu scientia diuinarum scri- pturarum. Et Propheta. Quia tu scientiam repulisti, & ego te repellā, ne sacerdotio mihi fungaris. Non debet enim discere, qui ex officio alios debent docere. xxxvij. dist. ecce. j. c. vij. conuenientibus.¶ De præ missis verò libris & homelijs, in procemio vj. partis dicetur. Item, qui sint canones pę nitentiales & utrum sacerdos pœniten- tias in illis diffinitas, valeat moderari, & quæ sacerdotes scire oportet, diximus in aureo repertorio nostro, sub tit. de pœ. & re. De computo, in finali parte dicemus.
Matt. 26. Rom. 8. Hoc officium Christus exercuit quando post cœnam panem & vinum in corpus & sanguinem sub diuina virtute conuertit di cens, Apost. Accipite & comedite, hoc est corpus meum &c. Excellentius quoque hoc officio vsus est, cum pro peccatis hu- mani generis se ipsum in ara Crucis obtu lit patri, idem episcopus, sacerdos, & ho- stia, & adhuc gloriosius implet, dum sedēs ad dexteram patris, interpellat pro nobis.

SVMMA.

1 *Episcopus, quis: & vnde dictus.*
2 *Episcopi sedes in ecclesia. Et eius significatio.*
3 *Episcoporum varia nomina. & nu. 4.*
6 *Episcopus, qua die, & hora consecratur. & nu. 12. Et qua solennitate id fiat. nu. 7. 11.*
8 *Episcopi consecrandi capiti cur liber imponatur.*
9 *Episcopi consecrationi cur tres episcopi debeant interesse.*
10 *Manus impositio super ordinandis & consecrandis, vnde duxerit initium.*
13 *Episcopi & presbyteri, quid differant.*
14 *Sacerdotes mediatores inter Deū & hominē.*
15 *Episcopus & sacerdos, an intelligantur nomine presbiteri.*
16 *Episcopus & presbiter, antiquitus ijdē erāt.*

De Episcopo. Cap. 11.

ROpter ea, quæ speciali ter † officio Episcopa 1
li incumbunt, episcopa tus inter ordines in sa- cris canonibus connu- merantur xxj. dist. cle- ros. in princ. extrà de purg. cano. quo. & de conse. eccl. vel alta. c. pe. episcopi autem nomen plus sonat o- neris, quam honoris. Nam ἐπίσκοπος Græ- cè, superintendens interpretatur Latinè, speculatoris officium gerens xxj. dist. cle- ros. Nā præpositus in ecclesia speculator dictus est. Iuxta quod Dominus inquit pro phetæ: Filij hominis speculatorem dedi te domui Israel. ut plebi sibi commissæ non negligenter incumbat, sed vitam & mores eorum, & cuncta diligenter prospiciat.
¶ † Quia ergo episcopus speculator est, 2
ideò ex institutione Clementis primi, ca Psal. 10.
thedram siue locus eius in ecclesia altior est, ut superintēdat & populum custodiat, omnesque conspiciat, & illum cuncti, sicut vinitori altior locus est pro vinea custo- dienda. ob hoc inquit Apostolus, qui epi- scopatum desiderat, bonum opus deside- rat. viij. q. j. qui episcopatum. Non dixit ho norem, sed opus, quoniam episcopus non tā ut præsit, quàm vt prosit eligitur.¶ Rur sus falditorium episcopi, spiritualem iu- risdictionem annexam Pontificali desi- gnat: quoniam exercere diffiniendo non debet, nisi pro tribunali sedens: quod pro batur ex verbis Domini, dicentis in euan gelio: Super cathedram Mosi sederūt Scri bę & Pharisæi, quę dixerin, facite &c. xix: distinc. secundum iij. q. vij. §. fin. Per sca- bellum verò, temporalis potestas signi- ficatur, quæ subiecta debet esse spiritua- li: sicut probat Gelasius Papa, extrà de ma io. & obedien. solitæ xcvj. dist. duo. &c. seq.

& Inn.

& Inn.iij. in fua epiſtola decretali. Et à ſpirituali per diſciplinam correctionis conculcatur, quando à uero exorbitat per peccatum, extrà de iud. nouit. lxiij. di. Valentinianus. Vnde Pſal. Donec ponam inimicos
3 tuos, ſcabellum pedum tuorum. ¶ † Pontifex uerò princeps ſacerdotum eſt quaſi pons & via ſequentium factus xx. diſt. cleros, ipſe & ſummus ſacerdos, ipſe & Pontifex Maximus nuncupatur, ut præmiſſum eſt. Ipſe nanque efficit ſacerdotes atq; Leuitas, ipſe officia & eccleſiaſticos ordines diſtribuit, & diſponit, & præordinator eſt in cunctis. ipſe quod vnuſquiſq; facere debeat, oſtendit. Antea autem Pontifices & Reges erant, prout tactũ eſt in prima parte ſub titu. de conſec. Maiorum enim hæc erat conſuetudo, ut Rex & ſacerdos Pontifex eſſet. Vnde & Romani Imperatores Põ
4 tifices dicebantur. ¶ † Dicitur etiam præ
ſul, quoniam in concilio præſidet, extrà de
5 tempo. ord. quod tranſlationem. ¶ † Dicitur etiam antiſtes, quia ante alios ſtans, præeminet populo, uel ab ἀντὶ, qđ eſt cõtra, quoniã hæreticis contradicit, vt paſtor lupis. Ordo epiſcopalis unde proceſſit, di-
6 ctum eſt in procemio huius partis. ¶ † Sanè cõſecratio epiſcopalis (in qua Spiritus ſanctus dignè ſumẽtibus adeſt) datur ſemper in die Dominica, & hora tertia fit. 75. diſt. c. j. quoniam ipſi epiſcopi uicem Apoſtolorum obtinent, quibus in die Pente. & hora tertia Spiritus ſanctus datus eſt. nõ tamen poteſt quis in epiſcopum conſecrari die illa, qua in presbyterũ ordinatur, ſed & iux
7 ta canonum ſtatuta. 78. di. ſi fortè. ¶ † Epiſcopus cùm ordinantur, comprouinciales epiſcopi conuenire debent cum metropolitano, & duo epiſcopi ponant, & teneant Euãgeliorum codicẽ ſuper caput & ceruicẽ eius, ſiue ſuper humeros, vno ſuper eum fundente benedictionem, reliqui uerò omnes epiſcopi, qui adſunt, manibus ſuis caput eius tangant. xxiij. di. epiſcopis. Siquidem † tenetur liber ſuper caput eius. Primo, ut Dominus firmet Euangeliũ in corde ipſius. Secundo, ut per hoc intelligat, cui labori & honori ſubijciatur, quia omne, quod hic eminet, ideſt omnis prælatus, plus mœroribus afficitur, quam honoribus gaudeat. xxij. diſt. verum. Tertio, ad notandũ, quòd pondus Euangelicæ prædicationis, eum circunquaq; ferre pigere non debet. Quarto, ad monendum illum, ut magis ſolito iugo ſubiaceat & obediat Euangelio. ¶ † Titum autem epiſcoporum ad 9
minus computato metropolitano præſentia requiritur ratione, & exemplo, Ratione, ne tantum beneficium uideatur furtiuè præſtitum, ut pro illo pariter preces ad Deum effundant. Et exemplo, quia & Iacobus frater Domini à Petro, Iacobo, & Ioanne Apoſtolis ordinatus eſt epiſcopus Ieroſolymitanus. lxvj. di. porrò. ¶ † Manus 10
uerò impoſitio ſumpſit exordiũ ab Iſaac; qui dũ Iacob benedixit, impoſuit ſibi manũ. Geneſ. xxvij. & Moſes Ioſue, cùm eum populo præfecit. Nume. xxvij. & Dominus Apoſtolis, cum eos princeps mundi conſtituit. Sed & ipſi Apoſtoli per manus impoſitionem Spiritum ſanctum dederunt. Act. xix. De manus impoſitione, dictum eſt 11
ſub ti. de diacono. ¶ † Cæterum, circa epiſcopi ordinationem ſciendum eſt, q; ipſe Sabbato hora ueſpertina examinatur de moribus, & ſtatu præteritę uitę, ubi ter benedictio petitur, ut ſancta Trinitas in ordinatione præeſſe monſtretur. Manè uerò ſequenti examinatur de futura conuerſatione, & fidei & primitię eccleſiæ inſtitutione, propter ſuſpectos in fide, moribus & conditione, & ungitur caput eius & manus, de quo dictum eſt in prima parte, ſub tit. cõſe. & c. Deinde unguntur manus eius, & datur ei mitra in capite, in ſignum q; benedictionem omnium gentium dedit illi, & teſtamentum ſuum cõfirmauit ſuper caput eius. ¶ Dantur etiam baculus & anulus de quibus in ſequenti parte dicetur. Singula autem, cum proprijs uerbis tradũtur & fiunt. Quæ uerba, & capitis & manuum vnctio, & pollicũ confirmatio baculi, & anuli atq; Euangelij traditio, ſunt eius ſubſtantia ſacramenti. Cætera, ſolennitatis ſunt. ¶ De Euangelio, & baculi traditione, & quare conſecratus equum album ſeu albis coopertum equitat, dictum eſt in prędicto titu. de conſe. ¶ † Conſecratur autem epi- 12
ſcopus inter epiſtolã & Euãgelium, extra de elect. q; ſicut nec poteſt die ſuæ cõſecrationis ordines celebrare, quia ipſe tũc non celebrat, ſed concelebrat principaliter celebranti. Papa tamen qui ante hymnum angelicũ conſecratur, hæc poſſet, quia ipſe

missarum solemnia perficit consecratus.

13 ¶ Differt autem † inter episcopos & sacerdotes, quia licet sex sint, quæ cõiter ad omnes pertinent sacerdotes, videlicet catheti-
zare, baptizare, prædicare, conficere, soluere ac ligare, tñ ad Pontificem nouẽ specialiter spectans. s. clericos ordinare, virgines benedicere, Pontifices consecrare, manus imponere, basilicas dedicare, degradãdos deponere, synodos celebrare, chrisma cõficere, vestes ac vasa sacrare. Sũt & alia quæ ad officium epale pertinent, puta in fronte chrismare: benedictionẽ solennem ante pacem dare, & similia. xxv. dist. perlectis. lxviij. dist. quanuis. Verumtamen & maiores & minores sacerdotes cõiter in quibusdam vicem gerunt summi Pontifices. i.
2. Cor. 5. Christi, dum videlicet pro peccatis obsecrat, & per pœnitentiã reconciliant peccatores. vnde Apost. Deus erat in Xpo, mundũ sibi reconcilians, & posuit in nobis verbum recõciliationis, obsecramus ergo pro
14. Xpo reconciliamini Deo. Mediatores † .ñ. sunt sacerdotes inter Deum & homines, dum & præcepta Dei populo deferunt pdicando, & vota Deo porrigũt supplicãdo. Quocirca tales debent existere, vt & Deo grati & hominibus sint accepti. Nã vt ait Alexander Papa. j. q. j. Xpi sacerdotes, quanto digniores fuerint, tanto facilius in necessitatibus populi, pro quibus clamant, exaudiuntur. Et sicut Apost. dicit: Mediator nõ
Gal. 3. est vnius, & discordes reconciliare non potest, qui simul vtriusq; societatis & amicitiæ vinculo non est concors. Si. n. is qui dissidet ad intercedẽdũ mittitur, irati animus deteriora prouocatur. 49. dist. §. j. Eps
15. † quoq; & sacerdos, noie presbyteri intelli
Tit. 1. guntur, sicut patet ex his, quæ ad Titum Apost. scripsit, qui eundem & epm & presbyterũ nominauit. Quòd autem idem sit eps & presbyter, multis modis comprobatur. Presbyteri, à filijs Aaron in veteri testamento sumpserunt exordium. Epi verò ab ipso Aaron. Qui verò vocabãtur sacerdotes, nunc presbyteri dicuntur, qui tunc principes sacerdotũ, nunc epi nominãtur. Hodie autem ideo diuersa sunt vocabula, vt eps non dicatur presbyter, vel econtrà, quoniam antiquitus qñ pietati studebant presbyteri, in omni loco ordinabantur, & apud Iudæos qui populo præerant presbyteri dicebantur, hoc nomen honoris accipientes. Vocabantur etiã epi ab illo opere quod implere videbantur, eo q; considerare habebant quæcunq; ad pietatis cultum fuerat constituta. † Hinc etiam Hiero. 16
sic ait. xcv. dist. olim. Olim idẽ presbyter, qui & eps, & ante quàm diaboli instinctu studia siue dissensiones in religione fierẽt, & diceretur in populi, ego sum Pauli, & ego sum Apollinis, & ego Cephę, cõi presbyterorum cõcilio Ecclesiæ gubernabantur. Postquam autem vnusquisq; eos, quos baptizauerat, suos esse putabat, non Christi, in toto orbe decretum est, vt vnus de presbyteris superponeretur. Episcopi verò nouerint se magis consuetudine, quàm dispensatione dominicæ veritatis, presbyteris esse maiores. Augustinus verò. ij. q. 7. quanquam. dicit, q; quanquam secundum vocabula, quæ vsus obtinuit, episcopus sit presbytero maior. Augustinus tamen minor Hieronymo est. Hoc officiũ Christus exercuit, quando manus super capita discipulorum leuans, eis benedixit dicens: Accipite Spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, &c.

ADNOTATIO.

* Dictus est.] Ἐπισκοπῶ ἐπισκοπέομαι: pro ἐπικέπτομαι, id est, considero, viso ægrotum, item, recenseo. Inde Ἐπίσκοποι dicti, quorum inspectio in præsidijs Christi, & summa cura. Ambrosius autem, de dignitate sacerdotali, cap. 6. episcopum dici putat, quasi super inspectorem, ideoque & in solio eum in ecclesia editiore residere, vt sicut ipse cunctos respicit, ita & cunctorum oculi ipsum respiciãt. Speculator item dictus, teste Augustin. lib. 1. de ciuit. Dei, cap. ix. quasi populorum, quibus præpositus est, obseruator, custos & præfectus, qui speculetur & prospiciat populorum subditorum mores & vitam: quod confirmat illud Ezechiel. 33. Ille quidem in suo peccato morietur, sanguinem autem eius de manu Speculatoris requiram. Qua etiã significatione vsurpauit idem verbum Cicero ad Atticum lib. 7. Vult enim Pompeius me esse, quem tota hæc Campania & Maritima ora habent ἐπίσκοπον: N. Doard.

LIBER TERTIVS.

SVMMA.

1 *Vestium sacrarum usus, non debet esse quotidianus.*
2 *Vestes sacræ, vnde duxerint initium.*
3 *Vestes episcopales.*
4 *Vestes Pontificis, quid signent.*
5 *Sacerdos non debet ferre vestes sacras, nisi virtutibus ornatus fuerit.*
6 *Spirituale certamen quomodo ineundum ab episcopo.*
7 *Vestimenta cõia episcopis & sacerdotibus, & eorum numerus, & authoritas, & nu. 8.*
8 *Senarius numerus, perfectus. Itẽ nouenarius.*
9 *Ornamenta quindecim, Pontificibus accommodata quid moneant.*
10 *Superpellicij vsus, & significatio. & nu. 11. & vnde fiat. nu. 12.*
13 *Capa, siue pluuiale, & eius forma, atque significatio.*
14 *Vestium vsus varius cur inductus, præter etiam Christi morem.*
15 *Clerici, vestimentis lineis cur vtantur.*
16 *Maguntinen. Cõcilio sanctio super institutione episcopi, presbyteri, diaconi, & subdiaconi.*
17 *Vestium varia significatio, in sacerdote Euangelico.*

ARGVMENTVM.

De indumentis, seu ornamentis Ecclesiæ Sacerdotum atque Pontificum, & aliorum ministrorum.

Cap. 1.

1 IN quotidiano † vsu nõ est vestibus sacris vtendũ, ad notãdum, q̃ sicut mutatione habitus secundum literã facimus ita & secundũ spiritum agamus. Non ergo cum vestibus communis vitæ visu pollutis, in sancta sanctorum ingrediamur, sed cum conscientia munda, & vestibus mundis & sacris Dei sacramenta tractemus, de cõse. d. j. c. j. Vnde Stephanus Papa, de conse. di. j. de vestimenta. statuit sacris vestibus non nisi in ecclesiasticis, & Deo dignis officijs vti. & Ezec. Nõ sanctificabant populum in vestibus suis. Habet ergo religio diuina alium habitum in ecclesiasticis officijs, aliũ in cõmuni vsu, vt cuncto populo Christiano exemplum præbeat bonæ conuersationis, quatenus loti prius sordes, noui Christo fiant homines. Exuit. n. tunc sacerdos veterem hominem, cũ actibus suis, & induit nouum, qui secundum Deum creatus est. Per vestes quoque, quibus in sacris vtimur tantum, non omnia sacramenta fore populo reuelanda intelligimus xlij. dis. in mãdatis. §. fi. xj. q. iij. nolite. Et nota, q̃ tempore Ludouici Imperatoris filij Caroli magni episcopi & clerici cingula auro texta, exquisitas vestes & alia secularia ornamenta deposuerunt ¶ † Sacræ autẽ vestes 2 à veteri lege videntur assumptæ. Præcepit enim Dñs Mosi, vt faceret Aaron sacerdoti, & filijs eius, vestes sanctas, in gloriã & decorem, vt loti & sacris vestibus induti, fungerentur officio in sacris. Exod. xxvij. xxxj. xxxv. & xl. cap. Docuit enim Dñs Mosen per quadraginta dies facere pontificalia, sacerdotalia vestimenta sacerdotibus & Leuitis suis ornamenta quoq; & linteamina. sed & Maria texuit & fecit illa in vsum ministerij tabernaculi fœderis. Et eccleſiast. xlvij. dedit celebrationibus decus, &c. Quædam tamen ab Apostolis sumuntur, sed tam illæ, quàm istæ virtutes designant mysterium incarnationis. ¶ † Sanè 3 Pontifex celebraturus exuit vestes quotidianas, & induit mundas & sacras. ¶ Et primo, sandalia calciant, vt sit memor dñicæ incarnationis. Secundo, sibi imponit amictum, vt motus & cogitatus, fauces & linguam cohibeat, ut fiat cor mundum Spiritum rectum percipiens in visceribus innouatum. Tertio, albam talarem, vt habeat munditiam carnis perseuerantem. Quarto, cingulum, vt impetus luxuriæ refrenet. Quinto, stolam, in signum obedientiæ. Sexto, tunicam iacinthinam, id est cœlestem conuersationem. Septimo, superinduit dalmaticam, id est sanctam religionem, & carnis mortificationem. Octauo, chirothecas, vt declinet vanam gloriam. Nono, annulum, vt diligat sponsam, id est ecclesiam, sicut se. Decimo, casulam, id est charitatem. Vndecimo, sudarium, vt quicquid fragilitate, vel ignorantia peccat, pẽ

Ezec. 34

Col. 3.

Psal. 50

nitentia tergat. Duodecimo, pallium superponit, vt ostendat se imitatorem Christi, qui languores nostros tulit. Decimotertio, mitram, vt sic agat quòd coronam mereatur percipere æternam. Decimoquarto, baculum, ideſt authoritatem potestatis, & doctrinæ. Et postea, tapeta calcat, vt terram despicere & amare cœlestia discat. Omnibus autem præmissis vestibus induitur à ministris, quia ei, vt vestes induat spirituales, Angeli suffragantur: vel quia Vicarius est Christi, cui Angeli ministrant, & omnia seruiunt. ¶ Rursus Pontifex uersus Aquilonem suspiciens, quanuis uersus Orientem seu versus altare si sit magis accommodum, respicere possit, tanquam aduocatus & pugil cum hoste pugnaturus antiquo, uestibus sacris, quasi armis induitur, iuxta Apostolum, ut iam dicetur. Primo, sandalia † pro ocreis habet, ne quid maculæ, uel pulueris affectionum inhæreat. Secundo amictus pro galea, caput contegit. Tertio, alba, pro lorica totum corpus cooperit. Quarto, cingulum pro arcus subcingulum, pro pharetra assumit, & est subcingulum illud, quod dependet à cingulo quo stola Pontificis cum ipso cingulo colligatur. Quinto, stola collum circundans, quasi hastam contra hostem uibrans. Sexto, manipulo pro claua utitur. Septimo, casula, quasi clypeo tegitur, manus libro, pro gladio armatur. De singulis etiam aliter dicetur infrà. ¶ Hæc itaque sunt arma, quibus Pontifex vel sacerdos armari debet contra spirituales nequitias pugnaturus. Nam vt inquit Apostolus: Arma malitiæ nostræ non sunt carnalia, sed ad destructionem munitionum potentia. Et in alia epistola ad Ephe. vij. cap. Induite nos inquit armatura Dei, ut possitis stare aduersus insidias diaboli. State ergo succincti lumbos uestros in ueritate, & induti lorica iustitiæ, & calciati pedes in præparatione Euangelij pacis, in omnibus sumentes scutum fidei, in quo possitis omnia tela nequissimi ignea extinguere, & galeam salutis assumere, & gladium spiritus, quod est uerbum Dei. Hæc quidem armatura, est præmissa, septuplex uestis sacerdotalis, significatiua septemplicis virtutis sacerdotis, & representatiua Christi uestium, quibus indutus fuit tempore passionis, prout infrà dicetur. ¶ † Prouideat ergo diligenter episcopus, & attendat studiosè sacerdos, ut signum sine significato non ferat, id est, ut uestem sine uirtute, non portet, ne fortè similis sit sepulchro foris dealbato: intus, uerò omni spurcitia pleno. Quisquis sacerdos indumentis ornatur & honestis moribus nō induitur, quanto uenerabilior apparet hominibus, tanto redditur indignior apud Deum. Pontificalem itaque gloriam non iam honor commendat uestium, sed splendor animarum, quoniam & illa, quæ quondam carnalibus blandiebantur obtutibus, ea potius, quæ in ipsis erant intelligenda, poscebant, ut quicquid illa uelamina in fulgore auri, in nitore gemmarum, & in multimodi operis uarietate signabant, hoc iam in moribus actibusque clarescat, cum & apud ueteres reuerentia ipsa significationum species obtineret, & apud nos certiora sunt experimenta rerum, quàm ænigmata figuram, prout hæc & alia in pontificali, ubi agitur de episcopi confecratione leguntur. ¶ † Sic itaque munitus ad certamen contra spiritualia nequitię in cœlestibus, & pro sedanda in subditos iudicis ira ad altare procedit, & per confessionem diaboli renuntiat dominio, & seipsum accusat populus uerò quasi pro suo priuilegio oraturus, in professis diebus terræ prosternitur. Dum autem ille orationes & alia recitat, quasi totis viribus contra diabolum pugnat. Dum diaconus in ieiunijs ante Euangelium casulam super humerum replicat, quasi gladium contra hostem uibrat. Dum epistola legitur uoce præconis, Imperatoris edicta dantur. Cantus, sunt tubicinæ, præcentores, chorum regentes sunt ducentes exercitū ad pugnam instruentes, quibus lassescentibus alij succeniunt. Cantus autem sequentiæ, est plausus seu laus uictoriæ. Dum Euangelium legitur, hostis quasi gladio vulneratur, aut exercitus post uictoriam dispersus adunatur. Epiſcopus prædicans, est Imperator, uictores laudans. Oblationes sunt, spolia, quæ victoribus diuiduntur. Cantus offertorij, est triumphus, qui debetur Imperatori. Pax autem in fi-

4 Ephes. 5

5 6

ne

ne datur populo, vt qui ex hoste prostrato insinuetur. Et deinde populus, data ei licẽtia, per Ite, missa est, cum gaudio de victoria & pace obtenta ad propria redit. Celebraturus itaq; missam episcopus, aut presbyter indumentis suo ordini congruentibus se exornet, & vestium cultui, actionis quoque conueniant ornamenta, ead. distinctione. ¶ † Circa q̃ notandum est, quòd sex sunt indumenta sacerdotibus & episcopis communia, quia & sex sunt, in quibus cõmunis presbyterorum & episcoporum potestas consistit. Nouem verò sunt ornamenta Pontificibus specialia, quia & nouem sunt in quibus specialis episcoporum potestas consistit. Per hunc ergo communium & specialium indumentorum numerum cõmunitas & specialitas potestatum inter episcopos & sacerdotes significatur, de quo in parte præcedenti dictum est sub tit. de episcopo. Hoc etenim tam in nouo, quàm in veteri testamento legitur constitutum, vt Pontificis præter communes vestes habeant speciales, sed ibi quatuor erãt communes, & quatuor speciales, prout dicetur sub tit. de legalibus indument. & sic quidem ratio mystica postulabat. Nã illæ datæ sunt carnalibus, & mũdanis, quoniam quaternarius numerus conuenit carni propter quatuor humores, & mundo, propter quatuor elementa. Hæc autem spiritualibus & perfectis data sunt. Nam † senarius numerus qui perfectus est, quia redditur ex suis partibus aggregatis, perfectis conuenit. Vnde sexto die perfecit Deus cœlũ, & terram, & omnem ornatum eorum, sed & cum in plenitudine temporis sexta venisset ætate, sexto die sub hora sexta redemit genus humanum. Senarius ergo numerus perfectus est, quia suo ordine numeratus perficitur. Nam cùm vnũ, duo, & tres, dicuntur, senarius numerus impletur, vel quia in tribus partibus diuidit̃, i. in sexta, tertia & dimidia, videlicet in vno, duobus, & tribus. Nouenarius ét spiritualibus conuenit, quia nouem sunt ordines Angelorũ qui secundum Prophetam per nouẽ gemmarũ species designantur. ¶ † Quindecim ergo sunt ornamenta Pontificis quindecim virtutum gradus, ipso numero designãtia, quos per quindecim cantica graduũ Psal. distinxit. Vestes enim sacerdotales, virtutes significant: quibus debent sacerdotes ornari, secundum illud Propheticum: Sacerdotes tui induantur iustitiam, & sancti tui exultent. Quæ talares dicuntur, quia talus, est finis corporis, per quod ostenditur, q̃ non sufficit opus bonum inchoare, nisi studeatur perseueranti fine compleri, prout sub titu. de tunica dicetur. Sic ergo noster Pontifex plura, quã octo induit uestimenta, q̃is Aaron non nisi octo habuisse legatur quibus modernam succedunt, quod ideo est, quoniam oportet iustitiam nostram magis abũdare, quam Scribarum & Pharisæorum, vt intrare possimus in regnũ cælorum. Potest ét dici, q̃ noster Pontifex octo habet à capite, vsq; ad pedes, exceptis vestimentis pedũ & manũ. s. amictũ, albã, cingulũ, & stolã, duas tunicas, casulã, & palliũ: vestimentũ. n. pedum potius pertinet ad nostros q̃ ad Aaron, quia nostris dictũ est. Euntes docete oẽs gẽtes &c. Deniq; præter præmissas vestes sacris ordinibus & ministris deputatas, est & alia quædam vestis linea, quę superpellicium dicitur, quo quibuslibet seruitijs altaris & sacrorũ vacãtes super vestes cões vti debẽt, prout in seq. ti. dicetur. ¶ † Superpellicium 10
aũt primo, propter sui candorẽ, munditiã seu puritatem castitatis designat. Iuxta illud: Omni tẽpore vestimenta, ideſt opera tua, sint cãdida, & munda. Propter nomen verò suum carnis mortificationẽ figurat. ¶ † Secũdo, dictũ est. n. superpelliciũ, eo, q̃ 11
antiquitus super tunicas pellicias de pellibus mortuorum animalium factas induebatur, q̃ adhuc in quibusdã ecclesijs obseruatur representantes q̃ Adã post peccatũ talibus vestitus est pellicijs. ¶ Tertio, denotat innocentiam, & ideo ante oẽs alias vestes sacras sępe induitur, quia diuino cultui deputati, innocentia vitę cunctis virtutũ actibus superpollere debẽt, iuxta illud Psal. Innocentes & recti adhæserunt mihi. ¶ Quarto, propter sui latitudinem, congrùe charitatẽ designat. Vnde super prophanas & cõmunes vestes induitur, ad notandum, q̃ charitas operit multitudinem peccatorum. ¶ Quinto, propter sui formã, quia in modum Crucis formatur, passionem Domini figurat, quòdq; illud gerentes crucifigi debent cum vitijs, & cum concupiscentijs † Fiunt autem superpellicia, 12

Mat. 5.

Mat. 28.

Eccl. 9

Ps. 24

Iacob. 4.

1. Pet. 4.

Gen. 3.

Psal. 123.

in quibuſdã locis de chriſmalibus lineis, quę ponũtur ſuper infantulos baptizatos, exemplo Moſi, qui de purpura & byſſo, & alijs à populo, in tabernaculo oblatis, fecit ueſtes, quibus Aaron & filij eius induerentur, quando miniſtrabant in ſanctuario. Exod. xxxix. c. ¶† Eſt etiam & alia ueſtis, quæ pluuiale uel cappa uocatur, quæ creditur à legali tunica mutuata. Vnde ſicut illa tintinabulis, ſic iſta fimbrijs infigitur, quæ ſunt labores huius mundi ſolicitudines. Habet etiam caputium, quòd eſt ſupernum gaudium. Prolixa eſt uſq; ad pedes, per quod perſeuerantia uſq; in finem ſignificatur. In anteriori parte aperta eſt ad denotandũ, quòd ſanctè cõuerſantibus uita patet ęterna, ſeu quòd eorum uita patere debet alijs in exemplum. ij. q. iij. non ſunt. in fi. Rurſus per cappam gloriosa corporum immortalitas intelligitur. Vnde illam non, niſi in maioribus feſtiuitatibus induimus, aſpicientes in futuram reſurrectionem quando electi depoſita carne binas ſtolas accipient, uidelicet requiẽ animarum & gloriam corporum. Quæ cappa rectè interius patula eſt, niſi & ſola neceſſaria fibula inconſuta, quia corpora ſpiritualia facta nullis animã obturabunt anguſtijs. Fimbrijs etiam ſubornantur, quia tunc noſtræ nihil deerit imperfectioni, ſed qđ nunc ex parte cognoſcimus, tũc cognoſcemus ſicut & cogniti ſumus. ¶† Quidam autem, hæretici garriunt nuſquam reperiri in nouo teſtamento, quòd Chriſtus uel diſcipuli eius prę̃miſſis veſtibus induerentur, reprehendentes nos temere, quia à talibus ornamur, quoniam ſicut Io. ait: Dominus ſurgẽs de cœna poſuit ueſtimenta ſua, & poſtea alia nunquam accepit, niſi ſua. Nos uerò (ut dicunt) plura alia, quam ueſtimus, reueſtimus in Miſſa, in qua cœnam ipſam imitamur, & Dominus ab his, qui uolunt ambulare in ſtolis, nos cauere præcepit, dicens: Cauete à Scribis, qui uolunt ambulare in ſtolis. Dicũt enim, quòd hoc facimus, vt inſtiores & excellentiores populis appareamus. cõtra illud. Vos eſtis, quę iuſtificatis vos corã hominibus: Deus autẽ nouit corda ueſtra, quia quod hominibus altũ eſt, abominatio eſt apud Deũ. ¶ Error autem iſte ex præmiſſis apertiſſimè confutatur. Legitur quoque Exo. xlij. & xliiij. Dum ingrederentur ſanctuarium meum, & accedent ad menſam meam, vt mihi miniſtrent, & audiant cæremonias meas, veſtibus lineis induentur nec aſcenderet ſuper eos quicquã laneum. Cum egredientur atriũ exterius ad populum, exuẽt ſe ueſtimentis ſuis, in quibus miniſtrauerunt, & non ſanctificabuntur populum in ueſtimentis ſuis. ¶ Et† no. quòd oſtiarij, lectores, exerciſtæ, & acolyti, ueſtibus albis utuntur, uidelicet ſuperpellicio, amictu, & alba, & baltheo, ut Angelos Dei miniſtros per caſtitatis munditiam imitentur, & eis ſi carne gloriosa effecta ſpirituali, quaſi in albis ueſtibus ſocientur. Inde eſt, quòd potius lineis ueſtibus utuntur, quia ſicut linum multo labore ad candorẽ perducitur, ſic neceſſe eſt, per multas tribulationes ad regni gloriam peruenire. ¶† In concilio Maguntiñ. ij. q. j. epiſcopus, presbyter, ſtatutum eſt, quòd epiſcopus in ordinatione ſua recipiat orariũ, baculum & anulum, presbyter orarium & planetã, diaconus orarium & dalmaticam, ſubdiaconus patenam & crucem, & cùm degradantur, ea perdant. Et in concilio Tholediſt. xciij. diaconus in conuentu. ſtatutum eſt, quòd diaconus tempore oblationis tãtum, ſcilicet quando legit Euangelium, utatur alba, id eſt dalmatica. ¶† Notandum quoque eſt, quòd veſtes Euangelici ſacerdotis aliud deſignant in capite, ſcilicet in Chriſto, aliudque figurant in membris quanquam & caput & membra ſacerdotis nomine nuncupantur, ad caput dicit Pſalmographus: Tues ſacerdos in æternum ſecundum ordinem Melchiſedech. Ad membra uerò dicit Apoſt. Vos eſtis genus electum, regale ſacerdotium. Exponenda ergo ſunt eorum myſteria. Primo, ſecundum quod membris, conſequenter ſecundum quod capiti, ſcilicet Chriſto conueniũt, prout in quolibet capitulo diſtinguetur. ¶ De ornamentis autem, & pallis & ueſtibus eccleſiæ uel altaris, in prima parte dictum eſt, ubi agitur de picturis. ¶† Porrò ſex indumenta ſacerdotibus, & epiſcopis communia ſunt hęc, amictus, alba, zona ſeu cingulum, ſtola, manipulus, planeta. Nouem uerò pontificibus ſpecialia ſunt hæc, caligæ, ſandalia, ſuccinctorium, tunica, dalmatica, chirotecæ, mitra, anulus,

13 Exod. xxxix. c.

14 1. Cor. 2.

15

16 Pſal. 109. 1. Pet. 2.

17

18

19

anulus, baculus pastoralis. De quibus omnibus singulatim prosequimur, & etiã de sudario & pallio & de coloribus, qbus ecclesia in ecclesiasticis vtit indumentis, & de legalibus indumẽtis, siue ueteris testi.

SVMMA.

1 *Amictus vsus, & significatio. & nu. 3.*
2 *Amictus involutio circa collum, & pectus, quid significes.*

De Amictu. Cap. 2.

PRimo de sex ornamentis episcopis & sacerdotibus communibus, est secundum præmissa dicendum. Lotis † itaque manibus episcopus seu sacerdos celebraturus assumit amictum, quo caput tegitur, quẽ Pontifex loco ephot, siue superhumeralis & rationalis habet, & nunc etiam superhumerale vocari potest, significans salutem, quæ per fidẽ tribuitur. De hoc Aposto. ad Ephe. 6. Galeam salutis assumite. Significat etiam castitatem cordis, & corporis: quia & renes & pectus ambit, & tegit: & omnibus sacris vestibus supponit, sed omnibus supereminet: quia castitas etiam debet esse intus in pectore, & foris nitere opere. Vnde in renibus stringitur, quia ibi præcipuè luxuria dominatur. Per amictũ quoque super humeros, quia circunquaq; diffunditur, operum fortitudo designatur. Humeri nanque fortes sunt, ad opera peragenda, iuxta illud Patriarchę Iacob. Supposuit humerũ ad portandum. & factus est tributis seruiens. Duo funiculi siue duæ chordulæ, quibus amictus ante pectus ligatur, significant intentionem & finem, quibus informandũ est opus, ne fiat in fermento malitię & nequitię, sed in azymis syncerit atis & veritatis. Sacerdos igitur nõ debet otiosus existere, sed bonis operibus insudare, secundum illud Apostoli ad Timot. Labora sicut bonus miles Iesu Christi, Laudanda tamen quorundam locorum habet cõsuetudo vt linea camisia alba aut superpellicium super cões vestes induantur prius q̃ amictus imponatur, per quod fides, quæ primo adesse debet, significatur. Porrò amictus super hos planetæ reuoluitur, de quo sub titu. de planeta dicetur.

¶ † Amictu quoque collum stringitur per quod vocis castigatio intelligitur, quoniã per collum, in quo vox est, vsus loquendi exprimitur. Stringitur ergo collum, ne inde ad linguam mendacium transire possit. Leuiter tamen cum eo pectus & fauces stringuntur, prout sub ti. de cingulo dicetur. Illo etiam caput operimus, ne circunquaq; liberè prospiciendo, illicita cogitemus. Pectus seu cor eo tegit, quia animus sacerdotis ad ea, quæ incumbunt debet totus esse intentus, nec debet tunc ad vanitates, vel ad aliqua mũdana liberè meditanda dissolui. Porrò amictus † quo sacerdos caput obnubilat, secundum quod capiti. s. Christo, conuenit, significat id, quod in Apoc. describitur, videlicet Angelum Dei descendisse de cœlo amictum nube. Et in Esa. Ecce Dominus ascendit super nubem candidam. Veniens etiam ad Saluatorem mundi, Dei filius, Angelus magni cõcilij, amictus est nube, dum diuinitatem abscondit in carne. Nam caput viri Christus, caput Christi, Deus, extrà de sac. vnc. c. vno. Hoc ergo carnis latibulũ significat sacerdotis amictus, quod per illam syndonem expressius significatur, quia summus Pontifex caput obducit, de qua sub titulo de succinctorio dicetur; & pulchra quidẽ quod per calciamentum pedum, hoc ipsum per amictum capitis designatur, quia diuinitas in carne latuit, & per carnẽ innotuit. Nam cum notus esset in Iudæa Deus, & in Israel magnum nomen eius, in Idumæam extendit calciamentum suum, & ante conspectum Gẽtium reuelauit iustitiã suam. Amictus etiam, representat operimẽtum, quo Iudæi velabant faciem Christi dicentes, Matth. 26. Prophetiza nobis Christe, quis est, qui te percussit.

1 Amictus
Exod. 28.
Gene. 49.
1. Cor. 5.
2. Tim. 2.
Apoc. 10.
Esa. 19
1. Cor. 3.
Psal. 75
Psal. 59
Psal. 97

SVMMA.

1 *Alba subsequitur amictum. Et quid ea significet, & nu. 6.*
2 *Byssus, quid.*
3 *Albæ cõpositio, & forma, cum in veteri, tum in nouo testamento. & nu. 4.*
5 *Manicæ albæ, quid mentant.*

De Alba. Cap. 3.

POst amictum, camisiam siue albā sacerdos induit, † quæ membris corporis conuenienter apta, nihil superfluum aut dissolutum in vita sacerdotis, aut in eius membris esse debere demonstrat, hæc ob speciem, cādoris, munditiam demonstrat, secundum quod legitur. Omni tempore vestimenta tua sint candida. Fit autem de byssо vel lino, propter quod scriptum est, byssinum sunt iustificationes sanctorum. Est † autem byssus, linum ægyptiacum.

1 Ecclе. 9. Apo. 19. 2

Sicut enim lynum vel byssus candorem, quem ex natura non habet, multis tuntionibus attritum, acquirit per artem, sic & hominis caro, munditiam, quam non obtinet per naturam, per exercitia bonorum operum, multis castigationibus macerata sortitur per grātiam. Sacerdos ergo, secundum Apostolum castiget corpus suum, & in seruitutem redigat, ne fortè cùm alijs prædicauerit, ipse reprobus fiat. ¶ † Habet autem alba caputium, quod est professio castitatis. Habet etiam ligulam, quę significat linguam sacerdotalem, quæ ligat contumaces & absoluit pœnitentes. ¶ Rursus hæc vestis, quæ in veteri sacerdotio linea, vel ποδήρης Græcè, seu latinè tunica talaris dicebatur, stricta fuisse describitur, propter spiritum seruitutis Iudæorum in timore. In nouo verò larga est, propter spiritum adoptionis in libertate, quia nos Christus liberauit. Quod autem aurifrisium & grammata, diuersis in locis, ac varijs operibus ad decorem habet, illud insinuat, quod propheta dicit in Psalmo. Astitit regina à dextris tuis, in vestitu deaurato, circundata varietate. ¶ Rursus † alba cingulo stringitur, vt omnis voluptas carnalis adstricta intelligatur, dicente Domino: Sint lumbi vestri præcincti. ¶ Manicæ quoque tam † albæ quàm etiam tunicellæ conuenienti debent esse strictæ, non nimis laxæ, vt labantur, & brachia nudentur, habentes in summitatibus Aurifrisia, ad designandus aureos torques, q brachia nuda beati Martini missam celebrātis miraculosè & decenter operuerunt, prout in

1. Cor. 9. 3 Ro. 8. Gal. 4 Pſ. 44 Luc. 12 4 5

sexta parte, sub eius festo dicetur. Per † albam etiam qua corpus à sursum vsque ad deorsum regitur, spes quæ ex gratia prouenit ecclesiæ desursum, & ex meritis ecclesiæ deorsum figuratur. De hac Apostolus ad Roma. viij. Spe salui facti sumus. Quia verò vsque ad talos descendit, perseueran tiam designat, prout tactum est propè finem in procœmio huius partis. Portò secundum quod capiti, scilicet Christo conuenit alba; quæ est lineum vestimentum, longissimè distans à tunicis pelliceis, quæ ex mortuis animalibus fiūt, quibus Adam vestitus est, post peccatum nouitatem vitæ significat, quam Christus & habuit, & docuit & tribuit in baptismo, de qua dicit Apostolus: Exuite veterē hominem, cum actibus suis, & induite nouum, qui secundum Deum creatus est. Nam in transfiguratione resplenduit facies eius, sicut sol, & vestimēta eius facta sunt alba, sicut nix. Semper enim vestimenta munda fuerunt, & candida, quia peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius. Hæc etiam vestis, representat albam vestem, in qua Herodes illusit Christo. Luc. 23.

6 Gen. 3 Eph. 4 Math. 17. 1. Pet. 2.

SAMMA.

1 *Zona, quid. Et quid designet, & nu. 5. 6.*
2 *Succinctorium duplex dependens & cingulum in sinistro latere Pontificis, quid signēt. & nume. 4.*
3 *Oratio & ieiunium, quam vim habeant.*

De zona seu cingulo. Cap. 4.

DEbet † autem alba circa lumbos sacerdotis seu Pontificis zona seu cingulo, quod in lege, & apud græcos ζωστὴρ siue baltheū dicebatur, præcingi, ne defluendo, incessum impediat, vt castitas sacerdotis per albam significata, nullis inconuentuorum stimulis dissoluatur. Cingulum namque cōtinentiam significat. Vnde, sint lumbi vestri præcincti, & lucernæ ardentes in manibus vestris. In lumbis quidem luxuria dominatur, sicut Dominus loquens de diabolo, manifestat. Virtus eius in lumbis

1 Luc. 12 Iob 40

eius,

eius, & fortitudo eius in umbilico ventris illius de pœnitent. distinctione secunda. si enim inquit, ad finem. ¶ Sanè in sinistro latere † pontificis cingulo duplex depen det succinctorium, quia duo sunt, quibus castitas roboratur, & sine quibus difficile † conseruatur, scilicet oratio & ieiunium. Vnde Dominus ait. Hoc genus d moniorũ non ejicitur, nisi in oratione & ieiunio. Marci nono. Debent ergo lumbi per continentiam præcingi, & per abstinentiam succingi. Vnde Apostolus: State succincti lumbos vestros in ueritate. Verum succinctorium, quod alias περίζωμα, vel succingulum vocatur, inter indumenta legalia fuisse non legitur: quia & si legales sacerdotes accincti tempore sacrificij abstinere deberent: alio tamen tempore licitè vocabant amplexus. Hodie autem additur cingulũ, quia moderni ministri iugem habere debent continentiam. Et ideò non solum cingi, sed etiam succingi debent. † Ideò autem duplex est succinctorium, vt duplex castitas denotetur, uidelicet mentis, quæ per cingulum, & corporis, quæ per subcingulum, significatur. A parte sinistra dependet, quia potior est castitas mentis, quàm corporis: & dexta pars potior est, quàm sinistra. Vnde Grego. Lumbis præcingitur nunc, cum carnis luxuriam per carnis continentiam coarctamus. Cingulum † quoque conuenienter temperantiam designat: de subcingulo etiam dictũ est in proœmio huius partis. Et aduerte, quod pectus & fauces leniter cum amictu stringuntur, quia motus in nostra potestate non sunt. Helias prius clausit cœlum, quod petijt, quod non plueret, quam animum quando desiderabat vindictam de morte prophetarum, lingua etiam in humido sedet, & in madido, & facilè lubricatur. Vnde princeps Apostolorum ad uocẽ ancillæ magistrum suum negauit. Sed renes fortiter cingulo stringuntur, vt castigetur corpus, & in seruitutem redigatur, & impetus luxuriæ refrenetur. Porrò secundum quod capiti, scilicet Christo conuenit zona sacerdotalis, significat illud quod Io. Apostolus ait: Conuersus vidi similem filio hominis præcinctum ad mamillis zona aurea, Per zonam auream, perfecta Christi charitas designatur: quam dicit Apostolus supe ruenientẽ scientiæ charitatem Christi, feruentem in corde, radiãtem in opere: cuius succinctorium illud significat, quod Esaias de Christo loquens prædixit. Erit iustitia, cingulum lumborũ eius, & fides cinctorium renum eius. Nam iustus Dominus iustit am dilexit: æquitatem vidit vultus eius. Et fidelis Dominus in verbis suis, & sanctus in omnibus operibus suis. Duę summitates ipsius: duæ sunt partes naturales iustitiæ: quam Christus fecit & docuit scilicet quod tibi non vis fieri, alteri non feceris: sed quæcũque vultis, ut faciant vobis homines, & vos eadem facite illis. Cingulum † ergo, iustitiam significat, cuius duo sunt brachia se se constringentia: scilicet declinare à malo, & operari bonum. Representat etiam flagellum, quo Pilatus cæcidit Iesum.

Ephe. 6.

3. Reg. 17. 3. Reg. 18. Matt. 26.

Apoc. Eph. 3

Esa. 2. Ps. 10. Psal. 144. Actu. 1. Tho. 4 Matt. 7. Psal. 23. 6 Io. 19.

SVMMA.

1 *Stola subsequitur cingulum. Et quid ea notet.*
2 *Stola, cur protendatur ad genua.*
3 *Stolæ reflexio in vtrunque humerum, quid significet.*
4 *Stola, cur collo sacerdotum, diaconorum vero humero imponitur.*
5 *Stola cur ad lumbos succingatur.*
6 *Stola est velut quoddam orarium: sine quo non licet mysteria Ecclesiastica celebrare.*
7 *Stola, collo sacerdotis incumbens, quid notet.*
8 *Stola vti quibus prohibitum.*

De Stola Cap. 5.

POst cingulum † sacerdos orarium 1
siue stolã, quæ leue Domini iugum significat. xxiij. dist. Ecclesiastica siue quæ est iugum præceptorũ Domini, super collum sibi imponit, ut iugum Domini se 2
susceпisse demonstret. Quam cum osculo sibi imponit, & deponit, ad notandum assensum & desiderium, quo se subijcit huic iugo: illa autem à collo per anteriora descendens, dextrum & sinistrum latus adornant: quia per arma iustitiæ à dextris & à sinistris, id est in prosperis, & in aduersis sacerdos debet esse munitus: quatenus nec aduersis frangatur, nec prosperis eleuetur. Vnde & cum sacer-

sacerdos in ordinatione stolam accipit: dicit illi episcopus: Accipe iugũ Dei: iugũ enim eius suaue est, & onus eius leue: suaue in prosperis, leue in aduersis. ¶ Stola † quippe vsque ad genua, quæ curuantur, protenditur, ut nos mittes corde, & humiles insinuet. Significat enim patientiam, de qua scriptum est: Patientia vobis necessaria est ut reportetis promissiones. Et iterum: in patiẽtia vestra possideatis animas vestras. Hinc est ergo, quod stola cũ zona seu cingulo à dextris & sinistris, quibusdam nexibus colligatur, quia virtutes virtutibus sociantur & iuuantur, ne aliquo moueantur temptationis impulsu, & ad designandum, quòd tam in prosperis, quàm in aduersis debet Christi iugum patienter ferri, faciente glutino charitatis. A quibusdã verò pontificibus additur præmissis verbis: stola innocentiæ induat te Dominus, quod stolam respicit primitiuam, quę fuit innocentiæ significatiua. ¶ Rursus † stola ab humero sinistro sacerdotis, in dextrum dum ordinatur reflecticur: quia cùm obedientia incipiat ab actiua per dilectionẽ proximi, transit in cõtemplatiuam vitam per dilectionem Dei. Longitudo autem stolæ perseuerantiam significat. Duo brachia stolæ: dependẽtia significãt prudẽtiã. & tẽperantiam, Vnde Apost. ad Titũ iij. Sobriè, iustè, & piè viuamus &c. Sed & secũdũ decretũ Bracharensis concil. xxiij. dist. Ecclesiastica. debet sacerdos de vno eodemque orario cernicem pariter, & vtrunque humerum imprimẽs signum Crucis in suo pectore præparare, vt qui imperturbatus præcipitur inter prospera, & aduersa, consistere virtutum semper ornamento vtroque circũseptus appareat humero. Si quis autem aliter egerit excõmunicationi debitè subiacebit: nisi fortè quis dixerit hoc decretum per contrariam generalis eccle siæ consuetudinem abrogatum. Nam non vbique partes stolæ reducuntur ante pectus, in modum crucis. Crucem autem gerit in pectore, dum Christi passionem, cuius minister est, imitatur in mente. Orarium itaque iugum simul & onus est, iugum sacerdotibus: onus diaconis. ¶ Vnde † fit vt sacerdotibus circa collum, & diaconis super sinistrum humerum ponatur. Sicut enim iugum collo portatur, sic & humeris onera feruntur. Lege in Leuitico & videbis solos Leuitas ferendis oneribus deuinatos. In diaconis etiam stola iugum significat, prout in parte secunda dictum est, vbi de diacono agitur. ¶ Adhuc stola sinistro humero diaconi imponitur, quia decet temporalia spiritualibus deseruire uel quia dextram diaconi oportet esse liberam, ut expeditius ad ministerium sacerdotis discurrat, de quo etiam ibi dictum est. ¶ Ad † lumbos stola succingitur, ut sit fortis & expeditior compugnax libidinum. Quandoque tamen solùm super sinistrum brachium pars anterior stolæ complicatur: qđ tractũ est à legalibus sacerdotibus, qui dũ sacrificabãt, summitates balthei super humerũ reflectebãt. In episcopo verò vel sacerdote, ab vtraque parte æqualiter dependent anterius: quia Christus, cuius typum gerunt, qui æquanimiter se habuit in prosperis & in aduersis (quæ per læuam & dextram significantur) habitatores terræ ad cœlestia ducere desiderabat quos semper ante oculos mentis suggerebat. ¶ † Dictum est autem orarium, quia quanuis sine alijs indumentis sacerdotibus baptizare, consignare, & alia plura orando facere liceat, sine orari, tamen nisi magna necessitate cogẽte, nihil horũ facere licet. ¶ In conci. Tribur. in bucardo. lib. vj. c. præsbyteri. legitur vt p̃sbyteri nõ vadant, nisi stola oraria induti. ¶ Notandum autem est, quòd antiquitus stola erat uestis candida, pertingens vsque ad vestigia, qua Patriarchæ vtebantur ante legem, quam primogeniti cùm benedictionem patris acciperent, induebant, & Domino victimas, ut pontifices offerebant. Sed postquam alba cœpit portari, mutata est in torquem. Per primam stolam innocentia intelligitur, quæ fuit primo homine. Sed cum eam perdidit propter peccatũ, oportuit eam recuperare per vitulum saginatum. Quia igitur superest, ut qui per inobedientiam cecidimus, per obedientiam resurgamus, rectè pro veste innocentiæ recuperanda, subimus torquem obedientiæ. Nam per stolam, qua nunc utimur, obediẽtiam accipimus euangelij crucifixi. ¶ Porrò † secundum quod capiti, scilicet Christo conuenit stola, quæ super amictum collo sacerdotis incumbit, obediẽtiam & seruitutem

Hebr. 10. Luc. 21. Num. 3.

uitutem significat, quam Dominus omnium propter suorum salutem subijt. Nã cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æq. Deo. Exinaniuit enim semetipsum formam serui accipiens, factus obediens, usque ad mortem, mortem autem Crucis. Causam quippe mortalitatis nec traxit origine, nec commisit opere. ¶ Stola signat ligaturam, qua Iesus ligatus fuit ad columnam. † Statutum est in canonibus. xxiij. distinctione: non oportet. & duobus cap. sequen. ne subdiaconi, lectores, & psalmistæ orarijs siue stolis utantur.

Phil. 2.

SVMMA.

1. *Manipulus quo concilio adhibeatur. & numero. 5.*
2. *Manipulus, cur in sinistra geratur. & numero. 4.*
3. *Manipulus, unde sumpserit initium.*
6. *Manipulus non utuntur diaconi & subdiaconi, seruiente Pontifici induenti se à sacris uestibus.*

De Manipulo. Cap. 6.

VIa uero mentibus bene compositis, & Diuino cultui mancipatis, sæpe subripit accidia', quæ † quodam torpore reddit animum dormientem: Psal. dormitauit anima mea præ tædio, ideò in sinistra manu ministri ad altaris ministerium accedentis, quædam apponitur manipula, uel fanum, uel manipulus, uel sudarium appellatur, quatenus sudorem mentis abstergat, & soporem cordis excutiat, bonis operibus inuigilet, depulso tædio, uel torpore: Per manipulum enim bona opera uel vigilantia designantur, de qua Dominus ait: Vigilate, quia nescitis qua hora filius hominis uenturus sit. Vnde sponsa dicit in Canticis: Ego dormio, & cor meum vigilat. Per sudarium etiam pœnitentia designatur, qua labes quotidiani excessus, & tædium mundanæ conuersationis extergitur de quo dicitur. Dormitauit anima mea præ tædio. Tedet enim animam peccatorum, conscientiæ, & infirmitatis corpore. Significat etiam futurorum bonorum retributionem. Vnde in quibusdam locis, quoties in festis albis utuntur, manipulos portant, ex eo, q; in illa uita unusquisque propriã mercedẽ accipiet. Et uenientes uenient cum exultatione portantes manipulos suos. Item, quia manipulus pœnitentiam designat, inde est, quòd sudarium sub diaconi magis fauore sacerdotali formatur, quia ubi maior excessus, maior exigitur pœnitentiæ fructus. De sudario etiam infrã dicetur. ¶ Sanè ministri † manipulum in brachio sinistro ferunt, ad notandum, quòd stricti debent esse ad terrena, sed ad cœlestia expediti. Antiqui autem non erant adstricti ad hoc, quia Deo etiã pro temporalibus seruiebant, & ad significandum nos in hac uita, quæ per sinistrũ significatur, pati tædium superflui humoris id est, delectationis, & alia superflua mentis. ¶ Ad hoc manipulus in sinistra, fidem in hac uita designat. † Manipuli usus sumptus est non ab Aaron: sed ab antiquis patribus: quia (sicut legitur in martyrologio Bædæ) Arsenius sudarium semper ferebat in sinu, uel manu ad tergendum effluentẽs lachrymarum. Habebant quoque sancti patres, dum sacra tractabant, & sacramenta conficiebant, mappellas, id est, paruas mappas, & mantilia in manibus, nunc pro tergendis manibus, & nunc pro operiendis, & nunc pro reuerenter tractandis sacramentis. ¶ Porrò secundum quod † capiti, scilicet Christo conuenit, quod sacerdos manipulum portat in læua designat, quòd Christus brauiũ obtinebat in uita. Per manipulum enim præmium designatur, Iuxta quod legitur: Venientes autem uenient cum exultatione, portantes manipulos suos. Per læuã, uita præsens accipit. Iuxta illud: Læua eius sub capite meo, & dextra ipsius amplexabitur me. Christus autem simul fruebatur, & merebatur, fruebatur in patria, & merebatur in uia. Nam simul & brauium comprehendebat, & stadium percurrebat: quia simul erat in patria, & in via, nemo inquit ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo filius hominis, qui est in cœlo. Manipulus † etiam repræsentat funem, quo Iesus comprehen-

1 *Psal. 118.*
2 *1. Corin. 4. Psal. 125.*
3 *Psal. 125. Can. 2.*
4 *Ioã. 3*
5

sus

sus à Iudæis ligatus fuit. Vnde Ioan. xviij. Comprehenderunt & ligauerunt eum. Manipulus tamen post indutam planetam consueuit Romano pōtifici immitti, quod etiam à pluribus obseruatur, de quo in quarta parte sub titul. de confessione dicetur. ¶ † Notandum autem, quòd diaconus & subdiaconus pontifici induenti & exuēti se à sacris vestibus, siue manipulis seruiunt. Primò, ut expeditius & liberius administrent. Secundò, ad notandū, quod in tali obsequio non debet fructum quærere temporalem, qui quandoque per manipulum significatur. Iuxta illud Psal. Venientes autē, &c. Rursus, dum pontifex induit vel exuit, diaconus stat à dextris, & subdiaconus à sinistris: quia diaconus ex ordine suo ad fortiora, & perfectiora, quæ per dextram significatur, assumitur, quàm subdiaconus.

6 Psal. 125.

SVMMA.

1 *Casula quid, vnde dicatur. & quid notet.*
2 *Charitas legis est implementum.*
3 *Casula triplicater plicatur. Et quid idipsum notet. & nume. 4.*
5 *Casula vndique clausa integraq; quid notet.*

De Casula seu Planeta. Cap. VII.

1 POstremò, super omnes † vestes induitur casula, quæ quasi parua casa citur: & à Græcis πλανήτα vocatur, ἀπὸ τῆς πλάνης hoc est, ex errore, quoniam errabundus eius limbus super brachia eleuatur, significans charitatem sine qua sacerdos est, sicut æs sonans, aut cymbalum tinniens. Sicut enim charitas operit multitudinem peccatorum, & omnia legis & prophetarum mandata continet, dicente Apostolo. Plenitudo legis est charitas, sic & hæc vestis cuncta plana & alia omnia in dumenta intra se claudit & continet. De † charitate dicit Apostolus: adhuc excellentiorem viam vobis ostendam. Si linguis hominum loquar & Angelorum: charitatem autem non habeam, nihil sum. Et iterum: Si fidem habeam, ut montes transferam, charitatem autem non habeam, nihil sum. de consecr. dist. iiij. solent hæc siquidem est uestis nuptialis, De qua Dominus inquit in euangelio: Amice quomodò huc intrasti, non habens vestem nuptialem? Sine hac autem nunquam sacerdos debet suum officiū exercere: quia semper decet eum in vinculo charitatis permanere. Per hoc aūt, q̄ amictus super os planetę reuoluitur innuitur, quòd bonum opus debet ad charitatem referri. Nam finis præcepti, est charitas, de corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta. quòd verò casula in extensione manuum in anteriorem & posteriorem partem diuiditur: signat. duo brachia charitatis ad Deum scilicet & ad proximum, Diliges (inquit) Deum tuum &c. In his duobus mandatis tota lex pendet, & prophetæ. Rursus latitudo planetæ latitudinem significat charitatis, quæ etiam vsque ad inimicos extenditur. vnde: Latum mādatum tuum nimis. ¶ Duæ † quoque plicaturæ, sinistræ, videlicet & dextræ, sunt duo præcepta charitatis scilicet amor Dei & proximi. Duplicatur etiam ante pectus, per quod cor, & inter humeros, per quos opera exprimuntur & in eis vestimentum duplex in ipsum efficitur: quia sic debemus bona opera foris ostendere proximis, ut eadem intus in cor de coram Domino integra seruemus. Charitatem enim debemus habere corde, & opere, & intus, & foris. Rursus ante pectus duplicatur: quoniam per charitatem bonā voluntas & sancta cogitatio generatur. Duplicatur etiam inter humeros: quia per illam aduersa à proximis, & ab aduersarijs supportantur. Ad brachia autem eleuatur dum bona opera charitatis operātur. Ad dextrum, dum operamus bonum ad domesticos fidei. Ad sinistrum, dum extenditur etiam ad inimicos. ¶ Adhuc † triplicatur in brachijs, in dextro quidem, cū fidelibus monachis clericis, & laicis subuenimus. in sinistro, dū infidelibus. s. malis Christianis, Iudæis & paganis necessaria ministramus: per casulā quoq; recte opera iustitiæ designantur, iuxta illud: Sacerdotes tui induant iustitiam. Sanè sacerdos suum agens officium non debet casulam exuere, quia præcipiente Domino Leui. xxj. c. nō licet ei egredi de sanctis scilicet rebus vel præceptis. Porrò, secundum quod capiti scilicet Christo conuenit casula, magni sacerdotis est ecclesia vniuersalis, de qua dicit

2 Cor. 13. 1. Pet. 3. Rom. 13. 2 1. Cor. 3. Matt. 22. 1. Tim. 1. Psal. 118. Gal. 6. 4 Psal. 131. Gal. 4 Psal. 132. Ioan. 1.

cit Apostolus: Quoquot in Christo baptizati estis, Christum induistis. Hoc est illud Aaron uestimentum in oram descendit unguentum: sed à capite descendit in barbam: & à barba descendit in oram: quoniam de plenitudine spiritus eius non omnes accepimus: primo Apost. deinde ceteri. Quòd autē casula unica † & integra, & undique clausa est, significat fidei unitatem & integritatem: ueruntamen in extensione manuum in anteriorem, & posteriorem partem quodammodo diuiditur designans antiquam ecclesiam, quæ passionem Christi præcessit, & nouam, quæ Christi passionem subsequitur. Nā & qui præibāt, & qui sequebātur clamabant dicentes: Osanna filio Dauid: benedictus, qui uenit in nomine Domini. Hæc etiam uestis representat purpureum uestimentum, quo milites circundederunt Iesum.

Matt. 12. Joan. 9.

SVMMA.

1 *Vestimentum pedum, unde traxerit originē.*
2 *Pontifices, quando sandalia & caligas adsumant. Et eorum significationum. 3. 4.*
3 *Calciamētum episcopi, quo inuitet quoue prohibeat. & nu. 4.*
5 *Sandalia, unde dicantur. & eorum forma.*
6 *Sandaliorum apertura & clausura, quid significent.*
7 *Sandalia, ex corio albo fiunt interdum.*
8 *Lingula à corio separata, super pede consurgens, quid significet.*
9 *Sandaliorum corigiæ, quid notent.*
10 *Sandalia eo quòd capiti conueniunt, quid designent.*
11 *Sandalijs uti, quibus licet, & quibus prohibetur.*

De Caligis, & Sandalijs. Cap. 8.

Vperius de sex ornamētis, tam sacerdotibus, q̄ episcopis cōibus dictū est: nunc autem de nouem pontificum spiritualibus dicendum restat, & prius de caligis & sandalijs uideamus. Vestimentum † autem pedū non habuit originem ab Aaron qui duntaxat in Iudæa conuersabat, ideoque necesse non habuit, sed ab Apostolis quibus dictum est. Euntes, docete oēs gentes. Nisi fortè quis dixerit q̄ caligæ & sandalia in locum fœminaliū succedunt. ¶ Celebraturi † igitur pōtifices, pedes interea, dū dicuntur quinq; psalmi in præparatione Euangelij pacis, caligis & sandalijs calciantur, quorum pulchritudinem admirabatur propheta, dicens: Quàm speciosi pedes euangelizantium pacem, euangelizātium bona. Vnde Apostolus ad Ephesios. Calciati pedes calciamentis uirtutū. Et in Euangelio legitur Dominum misisse discipulos suos sandalijs calciatos, calciatos utiq; in præparatione Euāgelij pacis. Si.n. calciati non essent, qūo, super serpentes & scorpiones calcare potuissent? Cogitent † igitur episcopi, cur ita calciati sunt, imitentur eorum exempla, quorum imitātur calciamenta. Siquidē per pedes cōuenienter effectus intelliguntur. Debēt nanq, habere affectus & desideria calciata ne puluere terrenorū seu tēporalium maculentur. ¶ ¶ Per huiusmodi quoque calciamentum prohibitio pedum congruè intelligitur, ne uidelicet ad illicita festinent. Quia uerò affectus inficiuntur, & maculantur tempore prosperitatis, quod per dextrum, quàm tempore aduersitatis, quod per sinistrum intelligitur, ideo, ut maiori periculo citius occurrendum ostendatur, à dextro pede pontifex incipit calciari. ¶ Prius tamen, quam sandalia pedibus imponantur, caligis induuntur, usque ad genua protensis, ibiq̄ constrictis, quia prædicator pedibus suis rectos facere gressus suos & genua debilia roborare. Nam qui fecerit & docuerit, hic magnus uocabitur in regno cœlorum. Caligæ quoque iacinthini, id est, aerei seu cœlestis coloris denotant, quòd cœlestes debet habere pedes, id est, affectus & firmos, ne claudicet sed dicat: Confortamini pusillanimes. Et consequenter † sandalia pedibus imponuntur, quæ sic uocantur ab herba, uel sandalico colore, quo depinguntur. Habent autem desubtus integram soleam: desuper verò corium fenestratum, quia gressus prædicatoris & subtus debent esse muniti, ne polluantur terrenis: iuxta illud dominicum. Excutite puluerem de pedibus uestris, & sursum aperti quatenus

Matt. 28. Eph. 6 2 Eph. 6 Marc. 6. Eph. 6 Lu. 10 3 4 Matt. 5. 5 Es. 35

nus

mus ad cognoscenda mysteria seu cœlestia
Psal. reuelentur. Iuxta illud propheticum, Re-
118. uela oculos meos & consm. mirabilia de le-
ge tua. In hoc quoque, quòd desuper aper
ta sunt, quòd corda semper ad Deum ere-
cta habere, & oculos mentis ad ea, quæ sur
sum sunt, aperire debemus, significatur.
Gene. Quòd etiã subtus solida sunt, significat, q
27. mentem in terrenis obtusam habere debe
mus, nec debemus querere benedictionem
Esau, quæ in terris est, sed Iacob, quæ est
in cœlis. ¶ Rursus, quòd sandalia in qui-
6 busdam locis aperta, & in † quibusdam
integra seu clausa sunt, designat, q euange
lica prædicatio nec omnibus reuelari, nec
omnibus abscondi debet, iuxta illud Luc.
8. Vobis datum est, nosse mysterium regni
Dei: cæteris autem in parabolis Mat. 7.
Nolite sanctum dare canibus, neque mar-
garitas spargere ante porcos. ij. q. iij. nolite.
7 ¶ Sandala † quoque interius quando-
que ex corio albo fiunt, quia necesse est
intentionem candidam, & conscientiam
puram coram Deo habere, & exterius ni-
grum apparet, quia prædicatorũ vita pro-
pter tribulationes huius mundi nigra &
despecta secularibus videtur. Quandoque
etiam rubeum, ad votũ martyrij designan
dum, & quandoque diuersis coloribus va-
riatum, quo virtutum varietas, quibus or-
natus esse debet, significatur. ¶ Lingula
8 † verò à corio separata, super pedem con
surgens, linguas eorum qui prædicatori
bonum perhibent testimonium, significat:
qui tamẽ quodammodo à spiritualiũ con-
uersatione separati sunt. ¶ Secũdo lingua
ipsa, spiritualium lingua est, quæ prædica-
torem in̄ opus prædicationis introduxit.
¶ Tertiò, etiã ipsius prædicatoris linguam
designat, linea verò ab ipsa lingula, vsque
ad finem scandalij, per medium eius pro-
cedens, euangelicam perfectionem desi-
gnat, ligneę verò ab vtroque latere proce
dentes, quæ in fine sandalij ad ipsam li-
neam mediam referuntur, ibiq; termina-
tur, legem figurant propheticam, quæ in
euangelio recapitulantur & in eo deter-
minantur. ¶ Superior quoq; pars sandalio
rũ, per quã pes introducit̃, varijs cõsuitur
funiculis, ne duo eius cornua defluant seu
abinuicem separentur, seu abinuicem dis-
iungantur: ad notandum, quòd prædica-
tor seipsum varijs alligare debet virtuti-
bus, aut scripturæ sententijs, ne ipsius in-
trinseca ab his, quæ exterius lucẽt, coram
altissimo disiungantur. Ipsa quoque sandi
liorum ligatura, significat, quòd prælatus,
qui huc illucque discurrere habet, gressus
mentis firmare debet cùm in turbis versa-
tur. ¶ Quia verò † corrigiæ huc atque il- 9
luc manibus ducuntur, vt sandalia fir-
mentur, & ligentur: significat, quòd præ-
dicator sic firmo gressu incedere debet, vt
nulli oneros⁹ existat, & ne in uia minis-
tranda deficiat. Nã frustra uelociter cur-
rit, qui prius, quàm ad metã peruenerit de-
ficit, de pœ. dis. iij. in cassum. Mysticè enim
sandalia, cursum prædicatoris significant.
Quandoque tamen sandalia nõ ligantur,
quia Christi incarnatio aliquando huma-
nis sensibus aperta est, ut est pannis inuo-
lui, & in præsepio poni. Aliquando uerò Luc.
corrigiæ sandalijs supererogantur, quia 10.
scriptum est. Quodcunque supererogā-
ueris, ego cum rediero reddam tibi. Po-
test etiam dici, quod caligæ significant il- Io. 13
lam lotionem, de qua Dominus ait: Qui
lotus est, non indiget, nisi ut pedes lauet.
Sed quia non sufficit munditia cordis, abs
que patientia persecutionis, ideo sequun
tur centones rubei, qui martyriũ figurant.
Qui autem in corde munditiam & in uo-
luntate (si opus fuerit) habuerit patientiã
securus accedet ad prædicationẽ, quia san
dalia aliud designant apostolica. ¶ Porrò 10
secundum † quod capiti, scilicet Christo
conueniunt sandalia, aliud designant: Pon
tifex enim in altaris officio, capitis sui sci
licet Christi, cuius est membrum repre-
sentans personam, dum pedibus assumit
sandalia aliud incarnationis dominicę cal
ciamentum insinuat, de quo Dominus ait
Psal. in Psal. In idum æneam extendam calcia- Ps. 59
mentum meum, id est, in gentibus notam
faciam incarnationem meam. Venit enim
ad nos calciata diuinitas, ut pro nobis
Dei filius sacerdotio fungeretur. Per lin-
gulas autem, quibus pedibus ipsa sandalia
constringuntur: Illud idem accepi-
mus, quod per calciamenti corrigiam Io.
Baptist. significauit, cùm ait, Cuius non
sum dignus corrigiam calciamenti solue-
re, unionem uidelicet ineffabilem, & co-
pulam cognalem insolubilem, quibus uer-
bis

bis diuinas noſtræ ſe carni coniunxit. Sanè mediantibus caligis pedes ſandalijs coniunguntur, quoniam anima mediante carne, diuinitati eſt unita. Sicut enim pes corpus ſuſtentat: ita diuinitas mundum gubernabat. Vnde Pſal. Adorate ſcabellum pedum eius, quoniam ſanctum eſt. Verũ ſecundum decretum Greg. xciij. diſt. §. 11. cõpagis. & duobus cap. ſeq. Diaconi † non debent uti compagis, ideſt, ſcandalijs, neq; manipulis, ideſt, calciamentis epiſcopalibus, abſque indulgentia ſedis Apoſtolicæ ſpeciali. Olim enim utebantur, quia eorum erat diſcurrere per comitatum. Hodie ergo nec ipſi nec ſacerdotes utuntur: ſed epiſcopi ſolum, ut per uarietatem ſandaliorum, notetur uarietas officiorum. Præterea, epiſcopi habent per plebes diſcurrere: ſacerdotes verò Domini hoſtias immolare. Clerici autem Romanæ Eccleſię ex cõceſſione Conſtantini Imperatoris uti poſſent calciamentis cum udonibus: id eſt candido linteamine. xcvj. diſtinctio. Conſtantinus.

SVMMA.

1. *Orale, ſiue uelum, quod ſuo capiti epiſcopus imponit, quid ſignificet.*
2. *Crux ante pectus Pontificis maximi poſita, quid deſignet.*

De Succinctorio & Orali. Cap. 9.

DE ſuccinctorio nil aliud dicimus: q̃ q. ſub zona & cingulo, in proœmio huius partis dictũ eſt. ¶ Sanè Rom. † Pontifex poſt albam & cingulum, aſſumit orale, 1 quandam uidelicet ſindonem, quod capiti quaſi in modum ueli imponit, & replicat ſuper humeros, & ante pectus legalis pontificis ordinem ſequens, qui poſt lineam ſtrictam & zonã induebat ephot, ideſt, ſuperhumerale: cuius locum modò tenet amictus. ¶ † Aſſumit etiam Crucem quandam, catenulis inſertam, quam à collo ſuſpẽſam, ſibi ſtatuit ante pectus. Quoniam & legalis, pontifex laminam auream gestebat in fronte, pro qua põtifex iſte Crucem gerit in pectore: & ſic ſigno Crucis aurea lamina ceſſit. Nã myſterium, quod in quatuor literis auri lamina cõtinebat, in quatuor partibus forma Crucis explicuit: iuxta quod inquit Apoſtolus: Vt comprehendatis cum omnibus ſanctis, quæ ſit latitudo & longitudo: quæ ſublimitas & profundum. Sacramentũ ergo, quod ille tunc per laminam præferebat in fronte: hoc iſte iam recondit in mente. Nam corde creditur ad iuſtitiam: ore autem confeſſio fit ad ſalutem, & ſecundum Hiero. auro legis, ſanguis euangelij pretioſior eſt. Crucem quoque ſtatuit ſibi ante pectus, ad deſignandum, quod ait Apoſtolus: Glorificate & portate Deum in corpore veſtro. Imponendo autem ſibi & deponendo, Crucem illam oſculatur, ad denotandum, quòd Chriſti paſſionem, quæ per illam ſignificatur, credit & confitetur, ad quam repræſentandum in officio miſſæ ſe parat.

Eph. 3. Ro. 10.

1. Corin. 6.

SVMMA.

1. *Tunica Epiſcopi, quid ſignificet.*
2. *Tunica duæ, in ueteri teſtamento, & earum ſignificatio.*
3. *Iacinthi lapidis uis.*
4. *Tunicã unam ſuper alia, cur induat Põtifex.*

De tunica. Cap. 10.

POſt appoſitam ſtolam: pontifex induit tunicam, quæ alibi ſubtile, in lege uerò ποδήρης, ideſt, talaris dicebatur, ſignificantem perſeuerantiam, unde Ioſeph inter fratres ſuos talarem ueſtem deſcribitur habuiſſe. Cùm enim cæteræ uirtutes in ſtadio currant, perſeuerantia tantum brauium accipit: quoniam qui perſeuerauerit uſque in finem, hic ſaluus erit, dicit enim Apoſtolus &c. multi. Vnde præcipitur: eſto fidelis, uſque ad mortem, & dabo tibi coronam uitæ. ¶ Rurſus ideò poſt albam tunicam induitur: quia ſicut per albam caſtigatio corporis: ita per tunicam uirtutes intimę intelliguntur: quas ſemper debet habere perfectus. Porrò tunica

Ge. 37.

Apoc. 2.

nica non cingitur: quoniam sub formam iter non impeditur: sic & uirtutes per illam designatæ liberum iter ad contemplationem Dei præbent: sed alba cingitur,
2 prout sub cingulo dictum est. ¶ In †tuet. tes. erant duæ tunicæ: uidelicet byssima & iacinthina Exo. xxxix. c. & hodie etiam quidam pontifices duabus utuntur, ad notandum, quòd proprium est eorum, habere scientiam duorum testamentorũ, ut sciant de thesauro Domini proferre noua & uetera, siue ut se ostendant diaconos & sacerdotes. Præterea unaq; earum typum proprium gerit: quoniam alba, quæ byssina siue linea est, castitatem significat, ut subti. de alba dictum est. Prima etiam tunica, serica est, quę originem traduxit ex uermibus, qui sine coitu creatur, castitatem & humilitatem demonstrat. Secunda tunica, quæ iacinthina esse debet, sicut & olim
3 erat coloris lapidis †iacinthi, qui ętheris serenitatem imitatur, sanctos significat cę lestia cogitantes, & imitantes, siue cœlestem cogitationem & conuersationem. Sicut enim lapis ille colorem cum aere mutat: nam in sereno aere, serenus, & in obscuro, pallidus est: sic specialiter decet episcopum gaudere cum gaudentibus, & flere cum flentibus. Si autem illa alterius colo-
Ro. 12 ris fuerit, sic & alterius significationis.
4 ¶ Cæterum † pontifex unam tunicam sub alia induit, ad denotandum, quòd sicut cooperta tunica à populo non uidetur: sed tantum à clericis scitur: ita & ratio sublimium, & uirtutes, quas prę fectus sem per habere debet, quæ per illam significantur, patere non debent omnibus: sed maioribus & præfectis. ¶ Porrò, secundum quod capiti, idest, Christo conuenit hæc uestis, quæ in ueteri sacerdotio iacinthini erat coloris, & habebat pro fimbrijs mala punica, cum tintinabulis aureis, ab inferiori parte dependentia, ut pontifex totus uocalis incenderet: prout dicetur sub tit. de legalib. indumentis: cœlestem Christi doctrinam insinuat: cuius notitiam habuerunt omnes, quibus dicitur per Prophetam, In montem excelsum ascende tu, qui euangelizas Sion. Præcipuè tamen hanc tunicam habuit euangelicæ textrix
Io. 15. doctrinæ sapientia Dei, Iesus Christus: &
Io. 19. dedit illã Apostolis suis. Omnia (inquit) quæ audiui à patre meo, nota feci uobis. Hoc ergo significauit illa tunica Domini, quam milites scindere noluerunt, eo quòd esset inconsutilis desuper, contexta per totum xvj. q. vij. sicut Domini damnum fore magnum existimantes. In quo significatum est, quàm damnosi sint, qui doctrinam euangelicam hæresibus scindere moliuntur. Subdiaconus quoque utitur tunica, de qua in sequenti tractatu dicetur.

SVMMA.

1 *Dalmatica Episcopi, unde ortum habuerit. Et unde dicta, nu. 2*

3 *Dalmatica, quales habeat manicas. Et quid notent.*

4 *Episcopus cur plura ornamẽta habeat, quam simplex sacerdos.*

5 *Dalmaticæ forma, & compositio. Et nu. 6. 7. Et eius significatio, ibid. & nu. 8*

9 *Dalmatica cur intermittatur aduentus Dominici tempore à diacono, à subdiacono uerò tunica.*

De Dalmatica. Cap. II.

Pontifex immediatè super tunicam dalmaticam uestit, secundum
1 †institutionem Siluestri Papę quę ab inconsutili Dominici tunica, & apostolorum collobio creditur mutuata. Et autem κολλόβιον, uestis sine manicis, prout in cucula monachali apparet: sed Siluester Papa in dalmaticam uertit, latas manicas addendo, & in sacrificijs altaris portandam instituit in xciij. distinct. diaconi ita. ¶† Dicta est autem dalmatica, eo quod in Dalmacia, & post omnia alia indumenta sacerdotalia sint reperta. Hæc sui forma significat largitatem, eo quòd largas habet manicas & protensas. Vnde, secundum Apo-
Titũ 1 stolum oportet episcopum non esse turpis lucri cupidum: sed hospitalem xlvij. dist. lxxxviij. distinct. consequens. Non ergo manum habeat ad dandum collectam, & ad recipiendum porrectam: sed illud efficiat, quod Propheta suadet. Frange esurienti panem tuum, & egenos uagosque intro-

Isa.58 introduc in domum tuam &c. Et ob hoc fortè diaconi specialiter utuntur dalmaticis: quia principaliter electi sunt ab Apostolis, ut mẽsis ex officio ministrent. ¶† Cęterum, dalmatica diaconi ampliores habet manicas, quam tunicula subdiaconi, quæ alicubi subtile uocatur: quia ipse amplioremdebet habere charitatem, quàm subdiaconus, propter maius donum. Pontificis etiam dalmatica latiores habet manicas, quàm diaconi, adnotandum quòd ipse magis est expeditus, nihil habens, quod ipsius manus restringat: quia pro cœlestibus omnia debet largiri. Charitas enim eius extendi debet etiam usque ad inimicos. Nempe tunicella subdiaconi: dalmatica diaconi: & casula presbyteri, succedunt in locum tunicæ iacinthinę: quę erat coloris cœlestis, ideſt aerei: adnotandum, q̃ omnes ministri altaris cœlestem debent habere conuersationem: licet secundum magis & minus: quod notat latitudo uel strictura manicarum dalmaticæ & tunicellę, ut præmissum est. ¶† Quia igitur sacerdos maximè debet esse ad cœlestia expeditus, ideò hæc ornamenta non gerit: nec aliò brachia stringens. Episcopus autem simul utitur, & dalmatica, & tunicella, & omnium ornamentis: ut ostendat se perfectè omnes habere ordines, tanquam, qui eos alijs confert. Minores sacerdotes eos non conferunt & ideo nulla non portant; quibus sufficit unum, quod cœlestem significet conuersationem. Præterea, Pontifex in ornamentis atque in officio magis expresè gerit similitudinem Saluatoris, quàm simplex sacerdos: & magis sibi conueniunt ornamentorum significata: ideoque pluribus utitur ornamentis. ¶† Debet autem dalmatica habere duas lineas coccineas hincinde, antè & retro, à sũmo usq; ad deorsum, ut Pontifex ostendatur habere feruorem charitatis ad Deum, & proximum in prosperis, & aduersis: Iuxta ueteris & noui testamenti præceptum, quod est Diliges dominum Deum tuum, ex toto corde tuo: & proximum tuum, sicut teipsum, unde Ioan. Charissimi non mandatũ nouum scribo vobis: sed mandatum uetus quod ab initio habuistis. Et iterum, mandatum nouum scribo vobis, &c. Quandoque lineæ purpureæ sunt significantes fidem sanguinis Christi in utroque populo necessariam, in sinistro quoque latere dalmatica fimbrias solet habere, solicitudines actiuæ uitæ significantes, quas Episcopus pro subditis suis debet habere: iuxta quod dicit Apostolus: Præter illa, quæ extrinsecus sunt, instantia mea, quotidiana solicitudo omnium Ecclesiarum. Per dextrum verò latus, quod fimbrijs caret, notatur cõtemplatio cœlestium sine solicitudinibus, & quieta à multiplicitate perturbationũ. ¶† Adhuc quædam dalmaticæ quindecim habent fimbrias, antè & retrò: quia quindecim Psalmi in ueteri testamento quasi quindecim armi gradus exeunt de tramite charitatis: & quindecim similiter in nouo testamẽto excrescunt de opere charitatis uerbi gratia. Charitas, patiens & benigna est, &c. usque charitas nunquàm excidit. Atiqui uerò habent xxviij. antè, & totidem retrò: ubi septiformis spiritus est, octies repetitur, qui replet octo maneries laudantium Deum: scilicet reges & populos: Principes & iudices: iuuenes & uirgines: seniores & iuniores. ¶† Rursus in dalmatica varietas est sine scissura: quia licet uaria religionis opera apud Deũ agantur: tamen in uotis non discrepant. Item aperta est à lateribus sub ascellis, insinuãs illi qui eam induit: vt Christi qui in latere lãceas perforatus est, uestigia imitetur. ¶† Adhuc dalmatica formam Crucis prętendit: unde per eam Christi passio figuratur: ideoq; in missæ officio portatur, ubi Christi passio repręsentatur. Significat etiam dalmatica sanctam religionem, & carnis mortificationem, atque sublimium rationem. Alba dalmatica, sanctam & immaculatam significat uitam. Rubea martyriũ. Alba uerò opere polymitico variata, notat munditiam, & uirtutum uarietatem: & est aurifrisio adornata: Iuxta illud: Astitit regina à dextris tuis, in uestitu deaurato circundata uarietate. ¶† Porrò, secundum quod capiti, scilicet Christo conuenit dalmatica, sui formam latam & largam Christi misericordiam significat: quàm ipse prę cęteris & docuit & impẽdit. Estote inquit misericordes: sicut & pater uester misericors est. Beati nanq; misericordes: quoniam ipsi misericordiam consequentur. Hic est ergo Samaritanus ille proxi-

3

4

5

1. Cor. 2.

6 Io. 29

7

8

Psal. 44. 9

Luc. 6 Matt. 5.

mus noster qui fecit nobiscum misericordiam, super infundens vulneribus nostris
Luc. 1. Tit. 3 Mat 9 uinum & oleum. Nam per uiscera misericordiæ domini Dei nostri, uisitauit nos oriens ex alto, qui nō ex operibus iustitiæ nostræ, quę fecimus nos, sed secundum suā misericordiam saluos nos fecit. Pro peccatoribus uenit, ut de peccatis veniam indulgeret. Misericordiam inquit uolo, & non sacrificium. Legitur in canone Greg. xxiij. dist. communis, quod in primitiua ecclesia non licebat episcopo uel diacono uti dalmatica absque indulgentia sedis Apostolicæ speciali. ¶† Sanè dalmaticæ tempore
9 aduentus Domini, à diaconis intermittuntur, quoniam qñ aliqua claritas sacri ordinis ad tēpus intermittitur, clarius resplēdet & auidius sumitur, qñ resumitur in animis deuotorum, quia quod rarum est, magis appetitur. xciij. dist. legimus ad fi. ¶ Rursus in aduentu diaconus nō vritur dalmatica, nec subdiaconus tunica, quia lex, quā subdiaconus significat, ante incarnationē Domini Euangelij ornatu carebat: & charitas Euangelij, quam diaconus significat, nondum apparuerat, uel quia nondum uenerat, qui uestem innocentiæ & immortalitatis nos induere debebat, ideo, uestes lætitiæ dimittuntur. Vtuntur autem tunc casulis, de quo in secunda parte sub titulo de diacono dictum est. In ieiunijs tamen Pente. potest diaconus dalmatica uti.

SVMMA.

1 *Chiroteca, quo consilio vtatur episcopus. Et eius significatio.*
2 *Chiroteca cur manus interdum velentur, interdum spolientur.*
3 *Chirotecæ, quid notent.*
4 *Hœdis pellis figura, & significatio.*

De Chiroteca. Cap. 12.

2 VIA † pleriq; bonum opus, quod faciunt, inani fauore corrumpūt, ideo statim post inductam dalmaticam, pontifex iuxta ritum apostolorū, manus operit chirotecis, vt nesciat sinistra sua, quid faciat eius dextra. Per chirotecam ergo, cautela congrua designatur, quę sic facit opus in publico, q̄ intentionē continet in occulto. Nam & si Dominus dixerit. Luceat lux uestra coram hominibus, ut uideant opera uestra bona, & glorificent patrem uestrum qui in cœlis est. Ad quod etiam designandum chiroteca circulū desuper habet aureum, ipse tamen præcipit. Attendite, ne Matt. 5
iustitiam uestram faciatis coram hominibus, ut uideamini ab eis, alioquin mercedem non habebitis apud patrem uestrum, qui in cœlis est. ¶ † Manus ergo quandoq; 2
uelantur chirotecis & quandoq, denudantur, quia bona opera interdū ad vitandum uanam gloriam occultantur, & interdum ad ædificandum proximos propalantur. ¶ Sunt† autem inconsutiles, quoniā actiones pontificis fidei rectæ debent esse concordes. Per chirotecas quoq; in manibus, exempla sanctorum quæ in operibus habēda sunt, intelliguntur, quæ opera ab omni inquinamēto mundata sunt, ne modicum fermēti, totam massam corrumpat. Per ipsas uerò chirotecas albas castitas, & mundi- 1. Cor. 5.
tia denotatur, ut manus, ideſt operationes sint mundæ & ab omni sorde immunes. ¶ Porrò secundū quod capiti, scilicet Christo, conueniunt, chirotecæ sunt hœdorum pelliculæ, quas manibus Iacob Rebecca circundedit, ut pilosæ manus similitudinē maioris fratris exprimerent. Sanè, pellis Ge. 27
hœdi est † similitudo peccati, quam Rebecca mater, id est Spiritus sancti gratia, manibus ueri Iacob, ideſt operibus Christi circumdedit, ut similitudinem maioris, id est prioris Adæ secūdus exprimeret. Christus enim similitudinem peccati sine peccato suscepit, vt incarnationis mysterium diabolo celaretur. Nam ad similitudinem peccatorum esurijt & sitiuit, doluit & expauit, dormiuit & laborauit. Vnde cum ie- Matt. 4.
iunasset xl. diebus & xl. noctibus, ac postea esurisset accedens ad illum diabolus, eum ad similitudinem prioris Adę tentare tentauit. Sed qui primum uicerat, eisdem modis uictus est à secundo.

SVMMA.

1 *Mitra episcopo, corona Papæ datur.*
2 *Mitra quid designet. & nu. 5.*
3 *Lingulæ duæ, in mitra episcopi, quid notent.*
4 *Mitra circulum aureum habet, & magna significa-*

gnificatione.

6 *Mitra solenni quando utendum, & quando simplici. nume. 7.*

8 *Pontifex Romanus utitur regno.*

9 *Mitra, quid significet eo nomine, quòd capiti conuenit.*

10 *Mitram, an, & quando, & quorsum episcopus deponat, & nu. 11.*

De Mitra. Cap. 13.

POSTQVAM episcopus planetam induit, † mitra loco cidaris seu tiaræ seu infulæ capiti eius imponitur. Iuxta illud, Gloria & honore coronasti eum dñe, Sed & Papa coronã frigium lorum, super humerale, clamidem purpureã, & tunicam iacinthinã habet ex concessione Constantini Imperatoris xcvj. distinctio. Constantinus. ¶ † Mitra autem scientiam utriusq; testamenti designat. Duo nanq; illius cornua, duo sunt testamenta: anterius, nouũ, posterius, uetus, quæ duo episcopus memoriter debet scire. xxiij. q. j. Episcopus, & illis tanquam duplici cornu, fidei inimicos ferire. Videri debet quidem subditis episcopus cornutus, sicut & Moses de monte Synai descendens, & duas tabulas testimonij tenens apparebat cornutus Aaron, & filijs Israel ex cõsortio sermonis Dei, prout legitur Exod. xxxiij. cap. Quidã autem hæretici mitram & eius cornua, & episcopum illam ferentẽ, condemnant, inducentes in fomentum sui erroris, quod Io. ait in Apoc. Vidi aliam bestiam ascendentem de terra, & habebat cornua duo similia, agno. & loquebatur sicut draco. Duæ uero fimbriæ posterius dependentes, spiritus & litera sunt. ¶ † Per duas quoque fimbrias seu lingulas, notat & paratus esse debet tã in mystico, quàm in historico sacrę scripturę intellectu, in quarum summitatibus sunt fimbriæ rubei coloris, denotãtes eius promptitudinem ad fidei, & sacræ scripturæ defensionem, etiam usque ad sanguinis effusionem. xxv. q. j. sunt quidam. Quæ super scapulas pendent, ad notadum, quod id quod prędicat ore ostendere debet opere, quia enim scapulis nulla pars altior est ad opus, siue ad onus ferendum, ideo rectè per eas opus intelligitur. ¶ † Circulus aureus, qui posteriorem & anteriorem mitræ partem complectitur, indicat, q̃ omnia scriba doctus in regno cęlorum, de thesauro suo noua & uetera proferre debet. Matth. xiij. Caueat ergo diligẽter episcopus, ne prius uelit esse magister, quàm nouerit esse discipulus. x. distinctio. miserum, extrà de electio. c. cum magistrum. de renun. post translationẽ. & c. nisi. nesi cœcus cœcũ duxerit, ambo in foueam cadant. Scriptum est enim per prophetã. Tu scientiam repulisti: & ego te repellam, ne sacerdotio fungaris mihi. xxxviij. distin. omnes & in prædicto cap. nisi. Non incompetenter etiã mitra, quæ in altum de sui forma producitur, altitudinem sapientię designat. Debet enim episcopus sic subditos scientia excellere, ut ipsius comparatione cæteri merito grex dicantur. xxv. distin. §. nunc autem. j. q. j. uiliissimus. & q. vij. conuenientibus. Duæ pendulæ ex posteriori parte, duplicem designãt memoriam. Prima, est actuum diuinorum, ne celebrando eam contemnens, puniatur. Vnde & in ueteri testamento sacrificium oblaturus ambiebatur tintinabulis, ut per eorum sonitum reciperetur dignus, uel repelleretur indignus ab Angelo, ad custodiam templi posito. xliij. dist. c. j. Secunda est peccatorum suorum, ut de illis compungatur, de pœ. dist. iij. Iudas. ¶ † Mitra etiam quia quandoq; linea est, & alba, castitatis candorem munditiamque significat. Vnde hoc ornamentũ multum capiti necessarium erat in quo quinq; sensus corporis vigent, quibus corruptis facilè castitas uiolatur. ¶ Sunt etiam nonnulli dicentes, quòd mitra pontificis spineam coronam significat, & inde est, quod diaconus in officio Missæ in quo Pontifex Christum in passione figurat, mitram illi imponit, & deponit: quia ipse ex officio suo habet Euangelium legere, in quo Christus spinis legit coronatus. Duo cornua, sunt duo charitatis præcepta. Pontifex igitur mitram accipit, intelligens quod quinque sensus à mundi illecebris custodire debet, ut duorũ testamentorum præcepta seruet, & duo charitatis præcepta impleat, ut coronam percipere mereatur æternam. ¶ Cæteri verò sacerdotes & clerici,

1 4 Osee 4 Exod. 4. 5

clerici, generaliter caput contegunt nullo ornamento, licet in festis sint in toto alio corpore subornati, tum quia nõdum est plenum gaudium nostrũ. Gaudeamus enim non in re præsentium, sed in spe futurorum: tũ quia ad hoc tendimus, ut Deum nuda facie contemplemur. ¶† Sanè mitra aurifrisiata utendum est, à paschà usq; ad aduentum, & à natiuitate Domini usque ad septuagesimam in omnibus festis duplicibus, & nouem lectionum totius anni, nisi in festo Innocentium, prout dicetur sub tit. de coloribus, & in Dominicis prædictorum temporum, & generaliter quandocunque, Gloria in excelsis, & Te Deum laudamus dicuntur. Cùm enim illa dicantur in festiuis diebus, in quibus uirtutem & gaudiũ generale, vt speciale capitis uel membrorum ad memoriam reducimus, vt dicetur in proœmio septimæ partis, merito tũc mitra aurifricata utimur, quia aurum & gemmarum nitor gaudium representant. In diebus uerò ieiuniorum, nõ est ea utendum, ut sequitur, quia cum dies illi ordinati sint ad delenda peccata, quæ tũc sunt ad memoriam reducenda, non sunt tunc agenda uel ferenda, quæ gaudium, sed quę potius humilitatem & afflictionem designant. In † alijs uero temporibus regulariter nõ aurifrisiata, sed simplici utendum est, uidelicet ab aduentu usque ad natiuitatem: nisi quia Dominus Papa utitur aurifrisiata in Dominica, gandete, & septuagesimã, usque ad Paschã, & in Dominica, Lætare Hierusalem, prout dicetur sub tit. de coloribus, & etiam in quinta feria cœnæ Domini, in officio Missæ tantum, & in Sabbato sancto in officio Missæ. Item festis trium lectionum illius temporis, & in omnibus uigilijs, in quibus ieiunium celebratur, & quatuor temporibus, & in rogationibus. Dominus tamen Papa utitur in festo sancti Marci, in Missa tantum. Item in officio defunctorum. ¶† Illud quoque notandum est, quod Romanus Pontifex in signum imperij utitur regno, id est, corona imperiali, & signum Pontificis, utitur mitra. Sed mitra semper vtitur, & vbique, regno verò non semper, nec ubiquè, quia pontificis authoritas & prior est & dignior, & diffusior imperiali potestate. Sacerdotium enim in populo Dei regnum præcessit, cùm Aaron primus pontifex, Saulem primum regem præcesserit, & Noe Nembroth, quia sicut legitur principium Regni Nembroth extitit Babylonis. vj. distinct. qui is ita. Noe uerò ædificauit altare Domino, & oblocausta obtulit super illud. Regno quidem non utitur nisi certis diebus & locis, nunquam intra ecclesiam, sed extrà. ¶† Porrò secundum quod capiti, id est Christo conuenit mitra. Pontificis, illud significat, quod propheta loquẽs de filio, dicit ad patrem: Gloria & honore coronasti eum Domine, & constit. &c. Hoc est itaque nomen, quod est super omne nomen, ut in nomine Iesu, omne genuflectatur, cœlestium, terrestriũ &c. Nam & in aurea lamina frontis pontificalis sculptum erat nomẽ Domini τετραγράμματον, cuius mysterium declarabimus, in titu. de lega. indumentis. Per mitram ergo capitis, Christi summam illam glorificentiam intelligimus, quæ propter diuinitatem debetur humanitati. Nam propter pedem adoratur scabellum. Adorate (inquit) scabellum pedum eius, quoniam sanctum est. ¶† Et nota quòd sicut ait Zacharias Papa de consecr. dist. j. nullus. Episcopus ad altare oraturus accedens, seu altari assistẽs, uel orationes ad Deum effundẽs, mitram deponit & baculum, quia Apostolus prohibet uirum capite uelato in ecclesia orare, ut reuelata facie gloriam Domini contemplemur. Quando uerò ad populum se conuertit, ut illi prædicet insignia commonitionis suæ, resumit. unde & Moses causam populi apud Deum precibus, causam uerò Dei, ad populũ gladijs allegabat xlv. distinct. disciplina. ad finem. ¶† Vltimo nota, quòd quidam episcopi solenniter benedicunt, in Missa & altari, turificantes deposita mitra. Alij verò cum mitra in capite. Primi ea ratione mouentur, quia solenniter benedicendo vice Dei fungũtur, & Deus per eorũ ministeriũ benedidicit Nume. vj. in fin. ubi dicitur: Inuocabunt nomen meum super filios Israel, & ego benedicam eis. Altaris uerò turificatio, significat orationes, Apoc. viij. Ascendit fumus incensorum de orationibus sanctorum. Quia ergo in orationibus causam plebis ad Deum agit, ideo cum reuerentia, mitra uidelicet deposita, illud agere debet.

Gen. 8.

9

Psal. 20

Phil. 2

Psal. 98

10

2. Corin. 3.

11

Exod. 40.

debet. Secundi uerò attendunt, quòd benedictio & turificatio non sunt essentialia ad consecrationem corporis Christi: sed ad solennitatem pertinent: & ideò ea cum mitra agunt, ut per hoc à simplicibus sacerdotibus discernantur. Quanuis enim plus habeat Episcopus, quàm simplex sacerdos in his, quę ad solennitatem pertinent, ut in ornamentis & alijs: non tamen in his, quę ad consecrationem ipsam spectant. Sed hæc ratio minus sufficiens videtur: quoniam secundum hoc mitra in Missa non deponeretur, nisi quando uerba, ad quorum prolationem fit specierum transsubstantiatio, proferuntur.

SVMMA.

1 *Anulus est fidei sacramentum. Et eius vsus vnde aduectus. nu. 2.*
3 *Anulo literæ antiquitus sigillabãtur. Et qua significatione.*
4 *Anulus aureus, & rotundus, quid significet.*

De Anulo. Cap. 14.

1 ANulus est fidei sacramentũ,† quo Christus sponsam suam sanctam Ecclesiã subarrauit, ut ipsa de se dicere ualeat. anulo suo subarrauit me D. meus Iesus Christus: cuius custodes & pedadogi sunt Episcopi & prælati, anulos pro signo in testimoniũ huius rei ferentes: de quibus sponsa dicit in Canticis: Inuenerũt me uigiles, Cãt. 3. Lu. 25 qui custodiunt ciuitatem. Hinc anulum dat pater filio reuertenti, secundum illud Euangelij: Date anulum in manu eius. Ex quo in Euangelio anuli vsus creditur acceptus. ¶ Anulus † ergo Pontificis, integritatem significat fidei, ut uidelicet Ecclesiã 2 2. Cor. 11. Dei sponsam sibi creditam, sicut se diligat, & sobriam, & castam, cœlesti sponso custodiat: iuxta illud: Despondi enim uos uni uiro, id est, Christo, & se meminerit non Dominum sed pastorem. vij. quæstione j. sicut alterius. De hoc sponso & sponsa Ioã Ioã. 2 nes Euangelista dicit. Qui habet sponsam sponsus est: amicus autem sponsi, qui stat, & audit cum gaudio, gaudet propter uocem sponsi. Episcopus ergo uicarius & amicus sponsi, quòd si uicarius est, & ipse quodammodo sponsus est. ¶ † Rursus an- 3 tiqui literas anulo sigillabant. Vnde Episcopus anulum portat: quoniam scripturę mysteria & Ecclesiæ sacramenta perfidis sigilare, & humilibus reuelare debet. ¶ Porrò, secundum quod capiti, scilicet Christo conuenit anulus digiti, donum significat sancti Spiritus. Digitus enim articulatis atque distinctus Spiritum sanctũ insinuat, secundum illud: digitus Dei est hic, & alibi. Si ego in digito Dei ejcio dæmonia; filij uestri in quo ejciunt. ¶ † Anulus au- 4 tem aureus & rotundus, perfectionem donorum eius significat quam sine mensura Christus accepit, quoniam in eo plenitudo diuinitatis corporaliter habitat. Iam qui desursum uenit, super omnes est: cui Deus non dedit spiritum ad mensuram, dicens: Super quem uideris Spiritum sanctum & descendentem & manentem super eum, hic est qui baptizat. Nam requieuit super eum Spiritus sapientiæ & intellectus. Ipse uerò de plenitudine sua, secundum differentes donationes distribuit: alij (secundum Apostolum) dans sermonem scientię: alij gratiam sanitatum: alij operationem virtutum &c. Quod & uisibilis Pontifex subdiaconos, & huiusmodi. Nam igitur abre in Episcopi digito gẽmatus fulget anulus: per cuius mysterium dantur fulgida charismata gratiarum de anulo sponsę satis dictum est in prima parte sub titulo de Ecclesiæ sacramentis.

SVMMA.

1 *Baculus pastoralis, quid significet. Et vnde habuerit ortum nu. 2.*
3 *Baculus Pastoralis, cur sit curuus: & qua significatione, & de eius varia forma & compositione.*
4 *Baculus pastoralis. est acutus in calce, in medio rectus: in apice retortus. Et qua significatione.*
5 *Papa non utitur baculo pastorali: duabus de causis, & nu. 6.*
6 *Virga P. mificis, quid notet.*

De Baculo pastorali. Cap. 15.

Baculus † pastoralis correctionem pastoralē significat, propter quod à consecratione dicitur consecrato. Accipe baculum pastoralis officij vt sis in corrigendis vitijs piè sæuiens. De quo dicit Apostolus: 2. Cor. 12. In virga veniam ad vos. Virga igitur pastoralis, potestas intelligitur sacerdotalis, quam Christus ei contulit, quando Apostolos ad prædicandum misit, præcipiens eis, vt baculos tollerent. Et Moses cum virga missus est in Aegyptum. De hoc in prima parte dictum est in titulo de consecrationibus. Baculus † ergo à lege & Euangelio sumitur, quia & virga pastoralis & sambuca, & pedum, & ferula nuncupatur. 1. Cor. 4. Exod. 4. Moses enim ex mandato Domini virgam habuit, quæ terribilia fecit in cœlo & in mari, quia cibum de cœlo, potum de petra produxit, & gregem ad terram fluentem lacte & melle manauit. Adhuc per baculum, doctrinę authoritas intelligitur. Hac enim infirmi sustentantur, inquieti corripiuntur, errantes ad pœnitētiā trahuntur. Vnde & pedum uocatur quod est lignum recuruum, quo pastores pedes retrahunt animalium. ¶ †. Sanè quandoque baculus ex osse, & ligno conficitur, quæ chrystalina, & deaurata sphærulā coniunguntur, os superius recuruatur: lignum inferius ferro acuitur, modicè tamen reconditur. Siquidem os, est duritia legis: lignū mansuetudo Euāgelij, quę duo cōiuncta, sunt sphęrula diuinitatis Iesu Christi. Vel os, seueritas, lignum, Pontificis est lenitas, quas iungit iudicio per charitatem. Nam seueritas uel misericordia multū destituitur, si una sine altera teneatur. xlv. dist. disciplina. Ad quod significandum, ferrum obtunditur, quia iudicium misericordia temperatur, baculus recuruatur, cum pœnitentes ad pœnitentiā reuocantur. ¶ Aliquando in curuatura caput formatur, quoniam ad Deum conuersis uita æterna promittitur. Quandoque etiam in curuatura scribitur. Cum iratus fueris, misericordiæ recordaberis, ne ob culpam gregis ira turbet in pastore oculum rationis. vj. q. j. ex merito. Abac. 3.

¶ Aliquando in sphęrula scribitur, homo, ut Pontifex se hominem memoretur, & de potestate collata non eleuetur. Aliquando iuxta ferrum scribitur: Parce, ut in disciplina subditis parcat, & misericors à misericordia misericordiam consequatur.

¶ † Quòd uerò baculus est acutus in fine, rectus in medio, & retortus in summo, designat, quòd Pontifex debet pūgere pigros, regere debiles sui rectitudine, & colligere vagos. xlvij. dist. §. necesse. xlviij. distin. disciplina. & cap. omnis. vnde versus. Collige, sustenta, stimula, vaga, morbida, lenta. Et reddēdo singula singulis, versus iste continet omnia præmissa. vel sic: Attrahe per primum, medio rege, pūge per unum. 4

¶ † Romanus autem Pontifex, pastorali virga non vtitur, tum propter historiam, tum propter mysticam rationem. extrà de sac. vnc. cap. vnico. in fin. Historia est, quoniam beatus Petrus Apostolus Martialem discipulum suum, quem Dominus inter discipulos constituit, cum dixit, Nisi efficiamini, sicut paruulus iste, non intrabitis, &c. misit cum quibusdā alijs ad prædicandum Germanis. Qui in via ad viginti dietas de functo Fronto, collega eius, redijt ad nuntiandum hoc Petro. Cui Petrus: Accipe hunc baculum & tangens illum dic: Surge in nomine Domini & prędica. Illē verò in quadragesimo die à tēpore mortis illius, tetigit eum, & surrexit, & prædicauit, & ita Petrus baculum à se remouit, & subditis dedit, nec recuperauit. Innocentius vero Papa tertius, scripsit in ecclesiæ speculo, quod beatus Petrus misit baculū suum Euchario, primo Treuenorum episcopo, quem vna cùm Valerio & Materno ad prędicandum Euangelium genti Teutonicæ destinauit, cui successit in episcopatū Maternus, qui per baculum Petri de morte fuerat suscitatus, quem baculum vsque hodie cum magna ueneratione Treuerēn. ecclesia seruat, & ideo Papa in illa dioecesi utitur baculo, & non alibi. † Mystica uerò est ratio, quia baculus in summitate, est curuus, quasi ad attrahendum, quod in Romano Pontifice necesse non est, quia nullus ab eo finaliter diuertere potest. Præterea per baculum designatur coertio, quàm quia cęteri pontifices ab homine recipiūt, ideo à suis superioribus baculos recipiunt Math. 18. 6

&

& habent. Romanus uerò Pōtifex, quia po
teſtatem à ſolo Deo accipit, baculum non
7 habet. ¶ † Porrò, ſecundum quod capiti, ſcilicet Chriſto conuenit uirga Pontificis, poteſtatem Chriſti ſignificat, de qua
Pſal. Pſalmiſta: Virga recta, ſiue directionis,
44. uirga regni tui, quia dilexiſti iuſtitiam, &
odiſti iniquitatem, propter quod alibi di-
Pſ. 2. cit. Reges eos in virga ferrea: duritia ferri, uigorem ſignificat æquitatis: qua Chriſtus tanquam vas figuli peccatores confringet. Verùm poteſtas Chriſti non ſolum eſt uirga, ſed baculus, quia non ſoiùm corripit,
Pſ. 22 ſed etiam ſuſtentat. Vnde Pſal. Virga tua, & baculus tuus ipſa me conſolata ſunt.

SVMMA.

1 *Sudarium Epiſcopi quid.*
2 *Sudarium quo nobis conueniat.*

De Sudario. Cap. 16.

1 EXpeditis nouem ſpecialibus Pontificum ornamētis aliqua de quibuſdam alijs. Et primò de ſudario † uideamus, qđ eſt lineus pannus, quem miniſtrās epiſcopo ſem per paratum habet, quo ille ſudorem & omnem ſuperfluum corporis tergat humorem, ſignificans ſtudium quo humatas contagiones in hac uita extergimus, per exempla Sanctorum patrum, quibus ad patientiam corroboramur. Sicut enim ſudor eſt in corpore: ſic etiam tædium eſt in anima, quandoq; ex conſcientia peccatorum pre-
2 mens conſcientiæ frontē. Habeamus † igitur ſudarium ex lino multis tunſionibus caſtigato, & mundato, per quod mundanos extergamus affectus. & etiam cum Dauid & Iob triſtitiam abijciēdo, nos tergamus. In quibuſdā eccleſijs diaconus Sudarium habens, illud in dextro cornu altaris deponit, ut ſi fortè quicquam ſordidum acceſſerit, illo tergatur, & ſudarium ſacerdotis mundiſſimum maneat. ¶ Manipuli quoque penè eadem eſt ſignificatio, prout ibi dictum eſt.

SVMMA.

1 *Pallium, quorum ſit proprium: Et quid ſignificet. nume. 2.*
3 *Pallij forma & compoſitio.*
4 *Pallij circulus, eſt timor Domini.*
5 *Lineæ duæ in pallio, quid deſignent.*
6 *Pallij duplicitas, quid ſignet. & nu. 7.*
8 *Pallij quatuor Cruces quid ſignificent.*
9 *Pallij tres acus, quid notent, & quid acus aurea. nu. 10.*
11 *Metropolitanus an poteſt actus legitimos exercere ante pallij adſumptionem.*
12 *Pallij vſus.*
13 *Pallio quibus diebus vti licet, quibus non, & vbi.*
14 *Pallium Romanorum Pontificum, quale.*

De Pallio. Cap. 17.

COnſequenter aliqua de pallio ſubijciamus; qđ Patriarcharum, Primatum, & Metropolitanorum † eſt proprium, vt 1
per illud à cæteris Epiſcopis diſcernantur, q priuilegiatam obtinent dignitatem, quare ſub præmiſſis à communibus uel ſpecialibus ornamentis minimè continentur. Siquidem per pallium, ſimul utrunque & ſuperhumerale & rationale legalis pontificis intelligimus. Quia enim ſuper vtrunque pontificis humerum iacet ſuperhumerale, ſiue λογίου dicitur, quia uerò inde deſcendens in ipſo pontificis pectore iungitur, rationale vocatur. Habebat enim ſuperhumerale & rationale, quæ catenulis aureis ſimul iungebantur. Sunt tamen, qui dicunt quòd rationali nullum hodie ornamentum ſuccedit. de quo ſub titu. de leg. indu. dicetur. Alij dicunt, quòd pallium pro aurea lamina inſtitutum eſt, quanuis probabilius uideatur, quòd aurifriſia, mitræ uicē laminæ gerant. ¶ † Sanè pallium, 2
quo maiores vtuntur, ſignificat diſciplinā, qua ſeipſos ad exemplum ſubditorum, & etiam ipſos ſubditos regere & conſtringere debent. Per hanc acquiritur torques aurea, quam legitimè certantes accipiunt, de qua dicit Salomon in Parabolis: Audi, Tit. 2.
fili mi, diſciplinam patris tui, & ne dimit-

tas legem matris tuæ,ut addatur gratia capiti tuo, & torques collo tuo. Sicut autem torques seu brauium non dabatur,nisi legitimè certanti,iuxta illud Apostoli.Multi quidem currunt, sed unus accipit brauium,ita & ad honorē pallij nemo ascensurus est,nisi qui in singulis bonorum gradibus legitimè prius desudauerit. Nam & officia secularia,nō deferunt principalem locū ingressus in uestibulum actionis. lix. dist.si officia. sed exanimatis per plurimos gradus.& is gradus cæteros antecellat quē labor prolixior & stipendia longiora fecerunt anteire.C.de offic. ma. offi. nemo. ff.de mu.& ho.gradatim. Super cuncta indumenta fertur,ut cæteri hoc uidentes,ad legitimum certamen hortentur. ¶ Pontifex uerò pallium, dum sibi imponitur & detrahitur,osculatur: ad notandum summum legitimè certādi desiderium,& brauium promerendi. ¶ † Est autem pallium de candida lana contextum,habens circulum,humeros cōstringentē, & duas lineas ab utraque parte, uidelicet ante & retro pendentes, à sinistris est duplex, à dextris simplex. habet quatuor cruces purpureas, scilicet ante, & retro, à dextris & à sinistris.Infiguntur in pallio tres acus,& quędam sunt, quæ per Metropolitanum sine pallio agi non possunt. quo etiam,nisi certis diebus uti non ualet, quia omnia moralibus sunt imbuta mysterijs & diuinis grauida sacramentis.Nam (ut scriptura testatur)in thesauris sapientiæ significatio disciplinæ, in lana quippe asperitas, in candore benignitas designatur.Nam ecclesiastica disciplina contra rebelles & obstinatos seueritatem exercet, sed erga pœnitentes & humiles exhibēt pietatem. Propter quod de lana non cuiuslibet animalis, sed ouis duntaxat efficitur, quæ est animal mansuetum.unde Propheta: Tanquā ouis ad occisionem ductus est, & sicut agnus coram tondente se,nō aperuit os suum.Hinc est quòd illius seminuui uulneribus,quem Samaritanus duxit in stabulum, & uinum adhibetur, & oleum: ut per uinum moderentur uulnera: & per oleum foueantur: quatenus qui sanādis uulneribus prēest, in uino morsum seueritatis adhibeat: in oleo molliciem pietatis.Hoc nimirum & per arcam tabernaculi designatur. xlv. distinct.disciplina,in qua cum tabulis uirga continetur & manna,quoniam in mente rectoris cum scripturæ scientia uirga debet esse directionis, & manna dulcedinis, ut seueritas immoderatè non sæuiat, & pietas plusquam expedit nō indulgeat. Item, fit de uili materia, scilicet lana, ut habeat pretium, non à se: sed ab eo, quod significatur in se, ut non oculis sed menti spectabile sit, ut non ad ornandum,sed ad significandum indui intelligatur. † Circulus pallij per quem humeri constringuntur, est timor Domini, per quem opera exercentur, nè uel ad illicita defluant, uel ad superflua relaxentur: quoniam disciplina sinistram cohibet ab illicitis,formidine pœnæ: dextram uerò temperat à superfluis iustitiæ amore.Beatus ergo uir, qui semper est pauidus. Nam iuxta sententiam Salomonis: Timor Domini peccatum repellit. Qui uerò sine timore existit, iustificari non poterit.Ideo enim circulus pallij sub collo humeros constringit,ad notandum, quòd illum ferens, debet esse idem opere & sermone. ¶ † Duas uerò lineas,quarum una post dorsum,& altera progreditur ante pectus, huius uitæ curas & solicitudines significare putamus, quibus & cor & humeri pontificis sic sæpissimè grauantur & impediuntur,ut à proprio statu eum auertant, & uana quædā & transitoria cogitare & portare cōpellāt.Hinc, quòd pallium ante & retro à dextris, & à sinistris ante pectus,& super humeros frequenter aptatur, ut is posthabitis in seipsum sæpe redire intelligatur. Actiuam quoque & contemplatiuam uitam significant, quas ita debet exercere prælatus, ut exemplo Mosi nunc in montem ascendat, & ibi philosophetur cum Domino, & nūc ad castra descendat, & ibi necessitatibus prouideat populorum, prouisurus attentius,ut cùm sępe se dederit alijs,interdum se sibi restituat, quatenus & cum Martha circa frequens ministerium satagat,& cum Maria audiat. Saluatoris, extrà de renun. nisi, ad fin. lxxxviij. distinctio. decreuit. Vtraque tamē linea grauat inferius, quia corpus quod corrumpitur, aggrauat animam, & deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem. ¶ † Pallium duplex est in sinistra, sicut & rationale, sed simplex

1.Cor. 9.

3

Eccle. 1.

Isa.53 Isa.10

4

Pron. 28. Eccle. 1.

5

Luc.10

Sapiē. 10.

6

simplex in dextra, quia uita præsens, quæ per sinistram accipitur, multis est subiecta molestijs, & in ea duplicitate carere non possumus, quia nunc prosperis extollimur, nunc aduersis frangimur, nunc terrena petimus, nunc cœlestibus adhæremus, nunc carni, menti seruimus, sed uita futura, quæ per dextram significatur in una semper est collecta quiete, quod ueritas ipsa designauit cum intulit: Martha, Martha, solicita es, & turbatis erga plurima. Porrò unum est necessarium. Maria optimam partem elegit; quæ non auferetur ab ea. ¶ † Rursus pallium duplex est in sinistra, quatenus ad tollendas uitæ præsentis molestias prælatus fortis existat. simplex in dextra, quatenus ad obtinendam uitæ futuræ quietem toto suspiret affectu: Iuxta uerbum Psalmistæ dicentis, unam petijt à Domino, hanc requirã, ut inhabitem in domo Domini omnibus diebus uitæ meæ, Illic enim nulla est duplicitas, siue ruga: sed prosperitas sine aduersitate, gaudium siue tristitia, & felicitas sine miseria. ¶ † Quatuor Cruces purpureæ, sunt quatuor uirtutes politicæ, scilicet iustitia, fortitudo, temperantia, & prudentia, quæ nisi in Crucis Christi sanguine purpurentur, falsam sibi nomen uirtutis usurpant, & ad ueram beatitudinis gloriam non perducunt. Vnde Dominus inquit Apostolis. Nisi abundauerit iustitia uestra, plusquam Scribarũ & Pharisęorum, non intrabitis in regnum cœlorum. Hæc est purpura regis tincta carnalibus, quam Salomon commemorat in Canticis canticorum. Is ergo qui pallij gloria decoratur, si cupit esse, quod dicitur in anteriori parte, debet habere iustitiam, ut reddat unicuique, quod suum est: prudentiam in posteriori, ut caueat, quod cuique nociuum est: fortitudinem à sinistris, ut eum aduersa non deprimant: temperantiam à dextris, ut eum prospera non extollant.

¶ † Tres autem acus in pallio infiguntur, scilicet ante pectus, & super sinistrum humerum, & post tergum. non ad pungendum, id est non propter huius uitæ punctione, sed ad planetam palliumque iungendum sunt inuentæ. Vnde quædam insulæ antiquitus in planetis positæ erant, quibus acus inferebantur, & pallium simul cum planeta firmabant: ne à suo loco pallium moueretur. Possumus tamen per tres acus, fidem spem, & charitatem intelligere, sine quibus pallium ab episcopo ritè teneri nõ potest. Rursus tres acus, compassionem proximi, administrationem officij, distinctionemque iudicij significant: quarum prima pungit animam per dolorem, secunda per laborem, tertia per terrorem. ¶ Prima pungebat Apostolum, cum dicebat, quis infirmatur, & ego non infirmor, qui scandalizatur, & ego non uror? extra de renunt. nisi. ¶ Secunda, cum aiebat, præter illa, quæ extrinsecus sunt, instantia mea quotidiana solicitudo omnium ecclesiarum. ¶ Tertia pungebat Iob dicentem. Si iustus uix saluabitur, impius & peccator, ubi apparebunt? Super dextrum humerũ nõ infigitur acus, quoniam in æterna quiete nullus est afflictionis aculeus, nullus stimulus punctionis, Absterget enim Deus omnem lachrymam ab oculis Sanctorum, mos ultra non erit, neque luctus, neque clamor, neq; dolor erit ultra, quę priora abierunt. ¶ † Acus verò aurea esse debet, sed inferius est acuta, & superius rotunda, lapidem continens pretiosum, quia nimirum bonus pastor propter curam ouium in terris affligitur, sed in cœlis coronabitur, ubi illam pretiosam margaritam habebit de qua dominus inquit in Euangelio: Simile est regnum cœlorum homini negotiatori quærenti bonas margaritas: inuenta una pretiosa margarita, uendidit omnia sua & comparauit eam. In pallio & cum ipso confortatur pontificalis officij plenitudo. † Hinc est quòd ante, quàm metropolitanus pallio decoretur, non debet concilium cõuocare, chrisma conficere, clericos in sua prouincia ordinare, pontifices consecrare, vel ecclesias dedicare, nec se archiepiscopum nominare, extrà de elect. quòd sicut, in fi. de post. bonæ. ij. ad fi. Aiunt tamen quidam, quòd extra prouinciam suam inuitatus posset ordines tanquã simplex episcopus sine pallio celebrare. Sunt etiam, qui dicunt, quòd episcopus etiam si sit ralis, & pallio, utatur, non potest dare licentiam alieno Archiepiscopo utendi pallio, in diœcesi sua, nisi dictus episcopus palliatus exẽptus existat, nec ẽt archiepiscopus

Lu. 10

7

Psl. 25

8

Matt. 5.

Cãt. 7.

9

1. Corin. 2.

2. Pet. 4.

Apoc. 21.

10

Matth. 13.

11

in

in prouincia sua, nisi fortè inuitatus priui
legium habeat, quòd possit vti pallio ex
tra suam prouinciam si fuerit inuitatus.
Sed hæc potius iuris, & rigoris sunt quàm
curialitatis, neque subtiliter intuëri aliud
videtur in episcopo palliatio exempto, q̃
11 in non exempto. † Sed vnus metropoli-
tanus non potest cum alterius pallio cele
brare, neque pari ratione sepeliri, sed cum
proprio tãtum, extrà de usu pallij. ad hoc.
Palliatus tamen ad aliam ecclesiam tran
slatus, cum pallio secundo loco sibi concel
so sepelitur. Item palliatus ad aliam tran
slatus ecclesiam, non potest ibi vti pallio
in prima ecclesia obtento, quia non solùm
datur contemplatione personæ, verum-
etiam loci. extrà de postu. bonæ. ij. ad fin.
Hinc est, q̃ non põt vti eo extra prouinciã
sibi decretam. extrà de usu pallij. cum nu-
per &. c. ex tuarum. Sed & si quis renũtiet
archiepiscopatui, nequit ulterius pallio
uti, extrà de renunt. c. ad supplicationem.
Nec etiam potest quis pallio, nisi intra ec-
clesiã & in diuinis officijs uti. Vnde si for-
tè processionaliter, vel ad prædicandum,
vel aliquod huiusmodi eum ecclesiam exi
re contigerit, cum pallio non exhibit, ex-
trà eod. c. j. dist. j. pallium. &. c. semper. Si-
13 quidem regulariter usus pallij † interdi
citur, nisi in solennibus diebus, & qui in cu
iuscunque ecclesiæ priuilegijs continetur.
extrà. c. penul. & vl. puta in festiuitatibus
natalis Domini, sancti Stephani, sancti Io.
Circũcisionis, Epiphaniæ, ramis palmarũ,
cœnæ Domin, Sabbati sancti, in tribus die
bus Resurrectionis, Ascensionis, Pentecos-
tes, sancti Io. Baptistæ, omnium Apostolo
rum, in quatuor festiuitatibus beatæ Ma-
riæ, & sancti Michaelis, & omnium sanctо-
rum, sancti Martini, qui par est Apostolis,
in festiuitatibus principalibus ecclesiæ pal
lio decoratæ, in dedicationibus ecclesia-
rum, consecrationibus episcoporum, ordi
nationibus clericorum, & anniuersario cõ
secrationis palliati. de consec. distin. j. c. por
rò. Quidam etiam addũt dies dominicas,
quæ ad resurrectionem pertinent, quod ta
men in vsu non est. Posset etiam dici, quòd
ubicunq; in sua prouincia corpus alia cui-
us sancti quiescit, metropolitanus in festo
eiusdem sancti, & etiam in principali festo
cuiuslibet loci suæ prouinciæ, ad locum il
lum declinans, poterit pallio & sandalijs
uti. In exequijs verò defunctorum, uel in
benedictionibus nubentium uti non licet,
nisi hoc in priuilegio contineatur expres-
sum. extrà eo. c. si. episcopus Hosti. qui Pa-
pa consecrat, pallio utitur ex institutione
Marci Papæ, & etiam quidam episcopi ex
priuilegio speciali, ut Anicen. & quinque
Eccien. extrà de præsum. cum in iuuentu-
te. ¶ Postremo sciendum est, quòd Roma.
†pontifices, qui beatum Siluestrum præce- 14
serunt, depinguntur tanquam gerentes li-
neas pallij circa humeros inuolutas, nam
legalis sacerdos dum sacrificabat, summi-
tates balthei, super humeros reflectebat,
in quo significatur quòd illorum iurisdi-
ctio & potestas per pallium significata, in-
uoluta, & implicata, non libera fuit. Ipse
verò & eius successores liberam & explica
tam habuerunt, quare lineæ ipsæ in eis ex
plicitæ & extensæ, ante & retro dependen
tes depinguntur. Potest etiam dici, quòd li
neæ ipsæ quæ (ut præmissum est) solicitu-
dines & curas significant, ideo a tempore
Siluestri Papæ explicitæ dependent, pro-
pter concessa sibi & successoribus tempora-
lia, quæ absque solicitudine & cura ne-
queunt possideri. xcvj. dist. Constantinus.
Denique Bruno dixit, quòd summus pon-
tifex præter præmissa ornamenta, & regnũ
portat, & purpura utitur, prout sub tit. de
mitra dictum est, nõ pro significatione, sed
quia Constantinus Imperator olim bea-
to Siluestro omnia Rom. imperij insignia
tradidit in prædicto. cap. Constantinus.
Vnde & in magnis processionibus omnis
ille apparatus Roma. pontifici exhibetur,
quæ quondam Imperatoribus fieri sole-
bat, & cum diademate imperiali Papa ip-
se coronatur.

SVMMA.

1 *Coloribus quot, & quibus vtatur ecclesia.*
2 *Indumentis albis, quibus in diebus vtatur ec-*
clesia.
3 *Indumentis albis vtendum in consecratione*
ecclesiæ, etiam quocunque die celebretur.
4 *Paramentis rubeis, quando sit vtendum.*
5 *Martyrium præfertur virginitati.*
6 *Paramentis nigris quando sit vtendum.*
7 *Paramentis viridibus quando sit locus.*

Colores

8 *Colores misti omnes, ad quatuor genera referuntur.*

9 *Paramenta violacea, quo tempore adhibeantur. numer. 10.*

De quatuor coloribus, quibus ecclesia in ecclesiasticis vtitur indumentis. Cap. 18.

1 QVatuor † sunt principales colores, qbus secũdũ proprietates dierũ, sacras uestes Ecclesia distinguit. albus, rubeus, niger, & uiridis. Nam in legalibus indumentis quatuor colores fuisse legũtur, byssus, purpura, iacinthus, & coccus: de quibus in seq.ti. dicetur. Ecclesia etiam Rom. uiolaceo & croceo colore vtitur, ut infrà

2 dicetur. ¶ Albis † indumentis utendum est in festiuitatibus sanctorum confessorũ, uirginum, qui martyres non sunt, propter integritatem & innocentiam. Nam candidi facti sunt nazarei eius. Tre. iiij. Et ambulabunt mecum in albis: uirgines enim sunt, & sequuntur agnum, quocunq; ierit. Apoc. iij. Propter eandẽ causam, vtendum est albis in solennitatibus angelorum, de quorum nitore Dominus loquitur ad luciferum. Vbi eras, cùm me laudarent astra matutina. Item in omnibus festis Dei sanctæ genitricis Mariæ. In festo omniũ sanctorum: quidam tamen tunc rubeis vtuntur, ut infrà dicetur. In principali festo sancti Ioannis Euangelistæ. In conuersione sancti Pauli. In cathedra Petri. De his etiam infra dicetur, Item, à vigilia natiuitatis Domini, usque ad octauam Epiphaniæ inclusiuè, ut dicetur in proœmio septimæ partis, exceptis festiuitatibus martyrum intermedijs. In natiuitate Saluatoris, & etiam præcursoris, quoniam uterque natus est mundus, id est, carens originali

Iob 38

Isa. 19

peccato. Ascendit enim Dominus nubem leuem, id est, assumpsit carnem à peccatis immunem, & intrauit Aegyptum, id est, uenit in mundum, iuxta illud quod Angelus inquit ad uirginem: Spiritus sanctus superueniet in te, & uirtus altissimi obumbrabit tibi &c. Ioannes autem & si fuerit in peccato conceptus, fuit tamen in utero sanctificatus secundum illud propheticũ. Antequam exires de vulua, sanctificaui te. Et angelus inquit ad Zachariam. Spiritu sancto replebitur adhuc ex utero matris suæ. Item in Epiphania propter splendorem stellæ, quæ Magos duxit secundum illud propheticum. Ambulabunt gentes in lumine tuo, & reges in splendore ortus tui. In *ὑποπάντι*, propter puritatem Mariæ, quæ iuxta canticum Simeonis obtulit lumen ad reuelationem gentium &c. In cœna Domini, propter confectionem chrismatis, quod ad mundationem animæ consecratur. Nam & euãgelica lectio munditiã principaliter in illa solennitate commendat, qui lotus est, inquit, non indiget, nisi ut pedes lauet, sed est mundus totus. Et iterum: si non lauero te, nõ habebis partem mecum. Item, in Sabbato sancto in officio missæ usque ad octauam ascensionis inclusiuè quandocunque officium de tempore agitur, præter dies rogationũ, & præterquam in festis martyrum intermedijs, prout infrà dicetur. In resurrectione, propter angelum testem resurrectionis nuntium, qui apparuit stola candida coopertus, de quo dicit Matthæus, quòd erat aspectus eius, sicut fulgur, & uestimenta eius sicut nix, & quia pueri tunc renati albas habent uestes. In ascensione propter nubẽ lucidam, in qua Christus ascendit. Nam & duo uiri astiterunt, iuxta illum in vestibus albis, qui & dixerunt. Viri Galilæi, quid hic statis, &c. ¶ † Illud autem notandum

3 est, quod licet in consecratione pontificis talibus sit indumentis utendum, qualia secundum Dei proprietatem conueniunt in dedicatione tamen ecclesiæ semper est utendum albis, quocunque dierum dedicatio celebretur, quoniam in consecratione pontificis cantatur missa de die, sed in dedicatione basilicæ, de dedicatione missa cantatur. Nam & ecclesia uirgineo nomine nuncupatur, iuxta illud Apostoli. Despõdi enim uos uni uiro, uirginem castam exhibere Christo. De qua sponsus ait in cãticis. Tota pulchra es amica mea, & macula non est in te, ueni de libano, &c. Ipse tamen, qui consecratur debet esse albis ornatus: ad notandum, quòd omni tempore uestimenta eius debent esse candida, id est, vita eius immaculata. Item, per octa-

Ef. 60
Luc. 2.
Ioã. 3.
Marc. 16.
Marc. 18.
Actu. 1.
1. Cor. 10.
Cãt. 4.
Eccl. 9

uas

Luc. 1.
Hier. 2
Luc. 2.
Mat. 2.

uas prædictorum festorum, octauas habentium utendum est colore albo, quando de ipsis agitur octaua. ¶ Rubeis autem † vtendum est indumentis in solennitatibus apostolorum, euangelistarum, & martyrũ, propter sanguinem passionis, quem pro Christo fuderunt. Nam ipsi sunt, qui uenerunt ex magna tribulatione, &c. Apoc. vij. Præter, quàm in festo Innocentium, ut iam dicetur. Item, in festo Crucis, in qua Christus sanguinem fudit pro nobis. Vnde propheta: Quare rubeum est indumentum tuum, sicut calcantium in torculari. Sed secundum alios, melius est tunc albis uti, quoniam nõ passionis, sed inuentionis uel exaltationis est festum. Item, à uigilia pentecostes in missa, usque ad sabbatum post ipsum festum inclusiue, & hęc propter Spiritus sancti feruorem, qui super Apostolos in igneis linguis apparuit. Nam apparuerunt illis dispertitę linguæ, tãquam ignis, &c. Vnde propheta: De cœlo misit ignem in ossibus meis. Licet autem in Apostolorũ Petri & Pauli martyrio rubeis sit utendũ est albis sicut & licet in natiuitate sancti Io. Baptistæ sit albis utendum, in decollatione tamen ipsius utendum est rubeis.

Cum autem illius festiuitas † celebratur, qui simul est martyr & uirgo, martyrium uirginitati præfertur, quia signum est perfectissimæ charitatis, iuxta quod ueritas ait. Maiorem hac dilectionem nemo habet, ut animam suam quis ponat pro amicis suis. Quapropter & in omni commemoratione sanctorum quidem rubeis indumentis utuntur, alij verò, ut ecclesia Romana candidis, cum non tamen in eadem, sed de eadem solennitate dicat ecclesia, quòd sancti secundum Apocaly. Io. Stabunt in conspectu agni amicti stolis albis, & palmæ in manibus eorum. Hinc sponsa dicit in canticis. Dilectus meus candidus, & rubicundus electus ex milibus, cãdidus in confessoribus, & in uirginibus, rubicundus in martyribus ac Apostolis. Hi siquidem & illi sunt flores rosarum, & lilia conuallium. Rursus, qui in festo omnium sanctorum rubeis utuntur, ex eo mouentur, quia festum illud primo in honorem martyrum tantum institutum fuit. Sed respondeti potest, quòd imo etiam in honorem beatæ uirginis, & hodie ex institutione Greg. vij. festat ecclesia die illa, etiam pro cõfessoribus, & virginibus, prout in vij. parte sub isto festo dicetur. Item per octauas habentium, utendũ est colore rubeo quando agitur de octaua. ¶ † Nigris utendũ est, feria sexta in parasceue, & in diebus afflictionis & abstinẽtiæ pro peccatis, & etiam in rogationibus, sicut sub illo tractu in sexta parte dicẽ, & in processionibus, quas Romanus pontifex nudis pedibus fecit, & in missis pro defunctis, & ab aduentu vsq; ad uigiliam natiuitatis, & à septuagesima usque ad Sabbatum paschæ. Sponsa quippè dicit in canticis. Nigra sum sed formosa, filia Hierusalem sicut tabernacula cedar, sicut pellis Salomonis, nolite me considerare, quòd fusca sim, quia decolorauit me sol. In festo autem sanctorum Innocentium quidam nigris, alij uerò rubeis indumentis, utendum esse contendunt, illi, propter tristitiam, qua uox in rama audita est ploratus, & ululatus multus, Rachel plorans filios suos &c. Nam & propter eandem causam cantica lætitiæ subticentur, & sine aurifrisio mitra defertur, isti, propter martyrium quod principaliter commemorãs inquit ecclesia. Sub throno Dei sancti omnes clamant. Vindica sanguinem nostrum, qui effusus est, Domine Deus noster. Sicut & in læcare Hierusalẽ, propter lætitiam, quam aurea rosa designat Rom. pontifex portat mitram aurifrisio insignitam, sed propter abstinentiam, nigris utitur indumentis. Sed ecclesia Roma. tunc utitur uiolaceo colore, quando illuc occurrit extra dominicam, sed in octaua rubeo. ¶ † Restat ergo, quòd in diebus ferialibus & cõmunibus uiridibus sit indumentis utendum, quia uiridis color medius est inter albedinem & nigredinem, & ruborem, & specialiter inter octauam Epiphaniæ inter septuagesimam, & inter Pentecosten & aduentum, quando dominicale agitur officium, hic color exprimitur, ubi dicitur, cipri cum nardo, nardus & crocus. ¶ Ad hos † quatuor colores cæteri referuntur, scilicet ad rubeum colorẽ coccineus, ad nigrũ uiolaceus, qui aliter coccus uocatur, ad album byssinus, ad uiridẽ croceus, quanquam nonnulli rosas ac martyres, crocum ad confessores, & lilium ad uirgines referant. De coloribus etiam in fine

4 Esa. 61. Act. 2 Prou. 1. 5 Io. 15. Apoc. 7. Can. 5 Can. 2 6 Can. 1 Hiere. 3. & 31 Matt. 2. Apoc. 6. 7 Cãt. 8

fine sequentis tractatus dicetur. ¶ Violaceo † autem colore uti, in diebus, quibus est usus nigri coloris, non est inconueniês. Vnde ecclesia Roma. utitur colore violaceo, à prima Dominica aduentus usque ad missam uigiliæ natiuitatis domini inclusiuè, & à septuagesima, usque ad officium uigiliæ paschæ exclusiuè. Quandoque in prædictis têporibus officium dicitur tempore agitur, exceptis quinta feria cœnæ Domini, & sexta feria in parasceue. In festiuitatibus uerò sanctorum, quę in septuagesima & in aduentu occurrunt, non est nigris uel uiolaceis utendum. Et est intelligendum, quod in Sabbato sancto in toto officio, quod agitur ante missam, utendum est uiolaceo colore. hoc excepto, quòd diaconus, qui benedicit cereum dalmatica, & subdiaconus ministrans indutus tunicella, albis utuntur, quia benedictio illa sicut & Missa ad resurrectionem pertinet. Sed benedictione cerei expleta, diaconus remota dalmatica, assumit planetam uiolacei coloris & tenet eam usq; dum inchoatur officium missæ: subdiaconus verò nõ mutat uestes. Quidam etiam in Dominica ramis palmarum utuntur albis in processione, & in ramorum benedictione dum legitur Euangelium, & dum cantatur: Gloria laus. propter lætitiam festiuitatis Christo sanctę, quæ in præmissis commemoratur, sed ecclesia Romana tunc semper utitur uiolaceo colore, & in processione quæ fit in purificatione, ante missam pro eo, quòd officium illud est de anxia expectatione Simeonis, & sapit uetus testamentum. Vtitur etiam ecclesia Romana † uiolaceo colore in quatuor temporibus septembris & in uigilijs sanctorum, in quibus est ieiuniũ quando missa est de uigilia. Et in diebus rogationum, & in missa, quæ dicitur in die sancti Marci, de officio litaniæ, cum enim ieiunamus, carnem nostram crucifigentes, maceramus, ut sic facta liuida Christi liuoribus confirmetur, cuius liuore sanati sumus. Ad quod designandum tunc colore uiolaceo utimur, qui pallidus & quasi liuidus est. Cæterum uelamina trium colorum ponũtur in altari, in festo paschali: prout dictum est in parte prima sub tractatu de picturis &c.

9

10

SVMMA.

1 *Indumenta quatuor, secundum legem Mosaicam.*
2 *Indumenta quatuor, propria legalis pontificis, eorumque compositio, textura & forma. Et per discursum, nu. 3. 4. & 5.*
6 *Vestimentorum legalium significatio, iuxta allegoriam.*
7 *Vestimentorum legalium significatio, secundum tropologiam. Et primo de feminalibus.*
8 *Linea sacerdotis, quid notaret.*
9 *Balteus sacerdotis, quid signaret.*
10 *Tunica talaris sacerdotis.*
11 *Ephod, superhumerale sacerdotis, & eius compositio atque significatio.*
12 *Rationale, sexto loco adsumebat sacerdos legalis. Et qua significatione. Simul de eius compositione.*
13 *Charitas, summa virtutum.*
14 *Rationalis loco, quid hodie successit.*
15 *Tiaria siue cidaris, supremum capitis ornamentum legale, quod pontifex vltimo adsumebat. Et eius significatio.*
16 *Domini nomen est τετραγράμματον.*
17 *Indumenta legalia, ex quo fabricata.*
18 *Pontifex Maximus, cur exterius cappam rubeam gerat. Et cuius concessione possit gerere chlamydem purpuream, & coccineam, atque imperialia ornamenta omnia, numero 19.*

De indumentis legalibus seu ueteris testamenti. Cap. 19.

QVoniam minus plenè rem significatam, humana fragilitas apprehendit, si penitus rem significantem, ignoret, id circo de indumentis legalibus ab huius cœcitatis ignorantiam propellendam: primò secundum historiam: secundò secundum allegoriam: tertiò uerò, secundum tropologiam aliqua dicemus. ¶ † Primò igitur secundum historiam notandum est, quòd quatuor erant indumenta secundum Mosaicam legem, tam minoribus sacerdotibus quam principi sacerdotum communia, de quibus legitur Exod. xxviij. cap. ¶ Primũ dicebatur manasĉas, quod Græcè

1

περιζω-

περιζώματα vel περισκελὴ, latinè uerò feminalia linea dici potest, de byſſo retorta contextum, quo vtebantur, pro eo quòd legitur in Exod. xx. c. in fine. Nõ aſcendes ad altare meum, per gradus, ne reueletur turpido tua. & Ezech. xliiij. Feminalia linea erunt in lumbis eorum. ¶ Secundum cathemone, ſiue linea, quod nos ſubuculam uel albam, ſed Moſes abaneth appellauit. Hebræi uerò diſcedentes à Babylonijs, emiſſaneam uocauerunt, eratq; byſſinum & duplex. ¶ Tertium balteus, id eſt, zona, uel cingulum circa latus, quaſi digitis quatuor ſic reticulatus, vt quaſi pellis viperea uide retur, contextũ de byſſo, coco, purpura, & iacintho: per quæ quatuor elementa ſignificantur. ¶ Quartum eſt tyara, quod hebræi, namphiæ, nos autem infulam uel mitram appellamus à cidari pontificali in plurimum differens, quaſi formam rotundę caſſidis repreſentans. ¶ Super hæc
2 quatuor communia † quatuor proprijs indumentis pontifex utebatur, primum erat tunica iacinthina, qua hebræus dicit uethit: græcè dicitur ποδήρης, latinè talaris, quæ habebat pro fimbrijs malogranata cũ octuoginta tintinabulis aureis interſcalari modo diſpoſita, ut audiretur ſonus cũ pontifex ingrederetur ſanctuariũ, ne ſortè moreretur. ¶ Secundum † erat, Ephod, id eſt
3 ſuperhumerale: de quatuor prædictis coloribus, auroq́ue contextum, ſine manicis, ad modum collobij: habens aperturam in pectore quandam, ad magnitudinem palmi, in qua λογιον eiuſdem menſuræ inſere batur. In cuius parte ſuperiori uidelicet ſuper humeros infibulati erant auro duo lapides onichini: quibus duodecim nomina filiorum Iſrael erant inſculpta: ſex in uno & ſex in altero. Quod autem Samuel & Dauid induti legunt Ephod: illud erat lineum & propriè quidem Ephotar, dice-
4 batur. ¶ † Tertium hebraicè dicebatur heen, Græcè λογιον, Latinè uerò rationale uocatur, quod pontifex ferebat in pectore. Dictum eſt autem rationale iudicij: quia ibi erant lapides, in quorum ſplendore ſibi Deum eſſe propitiũ cognoſcebant. Erat autẽ rationale quadrangulum in modum unius palmi: de quatuor prædictis coloribus, auroq́ue contextum habens duodecim lapides per quatuor ordines. In primo ſardium, topazium, & ſmaragdum. In ſecundo, carbunculum, ſapphirum, & iaſpidem. In tertio ligurium, achaten, & ametiſtum. In quarto chryſolitum, onichinum, & berillum, in quibus erant ſcripta duodecim nomina filiorum Iſrael, in ſingulis ſingula, iuxta ordinem ſuæ natiuitatis. Erant etiam in eo ſcripta hęc duo nomina Purin & Thiamin, id eſt, ueritas & diſciplina. Inferebatur autem λογιον, ſuperhumerali à parte ſuperiori, per duos anulos, & duas catenulas aureas, immiſſas duobus uncinis, qui ſub duobus prædictis onichinis & ſuperhumerali continebatur infixi, ab inferiori uerò parte per duos anulos aureos, cum duabus iuncturis ſiue catenis iacinthinis colligabat Ephod. ¶ † Quar 5
tum & ultimum erat capitis ornamentum, uidelicet, tyara ſeu cidaris in acutum procedens, habens circulum aureum, cum malo granatis & floribus, ex qua ſupra frontem pendebat aurea lamina, quam petalũ dicunt, ad modum lunæ dimidiæ, in qua ſcriptum erat, anoth adonay, id eſt, ſanctũ nomẽ Domini τετραγράμματα, id eſt, quatuor literarum vt infrà dicetur. Ne verò cum mouebatur põtifex, moueretur & lamina, ligabatur vitta ſeu iunctura iacinthina perſpicua, quę ſummitates poſterius diffundebat. Noſter ergo pontifex pro feminalibus habet ſandalia pro lineaa lba, pro balteo, cingulum, pro ποδήρη tunicã pro ephod, amictum vel ſtolam, pro λογίῳ, pallium, pro cidari ſeu tyara, mitram, pro lamina, crucem, & quædam ex his diuerſam habent formam ab illis ſecũdum eandem figuram. ¶ Secundò, dicamus, de typo † dic- 6
torum legalium indumentorium ſecundum allegoriã. Sanè, his veſtibus ornatus pontifex totius orbis prę ferebat imaginẽ. Fœminalia nanque biſſina, terrã congruè figurabant: quia biſſus de terra procedit. Eſt enim biſſus linum ægyptiacum. Baltei cum vittis & vaſculis, circunuolutionem occeani deſignabant. Tunica iacinthina ipſo colore aerea præferebat. Per tintinabula, ſonitus tonitruorum. Per malogranata, coruſcationis fulgurum ſignabantur. Quatuor minoris ſacerdotis, & quatuor microcoſmi, & quatuor macrocoſmi, partes ipſo numero deſignabant, id eſt quatuor humores quatuor elementa. Ephod

ſui

sui varietate cœlum sydereum ostendebat. Quod autem aurum erat intextum coloribus: figurabat quòd calor vitalis penetrat vniuersa, duo lapides onichini, solem & lunam, vel duo hemisphæria designabant. In rationali verò xij. gemmæ pectorales xij. signa in zodaico præferebant. Rationale quidem erat in medio, quia ratione plena sunt vniuersa terrena, cœlestibusque hærent, imò ratio terrenorum, & temporum caloris, & frigoris, & duplex inter vtrunq; temperies, de cœli cursu, & ratione descendit. Per anulos, catenulas, & vncinos, elementorum humorum, & temporum colligamenta significabantur. Cidaris, cœlum empyreum, lamina superposita. Deum præfigurabat omnibus præsidentem. Hanc quidem allegoriam libri Sapientiæ cofirmat authoritas dicens. In veste enim ponderis quam habebat, totus erat orbis terrarum, & parentum magnalia, in quatuor lapidũ ordinibus erant sculpta, & magnificentia tua in diademate capitis illius erat scripta. ¶ Tertio subijcienda † est expositio indumentorum legalium, secundum tropologiam. His siquidem indumentis legalis sacerdos hoc ordine induebatur. Lotis namque prius manibus, & pedibus, prius induebat manastasim, id est, feminalia, significans quòd sacerdos mundatis operibus, & affectibus lachrymis pœnitentiæ, debet assumere continentiam, vt offerat hostiam immaculatam sanctam Deo placentem. Ro. xij. Noster tamen pontifex, quia iugẽ debet habere continentiam non induit in sacrificio fœminalia, sed sandalia, ac si dicatur, Qui lotus est, nõ indiget, nisi vt pedes lauet, sed est mundus totus. Io. xiij. Per manus enim opera designãtur, secundũ illud Benedictus Dominus Deus, qui docet manus meas ad prælium, & digitos meos ad bellum. Per pedes, significantur effectus, secundum illud: Excutite pulverem pedibus vestris. Et est notandum, quòd ipsemet sacerdos sibi fœminalia inducbat, per quæ virginalis continentia significabatur, qua quoniam res est cõcilij, non præcepti. xxviij. q. j. sicut enim. xxxiij. q. v. qui sitit, ideo ipsemet sibi imponebat iuxta illud Apostoli ad Corin. De virginibus præceptum Domini non habeo, cõsilium autẽ do. Et Dominus in euangelio. Qui potest capere, capiat. Hoc indumentũ alternatim inducbant sacerdotes, quoniã ad ingem continentiam non ita tenebantur, sicut ministri noui test. ideoq; secundũ quosdam huic indumento nullum hodie respõdet. ¶ Secundò induebat † cathemonem, id est, lineam, significans, quod sacerdos debet induere innocentiam, vt quod sibi non vult fieri, alij ne faciat. Linũ enim propter candorem, significat innocentiam secundum illud. Omni tempore vestimẽta tua sint candida. ¶† Tertiò cingebat se balteo, significans castitatem quo circa lumbos debet accingi vt restringat carnis concupiscentiam. Vnde veritas ait. Sint lumbi vestri præcincti &c. Baltheũ autem, quod contextum erat, ex quatuor (prout superius dictum est, significabat, quòd omnes motus surgẽtes ex quatuor humoribus siue ex quatuor elementis debet refrænare. Salomon. Et cingulum tradidit Cananeo, & Esa. Erit iustitia, cingulum lumborum eius. Per iustitiam enim refrenãtur huiusmodi motus bestiales. Pendebant autẽ vsque ad pedes, quia vsque ad finem vitę debebat esse mundus. ¶ † Quartò induebat tunicam ποδήρεις, id est talarem, significas, quod pontifex debet induere perseuerantiam, quia qui perseuerauerit usque in finem hic saluus erit. Per talum enim, id est, per extremitatem, perseuerantia designatur secundũ illud: Ipsa conteret caput tuum, & tu in cap. eius. Dependebant autem pro fimbrijs malogranata, cum tintinabulis aureis. Per malogranatum intelligitur operatio. Per tintinabulum aureum, accipitur prædicatio. Quæ duo debent in sacerdote coniungi, ne sine illis ingrediens sanctuarium, in conspectu domini moriatur. Cœpit enim Iesus facere, & docere, sacerdotibus relinquens exemplum, ut sequantur uestigia eius, qui peccatum non fecit, vt sit honestas in conuersatione, nec inuentus est dolus in ore eius, ut sit ueritas in prædicatione. Per tintinabula quoque intelligitur vox prædicatoris: que uidelicet sacerdos per silentium iudicium superni inspectoris offendat. Per malogranata, exẽplum bonæ uitæ uel uoluntas martyrij: quia huiusmodi granis reficiũtur infirmi. Sacerdos autem secundum Gregorium, xliij. distinct. fit rector. ingrediens moritur,

Sap. 18.
7
Psal. 134. Math. 10.
1. Cor. 7. Matt. 19.
8
Exod. 9
9
Leu. 15
Prou. 31.
Esa. 9.
10
Math. 10.
Gen. 3
Act. 1
1. Pet. 2.

tur,uel egrediens moritur,si de eo sonitus non audiatur,qui iram circa se occulti iudicis exigit,si sine prędicationis sonitu incedit. Apte ergo tintinabula uestimentis illius describũtur inserta. Per uestimenta etenim sacerdotis quid aliud,quàm recta opera recipere debemus, iuxta illud prophetæ. Sacerdotes tui induantur iustitiam. Vestimentis itaque illius tintinabula inhærent,ut uitæ uiam cum linguę soni tu ipsa quoque sacerdotis opera clament. Iterum tintinabulis malum punicum coniungitur. Quid per mala punica nisi fidei unitas designatur? Nam sicut in malo punito uno,exterius cortice, multa interius grana visuntur,sic innumeros sanctę eccle siæ populos unitas fidei contegit,quos intus diuersitas meritorum tenet. ¶ Quintò induebat Ephod,id est, superhumerale significans † quòd pontifex debet induere patientiam, ut in patientia sua possideat animam suam. Humeris enim onera portamus, secundum illud: superposuit humerum suum ad suportandum,& factus est tributis seruiens. Habebat autem duas horas coniunctas in utroq; latere summitatum: significans quòd pontifex debet habere arma iustitiæ à dextris, & à sinistris, ut non erigatur prosperis: nec deprimatur aduersis. Habebat & duos lapides onichinos insertos humeris,in quibus sculta erant xij. nomina filiorum Israel: sex in vno, & sex in alio. Per duos onichinos, significantur ueritas & sinceritas: ueritas,per claritatẽ: sinceritas,per soliditatẽ. Per filios Israel, significantur sancta desideria, & iuxta opera secundum illud: Maledictus homo,qui non relinquerit semen in Israel. Per senariũ significatur perfectio, eo q; Dñs sexto die perfecit cęlũ & terrã & oẽm ornatum eorũ,quod ergo sex nomina filiorũ Israel sculpta erant sex in uno lapide, & sex in alio: significabat,quòd desideria sacerdotis,& opera confici debent non in fermento malitiæ & nequitiæ,sed in azymis sinceritatis & ueritatis, ut sinceritas informet intentionem,& ueritas finem. Greg ait in pastorali.xiij.cap.quod superhumerale ex auro iacintho purpura coccoq; bis tincto & byssо retorta fieri præcipitur, ut quanta sacerdos claresсere uirtutum diuersitate debeat demonstretur. In sacerdotis quippè habitu, ante omnia aurum fulget vt in eo intellectus sapientiæ principa liter eniteat. Cui iacinthus aereo colore splendens, adiungitur, vt omne per quod intelligendo penetrat,non ad fauores infirmos, sed ad amorem cœlestium surgat: ne dum suis incautis laudibus capitur, ipso etiam veritatis intellectus euacuetur. Auro quicquam & iacintho purpura permiscetur, vt sacerdotale cor cum summa quę prędicat sperat in semetipso suggestiones vitiorum reprimat,eisque velut ex regia potestate contradicat: auro autem, iacintho,byssо, ac purpura, bis tinctus coccus adiungitur: vt ante interni iudicis oculos, omnium virtutus bona ex charitate decorentur,& cuncta quæ coram hominibus rutilant,hæc in conspectu oculi iudicis flamma intimi amoris accendat: quę scilicet charitas quia Deũ simul & proximũ diligit, quasi ex duplici tinctura fulgescit. Sed cum mens ad charitatis præcepta tenditur, restat vt per abstinentiam caro maceretur. Vnde in bis tincto cocco torta byssus adiungitur. De terra enim byssus nitenti specie oritur. Et quid per byssum,nisi cadens decore munditiæ corporalis castitas designatur: quæ videlicet torta pulchritudini super humeralis innectitur: quia tũc castimonia ad perfectum munditiæ candorem ducitur: cum abstinentiam caro fatigatur. Cumque inter virtutes cæteras etiam afflictę carnis meritum proficit,quasi in diuersa super humeralis speciæ byssus torta candescit. ¶ Sexto induebat † λογίον id est,rationale: significans,quòd pontifex debet induere discretionẽ,per quam discernat inter lucem & tenebras: inter dextrã & sinistram quia non est conuentio lucis ad tenebras,neq; Christi ad Belial. de pœ. di.j.§.hoc idem. erat autem rationale quadrangulum significans,quòd debet discernere inter quatuor,scilicet inter verum & falsum: ne deuiet in credendis: inter bonũ & malum: ne deuiet in agendis. Erat & duplex: quia debet discernere pro duobus, pro se videlicet, & populo: ne si cœcus cœcum duxerit,ambo in foueam cadant. Habebat & quatuor ordines lapidum,significans quòd pontifex debet habere quatuor virtutes principales: scilicet iustitiam, fortitudinem, prudentiam, & temperantiam.

Psal. 123. *Lu.*21 *Ga.*49 2.*Cor.* 6. *Gen.*2 1.*Cor.* 5. 12 2.*Cor.* 4.

In singu-

In singulis aũt ordinibus habebat tres lãpades, significans q̃ Pontifex in primo, ꝺebet habere fidẽ, spẽ, & charitatem: in secundo, modestiã, mansuetudinẽ, & benignitatẽ: in tertio, pacẽ, & misericordiã & largitatẽ: in quarto, vigilantiã solicitudinẽ & longanimitatẽ: Per lapides.n. figurantur
1.Cor. 3. virtutes, secundũ illud. Si quis aũt superædificat super fundamentum hoc, aurum & argentum, & lapides pretiosos. Habebat & duas catenulas auri purissimi, sibijnuicem cohærentes, quæ duobus insereban
13 tur vncinis, significãs q̃ pontifex debet habere duos † charitatis affectus ad Deũ. ſ. & ad proximũ, de quibus præcipitur. Diliges Deũ tuũ, ex toto corde tuo, & proximum
Math. 22 tuũ, sicut teipsum. Sicut.n. aurũ præeminet vniuersis metallis: ita charitas præcellit
1.Cor. 13. vniuersas virtutes, de qua dicit apostolus. Maior horũ est charitas. Duo vncini, sunt intentio & finis, quibus catenulę inserunt̃, vt tã Deũ, q̃ proximũ diligat ex corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta, tã
1.Tim. 1. Deum, q̃ proximũ ligat, ꝓp beatitudinem: Deum ꝓp seipsum diligat, & proximũ ꝓp Deum. Portabat autem Aaron rationale iudicij: in quo descripta erant xij. nomina patriarcharum, prout dictum est in prima parte sub titulo de picturis, quod secundũ Greg. in pastorali lib. in c. xij. Bene rationale iudicij vocatur quia rector debet sub tili semper examine bona malaq; discernere, & quæ vel quibus, quando, & qualiter construat studiosè cogitare: nihilque
Exod. 28 proprium quærere: sed sua commoda propinquorum bona deputare. Vnde in Exod. scriptum est. Pones aũt in rationali iudicij doctrinã & veritatẽ: quæ erunt in pectore Aarõ. qñ ingreditur corã Dño, & gestabit iudicium filiorum Israel, & in pectore suo in conspectu Dñi semper. Sacerdotem qui pe iudicium filiorum Israel in pectore suo corã conspectu Dñi gestare, est subiectorũ causas pro sola interni iudicis intẽtione di
14 scutere. ¶ † Quidã autem dixerunt, quòd rationali nullum respondet hodie ornamentum: quoniam non habemus copiam lapidum pretiosorum: sed ad instar illius defert pontifex in consecratione sua textum euangelij ante pectus coram toto populo. Ibi.n. scriptũ erat: doctrina, & veritas & episcopus debet habere in corde veritatẽ euangelij, & in ore doctrinã, quantũ ad manifestationem, & hæc potest esse causa quare in quibusdã Ecclesijs postes Codicis Euangelici, ex auro & argẽto, & lapidibus pretiosis ornãtur. Est ét & alia ratio, quia in illo rutilat aurum sapientiæ, argentum eloquẽtiæ, & miraculorũ lapides pretiosi. xxxix. disti. §. hinc etiã. Hæ sunt spõsæ murenulæ aureę, argẽto vermiculatę. ¶ † Septimũ & supremũ capitis ornamentũ erat cidaris vel tiara, quã vltimò pontifex assumebat, significans humilitatẽ, de qua Dñs ait Luc. xviij. Omnis qui se exaltat, humiliabitur, & q̃ se humiliat, exaltabitur. Hãc aũt gestabat in capite, significans quòd põtifex debet gerere humilitatẽ in mẽte exẽplo capitis nostri dicẽtis: Discite à me, qa mitis sum & humilis corde. Per caput.n. Math. 11 mens intelligit̃ secundũ illud: Vnge caput tuũ, & facié tuã laua. Rursus tiara in mino Mat. 5 ribus sacerdotibus, significat cõtinentiam quĩq; sensuũ: in maioribus verò cõtẽplationẽ: dicuntur.n. esse contẽplatiui. De cidari depẽdebat à frõtẽ lamina aurea, significãs sapietiã, vel figurabat signũ crucis, q̃ fit in officio cõfirmationis, in qua scriptũ erat nomẽ † dñi τεταγράμματον, id est. quatuor
16 literarũ, quę sunt: he, ioth, eth, & vau, ideſt principiũ vitę passionis iste, prout dictũ est in proœmio secũdę partis: ac si apertius diceretur: Ille, cuius põtifex iste gerit personam, scilicet Christus est principiũ, id est, author vitę: passionis, id est, vitę restauratę per passionẽ: quia morte nostrã moriendo destruxit, & vitã nostrã resurgẽdo, reparauit. † Erant aũt hæc induméta pro maiori
17 parte cõtexta opere πολύμιτω, id est, vario propter varietatẽ virtutis: de qua dicit psalmographus: Astitit regina à dextris Ps. 44 tuis, in vestitu deaurato, circũdata varietate, & ex quatuor põtiosis coloribus scilicet purpura, cocco, byssо & iacintho. Per purpurã regię dignitatis, significat põtificalis ptãs, quę ꝑ viã regiã debet inducere, ne declinet ad dextrã, vel deuiet ad siniſtrã: ne liget dignos, aut soluat idignos. per purpurã quoq; aq̃ significat, qa in cõchis murinis habitãt vermes, q̃ eã egerũt. per coccũ coloris ignei, significat pontificalis doctrina, q̃ sicut ignis lucere debet, ꝓpter q̃ & biſlinctus fuisse narratur. Lucere qdẽ debet per Math. ꝓmissionem, vt oĩs, q̃ reliquerit domũ, pa- 19

trem, & matrem &c. centuplum accipiet,
Mat. & vitam æternam possidebit. Vrere debet
3 per comminationem: vt omnis arbor, quæ
non fecerit fructum bonum, excidetur, &
18 in ignem mittetur. ¶ † Hinc est quod sum
mus pontifex capa rubea exterius semper
apparet indutus, cum interius sit indutus
candida veste: quia etiam interius candere
debet per innocentiam & charitatem, &
exterius rubere per compassionem, vt vi-
delicet ostendat se semper paratum pone-
re animam pro ouibus suis: quia perso-
Esa. nam gerit illius, qui pro nobis vniuersis
63 rubrum fecit indumentum suum. ¶ Ex
19 concessione vero † Constantini Impera-
toris xcvj. distinctio. Constantinus, ferre
potest chlamydem purpuream atque tuni
cam coccineam & omnia imperalia indu-
menta, scilicet sceptra, signa, & ornamen-
ta. Crux quocunque ierit, eum præcedit,
Gal. 6 ad significandum, magis ei quàm cuiquam
alteri conuenire, iuxta illud Apostoli:
Mihi autem absit gloriari, nisi in Cruce
Domini, &c. vt se crucifixum imitari de-
bere cognoscat. Rursus coccus bistinctus
in veste pontificali est charitas, quæ quasi
bis tingitur, dum dilectione Dei & proxi-
mi coloratur. Per byssum verò candoris
eximij, significatur præclaritas famæ: quæ
1. Tim. debet esse retorta: vt pontifex bonum ha-
3 beat testimonium: secundum Apostolum:
& ab his, quæ sunt intus, & ab his, quæ
sunt foris. Per iacinthum, qui est coloris
2. Cor aerei, significatur serenitas conscientiæ,
1 quam intra se pontifex debet habere,
secundum quod dicit Apostolus: Gloria
nostra hæc est, testimonium conscientiæ
nostræ.

LIBER QVARTVS.

SVMMA.

1 *Missæ sacramentum, summum omnium est: atq; adeò institutum à Christo num 2. 3.*
4 *Apostoli & Pontifices Missam à Deo primùm institutam, ampliarunt.*
5 *Petrus apostolus Missam ne primus celebra-uit in partibus Orientalibus, etiam in Antiochia: an uero Iacobus & num. 7 8.*
6 *Cælestinus Papa, Missæ introitum addidit. Hæreticorum de Missæ augmento, ac cætera-rum sacramentorum & institutionum Eccle siasticorum, grauis cauillatio, & num. 9. Et responsio. 10. remissiue.*
11 *Missa, omnia Christi mysteria continet.*
12 *Missæ officium, quot, & quibus constet.*
13 *Templi antiqui diuisio, & forma.*
14 *Sacrificiorum antiquorum significatio.*
15 *Propitiatorium, eiusdem longitudinis, & latitudinis, cuius arca. Et quid dicatur propitiatorium.*
16 *Sacrificia tria Missa offert.*
17 *Sacrificium Missæ quod primum, & maximũ.*
18 *Sacrificium factum à malo sacerdote, valet perinde, ac factum a bono. Et quid ita.*
19 *Arnaldistæ sunt in ea hæresi ut putent malos ministros non posse ministrare sacramenta. Falsò id quidem & temere.*
20 *Missa quibus horis debeat celebrari.*
21 *Missa, qua hora sit celebranda in quadragesima & aduentu.*
22 *Missas duas, cum vno vel vnam cum duobus sacrificijs, celebrare non licet.*
23 *Missa, sicca, quæ dicatur.*
24 *Missa celebrandæ detestabilis consuetudo.*
25 *Missæ plures, quibus diebus possint celebrari.*
26 *Leo Papa, eodem die nouies celebrauit.*
27 *Pransus an possit conficere,*
28 *Missa quæ olim instituta quoquo die, & quæ hodie nu. 30.*
29 *Angeli quotaferia creati.*
31 *Mariæ officium, cur Sabato fiat, & vnde hoc inductum, & nu. 32. 33. 34. 35.*
36 *Ecclesia, cur triplici lingua vtatur in Missa officio.*
37 *Missæ officio quot debeat interesse, ad minus. & num. 39.*
38 *Angeli orantibus præsunt.*
40 *Missæ partes singulæ quid notent. Et quò referantur.*
41 *Missa in quibus locis debeat celebrari. & numero 42.*
43 *Missa quid representet, & imitetur. nu. 44.*
45 *Missæ officium, quotuplex, & nu. 48.*
46 *Catechuminorum missæ quæ sit.*
47 *Missa fidelium, vnde dicatur.*
49 *Missa vnde dicatur.*
50 *Missæ diuisa.*

ARGV-

ARGVMENTVM.

De Missa,& singulis,quę in Missa aguntur. Cap. 1.

NTER cuncta Ecclesię sacramenta, illud constat esse præcipuũ,quod in Missæ officio † supra mẽsam * sacratissimi celebratur altaris, illud Ecclesiæ repræsentans conuiuium, in quo filio reuertenti pater occidit vitulum saginatum, panem vitæ,& vinum quod miscuit sapientia,proponẽs. Hoc † autem officium ipse Christus instituit, cum nouum condidit testamentum, disponens hæredibus suis regnum, sicut pater suus sibi disposuit, vt super mensam eius ædant,& bibant in regno,quod Ecclesia consecrauit. Cœnantibus enim illis, accepit Iesus panẽ, & gratias agens,benedixit ac fregit,deditque discipulis suis dicens: Accipite & comedite.hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur.hoc facite in meam commemorationem. ¶ Hac igitur institutione formati cœperuut apostoli sacrosanctum frequentare mysteriũ, propter causam, quam Christus expresserat, & formam seruantes in verbis, & materiam tenentes in rebus: sicut Apostolus Corinthijs protestatur dicens:Ego accepi à Domino,quod & tradidi vobis:quoniam Dominus Iesus in qua nocte &c.Cr igitur missæ officium cæteris diuinis officijs dignius & solennius est, ideò de illo prius, quàm de alijs officijs est in hac iiij. parte dicendum :in qua aliquibus additis & detractis speculum Innocentij Papæ tertij prosequamur.¶ † Sanè(vt promissum est) Missam instituit Dominus Iesus sacerdos, secundum ordinem Melchisedech: quãdo panem & vinum in corpus & sanguinem suum transmutauit,dicens:Hoc est corpus meum. Hic est sanguis meus : subiungens: Hoc facite in meam commemorationem. † Apostoli autem hanc Missam adauxerunt, dicentes in Missa non solum verba præmissa:verumetiam dominicam oratio nem superaddentes. Vnde † beatus Petrus sic Missam primus dicitur celebrasse in partibus Orientalibus: vbi post Dominĩ passionem quatuor annis cathedrã tenuit sacerdotalem.Deinde vero accepit cathedrã Antiochiæ, vbi tres orationes ad Missam adiecit. In primordio ergo nascentis. Ecclesię Missa aliter dicebatur,quam modo:sicut in sexta parte sub tit.de parasceue dicetur, sequenti vero tempore epistola tantum & Euangelio recitatis Missa celebratur. Subsequenter † Cælestinus papa instituit introitũ ad Missam cantari.prout sub introitu dicetur.Cætera diuersis temporibus ab alijs Papis & à Gælatio Cælestino & Gregorio, & alijs diuersis temporibus leguntur adiecta, prout Christianæ religionis cultu crescente visa sunt decentius conuenire. De hoc dicetur in proœmio Sextæ partis:in canone de consecra. distinct.j. Iacobus,legitur quod Iacobus † frater Domini,Episcopus hierosolymitanus, & Basilius episcopus Cæsariensis addiderunt nobis in scripturis ordinem celebrandi Missam. Item iste. Iacobus Alphæi dicitur primus Missam inter Apostolos celebrasse. Nam propter excellentiam sanctitatis eius, Apostoli hunc sibi fecerũt honorem, vt post Domini ascensionem primus inter eos Missam Hierosolymis celebraret etiam prius,quam esset in Episcopum ordinatus. Vel fortè ideò dicitur primus celebrasse,quia primus in pontificalibus eam dixisse perhibetur: & sic Petrus postmoduni primus Missam in Antiochia celebrauit,& Marcus in Alexandria. † Quidam autem persidi hæretici, reprehendunt nos: quia Euangelia per particulas lacerata in Missa legimus : & quia primitiuæ Missæ, videlicet ultra dominicam orationem,aliquid superaddimus. Scriptũ enim est: Si quis apposuerit ad hoc,apponet super illum Deus plagas scriptas in libro isto. Et quia super nouum testamentum & præcepta Apostolorum & alias institutiones, & nouam doctrinam doctorũ instituimus, & seruamus cõtra illud,quod Christus ait:Bene irritum fecistis mandatum Dei:vt vestram traditionem seruetis. Et alibi:Omnis plantatio,quam non plantauit pater meus cœlestis, eradicabitur, & Apostolus : Doctrinis varijs & peregrinis nolite abduci. xij. distinctione de his. Item fundamentum aliud nemo

1 * 2 Lu. 15 Sap. 9 Lu. 22 Mat. 26 I Cor. 11 3 Mat. 26 4 5 6 7 8 Apoc. vlt. Mat. 15 Hebr. 13 1. Cor. 3

poteſt ponere præter id, quod poſitum eſt
9 quòd eſt Chriſtus. Dicunt † etiam, quòd Eccleſia Chriſti nec Miſſam nec matutinas cantauit: nec Chriſtus nec Apoſtoli eam inſtituerunt: nec in tempore Apoſtolorum cantata fuit: nec nomen Miſſæ tunc in mundo audiebatur: nec ſcriptum inueniebatur: ſed id, quod Miſſa repræſentat ab Euangeliſtis cœna vocatur: nec in Eccleſia in principio: nec Apoſtoli cùm muſicali organo: nec alta, nec dulci voce eam cantabant, reprehendentes nos: quia hæc agimus: & quia nocturnos & alias canonicas horas dicimus, falsò contra nos inducentes illud Amos prophetæ: Conuertam
Amos 8. feſtiuitates veſtras in luctum, & omnia cãtica veſtra in planctum. Et illud propheticum. Audiunt ſermones tuos, & non
Ezec. 33. faciunt eos: quia in canticum oris ſui vertunt eos: & auaritiam ſequitur cor eorum, & eſt illis quaſi carmen muſicum, cũ ſuaui dulciq́ue ſono canitur. ¶ Illorum † tamen error apertiſſimè confutatur, ex his, quæ in proœmio. v. partis dicentur. Rurſus in primitiua Eccleſia diuina myſteria hebraicè celebrabantur, ſed tempore Ariani primi Imperatoris græcè in orientali Eccleſia Chriſtianorum primò celebrari
11 cœperunt. ¶ Porrò † Miſſæ officium tam prouida reperitur ordinatione diſpoſitũ, vt quæ per Chriſtum & in Chriſtum ex quo de cœlo deſcendit, vſque dum in cœlum aſcendit, geſta ſunt magna ex parte contineat, & ea tam verbis, quàm ſigni admirabili quadã ſpecie repræſentet. Ipſum
12 † autem officium in. iiij. conſiſtit videlicet in perſonis, in operibus, in verbis, & in rebus. ¶ Perſonarum tres ſunt ordines, ſcilicet, Celebrantes. Miniſtrantes. Et circunſtantes. ¶ Operum quoque tres ſunt ſpecies, videlicet Geſtus, Actus, & motus. ¶ Verborum etiam tres ſunt diuerſitates, ſcilicet, Orationes, Modulationes, & lectiones. ¶ Rerum ſimiliter tres ſunt maneries, ſcilicet, Ornamenta, Inſtrumenta, & Elemẽta. Siquidẽ hęc omnia plena ſunt diuinis myſterijs ſicut in proœmio libri dictum fuit. ¶ † Sanè olim templum erat in
13 *Heb. 9* duas partes interpoſito velo diuiſũ. Pars prior vocabatur ſancta, interior verò ſancta ſanctorum. Quicquid ergo in officio miſſę ante ſecreta agitur, quaſi in æde prio ri eſt, quod autem in ſecreta agitur, intra ſancta ſanctorũ eſt. Erant igitur intra ſancta ſanctorũ ara incenſi, arca teſtamenti, tabula ſuper arcam, prout in prima parte ſub tit. de Eccleſia & de altari dictũ eſt, & in Exo. habetur, & ſupra tabulam duo cherubin gloriæ mutuo vultu ſe ſe reſpicientia. Huc intrabat ſolus Pontifex ſemel in anno, habens nomina patrum in rationali & ſuperhumerali ſcripta, ferens ſanguinem, & carbones, quos omnes cum timiamate in thuribulo orans ponebat, donec fumus eum obumbraret. Deinde tabulam & aram ſanguine aſpergebat. Poſt exibat ad populum & veſtes lauabat. Non enim iudicabatur mundus ante veſperam poſt immolationem vituli rufi. ¶ Hæc olim † 14
ſigna fuerunt, ſed receſſerunt, poſtquam ſignificata venerunt. ¶ Siquidem prior ædes, ſignificat preſentem Eccleſiam, ſancta ſanctorum, cœlum, pontifex Chriſtum, ſanguis, paſſionem, carbones, charitatem Chriſti, thuribulum, carnem ipſius, thus crematum, preces odoriferas, ara, cohortes cœli, arca Chriſtum ſecundum humanitatem, tabula, Deum patrem, duo cherubin, teſtamenta, quę ſeſe adinuicem reſpiciunt quia concordant, veſtis, quæ lauantur, hominem, veſpera hominis veſtem ſignificat. Conferas ergo, quæ olim fiebant, & quæ Chriſtus egit, & reſpice quomodo miniſter Eccleſiæ illa in officio miſſæ repreſentat, & agit. Quid etiam hæc ſignificent, ſub canone Miſſæ in principio cuiuſlibet particulæ illius tangetur. Per arcam quoque, Chriſti humilitas intelligitur, à qua nobis per ipſius miſericordiam omne bonum aduenit. ¶ Et † not. quòd ſicut in
Exod. cap. uigeſimoquinto, & xxxvij. 15 Factum eſt ſuper arcam propitiatorium aureum, id eſt, tabula aurea, eiuſdem longitudinis & latitudinis cuius & arca, vt eam tegere ſufficeret. Et hoc dicebatur oraculum, quia Dominus de loco illo reſponſa dabat orantibus. Dicebatur etiam propitiatorium, quia exinde loquens Dominus propitiabatur populo: vel quia die propitiationis videbant gloriam Domini ſemper ibi deſcendere. Et inde tabernaculum ſiue locus ſuper poſteriori parte altaris collocatus, in quo Chriſtus propitiatio noſtra, id eſt, Hoſtia conſecrata

consecrata seruatur, hodie propitiatorij nuncupatur &c. Ex vtraque verò parte oraculi, scilicet, in duobus angulis anterioribus positi sunt duo cherubin aurei, qui sunt (secundum Iosephum) duo animalia volatilia habentia figuram, quæ à nullo hominũ est inspecta, hæc dicit Moses se in Dei sede conspexisse figurata. Vnus cherubin alterum inspiciebat, versis tamen vultibus in propitiatorium, duabusque alis ex opposito expansis, & mutuo se tangentibus velabant oraculum siue tegebant propitiatorium. Siquidem per propitiatorium incarnatus Dominus figuratur, de quo Ioan. Ipse est propitiator pro peccatis nostris. Duo cherubin duo sunt testamenta. scilicet nouum & vetus. Dum ergo illa non discrepant: sed mysterium incarnationis Christi concorditer narrant illud prophetando, istud asseuerando, in propitiatorium vultum suæ intentionis dirigant, & se mutuo respiciunt.

16 ¶ †Rursus tria sunt Ecclesię sacrificia, quę in veteri testamento per propitiatorium, thuribulum, & altare significata sunt, videlicet, Sacrificium Pœnitentiæ, Iustitiæ, & Eucharistiæ. ¶ De primo: Sacrificium Deo spiritus contribulatus &c. ¶ De secundo: Tunc acceptabis sacrificium iustitiæ. ¶ De tertio: Tibi sacrificabo hostiam laudis. Super altare scilicet corporis caro mactatur per contritionem intra thuribulum, scilicet cordis, thus adoletur per deuotionem, ad propitiatorium, scilicet, Dei patris sanguis infertur pro redemptione. ¶ Hæc quidem tria sacrificia sacerdos offert in Missa: Primum in confessione, Secundum, in præfatione, Tertium, in actione. Nam hæc tria sunt quæ secundum prophetam Deus respicit in homine, & requirit ab homine, diligere misericordiam, facere iudicium, & solicitè ambulare cũ Deo. Diligat ergo misericordiam, qui vult offerre sacrificiũ pœnitentiæ. Facit iudicium, qui vult offerre sacrificium iustitiæ. Cum Deo solicitus ambulet, qui vult offerre sacrificium Eucharistiæ. Hinc

17 est, quod ait beatus † Bernardus: Fratres mei immolantes hostiam laudis iũgamus verbum verbis: sensum sensui: affectum affectui: exactionem exactioni: maturitatem maturitati: humilitatem humilitati: libertatem libertati. Celebraturus ergo Missam offerat altissimo sacrificium illud de quo Psalmista ait: Sacrificium Deo spiritus contribulatus: & alibi Immola Deo sacrificium laudis. Et Apostolus Exhibete mihi corpora vestra, hostiam viuentem sanctam Deo placentem, vt sit rationabile obsequium vestrum, mortificantes in altari cordis membra vestra, quę sunt super terram, videlicet, immunditiam, libidinem, cõcupiscentiam malam, & auaritiam, quatenus mundo corde, & casto corpore, sacrificetis Deo vosmetipsos. ¶ In sacramento autem corporis Christi secundum Aug. de conse. distin. ij. vtrum. nil à bono magis, nil à malo minus perficitur sacerdote, dummodo ille cum cæteris in arca consistat, & formam obseruet traditam à columba, quia non immerito sacerdotis, sed in verbo cõficitur creatoris. Aurum enim æque verum est in arca furis, sicut in thesauro regis. j. quęsti. j. §. ex his. Vnde & Cayphas Pontifex persecutor vnius & verissimi sacerdotis, quamuis ipse verax non esset, quod dedit tamen consilium, verum fuit: sed non suum dedit, sed Dei, id est, in forma Ecclesiæ j. q. j. Dominus, & capit. dictum. Non ergo sacerdotis iniquitas impedit effectum sacramenti, sicut nec medici infirmitas, virtutem impedit medicinę. Quanuis igitur opus operans aliquando sit immundum, opus tamẽ operatum, semper est mundum. Et sicut omnia sunt munda mundis, sic omnia sunt immunda immundis, prima quęstione, prima omnia, & capit. multi. Malus ergo cùm vitam accipit, mortem incurrit, sic econtrà bonus, cùm mortem sustinet, vitam acquirit. Nam qui manducat indignè, iudicium sibi manducat. Quod vero de talibus propheta ait: Maledicam benedictionibus vestris, & Greg. Benedictio eorum vertitur in maledictionem, & oratio in peccatum, de præcisis ab Ecclesia non toleratis seu notorijs intelligitur: quorum benedictio debet quantum ad episcopos maledictio reputari: quoniam secundum Augustin. j. quæstio. j. quod quidem mali inquantum in eis est, dicuntur sacramenta polluere, cum tamen illa permaneant impolluta, sunt enim bonis ad præmium, reprobis ad iudicium. Vnde

Psal. 50 *Psal.* 49 *Ro.* 12 *Col.* 3. *Ro.* 1 *Cor.* 2 *Cor.* 2 *Mal.* 2 *Matt.* 5

Aug.j.q.j. si fuerit spiritualis virtus Sacramenti, vt lux pura ab illuminandis excipitur ad salutem: sed per immundos ministros quasi per canale transiens non coinquinatur. ¶ † Arnaldistæ tamẽ perfidi hæretici, dicunt nusquam legi, quòd immundis & luxuriosis ministris Christus spõsam suam Ecclesiam traderet custodiendam: vel potestatem sacrorum mysteriorũ peragere: vel claues regni, vel potestatem ligandi, vel soluẽdi: quia illi soli (vt ait Gregorius) & iusti in hac carne positi, potestatem habent ligandi atque soluendi, sicut Apostoli, qui vitam vel fidem illorũ cum eorum doctrina tenẽt. Vnde, vt dicunt à talibus sacramenta præstita, nec valent, nec proficiunt ad salutem. Legitur enim in libro Numeri, Quicquid tetigerit immundus, immundum faciet, & Christus: Non potest arbor mala fructus bonos facere: & Dauid, peccatori autem dixit Deus, quare tu enarras iustitias meas, & assumis testimonia mea, per os tuum. Et Apostolus, Omnia munda mundis: coinquinatis autẽ & infidelibus nihil est mundum. Et Gregorius in pastorali. lib. j. capit. x. & xcix. distin. §. j. dum is, qui displicet ad intercedendũ mittitur, irati animus ad deteriora prouocatur. Item ibidem lib. iij. capit. xij. Necesse est, vt munda debeat esse manus, quę diluere sordes curat, ne tacta quæque ipsa sordida deterius inquinet. ¶ † Celebratur autem Missa hora tertia, sexta, & nona. In tertia, quia (secundum Marcum) hora illa Christus crucem ascendit, & linguis Iudæorum crucifixus est clamantium, Crucifige. Et quia illa hora spiritus sanctus super Apostolos in linguis igneis descendit, de consecr. distinct. j. nocte: In sexta, quia illa hora (secundum Matthæum) verè crucifixus & immolatus est. Et in nona, quia illa hora in cruce pendens emisit spiritum. Telephorus Papa de consecr. distinct. j. nocte. statuit, vt Missa ante horam tertiam non dicatur, quod de publicis & popularibus missis intelligẽdum est, quia sicut ait Aug. de conse. distinct. j. & hæc, nõ deberent in publico fieri, ne populus à publicis, quę hora tertia dicũtur, retrahatur. Cantatur autem diebus dominicis & festiuis hora tertia: profectis, hora sexta: in quadragesima, hora nona, de consecrat. distinct. j. solent, & §. in ieiunijs, & etiam ex institutione Pelagij Papæ & aliorum, in diebus ieiuniorum, non tamen omnium. In sabbatis verò ieiuniorum quatuor temporum sèrò potest celebrari propter ordines sacros, qui ad dominicam sequentem pertinere noscũtur. Sed quia missa in ieiunio dici debet, ideò ne minus ieiunẽt, post vesperas inchoatur, & sic vsque ad noctem ieinium protulatur. lxxv. distinct. quòd à partibus, lxvj. distin. dilectionis. De quo in sexta parte sub sabbato paschali dicetur. Quòd verò Missa quandoque summo mane cantatur, ex consuetudine non ex ordine est. Leo tamen Papa de consecra. distinct. j. necesse diluculo, siue prima diei parte ad missam intrabat, nescio an necessitate, an ratione, an sola vsus Apostolica potestate. Vel de peculiari missa intelligendum est. Qui autem necessitate præueniunt tertiam, aut offerunt post sextam, aut nonam, amore diuino, ne videlicet eis dies absque sacrificio prætereat, excusari possunt cum discipulis, qui euellebant spicas in Sabbato de consec. distinct. v. discipulos, & cum Dauid, qui comedebat panes propositionis de consec. disti. ij. tribus. Vel quia in missa fit memoria passionis, mortis sepulturæ, resurrectionis, & ascensionis, ideò cantatur tot varijs horis. In tertia, in memoriam passionis & ascensionis, post sextam, in memoriam mortis, post nonam, in memoriam sepulturę, in mane, in memoriã fortè resurrectionis. Asserũt ét quidã, Dominum in meditulio horarũ crucifixum, & ideò nũc hanc, nunc illã horam positam. Vnde Ecclesia iter vnam horã, & alteram celebrat missam. In † die autem natalis domini prima missa de nocte cantatur prout sub ipso festo dicetur. Cęterùm, si quadragesima occurrunt duo officia, quos dies duplices vocamus, missa de festo dicitur in tertia, & absque genuflexione. officium verò de ieiunio dicitur, in nona, & cum genuflexione. Tempore etiam aduentus, debet missa in sanctorum festiuitatibus hora tertia celebrari. Verùm, nullus debet eadem die plures missas regulariter celebrare de consecra. dist. j. sufficit extrà de celebra. missa. te reuertente, quia Christus solus passus fuit, & valde felix est, qui etiam vnam dignè potest

19 20 21

Leui. 15. Matt. 7. Psal. 44 Ro. 14. Math. 12. 1. Re. 2.

22 test celebrare. † Nec potest quis duas missas cũ uno, vel vnam cũ duobus sacrificijs celebrare ead. distincti. tribus sub vno tamen canone, possunt plures hostiæ confici. Nam & presbiter debet semper hostiã pro infirmis habere paratã. ea. dis. presbyter. † Potest quoque sacerdos vnam missam cum sacrificio, & aliam siccam celebrare, missa sicca dicitur, quoniam si sacerdos non potest conficere, quia fortè iam celebrauit, vel ob aliam causam potest accepta stola Epistolam & Euangelium legere, & dicere orationem dominicam, & dare benedictionem, quinimo si ex deuotione, non ex superstitione velit totum officium missæ sine sacrificio dicere, accipiat omnes vestes sacerdotales, & missam suo ordine celebret, vsque ad finem offerendæ, dimittens secreta, quæ ad sacrificium pertinent. Præfationem verò dicere potest, licet in eadem videantur Angeli inuocari ad consecrationem corporis & sanguinis Christi. De canone verò, nihil dicat, sed orationem dominicam non prætermittat, & quæ ibi sequuntur sub silentio dicenda nõ dicat, calicem vel hostiam non habeat: nec de is, quæ super calicem seu eucharistiam dicuntur, vel fiunt, aliquid dicat, vel faciat. Potest etiam dicere, pax domini sit semper &c. & exinde missæ officium suo ordine peragat. Melius est 24 tamen alia obmittere. Verùm † quidam incipiunt missam de die celebrantes illam suo ordine vsque ad offerendam, posteà incipiunt aliam missam & eam cantant vsque ad eundem locum, & idem faciunt pluries, si volunt, & incœpta missa viuorũ, incipiunt quãdoque missam mortuorum, eam prosequentes vsque ad eundem locum, & exinde procedentes, dicunt tot secretelas, quot missas inceperunt, semel tantùm canonem dicentes, & consecrantes & in fine tot orationes dicunt, quot officia missæ inceperunt. Sed hoc tanquam detestabile reprobamus. ¶ Potest tamẽ † sacerdos quandoque plures missas vna die celebrare, extra de celebr. miss. c. iij. ¶ Primò, in festo natalis domini, sicut in septima parte sub illo festo dicetur. ¶ Secundo, vbi necessitas exigit, puta si quis moriatur, vt ibi, & de consec. dist. j. sufficit. Concilium tamen Carthaginen. ea. di. sacramẽta. dicit quòd si episcopus, vel alius post tertiã obierit, commemoratio solis orationibus facienda est sine missa. ¶ Tertio, causa honestatis, vt si aliqua magna persona superueniens velit missam audire, extrà e. c. j. & ij. ¶ Quarto, secundum quosdam, causa vtilitatis, puta propter peregrinos, propter hospites, propter commeantes, propter infirmos, propter sponsos, & propter raritatem clericorum, & propter paupertatem ecclesiarum sacerdotes proprios non habentium ¶ Quinto, vt dixit Richardus episcopus Crem. in mitrali, cum duæ festiuitates occurrunt, possunt etiam tres celebrari, tum quia hoc fit licitè in natali, tum quia Christi passio tripartita est. Passus enim est linguis insultantium, manibus verberantium, & clauis crucifigentiũ. Ipse etiam est à patriarchis, gestibus immolatus, à prophetis, verbis sacrificatus, à patre, & à seipso, realiter oblatus. ¶ Sexto pari ratione, si in die ieiunij occurrit aliquod solenne festum, potest vnam de festo, & aliam de ieiunio celebrare, si alius presbyter non adsit. † Legitur etiam quod 26 Leo Papa sæpe septies, & aliquando nonies in eadẽ die missam celebrauit. ¶ Sacerdos tamen aliam missam in eadem die celebraturus, in ultima tantum perfusionem sumat, quoniam si in prima sumeretur, ieiunus non esset, & sic alia missa impediretur eo. tit. ex parte, aliàs autẽ quoties celebrat, toties corpus Christi, etiam perfusionem sumat. de cons. distinct. ij. cõperimus & c. tribus. Sed nunquid † pransus cõficit? Respondeo sic, licet hoc facere 27 non debeat: Non enim ieiunium est de substantia, prout in canone innuit Augu. in d. c. liquido, alias Dominus non confecisset, magister tamen Hug. dicit contra. Sanè priscis temporibus † hæresibus pul- 28 lulantibus, & trinitatem impugnantibus, ex institutione Alcuini magistri Caroli, rogatu Bonifacij archiepiscopi Maguntini statuentis, Prima feria, missa de trinitate dicebatur. Secunda feria, de Sapientia. Tertia feria, de Spiritu sancto. Quarta de charitate. Quinta feria, de Angelis. Sexta, de Cruce. Septima, de Beata Virgine. Causa verò illa cessante, illud cessauit, & dominicali officio ordinato statutum fuit quod prima feria suum haberet officium,

ſcilicet de Trinitate, ſecunda de Angelis, quia tunc primo creati ſunt in bonis gratuitis, tunc enim lux diuiſa fuit à tenebris id eſt, boni Angeli, à malis: quia tunc
29 ceciderunt mali bonivero confimati ſunt. ¶ † In prima verò feria, creati fuerunt Angeli in bonis naturalibus. Cantatur etiam in ſecunda feria pro defunctis, vt illis adhibeamus ſuffragia Angelorum. Et quia, vt dicunt quidam, in prima feria refrigerium habent illi, qui ſunt in purgatorio, & ſtatim in ſecunda feria redeunt ad pœnas & laborem. Ideo, vt eorum ſubueniatur
30 † laboribus, miſſa pro illis in ſecunda feria, celebratur. ¶ In tertia feria, pro peccatis. ¶ In quarta, pro pace. ¶ In quinta, pro tribulatione, vel in tertia feria debet repeti introitus miſſæ de dominica. ¶ Inſtitutum etiam fuit vt in quarta feria ieiuneretur, & illa ſimiliter die debet miſſa de dominica dici, niſi feſtiuitas impediat. ¶ In quinta feria debet ſimiliter repeti officium dominicæ, introitus, Epiſtola & Euangelium: quia dies Iouis dicitur cognata Dominicę diei, prout dicetur ſub tit. de acceſſu Pontificis ad altare. ¶ In ſexta feria, de cruce, illa enim dies appropriatur Chriſto & cruci, quia ipſe in ea mori & crucifigi voluit, pro ſalute generis
31 humani. ¶ † In ſeptima feria de beata Virgine, quod initium habuit, quoniam olim in quadam Eccleſia ciuitatis Cõſtantinopolis erat imago beatæ Virginis, coram qua dependebat velum, quod totam velabat imaginem, ſed hoc velum in ſexta feria poſt veſperas recedebat ab imagine nullo mouente, ſolo Dei miraculo, quaſi deferretur in cœlum vt ad plenum poſſet imago à populo proſpici. Celebratis verò veſperis, in ſabbato, deſcendebat ipſum velum ante eandem iconem ſiue imaginem, & ibi manebat vſque ad ſextam feriam. Hoc viſo miraculo, ſancitum eſt, vt ſemper illa feria de beata Virgine cantaretur. ¶ Alia † etiam ratio eſt, quia Domino crucifixo & mortuo, & diſcipulis fugiẽtibus & de reſurrectione deſperantibus in ea ſola tota fides in ſabbato illo remanſit. de conſecratio. diſtinctio. iij. ſabbato. Sciebat enim, quomodo portauerat eum ſine labore, & pepererat ſine dolore, & ideo certa erat, quòd filius Dei eſſet, & à mortuis tertia die reſurgere debebat. Et hæc eſt ratio, quare dies ſabbati magis, quam alia dies beatæ Mariæ appropriatur. ¶ Tertia † ratio eſt, quia dies ſabbati eſt 33
ianua, & introitus ad Dominicam diem. Vnde cum ſumus in ſabbato, ſumus iuxta Dominicam. Dies autẽ dominica eſt dies requiei, & ſignificat vitam æternam. Vnde cum ſumus in gratia Domini noſtri, ſumus quaſi in ianua paradiſi. Quia igitur ipſa eſt nobis porta ad regnum cœlorum, quod per diem Dominicam figuratur, ideo de illa ſolennizamus in ſeptima feria, quæ
diem Dominicam præcedit. ¶ † Quarto, 34
vt ſolennitas matris ſolennitati filij continetur. ¶ † Quinto, vt feſtiuitatis agatur 35
in die, in qua Deus ab omni opere requieuit. ¶ Notandum eſt etiam quod in Miſſæ officio, vbi Chriſti paſſio † repreſentatur, 36
tribus linguarum generibus vtimur, ſcilicet Græca, Hebręa, & Latina, ad ſignificandum, quod his tribus linguis ſcriptus eſt titulus crucis Chriſti. Ioan. xix. & ad deſignandum, quod omnis lingua, quæ per hanc triplicem, intelligitur Deum laudare & confiteri debet, quia Dominus noſter Ieſus Chriſtus in gloria eſt Dei patris. Licet enim multa ſint genera linguarum, iſtæ tamen principales ſunt, Hebræa, propter legem, & quia eſt aliarum mater. Grę ca, propter ſapientiam. Latina, propter nobilitatem, & Dominium Romani Imperij. Verba latina ſunt Epiſtolę, Euangelia, oſones, & cãtus. Græca ſunt Κυριε ελέησον, χριστε ελεῆσον & ημας. Hębraica sũt, alleluia, amen, ſabaoth, & oſanna. Vnde & in miſſa Romani Pontificis in præcipuis ſolẽnitatibus legitur Euangelium, & Epiſtola: non ſolum in Latino, verum etiam in Grę co, ad deſignandum coniũctionem vtriuſque populi ſub vna fide: ſiue quod Eccleſia conſtat non ſolum ex Latinis, verumetiam ex Gręcis, & vide in vj. parte ſub tit. de paraſceue. ¶ † Sed quæritur, vtrum ſa- 37
cerdos minus, quam duobus præſentibus debet celebrare miſſam? Et videtur quod non, Statuit nanq; Sother Papa de conſe. diſtin. j. quoque vt nullus miſſarum ſolennia celebrare præſumat, niſi duobus præſentibus, ſibique reſpondentibus ipſe tertius habeatur. Cùm enim ipſe presbyter dicat, Dominus vobiſcũ, & in ſecreta dicit

orate

orate pro me, conuenit vt ipsius salutationi à pluribus respondeatur Verùm aliud est necessitatis articulus, in quo potest vno solo præsente celebrare, & aliud religionis contemptus. † Piè quoque credendum est, & sacris authoritatibus comprobatur, quòd Angeli Dei comites assistunt orantibus, iuxta illud propheticum: In conspectu Angelorum psallam tibi. Et Angelus ad Thobiam. Quando orabas cum lachrymis, ego obtuli orationem tuam domino. Sed in canone missæ continetur: Supplices te rogamus, omnipotens Deus, iube hæc præferri per manus sancti Angeli tui, in sublime altare tuũ. Præterea quilibet homo habet suum proprium Angelum ad custodiam. Vnde Dominus in Euãgelio loquens de paruulis ait: Angeli eorum semper vident faciem patris. Illos igitur habemus in oratione participes, quos habebimus in glorificatione consortes. Solus tamen presbyter, non potest diuinum officium absque ministri suffragio celebrare prout in constitutione Alexandri cauetur, extrà de filijs presbyte. proposuit. Canon quoque Tholetan. concilij xij. quæstio. j. illud. statuit, ut ibi temporis vel loci sine clerici copia suffragatur habebat quisque Deo sacrificans post se vicini solaminis adiutorem, vt si aliquo casu ille, qui ad officia impleturus accedit, turbatus vel ad terram illius fuerit, à tergo semper habeat, qui eius vicem intrepidè assequatur. Si quidem copia temporis suffragatur: si non sit guerra loci, si ecclesia sit dines cleri: si sit sibi copia clericorum. † Generaliter autem dicendum est, quòd illa est legitima Missa in qua sunt sacerdos respondens, offerens atque communicans, sicut ipsa precum compositio euidenti ratione demõstrat. ¶ †Introitus ad chorum prophetarum respicit: quoniam secundum Augustin. Moses minister fuit vete. testamen. prophetæ, ministri noui. Κυριε ελεησον ad eos respicit Prophetas qui circa domini aduentum erant, de quibus fuerunt Zacharias, & Ioannes Baptista filius eius. Gloria in excelsis, ad cœlum respicit, angelorum gaudium natiuitatis domini pastoribus annuntiandum. Prima collecta, respicit ad hoc, quod dominus circa annum xij. agebat, scilicet quando

38 *Psal.* 137. *Thob.* 12 *Matt.* 18. 39 40

ascendẽs Hierosolymam sedebat inter doctores audiens, & interrogans. Epistola, ad Ioãnis prędicationem pertinet. Responsorium, ad benevolentiam apostolorũ respicit, scilicet quomodo à domino vocati, secuti sunt eum. Allelu Ia, ad lætitiam mentis eorum pertinet, quam habebant de promissionibus eius. vel de miraculis, quę per eum vel per nomen eius fiebant. Euangeliũ respicit tempus à sua prædicatione, usque ad prædictum tempus. Quod verò deinceps in missæ officio agitur, ad illud respicit tempus, quod est à dominica, quando pueri Hebręorum obuiauerunt ei: vsque ad diem Ascensionis eius siue Pẽtecosten. Oratio uerò secretæ vsque: nobis quoque peccatoribus. designat illam orationem quam Iesus in monte Oliueti exercebat. Quod autem postea agitur, significat tempus illud, quo dominus in sepulchro tacuit. Quãdo verò panis in vinum mittitur animã Dei ad corpus redire demõstratur. Salutatio sequens, significat salutationes postea discipulis à Christo factas. Fractio oblatæ, signãt fractionem panis factam à domino discipulis in Emau. Hæc plenius in suis locis dicẽtur. De missa pro mortuis & ipsorũ officio ĩ vij. parte dicẽt. ¶ Adhuc † missa non nisi in sacratis Deo locis, id est in tabernaculis diuinis precibus à pontificibus delibutis, absque magna necessitate dici debet. Non ergo in prophanis domibus absque episcopi licentia: quia sanctius est missam non cantare, vel non audire, quam in locis, in quibus hoc fieri non oportet. de consec. distin. j. clericos & c. seq. Vnde scriptum est, de consec. dist. j. sic & c. iij. seq. & c. concedimus. & c. vnicuique. Vide, ne offerat holocausta tua in omni loco, quẽ videris, sed in omni loco, quẽ elegerit Dominus Deus tuus. De hoc dicetur in proœ. v. partis. Potest autem esse necessitas, ut dicatur in naui, vel in exercitu, sub papillione, siue sub diuo, si illud habere non possit, sed tunc cum tabula seu altari viatico eadem distinct. c. fi. Presbyter autem non debet missam celebrare sine licẽtia Episcopi, in altari, in quo Episcopus ea die celebrauit eadem dist. concedimus. extra de priuileg. in his. Sixtus † tamen Papa, statuit missam non nisi super altari celebrari. Felix Papa primus, statuit supra memo-

41 42

memorias martyrum missas celebrari. Bonifacius Papa, secundus, statuit, ut in missæ celebratione clerici à laicis sint diuisi. Martinus Papa, statuit missam alta voce cantari. Viglius Papa, statuit eam in eccle siæ orientali parte dici. ¶ Illud † quoque
43 notandũ est, quod in missa repræsentatur pugna, & victoria sacerdotis contra hostẽ antiquum: processus ad hanc pugnam ponetur sub titu. de accesso. pontific. ad alta. in fine. Arma vero & pugna sacerdotis po
44 sita sunt in proœmio tertiæ partis. † Rursus missa quasi quoddam iudicium imitatur. Vnde & canon actio vocatur. de consec. dist. j. necesse. Est enim actio, causa in iudicium deducta, de verb. significa. forus. In missa quidem causa nostra agitur, oratorium, est prætorium, Deus iudex, diabolus accusator, ministri testes, sacerdos aduocatus, & defensor. Hic est Moses qui causam populi ad Dominum allegabat cuius patrocinio delatoris fallacia confutatur: & nostra innocẽtia comprobatur & absoluitur: & iudicis ira placatur: & per misericordiã culpa remittitur. xlv. dist. disciplina. extrà de re iudi. cum vterini. Cæterum missa, dicitur mysteriũ, quod profertur, & sacrificium, q̃ offertur. ¶ Missæ autem † offi
45 cium in duas principaliter diuiditur partes, videlicet in missam catechuminorũ: & missam fideliũ. ¶ Missa catechuminorũ est
46 ab introitu vsque post offertorium: † quę missa ab emittendo dicitur. quoniam quãdo sacerdos incipit consecrare eucharistiam, catechumini foris de Ecclesia mittũtur. Vnde antiquitus perlecto Euangelio diaconus supra pulpitum acclamare solebat: Si quis catechuminus adest, exeat foras, prout dicetur in sexta parte sub quarta feria quartæ dominicæ quadragesimæ. Quod ideò fiebat, q̃m catechumini licet sint in fide instructi, nõdum tñ sunt renati siue baptizati: & ideò nondum sunt de corpore ecclesiæ, sicut nec Iudæi nec Gẽtiles quare sacris altaris mysterijs interesse nõ debent, quæ non nisi baptizatis fidelibus committuntur: nec thesauri ecclesiæ sunt inimicis ostendendi. Vnde de quibusdam qui catechuminorum, & nondum renatorum typum seu figuram gerebant, scriptũ
Ioã. 2 est: Iesus autem non credebat se illis, sciẽs quid in homine esset. Hinc etiam in canone Carthaginen. concilij. de consecratione distinctione prima, episcopus dicitur, quòd nec Gentilis nec hæreticus, nec Iudeus prohibeatur Ecclesiam ingredi, & audire uerbum Dei, usque in finem missę catechuminorum: nec etiam incestuosi, trigesima quinta distinctione tertia. de incest. & ca. sequen. ¶ † Missa uero fidelium, est 47
ab offertorio usque ad post communionẽ: & dicitur missa illa à dimittendo: quia ea expleta, ad propria quisque fidelis dimittitur. Missa ergo aliquando † est nomẽ col 48
lectiuum, quia quandoque missa uocatur, quod est ab introitu, usque ad offertorium quandoque, quod est ab introitu, usque ad ite, missa est, & hoc uerius, quia tunc hostia mittitur. Quandoque quod usitatius est, dicitur missa totum officium ab introitu, usque ad ite missa est, siue innocatio nominis Dei, quæ fit à sacerdote, super altari, quasi transmissa: eo quòd populus fidelis per mysterium sacerdotis, qui uice mediatoris inter Deũ & homines, id est, Christi, fungitur, preces, supplicationes, ac uota altissimo transmittit. quandoque tamẽ officium quod sub silentio dicitur, quãdoque solùm uerba illa quibus dominicum conficitur corpus. ¶ Aliquando † missa est 49
nomẽ proprium: quia significat Christum qui missus est à patre in hũc mundũ, significat etiam Angelũ qui mittitur, ut per eius manus hostia offeratur in sublime altare domini. Ipsum ergo sacrificiũ. i. hostia, uocatur missa quasi trãsmissa prius si quidem à patre nobis, ut. s. esset nobiscum, postea à nobis patri, uẽ intercedat: & sit pro nobis apud ipsum. ¶ Item transmissa primo nobis à patre diuino: qui per incarnationem Christi filij sui, q̃i fuit missus cœlestis, & postea patri à nobis per passionem eius, similiter in sacramento transmissa nobis primo à patre, per sanctificationẽ, qua nobiscum esse incipit: postea patri à nobis per oblationem qua pro nobis apud patrem intercedit: hæc enim missio seu legatio sola sufficiens, & idonea est, ad soluendas inter Deum & homines inimicitias, & offensas. Cùm ergo diaconus in fine missæ dicit, ite missa est, idem est, ac si dicat, redite ad propria, uel sequimini Christum: quia missa siue oblata est hostia salutaris, pro nobis ad Deum patrem placandum

50 candum. ¶ Potest † etiam & aliter missa diuidi in quatuor partes, secundum Apostolum, id est, ad Timothęum secundo: & habetur etiam in canone concil. Tolet. scilicet in obsecrationes, orationes, postulationes, & laudes, siue gratiarum actiones, quorum verborum expositio in quinta parte, sub tertia ponetur. ¶ Pars prima, protenditur ab introitu vsque ad offertorium, & dicitur obsecrationes, id est, prædicationes, quæ scilicet fiunt prius, quàm species incipiant benedici. ¶ Secunda, vsque ad finem dominicæ orationis ibi, videlicet libera nos quæsumus Domine &c. ¶ Tertia, vsque ad communionem, videlicet secundum Augustinum, orationes, quas episcopus dicit post communionem. ¶ Quarta, vsque in finem, scilicet secundum Augustinum, quando post ite missa, vel benedicamus Domino, populus respõdet, Deo gratias, secundum alios uerò prima pars, protenditur ab introitu vsque ad, te igitur, secunda, vsque ad, oremus præceptis salutari. & c. tertia vsque ad collectas, quarta vsque ad, ite missa. ¶ Rursus quia quinq; fuerunt sanguinis Christi effusiones, ideò missæ officium ab offertorio in antea, in quinque subdiuiditur partes, vt ibi dicetur &c. Sed & quia in sola Cruce etiam in quinaria fuit sanguinis effusio, ideo & solus canõ subdiuiditur in quinque partes. Prima, vsque, qui pridie, Secunda usque ad memento, Tertia, vsque ad præceptis, Quarta vsque ad emboliſmum, Quinta, ad collectas &c.

ADNOTATIO.

Mensam.] Sacrificium vnum est in nouo testamento, quod Hebraicè Missa appellatur, Græci Λειτουργίαν, Latini sacram Oblationem appellant. Est autem Missa (vt Iodocus Clichtoueus diffinit) diuinum officium, ab ecclesia & primorum Patrum institutione in sacro altari fieri solitum, in quo sanctæ Eucharistiæ secundum ritũ legitimum consentio fit & oblatio. Huius partes essentiales sunt, consecratio corporis, & sanguinis Christi (veteres benedictionem mysticã appellarunt) oblatio. hæ à Christo ipso sunt institutæ, Accidẽtales Ceremoniæ sunt, quibus consecratio ipsa & oblatio ritè perficiuntur, vt orationes, benedictiones, gratiarum actiones. oscula manuum, expositiones, elevationes, cõplications, genu flexiones, signacula Crucis, cõio, memoriæ sanctorũ, salutationes, rñsiones, oblationes, & si quę sunt similes. Harum quædãm à concilijs ecclesiæ sunt traditæ. Isidorus ordinem Missæ & Orationum, quibus Deo oblata sacrificia consecrantur, primo à beato Petro constitutum esse, eiusdemque celebrationem vno eodemque modo, vniuersum orbem peragere adfirmat, quippe qui primam Missam Antiochiæ celebrauerit. N. Doard.

SVMMA.

1 *Episcopus celebraturus, quare præmittat psalmos. Et qui sint illi.*

2 *Religiosi, celebraturi se calciare debẽt: etiam si discalciati soleant ambulari.*

De quinque Psalmis, quos Pontifex celebraturus dicit. Cap. 2.

CElebraturus † pontifex missarum solẽnia, quosdam psalmos & orationes, ex institutione Cęlestini Primi, præmittit: quos interim dum caligis & sandaliis ornatur, dicit secundum exhortationẽ psalmistæ dicẽtis: Præoccupemus faciem eius in confessione, & in psalmis iubilemus. Hi psalmi sunt quinque videlicet, Quam dilecta tabernacula tua. Benedixisti. Inclina. Credidi. & De profundis, ut quicquid immundum quinque sensuum transgressione commisit, quinque psalmorum oratione detergat. Quædam enim continentur in quolibet ipsorum, quæ rectè conueniunt celebraturis altaris mysterium & eucharistiæ sacramentum. Orationes verò, quas dicit, manifestè pertinent ad impetrandum cordis & corporis munditiam, & munimen. ¶ Rursus ideò dicit. Quam dilecta taber. & alios psalmos vt in Christo, cuius typum gerit, virtutum plenitudo notetur. ¶ Et nota, † quòd religiosus secundum ordines suæ professionis discalciatus incedẽs missam celebraturus, se calciat, ex præcepto

1 *Psal.* 94.

2

pto Apoſto. dicentis ad Eph. vj. State calciati pedes in præparatione euangelij pacis. Nempe per calciamenta, quæ fiunt de pellibus animalium mortuorum, & calcât terram. & ſunt clauſa deſubter, & aperta deſuper, ſignificatur, quòd ſacerdos debet eſſe mortuus mundo, & debet cor habere clauſum ad terrena: & ipſa tanquam lubrica calcare, & vilipendere, & apertũ ad reſpiciendũ, & deſiderandum cœleſtia.

SVMMA.

1 *Epiſcopus celebraturus, caput pectit. Et quo id conſilio, aut exemplo, nu. 2.*
3 *Pecten, diſcretionem ſignificat.*
4 *Lotio manuum, quid notet. Et vnde cœperit numero. 5.*
6 *Sacerdos antè, quàm ad altare accedat, quid agere debeat.*

De capitis compoſitione, & manuum lotione. Cap. 3.

1 ALIGIS † & ſandalijs impoſitis pontifex & ſacerdos caput pectinat: manus & faciem lauat. Nam & legalis ſacerdos ſacrificaturus, lotis prius manibus & pedibus indu ebat manaſtaſim, cuius loco hodie ſandalia habentur, prout dictum eſt in tertia parte ſub titu. de legalibus indumẽtis. ¶ Pectinat † igitur caput, & faciem lauat, primo exemplo Mariæ quæ futuram Chriſti paſſionem figurans vnxit oleo caput eius, etenim in miſſæ officio Chriſti paſſio repreſentatur. ¶ Secundo ex mandato Chriſti dicentis Luc. iij. Tu autem cum ieiunas vnge caput tuũ ac faciem tuam lauа, per hoc ſignificans quòd in ſanctis operibus noſtris omnem fictionem & ſimulationem à nobis amouere debemus. ¶ Tertio pectinatur caput, nam per capillos, ſuperfluæ cogitationes, & cura terrenæ ſolicitudinis, per caput mens & intentio, quę cunctis animæ actibus, ſicut caput cæteris membris ſuperæminet ſignificãtur. Congruè igitur pectine capilli complanantur & ordinantur, & euulſi ſeparantur, ad notandum, quòd tunc ſpecialiter mores componere & ſuperfluas cogitationes à ſe repellere debet, iuxta illud propheticũ: Auferte malum cogitationum veſtrarum, atque mẽs ipſius prauia diſcretione ſeparari quietari & purgari à terrenis ſolicitudinibus & virtutibus ornari debet Pectẽ. n. propter † ordinatam in inciſionibus diuiſionem, diſcretionem ſignificat, qua intentio 3
animæ adornatur, ſicut capilli capitis pectine adornantur. ¶ Manus † quoque lauat 4
propter reuerentiam tanti ſacramẽti, qua tenus ad illud per tractandum mundiſſimus accedat, vnde Gregor. in paſtora. lib. j. c. xij. Neceſſe eſt, ut mũda ſtudeat eſſe manu, qui diluere ſordes curat. Corporali igitur lauat manus, vt ſpiritualiter mundet actus, iuxta illud Pſal. Lauabo inter innocentes manus meas, &c. ne quaſi illotis manibus ad menſam peruenire videantur: nõ quòd lutum manuum diuina ſacramenta contaminet, ſed ſi quis indignè manducat, & bibit, iudicium ſibi manducat & bibit. Vnde in euangelio Matthæi, non lotis manibus manducare, non coinquinat hominẽ quæ vero de ore procedunt, & de corde exeunt, videlicet cogitationes malæ, homicidia, & adulteria, & huiuſmodi, hæc ſunt, quæ inquinant hominem. Solicitè ergo ſatagẽdum eſt, vt non tam exteriora manuũ, quam interiora mentium inquinamenta purgentur. † Manuum autem lotio à lege ſumpſit exordium, vt præmiſſum eſt. Legitur enim Exo. xxx. & xxxviij. & xl. c. ℣ Moſes fecit labium æneum de ſpeculis mulierum, in quo lauabant ſe ſacerdotes ingreſſu tabernaculi teſtimonij, quando acceſſuri erant ad altare. Siquidem in labio æneo ſonoro, ſignificatur confeſſio, in altari aureo, mentis amaritudo, in ſpeculis mulierum vitæ ſanctorum cõſideratio. ¶ † Sa 6
cerdos ergo prius, quàm ad altare veniat, per confeſſionem, ſiue lachrymis pœnitentiæ ſe abluat: per mentis amaritudinem ſe purget, per conſiderationem vitæ ſanctorum ſe informet. De primo dicitur: Mundamini, qui fertis vaſa Domini. De ſecundo: Expurgate vetus ferm. &c. De tertio: Habentes impoſitam nubem, deponamus omne pondus, & circunſtans nos peccatũ, vt ſit in numero innocentium audacter dicẽtium. Iudica me Domine, quoniam ego in inno. &c. & infra Lauabo inter innocen-

Matt. 5. *1. Cor.* 2. *Matt.* 15. *Pſal.* 25. *Eſ.* 4. *1. Cor.* 6. *Heb.* 13. *Pſ.* 25

tes

tes manus meas & cir.alt.tuũ. Deinde manus lotas mundutergio tergit, quia post lacrymas contritionis peccata abhorrere, & abolere, per opera satisfactionis debet. Linum quidẽ per laborem ad cãdorem perducitur, & pœnitentes per satisfactionem ad perpetuam glorificationem perducuntur. Crinium igitur, manuum, & faciei ornamenta, non sunt voluptatis oblectamenta; sed in figuram à Domino sacerdotibus legis iniuncta.

SVMMA.

1 *Aspersio aquæ benedictæ, quid significet. Et quis eam instituerit, nu. 2.*
Et quo consilio, nu. 3
4 *Aqua cur benedicatur qualibet die dominica*
5 *Aquæ aspersio, varie fit.*
6 *Turificatio, quid designet.*
7 *Christus fuit lanceatus, in latere læuo.*
8 *Aqua benedicenda, cur sale condiatur: et forma benedictionis.*
9 *Sal cur prius benedicatur quàm aqua.*
10 *Aquæ benedictæ, genera quatuor.*

De aquæ benedictæ consecratione & aspersione. Cap. 4.

SAcerdos in dominicis diebus celebraturus, alba † & stola paratus, prius, quàm planetam induat, vt liberius vacare possit; aquam ex institutione Alexãdri Papæ primi benedicit, altare, Ecclesiã, & populum aqua benedicta conspergit, ut omnis spirituum immundorum spurcitia tam de habitaculo, quàm de cordibus fidelium propellatur. Hæc enim virtus aquæ exorcizatæ inest, & etiã, quia omnis Christianorum populus baptismatis sacramento renatus; ita ministerio aquæ lota renatorũ corpora diluit, sicut sanguis agni à prisco populo, ad repellendum percussorem, in postibus ponebatur; vnde in canone Alexandri ita legitur: Aquam † sale aspersam populis benedicimus: vt ea cuncti aspersi sanctificentur & purificentur, quod & omnibus sacerdotibus faciendum esse mandamus; nam si cinis vitulæ aspersus populum sanctificabat, atque mũdabat, scilicet à venialibus; multò magis aqua sale aspersa, diuinisq; precibus sacrata, populũ sanctificat atque mundat à venialibus, & si sale aspersa per Eliseum sterilitas aquæ sanata est, quanto magis diuinis precibus sacratus sal, sterilitatem rerum aufert humanarũ, & coinquinatos sãctificat, & purgat, & cætera bona multiplicat, & insidias diaboli auertit; & à phantasmatis uersutijs homines defendit. ¶ Rursus tunc sacerdos iustus tabernaculum aspergit dum Dei misericordiam petit, Cyprianus † quoq, Papa, ait, & ideò homines aqua benedicta asperguntur; quia valet ad sanctificationẽ; vnde scriptura per Ezechielẽ dicit: Aspergam super vos aquam mundam & mundabimini ab omnibus immunditijs vestris: & dabo vobis cor nouum, & spiritum nouum in vobis. Item Num. qui tetigerit cadauer hominis siue humanæ animæ morticiniũ, id est à morte cadens, & propter hoc octo diebus fuerit immũdus, aspergatur ex hac aqua die tertia & septima, & sic mundabitur à peccato. Si enim aspersus die tertia non fuerit, septima non poterit emundari. Item, qui ex hac commistione aspersus nõ fuerit, polluet tabernaculum, ideſt, tanquã pollutus non intrabit cum alijs tabernaculum, id est, seipsum, qui est pars tabernaculi Domini, id est, Ecclesia; & peribit ex Israel. Item, qui aqua expiationis non est aspersus, immundus erit; & manebit spurcitia eius super eum. Et iterum; purificabis Leuitas circunspergens eos aqua purificationis. Et iterum; aqua aspersionis purificatio est; ex quibus apparet aspersionem aquæ instar salutaris lauacri obtinere. Quidam tamen præmissa referunt ad aquam baptismi. Aqua igitur in † memoriam baptismi omni dominica benedicitur, vt dicetur. In vj. parte sub ascensione; præterquã in pascha: pent. quia in sabbatis dominicas illas præcedentibus benedictis fontib. ante chrismatis infusionẽ aquæ recipi, & ad spargendũ nos, & domos, reseruatur sicut in canone cautũ habetur, ex aqua ergo benedicta nos & loca in significationẽ baptismi aspergimus. Nec aspergimur, vt rebaptizemur: sed vt gratiã diuini nominis

1
2 Hebr. 9
3. Reg. 2.
3
Ezec. 36
Num. 19
4

minis cum memoria baptismatis inuocemus, & licet in dictis duabus dominicis aspergatur altare, non tamen tunc cantatur antiphona: Asperges me domine, &c. quia tunc potius lugendum nobis est, cum recolimus nos esse à Christo mũdatos, per
Tre. 3 suæ supplicium passionis: iuxta illud. Memoria memor ero, & tabe. in me anima mea. In dominicis ergo diebus, ante missam, & maius altare tantum, & totus populus aspergũtur, quamuis in nocturnis & vesperis omnia altaria vel saltem præcipua
5 turificentur. ¶ † Circa quod considerandum, quòd huiusmodi aspersio alia ratione fit super populum & super altaria, quia
Gal.2 enim conclusit Deus omnes sub peccato,
Prou. saltem veniali, quia septies in die cadit iu-
24. stus, idcirco ipse populus Ecclesiam ingrediens, diuinis insistere intẽdens, ipsa aqua sanctificata aspergitur, quæ videlicet ad quotidiana delenda: sicut & cinis vitulæ in
Heb.9 veteri test. Secundum quod, qui immũdus
1.Cor. erat, prohibebatur Ecclesiam ingredi: do-
10 nec aqua lauaretur. Altare enim aspergitur propter reuerentiam sacramenti, quod ibidem consecrandum est, vt inde omnium malignorum spirituum præsentia arceatur, quemadmodum Christus per altare, quod esse debet lapidem, significatur, secũ
1. Cor. dũ illud Apostoli: Petra aũt erat Christus:
10. & fides nostra de vno Christo & nõ de pluribus est: idcirco vt signum signato respondeat, vnico altari aspersio vniuersus aspergitur populus, quia ipse solus est, qui tollit peccata mundi. Turificatio vero quando
6 que † representat diffusionem diuersarũ gratiarũ spiritualium, & quoniam gratia non solùm in capite, verum etiam in alijs subiectis capiti inuenitur, ideò conuenienter post primum, secundario alia altaria: quæ per diuersi gradus sanctorum intelligũtur, turificari solet. Rursus thus ĩ turibulo, cor igne orationis accensum significat, quia vero solum oratio nostra ad Deum & christum mediatorem nostrum debet principaliter applicari: ideò & altare & crucifixus turificari solent. In paschali au-
Exo. tem tempore ad aspergẽdum cãtamus: Vi-
47 di aquã, quod sumitur de Ezechiel. c. xlvij. Cui Dominus ciuitatem ostẽdit ædificatã super montem vergentem ad austrum in qua erat mirabile templum, ciuitas Ecclesia est, de qua dicitur, Non potest abscondi ciuitas supra montem posita, tem- *Matt.*
plũ est corpus Christi: de quo dicitur. Solui- *5.*
te templum hoc, & post triduum reædi- *Ioã.2.*
lud. Aqua de templo egrediens, fons est baptismi de latere Xpi procedens. Sed † cùm fuerit in læuo lãceatus, cur hic dr à latere 7
dextro? Respondeo, duo sunt latera christi, scilicet, dextrum & læuũ. Dextrum, est diuinitas: & lęuũ, humanitas: A latere igitur dextro, exiuit aqua, qa de diuini Christi natura Spiritus sancti aqua inuisibilis procedit: de aqua inuisibili, quæ latere læuo, id est, humanitate lanceata perfluxit saluandi virtutem tribuit. Rectè igitur hæc in processione paschali cantamus in laudem fluminis huius, inundatione per mortem Christi reuiximus. Verum post octauam pentec. cantatur in dominicis ad aspergendum antiphona: Asperges me Domine &c. quæ à pascha, vsque tunc intermittitur: quia de fide passionis, & humilitate baptismi propheta prædixit. ¶ Porrò *Ps.50*
aqua † cum benedicitur, sal admiscetur, 8
quod ab Eliseo sumpsit exordiũ: & fit hoc *4. Reg.*
ad notandum, quod populus per aquam *2.*
intellectus vt sanctificari possit per sacerdotis officium verbo Dei imbuitur, quod per salem significatur. ¶ Fit ter crux super aquam, & salem: quia docetur populus sanctæ trinitati gratias pro sua eruditione atque redemptione referre. ¶ Per aquam quoque, confessio: per salem, amaritudo significatur. ¶ Ex aqua mista geminus partus procedit: scilicet diuisio seu separatio delictorum: & ortus virtutum ac bonorum operum. ¶ Sed † quare prius benedicitur 9
sal, quam aqua? Respondeo: per sal intelligitur amaritudo pœnitentiæ: per aquam baptismus, quia ergo cordis contritio debet præcedere absolutionem, & pœnitentia baptismum, ideo prius benedicitur sal, quàm aqua. ¶ Et nota quatuor esse genera aquæ benedictæ. ¶ † Prima, in qua fit iudi- 10
cium purgationis, quæ in vsu non est. ¶ Secunda aqua, quæ sanctificat in dedicatione Ecclesiæ & alteris, de quibus in prima parte dictum est, sub tit. de consecr. Eccle. & alta. ¶ Tertia est, in qua in Ecclesia aspergimur, de qua hic agitur. ¶ Quarta, aqua baptismi, de qua dicetur in sexta parte sub sabbato sancto: & hac solebant homines

mines aspergi prius, quàm chrismarentur: & adhuc fit in quibusdam locis: sed hodie interdictum est. Putabant enim se iterum à peccatis huius aquæ aspersione mundari: cum tamen constet nullum bis baptizari posse. Quia verò maius dignum, trahit ad se minus dignum, ideò si aqua non benedicta admisceatur benedictę, efficitur benedicta.

SVMMA.

1 *Introitus Missæ significatio. Et ortus.*
2 *Damasi Papæ institutio, circa Missæ introitum.*
3 *Introitus Missæ forma, varie.*
4 *Introitus, vnde dicatur.*
5 *Introitus, vnde debeat adsumi.*
6 *Tropus quid, & vnde dictus, nu. 7.*

De officio seu introitu Missæ. Cap. 5.

1 IN introitu prima pars missæ incipit, sciendum † est autem, quòd sancti patres & prophetæ ante Christi aduẽtũ, suspirantes & præconisantes præmiserũt desideria, opera, laudes, & preces, quæ singula figurantur in missa. Introitus namque scilicet ipsa antiphona, vaticinia prophetarum & sanctorum patrum desiderium cũ præconijs filij Dei aduentum, & incarnationem Dei expectantium exprimit. In cuius rei signum in prima dominica aduentus cantat. Ecclesia introitum: Ad te leaui. Chorus igitur psallẽtium clericorum, qui significat chorũ prophetarum, & multitudinem sanctorum, Christi aduentum expectantium, animam suam dilatat, & introitum in iubilo cantat: quoniã prophetæ, patriarchæ, reges, & sacerdotes, oẽsque fideles aduentum Christi cum desiderio expectabant, clamantes & implorantes: Emitte agnum Domine, dominatorem terræ &c. Item, veni Domine, & noli tardare &c. Hinc etiam ille Simeon iustus & senex benedixit, dicens: Nũc dimittis seruũ tuum Dñe &c. Quia viderunt oculi mei. & Euangelista: Multi reges & prophetę voluerunt videre, quæ vos videtis, & non viderunt &c. Ex eorum ergo persona cantatur introitus, per quos Christus introiuit in mundum: iuxta illud: Et cum introduxit primogenitum in orbem terræ, & adorent eum omnes angeli Dei. Sequitur vers iculus psalmisticus, siue Psal. qui versionẽ ad operationem notat. Dicitur etiam uersus quia per eum reuertimur ad introitum significans opera & vaticinia. Consequenter † ex institutione Damasi Papę, dicitur 2
gloria patri &c. quod significat laudem: quia post operationem danda est gloria. Dicitur etiam gloria, ut ostendatur patrẽ & filium, & spiritum sanctũ habere æqualem gloriam, & coæternam maiestatem in principio, & nunc, & semper, & in secula seculorum, id est, in præterito, præsenti, & futuro tempore. Interpositio autem gloriæ inter primam cantationem introitus, & ipsius repetitionem, designat captationem benenolentiæ. Vt enim quod expectabant facilius obtinerent, ad totam trinitatem cordis & vocis glorificationem clamabant, dicentes: Ostende nobis Domine misericordiã tuam, & salu.tu.da no. qui sedes super cherubin: appare corã effra.b. & maquorum tandem clamorẽ spiritus sanctus exaudiens, vnxit eum oleo lætitiæ præconsortibus suis: & euangelizandum pauperibus destinauit: sicut ipse Dei filius per prophetam testatur, dicens: Spiritus Domini super me: propter quod vnxit me, euangelizare pauperibus misit me. Deinde antiphona ipsa seu introitus repetitur: ut desiderium antiquorum patrum seu iteratio, & multiplicatio suspiriorum, & clamoris ipsorum euidentius exprimatur. Vnde propheta Manda, remãda, expecta, re expecta: modicum ibi. & modicum ibi: si moram fecerit, expecta eum: quia ueniens veniet, & non tardabit. Hoc autem desideriũ antiquorum nõ semper representat introitus intellectu literæ: sed iubilo cantilenæ. ¶ Verũ in † diebus profestis bis introi 3
tus cantatur in laudem diuinæ & humanæ naturæ: quæ in persona filij sunt vnitæ. In quibusdam verò Ecclesijs, & præcipuis festiuitatibus triplicatur in laudem & honorem trinitatis, quasi ei tripudiemus: in cuius memoriam missam cãtamus: & dicitur semel cum gloria patri, ad laudem incarnationis. Quandoq; autem inchoatur voce de missa, ad notandũ humilitatem: subsequenter alta voce repetitur, quæ vocis exaltatio significat excitationem à somno peccati,

Psal. 84. *69. & 44.* *Esa. 61*

Esa. 28

Psal. 24

Esa. 16

Luc. 2.

Heb. 1

peccati, quam vox suppressa demonstrat:
Ro.13 iuxta illud Apostoli. Hora est iam nos de somno surgere. Potest etiam & aliter dici, prout de inuitatorio, in sexta parte, sub titu. de nocturnis dicetur, semper tamen integrè repetitur, vt perfectio lætitiæ denotetur. Quædam verò Ecclesiæ dicũt introitum primò perfectè, quia Ecclesia Deũ laudat de perfecta laudat, secundò imperfectè, quia imperfecta est omnis laus vitæ. Tertiò perfectè, quia perfecta est laus patriæ. ¶ Dicitur autem introitus eò, quòd dum il
4 le † canitur, sacerdos ministraturus ad altare intrat: seu quia per illam antiphonã ad officium intratur, qui etiam vocatur officium, quasi efficiũ, prout dicetur in prooemio. 5. partis. ¶ Cęlestinus Papa statuit ut psalmi Dauid cętum quinquaginta ad introitum missæ ante sacrificium cum antiphona canerentur, & anteà nõ fiebat, sed Epistola Pauli tantùm, & euangelium legebantur, & postea missa celebrabat. ¶ De
5 † illis ergo psalmis excepti sunt omnes introitus regulares: gradualia, offertoria, & communiones, quæ cum modulatione primò cœperunt ad missam in Ecclesia Rom. cantari. Grego. enim introitum missę cum cantu ordinauit: & unum versum de illo psalmo, qui cantabatur retinuit. Irregulares verò introitus sunt, qui secundum varietatis solennitatũ institutiones sunt: vt, puer natus est nobis, &c. & Spiritus Domini repleuit, &c. & ibi sunt versus præter, quàm illi viri Galilæi, & Nunc scio verè, quia misit, &c. & alij quidam secũdum aliquas Ecclesias. Et est notandum, quòd quando introitus de psalmo sumitur, si primus versus psalmi sit introitus: aliquis de sequentibus versibus eiusdem psalmi, erit versus illius introitus, sicut patet in introitu tertiæ feriæ primæ hebdomadæ quadragesimæ quę incipit: Domine refugium: versus est enim; Prius, quàm montes fierent. Si verò non primus uersus psalmi; sed si aliquis alius de sequentibus sit introitus, tũc primus versus psalmi, erit versus ipsius introitus: vt ecce in natali est introitus. Dominus dixit ad me, &c. versus verò est; Quare fremuerunt gentes. & in festo Innocentium introitus est; Ex ore infantium, &c. versus est; Domine, Dominus noster &c. & sic de alijs, quod fit, ad significandũ vnionem, & connexitatem capitis & membrorum. ¶ Rursus versus quandoq; est duplex: quandoque est vnus, quandoque dimidius. de quo dicetur in sexta parte sub sabbato tertiæ hebdomadæ quadragesimæ. Cùm autẽ introitus cantatur, non sedetur: quoniam ad opus & præconium Christi introitus refertur, vt prædestinati ad verum cultum Dei vocentur. ¶ In quibusdam Ecclesijs tropi dicuntur, pro psalmis ex institutione Grego. Papæ ad maius gaudium de Christi aduentu repręsentandum. ¶ Est au
6 tem † propriè tropus, quidam versiculus, qui in præcipuis festiuitatibus cãtatur in mediatè ante introitum, quasi quoddam præambulum: & continuatio ipsius introitus. vt verbi gratia; In festo natiuitatis ante introitum illum; Puer natus est &c. præcedit tropus iste; Ecce adest, de quo prophetæ cecinerunt, dicentes; Puer natus est &c. Habuit autem tropus originem à lege. Legitur enim Numeri x. & dum eleuaretur arca, cantabatur: Exurge Domine. cum verò deportabatur, cantabatur, Reuertere Domine, ad multitudinem exerci
7 tus: & dicitur † tropus, à τροπὸς, quod est conuersio, quoniam quædam ibi solent fieri conuersiones, ad introitum; vnde quandoque prius dicitur versus, & post εγκώμιον. Et inde etiam tropus dicitur, zona, quæ conuertitur ab vmbilico ad vmbilicum, eũ
8 circuneundo. ¶ Potest † etiam aliter dici, quoniam introitus est laus Ecclesiæ, de Iudæis conuersis. Vnde tria continet videlicet antiphonam, versum, & gloriam: & hęc propter tres ordines fidelium, qui fuerant hebraicæ linguæ, scilicet patriarchæ, prophetæ & Apostoli. Introitus sine antipho na est patriarcharum, versus prophetarũ; gloria verò Apostolorum, antiphonę repetitio, est prædicationis identitas & confirmatio, quasi quod longè prius patriarchas gestibus figurauit, propheta prędixit: Apostolus euangelizauit. Ad quam etiam conuersionem notandum, quòd solennes tropi aliquid inseruntur, qui sunt laudes ad introitum conuertibiles. Nam τροπος Grę cè, dr conuersio Latinè, vt præmissum est.

SVMMA.

1 *Sacerdos accinctus, ad altare accedens, quid notet. Et eius processionis ordo, & forma.*

mu. 2. 7. 8. 9. Et quorumlibet significatio, fusissimè per discursum, nume. 3.
4 *Altaris ministri quid significent.*
5 *Ignis necessarius, ad omnia sacrificia.*
6 *Turiferarius, cur ceroferarios & alios antecedat.*
10 *Diaconi duo Pontificem deducentes, quid significent.*
11 *Mapula quam quatuor ministri ferunt super episcopum quid notet. & nu. 12.*
13 *Stupa, quæ combaritur in ecclesia quid significet.*
14 *Processio siue potius supplicatio, ad instar exercitus instructa, quid notet. Atque nostræ huius institutionis collatio, cum veteris testamenti ritu. nu. 15.*
16 *Processiones, vnde ortum habuerint.*
17 *Processionis siue supplicationis ordo.*
18 *Crux, est vexillum triumphi & gloriæ.*
19 *Campanæ pulsatio, quid notet.*
20 *Processiones quatuor solennes.*
21 *Dominicæ diei obseruatio, antiquitus nihilominus religiosa, quàm hodie.*
22 *Processio, quos cantus poscat.*
23 *Christus, post resurrectionem suam, matri primo apparuit: quod falso tamen Magdalenæ tribuitur.*

De accessu sacerdotis ac Pontificis ad altare, & de processione. Cap. 6.

CVm introitus canitur, Pontifex seu sacerdos † paratus & sacris indumentis ornatus, de sacra æde egreditur, & ad altare accedit, significans, quòd Christus expectatio gentium, carne sacrosancta assumpta, ex virginis carne incorrupta de secreto habitaculo cęlorum egressus est in mundum, uel de secreta æde, uidelicet de uirginali utero egressus est, tanquam sponsus de talamo suo. Porrò episcopus siue sacerdos egrediens procedit inter duos: uidelicet inter unum presbyterum, & diaconum; quem antecedit subdiaconus Euangelij codicem clausum gerens. Illum præcedunt duo ceroferarij, quos etiam præcedit ferens turibulum cum incenso. Demum episcopus uel sacerdos ad altare per ueniens, mitram deponit, confessionem facit: codicem aperit, & osculatur apertũ. Sacerdos itaque seu episcopus, illum magnum representat sacerdotẽ, scilicet Christũ de quo ait Apostolus: Christus assistens pontifex futurorum bonorum &c. Sacerdos & leuita illum deducentes, legem & prophetiam designãt, secũdum illud quod ipse dominus proposuit in parabola sauciati, quia sacerdos quidam descendit eadem uia, & uiso illo præterijt, similiter & leuita. Moses quoq; & Helias, in figura legis & prophetiæ apparuerunt in monte cũ Christo loquẽtes, Sacerdos ergo & leuita deducũt episcopum, quia lex & prophetia Christum annunciauerunt, & promiserũt. Vnde Moses inquit, prophetam suscitabit uobis Deus de fratribus uestris: ipsum tanquã me audietis. Item Esaias: Ecce veniet propheta magnus, & ipse renouabit Hierusalem. ¶ Vel episcopus † seu sacerdos inter duos existens, significat Christũ inter duo testamenta. Ipse .n. à duobus testamentis mundo per prophetas & Apostolos prædicatur. Quia uerò ille in mundum uẽturus, pręmisit prophetas, sapientes, & scribas, in locum scribarum præmittit pontifex seu sacerdos subdiaconum portantem scripturas qui sapiens sit dominica dispensatrix. Quandoq; uerò archidiaconus & sacerdos pontificem deducunt, quẽ immediatè diaconus & subdiaconus antecedunt qui significant Apostolos, & discipulos, quos Christus misit ante faciem suam, & adhuc quotidie mittuntur prædicatores, & prelati ecclesię præparare uiam Dño spiritualiter ante faciẽ suam. Adhuc subdiaconus antecedens significat Ioannem Baptistam, qui pcessit in spiritu & uirtute Heliæ prępparare Domino plebem perfectam, & fert ante pontificem codicem Euangelij, quia Ioan. ante Christum prædicationem euangelicam inchoauit, dicens: pœnitentiã agite: appropinquabit. n. regnum cœlorũ. Diaconus uerò representat prophetas, qui annuntiauerunt futuram ex Euangelio uitã. Cęterum episcopus ideo sequitur Euangelium, ad notandum, quòd debet semper illud intueri & in mente habere, & ante illum portatur: quia per doctrinam Euangelij ad Christum uitam uia præparatur. ¶ Potest etiam dici, quòd per subdiaconum

Heb. 9
Luc. 1
Matt. Deut. 2.
Luc. 4
Mat. 3

4 num librum † ferentem, & per diaconum, Euangelij præconem, sanctos noui testamenti: per librum verò Euangelij, nouum intelligimus testamen: per ceroferarios uerò & turiferarium sanctos, qui præcesserunt nouum testamentum, & per duo candelabra cum cereis ardentibus, legem & prophetiam, quæ Christum mundi lucem
5 nuntiabant, commemoramus. Sine † igne enim non debet sacrificari. extrà de celebr. miss. c. fi. iuxta illud Leui. vj. c. Ignis in altari meo semper ardebit. Quid lumen huiusmodi significet, & de candelabris, dictum est in prima parte sub titu. de picturis. Cerei feruntur super candelabra, quæ fundamentum designant, ut super fundamentum luceat coram hominibus lux prædicatorum. Pulchrè ergo candelabra diaconus & subdiaconus ante Euãgelium præcedunt, quia lex & prophetæ legem gratiæ præcesserunt. In quibusdam ecclesijs sunt tres cerei, quorum medius significat illum, qui ait: ubicunque fuerint duo uel
Mat. 18. tres &c. In alijs septem, quia gratia septiformis tota ecclesia illuminatur. De hoc
6 aliàs sub Euangelio dicetur. ¶ † Turiferarius uero ceroferarios & alios antecedit, ad notandum quod turis significatio sanctis utriusque testamenti communis est. Per turibulum autem, cor humanum competenter notatur, quod debet esse apertũ superius ad suscipiendum & clausum inferius, ad retinendum, habens ignem charitatis & tus deuotionis siue suauissimæ orationis, seu bonorum exemplorum sursum tendentium quod per fumum inde resultantem notatur, Sicut enim tus in igne turibuli suauiter redolet, & sursum ascendit ita opus bonum uel oratio ex charitate, ultra omnia thimiamata fragrat. ¶ Adhuc turibulum cum incenso, corpus Christi suauitatis odore plenum: carbones Spiritum sanctum, tus boni operis odorẽ designant. De hoc etiam dicetur in quinta parte sub. tit. de laudibus matutinis, & in-
7 frà sub titul. de turificatione. ¶ † Postquam ad altare uentum est, cerei qui præcesserant ponuntur, ut ostendatur doctores fuisse ante natiuitatem, & post illuminantes. Candelabra uerò manibus per acolytos tenentur, donec Κυριε ελεησον incipiatur. ad notandum, quòd doctor opere debet exercere, quod docet quòdq; non debet rudem populum deserere, donec sciat profiteri. Domine miserere. Illo uero incepto, deponuntur quandoque in pauimento: tum quia post acta bona opera humiliare, & esse pulueremur recognoscere non debemus, tum quia doctores in bono opere & in prædicatione se terram esse cognoscere debet. Sed dum officium inchoatur, subleuari debent: quia quisque & præcipuè prælatus se erigere per bona opera debet, ut cæteri hoc uiuentes glorificent patrem, qui in cœlis est. Adhuc pontifex ad altare peruenies, mitram deponit, prout dictum est in tertia parte sub titu. de mitra deinde confessionem dicit. *Mat. 5*
¶ † Interea uerò dum confessio fit, subdiaconus tenet librum Euangeliorũ clausum ante faciem eius, à parte sinistra. Stat quidem ad sinistram, quoniam ipse tenet in aliquibus locum prophetarum, quos sæpe in ecclesia legis, tenet librum ante oculos pontificis, ut ille iugem memoriam haberet Euangelicæ prædicationis, qui clausus tenetur, quoniam euangelica clausa in prophetis mysticè continetur. Confessione autem facta sacerdos librum aperit & osculatur, prout sub titul. de osculo altaris dicetur. ¶ † Sanè secundum In-
9 nocent. papam. III. Romanus Pontifex dũ stationalis solennitas celebratur, cum sex ordinibus clericorum, de quibus in procemio secundæ partis dictum est, à sacrario siue à loco ubi se induit & parauit, processionaliter progreditur ad altare designans, quòd Christus exiuit à patre, & uenit in mundum. Hic enim processionis *Io. 16*
ordo, generationis Christi seriem repre- *Mathæ*
sentat, quam Matthæus Euangelista de- *11*
scribit, in qua sex inueniuntur ordines personarum, à quibus secundum carnem Christus originem traxit, & in mundum processit: uidelicet Patriarchæ, Prophetæ, Reges, Principes, Pastores, & Duces. Abraham, Patriarcha, Dauid, Propheta. Salomon, Rex. Salomon Princeps. Iudas, Pastor. Zorobabel Dux. ¶ † Duo 10
diaconi Pontificem deducentes, significant Abraham & Dauid: quibus incarnationis Christi facta est repromissio. Nam illi promissum est, in semine tuo benedicentur omnes gentes: isti uerò pollicitum

est:

est. De fructu uentris tui ponam super se-
Ps.76 dem tuam propter quòd Euangelista figu-
Mat.1 raliter hos duos in generatione Christi præmisit inquiens. Liber generationis
3.Reg. 7. Domini nostri Iesu Christi filij Dauid, filij Abraham. Isti sunt duæ columnæ, quas uetus ille Pontifex in uestibulo templi posuit ante ostium, quas ambit funiculus duodecim cubitorum, id est, quos fides duodecim apostolorum amplectitur de quarum medio Christi ostium credentibus aperitur. ¶ † Quatuor autem mi-
11 nistri super Pontificem mapulam ferunt in summitatibus quatuor baculorum colligatam, & inde ipsi ministri mapularij nuncupantur: mapula illa, quæ diuersis figurata est imaginibus sacram designat scripturam, quę multis & uarijs est insignita mysterijs. Hæc quatuor baculis super Pontificem portatur extensa, quia sacra scriptura quatuor modis super Christum fertur exposita, uidelicet historicè, allegoricè, anagogicè, & tropologicè: prout
Gen.1 Exod. 25. dictum est in procœmio primi libri. Hic est fluuius paradisi, quia quatuor in capita diuisus progreditur. hæc est mensa propositionis, quæ quatuor pedibus eleuata subsistit. Super Pontificem ergo portatur extensa, ut is uenisse monstretur, quem lex scripserat & prophetę. Nam ipsemet Chri
Lu.24 Ioã.5. stus incipiens à Mose & prophetis, interpretabatur in omnibus scripturis, quæ de ipso erant: propter quòd dicitur alibi, si crederetis Mosi crederetis & mihi, de me
.12 enim ille scripsit. † Quatuor ministri mapulam ferentes, quatuor sunt Euangelistę sacram scripturam declarantes & fidē exaltantes. Hinc est quòd in summitatibus baculorum, eorum imagines collocantur, & præferuntur duo luminaria cum incenso, quia lex & prophetę cum Psalmis Christi pronuntiauerunt Aduentum Christo
Lu.24 attestante, qui ait: Necesse est impleri omnia illa, quæ in lege Mosis, & prophetis, & psalmis de me scripta sunt. In maioribus autem solennitatibus septem candelabra, coram pontifice deferuntur, per
Apo.1 quod illud ostenditur, quod Ioannes in Apoc. describit: Conuersus (inquit) uidi septem candelabra aurea, & in medio illorum similem filio hominis, uestitum podere: ut ille, per hoc aduenisse monstretur super quem requieuit spiritus gratiæ septiformis, secundum illud Esa. uaticinium: Egredietur uirga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet, & requiescet super eum spiritus Domini &c. ¶ In quibusdam etiam basilicis circa medium † chori manipulus stupæ appenditur: cui Pon-
13 tifex transiens, ignem apponit, ut in conspectu populi cito incineretur: per hoc secundum aduentum commemorans, in quo Christus uiuos & mortuos, & seculum per ignem iudicabit. Nam ignis in conspectu eius semper ardebit. Leuitic. vj. & in circuitu eius tempestas ualida, Psalm. 19. ne uidelicet, quis malè securus existat, quoniam qui in primo aduentu blanditur, pro secundo exterret: qui enim iudicandus uenit in primo, iudicaturus ueniet in secundo. Hoc etiam fit, ut Pontifex ignem apponens, consideret, quòd ipse debet in cinerem redigi, & ornatus eius in fauillam conuerti, & quòd quemadmodum stupa facilè comburitur: sic etiam facilè & quasi in momento præsens transit mundus. & concupiscentia eius: quia (secundum Iacobum Apostolum) uita nostra, uapor est, 1.Io.2
& ad modicum parens, ne fortè qui glo- Iaco.4
riosus incedit, in temporali gloria delectetur: nam omnis caro fœnum, & omnis Es. 40
gloria eius quasi flos fœni. Cum autem iam pontifex appropinquat altari primicerius stolæ cantorum accedens, dextrum ipsius humerum coram adstantibus osculatur, quia cum Christus nasceretur in mundo, Angelus ille cum quo facta est cœlestis militiæ multitudo laudātiū Deum, Luc. 2
natiuitatem eius pastoribus patefecit, de Esa. 9.
quo dicit propheta: Puer natus est nobis, & filius datus est nobis: & factus est principatus super humerum eius. ¶ Porrò tres sacerdotes, qui Pontifici uenienti, coram altari reuerenter occurrunt, & inclinantes os eius osculantur, & pectus, significant illos tres Magos, qui uenerunt Hierosolymam, dicentes: Vbi est, qui natus Mat.2
est Rex Iudæorum? & procidentes adorauerunt eum, & apertis thesauris suis, obtulerunt ei munera, aurum, tus, & myrrham. Per geminum quidem osculum geminam in Christo cōfitentur naturam diuinam, scilicet & humanam: diuinam, quasi latentem in pectore: humanam, qua-

si patentem in ore: quas etiam per oblata munera Magi mystice figurarunt. Osculum enim signum est reuerentiæ, ut sub titul. de pacis oscul. dicetur. ¶ Disponitur
14 autem ista † processio, uelut castrorum
Can. 6 acies ordinata. Nam maiores & fortiores quasi custodes exercitus præueniunt, & sequuntur: minores autem quasi debiliores in medio colliguntur: præcedunt enim episcopi, & presbyteri subsequuntur, Pontifex, & diaconi in medio colliguntur sub diaconi & acolyti: cantores uerò quasi tubicines, exercitum præcedunt, ut eum ad prælia contra dæmones excitent & muniEph.6 tent, de quo prælio Apostolus dicit. Non est nobis colluctatio aduersus carnem, & sanguinem, sed aduersus spiritualia nequitiæ in cœlestibus. Vnde buccinate in
Ps.80 neomænia tuba, in die insignis solennita-
15 tis uestræ. ¶ † Præmissimus de processione summi Pontificis: inde etiam occasione sumpta & de alijs processionibus aliqua subijciamus. Circa quod generaliter notandum est, quòd sicut in Missa legatio Christi pro nobis in mundum figuratur, & in processionibus nostris reuersio nostra ad patriam nostram denotatur, quarum solennitas egressum populi de Aegypto penè in omnibus imitatur: sicut enim populus ille per Mosen ereptus est de manibus Pharaonis: sic populus Dei per Christum liberatur de ore leonis. Et sicut tabulæ testamenti de monte Synai acceptæ sunt à Mose, & coram populo portatæ Exod. xxxiiij. & xxxv. cap. sic liber Euangelij sumitur de altari & portatur. Illos uerò columna ignis præcedebat: & nos lumen candelæ præcedit. Ante turmas illorum signa ferebantur: ante nos cruces & uexilla portantur. Ibi, prodigia fiebant, & apud nos miracula non cessant. Illic, leuitæ tabernaculum fœderis portabant, & nostri diaconi & subdiaconi planaria & capsas ferunt. Ibi, arca Domini, à sacerdotibus portabatur, & apud nos scriniũ aut feretrum, cum reliquijs à presbyteris deportantur. Apud illos, Aaron summus sacerdos sequebatur ornatus, & apud nos, episcopus infulatus. Apud eos, Moses cum uirga, apud nos rex cum sceptro, uel episcopus cum sambuca. Ibi, clangor tubarũ, hic strepitus campanarum. Ibi, populus armatur, hic clerus sacris uestibus & populus uirtutibus adornat. Ibi populus aspergebatur sanguine: hic, aqua benedicta, cum sale. Illis obuiebat Amalech sanguinem sitiens: nobis turba dæmonum nostræ uitæ semper insidians. Illis suus Iosue uictor extitit: & noster Iesus uictoriam nobis obtinuit. Cùm autem ad aliquem ecclesiam processionaliter tendimus, tunc quasi ad terram promissionis accedimus. Cum uerò ecclesiam cantantes intramus, quasi gaudentes ad patriam peruenimus. Cùm circa ecclesiam feretrum cum campanarum pulsatione portamus, quasi cum arca cum sono tubarum & cum clangore populi Hiericho circuimus. Hiericho corruit & destruitur cum in nobis concupiscentia uincitur. Cum uerò de choro ad aliquod altare imus, ibique stationem facimus, significat quòd animæ ad Christum tendunt & continenter in consortijs Angelorum. ¶ Secundò, etiam Dauid
† & Salomon nos ad processiones infor- 16
mauerunt cum Dauid arcam Dei in tabernaculum & Salomon in templum cũ hymnis & canticis portauerunt & sub alis cherubin locauerunt. Sicut Christi humanitas ascendens cœlum ingreditur, & ab Angelis perenniter adoratur, quem fidelis anima comitatur. ¶ Tertiò, etiam in processionibus memoramus, quòd Christus de sinu patris uenit in mundum, de præsepe ad templum, & de Bethania in Hierusalem, & de Hierusalem in montem: optantes, ut de mundo reuertamur ad patriam, & de una ecclesia ad aliam, scilicet de militãte ad triumphantem: sequentes crucem, id est, uestigia crucifixi, & nos uitijs & concupiscentijs crucifigentes. Sequentes etiam uestigia sanctorum, præcepta Euangeliorum, & induti uestes sacras, scilicet loricam iustitiæ, cingulum continentiæ, scutum fidei, & galeam salutis Eph.6
æternæ. Deinde sacerdos celebraturus quasi contra spiritualia nequitiæ in cœlestibus pugnaturus, sacris uestibus quasi armis induitur: prout dictum est in proœmio tertiæ partis. ¶ In † nonnullis autem 17
Ecclesijs sic processio ordinatur. præcedunt namque, septem acolyti cum luminarijs, significantes omnes qui per septiformem Spiritus sancti gratiam lumen scientiæ

tiæ fidelibus miniſtrauerunt, illos ſequuntur ſeptem ſubdiaconi, cũ planarijs, ſignificantes illos, qui per eandem gratiam plenitudinem diuinitatis in Chriſto habitatu ram corporaliter docuerunt. Et poſt eos ſeptem diaconi repreſentantes uniuerſaliter omnes, qui per eandem gratiam ſpiritualem intelligentiam, uidelicet Euangelicam de Chriſto habuerunt. Et poſt eos xij. priores, figurantes omnes, qui fide ſanctæ Trinitatis uel trium, uel quatuor uirtutum operibus coruſcarunt, quos comitãtur tres acolyti, cũ turibulis & incenſo, ſignificantes tres Magos, qui Chriſto munera obtulerunt. Deinde ſequitur unus ſubdiaconus codicem Euangelij baiulans, qui ſignificat legẽ, qui ideo Pontifi cem præcedit, quia lex continens in ſe paſſionis Euangelicæ ſacramentum, præceſſit Chriſti aduentũ, & portat illum clauſum. ad notandum, quòd illud fuit in lege obſcurum; prius, quàm agnus ſeptimi libri ſigilla aperiret. Deinde Pontifex à duobus quaſi in curru uehitur, quem turba comitatur orando in quo deſignatur, quòd populus ſequitur Chriſtum in cœlum, in quo comitatu decẽ ſunt ordines, ſcilicet oſtiarij, lectores, exorciſtę, acolyti, ſubdiaconi, diaconi, presbyteri, cantores, laici, mares, & mulieres, quia curtus Dei decem milibus multiplex milibus dicitur, ad infinuandum eorum perfectionem. Sed diaconos, ſubdiaconos, & acolytos præſertim ſecum paratos adducunt, iuxta illud. Ecce ego mitto ad uos prophetas, ſapientes & ſcribas. Prophetæ ſunt diaconi, ſapientes, ſubdiaconi, ſcribæ acolyti. His ſiquidem Chriſti uicarius, & ipſe Chriſtus in publicum deducitur in modum adoleſcentularum tympaniſtriarum. Cum autem prodeunt cãtores in duo chori ſuſcipiunt gratulando cantantes introitum, cum Gloria in excelſis. nempè cãtores ſiue clerici in albis exultantes. Angeli ſunt qui Chriſtũ aſcendentem, cum gloria & laudibus in altiſſimis acceperunt, Duo chori, qui laudes concinunt, ſuut duo populi, Iudaicus uidelicet & Gentilis, qui Chriſto uenienti cum laudibus occurrunt. Ipſa uerò proceſsio, eſt uia ad cœleſtem patriam. Aqua benedicta præcedens, munditia uitæ eſt. Luminaria, miſericordiæ opera, iuxta illud. Sint lumbi ueſtri præcincti, & lucernæ ardentes in manibus ueſtris &c. Siquidem Pontifex, ſeu ſacerdos, quaſi medius collocatur inter clerum & crucem præcedentem, & populum, ſubſequentem, tanquam mediatoris Dei & hominum uices gerens. Præterea maiores in choro & in proceſsione poſteriores ſunt, quia ſalus ſit deſcendenti. Vnde Zachæus, princeps publicanorum, quia puſillus erat, cum aſcendiſſet arborem ſycomorum, ut uideret Ieſum tranſeuntem. ait ei Ieſus, Zachæe deſcende, quia hodie oportet me manere in domo tua. at ille deſcendit, & excepit illum gaudens in domum ſuam Iudæi uerò in ſublimi ſtantes erãt, & maiores eorum primas cathedras in ſynagogis habebant. ¶ Crux † ergo, quaſi regale uexillum & triumphale ſignum in proceſſionibus præmittitur. Primò, ut fugiant, qui oderunt eum, â facie eius. Pſalm. lxvij. Eſt enim ſignum uictoriæ Chriſti. Iuxta illud: Vexilla regis prodeunt &c. quo dæmones uicti ſunt. vnde illo uiſo timent & fugiunt. Et propter hoc in quibuſdam locis tempeſtatibus aeris opponitur, ut dæmones fugiunt, & ab aeris concitatione deſiſtant. Nempe ſanctæ crucis myſterium, eſt noſtrum ſignum & uexillum. Vnde Eſa. 2. Statim ſignum populorum, ipſum gentes deprecabuntur, & erit ſepulchrum eius glorioſum. ¶ Secundo crucis uexillum præmittitur, quia ſicut ait Apoſtolus ad Galat. Abſit nobis gloriari, niſi in cruce Domini noſtri Ieſu Chriſti per quem mũdus nobis, & nos mundo crucifigi debemus. De hoc etiam ſub titul. de Euangelio dicetur. Quandoque etiam uexilla præmittuntur, ut dicetur in ſexta parte ſub titu. de rogationibus. ¶ † Sanè, ut præmiſſum eſt. dum fit proceſſio campanæ pulſantur. Nam ſicut rex terrenus in exercitu ſuo legalia habet inſignia, ſcilicet tubas, & uexilla. ſic & rex æternus Chriſtus, in eccleſia ſua militanti campanas pro tubis, & cruces pro uexillis habet, de quo in parte prima ſub titul. de campanis dictum eſt. Adhuc campanarum ſtrepitus prophetas. qui Chriſti Aduentum prænunt arunt, figurat, panni, & alia ſubſternuntur in loco, unde tranſire & ad cantandum proceſſio ſtare debet. Iuxta illud Thobiæ penul.

Apo. 3

Pſ. 64

Matth. 24

Pſ. 67

Lu. 12

Lu. 19

Matt. 23

18

Gal. 5

19

Plateæ tuæ ſternuntur auro mundo, & candido & in vijs eius cantabitur alle lu-Ia.

20 ¶ † Illud autē ſciendum eſt, quòd quatuor ſunt ſolennes proceſſiones, ſcilicet in purificatione beatæ virginis Mariæ, in Ramis palmarum: in paſcha, de quibus in ſuis locis dicetur: & quarta quæ fit in aſcenſione Domini, ad repreſentationem illius vltimæ proceſſionis, quam diſcipuli poſt Dominum in die aſcenſionis eius in cælum fe-
Mat. 28 cerunt, uenientes cum eo ad montem Oli-
Luc. 1 ueti. Vnde aſſumptus eſt, uidentibus illis,
21. in cuius proceſſionis repreſentationem fit proceſſio in dominicis diebus. † Sciendum eſt enim, quòd primitiua eccleſia obſeruabat diem dominicam ſolemnem, ut & modo, & fiebat in ea proceſſio in memoriam Reſurrectionis, & obſeruabat etiam quintam feriam, & fiebat in ea proceſſio in memoriam dominicæ Aſcenſionis, ſed multiplicatis ſanctorum feſtiuitatibus, ſublata eſt ſolemnitas quintæ feriæ, & eius proceſſio, per Agapitum Papam in Dominicam tranſlata eſt, ut à populo tunc ad eccleſiam conueniente ſimul & ſolenniter ualeat celebrari, vt propter hoc dies Iouis dicitur vulgariter cognata diei dominicæ quia uidelicet antiquitus par ſolennitas fuit vtrique. In diebus igitur dominicis proceſſionem facientes. Reſurrectionem dominicam memoramus, vt proceſſionem per diſcipulos poſt Dominum factam repreſentamus: non quòd illi eam in dominica die fecerint, ut præmiſſum eſt. Nempè egrediendo & regrediendo ad eū, quaſi de Hieruſalem redimus ad Hieruſalem, prout illi fecerunt, & ſequimur crucem, ſicut illi Crucifixum, & licet illi ſine Ieſu redierunt: nos tamen cū cruce redimus,
Mat. 28 pro eo quòd ipſe dixit. Vobiſcum ſum uſque ad conſummationem ſeculi, quæ proceſſio antequam tertia dicatur, facienda eſt, prout in ſexta parte ſub Aſcenſione di-
22. cetur. ¶ † Non eſt etiam prætermittendum quòd in Dominicalibus proceſſionibus de nouo duntaxat teſtamento cantare & uirginem ſalutare aliquid, quod ad eius laudem propriè pertineat cantare debemus, ex quo etiam conſuetudo inoleuit, ut in clauſtris oratorium uirginis cōſtruatur, quā in ſtatione primo ex priſtina con-
23 ſuetudine ſalutamus. Licet † enim dicatur, quòd Chriſtus reſurgens prius Magdalenæ apparuerit: uerius tamen creditur, quòd matri ſuæ ante omnes apparuerit, ſed Euangeliſtas hoc dicere nō pertimuit, quorum officium fuit teſtes Reſurrectionis inducere, nec decuit ad teſtificandum pro filio matrem inducere. Si enim uerba extranearū fœminarum uiſa ſunt increduli deliramenta: quomodo non magis matrem pro filij amore crederent deliraſſe? & ſic Romana ſētire uidetur eccleſia, quæ in prima die poſt Reſurrectionem, ſcilicet in paſcha, apud beatam Mariam maiorem celebrat ſtationem, quaſi præponens Hieruſalem, id eſt uirginem, quæ uidit pacem præ alijs in principio lætitiæ ſuæ, quocirca ſicut primæ die ad miſericordiam ſuam apud ſanctam Mariam maiorem præcurrimus, ſic & ad eius honorem in Dominicalibus proceſſionibus prima ſtatio deputatur, ut eam laudibus extollentes, & ad eius orationem feſtinantes cum ſponſo dicere uideamur. Vadam ad montem myrrhæ, & ad collem turis: mons quidem, eſt ipſa caſta uirgo, ad quam filius reſurgens uadit apparendo, & nos adorando. Sed non eſt neceſſe, quòd ſi dicatur: quia nunquam diſparuit, & quod ſemel, melius eſt, &c. Sed ideo ſic ponitur propter rudes, & ſenſibus tantum, & non intellectu præditos. Poſtremo notandum eſt, quòd in quibuſdam Eccleſijs poſt proceſſionem omnes clerici ante crucifixum ueniunt inclinantes illi, & dicentes. Aue Rex noſter, benedictus: ſed & qui pluuialia aut alias ſolennes ueſtes portarunt, ante altare illas deponunt: primò ad repreſentandum, quòd filij Hebræorum ſternebant ueſtimenta ſua in uia ante Chriſtum in proceſſione ſibi Hieruſalem uenienti facta. Secundò, ad oſtendendum, quòd diuino uacaturi officio, omnia mundana à mentibus abijcere debent.

Pſal. 86.

Can. 4

SVMMA.

1. *Confeſſio cur ante Miſſam, à ſacerdote ineunda, & nume.* 2.
3. *Pectus, quando & cur tundamus.*
4. *Manipuli impoſitio in brachio epiſcopi, quid notet.*
5. *Manuum iunctio, in confeſſione quid notet.*

Inclina-

6 *Inclinationes sacerdotis, in missa, quid notẽt.*
7 *Inclinationes Christi, tredecim in anima passionis.*

De confessione faciẽda in Missa. Cap. 7.

1 RIVS quàm † sacerdos vel Episcopus gradus altaris ascendat, & antè, quàm sacrum ordinetur officium, ad scipsum reuertens inclinat se ante altare, significans Xpi exinanitionẽ, qui inclinauit cœlos & descẽdit: Ps. 17. cũ se formã serui accipiens exinaniuit, & considerans q. sicut Prou. 18. dicit Salomon iustus in principio sermonis accusator est sui confitetur etiam de illa Ps. 31 prophetica consolatione, Dixi confitebor. & tu re. &c. de pœ. di. j. dixi. de peccatis suis cum adstantibus generaliter confitetur: Psal. illum præmittens ex institutione Cœlestini Papæ. j. q. j. rite ad hoc conue Ps. 25 nientem: Iudica me Deus, &c. ut discretus à gente non sancta, & ab homine liberatus iniquo, ad altare dignus introeat. Petit enim liberari à tentatione, & illuminari à gratia, ut patet in ipso psalmo. Petit etiam à Deo, ut det ei quòd offerat, scilicet filium suum, quem nisi ei daret, Ge. 22 prout Abrahæ dedit, non haberet quid of-2 ferret. † Fit ergo confessio, ut purior sit, & sine macula ingrediatur. In quo notandum est, quia non, (ut quidam minus prouide faciunt in specie) ne cauterizentur conscientiæ auditorum, sed in genere cõfitenda sunt peccata, quoniam ista confessio non est occulta, sed manifesta & nota, 3. Reg. quòd cum in templo Salomonis dedicato 8. sacerdotes dicerent. Confitemini domino quoniam bonus: quoniam in seculum misericordia eius: nebula impleuit domum domini & obumbrauit facies sacerdotum. ita quòd se inuicem uidere non poterant. Et ait Salomon: Dixit dominus, quòd habitare in nebula: dixit, id est, opere demonstrauit. quoniam in monte Synai apparuit in nebula: Israel in nube processit, & ante Mosen in cauerna positum 3 transiuit in nebulam. ¶ † Percutimus Num. 18 autem pectus, cum peccata confitemur, exemplo publicani, qui pectus suum percutiebat dicens. Domine propitius esto mihi peccatori. In tunsione quidem pectoris tria sunt: ictus, sonus, & tactus, per quæ significantur tria, quæ sunt in uera pœnitentia necessaria. uidelicet cordis contritio, oris confessio, & operis satisfactio, quia in tribus peccamus, scilicet, corde, ore, & opere. Deinde pro circumstantibus orat, indulgentiam peccatorum implorãs, nam Christus de secreto patris in mundum veniens, & de utero virginali procedens, patribus suspiria multiplicantibus pro nobis passurus Hierusalem introiuit, in montem se inclinauit, causam suam cõtra hominem dolosum, & iniquum Deo committens, & patri confessionem fecit, dicens. Confiteor tibi pater cœli, &c. ipse quoque nobis indulgens proprio corpore peccata nostra portauit. ¶ Sanè pontificij † facturo confessionem subdiaco- 4 nus manipulum coram altari immittit. Primò ad notandum quòd concessa temporalia per manum alienam, puta subdiaconi uel alterius, & non per propriam recipere & administrare debet. ¶ Secundò ad designandum, quòd non sufficit oris confessio, nisi & boni operis fructus per populum significatus, sequatur. ¶ Tertiò, ut uidens se in inferioris ministerij ornamento ornari, animo humilietur. ¶ Rursus, ideo pontifex post acceptam casulam, & non ante manipulum recipit, quia Christus, cuius typum gerit, non prius manipulos operum, qui per manipulũ ipsum designantur, obtulit, quàm cœlestem haberet conuersatio, qui per casulã figuratur: prout in parte tertia, sub dalmatica dictũ est. Sacerdos uerò econtra, ante indutam casulam manipulum sumit: quoniam cœlestem conuersationem adipisci nequit: nisi prius sanctorum operum manipulos portet. ¶ Adhuc Pontifex postquam ad altare peruenit, manipulum recipit, ad notandum quòd tunc demum bonorum operũ effectiuum præmium percipiemus, cùm ad æterni tribunal iudicis præueniemus. ¶ † Sacerdos autem, dum facit confessio- 5 nem, & etiam sæpe in Missæ officio manus iungit, quæ manuum iunctiones deuotionem significant. Et quia illa in aliquo est maior, in aliquo est minor, ideò certus ma

Mat 2

nuum iunctionum non est numerus determinatus. ¶ Rursus, sacerdotis manuum iunctio, significat omniũ bonorum à Deo fluentium in ipso vnitatem & coniunctionem. Et quia infinita bona infinitis & indeterminatis modis possunt à Deo procedere, ideo manuum iunctionum sacerdotis numerus determinatus non est. ¶ Inclinationes † verò sacerdotis in officio Missę secundum morem quarundam ecclesiarum sub certo numero perstringũtur quoniam regulariter octo uicibus profundè coram altari, & tredecim vicibus mediocriter super altare inclinat. ¶ Octo profundas inclinationes ante altare, facit ad referendas gratias ipsi Christo, de octo principalibus, quæ egit ante sui immolationem, quam sacerdos in officio figurat altaris. ¶ Primum fuit admirabilis incarnatio. ¶ Secundum, fuit discipulorum gratuita uocatio. ¶ Tertium, dæmonis in tentationibus superatio. ¶ Quartum, miraculorum operatio. ¶ Quintum, infirmorum sanatio. ¶ Sextum, mortuorum resuscitatio. ¶ Septimum, omnium quæstionum, & propositorum per suam sapientiam determinatio. ¶ Octauum, salutaris populorum instructio, & quæcunque ante sui immolationem egit ad hæc octo secundum Bern. reduci uidentur. ¶ Tredecim uerò inclinationes mediocriter facit, super altare: quia Christus tredecim fecit in ara crucis, sumendo aram crucis, pro toto tempore suę passionis, quòd incedit in hora captionis. ¶ Primum fuit inde † proditoris discreta redargutio, dicentis: Iuda, osculo
Luc. 22 filium hominis tradis? ¶ Secundum fuit
Io. 18 ipsius captionis sui imprebitio, dicentis eis. Quem quæritis? qui responderunt: Iesum Nazrenũ, quibus respondit. Ego sum. ¶ Tertiũ falsis testibus, & regibus mansueta responsio. ¶ Quartũ, sputorum & uerberũ sine murmuratione toleratio. ¶ Quintũ in his, quæ vidit & audiuit nulla sibi uel alijs data perturbatio. ¶ Sextum, discipuli eum ter negantis culpæ condonatio. ¶ Alia uerò septem enumerat Ambrosius ab eo, in ligno crucis facta dicens. Actor pietatis in cruce pendẽs officia diuidebat, persecutionem Apostolis, pacem discipulis, corpus Iudæis, spiritum patri, paranym phum uirgini, paradisum latroni, & infernum peccatori. ¶ Oscula quoque sub certo numero fiunt, prout dicetur in quarta particula canonis.

SVMMA.

1 *Turificatio altaris, quid designet.*
2 *Christus omnes orationes non exaudit.*
3 *Tus, orationem significat.*

De incenso benedicendo, & in turibulum mittendo. Cap. 8.

POST factam confessionem & datam absolutionem † Pontifex uel sacerdos prius, quàm dicat. Deus tu conuersus &c. incensum cum benedictione in turibulo apponit, se præsentãs, quòd legalis sacerdos ferens sanguinem & carbones cum thimiamate in turibulo, orans ponebat, ut fumus eum obumbraret: prout dictum est, in procemio huius partis. Per hoc etiam illud insinuans, quòd Angelus uenit, & ante altare stetit habens turibulum aureum in manu sua: quod impleuit de igne altaris, & data sunt ei incensa multa, ut daret de orationibus sanctorum. ¶ Sanè Angelus, est Christus turibulum aureum, corpus immaculatum, altare Ecclesia, ignis, charitas, incensum, oratio: secundum illud propheticum. Dirigatur oratio mea, sicut incensum in conspectu tuo. Venit ergo Angelus, id est, Christus: qui stetit ante altare, id est, in conspectu Ecclesiæ, habens turibulum aureum, id est, corpus immaculatum: plenum igne, id est, charitate, & data sunt ei, scilicet à fidelibus incensa multa, id est, orationes, ut daret, id est, representaret eas patri de orationibus sanctorum. ¶ Et † nota, quia non dicit orationes: Christus enim non omnes orationes exaudit: sed dicit de orationibus, de illis uidelicet quæ pertinent ad salutem. unde cum Paulus ter Dominum rogasset, ut ab eo stimulum carnis auferret, respondit ei Dominus: Sufficit tibi gratia mea. Nam uirtus in infirmitate perficitur. Episcopus ergo uel sacerdos tus in turibulo apponit: quia Christus orationes inspirat animo, ut per ipsum offeratur incensum in odorem suauitatis: sacerdos

1

Psal. 140

Apoc. 8.

2

2. *Cor.* 12.

cerdos autem minister incensum repręsentat episcopo, vel diaconus sacerdoti: quia lex illud pretiosum thimiama confecit, quod in odorem suauitatis altissimo offeret, de quo Dominus subdit in Exod. xxx. cap. Talem confectionem non facietis in vsus vestros: quia sanctum est domino, & homo quicunq; fecerit simile, vt odore illius perfruatur peribit de populis suis. Et ex hoc verbo fuerũt qui dicerẽt, ꝙ si oblato ture & benedicto, supra altare turibulum descẽdat ab altari ad clericos vel laicos, tunc aliud intus sine benedictione apponendum est: & omnibus tam clericis, quàm laicis offerendum, tanquam illud spectet ad λατρειαν, istud ad δουλειαν Melius, tamen secundum spiritum, quam secundum literam, intelligitur: nam litera occidit, spiritus uiuificat: & propter præmissam etiam causam odor turis benedicti non datur in ecclesia sponso & sponsæ. Pet † concremationem vel consecrationem vtò turis significatur, quòd sacerdos orationem feruentem & deuotam debet habere. Thus enim virtutem habet ascendendi, ex fumi leuitate, consolidandi sui qualitate, constringendi ex glutinitate, cõfortandi ex aromaticitate: sic dũ oratio ascendat in Dei memoriam, animam consolidat, quantum ad culpam præteritam, impetrando medelam, & constringit, quo ad committendi licentiam: confortat quo ad præsentem impetrando tutelã: de quo etiam dictum est sub tit. de accessu pont. ad al. & dicetur sub tit. de turificatione. ¶ Naui cula verò, in qua incensum reponitur, designat, ꝙ per orationem, quam incẽsum significat, de huius mundi mari magno, & spacioso, ad cœlestem patriam satagamus nauigare. Vnde in Prou. Facta est quasi nauis institoris portans de longe panem suũ. Potest etiam dici, per turibulum, cor hominis: per ignem, feruor deuotionis: per incensum, orationes efferuntur: quæ per Angelum ad Deum perferuntur, signat Vascula quibus ignis recipitur, sunt filij, qui corda patrum pietate, & fluentia imitantur: & flammam cęlestis sacrificij, quam in proximorum mentibus aspiciunt, in suis ascendere satagunt. ¶ Instrumenta uerò, quibus ignis ad alteram portatur, sunt prædicatores, qui exemplis sanctorum charitatis ignem portant, & in corda fidelium transferunt. quæ corda patrum in filios conuertunt. Turibulum autem, quid significet: dietur sub titulo de Turificatione. Luc. 1.

2. Cor. 3

3

Prou. 31.

SVMMA.

1 *Oſculum altari, quid notet. Item Euangelij, nume. 2.*

3 *Oſculatur miniſtros Epiſcopus. Et qua id admoniſione. Idque varie, nu. 4. & 5.*

De oſculo altaris, & libri. Cap. 9.

OST immissum in turibulo incensum sacerdos seu episcopus dicto: † Deus tu conuersus &c. sacrum osculatur altare, vt notetur pacificatio cũ Iudæis: & ad designandum, quòd Christus ad nos veniens sanctam sibi copulauit ecclesiam, iuxta illud: Epitalamicum osculetur me osculo oris sui. In osculo siquidem, os ori sui coniungitur: & in Christo non solum humanitas, est vnita diuinitati: uerum etiam sponsa copulata est sponso: iuxta illud propheticum. Quasi sponsam decorauit me coronæ, & quasi sponsam, ornauit me monilibus. Rursus, quando prophetalis versus introitus à cantore incipitur, sacerdos ad altare ascendens illud osculatur: quia prophetarum testimonio Christus uenit in mundum, & ad passionem altaris. Quoties autem in officio Missæ osculetur altare, & in qua parte eius oscula fiant: & quare manibus super illud depositis: & quare signo crucis in locis osculandis prius impresso, dicetur sub quarta particula canonis. In hoc autem loco altare significat populum iudaicum. ¶ Codex † uerò Euangelij siue euangelium, populum gentilem, qui per Euangeliũ crediderit, ideò ergo Episcopus uel sacerdos euangelium, & altare osculatur: quia Christus utique dedit pacem, quando lapis angularis factus fecit utraque vnum. Potest etiam dici, quòd subdiaconus

1

Cãt. 91

Esa. 61.

2

conus librum Euangelij, qui clausus portabatur, offert Episcopo, uel sacerdoti: ille verò ad altera peruenies, illum aperit, ad insinuandum illud, quod in Apocalyp. describitur, quòd nemo dignus est aperire librum, qui intus erat scriptus, & foris sigillis septem signatus: nisi Leo de tribu Iuda, clauis Dauid: qui librum aperuit, & septem eius signacula soluit. Per altare verò Ecclesia signatur, iuxta illud Exo. Si altare lapideum feceris mihi, non ędificabis illud de sectis lapidibus. Per sectionem lapidum in altari, diuisionem filiorũ reprobat ecclesia: ne uidelicet per errores & schismata diuidantur. Liber ergo aperitur, cum episcopus ad altare peruenit: quoniam ubi Christus primitiuam Apostolorum congregauit ecclesiam: docens & prædicans scripturę mysteria reuelauit, dicens, Vobis datũ est nosse mysterium regni Dei; ceteris autem in parabolis. Vnde post resurrectionem aperuit illis sensum, vt intelligerent scripturas. Rectius igitur facit episcopus cum ipsemet aperit librũ Euangeliorum: licet & Christus per ministros suos patefecerit mysteria scripturarum. Libro verò aperto illum osculatur à parte sinistra ad designandum, quòd prędicatores reconciliauerunt & obtulerunt gentes Christo, quibus ipse per se non prædicauit, licet & ipse per se pacem in Euangelio prædicauerit dicens, Pacem meã do vobis &c. Quia verò ipse etiam in cruce pendens pacem fecit, ideò mox transiturus ad dextrũ cornu altari, signat se signo crucis, quia vt ait Apost. ad Ephe. Christus pax nostra vtraque fecit vnum: duos ac diuersos parietes, id est, populos copulans. Post hoc codex Euãgelij super altare clausus ponitur, q̃ quantum ad hoc significat Hierusalem prout sub Euangelio dicetur.

Ephe. 2. *Apoc. 5.* *Exod. 20* *Luc. 8* *Lu. 24* *Io. 14* *Ephe. 2.*

3 ¶ Deinde † Romanus pontifex (& etiã alij quidam) conuersus osculatur diaconum, vt ostendat pacem illam in aduentu Christi uenisse, quã prophetę promiserãt. vñ Da uid orietur, In diebus eius iustitia, & abundantia pacis, donec, &c. Et alius propheta: Pax erit in terra nostra, cum venerit. Et ideò Christo nascente, vox intonuit Angelorũ; Et in terra pax hominibus bonæ voluntatis. ¶ Osculum enim quandoque pacem significat, prout dicetur sub tit. de osculo pacis. Diaconus verò statim se inclinans osculatur pectus eius; designãs quòd inspiratione diuina prophetæ pacem prędixere futuram. Nam & Ioannes super pectus Domini recumbens Euangelij fluenta de ipso sacro dominici pectoris fonte potauit. xciij. dist. legimus. In † nonnullis verò ecclesijs episcopus primùm osculatur ministros, postea altare: deinde Euangelium quoniam Christus primùm reconciliauit sibi Apostolos, postea Iudæos, deinde Gentiles. In quibusdam etiam locis offert osculum pacis cantoribus, quasi retrorsum implens illud: Pacem meam do vobis, pacem relinquo vobis. Dat quidem præsentibus, relinquit absentibus, nec ante osculum pacis cantores dicunt, Gloria patri, quia fides trinitatis nõ ante claruit, quàm se Dominus inclinauit, & nos reconciliauit, & trinitatem per Apostolos prædicari mandauit. Et ideò osculo dato episcopus innuit eis vt dicãt: Gloria patri & filio & spiritui sancto: sicut erat in principio, & nunc & semper & in secula seculorum Amen. Ecce quid cantor annuntiat: scilicet quòd corda patrum conuertantur in filios. Abraham tres vidit, & vnum adorauit. Sic oportet nos filio eius credere, trinitatem in vnitate. ¶ Post datam ergo pacem cãtor dat sanctæ trinitati gloriam, quasi diceret referimus gloriam Deo patri & filio & spiritui sancto, quia pacẽ quã prophetauit per sanctos suos prophetas, nobis in nouissimis temporibus dignatus est ostẽdere. Quando uerò dicit: sicut erat in principio; diaconi ad altare procedunt, & iterum reuertuntur ad episcopũ, in quo figuratur, q̃ ideò Apostoli se morti tradiderunt, vt Christi corpori adunarentur, Prius autem steterunt cum episcopo ante altare inclinati, sed cum versus ipse incipitur, se erigunt, quod chorus sanctorum martyrum ante nouissimam tribulationẽ in conualle lacrymarum maneret. Postea verò martyrio coronati erecti stabunt liberati, & securi ante Dominum semper. Osculo autem dato, rursus diaconi Ponticem orant, quasi dicant; Domine doce nos orare. In quibusdam † etiam ecclesijs diaconi bini & bini latera altaris intrinsecus siue alternatim osculantur, eò q̃ dominus Apostolos binos misit ad prædicandum, dicens

Io. 13 *Psl. 71* *Luc. 2* *Io. 14* *Luc. 1*

4 5

cens eis: In quãcunque domum intraueri
Lu.10 tis, dicite, Pax huic domui. qui reuersi sũt
ad Christum, sicut diaconi reuertuntur ad
episcopum.

SVMMA.

1 *Turificatio quid significet, & nu. 4.*
2 *Turibuli forma & substantia.*
3 *Vniones in Christo tres.*
4 *Altare cur incensetur.*
6 *Sother, Papa.*

De turificatione. Cap. 10.

1 POST datum † oscũlũ, episcopus seu sacerdos accipiens de manu diaconi turibulum sacrum incensat altare,
Ro.1. quia Christus corpus assumens, de genere prophetarum, factus ex semine Dauid, secũdum carnẽ suis orationibus fouet Eccl.
Io. 17 secundum quod orat in Euang. Pater sancte ego pro eis rogo, & non pro eis tantũ, sed pro illis, qui crediturí sunt per uerbũ eorum. Quòd autem diaconus posteà turibulum accipit, ut incenset Episcopũ vel sacerdotem, mortaliter instruit, q; si dignè volumus incensum orationis offerre, turibulum incarnationis debemus tenere; nã sine fide mediatoris, homines Deo placere non possunt: sed iuxta uerbum promissionis ipsius, si quid petierint in oratione, credentes, accipient. ¶ Per turibulũ enim verbum accipitur incarnatum. Nam sicut
2 † in turibulo pars superior, & inferior tribus catenulis vniuntur: ita in Christo tres
3 sunt † vniones, quibus diuinitas & humanitas vniuntur, vnio carnis ad animam, unio humanitatis ad carnem, vnio diuinitatis ad animam. Quidam.n. quartam unionem assignant, uidelicet diuinitatis ad compositum simul ex anima, & carne: vnde & quædam turibula quatuor catenulas habent.
ium.. De hoc etiam turibulo Moses inquit specialiter ad Aaron: Tolle turibulũ, & hausto igne de altari, mitte incẽsum desuper.
5 Est & alia in turibulo consideratio, prout in tit. de accessu pon. ad al. tactũ est. ¶ Rur-
4 sus † ideò turificato altari, Episcopus uel sacerdos turificatur, ad significãdum quòd sicut Christus est altare & hostia: sic est Põtifex & sacerdos, cui est orationis sacrificium offerendum, quia verò adoratur non solùm inquantum Deus, sed etiam inquantum homo: ideo in quibusdã ecclesijs pontifice turificato, altare à diacono circumcirca turificatur: unde psalmus, Circunda *Psal.* bo altare tuum domine. Sanè turibulum *25* aureum, significat sapientiam, quia omnes *Cor. 2* thesauri sapientiæ Dei in eo fuerunt ab- *Apoc.* sconditi. Vnde stetit Angelus iuxta altare, habens turibulum aureum, & data sunt *8.* illi incensa, id est, Christi resurgens carnẽ habuit in potestate. Argentum significat Christi carnem ab omni labe mundam & mundicia renitentem cupreum fragilem, & mortalem ferreum resurgentis fortitudinem. Si quatuor, habet catenulas, demõstrat eum ex quatuor elementis constare, vel quatuor virtutibus. s. iustitia, prudentia, fortitudine, & temperantia decorari. Quinta, quæ partes diuidit, animam designat, quæ se in morte à carne illo triduo separauit. Si verò tres habet catenulas, figurat animam carnem, & verbum in vna conuenire persona. Quarta, quę partes separat, potestas est, qua animam suam posuit pro ouibus suis. Si vna tantùm catenula sustentatur, designat q; solus de virgine generatur, quodq; solus est inter mortuos liber Circulus, cui hæc omnia innectũtur est deitas, quæ nullo termino clauditur, à qua hæc omnia continentur, & operantur.
Præter mysticam † etiã rationem ob hoc 5
incensatur altare, ut omnis ab eo nequitia dæmonum propellatur. Fumus enim incensi valere creditur ad dæmones effugandos. Vnde cum Thobias interrogasset An- *Tho.6*
gelum quot remedia haberent ea, quæ de pisce iusserat obseruari. Respondit, cordis eius particulam, si super carbones ponas fumus eius omne dæmoniorum genus extricat. ¶ Sother † Papa xxiij. dist. sacratas, 6
statuit ne moniales incensum circa altaria ferant.

SVMMA.

1 *Sacerdos qualiter se disponere debet initio Missæ.*
2 *Sacerdos initio Missæ cur ad dextram altaris partem primùm deflectat.*
3 *Episcopi & superiores Missam auspicantur, remoti ab altari, ad dextrũ latus vergẽtes. Et quibus id de causis, nu. 4. 5. 6. 7.*

Anacletus

8 *Anacletus Papa,item,Lucius,statuerunt ministros plures Episcopos celebrantes. Et quibus causis ducti.*

9 *Puluinar Missale,quid notet.*

Qualiter Episcopus vel sacerdos, & ministri ad altare stare debeant. Cap. II.

1

VRIFICATIONE † peracta, episcopus vel sacerdos ad dextram altaris partem se transfert: ibi vnà cũ ministris plane officium & Κυριελεησον. dicit, qui transitus de medio altare in dextram partem, significat Christi transitum de passione per resurrectionem ad vitam æternam. Item à læua transiens in dextram imitatur Christum ingredientem mũdum: læuam enim tetigit Christus quando temporalẽ assumptã vitam: ad dextram iuit, quando carnẽ assumptã ad Dei dexterã eleuauit. ¶ Rursus per hoc, ℣ † accedens ad altare prius dexteram illius patrem petit, innuit quod Emanuel in lege promissus prius uenit ad Iudæos quàm ad Gentiles. Iudæi enim tũc propter legẽ in dextra parte fuerunt: Gentiles verò quasi in sinistra: quia idola colebant. Sacerdos ergo sacris vestibus ornatus, Christũ carne nostræ humanitatis vestitum significat: veniens ad altare, Christum de cœlis veniſſe ad populum, ut eum saluaret designat: deinde in dextram transiens, designat ℣ Christus in mundum uenies, uenit ad Iudęos, de quibus voluit nasci. Beata enim Maria, Iudæa fuit: de hoc transitu dicetur sub tit. de mutatione sacerdotis & ordine. Et nota, quòd licet Domino Papæ celebranti vel missam audienti, legatur à capellanis suis introitus & Κυριε, ελ. & Gloria in excelsis, & Credo, & Sãctus, & Agnus Dei: non tamen Graduale, vel allelu-Ia, vel tractus, vel offertorium, vel post communio: pro eo, quòd illa instructoria sunt & introductoria quibus ipse non eget. Illud autem notandum est, ℣ sacerdos stat erectus ante altare, ad notandum, ℣ Christus venit suos regere inuincibili doctrina: & respicit versus orientem, quia Christus non suam, sed patris voluntatem quæsiuit: nec respicit retrorsum: tũ quia Christus semper patris faciem intuetur: iuxta illud, Scio vnde venio, & quò vado, tum quia nemo mittẽs manum ad aratrum, & respiciens retro a, est, r, Dei. extrà de voto. magnæ imò ad populum dorsum vertit representans, quod Dominus ait ad Mosen, Videbis posteriora mea, faciem autem meam videre nõ poteris. Exod. xxxiij. cap. ¶ † Episcopi tamen & superiores, celebrantes non ante altare, sed remoti ab illo ad dextrum eius latus vsq; post dictum offertorium manent, quod fit primo ad representandum quòd ex latere Christi qui per altare significatur, initium nostræ redemptionis fuit. ¶ † Secundo fit hoc, non solùm ad maiorem solennitatẽ, ut per hoc à minoribus sacerdotibus decernãtur. Verumetiam fit hoc, quia ipsi in missa representant non solùm Christi dignitatem, & excellentiam, aut eius oblationem: verũetiam humilitatem & obedientiam in ipsa sui oblatione & consecratione. Siquidẽ Christus quantum ad sui dignitatẽ, est patri æqualis, & sedet à dextris Dei patris: prout in symbolo legitur, quod representat prælatus, stans ante oblationem, ad dextrum latus altaris. In sui verò oblatione, Christus pro nobis factus est hostia, & adeò prælatus eius vices gerẽs, ex tunc ipsi altari, quod arã Crucis insinuat, debet totaliter inhærere. ¶ † Tertiò, quoniã prælatorum actus esse debent incitamento subditis ad doctrinam, ideò vsq; tunc manet ab altari separatus, & ex tũc manus lauandum & turificandum & sacrificandum ad altare accedit vt ostendat quæcunque in missa præcedunt solennitates, & laudes esse: de consec. dist. ij. panis est. Sed tunc deinde ad essentialia seu substantialia peragenda accedit. ¶ Quarto, in † hoc repræsentat, quòd legalis põtifex intrans in sancta sanctorum, carbones ferebat, & sanguinem, prout tactum est in proœmio huius partis. ¶ † Quintò fit hoc ad representandum quod ait propheta: Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis. Donec ponam inimicos tuos, scabellum pedũ tuorum. Sacerdos quidem Christum representans, sedet à dextris altaris Deum patrem in hoc loco signantis, donec ad consecrandum hostiam accedat: per quã fracta sunt tartara: & inimici dæmones devicti, & quasi

2 Ioã. 8. Luc. 9

Exod. 33 3 4 5 6 7 Psal. 109.

quasi scabellum pedum positi. Ministri verò, s. diaconus, & subdiaconus, retro illũ ad altare stantes, qui tamen inueniendo præcesserunt: significantes martyres, qui in veteri testamento fuerunt, post domini natiuitatem dignè coronantur, & ad quamcunq; altaris partem ille transierit, ipsum retrò stantes sequuntur, vt ostendat impletũ esse, quod Dominus admonuit, dicens: Qui mihi ministrat, me sequat: & vbi ego sum, &c. Intendentes semper atque solicitè in illum, ad notandum, quòd fideles, quamuis adhuc in hac vita positi, tamen æternitati Christi semper intendunt. ¶ In quibusdam etiam ecclesijs illo se vertente, ad populum illi similiter se vertunt: & illo se conuertente ad altare, se similiter conuertunt. Nam Christus ab oratione ad prædicationem; aliquando verò ecõuersò, dum vineret, se conuertit: quod designat versio ad populum, & conuersio ad altare. In quo quidem imitãdus est à prædicatoribus qui per ministros ipsos congruè designantur.

8 ¶ Anacletus † Papa de conse. dist. j. episcopus. statuit quòd episcopus Deo sacrificãs, secum testes habeat diaconos, qui oculi eius dicuntur, & subdiaconos, reliquosque ministros: qui sacris induti vestibus in frõte, id est, antè & à tergo; & presbyter à regione, id est, à parte dextera, læuaque, contrito corde, humiliato spiritu, ac prono stent vultu, custodientes eum à maliuolis hominibus, & consensum præstantes sacrificio. Et secundum Lucium Papam de consecra. distin. j. iubemus. eum non deserant, quia propter maliuolos oportet illum habere bonum testimonium ab his, qui foris sunt. statutum est etiam, vt celebrans missam habeat à tergo vicini solaminis adiutorem, prout dictum est in proœmio huius partis. Et ideò in quibusdam ecclesijs aliqui diaconi stant post episcopum, quasi orantes, vt eum sequantur vsq; ad mortem, & cum eo transeant ad vitam æternam.

Maior tamen pars in dextera parte moratur altaris & minor in sinistra, quia vtrunque petit ecclesia, scilicet & temporalem benedictionem, & æternam: ut ibi sic transeamus per bona temporalia, ut non admittamus æterna. ¶ Cæterùm dicti ministri retrò stãtes inclinati ante facies suas, vsque in finem dominicæ orationis perseuerant: significantes illos Apostolos, qui in passione Domini magna tribulatione oppressi, non audebant se erigere, ut Christi discipulos se esse confiterentur. Stabant tamen in facie fidei; sed posteà eriguntur, sicut dicetur sub secunda particula canonis super verbo; nobis quoque. significantes etiam chorum sanctorum martyrum in conualle lacrymarum ante nouissimam tribulationem manentium, posteà eriguntur; quia illi posteà martyrio coronati stant erecti, id est, ab omni tribulatione liberati. Adhuc stantes facie inclinati, significantes mulieres, quę de cœnaculo ad monumentum vultibus declinatis, currebant in Christi amore ardentes. ¶ Sanè sacerdos † minister inter moras puluinar 9
molle missali supponit, ad notandum, q̃ deuotum & molle cor & quod facile diuinam impressionẽ recipiat, supponi debet iugo Domini & cęlestium præceptorũ. Iuxta illud sapiẽtis; Suscipiat verba mea cor tuũ &c. vt in eo spiritus Domini requiescat. ¶ De hoc etiam sub euangelio dicetur.

SVMMA.

1 *Κύριε ἐλέησον, quid significet. Et cur nouies dicatur, nu. 2.*

3 *Peccatum, in quotuplici sit differentia.*

De Κυριε ἐλέησον. Cap. 12.

TRanslatio in † dextrã 1
altaris partem episcopo seu sacerdote, deinde quia tempus plenitudinis, & annus benignitatis aduenit, sicut prædictum fuit à Psal. *Psal. 91*
Tu exurgens Domine misereberis Sion, quia venit tempus miserendi eius. cõgruè chorus laudat & inuocat trinitatem triplicando *Κύριε, ἐλέησον*. Ideò autem post introitum, dicitur *Κύριε ἐλέησον*, quia antè omnem orationem sacerdotum necesse est misericordiã Domini implorare. Siquidẽ *Κυριέ, ελεισον* Græcè interpretatur Domine miserere. Nam *Κύριε* sonat Dñe *ελέησον* miserere. & inde *Χριστε ἐλέησον* id est, Christe, miserere. Vnde propheta; miserere nobis: te. n. expectamus. ¶ Dicitur † aũt nouies; 2

primò,

primò, vt ordo humanus ex hominibus reparatus, nouem associetur ordinibus angelorum. Secundo vt ecclesia perueniat ad
Ef.3 societatem nouem ordinum angelorum. Tertio, cõtra nouem genera peccatorum. Est † enim peccatum originale, veniale, &
3 mortale. Item peccatum cogitationis, locutionis, & perpetrationis. Item peccatũ fragilitatis, simplicitatis, & malignitatis: fragilitatis per impotentiam: simplicitatis, per ignorantiam; malignitatis, per inuidiam. Hoc est peccatum in patrem, peccatum in filium, peccatum in spiritum sanctum. Adhuc ideo dicitur ter ad patrem, Κύριε, ἐλέησον, ad filium autem, ter, Χριστε ἐλέησον. & ter ad spiritum sanctum. Κύριε, ἐλεήσον, ed ad patrem & spiritum sanctum sub eodem tantum uocabulo, quia pater & spiritus sanctus sunt eiusdem tantum naturæ: ad filium verò sub alio: quia filius & si sit eiusdem naturæ cum illis: est tamen & alterius, ut geminæ gigas substantiæ. Propterea, ideo dicit ter quantum ad patrem, ter quantum ad filium, ter quantum ad spiritum sanctum; vt notetur pater in filio, & filius in patre, & spiritus sanctus in vtroq;. De hoc dicetur in quinta parte sub tit. de prima: sed in medio mutatur Κύριε in χρι στε, vt notet duas esse naturas in Christo. Rursus Κύριε ἐλέη. ter triplicatum, significat preces patrum veteris testaméti multiplicatas: ad hoc vt gratia summæ trinitatis per aduentum Christi eos consociaret nouẽ agminibus angelorum. ¶ Est † autem magna istorum verborum efficacia. Legitur enim cũ dum beatus Basilius Κυριὲ ελεισον clamasset, portæ Ticinæ siue Papien. Ecclesiæ sunt apertæ. ¶ Rursus beatus Geminianus Κύριε ἐλ. clamante: quinque reges conuersi dicuntur in fugam: vnde fortè significat aliud, quàm Domine, miserere, quod tamen nos ignoramus. ¶ In quibusdam ecclesijs statim post vltimum Κύριε ελ. subijciunt ἡμᾶς. quod verbum Græcum sonat Latinè nobis. Et sensus est, Κύριὲ ελέησονημας, id est potentia diuina miserere nobis. beatus Gregor. instituit Κυκοὲ ἐλ nouies, & à clero tantum publicè in missa cantari: quod prius apud Græcos simul à clero, & populo cantabatur. Siluester verò Papa illud de Græcis assumpsit.

4

SVMMA.

1 *Gloria in excelsis, hymnus, à quo, & quo loco dicatur. Et eius hymni excellentia. nu. 3.*
2 *Christus dissoluit triplicem inimicitiam, quæ intercesserat ante suum aduentum.*
4 *Hilarius Pictauien. quid addiderit, ad hymnum, Gloria in excelsis.*
5 *Simacus Papa.*
6 *Innocentius tertius, quid statuerit in rem sacram.*
7 *Bethleemitani Episcopi priuilegium.*

De gloria in excelsis. Cap. 13.

Ic το Κύριε ἐλ. mox sacerdos vel pontifex ex institutione Telesphori Papæ incohat † hymnum: Gloria in excelsis Deo, quẽ angeli auditi sunt decantare: sicut legitur in euangelio Lucæ, qui angelorum hymnus perhibet testimonium téporali Christi natiuitati. Sanè sacerdos primus & solus illum inchoando pronuntiat, qui angelum magni concilij represẽtat. Nam ortum saluatoris solus angelus, cuius personam ipse gerit, primo nuntiauit: vnde Lucæ: Ecce euangelizo vobis gaudium magnum, quod erit omni populo: quia hodie natus est, &c. & illum inchoando stat ante medium altaris, in hoc commemorans, φ dum medium silentium tenerent omnia, natus est in medio, id est, pro hominibus Messias, quem prophetæ prædixerant: representans etiam, φ angelus Christi natiuitatem pastoribus annuntians stetit in medio eorũ, & incipiens eleuat manus propter causas scriptas in sequtit. ad fi. Item incipiens uertit se ad orientem: tum quia angelus ab oriente uenit in Bethleem, tum quia ad orientem Dominum adorare solemus. Tertio inchoãs stat ante medium altaris: ad notandum, quòd Christus mediator fuit inter nos & Deum x. distinct. quoniam per cuius mediationẽ Deo pacificati sumus, Chorus verò concinendo respondens, gerit personam multitudinis, de qua in euangelio sequitur. Subito fac. est cum angelo multitudo cœ. mi. lau. de. & di. gloria in altissimis Deo, & in terra

1

Lu. 2.

Sapiẽ 18

Luc.

terra pax hominibus bonæ volunt. &c. de consec. dist. j. nocte. ¶ Hymnus autem iste non tantum est angelorum, sed etiam hominum congratulantium: ex eo quòd mulier illa quæ drachmam perdiderat decimam, iam lucernam accenderat, vt drachmam perditam inueniret, & pastor dimissis nonagintanouem ouibus in deserto iam venerat, vt quæreret centesimam ouē amissam. ¶ Ante natiuitatem enim Christi tres erant inimicitiarum † parietes: primus inter Deum & homines: secundus, inter angelum & hominem: tertius, inter hominem & hominem. Homo nanq; per inobedientiam creatorem offenderat, & per suum casum restaurationem angelorū impediuerat, atque per uarios ritus se ab homine separauerat; Iudæus nanque cęremonias excolebat: Gentilis idolatriam exercebat, sed veniens pax nostra, fecit vtraq; vnum, & huiusmodi parietes destruxit: Abstulit enim peccatum, & reconciliauit hominem Deo: reparauit casum, & reconciliauit hominem angelo: destruxit varios ritus: & reconciliauit hominem homini. Restaurauit ergo, secundum Apostolum, quæ in cęlis, & quę in terris sunt, & ob hoc illa cœlestis militiæ multitudo psallebat: Gloria in excelsis Deo, id est angelis, qui nunquam peccauerunt, nec discordiam cū Deo habuerunt. Et in terra pax à Christo facta hominibus, videlicet Iudæis, & Gentilibus bonæ voluntatis, qui usq; ad Christi natiuitatem propter peccata sua cum Deo & cum angelis discordiam habuerūt. Hinc etiam est, q; angelus loquitur, & congaudet pastoribus, quia pax est inter angelos & homines reformata: nascitur Deus homo, quia pax est inter Deum & hominem restaurata; nascitur in præsepio bouis & asini, quia pax est inter homines & homines reparata. Per bouem enim Iudaicus, per asinum, Gentilis populus figuratur, secundum illud: non Arabis in boue, & asino, Iudæo scilicet & Gētili. xvj. q. vij. in noua. Et iterum, cognouit bos possessorem suum, & asinus præsepe Domini sui.

¶ Ideo ergo † canitur hymnus iste, quia quem venerantur angeli in cęlis, homines uenerantur in terris. Per hoc q; dicitur. Gloria in excelsis &c. representatur mœstitia antiquorum patrum ex tædio expectandi incarnationem Domini. Esa. xxviij. Expectate Deum &c. Et ideo etiam cantatur allelu-Ia: quia habebant spem liberationis; vnde Psal. Sperauerunt & liberasti eos. In hoc quoq; hymno notatur spes Ecclesiæ, quæ cum angelis spectat se canere; vnde iam illorum canticū assumit. Sequitur laudamus te. scilicet inenarrabilia opera tua prædicando, quæ verba & sequentia à beato † Hilario Pictauien. asserūtur appositā fuisse, & præcedentia solum antiquitus dicebantur in missa. Innoc. tamen tertius dixit illa à Telesphoro Papa addita fuisse. Alij vero à Simaco Papa. ¶ † Simacus Papa cōstituit tam in dominica die quàm in natalitijs martyrum, Gloria in excelsis ad missam cātari, quia sanctos per dominicam resurrectionem gloria Angelorum sociatos esse recolitur. Cantatur etiam in festis Apostolorum & Confessorū, in quorum honorem quæcunque ecclesia dedicata est: & generaliter in festis, quæ nobis cœlestem solennitatem representant. In diebus uerò luctus & ieiuniorum, non dicitur præterquàm in duobus sabbatis specialibus ministerijs adornatis. Iuxta illud, cantate Domino canticum nouum, prout dictum est in procemio huius partis. Dictus quoque Telesphorus Papa, præcepit illum cantari ad missam nocturnam natalis domini, quam & ipse instituit. Quidam dicunt non esse cantandum in missa, nisi in hora tertia, quia tunc spiritus sanctus super Apostolos descendit, & eos gloria & exultatione repleuit. Innoc. † tertius statuit, vt quando in diebus festis celebratur in honorem beatę Virginis, vel spiritus sancti vel sanctæ Crucis, nec hymnus angelicus, nec symbolū dicatur, nec etiam Te Deum laudamus, in laudibus matutinis: In aduentu uerò vel in septuagesima non canitur prout ibi in septima parte, & sub tit. de septem diebus post pascha dicetur; Episcopus † tamen Bethleemitanus ex abusu omni die & omni missa & pro defunctis, Gloria in excelsis decantat, pro eo, q; hymnus ille Luca testante, primo in Bethleemitana regione cantatus est.

Lu. 15

Eph. 2
Eph. 1
Luc. 2

Psal. 21

SVMMA.

Dominus vobiscum, salutatio, vnde ortū habuerit

buerit & vbi habeat locum, nu. 2. Et quomodo intelligatur, nu. 4.

3 *Orationes, flectamus genua, vel humiliate capita uestra Deo, cur tantùm præmittatur.*

5 *Responsio, & cum spiritu tuo, vnde orta.*

6 *Amen, responsio, quid significet. & quomodo accipiatur.*

7 *Pax vobisc. vers. cur dicatur ab Episcopo in Missa.*

8 *Diaconus, quare ad horas, non dicat, Dominus vobiscum*

9 *Populus in Missa salutatur septem vicibus. Et qua id potissimum significatione.*

10 *Sacerdos, quare quinque vicibus se vertat ad populum salutandum.*

11 *Sacerdos, cur semper voluat se ad dextram.*

De Salutatione ad populum. Cap. 14.

ANGELICO hymno finito, sacerdos ad populum se voluens, illum salutat, dicens; Dominus † vobiscum; quod sumptum est ex libro Ruth. ij. Sic enim legitur, Booz salutasse messores suos: & propheta in Paralipomenon, Assa regẽ, & qui cum eo erant: & Angelus salutans Gedeonem dixit: Dominus tecum. Booz quidem figurã Saluatoris expressit, qui Ruth Moabitem duxit uxorem. Et hæc salutatio, significat salutationem, quam Christus fecit Apostolis post resurrectionem, de quo *Io. 10* in quinta parte sub tit. de prima parte dicetur. 2 In † omnibus ergo missę orationibus sacerdos præmittit: Dominus vobiscum, nisi in orationibus quæ precedunt prophetias, vel etiam orationes super populum in quadragesima, & nisi in orationibus, quæ immediatè sequuntur post primam orationem, & in illis, quę dicuntur in parasceue: sed tunc Missa non dicitur, licet sacerdos communicet. Cùm enim per dictam salutationem optetur Dominum esse cum populo, qui est in eo per spiritum gratiæ septiformis: ideo ecclesia ordinauit septies tantum in Missa populum salutari, vt iam dicatur. Ideo in premissis orationibus tantum dicitur. 3 Præmittitur † tamen alijs exhortatio ad humiliationem per, flectamus genua, vel per, humiliate capita vestra Deo, quia oratio, quæ facienda est cum ieiunio ad magnum spiritum eijciẽdum, tũ demũ valet, si cum humilitate fiat. ¶ Rursus in diebus ieiuniorum † representat ecclesia tempus Babylonicę captiuitatis. 4 Merito ergo sacerdos tunc populum vt pote absentem non salutat, nec se ad illum conuertit, sed absolutè incipiens, oremus insinuat pro illo fore orandum: & quia oratio debet fieri cum effectu, mox subijcitur flectamus genua, vel humiliate capita vestra Deo. Representat etiam tempus dominicæ passionis, quod præcipuè post cenam cũ discipulis factam incepit, quia ergo tẽpore illo Dominus discipulos non salutauit: sed eos ad orãdum pluries excitauit, ideo sacerdos tunc populum non salutat, sed ei orare insinuat. Sed & q̃ tẽpore illo Christus in oratione genua flexit: ideo mox ad genua flectendum inuitat: Dicit autem, flectamus genua, in persona vniuersitatis omnium fidelium, quasi omnium syndicus seipsum includens, & ideò loquitur in prima persona, excitans se & omnes ad orandum humiliter, & deuotè: sed mox subiicit elevatio in persona alterius. s. Christi, cuius typum gerit in officio Missæ, & tunc loquitur in secunda persona, & in dissimili cantu, quasi ipsi Christus dicat: surgite, quoniã vestram humilitatem & deuotionem video, & tunc uice omnium loquitur siue orat. Quid significent collectæ, quæ dicuntur post, flectamus. & post humiliate. dicetur in quarta parte sub quarta feria in capite ieiuniorum. Alijs uerò diebus ecclesia tẽpus exultationis & plenitudinis, quæ præcipuè fuit post Christi resurrectionem representat. & tunc sacerdos populum salutat representans, vt præmissum est, quòd Dominus post resurrectionem discipulos salutauit. Sacerdos ergo orationibus præmittit Dominus vobiscum: ut populum reddat attentum, q̃ mens eius ad Deum dirigatur, & ei per intentionem sedulam coniungatur: & est sensus, Dominus vobiscum, id est, in vobis maneat & uos præmio uitæ æternæ remaneret, & petitionibus vestris effectum tribuat seu gratiam Dei impetretis, perseuerantes in illa. Chorus † verò & populus respondent, Et cum spiritu tuo: quod sumptum est ex Epistola secunda ad Timot. vlt. vbi dicitur, Dominus Iesus 5

sus Christus cũ spiritu tuo, huiusmodi etenim mutuæ salutationes, notant q̃ sacerdotis & populi unus debet esse affectus, & est sensus, tu pro nobis facturus es preces ad Dominũ, & quia Dominus Deus preces illas tantũ approbat, & exaudit, quę ex bono corde procedunt, oramus & nos similiter prote, ut ille sine quo nullum est bonũ sit cũ spũ tuo, vt qui tecum est in ore, sit & in corde, & in te maneat, & secundum hoc cessat hæsitatio quærentium, quare populus respondet, & cum spiritu tuo: cũ sacerdos dicendo, Dominus vobiscum optauerit dominum esse cum illis, non solum in spiritu uerum etiã in corpore: nam & idip sum populus per hanc responsionẽ optat, ut præmissum est. Potest etiam dici, q̃ hac responsione populus se refert solum ad actionem immolationis, ad quam sacerdos procedit, in qua per spiritum totaliter eleuatus, & ab omni terrenitate prorsus abstractus esse debet. Postquam uerò chorus respõdit, ipse ad altare reuoluet. s. ad oriẽtẽ, ut dicitur in proœ. v. partis, & quasi parum de sua bonitate cõfidens vniuersalem ad se colligit ecclesiam dicens: quasi oĩum syndicus: oremus. q. d. orate omnes simul mecũ, vt quod postulamus citius impetremus: quoniã impossibile est multitudinem non exaudiri, & sic orationem dicit: dicendo ergo oremus, ortatur alios ad orandũ, quia & ipse monuit Christus discipulos orare dicens: orate, ne intretis in tentationem, & postea orat, quia postea Christus orauit: ipse. n. fecit & docuit: quod autem dicit oremus, ab antiquis habemus, q̃ præmisso, oremus, subiungebant communiter orationem: dicit autem oremus, stans ante medium altaris propter rationes positas in principio præcedentis ti. oratio autem quam dicit significat indulgentiam, quam Dominus repromisit, & deinde transit ad dextram partem altaris, ut dicetur sub tit. seq. ¶ Oratione finita † chorus respondet amen: quod est hebraicũ uerbum. q. d. fiat nobis, sicut orasti: seu feliciter acta oratio tua, & est sumptum amen ex Apoc. 10. Amb. Exponit amen, id est, uerum est, quòd sermo sonat, affectus sentiat. de consec. dist. ij. reuera. in fi. xxxviij. dist. sedulo. iij. q. v. & hoc nomen quandoque ponitur pro uerè, ut ibi: amen amen dico uobis: extrà de iureiur. & si Christus, prout sub titu. de oratione dicetur. Et nota, quòd præmissa salutatio, scilicet, dominus vobiscum, ad minores & imperfectiores, & simplices ptinet sacerdos episcopus, uel eius superior qui perfectus esse debet, & expressam Christi similitudinem gerit, ut se uicarium Christi ostendat. oraturus prima uice utitur uerbo Domini dicentis Io. 20. pax vobis, † quæ fuit prima uox Domini ad discipulos, quando eis post resurrectionẽ apparuit, quasi diceret in præsenti detur uobis pax temporis, & in futuro pax æternitatis. De utraque Io. 13. Pacem relinquo uobis: pacem meam do uobis. Hoc etiam uerbo vsus est dispẽsator Ioseph ad fratres eius. Postea uerò ad instar cæterorum sacerdotum, dicit Dominus uobiscũ, ut se esse unum ex ipsis ostendat. xcv. dist. olim. & c. seq. in fi. Et est aduertendũ, quòd tunc demũ pax uobis dicitur, quando, gloria in excelsis cantatur, & hoc ideo, ut cor respondeat ei, quod ibi dicitur: & in terra pax hominibus &c. Præterea, hæc salutatio à Christo tempore gaudij & lætitę, scilicet resurrectionis ad discipulos facta illi cantico lætitiæ correspondere debet. Sunt etiam, qui dicunt q̃ pontifex solenniter celebrans in diebus, quibus. gloria in in excelsis, dicitur, representat Christum post resurrectionẽ seu resurrectionis gaudium, quo tempore sæpe Christus dicta salutatione ad discipulos usus est: ideoque Christum imitando primis diebus hoc dicit. In missis verò, quas alijs diebus uel tẽporibus dicit, uel etiam, quæ ab inferioribus dicunt, Christi passio figuratur & plãctus atq; afflictio conformatur. Et ideo in illis pax uobis non dicitur: ne gaudiũ cum dolore misceatur, Potest etiam dici, q̃ per Christum facta est pax inter Deũ & hominem, & inter angelos & homines, quod manifestauit angelus, qñ in Christi natiuitate cantauit: Gloria in excelsis Deo, & in terra pax hominibus. Pacẽ uerò inter Deũ & homines manifestauit Christus, qñ post resurrectionem dixit Apostolis: pax uobis. hæc representatur in missa. Primum per quemlibet sacerdotem; qui potest cantare: Gloria in excelsis, angelum representans. Secundum, per episcopum, qui solus dicit, pax uobis: representans Christum qui in

Matt. 26

6

7

Corin. 13

Io. 10 persona ecclesiæ dixit Apostolis: pax uobis, vtrunq, autem dicit episcopus solenniter celebrans, quia vtrunq; scilicet Christum & angelũ representat. Ipse.n.specialior est Christi vicarius, quàm simplex sacerdos: ideoq; cum omittit officium angeli.s.temporibus,quibus cãtica letitiæ subtexentur .s. Te Deum laudamus, & Gloria in excelsis: omittit similiter adhuc officiũ Christi non dicens, pax vobis: sed Dominus vobiscum: sicut simplex sacerdos. Non enim per episcopum qui representat Christum, & angelum vna pax sine altera nuntiatur. Idem etiã est in,Ite missa est, quod non dicit nisi Gloria in excelsis dicatur.

8 ¶ † Sanè diaconus non dicit,Dominus uobiscum, per horas: eo quòd non ita gerit typum Christi qui per Booz hac salutatione usus est: sicut sacerdos, qui ea in persona Christi utitur: legens tamen Euangelium hoc dicit,quia tunc utitur officio prędicatoris,& pronuntiat doctrinam ab ipso Christo immediatè prolatam,& etiam cereũ paschalem benedicens,quia tunc Christi resurrectionem representat:Sunt tamẽ quidam, qui dicunt, ꝙ in diuinis officijs, quę dicere tenẽtur,licitè possunt hoc dicere,cum prohibitum non legatur:quibus generalis usus ecclesiæ contradicit,ut se inferiores sacerdotibus cognoscãt. ¶Notan

9 dum autẽ est,ꝙ septem † uicibus populus salutatur in missa,quatenus exclusis septẽuitijs capitalibus susciptat gratiam septiformem. Mysteriũ enim missæ, ad septem dona Spiritus sancti refertur. ¶Primo,in ipso missæ exordio ante collectam. ¶Secundo,ante Euangeliũ.¶Tertio,post Euangelium sine dicto symbolo,scilicet ante offertoriũ.¶Quarto ante præfationem,cum dicit sacerdos:Per omnia secula seculorũ: & consequenter Dñs uobiscum. ¶Quinto,ante pacis osculum cum dicit: Pax Domini sit semper uobiscum. ¶Sexto, ante primam post communionem. ¶Septimo finito finali post communionem uel oratio nem. ¶In prima salutatione spiritus sapientiæ,intelligitur: quia sapientia intrauit in hunc mundum,ut saluaret nos. ¶In secunda spiritus intellectus:ideo enim prędicauit,vt doceret nos. ¶In tertia spiritus

Io. 10 consilij: hoc enim secreto Dei consilio se passionis obtulit, vt redimeret nos. ¶In quarta spiritus fortitudinis,quia pendens in cruce diabolum expugnauit, ut redimeret nos. ¶In quinta,spiritus scientiæ,quia resurgens discipulos salutauit, & eis sensum aperuit,ut erudiant nos.¶In sexta spiritus pietatis, quia sola pietate humanam naturam super astra leuauit, ut exaltaret nos. ¶In septima spiritus timoris quia angeli tremebunt cùm uenerit ad iudicium, ut glorificent nos. ¶Cæterum,in qualibet salutatione mutatur officium missæ, & de uno officio ad aliud transitur:quare merito salutatio præmittitur.Cũ enim ad operarios nouiter ingredimur,eos salutare solemus, & secũdum hoc octo officia sunt in missa. ¶Rursus salutatur etiam in octaua, ut quidam uolũt, scilicet post offertorium ante secretellam.Nam voluens se ad populum dicturus: Orate fratres &c.debet dicere sub silentio:Dominus vobiscum.¶Ve

10 rum licet eis † quos salutamus faciem regulariter representemus: tamen in quinq; duntaxat ex præmissis salutationibus sacerdos ad populum se conuertit. Nam in illa salutatione, quæ fit ante Euangelium se non conuertit, quia iam intentus est ad uerba Dei annuntianda,nec etiam in illa, quæ ante præfationem,quia iam intentus est ad sacrificium altaris tractandum, nec etiam in illa, quæ fit ante pacis osculum, quia iam tenet corpus Christi in manibus, & habet cor sursum ad Deum. Et omnino *Luc.* 5 intentus est ad reuerenter illud tractandum. Nemo enim mittens ad aratrũ & respiciens retro aptus est regno Dei. extra de uo.magnæ ¶Cæterum quinta,ad populum, cum Dñs uobiscum facta cõuersio,significat quinq; apparitiones,quas Christus fecit discipulis suis in die resurrectionis. ¶Prima fuit Mariæ Magdalenæ Ioã. 20. & Matt.vlt. ¶Secunda eidem,& alijs mulieribus redeuntibus de sepulchro, qñ dixit eis:auete. Mat.ult.¶Tertia,Petro. ¶Quarta, duobus discipulis euntibus in Emaus. *Mat.* ¶Quinta,in domo decem discipulis absẽ 26 te Thoma Ioã. 20.Sed quia altera illarum manifesta non fuit,qñ uidelicet primo apparuit Mariæ Magdalenæ, uel secundum alios,quãdo apparuit Petro,quia nescitur quando,aut vbi,ideo sacerdos ante secretellam dicturus orate fratres:prædicit sub silentio,Dñs uobiscum,sed patenter dixit Aposto-

Apostolis: Orate, ne intretis in tentationem. Fuerunt etiã, & aliæ apparitiones de quibus nil ad præsens. ¶ Non est etiã omittendum † q̃ sacerdos semper uoluit se ad populum ad dextram, & per eandem se ad altare reuoluit, quasi isto facto dicens: Dextera Dñi fecit uirtutẽ: dextera Dñi exaltauit me: dextera Dñi fecit uirtutem. ¶ Secundo, ad designandum, q̃ in sepulchro dominico angelis à dextris sedebat. Tertio, ut per hoc sacerdos innuat se rectã & obtentam habere intentionem pro se & pro populo, ad cœlestem patriam, quæ per dextram significatur: iuxta illud in canticis: Dextera eius amplexabitur me. Quarto quia uersus salutando populum, & conuersus dicẽdo oremus: hortatur tam se, quàm populum ad orãdum, & oratio debet fieri pro æternis, quę per dextram significantur unde Christus sedere dicitur ad dextram patris, meritò parte dextera sit utroque, gerit quippe sacerdos typum Christi qui perfectus est in salutationibus, & orationibus, quæ ad dextram fiunt. Veruntamen postquam dixit, orate pro me fratres, &c. se reuoluit ad sinistram: iuxta Ps. Circuiui & immolaui in taber. eius ho. &c. prępararãs se ad immolandum, quendam circuitum facit, se igitur conuertit tunc ad sinistram, q̃ imperfectior & infirmior est, ad notandum imperfectionem cuiuslibet sacerdotis, præter Christum. Hinc est, q̃ præmissa uerba dicendo, obsecrat tanquam imperfectus, & peccator, & indigens aliorũ auxiliũ impendi sibi ab alijs siue beneficiũ orationis. Secundo quoq̃, reuoluitur tunc à sinistra, ut per hoc significet tristitiam de passione Christi, ad quam representandã statim intẽdit. Tristitia. n. rectè per sinistram significatur: iuxta illud Apostoli à dextris & à sinistris per gloriam & ignobilitatem, per infamiam & bonam famã. Debent etiã fieri illæ uolutiones, & reuolutiones, ante medium altaris, iuxta illud: in medio ecclesiæ aperuit os suum, &c. In quo & illud cõmemoratur, quod redemptor noster, iuxta Salomonem, corpus suum media charitate constrauit propter filias Hierusalem. Et attendite, quia quidã dicto Dñs uobiscũ, ab altare reuoluti, dicunt oremus: stantes ante medium altaris, per hoc insinuantes se loco in manifesto & populo conuenienti orare. Stante medium altaris, quodque populus debet de medio cordis orationes ad Deum effundere. Alij verò ad dextrum cornu altaris, ubi orationem præferre debent, dicunt oremus, ut sic inter insinuationem & orationẽ nullum actũ alium interponant, & ut ibi præcedat orandi insinuatio, ubi mox subsequi ipsa oratio, & orantis populi esse decet intentio.

11 Psal. 117 Gãt. 2. Matth. vlt. Psal. 26 .Cor. Eccle. 5 an 3

SVMMA.

1 *Oratio nostra à Deo incipere, ab eodem terminari debet.*
Missæ officium cur ab oratione incipiat, et in gratiarum actionem terminetur. ibidem.
2 *Orationes cui competat dicere.*
Sacerdotes qui dicantur. ibidem.
Dominus vobiscum cur à sacerdotibus præmittatur omnibus orationibus. ibidem.
3 *Oratio habenda est breuibus.*
4 *Oratio, vnde dicatur. & vnde originem habuerit.*
5 *Orationum verba, qualiter intelligantur.*
6 *Oratio, cur principium à patre, finem verò à filio sortiatur.*
7 *Iesus, nomen est proprium.*
8 *Seculum, quid, & vnde dicatur.*
9 *Amen, respon. quid significet.*
10 *Collectæ, quo terminẽtur. variè per discursũ.*
11 *Collectæ cur nulla dirigatur ad spũm sanctũ.*
12 *Orationes qualiter terminari debeant in exorcismis.*
13 *Orationes, cur dicantur collectæ.*
14 *Collectarum quinam fuerint authores.*
15 *Orationes dicendæ in templo quot numero.*
16 *Oratio vnica in summis festis, dicitur. Et qua idipsum ratione.*
17 *Lateranensis ecclesia orationem dominicam dicit loco collectæ in Missa & horis.*
18 *Manus quo consilio eleuentur in orationibus.*

De oratione seu collecta. Cap. 15.

SALVTATIONE præmissa, subijciũtur orationes: quia † enim omnis nostra oratio à Deo inchoata, circulariter p ipsum terminari debet: ideo missæ officium incipit ab oratione, & terminatur in

gratiarum actione. ¶Vnde uidendum est, quis debet orationes dicere. Qualiter & pro quibus fit orãdum. Quid sit oratio. Et quando. Et ubi. Et uersus quã partem orationes dicendæ sint. ¶De mutatione facer dotis ab una parte altaris, ad alterã. Vnde orationes dicantur, & unde originẽ habuerint. Qualiter uerba eorum intelligantur. Qualiter orationes terminentur. Quare uocentur collectæ. Quæ & quot orationes dicendæ sunt, & de inuentoribus earum.

Quomodo pontifex uel sacerdos illas dicens, stare debet. ¶Circa † primum notandum est, quòd ea quibus populus immediatẽ ordinatur ad Deum, sacerdotes tantùm dicũtur, qui sunt mediatores inter Deum & populum, quorum quidam dicuntur publicè spectantia ad totum populum, in cuius persona ipse solus ea Deo proponit, sicut sunt orationes & gratiarũ actiones, quidam priuatim, quę ad officium eius tãtum spectant, ut consecrationes & huiusmodi orationes, quas ipse pro populo facit: non tamen in persona populi orans, & in omnibus præmittit Dominus uobiscum, ut mens populi Deo coniungatur, & quia populus in his, quæ ad Deum pertinent sacerdotem ducem habet, ideo in fine cuiuslibet suæ orationis populus cõsentit, respondens amen: ut iam dicetur propter quod & omnis oratio alte terminatur, etiam si priuatim fiat. ¶Sanè orãdum † est, breuibus uerbis, non in multiloquio, ut iam dicetur. xij. dist. omnia. xliij. distinsit rector. propè si. Vnde & græci parum & frequenter orant, sed in lachrymis & in puritate cordis, non in uoce clamosa, sed in mentis intentione & lachrymarum cõpunctione: sic in conspectu diuinæ maiestatis & angelorũ, oportet nos esse, ut mens nostra uoci concordet, iuxta illud Psal. Exaudiuit Dominus uocẽ fletus mei. Et iterum: sacrificium Deo spiritus cõtribulatus. &c. Debet etiam oratio esse deuota: nam omniũ creatori cum deuotione est supplicandum. Dum autem sacerdos altè dicit orationem, alij non debent uerbis orare, sed illã orationẽ attendere & ad eam respondere amen. Pro quibus sit orandũ, dicetur in sexta parte sub tit. de parasceue. ¶Quid sit oratio, & qua hora, & ubi horę canonicę licendę sunt, & uersus quã partem orandũ est, dicetur in proœmio. v. partis. Quid significet oratio, quæ dicitur ante epistolam, dicetur sub tit. de sessione episcopi. Sanè sacerdos dum orat ad dextram consistit altaris, iuxta illud Exo. Deprecabitur Aaron super cornu altaris, & placabit super eũ in generationibus suis, in hoc illud signans, quod fuerat prophetatum Deus ab austro ueniet. Christus enim Iudęos docuit, ad quos à patre missus fuit, qa dextra Iudæos Gentiles sinistra figurat, & quoniã lætitia per dextram, tristitia uerò per sinistram designatur: idcirco ad dextram partem altaris primum accedit, ut gaudium dominicæ natiuitatis ostendat. Deinde dicturus Euangelium, ad sinistram conuertitur, ut tristitiam passionis insinuet. Sed iterum redit ad dextram, ut gaudium resurrectionis annuntiet. de hoc aliter dicetur sub tit. de mutatione sacerdotis. Romanus uerò pontifex oraturus, ad sedem post altare, uel alius episcopus ad latus altaris ascendit, & stans collectam pronuntiat quã in libro legit aperto, & deinde sedet, quia sicut Euangelista testatur, uenit Iesus in Nazareth, ubi nutritus fuerat, & intrauit secundum consuetudinem diei sabbati, in synagogam, & surrexit legere, & traditus est ei liber Esaiæ prophetæ, quem ut aperuit, inuenit locum, ubi scriptum erat, Spiritus Domini super me, propter quod unxit me, & cum plicuisset librum, reddidit ministro & sedit. Rursus Pontifex ad latus altaris, usq; ad dictũ offertoriũ moratur, ut dictum est sub tit. qualiter eps uel sacerdos. ¶ † Sequitur uidere unde oratio dicatur, & unde orationes originem habuerunt. Et quidé dicitur oratio, ab orando, eo quod per eam populo bona corporis, & aiæ orando petuntur. Licet. n. Dominus sciat, quibus egemus orare tñ debemus prout dicet sub oratione Dñica. orat enim sacerdos, pro bonis, ut adsint & pro malis, ut absint. Designatur autem orationes, in Apoc per fumum aromatum, qui ascendit in conspectu Dñi de manu Angeli Christus uerus. n. homo, propter nos passioni deditus, cuius illa uox est, holocausta etiã pro delicto non postulasti, tunc dixi, ecce uenio, semper pro nobis orabat, quia secundum Apostolum. Exauditus est in omnibus pro sua reuerẽtia. ¶ † Qualiter

Exod. 30

Abac.

Luc. 4

Esa. 1

Ps. 6.

Ps. 50

Apo. 8

Ps. 39

Heb. 5

uerba

verba orationum intelligenda sint, videamus. Et quidem, quod in quibusdam codicibus continetur, prosit huic, vel illi sancto talis oratio ad gloriã & honorem, sic intelligi debet, quod ad hoc prosit, vt illi magis ac magis infidelibus glorificentur, aut etiã honorentur in terris, extrà, de celebr. miss. cum Marthæ prope fi. Cùm.n. ipsi sint perfectè beati, oĩa eis in cęlis ad votũ succedunt, vnde non egent nostris orationibus, imò iniuriã facit martyri, qui orat pro martyre, licet plerique reputent non indignum sanctorum gloriam posse vsque in diem iudicij augmentari; & ideò ecclesiã interim rite pro posse augmentationem glorificationis eorũ, optare. Quia aũt post finem orationis subiungitur, per Dominũ nostrum Iesum Christum filium: illud significat, quod ipse in euãgelio dicit: Quicquid petieritis patrem meum, in nomine meo, fiet vobis. Orat.n. sacerdos ad Deum patrem, vt per filium suum, qui Dominus noster est æqualiter, sicut pater, oratio perficiatur. ¶ Hinc † enim est ꝙ omnis oratio generaliter ad patrem dirigitur: & terminatur in nomine filij. Non enim per aliam viam ad nos æterna Dei beneficia possunt decurrere, quàm per eum qui est mediator Dei & hominum homo, Christus Iesus x. distinct. quoniam. sicut per mediantem crystallum mittitur ignis in escam superpositam à sole longinquo. Et sumptum est hoc de Epistola ad Romanos, ubi dicitur: Gloriemur in Deo, per dominum nostrum Iesum. nemo enim venit ad patrem nisi per me. Et ipse alibi dicit: Siquid petieritis patrem, in nomine meo, dabit vobis.

Io. 14

6

Ro. 5.

Io. 14

7 ¶ Et nota, quòd † Iesus, est proprium nomen: prout dictum est in proœmio secundæ partis. Quod verò sequitur, qui tecum viuit & regnat in vnitate spiritus sancti, &c. ita potest intelligi, in vnitate spiritus sancti: hoc est vnà cum spiritu sancto. nam pater, & filius & spiritus sanctus, sunt vnũ. Vel in vnitate spiritus sancti: hoc est in spiritu sancto: qui est vnitas patris & filij, & amor, & connexio vtriusque. Possunt etiã sic exponi præmissa verba, per dominum nostrum, &c. ut sit sensus: O pater exaudi per filium tuum, qui hoc vult & potest vult, quia viuit: potest, quia regnat: viuit inquam, & regnat tecum in vnitate spiritus sancti. non quidem viuit & regnat, vt tyrannus spiritu iniquitatis: sed viuit & regnat Deus spiritu benignitatis. ¶ Quod verò sequitur: Per omnia secula seculorum, vel consecutiue: vel antinomaticè intelligi potest. Consecutiuè, sicut generationes generationum: quasi dicat, per omnia secula seculorum sibi inuicem succedentiũ. † Dicuntur enim secula, quia sequuntur: nam alijs discedẽtibus alia sequuntur. Antinomaticè, sicut cantica canticorum: & est sensus: sicut ante omnia secula filius cũ patre in vnitate spiritus sancti, in deitate vixit & fuit: ita & in præsenti seculo, & in futuro vbi iusti cum sanctis Angelis permanebunt: & iniusti cum diabolis cruciabuntur: credatur æqualiter vi uere cum patre, & spiritu sancto: & nullo fine concludi. † Sequitur amen: quod verbum optantis vel affirmantis, ostendit affectum vel consensum, vt præmissum est: Populus enim assentiens voci sacerdotis, qui dixit, per omnia secula seculorum: assentit, quòd seculum per eum creatum est. Vnde in fine psalmorum, vbi nos dicimus, fiat fiat, hebræus dicit, amẽ amen. Et Christus in Euangelio sæpe dicit, amen amen, id est, verum dico vobis. Respicit ergo ad formam orationis, ut quod oratur, optetur, vel ad modum conclusionis, vt quod concluditur affirmetur. verbi gratia, cum sacerdos orans dicit, Da nobis quæsumus domine, salute mentis & corporis, populus respondet, amen, id est, fiat, & cum sacerdos concludit, qui tecum viuit & regnat in vnitate spiritus sancti Deus per omnia secula seculorũ, populus affirmando respondet, amen, id est, verum est, uel amen, interpretatur veritas, ut in Apocal. hoc dicit amen, testis fidelis, de hoc dictũ est in præcedenti tractatu. ¶ Circa † termi nationem collectarum, notandum est, ꝙ in eis quandoq; dirigitur sermo ad patrẽ, quandoq; ad filiũ, quandoq; ad spiritũ sanctum, & quandoq; ad totam trinitatem. Si sermo ad solum patrem dirigitur, nõ habita mentione de filio, neque de spiritu sancto, tunc dicetur in fine: Per Dominum nostrum Iesum Christum filium tuum, qui tecum viuit & regnat in vnitate spiritus sancti Deus, per omnia secula seculorum: sine per eundem, & eiusdẽ, ut in illa oratione:

8

9

Apoc. vlt.

10

Protector in te sperãtium,&c. Si verò fiat mẽtio de filio,vel de spiritu sancto, refert an ante finalem partem orationis,an in fine ipsius fiat mentio de filio. Si verò dirigatur ad patrem, habita mentione de filio, ante finem,tũc dicitur in fine Per eundem dominum nostrum,&c. vt in illa oratione : Deus qui de beatæ Mariæ virginis, &c. Si in fine,tunc subijcitur immediatè, qui tecum : fine, per eundem, & eiusdem, vt in illa collecta sancti Stephani : Omnipotẽs sempiternæ Deus,qui primitias martyrum. Et in illa: Deus qui salutis ęternæ: vel dominum nostrum Iesum Christum : fine,per,vt in illa collecta : Deus, qui nos redemptione,quæ dicitur in vigilia Natalis. & in illa : Illumina quæsumus.quæ dicitur in Epiphania.vel Iesus Christus dominus noster,vt in illa: Deus,qui ad æternam, quæ dicitur feria tertia post Pascha, & in secreta illa, Ipsi tibi .quæ dicitur in cœna Domini. Si verò in oratione,quę ad patrem dirigitur,sit mentio de spiritu sancto,dicitur in fine : Per Dominum nostrũ, sed tunc dicitur ibi in vnitate eiusdem spiritus sancti Deus,vt in illa: Deus, qui corda fidelium,& in illa : Adsit nobis quæsumus virtus spiritus sancti,&c. Quòd si fiat ibi mentio de spiritu sancto : & posteà de filio,tũc subijcitur in fine immediatè, qui tecum,vt in illa oratione : Mentes nostras quæsumus Domine paracletus, & in illa : Vre igne,&c. ¶ Rursus, quando ad patrem dirigimus sermonem, orando ut ipse det nobis spiritum viuificãdi,vel huiusmodi : tunc dicitur, per dominum : fine per eundem,vel eiusdem,vt in illa oratione; quæ dicitur in benedictione cinerum. Deus qui humiliatione,&c. & in illa quæ dicitur in benedictione fontis : Omnipotens sempiternæ Deus,Respice,&c. Si autem sermo ad filium dirigatur : vt in illa oratione .. Excita domine potentiam tuam, & veni : & similiter in alijs collectis, de aduentu Domini. & in illa,Deus qui virginalem aulam : tũc dicitur in fine,qui viuis & regnas cum Deo patre, in vnitate spiritus sancti Deus,&c. Et si fiat ibi mentio de patre,tũc dicitur,qui cum Deo patre, &c. vt in illa oratione canonis : Domine Iesu Christe fili Dei, &c. Si verò sermo dirigitur ad spiritum sanctum, dicunt quidam, quòd tunc dicitur in fine : qui cum patre & filio viuit, & regnat Deus, &c. Verumtamen † omnis oratio dirigitur ad patrem,vel ad filium,& nulla ad spiritum sanctum : quia spiritus sanctus ad donum & à dono non petitur donum : sed potius à largitore doni : petitur ergo à patre,& filio, & ad eos sermo dirigitur,tanquam ad donatores,& non à spiritu sancto,qui est donum : & pariter ab vtroque procedit. Si autem ad totam trinitatem sermo dirigitur, tunc dicitur in fine: per dominum, siue, per eundem: & eiusdem. vt in illa oratione canonis : Suscipe sancta trinitas, & in illa quæ dicitur in fine Missæ : Placeat tibi sancta trinitas, in quibus dicitur per Christum dominum : quod succedit in orationibus, in locum,per dominum nostrum causa breuitatis. Idemque in oratione,quæ ad Deũ patrem dirigitur,de eo mentio fiat,ut in illa,Omnipotens sempiternæ Deus qui dedisti famulis tuis; tunc dicunt quidam: qui viuis & regnas Deus,per omnia secula seculorum. Alij verò intelligẽtes,quòd oratio ipsa ad Deum filium dirigatur: dicunt tunc; qui viuis & regnas in vnitate spiritus sancti Deus per omnia secula seculorum,& in illa oratione;Fideliũ Deus omnium conditor: tota namq; trinitas conditor & redemptor est licet Christus propriè sit redemptor. Potest etiam dici,quòd oratio; quæ ad trinitatem dirigitur, concluditur sine aliqua personarum distinct: sic,qui viuis & regnas Deus per omnia secula seculorum. Vel conuertat orans sermonem ad se,vel à populum,dicens: quod ipsa præstare dignetur,& sic etiam concluditur in orationibus benedictionalibus. Sanè in oratione ĩ qua sermo dirigitur ad caput Ecclesię,sic videtur debere dici: qui viuis & regnas: cum Christus sit caput ecclesiæ: extrà de sacra vnctione,cap. primo, sed non est ita. Tota namq; trinitas est caput ecclesiæ. ideoq; dici debet, per dominum nostrum. In exorcismis † verò ad expellendum dæmonem aliter dicitur: quoniam in aquæ benedictione dicitur,per eũ qui vẽturus est iudicare viuos & mortuos, & seculum per ignem. Similiter & in catechismis dicitur,qui venturus est,&c. quàm cito.n.diabolus audit Christum esse vẽturum iudicare seculum per ignem: fugit,timens.

11

12

mens iudicium ignis; quia scit se post diē iudicij æterno igne premendum. Eadem quoque ratione dicit magister Gilbertus, quod orationes in exequijs mortuorum debent simili modo finiri: communis tamē vsus ecclesiæ tenet, vt dicatur, Per dominum nostrum, &c. in illa tamen oratione: Fidelium Deus omnium conditor: debet dici, qui viuis & regnas, &c. ut præmissum est. Et aduerte, quòd orationes in laudibus in missa, & in vesperis, sub eodem & solenniori tono dicuntur, pro eo, quòd illæ horæ solennius & festiuius in ecclesia dicuntur: in alijs verò horis & officijs alius tonus minus solennis seruatur, tum quia minus solenniter dicuntur, tum quia illæ ad alium referri possunt signatum. Omnibus autem orationibus, præterquam in exorcismis præmittitur, oremus, non tamē semper Dominus vobiscum, ut dictum est in
13 præcedenti. ¶ Sequitur videre † quare orationes, quæ circa principium Missæ dicuntur, collectæ uocentur. Et quidem ideo, quia sacerdos qui fungitur legatione ad Deum pro populo, in eis petitiones omnium in vnum colligit, & concludit, ut eas ad dominū referat, propriè tamen dicuntur collectæ, quæ super collectum populū dicuntur; puta in processionibus, vel dum colligitur populus ad stationem faciendā; vt de vna ecclesia procedant ad altare. lix. dist. quoniam. de consecr. dist. v. conuenit. In vrbe nanque quælibet ecclesia stationalis habet aliquam ecclesiam sibi vicinam, in qua colligitur populus die stationis, & ibi dicitur collecta super populum collectum: & inde omnes simul ad ecclesiam, in qua fit statio, accedunt. Vnde in concilio Agaten. de consec. distin. v. conuenit, in fi. dicitur quod plebs collecta oratione ad vesperam dimittatur ab episcopo, cum benedictione, & est sumptum hoc nomen de Leuitico, vbi scenophegia, quæ est vltimū festorum legaliū, collecta uocatur; pro eo quia in fructuum collectione fiebat; & figurabat futuram operum nostrorum collectionem cum dicetur; Ecce homo, & om
14 nia opera eius cum eo. ¶ Orationum † uarij fuerunt doctores; quarum numerus & varietas in tantum excrescebat, quòd octauum Africanum concilium constituit, ut nullæ preces, vel orationes, vel Missæ, vel Præfationes, vel commendationes, vel manuum impositiones dicantur, nisi in concilio fuerint approbatæ. Et Gelasius Papa tam à se, quàm ab alijs appositas preces dicitur ordinasse. Beatus Grego. seclusis his quę nimia, vel incongrua videbantur, rationabilia coadunauit: congrua multa nihilominus per se necessaria superaddens.
¶ Cæterùm, quidam † modum & ordinem 15
excedentes, in tantum orationes multiplicant, vt auditoribus tantum tædium generent & fastidium, quasi Deus & homo, verborum multitudine flecti possit, vt præmissum est. de consec. dist. v. non mediocriter. cùm econtra Esaias dicat: Cum multiplicaueritis orationes vestras non exaudiam. *Esa. 1.*
& Dominus in euangelio dicat, Cum oratis nolite multum loqui sicut Ethnici faciunt. Putant enim in multiloquio exaudiri. Vnde cum ei dixissent Apostoli, Domine doce nos orare: compendiosam eos orationem docuit: Pater noster, &c. Huius modi ergo orationis formam sequentes sacerdotes in Missa septenarium orationis numerum non excedunt. Nam Christus septem petitionibus omnia corpori, & animæ necessaria comprehendit in illa, prout sub eo dicetur: quia verò numero Deus gaudet impari, quidam obseruāt, vt impares dicāt in Missa orationes, videlicet, vel vnam tantùm, sicut vna epistola, vel vnum Euangelium dicuntur, & iste numerus est ordinarius, vel tres, vel quinque, vel septē. Vnum, ad designandum fidei vnitatem, vel vnitatis sacramentum. Tres, ad significandum mysteriū trinitatis, & quia Christus ter in passione orauit dicens: Pater, si fieri potest, transeat à me calix iste. Quinque, ad designandū quinque plagas Christi seu in quinque partitā Christi passionem. Septem ad designandum spiritum gratiæ septiformis seu septem dona spiritus sancti. Deus enim diuisionem & discordiam detestatur. Vnde cum cęterorum dierum operibus benediceret, operibus tamen secundæ diei benedixisse non legitur: eò q; binarius numerus primò ab vnitate recedebat: & ab eo cæteri diuisibiles numeri originē sortiuntur, & impar numerus mundus est. xxxij. quæst. j. nuptiæ. ¶ Et nota, quòd in
summis † festis tantummodo dicitur vna 16
collecta: nisi forte eadem die aliud festum

occurrat. ¶ Sciendum quoque est, quòd totidem collectæ & eodem ordine dici debent in secreta, post communionem, quot præcesserunt ante Epistolam in exordio Missæ nec plures nec pauciores: finis nanque debet suo principio & quilibet post communionem collectæ & secretelæ præcedentibus conuenire. Cauendum est etiam, quia si collecta pro defunctis intermisceatur in Missa quæ dicitur pro uiuis, non finalis, sed penultima, uel antepenultima dicatur, quia finis debet ad suum principium retorqueri, de consec. distinctio. prima. episcopus. Semper enim facienda est memoria pro defunctis: prout dicetur sub 10. particula secretæ, super uerbo: Memento etiam Domine, & cæt. quia etiam uiuorum & etiam sanctorum, in quorum honore celebrantur, qui in vita gloriæ uiuunt, auxilio egent. Sed in Missa pro defunctis intermisceri non debet collecta pro uiuis: etiam, ut quidam dicunt, illa communis, Deus qui uiuorum dominaris, &c. ab August. composita ad notandum, quòd defuncti iuuare nequeũt uiuentes in hac uita, nec etiam implorare æternam uitam: licet ipsi iuuari ualeant ab utrisque. In Missa tamen pro defunctis potest, ut quidam dicunt, esse penultima collecta de sanctis, & econuerso. Inno. Papa primus composuit quatuor collectas pro mense Septembri. Innocentius uerò Papa tertius composuit illam. A cunctis nos quæsumus Domine, mentis & corporis defende, &c. In † ecclesia Laterann. unquam dicitur oratio, sed in Missa & in omnibus horis loco orationis alta uoce pronuntiatur oratio dominica, quæ in nouo testamento prima oratio fuit. Nam & in primitiua ecclesia sic fiebat. ¶ † Sanè pontifex seu sacerdos dum orare seu orationem dicere incipit, manus eleuat, & extendit iuxta illud He. 12. Manus remissas erigite, & genua debilia roborate, & Romano Pontifici, & etiam alijs episcopis in multis ecclesijs ministri adstantes, eleuatas manus sustentant: quæ manuum eleuatio à lege sumpsit exordium. Legitur enim Exod. xvj. & cap. xxxvj. distinct. si quis quòd cum Israel pugnaret aduersus Amalech in deserto, Moses ascendit super uerticem collis. Cumque leuaret manus, uincebat Israel: si uerò paululum remisisset, Amalech populum superabat: Aaron autem & Hur, sustentabant manus eius, ex utraque parte. Legitur etiã 3. Regum cap. viij. quòd Salomon stetit ante altare Domini in conspectu ecclesię Israel, & expandit manus suas in cœlum orans pro populo. & Gene. 4. Leuo manum meam ad Dominum Deum excelsum. Eleuatio autem ipsa, representat, quòd Christus eleuatis manibus ferebatur in cœlum. Vel eleuat manus ad instar Saluatoris in cruce pendentis, Vnde illud: Eleuatio manuũ mearum, sacrificium uespertinum. Extensio uerò manuũ, ideo fit. Nam Christus cum expandisset manus in cruce, pro persecutoribus orauit, dicens: Pater mi, dimitte illis, quia nesciunt quid faciunt, moraliter instruens, quia Christus semper paratus est recipere pœnitentes. Iuxta illud, quòd ipse promisit. Omnis qui uenit ad me, non eijciam foras, Quidam tamen per fidi hæretici deridẽt huiusmodi manuum extensionem, propter illud Esa. ¶Cum extenderitis manus uestras, auertam oculos meos à uobis.

Act. 1

Psal. 140.

Lu. 23

Ioã. 6

Esa. 1.

17

18

SVMMA.

1 *Epistola, quid. Vnde dicatur. & quid significet.*
2 *Epistola vbi debeat legi.*
3 *Epistola cur præmittatur Euangelio.*
4 *Diaconus lecturus Epistolam, à quibus. & quot comitetur.*
5 *Epistolam legens, quo flectere vultum debeat.*
6 *Epistola sumpta ex libro Mosi vel Salomonis qualiter terminetur.*
7 *Epistolam legere non potest quis nisi fuerit subdiaconus.*
8 *Ministerium verbi Dei, est triplex.*
9 *Sedendi vsus, vnde.*
10 *Lectiones Apostolicas & Euangelicas, quis primum statuerit debere dici ante sacrificium.*
11 *Euangeliorum, Epistolarum, & Prophetiarum varia est terminatio.*

De Epistola. Cap. 15.

RATIONE finita, dicitur epistola, † quæ significat doctrinam Apostolorum, Elegãter autem illam præcedit oratio, quia legitur Luc. x. ca. Rogate dominum messis, vt mittat operarios suos in messem suã. ¶ Sanè epistola Græcè, & Latinè supermissio, uel superogatio, dicitur ab ἐπὶ q̃ est supra, & στολον, missio* Missa enim est ab apostolis supra legem Mosi, supra Psalmistas & Prophetas, supra Euangeliũ, sicut & prophetiæ supra legem, unde & literæ de una persona ad aliã missæ, appellantur epistolæ, scilicet supra missæ, quasi missæ supra, seu præter id, quod refert nuntius uiua uoce, sicut & Apostolus supra id, quod dixerat Ephesijs, Corinthijs & alijs, epistolas mittebat. Legi debet † epistola secundum magistrum Petrum Antisiodoren. in dextra parte ecclesiæ, quia Christus primò uenit ad Iudæos, qui dicebantur in dextera esse, Melius tamẽ fit in medio ecclesiæ pro eo, q̃ Ioãnes fuit medius inter Apostolos, & prophetas, ut iam dicetur. Dicitur quoque epistola in loco inferiori. Euãgeliũ in superiori, & suppositio panno, de quo sub Euangelio dicetur. Prẽmittitur † autẽ Epistola Euangelio. Epistola namq̃ designat officium, quod Ioannes ante Christũ exercuit, qui prẽiuit ante faciẽ Dñi parare vias eius: sicut ipse testatur: Ego, vox clamantis in deserto, parate viam dñi. Ioannes ergo quasi subdiaconus & sub minister illius, q̃ de se dicit. Non veni ministrari. Vnde sicut prẽdicatio Ioannis prẽcessit prædicationẽ Christi: ita Epistola Euangelium prẽcedit. Gerit quoq̃ Epistola, figuram legis & prophetiæ, quę Christi aduentum prẽcesserũt: sicut ipsa Euangelium præcedit. Præcessit quidem lex Euangelium: sicut umbra lucem, sicut timor charitatẽ, & initium perfectionem. ¶ Sanè † subdiaconum epistolam lecturum unus tantum comitatur acolytus: quia prædicationem Ioannis pauci secuti sunt: quoniam lex neminem ad perfectionem ducit, sed diaconum Euangelium lecturum, tam subdiaconi quàm acolyti & cæteri comitantur: quia prædicationẽ Euangelij, quæ perfectionem facit, plurimi susceperunt. Dici etiam potest quod per subdiaconi & diaconi ad legendum processum, duplex Christi manifestatio per duplicem eius aduentum significatur, quorum primus unum tantum habuit præcursorem, scilicet Ioannem, qui per subdiaconum præcedentem significatur. Secundus duos habebit, videlicet Enoch & Heliam, qui per duos uel plures prẽcedentes diaconum figurãtur. Facies autem † epistolam legentis respicere debet altare, quod Christum significat, quia Ioannis prædicatio se & alios dirigebat in Christum, de cuius uultu iudiciũ, & æquitas procedunt, extrà de eccle. ben. vt nostrum. Is verò, qui præcedit subdiaconum euntem legere, non vertit faciem ad legentem, quia Ioannes non ad se audientes, sed potius ad Christum dirigebat. ¶ Sed qui diaconum euntem legere prẽcedebant, nunc respiciunt ad Euangelium, & ad faciem recitantis. Primò, ut ex mutua utriusq̃ inspectione, amor & charitas Christi notẽt, qui in Euãgelio prædicatur. Secundo, vt se esse contestes euãgelicæ doctrinæ ostẽdãt, sicut legitur in Esa. Vos estis testes mei, dicit Dñs. Quia verò Ioannes fuit limes præcedentium, & subsequentiũ, medius inter Apostolos & Prophetas. Nam lex & prophetæ usque ad Ioannem, & ex eo regnum Dei euangelizatur. Ideò epistola nec semper legitur de prophetis, nec semper de Apostolis, sed interdum sumitur de veteri testamento, interdum de nouo. Ioannes enim, cuius vocem repræsentat epistola, cum antiquis Christum prędixit futurum, dicens. Qui post me venit, ante me factus est, & cum modernis. Christum ostendit repræsentem, dicens, Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. Interdum ergo sumitur de Apostolis, quia licet eorum doctrina non præcesserit euangelium, tamen ad vitam æternam refertur, sicut lex & prophetia, & interdum de veteri testamento, raro tamen, quia velum templi est scissum, nec ponendum est ante oculos velũ, epistola tamen non legitur de quinq̃ libris Mosi, quia in illis temporalia promittebãtur. In cuius signũ lectiones de illis sumptę terminantur in grauem acentũ. ut iam dicetur. ¶ Considerandum † autem est,

I
O
2
3 Luc. 1
Math. 20.
4
Es. 44
Lu. 16
Ioan. 1
Ioan. 1
I

est, quòd quando lectio uel epistola de libris Mosi, uel Salomonis sumitur: nomen eorum recitatur, ut dicetur, in proœmio sextæ partis. Item in epistolis, quæ sumuntur de prophetis, uel de actibus Apostolorum, siue de Apocalypsi ponitur in principio hæc oratio: In diebus illis, & in fine dicitur: ait Dominus omnipotēs, eo quòd in libris illis hoc sępe scriptum inuenitur. Eadem etiam ratione, dicitur in epistolis Iacobi & Petri, Charissimi, & in epistolis Pauli, fratres, & in Christo Iesu Domino
Heb. 3 nostro. In epistola tamen ad Hebræos dicunt quidam non debere apponi: Fratres, eo, q̄ Apostolus suspectus erat Hebræis, sed melius est, ut apponatur: quoniam qui dā boni erant inter eos, vt ipse eos in quodam loco eiusdem epistolæ uocat fratres. Propter præmissam etiam causam dicitur in Euangelio. In illo tempore: propriè tamen loquendo nulla epistola est de ueteri testamento, sed illæ lectiones uocantur. Porrò licet in epistolis, quæ de Apoca. leguntur dicatur: Lectio libri Apocalypsis beati Ioannis Apostoli, in quibusdā tamen ecclesijs, & Apostoli tacetur illud verbum beati. Certum est enim, quòd beatus Ioannes precipuè fuit inter Apostolos à Christo dilectus. Dilectio autē Dei, bonos nos efficit, quia beatus, quem elegisti & assum-
Ps. 64 psisti. Hac ergo consideratione, cum sicut cæteros sanctos superuacuum est beatitudinis titulo sanctum ostendere, & solem quodammodo facibus adiuuare. vj. quæst. j. cap. omnia. cum ipse uelut titulus per se parens effectum beatitudinis, scilicet dilectionē Dei euidenter præ cæteris si fortitus. Cæterum nullus debet † epistolam so
7 lēniter in ecclesia legere, nisi sit subdiaconus, qui fortè defuerit, dicatur à diacono, de quo dictum est in secunda parte sub tit. de subdiacono, & de diacono, uel etiam à sacerdote. Melius. n. est, ut sacerdos etiam missam cātans, illam legat, q̄ si ab acolyto vel alio iferioris ordinis legatur. ¶ Circa hoc autem notandum est, quòd populi instructio sit per verbū Dei, quod quidem à Deo per eius ministros ad populum perue nit: & ideò ea quæ ad plebis instructionē pertinent, non à sacerdote, sed à ministris
8 dicuntur. ¶† Ministerium tamen verbi Dei triplex est. ¶ Primum, authoritatis: quod cōpetit Christo qui minister dicitur, Matthæi septimo. Erat enim sub potestate docens. ¶ Secūdum, manifestæ ueritatis, quod competit prædicatoribus noui testamenti, Rom.
de quo dicitur in secundo Corinth. tertio. 20
Qui & idoneos fecit ministros. ¶ Tertium, figurationis: quod cōpetit prædicatoribus ueteris testamenti, ideoq; doctrinā Christi proponit diaconus. Doctrina uerò p̄dicatorū ueteris testa. proponitur per subdiaconos. Nec obstat, q̄ aliq̄n per eos legit̄ loco epistolę aliquid de ipso ueteri testamento, quia prædicatores noui testamenti etiā uetus prædicant. Cæterum doctrina prædica Matt.
torum ueteris testamenti, non semper le- 21
gitur: sed illis diebus, quibus præcipuè cōfiguratio noui & ueteris testamenti designatur: ut in ieiunijs quatuor temporum: & quando aliqua celebrantur: quæ in ueteri lege figurata sunt, sicut passio, nativitas baptismus, & aliquid huiusmodi: & quoniam utraq; doctrina ordinat ad Christum & eorum, qui præibant: & eorum, qui sequebantur: ideò doctrina Christi postponitur quasi finis. Cùm autem dicitur Epistola: genua non flectimus, cùm ad nouum pertineant testamentū: imò sedemus: quia doctrina in silentio & quiete audienda est. Visus † etiam sedendi à ueteri testamento 9
assumitur, sicut in Esdra legitur. Milites tamen stare consueuerunt, q̄n Epistolę Pauli leguntur in honorem eius, quia miles fuit: vnde in signum militiæ suę dipingitur cum ense in manu: uel ideò, quia ipse suam prædicationem Euangelium nominauit. ¶ Et est sciendum, quòd nunquam in quadragesima legitur Epistola Pauli: nisi tantum in cœna Domini: quia ad nouum pertinet testamentum. ¶†† Sanè lectiones apostolicas, 10
& euangelicas, quis primò ante sacrificium dici debere statuerit. non omnino certum est. Creditur tamen, quòd primi successores Apostolorum, eo q̄ in illis eadem sacrificia celebrari iubentur. ¶ Quæritur autē, quare † prophetias voce inferius deflexa: 11
Euangelium uerò ac Epistolam, vocē exaltādo, finimus? Respōdeo per prophetā, quę est in veteri testamento, synagogo, quę inclinata est, & cecidit, intelligitur: ideòque inclinando uocem, & quasi cadendo prophetia finitur. Hinc etiam est, quod synagoga depingitur, quasi fracta hasta vexilli:

per

per Euangelium uerò & Epistolam Ecclesia militans repræsentatur, quæ exaltata est & ideò illa cum exaltatione uocis finiuntur. Præterea, in ueteri testamento temporalia & caduca promittebantur: in cuius figura lectiones in grauamen accentum terminantur. In nouo uerò testamento spiritualia & æterna, in cuius rei signum Euangelium & Epistola in accentum terminantur acutum. Quædam tamen lectiones de ueteri testamento sumptæ, quæ in officio Missæ pro Epistolis sæpe leguntur, in acutum terminantur accentum: & sub tono Epistolari leguntur. Cum enim tunc in locum Epistolæ succedant, meritò, & quoad hoc, & quo ad nomen, illarum debent imitari formam.

ADNOTATIO.

* Missio.] Videtur author hoc verbum minus duxisse à sua ἐτυμολογία. Dicitur enim ἐπιστολὴ ἀπὸ τῦ ἐπιστέλλειν, quod est mittere, quia ad absentes mittitur. Vel, si maius, ἐπιστολὴ, iussum, mandatum.

SVMMA.

1 *Subdiaconus, Epistola lecta, reuerentiam facit sacerdoti, quaq; id significatione, & n. 3*
2 *Subdiaconus, manus sacerdotis osculatur, lecta Epistola.*

De reuerentia post lectam Epistolam facienda. Cap. 17.

1 POST lectam † epistolam, subdiaconus cum acolyto ad sacerdotem accedit, illud insinuans Matth. 11. quòd Ioānes cum audisset in uinculis opera Christi, misit duos ex discipulis suis nō credentes Christum esse Messiam, vt interrogarent illum. Tu es qui venturus es: an alium expectamus. Et respondens Iesus, ait illis. Euntes annunciate Ioanni, quæ uidistis & audistis. Cæci uident &c. ut dicetur in sexta parte, sub tertia dominica aduentus, Quia uerò illi per uisa miracula cognouerunt hunc esse, de quo eorum magister prædixerat, Qui post me uenit, ante me factus est, cuius non sum dignus soluere calciamenta sua, ideo pronus ad pedes calciamentum Roma. Pontificis subdiaconus osculatur. Præterea, quia dextra † Domini fecit uirtutem, ideo subdiaconus in quibusdam ecclesijs osculatur dextram sacerdotis. Adhuc lecta Epistola subdiaconus librum clausum episcopo representat ipse uerò supra illum manum ponit, quam subdiaconus osculatur. Nempe episcopus Christum figurat, qui clausus liber representatur, ad designādum, quòd solus Christus potuit aperire librū, & soluere signacula eius: in quo & ipse Christus & eius mysteria clausa erant, donec cœpit ab ipso Christo per prædicationem Euangelij aperiri. Christus autem legē, in qua clausus tenebatur opere implenit, qui non uenit legem soluere, sed adimplere, quòd significat manus impositio super librū. Manus enim, opus significat. Ipsa quoque manus impositio, significat desiderium & promissionem credendi, & opere complendi, quæ lecta sunt. Quia uerò nemo accipit benedictionem in lege promissam, nisi qui cum amore qui per osculum designatur, opere perficit, quod sermones alios facere docet, ideo ad hoc designandum subdiaconus benedictionē accepturus manum episcopi osculatur. ¶ † Rursus quia Pontifex (ut præmissum est) Christum representat, subdiaconus & cæteri debent ei actus suos humiliter subdere, & ab ipso benedictionis gratiam postulare. Vnde in Euangelio: Cū omnia beneficeritis, dicite, Serui inutiles sumus, qđ debuimus facere, fecimus, & subsequenter episcopus uel sacerdos benedicit, quia & Christus cōmendauit Ioannem dicens: Quid existis uidere in desertō prophetam? etiā dico vobis plus, quām prophetam. Amen amen, dico vobis. Inter natos mulierū, &c. Subdiaconus ergo post finem, diaconus uerò ante principium sectionis ad sacerdotes accedit, & exhibet reuerentiā, quia lex finem accepit in Christo: sed Euangelium originem sumpsit ab ipso, nam lex & Prophetæ usque ad Ioannem, Euangelium Christi & epistolæ post Ioannem. In missa uerò pro defunctis subdiaconus lecta epistola, non uenit in osculum manus tum quia ibi cessat ratio suprà dicta, tum quia in illa missa quælibet solennitates subtrahuntur.

2 *Psal. 117*

Luc. 7

Matth. 11

Ioā. 1.

Ioā. 1.

SVM-

SVMMA.

1 *Sacerdos, in missa quare sedeat. limita.nu.3.*
2 *Sessio ministrorum in missa, quid notet.*

De confessione sacerdotis, uel episcopi & ministrorum. Cap. 18.

1 RATIONE finita † sacerdos seu episcopus sedet. ¶ Et est notãdum, quòd in Missæ officio tribus horis sedet: videlicet dũ epistola legitur, de quo in titu. de mutatione sacerdotis dicetur, & dum responsorium & Allelu-Ia cantantur, significans tres dies, *Luc. 2* quibus dominus sedit Hierosolymis in tẽplo, in medio doctorum, audiens & interrogans illos. Sedens autem stat conuersus ad populum, ut ostendat potestatem sibi à Deo esse datam, quòd possit speculari, & superintendere, qui stant in ecclesia humiliter, qui superbè, animæ enim ei cõmissæ sunt, & de illis est rationem redditurus Deo. Sed etiam in loco eminentiori, ut quasi uineator custodiat uineam suam, & populo superintendat: nam & dominus in alta polorum sede stans, custodit ciuitatẽ *Act. 1* suam. ¶ Porrò, oratio, quæ dicitur ante epi *Marc. vlt.* stolam, prius, quàm sacerdos sedeat, specialiter significat tempus illud, quo Christus in cœlum ascensurus Apostolis benedixit. Sessio uerò, quę sequitur, significat Christi sessionem post Ascensionem ad dextrã patris: sedes quippè uictoris est. Vnde sessio sacerdotis, uictoriam Christi designat, ut dicetur sub titul. de mutatione sacerdotis.

2 ¶ Sessio † ministrorum, significat sessionem ipsorũ, quibus dicitur. Sedebitis vos super sedes iudicantes 12. tribus Israel, sci- *Matt. 19.* licet illos, qui in cœlestibus iam regnant. *Lu. 19* Qui uerò in choro laborant, illos qui adhuc in mundo peregrinantur. Vnde lectores & cantores ad officium surgentes, negotium Dei agunt: quibus dicitur: negotiamini, dum uenio. Quidam ergo ministrorũ cum episcopo sedent, per quos Chri- *Eph. 2* sti membra in pace iam quiescentia, ibi intelliguntur, de quibus Apostolus. Consedere fecit nos in cęlestibus in Christo, aut illi, qui iudicabunt 12. tribus Israel, alij uerõ stant, per quos Christi membra adhuc in certamine posita intelliguntur. Nempe pontifice sedente in quibusdam ecclesijs, candelabra mutantur de locis suis, & collocantur in ordinem unius lineæ à primo, usque ad altare: ad notandum, quòd de plenitudine Christi omnes accepimus in spiritus unitate: sed gratiarum uarietate: di- *Ioã. 1.* uisiones enim sunt gratiarum, idem autem spiritus. de consec. dist. iiij. cum omni. Spiritus enim à primo cereo stato seu candelabro, id est, à Christo, procedens, & usque ad altare, id est electorum corda perueniens alternatim in membris dona uariat gratiarum. Et memento, quòd acolyti de- *1. Cor 12* ponunt candelabra in terram, quoniã post peracta prędicationis officia per humilitatem agnoscunt, quòd sunt puluis & cinis, sicut dicit Abrahã. Loquar Domino, cùm sim puluis & cinis. † In Romano ordinario legitur, ut Pontifex non sedeat: donec *3 Ge. 18* post primã orationem, dicatur amen. Non ergo debet sedere usque ad lectionẽ, quoniam præcedens officium gratulationi de Aduentu & operibus & Christi deputatur. Episcopus enim Christum uenientem & operantem significat, cæteri uerò eos, qui præibant, & qui sequebantur, & qui obuiabant, representant.

SVMMA.

1 *Graduale sequitur Epistolam Limi. nume. 2. quid significet. ibid. & 7. & vnde dicatur. nume. 3.*
4 *Graduale, qua voce offerendum.*
6 *Responsorium, vnde dicatur.*
8 *Versus responsorij, vel gradualis, quid significet.*
9 *Hymnus, gloria patri. non cantatur post responsorium Missæ, post horarum autem, sic.*
10 *Gradualia, qui composuerint.*

De graduali. Cap. 19.

1 POST epistolam † cantatur graduale seu responsorium, quod pertinet ad opera actiuæ uitæ, vt notetur nos operibus respondere eis, quæ in lectione audiuimus, scilicet prędicationem. ¶ Rursus,

sus, quòd Ioannes prædicabat pœnitentiã dicens: Pœnitentiam agite, appropinquabit enim regnum cęlorum. Et iterum, Facite dignos fructus pœnitẽtiæ. Merito post epistolã graduale sequitur, quod pœnitentiæ lamentum insinuat, propter quod in diebus Pentecostes de officio tollitur, ut iam dicetur. Tertio ideo post epistolam sequitur graduale, quia post prædicationem Ioannis discipuli secuti sunt Christum, sicut Ioannes Euangelista describit. Stabat (inquit) Ioannes, & ex discipulis eius duo, & respiciens Iesum ambulantem, dixit: Ecce agnus Dei, & audierunt duo discipuli eum loquentem, & secuti sunt Iesum. Ad hoc cantus epistolam comitatur, quia prædicationes prædicatorum secuta sunt gaudium ecclesiæ & Dei laudes, & præconia credentium de conuersione, quia per graduale, cõuersio de Iudæis, per uersum, conuersio de Gentilibus, per allelu-Ia, utriusque in fide lætitia per sequentiam, canticum uictoria figuratur. Alia ratio ponetur sub titu. de tractu. ¶ † In quibusdam tamen ecclesijs graduale ante epistolam cãtatur, ad notãdum, quòd prædicator prius opere, & postea uerbo debet docere. Dicitur autem † gradrale, uel gradale, à gradibus scilicet humilitatis, significans ascensus nostros de uirtute in uirtutem: sicut filij Israel de mansione in mansionem processerunt, ut tãdem uideamur Deus Deorum in Syon. Vnde in Deut. Terra nostra monstruosa est. Hæc terra, est cęlestis Hierusalem, quæ per cogitationes cœlestium habetur. Conuenit enim graduale illi, qui nedum ascẽdit de uirtute in uirtutem: sed adhuc in conualle positus lacrymarũ: iam tamen ascensiones in corde disposuit. Rectius † ergo faciunt qui graduale non festiuis & modulatis uocibus offerũt: sed quasi cantum grauem, asperum simpliciter potius & lamentabiliter canunt: tamen responsorium, per quod etiam prędicatio noui testamenti figuratur, altius lectione & epistola, quæ significat prædicationem ueteris testa. canitur, vt si quis fortẽ cordis auribus obturatis, depressa admonitione ueteris testa. non excitaẽ, saltẽ excelsa modulatione noui demulceatur. Verũtamen, & lector & cantor officium suum impleturi gradum ascendunt, quia doctor perfectione uitæ vulgum transcendere debet.

Math. 3.

Ioã. 1.

2

3

Deut. 2.

Ps. 83

4

iiij. dist. in. statuimus. ¶ Potest etiam dici, q̃ per epistolam Ioannis, per graduale Apostolorum prædicatio intelligitur: per allelu-Ia, deuotio & lætitia. ¶ Rursus per lectionem, vetus per cantum uerò, nouum intelligitur testa. Sic ergo cantus suauior est lectione, sicut nouum testamen. suauius est ueteri. † Secundo dicitur graduale, à gradibus altaris, eo quòd in festiuis diebus in gradibus cantatur sicut & allelu-Ia, ad notandum præmissos virtutum gradus. In profestis uerò diebus in medio chori ante gradus altaris cantatur, ad designandum, quòd in corde, quòd est medio corporis, præmissos gradus fundare debemus. Tertio, dicitur graduale quoniã apostoli post Dominum gradiebantur, ut iam dicetur. ¶ Responsorium † uerò dicitur: quia uersui uel epistolæ correspondere debet, ut si in epistola agatur de gaudio, & in respõsorio similiter, si ibi de tristitia, & hic similiter, ne possit nobis improperari, quod Dominus dicit: Cantauimus vobis, & non saltastis: lamentauimus, & non plorastis. Vnde Apostolus: Gaudere cum gaudentibus, & flere cum flentibus. Dicitur etiã responsorium, quia choro respõdente illud incipientibus cantatur: propter quod significat vitam actiuã, in qua sancti se adinuicem hortantur, vt ad æternã perueniant uitam. Potest tamen responsorium ad responsionem Apostolorum referri, quoniã Christo uocante & dicente: Venite post me: ipsi non tantum uerbo, sed opere responderunt, quia relictis omnibus secuti sunt eum, & gradiebantur post Dominum, discipuli post magistrum. de hoc dicetur in proœmio quintæ partis. ¶ † Significat autem graduale seu responsorium laborantes in hac vita, & ideo non dicitur intra octauas paschę & pentecostes, per quas octauæ nostræ resurrectionis designantur, quando omnis laboris expertes erimus, Absterget Deus omnẽ lachrymam ab oculis sanctorum suorum. Itaque in graduali seminamus: in allelu-Ia, metemus. Versus responsorij sic vocatur: quoniam de eo fit reuersio ad ipsum responsorium, prout subtit. de allelu-Ia dicetur. ¶ Rursus graduale bonum opus, & uitã præsentem, in qua seminamus, & à Domino peregrinamus,

5

6

Luc. 7

Ro. 12

Mat. 4

7

Apoc. 21

signifi-

ſignificat: verſus verò adiutoriũ deſignat.

8 ¶ Verſus† ergo poſt graduale canitur, quia adiutorium nobis eſt neceſſarium, quâdiu in hoc ergaſtulo detinenda. Graduale plenè incipitur, ne nimis uerſus aſcendant, in quo deſignant, qui religionẽ propter eius auſteritatem ingredi metuunt: verſus verò altè, in quo deſignantur, qui ieiunando, orando, & alia bona faciendo aſcendunt: non timentes carnem, quam cum uitijs & concupiſcentijs mortificant. Ad hoc quandoq; vnus ſolus uerſum cantat, ad monendum q; quiſq; ſecum fragilitatem ſuã tractet. Et quanquam graduum tenore verſus alte non inchoetur. In quo etiã ſignificantur hi, qui conſideratione proprię fragilitatis quicquid agunt, humiliter agunt. Finito tamen uerſu, uox fiducialiter exaltatur, in quo deſignatur, quod de miſericordia Dei confiſi fiducialiter omni ſuæ actio

9 ni inſiſtunt. Cantatur † autem graduale à perfectis, prout in ti. ſequenti dicetur. Porrò, reſponſorium quod in miſſa cantatur: nec perfectè nec imperfectè repetitur: nec ei, gloria patri, ſubijcitur, quod tamen in reſponſorio aliarum fit horarum. Circa quod attendendum eſt, quòd aliæ canonicæ horæ inſtitutæ ſunt, ad referendũ Deo laudes, pro diuerſis beneficijs in illis horis ab eo receptis. Hinc eſt, quòd lectio in illis primo dicitur, in qua beneficium uel pars eius in illa hora datum deſignatur, poſtea cantatur reſponſorium: in quo laus

Phi.3 beneficio correſpondet, quia ergo laus repeti debet, iuxta illud Apoſtoli: Gaudete in Domino ſemper: iterum dico, gaudete, id eſt laudem Deo dicite. ideo huiuſmodi reſponſorium repetitur. Sed & quia quis benefactori ſuo tenetur, Deo uerò nihil aliud poſſumus, niſi gloriam & honorem offerre: ideo in fine reſponſorij & cuiuſcũque nocturni: ubi in lectionibus aliquod beneficium totum, vel pars eius eſt repetitum, referimus gloriam, & gratiam trinitati. Reſponſorium autem, quod in miſſa cantatur gratiam deſignat, ut præmiſſum eſt reſponſoriũ Apoſtolorum, Chriſto eos uocante, omnia relinquentium. Quia ergo illi nihil retinuerunt pro quo iterum eos uocari oporteret, ideo reſponſorium illud nullo modo repetitur: ſed nec cum gloria patri finitur, quia non ad gloriam, ſed ad luctum uocati ſunt, dicente Domino in Ioã. Sicut miſit me pater, & ego mitto uos. ¶ Et nota. † quòd Gregorius, Ambroſius & Gelaſius compoſuerunt gradualia: tractus, & allelu-Ia, & ad miſſam ea cantari ſtatuerunt. Cæterum, quandoque ſolum reſponſorium cantatur in miſſa, quandoque ſolum allelu-Ia: quandoque reſponſorium, cum allelu-Ia, quandoque cum tractu: quandoque allelu-Ia, cum tractu, de quo dicetur in ſexta parte, ſub titu. de ſeptem diebus poſt paſcha. *Cã.10* 10

SVMMA.

1 *Allelu-Ia, quid ſignificet. & vnde profecta vox. nume. 2.*
3 *Allelu Ia verbum hebraicum, & eius interpretatio variè. nume. 4.*
5 *Allelu-Ia quòd cantetur in eccleſia. vnde tractum.*
6 *Pneuma allelu-Ia, quid ſignificet.*
7 *Verſus, vnde ducatur.*
8 *Cantorum varia differentia.*

ADNOTATIO.

* De hoc verbo magna eſt apud Doctos diſſenſio: primum de ſignificatione, proximè de orthographia. Auguſt. enim duas dictiones efficit: ut Allelu. ſonet laudate: Ia uerò, uniuerſalem uel uniuerſaliter, ſcilicet Dominũ. Ia autem apud hebræos, teſte Hieronymo, vnũ eſt de decem nominibus. Tu ex præſentium Authorum uarietate, probabilius ſequere iudiciũ. N.D.

De Allelu-Ia. Cap. 10.

VIA poſt luctum ſequitur cõſolatio. Nam beati, qui lugent † quoniam ipſi conſolabuntur, ideo poſt graduale cantatur allelu-Ia, quod eſt lætitiæ canticum, & auditum ab Angelis decantati: ſicut legitur in Apoc. 19. ¶ Rurſus, quia aſcenſus de uirtute in uirtutem, per quos gradua- 1 *Mat.5*

graduale diximus significari, sæpe tædiosi essent, nisi gaudium haberent admistum, sicut filijs Israel multa inconuenientia accid erunt, quando de mansione in mansionem processerunt, ideo post graduale cantatur allelu-Ia. Thobię penul, Platęq; duę sternuntur auro mundo, & candido, & in
2 uicis eius cantabitur allelu-Ia. Est † autem, allelu-Ia, laus angelica: sententia quidem breuis, magnum continens iubilum, sine incitans ad iubilum. Iubilat enim ecclesia, sciens quòd grandis restat uia usque ad mõtem Dei Oreb. quod interpretatur mensa timens, quòd fideles obdormiant in
3. Reg. 9. fide, & faciant vitulum conflatilem, id est
3 lasciuiant in temporalibus. Est autem † allelu-Ia, hębraicum nomen: uocabulum siquidem significans potius, quàm exprimẽs ineffabile gaudium, in hac uita peregrinantium: gaudium, uidelicet angelorum, & hominum in æterna felicitate lætantium, quod nec oculos uidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit. Cuius uerbi expositio secundum Innocen. III. ex 112. Psal. habetur: cum allelu-Ia præmittatur in titu. statim Psalmus exponendo titu. incipit, Laudate pueri Dominum. vn-
4 de, secundum eum † allelu-Ia, interpretatur: Laudate pueri Dominum. Aug. verò sic exponit al. id est, saluum: le. id est, me, lu. id est, fac, ia. id est, Domine. Hiero. sic: alle. id est, cantate, lu. id est, laudem, ia, id est, ad Dñm. Greg. sic alle. id est, patẽr. lu, ideſt, filius, ia. ideſt Spũs sanctus, uel alle. i. lux, lu. id est, vita, ia id est salus. Magister Petrus antisiodorensis, sic al. id est, latissimus, le. id est, leuatus est in cruce, lu, id est lugebant Apostoli. Ia, id est, iam surrexit Petrus comestor dixit super App. & Augusti. in glossa psalterij, q; allelu-Ia est uerbum imperatiui modi: & sonat allelu-id est, laudate, ia. id est uniuersalem, uel ia. id est, inuisibilem, scilicet Deum, quasi laus inuisibilis Dei. Et quoniam allelu-Ia, futuræ beatitudinis quasi proprium est uocabulum, merito magis eo tempore, scilicet paschali frequentatur: quo Christus resurgens eiusdem beatitudinis spem nobis tribuit & promissũ: prout ibi dicetur. Quod
5 enim † alijs temporibus caneretur ad missam, olim ecclesiæ Romanæ consuetudo non erat: sed à beato Gregor. constitutum: imò potius restitutum est. Nam cum prius tempore Damasi Papæ fuisset eadem consuetudo defecerat. Hieronymus dicit, quòd allelu-Ia dicatur in missa, tractum esse de Ecclesia Hierosolymitarum. Canimus igitur allelu-Ia, post graduale, canticum uidelicet lætitiæ post luctum pę nitentiæ: summo opere nitentes exprimere magnitudinem consolationis, quæ repositа est lugentibus. Iuxta illud: Beati, qui lugent: quoniam ipsi consolabuntur: iubilantes potius, quàm canentes unamq́ue breuem digni sermonis syllabam, in plures pneumas protrahimus: ut iocundo auditu mens attonita repleatur, & rapiatur illuc, ubi semper erit uita sine morte: & dies sine nocte. ¶ Est † etiam allelu-Ia modicum in sermone, & multum in pneuma: quia gaudium illud maius est, quàm possit explicari sermone. Pneuma enim seu iubilus qui fit in fine exprimit gaudium, & amorem credentium, & quanta lætitia & laus secuta sit, per prædicationem & fidem auditam. Iuxta illud: Audiuit & lætata est Syon &c. & in canticis: Exultabimus, & lætabimur in te. Quid sit pneuma, dicitur in proœmio quintæ partis: Quando autem dicitur sequentia: non dicetur pneuma, post allelu-Ia prout sub tit. de sequentia dicetur. Potest etiam allelu-Ia referri ad exultationem eorum, qui de miraculis Christi gaudebant: laudantes Dominum, & dicentes: Quia uidimus hodie mirabilia, & quia uisitauit Dominus plebem suam. Tunc enim cantabatur iubilo allelu-Ia, quia omnis plebs, ut uidit, dedit laudem Deo, & gaudebat de uniuersis, quæ glorioſe fiebant ab eo. Hinc est, quòd à septuagesima usque ad Pascha, non cantatur allelu-Ia. quia tempore tristitiæ non debet decantari carmen lætitiæ: prout ibi in proœmio sextæ partis dicetur. Porrò, quòd allelu-Ia interpositio uersu repetitur: & sic bis in missa dicitur, designat æternæ uitæ gaudium: & quod interiecta lætitia Sãcti geminam glorificationis stolam accipient, animæ uidelicet & corporis. Nam secundum stolam mentis seu animæ, exultabunt sancti in gloria, lætabuntur in cubilibus suis. secundum stolam carnis fulgebunt, & tanquam scintillę in arundin. & de

Mat. 5

Pſ. 99
Can. 1

Luc. 5
Lu. 18

Pſal. 149
Sap. 3

de hoc dicetur in sexta parte sub sabbato in albis. Versus ergo nihil sinistrum aut triste, sed totũ iocũdũ, & dulce debet sonare, quales sunt illi. Dñs regnauit decoré indutus. Dñs regnauit, exultet terra &c. Iubilate Deo oĩs terra &c. Iustus & palma florebit &c. quoniã absterget Deus oẽm lachrymam ab oculis sanctorum, & iam non erit luctus, neque clamor, neque dolor erit ultra. ¶ † Versus quoque dicitur à reuertendo, eo quòd per eum reuertimur ad allelu Ia, qui post allelu Ia sequitur, quia significat operationem, quæ laudi coniungi debet, quia non bene Deum laudat, qui bene operari cessat. Per hoc uerò quòd allelu Ia cũ pneuma repetitur, laus & gaudium ineffabile patriæ significatur. In nõnullis ecclesijs allelu-Ia cantatur à pueris, graduale à magnis, ut notetur, quòd Deus ex ore infantium perfecit laudem, & psalmista. Laudate pueri Dominum, cuius psalmi titulus est allelu Ia. Illi enim, qui pueri sunt, laudi Christi conueniunt, fortes verò in fide, & in tolerando aduersa, qui pugnare possunt, contra amalechitas, gradua le debent cantare. ¶ Circa † hoc notandũ est quòd cantorum alij sunt, qui in choro cantus uoce magna distribuunt: hi sunt rectores ecclesię, qui Deum laudant, & alios uerbo & exemplo ad laudandum inuitãt, alij sunt pueri, qui graduale in gradibus cantant, hi sunt actiui de uirtute in uirtutem, in charitatis gradibus ascendentes, qui dũ graduale inchoant, alios ad cõpunctionẽ inuitant. Dũ uersum concinunt ad se redeuntes suas cogitationes accendunt, & dum illum finiunt, se bonum certamen certasse, & cursum insinuant consummasse. Alij sunt perfecti uiri, qui in alijs ecclesijs allelu-Ia uel tractus in pulpitis concinunt, hi sunt contemplatiui, carnem affligentes, & mentem excedentes, quorũ conuersatio est in cęlis, non est hic hominum, sed Angelorum. ¶ Sequentiam uerò non illi soli decantant, sed chori communiter iubilant, quoniam iubilus æternus & ineffabilis, angelis erit communis & hominibus. Deberet etiam allelu-Ia in gradibus & uersus orientem decantari, & quoniam vitam contemplatiuam significat, debet legi in altiori loco, quàm responsoriũ, quod actiuam designat. ¶ † Rursus in quibusdam ecclesijs cantans allelu-Ia, sumit aliquid in manu, ut insinuet se Deum non solum uoce, sed etiam opere collaudare, seu manus ducit, iuxta psalmistam. Omnes gentes plaudite manibus, iubilate, &c. In plerisque etiam ecclesijs allelu-Ia de Trinitate cantant in dominicis diebus, scilicet Benedictus, uel qualis pater, ut fidem hilater profitentes ad spem perueniant. Et attende, quòd allelu-Ia dominicale, à Pentecoste usq; ad Aduentum sæpe omittimus quoniam aliter & aliter in alij & in alijs gradualibus disponuntur. Et igitur diligens cantor attendat, & diligẽter vniuersitatibus officiorum assignet.

Pſ. 29 Pſ. 96 Pſ. 99 Pſ. 91 Apoc. 21 7 Pſ. 8. Pſal. 112 8 2. Tim. 4. Phil. 2 9 Pſ. 46

SVMMA.

1. *Tractus, quid. Et quando, & cur adsumatur ecclesia. Et vnde. nu. 3.*
2. *Tractus, & allelu-Ia quam differant.*
4. *Tractuum dicendorum ordo. & nu. 5.*
6. *Tractus, significat captiuitatẽ Babylonicã.*
7. *Versus sequentiarum, cur dicãtur à duobus.*

De tractu. Cap. 21.

1 DOMINICA † septuagesimæ, usque ad uigiliam paschę, scilicet in diebus & officijs luctus quia tunc non canitur carmen lætitiæ, loco allelu-Ia, quod significat exultationem habitam de spe æternorum dicitur tractus ex institutione Thelesphori Papæ. Dicitur autem tractus, à trahendo, quia tractim & cum asperitate uocum & prolixitate uerborum canitur, eo quod miseriam & laborem præsentis incolatus insinuat, de quo Psalmista. Heu mihi, quia incolatus meus prolungatus, &c. In tractibus enim representatur longa sanctorum patrum expectatio. & Iudæorũ captiuorum mœror, & afflictio, qui tempore Babylonicę captiuitatis sedentes super flumina Babylonis, & flentes in salicibus, sua organa suspenderunt: quod tempus ecclesia representat à septuagesima cantica lætitiæ subticendo, & tractus dicendo. ¶ Tantum † autem interest inter allelu-Ia, & tractum, quantum inter lætitiam & tribulationem. 2

Pſal. 119 Pſal. 136

lationem. Item tantum interest inter responsorium, cui omnes respondent, & tractum, cui nemo quantum inter actiuam & contemplatiuam vitam. Est autem tractus medius inter respõsorium & allelu-Ia, vt dicetur in vj. parte sub tit. de septẽ diebus post Pascha. Porrò, tractus quia gemitum & canticũ lachrymabile exprimit: lachrymas sanctorum, siue in actiua, siue in con-
3 templatiua vita representat. † Vnde tra-
Iosue. ctus dicitur, quia sancti suspirãtes ab imo
15 pectoris gemitum trahunt quia licet gau-
Psal. deant, vt monet allelu-Ia, tamẽ hic in val
136 le lachrymarum commorantes, habent irriguum superius & inferius: quod tractus mysticat: gemit enim flebiliter pro dilectione supernę beatitudinis, & super flumina Babylonis sedentes patriæ suæ memores: interim lachrymas fundunt pro suis & aliorum accessibus: dum ex uicinitate Babylonici fluuij seipsos vident sæpe aspersos & alios penitus immersos: ipsius fluuij rapiditate ferri deorsum. Sed quia hicploratus, quandoque est respectu superni gaudij: quandoque respectu nostræ miseriæ: ideo tractus similiter quandoque est de lætitia pro superiori irriguo, vt De profundis & alijs huiusmodi, de vtroque irriguo tractat Greg. ī iij. lib. dialogorũ. c. xxxiiij.
4 ¶ † Et est aduertendum quia post duos tractus tribulationis, sequitur tractus lętitię: prout sub dominica septuagesimę, & dominicis sequẽtibus videri potest, & hoc ideo quia post duos dies sepulturæ domini occurrit tertius resurrectionis. ¶ Rursus, qa gaudium sanctorum non est hic plenum & continuum, sed sæpe interrumpitur: ideo ecclesia quandoq; interponit tractum, vt in tempore septuagesimali: & cum in sabbato paschali, post alia sequatur, tractus, quia hoc gaudium non expedit sine fletu: in sabbato tamen in albis duplicatur allelu-Ia: quia æterna vita perfectum erit gaudium: glorificata carne cum anima, & completa resurrectione sanctorum cum resur-
5 rectione Christi. ¶ Sanè, in † dominica septuagesimę vsque ad quartam feriam cinerum dicuntur tractus solum in dominicis diebus, eo quòd populus tunc melius conuenit in ecclesia, qui indiget edoceri, qualiter captiuitatem diabolicam per babylo-
6 nicam significatã, debet deplorare. ¶ † Tractus enim tempus babylonicę captiuitatis representat, sed post dictam feriam, quæ est caput ieiuniorum, magis frequentãtur, quia tunc magis est tempus mœroris & afflictionis: utpotè ordinatum ad excutiendum iugum diabolicæ captiuitatis: per męrorẽ contritionis, & humilitatẽ confessionis: atque asperitatem satisfactionis, quæ præcipuè in ieiunio uigent. Sed licet & dominica dies resurrectionis figuret, tamen in dominicis septuagesimæ cantica lætitiæ subticentur, & tractus dicuntur, quia Iudæi toto septuagenario babylonicæ captiuitatis continuè afflicti fuerunt, & non in istius uitæ septuagenario, quæ per septenarium, & per consequens, per septuagenarium ducitur, continuè dolores & miserias experimur: donec ad octauam uerę & perfectæ, & non figuratæ resurrectionis, per Christi misericordiam veniamus. ¶ † Postremò considerandum est, 7
quòd uersus sequẽtiarum bini & bini, sub eodem cantu dicuntur: quod contingit, quia (ut plurimum) bini & bini per rithmos sub paribus syllabis componuntur, quod in uersibus tractuum non reperitur, qũi ex sacra scriptura vt plurimum sumuntur: ideoque intantum nequeunt combinari. Rursus illæ sub uno cantu combinantur: ad notandum, quòd exultatio ueræ charitatis in uno Deo perficitur: sequẽtia enim exultationem, combinatio charitatem designat. Versus uerò tractuum, quia mœrorem significant. singulariter decantantur: iuxta illud Psal. Singulariter *Psal.*
sum ego, donec transeam. Hier. xj. quæst. 140
j. quando. Solus sedebam, quia amaritudine plenus eram. ¶ Non est etiam omittendum, quòd licet regulariter graduale, vel allelu-Ia immediate sequatur epistolam: ne nos musicus ille reprehendat dicens: Cantauimus & non saltastis: lamentauimus, & non planxistis. Allelu-Ia .n. cantatur pro saltatione: graduale pro planctu subiungitur pœnitentiæ. Hoc tamen fallit in sabbatis quatuor temporum: & in quarta & in sexta ferijs maioris hebdomadę, & in quibus tractus immediatè sequitur epistolam, & hoc ideo, quia in illis diebus musicus ille nobis aufertur: Nam in dicta quarta feria uẽditur: in sexta crucifigitur, quod in dictis sabbatis, quo ad aliquid re-

præsentatur: & ideo ad maiorem luctum insinuandum, tractus in illis immediatè epistolam comitatur. Quòd autem tractus maiorem insinuet luctum quàm graduale: per hoc innuitur quòd nunquam cum alle lu-Ia cantatur: nisi ob specialem causam in sabbato paschali.

SVMMA.

1 *Sequentia seu prosa, quid & quidnã notet.*
2 *Nocherius Abbas, sequentiarum author.*
3 *Petrus Compostellanus episcopus, author est antiphonæ: Salue Regina.*

De prosa seu sequentia. Cap. 22.

1 POST allelu-Ia,† prosa seu sequẽtia dicitur quod est similiter canticum exultationis ad notandũ geminam glorificationis stolã, quã sancti accipient, prout iam præmissum. Cantatur autem sequentia ab omnibus simul, in choro, vt notetur concordia charitatis: talis enim laus Deo
n.4 placet: vndè in canticis: vulnerasti cor meum, soror mea, sponsa mea, in uno oculorum tuorum: ideo dicit in uno, ut notetur concordia & uoluntas uniformis, quia laus sic facta, est cibus delicatissimus Deo hæc est tunica illa incõsutilis, quam Deus non patitur scindi. xvj. q. xj. sicut de hoc dictum est sub ti. de allelu-Ia, ut dicetur in
2 procœmio quintæ partis, ubi de antiphonis agitur. ¶ Nocherius abbas sancti† Galli, in Theutonia, primo sequentias pro pneumis ipsius allelu-Ia composuit, & Nicolaus Papa ad missas cãtari concessit. Sed & Hermanus contratus Theutonicus, inuentor astrolabij, composuit sequentias illas: Rex omnipotẽs & sancti Spiritus, &c. & Aue Maria gratia. & antiphonam. Alma redemptoris mater. & Simon bariona. Petrus uerò Compostellanus episcopus, fe
3 cit illam. † Salue Regina misericordiæ, uita dulcedo, & spes nostra, salue: ad te clamamus. Quidam uerò rex Franciæ Robertus nomine, composuit sequentiam illam: Veni sancte Spiritus. & hymnum Chorus noue Hierusalem. Antiquitus enim mos erat, ut semper cantaretur allelu-Ia, cum pneuma, sed postea dictus Papa instituit loco illius pneumæ in præcipuis solennitatibus sequentias dici. Quando ergo non dicetur allelu-Ia, non decet sequentia dici, quoniã loco pneumæ eius dicitur, & idem significat, quod pneuma, scilicet æternę vitæ gaudium, & delicias: quæ nullo uerbo exprimi possunt: & ideo per pneuma, quæ est uox nõ significatiua, intelliguntur. Et inde est, q; quidam sequentiæ antiquæ solent uerba noua & incognita habere & inusiata: tum quia cœli gaudium secretum atque incognitum mortalibus est: tum quia nobis incognitus est modus laudandi Deum in patria, tum quia iubilus cordis in præsenti vita cognitus est ad plenum: tum quia omnia noua sunt pulchritudine decorata: vt in procœmio digestorum. Hodie verò sequentiæ cum uoce significatiua dicuntur, ad notandum, quòd in illa magna festiuitate uitæ æternæ iubilus plenè scietur. Sequentiæ uerò æternæ uitæ mysticant laudes, iuxta illud: Beati, qui habitant in domo tua Domine: in se. &c. Habent enim uerba laudiflua & dulcem atque suauem cantum: quia ibi omnia erunt plena laudè & melodia cœlestis organi, abundauit dulciflua lætitia, quia sicut lætitiam omnium habitatio erit ibi. *Psal.83* ¶ Rursus quoniam laudes æternitatis uerbis humanis plenè non resonantur, ideo quædam ecclesiæ mysticè pneumatizant sequentias sine uerbis, aut saltem aliquos uersus earum: nullã enim erit significatio uerborum necessaria, ubi singulorum corda patebunt singulis intuentibus librum uitæ, & ubi idem erit testis accusator, & iudex. x. q. iij. eorum. *Psal.86* ¶ Et nota, secundum Isidorum, quòd prosa est producta ratio à lege metri resoluta, sic dicta, ex eo quòd sit profusa: sequẽtia uerò dicta est, quia pneumam iubili sequitur: & hic in Euangelio dicitur: sequentia. sequentiæ in numero singulari.

SVMMA.

1 *Sacerdos mutat locum in altari. Et id qualiter, quale significatione.*
2 *Euangelium, quo consilio legatur in sinistra parte altaris.*

De

De mutatione sacerdotis. Cap. 23.

1 Actenvs, dum epistola lecta fuerit, & choro graduale psallente, sacerdos † tacitus ad dextram partem sedebit altaris, Illud insinuans, quòd Ioanne prædicante Christus quodāmodo tacebat: quia non prædicabat apertè, sed dicturus Euangelium surgit, quia ut Euangelista tradit: postquam Ioannes traditus est, uenit Iesus in Galilæam prædicans Euangelium regni Dei: & quoniam sedes uictoris est, sessio sacerdotis, uictoriam Christi rectè significat, qui post ieiunium uicit diabolum: nam reliquit eum tentator, & accesserunt Angeli & ministrabant ei. Post dictam ergo sequentiam, surgens sacerdos, & ad sinistram altaris partem accedens, pronunciat Euangelium, significans, quòd Christus non uenit uocare iustos, sed peccatores: iuxta quod ipse in Euangelio dixit: Quia non indigent qui sani sunt, medico: sed qui male habent. ij. quæstione. j. multi. per dextrā enim iusti, per sinistram autem peccatores significantur: propter quod Dominus in iudicio statuet quidem oues à dextris: hœdos uerò à sinistris, de hoc dictum est sub titu. de oratione. Quidam † tamen dixerunt, quòd ideo sacerdos in principio missæ consistit ad dextrā, cum uerò pronunciat Euangelium conuertitur ad sinistram, & circa finem iterum redit ad dextrā: quia cultus Dei primo fuit in populo Iudæo, & Iudæa tunc erat ad dextram: deinde Iudæis non credentibus, & uerbum Dei tanquam indignis respuentibus, cultus Dei transiuit ad Gentes, ad quas Apostoli transierunt, & tunc Iudæa fuit à sinistra parte, & circa finem reuertetur iterum ad Iudæos, ad prædicationē Enoch & Heliæ, qui conuertent corda patrum in filios: quoniam in diebus illis saluabitur Iuda, & reliquiæ Israel saluæ fiēt: qui enim primo dixerat in uiam Gentium ne abieritis. posteà præcipit, dicens: Ite in orbem uniuersum. Quia ergo prædicatio peruenit etiam ad illos, qui in sinistra parte fuerunt, dum siccato Gedeonis uellere ros aream irrigauit, merito in parte sinistra legitur Euangelium, sicut in seq. titu. dicetur. Vnde versus: Est ratio, cur pars altaris dextera missæ, principium finemque tenet mediumq; sinistra: Dextera Iudæos, Gentiles læua figurat. Cēpit ab his, defertur ad hos, refertur ad illos nostra fides: & erunt omnes in fine fideles. Sed cum sacerdos, qui pronunciat Euangelium, representat personam Christi, qui non prædicauit Gentibus, sed Iudæis: iuxta quod ipse dicit in Euangelio. Non sum missus, nisi ad oues, quæ perierunt domus Israel. Vtrum illud rectè dicatur: prudens auditor aduertat. De hoc dictum est sub titu. qualiter episcopus uel sacerdos. Ad quancunque uerò altaris partem ille se transferat, ministri eum retro sequuntur, prout dictum est ibidem.

Mar. 1 Matt. 4 Matt. 9 2 Math. 25 Luc. 1. Hier. 22 Marc. vlt. Iudi Matt. 15.

SVMMA.

1 *Diaconus lecturus Euangelium, benedictionem petit. Et quorsum idipsum. nu. 7.*
2 *Euangelium, unde dicatur. Et quid.*
3 *Euangelium, est mysteriorum omnium caput.*
4 *Diaconus, manuū Pontificis quare osculetur.*
5 *Euangeliorum librum, unde sumat diaconus.*
6 *Diaconus librum euāgeliorum ab ultra sumat potius altaris parte.*
8 *Diaconi benedictio, unde cœperit.*
9 *Diaconus qualem debeat se præstare.*
10 *Diaconus et subdiaconus eademne via in pulpitum ascendant: atque redeant.*
11 *Puluinar suppositum libro euangeliorum, quid notet.*
12 *Diaconus, cur præmittat ante Euangelium, turibulum cum incenso.*
13 *Acolyti cum turibulo & incenso præcedunt diaconum dicturum Euangelium. Et quibus de causis.*
14 *Cerei, quid significent. & nu. 15.*
16 *Crux antecedit diaconū in Euāgelij lectione.*
17 *Ambo, ambonis: quid, quidque notet.*
18 *Euangelium in alto & sublimi loco dicitur. fallit. nu. 19.*
20 *Aquilæ superimponitur liber euangeliorum, & qua significatione.*
21 *Euangeliū, quare versus aquilonem legatur.*
22 *Diaconus, lecturus euāgeliū, populū salutat.*
23 *Euāgeliū legente diacono, oēs stātes audiunt.*
24 *Euangelium, auditur nudato capite. Item positis armis & baculis. nu. 25.*

26 *Diaconus cur principio Euangelij, subijciat sequentia sancti Euangelij.*
27 *Diaconus, initio Euangelij, lustrator, frontem, & cor, signo sanctæ crucis: Item populus. nu. 28. Et quid ita.*
29 *Subdiaconus, vtram manuum supponat libro Euangelij.*
30 *Diaconus, librum Euangelij osculatur.*
31 *Subdiaconus, librum Euangelij, refert, vacuo diacono.*
32 *Sacerdos, osculatur Euangeliū: Euangelio dicto à diacono. Et qua id significatione. n. 33*
34 *Sacerdos cur turificetur, dicto Euangelio.*
35 *Euangeliorum præfationis duæ, & vtrilibet vbi locus.*
36 *Euangelijs, quibusnam præponatur. In illo tempore, & quibus non.*
37 *Euangelia leguntur variè. pro loci, temporis, & rei varietate.*
38 *Mulier vel abbatissa non potest legere Euangelium in Missa.*

De Euangelio. Cap. 24.

SVPRA proxime tactum † est, qualiter sacerdos non solenniter celebrās, ipsemet Euangelium dicit. Verū, quando episcopus uel sacerdos celebrat cum ministris cuncta solennius peraguntur, tunc. n. in quibusdam ecclesijs, ut Romę, diaconus dextra manu Pontificis osculata codicem Euangelij sumit de altari: illum subdiacono ad ferendum tradens: postea benedictionem postulat ab episcopo, vel à sacerdote, & ei benedicitur. In alijs tamē ecclesijs prius benedictionem postulat, quàm codicem accipiat de altare. Data itaq; benedictione procedit diaconus, ad pulpitū per dextram partem chori: quem præcedit diaconus, cum textu Euangelij, & illū præcedit turibulum cum incenso, & ante turiferarium ceroferarij cum faculis accensis, ante illos in quibusdam ecclesijs Crucis uexillum: sicque pulpitum ascendit, & Euangelium incipit, in quo dicto ab episcopum uel sacerdotem simul redeunt, quæ singula prosequemur. Notandū est autem, quòd in quibusdam ecclesijs in præcipuis festiuitatibus, diaconus proficisci uolens ad legendum Euangeliū incipit antiphonam, quę est in nocturnis super benedictus & dum ipse accedit ad pulpitum, illa cantatur & finitur à choro, ut noteē charitas, & cantatur sine pneuma: ad notandum, qđ Deus non præcepit nos habere, nisi simplicem charitatem. ¶ Sanè iam figura mutatur. nam diaconus, qui prius representabat prophetam iam, representat Ioannem Euangelistam: quoniam lex & prophetæ usque ad Ioannem, & ex eo regnum cœlorum euangelizatur. Ideo autem Euangelium legitur, ut uelut Christus post legē, prophetias, & Psalmos ore suo prædicauit: ita post epistolam responsorium & alelu-Ia, per illud populo prædicatio eius annuntietur. † Et dicitur Euangeliū, quasi bonus nūtius ab εὖ quod est bonum, & ἀγγέλου qđ est nuntius. Est. n. Euāgeliū Christi & Apostolorū prædicatio: nuntiat quidem uitam, post mortē: requiem, post laborem: regnum, post seruitium. ¶ †† Est autem sciendum, quod sicut caput præeminet cæteris corporis mēbris, & illi cætera membra seruiunt: sic & Euangelium principale est omniū, quæ ad officium missæ dicuntur, & toti prę eminet officio missę, & quęcunque ibi cantatur, & leguntur, illi consentiunt in intellectuali ratione prout in sexta parte sub qualibet dominica dicetur. ¶ †† Diaconus ergo primo dextram manum pontificis, osculatur, nihil dicēs: quia prędicator euangelizare debet pro gloria æterna, de qua sponsa dicit in cāticis: Dextera illius amplexabit me. Nā & Angelus qui resurrectionis Christi gloriam uenerat nuntiare, sedebat in dextra, stola candida coopertus. In alijs tñ ecclesijs non osculatur, sed solū inclinans benedictionē poscit. Verum subdiaconus uel diaconus non manus, sed pedes Ro. pontificis osculatur, vt summo pōtifici summā exhibeat reuerētiā, & ostendat eū esse illius vicariū, cuius pedes osculabatur mulier illa, quæ fuerat in ciuitate peccatrix. Adorandū est. n. scabellum pedum eius, quia sanctū est, cuius etiam resurgentis à mortuis pedes mulieres tenentes, adorauerunt. Generaliter nemo debet manum summi Pontificis osculari nisi cum de manibus eius aliquid accipit, vel cum ad manus eius aliquid tribuit ut ostendatur, quòd ex utroque debemus

ei

Matt. 10.
Can. 2
Luc. 7
Psal. 109
Matt. 28

ei gratias agere, qui sicut semper dat propria: sic nunquã recipit aliena, Quas oblationes Romanus Pontifex recipiat, sub titulo de oblationibus dicetur. ¶ Subsequẽter † diaconus textum Euangelij sumit de altari, quia de Sion exibit lex, & verbum Domini de Hierusalem: non utique mosaica lex quondam exiuerat de monte Sinai, sed euangelica, de qua propheta ait: Ecce dies veniunt, dicit Dominus, consummabo testamẽtum nouum, supra domum Israel, & supra domum Iuda. Sumitur etiã liber de altari, quoniã Apostoli, de altari Euangelium acceperunt, cum prædicantes passionem Christi euangelizabant. Vel altare in hoc loco, significat Iudæos, à quibus transfertur regnum Dei, & datur Genti facienti fructum eius. Et ex eo, q̃ liber sumitur de altari, notatur, q̃ Euangeliũ est uerbum Dei, quod per altare significatur, secundum illud Exod. 20. Altare de terra facietis mihi. Et propter præmissas rationes, quidam volentes dicere finita missa Euangeliũ sancti Ioannis, vel aliud, imprimunt primo signũ crucis super altare, & postea in frõte. ¶ Sumit † autem illum, vt quidam volunt, de dextra parte altaris, quia ecclesia de Iudæis, à qua nostrum sumpsit exordiũ antiquitus, fuit à dextris, & ponit eum in manu sinistra, dextram supponẽs: iuxta illud: Leua eius sub capite meo, & dextra illius amplexabitur me, & hoc propter triplicẽ causam. ¶ Primo, quia Euãgelista docet cœlestia, quę per dextram, terrenisque per sinistram intelliguntur, supponi. ¶ Secundo, inclinatur liber super sinistrum humerum, ad notandum quòd Christi prædicatio de Gentili populo, trãsibit ad Iudaicum. Esa. xx. c. in diebus illis saluabitur Iuda. ¶ Tertio, quia in uita tẽporali, qui per illam significatur, necesse est Euangelium prædicare, Et textus Euangelij in quibusdam ecclesijs ornatur exterius argento, & lapidibus, prout dictũ est in parte iij. sub tit. de legalibus indumentis. Liber autem ipse ab aduẽtu sacerdõtis, ad altare, donec Euangeliũ legatur, super altare remanſit: quod quantum ad hoc significat Hierusalem: quoniam euãgelica doctrina primum in Hierusalem facta est, & ibi permãsit ab aduentu Dñi, donec publicaretur Gentilibus, Iuxta illud: De Sion exibit lex, &c. vt supra, Hierusalem enim est locus passionis, quæ per altare etiam significatur. ¶ Cõsequenter † benedictionem postulat, quia nullus debet prædicare nisi mittatur. Iuxta illud: Quomodo prædicabunt, nisi mittantur: extrà de hære. cum ex iniuncto. & Dominus inquit Apostolis: Rogate Dominum messis, vt mittat operarios in messem suam. xxv. dist. in nouo. Esaias autem cum audisset uocem domini dicentis: Quem mittam & quis ibit ex uobis. Respondit: Ecce ego sum, mitte me: dixitque Dominus. Vade, & dic populo huic: audite audiẽtes, &c. viij. q. j. sciendum. ¶ Rursus † huiusmodi benedictionem præfigurauit Moses, qui ascendens in montem accepit tabulas & benedictionem, & populo mandata proposuit, & Dominus etiam benedixit ordini diaconali cui dedit Spiritum sanctum, & misit ad prædicandũ per vniuersum orbem. Pontifex ergo, uel sacerdos uisibiliter benedicit diacono, qui lecturus Euangelium, quod non fecerat subdiacono lecturo epistolam, quia Christus inuisibilis manens. legem, & prophetias quæ per epistolam significantur, inuisibiliter misit: sed postquam in terris uisus, & cum hominibus conuersatus est, Apostolos & Euangelistas uisibiliter misit, & docuit. Euntes (inquit) prædicate, dicentes: Appropinquabit regnum cœlorum, Illi autem regressi circuibant castella, euangelizantes, & curantes ubique. Et mittit eũ ad legendum Euangelium, ad notandũ quòd Christus misit Apostolos ad prædicandum regnum Dei. ¶ † Diaconus autem, ea quæ sibi in benedictione dicuntur cõsiderans, se corde purum, ore mundum, & opere castũ, studeat exhibere, quatenus sacro sanctum Euangeliũ possit dignè proferre, quia puteus aquarum uiuentium, id est euangelica prædicatio, non fluit impetu, id est, libere, nisi de libano, id est, corde casto, & ore candido Non enim est speciosa laus in ore peccatoris, imò peccatori dixit Deus: Quare tu enarras iustitias, & assumis testamentum meum per os tuum? iij. q. viij. §. quod testatur, & ideo signo crucis munitur, deinde licentia & benedictione obtentis, & insuper cruce impressa, ut securus incedat, procedit ad pulpitum cum filẽtio, inclinato capite: nihil in quibusdã ecclesijs

Esa. 2. Matt. 21 Esa. 1. Rom. 10 Gãt. 2. Luc. 10 7 8 Exod. 24 Esa. 6 Esa. 6 Matt. 10 9 Cãt. 4.

ferens,propter illud,quod dñs ipse præce
pit Apostolis, quos misit ad prædicādū re
Lu.10 gnū Dei. Nihil inquit tuleritis i uia,& ne
minē salutaueritis.In alijs tñ ecclesijs dia
conus fertlibrū,vt iā dicet. Sed peruenēs
ad ambonē, salutat quasi intrās domū cui
offert pacē, ut infrà dicet,& transit per de
xteram partē chori ad sinistram, ut liber
euangelij de dextra ad sinistram transfer-
tur: & ibi legitur,quia de Sion exibit lex
Esa.1. & uerbum,vt supra. Iudæa enim respuen-
te verbum Dei, Apostoli transierunt de
Iudæis ad gentes,& postea prędicatum est
Gentibus,quæ per sinistram intelligūtur.
Actu. Vnde Apostolus ab He.dicit: Vobis opor-
13. tebat prius prædicare uerbū Dei,sed quo-
niam repulistis illud,& indignos uos iudi-
castis, ecce conuertimur ad gentes. extrà
de renun. nisi de hoc suprà in tit.proxi. In
10 ecclesia † Romana & in quibusdam alijs
subdiaconus per unam uiam, & diaconus
per aliam in pulpitum ascendit, quoniam
ille docendo, & iste discendo in augmen-
tum scientiæ procedit,& quia ministrator
per meritum operis,& prædicator per me
ritum oris in augmentum iustitię progre-
Ps.35 ditur.unde psalmista: Iustitia tua sicut mō
tes Dei, per eandem tamen viam descen-
dentes ad pontificē reuertuntur: quia per
finalem perseuerantiam pertingunt præ-
Matt. mium: sicut dominus ait: Qui perseuera-
10. uerit vsque in finem,&c.de pœn.dis.ij. apo
stolus & c. multi. Et quia prædicatio sine
Act.1 opere,non sufficit.Cœpit enim Iesus face-
re & docere, ideo prædicator per eandem
uiam reuertitur,per quam accesserat mini
strator.Præterea,ideo lecturus Euangeliū
ab vna parte progreditur,& ascendit:& ab
altera regreditur & descendit: iuxta illud
Euangelij: Per aliam uiam reuersi sunt in
regionem suam: quoniam Apostoli prius
Mat.2 Actu. prędicauerunt Iudęis,& postea Gentibus,
13. secundum illud Apostoli: Quoniam repu
listis uerbum Dei, & indignos uos fe. &c.
11 ¶Sanè diaconum† subdiaconus antecedit,
quia Ioannes & eius prędicatio Christum
& eius prædicationem præcessit, portans
in quibusdam ecclesijs, puluinar quod li-
bro supponat. Per puluinar quidem,quod
libro supponitur,ad quietem, significatur
uitæ solatium,siue tēporalia: quasi dicat,
Si vobis seminamus spiritualia,non est mi
rū si à nobis metimus carnalia.j.Cor.9.12,
q.j.§.j. Nam secūdum Apostolū 1. ad Cor. 1.Cor.
Qui altari seruiunt,cum altari participāt, 9.
extrà de præben.cùm secundum.dignus est
enim operarius mercede sua Matth. 10. & Deut.
dominus præcepit in lege:Non claudes os 15.
bouis triturantis. extrà de præben. extir-
pādæ. ¶Rursus puluinar supponitur Euan
gelio,ad notandum,quòd suaue est iugum
domini,siue onus Euangelij illud portare Matth.
uolentibus.Vnde in Matthęo: Iugū meum 11
suaue, & onus meum leue: huic iugo, qui
subijcitur,omnia subiecta habet, secūdum
Aug.puluinar ergo suauitas & dulcedo in
mandatis Dei. Vnde propheta: Parasti in Ps.83
dulcedine tua pauperi Deus, & iterum, q̄ Psal.
dulcia faucibus meis eloquia tua domine. 118
In ecclesia tamen Romana diaconus præ-
cedit, vt doctor, subdiaconus sequitur, ut
auditor: ille præcedit,ut prędicet,iste se-
quitur,ut ministret. Post lectionem uerò
subdiaconus,quasi sufficienter edoctus prę
cedit referens Euangelium, quoniam mer
cedem Euangelij de sua ministratione re-
portat,secundum illud,quod dominus ip-
se promisit in Euangelio, Qui recipit pro Matt.
phetam in nomine prophetæ, mercedem 10
prophetæ recipiet: quem ideo præmittit
diaconus ad pontificem, ut ostendat se fru
ctum prædicationis referre, de quo domi-
nus iusserat: posui vos, ut eatis & fructum Io. 15
afferatis, & fructus uester maneat, Adhæc
subdiaconus librum,& puluinar reportās,
significat,quòd prædicator bono opere de
bet uitam suam Deo offerre.unde Aposto
lus ad Cor. 9. Omne quodcunque facitis,
aut verbo, aut opere in nomine domini Ie
su Christi facite.xxvij.q.ult.non obseruē-
tis.Præmittit quoq; † diaconus ante Euan 12
gelium turibulū cum incenso: quia Chri-
sti opera pręcesserunt eius doctrinam:iux-
ta illud,Cœpit Iesus facere,& docere. Tu Act.1
ribulum autem, cùm ture significat oratio
nem cum deuotione: quam tunc maxime
debent habere fideles in audiendo diuinū
sermonem.¶Rursus diaconus ideo prę mit
tit turibulum, quia prædicator debet odo
rem b næ opinionis ex se mittere:iuxta il 2.Cor.
lud Apostoli: Christi bonus odor, sumus 2
in omni loco: nam cuius uita despicitur,
restat ut eius prędicatio contemnatur,ex-
trà de sac.unc.c.j.¶†Tertio turibulum prę 13
cedit

Psal. 140 cedit vt ipsius diaconi oratio sicut incensum in conspectu domini dirigatur. Ante turibulum uerò præmittit duos ceroferarios cum faculis accensis. ¶ Primo, quia debet desiderium & gaudium in cordibus auditorum accendere, quatenus & libenter audiant, & gratanter obediant. In quibusdam tamé ecclesijs turibulum cereos præcedit: quoniam orationes & opera uirtutes de oratione famam, lucé, & signa præcedunt: iuxta illud: Luceat lux uestra, & Math. 5. illud: Et uirtus exibat de illo, & sanabat Luc. 6 omnes. ¶ Secundo, sacerdos uel episcopus præmittit ante diaconum duos acolytos portantes cereos, & incensum ad notandū quòd Christus præmittebat binos nuntios ante faciem suam in omnem ciuitatem, & locum quo ipse erat venturus, præferentes coruscationes miraculorum, & odoré uirMat. 7 tutum. unde reuersi dixerunt: Domine in tuo nomine etiam dæmonia subijciuntur nobis. Facies enim Christi conuenienter hic intelliguntur Apostoli, qui normā doctrinæ suæ populis ostendebant: propter quod ipsis aiebat: Qui uos recipit, me recipit. ¶ Tertio, ideo librum Euangelij præMatt. 10 cedunt turibulum, & candelabra, quia doctrina Christi uirtus & fama præibat, Euāgelista testante. Exiuit Iesus in uirtute spiLuc. 4 ritus in Galilæam, & fama exiuit de illo in uniuersam regionem, & ipse docebat in synagogis eorū. ¶ Quarto, propter causam, in secunda parte sub titu. de acolyto scriptam. ¶ † Rursus duo cerei illumi14 nati, doctores ecclesiæ per quos ecclesia illuminatur, qui debent habere notitiā utriusque testamenti designant: Hinc est, quòd ipsi cerei plerunque quibusdam diuersorum cœlorum lineis decorantur, ad notandum quòd per doctores ipsos sacra scriptura diuersis sensibus exponitur, prout dictū est in principio libri. Si uerò lineæ ipsæ aureæ uel argenteæ sint, designant quòd in ipsis doctoribus est aurum sapientiæ, & 15 argentum eloquentię. ¶ † Vel cerei ipsi designant duo testamenta, quibus genus humanum illuminatur: uel legem, & prophetas, qui in quibusdam ecclesijs, dum Euangelium legitur, in pauimento ponuntur: quoniā legis umbra & prophetarum enigmata per lumen Euangelij etiam ab hominibus intelliguntur: quia propter euangelicam doctrinam, lex & prophetia penitus euanuerunt in litera. In quibusdam tamé ecclesijs in diebus profestis, unus puer cū uno tātum cereo diaconum præcedit, per quod significatur, quòd primum Christi aduentum, qui humilis fuit & occultus, præuenit tantum unus præcursor, scilicet Ioānes Baptista, qui fuit lucerna uerbi. In diebus uero festiuis duo cerei præcedunt: quia in secundo aduentu, qui solennis erit & manifestus duo præmittentur præcones, scilicet Helias & Henoch, qui interficientur ab Antichristo in Hierusalem, quod significatur per extinctionem cereorū. De candelabris & etiam cereis aliter dictum est in prima parte sub ti. de picturis. ¶ Antecedit † quoq; crux, primo ad notandum, 16 quòd diaconus debet prædicare crucifixū. ¶ Secundo, quòd qui eum intuetur per fidem sanatur à morsu serpentis antiqui. ipse est enim serpens in palo. ¶ Tertio, crux præcedit Euangelium in signum, q; prædicator sequi debet crucifixum. Vnde dominus inquit Petro: Sequere me. Ioan. xxj. c. Post hæc diaconus super ambonem ascendit: † dicitur autem ambo, ambonis, pul- 17 pitum, ubi legitur Euangelium, dictus ab ambio, ambis: quia locus ille gradibus ambitur. Sunt enim in quibusdā ecclesijs duo paria graduum, siue duo ascensus in illam per medium chori: unus à sinistris: uidelicet uersus orientem, quo fit ascensus: alter à dextris: uidelicet uersus occidentē: quo fit descensus, vt præmissum est. Vel ascendit ab australi parte, nam Christus à Bethel, id est, Bethleem, quæ est austrum, uenit, in Hierusalem. unde dicitur: Deus ab Abac. austro ueniet. Ascendit ergo super ambo- 3. nem, ad notandum, quòd Christus ambit omnes qui custodiunt uerbum Euangelij, & ut possit ambiri: & sic melius ab hominibus intelligi. Item ascendit † ut in edi- 18 to & alta uoce annuntiet Euangelium, tāquam ubique & ab omnibus audiendum, iuxta illud propheticum: Super montem excelsum ascende tu, qui euāgelizas Sion, exalta in fortitudine uocem tuam, & dominus inquit in Euangelio. Quod dico uo- Matt. bis in tenebris, dicite in luce: & quod in au- 10. re auditis, prædicate super tecta: extrà de hæredit. cum ex iniuncto. ut imitemur dominum, qui in montem ascendit, ut Euan-

gelium prædicaret, & aperiens os suum,
Mat. 5 docebat discipulos, dicens: Beati pauperes
Exod. spiritu, &c. Lex etiam in monte data est.
19 Euangelium ergo in alto & in eminẽti loco legitur: quia doctrina euangelica delata fuit ubique terrarum: unde in omnem terram exiuit sonus eorum, &c. xix. distinctio. ita. Epistola uerò in loco inferiori: quia lex & prophetæ, qui per illam figu-
Ps. 75 rantur, clausi fuerunt in Iudæa: unde notus in Iudæa Deus, &c. Præterea, per epistolã prædicatio uete. testam. quę humilior, per Euangelium no. test. quæ excelsior est, intelligitur: doctrina enim Christi, uel lex euangelica excellit apostolicam, & apostolica legalem doctrinam. Vnde Apostolus ad Hebr. vij. Lex neminem ad perfectionem ducit: Euangelium autem dat salu-
19 tem omni credenti. In missa † autem pro defunctis non in illo loco eminẽtiori, sed iuxta altare Euangelium, & epistola leguntur, ad notandum quòd quantum spectat ad defunctos, non prosunt prædicationes, quæ uiuis publicè fiunt. Ipsis autem, cum sint absentes, fieri nequeunt publicè, uel occultè, sed magis fiunt pro ipsis orationes per quas ad Christum, qui per altare significatur appropinquantes eis possu-
20 mus reuelationem aliquã obtinere. ¶† Legitur etiam de more Euangelium super Aquilam: iuxta illud Psalmi xvij. Et uolauit super pennas uentorum: & Aquila ipsa seu locus, in quo legitur in diebus festiuis aliquo panno lineo vel serico cooperitur, ad significãdum mollitiem cordium christianorum. Vnde dominus per prophe-
Ezec. tam: Ecce cor carneum dabo uobis, & scri-
11 bam legem meam in cordibus uestris. Locus uerò, in quo epistola legitur non cooperitur, ad significandum duritiã cordium
21 Iudæorum. † Lecturus autem Euãgelium, transit ad partem sinistram, prout iam & suprà sub titu. de mutatione sacerdotis dictum est, & opponit faciem suam aquiloni, iuxta illud Esa. 43. Dicam aquilonidæ, & austro noli prohibere, ut ostendat nos doctrina Euangelij debere armari, & prædicationem Christi contra illum specialiter dirigi, qui ait: Ponam sedem meam ab
Esa. 1. Aquilone, & similis ero altissimo: nam & secundum prophetam. Ab aquilone pandetur omne malum super habitatores terræ. ¶ Rursus uersus aquilonẽ Euangelium legitur, iuxta illud, quod legitur in canticis 4. Aquilo surgat, ideſt, diabolus fugiat, & auster ueniat, Spũs sanctus accedat. Recte enim contra diabolum Euangelium legitur, ut illum sua uirtute expellat, quoniam diabolus nihil tantum, quantũ Euangelium odit. Si quidem Aquilo, uentus frigidus, diabolum significat, qui flatu tentationum corda hominum à Dei timore cõgelat, & refrigerat. Cum ergo fides in Euãgelio contineatur: quæ est armatura nostra contra diabolum: iuxta illud. Cui resistite fortes in fide: merito legitur contra illum. Quandoq; etiam uersus meridiem legitur, quia doctrina Christi quæ prima fuit inter Iudæos, & nunc inter Gentiles, ad eos in fide redibit. Hi uerò, qui eum inueniendo præcesserunt, respiciunt ad Euangelium, & ad faciem recitantis, prout sub
epistola dictũ est. ¶ Deinde † lecturus euan 22
gelium, salutat populũ, ut illũ ad audiendum uerbum Dei attentum reddat, dicẽs: Dominus uobiscum: ostendens etiam per hoc se orare, ut dominus sit cum eis, & obseruans, quod dominus iussit: In quancunque domum intraueritis, primum dicite: Pax huic domui. Chorus uerò & populus quasi redditus attentus, ad illũ, & ad quãcunque partem in qua Euãgelium legitur *Lu. 10* se uertunt, quia omnibus propositum est: *Marc. vlt.* Ite in mundũ uniuersum, prædicate Euangelium omni creaturæ, id est, homini, pro quo facta est omnis creatura, uel qui habet aliquod participium cum omni creatura, & respondent, & cum spiritu tuo: supple, ut dignè possis Euangelium legere, ac si dicant: tecum sit ad dicendum, & sic mutuo se salutant: prout sub præfatione dicetur.
¶† Sanè Euangelium stando & non sedendo auditur, sicut statuit Anastasius Papa 23
de consec dist. j. apostolica. ut ad prælium pro Christi fide seruanda promptitudo notetur. Vnde Lucæ vigesimosecundo. Qui non habet gladium, uendat tunicam, & emat illum. Et quia ipsius doctrina ad amorem cœlestium dirigit mentes nostras, ad huiusmodi etiam promptitudinem designandum, quidam dum Euangelium legitur, chlamydes deponunt, & etiam ad notandum, quòd omnia tẽporalia admittenda sunt propter Christum, iuxta illud Euã-

gelij:

Matth. 19 gelij: Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te. Et ex quo standum est appa ret, quòd nec facere nec appodiare debemus Euangelium audiendo. Reclinatoria ergo tunc relinquuntur: ad notandum ꝙ non debemus cõfidere in principibus, nec

Eccl. 1 sustentari in terrenis: quia uanitas uanitatum, & omnia uanitas dixit Ecclesiastes. Subauditur comparatione Dei, in quem curam nostram iactare debemus. Et secundum ipsum Anastasium, stantes curui manere debemus, ut humilitatem, quæ à domino docetur, etiam corpore demonstremus. ¶ † Auditur etiam capite nudato. Primo, ut attentio adesse demonstretur, ob quam etiam causam quidam tunc mentionem & genas manu tenent. Secundo, vt quinque sensus patuli sint ad audiendum.

Matt. 17 Tertio, ad notãdum, quòd omnia quæ sub uelamine & figura in lege ac prophetis cõtinebantur, sunt in Euangelio manifestata. In Christi passione velum templi scissum est, &c. ¶ † Deponuntur etiam tunc ba culi & arma. Primo, ne imitemur Iudæos, in conspectu crucifixi arundines, & arma ferentes. Secundo, ad notandum, ꝙ Christo prędicante omnes legales obseruantię quæ per baculos significantur, depositæ sunt. Tertio, depositio baculorum & armorum, humilitatẽ notat, & Christianæ perfectionis esse non se vindicare, sed domino reseruare uindictam, iuxta illud, Mihi

Ro. 12 vindictam, & ego retribuã: dicit dominus, & Matth. 5. Qui te percusserit in una maxilla, præbe ei & alteram. xxiij. quæstio. j. §. j. Auditur etiam Euangelium in silentio, quia omnia soluta sunt in Euangelio, quæ in lege & prophetis promissa erant. ¶ Pontifex verò seu sacerdos, dum Euangelium legitur, faciem vertit ad illud, ad notandum ꝙ Christus prædicatores Euangelij semper ad adiuuãdũ respicit, stans super scabellum, ad designandum, quòd per huiusmodi prædicationem omnis aduersa

Psal. 109 26 potestas debellat, & Christi pedibus submittitur, & sic impletur, quod in Psal. dicitur, Donec ponam inimicos tuos scabel. &c. ¶ Diaconus verò statim † postquam sibi respõsum est, & cum spiritu tuo, ut cunctos reddat dociles & beneuolos, ad audiẽdum verbum Euangelij, id est, bonum nuntium nuntiantem regnum Dei, subdit: Sequentia sancti Euangelij, turificãs librum, & signans signo crucis. Et etiam in quibusdam locis eiculatur librum. q. d. hic est liber seu Euangelium Dei, hic est liber crucifixi, quem prædico, hic est liber pacifici per quem reconciliationem accepimus. vnde Apostolus. j. ad Cor. j. Prædicamus vobis Christum crucifixum. Per incẽsi autem fumum, bonæ prædicationis opinio intelligitur. ¶ Deinde signat † se in fron- 27 te, in ore, pariter & in pectore, seu in corde, ne diabolus, qui bonis operibus insidiatur, tollat ei per erubescentiam deuotionem de corde, uel sermonem de ore, ac si dicat Rom. 1. Ego Christi crucem non erubesco, sed eã ore prædico, & corde credo, quia corde creditur ad iustitiam, ore autem cõfessio fit ad salutem. j. Cor. j. Prędicamus, inquit Apostolus, Christum Iesum, & hunc crucifixum, Iudæis quidem scandalum, Gentibus autem stultitiam. Et apostolus ad Gal. vj. Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce domini nostri Iesu Chri Luc. 9 sti, Dominus etiam in Euangelio ait: Qui me erubuerit, & sermones meos, hũc filius hominis erubescet, cum uenerit in maiestate sua & patris, & sanctorum Angelorũ. Vnde in Daniele legitur: Non est confu- Dan. 3 sio confitentibus te. Quidam autẽ signant se tantum in fronte, & in pectore quasi in vtroq; super liminari. Clerus verò & populus audito titulo Euangelij. s. sequentia &c. siue bono nuntio vertẽtes se ad orientẽ, siue ad altare, vt Dꝰ, q est verus oriẽs glorificent, qa misit eis verbũ salutis, sicut Actu. legitur in actibus apostolorum, & glorifi- 11 cauerunt Deum dicẽtes, ergo & Gentibus Deus pœnitentiam dedit & vita, cum reuerẽtia & honore respõdẽt: Gloria tibi dñe. Proposito itaq; Euangelio ad legẽdum, in quo agitur de gloria, & de nostra liberatione, scilicet qualiter Christus diabolum deuicit, & nos ab ipsius seruitute liberauit, & victor ad gloriam patris ascendit, ipsi auditores Euangelij lętantes in laudẽ sui Saluatoris clamant, dicentes gloria tibi domine, quasi dicant, gloria tua, quæ nobis in Euangelio prædicatur, nobiscum, sine fine permaneat, & semper crescat, & hæc dicendo signo † crucis in fronte in ore 28 & in pectore, se similiter contra diabolũ muniunt, ne eos impediat in audiendo:

in

in fronte, quia ibi est locus pudoris & uerecũdiæ. Vnde per hoc, quòd crucem fronti imprimunt, ostendunt se non erubescere credere crucifixum, cuius liber legitur, & eum habere Deum & dominum. Per hoc, quod in ore signãt, significant crucem domini audacter prædicare. Per hoc, quod in pectore, ostẽdunt se libenter compati pro nomine Christi, qua etiam ratione quidam quandiu Euangelium legitur, cum utroque pollice ante pectus signum crucis figurant: ¶ Rursus nos in ore signamus, ad designandũ, quòd de uerbis Euangelij debet esse locutio nostra. In pectore uerò, ad designandum, quòd uerba Euãgelij debent nos percutere in pectore, & in mente. Mox uerò post factum signum crucis, versus diaconum audituri Euãgelium se conuertunt. De crucis mysterio, dicetur
29 in proœmio quintæ partis. ¶ † Porrò alicubi subdiaconus dum legitur Euãgelium sinistram manum librum supponit ad notandum, quòd illi qui sub tẽpore legis fuerunt, quorum finis seu ultimus fuit Ioannes, quem significat subdiaconus, & si aliqua bona agebant: illa tamen debila & infirma erant quę per sinistram significãtur, quia si lex ad gratiam disponeret, tamen illa gratiam non præbebat. Conuenienter ergo sinistra manus libro Euangelij supponitur in quo Christi fides prædicatur, sine qua per opera legis nemo saluatur. ¶ Rursus per sinistram manum temporalia, per librum Euangelij, spiritualia congruè designantur. Manus ergo sinistra libro supponitur, ad notandum quòd sicut anima sine corpore non uiuit, ita nec spiritualia diu sine temporalibus subsistere possunt. Terminatur autem Euangelium, exaltando uocẽ in fine, prout sub epistola dictum est. & mox illo finito munit se diaconus signo crucis, ne diabolus susceptum semen
30 Euangelij de uase signato surripiat. † Et deinde Euangelium osculatur, ad notandum se ex charitate & amore euangelizasse. Auditores uerò se uersus orientem conuertunt, quasi ad Hierusalem gratias agẽtes, quia inde uenit ad nos Euangeliũ iuxta illud, quod Dominus dixit in Euange-
Act. 1 lio Apostolis: Vos eritis mihi testes horũ in omnes gentes, incipientes ab Hierusalem, & signo crucis se in pectore muniunt contra diabolum: ne semen uerbi Dei suffocetur in eis, unde Luc. 8. Volucres cœli comederunt illud. Et ne sermonem domini rapiat de pectoribus eorum. q. d. Deus nos faciat in doctrina Christi perseuerare, & ut significet se habere in corde, quod exprimitur ore. Quod etiam apertius designatur in quibusdã ecclesijs in quibus finito Euangelio dicitur: amen: & bene, quasi dicant uerũ est, quod in Euangelio dictum est, quod est cõtra quosdam hæreticos, qui lecto Euangelio, quasi contradicentes, dicunt, falsum est. Vel amen. q. d. fiat nobis, quod dominus in Euangelio pollicetur. iuxta illud Neemiæ 8. Benedixit Esdras Domino Deo magno. Et respondit omnis populus: amen amen. Et eleuantes manus suas incuruati sunt & adorauerunt proni in terram. In alijs uerò ecclesijs, Dicitur Deo gratias. sicut fit post aliquam lectionem, uel capitulum. Quidam etiam literati dicunt: Benedictus qui uenit in nomine domini quod est finis Euangelij Matthęi, quod legitur in festo beati Stephani, & in Dominica palmarum. In quibusdam locis cerei qui significabãt doctorẽs p quos ecclesia illuminatur, perlectum Euãgelium extinguuntur, quoniam Christo in eis loquente post ecclesiam illuminare: eo autẽ tacente, id est Spiritu sancto ab eis recedente, hæc nequeunt. Præterea Euangelij prædicatione finita, lex & prophetiæ cessabunt. In nõnullis tamen ecclesijs dũ Euangelium legitur, candelabra cum cereis deponuntur ad terram, ad notandum legem & prophetiam inferiorem Euangelio esse.
¶ Consequenter † subdiaconus codicem 31
Euangelij refert: diaconus uerò uacuus redit: ut ostendat se prædicatione finita contemplationi uacare. Veniens autem prius ad legendum Euangelium, librum in quibusdam ecclesijs ferebat ad notandum, q ipse non solum debebat docere: sed & facere. Redit etiam ad episcopum seu sacerdotem, unde uenit: ad notandum, quòd omnis doctrina à Deo est, & ad ipsum reuerti *Eccl. 1*
tur. Vnde Salomon: Vnde exeunt flumina reuertuntur. Textus quoque Euangelij super puluinar reportatur: quia ecclesia, ut audiuit Euangelium, illud suauiter corde suscepit, & lætata est. Iuxta illud: Audiuit *Ps 96*
& lætata est Sion, & ait: Anima mea li- *Can. 5*

quefacta

quefacta est, ut dilectus locutus est. Liber quoque Euangelij, & turibulum ad Pontificem reportantur, quia ad eum omnia bona referenda sunt, à quo cuncta procedũt.
Apo. 1 Ipse enim est finis consummans, sed nõ cõsumens, α & ω, primus & nouissimus, initium & finis. Nam & Apostoli prædicatione peracta, ad Christum reuersi sunt, referentes ei gratias de miraculis & prædica-
32 tionis profectu. ¶ † Episcopus uerò tus odorat, & Euãgelium osculatur. Primo ad notandum, quia quod episcopus inspirauit & docuit, hic approbat & acceptat. Deus. n. nihil accipit, nisi quod efficit, nec remunerat, nisi quod donat. quia sicut cuncta quæ fecit, bona sunt: sic nulla sunt bona, nisi
Gen. 2 quæ fecit. Nam vidit Deus quæ fecerat, & erant ualde bona. ¶ Secundo apertum codicem osculatur, ad significandum, quòd scire debet quod nuda ac aperta sibi esse debent quæcunque sunt in lege: unde Lucæ. 8. Vobis datum est nosse mysterium regni Dei, & Malachiæ. 2. Labia sacerdotis custodiunt scientiam, & legem requirunt, supple subditi, de ore eius: extra de hær. cùm ex iniuncto. ¶ Tertio, quia ipse solus intrat in sancta sanctorum: prout in procœmio huius partis dictum est.
¶ Quarto, quia huiusmodi osculum significat affectum amoris, ad Euangelium, quæ præcipuè in episcopo uigere debet, adeo ut paratus sit mortem, pro eo subire. xxv. quæstio. j. violatores. ¶ Quinto, subdiaconus librum apertum prælato seu sacerdoti offert ad osculandum, ad notandum ipsum debere delectari in fide fidelium, quæ infusa est in eis: & patefacta per Euangelij prædicationem: quæ prius in lege fuerat clausa. Postea in quibusdam ecclesijs liber
Luc. 8 clausus illis, qui sunt in choro, ostenditur, pro eo quòd post præmissa uerba uobis datũ est &c. sequitur in Apostolo: cæteris au-
33 tem in parabolis. † Et est aduertendum, quod postquam diaconus lecto Euangelio librum osculatus est, ad notandum se ex charitate & amore euangelizasse: tunc demum fertur Euangelio episcopo, qui Christũ significat ad osculandum, id est, ad prædicationem acceptandam, & non ante ad figurãdum, quòd Deus illam duntaxat ad prædicationem acceptat: quæ fit ex amore & charitate. Veruntamen in missa pro defunctis Euangelium nõ fertur Pontifici ad osculandum: tum quia tunc præmissæ rationes cessant: tum quia in Missa illa omnis solẽnitas subtrahitur, ne festiuæ solennitates cum desolationis mœroribus misceantur. Legens tamen Euangelium in missa, pro defunctis: librum in quibusdam ecclesijs osculatur: quia quicunque illud pronunciat, debet charitatis amore in illum tẽdere, cuius doctrinam euangelicam recitauit, qui amor per osculum designatur. ¶ Et est † aduertendum, quòd statim 34
post libri osculum: sacerdos minister Pontificem, qui Christum designat, incensat, ad ostendendum, quod sacerdotis maximè officium est, orationis ignitum sacrificiũ, quod per incensum significatur, Christo offerre, non solum in expiationem delicti: uerumetiam in gratiarum actionem: prout in Leuit. habetur. Potest etiam sub epilogo dici: quia quòd liber Euangelij per subdiaconum portatur: quòd diaconus pulpitum ascendit: quòd aperto libro populum salutat, & omnes respondent: quòd titulum Euangelij præmittit, quòd alta uoce & distinctè, & contra aquilonem legit, quòd omnis populus aures, & oculos ad librum dirigit, & in silentio ac stando audit, & in fine ad cœlum manus leuans orat dicens, amen. Hæc inquam omnia & singula ex lege sumuntur. Legitur enim in principio Neemiæ, q congregato populo ad plateã, quæ est ante portam Nee. 8
aquarum, Esdras scriba attulit librum legis Mosi: & stetit super gradum ligneum, quem fecerat ad loquendum, & aperuit librum coram omni populo. Porrò Leuitæ silentium faciebant in populo, ad audiendum legem, benedicentes Deo magno, & omnis populus stans in gradu suo respondit, Amen. Et legerunt in libro legis Dei distinctè & apertè ad intelligendum. Omnis uerò populus eleuãtes manus suas adorauerunt proni in terram. ¶ Illud † quoq; prætereundum non est, quod Euangelijs, 35
quæ in ecclesijs leguntur, generaliter duæ præfationes præmittuntur: prima est. Initium sancti Euangelij: secunda, Sequentia sancti Euangelij. Siquidem prima præfatio præmittitur principio cuiuslibet Euangelij quatuor Euangelistarũ: scilicet Euangelio Ioannis: In principio erat verbum:

& Euangelio Matthæi: Liber generationis: Euangelio Lucæ: Fuit in diebus Herodis, & Euangelio Marci: Principium Euangelij Iesu Christi. Quòd in quibusdam ecclesijs legitur in prima dominica de aduentu, ut ubi dicetur, & tunc non subijcitur illis: In illo tẽpore, quia in ipsis principijs agitur, & determinatur certum tempus: vnde esset negatio, & superfluerẽt uerbalia illa. Secunda uerò præfatio præmittitur omnibus alijs Euangelijs, Et dicitur sequentia, quia verba ipsa, quę legẽda sunt, sequũtur post initium, seu postea, quæ præcedunt Euangelium, vnde sumpta sunt verba sancti Euangelij, &c. vel sequentia, est numeri singularis, & tunc cum dicitur: sequentia sancti Euangelij secundum Ioannem, suppletur hæc est. ¶ † Sanè Euangelijs, quibus ipsa secunda præfatio præponitur, subijcitur quandoque: In illo tempore, & quandoque non subijcitur. Siquidem sine, in illo tempore: dicuntur, quando ex eorum uerbis certum est de tempore, ut præmissum est, & tunc incipiunt per aliquam determinationem regię uel alterius potestatis: ut illud, Anno quintodecimo Tyberij, uel simplicem rei gestę narrationem, certum tempus determinantem, ut illud: Cùm esset desponsata, & illud, Postquam consumati sunt, & illud: Cùm natus esset Iesus. & illud: Factum est autem, cùm baptizaretur, & illud: Cùm autem esset annorum duodecim, & illud, Postquam impleti sunt dies, & illud: Vespere autẽ Sabbati, & illud: Elisabeth impletum est &c. Reliquis uerò Euangelijs subijcitur: In illo tempore: & est sensus, In illo tempore, scilicet gratiæ, de quo dicit Apostolus, Ecce nunc tempus acceptabile &c. de pœniten. distinctione. j. ecce. ¶ Non † est etiam omittendum, quòd Euangelium legitur in ecclesia, quandoque secundum historiam, ut illud, quod dicitur in die paschę, Marię Magdalenæ, & Mariæ Iacobi &c. & illud quod cantatur in natali ad secundam missam de pastoribus. ¶ Quandoq; secundum allegoriã, ut illud, quod legitur in assumptione beatæ Mariæ: in quo mentio fit de Maria & Martha, ubi dicitur: Intrauit Iesus in quoddam castellum &c. prout in septima parte dicetur. ¶ Quandoque secundum rem, ut illud de sancta Trinitate.

36

1. Cor. 6

37

¶ Quandoque secundum personam, ùt illud quod cantatur in festo sancti Thomæ Apostoli, ubi dicitur: Thomas vnus de duodecim. ¶ Quandoque secundum partem, vt illud, quod dicitur in festo sanctæ crucis, de Nicodemo, ubi dicit: Sic oportet exaltari filium hominis &c. In quo uerbo Christus passionem suam significat, & exaltationem corporis sui in cruce. Et ideo Euangelium, in quo hæc clausula continetur, legitur in festo sanctæ Crucis, & in festo Michaelis Archãgeli: propter illum uersum: Angeli eorum semper uident faciem patris mei, qui in cœlis est. ¶ Item etiam secundum partem, ut illud: Liber generationis &c. Et hoc propter ultimum uersum in quo fit mentio de Christo. ¶ Quandoque secundum totum, ut illud quod legitur in circuncisione Domini: Postquam consumati sunt dies octo &c. Quandoque secundum tempus, ut illud quod dicitur in prima die quadragesimæ, scilicet propter ieuinium. ¶ Quandoque propter litanias, ut illud: Si quid petieritis &c. quod in litanijs dicitur, in quo fit mentio de aliquo pane & pisce. ¶ Et quandoq; propter locum: vt illud, quod legitur in Dominica sexagesimæ, scilicet exijt, qui seminat, &c. ¶ Sanè mulier etiam † abbatissa non debet legere Euangelium. Licet enim beata uirgo dignior & excellentior esset Apostolis uniuersis: Dominus tamen non commisit ei claues regni cœlorum: extrà de pœnit. & remiss. noua. Hinc est quòd abbatissa nõ potest proprias moniales benedicere, uel earum confessione in criminibus audire, uel Euangelium legere, uel publicè prædicare. In matutino tamen posset, sed non publicè Euangelium dicere. vij. q. j. diaconissam. ¶ Et nota, quòd quatuor sunt Euangelia de beata Maria: ut dicetur in septima parte sub festo assumptionis.

38 vel 17

SVMMA.

1 *Symbolum Apostolorum, immediate sequitur Euangelium.*

2 *Symbolum dicitur voce sublata maximè in Missa. In prima autem & completorio, de missa. & nume. 3.*

4 *Symbolũ auspicãs sacerdos, cur manus eleuet*

5 *Symbolum, quid.*

Symbo-

6 *Symbolum, est triplex, & vnde dicatur.*
7 *Apostoli symbolum ediderunt.*
8 *Athanasii symbolum.*
9 *Symbolum Nicenum.*
10 *Symboli cantandi in missa vsus à Græcis profectus.*
11 *Græcorum error de processione Spūs sancti.*
12 *Græci temere Spiritum sanctum à filio procedere negant.*
13 *Symbolum maius, quibus diebus adhibeatur. vide per discursum, & nu.14.*
15 *Symboli expositio.* 18.19.20.21.22.23.24 25.27.29.& 30.
16 *Deo credere, Deum credere, & in Deum credere, quid & in quo differant.*
17 *Diuinarum personarum distinctio.*
26 *In ecclesiam quando credamus.*
28 *Lepræ curatio.*
31 *Vita æterna.*

De Symbolo. Cap. 25.

1 VANGELIO † lecto mox cantatur alta uoce symbolum illud, scilicet Credo in vnum Deum: quia enim corde creditur ad iustitiã: ore autẽ confessio fit ad salutẽ. Ro.10. ideo ecclesia, ut ostendat q; Euangelij uerbum seu prædicationẽ fide & corde recipit, mox fidei symbolum ore decantat. Symbolum ergo post Euangelium, fidem post prædicationem ostendit. Vnde Ioan. Hęc eo loquente, multi crediderunt Ro.10 in eum. Nam secundum Apostolum ad Roma. 10. Fides est ex auditu: auditus autem 2 per uerbum Dei. ¶ † Dicitur autem alta uoce: vt omnes illud dicãt & addiscant. Omnis enim Christianus tenetur publicè fidẽ Eccle. catholicã confiteri: propter quod in fron- 10 te signatur. In prima verò & in completorio sub silentio dicitur, ne muscæ morientes perdant suauitatem vnguẽti, prout in quinta parte sub titu. de prima tangetur. 3 ¶ † Rursus ideo in missa patenter dicitur, ad notandum quòd hodie fides catholica libere prædicatur & docetur. In prima verò sub silentio, dicitur, ad notandum, quòd in primitiua Ecclesia præsertim tempore passionis Christi prædicatores & fidei professores siluerunt. & in completorio ad notandum, quod similiter in fine seculorum, Antichristi nempe persecutione inualescente illorum hora claudentur. ¶ Sanè sacerdos seu episcopus illud incipit, ad designandum, quòd omne bonum à Christo Iaco.1 procedit. Nam omne datum optimum, & omne donum perfectum de sursum est. &c. j.q.j. quàm pio. Ne autem musicus ille cœ- Luc.7 lestis dicat: Cantauimus vobis, & non saltastis: chorus Euangelicæ doctrinæ consona voce respondet, & solenni tripudio fidẽ catholicam profert, dicens: Patrem omni potentẽ, &c. quanuis in missa Papæ quandoq; aliter obseruetur, prout iam dicetur. ¶ † Adhoc sacerdos illud incipiens manet 4 erectus ante medium altaris, manibus extensis, sursum eleuatis, quas postquam incepit, iungit. Siquidem sacerdos Christum representans, erectus manet: ad notãdum, quod Christus semper paratus est cunctis spũalia bona largiri. Et ante altaris medium: innuens quòd non est personarum acceptator: sed quantum in ipso est, omnibus æqualiter influit: nec angulum diligit, neque sinum. Manibus quoq; extensis: ad designandũ, quòd paratus est abundanter bene meritis illa largiri. Sursum tamẽ eleuatis, quasi ipso facto ostendens, q; quæ sursum sunt, q̃rere, atq; à Deo misericordiam poscere, & in eo solo sperare debemus. Deinde postquã inceperit, manus iungit, quia ei soli de perceptis bonis gratias agere, & nos humiliare debemus. Et quoniã symbolum, verbum est euãgelicũ, quo ad sensum, ideo stãdo illud audire ficut & Euangelium, & sic illo dicto, signum crucis facere debemus. ¶ Σύμβολον * † aũt Græcè, Latinè sonat iudicium, uel signum, uel 5 collatio: tum quia regulam fidei plenam indicat, & perfectam: tum quia simul in vnum fidei continet articulos. ¶ † Et nota, 6 quòd triplex est symbolum, primum est symbolum Apostolorũ, quod uocatur symbolũ minus quod videlicet ex institutione Damasi Papæ dicitur tacitè per ferias in singulis canonicis horis. Et illud dicitur à σύν (ꝺ est cũ, & ϐολος quod est sentẽtia, qa cõpositũ fuit ex diuersis verbis apostolorũ sicut pueri in festiuis cõueniẽtes afferre solent bolos, id est, frustra carnium & panis, quæ in vnum collecta, symbolum vocatur, id est, collectio minutiarum. xliij. distinct.

non

non oportet. traditur.n.q; postq̃ Apostoli spiritũ paracletũ acceperũt: cum iã forent ad prædicandũ Euangeliũ profecturi,conferentes in vnũ super articulis fidei statue runt:vt sicut oẽs erant in fide cõcordes,sic oẽs vnam fidem concorditer prædicarent. & ideo symbolum minus componentes,vnusquisq; bolum, id est, particulam vnam apposuit.Vnde secundum Apostolorum ca talogum siue numerum duodecim particu
7 las dignoscitur continere. † Petrus nanq; apposuit, Credo in Deũ patrem omnipotentem,creatorem cęli & terræ.Andræas. Et in Iesum Christum filium eius unicum dominum nostrum. Iacobus: Qui conceptus est de Spiritu sancto, natus ex Maria virgine.Ioannes: Passus sub Pontio Pila to: crucifixus,mortuus,& sepultus. Philippus: Descendit ad inferos; tertia die resurrexit à mortuis. Bartholomæus: Ascendit ad cœlos sedet ad dexteram Dei patris omnipotentis. Thomas: Inde venturus est iudicare vivos & mortuos. Matthæus: Credo in Spiritum sanctum. Iacobus: Sanctam ecclesiam catholicam, sanctorum communionem. Simon: Remissionem peccatorum. Thaddæus: Carnis resurrectionem.Matthias: Et vitam æternã.
8 ¶ Secundum symbolum est: † Quicunque vult saluus esse &c. Ab Athanasio patriarcha Alexandrino in ciuitate Treueri compositum. Hoc tamen potest dici tertium; nam Nicenum de quo sequitur, fuit prius in prima Nicena synodo compilatum.
9 ¶ † Tertium est Nicenum.xv. distin.cap.j. scilicet,Credo in vnum Deum. quod Damasius Papa ex cõdictio.vniuersalis synodi apud Constantinopolim celebrare, instituit,in missa cantare patenter:quanquã & Marcus Papa primus statuisset illud alta voce cantari: & vocatur symbolum mai us. ¶ A græcis ergo vsus cantandi ad missam symbolum,creditur prouenisse: quod similiter duodecim clausulas continet.
10 † Prima est: Credo in vnum Deum &c.Secunda: Et in unum Dominum Iesum Christum. Tertia: Qui propter nos homines &c. Et cum dicitur ibi.Et homo factus est: debemus genua flectere:quia Christum hominem factũ & pro nobis crucifixum adoramus. Quarta: Crucifixus etiam pro nobis. Quinta & resurrexit tertia die secundum scripturas,id est,eo modo,eo ordine, & eo tempore, quo prædictum est in scripturis. Sexta: Ascendit in cœlum. Septima: Et iterum venturus est &c. Octaua: Et in Spiritum sanctum dominum. Nona: Et vnam sanctam catholicam ecclesiam. Decima: Confiteor vnum baptisma.Vndecima: Et expecto resurrectionem mortuorum. Duodecima: Et vitam venturi secu li,amen. ¶ Et est notandum quod in prædictis Niceno & Constantinopolitano concilijs non leguntur verba illa; secundũ scripturas: neq; illa,filioque procedit,& quoniam apud † græcos in fine ipsius symboli, 11
sub anathemate dicitur prohiberi,ne quis de fide trinitatis aliud docere vel aliter prædicare,quàm ibi continetur presumat, sed & Calcedonense concilium apud eos celebratum anathematizare præcepit eos, qui alteram fidem ausi essent componere, proferre,scribere,docere, uel aliud Symbolum tradere, quàm præmissum est, ideo ipsi græci nos anathematizatos afferunt pro eo, quod ibi addimus verba ipsa. Sed minus benedicunt: tũ quia illud non fuit canon latæ sententiæ: sed cõminatio quędam: tum quia inferior potentiorem ligare non potest.xxj.distin. inferior.Romana enim ecclesia non subest concilijs,sed potius concilia subsistunt sibi: extrà de elec. significasti.Præterea,verba illa:secundum scripturas: sumpta sunt ex expositione fidei eiusdem cõcilij Constantinopol.& sic nihil uidetur additum nec errorem aliquem sapiunt: sanè,vt suprà sunt expositа intellecta. Item per uerba illa: filioque non docemus aliud uel aliter de trinitate prædicamus, imo idem. Cum enim filius idem sit cum patre in substãtia: ergo quod à patre procedit, & à filio procedit, & sic nihil addimus,sed potius declaramus,nec alteram fidem componimus, proferimus, scribimus, vel aliud symbolum tradimus, nec in aliquo contra prædictum facimus anathema.Mirum † tamen est, quo ausu 12
ipsi græci Spiritum sanctum à filio procedere negare presumunt, cùm & hoc in concilio Ephesino apud eos edito cõtineatur expresse,de consec.dist.v. ult.& penul. sed ipsi se errasse videntes, quosdam prælatos de suis ad generale concilium Lugdunen. sub Grego. Papa.x. celebratum miserunt,

qui

qui in dicto concilio publicè nobis videntibus suo & omnium prælatorum & Imperatoris Romani nomine professi sunt, q̃ Spiritus sanctus æternaliter ex patre & filio: non tanquam ex duobus principijs, sed tanquam ex uno principio, non duabus spirationibus, sed unica spiratione procedit, extrà de summa Trini. & fide catho. prout in eiusdem Grego. constitutione habetur, coram toto concilio ter græcè, & ter latinè symbolum cum dictis uerbis, secundum scripturas, filioque similiter decantando.

13 ¶† Cantatur autem hoc symbolum maius in solennitatibus eorum duntaxat, qui illud composuerunt, & in illis, de quibus alia mentio fit in ipso: videlicet in omnibus diebus dominicis. In festiuitatibus Domini, scilicet in natali, Epiphania, cœna Domini, paschа, ascensione, pentecoste, & transfiguratione, & in festo de Trinitate, & in omnibus festiuitatibus beatæ Mariæ, sanctæ Crucis, angelorum, & apostolorũ, de quibus fit mentio ibi: Et apostolicã ecclesiam. In solennitatibus autem Lucæ & Marci euangelistarum, dicunt quidam nõ debere cantari, quia illi Apostoli non fuerunt. Idem dici debet in dedicationibus ecclesiarum, & in cõmemoratione omnium sanctorum: quanquam & ipsa sit dedicationis festiuitas. Et dicitur etiam intra octauam natalis Dñi, excepta die Innocentiũ, in qua cãtica lætitię subticẽtur. In octaua tamen cantatur prout in sexta parte sub illo festo dicetur. Cantatur etiã intra octauas Epiphaniæ, Paschæ, Ascensionis, Pentecostes, Apostolorum Petri & Pauli, & assumptionis beatæ Marię. Licet enim in natiuitatibus sanctorum Ioã. Baptistæ, & sancti Laurentij, symbolum non cantetur: in octauis tamen eorum cantatur, eo q̃ intra octauas Apostolorum & assumptionis occurrunt, & ob hoc etiam in octaua sancti Ioan. Baptistę præfatio, de Apostolis, & in octaua beati Laurentij, præfatio de assumptione cantatur. In quibusdam tamen ecclesijs, dicitur symbolũ in festo beati Ioãnis Baptistæ, & non incompetenter, quia in symbolo de propheta fit mẽtio ibi: Qui locutus est per prophetas, & quia ipse non solum fuit propheta: sed plusquã propheta, de eo quoque scriptum est. Fuit homo
Mat. 2. missus à Deo, &c. & ita fuit Apostolus, de ipso est, ait Io. os aureum in sermone, qui legitur in festo decollationis Io. par angelis Apostolorum vox. Ipse etiam primo baptizauit & Baptismum prædicauit, & in symbolo fit mentio de baptismo. Horum quidem omnium fit cõmemoratio in symbolo. Quorundam tamen obscurè, ut Epiphaniæ, est tamen illud festum Domini: est etiam festum illud baptismatis, de quo in symbolo continetur ibi: Confiteor unum baptisma, &c. & cœnæ Domini, sed illa est solennitas eucharistię ad quam respicit illud: Sanctorum communionem, & angelorum, sed illi nomine cœli debent intelligi, de quo in symbolo dicitur, ibi: Creatorem, uel factorem cœli & terrę, &c. Quibusdam tamen uidetur tunc non esse cantandum, eo quòd Angeli nunquam habuerunt fidem, sed spem, nec credunt, sed sciunt: quoniam plenam scientiã habent. Fit etiam cõmemoratio licet obscurè dedicationis ecclesiarum: sed ad illam respicit illud: Sanctam ecclesiam catholicam: tunc enim sanctificatur, & ut ita dicam catholizatur ecclesia, cũ dedicatur. Ad octauas uerò respicit resurrectio mortuorum, de qua dicitur ibi: Et expecto resurrectionem mortuorum. In festo sanctæ Agnetis symbolum non cantatur: quia licet in ecclesia celebretur: non est tamen festũ octauæ: prout in septima parte sub ipso festo dicetur. ¶† Porrò quidã non absurdè sym 14
bolum cantant singulis diebus, à die resurrectionis usque ad festum ascẽsionis, sicut in omnibus diebus Dominicis, & etiam in solennitate beatæ Mariæ Magdalenæ, dicentes illam fuisse Apostolorum epistolã, eo quòd ipsa prima resurrectionis gaudium Apostolis renũtiauit, & in festo beati Martini: quia de eo cantatur: Martinus par Apostolis. Quidam etiam dicunt illud in principali festo cuiuslibet ecclesiæ seu oratorij: non tamen in octauis illorum, si eas celebrent. Veruntamen de quibusdam mentio fit in symbolo in quorum commemoratione symbolum non cantatur, vt passionis, & sepulturæ, quoniam illorum dierum officium aliorum regnorum regulam non sectatur. Non dicitur etiam, quãdo in professis celebratur ad honorẽ beatæ Mariæ uirginis, uel sanctæ crucis, uel sãcti Spiritus: extrà de celeb. missarum, consilium.

¶In

¶In quibusdam locis cãtato symbolo, vel cum cantatur, populus cantat. Κύριε ἐλέησον, quoniam postquam Christus & Apostoli docuerũt fideles, fide recepta, laudes Deo dederunt: quas forsitan representat suauissimi symboli melodia. ¶Illud autem sciendum est, quòd Christus non uenit prę
Math. 15 dicare Gentibus, sed Iudæis: iuxta illud
Matt. 10 Euangelij: Non sum missus, nisi ad oues, quæ perierunt domus Israel. Vnde præcepit Apostolis: In uiam Gentium ne abieritis, & in ciuitates Samaritanorum ne intraueritis: donec post resurrectionem prę
Matt. vlt. cepit eis, dicens: Euntes in mundum uniuersum, prædicate Euangelium omni creaturæ. Et idcirco Romano pontifice solenniter celebrante symbolum fidei, non cantores in choro, sed subdiaconi ad altare decantant, & generaliter ipsi ad uniuersa respondẽt, usque dum ipse pontifex dicit: Pax Domini sit semper uobiscũ quoniam
Ro. 10 Matt. 15. usque post Christi resurrectionem sola Iudæorum ecclesia, quæ per subdiaconum, qui sursum ad altare consistat designatur: corde creditur ad iustitiam & ore confessio fit ad salutem: extrà de sacr. cap. j. sed ex tunc cantores in choro respondent, & uniuersa decantant: quia post resurrectionem ecclesia Gentium, quam cantores qui deorsum in choro subsistunt, designant, fidem Christi recepit, & laudum præconia personuit Saluatori. Inter Euangelium tamen & sacrificium chorus concinit offertoriũ: quoniã inter passionẽ & prædicationem Gentilitas fidei votum Deo offerens cantauit: quando mulier Cananea de finibus Tyri & Sidonis egressa, clamauit & dixit: Miserere mei Domine, fili Dauid. Filia mea male à dæmonio vexatur: cuius tãdem fidem commendans Dominus, ait. O mulier, magna est fides tua: & fiat tibi fi-
15 cut petisti. ¶ † Postremo symbolum Apostolorum, tanquam breue & omnia continens, sub compendio exponamus. Credo in Deum patrem, omnipotentem, creatorem cœli & terræ &c. Nota quòd aliud est, ut ait Augustinus credere Deo: aliud est crede-
16 re Deum, & credere in Deum † Credere Deo est credere uera esse, quæ loquitur: quod etiam mali faciunt, & nos credimus homini, & non in hominem: Credere Deũ, & credere quòd ipse sit Deus: quod etiam dæmones faciunt. Credere in Deum, & credendo amare: & credendo in eum, ire: credendo ei adhærere, quod soli boni faciunt: ergo qui dicit credo in Deum, mentitur, si non diligit Deum: nisi dixerit, ℣ in persona ecclesiæ loquitur: dicens autẽ Deum, singulariter, deorum fugit pluralitatem. Vnde notabiliter in maiori symbolo additum est hoc verbum vnum: iuxta illud: Audi Israel, Dominus Deus tuus, vnus est. Et Apostolus, vnus est Deus, vna fides, vnum baptisma. † Dicens uerò patrem, incipit personas distinguere, de quibus Esa. Quis appendet tribus digitis molem terræ. Et alibi: Seraphin clamabant sanctus, sanctus, sanctus. Et Dominus: Baptizate omnes gentes in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti. Et Ioan. Tres sunt, qui testimonium dant in cœlo: pater, uerbum, & Spiritus sanctus. Pater, est prima, non tempore, sed authoritate in Trinitate persona. Quod sequitur, omnipotẽtem: nomen est essentiale: ideoq; illud ad substantiuũ Deum, uel ad relatiuum patrem, non sine ratione referimus, dicentes: Credo in Deum patrem omnipotentem: uel credo in patrem omnipotentem. Similiter & quod sequitur: Creatorem † cœli & ter-
18 ræ, ubi confutatur hæreticus, qui aliũ cœli, alium terræ asserit creatorem, alium cęlestium, alium terrestrium, alium corporum, alium animarum: contra quos ait Mo-
Gen. 1 Psal. 101 Col. 1. ses. In principio creauit Deus cœlũ & terram. Et Dauid. In principio tu Dñe terrã fundasti, & opera manuum tuarum sunt cęli. & Apostolus: In ipso condita sunt uniuersa in cœlo & in terra. † Sequitur: & in
19 Iesum Christum filium eius vnicũ Dominum nostrũ. Ecce altera in Trinitate, per-
Mat. 1 Ps. 44 sona hic est Iesus, qui saluũ facit populum suũ à peccatis eorũ: hic est Christus oleo lætitiæ præ consortibus unctus: hic est enim unicus patris filius, de quo Dauid. Filius meus es tu, ego hodie genui te. Et Apo-
Ps. 2. Gal. 4 stolus: Misit Deus filium suum, natum de muliere, factum sub lege, hic est Dominus noster, qui nos creauit, qui nos suos alienos, pretio sanguinis emit. † Sequitur, qui
20 conceptus est de Spiritu sancto, natus ex Maria virgine. Ecce primum Christi sacramentum, scilicet incarnatio, ac si dicat. Qui cum sit Deus, factus est homo, non ex

virili

uirili semine : sed conceptus operatione Spiritus sancti, natus ex Maria uirgine. un
Esa.7 de Esa. Ecce virgo concipiet, & pariet filium :
Luc.1. & uocabitur nomen eius Emanuel. Et Angelus in Euangelio : Aue Maria gratia plena, Dominus tecum: & ille: Spiritus sanctus superueniet in te, & uirtus altissimi obumbrabit tibi. Quidam tamen hæc uerba. Qui cõceptus est de Spiritu sancto:
21 iungunt cũ præcedentibus. Sequitur: † passus sub Põtio Pilato, crucifixus, mortuus, & sepultus. Ecce secundũ sacramentum: secundum humanitatem Christi, scilicet passio, cuius tẽpus describitur sub Pontio Pilato: forma subditur, crucifixus: finis cõcluditur: mortuus, & sepultus: vnde plangens
Ps.21 dicit ex ore Dauid, & Hieremi. Foderunt manus meas, & pedes meos: & dinumerauerunt omnia ossa mea. De morte ait propheta: Domus Domini fuit exitus mortis.
Es. 2. De sepulchro ait Esa. Sepulchrũ eius extitit gloriosum. Hæc sunt in Euangelio manifesta. Sequitur: † Descendit ad inferos:
22 tertia die resurrexit à mortuis. Ecce tertium sacramentũ, scilicet resurrectio: sed de descẽsu ad inferna præmittitur, ex quo mortui liberantur. unde in Osee: De manu mortis liberabo eos. de morte redimã eos: ero mors tua, ò mors, morsus tuus ero, inferne. Hic est euangelicus fortis, qui fortem ligauit, & eius uasa dirupit: hic est qui
Ps. 3. dicit in Ps. Ego dormiui & soporatus sum,
Ps.56 & exurrexi, quoniã Dominus suscepit me: qui patri dicenti: Exurge gloria mea, exurge cum psalmis, & cithara: breui sermone respondet: Exurgam diluculo, cuius resurrectioni mulieres, & uiri perhibẽt testimonium in Euangelio. Quod tamen dicitur in maiori symbolo. Resurrexit tertia die, secundum scripturas: exponitur, id est, eo modo, eo ordine, & eo tempore, quo prædictum est à scripturis. Sequitur: † ascen-
23 dit ad cęlos, sedet ad dexteram Dei patris omnipotentis: Ecce quartũ sacramentum, scilicet ascensio. Ascendit, enim sicut ait
Ps.17 Dauid, super cherubin, & uolauit super pẽnas ventorũ, & parauit in cœlo sedẽ suam,
Psal. 102 *Psal.* 107 & regnũ eius omnibus dominabitur. Cui ait pater: Sede à dextris meis: donec ponã inimicos tuos scabellum pedum tuorũ. Et ut ad ascensionem, de uisu quoq; testimo-
Act.3 nium non deesset, ait Luc. uidentibus discipulis eleuatus est, & nubes suscepit eũ ab oculis eorum. Sequitur: inde uenturus est iudicare uiuos & mortuos. Ecce quintum, quod nondum apertum est sacramentum: ueniet enim rex manifeste, cui pater iudiciũ dedit, & sicut ait Dauid: Parauit in iu- *Ps.49*
dicio thronum suum, & iudicabit orbẽ ter- *Ioã.5.*
ræ in æquitate: iudicabit populos in iusti- *Ps.17*
tia. Et alibi: Deus manifestẽ ueniet, Deus *& 4*
noster, & non silebit. Et Lucas: Ita ueniet, *Act.*
sicut uidistis eum euntem in cœlum. & Mi *Mich.*
chæas. Iudicium Domini cum populo suo. *6.*
Sequitur: Credo in Spiritum sanctũ. † Ec- 24
ce tertia in Trinitate persona, scilicet Spi- *Gen.1*
ritus sanctus: de qua Moses, spiritus Domini ferebat super aquas. Et Psal. Flabit spiri- *Psal.*
tus eius, & fluent aquæ. Et Dñs in Euange- 147.
lio: Spiritus, qui à patre procedit, docebit *Io. 15*
uos omnia. Ille enim docet: ille sanctificat: ille uiuit: ille peccata remittit: p hunc resurrectionẽ in gloria, per hunc cõsequimur uitam æternam. Vnde sequitur: Sanctam ecclesiam catholicã. Et † possunt hęc 25
uerba & sequẽtia sic intelligi & cõiungi: Credo in Spiritum sanctum, sanctã ecclesiam catholicã, id est, credo per Spũm sanctum sanctam ecclesiã fideliũ sanctificari. Item, credo in spũm sanctum, sanctorũ cõmunionẽ. i. per Spũm sanctũ sanctos in uinculo charitatis vniri. Et credo in Spũm sanctum, remissionẽ peccatorum. i. per Spũm sanctũ peccata remitti. Et credo in Spũm sanctum, carnis resurrectionem, & uitã æternam, id est, per Spũm sanctum gloriam carnem consecuturam, & animã uitã æternam, uel sic: Credo sanctam ecclesiam catholicam: non ita dicimur, ut asserit Aug. de consec. dis. iiij, prima. in fine. credere in
ecclesiã, sicut in Deũ, sed in ecclesiã † sanc- 26
tã catholicã credimus, dũ in ecclesia conuersantes & in Deum credimus. & quæ sequuntur: nos inde firmissimè cõsequi profitemur. s. sanctorũ cõionem, & remissionem peccatorũ, carnis resurrectionem & uitam æternam: unde & sic coniunges: Credo in sanctam ecclesiam catholicam, sanctorum cõionem. i. per fidem quam habeo, existens in sãcta & uniuersali ecclesia, assequor sanctorum cõionem. i. concordiã & unionem. Sicut. n. est unus pastor, sic unũ ouile: sicut unus Deus, sic una fides, & unum baptisma. Vel præcipio sanctorum communio-

nem, id est, panem benedictionis, de quo dicitur Crede, & manducasti. de consec. dist. ij. vt quid. Similiter, & quę sequuntur. Credo in † sanctam ecclesiam, peccatorum remissionem, id est, per fidem quam habeo existens in sancta & uniuersali ecclesia, consequor remissionem peccatorum & le
28 præ curationem, de † qua dicitur in lege
Num. & Euangelio: Maria soror Aaron, cum
12 septem diebus fuerat extra castra, est à le-
4. Reg. pra mundata. 5. o. distinct. §. econtra. Naa-
5. mam Syrus septies lotus in Iordane est à
Luc. 17 lepra curatus: sic & Dominus decem leprosos mundauit: sed vnus tantum dedit
Luc. 7 gloriam Deo. De Magdalena dicitur: quia dimissa sunt ei peccata multa: quia dilexit multum. Paralytico quoque ait Dominus: Fili, remittũtur tibi peccata tua. ¶ Sequitur:
29 † Credo in sanctam ecclesiam catholicam, carnis resurrectionem, id est, per fidem quã habeo existens in ecclesia, con-
Iob 17 sequor carnis resurrectionem: de qua Iob: Credo quod redemptor meus viuit, & in nouissimo die de terra surrecturus sum, & in carne mea uidebo Deũ Saluatorẽ meũ: vnde in Euangelio: Deus Abraam. Deus Isaac, & Iacob: non est Deus mortuorum, sed uiuorum. Et Apostolus: Omnes qui-
Math. dem resurgemus: sed non omnes immuta
22 bimur. Similiter coniungendum est quod
30 sequitur: Credo † in sanctam ecclesiam catholicam, uitam æternam, id est, per fi-
Ps. 26 dem quam habeo existens in ecclesia consequar uitam æternam: hæc est terra uiuentium: de qua Dauid: Credo uidere bo-
31 na Domini in terra uiuentium. † Est autem uita æterna uidere Deum patrem, & quem misit Iesum Christum, de hoc etiam sub sabbato sancto, in sexta parte, vbi agitur de baptismo, dicetur.

ADNOTATIO.

* Σύμβολον autem Græcè. Σύμβολον, variè accipitur, pro varia uerbi, à quo manat, ratione & natura. Συμβάλλω enim, παρὰ τὸ βαλλω, natura sua actiuum est, & significat committo collido, confligo, conuenio, confluo, paciscor, contractus cõuentaque in eo, item & conijcio, vt συμβαλλω τὸ ἐνύπνιον. Inde σύμβολον, signum, vt signa militaria Herodiano. Signis equidem vtebantur inuicem Apostoli. Σύμβολον item, nota, & signum rei apud Ciceronem, vt dictio & nomen, est nota rei animo conceptæ. Σύμβολον etiam, insignia, id est, παράσημα. Item, omen καὶ ὁιώνισμα. Gregorio dicitur & masculino genere. Qua ratione vsus est Synesius in τῷ ἀδελφῷ: Οὐ γὰρ οἶμαι νομίζεται νυμφευ τρίαις, βαδίζον ἐπ ἐκφορὰν, ἵνα μὴ τῶ νυμφίω σύμβολος ἀμαίσιος γενηται. Ité & fœminino συμβολη, conflictus, conflictio militaris. Σύμβολα etiam dicebantur tesseræ quædam, quæ dabantur publicè è ciuitatibus quibusdam hominibus sibi amicis, vt hospitaliter & amice reciperentur in oppidis fœderatis. Hodie sic uocari possunt tesseræ collybisticæ, ut placet Budæo, quas literas collybicas uocant, quasi ad permutandam pecuniam externam institutas. Σύμβολον ἀντὶ τιμῆμα, quasi tessera, & fructum abscissum. Plato in Symposio, σύμβολον commissuram videtur dicere: homines enim eo in loco ait geminos fuisse, id est, διφυεῖς. σύμβολον etiam, significat similitudinem, & quandam naturæ concinnitatem, Aristoteli περὶ γενέσεως καὶ φθορας. σύμβολαι in conuiuijs dicebantur, quas Terentius & Plautus symbolas vocauerunt. Athen. lib. vij. Conuiuium autem ipsum è symbolis coagmentatum, dicebatur: συναγώγιον, & δεῖπνον συναγώγιμον, vt ipse inquit. Qui autem symbolas non conferunt, ἀσύμβολοι dicuntur. Ασύμβολος, etiam pro incerti & inutili ponitur, qui nihil in medium attulit. Apostolorum ergo σύμβολον, dices signum & breuiarium quoddam fidei Christianæ, cõmistum, conflatum & compositum ex multis bolis, id est, fructis particulisque. Symbolorum porrò hæc est lex, ut sententiam absoluant uerbis ad summum quinque, & quo breuiora sunt, hoc uenustatis plus habeant, quale est illud Augusti: Matura, Obscuritatis aliquid & allegoriæ symbolum condit, ut paululum à naturali sensu deflectatur: modo ne tanta sit, quanta Pythagoras est usus, ut ab intelligentia dictorum suorum arceret imperitos, qui symbola sua quasi quædam ænigmata longissimè abduxit illinc, quo sensus spectaret: ita ut Tyrrhenos induxerit, illis citra omnem allegoriam parere, cùm eam non assequerentur.

rentur. Vnde συμβολικὸν, pro allegorico & ænigmatico dicitur, apud Plutarch. in viij. Sympos. Nico. Doard.

SVMMA.

1 *Prædicationis vsus, vnde.*
2 *Prædicationis officium, cui competat.*
3 *Prædicatio, sublimi loco debet fieri.*
4 *Prædicatio, qualis esse debeat.*
5 *Prædicationem, quæ sequantur.*

De prædicatione. Cap. 26.

1 QVONIAM, vt præmissum est, Euangeliũ prædicatio est, & symbolum, fidei † professio: ideo post illã, fit populo prædicatio, quasi Euangelici uerbi, & symboli, siue noui & ueteris testamenti expositio, qui modus sumptus est ex lib. Neemiæ, in principio ubi legitur: Et legerunt Leuitæ in libro legis Dei. Neeminas autem sacerdos, & Esdras scriba interpretabantur populo uniuersa. Prætera monebantur antiquitus, qui in fraterno odio erant, ut ad concordiam uenirent, prius, quam communicarent: & mundi essent, prius coram suo Saluatore, cui nota sunt secreta cordiũ apparerent: ex quo siquidẽ prædicandi usus in ecclesia inoleuit. Inde etiam est quòd oratio Domini, quæ est ad primam: & in alijs horis uoce demissa, dicitur ad missam alta uoce, & patenter dicatur: quia in huiusmodi fraterna monitio continetur: communiter tamen post prædicationẽ symbolum decantatur, quia fidem prædicatam se tenere ecclesia profitetur. ¶Verum † cùm prædicandi officium priuilegiatum sit: nullus prædicare debet, nisi cui committitur: aut cui ex officio sibi iniuncto incumbit, iuxta illud Apostoli: Quomodo prædicabunt, nisi mittantur? extrà de hæreticis. cum ex iniuncto, & ideo prædicaturus licentiam petit dicens: Iube Domine. Debet autem 3 † prædicator in loco eminentiori esse, sicut & Euangelium legens propter rationes sub titu. de Euangelio scriptas. Nam & Iesus uidens turbas. ascendit in monte, & aperiens os suum, docebat eos. Et Esdras fecit gradum ligneum ad loquẽdum, ut dictum est in prima parte sub titu. de ecclesia, ubi de pulpito agitur. ¶Debet † tamen humiliter proferre, quæ docet: nec secundum Grego. xlvj. distinctio. habet, in fi. illum elatis moribus, prædicet quem in cordibus audientium sacris sermonibus insectatur. Et secundum Ambr. prædicatio Christiana non indiget pompa: nec cultu sermonis: debet quoque, secundum Grego. prædicator esse discretus in silentio, utilis in uerbo: ne aut tacenda proferat, aut proferenda reticeat. xliij. distinctio. si rector. Sunt tamen nonnulli huius doctrinæ obliti: qui sicut ait Beda. ij. q. vij. secuti sunt: auditores suos in præcipitium mergunt: quibus non salutaria quæ corrigant, sed quæ illos delectent, erronea prædicant. Alij verò secundum Greg. xlix. distin. hinc & enim. viij. q. j. oportet. xliij. distin. §. fi. dum æstimari hebetes nolũt, sæpe ex immoderata subtilitate, se in quibusdã inquisitionibus plus quam expediat exercent se, secreta mysteria sua prædicatione non intelligentibus reserando. Oportet enim eum qui docet, & instruit, pro ingenio discentium semetipsum aptare, & uerbi ordinem pro audientium capacitate dirigere: quoniam qui docet ea, quæ ab auditoribus intelligi nequeunt, non ad eorum vtilitatem: sed ad sui ostentationem facit, vt plura scire videatur: vel adulatione, vt eis placeat: quibus secreta reuelant: iuxta quod Apostolus ait: Christus me misit prædicare non in sapientia uerbi. ¶In concilio Carthagiñ. de consec. dist. j. sacerdote. statutum, vt sacerdote uerbum, scilicet prædicationis in ecclesia faciente, qui egressus de auditorio fuerit, videlicet contemnens excommunicetur. ¶Post prædicationem, fit confessio † & indulgentia pro 5 commissis & omissis conceditur, ut sic conscientijs emundatis: iuxta illud propheticum, & scopebam spiritum meum, accedant singuli ad communis sacramentũ, quod mox in missa: vel sacramentaliter, vel spiritualiter recepturi sunt: quæ spiritualis communio fit per fidem, operantem per dilectionem: iuxta illud Augusti. Crede, & manducasti: de consec. distinctio. ij. vt quid.

Neem. 8.

Neem. 8.

2 *Ro.* 10

Matt. 5.

4

Cor. 1.

Psal. 76

SVMMA.

1 *Canon Missæ, in quot partes diuidatur.*
2 *Secreta, in quot partes diuidatur.*
3 *Offertorium, vbi quandoúe fiat.*
4 *Offertorij versus, hodie sæpe intermittitur, idque temerè.*
5 *Offertorium vt cantetur, à patribus receptum est. idque de causa. nu. 6.*
7 *Offertorium, vnde nomen traxerit.*
8 *Offertorio facto quid faciat sacerdos.*

Secũda pars missæ in offertorio. Cap. 26.

SECVNDA pars missæ in offertorio, siue in Dominus uobiscum, incipit, quæ in quatuor † subdiuidit particulas. ¶Prima, dicitur secretella. ¶Secunda, præfatio. ¶Tertia canon. ¶Quarta oratio dominica, cum sua prefatione, scilicet preceptis salutaribus. ¶Potest etiam quicquid hoc loco, usque in finem missæ dicitur, secreta uocari: quæ secreta in quinque diuiditur partes. ¶ † Prima est ab offertorio usque ad perfectionem, & hoc specialiter dicitur secreta. ¶Secunda, dicitur prefatio. ¶Tertia, canon. ¶Quarta, oratio dñica. ¶Quinta, est embolismus. Quia etenim fuit dominicis sanguinis effusio. ¶Prima, in circũcisione. ¶Secunda, in sudore. ¶Tertia, in flagellatiõe. ¶Quarta, ĩ crucifixione. ¶Quinta, in mortui lanceatione. ¶Sanè ordo cõueniens est, ut post prædicationẽ sequatur fides in corde, laus in ore, fructus in opere. Prædicationem quidem est in Euangelio, fides in symbolo, laus in offertorio, fructus in sacrificio: quapropter offerenda cantatur: quia sacrificium laudis offertur: vnde Psal. Circuiui, & immolaui in tabernaculo eius hostiã uociferationis: cantabo & psalmum dicam Domino. & in Paralip. Cũ offerent holocausta, cœperunt laudes canere Dño, organis, & in diuersis, quæ Dauid rex cõparauerat concrepare. † Offertoriũ quidem inter Euangeliũ & sacrificium canitur: prout in tit. de symbolo dictum est. ¶Sacerdos autẽ dicturus, oremus, præmittit Dominus uobiscum: quasi diceret: nisi Dominus sit uobiscũ, orare non possumus ad salutem nostrã. Subijcit ergo oremus, monens populum orare: ut fidem in symbolo recitatam credat, & in ea stabilis permaneat, quia & Christus discipulis suis dixit: Orate &c. Lu. 22. monens etiam unum quemq; ad se redire, conscientiam suã discutere, & seipsum in holocaustum iustum Deo offerre. Prius ergo, q̃ chorus cãret offertoriũ, salutat̃ à sacerdote, ut possit deuote cãtare, & mox post̃q̃ ille dixit, oremꝰ chorus cantat canticum offerentiũ siue offertoriũ, & populus offert, ut notetur, q̃ post impletionem mandatorum offerimus nos ipsos: sicut sub ti. de oblatione dicet: ac si unusquisque offerens dicat, Credo: & fidem quam in symbolo professus sum, opere compleo, & orationi sacerdotis consensio: unde & sacerdos statim offert dona cõsecrãda. ¶Et † attende, quid offertorij uersus cum multa diligentia ab antiquis partibus inuenti, hodie plerisq; locis omittũtur: tum breuitatis causa, vt tam ministri, quã populus oblationibus, orationi, & sacramento altaris liberius uacent, tum ẽt, quia sicut ait, Aug xij. dist. oĩa ipsam Christianam religionem paucissimis & manifestissimis celebrationum sacramentis misericordia Dei uoluit esse libera. Et secundũ Hier. de cons. dis. v. non mediocriter. Melior est quinq; psalmorum, cum cordis hilaritate decantio, q̃ totius psalterij cũ anxietate modulatio: uerborum etenim multitudine Deus flecti non potest. Solum ergo in offertorio, quod dicitur in missa pro defunctis, uersus ipsi hodie dicuntur: quia officium illud non sequitur in multis normam alterius officij. ¶ † Porrò à patribus introductum est, ut offertorium cantetur: quia (ut præmissum est) quando offerebãt. in tubis clangebant: hilarem nanq; datorem diligit Deus. xxiij. quæstio. vj. §. ex his. Inductum est etiã ex eo, q̃ Salomon in dedicatione templi, & altaris, innumerabilem multitudinem holocaustorum obtulit, cum magna solennitate, & à Mose cui descendenti de monte, & populum salutanti, & oranti occurrit populus, & munera obtulit. † Cantatur etiam offertorium, dum offertur, ad memorandum iucunditatem Israelitici populi, offerentis denaria ad ædificiũ tabernaculi, uel potius ad designandum clamorem mulieris, de qua legitur

Psal. 26
2. Para. 5

2. Cor. 9

3. Reg. 8.
Exod. 35. 6

gitur in Apoc. xij. cap. Mulier, id est, ecclesia amicta sole, id est, Christo quem induit in baptismo: habens lunam sub pedibus, id est, omnia mutabilia calcans, & in capite coronã duodecim stellarum, id est, chorum duodecim Apostolorum, & habens in vtero, supple ea, quæ in sui initio gesta sunt: clamat parturiens, & cruciatur ut pariat. Clamorem ergo eius parturiẽtis uel salubrem Domini cruciatum imitatur offerenda, per suum grauem & grandinosum cantum, quæ pneumis distentia, & uersibus fœcundata: quantumuis longa iubilatione, quod significat, non satis exprimere ualet. Quis tamen offertorium cantare
7 instituerit, ignoratur. Traxit † nomen offertorium à feria, quod est oblatio, quæ in altari offertur, & à pontificibus consecratur, inde offertorium dicitur, quasi præfertum: oblatio verò, vocatur, quia offertur. Dicitur etiam offertorium, quia dum offerenda cantatur, sacerdos accipit oblationes, vel hostias à ministris, de quibus
8 sub ti. de oblatione dicetur. ¶ † Aduertendum autem est, q̃ licet sacerdos præmittat oremus: non tamen immediatè orat, imo turificat, oblationes recipit, & alia agit: quasi ipso facto dicat: non cessat orare, qui non cessat bene agere. Dum ergo offertorium canitur, & incensum portatur, instante memoria dominicæ passionis, silentium obferunt, usque dum alta voce dicit: Per omnia secula seculorum. Illud insinuans, q̃ Iesus post suscitationem Lazari non palam ambulabat apud Iudæos, cum cogitarent eũ interficere: sed abijt in ciuitatem, quæ dicitur Effrem, & ibi morabatur cum discipulis. Collegerunt enim pontifices & pharisæi concilium, & vnus ex ipsis, Cayphas nomine, dixit: Expedit vt vnus homo moriatur pro populo, & non tota gens pereat. Et ab illo die cogitauerunt eum interficere, de hoc dicetur sub titu. de inclinatione sacerdotis.

De manuum ablutione. Cap. 28.

RIVS, quàm sacerdos offerat, manus iterum lauat, quanuis † prius dũ vestibus se ornaret, lauasset, prout dictum est sub ti. d̃ capitis coopertione. Et etiã post secundam turificationem iterum lauat: ut sic magis ac magis mundatus offerat hostiam immaculatam, sanctam, Deoque placentem. Nam & Psalm. cum mundatus esset, petebat amplius emundari, dicens: Amplius laua me ab iniquitate mea, & à peccato &c. Lauat † autem semper ad
2 dextrum cornu altaris: nam dextra prosperationem, sinistra aduersitatem significat: quia igitur pluries peccatur in prosperis, quàm in aduersis: iuxta illud Psal. Cadens à latere tuo, scilicet sinistro, mille, & decem millia à dextris tuis. merito magis lauandum est ad dextram quàm ad sinistram. Sacerdos itaque † hostiam obla
3 turus lauat manus: ad significandum, quod lauare ac mundare debet conscientiam lachrymis pœnitentiæ, & cõpunctionis: iuxta illud: Lauabo per singulas noctes lectum meum: lachrymis meis stratũ meum rigabo. Et ideo tunc dicit: Lauabo inter innocentes manus meas .i. opera: & Esa. Lauamini, & mundi estote. Nam & Christus prius, quàm verum & vnicum sacrificiũ in ara Crucis offeret, in resuscitatione Lazari lachrymas miseratus effudit Euang. testãte: Iesus, inquit, infremuit spiritu: turbauit semetipsum, & lachrymatus est. Lauat etiam manus, ne reus sit corporis & sanguinis Domini: iuxta illud: Mundæ sunt manus meæ à sanguine huius, & vt mundi sint à terreno pane, iã in populi oblatiõe recepto, vel à terreno desiderio.

Ps. 50

Ps. 90

Ps. 6.

Ps. 25

Esa. 1.

Io. 11.

SVMMA.

1 *Pallam super altari disponit diaconus, sacerdote manus abluente.*
2 *Sacrificium altaris, ex quo confici debeat.*
3 *Corporale, quid significet.*
4 *Corporale, qualiter complicetur, & sternatur super altari. Et quàm variè id ipsum significat.*

SVMMA.

1 *Manus lauat sacerdos denuo, statim ab offertorio, & turificatione, & qua de causa. Et qua significatione. nume. 3.*
2 *Manuum lotio fit semper ad dextrum altaris cornu.*

5 *Corporale, quandiu maneat sub altari.*
6 *Sotheri Papæ edictum, ne mulieres contingant vasa sacra.*
7 *Palla altaris, quid. & vnde dicatur.*

De pallis, & corporalibus. Cap. 29.

NTERIM verò dum sacerdos manus abluit, diaconus † corporalem 1
pallam, super altare disponit: in quo admonentur ministri & populus, vt sint ab omni carnali cupiditate mundi: sicut ipsa palla mũdata est à naturali viriditate, & humore: munditia quoque corporalis significat munditiam populi fidelis. De hac palla in canone ita dicitur, de consec. distin. j. ex consulto. Ex consulto enim omnium constituimus, vt sacrificium altaris † non in 2
serico panno, aut in tincto quisquam celebrare præsumat, sed in puro linteo ab episcopo consecrato: terreno scilicet lineo, id est, de terra procreato, atque contexto: sicut corpus Domini nostri Iesu Christi *Matt.* 27
in syndone linea, munda sepultum fuit: & Christus ueram carnem passibilem & mortalem de terreno virginis corpore assumpsit: de lino igitur candido, non intincto ex institutione Sixti Papæ Eusebij, fit corporale. ¶ Significat † autem corporale 3
passionis intentionem seu corpus Christi, quia sicut linum multo labore ac multis tonsionibus acquirit candorem: ita Christi caro multo certamine ad resurrectiõis gloriam peruenit. ¶ Significat etiam ecclesiam, per quã corpus Christi intelligitur: quæ multis passionibus, & præsuris ad candorem æternæ vitæ perducitur. ¶ Tertio, significat ipsum Christum. Cùm enim sic complicetur, vt nec initium nec finis eius appareat: sic eius diuinitas initio caret, nec finem habebit. Et sicut oblata coniungit corporali, & ponitur in altari: sic Christi caro iuncta diuinitati, affigitur Cruci. 4
Et nota † quod in quibusdam ecclesijs palla corporalis, quæ calici supponitur, in lõgum altaris extenditur: quæ quatuor in longum, & tres habet plicaturas in latum. Siquidem in longum altaris extenditur, quia ut aiunt quidã, linteamen quo Christi corpus inuolutum fuit, per illam figuram extensum in longitudine sepulchri inuentum est. Quatuor eius plicaturę in longum, quatuor designant Cardinales uirtutes, scilicet iustitiam, prudentiam, temperantiam, & fortitudinem: per quas innatę nobis passiones reprimũtur. Tres verò plicaturæ in latum, tres theologicas virtutes, scilicet fidem, spem, & charitatem: per quas Deo vnimur, figurant. ¶ Potest quoq; & aliud in his figurari. ¶ Duplex enim est palla, quæ dicitur corporale. vna scilicet, quam diaconus super altare extendit: altera quam super calicem plicatam imponit significãtes duo linteamina, quibus Ioseph corpus Christi inuoluit. Extẽsa, representat syndonem qua corpus fuit in sepulchro inuolutum: & inde corporale vocatur, plicata, super calicẽ posita, sudarium *Io.* 20
quo caput eius fuit separatim inuolutum. Siquidem extensa, quæ vocatur, significat fidem plicata, quæ sudarium uocatur intellectum. hoc enim mysterium credi debet, sed comprehendi non valet: vt fides habeat meritum cui humana ratio non præbet experimentum. de pœnit. distin. iiij. in domo. Secũdo quoque, corporale siue syndone subsistens, significat Christi humilitatem in passione: sudarium uerò laborẽ. Tertio, corporale, significat linteum, quo Christus erat præcinctus: sudarium laborem in persecutionibus. Adhuc palla super calicem posita, aliquam, scilicet superiorem eius partem non totum tegit, in quo datur intelligi, quod sudarium aliquã partem capitis Christi tegebat, & aliquã non: sicut mos est Iudæis facere: quædam tamen ecclesiæ non habent, nisi unum corporale, pro eo quod in Euangelio legitur, quòd Ioseph corpus Iesu inuoluit in syndone munda. non enim dixit in syndonibus, in plurali: & hoc ad significandum sacramenti vnitatem, & significat syndonem qua Christi corpus fuit inuolutũ. ¶ Corporale autem ideo remanet super altare vsque post sumptionem corporis & sanguinis, & eleuationem calicis de altari: quia linteamen & sudarium in sepulchro vsque resurrectionem remanserunt. Præterea corporale remanens propter sui albedinẽ ostendit munditiam mentis, quam semper habere debet corpus domini sumẽs. ¶ † Sother 6

ther Papa xxij. distin. sacratas, statuit ne fœminæ sacratæ, uel moniales sacra vasa, puta calicem, uel patenam, uel sacras pallas, & corporale contingant. Ipse tamen huiusmodi ornamenta altaris & ministrorum facere possunt: exemplo Mariæ quæ talia fecit, & texuit in vsum mysterij tabernaculi fœderis. Communiter † tamen palla, uocatur munda mappa super quam distenditur corporale. Et dicitur palla, eo quod palliat vel abscõdat in se mysterium supradictum. Debet autem altare duplici mappa operiri: ad duplicem stolam, mentis scilicet & corporis designandam.

7

SVMMA.

1 *Manibus episcopi, aut sacerdotis lotis minister quid agere debeas, Item subinde episcopi munus. nume. 2.*
3 *Episcopus accedit ad altare sine mitra, & bacculo.*
4 *Offertorium, triplex. Et ex quo illud fieri debeas.*
5 *Offerendi antiquus mos.*
6 *Panes sacerdotales: item propositionis. nu. 7.*
8 *Hostia rotunda cur fiat.*
9 *Oblationum duo genera, donum quippè, & sacrificium.*
10 *Sacrificium, quid.*
11 *Libare, quid.*
12 *Hostia, quid.*
13 *Holocaustum, quid.*
14 *Ministrorum officia circa oblationem sacerdotis. & nu. 16.*
15 *Panis & vini oblatio, quid signet: cùm & vnum solum sacrificium sint.*
17 *Diaconus patenam cum hostia, offert sacerdoti, & qua significatione.*
18 *Aquam cum vino miscere in calice inferiori episcopo non licet. Et quid commistio designet. Et id ex cuius institutione. Et quorsum. nume. 19.*
20 *Sacerdos missurus aquam in vinum, cur paululum in terram fundat.*
21 *Aqua benedicitur, vinum minus. Et quid ita.*
22 *Manus osculum, quid significet.*
23 *Hostia, ferè ponitur inter sacerdotẽ & calicẽ.*
24 *Ampulla quid, & vnde dicatur.*
25 *Calicis ferendi mos, variè. Et cur maximè læua. nume. 26.*
27 *Cantoris primi officium. Item secundi. nu. 28.*
29 *Patenæ absconsio seu velatio, quid significet. & nume. 30.*
31 *Subdiaconus qualiter teneat patenam.*
32 *Offerre debet populus, & vnde offerẽdi mos. & nu. 34. Et qua significatio oblatorum.*
33 *Sacrificiorum legalium diuersa genera.*
35 *Offerens manum sacerdotis osculatur.*
36 *Clerici & monachi, an & quando offerant.*
37 *Oblationes qui recipiant.*
38 *Pontifex Romanus quas oblationes tangat.*
39 *Oblationes pro defunctis, cuiusmodi sint.*
40 *Moses iubet finem imponi oblationibus.*

De oblatione Sacerdotis, & de officio ministrorum circa illam, & de Patena, & de Oblationibus populi, & clericorum. Cap. 30.

OTIS igitur manibus diaconus uel sacerdos, minister extensis manibus mediante munda † tobalia, accipit manus episcopi, quasi iuuans illũ de faldistorio ad surgendum, quod quidem fit non ad adiuuandum, sed potius ad prouocandum illum, id est, Christum quem significat. quòd surgat, & pro populo orẽt. Iuxta illud: Exurge domine adiuua nos. Et iterum: Exurge, qui dormis, & sic mediante mũda tobalia, ad notandũ, quod mediante munditia manuum, id est operum nostrorum, excitatur dominus ad adiuuandum omnes nos apud patrem. Si autem hoc ad ipsum põtificem Christi uicarium referatur: tunc dicẽdum est, qđ ipse prouocatus adiuuatur per munditiam manuum eorum, pro quibus orat: ut eius oratio efficax habeat. Rursus Christus omnia bona opera ecclesiæ principaliter operatur: sicut legitur in Esa. Omnia bona opera nostra operatus es in nobis domine. cuius locum gerit episcopus. Minister uerò tanquam eius famulus, eius coadiutor typũ cooperantis ecclesiæ gerit: quæ in suis operibus Christi operãtis ministra est, & adiutrix: sicut dicit Apostolus: Coadiutores enim Dei sumus, qui tobaliam, id est, deuotam reuerentiam adhibet. quoniam, secundum Apostolum, Non sumus sufficientes aliquid cogitare à nobis, quasi ex nobis: sed sufficientia nostra ex Deo. 1

Ps. 43

Eph. 5

Es. 26

2. Cor. 3

2 Deinde episcopus † vel sacerdos ingreditur sanctuarium, perueniens ad altare
Lu.22 consecratũ, id est Christus qui cœnaculum grande stratum est ingressus, cum discipulis cœnaturus, & eis corpus suum tradituru: vbi mysticam oblationem accepit à ministris, insinuans illud, quod Ioannes Euangelista describit: Iesus (inquit) ante
Io. 12 sex dies paschæ venit in Bethania: vbi Lazarus mortuus fuerat, quem suscitauit Iesus: & fecerunt ei cœnam, in qua Martha
3 ministrabat. ¶ Procedit autem ad † altare absque mitra & baculo: & cum uestibus sacris: prout in suis locis dictum est. Considera ergo ordinem: nam Euangeliũ præcedit: fides in symbolo sequitur, deinde munera offeruntur: necesse est enim primum audire: quomodo inquit Apostolus,
Rom. 10 credent, sine prædicante? deinde, quis nisi
Heb. 11 rectè crediderit, munus Deo acceptabile offerre non poterit: quia sine fide impossibile est Deo placere. ¶ Hic ergo de triplici oblationis genere dicendum est: videlicet de oblatione sacerdotis, ministrorum, & populi. Sacerdos itaq; primo offert seipsum. † Offerenda etiam sunt quę sunt Dei
4 Deo, id est, animę habentes similitudinem Dei impressam. Deinde, quæ sunt sacrificio necessaria, scilicet panem, vinum, &
5 aquam, & alia sacrificio apta. ¶ Et † nota, quod in veteri testamento ponebantur su-
Exod. 40 per mensam tabernaculi. xij. panes azymi & similia, mundi valde, & ponebantur seni altrinsecus, & singulos supponebatur patena aurea, & super patenam pugillus turis. Panes †
6 aũt isti dicti sunt sacerdotales, qa soli sacerdotes eos de altari sublatos comedebant: vel secundum Iosephũ: quia Dñs præceperat, quod soli sacerdotes, illos formarent, coquerent: & ponerent in mensa, & tollerent: ipsi tamen hoc nõ obseruaueruntEt ex his cõuincitur q̃ sacerdotes debeant hostias facere per seipsos.
7 † Dicebantur enim panes propositionis, quia positi erãt super mensam propositio-
Exod. 25 nis coram Domino: in memoriam sempiternam duodecim tribuum filiorũ Israel, vel porrò positi, id est, longo tempore positi, scilicet per totam hebdomadam. Nam in diluculo sabbati recentes, & calidi imponebantur mensæ, & erant ibi immoti vsque ad sequens sabbatum, & tunc subtrahebantur, vel erant ibi in ęternum, per successionem ponendi in mensa. ¶ Hostia autem formatur † rotunda, quia domini in 8
terra, & plenitudo eius orbis terrarum, & vniuersi qui habitant in eo. viij. distin. quo iure, & ipsa sui forma significat illum, qui principio caret, & fine: quanuis ipse sit α & ω principium principians, atque finis. Apoc. j. c. ¶ Rursus cum figura rotunda formetur à puncto ad punctum, per hoc innuitur, quòd ab ipso sunt omnia, & ad ipsum omnia retorquentur: vnde Psal. Veritas Psf. 88
tua in circuitu tuo. De hac figura dictũ est in proœmio secundæ partis: de hoc etiam dicetur in sexta particula canonis super uerbo: Accipit panem. ¶ † Cæterum duo 9
sunt, quæ offeruntur: donum videlicet, & sacrificium. ¶ Donum dicitur, quicquid auro vel argento, vel qualibet alia specie offertur. Aliud tamen est donum, & aliud munus, prout dicetur sub prima particula canonis super verbo hæc dona. ¶ † Sacrifi- 10
cium, est victima & quæcunque in ara cremãtur, seu ponuntur quasi sacrum factum, vel signum, quia prece mystica consecratur, pro nobis in memoriam dominicæ passionis. Quidã autem peruersi hæretici nobis ad prę sumptionem magnam reputant, quia sacrificamus & cõsecrationem hostiæ sacrificium appellamus: cùm scriptura ex persona domini dicat: Nolo sacrificium, & Esa. Ne offerat vltra sacrificium frustra. Et Esf. 1.
in Euangelio: misericordiam volo, & non Matt. 3
sacrificium. Dauid, Si voluisses sacrificium Psf. 50
&c. De hoc, & quid sit sacramentũ, dictum est in prima parte sub tit. de ecclesiasticis sacramentis. Omne autem, quod Deo datur, aut dedicatur, aut consecratur. Quod dedicatur, dicendo datur: vnde & appellatur. Errant igitur, qui consecrationem, dedicationem significare putant. Immolatio ab antiquis dicta est, eo quòd in mola altari superposita victima reddetur: mactari enim post immolationem est: nunc autem immolatio panis & calici & conue nit: libatio † verò tantum calicis oblatio 11
est: Iuxta illud & libauit de sanguine vuæ. Eccle.
& illud poeticum: Nunc pateras libate Io- 50
ui. Libare enim propriè est effundere, & antiquitus quod in liquida materia offerebatur, vt vinum & oleum, libamen dicebatur: quod verò in sicca, vt similia panis, &

thus,

12 thus, oblatio nominabatur. Hostiæ † apud veteres dicebantur sacrificia: quæ fiebant prius, quàm, contra hostes pergerent: victima verò sacrificia, quæ post victoriam deuictis hostibus immolabant, de quo sub vj. particula canonis dicet̃ super verbo: Qui pridie & erant victimæ maiora sacrificia, quàm hostiæ: vel victima dicebatur, quia
13 vincta ducebatur ad aras. ¶ †Holocaustum illud est, ubi totum, quod offerebatur, puta agnus vel vitulus, in altari igne consumitur. ὅλον, enim græcè, dicitur totum: καυστὸν incensō. Cæremonię apud latinos, dicuntur sacra omnia: quæ apud græcos ἔργια vocantur. proprie tamen cæremoniæ, à carendo dicuntur: eo quòd his, quę in sacris offeruntur, in suo vsu careant homines. Alij appellant cæremonias obseruantias Iudæorum in abstinentia quarundam escarum, secundum veterem legem, à carendo: quia carent rebus, quibus obstinent. Panis autem & calicis sacramẽtum, eucharistia dicitur: prout dicetur sub dicto verbo: Qui pridie. ¶ Porrò, circa oblationem
14 † sacerdotis ministri sua officia exequuntur. diaconus enim corporalem super altare explicat & disponit: in quo ostenditur ꝙ Euangeliũ Christus seu corpus Christi, imò tantam ipsius humanitatem plenè describit. Corporale enim hoc corpus Christi significat: prout in præcedenti titu. dictum est. Deinde subdiaconus in primis calicem præparet: panem & uinũ in illo disponens, à sacerdote postmodum consecranda, quia nimirum lex, quæ per subdiaconum hic congruè designatur,
Gene. huiusmodi oblationis mysteriũ præsignauit, dicens: ꝙ Melchisedech sacerdos obtu
14 lit Abrahæ panem, scilicet de frumento, & vinũ de racemis à Christo postmodum exhibenda, & in veritate consecrãda: sicut in Genesi habetur, & dicetur sub sexta particula canonis, super verbo: Acceperit pa-
15 nem: Oblatio † panis & vini significat pia desideria fidelium, seu pro immolatione seu pro hostia viua. ¶ Rursus in pane corpus Christi, & in vino, sãguis eius, in aqua populus representatur. Et dicitur panis, à πᾶν quod est totum, quoniã hic & in futuro est tota vita nostra. vinum dicitur à uite, cui Dñs in Euãgelio se comparat. Aqua verò ab æqualitate dicitur: quia per hoc sacramentũ Angelis æquari debemus. Licet autẽ duæ sint species: non tamen sunt duo sacrificia: vnitas. n. verbi, vnitatem efficit sacrificij: hoc est enim illud pallium, quod *Matt.* Noe filij cõtexerunt: quo Christiani Chri 20 sti ebrietatem, id est, passionem sub sacrificio tegunt. Deinde † subdiaconus ferens 16 in manu sinistra calicem & desuper corporale & illum diacono offerens, significat ꝙ dominus subdiaconus fuit, quando librũ apperuit: & diaconus, quãdo dixit: non veni ministrari, sed ministrare. Diaconus verò patenam cũ hostia de manu subdiaconi recipit inter pollices & indices vtriusque manus, interposito tamen manipulo inter ipsos pollices, & patenam. Nempe manus subdiaconi, opera sunt legis: patena, latitudo cordis: manipulus, opera Euangelij: pollex, vigor virtutis: index, discretio. Fiũt igitur hæc ad significãdum quod opera legis, & latitudo cordis: ac opera charitatis, non sufficiunt ad salutem: nisi operibus euangelicis, quoniam diaconus annuntiator est, cum vigore uirtutis, & discretione mentis adhibitis adiuuentur atque perficiantur. Supponuntur autem indices pollicibus, ad notandum, quod virtutis vigor exercendus non est, absq; discretione, quæ cunctarum est mater & fundamentum virtutum. extrà de offi. cu. cap. j. ¶ Subsequen
17 ter † diaconus ipse patenã cũ hostia, ex institutione cõcilij Anthiritani. 50. dist. presbyteros. xxv. dis. perlectis, pontifici representat ad notandũ quod per euangelicam traditionem, quam diaconus figurat, ad altare, id est, ad solennem ritum peruenit ecclesia, quia lex quæ per subdiaconum signatur, hoc nostræ salutis sacrificiũ solũmodo præfigurauit, vt premissum est, & põtifex seu sacerdos hostiam collocat super altare: calicem verò cum vino, ipse diaconus retinet, & collocat in altari. Circa qđ notandum est, quod hostia significat corpus Christi non sanguinem, sacerdos Christum, solus ergo sacerdos absque cuiusque adiutorio illam offert, dicens: Suscipe sancte pater, &c. quia Christus seipsum in ara crucis obtulit Deo patri, & illã in altari super corporale quasi supra sindonem mundam disponit, innuens quòd ipsemet Christus. Hoc sacramentum instituit & ec clesiæ tradidit obseruandum, dicens: hoc *Lu. 22*

est

est corpus meum, &c. hoc facite in meam commemorationem, &c. Disponit autem & collocat hostiam cum signo crucis: quia sicut Christi oblatio in cruce facta fuit, sic & oblatio sacerdotis, qui in illius memoriam fit, cum signo crucis fieri debet. Collocat etiam illum directè super crucem, in consecratione altaris cum chrismate factam: quia & Christus carnem suam cruci affixit. Verùm vinum in calice, sanguinem Christi designat: & ideo solus diaconus absque sacerdote, qui Christum designat, calicem tenet: ad notandum, quòd in Christi immolatione sanguis fuit à corpore separatus: non tamen solus, sed una cum sacerdote illum offert: & super pallam corporalem collocat, seu potius sacerdotis illo mediãte: quod ex eo patet, quia non dicit offero in singulari, sicut dicitur in hostiæ oblatione, sed dicit: Offerimus tibi domine, &c. Ex quo etiam clare conuincitur, quòd ambo pariter debent ipsa uerba proferre. Diaconus ergo calicé vna cum sacerdote offert: quia non solũ Christus seipsum Deo patri obtulit, verũ etiam per Euangelium suum, cuius diaconus est figura, & baiulus, huius sacrificij ritum instituit, & ecclesię commendauit, quam institutionem, & commendationem ipse diaconus tanquam prędicator Euãgelij enuntiare & manifestare debet ex suo officio, ab ista militante ecclesia obseruãda. Ideo que participari debet sacerdoti in calice offerendo: non tamen in consecrãdo, quia illud solus est officium sacerdotis. Solus
18 † tamen Episcopus uel sacerdos aquam uino commiscet in calice, quod nulli inferiori facere licet, quoniam solus Christus populos sanguine suo redemit. Prætea admistio, huius unionem populi, cum Christo designat, ut sequitur, quæ fieri nõ potest, nisi per gratiam Christi, cuius typũ gerunt pontifex & sacerdos. ¶ Commiscetur autem aqua vino in calice, ex institu-
19 tione Alexandri Papæ. j. ¶ Primo † ad notandum, quòd nunquam salus populi esse potuit sine sanguinis effusione: nec etiam sanguinis effusio sine populi salute, quia Christus populũ sibi reconciliauit in morte. Scriptum est enim, quòd aquæ multæ, sunt populi multi. Christus autem sanguinem suum fudit pro populo, sicut ipse testatur: Hic est sanguis meus noui testamenti: qui pro multis effundetur, in remissionem peccatorum. ¶ Secundo, ad notandum quòd de latere Christi simul exiuit & sanguis & aqua, quatenus nec Christus sit sine populo, nec populus sine Christo. Cum ergo aqua vino miscetur, tunc Christo populus adunatur, de consecra. dist. ij. cum omne. prope finem. Hoc quoque mysterium lex Mosaica præsignauit: sicut Apostolus exponit, dicens. Bibebãt de spirituali, consequenti eos petra: petra autem erat Christus, de consecra. distin. ij. reuera. Quapropter sacerdos in calice aquam fundit, ut sicut aqua non separatur à uino, sic populus nunquam separetur à Christo. ¶ Tertio, commiscetur, ut diuinitas & humanitas in una persona coniunctæ esse intelligantur. de consecra. distinct. ij. cap. iij. iiij. & v. Nam per uinum diuinitas, per aquam humanitas, intelligitur: qui ergo in altaris officio aquam sine vino uel econuerso, ei ministrat: quantum in se est diuinitatẽ ab humanitate separat: de hoc dicetur in particula canonis, super uerbo: hoc est corpus meũ, & super uerbo: hic est calix. ¶ Sanè sacerdos † minister, missurus uinum & 20
aquam in calicé, prius effundit modicum in terram, non solum vt meatus siue locus uadis, per quem fluere debet, mundetur, & si quid est in superficie vini, vel aquæ emittatur: verum etiam ad ostendendum, quòd sanguis & aqua de latere Christi usque in terram fluxerunt, ad quod mysterium se præparat peragendum. ¶ †Considerandũ 21
etiam est, qui aqua benedicitur, quando vino admiscetur: uinũ uerò non, & hoc ideo, ut dicũt quidam. ¶ Primo, quia uinũ suam benedictionem expectat: sed hæc ratio nõ uidetur sufficiens: imo quia tunc totum uinum est: quoniam in benedictione vini sub nomine calicis tam vinum quam aqua simul benedicuntur. Vnde potest secũdo modo dici quod uinum in hoc loco Christum significat, q nulla eget benedictione: aqua populũ, qui in hac uita nequit esse sine peccato, propter quod indiget benedictione Dei: vt reddatur dignus ad prẽmissã unionem cum Christo. Ad hoc igitur significandum, aqua benedicitur, quando uino admiscetur. ¶ Tertio, etiam uinum non benedicitur: quia subdiaconus qui non benedicit

Lu. 22

1. Cor. 9

cīt, debet illud ex officio suo in calicē mittere, ut præmissum est. ¶ Quarto, quia populus per aquam significatur, unitur Christo solum per benedictionem gratię ipsius Christi quem sacerdos benedicēs figurat. ¶ Est autem plus de uino, quam de aqua ponendum, arbitrio sacerdotis: ita tamen quòd aqua à uino absorbeatur, & uini saporē retineat. extrà de cel. miss. perniciosus, & hoc in signum, quòd ecclesia debet incorporari Christo, non Christus ecclesiæ: unde Aug. Non tu mutabis me in te, sicut cibum carnis tuæ. sed mutaberis in me, de hoc etiam dicetur super dicto uerbo: Hic est calix, & in vj. parte sub v. feria cœnæ domini propè fin. Prædictus etiam Alexander Papa statuit oblationē ex azymo & in modica fieri quantitate, dicens. Hæc oblatio quanto rarior, tanto pretiosior. 22 ¶ Non est etiam † omittendum, quòd in missis priuatis ministrās sacerdoti ampullam cum uino, manum eius non osculatur, sed ministrās ampullam cum aqua sic, quoniā uinū Christum, aqua, genus humanū, osculum uerò pacē inter Deū & hominem significat reformatam. ¶ Regulariter tamen cùm celebranti aliquid porrigitur, uel ab eo recipitur, manus osculum interponitur, ad designandum quòd omne seruitium, omnisque reuerentia Deo exhibita, cuius uices celebrans gerit, procedere debet ex feruore charitatis, & amoris, qui per manus osculum designatur, de hoc ēt sub Euangelio dictum est, & sub tit. de pacis osculo dicetur. Calix autem ponitur Romæ ad dextrum latus oblatæ, & bene, quasi sanguinem suscepturus, qui de latere Christi noscitur profluxisse, & ad designandum sanguinem & aquam de dextro Christi latere emanasse. Præterea nisi à latere stet recta pars crucis, quæ sit communiter super hostiam & calicem, non producitur solummodo super hostiam. quod tamen fieri debet. Crux enim ipsa inchoari debet super hostiam, & perfici super calicē, prout ex diuersis locis, & uerbis ipsius canonis colligitur euidenter, de hoc dicetur in viij. particula canonis, super verbo: 23 hostiam sanctam. ¶ Communiter † tamen alibi ponitur hostia inter sacerdotem & calicem. ¶ Primo ad notandum, quod Christus est mediator Dei & hominum. x. dist. quando. & secundum hoc sacerdos Deum patrem, hostia, Christum: aqua in calice, populum significat, quia non nisi Christo mediante ad resurrectionis gaudium possumus peruenire. ¶ Secundo, propinquior est sacerdoti hostia, quàm calix: quia prius à Christo cōsecrata legitur, quàm sanguis, & Apostolis prius data. sed hęc ratio facit potius pro dictis Romanis, qui cruces incipiunt super hostiam, & deinde eas super calicem producunt. Porrò, cum sacerdos accipit patenam, cū hostia, urceolum cum aqua, calicem cum uino, turibulum cum incēso, efficit super ea crucis signaculum, ut per crucis uirtutem omnis conatus diabolicæ malignitatis effugiat, ne contra sacerdotem uel sacrificiū aliquo modo præualeat. ¶ Et nota, † quòd ampullis in quibus uinum & aqua continentur pro sacrificio, spiritualiter considerandum est, quòd in parua substantia incomprehensibilia cōtinētur futura sacramēta. ¶ Dicitur autem ampulla, quasi ampla bulla, significās cor humanum, quod amplum debet esse latitudine charitatis. ¶ Rursus ampullæ. i. uasa ad offerendū uinū, sunt prædicatores mordaciter increpantes, uel quilibet Spiritus sancti gratia inebriati, & alios inebriātes. Hydriæ uerò, id est, aquatica uasa, sunt doctores aqua sapientiæ salutaris potati, & uitalibus aquis repleti. ¶ Rursus adhuc præmissa alio ordine prosequamur. In quibusdam ecclesijs subdiaconus portat calicem in sinistra, patenam in dextra, & desuper corporale: unus cantor oblatam cum fanone, & uinum cum ampulla: alter verò præbet aquā uino miscendam: ultimo diaconus fundens aquam in calice offert presbytero seu episcopo. Nempe subdiaconus est Christus, calix, passio: patena, crux, sinistra, præsens uita: dextra, futura: corporale ecclesia, unus cātor, iudaicum populum figurat: alter, Gētile: ampulla, deuotionē: oblata, corpus: uinum, sanguinem: aqua, ecclesiam. archidiaconus, Christus: presbyter seu episcopus, Deum patrem. Subdiaconus ergo calicem † portat in sinistra, 26 quia Christus de torrente bibit in via, id *Psal.* est, passionem sustinuit in præsenti uita, 109 patenam in dextra, quia per crucem peruenit ad gloriam: propter hoc enim exalta- *Phil.* 2 uit illū Deus: desuper corporale, quia eius passionem 24 25

passionem ecclesia nō definit imitari. Corporale enim candidatur, & ecclesia per multas tribulationes Christo conformatur. Subdiaconus etiā noster, scilicet Christus patenam cum calice portauit, quando
27 crucé in passione baiulauit. † Primus cantor offert oblatam cum fauone, & vinum cum ampulla, quia primitiua ecclesia de Iudæis suscepit fidem passionis in deuotione mentis. Oblatam ergo non nudis manibus, sed cum fauone candido, id est, cum manipula alba, & munda offert, ad notandum, quòd Christi corpus ab his tantum dignè suscipitur, qui carnem suam cum vi-
28 tijs & concupiscentijs crucifigunt. † Alius autem cantor offert: quanquā diaconus mi scet vino, & offert presbytero seu episcopo: hæc est Gentilitas, quæ suam obtulit multitudinem, quam Christus in passione obtulit Deo patri. Potest enim nō incompetenter dici, quòd altare mensam domini, in qua cum discipulis suis conuiuabatur: ara, crucem: calix, sepulchrū vel passionem Christi: de quo in prima parte sub titu. de picturis dictum est, & patena, quæ à patendo dicitur, cor latum & amplum significat. Super hāc patenam, id est, super latitudinem charitatis, sacrificium iustitiæ debet offerri, vt holocaustum animæ
Ps.19 pingue fiat. Hanc cordis latitudinem habebant Apostoli cum Petrus dicebat: Et si oportuerit me mori tecum, nō te negabo. Similiter & omnes Apostoli Christo dixe
Math. runt. Sed latitudo cordis ab eis aufugit, &
26 latuit, cum omnes magistro relicto, fugerunt & latuerunt. Ad † quod significandum post susceptam inde oblatam sacerdos abscondit, sub corporali patenam: vel saltem eam ab altari remotam subdiaconus retro continet inuolutam. Per hoc ergo discipulorum fuga, vel latibulum, vel infidelitatis excœcatio designatur: qui dū verum sacrificium offerretur, Christo relicto fugerunt, & latuerūt, sicut eis ipse præ
Matt. dixerat: Omnes (inquit) vos scandalum pa
26 tiemini in me in hac nocte. Scriptum est enim: percutiam pastorem, & dispergentur oues gregis: postquam autem surrexero, præcedam vos in Galilæam. Aliquanta particula patenæ nō absconditur, vt ostendatur, quòd beata virgo & beatus Ioannes Euangelista non fugerunt, nec latuerunt. de hoc dicetur sub titu. de sanctis. Et ideo sacerdos dicturus: pax domini, quasi dominicæ resurrectionis annuntiaturus eulogium, resumit patenam, quia cum esset sero die illa vna sabbatorum, & fores essent clausæ, ubi erant discipuli congregati, p̄p *Io. 20*
metum Iudæorum, venit Iesus, & stans in medio, dixit eis: Pax vobis: resumēs oues,
30 quæ trepidantes aufugerēt. † Rursus patena quæ propter sui formam, diuinitatem quæ initio caret, & fine, significat, vsque ad dominicam orationem, absconsa tenetur, ad designandum, quod diuinitas nobis absconsa & velata est in hoc mūdo: sed quando in oratione dominica dicitur. Panem nostrum: manifestatur ad ostendendum, quod quando ad panem nostrum, qui in cę lis est, peruenimus, tunc diuinitas quæ in hoc mundo absconsa & velata est, manife- *Ioā. 3.*
stabit se nobis, & videbimus ipsum sicuti est. De hoc dicetur sub titu. de resumptione patenæ. In quibusdam tamen locis patena discooperta tenetur, ad designādum, quod sacerdos orat pro æternis, quæ per
Phi. 3 Christi prædicationem nobis reuelatur. ¶ Per patenam enim, quæ rotunda est, ęternitas, quæ principio caret & fine, congruè
31 designatur. ¶ Sanè subdiaconus † tenet patenam parte posteriori eleuata, quasi diceret. Imitamini me, qui posteriorum oblitus, ad anteriora me extendo: innuens ēt, q̄ referre debemus omnia opera nostra ad Christum, & ad coronam ęternam. Patena quoque seorsum, à calice reuoluta, scilicet pars superior subtus posita, significat lapidem à sepulchro commotū & reuolutum. Et nota, quod diaconus tradit patenā subdiacono tenendam, innuens, quòd Christus cōtulit discipulis suis potestatem prędicandi regnum Dei. Circa hoc etiam vi-
Exod. debitur sub titul. de resumptione patenæ.
23. ¶ Circa † oblationem populi, notandū est,
32 quod populus offerre debet: iuxta illud, Exod. Non apparebis in conspectu Dei tui
3. Reg. vacuus. de consecratio. distin. j. omnis. Per
8. oblata quoque munera possumus commemorare copiosam victimam, quę oblata est à populo, cum Rex Salomon templum & altare domino sacraret. Exemplo enim illius plebs fidelis offert se & dona Deo, sed in veteri testamento cōueniebat populus in Hierusalem quibusdam magnis solennitatibus

tatibus, scilicet Pascha, Pentecoste, & in festo Scænophegiarum, ut orarent in templo: & tunc tebantur offerre. Et nota, quod in ueteri testamento, populus offerebat sacrificium legale, & uolũtarium pro peccato: pro gratiarum actione dona, uo-
33 ta, & holocausta. ¶ † Sacrificiũ legale sunt decimæ & primitiæ: per ea quæ lex iussit offerri. Deut. xij. c. Voluntarium est, quod sponte pro peccato, & pro legis transgressione offerebatur. Dona sunt, quæ in templi ornatum offerebantur. Vota, quæ pro periculis infirmitatis uel belli. De holocausto præmissum est: unde dicitur in Paralipom. quòd obtulerunt principes pro uotis, pro spontaneis, pro peccato, pro re-
34 gno, pro sanctuario, pro Iuda. Ritus † igitur Synagogæ transiuit in religionem ecclesiæ, & sacrificia carnalis populi, mutata sunt in obseruãtiam populi spiritualis. Nam sicut populus ille Mosi descendenti de monte, diuersa dona ad faciendum tabernaculum offerebat: sic episcopo de pulpito uenienti Christiani deuotas offerunt oblationes. Alius offert aurum, imitatus
Matt. Magos qui aurum domino obtulerunt. Alius argentum, secutus illos, qui pecuniam
2 in gazophylactio posuerunt. Alius uerò aliquid de sua substantia, ut associetur illis qui per Paulum & Barnabam necessaria pauperibus transmiserunt. Nec est curandum, quæ quantitas, uel species offeratur: sed potius mens attenditur offerentis, vnde proverb. iij. Honora dñm Deũ tuũ, de tua substantia: & Tho. iiij. Ex tua substantia fac eleemosynam: & Magi obtulerunt Christo nato aurum, thus, & myrrhã. Matth. ij iuxta illud Psalm. Tibi offerent reges munera. Nec secundum Grego. offerens à muneribus: sed munera ab offerente placent. Offerunt quoque legale sacrificiũ in decimis & primitijs: uoluntarium in spontaneis oblationibus pro peccato, dum pœnitentias redimunt, pro gratiarum actione, dũ pro collatis à Deo aliqua gratia quicquam offerunt dona, dum in ædificio ecclesiarum, uel utensilia, uel aliquid offerunt. Vota, dum quod in particulis vouerunt, expluunt. Holocaustum offerunt, qui seculum derelinquunt, & sua paupe-
35 ribus distribuunt. ¶ Offerens † autem manum sacerdotis osculatur, per quod fides cum opere designatur: de quo etiam præmissum est. Offerẽs uerò panem & uinum, significat discipulos qui præueniunt parare necessaria ad pascha. ¶ Verum † cle- 36
rici & monachi etiam administrationes habentes, non offerunt, nisi in officio mortuorum, & in noua celebratione sacerdotis, & in quibusdam præcipuis solennitatibus. de consecra. distin j. alia. cum enim ipsi de oblationibus uiuant, & ipsi ac sua Deo oblati sint, non tenentur offerre. Viri ante mulieres offerunt. Ipsi enim fortes in Christo designant, scilicet martyres, qui in primitiua ecclesia plures contumelias passi Christo uictimam obtulerunt, dum occubuerunt. Deinde mulieres, quæ fragiliores designant, scilicet confessores, qui tempore pacis domino laudis hostias obtulerunt. Præterea, uir, caput est mulieris, & ideo à capite ratio est reddenda. ff. de edendo. argentarius. ¶ † Subdiaconi au- 37
tem uel acolyti recipiunt oblationes, quæ ad manum episcopi deferuntur: ad notandum quòd ipse non sua, sed aliena manu debet temporalia ministrare. ¶ † Sanè Ro- 38
manus pontifex nullam oblationem manibus tangit, nisi illam, quæ pro defunctis offertur: quam ideo manibus accipit, ut sigillet errorem dogmatizantium, eleemosynas non prodesse defunctis, & nisi oblationem panis, quam tangit: tum propter reuerentiam sacrificijs, quod ex pane conficitur: tum quia est uicarius eius, qui de se dicit: Ioan. vj. Ego sum panis uiuus. Cæteras uerò oblatiões ad pedes accipit propter illud quod in actibus Apostolorũ habetur: quoniam offerebant pretia eorum, quæ uendebantur, & ponebant ante pedes Apostolorum. Actuum. iiij. Et quia omnia sua sunt: prout sub Euangelio tactum est. Et sacerdos oblationes manu tangit representans illud Leuit. j. & iiij. Ponetque manus super caput hostiæ, & acceptabilis erit atque in expiationem proficiens. Et † not. 39
quòd pro defunctis offertur panis & uinũ. Iuxta illud Thobiæ. iiij. Panem tuum & uinum tuum super sepulturam iuxti constitue, id est, distribue. Et pecunia siue argentum, exemplo Iudæ Machabæi, Qui misit offerri. xij. millia drachmas argenti pro peccatis mortuorum. ij. Machab. xij. Et pretia eorum ponebantur ante pe-

des

des Apostolorum, ut præmissum est. Et lumen, ad illuminandum illos, qui in tenebris purgatorij sedent. quasi offerens, ipso facto: Lux æterna luceat eis Domine &c.

40 ¶ Sanè † Moses, uidens quòd populus multa obtulisset, iussit præconis uoce cantari, ne quis ultra offerret, Exod. xxxv. & xxvj. c. Nullus tamen sacerdotum nostri temporis talia facere uisus est. In nonnullis locis parochiani in die natalis domini offerunt sacerdotibus panes, quos Calendarios uocant: propter illud quod legitur Leuitic. xxij. Offeretis panes duos sacerdoti qui ce dût in usum eius. Et uocabitis hunc diem celeberrimum atque sanctissimum &c. Susceptis itaq; à populo oblationibus & choro offertorium cantante, episcopus uel sacerdos ad altare reuertitur: quoniã Christus susceptis fidelium uotis cantantibus turbis: Osanna in excelsis, in proximo immolandus intrauit in templum.

Matt. 21

SVMMA.

1 *Turificatio altaris, suscepta oblatione mystica quid innuat. & nu. 3. Et qualiter, & quando fieri debeat.*

2 *Maria ter unxit corpus Christi.*

4 *Rhotomagense concilium, quid statuerit de turificatione.*

De secunda turificatione. Cap. 31.

1 OBLATIONE mystica de qua præmissum est, susceptа, statim † adoletur incensum: per quod illud innuitur, quod statim subscribitur à Ioanne in Euangelio, de quo premissum est propè principiũ præcedẽtis titu. Maria ergo, scilicet, Magdalena accepit libram unguenti nardi, pistici pretiosi, & unxit pedes Iesu, & impleta est domus ex odore unguenti. Et sacerdos in modum crucis superducit & circunducit incensum super sacrificium, & altare, ut & crucis signaculo & turis incenso diabolicæ fraudis malignitas extricetur, & effugiat. Quod uerò tertio superducit & circunducit incensum, designat quod Maria ter † exhibuit & adhibuit unguentum circa corpus

2 Iesu. Primo. n. unxit pedes illius in domo Simonis pharisæi. Secundo, cũ in domo Simonis leprosi super caput eius unguẽtum effudit. Tertio, cum emit aromata ut ueniẽs ungeret Iesum iam positum in monumento: uoluntas enim reputatur pro facto. xvij. q. j. & si ergo, cùm per ipsam non steterit, quo minus expleuerit, quod incepit. Quod uerò postmodum undiq; totum incensatur altare: designat, quòd post factum illud totam respersit ecclesiam: sicut Dominus ipse testatur: Amen, amen dico uobis ubicunque prædicatum fuerit Euangelium hoc in toto mundo, dicetur quòd & hæc fecit in memoriam eius. Potest † et dici, quòd altare turificatur in figuram angeli, qui stetit iuxta aram templi habens turibulum in manu sua: de quo fumus aromatum ascendebat in conspectu domini ascendebat. Christus enim magni consilij angelus, carnem immaculatã igne sancti Spiritus plenam, pro nobis in ara crucis obtulit Domino in suauitatem odoris. Fumus aromatũ, sunt orationes sanctorum, quæ per ardorem charitatis ex passione domini prorogatæ ad Deum patrem ascendunt, & nos ad coronam Trinitatis prouehunt: ideoq; sacerdos turificat in modum crucis & coronæ: si semel turificat, recolit unicam passionem: si autem semel coronat, unius denarij retributionem, Si uerò ter, æternitatis in passione operationem, & trium ordinum glorificationem, & ideo turificans ait: Dirigatur domine oratio mea, sicut incensum in conspectu tuo &c. Moraliter autem incensum deuotionis adolendũ est in turibulo cordis igne charitatis, ut odorem suauitatis emittat: ut uidelicet tam nos, quàm oblatio nostra, simus bonus odor Deo: de quo dicit scriptura, fungi sacerdotio, & habere laudem in nomine ipsius, &c. Hoc enim incensum sacerdos accipit, id est, Christus acceptat & incensat ex eo sacrificium & altare. Potest etiam dici quòd turibulum, quod oblationi sacerdos supponit, significat Christũ per quem petit, ut sibi propitietur Deus. Sanè omnibus defertur incensum, ut ostẽdatur, quòd omnia à sacerdote facta pertinent ad omnes: unde Psalmista, dirigatur Domine oratio mea: sicut incensum in cõspectu tuo: nisi missa pro defunctis, ut dicetur in. vij. parte

Luc. 7 Ioã. 2. Matt. vlt.

Matt. 26 Apo. 8 3

Psal. 104 2. Cor. 2.

Eccle. 44

Psal. 140

parte ſub titul. de officio mortuorum. In
4 † concilio Rhotomageñ. in bucardo, lib. iij. c. ut tempore, ita legitur: In tempore quo legitur Euangelium, finito Euangelio ſuper oblationem incenſum in mortem, uidelicet redemptoris noſtri, ponatur, decreuimus. Leo etiã Papa ſtatuit incenſum ſuper oblatam poni. Quidam tãmen hæretici garriunt, non eſſe in miſſa turificandum: quoniam Chriſtus in cœna terrenũ
Eſa. 1 incenſum non fumigauit: & Eſa. Incenſum eſt abominatio mihi. Quare altare & crucifixus turificantur, ut dictum eſt ſub ti. de aquæ benedictæ aſperſione. Poſt turificationem, iterum digitos lauat: nec ulterius uſque poſt communionem cum eis, cũ quibus ſacram hoſtiã tractare debet, aliquid tangat: ſed poſt eius eleuationem eos iungat, ut dicetur ſub viij. particula canonis. Miniſter quoque epiſcopi trahit & ſuper brachia eius informat planetam, & alia indumenta, nam & legalis ſacerdos dum ſacrificabat, ſummitates balthei ſuper humerum reflectebat.

SVMMA.

1 *Inclinat ſe ſacerdos facta turificatione. Et deinde oſculatur altare. nu. 2. Et eorum ſignificatio myſtica.*

3 *Sacerdos conuerſus ad populum. omnium rationes petit, quamque his orationem adſumat. Et cuius exemplo, aut præcepto.*

4 *Oza percuſſus à Domino, quòd eius arcam temere tetigiſſet. Item, Bethſanitæ.*

5 *Sacerdos cur oret voce demiſſa, implorato ſtatim populi ſuffragio: vide p nu. 6. 7. 8. 9. 10*

11 *Sacerdos cur tollat vocem incipiens: Per omnia ſecula ſeculorum.*

12 *Sacerdos cur manũ tollat ab altari, incipiens, Per omnia ſecula ſeculorum.*

De inclinatione ſacerdotis, & oſculatione altaris, ac oratione. Cap. 32.

1 VERIFICATIONIS expleto myſterio, ſacerdos † ſe inclinando dicit: Suſcipe ſancta Trinitas, &c. quod ſumitur de tertio Danielis: ut uidelicet hoſtiam offerat expinguedine charitatis, ut ſit dignus ad ſacrificium immolandum. Sacerdotis inclinatio, Chriſti humilitatem ſignificat, qui exinaniuit ſemetipſum, formam ſerui accipiens, factus obediens uſque ad mortem: mortem autem Crucis: qui etiã inclinans ſe ad pedes diſcipulorum, poſt ſacramentum in cœna traditum orauit ad patrem. *Phil. 2*
† Poſtea uerò ſe erigens, oſculatur altare, 2
ad notandum quòd per paſſionem Chriſti populus liberatus eſt, & Deo patri reconciliatus: unde Apoſtolus ad Ephe. iij. Faciens pacem, ut reconciliet ambos Deo in uno corpore. Conſequenter ſacramentum incepturus, orat primũ pro ſe: deindé pro populo. Conuertens enim † ſe ad illum 3
ſub ſilentio dicit: Dominus uobiſcum: ſicut dictũ eſt ſub tit. de ſalutatione, & mox uoce aliquantũlum eleuata, ut oratio omnium auxilietur ei, quaſi non præſumens, quòd ſolus poſſit tantum myſterium exequi monet illum dicens. Orate pro me fratres, &c. & egò pro uobis, in quo ſignificatur illud, quod Chriſtus diſcipulis ſuis dixit. Lucæ xxij. Orate, ne intretis in tentationem; & ibidem. Ego pro te oraui Petre, Monet autẽ orare, ut ſacrificium fiat Deo acceptabile: & populus debet ſimiliter ſecretè orare reſpondens. Memor ſit *Pſ. 9.*
Dominus omnis ſacrificij tui, & holocauſtum tuum pingue fiat, uel reſpondet. Suſcipiat Dominus ſacrificium &c. uel dicat. *Luc. 1*
Spiritus ſanctus ſuperueniet in te, uel illud. Mittat tibi Dominus auxilium de ſancto, uel immo a Deo ſa. lau. Debemus enim inuicem orare, ſecundũ Apoſtolum ut ſaluemur. Orauit enim Chriſtus primum *Pſ. 17*
pro ſe. pater (inquit) uenit horã. clarifica filium tuum, ut filius tuus clarificet te. deinde pro populo dicens. Pater ſancte ſerua eos, quos dediſti mihi, ut ſint unum, ſicut & nos: extrà de ſum. Trin. c. ij. Dicturus ergo. Orate pro me fratres, ſe uertit ad populum, quia ipſum diſtinctè alloquitur, ſed dicturus. Oremus, poſt Dominus uobiſcum, ſe ad altare conuertit, quia tũc non diſtinctè, ſed per modum conceptionis ad aliquid excitat ad ſecum orandum, ſeu gratias referendum. ¶ Monito itaque populo ſacerdos ſtatim reuoluitur ad altare, per ſiniſtram partem, prout ſub titu. de ſalutatione ad populum dictum eſt, & tũc tandem dicit orationem quam intermiſe-

Iaco. 5
Io. 17.

rat

rat ab offertorio, citra, quando dixit. Oremus, ad notandum, quòd Christus iterum redijt Ieroſolymã ad domum orationis, quam ad tempus deſeruerat cum ſucceſſe-
Ioã. 11 rat in Effren. Sic enim legitur in Euangelio: Cum ueniſſet Ieſus Ieroſolymam, intrauit in templũ, & eiecit ementes, & uendentes de templo, dicens: Domus mea, do-
1. Aeg. 6 mus orationis uocabitur. Inſtat .n. ſacerdos orationibus, ne indignus inueniatur,
4 † ut Oza, qui tetigit temerè arcam Domini, & percuſſus eſt à Domino. Nec legitur aliud feciſſe, niſi uxorem propriam cognouiſſe in nocte præcedenti. Bethſamitæ quoque, quia temerè noluerunt arcam Domini tangere, occiſi ſunt de populo lxxxviij. de plebe quinquaginta millia, pretioſa arca eſt calix Domini, Orat autem uoce demiſſa. ¶ † Primo, ne uileſcat officium miſſæ, & ideo oratio ipſa perſecretè, dicitur
5 à quibuſdam ſecreta à quibuſdam ſecretella, ad differentiam maioris ſecretæ: à quibuſdam verò ſacra uocatur, de quo & de huiuſmodi ſilentio ſub titu. de ſecreta dicetur, ut dictum eſt ſub titu. de offerto-
6 rio. ¶ Secundo orat in † ſilentio, ut deuotius oret, nec cogitet quomodo eius uox & corporis compoſitio placeant populo, quia & Dominus elongatus eſt à diſcipulis, quantum continet iactus lapidis, ut oraret. ¶ Tertio, in † hoc quòd ſecretè orat,
7 ſignificat ſecretas preces Chriſti dicentis:
Math. 26 Pater mi, ſi fieri poteſt, tranſeat à me calix iſte. Mat. xxvj. Quarto, hoc ſilentium † recolit ſacramentum in ſacrificijs patrũ abſconditum, ut in Abel, Iſaac, in agno paſchali, in uitula ruffa, in hirco emiſſorio.
8
9 ¶ Quinto, in hoc † repreſentatur ſilentiũ, quod Dominus habuit in paſſione, quia tã quam ouis ad occiſionem ductus eſt, quod & martyres imitati ſunt. Vnde non murmur reſonat, non quærimonia &c. ¶ Sexto, ideo † orationes quæ poſt oblationes
10 ſequuntur in ſilentio & ſecretè dicuntur, quia Iudæi ſtatim poſt ſuſcitationem Lazari, uoluerunt occidere Ieſum, ille uerò abſcondit ſe in ciuitatem Effren, in ſolitudine, & tacuit à prædicatione, & miraculorum operatione, uſque in ſabbatum in ramis palmarum, quo uenit in domum Simonis leproſi, & tunc prædicauit apertè, ad quod deſignandum ſacerdos in fine ſecretæ eleuat iterum uocem, dicens palam & alta † uoce: Per omnia ſecu. ſecu. quod 11
expoſitum eſt ſub titu. de oratione. Secundo ideo dicitur alte. Per omnia, a d notandum, quòd poſt reſurrectionem Chriſtus prædicauit apertè. Tertio, quia eſt principium ſequentis orationis, ut iam dicetur. quia uerò quærit aſſenſum populi, & confirmationẽ, quia ipſe eſt quaſi legatus populi. ideo populus aſſentiens uoci eius dicit, Amen: quia ſeculum per ipſum creatum eſt, † adhuc dicturus, per omnia ſe- 12
cula ſeculorum, deponit manus ſub altare. Primo, ad notandum, quòd omnem cogitatum temporalem deponit, & ſe totaliter Deo committit immolationi dũtaxat tota mẽte intendens. Secundo manus deponit: cùm enim nunc ad cordis eleuationem, & ad gratiarum actionem inuitet, & eleuationem cordis per cõtemplationem præcedere debeat, exercitum bonę operationis, quã manuum depoſitio, ſignificat. De qua operatione poſtea gratias referimus ei, qui in nobis incipit opus bonum, ut perficiat, ſicut dicit Apoſtolus: idcirco tunc manus deponit.

SVMMA.

1 *Præfationis principiũ quibus literis notetur.*
2 *Præfatio quorſum inſtituta. & vnde dicta. nume. 3.*
4 *Præfationis declaratio. & nu. 6. Et amplius nu. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 34.*
5 *Sacrificij faciendi vetus mos: maximè de oratione ſacerdotis inter ſacrificandum.*
15 *Angelorum nouem ordines.*
16 *Angelis cur pennæ adpingantur.*
17 *Gabriel, quid ſignificet, & eius munus.*
18 *Michael quomodo interpretetur, & eius officium.*
19 *Raphael, quid ſonet latinè, & cui officio p̃ſit.*
20 *Vriel quomodo ſonet latinè.*
21 *Angelorum omnium officia, et per diſcurſum nu. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28.*
29 *Cherubin & Seraphin, in cœlo eminentia, & ſedes.*
30 *Angelorum ſex tantum ordines cur in communi adferantur præfatione, tribus ſilentio præteritis, & nu. 32.*
31 *Hierarchia quotuplex, & vnde dicatur.*
33 *Deus, angelicam & humanam creaturam edidit,*

edidit, in laudem & gloriam.

35 *Gelasius Papa, præfationes communes distauit primum.*

36 *Vrbanus Papa, quid addiderit præfationi communi.*

De præfatione. Cap. 33.

ANTE præfationem describitur in libris quædã † figura repræsentãs ex parte anteriori literam, v. ex parte verò posteriori, literam d. quæ duæ literæ coniunctæ pro verè dignum ponuntur, litera videlicet, pro dictione. Sanè per literam v. quæ inferius clausa & superius aperta est, habens initium à linea longiori humanitas siue humana Christi natura, quæ in virgine principium habuit, sed fine carebit: per d. verò circulariter clausum diuinitas, seu diuina natura, quæ nec principium nec finem habet figuratur. Tractus autem in medio vtranque copulans partem: crux est, per quam diuinis sociantur & vniuntur humana. Ideo ergo hæc figura in præfationis principio ponitur: quia per mysteriũ vnionis, & dominicæ passionis pacificantur homines angelis, & sociantur humana diuinis, in præconia saluatoris. ¶ † In præfationibus enim omnibus conueniunt homines & angeli, ad concinendum præconia regis: vnde & alta & delectabili voce cantatur: quia in eis angelorum præconia representantur. Et cantantur coram altari, & à solo sacerdote, iuxta illud Apo. xiiij. & cantabunt quasi cãticum nouum ante sedẽ, & nemo poterat dicere canticum, nisi &c. Siquidẽ † hæc oratio vocatur præfatio, quia præcedit sacrificium principale. Est enim quasi prælocutio, id est, ad ministrium præparatio: prælocutio, videlicet totius orationis secuturæ à, Te igitur, vsq; ad, Agnus Dei. In hac enim præloquitur sacerdos grates laudes Deo, vt melius ad consecrandum corpus Christi valeat peruenire. Vocatur etiam præparatio: quia præparat fidelium mentes ad futuræ reuerentiã consecrationis. Dicitur † etiam hymnus angelicus: quia angelicis laudibus est plenus. Veruntamen sacrificium vocatur, in secretella oblatio, sed à, Dñs vobiscum: quod statim post illam sequitur, vsque ad sanctus, vocatur hymnus. Sanè in proximo dictum est in fine secretellæ dicitur alta voce: per omnia sec. secu. quod quidem est finis illius orationis, & initium præfationis per q̃ sacerdos insinuat, q̃ Christus est lapis angularis, qui fecit vtraque, vnum Iudęos continens & Gentiles, vt sit vnũ ouile, & vnus pastor. Dicturus ergo sacerdos rem attentione dignissimam, salutat populum dicens, Dñs vobiscum, optans nos tales existere, cum quibus dñs manere digne tur, & illud nobiscum celebrare conuiuiũ ad quod mulier attulit alabastrũ vnguenti nardi, pistici pretiosi, & effudit illud super caput dñi recumbentis, & populus respõdet, & cum spiritu tuo: & sic mutuo pro se orant. Nam † & in ve. testamento omnes sacerdotes orabant, dum consummaretur sacrificium Ionatha inchoante, & cæteris respondentibus. Postea sacerdos eos incitans, subiungit: Sursum corda, scilicet in cœlestibus, nõ in terrenis, & eleuat manus, ppter rationes sub titulo de oratione scriptas ad fi. Chorus respondet. Habemus ad Dominum, id est, habere debemus. vnde in canone Cypriani. de consec. dist. j. quando Papæ ita dicitur: ideo sacerdos ante orationem canonis præfatione præmissa parat fratrum mentes dicendo: Sursum corda. vt dum plebs respondet habemus ad Dominum. admoneatur nihil se quàm Domi num cogitare debere. Rursus ideo chorus subiungit: habemus ad Dominum, vt eccle sia sicut mulier vnguentaria, sursum ad illam verbi diuinitatem cor eleuet, & illud caput æquale Deo patri, fide contingens, vnguẽto catholicæ professionis perungat, cuius sanè præconium sacerdos prosequitur dicẽs: Gratias † agamus Domino Deo nostro, quia pro omnibus beneficijs quæ nobis cõtulit, gratias ei referre debemus. Chorus respondet: Dignum & iustum est: quoniam gratias omnipotenti Deo referre debemus. Sequitur per Christum Dominum nostrum. supplendum est: confidentes & credentes, quod per Christũ maiestatem eius laudant angeli: adorant dominationes: tremunt potestates. Hoc sacrę confessionis præconium ita rectè concludit ecclesia: vt cũ angelis & hominibus decantet

Ioan. 10

Ioan. 12

2 Mac. 1

Esa.6. hunc deuoti pectoris Hymnum: Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus, Deus sabaoth: pleni sunt cœl. &c. de quo infra dicetur.

7 ¶ Potest † etiam præfationis officium ad
Lu.22 illud referri: quia Iesus ascendit in cœnaculum magnum stratum in quo multa locutus est cum discipulis suis, & gratias agens, hymnum illum retulit Deo patri de quo d. Matth. & hymno dicto exiuerunt in montem Oliueti. Ergo per, Dominus uobiscum oratio, quam discipulis fecit, accipitur. per, Sursum corda, ascensus ad cœnaculum: iterum, per sursum corda, ad confitendum filio surgimus: & angelorum ministeriũ imploramus, qui uota nostra suscipiant, & ad Deum perferant. Per gratias agamus, Christo recolimus gratiarum actionem: & inuitamus populum ad agendum gratias Deo patri, per filium: per quem redimimur: & cum Angelis ad laudandum admittimur. Monet ergo sacerdos populum, sursum, id est, supra semetipsum habere uel eleuare corda, ad
Col.3. Dominum: iuxta exhortationem Apostoli dicentis: Quæ sursum sunt, quærite:
Matt. 5. non quæ super terram, Nam quæ in terrenis sunt, nihil dignũ Deo offerre possunt: ubi enim est thesaurus tuus, ibi est & cor tuum. Multi quidem dum ore loquuntur cœlestia, corde meditantur terrena: quibus Dominus improperat, per prophetam: Populus hic labijs me honorat: cor autem eorum longè est à me. Chorus uerò respondens, profitetur se sacerdotis monita suscepisse, dicens: Habemus ad Dominum, unde diligenter prouideat, ne cor habens deorsum ad seculum, spiritui sancto damnabiliter mentiatur. Sacerdos etiam, postquam attentos reddidit, & deuotos hortatur, ut gratias agamus Domino Deo nostro: quoniam ipse est Deus, id est, Creator: ipse est Dominus, id est redemptor: ipse est noster, scilicet Saluator.
2.Cor. 11 Tunc enim erit uerissimè noster, cum erit omnia in omnibus, id est, sufficientia singulorum.
8 ¶ Rursus, quia † populus professus est, se intentum esse ad Dominum: ideo presbyter subiũgit. Gratias agamus. Chorus uero sacerdotis uerbũ approbans, & affirmans respondet: Dignum & iustum
Ps.94 est: Dignum quidem quantum ad Deum: quia ipse est Dominus Deus noster. Iustũ, quantum ad nos: quia nos sumus populus eius, & oues pascuæ eius. Dignum quoque, & iustum est, quantum ad utrunque: vt, scilicet populus simul cũ sacerdote gratias agat Deo: à quo omnia bona suscepimus. ¶ † Subsequenter subiungit sacer- 9
dos: Verè dignum &c. Et secundum magistrum Petrum Antissiodoren. hic, incipit præfatio, id est, prologus uel prolocutio sequentis canonis: captans domini benenolentiam, dicens: Verè dignum & iustum est, æquum & salutare, dignũ, quòd bonus est. iustum quia beneficus. æquum, quia misericors: salutare, quia salus. vel, dignum, quia nos mera uoluntate fecisti: iustum, quia nos pura misericordia redemisti: æquum quia gratuite nos iustificas: salutare, id est, salute plenum: quia perpetuo nos glorificas. Nos tibi semper & ubique gratias agere. Domine sancte pater omnipotens æterne Deus. vbiq; enim est Dominus sanctus: vbique est pater omnipotens, & semper est æternus Deus. Vnde
Psal. Psalm. In omni loco dominationis eius be 101
Ps. nedic anima mea Domino. Et iterum, be- 1.*Io.*2
nedicam Dominum in omni tempore, sem 10
per laus eius in ore meo. Sequitur † per Christum Dominum nostrũ. Aduocatum enim habemus secũdum Apostolum apud patrem, Iesum Christum dominum nostrum, qui interpellat pro nobis: & ipse est
Heb.5. propitiatio pro peccatis nostris, qui exauditur in omnibus, pro sua reuerentia. Per eum ergo, quasi per mediatorem laudes offerimus: per eum, quasi aduocatum gratias exhibemus. † Per quem maiestatem 11
tuã &c. Maiestas dicitur quasi maior stans, uel maior potestas, quia maior est eius potestas, quàm hominum. Laudant Angeli, adorant dominationes, tremunt potestates: utique illum laudant adorant, & tremunt, per quẽ omnia facta sunt: per quem
Gen. 1 simul cum patre oẽs spirituũ ordines sunt
*Ps.*32 creati. Nã dixit Deus: Fiat lux, & facta est lux. Verbo dixit, & uerbo fecit, quia uerbo Dñi cœli firmati sunt, & omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factũ est nihil. Chorus angelorum nominat, quia Angeli huic officio, non dubitantur adesse. ¶ Et est notandum, quod ecclesia Angelis est assimilanda, ad hoc ut placeat Deo. ¶ Rursus 12
† per hoc, quod dicitur: Domine sancte pater

Psal. 148 Nee.9 Iob.26 patér omnipotens æterne Deus, per Christum Dominum nostrum, quem laudant Angeli, adorant, &c. intelligitur, quod ecclesia & Angeli laudãt Deum: non solum inquantum Deum: uerum etiam inquantum hominem: Dicitur ergo laudant. Vnde Psalmistæ: Laudate eum omnes Angeli eius: adorate &c. vnde Esdras: Exercitus cœli te adorant. Tremunt. † Vnde Iob: Columnæ cœli contremiscunt, & pauent aduentum eius. Tremere uerò, dicuntur non metu fortitudinis, cùm sint perfectè beati, sed administrationis affectu, uel obedientiæ famulatu: cùm secundum Apostolum, omnes sint administratorij spiritus in ministerium destinati. Tremunt quoq; potestates, non quòd ordines angelorum corporales sint; sed ideo dicitur, vt intelligamus omnia cœlestia, terrestria, & infernalia ante conspectum diuinæ maiestatis tremere atq; timere: sicut & nos tremere ac timere ante dominos nostros solemus. ¶ † Sequitur: cœli cœlorũ: per cœlos throni accipiuntur, quia Dominus ait: Cœlum mihi sedes est, & dicuntur cœli laudare Deum: quia laudis materiam præbent. vnde propheta: Cœli cœlorum, & aquæ quæ super cęlos sunt, laudent nomen Domini. Cœli quidem diuinæ iussioni obediunt; quia se ostendere serenos & nebulosos, potestatem non habent. ¶ Cherubin quoque & Seraphin. † Ad intelligentiam eorum, quæ hic dicuntur, notandum est nouem esse ordines angelorum, uidelicet Angeli, Archangeli, throni, & dominationes, uirtutes, principatus, potestates, Cherubin, & Seraphin. Ἄγγελοι quoque Græcè dicuntur nuntij Latinè, scilicet excelsi & cœlestes, eo quod de cęlis ad annuntiandum & exequendum Domini voluntatem mittuntur. † Angelorum autem uocabulum, officij nomen est, nõ naturæ: spiritus enim sunt super, sed cum mittuntur Angeli, uocantur, Quibus ideo pictor licentias pennas facit, ut celebrem eorum in cunctis discursum significet: sicut & iuxta fabulas poetarum venti pennas habere dicuntur, propter velocitatem scilicet iuxta illud: Quia ambulant super pennas ventorum. Ἀρχάγγελοι ergo Græcè, summi nuntij interpretantur: qui enim parua vel minima annuntiant, Angeli sunt, qui summa, Archangeli nuncupantur. Archangeli ergo dicuntur, eo quod inter Angelos teneant principatum, nam ἀρχων Græcè, Latinè princeps interpretatur. Sũt enim duces & principes, sub quorum ordine vnicuiq; angelorum sunt officia deputata. Quidã autem Archangelorum priuatis nominibus appellantur, vt per vocabula ipsa in opere suo, quid valeant designetur. ¶ † Gabriel nanque hebraicè, interpretatur latinè fortitudo Dei. vbi enim ipsa potẽtia diuina, vel fortitudo manifestatur, Gabriel mittitur. vnde ipse annuntiauit Christum nasciturum: qui diabolum deuicit, & humiliter ad debellãdas aereas potestates venit. ¶ † Michael interpretatur, quis vt Deus; quãdo enim aliquid miræ virtutis in mundo fit, hic Archangelus mittitur, & ex ipso opere nomen est ei: quia nemo valet facere, quod facere potest Deus: vnde ipse missus est in Aegyptum ad immittendas illas plagas famosas. Quidam tamen dixerunt, ꝙ Michael est nomen vnius Angeli. ¶ † Raphael interpretatur curatio vel medecina Dei. vbicunque enim curandi vel medicandi opus necessarium est: Raphael Archangelus mittitur. vnde ad Thobiam missus est, vt eum à cœcitate liberaret. de Gabriele, Michaele, & Raphaele, dicetur in septima parte sub festo Michaelis. ¶ Vriel, interpretatur † ignis Dei, sicut legimus apparuisse ignẽ in rubo: legimus ẽt ignem missum desuper, & impleſſe quod præceptum est: hæc sunt nomina personalia angelorum, quæ nec à seipsis, nec à Deo imposita sunt: sed ab hominibus, & nescitur à quibus. nec alia personalia inueniũtur in scriptura. Alia vèrò sunt nomina ordinum. ¶ Cæterũ throni, dominationes, virtutes, principatus & potestates: quibus uniuersam cœlestem societatem Apostolus complectitur: ordines angelorũ & dignitates intelliguntur, ut iam dicetur. ¶ † Sed pro hac ipsa distributione officiorũ, alij throni, alij dominatiões, alij virtutes, alij principatus, alij potestates, dicuntur pro certis dignitatibus quibus adinuicẽ distinguuntur. Throni † sunt agmina angelorũ, qui latinè sedes interpretantur, & uocati sunt throni, quia illic conditor præsidet, & per eos iudicia sua disponit. ¶ Dominationes, † sũt hi qui in virtutibus, & principatibus præeminent

Psal. 148 Nee.9 Iob.26 13 Heb.1 Phil.2 Es.66 14 Psal. 148. 15 16 Psal. 103 17 18 19 20 Exod. 3 21 22 23

minent,qui pro eo,quòd cæteris angelorũ dominantur agminibus, dominationes vocantur. Nominantur ergo hic ad notandũ, quòd eis magis assimilari debemus: quia vsum dominandi docent. Est enim dominatio,facere Dei voluntatem. ¶ Virtutes
24 † angelicæ quædam ministeria perhibent, per quos in mundo signa & miracula fiũt: propter quod & virtutes dicuntur. ¶Prin-
25 cipatus sunt qui angelorum † agminibus præsunt,qui pro eo quòd subdictos Angelos ad explendum ministerium diuinũ disponunt,principatus vocabulũ acceperũt, nã alij sunt,qui administrant: alij,qui adsi-
Dan.7 stunt: sicut & per Danielem dicitur:Milia milium ministrabant ei, & decies milies centena milia adsistebant ei. ¶Potestates
26 † sunt, quibus virtutes aduersæ subiectæ sunt, & inde potestatũ nomine nuncupantur, quia maligni spiritus eorũ potestates coercentur, ne tantum noceant, quantum cupiunt. nominantur ergo hic, ad notandum,ꝙ potestatẽ diaboli arcere debemus.
27 ¶†Cherubin autem & ipsi sublimes cęlorũ potestates, & angelica ministeria perhi-
Exod. bent,qui ex hebręo in latino scientiæ mul
25 titudo seu plenitudo,interpretantur.Sunt
3.Reg. .n. sublimiora agmina angelorum,qui pro
6 eo,ꝙ vicinius sunt positi, diuina sciẽtia cæteris amplius sunt pleni. Ipsi sunt illa duo animalia,super propitiatoriũ arcę ficta ex metallo, propter significandum Apostolorũ præsentiã,in quorũ medio medius ostenditur Deus.¶†Seraphin verò,est multitudo angelorũ,qui ex hebræo in latinum,ardentes vel incendentes interpretantur,eo ꝙ præ cęteris ardent,& accẽduntur in charitate,& quia inter eos & Deũ nulli Angeli consistunt, & ideo quanto vicinius corã eo consistunt,tanto magis claritate diuini
29 luminis inflãmantur:vnde & ipsi † sicut in
Es. 6. Esa.legitur: Velant faciem,& pedes sedentis in throno Dei. Et idcirco cętera angelorum turba videre plene Dei essentiã nõ valet,quoniã Seraphin eam tegit:secundũ
Es. 6. Esa. nominatur ergo hic Cherubin & Seraphin:quia sicut illa roti in Dei dilectione ardere debemus. Reperitur autem hoc nomẽ Seraphin neutrum & masculinum, sed neutraliter terminatur in n, vt in hoc loco: beata Seraphin.Masculini verò terminatur, in m, vnde propheta: Seraphim clamabant alter ad alterum. Hiero.dicit, ꝙ Cherubin & Seraphin singularis sunt numeri,& generis masculini: cuius terminatio plurális est per,n,nõ quod in ministris Dei sit sextus,sed vocabula diuersis generibus iuxta linguæ proprietatem appellãtur. Græca verò consuetudo neutro genere per m,scribit.Iosephus dicit Cherubin & Seraphin esse duo animalia volatilia: prout dictum est in proœmio huius partis. Præmissa autem ordinum nomina præter Cherubin & Seraphin, & pter nomina angelorum, latina sunt.¶Verùm cùm nouem sint ordines angelorum, sicut dictum est.
† Qui postquã decimus cadens propter su- 30
perbiã,versus est in diabolũ, in perseuerãtia ætern̄ę beatitudinis solidati sunt. Quæritur quare tribus exclusis,sex tantũ in prę fatione cõi ponunt̃,in qua per cęlos throni accipiuntur: vt dictum est. Videtur.n. ex hoc quòd illi, cum cæteris maiestatem diuinam nõ glorificant,& adorant: sed absit hoc. Nam virtutes cœlorum omnes ordines comprehendunt, vt testatur Gregorius in homelia illius Euãgelij: Erũt signa *Ps.23* in sole & luna.vnde Psalmista: Verbo Dñi *Idem.* cœli firmati sunt, & in spiritu oris eius, omnis virtus eorum.Et iterum: Dñs virtutum ipse est rex gloriæ. vel fortè licet occulta, tñ circa hoc prouisum est ratione.
Dionysius† quippe tres esse tradidit hie- 31
rarchias,siue ordines angelorum,trinos in singulis ponẽs, vt similitudo Trinitatis in eis insinuet̃ impressa, & dr ἱεραρχία,à ἱερὸν qđ est sacrum,& ἀρχὴ, qđ est principatio, quasi sacer principatus. Sũt.n.tres ordines superiores, & principales,tres inferiores, tres medij. Superiores sunt,Cherubin,Seraphin,& throni. Medij sunt, dominationes,principatus,& potestates. Inferiores sunt,virtutes,archangeli,& angeli: de quorum singulis medius † ordo in præfatione 32
subtrahitur: ad notãdum,ꝙ comparatione Trinitatis ætern̄ę,cuius maiestas in ea prę cipuè commendatur, omnis alia Trinitas diminuta reperitur,& imperfecta: nã quis in nubibus æquabitur Domino: quis similis erit Domino in filijs Dei. De superio- *Ps.88*
ribus subtrahit̃ Cherubin, de medijs principatus,de inferioribus archangeli. Hanc quippe æternam & indiuiduam Trinitatẽ laudant angeli: adorant dominationes:

tremunt

tremunt potestates: cum quibus & nostras
33 uoces, &c. ¶ Deus † omnipotens, duas rationales edidit creaturas, angelicam uidelicet, & humanam: quæ laudibus diuinis insisterent, & ei gratiarũ redderent actiones: quas dum pari voto concelebrant tanquam superiores cum inferioribus corde in cœlesti cythara sociantur: de qua dicit Ioannes. Et audiui uocem cytharœdorum cytharizantium in cytharis suis: & cantabant quasi canticum nouum. Apoca. xiiij.
34 Ideo ergo dic: † Socia exultatione concelebrant. quoniam omnes prædicti ordines & etiam humana creatura maiestatem Dei patris per Christum, socia exultatione æqualiter concelebrant: supplici confessione: quasi non superba præsumptione, sed humili laude dicentes: Sanctus,
35 Sanctus, Sanctus, &c. ¶ † Porrò Gelasius Papa tractus, & hymnos composuit, & præfationes cantuum quidem, & non elimato sermone dictauit. ¶ Et est notandum, quòd licet olim innumeræ essent præfationes: hodie decem tantum sunt canonizatæ. Vnde Gelasius Papa de consecratione, distinctio. j. inuenimus. inquit: Inuenimus has nouem præfationes in sacro catalogo tantummodo recipiendas: vnam, in resurrectione, & in albis paschalibus, id est, septimana paschali: aliam, in die ascensionis Domini: tertiam, in die pentecostes: quartam, in natali Domini: quintam, in epiphania Domini: sextam, de Apostolis: septimam, de sancta Trinitate: octauam, de cruce: nonam, de ieiunio in quadragesima tantummodo dicendam, de qua dicetur, in vj. parte sub quar
36 ta feria cinerum. Vrbanus † quoque Papa lxx. distinctio. sanctorum. addidit decimam de beata virgine Maria. illam videlicet, Aequum & salutare: quæ & unigenitum tuum Sancti spiritus &c.

SVMMA.

1 *Sanctus, Sanctus, Sanctus, hymnum quis primum instituerit. Et quorum sit ille hymnus. nume. 2.*
3 *Sanctus, Sanctus, Sanctus, cur ter canetur. & eius explicatio. nu. 4. 5. 7.*
6 *Sabaoth, quomodo interpretetur.*
8 *Osanna, quid significet. Et cur geminetur. nume. 9.*
10 *Organorum vsus vnde profectus.*
11 *Diaconus & subdiaconus stant post sacerdotem, in principio canonis. Et quid.*

De Sanctus. Cap. 34.

ECCLESIA sperans sociari Angelis, & Archangelis, de quibus
E † in præfatione mentio facta é, statim post illam conformat se Angelico cantui canens hymnum illum: Sanctus, sanctus, sanctus. quem Sixtus Papa primus instituit decantari. Hic enim est cantus puerorum, quem cantauerunt Domino offerenti se illis in decima luna, qui quasi reseruatus fuit, vsque ad quartamdecimam lunam in Bethania. Cum ergo sacerdos finit laudem siue præfationem, totus chorus, qui representat ecclesiam, simul canit dictum euangelicum hymnum, vt vna & æqualis gloria & laus & honor decantetur Patri & Filio & Spiritui sancto. ¶ † No 2
tandum autem est, quòd hymnus iste partim angelorum & partim hominum verba complectitur. Prima enim pars laudem continet Angelorum, ultima hominum. Legitur enim Esa. vi. c. quòd Seraphin clamabant alter ad alterum, & dicebant: Sanctus, Sanctus, Sãctus, Dominus, Deus exercituum: plena est omnis terra gloria eius. Legitur quoque in Euangelio Matt. xxj. c. & Marci xj. c. quod qui præibant, & qui sequebantur, clamabant dicentes: Osanna filio Dauid: benedictus, qui venit in nomine Domini. Siquidem vox angelorum, scilicet Osanna in altissimis Trinitatis, & vnitatis in Deo, commendat arcanum vox hominum, scilicet Osanna filio Dauid, diuinitatis & humanitatis in Christo, personat sacramentum. Meritò autem cantica angelorum in ecclesia cantamus: quia per hoc sacrificium terrena cœlestibus iungi non dubitamus, & ideo cum eis in excelsis saluari clamamus. ¶ † Illud enim aduer- 3
tendum quòd ter dicitur sanctus: ut notetur trinitas seu distinctio personarũ. sed se

mel tantum dicitur: Dominus Deus Sabaoth: vt notetur diuinæ vsiæ vnitas. de consecra. distinct. ij. ego. quia vnitas adoratur, vt sic Trinitatis & vnitatis mysterio comprobetur. Item, dicitur ter, in singulari numero sanctus: & non dicitur pluraliter sancti, vt vna sanctitas in his tribus personis, & vna æternitas intelligatur. Hoc non solum Seraphin clamabant, sub excelso Dei solio, secundum prophetam: sed & quatuor animalia, secundum Apoc. in circuitu sedis requiem non habebant die ac nocte, dicentia. Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus Deus omnipotens. † Dicitur autem Deus sanctus, id est, sanctificãs non autem sanctificatus: vnde sancti estote: quia ego sanctus sum Dominus Deus vester. Dicitur pater sanctus, dicente filio: Pater sanctifica eos in veritate, quos dedisti mihi, quia tu sanctus es. Dicitur filius sanctus, angelo protestante: Quod nascetur (inquit) ex te sanctum, vocabitur filius Dei. Dicitur Sãctus, sanctus, sanctus, Christo dicente: Accipite Spiritum sanctum: quorum remiseritis peccata, remissa erũt. Dicitur † quoq; Dominus Deus sabaoth, id est, Dominus exercituum: videlicet angelorum & hominum, quorum terribilis est, vt castrorum acies ordinata. de quo in psalmo dicitur ab Angelis. Quis est iste rex gloriæ? Dominus virtutum, &c. tot enim exercitus habet Deus in terra, quot sunt ordines in ecclesia: tot habet in cœlis, quot ordines sunt in Angelis. Nomine ergo cęlorum & terræ, Angeli & homines diuina plenitudine gratia, hic perhibentur. vel ad literam cœli & terra gratia diuina replentur, quia deitas est vbique. vnde propheta: Si ascendero in cœlum, tu illic es: si descendero ad infernum, ades. Sabaoth † ergo Dominus exercituum siue militarium virtutum, siue victoriarum interpretatur: vel omnipotens, vt ipse sit Dominus Deus & ipse omnipotens: qui exercitus angelorum atque hominum disponit. Et ideo subdit: Pleni sunt cœli & terra gloria tua: hoc est vt eius gloria cęli & terra gubernẽtur: & qui in cœlis, & qui in terra sunt, glorificent & honorent nomẽ sanctum eius: cœli autem pleni sunt gloria, re, terra verò, spe. Tunc verò in re plena erit, cùm adimplebitur illud: fiat voluntas tua, sicut in cœlo & in terra. Dum autem dicimus: Pleni sunt cęli & terra gloria tua. agimus gratias creatori, de omnibus beneficijs. Dum verò dicimus † Benedictus qui venit, &c. agimus gratias specialiter de beneficio redemptionis. Quia enim necessarium est ad æternam salutem incarnationis mysterium confiteri, rectè subiungitur: benedictus, qui venit in nomine Domini. Ego, inquit, veni in nomine patris mei: nomen patris, est filius: de quo dicit propheta: Ecce nomen Domini, venit de longinquo. Dum ergo sanctus sanctus inchoatur, inclinati stare debemus: quia tunc incarnationem maiestatemque diuinam per angelorum hominumq; cantum incognitam veneramur. ¶ Rursus dicendo: Benedictus, &c. & cum hæc sint de Euangelio, debemus signum seu vexillum crucis nobis facere seu imponere, qa Christus per crucem triumphauit, & nos triumphare facit. Quando enim Christus venit ad Hierosolymã descendit de monte oliueti: tunc filij Israel clamauerunt, dicentes: Benedictus, qui venit in nomine Domini. quia aduentus Christi in Hierusalem significat futuram resurrectionẽ, quando ipse veniet iudicare viuos & mortuos, & apparebit nobis in eadem carne, in qua pro nobis passus est, & tunc in nomine Iesu omne genu flectetur cœlestium, terrestrium & infernorum: vnde & ex tunc quidam incipiunt genu flectere, & deuote orare. ¶ Sequitur: † Osanna, quod est verbũ hebræum & significat: salua obsecro: supplendum est populum tuum, vel totũ mundum. compositum quidem verbum est, ex osi, quod interpretatur saluifica, & anna, quod est apud hebræos interiectio, obsecrantis, motum animi significans, sub deprecãtis affectu. Integrè ergo, dicitur Osiãna: quod nos corrupta, i, vocali litera & elisa, dicimus osanna: qđ facimus ex ignorantia, aut scienter synalephantes vocalẽ, elidimus prout in metris fieri consueuit. Dicitur autem bis † osanna in excelsis, propter duas partes salutis, quæ sunt stola mentis, & stola carnis: quibus sancti beatificantur in gloria: vt videlicet anima & corpore saluati inter angelos deputemur in excelsis, id est altis, scilicet in cœlo. Reperitur autem hic versiculus in Ps. cxvij. quòd

Apoc. 4

Leuit. 19

Io. 17

Luc. 1

Io. 20

Psal. 138

Matt. 6.

Esa. 30

Phil. 2

quòd enim turbæ dixerunt: Osanna, hoc
Psal. est quod hic dicitur: O Domine saluũ me
117 fac, & eisdem verbis ibi subiungitur: Bene
10 dictus, qui venit in nomine Domini. ¶ †Sa
nè in hoc angelorum & hominum concen
tu, quandoque organa concrepant, quod à
Dauid & à Salomone introductum est, qui
instituerunt hymnos in sacrificio Domini
organis, & alijs instrumentis musicis con
crepari, & laudes à populo conclamari.
Veruntamen quanto cor est maius corpo
re, tanto. Domino deuotius corde, quam
corpore confitemur, de hoc dicetur in fi
11 ne proœmij v. partis. ¶ Ex nunc autẽ † ver
bis & gestibus Christi passio repræsenta
tur. Nam diaconus & subdiaconus vadunt
post dorsum episcopi seu sacerdotis, ĩ quo
fuga Apostolorum in Christi passione si
gnificatur, prout in tit. de oblatione dictũ
est, Si qui uerò stant retro altare prospi
cientes in episcopum, significãt mulieres,
quæ à longè stante, eius passionem vide
runt. Omnes autem, & qui retro stant, &
qui faciem episcopi inspiciunt, inclinant
se, maiestatem diuinam, & incarnationem
Domini uenerantes: quæ per cantum an
gelorum, & hominum introducta sunt. Or
do enim angelorum d. sanctus, sanctus, san
ctus, Dominus Deus sabaoth: maiestatem
introduxit diuinam. Ordo uerò hominum
dicens: Benedictus, qui uenit in nomine
Domini: aduentum significauit in carne,
ipsa quoque inclinatio mœstitiam signifi
cat discipulorũ, de morte Christi qui non
audebant se erigere & confiteri se esse di
scipulos eius: ideoque stant inclinati, do
Psal. nec dicatur: libera nos à malo. Vanum. n.
129 erat eis ante lucem surgere, id est, ante re
surrectionẽ de Christo gloriari: per quam
sunt ab omnibus tribulationibus liberati:
Vnde & hæc petitio in Dominica oratio
ne septima est: qui numerus est uniuersi
tatis. De hoc dictum est sub ti. qualiter epi
scopus uel sacerdos ad altare &c.

SVMMA.

1 *Canon Missæ soli sacerdoti conuenit, & est summum Missæ. Et quam secretè fiat nu. 3.*
2 *Canon, quid, & vnde dicatur, & cur cum silentio fiat. & nu. 6.*
4 *Anna typum ecclesiæ gerens. tacitè orauit.*
5 *Canon primus, siue secretella, quid signet.*
7 *Canon quòd sublata fuisset voce dictus, ostẽ sum quoddam & prodigium emersit.*
8 *Consecrantis mens quo ferri debeat.*
9 *Canon expeditè dici debet & cur ita.*
10 *Canonis Missæ substantia, est quadam passio nis dominica imago.*
11 *Canon vnde incipiat.*
12 *Canonum Gelasius Papa, à Petro ordinauit.*
13 *In canone Missæ sedentes, quid notent. Item quid stantes.*

De secreta vel canone Missæ. Cap. 35.

POST acclamatum præconium secretum silẽtiũ, in quo & missæ canon de uotè dicitur, & sacrum mysterium per agitur, qnod fit per solum sacerdotem: quoniam secundum Matthæum, Christus so- Matt. lus orauit. Et secundum quosdam hic in- 26 cipit missa: quoniam cætera sunt de solen nitate. de consec. dist. ij. panis est. † Canon 1 autẽ missę & oblatio, ut dictum est in titu. de præfatione, & actio & canon & sacrificium, & secreta uocatur. Actio dicitur pro pter sacra mysteria, quæ in eo aguntur, & quia tunc cum Deo agitur causa nostra, vt dictum est in proœmio huius partis. vnde quia in cap. illo: communicantes &c. & in illo: Hanc igitur oblationem certis diebus ultra ordinaria canonis seu actionis uerba, quædam adduntur & dicuntur, ideo in missalibus in uarijs locis super illas additiones scribitur talis titulus seu rubrica: Infra actionem, eo quòd ille infra, seu quasi in medio ipsius actionis siue canonis dici debet. Canon † uerò dicitur, 2 quod regulis patrum compositus est, à sanctis enim patribus aliqua uerba mystica sunt ibi instituta. Κανὼν autem Græcè, dicitur regula Latinè. Dicitur etiam canon, quia regulariter Christus uerus sacerdos in eo representatur, seu quia per hunc regulariter fit consecratio sacramenti. Sacrificium autẽ dicitur à sua parte digniori, de quo dictum est sub tit. de oblatione. Secreta dicitur, quasi nobis occulta, quia humana ratio nequaquam tantum mysterium plenariè corpore potest, ad quod si-

gnificandum, merito secreta uoce celebra
3 tur. ¶ Ad hoc † est significandum sacerdos secretam intrans quasi uelatur quibusdam cortinis, quę sunt in lateribus altaris: prout infrà dicetur in quarta particula canonis super uerbo: Hanc igitur. Dicitur etiam secreta: quia secretè & sub silentio dicitur. Christus enim ad consecrationem corporis sui uenturus, secretè, & solus orabat ab hora cęnæ, usque dum suspensus est in cruce, quas orationes secretè significāt. Priscis quoque temporibus antiqui patres sub silentio sacrificabant, & communicabant, quod etiam in sabbato sancto obser-
Io. 1. uamus: Præterea, ut Ioannes Euangelista describit, postquam Christus honorificè fuit receptus & magnificatus à turbis, cum Psalmis & laudibus, abijt, & abscondit se: non vtique trepidantis formidine, sed dispensationis officio: quia nondum uenerat hora eius, quæ postquam post aduenit, spontaneus ad passionem accessit. Illud ergo Christi latibulum, hoc secretum ¶ silentium representat: in quo sola dirigitur ad Dominum intenta deuotio. Tunc enim sacerdos intrare debet in cubiculum cordis, & ostio sensuum corporis
1. Reg. 1. clauso, Deum patrem orare: qui exauditor est clamoris cordis, non uocis. Vnde
4 Anna † typum gerens ecclesiæ, non petitione clamosa, sed tacita deuotione, quod petiuit impetrauit, de qua in libro Regū legitur, quòd loquebatur in corde suo, & labia eius tantum mouebantur: sed uox penitus non audiebatur. Vnde & Mosi Do
Ps. 4. minus inquit: Qui clamas ad me? cùm tamen ipse taceret. Propheta etiam dicit: Dicite in cordibus uestris, & in cubilibus
5 uestris compungimini. ¶ Potest tamen † dici, quòd prima secretella representat tempus illud, quando Christus uenit Hierosolymam ad diem festum non manifestè: hæc autem secreta tempus illud quo receptus fuit in Hierusalem cum hymnis & ramis, & sexta feria sequenti crucifixus fuit. præfatio uerò illud, quando Christus in cœnaculo hymnum retulit, & illo dicto exierunt in montem oliueti: sursum corda ascensionem. ¶ Secundo ideo secreta
6 † in silentio dicitur, ne sacerdos clamando his quæ aguntur, minus intendat. Tertio, ne uox sacerdotis nimio clamore deficiat. Quarto, ne sacrosancta uerba uilescant. ¶ Fertur † enim, quòd cùm anti- 7
quitus publicè & alta uoce canon diceretur, omnes penè per usum illum sciebāt, & in plateis & in uicis decantabant. Vnde cùm quidam pastores illum in agro cantarēt, & panem super lapidem posuissent, ad uerborum ipsorum prolationem panis in carnem conuersus est: ipsi tamen diuino iudicio igne cœlitus misso percussi sunt, propter quod patres statuerunt uerba ista sub silentio dici, inhibentes sub anathemate, ne proferantur, nisi à sacerdotibus super altare, & in missa & cum uestibus sacris. Quædam etiam orationes, quæ ante præfationem sub silentio dicuntur, secretæ uocantur: de quo & de silentio sub tit. de inclinatione sacerdotis dictum est. Cōsecrantis ergo † mens, ut præmissum est, 8
ad id solum debet esse intenta: nam eos Ioā. 4.
qui adorant, in spiritu & ueritate adorare Eccle.
oportet. Ne uerò muscæ uenientes perdāt 10.
suauitatem unguenti, id est, ne importunę cogitationes tollant deuotionem orationis, flabello spiritus abigantur, id est, inspiratione gratiæ repellantur: quatenus auster aduenies, & Spiritus sanctus accedēs,
Can. 4 perflet hortum, id est, mentem fœcundet: ut aromata fluant, id est uirtutes abundēt. ¶ Ad quod etiam significandū, æstiuo tempore materiale flabellum, dum secreta dicitur, adhibetur. Hac etiam † ratione uide- 9
licet ne muscæ uenientes perdant suauitatē unguenti: dici potest quòd canon dici debet expedite, non morosè, & ne auditoribus tædium generet. Vnde in Exod. di
Exod. citur: Fac festinanter. quod de immolatione agni dictum est. Et probatur etiam ibi: Et comedetis festinanter, sed nec nimis etiam festinanter: quia non debet sacrificium sine sale, ideſt, discretione & deuotione offerri. Debet etiam in libro legi, ne ullus error contingere possit. † Porrò 10
sacerdos missam celebrans, representat ea, quæ olim pontifex inter sancta sanctorum egit, & quæ Christus egit, quem ille præfigurauit. Siquidem ea, quæ fiunt à principio secretæ, vsque in finem passionem domini, sepulturam & resurrectionem dominicam representāt. Recolitur enim ibi memoria eorum, quę gesta sunt per hebdomadam ante paschalem à decima luna primi

men-

mensis, quando Iesus abijt Hierosolymã, usque ad septimam decimam quando resurrexit à mortuis propter quod in plerisque sacrarijs inter prędicationem & canonem imago crucifixi depingitur, ut non solum intellectus literæ, uerum etiam aspectus picturæ memoriam dominicæ passionis inspicet: † Et fortè diuina factum est prouidentia: licet humana non sit industria procuratum: ut ab ea litera canon incipere, scilicet à T. quę hebraicè thau, quę in sui forma signum & mysterium crucis ostendit, & exprimit, dicente domino per Ezechielem: Signa thau in frontibus uirorum dolentium, & gementiũ super abominationibus Hierusalem, quoniam per Christi passionẽ hæc oĩa in cruce impleta sunt & efficaciam habẽt. In quibusdam tũ codicibus & maiestatis patris, & etiã imago depingitur crucifixi, ut sacerdos quasi præsentem uideat, quem inuocat, & quem alloquitur, dicens. Te igitur &c. & passio, quæ hic representatur, cordis oculis ingeratur. Sacerdos autem osculatur pedes ipsius maiestatis, & se signat in fronte. innuens, quòd reuerenter ad mysterium passionis accedit. Quidam tamen prius osculantur pedes maiestatis, & postea crucifixi, secũdum seriem canonis. Alij econtrà, quia per filium peruenitur ad patrẽ. Dein de dicens. Te igitur, se inclinat, ut ibi dicetur. Secreta ergo passionẽ representat: passio incipit ibi: unde & memores &c. crucifixio ibi: Hostiam puram, hostiam sanctam, hostiam immaculatam. Oratio uerò à Christo in cruce incepta ibi: supplices te rogamus &c. Episcopi seu sacerdotis inclinatio tunc facta ante altare, significat emissionem spiritus, capite inclinato. Eleuatio uocis, cùm dicitur: Nobis quoque, significat exclamationem Centurionis, dicentis: Verè filius Dei, erat iste. Duæ cruces supra corpus, & calicem factæ, docent Christum pro duobus populis crucifixum oblata in calice, significat corpus Christi. Vinum in calice, sanguinem eius. Subdiaconus recedens à facie episcopi, incipientis, Pater noster significat mulieres, sepulto domino recedentes à monumento. Patena, significat fœminarum corda in obsequio sepulturæ Christi, latitudine charitatis patientia: prout sub titu. de oblatione dictũ est, & de his per sua loca dicetur. Traditur † autem quòd Gelasius Papa quinquagesimus primus à beato Petro, canonẽ principaliter ordinauit. Non enim secreta tota simul ab uno composita est, prout dicetur in tertia particula super uerbo: cõmunicantes. Et licet aliqua uerba sint ab aliquibus, quos tamen ignoramus: addita, quæ in Euangelij textu non continentur, ut dicetur in sexta particula super uerbo: Eleuatis oculis: nulli tamẽ subtrahere uel addere licet: nisi fortè quandoque eorum nomina, pro quibus nominatim sacrificiũ offertur, sicut inferius in decima particula ostendetur. ¶ † Notandum uerò est quòd quidam sedent in canone missæ: significantes Apostolos, qui sedebant tristes de nece domini in cœnaculo, alij stant, significãtes Mosen, qui extensis manibus orabat, & Aaron, & Hur illius manus sustentabant, de quo sub ti. de oratione dictum est. Quidam uerò ut aliqui ex ministris, nec sedẽt nec stant: sed in uestibus sacris stant capite inclinati, prout dictum est sub ti. de sanctis, & sub tit. qualiter sacerdos & ministri ad altare debent stare.

11 Exod. 9

12 13 Exod. 17

SVMMA.

1 *Canon, quot contineat partes uariè. Et nume. 2. 3. 4.*

5 *Canonis expositio. primæ partis, scilicet: Te igitur. Et nume. 6.*

7 *Christus fuit à tribus traditus.*

8 *Cruces tres cur faciat sacerdos super oblatione: quidúe notent.*

9 *Sacerdos benedicens, dicit: hæc dona, hæc munera Et qua id significatione. Et an, & quatenus illa differant latè. Et cur dona, potius, quàm, donum, dicat. nu. 10.*

11 *Illibata dona & munera, dicit sacerdos, in benedictione. Et quæ dicantur illibata.*

12 *Sacrificia ecclesiæ, quot.*

13 *Canonis secunda pars, cum expositione.*

14 *Sacrificiũ altaris, pro quibus offerri debeat.*

15 *Pacificare & adunare, an idem. Item, custodire & regere.*

16 *Papæ nomine cur oretur. Et ex cuius institutione Et pontificis etiam nomine.*

17 *Orationes pro quibus faciendæ.*

18 *Potestates duæ sunt.*

De

De expositione Canonis, qui incipit: Te igitur. Cap. 36.

EXPOSITIONI canonis hic vacare præiudimus. Veruntamen quicquid exponẽdo conamur exprimere, uix ullius apparet esse momẽti. Deficit nanque lingua sermo disparet, superatur ingenium, opprimitur intellectus. Pulsabo tamen ad ostiũ, ut amicus accõmodet mihi tres panes de pœniten. distinct. j. opportuna. qui maximè in hoc conuiuio necessarij erunt: uidelicet fidem, quę petit & accipit uitã: spem, quæ quærit, & inuenit uiam, & charitaté, quæ pulsat, & aperit ueritatem. ¶ † Canon autem undecim continet partes. Secunda incipit ibi: Memento Domine. Tertia ibi: Communicantes. Quarta ibi: Hãc igitur. Quinta ibi: Quam oblationem. Sexta ibi: Qui pridiè. Septima ibi: Simili modo. Octaua ibi: Vnde & memores. Nona ibi: Spplices te rogamus. Decima ibi: Memento. Vndecima ibi: Nobis quoque. ¶ † Alij dicunt, quòd continet duodecim partes. Secunda pars ibi: In primis. Tertia ibi: Memẽto. Quarta ibi: Communicantes. Quinta ibi: Hanc igitur. Sexta ibi. Qui pridiè. Septima ibi: Vnde & memores. Octaua ibi: Supra, quæ propitio. Nona ibi: Memento. Decima ibi: Nobis quoque. Vndecima ibi: Per quem hæc omnia. Duodecima ibi: Oremus ꝓceptis salut. moni. ¶ † Sed secundum alios sex solum cõtinet partes. Secunda incipit ibi: In primis. Tertia ibi: Communicantes, Quarta ibi: Hanc igitur. Quinta ibi: Supplices te rogamus. Sexta ibi: Oremus præceptis. ¶ Sunt † ét qui dicunt, quòd quinque tantum sunt partes: unde & quinquies concludit, per Christum Dominũ nostrum, eo quòd per quinque partitam Domini passionem oratio fidelium exauditur, de hoc dictum est in fine ꝓœmij huius partis. ¶ Incipit ergo † canon, & eius prima particula. Te igitur. Et exponitur igitur, id est, certè. Sacerdos enim hoc dicens alloquitur Deum tanquã præsentem. uel igitur istud continuat ad præcedentia, quasi diceret. Tu es sanctus Deus. igitur clementissime pater, id est, clarissima mente abundantissime, uel, id est, misericordissime, uel, id est, mentem. clarificans. Mens enim clarescit, cũ Deum propitium sentit, quæ uerba dicendo, sacerdos se ante altare inclinat, significans, quod Petrus inclinauit se, dum prospexit in monumentum. Rursus hæc sacerdotis inclinatio in principio canonis humilitatem Christi ad passionem. quòdque sacerdos ipse cum reuerentia ad mysterium crucis accedit, significat. ¶ Et in his uerbis notatur, quod sicut legalis sacerdos vultũ uersus propitiatorium habebat, prout dictum est in proœmio huius partis: sic & noster ad Dei clementiam cor debet habere & sicut pontifex intrabat in sancta sanctorum semel in anno ferens sanguinem hirci aut uituli, sic & Christus per propriũ sanguinem introiuit semel in sancta æterna redemptione inuenta, sic & minister ecclesię intrat cum sanguine in sancta sanctorũ, quoties in mẽte memoriã sanguinis Christi gerens secretè inchoat mysterium, qui non solum mente, sed etiam crucis signaculo, de quo iam dicetur, Christi recitat passionem. ¶ Sequitur: † Supplices, id est, humiles, uti accepta habeas, id est, ut accipias seu grata habeas, & hic osculatur altare in reuerentiam passionis, per hoc compati se ostendens. ¶ Sanè eodem die, qua † laudes à turbis Christo sunt acclamatę, uidelicet decima luna primi mensis, quando secundum legem typicus agnus in domos Hebræorum inferebatus, uerus agnus Iesus Christus ingressus est Hierosolymã, & multis insidijs quærebatur ad mortem. Traditus autẽ à tribus, scilicet à Deo pro nobis. unde Apostolus. Proprio filio suo nõ pepercit Deus: sed pro nobis omnibus tradidit illũ, à Iuda: unde in Mat. Quærebat Iudas opportunitatem, ut eũ traderet Iudęis & à Iudęis Pilato, ut in Ioãne: Gẽs tua & pontifices tui tradiderunt te mihi. Prima traditio, fuit ex gratia, quia dilexit nos. & tradidit se ipsum pro nobis. Secunda ex auaritia, quia constituerunt ei xxx. argenteos. Tertia, fuit ex inuidia. Sciebat enim Pilatus, quòd per inuidiam tradidissent eum, Deus ergo tradidit ex dono: Iudas pro munere: Iudæus in sacrificium illibatum. ¶ Ad quod † designandum sacerdos facit tres cruces super oblatam, & calicem

1 2 3 4 5 6 7 8

Heb. 9 *Io. 20* *Ro. 8.* *Matt. 28* *Io. 18* *Gal. 2* *Math. 16* *Math. 27*

licem cum dicit. Hæc dona, hæc munera, hæc sancta sacrificia illibata, quasi dicat, offerimus tibi clementissime pater, hęc dona, hæc munera, hæc sancta sacrificia, commemorantes illam traditionem, quã Deus fecit ex dono, Iudas pro munere: Iudæus in sacrificium illibatum: singuli tamen ad mortem: mortem autem crucis. ¶ Secundo etiam fiunt tres cruces in reuerentiam eius, qui est trinus Deus, cuius potentia fit conuersio panis & uini. ¶ Tertio, in figurã triplicis unionis in acceptatione saluatoris. ¶ Quartò, in memoriam trinæ crucifixionis. Prima fuit in uoluntate persequentium, de quo Io. ij. Collegerunt ergo pontifices & pharisæi concilium &c. Secunda fuit in uoce clamantium, de qua Mar. At illi magis clamabant, crucifige eum. Tertia fuit in crucifixione manuũ, & pedum, de qua Luc. crucifixerunt eum. ¶ Quinto, in tribus crucibus tempus ante legẽ, quod tribus distinguitur interuallis, innuimus, scilicet ab Adam ad Noe, inde ad Abrahã, & inde ad Mosen. In quibus tribus temporibus iusti Christum suis sacrificijs præfigurauerunt, ut Abel in agno. Melchisedech, in pane & uino, & Abrahã, in filio. Verum per præmissa tria uerba, non aliud atque aliud dicitur, sed res una pro sui magnitudine diuersa appellatione laudatur, donũ quidem, dantis: munus accipientis: sacrificium offerentis. Pater dedit: filius obtulit. Spiritus sanctus recepit: unde Apostolus. Christus per Spiritum sanctum semetipsum obtulit Deo immaculatum, singuli tamen dederunt & obtulerunt & acceperunt, sed ad distinctionẽ pater dicitur dedisse, propter authoritatem, filius obtulisse propter humilitatem, Spiritus sanctus accepisse propter benignitatem. Eadem enim † sacrificia dona sunt simul & munera, dona sunt, à nobis ad sustentationem, à Deo collata. munera sunt nobis Deo, ut laudetur, oblata. Nã & quæ sacris offeruntur altaribus & munera nuncupantur, & dona. unde & Dominus inquit in Euang. Si offers munus tuũ ante altare, vade prius reconciliari fratri tuo. Et Daniel dixit ad Balthasar. Munera tua tibi sint, & dona tua alteri da. xiiij. quęstio. v. rescriptum, & alibi. respexit dominus ad Abel, & ad munera eius. Sacrificia dicuntur, quia sacrificantur & offeruntur, pro peccatis nostris, ut nos sacros efficiant. Vnde populus inquit, de pontifice, ut offerat dona & sacrificia pro peccatis. Sermonum igitur inculcatio, pię deuotionis est exercitatio, & ineffabilis commendatio sacramenti, quod sacramentum dignè eucharistia appellatur, prout dicetur in vj. particula, super uerbo. Qui pridie, quam pateretur. Propriè autẽ munus homini, donum Deo datur. Nã munera dicuntur, quæ manibus dantur uel accipiuntur. Rursus dicũtur dona, quo ad panem in quo est farina & aqua, munera quo ad uinum in quo est vinum & aqua. Hæc sancta sunt sacrificia quo ad utrunque secundum Augu. Dona referimus, cum nosmetipsos Deo offerimus, & donamus munera. cum eius beneficiorum memores sumus, sacrificia illibata, cùm ei humilitatẽ, & laudes impendimus. de hoc uide, de cõsecrat. distinct. ij. in canone comperimus. ¶ Et † nota, quòd ideo dicitur pluraliter dona, munera, sacrificia, quia panis & uinũ prius, quàm consecrẽtur, diuersæ sunt species substantiarum, & diuersæ substantiæ specierum, sed ubi consecratio cœlestis accesserit, species quidem remanent, sed substantiæ conuertuntur. itaque diuersa sunt continentia, sed unicum est contentum, nam idem sub utraq; continetur. licet non in idem utraque substantia conuertantur: sicut infrà plenius ostendetur. Dicuntur etiam † sancta, & illibata, quia panis & uinum sanctificantur in sacrosanctũ corpus, & immaculatum sanguinem Christi. Non enim dicuntur illibata, quasi nondum gustata, sed potius dicũtur illibata, id est, immaculata, quæ sine macula cordis & corporis oportet offerri, quatenus & cor ab iniquitate, & corpus ab immunditia purgetur, ante, quam offerantur, quoniam (ut ait Apostolus, de consecra. distin. ij. qui cæ lare. &c. sequen.) Quicunque manducauerit panem, & biberit calicẽ domini indigne, reus erit corporis. Et sanguinis domini. probet autem seipsum homo, & sic de paue illo edat, & de calice bibat, qui enim manducat & bibit indignè, iudicium sibi manducat & bibit. Dicuntur ergo illibata, id est, sine labe: sicut agnus paschalis immaculatus, qui significat Christum qui est sine macula, id est, ruga. Vel illibata, id est incorru-

Phil. 2
Mar. 15
Lu. 23
Dan. 5
Gen. 4
Heb. 5
10
11
1. Cor. 11

incorrupta: non quia substantia panis nini corrumpi non possit: sed quia corpus & sanguis filij Dei, in qua virtute verborum species iã transubstantiatæ sunt, corrum
Ps.15 pi non possunt. Vnde Psalmista: Non dabis sanctum tuum videre corruptionẽ. Tertio, dicuntur illibata, ad notandum, quòd nullus extraneus ad fidem debet approximare illis, ut dicetur in tertia particula,
12 super verbo: Communicantes. ¶ Tria † autem sunt ecclesiæ sacrificia, per tria, quæ fiebant in veteri testamento, figurata prout dictũ est in proœmio huius partis. ¶ Sequitur † in primis, quæ tibi offerimus &c.
13 Sanè legalis pontifex ingrediens in sancta sanctorum orabat, ut dictum est in proœmio huius partis, & Christus ante passionem orauit se glorificari, discipulosq; conseruari, & nunc etiam sedens ad dextram patris interpellat pro nobis: sic & noster minister sequens Aaron & Christum pro
Ro.8. tota supplicat ecclesia, quæ consistit in prę latis, & subditis &c. Licet autem unus tantum sacrificium offerat: tamen pluraliter dicit offerimus, quia sacerdos non tantum in sua, sed in totius ecclesiæ persona sacrificat. Quapropter in sacramento corporis Christi, nil à bono maius, nil à malo minus perficitur sacerdote: prout dictum est
14 in proœmio huius partis. ¶ Verum † nobis hic inuestigandum occurrit, quibus, & pro quibus, & qualiter, & quare, debeamus sacrificium altaris offerre. Et quidem hæc quatuor ex ipso canone colligere possumus euidenter: quibus soli Deo, videlicet indiuiduæ Trinitati: pro quibus ecclesia sancta catholica, videlicet pro omnibus orthodoxis, qualiter, in una fidei, videlicet in communione sanctorum: quare, pro beneficijs corporalibus, spiritualibus, & æternis, sed omnibus propter Deum. Primum notatur ibi: Tibi reddunt uota sua æterno Deo, uiuo & uero. Secundum ibi: Pro ecclesia tua sancta catholica. Tertium ibi: Communicãtes & memo. uene. Quartum ibi: Pro redemptione animarum suarum: pro spe salu. & incolu. suæ. Sacrificium ergo laudis offertur, & generaliter pro cunctis, & specialiter pro quibusdam, id est,
Ro.13 pro prælatis qui sunt iuxta Apostolum in sublimitate constituti, & pro subditis uiris & mulieribus, p sacerdotibus & adstantibus, pro nobis & nostris. De prælatis & subditis ibi: Vna cum famulo tuo Papa nostro, & omnibus orthodoxis. De uiris & mulieribus, ibi: Memento Domine famulorum famula. tua. De sacerdotibus, & astantibus, ibi: Omnium circunstantium, & qui tibi offerunt hoc sacrificium. De nobis & nostris, ibi: Pro se suisq; omnibus. Sic ergo exponenda est litera, quæ tibi offerimus in primis, id est, principaliter pro ecclesia tua sancta, catholica, id est, vniuersali toto terrarum orbe diffusa, sed fidei sacramentis unita: quam, id est, ut eam pacificare digneris, ut habeat pacem ab hæreticis, & schismaticis: & adunare, quæ dispersa est inter perfidos, & paganos. Vel hic dicitur, quod orandum est pro discordantibus ab inuicem: quam & custodire digneris à uitijs & dæmonibus, & regere in prosperis & aduersis. Idem tamen uidetur
15 esse † pacificare, quod adunare, custodire, quod regere. Tunc enim pacificat, cum fidelium mentes adunantur, ut per Spiritum sanctum charitate diffusa multitudi-
Ro.5. nis credentium sint cor unum, & anima u-
Act.4 na: extrà de sum. Trini. c. ij. Tunc custodit,
Ps.19 cum inter mundi pericula regitur, ut de sancto mittens auxilium: eã de Syon tuea
Apo.1 tur. Licet enim in Apoc. septem scribatur
Can.6 ecclesijs: una tamen in Canticis est colum ba, nam sap. edi. si. do. & excidit co. septem. Vna igitur est ecclesia septem ordinibus distributa, vel septem chrismatibus insigni
16 ta: quam ipse pacificat & adunat: ille † custodit & regit qui propter ipsius regimen, & munimẽ proposuit uniuersis, ut omnes ab uno ficut corpus à capite, gubernentur, pro quo statim oratur cũ dicitur. Vna cum famulo tuo Papa nostro, q̃ uerba Clemens Papa addidit. Nam ut inquit Pelagius Papa, constat ab uniuerso orbe separatos esse, qui qualibet dissensione inter sacra mysteria. Apostolici pontificis memoriam secundum consuetudinem non frequentant, qui uerò nõ sunt de Romana ecclesia diœcesi, pro suo quoque debent orare pontifice, quatenus unitatem spiritus in uinculo pacis obseruet: unde debent dicere uerba sequentia, scilicet & antistite nostro. Antistes tamen ipse celebrans non debet ea dicere. Quod uerò addunt, quidam de antistite & rege, noua traditio est, ubi orãdum esse

esse pro prælatis ostenditur orandũ etiam esse pro principe, Apostolus docet j. ad
17 Tim.ij.c. † Obsecro(inquit) primo omniũ fieri obsecrationes, orationes, & postulationes, & gratiarũ actiones, pro omnibus hominibus, pro regibus, & omnibus, qui in sublimitate sunt constituti, vt quietam & tranquillam vitam agamus, in omni pietate, & castitate de cõsecra. distin. j de hymnis ad fi. Sicut enim duæ sunt vitæ, cœlestis videlicet, & terrena, vna qua spiritus viuit ex Deo, & altera qua caro viuit ex spiritu,
18 ita duæ sunt † Potestates: ecclesiastica videlicet, & mundana: vna quæ moderatur spiritualia: altera quę moderatur carnalia ista per clericos: & illa per laicos. xvj. distin. duo. Post vtrãque Potestatem, orandũ est pro omnibus orthodoxis, qui vtranque fidem, catholicam videlicet, & apostolicã venerãtur & colunt: & sic hæretici & schismatici excludũtur. Orthodoxi enim quasi gloriantes dicuntur: qui videlicet Deum rectæ fidei confessione glorificant.

SVMMA.

1 *Canon memoriam viuorum continere debet.*
2 *Deus scit eos quos approbat: obliuiscitur, quos reprobat.*
3 *Orandum pro omnibus fidelibus.*
4 *Sacrificium laudis.*
5 *Amicos diligere debemus, vt charitatis ordo seruetur.*
6 *Bona hominis triæ, pro quibus sacerdos offert Deo.*
7 *Vota quæ dicantur.*

De secunda parte canonis, scilicet Memẽto domine. Cap. XXXVII.

1 Memento Domine famulorum famularumq; tuarum & omnium circunstantium &c. Secunda † pars in qua etiam ostenditur orandum esse pro subditis. Et ex hac iunctura verborum euidenter conuincitur, quod in hoc loco debeat sacerdos specialiter viuos quos voluerit memorare, quoniam sub sequenti: Memento defunctorum, poterit agere memoriam specialem. Hinc etiam euidenter apparet, quod sanctum sit & salubre missarum interesse mysterijs: cum sacrificium eucharistię pro circunstãtibus specialiter offeratur. ¶ Verum † cum 2
Deus nihil ignoret, nec alicuius valeat obliuisci: quid est quod petimus vt Deus meminerit nostri? Porrò Deus dicitur scire, quos approbat: vnde nouit Dominus qui sunt eius: & discitur nescire quos reprobat, vnde: Nõ noui vos. Rursus, dicitur obliuisci malorum, cum malus ad bonũ reuertitur, vnde si impius egerit pœnitentiã omnium iniquitatum eius nõ recordabor. Et dicitur obliuisci bonorum, cum bonus ad malum peruertitur: vnde si iustus à iustitia sua auertit se, oẽs iusticias eius non recordabor. Deus etiã quandoq; recordatur ad miserendum: vnde Memento mei Deus meus: quia ventus est vita mea: quandoq; ad puniendum vnde: Memento Dñe filiarũ Edom in die Hierusalem. Petimus ergo non vt nostri meminerit, sed vt nostri misereatur secundum illud: Reminiscere miserationum tuarum Domine: & misericordiarum tuarum quę à seculo sunt. ¶ Sequitur: Quorum tibi fides cognita est, & nota deuotio &c. quasi qui propitiaris fidelibus & deuotis, qui solus vides in conscientijs, quæ rectè credant, & deuotè te diligant, vtpotè regnum scrutator & cordium Deus, sciẽtiarũ dñs, occultorũ oĩum perscrutator, in cuius cõspectu nulla creatura est inuisibilis. Pro quibus tibi offerimus, vel qui tibi offerunt, hoc sacrificium laudis &c. quasi diceret: Memento Domine, non solum eorũ, pro quibus offerimus, sed etiam sacerdotum, qui offeruut hoc sacrificium laudis &c. Cum enim sacerdos offert pro populo, nihilominus & pro se. 3
Vel ideo dicit: Pro quibus † tibi offerimus vel qui tibi offerunt, quia nõ solũ offerunt sacerdotes, sed & vniuersi fideles, nam & quod specialiter adimpletur ministerio sacerdotum: hoc vniuersaliter agitur voto fidelium, vel pro quibus offerimus, scilicet actu, vel qui tibi offerunt, scilicet deuotione. Dicitur autem sacrificium laudis: secũ- 1. Cor. 10
dum illud Apostoli: Quicquid facere debetis, oĩa, in laudẽ Dei facite: vt Deus laudẽt in vobis, Scẽo sacrificiũ laudis dicitur, 4
qa † Christus gras agẽs illud istituit, prout dicẽt ĩ sexta particula sup verbo gras agẽs

Tertiò

Ps. 49 Tertio ideo quia cum Deo quicquam offerimus, sua sibi reddimus, non nostra largimur: vnde si esuriero, nõ dicam tibi, meus est enim orbis terræ, & plenitudo eius: ergo immola Deo sacrificiũ laudis, & redde
Matth. 28 altissimo vota tua. Quarto, quia Deũ laudare debemus non solũ quia passus est pro nobis, sed etiam, quia nobiscum est quotidie, vsque ad consummationem vitæ, vel quia non solum se dedit pro nobis in pretium, sed etiam quia dedit se pro nobis in
Ioã. 6. cibum, ut per pretiũ redimeret nos à morte, per cibum aleret nos ad vitam. vnde: Qui manducat me, viuit propter me, pro se, ἐνθεσις est, id est, expositio eius, quod sequitur, scilicet pro redemptione animarũ nostrarum: pro spe salutis & incolu. suæ.
5 ¶ Sequitur † suisq; omnibus &c. videlicet consanguineis vel affinibus, familiaribus
Matt. 5. vel amicis: licet enim diligere teneamur etiam inimicos, secundum illud: Diligite inimicos vestros: seruare tamen debemus
Can. 2 Q. 8. ordinem charitatis, qui incipit à seipso. xxiij. q. v. si non licet. de pœnit. dist. iij. sanè cauendum. extrà de vsu pallij. in fi. secundum illud: Introduxit me rex in cellam vinariã, & ordinauit in me charitatem. nam & Apostolus ait: Dum tempus habemus, operemur bonum ad omnes: maximè autem ad domesticos fidei. Pro redemptione animarum suarũ &c. quasi non pro temporali lucro, vel appetitu terrenorum, sed pro spe salutis & incolumitatis suæ, id est, pro salute vel incolumitate speranda. spe enim salui sumus pro salute quidem mentis & incolumitate corporis, nam vtraque sanitas est ab illo qui dicit. Salus populi, ego sum. Verum vtraque sanitas prouenit ex redemptione animæ, id est, de remissione peccati: sic ecõtra de reatu peccati procedit infirmitas utriusque, iuxta sententiã veritatis: Ecce sanus (inquit) factus es, iam noli peccare: ne deterius aliquid tibi con-
Ioã. 7. tingat: extrà de pœnit. & remiss. cum infir
6 mitas. in princ. ¶ Porrò † tria sunt hominis bona, corporalia, spiritualia, & æterna. videlicet infima, media & suprema: pro qbus sacerdos dicit se offerre. Pro corporalibus, id est, pro incolumitate, pro spiritualibus, id est, pro redẽptione, pro æternis, id est, pro salute. Nam & Dominus docet nos pro his tribus orare, videlicet pro æternis. vnde: Aduenìat regnũ tuũ: pro spiritualibus. unde: Fiat voluntas tua, sicut in cælo, & in terra: pro corporalibus. vnde Panẽ nostrũ quotidianũ da nobis hodie. Offerimus enim sacrificium pro æternis, vt dentur nobis in præmium, pro spiritualibus, Matt. 6. ut dentur nobis in meritum, pro corporalibus, ut dentur nobis ad adminiculum, vt per hæc & ista perueniamus ad illa. ¶ Verum cum dicat Apostolus, quòd virtus in 2. Cor. infirmitate perficitur. extra de sacra. vnct. c. j. & iterum cum infirmior, tunc fortior sum. Quid est, quod pro corporali incolumitate sacrificium laudis offerimus, nisi vt nobis conferta vel reddita sanitate gratiarũ actiones in ecclesia referamus. ¶ Sequitur. Tibiq́ue reddunt vota &c. † Vota 7 sua dicuntur, quæ voluntariè promittuntur, quia volenter & libenter Deo vouere & votum reddere debemus: extrà de voto, magnæ. Verum, cùm nostra donemus, & aliena reddamus: quomodo vota, si sua sunt, reddunt: & non potius donant, vel si reddunt quomodo sua, & non potius aliena? Sanè votum & hominis & Dei est, sed Dei propter authoritatem gratiæ: hominis, propter libertatem arbitrij: propter quod dicit Apostolus: Non autem ego, sed gratias Dei mecum. Vel vouere, hominis est, reddere verò, Dei.

SVMMA.

1 *Canonis tertia pars: Communicantes. Et quis eam addiderit.*

2 *Canonis Missæ, à pluribus compositus fuit: & cum triplici sanctorum cõmemoratione.*

3 *Canon commemorationem beatæ Mariæ, & aliorum sanctorum cõtinet. Confessorum tamen, non. nu. 5. 6. 7.*

4 *Ecclesia ex multis constat.*

De tertia parte canonis. Cap. 38.

OMMVNICANTES, tertia pars. † Cirìtius Pa 1
pa addidit hæc verba. Communicantes & memoriã venerantes. ¶ Sanè pontifex, vt lex iubebat, turribulum vinis carbonibus plenũ intra sancta sanctorum secum

secũ portabat, sicut in procœmio huius partis dictum est, & Christus carnis suæ turribulum omni virtute plenũ tulit ad astra, sic & sacerdos noster Christi vicem tenẽs, vacuus à peccatis & plenus virtutum, odoribus ad sacrificiũ altaris accedere debet. Communicantes & memoriam venerantes. Communicare idem est, quod participare, quia sanctorum & angelorum pascuis communicare debemus. Quatuor autem modis in Ecclesia communicatur, prout dicetur in vj. particula super verbo, qui pridie. Memoriam venerari, idẽ est quod memoriã honorabiliter colere, quod beata Maria virgo per aduẽtum Spiritus sancti genitrix facta est filij Dei Iesu Christi domini nostri, qui Deus & homo est. ¶ Illud † autem notãdum est, quod secreta nõ tota simul ab vno sed particulatim à pluribus ex eo perpenditur fuisse composita quia ter in ea sanctorum commemoratio repetitur, licet hoc ipsum prouenerit ad laudem & gloriam Trinitatis. In secunda quippe commemoratione supplentur, qui de primitiuis sanctis deesse videbantur in prima, verum in ea commemoratione, quę fit ante consecrationem corporis Christi, postulatur sanctorum suffragium, in ea vero, quæ fit post consecrationem corporis Christi, sanctorum consortium imploratur, quia nimirũ ante, quam corpus Christi, quod est vniuersalis Ecclesia consecretur, id est, ante, quam regnum adueniat, necessarium est nobis in via sanctorũ suffragium, vt meritis eorum & precibus diuinę protectionis muniamur auxilio, sed vbi corpus Christi fuerit consecratum, id est, vbi regnum aduenerit, assequemur in patria sanctorum consortium, vt societatẽ & partem cum sanctis Apostolis & martyribus habeamus. In via quippe communicamus cum sanctis per fidem, qua ipsi hic habuerunt, & nos habemus, in patria verò participabimus cum sanctis per spem, quã ipsi habent & nos habebimus. Nos † enim fidem habemus, & spem, & illi spem habẽt, & rem, nos percurrimus stadium, illi possident brauium, nos pugnamus in via, illi triumphant in patria. Communicamus igitur & memoriam veneramur Apostolorum ac martyrum, & præcipue gloriosæ virginis Dei genitricis Mariæ, vt eorum suffragio, de fide, perducamur ad spem, de stadio, perueniamus ad brauium, de via, ad patriam transeamus. In primis autem nominatur nomen beatę Marię, quia ipsa eũ, qui oblaturus est, & qui verè hostia est, genuit, & in cœlis obtinet principatum. Nominatur & xij. Apostoli & xij. Martyres, qui omnes huius sacrificij testes fuerũt & passionem Christi, verbis, & effusionis sanguinis testimonio probauerunt. In hac igitur commemoratione sanctorum illud obseruat Ecclesia, quod antiquitus agere consueuit, vt in orationibus suis recolat patrum memoriam, quatenus eorum meritis suffragantibus facilius obtineat, quod implorat. Sic & Moses, pro peccante populo intercedens, patrũ memoriam imposuit, dicens Recordare Abraham, Isaac, & Iacob, seruorum, &c. Exod. xxxj. Sic & Azarias orasse legitur in fornace. Ne quęsumus auferas misericordiam tuam à nobis Domine Deus noster, propter Abraham dilectum tuum, & Isaac seruum tuum, & Israel sanctum tuum. Et quoniã extra vnitatem ecclesiæ non est locus offerendi sacrificium unitatis: ideo sanctorum memoriæ communicamus in sacrificio, quatenus in communione sanctorum sacrificium offeramus. nam sicut † vnus panis ex multis granis, & vnum corpus ex multis membris, sic ex multis fidelibus vna constat ecclesia. Scriptum est enim alienigena non vescetur ex eis, quoniã sancta sunt, & ideo solum illum ad esum eius agni recipimus, qui nostræ coniunctus est domui: videlicet omnem domesticum fidei, à principe, vsq; ad plebeum, à populo, vsque ad publicanum. Scripserũt autem quidam, quòd quia sacerdos legalis scripta habebat in λογείω nomina duodecim tribuum seu patrum. Exod. xxx. ideo in huius rei memoriã presbyter nominat memoriam beatæ virginis & Apostolorum & quorundam martyrum ¶ Sed † cum Ecclesia inter sanctos magnificè memoriam confessorum veneretur, quare in canone non fit de illis cõmemoratio? Responderi potest, quod canõ prius fuit editus, quam memoriam sanctorũ cõfessorum Ecclesia celebraret. Nam omnes ferè sancti qui in canone commemorantur præcessere. Si uestrum, præter Ioannem, & Paulum, & Marcellinum, & Petrũ, qui

Dan. 3

Exod. 12

Exod. 12

qui proximè succesſerunt. Eccleſia verò poſt tempus beati Silueſtri, cœpit memoriam ſanctorum cõfeſſorum venerari. Canon autem ex eo conuincitur præceſſiſſe, quod Apoſtolorum catalogus non ita reperitur in illo diſpoſitus, ſicut in emendatioribus codicibus, ſiue euangelijs inuenitur. In prioribus enim editionibus, vt dicit Hierony. non ſolum euangeliſtarum mutatus eſt ordo: ſed etiam verborum & ſen-
6 tentiarum erat confuſa commiſtio. ¶ † Poteſt etiam dici, quòd ideo in canone ſolum ſit mentio de martyribus, quia cum hoc ſacramentum ſit ſacramentum amoris, in ipſius ſacramenti miniſterio debet ſolum memoria fieri de illis, in quibus ſpecialius apparuit ſignum veri amoris In Apoſtolis apparuit per temporalium abiectionem, in martyribus per corporum tormentis expoſitionem. De primo, Matth. xix. Ecce nos relinquimus omnia &c. De ſecundo, Sapient. iij. & ſi coram hominibus torméta paſſi ſunt &c. ¶ Rurſus † ideo non fit
7 mentio de confeſſoribus, quia illi non ſunt paſſi, ſicut Chriſtus, cuius paſſionis eſt memoriale hoc ſacramentum. Grego. III. addidit hæc verba, ſcilicet illa, quæ in quibuſdam Eccleſijs dicuntur, ſcilicet: Quorũ ſolennitas hodie in conſpectu tuę maieſtatis celebratur, Domine Deus noſter, in
Ioã. 2 toto orbe terrarum. Terminatur autẽ hæc particula per eundem Dominum noſtrum: ſicut enim per filium omnia facta ſunt, & ita per ipſum habent omnia eſſe reparata, & terminata & ſecundum quoſdam nõ debet hic reſponderi amen: neque vſque ad fractionem hoſtię, quia angelorum chorus ſancto miniſterio adſiſtens, reſpondet amẽ hoc tamen non vbiq; ſeruatur, de hoc dicetur in ij. particula.

SVMMA.

1 *Canonis quarta pars. Et eius expoſitio.*
2 *Seruitutis duæ ſpecies.*
3 *Adoratio ſoli Deo competit: non imaginibus.*
4 *Leo Papa, quid addiderit canoni miſſæ.*
5 *Pax variè & multipliciter accipitur.*
6 *Oſculatio altaris, quotuplex Et qd ſignificet.*
7 *Oſculatur altare ſacerdos manibus ab ipſo altari remotis. Et quid ita*

HANC igitur oblationẽ. Quarta pars, & hoc dicẽdo, ſacerdos † in quibuſdã Eccleſijs profunde ſe inclinat. ¶ Sanè legalis pontifex orans, fumo thimiamatis obũbrabatur, & tegebatur, ne pateret alicui dum cremaret incenſum, ſicut in proœmio huius partis dictum eſt. Et Chriſtus dum patrem interpellat pro nobis, angelorum pertranſit intuitũ, quia intelligi nõ poteſt quantum præſentia ſumptæ carnis impetret apud patrem pro nobis. Sacerdos quoque dum vicem Chriſti gerit, quodammodo tegitur, & latet, quia nec cogitari, nec narrari poteſt, quanta virtus & potentia ſit in verbis eius & in hoc myſterio, quod latet homines & angelos, ad quod repreſentãdum in quibuſdam eccleſijs ſacerdos ſecretã iuträs, quibuſdã cortinis, quæ ſunt in vtroque latere altaris, quæ tunc extendantur, quaſi tegitur & velatur. ¶ Seruitutis noſtrę, id eſt, meę & cunctorum, qui tibi 2
ſeruiunt, & famulantur. Et † nota, quòd duæ ſunt ſeruitutis ſpecies, vna quæ ſoli creatori debet: quæ dicitur λατρέια altera quæ creaturis impenditur, quæ vocatur δουλεία. Quaſdam enim creaturas poſſumus inter omnia venerari. Vtranque ſpeciem Dominus determinat, dicens: Reddite quæ ſunt Cæſaris, Cæſari: & quæ ſunt Dei, Deo. Vnde verſus: Latria ſit Domino, debet dulia ſeruo. Ad corpus Chriſti fertur perdulia ferè. Latria ergo eſt ſeruitiũ, ſiue cultus ſoli Deo creatori debitus, quẽ debemus ſuper omnia reuereri. Ad eam quidem pertinẽt templa, & altaria, ſacerdotalia, ſacrificia, feſtiuitates, ceremoniæ, & huiuſmodi: quæ ſoli Deo ſunt exhibenda iuxta illud: Dominum Deum tuum adorabis, & illi ſoli ſeruies, id eſt ſoli Deo Deu
ſeruitutem adorationis impendes. Non enim ſanctis & angelis ad honorem Dei, ſed potius Deo ad honorem ſanctorum, & angelorum dedicantur templa, & altaria conſecrantur, & ſacrificia offeruntur, nec ipſis adorationis ſeruitus: ſed ſoli Deo impenditur, vt dicetur in proœmio vij. partis. ne ſi ſecus fiat, non θεοσιβείας cultus exhibeatur

seruiendo creaturæ tanquam creatori, &
Ro. 1. mutando gloriam incorruptibilis Dei, in similitudinem corruptibilis hominis. Si
3 † igitur nec homines nec angeli adorandi sunt, attendant quid agunt qui sub prætextu cuiusdam religionis seu pietatis diuersas adorant imagines. non.n. licet aliquid manufactum adorare, prout probatum est in parte prima, sub ti. de picturis. Vna quidem tantum Dei patris est imago, quam una cum patris adoratione uenerari debemus, scilicet unigenitum Dei filiũ, Iesum
Heb. 1 Christum qui est splendor gloriæ, & figura substantiæ eius, cuius non solum deitatem, sed etiam humanitatem adorare debemus, iuxta illud. Adorate scabellum pe-
Ps. 98 dum eius, quoniã sanctum est. Cæteras uerò imagines & creaturas sacras & sanctas, .i. angelos, homines, & sacramenta, non latria, sed dulia possumus uenerari. De ado-
Gene. 18 Ge. 33 & 34 ratione angelorum legitur, q Abraham oculis eleuatis in conualle Mambre tres uidit, & unum adorauit ex angelis. Loth quoque duobus angelis intrantibus ciuitatem, occurrens adorauit, petens ut in domum suam hospitio declinarent. De adoratione hominum, legitur q Iacob uidens Esau uenientẽ, præcessit utranq; turmam, & pronus in terram septies adorauit. Filij quoq; Iacob adorauerunt Ioseph in Aegypto. De adoratione sanctorum dicit ecclesia. Crucem tuam adoramus Dñe. Et alibi legitur Christiani sacras imagines piè ue-
4 nerantur & adorãt. ¶ Sequitur. Dies† quoque nostros, & nota, quod Leo Papa adiunxit infra actionẽ. Hanc igitur oblationem usque, placitus accipias. Beatus aũt Greg. has tres petitiones in canone dicitur addidisse. Prima est, diesq; nostros in tua pace disponas, supple, per eũ, qui pro nobis est traditus in manus eorum, qui pacem oderunt. Secunda, ab æterna damnatione nos eripi: supple, per eum, qui pro nobis temporali morte dãnatus est. Tertia, & in electorũ iubeas grege numerari: supple, per eũ, qui pro nobis damnatus est cũ iniquis.
5 ¶ In pace tua, &c. † Et nota, q est pax peccatorũ, pax iustorũ, quæ dr pax pectoris siue spũalis, pax tẽporalis, & pax æternita-
Ps. 67 tis. De pace peccatorũ dixit psalmista. Ze-
Gal. 5 laui super iniquos pacé peccatorũ uidens.
Io. 14 Et de pace iustorũ, dicit apostolus. Fructus spũs est: charitas, gaudiũ: pax, patiẽtia. Hãc
Ps. 61 reliquit Dñs apostolis, dicens. Pacé relin-
Io. 14 quo uobis. De pace tẽporis inquit prophe ta. Orietur in diebus eius iustitia & abundantia pacis. De pace æternitatis, Dñs dixit Apostolis. Pacé meã do vobis, non qũo mundus dat, ego do uobis. Pro hac triplici pace ter oramus in missa. Primò in hac oratione. Hanc igitur, ibi. diesq; nostros in tua pace dispone. Secũdò, in oratione libera nos, ibi. Da propitius pacé in diebus nostris. Tertiò, in pax Dñi, ibi. Da nobis pacé, ut de pace tẽporis, per pacé pectoris transeamus ad pacé ẽternitatis. Ob hoc ẽt sacerdos in missa ter osculatur altare, videlicet in princ. canonis, dicẽs. Vti accepta, &c. & in oratione. Supplices, & post orationẽ. Dñe Iesu Christe, q dixisti apostolis, licet quidã nouies osculẽtur, ut sui adiutorium ad hoc impetrandũ nouẽ choros uel ordines angelorũ, in quibus oẽs sãcti locati vel locãdi, sunt, innocẽt, uel inducãt, uel hoc faciũt, quasi gratias agẽtes de nouẽ ordinibus quos quilibet sacerdos gradatim suscepit. ¶ Circa huiusmodi † altaris osculanotandũ est q sacerdos ea facit tribus tẽporibus in missa, iuxta tria, quibus indiget, & alia tria ab eo in alaris agẽda. Primò enim facit quædã oscula, ante collocationẽ hostiæ & calicis. s. quando primo ad altare accedit, qñ ad primum collectã dicturus est, Dñs uobiscum, & iterum post Euãgelium dicturus. Dñs uobiscum. qui oscula facit, ut fiat dignus minister in sacrificãdo. ¶ Secundò facit alia post collocationem calicis, & hostiæ prius, quàm cõmunicet scilicet dicturus. Orate fratres &c. & quando in canone dicitur. Vt accepta, & quando dicit. Ex hac altaris participatione, & finita oratione illa. Domine Iesu Christe, qui dixisti Apostolis, quæ facit, ut sit iustus in Christi corpore recipiendo. ¶ Tertio uerò facit alia postquã communicauit, scilicet dicturus Dñs uobiscum, ante post communionem, & completa oratione, Placeat tibi sancta &c. quæ facit ut sufficiens inueniatur gratia Domino Deo pro receptis referenda. Verũ oscula, quæ fiunt ãnte collocationẽ hostiæ & calicis, & ea quæ fiunt post communionem, fiunt super altare, uidelicet in medio eius. Cum enim sacerdotis dignitas & authoritas in sacrificando,

6

nec non sufficientia ad referendas gratias de acceptis, sit solum à Deo, à quo nostra sufficientia est: idcirco ante calicis, & hostiæ locationem, & postquam communicauit, osculatur mediũ altaris, per quod propter virtutem consecrationis & vnxionis ibi in missa altaris factæ maximè representatur Deus, in quo vniuntur extrema. Oscula verò, quæ fiunt post calicis & hostiæ collocationem ante, quàm communicet, fiunt à sinistris calicis, prope hostiam. Ad hoc enim, quòd sacerdos sit iustus, in sacrificando, requiritur nõ solum actio diuina, verumetiam sua. vnde Aug. Qui fecit te sine te, non iustificabit te, sine te. Requiriẽ ergo dispositio ex parte sua, quod fit, si non resistit diuinis monitibus, sed infusio gratiæ fit ex parte Dei. ideoque oscula quæ fiunt ante communionem non dirẽctè fiunt in medio altaris. ¶ Rursus illud quod est ex nobis in iustificatione nostra, est quid diminutiuum, & est modicum respectu eius, quod ex Deo est, merito ergo fiunt à sinistra parte calicis, quæ est pars diminuta & obliqua respectu dextræ. Fiũt tamen iuxta hostiam, tum quia in iustificatione plura & nobiliora sunt à Deo seu à Christo, tum quia etiam illud, quod à nobis est, potius haberet rationẽ mali, quàm boni, nisi quodammodo esset à Deo per gratiam præuenientem elicitum, regulatum & acceptum. ¶ Potest etiam secundo dici, quòd ideo quando calix & hostia non sunt super altare, oscula fiunt in medio altaris videlicet directè super locum crucis, ex chrismate in ipsius cõsecratione factæ,
Io. 20 qa Christus stãs in medio discipulorũ suorum, dixit eis. Pax vobis, quæ pax per ipsa oscula designatur. Tertio, ad designan-
Can. 1 dum quòd sicut habetur in Canticis, Christus ascensum in cruce purpureũ, id est sanguine rubricatum, media charitate monstrauit, quæ charitas per osculum designatur, quæ etiam media dicitur, quia communis omnibus: pro omnibus enim voluit
7 pati ex charitate. ¶ Porrò † fiunt oscula ipsa manibus super altare depositis. Primò ad notandum, quòd charitas per osculum designata, operibus debet inniti: nam secundu n Greg. Operatur magna, si est: si autem tenuit operari, amor non est. ¶ Secundo, ad notandum, quod in altaris sacrificio sacerdos omnium temporalium curã deponere, & solum ipsi sacrificio affixamentem debet habere. Tertiò ad designandum, quòd ad hæc opera eius, non sufficit, quòd solum Dei misericordia obtinetur. Adhuc nonnulli in locis ipsis osculandis signum crucis cùm tribus extensis digitis: prius imprimunt: tum quia omnia in fide Trinitatis agenda sunt, tum quia regulariter quicquid ori applicandum est, debet prius crucis signaculo insigniri. ¶ Et quanquam altaris mensa consecrata fuerit, & alia multa crucis signa in ipso missæ officio præcesserint, non tamen hoc superfluũ: tum quia non ratione ipsius loci, sed ratione operis in loco ipso fienda fiunt: tũ quia quantumcunque altaris mensa fuerit consecrata: nescitur tñ quid in loco ipso maligno spiritui permittat à Deo, alia ẽt multa signa prius facta non rõne loci sed rõne consecrationis corporis & sanguinis Christi facta fuerunt. Alij tamen in penultimo & finali. Dominus vobiscum, nec osculantur altare, nec in illo imprimunt signum crucis, sed se solum ante faciẽ suã signant, & bene, tum quia per altaris osculũ, quod in fine missæ fit, intelligitur sacerdos omnia præcedẽtia approbare, & eis toto mentis affectu assentire: tum quia per corporis Domini præsentiam omnis immundus spiritus loco ipso credendus est aufugisse. De osculo etiam altaris & libri, sub ti. de osculo altaris dictum est.

ADNOTATIO.

Dicitur λατρεια.) Paulus ad Roma xij. Rationem cultum, quem Deo præstare debemus, τὴν λογικὴν λατρεῖαν apellat, & θυσίαν ζωσαν ἁγίαν, εὐάρεστον τῷ θεῷ: hostiam viuentem, sanctam, acceptamque Deo. Cęterum enim ille omnem victimarum immolationem & oblationem, omnem item idolorum seruitutem aspernatur abhorretque. N. D.

SVMMA.

1 *Canonis quinta pars. Quam oblationem. & eius expositio. & nu. 7. 8. 10. 11. 13.*

2 *Iudas, quarta feria, immane sacrilegium perpetrauit.*

Cruces

3 *Cruces quinque facit sacerdos in quinta Canonis parte. Et quid illæ designent. 4.5.6.*
9 *Rationale & Rationabile, quid differant.*
12 *Hostia, dicitur salutaris rationalis, acceptabilis, & rata. Et quibus idipsum rationibus.*

De quinta canonis parte. Cap. 40.

VAM oblationem &c. Quinta † pars in qua sacerdos accedit ad dominici corporis consecrationem dicens, Quam oblationem, id est terrenam materiã, ad corpus tui filij destinatã, tu Deus quæsumus in omnibus, id est, tota cogitatione, tota mente, & totõ intellectu, digneris facere benedictam &c. Sanè quarta feria Iudas † vnus ex duodecim, à diabolo supplantatus, immane sacrilegiũ perpetrauit: dum filium Dei. xxx. argenteis vendidit Pharisæis in recompensatione damni, quod incurrerat propter effusionẽ vnguenti. Qua re, inquit, hoc vnguentũ non venditur trecentis denarijs & datum est egenis? Dixit autem hoc non quia de egenis pertinebat ad eũ, sed quia fur erat, & loculos habens, ea quæ mittebantur, asportabat, Quilibet autem argenteus ualebat decem denarios usuales. & ita damnum unguenti, q̃ valuerat trecentos denarios, triginta compensauit argẽteis. Si uerò dicamus argenteos fuisse denarios vsuales, dicemus, q̃ Iudas uendidit Christum quasi uile mancipium triginta denarijs, qui sunt decima trecentorum denariorum quos ualuerat unguentum, propter quod Dominus despectiuè loquitur per prophetam. Appẽderunt (inquit) mercedem meam triginta argẽteos, pretium appretiati, quo appretiatus sum ab eis. Ad designandum † ergo pretij quãtitatem, quo Christus uenditus est, sacerdos hic facit tres cruces communiter super oblatam & calicem cùm dicit: benedictam, adscriptam, & ratam: nam & trecenta pariter & triginta multiplicationem suscipiunt à ternario: postmodum autem ad designãdum uenditionem & emptionem, duas cruces imprimit sigillatim, nam ut super hostiam, & alteram super calicem, cùm dicit. Vt nobis corpus & sanguis fiat. q. d. Illa uenditio fuerat maledicta, proscripta, irrita, iniqua, & detestabilis, sed tu Deus hanc oblationem digneris facere benedictam, adscriptam, ratam, rationabilem & acceptabilem. Iudas enim dilexit maledictionem, & uenit ei, & noluit benedictionẽ, & elõgata est ab eo, sed tu Deus hanc oblationem digneris facere benedictam, per quam nos in cœlestibus benedicas. Iudas deletus est de libro uiuentium & cum iustis non scribetur. Sed tu Deus hanc oblationem digneris facere adscriptam, per quam nos inter electos adscribas, Iudas laqueo se suspendit, & episcopatum eius accepit alter. Sed tu Deus digneris hãc oblationẽ facere ratam, per quam ratum sit nostræ salutis promissum. uel rata, quo ad confirmationem in omnibus bonis ne sicut Cain offeramus, qui se non Deo, sed diabolo obtulit sacrificiũ. Item Iudas exiuit condemnatus, & oratio eius facta est in peccatum. Sed tu Deus, hanc oblationẽ facere digneris rationabilem, id est, ratione plenam, per quam rationabile fiat nostræ seruitutis obsequium. Iudas quoque reddidit malum pro bono, & odiũ pro dilectione retribuit. Sed tu Deus, hãc oblationem facere digneris acceptabilem per quam nos tibi reddas acceptos. ¶ Secundò fiunt tres cruces † communiter super oblatam & calicem, quia Christus tria communiter egit circa panem & uinum, uidelicet accepit, benedixit, & dedit. Postmodum specialiter facit vnam crucem super oblatam, quia dixit: comedite, hoc, est corpus meum, & alteram super calicem, quia dixit: Bibite, hic est sanguis meus, & secundum hunc sensum rectè subiungitur. Qui pridiè, quàm pateretur &c. ¶ † Tertio fiunt tres cruces quia Iudas uendidit Christum ad Crucifigendum tribus, scilicet sacerdotibus, Scribis, & Pharisæis. Ad notandum ergo communiter tres emptores, facit sacerdos tres cruces communiter super oblatam, & calicem, dum dicit: benedictam, adscriptam & ratã. Ad notandum uerò discretè uenditorem, & uenditum, uel tradentem, & traditum, facit duas cruces discretè super oblatam & calicẽ, cum dicit. Vt fiat corpus & sanguis. ¶ Quartò tres † primæ cruces notant, quod factum

1 2 Lo. 12 Zac. 11 3 4 5 6

est, esse ex uirtute crucifixi. Vel, significãt tres dies, quibus Christus prædicauit post Dominicam in ramis palmarum, uel triduum quo in sepulchro quieuit: uel tria loca corporis, in quibus passus est, id est, manus, pedes, & latus. Duæ uerò sequentes significant diuinam & humanam naturam, uel quod Christus in anima & corpore passus est. Et fiunt quinque in figuram, quòd Christus quinque vulnera habuit, uel in quinque crucibus tempus legis exprimimus, quod quinq; libris distinguitur, & in quolibet Christi passio denotatur, quæ lex quinq; personis regebatur, scilicet iudice, rege, principe, propheta, sacerdote, quibus Christus assimilatur. ¶ Possunt quoque præmissa uerba secundo modo sic exponi, petimus ut Deus hanc oblationem † faciat benedictam, adscriptam, & ratam, id est, ut eam consecret, approbet, & confirmet in rationabilem hostiam, & acceptabile sacrificium, ita ut nobis, id est ad nostram salutem panis, fiat corpus, & uinum, sanguis dilectissimi filij tui Domini nostri Iesu Christi, Patri quidem dilectus est filius, sicut ipse pater de cœlo testatus est, dicens. Hic est filius meus dilectus &c. & nos cum diligere debemus, quia ipse prior dilexit nos, & pro nobis passus est. ¶ †. Tertio modo sic. Quæsumus, ut tu Deus hanc oblationem facere digneris benedictam, id est, ut à te spiritualiter benedicatur. Vnde uirtute patris nostri fuit benedictus fructus uirginis Mariæ, adscriptã, id est, talẽ, quæ de memoria tui nulla possit obliuione deleri: ratam, id est talem, quæ de beneplacito tuo nulla possit obliuione cõuelli, rationabilem, id est, talem, quæ tuę diuinę rationi conueniat. Differt enim † inter rationabile & rationale: rationabile dicitur, quod de ratione procedit, rationale uerò dicitur, quod utitur ratione. unde & liber iste rationale uocaꝫ, quia eorum, quæ in ecclesiasticis officijs aguntur, rationes cõtinet. Acceptabilem, id est, ut per eam tibi Deo acceptemur. ¶ Quarto modo sic. † Digneris facere benedictã, id est, Spiritu sancto replere, adscriptã. i. diuinitati adscribere, ratam. i. in ueritate, ut ad salutem sufficiat solidare, rationabilem, id est, in nostra fide, acceptabilem, id est, in nostra deuotione. ¶ Quinto modo sic, quam † oblationem tu Deus omnipotẽs digneris facere in omnibus benedictam, hoc est transferre in eã hostiam quę est omnimodè benedicta, adscripta, rata, rationabilis, & acceptabilis. benedicta dicitur hostia salutaris. i. ab † omni causa maledictionis immunis tam originali q̃ actuali, tam criminali, quàm ueniali, sicut Elisabet inquit ad virginẽ. Benedictus fructus uentris tui. adscripta dicitur, id est, figuris & scripturis ueteribus designata. tã in agno paschali, quàm in manna cœlesti, tã in Isaac immolando, quàm in Abel immolato, quoniam (ut inquit Ioannes.) Hic est agnus, qui occisus est ab origine mũdi. Rata dicitur quasi nõ transitoria, sicut uetus lex, quæ cessit, ubi noua successit, sed quæ permanet in ęternum secundum ordinem Melchisedech. Rationabilis dicitur, quasi non pecualis, sicut erat legalis, quæ sanguine taurorum & hircorum non poterat à peccato mundare, sed quæ sanguine proprio cõscientias emundat ab operibus mortuis. Acceptabilis dicitur, quasi illa, de qua dicit propheta. Sacrificium & oblationem noluisti, sicut Dñs ait. Non accipiam de domo tua uitulos, neque de gregibus tuis hircos, sed illa, de qua dicit Psalmista. Tibi sacrificabo hostiam laudis. Vnde Dñs ait. Sacrificium laudis honorificabit me. Et secundum hanc dispositionẽ recte subiungitur, ut † fiat corpus & sanguis dilectissimi filij tui Dñi, &c. Patri enim dilectus est filius. Iuxta illud. Hic est filius meus dilectus, &c. & nos eum diligere debemus, quia ipse prior dilexit nos, & passus est pro nobis. Aug. uerò sic exponit. Benedictam per quã benedicimur, Adscriptam per quam in cœlo omnes adscribimur. Ratam, per quã in uisceribus Christi, id est, de corpore Christi quòd est ecclesia, censemur. Rationabilẽ, per quam à bestiali sensu eximur. Acceptabilem, vt qui nobis ipsis displicemus per hãc acceptabiles eius unico filio simus, subiungens quòd sacerdos Euangelistarum uerba assumens, dicit: Qui pridiè, quàm pateretur, &c. Amb. dicit, q̃ hæc uerba. Quam oblationẽ adscriptam, rationabilẽ, &c. sunt uerba Euangelistæ usque ibi. Accipite & manducate, & bibite ex hoc omnes. Alii uerò dicunt q̃ Alexander Papa primus addidit canoni

11 12 Luc. 1 7 8 Math. 3 9 10 Heb. 9 Psal. 39 Psal. 49 Psal. 115 Psal. 49 Math. 3 13 1. Ioã. 4

verba

verba illa: Qui pridiè, vsque: Hoc est corpus meum.

SVMMA.

1 *Canonis sexta pars: qui pridie, quàm pateretur ab Alexandro Papa adiecta. Et eius partium interpretatio. & nume. 12. 14. 39. 44. 45.*
2 *Christus passus est, sexta feria.*
3 *Eucharistia datur post baptismum, sicut olim manna post transitum maris rubri, & quid Eucharistia.*
4 *Hostia vnde dicatur.*
5 *Melchisedech panem & vinum offerens primus illum sacrificij ritum exercuit.*
6 *Panis in sacrificio debet esse de frumento, & vinum de vite.*
7 *Panis sacrificij, debet carere sale. Et de eius forma. nu. 8.*
9 *Panis sacrificij, non debet esse fermentatus, sed azymus.*
10 *Græci sacrificant ex fermentato pane, falso ducti errore.*
11 *Sacrificans in fermentato, an conficiat.*
13 *Consecrationis forma cur alia vtatur ecclesia, quàm fuerit tradita ab Euangelistis.*
15 *Sacramenti fractio. Et an Christus prius fregerit, quàm consecrarit: aut contra. Merè diuina, & paradoxa.*
16 *In Christi corpore, vnde miracula considerantur quæ percurrit Author per discursum, numerò 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24 25. 26. 27.*
28 *Gregorius Papa, cum ministraret hostiam matronæ rideti & incredulæ orauit pro ea.*
29 *Hugo de Sancto Victore quid responderit fratribus, simplicem sibi offerentibus hostiam.*
30 *Corpus Christi sub alia specie sumitur, quinque potissimum de causis.*
31 *Panis fractio, in altari. & eius intellectus.*
32 *Sacramentum mure corrodente, quid comedatur. Item quid incineratur, dum sacramentum crematur, nu. 33*
34 *Christus, quale corpus suum dedit in cœna mortale, an immortale, passibile, an impassibile, & nu. 35.*
36 *Iudas an cum alijs Apostolis, corpus Christi sumpserit. In vtranque partem rationes probabiles.*
37 *Eucharistiam an debeat negare homini criminoso & sceleste sacerdos, distinguo.*
38 *Iudæ Christus ne dederit sacramentum, ad bonum, an malum potius eius.*
40 *Christus manu sua communicauit Apostolos.*
41 *Corpus Christi sumptum & comestum, quid.*
42 *Corpus Christi non violatur in secessu, nec vomitu.*
43 *Panis an consecretur prius, quàm vinum: aut econtra, aut simul & vna.*
46 *Sacramenti formæ nihil est addendum, detrahendum, transponendum, aut mutandum.*
47 *Sacerdote vno deficiente quouis casu, post consecrationem, an alius debeat totum, vel partem supplere.*
48 *Consecrari vna species tantum & seorsum, an possit.*
49 *Vino in calice prætermisso, quid agendum sacerdoti.*
50 *Sacerdotibus pluribus vni episcopo concelebrantibus, an ille solus conficiat: qui primitus pronunciat verba.*
51 *Corpus Christi o vveleuetur post consecrationem. latè & maximè nu. 52.*
53 *Campanula, cur pulsetur in eleuatione sacramenti.*

De sexta parte canonis. Cap. 41.

QVi pridiè, quàm pateretur &c. Sexta pars & hæc verba dicitur † Alexander Papa primus addidisse, vt præmissum est. Quod autem hoc loco agitur, representat id, quòd Christus in cœna fecit: & est sensus horum verborum. Qui pridiè, quàm pateretur, id est vna die ante, quàm ipse passus est pro nobis: voluit tradere discipulis suis corporis & sanguinis sui mysterium, vt illi traderent nobis. Quintadecima † nanque die primi mensis, qui tunc extitit feria sexta, passus est Christus, & præcedente nocte: videlicet decimaquarta luna primi mensis ad vesperam, vt leges scripturã impleret post typicum pascha, corporis & sanguinis sui sacramentum instituit: & Ecclesiæ tradidit frequentandum. Sic enim fuerat præfigura-

1

2

Exod. 10 tum in Exod. x. die mensis primi tollat vnusquisq; agnum per familias domos suas: & seruabit eum, vsque ad quartamdecimam diem mẽsis huius: immolabitq; cum vniuersa multitudo filiorum Israel ad vesperam, & sument de sanguine agni, ac ponent super vtrunque postem, & super liminaribus domorum, in quibus comedent illum, & post pauca. Est enim Phase hebraicè: פסח Græcæ: Latinè transitus Domi
3 ni. ¶ † Illud autem notandum est, quòd sicut manna data fuit Hebræis post transitum maris rubri iam submersis ægyptijs: sic Eucharistia datur Christianis post absolutionem baptismi, iam deletis peccatis: vt per baptismum emundetur à malo. per Eucharistiam confirmemur in bono. sicut enim manna populũ illum per vastitatem iouiæ solitudinis ad terram promissionis perduxit: sic Eucharistia populum istum per incollatum vitæ præsentis ad patriam paradisi perducit: sic dicta, quia non aliud inuenitur vocabulum, quo dignè tantum sacramentum valeat appellari, nisi quòd Græcè melius dicitur εὐχαριστια quod latinè exponitur secundum Isidor. bona gratia: vel secundum alios, dator gratiæ. viaticum quoque rectè appellatur, quia deficientes in via, deducit ad patriam. Sicut enim filijs Israel à trãsitu maris rubri mãna non defuit, donec venirent ad terram promissionis: ita & fidelibus renatis per baptismum rubricatum & sanctificatũ sanguine Christi non deficiet Eucharistia, donec veniet finis huius seculi: Sed nec tũc, nisi quo ad hoc, quia vlterius nõ sumetur sub specie, Sed videbimus Deum facie ad
4 faciem. ¶ Hostia † verò secundũ Hebræos dicitur ab hostio: quoniam ad hostium tabernaculi offerebatur. Sed secundum Gentiles dicitur ab hoste: quia deuictis hostibus fiebat hostia, id est sacrificium: & victima pro vincendis: de quo dictum est sub titulo de oblatione. Dicitur quoque hostia immolatio: qa ibi Christus sacramentaliter immolat, qui semel in veritate pro peccatis immolatus est in cruce, quod tractũ est à mola, quæ fieri solebat de quodam genere frumenti: quod far seu ador dicitur. Quod ergo in manna præcessit, in Eucharistia consummatur: nam quantamlibet quisque partẽ accipiat, totam percipit Eucharistiã, sicut euenit de manna: quia nec qui plus collegerat, habuit amplius, nec q minus parauerat, reperit minus. Hanc ergo præfigurabat panis ille cœlestis, de quo sapiens protestatur: Panem de cœlo præstitit sine labore omne delectamentum in se habentem, & omnis saporis suauitatem: quod de se Christus exponẽs Ego (inquit) sum panis viuus, qui de cœlo descendi: si quis manducauerit ex hoc pane, viuet in æternum. Et panis, quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita. Et est notandum, q̃ in ecclesia communicatur corpus Christi sumendo pacem, dando panem benedictum, & benedictionem suscipiendo? vt dicetur sub titulo de pacis osculo. Qui autem vult communicare, debet timorem, fidem, & dilectionem habere, de consecratione distinctione secunda, timorem. ¶ Sequitur: accepit panem &c. Hunc † sacrificij ritum Melchisedech legitur celebrasse primus, offerens panem & vinum. Erat enim sacerdos Dei altissimi. Vnde Dauid inquit ad Christum: Tu es sacerdos in æternum secundum ordinẽ Melchisedech &c. Sacrificium igitur euangelicum præcessit legale, nõ solum dignitate, sed etiam tempore, sicut Apostolus plenius ostendit in epistola ad Hebræos. Ideo verò panem & vinum in sacrificium corporis & sanguinis sui Christus instituit: vt in sumptione corporis & sanguinis Christi doceatur esse perfecta refectio: quia sicut præ cæteris cibis & potibus corporalibus, panis cor hominis confirmat, & vinum cor hominis lætificat: ita & corpus & sanguis Christi præ cæteris cibis & potibus spiritualibus interiorem hominem reficiunt & satiant: vnde Poculum tuum inebrians quam præclarum est. In his enim duobus plena consistit, & perfecta refectio: sicut ipse testatur: Caro mea, verè est cibus, & sanguis meus, verè est potus. De hoc etiam dicetur in septima particula super verbo: Hic est calix. ¶ Cæterum † panis debet esse de
6 frumento, vinumque de vite: quia Christus semetipsum comparauit frumento, cũ ait: Nisi granum frumenti cadens in terram, mortuum fuerit, ipsum solum manet. Et vitis, cùm dixit: Ego sum vitis vera. Ipse etiam fuit racemus torculari crucis præssus. Vnde Esa. lxiij. Vestimẽta tua, sicut

Exod. 10 *Sap.* 16 *Ioã.* 6 *Ge.* 14 *Psal.* 106 *Psal.* 103 *Ps.* 22 *Ioã.* 6 6

ficut calcantium in torculari. Porrò nec racemus vuæ, nec granum frumenti debet offerri, nisi vel expressum in vinum, vel redactum in panem: de consecra. dist. ij. cum omne, quia Christus & panem se dicit, & frumento se comparat. In canone tamen Apostolorum in bucardo lib. v. c. si quis, ita canitur: Si quis episcopus vel presbyter præter ordinationē Domini alia quædam in sacrificio offerat super altare, scilicet mel, aut lac, aut pro vino siceram, aut confecta quædam, aut volatilia, aut animalia aliqua, aut legitimam constitutionem faciens, deponatur. de hoc dictum est sub titu. de oblatione sacerdotis. ¶ Non
7 † debet etiam in pane ipso poni sal: quamuis quidam hæretici contra faciant, propter illud, quod scriptum est: Quicquid obtuleris sacrificij, sale condies. & illud: *Leuit.* Non auferas sal fœderis Domini Dei tui
2 de sacrificio tuo. & illud: In omni oblatione tua offeres sal. Et in Euangelio: Omnis victima salietur: quę de sale disceptionis non materiali intelliguntur. Panis au
8 tem † hic formatur in modum denarij: tum quia panis vitæ pro denarijs traditus est, tum quia idem denarius in vinea laborantibus in præmium dandus est, & in forma rotunda, vt dictum est sub titu. de oblatione. In hoc. n. pane sæpe scribitur nomē & imago Imperatoris nostri. q. j. quòd quidam. in fine: quia per eum ad imaginem Dei reformamur, & nomina nostra in libro vitæ scribuntur. Nonnulli etiam ibi agnum figurant: tū quia is, qui immolatur, verus est agnus: tum etiam, propter illud quod legitur Exod. xxix. Hæc quidē facies in altari, offeres agnos iugiter & vinū, ad
9 libandum in agno. ¶ Panis † quoque non *Exod.* fermentatus, sed azymus in sacrificium de
12 bet offerri: tum ratione facti, tum rationem sterij. Scriptum namque est in Exo. primi & decimaquarta die primi mēsis ad vesperam: comedetis azyma vsque ad diem xxj. eiusdem mensis ad vesperam. Item, septem diebus fermentatum nō inuenietur in domibus vestris. Itē, qui comederit fermentatum peribit anima eius de cœtu Israel. Item omne fermentatum non comedetis. Item in cunctis habitaculis vestris comedetis azyma. ¶ Cum ergo Christus die quartadecima primi mensis ad vesperam cœnauerit cum discipulis: & agnum paschalem comederit: & vtique ritu legali cum azymis panibus & lactucis agrestibus, constat quòd ea hora fermentatū non inueniebatur in domibus Hebræorum: & ita panem azymum in corpus suum absq; dubio consecrauit. Cùm enim fermentum corruptionem significet: Vnde secundum Apostolum: Modicum fermentum totam *1. Cor.* massam corrumpit: vt nihil corruptum vel *5.* corrumpens: totum syncerum atque syncerans in hoc esse sacramento mōstretur: non fermentatum: sed azymum consecramus. Iuxta illud Apostoli: Pascha nostrum immolatus est Christus: itaque epulemur *1. Cor.* non in fermento veteri: sed in azymis syn *5* ceritatis, & veritatis. ¶ Græci † tamen in *10* suo persistentes errore de fermentato conficiunt: latinos azymitas vocantes, cùm ipsi varius fermentarij valeant nuncupari. Dicūt enim in Parasceue lunam xiiij. extit sle, in qua verus agnus est immolatus, vt legis impleretur figura, quæ xiiij. luna primi mensis paschalem agnū iusserat immolari, Dominus igitur eo die se passurū esse prænoscens, in præcedenti vespera, ne cessitate ductus, anticipauit comedere pascha: & quia tunc licite poterat comedere fermentatum, ideo & ipsi corpus Domini de fermentato conficiunt. Dicunt enim quod cum beata virgo Maria prægnās fuerit de Spiritu sancto rectè per fermentatum significatur Domini incarnatio, propter virginei vteri tumorem. Sed responderi potest, quod non offerimus in sacrificium virginis vterum: nec ille est ad transubstantiandū necessarius, sed fides & Dei verbum. ¶ Sed † nunquid conficit, qui fer *11* mentatum, vel azymum simul, & fermentatum, hodie apud nos sacrificat? & videtur quod non: cum Christus azymum consecrauerit, quando sacramentum instituit, vt dictum est. Præterea, vt iam dicetur. Ecclesia à beatis Petro & Paulo hunc sacrificij ritum accepit. Quidam tamen contra dicunt, præsertim si negligentia vel ignorantia hoc facit: extrà de celeb. miss. cap. fin. Nam & legitur in Leuitico: Offeretis panes fermentatos, cum hostia gratiarum, qui offerentur pro pacificis. Item in Pentateuco legitur: Offeretis panes primitia *Leuit.* rum, de duabus decimis fermentatæ simi- *7*

Leuit. læ,& multis cum fermentato ſacrificantibus eccleſia communicat. ¶ † Sequitur:
23 12 Eleuatis oculis in cœlum &c. Per hoc, quòd Chriſtus oculos in cœlum leuauit, inſinuat nobis ſe habere à patre,quod habet,quodque in principio noſtrorum operum debemus dirigere mentis oculos ad Dominũ, tanquam ad doctorem omnium operum bonorum.Item per hoc,quod oculos ad cœlum leuauit,& patri gratias egit: docuit nos, quod ſemper patri ſupplicare debemus, vt hoc tam magnum ſacramentũ per manus noſtras perficere dignetur.
13 ¶ Hic autem † tria commemorantur, quę nullus euangeliſtarum deſcribit, videlicet Eleuatis oculis in cœlum &c. vſque,diſcipulis ſuis.Item,æterni teſtamenti. Itẽ,myſterium fidei. quis ergo tantæ audaciæ extitit,vt hoc de corde ſuo tentauerit interponere. extrà de celeb.miſſ.cùm Marthæ. ¶ Sanè formam iſtam verborum ab ipſo Chriſto acceperũt Apoſtoli, & ab ipſis eccleſia. Multa quidem tam de verbis,quàm de factis Dominicis propter breuitatẽ prę termiſerunt Euangeliſtæ,quæ tamen Apoſtoli ſuppleuerunt: vt eſt,quod Apoſt. ait in epiſt.j.Cor.xv.Viſus eſt pluſquam quingentis fratribus ſimul: deinde viſus eſt & Iacobo:deinde Apoſtolis omnibus: nouiſſimè autem tanquam abortiuo viſus eſt & mihi. Nã & inter ipſos Euangeliſtas quædã omittuntur ab vno,quæ ſupplentur ab alio: vnde cum tres Euangeliſtæ commemorent.hoc eſt corpus meum.ſolus Lucas adiecit,quod pro vobis tradetur. Et cum Matthæus & Marcus dicant, pro multis, Lucas dicit, pro vobis: ſed Matthæus addidit
14 in remiſſionem peccatorum. ¶ † Sequitur,Gratias agẽs &c. Hic colligitur vn de ſacrificiũ laudis dicatur. Dicitur enim ſic: Chriſtus gratias agens &c. illud inſtituit.Gratias autem agebat,non pro ſe:ſed pro nobis,id eſt,pro reparatione omnium futura, de hoc dictũ eſt in ſecunda particula,ſuper verbo, pro quibus benedixit &c. Benedixit.n.benedictione cœleſti,& virtute verbi, qua cõuertitur panis in ſubſtãtiã corporis Chriſti, ſcilicet, hoc eſt corpus meũ. Et in prolatione huius verbi,fit crux ſuper panem, quę ſignificat quòd Chriſtus paſſus eſt etiam in natura:totus enim paſſus eſt: & ſecundum animam & ſecundum corpus,vt dicetur in xj.particula ſuper verbo:& præſtas: vt totum hominem redimeret.Quia enim Chriſtus accepit panem & calicem, in ſanctas ac venerabiles manus ſuas,vtrũq; benedixit: ideo ſacerdos Chriſti exemplo, panem & calicem in manus accipiens, vtrunque per ſe crucis ſignaculo benedicit,quæ duæ cruces innuunt tempus cœnæ,& tempus gratiæ,in qua duo parietes in angulari lapide coniunguntur, vel quod Gigas geminæ ſubſtantiæ crucifigitur. Cùm autem ad prolationem verborum iſtorum. Hoc eſt corpus meũ. Hic eſt ſanguis meus: ſacerdos cõficiat.de conſecratione diſtinct.ij.panis eſt credibile iudicatur,quòd & Chriſtus eadem verba dicendo confecit. ¶ Verùm † cum Dominus 15
prius fregerit,quàm cõſecrauerit, videtur quòd eccleſia,quæ prius conſecrat, quam frangat,aliter agat,quam Chriſtus egerit, & ſic peccat,quoniam eius actio, noſtra debet eſſe inſtructio.xij.q.j. exemplum. Super hoc dixerunt quidam, quòd Chriſtus poſt benedictionẽ & conuerſionem fregit: nam tunc confecit cum benedixit literam hoc ordine conſtruentes. Accepit panem, benedixit ſubaudiendum eſt, dicens: Hoc eſt corpus meum, & tunc fregit,& dedit,& ait: Accipite,& comedite,& iteravit: hoc eſt corpus meum:Prius ergo protulit hæc verba,vt eis vim conficiendi tribueret:deinde protulit eadẽ, vt Apoſtolos formam conficiendi doceret. Alij dixerunt, quod etiã Chriſtus prius fregit, q̃ conſecrauit, nã prius benedixit, & poſtea fregit; & demũ protulit verba illa,hoc eſt corpus meũ &c.& tunc dedit,ſecundũ hoc & ſacramentum confecit, & formam inſtituit poſt benedictionem, cum dixit. Hoc eſt corpus meum : intelligentes illam benedictionem fuiſſe vel aliquod ſignum,quod ſuper panem impreſſit, vel aliquod, quod ſuper panem expreſſit, quibus illud videtur obſiſtere, quòd prius fregit, quàm dixit. Hoc eſt corpus meum, nec eſt credibile, quòd prius dederit, quàm confecerit. Sanè dici poteſt, quòd Chriſtus virtute diuina nobis occulta primo confecit, & poſtea formam expreſſit, ſub qua poſteri benedicunt. Ipſe nanque virtute propria benedixit, nos verò ex illa virtute, quam indidit verbis. Cùm ergo ſacerdos

Pſal. 108

illa

illa Christi verba pronuntiat, hoc est corpus meum, & hic est sanguis meus, panis & vinum in carnem, & sanguinem conuertuntur, illa verbi virtute, qua verbum caro factum est, & habitauit in nobis, quia dixit & facta sunt, mandauit & creata sunt, qua fœminam mutauit in statuam, & virgam conuertit in colubrem, qua fontes mutauit in sanguinem, & aquam conuertit in vinum. Nam si verbum Heliæ potuit ignem de cœlo deponere, nonne verbum Christi poterit panem in carnem mutare, certè maius est de nihilo creare, quod non est, quam quod est in aliud transmutare. de cõ secr. distinct. ij. re vera. & cap. panis. & incõ parabiliter maius est quàm Deus ita factus est homo quòd non desijt esse Deus, quàmquòd panis ita fit caro, quòd desinit esse panis. Illud per incarnationem semel factum est, istud per consecrationem iugiter fit. Ad prolationem ergo verborum panis diuinitus transsubstantiatur in carnem diuina enim & materialis huius sacrificij: substantia, est verbum, quod accedens ad elementum, perficit sacramentum, sicut verbum carni vnitum effecit hominẽ Chri
16 stum. ¶Notandum † est autem quod in corpore Christi vndecim miracula considerantur, de quibus expressa reddi ratio non potest, licet similitudinariè rationes
17 ad hoc deseruiant. ¶Primum † est, quod panis & vinum transsubstantiantur in corpus, & sanguinem. de quo iam rationes positæ sunt Alia etiam ratio huic deseruit: quia & cibus & potus corporalis, fit caro, & sanguis mediãte natura multo ergo fortius ipsa natura, scilicet Deus immediatè facere potest, quod panis conuertatur in corpus suum, & vinum, in sanguinem. ¶Se
18 cundum † est, quòd quotidie panis transsubstantiatur in corpus, & nullum fit augmentum in Deo, ratio huic deseruit, quia & si scio aliquod secretum, quod pluribus manifesto, licet illud omnes illi me reuelante sciant, tamen in me solo siue in mente mea nullum propter hoc fit augmentũ
19 ¶Tertium † quia quotidie sumitur, & comeditur, nec aliqua fit eius diminutio. ratio, quia & si de lumine meo lumina mille sumantur, nil deperit in meo, nam & vidua Sareptana comedebat, & nunquam diminuebatur farina de hydria, nec oleum

Ioan. 1
Psal. 148.
Exod. 4.

de lechito. ¶Quartum † est, quia indiuisibile diuiditur, & in qualibet parte eucha 20
ristiæ totus & integer remanet. ratio in speculo, in quo aliquid representatur, & si diuidatur per partes, in qualibet parte idem representatur, vt dicetur in sequenti particula sup verbo, Simili modo. ¶Quin
tum, † quia à criminosis sumptum, non 21
coinquinatur. ratio, quia nec sol transiens super loca fœtida coinquinatur. xix. dist. secundum. ¶Sextum, quia † corpus 22
Christi quod est cibus vitæ, peccatoribus est mortale, vt dictum est in procemio huius partis, ratio quia & infirmis & debilibus corpore bona cibaria, vt capones, & bona vina, sunt nociua. ¶Septimum, quia † sumptum à sacerdote 23
& quolibet alio ore clauso in cœlum rapitur. de consecra. distinctio. ij. quia corpus, in princ. vt iam dicetur super verbo, Accipite. ratio, quia, de corpore virginis incorruptę Christus exiuit, quia etiam de monumento clauso surrexit, cùm sit res simplicissima, & ostio clauso in locum vbi erant discipuli intrauit. ¶Octauum, † cum 24
sit corpus immensum, quod in tam parua hostia stat. ratio, quia & pupilla oculi, quę minima est, magnum montem apprehendit. ¶Nonum, † quia idem corpus totum 25
simul in diuersis locis consistit, &. à diuersis percipitur, & videtur ratio, quia & uerbum hominis semel prolatum, iuxta nocis naturam, totum simul est in auribus diuersorum. Præterea, qui fecit corpus & locum vtrunque fecit in altero esse, vt nulr Rursus, luna & sol, & lumen, in diuersis locis à diuersis videntur. ¶Decimum, † quia pane
transsubstantiato, remanent accidentia pa 26
nis, scilicet tactus, color, & sapor: ratio, per similitudinem defecit hic vt dicetur super verbo. Fregit. ¶† Vndecimum, quia 27
sub specie panis est, & sumitur corpus & sanguis Christi: imò totus Christus. Similiter sub specie vini est, & sumitur vtrunque, & tamen non est ibi duplex sumptio corporis & sanguinis Christi ratio, quia licet in uno prandio comedam ante potum, & post, non tamen dicor bis prandere: & de hoc dicetur sub vij. particula super verbo: simili modo. Verumtamen (sicut ait Leo Papa de consecra. distinct. ij. in quibus) Quid quæris naturæ ordinem

dinem in Christi corpore, cum præter naturam sit ipse natus Christus ex virgine? ¶ Et not. quod † quædam matrona singulis diebus dominicis offerebat panes beato Gregorio qui cum post missarum solennia corpus Domini illi offerret, & diceret: corpus Domini nostri Iesu Christi custodiat te in vitam æternam, illa lasciua subrisit: ipse verò mox dextrâ ab eius ore conuertens, partem illam Dominici corporis super altare deposuit, deinde coram populo matronam interrogauit, ob quam causam ridere præsumpserit. At illa inquit: quia panem, quem proprijs manibus feceram, tu corpus Domini appellabas. Tunc Grego. pro mulieris incredulitate se in orationem prostrauit, & surgens particulam illam panis ad instar digiti carnē factam reperit: & sic matronam ad fidem conuertit. Orauit iterum, & carnem illam in panem conuersam vidit, & matronæ sumendam tradidit. ¶ Legitur † quoque quòd cū Hugo de sancto Victore, doctor excellentissimus, ultima infirmitate laboraret, corpus Domini instanter petijt sibi dari cumque nullum cibum retinere posset, fratres eius turbationem nimente, simplicem sibi hostiam attulerunt, quod ille per spiritum agnoscens ait, Misereatur vestri Deus fratres: cur me deludere vultis? Iste enim quem portatis, Dominus meus non est. At illi attoniti, mox corpus Domini attulerunt: sed ipse se videns non posse recipere, eleuatis in cœlū manibus sic orauit: Ascendat filius ad patrem: & spiritus ad eum, qui fecit illum. Eccle. vlti. Et inter hæc uerba spiritum emisit, & corpus Domini inde disparuit. ¶ Quinque autem † ex causis sacramentum corporis & sanguinis sui Christus sub alia specie sumendum instituit. ¶ Prima est ad augendum meritū, quoniā aliud ibi cernitur, & aliud esse creditur, vt fides habeat meritum, cui humana ratio non præbet experimentum: de pœ. di. iiij in domo. ¶ Secunda est, ad fouendū sensum, ne abhorreat animus, quod cerneret oculus: quia non cōsueuimus carnem crudam comedere, vel sanguinem humanum bibere. de consec. di. ij. panis est. Fouetur enim sensus in vno, dum videlicet solita percipit. & ædificatur fides in altero dū in eo quod videt, quale sit illud, quod non videt, agnoscit. ¶ Tertia est, ad vitandum ridiculum ne insultaret paganus, cum illud ageret Christianus: ut ita veritas adsit, & ridiculum desit. ¶ Quarta, quia non posset mortalis homo intueri claritatem, quæ est in corpore Christi, quod experti sunt discipuli in transfiguratione, præterea panis confirmat: & vinum lætificat cor hominis. ¶ Quinta, non sumitur sub specie agni, ne iudaizare videamur, & de more legali agnum offerentes. ¶ Sequitur † fregit. quæri solet quid Christus in mensa fregit & quid sacerdos nunc in altari frangit? Et fuerunt, qui dixerunt, quòd sicut post consecrationem vera panis remanent accidentia: sic & vera panis substantia, quia sicut subiectum non potest subsistere sine accidentibus: sic accidentia non possunt subsistere sine subiecto: quoniam accidentis esse, non est aliud, quàm inesse: sed panis & uini substantijs permanentibus, ad prolationem illorum verborum, corpus & sanguis Christi, eraciter incipiunt esse sub illis: ita quòd sub eisdem accidentibus vtrūque verè suscipitur, scilicet panis, & caro: vinum, & sanguis: quorum alterum probat sensus reliquum creuit fides. Hic dicunt, q̄ substantia panis frangitur ac atteritur, inducentes ad hoc illud Apostoli: panis quē frangimus. Et Lucas. Vna sabbati, cum veniſſemus ad frangendum panes &c. Et secū dum eos dum sacramentum à mure † corroditur, etiam ipsa panis substantia comeditur, sub qua corpus Christi mox esse desinit, cum corrodi incipit: de consecration. distinctione. ij. qui bene super verbo: hoc est corpus. Innocent. iij. dicit in speculo ecclesiæ quod forma panis frangitur & atteritur: sed corpus Christi sumitur & comeditur, ea quæ notant corruptionem referens ad formam panis: ea verò, quæ notant acceptionem, ad corpus Christi. Berengarius quippè, quia suspectus habebatur de hæresi, coram Nicolao Papa confessus est panem & vinum, quæ altari imponuntur post consecrationem, non solùm sacramentum: sed etiam in veritate verum corpus & sanguinem Christi esse, & sensualiter non solùm sacramentum, sed etiam in veritate manibus sacerdotum tractari, frangi, & fidelium dentibus atteri: non autem corpus Christi vel in partes diuiditur, vel dentibu

28 29 30 31 32

Matt. 17 Psal. 103 1. Cor. 10 Actiu. 20

bus laceratur, cùm sit immortale, & impassibile. Sed in qua re fiat fractio vel attritio Beatus Augu. de consecra. distinct. ij. qui manducat, ostendit, dicens. Quando Christus manducatur, reficit, non deficit: nec quando manducamus, partem de illo facimus. Et quidem in sacramento sic fit. Nam & Christus carnalem sensum discipulorũ redarguit, qui putabant carnem eius, sicut aliam carnem diuidendã in partes & moribus lacerandam. Dicitur autem forma panis, non quod sit: sed quod fuit, sicut dicebatur Simon leprosus, nõ quòd talis existeret, sed quia talis extiterat. Si verò quæratur quid à mure comeditur, dum sacramentum corroditur, vel quid incineratur, dum sacramnerum crematur. † Respondet ipse Innocen. quòd sicut miraculosè
33 substantia panis conuertitur in corpus Domini, cùm incipit esse sub sacramento: sic quodammodo miraculosè reuertitur, cùm ipsum ibi desinit esse: non quòd illa panis substantia reuertatur, quæ transiuit in carnem: sed eius loco aliud miraculosè creatur, quanuis huiusmodi accidentia sine subiecto possint esse, sic edi. ¶ Dedit. † Quæri solet quale corpus Christi
34 in cœna dedit mortale, aut immortale, passibile aut impassibile: ac cætera quæ ad hanc pertinent quæstionem? Et licet simplicitate fidei sufficiat dicere, quòd tale dedit, quale voluit. Et rursus quale dederit, ipse nouit. Fuerunt tamen, qui dixerũt quòd sicut veraciter ipse idem erat, qui dabat, & qui dabatur: ita in eo quod dabat, erat passibilis & mortalis, & in eo, quod dabatur erat immortalis, & impassibilis sicut visibiliter gestabat, & inuisibiliter gestabatur. inuisibiliter inquam, quantum ad formam corporis, non quantum ad speciem sacramenti. Nam in eo quod gestabat, quod erat, hoc apparebat: in eo verò quod gestabatur, quod erat ipse, non videbatur: quia forma panis & vini, velabat formam carnis & sanguinis. Hic est ille verus Dauid, qui coram Achis rege Geth. suis manibus ferebatur. Quo-
.Reg. niam igitur immortalis dabatur, incorru-
7 ptibiliter edebatur. Hi profecto concedũt quod si pars aliqua sacramenti per triduũ mortis Christi reseruata fuisset, idem corpus simul & iacebat mortuum in sepulchro, & manebat viuum sub sacramento: in ara crucis patiebatur, & sub forma panis non lædebatur. Sed quoniam incredibile iudicatur, vt secundum eandem naturam simul esset mortalis & immortalis, quod tamen congruebat ei, secundum eandem personam. Fuerunt alij, qui dixerunt, quòd Christus mortalis vtique fuit, non necessitate, sed voluntate: in eo quippe q̃ immunis erat ab omni culpa, liber erat ab omni pœna: vt nil morti deberet: pro eò, quòd nil peccati haberet. Sustinuit tamen sponte mortalitatem: quia mortem sustinere volebat: quoniam si mortalitatem nõ suscepisset, omnino mori non potuisset. vt ergo probaret, quod mortalis erat non necessitate, sed voluntate: quãdo voluit, mortalitatem deposuit: & quando voluit, mortalitatem recepit. Legitur in euangelio, quòd cùm Iudæi duxissent Iesum, vsque ad supercilium mõtis, & eum præcipitare vellent, ille transiens per medium illorum *Lucæ* ibat. Cùm ergo esset ducendus, teneri se, *4.* sicut passibilem tolerabat: sed cùm esset præcipitandus, sicut impassibilis, per medium illorum transibat. † Potest tamen salua fide concedi: quod tunc tale dedit, 35 quale tũc habuit mortale: videlicet & passibile: non quod posset pati sub sacramento, scilicet nunc: sed quòd sub sacramento poterat pati, scilicet tunc. Nunc autem sumitur à nobis immortale, & impassibile: nec tamen maiorem nunc habet efficaciã, sicut nec maiorem potentiam. Quia ergo passibilis edebatur, & tamen non lædebatur, non erat humanæ naturæ, sed diuinæ potentiæ, qua volebat quicquid omnino volebat. ¶ Discipulis suis. Dubitari solet, vtrum Iudas † cum alijs acceperit eucha-
ristiam. Lucas enim ostendit Iudam interfuisse cum alijs, qui statim post, calicis tra 36
ditorem commemorat, dicens: Hic est calix noui testamenti, in sanguine meo, qui *Lucæ* pro vobis effundetur. Veruntamen etiam: *22.* ecce manus tradentis me, mecum est in mẽ- *Marc.* sa. quotquot autem interfuerunt, eucharistiam acceperunt. Marco testante, qui ait: *14.* Et biberunt ex eo omnes. Iuxta quod Christus ipse præceperat, teste Matthæo: Bibite ex hoc omnes. Econtra Iudas non interfuisse probatur. Nam secundum Matthẽũ, statim dixit Iesus bibentibus calicem: non

bibam

bibã amplius de hoc genimine vitis, vsque in diem illum, cum illud bibam vobiscum
Io. 13 nouum, in regno patris mei. Iudas ergo nõ aderat: quia cum eo non erat bibiturus in regno. In hoc casu fortè tenendum est illud, quod Ioannes insinuit. quia cùm Iudas accepisset bucellã, exiuit cõtinuo, erat enim nox. Christus autem post alios cibos tradidit eucharistiam, Luca testante qui ait: Similiter & calicem, postquam cœnauit.
Lu. 22 Patet ergo, quod Iudas prius exiuit, quàm Christus traderet eucharistiã. quod ergo Lucas post calicem commemorat traditorem, per recapitulationem intelligi dictum potest: quia sæpe in sacra scriptura quod prius factum fuerat, posterius enarratur: sicut Matthæus biduo ante pascha commemorat alabastrum vnguenti: quod secũ
37 dum Ioan. ante sex dies paschæ mulier in domo Simonis leprosi effudit. Sed † concesso, quòd Iudas acceperit eucharistiam, quod plerique concedunt: quare medicus salutaris medicinam dedit ægroto, quam ei mortiferam esse sciebat. quoniã qui mãducat indignè, iudicium sibi mãducat &c.
1. Cor. 2 Respondeo fortè vt suo doceret exemplo quòd sacerdos non debet illi communionem negare, cuius crimen. & si sit sibi notum: non tamen est ecclesiæ manifestum: ne forte non sit corrector, sed proditor.
Psal. 21. Vnde legitur in canone, de consecratione distinctione. ij. non prohibeat. Non prohibeat dispẽsator, id est, sacerdos, pingues terræ, id est, peccatores, mensam Domini, id est corpus & sanguinem Christi mandu care: sed moneat exactorem timere. Sed cùm minus malum sit reddi suspectum de crimine, quàm committere crimen: & de duobus malis, cùm alterum vrget, minus tamen sit eligẽdum. xiij. distinctione. duo. & ca. nerui. videtur, quòd discretus sacerdos negare debet eucharistiam criminoso: quatenus minus malum incurrat, ut maius euitet, id est, ut reddatur suspectus, ne manducet indignè. Sanè cum nemo debeat vnum mortale committere, ne proximus aliud mortale committat, eligendum est potius sacerdoti non prodere peccatorem, quàm ut ille non peccet, sed ille potius debet eligere, vt abstinendo reddatur
Psal. 134. suspectus, quam quòd communicando mandu cet indignè. xiiij. distinctione. c. 1. ¶ Sed quæritur, an Christus ad bonũ, an ad malum † eucharistiam Iudæ tradiderit? Et 38
quidem non videtur ab bonum dedisse, ne sua sit intentione fraudatus, qui teste propheta, fecit vniuersa, quæ voluit. Iudas. n. non ad bonum, sed ad malum accepit: sed nec ad malum dedisse videtur, quia Christus non est actor malorum, sed vltor. Respondetur, quod si hæc propositio ad, cùm dicitur, dedit ad malum, intentionem denotet, uel effectum, falsa est propositio. Si autem consecutionem innuat vel effectum vera est, Sanè, quia Christus bucellam intinctam Iudæ porrexit, constitutum est ab Ecclesia ne eucharistia detur intincta: de consecratione. distinctione. ij. cum omne. nec debet intelligi, quòd sub bucella panis intincta, Christus eucharistiam dederat traditori. sed per bucellam intinctã atque porrectam, suum denique traditorẽ expresit. ¶ † Sequitur. Accipite & man- 39.
ducate. Quis unquam crederet, quòd panis in carnem & uinum in sanguinem conuerti potuisset, nisi ipse Saluator hoc diceret. Qui panem & uinum & omnia exinuit sibi libus creauit. uoluit ergo per nos panẽ & uinum sibi offerri: & ab ipso diuinitus consecrari, ut fidelis populus credat verũ esse mysterium. quod ipse tradidit discipulis suis, dicens. Accipite & manducate, si- Matt.
militer & de calice dixit. ¶ Sanè non est 26.
† intelligendum, quod si sumptum corpus 40
de manu domini, sibi discipuli ministrarẽt sed qui consecrauit idem & ministrauit, ac si diceret. Comedite. hanc utranque huius sacramenti comestionem insinuant. Dupliciter enim corpus Christi comeditur, quia dupliciter intelligitur scilicet uerũ, quod de uirgine traxit, & in cruce pependit, & mysticum quòd ecclesia Christi spiritu vegetata. De vero corpore Dominus ait, hoc est corpus meũ, quod pro vobis tradetur. De mystico dicit Apostolus, vnus panis, & vnum corpus, multi sumus. Verum corpus Christi comeditur sacramentaliter, id est, sub speciei. Mysticum autem, comeditur spiritualiter, id est, sub specie panis, in fide cordis. De comestione sacramentali dicit Dominus, Accipite & comedite, hoc
Luc. 22 est corpus meũ, quod pro uobis tradetur, hoc facite in meam commemorationem. Hoc modo tam boni quàm mali Christi corpus

corpus manducant, sed boni ad salutem, mali vero ad iudicium. Nisi enim & mali Christi corpus comederent non dixisset
1.Cor. 11 Apostolus ad Corint.xj. Qui maducat indignè, iudicium sibi manducat, non dijudicans corpus Domini. Ille autem indignè sumit, qui sacramentaliter & non spiritualiter sumit. Nam & Iudas cum alijs traditur eucharistiam accepisse, vt iam dictũ
Ioã.6. est, De spirituali comestione Dominus ait: Nisi manducaueritis carnem filij hominis & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis, hoc modo corpus Christi
Ioã. 6 1.Io.4 comedunt soli boni, vnde qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, in me manet & ego in eo. Nam qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo, ut quid paras dentem & ventrem? crede, & manducasti: de consecr. dist. ij. ut quid. qui credit in Christũ, comedit ipsum, quoniam incorporatur Christo per fidem. id est, membrũ eius efficitur, vel vnitate corporis eius firmius solidatur. Alibi enim quod manducatur, incorporatur, & qui mãducat, incorporat, hoc autem quod manducatur, incorporat, & qui manducat, in-
Ioã.6. corporatur. Vtrumque modum edendi Christus insinuat, vbi dicit. Spiritus est, qui viuificat, caro non prodest quicquam quia caro Christi nisi spiritualiter comedatur non ad salutem, sed ad iudicium mãducatur. ¶Sed † quid est de corpore Chri
41 sti postquam sumptum fuit & comestum? Responderi potest, quòd si præsentia quæritur corporalis, in cœlo quæratur, vbi Christus est in dextera Dei sedens, de consecrat. distinct. ij. tribus. Ad tempus tamen præsentiam adhibuit corporalem, ut ad spiritualem præsentiam inuitaret. Vnde cum sacramentum tenetur, gustatur & comeditur. Christus corporaliter adest in ui su & in sapore, & quandiu corporalis sensus afficitur, corporalis præsentia non aufertur. Postquã vero in percipiendo sensus deficit corporalis, deinceps non est quærenda præsentia corporalis, sed spiritualis est retinenda, quia dispensatione completa Christus de ore transit ad cor. Melius est enim, ut procedat in mentem, quàm descendat in uentrem. cibus est, non carnis, sed animæ, uenit, vt comedatur, non consummetur: ut gustetur, non ut incorporetur, ore comeditur, sed stomacho non digeritur, reficit animum, sed non effluit in secessum. Illud uero, *Matt.* quòd Dominus ait: Omne quod in os in- 15
trat, in ventrem vadit, & in secessum emittitur, non de spirituali, sed de carnali cibo dictum est. ¶Quòd si fortè secessus, † aut 42
uomitus post solam eucharistiæ perceptionem euenerit, ex accidentibus humoribus generatur, cum interdum humores vsque cuiuslibet cibi materia vel effluant in secessum, uel emittantur ad vomitum, ita quòd quantum ad nos, seruat per omnia corruptibilis cibi similitudinem, sed quantum ad se, non amittit immolabilis corporis veritatem. species quandoque corroditur, & maculatur, sed veritas nunquam corrumpitur, aut inquinatur, sed quando tale quid videris, noli timere sibi, sed esto solicitus tibi, ne tu fortè lædaris, si male credideris. ¶Sequitur, hoc est corpus 43
meum. Cum ad prolationem istorum uerborum, hoc est corpus meum, panis mutetur in corpus, & ad prolationem istorum verborum. Hic est sanguis meus. uinum mutetur in sanguinem, de consecra. dist. ij. panis est. & prius proferantur ista verba, q̃ illa, videtur qđ panis prius mutetur in corpus, quam vinum in sanguinẽ. Et ita uidetur per consequens, q̃ corpus sine sanguine est, vel sanguis est sine corpore. Propterea dicit à quibusdã, q̃ cũ totũ est dictũ totum est factũ nolentes vel nõ uolẽtes ipsius conuersionis determinare momentũ. Alij verò dicũt, q̃ licet ad prolationẽ præcedentiũ verborũ panis anteà mutetur in corpus, & ad prolationem sequentium, uinum postea mutetur in sanguinem, nunquam tamen corpus est sine sanguine, vel sanguis sine corpore. de consecrat. distin. ij. comperimus. sicut neutrum est sine anima, sed sub forma panis, sanguis existit in corpore, per mutationem panis, in corpus, & econuerso, non quòd panis, id est corpus in sanguinem, vel uinum mutetur in corpus, sed neutrum potest existere sine reliquo, de hoc iam dicetur.
¶Sed † quæritur, quid demonstrauit 44
Christus quando dixit, hoc est corpus meum, per hoc pronomen, hoc, non videtur quòd panem, quia panis non erat corpus Christi, nec etiam corpus: quia nondum

nondum illa verba protulerat, ad quorum prolationem panem mutauit in corpus. Super hoc dicunt quidam, quod per hoc pronomen nihil demonstratur: sed illud materialiter ponitur. Sed secundum hoc, quomodo per dictionem nihil significantem fit transsubstantiatio? Præterea, Dominus vtebatur illa voce significatiuè, & nos utimur materialiter, ergo nō facimus quod ipse fecit. Alij dicunt, quòd ea vis data est ipsis verbis, quòd ad ipsorum prolationem fit transsubstantiatio. Item, ideò sacerdos ea non profert significatiuè, quia non posset sic ea proferre. Mentiretur, nisi diceret, hoc est corpus meū. Verum à præmissæ quæstionis laqueo facile se absoluit qui dicit, quòd Christus tunc confecit, quādo benedixit, de quo dictum est super verbo benedixit. Nam si opponatur de sacerdote, qui tunc consecrat, cum illa verba pronuntiat. Respondetur quod sacerdos nil demonstrat, cum illis verbis nō vtatur enuntiatiue, sed recitatiuè, quemadmodū
45 & cum ait. Ego sum uitis uera, ego sum lux mundi, & innumera talia. ¶Rursus † quæritur, quid demonstrauit, cùm dixit: Manducate ex hoc omnes, licet in nullo quatuor euangelistarum hoc legatur de corpore, sed tantum de sanguine inuenitur dictum, Bibite ex hoc omnes. Cùm enim iam panē fregisset, si demonstrauit aliquid fragmentorum, illud non debebant omnes comedere, sed singulis debebat singula distribuere de consecra. distin. ij. singuli. & cap. seq. si demonstrauit corpus non poterant ex illo sed illud comedere, quia corpus Christi non manducatur per partes, sed integrum. Sanè frequenter in sacra scriptura videtur agi de vno, sed agitur de diuersis, ut est illud, benedixit, fregit, & dedit. benedixit panem, fregit formam, & dedit corpus. Eodem modo, cum dixit. Manducate ex hoc omnes, pronomē ostendit integrum corpus, & præpositio innuit formam diuisam, ut iste sit sensus: Comedite corpus integrum, sub forma diuisa. Nam sola forma per partes diuiditur & totum corpus integrum manducatur. Simili modo potest intelligi, quod subiunxit. Hoc est corpus meum, id est, illud, quod præbeo sub hac forma. ¶Queritur
46 † etiam, si additio vel subtractio, uel transpositio, vel interpositio, uel mutatio fiat in illa forma verborum, quæ Christus expressit, utrum si effectum consecrationis impediat, ut si dicatur addēdo, hoc est corpus meū, quod aliumpsi de virgine: vel subtrahendo, hoc est corpus, nō dicendo meū, aut transponendo, ut dicendo, corpus meū hoc est, uel interponendo, ut hoc est utiq; corpus meum, siue mutando, vt hoc est corpus Iesu. Sanè grauiter peccat, qui quodlibet horum quomodolibet attētauerit, præsertim si formam intendat mutare, vel hæresim introducere. de consecra. distin. iiij. retulerunt. quia forma verborum, quam Christus expressit, per omnia debet illibata seruari, quamuis (secundum Philosophum) nomina & verba transposita idem significent extra de reseri. neque utile per inutile vitietur, & non verbum ex verbo, sed sensum ex sensu transferendum. extra de uerb. signifi. præterea. ¶Quid si inter prolationem formæ panis, & uini interponatur spatium, & quidem nihilominus fit transsubstantiatio? de hoc tamen dubium non est, secundum illos, qui duas asserunt esse formas, vt iam dicetur, de hec no. de consecr. distinct. iiij. si non sanctificatur. ¶Sed cum ad † prolationem istorum verborum. Hoc est corpus meum, panis mutetur in carnem. de consecra. distin. ij. panis. 47
& ad prolationem illorum. Hic est sanguis meus, uinum mutetur in sanguinem, uidetur quòd panis sine uino uel uinum sine pane ualeat consecrari, ut præmissum est. & ita si post prolationem istorum, & ante prolationem illorum impedimentum accidat sacerdoti, quo minus procedere ualeat uidetur quod panis sit mutatus in carnem, uino in sanguinem non mutato. Nunquid ergo hoc casu alius sacerdos totum repetet à principio, & sic super panem iterabitur consecratio, an vero ab eodem loco tantum incipiet, in quo sacerdos ille dimisit, & sic diuiditur mysterium unitatis extrà de elect. quod sicut. Super hoc ita legitur in concilio Tholetano. v. quæstio. j. nihil. Censuimus conuenire, ut cum à sacerdotibus missarum tempore sacra mysteria consecrantur, si ægritudinis accidit cuiuslibet interuentus, quo cœptum nequeat consecrationis explere mysterium, sic librum episcopo vel presbytero alteri conse-

cra-

crationem exequi cœpti officij, ut præcedentibus, supple qui deferunt libenter alij pro complemento succedent, de hoc etiã dicetur in vij. particula super uerbo. noui & æterni ad finem. Verum cum inter theologos de tempore consecrationis, sit diuersa sententia, quibusdam dicentibus, quòd cum totum est dictum totum est factum, alijs asserẽtibus, quòd panis ante mutatur in corpus & postea uinum mutatur in sanguinem, ut dictum est, ideo plerique tutius incedentes, affirmant quòd alius sacerdos repetere debet consecrationem atque perficere. quoniam non dicitur iteratum, quod nescitur esse factum, extra de sacra. nõ ite. c. j. tamen ne ulla fiat iteratio uel diuisio sacramẽti, ne aliquis scrupulus erroris uel dubitationis remaneat, consultius iudicatur, ut illa talis oblata studiosissimè pro infirmis recordetur, & super alijs speciebus panis & uini totus canon repetatur, & præmissa hostia consecrata in fine missæ à
48 ministro uel alio sumatur. ¶ † Sed si uinũ inuenitri non possit, uel aliquo casu interce dente defuerit, quæritur utrum necessitate cogente, uel casu intercedente, sola panis materia possit in eucharistiam conse crari, sicut & sub sola panis specie debet eucharistia reseruari? Sunt sanè, qui dicũt quòd cum uerbum & elementum conficiãt sacramentum, nec forma uerborum nec materia rerum, quas Christus expressit mutari siue dimidiari potest, quia sicut uinũ sine pane, sic panis sine uino minimè consecratur, unde siue aqua pro uino mittatur in calicem, siue ordeum pro frumento formetur in panem, sicut neutrum per se, sic neutrum cum alio transubstantiatur in carnem, aut mutatur in sanguinem. Nam si panis sine uino, uel uinum sine pane, mutari posset in carnem, aut sanguinẽ in his regionibus, in quibus alterutrum inueniri non potest, licitè posset alterum sine altero consecrari, minus enim ignorantia, quàm necessitas, uel negligentia quàm difficultas excusat. Alij uero dicunt, quòd cũ Christus prius conuertit panem in carnẽ, & postea mutauerit uinum in sanguinem sicut euangelicæ lectionis textus ostendit & sine uino panem, & sine pane uinum consecrari contingit. Grauiter tamen offendit qui negligenter uel ignoranter alterutrã specie prætermittit. Grauius qui scienter, aut sponte, maximè si formam intendit mutare, uel hæresim introducere. ¶ Quid † ergo faciendum est sacerdoti, si uinum post consecrationem comperiat prętermissum? Respondeo, si hoc studiosè causa introducendi hæresim factum est, non est sacramentum corporis. Si uero per obliuionem, uel negligentiam, nihilominus facta est consecratio corporis, ut præmissum est de consecra. dist. iiij. retulerũt. Tunc enim vt dicunt aliqui, uinum apponere debet, & super illud solum verba ad consecrandũ sanguinem repetere, scilicet ab illo loco, simili modo &c. vsque in finem, omissis tamen crucibus duabus, quæ fiunt sigillatim super panem. Alij dicunt quod uino appo sito in calice panem consecratum debere immittere, sicque absque aliqua repetitio ne sumere sacrificium, sicut fit in die parasceue. Alijs videtur quod non debet uinum apponi, ne scandalum generetur. Sed quod primi dicunt, uerius est: nam vtilius scandalum nasci permittitur, quàm veritas requiratur, extrà de regu. iur. qui scandalizauerit. Si enim hæc veritas prætermittatur, scilicet quod uinum non apponatur, nõ potest uere dici hoc sacramentum, commistio corporis & sangui nis, nec corpus Christi sine sanguine sumi debet, de consecr. dist. ij. comperimus. vel hostia seruetur, & super alijs speciebus ca non repetatur, ut præmissum est, Verumtamen, si sacerdos aqua gustata ieiunium soluerit, illa die non iteret sacramentum. Si autem ante verba transubstantiationis scilicet, Hic est calix noui testamenti &c. aduerterit uinum fortè prætermissum, vel etiam vtrunque scilicet vinum & aquam, tunc illa apponat in calice, & in consecra tione procedat, reincipiens ab illo loco. Hanc igitur oblationem &c. Si vero uinũ sine aqua apponatur, non ideo minus est sacramentum, ut dicetur in sequenti particula, super verbo, noui & æterni testamenti. Quia si aliquid de sanguine stillauerit, de hoc dicetur etiam super verbo, qui pro multis. ¶ Verum † cum interdum vni pontifici multi sacerdotes concelebrant, prout dicetur in. vj. parte sub quinta feria cœne domini, vbi agitur de oleo infirmorum, si fortè non simul omnes consecratoria verba pro-

49

50

ba pronuncient, quæritur an ille solus conficiat, qui primus illa pronuntiat, & an cæteri iterent sacramentum? Si enim hoc cõcedatur, poterit contingere, quod ille non conficit, qui principaliter celebrat, & ille conficit, qui secũdario celebrabit. & sic pia celebrantis intẽtio defraudatur. Sanè dici potest, qa sive prius sive posterius proferãt sacerdotes, referri debet eorum intentio ad instans prolationis episcopi, cui principaliter concelebranti concelebrant, & tũc omnes simul consecrant & conficiũt. Quã quã nõnulli consentiant, quòd qui primus pronuntiat, ille consecrat, nec aliorum defraudatur intentio, quia factũ est id, quod intenderant. Consueuerant autem presbyteri cardinales Romanum circunstare Pontificem, & cum eo pariter celebrare & consummato sacrificio de manu eius communionem accipere significantes Apostolos, qui cum Domino pariter discumbentes sactam de manu eius eucharistiam acceperũt & in eo, quòd concelebrant, ostendũt Apostolum tunc à Domino ritum huius sacrifi
51 cij didicisse. ¶ Sanè dictis † verbis illis, hoc est corpus meum, sacerdos eleuat corpus Christi. ¶ Primo, vt cũcti astantes illud uideãt, & petant quod proficit ad saluté. Iuxta illud. Ego si exaltatus fuero à terra, &c. Ioan. xij. ¶ Secundo ad notãdum, quod non est aliud dignũ sacrificiũ, imo est super omnes hostias. ¶ Tertio, exaltatio eucharistię in manu sacerdotis, signat Christum verũ panem, per prophetas in scripturis exaltatum, quando scilicet eius incarnationẽ prophetizabant. Vnde Esa. Ecce uirgo concipiet, & hunc cibum fore cæteris excellẽtioré. Similiter & de potu. ¶ Quarto, significat resurrectionem. ¶ Quinto, hostia eleuatur, ut populus non prẽueniens consecrationem, sed ex hoc cognoscens illam factam esse, & Christum super altare
Phi. 2 venisse reuerenter ad terram prosternantur. Iuxta illud, ad Philippenses, In nomine Iesu, omne genu flectatur &c. & illũ corde & ore adorent. Iuxta illud Apostoli ad
Roma. 10. Romanos: Corde creditur ad iustitiã, ore autem confessio fit ad salutem. ¶ Alia ratio ponetur prope finem xj. particulę canonis. ¶ Licet igitur fides sufficiat ad salutem, iuxta illud Aug. de consecra. distin. ij. vt quid crede & manducasti, non tamen superflua est eleuatio, tũ propter causas præmissas, tum † quia ibi tempus & locus agẽdi opus 52
se offerunt, fides sine operibus, secũndum Iaco. mortua est, propter easdem quoque Iac. 2.
causas calicis eleuatio, licet sãguis videri non possit, superflua non est. Verum autẽca lix coopertus debet eleuari, ut dicetur in sequenti particula, super verbo qui pro uobis, & tam corpus, quàm calix, cum utraque manu eleuantur, propter maiorem reuerentiam & securitatem. Et exinde stringit pollices & indices prout dicetur super uerbo & memores. ¶ † In eleuatione autem 53
vtriusque, squilla pulsatur, nam & in veteri testamento Leuitæ pro tempore sacrificij tubas clangebant argenteas, ut earum sonitu populus præmonitus foret ad adorãdum Dominum præparatus. Et propter cãm eãdẽ, squilla pulsatur, dũ corpus Christi ad infirmum portatur. Mula etiam capellam domini Papæ baiulans, squillam fert ob reuerentiam reliquiarum, quas portat, tunc etiam cærei acenduntur, propter causam in secunda parte sub tit. de acolyto scriptam.

SVMMA.

1 *Sacramentum, quare sub vtraque specie sumatur.*

2 *Christus paschа typicum celebrauit cum Apostolis, luna primi mensis ad vesperam.*

3 *Christus idem & totus in cælo, idem & totus hic, & vbique est.*

4 *Christus non sinit nos tentari, vltra vires nostras.*

5 *Testamentum dicitur etiam promissio.*

6 *Aqua posita cum vino in calice, an conuertatur in sanguinem.*

7 *Christus resurgens an totum sanguinem suũ resumpserit effusum in cruce.*

8 *Christi præputium, adseruari in Lateranen. Basilica.*

9 *Aqua prætermissa, an quod gestum est in calice, sit irritum.*

10 *Vinum optimum sumendum est, aliud tamen non violat sacramentum.*

11 *Vinum si fueris gelatum in calice, quid agat sacerdos. Et quid, si musca vel aranea, quid ve aliud ceciderit in calicem nu.* 12.

13 *Eucharistia non est danda ægroto vomenti. Item, nec ebrioso, insano, hæretico, epilepti-*

eo, & similibus 14. Itē de alijs accedentibus nu. 15.16.17.

18 *Sacerdoti quæ pœnitentia imponenda, propter sanguinem fusum, vel hostiam sacramenti quomodolibet maculatam. Ex decreto concilij. Aurelianensi.*

19 *Sanguis si profluat à naso sacerdotis, quid agendum.*

20 *Sacramentum corporis Christi quomodo sit mysterium fidei.*

21 *Sacramentum corporis Christi tria habet,*

22 *Corporis & sanguinis Christi substantia est sacramentum.*

23 *Sacramentum, an vnum tantum, an diuersa. & nume. 24.*

25 *Signorum diuersitas.*

26 *Sacramenta legalia, & euangelica differūt.*

27 *Sacramentum, dicitur actiuè & passiuè.*

28 *Sacramentum, consistit in tribus.*

29 *Sanguis Christi, pro quibus sit effusus.*

30 *Peccatum remittitur, & quo ad culpam, & quo ad pœnam, per sanguinem Christi.*

31 *Sacramentum altaris, cur quotidie Ecclesia repetat.*

32 *Passionis Christi triplex habemus memoriale.*

De Septima parte canonis. Cap. 42.

SIMILI modo &c. Septima pars. licet sub vtraq; species sumatur utrūque, scilicet corpus & sanguis: utraque tamen species consecratur: & neutra superfluit, de cō secrat. dist. ij. comperimus. vt ostendatur, quòd Christus humanam naturam assumpsit, scilicet corpus & animam, vt totum redimeret. Panis enim fertur ad carnem, & vinum ad animam: quia vinum sanguinē operatur, in quo sedes est animæ. xxiij. quæstio. ij. Moses. Vnde legitur in Leuit. Anima carnis, in sanguine. Moses quoque testatur, quòd caro pro corpore, sanguis autem offertur pro anima: quocirca panis & vinum in sacrificio offeruntur, quod valet ad tuitionem corporis & animæ: ne sub specie panis sanguinis sumatur cum corpore, & sic sub altera tantum specie sumatur ad alterius tantum putetur peruenire salutem. Et quanuis sub specie panis sanguis sumatur cum corpore: & sub specie vini sumatur corpus cum sanguine secundum Inno. iij. nec sanguis sub specie panis, nec corpus sub specie uini bibitur, aut comeditur, quia sicut nec sanguis comeditur, nec corpus bibitur. ita neutrū sub specie panis bibitur, aut sub specie uini comeditur. Etsi cōcessibile videatur, quòd corpus bibendo & sanguis comedendo sumatur. Est ergo, secundum eū, modus sumendi carnē & sanguinē, quo neutrū māducatur aut bibitur. Et ideò rectè statuitur in canone: de cōse. dist. ij. cōperimus q̄ corpus Christi sacerdos siue eius sanguine, nō sumat, Vnde in quibusdā locis post sumptionem corporis & sanguinis Christi aliquid de ipso sanguine reseruatur in calice, & superinfunditur uinū purū, ut ipsi communicantes inde sumāt non. n. esset decens tantùm sanguinem cōficere, nec calix capax inueniretur. Vtrū aūt per contactū sanguinis, uinū appositum efficiatur sacramentū: dicetur super verbo, hic est calix. ¶† Sequitur. Postea quàm cę natū est &c. xiiij. luna primi mensis ad vesperā Christus secundū legē, typicum pascha cum Apostolis celebrauit: de quo cū dixisset. Desiderio desideraui hoc pascha manducare vobiscū, ante quàm patiar. cū hoc diceret statim ostēdit, ut scilicet veteri paschæ finem imponēs noui paschæ substitueret sacramentū. Accipiens. n. panem, benedixit, ac fregit, deditq; discipulis suis, dicēs: Accipite & comedite, hoc est corpus meū: quod pro vobis tradetur. Similiter & calicē, postquàm cenauit, dicens: Bibite ex hoc omnes. Hic est sanguis noui testamēti, qui pro uobis, & pro multis effundetur in remissionē peccatorū, hoc facite in meam commemo. Hac igitur institutione formati, celebramus iugiter per mysterium, quod semel offerebatur in pretium, nam vbi ueritas uenit, figura cessauit. Christus enim post cœnam, corpus & sanguinem suum dedit Apostolis, ut hoc sacramentum uelut ultimum testatoris mandatum arctius memoriæ commendaretur de consecratio. distinctione secunda; liquido. vnde nouissimum condens hæredibus testamentum, dixit: Vos estis qui permansistis mecū in tētationibus meis, & ego dispono vobis regnum: sicut pater meus mihi

Leuit. 17. *Luc.* 22. 2

mihi dispoſuit, vt edatis, & bibatis ſuper menſam meam in regno meo. Et licet Apoſtoli euchariſtiam, non ieiuni accepe rint, non ideo calumniandum eſt, quod
1. Cor. 1. pranſi debeant hoc ſacramentum recipere, ſicut faciebant illi, quos Apoſtolus arguit dicens: Conuenientibus uobis in vnum: iam non eſt dominicam cœnam manducare, unuſquiſque enim præſumit cœnam ſuam ad manducandum: & alius quidem eſurit: alius ebrius eſt. Item ex hoc verbo: poſtquàm cœnatum eſt, uidetur quòd ſacerdos communicare debet priùs, quam tranſeat ad calicis conſecrationem. Sed de hoc dicetur ſub titu. de communicatione ſacerdotis. ¶ Sequitur: Accipiens & hunc præclarum ca
3 licem &c. ponitur continens † pro contento. Nam & vnus & idem: & nunc & hic & alibi ſacrificatur ab omnibus: totus eſt in cœlo: totus in altari, ſimul & ſedet ad dexteram patris, & manet ſub ſpecie ſacramenti: ſicut tactum eſt in vj. particula ſuper verbo: eleuatis oculis.
Marc. vl. ¶ Quod autem uinum in calice conſecrauerit, pater ex eo, quod ipſe ſubiungit: Non bibam amodo de hoc genimine vitis
Matt. 26 &c. Et fiunt iſte conſecrationes cum ſigno crucis: ut dictum eſt in vj. particula, ſuper verbo benedixit, quia virtute crucis & verborum fit tranſſubſtantiatio naturarum. Hæc autem ſunt verba: Hic eſt calix mei ſanguinis, id eſt, continens ſanguinem meum, vel ſanguinis, ſignificans
4 paſſionem. ¶ Nota † quod paſſio dicitur calix, vel à calida potione, vel quia menſuratè ſumitur. Fidelis enim Deus, qui nõ ſinit non affligi, pluſquã portare poſſu mus. j. Cor. x. De calice dictum eſt in parte prima ſub tit. de picturis: hic autem parum eleuato calice ſacerdos illum deponens, non deſerit eum: ad notandum, quòd quilibet Apoſtolorum ſic calicem accepit, quod vnicuique Dominus miniſtrauit. ¶ Sequitur, noui & æterni teſtamenti &c. Subaudi confirmatio. noui, dicit: quia nos innouat per fidem
Heb. 9. Chriſti, æterni, dicit: quia lex noua non eſt tranſitoria, ſicut antiqua: extrà de celebra. miſſ. cap. cum Matthæ. Vetus enim teſtamentum, quod hircorum & vitulorum fuit ſanguine dedicatum, promittebatur homini temporalia, & tranſitoria: nouum vero, quod Chriſti ſanguine fuit conſecratum, promittit æterna: & ideò teſtamentum, ſcilicet illud fuit vetus & tranſitorium: hoc autem nouum eſt & æternum. De nouo habetur Luc. vigeſimoſecundo. Diſpono vobis regnum &c. ut ſuprà: vel inde probatur æternum, id eſt, perpetuum. vnde aſſeritur nouum, id eſt, ultimum. Nouiſſimum enim hominis teſtamentum, immobile perſeuerat: quia teſtatoris morte firmatur. Iuxta illud Apoſtoli: Teſtamentum in mor- Hebr. 9.
tuis confirmatum eſt: alioquin non ualet, 5
dum uiuit, qui teſtatus eſt. ¶ † Porrò teſtamentum non ſolum dicitur ſcriptura, ſed & promiſſio, ut dicetur in proœmio. vj. partis. & ſecundum hunc modum dicitur: Hic eſt ſanguis noui & æterni teſtamenti, id eſt, confirmatio nouæ & æternæ promiſſionis, ſicut Dominus ipſe promittit: Qui manducat corpus meum, Ioã. 6.
& bibit meum ſanguinem, habet uitam æternam, vnde nec primum teſtamentum, ut inquit Apoſtolus: ſiue ſanguine Hebr.
dedicatum eſt. Lecto enim uniuerſo le- 9
gis mandato Moſes accipiens ſanguinem hircorũ, aut uitulorũ, ipſum librum, & om Exod.
nem populum aſperſit, dicens: Hic eſt 12.
ſanguis teſtamenti, quod mandauit ad Hebr.
uos Deus. Ecce, quàm propriè Moſes 9.
verba præcepit quibus Chriſtus vſus eſt in 6
cœna. ¶ Quæritur vtrum aqua † cum uino conuertatur in ſanguinem? De quo etiam iam infrà dicetur. Si enim conuertitur: ergo aqua eſt ſacramentum ſanguinis: imò uidetur, quòd populi. Nam, aquæ multæ, populi multi. Et ob hoc aqua miſcetur vino, ut Chriſto populus adunetur. Nam & de latere Chriſti ſanguis exiuit, & aqua, prout tactum eſt ſub tit. de oblatione. Si uerò non conuertit, quæritur ubi poſt conſecrationem exiſtat: & quomodo ſeparatur à vino, cui fuerat in vnum commiſta. Si autem poſt conſecrationem aqua pura permanſerit, ſecundum hoc non bibit ſolum ſanguinem ſacerdos, in ſacramento: & ſic poſt vnam ſumptionem iterum eodem die communicare non debet, ac ſi priùs aquam bibiſſet. Nam idcirco ſacerdos poſtquàm perfudit eodem die, iterum non ſacrificat,

ficat: quia vinum purificationis sumit. An fortè dicetur, quod sicut vinum mutatur in sacramentum redemptionis: sic & aqua transit in sacramentum ablutionis, quæ de latere Christi pariter effluxerunt? quis hoc audeat diffinire? ¶Nam & illud inquiritur, vtrum Christus re-
7 surgens † à mortuis sanguinem illum resumpsit, quem in cruce effudit? Si enim capillus de capite nostro non peribit, quantò magis sanguis ille non perijt: qui fuit de veritate naturæ? & tamen ille in plerisque Ecclesijs, dicitur consecrari. ¶Quid etiam de circuncisione præputij, vel præcisione vmbilici. dicetur: an in Christi resurrectione redijt ad veritatem humanæ naturæ, & ad locum glorifica-
8 tam. Sed † melius est totum Deo committere, quàm aliud temerè diffinire. Creditur tamen præputium in Lateranen. basilica conseruari, licet à quibusdam dicatur, quod illud fuit in Hierusalem delatum ab angelo Carolo magno, qui transtulit illuc, & posuit Aquisgrani honorificè in Ecclesia beatæ Mariæ, sed postea Carolo caluo positum est in ecclesia, scilicet Saluatoris, apud Crosium, sed si hoc verum est, mirandum est. Cum enim caro illa de veritate humanæ naturæ fuerit, creditur, quòd Christo resurgente ad locum suum glorificatum redijt. Aliqui tamen dixerunt, quòd hoc verum esse posset, iuxta opinionem eorum, qui dicunt id solum esse de veritate naturæ humanæ, & resurgere, quod ab Adam traductum est. Illud autem omnino nefas est opinari, quod quidam dicere præsumpserunt, videlicet, aquam in phlegma conuerti. Nam & de latere Christi non aquam, sed aquaticum humorem, id est, phlegma: mentiuntur exijsse: extrà de celebra. missa. in quadam. Duo namque præcipuè Ecclesiæ sacramenta de Christi latere effluxerunt: videlicet sacramentum redemptionis in sanguine, & sacramentũ regenerationis in aqua. Non enim baptizamur in phlegmate, sed in aqua iuxta illud euangelij. Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu sancto, non introibit in regnum cœlorum. Quibusdam tamen non videtur absurdum, quòd aqua cum vino transeat in sanguinem, ea videlicet ratione, q̃ aqua per admistionẽ trãsit in uinum, & vinum per cõsecratio nem transit in sanguinem, ut in cap. cum Marthæ. & nota. de consecratio. distinctione secunda, cap. j. & c. non oportet. Aqua nanque transit in uinum, cum multo vino modicum infunditur aquæ: alioquin tota uini substantia propter guttam aquæ mutaretur ut quoddam fiat ex illis confusum, quod nec sit aqua, nec vinum, & tota fontis vel fluminis aqua propter modicam uini stillam in confusionis speciem mutaretur, nec panis ille posset in eu charistiam consecrari: qui factus est de frumento, cui fortè commissum fuerit unum granum ordei, vel auenæ. Sic ergo, si plus opponatur aquæ, quam vini, erit irritum sacramentum: oportet quidem, ut tantum vini ponatur ibi, quòd aqua commistum saporem vini retineat extrà de celebratio. missa. cap. pen. de hoc dicetur in vj. parte sub quinta feria cœnæ Domini, ad finem. Si autem post calicis consecrationem aliud mittatur in calicem illud quidem non transit in sanguinem, nec sanguini commiscetur, sed accidentibus prioris vini commistum corpori, quod sub eis latet, vndique circunfunditur. non madidans circonfusum: extrà de celebrat. missa. cap. cum Marthę. ipsa tamen accidentia uinum appositum videntur afficere quod inde conficitur, quia si aqua pura fuerit apposita vini saporem assumpsit. Quidam autem noluerũt adstruere, quòd sicut aqua pura per aquæ benedictæ contactum efficitur benedicta, sic & uinum per sacramenti contactum, efficitur consecratum, & transit in sanguinem: quorum assertioni minimè ratio suffragatur: extra de consecratio. eccle. vel alta. cap. quod in dubijs. de quo etiam dicetur sub quinta feria cœnæ Domini. Sed nunquid
9 irritum † est, quod geritur, si forte aqua prætermittatur? & videtur quòd sic, ex his, quæ sub titul. de oblatione facta sunt. Cautum quoque est in canone Cypriani: de consecratio. distinctio. ij. sicut in sancti ficando, quòd non potest calix Domini esse aqua sola, neque vinum solum, nisi utrunque misceatur. Et sicut calix Domini non est aqua sola, neque vinum solum: sic nec corpus Domini potest esse farina

sola, nisi utrunque fuerat addunatum, & panis vnius compage solidatum: & hoc quidam constanter affirmant. asserentes, quòd sicut aqua sine vino consecrari non potest, sic nec uinum sine aqua transsubstantiari ualeat, quia de latere Christi simul utrunque manauit. Alij verò concedunt, quòd si quisque non intendens hæresim introducere, obliuione uel ignorantia prætermiserit aquã, nõ fit irritum scrm. Illam tamẽ pro obliuione prætermittens venialiter peccat, per negligentiam, mortaliter, & est grauiter puniendus, & semper potest apponi ante transsubstãtiationem, & quod prædicitur unum solum, non posse offerri intelligunt, nisi fiat simpliciter, uel ignoranter, uel non potest, id est, non debet. Nam & græcorum Ecclesia, dicitur non apponere aquam in sacramento, ait enim Cyprianus, de conse. dist. ij. scriptura. Si quis de antecessoribus, uel ignoranter, vel simpliciter non obseruauerit, quod nos Dominus facere exemplo, & magisterio docuit, potest simplicitati eius de indulgentia Domini uenia concedi, nobis verò nõ potest ignosci, qui nunc à Domino instructi sumus, ut calicem Domini cum uino misto, id est, uinum cum aqua in calice misto, secũdum quod Dominus obtulit, offeramus. Ex quibus uerbis apertè colligitur, quod vinum aquæ mistum Christus in cœna discipulis tradidit. Si uerò uinum prætermittatur, de hoc dictum est in sexta particula, super verbo, hoc est corpus.

10 ¶ Porrò licet diligenti † studio uinum optimum pro sacrificio sit quærendum, vitium tamen uini non maculat munditiam sacramenti, quocirca siue nouum uinum, quod mustum appellatur, siue etiam acidum, quod appellatur acetum, offertur, sacramentum conficitur & diuinitus consecratur, uitandum est tamen, ne tale vinum mistum vel coctum, uel rosatum, vel speciatum in calice ponatur. Sunt tamen qui dicunt acetum non esse vinum, cum propriam mutauerit naturam, nam uinum est calidum, illud frigidum, & ideò ex eo confici non posse, sicut nec ex agresta. Quod concedi potest in aceto ex alio, quàm ex uino facto. Nam si ex vino factum fuerit sed cus, cum eadem propriè sit οὐσία, id est, substantia. ff. de contrah. emp. & venditionibus. de conse. dist. ij. ego. C. de sum. trin. inter claras. §. omnes uerò. Iulius quoque Papa, de conse. dist. ij. cum omne & c. præcedenti. dixit, quòd cum lacte confici non potest. Botrus autem uuæ in necessitate cõ primi & inde confici potest, sed de ipso botro non compresso, non potest communicari. Non potest etiam confici cum aqua, cum qua panis in musto intinctus lauatur.

11 ¶ † Illud autem notandum est quod si uinum in calice congelatum fuerit, debet tã diu exhalare sacerdos, donec glacies soluatur, quòd tum si sic solui nequiuerit, ad-

12 hibeat ignem. ¶ † Si autem musca vel aranea, uel aliquid tale ceciderit in calicẽ, proijci debet uinum illud in piscinam, & aliud uinum & aqua apponi. Si uerò post transsubstantiationem ibi ceciderit, uel sanguinem tetigerit, sanguis sumatur, & illud prius in aliquo calice super uino perfundatur, & quantò diligentius & cautius fieri potest, abluatur, & demum super piscinam cremetur: quia uix posset absque horrore, & uomitu sumi. Ablutionem uerò ipsam sacerdos post consecrationem, vel minister sumat. Sed & si quis statim Christi corpore sumpto, nauseam patitur uomitus similiter super piscinam comburatur, & puluis in piscinam mittatur. Si tamen aliqua bestię particula uideatur ibi, uel si corpus Christi infirmo datum, reijcitur illud reuerenter suscipiatur, & contritum cum uino in calice sumatur, si integrum nequeat recipi. & si horror sit illud sumere, pro reliquijs custodiatur. ¶ Non

13 est † igitur danda eucharistia ægroto vomenti sed credat, & manducauit, de conse. dist. ij. ut quid. Sed & si quis adeo ęgrotus est, ut masticare non possit tunc tantum sumat aquam, à Christi corpore tactam, minimam tamen particulam sumens totum sumit, ut præmissum est. ¶ Non est † etiam

14 danda ebrioso, insano, hęretico, epileptico & similib. nisi infirmitate cessante. xxvj. q. vlt. is qui. leproso tamẽ dari põt, & muto, & ęgroto cõpoti sumẽti post cõfessionẽ & absolutionẽ à peccatis. Qualis aũt pœnitẽtia imponẽda sit ei, qui propter ebrietatẽ uel, uoracitatem, uel infirmitatẽ eucharistiã euomit: in canone Bedę habetur, de cõs. dist. ij. si quis per totum. Et nota quod is, qui communicauit, si commodè, & absque

absque violentia naturæ potest, debet abstinere à sputo, alioquin post horam conuenientem spuere potest, saltem in loco, ubi sputum nequeat pedibus conculcari. Si quidem homo spiritualis omnia iudicat, & ipse à nemine iudicatur: & omnia munda sunt mundis. Quod si † super lignum, vel lapidem, vel terram eucharistia, vel aliquid de sanguine ceciderit: sanguis lingua labendus est: & deinde radendus, & extergendns est ipse locus & puluis in sacrario siue cum reliquijs reponendus. Si verò super corporale ceciderit, fugatur sicut diligentius fieri poterit: & lauetur ter in calice: & aqua lotionis post missam sumatur, deinde corporale re condendum est, & loco reliquiarum seruandum est. † Si uerò palla altaris intincta fuerit, & eodem modo ipsa particula, intincta incisa, est pro reliquijs seruanda. Si autem super casulam vel albam deguttet, similiter fiat. Si super quodcunque profanum vestimentum, comburenda est pars illa, & cinis in loco sacro reponendus vt dicunt. Pius tamen Papa statuit, de consecrat. distinct. ij. si per negligentiam, ut si aliquid de sanguine stillauerit in terram, lingua lambatur. Si uerò fuerit tabula, locus corrodatur ne conculcetur, & rasura igne consumatur, & cinis intra altare condatur, & si super altare stillauerit, sorbeat minister stillam quantum poterit. Si † super linteum altaris, minister lauet lineamina, quæ stillam tetigerunt, tribus vicibus, calice subterposito, & aqua ablutionis sumatur in calice, & iuxta altare recondatur. ¶ Ibidem † etiam sequitur qualis pœnitentia sacerdoti cui hæc contingerēt sit prius, quàm celebret imponenda. Et nota, quòd si ante transsubstantiationem effusa fuerit pars mutentur pallæ sub silentio, & celebrās suum officium exequatur, si totum effusum sit, tunc præmissa confessione minister denuo reincipiat officium ab illo loco: Hanc igitur oblationem. &c. Si uerò post transsubstantiationem pars effusa est, tunc similiter officium exequatur. Si totum, ita quòd nihil hauserit, quod ualde enorme est, tunc ponat hostiam super propitiatorium, & minister denuò ponat uinum & aquam, & reincipiat: Hanc igitur oblationem &c. confessione tamen

15

16

17

18

præmissa, & hostia seruata sumatur postmodum à ministro in fine missæ, vel seruetur pro infirmis. Rursus cōcilium Aurelian. de consecrat. distinctio. ij. statuit, quòd qui non bene custodierit sacrificium, ut mus, uel aliud animal illud comederet. xl. dies pœniteat. Qui autem perdiderit illud in ecclesia, vel pars eius acciderit, & inuenta non fuerit. xxx. dies pœniteat. In eodem etiam capitulo, ita sequitur, in bucardo libro. v. Vnde scriptum est, perfundens aliquid super altare de calice, quā do offertur, sex dies pœniteat, aut si abundantius, vij. dies pœniteat. Qui autem perfundit calicem dum missæ solennitas celebratur. xl. dies pœnitebit. Si vero missa celebrata presbyter neglexerit accipere sacrificium similiter xl. dies pœniteat. Et qui pollutus nocturno tempore acceperit sacrificium. vij. dies pœniteat. Qui negligentiam erga sacrificium fecerit, vt à vermibus consumptum, ad nihilum deuenerit, tres quadragesimas cum pane, & aqua pœniteat. Si integrum inuentum fuerit: & in eo vermis comburatur, ✶ cinis super altare recondatur. Et qui neglexerit, quaternis diebus suam negligentiam soluat. Si cum amissione saporis sacrificium dulcoratur, xx. dies ieiunio expleantur. Qui vero conglutinatum miserit. vij. dies pœniteat, si sacrificium fuerit sordida vetustate perditum, igne comburendum est: & cinis iuxta altare sepeliendus, sicut legitur in burcardo, lib. v. c. omne. ¶ Item etiam notandum est, quòd si à naso sacerdotis † celebrantis sanguis exierit, vel nausea superuenerit, recipiatur in aliquo vasculo, ne sancta contaminentur, & ter terso naso, vel ore abluto, reincipiat sub silentio, vbi dimisit. Si verò infirmitas superuenerit, inuitatur super crepidinem siue oram altaris vel sedeat, donec conualescat, & sic incipiat, vbi dimisit, sed si nullo modo potest consummare ministerium, alius sacerdos paratus incipiat, vbi ille dimisit, prout dictum est in vj. particula super verbo: Hoc est corpus meum. Sed si incertum est, vbi ille dimisit, tunc quia periculosum est verba sacraméti iterare, uel prætermittere, posita oblata illa super propitiatoriū ministret denuò, vt præmissum est. ¶ Se

19

20 quitur: mysteriũ fidei &c. Ideo dicitur † mysteriũ fidei, quia aliudvẽ aliud intelligitur hoc credere iubemur, discutere non audemus: fides enim non est, nisi de occultis. Iuxta illud: Fides non habet meritum & c. vt suprà Gregor. de consecrat. distinct. ij. quid sit ad fidem. dicit quod ideò dicitur mysterium fidei: quia credere debemus, quod ibi salus nostra consistit: vel quia sine fide non fit hoc sacramentum, id est, sine ea illud intelligi plenè nõ potest. Dicitur autem mysteriuu, quia secretam & reconditam habet dispensationem. j. q. j. multi. μυςήριον, autem Græcè, dicitur secretum, latinè & secundum Inno. iij. de celeb. miss. cap. cum Marthæ. nullus euangelistarum dixit hæc verba. Ex his autem & alijs scripturæ verbis, quidã dixerunt in sacramento altaris veritatem corporis & sanguinis Christi non esse, sed immaginem tantum, & speciem & figuram, pro eo, quod scriptura memorat aliquoties id, quod in altari suscipitur, esse sacramentum, & mysterium, & exemplum. Sed hi profecto laqueum erroris incurrunt. De quo etiam tactum est in vj. particula super verbo, fregit. Nunquid enim ideò sacramentum altaris veritas non est: quia figura est? Absit omnino, si tamen hoc esset, ergo nec mors Christi ueritas est, quia figura est, resurrectio Christi veritas non est, quia figura est, nam mortem & resurrectionem, Christi figuram & imaginẽ, & similitudinem esse manifeste declarat
Ro. 8. Apostolus, dicens: Christus mortuus est
1. Pet. pro delictis nostris, & resurrexit propter iustificationem nostram. Et Petrus Apostolus Christus passus pro nobis, vobis relinquens exemplum, ut sequamini vestigia eius. Ergo mors Christi, exemplum fuit ne in peccato moriamur, & resurrectio eius exemplum fuit, vt iustè uiuamus. Si enim veritas non fuit, ergo Christus verè mortuus non fuit, & uere non resurrexit, sed mors eius & resurrectio eius, uera nõ fuit. sed absit hoc. Nã propheta de eo prædixit Verè languores nostros ipse tulit, & dolo
Isa. 53 res nostros ipse portauit. Altaris ergo sacramentum, est veritas & figura. ¶ Tria
21 † quippè sunt in hoc sacramento discreta: uidelicet. ¶ Forma uisibilis. ¶ Veritas corporis. ¶ Et uirtus spiritualis de consec. distinct. ij. corpus forma panis & vini, veritas carnis & sanguinis: virtus charitatis & vnitatis. Primum, oculo cernitur. Secundum, animo creditur. Tertium, corde percipitur. Primum, est sacramentum, & non res. Secũdum, est sacramentum, & res. Tertium vero, res & non sacramentum. Sed primũ est sacramentũ geminæ rei. Tertiũ est res gemini sacramenti. Secundũ autem, est sacramẽtum vnius, & res alterius. Nam forma panis vtranque Christi carnem significat, id est, veram & mysticam: sed verã carnem & continet & significat mysticam verò significat, sed non cõtinet. Sicut enim vnus panis ex multis granis conficitur, & vinum ex diuersis racemis confluit: sic & corpus Christi ex multis membris componitur, & vnitas eucharistiæ ex diuersis personis consistit, scilicet in prædestinatis, vocatis, iustificatis, & glorificatis. Nã quos Ro. 8.
Deus prędestinauit, hos & uocauit, & quos uocauit, hos & iustificauit. Vnde & Apostolus. Vnus panis, unũ corpus, multi sumus. 1. Cor. 10
In cuius rei typum facta est arca Domini de lignis Sethim, quæ sunt imputribilia, & albæ spinæ similia. ¶ Patet † ergo, quòd 22.
substantia corporis & sanguinis Christi est sacramentum & res: sed alterius sacramenti est res, & alterius rei est sacramentum & res, sed alterius sacramenti est res, & alterius rei est sacramentum. Est enim res primi, quia figuratur & continetur à primo videlicet à forma visibili, &c. Et est sacramentum tertij, quia significat, & efficit tertium, id est, unitatem. Ecclesiasticam. Dicitur ergo hoc mysterium fidei, quoniã aliud ibicernitur, & aliud ibi creditur. Cernitur enim species panis, & vini: & creditur veritas carnis & sanguinis. Quod autem hic dicitur mysterium fidei, alibi di-
2. Cor. 3. Ro. 1. Ioan. 6
citur spiritus, & uita. Spiritus enim est mysterium, secundum illud: Litera occidit, spiritus autem viuificat, & fides est uita, secundum illud, Iustus ex fide uiuit. Hinc ergo Dominus ait. Verba quæ locutus sum vobis. spiritus, & vita sunt. Verũ, cum consecratio perficiat sacramentum, & post consecrationem non sit in altari panis, aut vinum, quæritur quis panis est corporis, aut quod vinum est sanguinis sacramentum? Nam si dicatur, quòd panis qui fuit, vel uinum, quod extitit, profecto nec ille cor-

ille corporis nec illud est sanguinis sacramentum, quia panis transiuit in corpus, & vinum in sanguinem. Si uerò dicatur, quod sit species illa, quæ ramansit. Illa quidem nec extitit ex granis, nec confluxit ex racemis, quoniam ex his non prouenit accidens, sed substantia. Quam ergo similitudinem assignabimus inter sacramentum rei & rem sacramenta? Nam si sacramenta non haberent similitudinem rerum, quarum sunt sacramenta propriè sacramenta non dicerentur, sicut sacramentum baptismi, quod est ablutio carnis exterior, similitudinem habet significati, quod est ablutio mentis interior. Sanè sacramentum istud in eo gerit similitudinem corporis, in quo panis similitudinẽ representat, species ergo pani, sacramentũ est corporis non solum ratione rei significatæ, uerum etiã ratione contentæ. ¶ Quę
23 ritur autem, vtrum species † panis & veritas corporis vnum sint sacramentum, an diuersa? Et uidentur diuersa. Cum enim diuersa sint signa, videtur quod diuersa sint sacramenta. Præterea, scriptum est, proficiant in nobis quæsumus Domine tua sacramenta, &c. quæ verba sub tit. de oratione nouissima exponẽtur. Sed videtur contrà, quòd sint solum vnũ. Cum enim eandem rem sacramenta significent: videtur, quòd idem sint sacramentum. Præterea legitur: præsta vt hoc tui corporis & sanguinis sacramentum, non sit nobis reatus ad pœnam. Super hoc dicũt quidam, quòd forma panis & vini, sunt vnum sacramentum, non propter vnum significatum: sed propter vnum contentum. Species autem panis & veritas corporis, sunt vnum sacramentum: non propter vnum contentum: sed propter vnum significatum. Hi debent concedere, quòd sicut diuersæ res propter idem, & vnum significatum, idem sunt sacramentum: sic eadem res propter diuersa significata, diuersa sunt sacramenta. Quibus objcitur, quòd si species panis & veritas corporis, idem sunt sacramentum, cũ species panis sacramentum sit corporis, ergo veritas corporis, idem est sacramẽtũ: & ita idem est sacramentum sui. sed hoc non procedit: quia species panis, & est quoddam sacramentum, quod est veritas corporis: est quoddã quod nõ est illa: quoniam sunt duo sacramenta diuersa. ¶ † Alij 42
verò dicunt, quod siue diuersa sint significata, siue diuersa significantia, semper diuersa sunt sacramenta, quod oportet concedere quod in altari sunt ad minus quatuor sacramenta: videlicet species panis, & spẽs vini veritas carnis & veritas sãguinis. Præterea, cum panis & vini diuersa sint accidentia: vt sapor, & odor, pondus, & color, quantitas, & figura: videtur quòd singula per se sint varia sacramenta: qua enim ratione potius vnum, quàm aliud dicendum est sacramentũ? Sed cuius rei sacramentum est odor, aut sapor? Ad hoc potest non incongruè responderi, quòd omnia simul accepta, sunt vnum eucharistiæ sacramentum, eò quòd nullum per se solum significet: sed omnia simul panis speciem repræsentant, quæ corpus Christi continet & significat. ¶ Signorum autem alia sunt naturalia: alia positiua. Naturalia sunt, quæ secundum naturam significãt: quorum quędam sunt, quæ per antecedens signant cõseques: vt in rubore vespertino, significatur serenitas matutina. Alia sunt, quæ per consequens significant antecedens. vt fumo, vel cinere, significatur ignis *Num.*
fuisse. Positiua sunt illa: quæ secundum 21
impositione significant. Quorum alia sunt signa rei sacræ, vt serpens æneus, erectus in eremo: alia sunt signa rei non sacrę ut arcus triumphalis erectus in biuio. Porro signorum rei sacræ alia sunt sacra ut baptismus, alia non sacra, vt agnus paschalis. Sacra sunt signa noui testam. non sacra ueteris, quanuis enim utraque sint signa rei sacræ, id est, rem sacram significantia, non tamen utraque sunt sacra, id est iustificantia, licet nonnulli dixerunt sacramenta legalia iustificasse. Hæc 26
enim est † differentia inter legalia & euangelica sacramenta, quia illa significabant tantùm, hæc autem iustificant & significant, Verùm quandoque largè, quandoque strictè sacramentum accipitur. Largè, secundum quòd omne signum rei sacræ siue sit sacrum, siue non sacrum, dicitur sacramentum, vnde signa legalia, sacramenta dicuntur. Strictè secundum quod sacrum solummodo signum dicitur sacramentum. de consec. distinct. ij. sacrificium, &c. signum. &c.

27 ſpecies.j.q.j.multi.Sacramẽtum†autem dicitur actiuè & paſſiuè, quaſi ſacrũ ſignans, uel ſacrũ ſignatũ.Nã omne ſacramentum, quãdoque ſignum rei quandoque res ſigni variè nuncupatur,ſecundum, quod ſacramentum accipitur pro ſigno rei. Sacramentum dicitur à ſacro, & ſignum, quaſi ſacrum ſignum, ſed ſecundum quod ſacramentum accipitur pro re ſigni, ſacramentum dicitur à ſacro, & ſecreto, quaſi ſacrum ſecretum. Species ergo panis, dicitur ſacramentum actiuè, id eſt, ſacrum ſignans, unitas autem eccleſiæ dicitur ſacramentum paſſiuè, id eſt ſacrum ſignatum. Corpus uerò dominicum, utroque modo dicitur ſacramentum, id eſt, & ſacrum ſignans,& ſacrum ſignatum.¶Sacra-

28 mentum † verò conſiſtit in tribus, ſcilicet, in rebus, in factis, in verbis, ſecundum proprietatem, ſimilitudinem, & interpretationem. Leo nanque, ſecundum proprietatem, ſignat diabolum,unde: Ad

1.Pet. 5. uerſarius veſter diabolus, tãquã leo rugiẽs circuit, quærens quem deuoret. Semi-

Luc. 8. nare, ſecundum ſimilitudinem ſignificat prædicare. vnde exijt, qui ſeminat ſeminare ſemen ſuum, aliud cecidit in terram bonam: & aliud ſuper petram: & aliud inter ſpinas, Emanuel, ſecundum interpretationem ſignificat Chriſtum. Vnde & vocabitur nomen eius Ema-

Eſa.7 nuel, quod interpretatur nobiſcum Deus. Res, vt aqua baptiſmi,factum,vt ſignaculum crucis, verbum, ut inuocatio trinitatis. Singula reperiuntur in hoc excellentiſſimo ſacramento: res id eſt,corpus & ſanguis factum,id eſt,eſca, & potus, verbum: hoc eſt corpus meum, hic eſt ſanguis meus

29 ¶Sequitur. Qui pro uobis & pro † multis effundetur in remiſsionem peccatorũ &c.Pro ſolis prædeſtinatis effuſus eſt quãtum ad efficaciam,ſed pro cunctis hominibus quantum ad ſufficientiam.Effuſio quippè ſanguinis iuſti,pro iniuſtis,tã fuit dignes ad prætium,ut ſi uniuerſitas crederet in redemptionem, nullum omnino uinculum diaboli retineret.uerbum enim effuſionis abundantiam notat.xvj.q.j.reuertimini.

30 ¶Peccatum autem duobus † modis remittitur: uidelicet quo ad meritum culpæ, & hoc per sãguinis fidẽ,qua iuſtificatur à culpa & quo ad debitum pœnæ & hoc per ſanguinis prætium quo redempti ſumus à pœna.Omnes.n.quaſi oues errauimus, uniuſquiſque in uiam ſuam declinauit,& Dominus poſuit in eo iniquitates omniũ noſtrũ. Vnde vulneratus eſt propter iniquitates noſtras, attritus eſt propter ſcelera noſtra diſciplina pacis noſtræ ſuper eum & liuore eius ſanati ſumus. Verè languores noſtros ipſe tulit &c.Eſa. liij. Quia ergo iuſtus iniuſtè punitus eſt,iniuſti iuſtè ſunt liberati. Aſſumpſit enim in ſe pœnam, pro omnibus,ut daret ſemper gratiam vniuerſis.Hic autem ſacerdos eleuat calicem ut illum populo oſtẽdat,nec eſt ſuperflua hęc eleuatio,ut dictũ eſt in fine particulæ prę cedentis. Et eſt notandum, quòd quędam eccleſiæ duas habent pallas corporales, & ibi eleuatur calix coopertus cũ altera earũ.In quo oſtenditur,hoc ſacramentum occultiſsimũ fore,& difficilimum, ad intelligendum, quòd tempore inſtitutionis huius ſacramenti ſanguinis Chriſti inuiſibiliter erat,qui inter venas eius exiſtebat.Aliæ uero eccleſiæ unam tantum habent pallam, & ibi eleuatur diſcoopertus abſque velamine. Primo,ad deſignandum quod poſt inſtitutionem huius ſacramenti ſanguis Chriſti factus fuit viſibilis, per ipſius effuſionem in cruce, vnde hic dicitur. Hic eſt ſanguis meus &c.In eo,enim,quòd calix non eſt coopertus cum palla, ſuper qua eſt hoſtia conſecrata,deſignatur, quod ſanguis Chriſti a corpore effuſus eſt. & ſeparatus eſt.Secundo, quia hoſtia eſt ſuper pallam corporalẽ, nec bono modo poſſet alibi poni. Tertio,quia propter ventilatum,periculoſum,eſt coopertum cum palla leuare. ¶Et nota, quid ſacerdos actus Chriſti repreſentans,dum dicit: accipiens calicẽ parũ eleuat calicẽ deinde benedicit & ut ſine periculo calicẽ benedicat illũ n altari deponit.Subſequẽter ẽt dicit,accipite,parũ tenet eleuatũ uſq; dum in altũ eleuet,ut illũ populo oſtẽdat.Sequitur. Hoc quotieſcunque feceritis &c. Hæc clauſula quia cõſecrationẽ tam corporis q̃ ſanguinis,reſpicit poſt depoſitũ calicẽ,debet dici. Sanè in perceptione corporis Chriſti & ſanguinis magna eſt nobis adhibenda diſcretio.Cauendum eſt enim, ne ſi nimium differatur mortis periculũ incurratur, Domino proteſtante, niſi manducaueritis carnem

Ioā.6. nem filij hominis,& biberitis eius sanguinem,non habebitis vitam in vobis. Si verò quis indignè suscipit,secundum Apostolum, iudicium, scilicet damnationis sibi manducat,& bibit,de consecra.dist.ij. qui sceleratè,& cap.seq.ideoque secundū eun
1.Cor. 2 dem Apostolum, probet seipsum homo,& sic de pane illo edat,& de calice bibat,&c. Dicet ergo quisquam communicandū esse quotidie. Alius verò dicet econtra. Faciat igitur vnusquisque, quod piè crediderit faciendum: non enim ligauerunt adinuicē, nec alter alteri se proposuit Zachæus,scilicet & ille Centurio cum alter corū gau
Lu.10 Matt. 1 dens Christum in domo sua susceperit,& alter dixit: Domine non sum dignus, vt intres sub tectum meum,& hoc est:quod Augu.ait.xij.dist.illa. de consec.dist.ij. quotidie.alij quotidie communicant corpori & sanguini Domini, alij certis diebus accipiunt.quod liberam habet obseruantiam, de hoc sub ti.de osculo pacis dicetur. ¶Et
31 † not. quòd licet Christus semel credentes sua morte redemerit. Ecclesia tamen hoc sacramentum quotidie necessario repetit,ob tres præcipue causas. Primò,quia in vinea laborantes, eo quotidie reficiuntur. Secundò,vt neophyti per illud incorporentur Christo. Teriò,vt memoria passionis Christi quotidie mētibus fidelium, ad imitandum infigatur: quotidie enim egemus,ideoq; panis quotidianus vocatur. Quotidianum ergo sacrificium,vt probat Paschasius Papa.de consec.dist.ij.cùm iteratur,est commemoratio,nō iteratio passionis.Et ideo sequitur: In mei memoriā facietis,id est,in hoc sacramēto vobis quotidie mortis & passionis Christi memoria renouabitur. de consec.dist.ij.corpus, &c. iteratur Vnde j.ad Cor.x. Quotiescunque manducaueritis panem hunc, & calicē biberitis, mortem Domini annuntiabitis, donec veniat: propter quod ipse dicebat Apostolis.Hoc facite,in meam commemorationem. Hanc vltimam nobis memoriam Dominus reliquit, prout dictum est super verbo: Postquam cœnatum est. ¶Et
32 nota, quòd habemus triplex memoriale Dominicæ passionis. † Primum,quantum ad visum in imaginibus & picturis,& propterea crucifixi imago depingitur in libro & in ecclesijs. Secundum quantum ad auditum, scilicet passio Christi prædicata. Tertium, quantum ad gustum: scilicet sacramentum altaris, in quo Christi passio patenter exprimitur, & propter hoc præmisit,& memoriam ve.Et sequitur.vnde & memores. Qui autem calicem discoopertum eleuant, illum in hoc loco cum palla corporali cooperiunt, innuentes quòd sepulto Domino aduoluto lapide, clausum est ostium monumenti, vt.d.Mar.&c.

SVMMA.

1 *Canonis pars octaua. Et eius interpretatio. Et nu.4.9.10.*
2 *Deus,propter nos: proprio filio non pepercit.*
3 *Sacerdos quare brachia extendat in octaua parte canonis.*
5 *Digiti consecrati, à sacerdote constringuntur, in octaua parte canonis, tribus de causis.*
6 *Cruces quinq; super hostia,quid significent.*
7 *Signa cur fiant super Eucharistia.*
8 *Hostiam purā, &c. illa pars canonis,quàm variè exponatur.*
11 *Offerre Deo,quid. & qualiter debeamus. Et in quo peccarit Cain,Deo offerendo.*
12 *Abrahæ sacrificium, gratum Deo. Item,Melchisedech. nu.13.*

De octaua parte canonis. Cap. 43.

NDE & memores, &c. Octaua † pars:quia dominus ipse præceperat in c. Simili modo, & hoc in sui memoriam faciemus. Idcirco in hac parte tria sibi commemorāda proponit ecclesia,scilicet tam beatam passionem: necnon & ab inferis resurrectionem,sed & in cœlos gloriosam ascensionem: quorum primum, id est, passio excitat charitatem: secundum, id est resurrectio,corroborat fidem: tertium id est, ascensio, lætificat spem.Quid † enim in nobis magis charitatem accendit quàm quòd proprio filio suo non pepercit Deus? Rom.viij. Quid magis in nobis fidem confirmat, quàm quòd Christus resurrexit à mortuis? Sicut enim in Adam omnes moriuntur,ita & in Christo,omnes viuifi-

1
2
1.Cor. 15 Ps.67 Io. 12

viuificabuntur. Quid magis in nobis amplificat ſpem, quam quod Chriſtus aſcendens in altum capti.dux.cap. de do. no. vt vbi ipſe eſt, illic ſit & miniſter eius. ¶ † Sacerdos igitur hoc repreſentans dicendo: 3 tam beatæ paſſionis, manus in modum crucis extendit, vt habitu corporis, manum Chriſti extẽſionem in cruce repreſentet, quod tamen alij faciunt quando dicunt. *Lucæ. 22* Hanc igitur oblationem repreſentantes crucifixionem ſtatim ſecuturam. Et quia Chriſtus prolixius oras factus eſt in agonia: ideo agoniam illã habitu oculorum & faciei quodammodo repreſentat. Dicẽs autem, necnon & ab inferis reſurrectionẽ, illas ad ſe, vt prius reducens, eas parũ exigit: vnde in cantico Abacuc altitudo manus ſuas leuauit, & hoc in ſignum, quod Chriſtus inuictus leo ſurrexit à mortuis. *Abac. 3* *Actu. 1* Item dicẽs, ſed & in cœlos glorioſæ aſcenſionis, eas exigit æqualiter vſque ad humeros, in ſignum, quòd Chriſtus eleuatis manibus ferebatur in cęlum, & ſedet ad dexteram Dei patris. † Quod igitur dicitur, 4 vnde & memores, &c. ſic eſt intelligẽdum. q. d. nos eſſe ſacerdotes profitemur, & plebem tuam memorem eſſe teſtamur Chriſti filij tui, &c. ſacerdotes quidem memores & inſtructi eſſe debent: quia ipſi miſſam celebrant, & ſacrificium Chriſti exemplo offerunt. Plebs etiam ſancta memor eſſe debet, quia Chriſtus non ſolum pro ſacerdotibus, verum etiam pro plebe paſſus eſt quæ ſancta dicit, quia fide & baptiſmo percepto ſanctificata eſt. ¶ Item † ex nunc 5 ſtringuntur digiti, ſcilicet pollices, & indices, nec diſiunguntur, niſi quando oportet hoſtiam tangi vel ſigna fieri: quod ſit primò ob reuerentiam ſacramenti, ne videlicet aliquid tangant, poſt tactum corporis Chriſti. ¶ Secundò, videlicet in ſignum, quod in hoc ſacramento ſecundus accepit primo, id eſt, filius patri obedit. & ideò ſubijcitur: Vnde & memores tã beatę paſſionis, reſurrectionis, & aſcenſionis &c. ¶ Tertiò, digiti qui corpus Chriſti tetigerunt, iunguntur ad oſtendendum, quòd fideles illud fide & deuotione tangẽtes, debent eſſe charitate coniũcti: & ſicut digiti in tangẽdo, & ſignando ab inuicem ad orã diuiduntur: ſic & fidelium operationes in hac vita, cùm expedit ſeparãtur: quoniam quandoque per contemplationem ad ſpiritualia eleuantur, & quandoque pro mundanis neceſſitatibus temporalia adminiſtrant. ¶ Quartò digitorum coniunctio, indicat quod corporis, & ſanguinis Domini noſtri ſacraméto, & mẽs corpus ſacerdotis inſeparabiliter eſſe debent affixa. ¶ Quintò ſtringuntur, ne puluis ſeu particula hoſtiæ illis fortè adhæres cadat. Quia verò eccleſia dixit ſe memorẽ † dominicæ paſ- 6 ſionis, ideo ſtatim acerbiorem ſpeciem ipſius paſſionis commemorat recolens, in quinque crucibus quinque plagas: ſicut enim ſubſequens expoſitio declarabit, abhinc vſq; dum corporale deſuper calicem remouetur, dominicæ paſſionis ordo memoratur. Nam vbi dicit ſacerdos hoſtiam puram, hoſtiam ſanctam, hoſtiam immaculatam: panem ſanctum vitæ æternę, & calicem ſalutis perpetuæ: quinarium crucis ſignaculum imprimit ſuper oblatam & calicem: ſignificans quinque Chriſti plagas, videlicet duas manum totidemq; pedum & vnam lateris, vel quinque cruces, ſignificant, quod Chriſtus quinque ſecula redemit. Tres autem cruces communiter facit ſacerdos ſuper oblatam & calicem, quoniam in tribus verbis vtrunque pariter intelligitur. Nunquam enim in crucis ſignaculo panis ſeparatur à calice, niſi cùm ſeparatim nominantur in canone, & quando hoſtia collocatur à miniſtro in latere calicis, recta pars crucis ſolũmodo ſuper panem, tranſuerſa verò vſque ad calicem debet protendi: quoniam recta pars crucis, corpus Chriſti ſuſtinuit: tranſuerſa verò, brachia diſtendit. Duæ verò cruces, ſeparatim factæ animam Chriſti ſeparatam à corpore ſignificant. Sed cum iam plenè & perfectè ſit conſecratio celebrata: nam materia panis, & vini iam tranſit in ſubſtantiam carnis & ſanguinis: nec vlterius poteſt deteriorari, vel meliorari, & ſacerdos vlterius vtitur ſuis, non Chriſti ſermonibus, de conſecra. diſt. ij. panis eſt. ¶ Quę- 7 ritur † quare ſuper Euchariſtia adhuc benedictionis inſignum imprimitur, aut aliquod conſecrationis verbum profertur? Præterea quædam ſubiunguntur in canone inuenta, quòd nondum ſit tranſubſtantiatio conſummata. Super hoc dicunt quidam: de conſec. diſt. ij. vtrum, quòd ſcriptura

Marc. vlti.

ptura non attendit hic huiusmodi angustias temporis, sed sacerdos cum non possit simul multa proferre, agere: ita loquitur & agit, ac si tempus staret, & essent adhuc facienda, quæ in principio sermonis nondum erat facta, & verba & signa nõ ad tempus suæ prolationis, sed ad conceptionem loquẽtis sunt referenda. Innocentius Papa III. dixit, quòd in canone aliud verba significant, & illud signa prætendunt. Nanque verba principaliter spectant ad Eucharistiam consecrandam: signa verò principaliter pertinent ad historiam recolendam: nam verbis vtimur ad consecrandum panem, & vinum in corpus, & sanguinem Iesu Christi: signis vtimur ad recolendum ea, quæ per hebdomadã ante pascha gesta sunt, circa Christum. Patet ergo, quòd quantũ ad ordinem Eucharistiæ consecrandæ, &c. illud: qui pridiè, quam pateretur &c. in fine canonis subijci debuisset, quia in eo consecratio consummatur: sed quoniam impedisset ordinem historiæ recolendæ, quia quod fuit gestum in medio, poneretur in fine. Prouidus canonis ordinator, vt ordinem seruaret historiæ, quasi quadam necessitate compulsus, capitulum illud: Qui pridiè &c. quasi cor canonis in medio collocauit, vt quæ sequuntur, intelligantur præcedere, secundum illam figuram, quæ sæpe fit, vt quæ narratione succedunt, intellectu præcedant: vel potius, vt tam literæ, quàm historiæ suus ordo seruetur. Dicatur itaque, quòd pertinent signa ad historiam passionis ad recolendũ, quia significant quinque sensus, qui tunc re vera patiebantur in Christo: vel quinque eius plagas: vt dictũ est, sed verba non pertinent ad Eucharistiã consecrandam: imò pertinent ad Eucharistiam consecratam, hoc modo nos serui, videlicet sacerdotes, sed & plebs tua sancta, scilicet populus Christianus. Nam quod populus agit voto sacerdotes peragũt ministerio. Offerimus præclaræ maiestatis tuæ, id est, præ cæteris claræ. Nam si iusti fulgebunt, sicut sol, in regno patris eorum: quanto clarius maiestas diuina præfulget? De tuis donis, id est, de frugibus segetum, & hoc quantum ad panem, qui est consecratus in carne. Ac datis, id est, de frugibus arborum, & hoc quantum ad vinum, quod est consecratum in sanguinem. De † his inquam & illis offerimus hostiam puram, hostiam sanctam, hostiam immaculatam, id est, Eucharistiam immunem ab omni culpa originali: veniali, & criminali. Vnde dicatur hostia, dictum est in sexta particula, super verbo: Qui pridiè. Vel puram, quantum ad cognitionem, quasi puro corde, sanctam, quantum ad locutionem: immaculatam, quantum ad operationem: quia peccatum non fecit, nec dolus inuentus est in ore eius: supple hoc est, panem sanctum, id est, sanctificantem: supple, datorem vitæ æternæ, quantum ad stolam carnis, & calicem salutis perpetuæ, quantum ad stolam animæ secundum illud. Ego sum panis viuus qui de cœlo descendi. Si quis manducauerit ex hoc pane, viuet in æternũ. Possunt † etiam secundo modo hæc verba exponi: vt videlicet Christus dicatur hostia pura: qui conceptus est sine peccato, dicatur panis vitæ æternæ, quia est refectio angelorum, & calix salutis perpetuæ, quia refectio est hominum. Vel tertio modo, hostiam puram: quia Christus oblatus est, vt nos liberaret de fœditate originalis peccati. Sanctam quia vulneratus est, vt superfluerent sacramẽta, quibus ecclesia sanctificatur. Immaculatam, quia mortuus est, vt nos liberaret de morte æterna. Panem vitæ æternæ, quia est nostrum viaticum, quasi via. Et calicẽ salutis perpetuæ: quia est refectio angelorum, inebriãs in patria. Vel sic quarto modo: de tuis donis ac datis. Dona sunt in re æterna: data, in opera temporalia. Offerimus hostiam puram, scilicet corporis: hostiã sanctam, scilicet sanguinem: hostiam immaculatam, quo ad vtrunque. Vel puram, id est, ab alijs separatam: sanctam, id est, sanctificatam: immaculatam, id est, à maculis emundatam: hostiam de corde puro, conscientia bona, & & fide non ficta. ¶ Sequitur: supra quæ &c. Cum autem orauerit, pro hostia transsubstantianda, eamq́, iam transsubstantiatam patri obtulerit, nunc orat pro ipsius acceptatione: vt eam ad instar anticorum sacrificiorum acceptet, propitio (supple) nobis, ac sereno vultu, id est, respectu placabili digneris respicere, non quod vultus eius mutetur aliquãdo: sed tunc Deus vultum suum super nos illuminat, & serenat, cum

8

1. Pet. 2.

Ioã. 6

9

1. Tim. 1.

Math. 13

cum misericordiam suam super nos exhi-
Ps.66 bet: & declarat secundum illud Psal. Illu
minet vultum suum super nos, & misereatur nostri. Item per hoc, quod dicit: digneris respicere: notatur q; sacerdos noster vultum habet versum ad propitiatorium, de quo in proœmio huius partis dictū est, & tunc aspergit intus tabernaculum, dum
Gen. 4 per misericordiam Dei quærit eius propi
tiationem, vt habeat Deus illa munera accepta, sicut habuit munera Abel iusti. Vn-
10 de sequitur: Sicut accepta † habere dignatus es munera Abel &c. Hoc autem ad uerbium sicuti similitudine innuit, non exprimit quantitatem. Multo quippè acceptius est hoc sacrificium Deo, quam quod
Ge 22 obtulit Abel: quod obtulit Abrahã, quod
Ge. 14 obtulit Melchisedech: valet .n. amplius res, quàm vmbra: veritas quàm figura. Ipsam ergo similitudiné magis, quàm quantitatē debemus attendere. Offerendo † igi
11 tur, similes sumus Abel, rectè quidem offerentes, rectè nihilominus diuidamus quod quia Cain non egit, peccauit. sua nanque rectè, cui debebat obtulit Deo, sed retinés sibi seipsum, & cor suum subtrahens Deo, malè diuisit; Abel autem acceptum Deo intus in corde obtulit holocaustum: quia non se sibi retinuit: sed Deo totum se subdiuidit & impendit. Et ideo legitur in Ge
Gen 4 ne. Respexit Deus ad Abel, & ad munera eius. Ad Cain verò & ad munera eius non respexit. xiiij. q. v. scriptum. Prius respexit ad Abel: & postea ad munera eius, quia
12 non offerentes à muneribus, sed munera offerente placuerunt. † Similiter & Abraham egregius fide, totum prius se offerebat altissimo, & propterea cum sua duceret offerenda, placidas ei hostias offerebat: quòd vt nos scientes imitaremur, pa-
Ge. 14 ternos ab illo Deus exegit affectus. Tolle (inquit) filium tuum vnigenitum, quem diligis Isaac: & offer eum in holocaustū super vnum montium, quem monstrauero tibi.
Ge. 14 Statimque promptum & obedientem inuenit, imò nobis ostēdit. Melchisedech
13 † quoque, nisi se prius acceptum Deo sacrificium obtulisset, futurorum causas minimè præuidisset: quarum intuitum mysticum panis & vini primus obtulit sacrificium: erat enim sacerdos Dei altissimi. Nominantur igitur isti tres patres veteris testamenti, quia illi eorum sacramenta, specialius cæteris, hoc sacramentum præsignauerant. Quid enim per manus Abel oferentis de primogenitis gregis, nisi Christus primogenitus, in multis fratribus, exprimitur: qui malitiosè occisus est à populo Iudæorum: sicut ille inuidiosè à fratre suo? Nam secundum Apostolum: Ipse est agnus Dei: qui occisus est ab origine mundi. Quid per sacrificium Abrahę, dilectum Ro. 8.
& vnicum filiū offerentis, nisi Christi pas- Apoc.
sio designatur? de quo dicit Apostolus: 5
Proprio filio suo non pepercit Deus: sed Ro. 8.
pro nobis omnibus tradidit illum. Hic est Math.
(inquit) filius meus dilectus, in quo mihi 17
complacui. Oblatio quoq; Melchisedech Psal.
tam propriè nouum sacrificium præsignauit, vt inde prædictum sit. Tu es sacerdos 109
in æternum secundum ordinem Melchisedech, qui secundum Apostolum assimilatus per omnia filio Dei, manet sacerdos in perpetuum. Abel, dicitur puer, non tam à pueritia, quàm à puritate: secundum illud. Ecce puer meus, dilectus, quem elegi, posui super eum spiritum meum. Abraham dicitur Patriarcha, non ita Israeliticæ plebis, quàm populi Christiani: illius per carnem: huius per fidem, secundum illud. Non vltra vocabitur nomen tuum Abraham, sed appellaberis Abraham, quia patrem multarum gentium constitui te. Melchisedech interpretatus est, rex iustitiæ, deinde rex Salem, id est, pacis propter Ge. 17
illud, quod legitur: Orietur in diebus eius Ps. 71
iustitia, & abundantia pacis, donec auferatur luna: sanctum sacrificium, immaculatam hostiam: hoc addidit in canone, Leo Papa primus.

SVMMA.

1 *Christus quomodo sanguinem suū adspergit.*
2 *Sacerdos cur se inclinet, dicturus: supplices & cætera.*
3 *Cruces tres factæ à sacerdote, super oblatam quid significent.*
4 *Sacerdos cur se inclinet, cancellatis manibus ante pectus: in nona parte cano.*
5 *Diaconus cur manus, in nona parte canonis lauet.*
6 *Sacramenti dignitas & excellentia.*
7 *Canonis interpretatio, in octaua parte, et n. 9*
8 *Angelus adstat sacerdoti celebranti.*

De

De nona parte canonis. Cap. 44.

VPPLICES te rogamus,&c. Nona pars pontifex, vt lex iubebat, & S in proœmio huius partis dictum est, aspergebat tabulam & aram,& exterius sacrum sangui
1 ne pacifico: & Christus toties † aspergit
Heb.9 patrem sanguine, quoties eum placat per carnem assumptam: aram aspergit quandiu numerum restaurat angelorum. Exterius sacrum aspergit,dum homines sanctificat,& patri,qui in terris sunt, recõciliat. Sacerdos eosdem aspergit: quia hoc sacrificium placat Deum, & veniam impetrat, & sic etiam super hos aspergit: nã qui nos emundat, augmentat numerum ciuium supernorum. Aspergit etiam intus tabernaculum: prout in præcedenti particula dictum est. Dum autem hic nominat sublime altare, cõmemorat sancta sanctorum.
Io. 18 Math. 26 Lucæ. 22 Math. 26 ¶Sanè hymno dicto post cœnam,exiuit Iesus in montem Olineti transtorrentem Cedron, & progressus pusillum cecidit in faciem suam,orans,& dixit. Pater, si fieri potest,transfer calicem hunc à me. Sed & secundo & tertio abijt & orauit eundem sermonem dicens, & factus in agonia prolixius orabat, & factus est sudor eius sicut guttę sanguinis decurrentis in terrã. Tunc venit ad discipulos suos dicens: Surgite, eamus: ecce appropinquat,qui me tradet. Traditor autem dedit eis signum, dicens, quem osculatus fuero ipse est,tenete eum. Et confestim accedens osculatus est eum.
2 Quia ergo Iesus † procidit orans & dicẽs. Pater si fieri &c. ideo sacerdos se inclinãs orat,& dicit. Supplices te rogamus &c. vel sacerdotis inclinatio significat emissionẽ spiritus Christi: prout dictum est in proœmio canonis. De inclinationibus, dictum est sub titulo de confessione. Item dicens,vt quotquot ex hac altaris &c. osculatur semel altare per quod representatur osculum proditoris,postquam Dominus ab oratione surrexit. Quidam ter osculantur, agentes gratias Trinitati, quæ per passionem Domini genus reconciliauit humanum. Alij bis, ad notandum geminam in Christo naturã seu ipsum in anima & corpore passum. Quia verò in agonia prolixius orabat tertio dicens eundem sermonem: ideo † sacerdos facit tres cruces. Primam super oblatã dicendo: sacrosanctum filij tui corpus,& secundam super calicem dicendo & sanguinem: tertiã signando seipsum in facie,dum dicit. Omni benedictione cœlesti, fortè propter sudorem corporis crucem imprimens super corpus, & propter guttas sanguinis crucẽ imprimẽs super sanguinẽ, & quia procidit in faciem suam orans: ideo imprimit sibi crucem in facie. Vel potius crux,quæ fit supra corpus designat vincula, qbus est ligatũ corpus: illa q̃ fit super sanguinẽ designat flagella, quibus alisus est,& sanguis eductus. De vinculis legitur. Ministri Iudæorum comprehenderunt & ligauerunt: vincentes, duxerunt & tradiderunt Pontio Pilato. De flagellis legitur. Apprehẽdit Pilatus Iesum, *Marc.* & flagellauit, cuius liuore sanati sumus. 12
Per tertiam verò crucem, quæ fit in facie, *Io. 19* recolitur illud: quòd expuebãt in faciem *Math.* eius,& palmas in faciem eius dabant,& ve 26
lantes faciem eius dicebant: prophetiza nobis Christe quis est qui te percussit. Tertio, crux quæ fit supra corpus, martyrium Christi,quę fit supra sanguinem,martyriũ sanctorum designat. Quarto, primæ duæ cruces significant,quòd Christus pro duobus populis passus est. Tertia,quæ fit in facie, q̃ in corpore suo passus est. Alij verò non faciunt præmissas duas cruces. Consi-
derari † etiam oportet quòd sacerdos di 4
cendo supplices &c. stat inclinatus cancellatis manibus ante pectus,ad designãdum, quòd orationis humilitas per inclinationem designata, tunc demum & non aliàs exaudiri digna est, si ex fide procedat pectoris,id est, mentis. Fide, dico, per dilectionem operante, quæ operatio per manus intelligitur. Quia verò quædam sunt opera vitæ actiuæ, quædam verò vitæ contemplatiuæ,sed opera vitæ actiuæ quodãmodo cancellatim ad opera contemplatiuæ: vitæ sicut sinistra ad dexteram comparantur,eo quòd opera actiuæ sicut supposita, seu inferiora ad opera contemplatiuæ disponunt, & opera contemplatiuæ sicut superposita & altiora illa perficiũt & confirmant: & ideo in ipsa manum cancellatione dextra superponitur sinistræ. Rursus

orat

orat cancellatis manibus ante pectus, quasi ipso facto. Obsecro te per crucem & passionem tuam, vt iubeas hæc perferri &c. Cancellatio enim manuum passioné Christi figurat, & dextera per quã resurrectio, læuæ, per quam passio designatur superponitur, vt per hoc Christi resurrectio à mortuis insinuetur. ¶ Verum in nonnullis ecclesijs † diaconus infra actionem lauat manus, significans primo, quod Pilatus se lauit, cũ se mundum à Christi sanguine proclamauit. Vel secundo, quod nostra sordida opera Christi passione mundantur. Tertio, quod nullus nisi mundus ad percipienda fidei sacramenta procedat. ¶ Sequitur, Iube hæc perferri &c. tantæ sunt profundatis hæc verba, vt intellectus humanus vix ea sufficiat penetrare. Vnde beatus Gregor. de consecra. distinct. ij. quid sit sanguis, & in fine † dialogi, tanti sacramenti dignus interpres de illis tanquam de re ineffabili penè, ineffabiliter loquens, quis inquit fidelium habere dubium possit in ipsa immolationis hora ad sacerdotis vocem cœlos aperiri: in illo Iesu Christi mysterio Angelorum choros adesse, summis ima sociari, terrena cœlestibus iungi; vnumque ex inuisibilibus atque visibilibus fieri? Idem etiam alibi dicit. Vno eodemque tempore ac mométo in cœlum, id est, cœlestem naturam rapitur, ministerio Angelorum, consociandum corporis Christi, scilicet mystico: & ante oculos sacerdotis in altari videtur. ¶ † Saluo tñ occulto cęlestis oraculi sacramento, possent hęc verba licet simplicius, tñ securius sic exponi. Iube. i. fac hæc. s. vota fidelium, id est supplicationes & preces: perferri. i. præsentari, per manus sancti Angeli tui, id est, per ministerium Angelorum, qui sunt administratorij spiritus, & vota nostra coram Deo offerunt. Iuxta illud, quod ait Raphael Angelus ad Thobiã, Thobię duodecimo. Quando orabas cum lachrymis, obtuli orationem tuam Domino. Ex hoc † ergo euidenter apparet, quod Angelus sacris mysterijs adesse credendus est, nõ vt consecret, quia hoc non potest, sed vt orationes sacerdotis & populi Deo representet: secũdum illud Apoc. Ascendit fumus aromatum in conspectu domini de manu Angeli, quæ sunt orationes sanctorum. In sublime altare tuum, supple, hoc est in conspectu diuinæ maiestatis tuę, id est, in contemplatione, maiestatis, & curiæ tuę cœlestis: nam ipse Deus, dicitur altare sublime. Exod. vigesimo. Non ascendas ad altare meum, per gradus, id est, in Trinitate non facies gradus. ¶ Porrò sicut beatus Augustinus determinat, non dicitur Angelus offerre orationes Deo, quasi tunc primo Deus nouerit, quid velimus: quia Deus omnia nouit ante, quàm fiant: sed quia necesse habet rationalis creatura temporales causas ad ęternitatem referre, siue petendo, quid erga se fiat, siue consulendo quid faciat: aut quid Deo iubente implendum esse cognouerit, hoc nobis, vel euidenter, vel latenter reportet. ¶ Possunt etiam secundo modo præmissa verba sic exponi. † Omnipotens Deus, iube hæc scilicet panem & vinum: perferri, id est, transmutari. in sublime altare tuum, id est, in corpus & sanguinem filii tui, super choros angelorum exaltari, quia corpus domini dictum est altare: iuxta illud. Altare de terra facietis mihi: per manus Angeli tui, id est, per ministerium sacerdotis. Non enim secundum Augustinum deposcit ob illud illic deferenda, nisi vt intelligatur, quod illa fiant, id est transubstantietur in eo sacerdotio, id est, in eius mysterio, virtute Spiritus sancti. Sed cum iam transubstantiatæ sint. exponi possent tertio modo sic. Iube hæc, id est, corpus Christi mysticum, scilicet ecclesiam Christi militantem perferri, id est, associari, in sublime altare tuũ, id est, in ecclesiam triumphantem, quæ dicitur altare: secundum illud Leuiticum. Ignis in altari meo semper ardebit, id est, feruor charitatis in ecclesia triumphabit, & hoc per manus Angeli tui, id est, per operationem & virtutem Christi filij tui, qui est magni cõsilij Angelus. Esaiæ nono. Ipse enim corpus suum mysticum Deo patri coniungit, & ecclesiæ triumphãti. Quarto modo, hic Angelus magni consilij. Consiliarius ille, cuius consilio pater mundum creauit, & recreauit sublimè altare, in cõspectu Dei est Christus crucifixus, sedens in dextra patris. Igitur Angelus fert hæc sacramenta in sublime altare, in conspectu Dei, dum cicatrices ostendens, interpellat apud patrem pro nobis hæc sacramenta conficientibus

5 6 7 8 *Heb.* 1 *Apoc.* 8 *Dan.* 13 9 *Exod.* 20 *Leuit.* 6

tibus. Quæ verò sint illa, quæ petit in sublime altare perferri, determinat Dominus dicens: vt quotquot &c. per hoc enim demonstratur corpus Christi mysticum: quod Christus quotidie ad se trahit per
Hie. 3 membra: vnde Hieremias: patrem vocabis me, & post me ingredi non cessabis.

SVMMA.

1 *Canonis decima pars. Et interpretatio. & nume. 4.*
2 *Ecclesia orat in missa, pro defunctis.*
3 *Dormientes hoc est mortui, resurgent.*
5 *Quiescentes in Christo, qui dicantur.*
6 *Paradisus, locus refrigerij.*

De decima parte canonis. Cap. 45.

1 MEMENTO etiam Domine, &c. † Decima pars. Hæc coniunctio etiã continuat sequentia proximè præcedentibus, vel dici potest ꝙ superfluit. Nam in antiquis codicibus ꝑcedebat immediatè quædam oratio, incipiens. Memento mei, quæso Domine, &c. in qua sacerdos pro se orabat, vt dignè posset offerre: vnde tunc rectè sequebatur: Memento etiam Domine famul. &c. Sed quia in multis modernis codicibus oratio illa non inuenitur, ideo secundum illos istud etiam superfluit, vel quod melius est, respicit aliud: Memento, quod præcedit in quo rogauit prouius:
2 hic autem orat pro defunctis. ¶ Orat † ergo pia mater ecclesia, non solum pro viuis: verumetiam pro defunctis, & eos Deo patri sacræ oblationis intercessione commendat: certissimè credens, quòd sanguis ille pretiosus, qui pro multis effusus est in remissionem peccatorum, non solum ad salutem viuentium: verum etiam absolutionem valeat defunctorum. Ideoque Gabilon. concilium, de consecratio. distinct. j. visum. statuit, vt in omnibus missarum solennijs loco competenti, videlicet in hoc loco secretæ, vel in diebus non solennibus, in dominica enim die ob resurrectionem dominicam animę requiem credũtur habere: Ecclesia pro defunctis Dominum deprecetur, iuxta illud Augustin. Non sunt prætermittendæ supplicationes pro spiritibus mortuorum, quas faciendas pro omnibus in Christiana catholica societate laudamus. Et quia quandoque desunt defunctis parẽtes, filij, cognati, amici, qui supplicationes pro eis effundant, vna & pia mater, ideſt, tota ecclesia omnes defunctos sub generali commemoratione suscipit tacitis illorũ nominibus, & eis exhibet communionem. Innocen. quoque Papa statuit, eadem distin. de nominibus. vt ante consecrationem hostiæ non recitentur communia defunctorum: possent enim populo recitari: sed Deo, quem nihil latet, necesse non est qui cum signo fidei nos præcesserunt, scilicet ad dominum. xiij. quæstio. ij. quàm præposterum. in fi. non ꝙ ibi sit fides aut spes, vbi spes est, & res: nam fides euacuatur charitas: nunquam excidit. sed signum fidei pro characterе fidei Christianitatis accipitur. de pœniten. dist. ij. charitas. qui fideles ab infidelibus discernuntur: secundum illud: Audiui numerum signatorum cẽtũ quadraginta quatuor millia signati ex omni tribu filiorum Israel, & dormiunt in somno pacis secundum illud: In pace in idipsum dormiã, & requiescam. Frequenter enim sacra scriptura defunctos dormientes appellat: pro eo quia sicut † dormientes euigilant, ita mortui 3
resurgent, propter quod dicit Apostolus: Nolo vos ignorare de dormientibus, vt nõ 1. The. 4
cõtristemini, sicut & cæteri, qui spem non habent. Et Dominus inquit in Euangelio: Lazarus amicus noster dormit. Ipsis Domine & omnibus in Christo quiescentibus Ioã. 2.
in hoc loco sacerdos, quorum maluerit defunctorum debet agere memoriam specialem. Finita est enim memoria mortis domini, & ideo sequitur: Mors nostra Christus ꝓcessit, & nos eius vestigia sequimur. ¶ In Christo quiescentibus. ¶ Sed nonne, qui decesserũt cũ fide & dormiunt in somno pacis, de quibus prẽmissum est, quiescũt in Christo, & sic videtur hoc superfluere? Sed quia sacerdos post verba illa, in somno pacis, fecerat specialẽ memoriam pro aliquibus, ideo subijcit. pro ipsis Dominus, & mox non incompetenter supponit clausulam generalem, & omnibus in Christo quiescentibus, de quibus præmiserat.

Hic

5 Hic † autem vocantur quiescentes in Christo qui in charitate mortui sunt: habentes tamen aliqua purgabilia, eo quòd non plenè satisfecerunt pro peccatis confessis, propter quod ad locum purgatorij descenderunt: vbi existentes suffragio indigent ecclesiæ militantis, tanquam nondum habentes in re pacem, & refrigerium gloriæ licet habeant incerta & infallibili spe locum refrigerij: in quo non est ardor pœnarum: lucis, in quo non est obscuritas tenebrarum & pacis, in quo non est conflictus pugnarum. Nã absterget Deus omnem lachrymam ab oculis eorum, & iam non erit amplius neque luctus, neque clamor: sed nec vllus dolor: quoniam priora transierunt: sed delectabuntur in multitudine pacis, cum placebunt coram domino in regione viuentium. † Paradisus dicitur ergo locus refrigerij, propter ardorẽ ignis purgatorij, per quem animæ transeunt, iuxta illud Ps. Transiuimus per ignem, & aquam &c. Locus lucis cõtra tenebras inferni, de quibus Matth. 23. Mittite eum in tenebras exteriores. Locus pacis propter mentis tranquillitatem, quę est ibi, contra vermem conscientiæ eorum, qui salui non erunt. Vnde Esa. Vermis eorum non morietur, nec ignis eorum extinguetur.

Apoc. 21

6

Ps. 66

Esa. 66

SVMMA.

1 *Sacerdos quare percutiat pectus suum in vndecima canonis parte, & nu. 2. 3.*
4 *Peccatum negare in nobis non possumus.*
5 *Misericordiæ & miserationes Domini magnæ, & multæ.*
6 *Præmium gloriæ æternæ an vnum idemque sit omnium.*
7 *Ioãnes cur denuò repetatur in vndecima parte canonis, atque prætermittatur Matthiæ & Barnabæ Apostolis.*
8 *Canonis octauæ partis interpretatio, & summa & nu. 9. 10. 12. 14. 16. 17. 18. 21. 22.*
11 *Calix cooperiuur: hostia non. Et quid ita.*
13 *Christus crucifixus sexta feria.*
15 *Sacerdos faciens cruces, manus super mensa altaris extendit, & qua id significatione.*
19 *Sacrificium septem vicibus signatur in canone. & qua idipsum admonitione.*
20 *Sensus quinque exercentur, in Eucharistiæ sacramento.*
23 *Christi passione quatuor impetramus. Et quot digitos sacerdos calici leuando adhibeat. Quidque illud notet.*
24 *Diaconus osculetur humerum sacerdotis, in vltima parte canonis.*

De vndecima parte canonis. Cap. 46.

NOBIS quoque, &c. Vndecima pars: hęc autem oratio protenditur usque. Per omnia secula seculorum. Et hæc verba † proferendo sacerdos, paululum expressa voce percutio pectore silentium interrumpit, representans contritionem & confessionem latronis in illo passionis dominicæ articulo increpantis alterum, & dicentis: Nos digna factis recipimus: hic autem nihil mali gessit, & dicebat ad Iesum Luc. 23. Domine, memento mei, dum veneris in regnum tuum: propter quod dixit illi Iesus? Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso. Rursus † per exaltationem vocis, & percussionem pectoris exprimitur illud, quod Centurio, & qui cũ illo erant, visis his, quæ fiebant timuerunt valde dicentes. Verè filius Dei erat iste, & omnis turba quæ simul aderant, ad spectaculum illud, percutientes pectora sua reuertebãtur. Noti verò eius & mulieres, quæ Christum secutæ fuerant, à Galilæa, stabant à longè, hæc videntes. quos significant ministri, scilicet diaconus & subdiaconus retro stantes, qui ad hanc vocem erecti in os sacerdotis vel episcopi intuentur. Præmissa † autem pectoris vnica tunsio: significat quòd secundum Apostolum ad Roman. 7. Christus semel pro peccatis nostris mortuus est, & fit cum tribus digitis: scilicet sine pollice, & indice: vt Trinitas in vnitate notetur. Pectoris quoque tunsio, quandoque pœnitentiam designat: prout sub titulo de confessione dictum est. ¶ † Peccatoribus, ideo dicit. Quia si dixerimus, quòd peccatum non habemus nosmetipsos seducimus, & veritas in nobis non est: de pœniten. distinct. ij. si enim inquit. Licet enim omni tempore debeamus ex corde nos recognoscere peccatores. vj. distin. testamen-

1

2

Math. 27

3

4

Ioã.

teſtiñ præcipuè tñ cũ pro remiſſione pecca torũ ſacroſãctũ myſteriũ celebramus. ¶ De multitudine miſerationũ tuarũ ſperãtibus: iuxta qđ Pſ. inquit: Secundũ † multitudinẽ miſerationũ tuarũ dele iniquitatẽ meam. Et nota, q̃ una tantũ eſt Dei miſericordia, nõ aliud quidẽ, q̃ ipſe miſericors: ſed multi ſunt eius affectus, qui miſerationes dicũ tur: vnde: Reminiſcere miſerationũ tuarũ Dñe, & miſericordiarũ tuarũ quæ à ſeculo ſunt. Partẽ aliquã & ſocietatẽ donare digneris: ſed cũ ipſe Deus ſit oĩa in oĩbus, ſalus, & præmiũ, & gloria ſingulorũ: iuxta illud: Salus populi ego ſum: quid eſt, qđ dr̃ aliquã ſocietatẽ, &c. tanq̃ non oẽs ſint eundẽ denariũ accepturi? Sanè licet vnũ & idẽ ſit † p̃miũ ſingulorũ: uidelicet ipſe Deus, in cuius cognitione ſalus æterna conſiſtit, ſecundũ illud qđ ipſe dicit in Euangelio: Hæc eſt ũita æterna, ut cognoſcant te uerũ Deũ: & hunc quẽ miſiſti Ieſum Chriſtũ: tñ ſecundũ differẽtiã meritorũ alij plus, alij minus, diuina uiſione fruuntur: nã & ſtella differt à ſtella in claritate, p̃p quod ipſe Dñs ait. In domo patris mei mãſiones multę ſunt. de pœn. diſ. iiij. in domo. ſicut vnus ſol eſt, cuius lumine participant vniuerſi: alij plus, alij minus, ſecundũ differentiã intuentiũ. ¶ Cũ † Ioãne, Stephano, Matthia, Barnaba. In hac ſecũda commemoratione ſanctorũ magna ex parte ſupplẽtur, qui de primitiuis ſanctis deeſſe videbãtur in prima. Sed quare Ioãnes repetitur, & Stephanus ſociatus Ioanni, præmittitur Matthiæ ac Barnabæ Apoſtolis? Super hoc dici põt, q̃ Ioãnes in prima cõmemoratione diſponitur, & cũ cæteris numeratur p̃p dignitatẽ apoſtolatus. In hac aũt cõmemoratione repetitur & cũ Stephano ſociatur, p̃p priuilegiũ cœlibatus: uirgines. n. ſunt & ſequũtur agnũ quocunq; ierit: propterea cæteris præmittitur. Virginitas nanq; Ioãnis inde maximè commendatur: quia Chriſtus in cruce matrem uirginem diſcipulo uirgini commendauit, & ex illa hora accepit eam diſcipulus in ſuam. Stephani uerò virginitas ex eo maximè comprobatur: quia ipſe deputatus eſt ſub Apoſtolis, ad miniſterium uiduarum, & in eo, quòd fœminis eſt præpoſitus, teſtimonium meruit ſyncériſſimæ caſtitatis. Poſſet autem non Euangeliſta, ſed Baptiſta Ioannes intelligi, niſi præmitteretur, cum tuis ſanctis Apoſtolis ac martyribus: unde conuincitur q̃ Apoſtoli tantum ac martyres ſubnotãtur: quanuis & Ioannes Baptiſta merito poſſet inter martyres numerari. Enumerat ergo ſacerdos ſanctos, quorum ſocietatem petit: quia & ſacerdos legalis nomina filiorum Iſrael habebat ſcripta, ut ſuprà dictum eſt. Et aduerte quòd hic octo viri, & ſeptem mulieres computantur: quia per hoc ſacrificium ſeptem chariſmata gratiarum, & octo beatitudines iunguntur in nobis. ¶ Sequitur: † Non æſtimator meriti, quia non ſecundũ exigentiam meritorum retribuit, ſed mitius puniendo, uel magis remunerando, quam quiſquam meruit. Vn de non ſecundum peccata noſtra fecit nobis, neque ſecundum iniquitates noſtras retribuit nobis, alibi: Menſuram bonam & confertam & cogitatam, & ſuperfluentem reddent in ſinum ueſtrum. ¶ Per Chriſtum dominum noſtrum. Hic non reſpondetur, Amen: tum quia Angeli, qui ſemper aſſiſtunt, reſpondent, prout in fine tertiæ particulæ dictum eſt: tum quia hæc tacitè dicuntur: nec reſpõdentes audire poſſunt: tum quia uerba ſequentia per quem oĩa &c. iſtis cõiũgunt̃, & ab eis dependent, ita q̃ nihil interponi põt. Hoc aũt loco benedicunt̃ vuæ, prout dicet̃ in vij. par. ſub v. feria cęnæ Dñi, ubi agit̃ de diurno officio. In canone apoſtolorũ in bucardo lib. v. c. offert. ita legit̃. Offerri nõ liceat ad altare .ſ. ad benedicẽdũ p̃ter nouas ſpicas & vuas: & oleũ, & fabas, & thymiama ad incenſum tpe, quo ſancta oblatio celebrat̃. ¶ Sequit̃: †Per quẽ hęc oĩa &c. ideo dicit oĩa, quia p̃ filiũ oĩa creata ſunt. vnde Io. 1. Oĩa per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factũ eſt nihil. & vidit Deus cũcta, quę fecerat, & erãt valde bona. Creas igit̃, cõdẽdo naturã: ſacrificas, cõſecrãdo materiã: viuificas, trãſubſtãtiando creaturã. benedicis, accumulando gratiã. Qđ aũt dr̃, hæc oĩa, eſt ſimplex pronominis demonſtratio, ſicut tẽpus verbi cõfuſum. Nã præſens cõfuſum præſentis nõ tenet vſum, & eſt ſenſus: hæc oĩa. ſ. panẽ & vinũ, & aquã, ſemper bona creas ſecũdũ cauſas canonicas primordiales, & ſanctificas, ſecundũ cauſas ſacramentales: viuificas, vt tranſeat in carnem & ſanguinẽ, & benedicis, ut cõſeruẽt unitatẽ & charitatẽ. ¶ Rur

Pſ. 50 5 Pſ. 24 6 o. 17 .Cor. 5 o. 14 7 poc. 4 . 19 Etu 6 Pſal. 101 Luc. 6 9 Gen. 2 Ioan. 1

sus in eo, quod dicit sanctificas, notatur q
10 † quodcunque sanctificatur, per gratiam Christi sanctificatur. De plenitudine eius omnes accepimus: vnde Io. 16. Pater sanctifica eos in veritate, id est, in filio. In eo, quod dicit viuificas, notatur qđ quicquid viuificatur, per filium viuificatur. Ioan. 2. Ego sum via, veritas, & vita. viij. distin. qui contempta. In eo, quòd dicit benedicis, insinuat, quod benedictio cœlestis, datur nobis per fructum virginis benedictum: vel creas, vt sint: sanctificas, tibi deputando: viuificas, animãdo, benedicis, vt vtilia sint: præstas vt prosint. Fiunt autem tres cruces super dictis verbis: sanctificas, viuificas, benedicis. In quibus ecclesia primitiua representatur, quę fidem Trinitatis suscepit. De hoc tamen aliter iam dicetur. Siquidem sacerdos dicturus: præstas nobis: vel diaconus remouet corporale desuper calicem,
Math. 27 ad notandum quòd quando Christus emi-
Lu. 18 sit spiritum, velũ templi scissum est à sum-
Io. 19 mo vsq; deorsum, & aperta sunt nobis ea, quæ prius obscura erant in lege, & clausa, sicut dicitur in Euangelio, de quibusdam: & erat absconditum verbum. istud ab eis: vbi enim sumpto aceto consummatum est: reuelatum est: & calice discooperto accipiens hostiam dicit: Et præstas nobis.

11 ¶ † Dubitari autem vidimus, quare calix, & non hostia cooperitur. Ad quod quadruplex potest ratio assignari. ¶ Primò, propter periculũ, quia sanguis facilius posset recipere immunditiam quàm hostia. Secũdò, quia in calice & sanguine magis sanctificatur passio Christi, quàm in hostia: vnde illud: Pater, si fieri potest, transeat à me calix iste, & in cano. in forma sanguinis poni
Math. 26 tur actus effusionis, ibi: Qui pro vobis effundetur &c. quia ergo in calice & in sanguine magis significat Christus mortuus, quàm in corpore: ideo sicut & mortuus, panis, & lapidibus operitur, ita & calix panno, & sanguis calice, & corporali cooperitur. ¶ Tertiò, sanguis in calice cooperto representat corpus Christi in sepulchro clauso & signato: hostia verò corpus Christi extra sepulchrum. ¶ Quartò, sanguis Christi calice cooperto representat Christi corpus in synd one inuolutum: hostia verò, non inuolutum. ¶ Sequitur, Per ip-

12 sum &c. Sic † absque alicuius verbi vel temporis interpositione coniungas præmissa verba: Per Christum Dominum nostrum. Per quẽ hæc omnia &c. & facis punctum ibi. Et præstas nobis: plana est litera. Dic ergo per ipsum, id est, tanquam per mediatorem cũ coæqualis: quia ipse coæqualis patri. In ipso, tanquam in consubstantiali: vel in ipso, id est, in membris eius; in parte quippe notatur authoritas, propter principiũ; in filio, æqualitas propter medium, in Spiritu sancto communitas propter consortium. Sanè. vj. feria † cru 13
cifixus est Christus: hora tertia linguis Iudæorum, quod narrat Marcus: hora sexta manibus Gentilium: quod narrat. Io. cir- *Math.*
ca horam autem nonam inclinato capite 26
tradidit spiritum. Ad recolendam igitur crucifixionem hora. iij. factam ex linguis Iudæorum clamantium ter: Crucifige, crucifige eum: & rursus. Tolle, tolle, crucifige eum. Sacerdos facit tres cruces super oblatam & calicem, dum dicit. Sanctificas, viuificas, & benedicis. Ad recolendam verò crucifixionẽ, quę post interuallũ triũ horarũ est facta manibus Gentiliũ, cum milites crucifixerunt Iesum: sacerdos facit iterum tres cruces, cũ hostia, super calicẽ, sup præmissis tribus verbis. Sper ipsum, & cũ ipso, & in ipso. ¶ † Postmodum autem ad de- 14
signandum diuisionem carnis & animæ Domini morientis, facit duas cruces cum ipsa oblata in ore calicis dum dicit: Est tibi Deo patri omnipotenti in vnitate Spiritus sancti. Cũ enim in Christo tres sint vnitæ substantię: videlicet diuinitas, corpus, & anima: duæ tantũ, scilicet corpus & anima fuerunt in morte diuisæ: nam diuinitas à neutra est diuisa & separata, & propterea non tribus crucibus, sed duabus mors Domini designatur. ¶ † Cæterum facer- 15
dos faciendo cruces manus super mensam altaris extendit, quia & Christus super arã crucis manus expandit: iuxta illud propheticum Esa. 45. Expandi manus meas ad populum non credentem mihi. Secundò etiam præmissæ tres cruces cum corpore super nudum calicem † factæ significãt 16
tres cruciatus, quos Christus in nuda cruce substinuit: videlicet, passionem, propassionem, & compassionem: passionẽ, in corpore: propassionem in mente: compassionẽ in corde. De passione corporis ait Dominus

Tre. 1. minus per prophetam: O vos omnes, qui
Matt. transitis per viam, attendite & videte, si
21 est dolor, sicut dolor meus. Foderunt enim
manus meas, & pedes meos, & dinumerauerunt omnia ossa mea. De passione mentis, Dominus inquit Apostolis: Tristis est
Marc. anima mea, vsque ad mortem. Cœpit e-
14 nim Iesus tædere & pauere: cœpit contristari & mœstus esse. Ex compassione verò cordis, pro crucifixoribus orauit ad pa-
Lu. 23 trem, dicens: Pater ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt: si enim cognouissent, nunquam Dominum glorię crucifixissent. Et ideo sacerdos facit has cruces cũ hostia super calicem: quia Christus sustinuit huiusmodi cruciatus in corpore super patibulum. Per calicẽ enim passio designatur,
17 vt iam dictum &c. Tertio † modo, tres cruces cum hostia super calicem factę, significant fidem Centurionis dicentis Matt. 27. Verè filius Dei erat iste, & ita cognouit eum vnum in Trinitate, scilicet Christum Deum & hominem. Duæ verò, quæ fiunt in ora seu latere calicis designant duo sacramenta, quæ de latere Christi profluxerunt: videlicet aqua regenerationis, & sanguis redemptionis: iuxta testimonium Io. dicentis. Vnus militum lancea latus e-
Io. 19 ius aperuit, & continuo exiuit sanguis & aqua, & ideo immediatè post has duas cruces latus calicis, in quibusdã ecclesijs cum hostia tangitur: per quod percussio lateris Christi cum lancea militis designatur. Quartò tres præmissæ cruces in quibusdã ecclesijs ita fiunt & bene. † Nam prima
18 quæ fit super ipsum; fit supra os calicis exterius, significans, quòd Deus est extra omnia, non exclusus. Secunda, quæ fit super, cum ipso, fit parum inferius sub prima: videlicet à labio calicis, in labium, significãs quòd Deus est super omnia, nõ elatus. Tertia, quę fit super, in ipso, fit iter os calicis, circa medium concauitatis eius, significãs quòd est inter omnia non inclusus. Quarta, quę fit super Deo patri, fit à medio oris calicis recto diametro contra faciem sacerdotis, significans, quòd omnia quæ in ministerio missæ occultè aguntur, in fine nobis ante oculos ponentur. Quinta, quæ fit super in vnitate Spiritus sancti: fit à latere calicis, inter ipsum calicẽ & sacerdotem: videlicet descendendo à summitate calicis contra pedem, significas quòd Deus est super omnia, non compressus seu prostratus, quidam tamen de his duabus vltimis non faciunt, nisi vnam. Quinto dictæ tres cruces, significãt tres cruciatus, quos Christus substinuit tribus temporibus, videlicet ante mortem, alapas, flagella, sputa, & huiusmodi: in morte, crucifixionẽ: & post mortem, lateris perforationem. Prima significat primum, secunda secũdum: tertia, tertium: quarta verò, significat separationem animæ à corpore Christi: quinta descensum in limbum, vel cruciatum in pedibus. Sextò quinque ordines signorum, quæ fiunt ante sextum, scilicet ante tactum calicis cum hostia; quando videlicet de duabus vltimis nõ fit nisi vna, significant quinque ætates mundi, quæ fuerunt ante Christi natiuitatem. Sextum verò, videlicet ipse tactus significat, sextum tempus, scilicet à Christi natiuitate, vsque ad finem mundi. Ipse enim vnicus tactus significat Dominum semel ascendisse crucem, vt finem haberet. Ipsa autem res est cruciatus, qui per dictas quinque ætates omnibus hominibus fiebat. ¶ Notandum † igitur est, quòd sacrificium septem vicibus signatur 19
in canone. Prima vice ter, vbi dicitur: Hæc dona, hæc munera &c. Secunda vice, quinquies, vbi dicitur. Quam oblationem tu Deus &c. Tertia vice bis semel, vbi dicitur: Qui pridiè, &c. Tibi gratias agens benedixit &c. & iterum, vbi dicitur: Similiq; modo &c. ibi: Itẽ gratias agens &c. Quarta vice quinquies, vbi dicitur, Hostiam puram &c. Quinta vice, bis, vbi dicitur: Sacrosanctum filij tui corpus &c. Sexta vice ter, vbi dicitur, Sanctificas, viuificas &c. Septima vice quinquies, vbi dicitur. Per ipsum &c. prout in ipsis locis dictum est. Inter quas septem vices sacrificium significatur duabus vicibus bis, & duabus vicibus ter, & duabus vicibus quinquies: septima verò vice bis & ter. Signatur ergo simul omnibus vicibus, iunctis quinquies quinque, quæ sunt simul. xxv. quo numerus per se ductus semper in seipsum reducitur, si ducatur in infinitum: quantumlibet enim multiplicetur Eucharistiæ sacramentum, semper est idem sacrificium. Augusti. tamen, de consecratione distinctione secunda semel dicit, quòd si tantum semel

signum crucis fieret super panem, & vinum, sufficere posset: quia semel Dominus crucifixus est. ¶ † In hoc etiam sacramento quinque sensus corporis, scilicet visus, auditus, gustus, odoratus, & tactus exercentur, scilicet circa colorem, saporem, odorem, fractionem, & sumptionem, vt quinque sensus animæ spirituales exuberent, scilicet uisus intelligentiæ, auditus obedientiæ, adoratus discretionis, gustus dilectionis, & tactus operis de quibus reperitur in Euangelio: Domine quinque talenta tradidisti mihi: ecce alia quinque superlucratus sum. Sed & binarius & ternarius bene congruit sacramento: binarius propter carnem, & sanguinem: ternarius propter panem, & vinum, & aquam. Item binarius, propter duplicem modum edendi, scilicet sacramentalem sub specie panis, & uini, & spiritualem, in fide cordis. Et ternarius propter tria: quæ sunt in hoc sacramento discreta: videlicet forma uisibilis uini, panis: veritas corporis & sanguinis, & uirtus spiritualis unitatis & charitatis, de quibus est in vj. partic. super verbo. Mysterium fidei, ut ita ternarius binariũ, id est, fides trinitatis per dilectionem Dei, & proximi operetur. Fiũt igitur tres cruces: quæ quatuor habent angulos super sacrificium: quia Christus dũ in cruce pependit, quatuor climata mundi redemit, & septem ordinibus ordinantur, ad notandum septiformen Spiritus sancti gratiam, quæ in hoc mysterio necessaria est, & ferè in quolibet ordine, per numerum imparem signacula disponuntur: quia corpus Christi unum manens non scinditur: omnis honor tanquam domino: & gloria tanquam Deo. ¶ Sequitur: Per † omnia secu. secu. non solum crucis impressio, uerum etiam uocis expressio, & pectoris percussio, quæ gesta sunt iuxta crucẽ insinuat: prout dictum est super uerbo: Nobis quoque. Quia ergo Iesus clamãs uoce magna, tradidit spiritum: ideo sacerdos dicendo. Per omnia se. se. exaltat vocem & aliquantulum calicem eleuat. Vel dicitur alte, ad incitationem populi, vt sciens finem canonis, respõdeat: Amen. Vel ideo, quia Centurio clamauit: Verè filius Dei erat iste: quia verò mulieres lamentabantur, flentes Dominum: ideo chorus quasi lamentando, respondet: amen representans fideles, qui Dominum contrito corde lugebant, uelut quondam Abel inuidi fratris furore occisum parentes eius lamentabantur. ¶ † Consequenter diaconus accedit & exaltatum parumper sacrificium seu calicem cum corpore de altari tam ipse, quàm sacerdos deponit: quia vt legitur Ioã. 20. Venerunt Ioseph ab Arimathia, & Nicodemus, & impetratum corpus Iesu à Pilato, deponentes sepelierunt. Sacerdos ergo eleuans, Nicodemum representat: ipsa verò eleuatio, Christi depositionem de cruce: depositio collocationem in sepulchro demonstrat. Et aduerte, quia sacerdos dicens: Præceptis salutaribus moniti: calicem simul & hostiam deponit. ¶ Ad cuius rei euidentiam notandum est, quòd Christi corpus & sanguis bis in sexta feria eleuata, & depositа fuerunt semel in cruce leuata, de cruce ad terram depositа, & semel de terra eleuata, & in sepulchro collocata. primum representatur in prima eleuatione, & depositione corporis, & sanguinis Christi quę fit statim post eorum consecrationem: alia representatur in eleuatione & depositione, quę fit in hoc loco. Cõgruè igitur, dum hæc uerba proferuntur, fit corporis & sanguinis eleuatio, & depositio, designantes eleuationem corporis Christi de terra & locationem eius in sepulchro, quia Ioseph, qui illud de cruce, & de terra leuauit, & in sepulchro locauit, monitus & instructus erat p̃ceptis salutaribus Christi sicut fidelis discipulus eius. vnde de eo legitur in Marco: Et ipse erat expectans regnum Dei. Simul autem eleuantur corpus & sanguis iam cõsecrata: quia ipse Ioseph (ut aiunt quidam) simul corpus cum sanguine in sepulchro locauit. Adhuc in ipsa eleuatione tenetur hostia cum quatuor digitis. ¶ Cum † enim expectemus, & necesse habeamus impetrare quatuor principaliter per merita passionis Christi, scilicet, potestatem contra diabolum, humilitatem contra mundum, castitatem cõtra corpus proprium, & subiectionem ac dilectionem, quo ad Deum & proximum: ideo ad hoc representandum merito cum quatuor principalibus digitis hostia tenetur. Quædam tamen Ecclesiæ in tribus primis petitionibus Dominicæ orationis tenent calicem

Math. 25. 20 21 *Gen.* 4 22 *Marc.* 15 23 27

calicem eleuatum: & tunc calicis eleuatio aliud significat, prout ibi dicetur. In quibusdam etiam ecclesijs dum calix parumper ab altari eleuatur, quidam puer stans vltimus, post diaconum, habens cappam ex transuerso, ad designandum, quòd caput, id est Iudæi expectãtes Messiam, id est Christũ cùm iam venerit, transuersum est in caudam. Quia verò Nicodemus se-
Io. 19 pulto Domino aduoluit saxum magnũ ad ostium monumenti, ideo diaconus super os depositi calicis corporale deponit: diaconus quoque calicem cum corporali inuoluens, representat Ioseph: qui corpus
Math. Dñi syndone munda inuoluit. ¶ Rursus,
17 quia in pace factus est locus eius: diaconus
24 † secundum morem quarundam ecclesiarum mensam osculatur altaris, & quia factus est principatus super humerum eius, osculatur dextrum armum põtificis, vt in vtroque significet Christum quieuisse post mortem, & viciſſe post mortẽ, iuxta quod
Psſ. 4. ipse prædixit in Psal. In pace in idipsum,
Osee dormiam & requiescam, & alibi: O mors,
13 ero mors tua: morsus tuus ero inferne:
Phil. 2 Christus enim per mortẽ triumphauit de morte: nam quia factus est obediens vsq; ad mortem: mortem autem crucis: idcirco Deus exaltauit illum &c. Hoc ipsum etiam significat, quod Christus sibi crucem super humerum baiulauit. Secundo diaconus osculando dextram sacerdotis, significat quod vult esse particeps laboris, vt sit socius æternæ retributionis. Tertio, per hoc innuit, quod Ioseph deponẽs corpus: illud fuit osculatus. In quibusdã ecclesijs sacerdos hic etiam hostiam osculatur, innuens quod Nicodemus idẽ fecerit, quod Ioseph, vel potius per Domini passionẽ, factam esse nostram reconciliationem. Post osculum huiusmodi, diaconus retrocedit à facie sacerdotis, representans mulieres sepulto Dño à monumento recedentes.

S V M M A.

1 *Missæ tertia pars.*
2 *Sacerdos populum precibus lauat.*
3 *Oratio Dominica tanquam somma & maxima, subijcitur à sacerdote, amplectenda à populo.*
4 *Orationis Dominicæ vis. Et commendatio à quatuor causis.*
5 *Orare nos vult Christus, licet nihil sit nesc ius eorum, quæ nobis conferunt. Et maxime ob rationes quinque.*
6 *Orationis Dominicæ summa.*
7 *Orationis Dominicæ septem petitiones. Et earum distributio, nu. 8.*
9 *Oratio Dominica, duplici ordine distincta.*
10 *Dona septem. Virtutes septem. nu. 10. Beatitudines septem, nu. 11.*
12 *Vitia septem capitalia, Cui respondent numero, septem populi Cananeorum.*

De oratione Dominica, Pater noster &c. Cap. 47.

ECVNDVM eos, qui dicũt, quod tertia pars missæ, quæ dicitur † po 1
stulationes incipit hic: Oremus præceptis salutaribus &c. & quod durat vsque ad collectas. Hæc pars continet quinq; clausulas. ¶ Prima, est ipsa præfatio. s. Oremus præceptis: quod addidit beatus Grego. ¶ Secunda est Pater noster. ¶ Tertia, libera nos q̃sumus, Domine. ¶ Quarta, pax Domini. ¶ Quinta fiat communicatio. Quia ergo Iesus voce magna clamabat, In manus tuas Domi- Lu. 23
ne commendo spiritum meum, ideo sacerdos & non totus populus, prout Græci faciunt, eleuata facie pronuntiant: Oremus, præceptis &c. Non enim dicitur sub silentio, sed palam: quia est de Euangelio, ad notandum quod rex cœlorum in noua lege palã loquebatur & sine velamine præcipit. Ab hoc ideo hæc Dominica oratio, & etiam credo in vnum Deum, alta voce dicuntur, vt omnes illam dicant & addiscant. Alia etiam ratio posita est sub titu. de prædicatione. Sed tertia clausula, scilicet libera nos &c. sub silentio dicitur, in signum, quod Christus interdũ à prædicatione siluit: aliter tamẽ ibi dicetur. Sed & proferẽs, Pater noster &c. iterũ sicut prius extendit ac sursum eleuat manus. Primò .n. dicens. Præceptis salutaribus &c. actus Ioseph de quibus in præcedenti columna dictum est, quos præceptis salutaribus monitos & diuina institutione formatos gessit representauit. Quia igitur doctrina au-

diendo meditando, & in quiete docenda est. v. q. iiij. in loco. ideo verba ista depositis super altare manibus protulit dicens: Pater noster, &c. Christum populum orare docentem representans, ideoque Mosi orantis exemplo manus extendit, & sursum eleuat, vt feruorem cordis & rectam ad Deum intentionem ostendat xxxvij. distin. si quis vult. Rursus dicendo: præceptis salutaribus &c. calicem simul & hostiam deponit vt præmissum est. ¶ Sanè legalis
2 † pontifex regressus ad populum lauabat vestes: immundus tamen erat vsque ad vesperam: sicut in procemio huius partis dictū est. Sic & Christus qui intrauit in sancta sanctorum, redit ad ecclesiam, compatiendo & auxiliando: & lauat vestes suas, id est, sanctos mundificat: & tamen vsque ad finem mundi membris eius aliquæ maculæ adhærent. Sacerdos etiam redit ad populum, quia dum rursus alta voce multiplicat preces, foras exire videtur, & precibus velut aquis vestimenta sua, id est, populum lauat & mundat: & tamen immundus iudicatur, quia vsque ad mortem erit in omni homine, quid lauetur. Oraturus ergo & ostensurus se causam suā agere coram Deo, & quæ quotidie petere debeamus,
3 monet populum orare † dicens. Pater noster &c. quæ oratio habetur Matth. 6. cap. Fiducialiter enim orare possumus, vt filij patrem: quos ipse Dominus ad sic orandum informauit, & ipse vice vniuersalis ecclesiæ quàm representat, orat: ne tamen sua authoritate & quasi præsumptiuè petere videatur, præmittit quasi loco præfationis, præceptis salutaribus &c. Dicit autem præceptis, & diuina institutione: quia dominus & hanc orationem instituit, & Apostolos sic orare præcepit, & ex tunc maximè prostrati orare debemus, vsque in finem dominicæ orationis, saltem in profestis diebus, in festiuis verò stantes. Tres autē articuli sequentes, scilicet, præceptis salutaribus: pater noster: & libera nos: significant tres dies dominicæ sepulturæ. ideoq; & his duntaxat vtimur in parasceue. In quibusdam ecclesijs, dum sacerdos dicit. Pater noster, à diacono, & dū prælatus dat benedictionem solennē post Pater noster, manus eius à diacono, & sacerdote sustentantur, in quo representatur, quòd Hur, & Aaron, sustentabant manus Mosi orantis, de quo sub titu. de oratione dictum est. ¶ Beatus Grego. orationem dominicam post canonem super hostiam censuit recitari, asserens in registro incongruum esse, vt super Eucharistiam diceretur oratio, quam scholasticus composuerat, & illa omitteretur quam dominus ipse dictauerat, & Apostoli dicere consueuerant. Et cātatur apud Græcos à toto populo, sed apud nos à solo sacerdote. † Illud autem notandum est, quòd hæc oratio cæteras orationes propter quatuor antecellit, scilicet authoritate doctoris, breuitate sermonis, sufficientia petitionum, & fœcunditate mysteriorum. Authoritate doctoris, quia fuit ipsius Saluatoris Apostolos orare docentis ore prolata, & inde dicitur oratio dominica. Breuitate sermonis quia facilè dicitur & profertur. Iuxta illud: Cum oratis, nolite multum loqui &c. Sufficientia petitionum, quoniā vtriusque vitæ necessaria continet. Fœcunditate mysteriorum, quia immensa continet sacramenta. ¶ Verum licet sciat dominus, quid velimus: vult tamen nos orare vocaliter propter multa. ¶ † Primo, pro excitāda deuotione, quia quod facit flatus carboni, hoc facit pronunciatio deuotioni. vnde, ad ipsum ore meo clamaui, & exaltaui sub lingua mea. ¶ Secundo, pro aliorum instructione, vt cortina cortinam trahat, & qui audit, dicat, veni, extrà de sacra. vnct. cap. j. vnde. Luceat lux vestra coram hominibus. ¶ Tertio, pro linguæ obsequio, vt quod lingua peccamus, lingua satisfaciamus: vnde. Sicut exhibuistis membra vestra seruire iniquitati, ad iniquitatem, ita exhibete ea seruire iustitiæ in satisfactionem. xlvij. distinct. omnes. ¶ Quarto, pro rei petēdæ commemoratione, quia facilius obtinetur, quod instantius postulatur. de pœnit. dist. j. importuna. xliij. dist. sit rector. in fine. vnde petite, & accipietis. pulsate, & aperietur vobis. ¶ Quinto, pro impetratæ rei custodia, quia quod sæpius requiritur, diligentius custoditur, vnde tene quod habes, ne alius accipiat coronam tuam. ¶ Sanè in hac oratione oratur pro bonis adipiscendis, & pro malis vitandis. Pro † bonis temporalibus, spiritualibus & æternis. Pro malis præteritis, præsentibus

Exod. 17
4
Math. 6
5
Psl. 65
Exod. 36
Apoc. 22
Matt. 5
Ro. 6.
Lu. 40
Apoc. 5
6

bus & futuris. De bonis æternis dicitur. ueniat regnum tuum. De bonis spiritualibus. Fiat voluntas tua, sicut in cœlo & in terra. De temporalibus. Panem nostrum quotidianum, da nobis hodie. Aeterna petuntur in præmium: spiritualia in meritum: temporalia in substentaculũ. De malis præteritis. Dimitte nobis debita nostra, &c. De præsentibus: sed libera nos à malo. De futuris. & ne nos inducas &c. Præterita sunt dolẽda, præsentia sunt vincenda, futura sunt præcauenda. ¶Septem
7 † sunt orationis dominicæ petitiones propter captationem beneuolentiæ, quæ significant septem verba Christi in cruce. Primum, fuit; Pater, ignosce illis. Secundum; Ecce mulier filius tuus. Tertium; Ecce mater tua. Quartum. Hodie mecum
Luc. 1 eris in paradiso. Quintum. Eloi eloi. Sextum. Pater, in manus tuas. Septimum. Consummatum est. Vel significat septem verba, quæ tantũ beata virgo legitur de Chri
Ioã. 2 sto dixisse. Primum fuit discretionis, quomodo fiet istud. Secundum humilitatis; ecce ancilla Domini. Tertium salutationis.
Luc. 2 ecce, vt facta est vox salutationis tuæ in auribus meis. Quartum gratiarum actionis. Magnificat anima mea Dominum. Quintum compassionis, fili, vinum nõ habent. Sextum instructionis, quodcunque dixerit vobis, facite. Septimum amoris. Fili, quid fecisti nobis sic? Prima autem petitio est: sanctificetur nomen tuum. Secunda, Adueniat regnum tuum. Tertia, Fiat voluntas tua. Quarta, Panẽ nostrum quotidianum. Quinta, Et dimitte nobis debita nostra. Sexta, Et ne nos inducas in tentationem. Septima, Libera nos à malo. Et hæ septem
8 † petitiones secundũ Apostolum. septem postulationes dicuntur, quarũ primæ tres spectant ad vitam æternã siue ad patriam, & ideo sacerdos in quibusdam locis eleuato calice dicit eas, & præfationem, præceptis salutaribus &c. dicens verò, Sicut in cœlo, parum magis eleuat illum, & dicens, & in terra, deponit illum. Tres vltimæ ad præsentem vitã siue ad viam, pertinent, & ideo depositò calice, dicit eas; media verò, .s. panẽ nostrũ pertinent, &c. ad vtrunque. Porrò tres primæ succedunt ordine temporis, sed præcedunt ordine dignitatis. Tres vltimæ succedunt ordine dignitatis, sed præcedunt ordine temporis. Duplex igitur † ordo est in dominica oratione no 9
tandus. vnus in ascendendo, qui conuenit cum virtutibus, alter in descendendo, qui concordat cum donis. dona nanq; de summis ad ima descendunt, vnde. Requiescet super eum spiritus sapientię & intellectus &c. Virtutes verò de imis ad summa condescendunt. vnde: Beati pauperes spiritu: *Esa.* 11. quoniam ipsorum est regnum cœlorum. *Math.* Beati mites &c. Nempe Dominus in ora- 5
tione ipsa secutus est ordinem dignitatis, qui est artificialis: vt de maioribus ad minora descendet. Sed doctores in illius expositione sequũtur ordinem temporis, qui est naturalis, vt de minoribus ad maiora, id est, de temporalibus ad æterna conscendant, quem modũ seruabimus exponendo. Et fit hic adaptatio septem petitionum septem virtutum, septem donorum Spiritus sancti, & septem beatitudinum, contra septem vitia capitalia, septem virtutibus opposita. Nam dona petitionibus, virtutes do- *Esa.* 2.
nis & beatitudines virtutibus obtinentur. Septem dona sunt hæc, sapientia, intellectus, consilium, fortitudo, scientia, pietas, & timor, de qbus dicit propheta. Requiescet super eum spiritus sapientiæ & intellectus: spiritus consilij & fortitudinis, spiritus scientiæ & pietatis, & replebit eum spiritus timoris Domini. ¶Septem † verò 10
virtutes sunt hæ; paupertas spiritus, mansuetudo, luctus, esuries iustitiæ, misericordia, munditia cordis, & pax. ¶Septẽ † quo- 11
que beatitudines sunt istæ: regnum cœlorum, possessio terræ, consolatio, saturitas, misericordiæ consecutio, visio Dei: filiatio Dei, de quibus cõiunctim dominus ait. De prima, Beati pauperes spiritu quoniã ipsorum est regnum cœlorum. De secunda, Beati mites quoniam ipsi possidebunt terram. De tertia, Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur. De quarta, Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur. De quinta, Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur. De sexta, Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. De septima, Beati pacifici: quoniam filij Dei vocabuntur. Septem verò vitia † capitalia sunt, 12
inanis gloria, siue superbia, ira, inuidia, acidia, auaritia, gula, luxuria, quæ significa-

ta fuerunt in ſeptem populis, qui terra Iſrael promiſſam tenebãt: videlicet Etheus, Gergezeus, Amorrheus, Cananeus, Ferezeus, Eueus, & Iebuſeus. Homo igitur eſt ægrotus: Deus medicus, vitia ſunt languores, petitiones ſunt planctus, dona ſunt antidota: virtutes ſunt ſanitates, beatitudines ſunt fęlicitates & gaudia. Hęc ſeptẽ vitia per ſeptẽ petitiones huiuſmodi fugant orationis, prout inferius oſtendetur. ¶ Ad orationis ergo ipſius expoſitionem veniamus. Et nota, ꝙ in quibuſdã eccleſijs dũm hæ ſeptem petitiones dicuntur, diaconus ſtat inclinatus communionem expectans, in quo ſignificat Apoſtolos, qui poſt mortem Domini per ſeptem hebdomadas confirmationem ſpiritus expectauerunt. Subdiaconus verò quieſcit, quia mulieres in ſabbato, quæ eſt dies ſeptima, ſiluerunt.

SVMMA.

1 *Orationis Dominicæ expoſitio.*
2 *Pater quis dicatur. Et cur Deus, dicatur pater noſter quamꝙ; variè.*
3 *Beneuolentia captatur à tribus.*
4 *Cœlum, vnde dicatur.*
5 *Malum eſt triplex, à quo petimus liberari.*
6 *Timor, quo auertimur à malo, eſt triplex.*
7 *Tentamur à tribus: Deo, homine, & Satana. idque variè.*
8 *Tentatio Dei in hominem.*
9 *Peccata, ſunt debita pœnæ. Et quotuplicia ſint debita, quæ petimus nobis remitti.*
10 *Debitorum veniæ petendæ diuerſus modus, perfecti hominis, & imperfecti.*
11 *Peccatum in Deum, vel in proximum, an debeamus remittere: an verò potius punire.*
12 *Panes quinque ſunt nobis neceſſarij.*
13 *Panem ſuperſubſtantialem, quem petamus.*
14 *Voluntas Dei, dupliciter intelligitur.*
15 *Voluntas Dei, qualiter fiat in cœlo & in terra.*
16 *Patrem, filium, & Spiritum ſanctum, quomodo debeamus diligere.*
17 *Regnum Dei, quod petimus aduenire, quod dicatur, & nu. 18. Et quàm varia regna.*
19 *Nomen Dei Patris, quatuor modis ſanctificatur.*
20 *Amen, omnes ferè orationes claudit. Et quid ſignificet. Et qualiter accipiatur in oratione Dominica. Et qualiter alibi. Et cur in eadem oratione, proferatur à ſacerdote met cùm ſecus fiat alias, nu. 12.*

De expoſitione Dominicæ orationis. Cap. 48.

PAter noſter &c. Ordinem temporis, vt prę miſſum eſt in † huius orationis expoſitione, ſeruantes à fine eius initium ſumamus, verſus principium, ordine retrogrado procedendo. Siquidẽ homo multis malis circundatus, primo petit liberari à malo, quia verò ſine tentatione nõ eſt vita hominis ſuper terram, ideo liberatus à malo, petit in tentationem ne inducatur. Et quia dum in hæc vita conſiſtit, ſemper eſt in quocunque peccato: nam ſi dixerimus, quia peccatum non habemus, veritas in nobis non eſt, ideo petit, vt debita, id eſt, peccata ſibi dimittantur. Cùm autẽ liberatus fuerit à malo, cùm vicerit tentationes: cùm debita fuerint ei dimiſſa, quia qui per ſe ſtare non poteſt, neceſſarius eſt ei ſpiritus fortitudinis, ne pręmium expectando deficiat, ideoq; petit, ut panis quotidianus ſibi donetur deinde cùm fuerit liberatus à malis, & roboratus in bonis, petit vt fiat voluntas Dei ſicut in cœlo & in terra. Et quoniam præmiſſa in hac vita perfectè fieri non poſſent, mox petit vt regnũ adueniat, in quo nomen patris ſanctificetur in cęlis, vt nunquam de cętero poſſit à ſanctificationis gratia ſeparari. ¶ Poſtquã petitionum cõtinuationem præmiſimus, mox ad eorum excuſionem veniamus. Præ notandum † tamen eſt, quod illud, quòd in oratione præmittitur: videlicet pater noſter, qui es in cœlis, captatio beneuolentiæ eſt, vt iam dicetur: Nempè πατήρ Grękè, dicitur genitor Latinè, & hebraicè abba, * & dicitur Deus, pater, à patrando ſiue perficiendo: quia per eum omnia facta ſunt. Deus autem & generaliter, & ſpecialiter & ſingulariter dicitur pater. Generaliter omnium per creationem. Specialiter iuſtorũ per adoptionẽ. Singulariter Chriſti per generationem. Per creationem, vt ibi: Flecto genua mea ad te Deum patrem omnipotẽtem, à quo omnis paternitas in cœlo

1 Iob 7. 1. Io. 1

2

* Eph. 3

cœlo & in terra nominatur. Per adoptionem, ut ibi: Si uos, cum sitis mali. nostis bona data dare filijs vestris, quanto magis pater vester de cœlo dabit vobis spiritum bonum petentibus se? Per generationem, ut ibi: Nemo nouit filium, nisi pater, & patrem, nisi filius: & cui voluerit filius reuelare. Per hoc quod dicit. Pater noster, qui es in cœlis: dehortatur nos à duobus, uidelicet à superbia, ne dicamus pater mi. quasi reputantes proprium, quod est commune, & ab indignitate, scilicet ne reddamur indigni tanto patre, qui consistit in cœlis. Deus enim solius Christi est pater, per naturam, cui soli competit dicere pater mi: fidelium autem est pater, per gratiã, quibus competit dicere, Pater noster. Ille dicit pater mi, si possibile est, transfer à me calicem hunc. Isti dicũt pater noster, qui es in cœlis, sanctificetur nomen tuum & ipsemet dicit. Vado ad patrem meum, & ad patrem vestrũ, meum quidem, per naturam, vestrum, per gratiam. ¶ Hortatur etiã nos per hæc ad duo, scilicet ad seruandum gratiã adoptionis, cùm dicit pater, & unionẽ fraternitatis, cùm ait noster. ¶ Rursum per hoc quod dicit pater: quod est nomen pium, notatur bonitas eius, & ecclesię deuotio, quę ipsũ patrẽ appellat. Per hoc verò, quod dicitur, noster, ostenditur dilatatio charitatis. Per hoc, quod dicitur in cœlis, id est, in sanctis, quorum conuersatio à fæce mundi remota est, Dei pietas designatur. Quia igitur captatio beneuolentiæ in hac † ratione permittitur, sciendum est, quod beneuolẽtia captatur à tribus, scilicet, à persona cognitoris, petitoris, & assessoris, cognitor est Deus, petitor est homo, assessor est angelus. A persona cognitoris, cum ait pater petitoris, cum ait noster: assessoris, cum ait qui es in cœlis, id est, in angelis, uel in sanctis. de quibus habetur: Cœli enarrant gloriam Dei, vnde spes nobis attribuitur ut sanctos nos faciat. Vel in cœlis, idest in secreto maiestatis diuinæ; per quod datur fiducia obtinendi bonũ occultũ. Quod oculus nõ vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit. Dat ergo fiduciam impetrãdi bonũ, vnde nõ dicit: Dñe cui seruit timore, sed pater, cui amore, q. d. qa pater es, uis, qa in cœlis es, potes, ergo libera nos à malo. ¶ Et † nota, quòd cœlum dicitur à celando, quia celat diuina secreta, vel à celsitudine, quia altius est terrenis rebus. Sed libera nos à malo. Triplex est † malum, à quo petimus liberari, innatum, auditum, & inflictum. Primum, contrahitur: scilicet originale. Secundũ, cõmittitur, scilicet actuale. Tertium, sustinemus, scilicet pœnale. Malum autem vitamus, per spiritum timoris. Nam (ut inquit scriptura) Timor Domini expellit peccatum. Porrò triplex est † timor quo cessamus à malo, seruilis, initialis, & filialis. Timore seruili, cessamus à malo formidine pœnę. Timore filiali, cessamus à malo, amore iustitiæ. Initiali timore cessamus à malo, partim formidine pœnæ, partim amore iustitiæ. Seruilis timor, est incipientium. Initialis proficientium. Filialis, perficientium. Dicit ergo. Sed libera nos à malo. q. d. da nobis spiritum timoris & paupertatem spiritus, ut per spiritum timoris vitemus mala, per paupertatem spiritus addiscamus bona: quatenus exclusis vitijs, & contemptis terrenis, habeamus æterna, scilicet regnum cœlorum, quod lucifer & primi parentes per inanem gloriam siue superbiam amiserunt. Per hoc ergo, quòd se humiliando, petit liberari à malo, quod fit per donum timoris, fugatur superbia, quæ opponitur timori, & sic finis orationis concordat cum principio, ubi ab humilitate contra superbiã incepit, vt præmissum est. ¶ Et ne † nos inducas in tentationem, scilicet diabolicam. Nota, quòd tentat nos Deus, tentat homo, tentat diabolus. Deus tentat, ut probet, homo, ut sciat, diabolus, vt fallat. De primo legitur. Tentauit Deus Abraham. De secundo, Tenta nos obsecro diebus decem. De tertio: Cur Sathanas tentauit cor tuum. ¶ Porrò duobus modis tentamur interius per delectationẽ, & exterius per suggestionem: interior tentatio parum efficit: exterior multum proficit, si non consentiatur, sed resistatur. Scriptum est enim: Tentatio vos non apprehendat, nisi humana. Rursus: Beatus vir, qui suffert tentationem: quia cùm probatus fuerit, accipiet coronam vitæ. Cùm igitur citra consensũ tẽtamur, ducimur in tẽtationẽ: cùm cõsentimus, in tẽtationẽ inducimur: sicut pisces ante capturã ducit in rete. Cũ aũt in

ducitur,

ducitur,capitur & tenetur:tunc impletur, quod Iacobus Apostolus ait: Tentatur aũt vnusquisq; à concupiscentia sua mala abstractus,& illectus:deinde, concupiscentia cùm cõceperit, parit peccatum: peccatum verò cùm consummatum fuerit, generat mortem. Verùm cum idem Apostol.dicat: quia Deus est intentator malorum. Quid est, quod petimus, ne Deus nos inducat in
8 tentationem? Sed † dicendum est,quòd Deus quodammodo tentat & quodammodo non tentat:tentat vt probet,iuxta illud Proba me Deus,& tenta me,non tentat vt fallat: iuxta illud: Deus neminem tentat. Petimus ergo, ne nos Deus in tẽtationem inducat, id est, ne permittat induci: quia sicut dicitur: Non est malum in ciuitate, quod Deus non faciat, id est, quod fieri nõ permittat. Scriptũ est enim: Fidelis Deus, qui non patitur vos tentari supra id,quod potestis,quasi dicamus: Da nobis spiritum pietatis,& mansuetudinem spiritus, vt per spiritum pietatis vincamus tentationes; exercendo nos ad pietatem,& per mansuetudinem vincamus iram, non reddẽdo malum pro malo.Vincamus etiam inuidiam,
Roma. quæ opponitur pietati,ut ita possideamus
12. terram uiuentium, quam per spiritum pietatis,& per mansuetudinem spiritus obtinebimus. Nam pietas promissionem habet vitæ,quæ nunc est & futurę,& beati mites, quoniam ipsi possidebũt terram,Vnde
Ps.36 Psalmista.Mansueti possidebunt terram,& delectabuntur in multitudine pacis. ¶ Di-
9 mitte nobis debita nostra &c. debita † dicuntur peccata, quæ nos debitores pœnæ constituunt. non enim hic agitur de debitis pecuniarũ,sed offensarũ. Tria aũt sunt debita, q̃ petimus nobis dimitti, scilicet peccatũ in Deũ,peccatũ in proximũ,& peccãtũ in nos,uñ peccauimus cũ patribus nostris, iniustè egimus, iniqtatẽ fecimus.vñ Psa. 105. Peccauimus cum patribus nostris in Deum,iniustè egimus in proximum,iniquitatem fecimus, in nosmetipsos.Et quia peccauimus in Deum:ideò petimus,ut ipse dimittat nobis debita nostra, quia peccauimus in nos,ideo petimus, ut dimittat nobis debita nostra, quia peccauimus in proximum,ideò petimus, ut dimittat no-
Matt. bis debita nostra sicut & nos dimittimus
18 debitoribus nostris. Hoc pacto ergo & ea conditione nobis dimittuntur,si nos dimittamus debitoribus, alioquin etiam dimissa reuocantur in debitum, secundum illud euangelij: Serue nequam, omne debitum dimisi tibi,quoniam rogasti me,nonne ergo oportuit & te misereri conseruo tuo, sicut & ego misertus sumtui? Et iratus Dominus eius tradidit eũ tortoribus quo adusque redderet vniuersum debitum, sic & pater meus cœlestis faciet uobis si non dimiseritis vnusquisque fratri suo de cordibus vestris,Vt ergo Dominus euidenter ostenderet,quod nullus est totius orationis fructus,nisi debitoribus dimittamus,in fine eiusdem euangelij subiũxit ad omnia: Si dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet uobis pater vester cœlestis peccata vestra.Si autem non dimiseritis hominibus peccata eorum, nec pater vester dimittet uobis peccata uestra. His ergo, qui debitoribus non dimittunt,hæc oratio nõ prodesse videtur, sed obesse. Nam qui sic petit sibi dimitti sicut debitoribus suis ipse dimittit, profectò si non dimittit ipse debitoribus,videtur petere,ut sibi non dimittatur.de cons.distinct.ij.panem. ¶ Sed
10 quæritur, quid † tenetur illi dimittere, qui nec satisfacere vult: nec veniam postulare? Sanè distinguendum est inter perfectum & imperfectum. Is, qui viam perfectionis arripuit,etiam non petenti veniam omnibus modis indulgere tenetur, vnde in canone Inno.de pœ. dist. v. c.fi. legitur. Falsa est pœnitẽtia si pœnitẽs offenso nõ satisfaciat:aut si offenderit offensus non indulgeat. Qui verò nõdũ perfectionis uotũ assumpsit, tenetur quidem rancorẽ cordis deponere, sed non tenetur satisfactionem debitam condonare:vnde in canone Fabiani.xxiij.q.iiij.cum in lege.ita.canitur. Si quis contristatus reconciliari noluerit fratri suo, satisfaciẽte eo,qui cõtristauit,acerrimis maceretur inedijs, vsque dum gratã *Matt.*
ti animo satisfactionem recipiat. Quãquã 5.
omnes vniuersaliter teneamur diligere inimicos nostros,& benefacere his,qui odẽrunt nos,& orare pro persequentibus & calumniantibus nos.xc.distin.si quis. Quia verò sunt culpæ in quibus culpa est relaxare vindictam.xxviij.distinct.quæ sunt. & si
11 † peccatum in nos teneamur dimittere: peccatum tamẽ in Deum & in proximum debe-

debemus punire. Quisquis ergo laborans odio vel inuidia, grauatur magis hac oratione, quàm iuuetur, nisi iam propositum habet dimittendi. Veruntamen non in sua quisque, sed in totius ecclesiæ videtur persona orare: vnde non dicit, dimitte mihi debita mea, sicut & ego dimitto debitoribus meis, sed dicit: dimitte nobis debita nostra sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Quidam etiam volunt ita illud intelligi, dimitte nobis, &c. id est, sic dimitte nobis debita nostra ut & nos dimittimus debitoribus nostris. q. d. Da nobis donum scientiæ, luctum & virtutem, quatenus tã nostra, quam aliena peccata cognoscamus & defleamus, ut nobis debita nostra, dimittas: & ita consolationem habebimus aduersus inuidiam, quæ facit hominem dolere, & de alieno bono tabescere, aduersus iram, quę est contraria scientiæ: quia ira impedit animum ne possit cernere verum. xj. q. iij. illa. & cap. seq. per scientiam enim & luctum in præsenti remissione accipimus, & in futuro consolationem habebimus: iuxta illud quod legitur: A delicto meo munda me, quoniam iniquitatẽ meam ego cognosco, & beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur. Panem nostrum quotidianum, &c. Vnde in euangelio Ioannis: Domine semper da nobis panem hunc: ἄρτον autem Græcè, interpretatur latinè omne. vnde: Oramus ut omnipotens pater omnem uictum spiritualem, & carnalem & corporalem omni tempore largiri dignetur. ¶ † Quinque autem panes sunt nobis necessarij: in via quatuor, & quintus in patria, corporalis ad sustentationem, spiritualis ad informationem, doctrinalis ad eruditionem, sacramentalis ad expiationem, & eternalis ad fruitionem. De primo legitur: Non in solo pane uiuit homo. De secundo: Amice, accommoda mihi tres panes. De tertio: Venite, comedite panem meum. De quarto, Qui panem Domini manducat indignè, reus erit corporis Domini. De quinto: Ego sum panis viuus, qui de cœlo descendi. Postquam enim fuerint homini peccata dimissa, necessarius est ei spiritus fortitudinis, vt prẽmissum est: ideo dicit: Panem nostrum quotidianũ id est, nobis quotidie necessariũ, alioquin quod nostrum esset, nobis dare non posset, nisi prius desineret esse nostrum: extrà de fide instr. c. inter. Da nobis hodie. q. d. da nobis spiritum fortitudinis: qui multiplici pane roborat animam, ne deficiamus in præsenti, esuriendo iusticiam, per quam expellentes acidiam & tędium de bono, plena iustitia saturabimur in futuro: secundum illud: Beati, qui esuriunt, & sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur. Mat. dicit † Panem nostrum supersubstantialẽ: quod duobus modis potest intelligi: velut vna sit dictio: quasi da nobis panem nostrũ supersubstantialem, id est Christum qui est supersubstantialis, id est, super omnem substantiam, scilicet creatam qui panis est in altari: vel vt sint duæ dictiones, quasi da nobis panem nostrum, id est. Christum, qui est proprius cibus fidelium: & hoc super panem, id est, præter panem substantialem id est, necessarium ad sustentationem. q. d. Da nobis vtrunque, scilicet mentis & corporis. Lucas dicit: Panem nostrum quotidianum, quod tam de corporali, quàm de sacramentali pane potest intelligi: videlicet de viatico. Græcus habet ἐπιούσιον quod interpretatur super substantialem. de consec. distinct. ij. in calice, in fin. Hebræus verò segola, quod interpretatur egregium, uel peculiarem. Ob hoc fortè Lucas videns Matthæum dixisse segola, quod sonat pecuniarem, dixit quotidianũ. Græcus autem interpres Matthæi, quia vidit eum dixisse segola, quod sonat egregiũ dixit ἐπιούσιον scilicet supersubstantialem. ¶ Fiat uoluntas tua. Hoc † rogamus, ut quomodo angeli uel omnes sancti inculpabiles Deo seruiũt, ita & nos absq; graui peccato illi seruiamus in terra. ¶ Voluntas Dei, dupliciter intelligitur, scilicet & beneplacitum Dei æternum, & signum beneplaciti temporalis. Beneplacitum Dei æternum, semper impletur. vnde: & uoluntati eius quis resistet? & omnia quæcunque uoluit Dominus, fecit. Signa beneplaciti temporalis sunt quinque, præceptio, prohibitio, permissio, cõsilium, & operatio: vnde Magna opera Domini exquisita in omnes uoluntates eius. Hæc nõ semper implẽtur, sed, ut impleantur, oratur, unde dicitur. Fiat uoluntas tua, id est, opere compleatur, quod præcipis, quod consulis, quod suades, quia non sufficit no

Iun

luntas,nisi adsit facultas.lxxxvj.d.non sa-
15 tis.¶Sicut in † cœlo & in terra,id est,si-
cut illi qui sunt in cœlo, uoluntatem eius
faciũt,sic & nos in terra faciamus.vel sicut
in cœlo & in terra,id est, sicut in angelis,
ita & in hominibus, vel sicut in perfectis
ita & in conuersis.Vel sicut in Christo,ita
Gal.5 & in ecclesia,vel sicut in mente,ita pariter
& in carne,ut caro non concupiscat aduer
Psal. sus spiritum,secundum illud: Cor meum
37. & caro mea exul.in.d.v.dist.da nobis spiri
Mat.5 tum consilij, ut faciamus voluntatem tuã
maximè misericordiam,quæ perimit auaritiam,quatenus misericordiam consequa
mur:secundum illud: Beati misericordes.
q.mi.con. Sicut enim auaritia consistit in
acquirendo, & retinendo: ita misericor-
dia consistit in dando & dimittendo, hu-
ius petitionis & aliarum duarum imple-
tio,inchoatur in uia, & consumatur in pa-
tria, vbi nil uelle poterimus, nisi quod
Deũ uelle sciemus, tũc diligemus Deũ ex
toto corde, & ex tota mente & ex tota
16 aĩa.¶Et ex † corde,id est,intellectu, dili
gimus filiũ:toto.i.sine errore, Ex mente.i.
memoria,diligimus patrẽ.tota,id est, sine
obliuione, Ex anima,id est,uoluntate,dili
gimus spiritum sanctum: tota,id est, sine
contrarietate,patrem potentem,filium sa
pientem,Spiritum sanctum benignum, id
est trinitatis potentiam, sapientiam, & bo
nitatem. Adueniat regnum tuum.Hoc ro
gamus ut semper Christus regnet in no-
bis & non peccatum, ut nos paratos inue-
niat quando animam à corpore iubebit
exire. ¶Regnum autem Dei dicitur, &
17 † militans ecclesia,quia regitur,& triumphans ecclesia,quia regnat. Item regnum
Dei dicitur,& gratia fidei, & gloria spei.
Rursus regnum Dei,dicitur & intellectus
scripturæ,& locus patrię. ¶De regno mi-
litantis ecclesiæ scriptum est,Exibũt ange-
Mat. li messores,& colligent de regno eius om
13. nia scandala.¶De regno triumphantis ec-
Mat 8 clesiæ reperitur:Venient & recumbent cũ
Iu.17 Abraham, Isaac,& Iacob in regno cœlo-
Math. rum.¶De regno fidei dicit scriptura: Re-
25. gnum Dei intra vos est. ¶De regno spei
Matt. Dominus ait:Percipite regnum, quod uo-
21 bis paratum est ab origine mundi. ¶De re
Math. gno scripturæ legitur. Auferetur à vobis
13 regnum Dei: & dabitur genti facienti fru
Luc.11 ctus eius.¶De regno patriæ reperitur:Ful
gebunt iusti, quasi sol in regno patris eo-
rum,sed etiam ipse Christus dicitur regnũ
Dei,secundũ illud:Si ego in digito † Dei
18 eijcio dæmonia,profectò uenit in uos re-
gnum Dei.Adueniat igitur regnum tuum,
id est,adueniat regnum ad regnum, mili-
tans scilicet ad triumphantem.Vel regnũ
tuum adueniat,id est, ad videndum te ve-
niat:ut regnum fidei ad regnum spei tran-
seat,quoniam hæc est vita æterna, ut co-
Io. 17 gnoscamus te solum,uerum Deum, & quẽ
1.Cor. misisti Iesum Christum.quasi dicat,Da no
13 bis spiritum intellectus, quo mundati cor
de intelligamus te in præsenti regnare,
per fidem,ut in futuro, videamus te regnã
tem in nobis per spem. Tunc cognoscemus, sicut & cogniti sumus, videntes tũc
quasi per speculum in ænigmate, sed tunc
facie ad faciem eum videbimus, quomo-
do videbimus Deum Deorum in Sion.
Osee.4 Quod est contra gulam, de qua prophe-
ta. Vinum(inquit)& ebrietas aufert cor.
Per intellectum enim definit homo car-
naliter uiuere. Vnde Hieron. Ama
scientiam scripturarum, & carnis uitia nõ
amabis. ¶ Sanctificetur nomen tuum. †
19 Hoc rogamus,ut nos sancti simus,& iusti,
& recedamus à malo, & semper faciamus
bonum.Et nota, quòd nomen patris qua-
tuor modis sanctificatur, in filijs duobus
modis in uia: & duobus in patria.In uia,
per efficientiam & perseuerantiam: in pa
tria per consummationem & effectionem.
In uia nanque nomen patris sanctificatur,
in filijs, quando sanctificationis effectum
operatur in eis.Vel, quando sanctificatio,
quam acceperunt in nomine patris, perse
uerat in illis.In patria verò,nomen patris
sanctificatur in filijs, quia sanctificatur &
confirmatur in eis:ut nunquam possit à fi-
liationis gratia separari,hic est quasi mo-
bile nomen patris in filijs. Nam & Iudas
quandoque fuit filius, & quandoque non
fuit,pro qua possibilitate mouendi, dixit
Apostolus & habetur iij.q. vij.§. quod te-
statur:Castigo corpus meũ, & in seruitu-
tem redigo,ne fortè cum alijs prædicauerim,ipse reprobus efficiar. Ibique nomen
patris sanctificatur in filijs, quia vbi tales 1.Cor
sunt filij, in quibus pater sanctus apparet: 9.
tunc erunt manifesti,qui nunc sunt occulti

secun-

Sap.1. secundum illud: Nos insensati vitam illorum æstimabamus insaniam, & finem illorum sine honore, & ecce, quomodo computati sunt inter filios Dei, & inter sanctos sors illorum est. Dicitur ergo: sanctificetur nomen tuũ: quasi dicat. Da nobis spiritum sapientiæ: prout dicitur à sapore, id est, iucunditatem æternam, ut gustemus quàm suauis est Dominus, generans in nobis pacem, id est, motuum interiorũ quietem, ut caro nostra non cõcupiscat aduersus spiritum, quia non est pax ossibus meis
Ps.33 Gal. 5 Ps.37 à facie peccatorum meorum, ut ita sanctificetur nomen tuum, id est, pater in filijs, quatenus in præsenti difficile, in futuro nequaquam à filiationis gratiam separemur: quod est manifestè contra luxuriam, quia qui laborat, non iucundatur in ea, & qui pacem mentis non habet filius Dei nõ
Iob.1. est, sed iumento assimilatur: quia quasi iumentum in suo stercore computrescit: gustato enim spiritu desinit omnis caro. ¶In
20 † fine Dominicæ orationis ponitur Amẽ: quod ad omnes petitiones refertur. Hebræus autem ponit in fine, unum ex his tribus amen, sela, salem, quæque sonant verè semper pacem. De amen, dictum est sub titulo de salutatione ad populum: licet autem amen, quandoque affectum optantis exprimat: hic tamen conclusionis affirmationem ostendit. Vnde glossa Matth. 6. Amẽ significat in his omnibus petitionibus indubitanter, à Domino tribui, quod petitur si vltimę conditionis pactum seruauerimus: vnde subdit: Si dimiseritis &c. & ideo amen hic non à populo, vel à clero, sed à sacerdote profertur: cum enim ipse sit mediator inter Deum & hominẽ: quia eius est vota populi Deo offerre, & ipsius
21 voluntatem populo renuntiare, sicut legitur Exod. 19. Magis † congruit illud à sacerdote proferri, à quo conuenit petita à Domino fuisse concessa affirmari, quàm à populo cui huiusmodi renũtiatio ipso mediante fieri debet. In alijs verò orationibus, quæ in officio ecclesiastico dicuntur: Amen exprimit potius affectum optantis, quàm conclusionem affirmantis, ideoque in illis congruè profertur à populo, à quo optatur, quod in illis à sacerdote orãte postulatur. Profert tamẽ hic sacerdos amen, sub silentio. Primò in signum, quòd Dominus vult orantes latere, quòd à Domino exauditi sint, ne postmodum tepescant. Secundò, quia si alte proferret, amen, quo affirmatur orationem dominicã exauditam esse, iudicari posset præsumptio, & quædam ostentatio sacerdotis.

ADNOTATIO.

* Abba] Vel seruans pueros, *παῖδας σῴζων*. si uerbum compositum explices.

SVMMA.

1 *Missæ tertia pars, vbi incipiat.*
2 *Emboliſmus, duplex.*
3 *Emboliſmorum & præfationum consuetudo.*
4 *Pacem petens sacerdos, quorum precibus inuitatur, & suffragijs. & nu. 5.*

Tertia pars missæ de silentio, post dominicam orationem. Cap. 49.

ERTIA pars missæ incipit in hac oratione. Libera † nos quæsumus 1
Dñe &c. Quæ oratio, dicitur *ἐμβόλισμος* uel super excrescẽtia, & eo q̃ nihil in ea petit, quod in precedenti oratione dominica petitum non fuerit: nec tamen superfluit, quoniam est repetitio & expositio nouissimæ petitionis illius. Illa enim dicit: Libera nos à malo, ista dicit: Libera nos quæsumus &c. Et subdit, à quibus malis, scilicet à præsentibus, præteritis & futuris: subditur etiam trãsitus ad orationẽ, pro pace ibi: Intercedente beata &c. Vel dicitur super excrescentia, quia in primitiua ecclesia multo tempore dicta non fuit. ¶Et no. quod † duplex est *ἐμβόλισμος*: videlicet quotidianus & annuus, quotidianus est hęc oratio: cum .n. amen sit finis dominicæ orationis, & illud reseruetur sacerdoti, à clero dicente, sed libera nos à malo, ut præmissum est: patet q̃ hęc oratio intelligitur emboliſmus, non solũ quotidianus: verum etiam dñicæ orationis. Emboliſmus etiam quotidianus, sunt præfationes: ut uerè dignum &c. Et communicantes &c. & hãc igitur oblationem offerri. &c. te igitur clemẽtissime

pater.

pater. Annuus verò emboliſmus, eſt conſe cratio olei infirmorum: de qua dicetur in ſexta parte ſub titulo de cœna Domini, & benedictio vuarum & agni paſchalis & huiuſmodi, & etiam frugum & fabarum primarum, quæ ex inſtitutione Euthiciani Papæ ſuper altari benedicuntur. ¶ Emboliſmo finito non cõcluditur, per Dominum.

3 ¶ † Hæc enim eſt emboliſmorum & præfationum conſuetudo: ſed ei continuatur oratio. Da propitius pacem &c. Da pacem inquam pectoris. vt ſimus à peccato liberi. Da pacé temporis, vt ſimus ab omni perturbatione ſecuri: nocet .n. infirmis perturbatio: & ecce quàm apertè enodatur à quibus malis erui deprecemur. Hęc autem oratio: Libera nos &c. ſub ſilentio dicitur: prout dictum eſt ſub titu. de pater noſter ſuper verbo: Oremus præceptis, quod ſilentium ſignificat ſabbatum, quo corpus Domini in ſepulchro quieuit: tunc enim nullus fidé prædicauit. Vnde Luca teſtante: Mulieres quæ parauerant vnguenta, ſabbato quidem ſiluerunt, ſecundum mandatum legis. Chriſtus tamen non ſiluit: imo ipſe qui ſecundum carnem in ſepulchro quieuit: ſecundum animã deſcendit ad inferos, vt fortior ſuperueniens ſuperaret fortem armatum: ad quod ſignificandum eccleſia Romana, dicit ipſam orationem alta voce in die paraſceues, & Mediolanenſis ſemper, & tunc momordit infernum, ducés ſuos vinctos de lacu, in quo non erat aqua, liberans eos de malis prętéritis, præſentibus, & futuris, & dans eis perpetuam pacẽ, in qua ſunt ſemper & à peccato liberi, & ab omni perturbatione ſecuri. Vnde de hoc lacu liberari ſe, & totam eccleſiam orat presbyter dicens: Libera

4 nos &c. Et † quia nos indigni ſumus veniã de præteritis & præſentibus atque futuris promereri, niſi nobis donetur oratione beatæ virginis, & beatorum Petri & Pauli atque Andreæ & aliorum ſanctorum, ideo hic eos in noſtrum patrociniũ inuocamus. Ad impetrandum ergo pacis gratiam, imploratur mater Salomonis, id eſt viri pacifici, & Michael nuntius pacis, & Baptiſta præco pacis, & tres Apoſtoli teſtes pacis, & non plures, quia in ore duorũ vel trium teſtium ſtat omne verbum. Prius ergo oramus, vt liberaremur à malis: nunc verò pro pace oramus. Rurſus licet omnes Apoſtoli ſuperius fuerunt propter authoritatem apoſtolatus connumerati: in hac tamen oratione, quæ triduã, quo Dominus in ſepulchro iacuit, deſignat, tres repetuntur & ſpecialiter iſti tres propter aliquas eorum prerogatiuas, videlicet propter priuilegium prærogatiuæ dignitatis, quo ad Petrum: propter priuilegium prędicationis & immenſi laboris, quo ad Paulum, & propter priuilegium nimium concupitæ crucifixionis, quo ad Andream. Adhuc in hac oratione eſt intentio inuocare non ſolum Apoſtolos, verũetiam omnes ſanctos, qui per triplicem ſtatum diſtinguuntur: ſicut & omnes qui ſunt in eccleſia militante: aut enim fuerunt, vel ſunt in ſtatu coniugali, qui per Petrum: aut in ſtatu continentiæ, aut viduali: qui per Andræam, qui ſecundum Chryſoſtomum creditur in viduali ſtatu fuiſſe, aut in ſtatu virginali, qui per Paulum deſignatur, ad quem ſtatum etiam Angeli reducuntur: quia virginitas eſt ſoror Angelorum, & de beata Maria etiam fit mentio, tanquam de porta miſericordiæ. ¶ Poſtremo nota q̃ poſt ſecretam tria dicuntur ad myſterium conſecrationis corporis Dñi perficiendũ, videlicet: Præceptis ſalutaribus, & oratio dñica, & hæc oratio: Libera nos quæſumus, & hoc propter tres dies, quibus dñi corpus iacuit in ſepulchro: ſiue propter triplicé legem, ſcilicet naturalẽ, Moſaicã & euangelicã.

Matt. 12.

Lu. 23

5

SVMMA.

1 *Patenam tradit ſacerdoti diaconus, finita oratione dominica.*
2 *Patena cur ſe ſignet ſacerdos.*
3 *Sacerdotis manum ſeu humerum dextrũ diaconus oſculatur. Et quare id.*
4 *Patenam ad quid oſculetur ſacerdos.*

De reſumptione patenæ. Cap. 50.

VIA poſt paſſionis triſtitiam ad reſurrectionis gaudium peruenitur, Iuxta illud: Ad ve ſperũ demorabitur fletus, & ad matutinũ lætitia, ideo ſubdiaconus interea dum chorus reſpondet: ſed libera

Ps

nos

nos à malo. accedens † ad diaconum, tradit illi patenam inuolutam: diaconus vero illam recipiens eam reuelat, & reuelatam repreſentat, & tradit ſacerdoti, oſculando illius manum, aut humerũ dextrum. Sacerdos uerò cum ea ſignum ſanctæ crucis ſibi facit in facie, & eãdem poſtmodum oſculatur. Hi quidem tam numero quàm obſequio ſanctas illas mulieres ſignificãt, de quibus narrat Euangeliſta Matthæus, quòd ueſpere ſabbati, uenit Maria, & altera Maria uidere ſepulchrum prẽſentantes patenam, id eſt, cor patens latitudine charitatis, in obſequium ſepulturæ. Iuxta, quod legitur, quòd mulieres emerunt aromata, ut uenientes ungerent Ieſum: & ualde mane una ſabbatorum, ueniunt ad monumẽtum orto iam ſole, & dicebant adinuicem, quis reuoluet nobis lapidẽ ab oſtio monumenti? Acceſſus igitur diaconi: qui Marias ſignificat in tradendo patenam, ſignificat illud quòd Mariæ uenerunt uidere ſepulchrum, & reſurrectionem Chriſti latè credentes, eam Apoſtolis nuntiauerunt: qui demum Domino ſuæ fidei latitudinem obtulerunt, & ideo de manu diaconi patenã, id eſt, latitudinem charitatis accipit ſacerdos, id eſt, Chriſtus acceptat. Vel per ſubdiaconum intelligitur Nicodemus, qui etiam latè credidit & obſequium exhibuit Saluatori. Quòd vero patena prius inuoluta, dehinc reuelata ad altare deportatur: hic eſt Moſes de fiſcella ad regiã perductus domum. Exod. 2. Lex quidem quæ latuit, ſed cognitis myſterijs, ab eccleſia exaltata, ad Chriſtum aſcendere de Aegypto docẽs. ¶ Quod vero ſacerdos † ſuper patena ſibi à miniſtris oblatã ſignum crucis facit, repreſentat illud, quod in Matthæo legitur quod principes ſacerdotum, & Phariſæi ſignauerunt lapidem cum cuſtodibus: ſed nec ratio iſta nec ſignum ſanctæ crucis, neceſſitatis ſunt. Item, quod patenã oblatã recipit, ſignificat quod Chriſtus omnes ad ſe ex charitate redeuntes cũ deſiderio recipit: quod etiam ex eo patet, q; ſtatim Mariæ perſeueranti & alijs comparuit. De hoc etiam dictum eſt ſub titulo de oblatione ſacerdotis. Poſt traditam diacono patenã, ſubdiaconus manipulam, qui patenam tenuerat inuolutã, plicatam nõ ſuper pallam altaris, ſed alibi deponit, in quo ſignificatur illud, quod legitur Io. 20. quia Petrus in monumentum intrans, vidit ſudarium, quod ſuper caput Chriſti fuerat non cum linteaminibus poſitum licet ſeparatim in vnum locum inuolutum. † Diaconus autem manum ſeu humerum dextrum ſacerdotis oſculatur: ad notandũ, quod ipſe vult eſſe ſocius in paſſione, ut ſocius ſit in regno: extrà de ſepulc. c. j. ſecundum quod dicit Apoſtolus. Si compatimur, & conregnabimus. ¶ Rurſus, quod oſculetur dextrum illius humerum, ſignificat, quòd Deum hic videre nõ poſſumus, niſi per ſpeculũ & in ænigmate: in futuro uerò uidebimus eum, ſicuti eſt: quia uerò crucifixus ardenti deſiderio quærebatur, iuxta quod Angelus inquit mulieribus, ſcio, quia Ieſum quæritis crucifixum. idcirco cum patena ſignatur crux in facie ſacerdotis, in qua maximè uires animæ uigent, & ut hoc ſigno munitus poſſit Dei ſeruicium, ſine impedimento conſummare. Statimque ſacerdos oſculatur patenam: oſtendens, quod Chriſtus confeſtim impleuit deſiderium mulierum. Mox enim occurrit illis, dicens: auete: quæ procidentes tenuerunt pedes eius, & adorauerũt. Nec eſt dubium, quin pedes eius fuerint oſculatæ, de hoc ſub titulo de oſculo pacis dicetur. Oſculatur ẽt patenam, quaſi petens à Deo pacem corporis & animæ. Oratur etiam pro pace temporali, quod fit ſpecialiter in quibuſdam eccleſijs, oſculum etiam huiuſmodi charitatem ſignificat, prout dicetur ibidem. ¶ † Rurſus ideo ſe ſignari cum patena, & oſculatur poſt illam, ad notãdum, quod ſi per paſſionem filij reconciliamur Deo patri, erimus & hæredes regni cœleſtis: uel ſignum crucis, cum oſculo ſignificat gloriationem Chriſti in cruce cũ charitate. Quidam ẽt cum patena ſe ſignant, ante pectus per quod ſignificatur ſyncera affectio, quæ per partes corporis & cordis in ſacra ſcriptura ſignificatur. Quidam autem prius oſculantur patenam, cũ dicunt. Da propitius pacem: & poſtea cum oſculata patena in vltima clauſula, ſcilicet ab omni perturbatione ſecuri, ſe ſignant. quia per crucem, & hoc ſacrificium & odorem eius omnia in cœlis, & in terris pacificata denuntiant. Quidam quoque conſequenter

Matt 28

Marc. ult.

Io. 20

I. Io. 3 Matt. 28

Matt. 28

3

4

quenter oſculantur ſummitatem, & pedem calicis: quod oſculum prætendit intimum effectum ad monumentum ſeu ſepulturam Chriſti: exemplo Magdalenæ: quæ ex affectu ſtabat ad monumentū foris plo-
Io. 20 rans, vt dicitur in Ioanne. Oſculū quoq; pedis calicis, ſignificat oſculum pedum Chriſti: de quo iam dictum eſt. Aliqui etiam cum patena ſummitatem, latus & pedem calicis tangunt: quod ſimiliter ex affectu intimo faciunt, quaſi totū monumentum amplectentes, quod per calicem & patenam repreſentatur. hoc enim proprium eſt feruenter amantium, quòd non ſatiantur dilectum ex omni parte corpo i ſui tangere, & etiam res dilecti, quod maximè oſtendit Magdalena, quæ à monumento non recedebat. Tactus quoque cum patena in ſummitate, & latere, & pede calicis, ſignificat tres cruciatus Domini, ſcilicet in capite, in latere, & in pedibus.

SVMMA.

1 *Hoſtiæ fractio, quomodo fieri debeat. & nu.* 2 3.8.10.11.12.13.15.16.18.19.
4 *Hoſtiæ fractio, ad quid fiat.*
5 *Hoſtia primò per medium frangitur. & quare idipſum.*
6 *Hoſtiæ altera dimidietas, cur iterū diuidatur.*
7 *Hoſtiæ particula, poſt ſubdiuiſionem remanens in ſiniſtra, cur coniungatur parti ſuper patenam poſitæ.*
9 *Beatorum tres ordines.*
14 *Sacerdos cur dicit in miſſa ſub fractione hoſtiæ, Pax Domini ſit ſemper vobiſcum.*
17 *Hoſtiæ particula, cur mittatur in ſanguinem.*
29 *Hoſtia cur diuidatur in tres partes.*
21 *Hoſtiæ tres partes, quid ſignificent. & nu.* 22
23 *Benedictio ſolennis cur detur ab epiſcopo. In miſſa verò pro defunctis, minus. nu.* 24.

De fractione hoſtiæ. Cap. 51.

INITA oratione præmiſſa, ſcilicet: Libera nos & reſumpta patena diaconus diſcooperit calicem, inde remouens corporale, & ſuper calicem ſedulo intuetur.
1 De inde ſacerdos intendens hoſtiā † frangere, ipſam de altari leuat, ſupponens illi patenam & ſuper ora eius collocat: inde tollens eam ſuper calicem per mediū frangit, dicens: Per eundem Dominū noſtrum. Et in quibuſdā eccleſijs partem, quæ poſt fractionem in dextra manu remanſit, ponit ſuper patenam, dicendo: qui uiuit &c. Partem uerò, quæ in ſiniſtra remanſit, iterum per medium frāgit, & particulam, quæ poſt ſubdiuiſionem in ſiniſtra manu remanſit, coniungit parti prius ſuper patenā poſitæ dicendo, in vnitate ſancti Spiritus &c. Alteram uerò particulam in dextra remanentem, tenet ſuper os calicis, cum duobus digitis, ſcilicet cum pollice & indice, & erecto calice ſimul & ipſa particula, parum cum ambabus manibus eleuatis alta voce, dicens: Per omnia ſecula ſeculorum, quo dicto, calicem ſimul cū hoſtia deponit proferēs: Pax Domini ſit ſemper uobiſcum: & hoc dicendo, producit ter ſignum crucis ſuper calicem, cum dicta hoſtiæ particula: deinde mittit particulam illam in calicem, dicens. fiat commiſtio corporis &c. & poſtea per epiſcopum datur benedictio ſolennis. De ſingulis igitur eſt uidendum: & primo quare diaconus diſcooperit calicem, & in eum diſcoopertum intuetur. ¶ Circa quod dicendum eſt, quod os calicis, in hoc loco oſtium ſignificat monumenti, de quo diaconus corporale remouet, & in eo ſedulo intuetur: ſignificans quòd Angelus Domini lapidem ab oſtio monumenti reuoluit, & linteamen amouit: & in ſepulchro diligenter aſpexit. ¶ Secundò uidendum eſt, quare ſacerdos hoſtiam ſuper patenam locat, & inde eam tollens ſuper calicē frangit. Circa quod dicendum eſt, quod per calicem Chriſti paſſio, uel etiam æternæ beatitudinis fruitio deſignatur. unde Pſal. Et calix meus inebrians quàm præclarus eſt, & iterum: inebriabuntur ab ubertate domus tuæ &c. Per patenæ rotunditatem, bonorum operum perfectio ſignificatur, ſacerdos ergo uolens hoſtiam† frange e, pri 2
mo eam ſuper patenā locat, ut inde illam tollens ſuper calicē frangat, ad ſignificandum, quòd nemo paſſionibus mundi meritoriè ualeat exponi: uel etiam ad æternæ beatitudinis fruitionē admitti, niſi prius in bonorum operum perfectione fuerit ſolidatus

lidatus: unde Apostolus ad Ephe. vj. Accipite armaturam Dei, ut possitis resistere in die mala, & in omnibus perfectè stare.

3 ¶ Ad hoc patena † hostię supponitur, & super calicem frangitur, ad significandum qđ Christus ex latitudine charitatis per patenæ dispositionem significatæ se suppo nit passioni. Rursus super calicem frangitur, ne minutię sparguntur, sed in eius con cauitate cautè recipiantur. Alibi tamē su-
Ioā.6. per patenam postea frangitur, ut ipse panis uiuus qui de cœlo descēdit fractus, pro nobis in ara crucis rememorēt. Alibi quoque hostia comedenda de altari tollitur: nam in ueteri testamento sacerdos panes propositionis de altari sublatos comedebat: prout dictum est sub titulo de oblatione sacerdotis. ¶ Tertiò uidendum est

4 quare hostia † frangitur: & quidem, quia in lege iubebatur simulago frustratim offerri: sed & redemptor noster benedixit panem & fregit: fractumque discipulis distribuit, & ideo sacerdos & legem & Christum sequens, panem sacrosanctum in tres partes partitur: ut in fractione panis Dominum agnoscamus, sicut & illi duo discipuli, Dominum cognouerunt, quibus ipse
Math 26 Luc. 24 resurrectionis die euntibus in Emaus apparuit. Dum enim, sicut ait Prosper de cō secratione distinctione ij. frangitur hostia & sanguis in ora fidelium infunditur, immolatio corporis Christi in cruce, & effusio sanguinis eius de latere designatur.

5 ¶ Quartò, quare per † medium hostia frangitur? Circa quod notandum est, quòd in duas medietates frāgitur, iuxta duplicem prædestinatorum statum, scilicet æternæ glorię, & temporalis miserię, ideoque una medietas subdiuiditur in duas partes; quarum una est de prædestinatis, qui purgantur in purgatorio, alia pro illis, qui adhuc uiuunt in hoc mundo caduco: prout infrà dicetur. ¶ Quintò, quare pars hostiæ post fractionem in manu dextra remanens, potius ponitur super patenam, quàm quæ in manu sinistra remansit? & quidem pars ipsa, quæ in dextra manu remansit, designat prædestinatos, qui iā sunt in gloria, & iam tenet illam rectitudinem, cui nulla rectitudo admiscerī poterit, & ideo merito in parte dextra tenetur. Altera uerò pars designat illos prædestinatos, qui adhuc sunt in temporali miseria: ibi multa obliqua, & pauca recta inueniuntur: quare merito in sinistra tenetur. Illa igitur, quæ est in dextra, cum diuidenda non sit, ut iam dictum est, super patenam deponitur, quæ uerò est in sinistra, cum diuidenda sit, non deponitur: sed diuidenda retinetur. ¶ Sextò, quare pars † quæ in sinistra remansit, iterum subdiuiditur? 6 Ad quod dicendum est, quod illi qui sunt in gloria, uniformē statū tenent, & una beatitudine fruuntur, ideo pars in dextra manu retenta, & super patenam collocata, quæ illos, ut præmissum est, signat, non frangitur, sed illi, qui sunt in temporali miseria, in statu, & miseria, sunt diuisi. Nam alius est status miseriarum, eorum qui adhuc uiuunt in corpore, & alius est eorum, qui purgantur in purgatorio igne, ideo pars, quæ in sinistra tenetur, illos significans, diuidi debet. ¶ Septimò, quare † particula post di- 7 uisionem remanens in sinistra, cōiungitur parti super patenā prius positæ? Ad quod dicendum est, quòd secundum Augu. Deus duas habet manus, scilicet dextram, qua miseretur, & sinistram qua punit illos, qui sunt in purgatorio, inquantum ibi purgantur: respondet sola punitio, & ideo particula, quæ in sinistra tenetur, illos figurat. Hi uerò, qui sunt adhuc in præsenti uita, in qua est status merendi, cōsequi possunt misericordiam, & ideo ipsi per aliam particulam, quæ est in dextra, signantur. Quia ergo de his, qui sunt in purgatorio, nullū est dubium: sicut de illis, qui sunt in paradiso: quantum ad futuram gloriā, ideo merito particula, quæ erat in sinistra, eos designans, coniungitur parti prius super patenam positæ: quæ illos qui sunt in paradiso designat, quoniam isti illis indubitāter sunt coniungendi: de hoc tamen aliter infrà dicetur. Sed particula, quæ in dextra parte remansit, & designat eos, qui sunt in uita præsenti, illi parti quæ est super patenam, non coniungitur, sed in sanguinem mittitur: quia illi adhuc egēt meritis passionis Christi: quæ merita processerunt ex effusione sanguinis agni immaculati. ex præmissa autem duarum partium coniunctione duo resultant quasi in modum lunæ cornua connexionem utriusque testamenti in Christi passione factam designan

cia, & illa uersus calicem corrigenda sunt, quasi sibi incorporent sanguinem, siue quo corpus non est. In hac etiam coniunctione representatur, quod postquam aliqui tam præsentibus quàm futuris præsuris purgati fuerint, ipsi Deo, qui est nostra beatitudo, perfectissima unione iungentur. ¶ † Octauò quare præmissę duæ partes extra calicem, super patenam reseruantur: super quo aiunt quidam quòd tres partes hostiæ, tres status † beatorum figurant, scilicet qui sunt in cœlo, qui in purgatorio, & qui in mundo uersantur, ut iam dicetur. Per calicem autem, secundum aliquē respectum, ipsa æterna fruitio, vt præmissum est figuratur. Quia ergo tam illi, qui uersantur in hoc seculo, quàm illi qui sunt in purgatorio, nondum ad illam fruitionem admissi sunt ideo ipsæ duæ partes extra calicem reseruantur donec sumantur. Sed hæc ratio non concordat per omnia cum præmissis, & ideo alia ratio inferius assignatur. Potest etiam dici, quod duæ hostiæ partes ideo super patenam ponuntur: quoniam si omnes partes super os calicis ambabus manibus tenerentur, multa quidem pericula contingere possent, de facili enim posset errare, & pars non mittēda in calicē mitti, uel propter manuum tremorem partes possent in calicem cadere. Sacerdos etiam taliter impeditus, non posset quæ incumbunt libere expedire, & similia. Alij tamen omnes partes supra os calicis tenent, nē fortè propter illarum deportationem seu translationem aliqua inde particula cadat, aut remaneat in patena: de quo etiam sub titu. de communicatione sacerdotis dicetur. ¶ † Nono, quare particulam, quæ remansit in dextra, sacerdos super calicis tenet. Ad quod dicendum est, quod particula ipsa, ut præmissum est, representat illos, qui adhuc in corpore uiuentes indigent misericordia Dei, sine prædictis meritis passionis Christi & sanguinis eius effusionis precedentibus. Tenetur ergo ipsa particula, supra os calicis, respectu directo ad sanguinem, vt detur intelligi intentio, necnon expectatio, & consideratio uiuentium, quo ad merita & passionem Christi, quòd tenetur cū pollice, per quem uigor uirtutis, & eum iudice, per quem meatis discretio significatur: ad ostendendum, quòd cum fidei ardore & mentis discretione hęc consideranda, & expectanda sunt. Vel cum duobus digitis tenetur: ad designandum duplicem naturam, quæ fuit in corpore Christi: diuinitatem, scilicet & humanitatem. Et coniungitur sanguini: ad ostendendum, quòd qui dignè & cum fide merita, & passionem Christi considerant, & expectant eius passione & meritis iuuantur. ¶ Decimò, quare † sacerdos dicturus, per omnia secula seculorum se erigit? Et est dicendum, quòd cum ipse petere uelit perpetuam existentiam Domini nobiscum, & omne datum optimum, & omne donum perfectum desursum sit. j. quæst. ij. quam pio. merito ad Deum se tunc corpore & mente erigit, speransse accepturum, quod petit. ¶ † Vndecimò, quare uerba ipsa proferens uocem suam exaltat, & parum calicem eleuat. Super quo dicendum est, quòd sacerdos Christi uicarius, hostia, ut præmissum est, fracta mox pacem annuntiaturus, vocem exaltat, ut populus pacem desiderans hoc intelligens dicat: Amen. xxxviij. distin. sedulo, & calicem parum ab altari eleuando ostendit, quòd Christus qui per passionem quę per calicem designatur, descenderat eleuatus per resurrectionem à mortuis pacem, postmodum discipulis timentibus nuntiauit, dicens eis: Pax uobis. Potest etiam dici, quòd quemadmodum prę-
missum est: particula, quæ super os calicis tenetur representat uiuentes, & credentes, & expectantes iuuari meritis passionis, & effusionis sanguinis Christi. Sed, ut credamus duo. Primum scilicet Christum, uerum fuisse Deum, & sanguinem & corpus nunquam fuisse à diuinitate separata. Secundum, Christum fuisse uerum hominem & corpus uerum, & sanguiné uerum, dicta non consequimur: propter hoc ergo calicem, & dictam particulā parum simul eleuat, ut ostendat, q̄ firmiter credimus primum, & eam statim deponit, ut ostendat, quòd etiam eodem modo credimus secundum. ¶ † Duodecimò, quare dicta eleuatio, & depositio, fit cum utraque manu, & non cum altera tantum? Ad quod dicendum, quòd hoc fit, ut per hoc detur intelligi, quòd sicut præmissa duo credit intellectu, ita amat & appetit affectu & toto conatu.

natu. Fit etiã hoc modo, ut securius & decentius fiat. ¶ † Decimotertiò quare mox
14 dicit altiori uoce, Pax Domini &c. Et quidem, qua nõ solum per signa, uerumetiam
Io. 20 per uerba resurrectionis est gaudium exprimendum, ideo sacerdos per lætitiã de resurrectione habitam procedens statim depositio calice altiori voce dicit. Pax Domini sit semper uobiscum, representans, q̃ una sabbatorum Iesus postquam surrexit à mortuis, stans in medio discipulorum, dixit eis. Pax uobis, & iterum: Pax uobis. Io. 20. quasi dicat: Do uobis pacem pectoris in uia, & pacem æternitatis in patria. Idem
Apoc. 7 ergo innuit sacerdos dicens: Pax Domini, id est, pax pectoris sit semper uobiscum, id est, in præsenti hic: & pax æternitatis in futuro. Hæc quidem pax est illa, quæ tunc iustis data est, quãdo anima Christi in infernũ descendens inde omnes fideles eduxit, abstergens omnem lachrymam ab oculis eorum, ut amplius non sit eis dolor, sed pax, qua cum eo uiuant in eternum: uel illa, quæ data est corporis Christi, quando anima eius ad corpus rediit: vt sicut nunquam anima turbata est, pro corporis morte, ita nec ipsum corpus vlterius de sua mutatione turbetur: sed utraq; pace fruatur, & semper de æterna beatitudine lætetur. ¶ Decimoquartò, quare dicendo pax Do
15 mini, &c. facit signum crucis supra sanguinem, cum dicta hostiæ particula? Ad hoc dicendum est, quòd tres cruces significant triduum, quo Christus fuit in sepulchro, uel quòd tres mulieres quærebant Christũ crucifixum, ad ostium monumenti: vnde illud: Quem quæritis uiuentem cum mortuis. ¶ † Decimoquintò, quare dicto, Pax
16 Domini &c. chorus respondet? Et cum spi
Lu. 24 ritu tuo, & quidem hoc dicendo, optat pacem ipsi sacerdoti, & petit etiam pacem sibi dari, & ut dignus sit illam recipere, præ dicit ter Agnus Dei. Veruntamen Papæ celebranti in ecclesia Sanctæ Mariæ maioris in urbe, & dicenti, Pax Domini. respondetur: prout in vj. parte sub titulo de paschа
17 dicetur. ¶ Decimosextò, quare † dicta hostiæ particula immittitur in sanguinem? Nempè fit hæc commistio. Primò, ad notandum, quòd Christi corpus non fuit sine sanguine, nec sanguis sine corpore. Secundo, ad designandum, quòd unum sacramentum cõficitur ex speciebus panis & vini. Tertiò, corporis & sanguinis post trinum crucis signum permistio, est animæ ad corpus reditio. Omnibus enim in cœlo & in terra pacificatis uirtus Trinitatis animam crucifixi reduxit ad carnem, ne dereliqueret animam eius in inferno nec daret carnem eius uidere corruptionem. Iuxta, quod ipse dicit in Psal. Ego dormiui & Ps. 15
somnum cepi. exurexi: quia Dominus su- Ps. 3.
scepit me. significat ergo unitatẽ & animæ & carnis, quæ in resurrectione Christi denuo sunt unitæ. Nam ut præmissum est panis ad carnem & uinum refertur ad sanguinem, quia secundum Philosophum in sanguine est sedes animæ. xxxiij q. ij. Moses. de hoc etiam sub titu. de oblatione dictum est. ¶ Decimoseptimò, quando immis
sio † sit facienda, & quidem aliqui infun- 18
dunt particulam ipsam in calicem, postquam dicunt: Pax Domini &c. quoniam manifestum est pacem datam esse hominibus bonæ uoluntatis, per resurrectionem quam uerba ipsa significant. Alij uerò dicto, Pax domini &c. & dicto etiam prius, Agnus Dei &c. demum immittunt ipsam in sanguinem, ut eorum oratio efficacior sit pro eo quòd tenentes eam in manibus, dum dicũt: Agnus Dei &c. oculo corporali & mentali reuerenter intuentur. Tertij uerò eam immittunt cum dicunt: da nobis pacem. Cùm enim ter dicatur, Agnus Dei: & in primis duabus uicibus dicatur miserere nobis. in primo dicitur, miserere nobis: quantum ad animam, quæ maximè fundatur in sanguine. In secundo quantum ad carnem: patet, quod ista duplex oratio diuisim dicitur, & ideo illa pars hostiæ per quam caro significatur, & sanguis, per quem anima intelligitur, non debent coniungi: dum illis duabus uicibus, dicitur Agnus Dei, sed solum in fine tertij Agnus Dei, ubi repetitur, Pax. secundum vtrunque scilicet secundum corpus, & secundum animam. Ipse enim lauit nos à peccatis nostris, in sanguine suo. † Quarti re- 19
ctius & usitatius agunt, quoniã dicto Pax Apoc.
Domini, & priusquam dicant Agnus Dei 1
& c. immittunt. certum est autem q̃ Agnus Dei post salutationem representat Illud, quod Dñs fecit, postquam discipulos visitauit: quando uidere dedit eis potestatẽ Io. 20

dimittendi peccata, & ideo sacerdos illud
representans post immissionem particulæ
hostiæ in sanguine, dicit Agnus Dei, q. tol
lit peccata mundi, miserere nobis, ad desi
gnandum, quod sicut ipse corpus sanguini
coniungit: ita nos cõiunctos eidẽ sanguini
seu meritis ex eius effusione, precedentibus
sua pietate à peccatis emundet. Et immit
tendo dicit uerba illa, fiat commistio cor
poris, &c. quæ verba referenda sunt ad spe
cies panis, & uini, quibus corpus Christi &
sanguis continetur. Dicunt autem Agnus
Dei calice iam cooperto, ad notandum, ꝙ
Christus in domo, ostijs clausis, dedit apo
stolis potestatẽ dimittendi peccata. ¶ De
cimooctauò quare fiunt † tres partes? Ad
quod dicendum est ꝙ frangitur in tres par
tes. Primò in memoriã Trinitatis. Secũdò,
in memoriam triplicis status Christi. Pri
mus, fuit in hominibus manens. Secundus,
fuit mortuus in sepulchro iacens. Tertius,
est immortalis, in cœlo existens. Tertiò ue
rò, in memoriã & signũ, ꝙ Christus passus
fuit in triplici parte sui, id est, in pedibus,
in manibus, & in latere. Quartò, in signũ,
ꝙ tres sunt partes mystici corporis: prima
est in cœlo, siue in patria, scilicet ecclesia
triumphans: secunda est in terra, scilicet
ecclesia militans: tertia est in purgatorio,
& hæc dicitur purgans. Quintò in typum
trium personarũ euntium in Emaus, scili
cet Christi & Cleophæ, & ut quidam di
cũt, Lucę. ¶ Decimononò, quid partes ipsæ
significant, videndum † restat, & quidẽ pri
mum secundũ Gelasium Papam pars in ca
lice posita, significat corpus Christi quod
de uirgine traxit: pars sicca comesta signifi
cat omnes fideles: pars reseruata usque in
finem misse secundum antiquum ecclesiæ
Romanæ morẽ, pro ministris uel infirmis,
significat omnes mortuos. Secunda pars in
calice posita, significat ecclesiam militan
tem: pars reseruata, eos, qui sunt in purga
torio. Tertiò Sergius Papa de consecr. di
stin. ij. triforme ita dicit: Triforme est cor
pus Domini. pars oblata in calice misse,
corpus Christi quod iam resurrexit mon
strat: pars à sacerdote comesta, ambulan
tem adhuc super terram: pars in altari us
que ad missæ finem remanens, corpus Chri
sti. Vel secundum alios, corpus fidelium la
tens in sepulchro: hæc pars remanet in al

tari, usque ast finem missæ, quia usque in finem seculi corpora sanctorũ in sepulchris erunt, sed quòd pars usque in finem missæ reseruetur, non est in usu. Quartò etiam modo, potest hoc mysterium explicari. est enim corpus Christi uniuersalis ecclesia, scilicet cum membris, iuxta illud Apostoli. Vnus panis, & unum corpus, multi sumus. Et inueniuntur in isto corpore, quasi tres partes, ex quibus totum constitit, una pars est ipsum caput: videlicet Christus qui caput est, & pars corporis: altera pars, sunt illi, quorum corpora requiescunt in tumulis, & animæ quæ regnant cum Christo, & sunt quasi simul iunctæ. Hę duæ partes caput scilicet, & hæc corporis pars altera: sicut scriptum est: Vbicunque fuerit corpus, illic congregabuntur & aquilę. Propterea in altari super patenam duæ partes coniunctæ extra calicem reseruantur, quasi extra passionem, quæ per calicẽ designatur. Christus enim resurgens à mortuis, iã non moritur: mors illi non dominabitur, & qui cum ipso sunt sancti, non esurient, neque sitient amplius, non cadet super illos sol: neque ullus æstus: quoniã priora transierunt. Tertia pars in calice ponitur, significans sanctos, qui adhuc in mundo uiuunt, passionesque passuri sunt, donec de hac uita migrantes ad caput suum transeant: ubi nec moriãtur amplius, nec ullatenus patiantur: unde uersus: Tres † partes factæ de Christi corpore, signãt. Prima, suã carnem sanctosque secunda sepultos. Tertia viuentes hæc est in sanguine tincta. Martyrij calicẽ gustãt in carne fideles. Quinto modo, secundum magistrum Gulielmum Antissiodorens. pars quæ in sanguine mittitur, significat uiuos. una illarum, eos qui sunt in purgatorio: alia uerò illos, qui sunt in paradiso. Orat enim Ecclesia pro uiuis: ut in bono conseruentur: pro eis, qui sunt in purgatorio: ut citius liberentur, & purgentur. pro eis qui in cœlo sunt, ut orent pro nobis. Sextò etiam modo secundum Augustin. pars in calicem mittitur uel ponitur, pro nõ sanctè uiuentibus, qui uoluuntur in sanguine & in peccatis. Aliæ uerò duæ, pro mortuis offeruntur. Una, pro sanctis, qui iam sunt in requie, & illa est gratiarum actio: quia nihil restat in eis purgandum. altera pro illis animabus, quę

licet

Lib. 24 21

10 Exo. 12

Lu. 17

Apoc. 7

22

licet saluandæ sint, tamen adhuc sunt in pœnis, & ideo pars illa dicitur oblatio. Sanè particula hostiæ ī calice dimissa, statim calix cū palla corporali cooperitur, quia Christi corpus de cruce depositum, latuit in sepulchro syndone inuolutum, quæ per ipsam pallam significatur. ¶ Vigesimo loco videndum est, quare nunc solennis † benedictio datur. Et quidem hoc loco, scilicet ante pacem solennis episcopalis benedictio datur: ad notandum, quòd pacem nullatenus habere possumus, nisi Dominus noster Iesus Christus pręueniat nos in benedictionibus dulcedinis: quæ sunt benedictiones gratiæ ipsius: quia secundū Psal.20 Ps. Dñi est salus, & super populū suum be- Psal. 3. nedictio sua. Dum aūt episcopus se ad populū benedicendū conuertit, populus reuerenter genu flectit, quasi ipso facto dicat: Benedicat nos Deus Deus noster, & Psal.66 metuant eum omnes fines terræ: nam ipse est Dominus qui ad illius inuocationē Psal. benedicit. Vnde Psal. Benedixit filijs tuis 147 in te. Et licet hęc solenniter benedicatur: nihilominus quidam in fine missæ iterum solenniter benedicunt, de qua benedictione ibi dicetur, tum quia postquam Dominus salutauit Apostolos, iterum dixit eis: Pax uobis: ut iam dictum est, dicetur subtitu. de pacis osculo: tum quia sicut nō possumus bene incipere, uel pacem acquirere, nisi diuinæ benedictionis gratia prævniat, ita nec in bono proficere nec in pace finaliter perseuerare: nisi benedictionis 24 suæ gratia subsequatur. In † missa verò pro defunctis, pontifex solenniter non benedicit: tum quia in ea omnes solennitates cessant: tum quia hæc solennis benedictio sit non solum pro uenialium deletione uerumetiam pro populi excitatione, ut in Domini adiutorio confidat, & benedictum in secula confiteatur, ac defuncti uelut absentes excitari nequeunt, licet possint nostris suffragijs adiuuari: tum quia gaudium non debet luctui admisceri. Illud autem notandū est, quòd per mortem, & in morte Domini fidelis anima benedictionem percipit. Vnde circa mortis officium ritè diaconus ad eam humiliari inuitat, dicens. humiliate uos, ad benedictionem, & statim pōtifex benedicit. Quidam asserunt hoc officium non esse de septem officijs missæ, eo quòd has benedictiones Romana nō inuenit ecclesia: vnde nec utitur eis, & ideo non hic, sed in fine missæ benedicit. Sed quicunque inuenerit, rectè in hoc loco ponuntur, ubi Christus ad inferos descendisse representatur, scilicet proximè ante resurrectionem cum eductis de carcere æternā tribuit benedictionē. Has benedictiones præfigurauit Iacob, qui filijs suis, & Moses qui filijs Israel, & Christus qui discipulis moriens, benedixit. Ge.49 Deu.1 33

SVMMA.

1 *Agnus Dei, cur dicatur.*
2 *Agnus, quid significet. Et quare ter dicatur.*
3 *Christus ad tria venit.*
4 *Pax, est quadruplex.*
5 *Requies triplex optatur defunctis.*
6 *Sergius Papæ.*

De Agnus Dei. Cap. 52.

VTA Iesus statim, ut salutauit Apostolos, ut iam præmissum est, dedit eis potestatem remitttendi peccata, dicens: Quorum remiseritis peccata, remittuntur, & † quorum retinueritis, retenta sunt. 1 Ioan. 20. idcirco chorus clamat ad Deum & postulat: Agnus Dei, qui tollis pecca- Ioan.1 ta mundi miserere nobis. Siquidem Ioan. uidens Iesum ambulantem dixit: Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. Quare autem cum uocauerit agnum determinat subdens: qui tollit, id est, qui uenit, ut tollat peccata mundi, quia pro peccatis tollendis pascha nostrum immolatus est Christus. Nempe in uete. testa: offerebatur agnus, pro peccatis populi, & in nouo test. Christus obtulit seip- Apoc. sum Deo patri: ut humanum genus libera 1 ret, & lauaret à peccatis in sanguine suo. Merito ergo, dum corpus & sanguis Domini sumitur, Agnus Dei cantatur, ut omnes credamus, quia ipsius agni corpus & sanguis tunc sumitur, qui peccata mundi moriendo tulit, & uitam æternam nobis resurgendo, donauit Iesus Christus Dominus noster: & ut oremus ipsum nunquam

desistere misereri nobis, q in passione mi-
sertus est nostri. † ἀγνὸς autem Græcè,
Latinè purus & castus, dicitur: quòd sit ho
* stia pura, & immolationi apta. * quia ipse
uerus agnus sola pietate sua se obtulit ho-
stiam pro nobis, & nos redemit. Dicitur e-
tiam agnus ab innocentia: quia agnus nec
hominibus, nec bestijs nocet. In præmissis
ergo verbis, Agnus Dei, qui tollis pecca-
ta mundi, miserere nobis. est quædam de-
precatio: vt videlicet innocentis agni mi-
sericordia peccata irruentia & subitanea
auferantur. Tertio modo dicitur agnus, ab
agnoscendo: quoniam in magno grege so-
lo balatu matrem agnoscit: sic & Christus
in ara crucis donans nobis prius pacem,
agnouit nos cura, vt iam dictum est. Agno
uit etiam patrem obedientia: Iuxta illud
Apostoli ad Philip. 2. factus est obediens
usque ad mortem. Agnouit etiam matrem
cura, quam de ea habuit. Vnde illud Ioan.
20. Ecce mater tua. Ob hoc ergo in alta-
ris immolatione ter dicitur, Agnus Dei:
quasi Agne, qui agnouisti patrem, misere-
re nobis. Agne, qui agnouisti matrem, mi-
serere nobis. Pie, qui redemisti mundum,
& qui obtulisti te pro nobis, dona nobis pa
cem. Vel ideo ter dicitur, vt triforme cor
pus Domini intelligatur: videlicet ambu
lans in terra, quiescens in sepulchro, & re-
sidens in cœlo. Potest etiã dici, quòd Chri
3 stus ad tria venit. ¶ Primò vt nos † libera-
ret à miseria culpæ. Secundò, vt nos redi-
meret à malo pœnæ. Tertiò, vt nobis da-
ret de plenitudine gratiæ suæ. quãtum ad
prima duo, bis dicit miserere nobis. Quan
tum ad tertium, dicitur, dona nobis pacẽ:
quæ petitio pacis sequitur statim, postquã
Agnus Dei dictum est ter, ad notandum,
q ex beneuolentia Trinitatis agnus mis-
Es. 16 sus est: vnde Esa. Emitte agnum Domine,
Apoc. &c. Nam sicut in Apoc. legitur: Christus
5 est agnus, qui occisus est ab origine mun-
di. Et attende, quia quidam sacerdotes di-
cunt Agnus Dei. manus super altare de-
positis: ostẽdentes in hoc quòd ad ea, quę
proferunt tota mente intendunt. Intentio
enim propriè per linguam exprimitur, nõ
per manus: ideoque loquente lingua, ma
nus quiescunt, quodque ipsam misericor-
diam & pacem cœlestem pro populo pe-
tunt: non autem terrenam, quod in ma-
nuum depositione significatur. Alij verò
stant manibus iunctis, parum super altare
inclinati: ostendentes in inclinatione hu
militatem: quæ in oratione necessaria est,
& in manuum coniunctione, vnicam & nõ
variam intentionem. Porrò secundum an-
tiquam consuetudinem scholæ cantorum,
in ecclesia Romana, quam adhuc ipsa scho
la obseruat, nullatenus variatur, sed tri-
bus vicibus vniformiter dicitur Christe,
miserere nobis. propter tria genera pec-
catorum, quæ petimus remitti: cogita-
tionis in corde: locutionis in ore, & actio
nis in opere. Vel in honorem Trinitatis,
vel propter tres ordines fidelium in eccle
sia, qui sunt Noe, Dauid, & Iob: quos Eze- *Ezec.* 14
chiel vidit in visione saluandos. Postmo-
dum autem multis, ac varijs ecclesiæ ad-
uersitatibus ingruentibus, cœpit ad Domi
num de tribulatione clamare: dona nobis
pacem: & vt clamor eius facilius audiatur,
ideo in ipsa immolationis hora clamat, &
hæc varietas non discrepat à consuetudi-
ne veter. test. vbi cum secundò repetatur
Parce Domine, parce populo tuo: tertio
variatur, & ne des hæreditatem tuam in *Ioel.* 2
opprobrium. Dicamus ergo miserere no-
bis, quantum ad animam. Item miserere
quantum ad carnem: & dona nobis pacem,
quãtum ad vtrunque, vt habeamus pacem
pectoris spiritualẽ, & pacem corporis tem
poralem. † Est enim pax peccatorum, pax 4
iustorũ, pax tẽporis, & pax æternitatis: vn
de & ter oratur in missa pro pace: de quo
dictum est sub quarta particula canonis, su
per verbo, Diesque nostros, & quia Deus
non dat pacem, nisi illis quorũ miseretur,
ideo ultimo dicitur: dona nobis pacem.
Ecclesia etiam Laterañ. nũquam dicit, do-
na nobis pacem: sicut nec schola cãtorum:
sequens vt premissum est, morem antiquũ.
Vnde nec valet, nec vera est ratio dicen-
tium, quòd in ecclesia Laterañ. ideo non
dicitur dona nobis pacem, quia omnes a-
liæ ecclesiæ ab illa, quæ primo fuisse dici-
tur consecrata, sumere debent pacem: non
ipsa ab illis. In feria quinta cœnæ Domi-
ni: Agnus Dei, ter dicitur, cum, miserere
nobis: vt ibi dicitur. ¶ Rursum in missa
pro defunctis dicitur bis: Agnus Dei, cũ,
Dona eis requiem, tertio additur, Sempi-
ternam: nec dicitur dona nobis pacẽ: quia

tunc

tunc imitamur exequias Saluatoris. Vltimo ergo agnus Dei, tantũ adiungitur sempiternam. Super quo notandum est, quòd pro fidelibus defunctis triplex requies debet optari. ¶ † Primò, vt auferatur ab eis pœna, in qua est eis labor nõ requies. ¶ Secundò, vt eis gloria animæ cõferatur: quia tunc ueraciter requiescent in bono desiderato, scilicet in ipso Deo. ¶ Tertiò, vt dotentur gloria corporis, ne illud ulterius miserijs exponat. ¶ Prima, non est requies sempiterna, quia pœna sublata adhuc desiderant gloriam. Secunda etiam, non est totaliter requies sempiterna: secundũ Aug. ante resurrectionẽ corporũ, semper inest aïabus quidã naturalis appetitus resumendi corpora quo aliqualiter corpora retardant, ne totaliter ferant in Deũ. Sed tertia requies cũ pmissis est verè requies sempiterna: quia aïæ quæ Deũ præsentialiter uident resumptis corporibus in ipsa ulterius, & æternaliter & perfectissimè requiescent, ideoque solum in tertia uice, & non in duabus præcedentibus congruit dicere: requiem sempiternam. Sergius † Papa primus constituit agnus Dei inter cõmunionem terà clero & populo decantari.

ADNOTATIO.

* Apta.] ἅγνος verbum est æquiuocum. Præter enim hic datam significationem, est uitex, genus arboris, qua uitæ omnes ornabãtur Atthenis, in festo Palladis. Sed prior significatio aptissima est huic loco. N. Doar.

SVMMA.

1 *Pax quæ datur in missa, quid significet. Et unde id præsignatum, nu. 4. Et cur non in missa pro defunctis. nu. 8.*

2 *Christiani in primitiua ecclesia, quotidie cõmunicabant. paulò post, omni Dominica, tandem aliquando rarius.*

3 *Populus cur se osculetur in missa, & nu. 5. 6 7. Mulieres non, & quid ita, nu. 9*

10 *Osculum. quatuor sacramenta significat.*

11 *Episcopus, solenniter celebrans, quoties osculetur, & quos.*

12 *Episcopus bis Codicem osculatur.*

13 *Papa, in septem locis, osculum accipit.*

De pacis osculo. Cap. 53.

POSTQVAM Dominus saluauit Apostolos, ut præmissum est, iterum, dixit eis. Pax uobis, ostendens, quòd non solum debemus pacem habere in ore: uerum etiam in pectore: ne simus ex illis, qui loquũtur pacem cum proximo suo: mala autem in cordibus eorum, ideoque cum hæc dixisset Apostolis, insufflauit in illos, & dixit: Accipite Spiritum sanctum, ad quod designandum utique sacerdos facta † commistione & finita oratione accipit in quibusdam ecclesijs pacem ab Eucharistia, siue ab ipso corpore Domini, vel secundum alios, ab ipso sepulchro, id est, calice uel altari, & mox præbet oris osculum ministro, scilicet diacono. Qui ab ipso corpore accipiunt, hoc faciunt in signum, q̃ pax spiritualis à Christo data est humano generi. Alij etiam idem signant. Diaconus uerò dat pacem alijs, & alij inter se in signum, quòd omnes debent pacem habere, præsertim filij ecclesiæ. Ipse uerò diaconus pacẽ à sacerdote accipiens, reuerenter se inclinat, & pectus osculatur ipsius: secundum morem quarundam ecclesiarum & planetam extendit, ut per pacis osculum, & per planetæ extensionem Charitas extendenda monstretur, quam per planetam in parte. iij. diximus designari. Quia ergo charitas Dei diffunditur in cordibus nostris, per Spiritum sanctum, qui datus est nobis: ideoque pacis osculum, per uniuersos fideles in ecclesia diffunditur. Nam Apostolus admoner. Salutate uos inuicẽ, in osculo sancto. ¶ Rursus, quòd sacerdos † pacem populo tribuit, præfiguratum fuit à Iosue, qui hostibus superatis terram obtinuit, quam sortem diuisit, & in pace possedit, & Christus resurgens, diabolo superato: pacem & dona dedit hominibus: Pontifex uerò primo dat pacem ministro, qui prius erat à sinistris, sed pacem recepturus accedit ad dexteram eius: per quã signatur populus Gentilis, qui primus in pace transiuit à sinistra infidelitatis, ad dextram fidei, & æternitatis, & per hunc pax ad populum descendit. ¶ Cæterum in primitiua ec-

Ps. 27 1

Io. 20

Io. 20

Ro. 5.

2 1. Cor. 16

3 cleſia, omnes, qui † celebrationi miſſarum intererant ſingulis diebus cõmunicare ſolebant, eo quòd Apoſtoli omne de calice biberunt, Domino dicente: Bibite ex hoc omnes. de conſec. diſtin. ij. non iſte. Offerebant enim magnũ panem, & omnibus ſuffi
Matt. cientem, quod adhuc Græci ſeruare dicun
10 tur. Sed excreſcente fidelium multitudine, traditur inſtitutum, ut tantum diebus dominicis communicarent. e. diſ. quotidic de quo dictum eſt: ſub ſeptima particula canonis ſuper verbo: hoc quotieſcunque. Poſtmodum autem, quia nec dignè hoc potuit obſeruari, tertia ſecuta eſt inſtitutio, ut ter ſaltẽ in anno quilibet Chriſtianus acciperet Euchariſtiam. ea. diſtinctio. & ſi non frequentius. uel hodie ad minus in paſcha: extrà de pœnitentia & remiſſione. omnis. hoc inuento remedio, ut uidelicet pro eo, quòd ſingulis diebus communi cabatur, ſingulis diebus oſculum pacis daretur, pro miniſterio unitatis, quod ſacerdos dans miniſtro dicit in quibuſdam locis. Sumite uinculum pacis, & dilectionis: ut apti ſitis ſacroſanctis myſterijs, quaſi dicat. Sumite ex hoc omnes, & diuidite inter uos, & pro communione, quæ ſingulis diebus dominicis fieri ſolebat, daretur in die bus dominicis panis benedictus ſanctæ cõmunionis uicarius, qui & εὐλογία dicitur. Sed & loco quotidianæ communionis. in quadrageſima dicitur in fine miſſę oratio, ſuper populum, cui prædicitur. Humiliate capita ueſtra Deo. Sanè populus ſe ſe in
4 miſſa oſculatur. ¶ † Primò, quia cùm, ſicut præmiſſum eſt, per immolationem hoſtiæ ſalutaris, dimiſſis peccatis reconciliemur altiſſimo, rectè pacis oſculum dari decreuit eccleſia, cùm pro peccatis immolatur hoſtia ſalutaris: Homines igitur oſculum, id eſt pacis ſignum ſibi inuicem dant, ut oſtendant ſe cõiunctos eſſe in corpore Chriſti per quem facta eſt pax in cœlo & in ter
5 ra. ¶ † Secundò Innocen. primus, qui oſculum in eccleſia dari decreuit: quod etiam Leo Papa II. primo ſtatuerat. de conſecr. diſtin. ij. pacem. ita dicit: Pacem aſſeritis ante confecta, id eſt, conſecrata myſteria, quoſdam populis impetrare: uel ſibi inter ſe ſacerdotes tradere eum poſt omnia, id eſt poſt conſecrationem, quæ aperire non debeo, id eſt, nõ poſſum, pax fit neceſſario, ideſt, cauſa myſterij inducenda: per quam, id eſt, quia per eam conſtat populũ ad omnia, quæ in myſterij aguntur, ac in eccleſia celebrantur, præbuiſſe conſenſum: ac finita eſſe pacis concludentis, id eſt, determinantis ſignaculo demonſtratur. ¶ Tertiò, ideo ſe † populus inuicem oſculatur. 6
quia Domini ſui gratiam, & Angelorum concordiam per mortẽ eius ſe promeruiſſe gratulatur. ¶ Quartò, quia in oſculo caro carni, & ſpiritus ſpiritui iungitur. vt nos qui carnis propagine de Adam coniungimur, etiam charitatis uinculo connectamur. qui ergo ſe odientes oſculantur, Iudæ proditoris oſculum imitantur. ¶ Quintò, propter præceptum † Apoſtoli, de quo 7
præmiſſum eſt. ¶ Rurſus ideo prius, quàm 1. Cor.
cõmunicemus pacem damus, ut inter nos 16
eſſe concordiam oſtendamus, & cum illa corpus Domini ſumamus, ſine qua munenoſtra non recipiuntur à Deo. ¶ † In miſ- 8
ſa uerò pro defunctis pax non datur: quia fideles animæ iam non ſunt, nec ulterius erunt in turbatione huius mundi, ſed quieſcunt iam in Domino. unde non eſt eis neceſſarium pacis oſculum, quod eſt pacis & concordiæ ſignum, & ideo in miſſa illa nõ dicitur oratio illa: Domine Ieſu Chriſte qui dediſti Apoſtolis tuis pacem &c. nec ſacerdos recipit pacem ab altari. De hoc dicetur in ſexta parte ſub titu. de officio mortuorum. Hinc eſt, quòd etiã inter monachos pax non datur: quoniam mundo mortui reputantur. de conſec. diſt. ij. pacem. ¶ Viri † quoque & mulieres non ſibi 9
inuicem oſculum in eccleſia porrigunt, ne fortè aliquid laſciuiæ ſurrepat: quia ibi carnales fugiendi amplexus, & caſti ſic ſpirituales actus habendi: propter quod etiam in eccleſia ſitu ſequeſtrantur locali. Odia pax pellit, caſtrum pax nutrit amorem. ¶ † Sanè oſculum in ſacra ſcriptura 10
ſignificat unionem, charitatem, pacem & reuerentiã. De oſculo unionis dicit ſponſa in Canticis: Oſculetur me oſculo oris Can.
ſui. De oſculo charitatis Iſaac inquit ad fi Ge. 2
lium. Accede ad me, & da mihi oſculum fi 1. Co
li mi. De oſculo pacis dicit Apoſtolus. Sa- 16
lutate uos inuicem in oſculo ſancto. Deus Luc
autem pacis, & dilectionis &c. De oſculo Heſt
reuerentię Dominus inquit ad Simonem. Oſculum mihi non dediſti: hæc autem ex

quo

quo intraui, non ceſſauit oſculari pedes meos. Et Heſter in ſignum reuerentiæ ſum mitatem virgæ regiæ dicitur oſculata eſſe. ¶ Ad deſignandum igitur tres uniones in Chriſto, ſcilicet unionẽ diuinitatis ad animam: diuinitatis, ad carnem, & carnis, ad animam, uel unionem, qua unita eſt in Chriſto humana natura, ſancta eccleſia, & fidelis anima: Et ſacerdos ter oſculatur altare, ut dictum eſt ſub quarta particula canonis ſuper uerbo diesque noſtros, ad deſignandum triplicem pacem, ſcilicet tem
11 poralem ſpiritualem, & æternam. † Epiſcopus ſolenniter celebrans, iuxta moré quarundam eccleſiarum ter oſculatur: ſemel miniſtrum, & ſecundo diaconum, & tertio ſacerdotem. Sed & in miſſa ter oratur, pro pace ut dictum eſt ſuper uerbo: Dieſq; noſtros. ¶ Rurſum ad notandum duorum teſtamentorũ concordiam epiſcopus duabus
12 † uicibus codicem oſculatur: quia rota cõtinetur in medio rotæ, & duo Cherubin ſe ſe recipiunt verſis vultibus in propitiatorum. Ad notandam etiam charitatem, ſacerdos oſculatur patenam, quæ deſignat cor patens in latitudine charitatis. Vnde:
Exod. Nonne cor noſtrum ardens erat in nobis.
2 dum loqueretur nobis in via. In ſignum ve
Lu. 24 rò reuerentiæ ſubdiaconus & diaconus pedes & manus ſummi ponti. oſculantur: pedẽ ſubdiaconus oſculatur poſt epiſtolam lectam, & diaconus ante legendum Euangelium: manum verò ſubdiaconus oſculatur offerens ampullã cum aqua, calicemq; cũ vino: & diaconus offerẽs patenam cum hoſtia, & turibulum cum incenſo vterque etiam de manu ſummi pontificis Euchari-
13 ſtiam, ut dicetur in titu. ſeq. ¶ Illud † quoq; uacare non creditur myſterio, q̃ ſummus pontifex ſeptem modis accipit oſculum: videlicet ad os, ad pectus, ad humerum, ad manus, ad brachia, ad genu, & ad pedes.

SVMMA.

1 *Miſſæ quarta pars, de communione. Et qualiter ea fiat. & nn.* 3. 4.

2 *Sacerdos quare in communione, non accipit calicem per ſe, ſed à diacono.*

5 *Papa volens communicare, quare accedat ad ſedem ſuam. Et quando communicet in altari. nu.* 6. *Et qui Euchariſtiam accipientes, ab eo oſculum recipiant. nu.* 7. *Et de communione, eiusque forma: latè nu.* 8. 9.

10 *Sacerdos quid agere, dicere, aut meditari debeat, ante corporis & ſanguinis Dominici ſumptionem. Quid poſt nu.* 14.

11 *Communicandi corporis & ſanguinis Dominici legitimum tempus.*

12 *Sacerdos ſumens ſanguinem, debet tenere calicem, vtraque manu.*

15 *Cõmunicaturus, debet eſſe ieiunus. Et cur ita.*

Quarta pars miſſę, & primo de communione ſacerdotis. Cap. 54.

Hic incipit quarta pars miſſę, poſt pacis etenim oſculum ſacerdos communicat hoc modo. Nã
1 † ſicut in Nicenſi concilio xciij. diſtin. peruenit. Legit Euchariſtiam confectam per ſe de altari ſiue de patena ſumit & comedit. Calicem uerò cum ſanguine non ipſe, ſed diaconus eleuat de altari, & porrigit ei. † Vnde in canone Hie
2 ro. ead. diſtinct. diaconi ſunt. inter cætera ita legitur. Sacerdotibus etiam propter præſumptiones nõ licet de menſa calicem Domini tollere: niſi eis traditus fuerit à diaconis. Ideo autẽ ſacerdos corpus Chriſti, per ſe ſumit, & non calicem cum ſanguine, qa ſumptio corporis, ſignificat corporum noſtrorum reſtaurationem, quam Chriſtus nullius miniſterio perfecit, & futuram reſurrectionem, quam ſua uirtute abſque omni miniſtro faciet. Sumptio uerò ſanguinis redemptionem animarum ſiue peccatorum ſignificat, quæ fit interceſſionibus aliorum. Hoc tamen, & ſi iure cautum ſit, non tamen ſeruari uidemus. ¶ †Sa
3 nè ſacerdos ipſe omnes partes hoſtiæ comedit. In quibuſdam tamen eccleſijs ipſe unam partem ſumit: & reliquam Euchariſtiæ medietatem ſuper patenam in duas partes diuidit, quas miniſtris, ſcilicet diacono & ſubdiacono comedendas impẽdit, inſinuans illud quod Lucas commemorat, quia Ieſus in Emaus accepit panẽ, & fregit ſuper menſam. Et etiam (vt aiũt quidam) *Lu.* 24
comedit coram duobus diſcipulis: ſumenſq; reliquias dedit illis. Ipſe quoq; poſtmodum partem piſcis aſſi; & fauum mel- *Io.* 21

lis

lis manducauit, & reliquias discipulis dedit, & ideo postquam diaconus & subdiaconus communicarunt, clerici & religiosi ad communicandum accedunt: ut ipsi partem sanctæ communionis accipiant. Postmodum communicat populus: quia Christus comedit non solum cum paucis Apo-
Actu. 1 stolis: verũetiã ascensurus in cœlum, comedit cum multitudine discipulorũ. Vnde & sumptio corporis, ascensionem significat
4 Saluatoris. ¶ † Illud autem præmittendum non est, quòd ut perceptione corporis & sanguinis Christi nulla possit fallacia suboriri: sed in utraque perceptione ueritas euidenter appareat: summus pontifex non statim particulã hostiæ permittit cadere in calicem, sed eam post trinum crucis signaculũ super patenam reponit, & post osculum pacis, ad sedem ascendẽs, ibique cõsistens, uniuersis cernentibus maiorem partem oblatæ suscipit de patena, quam subdiaconus apportauerat de altari: ipsamque dentibus subdiuidens, unam particulam eius sumit: & aliam in calicem mittit, & de sanguine, cum calamo haurit. Deinde alteram particulam tradit cum osculo diacono, aliamque subdiacono, sine osculo, quem diaconus ministrans ei, ad altare calicem osculatur, & tunc subdiaconus residuum sanguinis cum particu-
5 la immissa in calice sumit. ¶ Romanus † itaque pontifex ideo non cõmunicat, ubi frãgit, quoniam ad altare frãgit, & ad sedem communicat, quia Christus in Emaus coram duobus discipulis fregit, & in Hierusalem coram discipulis duodecim mandu cauit. In Emaus enim fregisse legitur, sed non comedisse legitur. In Hierusalem uerò fregisse non legitur: sed legitur comedisse, secundum Inno. III. Ascendens igitur sedem, ibi communicat. Siquidem se-
Iu. 24 Co. 1. cundum Apostolum Christus caput est ecclesiæ: caput autem in corpore sublimius & excellentius ob sui perfectionem cæteris membris collocatur. Per calicẽ uerò, secundum quendam respectũ, æterna beatitudo seu ipsius fruitio designatur, quia in ecclesia militante summus pontifex, sicut Christi uicarius, & caput omnium prælatorum perfectius Christum representat congruum est, ut ipse non in altari, sed in loco sublimiori communicet, ostendens, quòd Christus etiã in sua humanitate perfectius & copiosius participat illa ineffabilia gaudia, utpote in bonis portioribus collocata. Cum uerò celebrat pro defunctis, tunc super altare communicat, quia tunc specialiter membrorum Christi hinc fideliter decedentium gloriam representat: ac membra Christi cum ad illam gloriam perueniũt, inferiorem post Christum gradum obtinent: sicut membra post caput. In parasceue quoque ad altare communicat; tum ob † reuerentiam passio- 6
nis Christi: tum quia tunc quasi exequias celebrat Iesu Christi: tum & iam tunc solus communicat, quia in Christi passione omnibus discipulis fugientibus ipse solus remansit. Alij autem prælati non sic: sed super altare communicant, quia non ita propriè Christum caput ecclesia representat. Ministri autem representant pontifici
Io. 21 oblatam & calicem, quia discipuli obtulerunt Christo partem piscis assi, & fauum mellis, pars piscis assi, est corpus Domini
Ps. 18 crucifixi, qui fuit in ara crucis assatus. Fauus mellis, est sanguis Christi, super mel & fauum dulcis faucibus animæ diligentis: ambo de manu Papæ communicant, quia & Apostoli de manu Christi communicauerunt. ¶ † Ad notandum verò distin- 7
ctionẽ inter sacros ordines, & non sacros, Diaconi qui & superioris ordinis sunt, cũ recipiunt Eucharistiam, osculum suscipiũt ab ipso. Acolytus & qui sunt inferiorum ordinum, non suscipiunt. Subdiaconus etiam qui caractere huiusmodi quondam inter nos sacros: nunc autem inter sacros ordines reputatur in perceptione corporis non suscipit osculum à pontifice, sed in perceptione sanguinis suscipit osculum à diacono, ut sic qui non sacri sunt minus, & qui sacri sunt amplius, honorentur: quanuis & in hoc mystica ratio possit assignari.
¶ † Ipse autem sumit illam Eucharistiæ par- 8
tem, per quam prout sub titu. de fractione hostiæ dictum est, caput ecclesiæ scilicet Christus intelligitur, cuius typũ ipse specialius gerit: quod facit hoc modo. Ea nanque dentibus subdiuisa, particulam in ore remanentem sumit: alteram verò inter digitos residentem in calice dimittit: ad notandum, quod Christus resurgens, qui secundum Sergium Papam per partem in ca-

lice

lice immissam significatur, quòd infernum momordit, & suos indè sumptos in paradi sum misit: iuxta illud Oseę ult. ca. Exod. mors tua &c. Alia uerò pars ex qua ministri communicant, significat membra magis ipsi Christo conformia, & ideo ipsi cõmunicant de illa, ad offerendũ mysterium unionis: Eucharistia enim sacramentum
9 est maximæ unionis. Partem uerò in † calice intinctam quæ significat membra propter Christum passionibus subiecta, Dominus Papa non recipit. Primò quia ipse magis quam alij repræsentat in officio missæ
Ro. 8. Christum cui mors ultra non dominabitur: secundò, quia ipse illorum typum gerit in ecclesia, qui propter eximiam sancti tatem à uita actiua remoti per cõtemplatiuam iam Christo sociantur. Sed ministri illam sumunt, quia typum actiuæ communiter repræsentant, & præcipuè subdiaconus eam sumit, pro eo, quia ipse ultimus
Io. 21 communicat, & vltimi est reliquias sumere, & calicem purificare. Vnde & dominus reliquias dedit discipulis, ut præmissum est. Potest etiam mystice dici, quod pars intincta, significat partem corporis mystici, quæ iam regnat cum Christo. Cum ergo Dominus Papa expresse repræsentet Christum, qui realiter & sacramentaliter incorporatus est patri ipsius mystici corporis, ideo ipse non recipit illam nec etiam diaconus, qui legem euangelicam, quam pro nuntiat, repræsentat; quæ est lex amoris; propter amorem enim charitatis quilibet incorporatur Christo capiti, & omnibus partibus corporis eius mystici. Sub-
Io. 4 diaconus verò repræsentat veterem legem, quam sæpe pronunciat: quæ fuit lex timoris, sed timor nõ est in charitate, imo eum foras mittit, & ideo ipse particulam in sanguine missam sacramentaliter, siue in signum recipit, quia immistio ipsius partis cum sanguine dictam incorporationem figurat, quam non faciebat lex illa: licet
10 eam figuraret. ¶ Hoc autem breuiter † notandum est, quod sacerdos ante perceptionẽ corporis & sanguinis Christi debet dicere orationes à sanctis patribus institutas: deinde meditari debet in incarnatione, in passione, in virtute huius sacramenti, dicens: Panem cœlestem accipiam &c. Sed cum statim post uerba ipsa subiungat: Domine non sum dignus &c. uidetur contrarius sibijpsi. absit tamen hoc: sed dicens: Panem &c. seipsum incitat ad deuo- Ioã. 6.
tionem, reducens ad memoriam, quid est, quod sumere debet, quia panem, qui de cę lo descẽdit, & qualiter sumere debet, quia nomen Domini inuocando, ut sic cum maiori sumat reuerentia & timore. Dicendo uerò subsequenter: Domine non sum dignus, &c. ex humilitate sua profitetur indignitatem: at exercitatio ad deuotionẽ, & professio humilitatis, contraria nõ sunt.
† Legitimum itaque communicandi tem- 11
pus est ante vltimam orationem quæ dicitur ad complendum, quia ibi maximè petitio pro eis est qui communicant. Deinde corpus & sanguinem Domini sumpturus, se cum illis ante faciẽ crucę signat. Sicut enim prius cruces faciendo actiuè, tanquã minister illa sanctificauit, sic se eis nunc cruce signando, passiuè petit sanctificari. Dicto itaque, corpus Domini custodiat, & cætera, sumat Eucharistiam, deinde iũctis manibus inclinans sanguini dicat: Quid retribuam &c. Et dicens: Calicem Domini accipiã, & nõ prius accipit, & eleuat calicem de altari. Postea uerò dicens. Laudans inuocabo Dominum. se signat cum illo: quo uersu expleto, sanguinem sumit. Psal. 27
¶ Sanè quia circa maiora cautius est † agen- 12
dum, sacerdos sanguinem sumens propter maiorem securitatem & reuerentiam, calicem cum utraq; manu tenere debet, sed in sumptione perfusionis sufficit alterã tãtũ duobus digitis alterius adiunctis quasi per hoc innues iã sanguinẽ ibi nõ esse. Sed & sanguinem sumendo ter haurit: Trinitatem designãs, perfusionem verò, sumendo bis, vt per hoc charitas quæ inter duo constitit significetur, seu etiam quoties nouerit expedire. Rursus qui eadem die debet iterum celebrare, non sumat vinum perfusionis, ut dictum est in proœmio huius partis. Sed cum in canone dicatur. Similiq; modo postquam cœnatum est, accipiens & hunc præclarum calicem, &c. videtur ex hoc, quòd sacerdos statim hostia consecrata, illam debet sumere prius, quam in calicis consecrationem procedat, quia omnis Christi actio, nostra debet esse instructio. xij. q. j. exemplum. Sed ad hoc dicendum est, quòd ecclesia instituit illam post utra-

que

que consecrationē sumi: ad ostendendum, quòd solū hostiam recipiens, non plenum sacramentaliter recipit sacramentum. Etsi enim † in hostia consecrata Christi sanguis sit, non tamen est ibi sacramentaliter eo quòd panis corpus non sanguinem, & vinum sanguinem significat, & non corpus. Quia ergo sub altera tantum specie non est completum sacramentum, quo ad sacramentum vel signum, debet hoc sacramentum compleri prius, quàm presbyter eo vtatur. Verumtamen cùm vnum sine reliquo, nec sit, nec unquam fuerit, nisi in solo triduo ante pascha, in quo Christi corpus mortuum fuit, in quo triduo si quis de apostolis hostiam consecrasset, sanguis ibi non esset, si uinum, caro ibi non esset, quia, ut præmissum est, nec panis sanguinem, nec vinum significat carnem. secūdum hoc nunc Christi sanguine intra venas eius existente, unum sine reliquo propter vnionem seu mistionem huiusmodi recipi non potest, quod tamen non est ratione sacraméti, vel signi quod idem est. Post † sumptum sacrificium non est spuendum, de consecrat. distinct. ij. ut quid, prout dictum est sub septima particula canonis, super verbo noui & æterni, sed nec eucharistia sicut alius cibus est masticāda, sed discrete, moderatè ac leniter anterioribus dētibus tenenda, & lingua mollificāda, ne qua eius particula dentibus adhæreat, quā fortè postmodum emitti screando contingat, post communionem illico, calix de altari aufertur, Circa quod notandum est, quod corpus Domini remanet super altare, vsque dum tria capitula compleantur, scilicet prologus Dominicæ orationis, & ipsa oratio & libera nos quæsumus, quia Dominus tribus diebus in sepulchro quieuit. Posteà verò commisto Domini corpore cum uino simul, quia pace annūtiata aufertur corpus Dominicum de altari, quoniam in tertia die anima eius, quæ descendit ad inferna, vt liberaret iustos & membra viuificaret, redijt ad corpus, nec amplius inuentum est corpus dominicum in sepulchro, quia ergo Christus totus homo resurrexit, simul, ideo ad hoc notandum illico simul cum oblatione corpus Domini de altari aufertur, & sumitur, & inde calix & corporale de altari totaliter eleuantur, prout dictum est sub tit. de pallis & corporalibus. Postremo † notandum est, quòd quisque qui communicare debet, corporea carnalibus escis ieiunus esse debet Cùm animæ spirituales sint & immortales, spiritualia primitus alimenta vitæ æternę sumere debent.

13

14

SVMMA.

1. *Communione factā, cur sacerdos lauet digitos, & in quo altaris cornu. nu. 3.*
2. *Manuum sacerdotis locio, quid significet.*

De perfusione. Cap. 55.

POST sumptum eucharistiæ sacrificium, sacerdos † digitos abluit, & perfundit, ne quid fortè incautè remaneat seu adhęreat, ex contactu diuini sacramenti, non quod quicquam immūdum ex ipso contactu contraxerit, sed ut potius suam commemoret indignitatem, qui se iudicat tantis sacramentis celebrandis indignum iuxta illud quod Dominus ait. Cū omnia benefeceritis, dicite, serui inutiles sumus sicut & sacerdos legalis immundus erat, usque ad vesperam, post immolationem uitulæ ruffæ. unde omnia vestimenta sua lauabat. Indignum quidem existeret, ut manus quæ corpus incorruptibile contrectarunt, corpus corruptibile contingāt, vel ad res communes tangendas accedant donec studiosè lauētur. Et ꝓpter hoc etiā quidam missa finita, exutis sacris vestibus, iterum manus lauant. Perfusionis autem aqua, debet in locum mundum & honestū diffundi, ut altitudo sacramenti reuerenter honoretur. ¶ Trina † ergo sacerdotis ablutio, quæ fit in principio, in medio, & in fine, designat mundationem cogitationis, locutionis, & actionis, vel purgationem peccati originalis, venialis, & criminalis, siue quod agitur per ignorantiam, & negligentiam & industriā ad quorum mundationem offertur sacrificium salutare. de consec. dist. ij. cùm omne. in princ. Hæc tamen ablutio referri potest ad ablutionem baptismi, cuius formā Christus post resurrectionem

1

Lu. 17

2

rectionem instituit, dicens: Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos, in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti: qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit. ¶ Sanè sacerdos † digitos perfundit: & perfusionem sumit in dextro cornu altaris, vel saltem reuolutus ad illud. Primò, propter rationem tactam sub titu. de manuum ablutione. Secundò, quia ipsum cornu iudaicum populum, ex quo humanam naturam Christus assumpsit, significat. Sicut autem ab illis naturam accepit: sic & ab eis illius naturæ purgationem ab omnibus defectibus, quos assumpsit habuit: quoniam ab eis occisus fuit, ad quam mortē secuta est resurrectio, in qua omnes defectus dimisit, & eis appositas virtutes accepit. Ad hoc igitur representandum in dextro cornu altaris, vel saltem reuolutus ad illud sacerdos profundit, & perfusionem sumit. Tertio, quia, ut aiunt quidam, hæc purificatio designat ablutionem manuum, quam Pilatus fecit ad perditionem sanguinis iusti super Iudeos, per dextrum cornu altaris significatos. Ad hoc quidam hausta purificatione inclinant calicem, ad ostendendum sepulchrum esse vacuum quia surrexit & inde prodijt Christus.

3

SVMMA.

1 *Postcommunio, cur sic dicta. Et quid. nu. 3*
2 *Postcommunio, quid denotet.*

De postcommunione. Cap. 56.

ANTIPHONA, quæ post communio à pluribus † nuncupatur ideò sic appellata est, quoniam post communicationem siue in signum, quod cõmunicatio expleta est, cõcinitur. In primitiua nãque ecclesia omnes fideles qualibet die corpore & sanguine Christi communicabant: prout dictum est, sub titu. de communicatione sacerdotis. & statim post communicationem cantus iste fiebat, vt populus ostenderetur gratias & laudes agere de Christi corpore, & sanguine susceptis. Verum propter circunstans nos peccatum, sequenti tempore statutum est, ut ter in anno communionem, & sacerdos quotidie pro omnibus sacramẽ taliter sumat, prout sub titul. de pacis osculo dictum est. Quis autem specialiter introduxerit usum cantandi hanc antiphonam, ignoratur. ¶ Hæc autem antiphona Apostolorum gaudium † de Christi resurrectione significat: iuxta illud. Gauisi sunt discipuli viso dño, & præ gaudio mirabantur, Qđ uerò reciprocãdo, in quibusdã ecclesijs cantatur, insinuat quod discipuli resurrectionis gaudium sibi mutuò nuntiabant. Vnde duo discipuli cum inuenissent congregatos vndecim, & eos qui cum ipsis erant, dicentes: Quia resurrexit dominus verè, & apparuit Simoni, narrabant quæ gesta erant, in uia, & quomodo cognouerunt eum in fractione panis. Canitur etiã ab omnibus, ut notetur communitas gaudij: & quod omnibus discipulis apparuit dominus. Est ergo † communio gratiarum actio: iuxta illud: Edent pauperes, & saturabuntur & laudabunt Dominum. Propriè tamen nouissima oratio, de qua infra dicetur, postcommunio dici potest.

Io. 20

2

Lu. 24

Ps. 21 3

SVMMA.

1 *Communione peracta sacerdos osculatur altare.*
2 *Postcommunio, quæ contineat.*
3 *Orationes dicuntur ad dextrum cornu altaris communione facta.*
4 *Postcommunio quæ dicatur mense Septembri sabbato quatuor temporum.*
5 *Missa finitur tribus, diuersisque illis periodis Secundum modum vide nu. 7.*
6 *Tertium, nu. 8. Et quid significent illi. nu. 9*
7 *Ite, Missa est. periodus Missa. quid significet, aut moneas.*

De oratione nouissima, & de, Ite missa est. Cap. 57.

ERACTO communionis † mysterio: pontifex seu sacerdos osculatur altare, innuens se credere firmiter & consentire his, quæ circa sacrificiũ acta sunt, & ccterus populũ salutat, & deinde redit ad dex-

1

Es. 10

ad dextrũ cornu altaris, significãs q̃ in fine mũdi post Antichristi mortẽ Christi prædicatio siue Christus rediturus est ad Iudæos, quoniam reprobauit. Tũc. n. conuertentur & reliquiæ Israel saluæ fient. Et eleuatis manibus, vltimam orationem, quæ propriè post communio uocatur exequitur in
2 † qua rogat & gratias agit de sacramenti perceptione, dicens collectas pro numero secretelarum. Orat enim pro his, qui ad hanc communionem eucharistiæ accesserunt. Hæc autem oratio, significat orationem capitis nostri Iesu Christi qui pro nobis interpellat quotidie apud patrem. Significat etiam quòd Apostoli post ascensionem Domini, in oratione perleuerauerũt. Finis verò illius orationis, ubi dicitur. Per Dominum nostrum Iesum Christum filiũ &c. significat quòd aduocatum habemus
1. Io. 2 in cœlo apud patrem. ¶ Illud autem considerandũ est, quòd sacerdos dicturus post communionem, præmittit Dominus vobiscum, & Oremus, stans ante medium altaris, deinde transiens ad dextrum cornu altaris, ubi pronuntiat orationem, qua finita rediens ante altaris medium, dicit Per Dominum, prout tactum fuit sub tit. de salutatione. ¶ †
3 Circa quod notandum est, quod dextrum cornu altaris, significat populum iudaicum, sinistrum verò gentilem. Prædicatio Christi & Euangelij eius, incepit à Iudæis, & transiuit ad gentiles & iterum redire debet ad Iudæos, ad quod significandum sacerdos à dextro cornu altaris, transit ad sinistrum. & eõuersò. Meritò ergo post communio, quæ est quasi finis missæ dicitur in dextro cornu altaris. Quia verò altaris medium. representat fidem Christi & ipsum Deũ, in quem vterque populus vnitur, reducitur, & finitur: ideò per Dominum nostrum &c. quod est quasi finis post communionis ibi dicitur: Ipse etiam est qui vtrunque populum ad se petendum inducit, & illuminat, & ideò Dominus vobiscum ibi dicitur Per ipsum etiã, quicquid boni oratione petimus, impetramus, & ideò ibidem pronuntiatur. Oremus. de hoc dictum est sub titu. de mutatione sacerdotis. ¶ Et nota † quòd in sab
4 bato quatuor temporum mensis Septembris dicitur post communio illa: Perficiãt in nobis quæsumus Domine tuę sacramenta, quod continet, vt quæ nunc in spe gerimus, rerum varietate capiamus. Cuius vltimã partem Greg. exponens de consecra. distinct. ij. species, ita dicit. Postulat quippè sacerdos, vt corpus Christi quod sub specie panis & vini nunc geritur, manifesta visione sicuti re uera est quandoque capiatur quanuis non improbabiliter quidã exponant hoc loco carnis & sanguinis veritatem ipsam eorundem efficientiam. id est, peccatorum remissionem. De hac etiã oratione dictum est, sub septima particula canonis sub verbo. Mysterium fidei. ¶ Sanè oratione finita, iterum populum salutat dicens. Dominus vobiscum. Circa quod notandum est, quòd Christus post resurrectionem, bis legitur discipulos salutasse, dicẽs. Io. 20
Pax uobis. in signum duplicis pacis, videlicet pectoris & æternitatis qui secundum prophetam est pax super pacẽ, de qua Dominus inquit Apo. Pacem relinquo uobis, pacem meam do vobis, hanc duplicem pa- Io. 14
cem per duplex osculũ sacerdos insinuat, cùm videlicet prius osculatur ministrum, & posterius osculatur altare. Prima ergo salutatio, quæ fit ante orationem significat benedictionem illam, quam Christus ascensurus in cælum, legitur dedisse discipulis suis Namque (vt Lucas commemorat) eduxit eos foras in Bethania, & eleuatis manibus, benedixit eos, & cum benedixisset, recessit ab eis, & ferebatur in cęlũ. Lu. 24
Vnde post salutationem nouissimam, quã sacerdos oratione expleta facit ad populum, qui significat vitam æternam, diaconus alta voce pronuntiat, Ite missa est, representans, quod dictum est ad Apostolos Hic est Iesus, qui assumptus est à vobis in cœlum. ¶ Notandum † est autem, quod
5 missa tribus modis finitur, primò per, Ite, missa est, & hoc in solennitatibus quoties cantatur. Te Deum laudamus, & Gloria in excelsis Deo, prout dicetur in proœmio. vij. partis, quasi dicat, Redite ad propria, quia missa seu oblata est Deo hostia salutaris. pro genere humano, prout tactum est in proœmio huius partis. Vel annuntiat populo, quod missa seu præces sunt finitæ quoniam statutum est in cõcilio Aurelian̄ de consecra. distinct. j. cum ad celebrandum quòd nullus exire debet de ecclesia, donec annuntiatum sit per ministrum. Vel

est

est sensus. Ite: missa est, scilicet ite, post Christum, & sequimini ipsum. Non est enim in hoc mundo stadium, sed ad patriã per bona opera festinandum, quod leuiter facere possumus, quia missa est ad Deum patrẽ placandũ hostia per quam fracta sunt tartara, & reseratus paradisi introitus. Dicens autem, Ite missa est dirigit vultum ad populum, quia ad eos, quos præsentes licentiamus, sermonem dirigimus, & eis: ad quos sermonem dirigimus, faciem repræsentare solemus, sicut fit, quando dicitur, Dominus vobiscum, vel, Orate fratres, prout dictum sub titulo de inclinatione sacerdotis. Sed dicens benedicamus Domino, vel requiescant in pace, vel oremus, non stat versus ad populum, quia illum distinctè non alloquitur, sed dirigit faciem ad orientem, & mentem ad Deum.

6 ¶Dicto † autem Ite, missa est. clerus & populus gratulando respondent, Deo gratias. imitantes Apostolos, qui adorantes ingressi sunt in Hierusalem, cum gaudio magno, & erant in templo, laudantes & benedicentes Deum. Et enim, prout quidam asserunt, Deo gratias, interiectio gratulatiua, uel cõgratulatiua. & hoc sumptum est de Esdra, non secundum verba, sed secundum sensum, quoniam populus Israel per iussum Pharaonis licentiante Cyro de Babylonica captiuitate ad Hierusalem reuersus, gratias egit Deo. Sed & Apostoli post ascensionem Domini, regressi sunt in Hierusalem, benedicẽtes Dominum: sic & nos vltima benedictione accepta, ad cœlestem patriam ibimus, vbi semper erimus in gra-
The. tiarum actione. Apostoli quoque prædicãtes, dicebant, gratias agite, sine intermissione orate. Potest etiam dici, quod sacerdos incipiens. Gloria in excelsis Deo. significat angelum annunciantem pastoribus ineffabile gaudium de Christi natiuitate. Ite, missa est. designat accessum pastorum ad locũ natiuitatis Christi, prout dicetur in proœmio vij. partis. Chorus respondẽs,
f. 2. Deo gratias: representat, quòd sicut Lucas refert ibi: Pastores reuersi sunt glorificantes Deum, in omnibus, quæ viderant, & au-
7 dierant. ¶Secundo † modo, missa terminatur per Benedicamus Domino, videlicet in profestis diebus, & generaliter quãdo præmissa cantica lætitiæ non dicuntur per quod populus ad gratiarum inuitatur actiones, quia post omnia, debemus Deo humiliari: & est sumptũ de Apostolo, vel de Psalmista, uel de Hymno triũ puerorũ, vbi dicitur: Benedicamus patrem & filium & respondetur, Deo gratias. quòd ad gaudium Apostolorum, de quo præmissum est refertur. De hoc dicetur prope finem, in proœmio v. partis. Et populus Deo gratias agendo, ad propria rediens, significat discipulos cum gratiarum actione post passionem Domini in Hierusalem reuertentes. Circa hoc etiam dicendum est, quòd in primitiua ecclesia cum ministri ecclesiæ missam sine populo celebrabant, claudebatur missa, per Benedicamus. quando vero populus erat præsens, quia alias nesciebat ille, quando finita esset, dicebatur: Ite missa est. Quia ergo in profestis diebus ministri, vt plurimum, quasi soli sine populo missas dicunt, ideo iuxta morem antiquum in illis diebus dicunt Benedicamus. in solennitatibus verò, quia tunc populus conuenit, dicitur, Ite, missa est. Prima tamen missa in natali Domini in quibusdam locis claditur per Benedicamus Domino. eò quòd Saluatoris natiuitas, de qua in illa agitur paucis ab angelo nuntiata est, scilicet pastoribus. qui ministros ecclesiæ esse figurãt. Et præterea sæpe quasi soli ministri in illa præsentes sunt. Alia tamen ratio scribitur in vij. parte, sub titu. de Aduentu, & quia recedere non debent. sed interesse etiam secũdæ missæ in aurora. In diebus quoque ieiuniorum, clauditur missa per Benedicamus. adnotandum, quòd si Domino semper benedicendum sit multò fortius hoc tempore, id facere debemus. Significat autem benedicamus idem, quod benedictio: de qua iam sub titul. de benedictione dicetur. ¶Tertio † finitur missa per, Requie- 8
scant in pace, scilicet missa pro defunctis, & tunc respõdetur, Amen, id est, fiat. Optatur enim requies. † Rursus finis missæ, 9
finem mundi significat, Ite, missa est. vel Benedicamus domino, libertatem, quæ dabitur iustis in patria, vbi semper Deum benedicent.

SVMMA.

1 *Sacerdos, quo consilio aut intentione osculetur humerum Episcopi. Et quid in Roma ecclesia. nume. 2.*

Quare:

Quare sacerdos humerum pontificis osculatur. Cap. 58.

Dicto, Ite, missa † est sacerdos, qui adfistit Episcopo ad altare in quibusdã ecclesijs mensam altaris, ad armum dextrum pontificis osculatur, ostendens hũc illum esse pontificem: cui secundum legis figuram dexter armus separationis debebatur de hostijs salutaribus & pacificis. ¶ Sanè per humerum exprimitur principatus, secundum illud propheticum: Factus est principatus super humerum eius. *Esa.9.* *Luc.1* Principatum verò Saluatoris verè expressit vox angelica, prophetica, & legalis. Angelus enim dixit ad virginem: Dabit ei Dominus sedem Dauid patris eius, & regnabit in domo Iacob in æternum, & regni eius non erit finis. Propheta dicit: Sedes tua in seculum seculi, virga regni tui: propterea vnxit te Deus, Deus tuus, oleo lætitiæ præconsortibus tuis. Moses inquit in lege: Lætamini simul cum eo cœli, & adorent eum omnes angeli Dei. Ad quod designandum in ecclesia Romana tres † humerum pontificis osculantur, in signum reuerentiæ: videlicet primicerius, in principio, diaconus, in medio, & sacerdos in fine missæ. *Ps.44* 2

SVMMA.

1 *Benedictio super populum quorsum fiat. Et nu.3.4. Et qualiter. nu.2. Et vnde ea profecta ratio benedictionis, nu.5*
6 *Benedictio à quo regulariter fiat.*
7 *Benedictio episcopi, qualiter fiat.*
8 *Missa absoluta, quid agendum, cùm à sacerdote, tum à populo. & nu.9.*

De benedictione nouissima. Cap. 59

Altari seu humero osculatis, episcopus vel sacerdos † populum benedicit. Ritè quidem post communionem benedicitur: quoniã sicut legitur Luc. vlt. postquam Christus in cruce orauit, & coram discipulis manducauit: & reliquias eis dedit: eleuatis manibus benedixit eis. Vnde statuit concilium Aurelian. de consecrat. distinct.j.cùm ad celebrandas. &c. præcedenti. ut populus ante benedictionem episcopi, vel vbi ipse abest, sacerdotis, de ecclesia non discedat. Hæc autem vltima benedictio, super populum, missionem spiritus sancti significat, quem Dominus ascendens in cœlum de cœlo misit in Apostolos iuxta quod ipse promiserat eis. Accipietis (inquit) virtutem superuentẽtis in vos Spiritus sancti, vt iã dictum est sub tit. de oratione nouissima. Vnde hæc benedictio per verbum oris & signum crucis exprimitur: quoniam illa † missio personam aeris & linguam ignis innotuit: iuxta illud: Factus est repente de cœlo sonus, tanquam aduenientis spiritus vehementis & apparuerũt illis dispertitæ linguæ tanquam ignis, &c. Et licet Spiritus sanctus specialiter missus fuerit in Apostolos: quia tamen indiuisa sunt opera trinitatis, missionem illam tota fuit trinitas operata. Ideoque benedictionem istam facit episcopus in nomine trinitatis, authoritate Psalmistæ dicentis. Benedicat nos Deus, Deus noster: benedicat nos Deus. ¶ Secundo † hæc vltima benedictio significat illam vltimam benedictionem: Venite benedicti patris mei, &c. ¶ Tertio illam quam Christus ascensurus † in cœlum discipulis dedit, vnde ea facta sacerdos se ad orientem vertit: quasi se Christo ascendenti commendans. Cæterũ benedictionis formam † legis expressit authoritas, dicente Domino per Mosen: Inuocabis nomen meum super omnes filios Israel, & ego Dominus benedicam. Et iterum per prophetam. Effundã super vos spiritum gratiæ: & precum. Item Aaron, postquam sacrificauerat, extendens manũ supra populum, benedixit illi. Leui. ix. Itẽ Moses & Aaron expletis hostijs & holocaustis. intrauerunt tabernaculum testimonij, & postea exeuntes benedixerunt populo. Leuit. xj. in fine. Huiusmodi ergo finales benedictiones à vet. test. sumuntur: quoniam & Iacob in fine vitę suæ filijs benedixit, & Moses populo ante mortem, sicut & Christus discipulis ante ascensionem, vt prædictum est. Et inde est, quod cùm separamur, comitiuam & protectiuam quæri- 1 *Act.2* *Act.2* 2 *Act.1* 3 *Ps.66* 4 *Matt.* 25. 5 *Zach.* 12. *Ge.49* *Deut.* 33. *Luc* 24.

mus

nus benedictionem. Sumuntur etiam ab eo, quod Dominus præcepit dari benedictiones in monte Garizim, super legis obseruatores: sicut econuerso maledictiones in Hebal, super transgressores, a quibus excommunicationes originem habuerut. xxj. distinct. denique. Regulariter † autem maior minori benedicit. Vnde Abbraham à Melchisedech benedicitur, & non econuersò. Nullus ergo sacerdos maiore suo non innuente benedictionem dare nitatur, imo Episcopo missam audiente sacerdos celebrans in cunctis illius licentiam & benedictionem exposcit. Sacerdos tamē missam celebrās, potest benedicere etiam Episcopo præsente & permittere, ac benedicere nolente, aliter non: prout in præmisso concilio Aurelian. cauetur. Nam secundum Hiero. xcv. d. eadem. presbyter populum benedicere potest, qui Christū non metuit consecrare: illud autem quod in Carthagin. concilio legitur xxvj. q. v. ministrare presbytero, benedictionem super plebem fundere non licet: de solenni † benedictione soli Episcopo cōpetenti, quæ fit per verba ista: Sit nomen Domini benedictum &c. est intelligendum. ¶ Rursus benedictio Episcopalis fit per modum manus impositionis. Vnde & Episcopus eos benedicens, tenet manum more Aaron super populum eleuatam: & exemplo Christi, qui, vt præmissum est, coram discipulis manducauit: in cœlum ascensurus, eleuatis manibus eis benedixit. Quia ergo soli Episcopi manus imponunt: quia sicut legitur in actibus Apostolorum, soli Apostoli manus imponebāt. & nullus alius discipulus: ideò solennem benedictionem solus Episcopus dat. Sanè post benedictionem solennem, quæ fit per Episcopum, ante Agnus Dei, iterum benedici solenniter in fine missæ non oportet: In missa tamen pro defunctis non benedicitur, prout sub titulo de fractione hostiæ dictum est. ¶ Placeat tibi &c. quia Luca testante Actu. j. † Dominus Iesus postquam locutus est discipulis, benedicens illis, assumptus est in cœlum, sedet ad dextram Dei: ideò sacerdos non ad Christum solum, quem nubes suscepit ab oculis eorum: sed ad totam trinitatem sermonem dirigit dicens: Placeat tibi &c. Qua oratione finita osculatur altare, ostēdens. per hoc se præmisisse omnibus deuotè toto mētis & corporis assentire affectu: quo facto recedens à conspectu populi, in greditur vestiarium: uel cortinam interponit, repræsentans quòd, vt præmissum est, Christum in cœlum ascendentem, nubes suscepit eum ab oculis intuentium: & sicut legitur Luc. vlt. recessit ab eis, & ferebatur in cœlum. Si vero Episcopus missam sacerdotis audiuerit, sacerdos ipse osculato altari, & depositis sacerdotalibus vestibus mox accedit ad Episcopum: & genua flectēs coram illo osculatur eius manum. In hoc figurans magnam filij obedientiam, qui patri obediuit in incarnatione, in passione, in ascensione, & in alijs, quæ idem sacerdos in officio missæ repræsentauit: & ostendens se illis fidem veram habere & consentire. Pontifex uerò illi benedicit: quasi dicat hic est filius meus benedictus &c, Deinde statim dicuntur hymni illi: Benedicitè † & laudate: vel in totum vel in partem, quia Deo pro omnibus beneficiis gratias agere debemus, quem in æternum laudabimus. Vnde in cōcilio Agathen. de consecratione, distinctione v. conuenit. ita legitur. Post conclusionem matutinarum vel vespertinarum missarum id est, quæ dicuntur manè, vel circa nonam, post hymnos, id est, postquam sacerdos dixit: Benedicite & Laudate, capitula de Psalmis dicantur: scilicet Confiteantur tibi Domine omnia opera tua, &c. & plebs collecta oratione & orationis causa, ad vesperam ab Episcopo dimittitur, cum benedictione. Per hoc autem, quod dicit ad vesperam, innuitur quòd loquitur Dominus de missis, quæ in quadragesima dicuntur post quas statim vesperæ decantantur; de conse. d. j. solet: Et sic innuit, quòd Episcopus vel presbyter non debet tunc benedicere donec vesperæ sint cantatę: quod tamen in vsu non est. ¶ Postremò licet propter † pro positum notandum est, quòd benedictio mensæ dupliciter inchoatur. Primò, quia maior incipiens, dicit: Benedicite. & cæteri respondent: Dominus; quia sicut debemus Domino per gratiarum actiones benedicere: ad quod maior dicendo: benedicite: hortatur: sic & indigemus benedici à Domino suæ gratiæ infusione, quam illi optantes postulāt respondēdo: Dñs supple

Deut. 27 6
Ge. 14
7
Act. 1
Act. 6
8
Lu. 14
Act. 1
9
Psal. 144
10

nos benedicat suæ gratiæ infusione. Secundo modo maiore incipiente: Benedicite, ceteri similiter respondent: benedicite, ad ostendendum, quòd ad Dei benedictionem debemus mutuo nos hortari. Potest etiam dici, quòd in priori modo reuerentia Dei consideratur. Cum enim respondetur, Dominus: supplendum est, benedicat: quia nos digni non sumus benedicere. In secundo uerò reuerentia superioris. Cùm enim respondetur: benedicite, supplendum est: uos pater: quia minor maiore præsente benedicere non debet: deinde maiore uersum inchoãte cæteri coadiuuant ad dicendum: ad notandũ, q̃ inferiores coadiutores sunt præpositorum in oneribus supportandis. In nonnullis ecclesijs pueri benedicunt mensas etiam prælatorum, pro eo q̃
Lu.24 lectoris officium est benedicere panem. Conuenientius tamen fit per prælatos: exemplo Christi qui in Emaus mensam coram duobus discipulis benedixit. Post omnia in quibusdam ecclesijs benedicitur à
Ioã.2. sacerdote panis populo distribuendus, exẽplo Christi qui in deserto quinque panes benedixit, & ex eis quinque millia hominum satiauit. de quo pane sub titulo de pacis osculo dictum est: deinde sacerdos, & alij ad propria reuertuntur: Sacerdos quidem ad propria rediens, est Christus: qui legatione peracta, in gloriam patris ascendit. Et fideles etiam reuertuntur, dum de carceris exilio liberati, in gloriæ libertatem eripiuntur.

LIBER QVINTVS.

SVMMA.

1 *Diuina officia colere debemus, exemplo & typo Hierusalem cœlestis, ducti.*

2 *Esdras populum Israeliticum ad Dei laudes erudit. Ibiq́ue horæ canonicæ subijciuntur.*

3 *Nocturnum tempus, refert tempus tenebrarum, scilicet ante aduentum Christi.*

4 *Horæ septem canonicæ, repræsentant septem hominis ætates.*

5 *Horis quatuor diei tantum, cur laudemus Deum: & non omnibus.*

6 *Horæ singulæ canonicæ, respondent singulis actibus passionis Christi.*

7 *Daniel induxit primus horas tres canonicas cantari, tertiam, sextam, & nonam.*

8 *Maria uirgo, iure laudanda est horis canonicis.*

9 *Mariæ uirginis officium, ab Vrbano Papa institutum.*

ARGVMENTVM.

Dè diuinis officijs, tam nocturnis quàm diurnis in genere. Cap. 1.

IN Exodo legitur. xxv. c. in fine, Diminum dixisse ad Mosen, Omnia fac secũdum exemplar quod tibi in mõte monstratum † est, quocirca nos conformari conuenit illi cœlesti Hierusalem, quæ Dominum laudare iubetur: & quæ sicut ait Apostolus ad Galatas quarto. de sursum est, & mater nostra est, præsertim insimul laudando Deum: iuxta illud: Super muros tuos Hierusalem constitui custodes, qui tota die & nocte nõ cessabunt laudare nomen Domini. Et in Apoc. 4. cap. habetur, quòd animalia requiem non habebant, dicentia: Sanctus, Sanctus, Sanctus &c. veruntamen militans ecclesia imitari plenè nequit triumphantem: quia sicut
Es.26 legitur in libro Sapientiæ capitu. ix. Corpus, quod corrumpitur, aggrauat animam. Nequimus enim infirmitate nostra prepediente in singulis. 12. diei horis, iugiter diuinis insistere laudibus, quoniam necesse habet homo aliquando necessarijs corpori intendere: iuxta illud Geñ. iij. c. In sudore vultus tui, uiseris pane tuo. 50. distinctione. in capite. & ideo facimus quod possumus certis diei naturalis horis Deũ laudando. Vnde Esdras † propheta popu- 2
lum Israeliticum de Babylonica captiuitate reuersum, docuit Deum laudare, quater in nocte, & quater in die: vt vnumquodque quatuor elemẽtorum, ex quibus homo constat, per competentes horas obsequio se offerat creatoris: uidelicet de nocte: in uesperis, in completorio: in nocturnis: in diluculo, scilicet in laudibus matutinis. De die uerò, in prima, in tertia, in sexta, in nona horis. Vespertinum igitur officium

officium quod est cuiuscunque officij initium, ad noctem pertinere probatur, quod
Psal. 118 secundum Isidorum lib. Etymologiarum dicitur à uespera stella, quæ surgit nocte oriente. Verùm Dauid inquit; Septies in die laudem tibi dixi, & rursus: media nocte surgebam ad cõfitendũ tibi &c. Quem ordinem concilium Agatheñ. extrà de celeb. miss. cap. j. approbat & sancta ecclesia seruat: quoniam nocturnum officium media nocte canitur. Reliquæ uerò septem canonicæ horæ de die dicũtur, uidelicet laudes matutinæ; quæ olim in aurora dicebantur: licet hodie, cum nocturnis coniungantur, prima, tertia, sexta, nona, uesperæ & completorium, quæ septem horæ uocantur canonicæ, quasi regulares: extra de pœniten. & remiss. quod in te. quia regulariter à sanctis patribus obseruatæ sunt, Nam κανων græcè, regula dicitur latinè. Missæ autem oblatio, propter tanti sacramenti excellentiam, quod in ea conficitur, super alias laudes est, & est laus per se, nec sub numero comprehẽditur aliarum. Propter quod, & in hoc opere tractatum per se obtinet specialem: quanuis nonnulli asseruerunt illam fore de officio tertiæ siue nonæ: pro eo, quia in his duabus horis solet regulariter celebrari. ¶ Sanè noctur-
3 num † officium, tempus miseriæ, quo genus humanum à diabolo tenebatur obsessum, representat: diurnum uerò, nostræ redemptionis & liberationis per Christum solem iustitiæ factæ tempus significat: qui charitate suæ diuinitatis tenebras illuminauit: & à seruitute diaboli nos eduxit. Qui ergo tantum bonum dono septiformis gratiæ Spiritus sancti adepti sumus, merito septies laudem Deo cantamus.

4 ¶ Secundo, quia † dies naturalis representat uniuscuiusque ætatem, non quam quilibet homo habet: sed quam si non peccasset, haberet. Quæ naturalis dies, septẽ habet uarietates. Prima, est infantia, quæ per
Psal. 118 matutinas laudes representatur. Secunda, puericia, quæ per primã. Tertia, adolescentia, quæ per tertiam. Quarta, iuuẽtus, quæ per sextam, Quinta, senectus quæ per nonam. Sexta, senium, quæ per uesperas, Septima, decrepita ætas siue finis uitæ nostræ quę per completorium designatur. In his ideo singulis ætatibus creatorem nostrũ super iudicia iustitiæ suæ laudare debemus. De infantia beatus Nicolaus nobis ostenditur in exemplũ: qui quarta & sexta ferijs uirtute abstinentiæ materna ubera non sugebat, nisi semel in die: de alijs quoq; ætatibus satis liquet. ¶ Tertio, quia secundum Salomonem septies in die cadit iustus, per negligentiam, de pœnitentia, distinctione iiij. septies, ideo merito septies, ut per orationis uigilãtiam resurgere ualeat, diuinum debet subsidium inuocare. ¶ Quarto, quia numerus septenarius uniuersitatis est. ¶ Cæterũ cum 12. horæ diei † attribuantur, in quibus omnibus 5
laudãdus esset Dominus: quare in quatuor tantum diei horis in ecclesia psallitur: Respondeo, cum in singulis horis, ut præmissum est, diuinis iugiter insistere laudibus nequeamus: quod in alijs minus fit: in prima, in tertia, in sexta, in nona horis supplẽtur. In earum nanque qualibet dicuntur tres Psalmi, & sic in quatuor horis numerus Psalmorum, respondet numero horarum. Et quilibet psalmus cõtinet uersuum octonarios, octauam resurrectionis significantes, de quibus sub titulo de completorio dicetur: per octonarios siquidem in horis psallimus, quia de resurrectionis gloria exultamus: Rursus in qualibet horarũ ipsarum, dicitur ter super Psalmos gloria patri &c. ut quot diei horæ nobis pro corporis sustentatione, ad laborandum concessæ sunt, toties in ipsis horis, & gloria patri dicatur, ut per hoc in Dei seruitio omni hora nos esse monstremus. Siquidẽ tres glorificationes, quæ sunt in hora prima, in dicãt nos esse in Dei famulatu, in prima, secunda, & tertia horis, & tres, quæ sunt in tertia, nos protegunt in quarta & quinta horis, & sexta, tres quoq; quæ sunt in sexta, nos muniunt contra insidias diaboli, in septima octaua & nona horis. Nona uerò, cum suis glorificationibus nos protegit in decima, undecima, & duodecima horis. Posset etiã non incompetenter dici, q̃ sub prima duæ horæ comprehenduntur: uidelicet ipsa prima, secunda: sub tertia similiter tres, scilicet ipsa tertia, & quarta & quĩta: sub sexta similiter tres, scilicet ipsa sexta, septima, & octaua: sub nona duæ. s. ipsa nona, & decima: uesperæ uerò representant undecimam, & cõpletorium duodecimã.

Prou. 24

Sed in præmissis sex diei horis, videlicet in prima, tertia, sexta, nona, vesperis, & cõpletorio, ideò specialiter Deũ laudamus, & non in secunda, quarta, quinta, septima, octaua & decima: quia illæ in aliquibus præ aliis sunt priuilegiatæ: prout in principio tractatus cuiuslibet earũ ostendetur. pp quod meritò in illis diuinum celebratur officium. ¶ Nempè in nocte Christus
6 est cõpræhensus: † mane illusus: & ora prima gentibus traditus: tertia, flagellatus, voce crucifixus, sexta, cruci affixus, nona, mortuus: vndecima, de cruce depositus: in duo decima, sepultus. Item in nocte spoliauit infernum: manè surrexit. In prima hora Mariæ apparuit: tertia, de monumento redeuntibus obuiauit: sexta, Iacobo: nona, Petro, vespera, duobus discipulis euntibus in Emaus, scripturas aperuit, & se manifestauit. In completorio Apostolis, pax vobis dixit, & cum eis manducauit. ¶ Has autem horarum laudes, qualiter absoluere debeamus, ostendit Bernardus, dicens, Fratres mei, immolantes hostiam laudis, iniungamus verbis sensum, sensui affectum, affectui exultationem, exultationi maturitatẽ
M. th. maturitati humilitatem, & humilitati li-
20 bertatem. ¶ Præterea, diutinæ psalmodiæ ideò à prima, tertia, sexta, & nona, & non ab aliis nomen sumpserunt, vt per eas Dei seruitium agamus: quoniam paterfamilias commemoratur in Euangelio exisse illis conducere operarios in vineam suam, quæ sanctam significant Ecclesiam. Sunt etiam, qui dicunt morem cantandi tertiam, sextã
7 † & nonam fuisse à Daniele sumptum: qui intellecto, quòd Nabuchodonosor statuã erexisset, quam omnibus adorandum præceperat intra domum suam, & apertis fenestris ter in die genua flectebat versus Hierusalem: quod Hier. exponens. dicit, hinc habet Ecclesiastica traditio quòd ter
8 in die genua sunt flectenda, scilicet in tertia, sexta, & nona. ¶ In eisdem quoque † horis beatam virginem laudare debemus, scilicet in nocturnis siue matutino: quia tali hora, quędam stella apparet in cœlo, quæ transmontana vocatur, cuius ductu nautæ perueniunt ad portum: & ipsa beata virgo, est stella transmontana, quia & si eam dignè laudauerimus, nos qui sumus in hoc seculo, ducet ad portum salutis. Item, in prima: nam tunc apparet quædam stella, quæ Diana vocatur, quam sequitur sol, & ipsa beata virgo est vera stella Diana, quæ verum solem scilicet Christum nobis portauit, quæ illuminat totum mundum. Ité in tertia: nam hora tertia consueuimus esurire: & ipsa portauit nobis panem verum: scilicet Christum: cum quo est omnis sacietas. Item in sexta: quia illa hora magis feruet, & calefacit sol: & ipsa laudanda & roganda est, vt nos frigidos calefaciat in charitate, per solem Christum quem genuit. Item in nona: quia illa hora sol declinat ad occasum, & ipsa iuuat nos, & protegit: cum ad occasum, id est, ad senectutem declinamus. Item in vesperis, quia tũc incipit dies finiri, & ipsa laudatores suos in hora mortis defendit. Item in cõpletorio. Nam tali hora dies est completa, & ipsa in complemento vitæ nostræ pro nobis intercedit, & in æterna tabernacula recipi facit, vbi completum est gaudium electorũ.
9 ¶ Officium † beatæ Mariæ instituit Vrbanus Papa cantari, vt dicetur in titulo de tempore aduentus. Nocturnale autem officium, nobis ad memoriam reducit tempus ab Adam vsque ad Noe. Matutinale tempus à Noe vsque ad Abraham. Prima, tempus ab Abraham, vsque ad Mosen. Tertia à Mose vsque ad Dauid. Sextà, tempus à Dauid vsque ad aduentum Christi. Nona, tempus sequens vsque ad secundum aduentum, quando venturus est reddens vicem pro abditis. Per vesperas recolimus sabbatum, id est requiem animarum. post exitũ à corporibus vsque ad diem iudicii. Per cõpletorium verò recolimus repletum numerum, & consummatum gaudium sanctorum: quod complebitur in die magnæ festiuitatis, quando benedicti percipient regnum Dei. In hac igitur parte, de officiis Ecclesiasticis in genere tractare intendimus, videlicet de his, que in officio cuiuslibet Ecclesię dicuntur. De nocturnis. De laudibus. De matutinis. De prima. De tertia. De sexta. De nona. De vesperis. De cõpletorio.

SVMMA.

1 *Officium, quid.*

2 *Officium primitiuæ ecclesiæ, primum cuilibet liberum, & vagum fuit ac solutum. Tandem*

dem postea à Hieronymo presbytero, procurante Theodosio Imperatore, & mandante Damaso Papa, ordine, canone, & legibus est distinctum & ornatum. nu. 3.

4 Officij ecclesiastici compilatores.

5 Officium Gregorianum, per vniuersam ecclesiam diuulgatum fuit: & Ambrosianum solum Mediolani celebrari concessum. idque post multas, multorum doctorum, episcoporum, conciliorum, & Imperatoris altercationes, ac tandem missas sortes.

6 Oratio Dominica in principio & fine horarum canonicarum, dicenda est.

7 Horarum singularum initio cur præponatur Deus in adiutorium meum intende.

8 Horæ tribus modis incipiuntur, eo quod tribus modis contingit peccare.

9 Dæmones non secus timent signum crucis, quã baculum, quo percussi fuerunt.

10 Crux Christi, multipliciter & variè prefigurata in veteri testamento.

11 Crucis signo armatur ecclesia, confunditur ciuitas diaboli.

12 Crucis signum, tribus digitis est imprimendum.

13 Crucis signum quàm variè fiat. & nu. 14. Et vbi sit faciendum. nu. 15.

16 Crux est quadripartita. & quid denotet ea forma.

17 Gloria patri, principio omnium horarum dicendum. Excepto mortuorum officio. nu. 18. Et quid ille versus protendat. nu. 19. 20. Et quot vicibus dicatur in nocturnis festiuitatum. nume. 21.

22 Gloria, quid.

23 Hymnus, vnde natus primum. Et quid.

24 Hymni, an & vbi præcedant Psalmos. aut econtrà.

25 Hymnus, Psalmus, & Canticum, an & quid differant.

26 Antiphonæ, vnde ortum habuerint. Et vnde dicantur, nu. 27. 30. 31. Et qualiter canentur, nu. 28. 29.

32 Neuma quid. Et quid differat à dictione pneuma. nu. 33.

34 Adæ & Euæ nomen nascentes hodie exprimunt quanuis fuerit mutatum.

35 Neumæ vbi maximè sit vsus.

36 Psalmi cur dicantur alternatim.

37 Psalmi dicuntur sex in diuinis horis.

38 Psalmus idem, cur in diuersis solennitatibus legatur.

39 Psalmi graduales, quot: & vnde dicti.

40 Versiculi in diuino officio, cur dicantur. Et vnde dicantur.

41 Versiculi cur dicantur ante lectiones, in nocturnis.

42 Versus quid notet.

43 Lectiones matutinales quid significent.

44 Benedictionem petens ante lectiones cur dicat donne, potius quam Domine.

45 Genu vtrunque flectendum in ecclesia Domini autem, alterum est tantum.

46 Lectionibus finitis dicitur, Tu autem Domine. & cur ita.

47 Lectionum pluralitas quid notet.

48 Ordines duo sunt in ecclesia, & lectionis duo modi, siue formæ.

49 Lectiones quotuplici fine terminentur.

50 Lectio nona, cur instituta nomine Trinitatis.

51 Capitula cur dicantur in officijs.

52 Lectionum author, cur non exprimatur in nocturnalibus, siue in diurnalibus.

53 Responsorium vnde dicatur.

54 Cantica, vnde dicantur. quid. Et quot habeant versus.

55 Orationes cur dicantur in singulis horis.

56 Nocturnum, cur oratione & benedictione non concludatur.

57 Orandum est versus orientem, multis de causis.

58 Ecclesia, domus orationis. Et an alibi merito orari posit fusissimè.

59 Adorandi quomodo sint pater, filius, & Spiritus sanctus.

60 Deus, qualiter sit adorandus.

61 Adorationis duæ species.

62 Benedicamus Domino, dicitur finita oratione, & vnde sumptum. Et quid significet. Item, Deo gratias. nu. 63.

64 Sanctorum suffragia, quorsum fiant.

65 Cantandi vsum vnde accepit ecclesia.

66 Sonorum tres species.

67 Musicorum tres species, in tres partes officij diuiduntur.

68 Cantus ecclesiasticus, cœlestem latitiam significat.

69 Tholetani concilij decretum, de psallendi & ministrandi consuetudine.

Quid sit officium, & de eius institutione & partibus. Cap. 2.

1. EST autem † officium, secundum Isidorum, proprius uel cõgruus actus vniuscuiusque personę, secundum mores ciuitatis, uel institutæ professionis. Alia nanque habent instituta monachi; alia canonici: alia eremitæ, & sic de reliquis. Et dicitur officium, secundum Hierony. in libro de officijs, ab efficiendo: quasi efficium, ab efficio efficis, una litera in aliam propter decorem sermonis, mutata. Vnicuiq, etenim conuenit suum efficere officium. Vel secundum Isidorum, officiũ dicitur, ut quisque illa agat, quæ nulli officiant, sed omnibus prosint. ¶ † Cæterum in ecclesia generaliter nil canendum aut legendum est, quòd à sancta Romana ecclesia canonizatum & approbatum expresse, aut per patientiam non sit. In primitiua tamen ecclesia diuersi diuersa quisq; pro suo uelle cantabant, dummodo quod cantabant, ad Dei laudem pertineret. Quædam tamen officia obseruabantur ab omnibus ab initio cõstituta, uel ab ipso Christo, ut oratio dominica, uel ab Apostolis, ut symbolus. Succedentibus uerò temporibus, quia ecclesia Dei propter hæreses scissa est, Theodo-
3. sius Imperator, hæreticorum † extirpator, rogauit Damasum Papam, ut per aliquem prudẽtem & per catholicum uirum ecclesiasticum faceret officium ordinari. Vnde idem Papa præcepit Hiero. presbytero, tunc in Bethleem cum Paula & Eustochio, & alijs uirginibus moranti, qui prius sub septem Apostolicis Romæ uexerat, quatenus officium ecclesiæ ordinaret. Ipse nanque nouerat linguas quatuor, Hebraicam, Græcam, Caldaicam, & Latinam quod ille obtemperans fecit. Ordinauit itaque quantum de psalmis in dominica: quantum in secunda feria: & quantum in tertia feria, & sic deinceps legeretur, Euãgelia quoque, epistolas &c. quæ de nouo & ueteri testa. in ecclesia leguntur, præter cantum, magna ex parte ordinauit: cuius operis exemplum idem Hiero. Romam misit, & à Damaso Papa canonizatum est, & præceptum à cunctis ecclesijs obseruari, & appropriatum est ipsi Damaso, propter authoritatem suam, quam interposuit. C. de uete. in. enu. l. tanta. Consequenter † tamen beatus Gregorius, & Gelasius orationes, & cantus addiderunt, & lectionibus & Euangelijs, Responsoria coaptauerunt. Gradualia uerò Tractus, & Allelu-Ia Ambrosius Gelasius, & Gregorius ad missam cantari instituerunt. Plerique quoque alij doctores ecclesiæ aliqua alia superaddidisse noscuntur. Sancti enim patres nõ simul omnia ad decorem officij pertinentia, sed diuersi diuersis temporibus ordinauerũt. Vnde & missæ inceptio tres habuit uarietates. Aliquando enim à lectione inchoabatur, prout fit hodie in sabbato sancto. Postea Cœlestinus Papa psalmos ad missæ introitum dici instituit. Gregorius uerò introitus cum cantu ordinauit. ¶ Legitur † in uita beati Eugenij, quòd dum 5.
adhuc officium Ambrosianũ magis, quàm Gregorianũ ab ecclesia seruaretur, Adrianus Papa concilium conuocauit, ubi statutum est, quòd Gregorianum deberet uniuersaliter obseruari. ad quod Carolus Imperator omnes clericos minis & supplicijs p diuersas prouincias cogebat libros Ambrosiani officij comburens. Beatus verò Eugenius ad concilium quoddam propter hoc conuocatum ueniẽs, inuenit ipsum concilium per triduum iam solutum, inducens Dominum Papam quod omnes prælatos qui concilio interfuerant, & iam per tres dies recesserant, reuocaret. Concilio igitur iterum congregato, omnium patrum fuit una sententia, quòd missale Ambrosianum & Gregorianum super altare sancti Petri Apostoli poneretur. plurimũ episcoporum sigillis munita, & fores ecclesiæ clauderentur, & ipsi tota nocte orationi insisterent, ut Dominus per aliquod signum indicaret, quod horũ magis ab ecclesia seruari vellet: sicque per omnia factum est. Manè igitur ecclesiam intrantes, utrunq; missale super altare apertum inuenerunt, vel, ut alij asserunt, missale Gregorianum penitus dissolutum, & huc illuc que dispersum inuenerunt: Ambrosianum uerò solummodo apertum super altare in eodem loco, ubi positum fuerat inuenerunt. Quo signo edocti sunt diuinitus Gregoria-

gorianum officium per totum mundum di
ſpergi: Ambroſianum uerò tantum in ſua
eccleſia obſeruari debere, & ſic uſque ho
die ſeruatur. Siquidem tẽpore Caroli Im
peratoris officium Ambroſianum præci
puè dimiſſum eſt, & Gregorianum impe
riali authoritate plurimum adiuuante, di
uulgatum. Ambroſius enim multa inſti
tuit, iuxta ritum græcorum: vt dicetur in
6 fra: ubi de hymnis agetur. ¶ † Vt autem
muſcæ morientes abigantur, & mens ora
tionis ſerenetur, ut dignè cum Deo loqua
tur: ut ſi mente non orauerit, Dominus in
furore non iraſcatur: ſed miſereatur, ideo
laudabili conſuetudine inductum eſt, ut
ſacerdos ante canonicarum horarum ini
tia, & in fine dominicæ orationis, & ante
horas beatæ Mariæ, & in fi. Aue Maria, &c.
uoce ſubmiſſa præmittat. Vnde in cõcilio
Gerungiñ. de conſec. diſt. v. id ſemper ſta
tutum eſt, ut etiam poſt ſingulas horas di
catur: ne diabolus de corde ſacerdotis ra
piat, ſi quid boni ibi ſeminatum eſt. Vnde
in primitiua eccleſia poſt quamlibet ho
ram, alta uoce abſque alia oratione diceba
tur. quod adhuc eccleſia Laterañ. dicitur
obſeruare. Quidam etiam in fine horarum
dicunt. Dominus det nobis ſuam pacem.
De hac dominica oratione ſub prima, &
7 ſub veſperis dicetur. ¶ † Quia uerò Domi
Io. 15 nus ait in Euangelio: Sine me non poteſtis
facere quicquã ideo in ſingulis diurnis ho
ris ſacerdos incipit: Deus in adiutorium
meũ intende, & ſingulæ finiuntur, per Deo
gratias, & ſic initium & finis referũtur ad
idem. ſ. ad Deum, qui eſt α & ω id eſt, prin
cipium & finis, xxxv. diſt. ab exordio. dicen
Pſ. 33 do igitur, Deus in adiutorium meũ inten
Num. de: mater eccleſia inuitat homines. Iuxta
10 illud: Venite filij & audite me, quod ideo
introductum eſt, quoniam dum arca Dñi
ad portandum leuabatur, dicebat Mo
ſes: Surge Domine, id eſt, ſurgere fac: &
diſſipentur inimici tui, & fugiant, qui ode
runt te à facie tua. Sic & ſacerdos noſter
dicit Deus in adiutorium meum intende:
hoc eſt, præſta mihi auxilium in reſurgen
do à peccatis, & contra uarios inimicos,
qui tuam circundant eccleſiam. Per arcam
enim intelligitur eccleſia, quæ uſque in fi
nem circundabitur à perſecutoribus, ſiue
apertis ſiue occultis: ſicut arca ab inimi
cis circundabatur. Orat ergo ſacerdos, ne
inimici prævalere ualeant, aliquos à cœ
tu fidelium per aſtutiam forſitan ſeparan
do. Cum enim perſecutio iuſti ſit à leone,
id eſt, à diabolo, impetu, id eſt, manifeſte
ſæviente: uel à dracone, id eſt, à diabolo, in
inſidijs, id eſt, occultè perſequente, omnes
clament: Deus in adiutorium meum inten
de. vij. q. j. §. cùm verò. præterea, cùm ſecun
dum Apoſtolum in Dei nomine omnia fa
cienda ſint. xxvj. q. vlt. non obſeruetis. me Col. 3.
rito eſt ab eo inchoandum. ¶ Circa hoc no
tandum eſt, q̃ contingit tribus modis pec
care: uidelicet corde, ore, & opere, ideoq́;
† tribus diuerſis modis horæ inchoantur. 8
uidelicet completorium per Cõuerte nos
Deus, cõtra peccatum cordis. matutinum,
per Dñe labia mea aperies contra pecca
tum oris, Aliæ uerò omnes diei horæ per
Deus in adiutorium, contra peccatũ ope
ris. Et quoniã in peccato cordis & oris eſt
aliquid operis, ideo in omnibus horis tam
diurnis, q̃ nocturnis dicitur, Deus in adiu
torium meum intende, contra peccatum
operis. Monachi uerò dicunt primo in no
cturnis, Deus in adiutorium meum inten
de. Poſtea, Dñe labia mea aperies, quia ſi
ne adiutorio Dei, nec cor nec labia ad ip
ſius laudem aperire ualeant. Ioan. 15. Sine
me nihil poteſtis facere. ¶ Interea verò ſa
cerdos cum dicit: † Deus in adiutorium 9
meũ intende. ſigno crucis ſe munit, ad effu
gandam illius uirtutem. ſ. quamlibet dia
boli uerſutiam, & poteſtatem. Valde enim
timet ſignum crucis. Vnde Chryſoſtomus:
Vbicunque dæmones ſignum crucis uide
rint, fugiunt, timentes baculum, quo pla
gam acceperunt. Stephanus quoque Papa
de conſec. diſt. v. nunquid ait: Nunquid nõ
omnia chriſmata, id eſt ſacramenta, quę cũ
chriſmatis unctione præſtantur, ſacerdota
lis miniſterij crucis figura, id eſt ſigno per
ficiuntur? Nunquid baptiſmatis unda, ſine
cruce ſanctificata, peccata relaxat? & ut cę
tera prætereamus, ſine crucis ſignaculo,
quis ſacerdotij gradus aſcendit? Baptizan
dus quoque ſigno crucis ſignatur in fron
te, & in pectore. De profundo quidem cru
cis myſterio, dicetur in vj. parte ſub titu.
de paraſceue, & hic etiam aliqua ſuppona
mus. ¶ † Sanè crux domini multipliciter 10
fuit in ueteri teſtamento præfigurata. Le

gitur siquidem, quod Moses ad mandatum Domini æneum serpentem erexit in palo, in deserto, pro signo, quem aspicientes qui percussi fuerunt à serpentibus, illico sanabantur. Num. 20. quod ipse Christus exponens inquit, in Euãgelio: Sicut Moses exaltauit serpentem in deserto: ita exaltari oportet filium hominis: vt omnis qui credit in ipsum, non pereat: sed habeat uitam æ-
Ioã. 3. ternam. Legitur etiam quòd cum Ioseph
Ge. 48 applicuisset Manasse & Effraim, ad Iacob statuẽs maiorem ad dexteram & minorem ad sinistram, ut eis secundum ordinem benediceret: Iacob manus commutans, id est, in modum crucis cancellans, dextram po-
Deut. suit super caput Effraim minoris, & sini-
28 stram super caput Manassæ maioris, & dixit: Angelus qui eruit me de cunctis malis, benedicat pueris istis &c. Item Moses ait: Die ac nocte erit vita nostra pendens, & uidebitis & cognoscetis. Christus enim nocte fuit in cruce pendens: quia tenebræ
Math. factæ sunt ab hora sexta, usque ad nonam.
27 Quod etiam fuerit pendens, certum est. ¶ Rursus legitur Ezechielis 9. Ezechiel audiuit Dominum dicentem ad uirum uestitum lineis: habentẽ attramentarium scriptoris ad renes. Transi per mediam ciuitatem, & signa Thau in frontibus virorũ dolentium, & gementium, & post hæc dixit vij. uiris: Transite per mediam ciuitatem, & percutite omnem, super quem non uidebitis Thau: nemini parcet oculus uester.
Esa. 9. Item Hierem. Congregabo omnes gentes, & erit eis in signum Thau. Item alibi: Et erit principatus eius super humerum eius. Christus .n. portauit super humeros crucem, in qua triumphauit. Ioannes quoque
Apoc. uidit Angelum ascendentem ab ortu so-
7 lis, habentem signum Dei uiui, & clamabat uoce magna quatuor Angelis, quibus datum est nocere terræ & mari, dicens: Nolite nocere terræ & mari, neque arboribus quousque signemus seruos Dei in frontibus eorum. Item lignũ missum in Marath, aquas dulcorauit amaras, & ad lignum missum in Iordanem, ferrum quod inciderat,
Exod. enatauit: hoc est, lignum vitæ & in medio
15 paradisi: de quo sapiens protestatur: benedictum lignum, per quod fit iustitia: quo-
11 niam regnauit in ligno Deus. Hoc † ergo crucis signo se armat ecclesia, in pectore, & in fronte: significans crucis mysteriũ Ge. 31
esse corde credendũ, & manifestè ore confitendum. Per hoc enim signum confunditur ciuitas diaboli, & triumphat ecclesia; terribilis ut castrorum acies ordinata: iuxta illud: Terribilis est locus iste &c. & ali Sap.
bi: Vidi ciuitatem magnam sanctam Hie- 14
rusalem, nouam &c. Augustꝰ. tamen dicit xj. distinctione, ecclesiasticarum, quod nulla scriptura nouꝰ testamenti uel uete. docet fideles crucis signaculo insigniri. ¶ † Est 12
autem signum crucis tribus digitis exprimendum, quia sub inuocatione Trinitatis imprimitur. De qua propheta ait: Qui appendit tribus digitis molem terræ. Es. 40. Pollex tamen supereminet, quoniã totam fidem nostram ad Deum unum & trinum referimus, & mox post ipsam inuocationẽ Trinitatis potest dici uersus ille: Fac me- Ps. 85
cum Domine signum in bonum, ut uideãt qui me oderunt, & confundantur: quoniã tu Domine adiuuasti & consolatus es me. Iacobitæ uerò asserentes sicut & Euticiani, unam tantum naturã, scilicet, diuinam esse in Christo, & sicut una est persona, uno tantum digito se signare dicuntur: quorum error in canonibus extirpatur duodecima distinctione, cap. primo, & secundo. xxiiij. quæstione tertia, quidam. uer. Euticiani. ¶ † Verum quidam signant se à fron 13
te deorsum, in quo illud exprimitur mysterium, quod inclinauit Deus cœlos, & descendit in terram. Descendit quidem, vt nos de terra eleuaret in cœlum. Deinde à dextra ad sinistram: primò ut æterna, Ps. 17
quæ per dextram, temporalibus, quæ per sinistram significantur, præferendo designent. Secundò ad notandum, quòd Christus de Iudæis trãsiuit ad Gentes. Tertio, quia Christus à dextra, id est, à patre ueniens, diabolum, qui per sinistram significatur in cruce peremit. vnde: Exiui à patre, & ueni in mundum. Alij uerò signum crucis à sinistra, producunt in dextram fulti authoritate illa: Egressus eius à patre, excursus usque ad inferos: recursus ad sedẽ Dei. Incipiunt enim se signare à parte superiori: quæ patrem significat, & descendunt ad inferiorem, quæ mundum designat: deinde à sinistra parte, quæ infernum, producunt ad dextram, quæ cœlum significat. Nam Christus descendit de cœ

lo

lo in mundum, de mundo ad infernum, ab inferno ascendit in cęlum, vbi sedet ad dexteram Dei patris Secundo hoc faciunt, ad insinuandum, quia de miseria transire debemus in gloriam & de vitijs, quæ per sinistram ad uirtutes, quæ per dextram significantur, vt legitur in euangelio Matth. nam & Christus de morte transiuit ad uitã Tertio, quia Christus à temporalibus, ad
14 æterna per fidem crucis nos eleuat. ¶ † Cõfidere autem est, quòd qui à sinistra producunt in dextram seipsos, & alios, pariter consignant, sed tunc super illos signũ crucis à dextra in sinistram, producũt, quia non consignant eos, quasi uertentes dorsum, sed quasi faciem præsentantes, sed & cum super alios principaliter signum crucis imprimunt, etiam seipsos à sinistra in
15 dextram, sed alios à dextra in sinistram cõsignant. ¶ † Sanè regulariter in omnibus euangelicis verbis debemus facere signum crucis, ut in fine euangelij, symboli, dominicæ orationis, gloria in excelsis Deo, sanctus, Agnus Dei, benedictus dominus Deus Israel, magnificat, & nunc dimittis, & in principio horarum, & in fine missæ, quando sacerdos dat benedictionem, & etiã vbicũque de cruce vel crucifixo mẽtio fit: quę etiã omnia stãdo, sicut & euangeliũ audire debemus. In omni etiã actu nostro signum crucis facere debemus. Vnde Amb. ad omnẽ actũ incessũe, manus impingat in
16 crucem. ¶ † Et aduerte, quoniam crucis figura quadripartita est: vel propter quatuor elemẽta, quę in nobis vitiata, Christus sua passione curauit, vel propter homines, quos ex quatuor partibus orbis ad se traxit iuxta illud. Si exaltatus fuero à terra, omnia trahã ad meipsum. Vel & hæc quadratura pertinet ad mortalitatẽ. habet enim longitudinem, latitudinem, sublimitatem, & profundum. Profundũ est acumen, quod terræ infigitur, longitudo est inde ad brachia, latitudo est in expansione, latitudo seu sublimitas, est à brachijs vsque ad caput. Profundum significat fidem, quæ est posita in fundamento, altitudo, spem, quę est repositа in cœlo, latitudo, charitatem, quę est ad sinistram, & ad inimicos extendi tur: longitudo perseuerantiam, quæ fine fine cõcluditur. De hoc dicetur in sexta parte sub titul. de parasceue. De signo crucis, quod fit in principio, & in fine euangelij, dictum est in quarta parte, sub titul. de euangelio, ¶ Post Deus in adiutorium meũ intende, &c. statim † in singulis horis subij 17
cjtur, Gloria patri & filio. Sicut erat &c. quos duos versus beatus Hierony. scripsit inter opuscula, quæ Papæ Damaso misit: & ipsius rogatu idem Damasus illos in fine psalmorum cantari instituit, ipsum tamen versum, Gloria: Nicœna synodus dicitur edidisse. Quia enim Dominus dixit: Adhuc te loquente ecce adsum: ideo quasi iã nos intellexerimus, exauditos esse gratiarum actiones trinitati tribuimus, dicentes: Gloria patri, &c. ¶ † In exequijs tamen 18
mortuorum nec Deus in adiutorium: nec Gloria patri dicimus, quia in illi Saluatoris exequias imitamur, in quibus hæc cessant, prout in sequenti parte sub titulo de quinta feria cœnæ Domini dicetur. Similiter post vnumquemque psalmum. dicetur Gloria patri, &c. quia † versus iste totius 19
trinitatis simplex laus est. Psalmus nanque bonam operationem significat, qua finita meritò Deo gloria danda est, qui pro omni opere bono laudandus est, & nũc, & semper, sicut laudandus erat in principio, quando cœlum & terram creauit. Sicut enim sibi soli laus est de creatione cœli & terræ, sic & ei laus est de omni opere bono nunc & semper. In præmisso quidem versu. Sicut erat in principio, &c. multiplicium temporum varietas demonstratur, vi delicet, in Sicut erat in princip. præteritũ: in & nunc, præsens, in & semper, futurum & æternum, in & in secula seculorum, lõgitudo magna, Vnde Orige. Quoties secula seculorum nominatur, fortasse licet nobis ignotus, tamen à Domino statutus aliquis terminus indicatur. † Legi- 20
tur quod Ildebrandus prior Cluniacen. factus Papa, Gregorius dum in minoribus agẽs, legationis officio fungeretur archiepiscopum Ebreduñ. de simonia accusatum & accusatores omnes corrumpentem, ita ut conuinci non posset, miraculosè conuincit, præcepit enim illi, vt diceret versum Gloria patri & filio &c. Ille uerò licet expeditè diceret Gloria patri & filio: tamen & Spiritu sancto proferre non poterat, quippe quia in Spiritum sanctum peccauerat. Reatũ ergo suum confessus, & de

positus

positus: mox expeditè & Spiritui sancto
pronuntiauit. Et nota, quòd gloria patri
21 dicitur.xxiiij. vicibus in nocturnis† festiui
tatum, prout dicetur in sexta parte sub ti-
tulo de feria quinta cœnæ Domini, quod
fit in honorem duodecim Apostolorum,
qui sunt xij. horæ Dei, id est Christi à verò
sole illuminatæ, & sunt xij. horæ noctem,
id est, ecclesiam illuminantes, qui Domi-
num gloriæ in nocte huius seculi prædica-
22 uerunt. Tullius † dicit, quòd gloria est fre
quens de aliquo fama, cum laude, Ambro.
dicit, quod gloria est clara cum laude no
titia. Augustinus dicit in v. distinctione, de
ciuitate Dei, de gloria seculi, quod gloria,
est iudicium hominum bene de hominibus opinatum. Et post, gloria patri subijcitur, allelu-Ia: de quo sub titulo de prima
23 dicetur. Hymni † quoq; tã ex institutione
Gelasij Papæ, quàm ex approbatione consiliorum Toletani, & Agatheneñ. de cons. distinct. j. de hymnis. & distinct. quinta conuenit. in singulis diuinis officijs canuntur. Est autem ὕμνος Græcè, Latinè laus Dei, cum cantico, vel vox humana in laudem Dei metricè composita, Cãticum vero est exultatio mentis habita de æternis in vocem humanam prorumpens: quia uero psalmi sunt hymni, vnde & psalterium, dicitur liber hymnorum ideo in quibusdam ecclesijs hymnos non cantant: quod tamen approbandum non est, quoniã non sine causa sunt à sanctis patribus instituti, & prꝛeterea nõ oĩs hymnus psalmus est, ut quando nil operando, Deum cum mentis exultatione laudamus, propter quam laudem exprimẽdam hymnus cantatur. Psalmi verò opera bona significant, ut infra dicetur. ¶ Illud
24 † autem notandum est, quod in diuinis officijs hymni præcedunt psalmos, in nocturnis vero, scilicet in vesperis, completorio, & laudibus matutinis ecõuerso. Dies enim pertinet ad spirituales, qui habent gaudiũ conscientiæ, nox pœnitentes, qui habent remorsum conscientię, illos exultatio inducit in operationem, quibus dicitur: Cantate ei canticum nouum, bene psallite ei in
Ps.32 uociferatione. Istos per operationem oportet venire ad exultationem. Idcirco in diuinis officijs hymni præcedunt psalmos. In nocturnis verò econuersò, in vesperis autem & in prima quo loco hymni canentur vbi dicetur. Rursus stando hymnos cantamus in erectione corporum, ostendentes quòd in laudando Deum corda sursum erecta habere debemus. Veruntamen, nisi mẽs consonet linguæ, certum est, uocem quantumlibet clamorosam Domino non placere. ¶ † Differentia ergo est inter psalmũ, 25
hymnum, & canticum. Nam in psalmo opera, in hymno laus, in cantico, mentis exultatio intelligitur, de quo dicetur sub titu. de laudibus matutinis. De his tribus dicit Apostolus ad Coloss. iij. In psalmis, & hymnis, & canticis spiritualibus cantantes & psallentes in cordibus vestris Domino. xciij. distinct. cantantes. & in his tribus varietatibus omne genus musicorum accipi potest, prout iam dicetur in no. test. Hilarius Pictaueñ. episcopus primus hymnorũ carmine floruit, & post eũ Ambro. ideoque hymni Ambrosiani dicuntur, quia eius tẽpore plurimum in ecclesia Mediolañ. cantari cœperunt. Postea verò in ecclesijs occidentalibus quæcũque carmina in Dei laudem benedicuntur, hymni vocantur, Aug. dicit in lib. confessionum, quòd cum Amb. à Iustina imperatrice Ariana perfidia dãnata, persecutionem pateretur, & intra ecclesiam cum plebe catholica insidijs vrgeretur, instituit hymnos, & psalmos secundum morem orientalium decantari, ne populus mœroris tædio contabesceret, quod ad omnes fuit postmodum deriuatum. Et aduerte, quod in quibusdam ecclesijs hymnus natalis Domini, & festorũ illius septimanæ sub eodem cantu dicuntur. Ratio est quoniam sicut membra ad caput, sic sancti se habent ad Christum à quo, sicut à capite influẽtiæ æternæ beatitudinis participare noscuntur. Quia igitur hoc inchoatum exist it in eius natiuitate, & consummatum in resurrectione, quia tunc chirographus dãnationis deletus est, & reseratum cœlum, quod tot annis manserat clausum, idcirco eo præcipuè tempore solennitate sanctorum sub cantu solennitatis Christi rationabiliter recoluntur. Hoc autem non contingit in cantu hymnorum paschalis temporis: in quo significatur, quòd sanctorum gloria in ipsis nondum totaliter est perfecta, propter appetitum resurrectionis corporum suorum, & ideo ipsi Christo nondum totaliter conformantur. ¶ Antiphonæ quo

que

26 que † in singulis horis ex institutione B. Ambrosij, dicuntur, pro eo q; beatus Ignatius tertius à beato Petro, Antiochenus episcopus audisse legitur, in tripartita historia super quendam montem angelorum choros antiphonas canentes. Inde enim Græci primo antiphonas composuerunt, & eas cũ psalmis in choro, quasi in chorea cantari ordinauerunt, qui mos ad uniuersas transiuit ecclesias, ut iam vbique antiphonæ decantarentur. Dicũtur autem antiphonæ, respectu ad psalmodiam, cui respondent, sicut & responsoria, respectu ad historiam, vnde & antiphona dicitur quasi ante psalmum sonans. † Inchoatur enim ante psalmum qui opus significat, ipsa verò significat charitatis copulam seu mutuã dilectionem, sine qua opus non prodest, & per quam opus incipit meritorium esse. Rectè igitur, secundum eius tonum, melodia psalmi informatur, quia dilectio opera nostra informat, & secundum hoc dicitur ab antì, quod est contra, & fonos quod est sonus, quia psalmus secundum melodiã eius intonatur, & manus operatur, secundum quod charitatis igniculo excitatur. Psalmus autem antiphonæ intermiscetur, quia fides per dilectionẽ operatur. Verum ante psalmum imperfectè, & post perfectè dicitur, quia charitas in uia imperfecta habetur, seu hic initiatur, sed in patria per bona opera, quæ hic ex charitate fiunt perficietur: iuxta illud Esa. Viuit Dominus, cuius ignis in Sion, & caminus in Hierusalẽ. In præcipuis tamen festiuitatibus, etiam ante psalmum perfectè dicitur, ad notandũ, quod in illis perfectiores in bonis operibus nos exhibere debemus. † Inchoatur quoque ab vno vnius chori, & finitur à pluribus vtr usque chori. Primo, quia charitas ab uno, scilicet Christo incipit, & in membris eius consummatur ab ipso, sicut ipse dicit in euangelio Ioan. Mãdatum nouum dò uobis &c. Deus enim prior dilexit nos, vnde & nos cõmuniter dilectioni eius correspondere debemus. Secundo ad notãdum, quòd uox prædicatorum, quæ semper ad unitatem tendit nos monet, ut quod vnusquisque singulariter operando, acquirit, alteri per dilectionem porrigat, vt si unus addiscit in scholis, & alter seminat in campo, tempore fructus doctor seminanti doctrinam porrigat, & sator doctori panẽ.

Esa. 31

Io. 13 *1. Ioa.* 4.

¶ † Cæterum antiphona, post psalmos cõ 29
muniter ab omnibus cantatur, quia de dilectione commune gaudium surgit. Cantatur etiam à duobus choris alternatim, ad notandum mutuam dilectionem siue charitatem, quæ in paucioribus quam duobus consistere nequit. Coniungit ergo antipho na duos choros, ut charitas per bonũ opus coniungat duos fratres. Isidorus dicit in lib. vj. eth. † quòd antifonon græcè, inter 30
pretatur latinè uox reciproca, quia duo chori siue de vno ad unum reciprocando, vicissim melodiarum cantus alternant, quasi duo Seraphin duoque testamenta inuicem sibi conclamantia. Vnde clerici antiphonas cantantes, non vertunt vultus ad altare, sed se ad inuicem versis vultibus respiciunt, quod genus canendi græci adinuenisse traduntur. Est † itaque antiphona, quædam cantilena diuinis laudibus ad recreationem inserta. Nihil enim amplius charitate recreat animos, quæ quia modulandò cantatur, mentis iucunditatem significat, iuxta illud Psalmitæ: Psallite sapienter, tunc enim iucunditas sapida est, cùm de Deo est. Tunc etiam manus sub pennis 3
sunt. Ezechielis j. & in Prouerb. Beatus vir qui inuenit sapientiam & qui affluit prudentia, quia qui habet iocunditatem mentis de æternis, de facili affluit prudentia, id est, bonis operibus, quibus sibi prouidet in futuro. Vel secundum Mosen, antiphona, est quædam vox, qua sibi inuicem angeli colloquuntur. Sex autem antiphonæ quæ diebus feriatis ante Psalmos nocturnales dicuntur, de psalmis sumuntur & bonorum operum perfectionem, uel sex opera misericordiæ designant, quoniam senarius numerus perfectus est. Illę verò, quæ dicuntur super benedictus in laudibus, & super magnificat in vesperis, de euangelijs dierũ in quibus dicuntur sumuntur, exceptis illis, quę in quinta feria dicuntur, prout dicetur in sexta parte, sub quinta feria secundę dominicæ quadragesimę. ¶ † Rursus 32
in quibusdam ecclesijs, in fine antiphonæ fit neuma seu iubilus quia beatus populus qui scit iubilationem. Est autẽ neuma seu iubilus, inefabilè gaudium, seu mẽtis exultatio habita de eternis. Ideoque in diebus ieiunorum, & afflictionum non debent fieri, sicut

ri,ſicut nec in luctu citharizari, & ſit neuma in vnica,& finali litera antiphonæ, ad notandum,quòd laus Dei ineffabilis,& incomprehenſibilis eſt. Ineffabile namque gaudium per πνεῦμα ſignificatum, quod hic præguſtatur,nec penitus exprimi,nec penitus taceri valet,quare meritò Eccleſia verbis omiſſis iubilando cum neuma,quaſi in admirationem proſilit:ac ſi dicat,quæ vox quæ poterit lingua retexere &c. Verba enim hæc non ſufficiunt,nec intellectus capit:nec amor etiã dicere ſinit. Quis enim plenè enarret,quod oculus non vidit, nec
Eſ. 14 auris audiuit,nec in cor hominis aſcendit? Neũmatizando ergo expreſſius quodammodo fine verbis dicit,quòd per verba innuat,quantum ſit illud cœli gaudium, ubi verba ceſſabunt,& homines omnia ſcient. Verum, quia perfectorum tantum iubilus eſt in magnis feſtiuitatibus,non tam maiores quàm etiam minores exultãt: inde eſt, quòd in quibuſdam eccleſijs in quibus neuma non dicitur,vox non ſignificatiua in vocem ſignificatiuam conuertitur, quia loco iubili & neumæ,trophi & ſequentiæ decantantur, ad quas laudes & minores & maiores paſſim admittuntur,& ideo communiter ab omnibus decantantur. In quibus antiphonis dicatur neuma,ſeu iubilus,& quare hoc potius fit in tempore paſchali:dicetur ſub tit.de laudibus matutinis. Iubilus autem diuerſa ſignificat: & in diuerſis locis in eodem reſponſorio ſæpe fit, prout dicetur in vj.parte ſub natali. Ité de neuma, quæ fit per allelu Ia, in iiij. parte ſub tit. deallelu-Ia dictum eſt. Item in quibus antiphonis dicatur allelu Ia,in ſequenti par
33 te ſub feſto natalis dicetur.¶ † Et nota, quòd neuma,neumę ſine p & in fœminino genere,eſt iubilus, de quo dictum eſt, ſed πνεύμα Græcè, ſcriptum per π in neutro genere, eſt Spiritus ſanctus vtrumque tamen pro fœminino ſæpe ponitur in ſcripturis. Sanè neumæ, quæ in miſſa fiunt,repreſentant gaudium,quæ potius fieri ſolent in e, vt in Κυρίε ἐλέησον vel in a,ut allelu-Ia:quã in alijs vocalibus, ad notandum gaudium ſpirituale, quod nobis reſtitutũ eſt in partu virginis,cui facta eſt mutatio huius nominis Eua,in aue:dicente angelo: Aue Maria,&c.& ibi.Mutans nomen Euæ. Signi-
34 ficatio † nanque huius nominis Euæ,mãſerat vſque ad angeli ſalutationem. Illam autem ſignificationem Adæ & Euæ naſcentes infantes exprimunt. Nam fœmina naſcens profert e, maſculus verò a: vnde verſus,& dicunt, e, vel a,quotquot naſcuntur ab Eua. Illæ ergo neumæ non ſignificant dolorem, quem nobis attulit tranſgreſſio Adæ & Euæ,prout quidam ſcripſerunt,ſed gaudium nobis in premiſſa ſalutatione virginis reſtitutum. ¶Rurſus conſiderandum eſt,quòd ferè vbicunque in cantu ſcribitur Hieruſalem,neuma producitur,ut cęleſtis Hieruſalem iubilatio figuretur, exemplũ habetur in allelu-Ia.Te decet,quod cantatur dominica.x.poſt pente.Idem etiam eſt quoties allelu-Ia duobus verſibus infigimus, vt de ſtola duplici gaudeamus exemplum eſt In Allelu-Ia: Paſcha noſtrum. quod dicitur in die reſurrectionis,& in allelu-Ia Angelus Domini, quod dicitur in ſexta feria,tunc ſequenti.Vtrumque enim allelu-Ia,duos habet verſus,prout gradualia antiqua oſtendunt,& ſic de alijs. In quibuſdam tamen feſtiuitatibus quidam verſiculi in nocturnis antiphonam præcedunt: de quo in ſequenti parte, ſub dominica de trinitate dicetur. Poſt antiphonas in ſingulis horis diurnis & nocturnis ex inſtitutione Damaſi Papæ pſalmi ad antiphonę ſymphoniam canuntur,& ſignificat tempus bonam & diuinam operationem. Vnde Dauid,in pſalterio decachordo pſallã tibi. In tali enim inſtrumento pſallebat, innuens, quòd in pſalterio ſpirituali ſpiritu viuificato per fidem debemus pſallere Deo decem legis mandata implendo. Ipſe autem † Damaſus inſtituit, vt chori in duas partes diuiſi pſalmos canerent alternatim,& dicuntur pſal.alternatim ad notandũ alternam ſanctorum ad bene operandum exhortationem. Priſcis namque tẽporibus confuſè & quaſi in chorea dicebãtur: ideoque ſancti patres ordinauerunt vt alternatim dicerentur,id eſt,vna pars chori vnum uerſum,& altera aliũ diceret.quod beatus Ignatius primus ſtatuiſſe fertur in eccleſia Antiochena, pro eo, ꝙ in uiſione audiuit angelos antiphonatim pſalmos ſpallẽtes. de hoc etiam dictũ eſt in prima parte ſub ti.de eccleſia.Dicũtur ẽt alternatim ad notandũ quod alter alterius onus ferre debet. Pſalmos quoque ſtando,dicimus,ad oſtendendum

Pſal. 143.

dendum, quod ſtantes in bonis operibus uincimus. Deum enim populus Iſrael cum Amalech pugnabat, quandiu Moſes manus leuabat, populus vincebat, quando vero manus dimittebat, populus vincebatur. xxxvij. diſtinct. ſi quis vult. Eleuatio igitur ad ſtandum, ſignificat mentis noſtræ deuotionem, vt ſtatu corporis mentis affectionẽ monſtremus, videlicet nos paratos eſſe, ſiue ad domandum carnem, ſiue ad exercitium operis. Lectiones verò, quæ ſunt doctrina noſtra, in ſilentio & ſedendo audimus quoniam doctrinam ſedendo, & quieſcendo recipimus, vnde eccleſiaſticus: Sapientiam ſcribe in tempore otij: & qui minoratur actu, percipiet eam. Et iterum, verba ſapientiæ in ſilentio, & quiete diſcũtur. Et propheta ait: Erit cultus iuſtitiæ ſilentium. v. q. iiij. in loco. Sanctos quoque ſtantes oramus, ſignificantes eos in perpetua lætitia fore. Iuxta illud. Stantes erant pedes noſtri in atrijs tuis Hieruſalem. ¶ † Sanè in diuinis horis ſex pſalmi dicunt, per quos ſex opera miſericordiæ denotantur, quibus in vinea Domini laborantes intendere debent, quaſi piè, & mundo corde exerceamus nos, & à ſeruitute Diaboli liberati, ad libertatem vitæ perueniemus, & retributionem diurni denarij recipiemus. Verumtamen ſub tribus glorificationibus dicuntur, ad inſinuãdum fidem ſanctæ trinitatis, ad quam diuina ſunt opera referenda. In veſperis uero quinque dicuntur, prout ibi dicetur, & ſunt pſalmi horarum inuariabiles, prout ſub completorio dicetur. ¶ † Illud quoque prætermittendum non eſt, quòd unus atque idem pſalmus in varijs feſtiuitatibus cantatur; pro eo, quia ibi verſus pertinentes ad illas inueniuntur: verbi gratia. In natiuitate Domini cantamus pſalmum: Eructauit, propter verſum illũ: Specioſus forma. Cantamus etiã illum, in feſto virginũ, propter verſum: adducentur regi virg. &c. & etiam in feſto Apoſtolorũ, propter verſum. Pro patribus tuis &c. Item pſalmus: Quare fremuerunt gentes, cantatur in natiuitate, propter verſum: Dominus dixit ad me. Et in paſſione Domini, propter verſum. Aſtiterunt reges terræ: & ſic de alijs. Præterea, vnum & idem vocabulum ſæpe diuerſimode accipitur: verbi gratia. Hoc nomen templum ſignificat corpus Chriſti. ut ibi: Soluite templum hoc. Aliquando ſignificat templum materiale: inde eſt, quod pſalmum illum. Magnus Dominus &c. cantamus in natiuitate, propter verſum illum: Suſcepimus Deus &c. intelligimus enim ibi de templo corporis. Cantamus etiam eundem pſalmum, in purificatione: & ibi accipimus de materiali templo, in quo fuit eadem die præſentatus. De pſalmodia tam nocturna quàm diurna in ſuis locis dicetur. ¶ Et not. ſecundum Hierony. de conſecrat. diſtinctione quinta non mediocriter. quod melior eſt quinque pſalmorum cum cordis puritate, & ſerenitate ſpirituali, & habilitate, decantatio, quàm totus pſalterij cum anxietate cordis atque triſtitia modulatio. ¶ † Poſtremo notandum eſt, quòd pſalmi graduales ſunt quindecim, qui ſignati ſunt per quindecim gradus, quibus aſcendebatur ad Templum Salomonis, quod erat in monte. Hos quindecim gradus, vocant quidam canticum graduum: eò quòd in quolibet præmiſſorum quindecim graduum ſinguli pſalmi decantabantur: & uerbum graduum, caſus genitiui eſt. De dictis gradibus dictum eſt in prima parte ſub titu. de altari. Significati ſunt etiam dicti quindecim pſalmi, per alios quindecim gradus Ezechielis: quibus viſum eſt ei aſcendere in ciuitatem Dei, de quibus habetur de pœna. diſtinctio. ij. dum ſcientiam, & Ezechielis. x. vbi primo habetur de ſeptem gradibus: & poſteà de octo. Nempe quindenarius numerus, conſtat ex numero ſeptenario, & octonario: ſeptenarius refertur ad vetus teſt. quia aliqui ſeptimum diem: ſeptimũ menſem, & ſeptimum annũ celebrãt: octonarius, ad nouũ teſtamentũ refertur: propter reſurrectionem vnicam, quæ octauo die facta eſt. Quindecim ergo pſalmos pſallimus, oſtendentes, quod vtriuſque teſtamenti præcepta obſeruare debemus: quinque pſalmi, quinque corporis ſenſus per quos peccamus, ſignificat: & ideo in aliquo illorum non dicitur Gloria patri. quia illa peccata, quę per quinque ſenſus corporis committuntur, nobis non Deo imputari debemus: ſed dicitur poſt illos requiem æternam: quoniam in illis

Ec. 38
Eſ. 32
Pſal. 121.
37
38
39

in illis pro defunctis oramus, ac si dicatur. Oramus Domine, ne pro peccatis illis quę committuntur corporis sensibus, vita negetur æterna, sed per Dei misericordiam requies concedatur æterna. In sequentibus decem psalmis nobis, & nostris proximis, & congregationibus, & prælatis Dei misericordiam imploramus, & gloria patri subiungimus, quia quòd à catena peccatorum absoluimur, quod te Deum toto corde perquirimus, quòd tuum decalogum obseruamus, non nobis Domine, non nobis, sed no
Psal. mini tuo da gloriã exhibemus. ¶ Rursus nu
113. merus decem ex septenario & trinario constat. Trinarius ad præcepta primę tabulæ, quæ ad Deum spectant, septenarius vero ad præcepta secundæ tabulæ quæ ad proximum spectant, refertur, ac si dicat quòd decalogus obseruatur, per Deum est. Versiculi etiam in singulis dicuntur horis. Legitur enim in libro Numeri, quòd dum arca Domini, quæ ecclesiam figurabat in taber
Num. naculo reponebatur, dicebat Moses. Reuer
20 tere Domine, ad multitudinem filiorum Israel. Sanè reuersio Domini ad Israel, nihil aliud est, quã vt reuerti faceret Israel ex toto corde ad se: Deus enim, cui omne tempus præsens est, non habet ad quos reuertatur, sed intelligitur reuertere, id est
40 fac nos reuerti ad te. Iuxta illum ergo †mo rem versiculi dicuntur, vt si fortè mentes nostræ cogitando vana præ nimio psalmorum opere deuiauerunt, audito versu con
Zac. 6. uertantur ad orientem, id est, ad Christum qui est noster oriens, seu ad mentem, secundum versus significationem: qui ab ipsa reuersione nomen traxit, nam dicitur à verto, vertis, & inde est, q; dũ vers' dicitur, ad orientẽ siue ad altare nos vertimus. Recte ergo versus, qui significat fructum boni operis, alta & acuta uoce dicitur, ad excitandum pigros, qui in laudando Deum & intelligendo diuina, torpent, vt reuertamur ad cor, vt videlicet eo audito, omnis cogitatio, quæ fortè videndo temporalia, foras exijt, reducatur intra nos. ¶ Rursus versus nocturnalis significat, quia ab officio psalmorum siue à labore, tunc nos vertimur ad officia locationum siue ad quietem, ut qui psallendo stabat, nunc ad lectionem sedeat. Vnde versus dicitur à vertẽdo de hoc dictum est in quarta parte sub titu. de graduali. ¶ Et no. quòd in quibusdam ęc clesijs in die dominica post primum nocturnum, dicitur iste uersus: Memor fui nocte nominis tui Domine. Post secundum dicitur. Media nocte surgebam. Post tertiũ Exaltare Domine. Primum siquidem versus, scilicet memor fui, &c. ad quid ecclesia de lecto suo surrexit ostendit, quo verò tempore surgẽdum sit, notat Secundus, scilicet media nocte, &c. & ad quid surgẽdum sit ostendit, quod sequitur: ad confitendum nomini tuo. Verum quidam nolentes men
Ps. 17 tiri, quia non surgunt in media nocte, loco huius versus, ponunt illum: Quoniam tu illuminas lucernam meam Domine. Quòd tamen media nocte surgendum sit, ostendit Dauid dicẽs, media nocte, &c. & alibi. Preueni immaturitate & clamaui, quod idem est: nam immaturitate vnica est dictio, Vnde & quidam libri habent in maturitate, & sonat in maturitate quasi tempus non apertum operi. Alia tamen litera habet preueni intempesta nocte, quia tempestum apud antiquos idem erat, quod opportunum, à tempore vel à tempestate uocabulo dicto. Vnde in antiquis historijs sæpe ita legitur: hoc factum est in illa tempestate, id est, in illo tẽpore, vnde intempestiuum vel intempestum, aiunt, tẽpus inopportunum, id est, nocturnis actionibus nõ opportunum. Tertius autem versus, scilicet exaltare Domine, &c. manifeste pertinet ad nouum testamẽtum, in quo Saluator noster, secundum humanitatem fuit exaltatus, quidam tamen dicunt tunc.
Ps. 40 Ego dixi Domine miserere mei; quia ad gloriam quæ data, qui est tempore noui te
41 stamenti, non peruenitur, nisi per remissionem peccatorum. ¶ † Sed quæritur, quare versiculi in nocturnis ante lectiones dicuntur, in alijs vero horis post capitula? Respondeo in nocturnalibus lectionibus propter earum vniuersitatem, & magnitudinẽ sedere solemus. Ne igitur propter longam sessionem aut propter lassitudinem, siue otiũ obliuiscamur doctrinæ Domini, quã lectiones significant, cogitando fortè inania, aut dormiendo, vel confabulando, ideò uersu præcedente lectiones audiendas incitamur, in alijs vero horis, quia nec tot, nec tantæ sunt lectiones, non est necesse sedere, nec versiculos præmitti. Vel ideo

ideò in alijs horis versus post lectiones dicuntur, ad notandum, quòd propter interualla horarum doctrina Domini non negligitur. ¶Rursus versus sæpe à pueris cantatur, ad notandum seruitium nostrum cũ innocentia præstitum, Domino fore gratũ.
42 De versiculis, q̃ in vesperis seu laudibus dicuntur, sub illis locis dicetur. Et † vide, quia versus debet notare, aut statum temporis aut officij. Statum tẽporis notat versus primæ, scilicet Exurge Christe adiuua nos, vbi cum dicitur: exurge innuit initiũ operis. Similiter in versu tertiæ. Adiutor meus esto Domine, ne derelinquas me cum dicitur, ne derelinquas me: notatur status pugnæ. Similiter in versiculo sextæ, scilicet Dominus regit me, & nihil mihi deerit in loco pascuæ, ibi me collocauit, significatur status perfectus, & perfectionis. In versiculo nonæ, scilicet Ab occultis meis munda me Domine, & ab alienis parce seruo tuo: status demonstratur frigescẽtis dilectionis. Statum quoque temporis innuunt versiculo, qui in passione & resurrectione cantãtur. Sed versus vespertinalis officij statũ officij insinuat, vt vespertina oratio &c. & dirigatur Dñe oratio &c. Ex quibus verbis colligitur, quòd uespertina oratio actitatur. Post versum sequitur oratio dominica: & post eam præces, de quibus di
43 cetur sub nocturnis. ¶ † Lectiones quoque in singulis horis, tam nocturnis, quàm diurnis dicuntur. Et dicitur lectio, quia nõ cantatur, ut Psalmus vel hymnus, sed legitur tantum. Illic enim modulatio, hic sola pronuntiatio quæritur: Siquidem lectiones nocturnales sunt doctrina nostra, quia per eas docemur opera nostra retorquere ad Deum. Obtinent ergo vicem lectionũ, quas doctores faciunt ad ignaros, per eas quoque sanctorum opera imitamur, & earum commemoratione ad Dei laudem cõpungimur, & ideò, ut præmissum est, sedendo, & in silentio audiũtur. Lecturus autem lectionem, ad librum accedens, super gradum ascendit, quia doctor perfectiori uita vulgus transcẽdere debet. Et presbytero, uel Episcopo benedictionem, tanquam legendi licentiam postulat, dicens: Iube domine benedicere per quod principatus
44 † Ecclesiæ, quodque nullus, nisi à maiore iussus, debet in ecclesia legere, designatur. & dicit, domne & non Domine, quia solus Deus uerè Dominus est. Hinc est quod presbyter seu Episcopus non à se benedictionem largitur, sed discrete à Deo postulat illam dari dicens: Benedictionem perpetuam tribuat nobis &c. In fine verò dicit: Tu autem Domine miserere &c. Quia tunc sermonem ad Deum dirigit qui verè Dominus est. ¶Rursus ideo in principio imperfecto, & syncopato vocabulo pronunciat, quia tunc ad imperfectum, videlicet ad hominem sermonem dirigit, Iuxta illud Prophetæ imperfectum meum viderunt oculi tui. Quod etiam monachi communiter obseruant, dicentes: Dominus abas. Hac quoque cõsideratione famuli do minus seruientibus alterum genu tantum, scilicet sinistrum flectere debent, per quam partem corporalis seruitus significatur, quæ tantum hominibus & non spiritualibus † debetur, sed in eccle. vtrumque genu flectendum est, non alterum tantum: ne Iudæis assimilemur. Nam & Christo omne genu flectetur, ad Philipen. ij. capitulo extrà de immu. eccle. decet. Salomon quidem pro populo orans vtrumque genu in terram figebat, & manus ad cœlum expandebat, prout legitur. iij. Reg. capit. viij. Eadem etiam ratione, non est inclinandum principi singulari, facie recta, siue secretè sibi loquendo, siue auscultãdo, sed duntaxat ab aure sinistra, capite flexo. In fine vero perfectè & complete pronuntiat quia ad perfectum, & perfectò vocabulo dignum, videlicet ad Deum dirigit sermonẽ Porrò Episcopo volenti legere & dicenti. Iube do mne benedicere nullus minor benedicere debet. xxj. distinct. deinde. Vnde & in quibusdam ecclesijs nihil ei respondetur: in alijs vero respõdet vnus presbyter. Ora pro nobis pie pater ad Dominum: Et tũc Episcopus dicit: Magnificate Dominũ mecum. Tunc autem Episcopus habet perfectè pronuntiare: Iube Domine benedicere: quoniam ad Deum, qui perfectus est sermonem dirigere intelligitur. ¶In nonnullis vero ecclesijs, legere volente Episcopo sacerdos dicit: Iube Domine benedic. & ipse episcopus data benedictione legit. Cum enim legere lectionem, non sit sacerdotis, uel episcopi officium, sed lectoris si nullus alius episcopus vel sacerdos adsit, potest

Ps. 38

45

alius

alius inferioris ordinis tanquam lecturus in persona ecclesiæ dicere: Iube Domine bene. & ipse sacerdos vel Episcopus lecturus in personam Christi ei reddit benedictionem, vel legat absque Iube Domine benedi. In quibusdam ecclesijs ipse Episcopus dicit. Iube Domine & minor cui voluntariè in hoc se ex humilitate subijcit bene dicit. ij. quæstione septima. non sum. ij. quę
46 stione v. mandastis. Lectione † finita, dicit lector: Tu autem &c. quod neque de lectione est, neque ei continuatur: sed ille ad Deum sermonem dirigens, se excusat, quasi dicat. Domine peccaui, legendo forsan modulatè pronuntians cupidine laudis humanæ vel captando ventum humani fauoris, & audientes similiter forsan peccauerunt, vanis cogitationibus intendentes, vel à lectione auditum auertentes, autem, pro sed. tu Domine miserere nostri. Quod verò respondetur à cunctis. Deo gratias, non ad Tu autem, sed ad lectionem refertur. Est enim vox ecclesię Deo gratias exoluentis acsi dicat. Deus pauit nos verbis salutis, quę sunt cibus animæ, & pro huiusmodi beneficio Deo gratias supple
47 exoluimus. † Rursus pluralitas lectionum pluralitatē significat prædicatorum, qui sunt in tempore gratiæ, sicut & paucitas in professis, raritatem significat tempore legis. & uicissitudines lectorum, sunt successiones legatorum, qui dum Iube Domine benedi. dicunt, licentiam proficiscendi petunt, dum eis benedicitur, licentia datur, in quo innuitur, quod nullus prædicare debeat, nisi missus, quomodo enim prædicabunt, nisi mittantur? Ipsa enim lectio est iniunctæ legationis executio Tu autem Domine, legati reuersio. vbi in eo, quod misericordia imploratur, innuitur ipsum legationis vel prædicationis officium non sine alicuius leuis culpæ pulere peragere posse. Vnde Aug. Verbum prædicationis securis audit quam dicatur. Prædicator enim per terram ambulat, & difficile est ei qui per terram ambulat, pedes nullo pulueres ordidare, & prædicatorem, cum se bene prędicare senserit, nullius spiritu eleuationis erigi. Et attende quòd sicut in
48 ecclesia duo sunt † ordines sapientes, & insipientes, sic duæ sunt lectionum maneries. In illis enim lectionibus, quæ ad missam leguntur, sapientes instruuntur, in his vero quæ in nocte dicuntur, insipiētes eruditur, vnde & exponuntur. Et not. quòd terminātur lectiones quatuor modis. ¶ Primo, † generaliter per tu autem. ¶ Secundo in aduentu & natiuitate, & in epiphania lectiones de Esaia finiuntur, per hæc dicit Dominus, conuertimini ad me &c. Qui in natiuitate hoc dicunt, mouentur ex illo ca. Esaiæ, quod tunc legitur. Primo tempore, alleuiata est, vbi dicitur: Et in omnibus his non est aduersus furor meus, & populus meus non est conuersus, & ideo ecclesia hortatur in persona Christi populum peccatorem, ut cōuertatur Hoc idem etiam fit propter eandem causam, in quibusdam ecclesijs, quando legitur de Hieremia exprobrante duritiam peccatorum, qui per pœnitentiam non conuertuntur. Tertio modo lectiones, quę leguntur in tri duo ante pascha, de trenis Hieremiæ finiūtur per Hierusalem, Hierusal. conuer. &c. prout ibi dicetur. ¶ Quarto lectiones pro defunctis finiuntur simpliciter, sine aliquo præmissorum, in quibusdam tamen ecclesijs finiuntur per beati mortui, qui in Domino moriuntur, quod sumitur ex fine cuiusdam sermonis, quem Augu. de mortuis compilauit. ¶ Hoc etiam not. quod in tertio nocturno legitur euangelium, & homilia euangelij eiusdem diei, quia tertius nocturnus designat tempus gratiæ, in quo eū gelium recitatum est & in quo euangelica prædicatio celebratur, prout in titulo de nocturnis dicetur. ¶ † Non est etiam omittendum, quod antiquis temporibus eliminatis hæresibus, quę veritatem trinitatis impugnabant, sancti patres ad hoc, ut sancta trinitas magis nota esset, ordinauerūt quod nona lectio semper de trinitate legeretur, & nonum responsorium similiter de eadem cantaretur: & quod etiam in prima feria missa de trinitate diceretur. Quo diutius obseruato, & trinitate cunctis innotescente, ecclesia lectionem de trinitate omisit. Sed responsorium de trinitate & etiam allelu-Ia in missa in dominicis diebus, uel propter solitum vsum, uel propter dulcē cantilenam in plerisque locis retinuit, & ita nunc impropriè uocatur responsorium quia lectioni præcedenti non respondet. Diurnæ vero lectiones à quibusdam, eo quod

49

50

Esa. 9.

quod breues sunt. lecticulæ nuncupantur, à pluribus verò capitula, eo quòd ut plurimum de capitibus epistolarum illorũ dierum, quibus dicuntur sumuntur. Hæc siquidem post psalmos & antiphonas, in singulis horis dicuntur, prout statutum est in cõcilio Agathen. de consec. dist. v. conuenit. qui modus ab Esdra sumptus est, ut præmissum est & significat capitula doctrinã. Ne enim propter psalmodia audientium animus sibi fastidium ingerat, sicut Iudęis, qui manna fastidiebant, propter quod Deus misit in eos serpentes ignitos qui eos interficiebant: ideò præmittitur capitulum, id est, breuis lectio sumpta à nouo vel ueteri testam. prouocans ad deuotionem quę fastidio contraria est: & exhortans ad perseuerantiam in bono: iuxta illud: Hortamur vos, ne in vacuum gratiam Dei recipiatis. In nocturnis aũt copiosius, quam diurno officio lectionibus uacamus, quia tũc eis aures liberius accõmodamus. Et dicitur huiusmodi capitula siue exhortationes ĩ plerisq; ecclesijs per pastorẽ, ad domesticos, & sciẽtes, qa sicut ligna ignis adijcimus ut ignis magis ardeat, ita ignitis domesticorũ cordibus ignita pastorũ verba adijciuntur, ut magis igniantur. Leguntur etiã hæ lectiones, sine Iube Domine benedi. & absque benedictione, quoniam ut plurimũ Episcopus uel sacerdos qui uicẽ Christi gerunt, & quorũ officium tanquam maiorũ, est excitare pigros, illa legunt, cuius propriũ est licentiam & benedictionem dare, & non petere, nam maior minori benedicit, & nõ econtra. Nocturnales vero lectiones à minoribus legũt, ideò à superioribus licentiam & benedictionem petunt. In his etiam diurnis lectionibus nõ dicit in fine: Tu autem, sicut fit in nocturnalibus: quia sacerdos debet esse perfectus, & qui diabolicis suggestionibus de facili non succũbat, & quia in breui sermone, & inter familiares vix est, quin ventus humani fauoris captetur prout quandoque fit in nocturnalibus lectionibus, ut præmissum est. Respõdetur tamen, Deo gratias, propter causam in nocturnalibus lectionibus assignatã. Ad hoc in capitulis horarum officia diuidentes, per præcedentiam laborem per sequẽtia premiũ significamus, ideoq; præcedẽtia consistunt in psalmis, sequentia in hymnis & canticis. ¶ Notandum † vero est, quòd pulcherrimus mos in ecclesia inoleuit, ut quater in die & quater, in nocte, per singulas diurnæ siue nocturnæ psalmodiæ horas lectio una siue capitulum de veteri siue nouo testamento dicatur. Quædam tamen ecclesiæ non dicunt capitulum in prima, nec in completorio. Sed quia secundum hoc lectiones nostræ non erant octo: sicut erant secundum Esdram in ueteri test. prout prę missum est, ideo illæ ecclesiæ post primam legunt in capitulo lectionem in prima prę ter missam. Dicit enim aliquis, Iube Domine benedic. & sacerdos benedicens respondet. Regularibus disciplinis &c. quę sequuntur. Et ante complectoriũ leguntur, prætermittendũ in complectorio; scilicet. Fratres estote sobrij &c. vel legitur de dialogo, uel huiusmodi de hoc sub tit. de prima dicetur. Quæritur aũt, quare in nocturnalibus † siue diurnalibus lectionibus non pronuntiatur author earũ, prout fit in his quæ in missa leguntur? Respondeo, hi qui super lectionibus & diuinis obsequijs insistunt, ut sunt ministri & domestici ecclesiæ earũ authorem ex ipsis lectionibus agnoscunt quia igitur illi nocturnalibus lectionibus adsunt officijs, non est necesse nomen authoris exprimi lectionum. In missa vero ideo exprimitur, quia ibi conueniunt bubulci, operarij, & agricolæ, ut si quis eorũ fortè pro eo, q; rarò talia audit incognitam habet historiam, audiat eius authorem qui fortè non est ei cognitus, vt ex illius authoritate firmius infigantur verba lectionis in corde. In quibusdam tamen nocturnalibus lectionibus quãdoque author ipsarum exprimitur, putà in sermonibus & homilijs Gregorij & Augustini, & aliorum, de quo in procemio septimæ partis dicetur. ¶ Porrò in concilio Maguntinẽ si, in Burcardo lib. viij. c. laicus. statutum est ut laicus in ecclesia non recitet lectionem, nec allelu-Ia dicat, nisi psalmos tantum & responsoria, siue allelu-Ia. Respon soria quoque post lectiones subijciuntur, cũ. n. per lectiones doctrinales per respõsoria verò bona opera significẽtur ritè post lectiones respõsoria subijciuntur, quia per bona opera doctrinæ respondere debemus ne cum seruo pigro qui pecuniam Domini sui abscondit, in tenebras exteriores mit-

Num. 21

51

62

53 tamur. Dicitur namq; † responsorium: quia lectioni respondere, id est, consonare debet: vt si forte lectiões sunt de actibus Apostolorum, responsoria sint similiter de eodem: vnde nonum responsorium, respondè re solet nonæ lectioni: quæ olim erat de trinitate: prout iam dictum est. Hoc tamen fallit in responsoriis de historiis, quæ post euangelium in nocturnis cantantur: quæ euangelicis lectionibus non respondent, de hoc etiam dictum est in quarta parte sub tit. de graduali. Dicitur quoque respõsorium, quia vni cantanti cæteri concordi ter respõdent. Iuxta illud Apostoli 1. Co. 1. Vt id ipsum omnes dicamus, & non sint in nobis schismata. Cantauit enim vnus, scilicet Christus, & Petrus & cæteri eum secuti sunt, vel quia choro illud cantanti versus respõdetur ab vno. Isidorus dicit, quòd Italici responsoria tradiderunt, quæ inde responsorios cantus vocant: quia alio desinente id alter respondeat. ¶ Porrò respon

54 soria nocturnalia † spiritualibus canticis comparantur, dicuntur enim cantica: quia cantantur, sunt spiritualia, quia ex iubilatione spiritualis mentis procedunt. Cantãtur, verò, vt recitatione lectionum ad supernę patriæ concentum mentem nostram incitent sub leuari, quod etiam insinuat, Gloria patri. quod in vnoquoque responsorio canitur. Cęterum responsorium ab vno incipit, vt ab alijs concinat, per quod fratris ad fratres exhortatio ad seruiendũ Deo intelligitur. Per versum verò responsorii, qui totus ab vno canitur, singularis ad Deum deprecatio denotatur. Adhuc responsorium cantando quasi per tubam vocem exaltamus, excitando fratres ad altiora, vsque adeò, vt ad laudem sanctæ trinitatis perueniamus dicentes, Gloria patri & filio &c. Quandoque autem responsorium tres habet uersus, prout in sexta parte sub prima dominica de aduentu dice-

Ge. 19 tur. Responsorium quoque post uersum imperfectè recantatur, ad notandum quod si in monte, id est in statu perfectionis saluari non possumus, saltem in segor, id est, alia via saluemur, in statu uidelicet imperfectionis. Adhuc semiplene sine pro parte repetitur. Ad notandum ea, quæ viuentes facimus imperfecta esse & fit primò repetitio à remotiori, quo ad finem, & posteà a minus remoto, & vltimo. Gloria patri & filio dicitur, prout sub dicta dominica de aduentu dicetur. In festiuis verò iterum totum perfectè repetitur, ad notandum lætitiam & perfectionem sanctorum. ¶ † Oratio 55
nes similiter in singulis horis dicũtur, per quas promissio impetranda est. Oratio nãque petitio est, Nam orare, petere est, sicut exorare, est impetrare. Et secundum Grego. veraciter orare, est amaros in compunctione gemitus, & composita verba sonare oratio autem Dei misericordiam significat, quæ præcedit & subsequitur hominem in bonis operibus: & ideò dicitur in principio missæ & fine. Est autem vltima oratio Domini, ad operarios benedictio. Quòd orationes in fine dicuntur, ab actibus sumitur Apostolorum, qui quando diuisi erant, positis genibus suis orabant. Siquidem oraturus sacerdos, populum salutat, dicens: Dominus uobiscum, & hoc ideò, vt illum animet adorandum pro ipso, quòd eius oratio sit accepta Deo, quòdq; Deus gratiam suam sibi donet. oratione autem finita, iterum orat dicens, Dominus uobiscum de quo sub titulo de prima dicetur. ¶ † Et nota, quòd omne officium præter no 56
cturnum, oratione & benedictione concluditur, ad notandum, quòd dum in hoc seculo sumus, necesse habemus presbyterorum orationibus muniri. Et mos est, quando cum famulis Dei familiare habemus colloquium, cum ab illis separamur, benedictionem ab eis poscimus. In nocturnis verò hoc non fit, quia ibi non fit separatio, sed matutinũ, & matutinæ laudes de Deo coniunctim canuntur. ¶ † Porrò licet Deus 57
sit vbi quæ tamen sacerdos in altari & in diuinis officiis debet ex institutione Vigilij Papæ versus orientem orare. Vnde in Ecclesiis ostium ab occidente habentibus, missam celebrans, in salutatione ad populum se uertit, quia quos salutamus facie ad faciem, præsentamus: prout in quarta parte sub titulo. de salutatione dictũ est & deinde oraturus, se ad orientem conuertit in Ecclesijs uerò ostia ab oriente habentibus, vt Romæ, nulla est in salutatione necessaria cõuersio, sacerdos in illis celebrãs semper ad populum stat conuersus. Templum quoque Salomonis, & tabernaculum Mosi, leguntur ab oriente ostia habuisse.

Exod.

Exod.xxxiiij.c. Versus orientem ergo oramus, primò memores quòd ille qui est splẽdor lucis æternæ sedentes in tenebris illuminauit, quoniam visitauit nos oriens ex alto, de quo legitur, Ecce vir oriens nomẽ eius. Cuius argumento, in libro Sapientiæ dicitur: Oportet ad ortum lucis adorare, & non quòd diuina maiestas localiter in oriente consistat, quæ potentialiter & essentialiter est ubique iuxta illud: Cœlum & terram ego implebo. & Propheta. Si ascendero in cœlũ, tu illic es, si descendero ad infernum, ades, sed quia Deum timentibus oritur sol iustitiæ, qui illuminat omnẽ hominem venientem in hunc mundum. Secundo ideo uersus orientem oramus, vt animus noster se ad potiora conuertere ad moneatur. ¶ Tertio, quia qui Deum laudare volunt, non debent ad illum vertere terga. Quarto, secundum Ioannem Damas. qui quatuor sequentes orationes scripsit in quarto libro can. v.c. ut patriam nostrã nos requirere ostendamus. ¶ Quinto, ut Christum crucifixum, qui uerus est oriens & ad quem oramus, directè respiciamus. ¶ Sexto ut uenientem iudicem nos expectare monstremus. Ait enim idem Damas. ibidem. Deus paradisum secundum orientem plantauit. vnde homines transgressum exulem fecit & ante paradisum ex occidente habitare fecit antiquam igitur patriam derelinquentes, & ad ipsam aspicientes, Deum ad Orientem adoramus. ¶ Septimo, quia Dominus crucifixus, ad orientem respiciebat, ideò & nos oramus ad eum respicientes. sed & ipse in cœlum assumptus ad orientem sursum ferebatur: & ita ipsum Apostoli adorauerunt, & ita ueniet, quẽadmodum uiderunt eum euntem in cœlum ipsum igitur expectantes, ad orientem adoramus. Daniel quoque in babilonica captiuitate, & Iudæi similiter uersus templum orabant. Augu. tamen ij. distinctio. ecclesia sticarum dicit, quod nulla scriptura nos docuit uersus orientem orare. Adhuc stantes oramus sanctos prout iam præmissum est, vbi de psalmis agitur. ¶ Orandum † autem est in Ecclesia, quę ad hoc inuenta est, prout in prima parte sub tit. de ecclesia dictũ est, Vnde Psal. lxvij. In Ecclesijs benedicite Domino Deo de fontibus Israel, & alibi: Adorate Dominum in aula sancta eius & illud: Introibo Domine in domum tuam, adorabo ad templum sanctum tuum in timore tuo. Item præceptum est coram altari, hoc adorabis. Item prophæta, Veni te adoremus, & procidamus ante Deum, ploremus coram Domino, qui fecit nos, quia ipse est Dominus Deus noster, Deus, id est, creator. Dominus, id est, redemptor: noster, id est, saluator. Sed cum Deus sit ubique, vt præmissum est, quare potius in templo, quã alibi est adorandus? Præterea legitur Ioann. iiij. cap. quòd cum mulier Samaritana solutionem quæstionis, quæ de loco adorationis inter Iudæos & Samaritanos sępe vertebatur, à Christo quæsiuisset, Patres (inquit) nostri in monte hoc adorauerunt, & vos dicitis quia Hierosolymis est locus, vbi adorare oportet. Respondit illi Iesus, Mulier, crede mihi, quia venit hora: quando neque in monte hoc, neque in Hierosolymis. supplendum est tantùm adorabit is patrem: sed ueri adoratores adorabunt patrem in spiritu, & veritate. quasi dicat, non præfero locum in adorando, vbicunque adoretur Deus, duntaxat in spiritu, id est, pro spiritualibus, & veritate, id est æternis. Vnde Christus inquit Tu cũ oraueris, intra cubiculũ tuũ, & clauso ostio, ora patrem tuum. Sed licet vbique sit Deus adorandus, specialiter tamen in Ecclesia, alioquin frustra tanto studio, tanto; impendio templũ Domini fieret, nisi gratius in eo adorari acceptaret. Vnde Salomõ in templo cõstructo, & dedicato orauit ad Dominũ, vt quicunque illud ascenderet, pro peccatis suis, vel pro quacunque tribulatione, clamans ad Dominũ, in his, quæ iustè postularet, exaudiretur quã orationis formã sequitur Ecclesia in oratione quam dicit in Ecclesiæ dedicatione. Adsistunt enim angeli, ibi adorantibus, vt deuotas eorum orationes Domino offerant, secundum illud: In conspectu angelorũ psallam tibi, adorabo ad templum sanctũ tuũ, ad confitendum nomini tuo Domine. Hinc angelus ad Thobiam, Ego obtuli orationẽ tuam Domino. Requiescant etiam ibi sanctorum reliquiæ, quæ nobis deuotè Deum adorantibus, suis precibus assequuntur, quod nos meritis nostris non ualemus. In plateis uerò, & in publico, more Phariseorum orare à Domino prohibemur.

Mar. 1 *Sap.* 16. *Hier.* 23. *Psſ.* 38 *Ioã.* 1. *Act.* 1 58 *Psſ.* 28 *Psſ.* 5. *Psſ.* 94 *Io.* 4. *Mat.* 5 4. *Reg.* 8. *Psal.* 135 *Tho.* 10.

Quod uero Apostolus ad Timo. inquit uo
1.Thi. lo uos orare in omni loco, leuantes puras
2. manus, sine ira, ad internam pertinet ora-
tionem. In omni enim loco orat, qui per
charitatis officia, & opera bona vbique ma
nus cordis mundas ad Deum leuat. Cæte-
rum, adorandus est pater, & filius, & spiri-
59 tus † sanctus, quoniã omnes & singuli sunt
unus solus, & verus Deus. Licet enim alia
persona sit pater, alia filius, & alia Spiritus
sanctus, tamen patris & filij & Spiritus san
cti una est diuinitas, æqualis gloria, coæter
na maiestas. Vna igitur & æqualis totius in
diuiduæ trinitatis est oratio, de qua sanè
potest intelligi, quod ait Dominus. Veri a-
doratores adorabunt patrem, in spiritu, &
Io.4. veritate, nanque qui Deum veraciter ado
Io. 14 rat, ipse quidem adorat patrẽ in spiritu, &
veritate, id est, in filio, qui de se dicit: Ego
sum via, ueritas, & uita. ego sum, inquit, in
patre, & pater in me est, ideò pater adoran
dus est in filio, & filius in patre & Spiritus
sanctus in utroque. ¶ Est autem Deus ado-
60 randus de † corde puro, conscientia bona,
2.Ti. & fide non ficta De corde puro, non ut qui
2. dã faciũt, qui ĩ prosperitate Deũ glorificãt
Ps.48 sed eũ in aduersitate blasphemant, de qui-
Ps.58 bus propheta: Cõfitebuntur tibi, dũ bene-
Ps.49 feceris eis. si uero nõ fuerint satiati, mur-
Lu.22 murabũt, de cõscientia bona, non ut quidã
Es.29 faciunt, qui contra Deũ grauissime peccãt,
& postea temere illi sacrificant. de quibus
Propheta: Peccatori dixit Deus quare tu
enarras iustitias meas, & assumis testamẽ
tum meum, per os tuum. iij.q.viij. quod te-
statur illud utique testamentum de quo ve
rita s ait: Hic est sanguis meus noui testa-
menti. De fide non ficta, non, ut quidam
Matt. adorant, qui rectè dicunt, sed prauè uiuũt,
35. quibus Dominus improperat, dicens Hic
populus labijs me honorat, cor autem eo-
rũ longè est à me. Dicunt enim & non fa-
ciunt. Adorandus est itaque Deus corde,
per deuotionem. ore per confessionem, &
opere per venerationem. ¶ Sũt autem duæ
61 species † adorationis, scilicet * λατρια
* que soli Deo debetur: & * δουλια que in qui-
* busdam creaturis adhibetur, ut dictum est
in quarta parte sub quarta particula cano
nis, super verbo, seruitutis. ¶ Rursus cano
nicæ horæ in ipsis horis diei dicendę sunt,
Ps.33 nec obstat illud Psalmistæ, Benedicam Do
minum in omni tempore nec illud Aposto
li: Sine intermissione orate, quoniam be-
nedicere Dominũ in omni tẽpore: est illũ
semper digna conuersatione laudare. Sine
intermissione orare, est omnia in Dei lau-
de seu gloria agere sicut idem Apostolus
ait: siue mãducatis, siue bibitis, siue aliquid
aliud faciatis, in gloria Dei facite. xxvj.q.
ult. non obseruetis. Cæterum orationem
salutatio præcedit, & sequitur ad illam re
sponsio: prout sub prima parte dicetur. ¶ Fi
naliter autem post orationem dicitur: Be-
nedicamus Domino: quod † sumptũ est de 62
Apostolo, vel de psalmo, uel de Hymno
trium puerorum, vbi dicitur: Benedicamus 1.Cor.
patrem & filium &c. Et dicitur quandoque 9.
à pueris, qui sunt imperfectæ ætatis, ad no
tandum omnia opera nostra imperfecta es
se, iuxta illud: Imperfectum meum viderũt
oculi tui &c. de conse. dist. iiij. tulerunt & Ps.38
quod omnis laus nostra, pueri lis & imperfe Ps.63
cta est, ad comparationem Dei, quem lau-
damus: quicqnid enim hic dici potest, mi-
nus à laude Dei est. Ac si dicat ecclesia:
laudamus: sed laudando non sufficimus:
quia supereminentia Dei eloquium no-
strum, & intellectum superat: quia accedet
homo ad cor altũ, & exaltabitur Deus. Vn-
de ab omnibus consequenter dicitur: Deo
gratias: quasi placet sicut pium est in Dei
laude superari. Dicitur etiam à pueris, ad
notandum, quod solum pueri, id est, puri à
malitia, digne laudant Deum & gratias
agunt. Dicitur etiam quandoque à maiori
bus ad significandum, quod in æterna bea-
titudine, cum Domino perfecti erimus lau
datores, quia in hac uita nõ possumus esse
perfecti. ¶ Rursus post suffragia, dicitur
alia oratio, quæ misericordiã Dei signifi-
cat quæ præcedit & subsequitur hominem
in bonis operibus, Dicit etiam iterum: Be- Math.
nedicamus: & Deo gratias: quia sicut Do- 28.
minus post quã iterũ post resurrectionem
suam salutauit discipulos suos, benedixit
eis: & illi gratias referendo, illũ adoraue-
runt, ita & presbyter vel alias iterum dicta
oratione, dicit: Benedicamus Domino: &
est subaudiendum, cuius membra sumus, &
in quo benedicimus, & etiam benedicit 63
† Chorus vero gratias agens, dicit: Deo gra
tias, quod sumptum est de Apostolo: per
quod significatur, quòd vsque in finem vitę
nostræ

nostræ innocent iam debemus seruare: & Deo benedicere, ei pro beneficiis gratias exoluendo. vel benedicamus Domino, cũ Deo gratias, est laus finalis, & exultatio ineffabilis, quæ erit ĩ gloria, cum gratiarũ actione: uel Deo gras, est de consummato cursu gratiarum actio: de hoc etiam dictũ est in quarta parte sub titulo de oratione nouissima. Sed videtur, quòd potius debet responderi: Amen, id est, fiat, seu ita sit, sci licet quod Deus sit benedictus: sed respondetur Deo gratias, vt notetur, quòd hoc ipsum, quod Deo benedicimus, ab ipso Deo
64 habemus. ¶ Porrò, quia † quandiu viuimus in lubrico positi sumus, & à dæmonibus
Psal. impugnamur, quare semper sanctorum
132. suffragiis indigemus? idcirco in plerisque Ecclesiis in singulis horis post Benedicamus, suffragia sanctorum subiiciuntur. Et nota, quòd quia totum tempus à natiuitate Domini, usque ad festum purificationis est de infantia saluatoris: ideò ut quidam dicunt, non debent fieri tunc commemorationes, præsertim de cruce: Iuxta illud: Non coques hœdum in lacte matris suæ nec etiã à dominica, de passione vsque in sabbatum, post penteco. vt ibi dicetur. ¶ Hoc etiam sciendum est, quòd quia Petrus & Paulus in vita, & in morte nõ sunt separati, prout cantat Ecclesia: ideò nec in commemorationibus separantur, quæ simul fiunt & communiter de vtroque. ¶ Vl
65 timò notandum est, quod cantandi † vsus à veteri testamento sumpsit initium: sicut in Esdra legitur: de quo in parte secunda
Psal. sub titulo de cantore: & ita in iiij. parte
32. sub titulo de allelu-Ia dictum est. & Eccl. c.xlvij. Dedit illis contra inimicos potentiam, & stare fecit contra altare cantores, & in sono eorum dulces fecit modulos: & Psal. Cantate ei canticum nouũ: bene psallite ei, in vociferatione. Celebratur itaque ei cantus, vt ostẽdatur homines debere refundere gratias, & laudes Deo: dum manibus cæterisq; membris satagunt agere opera, quibus valeant Deo placere. Vsum tamen cantandi quidam reprobant: prout dictum est in proœmio quartæ partis. Ordinem cantilenæ in diurnis, siue in nocturnis horis creditur beatus Grego. plenaria ordinatione distribuisse: cum multi & ante, & post eum, orationes, antiphonas, & responsoria composuerint. ¶ Et † not. secun- 66
dum Hug. de sancto Victore, quòd tres sũt species sonorum: qui tres modulos faciũt, fit enim sonus pulsu, flatu, & voce, pulsus pertinet ad citharam, flatus ad tubam, & organum, vox verò ad cantum. Hæc genera musicorum antiquus populus in laudem Dei exercebat, hæc autem consonantia sonorũ assignari potest concordiæ morũ, si ad pulsum citharę manuum operatio, ad flatũ organi, mentis deuotio, ad cantum vocis, sermonis exhortatio referantur. Bernar. inquit: Quid prodest dulcedo vocis, sine dulcedine cordis? frangis vocem, frange & voluntatem, serua consonantiam vocũ, serua concordiam morum, vt per exemplum cõcordes proximo, per voluntatem Deo, & per obedientiam magistro. De organo, dictum est in quarta parte sub titu. de sãctis.
¶ Rursus † hoc triplex genus musicorũ ad 67
triplicem differentiam beneficij ecclesiastici refertur, secundum Richard. Episcopum Cremoñ. in mitrali. Nam ipsum officium Ecclesiæ consistit in psalmis, in cantu, & lectionibus. Primum musicorum genus, est quod fit pulsu digitorum, vt in psalterio & similibus, & ad id pertinet psalmo
Psal. dia. Iuxta illud, Laudate eum in psalterio
150 & cithara. Dicitur enim psalterium, à
* ψάλλειν, græcè, quod est tangere, siue pulsare latinè. Secundum est quod fit voce, scilicet humana, & ad istud pertinent lectiones, vnde Psalmista, Bene psallite ei, in vociferatione. Et apostolus lectionem, vocem vocauit, dicens, Ignorantes Iesum, & Actu.
vocem prophetarum, quę per sabbatum le- 13.
guntur. Tertium est, quod fit flatu sicut in tuba, & ad istud pertinet cantus, vnde Psalmista, Laudate eum in sono tubæ. Sanè ra- Psal.
tionabiles diuersorum sonorum concen- 150
tus, & concordiam varietate compactam bene, & ordinatè, ciuitatis vnitatem significant. Suauis verò cantus fit ex diuersis, sed non ex aduersis vocibus. ¶ Rursus † can 68
tus in Ecclesia, lętitiam cœli significat, voces verò graues acutæ & superacutę, innuunt tribus modis prędicandum esse tribus Ecclesię ordinibus, propter tricesimum, sexagesimum, & centesimum fructum, vel iuxta tria volumina Salomonis, significat ordinem incipientium, proficientium, & profectorum, de cho-

ro dictum est in prima parte sub titulo de
69 ecclesia. ¶ Sanè † statutum est in concilio Toleta. & Gerundeń. de consec. distinct. ij. institutio, & distin. j. altaria. & xij. distin. c. fin. quòd tam missæ ordo, quàm psallendi & ministrandi consuetudo seruetur in omnibus ecclesijs, quæ in ecclesia metropolitana seruatur, Abbatibus quoque vel monachis curam animarum habentibus non licet publica officia aliter celebrare, quam in ecclesia episcopali: quanuis Augustin. dicat duodecima distinctione. illa. Quod neque contra fidem, neque contra bonos mores esse conuincitur indifferenter habẽdum esse: & in ecclesiasticis sacramentis sit de iure consuetudo seruanda de consecratione, distinctione quarta, de cœna. extra de celebra. missa. ca. penul. xij. distinctione catholica.

ADNOTATIO.

✳ Composita.) Hymnorum vsus fuit in nouo testamento, ut testatur beatus. Augustin. & patet Matthæi capitul. xxvj. ad Ephes. v. Quod & Concilium Toletanum confirmauit, concil. quarto, capitu. xij. Et Eusebius libr. j. capit. xvj. & xvij. refert in singulis locis consecratam orationis Domum; quæ appellabatur Σιμεῶν uel μοναστήριον. N. D.

ADNOTATIO.

✳ τάλλην.) Theodoritus scribit libr. v. cap. xxxij. temporibus Constantij Imperatoris, Flauianum & Diodorum eo tempore aduersus Arrianos multum pro dogmatibus Christianis laborantes, primos psallentium choros in duas partes diuisisse: & tandem Dauidi eam melodiam cãtare docuisse: idque in Antiochia primùm fieri cœpisse: & dispersum ad terminos totius orbis peruenisse. Similiter & in singulis choris vni ex ipsis hoc datum fuit munus, ut quod canendum erat, prior ordiretur, reliqui succinerent. Quæ consuetudo tempore Basilij magni fuit: ut patet ex eius epistola ad clericos ecclesiæ Niceos. quod etiam hodie Ecclesia Christiana obseruat. N. D.

SVMMA.

1 *Officij celebrandi tempus, quando incipiat.*
2 *Officium nocturnum, media nocte celebrandũ quinque de causis.*
3 *Ecclesiæ ministri, in primitiua Ecclesia, ter noctu interpellatim surgebant ad diuinum officium.*
4 *Hostes Ecclesiæ, quatuor.*
5 *Noctis vigiliæ, quatuor.*
6 *Officium nocturnum quare in quatuor partes est diuisum.*
7 *Nocturna, quid.*
8 *Ecclesiam ingredientes, cur ad altare nosmet inclinemus.*
9 *Officium nocturnum vnde auspicetur sacerdos.*
10 *Inuitatorum, quid significet. Et qua voce dicatur nume. 11.*
12 *Inuitatorum, cur aliquando integrè, aliquando imperfectè reperitur.*
13 *Hymnus cur sequatur inuitatorium.*
14 *Oratio dominica, post versus, in officio dicitur. Et quæ partes sequantur illam. Et quorsum. numero 15.*
16 *Nocturnos tres aliquando, aliquando vnum tantum dicimus. Et qui id fiat.*
17 *Excubiæ tres interpellatæ, in primitiua Ecclesia.*
18 *Officium dominicale, in primo nocturno. Et quidem primum nocturnum referat. numero 19.*
20 *Patrum veteris testamenti adaptatio, cum Psalmo primi nocturni Dominicæ. & per nume. 21. 22.*
23 *Nocturnum secundum dominicæ, denotat tres ordines sub lege Mosaica. Et quid in tertio recolamus. nu. 24.*
25 *Ordines tres sub lege euangelica.*
26 *Ficulnea euangelica, & eius expositio.*
27 *Nocturna ferialia, & eorum forma. & numero. 28.*
29 *Nocturnorum diæta.*
30 *Campanæ pulsantur, vbi cantatur Te Deum lauda. Et quin idipsum. Et quinam hymnũ illum composuerint. nu. 31.*
32 *Benedicti institutio, circa diuinum officium.*
33 *Monachi, an & quando nouem lectiones dicant.*
34 *Monachi, cur dominicam orationem dicant sublata voce, in diuino officio.*
35 *Monachi, cur se toto corpore ab occidente ad orien-*

orientem commouent.

36 *Monachorum ordo figuram Cherubin tenent velatorum sex alis.*

37 *Monachorum cuculla, vnde sumpta.*

De Nocturnis. Cap. 3.

1

ICET ecclesiastica † officia à vesperis incipiãt. Iuxta illlud. De vespera in vesperam, celebra bitis sabbata vestra: extra de ferijs. cap. ij. quia tamen ordo conueniẽs est, vt à tenebris procedamus in lucẽ & non ecõuerso: ideo à noctis officio inchoemus. Tempus autem nocturnum, significat uitã nostram in peccatis. Nocturnum officium, nostri exilij seruitium: nam laus matutina pœnitentiæ, suffragium, per quam tendimus ad lucis gaudium, & libertatis. Vel tempus ante nocturnum, significat tempus ante legem mortis, in quo omnes silebant à laudibus Dei. Tempus nocturnum, significat tempus legis datę Mosi. Templum laudis matutinæ significat tempus gratiæ à resurrectione, vsque ad finem mundi: in quo tempore Deum laudare tenemur de bonis naturæ, quæ in illa hora nobis contulit creando: de bonis gratiæ, quæ in illa bonis contulit, resurgendo: & de bonis gloriæ, quę in ea nobis dabit resuscitando. ¶ Sanè nocturnale † officium

2 *Ge. 25* media nocte canitur, propter quinque rationes. Primò, quia primogenita Aegypti de nocte interfecta sunt, & primogenita Israelis saluata. Exod. xij. ut igitur Dominus seruet nobis primogenita nostra, id est, hæreditatem regni cœlestis, quam nobis primogenitus Dei filius acquisiuit, ideò ei canimus officium nocturnale, ne simus, sicut Esau, qui pro edulio lenticulę ruffæ perdidit primogenita sua. vij. q. j. quàm periculosum. Secundo, quia Dei filius fuit media nocte natus, iuxta illud Sapiẽtiæ. c. xix. dũ mediũ silentiũ tenerẽt omnia, & nox &c. vsq; à regalibus sedibus venit Iesus fi. tu. ut ergo ipsius natiuitati grati simus, eum de nocte laudamus, & gratias de ipsius natiuitate agimus.

Matt. 25. *Lu.* 22 Tertio, quia Christus in nocte hac hora captus, & illusus est à Iudæis: ea etiam hora spoliauit infernum, large noctẽ accipiendo, scilicet ante lucem manè uero surrexit: media etiam nocte, ad iudicium ventu rus asseritur. Vnde statutum fuit, ut in die vigiliarum paschæ ante noctis medium, di mittere non liceat populus expectantes Christi aduentum, ut dicetur in vj. parte sub sabbato sancto. Ideò hac hora Deum laudamus gratias agentes de ipsius captio ne, & patrum liberatione: eius etiam aduẽ tum solicitè expectãtes. Quarto, ut noctes delictorum nostrorum illuminarentur. Vn de Paulus & Sylas in vinculis existentes, media nocte orantes, hymnum cunctis audientibus dixisse memorantur, vbi terræ motu facto repente ianua sponte patefacta est: & eorum vincula illico sunt soluta. *Actu.* 16. ¶ Quinto propter carnis illecebras, psallendo & orando hebdomadas, quia sicut dicitur eccle. xviij. Vigilia honestatis domat carnes. ¶ Sciendum † autem est, quòd 3 in primitiua ecclesia ministri ecclesiæ ter de nocte interpollatim surgebant, ad diui num officium celebrandum, tria in hoc tẽ pora designantes, uidelicet tempus ante legem, tempus sub lege, & tempus gratiæ. Surgebant enim primo, circa primum som num, quando vulgus solet ire dormitum, secundo, circa noctẽ, tertio paululum ante diem, sic ordinantes, ut officium nocturnũ, & finitę lectiones cum suis respõsoriis perlectæ essent, prius, quam lucesceret: appa rẽte uerò aurora pulsatis cãpanis cãtabãt. *Lu.* 2 Te Deũ laudamus, & matutinas laudes. Ad primũ nocturnũ pontifex & ministri ecclesiæ surgebãt. quæ sine inuitatorio cãtabatur, pro eo, quia nullus ad hanc inuitabatur. Et vocabatur vigilia, quia habuit initiũ à pastoribus uigilias noctis super greges suos seruãtibus. In præcipuis tamen so lẽnitatibus populus tota nocte, in diei laudibus persistebat, sed illud sublatũ est, & ieiunium loco illius vigiliæ ordinatum: prout dicetur in sexta parte sub quarta feria tertiæ hebdomadæ, de aduentu. Ad secundum nocturnum surgebant ministri simul, & coniugati, tam mulieres, quàm uiri quæ cũ inuitatorio dicebatur, ad significãdum angelos inuitantes pastores ad videndum regẽ natum. Ad tertium surgebant omnes communiter sed postea algescente charitate, cum omnes tam ministri eccle-

siæ, quam populus surgere ad nocturnum officium pigritarent, statutum est, ut omnes media nocte surgerent, iuxta illud prophetæ: Media nocte surgebam &c. Et totũ noctis officium continuè cantaretur: & plures adhuc illa hora surgunt. Quia uerò quidam nocturnis delicijs plus quàm Dei seruitijs vacantes, institutionem huiusmodi non seruabant, consequenter statutũ est vt saltem tempore vltimi nocturni omnes surgant. ¶ † Potest etiam dici, quod quatuor sunt Ecclesiæ hostes: superiores, .i. dæmones, malignantes; inferiores, id est, homines aduersantes: interiores, id est, homines aduersantes: interiores, id est, cõcupiscentiæ carnales, & exteriores, id est, illecebræ seculares. ¶ De primis inquit Apostolus Ephe. vj. Non est uobis colluctatio aduersus carnem, & sanguinem, sed aduersus spiritualia nequitiæ in cœlestibus. ¶ De secundis Psalmista. Supra dorsum meum fabricauerunt peccatores, prolongauerunt iniquitatem sibi. ¶ De tertijs Apostolus. Caro concupiscit aduersus spiritum, spiritus etiam aduersus carnem. ¶ De quartis Ioan. Nolite diligere mundũ neque ea, quæ sunt in mundo, quia quicquid est in mundo, aut est concupiscentia carnis, aut oculorum, aut superbia vitæ. Aduersus hos quatuor hostes rectores ecclesiæ debent † quatuor noctis vigilias soli citè custodire, nam pastores custodiebant vigilias noctis supra gregem suum, videlicet conticinium, gallicinium intempestum, & antelucinium, in quibus obsessæ ciuitatis custodes, vigilant alternatim. Primam ergo vigiliam custodire debent, contra fallacias primorum hostium, secũdam contra versutiam secundorum, tertiam, contra tertias, quartam, contra quartas. Et ideò nocturnum officium in quatuor † est partes distinctum, scilicet in tres nocturnos, & matutinas laudes, quod per quatuor noctis vigilias contra dictas quatuor hostium persecutiones, antiquitus Ecclesia decantabat. Porrò in memoriam illius laudabilis consuetudinis & deuotionis antiquorum, in tempore æstiualis celebrat ecclesia nocturnum officium in tempore primę nocturnę: licet quandoque tempestiuis (quod quidam vigilias sub antiquo nomine vocant) & specialiter in festiuitatibus beatorum Ioannis Baptistæ, Petri, & Pauli, & assumptionis beatæ Mariæ, quæ sunt præcipue illius tẽporis solennitates, & hoc facere incipiunt in ipso festo beati Ioannis hic in crepusculo, pro eo, q̃ ipse fuit finis veteris testamẽti, & initium noui. Romani ẽt adhuc in prẽcipuis festiuitatibus, totius anni, in sero dicunt tres psalmos, & tres lectiones, quos vigilias uocant & in nocturnis idẽ repetũt, & totũ officiũ matutinum perficiunt. Rursus in memoriam dictæ deuotionis antiquorum ter in nocte surgentium, tres nocturnos decimus, qui & inde nomen & originem habuerunt. Et † nota, quòd nocturna, næ, ponitur pro hora, sed nocturni nocturnorum pro officio, vel nocturna, nocturnæ, est collectio psalmorum, qui dicuntur ante lectiones in dominica, vel in profestis diebus. Nocturnæ in plurali, dicuntur tempora, in quibus psalmi cantantur Nocturni, nocturnorum, dicuntur nouem psalmi, & nouem lectiones cum suis responsorijs in solennitatibus. Sanè per nocturnas excubias diaboli vitamus insidias, & ideò nocte surgentes, currimus, campanis auditis, ad ecclesiam, veluti exercitus ad militiam audito clangore tubarum. Aulam igitur regiam, id est, ecclesiam † ingredientes ad altare inclinamus, quæ quasi regem milites adoramus, æterni enim regis milites sumus. Inclinantes autem, trinam facimus orationem, dicentes ter, Pater noster &c. sermonem ad patrem & filium, & ad Spiritum sanctum dirigentes, cum ad patrem loquimur, ad medium altaris intentione cordis, & statu corporis nos præsentamus, propter patris potentiam, & nostram perseuerantiam, cum ad filium loquimur, ad sinistram altaris partem nos conuertimus, propter ipsius exinanitionem, & nostri lapsus offensionem, cum ad Spiritum sanctum, ad altaris dextram transimus, propter ipsius benignitatem, & nostram gratiæ consecutionem. Quidam tamen adhuc habent speciales orationes, deinde quidem psalmos gradua les incipiunt, de quibus dictum est in proœmio huius partis. Sacerdos † itaque nocturnum inchoans officium, à Domino, qui est α, & ω, id est, principium & finis, & bonorum largitor, omniũ incipit, & quoniam

Psal. 118 4 5 *Psal.* 127. *Gal* 6 *1. Io.* 2 6 7 8 9

quoniam, scriptum est Io. xv. Sine me nihil potestis facere: etiam os aperiri petit, ante omnia, fiducialiter ab eo, qui dicit: Aperi os tuum, & ego adimplebo illud. vt ei os aperiat ad digne ipsum laudandum
Eze. 2 dicens: Domine labia mea aperies: & os
Ps. 50 meum annuntia. &c. quia non est speciosa laus Dei in ore peccatoris, nisi ipse in laudem Dei sui ipsius os aperire dignetur. Iuxta prophetam. iij. q. viij. §. quod testa-
Ps. 49 tur. Quare tu enarras iustitias meas, & assumis testamentum meum per os tuum? Finit etiam hoc officium in ipso Deo, dum dicitur: Deo gratias. vt initium & finis circulariter referantur ad eũ, qui est α, & ω,
Apoc. 1 & quod dicitur: Aperies ponitur tempus pro tempore, id est, aperi, Rursus petit sua labia aperiri: quoniam pridem in completorio nos Deo commendauimus: & os & pectus signo crucis munientes, cõclusimus: quare meritò nunc eum precamur, vt labia clausa aperiat, ad laudandum. Chorus verò ad notandum harmoniam, non mutata persona respondens, dicit: Et os meum annuntiabit laudem tuam: est enim verè harmonia: vt sit credentium cor vnum, & anima vna. Act. iiij. & in natali vnitatẽ Deus laudatur: quia verò diabolus Dei laudem abhorret, propter quod Deũ laudare volentem, fatagit impedire: nam contemptus Pharao, id est, diabolus, surgit in scandala: ideò Ecclesia, ne succumbat statim impetrata loquendi licentia, orat, dicens alta voce Deus in adiutorium meum intende. Chorus autem respondet, dicens: Domine ad adiuuandum me festina, &c.
10 ¶ † Sanè præmissis duobus habitis, videlicet gratia per quam os aperitur: & diabolo per auxilium Dei repulso nihil aliud restat, nisi laudare. vnde statim Ecclesia laudans subiicit, Gloria patri, &c. de quo in proœmio dictum est. Verum, quia non sufficit Deum laudare, nisi etiam ad laudandum alios inuitemus: vt qui audit, dicat, Veni. Apoca. vltimo, extra de sac. vnc.
Ps. 94 c. vnico. & cortina cortinam trahat. Exo. vigesimo. ideò sequitur inuitatorium, & inuitatorius. Psalm. Venite exultemus, vbi multiplex causa redditur, quare Deo exultare & iubilare debemus, dum ibi dicitur. Quoniam Deus magnus, &c. & vltimo. assignatur causa scilicet ne ingrati simus, sicut Iudæi, qui propter suam ingratitudinem & malitiam terram promissionis non intrauerunt: vnde dicitur ibi: Si introibunt in requiem meam. q. d. non Inuitatorium † autem alta voce dici 11
tur, quasi mater Ecclesiam per illud inuitet homines ad confitendum Domino. Iux Psal.
ta illud, venite filij, audite me, quod notat 33.
secundus versus. Præoccupemus, &c. Hinc est, quod in quibusdam Ecclesiis iacentes, ad orationem ante matutinum ante singula altaria statim cum audiunt cantari: Venite exultemus, chorum intrant. Incipiens .n. inuitatoriũ, est quasi præco, tanquã tuba exaltans vocem suam. Præmittitur quoque inuitatorio vox humilis: sed cum venit ad psalmum, inuitatorium exaltatur: quia Ecclesia primò secretò, quasi ostio clauso, laudat Deum, propter se: sed posteà manifestè propter alios, vt ardor accendat proximos. Hinc ergo est, quòd in præcipuis festiuitatibus inuitatoriũ, quasi voce valde demissa inchoatur. Sed cum venitur ad versum. Hodie si vocem eius audi nolite, &c. exaltatur, ne quis corde fortè obduratus, de voce non audita causetur. Vnde Esaiæ. Quasi tuba exalta vocem tuã. Es. 58
rursus voce demissa inchoatur: ad notãdũ, quòd in primitiua Ecclesia populus clã ad fidẽ, & ad Christũ colendũ inuitabatur: sed posteà vox exaltatur, vt ostendatur, q. hodie liberè inuitatur, prædicatur, & adoratur. ¶ †Itẽ inuitatorium ipsum ad aliquos 12
versus illius psalmi: Venite, repetitur integrè, & ad alios imperfectè: quia licet oẽs p ipsum inuitatorium ad laudes, & gloriam Dei inuitentur: aliqui tamẽ perfectè & alii imperfectè hanc inuitationẽ recipiũt. Dicitur autem sexies integrè, quia illi integrè inuitationem recipiunt, qui perfectè laudes Deo referunt: perfectè autẽ laudes Deo referunt, qui nil quod non sit laudis, interponũt. Quia ergo senarius est primus numerus perfectus, quod patet quia constat ex suis partibus aliquoties, scilicet vno, duobus, & tribus: ideo sexies integrè repetitur. Tertiò vero imperfectè reperitur, propter illa tria hominum genera, qui ad cœnam inuitati, inuitationem non receperunt, scilicet auari, superbi, & luxuriosi: vt dicetur in sexta parte, sub secunda dominica post pent. vel propter nostram

in

in tribus, scilicet in corde, in ore, & in ope re perfectionem. Cæterum epiphaniæ officium inuitatorio caret. prout ibi in sexta parte dicetur: & etiam mortuorum officiũ nisi funere præsente; quia in illo officio. Christi exequias imitamur: non enim in paraſceue dicitur. Adhuc: quia non sufficit: Deum ore laudare, nisi & mente laudetur ideo post inuitatorium subijcitur hymnus
13 laus Dei. ¶ † Item quia post inuitationem consequẽter multi Deum cum letitia lau-
Iac. 2 dãt. Iuxta illud Audiuit, & lętata est Sion: ideò post inuitatorium cantatur communiter hymnus. Tertiò, dicitur hymnus, in signum: quia sicut in actibus Apostolorum gentes gauisæ sunt: quia ad fidem vocatæ sunt porrò, quia iterum non sufficit laus oris & cordis: nisi & opus sequatur, quia fides sine operibus non prodest, imò mortua est: ideo post hymnũ sequuntur psalmi qui bonam operationem designant. Dicuntur etiam antiphonæ, quæ significant charitatem, sine qua opus non perficitur, & versiculi de quibus in procœmio dictum est.
14 † Post versus ante lectiones, per quas doctrinã habemus, dicitur oratio dominica. ¶ Primò, ad notandum, quòd qui eget sapiẽtia, & intellectu doctrine, postulet illa à Deo: qui secundum beatum Iacobum, dat affluenter omnibus, & nõ improperat. ¶ Secundò vt ipsius orationis auxilio pro-
Iac. 1 ficiat in nobis versus intentio. ¶ Tertio vt per illam diaboli tentationes pellantur. Ille enim sentiens nos velle lectiones legere, in quibus sanctorum victoriæ contra ipsum habitæ leguntur, satagit nos acrius impugnare: vnde nos illa oratione munimus. Dicitur autem secretè, per quod secretum regis concilium intelligitur: vt propositæ similitudinis prosequamur exẽplum, & vt diligentius capiatur: vel quia in eo loquimur Deo. Vltima tamen pars patenter concluditur, vt pateat ad quid oratio ipsa dicatur, scilicet ne lector per phantasiam tentationum offeratur. & auditor lectionis intellectu, & profectu frau-
15 detur, de hoc sub ti. de prima dicetur. † Per præces verò, quæ dominicam orationem ante lectiones sequuntur, imploratur sanctorum intercessio, ad obtinendum quod in ipsa oratione postulatur. Oramus enim
Iu. 10 Dominum, vt mittat operarios in messem suam & aperiat cor nostrum in lege sua, & in præceptis suis, ne semen verbum Dei, quod audituri sumus, aut volucres comedant, aut spinæ suffocent: aut in petra, quæ non habet humorem, arescat, consequenter lectiones, quę sunt doctrina: subijciuntur, & post lectiones, responsoria, quæ bona opera significant, de quibus in procœmio dictum est. Illud autem considerandũ est, † quod in diebus festiuis, & dominicis 16
tres dicimus nocturnos in profestis, vnum, siquidem in trium nocturnorum officijs tria tempora repręsentamus, scilicet tempus ante legem, tempus sub lege, & tẽpus gratię, quorum quodlibet tribus distinctionibus variatur. Tempus ante legem, has distinctiones habuit, prima fuit ab Adam, vsque ad Noè, secunda à Noè vsque ad Abraham, tertia ab Abraham, vsque ad Mosen. Tempus sub lege has distinctiones habuit. Prima à Mose vsque ad Dauid, secunda à Dauid, vsque ad trãsmigrationem Babylonis, tertia à transmigratione Babylonis, vsque ad Christum. Tempus verò gratiæ has distinctiones habuit, prima distinctio fuit Apostolicę & euangelicæ prędicationis: Secunda, tempus impugnationis per hæreses emergẽtes. Tertia, tempus pacis, quando videlicet hæreses eliminatę sunt. Rectè autem tres nocturni, patres seu fideles vtriusque temporis significant, qui vigilantes per Dei laudem ad æternam
Ro. 14 perueniẽt laudem, vnde Apostolus ad
2. Cor. 6. Corintio. j. Omnes stabimus ante tribunal
1. Th. 4. iudicis & nos, qui viuimus, & qui residui sumus, non præueniemus eos qui dormierunt. Quia ergo illi, bonis incistentes operibus, bene vigilauerunt meritò & nos, vt eorum meritis trinitati placere, & nouem ordinibus angelorum sociari possimus in nocturnali officio sub antiphonarum, psalmorum, uersuum, lectionum, respõsorium nouenario. Deo laudes canimus, antiphonæ ad dilectionem, psalmi, ad actionem, uersus, ad exercitationem, lectiones, ad Dei cognitionem, responsoria, ad gaudiũ, & cantum pertinent angelorum. Nouenarij uerò antiphonarum, psalmorum, lectionum, & responsoriorum, pro eodem accipiuntur, quantum ad nostram significationem. De hoc etiam dicitur in vj. parte sub festo natalis, & sub feria quinta cœnæ Domini,

mini, & sub ti. de septem diebus post pascha. In quibusdam tamen Ecclesijs quãdo dicitur: Te Deum laudamus nonum respõsorium non dicitur. Præmissas itaq; trium temporum nouem diuersitates, seu distinctiones inueniemus in nocturnis solennitatem sanctorum & dominicarum: in solennitatibus enim sanctorum tres nocturnos celebrantes: imitamur excubias cœlestis Hierusalem, quæ ædificatur, vt ciuitas: & conseruatur per angelorum excubias, qui ter trinas distinguunt, id est, ter tria trinitati concinunt, sic & nos, qui in illam credimus, tres nocturnos celebramus. Imita-
17 mur † etiam in hoc primitiuæ Ecclesiæ tres interpollatas excubias, quæ ter in nocte surgebant ad confitendum Domino: vt præmissum est. Siquidem canimus nouem lectiones, nouem psalmos, nouem antiphonas, & nouem responsoria, videlicet in vtroque nocturno tres, siue tria, ad notandam omnes electos, qui fuerant ante legẽ, sub lege, & sub gratia, associatos esse in cognitione sanctæ trinitatis, nouem ordinibus angelorum, & in cœlis ipsi trinitati congaudere, & vsque in finem sociabuntur. Sicut autem angeli priores electi fuerunt, ita & psalmi lectiones præcedunt. In dominicis quoque diebus, in quibus aliud festum non occurrit, tres nocturnos celebra-
18 mus. ¶ † Et dicuntur in primo nocturno duodecim psalmi, & tres antiphonæ, quarũ quęlibet respondet quatuor psalmi, & in plerisq; locis, vnum Gloria patri, quatuor psalmis respondet. Sanè dominicam diem. Dominus sua resurrectione glorificauit, & in ea angelorum consortia promeruimus. Vnde dominica nox, dominicam resurrectionem nobis ad memoriam reducet, & etiam resurrectionem omnium fidelium, qui ab initio mundi fuerunt & vsque ad finem seculi futuri sunt, quia in resurrectione Domini omniũ electorum resurrectio
19 significata est. ¶ † Primum nocturnum recolit tempus ante legem, scilicet tempus legis naturalis. Duodecimus psalmus illius recolit resurrectionem omnium sanctorũ illius temporis præsertim duodecim patriarcharum, qui tunc maximè viguerunt, & vigilauerunt, à quibus populus Domini in duodecim tribus fuit propagatus, qui fuit Domino populus peculiaris sicut in tempore gratiæ duodecim Apostoli præ cæteris præfulserunt. Quatenatius psalmorum numerus, quatuor principales seu cardinales virtutes prætendunt, videlicet prudentiam, iustitiam, fortitudinem, & temperantiam, quas virtutes credimus sanctos patriarchas suo tempore præ cæteris habuisse, & alijs exemplo demonstrasse. Tres antiphonæ fidem sanctę trinitatis siue delectationem in ea ostendunt. Quarum quę libet respondet quatuor psalmis, nam qui libet tenens fidem Sanctæ trinitatis, quatuor præmissis virtutibus est quadratus. Ciuitas enim in quadro posita est, sicut habetur Apoca. c. penul. Ideo autem quatuor Psalmi, sub uno gloria, dicuntur, nec separantur, quia quatuor prędictę virtutes inseparabiles sunt, sed qui habet vnam, habet omnes, sicut probat Augustinus. Item in eo; quòd sub vno gloria patri, siue glorificatione trinitatis quatuor psalmi copulantur: ostenditur dictos patriarchas, in una fide trinitatis dictas quatuor virtutes habuisse, & cæteris exempla monstrasse. Verum quidam omnes psalmos primi nocturni sub una antiphona cantant, ad notãdum delectationem, quam habent in cognitione trinitatis. Quidam etiam ad quemlibet psalmum dicunt gloria patri, sed per antiphonas eos distinguunt. quia quilibet tenetur ex suo dono reddere laudes trinitati ex hac dilectione, quam habet in cognitione trinitatis. ¶ † Et atten- 20
de; quia in prima distinctione temporis ante legem vigilauerunt Abel, Enos, Enoc & Lamech, quòd in primis quatuor psalmis inuitur. Beatus uir. cantat Abel; qui tãquam lignum plantatum secus decursus aquarum, dedit in tempore suo fructum iustitiæ: dum pro iustitia conseruanda succubuit. Quare fremuerunt. cantat Enos: quia Domino in timore seruiuit, dum nomen domini inuocauit. Domine, quid multiplicati sunt: cantat Enoc, quem dominus susceptit, dum eum ad paradisum transtulit. Domine, ne in furore. cantant Lamech, quem dominus exaudiuit, dum ei talem filium dedit, qui genus humanum à furore Dei in arca saluauit. Quia igitur quatuor duntaxat psalmi dicuntur, ideo duo psalmi de matutinali officio subtrahuntur, videlicet. Cum inuocarem &c. Verba mea, &
ideò

& ideo illi potius, quam alij: quia primus semper in complectorio, & secundus in secunda feria ad laudes dicitur. In secunda
21 † verò distinctione primi temporis vigilauerunt Noe, Sen, Heber, & Thare. Domine Deus meus cantat Noe, quem dominus in illa generatione iustum inuenit & ideò aquis persequẽtibus saluum fecit: Domine Dominus noster, cantat Sen, quem Dominus gloria & honore coronauit, dum eum super fratres patris benedictione sublimauit. Confitebor tibi, cantat Heber: qui mirabilia Dei narrauit cum ciuitatem gygantium dissipauit, In domino confido, cantat Thare, qui in vrbe Caldæorum postus, in domino confidit, cuius pars calicis ignis
22 sulphur extitit. In † tertia distinctione primi temporis vigilauerunt, Abraham, Isaac, Iacob, & Ioseph, quod sequentes psalmi declarant. Saluum me fac. cantat Abraham: quem Deus saluum fecit in cuius tempore sanctus defecit: quia idolatrię seruiuit. Vsque quo cantat Isaac quem dominus in sacrificio respexit. Dixit insipiẽs. cantat Iacob cui spes dominus fuit, vnde ibi dicitur. Exultauit Iacob & lætabitur Israel. Domine quis habitabit. cantat Ioseph. qui fuit sine macula dum adulterium recusauit. Secundum uero nocturnum dominicale siue tres psalmi qui nunc dicuntur cum tribus antiphonis, & tribus glorificationibus recolunt resurrectionem eo-
23 rum, qui sub lege Mosaica fuerunt. ¶ † Et licet tunc multi sancti fuerint, tamen tres ordines fuerunt, scilicet legislator, cum suis imitatoribus, & psalmista cum suis & prophetæ. ¶ Fuerunt nanque aliqui aliqua doctrina legis contenti. Fuerunt etiam alii qui cum Dauid, uel ad modum ipsius domino psalmos decantauerunt ante arcam eius. Fuerunt & prophetæ quibus datum fuit corrigere populum doctrina & sapientia sibi à Deo data, & prædicere eis futura. Propter hos ordines tres psalmos dicimus: & quia isti seruierunt trinitati, cũ dilectione spirituali, ideò ad singulos dicimus, Gloria patri cum antiphona. Qui autem omnes psalmos primi nocturni dicunt sub vna antiphona, & omnes secundi nocturni, sub tribus, hoc attẽdunt, quia & si illis, qui fuerunt tẽpore legis naturę, reuelata fuerit aliquãtulum ueritas, illis tamen qui fuerunt sub lege Mosi magis & inde eis maior est exultatio, quod notat antiphonarum triplicatio. Præterea, illis qui fueruat sub lege naturæ, promissa fuit hæreditas, sed his, qui fuerunt sub lege Mosi, collata. ¶ Et nota, quod in prima distinctione tempore legis, vigilauerunt sacerdotes. vt Aarõ, cum docuit, quos exprimit Psalmista: Conserua me, quorum Dominus pars fuit hæreditatis & calicis. In secũda iudices, ut Gedeon. dum iudicauit, quos exprimit psalmista: Exaudi domine, iustitiam meam. quorum iudicium prodijt de vultu omnipotentis. In tertia reges, ut Salomon, dum populum rexit, quos insinuat spalmista: Diligam te quos Dominus constituit super gentes. ¶ † In tertio vero no 24
turno, tres psalmos dicimus, recolentes resurrectionẽ omnium illorum, qui tempore gratiæ siue in nouo testamento, in tribus mundi partibus, scilicet Asia, Africa, & Europa, uiguerunt, & vigebunt. Et quia tempore gratię maximè facta est reuelatio & impletio veritatis, ideo psalmi illi cantantur, sępius cum antiphonis habentibus allelu Ia: ad magis gaudium designãdum, prout plenius in sexta parte sub natali dicetur. Hinc etiam est, quòd in quibusdam ecclesijs semper in omni tertio nocturno siue dominicali siue festiuali, lectiones ex nouo testamento subijciuntur, scilicet expositiones euangeliorum, & dicitur Te
25 Deum laudamus. Et attende † quoniam in prima distinctione temporis gratię vigilauerunt Apostoli, qui exprimuntur in psalmo: Cœli enarrant, quia in omnem terram exiuit somnus eorum. In secũda martyres, quos declarat psalmista: Exaudiat te, quia dominus protexit eos in die tribulationis eorum. In tertia, confessores, quos innuit psalmista, domine in uirtute, qui nõ sunt fraudati uoluntate labiorum suorum Illud ergo interest inter duodecim psalmos primi nocturni, qui sine antiphonis dicuntur, quia non quilibet eorum habet antiphonam, & tres psalmos aliorum nocturnorum, qui cum antiphonis dicuntur, quod interest inter duodecim patriarchas qui peregrini erant, & sperabant hęreditatem, quam posteri eorum possederũt, & eorum posteros, qui terram patribus eorum promissam hęreditauerunt. Inter illos quoque

tres

tres psalmos tertij nocturni, qui dicuntur cum antiphonis, habentibus allelu-Ia, & illos secundi nocturni, qui dicuntur cum antiphonis, sine allelu-Ia: illud interest, quod interest inter illos, qui habuerunt testamentum imitandum, & eos, qui habent non imitandum: maior nanque est gloriatio noui, quàm ueteris test. & de perceptis
26 quàm de promissis. Præmissi igitur † tres nocturni, sunt illi tres anni ficulneæ, quam Dominus inutilem inuenit, dicens de illa: Dimitte me, ut succidam, & responsum est ei: adhuc dimitte eã hoc anno, ut circunfodiam eam, & mittã stercora. Cantamus enim in primo nocturno, ut recolentes facta patrum, qui sub lege naturæ fuerunt, nõ inutiles inueniamur. Cantamus etiam in secundo & tertio, ut recolentes facta patrum qui sub lege mosaica, & qui etiam ante nos fuerunt sub lege gratiæ, non inutiles inueniamur, & si inutiles simus oportet, ꝙ pater noster fodiat, circa nos, dicẽs, reducendo nobis ad memoriam mortẽ illorum, quos uidimus paulo ante florere. Fili uide, quàm fortis fuit ille, quàm nobilis, quàm diues, quàm potens, & ecce ad momentum transiuit, oportet etiam ut sterco
ra ponat peccata, uidelicet ante oculos nostros ponendo, & si hoc non habet effectũ, dicat in proximo est, ꝙ Dñs ad radicem arboris securim ponet, & si te inutilem inueniet, in ignem æternum, ubi perpetuo
27 combureris, proijciet. ¶ † Dicto de nocturnis festiuitatum, & dominicarum, nunc de nocturnis ferialibus siue non solenniũ dierum pauca dicamus. Et quidem in illis dicimus duodecim psalmos, ut nos Deo debere seruire in duodecim noctis horis ostẽdamus, cuilibet horæ unum psalmum attribuentes, cũ non possumus iugiter Deo seruire, prout in proœmio dictum est. Olim quidem uarij psalmi canebantur: nam alij quinquaginta, alij plures, alij pauciores dicebant, sed angelo reuelante patres conuenerũt, ut duodecim dicerentur, qui psalmi bini, & bini dicuntur ad notandum ꝙ sine charitate, quæ ad minus inter duos consistit, laudes nostræ uel opera nostra nihil prosunt. In quibusdam tamen ecclesijs in diebus profestis inter duos psalmos. Gloria patri &c. interponitur ad notandum, ꝙ Christus est Dei, & hominum mediator. In alijs uerò ecclesijs duo psalmi sub uno. Gloria, terminantur, ad notandum ꝙ laudes nostræ tũc Deo acceptæ sunt, si in charitate maneamus, & sic iter duos psalmos nihil interponunt, quia inter Deũ & proximum, in quorũ dilectione charitatis pro priè consistit, medium non habetur, & secundum hoc in duodecim psalmis sexies tãtum, Gloria patri, dicitur: sicut sex sunt mundi ætates. Præterea, sicut hominum à natiuitate usque in finem uitæ sex ætates, naturaliter accidunt, ita in quotidiano nocturno sexies dicitur, Gloria patri, ut recolamus, quia usque ad finem in dilectione perseuerare debemus, propter eandẽ causam, tunc sex antiphonæ dicũtur, quę quid significent, in proœmio dictum est, uel propter sex opera misericordiæ, quæ si obseruauerimus, de tenebris huius noctis uel mortis ad ueram lucem, & uitam peruenie
mus æternam. Tres† quoque lectiones, quę 28
tunc dicuntur doctrinam electorum trium temporum significant, & cum ipsis interpollate tria responsoria dicuntur, ad notandum, ꝙ quicquid electi in tribus temporibus docuerunt, & quicquid in tribus ętatibus agimus, ad Dñi Trinitatẽ referimus, & Trinitatem in fide, spe, & charitate glorificamus. Responsoria enim, à respondendo dicuntur. Ad hæc tres lectiones dicuntur, quia Dñs posuit tres uigilias, dicens: Si in prima, si in secunda, si in tertia uigilia uenerit, & ita inuenerit: beati sunt serui illi. Quæ tres uigilię, tres ætates designant, .s. pueritiam, iuuentutem, & senectutem, in quibus bene uigilando, Deum laudare debemus. Et nota, ꝙ † psalmodia triũ noctur 29
norum tam dominicaliũ, quàm ferialium dicta uocatur. Vnde Exod. iij. cap. Viam trium dierum ibimus in solitudine. Sanè Gregor. septimus constituit, ut in die resurrectionis usque in sabbatum in albis, & in die pente. usq; ad sabbatũ eiusdem tres psalmi tantum ad nocturnos, tresq; lectiones dicantur. Omnibus uerò alijs diebus per totum annum, si festiuitas est, nouem lectiones legantur. Alijs uerò diebus. s. in festis duodecim psalmi & tres lectiones. In dominicis uerò diebus exceptis dominicis paschæ & pentecostes, decem & octo psalmi, & nouem lectiones dicantur. Illi autẽ, qui singulis diebus præter hebdomadas

paschæ

paſchæ & penthecoſtes tres tantum pſalmos,& tres lectiones dicunt,non ex regula ſanctorum patrum , ſed ex faſtidio hoc
30 facere cõprobantur.Nocturnis finitis † cã panæ pulſantur : & Te Deum laudam. alta voce cantatur. ad notandum quo manifeſtè & mirificè eccleſia tempore gratiæ,laudat Deum : & ad ſignandum quod ſi bonis operibus doctrinę ſanctę bene reſponderimus,ad cęleſtem laudem cum angelis perperuenieмus.cantus quoque tunc alta uoce factus , gaudium mulieres de drachma perdita inuenta ſignificat.Quod vero finis eiuſdem cantici ibi per ſingulos dies &c.& alij verſus ſequentes altius canuntur,ſignificat congratulationem vicinarum , quam mulieri propter drachmam repertam fecerunt.Compulſatio uerò campanarum,conuocationem uicinarum repræſentat. In quibuſdam etiam eccleſijs luminaria accenduntur,nam & mulier ipſa lucerna accenſa totam domum euertit. Hoc etiam ſignificat quod eccleſia Catholica per Chriſtum trahitur de inferno. Vel ipſe hymnus futurum gaudium & lætitiam repreſentat, quam eccleſia requieſcens à laboribus ſuis
31 eſt in die iudicij conſecutura. ¶ † Et eſt ſciendum,quod cum beatus Ambr.beatum Augu. de Manicheis conuerſum baptizaſſet,dixit.Te Deum laudamus.Auguſt. vero reſpondit,te Dominum confitemur . & illo dicente.Te æternum patrem . ille reſpondit:Tibi omnes angeli &c. Et ſic totũ illum hymnum alternatim compoſuerũt. Poſt Te Deum laudamus , vel quando illud non dicitur poſt omnes lectiones & reſponſoria , dicitur uerſus à ſacerdote per quem excitat audientes , vt in Dei laude permaneant.Et dicitur uoce magis demiſſa ad notandum, quod non prodeſt clamor uocis , niſi adſit clamor cordis.Verum bea
32 tus † Benedictus aliter officium noctis ordinauit,non tamen diſſentiens à præmiſſa eccleſiæ ordinatione,uel illi in aliquo cõtradicens,ſed ordini ſuo quidam peculiare conſtituens. Ipſe nanque inſtituit ſemel dici : Deus in adiutorium meum intende: & ter , Domine labia mea aperies. propter reuerentiam vnitatis & Trinitatis . Deinde Pſalmum , Domine quid multiplicati, eò quod à ſomno ſurgens, dicit in eo : Ego dormiui, & ſomnum cepi,&c. Deinde in j.nocturno ſex pſalmos & quatuor lectiones cum totidem reſponſorijs cantari inſtituit & totidem in ſecundo , per hoc uitam contemplatiuam innuens & actiuam . Senarius enim pſalmorum numerus,uitam deſignat actiuam , in qua ſex opera miſericordiæ cõuenit exerceri,ſi quis ad contemplatiuæ uitæ perfectionem uoluerit peruenire, quæ per quatuor euangelia deſignatur , & per quatuor lectiones ſimiliter figuratur,quaternarius quidem numerus apud monachos, quadratam ſtabilitatem & euangelicam in ſanctis exprimit , ſeu quadruplicem ſenſum ſcripturarũ,propter quadrias Aminadab, id eſt,hiſtorialem,allegoricum , tropologicum, & anagogicum. In tertio vero nocturno tria cantica cantari inſtituit, in laudem trinitatis,à qua nobis uitæ perfectionem dari cum charitate credimus & ſperamus.Cantantur autem illa cantica,cum alelu-Ia:quod eſt canticum cœleſtis lætitiæ ut per hoc totam trinitatem eſſe dignam cœleſti laude oſtendatur,& ad quam plenè laudandam , non ſufficit laus humana. Quatuor vero lectiones de euangelio,quæ ſequuntur, ſignificant, quòd laudatores Dei per quatuor euangeliſtarum doctrinam , debent eſſe quatuor virtutibus inſigniti.per quatuor etiam reſponſoria , laudantium alacritas deſignatur . Sed ne hoc bonum agentes , illud ſibi adſcribant , ſed totum Dei laudi attribuant,& ſe illius ſeruos oſtendant , ſubiungitur . Te Deum laud. poſteà legitur euangelium , quod ſignificat denarium , id eſt, uitam æternam quæ dignè Deum laudantibus in fine redditur , ad quod ſequitur,Amen,id eſt, fiat nobis,quod ex euangelico credimus & ſperamus,hymnus verò,qui ſequitur, ſcilicet, Te decet laus, &c. gaudiũ quod ſancti poſt laborem habent de remunerationе denarij,ſignificat.Monachi autem † nunquam 33
nouem lectiones dicunt, niſi in exequijs mortuorum,unde & in triduo ante paſcha ix.dicunt , quaſi exequias Domini repreſentantes. Ad laudes autem inſtituit pſalmum illum: Deus miſereatur noſtri primò abſque antiphona decantari, tum quia tenebris fatiſcentibus , diluculo matutinæ laudes cantantur,ideo in eo dicitur : Illuminet vultum ſuum ſuper nos:tũ quia hoc officium

officium ad Domini pertinet resurrectionem, per quam accipimus misericordiam
34 & benedictionem. ¶ † Rursus monachi dominicam orationem sublata voce dicunt, propter simplices, qui eam non intelligunt, aut obliuiscuntur, & propter versutos, qui spinam odij gerentes in corde, fratres odiunt, nolentes dicere. Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Hoc igitur dicere compelluntur in publico, ut purgentur ab illo vitio, tam in fine noctis, id est, in matutinis laudibus, quàm in fine diei, id est, in vesperis, ut noctem aut diem non pertranseant sine reconciliatione fratris. In alijs autem horis non dicunt sublata voce, quia sæpe contingit fratri fratrem irasci, & quodam furoris impetu commoueri, qui licet statim animum non cohibeat, expectandus tamen est ad veniam, sufficit enim, si sol non occidat super iracundiam eius, dicunt etiã quatuor solummodo psalmos ad vesperas
35 prout in sexta parte sub titulo de tempore aduentus dicetur. ¶ † Non uacat à mysterio, quod monachi se toto corpore ab oriente ad occidentem gerant, significantes Deum vbique adorandum fore, quasi vbique presentem, vel quia rationabili motu ab ortu nostræ natiuitatis, usque ad occasum mortis eum sequi tenemur, sicut & firmamentum naturaliter vertitur ab oriente in occidentem: hoc etiam quædam designant ecclesiæ, in quibus dicentes. Gloria patri. se inclinant ad orientem, & subdentes. Sicut erat, &c. se vertunt in occidẽtem. Deuotio nanque in diuinis officijs est seruanda. Quia verò monachorum officiũ
36 ad nos non pertinet, ad præsens de illo sufficiat nobis ad hoc vsque dixisse. ¶ † Vltimò no. quòd monachorum ordo, figurant cherubin, qui inter angelorum ordines exi
Esa. 7 mior prædicatur habere probatur. Nam
4. Re. 1. sicut cherubin ita, & monachi sex alijs velantur, dicente scriptura: Sex alæ vni & sex alæ alteri: duæ quidem in caputio, quo caput tegitur demonstratur, illud uero tunicæ quod brachijs extenditur, siue dextra & lęuaalias duas dicimus esse alas, & antè & retrò alias duas: & sic illud, quo corpus tegitur, sex alarum numerum implere asseritur. Habitus quoque eorum, habitũ imi-
Heb. 2 tatur sanctorum, de Helia nanque legitur uir pilloſus, & zona pellicea accinctus renibus: & de ipso, & de illis similibus dicit Apostolus: Circuierũt in melotis & in pellibus caprinis & de Ioan. Baptista inquit euangelista: zona pellicea circa lumbos. ad huc cuculla † monachorum sumpta est à
37 collobijs Apostolorum, quæ ut dalmatica, formabantur, & in eis forma crucis præferebatur, quia illi se uitijs & concupiscẽtijs crucifigebant, eius nigredo est mundi contemptus: longitudo perseuerãtia in bono.

SVMMA.

1 *Matutinæ laudes, quo consilio inductæ. Et vn de dictæ laudes. nu. 2.*

3 *Sacrificium inge, in veteri testamento.*

4 *Officium Vespertinum in quo sit dignius matutino.*

5 *Allelu Ia, quando cantetur, quando one intermittatur. & nume. 6.*

7 *Psalmi quinque in matutinis laudibus, quid signent. quos ordine subijcit & examinat.*

8 *Psalmi octo qui dicuntur in laudibus, respondent octo ordinibus ecclesiæ. quos vide, per nu. 9. 10. 11. 12. 13. 14.*

15 *Psalmi duo. Deus meus. Et, Deus misereatur. cur coniungantur & combinentur.*

16 *Ecclesia cum iubilet, cur nos inuitet ad iubilandum illo Psalmo. Iubilate Deo &c.*

17 *Psalmus. Dominus regnauit cur dicatur dominicis & festiuis diebus, & psal. Misevere ferialibus.*

18 *Psalmi qui dicantur in officio feriali, mysterialiter, loco illius Iubilate.*

19 *Cantica sex, quæ in sex ferijs dicantur loco Psalmi Benedicite.*

20 *Canticum, an & in quo differat à psalmo. Et quis primus cantica instituerit.*

21 *Psalmi. Deus meus, &, Laudate dominum de cœlis cur nunquam mutentur.*

22 *Mane in sex diuiditur.*

23 *Psalmi, qui per singulas ferias mutantur, & cantica, quæ in illis dicuntur, quomodo inter se conueniant, & temporis gratiæ successibus coaptentur, vide late per discursum.*

24 *Corona benignitatis Domini, vbi consistat.*

25 *Psalmus sextæ feriæ.*

26 *Psalterium diuersimode portatur à diuersis.*
27 *Capitulum sequitur antiphonam. Et quare.*
28 *Cantica, benedictus, & Magnificat cantanda sunt stando.*

De matutinis laudibus. Cap. 4.

1 VNT † nonnulli, qui Esdræ ordinem sequentes, de quo in principio huius partis dictũ est, matutinas laudes à nocturnis diuidunt. illas fore per se officiũ asserentes, & manè aurora rutilante, illas dicentes, prout in titulo proximo dictum est. Tali nanque hora Christus uictor à mortuis resurrexit. Vnde Marcus: Surgens Iesus mane prima sabbati. uel saltem eius resurrectio in matutino notificata est. Tali etiam hora super mare ambulauit. Merito ergo in hac hora laudandus est, ut ipse, qui nos per suam sanctam resurrectionem saluauit, supra mare huius seculi nos ire faciat sicco uestigio, sicut Petrum. Hac etiam hora mundum & Angelos creauit: qui statim post creationem suam cantico laudes Creatori suo iubilauerunt. Laudes ergo matutinas rubescente aurora dicunt: scilicet in quarta uigilia, quam lucifer totam illustrabat. Quæ & matutina dicitur à mane, quod est lumen: quia nobis mane lumen reducit ad coronam gloriæ obtinendam, iuxta illud: Non sit vobis vanum mane surgere ante lucem, quia promisit Dñs coronam uigilantibus. Quid autem significet tempus matutinæ laudis, dictum est in principio præcedentis tractatus. Dicuntur autem † laudes: quòd illud officium laudem præcipuè sonat diuinam, quam ei facimus, pro eo, quòd à tenebris erroris nos ad lucem seu uiam ueritatis reduxit, & ad tentationes diaboli expellendas. Vnde Esa. xxv. Expergiscimini, & laudate, qui habitatis in puluere: quia ros lucis est. De hoc matutinali officio dicit Propheta: Ad te de luce uigilo Deus. ¶ Sanè matutinum † & 3 *Ps.62* uespertinum officium ideo canimus, quasi Domino iuge sacrificium offeramus. Offerebant enim Domino in ueteri testamento iuge sacrificium, id est, mane & uespere. Sed uespertinum dignius erat matutino, quia pinguius, ut Iudæi dicunt prout sub uesperis dicetur. Nos autem per matutinum officium intelligimus legem, per uespertinum, Saluatoris passionem, qui in uespera mundi, scilicet in sexta ætate obtulit se Deo patri pro nobis. Vnde eleuatio manuum mearum, sacrificium uespertinum: Respõdet autem hoc sacrificium illi: quia ibi psalmi ponuntur sub quinq; distinctionibus, per gloria patri, sicut & hic. Item ibi & hic hymnus cum lectione, & uersiculo, ibi etiam canticum Mariæ, & hic etiã canticum Zachariæ. Quia uerò † officium uespertinum dignius est, propter rẽ dignior-
Marc. vlti.
Psal. 140
4
rem, quam significat: omnia in maioribus solennitatibus, & in uespertino solennius cantamus, quàm in matutino: responsoriũ interponentes. Isidorus dicit in lib. etymologiarum, quòd officium matutinũ, est lucis initium, sic appellatum à stella lucifero, quæ oritur mane inchoante, ut dictum est. hoc officium laudum plenum est laudibus, prout dictum est in principio præcedentis tituli, ad quas sacerdos per uersum, quem præmittit excitat auditores, qui est quandoque. In matutinis meditabor in te, quandoque. Excelsus super omnes gentes Dominus. Vel alius, & deinde diuinum implorat auxilium, dicens: Deus in adiutorium meum intende: postmodum chorus ad idem festinans, auxilium in summa Trinitate glorificat Deum, dicés. Domine ad adiuuandum me festina. Gloria patri. deinde antiphona inchoatur. Circa quod notandum est quòd quædam ecclesiæ in dominicis, quæ sunt à prima dominica post epiphaniam, usq; ad septuagesimam, & ab octaua pentecostes, usque ad aduentũ Domini, canunt ad laudes allelu-Ia, loco antiphonæ pro omnibus psalmis: tum quia, ut præmissum est, hoc officium laudibus est plenum, allelu-Ia enim laus est angelica: tũ, quia ut dominici dies resurrectionem Domini representent. Sicut ergo in tempore paschali, quod est resurrectionis, allelu-Ia multiplicatur: sic merito & in eis debet multiplicari. Et est † attendendum qđ 5
in dominicis, quæ sunt ab octaua epiphaniæ usque ad septuagesimam, concinunt allelu-Ia: iuxta cantum quarundã antiphonarum

narum ad natiuitatem Domini pertinentium, in dominicis verò quæ sunt ab octaua pentecostes vsq; ad aduentũ,cãtant alle lu-Ia iuxta cantũ ferialem antiphonarũ, quæ dicuntur ad,Benedictus, & de ipso sumuntur. Quia igitur in singulis dominicis pro varietate antiphonarum ipsarum etiã cantus in allelu Ia variantur, ideò iuxta breuitatem vel prolixitatem cuiuslibet antiphonæ iuxta cuius cantum multiplicatur vel minuitur, in singulis dominicis numerus allelu-Ia. Adhuc ideo certus numerus in allelu-Ia non præfinitur; quoniam deuotæ animæ certus numerus vel modus in
6 laudando Deum præfigi non potest. ¶ † In alijs vero Ecclesijs passim in omnibus dominicis ad primos tres psalmos loco antiphonæ, quasi ad inchoandũ psalmos bis cõcinunt allelu-Ia,ad insinuandum, quod in Dei laudem,ex charitatis feruorem proce dunt,nec cantant illud iuxta alicuius antiphonæ cantum, ad notandum, quod iuxta
1.Cor. 13 Apostolum,charitas nõ æmulatur. Ad psalmũ vero,Benedicite, cantant antiphonam tres pueri, cui nec iubilus, nec allelu Ia subijcitur,propter rationes infrà scriptas. Ad psalmum vero, Laudate Dominum ter dicunt loco antiphonæ allelu-Ia,non iuxta alicuius antiphonæ cantum, sed duntaxat ad inchoandum psalmum. Tertio autem dicitur. Primo, quia respondet tribus psalmis sub ipso psalmo, Laudate,contentis. Secundo,propter triplicem ordinem iustorum Deum laudantium, de quo
7 infrà dicetur. ¶ Porro in laudibus † matutinis quinque psalmi dicuntur, vt quinque sensuum reparatio notetur & propter quinque status Ecclesiæ. Primus psalmus est, Dominus regnauit, in quo laudatur Deus,qui firmauit orbẽ terræ,scilicet in fide & resurrectione, ideo hic psalmus pertinet ad regnum Christi. Secundus est Iubilate, qui pertinet ad cõfessores, unde ibi dicitur, Introite portas eius in confessione,& rectè incipit à iubilo, quoniam confessio ualde placet Deo. Tertius est Deus, Deus meus &c. qui significat statum martyrum qui sitiunt ad Dominum, unde dicitur ibi, Sitiuit anima mea. & quoniam tota nostra sitis & intentio esse debet in trinitate, & ad trinitatem. ideo sequitur psalmus; Deus misereatur nostri, in quo tota trinitas notatur,dum ibi dicitur, Benedicat nos Deus Deus noster &c. dicitur enim ter deus propter patrem, & filium, & spiritum sanctum. Quartus est canticum trium puerorum. Benedicite quod est Danielis ca.iij, significans statum antichristi, ut iam dicetur, & in fine huius psalmi non dicitur Gloria patri. Primo,quia propter confessionem fidei, proiecti sunt tres pueri in caminum ignis, in quo facto,maximè deo, & trinitati derogatum est. Secũdo,quia ultimus uersus illius psalmi idẽ dicit, quod gloria patri, & in diuinis scripturis nihil debet superuacuum esse. Tertio, quia in ipso psalmo distincte tota trinitas notificatur,& laudatur deus in creaturis. ¶ Rursus, dum psalmus iste dicitur, nec sedere nec genua flectere debemus, sicut dicitur sub sabbato quatuor temporũ, primæ hebdomadæ quadragesimæ. Quintus psalmus,Laudate dominum. in quo status ille notatur, quando post mortem antichristi conuertentur Iudæi,ut iam dicetur, & in fine eius dicitur gloria patri. ad ostendendum, quod per bonam operationem sociabimur angelis, qui incessanter deum laudant. Potest † etiam dici, quod
8 in laudibus octo psalmi dicuntur, quia officium istud mystice recolit statum Ecclesiæ ab initio apostolicæ stabilitatis usque ad perfectionem electorum, qui in fine mundi futuri sunt, sub quo statu octo ordines Ecclesiæ, siue electorum in Ecclesia sancta per baptismum saluati reperiuntur, sicut in arca Noe octo animæ illo significantes, per eam saluatæ sunt. Per diluuium enim baptismus, per arcam uero Ecclesia significatur. ¶ † Primus ordo
9 fuit Ecclesiæ primitiuæ, in Iudaico populo conuersantis, qui per Christi prædicationem reformata, & ædificata est, sicut monstrat ille primus psalmus, dominus regnauit. In primo eius uersu, ubi de saluatoris regno, & ipsius agitur potestate. In secundo uersu, agitur de fundatione Ecclesiæ, quæ tunc cœpit fieri, super illud fundamentum,quod est Christus, iuxta A-
1.Cor. 3 postolum. De quo etiam fundamento in titulo eiusdem partis supra habetur. Cantatur ergo hic psalmus in laudibus, qui cõtinet laudes Christi. ¶ † Secundus or
10 do fuit primitiuæ Ecclesiæ,intrãtis ad gen

tes per prædicationem Domini, & Apostolorum monentium omnem terram, ideſt, omnem gentem ad iubilādum Deo: quod monſtrat ſecundus pſalmus, Iubilate Deo
11 omnis terra. ¶ Tertius † ordo fuit credentis Gentilitatis, quam tertius pſalm. Deus Deus meus, demonſtrat offerre gratias, & beneuolentiam Apoſtolorum vocationi.
12 ¶ † Quartus erit reſipiſcentis Iudaici populi, per Enoc & Heliam conuerſi, quem ille quartus pſalmus, Deus miſereatur noſtri, monſtrat ad Deum reuerſum, poſcere miſericordiam eius: & tunc gaudebunt ſe cognoſcere viam Dei, quam in Gentibus
13 eſſe cognoſcent. ¶ Quintus † erit eorum qui futuri ſunt tempore antichriſti, cuius figuram præceſſit Nabuchodonoſor: qui licet tribulauerit ſanctos vtriuſque populi, non tamen deſiſtent benedicere Deum, ad inſtar trium puerorum, quos Deus liberauit de camino ignis ardentis. qui per illud quintum canticum, Benedicite: recoluntur: eo enim tempore iuſti purgabuntur, uelut in camino ignis, non tamen vrentur, ſed ibi accipient formam auri, vnde Ioannes in Apocal. vidit pedes eius ſimiles au-
Apoc. 1 richalco, ſicut in camino ardenti: vnde ritè ſequitur ille pſalmus: & propter tribulationem quam deſignat, antiphona illius ſine allelu-Ia: & ipſe ſine Gloria patri canitur. Hymnus autē ipſe tres habet diſtinctiones: in prima inuitantur ſuperiores creaturæ ad laudem creatoris, ſcilicet qui ſunt ſupra cœlum, quæ in cœlo, & quæ in aere. In ſecunda inuitantur ad hoc creaturæ terrenæ, & quæ mouentur in aquis. In tertia inuitantur omnes ſpiritus, & animę vt cum omni creatura Domino benedicamus, quia ſicut tres pueri Nabuchodonoſor, & caminum ignis, ſic nos diabolum & inferni incēdium euaſimus. Cæterum hoc canticum bene conuenit diei dominico, & cuilibet feſtiuo, quia in prima die Dominus vniuerſa creauit, & per ſuam reſurrectionem poſtmodum innouauit, ideoque in ea die, & in feſtis, quæ reſurrectionem Dominicam imitantur dicitur: in quo die creaturæ ad creatoris laudem inuitantur. Hinc etiam eſt quod eędem laudes ſunt in dominicis, & feſtiuitatibus ſanctorum, & in tempore paſchali: quia repreſentant gaudia reſurrectionis Chriſti, & noſtræ. ¶ Sextus, ſeptimus, & octauus erit eorum, qui vniuerſaliter ex tribus mundi partibus, ſcilicet ex Aſia, Aphrica, & Europa, conuertendi, & colligendi ſunt qui poſt antichriſti perſecutionem, & eius mortem maiore pace fruentur, vſque ad diem iudicij, quam nunc habebat eccleſia, tunc enim erit ſenectus in miſericordia vberi, in qua quiete triplex ordo iuſtorum, ſcilicet coniugati, continentes, & virgines, quos Iob, Noe, & Daniel exprimūt, & generaliter vniuerſi ſancti, quibus aureola debetur: qui in tribus mūdi partibus de tribulatione euadēt regnaturi cum ſponſo Eccleſiæ, celebrabunt laudes Dei, quæ continentur in illis tribus pſalmis, ſcilicet Laudate Dominum de cœlis. Cantate Domino canticum nouum: & Laudate Dominum in ſanctis eius
14 ¶ † Quæritur autem quare hi tres pſalmi ſub vna antiphona, & etiam ſub uno gloria patri dicuntur. Reſpondetur ideo, quia præmiſſi ſextus, ſeptimus, & octauus ordines electorum, qui ex dictis tribus mundi partibus colliguntur ſine aliquo interuallo ſimul erunt, & pariter glorificabuntur. Continēt etiam ipſi tres pſalmi triūphum de mundo, carne, & diabolo: & quoniam vnum ſine alio nō habetur, ideò merito conIunguntur. ¶ † Quæritur etiam quare pre-
15 miſſi duo pſalmi, ſcilicet Deus, Deus meus & Deus miſereatur noſtri, combinantur, & ſub vno gloria patri, & ſub vna antiphona dicuntur? Ad quod quadruplex eſt reſpōſio. ¶ Primò quia pſalmus Deus Deus meus ſignificat ſitim ad Deum: in pſal. Deus miſereatur noſtri, Trinitas notatur, ut ſupra. Ad ſignificandū igitur ſitim, & deſiderium continuum ad Deum, hoc fit. ¶ Secundò ad notandum, q̄ ante perſecutionem antichriſti populus credentis gentilitatis, qui recolitur per pſalmum Deus Deus meus, & Iudaicus populus reſipiſcēs qui recolitur per pſal. Deus miſereatur noſtri: vnum erunt in fide, & poſtquam hi coniuncti erunt, veniet antichriſti tribulatio, ut præmiſsū eſt. ¶ Tertiò, quia primus pſal. illorum ſignificat dilectionem Dei: unde ibi dicitur, Siti *Pſ. 62* uit in te anima mea &c. Secundus vero di- *Pſ. 66* lectionem proximi: vnde ibi dicitur, Vt cognoſcamus in omnibus gentibus ſalutare tuum: quæ ita connexæ ſunt, vt vna ſine altera in Chriſtiana poſſeſſione non habeatur.

Pſ. 10 *Ezec. 4.*

beatur. ¶ Quartò, quia gratia quam eccle sia in primo psalmo sentire uidetur: in se cundo collata esse monstratur: unde ad gra tiarum actionē inuitatur cum dicitur ibi: Confiteantur tibi populi Deus &c. ¶ Rur sus ideò in fine ipsius psalmi, Deus, Deus meus: non dicitur gloria patri: quia in eo agitur de miseria humani generis, vnde ibi dicitur: Sitiuit anima mea. Non enim om nes psalmi de miserijs, & alijs aduersitati bus tractantes, laudant illum, pro illis: quod tamen deberent: sed sequenti psal mo, scilicet Deus misereatur nostri, subij citur Gloria patri: quia in eo agitur de mi sericordia Dei, per quam generi humano bona conferuntur, & mala remouentur: Cæterum prædicti duo psalmi, & psalmus Laudate Dominum: nunquam variantur, ad designandum, quòd sine fide, & deside rio Trinitatis: quæ in præmissis duobus psalmis vnitis exprimuntur, & sine laude Dei, quæ per psalmum Laudate designa
16 tur: nunquam Christiani esse debemus. ¶ Quæritur etiam † quare Ecclesia in psal mo illo, Iubilate, ad iubilandum nos in uitat: & tamen ipsa non iubilat? Ad quod dici potest, quòd officium laudum Do mini resurrectionem significat, quæ iam completa in capite, scilicet in Christo, ad huc est in membris implenda. Ad notan dum igitur, quòd iam in parte impleta est, non dicitur iubilus in fine antiphonarum, præsertim illarum quæ dicūtur super psal mos, in quibus fit mentio de resurrectione. est enim iubilus cantus spe gloriæ conce ptus. Quia verò resurrectio adhuc in mē bris implenda est: ideo in quibusdam anti phonis iubilus dicitur. Vnde & in tempo re paschali in versiculis, & responsorijs, & in alleluIa iubilamus propter nostrā resur rectionem, quam speramus, quā quia nō vi demus, nec adhuc plenè exprimere possu mus: ideò per uocem non significatiuam iubilamus. In antiphonis ergo non fit iubi lus propter resurrectionem Domini, quæ impleta est: nec etiam in antiphonis lau dum, in quarum psalmis fit mentio de re surrectione Domini, ut in tribus primis
Dan. 3 psal. nec in fine antiphonæ quarti psalmi. quia Nabuchodonosor videns tres pueros, in camino ignis positos, uidit & quartum cum eis, scilicet Christum, eos consolan tem. Qui enim sunt in tribulatione hoc so lum orant, ne deficiant, & potius est tunc locus timendi, quàm sperandi. ideoque in fine antiphonæ huius psalmi non dicitur iubilus: præsertim quia in tribulatione sanctorum, gloria Dei non apparet. Sed in fine antiphonæ, quæ dicitur super psal mum Laudate Dominum, dicitur iubilus, quia in illo non fit mentio de resurrectio ne, sed de spe gloriæ quam expectamus, ex qua iubilus. De hoc iubilo dictum est in procœmio huius partis. ¶ Porrò † primus 17 psalmus in dominicis, scilicet Dominus re gnauit, qui est psalmus lætitiæ, commuta tur in ferijs, in psalmum Miserere mei Deus, qui est psalmus pœnitentialis. Circa quòd notandum est, quòd dies domini cæ, & festiui recolunt resurrectionem san ctorum, qui fuerunt ab initio, & erunt vs que in finem seculi. Vnde in dominicali bus, & in festiuis laudibus recolentes re gnum Domini: post resurrectionem eius à morte corporis, siue gloriam resurrectio nis electorum, canimus psalmum Domi nus regnauit. qui tamen dicitur in domini cis ad primam, à septuagesima vsque ad pa scha, prout ibi dicetur. Dies vero feriales recolunt peregrinationes ipsorum sanctorum, & pœnitentiam: & ideò in ferialibus laudibus dicimus primum, Psalmum, scili cet Miserere mei Deus, recolētes nostram resurrectionem à morte animarum per pę nitentiam: siue electorum peregrinatio nem, & pœnitentiam siue conuersionem. Quin enim Iudæi ad Petri prædicationem compuncti corde, & conuersi illum frequē tabant: inde inoleuit vsus, vt & nos qui de Gentili errore conuersi sumus, illum in officijs frequentemus: quatenus ad con uersionem & pœnitentiam prouocemur, per quam resurgere valeamus: de hoc e tiam psalmo sub prima dicetur. Adhuc † 18 loco secundi psalmi, scilicet Iubilate, qui in dominicis, & festiuis diebus dicitur sex psalmis in sex ferijs dicuntur: quia sicut in primitiua Ecclesia, sanctorum prædica tione hæreditatem accepit, & post ad Gen tes intrauit, sic & Gentilitas credidit, & sicut Iudaicus populus sanctorum prædi catione resipiscet in fine: & qui sub tem pore antichristi futuri sunt, persecutio nē & tribulationem euadēt. & populi post

eius prædicationem ex tribus mundi partibus colligentur, vt præmissum est, ita & in loco psalmi Iubilate, qui sanctorũ prædicationem continet, dicitur in secunda feria Psal. Verba mea, qui est vox Ecclesiæ ad hæreditatem Domini vocatæ. In septuagesima verò psalm. Confitemini, prout ibi dicetur. Et in tertia feria psalm. Iudica me Deus, qui recolit quando primitiua Ecclesia intrauit ad gentes. Et in quarta feria, psalmus Te decet, qui cantatur in figura gentium, quę ab idolis conuersæ sunt ad Deum. Et in quinta feria psalm. Domine refugium: qui sic intitulatur: Oratio Mosi hominis Dei congruentis respiscentiæ Iudæorum. Et in sexta feria psalm. Domine exaudi orationem meam: quem Dauid cantauit quando filius suus eum persequebatur, persecutionem antichristi significans. Et sabbato psalmus: Bonum est
19 † confiteri Domino, qui sic intitulatur psalm. Cantici in die sabbati, idus est, in die quietis. figurans sanctos à tribus mundi partibus collectos post antichristi persecutionem fore in quiete mansuros, & Domino confiteri, & psallere. Præmissi ergo sex psalmi, ideo ita ordinantur, vt in eis notari possit orde Christianæ conuersionis.

20 Verum loco psalmi † Benedicite, sex cantica in sex ferijs dicuntur, quia sicut psalmus ille continet gratiarum actiones triũ puerorum. Ita & in canticis continentur gratiarum actiones electorum. Talis enim est differentia inter canticum, & psalmum, qualis inter bonam operationem & gratiarum actiones. Moses autem legitur primus instituisse cantica, quãdo Pharao submersus est. Exod. xv. deinde. Delbora non ignobilis fœmina ĩ libro Iudicum v. posteà viri & fœminæ. Canticum est vox humana: psalmus vero est, quod cãtatur ad psalterium. Item psalmus demonstrat opera electorum illius ordinis quem significat, acta post conuersionem, canticum verò ostendit laudem Dei, pro eiusdẽ operibus. de canticis dicitur in sexta parte sub sabbato sancto. Rursus ideo per singulos dies feriales septimanæ secũdus & quintus psalmus mutantur, quia sex psalmi & sex cantica, quæ per sex dies septimanæ commutantur concordant in significationibus octo psalmis, qui cantantur in matutino dominicali, seu octo ordinibus electorum, de quibus præmissum est. Non incongruè igitur de die in diem ordinatim canuntur quemadmodũ & Psalmi dominicales matutini canuntur, seu quemadmodum ordines electorum, quibus concordant numerantur, vt per eos electorum ordines in nouo testamento de tempore in tempus sic ordinatim fuisse ostendatur. Psalmus † verò Deus, Deus meus: & Laudate nunquam omittantur nec prætermittantur, quia nullum fuit tempus nec erit, quo animæ iustorum non sitiant ad Deum fontem viuum, & quo laudent Dominum in excelsis. Vt autem hæc clarius pateant notandum est, quod quilibet dictorum sex psalmorũ habet in se hoc vocabulum mane, vel æquipolens. Mane autem in sex † diuiditur, scilicet in mane, temporis, in mane, pectoris, in mane nostræ redemptionis, in mane, hominis, in mane, æternitatis, & in mane, mundialis prosperitatis. Mane, temporis est initium, & fundamentum fidei, de quo dictum est: Et factum est vespere & mane dies vnus. Mane, pectoris est initium gratiæ, cum scilicet gratia incipit lucere in corde, vnde emitte lucẽ tuã, & mane exaudies vocem meam. Mane, nostræ redemptionis, est matutinum tempus, in quo Dominus noster surrexit, vel eius resurrectio innotuit. Vnde: Exitus matutini, & vesperæ delectabilis. Mane hominis, est pueritia eius, vel adolescentia, in qua viret & floret. Vnde: Mane, sicut herba transeat, mane flor. & tran. vespere decidat, induret, & arescat. Sæpe autem est quod homo mane pueritiæ transeat, id est moriatur. Si verò contingat eum venire ad mane adolescentiæ, in quo viret & floret, sæpe est, quòd & tunc transit, quod si fortè eum contingat venire ad vesperam senectutis, tunc absque dubio in mortem decidit, induratur, vt cadauer, & arescit in puluere. Mane æternitatis, est initium æternæ gloriæ. Vnde, Auditam fac mihi mane misericordiam tuam, id est, vocem misericordiæ tuæ: scilicet Venite benedicti &c. Mane mundialis prosperitatis, est ipsa prosperitas Vnde: Ad annuntiandum mane misericordiam tuam &c. Penitus ergo solicitus de anima sua, mane temporis surgat ad orationem, vt possit dicere.

21

22

Gene. 1

Psal. 46

Psal. 84

Psal. 142

Psal. 91

cere. Mane adstabo tibi, & uidebo, mane
Ps.5 exaudies uocem meam. quod habetur in
Ps.43 primo psalmo: Verba mea. Verũ, quia oratio eius non habet effectum, sine mane pectoris, id est, sine gratiæ initio, ideo dicit: Emitte lucem tuã, quod habetur in 2. psalmo: Iudica me Deus, &c. Sed quia mane pectoris, pendet ex mane nostræ redẽptionis, ideo dicit: Exitus matutini &c. quod
Ps.64 est in 3. psalmo: Te decet &c. Et quia habito mane pectoris, quod effectus est mane redemptionis, homo incipit sibi uilescere, sequitur mane, sicũt herba transeat, &c.
Ps.89 quod habetur in 4. psalm. scilicet Domine refugium. Sed quia quanto sibi quisq; magis uilescit, tanto magis mane æternitatis affectat, idcirco dicitur: Auditam fac mihi mane misericordiam tuam, quod habetur
Psal. in 5. psal. Domine exaudi orationem meã.
142 Et quia nemo ad hoc peruenit, nisi qui laudat Deum in aduersitate, & prosperitate, ideo adiungit ad annuntiandum mane misericordiam tuam, &c. quod habetur in
23 6. psalm. Bonum est &c. ¶ Rursus 6. Psalm.
Psal. qui † per singulas ferias mutantur, & can
91. tica, quę illis dicuntur, inter se conueniũt, & congruè possunt temporis gratiæ successibus coaptari. In secunda namque feria recolitur status primitiuæ ecclesiæ, quæ sanctorum prædicatione hæreditatem accepit, ut dictum est, unde in illo psal. Verba mea orat ecclesia pro æterna hæreditate, quam per Christum percepit, quare in titu. eiusdem psalmi. dicitur in fine, pro ea, quam consequitur hæreditate. In canti co uero, gratias agit, dicens: Confitebor tibi Domine, quoniam iratus es mihi, conuersus est furor tuus, & consolatus es me, quod est Esa. 12. cap. Reuera ira Dei, permansit usque ad possessionem saluatoris, sed tunc conuersus est Dominus à furore, & consolatus est ecclesiam, aperiens ei ianuam cœlestis regni, cum omnes prius ad
Ps.5 inferos mitterentur Item in psal. solitudi
Es.21 nem suam ostendens ecclesia, dicit: Mane adstabo tibi, & uidebo &c. in cantico uero confidens, dicit: Fortitudo mea, & laus mea Dominus, id est, ipse, per quem sum fortis, & quem laudare teneor. Ad totam igitur pertinet ecclesiam, quod dicitur: Verba mea &c. sed specialiter ad primitiuam, cui per Apostolos primo facta est promissio æternæ hæreditatis, & tunc uexillum crucis cœpit in nationibus eleuari, ad quod pertinet canticum sicut ex his, quæ præcedunt canticum in Esa. manifestè Es.2 apparet. Dicitur enim in libr. paulo superius. In die illo, radix Iesse, quæ stat in signum populorum, ipsum gentes deprecabũtur, & erit sepulchrum eius gloriosum. Et paulo post: Eleuabit signum in nationes, & congregabit profugos Israel, &c. Saluator noster, est radix Iesse, & ipse stat in signum populorum, quia ad Deum respiciunt gentes, & ipsum deprecãtur, eius sepulchrum fuit gloriosum. Licet peccatis nostris exigentibus, ad tempus sit ignominiosum, & ipse per Apostolos, & alios primitiuos leuauit in nationes crucis signum, in qu. est uictoria, ut sciant omnes, in quo diabolus est uictus. Sed ante hoc congregauit ipse profugos Israel, quando in die pentecostes erant uiri religiosi, in Hierusalem ex omni parte, uel natione, quæ sub cœlo est, & ex illis crediderũt una die tria millia, & alia die quinque millia. Nam eis dicit Paulus in actibus Apostolo Actu. rum. Primum oportet Iudæis loqui uerbũ 2. Dei. In tertia feria illud tempus recolimus, quando ab impijs ecclesia persecutionem patiebatur à Iudæis primo, & postea à diuersis Imperatoribus Romanis, præsertim à tempore Neronis, usque ad tempora Diocletiani & Maximiani Imperatorum. Quæ autem tunc passa fuerit ecclesia, indicat psal. Iudica me Deus, & discerne cau Ps.43 sam meam de gente non sancta. & ostendit tristitiam cum dicit: Quare tristis incedo, dum affligit me inimicus? Sed quia ab hac persecutione liberata est, cãtat canticum: Ego dixi, quod est Esa. 38. cap. quod cantauit Ezechias, post liberationem à Sennacherib, & post infirmitatem quam incurrerat, ne eleuaretur cor eius in superbiam. Vel quia eleuatum erat, propter inopinabilem triumphum de exercitu Sennacherib. Sicut enim ille liberatus, reddidit gloriam Deo, sic & ecclesia; prius tamen quasi desperãs dicit: Non aspiciam hominẽ ultra, & habitatorẽ quietis, id est saluatorem meum, per quem mihi quies deberet esse, imo cum uidebat suos passim interfici, dicebat: Generatio mea ablata est, & iterũ præcisa est, uelut à texẽ-

te uita mea, cum adhuc ordirer, succidit me. Tamen sperans Ecclesia dicit, uiuens supple nunc in protectione tua uiuens, scilicet post in futura quiete, ipse confitebitur tibi, sicut & hodie ego, supple liberata ab hostibus, & ego ita ago sicut pater bonus, qui notam facit filijs ueritatem suam. ¶ In quarta feria recollitur illud tẽpus, quo ecclesia cœpit exaltari, super inimicos suos, scilicet reddita sibi pace per Imperatorem Constantinum, unde cantat; Te decet hymnus Deus in Sion. Sion, interpretatur speculatio siue contemplatio, quia tempore quietis potuit ecclesia uacare contemplationi. Ad hoc etiam pertinet titulus, scilicet Psalm. Dauid, canticum Hieremiæ & Ezechielis, de populo trãsmigrationis, uel uerba peregrinationis, cũ inciperet exire. Sicut enim populus ille de Babylonia exire cœpit, recepta licentia a Cyro, ita & ecclesia de Babylonica persecutione per Cõstãtinum Rom. Imperatorem liberata, quã patiebatur sub diuersis Imperatoribus, habet spem proficiendi in melius, quousque perueniet in cœlestem Hierusalem. Vnde recolens præteritam persecutionem dicit; Verba iniquorum prævaluerũt super nos, & profectum suum ostendens, dicit: Benedices coronæ anni benignitatis tuæ. Coro
24 na † anni benignitatis tuæ est tempus gratiæ, quod per circulum dierum usque in finem mundi decurrit, in quo campi, id est illi qui sunt pleni timore superbiæ carẽtes ubertatæ gratiæ repellentur, propter hanc liberationem cantat ecclesia canticum Annæ matris Samuelis, q̃ cantauit liberata de persecutione suę æmulæ Fenennæ, scilicet. Exultauit cor meum in Domino. quod est 1. Reg. 2. c. Cum enim respublica cœpit per angelicos uiros, & Imperato. Christianos ministrari potuit ecclesia dilatare os suũ, super inimicos suos, scilicet Iudæos, Paganos, & Hæreticos. Vnde sequitur; Dilatatum est cor meum &c. ¶ Eadem quoque pace qua gaudent Gentiles conuersi, gaudent & Iudæi conuersi. Vnde in persona iudaici populi cantamus in quinta feria; Domine refugium factus es nobis. Quod autem iste psalmus ad Iudæos pertineat, titulus ostendit, scilicet, Oratio Mosi, hominis Dei. Ad idem etiam pertinet canticum Mosi; Cantemus Domino. quod est Exo. 15. c. in prin.

Psl. 94

Sicut enim exultauerunt Iudæi, interempto Pharaone cum exercitu suo, ita exultant hodie Christiani deiectis diuersis Imperatoribus, qui ecclesiam persequebãtur odio nominis Christiani. ¶ In † sexta feria 25
fit commemoratio passionis Domini. Vnde cantatur ille Psal. Domine exaudi orationem meã. cuius titulus est Psalmus Dauid, quando persequebatur eum filius eius Absalon. Sicut autem Dauid habuit plures filios, sed unus illorum, scilicet Absalon, persecutus est eum, ita & Dominus noster plures habet filios, de quibus nũc dicit; Nõ Matt.
possunt lugere filij sponsi, quousque cum il 9
lis est sponsus, sed unus illorum, scilicet Iudas persecutus est eum, qui dicitur Absalõ, quasi Abassalon, id est, pax patris propter osculum quod dedit Domino, quod est signum pacis. Ad idem pertinet canticum; Domine audiui auditũ tuum &c. quod est Abacuch iij. ca. in prin. In quo dicitur cornua in manibus eius, ibi abscondita est fortitudo eius a f. c. i. mors. Per cornua, regna intelligere consueuimus, & est sensus. Cornua in manibus eius, id est, regnum in potestate eius. Hanc autem potestatem meruit sibi dari, uel potius sibi datã notificari per passionem, de qua ipse dicit. Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra. Per cornua enim, conuenienter secundum hoc intelliguntur duo cornua crucis. Vnde uidetur secundum hoc, q̃ potius esset dicendũ, manus eius in cornibus, quã cornua in manibus eius. Maluit tñ sic dicere Abacuch propheta, ut ostẽderet, q̃ in potestate & in uoluntate eius fuit eum crucifigi, sicut ipse dixit; Nemo tollet a me animã meam, sed ego habeo potestatem ponendi animam Es. 53
meam. & iterum sumendi eam, ibi, scilicet in cruce abscondita fuit ad tempus fortitudo eius, quia reputatus est tãquam percussus a Deo, & humiliatus & ante facié eius ibit mors, quia mors per eius mortem destructa est. Et nota quod hæc dies est quinta, a secunda feria, in qua agitur de passione Saluatoris, sicut in dominicis nocturnis quinto loco ponitur canticum, in quo ponitur contemptus. Nabuchodonosor, & victoriam, trium puerorum in camino ignis, ubi aspectus quarti erat similis filio Dei, uel sicut habet alia trãslatio filio hominis, quia in passione Saluatoris facta est destru

ctio

ctio diaboli, & uictoria Christiani populi de tribus partibus orbis collecti per eum, qui est uerus filius Dei, & uerus filius hominis. In sabbato uero fit commemoratio uictoriæ populi iudaici, qui erat coniunctus ecclesiæ Dei, in fine seculi, & cantabit cum ecclesia psalmum; Bonum est confiteri domino, ad annuntiandum mane, scilicet prosperitatis misericordiam tuam, & ueritatem tuam per noctem, scilicet aduersitatis, qui psalmus intitulatur laus cantici Dauid in die sabbati, unde conueniens est, ut in die sabbati cantetur Psalmus ille, in quo agitur de persecutione Iudæ, qui persecutus est Christum in figura Absalõ, qui persecutus est patrem, & qui intitulatur in die sabbati. Quòd autem Psalmus iste pertineat ad Iudaicum populum conuincitur ex illo uersu; In decachordo psalterio cũ cãtico. Psalterium decachordo dicitur lex propter decem mandata legis. ¶Et nota, ℣
26 hoc psalterium † quidam portant, sed in eo non psallũt, ut Iudæi perfidi, qui nobis sunt in codicibus testes, in cordibus hostes. Quidam portant, & psallere uidentur, non tamẽ psallunt, ut falsi & praui Christiani, qui cum tristitia & corde iniquo aliquando bona opera operantur. Quidam portãt, & in eo psallunt, ut illi, qui cum hilaritate bonũ operantur. Hoc autem erit in populo Iudaico, cum unum erit cum ecclesia. Qualiter canticum Mosi; Audite cœli quod est Deuter. 32. cap. pertineat ad sabbatũ & ad populum Iudaicum ex uerbis Bedæ haberi
Psal. potest, qui dicit super Lucam, ℣ in diebus
132 sabbati Iudæi ad synagogas confluebãt, ad meditanda diuinæ legis mandata, post positis mundi negotijs, iuxta illud, Vacate & uidete, quoniã suauis est Dominus. In memoriam ergo pristinę religionis, canticum ipsum Deuter. sabbato cantatur, in quo status illius populi, quem habuit, offenso uel propitio Deo describitur. ¶Post antipho-
27 nam † sequitur capitulum, per quod fit exhortatio, ne deficiamus in uia. Et dicitur quandoque, benedictio & claritas. Apoc. 7. cap. & quandoque, Fuistis aliquando tenebræ. Eph. 5. & quãdoque, Nox præcessit. ad Rom. 13. cap. ubi hortamur in fide perseuerare, misericordiæ operibus intendere, & opera tenebrarum abijcere, & arma lucis induere, & consolamur per repromissionẽ gloriæ. Et post capitulum sequitur responsorium. In quibusdam tamen ecclesijs non dicitur responsorium. Videtur enim hoc superfluere propter responsoria, in nocturnis dicta, quia hodie nocturnę & laudes matutinæ ubique coniunctim canuntur. Hæc tamen ratio cessat, si laudis matutinæ officium fit per se. In omnibus tamen alijs horis post capitulum sequitur responsorium. Post capitulum seu responsorium chorus exhortationi assentiés, hymnum resonat. Post hymnum, sequitur uersus; Quia enim per canticum Zacharię, quod statim sequitur, promissio notatur, & nos tardi sumus ad credendũ promissionibus, ideo præmittitur uersus, alta uoce, ut excitemur ad credendum Dei promissa. Et dicitur in quibusdam ecclesijs uersus; Repleti sumus mane misericordia tua, in quo recolitur tempus, quo iustis recõpensabitur merces post huius seculi laboré. Vnde dicit Beda, Repleti sumus mane, præteritum ponens, pro *Psf.66* futuro, prophetali certitudine, quia in ma- *Psf.67* ne ęternitatis misericordia Domini replebimur, iuxta illud, Satiabor, cum apparuerit gloria tua. In alijs uero ecclesijs dicitur in matutinis, Domine meditabor in te. Consequenter chorus, uersu incitatus, subijcit canticum Zachariæ, scilicet, Benedictus, quod est Luc. 1. cap. quod semper dicitur, iuxta quod ait Apostolus, Seruiendum est Deo, in psalmis, & hymnis, & canticis, id est, corde, ore, & opere. Si quidem per hymnum exprimitur lætitia, quam de consecuta libertate habemus. Et quia Christus hanc nobis lętitiam acquisiuit, idcirco ne de huiusmodi beneficio ingrati esse uideamur, in laudem Dei cantando prorumpimus, antiphonam inchoantes. Et quia nos liberauit ei grates referimus, alta uoce cantando canticum ipsum. & quare? quia uisitauit nos existentes in miseria, & fecit redemptionem plebi suæ. Quare etiam hoc canticum alta uoce dicatur, in 6. parte sub 5. feria cœnæ Dñi dicetur. Vel ideo post psalmos & lectiones, & uersum canticum ipsum dicitur, ut recordemur, quod finitò tempore noui testamẽti, quod per præmissos matutinales psalmos significatur, remuneratio Abrahę promissa nobis dabitur, si doctrina Christi imbuti, quod per lectionem, & ad Dei seruitium uisitati, quod per

versum significatur, sine timore, in sanctitate, & iustitia, omnibus diebus seruiamus
28 Deo. ¶ Rursus ideo Psal. Benedictus, hoc loco dicitur, quia in eo agitur de præcursore illius, qui in sexta ætate uenit. Et iste est sextus psalmus in laudibus. ¶ Et not. ℣ quia hoc canticum & canticum Mariæ, scilicet, Magnificat anima mea Dominũ &c. euangelia sunt ideo ea stantes cantamus. Cæterum hæc duo cantica, non cantantur in ecclesia eo ordine, quo edita sunt, quem ordinem ponit magister in historijs, ubi agit de ortu præcursoris. Nam cãticum Zachariæ prius cantatur, & tamen secundo editum est, quia enim ibi legitur; Et erexit cornu salutis nobis. quod est factum in resurrectione. Et quia loquitur ad puerũ, qui fuit aurora solis, ideo cantatur in laudibus. Cãticum autem uirginis, quia legitur ibi; Respexit humilitatem ancillæ suæ, Ecclesiæ, scilicet ipsius Mariæ, quod quidem factum est in sexta ætate, & agit de incarnatione ibi; Suscepit Israel puerum suum, ideo canitur ad vesperas, scilicet in sexto officio diurno. Tertio canticum Simeonis, quod sequitur, canitur in septimo officio, scilicet in completorio, quia orat se dimitti in pace, quod erat in septima quiescentium. ¶ Rursus in tribus horis, tria dicimus euangelia, scilicet in aurora, Benedictus, quia ibi vera lux nuntiaret. In vespera. Magnificat, quia in fine mundi, prout ibi dicitur, Deus superbos disperdet, & humiles exaltabit. In completorio, Nuuc dimittis, quia post iudicium sancti in pace regnabunt. Finito cãtico antiphona, quæ dilectionem siue deuotionem, quam in laudando Deũ habere debemus, significat, repetitur. Dum autem uersus ante ipsum canticum dicitur, offertur, incensum, vt notetur deuotio ab igne charitatis egrediens, quæ in omni laude esse debet. Turribulum enim, est cor hominis, ignis, charitas, incensum, oratio, fumus in altum tendens, est deuotio, qua sursum tendere debet, iuxta illud, Dirigatur oratio mea &c. De hoc in quarta parte in titulo de accessu pontificis ad altare dictũ est, & dicetur sub vesperis. Primo autem offertur incensum, circa altare, nam & sacerdos legalis mane intrabat templũ, vt si per altare incensum offerret, vt dicetur sub titulo de vesperis. Offertur itaq; incensum, circa altare, vt notetur canticum toto corde affectu esse proferendum. Et ne nobis accidat, quod contingit Zachariæ, cui dum incensum offerret, apparuit angelus dicés, quòd ei nasceretur filius, quod quia ille non credidit, obmutuit. Credamus igitur de promissionibus Dei, ne à laude eius muti efficiamur. Alia etiam ratio sub vesperis dicetur. Post cãticum sequitur oratio, per quam est impetranda promissio, de qua dictum est in procœmio huius partis. De laudibus matutinis, quas monachi dicunt in præcedenti titulo dictum est.

Psal. 111

Luc. 1

SVMMA.

1 *Prima, principium diurnis officij, quorsum instituta.*
2 *Hymnus nunquam mutatur in Prima. Et quid ita.*
3 *Antiphonam sequuntur Psalmi, in prima.*
4 *Psalmi treis in prima. Et quid significent.*
5 *Psalmi, Beati immaculati, excellentia.*
6 *Psalmi nouem, quare dicantur die dominica, in prima.*
7 *Responsorium horæ primæ.*
8 *Preces quæ dicendæ in prima.*
9 *Κύριε ἐλέησον in prima.*
10 *Oratio Dominica dicitur in horis, submisse. Et cur ita. Et cur etiam perinde symbolum Apostolorum. nu. 11.*
12 *Obsecratio, quid.*
13 *Ecclesia, pro quatuor obtinendis, orat.*
14 *Prostrationes cur fiant in horis canonicis. Et quando. nu. 15.*
16 *Genua flectitur, etiam in priuatis orationibus.*
17 *Oratio Dominica, est sal officiorum diuinorũ.*
18 *Pretiosa, antiphona, an in matutinis, an potius in prima locum habeat.*

De Prima. Cap. 5.

POSTQVAM de nocturnali præmissum est officio conuenit aliqua dicere de diurno. Et primo de † hora prima, in qua Deum laudare debemus, tum quia est initium diei, & nobis dedit noctem, cum salute, & sine Satanę impedimento transire, prout 1

prout in completorio rogauimus ipsum,
Mar. vlt. tum quia tali hora Christus à Iudæis Pilato traditus est, & etiam angelus nuntiauit mulieribus, ad monumentum, orto iam sole veniẽtibus, eum surrexisse, eadem etiam
Io. 21 Luc. 21 hora visus est in litore maris à discipulis piscantibus, dicens illis, Pueri, habetis aliquid pulmenti? Tum quia eadem hora, Dominus conueniebat in templo, & populus manitabat, id est, mane expectabat, vel, id est ad eum mane festinabat. Tũ etiam quia scriptura dixit; Primũ quærite regnũ Dei. Meritò ergo ecclesia in hac hora, Dominũ laudat, & eum inuocat dicens Deus in adiutorium meum intende, cum glorificatione sequenti, & inde petit liberari, & à persecutione mundi, & à tentationibus diaboli, vt patet in hymno; Iam lucis orto sydere, &c.

2 ¶ † Est autem notandum, quòd in prima hora hymnus ipse inuariabilis est, quoniã quolibet die præmissa liberatione egemus, similiter & in completorio hymnus, Te lucis, &c. in quo petit ecclesia à phantasmatibus liberari, qua etiam liberatione semper egemus, prout sub completorio dicetur. Quædam etiam ecclesiæ nunquàm variant antiphonam, ad primam. Cum enim
Apoc. 1 Deus sit inuariabilis, qui est α & ω, id est, principium & finis, idcirco quia semper à nobis primitias & decimas exigit, tãquam semper soluentes primitias diei nunquam variant antiphonam, sed semper dicunt illam de trinitate, nisi aliquod festum accidat, quia tunc fit de ipso festo. Aliæ tamen ecclesiæ variant antiphonam, & hymnum, & in dominicis, & in ferijs, & in festis Dei,

3 & sanctorum. ¶ † Post antiphonam sequũtur psalmi, & ex continentia præcedentis hymni euidenter apparet, quare dicatur primus Psalm. Deus in nomine tuo, &c. in quo ecclesia orat, à periculis, & ab inimicis liberari, deinde se armat, primo contra hostes cingulo castitatis cum dicit, Beati immaculati in via, &c. Secundo, galea salutis, scilicet spe, cum dicit; Retribue seruo tuo, &c. de quibus dicetur sub sexta. Tertio etiam scuto fidei, cum dicit; Quicũque vult saluus esse, &c. in quo fides nostra cõtinetur, vt iam dicetur, quæ est scutũ & munimen nostrũ, & victoria cõtra carnẽ, mundũ, & diabolum, & eius oẽs tentationes, vnde Petrus. Cui resistite fortes in fide, &c. Quartò, sumit gladium spiritus, quod est uerbum Dei, dum dicit capitulum siue lectionem, quæ pertinet ad doctrinam, quia oportet, ut præcedant bona opera quæ per psalmos significantur, & tandem sequatur doctrina de spiritualibus & secretioribus, iuxta illud, Cœpit Iesus facere, & docere.

¶ † Sunt ergo tres psalmi, scilicet Deus in 4
nomine tuo saluum me fac. Beati immacu- Act. 1
lati in uia. Retribue seruo tuo. ut in tribus horis munimentum cõtra impugnationes interiores & exteriores habeamus. Et dicũtur sub tribus glorificationibus, eo q̃ trinitas in nostris operibus glorificatur. Secundus Psalm. est. Beati immaculati in uia. usque. Retribue seruo tuo. Tertius est, Retribue seruo tuo. usque, Legẽ pone mihi Domine, uiam iustificationum tuarum, qui ex octonarijs uersuum constituuntur. Habet enim unusquisque sexdecim uersus, quorũ duodecim significãt duodecim prophetas, alij quatuor designant quatuor maiores, scilicet Hieremiam, Esaiam, Danielem, & Ezechielem, siue duodecim Apostolos, & quatuor Euangelistas. Dicuntur ergo illi duo psalmi, ex sexdecim uersibus constituti, ut ostendatur, q̃ ea, quæ duodecim prophetę & quatuor maiores, siue duodecim Apostoli, & quatuor euangelistę dixerunt, pro posse obseruare debemus. De octonarijs dicetur sub titu. de completorio. Sunt etiam quodammodo quinque psalmi habito respectu ad diuisionem octonariorum uersuum, cuiuslibet psalmi, significantes q̃ ecclesia petit, ne mors ingrediatur per fenestras quinq; sensuum nostrorum, seu ut quinque sensus nostri, per diem diuinitus muniãtur. Primus est; Deus in nomine tuo saluum me fac. Secundus; Beati immaculati in uia. Tertius, in quo corrigit. Quartus; Retribue seruo tuo. Quintus; Adhæsit.

¶ † Et est sciendum, q̃ à psalmo. Beati im- 5
maculati in uia, usque ad psalmum; Ad Dominum, cum trib. cla. est unus psalmus continens duodecim capitula, qui secundum Ambrosium est paradisus pomorũ, & apotheca spiritus sancti, ideo ecclesia ruminat illum per horas, uelut species aromaticas paradisi, ut sit spẽs aromatica Deo & mundo. ¶ Sed quæritur, quare psalmus ille, Deus in nomine tuo saluum me fac. dicatur ad 1. Re.
primam, quem Dauid cecinit dũ Iudei eũ 23
Saul

Saul tradere uolebant? Respondeo, ideò quia per cypheos, qui interpretantur floré tes, intelligitur diabolus, qui caducam floriditatem suis ostendit. Ipse enim siue per se, siue per membra sua, insidiatur nobis, & nos apertè persequitur, ut nos æternæ tradat morti. Ad uitandum ergo eius calliditatem, iste psalmus in prima hora siue diluculo cantandus est, quam Dauid cantabat, ut ab inimicis saluaretur. Post illũ dicitur psalmus; Beati immaculati in uia, qui plenus est moribus, quia oportet, ut hi quos Deus liberauit de uinculis, & carcere ini-
6 micorum, moribus bonis, & in omni deuotione adsistant. ¶ † In diebus uerò dominicis, in quibus matutinale dicitur, & historia mutatur, dicuntur ad primam quinque
Ps. 21 psalmi, qui sunt in fine ipsius nocturni dominicalis. scilicet Deus Deus meus, respice &c. qui psalmi quare in prima dicantur, sub completorio dicetur. In quibusdam tamen ecclesijs dicuntur solum in dominicis à septuagesima, usque ad Pascha, quo etiã tempore dicitur ad primam, Dominus regnauit, propter rationem ibi scriptam. In præmissis etiam dominicis dicitur ad Primam psalmus, Cõfitemini Domino, ne aliquid de psalterio prætermittatur, quin totum in septimana dicatur, & quia ibi præsertim in uersu illo; Hæc est dies, quam fecit Dominus &c. agitur de resurrectione, ad quam dies dominici pertinent, & secundum hoc in dominicis dicũtur ad primam nouem psalmi, ut cum nouẽ ordinibus angelorum in resurrectionis gaudio trinitatem laudare possimus. In primis quinque, scilicet Deus Deus meus, respice, & sequentibus de Christi passione cantatur, per psalmum; Confitemini. & tres quotidianos, innuitur, quòd in quatuor mundi partibus doctrinam quatuor euangelistarum laudare debemus. In psalmo; Deus in nomine tuo saluum me fac, petimus erroris depositionem, in Confitemini, exhortamur ad laudis confessionem, in Beati immaculati, ad laudis operationem; in Retribue, ad mandatorum retributionem. Verum, quia fides, est fundamentum mandatorum, & uictoria quæ uincit mundũ, quia cætera sine fide frustrantur, ideo subditur symbolum fidei; Quicunque uult, quòd Athanasius Alexandrinus episcopus rogatu Theodosij Imperatoris ad eradicandam innalescentem hæreticorum perfidiam, & fidem catholicam diuulgãdam, edidit: & singulis diebus dominicis Ecclesia constituit cantari ad primam: quia populus ex tunc maximè ad Ecclesiam conuenit: uel quia fides principium salutis exi stit. Quidam tamen ex curiositate, illud omittunt in illis diebus, quibus in missa: Credo in vnum Deum, dicunt: quidam autem dicunt, quòd dictus Athanasius fugiẽs à facie Constantini Imperatoris in Treueri illud composuit: quandoque non dicitur in Ecclesia ex primaria Ecclesiæ institutione. Et aduerte, quia in hoc symbolo, duæ principaliter sunt partes, scilicet de trinitate, & de incarnatione verbi: sed de libero arbitrio prætermittitur. ¶ Posteà sequitur capitulum, in quo pastor oues, & paterfamiliàs operarios, ne in calore & labore deficiant, consolatur, de quo iam dicetur: & dicitur quandoque capitulũ Gratias vobis, & pax à Deo: ad Gal. j. & quandoque: Pacem & veritatem Zachariæ: viij. dist. ¶ Post capitulum sequitur responsorium: Christe † fili Dei viui, &c. vt Eccle- 7
sia ostendat se innuere & applaudere his, quæ in illo dicta sunt: nihilominus tamen orat pro se. Vnde posteà subijcitur versus: Exurge Christe, id est, fac nos exurgere. Exurgere autem à vitijs, nihil aliud est, quàm ad Dominum redire. ¶ Sciendum est autem, quòd quædam Ecclesiæ omittũt responsorium illud: Christe fili Dei viui: in aduentu & in septuagesima: quia licet tam patres, qui fuerunt ante legem, quàm qui fuerunt sub lege, sperarent per Christum à miserijs liberari: tum quia ipse in illo tempore nondum venerat: idcireo cum tempora illa recolũtur misericordia Christi minimè inuocatur. In festiuitatibus tamen sanctorum, quæ in illis temporibus occurrunt, illud dicunt: quia in illis tẽpus gratiæ repræsentatur. Quædam tamen Ecclesiæ non dicunt capitulum, nec etiam responsorium; sed solum versum. Exurge: volentes morem Apostolorum imitari: quos legimus post Ascensionem ante aduẽtum spiritus sancti, in orationibus, & bonis operibus perseueraſſe: sicut Lucas dicit, quòd Luc. 24
ipsi adorãtes reuersi sunt in Hierusalem, cum gaudio magno, & erant semper benedi

nedicentes in templo, & laudãtes Deum. Nec legimus eos tunc fecisse sermoné ad populum: sed in die pentec. dato eis spiritu sancto, hora tertia cœperunt tanquàm confirmati ad populum loqui: in quo instruimur, quòd vsque ad horam tertiã bonis operibus & orationibus vacare debemus, & tunc tãdem alios docere: quod notat ipsa lectio seu capitulum: nã psalmus ad opera: lectio verò pertinet ad doctrinã. Propter hoc ergo lectionem ĩ prima subtrahunt, & per consequens, responsorium quod ei responderi debet. ¶ Rursus, per primam pastoris opera intelliguntur. Vnde & tunc dicitur: Respice Domine in seruos tuos, & in opera, &c. qui pastor, Christi exemplo, debet prius operari, vt ĩ alijs horis alios ad operam valeat exhortari, ideoque non dicunt capitulum, quod est exhortatio seu consolatio post psalmos, p quos opera significantur, sed post Primam dicitur lectio, vt dictum est in procemio
8 huius partis. ¶ † Subsequenter dicuntur preces, quoniam in concilio Agathen. de consecra. dist. v. conuenit, statutum est, vt preces siue capitula psalmis, in singulis horis dicantur. Dicuntur autem propter tria. Primò, ad resecandas superfluas cogitationes. Secundo, ad impetrandam misericordiam, propter oues errantes, & operarios fatiscentes. Tertiò, ad postulãdum auxilium contra tentationes vt possimus in dominica oratione patrem securius inuocare. Et dicuntur hoc modo. Primo, nanque dominica oratio dicitur, in qua sunt vij. petitiones, propter septem dona
Eccle. 10 spiritus sancti habenda, vt iam dicetur. Sed quia muscæ morientes perdunt suauitatem vnguenti, præcedat ipsum Κύριε ἐλέη-
9 σον Oportet † enim tale quid præcedere, quod inanes cogitationes repellat à mente, vt dicendo ipsam orationem dominicam, mens quæ inuisibilia loquitur, sola inuisibilia cogitet. In diuinis siquidem officijs ante ipsam orationẽ dicitur ter vel semel Κύριε ἐλέησον, & post semel vel ter Χριστὲ ἐλέησον, & iterũ ter vel semel Κύριε ἐλέησον. Dicitur ter Κύριε ἐλέησον, ad notandum tres status diuinitatis & diuinæ maiestatis, quos aliquo modo in Ecclesia celebramus. Sed semel dicitur, propter vnam substantiam. Primus status fuit, ante assumptã humanitatem, quando trinitas inuocabatur, sine copulatione humanæ naturæ, & dicebatur Dominus. quia Dominus nomẽ illi. Secundus, post assumptam humanitatem, scilicet quando Christus uidebatur in terra, & nihilominus credebatur à suis Deus & filius Dei, propter assumptã enim humanitatem, quæ uncta est oleo spirituali, uocatur Christus. Vnde in medio statu dicimus, Χριστὲ ἐλέησον. Quando igitur ter dicimus Χριστὲ ἐλέησον, ostendimus eũ nunquam fuisse separatum à substantia sanctæ trinitatis, licet fieret homo. Sed quando semel, ostendimus eum fuisse solum inter homines, & neminem sibi per omnia similem habuisse. Tertius status fuit ex eo tempore, quo uoluit clarificari assumptam humanitatem plus, quàm esset, quandiu mortalis erat. quia ergo in illa clarificatione ostensa est trinitas, ideo dicimus ter Κύριε ἐλέησον semel uero dicitur propter unam substantiam. de horum uerborum efficacia dictum est in quarta parte sub titu. de Κύριε ἐλέησον. ¶ Et nota, q præmissi status Iac. 1.
dicuntur, propter nos, nõ propter Deum, apud quem non est transmutatio nec uicissitudinis obumbratio. ¶ Post Κύριε ἐλέησον sequitur dominica oratio, in qua sunt septem petitiones, propter habenda. vij. spiritus sancti dona, per quę mœrentes septem uirtutes, & per istas à septem uitijs liberati, ad octo beatitudines perueniemus. ¶ Et dicitur uoce demissa & secretè.
¶ † Primò, ut per hæc uerba humilitatis 10
& orationis deuotio significetur. ¶ Secundò, ut quasi ad interiora reuersi, ipsas res cum magna diligentia mente capiamus, quas uerbis pronuntiamus. ¶ Tertio, quia in ea Deo loquitur, qui nõ tantum uerba, sed renes scrutatur & corda. ¶ Quarto, ad notandum, quòd oratio ipsa potius habet efficaciam in deuotione cordis, quàm in clamore oris. Licet enim Moses ad Dominum non clamaret ore, tamen Dominus, qui magis attẽdit clamorem cordis quàm oris, inquit eis, quid clamas ad me, Exod. 14. cap. Finis tamen ipsius orationis altè pronuntiatur, ut ab omnibus cõfirmetur, & ut auxilio precum adstantium respondentium, Amen à tentatione liberemur, quia sicut ait Aug. Impossibile est multitudinem non exaudiri. Principium quoq;

eius

cius publicè pronuntiatur: vt per hoc populi ad ſtantes ad orandum inuitentur.

¶ Sanè, dominica oratio dicitur, vt vita ſpiritualis animæ impetretur. propter qđ immediatè illa dicta ſubijcitur: Viuet anima mea, & laudabit te &c. deinde ſequitur: Erraui ſicut ouis, quæ &c. in quo fit cõfeſſio. Non enim poteſt in Deo viuere, qui
11 non confitetur. ¶† Conſequenter dicitur:
He.2. Credo in Deum: in quo fides noſtra continetur: ſine qua impoſſibile eſt Deo placere, & per quam contra omnia aduerſa armantur, qui per dominicam orationẽ mundantur. Et dicetur voce demiſſa: finis vero alta, ad notandum quòd corde creditur ad iuſtitiã: ore autem confeſſio fit ad ſalutem. extrà de ſacra vnct. de quo in quarta parte dictũ eſt, vbi de ſymbolo agitur. Poſteà ſacerdos quaſi ſuſpirans dicit: Et ego
Pſal. 49 ad te Domine clamaui &c. Iuxta illud Da uid: De profundis clamaui ad te Domine. quia verò non eſt ſpecioſa laus in ore peccatoris: quia peccatori dixit Deus: Quare
Pſal. 70 tu enarras iuſtitias meas, & aſſumis teſtamentum meum per os tuũ. iij. q. vij. §. quod inſtatur. ideo petit ſibi gratiã confitendi: qua repletus poſſit dignè laudare, dicens: Repleatur os meum laude. ¶ Subſequuntur etiam poſteà multæ preces: quibus Eccleſia obſecrat, orat, poſtulat: & gratias
1.Tim. 2 agit, iuxta doctrinã Apoſtoli ad Tim. obſecrat, dum dicit: Domine auerte faciem
12 tuam à me &c. † Propriè autem obſecratio eſt, qũdo cum adiuratione petitur: vt cùm dicitur: per paſſionem tuã libera nos
Pſal. 50 Domine. Orat, dum bona ſibi dari petit: vt ibi: Cor mundum crea in me Deus, & ſpiritum rectum. Poſtulat, dum à ſe mala ſibi
Pſal. 101 contraria remoueri petit: vt ibi: Dignare Domine, die iſto ſine peccato nos cuſtodire. Gratias verò agit, pro iam receptis: cũ dicit: Benedic anima mea Domino: de hoc etiam ſub titu. de tertia dicetur. ¶ Poteſt etiam & aliter dici, quoniam oratio dominica cum ſequentibus precibus, & cũ pſalmo. Miſerere mei Deus ſecundum magnã miſericordiam tuam: ideò dicuntur, quoniam ſunt ĩtra Eccleſiam noſtram, qui minima & qui maxima committunt: pro minima & committentibus, & pro ſeipſo ſacerdos orat, quando Κύριε ἐλέησον & orationem dominicam dicit: in qua nemo ſe excuſare poteſt, niſi veraciter: dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimitti. &c. pro maiora committentibus: & per pœnitentiam reſurgentibus dicitur pſalmus: Miſerere mei Deus, ſecundum magnam miſericordiam tuam, qui propriè pertinet ad pœnitentes: prout dictum eſt ſub titulo de laudibus matutinis: & viuet anima mea &c. quia anima mortua fuit poſt mortale peccatum. Errorem etiam tuum exponit dicens, Erraui ſicut ouis. quæ petijt &c. Medicinam quærit, vbi dicit: quære ſeruũ tuum Domine, quia mandata tua non ſum oblitus, id eſt, paratus ſum adimplere.
¶ † Rurſus in his pcibus Eccleſia orat pro 13
peccatis, & preſertim pro quatuor orat, ſcilicet pro immũditia remouenda. Et pro munditia conferenda. Pro triſtitia, quæ ex morſu conſcientiæ remouenda. Et pro lætitia conferenda: pro quibus dicit quatuor particulas illius pſalmi: Miſerere mei Deus, ſecundum magnam miſericordiam tuam. Pro immunditia remouenda, dicit: 5
Auerte faciem tuam à peccatis meis, & omnes iniquitates meas dele. Quaſi dicat, noli ea æternaliter punire. ſed quia poſſet eſſe, quod homo non curaret ea deleri, ex quo in præſenti non puniretur, ideò addidit: Et omnes iniquitates meas dele. pro munditia vero conferenda, dicit: Cor mundum crea in me Deus. Sed quia etiam collata munditia homo eam ſibi collatã ignorat, & adhuc conſcientię morſu torquetur, ideò addidit: Nè proijcias me à facie tua, & ſpiritum ſanctum tuum ne auferas à me. Deinde pro lætitia conferenda, dicit, Redde mihi lætitiã ſalutaris tui, & ſpiritu principali &c. Sed quia adhuc reſtant inimici qui nos ad mala trahere nituntur, qui ſũt tres, ſcilicet caro, mundus, & diabolus; idcirco contra inimicos ponit tres verſiculos, ſcilicet, Eripe me Domine ab homine malo, & alios duos ſequentes. Inimicis verò repulſis, iam laudare poteſt, vnde dicit ſic; Pſalmũ dicam nomini tuo &c. & quia *Pſal.* 130.
omni tempore laudandus eſt, adiungit, Et reddam vota mea &c. & etiam in omni loco, ideò adiungit; Exaudi nos Deus ſalutaris noſter, Adhuc, quia per paſſionẽ redempti ſumus, & per eam noſtra oratio recipit efficaciam, ideò reducimus ad memoriã, quę in paſſione Domini legimus & cã-

tamus,

tamus,videlicet: Sanctus Deus,ſanctus fortis,ſanctus & immortalis. Inde hortamur animam noſtram ad benedicendum ſibi, propter beneficia nobis collata,ibi: Benedic anima mea Domino &c. Conſequenter verò,vt puta ſit oratio,communem facit confeſſionem,per quã à venialibus mũdamur ſine quibus communis uita facilè non ducitur. Et quia hominis confeſſio nil ualet, niſi interius conuertatur: ideò ſubiungit: Conuerte nos Deus ſalutaris noſter: & auerte iram tuam à nobis. Præterea,quia in principio diei eſt, orat à pec cato per diem liberari, dicens: Dignare Domine die iſto, ſine peccatis nos cuſtodire: ſine quo uix poteſt eſſe momentum humanitatis fragilitas. Et quia neceſſe eſt, ut miſericordia Dei ſequatur ſicut præuenit, idcirco addit: Fiat miſericordia tua Domine ſuper nos &c. demum orat pro diuerſis gradibus Eccleſiæ,& tandem concludit per pſalmum: Miſerere mei Deus, ſecundum magnam miſericordiam tuã,poſtquàm noſter opilio ſolus orat, pro omnibus in collecta. † Dum autẽ ſacerdos orat 14
ſeu preces huiuſmodi dicit in diebus profeſtis ſe ad terram proſternit ut maiorem in ſe & alijs excitet deuotionem,ſed finito pſalmo: Miſerere mei Deus: ſurgit cæteris proſtratis manentibus,& ſtans orationẽ dicit, quoniam uicem gerit illius ſacerdotis,qui in cœlo eſt, qui pro nobis quotidie interpellat. Primò ergo iacendo cum cæteris orat, ſicut & Dominus, cuius uicarius eſt,prius,quàm reſurgeret,cum peccatoribus conuerſatus, & in cruce proſtratus eſt, poſteà ſtando orationem dicit, ut illius reſurrectionem recolat cuius uicem gerit. *Rom. 8*

In quibuſdam tamen Eccleſijs omnes illo ſurgente ſurgunt, in quo ſignificant ſe ſpẽ recepiſſe à peccatis reſurgendi. ¶ Et nota, quòd ſola Eccleſiæ unitas adorando in fa- 15
ciem cadit. ¶ † In profeſtis ergo diebus quandoque proſtrati oramus, in quo octo ſignificantur. Primum,infirmitas corporalis,quia de puluere ſumpti ſumus. Secundum, infirmitas animi, quia per nos non erigimur. Tertium,eſt erubeſcentia,quia non audemus oculos in cœlum leuare. Quartum,prudentia, quia uidemus ubi cadimus,id eſt, in terrenis affligimur. Quintum, ut cordis contritionem ſignificemus. Sextum,quia Chriſtum adorantes, eum ad terram deſcendiſſe, & carnem de terra creditum induiſſe, & hoc etiam quidam figurant,qui uolentes ſibi ſignum crucis imprimere,prius inclinati,terrã manu tangunt. Septimum,quia reducimur ad memoriã,licet ĩ paradiſo angelici creati fuerimus,corpora tamen noſtra propter lapſum noſtrũ, inter animalia bruta iacere, & animam corporali mole grauari. Octauum,ut ipſo actu confiteamur nos eſſe peccatores, & terrenis deſiderijs inhærere, uentrem terræ & animam pauimento infigimus, & hoc eſt introductum ab Abraham, qui cadens in terram, Dominum adorauit,quem prophetæ imitati fuerunt. Vnde Origines in homilia illius euangelij: Erant Ioſeph & Maria mirantes ſuper his &c. ita dicit: Sancti prophetæ quando anguſtius aliquid contemplabantur,cadebant in facies ſuas, ut peccata per ruinã corporis plenius purgarentur. † Quandoque etiam in priuatis 16
orationibus genua flectimus: ut Salomon & Apoſtolus dicens: Flecto genua mea ad pa. do. no. extrà de immu. Eccle. decet. ut per hoc omne genu Chriſto flecti innuamus, ſed tunc non proſtrati, ſed facie erecti ſtamus, quaſi ipſo actu dicentes, trahe me poſt te. ¶ Quid dicere debemus,dum genua flectimus, in ſexta parte ſub tit. de paſcha dicetur. Et quandoque ſtamus,quaſi lætantes,quòd in domũ Domini ibimus. In primo quidem modo exprimimus conditionem noſtram, in ſecundo deſiderium, in tertio ſpẽ. In diebus uerò dominicis, & ĩ paſchalibus genu flectio non fit: nec dicitur per horas Κύριε ἐλέησον nec oratio dominica, ſed ſtantes oramus propter lætitiam reſurrectionis, quam tunc recolimus, de quo in ſequenti parte ſub feſto paſchæ, dicetur, nec in diebus pente. quibus recolimus libertatem per aduentum ſpiritus ſancti nobis datam, nec in alijs feſtiuis diebus propter lætitiam ipſarum feſtiuitatum, in quibus recolimus ſanctam ſocietatem angelorum & ſanctorum, qui iam eſt in lætitia ſempiterna,niſi pro præſentia corporis & ſanguinis Chriſti. In his tamen diebus ſtantes,capite inclinato orare debemus, ſicut & deuotæ mulieres ad monumentũ fecerunt,& nunc etiã huiuſmodi flebiles preces uitæ præſentis emittimus,ad notandũ, quòd

Con. 18

3. Reg. 8

Ephe. 3

Cãtic. 1.

Pſal. 121

Matt. 28

quòd in futura resurrectione, vbi erit vera libertas,& vera societas, nulla precatio exercebitur,pro miseris. de hoc dicetur in sexta parte sub ti. de sabbato post petento.

17 In † quibusdam tamen Ecclesijs in omnibus officijs dicitur dominica oratio, licet stando:nam illa est sal & condimentum sa-
Leuit. 2 crificij. Et sicut in veteri testamento nullũ sacrificium sine sale fiebat: ita & nullũ officiũ nostrũ sine illa fieri debere videtur: de hoc etiã dictum est in procœmio huius partis.¶Sanè,preces huiusmodi, mystycè humilitatẽ significãt, prout sub completorio dicetur, versi ad oriẽtem illas dicimus, de quo dictũ est in procœmio huius partis.¶Vltimò,subijcitur oratio,quã salutatio, scilicet Dominus vobiscum: præcedit & etiam
Ioan. 20 sequitur:quia sicut Dominus postquam resurrexit salutauit Apostolos, dicẽs Pax vobis.& posteà locutus est eis: & post locutio nẽ iterũ dixit: Pax vobis,ita presbyter eius vicarius,postquàm surrexit ab accubitu, salutat fratres,dicens:Dominus vobiscum.& pro eis orat: & post orationem iterum dicit:Dominus vobiscũ.q.d. Si gratiã Dei impetrastis,in illa perseuerate:& iterum populus dicit: Et cum spiritu tuo. Ac si dicat: Orasti pro nobis, & nos pro te oremus. de hoc dictum est in quarta parte,sub ti. de salutatione ad populum. Nouissimè dicitur: Benedicamus, de quo dictum est in procœmio huius partis. Postquam verò Ecclesia

18 dixerit † oratione ad Dominum,implorat orationes sanctorum, dicens: Pretiosa in conspectu &c.quod non est de prima: inde est,quod quidam dicunt illud post matutinas laudes. Et iam quidam interponunt inter primam,& pretiosa. primam de beata virgine: & quidam missam animarum; & quidam religiosi hoc in capitulo dicũt. Aliqui tamen dicunt esse de prima,secundum ea,quę dicta sunt in procœmio,vbi agitur de lectiones, continuantes illud cum prima, deinde sacerdos ad honorem trinitatis orat generaliter pro se, & pro omnibus dicens ter, Deus in adiutorium &c. Vel dicitur ter, vt petat auxilium contra insidias diaboli,carnis & mundi:vel ad honorem trinitatis. Et ideò subijcitur: Gloria patri &c. Ne post, gloria patri. sequitur allelu-Ia: pro eo, quòd locus, in quo hæc dici consueuerunt: puta capitulum: sacer non est. Sicut enim sacer locus significat illam Hierusalem, in qua vox illa angelica, scilicet Allelu Ia, auditur, ita locus ille non sacer, peregrinationem nostram repræsentat,in qua peccamus,deinde quia dum in hac vita sumus peccamus:ideò sub iungimus, Κύριε ἐλέησον & Pater noster, & postea; Respice Domine in seruos tuos,&c.vbi dicitur: Et dirige filios eorum: Filij nostri, sunt cogitationes,quæ de mente nostra nascuntur, quas ad opera Domini implenda rogat dirigi, opera verò manuum nostrarum, sunt opera exteriora, quæ inferius à cogitationibus procedunt. Sed quia omnia ad vnum tendunt, ideo posteà dicit opus singulariter, cùm dicit: Et opus manuum nostrarum dirige. Et iterum opilio siue pastor pro omnibus ouibus orat generaliter dicens: Dirigere dignare Domine, &c. Oratione vero seruitium concluditur, vt diuina gratia, quæ actiones nostras præcedit etiam ipsas subsequatur.

SVMMA.

1 *Oratio cur fiat hora tertia. Et quàm varie; pro loci, regionis, & professionis conditione.*

2 *Oratio, obsecratio, & postulatio, quid differant.*

De Tertia. Cap. 6.

HORA tertia Deo laudes exoluimus, quoniã in illa secundum Marcũ: Iesus linguis Iudæorũ † morti ad iudicatus 1
est, & à Pilato ad colũnam ligatus est,& flagellatus. Merito ergo hora illa oramus,vt sicut, scilicet ab Adam p diaboli suggestionem separatus est, ita per Christi crucifixionem dignetur eadem hora spiritus sanctus in cordibus nostris infundi. In hac etiã hora repromissus spũs sanctus datus est Apostolis,& visibiliter Dei magnalia loquebãtur,vnde in Actibus Apostolorũ. Nõ isti *Actu* 2
ebrij,cũ sit hora tertia diei; propter quod *Psal.* 118
dicitur hymnus: Nũc sancte nobis spũs,&c. Dicitur ét Psalmus: Legem pone,quia tũc lex

lex noua data est Apostolis. Quia vero homo per legē Dei à morbo peccati sanatur: Iusta illud Sapientiæ; Nec herba, nec malagma sanabat eos, sed tuus sermo Domine, &c. Ideo in quibusdam Ecclesijs capitulū illud dicitur: Sana me Domine, &c. Hiero. xvij. c. & responsoriū. Sana animā meā, &c. Et quandoq; dicitur; Charitas Dei diffusa est. Roma. v. c. & quandoq; illud, obsecro vos fratres, per misericordiam Dei Roma. xij. c. Rursus quia non potest sanari, nisi conseruetur, ideo sequitur versus; Adiutor meus esto, &c. quasi dicat quāuis liber & sanus in via tua sim constitutus; tamē nō sufficio sine tuo adiutorio peruenire ad illā meridiē, de qua dicitur; Indica mihi, vbi pascas, vbi cubas in meridie, unde dicitur. Adiutor meus esto Domine, & subiūgitur, ne derelinquas me, id est, inceptum meum ne intermittas, quia sine te nihil est conatus meus neq; despicias me, id est, ne contēnas, q; ego mortalis te æternū audeo querere, quia tu es Deus meus, qui me creasti & recreasti salutaris meus, id est, qui sanas plagas peccati mei. Deinde omnes ad orationem prosternūtur, & prosequitur Sacerdos modū orationis, quē Apostolus docet. dicens. Primo oīum fiāt obsecrationes, orationes, postulationes, & gratiarū actiones pro oībus, & pro his qui in sublimitate sūt.

2 †Obsecratio fit cum adiuratione pro malo remouendo. Oratio, pro bono impetrādo, uel pro malo superando. Postulatio, pro bono adipiscendo siue comulando. Gratiarum actio pro bono iam collato conseruādo. Obsecratio, est ibi; Ego dixi Domīe &c. vbi petit vulnera sanari, & medicinā dari. Oratio ibi, Fiat misericordia tua Domine, uel ibi, Ostende nobis domine. Postulatio ibi, Cōuertere domine usquequo, vbi postulamus, vt per domini auxiliū oīa nobis aduersa remoueātur. Gratiarum actio ibi, Sacerdotes tui induantur &c. & hoc pro nobis oībus. Item orat pro regibus, & pro his qui sunt in sublimitate, dicens, Saluum fac regem. & oremus pro pontifice nostro, & pro oībus viuis, dicēs, Saluū fac populū tuū &c. Et pro defunctis, dicens; Oremus pro fidelibus defunctis. Sequitur etiā, Miserere mei Deus, pro his qui sunt in grauioribus peccatis, sicut præcessit dominica oratio, pro his, qui sūt in quotidianis. Post hoc surgit opilio, siue sacerdos, & omnibus prostratis manentibus, orat pro vniuersis, de quo dictum est sub prima.

Sap. 16
Ps. 40
Ps. 26
1. Tim. 2.
Ps. 130

SVMMA.

1 *Sexta ad quid instituta.*
2 *Dei dilectione quanto quis magis rapitur, tanto à terrenis deficit.*

De sexta. Cap. 7.

HORA sexta pro nobis † crucifixus, & clauis cōfixus est Christus, quare tenebrę super omnem terram factæ sunt vt sol in morte Domini sui lugens, se quasi nigris tegeret vestibus, ne illum crucifigentibus lumen præberet. Hac etiam hora. in die Ascensionis, cum discipulis discubuit, Merito ergo Ecclesia illa hora Deo laudes exhibet, gratias ei agens, quia pro ipsa Christus pati voluit, propter quod ipsum diligit vehementer. Vnde in canticis, Nuntiate dilecto, quia amore langueo, & ob hoc tunc dicitur Psalmus, Defecit in salutari tuo anima mea &c. dicitur etiam responsorium; Benedicam Dominum in oī tempore, semper laus eius ī ore meo; supple, quia dignatus est pati pro me. i. pro salute animæ meæ. Hac etiā hora Adam de paradiso eiectus est. Rectè ergo illa hora Deū deprecari debemus, vt vnde ille propter superbiam eiectus est, illuc per humilitatem, & bonā operationem redeamus. Sanè officiū Sextæ, statui temporis respōdet, sicut & officia aliarum horarum. in prima nanq; hora est inchoatio. In tertia profectus. In sexta consummatio, secundū quod sol ī prima incipit lucere. In tertia magis calet. In sexta est in summo feruore, quod indicāt verba hymnorum, quæ in ipsis horis, & etiā in nona præmittuntur. Inchoationi respondent verba quæ dicuntur ad primā in psalmo: Deus in nomine tuo saluum me fac, & in virtute tua libera me, id est, separa me à Cyphæis. In principio nanq; nostræ cōuersionis incipimus à malo separari vnde ibi merito petimus, qui tandē loco & præmio separati sumus. Ad idem ptinet, quod

1
Cāt. 5.
Ps. 118
Ps. 33
Gen. 4

dicit

dicit secundus Psalmus: Vtinã dirigantur vię meæ:& quod dicit tertius psalmus: Retribue seruo tuo,quod exponitur id est, fre quẽter tribue & vbi dicit: Viuifica me,&c. supplendũ est,qui præmortuus erat p̃ peccatum: vnde petit per gratiam iustificari. Ad profectũ pertinet,quod dicitur in principio tertiæ: Legem pone mihi Domine, viam iustificarum tuarum: & exquiram eã
Psal. 118 semper. Sibi enim posito in via petit dari legem correctionis. Ad consumationẽ pertinet, quod dicitur in principio sextæ: Defecit in salutari tuo anima mea posita in salutari tuo,defecit à terrenitate: vel defecit in salutari tuo, id est, anima mea tendens in salutare tuum, defecit in terre-
2 nitate. † Quantò enim qui magis tendit in dilectionem Dei; tantò magis deficit à terrenis,& quasi præ nimio desiderio lãguet. Iuxta illud Canti. ij. Fulcite me floribus, stipate me malis;quia amore langueo. Per flores quidem, initia bonorum operũ, per mala, perfectio accipitur quæ etiam alios accedens quodammodo consolatur; non tamen hic plenam recipit consolationem, sed potius affligitur ex dilectione. Vnde sequitur: Defecerunt oculi mei in eloquiũ tuum,& in verbum tuum superspe rani. Et in secunda parte: Quomodo dilexi legem tuam domine. Et in tertia Oculi mei defecerunt, in salutari tuo anima mea: quoniam exaudisti &c. Ad hanc perfectionem pertinet responsorium: Benedicam dominum,& versiculus: Dominus regit. Nam sicut habet alia traslatio: Dominus pascit me, nihil mihi deerit in loco pascuæ, ibi me collocauit, id est. Dominus est pastor meus,in quo sum totus & sufficiens. Vnde sequitur: Et nihil mihi deerit, spiritualem enim substantiam credit à Deo sibi cõferendam, qui iam scit se esse collocatum in loco pascuæ, vbi fideles in fide plenius corroborantur. Vnde dicit,Ibi me collocauit, Quem enim Dominus patuit in aduentu spiritussancti, eundem regit id est, in bonis operibus facit eum delectari, & per rectum iter ducit ad tutissimam ciuitatem Hierusalem, tali nihil deest, teste Apostolo.qui dicit:Omnia in eo possum,qui me confortat. Dicit autem quandoq; capitulum illud; Alter alterius onera portate,
Phili. 2 ad Galath.vj.Quandoq; illud,Nolite conformari huic seculo. Rom. xij.cap.

SVMMA.

1 *Nona,quorsum instituta, & eius forma.*
2 *Temporis status,insinuat virtutum statum.*
3 *Responsoria Dominicarum in Tertia, Sexta; & Nona, conuenienter respondent responsoriis ferialibus.*

De Nona. Cap. 8.

HORA Nona Christus clamans emisit spiritum. † Mori enim voluit pro homine illa hora, in qua homo de paradiso expulsus est. Et in eadem hora per mulierem & lignum redemit,quos per mulierẽ & lignum decerat hostis, vt ars autem artem falleret, & medellam ferret,vnde hostis læserat.In eadem quoq; hora miles latus Christi ape *Ioan.* ruit, ex quo duo nostræ saluationis sacra- 19 menta, scilicet aquam baptismi,& sanguinem nostræ redemptionis nobis eduxit, & velum templi scissum est, & monumenta aperta sunt. Eadem hora inferna penetrans inextricabiles tartari tenebras confringens, serasq; eius cõminuens, captiuitatem sanctorum secum transuexit ad cœlos,igneaq́ romphea submota antiquum incolam in paradiso restituit. Eadem etiã hora cœtus apostolorũ ad orandũ conueni re consueuit,& Petr.& Ioã. ascendebant in *Act.* 3 tẽplum causa orationis.Petrus quoque eadem hora ascendit in cœnaculum,oraturus quando raptus est in extasim,& linteolum plenum reptilibus de cœlo ante se dimitti vidit audiens, Petre macta & manduca. Meritò igitur propter has prærogatiuas hac hora Deum Ecclesia laudat, dicens Psalmum. Mirabilia &c. responsorium; *Actus.* Redime me Domine, orans pro sua re- 10 demptione, ne oblita esse videatur quòd tali hora redempta est. ¶ † Illa autem 2 considerandum est quod in hora nona iam *Ps.* 2 sol declinauit à centro. status ergo temporis innuit statum virtutum, innuit enim feruorem virtutum in quo animus prius erat, propter tentationes esse tepefactum. Nam vt ait Beatus Gregor. Vitia nos tentant, virtutes nos humiliant. Cùm enim vir perfectus tentatur ab altitudine intimi gaudij,descẽdit ad cõsiderandũ suã fragilitatem,

gilitatem, & ad viuendum, quam facilis sit ad casum, ut patet in Apostolo, qui dicebat. Ne magnitudo reuelationũ extollat me. Gaudebat enim Paulus de reuelatione, dolebat de tentatione. Vnde ipse dicit: propter q̃ ter dominum rogaui &c. Nisi enim sibi molesta esset tentatio, non rogaret, vt tolleretur. Non est tñ sublata, quia per infirmitatem uirtus, cui gaudium debetur, perficitur. Has tribulationes & angustias notant aliqui uersus psalmorũ nonæ, vt in j. parte. Tribulatio & angustia &c. Et in secunda. Multi qui persequũtur. Et in tertia: Errauí &c. Ab eisdem petimus liberari in responsorio. Redime me, id est, fac ut effectum redemptionis tuæ, quæ facta est in sanguine tuo, sentiã in tribulationibus meis hoc idem est in uersu. Ab occultis meis munda me, id est repelle à me malam cogitationẽ, & compesce suasorem: secundum Augustũ. ¶ † Et nota, q̃ responsoria dominicalia in tribus horis. s. tertia, sexta, & nona conuenienter respondent responsorijs ferialibus. Nam in responsorio feriali ad tertiam, scilicet Sana animam meam &c. Petitur Sanitas vulnerum, quæ præterita peccata fecerunt, & in responsorio dominicali. Inclina cor meum &c. Et in uersu. Auerte oculos &c. Petitur cautela de futuris, quod fit in impletione diuinorum mandatorum. Item in feriali responsorio sextæ. Benedicam dominum &c. Fit iugis diuinæ laudis promissio. In dominicali responsorio. In æternum domine &c. Fit promissis impletio: ibi enim promittit se laudaturum, & hic laudat. In responsorio uerò feriali nonæ. Redime me domine &c. Petitur redemptionis effectus: quo fit, ut uis mentis, id est, amor, sit directus ad Deum. Et in responsorio dominicali: Clamaui &c. Promittitur effectus pedis, id est amoris. s. clamor ad Deum, ex amore est enim clamor cordis. In pluribus tamen ecclesijs sunt eandẽ, tam in ferialibus, quàm dominicalibus. ¶ Et est notãduni, q̃ uersus qui dicuntur in tertia, in sexta, & in nona neumam habent, ad designandum quòd in nulla hora exprimere ualemus gaudiũ & brauium sempiternum. Capitulũ quandoque dicitur. Omnia probate. Thessal. v. c. & quandoque. Sicut in uno corpore multa membra habemus. Roma. xij. cap.

1.Cor. 11

Psal. 18

3

SVMMA.

1 *Vesperæ ad quid institutæ quid referant. Et quod psalmis constent, nu. 3.*
2 *Officium diei sequentis, incipit à vesperis, & cur ita.*
4 *Officium matutinum & vespertinum, præferuntur alijs, psalmorum numero.*
5 *Thimiama quid notet. Et à quo offerendum.*
6 *Mariæ canticum, promissa Dei continet. Et eius expositio. nu. 7. Et cur potius in vesperis cantetur, quàm alijs horis. nu. 8.*
9 *Lampades cur accenduntur in vesperis, maxime sub canticum Mariæ.*
10 *Officium mortuorum, ad quid careat secundis vesperis.*
11 *Religiosi collationem completorio præmittũt. Et qua id ratione aut exemplo.*

De Vesperis. Cap. 11.

IN hora uespertina significat ecclesia primũ † aduentum Dñi, qui fuit. Vergente mundi uespere, id est, ultima ætate, de quo psallens reddit gratias Deo: iuxta illud Apostoli. Nos sumus, in quos fines seculorũ deuenerunt. de pœn. dis. iij. sic. n. in fin. Præterea Christus in uespere de cruce depositus fuit eadem quoq; hora in cœna sacramentum corporis & sanguinis instituit, pedes discipulorum lauit discipulis euntibus in Emaus in habitu peregrini, in fractione panis, se manifestauit. Merito ergo ecclesia catholica Christo in hac hora gratias agit. Est tamen duplex mundi uespera, prout in sexta parte sub Epiphania dicetur. ¶ Sanè, sicut † ait Ricardus episcopus Cremonensis in mitrali officium diei sequentis incipit in uesperis, quia uespertina sinaxis, id est hora, primum est officium, secundum Esdræ consuetudinem in quaternario numero prout dictum est in proœmio huius partis. Vnde uespertinum officiũ à uespere stella nominatur, quæ in principio noctis oritur. Præterea licet ab initio mundi dies præcederet noctem: in nocte tamen dominicæ resurrectionis nos cœpit præcedere diem, ut dicetur in sexta parte, sub sabbato sancto: in principio.

1

1.Cor. 10 Ioan. 103 Lu. 24

2

Dicit autem ecclesia in hac hora quinque
3 psalmos. ¶ † Primo propter quinque Christi vulnera, qui pro nobis obtulit sacrificium in vespera mundi. ¶ Secundo, ad correctionem, vt videlicet defleamus, & petamus veniam peccatorum, quæ in die per quinque sensus corporis committuntur & ad nos intrant. Iuxta illud Hie. Mors intrauit per fenestras nostras. Quis enim est, qui
Hier. 9 visu non concidat, capiatur? Tertiò, per ipsos quinque Psal. munit se ecclesia contra nocturnales tribulationes. Hæc enim hora insinuat fletum eorum, quibus occidit sol iustitiæ, & ita sunt in vespera, de quo dic-
Psal. 29 tum est. Ad vesperam demorabitur fletus, qui durabit vsque ad matutinum, id est, quousque sol fidelibus oriatur, qui occiderat peccatoribus, secundum quod legitur. Et ad matutinum lætitia, & propter easdē etiam causas pectus quinque digitis tundimus. Rursus seculares dicunt quinq; psalmos: religiosi verò quatuor: propter rationem tangendam in parte sub tit. de aduen
4 tu. ¶ Et not. † quod vespertinum matutinumque officium cæteris horis in numero psalmorum præferuntur, eo quòd in senaria operum distinctione, vespere & mane solummodo memorantur, & in veteri lege matutini, & vespertini officij antiquitas commendatur. Quinq; ergo psalmi in vespertinis hebdomadæ officijs dicuntur, & cantantur psalmi secundum materiā diei, vt ecce in septima die, scilicet in sabbato propter resurrectionem, quæ sequitur agimus de victoria, & laude Dei, quę sequitur victoriam. vnde in j. Psal. scilicet Benedictus Dominus, ad literam agitur de victoria Dauid contra Goliam, quantum verò ad spiritualem sensum de victoria nostra, qua diabolum superamus. quia ergo post victoriam nihil restat, nisi laudare Dominum, per quē victoriam habemus, ideo sequuntur quatuor psalmi, qui sunt de laude. In primo enim laudem promittit ecclesia. Exaltabo te Domine. In secundo se ipsam incitat. Lauda anima mea Dominū. In tertio alios inuitat. Laudate Dominū. In quarto congratulatur cœlesti Hierusalem dicens. Lauda Hierusalem Dominum &c. Et sic de alijs ferijs & psalmis. In quibusdam ecclesijs statim post psal. sequitur hymnus, & post hymnum lectio siue capitulum, in quibusdam econuerso, & in quibusdam hymnū non cantant. Qui post psalmos immediate hymnū cantant, cōgruum ordinem seruare videtur: quoniam primo est in corde dilectio, quæ per antiphonam designatur, deinde sequitur bona operatio quā psalmus designat, postea mentis exultatio, quæ per hymnum notatur. Sed quia exultatio sæpe negligentiam parit, idcirco sequitur lectio seu capitulum, quæ hominē ad cor reuocat. Qui verò lectionem hymno præponunt, volunt hymnum loco responsorij obtineri. Vnde cum in festiuitatibus responsorium post lectionem cantatur, hymnum prætermittunt. ¶ Ad maiorem tamen exultationem, notandum est, q; in quibusdam ecclesijs vtrunque cantatur, & tunc responsorium præcedit hymnū ad notandum, quòd tunc maxime respondere debemus exhortationi per præcedēs capitulū factæ, post quod statim sequitur responsorium. Tamen generale est, quod quandocunq; cantatur responsorium, præcedere debet lectio, cui respondere debet. Qui verò hymnum non cantant, illud attendere videntur, quòd canticū beatæ Marię sequitur, quod excludit responsorium: cuius locum tenet hymnus. Nam si canticum Zacharię in laudibus matutinis excludit responsorium, multo magis canticum beatæ Mariæ virginis excludere debere videtur in vesperis. Et nota, quòd ad vesperas dicitur ad capitulum. Benedictus Deus & pater. ij. ad Corinth. j. & illud: Dominus autem dirigat. ij. ad Thess. iij. ¶ Post hymnum sequitur versiculus videlicet in sabbato. Vespertina oratio &c. In alijs diebus Dirigatur Domine, & vterque versus vespertinum tempus designat, in quo cantatur, quod sonat verba illa, quæ in psalmo sequuntur, scilicet. Eleuatio manū mea- *Psal.* rum sacrificium vespertinum. Optat enim 140 vt oratio dirigatur ad Dominum, quod de veteri testamēto tractum est, vbi habetur, q; hora vespertina sacerdos intrabat sanctum tabernaculum vel templum, vt offer
ret thymiama super altare incēsi: sicut ma
ne intrabat, vt offerret incensum. Hoc † 5
thymiama, significat suauitatem odoris. Hinc habet consuetudo, vt dū dicitur versiculus, sacerdos turificet altare ad implēdum iuge sacrificium, sic enim fiebat in le

ge,

9 ge, in qua duo agni offerebantur, vnus mane, & alter sero, & hic pinguior, ad notandum q̃ vis charitatis crescit, ideo ergo turificatur, vt simus semper bonus odor Deo proficiendo in scientia, & doctrina, & etiã quia propter promissiones Dei debemus tales esse, vt simus ei boni odoris. Vel ideo in vesperis & matutinis post psalmos & lectionem, dum versus dicitur, incensatur, ad notãdum, quod nemo potest bonũ odorem Deo reddere, vel bonum exemplum operandi alijs dare, quod per incensum significatur, nisi prius in Dei seruitio operetur, quod p̃ psalmos, & alios doceat, quod per lectionẽ notatur. Vnde mox inoleuit quòd in præcipuis festiuitatibus antiphona ad magnificat, & Benedictus, ter dicitur siue toties canendo protellatur, donec omnis populus, qui interest, incensi repleatur odore. Et vltimo dicitur cum neuma, voce quidem non significatiua, prout dictum est in proœmio huius partis. Sacerdos autem, qui maior est ecclesia officio, vt qui vicem tenet Aaron, debet incẽsum offerre, vt sit thymiama sempiternum coram Domino, & suaue fragrans odor. Iuxta illud, Dirigatur Domine ad te oratio mea, sicut incensum in conspectu tuo. De hoc dictum est, sub laudibus matutinis. Dicitur ergo in vesperis versiculus exhortationis, scilicet vt excitet pigros ad intelligendum promissa Dei, quę continentur † in cantico illo beatæ Mariæ: Magnificat anima mea &c. quod est Lu. j. c. Prima promissio facta fuit Noe. Vnde Ge. Ponam arcum meum in nubibus cœli & hæc impleta est. Secunda Abrahæ, & Dauid. Abrahæ dictũ est: In semine tuo benedicentur omnes gẽtes. Dauid dictum est. De fructu ventris tui ponam super sedem tuam, & hæc impleta est in beata virgine, quod notatur in cantico suo ibi. Recordatus misericordiæ suæ. Et per hoc ergo certi sumus, quòd dabit nobis vltimam, scilicet paradisum. Ideo autem canticum ipsum quotidie dicitur, vt frequentior dominicæ incarnationis memoria animas fideliũ in opere Dei, & in doctrina se exercentium ad deuotionem operis incœpti accendat. Cùm enim in cantico ipso notentur cogitationes, sicut in Psal. Opera, si diligenter beatæ Mariæ actus & dicta sæpe recolimus, obseruantia castitatis & virtus operationis semper ad ipsius operationis imitationem perseuerabunt in nobis. Nec etiam nos mouebit fauor humanus indebitus: non temporalium immoderatus appetitus, non temporalis affectio, nõ de impetranda commissorum venia desperatio. Nempe non nos mouebit indebitus fauor humanus, quia cum beata virgo commendaretur à beata Elisabeth, dicente: Vnde hoc mihi: vt veniat mater domini mei ad me &c. non ipsa mota fuit humano fauore, sed seruans humilitatem clamauit: Magnificat anima mea dominum, & tandem adiecit, Quia respexit humilitatem ancillæ suæ. Et no. quòd † dicit respexit humi 7
litatem, & nõ dicit respexit virginitatem, innuens mentis virginitatẽ prævalere corporis integritati. Iterum, ideo dixit humilitatem, quia Deus superbis resistit, eosq; à beatorum sorte secernens, per varia pœnarum loca, pro peccatorum impietate dispergit. Non nos mouebit immoderatus tẽporalium appetitus, quia sicut ipse dixit iudex noster. Diuites dimisit inanes. & Depositi potentes de sede. Non temporalis afflictio nos mouebit: Deus exaltat humiles. In hoc enim cantico exemplo humilitatis eius reformamur, & filij Dei incarnatio, per quam deposuit potentes de sede, & exaltauit humiles: ad memoriam reducitur, vt fidei nostræ deuotio excitetur, non desperatio de commissorum impetranda venia, quia misericordia eius à progenie in progenies timentibus eum. ¶ Beda † dicit, quòd inde inoleuit consuetudo, vt in officio vespertino cantetur canticum beatæ Mariæ virginis & potius in uespertino quàm in alijs officijs. ¶ Primo, quia in ipsa vespera mũdi, suo singulari assensu mundo succurrit perdito. ¶ Secundo, quia per hoc fit incarnationis in vespera mundi factæ iugis recordatio. ¶ Tertio, quia ipsa est stella maris, quę in huius mundi vespere nobis luce recepit, sicut vespera stella, de qua dicitur vespertinum officiũ, in initio noctis lucere incipit. ¶ Quarto, vt mẽs nostra per diẽ varijs fatigata cogitationibus, imminente quietis, scilicet noctis tempore, recolendo dicta Dei genitricis, quic quid superfluum vel nociuum diuturna euagatio contraxerit, totum hoc precibus & lachrymis ea intercedente mundetur.

Psal. 140. *Gen.* 9 6 *Ge.* 22 *Ps.* 88

Lu. 1.

Iac. 4.

8

¶ Quinto, quia virgo portauit Dominum in vespera mundi. ¶ Rursus canitur in sexta laude, quia Dominus in sexta ætate venit, sicut & canticum Simeonis: in septima propter septimam ætatem quiescentium: prout tactum est sub laudibus matutinis. Cęterum hoc canticum, est exultatio laborantium, quorum spiritus exultat in Domino, quia fecit eis magna, qui potens est: cuius misericordia est in secula. ¶ Ob hāc
9 †exultationem representandam lampades
Math. accenduntur in vesperis, vel pro hoc canti
25. co principaliter accēduntur, eo q̄ de euangelio est, vel vt nos de numero adolescentulum & quinq; prudētum, curramus cum lampadibus bonorum operum in odorem vnguentorū beatæ virginis, intrantes cum ea in gaudium Domini nostri. Et quia opera nostra non sunt in lampadibus radiantia, nisi fuerint charitate informata, ideo canticum clauditur ab antiphona, per quā charitas designatur. ¶ Recantata antiphona, in profestis diebus prosternit se ecclesia, in oratione, prolixius orans, quàm in alijs officijs, quia specialiter orat pro his, quibus occidit sol iustitiæ, licet & pro alijs oret, & faciat ea, quæ dicta sunt superius sub titulo de tertia, vbi de precibus agitur. ¶ In solennibus vero diebus statim dicitur collecta, & quasi stantes oramus. De quo, & in quibus officiū vespertinum cum hora prima conueniat, ibi etiam di-
10 ctum est. ¶ † Mortuorum officium incipit à vesperis, non tamen habet secundas vesperas: ad notandum, quod hoc officium finem habebit, quando animę saluandorum ab omni pœna liberatæ æterna beatitudine fruentur. Sed sancti, de quorum glorificatione in anima iā certa est ecclesia, primas & secundas vesperas habent: si in festo eorum nouem lectiones dicantur. Primas enim habent, pro glorificatione animæ iā præcepta. Secūdas, pro glorificatione corporis, quam habebunt, quæ nunquā finem habebit. Si verò habēt tantum tres lectiones, primas vesperas habent tantummodo non, quia & ipsi duplicem stolam habituri non sunt: cum hoc omnibus electis conueniat, sed ecclesia, ad ostendendum differentiam præmiorum illis & istis debitorum,
1. Cor. magis solennizat, pro illis, de quorum ma
15 ioribus meritis sibi per miracula vel per alia documenta constat: quanuis ad plenū certa esse non possit. Nam & stella differt in claritate à stella. Vnde Augustinus ait in sermone de beato Stephano. Cum pretiosa sit mors sanctorum, quid distare inter martyres potest? præcipuus esse videtur, qui primus est. Aliquando tamen in vesperis præcedentibus dicitur solummodo antiphona, & collecta de festo sequenti: prout
11 dicetur sub vigilia natalis. ¶ † Postremo notandum est, q̄ religiosi ante completorium, præmittunt collationem, quæ à sanctis patribus originem traxit, qui dictis vesperis conuenire, & de scripturis sacris cōferre solebant, ad instar operariorum, ad recreationem adinuicem cōfabulantium, ideoque tūc vitas vel collationes patrum, & his similia, quæ potius sunt ad recreationem & delectationem legunt, & eruditiores, si dubium occurrerit interrogāt.

SVMMA.

1 *Completorium, cur, aut qua significatione admonitionem sit institutum. Item vnde dicatur.*
2 *Completorij officium, incipit à Psalmo. Conuerte nos. & cur ita.*
3 *Completorium, quatuor psalmis constat.*
4 *Psalmus: Qui habitat, dicitur contra nocturnas tentationes.*
5 *Psalmi. In te Domine speraui. quare dicuntur tantum sex versus.*
6 *Psalmos an debeat hymnus sequi ī cōpletorio*
7 *Symeonis canticū cur cantetur in cōpletorio.*
8 *Horarum canonicarum partes omnes.*
9 *Preces cur dicantur in completorio.*
10 *Symbolum, Apostolorum, cui dicantur in prima & completorio.*
11 *Officia diurna in psalmis non variantur, nocturna sic. Et cur ita.*
12 *Psalmi quinque, cur in prima, & versus. In manus tuas, &c. in completorio potius, quā in alijs horis ponuntur.*
13 *Numerus vndenarius, quid signet.*

De Completorio. Cap. 10.

IN hora† completorij Christus orauit 1
patrē. Eadē quoq; hora sanguideas guttas sudauit, & ēt corpus eius in sepulcro positū fuit, & custodes deputati: merito

igitur

igitur in hac hora ecclesia Deo laudes & gratias agit. Illam etiam in memoriam æterni gaudij celebrat. Nam completo electorum numero in illa hora, complebitur gaudium electorum in die generalis retributionis. Et inde est, quòd completorium significat gaudium. Dicitur autem completorium, quia in eo completur communis usus locutionis cibi & potus, & aliorum, quæ necessario pro corporis sustentatione sumũtur: & secundum hoc etiam
2 significat finem uitæ præsentis. ¶ † Sanè, hoc officium incipit præter morem aliorum officiorum. Conuerte nos Deus &c. Quia enim quasi tota die psalmodiæ insistimus, & penè impossibile est, quin aliquem puluerem superbiæ contraxerimus, & quia sæpe erramus. Iuxta illud: Erraui sicut ouis, quæ perijt. Inde est, quòd
Psal. 118 nos humiliantes dicimus: Conuerte nos Deus &c. Præterea, quilibet quantumlibet perfectus & bonus, æstimare se debet
Prou. 18 imperfectum siue insipientem, Iuxta illud: Iustus accusator sui est, ideo dicit sacerdos: Conuerte nos &c. Et in his uerbis iudicans se peruersum. Bonarum quippè mẽtium est, ibi culpam agnoscere, ubi culpa non est. v. dist. ad eius. de pœniten. distin. ij.
1. Io. 1 si enim in prin. Nam & si dixerimus, quòd peccatũ non habemus, ipsi nos seducimus. Hinc est, quòd etiam consequenter inuocamus diuinum adiutorium dicentes: Deus in adiutorium meum intende: vt Conuerte nos, referatur ad præterita mala tollenda: & Deus in adiutorium, ad bona opera futura facienda, quia sine Dei adiutorio quicquam boni facere non ualemus. quia uerò totum ad laudem Trinitatis faciendum est, ideo sequitur, Gloria patri. ¶ Rursus insipientes per, Conuerte nos Deus salutaris &c. oramus vt nos à malis cõuertat & iram suam à nobis auertat, & quia merita nostra non sufficiunt, eius adiutoriũ postulamus, dicentes: Deus in adiutoriũ &c.
3 ¶ Dicuntur † autem quatuor psalmi ad obtinẽdam remissionem peccatorum: quæ committimus dum sumus in hoc corpore, ex quatuor elementis, & ex quatuor humoribus, uel complexionibus compositos, extrà de celebra. missa. in quadam. seu quia corpus ipsum ex his compositum contra pericula & phantasmata noctis munimus, & Deo commendamus, ideoquè tunc dicitur. In manus tuas Domine commendo spiritum meum: & Custodi nos &c. Et incipit ecclesia à uoce perfectionis, dicens. Cum inuocarem, exaudiuit me, &c. hoc enim perfectorum est. Sed quia perfecti se debent reputare imperfectos. extrà de purga. cano. accepimus. de pœniten. distinct. ij. si enim. propè princ. Iuxta illud Iob. Etiã *Iob 9.* si simplex fuero, hoc ignorat anima mea: ideo sequitur in eodẽ Psal. Miserere mei: supple Domine, & exaudi orationẽ meam quod est dicere imperfectorum. Postea admonitis ad bonum, facit in eodem psalmo mentionem de pace æterna ibi. In *Ps.* 4. pace in idipsum, id est, quæ est inuariabilis, quam pacem semper in memoria debemus habere, & maximè, dum corpus quiescere debet in lecto; mens debet quiescere in Deo: debet etiam quiescere in spe. Vnde sequitur secũdus psalmus. In te Domine speraui, &c. Sed † quia spes non est 4 sine timore, aliter enim præsumptio esset, ideo sequitur tertius psalmus: de tentatione, scilicet. Qui habitat in adiutorio altissimi &c. in quo Deus promittit liberare ecclesiam. Diabolus enim est, quasi fur de nocte incedens, & ideo nocte imminente dicit ecclesia illum psalmum, contra nocturnas tentationes. Dicitur ergo ille psalmus, ut à quatuor tentationibus liberemus, scilicet à timore nocturno, à sagitta uolante in die, à negotio perambulante in tenebris, ab incursu, & dæmonio meridiano, id est, ab incurrente dæmonio. ¶ Prima, est leuis & occulta. ¶ Secunda, est leuis & manifesta. ¶ Tertia, grauis & occulta. ¶ Quarta, grauis & manifesta. In quinto uerò psalmo, scilicet. Ecce nunc benedicite Dñm &c. benedicit ecclesia Deum, pro liberatione tentationũ nocturnalium ibi. In noctibus extollite manus uestras in sancta, & benedicite Domino. Dicit enim Augu. super hunc psalmum. Nox, res tristis est, dies læta est. Ergo per noctem intelligitur aduersitas, per diem prosperitas, in aduersitate benedicendus est Dominus, sicut & in prosperitate, exemplo Iob, qui a- *Iob* 1. missis filijs & rebus omnibus dicebat: Dominus dedit, Dominus abstulit &c. Sit nomẽ Dñi benedictum. Vnde & hic dicitur: Benedicite Dñm. ¶ Sed quæritur, † quare 5

dicuntur tantũmodo sex versus illius psalmi: In te Domine speraui: non confundar in æternum: Respondetur, ideo, quia Dominus dicendo sextum versum: videlicet; In manus tuas Domine commendo spiritũ meum: sexta ætate mundi, sextoq; die carne obijt, vt iã dicetur. Rectè ergo sex versus tantum eiusdemque psalmi in completorio cantamus, vt in hac sexta ætate, in qua per eum redempti sumus, sicut habet finis vltimi versus ibi: Redemisti me Domine Deus veritatis: conformemur dormitioni eius: vt scilicet membra quiescãt, & cor vigilet. Sicut caro eius in sepulchro
6 quieuit, & diuinitas vigilauit. ¶ † Notandum autem est, quòd in quibusdam ecclesijs statim post psalmos dicitur hymnus, ea fortè ratione, quia per bonam operationem peruenitur ad exultationem absque omnis purgationis medio, ab his qui purgati transeunt ab hac vita, alia etiam ratio iam dicetur. Et sic prius dicunt hymnum, quàm capitulum, ad ostendendum mysticè, quòd illi in quibus completa sunt significata precedentium laudum, seu perfecti, qui per completorium significant, præueniunt exhortationem, quæ per capitulum significat. Nec tamen capitulum prętermittunt, quia hic semper vtilis est exhortatio ad perseuerandum in bono: quia, nec nocet admisso subducere calcar equo. In alijs autem ecclesijs inter psal. & hymnum interponunt antiphonam, vel allelu-Ia. per antiphonam sequentes ordinem beati Ignatij, de quo in procemio dictum est. In alijs verò ecclesijs statim post Psal. & antiphonam, vel allelu-Ia, sequitur lectio siue capitulum cum responsorio. In manus tuas Domine &c. Vel alio, quia vt dicunt in omni officio dici debet lectio. Postea adijciunt hymnum. Té lucis &c. In quo optãt protegi in nocturnis tribulationibus. Alij verò non dicunt lectionem, prout in procemio huius partis dictum est, sed statim post Psal. dicunt versiculum, tum quia tempus illud dormitionis, non aptũ est ad doctrinam: tum quia post completorium, non solum cibi & potus, verumetiam doctrinam, quæ per lectionem significatur, referenda non est. Hinc est, quod statuit beatus Benedictus, vt post completorium nemo loquatur. Dicitur autẽ capitulum. Tu autem in nobis es Domine. Hier. xiiij. cap. Religiosi in hoc officio ante omnia lectionem præmittunt, dicentes: Fratres, sobrij &c. Ne ordinem Esdræ excedere videantur, representantes in hoc etiam Mariam Magdalenam, de qua Dominus dixit: Præ- *Math.*
uenit vngere corpus meum in sepulchro, 14.
ideest, hoc fecit, quod factura erat mortuo, si licuisset, ita & hęc lectio, quasi vngit reddendo animas attentas ad vigilandum ante cõmendationem dormitionis. Post hymnum subijcitur versiculus. Custodi nos Domine, vel alius, qui notat totius officij effectũ. Postulat enim Domini custodiam contra noctis pericula. Et dicitur acuta voce, & cum neuma, ex quo excitati & memores facti ineffabilis gaudij, quod erit merces laboris nostri, canimus canticum Symeonis. Nunc † dimittis &c. Quod est Lucæ ij. 7
cap. ¶ Primò, ut illius exemplo pacem inuenientes, mereamur videre lumen, quod est Christus. ¶ Secundò, ideo istud canticũ canimus, quia sicut sanctus Symeon cupiẽs ex hac vita in alteram transire, illud cecinit, sic & nos cum dormire debeamus, quasi morituri: quia somnus est quasi mortis imago, illum canimus, per quem nos Domino cõmendamus. ¶ Tertiò, propter causam sub vesperis dictam. ¶ Quartò, quia canticum illud est de vtroque aduentu. Vnde merito illud dicimus, vt promissionibus alliciamur, & à vitijs quiescamus. Cõsiderandum est autem † quòd cum septem 8
sint partes cæterarum horarũ, scilicet versus, cum gloria patri, hymnus, psalmus, lectio, cantus, preces, & oratio, in tribus tamen horis, scilicet in matutinis, laudibus, & vesperis, & in completorio additur & octaua, videlicet canticum euangelicum, quoniam hæ tres horæ pertinent ad octauam, id est, Domini resurrectionem, quia mane surrexit. In vespere, se discipulis manifestauit. In completorio, discipulis ait: Pax vobis. Ea propter in his tribus horis hymnus, qui est exemplum lætitiæ ipsum sequitur, vt continetur in Euangelio gratiæ. Euãgelium gratiæ huius officij, est canticum Symeonis, scilicet: Nunc dimittis, in quo pacem rogamus æternam, vt sicut Symeon transire cupiens, postquam vidit Christum dimitti rogauit: sic & nos post lumen fidei perueniamus ad splendorẽ spei

vbi

9 vbi erit pax æterna. ¶† Consequenter ora tio dominica & preces dicuntur: quibus etiam contra noctis phantasmata nos muni mus. Subijcitur etiam symbolum, in quo nostræ fidei professio continetur: vt si fortè nos mori contigerit in confessione fidei moriamur. Fit etiam in quibusdam eccle sijs, sicut & in prima, confessio generalis. Alterna enim confessione inuicem nos e- Iac.5. mendamus. Iuxta illud: Confitemini alterutrum peccata vestra, ne demus requiē temporibus nostris, donec inueniamus locum Domino. Precibus & oratione completur hoc officium, Iuxta illud Apostoli; Orantes pro inuicem, vt saluemur. ¶ Rursus preces, mysticè humilitatem significāt, quæ in fine debet esse, quia sicut in principio ipsa necessaria est, ad quod significandum voce humilima hoc seruitiū inchoatur, ita in consummatione eadem humilitas monstranda est, contra superbiam: in qua ceciderunt omnes, qui operantur Ps.35 iniquitatem. ¶ Post preces opilio noster si ue sacerdos, commēdans Domino gregem suum, dicit collectam. Vnde non est congruum, vt post hoc officium aliquid aliud fiat, nisi quod pertineat ad quietem. ¶ Et 10 attende, † quoniam ad primam & ad completorium Apostolorum symbolum nō di mittimus, quia cuncta opera nostra in eius nomine incipimus, & concludimus, in quē credimus. Similiter ad vtrunque officium confessionem, & Miserere mei Deus adijcimus, vt quicquid in nocte peccauimus, aut in die deliquimus, per confessionem & pœnitentiam diluamus, adimplentes illud: Confitemini alterutrum peccata vestra. Respicientes etiam illud, quod olim sacer dos farinæ assarium offerebat, in die vicis suæ, medietatem in mane, & medietatem post meridiem. Sacrificium autem nostrū, est spiritus humiliatus. ¶ Vltimò notan- 11 dum est, quòd omnia † officia diurna quan tum ad Psalmos, inuariabilia sunt, nocturna verò variabilia. Per noctem enim, intel ligitur mundus iste qui variabilis est: per diem verò, ille æternus, qui est inuariabilis de quo scriptum est. Ordinatione tua perseuerat dies. Et est verior litera perseuerat in singulari, quàm perseuerant in plurali, licet aliter quasi communiter proferatur. Hoc etiam officium in quibusdam ecclesijs, quantum ad hymnum, inuariabile est, prout sub titu. de Prima dictum est, & etiam quantum ad psalmos, lectionem, preces, & collectam, ita quod pro nullius sancti solennitate, sicut nec officium primæ variatur, pro eo, quia in illa de pace, & specialiter de illa, ad quam suspiramus, agitur, quæ vt præmissum est, inuariabilis est, hoc duntaxat excepto, quoniam in dominicis diebus dicunt ad primā illos quin que psalmos, scilicet, Deus Deus meus, respice in me &c. Et sequentes psalmos: Con fitemini, prout ibi dictum est. ¶ † Sed qua- 12 re illi quinque psalmi in prima, & versus in manus tuas Domine &c. in completorio potius, quàm in alijs horis ponuntur? Responsio. Christus cui in his horis canimus, qui est principiū & finis, in cruce pendens, legitur incepisse psalmum illū, Deus Deus meus & omnes psalmos sequentes se riatim, vsque ad dictum versum dixisse, & ibi finiuisse, & spiritū emisisse. Merito igitur & nos in passionibus huius seculi constituti, ad ipsius imitationem in hora prima, quæ est in principio horarum diei, & non alibi dictos quinque psalmos, & in cōpletorio, quod secundum aliquam considerationem, est finis siue vltima horarū diei, debemus dicere versum ipsum. Quòd verò hoc officium ad vltimam diei horam perti neat, hac consideratione apparet. Nam in prima dicis quatuor octonarios versuū in psalmis duos pro prima, & duos pro secun da horis, & in tertia sex: duos pro tertia, duos pro quarta, & duos pro quinta. Et in sexta sex, duos pro sexta, duos pro septi ma, & duos pro octaua. Et in nona sex. duos pro nona, duos pro decima, & duos pro vndecima. Restat vltima hora, scilicet duodecima, ad quam pertinet completo riū, quod notat hymnus. Te lucis ante terminum. Præmissos autem octonarios com binamus, si duo charitatis præcepta obser uamus, facimus vndecim combinationes, vt pro quauis hora diei in qua deliquimus vnum Domino legis & charitatis binarum offeramus, vt pro prima, Beati, pro secunda, Retribue. pro tertia, Legem pone. pro quarta, Memor esto. pro quinta, Bonitatē, pro sexta, Deficit. pro septima, Dilexit. pro octaua, Iniquos, pro nona, Mirabilia, pro decima. Clamaui, pro vndecima, Prin

cipes. Fiunt ergo vndecim combinationes ad emendandum vndenarium noſtrę tranſgreſſionis, & ī quolibet octonario aliquid de lege Domini memoratur, quia per eam uinea colitur, & denarius æternitatis acquiritur. Sunt ergo xxij. octonarij, qui per horas diei dicuntur, propter rationem ſubtit. de Prima, dictam. Et dicuntur bini & bi
13 ni, & ſic duplicati fiunt xj. Vndenarius†. n. numerus, ſignificat tranſgreſſionem, ſicut denarius perfectionem. Dicūtur ergo per vndecim, vt ea quæ in illis dicuntur tranſgreſſionē mandatorū ſuo nobis relaxaret.

LIBER SEXTVS.

SVMMA.

1 *Annus ſolaris, quatuor temporibus diſtinguitur.*
2 *Annus magnus huius mundi, quatuor tempo rum varietate menſuratur. & nu. 3. 4. 5.*
6 *Tempus Hyemis & deuiationis, repreſentat eccleſia, à ſeptuageſima vſque ad paſcha.*
7 *Tempus Veris & renouationis in Aduentu Domini.*
8 *Tempus Aeſtatis & reconciliationis, in tempore paſchali.*
9 *Tempus Autumni, & peregrinationis, à pentecoſte, vſque ad aduentum.*
10 *Tempora quatuor huius mundi, conſiderantur iuxta quatuor diei ſummas partes. Item iuxta quatuor ſummas Chriſti actiones, & numero* 11.
12 *Officia cur eccleſia inchoet à tempore Veris, ſiue renouationis.*
13 *Libri quinā legendi p totū anni circulū, in eccleſia. vide p diſcurſū n. 14. 15. 16. 17. 18. 19*
20 *Teſtamentum duplex, vetus & nouum. Et quid teſtamentum.*
21 *Scripturæ, cur dicantur vetus teſtamentum. Et quare ſcripturæ, nouum. nu. 22.*
23 *Officium eccleſiaſticum in quibus conſiſtat.*
24 *Libri eccleſiaſtici, tres ſunt.*
25 *Graduarius liber, quid, Quid trophonarius. nume. 26.*
27 *Libri lectionum, plures ſunt. quos percurrit, nu. 28. 29. 30. 31. 32.*
33 *Dauidis, Pauli, & Matthæi ſcriptura cur frequentius vtatur eccleſia.*
34 *Pſalterij triplex vſus. Et quoties à Hieronymo verſum.*

ARGVMENTVM.

De officijs dominicarū, ſpecialiter, & quarundam feriarū, & feſtiuitatū Dñi, & ieiuniorum quatuor temporum. Cap. 1.

IN Proxima præceden ti parte, de diuinis officijs in genere diximus nunc autem de ſpecialitatibus & diuerſitatibus eorundam, per anni circulū oſtēdamus: videlicet de officijs dominicarum, & quarundam feriarum & feſtiuitatum Domini, & de ieiunijs quatuor temporum, & de conuenientia ipſorum officiorum tam nocturnalium quàm etiam miſſæ, non vnius duntaxat eccleſiæ, ſed diuerſarum officia proſequentes. ¶ Ad † quorum euidentiam eſt diſtinctio temporū prę̄mittenda. Siqui 1
dem annus ſolaris, quatuor temporum ſucceſſione dilabitur. ſ. hyemis, in quo ſemina iaciuntur. Veris, in quo ſeminata prodeunt, & in ſpicas accuuntur. Aeſtatis, in qua meſſes albeſcūt, & falce ſuccidunt̄. Et Autumni, in quo per ventilationem grana à paleis ſeparata, in horreis reponuntur. Sic & magnus vitæ præſentis annus durans ab initio ſeculi, vſque ad finem mundi, quatuor temporum varietate menſuratur. ¶ † Primum tempus fuit deuiationis 2
in genere humano, videlicet ab Adā, vſq; ad Moſen, in quo declinauerunt homines à cultu Dei, qui vera lux eſt, facti idolatræ & nil illuminationis doctrinę habentes, & & ſimul inutiles facti ſunt, & non fuit qui faceret bonū, vſq; ad vnū. Tunc. n. homo reliquit creatorem ſuum, & de lapide dixit. Tu es Deus meus. Hoc tempus, quia fuit ignorantię & cęcitatis bene cōcordat hyemi, in quo obſcuritas regnat. ¶ Secundum † tempus, fuit renouationis ſiue renouatio 3
nis, videlicet à Moſe vſq; ad natiuitatem Chriſti, quo edocti ſunt homines per legē & prophetas de aduentu Chriſti, de curatione peccati, & dilectione vnius Dei. Tūc Dñs dixit ad Iſrael: Audi Iſrael: Dominū Deū tuū adorabis, & illi ſoli ſeruies, & do *Deut.* 6
ctus eſt homo, quid ſibi ipſi, quid Deo, quid proximo facere teneretur. Poſtmodum ob eādem cauſam ſuſcitauit prophetas, vt ſcilicet

scilicet prædicatio hominem magis ab erroribus reuocaret. Hoc tempus concordat cum vere, quod habet aliquid luminis: sed multum obscuritatis. ¶ † Tertium tempus fuit regressionis, siue reconciliationis, & visitationis: videlicet à natiuitate Christi, vsque ad ascensionem eiusdem, per quam facta est gratia hominibus, & prædicatio euangelij: de quo dicitur: Ecce nunc tempus acceptabile: Ecce nunc dies salutis. Hoc est tempus gratiæ, quia oriens nos visitauit ex alto: in quo tempore Dominus qui est sol iustitiæ, mundum sua præsentia visitauit: & propria doctrina sufficienter illustrauit. Hoc tempus concordat cum æstate, in qua claritas regnat. ¶ † Quartum, est peregrinationis: videlicet ab ascẽsione Domini, vsque ad diem iudicij: vbi erit cõsummatio seculi, quod tempus est habens multum luminis, quia Dei misericordia reuelata sunt diuina mysteria. Habet tamen aliquid obscuritatis nostra negligentia facente, & sic concordat cum Autumno, qui habet aliquid obscuritatis, sed amplius claritatis. In primo tempore, vigor fidei, flos spei, fructus charitatis, frigore infidelitatis exaruit. ¶ In secundo, uinea Domini aliquatenus viruit, & floruit. ¶ In tertio, virens & florens fructus vberrimos attulit. ¶ In quarto, cadentibus folijs verborum decolorari cœpit. ¶ Rursus tempus deuiationis, dictum est tempus culpæ, & pœnæ Nam propter ipsam deuiationem homo subiectus est culpæ, & propter culpam pœnæ. Vnde dicit Dominus: Putas, cum venerit filius hominis inueniet fidem super terram. Tempus renouationis dicitur, tempus doctrinæ, & prophetię propter decalogum per quod docuit Deus genus humanum. Tempus reconciliationis, dicitur tempus libertatis & gratiæ atque lætitiæ. Tempus peregrinationis, dicitur tempus luctus & pœnæ, siue laboris, & pœnitentiæ, quod nos facimus declinationis, & negligẽtiæ. ¶ Primum, fuit desperationis. ¶ Secundum, respirationis. ¶ Tertiũ, liberationis. ¶ Quartum, exercitationis. Hæc quatuor tempora representat ecclesia singulis annis, siue status ecclesiæ per hæc quatuor tempora variatur. ¶ Tempus hyemis † & deuiationis, in quo mors regnauit, representat ecclesia, à septuagesima vsque ad pascha, recolens casum, & pœnam primorum parentum propter eorum culpam, & ideo cantica lætitiæ excepto Gloria patri, subticentur: prout sub tit. de septuag. dicetur. Siletur enim, gloria in excelsis Deo, quãdo in testimonium pacis auditum est, quando veritas de terra orta est, & iustitia de cœlo prospexit. ¶ Tempus † Veris & renouationis, representat ecclesia in aduentu Domini, per quem omnia renouata sunt vsque ad natale Domini. Vnde ad notandum, quod patres illius temporis habuerunt aliquid luminis, sed multum obscuritatis, respectu sequentium, minora cantica lætitię cantat: Gloria patri, & allelu-Ia: sed maiora supprimit, scilicet Gloria in excelsis. Te Deum laudamus, & sequentias prout ibi dicetur. Quia enim hoc tempore peccatum regnauit: non propter ignorantiam, ut mors prius, sed propter carnis infirmitatem, ideo canitur allelu Ia, quia patres huius tẽporis sub lege fuerunt, sed Gloria in excelsis siletur: quod signum est pacis & iustitiæ, quam lex dare nequiuit. ¶ † Tempus ætatis & reconciliationis siue regressionis representat ecclesia ab octaua paschę usque ad octauam pentecost. quia per paschalem agnum reconciliamur Deo, omnia cantica lætitię & ferè post omnes dictiones, allelu Ia multiplicamus, ad significandum habitum gaudium de nostra resurrectione. Significat enim tempus illud, statum fidelitatis æternæ, tunc & Gloria in excelsis canitur, quia in resurrectione iustitia, ideſt, charitas perficietur, & plena pax dabitur. Duplex enim allelu-Ia canitur, in albis, & in dominicis illius temporis, & stantes tũc oramus. In priuatis vero ferijs Gloria in excelsis & duplex allelu-Ia non canitur. licet sæpe allelu Ia præterquàm in lxx. dicatur, prout sub titulo de septem diebus post pascha, & in sequenti tit. dicetur. ¶ † Tempus autumni & peregrinatio nis, representat ecclesia, ab octauis pentec. vsque ad aduentum Domini, quia nobis Deo reconciliatis, non restat, nisi ut nos peregrinos reputemus cum Psalmista dicẽte: Aduena ego sum & peregrinus, &c. Cantans omnia lætitiæ cantica, ad designandum gaudium his, quibus sunt diuina mysteria reuelata: quandoque tamen aliqua cantica subticet: nec multiplicat allelu-

4 1. Cor. 6. Luc. 1 5 Iu. 18 6 7 8 9

allelu-Ia: sicut fecit in tempore præceden
ti. Ad significandum declinationem à bo
no, quam nobis negligentia nostra parit: &
cantat allelu-Ia in spem resurrectionis, &
Gloria in excelsis. pro iustitia reddita. Ité
quotidie dicit allelu-Ia, sed non gloria in
excelsis: ut dicetur sub tempore aduentus.
Cantat etiam allelu-Ia, post graduale in
signum laboris, per quem ad patriam vitæ
transeundum est. ¶ Ex præmissis colligitur
euidenter, quòd rectè in principio hyemis
Ps. 17 homo, quasi desperans, dicit: Circundede
runt me gemitus mortis. In principio Ve
ris, quasi respirans dicit, Ad te leuaui ani-
1. Pe. mã. In principio ętatis architectus eccle-
2. siæ Petrus, renatis per baptismum, & illu
minatis per gratiam, dicit: Quasi modo ge
niti infantes, &c. In principio autumni, e-
xultans Dei misericordia, dicit: Domine
in tua misericordia speraui, sed attendens
miseriam, in quam ex sua negligentia la-
psus est, statim subiũxit versiculum, Vsque
quo Domine obliuiscris me in finem? &
graduale. Ego dixi Domine, miserere mei,
10 sana animã meã, quia peccaui tibi. ¶† Rur
sus hæc quatuor tempora considerantur se
cundum quatuor principales diei partes,
quæ sunt nox, pertinens ad tempus deuia-
tionis. Nox enim obscura est, & idolatræ
cœci erant. Aurora, pertinens ad tempus re
uocationis. Meridies, pertinens ad tempus
reconciliationis, siue regressionis. Et ue-
11 spera, pertinet ad tempus peregrinationis
¶† Designatur ét per quatuor principales
Christi actiones, quæ sunt natiuitas: passio:
resurrectio: & aduentus ad iudicium. Ad
natiuitatem pertinet circuncisio: apparit-
io. baptismus: & purificatio. Ad passionem
ieiunium, & tentatio. Ad resurrectionem,
ascensio in cœlum: & sancti spiritus emis-
sio. Ad aduentum ad iudicium, transfigura
Mat. 3 tio: & miraculorum operatio. Item, passio
comparatur hyemi: natiuitas, veri: resurre
ctio, æstati: aduentus ad iudicium, autum-
no, quando vetustus dierum sedebit, tenẽs
ventilabrum in manu sua, & mundabit a-
ream suam, &c. ¶ Item natiuitas Christi cõ
cordat tempori reuocationis seu renoua-
tionis propter prophetas; qui eum multis
modis prædixerunt: passio Christi tempo-
ri deuiationis propter pœnam culpæ prio-
rum parentum. Resurrectio, tempori re-
gressionis, propter lætitiam. Aduentus ad
iudicium, tempori peregrinationis: quia
huiusmodi tempus durabit vsque in diem Ps. 38
iudicij: unde Propheta, Aduena ego sum
apud te: & peregrinus, sicut oẽs patres mei
Tẽpus ergo renouationis, quę facta est per
legem & prophetas, durat vsque ad natale
Domini tantum, ut pręmissum est. Alij ta-
men dicunt, quod vsque ad septuagesimam
& ibi incipit tempus deuiationis. Sed secun
dum primum dictum, quæritur de tempo-
re, quod est à natale Domini, vsque ad lxx.
sub quo dictorum temporũ contineatur. Su
per quo dicunt quidam, quod tempus est à
natali, vsque ad octauas Epiphaniæ, perti-
net ad tempus regressionis quod est tem-
pus gaudij sicut & illud, vnde & in quibus-
dam Ecclesijs tunc albis vtuntur vestimen
tis, sicut & tempore paschali: neque tunc
ieiunatur: nec genua flectuntur. Reliqua
uero pars scilicet ab octauis epiphaniæ vs-
que ad lxx. sub tempore peregrinationis
continetur, & licet Esaias legatur die na-
talis Domini: non ideò dies illa est, secun-
dum ipsos, de tempore reuocationis. Alia
enim consideratione hoc fit, & ante euan-
gelium in nocturnis, & ante epistolam in
missa. Supponitur enim tunc basis colum-
næ, ut per utrunque testamentum natiui-
tas Christi probetur. ¶ † Item quęritur, 12
quare à tempore veris siue renouationis,
incipiunt ecclesiæ officia. Videtur enim q
deberent incipere à tempore hyemis, siue
deuiationis: quia prius est deuiatio, quàm
à diuiatione reuocatio. Præterea, in tem-
pore deuiationis legitur primus lib. theo-
logiæ, scilicet Genesis. Super hoc dicunt
quidam, quod facit ecclesia ne incipiat ab
errore. Sed certè non dicitur tempus illud
deuiationis, eo quod ecclesia illo tempore
deuiet: sed quia errorem priorum parentũ
recolit, ut nos ad pœnitentiam trahat, &
ideo hæc ratio non placet. Est ergo ratio,
quia per aduentũ domini noua facta sunt.
Vnde Apo. Ecce noua facio omnia, ideo in
honorem aduentus domini, à tempore re-
nouationis incipit ecclesia officium suum.
Præterea, si inciperet ab hyeme, vtens ver
bis desperationis, posset homo illa audiés Apoc.
desperare. Meritò ergo incipit à vere, ut 21.
cum postea audierit verba desperationis,
non desperet, quia præcessit certa promis-
sio

sio veræ liberationis, quæ fit in aduentu.
13. Incipit ergo à tempore renouationis, seu reuocationis, in quo tenetrem. ¶ † Qui autem libri, & quibus temporibus legantur, breuiter est uidendum. Et quidem in plerisque locis ab aduentu domini vsque ad natale eius legitur Esa. qui quanto de Christo vrbanius cæteris prophetauit, tanto natiuitati eius legitur vicinius, præter quàm in ieiunijs quatuor temporum, quæ proprias habent lectiones: In ipsa etiam natiuitate non solum de illo legitur & cantatur, sed etiam de causis ipsius festiuitatis: prout in omnibus fieri solet festiuitatibus: quod fit, ad ostendendum magnum gaudium nobis cœlitus datum. ¶ † In
14 prima uerò dominica post natale legitur in quibusdam Ecclesijs de epistolis Pauli ad ipsam pertinentibus natiuitatem. In octaua natalis de sermonibus, & de homilia euangelij eiusdem dici. In epiphania de Esa. secundum Gelasium Papam. xxv. di stinct. sancta. in palea. In octaua epiphanię de homilia eiusdem diei. Ab octaua epiphaniæ usque ad lxx. canitur de psalmis: &
15 leguntur epistolæ Pauli: in quibus legitur de labore & luctu, & pugna eius. ¶ † In septuagesima vero, usque ad dominicã ante ramos palmarum, legitur pentateucum. Septuagesima enim tempus nostræ captiuitatis, & pœnæ & culpę designat, de qua mystice ad Hierusalem redire debemus: sicut per Hebræos olim de Babylonica captiuitate exeuntes figuratum est. Vt ergo memores sint captiuitatis suæ, qui sursum tendunt, legitur primo de Adam, qui in principio mundi factus est & de electione eius de paradiso, deinde de diluuio: & quomodo Abraham exiuit de terra sua & de mũdi huius laboribus, exemplum patientiæ. & sicut olim Hebræi captiuati ducti in Babyloniam, in tristia fuerunt ferè vsque ad finem septuaginta annorum, & concessa sibi licentia repatriandi gauisi sunt, licet nõ plenariè: ita & nos ferè vsque ad finem septuaginta dierum, scilicet in septuagesima tacemus uoces, & cantica lætitiæ, ut præmissum est, & sub titul. de tempore aduentus dicetur: quindecim tamen diebus ante pascha legitur Hiere. quia ille appertius, q̃ alij de passione tractauit: & in propria passione, Domini passionem præsignauit. Ab octauis uerò paschæ quindecim diebus vel secundum alios, vsque ad quartam dominicam post pascha Apoca. legitur & cantatur propter mysteria passionis, & resurrectionis, quæ Ioanni reuelata sunt, & apostoli prædicauerunt. In Apoc. enim fit mẽtio de ciuitate noua Hierusalem. ¶ † De 16
inde usque ad ascensionem leguntur epistolæ canonicæ & actus Apostolorum, & cantatur de psalmis: quia & Dauid prophetauit de passione, & resurrectione & ascensione: & Apostoli prædicauerunt, quæ à Domino didicerunt, vsque ad ascensionem eius corporali præsentia perfruentes. Inter ascensionem vero & pentecost. cantatur de ipso festo, quia discipuli sursum subleuati, promissa patris munera expectabant. Ab octauis pentecost. vsque ad Calendas Augusti, leguntur libri Regum & Paralipomenon, & cantatur Deus omnium, quia sicut Samuel, Saul, Dauid, & alij pro lege Domini pugnauerunt, sic & nos postquam accepimus donum Spiritus sancti in baptismo, virtute debemus pugnare contra dæmones formati, nati, nutriti & armati. ¶ † A Calendis Augusti 17
vsque ad Calendas Septembris, legitur & cantatur de Sapientia: quia in pugna maxime necessaria est sapientia: uel quia Augustus sextus est mensis, & in sexta ætate, qua Deus venit, debemus propter eius præsentiam sapienter uiuere, quia inter nos audita est sapientia ipsa quæ ex ore altissimi prodijt. ¶ Rursus mensis ille calidus est & medius in anno. Per quod media hominis ætas designatur, & in media æstate, vbi quisque ab æstu uitiorum plus accenditur, plus succurrere debet sapientia. In Septembri legitur & cantatur de Iob, Thobia, Esdra, Iudith, & Hester: quia hi aduersa patiẽter sustinuerũt: & ecclesia in fine mundi aduersa oĩa pro Dõmino tolerabit. ¶ † A Calen 18
dis Octobris, vsque ad Nouembrẽ legũtur libri Machabæorum, & cantatur de eis: quia iste octauus mensis lætitiam resurrectionis mysticat: quia sicut Iudæi finitis prælijs & restaurato templo in hymnis & confessionibus benedicebant Dominum, sic in gloria resurrectionis & magnę festiuitatis deuictis prælijs diaboli, sancti & iusti in Domino festinabunt & gaudebunt, 19
iuxta illud. Beati qui habitant in domo

tua Domine,¶ † A Calendis Nouembris vsque ad aduentum Domini leguntur Ezechiel, & Daniel, & duodecim prophetæ minores,cum responsorijs,Vidi Dominum &c. Ezechiel enim vidit quatuor animalia in figura quatuor euangelistarum,quæ natiuitatem, passionem, resurrectionem, & ascensionem docuerũt. Isti ergo ideo ante aduentum leguntur: quia clarius Christi aduentum prædixerunt. Denique Aurelius Papa in Bucardo. lib. iij. c.hi qui.statuit vt qui inuenti fuerint libros famosos & ignotos in ecclesia legere, vel cantare, excommunicent.Ex præmissis ergo liquet quòd in ecclesia libri noui & veteris testamenti leguntur, quod etiam in suis locis dicetur. de ordine etiam aliorum librorũ
20 dicetur sub Dominica ij. post pente.¶ † Et est notandum, quod testamentum dupliciter accipitur. Nam promissio ipsa, scilicet id quod testatur seu legitur, dicitur testamentum.Vnde noui test. dicitur gratia fidelibus promissa,scilicet fides & charitas. Cęteræ uirtues siue vita ęterna in futuro,
Heb.9 & uirtus in præsenti uita:& Apostolus ideò nou.test.testator est,ut repromissionem accipiant,qui uocati sunt,hęreditatis ęternę extra de cele.mis.cum Marthę.§.cęterum. Scriptura etiam,qua illa promittuntur, dicitur testamentum.Vnde nouum testamentum, dicitur scriptura noui testam. & vetus testamentum,dicitur scriptura uete.testa.de conse.dist.iiij.sicut in sacra. in prin. Et hęc quasi humana similitudine dicuntur. Sicut enim qui testamentum condit, hæredem instituit,chirographum facit, testes aduocat: agenda per hæredem indicit, sic & Deus pater volens filios Israel in terra promissionis hæredes instituere, chirographum fecit,id est,legem dedit,testes accipit, scilicet Mosen & Aaron, & agenda per illos edixit & hoc est uetus testa. Sed quia in eo transitoria & temporalia repromittebat,extra de cele.mis.§.cæterũ. ideo Christus volens Christianos, scilicet fideles,æternæ hæreditatis hæredes facere, cõsequenter nouum test. condidit, scilicet euangelium,aduocauit testes,scilicet Apostolos,eisque agenda indixit,quod testamẽtum tandem morte propria consecrauit, Prætereà,testamentum est testatio mentis qua quisque quod mente concipit, ore testatur, & per scripturã corroborari iubet. xiiij.q.ij.§.sit illud. Vnde de hac etiam similitudine hic & illa scriptura dicitur testamentum. ¶Cæterum ideo illa scriptura dicitur vetus testamentum. ¶ † Primò 21
quia vetera id est,terrena, scilicet ad ueterem hominem pertinentia promittebat, dicens:Si hæc & illa feceritis, bona terræ comedetis,& iterum:Terram fluentem lacte & melle dabo vobis,& similia.Vnde illud uetus & transitorium fuit. ¶Secuudo dicitur vetus test. quod per veterem hominem, scilicet,per Mosen veterem uetustate peccati ministratum fuit. ¶ Tertio,quia nouo superueniente cessauit,& desijt tanquam aliquid vetustum. vnde Apostolus: 1.Co.5
Vetera transierunt: ecce noua facta sunt omnia. ¶Quarto, dicitut vetus respectu noui,quia eo fuit antiquius tẽpore.¶Quinto,qui a vetustate peccati nos liberat. ¶† 22
Hęc vero scriptura nouum dicitur testamẽtum. ¶Primo,quia noua,id est, cœlestia, scilicet ad cœlestis hominis conseruatione pertinentia promittit,dicens. Qui agrũ aut domum,&c.Centuplum accipiet, & vitam æternam possidebit. ¶Secundo,dicitur nouum quia per nouum hominem, id est,ab omni peccato immunem,scilicet per Christum ministratum est. ¶Tertio, dicitur nouum, id est, ultimum, quia nouissimum homini testamentum immobile perseuerat, quod testatoris obitu cõfirmatur. vt extra de celebr.miss. cum Marthæ.§.cæterum & xiij.q.ij.cap.ult.Hinc enim dicitur ęternum,id est,perpetuum quasi durabile ac immutabile, de quo dictum est in iiij.parte sub septima particula secreti,super verbo, noui & æterni. Christus enim Roma.
iam non moritur,& mors illi ultra non dominabitur. de consecr.dist.secunda. semel. 5.
¶Quarto,dicitur nouum,respectu veteris, quia illo magis est nouum tempore, vel quia uetus lex est quasi radix, ipsum vero nouum testamentum est quasi fructus. ¶Quinto,quia innouat, nõ .n. illud dicũt nisi homines renati ex uetustate per gratiam pertinentes iam ad nouum testamentum,quod est regnum cœlorum. ¶ † Circa libros ecclesiastici officij sciendum est, 23
quod ipsum officium consistit in cantu & in lectione, de cantu tres sunt libri, de lectione sex. Sunt etiam quidam alij libri eccle-

ecclesiastici: prout in secunda parte in fine
24 tractatus de sacerdote dictum est. ¶† Sanè tres libri de cantu, sunt antiphonarius, graduarius, & trophonarius. Antiphonarius, à digniori videlicet, ab antiphonis nomen sūpsit, quas beatus Ignatius patriarcha audiuit per angelos decantari: cū tamen ibi sint responsoria atque versus. In plerisque tamē locis liber iste responsonarium, à respōsorijs, quæ ibidē continentur, appella-
25 tur. ¶ Graduarius, dictus † est à gradualibus quæ in eo continentur qui à pluribus officiarius nuncupatur, ab officijs seu introitibus, qui ibi continentur Graduale, dictum est à gradibus prout dictum est in quarta parte sub titulo de graduali. De intitulatione graduarij, antiphonarij, & lectiona-
26 rij, in sequenti tit. dicetur. ¶ † Trophonarius est liber continen. τρόπους, id est, cantus, qui cum introitu missæ dicuntur, præsertim à monachis. Vocantur etiā τρόποι, sequentiæ siue prosæ Κύριε ἐλέησον, & neumæ. Et dicitur à τρόπος quod est conuersio: de quo in eadem parte sub tit. de introitu dictum est. Quidam etiam hunc librum prosarum, à prosis appellant. Vitalianus cantum Romanum instituit, & organo concor-
27 dauit. ¶ † Cæterum libri lectionum sunt isti. Primus, est bibliotheca. Secundus, homiliarius. Tertius, passionarius. Quartus, legēdarius. Quintus, lectionarius. Sextus, sermologus. ¶ Bibliotheca, à græco nomen accepit, & est nomen æquiuocū, scilicet locus, in quo libri reponuntur, & uolumen, ex omnibus libris se & no. testa. à Hiere. cō-
28 positum. ¶ † Homiliarius, est liber continens sanctorum homilias, & legitur in dominicis, & in natali, & in festis sanctorum propria euāgelia habentium: & in pascha & pentecost. cum ferialibus eorundem. Homilia autem, idem est quod bona laus, siue verbum ad populum. Et. no. quod plures fecerunt homilias: videlicet Aug. Hiero. Beda, Orig. Greg. & alij, Beda tamen alias non composuit, nisi quas August. composuerat: sed suis verbis eadem superuestiuit, nam Augu. verba disputationis habuit Beda vero stylū sermonis & lectionis. Quare Beda uocatur uenerabilis, ut in septima parte sub eius festo dicetur. Item non omnes homiliæ authenticæ sunt vt quædam Origenis, qui ad hæresim dicitur declinasse. Aliquæ tamen homiliæ ipsius à beato Hieron. teste Papa Gelasio, leguntur fuisse correctæ seu approbatæ. xv. dist. sancta. in palea. Et quandocunque illa in ecclesia leguntur, nomen authoris, propter hæresis infamiam subticetur sicut & nomen Salomonis, qui deceptus fuit à mulieribus, tacetur in lectionibus propter infamiam idolatriæ, sed dicitur, lectio libri Sapientiæ, sic etiam quia Moses hæsitauit ad aquas contradictionis: quia Dominum exacerbauit, non dicitur lectio libri Genesis Mosi legislatoris, sicut dicitur lectio libri Apocal. beati Ioannis Apostoli. De hoc agitur in procœmio v. partis & sub sabbato paschali. Volunt tamen quidam, quòd in principio homiliarū ipsius dicatur: Homilia origenis correcta seu approbata à Hieron. & in sequentibus dici debet homilia eiusdem. ¶ † Passionarius est liber continens passiones sanctorum, & legitur in festis martyrum. Plures autem sunt passionarij, quorum quidam canonizati, quidam uero teste Papa Gelasio. xv. dist. sancta. in palea. sunt apocryphi: vt de b. Georgio & Cyricio, & Iulita, & alij quidam quos hæretici compillasse dicuntur, quare in ecclesia legi interdicuntur. Antheros Papa statuit martyrum gesta scribi, & in ecclesijs haberi, & hoc propter maximum presbyterorum numerum martyrio coronatum. ¶† Le- 30
gendarius autem, vocatur liber ille, vbi, agitur de vita & obitu confessorum. vt Hilarij, Martini, & aliorum confessorum, & legitur in festis eorum: dumtamen authenticatus sit. ¶ † Lectionarius est, in quo lec- 31
tiones epistolarum Pauli, & aliæ leguntur qui quandoque epistolarius dicitur: & etiam legendarius dici potest. ¶† Sermolo- 32
gus, est liber continens sermones, quos Papa & alij plures sancti composuerunt: & legitur in festis confessorum à natali vsque ad octauas epiphaniæ, in purificatione beatæ Mariæ & in festo omnium sanctorum & in pluribus alijs. ¶ † Considerandum est 33
quoque trium scripturas præcipuè in ecclesia frequentari, scilicet Dauid prophetæ, qui fuit homicida, proditor & adulter. Matthæi Apostoli, qui fuit publicanus, & in hoc ipso infamis: & Pauli, qui fuit crudelis Christi & ecclesiæ persecutor, & etiam Augustini, qui fuit Manichæus, & tempo-

re

te Theodosij Imperatoris conuersus est. Quod fit in exemplũ, videlicet vt alij peccatores non desperent, sed sperent, si tamẽ pœnituerint, posse veniam consequi, quantumlibet graui noxa perplexi sint, & orationes & eleemosynas eorum post pœniten
34 tiam posse Deo complacere. ¶ † Et est sciendum quòd beatus Hiero. tempore Damasi Papæ correxit psalterium lxx. interpretum, quod tunc cantabatur vbique, & adhuc iuxta ordinationem Gregor. Papæ qui postremò officium ecclesiasticum ordinauit, secundum illud, antiphonas, respon soria, allelu-Ia, tractus, & alia quædam in Ecclesia decantamus. Subsequenter uero psalterio ipso iterato corrupto, idem Hierony. illud de nouo integre ex græco transtulit in latinum, prout ipse in ipsius psalterij proœmio attestatur, quod nouum dictus Damasus rogitu ipsius Hieron. instituit decantari, & vulgariter gallicum appellatur, & quasi ubique legitur & ferè cõmuniter cum suo proœmio in textu Biblię habetur. Præmissum vero psalterium secũdum lxx. Romanis remansit, & hodie illo utuntur. Denique idem Hierony. attendẽs quod Iudei nobis improperabãt, quod psalterium falsificauerimus, quoniam à suo verbo discordabat, tertio psalterium de verbo ad uerbum ex hebræo trãstulit in latinum quod in pluribus à gallico discrepat ac Romano, pauci tamen illud habent, quamuis ab omnibus & in textu bibliæ deberet haberi. ¶ Et no. quòd quidam portant psalterium sed in eo non psallunt, prout dictum est in titulo de laudibus matutinis. Quæ sint dominicę, & dies priuilegiati, & principales, & qualiter dies dominica maior est alijs diebus, quibus nominibus dies septimanæ appellentur, & qui sint dies profesti: qui festiuales, siue solennes, in pęmiovij. partis dicetur. Greg. Pa. xcij. d. c. ſi. instituit, ne in ecclesia Romana. diaconi cantare debeant, sed solum euangelicæ lectionis officia inter missarũ solennia exoluant. Psalmos vero ac reliquas lectiones subdiaconi, uel si necesse fuerit minores ordines exhibeant siue dicant.

SVMMA

1 *Aduentus est initium officij Ecclesiastici.*
2 *Petrus Apostolus Aduentum instituit, in honorem quadruplicis Dominici aduentus.*
3 *Aduentus primus Christi, quid attulerit homini, quid secundus, quid tertius, quid quartus.*
4 *Aduentus per quot septimanas celebretur.*
5 *Per treis aduentus hebdomadas, accipimus trium temporum partes.*
6 *Aduentus ieiunium, est exultationis partim, partim & mœroris.*
7 *Vrbanus Papa secundus, officium beatæ Mariæ quotidianum instituit.*
8 *Antiphonæ laudum Dominicarum aduentus, quare terminentur per, allelu-Ia.*
9 *Aduentus, quo tempore incipiat. Et quod diebus constet, nu. 10.*
11 *Aduentus prima Dominica, vnde inchoetur.*
12 *Aduentus intitulatio cur duplex, & cur duplex inchoatio. Rationem vide ibid. & nu. 13. 14. 15.*

De tempore Aduentus. Cap. 2.

VONIAM, sicut præmissum † est, ecclesiastica 1
officia ab Aduentu Domini, quod est tempus renouationis incipiũt, merito ab hoc tempore ducimus initium assumendum. ¶ † Prænotandum igitur est, 2
quod beatus Petrus primo instituit tres septimanas integras ante natale venerari, in commemorationem aduentus Christi, & quartam, quæ tamen nunquam perficitur, quia uigilia natalis non est de aduentu, ut infra dicetur. Agitur ergo aduentus Domini per quatuor septimanas ad magnificandum, quòd est quadruplex aduentus filij Dei: sed ultima nunquam finitur, quia sanctorum gloria quæ dabitur in ultimo aduentu, scilicet ad iudicium nunquam terminabitur. ¶ Primus aduentus est in carnem, scilicet in utero Virginis assumptam, de quo dictum est. Osanna filio Dauid, benedictus qui venit in nomine Domini. ¶ Secundus, in mentem, qui descẽsus fit quotidie in cordibus fidelium, per Spiritum sanctum, de quo Io: xiiij. cap. ad eum veniemus, & apud eum mansionem faciemus. & dicit Sap. ix. Domine, emitte sapientiam tuam, ut mecum sit. De his habetur Abacuch. ij. Si moram fecerit, expecta eũ, quia veniens

veniens veniet & non tardabit. ¶Tertius aduentus est in morte cuiuslibet, de quo dicit beatus Iac. Patientes estote, vsque ad aduentum Domini: & Matth. xxiij. Si sciret paterfamilias qua hora veniret fur &c. ideo & uos estote parati &c. & iterum. Si in prima uigilia venerit, id est, in iuuentute, & in secunda &c. & ita inuenerit, scilicet in pœnitentia, beati sunt serui illi. ¶Quartus erit in maiestate, qui erit in die iudicij. De illo legitur Esa. iij. c. Dominus ad iudicium veniet, cum senioribus populi sui. ¶ † Et no. quòd primus aduentus liberauit animas à diaboli seruitute. Secũdus, liberat eas à peccato. Tertius, à pœna. Quartus, corpora liberat. Verumtamen ecclesia non celebrat nisi duos aduentus, scilicet in carnem, & ad iudicium. Nam primum & secundum reputat pro eodẽ: ideo enim venit in carnem, ut veniat in mentem, ideoque dictum est: Veniens ueniet, & non tardabit. veniens, scilicet in carnem veniet, scilicet in mentem, & iterum quia vterque misericordiæ est. Similiter tertius & quartus habentur pro eodem, quia uterque est iustitiæ ratione vnius effectus. Celebrat ergo ecclesia aduentum huiusmodi, sub binario, ut filijs suis generet timorẽ & amorem Dei. vnde in psalmo. Eleuamini portæ æternales &c. Timor Domini sanctus qui permanet in ętern. & amor, scilicet ipsius qui similiter in æternum durabit. Vnde ad Cor. xiij. cap. Charitas nunquam excidit. de pœ. dist. ij. charitas. timorem autem debemus ei, vt domino, amorem ut patri. Vnde Malach. ij. Si ego sum pater, vbi est amor? & si Dominus, vbi est timor? Celebratur ergo aduentus per quatuor septimanas, In † prima specialiter de primo aduentu cantat ecclesia. In secunda & tertia de secundo, & hoc ideo, quia antiqui patres primum aduentum tãtum expectauerunt. Secundum uero antiqui & moderni. In quarta uero septimana, recolit ecclesia tempus, in quo Dominus descendit in vterum Virginis. vnde tunc Rorate cœli desuper, & nubes pluant iustũ aperiatur terra, & germinet Saluatorem. Itẽ tẽpus à primo aduẽtu, usque ad secũdũ recolit ecclesia inter pentecost. & aduentũ domini in quo cantat allelu-Ia, in spe resurrectionis, & Gloria in excelsis Deo. pro iustitia redditæ, & dicit quotidie allelu-Ia quia spes eius non infirmatur. Sed Gloria in excelsis Deo: & in terra pax hominibus bonæ voluntatis; non dicit quotidie, sed tãtum in festis, quia semper in fide, non semper in operibus laudat. Quotidie enim offendit, licet semper in fide iustitiã teneat. De hoc est dictum in procemio huius partis, & dicetur sub titulo de septem diebus post pascha. Cæterum per tres aduentus hebdomadas trium temporum patres accipimus. ¶ † Primi, fuerunt ante legem, qui procul à Deo remoti clamabant: Ad te leuaui. ¶Secundi, sub lege qui doctrina legis instructi, & ideo ad lumen proprius accedentes, in introitu populus Sion appellatur. ¶Tertij, fuerunt prophetæ, præsertim illi, quos inuenit Christi natiuitas; ut Symeon, quibus quia redemptor esse prope dicitur in introitu: Gaudete. Asserunt etiam quidam, quòd in officio primę hebdomadæ agitur de uocatione Iudæorum. In officio secundæ, de vocatione Gentium, vnde ibi dicitur. Ad saluandas omnes gentes. in officio tertiæ de uocatione utriusque populi. Vnde ibi dicitur. Nota sit omnibus hominibus. ¶Rursus cantatur in prima, in persona Ioannis. In secunda, prophetarum. In tertia, Apostolorum. In quarta, in persona doctorum. Tempore aduentus tacetur, Gloria in excelsis; quod pertinet ad natiuitatem: ut in nocte natiuitatis deuotius & auidius decantetur, ad notandũ hunc hymnum primo fuisse nocte illa ab angelis decantatum quanquam maior gloria Christi est in ecclesia tempore noui testamenti, quam fuerit in ueteri. Tacetur etiam, Ite, missa est. quod pertinet ad resurrectionem. Merito autem tacetur vtrũque in aduentu, quia tunc vtrunque expectatur. Pari etiam ratione tacetur: Pax uobis. quod similiter pertinet ad resurrectionẽ. Tacetur etiam, Te Deum laudamus: quia nondum præsens est, quem expectamus, & ad præsentes tantum hoc cantico vti solemus. ¶Et no. quod hæc tria non semper se concomitantur, ut dicetur in proęmio vij. partis. Sed quare Allelu Ia non tacetur hoc tempore, cum sit canticum lætitiæ, nã in aduentu est ieiunium, nec tunc nuptiæ celebrantur? Præterea, aut est ieiunium mœroris aut exultationis. Si mœroris, omnia

Iac. 6

3

Ps. 23
Ps. 16

4

Es. 65

5

nia cantica exultationis debent taceri. Si exultationis, omnia debent dici: ergo & Gloria in excelſis Deo. Solutio. hoc ieiunium eſt partim exultationis,& partim męroris. Exultationis eſt,ratione primi aduẽtus,ſcilicet in carnem,de quo mentio fit in hoc tempore. Męroris eſt,propter ſecundũ aduentum,ſcilicet ad iudicium: de quo fit etiam ibi mentio:& ideo in eo quædam cãtica letitiæ dicuntur propter aduentum miſericordiæ & exultationis. & quædam ſubticentur:& ieiunatur, propter aduentum ſeueræ iuſtitiæ & mœroris. Allelu-Ia ergo non ſubticetur. quoniam tempore aduentus aliquid eſt lætitiæ propter ſpem quam habuerunt de Chriſti incarnatione: & propter noſtram certitudinem,quam habemus per primũ aduentum de futura glorificatione. ſed in ſeptuageſima nõ ſic: quia totum tempus illud mœroris eſt, & ideo tunc non dicuntur cantica angelorum,ſed hominum,ut ibi dicetur. ¶ In feſtis uero nouem lectionum,quæ occurrunt in aduẽtu,debet celebrari miſſa de feſto ſolennis in tertia, cum Gloria in excelſis &c. Ite, miſſa eſt. & deponuntur cappæ nigræ ſeu uiolaceæ: & aſſumuntur ſolennes à miniſtris & ſacerdote,prout feſtum requirit. In hora vero nona de ieiunio miſſa dicitur,& tunc dalmaticæ & ſubtilia, ſiue tunicellæ dimittuntur,& competentes tempori & ieiunio reſumuntur,ſicut in tertia parte ſubtit. de dalmatica dictum eſt. In hoc quoque tempore officium beatæ Mariæ virginis non dicitur in eccleſia, quia totum officiũ huius temporis ad laudem eius pertinet.

7 ¶ † Et nota quod Vrbanus Papa ſecundus,qui fuit creatus M.lxxviij. & ſedit annis.xij.menſibus quatuor in concilio apud Claromon.celebrato, ſtatuit, ut officium beatæ Mariæ uirginis quotidie diceretur; & in die ſabbati ſolenniter fieret in quo officio matutino dicuntur illæ lectiones: O beata Maria,quis dignè. ſumptæ ex illo ſermone Auguſt. Loquimur dilectiſſimi &c. Hoc etiam tempore non debet fieri ſpecialiter cõmemoratio alicuius ſancti præcedentis Chriſti aduentum, non quia omnes illi in infernum deſcenderunt, & ideò eccleſiã occidentalis pro eis non ſolennizat:nec etiam ſequentium, quia cum hoc tempore eccleſia de aduentu filij Dei ſolẽnizet:non eſt aliorum ſolennitas admiſcẽda:imò minor cedit maiori,quia adueniente principe,ceſſat magiſtratus. idcirco cum ipſe ſit premium & corona ſanctorum omnium & ſit omnia in omnibus, & ſufficientia ſingulorum, ſuperfluũ foret recurrere ad aliorum ſuffragia mendicata. C. de pala. ſacra. largi. l. ſcrineis. in princ. libr. xij. Generalis tamen commemoratio omniũ ſanctorum, bene fit, quoniam licet ſancti ex aduentu filij Dei ſpeciale gaudium & premium aſſecuti fuerint, maius tamen ad generale gaudiũ eorum extitit, quia creaturam rationalem ex vnione ad diuinam naturam viderunt ineffabiliter ſublimatã, quia ergo bonum commune præponderat particulari & per cõſequens generale gaudium eorum gaudio ſpeciali, quia illud, quod præmiſſum eſt, fuit omnibus ſanctis vtriuſque teſtamenti ad gaudium, idcirco conueniens eſt,ut tempore ipſius aduentus eorum gaudium communiter & generaliter recolatur, & in generali omnium ſanctorum commemoratione, ſingulis diebus dicitur antiphona illa. Ecce Dominus veniet,& omnes ſancti eius cũ eo, & erit lux magna in die illa,allelu-Ia: quæ pertinet ad quartum aduentum, in quo apparebit gloria ſanctorum. Dicitur ẽt cum ipſæ antiphona oratio illa: Conſcientias noſtras quæſumus Domine uiſitando purifica &c. in qua ſimiliter concordando cum antipho na,fit generaliter commemoratio de omnibus ſanctis,dum dicitur ibi ut ueniens cũ omnibus ſanctis,& tunc pertinet ad quartum aduẽtum,ſcilicet in maieſtate. In multis tamen locis ſubtrahuntur verba illa,cũ omnibus ſanctis,& tunc pertinet ad ſecundum aduentum ſcilicet in mente. Non fit etiam commemoratio, de cruce, ſicut fit in alijs temporibus,ne prius videat Dominus paſſus, quàm natus & iterum, ne fiat contra illud præceptum Exodi. xxiij. & xxiiij. non coques hœdum in lacte matris ſuæ:id eſt, Chriſtum non crucifiges, dum adhuc tenet & lactans eſt. Contra hoc præceptum fecerunt tunc Iudęi,qui Chriſtum eadem die,id eſt, eadem ſexta feria, in qua ut quidam dicunt conceptus eſt, crucifixerunt. ¶ † Notandum autem eſt quòd tem 8
pore aduentus omnes antiphonæ dominicales in matutinis laudibus terminantur,

per

per allelu. Ia, ad significandũ gaudium de certitudine aduentus Saluatoris habitum ut in matutino officio sit quasi prædictio, & in matutinis laudibus notetur exultatio. Itẽ, in prima secũda & tertia hebdomada, repetuntur respõsoria dominicalia, sed in quarta sunt specialia, quæ per hebdomadã cantantur, & sunt quindecim, quia ille expectatur venturus, qui instituerat vetus testamẽtũ, & erat ĩstituturus nouũ. Quindenarius.n. numerus cõsistit ex septenario, & octonario, at septenarius ad vetus, octonarius vero ad nouũ refertur testamentũ. In singulis quoq; septimanis cãtus renouatur propter gaudiũ pro ficientiũ, qui proficiũt de uirtute in uirtutẽ, vt videant Deũ Deorum in Sion ¶†Illud ẽt notandũ est, quod prima dominica aduentus nũquam esse potest ante quinto Calendas Decembris, nec etiã post tertio Nonas Decẽbris, sed quæcunque illarum septẽ literarum, quæ inter dictas Calendas & Nonas includuntur, repræsentauerit dominicã, ibi est prima dominica aduentus. sed & in dominica proximiori festo beati Andreæ, uel Calẽdas Decẽbris siue ante, siue retro, est semper initium aduentus & si ipsum festũ cadit in dominica, ibi etiã est initiũ aduentus, & si ipsum festum cadit in dominica, ibi etiã est initium aduentus. † Aduentus continere debet. xxj. diem, id est, tres septimanas integras ad minũs præter uigiliã natalis Domini. Veruntamen cum aduentus incipiat à die dominica, si fortè contingat similiter natale in die dominica venire, oportet tempus aduentus per quatuor hebdomadas protelari, alioquin vigilia natalis & sabbatum quatuor temporũ cõcurrerent in eadem die, quod esse non potest. lxxj. distin. de leui. quia vtrũque illorũ proprium habet officium, & ad diuersa tẽpora pertinẽt. Nã sabbatũ, est de aduẽtu sed vigilia ad tẽpus gaudij pertinet cũ nõ sit de aduẽtu sed de natali, & sic aduentus nõ haberet uigilii unũ diẽ, excepta vigilia natalis sicut dictũ est. Quòd vigilia ptineat ad tẽpus gaudij, patet ex ipsa ordinatione Gregorij, qui ultimas aduẽtus antiphonas posuit de euãgelio, scilicet Completi sunt dies. & ecce cõpleta sunt omnia. Quando ergo natale est in dominica, quatuor tẽpora celebrantur in penultima hebdomada. Si autem natale venerit in secunda feria, uel deinceps vsque in dominicam, tunc post viginti vnũ diem habebit, in quo fiat vigilia, & quando festum venerit in secunda feria, fiet officiũ de uigilia in die dominica, quæ proprium non habet officiũ, & tunc propter dominicam cantabitur allelu. Ia: sed ieiunabitur in sabbato præcedenti, tam pro vigilia natalis, quam pro ieiunio quatuor temporũ. De hoc etiam dicetur sub titulo de capite ieiuniorũ. ¶ † Non est etiam ignorandum, quòd licet in principio siue in prima dominica aduentus cantetur introitus. Ad te leuaui animam meam Deus, si quis tamen diligenter attendat in Dominica præcedenti illam præparatio aduentus Domini, quo ad quædam inchoatur, quod ostendit epistola, quæ tunc secundum quosdam legitur Ecce dies ueniunt, dicit Dominus. Et suscitabo Dauid germen iustum, &c. finis euangelij eiusdem diei, scilicet Abijt Iesus trãs mare Tyberiadis, quod est Ioãnis xj.c. Hoc idẽ insinuat, ubi dicitur. Hic est verè propheta, qui uenturus est in mundũ, ut redimeret populũ &c. Satis.n. conueniens est, quòd in præcedenti dominica inchoetur. quia non respiraret desperãs nisi certa promissio veræ liberationis præcederet, qua audita, respirans clamat. Ad te leuaui animã Deus meus &c. In pnta igitur hebdomada ante natiuitatẽ Domini inchoaẽ prępa ratio aduentus, quo ad quędam. Vnde & in antiquis gradualibus & lectionarijs titulus est talis. Quinta dominica ante natiuitatem Domini: nã ab illa dominica vsque ad natiuitatem Domini sunt quinque officia dominicalia, & quinque epistolæ, & quinque euangelia. In quarta vero dominica ante natiuitatẽ Domini inchoatur præparatio aduentus, quo ad officium matutinale & quo ad multiplicem officiorum uarietatem, & innouationem. quia ergo quatuor sunt officia dominicalia, ab illa dominica vsque ad natiuitatẽ, & ideo in antiphonarijs nouis intitulatur quarta dominica. † Quadruplex autẽ ratio huius duplicis intitulationis librorũ, & inchoationis aduẽtus reddi consueuit. ¶ Prima, quia per lectionarium recolimus aduentum Domini in mundum, significatum esse, per quinque mũdi ætates. Per antiphonarium vero recolimus aduentũ Domini nuntiatũ esse

Ps. 38 9 10 11 12 Hier. 23.

per quatuor ordines librorum, scilicet per legem, per prophetas, per psalmos, & per initium euangelij narrantis Domini conceptionem. Initium euangelij vocamus, quicquid est in Libro Lucæ: qui historiam ante natiuitatem Domini plenius cæteris prosecutus est, sicut de angelo à Zacharia misso annunt. ante natiuitatem præcursoris, & sicut de prophetia illa: Benedictus Dominus Deus Israel, quia visitauit & fecit redemptionem plebis suæ. Et de Gabriele archangelo ad virginem misso: & si
13 milibus. ¶ † Secunda est, quia actor lectionarij nos hortatur, vt purgemus hospitium nostri corporis, quod per quinque sensus sordidatum est, ad suscipiendum Deũ, quia in sordibus habitare despicit rex vẽturus. Actor vero antiphonarij, nos docet purgare corpus nostrum, constans ex quatuor elemẽtis: facientes dignam mentionẽ Deo regi venturo. Iuxta illud. Ego & pater, ad eum veniemus, & mansionem apud eum
14 faciemus. ¶ † Tertia est, quia in quarta dominica aduentus, quæ ad spirituales, & non in quinta dominica, quæ ad seculares pertinet, ut dicetur in tit. seq. innouantur cantus. Spiritualium enim est, canticum nouum cantare, & non secularium, qui cũ adhuc quasi veteres sint, & mala eorum ad huc recẽtia potius lugere, quã gaudere debent. Renouatus quidem cantus, gaudium electorum significat, qui proficiunt de virtute in uirtutẽ in qua videbitur Deus deo
15 rum in Sion. ¶ † Quarta est, quia in eccle
Ps. 83 sia duo sunt ordines hominum expectantium Domini aduentum, & studentium, ad dignè suscipiendum Deũ uenturum. Vnus ordo in seculari conuersatione studet. alter in spirituali. Seculares, qui rebus transitorijs studẽt, quæ quinque corporis sensibus administrantur, per quinque hebdo-
1116. madas intelliguntur. Iuxta illud euangelij Ioan. Erant viri, quasi quinque milia. Si quidem quinque milia viri, Deum secuti designant eos, qui in seculari adhuc habitu positi, exterioribus, quę possident, bene vti nouerant. ipsi namque saturãtur quinque panibus: quia legalia instituta eis proponẽda sunt, qui per quinarium numerum propter quinque libros Mosi intelliguntur: Per quatuor vero septimanas spirituales intelliguntur, qui rebus transitorijs abiectis, nudi nudum sequuntur Christum, qui per quatuor euangelia ad potiorem perfectionem excitantur. Quòd etiam ad istos quaternarius numerus pertineat, apparet in alio euangelio, in quo quatuor millia hominum, qui sunt euangelica perfectione sublimes, leguntur refecti septem panibus, id est, septiformi gratia eruditi & repleti. Hanc distinctionem figurauit Dominus Mosi, quãdo in ingressu tabernaculi iussit poni septem columnas, & ante oraculũ unam, ante sancta sanctorum quatuor. prout legitur Exod. xxvj. & xxxij. cap. Siquidem quinque columnæ exterius positæ, sunt seculares, qui in exterioribus maximè versantur, quatuor columnæ ante sancta sanctorum, sunt spirituales, qui quasi interius positi, Domino deuotius obsequũtur. Vna columna ante tabernaculum vnitatẽ fidei: quam tam isti, quàm illi colunt designant, & propter hanc causam clerici seculares in vespertinis officijs quinque psalmos cãtant. Monachi vero, & religiosi, qui altiorem elegerunt viam, non nisi quatuor in quo se perfectiores ostendunt: Quod autem quadratum est ex quacũque parte vertatur, manet idem & firmum. Similiter & perfectus quocunque loco & tempore, idẽ immobilis manet.

SVMMA.

1 *Dominicæ primæ Aduentus officium.*
2 *Responsorium Dominicæ primæ Aduentus. & eius expositio.*
3 *Hominis magna ignorantia.*
4 *Responsorium primum Aduentus, habet tres versus. & cur, & nu. 5. 6. 7.*
8 *Responsorium secundum Aduentus. Tertium nume. 10. Quartum. 11. Quintum, Sextum Septimum nume. 12. Octauum. & Nonum. nume. 14.*
9 *Visio. est triplex.*
15 *Missæ Aduentus introitus, primæ Dominicæ.*
16 *Dei facies, intelligitur diuina cognitio.*
17 *Euangelium de Aduentu in Hierusalem, cur hodie legatur.*

De pri-

De prima Dominica aduentus Domini. Cap. 3.

1 PRIMA dominica † de aduentu, quę est quarta à natali Domini: & in qua secundũ quosdã inchoatur officiũ aduẽtus, pertinet ad spiritua les. Et ideo, in ea innouantur cantus: prędcedens vero, quę quinta est, ad seculares sicut in præcedenti titu. dictum est. Ad spirituales pertinent duo uersiculi: quorum vnus frequentatur in vespertino officio, scilicet, Rorate cœli desuper. Alter in matutino, scilicet, Vox clamantis in deserto. In primo ostenditur, quid facere debeant, in secundo exequuntur. Ipsi sunt cœli rorantes, & nubes pluẽtes, ros est subtilior, & pluuia grossior. Tũc
Io. 1. sunt rorantes, quando de incarnatione Saluatoris subtilia dicunt, vt illud, verbum caro factum est, & similia: tunc sunt pluentes, quando grossiora, id est, intellectus faciliora dicunt, sicut est, quòd Maria desponsata est Ioseph: & quod puer natus
Mat. 1 est in Bethleem, & reclinatus in præsepio: & huiusmodi. Isti faciunt, quòd aperiatur terra, & germinet Saluatorem. Ad literam: terra est virgo Maria, quæ aperta quantum ad fidem cordis, sine damno virginitatis, concepit & peperit Saluatorem.
Luc. 2 Sed moraliter, terra est cor humanum: quod uiri spirituales sua prædicatione aperiunt, vt germinet Saluatorẽ, id est, Christus in eo reformetur, Iuxta illud Apostoli: Filioli mei, quos iterum parturio: donec Christus reformetur in vobis. Isti
Es. 40 sunt, vox clamantis in deserto, id est, in mundo, parate uiam Domini, rectas facite semitas eius. Viæ sunt opera, semitæ sunt cogitationes, quas debemus parare, in aduentu Saluatoris. Hanc præparationem notat oratio, quæ postcommunionem hac die in missa sequitur. Suscipiamus Domine misericordiam tuam in medio, &c. & ex eo, quòd in fine illius orationis dicitur. Congruis honoribus præcedamus. Viam ergo parare, est pœnitentiam agere, & prædicare. Semitas rectas facere, est post mãdata consilia obseruare. Sanè huius dominicæ totum matutinale officium pertinet ad primum aduentum, ut præmissum est. Legitur enim in Esa. qui de aduentu loquitur apertius, quàm aliquis alius propheta, vnde in ij. capitu. ipsius habetur. Ecce mons &c. in primo vero habetur de nequitia Iudæorum. Pri- 2
mum responsorium † est, Aspiciens à lõge. quod est de primo aduentu, & non sumitur de aliquo libro theologiæ, nec cõpilatum est à Gregorio ordinatore matutini officij: sed à quodam eius monacho, quod inde apparet: quia illud intra hebdomadam non repetitur, sed omnia alia responsoria, sic, quæ ab ipso Gregor. edita sunt. Et si obijciatur, quòd illo dempto, non remanent, nisi octo responsoria isti dominicæ. Respondetur quod nouem sunt, computato illo, Ecce dies veniunt, quod secundum ordinem Gregor. nonum est: & cantatur in vesperis sabbati præcedentis. Cantatur autem hoc responsorium in persona Ioannis Baptistæ vel sponsæ dicentis: Aspiciens à longe, à terra uideli cet ad cœlum, uideo Dei potentiam veniẽtem, & licet propriè patri potentia assignetur, hic tamen per potentiam accipe filium Dei, cui data est potestas in cœlo & in terra, qui est potens Dominus in prę lio, cui propheta: Accingere gladio tuo
Ps. 44 super femur tuum potentissime. Hic uenit dum se visibilem monstrauit, & nebulam totam terram tegentem. Hæc nebula est Dei misericordia, quę præstat refrigerium contra æstum uitiorum. Hanc Moses intra uit, cùm ad suscipiendum legem ascendit. Hanc Petrus intellexit, cum in nube lucida videns Dominum, Mosen & Heliam di
Matt. 17. Lu. 1. xit: Faciamus hic tria tabernacula. Hæc populum in desertum deduxit: & ab igne protexit. Hæc est virtus altissimi, quæ uirginem obumbrauit, quæ totam terram tegit, quia misericordia Domini plena est terra. Hęc etiam nebula, est humanitas filij Dei, quæ totum mundum saluat. Medicina enim omniũ in festinatione nebulæ. Nebula etiam potest dici infidelitas seu ignorantia. ¶ Ignorabat enim † homo Deũ 3
seipsum, natale solum, & concupiscentiam esse peccatum. Hæc nebula totam terram tegebat, quia omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt. Ite obuiam ei & dicite Nuntia. n. s. t. e. qui regnat. es in populo

Israel. Similia dixit Ioannes discipulis. Pa-
Ioa.1. rate uiam Domini. & per discipulos ad Christum: Tu es qui venturus es, an alium expectamus? Obuiam sponso, scilicet per viam charitatis: & dicite, nuntia nobis, quasi dicat: Reuela nobis per tuam præsentiam si tu es Messias in lege promissus: & si regnaturus es in populo Israel. ¶Porro † in solito modo primum responsorium habet in quibusdam Ecclesijs tres versus, sicut & responsorium primum nata-
4 lis Domini. ¶Primo, ad significandum, quòd iste aduentus Domini saluat homines trium temporum, scilicet illos, qui fuerunt ante legem, & sub lege, & sub tempore gratiæ, & propter hoc etiam fit triplex repetitio, prima à remotiori quo ad finẽ, & postea à minus remoto, & postea à propinquiori, ad ostẽdendum quod patres primi temporis remotiores fuerunt ab aduentu Christi quàm patres secundi, & tertij, & patres secundi temporis, magis remoti quã patres tertij: deinde reincipitur responsorium ad denotandum desiderium, & ad significandum, quòd debemus attribuere finem & principium boni operis ei, qui est α
Apoc. 1. & ω. xxxv. dinstinctione ab eordio. Vltimò, dictis versibus subiungitur, Gloria patri, quia omne desiderium & seruitium, ad Deum trinum est referendum, & ibi non fit reiteratio partis, sed totius responsorij: quia post uitam præsentem, omnia opera consumentur, & tunc erit dominus omnia
5 in omnibus, & consummatio & sufficientia omnium. ¶Secundo, ideo † præmissum responsorium tres habet uersus, & vnũ Gloria. ad signandum quatuor aduentus: de quibus in capitul. præcedenti præmissum est, & ad designandum quatuor tempora, scilicet tempus ante legem, tempus legis, prophetiæ, & gratiæ. Alloquẽs enim Ecclesia omnes homines, qui fuerunt ante legem, quorum pauci secuti sunt, vnum Deum. dicit primo versum. Quinque terriginæ &c. id est, O vos omnes mali, boni, diuites & pauperes, ite obuiam ei & dicite: Indica nobis, si tu es ipse, qui regnaturus es in populo Israel. in secundo versu, in persona hominum, qui fuerunt sub lege, in qua aliquid fuit imperfectionis: qui data fuit infirmis, alloquitur ipsum legislatorum. Qui regis Israel intende quasi diceret, qui populum Israel in lege tua regis, & sicut pastor ouem deducis: indica nobis, sit tu es ipse, qui regnaturus es in populo Israel. In tertio iam ex dictis prophetarum certificari de aduentu Saluatoris, ex desiderio clamant: Excita potentiã tuam, & veni, qui regnaturus es in populo Israel. In alijs vero Ecclesijs, est tertius versus. Tollite portas. In quarto gratias agent Saluatori, de aduentu suo, qui dignatus est uenire, imo toti trinitati. dicit Gloria patri. ¶ † Tertio, responsorium 6
ideo tres habet versus, quoniam lex, & Psalmodia, & prophetia hunc Saluatoris aduentum prænuntiauerunt. ¶Quarto, tres † versus, patres trium puerorum significant. Patres quidem ante legem, hũc 7
aduentum præuiderunt. Patres sub lege, desiderauerunt. Patres gratiæ, prædicauerunt. Dicit ergo Ioannes Baptista vel ecclesia. Vos patres ante legem quinque terrigenæ & fi.h.s.in v.d. & pauper, ite obuiã ei. Terrigenas vocat malos, qui terrena se quũtur. filios hominũ dicit, bonos diuites, subdit quos terrigenas appellauerat, propter pauperes quos filios hominũ. Vos ergo quiq; id est, quilibet terrigenæ malitia diuites, & filij hominum spũ pauperes, qui estis simul in unũ, in uno ouili agni & hędi ite obuiam ei, ut vos mali per ingressum recipiatis, vos boni per progressum proficiatis. Vos etiam patres sub lege, dicite. Qui regis Israel, intende qui deducis velut ouem Ioseph, nuntia nobis &c. qui regis Israel, id est, Iudaicum populum per doctrinam legis Domini uidentem. Qui deducis, Id est, de uirtute ducis, uelut ouem, id est, innocentem. Ioseph, id est, populum Gentilem, augmentatum per frumentum mortificatum, intende super nos, id est, lumẽ pietatis infunde, & nuntia nobis &c. uos quoq; patres sub gratia dicite. Tollite portas principes vestras, & eleuamini portæ æternales, & introibit rex gloriæ. Qui regnaturus &c. ò principes & potestates aeris huius. Et ò genimina viperarum tollite, id est, auferte portã mortis, id est, uitia, qui quæ diabolus intrat ad corda. Et ò portę æternales, id est, uirtutes ad æternitatem ducentes, eleuamini contra uitia & per uos introibit & habitabit in vobis rex glorię, qui regnaturus est in populo Israel

Et

Et no. quod ad tertium versum non respondetur: nuntia nobis, quia patres noui testamenti certificati sunt de aduentu Christi: patres gratię certi sunt de introitu regis gloriæ. Verum quia nunquam sufficit, nec suficiet fides incarnationis sine fide trinitatis, ideo succinitur: Gloria Patri & Filio & Spiritui sancto: & quia qui venit in humanitate, venturus est etiam in maiestate: ideo responsorium denuo repetitur. In repetitione vero nebulam, accipias ad literam iuxta illud: Veniet in nubibus cœli. & sicut nubes suscepit eum, & alibi. Nubes & caligo in circuitu eius. ¶Secundum
8 † responsorium est: Aspiciebam in uisu noctis: sumptum per Gregorium de Daniele capitul. septimo. Christum venturum prophetantem, qui his verbis mysterium incarnationis verbi, quod in principio erat apud Deum, apparuit dicens: Aspiciebam in visu, aut visione noctis. Tri
9 plex quidem est uisio, † scilicet noctis ante gratiam, diei sub gratia, & lucis in gloria. In Nocturna viderunt patriarchæ & prophetæ, qui sub nube fuerunt: & hoc Daniel aspiciebat in visu noctis. In diuturna uiderũt Apostoli, quibus Christi humanitas apparuit. In lucida videbunt filij Dei facie ad faciem. Hanc distinctionem ueritas in euangelio innuit, dicens: Abraham exultauit, ut videret diem meũ, uidit & gauisus est. Iterum, multi reges & prophetæ uoluerunt videre quæ uos videtis, & non uiderunt. Sequitur: Et ecce in nubibus cœli filius hominis veniebat. Nubes cœli: caro verbi. de Esa. Ascendit dominus super nubem leuem. Et datum est ei regnum & honor scilicet nomen, quod est ab æterno datum, sed in tempore manifestatum & omnis populus, tribus, & linguæ seruient ei. Nam ut Esaias ait, curuabuntur ei omnia genua, & iurabit omnis lingua in domino. ¶Tertium responsorium:
10 † Missus est angelus Gabriel: quibus verbis Lucas texuit ordinem annuntiationis.
11 ¶ † Quartum est Aue Maria, gratia plena, quibus idem Lucas modum conceptionis annexuit dicens: Spiritus sanctus superueniet in te & virtus altissimi obumbrabit tibi: Superueniet inte inquam, in protegendo te: & ab omni sorde purgando & exinde virtus altissimi, scilicet verbum Dei, obumbrabit tibi, ex te carnem sumendo: quod enim ex te nascetur sanctum, vocabitur filius Dei. Christus enim, qui non est conceptus ex virili semine, merito nascitur, & filius Dei appellatur. Sequitur versus, quomodo in me fiet istud? interrogatiuè & sic quomodo sunt duæ dictiones, uel admiratiuè, & est una dictio. ¶Quintum responsorium est, † Saluatorem. 12 In quo incarnatio per Apostolum confirmatur. Sextum est: Ecce virgo concipiet. ¶Septimum. Ecce dies veniunt: in quibus hoc idem per prophetas roboratur. ¶Octauum: † Obsecro Domine: in 13 quo idem propter legem comprobatur. ¶Nonum est: Audite verbum in quo idem per prophetas comprobatur. ¶ † Laudes 14 matutinæ vtrunque sonant aduentum. Non enim agitur aliquando de vno aduentu? quin & de alio misceatur, sed pauca de secundo habentur, & hoc propter representationem gaudij, ne spes luxuriet in præsumptionem. Siquidem prima antiphona quæ de fine Ioelis sumitur, est apertè de primo aduẽtu. Vnde ibi dicitur in illa die, scilicet quando Messias venit montes, id est, Apostoli seu magni prædicatores, stillabunt dulcedinem, scilicet verbi Dei & colles sicut minores, prędicatores, fluent lac, scilicet simplicis doctrinæ minoribus, & maioribus. Secunda, scilicet Iucundare partim est de Esaiæ partim de Zacharia. Tunc enim iucundata est secundum Zachariam Sion, id est, ecclesia de Iudeis: & exultauit Hierusalem, id est, Ecclesia de gentibus. Tertia, scilicet: Ecce Dominus veniet, est de secundo aduentu, scilicet in maiestate. Quarta est: Omnes sitientes. Tunc enim omnes, id est, de omni genere sitientes, scilicet salutis & scientię doctrinam uenerunt, secundum Esaiam, ad aquas baptismatis & doctrine, Quinta est: Ecce veniet propheta magnus: & ipse renouabit Hierusalem, scilicet dando legem: & noua condendo præcepta. *Es. 55* Hoc tempore dicitur per horas capitulum illum: Egredietur virga. Esa. vndecimo capitul. & illud. In diebus illis Hierem. vigesimotertio cap & illud. Erit in nouissimis. Esa. secundo capitul. & illud. Ecce uirgo. Esa. septimo cap. & illud. Venite ascendamus: Esa. secundo capitu.

15 ¶Ad missam † verò introitus est: ad te leuaui &c. quia per aduentum Domini in carnem, spes maximè eleuatur. Sic enim Deus dilexit mundum, ut filium suum vnigenitum daret: &, iterum: Proprio filio non pepercit &c. Et nota quod si quidam
Io. 13 excitentur; alij tamen somno torpent.
Roma. 8. Ideo cantor incipiens: Ad te leuaui animam meam: exaltando vocem ab inferiori ad superius procedit, quod proprium est excitantis, quod etiam notatur in epistola vbi dicitur: Hora est nos iã de somno surgere. ¶Sequitur versiculus: Vias tuas Do
Ro. 13 mine demonstra mihi, quia Christus veniens nobis uias suas indicauit. vnde Esaiæ Erit mons domus Domini &c. Venite ascẽ
Esa. 2 damus ad montem Domini, & ad domum Dei Iacob: & docebit nos vias suas. Quæ autem sint uiæ illæ, ostendit epistola, quæ est ad Roman. decimotertio capit. Scientes, quia hora est iam nos de somno surgere. In eo enim, quod ibi dicitur. Nox præcessit, dies autem appropinquauit, assignatur effectus, quia factus est dies, quando natus est sol: & ideo sequitur sic, ut in die honestè ambulemus, scilicet in omnibus operibus bonis, & induamus nos in similitudine Christi vt sic filij Dei simus, quia propter hoc filius Dei factus est homo, vt homo fieret filius Dei. Orationes primum aduentum respiciunt, & possunt etiam adaptari congrue ad secundum. Postea sequitur responsorium, in quo ostenditur spes, quæ facta est in ortu solis vniuersi, qui te expectãt &c. ¶Sequitur allelu-Ia. Ostende &c. quia tunc ostendit dominus faciem suam, quam qui vidẽt, saluatur. Vnde, cum dixisset Dominus cæco. Quid vis ut faciam tibi? Respondit: Raboni, ut videam, quam faciem non poterant homines antea videre quia erant in regione vmbræ mortis, sed lux orta est eis, quod possunt uidere. Quod autem dicitur: Ostende nobis domine faciem tuam, est sensus: Da nobis cognitionem tuam. Facies † enim Dei in scripturis
16 sanctis non caro, sed diuina cognitio intelligitur, quia per faciem conspectans quis cognoscitur. ¶Sequitur in quibusdam ecclesijs euangelium Matth. xxj. capitu. cum appropinquasset &c. quod ad passionem pertinet, quo ad literam, Ad diem verò hanc quo ad allegoriam, & spiritualem † intelligentiam. Venit enim tunc dominus Hierusalem per Bethphage, quę interpretatur dominus buccæ, id est, ad ecclesiam, quæ parua erat: in qua Christus apparuit per confessionem, & per montem Oliueti, per quam designatur eminentia misericordiæ, per quam venit filius Dei in mundum, & misit discipulos suos dicens: Ite in castellum, id est, in mundum, & inuenietis asinam & pullum, id est, Iudaicum populum, qui duræ ceruicis est: & Gentilem, sine iugo legis. Item, per huiusmodi animalia, ostendit vias suas: humilia enim sunt. Vnde in Matth. Discite à me, quia mitis sum & humilis corde. Legitur etiam ideo, quia ibi habetur: Benedictus qui uenit in nomine domini, quod pertinet ad primum aduentum, & promet alia uerba legitur in alijs ecclesijs illud. Cum appropinquaret Iesus: quod dicitur in dominica palmarum. In alis vero ecclesijs legitur euangelium. Principium Euangelij Iesu Christi &c. quod est Mar. j. capitul. propter illa verba: Ecce Ego mittam angelum meum ante faciem tuam. Et not. quòd in textu euangelij non continetur principium, sed initium. Sed ecclesia ponit principium, pro eo quod legẽs euangelium statim præmisit in titulo: Initium sancti euangelij, ne idem repeti uideatur. In nonnullis ecclesijs etiam legitur: Erunt signa. Sequitur offertorium de spe. Ad te leuaui animam meam, & post communio de eodem, & propter idem legunt euangelium illud. Erunt signa, quod est Luc. xxj. ca. quod pertinet ad secundum aduentum, vbi dicitur: Prope est regnum Dei. Cui adaptatur epistola, ubi dicitur: proprior est nostra salus te: quia prope est regnum tuum Domine, ideo ad te leuaui, dicit in introitu cantor, id est, vetus homo: vel Ioannes baptista, vt quidam dicũt, dicit: Ad te leuaui animam meam, Deus meus, & ideo uias tuas domine demonstra mihi, & hoc in responsorio: Ostende nobis domine misericordiam tuam, & hoc in allelu-Ia: & quasi de misericordia certificatus, concludit in postcommunione dominus dabit benignitatem, id est, affectum bonum & terra nostra, scilicet caro, dabit fructum suum, id est, bona opera. 17

SVM-

SVMMA.

1 *Aduentus dominica secunda & quo officio constet. nu. 2. 3.*
4 *Missæ aduentus, secunda dominica introitus. atque eius interpretatio.*
5 *Euangelium dominicæ secundæ aduentus.*

De secunda dominica Aduentus domini. Cap. 4.

1 IN hac secunda dominica aduentus, ut præmissum est, agitur † de secundo aduentu: verum quia gaudere melius est quã flere, & dilectio melior, quam timor, ideo in eo quædã dicuntur pertinẽtia ad secũdum ad 2 uentũ, & quædã ad vtrunque. Ecce. n. in matutinis primum responsorium est. † Hierusalem, cito veniet salus tua, tunc omnes plorabunt: modo est tempus gaudij. aliud est de primo & secundo aduentu. Prætereà ibi sunt duo versus secundum quasdam ecclesias: ad idem exprimendum, sicut & in allelu Ia: vt iam dicetur. Primus est: Hierusalem, si me audieris &c. & vtitur Dominus verbis Mosi, ut intelligatur, quòd ipse est, qui Mosi loquebatur. Aliquando etiam vtitur verbis Salomonis, ut sciamus, quòd ipse est sapientia, de qua locutus est Salomon. istud responsorium sumptum est de Michæa, & etiam illud, quod sequitur, scilicet Bethleem, quędam tamen ecclesiæ illud dicunt dominica sequenti, & est de primo aduentu, & loquitur de generatione temporali Christi & æterna, de temporali autem dicit Bethleẽ ciuitas Dei summi quia in Bethleem natus est. De æterna, cum dicit Et egressus eius, sicut à principio dierum de alijs responsorijs patet. ¶ In laudibus prima anti- 3 phona est de † secundo aduentu. Ecce in nubibus cœli, &c. In missa vero introitus patet ad vtrunque hoc modo. Populus Sion. Ecce Dominus veniet ad saluandas gentes. Esa. xxx. cap. In utroque enim ad- *Cãt. 2.* uentu saluat. Sequitur: Et auditam faciet Dominus uocem laudis suæ. Ipse enim est turtur, cuius vox audita est in terra nostra, quia attulit nouum tempus. Vox eius in secundo aduentu erit. Venite benedicti patris mei &c. uersus autem pertinet ad secundum aduentum: qui Regis Israel, intende, qui deducis Ioseph, id est, de hoc mundo, ducis Ioseph, id est, augmentum, id est, in bono sicut ouem, id est, simplicé: & quia in matutinis primum 4 responsorium est Hierusalem, & in missa † introitus est, Populus Sion: ideo in hac dominica fit statio in ecclesia, q̃ dicitur Hierusalem. Sequitur oratio: Excita Domine corda nostra, ad prꝑparandas vnigeniti tui vias &c. quæ est de primo aduentu tantũ. Epistola uero de secundo, quæcunque scripta sunt, &c. ad Roma. xv. capitul. ut per patientiam & consolationem scripturarũ spem habeamus & sic inuitamur ad spem, ut quæ patimur, leuia fiant, responsorium pertinet ad utrunque. Ad primum, dum dicit. Ex Sion species decoris eius. Ad secundum, cum dicitur. Deus noster manifeste veniet, versus vero ad primum tantum dicit: Congregate, scilicet ò vos angeli, illi sanctos eius, id est, prædicatores bonos, qui ordinant testamentum eius, scilicet nouum, super sacrificia id est, vetus testamentum. Prius enim est, quod animale est, sicut dicit Apostо. Deinde quod spirituale. vel quod dicit: Congregate hoc in primitiua ecclesia, maximè necessarium fuit, scilicet ò uos boni prædicatores, ut Paulus & alij. Deinde sequitur allelu-Ia, quod in solito modo habet duos versus secundum quasdam Ecclesias: & hoc fit, quia ibi de duplici aduentu agitur. Primus est de primo cum dicitur: Lætatus sum &c. Ante primum enim aduentum Christi desperabant homines de salute. Tunc vero lætati sunt, quando audierunt, quòd filius Dei, homo factus erat. Secundus versus est de secundo. Stantes erant pedes nostri, id est affectus nostri in atrijs &c. Iam enim in spe & desiderio ibi sumus: Euangelium est Luc. xxj. capitul. scilicet. Erunt signa in sole & luna, &c. & est de secundo aduentu tantum. vbi enim ostenduntur signa, quæ fient ante diem iudicij: quoniam totus mundus turbatione sua iudicium Domini ostendet. Ibi etiam sequitur: His autem fieri incipien-

tibus, respicite & lauate capita vestra. Ecce appropinquabit redẽptio uestra. Ecce spes. Quædã vero Ecclesiæ legũt euãgeliũ: Cum audisset Ioannes in vinculis, quod similiter ad secundum pertinet aduentum, ex eo quod Ioannes quærit: Tu es, qui venturus, es: an aliũ expectamus? Cui Dominus. Ecce ego veni ad redimendum, & rursus veniam ad saluandum, quod ex signis coniecturare potestis, quia & cœci vident &c. Offertorium est de primo aduẽtu. Post communio Hierusalẽ &c. quæ est Baruch. iiij. & v. capitul. est de utroque. In tertia vero & quarta feria, & sabbato leguntur euangelia de testimonio Christi, scilicet de Ioanne, & de testimonio Ioannis, de Christo & eius aduentu. De quo etiam loquitur epistola. Patientes estote: quæ tunc dicitur.

SVMMA.

1 *Aduentus. dominica tertia. & eius officium.*
2 *Missæ Aduentus, tertia dominica, introitus.*

De tertia Dominica aduentus Domini. Cap. 5.

1 EQVITVR iij. dominica, in qua similiter agitur de secundo † aduentu. vnde in nocturnis primum responsorium est. Ecce apparebit Dominus super nubem candidam, id est, super carnem, quæ erit candida, per gloriam immortalitatis vt mali timeant in secundo aduentu. Nam in primo aduentu apparuit Dominus super nubem leuem, id est, immunem à peccato, & sumitur hoc responsorium de Apocalipsi. vbi dicitur. Vidi & esse nubes candida. Versus est de utroque aduentu. In laudibus prima antiphona est de secundo aduentu. Veniet Dominus & non tardabit, & illuminabit abscondita tenebrarum ij. quæstio. prima, multi. Omnia enim manifesta erunt quia libri conscientiarũ aperti erunt coram eo. ¶ † In missa vero introitus est de secundo aduentu: Gaudete in Domino semper & iterum dico gaudete: ad Philipp. iij. capitul. Apostolus enim non loquitur de primo aduentu, cum dicit: Dominus propè est, sed de secundo aduentu, vnde inuitat ad gaudium spirituale per quod firmiter expectamus gaudia sẽdi aduẽtus, vnde dicit gaudete in Domino semper, scilicet expectando secundum aduentum. & repetitur gaudete: quia gaudium spirituale facit nos dulciter sustinere omnia aspera mundi, ut nihil euellat nos à spe æternorum, & ideo, quia ita necessarium est gaudium spirituale, ista repetit, uel propter gaudium de utroque aduẽtu, qđ habẽt sancti. Huius gaudij custos est modestia & ideo sequitur, modestia vestra &c. Hoc gaudiũ, quod est pax oĩbus sanctis, optat ecclesia filijs suis, í versu cũ dicit, & pax Dei quæ exuperat omnem sensum, scilicet hominis, quia nullus homo habet totum vsum pacis huius collectæ, scilicet aurem tuam quæsumus Domine: est de aduẽtu in mentem. Audita enim collatione de aduentu Dominus sacerdos orat, ut tenebras, quas patimur in eo, quòd falso iudicamur, sua visitatione illustret Epistola: Sic nos existimet hõ &c. quæ est. j. ad Cor. iiij. c. est de secundo: aliæ ecclesiæ dicunt epistolam Gaudete in Domino semper, quæ est ad Philip. iiij. c. responso. j. qui sedes super Cherubin, manifestare corã Ephraim, id est, frutificantem in bonis operibus Beniamin, id est, filiũ dextrę & Manasse, qui oblitus, est terrenorum hoc fiet in iudicio. Versus etiam. Qui regis Israel, est de primo qui dicitur ad secundum allelu-Ia. Excita Domine, etiam est de primo euangelio. Cũ audisset Ioannes &c. quod est Mat. xj. c. similiter est de primo. Quidam enim de discipulis Ioannis non credebant Christum esse Messiam promissum in lege, vnde misit eos ad Christũ ut interrogarẽt eũ. Tu es, qui vẽturus es: an alium expectamus? vt per uisa miracula Christũ iam uenisse cognoscerẽt quasi diceret. Ipse multo melius scire deberet, quam ego & dixit eis Iesus, cœci vident &c. quasi diceret, uos estis magistri. non ergo scitis, hoc quod dicitur in Esa. xxxv. Tunc saliet sicut ceruus claudus, & aperientur linguæ mutorum, & loquitur de tẽpore Messie. q. d. facta probãt. Offertorium etiam est de primo aduẽtu. Post cõmunio de secundo. Dicite pusillanimes cõfortamini. oportet enim, quòd pusillanimes

mes confortentur ad hoc, ut sustineant tribulationes, & sic expectent cum fiducia secundum aduentum.

SVMMA.

1 *Ieiunia quatuor temporum in primitiua ecclesia ter fiebant inno. Hodie quater. Et cur ita, nu. 2. 4. 5. 6. 7. 8. 9.*
3 *Anni quatuor temporum qualitas.*
10 *Ieiunia triplicia. item, primitiarum.*
11 *Ieiuniorum dies, pridem institutus, mutatus est à Leone Papa.*
12 *Ieiunium tractum est à veteri lege & nu. 13*

De quarta feria, & ieiunijs quatuor temporum. Cap. 6.

IN hac septimana fiunt ieiunia quatuor temporum. Vnde hic primo de illis, Secundo de alijs ieiunijs, Tertio de huius diei officio prosequamur. In † primitiua quidem ecclesia statutum fuit quòd ieiunia quatuor temporum fierent ter in anno. Sed Calixtus Papa lxxvj. distinctio. ieiunium constituit quater in anno fieri, nã & Iudæi quater in anno ieiunabant, scilicet ante pascha: ante pentecostem, ante scenophegiam in Septembri, & ante encœnia, de quibus dicetur in procemio vij. partis. Si enim tantum ter in anno in tres partes diuiso ieiunaretur, fortè aliqui remanerent dies: de quibus primitias non redderemus: in istis enim ieiunijs primitias temporis exoluimus, vt iam dicetur. De quibus Zacharias ait: Ieiunium quarti, quinti, sexti, & decimi, domui Iuda, & Hierusalem dies festos vertet in gaudiũ. Quater ergo ieiunamus in anno. ¶ † Primo, vt quatuor elemẽta in nobis vitiata, id est corpus nostrum ex eis cõstans, in quatuor anni temporibus castigetur. Homo enim constat ex quatuor elementis, quantum ad corpus, & ex tribus potentijs, quantum ad animam, scilicet rationali, concupiscibili, & irascibili. Vt ergo illa moderentur in nobis, quater ieiunamus in anno p tres dies, vt quaternarius numerus ad corpus, & ternarius ad animam referatur. Siquidem annus diuiditur in quatuor tempora, quæ sũt Ver, Aestas, Autumnus, & Hyems, quæ propter sua delectamenta à Dei amore nos auertere solent. Ver † calidum, & humidũ, tunc ergo ieiunamus, vt elementum amoris castigetur in nobis, ne consentiat falsæ pulchritudini ueris. Ieiunamus itaque contra luxuriam, ex humore & calore nascentem. Aestas calida est, & sicca, tunc ergo ieiunamus, vt elementum caloris in nobis castigetur, ne consentiat incendio carnali, uel tunc ieiunamus contra superbiam, quia tunc fructus terrarum qui florent & maturantur, superbiendi materiam præstãt. Autumnus est frigidus & siccus: tunc ergo ieiunamus, ne aliquo languore animi, arescamus & defluamus, & sine pinguedine olei in tabernaculo ęterno inueniamur. Vel tunc ieiunamus contra auaritiam: quia tunc messes colligimus, & habemus. Hyems frigida & humida est, vn de tunc ieiunamus, ne membra nostra fluxu atque luxu soluantur in comessationibus & potationibus: ac per hoc amor Dei negligatur: vel tunc ieiunamus contra pigritiam, quia torpemus frigore. Ieiunamus ergo † in dictis quatuor temporalibus anni, vt per ieiunia prę seruemur à vitijs, & quę deliquimus, in illis purgentur. Rursus quoniã quodlibet tẽpus tres habet mẽses, ideo quater ieiunamus in anno tres dies, unũ diẽ ieiunantes pro mense, ut sic satisfaciamus in die quod deliquimus in mẽse. † Secundo, etiam ideo ieiunamus, nam primum ieiunium fit in Martio. s. in prima septimana quadragesimæ, vt in nobis virtutum germina oriantur, vt in nobis inarescant vitia quæ nequeunt omnino extingui. Secundum fit in æstate, in septimana pẽtecostes: quia tũc uenit Spiritus sanctus, & nos debemus esse feruẽtes in Spiritu sancto. Tertium fit, in Septembri ante festum Michaelis, quando fructus colliguntur, & nos debemus Deo reddere fructum bonorum operum. Quartum fit in Decembri, qñ herbæ moriuntur, quia & nos mundo mortificare debemus. Tertio † ideo, quia Ver refertur ad pueritiam, æstas ad adolescentiam, autumnus ad maturitatem, siue virilitatem: hyems ad senectutẽ. Ieiunamus ergo in vere, ut simus pueri, per innocentiã. In ęstate, vt efficiamur iuuenes, per con-

1 3 Zach. 8 2 4 5 6

constantiam. In Autumno, ut maturi per modestiam. In hyeme, ut senes per prudentiam & honestam uitam. Quarto ideo in
7 quatuor † anni temporibus ieiunamus, ut Deus nobis conseruet omnia, quæ ad humanum usum in illis temporibus de terra
8 nascuntur. Quinto, ad † significandũ quatuor, quæ fuerunt in illis quatuor temporibus, scilicet conceptio Domini in uere: natiuitas in hyeme, conceptio Ioannis Baptistę in autumno, & eius natiuitas in æsta
9 te. Sexto, secundum Hier. ob† diuersas plagas quæ in illis temporibus acciderunt. In quibus autem diebus & quare hæc ieiunia fiant, in viij. parte sub titu. de anno solari dicetur. hæc ergo ieiunia vocãtur quatuor temporum, quia in præmissis quatuor anni temporibus fiunt. Vocantur etiam ieiu-
10. nia triplicia, † pro eo quia fiũt tribus diebus quibus homines ieiunant in septimana. Antiqui enim ieiunabãt eisdem ferijs, & postea superaddita sunt ieiunia ista. Vocantur etiam ieiunia primitiarũ, quia cum in lege præceptum sit, ut primitiæ & decimæ Deo dentur, placuit sanctis patribus, ut dicit Aug. ĩ lib. de doctrina Christiana soluere decimas, & primitias temporis, vnde pro primitijs instituerunt ieiunia quatuor temporum, & inde dicta sunt ieiunia primitiarum, pro decimis uerò instituerũt
11 ieiunia quadragesimæ. ¶Sciendum † autẽ est, quòd ieiunia uernalia primo instituta fuerunt in prima septimana Martij. Aestiualia, in secũda Iunij. Autumnalia, in tertia Septembris. Hyemalia, in quarta Decembris, sed propter multa, quæ inde surgebant incõmoda, statuit Leo Papa lxxvj. dist. huius. ut hyemale fiat in tertia septimana aduentus. Vernale in prima septimana quadragesimæ. Aestiuale in prima septimana post pentec. Autumnale uerò fiat secundum ueterem institutionem. Quare ieiunia instituta sunt in dictis mensibus, & quare in eis fiunt ordinationes: uide in septima parte sub sabbato post dominicam xvij. & in procemio secundæ partis. Caue tamen in computatione septimanarũ mensis Septembris, quia si ipse mensis incœperit in prima, uel in secũda, uel in tertia, uel in quarta feria, illi dies computantur pro prima septimana illius mensis, & in tertia ab illa ieiunium fiet. Si uerò mensis ipse incœperit in quinta, uel in sexta, uel in septima feria, tunc in sequenti dominica incipies computare primam septimanam, & in tertia post illum ieiuniũ fiet, & sic dies præcedentes nihil operantur, quantum ad computationem septimanarum. Veruntamen secundum primariam ecclesiæ institutionem ieiunia Veris dicuntur prima, quia fiebant in primo mense, scilicet in Ianuario, qui apud Romanos primus mensis fuit: ieiunia æstatis dicuntur quarta, quia fiebant in quarto mense, scilicet in Iunio. Ieiunia Autumni septima, quia fiũt in mense septimo, scilicet in Septembri. Ieiunia hyemis decima, quia fiunt in decimo mense, scilicet in Decembri. Vnde Zacha. viij. cap. ieiunium primi, & ieiunium quarti, & ieiunium septimi, & decimi, scilicet mensis, erit domui Iudę in gaudium. lxxvj. dist. ieiunium quarti. Sed cum hęc ieiunia recolant quatuor anni tempora, ut dictum est, quare aguntur in primo mense, & in quarto, & in septimo, & in decimo, cum principia temporum non sint in his mensibus? Respondeo hoc † ieiunium tractum est de 12
ueteri lege, unde agitur in illis mensibus nostris secundum numerum mẽsium illius temporis. Iudæi enim secundum lunationes ieiunabant, scilicet in prima, in quarta, in septima, & in decima, & hoc est quod legitur ieiunium primi, ieiunium quarti, ieiunium septimi, & ieiuniũ decimi, quia sicut in prima lunatione est principiũ anni illorum, sic & Martius est principium anni nostri. Quòd autem ieiunia nostra ortum habuerunt â ueteri lege, apparet ex
† hoc, quod à ieiunio ueris, usque ad æsti- 13
uale sunt xiiij. hebdomadæ, quia tot generationes fuerunt ab Abraham usq; ad Dauid. Item, ab æstiuali usque ad autumnale, sunt similiter xiiij. septimanæ, quia tot generationes fuerunt à Dauid, usque ad Ieconiam. Item ab autumnali, usque ad hyemale, aliæ 14. quia tot reges fuerunt à Ieconia, usque ad Christum, computatis regibus illis, quos Matthæus in suo Euangelio prætermisit.

SVMMA

1 *Ieiunium, quid. & nume. 2. Et vnde dicatur. numero 3.*

-Ieiu

4 *Ieiunijs ineſt authoritas, ex tribus.*
5 *Ieiunij commendatio, & vis.*
6 *Ieiunium aliud, quàm multiplex, & eorum particularis diſcutio. nu. 7.*
8 *Vigiliæ, quid. vnde dictæ. Et cur ſublatæ.*
9 *Votorum multiplex differentia.*
10 *Ieiunium compaſſionis. Et quotupliciter fiat ipſa compaſſio, nu. 11.*
12 *Ieiunia, quæ ab eccleſia inſtituta.*
13 *Ieiunare qui teneantur.*
15 *Ieiunium ſoluere, ante horam, peccatum.*
16 *Ieiunandum an ſit in vigilijs Apoſtolorum, & quorum, & nu. 17. 18. 19.*
20 *Ieiunium habent, inter martyres ſolus Laurentius, inter confeſſores, Martinus.*
21 *Ieiunij non ſoluunt ſerui præguſtantes cibos.*
23 *Piſcis caro cur non interdicitur in ieiunio.*

De alijs ieiunijs. Cap. 7.

VIA de ieiunijs quatuor temporum mētio facta eſt, conſequēs eſt, ut de alijs ieiunijs hic aliqua perſtringamus. † Eſt autem ieiunium cōmunis omnium mē-
1 brorum ſatisfactio: vt, ſcilicet membra ſatisfaciant ſecundum peccatum, quod commiſerunt uel gelſerunt: ut ſi gula peccauit, ieiunet, & ſufficit, quia. n. ſola fuit in culpa ſola ſit in pœna. ſimiliter ſi oculus: unde
Tre. 3 Hiere. Oculus meus depredatus eſt animā meam, & per feneſtras oculorum meorum mors intrauit in animam. & Augu. Oculo nihil eſt nequius, & ſic de alijs membris.
2 † Vel ieiuniū, eſt parſimonia uictus & abſtinentia ciborum. Augu. dicit: Maximum & perfectum ieiunium eſt, abſtinere ab iniquitatibus, & à carnis uoluptatibus, & delectationibus huius ſeculi. unde Pius Papa de conſe. diſtin. v. nihil ait: Nihil prodeſt orare & ieiunare, niſi mens ab iniquitate, & ab obtrectationibus lingua cohibeatur,
3 & dicitur † ieiunium, à ieiuno, quod eſt quoddā inteſtinum in homine, quod ſemper eſt uacuum & ſubtile, ſic & nos ieiunātes debemus eſſe uacui à ſuperfluis & à uitijs tam in corpore, quam in mente. ¶ †
4 Authoritas ieiunij eſt ex tribus: ex perſona, & ex loco, & ex tempore. Ex perſona, quia præcepit Deus Adæ & Euæ, ut abſtinerent à fructu ligni ſcientiæ boni & mali. Et loco, quia in paradiſo inſtitutum fuit, & initium habuit xxxvj. diſt. vj. Ex tēpore, quia ab antiquo præceptum eſt celebrari. creato nanque homine, in primo mundi exordio dictum fuit ei. De ligno ſcientiæ boni & mali ne comedas. Et quia fuit celebratum ante legem à Moſe, & ſub lege ab Helia, & in tempore gratiæ à Chriſto. Moſes enim non comedit, neque bibit 40. diebus. Helias quoque ambulauit 40. diebus & 40 noctibus in fortitudine ſubcinericij panis. & Chriſtus 40. diebus & 40. noctibus ieiunauit. Fuit etiam celebratum in ſex ætatibus. Nam in ea ætate, quæ fuit ab Adam uſque ad Noe, fuit abſtinentia carnium, & uini xxx. d. ab exordio, à Noe uerò, in poſterum fuit conceſſum uinum & carnes, & ſic de cæteris ætatibus. † Commendatur 5
autem ieiunium exemplis, quoniam Eua quandiu ieiunauit, & abſtinuit in paradiſo & uirgo permanſit: Adam, quia ieiunium uiolauit, à delicijs paradiſi in ſummam miſeriam corruit. Helias, quia ieiunauit, in cœlum curru igneo raptus eſt. Moſes poſt ieiunium, cum Deo locutus eſt. Hieruſalē per ieiuniū, liberatur à Sennacherib tempore regis Ezechiæ & Eſaiæ. Iona quoque prædicante præſtatur uenia Niniuitis in ſacco & cinere, & ieiunio pœnitentiā agentibus. Ieiunamus etiam exemplo Apoſtolorum, ut dicetur ſub quarta feria pente.
¶ † Porrò ieiunium aliud corporis eſt & 6
carnis, aliud mentis, aliud auaritiæ, aliud faſtidij, aliud diſpenſationis, aliud deuotionis, aliud uotiuæ promiſſionis, aliud ſuppletionis, aliud compaſſionis, aliud inſpirationis, aliud circunſpectionis, aliud rationabile, aliud irrationabile, aliud qualitatis, aliud quantitatis, aliud numeri, aliud ſummæ exactionis, aliud alterātis, aliud zerophagię, aliud mœroris, aliud exultationis, aliud uanitatis, ſiue hypocriſis, aliud uirtutis ſiue charitatis, aliud indictionis, aliud neceſſitatis, aliud inſtitutionis, aliud uoluntatis, aliud prauitatis. † Sanè 7
ieiuniū corporis & carnis eſt, quando quis abſtinet à cibis, ne nimis pingueſcat, uel ut ab infirmitate liberetur, uel quia comedere non poteſt, & hoc nullius eſt meriti. Ieiunium mentis eſt, quando quis abſtinet non uitijs uel etiā à cibis, ne caro pinguеſcat

gueſcat laſciuijs. Ieiuniũ auaritiæ, vt burſæ parcatur. Ieiunium faſtidij eſt, quod ſit vt appareat. Ieiunium diſpenſationis eſt, quod celebratur in vigilijs ſolennium dierum & magnarum feſtiuitatum, vt na-
8 talis † Domini, quę ideo dicuntur vigilię, quoniam antiquitus in prȩcipuis ciuitatibus duo nocturnalia agebantur officia, & populus qui ad feſta venerat tota nocte, in Dei laudibus in eccleſia vigilabat, quod adhuc Romæ & in pleriſque locis in magnis feſtiuitatibus, præſertim ſanctorum patronorum eccleſiarum obſeruatur. Sed quia luſores & cantores conueniebant, & turpibus cantilenis & ſaltationibus, & comeſſationibus, potationibus, & fornicationibus intendere cœperunt, propter hæc & multa alia inconuenientia, quæ fiebant, huiuſmodi vigiliæ ſunt interdictę, & inſtitutum, vt loco earum fiant ieiunia, quæ ieiunia adhuc retinent nomen officij, nã cõmuniter vigiliæ & non ieiunia nuncupantur. Si quis tamen ieiunaret, & honeſtè in eccleſia vigilaret vtique benefaceret: pro ut fit in natiuitate Ioannis Baptiſtæ, propter eius reuerentiam. Hæc igitur inſtitutio dicitur diſpenſatio, quia ieiunium ponitur loco vigiliarum, de hoc dictum eſt in v. parte ſub titu. de nocturnis. Ieiunium deuotionis eſt, ad quod quis neceſſario nõ tenetur, quod inferius voluntarium appellatur. Ieiunium votiuæ promiſſionis eſt, vt
9 ſi quis vouet, quod certa die ieiunabit, vel à carnibus abſtinebit. ¶ † Et nota quòd vota ex diſcretionis conſenſu, comite ratione emiſſa, Deo reddenda ſunt: iuxta illud. Vouete & reddite Deo vota veſtra: Votorũ autem aliud eſt neceſſitatis, aliud ſpontaneæ voluntatis. Neceſſitatis eſt, quod eſt fidei annexum, vt quod ſit in baptiſmo, puta fidei catholicæ profeſſio, & Satanę abrenuntiatio, vt votum obſeruationis decem præceptorum legis & continentiæ, quam quis in ſuſceptione ſacri ordinis vouet, & talia vota quiſque inuiolabiliter obſeruare tenetur. Spontaneorum verò votorum aliud eſt indiſcretum, aliud diſcretum. In diſcreta ſunt vota puerorũ & puellarum dum ſunt in parentum poteſtate. Vnde illis vouentibus irritari poſſunt. Si igitur puella intra nubiles annos vouerit caſtitatem perpetuam, licitè nubere poterit, parentibus vel curatoribus illam ad hoc cogentibus. Indiſcretum eſt, etiam votũ mulieris, in poteſtate viri exiſtentis. vnde ſi illo inſcio vouerit peregrinari, vir votũ huiuſmodi poterit reuocare, quia ipſa non habet poteſtatem ſui corporis, ſed vir. Indiſcretio etiam attenditur, quandoque circa prouectos & liberos vt ſi fortè quis vouerit, ad quod perficiendum, ſufficere nequit: vel in quo natura ita debilitaretur, quòd poſſet fieri ſui ipſius homicida, vel quod ſine licentia alterius complere nequit, vel quod non ex deliberatione, ſed ex iracundiæ calore emittitur talia potius ſunt ſpernenda, quàm executione digna. Ieiunium ſuppletionis eſt, vt ſi quis vltra pœnitentiam ſibi à ſacerdote iniunctam, aliquid ſuppleat de ſuo. † Ieiunium com-
10 paſſionis eſt, vt ſi ſacerdos alicui dicat, pro hoc peccato fac cantare duas miſſas & ieiunia, & ego pro te cantabo, & tres dies ieiunabo: propter hoc tamẽ debet aliquid recipere, quia ſacerdos debet compati proximo ſuo, & orare pro eo, etiam ieiunare, poteſt dici compaſſio: vt ſi quis petit à ſacerdote pœnitentiam patri ſuo iniunctam,
11 vt pro parte peragat patrem illius. † Quatuor enim modis fit huiuſmodi compaſſio quandoque per ſacrificia, quandoque per ieiunia, quandoque per orationes, quandoque per eleemoſynarum elargitionem. Ieiunium inſpirationis eſt, vt in beato Nicolao, qui adhuc infans & manens in cunabulis, tribus diebus in hebdomada, à mãmillis matris ſuæ abſtinebat, vel, vt alij dicũt, quarta feria & ſexta, ſemel tãtum ſugebat mammillas. Ieiunium circũſpectionis eſt, quando pro aliqua imminente tempeſtate pro periculo hoſtium, vel pro caſu cuiuſlibet anguſtiæ ieiunamus. Ieiunium rationabile eſt, quando cibum & potum moderatè ſumimus, nec naturam debilitamus. vnde Apoſtolus: Rationabile ſit obſequium veſtrum, non in comeſſationibus, & ebrietatibus. Irrationabile eſt, ſi quis velit ieiunare per duos vel per tres dies, vel per totã hebdomadã, quod non approbat Deus: vult enim hominem ſic ieiunare, vt cogatur natura vitijs mori, non vt cogatur diſſolui. vnde prohibetur ieiuniũ, quod quidam faciunt à cœna Domini, vſque ad paſcha. Ieiunium qualitatis eſt, ſi quis vouet

ſe

se ulterius non comesturum carnes. Ieiuniũ quantitatis est, si quis comedat ad pondus, uel ad mensuram, non plus una, die quàm altera, uel si quis uoueat se non comestum, nisi tanti ponderis panem. Ieiunium numeri, est, quãdo quis uouet, quòd de cętero nõ comedet, nisi una uice in die, cogitãs quòd comedere pluries in die, bel luarum est, & comedere bis, hominum semel, angelorum. Ieiunium summæ exactionis est, in his, qui non comedunt, nisi olera, radices, & herbas, ut Ioannes Bap. in deserto, & Maria ægyptiaca in eremo, qui cũ duobus panibus tantum, Iordanem transiens, austeram uitã in eremo. xlvij. annis egit. Ieiunium alternitatis est, ut cum qui uno die comedit & alio die ieiunat. Ieiunium zorophagiæ, est sicca comestio, à ζωρός quod est uinum, uel siccum, & φάγειν qđ est comedere. vnde Priscianus in zorophago Bisantij. Sicca uerò comestio est, ut in fructibus, pomis, piris, castaneis, & consimilibus. quidam tamen siccam comestionem appellant legumina siue cruda siue cocta: etiam si lixata comedantur cum cocleari. Ieiunium mœroris consistit in uno, scilicet in abstinentia ciborum, & fit propter duo, scilicet propter corporalem abstinentiam & spiritualem sponsi, hoc representat ecclesia in tribus quatuor temporibus. Ieiunium exultationis consistit in duobus, scilicet in abstinentia ciborum, & mundanarum rerum, & fit propter unum, scilicet propter internę dulcedinis pręgustationẽ. Iuxta illud: Gustate & uidete, hoc representat Ecclesia in uigilia & hebdomada post pentecost. utrunque uerò representat in tempore Aduentus, prout ibi dictum est. Est ergo duplex ieiunium, scilicet tribulationis & gaudij sine mœroris & exultationis, sicut habẽtur in glo. super illo loco Matth. ix. c. Nunquid possunt filij sponsi lugere, quandiu fuerit sponsus cum eis. Ieiunium uanitatis siue simulationis, uel fictionis, est in hypocritis. Ieiunium uirtutis siue charitatis est in sanctis & perfectis. Ieiuniũ indictionis est, vt in die beati Marci. Ieiunium necessitatis est in imperfectis. Institutionis, est ieiunium quadr. & alia à sanctis patribus instituta: quæ quare instituta fuerint iam dictum est, & dicetur subtitu. de capite ieiuniorum. Et nota, quòd ieiunium indictionis necessitatis & institutionis, ad idem referuntur. ¶ † Ieiunia necessaria, id est, per ecclesiam instituta & indicta, sunt ieiunia quatuor temporum, & uigiliarum, Apostolorum: natiuitatis Domini, beati Ioannis Baptistæ, omnium sanctorum, assumptionis beatæ Mariæ: beati Laurentij, quadragesimæ & sextæ feriæ præter illas, quæ sunt inter pascha & pente. & præterquam si natiuitatem Domini in ea uenire contingat, nisi tunc aliqui uoto uel religioni sint adstricti. Dicunt tamen quidam, quòd ieiunium sextæ feriæ non est necessitatis, nisi quo ad carnes, alioquin non liceret Cistercienſibus illud mutare. Sed secũdum Leonem Papa licet non sit necessitatis sabbato à carnibus abstinere: rationabilis tamen consuetudo & canon Innocen. aliter interpretatur, eo quòd in illo triduo post passionem Domini tota fides in sola beata uirgine Maria remansit. Generalia quoque & specialia ieiunia per episcopos in synodo & concilijs instituta solui non debent. † Siquidem ad necessaria ieiunia tenentur doli capaces, cum & ipsi delinquere possint, dispensari tamen potest circa hoc cum impuberibus, & etiam cõstitutis in maiori ætate, & cum senibus, & infirmis ac debilibus. Mulieres uerò licet propter uirorum prohibitionem ieiunia uotiua uoluntaria dimittere debeant, prout supra dictum est: indicta tamen per ecclesiam non licet, & si in illis sacerdos fortè propter scandalum, cum eis ualeat dispensare. Aliter enim indicta ieiunia redimi pecunia, uel alio modo nequeunt, nisi casualis necessitas subsit: tunc enim bene possunt redimi vel commutari sicut & ieiunium festi, quod est die lunæ, fit in sabbato. Vnde & in quibusdam locis, in quibus sunt ecclesiæ sancti Quintini, non ieiunatur in uigilia omnium sanctorum, sed die tertia præcedenti: De hoc dictum est in proœmio secundæ partis. Posset etiam statui, ut quidam dicunt, ut in dictis ieiunijs bis, parũ tamen comederetur: sicut faciunt Cistercienses operantes, qui ad tollendum scandalum & charitatẽ seruandam aliquid prægustant, nec propter hoc ieiunium per ecclesiam indictum soluere dicuntur. Voluntaria verò, scilicet ad quæ aliq voto uel proposito, se adstringũt, vel

12

13

vel etiam quæ sacerdos præter indicta propter peccata imponunt, licet commutare & redimere, etiã si nulla causa subsit, dum
15 modo vtilior sit compensatio. ¶ † Cæterũ comedere ante horã comedẽdi, & ante missam in ieiunijs statutis, & necessarijs, mortale peccatũ esse sacri canones affirmãt, in
16 voluntarijs verò veniale. † Circa vigilias Apostolorum notandum est, ꝙ ieiuniũ paritatis, quando videlicet paria sunt sanctorum merita, pariter ieiunamus, sicut patet in vigilijs beatorum Iacobi & Bartholomæi & aliorum Apostolorum, qui non habent ieiunia institutionis: in quibus ieiunamus, pro eo quod fuerunt Apostoli: quoniam alij Apostoli vigilias habent. Cum enim sint meritis pares, decet vt omnes habeant ieiunia. vnde concil. Bracharense dicit, quòd omnium Apostolorum vigiliæ sunt ieiunandæ præter vigilias Apostolorum Philippi & Iacobi & Ioannis Euangelistæ. Ecclesia tamen gallicana non tenet, nisi de sex Apostolis, & de quatuor eorum ieiunijs. Petrus & Paulus habent pariter unum, quia eadem die passi sunt. Simon & Iudas habent aliud. Matthæus habet tertium. Andreas quartum. in vigilia istorum ieiunandum est, ut sicut illi passi sunt pro Christi nomine, sic & nos cum eis compatiamur, si cum eis regnare uelimus. De alijs verò Apostolis institutum non est propter aliqua impedimenta. Ecce enim festum Philippi & Iacobi est inter Pascha & pentec. quod tempus gaudij est & lætitiæ, ideoque tunc non est ieiunium. Si opponatur de ieiunijs litaniarum. Respondetur quòd necessitas interuenit, prout ibi dicetur, uel id non est ieiunium necessitatis, sed uoluntatis, & de eo, quòd quidam propter expectationem Spiritus sancti ieiunant ab ascensione, usque ad pẽtecosten pro eo quòd Apostoli dicuntur, hoc tem-
17 pore ieiunasse. Respondetur, † quòd nulla scriptura authentica dicit Apostolos tunc ieiunasse. Vnde tunc ieiunandum non est, quia tempus illud est de tempore paschali. In vigilia tamen pentecostes bene ieiunandum est, ut per ieiuniũ mundati & purificati Spiritum sanctum dignè suscipere mereamur. Item, Iacobus Zebedæi frater Ioannis Euangelistæ, occisus est ab Herode in diebus azymorum: quare ieiunium non habet, nec etiam tunc de illo festum celebratur: prout in septima parte sub ipsius festo dicetur. De beato Bartholomæo cuius festũ celebratur: nono Calendas Septembris: dicitur, quòd fuit excoriatus, & sequenti die obijt, & sic si haberet uigiliã, oporteret ꝙ esset tertia die ante, qđ esset cõtra normã aliorum festiuorũ ieiuniorũ. Quidam aũt celebrant festum excoriationis: alij obitus, & melius. Sed sicut in concilio Brachareñ. cauetur, in hoc consuetudo
18 cuiuslibet ecclesiæ est obseruanda. † Barnabas autem non habet ieiunium, quia nõ est de numero 12. Apostolorum, nec dicitur Apostolus, nisi quia cum esset socius Pauli, missus etiam fuit ad prædicandum, unde: Segregate mihi Barnabam & Paulum. De beato quoque Thoma non est ieiunium statutum. quia eius festum est in aduentu Domini, ubi continuum est ieiunium. Matthias etiam ieiunium institutionis non habet, quia frequenter festum illius solet contingere in quadragesima, & semper est in septuagesima, & tunc est tempus ieiunij, uel quia non fuit in primitiuis Apostolis, sed post passionem Domini sorte est electus, & per electionem aliorum loco Iudæ constitutus: vnde propheta. Et episcopatũ eius accipiat alter. Decretalis tamen dicit, quòd hic habet uigiliam & ieiunium, nec est uis, siue istud festum fiat in prima die bissextili, siue in secunda, prout in viij. parte sub anno solari dicetur. Ioannes Euangelista festum habet tertia die post natale Domini, & tunc nõ est ieiunium: tum propter festa, tum occurrentia: tũ quia ipse die illa non obijt, imo
19 in die festi beati Ioannis Baptistæ. † Si tamen fieri posset, bonum esset in omnibus
20 Apostolorum uigilijs ieiunare. † Beatus Laurentius solus inter martyres, & solus beatus Martinus inter confessores ieiuniũ habent. Porrò, dicunt quidam, quòd non soluit ieiunium: licet peccet qui in ieiunijs indictis, præter, quàm in quadragesima comedit caseum & oua. Alij contradicunt. Ex causa tamen in aliquibus locis hoc posset concedi. iiij. distin. deinde. De ieiunio itaque quadragesimæ Greg. ita dicit. Par autem est, ut qui his diebus à carne animalium abstinemus, ab omnibus quoque quę sementinam trahunt originem carnis, ieiu-

Act. 1 Psal. 108

nemus

nemus à lacte, uidelicet caseo & ouis, Quidam autem hæretici dicunt, quòd Christiani nunquam deberent carnes, caseum, & oua comedere: quia, ut dicuntur, hoc non legitur in nouo testamento: imo Apostoli iudicarunt abstinere ab immolatis simulachrorum, & sanguine, & suffocato. Et Apostolus: Si esca scandalizauerit f. m. non m. c. in æter. Et alibi: Bonum est, non manducare carnem, neque bibere uinum &c. Non legitur etiam, ut dicunt, quòd Christus ex aliqua natura eorum, quæ mouentur, discipulis ad mãducandum daret, nec etiam ante se manducare fineret præter pisces, nec ex fructu alicuius, quæ moueat se, excepto fructu apum. Electuarijs uerò non aliter uti licet, nisi sicut alio cibo delicato. Secus est in medecina curatiua: præseruatiuam tamen, ubi nullum est signum instantis necessitatis, recipere non licet. Quidam tamẽ dicunt, quòd pro nulla medecina, nec etiam pro electuarijs ieiuniũ soluitur: nec etiam, pro potu ante cibum uel post. † Sic enim uidetur inductum ex consuetudine ecclesię ieiunantis, & hoc tolerantis. Senescalchi autem, uel quilibet alij seruitores, uel portantes encœnia, non soluunt ieiunium, si præguftant cibos ante dominos, fortè de toxico dubitantes. Quibus etiam casibus monachi abbatibus seruientes, & alij seruitores possunt carnes præguftare. Idemq; etiam de medicis præguftantibus medicinas. Tempore ieiuniorum prætiosæ uestes deponuntur, & humiles assumuntur, & carnes tam solidæ quam liquidæ dimittuntur. † Sed cum pisces sint caro, quare hoc tempore comeduntur? Responsio, Deus non maledixit aquis, quoniam per aquam baptismi futura erat remissio peccatorum, hoc enim elementum dignissimum est, quod sordes abluit, & super quod spiritus Domini ante mundi cõstitutionem ferebatur: terræ uerò maledixit in operibus hominis. Inde est, quòd omne genus carnis, quod in terra uersatur, tã quadrupedia, quam aues, in ieiunis non licet comedere. Et licet quædam aues circa mare uersentur, & in aquis, quædam in eis uel ex eisdem nascantur, magis tamen ad naturam terræ à qua nutrimentum percipiunt, ad hoc pertinere dicuntur. Adhuc cum quidã pisces sint habentes ex una parte formam quadrupedis animalis, & ex altera piscis, biuerus in ieiunijs potest commedi ex parte, quæ piscis uidetur, ex alia uerò minime. Adhuc piscis usus secundum Greg. ita Christiano relinquitur, ut hoc ei infirmitatis solatium non luxuriæ pariat incendium. Denique, qui à carne abstinet, nequaquam sumptuosiora maritimarum beluarum conuiuia præparet. Vinum quoque in ieiunio sic bibere permittitur, ut ebrietatem omnino fugiamus. Vnde in pœnitentiali Romano statutum est, ut pœnitens paruis piscículis, & mediocri ceruisia tẽperatè utatur. extrà de homicid. cap. ij. Postremo notãdum est, quòd sicut ait Gregor. in homilia illius Euangelij. Homo quidam dies fecit cœnam magnam, refectio corporis in diebus ieiuniorum post quam nulla alia paratur. non prandium, sed cœna uocatur.

Actu 15 1. Cor. 8 Ro. 14 21 22

SVMMA.

1 *Officium quartæ feriæ ieiunorum Aduentus.*
2 *Lectiones duæ, cur legantur quarta feria quatuor temporum. In missa una tantum nu. 3.*
4 *Diaconus unus in quibusdam ecclesiis, incensat quinta feria aduentus. Et quare.*

De officio quartæ feriæ. Cap. 8.

VNC ad huius diei officiũ redeamus. † Siquidẽ in hac quarta feria examinantur ordinandi: an sint idonei ad suscipiendos ordines, uel non: quoniam in quarta ætate Leuitæ à Dauid, & à Salomone ad templi ministeria distributi sunt. Et inde est, quòd duæ lectiones † leguntur ad missam: quarum prima, quæ legitur sub tono nocturnali, scilicet declinanter, significat uetus testamentum, & secunda quæ legitur sub communi tono, scilicet ascendente, significat nouum test. ad significandum ordinandos in utroque testamento debere esse instructos. Monendi enim sunt, qui ad ordinem sacrum conscendunt, ut habeant notitiam legis & prophetarum, quibus possint alios erudire. Prima lectio erit in nouissimis. Esa. ij. Secunda est: Locutus est dominus.

1 2

minus. Esa.vij.c. Sed & lex & prophetæ in quarta mundi ætate uiguerũt. Doctrinam ieiuniorum habemus à uet.test. ut præmissum est. Semel genua flectuntur, quia tam in lege, quàm in prophetis Deus unus colipræcipitur. Quoties autẽ in 4. feria duæ lectiones leguntur, toties in proximo sabbato possunt generaliter ordines celebrari, quod sexies contingit: videlicet ter in quadragesima, & ter extra quadragesimã, inde quod dictum est in prœmio secundę
3 partis. † In sextis uerò ferijs ieiunionum quatuor temporum, una dũtaxat lectio ad missam legitur, quia lex & prophetæ quæ fuerunt in quarta ętate in uno Euangelio, in sexta ætate recapitulantur. Sanè huius quartæ feriæ Euangelium est. Missus &c. quod est Luc. j. c. in quo paranimphi recitatur annuntiatio, uirginis consensus, & Domini incarnatio, quæ propheticis tubis fuerat ante declarata. Vnde præcinit propheta introitum. Rorate cœli desuper, & nubes pluant iustum. Esa. xlv. Rorate cœli. dicit & pluere. quia descendit uerbum in aulam credulę uirginis, sicut pluuia in vellus. Cœlos dixit, & nubes Angelos, & prophetas, qui enarrant gloriam Dei. In prophetica lectione. Erit in nouissimis diebus, quod est Esa. ij. c. agitur de monte Do-
Ps.44 mini, qui de paruo lapide creuit in montem, qui regnabit in domo Iacob in æternum, unde rectè subditur in graduali. Tol
4 lite portas principes uestras, & eleuamini portæ æternales, & introibit rex gloriæ. Et quis ascendet in montem domini, aut qs stabit in loco sancto eius? In epistolari lectione: Locutus est dominus ad Achaz &c. quæ est Esa. vij. cap. manifestè agitur de beata uirgine Maria, cui ritè succinitur graduale: Propè est dominus & ne qua surrepat dubitatio, subditur in offertorio. Confortamini. Aliæ tamen ecclesiæ dicũt: Aue Maria, gratia plena: Dominus tecum: benedicta tu in mul. & bened. fruc. uentris tui: quod sumitur ex dicto Euangelio. Cõmunio est: Ecce uirgo concipiet, & pariet filium, & vocabitur nomen eius Emanuel.
4 Esa. vij. cap. In † matutinali uerò officio, in quibusdam ecclesijs, psalmodia finita, diaconus & subdiaconus, & acoliti in albis cũ candelabris, & turibulo processionaliter iussu prælati ad pulpitum pergunt, ubi diaconus pronuntiat Euangelium: Missus est Angelus Gabriel à Deo, & eius homiliã: deinde incẽsat altare, & postea ipse & subdiaconus sedent, donec vnus acolytus incensauerit chorum: quod quidem fit ob reuerentiam dominicæ annunciationis, quę in ipso Euangelio continetur. Nempe prælatus illos mittit, ad notandum, q; Deus pater prophetas præmisit ad prænuntiandum domini incarnationẽ futuram, & Gabrielem Archangelũ misit, ad annuntiandum eam uirgini Mariæ. Diaconus Euangelium pronuntians, est Angelus annuntians uirgini, quòd conciperet. Altaris turificatio, est Spũs sancti ipsi uirgini obumbratio. Ministrorum quies siue cessio, est ipsius uirginis timor, & cogitatio qualis esset Angeli salutatio. Chori verò turificatio, est patrum illius temporis de filij Dei incarnatione diu desiderata exultantium gratiarum actio, & congratulatio.

SVMMA.

1 *Feria sexta vnam tantum lectionem habet in Missa.*

De sexta feria. Cap. 9.

I N sexta feria una † tantum lectio ad missam legitur, quia actor noui & ueteris testamenti, de quibus præmissum est: unus solus Deus est, & quia ex utroq; testamen
2 to unum Euangelium factum est. Et est epistolaris lectio. Egredietur uirga de radice Esa. 11
Iesse, quæ est Esa. & manifestè de aduentu, & beata uirgine Maria intelligitur, quę cũ esset immaculata uirgo propè fuit. Ideoq; in introitu ecclesia præcinit: propè esto mihi domine. & in uersu: Beati immaculati in uia, qui ambulant in lege domini. Et ad idem pertinet Euangelium. Exurgens Maria, quod est Luc. j. c. Graduale. Ostende nos domine misericordiam tuam, & offerenda. Deus tu. uel secundum alios. Audi Israel. Primũ respiciunt aduentũ, quem quia cœli enarrauerũt, id est, Apostoli prę dicauerunt, in secundo aduentu, cũ dño iudicaturi, idcirco est hodierna statio ad sanctos

Apostolos, de quibus habetur in cantatio
Luc. 1 virginis, de quo fit mētio in præmisso euangelio, vbi dicit. Deposuit po. de se. & exal. hu. id est, superbos scribas, & pharisæos, & exal. hu. id est, Apostolos, & in communione: Ecce dominus veniet. Zachariæ vlt. c.

SVMMA.

1 *Sabbato quatuor temporum aduentus, quatuor lectiones tantum veteris testam. leguntur. Et quid ita. Limit. nu. 4.*
2 *Iustitiæ beneficium.*
3 *Ieiunium, quodnam perfectissimum omnium.*
5 *Lectiones cur Romæ legātur græcè & latinè.*
6 *Euangeliū cur dicat nouiter ordinatus, item cur & epistolam.*

De Sabbato. Cap. 10.

1

IN † die sabbati dicuntur iiij. lectiones de veteri testamēto ante lectionem illam Angelus domini, quę sumuntur de lege & prophetis, & in quibusdam ecclesijs prima est: Clamabunt, quæ est Esa. xix. c. secunda est: Lætabitur quæ est eiusdem xxxv. c. Tertia est: Super montem quę est eiusdem lx. c. Quarta est, Christo meo, quæ est eiusdem xlv. cap. Ideo autem sunt quatuor, quia quatuor sunt ordines benedicentium Deum, uidelicet prælati, clerici, religiosi, & laici, siue populus, quos enumerat dicens: Domus Israel benedicite dominum. per hoc populus: domus Aaron benedicite dominum, per hoc prelati: domus Leui benedicite dominum, per hoc
Psal. 134. ministri: Qui timetis dominum, bexedicite dominum: per hoc religiosi intelligūtur. Prima ergo lectio, pertinet ad populū: secunda, ad prælatos: tertia ad ministros, quarta ad omnes religiosos. In his enim lectionibus informantur ordinandi, ut ad exempla sanctorum patrum dictorum quatuor ordinum cum eis benedicant dominum: siue, vt benedictio illorum veniat super eos. Vel ideo, quatuor leguntur: quia ieiunans debet habere quatuor cardinales virtutes, scilicet temperātiam, quia ipsum ieiunium temperantia est. Prudentiam, vn de Apostolus. Rationabile sit obsequium
Ro. 12 vestrum. Fortitudinem: vnde prouerb. vlt. De muliere forti, id est, de ecclesia. Accinxit fortitudine lumbos suos, quia oportet nos multum laborare ad hoc, vt caro nostra munda, sit quod cum magna sit pugna, quia valde corrupta est, & spinas & tribulos germinat: & ideo cum magna attritione venit ad candorem, sicut & byssus, & iustitia, vnde Esaias. Et erit iustitia cingulū lumborum eius, & fides cinctorium renum eius. de Christo loquitur in membris, quando enim fit iustitia † in terra, recedunt la 2
trones. similiter quando iustitia fit, à nobis recedunt praui motus, & non sperant; licet in nobis habitent. Si verò non fiat iu *Es.* 11 stitia, non recedunt. vnde Esaias. Quia nō facimus iustitiam, non recesserunt habitatores terræ, vbi est iustitia ibi pax. Fides autem, est cinctorium renum eius, quia ut dicit Greg. Despectus terrenorum, restringit fluctus carnalium voluptatum. † Vnde 3
si ieiunas à cibis corporis, oportet vt ieiunes à cibis dæmonis, & comedas cibos mentis, qui autem sic ieiunat, non nocebit eis ignis tribulationis, nec ignis mundanus, sicut nec tribus pueris nocuit ignis fornacis babylonis, & ideo sequitur lectio Dañ. iiij. Angelus Dñi. Præcedit autem ipsa lectio ordinationem clericorum: ad notandum, quòd nemo ritè potest ad consecrationem accedere, nisi prius transeat per fornacem *Eccle.* atq; in fornace Deum benedicat. Iuxta il- 27
lud Sapiē. Vasa figuli probat fornax, & ho *1. Tim.*
mines iustos tentatio tribulationis, quia 3
qui ad sacrum accēdunt ministerium, pro- *Dan.* 3
bandi sunt in camino multarum tribulationum & tentationū. Iuxta illud Apostoli: Et hi probentur primo, & sic ministrēt. Propter ordinandos enim legitur, ad significandum, q; sic viuere deberent, vt non noceat eis aliquis ignis regis Babylonis, id est diaboli: sicut ignis tribus pueris non nocuit. Et sequuntur benedictiones, scilicet hymnus: Benedictus es Domine &c. Quia post probationem coronantur, & à Domino benedicentur, & in fine subijcitur versus Glor. pat. &c. In laudē & in honorem Trinitatis, quod non fit post Psal. Benedicite, tum quia ibi in vltimo versu fit mentio de patre, & filio, & Spiritu sancto: tū quia ibi in facto trium puerorum tota Trini-

tas fuit de honestata: hi verò versus præce dentes ad solius patris pertinent laudem, & in ordinandis trinitas honoratur. Choro autem licet sedere, dum lectio ipsa dicitur, sed non in cantu: aliud enim significat ipsa lectio in legendo, aliud in cantando: vnde nunc stare debet episcopus & clericus: quoniam non debemus quiescere, qui stimus pueros illos pro Deo laborasse. Dicuntur † autem in sabbatis ieiuniorũ 4 vij. lectiones Euangelio connumerato, eo quòd septem sunt ordines, & quidam dicunt xij. pro eo, quòd antiquitus Romæ, & adhuc in Constantinopoli fieri dicitur, legebantur Græcè & Latinè, & legebantur 12. lectiones per 12. lectores, quorum sex erant Græci, & sex Latini. Erant tamen solummodo sex in sententijs, quoniam illæ sex sine Euangelio, quæ legebantur Latinè, legebantur & Græcè, sicut si dixerimus Amen: & postea dixerimus uerè, non ideo 5 duæ res erunt. † Ideo autem legebantur dupliciter: quia Romę erant Greci, quibus latina lingua incognita erat. Erant etiam latini permisti, quibus græca incognita erat. Vel hoc fiebat, ad notandum vtriusque populi unionem. Cæterum ad orationem, quæ dicitur post lectionem: Angelus Domini, scilicet Deus qui tribus pueris &c. non flectit ecclesia genua: licet in orationibus aliarum lectionũ ante flecteret præter quàm in octauis pentecostes ad ostendendum, q̃ ecclesia conformis est tribus *Dan.3* pueris. Fecit enim Nabuchodonosor statuam, & cogebat omnes adorare eam, sed tres pueri cum Daniele noluerunt genua flectere ante statuam, tales debent esse ordinandi, qui ante statuam, id est, ante mundi gloriam genua non flectat. Quare clerici ordinentur, & quare in sabbato, dictum est in procœmio secundæ partis. Quidam conferunt sacros ordines inter lectionem, Angelus, & epistolam Pauli, ut post ordinationem proponant ordinatis epistolam & Euangelium ad instar boni pastoris, qui mittens filium, monet eum, quid & qualiter acturus sit. Ordinati enim per capellas mittendi per epistolam monentur, ut alios corripientes benedictionem, quam *Matth.* acceperunt custodiant. Per euangelium ve- *28.* rò dicitur eis: Euntes, docete omnes gentes. Nonnulli etiã subdiaconatu ante epistolam ratione præmissa præstito continuè, post eam diaconatum & sacerdotium præbent: quibus præstitis in uocem lætabundam erumpunt, dicentes: Benedictus es Dominus, eo quòd hi præsertim ordines inuitantur ad laudes, & præstantur, citra euangelium, quia Moses & Aaron leuitas in tabernaculi ministerium ordinauerunt, & Christus lxxij. ordinator ad prædicandum misit. † Debet autem legi epistola. s. Romanus &c. Quæ est j. ad Thess. ij. c. ab aliquo de ordinatis die ipsa, q̃a episcopus debet prius ordinatos admonere, & postea ad maiorem admonitionem, epistolam illis tradere. Præterea ordinatus doctrinam sibi in ordinatione traditam per hoc se reducere in opus ostendit. propter eandem etiam rationem, unus de nouiter ordinatis legit tunc euangelium: Anno xv. quod est Luc. iij. cap. Post epistolam etiam cantatur tractus, qui significat grauitatẽ, quam sacratus seu ordinatus seruare debet, ne in superbiam elatus in laqueos incitat diaboli. Communio est: Exulta satis, quæ est Zachariæ nono cap. *Lu.10* 6

SVMMA.

1 *Aduentus Dominica quarta, & missæ introitus. nume. 3.*
2 *Tubarum vsus vnde.*
4 *Antiphonæ septem, incipientes ab ò, cur cantentur ante Domini natiuitatem.*
5 *Aduentu Christi liberatus est homo à septem morbis: quos pœnæ referunt septem antiphonæ, incipientes ab ò.*
6 *Hebdomada proxima natiuitati, præparatio merito nuncupatur. Et cur sex diebus ante natiuitatem dicantur, laudes propriæ.*
7 *Dominica vacans, quæ. & cur sic dicta.*

De Dominica quarta aduentus Domini. Cap 11.

IN † quarta dominica aduentus primum responsorium in nocturnis est: Canite tuba, qđ sumptum est de Iohele. Antiquitus enim Iudæi † canebant tubis ad inuitandum homines, ad nuptias, & ad solen- 1 2

ſolennitates & ad mouendum caſtra. Vnde nunc præcepit Dominus prælatis, ut cantent tubis inuitantes gẽtes ad nuptias noui regis, quarum dies inſtat, ſcilicet dies natalis Domini, in qua Chriſtus deſponſauit ſibi humanam naturam: ſecundum
Pſ. 18 quod dicitur in Pſal. Et ipſe tãquam ſponſus procedens de thalamo ſuo. Canite igitur, quia prope ſunt nuptiæ. & propter prę miſſam cauſam cantores hac ſeptimana altius ſolito, vocem ſuam exaltant in reſponſorijs, & in introitibus, ut qui prius ſopore negligentiæ oppreſſi, lectionibus excitari nolumus: ſaltem vociferationibus & tumultu cantuum excitemur. Siquidem in ſeptem annis ante annum iubileum præcepit Dominus canere tubis, pro ipſius anni inſtantis lætitia. In hac autem hiſtoria huius dominicæ partim ex prophetis, partim ex Euangelio compilata, communia ex vtriuſque decantantur aduentus, & præſertim vocatio gentium, declaratur per Chriſti aduentum, ubi in perſona Apoſtolorũ, uel doctorum dicitur. Canite tuba, & vocate gentes. Sanè gentilitas videns calciatam fore diuinitatem, in vtero virginali,
3 clamat † ad eam in introitu, dicens ſecun-
Pſal. dum quoſdam eccleſias: Memento noſtri
105 Domine in beneplacito p. t. hoc eſt in filio, in quo bene complacuiſti ex milibus populi, qui fuit tuus ab initio mundi. Et ideo congratulatur alteri in epiſtola, dicens ſecundum quaſdam eccleſias. Gaudete, quæ eſt ad Philip. iiij. Sed iuxta conſideratione vteri virginalis, cantat in graduali Dominum propè eſſe, & celeré eius aduentum. In allelu-Ia uerò: Veni Domine in offerenda. Confortamini, & in communione: Ecce virgo deſirat, & conſolatur, &
4 cauſam concludit conſolationis. ¶ † Porrò ad oſtendendum deſiderium antiquorũ patrum, in fine aduentus, cantantur ſeptem antiphonæ: vnaquæq; ſecundum ordinem ſuum, ſua die, uſque ad natale, quæ incipũt ab, ò. Prima eſt: O ſapientia &c. Sunt autẽ ſeptem, quia diriguntur ad Chriſtum, in quo requieuit ſpiritus ſapientiæ & intellectus, ſpiritus cõſilij, & fortitudinis &c. Eſ. ij. per quæ ſeptem dona ſuæ incarnationis nobis gratiam miniſtrauit: prout in ipſis ſeptem antiphonis apparet. Sunt etiam ſeptem, quæ cantantur in deſignatione antiquorum patrum qui ſeptenario ſeruientes aduentum Domini expectabant. Vnde in omnibus dicitur: Veni, vel ſeptem ſunt propter ſeptem dona Spiritu ſancti, qui Chriſtus veniẽs largitus eſt mundo, & per quæ expectantes illuminati ſunt. Et ſunt omnes ſecundi toni. Primò, quia quælibet loquitur de vtroque aduentu. Secundò, quia ſignant nobis geminam dilectionem: ſcilicet Dei & proximi. ¶ Tertiò, propter geminam Chriſti ad quem diriguntur naturam, vnde: Geminæ gygas ſubſtantiæ. ¶ Quarto, quia ipſe antiphonæ notant deſiderium tam antiquorum patrũ expectantium primum Saluatoris aduentum, quàm modernorum expectantium ſecundũ. Omnes ergo ſunt ſecundi toni in ſignum quòd ſecundum expectamus aduentum. Et aduerte, quia illæ quæ habentin princip. verba pertinentia ad diuinitatem pertinent ad eos, qui expectant primum vt, ò ſapientia, & ò adonay. Adonay autem interpretatur Dominus, quia dominabitur cunctæ creaturæ, vel quia omnis dominationi eius ſeruit. Illæ uerò quę habẽt verba pertinentia ad humanitatem pertinent ad ex pectantes ſecundum, vt O radix Ieſſe, & O clauis Dauid. Sunt etiam quædam quæ v- *Pſ. 61*
trique conueniunt: vt, O rex gentium. Nã *Pſ. 22*
Dei filius dicitur rex ſecundum diuinitatem. Iuxta illud: Deus iudicium tuum regi da &c. Et etiam ſecundum humanitatẽ. *Pſ. 44*
Iuxta illud: Domine in virtute tua lætabitur rex &c. Sæpius tamen ſecundum humanitatem rex dicitur, quia ſecundũ eam, eſt vnctus oleo lætitiæ prę participibus ſuis.
¶ † Rurſus eccleſia in his ſeptem antiphonis oſtendit multiplicitatem morbi ſui, & ad quamlibet petit remedium ſui morbi. Nam ante Dei filij aduentũ in carne eramus ignorantes ſiue cœci: pœnis æternis addicti: ſerui diaboli, mala peccati conſuetudine uincti, tenebris obuoluti, exules à patria, & expulſi. Ideoque indigebamus doctore, redemptore, liberatore, eductore, il- 9
luminatore, Saluatore: quia igitur ignorantes eramus, ideoque ab ipſo doceri indigebamus. Vnde in prima antiphona clamamus: O ſapiẽtia, quę ex ore &c. Eccl. xxiiij. & Sap. viij. & Eſa. xl. cap. Quia verò parũ prodeſſet, ſi doceremur, & non redimeremur, ideo in ſecunda ab ipſo redimi poſtu-

lamus:O adonay &c. Exo. vj. & xiij.& xix. & xx. c. Sed quia nil prodesset, si essemus docti & redépti,& adhuc post redemptionem teneremur captiuis, ideo in tertia petimus liberari. O radix Iesse &c. Esa.xl.& lij.cap. Sed quid prodesset captiuis, si essét redempti & liberati, si tamen nondum essent ab omni vinculo absoluti, vt scilicet sub peccato essent, & vincti libere quo vellent, ire non possent? & ideo in quarta ab omnibus peccati vinculis educi petimus: O clauis Dauid &c. Apoc.iij.& Esa.xlij.& Luc.j.c. Præterea, quia hi qui diu fuerunt in carcere, oculos habent obtenebrantes, nec clare videre possunt, ideo post absolutionem à carcere restat nos illuminari, vt videamus quo ire debeamus,& ideo ī quinta hoc petimus.O oriens &c.Zach.vj. Sap. vij.& Malach.vlt.& Luc. j.cap. Sed si essemus docti & ab inimicis penitus liberati, & illuminati,quid valeret.nisi deberemus ad regnum perduci,& ibidem saluari,& in duabus sequẽtibus petimus saluari. O rex gentium &c. & Aggei.ij.& j.Pet.secundo Eph.ij. & Ge.ij.c. In qua petimus salutem Gentium:& O emanuel &c.Esa.vij. Mat.j. & Esa.xxxiij.& Gen.pe.c. In qua petimus salutem Iudęorum.In quibusdam verò ecclesijs adduntur aliæ duæ.Prima in honorem beatæ virginis Mariæ, quæ concepit: secunda pro Angelo, qui ad virginem introiuit,vel in honorem sancti Thomæ cuius festum tunc accidit.Duæ quidé adduntur,vt perficiatur nouenarius numerus:ad designandum, quia per septem dona Spiritus sancti peruenimus ad nouẽ ordines angelorũ, quorũ quilibet desiderabat Christi natiuitatem, vt impleretur numerus ipsorum,qui de cœlo ceciderunt. Quædam etiã ecclesiæ cantant duodecim, quæ exprimunt duodecim prophetas, qui Christi aduentum prædixerunt, quæ etiam duodecim Apostolorũ testimonia roborauerunt, ex quo duodecim tribus & duodecim millia signati saluantur, sed non sunt nisi septem habentes veniam. Omnes autem incipiunt per,ò. quod potius admiratiuè ponitur,quàm vocatiuè. Cantantur in vespe ris,quia Dñs venit in vespera mundi. Hic est Helias,qui sero, carne,& in mane pane vescitur:Dominus,scilicet noster,qui in vltima ætate mundi carnem assumpsit, & in diluculo resurgens in panem angelorum transiuit. ¶ Et † nota,q; hæc hebdomada proxima natiuitati,prępratio merito nũcupatur, & ea historia: Clama in fortitudine. cantatur: quæ non vt quidam simplices autumnãt,ad quatuor tempora,sed ad Domini pertinent proximam natiuitatẽ. Vnde cum sex matutinalibus laudibus decantatur, quoniam quælibet illius feria proprias habet ad laudes antiphonas,quia per sex ætates antiqui se ante aduentum præparauerunt, & nos per sex opera misericordiæ ad secundum etiam præparamur. Veruntamen feriales antiphonas, quæ in illa feria,in qua occurrit festũ sancti Thomæ,scriptæ sunt,octaua die antea quidam canere consueuerunt. Decet enim ante natiuitatem Domini cantus & omnes antiphonas, & ferè omnia responsoria renouari, quia sicut per plures & frequentiores nuntios magis ac magis mouetur animus subditi, ad solicitudinem honorificè susciendi prælatum,sic & renouatione cãtus, magis & magis mouemur ad curam nostræ præparationis in susceptione Domini, & vt per quotidianam renouationem cantus excitemur frequentius ad turpes & terrenas cogitationes purgandas, vt sit dignum habitaculum, & ornatum venturo regi regum pijs cogitationibus præparemus.Potest tamen & totus aduentus præparatio nuncupari: vnde in principio legitur. Abijciamus opera tenebrarum,& induamur arma lucis &c.quæ omnia præparationis insignia. Intitulatur autem in antiquis libris dominica † ista: Dominica vacas. ¶ Primo, quia ostendit quòd omnis sanctus uacat. ex quo Ioannes, quo inter natos mulierum non surrexit maior, non est dignus soluere corrigiam calciamenti, sicut dicitur in Euangelio huius dominicæ, id est, incarnationis mysteria denudare, & propter hoc Dominus Papa non facit stationem apud aliquem sanctum. ¶ Secundò dicitur vacans,quia non habet proprium officium,sed mutuat alienum.s. Rorate cœli &c. & hoc propter ordines pcedentis diei, in quibus fuit apostolicus occupatus. Sæpe enim in Decembri consueuerunt ordines ab Apostolicis celebrati. ¶ Tertio, quia numerum dierum aduentus excedit, scilicet xxj. quare inter Dominicas aduentus

6

Ro.13

7

Matt. 12

Ioan.1

Apoc. 7

non

non debuit computari, sed uacans potius appellari. Quarto, quia apostolicus olim hac die dominica eleemosynis vacabat, & tam ipse, quàm sui circa hoc intenti nullã stationem faciebãt, propter quod dicta est uacans, scilicet à statione & indulgentia. Quædam ecclesiæ dicunt in hac dominica Euangelũ: Miserunt Iudęi, q̃ est Io.j.cap. & epistolam: Gaudete, quæ est ad Philip. iij. cap. Aliæ uerò dicunt epistolam: Sic nos existimet quæ est ad Corinth. iij. cap.

SVMMA.

1. *Natalis Domini vigilia, & officium.*
2. *Officio diurni intentio.*
3. *Prophetia cur præmittatur epistolæ vigiliæ natalis Domini.*
4. *Psalmi qui dicantur in vesperis vigilia natiuitatis Domini.*

De vigilia natiuitatis Dñi. Cap. 12.

1 IN † vigilia natiuitatis Domini, est inuitatorium: Hodie scietis quia v.d. & s.n. & m.v. g.e. quod est transumptum de Exod. xvj. c. Ex eo, quod ibi dicitur uespere scietis, quia educit uos Dominus de terra Aegypti & mane v. g. e. Et potest dici, quòd hæc breuis clausula, ex una parte ad natiuitatem, ex alia pertinet ad resurrectionem: sic hodie, scilicet in uita præsenti scietis, quod uenset Dominus, id est, panis uiuus, qui de cœlo descendit, & mane vi. gloriam eius. i. resurrectionis gloriam non solum humanam, sed etiam gloriam diuinitatis eius. Sanè, in hac uigilia ecclesia monet, & inuitat filios suos, ut parati sint ad susciendum Dominum. Vnde in nocturnali officio primum responsorium est: Sanctificamini, scilicet filij Israel, id est, uiri spirituales, qui uidetis Deum per fidem, & parati estote, ut interesitis ad nuptias, quia non erit in cœna, qui ejicitur à nuptijs. Moraliter non obseruabit consilia, qui præcepta tenuit adimplere. Sequitur in uersu. Et mane vi. glo. eius, id est, ad uentum gloriæ eius, uel mane ad literam. Et hæc ultima pars de Exodo sumpta est, sed prima non est sumpta de alio libro. Dicitur etiam capitulum. Gaudete in Domino: Philip. iij. cap. ¶ Diurni † uerò offi- 2
cij intentio est ostẽdere, q̃ Christus natus sit, & hoc dicitur in epistola: Paulus seruus &c. Quæ est ad Ro. j. cap. & in Euangelio. Cum esset desponsata. quod est Mat. j. cap. Hac etiam die desponsatio legitur Marię, ut sciat quod alij fuit desponsata, scilicet Ioseph, & ab alio fuit fœcundata, scilicet à Spiritu sancto. † Quædam tamen eccle- 3
siæ ad hoc, vt incredulis maior certitudo sit præmittunt propetiam. Propter Sion &c. Quæ est Esa. xlij. cap. in qua ostẽditur ipsum fore nasciturum. Natus autem est, ut populum saluum faceret, & terræ iniquitatem deleret. hodie in spe per sacramenta gratię: mane in te, per reuelationẽ gloriæ, hęc patent in introitu & in grãdua li. Hodie scietis. Exod. xvj. cap. & in allelu Ia Crastina. Quidam tamen dicunt allelu Ia. Aue Maria, & hoc, quando uigilia est in dominica. Tũc enim dicitur allelu Ia, propter resurrectionem Domini. Idem etiam patet in post communione. Reuelabitur quæ est Esa. xl. c. Sed quia in eius incarnatione erat futura Iudæorũ dispersio, ideo in graduali subditur uersus. Qui regis, in quo pro eis oratur. Quantus sit, ostendit Psalmus, qui ad introitum cantatur, scilicet: Domini est terra, & plenitudo eius, de quo etiam dicitur offerenda. Tollite portas principes uestras &c. ¶ In † uesperis au- 4
tem uigiliæ natalis Domini dicũt quidam *Psz 23*
psalmos: Laudate pueri Dominum: Laudate Dominum omnes gentes. Lauda anima mea Dominum: Laudabo. d. in. Lauda te Dominum, quoniam bonus est: psalmus, & Lauda Hierusalem Dñm: Lauda Deum tuum Sion, in quibus inuitamur ad laudes: Alij uerò dicunt. Laudate pueri Dominũ: laudate nomen Domini. Qui confidunt: In conuertendo Dominus captiuitatem &c. Memento Dñe, & Benedictus Dominus Deus. & merito, quia primus deuotos inuitat ad laudandum iugiter & prædicandum. Secundus monet in Deo confidére. In tribus sequentibus redditur causa: quare laudibus sit instandũ, & in Domino confidendum, scilicet quia nostram captiuitatem conuertit, & multũ magnificauit, quia promissa compleuit, dũ fructũ ventris

Psal. 17 Dauid super sedem eius instituit: quia inclinauit cœlos,& descendit,qui demum de alto manum suam emittet, ut nos eripiat ab aquis multis,& à filijs alienis. Vesperæ autem istæ priuilegiatæ sunt: quia cum cætera officia vespertina propter superueniens festum mutentur,istæ non mutãtur. In uigilis etenim aliorum festorum capitulum Hymnus: Antiphona: & Collecta. In aliquibus etenim ecclesijs totis vesperis diei officijs expletis, solummodo antipho na & collecta de sequenti festo dicuntur: eo quòd Dominus in uesperis,id est,in vltima ætate mundi uenit ad saluandum saltem reliquias generi humani.

SVMMA.

1 *Natalis Domini officium quid in summa.*
2 *Christus cur in fine anni nasci voluit.*
3 *A natali Domini,dies sensim crescunt.*
4 *Natalis Domini festum, eadem die mensis semper occurrit: cætera autem mutantur festa. Rationem vide.nu.5.*
6 *Natalis Domini officium nocturnum. & eius significatio.nu.7.8.9.10.12.16.*
11 *Iubilus. quid notet.*
13 *Euangelia quot dicantur in nocturnali officio natalis Domini.*
14 *Ioseph potius, quàm Mariæ genealogia, cur computetur.*
15 *Mariæ & Ioseph genealogia describitur.*
17 *Thelesphorus Papa,instituit tres missas cantari in die natalis Domini. Et quod eius fuerit institutum de prima. nu.18. 19.*
20 *Prophetiæ diei natalis Domini cur præmittantur epistolis.*
21 *Missa secunda natalis Domini, cur cantetur sub auroram.*
22 *Missa tertia natalis Domini, hora tertia cantanda.*
23 *Missa tres institutæ in die natiuitatis Dominicæ, quid signent. ibidem vide, & per numer.24.26.27.*
25 *Christus, quo intelligatur primogenitus Mariæ.*

De officio natalis Domini. Cap. 13.

1 QVæcunque in officio Natalis Domini dicũtur,de exultatione † natiuitatis sunt,quia sicut cantatur in responsorio: Descendit de cœlis Christus, id est,de sinu patris ut appareret uisibilis. Vnde egressus eius à patre, id est,ab occulto,& intimo patris. Sequitur introiuit.s. per aurem uirginis, id est, per fidem, quæ ex auditu, sicut legitur in epistola ad Rom.Vnde cum dixit ei Angelus. Spiritus sanctus superueniet in te, & uirtus altissimi obũbrabit tibi: Spiritui sancto acquieuit. Iuxta illud,in canticis: Pessulum ostij mei aperui dilecto meo,ostium,desideriũ, est pessulum,discretio. quasi per discretionem aperui desiderium meũ dilecto meo, & hoc audito dixi: Ecce ancilla Domini: fiat mihi secundum uerbum tuum. Non sicut Eua, quæ fregit pessulum, quando uoluit esse sicut Deus. Introiuit dico in uterum uiginis,quo accepit carnem nostram, & exiuit per portã clausulam in regionem nostram. De hac porta dixit Ezechiel: Porta hæc clausa erit in æternum,& exiuit de mundo per portam auream,id est, charitatem: quia per crucem.Maiorem enim charitatem nemo habet, quàm ut animã suam ponat quis pro amicis suis. ¶ Et † est aduertendum,quòd Dominus in fine anni nasci uoluit: ut ostenderet se in ultima mundi ætate uenire: in sexta feria conceptus: in dominica natus, in sexta feria crucifixus fuit,& dominica resurrexit,ut qui hominem in sexta feria plasmatum perdiderat,in sexta feria liberaret, & qui dixerat in dominica.Fiat lux in dominica,veniens oriens ex alto nos illuminaret. De hoc dicetur sub titulo de parasceue, & in nocte natus est, ut se sub carne latentem uenire signaret: uel ut,se ad illuminandam noctẽ nostram uenire monstraret,quoniam habitantibus in regione umbræ mortis,lux orta est eis.Vnde ab† eius natali dies prolongantur, quia credentes in eum ad æternitatis lucem uocantur: rationabiliter itaque nocturna officia celebrantur. Cum autem cætera festa Saluatoris, † scilicet passio: resurrectio, ascensio, pentecostes, & alia sint uariabilia,quia non celebrantur semper in eisdem calendis siue in eadem die mensis: quare hoc festum est inuariabile, cum semper est in eisdem calendis, siue eadem die mensis? Respondeo secundum Augusti. Hoc festum pertinet ad memoriam tantum, vnde sufficit per illud memorari quota dies mensis Christus natus fuit, & ideo.

Luc. 1

Cãt. 5.

Ezec. 43

2

Gen. 1

3

Esa. 9

4

ideo semper eadem die mensis celebratur. licet ipsa feria uarietur propter mutationem literæ dominicalis, alia verò festa pertinet & ad memoriam & ad sacramentum. uerbi gratia: Christus passus est sexta feria, ut hominem qui in sexta feria ceciderat, redimeret, & sic de alijs, & ideo oportet, quòd sub diuersis calendis fiant, in eadem tamen feria, scilicet in dominica. Præterea, semper pascha nostrum accipitur dominica prima post pascha Hebræorum, quod est semper xiiij. luna. quia ergo luna xiiij. non semper est eodem tempore, uel eadem die mensis: imo uariatur secundum annos solares, ideo & pascha nostrũ, non semper est eodem tempore, nec in eadem die mensis, licet semper sub eadem feria, scilicet in dominica celebretur. ¶ Rursus † ideo pascha, pentecostes & alia festa uariabilia sunt, nec certæ diei mensis sunt annotata: ne uideamur inuitari Iudæos, qui semper illa celebrant in certis calendis. Alicuius uerò dixit, quòd ideo hoc festum per singulos dies uariatur, quia natus est nobis; qui per singulos mũdi dies lauat illos, qui per peccatum Adæ sunt maculati. ¶ Circa † officium nocturnale sciendum est, quòd inuitatorium, scilicet Christus natus est nobis &c. in persona angelorum cantatur, à quibus pastores uel potius omnis populus ad adorandum natum Dominum inuitatur. Nouem uerò psalmi dicuntur per tria nocturna, ut notetur, quòd omnes sancti patres qui fuerunt in tribus temporibus, scilicet ante legem, sub lege, & tempore gratiæ in nouo testamento, sociati sunt per aduentum Christi: nouem ordinibus angelorum, ut sicut Angeli sanctæ Trinitati congaudent, sic & illi congaudeant. In primo psalmo igitur de æterna Christi genitura, & ineffabili. In secundo de eius incarnatione. In tertio de laudibus sponsi & sponsæ, idque in tribus primis lectionibus per Esa. Oracula testificamur, qui non tam propheticè, quàm Euangelicè incarnationem Christi descripsit. Prima est: Primo tempore. Esa. ix. cap. Secunda est: Consolamini, consolamini populo meus, dicit Deus uester, Esa. xl. c. Tertia est: Consurge, consurge. Esa. xlij. c. in ipsis etiam fit promissio, in alijs ostenditur promissionis impletio. † Primus nocturnus recolit tẽpus ante legem, seu eos, qui fuerunt ante legẽ, ut Abrahã, Isaac, & Iacob, secũdus nocturnus recolit tẽpus legis, seu eos, qui sub lege fuerunt, ut Dauid & prophetas, & alios plures, & ideo in antiphonis quæ cantantur in illis duobus nocturnis, quæ ad uetus testamentum pertinent, non dicitur allelu-Ia, quoniam patres illorum temporũ differebantur ab æterno gaudio, scilicet à patria, in qua iuxta Apocalypsim, cantatur allel- Ia. Tertius uerò recolit nouum testamentũ, quod habuit initium à baptismo, quod tertio tempore. S. gratię nobis collatum est, seu eos, qui fuerunt in nouo testamento, ut sunt Apostoli, martyres, cõfessores, & alij sancti. ideoque in illis antiphonis, quæ eos recolunt, & quæ ex nouo testamento sumuntur, cantur allelu-Ia: quoniam istos plus honorauit suus aduentus, quàm præcedentes patres, ita ut si digni de hoc mundo migrãt, illico in cœlum transferantur, & societati sanctorum iungantur, quod antiqui patres longo tempore expectauerunt, murmurantes infra claustra inferni. Ante † nocturnos solent in quibusdam locis super altare tres panni toni, ad designationem præmissorum trium temporum, & in singulis nocturnis singuli amoueri. Primus niger pro tempore ante legem. Secundus albus, pro tempore reuelationis: Tertius rubeus, pro tempore gratiæ propter dilectionem sponsæ candidæ & rubicundæ. In quibusdam quoque ecclesijs suspenduntur boni pani, in quibusdam uiles, & in quibusdam nulli, prout in prima parte dictum est sub titulo de picturis. Sanè, ad primum responsorium primi nocturni, dicuntur in quibusdam Ecclesijs tres versus, propter causam redditam sub prima dominica aduentus, & post quodlibet trium responsoriorum priorum dicitur Gloria patri &c. hoc ideo quoniam in tribus responsorijs tria † significantur, scilicet restauratio angelorum: reparatio hominum: & modus quo ista facta sunt: restauratio angelorum notatur in primo vbi dicitur: Gaudet exercitus angelorum. Reparatio hominum in secundo, vbi dicitur pax vera descẽdit. Modus vero quo & facta sunt & potius quo descẽdit ille, qui fecit, insinuatur in tertio, quod in quibusdam locis: Descendit

de cœlis. In quo ostenditur, ut præmissum est, Deum descendisse à patre, in virginem, & ita ad nos: uel per hoc quod in ipso responsorio tangitur, quod intrauit in regionem nostram, recolitur liberatio habitantium in regione umbræ mortis. Quia ergò hæc facta sunt per Trinitatem: idcirco post quodlibet illorum trium responsoriorum, Gloria patri cantatur: quod ad laudem pertinent Trinitatis. ¶ Rursus† sicut manna habebat saporem similem cum melle, ita & Christus duo habuit in se, uidelicet humanitatem, & deitatem. Humanitas per similam: Deitas per mel intelligitur. Vnde etiam in hoc secundo responsorio dicitur: Hodie per totum mundum melliflui facti sunt cœli, quasi diceret: totus mundus mellificatus, & dulcoratus est. In tertio verò responsorio fit triplex iubilus, scilicet in fabricæ: in tanquã, in gloria patri in quo quidem in tribus Saluatorem commendamus, ostendentes, quòd qui ineffabiliter fabricam mundi creuit, & ineffabiliter de uirginis thalamo processit, & ineffabiliter æqualis patri, & Spiritui sancto permansit, sicut fuit ab æterno, sic nunc est, & erit in æternum, & hic tria triplici iubilo significamus, primum primo: secundum secundo: & tertium tertio: & ut expressius tertium significetur, in quibusdã ecclesijs cantatur Gloria patri &c. & sicut erat in principio &c. usq; ad Amen. ¶ † Et not. quòd fit iubilus super a, & super o. Super a, in fabricæ, & in tanquam. Super o, fit gloria patri ad notandum, ꝙ cui fit, est Ἀρχὴ καὶ τέλος, id est, principium & finis. Iubilus autem quandoque notat expectationem nostram, ut dicetur sub titulo de septem diebus post pascha. quandoque nostram infirmitatem, ut in uersu: Tanquã sponsis quandoque rei, de qua agitur magnitudinem, ut ibi. Fabricæ mundi, quandoque gaudij immensitatem, ut in fine responsorij. Verbum caro, ibi enim significat immẽsitatem gaudij, quod uiri sancti habẽt de eo, quòd uerbum caro factum est, plenum gratia & ueritate. De iubilo dictum est in proœmio quintæ partis. ¶ † Restat adhuc de sex responsorijs dicere. Et quidẽ in primis duobus secundi nocturni, agimus de partu, in tertio de parturiente. In duobus uerò primis tertij nocturni, agimus de parturiente, & in tertio de partu, in quo consuetudinem mulierũ imitamur. Consueuerunt.n. mulieres uisitare parturientes, & partum, & eis munuscula sua dare, & nos parturiẽtem, & partum quodammodo uisitamus eũ, prò modulo nostro eos magnificamus: Ipsæ uerò laudes, sunt munuscula, quæ offerrimus. Dicitur etiam ad horas capitulum Paulus seruus. Roma. j. & illud Multifariè ad Hebræ. j. cap. & illud. Apparuit gratia ad Titum. ij. & illud apparuit benignitas. ibidem. iij. cap. In† nocturnali uerò officio tria leguntur euangelia, ut habeat ecclesia quod intendit. Vult enim ostendere utranque naturam esse in Christo ut sic plures sint testes natiuitatis Christi, & propter hoc etiam leguntur lectiones in quibus Aug. & alij sancti inducunt ad hoc authoritates infinitas, scilicet ab eis qui fuerunt ante legem, sub lege, & post legẽ, quoniam integrum est iudicium, quod plurimorum sententijs confirmatur. extrà de offi. dele. prudentiam. Legitur & quartum Euangelium Matth. scilicet. Liber generationis post nouum uersum in quo exprimitur eius generatio, ut ostendatur euũ fuisse de genere patrum eorum, quibus est facta promissio. s. Dauid & Abraham. Dauid in Psalmo de fructu uentris &c. & j. Paralip. Cum dormieris cum patribus tuis, suscitabo semen tuum post te. Abrahæ uerò Gene. xxj. dictum est in semine tuo benedicẽtur omnes gentes, & ideo dicit in principio: filij Dauid, filij Abraham. Quia illis specialiter facta est promissio, & sic ostenditur, ꝙ ipse erat Messias, qui promissus est in lege & prophetis. ¶ Et no. ꝙ Mat. describit hic genealogiam, descendendo usq; ad Ioseph. Luc. uerò ascendẽdo, prout sub epiphania dicetur. ¶ Sed† quare potius Ioseph quàm Mariæ generatio cõputatur, cum etiã Christus nõ fuerit filius Ioseph? Respõdeo, quia ambo de eadem tribu fuerunt. Et tribus, id est, genealogia, per mares non per fœminas distingui solet & computari in ueteri testamento. Numerando ergo usque ad Ioseph perinde est, ac si usque ad beatam uirginem processissent. Præterea, Christus maluit filius fabri uocari; quàm matrem propter suspicionem adulterij lapidari. Et reuera filius est illius fabri, qui fabricatus est auroram & solem.

Apoc. 1.

Psal. 88

15 lem. ¶ † Et scias, quòd natiuitas beatæ Mariæ ex tribu Iuda, & regia stirpe Dauid originem duxit, & traxit, prout scriptura sæpe testatur dicens, Christum de semine Dauid descendisse, qui de ipsa sola natus est. Siquidem Dauid inter cæteros duos filios habuit, scilicet Natham & Salomonem. Ex catena siue generatione Natham, descendit virgo Maria. Quoniã ex catena ipsius Natham, Leui genuit Melchi, & Pantheram. Panthera virgo genuit Barpantherã. Banpanthera Ioachim. Ioachim virginẽ Mariam: vt dicetur in vij. parte sub festo Philippi & Iacobi apostolorum. Ex catena vero Salomonis, descendit Ioseph, vir ipsius Mariæ, quoniam ex catena ipsius Salomonis Matham ex uxore sua genuit Iacob. Defuncto autem Matham, Melchi ex tribu. Natham filius Leui, & frater Pantheris nupsit vxori ipsius Natham, scilicet matri Iacob: ex qua genuit Hely: & sic facti sunt fratres vterini Iacob & Hely. Mortuus est autem Hely ex tribu Natham, sine liberis cuius vxorem accepit Iacob frater eius ex tribu Salomonis, & suscitauit semen fratri eius genuit Ioseph. Ioseph igitur, natura est filius Iacob, ex descensione Salomonis, secundum legem vero Hely, qui ex Natham. Nam qui nascebatur secundum naturam, quidem filius erat generantis, sed secundum legem defuncti.

16 ¶ Deinde cantatur. † Te Deum laudamus te Dominum confitemur in omnium antecedentium actiones gratiarum, & ad designandum exultare nos cum angelis & congratulari de drachma perdita inuenta, in quibusdam tamen Ecclesijs finita prima missa, cantatur dictum euangelium Matthæi. Liber generationis, & hoc ideo, quia duo testes ad minus nobis necessarij erant, primus testis erat Luc. qui in euangelio missæ. Exijt edictum à Cæsare Augusto &c. narrauit iuxta uerbum euangelij. Deũ natum in ciuitate Dauid. Adducitur ergo alius testis, dicens eum natum de Dauid. Acsi dicat non tantum est natus de ciuitate Dauid, sed etiã de Dauid, unde Matthæus prius nominat Dauid, quam Abrahã, dicẽs: filij Dauid, filij Abraham, quamuis & alia possit esse causa, quare prius Dauid nominatur, scilicet quia Dauid fuit prior Abraham dignitate, nã ille patriarcha, ille patriarcha, ut rex audito igitur in euãgelio missæ uno teste ab Ecclesia, quia uix est, quod uni testi soli credatur, ideo adiecto alio, scilicet Matthæo, qui etiam generationem dominicam describit, tunc plene confidens Ecclesia exultans clamat. Te Deum laudamns vt in ore duorum triũ uel plurimum stet omne verbum extra de testim. omni. ij. quæstio. iiij. §. j. Adhuc, quia uix est, quòd uni testi credatur, hinc est, quod uns terminat missam, dicens in quibusdam Ecclesijs, benedicamus Domino. Et Ecclesia quasi voce demissa, respondet, Deo gratias. ¶ Rursus finita missa dicitur euangelium. Liber generationis: & postea. Te Deum laudamus, quia generatio diuinitatis præcessit generationem humanitatis. Et quia illarum notitia, fuit nobis laudis materia ideo laudes sequuntur. Missa ergo laudes præcedit, quia prius fuit æterna genitura, de qua missa illa loquitur, quam aliqua creatura fuerit, quæ Deum laudare potuerit. In laudibus matutinis quasi choream ducimus, unde in prima antiphona dicimus. Quem vidistis pastores? &c. & ipsi respondentur natum uidimus. ¶ Circa † missæ uero of- 17
ficium notandum est, quòd Thelesphorus Papa statuit in die ista debere cantari tres missas, ad ostendendum quod Christi natiuitas saluauit patres trium temporum, scilicet patres ante legem sub lege, & post legem. Prima canitur de media nocte ad ostẽdendum, quod illi qui fuerunt ante legem, non fuerunt illuminati aliqua lege & per illam etiam ostẽditur, quod panis qui quotidie sacrificatur & manducatur in altari, videlicet: Christus, natus est in Bethleem in media nocte, & in hac sic. dicit Luc. unde Sapien. xviij. Dum medium silentium tenerẽt omnia, & nox in s.c.m.iter.ha. &c. quòd ad literam exponitur de natiuitate Domini, hoc etiam insinuat euangelium huius missæ & collecta illa: Deus qui hanc sacratissimam carnem tuam &c. & prophetia illa: Populus gentium, qui ambulat in tenebris, vidit lucem magnam. Habitantibus in regione vmbræ mort. &c. & epistola & fere omnia, quę in illa missa dicũtur. Idem etiam Thelesphorus Papa. de consecrat. distinctio. j. nocte, statuit in hac missa † hymnum angelicum, scilicet. Gloria in 18
excelsis

excelsis.solenniter decantari,ad recolendum,quod angeli nocte ista illum decantauerunt, in qua ab angelis pastoribus est
Luc.2 nuntiatus.Vnde in euangelio legitur.Et subitò facta est cum angelo multitudo militiæ cœlestis laudantium & dicentium:Gloria in excelsis Deo: & in terra pax hominibus bonæ voluntatis &c. † Notandum est
19 autem,quod hęc missa & laudes matutinæ terminantur in plerisque locis una oratione,ad ostendendum quòd totum illud officium idem indicat, scilicet natiuitatem æternam, & temporalem; unde ipsa missa
Ps. 2. incipit, Dominus dixit ad me: filius meus es tu:ego hodie genui te: quòd tantum de generatione æterna, seu de generatione Christi intelligitur: quod vero sequitur: ego hodie genui te de vtraque est: & exponitur hodie,id est,æternaliter. Nã secundum Agust. hodie præsentiam significat & quod æternum est,semper præsens est.versus de temporali,scilicet: Quare fremuerunt gentes & populi meditati sunt inania?quasi diceret.pro nihilo,cum Christus Deus & homo sit. Responsorium de æternali in quo dicit. Deus pater, ego pater sum.Tecum principium.Vnde & ibidem se
Psal. 109. quitur: In die virtutis tuæ, scilicet in die resurrectionis.In splendoribus sanctorum, scilicet in luce omnium sanctorum, & dicit in splendoribus sanctorum, pluraliter, propter diuersos effectus ex utero, id est, ex intima bonitate mea. Ante luciferum genui te, id est, ante omnem creaturam, quasi diceret ab æterno.Epistola vero:Paulus seruus,quam quidam in uigilia dicunt: & euangelium de temporali. Vnde epistola dicitur.Ex semine Dauid secundum carnem.In Euangelio dicitur. Exijt edictum à Cæsare Augusto:quod est Lucæ.ij. capi. In alijs vero Ecclesijs dicitur epistola:Apparuit gratia Dei. Quæ est ad Titum.ij.c.
20 ¶Ante † epistolam legitur immediate prophetia. ¶Primo,ut basis sit sub columna,innitente basi.Non enim quæ dicuntur in euangelio,crederentur impleta,nisi forent in ueteri testamento prædicta. ¶Secundo ideo in vigilia & in hac missa duæ lectiones sine interuallo dicuntur, vna de Prophetia:alia de Apostolo:quia Christus pro duobus populis in pariete coniungendis nascitur. ¶Tertio,quia super basim prophetarum fundata est columna Apo- 21
stolorum.¶Quartò, quia actiui & contemplatiui per hanc natiuitatem in vna fide saluantur.¶Quinto,quia per vtrunque testamentum Christi natiuitas concorditer prædicatur.Hi sunt duo cherubin, qui propiciatorium tegunt,quique in propiciatorium uersis vultibus respiciunt, ut dictum est in procœmio iiij.partis. Quidam tamen nullam dicunt prophetiam, significantes quod vetera transierunt,& noua facta sunt omnia.quasi dicat de ipso facto cessat figura quia veritas uenit. ¶Secunda † missa 21
cantatur in diluculo in exordio diei:quando Christus in cunabulis adoratus est à pastoribus:& hoc primo ad ostendendum, q̃ sancti patres & prophetę qui fuerũt sub lege scripta, aliquantulam cognitionẽ Dei habuerunt,sed non tantam,quantam nunc habemus & ideo incipit à promissione,quę facta est antiquis in ueteri lege. Lux fulgebit hodie in domo Domini &c. ¶Secundo ideo, quia sicut dominus à Gabriele fuit nuntiatus prius, quàm nasceretur,sic ante initium diei suæ natiuitatis missa canitur. ¶Tertio,propter ortum nouæ lucis quia ille,qui natus est in ortu suo, tum in utero quàm ut ex utero fuit lux vera. Dicitur ergo in ortu huius temporalis lucis,quasi ipso facto dicatur.Orta est lux. Huic consonat introitus scilicet: Lux fulgebit & gra- 31
duale in quo dicitur:Deus dominus, & illuxit nobis:& quod sequitur in introitu:& vocabitur admirabilis,sumitur Esa. ix.ca. A quibusdam tamen dicitur de nocte eo quod pastores in nocte illa visitauerũt præsepe Domini,quod notat euangelium eiusdem missæ:Pastores &c.Luc.ij.cap. Prædicitur etiam tunc in quibusdam Ecclesijs prophetia:Spiritus Domini,super me,quę est Esa.xlj.cap.Deinde dicitur epistola:Apparuit benignitas.quæ est ad Titum iij.ca. Communio est.Exulta filia.Zacharię.ix.c.
¶Tertia † vero missa, quæ die clara hora 22
tertia,quãdo illuxit nobis dies redemptionis nostræ festiuius celebratur ad tempus refertur gratiæ, in quo descendit lux magna de cœlo,quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Velum enim templi scissum est in duas partes. Vn- Prou.
de Sapien.Aperta sunt prata,& apparuo- 27
runt herbæ virentes. Epistola Multifariè

quæ

quæ est ad Hebr. j. cap. & euangelium legũ
tur de æterna generatione. Vnde dicitur
in epistola: Filius meus es tu: ego hodie ge
nui te. & de tẽporalibus habet ibi: Multi
fariè multisq; modis. In euãgelio vero de
æterna, vnde incipit: In principio. quasi di
cat. In principio creaturarum erat verbum
quod est Ioan. primo capitul. Dicitur etiã
tunc in quibusdam Ecclesijs prophetia.
Propter hæc sciet quæ est Esaię quinquage
simo secundo capitul. Communio est: Vide
runt. Es. quinquagesimo secundo c. & Psal.
23 ¶Prima † ergo missa est de æterna geni
tura. Secunda, est de promissione antiquis
facta, unde cantatur. Lux fulgebit in domo
domini, non dicitur fulsit, vel fulget. Ter
tia, est de veritate nobis exhibita: vnde cã
tatur: Puer natus est nobis. & filius datus
est nobis. Esa. nono ca. ibi vtitur futuro ad
notãdũ promissionẽ: hic prẽterito, adnotã
Es. 53 dũ promissionis impletionẽ: Et quia ẽterna
generatio, est nobis occulta, iuxta illud Es.
Generationem eius quis enarrabit? ideo
missa de æterna genitura nocte profunda
cantatur. Quia vero antiqui patres quibus
facta est promissio, certi erant de incarna
tione Domini, sed non tantum, quantum
patres noui testamenti, quibus exhibita est
veritas, ideo missa de promissione antiquis
facta cantatur illucescente aurora, in qua
est modicum lucis, sed secũdum ipsum in
troitum uidetur, quod deberet esse lux ful
gens, sed non est ita, quia lux in aurora, ru
bet, in tertia, fulget, in sexta, feruet, in ve
spera, tepet. Quia uero temporibus noui
testamenti manifesta est veritas, inde est,
24 quod missa, quæ est de exhibitione verita
tis, clara luce cantatur. † Prima ergo mis
sa pertinet ad generationem æternam, sci
licet de patre sine matre, secunda ad tem
poralem scilicet de matre sine patre, ter
tia compacta est, quia de vtraque agit, &
ideo pertinet ad æternam simul & tempo
ralem. Notandum tum est quod in missa,
quę est de æterna genitura, legitur euange
lium de humanitate, scilicet Exijt edictũ
à Cæsare Augst. In alia vero quæ est de ve
ritate nobis exhibita, legitur euangeliũ de
diuinitate, scilicet. In principio erat uer
bum, ad notãdum, quòd ex quo humanitas
diuinitati fuit vnita, nec humanitas sine
deitate, nec deitas sine humanitate fuit,
nec erit. Hanc rationem affert magister in
psalterio: Aiunt quidam, quòd cum in col
lectis, in lectionibus, in euangelio, & in of
fertorio primæ missæ euidenter natiuitas
de uirgine memorent, intentio totius offi
cij ad temporalem potest natiuitatem re
ferri, & exponunt in introitu, hodie, id est,
hac die ante luciferum stellam, videlicet
matutinam genui te, id est, generationem
tuam sum operatus, & quod in euangelio
dicitur. Maria peperit filium suum pri
mogenitum, exponitur † primogenitum, 25
id est, ante quam ullus, extra de verb. sig
nam & ego. Officium vero secundæ missæ
aiunt † concordare dictis pastorum dicen 26
tium, ut legitur in euangelio. Transeamus
vsque ad Bethleem. & vj. quæstione v. hoc
factum est. Qui gratulantes, dicunt in in
troitu. Lux fulgebit. Orta enim erat stel
la ex Iacob. Vel dicitur: Lux fulgebit in Num.
persona legis, quæ temporalem natiuitatẽ 24
antiquis patribus repromisit. Et subditur.
Dominus regnauit decorem indutus est il
lum, scilicet decorem, quo coronauit eum
mater sua, hoc est humanitas. Et addunt in
graduali: Benedictus, qui uenit in nomine
domini, & in allelu-Ia. Dominus regna
uit. Et quis, & quantus sit, in offerenda sup
ponunt, dicentes: Dominus enim firmauit
orbem terræ. Et quia primus paries est ex
Hebręis, ideo primitię, scilicet pastores in
communione loquuntur ad eos. Exulta fi- Num.
lia Sion, id est, Ecclesia † Officium tertę 4.
missæ personat mirabilia verbi Dei, quod 27
erat in principio. & incipit esse caro, sicut
legitur in euangelio. Hoc verbum, est puer
qui secundum prophetam natus est nobis,
ut canimus in introitu, & hoc est canticum
nouum, de quo propheta in versu: Cantate
Domino canticum nouũ. Hoc quoque ver
bũ, est illud salutare, de quo protinus can
tur in graduali. Viderunt omnes. hæc est
lux magna, quę descendit in uirginis vte
rum, quæ illuminat omnem hominem ue
nientem in hunc mundum. de qua dicitur
in euãgelio: In principio erat verbum &c.
Hic demum, est ille dies rex, & potens, Ps. 88
cui dicitur in offerenda: Tui sunt cœli, &
tua est terra. In fine primę & secundę mis
sæ dicunt quidam: Benedicamus Domino:
prout dictum est sub titulo de aduentu. Ab
hac autem die usque ad octauam epipha-

niæ:

niæ responsoria, & eorum versus dicuntur cum allelu-Ia, ad representandum summã lętitiam, quæ aduenit tempore gratiæ.

SVMMA.

1 *Dominica intra octauã natalis Domini, quod fiat officium, & eius expositio. nu.* 3.4.
2 *Silentium est triplex.*
3 *Christus positus in signum tripliciter.*

De Dominica infra octauam natalis Domini. Cap. 14.

1 IN dominica, † quæ intercedit intra octauam natalis Domini cantatur de natiuitate Domini. Vnde introitus missę est, dum medium silentium tenerent omnia &c. Sap. xviij. cap. Est triplex † silentium, scilicet ignorantiæ desperationis & gloriæ. Silentium ignorãtiæ, fuit ante legem, quia ignorabant peccata sua, & ideo non clamabant ad Dominum. ad Rom. x. Mors regnauit ab Adam, vsque ad Mosen: postquam autem lex data est ad cognitionem peccati multo tempore seruauerunt legem. Ad ultimum verò desperauerunt, quando, scilicet omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt, tunc fuit silentium desperationis, postquam autem venit Christus ruptũ est silentium. Vnde clamant omnes laudes Dei. Silentium gloriæ, veniet, quando impletum erit totũ desiderium nostrum. In silentio desperationis veniet Dominus ut ei attribuatur salus humani generis, qui est uerus medicus. Et hoc est, quod dicit: † Dum medium silentium. Sequitur & nox, id est, diabolus in suo cursu medium id est, commune iter haberet. Omnes enim cõmuniter ad inferos descẽdebãt. Omnipotens sermo tuus, id est, filius tuus. Domine pater, qui dicitur sermo patris, quia per eum natus est, à regalibus sedibus uenit quærere, & facere reges. Vel ad literam dum omnia tenerent medium, id est, commune silentium de nocte, scilicet quando omnia silent, & nox in suo cursu medium iter perageret. Ad literam. Omnipotens sermo tuus à regalibus sedibus, uel quia media nocte natus est Dominus, & concordat epistola, quæ est Gal. iiij. capitul. vbi dicitur. At ubi uenit plenitudo temporis, &c. responsorium est. Speciosus forma, &c. quia immunis ab omni peccato & omnibus virtutibus plenus. Sicut enim habetur ad Col. ij. In ipso habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter, id est, admodum trinæ dimensionis, id est, communi modo sicut in omnibus est, scilicet essentialiter, præsentialiter, & potentialiter. Item secundum gratiam est in sanctis, & secundum unionem est in Christo: & ideo diffusa est gratia in labijs tuis. Gratia, quia nunquam sic locutus est homo, diffusa est inquam, quia in ore eius fuit lex clementiæ, ut cum dixit. Mulier nemo te condemnauit, nec ego te condemno, uade, & amplius noli peccare. Et cum dixit. Diligite inimicos &c. Euangelium. Erat Ioseph Luc. ij. capit. similiter ad natiuitatem pertinet quantum ad principium, licet & ad aliud pertineat. Erant pater eius, scilicet putatiuus, & mater mirantes super his, quæ dicebantur de eo, scilicet à pastoribus. † Sequitur in euangelio prophetia Symeonis. Ecce positus est hic in ruinam, scilicet infidelium, & in resurrectionem multorum, scilicet fidelium, & in signum, id est, in signationem, cui contradicetur. q.d. si in uiridi hoc faciunt, in arido quid fiet? vel in signum, id est, in ostensionem, quia per humilitatem & paupertatem itur in paradisum, uel in signum, id est, in signaculum. Vnde Io. j. quem signauit pater & misit in mundum, ut eo signaremur. Et Aggeus. Ecce posui te in signaculum, quia elegi te. Et in canticis. Pone me ut signaculum super cor tuum &c. † positus est ergo Christus in signum tripliciter, scilicet in significationem, in ostensionem, & in signaculum. Rursus hoc officium. Dum medium &c. uox est primitiuæ Ecclesiæ, in qua recolit domini natiuitatem, cuius fructum prædicat in epistola, quia de seruitute transiuimus ad adoptionem, per ipsum cõmendat secũdũ sapiẽtiã in euãgelio, ubi dicit. Puer crescebat & cõfortabat plenus sapientia, secundum potentiam. In allelu-Ia. Dominus regnauit. Et in offerenda. Dominus enim firmauit secundum pulchritudinem. In graduali. Speciosus forma. In

Ps. 44 *Prou. vlt. Lu.* 2. 4 *Ps.* 13 *Aggæ.* 2. *Canti.* 8. 5

post

postcommunione uero. Tollite puerum. Matth.ij.capit.tempus fugæ uocatur, quo descendit Dominus in ægyptum & mystic̃ respicit ad gentilitatis adoptionẽ, quia Dominus de Iudæa transiuit ad gentes, ut eas adoptaret hæredes.

SVMMA.

1 *Circunciſio cui primum fuerit iniuncta. Et an eius nomine feſtum inducatur falsò, aut temere nu.* 13.14.
2 *Circunciſio, quibus de cauſis inſtituta.*
3 *Circunciſio, quando & qualiter fiebat.*
4 *Circunciſio, cur fiebat in præputio.*
5 *Circunciſio quid conferret.*
6 *Circuncidi cur voluerit Chriſtus. cauſas adfert.nu.* 7.8.9.10.11.
12 *Circunciſio, quibus de cauſis fuerit mutata in baptiſmum.*
15 *Commercium, quid.*
16 *Circunciſionis dies, quinque de cauſis, eſt ſolennis.*
17 *Circunciſionis diebus, multa ſuperſtitioſè olim gentiles & pagani agebant.*

De feſto circunciſionis. Cap. 15.

Hic de feſto circunciſionis dicendum eſt. Scien dum † autem eſt, quod circunciſio primo iniũcta eſt Abrahæ & ſemini eius. i. Hebreis ex eo naſcituris, ut ſic probaret, an obediret, uel non, ſicut & Adam ad probationem obedientiæ mandatum accepit: ne de ligno vetito manducaret. Fuit autem præcepta circunciſionis propter quinque cauſas. ¶ † Primo, ut per obediẽ tiam mandati Abraham placeret Deo, cui per præuaricationem Adam diſplicuerat. ¶ Secundo, data fuit in ſignum magnæ fidei Abrahæ: Credidit enim ſe habiturum filium in quo benedicerentur omnes gentes per fidem, id eſt, per quam ſpiritualis circunciſio impleretur ut ſic iuſtificaretur & ipſe. ¶ Tertio, ut in hoc ſigno diſcerneretur ab omni natione populus ille. ¶ Quarto ut circunciſio facta in uirili membro, per quod generatur creatura mortalis, & in quo libido ſolet dominari, caſtitatem corporis & mentis ſeruandã, & impudicitiam reſecandam indicaret. ¶ Quinto, quia non poſſet melius ſignificari per Chriſtum tolli originale peccatum, cum præputio quippe omnis homo naſcitur: quemadmodum & cum originali peccato. ¶ † In carne præputij ideo eſt iuſſa fieri, quia in remedium inſtituta eſt, id eſt, contra originale peccatum, quod à parentibus contraximus corrupti concupiſcentia, quæ in parte illa magis dominatur, & quia in membro illo culpam inobedientiæ homo prius cognouit, docuit quòd & in illo ſignum obedientiæ acciperet. Fiebat † circunciſio die octauo ex legis præcepto. Leui.xij.c.& fiebat cum lapideo cultello, ad ſignificandum, quòd poſt ſeptenarium huius uitæ, in octaua die id eſt ætate, quæ erit reſurgentium, omnis ab electis per petram, id eſt, Chriſtum abſcindetur corruptio carnis & ſpiritus, quando liberabimur à ſeruitute corruptionis, quãdo circuncidetur à peccatis anima cuiuſque credẽtis in eũ. Duæ itaque res ſunt illius ſacramenti, ſcilicet circunciſio à peccatis in præſenti, & circũciſio ab omni corruptione in futuro. Chriſtus autem nõ indigebat circuncidi, ut iam dicetur. Conferebat circunciſio † ſuo tempore remiſſionem peccatorum, ſicut & nunc baptiſmus. Vnde Greg. de conſe. diſt. iiij. quod apud extra de bap. maiores. Quod apud nos valet aqua baptiſmi, hoc agit apud ueteres uel pro paruulis ſola fides, uel pro maioribus uirtus ſacrificij, uel pro his, qui de Abraæ ſtirpe prodierunt, myſterium circunciſionis. ¶ Sed quare † Chriſtus q. fuit agnus immaculatus, non habens maculam neque rugam, qui peccatum non fecit, nec inuentus eſt dolus in ore eius, uoluit circuncidi? Reſpondeo, ſicut uoluit in templo præſentari, ſicut & baptizari, ſicut & de agno paſchali cum diſcipulis epulari, ſic uoluit in corpore circuncidi propter nos. ¶ † Secundo, ne Iudæi dicerent eum non eſſe Meſſiã in lege promiſſum quia non eſſet circunciſus nec uiueret ſecundum legem, qui de ſe ipſo dixit. Non veni ſoluere legem, ſed adimplere. ¶ Tertio † ratione noſtri, ſcilicet propter figuram. Et enim cirũciſio illa carnalis, figurat præſentem ſpiritualem, quæ eſt gratia, & futurã, quæ erit in gloria nec dedit.

1
Gene. 17
2
5
4
5
6
7
8
Mat. 5

dedit nobis exemplum carnaliter circuncidendi, sed spiritualiter per uitæ inuocationem. Nam secundum Ber. dupliciter debemus circuncidi, scilicet exterius in carne & interius in mente. ¶ † Quarto, ratio
9 ne sui, ut scilicet se veram carnem assumpsisse ostenderet. ¶ Quinto, ne dæmones
10 † circuncisionis mysterium agnoscerent, cum enim illa contra originale peccatum fieret, credidit diabolus, & hunc qui circũcidebatur similiter peccatorem esse, propter quam etiam causam uoluit, ut mater eius uirgo perpetua desponsaretur. ¶ Sex-
11 tò, propter perfectam humilitatem † tanquam esset peccator, uoluit hoc fieri, licet non indigeret, sicut & ex humilitate uoluit baptizari subdendo se minori. Vbi sit caro pręputij Christi, dictum est in quarta parte sub septima particula canonis, super verbo Noni & æterni. ¶ † Fuit autem
12 mutata circuncisio in baptismum quatuor de causis. Primo, quia sacramentum baptismatis est perfectius. Secundo, quia magis commune. Mulieres enim circuncidi non poterant. ¶ Tertio, quia magis gratia plenum. Per circuncisionem nanque tantum peccatum remittebatur: sed gratia ad bene operandum per eam non præstabatur,
13 nec uirtutes dabantur, vel augebantur. ¶ † In baptismo non solùm peccatum remittitur, sed gratia coòperandi confertur, & virtutes augentur, ideoque rectè ait Apostolus, quòd Abraham cepit circuncisione tantum in signum. Quarto propter honestatem. Honestius enim est aqua lauari, quam corpore mutilari. Sed uidetur quod de circuncisione non debeat fieri festum, cum dicat Apostolus: Circũcisio nihil prodest.
Rom.2 extra de bap. maiores. Et iterum, si circun-
Ga.5. cidimini, Christus nihil uobis proderit. Præterea cum Ecclesia non faciat festum de passione Domini, videtur quòd in circũcisione, in qua incipit passio Domini quando primum sanguinem suum fudit, non sit faciendum festum, sed potius lamentum, sicut & in passione. Ad hoc dicitur, quòd festum non fit de circuncisione, sed de octaua natalis Domini. Sed non aliquid impedit nos dicere quòd fiat festum de circuncisionæ, quæ fiet in octaua resurrectionis, à culpa & a pœna, & est causa meritoria illius, & propter illud gaudium Ecclesia solennizat. Ab hoc vero, quòd obijcitur de passione respondetur quòd alia de causa Ecclesia dimittit facere festum in die. quia Dominus passus est, quàm propter passionem, scilicet quia tunc Dominus posuit
Iob.6. peccata nostra in statera. Vnde Iob: tũa appenderentur peccata mea, quibus iram merui, & calamitas quam patior in statera. Oportuit enim filium Dei pati pro peccatis nostris, ut nos redimeret ab omni peccato, & ideo luget Ecclesia magnitudinem peccatorum suorum, considerãs quod sol erubescens propter peccata hominum obtenebratus est. de quo dicetur sub parasceue. ¶ † Celebratur ideo hodie octaua 14
natiuitatis, quæ est octaua suppletionis, prout dicet in proœmio septimę partis. Est etiam hæc octaua alterius negotij significatiua. Duplex est enim negotium, quòd in ea figuratur. unum circuncisio Domini, quod in euangelio exprimitur, alterum aduentus hominis ad Deum. Est enim duplex aduentus, scilicet Christi ad homines de quo in natiuitate actum est, & hominũ ad Christum, de quo in hac octaua agitur quod notant antiphonæ laudum, ut illa: O admirabile commercium. Nam commer- 15
cium est, vbi † aliquid accipitur, & aliquid datur. Dominus nanque accepit nostram humanitatem, ut nobis daret suam diuinitatem, quod notatur in verbis ibi sequentibus, scilicet animarum corpus sumens de virgine. Per hoc enim notatur, quod Dominus accepit, per hoc enim dicit largitus est nobis suam deitatem, notatur quod dederit. Secunda vero & quarta antiphonæ terminatur. Te laudamus Deus noster. q.d. ad te ueniemus, laudando te. Tertia terminantur: Dei genitrix intercede pro nobis. q.d. intercede, ut filius tuus suscipiat nos. In quinta dicitur illud, quod dixit baptista: Ecce agnus Dei. q.d. ad eum venire debemus. vnde Andreas & alius discipulus Ioannis hoc audito secuti sunt Do- Ioa.1.
minũ. In antiphona uero quæ est supra. Benedictus dicitur Innouantur naturæ, nostra enim natura recedẽdo à Deo est inueterata, & redeundo est innouata. ¶ † Notã 16
dum quoque est, quod quinque sunt quæ hanc diem reddunt solẽnem. Primum est, quia hac die duo festa concurrunt, scilicet parientis & partus. Vnde & duæ missæ celebran-

lebrantur. Prima, de pariente scilicet de beata virgine, in qua dicitur introitus. Vultum tuum. & communio: Simile est regnũ cœlorum homini negotiatori. Mat. xiij. ca. Secũda est de partu, scilicet de filio in qua dicitur introitus: Puer natus est nobis, vel in alijs Ecclesijs, dum medium silentium. Vnde & in quibusdam gradualibus officiũ utrunque intitulatum inuenitur. Et ideo quia hoc festum est de beata virgine, fit hodie statio apud Ecclesiam sanctæ Mariæ trans tyberim, quanuis quidam scripserunt quod fit apud sancta sanctorum ad Lateranum, pro eo quòd caro circuncisionis Domini ibi dicitur conseruari, prout dictum est in iij. parte sub vij. particula canonis. Epistola est: Apparuit benignitas, quæ est ad Tit. iiij. Euangelium est: Postquam consumati sunt. Luc. ij. Allelu Ia. Multipharièe Hebr. j. Secundum, quod facit hanc diem solennem, est octaua, de qua dictum est. Tertium, impositio noui & salutiferi nominis: de qua dicetur sub tit. de sabbato sancto, ubi agitur de baptismo, quod nomen triplex est, scilicet filius Dei, Christus & Iesus, sicut ex euãgelio colligitur, de hoc dictũ est in prœmio secundæ partis. Quartum, est effusio sanguinis Iesu Christi, hodie enim primo sanguinem suum pro nobis fundere cœpit, qui cum postmodum sæpe fundere uoluit. Quintum, est signaculũ circũcisionis, quod Christus hodie pro nobis dignatus est susc ipere propter causas præmissas. In quibusdã ecclesijs subdiaconi fortes & iuuenes faciunt hodie festum, ad significandũ quòd in octaua resurgentium, quæ significatur per octauam diem, quia circuncisio fiebat, nulla erit debilis ætas, non senectus, non senium, non impotens
1. Cor. 15. pueritia: sed omnes concurremus in uirum perfectum cũ hoc mortale induet immortalitatem, & hoc corruptibile, incorruptionem, ut præmissum est. de hoc dicetur in septima parte sub festis sanctorum Stephani & Ioãnis. ¶ † Postremo notandũ est q; olim pagani & gentiles in his calendis multas superstitiones obseruabãt, quarum aliquas Aug. in quodã cõmemorat sermone. xxvj. q. ult. non obseruet. Credentes enim (inquit) Ianum quendã Deũ esse, eũ tunc uenerabantur, ei duas facies figurãtes, vnã ante aliã post, eo q; est principiũ anni sequentis & finis præcedentis. Assumebant enim formas monstruosas: alij ex pellibus pecudum: alij ex capitibus bestiarum: alij vestiẽtes tunicas muliebres, alij, auguria obseruabant, dantes vel recipientes diabolicas strenas: alij, mensas lautè præparatas tota nocte manere sinebant, putantes totum anni spatium conuiuia tali cibi abundantia perdurare: quæ veritas prohibet Christianos facere.

SVMMA.

1 *Epiphania quid. Et eius diei officium. ibid. infra & nu. 10. 11. 16.*
2 *Magi, qui & vnde dicti.*
3 *Stella, quæ Magis apparuit, quid.*
4 *Magi, quæ, & cur munera Domino obtulerunt.*
5 *Theophania secunda Apparitio.*
6 *Epiphaniæ die non debet quis baptizari, nisi summa necessitate cogente.*
7 *Bethphania, tertia Apparitio, quarta. numero. 8.*
9 *Inuitatorum, cur non habeat locum in die. Epiphaniæ.*
12 *Christi genealogia, varie tradita per Matthæum, & Lucam.*
13 *Epiphaniæ tria euangelia.*
14 *Mundi vespera, duplex.*
15 *Epiphaniæ Missæ expositio. Et quid ea populo nuntiet in Italia. nu. 17.*

De festo Epiphaniæ. Cap. 16.

SEQVITVR festum epiphaniæ, quod est uocabulũ † græcum, & sonat latine manifestatio siue apparitio, & est idem cum festo natiuitatis, nihil. n. nasci profuit, nisi apparuisset. Verum pro triplici apparitione hodie solennizat ecclesia, unde & in codicibus antiquis hæc dies epiphaniarum pluraliter intitulatur, & ideo tripliciter nominatur, scilicet epiphania, theophania, & bethphania. Epiphania dicitur quantum ad illam apparitionem Domini, quæ facta est Magis per stellam. † Magi autem ipsi fuerunt Gaspar, Melchior, & Balthasar, & fuerunt reges, iuxta illud psalmistæ. Tibi of-

bi offerent reges munera. & iterum: Regis
Psſ.67 Thar, & insul. mu. of. reg. ara. & sabba. do. ad
Psſ.51 ducent, quorum corpora de Mediolano in Coloniam translata fuerunt. Et dicuntur Magi, à magnitudine scientie. Per astronomiam enim cognouerunt, quia stella illa non erat ex constitutis à principio: sed illa de qua Balaam magister suus prophetauerat, Nu. xxiiij. Orietur stella ex Iacob, & consurget uirga de Israel, & de Iacob erit, qui dominetur, & ideo moti sunt, ut ductu illius stellæ uenirent in Bethleem, ut regẽ natum, quem eis prophetauerat Balaam, adorarẽt. Et dicitur epiphania ab ἐπὶ quòd
Mat. 2 est supra & φάνω, quod est apparitio, quia de sursum illa fuit apparatio, scilicet de cęlo, vel ab ἐπὶ quod est super, quia scriptum est. Vsque dum ueniens staret supra, ubi erat puer, Erat quidem proximior terræ quàm aliæ stellæ, & hæc facta sunt tredecima die à natiuitate Domini, qua die stella Magos ad præsepium duxit. Et dicunt
3 quidam † quod stella illa fuit Spiritus sanctus, qui postea descendit super Dominum baptizatũ in specie columbæ & ipsis Magis in speciæ stellæ. Alij, quòd fuit angelus qui apparuerat pastoribus Iudæis, scilicet illis tanquam ratione vtentibus in forma irrationabili: istis uero gentibus tanquam irrationabilibus in specie irrationabili. Alij & uerius quòd fuit de nouo creata: quæ peracto officio suo redijt in primordialem materiam. Alij dicunt, quòd cecidit in puteum, vbi adhuc dicitur apparere solis tantum virginibus. ¶ Solet autẽ quæri quomodo tã citò, videlicet intra. xiij. dies, de tam remotissimis regionibus. Hierosolymam venerunt, quæ dicitur esse in medio mundi? iuxta illud Psal. Rex noster ope-
Psſ.63 ratus est saluté in medio terræ. Dicit Isid. quod ante natiuitatem stella illa illis apparuit, ut possent ibi esse in tempore opportuno. Hiero. dicit, quod in die natalis Domini primo ab eis visa est. Sed uenerunt in Dromedarijs, iuxta illud propheticũ: Inundatio camelorum operiet te: Dromedarij, Madiam & Effa: qui velocissimè currunt. Vnde & dicuntur, a δρόμος quod est cursus:
Ps.6. & ὄρος quod est uirtus, & sunt minores camelis, sed velocius currunt, quam illi scilicet tantum in uno die, quantum equus in
4 tribus. ¶ † Queritur enim, quare Magi venientes munera obtulerunt? ¶ Respondeo quod secundum Bedam antiquitus nullus ad regem vel dominum uacuus introibat, quod Persę & Chaldæi obseruant. Secundo, secundum Bedam, obtulerunt aurum beatæ virgini propter inopiæ subleuationem. Tus contra stabuli fœtorem. Myrram, propter membrorum pueri consolidationem, & vermium expulsionem. ¶ Tertio, quia aurum ad tributum. tus ad sacrificium, myra uero ad sepulturam pertinet. Per hæc ergo tria insinuantur in Christo regia potestas, diuina maiestas, & humana mortalitas. ¶ Quarto, quia aurum significat dilectionem, tus orationem, myrrha carnis mortificationem, quæ tria offerre Deo debemus. ¶ Secunda apparitio, fuit
5 eadem † die in baptismo, multis tamen annis reuoluit, scilicet. xiij. die tricesimi primi anni, unde Lucas: Et ipse Iesus erat incipiens, quasi annorum. xxx. & ideo hæc apparitio dicitur theophania, θεός, quod est Deus, & φάνω, quod est apparitio, quia ibi trinitas apparuit, pater in voce, & filius in carne, & spiritus in columba. Quidam autem hęretici dixerunt solum in die epiphanię † baptizari debere, pro eo, quòd Chri-
6 stus tunc fuit baptizatus, nec dari Spiritũ sanctum baptizato in alia die & grẽci eadem die baptizant, ob quam hęresim extirpandam sancti patres decreuerunt neminẽ nisi in articulo necessitatis eadem die baptizari debere. ¶ † Tertia apparitio fuit
7 postea, similiter eodem die anno reuoluto cum esset xxx. annorum. & xiij. dierum, scilicet quãdo manifestauit se esse Deum per mutationem aquę in uinum, quod fuit primum miraculum apertum, quod Dominus fecit in Cana Galilęæ, vel simpliciter primum quod fecit. Et hæc apparitio dicitur bethphania, à βηθ qđ est domus, & φάνω quod est apparitio, quia ista apparitio facta fuit in domo in nuptijs. De his tribus apparitionibus fit solennitas in hac die. Sed quia Ecclesia non potest perfectè de omnibus unam & eandem diem solenniza re, ideo de stella plene exequitur, & de alijs aliquid admiscet ut notetur quòd tres fuerunt in illa die apparitiones, qui leguntur in euangelio tanquam sub die eadem factæ. de primo uero miraculo hodie totum cantatur officium, quia in eo speciaLiter

natiuitas Domini Gentilibus est notificata, de sancto duo responsoria cantantur, scilicet primum. Hodie in Iordane & in columbæ specie, quod à pluribus Ecclesijs ponitur nonum, & ideò primum & nonum. quia baptisma est primum sacramentum nostræ redemptionis, per quod reformamur, & similes angelis efficimur, quorum sunt nouem ordines. Bruno autem signeñ. episcopus corrector officij antiphonarij, dixit quòd in responsorio: In columbæ specie, & in antiphona: Vox de cœlo, quæ dicitur in octaua ad laudes, non debet esse verbum istud: Ipsum audite, quia in baptismo non fuit hoc dictum à patre, sed in transfiguratione, & qui agunt festum transfigurationis cantant responsorium in quo illud continetur. q. d. Ego sum testis, quod hic est ille, qui promissus est in lege. Deut. xviij. vbi dixit Moses: Prophetam de gente tua, & de fratribus tuis suscitabit tibi Deus, ipsum audietis &c. Qui autem verba eius, qui loquetur in nomine meo audire noluerit, ego vltor existam. De tertio verò miraculo cum alijs cantatur vna antiphona,
8 scilicet tribus miraculis. ¶ Beda † etiam dicit, in commento super Lucam, Quartam apparitionem factam fuisse eadem die anno reuoluto, cùm esset xxxj. annorum, scilicet in fractione quinque panum, & saturatione quinque millium hominum, & illa dicitur phagiphania, à φάγειν quod est bucca siue comedere. Sed de hac hodie nihil agitur. Præterea, dubitatur, vtrum hoc contigerit ista die, tum quia in originali Bedæ non sic legitur, tum quia Ioan. vj. ubi de hoc miraculo agitur, dicitur: Erat autem proximum pascha &c. Ideo autem institutum fuit hac die festum, de tribus miraculis, quia hæc dies fuit antiquitus celebris in honorem Augusti Cæsaris, propter triplicem eius triumphum, quo suo tempore Romano Imperio tres regiones subiugauit, scilicet Parthiam, Aegyptum, & Madiam. Illam ergo celebritatem Ecclesia in melius commutauit, uidelicet ad celebrandum Christo pro eius triplici miraculo. In quibusdam Ecclesijs non dicitur hac die ad nocturnos: Domine labia mea aperies. nec Deus in adiutorium. nec Gloria patri, nec hymnus, ad notandam promptitudinem gentium, quæ statim stella apparente uenerunt. Ex abrupto ergo ad nocturnos uenitur, quasi ipso facto dicat Ecclesia, quibus non est narratum de eo, ueniebant, & qui non audierunt, contemplati sunt. Esa. liij. cap. Vel potest dici, quod in hoc festo fit præcipuè mentio de gentilium conuersione, quos illi tres Magi initialiter præcesserunt. Quia ergò conuersio ipsorum gentilium, adhuc erat imperfecta, quia in pauciſſimus, scilicet in ipsis tribus Magis, idcirco in signum huius Ecclesia omittit cantica quæ iam conuersorum seu perfectorum esse uidentur, sicut Gloria patri. hymnus, & huiusmodi. Hac etiam de causa non præmittitur: Domine labia mea aperies. nec Deus in adiutorium, quia secundum Apostolum: Corde creditur ad iustitiam, *Rom.* 10
sed prius, ore autem confessio fit ad salutem, scilicet posteà. Inuitatorium etiam non dicitur, propter quatuor rationes. ¶ † Primo, ad ostendendum 9
quod Ecclesia in primitijs suis uenit de gentibus ad Dominum, non inuitata, uel uocata per præconem aliquem, sed sola stella duce, iuxta illud. Nemo *Matt.* 20
nos conduxit, ut sic incutiatur erubescentia eis, qui tardè credunt, cum multos habeant prædicatores. Magi enim non uocati, uenerunt adorare Christum. ¶ Secundo, ut nos qui quotidia inuitamus & excitamur ad adorandum, & deprecandum Deum, uideamur detestari inuitationem fraudulentam Herodis *Matt.* 2
dicentis Magis, ite, & interrogate diligenter de puero &c. ¶ Tertia est causa, quia ipsa res nos inuitat, scilicet, stella, per quam significatur fides, quæ ducit nos ad Deum, & illuminat nos in nocte huius seculi. ¶ Quarta, quia psalmus: Venite quæ idem dicit, dicitur in nocturnis, & sic idem repeti uideretur. Licet ergo hac die non dicatur inuitatorium, tamen psalmus inuitatorius, scilicet; Venite exultemus, in tertio nocturno ad septimam antiphonam dicitur, ad ostendendum quod in tertio tempore, scilicet gratiæ sufficienter inuitata est Ecclesia, de gentibus, & nullus se excusare potest,

quia in omnem terram exiuit sonus eorũ. xix. distinct. ita. & quia tertio tempore, scilicet gratiæ data est vniformis gratia in plenitudine. Dicitur quoque ad septimam antiphonam, ad notandum, quòd per baptismum datur spiritus septiformis, Per hebdomadam, dicitur inuitatorium, in persona Magorum, alijs, qui non viderant, nuntiantium, Leguntur autem tres lectiones de Esa. qui expressius loquitur de Christi natiuitate, de qua siue de nati apparitione hoc festum est. ¶ † Sed quæritur, quare in quibusdam Ecclesijs in principio tertij nocturni huius festi, canitur Psal. Deus noster refugium. cum antiphona Fluminis &c. cum ipse præcedat in ordine psalterij vltimum Psalm. j. nocturnæ, & omnes secundæ? Respondeo: tertium nocturnum recolit nouum testimonium quod est tempus gratiæ: qua propter hoc tertium nocturnum habet in capite antiphonam. Fluminis; quæ cum dicto Psalm. nouum tangit testamentum, & ideò dictus psalmus tunc & non prius dicitur. Præterea, antiphona ipsa habet allelu-Ia. quod non ponitur in antiphonis primæ vel secundæ nocturnæ: vt dictum est sub natali. Rursus, ideò ponitur in septimo loco, quia pertinet ad septiformem gratiæ spiritum, per vim baptismi collatum. Sequentes etiam antiphonæ cum suis psalmis nouum indicant testamentum, & hi tres psalmi monstrant commotionem gentium contra prædicationem Apostolorum: subuersionem idolorum, & conuersionem fidelium. Romana tamen Ecclesia dictam antiphonam: Fluminis, cum suo Psalm. ponit in primo nocturno, & psalm. Venite in tertio, secundum rectum ordinatum, naturalem ordinem psalmorum: & congruè quia gentes tempore gratiæ venerunt ad fidem. ¶ † Et attende, quòd antiphonæ in prima parochiæ siue nocturna, continet sacerdotes, & in secunda reges: in tertia vsque ad angelos peruenitur. Post tertium nocturnum statim cantatur euangelium: Luc. Factum est autem. in quo de baptismo Saluatoris plenè agitur, & eius genealogiam describit, quia vt præmissum est, hoc festum de natiuitate est. ¶ † Notandum autem est quòd Matth. in euangelio: Liber generationis, enumerat generationem illam incipiens ab Abraham, descendendo vsque ad Ioseph, virum Mariæ, de qua natus est Iesus &c. ostendens, per hoc quòd à summo cœlo fuit egressio eius, & qualiter Dominus ad nos descendit. Similiter Esa. xj. cap. Dona spiritus sancti enumerans, vltimò ponens timorem dicit, & repleuit eum spiritus timoris Domini: Sed Lucas in hoc euangelio, Factum est autem, illam enumerat ascendendo, quia post baptismum eam enumerat, nec sistit eam in Abraham, sed in Adã, vsque ad Deum procedit per gradus sic: qui fuit Hely. ostendens per hoc, quòd à baptismo iter est ad Deum: sed hoc quasi per quosdam gradus virtutum, qui significantur per patres gradatim ordinatos: & tangit filios, secundum legem, non secundum naturam sic, qui fuit Natham, qui fuit Dauid: supple filius, scilicet adoptiuus. Vna ergo generatio describitur descendendo, altera ascendendo, quoniam vna carnalis, altera spiritualis. In vna ponitur genuit, vbi carnalis generalis, & temporalis successio exprimitur. In altera ponitur, qui fuit: vt notetur spiritualis generationis adoptatio. & describitur ascendendo, vt notetur spiritualis ascensus. Prima terminata est in virginis partu. Secunda nobis inchoata est per baptismum. Tria ergo sunt †euangelia huius solennitatis: vnum est de baptismo, scilicet: Factum est: secundum de Magis, scilicet: Cum natus esset Iesus, quod dicitur ī missa & ibi dicitur. Sic enim scriptum est, per prophetam, scilicet Michæam. c. v. Tertium est de nuptijs: quod dicitur in dominica sequenti post festum Hilarij. Sanè, præmissa duo euangelia de generatione Christi de nocte dicuntur: vnum in natiuitate, alterum in epiphania: quia vtraque Christi generatio fuit in nocte, id est obscura, & priorum sensibus non intellecta. De hoc enim sub natali dictum est. Post euangelium Ecclesia exultando dicit: Te Deum laud. Parum ergo agitur de baptismo Domini in nocturnali officio: sed suppletur in octa. in qua agitur de apparitione facta in baptismo: præsertim in antiphonis laudum, quæ ostendunt effectum baptismi in nobis, scilicet vt baptizemur: vt à peccatis per nostrum lauacrum abluamur. Omnes enim vnius & septimi toni sunt,

sunt, vnius ad notandum Ecclesiæ unitatem, in qua solum baptisma prodesse potest. Septimi, ad notandum quòd in baptismo datur septiformis gratia spiritus sancti. Vel quia per baptismum peruenitur ad septimam ætatem quiescentium. Si enim aliquis statim post baptismum dignè acceptum, decedat: mox recipit primam stolam, quæ datur in septima ætate, id est in secunda vespera: Antiphona verò ad Magnificat: est octaui toni, quia in vespera mundi nobis dabitur stola secunda, id est gloria corporis, quam in octaua ætate,
14 nos recepturos speramus. † Duplex est enim mundi vespera. Prima est, sexta ætas, secundum quam Dominus in vespere mundi natus: iuxta illud Vergente mundi, vespere. Secunda est, finis mundi, in qua vel postquàm dabitur nobis gratia carnis, de qua dicitur: Ad vesperam demorabitur fletus. Nam vsque tunc erit fletus miseriæ nostræ: sed tunc erit finis. dicitur etiam ad horas capitulum illud: Surge, illumina. & illud Super te autem. & illud: In-
15 undatio. quæ sunt Esa. lx. cap. † Missa siue diurnum officium similiter pertinet ad primum principale & præcipuum miraculum, scilicet ad primitias gentium, & ad munera Magorum, & ad Christi natiuitatem. Vnde introitus, qui sumitur de Esa. licet non sit, ibi continuè est: Ecce aduenit &c. Ecclesia enim de gentibus electa pro suæ vocationis initio gaudens gratiosum laudis præconium offert Deo, pro sua salute. d. Ecce &c. q. d. Ecce, in propatulo est, quod Dominus natura dominator effectu aduenit, id est, ad nos venit, & carnem assumpsit, vel vt alludamus præsenti diei, ad nos venit, id est qui in carne latebant, per multa signa Deus esse apparuit, vt per stellam, per Magorum munera: per vocem paternam, & per spiritum sanctum in columba, & propter hoc utitur aduerbio demonstrandi: Ecce, ostendens apparitionem filij Dei quasi ad oculum, per præmissa Epistola Surge, illuminare, & graduale: Omnes de sabba &c. sunt de eodem & sumuntur de Esa. lx. cap. & euangelium de eodem, scilicet Cum natus esset &c. quod est Mat. ij. cap. Ex quo sumunt allelu-Ia & communionem: Sicut autem in matutino officio fit suppletio in octaua, ut iam tactum est, ita & de missæ officio simpliciter fit suppletio. † Nam introitus missę hodier 16
næ notat gaudium gentium de aduentu saluatoris exultantium, & in collecta hortatur gentes ad contemplandum eius speciẽ, quam per fidem cognouerunt. Reliquum totum est de miraculo huius diei, scilicet de gentibus per stellam ductis. ¶ † Non 17
est etiam prætermittendum, quod in Italia in missa huius diei, futurum pascha populis annuntiatur. Sacerdos nanque uel alius post offertorium, dicit alta uoce: Annuntio charitati uestrę gaudium magnum, quod erit omni populo, quia septuagesima erit tali die & pascha tali. In Concilio uero Brachareñ. de consec. dist. iij. placuit primum. ita legitur: Placuit, ut postquàm omnia in concilio sacerdotum fuerint ordinata, super uenturum ipsius anni pascha, quo Calendarũ die, id est, quo die ante, uel post Calendas, uel quoto à luna debeat suscipi, à metropolitano episcopo intimetur, quod cæteri episcopi uel reliquus clericus breuiculo subnotantes unusquisque in sua Ecclesia adeuiẽte natalis Domini, die post euangelicam lectionem populo annũtiet, hoc tamen non ubique seruatur. Rursus in concilio Carthagiñ. e. dist. placuit. j. Statutum est, ut dies paschæ formaturum. scilicet literarum subscriptione omnibus intimetur. Dies uero cõcilij. xj. Calen. Nouẽb. seruetur. Quidam tamẽ ultra montani episcopi in synodo. quam celebrant die Mercurij proximiori festo beati Lucæ, pro missa annuntiant. Quidam asserunt in uigilia epiphaniæ ieiunandum fore, eo quod sibi propriũ officium appropriatur, & allelu-Ia in officio, nisi in dominica interueniat, subticetur, & dicitur euangelium: Defuncto Herodes: quod est Mat. ij. cap.

SVMMA.

1 *Epiphaniæ octaua. Et quid notet.*
2 *Antiphonæ octauæ Epiphaniæ cur sint de septimo tono.*

De octaua Epiphaniæ. Cap. 17.

DE octaua Epiphaniæ in omni cantu & in lectione Esa. † quæ legitur pro epistola, scilicet Domine Deus meus 1

agitur de baptismo. Vnde ibi dicitur: Exultent solitudines Iordanis, ideò quia in Iordane vim regenerativã Dominus cõtulit, aquis instituendo baptismum, & quia gentes, quæ à Deo prius erant quasi in solitudine deserti, ad eum redeunt. Octaua ergo epiphaniæ suppletionis est, vt in tit. præcedenti dictum est, quia sicut in festo recolimus, quomodo Christus baptizatus est, ita in octaua rem propter quam baptizatus est, quod antiphonæ illius diei ostendunt. In octaua igitur de secundo epiphaniæ miraculo, scilicet de baptismo iubilatur, vt in antiphona: Veterem hominem, & cæteris quæ sequuntur, quæ quia translatæ sunt de græco in latinum, grauius continent in dictamine idioma. † Et sunt de septimo tono, quia pertinent ad baptismum, vbi septiformis gratia spiritus sancti operatur, & sunt nouem quoniam per ianuam baptismi peruenimus ad consortium nouem ordinum angelorum. Sunt tamen octo de hoc expressius agentes propter veram octauã, ad quam baptisma ducit. Et meritò baptismi officium ad octauam differtur, quia vicem tenet circuncisionis, quæ in octaua celebratur. Et cantatur hac die inuitatorium, quia prædicantibus Apostolis, ad baptismum sunt homines inuitati. Quædam verò Ecclesiæ dicunt hac die ad missam euangelium. Venit Iesus à Galilæa, quod est Matt. iij. c. Alij dicunt: Vidit Ioannes Iesum venientem ad se, quod est Ioan. c. j. quæ ambo pertinent ad literam ad baptismum Christi, & epistolam: Surge, illuminare.

SVMMA.

1 *Dominica prima ab Epiphania. Et eius Missæ introitus num. 2. Item totius officij summa ratio.*

3 *Dei thronus vt simus, tria necessario requiruntur.*

De prima dominica post Epiphaniam. Cap. 18.

1 DE prima † dominica post Epiphaniam, scilicet infra octauas dicturi præmittimus, quòd ab epiphania vsq; ad septuagesimam, possũt esse sex dominicæ ad plus, & vna ad minus, in quibus omnibus intendit Ecclesia in nocturnis officijs ostendere apparitionẽ Domini, vt stella oriatur in nobis, quæ ducat nos in Bethleem superiorem, & ferè omnia, quæ hoc tempore dicuntur, ad gaudium pertinent. Verum tamẽ, non nisi tres ex ipsis dominicis proprium habẽt officiũ, & ideo quando quatuor sunt aut plures, secundum officium dicitur in quibusdam Ecclesijs, in prima dominica post octauas, quando verò sunt tres dominicę tantum, dicitur in dominica infra octauas, in hac ergo dominica, scilicet infra octauas, monet nos Ecclesia in introitu, vt offeramus domino aurum, quia rex regũ est, & tus, quia Deus deorum, & hoc idem facit in duobus sequẽtibus. † Et est introitus: In excelso throno vidi sedere virum quem adorat multitudo angelorum, quod sumptum est de illo loco Esa. Vidi dominum sedentem super solidum &c. quod enim hic dicit thronum, dicit ibi solium, quod idem est: & quod dicitur hic multitudo angelorum, idem etiam est, quod dicitur in Esa. quòd angeli canebant: Sanctus, sanctus, sanctus. Sanè thronus excelsus, est Ecclesia, in qua sedet Deus, qui monet nos, vt adoremus Christum sicut verum regem. Epistola verò monet nos, vt offeramus myrrham dicens: Obsecro vos per misericordiam Dei vt exhibeatis corpora vestra, hostiam viuentem, sanctam Deo placentem &c. ad Ro. xij. c. & per hoc ostenditur myrrha, quæ intelligitur in carnis mortificatione. Euangelium est de apparitione domini. Cum factus est Iesus annorũ xij. &c. Luc. ij. ca. vbi sequitur: Mater eius inuenit eum in templo disputãtem cum sapientibus & docentem. ¶ † Potest etiam dici, q̃ ad hoc vt efficiamur thronus, in quo dominus sedeat, tria sunt nobis necessaria, munditia carnis, humilitas mentis, & exultatio in domino. Ad munditiam carnis, inuitamur in Epistola, vbi dicitur: Obsecro vos &c. vt suprà. Ad humilitatem mentis in euangelio Christi exemplo, de quo ibi legitur, quòd parentibus subditus erat. Ad exultationem in domino, i gradual, in quo benedicimus domino, qui fecit mirabilia solus, & in allelu-Ia & in offertorio, in quo domino iubilare, iubemur. Interest tñ ĩter allelu-Ia & offertoriũ, q̃ i allelu Ia

2 2 *Esa. 6* 3

allelu-Ia tantùm ſemel dicitur: Iubilate Deo omnis terra. in offertorio autem geminatur ſub diuerſa mebdia, ad notandũ, quod in gaudio domini reſcere debemus, quia ſumus myſticum corpus; vnde in euãgelio dicitur: Puer autem creſcebat &c. in communione quæ eſt Lic. ij. notatur Chriſti humanitas, ſecundum quam vocat eum filium, & quaſi increpans dicit: Fili quid feciſti nobis ſic, & deitas ſecundum quam ipſe dicit: Neſciebatis, quia in his, quæ ſunt patris mei, oportet me eſſe?

SVMMA.

1 *Dominica ſecunda poſt epiphaniam, & eius officium.*
2 *Pſalmi & Epiſtolæ Pauli cur maximè leguntur ab Epiphania, ac ſeptuageſimam vſq;.*
3 *Miſſæ officium, in ſecunda dominica poſt Epiphaniam.*
4 *Auguſtus Imperator, ex glebis terræ ab vniuerſo orbe alatis iuſſit monticulum fieri Romæ. ſuper quo tandem Eccleſia quædam ſtructa eſt.*
5 *Nuptiæ ſpirituales.*
6 *Miſericordiæ opera, quæ.*
7 *Aquæ mutatio in vinum, quid notet myſticè.*

De dominica ſecunda poſt Epiphaniam. Cap. 19.

1 IN hac ſecunda dominica, quę eſt prima poſt † octauas in ſequentibus dominicis cantatur in quibuſdã Eccleſijs ad veſperas in ſabbatis reſponſorium: Peccata mea domine ſicut ſagittæ infixæ ſunt in me, ſed antè, quàm vulnera generẽt in me, id eſt. peccata alia, ſana me &c. & propter eandẽ cauſam dicitur in primo reſponſorio matutinali: Domine, ne in ira. Oſtendit enim Eccleſia ſuis filijs pœnas ignis purgatorij & inferni, quia comedẽdus eſt agnus Paſchalis, cum lactucis aggreſtibus, & vt molamur inter duas molas, ſcilicet ſpem & timorẽ. Quia vero intendit Eccleſia nobis manifeſtare fidem filij Dei, vt dictum eſt, quod ſit melius per epiſtolas Pauli & Pſal. ideo leguntur ipſæ epiſtolæ, & Pſalm. cantantur. Omnia enim ferè reſponſoria ab octaua Epiphaniæ vſq; ad ſeptuageſimam ſunt de Dauid non de bellis, ſed de Pſalmis in quibus inſtruimur de bonis operibus, quia fides ſine operibus mortua eſt, extrà de ſacr. vnct. c. j. & quia maximè in pſalmis Dei misericordiã imploramus, & propter hoc quidam legunt de Pſalmis hoc tẽpore, vt ſic reſponſoria lectionibus correſpondeant: ſed Pſalmi legi non debent, niſi prout quidam faciũt triduo ante paſcha. ¶ Et † nota 2
quod penè omnia reſponſoria dominicarũ huius tẽporis uſque ad ſeptuageſimã ſumũtur de nocturno dominicali & de quinque pſalmis, qui ſequuntur, ſcilicet: Deus, Deus meus, reſpice, & alijs reſpõſorijs ſecũdæ feriæ, ſimiliter de eius nocturno ſumitur, & ita ferè de oĩbus alijs. Epiſtolæ uero Pauli leguntur. Primo, quia ipſe præ cæteris de fide locutus eſt, per quam quaſi per ſtellam Chriſtus cognoſcitur. In illis enim ad pœnitentiam reuocamur. Secundo, quia ſicut prophetæ naſciturũ Dominum prædixerunt, & maximè Eſa. vnde Eſaiam ante natiuitatem domini legimus, ita & Apoſtoli Deum natum prædicauerunt, & maximè Paulus, qui plus alijs laborauit, unde eius epiſtolas poſt natiuitatẽ legimus; Chriſtum natum oſtendentes. Breuiter autem notandum eſt, quod pro natiuitate ſaluatoris uarijs modis à die natiuitatis, uſq; ad octaua Epiphanię oſtenſa exultauimus, uerùm quia exultationem, quæ eſſe debuit ſpiritualis, penè omnes conuertimus in carnalem, comeſſationibus ebrietatibus, & iocis inutilibus uacantes, inde eſt, quod in hac dominica, quæ eſt prima poſt octauam Epiphaniæ ĩ officio nocturno hiſtoria: Domine ne in ira &c. cantamus. in qua domini miſericordiam imploramus, & per pœnitentiæ lamentum peccata deflemus, & quia quolibet die peccamus, ideo quælibet dies ſua debet habere ſpecialia officia, ſcilicet reſponſoria. Dies ergo dominicus habet ſua ſcilicet nouem, & ſecunda feria habere debet ſua, ſcilicet tria, & ſic de alijs. Sicut enim in hebdomada ante natiuitatem, ad notandum ſaluatoris deſiderium ſingulis diebus ſingula reſponſoria, & ſingulas antiphonas in laudibus cantauimus, ita ad notandum planctum noſtrum, & deſiderium pœnitẽdi ſingulis diebus poſt octauas Epiphaniæ, propria re-

ſponſoria deputamus & tam in nocturnis pſalmis, quàm in laudibus matutinis, quolibet die dicimus antiphonas ſpeciales, quę feriales dicuntur: quia illę tantùm in ferialibus diebus vel noctibus cantantur, niſi feſtum impediat: excepto tempore, quod eſt à paſcha, vſq; ad octauas pentecoſtes. ¶ Circa miſſæ officium † ſciendum eſt, quòd introitus huius dominicæ eſt Oĩs terra &c. & dicitur ad idem, quod & aliud officium, ſcilicet ad oſtẽdendum apparitionẽ. Sed iſtud totum plenum eſt hac voce: Iubilate propter innouationem noſtrã: quia nouus rex, noua lex. Apoc. Ecce noua facta oĩa. Rurſus ideò in hac dominica cauit: Omnis terra &c. quoniam † Auguſtus Cæſar ad gloriam imperij Romani iuſſit, vt dé ſingulis ciuitatibus orbis aliquis. Romam veniret, afferens inde tantum terræ, quantum pugnus claudere poſſet: vt per hoc appareret omnes Romano imperio forè ſubiectos: ex qua terra factus eſt in vrbe quidam monticulus, ſuper quem fabricata fuit quædam Eccleſia à Romanis, ad fidem cõuerſis: quæ fuit in hac dominica dedicata: quia ergo monticulus ille de omni terra factus eſt, ideò in feſto dedicationis illius Eccleſiæ, ſuper illum cõſtructæ cantatur: Omnis terra &c. & ſicut Cæſar Auguſtus ab omnibus mundi partibus adorabatur: à quibus terra illa apportata fuit: ita Deus ab omni terra, id eſt, ab omnibus hominibus, ſiue ab omni genere hominum adoratur. Beatus quoque Grego. tali die pacem fecit in orbe, & propter hoc in collecta huius diei poſuit: & pacem tuam noſtris concede temporibus.

Hanc igitur pacem, & Chriſti veram adorationem operatur vera dilectio proximi, ad quam inuitamur in epiſtola: Habentes donationes &c. ad Roma. xij. cap. ĩ qua monemur, vt donationes à Chriſto habitas, ad aliorum ædificationem exerceamus: vnde ibi dicitur: Neceſſitatibus ſanctorum communicantes. Ad idem etiam in euangelio inuitamur exemplo domini: qui ſicut ibi legitur, in nuptijs mutans aquam in vinum: magna miracula faciens, neceſſitatibus eorum ſubuenit, quorum intercrat cõſiuentibus miniſtrare, ſed epiſtola non videtur cõuenire miniſterio euangelij, quod eſt: Nuptiæ factæ ſunt in Cana Galileæ. Ioan. ij. capit. Sed bene conuenit: quia ad confirmationem noſtram, facta ſunt miracula, & dona data nobis: & tanquam in nuptijs ſpiritualibus apponit Apoſtolus viginti fercula principalia dicens ſiue prophetiam ſecundum rationem fidei &c. Cana enim, zelus ĩterpretatur: Galilea † trãſmigratio: quòd igitur nuptiæ factæ ſunt in Cana Galileæ ſignificat, quod in corde illius, qui zelum id eſt, ardentem amorem habet tranſmigrandi de vitijs ad virtutes: de mundo ad patrem: de terra ad cœlum fiunt nuptiæ: & Chriſtus dominus ibi eſt, cum matre ſua: hoc eſt enim de primis lætitijs, in illo corde, vbi fiunt nuptiæ, quòd Chriſtus natus eſt de virgine: ibi mutatur aqua in vinum, id eſt, inſipiditas operum, in letitiam ſpiritualem. Ad has ſiquidem nuptias celebrandas Inn. Papa iij. inſtituit hac die ſtationem apud venerabile hoſpitale ſpiritus ſanctus fieri, vbi tanquam in Cana Galileæ, eſt zelus tranſmigrandi de vitijs ad virtutes. Ibi ſiquidem poſitæ ſunt ſex hidriæ, id eſt, inſtituta ſunt † & perfectiſſimè exercentur ſex opera miſericordiæ: quæ ſunt paſcere eſurientem, potare ſitientem, colligere hoſpitem, veſtire nudum, viſitare infirmum, adire incarceratũ, & mortuum ſepelire, & eſt ibi mater Ieſu, quoniam in honorem beatiſſimę Marię virginis illius loci eſt Eccleſia dedicata. Inuitatur etiam & filius eius Ieſus cum diſcipulis ad has nuptias, quoniam effigies Ieſu Chriſti quæ ſudarium ſiue † Veronica vulgariter appellatur, hac die ex inſtitutione eiuſdem Inn. à domino Papa & Cardinalibus, populis fidelibus ad has nuptias pietatis, & miſericordiæ cèlebrandas illuc cõuenientibus, ibi ſolenniter demonſtratur.

In offertorio autem. quaſi præ gaudio correizamus, quod ſpiritualis facit ebrietas, geminantes verba tam in offertorio quàm in eius verſibus geminamus enim illud. Iubilate Deo omnis terra. ſimiliter, illud: Reddam tibi vota mea. & illud: Locutum eſt os meum in tribulatiõe mea. Duo enim ſunt genera hominum verba geminãtium vel multiplicantium, ſcilicet correizantes & infirmantes, ſiue afflicti. Correizantes, vt hic, infirmante, vt in verſibus offertorij. Vir erat in terra, quod cantatur in dominica xxj. poſt pentec. Sed in hoc eſt differentia, quia hic tam in offertorio, quàm in verſibus

versibus duplicamus verba: ibi verò tantùm in versibus quasi ridiculosè geminantur. Et est ratio, quia institutor officij loquitur ibi in offertorio tanquam historiographis rem simpliciter narrans. & tanquã non ægrotans, de Iob in tertia persona loquens, cuius patientia nobis in exemplum commendatur. in versibus verò eiusdem offertorij, loquitur tanquam infirmus præ dolore, multiplicans verba, dicens: Vtinam apprehenderentur peccata mea &c. Aegro tanti enim loqui conanti verba intercipiũtur & sæpe incepta vix offeruntur, reducés nobis ad memoriam Iob ægrotantem & dolentem; cuius verba sæpe repetit more ægrotantis, cui anhelitus non est sanus neque fortis, & ideò imperfecta verba sæpe repetere solet. Geminantur etiam verba in offertorio, quod dicitur in dominica quinquagesimæ: & in illo quod dicitur feria v. post secundam dominicam quadragesimæ. Ideò autem hoc præcipuè in offertorio, quia in eo præcipuè ostenditur offerentis affectus. In post communione, dicit Dominus Io.ij.c. mystice ostenditur, quòd † Dominus aquam in vinum mutat in nobis, scilicet aquam timoris, in vinum diuini amoris, aquam literę, in uinum spiritualis intelligentiæ, aquam mortalitatis, in uinum immortalitatis.

3

S V M M A.

1 *Dominica tertia post epiphaniam, & eius officium triplex. & nu. 3. 4.*
2 *Leprosi sanatio, quid significet. Et quotuplex lepra.*
5 *Euangelium dominicæ tertiæ post Epiphaniam. & nu. 7.*
6 *Naturam mutare solus Deus potest.*
8 *Quadragesimam a natali, vsque ad purificationem, cum latitia celebrare debemus.*

De dominica tertia post Epiphaniam. Cap. 20.

1

TERTIA dominica † post epiphaniam nos monet cum angelis adorare unum regem, dicés in introitu: Adorate Dominum omnes angeli eius &c. Monet etiam adorare cum ipsis, quia dixit Ioanni Angelus in Apoc. Conseruus tuus sum, & fratrum tuorum. Sequitur ibi: Audiuit, & lætata est Syon, id est, Ecclesia. Et nota quod iste introitus habet in se festum hypopantis, quando est secundus ab octaua semper, uel ipsum contingit, nisi septuagesima impediat. inde est, ꝙ uerba huius introitus cum uerbis inuitatorij illius festiuitatis conueniunt, in introitu nanque dicitur Audiuit, & lætata est Syon. in inuitatorio uero dicitur: Gaude, & lætare Syon, occurrens Deo tuo: quibus etiam conueniunt uerba, respõsorij illius festi, scilicet: Adorna thalamũ tuũ Syon. euangelium: Cũ descendisset Iesus. Matth. 8. est de sanatione leprosi ubi dicitur: Domine, si uis potes me mundare ec ce fides. unde dicit ei: Volo mundare. Sed epistole quæ est. Nolite esse prudẽ. &c. ad Rom. xij. c. non uidetur concordare euangelio, sed bene concordat & competit mystico sensui uel intellectui. Nam sanatio † leprosi, significat quod Deus uult sanare 2
nos à lepra uolatili, quæ est hæretica prauitas, quæ euolat per totũ mundũ, & ab oĩ alia lepra scilicet ab omni peccato, ꝙ stellam, id est, per fidem natiuitatis & apparitionis. huic intellectui concordat epistola; & primam leprum remouet cum dicit: Nolite esse prudentes apud uosmetipsos. hoc solum est causa hæresis, ꝙ homo uult proprio sensui initi & ĩtelligẽtia scripturarũ: extra de cõst. c. ij. 37. dist. relatũ. aliã leprã remouet, cum dicit: Nulli malum pro malo reddẽtes, sed si esurierit inimicus tuus, ciba illum &c. Potest etiã dici, ꝙ in officio huius dominicæ inuitantur angeli, ad Dñi orationem, pro sua reintegratione, quæ est in conuersione Iudæorum & gentilium. unde in graduali causa redditur: Ad conuersionem gentiliũ pertinet. quod dicitur: Timebunt gentes nomen tuum &c. ad conuersionem Iudæorum quod dicitur, quia ædificauit Dominus Syon. Pro hac reintegratione dicitur in allelu-Ia: Adorate Dominum oẽs angeli eius. Ad idem etiam pertinet euangelium, in quo agitur de curatione leprosi, sub figura Iudaici populi, & de curatione centurionis sub figura gentilis populi à domino spiritualiter curati, & cũ utriusq; populi curationem operatur dilectio proximi, ideo in epistola inuitamur

ad eam, ubi dicitur: Ne reddamus malum pro malo: sed bona coram Deo, & hominibus exhibeamus. In offertorio Ecclesia de utroque populo collecta; Deum laudat, dicens: Dextera Domini fecit uirtutem &c. Et quia Christus usque in diem iudicij, quantum est ad corpus mysticum semper augetur: ideo cantatur communio in pluribus Ecclesijs: Puer Iesus crescebat &c. licet in alijs dicatur: Mirabantur omnes &c. Luc. iiij. cap. Christus enim paruulus fuit, cum à paucis Iudæis cognoscebatur, & creuit, quia non tantum à Iudæis, sed etiam à gentilibus cognitus est. Illud autem: Mirabantur omnes &c. satis bene conuenit, quia Iudæi & gentiles uidentes mirabilia eius, & audientes dona admirantes conuertebantur. Sanè officia præcedentium trium dominicarum, quidam referunt ad tres annos, quibus dicunt Dominum, post baptismum prædicasse, & diuinitatem suam miraculis declarasse, & Dicunt enim eum tribus annis prædicasse, & partem quarti anni, quantum est à natiuitate usque ad passionem. Primum officium referunt ad hoc, quod angeli leguntur ministrasse Domino post baptismum, *Matt.* 4 & post ieiunium, & post diaboli tentationem, unde in officio illo dicitur: Quem adorat angelorum multitudo. Quia ergo angeli in principio istorum trium annorum statim post baptismum, post tentationem angeli accesserũt ei ministrantes, ideo post epiphaniam in dominica, quę occurrit intra octauas, cantantur in introitu in excelso, & legitur euangelium; Cum factus esset Iesus annorum duodecim. Et bene congruit, ut illud post duodecimam diem natiuitatis proxima dominica legatur, quod post annos duodecim constat esse peractum, & si necesse fuerit etiam in sequenti Dominica repetatur. Secundum
3 † officium dicunt esse de miraculis, quia in secundo anno miraculis manifestius coruscauit, & ideo in secunda dominica legitur epistola, in qua gratiarum dona scribuntur, & euangelium de initio signorum Domini recitatur. Quod etiam ea congruit ratione, quia hoc miraculum secundo baptismatis anno legitur esse peractum, quo quia literæ in spiritum, terræ in cęlum, corruptibilis in incorruptibile mutatio figuratur. ideò quod omnis terra Deum adoraret in introitu iubilatur. Tertium † of- 4
ficium dicũt esse de conuersione gentium, & Iudæorum, prout iam dictum est. Quia enim in tertio anno sua nos passione redemit, per quam utrumque populum ab æterna infirmitate curauit, ideò legitur euangelium de infirmo & leproso curatis, propter quod fit in cantibus uerborum geminatio, ut in introitu: Lætata est Syon & c. f. i. & in graduali: Tinebunt gentes & reges, & in allelu Ia: Exultet terra, & lætentur insulæ, & in offertorio. Dextra Domini. Et quia per utriusque populi curationem, adauctus est numerus angelorum, ideo in introitu inuitantur ad laudes cum dicitur: Adorate &c. Quia uerò non sanatur putridus humor, nisi deponatur superbiæ tumor, ideo dicitur in epistola, ut ad exemplum Christi patientis, & non percutientis, non simus malum pro malo reddentes. Hęc quidẽ tria officia nobis insinuant Christi beneficia nobis præstita ad testificãdum corda nostra. Vnde cantamus in offertorijs: Iubilate. Iubilandum enim est, quòd nos eduxit de claustris inferni, & liberauit de inferno inferiori. Quartum autem euangelium, in quo agitur de dormitione Domini in nauicula, & de excitatione, ad illam partem anni referunt in quo Dominus obijt & resurrexit. Dormitio namque Domini in nauicula, est eius dormitio in cruce. & eius excitatio, est eius resurrectio, quam suorum votacitius fieri exegerunt. Quintum euangelium ad hoc refertur, q̃ post Domini resurrectionem sensum suis aperuit ut scripturas intelligerent: unde in eo grates refert patri qui reuelauit ea paruulis & abscondit à sapientibus huius seculi. Omnes autem epistolæ huius temporis, ad dilectionem Christi pertinẽt, quæ *Matt.* facit ut simus inuicem Christi membra, ut 11
de dicitur in prima epistola, scilicet quæ le *Rom.* gitur in prima dominica post octauã, quòd 12
donationes nobis à Deo datas ad edifica- *Rom.*
tionem aliorum exerceamus. In hac secun 12
da dicitur, ne malum pro malo reddamus. *Rom.*
In tertia dicitur, ut inuicem diligamus. In 12
quarta dicitur, ut uiscera misericordiæ ha- *Rom.*
beamus. Quod uero dicitur in quinta, hoc 13
facit, ut prælatis humiliter subijciamur, *Coloss.*
exemplo Christi, qui parentibus subiectus 3
fuit.

Ioan. 2 fuit. Item quod dicitur in primo euãgelio, scilicet quod legitur in prima dominica
Matt. 8 post octauam, hic aquam nobis conuertit in vinum, quod in secundo lepram peccati
Matt. 8 tollit: quod in tertio Dominum dormientem excitat in nobis, quod in quarto nobis secreta reuelat. Potest etiam & aliter dici, quod sicut à die natalis vsque ad Epiphaniam, apparuit ex officijs humanitas saluatoris, sic & in his tribus dominicalibus officijs diuinitas manifestaretur eiusdem. Nam in primæ dominicæ euangelio dicitur: Nesciebatis, quia in his quæ patris mei sunt, oportet me esse? in quo Dominus manifestè declarat se esse Deum illum, scilicet cui millia millium seruiunt angelorũ: propter quod ĩ introitu dicitur quòd eum adorat multitudo angelorum. In graduali collaudant, & ad iden in allelu Ia & offertorium terram inuitant, dicentes: Iubilate Deo omnis terra. Sed quia laus saluatoris non bene sonat in labijs peccatorum, ideò Apostolus in epistola præhortatur: & obsecrat vitæ sanctimoniam. Communio verò consonat euangelio. In secundæ verò dominicæ euangelio, dicitur quòd Dominus ad nuptias inuitatus, aquam conuertit in vinum, quod fuit magnum suæ diuini
6 tatis indiciũ. † Solus enim Deus potest naturam mutare nostrum corruptibile in gloriam reparare, propter quod omnis terra eum adoret, psallat, & iubilet, confiteatur, & laudet, & angelos ad laudandum inuitet vt apparet in introitu graduali, allelu-Ia & offertorio. Communio verò consonat euangelio. In tertiæ dominicæ euangelio
7 †dicens dominus, volo mundare benignitatem & potestatem suæ diuinitatis ostendit: vnde leprosus mũdatus, quasi coraula tam angelos quàm homines ad Dominum adorandum inuitat dicens in introitu: Adorate Dominum, & in graduali. Timebunt gẽtes. In allelu Ia vero, & in offertorio dicens: Dextera Domini causam reddit. Communio consonat Euangelio. Ecce, quia euidẽter in his tribus dominicalibus officijs diuinitatis appareat, quæ vt præmissum est, tres sunt: quia tribus annis Dominus prædicauit. Sunt quoque nonnulli, qui totum huius temporis spatium, scilicet à natali, vsque ad purificationem adscribunt infantiæ saluatoris. ideò non debent in eo, vt aiunt, fieri commemorationes sanctorũ, maximè de cruce, ne objiciatur: Non coquas hędum in lacte matris, & propter hoc etiam in vigilijs nocturnis de nouo legitur testamento, propter præsentem vita eiusdem hominis Christi quam dies isti significant. Magnus quoque preco, vel præceptor sanctæ natiuitatis Paulus, in legentium manus accedit, qui cùm veteri lege nouum conferens gratiam legem sanctorum deprimebat, & legem fidei cum palma iustitiæ subleuabat, & est hoc tempus quędam quadragesima Christi cõstans ex duobus pfectis numeris, scilicet ex senario duplicato. & xxviij. Duplicitas senarij duplicem significat perfectionem. scilicet humanitatem corporis & diuinitatem animæ: vnitas maior numeri pfecti diuinitatis vnitatem. † Ideo sicut in xij. diebus, scilicet qui 8
sunt inter natale & apparitionem iubilatur de apparitiõe humanitatis: sic in vigintiocto, qui sunt ab apparitione vsq; ad purificationem de apparitione diuinitatis. Hãc quadragesimam cum gaudio celebramus quia Christi incarnatio fuit gaudium angelorum & hominum. Post quam quadragesimam sequitur ὑπάπαντη, id est, præsentatio Domini in templum per quam excitamur, ad præsentandum nos Deo patri. Quadraginta ergo dies præsentem statum demonstrant Ecclesiæ vbi per quatuor mũdi partes satagimus, vt decalogum impleamus, id est. iustè & piè viuamus in hoc se- Ti. 2.
culo, expectantes beatam spem, & aduentum gloriæ magni Dei. In qua præsentatione apparebit nobis Dominus gloriosus, & ideo his diebus cantatur versus: Quoniam ædificauit Dominus Syon, & videbitur in gloria sua. Inde est etiam, quod sicut præmissum est, circa ὑπάπαντη merito cantatur introitus. Adorate, quia tunc erit nobis facie ad faciem manifestum choros angelorum Dominum adorare.

SVMMA.

1 *Dominica quarta post Epiphaniam.*
2 *Charitatem habens, nihil timet.*
3 *Fides & charitas, serenitatem gignunt in mente hominis.*

De

De dominica quarta, post Epiphaniam. Cap. 21.

1 VARTA dominica post epiphaniam non habet proprium † officium, quia non semper sunt quatuor septimanę vsq; ad septuagesimam. Habet tamen euangelium proprium, quod est: Ascendente Iesu in nauicula &c. Matt. viij. c. & habetur ibi quomodo Dominus mitigauit, & sedauit tempestatem maris, & dixit discipulis suis: Cur timetis modicæ fidei? quasi dicat: Modica fides est causa timoris & tempestatis
2 cordis. Quis enim † habet charitatem, nihil timet, & hanc habet: qui veram fidem habet, & ideò de charitate est epistola: Nemini quicquam debeatis, nisi vt inuicem diligatis &c. quæ est ad Rom. xiij. c. Euangelium significat, q; si Christus dormit in nobis, tempestas oritur. qui enim habet fidē, habet Deum. Vnde Augu. Fides in te, & Christus in te. Dormit igitur Christus in nobis, quando in nos torpet fides, & tunc oritur tempestas tentationum in cordibus. Redit autem trāquilitas, si excitatur fides, quę excitatur per charitatem, & ideo in epistola dicit huius dicitur, non occides, diliges proximum tuum sicut teipsum. Fides
3 † enim & charitas serenitatē faciunt in mēte hominis. His tribus sententijs horum trium euangeliorum, reformatur homo omnibus modis. ¶ Primò enim, mundatur sicut leprosus. ¶ Secundo sedatur tempestas tentationū. ¶ Tertiò fiunt nuptiæ in corpore ipsius. Sed primo ponitur euangelium de nuptijs, quia dignior est ille status: & hi sunt tres status in hominibus secundū augmentum manifestationis Christi.

SVMMA.

1 *Dominicæ quintæ post epiphaniam euangelium, & officium.*

De dominica quinta post Epiphaniam. Cap. 22.

1 EVANGELIVM † quintæ dominicæ post epiphaniā sumitur de Mattheo: *Matt.* 11 Confitebor tibi pater cœli & terræ &c. in quo ostenditur, quibus Deus se manifestat, scilicet paruulis, mansuetis, vnde dicit, & releuasti ea paruulis. & post: Venite ad me omnes, qui laboratis &c. & bene conuenit epistola ad Colos. iij. cap. induite mansuetudinem, & pietatem, id est, induite vos noua veste: & cum nouo rege non sitis. Noua enim fecit Dominus omnia. Aliæ verò Ecclesiæ legunt euangelium: Simile est regnum cœlorum: quod est Matthæi xiij. cap.

SVMMA.

1 *Dominica sexta ab Epiphania, nihil habet proprium, mutuatum tamen à duabus præcedentibus.*

De dominica sexta post Epiphaniam. Cap. 23.

1 SEXTA dominica † quia rarò contigit, non habet proprium, nisi orationes tantummodo. Sed ei à duabus præcedentibus mutuatur.

SVMMA.

1 *Septuagesima tempus est pœnitentiæ. Et quot de causis illa instituta. nu. 2.*
3 *Annorum computatio, à principio mundi.*
4 *Septuagesimæ quinquæ sunt.*
5 *Septuagesima, vnde dicta. vnde sexagesima. vnde quinquagesima. Item, vnde quadragesima. Et cur non tricesima dicatur consequenter. nu. 6.*
7 *Quadragesima, est decima totius anni.*
8 *Peccata, septem modis remittuntur.*
9 *Septuagesima finitur sabbato in albis.*
10 *Septuagesima tempus iudiciale captiuitatis refert.*
11 *Babylonica captiuitatis descriptio, atque etiam mystice.*
12 *Septuagesimæ tempore, cur subticeantur cantica lætitiæ. & numero 13. 14. 15. 16. 17.*
18 *Allelu Ia, cur iteretur sabbato ante septuagesimam.*
19 *Allelu-Ia, quid differat à versi. illo: Laus tibi Domine.*
20 *Psalmi duo per dominicas noctes, ad laudes*

des mutantur à ſeptuageſima vſque ad paſcha.

21 *Introitum miſſæ adaptatio, à ſeptuageſimæ, vſque ad paſcha.*

De dominica ſeptuageſimæ. Cap. 24.

1 POST tempus † renouationis, ſequitur tempus deuiationis, ſcilicet tẽpus pœnitentiæ: quod eſt ſeptuageſima. Viſa nanque via, quę ducit in Bethleem ſuperiorem, per ſtellam, id eſt, per fidem pœnitet homo, 2 & deuiet ab illa. ¶ † Prænotandum autem eſt, quòd ſeptuageſima inſtituta fuit propter tria. ¶ Primò, propter redemptionem ſabbati, vel ſecundum alios quintæ feriæ: in qua ſancti patres ſtatuerãt ieiunari, prout iam dicetur. ¶ Secundò, propter repræſentationem, quoniam repræſentat. lxx. annos Babylonicæ captiuitatis, prout iam dicetur. ¶ Tertiò, propter ſignificationem, quoniam per hoc tẽpus ſignificatur deuiatio, exiliũ, & tribulatio totius humani generis ab Adam, vſq; ad finem mundi, quod quidem exiliũ ſub reuolutione ſeptẽ dierum peragitur, & ſub ſeptem millibus annorum includitur, per ſeptuaginta enim dies ſeptuaginta centenas annorum intel-3 ligimus. Si quidem ab † initio mundi, vſq; ad aſcenſionem Domini, ſex millia annorum computamus. Ex tunc verò, quicquid temporis ſequitur vſque ad finem mundi, ſub ſeptimo millenario comprehendimus: cuius terminũ ſolus Deus nouit, quia hoc Deus pater in ſua poſuit poteſtate. Nec mireris de eo, quod dictum eſt de ſex millibus annorum. diuerſimodè etenim anni computantur. Nam & alij dixerunt, quòd ab origine mundi fuerunt ſolum quinque millia, & ducenti anni vno minus, vſque ad Chriſti natiuitatem, vel ſecundum alios, vſque ad paſſionem, ſecundum alios verò uſque ad baptiſmum eius. Alij dixerunt, quod ab Adam, vſque ad natiuitatem Chriſti ſecundum carnem completa fuerunt quinque millia ducenti vigintiocto anni. In hiſtorijs legitur, quod ſecundum ſeptuageſimam ab Adã, vſque ad decimumquintum annum imperij Iulij Cæſaris computantur anni quinquies mille ducenti, vigintiquinque. Sed ſecundum hebraicam veritatem quatuor millia. Cõputatio tamen ſex milliũ annorum à Methodio potius myſticè, quã chronicè, eſt vera inuenta. Chriſtus igitur in ſexta mũdi ætate nos ab hoc exilio in ſpe æternæ retributionis reddita innocentię ſtola per baptiſmum eripuit. Sed conſummato tempore noſtri exilij, vtraque ſtola perfectè decorabit, vt iam dicetur. ¶ Sciendũ autẽ eſt, quod quinque † ſunt ſeptuageſimæ. ¶ Prima eſt, 4 ſeptuageſima annorũ, ſcilicet Iudaicæ captiuitatis, in qua fuerunt Iudæi captiui in Babylone lxx. annis, de qua Hieremias dicit: Trademini in manu hoſtili, & ſeruietis Nabuchodonoſor lxx. annis: & ſic eſt conſtruendum: Trademini in manu hoſti, ſcilicet Nabuchodonoſor, & ſeruietis lxx. annis. non enim Nabuchodonoſor vixit tot annis. ¶ Secunda, eſt lxx. dierum, quæ incipit in hac dominica, qua cantatur: Circundederunt, & terminatur in ſabbato in albis, ſecundum alios in paſcha: vt iam dicetur. ¶ Tertia, eſt ſeptuageſima peregrinationis noſtræ, ſcilicet totum tempus huius vitæ, quod vij. dierum reuolutione agitur. ¶ Quarta, eſt ſeptuageſima hebdomadarum, quæ ſimiliter incipit à: Circundederunt me. ſed terminatur in ſabbato quo cãtatur: Sitientes. ¶ Quinta, eſt ſeptuageſima ætatum, ſcilicet vij. ætates, quarum ſex ſunt morientium, & ſeptima quieſcentiũ. Harum autem ſeptuageſimarum duæ ſunt figuratiuæ, ſcilicet ſeptuageſima ætatũ, & ſeptuageſima noſtræ peregrinationis. tres ſunt figuratæ, ſcilicet ſeptuageſima annorum, dierum, & hebdomadarum. De vltimis duabus primo dicendum eſt. Nam ſeptuageſima, hebdomadarũ figurat ſeptuageſimam ætatem, vt hebdomada pro ætate ponatur. Inde eſt, quod in vij. ætate animæ fidelium requieſcunt, licet quædam ad tẽpus ſint in purgatorio & idcirco in principio ſeptimæ hebdomadæ ætatum cãtatur: Lætare Hieruſalẽ. vbi ponuntur tria verba lætitiæ, ſcilicet lætare, gaudentes, & exultetis. quia ſancti in ſeptima ætate gaudent de viſione triniratis. Et ſecundum quod viſum eſt doctoribus, iuxta ſeptuageſimam hebdomadarum factę ſunt illæ denominationes,

tiones, scilicet sexagesima, septuagesima,
5 quinquagesima, & quadragesima. Vnde † se
ptuagesima dicta est: quia septima est ab il
la, in qua cantatur: Lætare Hierusalem. Se
xagesima, quia sexta est ab illa. Quinqua-
gesima, quia quinta est ab ista. Quadragesi
6 ma, quia est quarta. Et si fortè † quæratur,
quare non dicitur tricesima, quæ est tertia
ab illa? Respondetur quòd secundum va-
rios variè inchoatur abstinentia. Nã regu-
lares incipiunt ieiunare à septuagesima:
Græci à sexagesima: clerici à quinquages-
ma, tota militia Christiana à quadragesi-
ma, additis quatuor diebus hebdomadæ
præcedentis. Sed videtur potius debere di-
ci septena, quàm septuagesima, quia sicut
dictũ est non sunt, nisi septẽ hebdomadę à:
Circundederunt me, vsq; ad, Sitientes. Sed
idcirco hoc fit: vt hæc septuagesima aliquo
modo respõdeat septuagesimę iudaicæ cap-
tiuitatis. Sicut enim multi ex illis autho
ritate Cyri, qui cognominatus est Chri-
stus, in patriã redierunt, & in fine omnes,
ita & ante finem septuagesimæ ætatũ, quæ
per septuagesimã hebdomadarũ figuratur,
multi ad patriã per Christum redierũt, &
tandem omnes redibunt. Aiunt etiam quidẽ,
quòd septuagesima sic dicitur, quia ha-
bet exordium lxx. dierum, quos cõtinet, se
xagesima, quia habet initiũ lx. dierũ, quos
cõtinet, & sic de quinquagesima & quadra-
gesima. Nũc dicamus de tribus primis. Nẽ-
pe septuagesima dierum, repræsentat se-
ptuagesimam annorum, & figurat septua-
gesimam siue tempus nostrę peregrinatio-
nis, de quo iam dicetur. Visum est autem
magno Imperatori Carolo, quòd septuage
sima, sexagesima, quinquagesima, quadra-
7 gesima † non propter numerũ sic denomi-
nentur. non enim à septuagesima sunt lxx.
dies, sed tantùm sexagintaquatuor, nec à
sexagesima, vsque ad pascha sunt lx. dies,
sed tantum quinquagintatres, sed si dicta
sunt propter consequentiã numerandi hoc
modo. Quia enim in lege præceptũ erat, vt
primitiæ & decimæ darentur Deo, pla-
cuit sanctis patribus soluere decimas die-
rum constituentes, pro huiusmodi decimis
quadragesimam. Nam ab officio, Inuoca-
uit, vsque ad pascha, demptis dominicis
diebus, sunt xxxvj. dies, qui sunt decima
trecentorum lx. dierum, ex quibus annus
constat. Supersunt tamen quinq; dies in an
no, qui videntur remanere indecimati, de
quo dicetur sub quarta feria quinquages-
mæ. Et est vocatũ tempus illud quadrages
ma, quia habet sex septimanas: prout dice-
tur sub prima dominica quadragesimæ.
Theleſphorus verò Papa iiij. dist. statui-
mus. & duobus cap. sequen. & Greg. de con
sec. dist. v. quadragesima. volẽtes, quòd cle-
rici aliquid adijcerent ad pensum sanctæ
religionis, & vt plus quàm laici ieiunarẽt,
adiecerunt septimam septimanam, & voca
tum est tempus illud quinquagesima pro-
pter duas causas, scilicet quia quinquagin-
ta dies sunt ab. Esto mihi, vsq, ad diem san-
ctã paschæ & etiam propter consequentiã
numetandi, nã post quadragesimam, sequi-
tur quinquagesima. Præterea, sicut † per sex 8
hebdomadas sex misericordiæ opera intel
liguntur, sic & per septem hebdomadas, se
ptem modi significãtur, quibus crimina re
mittuntur, scilicet per baptismũ, per mar-
tyrium, per eleemosynas, per indulgentiã,
per prædicationem, per charitatẽ, per pœ-
nitentiã. Posteà verò, quia prius statutum
erat quod Christiani deberẽt quinta feria
ieiunare. Melchiades Papa, de consec. dist.
iij. ieiuniũ. instituit, quod nemo ieiunaret
in quinta feria, sicut nec in prima, vt sicut
prima feria solennis erat propter Domini
resurrectionem, & ita in v. feria esset pro-
pter eius cœnam, & ascensionem. Vnde &
adhuc die ipsa lautius epulamur, & idcir-
co placuit sanctis patribus addere octauã
hebdomadam, in redemptionẽ quintarum
feriarũ. & vocatum est tempus illud, sexa-
gesima, propter consequentiam numeran-
di. Nã sicut quinquagesimus numerus qua-
dragesimum, ita sexagesimus quinquages-
mum comitatur. Si enim omnes quintas fe
rias & primas, id est, dies dominicos subtra
xeris, ab hoc tempore tantùm xl. dies ieiu-
nabiles restant, in quibus non tantum deci
mas solues, sed & ieiunij dominici nume-
rũ implebis. Inno. quoq; Papa, de cõse. dist.
iij. instituit, ne sabbato ieiunaretur, eo
quod dominus i sabbato in sepulchro quie
uit, in signum nostræ futuræ quietis, in qua
omnis afflictio à nobis excluditur. Idem e-
tiam statuerũt Melchiades & Siluester Pa
pæ, ne propter abstinentiam sextæ natura
nimis debilitaretur. Et idcirco addita est

nona

mana hebdomada, & vocatum est tempus illud septuagesima similiter, propter consequentiam numerandi. Nam si subtraxeris ab hoc tempore omnes primas ferias, & quintas, & sabbata, & diem paschæ, non restant tibi nisi triginta sex dies, qui, vt dictū est, sunt decima dierum. Incipit autem septuagesima à mœrore, & terminatur in lætitia, sicut & pœnitentia, quam significat, & sicut psalmi pœnitentiales. Item partem habet in tristitia, & partem in lætitia semiplena, quoniam qui cum pœnitentia transeunt, percipiunt vitam æternam, vel animarum beatitudinem, vel saltem certam in purgatorio expectationem. † Item incipit à dominica & terminatur à sabbato, eo, quòd à mansione paradisi nostra captiuitas inchoauit & usque ad futurā requié perdurabit, vel quia, qui p peccatum à Domino nostro recessimus, per pœnitentia ad requié reuertemur, & terminatur sabbato in albis & sic extenditur per decem hebdomadas, quia per decalogum ad lætitiam peruenitur. ¶ Rursus incipit à Februario, iuxta Zachariam j.c. qui dicit, quod in vndecimo mense Sabath in secundo anno Darij factū est ad eum verbum Domini. Sabath quidem, nostra lingua vertitur in virgam, sonat enim austeritatem & correctionē, quia in hoc tempore septuagesimæ de peccatis nostris, per quæ sumus à diabolo captiuati, nos corripere & emendare debemus. Verū sexagesima ī quarta feria in albis, quinquagesima in die paschæ, quadragesima in cœna Domini terminātur. Nam duo dies qui sequuntur, & quatuor qui sumpti sunt de quinquagesima, supplent locum sex dierum dominicarum, vt sic respōdeamus pro modulo nostri ieiunij, ieiunio Domini, qui ieiunauit xl. diebus. A septuagesima quippe, vsque ad sabbatum in albis, sunt septuaginta dies & à sexagesima, vsque ad quartam feriam in albis, sunt lx. dies & sic de alijs. Decebat enim, vt sicut fuerunt tres Israelitici populi, de captiuitate reuersiones, prima sub Zorobabel, secunda & tertia sub Esdra, vt iam dicetur, sic & nos nostra peccata deflentes, & de peccatis misericordiā implorantes, tres faceremus terminationes, scilicet in sabbato, in quarta feria, & in pascha, vt reuerteremur ad gloriā triumphantis, & quarta in cœna Domini propter quatuor euangelia, per quæ in his formamur. Sunt autem sex dies inter principium septuagesimæ & principium sexagesimæ, & sex inter principium sexagesimæ, & principium quinquagesimæ, & sex inter principium quinquagesimæ, & quadragesimæ. Inter finem vero septuagesimæ & sexagesimæ duo, & inter finem sexagesimæ & quinquagesimæ duo, & inter finem quinquagesimæ & xl. duo similiter, & ita habemus à principio vnum senarium, & à fine duos senarios. A fine uero, habemus duo & duplex binarium, quid hoc figuret: Alcuinus ostendit, dicens quod una fuit mors Christi, scilicet mors corporis quam per vnum senarium significamus, & mors nostra duplex est, scilicet animæ & corporis, quam significamus per duos senarios. Christus aūt per vnam suam mortē duplā nostrā destruxit. Iterum una fuit resurrectio Christi, scilicet resurrectio corporis, quam significat unus binarius, & nostra resurrectio dupla est, scilicet resurrectio animæ a peccato, & corporis à corruptione quam significat duplex binarius. Et Christus sua simpla resurrectione, duplam nostram munit. † Septuagesima ergo tempus iudiciale captiuitatis repræsentat. Siquidem Nabuchodonosor populum iudaicum, propter eius peccata ab Hierusalem in Babylonem duxit, & septuaginta annis operibus duris affectus est. ubi in organis & citharis, & alijs instrumentis, sicut conuenerat in Hierusalem non cecinit, dicens: Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena? imo uestibus miseriæ fuit usus. † Finitis uero lx. annis Cyrus, qui & Christus dictus est, regem Babylonicum subiugauit, populoque redeundi licentiam concessit. Vnde pars sub Iesu magno sacerdote cum Zorobabel ad patriam rediens templū Hierosolymis cum gaudio reædificauit, pars autem in captiuitate remansit, usque ad completionem septuaginta annorum, quibus expletis sub Dario & Assuero, & quidam sub Esdra, & quidam sub Neemia, uidelicet, reuersi sunt, & tunc duplex gaudium habuerunt. Sane misticè Nabuchodonosor est diabolus: Babilonia, mundus, uel infernus: Hierusalem, paradisus. Populus, genus humanum. Nabuchodonosor ad Hierusalem populum captiuauit, & diabolus genus humanum

10 *Psal.* 13 11

humanum à paradiso in hũc mundum, vel in infernum deiecit, vbi lxx. annis illũ affecit, vel quia præsens vita septem dierum curriculo voluitur, vel quia septem milibus annorum includitur, prout iam in principio dictum est. Populus cantica lætitiæ suspendit, & genus humanũ à canticis exultationum in Deum siluit, populus vestimentis miseriæ vsus fuit, & genus humanum vestimẽto maledictionis opertũ fuit, iuxta illud: Fiat sicut vestimentum, quo operitur, populus post sexaginta annos sub Iesu redijt, & genus humanum in sexta ætate per Iesum verum sacerdotem remeauit, quidam sub Esdra, quidam sub Neemia redierunt. Esdras, interpretatur adiutor. Neemias, consolator, quia omnes verè fideles finita huius temporis captiuitate per Christum, adiutorem, & per spiritum sanctum consolatorem, ad patriam sunt redituri, & tunc duplicatum gaudium habebũt
12 in glorificatione corporis & animæ. ¶ † Rursus hæc omnia repræsentat Ecclesia à lxx. vsque ad sabbatum in albis. Quia enim populus Israel, siue genus humanum deiectum fuit in miseriam, idcirco incipit: Circundederunt me gemitus mortis. Item, quia ille siluit à canticis lætitiæ, ideò Ecclesia cantica lætitiæ, scilicet allelu-Ia, & Gloria in excelsis Deo, & Te Deum subticet. Adhuc, quia populus perdidit vestem virtutum, ideò Ecclesia vestibus cultioribus & solennioribus, vt potè dalmaticis & tunicellis & huiusmodi quæ sunt vestes lætitiæ, non vtitur, sed potius lugubribas. In cibis quoque, videlicet ieiunando tristitiam repræsentamus, vnde Zachariæ viij. cum ieiunaretis per hos lxx. annos, nunquid ieiuniũ ieiunastis mihi ideoq; proximam hebdomadam græci ieiunio sanctificabant. † Item quia ille anno sexagesimo per Cyrum, qui Christus dictus est, reditum in patriam, & liberationem à seruitute recepit, sic & nos in sexta ætate seculi sumus per Christum à seruitute diaboli redempti: nobisque reddita est innocentiæ stola per baptismi remissionem. ideoque in sabbato sancto vnum allelu-Ia cantamus, iam spe quietis æternæ & recuperationis patriæ gratulantes. † Et sicut pars populi cum Zorobabel repatriauit, pars verò in captiuitate remansit, sic & pars fidelium defunctorum cum Christo resurrexit, pars in expectatione remansit. Sed quia & graues fuerunt labores eorum, qui in Hierusalem sunt reuersi, in longitudine viæ, & in apparatus reditus, ideo & nos in præsenti Ecclesia laboramus & ingemiscimus, & tunc statim post allelu-Ia cantamus tractum Laudate Dominum, qui laborem significat, dicitur tamen de laude Domini congratulando propter resurrectionem. Illi quoque cum lætitia redeuntes, in itinere vexabantur & nos per totam hebdomadam paschalem graduale cum allelu-Ia cantamus, per graduale laborem, per allelu-Ia, gaudium designantes † Dein 15
de illi omnes completo anno. lxx. ad patriã sunt reuersi, & plenam susceperunt lætitiam, & nos sabbato in albis quo vt præmissum est, septuagesima terminatur, duplex allelu-Ia cãtamus significantes quòd finito exilij nostri tempore captiuitas absoluetur, & stola germinabitur. Hoc igitur tempore lætitiæ cantica subticentur, & vt præmissum est, de quibus dicitur Hiere. vij. Faciam quiescere vocem gaudij & lætitiæ, vocem sponsi & sponsæ, siquidem sponsus à nobis abijt. Cum igitur statum Ecclesiæ nondum redemptæ recolimus, & nostrum incolatum plangimus, meritò alia deponimus, quod specialiter illum gloriam significat, de qua dicitur in Psal. Exurge, gloria mea, exurge, psalterium cum cithara. exurgam diluculo. Nempe gloria patris, est filius qui citharam nostræ humanitatis factam assumpsit, quam in passione fractam per resurrectionem in psalterium reformauit. Non dicuntur etiam † alia cantica lætitiæ, tum quia hoc tempore repræsentatur Ecclesiæ status nondum per Christum redemptæ. Et hæc cantica sunt ad Christum specialiter pertinẽtia, tum quia in ipso tempore nos peccatores repræsentamus, & in ore peccatoris non bene resonant præconia saluatoris. Veruntamen canticum trium puerorum, & Gloria patri & filio &c. non subticetur, quia nunquam fuit aliquod tempus in quo non fuerint ali
qui trinitatis cultores. † Leo papa de consecr. dist. j. hi tuo. dicit quòd ideò hymnos illos, scilicet Allelu-Ia. & gloria in excel. quos angeli cantauerunt in septuagesima intermittimus, quia peccato veteris homi-

Psal. 17

Psal. 56

16

17

nis à conuentu angelicæ iubilationis expulsi, in huius miseriæ vitæ Babylone super flumina eius sedemus, & flemus, dum recordaremur illius Syon, in qua Deum decet hymnus. A septuagesima ergo quando protoplastus lapsus est recitare allelu-Ia, & Gloria in excel. in Ecclesia nouem hebdomadibus, scilicet vsque in pascha intermittimus, vbi Christus resurgens à mortuis tristitiam nostram vertit in gaudium, & allelu-Ia nobis redit. De hoc etiam dictum est in proœmio huius partis. Quæ cantica lætitiæ dicantur in festis, quæ occurrunt in lxx. dicetur in proœmio vij. partis. incipit ergo lxx. à mœrore; & in gaudium terminatur, vt præmissum est.

18 ¶ † Et nota quòd in sabbato præcedenti sæpe & ferè per omnia cantuum officia allelu-Ia iteratur, pro eo quod illud diligimus, & in thesauro cordis recondimus, sicut amicum inter longinquam profecturum sæpe amplectimur, & eius os, faciem & cætera osculamur. Rursus ideo in sabbato ad vesperas geminatur seu multiplicatur, quoniam in lapsu Adæ, qui erat in magna quiete. gaudium perdidimus, sed animabus requiem recuperamus, & corporibus in resurrectiõe denique geminabimus. Quidam autem in ipso sabbato, dimittunt allelu-Ia, ad sextam, quidam nonam quidam ad vesperas, quidam vero ad nocturnam huius dominicæ, & quidam ad primã dominicam huius diei, quæ varietas prouenit ex diuersitate inceptionis diei, de qua in proœmio septimæ partis dicetur.

Rom. 3 Rectius tamen dimittitur in vesperis: quia tũc dies incipit, quo ad diuina officia, quia nox præcessit, dies autem appropinquabit, & hoc etiam statuit Alexander Papa ij. vt eius geminatio ad finem præcedentis temporis pœnitentię, quam laus sequitur euangeliqua referatur, & eius depositio luctui sequentis temporis assignetur. Vnde & quędam Ecclesia deponunt allelu-Ia, cum gaudio magno. Alię uero cum gemitu & suspirio illi, representant futuram reparationem, isti de paradiso eiectionem. Ceterùm, quia hoc tempus mœroris est, non dicuntur cantica angelorum, sed hominum, unde pro depositio allelu-Ia, dicit Ecclesia in principijs horarum: Laus tibi Domine, rex ęternę glorię, non quòd ęquipolleat. † Allelu-Ia enim, est 19
uox angelica, ista humana, illa hebraica, & ideo dignior, ista latina, & ideo minus dignior. In antiphonis responsorijs dicunt quidam in ęternum. In missa uero pro allelu Ia, dicimus tractum, nec fit commutatio in hebraicam linguam, quę sicut Hierem. ait super Esaiam gręco sermone opulentior est, nec in gręcam, quę latina dictior est, sed in latinam allelu-Ia commutatur, quæ omnibus pauperior est, ad significandum paupertatem præsentis uitę. ¶ † Et nota, quòd à septuagesima 20
usque in pascha per dominicas noctes duo psalmi mutantur ad laudes, scilicet Miserere mei, qui est psalmus pœnitentialis, in locum psalmi: Dominus regnauit, qui est psalmus lętitię, & ad perfectionem informat: Psalm. Confitemini, in locum psalmi: Iubilate. & hoc ideò, quia per pœnitentiam uenitur ad laudis confessionem, & per timorem ad spem. Quisque enim in peregrinatione, quam septuagesima significat, positus, timori & spei est subditus Psalmus enim: Miserere timorem quem oportet fragiles peccatores in præsenti peregrinatione de uindicta Dei habere, designat informans eos, ut peccata sua plangant: quia uero post dolorem cordis & confessionem reatus fiducia accedendi ad Dominum habenda est, ideo Deum laudantes dicimus ad alterutrum psalmum Confitemini. Rursus psalmus: Confitemini. dicitur hoc tempore ad laudes ad notandum pueros debere instrui. ut in ramis palmarum sciant laudes domini decantare. Quoniam hic psalmus propriè ad illum pertinet, maximè propter illum uersum: O Domine saluum me fac, o domine, bene &c. uel ideo, ut per mortem, & confessionem consequamur peccatorum remissionem. Dictus uero psalmus: Dominus regnauit, etiam psalmus: Deus meus respice &c. & sequentes hoc tempore dicuntur ad primam, ne aliquid de psalterio prętermittatur: quin totum saltem in septimana dicatur, quod totum in Ecclesia primitiua in die legi solebat. † Cę 21
terum quia ut præmissum est, per septuagesimam totum uitę nostrę spatium accipimus, merito officia dominicarum, quę sunt à septuagesima, usque in pascha, uariantur,

riantur, per quod notantur ordines vitæ nostræ seu cuiuslibet animæ fidelis, postquàm peccauit. Per primum enim scilicet: Circundederunt me habemus aliquem peccata confitentem. Per secundum, scilicet Exurge habemus eundem petentem. Per tertium, scilicet Esto mihi, ipsum orantem esse dominum adiutorem sibi. Per quartum, scilicet: Inuocauit me cognoscimus dominum illum audientem sibi adiutorem esse. iuxta illud: Te orante, dicam: Ecce adsum. Per quintum, scilicet Reminiscere, habemus illum credentem vel sperantem, Per sextum, scilicet: Oculi mei, intelligimus eum bonæ operationis promissionem facientem. Per septimum, scilicet: Lætare Hierusal. vbi de hoc dicentur, accipimus eum de hac passione exultantem, & quòd etiam requies fit multis data in hac vita. Per octauum, scilicet Iudica me Deus, videmus eum à Deo confirmatum in virtutibus, & bonis operibus, quod iam cõfidenter vult, & postulat iudicari in consumatione æterne. Per nonum, scilicet: Domine ne longè intelligimus, quòd iam sit collocatus in ordine angelorum. Orat enim ibi habere perseuerantiam. Et quòd istud totum valeat adipisci, subiungit causam, scilicet per resurrectionem, quod habetur per decimum officium, scilicet Resurrexi: de hoc etiam sub dominica quadragesimæ dicetur.

Esa. 58

De officio Septuagesimæ. Cap. 25.

NVNC de officio præsentis dominicæ aliqua dicemus. † Sanè, vt præmissum est, filij Israel seruierũt septuaginta annis regi Babylonis, & posteà liberati redierũt in Hierusalem. Similiter oportet nos seruire ipsi tota vita ista, vel per culpam & pœnam, vel ad minus per pœnam. Propter quod volens Ecclesia agit pœnitentiam, tanquàm posita in captiuitate Babyloniæ, id est huius mundi, vt quandoq; liberetur, & perueniat ad Hierusalem cœlestem. & propter hoc facit septuagesimam, & ideò incipit legere quinque libros Mosi, quia ista vtilitas pœnitẽtiæ per gradus distinguitur in illis. Primus enim liber, scilicet Gene. instruit nos in initialibus pœnitentiæ, in fide, s. & timore, quæ sunt essentia pœnitentiæ, quia p̃ ea concipitur pœnitentia. In fide autẽ nos instruit: sicut & in symbolo, quod enim ibi dicitur visibilium & inuisibilium, dicit hic: In principio creauit Deus cœlum & terrã, scilicet cœlum empyreum, & ea quæ in eo sunt, quæ sunt inuisibilia, & terrã, id est omnia ista visibilia, & sicut ibi exprimitur per sona patris, & filij sic & hic: In principio, id est, & in filio creauit Deus scilicet pater cœlum & terram, postea exprimitur persona spiritus sancti, cùm dicitur: Et spiritus Domini ferebatur super aquas, id est, spiritus sanctus, qui creauit, & regit omnia. Instruit etiam nos in fide incarnationis, & passionis vt credamus Christum inquantum hominem, passum fuisse, & non inquantum Deũ, & hoc per Isaac, qui non fuit immolatus, sed aries. Iterum instruit nos, vt credamus Christum datum esse ex gratia, nõ ex meritis, sicut Isaac. Instruit etiã nos ĩ fide resurrectionis, & ascẽsionis, & spiritus sancti missionis per Ioseph, qui post venditione sublimatus est in Aegypto distribuens triticũ per totam Aegyptum, sicut Christus post venditionem sublimatus mundo, distribuit triticum verbi Dei per prædicatores suos per totum mundum. Cuius causa fuit resurrectio, ascensio, & spiritus sancti missio. Incutit etiam timorem per Adam, ne nos per vitium gulæ, siue per inobedientiã ejciamur

1

2

Gene. 70

Gene. 1

SVMMA.

1 *Septuagesimæ officium.*
2 *Geneseos liber cur legatur in septuagesima. & nume. 3.*
4 *Septuagesima, quòd nam officium habeat in missa.*
5 *Septuagesimæ Epistola. & summarium. nume. 6.*
7 *Tractus sequitur responsorium, in septuagesima.*
8 *Septuagesima quod habeat Euangelium. Et qualiter accipiatur. & nu. 11.*
9 *Terra, est omnium mater.*
10 *Iugum, est in quolibet statu & gradu, super filios.*

efficiamur de paradiso spirituali, sicut ille de paradiso terrestri, & per nos Cain instruit, ut caueamus ab homicidio, & per ciuitates penitus destructas, ut caueamus à uitio Sodomorũ & ab oĩ vitio per diluuiũ: & iterum à uitio gulæ, per Esau: qui propter esum, lenticulæ ruffę reprobatus est. Prætereà, quia in lxx. recolimus miseriam nostram, quam propter peccata parentum
3 nostrorum incurrimus, ideo librum † Geneseos legimus, vbi agitur de expulsione primorum parẽtum de paradiso, & de alijs de quo etiam cantamus responsoria. In sudore vultus tui & illud. Ecce Adam &c. Ad maiorem tamen miseriam designandam, prius legimus & cantamus de dignitate hominis, scilicet quod est factus ad imaginẽ & similitudinem Dei, quod in paradiso etiam colocatus est, quòd socia ei facta est, & quod nec mori, nec aliquam pœnam pati posset, nisi ex culpa sua proueniret.
4 † Officium autem missæ est: Circundederunt me &c. vbi confitetur Ecclesia se esse in pœna & laboribus inflictis propter peccatum, quæ sunt, fames, sitis, calor, frigus, lassitudo, ægritudo, & mors ipsa, per prauam conscientiam, & amaritudo, fœtor, & tenebre, quales sũt dolores inferni. Sed ne iste luctus generet in nobis acidiam siue tristitiam, quæ mortem operatur, ponit *Ps. 17* *Ps. 41* *Gen. 4* in versu consolationem: Diligam te Domine, uirtus mea &c. vt sic possit dicere. Fuerunt mihi lacrimæ meæ panes &c. Et auerte, quia hæc verba. Circundederunt &c. sunt etiam vox Ecclesiæ primitiuę plorantis in Abel protomartyre præcentore, cuius sanguis de terra clamauit ad Dominum, quæ aperuit os suum, & suscepit eum de manu Cain fratris eius. Vnde statio est ad sanctum Laurentium, cuius mors prætiosa nouo & inaudito genere passionis clamauit in cœlum, & audita est in uniuersum mundum. Vnde & Ecclesia Romana præ cæteris est authenticata martyribus.
5 † Ne autem Ecclesia desperet, iam proponitur ei in Euangelio triplex salubre remedium, & in epistola triplex præmium. Remedium est ut si vult ab illis plenè liberari, in vinea animæ suæ laboret, abscindẽdo uitia & peccata postea in stadio uitę præsẽtis, currat per pœnitẽtiæ opera, deinde uiriliter in agone pugnet contra omnia diaboli tentamenta, quod si fecerit, triplex remedium habebit, quia laboranti dabitur denarius, currenti brauium, pugnanti corona. † Verum quia non libenter homo suscipit onus pœnitentiæ nisi videat premium, ideo ostendit præmium in epistola prima ad Corint. ix. Nescitis, quia hi qui in stadio curruut, omnes quidem currunt, sed unus accipit brauium. Est enim brauium premium currentium, per quod significatur beatitudo æterna, quæ est premium currentium in regnum æternum, quod ostenditur ut libentius agant homines pœnitentiam, & vt magis fleant peccata sua. vnde psal. Super flumina Babylonis illic &c. & sicut in cursu exteriori remouentur, quæ impediunt cursum, sicut dicit Apost. se facere, cum dicit. Castigo corpus meum, & in seruitutem redigo &c. quasi dicat. Leuigo me, id est, leuem facio ad hoc, ut possim currere, sic facit Ecclesia, macerat enim carnem suam ut remotis omnibus nociuis ad brauium vitæ æternæ mellius currere possit. Et *1. Cor. 9* bene respondet ei responsorium: Adiutor in oportunitatibus in tribulatione. Tribulatio enim, opportuna & utilis est homini, quoniam facit nos recordari æternorum gaudiorum. Nec sequitur alleluia, quia subticet Ecclesia cantica lætitiæ, *Ps. 26* ut premissum est. † Post responsorium sequitur tractus à trahendo dictus, & est suauis auribus, scilicet de profundis clamaui &c. Ad notandum, quòd in gemitibus & suspirijs trahit ecclesia uitã suam de profundis peccati uel pœnæ. Sed adcõsolationẽ interponuntur verba misericordiæ, cum dicit. Quia apud te propitiatio est. Sed quia nullo modo vult Ecclesia quòd filij sui cadant in acidiam, ideo post tractum sequitur euangelium † de denario diurno, id est, 8 de beatitudine æterna, quam ostendit filijs suis, ut hilariter faciãt pœnitentiam. Simile est regnum cœlorum homini patri familias, qui exit primo mane &c. Matt. xx. cap. Homo est uinea Dei, & Ecclesia, quam quilibet debet colere pro posse suo, in alijs per prædicationem, & in se per bonã operationem. & si bene coluerit, habebit vitã æternam, quæ dicitur denarius. In denario est imago & superscriptio, & nos habemus imaginem Dei: apertã superscriptionem

quia erimus & dicemur dij & filij Dei, vn-
Ps.9. de Psal. Ego dixi dij estis & filij excelsi om-
nes: Sequitur offertorium. Bonum est con-
fiteri domino &c. In quo monemur laudare Deum in tribulatione, quod possumus facere viso denario, ad quem videndum petijt Ecclesia illuminari. d. in post communione. Illumina faciem tuã &c. Potest etiã
Ps.80 & aliter dici secundum Inn. iij. in sermone
Eccle. huius diei. Legitur enim quòd occupatio
40 magna creata est omnibus hominibus, & iugum graue super filios Adæ à die exitus de uẽtre matris eorum, vsque in diem
9 sepulturæ in matrem omnium. † Siquidem mater omnium hominum terra est, & eadem omniũ est sepultura, propter quod ille dicebat: Nudus egressus sum de utero matris meæ, & nudus reuertar illuc. In præmissis autem verbis circa statum humanæ condi tionis tria consideranda sunt, uidelicet ingressus, & progressus, & egressus. De progressu præmittitur: Occupatio ma
10 gna creata est omnibus hominibus & iugum &c. de ingressu subiungitur. † A die exitus de uentre matris eorum. de egressu concluditur: Vsque in diem sepulturæ in matrem omnium. Sanè in quolibet statu graue iugum super filios Adæ imponitur, graue quidem in ingressu, grauius in progressu, grauissimum in egressu. Vnde merito propheta flebat, dicens. Quare de vulua matris egressus sum, ut videam labo rem & dolorem, & consumerentur in confusione dies mei. Formatus est enim homo de terra, conceptus in culpa, natus ad pœnam. Verè itaque occupatio magna creata est omnis homo: & iugum graue super filios Adæ: & beati, qui occupantur in bonis: miseri, qui in malis. beati quoque, qui iugum Christi portant, miseri, qui iugum
Ps.17 diaboli. Hanc humanæ conditionis miseriam considerans Ecclesia gemit, dicens in introitu: Circundederunt me dolores inferni, &c. in quibus verbis propheta recolit lapsum humanum. Ne uero præterea nimio dolore desperet, ideo statim commemorat misericordiam creatoris in gradua li. Adiutor &c. Occupationem autem honestã & utilem Dominus inducit in euãge
11 lio † Operarios cõducẽs, ut redat illis mercedem: inhonestam uero & inutilem docet Apostolus, in epistola euitare: Nescitis (inquit) quòd hi, qui in stadio curr. o. q. curr. sed vnus accipit brauium, sic currite, vt cõ-
Es.10 prehen. &c. & sequitur: Ego autem sic curro, non quasi in incer. In tractu vero: De profundis &c. propheta inter iugum, & iugum distinguit, dicens enim: Si iniquitates &c. innuit iugũ diaboli, de quo per prophetam dicitur. Computruit iugum à facie Dei, unde mox subdit: Quia apud te
Mat. propitiatio &c. Ecce iugum Christi suaue,
11 de quo veritas inquit: Iugum enim meum suaue est, & onus meum leue. In summa autem officium missæ continet afflictionẽ in introitu, ieiunium in oratione, bellum in epistola, auxilium in graduali. in euangelio in uineam inducimur, vbi compatimur & conregnabimus.

SVMMA.

1 *Sexagesima, quorsum instituta. Et quid sonet. nume. 2.*
3 *Sexagesimæ euangelium.*
4 *Filij Ecclesiæ triplices. & nu. 5. 6.*
7 *Paulus, cur nominetur ĩ collectis sexagesimæ.*

De Sexagesima. Cap. 26.

POST septuagesimam sequitur sexagesima. † Sicut autem Ecclesia celebrat septuagesimam in ministerio, quia quẽ admodum filij Israel per fletum exierunt, & liberati sunt per lxx. annos, de seruitute Babylonica, sic & ipsa Ecclesia de seru tute diaboli, cui oportet modo seruire, liberata est saltem per pœnitentiam factam in septenario huius vitæ, sic etiam in ministerio celebrat sexagesimam, licet .n. instituta fuerit in redẽptione quintariũ feriarũ prout dictum est sub septuagesima, fuit tamen etiã institutа propter significationẽ, quoniam significat tempus viduitatis Ecclesiæ & illius mœrorem propter absentiam sponsi, qui peccatoribus abest per gratiam, & uiatoribus per humanitatis præsentiam. Licet enim Christus nobis sit præsens secundum diuinitatem: Iuxta illud: Et ero vobiscum, usque in consummationem secu-
1 li, tamen secundum, quod est homo, in cœ-

lo est

lo est, sedens ad dexteram patris. Nempe fructus septuagesimus viduis debetur, in consolationem autem illius absentiæ sponsi, qui ad cœlum raptus est, dantur Ecclesiæ duæ animæ, scilicet sex operum misericordiæ excitatio, & decalogi impletio.

2 † Vnde sexagesima sonat sexies decem: vt per sex opera misericordię, per decem decalogus intelligantur. Sexagesima enim
Gene. 2 ex senario & denario constat, vt sicut Dominus post opera sex dierum benedixit
Matt. 15 diei septimæ, sic post perfectionem operũ decalogi perueniemus ad beatitudinem æternam & dicetur nobis: Venite benedicti patris &c. & ideo in sexagesima legitur
3 euangelium: † Cum turba plurima. Luc. viij. capitul. de semine verbi Dei: ut homines seminent opera misericordiæ ad habendam illam benedictionem. Et quia semen in pluribus suffocatur, ideo clamat alta uoce in introitu. Exurge: quare ob
Ps. 14 *Ps. 70* dormis Domine. In tertia vero dominica, scilicet quinquagesimæ ostendit, per quem
Psal. 144 velit liberari, scilicet per Deum. unde in introitu dicit: Esto mihi, in Deũ protectorem, & quia Dominus prope est omnibus
Ps. 90 inuocantibus eum, sequitur liberatio in sequenti dominica, unde dicit in introitu. Inuocauit me: & ego exaudiam eum. Impossibile est enim, quin ille liberetur, qui aperit per confessionem peccata sua, quæ sunt dolores ducentes, ad infernum, & dolet dolore satisfactorio, & petit à Domino liberari: Quia uero peccata hominem à Deo separant, ideo dubitando dicit: Exurge. Item dicit ter exurge in hodier-
4 no introitu, propter triplices filios. ¶ † primo enim clamat pro filijs, qui tentantur per aduersa, sed non succumbunt, ut Paulus: propter quos dicit primo, Exurge, quare obdormis, id est, obdormire videris, nõ exaudiendo vel liberando, & hoc facit Do-
Dan. 3 minus: ut probentur & examinẽtur in igne tribulationis. Puriores enim exierunt tres pueri de fornace Babylonis, quàm intrauerunt. Vnde non dormit, sicut habetur Hiere. ij. Vigilantem virgam ego video: & dicit Dominus statim: Bene vides quia uigilabo ego super gregem meum, & super
Psal. 128. filios meos. Psal. Ecce non dormitabit, neque dormiet, qui custodit Israel, & quantum ad istos dicit postea: Obliuiscetur tribulationis, quia singula singulis debent reddi. ¶ † Secundi filij sunt qui in pugna 5
cadunt, & propter istos dicit Ecclesia: Exurge, ne repellas in finem, quare faciem tuã auertis, quasi dicat. Ostende faciem tuam & reuertentur ad te. ¶ † Tertij filij sunt 6
qui per blanda tentantur, nec succumbunt, *Ps. 43*
sed quia aduersa non tolerant, periculum est ne prospera eos frangant, & propter hoc dicunt: Exurge Domine adiuua nos & libera nos propter nomen sanctum tuum, propter hoc sequitur & libera nos. De hoc etiam in dominica sequenti dicetur. Epistola vero, Libenter suffertis. j. ad Cor. xj. capitul. hortatur nos, ut quæramus Dominum & despiciamus & sustineamus læsores: & tanquam hoc cognoscentes dicimus responsorium, Sciant gentes, quoniam &c. *Lu. 2.*
Tractus. Ostendit terram commotam, id est, conscientiam peccatorum. In euangelio ergo semen iacimus, quoniam in lxxij. in uineam inducti sumus, est autem euangelium. Exijt qui seminat seminare semen suum &c. Et hoc fecit beatus Paulus, qui seminauit semen suum, i d est, verbum Dei, & propter hoc fit hodie statio apud sanctum † Paulum, & inde est quòd in fine 7
collectæ huius diei dicitur doctoris gentium &c. Sæpe enim secundum stationes officia ordinantur, vt hodie. quia enim statio est ad sanctum Paulum, ideo de eo fit mentio in collecta, & eodem modo in quinta feria ante, Lætare Hierusalem, & in sabbato ibi sequenti, ut ibi dicetur. Protenditur autem sexagesima vsque ad quartam feriã post pascha, in qua cantatur. Venite bene-
Matt. dicti patris mei: quia illi qui in operibus 25
misericordiæ se exercent, audient illud. Venite benedicti patris mei &c. Vt ipse te statur & tunc sponsæ ianua aperietur, & sponsi amplexu fruetur, unde in epistola admonetur, vt ad instar Pauli tribulationem de absentia sponsi patienter expectet, in euangelio seminationi bonorum operum semper insistat, & quæ quasi desperans clamauerat, Circundederunt me gemitu mortis, & dolores inferni &c. Nunc ad se rediens petit in officio, in tribulationibus adiuuari, & ab ipsis eripi, dicens, Exurge Domine, adiuua nos &c.

SVMMA.

1 *Quinquagesima, est multiplex.*
2 *Quinquagesima Psalmorum, est triplex.*
3 *Quinquagesima annorum, annus Iubileus.*
4 *Quinquagesima, quid notet. Et vnde dicatur nume. 6.*
7 *Ieiunium auspicari debent clerici à quinquagesimæ.*
8 *Quinquagesimæ officium matutinum.*
9 *Homo sanctus, arcui comparatur cœlesti.*
10 *Quinquagesiæ officium quodnam in missa.*
11 *Charitatis quindecim gradus.*
12 *Panitentia, tria necessario requirit.*

De quinquagesima. Cap. 27.

SEQVITVR de quinquagesima. In primis autē † notandum est, quòd multiplex est quinquagesima, scilicet dierum annorum, psalmorum, personarum, & denariorum. ¶ Quinquagesima dierum, triplex est. ¶ Vna a dominica ista usque ad diem paschæ. ¶ Alia à pascha, vsque ad pentec. de qua dicitur in concilio Aurelian. de consecratio. distinctio. iiij. sacerdotibus. quòd ante paschæ solennitatem, non quinquagesima supplendum est, quia illa seruatur post pascha, sed quadragesima teneatur. ¶ Tertia ab octaua paschæ, id est, à sabbato in albis usque ad sabbatum post pente. ¶ Prima, est pœnitentiæ, afflictionis & abstinentiæ. Tunc enim homines abstinent à carnibus, & continent à luxurijs. ¶ Secunda, est lætitiæ & exultationis. ¶ Tertia, figuræ siue gloriæ: & glorificationis: figurat enim octauam ætatem, vbi vtatur stola, scilicet, animæ & corporis induemur. Et inde est, quod duo allelu-Ia in illa quinquagesima cantamus. ¶ † Quinquagesima quoque psalmorum triplex est & tres status Christianæ religionis significat. Primus est pœnitentiæ, secundus iustitiæ: tertius laudis vitæ æternæ: ideoque prima terminatur in Psal. Miserere mei Deus: secunda in Psal. Misericordiā & iudicium. Tertia: Omnis spiritus laudet Dominum, quod est in fine psalmi: Laudate Dominum de cœlis. Hæ tres quinquagesimæ significant dies diluuij. Tot enim diebus fuit aqua super faciem terræ, scilicet centum quinquaginta. Ideo ergo tres quinquagesimas psalmorum cantamus: vt Deus à tali diluuio & ab omni periculo nos defendat. ¶ † In quinquagesima vero annorum, erat annus iubileus, qui quinquagesimus erat. Tanta enim erat septenarij celebritas, quod septima dies celebrabatur, scilicet sabbatum, & septima septimana, vt per pentec. septimus mensis, ut September: & septenarius annus iubileus: in quo omnes serui liberabantur. Si uero aliquis esset qui nollet liberari, sed remanere in seruitute domini sui ducebatur ad postes tabernaculi, vel templi, & perforabatur eius auris, cum subula, quod erat signum seruitij: nec deinceps manumittebatur, etiam si vellet. Item omnia quæ tellus ex granis eo anno procreabat, omnibus erant communia, non enim colebatur illo anno. Omnia etiam debita illo anno remittebantur: & possessiones alienatæ restituebantur, prout sub pentecost. dicetur, vnde iubileus, remittēs, vel initians interpretatur: per quē recte pœnitentia figuratur, per quam vera libertas tribuitur: & à diaboli seruitute liberamur, per eam etiam peccatorum debita remittuntur, & hæreditas æterna atque cœlestes mansiones restituuntur. † Quinquagesima ergo, pœnitentiæ tempus & remissionis significat. Inde est, quòd hoc tempore psalmus. Miserere mei Deus: qui est quinquagesimus, & est tempus pœnitentiæ. & remissionis frequentatur & legitur & cantatur de diluuio. Nam sicut per diluuium mundus purgatur est à malis hominibus, ita per pœnitentiam purgatur μικροκόσμος, id est, minor mundus, scilicet homo à vitijs & criminibus. Rursus quinquaginta dies in pœnitentia ducimus, ut in quinquaginta sequentibus diebus, scilicet à pascha vsque ad pentecost. quos in lætitia sumus acturi non excedamus, qui in die pentecost. Spiritus sancti gratiam susciperе mereamur. Finitur enim quinquagesima in die paschæ, quia pœnitentia ad nouitatē vitæ resurgere facit. De quinquagesima personarum sermo habetur in Ge.

1 2 3 4 Ge. 7. Exod. 25 Psal. 50

Ge. Abraham quæsiuit à Domino, si quinquaginta boni essent in populo, nunquid parceretur eis, imo dixit Dominus postea de quinquaginta, & sic uqsue ad decem.
5 ¶ † De quinquagesima denariorum, habetur sermo in euangelio, vbi agitur de duobus debitoribus, quorum unus debebat cẽtum denarios, & alius quinquaginta, sed de ea nihil ad præsens. Dicitur autem quinquagesima quasi quinquies decẽ, significans tempus remissionis, ut dictum est. Quinquagenarius enim numerus consistit ex quinario & denario in se multiplicatis. Nam qui opera quinque sensuum corporis per decem legis mandata moderatus fuerit, secure dicere poterit, quod in ultimo die quinquagesimæ, scilicet in pascha cantatur, scilicet Resurrexi, & adhuc te-
6 cum sum &c. ¶ † Et not. quòd Thelespho rus & Gregorius Papæ. iiij. dist. statuimus. ij. cap. & cap. sequen. statuerunt vt clerici
7 incipiant à quinquagesima ieiunare. ¶ Instituta est quinquagesima. ¶ † Primo, propter suppletionem, ut uidelicet suppleren tur dies dominici, qui de ieiunio quadragesimæ subtrahũtur, & sic quadraginta diebus ieiunaretur, put sub septuagesima est dictũ. ¶ Secũdo, propter significationẽ quia significat tẽpus remissionis vt præmissũ est. ¶ Tertio, propter representationem, quia non solum tempus remissionis significat, verumetiam statum beatitudinis representat. Nam in quinquagesimo anno serui efficiebantur liberi, ut præmissum est, & quinquagesimo die agni immolati lex data est, & in quinquagesimo die à pascha datus est Spiritus sanctus, & ideo hic numerus statũ beatitudinis representat, vbi erit adeptio libertatis, & cognitio veritatis, & profe-
8 ctio charitatis. † Matutinale diei huius officiũ est de diluuio: vt Ecclesia incutiat timorẽ, filijs suis ne peccẽt per luxuriã, sicut in missa post cõmunionem, ne peccent per gulam. Et quia hæc duo uitia maximè dominantur in illo tempore, ideo agit de diluuio, per quod pœnitentia designatur, ut præmissum est. Sed ne timor nimis desperare faciat, dicit responsorium. Ponam arcum meum in nubibus cœli, in signum fœderis, quod exponitur allegoricè de Christo vel de quolibet sancto secundum suum
9 modum. Arcus enim † ille, quantò magis ad cœlum eleuatur, tanto magis ad terram deprimitur, ita sanctus homo, quantò magis eleuatus est ad cœlestia, tanto plus se humiliat. Iuxta illud. Quantò magis es, humiliare in omnibus. Item arcus iste est signum fœderis, similiter & Christus. Vnde in Psal. Respice in faciem Christi tui, & sancti etiam sunt fœderis signum, quia possent iram Dei tenere, sicut fecit Moses lxv. distinctione, disciplina. Item arcus ipse portentum est, ita & sancti, quia si Dominus ita suos affligi permittit, quid erit de malis? vnde legitur in Ecclesia. Vidit arcum, id est, sanctum, & benedicit, qui fecit illum. Notandum autem est quod primo cantantur quædam responsoria de diluuio. Secundo, quædam de obedientia Abrahæ. postremo, de cæco illuminato, ad notandum, quòd qui per pœnitentiam peccata sua diluerit & mandatis dominicis ut Abraham obedierit, à Domino plenè illuminari merebitur. ¶ Porro, in officio missæ Ecclesia † rogat Deum, & inuocat pro filijs suis afflictis, dicens in introitu, Esto mihi in Deum protectorum, postea vero pro lapsis & dicit: Et in domum refugij &c. Et causam subdit, scilicet per fidem cum dicit. Quoniam firmamentum meum & refugium meum &c. Tertio, pro tentatis in prosperitate existentibus, cum dicit, & propter nomen tuum dux mihi eris, & enutries me. De hoc etiam in præcedenti dominica dictum est. Sequitur versus: de spe q.d. quia merito spei dabis mihi hoc, In te Domine speraui. Oratio pro afflictis est, scilicet Præces nostras quæsumus Domine &c. Epistola est de charitate. j. Corint. xiiij. capitul. Si linguis hominum loquar, quasi dicat, omnes virtutes eo modo, quo haberi possunt, sine charitate, nihil valeant ad uitam æternam. Et ponit † ibi quindecim gradus ex quibus peruenitur ad regnum cœleste. Primus gradus est, Charitas patiẽs est. Secundus, benigna est. Tertius, non æmulatur &c. Deinde sequitur commendatio charitatis. Charitas nunquam excedit. Quoniam autem non potest homo habere charitatem, nisi fiant mirabilia. Maius enim est de impio facere pium, quem creare cœlum & terram. ideo sequitur responsorium: Tu es Deus,

qui facis mirabilia, versus est. Liberasti in brachio tuo, id est, in Christo per fidem Christi. Et sequitur tractus: Iubilate, cuius verba videntur esse contra illud, quod per
Ps. 76 tractum significatur, scilicet dolores, per quos Ecclesia trahit vitam miseram. Sed dic quod iubilatio seu exultatio, non est contrarium tractui, quoniam homo beatus in ipsis miserijs exultat, & etiam quando homo liberatus est, in miserijs gaudet, unde in actibus Apostolorum: Ibant Apostoli gaudentes &c. Et illud Salomonis. Cor,
Act. 5 Prou. 13 quod nouit amaritudinem animæ suæ, in gaudio eius non miscebitur extraneus, id est, diabolus, hoc est super omne gaudiũ. Euangelium est de fide passionis, & resurrectionis: Ecce ascendimus Hierosolymam &c. Luc. xviij. cap. & quia per fidem cæci illuminantur: ideo statim sequitur cæci illuminatio, qui valde sapienter petijt, dicens Domine, ut videam, quia visio erit tota merces. Offertorium similiter est de fide: Benedictus es Domine &c. Et aduerte
Psal. 118 quia in euangelio cœcus petitionem gemi nat, dicens bis: Filij Dauid, miserere mei. & in offertorio similiter etiam gratias de illuminatione vtriusque populi duplicat, dicens bis: Benedictus es Domine, & in alijs etiam verbis magis ac magis dupliciter illuminari postulat, dicens bis: Doce me iustificationes tuas: vel bis dicens: Iustificationes tuas propter viam testimoniorum, & veritatis & mandatorum. Postcommunio, scilicet Manducauerunt & saturati sunt nimis est de timore, ut ad memoriam reducamus, quod dicitur de Iudæis: Adhuc
Ps. 77 escæ eorum erant in ore ipsorum: & ira Dei descendit super eos. Quia enim comederãt vsque ad nauseam, statim Deum ad iracundiam concitauerunt, vt uidelicet incutiatur nobis timor, ne per gulam offendamus Deum, sicut Iudæi. Hoc autem facit Ecclesia, quia solent homines magis intendere gulæ propter carnis præuium, quod immunet, de quibus dicit Gregor. distinctione. iiij. denique. quòd relinquendi sunt suo ingenio cum venia. Et ideo bene competit huic diei. Potest etiam
12 ¶ & aliter dici, quòd tria sunt necessaria, quæ proponuntur nobis, in epistola & in euangelio, ad hoc, vt opera pœnitentiæ quæ per quinquagesimam figurantur, sint perfecta, scilicet charitas, quæ proponitur in epistola: Memoria dominicæ passionis, & fides, quæ intelligitur per cæci illuminationem, & hæc proponuntur in euangelio, uera fides, sine qua Deo nemo placere potest, opera facit acceptabilia, memoria passionis reddit facilia, charitas facit esse continua. Et sicut Ecclesia primo desperans clamauerat, Circundederunt me &c. & post ad se rediens, adiuuari petebat, ita hic iam concepta fiducia, & spe veniæ propter pœnitentiam, quasi Dominum tenendo, orat & dicit: Esto mihi &c. ubi petit quatuor, scilicet protectionem illis, qui sunt in aduersis, firmamentum illis, qui sunt in gratia, refrigerium illis, qui sunt in culpa, & ducatum illis, qui sunt in prosperis. Epistola uero nos ponit in expeditione, armis muniri docens tractus, triumphatori militiæ nos docet seruire: ei quidem, qui nos fecit, non ei, cui nos vendidimus. Et not. euangelium consequentiam rationabiliter ordinatam: nam in septuagesima vineam colimus, in sexagesima agrum seminamus, siue semen spargimus, in quinquagesima, fructum lucis in cæco illuminato colligimus.

SVMMA.

1 *Quadragesima. sequitur quinquagesimam. Et eius commendatio. post nu. 2.*
2 *Ieiunium primum, instituit Petrus Apostolus Et quorsum institutum. nu. 3.*
4 *Quadragesima, offerrimus Deo decimas.*
5 *G. Durandus, origine fuit prouincialis.*
6 *Quadragesima, cur sub Ver inchoetur, & producatur ad Pascha praeter tamen rationem temporis, quo Christus ieiunauit.*
7 *Quadragesima, cur in Missa dicatur: Humiliate capita vestra Deo.*
8 *Genua cur flectamus in quadragesima sub illam collectã Humiliate capita vestra Deo. Et nume. 9. 10.*
11 *Psalmus frequens in quadragesima. Qui habitat.*
12 *Quadragesimale tempus est tempus lucius.*
13 *Ieiunium, cur inchoetur in quarta feria. Et nu. 14. 15. 16. 17.*
18 *Cineres cur imponantur capitibus, in capite ieiunij. Et vnde is mos ortus.*

Pœniten-

19 *Pœnitentiæ vis summa. Et quotuplex sit, numero.20.*

De feria quarta in capite ieiunorum. Cap. 28.

1 OST quinquagesimā† sequitur quadragesima, quæ est numerus spiritualis pœnitētiæ in qua ieiunat Ecclesia, & pœnitet de peccatis suis. Per pœnitentiam enim, quæ in quadragesima perficitur, peruenitur ad quinquagesimam, id est, ad annum iubileum, hoc est ad remissionem peccatorum, ut præmissum est. Incipit autem quadragesima à dominica sequenti, in qua cantatur: Inuocauit me, sed in feria quarta ieiunium inchoatur, ut iam dicetur. Beatus Petrus† primo instituit ieiunium quadragesimæ ante pascha. Nec vacat à mysterio, quod quadraginta sex diebus à capite ieiunij vsque ad pascha in abstinentia sumus. Nam post Babylonicam captiuitatem xlvj annis ædificatum fuit templum Domini: vnde & nos post captiuitatem Babylonis, id est, cōfusionis uitiorum xlvj. diebus per abstinētiam & bona opera, nosmetipsos templum Deo ædificamus. Quare autem xl. diebus ieiunetur, & quare dicitur quadragesima, sub dominica sequenti dicetur. Sanè ieiunium quadragesimæ commendatur ab institutione, & à tribus temporibus, & à personis quæ in illis ieiunauerunt. ¶Rursus† ieiunia ideo sunt instituta, quoniam in ueteri lege præceptum erat decimas Deo, & primitias de omnibus bonis reddi, vnde & nos idipsum facere debemus, & etiam nobisipsis, scilicet de corpore & de mente, & de tempore. de his alijs ieiunijs dictum est sub quarta feria tertiæ hebdomadæ aduentus. Siquidem de nobis decimas, & primitias Deo offerimus, quando bonum operamur. In quadragesima soluitur decem dierum, quoniam secundum Gregor. de consecratione distinctio. v. quadragesima à prima dominica quadragesimæ, usque in pascha sex hebdomadæ computantur, quarum dies sunt quadraginta duo ex quibus dum sex dies dominici subtrahuntur de ieiunio, remanent tantum triginta sex dies abstinentię, qui sunt quasi decem anni. Vt ergo numerus quadraginta dierum, quibus Christus ieiunauit, impletur, recipiuntur ex institutione Gregorij Papę. de consecratione distinct. v. quadragesima, quatuor dies præcedentis hebdomadę, uidelicet quarta, quinta, sexta ferię & sabbatum, & secundum hoc dicitur quadragesima, quasi quatuor cum decima, quoniam triginta sex diebus, qui sunt decima, adduntur quatuor, ut præmissum est, quorum primus est sanctificationis & mundationis, quia tunc tam animam, quam corpus mundamus cineres capitibus aspergentes. Reliqui tres sunt de primitijs dierum, qui soluuntur in quatuor temporibus anni. Sed cum triginta sex dies prędicti sint decemtrecentorum sexaginta dierum & annus constat ex trecentis sexaginta quinque diebus, & sex horis, patet, quod cum ieiunamus triginta sex dies, ratione decima, remanent quinque dies indecimati, & sex horæ. sed de illis ieiunamus quatuor dies præcedentis hebdomadę, ut sacer numerus complea tur, ut præmissum est. Sed secundum hoc adhuc remanent triginta horæ indecimatę uidelicet unus dies, qui continet viginti-quatuor horas, & sex horę, sed potest dici, quod pro decima illius temporis in sabbato sancto tardius cœnamus, uel fortè propter hoc die illa tardius, scilicet de nocte missa celebratur, ut dictum est in proœmio quartæ partis. † Nos vero prouinciales † ieiunium quadragesimæ in præcedenti secunda feria inchoamus, & sic duo dies plus cæteris nationibus ieiunamus, & hoc non solum propter quandam honestatem, ut videlicet sic biduo purificati, in quarta feria sacrum ieiunium inchoemus, verum etiam pro eo, quod quadragesima in magno die Iouis cœnæ terminatur, prout sub titulo de septuagesima dictum est. Vltimos ergo duos dies non ratione quadragesimæ, sed propter causam ibi dictam & propter eorum sanctitatem ieiunamus. Clerici etiam in quinquagesima ieiunium inchoare tenentur: pront ibi dictū est. Quidam autem dixerunt, quod præmissi quatuor dies adduntur alia de causa, videlicet tres, pro tribus diebus quatuor temporum qui in quadragesima contingunt, quartus

pro vigilia paſchę quam ieiunare debemus ſed præmiſſa ratio verior eſt. Sed cum in
6 quadraginta † inuitemur per ieiunium Chriſti: ut præmiſſum eſt, & ipſe ſtatim poſt baptiſmum, ſcilicet epiphaniam ſuum ieiunium inchoauerit: Quæritur quare hoc tempore ieiunium inchoamus, & illud cum paſcha continuamus, & non eodem tempore, quo ipſe ieiunauit, cum ipſius actio, noſtra debeat eſſe inſtructio. duodecima quæſtione, ſecunda, exemplum. Ad quod quadruplex eſt ratio. Prima, quia in quadrageſima repreſentamus populum Iſrael qui fuit quadraginta annis in deſerto, & ſtatim poſt celebrauit paſcha. ¶ Secunda, quia homines tempore verno naturaliter ad libidinem commouentur, ad quam reſtringendam inſtitutum eſt hoc tempore ieiunari. ¶ Tertia, quia Chriſti paſſioni reſurrectio continuatur, igitur rationabile fuit vt afflictio noſtra continua eſſet paſſioni Saluatoris. Cum enim ipſe pro nobis paſſus ſit, & nos ei compati debemus, ut ita tandem conregnemus, & poſt paſſionem ſtatim reſurrectio ſubſequatur. Iuxta illud Apoſtoli. Si compatimur, & conregnabimus, & ægrotus magis affligitur, cum approximat ſanitati. ¶ Quarta, quia ſicut filij Iſrael prius, quàm agnum comederent, ſe affligebant, & lactucas agreſtes, id eſt, amaras, comedebant, ita & nos per pœnitentiæ amaritudinem debemus prius affligi, ut ſtatim poſt dignè poſſimus comedere agnum uitæ, id eſt, corpus Chriſti, ut ſic myſtica
7 capiamus paſchalia ſacramenta. ¶ † Porro in miſſis quadrageſimalibus frequentatur, Humiliate capita ueſtra Deo, eo quòd illo tempore diabolus magis impugnat nos. Vnde Deum humiliter orare, & nos ſibi humiliare debemus, & ut nos ſub omnipotentis Dei manu humiliemus dicitur etiam. Flectamus genua, de quo dictum eſt ſub quarta parte ſub titulo de
8 ſalutatione. ¶ Et † eſt ſciendum, quod Flectamus genua: & humiliate capita: ſe ſe comitantur & neutrum dicitur in dominica die. Nam vt ait Gregor. qui in dominica die genua flectit, Deum reſurrexiſſe negat. propter multas quidem cauſas, orando nos ad terram proſternimus, prout dictum eſt in quinta parte ſub prima. Dicitur etiam oratio ſuper populum poſt humilitate capita & cætera, propter temporis ſanctitatem. Et ad notandum, quòd in hac vita pro nobis eſt orandum: ut in futuro audire mereamur à Domino: Venite benedicti patris mei &c. quæ quidem oratio eſt uicaria ſanctæ communionis. Olim enim omnes communicabant, & communicaturos diaconus ad flectendum genua inuitabat, nunc uero, quia multi ſuſcipiunt corpus Domini indigne, pro communione vtimur oratione, diacono ſicut prius ſuo fungente officio & dicente: Humiliate capita ueſtra Deo. quia quicunque humiliauerit ſe, exaltabitur, & quiſquis hic bonis actibus benedicetur, æternæ benedictioni poſtmodum adſcribetur. In hac ergo oratione ſacerdos milites Chriſti pugnæ commendat ad dimicandum contra hoſtem antiquum, & inſidias inimicorum, & ideo præmunit eos per miniſtrum armis humilitatis, dicens humiliate capita veſtra Deo. & ſic tandem capitibus humiliatis quaſi confirmans eos, infundit ſuper eos protectionem ſuæ benedictionis, & hoc magis in ſeptuageſima, quoniam aduerſarius noſter tunc ſolicitus circuit, quærens quem deuoret. ¶ † Secundo, in prima collecta genua flectimus in poſtulatione iuſtitiæ: quæ eſt neceſſaria in præſenti uita: in ultima uero reuerenter inclinamus in gratiarum actionem pro diurno denario vitæ futuræ. ¶ † Tertio, in prima collecta flectimus genua pro pugna præſentis vitæ, afflictionem laboris & continentiæ oſtendentes. In ultima vero, quæ eſt pro gratiarum actione caput humiliamus, per quod mentis humilitas deſignatur, quia in æterna uita omnis labor excludetur, ſed humilitas ſemper ſtabit, de hoc dicetur ſub ſabbato primæ hebdomadæ quadrageſimæ. Item in fine miſſæ dicitur. Benedicamus Domino. de quo dictum eſt in quarta parte ſub titulo de oratione nouiſſima. Hoc etiam tempore cortinæ in eccleſia ſuſpenduntur, de quo dictum eſt in prima parte ſub titulo de picturis. Porrò

Matt. 25

Lu. 18

9

1. *Pet.* 5

10

ecclesia

11 ecclesia † his diebus in magno certamine cõstituta in quadragesima frequentat psalmum Qui habitat. quia in psalmus ille informat in certamine positos spem suam in Domino ponere, & omne adiutorium ab eo deposcere, de quo sub dominica sequenti dicetur. Hoc tẽpore diaconus casulam super humerum portat, de quo dictum est in parte secunda, sub titulo de diacono. Ab hac quoque quarta feria, vsque ad dominicam palmarum, dicitur omni die prefatio de ieiunio. Etiam dominicis diebus apud quosdam. In illa verò dominica, & sequentibus diebus dicitur præfatio de passione. Sed videtur esse incongruum, quòd in dominicis diebus cantetur præfatio de ieiunio, cum in illis non ieiunetur, & ideo quidam dicunt in illis quotidianam præfationem, sed licet non ieiunetur numero: ieiunatur tamen qualitate, id est, in cibo quadragesimali, sicut in alijs diebus. In quibusdam tamen ecclesijs incipiunt dicere præfationem de passione in dominica de passione, & in quibusdam etiã dicunt præfationem de ieiunio vsque ad quartam feriam ante pascha. Verum licet, vt præmissum est quadragesimali ieiunio, quod incipit in dominica quadragesimæ, superadditi sint quatuor dies, solennitates tamen officij quadragesimalis temporis incipiunt in eadem dominica, sicut prius, & non ante: nec in hoc immutatio facta fuit, quanquã potius ex incuria, quàm ex certa scientia hoc contigisse credatur: nam idem deberet esse caput ieiunij & officij, & secundum hoc videtur, quòd in dictis quatuor diebus deberent immediatè post missam
12 dici vesperæ. ¶ Circa † quod notandum est, quòd quadragesimale tempus, est luctus, & pœnitentiæ tempus: pœnitentes autem dum conuertuntur ad Christum, à tenebris ad lucem transeunt, uespertinum uerò tempus propter defectum & obscuritatem, imperfectionem designat. Quia ergo pœnitentes non imperfectioni & defectu, sed potius perfectioni & luci veritatis insistunt: idcirco conuenienter quantum ad vesperas dictum tempus lucis ex institutione Gabilon. Conci. de consecrat. distinctio. j. solent. præuenitur. vt sic statim post missam dicantur. quæ alias circa noctis tempus consueuerant dici. Hoc tamen quatuor prædictis diebus præcedentibus non seruatur, qui diebus quadragesimalibus superadditi ex alia causa fuerunt. Vel post dici: quòd quia quadragesimali tempore propter dispositionem ad paschalem solennitatem & correctionem delictorum præteritorum, sanctioribus operibus insistendum est: ideo prouisum est, vt eo tempore, quo seruamus illa ieiunia, plures orationum supplicationes ieiunij agamus, & propter hoc non solum alias horas: verum etiam vesperas ante cibum dicimus. Prædictis tamen quatuor hebdomadis hoc nõ seruatur, ad representandum primariam dispositionem pœnitentium: qui in suis primordijs non possunt tot sanctitatis obseruantijs insudare. Hoc tempore dicitur ad horas capitulum: Conuertimini. Iohel. ij. cap. & illud inter vestibulum, quod est ibidem, & illud: Clama, ne cesses. Esa. lviij. cap. & illud: Derelinquat impius. Esa. lv. cap. & illud: Frange esurienti. Esa. lviij. capitu. ¶ † Sanè hæc quarta feria 13
quatuor priuilegijs insignitur. Primum, quia tali die incipimus ieiunare, quod fit quadruplici ratione. Primo, pro eo, quod Christus legitur quarta feria suum ieiuniũ inchoasse, quod inde videtur, quia natus est die dominica, & si quis diligenter computet annos ex tunc, vsque ad xxx. secũdum rationes computi, inueniet eum in tertia feria baptizatum fuisse, & sequenti die intrans in desertum, inchoauit ieiuniũ. Secundo, ideo † in quarta feria ieiunium 14
inchoamus, quia in quarta ætate Salomon templum ędificauit, & nos quasi fundamentum illius templi, quod ex nobis construitur, faciamus ieiunando, vt in pascha templum domini esse possimus. Vnde Apostolus. Templum domini sanctum est, quod estis vos. † Tertio, ideo in quarta feria ie- 15
iunium incipit. Cum enim ecclesia in die- 2. Cor.
bus dominicis quadragesimæ non ieiunet, 6
propter gaudium, quod habet de resurrectione domini, quæ in illa die facta est. In resurrectione dominus legitur bis comedisse, semel cum discipulis euntibus in Emaus, & iterum, quando intrauit clausis ianuis ad discipulos, & attulerũt ei partem piscis assi, & fauum mellis. Ideo incipit ieiunare ab hac quarta feria antecedẽte dominicam illam, quæ ꝑꝑ hoc vocatur caput Lu. 24

ieiunij. De hoc etiam iam præmissum est.
26 † Quarto, quia sicut iam dicetur hoc tempore ad bellum procedimus: ideo quatuor diebus huius hebdomadę ieiunamus, vt quatuor armati virtutibus, scilicet iustitia fortitudine, prudentia, & tẽperantia, quatuor mala, quæ per primum parentem incurrimus, deploremus, scilicet quod de paradiso eiecti sumus, quòd in hac valle miseriæ cibo ad modum iumentorum indigemus, quòd in infernum descendere timemus, quod in patria cum domino non gau-
27 demus. † Quinto, vt defleamus quatuor mala, quæ fecimus, scilicet peccatum cogitationis, operis, consuetudinis, & locutionis. Secundam priuilegium est, quia illa die audiuntur confessiones publicè pœnitentium, & eis pœnitentiæ imponuntur. Tertium, quia tunc cineres capitibus aspergunturs vt iam dicetur. Quartum quia in die ista fit processio, qualem per totum annum fieri non contingit. Pœnitentes nanque tunc ab ecclesia cum processione, & cruce eijciuntur: & in die cœnæ in eadem recipiuntur, sicut sub illa die dicetur. Processionem quidem facimus: quia tunc ad bellum contra hostes incedimus, quia qua si in expeditione, à septuagesima, vsq; tunc fuimus. Procedentes ergo contra hostes armis nostris armamur, quæ sunt humiliatio, oratio, afflictio, & eleemosynarum largitio. Humiliatio, sicut iam dicetur est in cinere. Oratio, quia tunc dicimus: Parce domine &c. Afflictio, de qua in Euangelio: Cũ ieiunatis &c. Eleemosynarum largitio, quæ maximè hoc tempore frequentanda est: vnde. Absconde eleemosynam in sinu
Eccle. pauperis. Talibus itaque armis armati, ad
9 bella procedimus. Vnde collecta huius diei est. Concede nobis omnipotens Deus præsidia militiæ Christianæ, sanctis inchoare ieiunijs &c. Cæterum in hac die officium vsque ad nonam differimus: non tantum, quia dominus hora nona expirauit, sed etiam propter gastrimargiam nostrã. Adeo nanque ventri dediti sumus, quod audita missa statim ad cibum curremus, & de horis parum aut nihil curaremus. Vnde in cõcilio Cabilen. de consecrat. distinctio. j. sõlet, dicitur, quòd ad missam cõcurrendum est, & auditis missarum solennijs & vesperinis officijs ac largitis eleemosynis, ad cibum accedendum est. Hac etiam † die be- 18
nedicitur cinis, & in signum humilitatis capitibus aspergitur sub his verbis. Cinis es, & in cinerem reuerteris, quod dictum fuit Adæ Gene. iij. cap. Et Iob pœnitentiam in fauilla & cinere egit, prout legitur Iob vltimo cap. Et ait dominus: In domino puluueris puluere vos aspergite. Michæ. j. c. Item legitur Iudith iij. cap. quòd filij Israel humiliauerũt animas suas in ieiunijs, & cinis super capita eorum. Et Abraham inquit: Loquar ad dominum meum, cum sim puluis & cinis. Gene. xviij. c. & Mardocheus indutus est sacco spargens cinerem capiti suo, Hester iiij. c. & filiæ Sion consperserunt cinere capita sua. Treñ. iiij. cap. Et hoc est, quod sicut ex libro pontificali habetur: Pœnitentes & morituri in signum pœnitentiæ & humilitatis, & quòd terra & puluis sunt, se in cinere vel solo prosternunt, & cilicium induunt, quòd ex veteri testamento tractum est. Legitur enim Esa. lviij. cap. quòd pœnitentes sacco & cinere sternuntur. Idem Hierem. xxv. cap. Aspergimini cinere, quia completi sunt dies vestri. Item Ionæ iij. cap. Rex Niniue indutus est sacco, & sedit in cinere. Item Treno. iij. cap. Virgines Hierusalem accinctæ sunt cilicijs. Item in psalmo xxxv. Induebar cilicio. Fit etiam hoc, ad † significan- 19
dum, quòd sicut in eiectione Adæ de paradiso, maledicta fuit terra in opere suo: sic per humilitatem pœnitentiæ terra nostra, scilicet liberum arbitrium nostrum benedicitur per pœnitentiam, vt non spinas & tribulos, sed dignos fructus pœnitentiæ germinet. Inuitantur autem omnes ad pœnitentiam generaliter cum dicitur, in antiphona: Immutemur habitu &c. Ieiunemus, & ploremus ante Deum &c. Et ostenditur causa, quare debeant homines ieiunare, scilicet quia dominus expectat eos ad pœnitentiam. Vnde introitus est: Misereris omnium domine propter pœnitentiam, & est Sapiẽ. xj. cap. omnes etiam orationes quęcunq; dicuntur, faciunt ad idem in epistola. Conuertimini &c. quæ est Iohelis ij. capit. ad hoc inuitantur generaliter parui & magni & vtriusque sexus. Vnde dicit: Sanctificate ieiunium. Vocate cœlum, congregate populum &c. Sequitur responsorium. Miserere mei Deus & cap. quod

respon-

20 respondet epistolæ: ostendens † triplicem effectum pœnitentiæ. Primũ quia per eum habemus remissionem peccatorum & collationum gratiæ, & conculcationem inimicorum. Vnde sequitur: Dedit in opprobriũ conculcantes me. Sequitur tractus: Domine, non secundum peccata nostra &c. qui significat laborem, qui in pœnitentia habetur. Et dicitur iste tractus, vsque ad dominicam de passione in secunda, quarta, & sexta ferijs, vt in diebus arctiori ieiunio deputatis incœptæ pœnitentiæ memores orationes ieiunio combinemus. In Euangelio autem. Cum ieiunatis &c. Matth. cap. vj. legitur de modo ieiunandi, vbi dicitur: Tu autem cum ieiunas, vnge caput tuum, & faciem tuam laua, quia omnis pœnitens debet vngi oleo spirituali, quod est iucunditas mentis, tanquam athleta & pugil domini. sicut habetur in ecclesiastico: Oleũ de capite tuo non deficiat, & faciem tuam laua, id est, interiorem hilaritatem exterius demonstra, ne videaris hominibus ieiunans, id est, sic ieiuna, ut non intendas fauorem humanum, sed solius Dei, & pater tuus, qui uidet in abscondito, reddet tibi. Offerenda est: Exaltabo, ubi est gratiarum actio de impetranda remissione. Communio est: Qui meditabitur, in qua est aliorum exhortatio de legis meditatione, & consonat Euangelio, quia meditari in lege, est thesaurizare in cœlo.

Eccle. 9

Psal. 29
Psal. 1

ADNOTATIO.

* Ieiunium.] Quadragesima ieiuniorum habet authoritatem, & in ueteribus libris ex ieiunio Mosi & Heliæ, & ex Euangelio, inquit Augu. epist. 119. ut de Moyse patet Exod. 24. & 34. De Helia. 3. Reg. 19. De Christo, Matthæi 4. Luc. 9. De ieiunij præterea institutione & qualitate, abunde cũ alibi, tum uel ex concilio Cabilonensi, in cap. solent, de consec. dist. j.

SVMMA.

1 *Pœnitentia in tribus consistit.*

De quinta feria. Cap. 29.

SEquitur de quinta feria. Siquidem imitati sunt omnes in præcedenti die sicut ibi dictum est ad pœnitentiam.

1 Sed quia pœnitentia † consistit in tribus, scilicet in oratione, ieiunio, & eleemosyna: ideo in tribus sequentibus diebus agit de his tribus, & primo de oratione in hac quinta feria, & ideo incipit introitus. Dũ clamarem ad Dominum. Fit autem oratio ab aliquo, quandoque pro se, quandoque pro alio. Vt ergo ostendatur quantum ualet ab aliquo, pro se facta oratio: igitur sequitur epistola. Aegrotauit: Esa. xxxviij. c. In qua proponit ecclesia regem Ezechiã in exemplo, qui oratione pro se facta impetrauit à Domino quindecim annos vitæ suæ superaddi. Vt etiam ecclesia ostendat, quantum valet oratio pro alio facta; legitur Euangelium: Cum intraret Iesus. Matth. viij. cap. de Centurione, qui rogauit dominum pro puero suo, ut sanaretur, quod impetrauit.

SVMMA.

1 *Ieiunium spirituale, Deo placet, non carnale, & sextæ feriæ officium. nu. 2.*

De sexta feria. Cap. 30.

IN sexta feria agitur de ieiunio, & ostẽditur quale † ieiunium placet, Deo. s. spirituale, non carnale, unde epistola agit de hoc: Clama, ne cesses. Esa. lviij. c. & post. Quare ieiunauimus, & non aspexisti &c. Et dominus respondet: Nunquid tale est ieiunium quod elegi contorquere, quasi circulum caput &c. quasi diceret: Non placet mihi tale ieiuniũ q̃ aliquis se cruciet tantum, sed quod dissoluat fascicu los impietatis, id est, ab omni peccato abstineat, quod fit per charitatẽ. Vnde † sequitur Euangelium: Audistis quia. Mat. v. c. Agens de charitate, ubi dicitur, licet hoc in ecclesia non legatur, dictũ est antiquis: Non occides: Ego aũt dico non irascaris.

1

2

SVMMA.

1 *Sabbatũ præcedens primam quadragesimæ Dominicã, non habet quicquam proprium.*

De Sabbato. Cap. 31.

IN sabbato agit ecclesia de eleemosyna, & de sabbato, qa per præmissa tria, scilicet orationes, ieiunia, eleemosynas uenitur ad sabbatissimum mentis, ubi

pœna

pœna iã facta quę ſpectat ad pœnitentiam, id eſt, pax, quæ eſt quies, & ſabbatiſmus mẽtis, ſe oſculantur, id eſt, conueniunt. Et propter hoc ſequitur aperte in epiſtola. Eſa. lviij. cap. Si abſtuleris de medio tui catenam, ſcilicet peccatorum, & cætera quæ ibidem ſequuntur, tunc vocaberis ſabbatũ delicatum, &c. quæ ibidem ſequuntur, & hoc idem dicitur in Euangelio: Cum ſero eſſet &c. Matth. vj. Vbi dicitur de diſcipulis laborãtibus in mari, per quos pœnitentes deſignantur, quòd dominus aſcendit in nauiculam cum eis, & ſtatim facta eſt tranquillitas, quia Deo præſente in corde hominis pacificatur anima, & tranquillum fit
1 ibi. Hoc † ſabbatum licet habeat epiſtolam & Euangeliũ, ſicut nonnulla alia per anni circulum: non tamen eſt cantibus officiatum; quia ſecundum quoſdam notandum erat ſolenni ieiunio deputatum. Hodie verò ieiunamus, vt ad quietis æternæ ſabbatum perueniamus.

SVMMA.

1 *Quadrageſimæ prima dominica: quæ dicitur quintana. Et cur dicta quadrageſima. eiuſque introitus. nu. 6.*
2 *Ieiunium, cur dimenſum quadraginta diebus, Et cuius exemplo. nu. 3.*
4 *Pœnitentiæ fructus quis.*
5 *Ieiunij principium, interrumpit ordinem hiſtoriarũ in prima dominica quadrageſimæ.*
7 *Epiſtola Pauli: Hortamur vos &c. militem Chriſtianum armat quatuor virtutibus cardinalibus.*
8 *Tentator cum viribus, verſutia, & fraude ſit homine ſuperior, qui audeat homo certamen cum eo inire.*
9 *Tentatio eſt quadruplex.*
10 *Tentator, quotupliciter Dominus tentauit.*
11 *Miſſæ introitus, in prima feria primæ dominicæ quadrageſimalis.*
12 *Cruces quando velentur, & velum ante altare ſuſpendatur.*

De prima dñica quadrageſimæ. Cap. 32.

IN hac dominica, in qua cantatur: Inuocauit me &c. incipit quadrageſima, quæ ſignificat tempus pœnitentiæ ſpi-
1 ritualis, &† vocatur dominica quinta, quia quinta eſt à paſcha. Quid autem ſignificẽt quinque quadrageſimæ: dictum eſt in prima parte ſub titulo de picturis. Dictum eſt autem quadrageſima, licet in ea ſint quadraginta duo dies, vſque ad paſcha. Primo quia eccleſia non curauit de duobus, quæ minutias non attendit: ſed ſummam numeri ponit, quanuis ſit parum plus vel minus. Secundo, quia quadrageſima non protenditur, niſi vſque ad diem cœnæ Domini, quæ eſt dies abſolutionis. Nam per quadrageſimam bene obſeruatã & per ueram pœnitentiam, peruenit homo ſpiritualiter ad cœnam agni. Vnde Apoc. Beatus, qui vocatus eſt ad cœnam nuptiarum agni: & ſecundum hoc ſolum ſunt quadraginta dies. ¶Tertio, quia filij Iſrael laborantes in deſerto, quadraginta annis cibati manna, per quadraginta mãſiones venerunt in terram promiſſionis quo etiam exemplo, xl. diebus à delictis corporis abſtinentes, uerbis vitæ reficimur, orationi vocamus: vt tandẽ per Ieſum Chriſtum in terra uiuentium introeamus ſicut illi, per Ieſum naue, id eſt, Ioſue in terram promiſſionis introducti ſunt. Ideo autem ſecundum Hier. ſunt in ea quadraginta duo dies, quia Dominus uenit ad nos per quadragintaduas generationes: computatis Ieconia patre, & Ieconia filio, & ipſo domino. Sanè totum tempus vitæ noſtræ quadrageſima eſt. Ieiunamus autem † quadraginta diebus, incipien
2 tes à præcedenti quarta feria. ¶Primo, ſecundum Auguſt. quoniam Matthæus quadraginta generationes poſuit. Ad hoc enim Dominus ſuo quadragenario numero ad nos deſcendit, vt nos ad eum noſtro quadragenario numero aſcendamus. de conſecrat. diſtinct. v. ieiunium. Secundo, ſecundũ eundem, quia ad hoc, vt habeamus quinquagenarium, quadragenario adijciendus eſt denarius. Ad hoc enim, vt perueniamus ad requiem beatam, oportet nos toto tempore præſentis vitæ laborare. Vnde & Dominus cum diſcipulis quadraginta diebus manſit, & poſt decimam diem Spiritũ ſanctum miſit. Ieiunamus ergo quadraginta diebus. Nam † & Moſes accipiendo legem 3
ieiunauit quadraginta diebus, ſimiliter & Helias. Dominus quoq; noster quadraginta diebus ieiunauit abſque cibo & hoc pro 24
inſtitutione & exemplo. Vnde nonnulli

Apoc. 9
Num. 33.
Mat. 4
Exod.

vnam

vnam tantum quadrageſimam obſeruant: illi verò pro merito ieiunauerunt: Communius tamen eſt tres quadrageſimas ſeruare, eo quòd Moſes, ut tradunt Hebræi, inter aſcendens ad Dominum, ieiunauit: uel potius: quia tres in tribus leguntur ieiunaſſe quadragenis, ſcilicet Moſes, Helias, & Dominus. Quare autē quadraginta ſex diebus ſumus in abſtinētia: dictum eſt ſub præcedenti quarta feria. Conſiderandum eſt autem quòd tempus quadrageſimæ, pœnitentiæ adſcribitur. Pœnitentiæ autem
4 † fructus ſunt ieiunium, uigilia, & aliæ carnis afflictiones: eleemoſyna corporalis & ſpiritualis, & alia miſericordiæ opera, oratio & deprecatio, & aliæ ſpecies contemplationis, fletus lachrymæ, & alia inſignia contritionis. Ideo de his & ſimilibus ad pœnitentiam pertinentibus, in nocturnis & diurnis officijs hac die, & ſequentibus legit & cantat eccleſia copioſe. Et propter hoc etiam hoc tempore dicitur regulariter octaues in canonicis horis pſalmus ille pœnitentialis: Miſerere mei Deus ſecundum magnam miſericordiam tuam, &c.

¶ Et eſt notandum, quòd propter ieiunij
5 principium † ordo interrumpitur hiſtoriarum. Cum enim in ſeptuageſima & ſexageſima cantatum fuerit de Adam, & in quinquageſima de Noe & Abraham in hac prima interponitur de fructibus pœnitentiæ: in ſecunda uero de Iacob: in tertia de Ioſeph: in quarta de Moſe. Antiquitus tres inſtituit eccleſia ſexageſimas: de quo tactū eſt, in prima parte ſub titulo de eccleſiaſticis ſacramentis. Sanè, quia, ut dictum eſt ſub quarta feria cinerum, hoc tempus eſt Chriſtianæ militiæ, & in quo diabolus fortius contra nos inſurgit, ideo ne homo deſperet quaſi confortatiuum quoddam ca-
6 nit eccleſia introitum. † Inuocauit me
Ro. 12 &c. Quo audito, ſpe fit homo fortis. Vnde dicit Apoſtolus: Spe fortes, in tribulatione gaudentes. Et Eſa. xxx. c. In ſilentio, & in ſpe erit fortitudo ueſtra. Siquidem in his duobus conſiſtit tota fortitudo hominis ſpiritualis, ſi licet in ſilentio, id eſt, à tumultibus ſeculi, nihil de his quæ ſunt ſeculi appetendo, & in ſpe æterna deſiderando, per epiſtolā quæ incipit. Hortamur vos
7 ij. Cor. vj. c. Armat eccleſia † milites ſuos quatuor Cardinalibus uirtutibus. Primo, fortitudine, cum dicit: Ecce nunc tempus acceptabile: ecce nūc dies ſalutis &c. Quę ibi de fortitudine dicunt & quia ſequitur: in omnibus exhibeamus nos, ſicut Dei miniſtros in multa patientia. ¶ Secundo, temperantia, cum dicit. In caſtitate & ieiunijs multis. ¶ Tertio, prudentia, cum dicit: In ſcientia, id eſt, prudētia. Sunt autem idem ſubiectio, ſcientia, & longanimitas: quia ſcientia & longanimitate ſcimus conuerſari in medio prauæ & peruerſæ nationis, & bonitatte & ſuauitate, quæ in Spiritu ſancto. hoc totum pro eodem ſumitur. Sequitur, in charitate non ficta, quia omnia ſine fictione fieri debent. ¶ Quarto, iuſtitia cū dicit. Per arma iuſtitiæ à dextris, & à ſiniſtris. Poſt epiſtolam ſequitur reſponſoriū. Angelis ſuis Deus mandauit de te &c. Vt ſic ſecure homo poſſit pugnare, ſequit tractus. Qui habitat in adiutorio. in quo agit *Pſ. 90*
de tentatione. Tractus uerò, Deo dicitur. quia ibi oſtenditur q̄ hæc uita miſera diſtrahitur multis doloribus & laboribus.
¶ Et † quia poſſet conqueri aliquis de inę- 8
qualitate iſtius pugnæ, quia tētator potentiſſimus eſt, ut habetur in Iob. Non eſt po- *Iob 41*
teſtas ſub cœlo, quæ ei ualeat cōparari. Et ſapientiſſimus, quia multa uidit. Et crudeliſſimus, quia ut dicit Hier. Crudelis eſt, & *Hier.*
non miſerebitur. homo autem infirmiſſi- *6*
mus & ignorans & ideo in ipſo tractu ponitur ſolutio huius, quia ad hoc permittit Deus inimicum tentare, ut homo timeat, & ad Deū confugiat, quia ſcit & poteſt, & vult liberare, & ſic in ſe non ſperet, ſed in Deo qui promittit, q̄ liberabit, ſi cōfugiat ad eum. Vult ergo Deus, ut homo habeat *Math.*
timorem de inimico forti, & ſpem de pro- *23*
miſſionibus futurorum, & de dilectione Dei vehementiſſima, ergo ſequitur quod vult eum protegere, quemadmodum galli na protegit pullos ſuos ex amore uehemēti, & eſt ſpes de cuſtodia angelorum: homo autem ſi molatur inter duas molas, timorem ſcilicet & ſpem, efficietur panis placēs Deo, & ſic uincet omnem † tentationem 9
ſiue ſit leuis & occulta, quæ dicitur timor nocturnus, ſiue leuis & manifeſta, quæ dicitur ſagita uolans in die: ſiue ſit grauis & occulta, quæ dicitur negotium perambulās in tenebris, ſiue ſit grauis & aperta, quę dicitur dæmoniū meridianū. Hæc quatuor

genera

genera tentationum vincet, quilibet sic armatus: vt dictum est. Sed in Euangelio nõ sunt nisi tres tentationes vbi dicitur: Ductus est Iesus in desertum &c. Mat. iiij. c. & cõprehenduntur quandoq; oẽs tẽtationes sub quaternario, vt dictum est, quandoque sub ternario, vt in eodem psalmo inferius dicetur. A laqueo venantium, id est, ab opere malo, & à verbo aspero, id est, à pecca
10 to oris. Tentatus † autem fuit Dominus à diabolo triplici tentatione, scilicet tentatione gulæ, cum dicit ei: Dic vt lapides isti panes fiant. Cupiditatis, scilicet cum dixit: Hęc omnia tibi dabo, si procidens adoraueris me. Et inanis gloriæ, scilicet quando diabolus voluit eum deijcere de pinnaculo, sicut fecerat alios prędicatores multos: & vicit eum Dominus per authoritates sacræ scripturæ, quod significatum est in hoc, quòd Dauid lapidibus sumptis de torrente deiecit Goliam: docens nos debere armari gladio verbi Dei, præter illa arma, quibus nos armat Apostolus in epistola hodierna, vt sic sufficienter ad pugnã armati simus. Potest etiã dici, quòd à principio septuagesimæ ecclesia tot tribulationibus pressa desperans clamauerat. Circũdederunt me gemitus mortis, quasi à nulla parte euadere possit. In principio verò sexagesimæ, vbi etiam de hoc dictum est, & dicetur in quarta dominica, quasi posita inter desperationẽ, & spẽ clamauit. Exurge quare obdormis Domine. In principio quinquagesimæ iam desperans clamauit: Esto mihi Domine in Deum protectorem: imò deprecatiuam mutãs in affirmatiuam
11 dixit: Dux mihi eris, & enutries me. † Nũc verò in principio quadragesimę ostendens se exauditam dixit: Inuocauit me, & ego
Esa.49 exaud. & epistola dicit. In tempore placito exaudiui te. In graduali, datur nobis angelorum custodia. In tractu, diuina protectio, quia circundamur scuto veritatis. In Euãgelio, ad exemplũ Saluatoris ab hoste triũphus, cui dicimus: vade retro Satanas. In offertorio ẽt diuina protectio notatur, cũ dicit: Scapulis suis obũbrabit tibi, &c. in post cõione dæmonum subiectio, vbi dicitur: Super aspidem & basiliscũ. Ab hac die
12 † vsque ad parasceuem, cooperiuntur cruces, & velũ ante altare suspenditur, de quo in prima parte dictum est sub titulo de picturis. Hęc dominica priuilegiata est, quia est ianua & limes quadragesimæ, quę repræsentat tempus, quo filij Israel morati sunt in deserto. Tria quidem fuerunt in populo Israel, quorum duo commemorauimus, scilicet peregrinatio, quæ fuit in Aegypto, quando Iacob & filij sui profecti sunt in Aegyptum: captiuatio, quæ fuit in Babylone: & dispersio, quæ fuit facta à Tito & Vespasiano per totum mundum, quam nõ commemorauimus, quia ab illa nunquam reuocabuntur: de qua dictum est. Tradam eos in manu, de qua non poterunt surgere, in hac dominica ad horas dicitur capitulum: Fratres hortamur vos, ne in vacuũ, &c. ij. Cor. vj. c. & illud: Ecce nunc tẽpus ij. Cor. vj. c. & illud: In omnibus exhibeamus, ibidem. Et fit hodie statio apud basilicam Lateran. quæ constructa est in honorẽ Saluatoris, & plus quàm prophetæ Ioã. eo quòd officium hodiernum Saluatoris nostri propheticè resonat felicitatem.

SVMMA.

1 *Officium secundæ feriæ, primæ dominicæ quadragesimalis.*

2 *Tentator conatur auferre nobis considerationem cœlestium præmiorum, vt facilius in eius retia irrepamus.*

De secunda feria. Cap. 33.

POstquam Dominus &† Apostolus armauerunt militem suum, non restat, nisi vt pugnet, quia hostes semper parati sunt. Quia verò per opera misericordiæ specialiter & maximè fit pugna ista, ideo de ipsis est feria ista quę agit de eleemosyna. Rursus, quia onus pugnæ non libenter suscipitur, nisi intuitu præmij, ideò in hac secunda feria est introitus. Sicut oculi seruorum, &c. Et Dominus in epistola: Ecce ego requiram oues meas, &c. quę Psal.
sumpta est de Ezechiele xxiiij. ostẽdit præ 123.
mium, cum dicit: Et pascam eas, qui enim pascit Dominum in paupere, & Dominus pascit eum: sicut ibi legitur in montibus Israel, in mansionibus æternis, idem habetur per Euangelium: Cum venerit filius &c. Matth. xxv. c. vbi dicitur: Venite benedicti &c. Esuriui, & dedistis mihi manducare.
† Debemus autem habere oculum ad ip- 2
sum

sum non tantum sinistrum, vt respiciamus pœnas æternas, & propter hoc bonum faciamus: hoc enim esset timor seruilis, sed etiam dextrum, vt consideremus præmia, istum oculum vult nobis auferre diabolus & nititur quantum potest: vnde j. Reg. xj. cap. Rex Ammonitarum noluit inire fœdus cum Iabitis, nisi erueret eis dextros oculos viij. q. denique. Similiter vult facere nobis diabolus, vt non simus apti ad pugnandum, sicut miles, qui non habet oculum dextrum.

SVMMA.

1 *Feria tertia primæ Dominicæ quadragesimalis, & eius officium.*
2 *Cogitationes Domini, quales.*

De tertia feria. Cap. 34.

TERTIA feria agit de oratione & sumit introitus de psalmo, qui est oratio. † Domine, refugium factus es nobis. Pugnamus enim orando. Vnde Iesus gnauè in eremo pugnabat & Moses orabat, merito qui pugnabat, non deficiebat: quia ille orando vincebat. xxxviij. distinct. si quis vult, epistola verò. Quærite Dominum &c. Esa. lv. cap. docet nos orare, & inuitat nos ad orationem. Quærite Dominum, scilicet derelinquendo vitia, & peccata, quia mitis est ad ignoscendũ: non enim cogitationes meæ, cogitationes vestræ. Quæ verò sint cogitationes eius, ostẽdit Hieremias dicens. † Ecce ego cogito cogitationes pacis, & non afflictionis. Si enim ex vero corde rogatur & quæritur, statim pacificatur quantumcunque deliquerit in eum homo, & hoc dum inueniri potest, scilicet in præsenti. Ecce ostẽditur effectus orationis, quia per eam homo Deo pacificatur: Idem etiã habetur per Euangelium: Cum intrasset. Mat. xxj. c. in quo dicitur: Postquam eiecit ementes, & vendentes de templo, dixit: Domus mea, id est, homo in quo habitat: domus orationis vocabitur: in epistola monemur ad petendum, vt habitet in nobis, in Euangelio, vt det nobis æterna gaudia. Cætera, quæ in graduali, in offerenda, & post communione cantantur, sunt quærentium Dominum orationes, & consolationes & gratiarum actiones.

1 Exod. 17

2

SVMMA.

1 *Feria quarta primæ Dominicæ quadragesimæ, est de ieiunio. Eaque solennitas geminatur. nu. 2. Et eius officium duobus constat versibus. nu. e. 3.*

De quarta feria. Cap. 35.

QVARTA feria est de ieiunio, sed qa illa dies est septima à capite ieiunij. † Septimus autẽ numerus & septuagesimus idem significant. idẽ enim significat numerus multiplicatus & numerus multiplicans. Septuagesimus verò significat liberationem à captiuitate, ideo in introitu qui est: Reminiscere, &c. petit liberationem, scilicet quæ habetur per ieiuniũ, & in epistola & in lectione monemur ad ieiunium exemplo Mosi & Heliæ. Lectio, quæ legitur propter ordines, sũpta est Exod. xxiiij. ascende ad me in montem, &c. Epistola verò de tertio Regum venit Helias, &c. Quale autem ieiunium debeat esse, scilicet spirituale monstratur nobis per ieiuniũ Mosi, vtilitas verò per Heliã, in azymo enim cibo peruenitur, vsq; ad montẽ Dei Oreb, id est, ad altitudinem mensæ illius, quando comedemus supra mensam patris Christi in regno suo. Per ieiunium quidem, ita Dei temperatur & mitigatur, quod ostenditur per Euangelium Matth. xij. cap. Accesserunt ad Iesum &c. in quo habetur de Ninuitis, qui iram Dei tẽperauerunt per ieiuniũ suũ. ¶ † Et not. q. in hac feria solennitas ieiunij duplicatur, quia ieiunatur tã ratione quadragesimæ, quàm ratione ieiunij quatuor temporum. Quia verò pœnitentium asperius ieiunãtium corpora desiccantur, in his non habitat, sicut dicitur in Euangelio, Spiritus immundus, qui ambulat per loca arida, quærens requiem, & non inuenit. Corpora enim ieiunio desiccata fastidit, ideo ad ieiunia libentius appenden-

1 Ps. 24

3. Reg. 19

2

pendenda, Mosi & Heliæ præmittitur exé
pla, quorum vterque in singulis lectioni-
bus quadraginta diebus, & quadraginta no
ctibus ieiunasse perhibetur, itaq; propter
3 ieiunij geminationem, scilicet † quadra-
gesimæ & quatuor temporum, duo versus
in graduali ponuntur. Ea quæ in introitu,
graduali, tractu communione & offerenda
cantantur, sunt cõsolationes & orationes,
vt ieiunantes à tribulationes eripiantur,
& ne his, qui ieiunijs affliguntur, inimici
dominẽtur. Hęc quarta feria in hoc priui-
legiata est, quia illi in sabbato sequenti or-
dinandi sunt, interrogantur de scripturis
sacris, & examinantur, de quo & quare duę
lectiones legũtur ad missam, sub quarta fe
ria tertiæ hebdomadæ aduentus dictũ est.

SVMMA.

1 *Feria quinta primæ Dominicæ quadragesima
lis, quem habeat missæ introitum.*
2 *Confessio, est triplex.*
3 *Feria quinta primæ Dominicæ quadragesi-
malis, carebat olim proprio officio. Et
quid hodie.*
4 *Euangeliorum & epistolarum varietas, vn
de in diuersis ecclesiis, quinta feria primæ
Dominicæ quadragesimalis, fuerit ꝓfecta.*

De quinta feria. Cap. 36.

1

VVINTA feria est de cõ
fessione per quã etiam
pugnatur, & est introi-
tus. Confessio & pul-
chritudo. † Est autem
triplex confessio, scili-
cet fidei, peccati, & hu-
militatis. Qui habet hanc confessionem,
pulchritudo est in conspectu eius. In con-
spiciendo enim Deum, humiliamus nos, &
Deo simile sumus imitando ipsum. Episto-
la verò. s. Orauit Esdras, &c. sumitur de
Esdra ix.c. In qua est oratio Esdræ, & con-
fessio, qui orauit sicut etiam Daniel ora-
uit: Peccauimus, & iniustè egimus, &c. Et
per illam confessionem meruerunt remis-
sionem peccatorum, & ita ostenditur effe-
ctus confessionis. In alijs ecclesijs legitur
epistola: Factus est sermo Domini. Ezech.
xviij.c. Quæ etiam loquitur de effectu con
fessionis. Euang. Egressus inde Iesus, &c.
Mat.xv.cap. Est de muliere Cananæa, quæ
per confessionem fidei, cum dixit: Domi-
ne adiuua me, & per confessionem humi-
litatis, cum dixit: Nam & catelli, &c. me-
ruit filiæ suæ sanitatem. & dictũ est ei: Mu
lier, magna est fides tua. Quidam autem le
gunt euangelium, in quo Iudæi gloriãtes,
ꝙ essent filij Abrahę conuincuntur non es
se filij Abrahæ, quia non faciunt opera e-
ius, sed esse ex patre diabolo, eius opera fa
ciẽdo. uel ut quibusdam moris est legitur
Euangelium: quòd alij legunt feria quin-
ta sequẽtis hebdomadę de diuite, qui apud
inferos cruciatur, patremq; uocans, & de-
precans Abraham, non ut filius exauditur.
His consonat illud propheticum, quod in
epistola præmittitur, quòd si uir iustus ge-
nuerit filium sanguinem effundentem, &
uniuersa detestanda facientem, ipse qui-
dem in iustitia sua uiuet: filius autem eius,
qui operatus est iniquitatem, morte mo-
riatur. Cætera, quæ sunt in introitu, gra-
duali, & offerdẽa, sunt laudes & orationes
iusti. Communio: panis, quem ego dede-
ro. Ioan.vj.c. Declarat, vnde iustus uiuat,
scilicet de carne Christi. ¶ † Et attende
quòd quinque feriæ propria olim non ha-
bebant officia, sed à dominicis æstiualibus
officiabantur, & earum euangelia nõ sunt
de ieiunijs instituta, sed de duite & Laza
ro & uiduæ filio suscitato. † Olim etenim
non ieiunabant, sed ut in dominicis solen-
nizabant, sed postmodum à Greg. iuniore
quadragesimæ fuerunt adiunctæ ieiunio,
prout dictum est sub septuagesima & offi-
ciositate. Et inde est, quòd uarietas epistò-
larum & euangeliorum in quintis ferijs re
peritur. De hoc dicetur sub quinta feria
sequentis hebdomadæ.

Psl.95 2

Dan.9

Ioã.8. 3

4

SVMMA.

1 *Feria sexta prim Dominicæ quadrag. & ei-
us officium, tum Euangelium nu.2.*

De sexta feria. Cap. 37.

IN sexta † feria, quæ est noua dies ie- 1
iunij, qui numerus est angelicus, petit
ecclesia liberari ab omnibus tribula-
lationibus. Et est introitus de necessitati-
bus

bus &c. Et fit hoc per Angelos & maximè per Angelum magni concilij, & ideo legi-
2 tur Euangelium † Ioan.v. Erat dies festus &c. in quo dicitur quòd Angelus Domini descendit in piscinam & mouebatur aqua, & sanabatur unus. Ideo unus, quia tantum unitas ecclesiæ sanatur. Sed ne in contradictione peccemus, sicut Iudęi qui dicebãt
Hier. 31 istud prouerbiũ ironicè. Patres nostri manducauerunt uuam acerbam in deserto, & dentes filiorum obtupescunt, id est, nos punimur propter hoc, quod non est iustũ, ideo legitur epistola de Ezech. xviij. cap.
Exod. 20 Anima, quæ peccauerit, ipsa morietur. Filius non portabit iniquitatem patris: nisi imitetur patrem in malitia. Vindicat enim Dominus iniquitatem patrum in filios, in his, qui oderunt eos: extrà de regu. iur. nisi. j. q. iiij. per totum.

SVMMA.

1 *Sabbatum primæ Dominicæ quadrag. & eius officium. nu. 2. 5.*
3 *Genua quare non flectamus ante sextam oratione, in sabbato primæ Dominicæ quadragesimalis.*
4 *Prædicatoris officium.*

De sabbato. Cap. 38.

OSTEA uerò non restat, nisi sabbatismus.
1 † Et est epistola de sabbato mentis. Fratres hortamur uos. Per sabbatum uerò mentis, uenitur ad sabbatũ æternitatis, & ideo dicitur Euangeliũ de transfiguratione Domini, in qua apparuerunt tãtum Moses, & Helias, quorum exemplo
2 animatur ecclesia ad ieiunium. ¶ † In missa huius diei lectio prima est. Orauit Moses. Deut. xxv. cap. Secunda est. Dixit Moses filijs Israel enim ibidem xj. c. Tertia est. Orationem faciebant ij. Machab. j. c. Quarta est. Miserere nostri. Eccl. xxxvj.
Dan. 3 c. Quinta est. Angelus Dñi. De qua dictũ est sub quarta feria tertię dominicę de aduentu. Quia ergo pro ordinandis orat ecclesia, cantat introitum. Intret in conspectu &c. Et graduale: Propitius esto &c. Et protector noster aspice &c. Et conuertere Domine &c. Et dirigatur Domine oratio mea &c. Et ad dominum, cum tribularer clamaui, & exaudiuit me &c. Ad quinque lectiones flectit genua, ut quinque sensus ordinandorum à Dño dirigantur. † Quia 3
uerò diaconi & sacerdotes tanquam perfectiones æternis intendere tenentur: inde est, q̃ ante sextam lectionem, siue ante epistolam, non dicitur: flectamus genua, sicut nec ante Euangelium. Hoc etiam fit propter reuerentiam Apostolicæ lectionis, & propter eandem etiam causam ad orationem super populum genua non flectimus, sed solum caput inclinamus. Rursus quia multum valet deprecatio ecclesię assidua: quis enim est, qui non audiatur in tribulationibus: idcirco quinto loco legit lectio de tribus pueris de camino ignis liberatis, & sequuntur gratiarum actiones in cantico: Benedictus es Domine &c. Quia verò officium prædicationis etiam ad subdiaconũ pertinet, idcirco sequitur epistola Pauli j. Thessal. vlt. c. Rogamus uos, corripite inquietos, consolamini pusilanimes &c.
† Officium enim prędicatoris est alios cor 4
ripere, & reliqua facere, quæ in epistola ipsa docentur. & ita epistola ipsa pertinet ad ordinatos saltem in sacris. † Deinde sequi 5
tur tractus: Laudate Dominum omnes gentes: laudate eum omnes populi: in quo omnes inuitamur ad Dei laudẽ, qui ministros suos sua misericordia cõfirmat. Tractus ergo & canticum. Benedictus es: sunt ordinatorum. Et quia sacerdotes in uirum perfectum commutari debent, quorum ministerio panis & uinum trãsubstantiantur in corpus & sanguinem Dñi, inde est, q̃ legitur Euangeliũ de transfiguratione. Assum pśit Iesus Petrum &c. Mat. xvij. c. Debent enim transfigurari, ita q̃ in eis non appareat, nisi resurrectio Dei. Sed quia in præsenti uita sine tribulatione, aut uix, aut nũ quam esse possumus, & propterea semper ad Dominum clamandũ est, inde est, quod sequitur offertorium. Domine Deus salutis meæ &c. Et post communio. Dñe Deus Psal. 87
in te speraui &c. Priuilegiatum est hoc sabbatum, quia in eo ordines celebrantur.

SVMMA.

1 *Dominica secunda quadragesimæ non habet*

proprium officium. Et quæro idipsum. Et eius graduale. Et tractus. nu. 3.

2 *Benedictio, quotuplex.*

4 *Rebecca, gratia interpretatur.*

De secunda Dominica quadragesimæ. Cap. 39.

HAEC secunda dominica † intitulatur dominica uacat, pro eo, ꝙ propria caret officio: ideo aũt caret proprio quia cum in præceden ti hebdomada occurrant quatuor tempora, in quorum fine ordines celebrantur: habebat antiqua ecclesiæ institutio, vt post finem diei sabbati inciperet officium ordinum, & in die dominica terminaretur, & ita officium, quod in fine diei sabbati incipiebatur, vsq; in diem dominicam protendebatur, & sic tunc ipsa dominica proprio carebat officio. lxxv. dist. quod à patribus. extrà de temp. ord. li teras. Verum, quia difficile erat à sexta fe ria, vsque in diem dominicam nihil comedere factum est, ut in sabbato ordines celebrentur: & in die dominica, quæ uacat officio officium quartæ feriæ præcedentis repetatur. Potest etiam dici, quòd ecclesia suspendit organa sua in hac dominica, quę est quinta à septuagesima, ad similitudinẽ populi, qui existens in captiuitate nec altare, nec templum habuit: imo organa sua suspendit, quare proprium non habet officium. Sicut autem dominica ista uacat ab officio proprio, ita & omnes quintæ feriæ quadragesimæ, quondam proprio carebãt officio, prout sub quinta feria dicetur. Et attende, quòd hæc dominica uaçat solum cantu diurno, nec uacat omni officio, nec Euangelio, & ideo solum in graduali debet intitulari dominica uacat, & non in antiphonario nec in Euangelio, & in quibusdam ecclesijs dicitur Euangeliũ. Egressus, quod dictum est in proxima quinta feria, in alijs. Assumpsit Iesus Petrũ. verum in præcedenti dominica dictum est, quòd in ipsa dominica armauit Dominus militem suum, quatuor Cardinalibus uirtutibus, & gladio uerbi Dei. Sed quia ut præmissum † est in secunda feria pugna non libenter suscipitur, nisi præmiũ ostendatur, ideo agitur in hac secunda dominica de benedictione, quæ est quintuplex, scilicet benedictio liberationis, gratię, augmenti gratiæ, contemplationis, & gloriæ. Quia uerò benedictio illa impetratur per orationẽ: ideo dominica ista consistit in oratione, vnde dicit in introitu. Reminiscere miserationum tuarum Domine, &c. petens cantu lugubri liberationem à uitijs, & peccatis & spiritibus immundis. Hæc est prima oratio, & prima Dei benedictio, scilicet liberationis. In epistola verò quę est, Rogamus uos &c. j. ad Thess. iiij. petit sibi dari secundam benedictionem. s. gratiæ siue gratiam ad bene ambulandum, & bene agendum, dicens. Hæc est enim voluntas Dei, vt dignè ambulemus, ut sciat unusquisq; uas suum possidere in sanctificationem. s. ut sit cœleste corpus, & cœlestia appetat, & in honorem, scilicet ut sit Deo dignum templum, quia sedes Dei & tẽplum Spiritus sancti, sunt nostra corpora, ut ait Apostolus. Omnis qui castè & piè uiuit, templum Dei est, & Spiritus sancti sedes. Et in hac sola dominica idem est † graduale, & tractus, eò 3 ꝙ ipsa tota consistit in oratione liberationis. Oratio exprimit laborem & plãctum, quę duo significãtur in graduali & tractu. Est autẽ graduale. Tribulationes &c. Tractus est. De necessitatibus &c. Alij autem dicunt tractum, Dicit Dominus mulieri qui est Mat. xv. c. Tertia benedictio, est benedictio augmenti gratiæ. Quarta contẽplationis. Quinta benedictio glorię. Quia uerò benedictiones huiusmodi non habentur uel conseruãtur sine magna lucta, ideo in nocturno officio de lucta Iacob cum angelo, & in utero agitur, ut exemplo Iacob supplantemus fratres nostros malos, scilicet si quid nobis inferunt iniuriæ dissimulantes, & fit pugna ista in utero Rebeccæ, id est, ecclesiæ. † Rebecca enim gratia in- 4 terpretatur. In primo responsorio in nocturnis agitur de augmento gratiæ. Dicit Ge. 27 enim Isaac ad filium. Tolle arma tua, pharetram & arcum extra. Arma prędicatoris sunt sacræ scripturæ, quæ dicuntur pharetra, quia de eis sumuntur sagittæ ad percutiendum diabolum. Iacob igitur, id est, uerus prędicator uenatur, & interfecit homines bona uenatione & interfectione, scili-

1

2

ce

ret per arcum sacræ scripturæ, & in se occidit bestias, id est, uitia & peccata, scilicet porcum luxuriæ &c. & tunc cœnat cum eo Isaac, id est risus, scilicet Dominus qui delectatur in talibus. Sunt enim ei deliciæ cœnare cum talibus: unde secundũ responsorium est: Ecce odor filij mei, sicut odor agri pleni, id est paradisi: hoc etiam est id, quod supra dicit Apostolus, ut sciat unusquisq; uas suum possidere in sanctificatione & honore. Sequitur uersus: Qui maledixerit ei, sit ille maledictus. Omnes enim, qui populo Christiano iuniori maledicũt, maledicti sunt, ut Iudæi, Gentiles & alij. ¶ In tertio responsorio dicitur: Det tibi Deus de rore cœli, & de pinguedine terræ abundantiam: Esto Dominus fratrum tuorum, seruiant tibi tribus & populi: hæc benedictio datur ecclesiæ, ut omnibus dominetur. Ista uerò tria responsoria sunt septimi toni, ad significandum, quod ipsa ecclesia impetrat nobis gratiã septiformen Spiritus sancti. ¶ In secundo nocturno, in quibusdam ecclesijs est responsorium. Si Dominus &c. in cuius uersu dicitur: Iacob erexit in titulum lapidem, oleum fundens de super. quod nos facimus, cum imitatione Christi, bona agimus. Vngimus enim eum per fidem cum ipsum hominem plenũ gratiæ esse credimus, & duo responsoria sunt de primo & unum de sexto tono, quia de Christo agunt, qui est principium, & finis, & in sexta ætate unctus fuit oleo lætitiæ præ participibus suis. In septimo uerò responsorio orat: Iacob. Erue me de manu fratris mei, quia valde eum timeo. Valde enim debet timere sanctus, ne corrumpatur à malis. In octauo responsorio agitur de benedictione contemplationis. Vnde ibi loquitur de luctatione Iacob cum Angelo, quia per orationem debemus luctari cum Domino, donec habeamus statum contemplationis. Et dixit ei Angelus: Dimitte me, aurora est, id est, satis habes fidem, uel charitatẽ, uel gratiã. Nec debemus dimittere donec de luctatione contra uitiæ faciat nos contemplatiuos: quia regnum cælorum uim patitur, & uiolenti rapiunt illud. Tunc autem uidetur sine nubilo peccati: Vnde in nono responsorio dicit Iacob: Vidi Dñm facie ad faciem, id est, sine nubilo peccati, nõ sine uelamine creaturam. Hac ratione ecclesia Parisiensis dicitur legere hac die Euangelium de transfiguratione, quæ est benedictio gloriæ, & ita patet, quòd habita benedictione liberationis gratiæ, & augmenti gratiæ contemplationis, & considerato præmio gloriæ libenter & fortiter pugnant milites Christi.

Ps. 44

SVMMA.

1 *Feria secunda secundæ Dominicæ quadragesimalis, & eius officium.*

De secunda feria. Cap. 40.

SECVNDA feria est de oratione: unde in epistola, quæ incipit: Orauit † Daniel, &c. Dan. ix. cap. ostenditur quantum ualet oratio cum ieiunio. Daniel, id est, uir desideriorum orauit pro populo suo, & abstinuit à regalibus cibis, & usus est leguminibus, & ideo exaudita est oratio eius, sicut ei dictum est ab Angelo. Sed quia nil ualet oratio, nisi quæ fit in cognitione Dei, ideo sequitur in Euangelium Io. viij. Ego uado, & quæritis me, & non inuenietis: dicit Dominus Iudæis, & iterum. Ego sum desursum, &c. ego non sum de hoc mũdo, & non cognouerũt eum, & ideo adhuc manent in peccatis suis. Ibi diuidit Dominus spirituales à carnalibus, id est, aquas, quæ sunt sub firmamento ab his, quæ sunt super firmamentum, & ita huic secundæ feriæ competit opus secundæ diei, & ideo introitus est, de secundo tono. Carnales enim non possunt orare Deum, quia non cognoscunt eum. Nam qui in carne sunt, Deo placere non possunt lxxxij. distinct. proposuisti. Nempe ea, quę in introitu, gradual, offerenda, & communione cantantur, sunt orationes, consolationes, & laudes conuersæ gentilitatis, cui Dominus exhibuit intellectum.

1

SVMMA.

1 *Feria tertia secundæ Dominicæ, quadragesimalis. Et eius officium. Et nu. 3.*

2 *Ieiunium laudabile.*

De tertia feria. Cap. 41.

1 ERTIA feria est de † ope re diei tertiæ, quod est congregantur aquæ om nes in locum unum, & terra fructificet. Hoc fit quando homo non curat de uoluptatibus car nis, & ieiunat per charitatem. Ieiunium
2 laudabile est, ut homo † non sit multum curiosus de cibo corporali, ut dicitur in
Lu. 10 Euangelio: Nolite soliciti esse solicitudine, scilicet suffocante, sed solicitudine prouidētiæ possumus & debemus, ideo introitus. Tibi dixit cor meum, exquisiui te, & est tertij toni ꝓpter opus tertię diei.
3 In epistola uerò † Factus est sermo domini &c. iij. Reg. xvij. c. hortatur ecclesia, ut non simus multum soliciti, & hoc propter Heliam, qui pastus est à uidua Sareptena, & à coruo, & ipse etiam pauit uiduam, dicens. Non deficiat farina hydriæ, id est, gratia de corde & oleū de lechyto, id est gratia seu unctio spiritualis desuper. Hoc idē hortatur per Euāgelium. Super cathedra Mosi &c. Matth. xxiij. capitu. ubi sequitur. Vnus est magister uester, & unus est pater uester, qui in cœlis est qui habet curam de omnibus. Rursus Sareptena mulier introitu affectum ad Christum ostendit dicens. Tibi dixit cor meum. In graduali seipsam consolatur & hortatur dicens. Iacta cor tuum. in offerenda misericordiam petit, in communione, quasi secura se mirabilia narraturam promittit, dicens: Miserere mei Deus, & narrabo miracula tua.

SVMMA.

1 *Feria quarta Dominicæ secundæ quadragesimalis, est pœnitentiæ dies. Et missæ introitus. nume. 2.*

De quarta feria. Cap. 42.

1 QVarta feria est de † pœnitentia, quæ feria est dies pœnitentiæ, in illa enim traditus est Saluator & ostenditur in epistola: Orauit Hester &c. Hester xiiij. cap. quantum eam oratio faciat efficacem, per orationem Hester quæ cum Regina existeret, induta fuit cilicio, impetrauit suspensionem Aman in patibulo, quod parauerat Mardocheo: Quia verò pœnitentia concipitur timore iudicij: ideo psalmo pœnitentiali, qui intitulatur per octauam resurrectionis, scilicet Domine ne in furore tuo. sumitur introitus. † Ne 2
de relinquas me &c. quia uero non ualet pœnitentia, nisi imitetur Christum, ideo sequitur Euangelium. Ascendēs Iesus &c. Matth. xx. cap. de cruce Christi: ut habetur: Ecce ascendimus Hierosolymam, & sequitur ibidem de filijs Zebedæi, qui petierunt, ut unus sederet à dextris, & alius à sinistris, & dixit ei Dominus: Potestis bibere calicē, quē ego bibiturus sum &c. qui non bibit de calice glorię, & postponit se Christus Apostolis in exemplum, qui de hoc irascebantur.

SVMMA.

1 *Feria quinta dominicæ secundæ quadragesimalis. Et officium nu. 2. 3.*
4 *Feriæ quintæ in quadragesimæ, olim carebant proprio officio.*
5 *Gregorius ieiunium instituit, et officium quintæ feriæ quadragesimalis.*

De quinta feria. Cap. 43.

VINTA † feria est de 1
piscibus & auibus, id est de nō confidentibus in Domino, & non confidentibus in homine, de quibus habetur in epistola: Maledictus homo, qui confidit in homine. Hiere. xij. cap. & ponit carnem brachium suum, &c. & post, Benedictus uir qui confidit in Domino. Et hæc ostenduntur per Euangelium: homo quidam &c. Luc. xvj. quod est de diuite & Lazaro. Diuus enim non confidebat in Domino & ideo in inferno positus est. Pauper uerò confidebat, & ideo in sinu Abrahæ requiescit. In offertorio. Præcatus est Moses &c. ostenditur quod oratio iusti efficax est: Moses. n. erat ouis quia mā suetissimus hominum fuit, & est forma ieiunij, & placationē impetrauit super irā, qua Dns iratus erat Iudæis propter uitu-

lum

2 lum conflatilem. ¶ † Rursus quoddam hodie legitur Euangelium, in quo docet Do
Ioã.8. minus non in hominis, sed solius Dei testimonio confidendum: de seipso enim loquens ait secundum carnis fragilitatem. Si ego testimonium perhibeo de memetipso, testimonium meum non est uerum, & infra. Ab homine testimonium non accipio, & infra habeo testimoniũ maius Ioanne. His consonat præmissa lectio de Hier.
Hier. 6 Maledictus homo qui confidit in homine &c. Et infra: Benedictus uir qui confidit in Dño. Confidens igitur orat in introitu, & in graduali, & etiã in offerenda in persona Mosi, in qua fit uerborum repetitio, quia sæpe ad Dominum pro populo intercessit. De hoc etiam dictum est sub domi-
3 nica post epiphaniam. Communio: † Qui manducat, Ioan.vj.cap. ostendit quid vtilitatis proueniat confidenti, scilicet quòd in Christo maneat, & Christus in eo, & hæc communio bene congrueret sabbato,
4 ante dominicam palmarum. ¶ † Notandum autem est, quòd sicut præcedens dominica uacat ab officio, prout ibi dictum est, ita & omnes quintæ feriæ in quadragesima quondam proprio carebant officio, excepta forte quinta feria cœnæ Domini. Illa tamẽ mutuat introitum à tertia feria illam præcedenti. Nã sicut quælibet quinta feria authoritate Melchiadis Papæ de consec. dist. iij. ieiunium. soluta erat à ieiunio, ita & ab officio. Vnde beatus Gregor. nullum in quinta feria instituit officium: nihilominus tamen horæ & matutinę ac uespertinum officium cantabantur. Vnde necessarium erat, ut super Benedictus, & Magnificat, antiphonę de Euangelijs alio-
5 rum dierum sumptę dicerentur. † Sed Gregorius, instituit ieiuniũ & officium quintę ferię: ea tamen quæ prius instituta erant de matutinis & uespertinis officijs, non mutauit, inde est quòd antiphonę quę cantantur super Benedictus & Magnificat, in quintis ferijs, non consonant Euangelijs illius diei, & hoc in quinta feria præcedentis hebdomadę dictum est.

SVMMA.

1 *Feria sexta Dominicæ secundæ quadragesimalis, ad pœnitentiam, & mansuetudinem hortatur. Et eius officium. nu. 2.*

De sexta feria. Cap. 44.

EXTA feria † agit de opere sextæ diei, in qua factus est homo & hortatur nos Ecclesia ad mansuetudinem & ad patientiam, vt omnem iram quod dicitur cordibus nostris remoueamus, & hoc exẽplo Ioseph, & Christi & epistola. Dixit Ioseph Gene. xxvj. cap. de Ioseph, qui multa passus est à fratribus suis: & tamen sublimatus est, uelint nolint. † In Euangelio: 2
Matth. xj. monemur ad prædicta exemplo Christi: homo erat paterfamilias, qui plantauit uineam, id est, iudaicum populũ per doctrinam legis, ad ultimum misit filium suum, ad cultores uineę, ad quos prius miserat seruos, quem interfecerunt. Per hoc autem, scilicet mansuetudinem & patientiam satiabimur in futuro: vnde introitus *Ps.16* est: Ego autem cum iustitia apparebo in *Psal.* conspectu tuo: satiabor dum manifestabitur gloria tua. Ad tolerandas etiam perse- *Ps.11* cutiones, propter iustitiã, hortatur in graduali: Ad Dominum cum tribularer, & in offertorio: Domine in auxilium, & communione: Tu Domine seruabis.

SVMMA.

1 *Sabbatum secundæ Dominicæ quadrag. quid agat. Eiusque officium. nu. 2. 4. 5.*
3 *Peccator, hædo comparatur.*

De Sabbato. Cap. 45.

SABBATVM agit de conuersione uel confessione, per † quæ cessat homo ab opere seruili, & sic sabbatizat, & recipit benedictionem à domino, qui benedixit diei 1
septimo. Ad hoc autem instruimur per legem domini, & gratiam Spiritus sancti: vnde introitus est de lege. † Lex Domini 2
&c. & est primi toni: quia conuersio ad Deum, est principium bonæ uitæ: vnde sequitur, conuertens animas. Sequitur: iustitiæ domi rectę lętificãtes corda, quia dant *Ps.19*

sabbatum spirituale, & hæc principaliter habentur per gratiã. quod ostenditur per epistolam: Dixit Rebecca &c. Gen.xxvij. c. In qua habetur quòd Rebecca monuit Iacob, ut afferret patri suo Isaac duos hœdos. Per Rebeccã gratia Dei intelligitur,
3 quę nos monet, & inspirat nobis† Deo abominationem de peccato & confessionem, quæ per hœdos designatur. Hœdos enim animal fętidum est, & habet carnes sapidas. Cur enim homini fętet peccatum suum, vt confitetur illud, quod ualde placet Deo & Angelis eius, quia gaudium est Angelis Dei super uno peccatore pœnitentiã agente. ¶ Sequitur autem in epistola. De rore cœli, id est, de gratia cœlesti, & de pinguedine terræ, id est, abundãtia temporalium fit benedictio tua, & præponitur de rore cœli, quia bona spiritualia præponuntur
Matt. 6. tẽporalibus, & postea sequitur de pinguedine terræ, quia primum quærite regnum
2.Cor. 6 Dei, & hæc omnia adijcientur uobis. Boni enim omnia habent: vnde Apostolus. Tanquam nihil habentes, & omnia possidẽtes: extrà de priuile. nimis. Mali similiter petunt benedictionem, qui per Esau designãtur, sed quia ipsi præponunt tẽporalia spiritualibus, dicitur eis. De pinguedine terræ & de rore cœli erit benedictio tua. Et si enim habeant aliqua spiritualia, amen eis præponunt temporalia. Sequitur responsorium: Bonum est confiteri Domino &c. q. d. Ecclesia, ex quo per conuersionem &
Ps. 9. confessionem peccati, & reprobationem habetur benedictio, & temporalia & spiritualia. Bonum est confiteri domino: Item
4 habetur in Euãgelio Luc.xv.† Homo quidã habuit filios duos, & petit vnus dicens: da mihi partem hæreditatis, quæ me contingit, & diuisit illis substantiam suam. Et post, illa cõsumpsit omnia, postea fuit tanta fames in terra, ad quam uenit, ut compelleretur famę esse porcarius. i. subulcus, & dixit reuersus ad se: Quanti mercenarij &c. Quando enim homo omnia bona sua amisit, per peccatum non habet quid comedat, & permittit ita Deus ipsum cadere, ut arguat eum malitia sua, ut legitur Hier. ij. circa medium, & moriatur fame, & dicat quot sunt, scilicet in ecclesia, qui habent iucunditatem mentis: & ego fame pereo. Reuertar in domo patris mei. unde in Exod. ix. habetur, quòd Aegyptij compellebant filios Israel exire de Aegypto, tunc recipitur & datur ei prima stola, id est gratiam & ita in Euangelio habetur de conuersione. Rursus tam in Euangelio ubi habetur de duobus filijs, quàm in epistola, ubi agit de Iacob & Ioseph duorum populorum, Iudaici uidelicet & Gentilis significatio continetur. Iudaicus gratiam spiritualem amittit: Gentilis uero conuersus ad pœnitentiã, de lege dñi. in introitu gloriatur & cantat. In graduali uerò domino confitetur & laudat, in offerenda, oculos suos petit illuminari, ne dormiat, ut inimicus non prævaleat ei. ¶ † Et attende. q. ra 5
tionabiliter in secũda quadragesimæ hebdomada legitur Euangelium de filio prodigo reuertente ad patrem, quia Gentilis populus per doctrinam legis & Euangelij, ad creatoris cultum reuertitur, & quiuis pœnitens per fidem & operationẽ, vel per duo præcepta charitatis Domino reconciliatur. Communio est. Oportet te. Luc. xv.

SVMMA.

1 *Dominica tertia quadragesimæ est confessionis. Et eius officium. nu.* 5.
2 *Confessio, est duplex.*
3 *Ioseph Christum refert.*
4 *Confessio, qualis esse debeat.*

De Dominica tertia Quadragesimæ. Cap. 46.

TERTIA † dominica est 1
confessionis, & quarta refectionis: sicut enim supra dictum est. Dominus in prima Dominica quadragesimæ armauit militem suum: in secunda ostẽdit ei præmium. amodo ergo non restat, nisi ut ostendatur via: quia per confessionem & refectionem illuc uenitur. Est ergo dominica ista confessionis. Est autem † duplex confessio, 2
scilicet peccati & laudis, quas habere debet homo. Per humilitatem enim confes- *Ps.* 24
sionis expectat homo à Deo omnia, quæ expectat, scilicet liberationem & donum gratiæ, & omnia alia bona: vnde introitus.

Oculi

Oculi mei semper ad Dominum &c. & est septimi toni, quia per septiformen gratiã Spiritu sancti euelletur homo de laqueo diaboli: per confessionem enim scrutantur mala, & ideo fit statio ad sanctum Laurentiũ, qui per confessionem liberatus est. Hæc humilitas liberauit Ioseph, de manibus fratrum suorum, & de carcere, & ideo cantatur, de ipso in officio nocturnali. Adhuc dominica ista, sexta est à dñica lxx. & sexta feria Dominus crucifixus est, & ideo
3 fit mentio † de passione Domini, quæ per Ioseph significatur, & ita etiam ipsi diei cõpetunt quæ dicuntur. Nam Christus per humilitatem liberatus est ab insidijs fratrum suorum, id est, Iudæorum, & exaltatus est in tota Aegypto, id est, in mundo, & ita quæ literaliter acta sunt circa Ioseph, spiritualiter sunt facta erga Christũ & nocturnum officium ordinem. comitatur historiæ. Cum enim in præcedenti dominica cantatum fuerit de Iacob, in hac succinitur de Ioseph, qui uenditus à fratribus, illos in fame ditauit, & Christus à Iudæis crucifixus, sua morte humanum genus redemit, & redimẽdo à dæmonio liberauit:
4 prout in Euangelio legit hodierno. ¶† Cæterum qualis debeat esse confessio, ostendit Apostolus in epistola: Fratres imitatores mei estote &c. ad Eph. v. c. Primo enim esse debet in humilitate, scilicet ut humiliemus nos Deo, & ita in nouitate uitę ambulemus. ¶ Secundo, in perseuerantia, scilicet ut homo non redeat ad uomitum, & ut infamia peccati remoueatur. Vnde dicit Fornicatio autem & immunditia, non nominentur in uobis &c. hoc fit per perseuerantiam in bona uita. Ad hoc idẽ hortamur in Euãgelio, in fine, in quo ostẽditur, q̃ gratia expellit peccatum. Erat inquit Iesus eijciens dæmonium &c. Luc. xj. cap. & Mat. xiiij. Iesus, id est gratia. iste idẽ dæmoniacus cœcus dicitur à Matt. & Beda. Cœcus inquit, Beda uidet: mutus loquit̃, possessus à dæmonio liberatur, & cum eiecisset dæmoniũ locutus est mutus: quia quando data est homini gratia, confitetur, & loquitur in confessione. Postmodum ostendit Dominus stabilitatem regni sui, per indiuiduam charitatem, & instabilitatem regni diaboli. Omne (inquit) regnum in seipsum diu sum desolabitur, & sic regnũ diaboli & suorum, qui diuisi sunt à Deo, destruetur. Sed regnum Dei manet in æternum, & ita inuitat omnes homines ad regnum suum, quod manet: Propter hoc debet homo perseueranter agere opera confessionis, quia per ea habebitur regnum cę lorum, & ideo responsorium: exurge Domine, non prævaleat homo, id est, diabolus, qui nobis intendit auferre regnum cę lorum. hoc igitur intendit ecclesia, ut simus perfecti in confessione, & similiter pfectè moriamur peccatis, per bonã uitam etiam infamia peccati deleatur, sicut dicit Dñs per Esa. Perdam Babylonis nomẽ. Hoc dicit, quia gratia expellit peccatũ, & infamiam. Sequitur & reliquias, germen Babylonis ciuitatis, id est, memoriam delectabilem: vt. s. homo deleat, quando ad memoriam reducet. ¶ † Rursus, quia sicut in Euangelio dicitur: Surdus audiuit, & mutus uerba Dei narrauit, ideo dicitur in introitu: Oculi mei semper ad Dominum, & ne iterũ deficiat, misericordiam implorat, subdens: Respice in me, & in graduali: Exurge Domine. Deinde uox quondã muti facta fœcunda, cuius os aperuit sapiẽtia, preces suas ingeminat, & decenti similitudine in tractu perorat dicens. Ad te Domine. in offerenda iam loquens prædicat iustitias Domini rectas. eo quòd à se humiliato dæmonium exierat: sed ad Iudaicum populum superbientem spiritus immundus redierat. In communione de muto factus orator gratulatur, quòd sicut passer inuenit sibi domum, & turtur nidum.

Ps. 9. *Es. 14* 5 *Ps. 18* *Ps. 83*

SVMMA.

1 *Feria secunda dominicæ quadragesimalis, quid designet. Et eius officium. nu. 2.*
3 *Iordanis quid, mystice.*

De secunda feria. Cap. 47.

I N Dominica præcedenti dictum est, quod Dominus saluat per confessionem: in hac uerò secunda feria, ostenditur † quod Dominus saluat per baptismũ. Sed quia baptismus datur per Trinitatem, ideo de

1

2 de † trinitate est introitus: In Deo laudabo verbum, & ponitur ibi ter hoc nomen Deus, & est de tertio tono, quod totum cõtingit, propter hoc quod loquitur de trinitate. Epistola uero: Naaman princeps &c. quæ est iiij. Reg. v. ca. est de Naaman quem misit rex Syrię Dominus suus ad Heliseũ, ut sanaret eum. & præcepit ei, ut in Iordane se lauaret septies, & fieret eius caro sicut caro pueri, & ita factum est. † Iordanis interpretatur descensus humilitatis. in qua Ecclesia mundari petit, & hoc facit ad præceptum Domini, quęrens per humilitatem salutem in aqua, quę est inferior creatura. Postmodum sequitur responsorium: Deus laudem meam ne tardaueris, in quo Ecclesia humiliat se per confessionem, & est tertij toni ratione prędicta. In euangelio uero: Dixerunt Pharisæi ad Iesum. Luc. v. Ostendit Dominus quod non sunt missi prophetæ nisi ad humiles, sicut Heliseus ad Naaman, & Helias ad viduam, & ostendit superbiam Iudæorum. Postea dicit. Iesus autem transiens per medium illorum ibat, ad significandum quod humilis quicquid sibi fiat, uiam suam non derelinquat.

Ps. 55

3

SVMMA.

1 *Feria tertia, tertiæ Dominicæ, in quadragesima, & eius officium. & nu.* 3.

2 *Dæmones, creditores & exactores nostri.*

De tertia feria. Cap. 48.

1

ERTIA † feria est de oratione & misericordia, per quæ etiam saluat Dominus. Vnde introitus est: Dum clamarem ad Dominum. Epistola vero. Mulier quædam &c. est. iiij. Reg. capitu. de vidua cuius filios creditor in seruitutem redire cõtendebat, & eius vasa oleo repleuit Heliseus, dicens ei, quod de parte olei redderet debitũ, quod debebat, & de reliquo ipsa, & filij sui uiuerent. Vidua est ecclesia, cuius sponsus Christus non est præsens corporaliter, siue uisibiliter, quæ venit ad

2 Christum. creditores † sunt dæmones: vn de diabolus exactor dicitur, quod pecuniam suam, id est, immunditiam à nobis exigit, cum usuris. Vnde Esa. xiiij. cap. Quando cessauit exactor, quieuit tributum. Sed Christus per opera misericordiæ liberauit nos ab huiusmodi creditore. Et petitur huiusmodi liberatio in responsorio: Ab occultis meis munda me Domine. Euangelium uero quod est Matthæ. xviij. cap. est de misericordia, scilicet, si peccauerit in te frater tuus, corripe eum. Si ignorat, doce. Si pœnitet, dimitte: non dico septies: sed etiam septuagesies septies, id est, quoties peccauerit, dimitte. ¶ Rursus † uidua pro filijs ad Helisæum orans dicit introitu: Ego clamaui, & in graduali: Ab occultis. Demum præcibus exaudita gratias agit in offerenda: Dextera Domini. Et docet in communione, Domine quis &c. quales se debeant exhibere: qui uolunt oleum misericordiæ, scilicet qui uolunt requiescere in monte, ingrediantur sine macula, & operentur iustitiam.

Ps. 21

Ps. 18

3 *Ps.* 16 *Psal.* 117 *Ps.* 10

SVMMA.

1 *Feria quarta dominicæ tertiæ, in quadragesima, & officij ratio.*

De quarta feria. Cap. 49.

1

N quarta † feria agitur de impletione mandatorum, per quam Dominus etiã saluat. Sed quia per gratiã est impletio mãdatorũ, ideo est introitus. Ego aut in Dño sperabo, & est primi toni, ad ostendendum, quod spem debemus ponere in solo Deo. Epistola verò: Honora patrem &c. est de Exo. xx. c. in qua sunt instituta uel distincta præcepta Domini: honora patrem & matrem &c. In responsorio uerò petitur gratia, in quo ostendit homo infirmitatem suã dicens: Miserere mei Deus, quoniam infirmus sum: quasi diceret: non possum per me adimplere mandata. In Euangelio: Accesserunt ad Iesum &c. Mat. xv. c. redarguit Dominus iactãtiam Iudæorum qui magis innitebantur traditionibus hominum

minum,quàm Dei: & reprehendebant discipulos Domini de traditionibus legis vel seniorum. Quibus Dominus dixit,hypocritæ &c.non lotis manibus manducare, non coinquinat hominem, & ostendit per quæ saluamur & iustificamur. In hac quarta feria,fit primo scrutinium,prout in proxima quarta feria,dicetur.

S V M M A.

1 *Feria quinta tertiæ dominicæ,in quadragesima quid referat. & quod nomen habeat officium. & nu.2.*

De quinta feria. Cap. 50.

1 IN quinta feria † ostendit Ecclesia non esse saluté nisi à Domino, & maximè per virtutes, vnde introitus est:Salus populi ego sum, &c. & est quarti toni propter quatuor cardinales virtutes.Epistola uero: Factum est verbum &c. de Hier. vij. capitul. vbi dicitur :bonas facite vias vestras,& studia vestra:& hoc propter bona opera virtutum,& reprehenduntur Iudæi, qui credebant se non posse damnari, quia habebant Domini templum, & omnes alios damnatos esse dicebant, vnde sequitur responsoriũ: Oculi omniũ.ostendens, quòd in solo Deo sperandũ est.euangelũ vero,Surgens Iesus. Luc.iiij.c. est de sanatione socrus Petri,per quod ostenditur q; in solo Deo sperandum est:quia ab ipso & per ipsum salus
2 mentis & corporis est. † In alijs vero eccle sijs legitur euangelium sequentis dominicæ:Abijt Iesus &c. & aliter incipit operamini.in quo improperat Dominus turbæ, quòd magis curabant de salute corporis, quam mentis,quoniam voluerunt eũ facere regem post miraculum factum de saturatione quinque millium hominũ de duobus piscibus & quinque panibus, & hortatur eos,dicens. Operamini non cibum qui perit, sed qui permanet in vitam æternã. Cui congruè præmittitur præmissa lectio Hier. ubi Dominus promittit se habitaturum cum eis, & sic quasi regem futurum eorum qui talem cibum fuerint operati: ut calumniam non faciant innocente &c. Sanguinem non effundant &c. Rursus introitus, scilicet. Salus populi: nox est Domini, populum consolantis: graduale offertorium, & communio, voces sunt populi de regis gratia confidentis.In hac autem quinta feria, in qua agitur de salute, fit statio ad sanctos Cosmam & Damianũ, qui medici fuerunt:& homines corporaliter & spiritualiter sanabant, ideo de ipsis fit mentio in collecta.

S V M M A.

1 *Feria sexta dominicæ tertiæ in quadragesima,& quale, quidue portendens, habeat, officium.*

De sexta feria. Cap. 51.

EXTA † feria,quæ est dies crucis,ostenditur, quòd per crucem est salus. unde introitus est: Fac me cum signum in bonum, id est,crucem. Maiorem charitaté nemo habet, id est,maius signum charitatis, quã ut animam suam ponat quis pro amicis.Epistola vero: Conuenerunt &c. quæ est Numeri. xx.c.est de Mose,qui bis percussit petram, & fluxerunt aquæ, ut biberent homines & iumenta.Per binam percussionem, duo ligna crucis intelligo:Petra Christus est, & fluxerunt aquæ doctrinarum & gratiarum, vt possit bibere totum genus humanum. Responsorium est:In Deo sperauit cor meũ & adiutus sum:quia in sola cruce perfecta est humani generis saluatio. In euangelio uero. Venit Iesus in ciuitatem &c. Ioann. iiij.ca.ostendit Dominus,quòd non solum pro nobis crucem sustinuit, sed & multos alios labores. vnde sequitur ibi:Iesu ergo fatigatus ab itinere &c.& dicũtur ibi octo, in quibus instruxit Dominus Samaritanã: quæ patent in euangelio : & ideo responsorium est octaui toni. Communio est: Qui biberit.Ioan. iiij.cap.

1 *Ps.85*
Io. 15

Ps.27

S V M M A.

1 *Sabbatũ dominicæ tertiæ quadragesimæ,iusti-*

tiam

diam & misericordiam Domini ad salutem ducere ostendit. Et eius officium. & nu.4.
2 *Introitus officiorum, variat sæpe in versu.*
3 *Mortis vmbra, quid.*
5 *Antiphonæ: Media vita expositio.*
6 *Vita triplex.*

De sabbato. Cap. 52.

1 IN sabbato † vero ostenditur, quod Dominus saluat per iustitiam & misericordiam. vnde epistola: Erat vir Daniel. xiij. cap. loquitur de Susanna, quæ saluata est per iustitiam. Euangelium est de muliere deprehensa in adulterio, quã Dominus liberauit per misericordiam. Ecce quomodo euangelium & epistola concordant. Quia ergo adultera in euangelio saluata est per misericordiam, ideo videns ecclesia infirmitatem filiorum suorum, petit
Ps.5 se liberari per misericordiam in introitu, dicens. Verba mea auribus percipe Domine, intellige clamorem meum. Et est quinti toni, propter quinque quæ ponuntur in collecta, quæ est talis: Præsta quæsumus omnipotens Deus, ut qui se affligendo carnem ab alimentis abstinent, sectando iustitiam à culpa ieiunent, id est, à delectatione quinq; sensuum, sicut Daniel, Susanna, & Ioachim, Misericordiam Dei non consequentur, qui sic non ieiunant. Sequitur versus introitus semiplenus, scilicet rex meus
2 & Deus meus. ¶ Et ideo † notandum est, quòd in introitibus aliquando duplex uersus ponitur, aliquando dimidius: frequentius unus, duplex ut in introitu defunctorum Requiẽ, versus Te decet &c. & alius. Exaudi orationem &c. quia oramus pro defunctis, propter stolam corporis & animæ, quas rogamus ei dari. dicitur etiam secundus versus, quia succedit in locum illius versus: Gloria patri, qui in officio defunctorum tacetur, pro eo quod mortui trinitatem vlterius laudare nequeũt. Ad cuius laudem pertinet iste versus. Sæpius uero unus dicitur, quia ad unum tantum, scilicet ad Deum uertere nos debemus. Dimidius autem hic ponitur, quia qui misericordiam Dei impetrat, suam debet imperfectionem in operibus confiteri, psalmus tan
Ps.22 tum onus significat. Post epistolam sequitur responsorium. Si ambulem &c. quòd sic ei respondet, quem Dominus liberat, nullus ei nocere potest, igitur si ambulem in medio vmbræ mortis, non timebo mala &c. umbra † mortis, est mors temporalis. q.d. & si transeam per mortem temporalem, non est timendum, ex quo Deus adiuuat. Et sequitur versus. Virga tua & baculus tuus, ipsa me consolata sunt, quia tribulationes Domini consolantur hominem bonum: Est autem primi toni: quia in solo Deo ponenda est spes. In euangelio uero. Porrexit Iesus. Ioann. viij. ostendit se Dominus authorem misericordiæ cum dixit mulieri adulterę. Vade, & amplius noli peccare. Item misericordia fuit, quod dixit. Qui sine peccato est uestrum, primus mittat in eã lapidem. iij. q. viij. qui sine. In offertorio petit similiter per misericordiã liberari, cum dicit: Gressus meos dirige, & pertinet ad octauam resurrectionis, postcõ munio uero, ad beatitudinem, quæ est: Ne *Psal.* mo te. Ioan. viij. ca. ¶ Illud † autem notan- 118 dum est, quòd in huius sabbati completorio antiphona: Media uita cantatur, eo q; 4 nunc mediana quadragesimæ incipiat hebdomada, quia vero eam in præcedenti sexta feria cantant, numerum dierum ieiunijs afflictorum attendunt. Hanc itaque sub breuiloquio duximus exponendam. † Media vita, Christus est, ipse enim me- 5 diator est Dei & hominum. x. distinct. quoniam. Ipse est via, ueritas, & uita. viij. dist. qui contenta. Ipse quidem sanctus, ipse Deus, ipse fortis, ipse misericors & Saluator. Ad Christum ergo sermo dirigitur: O media uita, id est, ò Christe. Vel media uita, sancta Trinitas est, quæ in se uita, & nobis uita media, id est, sufficiens, & communis ad quam sermo dirigitur. O media uita id est, ò sancta Trinitas, ideoq; subdistinguitur, sancte Deus, sancte fortis, sancte & misc. sal. id est, pater & filius & Spiritus sanctus à quo & per quem, & in quo saluamur, & ideo Saluator etiam trinitas appellatur. Ad quemcunque tamen sermonem dirigimus, adiutorium quærimus, quia in morte sumus in miseriis præsentis uitæ, petimusq; ne tradat nos amaritudini mortis æternæ. Vel supple ò Domine exi- stẽtes in uita media sumus in morte. ¶ † Pri- 6 ma fuit uita iustitiæ, & innocentiæ, in qua creatus est homo. ¶ Secunda, est uita peccati &

ti, & miseriæ, in qua lapsus est homo. ¶ Tertia erit uita immortalitatis & gloriæ, ad quam reparabitur homo. Nos igitur dum sumus in media vita, sumus in morte: quia uita peccati, mors est uitæ iustitiæ. & ideo quærimus adiutorem. Aliæ Ecclesiæ dicũt media uitæ: quia enim nunc est medium quadragesimæ, quæ vitam præsentem, quæ sine peccatis non ducitur, representat merito dicitur antiphona ipsa: In morte, id est, in peccatis, quæ ducunt ad mortem: Et quia in epistola fit mentio de Susanna: ideo propter æquiuocationem uocabuli fit hodie statio apud sanctam Susannam.

SVMMA.

1 *Dominica quarta quadragesimæ, quid agat. Et qui libri in ea legantur. nu. 2 3.*
4 *Diabolus quatuor modis nos affligit.*
5 *Aetates mundi.*
6 *Introitus missæ dicendæ in quarta dominicæ quadragesimæ.*
7 *Bona cœlestis patriæ quatuor.*
8 *Rosa aurea Pontificis maximi, quid significet.*
9 *Rosa spiritualiter significat Christum, & eiusdem rosæ ratio, nu 10.*
11 *Romanus Pontifex, Petri est successor, Christi uicarius.*

De Dominica quarta quadragesimæ. Cap. 53.

1 EQVITVR dominica † quarta in qua agit de supernæ Hierusalem, & quia in terrã illam venitur eo die, quo filij Israel venerunt in terram promissionis: prout sub septuagenima dictum est, ideo nunc legitur † Exod. vbi dicit Dominus: Videns vidi afflictionem populi mei, qui est in Aegypto, & descendi, ut liberarem eos de manu Pharaonis. sicut autem Dominus liberauit populum per plagas missas contra Pharaonem, similiter & per plagas liberat de manu diaboli, qui non vult dimittere nos, nisi in manu forti, ut ibi habetur. Prima plaga, est conuersio aquarum in sanguinẽ, per quam peccatum infidelitatis significatur. Per alias plagas significatur, quod homo per multas tribulationes & pœnas, quas habet dum moratur in peccato, cogitur redire ad Dominum, sicut de filio prodigo legitur. Legitur ergo Exo. quia per fidem est exitus à seruitute diaboli & per baptismum, qui significatur per mare rubrum: & per impletionem mandatorum. Quãdo vero homo talis est, facit seipsũ tabernaculum Domino qui vero non faciet ei hoc tabernaculum, nec ipse faciet in futuro. Post † Exod. sequitur liber Leuitici qui est tertius in pentateucho, qui pertinet ad Leuitas, qui debebant Domino offerre sacrificia, vnde liber est oblationum. Ex quo enim homo implet mandata & facit tabernaculum Domino, non restat nisi oblationes Deo offerre. Debet tamen sal apponere in omni sacrificio suo, quia cum discretione debet omnia facere. Quia ergo tales debent esse mundi ab omni peccato & offerre Domino hostiam mũdam, sanctam, & immaculatam, ideo sequitur in Leuitico de mundatione lepræ, & dicitur ibi multoties: Sancti estote, quoniam ego sanctus sum. Et quia hoc fit in solennitate cordis, & debent omnia fieri cum gaudio, post ea in eodem libro agitur de solẽnitatibus. Rursum, quia nullus ita perfectus est, quin peccet aliquando, saltem venialiter, ideo ibi habetur de dubitatione Mosi ad aquas contradictionis, qui nec propter hoc dimisit opus spirituale facere, ut ad uocẽ suam fluerent aquæ, cum dixit. Ascendat puteus id est, doctrina sacra. Cæterum sicut mulier ostendit ex una parte pomum filio suo, & ex alia inimicum, ut veniat ad se: similiter & Dominus, iuxta illud Oseæ. xj. cap. In funiculis Adam traham eos in uinculis charitatis. Vnde in officio nocturnali ostendit inimicum, qui non vult dimittere populũ, nisi in manu forti, & in manu diuina, scilicet per prædicatores. & ideo primum responsorium est: Locutus est Dominus ad Mosen &c. Siquidem Moses ex aquis assumptus est, Christus per quem liberamur ab huiusmodi inimico, uel quilibet prædicator, qui ex aquis scripturæ debet assumi. & est quarti toni, quia † quatuor modis nos affligit diabolus scilicet interficiendo mares, id est, bona opera, vel uirtuosos, quos submergit in flumine deliciarum huius mundi, & cogit seruire in luto luxuriæ, & late

Exod. 3 2 *Exod. 14* 3 *Leuit. 19* 4

latere auaritiæ, & palea inanis gloriæ: Porro quidem, quia populus in illa septuagenaria captiuitate fluxit super flumina Babylonis: & in fine Cyro permittente lætabundus exiuit, & gratulans Hierusalem introiuit, ideo cum prima dominica populus captiuatus fleuerit, dicens: Circundederunt me, & in secunda orauerit, dicens. Exurge. in tertia quoque orauerit, dicens: Esto mihi, in quarta consolationem acceperit dicente Domino: Inuocauit me, ego exaudiam eum, in quinta etiam rursus orationi institerit, dicens: Reminiscere miserationum tuarum. in sexta uero Dario licentiam retribuente, consolationem de reuersione percepit: ideoque dixit: Oculi mei. In hac septimana tanquã in fine septuagesimæ ingrediens Hierusalem gratulabundus exultat, dicens: Lętare Hierusalem, de hoc etiã dictum est sub prima dominica. ¶ † Septenarium quoque præ
5 sentis uitæ, quæ septem dierum circulo siue curriculo voluitur, vel potius septẽ ætatibus, quibus mundus ipse distinguitur, sicut per dies septuaginta, sic per septem dominicas sancta representat ecclesia. Prima enim ætas est ab Adam vsque ad Noe. Secunda. uero, à Noe vsque ad Abraham, uel secũdum quosdam ad Mosen. Tertia, à Mose, vsque ad Dauid. Quarta à Dauid vsque ad transmigrationem Babylonis. Quinta à transmigratione Babylonis vsque ad aduentum Domini. Sexta, ab aduentu Domini, vsque ad finem seculi. Septima, similiter vsque ad eundem finem. simul enim cõ currunt, sed illa in vigilantibus & laborantibus: ista in dormientibus, & quiescentibus: vbi requiescunt electorum animæ inter vbera lactãtis matris suis supernę Hierusalẽ. In prima dominica uelut in infantia mundi, homo à fœlici delectatione deiectus, clamat: Circũdederũt. In secũda uelut in pueritia mundi concipiens homo, spẽ suæ reconciliationis voce Noe quasi præcentoris, implorat acceptilationem reconciliationis, dicẽs: Exurge, quare obdormis Domine. In tertia velut in mundi adolescentia concipiens homo suam liberationem de ægyptiaca seruitute suæ protectionis, & liberationis accelerationem voce Mosi orat, dicens: Esto mihi in Deum protectorem. Quarta designat iuuentutem ecclesiæ: in qua regnum diademate coronatur, & sapientia prophetarum ornatur: Vnde illud officium uoce Dauid, quasi præcẽtoris in cantibus celebratur. Quinta senectutem ecclesiæ, in qua calor naturalis incipit deficere. Nam populo in Babylone captiuato Ecclesia captiua nec altare habuit, nec templum, imò organa sua suspendit, ideoque in quinta dominica uacat officio. Sexta, senium Ecclesiæ, scilicet fides seculorum, cum filius Dei venit in mundũ, & de diaboli potestate liberauit genus humanum. Ne igitur sit immemor accepti beneficij, & in gratum, gratulatur, & ait: Oculi mei semper ad Dominum. Hęc autem septima & vltima significat sabbatum mundi, in quo sanctorum animæ requiescunt: illic Hierusalem, quæ sursum est: quæ libera est: quæ mater nostra est, lætatur: vnde dicitur Dominica lætitiæ. Est enim septima septuagesima, & per septenarium significatur septima ætas eorum, qui sunt in requie. Representat enim hæc dominica libertatem concessam filijs Hierusalem redeundi à Babylone anno sexagesimo; quam habuerunt plenariam in anno septuagesimo: vnde totum huius diei officium de lætitia est, ad representandum illorum lætitiam, & etiam nostram, quoniã finitis sex ętatibus erimus in septima à mũdi exilio liberati, cum cœlestem paradisum, quæ est patria nostra intrabimus. Cantatur ergo † hodie introitus: Lætare Hie 6
ruſalem. ad ostendendum quod sicut illi, qui cum ingenti lætitia à Babylone venerunt in Hierusalem, ita & nos ab hoc mundo lætantes, in cœlestem Hierusalem veniemus. Babylon enim interpretatur confusio, vnde significat mundum uel infernũ, quia in hoc mundo est confusio uitiorum, & in inferno tormẽtorũ. dicitur etiam hęc dominica refectionis: quia in ea Dominus refecit & satiauit quinque millia hominũ, vel quia in ea ostenditur cœlestis Hierusalem, ex qua omnis refectio est. Quia ergo Ecclesia lætatur pro hac refectione: ideo cantat: Lætare Hierusalem, id est, Ecclesia ibi enim æterna requies promittitur. In nocturnali enim officio cantatur responsorium: Audi Israel præcepta Domini: & ea in corde tuo, atque in libro scribe. Et dabo tibi terram fluentem lac & mel. Postea sequitur

quitur in introitu: Ab vberibus consolationis eius. Hæc verba sunt duo testamenta: de quibus sumuntur promissiones dulces in quibus est consolatio nostra. Et sunt in ea tria verba lætitiæ, scilicet lætate, gaudete, & exultate. Ratio quare posita est sub titulo de septuagesima in principio. Et sumitur iste introitus de Esa. vltim. capitul. sed de antiqua translatione, quia in Esaia sic non iacent verba hæc versus vero de psalmo, qui loquitur de Hierusalem superna, scilicet: Lætatus sum &c. est quinti toni propter quinque millia hominum quos refecit, vel ideo, quia illi qui cohibent, & refrenãt, & bene ordinant quinque sensus corporis, illi habebunt huiusmodi refectionem & consolationem, de qua in introitu habetur, & quæ petitur in collecta. Concede quæsumus omnipotens Deus, vt qui ex merito nostræ actionis affligimur, tuæ gratiæ consolatione respiremus. Scripserũt tamen quidam, quòd quia Alber. Papa qui tamen in chronica nõ inuenitur. celebrauit tali die Romæ in dicta Ecclesia, quæ vocatur Hierusalem. ideo cãtatur: Lætare Hierusalem. Et nota, quod in quibusdam ecclesijs de hac die & in festo annuntiationis Domini duæ collectæ: dicuntur, ut quasi duplex festum exoluere videantur, quod non fit in alijs præcipuis festiuitatibus, etiam natiuitatis Domini, & similibus, quia illæ per octauas producuntur, nec vnius diei duntaxat obseruantia, sicut ista coangustantur. Sequitur Epistola. Scriptum est, quoniam Abraham duos filios habuit &c. ad Gal. iiij. cap. Vbi sequitur. Quæ sursum est, Hierusalem libera est, quæ est mater nostra. Hoc autem dicit, vt non timore seruili seruiamus Domino, sed amore. Responsorium est de eodem Lætatus sum in his, quæ dicta sunt mihi &c. & est septimi toni propter septimam ætatem, in qua erimus in quiete. Sed quia adhuc sumus in labore ideo sequitur tractus, sed suauissimus. Qui confidunt in Domino, sicut mons Sion &c. in quo ostenditur, quod qui in Domino solo sperant, habebunt illam refectionem. Sequitur euangelium: Abijt Iesus trans mare Galilææ &c. Ioann. vj. capitul. Quinque autem panes, quibus Dominus refecit nos, prout ibi legitur, sunt quinque libri Mosi: duo vero pisces, sunt psalmi & prophetia, vel libri Iosue & Iudicum, quia de illis septẽ sumuntur orationes in hac dominica, & ita reficit omnes offertorium est. Laudate & est secundi toni, ad ostendendum, quòd Deum laudare debemus pro corporali refectione & spirituali. Postcommunio vero, est: Hierusalem, quæ ædificatur vt ciuitas &c. Et loquitur de illa Hierusalem, quæ libera est: & est † quarti toni, propter quatuor, quæ ibi dicuntur. Primum est, quia omnia sunt communia. Ibi enim Deus est omnia in omnibus. Secundum est, quòd æternaliter participantur ea, quæ ibi sunt, vnde dicit: Cuius participatio eius in idipsum. Tertium est, quòd nullus de filijs diaboli potest ibi ascendere, unde dicit: Illuc enim ascenderunt tribus tribus Dñi: Quartum, quia ibi est continua laus Dei: unde sequitur: Ad confitendum nomini tuo Domine, & inde est illud: Beati, qui habitant in domo tua Domine, in secula seculorum laudabunt te. In hac dominica Romanus pontifex celebraturus † ad Ecclesiam per gens, & rediens ab eadem auream in manu sub aspectu populi fert rosam. Circa quod duplex insurgit ratio, vt secundum literam, altera secundum spiritum. Sanè secundũ literam, ne fidelis populus, propter quadragesimalis obseruantiæ asperitatem sub continuo labore deficiat, qui quod caret alterna requie, durabile non est, ideo in hac mediana quadragesimæ quoddam recreationis solatium interponitur, vt anxietas temperata leuius sufferatur, iuxta illud. Interpone tuis interdum gaudia curis. Hodiernum nanque officium tota lætitia plenum est, & in omni verborum clausula iucunditas exuberat, gaudiũ resonat. hilaritas inculcatur. Tria itaque representat dies ista, scilicet charitatem, post odiũ, unde dicitur: Lętare Hierusalem, & conuẽtum facite omnes, qui diligitis eam. Gaudiũ, post tristitiã. vnde: Gaudete in lętitia, quia in tristitia fuistis. Et satietatem post famen. vnde. Vt satiemini ab vberibus cõsolationis vestræ. Quę tria pariter designãtur in tribus proprietatibus huius floris, charitas in colore, iucunditas in odore, & satietas in sapore. Rosa quippè, p̃ cæteris floribus colore delectat, odore recreat, & sapo-

Psal. 121

7

1. Cor. 15

8

sapore confortat, delectat in uisu, recreat in olfactu, & confortat in gustu. Nempe rosa in manu romani pontificis, gaudiũ Israelitici populi designat, quãdo per gratiam Christi data est illi de Babylonica captiuitate licentia redeundi. Deinde illa donatur nobiliori & potentiori, qui tunc in curia reperitur in quo nobilitas & excellentia illius peculiaris populi Domini designatur. Demum ille cum multo equitati & lætitia ingenti ciuitatem cum rosa circuit, figurans gaudium illius populi in ciuitatem Hierusalem reuersi, atque communionem totius fidelis populi & Ecclesiæ lę
9 titiam, de præmissis. Spiritualiter † autem flos iste florem illum significat, qui de se dicit in canticis: Ego flos campi, & lilium conuallium. Et de quo prophetat: Egredietur virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet. Qui vere est flos florum, id est, sanctus sanctorum, quia præ cęteris floribus id est, sanctis colore delectat in uisu. Nam speciosus forma præ filijs hominum, in quem desiderant angeli prospicere. Qui odore recreat in olfactu, quia sicut legitur in canticis. j. cap. Meliora sunt vbera tua uino fragrantia vnguentis optimis. Qui sapore confortat, in gustu, quia panis quem ipse dat, caro sua est, pro mundi vita, omne delectamentum habens, & omnis saporis suauitatem. Hinc est enim, qui de quinque panibus & duobus piscibus quinque millia hominum saturauit. ¶ Triplex † autem est in hoc flore materia, au
10 rum, videlicet muscus, & balsamum, quia triplex est in Christo substantia, deitas, corpus, & anima. Sed balsamo mediante muscus auro coniungitur. quia anima mediante corpus coniungitur deitati. Diuina enim natura tãtæ subtilitatis est, ut corpori de limo terræ formato non conueniret vniri, nisi rationabili spiritu mediante. ¶ Rursus flos ipse aureus est, quia rex regũ, & Dominus dominantium, cuius rubur apparuit in insignijs passionis, & odor in gloria resurrectionis. Huius floris baiulus est
11 vicarius Saluatoris. Romanus † vero põtifex successor vtique Petri & uicarius Iesu Christi qui hunc florem fidelibus populis demonstrat: non omni tempore, sed in hac dominica tantum quæ septima est ab illa, quæ septuagesima nuncupatur, quia Christus non in qualibet hora, sed in septima tantum ætate videtur ab illis qui beata requie cõsolabunt. ¶ Rursus in vrbe ostẽditur non alibi, quam apud basilicam, quæ sanctæ crucis in Hierusalem appellatur: quæ supernæ Hierusalem typum obtinet, & speciem representat: de qua dicitur in epistola hodierna. Illa, quæ sursum est Hierusalem. libera est: quæ est mater nostra, in qua Christum angeli sancti, & beatæ animæ contemplantur ad quam merito dicitur. Lætare Hierusalem. & conuentum facite omnes, qui diligitis eam. quasi dicat, uos catholici, non hæretici. ¶ Differt autem hodierna statio, ab illa, quæ fit ibidem in secunda dominica aduentus, quia illa futuræ beatitudinis, est annuntiatio: hæc quasi præsentis contemplatio. Vnde & festiuius agitur: quia spei nostræ festiuitas est. Hac etiam die Christianus coronatur Imperator: ut semper coronę supernę Hierusalem meditetur. Dauid ter in regẽ vnctus est, videlicet sub dominica post ascensionem. Hæc ergo dominica priuilegiata est, quia representat licentiam redeundi de seruitute ad libertatem populo Israelitico concessam, & lætitiam ex hoc habitã.

Cant. 2 Es. 11 Ps. 44 Cant. 1

S V M M A.

1 *Feriæ secundæ in quadragesima, dominicæ secundæ, ratio*

De secunda feria. Cap. 54.

1 EDVNDA feria est † de iudicio. Vnde in epistola. Venerunt duæ &c. iij. Reg. iij. cap. agitur de iudicio Salomonis duabus mulieribus de puero contendentibus, extra de præsumptio. cap. j. Mulier una quæ dixit, quod diuidatur puer est synagoga, quæ diuidi conata est puerum, Iesum, alia mulier, quæ dicit, detur ei infans viuus, est Ecclesia. Vnde in responsorio petit hęc mulier puerum. Esto mihi in Deum protectorem, id est, petit sibi dari Christum. Euangelium: Prope erat. Ioan. ij. ca. similiter est de eiectione vendentium, & de iudicio: vbi habetur quòd non credebat se Iesus eis, quia nixi sunt eum interficere, postea sequi

S

tur

tur de passione sua: Soluite, id est, soluetis
Ps.60 templum hoc, & in triduo excitabo illud. sciebat enim quid facturi erant. ¶ Quia vero ex passione Domini est omne gaudium ideo in offertorio cantat Ecclesia: Iubila-
Ps.53 te. In introitu autem petit iudicari, sed prius petit misericordiam: Deus in nomine tuo saluum me fac, scilicet per misericordiam, & in virtute tua iudica me, & est quarti toni, quia ibi habetur: Ab insurgentibus in me libera me, id est, ab inimicis, qui quatuor modis, sicut dictum est sub do-
2 minica in surgũt cõtra nos: & ideo sicut dominica fuit de misericordia, ita secunda feria est de iustitia.

SVMMA.

1 *Feria tertia dominicæ quartæ quadragesimæ de quo agat tum de Epistola. num. 2. tum de euangelio. nu. 3.*

De tertia feria. Cap. 55.

1 TERTIA † feria est de oratione, id est, de efficacia orationis, quæ scilicet fit salua iustitia, qđ ostenditur in epistola: Locutus est &c. quæ est Exod. xxxij. cap. vbi sequitur. Dimitte me, vt deleam eum: & Moses orauit pro populo: & Dominus dimisit peccatum salua tamen iustitia: quia reseruauit sibi vindictam. Vnde & si propter illud peccatum, quod commiserunt in Christum præcipuè puniantur, tamẽ & propter illud, quod commiserunt tũc, scilicet adorando vitulum, vnde dicit Dominus in
Matt. 23 euangelio: Implete mensuram patrum vestrorum, quia uero tam efficax est oratio: ideo in introitu dicit Ecclesia: Exaudi orationem meam &c. versus: Cõtristatus sum in exercitatione mea. Contristatus enim fuit pro dilatione patriæ, & incolaru miseriæ. Quia vero exercitatio Christiani est in coertione à petulantia, & lasciuia quinque sensuum, idcirco quinto resonat hunc introi. Ecclesia. Et sequitur epistola. Locutus † est &c. in qua sicut dictum est impetrauit Moses dimissionem peccati salua iustitia, & ut filij eorum mererentur intrare terram promissionis, ideo in responsorio orat Ecclesia, vt mereatur ipsam impetrare filijs suis, ut intrent terram promissionis, licet adorauerunt vitulum conflatilem, id est, venerati sunt lasciuiam & pompam mundi, dicens. Exurge domine fer opẽ
Ps.43 nobis. & versus. Deus auribus nostris audiuimus. quoniam tu liberasti eos, & condonasti eis similiter & fac nos spiritualiter. Postmodum sequitur euangelium, † Iam
3 die festo Ioann. vij. cap. de obstinatione Iudæorum, qui dicebant. Quomodo hic litteras scit cum non didicerit, & dixit dominus. Moses dedit vobis legem & vos vultis me interficere, quasi dicat contra legem vestram vultis facere & facitis, & dixerunt, dæmonium habes. Ecce quomodo obstinati fuerunt. & hoc est quòd in epistola habetur. Recesserunt cito à via, quam ostendisti eis. Ecclesia vero ostendens se non consentire peccatis, dicit in offertorio. Expectans
Ps.39 expectaui Dominum, ostendens se expectare Christum usque ad finem. Et quia bene expectat, qui à lasciuia quinq; sensuum abstinet, ideo quinti toni est. Per hãc autem
Ps.32 spem reducitur nouus populus in terram promissionis, vnde sequitur postcommunio, Lætabimur in salutari tuo, & est primi toni, quia omnis lætitia à Deo est.

SVMMA.

1 *Feria quarta Dominicæ quartæ quadragesimæ quid tractet.*
2 *Scrutinium quid.*
3 *Scrutinium quæ solẽnitate fiat. & numero 6. Et quo tempore, quaũe hebdomada. nu. 4.*
5 *Scrutinium cur fiat quarta feria quartæ dominicæ quadragesimæ:*
7 *Frons sedes est pudoris.*
8 *Scrutinij cæremoniæ explicantur.*
9 *Ecclesia quid adhibeat circa scrutatos.*
10 *Scrutinium populis annuntiandum. Et qua forma. ibid.*
11 *Lectionis duæ leguntur. in quarta feria quartæ dominicæ quadragesimæ.*

De quarta feria. Cap. 56.

SEquitur † quarta feria, quæ est catechizandorum, quia in ea die ducũtur 1
ad Ecclesiam catechumini & catechizantur, id est, instruuntur, & hoc est tertiũ scruti-

scrutinium, ut iam dicetur. Vt autem seruiamus consuetudini Ecclesiæ Italiæ: quæ scrutinij solēnitatem obseruat, & iuribus de illo loquentibus: & quia etiam quædā de his, quæ de illo fiunt, vbique in baptizādo seruantur, ideo aliqua de illo dicamus: videlicet quid sit scrutinium, & vnde dicatur, & vnde originem traxit, quando & quoties, & quare in tēporibus statutis fiat, quid in eo fiat, vsque ad exorcismum, & quid ab exorcismo, vsque ad Ecclesiæ ingressum, & quid ab ipso ingressu, vsque ad finem, & quare hæc omnia fiant, subsequenter uero de officio missæ huius diei dicemus. ¶Scrutinium † nihil aliud est, 2
quàm fidei & religionis Christianæ inquisitio. Est enim quasi quoddam iter seu præparatio ad baptismum, & dicitur à scrutando, id est, inquirendo, quia fidei religionis inquisitio fit in eo, unde originem traxerit iam dicetur. Incipit autem fieri scrutinium in quarta feria tertiæ hebdomadæ quadragesimæ, sed in hac quarta fit solenne. Fiebant enim in primitiua Ecclesia septem scrutinia, duo scilicet in quarta feria, & sabbato tertiæ hebdomadæ, & duo in hac quarta feria, & sabbato huius quartæ hebdomadę, & duo in quarta feria, & sabbato quintæ heodomadæ, & unum in quarta feria vltimæ hebdomadæ, in quibus adulti qui venturi erant ad baptismū, docebantur orationem dominicam, & symbolum, ut in sequenti tunc sabbato, in quo baptizandi erant, utrunque ante baptismum scirent & adhuc hodie in quibusdam Ecclesijs septem fiunt scrutinia, propter septiformē gratiam Spiritus sancti. Sed tertium videlicet hac die solennissimum, & in omnibus Ecclesijs ordinem Romanum
3 sequentibus. † In quolibet scrutinio dicitur missa scrutinij, videlicet. Dum sanctificatus fuero, de qua iam dicetur. Dicuntur etiam propriè collectæ per catechumi nis ut: Omnipotens sempiterne Deus, Ecclesiam tuam iter remedij &c. Sed quæritur, quare tertium scrutiniū fit solēne, & non primū nec secundū? Respōdetur ad notandum, quod nec prima ætas, id est, infantia. nec secunda, id est, pueritia, ita apta est seruitio Dei, sicut illa, in qua maximè discretio boni & mali haberi incipit & in qua contra carnem pugnatur. Inde est etiam, quod non prima tribus, id est, tribus Iudæi, nec secunda, id est, tribus Symeon, sed tertia, id est, Leuitica, sacrificijs Domini est deputata, sed nec in primo libro pentatheuchi: nec in secundo agitur de sacrificijs, sed in tertio, prout dictū est in præcedenti dominica, sic ante scrutiniū in hac † septima hebdomada à septuagesi- 4
ma, quia dum Iudæi fuerūt in Babylonica captiuitate, misti fuerunt inter eos, quidam de gentilibus unde post eorum reditum ignorabatur de pluribus, utrum essent Iudæi vel non quidam etiam dicebant se fore de Leuitica tribu, qui non erant, & se sacerdotes, qui non erant. Ideoque Esdras & alij sapientes genealogias diligenter scrutati sunt & Iudæos à gentilibus, & Leuitas à non Leuitis segregauerunt, ita & nos in hac septima hebdomada quæ finē illius septuagesimæ Babylonicæ captiuitatis significat, scrutinium facimus, ut credētes ab incredulis segregemus, quos in sacrosancta solennitate redēptionis nostræ ex aqua & Spiritu sancto renouamus. Non enim in primitiua Ecclesia alio tempore baptisma celebratur, nisi forte mortis periculo imminente. Omnes igitur Ecclesiæ prolis, quam per anni circulum verbi, pabulo generabant, hac die nomina sua dabant, in quibus perscrutādum erat ne qua radix amaritudinis in esset, ut in hæreticis, ne prius illis sancta darentur, quàm Christiana fides radices in eorum mentibus fixisset. j.q.vij. quoties. de consec. dist. ij. ego. Vnde nominibus datis quilibet eorum per dies sequentes usque ad pascha fidei regulam audiebat, & sic lactatus, & grā descens in plenilunio, id est, in baptismo plena fide symbolum reddēs Christo in baptismo cōmoriebatur, & resurgebat. Porro in hac iiij. feria fit scrutiniū propter mul- 5
ta. ¶ † Primò, quia ipsa præfigurata est à quarta seculi ætate, quæ fuit à Dauid usq; ad transmigrationē Babylonis. In qua nō solùm Iudææ gentis inchoatū est imperiū, verumetiā Christi & Christianorū regnū ex promissione sumpsit exordium iurante Domino Dauid. De fructu ventris tui ponam super sedem tuam, ideoque meritò in hac feria catechumini ad Christi nomen accedunt & Christiana religio in ea initium capit. ¶Secundo, quia sicut in quarta se- Psl. 88

ta feria ſtellæ creatæ ſunt, & in cœlo ſoli & lunæ coniunctæ, ita & fideles hodie concipiuntur, quæ Chriſto ſoli & Eccleſiæ lunæ coniunguntur, & in cœlo, id eſt, in patris regno iam ſplendent in ſpe. & in futuro ſplendebunt in re. ¶ Tertio, quia ſicut in quarta ætate ædificatum eſt templum Domini, per Salomonem ſic & in hac quarta feria præparamus baptizandos, ut ſint templum Domino. ¶ Quartò, quia in quarta feria cepit noſtra redemptio, in qua proditus eſt Dominus à Iuda, ut pro redimenda Eccleſia moreretur, ideo & in quarta feria iſti præparãtur, ut effectũ percipiant redẽptionis. ¶ Quinto, quia agnus xxiiij. diebus obſeruabatur & pręparabaſ: & luna quindecima immolabatur, decet, ut Eccleſiæ noua ſoboles quæ ad commmoriendum Chriſto in baptiſmo præparatur: diebus quindecim anteriori ieiunio ſpiritualiter ſaginata, ætati lunæ quæ illam ſignificat, exequit. ¶ Sexto quia quarta hominis ætas, ſcilicet iuuentus, per quartã feriam ſignificata, apta eſt prælijs & gubernaculo imperij: & ideo catechumini præparantur in quarta feria ad prælium
r contra diabolum, & ad regnum, & imperium regni Dei. ¶ Hoc † autem ordine ſcrutinia celebrantur, quoniam à principio vſque ad exorciſmum hæc fiunt. Primo quidem, fit nominum baptizandorum per acolytum deſcriptio, & eorum per nomina in Eccleſia vocatio. Secundo, maſculorum ad dexteram, fœminarum ad ſiniſtram, ad ianuam Eccleſię ubi fidem petunt, reductio. Tertio, per exorciſtam gemina interrogatio, una de renuntiatione diaboli, alia de fide Chriſti. Quarto: dæmonis exufflatio. Quinto, crucis in frõte expreſſi. Sexto, dicitur oratio. Septimo fit in ore ſalis impoſitio. Quod igitur nomina per acolytum ſcribuntur ex quo ipſe ẽt notarius dictus eſt: ſignificat qđ nomina fidelium in libro uitæ ſcripta ſunt.
Phil. 3 Quod nominatim vocantur, ſignificat vocationem fidelium ad uitã æternam. Cęterum ianua, Chriſtus eſt.
Io. 10 Ducuntur igitur crediturí ad ianuã, id eſt, ad Chriſtũ qui de ſeipſo dicit. Ego ſum oſtium, per me ſi quis introierit, ſaluabitur. Quod vero maſculi ponuntur à dextra, & fœminæ à ſiniſtra, deſignat quod viriliter agentes à dextris, & effęminati à ſiniſtris in iudicio ſtatuuntur, quod abrenuntiant diabolo, per hoc ſe à iugo eius, cui ex originali fiunt obnoxij ſubtrahunt, per hoc enim, quòd fidem Chriſti confitentur, iugo Chriſti ſe ubijciunt. Dæmonis exufflatio, eſt potẽtiæ eius debilitatio. Crux, quæ imprimitur fronti, eſt vexillum noſtrum, quo diabolum uincimus, non fit aliud ſignum, niſi crux, ut in hoc ſolo ſigno diabolus ſciens ſe eſſe victum, contremiſcat & fugiat. † Fit 7
autem in ſede pudoris, id eſt, in fronte, ne erubeſcat fidelis confiteri Dominum ſuum eſſe crucifixum. Oratio contra diabolum, eſt munitio. Sal in ore poſitum eſt ſapientiæ condimentum. Hæc plenius dicta ſunt in parte prima ſub titu. de vnctionibus, & dicetur ſub ſabbato ſancto. Nunc dicenda ſunt, quæ ab exorciſmo, vſque ad ingreſſum Eccleſiæ fiunt. Primo, diabolus exorcizatur: & ter repetuntur verba illa: Audi maledicte diabole &c. Secundo maſculi ſeorſum ponuntur. Tertio, ad monitionem diaconi capita inclinant catechumini & ſuper eos oratio dominica & ſymbolum dicitur. Quarto ſacerdote aures & nares illorum ſaliua tanguntur. Quinto, ab acolyto illuminantur. Sexto à diacono euangelium ſuper eos dicitur. Septimo per oſtiarium in Eccleſiam introducuntur. † Primo ergo e- 8
xorcizatur diabolus, id eſt, adiuratur ut à fidelibus recedat. Ter repetuntur volatilia. Audi maledicte diabole &c. quia in confeſſione trinitatis diabolo reſiſtitur. Surſum maſculis, & deorſum fœminis fit exorciſmus: quia maioribus maiora, minoribus minora ſunt proponenda. Quod ad admonitionem diaconi capita inclinant, ſignificat, quod cum Deo communicaturi acclamante diacono capita inclinabunt, & hæc ratio pro communione habetur. Quod ſymbolum & dominicam orationem ſacerdos ſuper capita eorum dicit, notat quòd templum Domini contra diabolum munit. Aures & nares ſaliua tangit, vt doctrinam de ore prædicatoris procedentem fideles libenter audiant, & ipſa eis bene redoleat, quo aduſque Spiritum habent in naribus, id eſt, quandiu viuunt. Ipſorum illuminatio, eſt tenebrarum ignorantiæ & peccati,

per lumen intelligentiæ effugatio. Euangelium quod ſuper eos dicitur, eſt doctrina Saluatoris, qua inſtruuntur. Deinde per oſtiarum introducuntur, quia poſt impletionem euangelij: per oſtiarium, id eſt, per Spiritum ſanctum in cœleſtẽ patriam
9 introducuntur. Poſt hæc dicenda † ſunt ea, quæ ab ingreſſu Eccleſiæ vſque ad miſſam fiunt. Primo, maſculi ad auſtrum ſtatuuntur, fœminæ ad aquilonem. inde quatuor lectiones ſuper eos leguntur: & quatuor initia euangeliorum, deinde duo, vnus maſculus, & vna fœmina in ſanctuarium ab acolytis portantur: poſt, ſymbolum græcè ſuper maſculos, latinè ſuper fœminas dicitur. His peractis Eccleſiam ingrediuntur, & ſic miſſa cantatur. Quod autem maſculi ad auſtrum, & fœminæ ad aquilonem ſtatuuntur, ſignificat, quod fortiores hoſtibus tentationum obijciendi ſunt, & debiliores humiliter ſunt erudiendi. Quod quatuor lectiones ſuper eos leguntur, ſignificat doctrinam quatuor euangeliorum, qua inſtruuntur. Vnde ſtatim quatuor initia euangeliorum leguntur ſuper eos, quaſi cõgreget eos à quatuor partibus orbis. Quod vnus maſculus, & vna fœmina portantur in ſacrarium, ſignificat quòd de utroq; ſexu fideles aſcendẽt in cœlum. Sed nõ aſcendet, niſi vnus, id eſt in vnitate Eccleſiæ conſtitutus, ſicut in probatica piſcina nõ ſanabatur, niſi vnus. Quod ſymbolum legitur ſuper maſculos græcè, & ſuper fœminas latinè, per duas linguas, quibus ſymbolum legitur, omnem linguam intelligimus. Nam in græcis uiguit ſapientia, in latinis, ſcilicet Romanis potentia. & ita per has duas tãquam excellentiores omnem linguam intelligimus, quaſi cum Apoſtolo ad Philipp. ij. capitul. dicamus, omnis lingua confiteatur: quia Dominus noſter Ieſus Chriſtus in gloria eſt Dei patris. Expoſitionem orationis dominicæ, & ſymboli in quarta parte, in ſuis
10 locis expoſuimus. † Et attende, quòd ante hanc quartam feriam in dominica, vel in ſecunda feria, eſt huius feriæ ſcrutinium, populis annuntiandum his verbis: Scrutinij diem dilectiſſimi fratres, quo electi noſtri diuinitus inſtruantur, imminere cognoſcite, ideoque ſolicita deuotione ſequenti quarta feria circa horam nonam conuenire dignemini, ut cœleſte myſterium, quo diabolus cum ſua pompa deſtruetur, & ianua cœleſtis regni aperietur inculpabili miniſterio peragere valeamus. In hac vero feria quarta finitis miſſarum ſolẽnijs presbyter annuntiat, ut ſab bato proximo ad ſcrutinium reuertantur, & ſic iterum atque iterum annuntiat, donec ſeptem ſcrutinia celebrantur. Sanè expleto ſcrutinio, dicitur miſſa, ut præmiſſum eſt, in qua legitur lectio & epiſtola, quia baptizandus in duobus eſt catechizandus, id eſt, inſtruendus, ſcilicet nouo & uet. teſ. maximè in illis, quæ pertinet ad baptiſmum. ¶ † Rurſus quia inſtruen- 1
dus eſt in fide, & in moribus, ideo duæ lectiones leguntur, de quibus in eis cum ſuis reſponſorijs diſputatur. Legitur enim de Philippo, quòd Eunucho euangelizauit *Act. 8*
Ieſum. Et ſecundum Auguſtinum, euangelizare Ieſum, eſt, non tantum docere credenda, ſed etiam, quæ ſunt poſt baptiſmum ſeruanda. In prima ergo lectione, ſcilicet ſanctificabo &c. quæ ſumpta eſt de Ezech. xxxvj. de fide agitur, vbi dicitur: Tollam quippe vos de gentibus, & congregabo vos de vniuerſis terris. & effundã ſuper vos aquã mũdã, & mũdabimini ab omnibus inquinamẽtis veſtris, & dabo vobis cor nouum: Fideles enim de varijs terris congregati ſunt in Eccleſia, & aqua ſalutaris baptiſmi ſuper eos effuſa eſt, qua ab vniuerſis peccatis & erroribus ſunt mũdati, & dãtũ eſt eis cor nouũ, ut credãt in Chriſtum: De hac lectione ſumitur introitus: Dum ſanctificatus fuero. &c. vel baptizatus dicitur cor nouum. In verſu autem: Benedicã Dominum &c. ſunt gratiarum actiones, de hac ſanctificatione, & eſt tertij toni, quia ſanctificatio pertinet ad trinitatem. Verũ quia p talẽ ſanctificationẽ fiũt hoĩes filij *Pſ. 33*
ideò ſubſequitur in graduali: Venite filij audite me, timorem Domini docebo uos. quod eſt ſeptimi toni propter ſeptem dona Spiritus ſancti, quæ dantur in baptiſmo, vel quia ad hoc quòd quis vere credat in *Pal.*
Chriſtum, neceſſe eſt, ut timeat Deũ, ideo ſequitur ipſum graduale ubi ſequitur de ti- III
more. Initium ſapientiæ timor Domini eſt. Qui ergo radicem imponit credulitatis, eum à timore inchoare oportet: Iuxta illud: A timore tuo Domine concepimus

mus,& peperimus Spiritum salutis. In secunda lectione,scilicet in Epistola: Lauamini &c.quæ sumitur de Esa.j.c.igitur abũ
Esa.26 danter de moribus,vbi dicitur. Quiescite agere peruerse, discite benefacere &c. & postea cõcluditur.& venite & arguite me, dicit Dominus,quasi dicat.Si hoc feceritis & vos non remuneruero, iure me tanquã iniustum redarguere potestis, item dicitur ibi.Lauamini, scilicet per baptismum. & estote, id est, manete mundi, scilicet per pœnitentiam. Et quod possunt, ostendit, dicens. Auferte malum cogitationum vestrarum,& si fuerint peccata vestra, ut coccinum, quasi nix dealbabuntur &c.
Psa.42 Verum, quia illi qui fidem ueram,& bonos mores seruant, ad hæreditatem Domini pertinere probantur, idcirco sequitur graduale:Beata gens, cuius est Dominus Deus eius,populus quem elegit Dominus in hæreditatem sibi.Hi efficiuntur cœli qui verbo, id est, filio Dei firmantur, vnde sequitur versus: Verbo Domini cœli firmati sunt, &c.Item,quia in talibus locum habet beatitudo, ideo graduale illud est primi toni, quia beatitudo à solo Deo est.Ab his quoque non discrepat euangelium præcedens.scilicet. Præteriens Iesus &c.Ioan.ix.cap.quod est de illuminatione cæci,quia cæci illuminantur in baptismo: vnde dicitur ibi: Lutum fecit Dominus ex sputo,& præcepit cæco,ut lauaret se in natatorio Syloe,id est Christi,qui missus fuit à patre,id est,in baptismo, vel in doctrina Christi de quo dicitur Gen.ult. cap. Non auferetur sceptrum de Iuda, & lux de femore eius donec ueniat,qui mittendus est: hebræus habet Donec ueniat Sylo, id est, Missus.Postmodum, in gratiarum actione sequitur offertorium secundi toni.propter illuminationem & confirmationem. Dicto autem offertorio,archidiaconus ascendit pulpitũ clamãs alta uoce.Siquis est catechuminus, exeat foras, ,put dictũ est in procœmio quartæ partis,& tunc omnes catechumini exeunt foras, & sic fit septies prius, quàm baptizentur, videlicet in quo libet scrutinio, quia qui non regenerati sunt, nec inter Dei filios computari, nec Christi mysterijs conuenit interesse.Quidam tamen catechuminos ante Euangelium de Ecclesia eijciunt: quod non laudamus, cum eis sit euangelium prædicandum, sicut & Apostoli primitijs Gentium euangelium prædicauerunt, sed sacrificijs interesse non debent: tum quia sacerdos orat pro circunstantibus, quorum fides Deo cognita est, nota deuotio, at isti nondum fideles vocantur, tum quia quod conficitur fidelibus,porrigitur,in postcommunione vero agit gratias cæcus de illuminatione sua,dicens.Lutum fecit Dominus ex sputo. Ioann. ix. & est primi toni, quia ad locum, unde exeunt flumina reuertuntur, ut iterum fluant, sic autem recognoscendo bona debemus agere Deo gratias.Hæc autem quarta feria in hoc priuilegiata est, quia in ea leguntur duæ lectiones pro eo,quòd in sequenti sabbato ordines celebrantur: Item quia hac die ordinandi examinantur. Item quia hac die fit scrutinium baptizandorum: in sabbato paschali:ut præmissum est.

SVMMA.

1 *Feria quinta quartæ dominicæ quadragesimalis.Et missæ introitus.*
2 *Epistolæ allegorica expositio.*

De quinta Feria. Cap. 57.

VINTA feria † ostendit quòd non est sanctificatio, nisi à Deo, unde introitus est Lætetur cor quærentium Dominũ: & post:Quærite faciem eius semper.& est secũdi toni, quia quæritur, ut habeatur,& postea,ut amplius habeatur. Quanto enim magis habetur, tantò magis quæritur.Epistola uero Venit mulier &c.iiij. Regũ. iij. capitul. Et est de resuscitatione filij mulieris Sunamitis, quem resuscitauit Hælisæus, & incuruauit se super puerum, & pueri qualitati se conformauit, puer uero septem oscitationes emisit,& est resuscitatus. † Nempe Sunamitis interpretatur captiua, filius eius, genus humanũ, quòd dicitur puer, propter paruitatem sensus: baculus, de quo ibi dicitur, est lex, quæ percutit, dicens: Oculum pro oculo &c. Quæ neminem ad perfectionem ducit. He

1

Psal. 14

2

br.vij. Heliſæus vero, id eſt, Chriſtus incli nauit ſe ſuper hunc puerum, id eſt, exinaniens ſe, factus eſt ei ſimilis & reſuſcitatus eſt. Sed oportet, ut ſeptem oſcitationes emittat. ¶Prima, eſt fidei, quia ſine fide non eſt introitus. Primò enim veritati de bet quis credere, & omnia poſsibilia ſunt credenti. Domine, inquit leproſus, ſi uis, potes me mundare: & dixit, uolo, mundare. ¶Secunda oſcitatio, eſt timor. ¶Tertia, eſt dolor de peccatis, quia miſericordia non fit ſine iuſtitia. ¶Quarta, propoſitum confitendi. ¶Quinta, eſt propoſitum ſatisfaciendi. ¶Sexta, propoſitum de cæterò non peccandi, quòd ſcilicet, non offen dat Deum creatorem ſuum, & omnia iſta debent fieri in ſpe uitæ & gloriæ. Vnde ſpes eſt ſeptima oſcitatio. Reſponſorium eſt. Reſpice in teſtamentum tuum, & poſt Exurge, id eſt, fac nos exurgere, & eſt quin ti toni, propter quinque ſenſuũ reparationem ſiue inuocationem. Euangelium uero: Ibat Ieſus &c. Luc. vij. cap. Eſt de reſuſcitatione filij viduæ, cui dixit Dominus: Adoleſcens tibi dico, ſurge. In quibuſdam tamen Eccleſijs dicitur illud euangelium. Sicut pater ſuſcitat mortuos, & viuificat &c. Sequitur offertorium Domine ad adiuuandum &c. Septimi toni, propter ſeptem oſcitationes, in gratiarum actiones. Poſtcommunio verò, eſt de æterna beatitudine, ſcilicet Domine memorabo iuſtitiæ tuæ, cui competit dare æternam beatitudinem quæ erit octaua reſurrectionis.

Marc. 9
Matt. 8

S V M M A.

1 *Feria ſexta Dominicæ quartæ quadrag.*
2 *Euangelium. Erat quidam, &c Ioann. xi. ſemper legitur in ſexta feria Dominicæ quartæ quadrag.*

De ſexta feria. Cap. 58.

1

Exta †feria prorſus idẽ dicit, quod quinta: & eſt introitus: Meditabitur &c. Verſus: Cœli enarrant, id eſt, ſancti, & eſt primi toni, quia in ſolo Deo ponit ſpẽ. In epiſtola: Aegrotauit &c. iij. Reg. xvij cap. ponitur reſuſcitatio filij viduæ ab Helia. Reſponſorium eſt: Bonum eſt ſperare in Domino, ſupple: quia reſuſcitat, & eſt quinti toni, cuius ratio in præcedenti feria etiam dicta eſt. Sequitur euangelium: Erat quidam Ioann. xj. cap. De reſurrectione Lazari, qui hac die reſuſcitatus eſt. Et offertorium in gratiarum exhibitionem: Populum humilem ſaluũ facies Domine &c. Primi toni, eadem ratione, quia, ſcilicet in ſolo Deo ſperandum eſt. In poſtcommunione uero habetur, quòd ad preces earum, ſcilicet Mariæ & Marthæ ſuſcitatus fuit Lazarus. Videns Dominus flentes ſorores Lazari &c. Ioann. xj. cap. Per quod ſignificatur, quòd ad præces ſanctorum ſuſcitat Deus mortuos ſpiritu liter dans eis primam gratiã, & ideo eſt primi toni, propter primam reſurrectionem, ſcilicet animæ. † Et attende, quod ſemper hac die, quæ eſt quintadecima à paſſione Domini legitur prædictum euangelium, quia conſtat hac die Lazarum ſuſcitatũ eſſe de quo euangelio ſumitur reſponſorium. Occurrerunt Iudæi &c. Quod hodie in quibuſdam Eccleſijs cantatur, cui hodie congruè in euangelio præmittitur dicta lectio de filio Sareptanæ mortuo, quem ſuſcitauit Helias, ponens eum ſuper lectum, & expãdens ſe tribus vicibus ſuper eum. Nempe hæc mulier, eſt Eccleſia, quæ fide ſuſcipit Chriſtum in hoſpitio cordis. Filius eius eſt quilibet fidelis, qui moritur, cum morte dignum peccatum committit. Lectus Heliæ, catholicam deſignat eccleſiam quã ſolæ animæ reminiſcuntur, dum per fidem trinitatis à morte reſurgunt. Cætera, laudes confeſſiones, & conſolationes, ſunt cu iuſlibet hominis à peccatis reſuſcitari.

Psl. 17

2

S V M M A.

1 *Sabbatum quartæ Dominicæ quadrag. quid tractet.*
2 *Ordines conferuntur ſabbato quartæ Dominicæ quadrageſimalis. Et cur ita.*

De Sabbato. Cap. 69.

Sabbatum †vero de largitate Saluatoris eſt, vñ introitus eſt Sitiẽtes ve. ad aqu. doctrinæ. ſ. & baptiſmi. Sequit, & bibite cũ lętitia, & hęc ad ſabbatũ mẽtis perti-

pertinent, & ostenditur largitas Dei, qui paratus est large dare cuilibet, & benignitas eius vnde dicit. Venite bibere aquas, scilicet quæ mundificant, & sanctificant gratis. Sequitur versus. Attendite populo meus, in quo ostenditur, quòd etiam hoc de aquis doctrinæ intelligitur, secundi toni, propter mundationem animæ & corporis, & sumitur, de Esa. Epistola est. In tempore placito exaudiui te. Esa. xlix. c. Et post Nunquid potest mulier obliuisci infantem suum? Ecce ostenditur largitas uel charitas Dei erga nos. Postea sequitur responsorium. Tibi derelictus est pauper in gratiarũ actiones, quarti toni, propter quatuor virtutes per quas sanctificat. In euangelio vero, quod est Ioan. viij. cap. De eadem largitate agitur. Ego sum lux mundi. Nõ dicit huius hominis, vel illius, sicut flos campi. Qui sequitur me, non ambulat in tenebris. Ostendit ergo, & paratus est illuminare omnem hominẽ, qui sequitur ipsum. Cæterum, qui videt, currit, qui currit, peruenit, exceptis superbis. Vnde sequitur. Tu de teipso testimoniũ perhibes testimonium tuum non est verum. Respondit eis, scilicet Iudæis Iesus. Nonne scriptum est in lege vestra, quod duorum hominum testimonium uerum est? Videbant enim miracula, & ita pater erat testis eius: & relinquit eos Dominus, quasi superbos disputatores non curant illuminari. Soli n. humiles illuminãtur. Vnde sequitur offertoriũ. Factus est Dñs, primi toni,
2 quia solus Deus potest illuminare. † Quia igitur in hoc sabbato ostendit Ecclesia largitatem Domini, dantis gratiam in baptismo & in doctrina, quibus ex largitate Dei abundanter datur gratia, ideo fiunt ordines in illo die, & etiam quia imminet tempus passionis Domini, in qua arctius se tenet Ecclesia, ad significandum, quòd ordinati arctius se tenere debent, vt qui priùs ebrij erant, amodo sobrij sint, & iterum se dicunt immolare Deo hostiam sanctam Deo placẽtem. Hoc etiam sabbato fit scrutinium baptizãdorũ, quia catechumini ad requiem æternam, quę per sabbatum intelligitur, veniunt per baptismum. Vnde in quibusdam Ecclesijs hodie duæ lectiones leguntur in missa ex eadem causa, in quarta feria præcedenti.

SVMMA.

1 *Dominica de passione. & eius officium.*
2 *Passionis officium cur Ecclesia auspicetur à Dominica quinta quadrag.*
3 *Hymnum, Vexilla regis prodeunt &c. cur Ecclesia cantet, Dominica quinta in passione Dñi.*
4 *Gloria patri &c. cur tempore passionis intermittatur.*
5 *Sanctorum commemoratio. quare fiat Dominica quinta in passione. & nu. 6.*
7 *Missæ introitus, Dominica quinta in passione Epistola. nu. 8. 9.*

De dominica quinta in passione Domini. Cap. 60.

SEQVITVR Dominica de passione Domini, scilicet de Cruce. † Incipit autem huius celebritas passionis à fine sabbati, id est, vespera lucem huius dominicę præcedenti, quia Lazaro in præcedenti sexta feria suscitato quidam de Bethania abierunt ad Pharisęos, narrantes eis miraculum, & cum in illa sexta feria fuerit τὸ μηνία id est, prima dies mensis, ad sanctificationem, multi Iudæi, Pontifices, & Pharisæi conuenerant ibi, quia † audientes
2 signum, mox ut ait Ioannes, hoc est in sabbato collegerunt concilium aduersus Iesum, & ex illa die cogitauerunt, ut interficerent eum: ac deinceps Iesus non palã ambulabat apud eos, quia nondum venerat hora eius, ideoque in vespera sabbati, quasi post horam eiusdem concilij publicum luctum incipit Ecclesia, suo compatiens Domino, ut capiti membra, & ex tunc lugendo recitat vexillum regis mysterium crucis, acetum, fel, & arundinem, clauos, & lanceam perforati corporis, diem passionis, rationes patientis, & illusiones inimicorum, & insidias eorum, hæc & his similia in vesperis & nocturnis plangit officijs, quæ de authenticis veteris & noui testamentorum sunt congesta scripturis. Præterea, post præcedentium septem dominicarum ordinatissimam dispositionem, quibus, ut præmissum est, septem mundi

ætates figurantur, quia omnes sunt Domini passione redempti, meritò ipsius dominicę passionis celebratio inchoatur, & qua si longa funeris pompa præmissa, demum sequitur ipsa salutis nostræ victima, ingerens oculis ea quæ pro nobis pertulit vul-
3 nera & mortis insignia. ¶ † Rursus ideo Ecclesia cantat: Vexilla regis prodeunt & c. ut si fortè aliqui sunt lapsi veniant ad vexillum, quod omnes amaritudines facit esse dulces: quod significatum est per lignum proiectum in aquas marath. Semper enim & maximè isto tempore debemus habere in memoria dominicam pas-
Exod. 15 sionem. Vnde in canticis: Fasciculus myr-
Cant. 1 rhæ dilectus meus, mihi inter vbera mea commorabitur: quia memoria passionis dominicæ secum non patitur amaritudinem peccati. Ideo autem spiritualiter duabus septimanis ante pascha passio Domini recolitur. Primo, quia ipse à duobus, & pro duobus populis passus est. Secundo, quia duo testamenta per duas hebdomadas exprimimus, vetus, quod prædixit Dominum passurum: & nouum, quod ostendit ipsum passum. Tertiò, quia in duobus huius seculi temporibus, scilicet ante legem, & sub lege, eadem passio vaticinata est. Quartò, ut hæ duæ septimanæ reducant nobis ad memoriam murmurationem eorum, qui ante legem, & sub lege in inferno fuerunt, usque ad tempus gratiæ. quod in tertia hebdomada, scilicet paschali significatur. Ab hac nanque die qua gloria patri dimittitur, duæ sunt hebdomadæ vsque ad pascha. Tunc vero tertia est in qua restauratur omnis dimissa glorificatio. In tertio enim tempore, quod fuit sub gratia, omnia beneficia, quę patres nostri expectauerunt in Ecclesia
4 redduntur. ¶ † Ideo autem gloria patri dimittitur, quia ille versus ad laudem pertinet trinitatis, quæ fuit in passione Domini, quam ab hac die representat de honestata. Constat enim quòd Christus qui est secunda in trinitate persona, fuit dehonestatus. Sed in resurrectione, Gloria patri resumitur: quia per resurrectionem fuit gloria immortalitatis glorificatus. Sed certe hæc protestatio fuit specialiter in crucifixione: unde potest dici, quod Gloria patri, pro nunc tacetur propter humilitatem, per quam ad Christi passionem perueniendum est, & quia Dominus se abscondit. Et est aduertendum, quòd tacetur in introitibus & responsorijs: quia illa sunt de passione, & in Venite exultemus Domino. In psalmis vero & hymnis, non: quia Psalmus significat operationem. Ipsum enim non persequebantur, nisi linguis, tractando de nece ipsius: nec ipse bonum desijt operari. Non ergo tacetur in totum, quia remissio debet esse luctus: eò quòd non ita tim posthabitum consilium de nece eius, traditus est agnus in manibus impiorum. Sed in triduo ante pascha omnino tacetur: quoniam tunc maximè sancta Trinitas dehonestata est, licet enim ante dies illos de nece Domini ageretur, tunc tamen vapulat, spuitur, alapatur, & cru-
Esa. 53 cifigitur. Vnde Esa. Et vidimus eum non habentem speciem, neque decorem. Vel quia tunc sepulturam Domini celebramus: quæ maximè fuit eius humiliatio. Ab hac etiam dominica in quibusdam Ecclesijs tacetur ad primam: Christe fili Dei viui. tum quia ex tunc Ecclesia eius mortem & passionem representat: tum quia secundum Iudæorum reputationem non poterat alijs misereri, qui seipsum saluum facere non poterat. De hoc dictum est in quinta parte sub tit. de prima. Nam fiunt etiam spirituales commemorationes de sanctis, neque de pace ab hac dominica, vsque ab sabbatum post pentecosten. quâuis post laudes dicatur: Pretiosa in conspectu domini &c. Ad primam oratio: Do-
5 mine Deus omnipotens &c. † In quibus commemoratio generalis fit de sanctis. Circa quod sciendum est, quòd commemoratio sanctorum duplici ex causa fieri consueuit: videlicet ad recolendum eorum sanctitatis meritum, & impetrandum patrocinium nobis salutare, quæ duo diligentissimè in Christo, nostro capite, passionis & resurrectionis suæ tempore nobis attendenda monstrantur, quia passionis suæ tempore præbuit eximium humilitatis & sanctitatis exemplum. Post resurrectionem vero suam apud patrem, sicut te-
1. *Io.* 2 statur Ioannes, noster aduocatus factus est singularis. Vt igitur nostra intentio illo præcipuo tempore feratur in suæ sanctitatis

tis exemplum, & in illo spes nostra solùm eleuetur, ad vnicum eius & singulare refugium, & patrocinium, idcirco conuenienter tunc illorum sanctorum specialia suffragia dimittuntur. Hinc etiam est, quòd quædam Ecclesiæ omittunt post primam dicere: Pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum eius &c. Incipientes ibi: Deus in adiutorium meum intende &c. Et in illa etiam oratione: Domine sancte pater omnipotens &c. Quæ dicitur ad primam, prætermittuntur verba illa: Per intercessionem beatissimæ uirginis Mariæ, & omnium sanctorum. Qui vero dicunt: Pretiosa, asserunt illud quod non est hora nec pars canonicæ horæ: prout dictum est in quinta parte sub titu. de prima. Fit au
6 tem aliqualis † & generalis sanctorum commemoratio in Ecclesia, quia propter eorum multitudinem, & nostram imbecillitatem, de ipsorum quolibet, sicut debitum esset, solennizari non potest. Et ex hoc etiam apparet, quare omittitur commemoratio de pace: quia sicut ait Apostolus ad Colos. j. Christus pacificauit per
Io.10. sanguinem crucis eius: siue, quæ in terris, siue quæ in cælis sunt: & post resurrectionem suam pacem discipulis suis annuntiauit, & cum eis ipse, qui pax nostra est, continuè usque ad ascensionem suam conuersatus, tunc eis pacem suam dedit, dicens: Pacem meam do uobis. & in Pentecoste consolatorem mittere dignatus est.
Ps.42 Incassum ergo fieret cõmemoratio de pa-
7 ce. † Introitus autem incipit ab oratione Domini in passione: Iudica me Deus: & discerne causam meam &c. In hoc enim instruxit nos in orando. Sequitur: Emitte lucem &c. Quia qui videt præmia, fortis efficitur in pugna, & veritatem tuam &c. Qui enim videt vera bona, de facili ducitur in æterna tabernacula: & est quarti toni, propter formam crucis, vel propter quatuor, quæ petuntur, scilicet iu-
8 dicium, discretio, liberatio, & fortitudo. ¶ † Epistola vero, scilicet Christus existens pontifex futurorum bonorum perampliùs & perfectius &c. Quæ est ad Hebræos ix. capitul. Ostendit efficaciam passionis Christi. Per passionem enim eius in æterna tabernacula ducimur: cuius memores esse debemus. Sed quia non omnes intrabunt, nisi qui faciunt eius uoluntatem: ideo sequitur responsorium: Eripe me de inimicis meis, doce me &c. Aliter enim non intratur in sancta sanctorum, & est tertij toni, propter liberationem à triplici inimico, per virtutem trinitatis. Postea sequitur tractus, in quo conqueritur Dominus de inimicis suis, dicens: Sæpe expugnauerunt me à iuuentute mea: in Abel, & in alijs, & verissimè dicitur tractus: quia huiusmodi cogũt nos ducere vitam miseram, scilicet Alophyli & Philestæi, & est octaui toni: ad significandum, quòd huiusmodi tribulationes veniũt super nos, ut simus memores alterius uitæ, quæ erat in octaua ætate: quia ad Dominum, cum tribularer, clamaui &c. Et Iob. Operuit confusio faciem eius. ¶ † Postea sequitur euange-
9 lium: Quis ex vobis &c. Ioann. viij. cap. in quo habetur contumelia Iudæorum dicentium Domino: Dæmonium habes, & Dominus abscondit se, ut expectaret tempus immolationis agni: & decima luna ostendit se, sicut dicebat de agno fieri ut habetur in Exod. xxvij. capitu. ¶ Ecclesia verò ostendit se esse contrariam eis, in offertorio quasi diceret, ipsi dicunt: Dæmonium habes: sed ego confitebor tibi Domine & est primi toni: quia soli Deo confitendum est. ¶ Postcommunio autem est: Hoc corpus &c. Lucæ xxij. cap. & Matt. xxvj. & Marci. xiiij. & j. Corinth. xj. cap. Et incipit eam sacerdos, ad ostendendum, quòd magnus sacerdos sacrificium vetus mutauit in nouum sacrificiũ, & est octaui toni, quia illud sacrificium est verum, quod perficietur in paradiso quando resurgemus. Et illud Apostoli uerè implebitur: Omnia vestra sunt.
1.Cor. 3

SVMMA.

1 *Feria secunda Dominicæ quintæ in passione: & officium. nu. 2. 3. 4.*

De secunda feria. Cap. 61.

SEcunda † feria est de crucifixione nostra, & maximè de ieiunio, quia debemus crucifigere membra cum vitijs, & concupiscentijs, sicut præcedens domi-
1 Ga. 5.

nica est de cruce. Sed quia nō potest homo ieiunare, nisi liberetur ab inimicis visibilibus & iuisibilibus, diabolo. s. & mūdo, & malis hominibus: ideo ecclesia petit in introitu liberari ab inimicis, & est tertij toni, propter liberationem à triplici inimico. 2 ¶ † Epistola uero est: Factum est uerbum. Ioann. iij. c. in qua inuitamur ad ieiunium per exemplum Niniuitarum, qui solius Ionæ, & vnica prædicatione ieiunium indixerunt etiam iumentis, ut liberarentur à temporali subuersione, quantò magis non debemus pœnitentiam suscipere, ad vocem veri Ionę, scilicet Christi & Apostolorum ut à subuersione spirituali liberemur. ¶ In responsorio petit similiter liberari ab inimicis: & est versus: Deus in nomine tuo salvum me fac tertij toni, propter uirtutem trinitatis & liberationem à triplici inimico. † Postmodum sequitur euangel. Misserunt principes. Ioan. vij. c. In quo dicit Dominus Scribis & Pharisæis: Quid vultis me interficere? & loquitur de resurrectione sua, & ascensione, & Spiritus sancti missione, propter hoc, ut illi qui sunt in cruce qui sustinent multa à malis, sicut ipse Dominus, semper habeant respectum ad fructum charitatis, unde: Ascēdam in palmā, vt apprehendam fructum eius. ¶ In offertorio. Domine conuerte, & eripe animam meam &c. Petit liberari ab inimicis in anima. Et est sexti toni: quia liberatio animæ, perfecta liberatio est. Senarius enim numerus, perfectus est. ¶ In postcommunione: Dominus uirtutum, ipse est rex glorię, attribuit Deo liberationem suam &c. Et est tertij toni, quia ille est Deus trinitas, qui liberat. ¶ † Dicitur autem ad horas capitulum illud: Attende Domine. Hiere. decimo octauo capitul. Et illud: Domine, omnes qui te derelinquunt. Ibidem. xvij capitul. Et illud: Confundantur qui me. Quod est ibidem, & illud. Tu autem do. xx. capitul. Et illud: Dominus Deus aperuit Esa. l. cap.

De tertia feria. Cap. 62

ERTIA † uerò feria ad patientiam inuitat: vñ de introitus est: Expectabo Dominū &c. Versus: Dominus illuminatio mea. Deus enim dat patientiam, & qui illuminatus est, patientiam habet, & est septimi toni, quia patientiam concinitur respectu quietis æternę. Postea sequitur epistola: Congregati sunt. Dan. iij. cap. In qua ostenditur effectus patientiæ, quia ibi habetur, quomodo Babylonij miserunt Danielem in lacum leonum: nec tetigerūt eum, & missus est ei cibus à Domino per Abacuc: & significat quod per patientiam liberat nos Dominus à spiritibus Babylonis, & quandoque etiam liberat corpora liter, & dat uitam æternam. Iuxta illud Apoc. Qui vicerit, dabo ei manna absconditum. ¶ Inresponsorio. Discerne causam meam de gente non sancta &c. Petit liberari, ne succumbat. Deinde sequitur. Emitte lucem tuam & ueritatem tuam, ipsa me deduxerunt. Ecce semper petit lucem, quā qui videt, patientiam habet, & sic liberatur. Et est quinti toni, quia petit liberari à tentatione quinque sensuum, vel ab inimicis, qui nocuerunt per quinque sensus. Intrat enim mors per fenestras corporis. In euangelio verò. Ambulabat Iesus in Galilæam &c. Ostenditur discretio bonorum & malorum, tempus vero bonorum erit in futuro. Vnde debet dicere patiens, sicut dixit Dominus. Tempus meum nondum est, & debet sperare in Domino. Vnde sequitur offertorium. Sperēt in te, qui te nouerunt. Et quia semper sustinent malos, ideo in postcommunione. Redime me Domine &c. petit liberari, quæ est septimi toni, propter requiem, quæ speratur.

2

SVMMA.

1 *Feria tertia Dominicæ quintæ in passione innitat ad patientiam. Et quod eius diei officium. & nu. 2.*

1 *Feria quarta Dominicæ quintæ in passione, liberationem à solo Deo expetit.*

2 *Encænium, quid.*

De

De quarta feria. Cap. 63.

SVMMA.

1 *Feria quinta Dominicæ quintæ in passione, quid immoletur Dei. Et eius diei officium. numero 2. 4.*

3 *Ad fletum spiritualem duo prouocant.*

1

VARTA feria † ostendit, ꝙ à solo Deo est liberatio, quia fidelis est Deus. qui non permittit nos tentari suprà il lud, quid possumus sustinere Vnde introitus est Liberator meus. Et uersus. Diligam te Domine, fortitudo mea &c. Ecce ponit Deum fortitudinem suam. Et est tertij toni: propter donũ Trinitatis & propter triplicem inimicum: In epistola uerò. Locutus est. Leuit. xix. cap. Enumerantur præcepta, vbi ostenditur Iudæos non obseruare illa in hoc, quòd persequebantur innocentem, & omnes etiam, qui persequuntur bonos, non sunt timendi, quia sunt inimici Domini. Vnde ibi habetur: Non iniuste iudicabis. Et ideo in responsorio: Exaltabo te &c. Petit liberari, quod est septimi toni: propter septiformem gratiam. In Euangelio uerò: Facta sunt Ioan. x. cap. Ostenditur, quid fecerit Dominus † in encænijs, quia Iudei tulerunt lapides, ut iacerent in eum, & dixit Dominus. Multa bona opera feci uobis. Propter quod vultis me lapidare? Encænium, festum erat dedicationis templi, hoc est de reparatione ipsius à Machabæis. Sequitur: Et hyems erat, hoc erit in die iudicij, quando reparabitur uerum templum quantum ad bonos, & hyems malorum erit. Boni uerò cognoscent Dominum, sicut in Euãgelio dicitur. Vos autem cognouistis me, qa pater in me est, & ego in patre. Et tunc plenè liberabitur ecclesia, sicut petit in offertorio. Eripe me Domine de inimicis meis &c. Quod est septimi toni, quia tunc erit uera quies, uel propter gratiam septiformem, quia uerò beatus erit, qui erit in illa quiete, quod non erit sine innocentia, ideo est post communio: Lauabo inter innocentes manus meas &c. Et introibo ad altare Dei: ad Deum qui lætificat iuuentutem meam, id est ad altare quiete mentis: ad altare supernum. Quod est octaui toni: quia hoc erit in octaua ætate, sicut dictum est. Quarta ergo feria, est de encænijs, id est de dedicatione, quæ plenè fiet in futuro, quando ecclesia perfectè dedicabitur Deo.

1 I.Cor. 10

2

De quinta feria. Cap. 64.

N quinta feria immolat ecclesia hostias spirituales, per † quas possit consequi illud gaudium, sed quia nõ impetratur misericordia, nisi confitendo iustitiam: ideo dicit in introitu confitendo iustitiam Dei erga nos. Omnia quæ fecisti nobis domine, in uero iudicio fecisti. Daniel. iij. cap. Si misisti tribulationes, bene factum est, quia peccauimus tibi. Et postea petit misericordiam. Da (inquit) gloriã nomini tuo, & fac nobiscum secundũ multitudinẽ misericordiæ tuæ. Versus est: Magnus dominus, & laudabilis nimis & est tertij toni, quia qui confitetur, debet confiteri tripliciter peccatum suum. In alijs tamen ecclesijs est uersus. Beati immaculati. Idem habetur in epistola, quæ sumpta est de Dañ. iij. c. Orauit Daniel, domi. Deus, ne despicias &c. Quia peccauimus. Et non est nobis sacrificium &c. Ita enim dicebant filij Israel, quando erant in Babylone, sic & nos possumus dicere, quando sumus in peccato. Non est sacrificium, sed in spiritu humilitatis & in animo contrito suscipiamur domine à te. ¶ † In responsorio. Tollite hostias &c. Monet nos offerre hostias spirituales. Versus est: Releuabit Deus condensa. Aliter enim non posset offerre spiritualiter, nisi Deus remoueat tenebras à corde. Et est quinti toni, quia talem oportet in quinque sensibus mactari. Vnde sequitur Euangelium, Luc. vij. Rogabat Iesum, in quo habetur, quomodo beata Maria Magdalena impetrauit ueniam lachrymis, quia quot habuit in se oblectamenta, tot mactando, se hostias spirituales obtulit Deo in corpore suo. ¶ In offertorio: Super flumina &c. Ostenditur † qũo silẽdũ sit, & quomodo oportet lugere. Duo .n. sunt quæ hoc faciunt, scilicet memoria peccati

1

2

3

peccati præteriti, & recordatio cœlestis Hierusalem: quoniam quando homo suas miserias munditiæ comparat Angelorum, flet super flumina Babylonis. Et est primi toni: quia hoc debet esse primum in memoria scilicet finis, propter quem sumus. In post communione orat, ut dominus memor sit promissum. Memento uerbi tui seruo tuo: in quo spem mihi dedisti. Et est octaui toni, quia in octaua ætate fiet illa dedicatio, in quibusdam tamen ecclesijs legitur Euangeliũ, ubi dicitur. Cum quidam uellent apprehendere Iesum, & tamẽ nemo misisset manũ in eum: dixerunt pontifices ad ministros. Quare non adduxistis eum? Responderunt ministri: Nunquam sic locutus est homo, sicut hic loquitur.

4 † Hac etiam die conuenienter legitur illud Euangelium: ubi dicitur quod reuersi sunt unusquisq; in domum suam. In offertorio uerò dicitur: In salicibus, in medio eius suspendimus organa nostra: quia post hanc diem nullum Euangelium legitur, in quo dominus Iudæis publicè prædicasse narret. Ecce ergo illud diuinitatis organum in illis salicibus, & fluctuosis hominibus Babylonis suspensum est.

SVMMA.

1 *Feria sexta dominicæ quintæ in passione, quid agat, quodúe habeat officium. & nu. 2.*

De sexta feria. Cap. 65.

1 SExta feria est de passione, & orat Christus, dans † nobis in introitu formam orandi. Miserere &c. Et est quinti toni: quia non potest fieri liberatio sine quinque sensuum cohibitione. In epistola: Domine omnes &c. Hierony. xvij. capitu. Petit suam liberationem & inimicorum confusionem. ¶ In responsorio uerò similiter conqueritur de inimicis, & maximè de hypocritis, qui pacificè loquebantur &c. Scilicet cum dicebant. Magister scimus, quia uerax es, & tamen dolus erat in corde: vnde. Vide domine &c. ¶ † In
2 Euangelio, collegerunt Pontifices & pharisæi &c. Ioan. xj. cap. Similiter dolus exprimitur, & dicitur ibi: Venient Romani, & tollent locum nostrum & gentem: quia iam ablatum erat sceptrum de Iuda, & dux de femore eius, & Pilatum præsidẽ Romanæ potestatis habebant. Quia uerò ubi est dolus & crudelitas, ibi maximè indiget homo sapientia, ut sapienter respondeat, ideo in offertorio petit intellectum, ut possit respondere sine peccato. Benedictus es domine: doce me iustificationes tuas &c. Et respondebo, sicut dicit Dauid iij. Reg. Dimitte eum, ut maledicat mihi, sicut præcepit dominus: Tales enim *Prou.* sunt uirga domini. Vnde Augusti. Vnde 25
superbiũt impij: quia eos facit pater meus uirgam suam. Et in prouerbij. Fili mi, stu de sapientiam vt possis respondere sermoni. Et est septimi toni, propter Spiritus sancti gratiam septiformem. ¶ Post communio quoque: Nẽ tradideris me &c. Eadem ratione est septimi toni, in qua petit liberari.

SVMMA.

1 *Sabbatum vacans. Et vnde hoc nomen sortitum.*

3 *Sabbatum vacans, in quo sit priuilegiatum.*

De Sabbato. Cap. 66.

SEquitur sabbatum † quod dicitur sab- 1
batum uacans, sicut & secunda dominica quadragesimæ. In hoc enim sabbato intendere consueuit dominus Papa pauperibus Christi dando eleemosynam, & mandatum celebrando: tum quia in cœna domini propter officij magnitudinem hoc facere non poterat: tum quia sicut dicit Ioan. Ante sex dies paschæ uenit Iesus *Io.* 12.
in Bethaniam, & factum est conuiuium in domo Mariæ & Marthæ ubi fuit Lazarus, quem dominus suscitauit, & tunc Maria unguento nardo pistico unxit pedes Iesu. Apostolicus ergo in memoriam eius, quod illa deuotissimè egit, facit membris Christi quòd ipsa capiti fecit, ut pedes Iesu ungendo, id est, domini uestigia sectando, & capillis tergendo, id est superflua pauperibus erogando, ut impleatur domus odore unguenti, id est, mundus impleatur bona fama. ¶ Quia ergo hac die circa præmissa charitatis opera exercenda occupatus est,

2 est, ideo uacat † hoc sabbatum à proprio officio, & mutuo accipit à quinta feria antecedenti. Vel in quibusdam ecclesijs à sabbato antecedenti, Sitientes uenite ad aquas. ¶ Legitur epistola de Hiere. xviij. cap. Dixerunt impij &c. In qua sunt malæ cogitationes, quæ præcesserunt passionem. Venite, cogitemus contra iustum cogitationes, & postea percutiamus cum lingua. Tales autem non habent sabbatum, quia non est pax impijs: dicit dominus. In Euangelio uerò: Subleuatis &c. Ioan. xvij. cap. Rogat pro se, & pro discipulis, & pro omnibus fidelibus ut habeant sabbatum, quod erit per unitatem & charitatem in futuro, quando unum erimus, sicut pater & filius sunt unum, id est, in maiori approximatione, quę possit esse illi unitati, quia pater & filius unum sunt. In alijs uerò ecclesijs legitur Euangelium. Cogitauerunt autem. Ioan. xij. cap. In quibusdam tamen ecclesijs legitur Euangelium de proditione Iudæ: Amen amen dico uobis, nisi man ducaueritis, cui rectè præmittitur lectio Hierem. ubi dicitur: Venite, cogitemus 3 contra iustum cogitationes. ¶ † Hoc sabbatum priuilegiatum est, quia ut præmissum est, dominus Papa tunc eleemosynas dat, & mandatum facit, & quia hac die, ut quidam dicunt, Christus discubuit in domo Simonis leprosi, & Martha ministrabat ei, & Maria lachrymis suis pedes eius lauit, & proprijs capillis terfit.

Esa. 48

Ioã. 6.

SVMMA.

1 *Dominica in ramis Hieremias legitur duplici ratione. Et eius diei celebre officium. nu.* 4 5. 7. 13. 14. 15. 16.

2 *Processionem in ramis palmarum, facit ecclesia. in eaq; stationes aliquot. nu.* 3. *Et eius forma. nu.* 10.

8 *Rami cur gerantur uirides, dominica sexta quadragesimæ. & nu.* 9.

11 *Rami cur benedicantur sexta dominica quadragesimæ.*

12 *Hierusalem decima luna uenit Christus, & cur ita.*

17 *Dominica in ramis palmarum, cur hoc nomen sortita. Et quàm uariè appelletur. numero* 18.

De dominica sexta in ramis palmarum. Cap. 67.

IN Dominica† in ramis palmarum, & in passione domini legit Hieremias duplici ratione. 1
¶ Primo, quia ipse manifestius de passione domini prophetizauit, quàm alij. Secundo, quia per eius passionem præfigurata est passio domini: quia deplorando captiuitatem Iudæorum per Babylonis factam: præfigurauit & Romanam quã incurrerunt propter Christi passionem. In nocturnali autem officio, dicitur inuitatorium: Ipsi uerò non cognouerunt uias meas. quod dicitur inuitatorium per contrariũ, quia inuitat nos ad cognoscendum uias domini, per contrarium actum Iudæorum, qui nõ cognoscentes uias Domini, non introierunt in requiem ipsius. In primo uerò responsorio, ostenditur securitas patientium tribulationes, & causa quare non est timenda tribulatio. Quia Deus est adiutor in die, qua inuocauite &c. Versus est: In die tribulationis meæ inuocaui &c. Quia si Deus adiuuat, non est timendum. Vnde Iob. Pone me iuxta te, & cuiusuis manus pugnet contra me. & est primi toni: quia à solo Deo speranda est liberatio & auxilium. Sequitur responsorium: Ingrediente domino. secundi toni: quia laudabant pueri dominum, scilicet utranque naturam. in Christo deitatem, cum dicebant: Osanna, id est, salua obsecro. humanitatem, cum dicebant: Fili Dauid. uel Deum corde, & ore pueri laudabant: sicut Iudæi corde & ore conuicia 2 bantur. ¶ † Circa diurnum uerò officium dicendum est, quòd post sabbatum in quo ostenditur deuotio Mariæ, sequitur dominica in qua ostenditur deuotio puerorum: vngimus enim Dominum cum Maria, & cum pueris ueneramur. Et ideo facit ecclesia hac die processionem corporaliter & spiritualiter. Exierunt enim pueri extra castra obuiam domino uenienti de Bethania in Hierusalem, & nos similiter debemus extra castra, id est, extra delicias carnis exire, obuiam ei, sicut dicit Apostolus. Exeamus extra castra, improperium eius.

Iob 17

Heb. 13 1

eius portãtes,& sicut illi, sic & nos in processione nostra cantamus: Osanna, vnde in egressu de ecclesia cantatur antiphona. Pueri Hebræorũ,& nos debemus esse pueri,id est,innocentes, & debemus esse pueri Hebræorum, id est, transilientium omnia
3 terrena,siue peccata. Postmodum † facit ecclesia stationem in aliquo loco competenti, ut ibi cum deuotione & lætitia suscipiatur uerbum Dei, id est, Christus,qui est uerbum patris, susceptus est cum lætitia à pueritia in Hierusalem. In scripturis enim siue sermonibus est Christus, unde ipse in Euangelio: Scrutamini scripturas:
Io. 5: illæ enim loquuntur de me & est ipse dul-
4 cedo scripturæ. ¶ † Legitur autem Euangelium de Matthæo xj. cap. Cum appropinquasset Iesus Hierusalẽ &c. Misit duos de discipulis suis,dicens: Ite in castellum, quod contra uos est: unde alibi legitur.
Lu. 10 Misit discipulos suos septuagintaduos binos & binos,id est habentes geminam charitatem Dei & proximi. Misit inquam,quę rere asinam & pullum,id est,Iudaicum populum & Gentilem, ut eos duceret in cœlestem Hierusalẽ. Et legitur ideo hac die, quia ibi de fructus passionis habetur. Po-
5 stea cantatur. † Occurrunt turbæ cum flo-
Ps. 9. ribus & palmis,& nos similiter debemus ei occurrere cum floribus uirtutum & palmis uictoriarum. Palma enim significat uictoriam, unde: Iustus ut palma florebit in domo domini. Et secundum Greg.ex qualitate palmarum designatur proficiens uita iustorum,& est octaui toni, propter uictoriam Christi in capite, & in membris, per quam peruenitur ad octauam resurrectionis. Deinde redeunte processione cantatur canticum puerorum,scilicet:Gloria, laus, & honor tibi sit rex &c. per aliquos ecclesiam ingredientes,præsertim per pueros,quia ingredientem domino in sanctam ciuitatem Hebræorum pueri &c. innocentes enim laudant eũ. ¶Et nota quod Theo-
6 dulphus † Aurelianensis episcopus apud Ludouicum Imperatorẽ Caroli magni filium, falso à quibusdam suis æmulis accusatus, ab eodem est Andegauis carceralis custodiæ mancipatus. Cumque in hac dominica iuxta domum in qua custodiebatur, processio trãsiret, ille fenestra aperta factoque silentio hoc pulcherrimos versus à se editos, scilicet Gloria, laus,& honor tibi sit rex Christe Redemptor cui puerile decus prompsit, osanna pium. Israel es tu, rex Dauidis &c. præsente Imperatore cantauit, cui intantum placuerunt, q; mox illum à uinculis absoluit, & episcopatum sibi restituit, atque eos hac die in fine processionis cantari instituit. ¶ In egressu † ec- 7
clesiæ post canticum puerorum cantatur responsorium ingrediente dño in sanctam ciuitatem, quod est primi toni propter primam ætatem, quia soli Deo cantãdum est. Rursus cantus puerorũ,qui fit ianuis clausis, significat illud quod cantus & ocursus illorum puerorum significabat. Præfigurabat enim occursum & lætitiã angelorum recipientium Christum in cœlum post resurrectionem, quam sibi & sequentibus se per suam sanctissimã passionem, meruit aperiri, cuius quidem clausio Angelos non extrà miserat, sed aditum hominibus non præbebat, & ideo pueri qui sua puritate Angelos significant, intra ianuas clausas, quasi Domino uenienti occurrentes ad aperiendum cœlum,ut eorum repararetur ruina,uersis uultibus cum lætitia & clamore proferunt hymnum laudis eis, qui sunt extrà,cũ gaudio respondentibus, ipsos intrantes cum Christo in suum consortiũ receperũt. Hinc est q; in ingressu ecclesię cantatur responsorium: Ingrediente Domino in sanctam ciuitatem &c. Declarans hæc, quæ dicta sunt, figurari per ea quæ fiunt. Cum enim ibi fiat mentio de resurrectione: nã ibi fit mentio de palmis, quæ uictoriam Christi de morte & diabolo significat: accipit ecclesia factum illorũ puerorum in signum præcedens eius quod iã dictũ est, & factũ istorum in recordationem illius. ¶ Sanè ante crucẽ & † in cruce rami 8
uirides infigũtur ad notandum q; omnem uirtutum uirorem à crucifixo habemus. Lu. 23
Christus enim ramus uiridis fuit, habens in se, & nos ab ipso omnem uirorem uirtutũ. Vnde ipse dicit: si in uiridi hoc faciunt, in arido quid fient? In summa ergo dum † processionem facimus Christum uenien- 9
tem ad nos, suscipimus: cum pueris obuiamus, si innocentiam seruamus. Oliuas gerimus, si pacis & misericordiæ operibus indulgemus. Palmas portamus, si de uitijs & diabolo uictoriam obtinemus. Virentes

flores

tes flores & frondes gestamus, si virtutibus exornamur. Vestimenta sternimus carni mortificãtes. Ramos carpimus, sanctorum vestigia imitantes. Quòd processio ciuitatem vel castrum egreditur, ouanter ad crucem, & ad loca promontoria, siue eminen
Gal. 6 tia vadens, recolit pueros Hebræos iuisse versus montem Oliueti, innuens etiam q̃ absit nobis gloriari, nisi in cruce domini nostri Iesu Christi. Qui autem pontifici extra vrbem, iuxta crucem, cum suis constituto occurrunt, & cum ipso ciuitatem ingrediuntur, accuratius agunt. Imitamur enim populum Israel & pueros eorum, qui extra ciuitatem Domino occurrerunt, & cum eo illam ingressi sunt. Hæc ergo magna processio representat illam, quæ tali die facta est à turbis, & pueris Iudæorum cũ veniret Iesus Hierusalem, super asinam sedens. Significat etiam, quòd Dominus ad nos veniet, & ad æterna tabernacula nos ducet. Vel forte recolit processionem filiorum Israel, qui hac die Iordanem siccis pedibus transierunt, & cum triumpho terram promissionis intrauerunt. Nec est hęc processio inter alias dominicales computanda. Hæc enim ipsa est præconium passionis: ille verò, sunt significatiuę & remoratiuæ dominicæ resurrectionis, vel ascensionis. Vnde rectius faciunt qui ante, quàm tertia dicatur illas prẹmittunt. Hãc verò processionem post tertiam huius diei cum palmis celebrant. De hoc sub ascensione dicetur. ¶ † Et quidem huic proces-
10 sioni lectio Zachariæ & Euangelium Ioannis rectè præmittuntur, quoniam ibi dominica processio prophetatur: hic historia declaratur. In tractu infantes ad præconia inuitantur. Passio in missa legitur. Benedi-
11 cuntur † autem & distribuuntur rami, per sacerdotem, licet Christus eos nec benedixisse nec distribuisse legatur, tũ quia Christus non honorauit eos, sed fuit ab eis honoratus, & ex eis: tum quia populus ille Iudæorum fecit hoc corporaliter & temporaliter, sed nos agimus hoc sacramentaliter, & spiritualiter ad effectũ, qui in eorum benedictione exprimitur. Illi nanq; ferentes ramos, triumphum Christi nondũ completum, sed tempore passionis complendũ præfigurabant. Vnde non oportuit ramos distribui, vel benedici à Christo, quia non dũ figura fuerat impleta. Ecclesia verò pe tales representat triumphum Christi iam completum secundum illud Col. ij. Expolians principatus & potestates, transduxit confidenter: palam triumphans illos in semetipso. Quia ergo non solum ipse triumphator est, sed etiã per ipsius gratiã & sanctificationem triumphabunt omnes electi, conuenienter & benedictio ramorum, & distributio per sacerdotem, qui Christũ representat, debet expleri. ¶ Qua re autem nõ fit festum de dicta asina sicut fit de cruce: dicetur in septima parte sub festo crucis. Post processionẽ sequitur statim missa de passione Dñi, quia debemus gaudere de fructu passionis, & cõpati, quia pro nobis passus est. Ibi enim est, vnde læte mur. s. de amore, quẽ ostendit nobis in cruce & vnde tristemur. s. de peccatis nostris, quæ tot sunt q̃ propterea oportuit filium Dei pati. Venit autem decima † luna siue 12
die primi mẽsis, id est, ante sex dies paschæ ad ciuitatem, in qua pateretur, ut esset in domibus Iudæorum, sicut præceptum erat in Exo. xxvij. c. & in Deut. Decima luna accipietis agnum, immolabitur autẽ agnus, quarta decima luna, id est, decimaquarta die primi mensis ad vesperam. Et Dñs eadem hora agnum cum discipulis manducans, vbi legalis paschæ decreta cõpleuit. Egressus est cum eis statim ad locum orationis, & circunspectis omnibus, cum iam vesperæ essent, exiuit in Bethaniam, cum duodecim discipulis. Nempè mysticè decima luna venit, quia populus Israeliticus decima luna egressus est de Aegypto: similiter per istum uerũ agnũ, est data libera potestas populo Israelitico, id est, videnti Deum per fidem, exeundi de peccato, q̃ nõ fuit datũ per Mosen, & virgam eius, id est, per disciplinam & sacerdotiũ legale. ¶ † In 13
principio ergo missæ reducens ecclesia ad memoriam dominicam passionem incipit ab oratione dicens. Domine ne longe facias &c. & est octaui toni, significans quòd per passionem venitur ad resurrectionem. ¶ † Sequitur epistola: Hoc enim sentite, 14
ad Philip. ij. cap. In qua ostenditur passio, & passionis fructus, Dicit ergo: hoc enim sentite in vobis, quod est in Christo Iesu, id est, imitamini ipsum, vt sicut habuit charitatem, qua voluit pati, ita & vos habeatis

tis charitatem, qua patiamini omnia tormenta temporalia, ut habeatis humilitatem quæ in Christo maximè fuit mansuetudinem & patientiam & intellectum rei lem, ut sentiatis. Cito enim sentitur dulcedo Spiritus sancti, in corde quando est ibi, & hi quidem sunt fructus passionis, scilicet dulcedo in corde, & gloria. Quædam tamẽ ecclesię legunt lectionem. Venerunt enim
25 in Hierusalem. Exod. xv. cap. ¶ † Viso autem hoc fructu sit homo patiens, quia generat patientiam consideratio fructus, & ideo sequitur responsorium, quod respondet epistolæ. in quo ostenditur, quomodo per passiones uenitur ad gloriam, & dicuntur ibi tria, quare est tertij toni. ¶ Primum est. Tenuisti manu tua meam dexterã Domine, & confirmasti me in bono. ¶ Secundum est: In uoluntate tua deduxisti me. Talis facit quicquid Deus vult. ¶ Tertiũ est, cum gloria suscepisti me. Primum, est causa crucis. Secundum, ipsa crux. Tertiũ, fructus ipsius, uersus est. Quàm bonus Israel Deus: quando scilicet deducit suos ad passionem: vnde de beato Stephano legitur. Lapides torrentis illi dulces fuerunt. ¶ Postea sequitur tractus: Deus Deus meus respice in me, & quare me dereliquisti &c. Et est secundi toni, quia ibi ostenditur passio, & fructus ipsius: vnde & titulus illius psalmi est, pro sumptione matutina. ¶ Euã
16 geliũ † de passione est, scilicet: Scitis, quia post biduum pascha fiet, & filius hominis tradetur ut crucifigatur. Matt. xxv. cap. Et etiam offertorium scilicet: Improperium expectauit cor meum Deus, & miseriam. quod sumptum est de psalmo septuagesimo octauo, qui totus ex persona saluatoris orantis in passionis agone conscribitur quasi diceret ecclesia: Ex quo Christus tot passus est pro nobis peccatoribus, libenter patiar. Vnde dicit: Expectaui supple. quasi rem dulcem. Post communio de passione est, scilicet Pater, si fieri potest &c. Matth. xxv. c. Et Mar. viij. cap. Et Luc. xxj. c. Et est octaui toni, propter rationem præmissam. In quibusdam ecclesijs, dicitur in hac dominica & in diebus sequentibus præfatio de passione, prout dictum est sub quarta
17 feria cinerum. Dicitur autem † hæc dominica in ramis palmarum. eo quòd tunc rami palmarum, si haberi possunt in processione, portantur. Dicitur etiã alibi dominica oliuarum: quia rami oliuæ portantur, quod fit ad representandum filios Israel qui cum ramis palmarum & oliuarum uenienti Dño obuiam exierunt. Sequens quoque septimana maior vocatur, eo quòd
18 maius & prolixius habet officium †. Dicitur etiam pœnosa quia tunc præcipuè debemus vitia nostra punire. Vel quia Dominus in ea laborauit, & pœnas sustinuit recreando, sicut & in prima mundi hebdomada creando. dicitur quoque indulgentiæ, quia pœnitentes in ea absoluuntur. dicitur etiam sancta, quoniam in ea impij iu
19 stificantur. ¶ Hæc † autem dominica in tribus priuilegiata est. Primo, quia ille à die filij Israel intrauerunt terram promissionis, & Iordanem sicco vestigio transierũt: sic enim contingit, quòd eo anno tot dies fuerunt vsque ad pascha, quot sunt ab hac dominica. Secundo, quia hac die veniens Dominus de Bethania, cum honore maximo, in Hierusalem susceptus est. Tertio, quia eadem die Dominus à templo ementes & vendentes eiecit.

SVMMA.

1 *Feria secunda dominica in ramis, quid designet. Et eius officium. nu. 2. 3. 4.*
5 *Passio Domini, non recipit benedictionem, & cur ita.*
6 *Passionem cantantium vices, variè mutantur. & nume. 7.*

De secunda feria. Cap. 68.

1 SECVNDA feria † ostendit causam passionis, scilicet in Christo humilitatem & patientiam, & in Iudæis crudelitatem & inuidiam, in Iuda cupiditatem & auaritiã; & est introitus quarti toni, propter famam crucis. Epistola verò sumitur de Esa. 50. cap. In qua ostenditur principalis causa passionis Domini. Dominus Deus aperuit mihi aurem, scilicet ad intelligendum, & propter hoc dedi genas meas vellentibus &c. † In quibusdam ecclesijs in hac & in 2
tertijs ferijs dicũtur duæ lectiones in missa,

sa, pro eo, quod Christi passio à lege & prophetis prænuntiata fuit. In responsorio petit liberationem suam: Exurge Domine & intende &c. uersus: Effunde frameam & est tertij toni, quia virtute Trinitatis liberamur ab inimicis. Framea est spata quasi
3 fremia, vel quasi ferrea. In Euangelio † verò, scilicet ante sex dies paschæ: capit. ostenditur triplex causa passionis, & dicit ante sex dies paschæ, non ideo, quòd sex dies futuri essent ante pascha, sed quia ibi causa passionis ostenditur. In Iuda ostenditur causa cupiditatis, eo quòd dixit: Vt quid perditio, hæc erat enim habens loculos, & ideo sic dicebat, ut numos furaretur, ut habetur in Ioan. in Iudæis causa est inuidia: quia moti sunt in eum propter laudem puerorum dicentes. Si dimittimus eum sic omnes credent in eum, & ideo quærebant interficere eum. In ipso uerò Christo est fructificatio totius generis humani. unde in Euangelio dicitur: Nisi granum frumenti &c. In quibusdam tamen ecclesijs in secunda feria legitur passio secundum Marcum, scilicet erat pascha & azyma post biduum &c. Et in tertia feria dictum Euangelium secundum Ioannem, scilicet ante dies sex paschæ, sed primi magis uidentur historiam sequi: quia post biduum, id est, post tertiam & quartam ferias: in quinta feria pascha, id est, agnus paschalis immolatus fuit. Præterea secunda dies creationis mundanæ minus est cæteris ornata diebus. Nam cum dixisset dominus: Fiat firmamentum in medio aquarum, non est additum: Et uidit Deus quòd esset bonum in quo numerus binarius infamatur: quia primus ab unitate degenerat, & diuisionem significat. Vnde in eo fa
4 cta est aquarum diuino. ¶ Non est † ergo mirum, si hæc dies secunda, quæ illam respicit minus cæteris in officio dominicæ mortis purpuretur insignijs. Sed non est multum attendendum, utrum in secunda uel in tertia feria legatur passio. Quia enim quatuor Euangelistæ passionem Domini descripserunt: idcirco secundū quem libet eorum passio legitur ex institutione Alexandri Papæ: eo ordine, quo scripserunt. Nam die dominica legitur passio secundum Matthæum, qui primus scripsit. Secunda uel tertia feria secundum Marcum, qui secundus scripsit. Quarta secundum Lucam qui tertius scripsit. Sexta feria, secundum Ioannem, qui ultimo. Mediolanenses non legunt passionem, nisi secundum Ioannem, & in sexta feria. ¶ † Sanè passionem lecturus, benedictionem nō 5
petit, quia in illa describitur esse sublatus, qui author est benedictionis. unde non est à quo petatur. Legitur quoque sine luminaribus, quia ille morte extinctus nuntiatur: quæ secundū Ioannem lux est mundi, & vt representetur, quia eius discipuli tūc quasi extincti sunt, quibus ipse uiuens dixerat. Vos estis lux mundi. Non fertur etiam incensum: ad notandum, quòd tunc fetuor deuotionis uel orationis, qui per incēsum designatur, in Apostolis tepuit, uel potius quasi extinctus fuit. Legitur etiam sine salutatione, siue sine Dominus uobiscum, in detestationem Saluatoris Iudæ, & sine responsione. non enim respondetur Gloria tibi Domine, quia in ipsa exprimitur, q̄ Christus fuit à suis separatus per mortem corporaliter & spiritualiter qui metu mortis eo derelicto fugerant, & nulla gloria sibi erat. ¶ † Non legitur etiam tota 6
sub tono Euangelij, sed cantus uerborum Christi dulcius moderantur, ad notādum quòd dulcius uerba Christi in ipsius ore resonabant, quàm in ore cuiuslibet Euangelistæ referentis: cuius uerba in tono Euā gelij proferuntur. Verba uerò impijssimorum Iudęorum clamose & cum asperitate uocis, ad designandum q̄ ipsi Christo aspere loquebantur. In fine tamen in quibusdā ecclesijs benedictio petitur, incensum portatur, & sub Euangelij tono legitur, quia finita est iam narratio passionis, & ex tunc omnia uerba sunt Euangelistæ narrantis, qui post Christi mortem usque ad resurrectionem contigerunt. In alijs † tñ ecclesijs 7
finis passionis quæ ad sepulturā pertinet, in tono legitur doloroso, ut planctus mulierum de passione Christi lamentantium designetur, de quo plāctu dicit dominus in Euangelio: Filiæ Hierusalem, nolite flere super me &c. & ad maiorē deuotionem & amaritudinem propter Christi passionem in animis audientium excitandum. Et legitur super nudum pulpitum, prout sub feria sexta dicetur. In offertorio: Eripe me. petit liberari, sicut & in responsorium, &

est

est quarti toni propter formam crucis. ¶ In post communione: Erubescant. petit persecutores suos confundi, & est primi toni vt sic in regione quiescentium gaudeat.

SVMMA.

1 *Feria tertia Dominicæ in ramis, qui agat. & nu. 2. 3. Et quotupliciter ecclesia salutem suam in cruce consideret.*

De tertia feria. Cap. 69.

1 TERTIA feria est similiter † de passione, quia manifestè quærebant eũ interficere, vt habetur in Euangelio: Erat autẽ pascha & azyma post biduum &c. Et quia ecclesia considerat salutem suã in cruce tripliciter, scilicet in amore, quem Dominus noster nobis ostendit in cruce, & in imitatione crucis, & in salute nobis data p̃ crucem, ideo dicit in introitu: Nos autem gloriari oportet in cruce Domini nostri Iesu Christi &c. ad Galat. vlt. cap. Epistola verò est: dicit Hieremias, quæ est Hiere. xj. cap. & habentur in eo verba Iudæorum de crucifixione Christi: mittamus lignum in panẽ eius, id est, ipsum, qui se dicit panem in ligno crucis. Audierant, enim, quòd ipse dixerat: Ego sum panis viuus, qui de cœlo descẽdi, & hoc erat dictum per lignum crucis, destruamus ipsum, vel doctrinam
2 eius. ¶ Sequitur † responsorium: Ego autem &c. Tertij toni propter triplex meritum, quòd ibi notatur: primum cum dicit: Induebar cilicio, id est, nõ ostendebam eis deitatem: sed asperitatem humanitatis, & hæc fuit humilitas & sapientia. Aliud notatur ibi: Humiliabam in ieiunio animam meam, scilicet. Non reddendo malum pro malo: sed etiam pro eis orabam, & hoc est tertium: vnde dicit. Et oratio mea in sinu meo conuertetur, supple, ex quo eis non
3 prodest: quia non sunt digni. ¶ † Euangelium verò: Erat pascha. Mar. xiiij. c. Est de passione, vbi dicitur, q̃ Dominus crucifixus fuit hora tertia, & hoc dicit, vt ostendat eorum impetuositatem, quia ab hora tertia linguis eum crucifixerunt, dicente: Crucifige, crucifige, non cessantes. In offertorio petit se custodiri à diabolo, & à mẽbris eius. Vnde dicit: Custodi me de manu peccatoris, id est diaboli, & ab hominibus iniquis erue me: & est secundi toni. In post cõmunione: Aduersum me, ostẽdit malitiam persequentium, & meritum patientium. ¶ Sequitur ibi, & in me psallebant, qui bibebant vinum &c. Id est, filij diaboli, qui inebriabantur de calice Babylonis.

Hier. 11 *Ioã.* 6.

SVMMA.

1 *Feria quarta dominicæ in ramis, Christus venditus fuit à Iuda. Et eius diei tum significatio, tum officium. Et nu. 5. 6. 7. 9. 10.*
2 *Genu omne curflectatur in nomine Iesu. & nume. 8.*
3 *Verba: omnis lingua confiteatur. cur intercepta fuerint in introitu missæ quartæ feriæ dominicæ in ramis.*
4 *Bosra ciuitas.*
11 *Sanguis à Christo quinquies exiuit.*
12 *Frixorium triplex.*
13 *Ieiunandum quarta feria dominicæ in ramis. & quam ob causam.*

De quarta feria. Cap. 70.

VARTA feria, est illa in qua Dominus vendi tus † fuit à Iuda, quia 1
non solum voluit pati pro nobis, sed etiã vendi, vt liberaret nos à vẽditione, quia primus parens vendidit nos diabolo, per esum pomi vetiti. vnde Esa. Gratis venundati estis, & sine argento redimemini. Similiter multi vendunt se diabolo per momentaneã delectationem: sicut Adam vendidit se pro esu pomi vetiti. Quarta ergo feria venditus est sol iustitiæ, ad nostram salutem, & quarta feria formatus est sol visibilis ad mundi lucem. Orauit † autem Dominus, 2
sicut habetur in Euangelio huius diei flexo genu: & idcirco in introitu q̃ est Phi. ij. cap. inuitat ecclesia, vt in nomine Domini omne genuflectatur cœlestiũ, quia eorum ruinam reparauit: terrestrium, quia eos liberauit: Infernorum, quia eos eduxit de lacu, in quo non erat aqua: vt dicit Zacha-

rias,

rias & est tertij toni, propter tria quę inuitant ad flectendum genua. Sequitur: † Et
3 omnis lingua confiteatur: quia Dominus noster Iesus Christus in gloria est Dei patris, & sumitur de Apostolo. Veruntamen ordinator officij intercipit uerba illa. Et omnis lingua confiteatur, eo quòd iudaica filet. ¶ Deinde sequitur lectio: Dicite filiæ Sion: ecce Saluator tuus uenit. Esa. lxij. cap. Vbi habetur de mercede; dicitur etiam ibi, Ecce merces eius cum eo &c. Et dixerunt Angeli. Quosdam enim latuit incarnatio. Quis est iste, qui uenit de Edom, id est de terra tinctis uestibus, id est, membris corporis, quæ sunt uestimenta diuinitatis, sanguinis, purpura tincta de bos-
4 ra. † Bosra est ciuitas in Moab, & interpretatur firma siue munita, hoc est de inferno id est, de terrena habitatione, translatiua enim Bosra est Hierusalem, quã Dominus quõdã suo firmauit auxilio, sed facti Moabitæ, id est, ex patre diabolo, uestes reges tinxerunt purpura sanguinis. Respondit: Ego qui loquor iustitiã, & sum propugnator ad saluandum, & dixerunt. Quare ergo rubrum est indumentum tuum? quasi dicat. Quare cruẽtatus es præssura crucis, si tu iustitiam loqueris? At ille respondit. Torcular calcaui solus, scilicet pro omnibus, ut omnes liberarentur, & de gentibus non est uir mecum. Post lectionẽ uerò can-
5 tatur responsorium. Ne † auertas faciem tuam &c. In quo orat ipse, ut per passionẽ ueniat ad gloriam. Quia uerò in agonia prolixius orauit, ut habetur in Euangelio, ideo sumitur offertorium, & post communio de psalmo, qui intitulatur oratio pauperis cum anxiaretur: excepto uersu responsorij, qui est. Saluum me fac Deus, quoniam intrauerunt aquæ usque ad animam meam. ¶ Epistola est similiter de Esa. liij. cap. Domine quis credidit &c. In qua etiam describitur in eodem schemate, in quo ab Euangelista representatur in passione, ubi &c. Nõ est ei species, neq; decor. & infra, sicut ouis ad occisionem duce-
6 tur. ¶ Post † epistolã sequitur tractus, & in solito modo. s. immediatè, & hoc ideo, quia ecclesia arctatus luget, quàm soleat, & se plangit, ut dictum est in quarta parte sub titulo de tractu. Tractus. n. significat planctum, & ideo in tota sexta feria non dicun-

tur, nisi tractus responsorium uerò est pœnitentium. Et quia Dominus non est ista die crucifixus, sed tantum uenditus, ideo non solum dicitur tractus, uerumetiam & responsorium. ¶ † Passio, quæ sequitur; 7
Appropinquabat &c. Luc. xxij. cap. Conuenit cum præcedentibus, in qua exprimitur consilium Iudæorum, Iudæ proditio: Domini passio. ¶ Post communio est: Potum meum cum fletu miscebam. potum, scilicet passionis, quãdo uidelicet sudor eius erat, sicut guttæ sanguinis decurrentis in terram. Potest etiam dici, quòd duo sunt nobis necessaria, scilicet oratio & patientia, secundum quod dicit Dominus. Orate pro persequentibus, & calumniantibus uos. Ad hæc quidem duo inuitamur in in-
troitu ad orationem, cum dicitur: In † no 8
mine Iesu omne genuflectatur ad patientiam, exemplo Saluatoris de quo subiungitur: Christus factus est pro nobis obediens usque &c. Non est enim obediens, in tribulatione: nisi qui libẽter tolerat. Duæ lectiones ideo leguntur, quia hac die Dominus traditus est pro duobus, & à duobus populis, & in quibusdam ecclesijs ad vtranque genua flectunt, quia ab utroque populo adoratur. Præterea, hac die sicut dicit Augu. consilium inierunt Iudęi quomodo Iesum dolo tenerent, & occiderent, & Iudas uenit ad eos, & pacti sunt sibi pecuniã se daturos. Sicut ergo ecclesia representat in sexta feria actus Iudæorum, ita & in quarta consilium eorum. Quidam autem legunt primo lectionem illam: Dicitæ filię Sion. Et postea illam: Domine quis credidit, alij uerò econuerso. Primi quidem attendunt solum illud: quod diximus, scilicet quòd uenditio Iudæ, quæ facta fuit quarta feria, passionem Domini præcessit, de qua uenditione fieri uidetur sermo in illa lectione: Dicite filiæ Sion, in illo uerbo. Ecce merces eius cum eo. Alij autem
† attendunt, quòd primus homo duas mor- 9
tes incurrit. s. carnis & animæ, & Christus nos ab utraque liberauit. Et quia mors animæ mortem corporis præcessit, ideo prius legunt lectionem illam, in qua agitur de morte animæ & de liberatione ab ipsa. De morte agitur in illa: Domine quis credidit &c. ibi: Omnes quasi oues erauimus, & unusquisq; in uiam suam declinauit. De

liberatione uerò ſtatim ſequitur ibi: Dominus poſuit in eo iniquitates eorum omnium noſtrorum, & iterum. Si poſuit pro peccato animam ſuam, uidebit ſemen longæuũ. Ad animam etiam pertinet gradualis unicũ habens uerſum, ſcilicet: Ne auertas faciem tuam à puero tuo, id eſt, ab eo, qui paruus & humilis apparet in experien-
10 tia tribulationis. ¶ Sequitur † uerſus. Saluũ me fac &c. Vſque non eſt ſubſtantia: Aquę enim ſcilicet ſeditionis Iudæorum uſque ad animam Saluatoris tollendam peruenerunt, & illi qui erant limus profundi, in firmitati eius præualuerunt. Sicut autem Saluator animam ſuam poſuit pro animarum noſtrarum redemptione, ita & corpus ſubiecit pro corporum redemptione. Vnde in ſecunda lectione de ipſius corpore agitur, ſanguine proprio rubricato, ubi dicitur, Quis eſt iſte, qui uenit de Edom &c. Et ibi: Quare rubrum eſt teſtimentum tuum &c. Ipſe reſpondet: Torcular &c. Et quia de ſola miſeratione paſſus eſt Dñs pro nobis: ideo prophęta in perſona eccleſiæ lectionem illam concludit, dicens: Miſerationũ Domini recordabor: laudem annuntiaui ſuper oĩbus, quæ reddidit nobis Dñs Deus noſter. Quia uerò per quinq; ſenſus corporis peccauimus, ideo ſequitur tractus: Domine exaudi orationem meã &c. Habens quinque uerſus, propter quinque uulnera Chriſti, ſeu quia quinquies exiuit
11 ſanguis ab eo. ¶ † Primo in circunciſione. ¶ Secundo, in oratione. ¶ Tertio, in flagellatione. ¶ Quarto, in crucifixione. ¶ Quinto, in lanceatione. Et in ipſo tractu genus humanum petit auxilium, & confitetur defectum, quem ex peccato primi parentis incurrit, cum dicit: Quia defecerũt dies mei, ſicut fumus. Dies enim, eſt uita hominis: cuius nox eſt mors, ſed hæc uita eſt abbreuiata, & defecit propter ſuperbiã primi parentis, quæ per fumum intelligitur. Et ſequitur: Oſſa mea, ſicut in frixorio confrixa ſunt. Oſſa, ſunt uires interiores uel fortes, quæ ſunt eccleſia, quæ car-
12 nes, id eſt, carnale ſuſtentant. † Frixorium enim triplex eſt. ſ. peccatorum recordatio, proximorum compaſſio, futuri iudicij meditatio, in his frigitur bonus homo. Clauditur autem tractus, ſicut & lectio in miſericordia Dñi. Vnde ultimus uerſus eſt: Tu exurgens Domine, miſereberis &c. ¶ † Hęc 13
igitur quarta feria priuilegiata eſt, quoniã leguntur in ea duæ lectiones, propter ordinandos in ſabbato ſequenti. Item, quia in ea die Chriſtus uenditus fuit xxx. denarijs: ſicut & Ioſeph xxx. argenteis. Quia ſeruus non eſt ſuper Dominum, nec diſcipulus ſuper magiſtrum. xxvj. diſtin. Quis dubitet, & quòd ab hac quarta feria ſumptũ eſt, quòd ſemper in quarta feria ieiunare, & abſtinere à carnibus, & carnalibus deſiderijs debemus, & in memoriam uenditionis Chriſti hæc feria ſecundum locum obtinet, poſt ſextam feriam, per totũ annum in ieiunijs pœnitentialibus.

SVMMA.

1 *Cœna Domini quæ tractanda habeat.*

De quinta feria. Cap. 71.

NOn hoc † tractatu quin- 1
tæ feriæ cœnæ Domini hoc ordine procedamus.

Nam primo generaliter dicemus aliqua de officio ſequentium trium dierum: poſtea ſpecialiter de officio huius diei. Et primo de introductione publice pœnitentium in eccleſia & de ſacramentis, quibus hæc quinta feria ſpecialiter inſignitur. Secundo, de triplici olei conſecratione. Tertio, de huius diei miſſæ officio: ubi etiam agitur de pedũ lotione, & officio ueſpertino. Quarto, de altarium denudatione, & tam de ipſorum, quàm de pauimenti eccleſiæ lotione, & de corporis Dominici reſeruatione, & de quibuſdam alijs.

SVMMA.

1 *Eccleſia luget tribus diebus paſſionis. & cur ita.*

2 *Feria quinta Dominicæ in ramis, matutinas uertit in tenebras. Et de eius diei ſolennitate. nume. 28. 29.*

3 *Campanæ cur fileant ſexta Dominica in ramis, tribus diebus. & nume. 5.*

4 *Signa cur fiant cum tabula ad tenebras ſextæ feriæ Dominicæ quadrag.*

Hora-

6 *Horarum principia cur omittantur feria sexta Dominicæ in ramis. Item aliæ multæ solennitates circa legitimum ecclesiæ officium nume. 7. 8. 9. 10.*
11 *Hominum tria genera per Christum saluata.*
12 *Treni Hieremiæ vnde dicantur.*
13 *Trenis cur inseratur alphabetum.*
14 *Hebraicarum literarum interpretatio.*
15 *Candelæ, in tenebris Dominicæ sextæ quadragesi. cur extinguantur. & nume. 16. Et quot accendantur. nume. 17. Et quid illæ significent dissimili etiam numero. nume. 18. 19. 20. 21. Et quid earum extinctio. nu. 22. 23. 24. 26. Et quid de ea quæ remanet cæteris extinctis. 27. nu. 25 Clamor & benedictio post: Benedictus. in tenebris, quid significet.*

De eadem quinta feria. Cap. 72.

1 Rænotandum † autem est, quòd ecclesia luget tribus diebus, quia tot diebus fuit dominus in sepulchro: sicut enim Ionas fuit in uentre cœti tribus diebus, & tribus noctibus: ita & filius hominis fuit in medio terræ &c. Quod synecdochicè dictum esse asserit August. Nam pars illa sextæ feriæ qua fuit in sepulchro, accipitur pro nocte, & die sextæ feriæ, & nox diei dominicæ similiter pro nocte, & die ipsius diei accipitur. Dies uerò sabbati integra est, scilicet nox cum die suo, id est, spatium uidelicet uigintiquatuor horarum. Est ergo sensus: Fuit ergo Dominus in sepulchro tribus diebus & tribus noctibus, id est tribus temporibus, quorum quodlibet constat ex die nocte. Sic enim loqui consueuimus, quia si aliquis etiã minima parte alicuius diei fuerit in aliquo loco, dicimus eum ea die ibi fuisse. Fuit enim secundũ ipsum quadraginta horis in sepulchro uidelicet quatuor horis sextæ feriæ, & uigintiquatuor sabbati. & duodecim noctis diei dominicę, quia quadrificum orbẽ morte transgressionis decem mandatorũ mortuum uiuificauit. Sed secundum præmissa, uidetur, quòd triduana Domini sepultura debeat celebrari sexta feria sabbato, & die dominica. Sed respondetur, quòd quia Dominus in nocte diei dominicæ resurrexit, noctem illam ad honorem resurrectionis solenniter celebramus. Vnde necesse est, quòd in quinta feria præueniamus & ita triduo, scilicet quinta & sexta feriis, & sabbato humiliationem Domini in mœrore celebremus, quia & in quinta feria iam interuenerat nefarium commercium Iudaicæ proditionis. Quidam tamen cuilibet præmissorum trium dierum. xxiiij. attribuunt horas, uolentes Christi defuncti exequias septuaginta duabus horis celebrare & tristitiam septuagintaduorum discipulorum meritò per hoc exprimere.

¶ † Sanè ecclesia his diebus tenebras colit 2
& matutinas in tenebras fuit. ¶ Primò, quia in luctu & mœrore est, propter Domini passionem, & propter eius triduanam mortem exequias celebrat triduanas. ¶ Secundo, officium tenebrarum, significat nõ tam tenebras materiales, quæ fuerunt super faciem terræ dum pendebat sol iustitiæ in cruce. Fuit enim tunc eclypsis mira culosa, non naturalis per tres horas: uide licet à sexta hora usque ad nonam inclusiuè, quàm etiam spirituales, quæ in illo triduo in cordibus fidelium extiterũt. ¶ Tertio, per hoc quòd tenebras colit tenebrarũ primatus insinuatur, quia his dibus incœperunt præcedere dies, prout sub sabbato sancto dicetur. ¶ † In his uerò tribus die- 3
bus silent campanæ: quia tunc siluerunt Apostoli, & prædicatores, & alij, qui per cãpanas intelliguntur. Sonus autem campanarum significat sonum prædicationis, de quo dicitur. In omnem terram exiuit sonus eorum. Non enim iam circuibant euangelizando uicos, & urbes: sed hymno dicto exierunt cum Iesu in montem oliueti. Quibus cum Dominus dixisset: Ecce appropinquat, qui me tradet, præ tristitia dormitauerunt, & à laudibus conticuerũt. Vnde & à completorio siue à uespera, qua Dominus traditus fuit campanarum silentium inchoatur. A uespera autem qua Dominus traditus est, quando uidelicet discipuli fugerunt, campanis silentium indicitur. Alij uidelicet ad primam huius quintæ feriæ, & nõ alterius pulsant campanas. fit tamen signum cum tabula. ¶ † Primo, 4
ad significãdum Christi humilitatem, qui

se abscondit & usque ad mortem & sepulturam se humiliauit. Ligni quidem usus, humilior æris sono hoc ostendit, & inde ecclesia orientalis usum adhuc tenet lignorum, & ut populus humilior reddatur. ¶ Secundo per signum tabulæ, terrorem accipimus. Tabula ergo percutitur, quia magnus timor Apostolis à Iudæis incutiebatur. ¶ Tertiò, per lignũ in ligno malleum, scilicet in tabula suspensum, intelligimus Christum qui est lignum plantatum secus decursus aquarum, qui in crucis ligno pependit, & pendens orabat & prædicabat dicens: Pater dimitte illis: quia nesciunt quid faciunt. Cum ligno autem tantum pulsant, quia tunc solus Christus prædicator habebatur, & solus torcular calcauit. ¶ Quarto, per tabulam ipsam, lignum fructiferum, scilicet Christum, per malleum, quo tabula percutitur, lignum præuaricationis significatur. ¶ † Quinto, ideo campanæ & non signũ tabulæ uel alterius huiusmodi silẽt, qa licet maiora signa nostra uidelicet Apostoli à laude Dei in Christi passione siluerunt minora tamen signa, ut mulieres non siluerunt, imò secutæ sunt ipsum, usque ad crucem. † Principia quoque horarum, scilicet Deus in adiutoriũ: & fines, scilicet per dominum, & benedicamus, & huiusmodi dimittuntur, quia recessit, & à nobis ablatus est sacerdos, & pastor bonus, qui est α & ω, id est principium & finis: qui etiam est summus sacerdos, & caput nostrum, & traditus impijs; nec est, à quo petamus quòd intendat in adiutorium nostrum. Percusso nanque pastore nostro, discipuli eius dispersi sunt. Sic ergo istud officium, quod caret principio & fine, quasi mortum & uiduatum videtur, quia & patres nostri uiduati post mortem Christi fuerunt. Non dicitur etiam Gloria patri, quia in Christi passione abscondita fuit fortitudo gloriæ ipsius Christi, & in eius morte Trinitas uisa est extincta, in cuius laude dicitur ille uersus: De hoc etiam sub dominica de passione dictum est. Hoc etiam notatur in quibusdam ecclesijs, in quibus hys diebus duo tantum cerei ante altare ardent, tertio extincto: prout sub titu. de paschæ dicetur. ¶ In his quoq; tribus diebus salutatio non fit, quia dominus uobiscum, non dicitur, ut uitetur pestifera salutatio, per quã Iudas tradidit Christum dicens. Aue rabbi. ¶ Pax etiam non datur, pro eo, quòd Iudas osculo tradidit Christum, & quia in duobus sequentibus diebus in altari non consecratur, nec dicitur, Pax domini sit semper uobiscum: nec, Dona nobis pacem. In quibusdam tamen ecclesijs datur hodie pax, pro eo quod hac die sacramentum sacramentorum scilicet Eucharistiæ institutum est. ¶ † His quoque 7
diebus fit officiũ humilius solito, propter domini humiliationem, & triduanam eius sepulturam, quam celebramus. Veruntamen nocturnale officium, per quod significantur prophetiæ prophetarum, alta uoce & manifestius cantatur, quia prophetæ & alij sancti patres ueteris testamẽti alta & aperta uoce, quæ de Christo erant uentura, prædixerunt: & quod Spiritus sanctus sibi dictabat remota formidine nuntiarũt. Diurnum uerò officium, per quod Apostolorum prædicatio figuratur uoce demissa, & quasi sub silentio cantatur, quia tunc Apostoli omnino tacuerunt, aut saltem occulte prædicauerunt. ¶ † Incipit autem te 8
nebrarum officium: zelus domus tuæ comedit me, id est amor uehemens ecclesiæ fuit causa, quare passus sum. Non dicitur inuitatorium, ne inuitemur, sed potius per silentium detestemur pestiferum Iudæorum consilium, & conuentum factum, ut Iesum caperẽt in sermone, & eum morti traderent. Præterea tunc Apostoli dispersi erant, qui alios ad dominum inuitare & conuocare consueuerant. ¶ † Hymnus etiam laudis non dicitur, quia tunc factus est opprobrium hominum & abiectio plebis. Finis dominicæ orationis, quę dicitur ante lectiones, dicitur in silentio: pro eo quòd de Euangelio sumitur. Nam tunc euangelica enuntiatio fugientibus Apostolis cessauit: & est notandum, quod Christus cuius est ipsa oratio, auulsus à cæteris, & quasi in silentio orauit, sed tunc fit sonitus per tactum ligni cũ manu, quia & Christus in ligno crucis pendens, uoce magna clamauit. ¶ † Non dicuntur etiam 10
in lectionibus. Iube domine benedicere: nec, tu autem domine, quia recessit pastor & sacerdos, qui gregi benedicere & misereri debet: sed quia illum propter peccata amisimus, ad hoc ad eũ recuperare ualeamus,

mus, admonemur per versum illum: Hierusalem, Hierusalem, conuertere ad dominum Deum tuum, qui in fine lectionum dicitur, ut ad pœnitentiam conuertamur, nam post luctum gaudere possumus. Per hoc autem, quod dicitur bis Hierusalem, arguitur duritia Iudæorum, & peccatorũ, sicut alibi in euangelio. Hierusalem, Hierusalem, quæ occidis prophetas &c. Rursus per iube Domine, intelliguntur ad prædicationem euntes, per tu autem, inde redeuntes. Ideo ergo neutrum dicitur, quoniã Apostoli, quos repræsentant, qui lectiones legunt, his diebus fugerant. vnde nec ad prædicationem missi sunt, nec qui missi erant, sublato domino redierunt. Omnes antiphonæ sunt de passione & compassione. ¶ †In his etiam tribus noctibus nouem psalmi, nouem lectiones, & nouem responsoria diuisim per singula nocturna cantantur ad ostendendum, quòd Christus in infernum descendens tria hominum genera, scilicet virgines, coniugatos, & continentes inde rapuit, & ad angelorum societatem transuexit, quæ tria genera in euangelio distinguuntur per eos, qui in mola, & per eos qui in agro, & per eos qui in lecto sunt. ¶ Tria ergo hominum genera, scilicet qui fuerunt in lege naturali, & in tempore legis, & prophetarum, per tria nocturna recolimus. & sicut illi per mortem domini in tribus sociati sunt nouem ordinibus angelorum, scilicet in actionibus, cognitionibus, & gaudijs, ita per tres noctes dominicæ sepulturæ nouem psalmi nouem lectionibus, & nouem responsorijs subduntur psalmi enim ad actiones, lectiones ad operum Dei cognitionem, responsoria uero ad gaudium, & ad cantum pertinent angelorum. Ceterùm tres primæ lectiones, vel in quibusdam Ecclesijs sex, sunt de trenis Hiere. deflentis captiuitatem populi sui, non solum Babylonicam, sed etiam Romanam, quam incurrunt propter passionem domini, & ideo dicuntur lamentabiliter in personam sanctorum de Iudæis, qui deflent casum gentis suę. Sicut enim ille deploranit mortem Iosue, regis occisi in futuram destructionem gentis, ita & nos deploramus mortem & passionem Christi regis nostri. In fine autem lamẽtationum dicit idem Hiere. spiritus oris nostri Christus dominus captus est in peccatis nostris. Aliæ vero tres sunt de expositione psalmi tractantis de passione, & ideo uoce depressa leguntur tres vltimæ de epistola Pauli j. ad Cor. xj. Conuenientibus nobis in unum &c. ubi ostẽdit Apostolus, quomodo debet cœna domini sumi. Ex quibus sex lectionibus appareret, quod prophetæ præuiderũt Christum occidendum, & Apostoli docent occisum. Dicuntur autem trini, id est † lamentationes, à trenato monte, ubi lamenta animarum, quæ ibi puniuntur, sæpe audiri dicuntur. Inde etiam dicitur trenum, quod est plenum lamentationis & funeris. Dicuntur etiam treni, quia semper tres uersus post unamquanq; literam hebraici alphabeti sequuntur, quod alphabetum totum per ordinem in illis lamentationibus ponitur. ¶ † Primo, quia mos fuit hebræis illud ponere in eorum cãtibus, siue luctus siue lætitię alicuius rei multum notabilis, prout patet in ultimo capitulo prouerbiorum: Mulierem fortem &c. & in quibusdam alijs locis, prout habetur in prœmio libri regum. ¶ Secundo, quia sicut dixit Hiere. in eodem prœmio & in prologo Bibliæ uersus, quibus dictæ literæ ante ponuntur in lamentationibus Hiere. incipiunt in hebræo ab eisdem literis. ¶ Tertio ut per hoc notetur cæcitas & duritia Iudæorum, qui res tanquam alphabetum notissimas, uidelicet passionem filij Dei intelligere, & credere nolunt, dicente propheta: Miluus in cœlo, turtur, & ciconia cognouerunt tempus aduentus sui: Israel autem me non cognouit, & populus meus non intellexit. ¶ † Quarto, quia interpretationes literarũ ipsarum maxima ex parte continent sententiam uersuum quibus anteponuntur. Circa quod notandum est, quod Aleph, interpretatur doctrina. Beth, domus. Gimel, plenitudo. Deleth, tabularum seu scripturarum. Et hæc siquidem est prima connexio literarum ipsarum, ubi dicitur quod doctrina Ecclesiæ, quæ est domus Dei, est in plenitudine scripturarum. He, ista: uau & zay hæc Beth, uita. hæc est secunda connexio: ubi dicitur, quod ista & hæc doctrina, quam prædiximus est uita, quam uiuimus. Thet, bonum, ioth principium, hæc est tertia con-

Here. 8

nexio, vbi dicitur, quòd bonum est principium per scripturas, quasi per speculum saltem in ænigmata agnoscere Dominum Caph, manus. Lamech, cor vel disciplina. hæc est quarta connexio, vbi dicitur quòd in vtero cordis disciplina exigitur, quia nihil facere possumus, nisi quæ facien da erût, agnouerimus. Mem, ex ipsis. Num, sempiternum. Samech, adiutorium. hæc est quinta connexio, vbi dicitur quòd ex ipsis scripturis est nobis sempiternum auxilium. Ain oculus. Phe, errauit. Sadech, iustitia vel consolatio. hæc est sexta connexio, vbi dicitur quòd sæpe dicta scriptura, est oculus errantibus, & consolatio. Caph, aspice super. Res: caput. Sin super vulnus. Thau, signum vel consummatio. hęc est septima connexio, vbi etiam in numero fit mysticus intellectus, vbi dicitur: Aspice in scriptura contineri caput nostrum à quo habemus medelam super vulnera, & sequi mur consummationem, id est, vitam æternam. Sic ergo Saluatoris exequiæ celebrantur, vt in modico apice, ab aliorum defunctorum exequijs distare videantur.

15 ¶ † Consequenter candelæ & lumen extinguntur, nam hæ tenebræ tribus noctibus celebratæ, significant tenebras quæ tribus horis fuerunt Christo in cruce pendente, vel ideò tribus noctibus lumen extinguitur, quia verum lumen triduo iacuit in sepulchro. ¶ Circa quod aduertendum est, quod quidam accendunt septuaginta duas candelas, quidam vigintiquatuor, quidam quindecim, quidam duodecim, quidam nouem, quidam septem, & secundum quosdam non est numerus certus. omnes tamen non si-

16 ne mysterio agunt. ¶ † Septuagintaduæ candelæ quæ extinguntur, designant septuaginta duos discipulos, quorum prædicatio in morte Christi penè extincta est significant etiam quod Dominus septuaginta duobus horis iacuit in sepulchro per synecdochen intellectus, vel tot accenduntur, propter lxxij. nationes seu genera lin-

17 guarum. ¶ † Vigintiquatuor candelæ accenduntur ¶ Primo, quia sol iste, qui mundum xxiiij. horis diei & noctis illuminat, significat Christum verum solem, qui extinguitur, quia Christus occubuit vespere passionis, & tenebræ factæ sunt super vniuersam terram. ¶ Secundo, dies cuius manus lumen Christus est, nox verò cuius minus lumen Ecclesia est, luminaria sunt Apostoli, & alij viri Apostolici, qui sunt quasi xxiiij. horæ, quæ diei Christo, & nocte Ecclesiæ famulantur. Vigintiquatuor luminaria ergo extinguntur, quia Apostoli in vnoquoque die per vigintiquatuor horas latuerunt. ¶ Tertiò, vigintiquatuor candelæ designant versum: Glo. pa. &c. qui in nocturnis festiuitatum vigintiquatuor vicibus solet dici Primo post, Deus in adiutorium, secundò, post inuitatorium, tertiò post hymnum nouies in psalmis trium nocturnorum, ter in responsorijs, & Te Deũ laudamus, quasi Gloria patri est. Iterum, ad laudes semel post, Deus in adiutorium, quinquies in psalmis sequentibus, semel in hymno, & semel post, Benedictus. Versus enim ipse hoc officio tacetur, vt præmissum est, quia ille, in cuius laudẽ, dicitur in sepulchro iacet, ideoque vigintiquatuor candelæ ad hoc designandum extinguuntur, vel significant xij. Apostolos, in quorum honore toties dicitur Gloria patri in nocturnis, prout dictũ est in proœmio quintæ partis. ¶ † Quinde- 18
cim candelæ significant xij. Apostolos & tres Marias, quæ sequebantur Dominum, quæ extinguuntur quoniam tunc oẽs laudes Dei tacuerunt. Apostolis tamen fugiẽtibus, ipsæ Marię, quia minus timebant, circa Christum quoad poterant versabantur. vnde legitur: Pelli meæ consumptis carnibus adhęsit os meum, & de. sunt tan. le. c. dẽ. meos. labia, i. mulieres, quæ sunt quasi pellicula circa dentes. ¶ † Vel quatuor- 19
decim ex illis candelis significant, quatuordecim articulos fidei: quorum extinctio, significat extinctionem fidei factam in fuga Apostolorum, extinctio uerò ultimæ candelæ significat mortem Christi. *Iob. 9*

¶ † Duodecim candelæ accensæ repræsen- 20
tant duodecim Apostolos, quæ extinguntur, ad notandum q. Apostoli tunc siluerunt & fugerunt, & penè extincta est fides in eis. ¶ † Nouem candelæ significant ge- 21
nus humanum, quod per peccatum se à nouem ordinibus angelorum, & à vera luce exclusit. ¶ † Septem candelæ significant 22
gratiam spiritus septiformis, quæ in cordibus discipulorum penè fuit extincta. Vbi verò non obseruatur certus candelarum numerus,

numerus, sed quilibet laicus pro velle cãdelam apponit, huiusmodi candelæ significãt prophetas, & alios sanctos patres, qui Christum venturum lumen nostrum prænuntiantes & verba salutis prędicantes, diuersis pœnis uexati mortui sunt & extincti. Porrò omnes candelæ non simul, sed una post aliam extinguntur, quia discipuli non simul à Christo, sed successiuè unus post alium discesserunt. Alia etiam ratio
23 iam sequitur. † Quidam extingunt eas post singula cantica, usque ad plenam extinctionem, figurantes quod singulis canticis siue psalmis mœstitia decidimus, quia uerus sol occubuit gaudiumq; nostrum in luctum est conuersum. Iuxta illud: Cecidit corona capitis nostri, conuersus est in luctum chorus noster. Alij in tribus uicibus eas extingũt, recolentes triduanam Domini sepulturã.
24 ¶ † In quibusdam quoque Ecclesijs candelæ quadam manu cerea extinguntur, quæ
Matt. 26 significat manum Iudæ, de qua Dominus dixit: Qui intingit manum mecum, &c. Quæ fuit quasi cerea, id est, ad malum flexibilis per quam Christus rex noster, & uera lucerna, traditus fuit, & quantum in illo fuit extinctus. Candela autem, quæ in
25 medio est, non † extinguitur, sed in senestra uel arca accensa seruatur occultè, ut posteà reueletur, & Ecclesiam illuminet. Nempe candela ipsa sub eis lumen occultatum significat. ¶ Primo, fidem, quæ in sola uirgine remansit, per quam posteà omnes fideles docti & illuminati sunt. Secundo, significat Christum qui licet uideretur secundum carnem extinctus, tamen secundum diuinitatem, quæ illis erat occulta, uiuebat, & posteà resurgens cum luce clarissima se suis discipulis manifestauit. Tertio, occultati luminis, quod uidebatur extinctum, reuelatio, notat fidei illuminationem in Apostolis, & alijs, in quibus tunc penè extincta erat. Quarto, notat fidem post infidelitatem. Quinto not. quod ignis spiritus sancti, qui infidelibus uidetur extinctus, iterum reluceret in eisdem. Sexto luminis renouatio, significat
26 noui testamenti renouationem. † Septimo, luminaria successiuè unum post alterum, extinguuntur, & unum quasi penè extinguitur, quia absconditur, & postea reuelatur. Ad notandum, quod peruersi uinex cultores, & generatio praua nuntios patris, uidelicet prophetas, per uaria tempora completo suo ministerio prophetiæ occiderũt, & tandem patris hæredem, quẽ in sepulchro positum lumine occultato figuramus, cuius luminis reuelatio, est resurrectionis eius manifestatio, & commemoratio. Sanè candela quæ ultima extinguitur, est maior cęteris, secundum quosdam, & significat Christum qui fuit Dominus prophetarum, secundum alios uero ubi nõ est maior cæteris similiter significat Christum qui reputatus est unus ex prophetis, & ultimus extinguitur, quia nullus post eum apud illos propheta surrexit: sed extinctus eis perfidiæ tenebras dereliquit. Et ad canticum euangelicum candela ipsa extinguitur, quia Christus euangelizans occiditur. Et attende, quod in hoc officio pastoris officia, ut capitulum subticentur, quia pastores dispersi fuerant, uersus tamen, quod est minorum officium, non omittitur, quia discipuli minus cogniti uidebantur, Vnde & hoc officium triduanũ potius à minoribus celebratur in typo minorum discipulorum, & mulierũ, qui Dominum sequebantur. † Vociferatio ad be- 27
nedictus & tumultus popularis, qui tunc fit, concrepatio est Iudæ proditoris, & tumultus cohortis, quam cum gladijs & fustibus Iudas contra Christum adduxit: uel cæci discipuli salutatio dicentis, Aue rabbi. Tertio canticum ipsum tunc alta uoce dicitur, ad notandum, quod multi interfecto antichristo gaudebunt. Clangor canentium Κύριε ἐλέησον est tumultus Dominum persequentium, & eum ironicè adorantium, uel significat lamenta sanctarum mulierum, quæ sequebantur Dominum, quæ leguntur posteà lamentari sedentes contra sepulchrum. τροποὶ uero, id est, uersus illi, qui in illis qui tribus noctibus, cum Κύριε ἐλέησον & Domine miserere, quasi lamentabiliter cantantur, significant lamentationes & dolores mulierum, de cognatione sua, quæ à Galilea fuerant secutæ Iesum, inter quas erant Maria Magdalena, & Maria Iacobi: & Maria Solome, plorantes iuxta sepulchrum. † In quibusdam 28
Ecclesijs tropis cantatis, procidentes ad terram, dicunt in tenebris sub silentio: Miserere mei Deus. & collectã: Respice quæ-

sumus Domine, in quo timor Apostolorũ in occultis notatur. Postea fit cum manu uel alio quodammodo sonitus ante luminis reuelationem, qui sonitus repræsentat terroris eorum incussionem, uel ex tumultu cohortis, uel ex terrę motu, in quibusdã tamen Ecclesijs ignis nouus de lapide producitur, quia per Christum mediatorẽ nostrum nobis spiritus sanctus infunditur.

29 ¶ † Ab hac quoque die usque ad octauam pentecostes in quibusdam Ecclesijs officium beatæ Mariæ omittitur, ut memoriæ atque reuerentiæ passionis & resurrectionis, de quibus in Ecclesia hoc tempore agitur ardentius insistatur. Cùm enim honor & obsequium specialiter hoc tempore Christo eius nato in nostra humanitate passo & glorificato impensum redundet, in ipsam matrem, nulla quidem sibi fit iniuria ipsum officium omittendo. Omittitur etiam officium mortuorum, quia cum recordatio beneficiorum Christi præcipuè, quę ipse passionis & resurrectionis suę tempore contulit, omnem nostrum effectum & intellectum requirat. Proinde Ecclesia illud solum officium, quod ad ipsum christum spectet, in quo de eius passione & resurrectione agitur, eo tempore agit, ut sic non ad plura dispersa, ad unum duntaxat uehementius occupetur. Nec per hoc defuncti qui sunt in purgatorio dispendium patiuntur, quia cum sint nobis per charitatem uniti, beneficia nostra secundum quod meruerunt, participantur ab eis, nec expressius memoria pro illis fieri posset, quàm agendo memoriam de morte & resurrectione Christi, per quam à pœnis liberari expectant. Extra ecclesiam tamen utile est ipsa officia dicere.

De diurno huius diei officio. Cap. 73.

EQVITVR de diurno † huius diei officio uidere. Et quidem hæc quinta feria insignitur sacramentis, tum ab Ecclesiatum à Domino institutis, in qua die primo pœnitentes in Ecclesia introducuntur, qui in capite ieiunij. de ea iecti fuerant. Vnde in canone Inno. ita legitur: De pœnitentibus uero, qui siue ex grauioribus omissis, siue ex leuioribus pœnitentiam gerunt, si nulla interueniat ægritudo, quinta feria ante pascha eis remittendum Romanæ Ecclesiæ consuetudo demonstrat: Primò ergo, de pœnitentium introductione in Ecclesiam, dicturi, aliqua de ipsorum iectione præmittamus. Si quidem misericors & miserator Dominus, cuius misericordiæ non est numerus, sicut in psalmo habetur, misericorditer semper agens & peccatorũ salutem sitiens per huius mundi pelagus periculosè nauigantibus, & quandoq; fluctuantibus inter alia multa remedia specialiter duas naues siue tabulas parauit. Prima est baptismus. † Secunda pœnitentia, sicut Apost. ait ad Eph. & quidem pœnitentes de Ecclesia eijciuntur, repræsentat exilium & iectionẽ Adæ & Euæ de paradiso propter esum pomi. Peccatores ergo de Ecclesia eijcimus, & iectis pœnitentiam septennem, aut aliam pro criminum qualitate imponimus, & iecti per septem hebdomadas extrà morantur, quia genus humanum in Adam lapsum iudicio Dei in hoc exilio septem milibus damnatur annorum. Maria quoq; lapsa septem diebus extitit extra castra: Forma iectionis habetur in concilio Agathen. Iectionem uero Cain à facie Domini, representat Ecclesiæ excõmunicando uiros sanguinum, præcipuè cum candelis extinctis, quia & ille & isti spiritũ uitijs extinxerunt, quæ candelæ in prolatiõe anathematis debet proiici, & pedibus conculcari, nec ulterius debent ad aliquem usum, sicut nec sal infatuatum assumi. Iecti ferunt candelas in manibus, ad significandum, quòd pro opere quo primi parentes porrexerunt manus ad pomum uetitum, opposita est ignea romphæa in paradiso.

1 Num. 12

SVMMA.

1 *Officium diurnum feriæ quintæ Dominicæ quadragesimæ, & eius forma. etiam sunt. num. 3.*

2 *Remedia duo contra peccatum.*

4 *Pœnitentes cur admittantur in Ecclesiam sexta feria Dominicæ in ramis, & num. 5. 6.*

radiſo. Clauduntur coram eis fores Eccleſiæ in ſignum aditus paradiſi quondam obcluſi. Quòd de loco ad locum † vadunt, ſiue in exilium mittuntur, ſignificat, quòd Cain poſt mortē fratris profugus & vagus fuit ſuper terram. Quòd cilicijs & laneis vtuntur de Iob tractum eſt, qui pęnitentiā in fauilla & cinere agens, ſacco ſe operuit: & de Niniuitis qui ſimiliter fecerunt. Cilicium quoq; portāt, in ſignum pellicearum tunicarum Adæ & Euæ. Io. etiam habitum recolentes. Carcer pœnitentiæ à Ioſeph initium habuit. Quòd comam & barbam nutriunt: tractum eſt de Ioſeph, cui in carcere poſito, iſta excreuerunt. Quod iacēt, aut ſedēt, in terra, ſumptum eſt de Iob, qui in ſterquilinio ſedit. in terra etiam comedunt, quaſi ipſo facto dicant: Maledicta eſt terra in opere tuo. Non dicitur eis, Aue, quia nondum erat mutatum nomen Euæ, Quòd pedes nudant, nuditatem repræſentant Adæ. Quod ieiunantes, quod indigēt ornatu gloriæ. Quod baculis vtuntur, tractum eſt de Iacob qui peregrinans in baculo Iordanem tranſiuit. ¶ In his etiam omnibus inuitantur ad humilitatem & purgatoriam confeſſionem, & tam peccatorum, quàm æternæ pęnę meditationem, & quod ſint memores ſuæ peregrinationis. Nāque eijciuntur de Eccleſia, & poſt eos canta tur, in ſudore vultus tui veſceris pane tuo, hoc ideo fit, vt videntes Eccleſiam pro eis eſſe confuſam, magis ac magis confundantur in veſtimentis quippe ſordidis & excremento crinium & barbæ, multiplicatio miſeriæ peccatorum inſinuatur, quaſi dicant ipſo facto iniquitates meæ multiplicatæ ſunt ſuper capillos capitis mei. Quod in terra iacēt eis, æternam damnationem ad memoriam reduci, quaſi dicant: Domine. perdes omnes qui in terram deſcenderūt, id eſt, qui dediti ſunt terrenis, niſi reſipiſcant. Quod de loco ad locum cum baculo vadunt, eis ad memoriam peregrinationem ſuam reducit, qui per peccatum receſſerunt à Deo in baculo enim intelligitur correctio, & cōſolatio, & ſuſtentatio quaſi dicant: Virga tua & baculus tuus ipſa me conſolata ſunt. eſt autem baculus cubitalis, quia in qua menſura menſi fuerint, remetietur eis. ¶ † Sed quæritur quare hac die pœnitentes in Eccleſiam introducuntur? Reſpondeo in quinta feria Deus creauit piſces & volucres, piſces in aquis reliquit, volucres in aera leuauit, iuxta illud: Magnæ Deus potentiæ, qui ex aquis &c. partim remittis gurgiti, ſcilicet piſces, partim leuas in aera, ſcilicet volucres. Per piſces intelliguntur cupidi, auari, & luxuriоſi, qui in fluxu cupiditatum huius mundi delectantur. Volucres ſunt ſpirituales. qui in ſpiritualem conuerſationem quaſi in aera leuantur. Pęnitentes igitur in quinta feria in Eccleſiam introducūtur, & quaſi ſegregati à malis & ab huius mundi delicijs, in cœlis animo conuerſantur. ¶ Præterea, in fine quintæ ætatis, quā hæc quinta feria ſignificat. Ioan. bap. pęnitentia prædicauit, & Dominus noſter venit in mundū, peccata abſoluens, prout in prima huius de oratione dicitur. ¶ † Rurſus in hac die inſtitutum eſt ſacramentum ſacramentorum, ſcilicet corporis & ſanguinis Domini, cùm Dominus vetus finiuit teſtamentum, & nouum inchoans, panem & vinum in corpus & ſanguinem ſuum tranſſubſtantiauit quod eſt ſacramentum miſericordię. Quia ergo Chriſtus ſolus de miſericordia crimina tollit, vt præmiſſum eſt, ideo pœnitentes hac die reconciliantur, quia hac die miſericordiæ conſecrauit ſacramentum, & inde eſt quod miſſa huius diei ſolenniter cantatur; vt ibi dicetur. Merito igitur hac die, quæ tota in remiſſionem peccatorum conſecrata eſt pœnitentes reconciliantur ad percipiēnda corporis & ſanguinis domini ſacramenta. Decuit itaq; hoc ſacramentum ſacramentorum in fine inſtituti quintæ feriæ aduenientе ſexta feria, eo quod in fine quintæ ętatis, & in primordio ſexte, lex finem, & euangelium ſumpſit exordium. ¶ † Prętereà, hac die abſoluuntur, quia in ea die Chriſtus fuit captus & ligatus, quę ligatio abſolutionem noſtram operata eſt. Hac etiam die Chriſtus lauit pedes diſcipulorum ſuorum, vt pedes & affectus noſtros lauet, id eſt, ſoluat à peccatis. † Forma vero reconciliationis eſt hæc. Exit pontifex ad patentes Eccleſiæ, vbi iacent pœnitentes proſtrati in terra, & eos uice Chriſti uocat ad timorem domini dicens ter: Venite. ve.ve. filij audite me, timorem domini docebo uos. Hanc eſſe Chriſti vocē probat ti. pſalmi xxviij.

de

de quo sumitur qui talis est psalmus Dauid cum mutauit vultum suum coram Abimelech. Abimelech interpretatur patris mei regnum, per quem Iudeos accipimus, coram quibus verus Dauid mutauit vultum suum, id est, sacrificandi ritum, & ferebatur in manibus, quando panem & vinum dedit discipulis, dicens: Hoc est corpus meum. & hic est sanguis meus, quod quidem hodie factum est. Dicens ergo pontifex vicarius Iesu Christi venite pœnitentes, inuitat ad corporis sanguinisq; conuiuium. Proinde, pro eis orat, genua flectit, eos admonet, eosque reconcilians in Ecclesiam introducit. ¶ Illud etiam notabile est, quòd vndique ianuæ Ecclesiæ patent ad notandum venientes ab austro vel ab aquilone, id est iustos & peccatores, quando accedunt ad misericordiam, non esse prohibendos, & à pascha in anteà patebũt, eo quòd in octaua nostræ resurrectiõis nullum erit improperium peccatorũ electis. ¶ Illud quoque notabis, quòd pœnitentes in Ecclesia recepti, crines & barbam, quam nutrierant deponunt, & se vestes mundas & cultiores depositis pœnitentialibus induunt. à Ioseph capientes exemplum, qui de carcere ductus tonsus & lotus est, & vestibus decoratus. per hoc quoque innuitur, quòd deponentes multitudinem peccatorum, induunt vestimenta virtutum.

Gene. 41

SVMMA.

1 *Oleum consecratur sexta feria Dominicæ in ramis, idque tripliciter.*
2 *Oleum tripliciter consecratur, & de cuiusque proprietate.*
3 *Oleum infirmorum, quomodo consecretur. Et quare. nu. 5. 6. 7. 8.*
4 *Oleum chrismatum.*
9 *Olei chrismatis consecratio.*
10 *Chrisma ex quibus conficiatur. & qualiter, quaque solennitate. num. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. Et quid mystice sonet illa celebritas tanto apparatu. nu. 18.*
19 *Oleum benedictum, salutatur. Et quoties, & quorsum.*
20 *Episcopus ter exhalat in ampullam olei benedicti, & cur idipsum.*
21 *Oleum catechuminorum. Et eius vsus duplex. num. 22. 23.*

De eadem quinta feria. Cap. 74.

HAc etiam quinta feria † secundò loco tripartitum oleum consecratur, quoniam hodie agnus Dei ad victimam, scilicet vesperam immolabatur, de cuius sanguine vterque postis & superliminare domorum in quibus erat edendus, linieba tur, vt hoc signo viso exterminator Aegypti domos sacri conuiuij præteriret intractas, in quo præfiguratum est quòd si frontibus nostris vnctione chrismatis quasi sanguine Christi qui vnctus interpretatur, signum crucis imprimitur, diabolus in domibus animarum nostrarum nullam nocendi habet potestatem. Rectè ergo, qua die illud figuratiuum agebatur, significatum solenniter celebratur. Sed diceres: Conse quens igitur esset, vt hac die pueri confirmentur, id est in frontibus chrismate sacro signentur. Respondeo: sancta Ecclesia illum, in quo passus est Dominus, luctui dedicauit, & solennitatis & cõuiuij gaudium in diem tertium, quo resurrexit Dominus reseruauit, & tunc demum pro recuperata salute animarum, quæ est patrata in sexta feria, & pro futura corporum resurrectione, quę donata est nobis in Ecclesia pascha lis agni conuiuium celebremus dicentes: Pascha nostrum immolatus est Christus, itaque epulemur. Sumentes ergo illud, vnde postes nostrarum frontium signare debemus, rectius ab ipsa significatione vsque ad conuiuium paschale cessamus, vt tunc submerso Pharaone transeuntes per mare rubrum signantes domos contra exterminatorem paschale conuiuium celebremus. Sed diceres, cur itaque in sabbatum chrismatis consecratio non differtur? Respondeo, quia ab hac quinta feria vsque ad vesperam sabbati, à missarum solennijs, vacamus, ipsum autem chrisma non nisi in tra missarum solennias fas est consecrari, sed ante missam baptismum conuenit celebrari prout, sub sabbato sancto dicetur. Vel ideò, in quinta feria consecratio, celebratur, quia Christus in quinta fuit vnctus ætate, nam in quinta venit, qui in sexta sanguinem consecrauit, de cuius vnctione dicit

1

Exod. 22

1 Cor. 5

Dan. dicit Daniel: Vngatur sanctus sanctorum.
9 Et Esa. Spiritus Domini super me, eo quòd
Es. 11 vnxit me, ad euangelizandum misit me &
Ps. 44 Dauid. Vnxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ, præ consortibus tuis. cuius vnctio extunc cœpit, cum verbum caro factum est, cum plenitudo diuinitatis in eo corporaliter habitauit, tunc autem completa est, cum in baptismo super ipsum spiritus sanctus in specie columbæ descendit: Ideoq; vnctio, quæ hodie conficitur ad vngẽdum, vsque ad baptismum differtur: vt significemus spiritum sanctum, super Dominum in baptismo visibiliter descendisse, & nos in baptismo spiritum sanctum accipere. Ex his itaque patet in vespera sabbati statim post baptismum esse confirmandum, vt posteà celebretur paschale conuiuium, & q quibusdam placet, saltẽ in paucis esse tunc confirmationis mysterium inchoandum.

2 Quia † igitur de triplici oleo mentio facta est, notandum est, quòd triplex sacramentum ex eadem substantia sit olei, ad ostendendum, quod licet vnus sit spiritus sanctus, multiformis est tamen secundum dona sua, vnde Apostolus j. Corin. xij. Alij per spiritum datur sermo sapientiæ, alij sermo scientiæ, alij fides, alij gratia sanitatũ &c. Hoc triplici oleo coaptamus quod inde apparebit, si olei triplicem proprietatem attendamus. Olea enim, vt dicit Isid. est arbor pacis insignis, cuius pinguedo valet ad reficiendos artus lassos & infirmos, & est pabulum luminis, quod est arbor pacis, refertur ad oleum chrismatum, quod pabulum est luminis, refertur ad oleum catechuminorum, quod artus lassos & infirmos reficit, ad oleum infirmorum. Hæc igitur tria præcedentibus verbis Apostolo coaptantur: Siquidem in multitudine pacis esse videtur, qui dulcedinem internæ suauitatis gustauit, sicut dicit psalmus. Gustate, & videte quoniam suauis est Dominus. Saporem huius dulcedinis sen
Ps. 34 ferat ille, qui dicebat: Gratia Dei sum, id
1. *Cor.* quod sum. j. ad Corin. xv. cap. Hæc gratia
35 est donum sapientiæ, quæ intelligitur per pacis oleum. Verùm, quia hunc saporem libenter in alium deriuat uir fidelis, idcirco alij datur sermo scientiæ. Scientia enim est doctrina, qua fidelis aliorum uerbo uel ad minus exemplo instruitur, qui per balsamum intelligitur, & quia Apostolus in hoc laborauit, idcirco cum dixisset. Gratia Dei sum id, quod sum, statim subiunxit, & gratia Dei in me uacua non fuit. Hæc duo simul coniuncta, scilicet oleum & balsamum, id est, dulcor sapientiæ, & odor doctrinæ perfectum faciunt seruientem, quæ duo, scilicet sapientia & doctrina, ad oleũ chrismatum pertinent. Ad oleum uero cathecuminorum pertinet fides, quæ mentem illuminat, sicut oleum lumen præstat. Fides enim ualet ad duo, scilicet ad purgamentum & tutamen. purgat præterita uitia, & tutelam præstat contra futura, sicut uerba consecrationis huius olei manifestè ostendunt quæ inferius exponentur. Ad oleum infirmorum pertinet gratia sanitatum, id est, sanitas corporis & mentis. Valet enim contra utriusque ægritudine, sicut ex uerbis benedictionis ipsius liquet. Quare autem infirmi & cathecumini inunguntur, & de unctionibus, quæ fiunt ex hoc triplici oleo dictum est in prima parte, sub titulo de unctionibus. Sequitur † uide- 3
re de ipsorum oleorum consecrationibus. Et primo de oleo infirmorum, secundo, de oleo chrismato, tertio de oleo sancto. Primo, ergo de oleo infirmorum dicendum est, nam illud prius est consecratum, quàm chrismatum, & sanctum. Et est ratio, quia illius sacrãmẽtum prius fuit tempore quã chrismati uel sancti. Nam Dominus discipulos suos docuit infirmos ungere, sicut in euangelio dicitur: Oleo ungebant infirmos & curabantur, & Iacobus Apostolus ait: Infirmatur quis &c. Oleum † uero 4
chrismatum & sanctum: scilicet cathecuminorum ab Ecclesia instituta sunt, licet & in ueteri testamento aliqua de utroque habeatur similitudo. Ibi nanque duplex oleum inuenitur, unum uidelicet chrisma quo ungebantur reges. Præcepit enim Dominus Mosi, ut conficeret chrisma, quo ungeret tabernaculum in dedicatione templi, & arcam testamenti Aharon, reges, & sacerdotes, & filios eius, dicens: Sument aromata prima, & oleum. Inde est, quod unctione chrismatis Ecclesias & calices cõsecramus, reges etiam & pontifices inungimus. Moses tamen oleo materiali non legitur inunctus, sed solum spirituali sicut & Christus. Oleum etiam sanctum à lege sumpsit

sumpsit exordium quo reges tantum & sacerdotes ungebantur. Alij dicunt, quòd oleum infirmorum Apostoli instituerunt, qui cum illo ægrotos vngebant. Oleum vero chrismatum & cathecuminorum apostolici viri constituerunt, & ideò confideratio olei infirmorum prior est tempore, quàm chrismati, & etiam, quàm olei sancti, quia prior & maior & venerabilior est doctrina Apostolorum, quàm Papæ. Huius autem olei consecratio non habet tale principium, quale alia habent, quia non dicitur in eo: Dominus vobiscum, nec oremus: nec Sursum corda, nec aliquid huiusmodi, nec etiam talem habet finem, qualé in alijs consecrationibus dicimus, vt infrà dicetur, scilicet: Per Dominum nostrum Iesum Christum &c. vel per eum, qui venturus est iudicare viuos & mortuos, sed sic clauditur. In nomine Domini nostri Iesu Christi. Et est ratio, quia benedictio ipsius olei sancti, non est officium per se, sed est emboliſmus præcedentis officij, quod apparet, quia cum ponatur ante illud verbũ canonis. Per quem hæc omnia Domine bona semper creas: statim benedictione ipsa finita subiungitur: Per quem hæc omnia &c. Et sic est ἐμβόλισμος id est, adiectio præcedentis officij, scilicet illius orationis. Nobis quoque peccatoribus, vbi pro pœnitentibus oratur. Est enim duplex emboliſmus prout dictum est in quarta parte, sub titulo de filétio post orationem dominicam. ¶ Sed quare † consideratio huius olei canoni adijcitur? respondeo. ¶ Primò ibi rationabiliter oleum morientium conficitur, vbi mors Domini consummatur, vt sicut mors Domini destruxit mortis authorem, sic gratia, quæ per vnctionẽ morienti confertur, destruat peccata quæ sunt causa mortis. ¶ Secundo, duo sunt, de quibus in hoc officio agitur, scilicet immolatio Christi, & immolatio Ecclesiæ; immolatio Christi fuit in cruce, immolatio Ecclesiæ fit cum peccatum moritur. De immolatione Christi fit mentio in introitu. Non autem gloriari, & specialiter in canone. de immolatione Ecclesiæ fit métio in epistola, vbi dicitur: Si nosmetipsos iudicaremus, non utique iudicaremur. Sunt etiam & alia duo, scilicet infirmitas & medicina, infirmitas ex peccatis sæpe prouenit, medicina de gratia Dei. De infirmitatibus ait Paulus in epistola: Qui indignè manducat, & bibit corpus & sanguinem Domini, iudicium sibi manducat & bibit, non diiudicans corpus Domini. Idcirco inter vos multi infirmi & imbecilles & dormiunt multi. De medicina dicit Iacobus: Infirmatur quis in vobis, inducat presbyteros Ecclesię, & orent super eum, vngentes eum oleo in nomine Domini, & oratio fidei saluabit infirmum, & alleuiabit eum Dominus, & si ī peccatis sit, dimittuntur ei. Si igitur propterea infirmantur quia manducant corpus Domini indignè, & gratia spiritus sancti, quam significat hæc vnctio, eos saluat, merito † consecrationi corporis Domini adijcitur consecratio huius olei. Per passionem enim Domini, cuius commemoratio fit in consecratione corporis, prostratus est diabolus, & gratia spiritus sancti, cuius signũ est vnctio diaboli arma, id est, peccata quotidiana tolluntur. ¶ † Tertio ideo consecratio olei infirmorum consecrationi corporis Christi adiungitur, quia nouissima oratio consecrationis corporis Christi ex voto pœnitentium fit. congruè igitur sub ea consecratur oleum pro pœnitentibus, vbi eorum sacrificia Domino offeruntur. ¶ Consequenter attendamus aliqua verba consecrationis huius olei infirmorum, dicitur enim ibi sic: Emitte spiritum tuum paracletum in hanc pinguedinem olei. Nempe non sine causa ponitur ibi paracletum, quod patebit, si triplicis olei efficaciam attendamus. Oleum sanctum præcipit, siue in exorcismo olei sancti, uidelicet catechuminorum, præcipitur diabolo vt recedat à catechumino, qui adhuc reputatur mortuus, quousque non est baptizatus, oleum chrismate iam uiuẽtes sanctificat, oleum infirmorum iam sauciatis medelam præstat, quia verò ægritudinem sequitur dolor, vnde in eadem consecratione olei infirmorum, dicitur ad euacuandum omnes dolores, & omnem ægritudinem, sequitur quòd dolorum est consolatio, ideò rectè ponitur ibi: Paracletum, quod interpretatur consolator. In mortuo autem, qui dolorem non sentit, non sequitur consolatio, sed nec sanus, nec sanctificatus, quia in eo non est infirmitas,

1. Cor. 11

Iac. 5.

6

7

5

ex qua

ex qua dolor non indiget consolatione.

8 ¶† Circa oblationem eiusdem olei infirmorũ notandum est q̃ in ordinario ita scribitur. Offeratur pontifici oleũ quod offerunt populi ante quàm dicatur. Per quem hęc omnia semper Domine bona creas. Nẽ pe hoc in Exod. xxvij. c. præfiguratũ est. vbi dicitur Mosi, q̃ accipiat à populo oleũ oliuarum purissimũ. Oleũ siquidẽ cum offertur à populo, tantum liquor est, sed per benedictionem, fit sacramentũ. Mysticè autẽ hæc oblatio siue administratio, significat q̃ populus debet clero temporalia mi

1. Cor. 9 nistrare, spiritualia ministrãti ei: vnde Apostolus: Si seminauimus vobis spiritualia nó est magnũ si vestra carnalia, metamus. Consecrat autẽ oleum Episcopus cũ omnibus sacerdotibus ei adstantibus, quia hoc sacramentũ fuit à Christi discipulis institutũ, vel tractũ est ab antiqua consuetudine, qua consueuerat ecclesia primitiua simul cũ pontifice verbis & manibus corpus Christi conficere, fortè ad testimoniũ prout hodie in missa de ordinibus, cũ ordinatore faciunt ordinati. Nã & sumus pontifex quoties diuina celebrat, sacerdotes ei adstates verbis & manibus cũ eo consecrãt & quia, vt iam dictum est, huius olei consecratio est ὑμβόλισμος canonis: idcirco eam totã sicut & canonẽ sacerdotes cũ eo dicũt inde perfidit officiũ Episcopus vsque ad illũ locum. Pax Domini sit semper vobiscũ: & clericus respondet: Et cum spiritu tuo. & tũc tacet. & solus Episcopus cõmunicat.

9 ¶† Secundo videndum restat de oleo chrismatis. Fabianus enim Papa statuit hac die singulis annis debere confici chrisma: quia nouum est sacramentum, & ideo semper est innouandum, & vetus concremandum. Ita enim ab Apostolis eorum successoribus accepit à cunctisque tenenda mandauit. ¶Circa † quod sciendum est, quod

10 chrisma conficitur ex balsamo & oleo propter mysticam rationem, quoniam per oleum nitor conscientiæ designatur iuxta

Matth. 25 illud Euangelij: Prudentes virgines acceperunt oleum in vasis suis cum lãpadibus &c. Per balsamum vero exprimitur odor famæ, per quod in libro sapientiæ dicitur:

Psal. 24 Sicut balsamus aromatizans dedi odorem. Oleo ergo, quod lucet, additur balsamus, qui redolet, quia fide operante per dilectionem, lucere, & bona fama redolere ad honorem Dei & ad utilitatem proximi debemus. Odor enim balsami in oleo bonam operationem longè lateque diffusam gratia Spiritus sancti cooperante demonstrat. ¶Secundo additur † oleo bal- 11
samum, ad significandum, quòd in vultu Christi resplenduit cœlestis nitor, & gratia excellẽtius, quam in alijs. Nam vt Hieronym. ait. Virgo de virgine natus, qui non ex voluptate carnis, neque ex volũtate viri, sed ex voluntate Dei natus est, nisi habuisset in vultu oculisq; quoddã desiderium: nunquam eũ statim cum ingenti desiderio secuti fuissent Apostoli, nec qui venerant ad eum comprehendendum, corruissent. Iste nitor operante Dei, gratia, vultus electorum exhilarat, ut Dominum cũ magna dilectione imitentur. Vnde in præfatione, quæ cantatur in consecratione chrismatis, Dicitur: Dauid prophetico spiritu gratiæ tuæ sacramẽta prænoscens, vultus nostros in oleo exhilarandos esse cantauit, & paulo post. Huius olei vnctio vultus nostros iucundos efficit, ac serenos. Vultus nostri sunt operum nostrorum manifestatio. ¶Tertio, quoque balsamus oleo additur, vt omnes qui ex eo vncti fuerint operante gratia Spiritus sancti conuersioni doctrinam iũgere nitãtur. Et hęc duo scilicet, vita & doctrina, sunt connexa in septem donis Spiritus sancti: propter quod chrismalis vnctio fit. nam sapiẽtia ad vitam, intellectus ad doctrinam: consilium, etiam ad doctrinam, fortitudo, ad uitam scientia, ac doctrinam, pietas ad vitam, & timor ad vitam refertur. Doctrina autem per balsamum intelligitur, ut præmissum est. Χρίσμα dicitur vnctio latinè: quæ etiam Domino nomen accommodauit. Nam Christus à chrismate dicitur vnctus, prout dictum est in procemio secundæ partis. Consecratur † autem chrisma 13
in eo loco, vbi consueuimus dare pacem, sicut & oleum sanctum, & hæc ideo, vt pax & concordia per vnctionem chrismatis regnet in nobis. Chrismate enim vngimur, ut donis Spiritus sancti repleti Deo & hominibus pacificemur, quia in malignam animam non introibit sapientia. Habet quidem chrisma officium per se quod inchoatur à Sursum corda: & finitur,

tur, Per Christum Dominum nostrum, qui uiuit & regnat, pertinet enim ad eos, qui
14 resurrexerunt & viuunt cũ Christo. ¶ †Sanè postquam solus pontifex communicauit, ut præmissum est, ipse vadit sedere super sedem suam, & tunc duodecim presbyteri parati duodecim Apostolos significantes, & alij clerici discipulos significantes descendunt in sacrarium ad apportandum solenniter tam oleum chrismale, quam sanctum, siue cathecuminorum hoc
15 modo. Præcedunt † nanque duo luminaria, & sequuntur duæ cruces: & in earum medio unus acolythus ferens ampullam, cum oleo futuro chrismali: subsequuntur duo turibula, & in eorũ medio alter acolythus ferens aliã ampullam cũ oleo futuro, sancto: subsequenter diaconus librum euangelij ferens, deinde dicti presbyteri, & alij clerici bini sequuntur, quousque peruenitur ad gradus ante altare. Nempe duo luminaria sunt lex, & prophetæ, quæ nobis Saluatorem prænuntiauerunt. duæ cruces sũt duo martiria sine sãguine. s. mortificatio corporis proprij, quæ est crux à sinistris, & cõpassio proximi, quę est crux à dextris. Inter has fertur oleum futurum chrismale, quo inunguntur pugnatores, qui debent esse parati ad martyriũ, & semper duplici martyrio debent se affligere. Crucem à sinistris habebat ille qui dicebat. j. ad Corint. ix. Castigo corpus meum: & in seruitutem redigo. Crucem à dextris habebat idem, qui dicebat. ij. Corint. xj. Quis infirmatur, & ego non infirmor? quis scandalizatur, & ego non vror? Duo enim turibula † sunt duplex genus orationis, scilicet oratio pro remouendis malis: & oratio pro adipiscendis
Ps. 54 bonis. Hæc duo notat Psalmista, cum dicit: Exaudi Deus orationem meam, scilicet quæ est pro adipiscendis bonis & ne despexeris deprecationem meam, scilicet quæ est pro remouendis malis. Inter duo turibula fertur oleum futurorum catechuminorum, quia pro catechuminis est orandum, & eos orare oportet, vt ad robur, quòd per oleum chrismale significatur valeant peruenire. Inde euangelium sequitur, quia in eo totius boni nostri est consummatio presbyteri, & alij bini sequuntur, quasi dicant sponsæ, Cantic. j. Trahe me post te: & occurremus in odorem vnguentorum tuorum. Potest etiam dici, quod ampulla cũ oleo futuro catechuminorum humanitatem Christi significat plenã Spiritui sancto: Duo luminaria, duæ cruces, duo turibula, sunt lex & prophetæ, quæ prædixerunt Christum & Dominum esse venturum. Sequens vero euangelium affirmat, quod lex & prophetæ prædixerunt, presbyteri & clerici bini & bini sunt testes chrismali mysterij: Hi sunt Apostoli bini ad prædicationis officium destinati, cooperatores & testes Christi: Cantus istorum, scilicet, O redemptor: prædicationem & orationem significat Apostolorum. Ampulla quoque in singulos ordines ad altare defertur, per quod innuitur, quòd Dominus in corpore suo ante passionem officia septem ordinum adim-
17 pleuit. ¶ † Præmisimus de ductione olei chrismalis, & sancti, siue catechuminorum, de sacrario, vsque ad sanctuarium, nunc dicamus de eadem vsque ad episcopum. Postea enim quam dicta processio venit ad sanctuarium, nec tunc ante altare ad orientem ordinare se disponunt, ostiarij, lectores, & exorcistæ, & acolythi, ita vt sextum locum obtineat subdiaconus, qui illa die legit epistolam, & post omnes est acolythus cum ampulla, ita quòd omnes sunt sub vmbraculo, sub quo ampulla delata est à sacrario, quæ defertur de uno ad alterum, per quandam connexionem sindonis albæ, qua ex parte velata est ampulla, quousque perueniat ad Episcopum, ita, ut à medio sursum uideri possit. Nempe in connexione sindonis, connexio intelligitur charitatis. Ampulla Christus est, uel ampulla cum chrismate corpus Domini ex virgine Maria assumptum cum diuinitate, scilicet Christum viuum esse significat præmissum ordiné quædam ecclesiæ seruant. Est & aljus ordo quẽ & aliæ seruant, nam fertur ampulla cooperta sindone alba, in sinistro brachio, portantem ampullam præcedit lumen, & antecedant duo sacerdotes, unus cum turibulo, alius cum cruce, & in medio eorum diaconus cum libro euangelij, & super capita eorum fertur vmbraculum seu pallium, &
18 duo antecedunt cantando. In † quo facto representatur processio quam fecerunt fi-

lij Israel tendentes per desertum ad terram promissionis: quoniam sindon est arca, ampulla vrna, lumen præcedens ampullam, colũna ignis, quę præcedebat populũ, sacerdos cum turibulo, Aaron cum turibulo. Nume. xvij. cap. sacerdos cum cruce, Iosue cum sceptro, diaconus cum libro euangelij. Moses cum libro legis. Vmbraculum est tabernaculum, vel nubes lucidissima, quæ filios Israel obumbrauit, qui cantãtes præcedunt, lætitiam eorum significant, qui ad terram promissionis transierunt. Vel duo cantores, sunt prędicatores, duo præ-
1. Cor. 10 cepta charitatis annuntiantes. Hæc autem omnia in figura contingebant illis. In hoc etiam facto representatur processio Christi & ecclesiæ tẽdentes de hoc mundo ad patriam. Nempe ampulla est Christus, sindon alba, est sancta conuersatio eius. In sinistro brachio tenetur, quia hæc omnia in hac vita, quæ per sinistrã significatur, acta sunt, vel quia conuersatus est in uita præsenti: lumen præcedens, est Ioannes, qui fuit lucerna ardẽs, diaconus in medio duorum sacerdotũ, est Christus in medio Mosi & Heliæ, duo præcedentes cum lumine sunt discipuli, quos binos misit ante faciẽ suam. Ampulla fertur cooperta vsque ad altare, & tunc discooperitur, quia quasi Christus coopertus fuit vsque ad passionẽ nam penè ab omnibus eius conuersatio sancta dicebatur. Sed in passione fuit nudus, hominũ reputatione, quia qui paucis diebus ante dixerant: Benedictus qui ve-
Matt. 3 nit in nomine domini, clamauerunt, cruci fige, crucifige eũ. Quidã tamen prius quàm ad altare perueniant, ampullã mediã cooperitur mediánudã ad altare, pducũt, quia Christus ante passionem modo latuit, ut confugit in Aegyptum, & cum inter coguatos quærebatur, & cum parentibus subijciebatur, modo se palam exh buit, ut
Io. 10 cum prædicauit vltra hominem dicẽs: Ego & pater vnum sumus, & cum miracula fecit, in quibus uirtutem suæ diuinitatis ostẽ-
19 dit. Ampulla † statim postquam benedicta fuit ex parte cooperta, & ex parte discooperta, vt allata fuerat salutatur ab episcopo & presbyteris, quia Christus post quam transiuit ad altare crucis, id est, ad immolationem, & se Deo patri, sicut ampulla ad consecrationem Episcopi aliqua parte corpus suum nudum monstrauit, ut Thomæ & alijs discipulis quos voluit esse testes suæ resurrectionis, alijs vero inuisibilis fuit. Vel ideo pro parte nuda, & pro parte discooperta salutatur, quia Christus in humanitate manifestus, & in diuinitate occultus ab omnibus veneratur. Salutantur autem ampullæ quinquies ab Episcopo, vt de quinque vulneribus gratiarũ actio Christo reddatur. Postquam autem ampulla salutata est à ministris altaris, cooperitur vt à nemine nuda videatur, & cooperta iterum salutatur: quia Christus postquam salutauit & manifestauit se discipulis suis, quos uoluit suos, suæque resurrectionis esse testes, ascendit in cœlum & inuisibilis factus est hominibus. Sed quã uis eius præsentiam corporalem non videamus, tamen venerando eum quotidie salutamus, quia discipuli eum ascendẽtem in cœlum adorauerunt. Tandem ampulla in sacrarium defertur, ut Christus in cœlum, quem veneramur per fidem, donec perueniamus ad ipsũ, ideo sindon mũda est eius caro, uel cõuersio immaculata. ¶† Sa- 20
ne Episcopus ter halat in ampullã. ¶Primo quia sicut halitus ab interioribus & secretis procedit ad publicum, & vocatur spiritus: sic Episcopus per Spiritum suum demonstrat Spiritum sanctum à patre & filio procedentem, in corpore domini habitare. Ampulla enim cũ chrismate, corpus significat cum diuinitate, ampulla vero cũ oleo humanitatem plenam Spiritu sancto designat. Secundo etiam halat, quia legitur in euangelio, quòd Dominus insuffla uit in discipulos dicens: Accipite Spiritũ sanctum &c. Hic igitur halitus, illam insufflationem significat. Ideo autem ter halat quia tres personę sunt, & nunquam Spiritus sanctus est sine patre & filio, à quibus procedit & à seipso venit. Datur autẽ Spiritus sanctus officio sacerdotum, sed nõ datur ab alijs: sic enim adest uirtus Spiritus sancti per insufflationem à sacerdote factam, in honore & sanctificatione ipsius Spiritus sancti, sicuti per verba, quæ dicuntur in nomine suo, His peractis cantatur 21
agnus Dei & cõro. ¶Tertio loco † circa oleum sanctum seu catechuminorum, de eius deductione præmissum est, sciendum, quòd hæc olei benedictio proprium habet

bet officium. Nam post eius exorcismum, quem episcopus lenta voce dicit, quasi præfationem inchoat dicens: Dominus vobiscum: Sursum corda: & finitur: Per eundem dominum nostrum Iesum Christum qui te cum viuit &c. & in eo loco consecratur, vbi dicitur. Pax domini &c. Hoc enim est corpus gratiæ Dei, ut pacem & concordiã inter nos habemus, ut per vnctionem pax habeatur. Olea nempe, vt dictum est, est arbor pacis insignis, quod præfiguratum est in veteri testamento, sicut verba huius consecrationis habent, quæ sunt hæc. Et cum mundi crimina diluuio expiarentur effuso similitudinem futuri muneris demonstrãs per ramum virentis oliuæ pacem in terra
22 reditam nuntiauit. ¶ Valet † etiam huius olei vnctio ad duo, scilicet ad purgationẽ & tutel. ¶ Ad purgationem, vt si quæ cate chumino postquam uenit in scrutinium, adhæsere maculæ, recedant ad tutelam: vt diabolus expulsus redire non audeat, verba orationis hoc demonstrant dicendo: Si qua illius aduersantium spũm tuũ adhæserũt maculæ, recedãt ad tactũ huius sãctifi
23 cati olei. Hæc de purgatione. ¶ † De tutela sequitur. Nullis spiritualibus nequitijs locus, nulla refugis virtutibus facultas, nulla insidiantibus malis latendi licentia relinquatur. Quia vero diabolum se damnandum maximè in futuro iudicio nouit: & inde tremit, idcirco exorcismus terminatur. Per eũdem dominum nostrum Iesum Christum, qui venturus est iudicare viuos & mortuos, & seculum per ignem. Exorcismus enim est adiuratio. Nam in ea adiuratur diabolus vt recedat. Item quia hoc oleo perfusi & baptizati spem regni habent idcirco oratio terminatur: Per eundem dominum nostrum.

ADNOTATIO.

*Chrismate.] Chrisma fit ex oleo & balsamo, idque mystica ratione, ut In noc. docet cap. j. de sacra vnctione. Ab alio uero non conficitur, quam ab Episcopo, ut testatur Leo Papa, epist. 86. capit. 37. Quod confirmarunt Bracarense concilium, ca. 3. Carthaginense Secundum, cap. 2. Carthaginense Tertium, ca. 36. Vnde chrisma ab Episcopo confectum, singulis annis certis temporibus more ecclesiastico communicatur, vt sacris canonibus est cautum: maxime iuxta sanctiones concilij Ansitodorensis, capitul. 6. item. Tholetani Primi, cap. 20. N. D.

SVMMA.

1 *Missa quinta feriæ dominicæ in ramis & eius officium nu. 37. 14.*
2 *Gloria in excelsis non cantatur quinta feria dominicæ in ramis, nisi Episcopo præsente.*
3 *Christus lauit pedes Apostolorum, tribus potissimum de causis. & nu. 5.*
6 *Lotio pedum, an sit mandatum potius quàm consilium.*
8 *Symbolum Apostolorum, cur non dicatur in Missa quintæ feriæ dominicæ in ramis.*
9 *Innocentius Papa statuit corpus Christi sub specie panis reseruari, in quinta feria dominicæ in ramis Et cur item sanguinẽ. n 10.*
11 *Vinum, die parasceues sumptum cum Dominico corpore seruato à quinta feria, an consecretur, & sanguis Christi efficiatur per immissionem ipsius corporis in calicem, & per eius tactum.*
12 *Consecratio, & sanctificatio, qui differant.*
13 *Papæ ritus celebrandi quinta feria dominicæ in ramis.*

De officio Missę ipsius quintæ feriæ. Cap. 75.

TERTIO seriatim missæ huius diei officium prosequamur. ¶ † Sanè in 1
persona pœnitentium cantat in Ecclesia in principio missæ: Non autem gloriari oportet. Tales enim debent & possunt gloriari in cruce, qui pœnitentiam perfectè egerunt. & quoniam in hac die institutũ est sacramentum sacramẽtorum, ut præmissum est, ideo ad solennitatem noui sacrificij, & propter gaudium reconciliationis pœnitentium cantat Ecclesia in missa cantica lætitiæ præter allelu. Ia: & missa solennis

nis dicitur in contentu & ornatu ministrorum, sicut in festo natalis Christi. Nã hoc festum omnia alia excellit, excepto festo Trinitatis: & uidetur quodammodo ecclesia sibi contraria: cum in alijs huius diei horis cantica lætitię reticeat, & ea sub breuitate & quasi flebiliter dicat. Sed non est contrarietas, quia alia est causa lætitiæ, alia est tristitiæ. Propter memoriam enim passionis est tristitia: propter institutionem uerò sacramenti sacramentorum, est gaudium: & ideo ex institutione Bonifacij Papæ cantat ecclesia: Gloria † in excelsis Deo, quia gaudent Angeli de conuersione pœnitentium, & hoc in ecclesijs in quibus chrisma conficitur, & non in alijs prout quidam dicunt. Vbi enim episcopus præsens non est: nec gloria in excelsis dicitur: nec aliæ solennitates seruantur, ut dicunt: quanuis & tunc neque flectamus genua: nec oratio super populum dicatur. ¶ Epistola uerò. † Conuenientibus &c. quæ est prima Corinth.xj. est de modo sumendi, Cœnam Domini. ¶ Responsorium est de crucis, siue de Christi per crucem exaltatione. Christus factus est obediens, usque ad mortem, & est sexti toni propter obedientiæ perfectionem, quoniam senarius numerus perfectus est. ¶ Euangelium est: Ante diem. Ioan.xiij. cap. ubi sequitur. Cum dilexisset suos Iesus, in finẽ dilexit eos, & est de dilectione & humilitate, quia illud sacramentum est dilectionis & humilitatis. Agitur etiam ibi de lotione pedum: quia Dominus præcinxit se linteo, id est, humanitate purissima: immittens aquam in peluim, id est, gratiam in corde, & lauit pedes, id est, affectus. Venit autem ad Simeonem Petrum, qui recusauit ex humilitate tantum. tertia tamen uice obediuit, & oportuit eũ obedire, ut haberet partem cum eo: unde uocatur Simon Petrus, propter obedientiam. ¶ Tres † ergo sunt causæ, quare Dominus uoluit lauare pedes discipulorum. Primo propter signum dilectionis. ¶ Secundo, in exemplum humilitatis. Tertio ratione mysterij: quia lotio pedum designat lotionem affectuum. Puluis enim adhæserat pedibus Apostolorum, id est, elatio inanis gloriæ, quando dixerant, Domine ĩ nomine tuo eijcimus dęmonia. & quã do conuertebantur plures: uel tristitia, quando non conuertebantur homines ad uolũtatem suam. Et ideò oportuit lauare huiusmodi affectiones in illo die, ut sic essent mundi toti. Nam prima die ieiunij dixit Dominus. Tu autem, cum ieiunas, faciem tuam, id est, animam uel rationem tuam laua, id est, à peccato mortali, munda. Cùm igitur à principio lauamus nos à peccato mortali, à puluere, id est, à uenialibus, debemus abstergi. hoc autem fit, ut digne possimus accipere corpus Christi: quod fit peracta perfecta pœnitentia: & ideò fiunt pœnitentium absolutiones in hac die, ut præmissum est, Pedum quoque lotio, significat lotionem Mariæ, quando lauit lachrymis pedes Domini, ideò cantatur antiphona illa: Mulier quæ erat in ciuitate peccatrix. ¶ † Rursus lotio pedũ, signum est remissionis peccatorũ. In baptismo nanque unusquisq; totus abluitur, sed cum in rebus humanis postea uiuitur, utique terra calcatur. Ipsi enim humani affectus, sine quibus in hac uita mortali non uiuitur, quasi pedes sunt. Qui ergo non indiget, nisi ut pedes lauet, ostendit oĩa peccata sibi esse dimissa, sine quibus hæc uita non ducitur. Pedes ergo qui sunt ultima pars corporis lauantur, ad notandũ q; Iudæi aqua baptismatis in ultimo tempore mundabuntur: unde & reliquiæ Israel saluabũtur. Quare aũt fiat hæc lotio ista die, supra dictum est. ¶ † Et est notandum, q; ex omnibus mãdatis Dei istud solum dicitur antonomaticè mãdatum, quoniam maiori exhibitione officij hoc obseruari præcepit cũ discipulis suis pedes lauit, dicens: Si ego laui uobis pedes Dñs & magister, & uos inuicẽ debetis alter alterius pedes lauare. Et ét cũ interdictio ait Petro. Si non lauero tibi pedes &c. Mandatũ ét illud, de quo dictũ est in proximo sabbato, qđ fit à prælatis, representat illud, quod Christus fecit. Et attende, q; ad antiphonas, q; dicũtur, dũ fit mandatũ, non dr nisi unus uersus de uno psalmo, quia alij eiusdẽ psal. nõ ita cõ ueniunt cũ antiphonis, uel eũ his q; in ipso mãdato fiunt. In offertorio oftẽdunt̃ pmissa duo simul, videlicet q; debemus à mortalibus & uenialibus abstergi, dicẽdo. Dextra Dñi fecit uirtutẽ, absoluẽdo à mortalibus. Dextra Dñi exaltauit me absoluẽdo

Phil.2

Lu. 7.

Psal. 118

7 à uenialibus. Post communio: † Et Dominus Iesus postquam cœnauit. Io. xiij. cap. ostenditur humilitas & secundi toni, propter secundã lotionem à uenialibus. ¶ Breuiter autem notandum est, quòd huius missæ officium, nostræ redemptionis continet summam & mysterium. Nam in Euãgelio legitur de pedũ lotione in epistola de corpore Christi & sanguine, in introitu de cruce, in graduali de morte, in offerenda de resurrectione. Nam hæc omnia secundũ mysticum sensum ex Euangelio, quod est caput officij, pendent. Christus quidẽ, cum discipulis cœnans surrexit à cœna, uestimenta deposuit: linteo se præcinxit, aquã in peluim misit, & inter cœnandum pedes eorum lauit, & ipsos lauare docuit, & post lotionem iterum recubuit. Nempe Christum à cœna surgere, est ab accubitu patris uenire: uestimenta deponere, se exinanire, linteum præcingere, formam serui accipere, aquam in peluim mittere, sanguinẽ suum effundere, pedes lauare, peccata remittere, linteo extergere, passionis fide mundare: uestimenta resumere, & à mortuis resurgere, & uestem gloriosæ carnis induere: recumbere, & ascendere, & in dextera Dei sedere ad hoc pertinet officia. Discipulos docere, est eis Spiritum sanctum
8 mittere. Veruntamen † quia nondum perfectè credebant, ideo nõ dicitur, credo. Ecce breuiter summa redemptionis humanę quæ fuit omnibus sufficiens: sed non efficiens. Vnde agitur in oratione: Deus à quo & Iudas. de duobus generibus pœnitentiũ, uno proficientium, vt latronis confitentis,
Lu. 23 qui audire meruit. Hodie mecũ eris in paradiso', & alio non proficientium', ut latronis contemnentis, & Iudæ proditoris,
9 qui laqueo se suspendit ¶ Innocentius † Papa statuit hac die corpus Christi sub specie panis reseruari, ut infirmi & religiosi, quibus est necessitas cõmunicandi, habeãt ipsum, & propter officium adimplendum: nam in duobus diebus sequentibus nõ conficitur corpus Christi. Sanguis uerò nõ seruatur sub specie uini, propter multa. ¶ Pri
10 mo, quia ‡ uinum quod liquidum est, de facili posset ex negligentia spargi. ¶ Secundo, quia per calicem, qui hac die sumitur, finis ueteris legis intelligitur. unde secundum Lucã, per calicẽ discipulis, & nõ alijs eadem die datum Dñs discipulos designauit. Tertio, quia corpus quod seruatur, nõ est sine sanguine. ¶ Quarto, quia per hoc, q̃ sanguis non seruatur, ostenditur q̃ uetus sacrificium debet cessare. Panis nanq; nouum, Vinum uerò uetus designat testamentum. Ad quod ostendendum Dñs, cum bibisset, inquit. Consummatum est. Ergo calix sumitur, & panis seruatur eo q̃ lex finem, & Euangeliũ habet initiũ. ¶ Quinto, quia Christus dixit in cœna Dñi: Amen dico uobis, non bibam amodo de hoc genimine uitis, donec bibam illud in regno patris mei. Non autem dixit de corpore seu de esu, Imo inuenitur, q̃ postea comedit partem piscis assi & fauum mellis, sed non inuenitur, q̃ postea biberit. ¶ † Sed nũquid 11
uinum, quod in die parasceues cum dominico corpore seruato sumitur in altari cõsecratur, & sanguis Christi efficitur p immissionem ipsius corporis in calicẽ, & per eius tactum? Super hoc dicunt quidam q̃ per dominicam orationem, quę tunc dicitur, fit consecratio siue cõmutatio uini in sanguinem. Nam Grego. assignans causam, quare dominica oratio in die illa à sacerdote dicatur, dicit q̃ in primitiua ecclesia Apostoli sola dominica oratione utebantur in consecratione. Nos tñ hoc non dicimus, quia si hoc iam esset, non esset necesse corpus Domini ad diem illum seruari. Præterea, ex his quæ in canone dominicã orationem præcedunt, satis patet, q̃ ad prolationem ipsius orationis transubstantiatio non fit, & nullo tempore missa fuit celebrata sine uerbis illis. Hoc est corpus meũ &c. quæ sola in principio nascentis ecclesiæ proferebantur, ad conficiendum ab Apostolis: qui postmodum orationem dominicam superaddiderunt, prout dictum est in proœmio huius partis. Dicimus ergo illud, hoc non consecrari, sed sanctificari:
differt † autem inter hæc. Nam consecra- 12
tio, est cõsecratione transubstantiare: sanctificare, est ex contractu seu admistione sacrę rei reuerendũ, & sanctum effici, ut patet in aqua benedicta, cui alia admiscetur. Item sanctificatũ dicitur, quod à tactu rei sanctificatæ efficitur magis reuerendum. Si enim diceretur, quòd solo contactu uinum & aqua consecrarentur, magnum inconueniens sequeretur. Nam sic contingere

Io. 19 Matt. 26.

ret calicem non posse lauari, & millia mil
le panum à tactu unius hostiæ sine uerbis
posse consecrari, & quòd si gutta aquæ be-
nedictæ in stagnum, uel puteum funderetur, aqua illa benedicta perpetuo remaneret, & alia plura. Præterea, si uinum tactũ dominici corporis consecraretur, esset cõtra decretum. de consecratione distinctio ne. iij. sabbato quod prohibet die hac fieri consecrationem, de quo dictum est in quarta parte sub septima particula secre-
13 tæ super uerba Hic est calix. ¶ Illud † quoque prętereundum non est, quia Romanus pontifex hodie remota tabula Laterañ. altaris, de qua dictum est in prima parte sub titulo de altaris dedicatione, & in secũda parte sub titulo de diacono, infra ipsum altare conficit Eucharistiam, & sanguinem, & cum turribulo incensat illud, in hoc facto representans, quia summus pontifex legalis semel in anno ingrediebatur in sancta sanctorum cum sanguine: secum portãs turribulum uiuis carbonibus plenum, prout dictum est in quarta parte, & sub tertia parte canonis. Sic & secundum apostolum ad Hebr. ix. Christus per proprium sanguinem introiuit semel in sancta æterna redemptione inuenta. Peracto missæ officio statim inter cœnandum, id est, dnm sacerdos communicat, cantatur uespertinum officium ad ostendẽdum, quòd hoc sacramentum, scilicet Eucharistię institutum fuit in uespera. Quia ergo redemptio nostra in ve spera mundi, id est, in sexta ætate seculi, facta est, ideo uespertina σύναξις .i. psalmodia siue solennitas psalmorum, numero missæ continuatur, & sub unica oratione
14 utrunque officium terminatur, † scilicet per ite missa: si episcopus adest, uel de Benedicamus propter uespertinam cõclusionem. Et quia ecclesiæ datus est calix, ideo est prima antiphona: Calicem salutaris accipiam, quem dedit Dominus apostolis dicens. Hic est calix noui testamenti in sanguine meo. Secunda antiphona est. Cũ his qui oderunt pacem, eram pacificus. Patiẽtia enim, quam habet ille, qui paratus est bibere calicem Domini, pacem cum omnibus operatur. In alijs tribus rogat se liberari, quia habita pace pectoris non mouetur homo propter tribulationes, & hoc etiam habet à Deo, unde petit liberari. Antiphona ad magnificat. Cęnantibus &c. est de cœna Domini.

SVMMA.

1 *Altaria quota feria denudentur. Et quid illa denudatio notet. vide per discursum. nume. 2. 3. 4.*

5 *Altaria cur lauentur vino & aqua, & quid significent rami, quibus fricantur. nu 6.*

7 *Pauimentum ecclesiæ, cur mundetur quinta feria Dominicæ in ramis. Et cur detur symbolum competentibus. nu. 8.*

De denudatione altarium. Cap. 76.

VARTO † loco notandũ 1
est, ꝙ statim uespertino finito officio denudantur altaria usq; in sabbatum: quæ postmodum in tertia die cooperiuntur. ¶ † Siquidẽ 2
hæc denudatio, significat primo recessum discipulorum Domini seu apostolorũ. Vnde. Qui iuxta me erant, de longe steterũt. Et in Euangelio: Relicto eo omnes fugerunt. Altare nanque, Christum seu corpus eius significat: unde de terra altare facietis mihi, Altare de terra facere, est incarnationem eius credere uel sperare. Altaris verò uestimenta, Apostolos seu sanctos Dei designant; quorum prędicatione Christus, quasi quibusdam uestimentis adornatur, & per illos magnificatum est nomen eius. Altare igitur uestimentis denudatur quia fugientibus Apostolis Christus solus remansit. Tertia die cooperitur, quia post resurrectionẽ discipuli ad eum redierunt. ¶ Secundo, denudatio altaris designat ꝙ Christus fuit nudatus in cruce. Cum itaq; nudatum altare cõspicimus, illud propheticum ad memoriam reuocamus: Ecce uidimus eum, & non est ei species, nec; decor, & considerauimus eum despectũ, & nouissimum uirorum, quod accidit in passione. Nam antea speciosus præ filijs hominũ extitit. Fuit quidem denudatus ad columnã, & ad crucem, cum diuiserunt sibi milites uestimenta sua. ¶ † Tertio, altaris denu 3
datio, significat Christũ diuinitatis gloria nudatum. unde Ps. Deus, Deus meus qua-

Ps. 17

Esa. 53

Ps. 21

4 re dereliquisti me. ¶ † Quarto designat, q̄ uelum tẽpli sciſſum eſt, & liber qui ſignatus erat, apertus eſt. Vnde in Prouerbijs: Prou. 29 Aperta ſunt prata, & apparuerunt herbæ uirentes, id eſt, exempla actionum Chriſti quæ ſunt ab æternitate & ducunt ad æternitatem. Et bene dicit: Aperta ſunt prata: & apparuerunt herbæ uirẽtes, quia ea, quę magis occulta erant in lege, ſicut paſſio, re 5 ſurrectio, & aſcenſio patefacta ſunt. ¶ † In pleriſq; locis lauãtur altaria vino & aqua, & ramis fricantur, præſertim cũ ramis de ſauina. Lauantur ergo aqua & uino, ad no tandum q̄ corpus Chriſti quod eſt uerum altare, ſanguine & aqua in cruce aſperſum eſt. Nam de ipſius latere exiuit ſanguis & aqua: per quæ genus humanum lotum eſt. Vel uino & aqua lauantur, ad oſtendendum, quòd non Ioannis, ſed ſuo baptiſmo fuit baptizatus, ſcilicet ex aqua & Spiritu ſancto. Et lauantur cum pſalmo pœnitentiali, uel cum cantu ad paſſionẽ pertinente. Plus autem ibi eſt de uino, quàm de aqua ponendum, quoniam aquæ multæ, po Apoc. 17 puli multi, ſicut in Apocal. habetur, per quod ſignificatur, quòd ſanguis Chriſti ſufficit ad redimendum plures in infinitum, quàm ſint redempti, uel unquam redimen 6 di. ¶ † Rami uerò aſperſi quibus altare fricatur, ſignificant ſpineam coronam, qua Chriſtus coronatus eſt, uel flagella amara & dolores & ictus quos in morte ſuſtinuit. Vel lauatio altaris, id eſt, corporis Chriſti cum aqua; ſignificat lachrymas Mariæ, ui num, unguentum: rami, eius capillos. Et ſcias, quod quidam hac feria quinta hora iam adueſperaſcente denudant altaria, & lauant: alij uerò ſolum denudant, ſed in paraſceue lauant, quod magis congruit ra 7 tioni. ¶ † In quibuſdam etiam locis pauimentum eccleſiæ etiã mundatur, per quod pauperes Chriſti ſignificãtur prout in prima parte, ſub titulo de eccleſia, dictum eſt. Pauimentum ergo eccleſiæ mundat, qui pauperibus uel fratribus propter Deum pedes lauat, & illis cætera miſericordiæ opera exhibet. Inde eſt, quòd parietes domus quanuis uocabulum eccleſiæ habent, pro eo, quòd continent ipſam: non tamen ipſi, ſed homines ſunt eccleſia, & pauimentum, eſt quaſi hominum pedes. Pauimentum quoque mundatur, ad no-

tandum quòd à uitijs mundari debemus. Statutum eſt in canonibus. de conſec. diſt. iiij. non licet, &c. ſeq. ne hac quinta feria ieiunium ſoluatur. Quia enim Dominus ſurgens: de cœna lauit diſcipulorum pedes, & iterum redijt ad cœnam, ideo quidam ad inſtar ipſius uolebant poſt prandium pedes alijs abluere, & iterum poſt ablutionem cœnare, quod fieri non debet. Hæc dies in pleriſque locis capitulauium uocatur: quia tunc capita infantium, qui ungendi ſunt, lauantur, ne obſeruatione quadrageſimæ ſordidata ad unctionem accedant. ¶ † Rurſus hac die ſymbolum com 8 petentibus traditur propter confinem dominicæ paſchalis ſolennitatem: ut qui iam ad Dei gratiam percipiendam feſtinant: fidem quam confitentur, agnoſcant. Hæc ergo quinta feria, in quatuor principaliter priuilegiata eſt. Primò quia tunc pœnitentes recipiuntur. Secundo, in ea nanque nouum teſtamentum incipit, & uetus terminatum fuit. Tertio, quia in ea fit olei conſecratio. Quarto, quia in ea ſacramentum ſacramentorum inſtitutum eſt.

SVMMA.

1 *Paraſceue & eius diei officium. nu. 4. 5. 6. 7. 18. 19.*
2 *Paraſceues officium cur ordinatur à lectionibus. Et cur duæ dicantur lectiones. nu. 3.*
8 *Paraſceues die, cur potius legatur paſſio Domini ſecundum Ioannem, quam ſecundum cæteros.*
9 *Paraſceues die cur Euangelium legatur ſuper pulpito nudo. Istẽ, nudis pedibus. nu. 10*
11 *Chriſtus in cruce decantauit pſalmos decem.*
12 *Chriſtus in cruce pro tribus orauit.*
13 *Eccleſia orans pro Iudæis, non flectit genua. Et cur idipſum.*
14 *Eccleſia tribus linguis vtitur in crucis denudatione.*
15 *Eccleſia tantum vtitur lingua græca, & latina. Cur non itidem hebraica.*
16 *Crucis denudatio in paraſceue, quid ſignificet.*
17 *Chriſti corona, fuit ex iuncis marinis.*
20 *Crux cur adoretur die paraſceues. Et qualiter id. nume. 21. 22.*
23 *Verborum, quæ canuntur dum crux adoratur, expoſitio.*

Crucis

24 *Crucis mysterium profundum.*
25 *Christus crucifixus tribus clauis. Quid illi claui designent.*
26 *Christi corpus cur disponatur in uino & aqua, die parasceues.*
27 *Christus, cur pati uoluerit. Et quoto ætatis anno. num. 28.*
29 *Parasceues festũ cur non agit Ecclesia cum lætitia. & nume. 30.*
31 *Christus, quos suæ passione redemerit.*
32 *Christi corpus cur non consecretur in parasceue. & nume. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39.*
40 *Feriæ sextæ priuilegia sex.*

De die parasceues. Cap. 77.

1 EQVITVR de parasceue, † quæ quare sic dicatur, in proœmio
S septimæ partis dicetur. ¶ Sanè hac die ecclesia arctissimum ieiunium & silentium agit nullũ tamen officium solenniter celebrat, sed hora nona conuenit ad adorandum crucẽ, non ad missæ officium, quo hæc dies caret: sed quasi ad funeris obsequium dicendum. Et hoc ideo, quia hora nona mortuo Domino Centurio factus est præco fidei nostræ, & perfidis recedentibus licuit Ioseph & Nicodemo disponere de funere, & mulieribus accedere propius. Dicitur autem officium tacita & humili uoce, & absque principio, prout in præcedenti titulo dictũ est. Super altare unica duntaxat toballia disponitur, per quam sindon, qua corpus Christi inuolutum fuit significatur. ¶ In quibusdam ecclesijs in hora sexta ignis extinguitur, & in nona accenditur, quia tunc sol in sexta lumen abscõdit, & in nona redidit. ¶ † Incipit hoc officium à lectionibus, quia in primitiua ecclesia omnis missa à lectionibus inchoabat. Sed hoc hac die specialiter fit, pro eo quia passio Domini hodie celebrata est, in cuius memoriam omnis missa cantatur, & leguntur lectiones sine titulis, quoniam tũc amisimus Christum caput, qui nos illuminat, sicut tituli illuminant libros. Leguntur autẽ duę lectiones, quia pro duobus populis Christus passus est. Gentili videlicet & hebręo: uel pro salute carnis & aiæ. Vna sumpta est ex lege, alia ex prophetis, quia Christi passio à prophetis fuit prænuntiata, & à lege & patriarchis præfigurata. Abraham. n. carnẽ Christi figuratiue immolauit cum arietẽ immolauit: Similiter & Abel quando agnum sacrificauit. unde Dominus Oseæ xij. Assimilatus sum inquit prophetis. Rursus ideo † duę lectiones dicuntur, quia 3
sicut in iiij. feria mortem nostram duplicẽ manifestauimus, pro qua Christus pati uenerat: ita ad memoriam in parasceue reducimus suam passionem, & nostram imitationem. Quædam autem ecclesię primo legunt, lectionem Oseæ vj. cap. scilicet in tribulatione & secundo lect. Exod. xij. cap. scilicet. Dixit ad Mosen Dominus, & illi naturalem ordinem seruant, quia passio Domini primo prænuntiata est à lege, secundo à prophetis. In prima quidem est præconiũ resurrectionis, ubi dicitur. Post duos dies uiuificabis nos, & in die tertia suscitabis nos. In secunda modus exprimitur passionis, ubi dicitur: Immolabitque eum uniuersa multitudo ad uesperã. Quædam uerò econuerso faciunt, & mouentur ex eo, quia passionem lectioni ex lege qua si continuare uolunt, quia in passione quędam uerba ponuntur, quæ ex illa lectione sumpta sunt, scilicet: Os non comminuetis ex eo. † Continuant ergo passionem 4
lectioni, quia eius est expositio, & agitur *Exod.*
de duobus specialiter in officio hodierno, 12
scilicet de passione Christi, & de pasione *Num.*
ecclesiæ quæ est illius imitatio, sicut dicit 9
Petrus, Christus passus est pro nobis, &c. *1. Pet.*
hæc siquidem duo in lectione Exod. com- 2
morãtur, ubi dicitur. Erit autem agnus sine macula, masculus, anniculus. Iuxta hunc ritum tolletis & hœdum. Agnus, est corpus Christi immaculatum. Hœdus, est ecclesia, quæ nos sumus, qui peccatores sumus. Passio Christi celebrata est in eius immolatione. nostra celebratur in uitiorum mortificatione. In lectione Oseæ manifeste agitur de passione Christi & eius effectu, ubi dicitur: Venite reuertamur ad dominum, quia ipse cœpit, & saluabit nos, percutiet & curabit nos. Viuificabit nos post duos dies, & ĩ die tertia suscitabit nos, & uiuemus in conspectu eius. Oseę vj. cap. Quod Hiero. sic exponit. Percutiet Dñs, & sanabit nos, quia quẽ diligit, corripit, &

castigat. v.q.v. non osculatur. Viuificabit nos, post duos dies, & in die tertia suscitabit nos, quia tertia die resurgens à mortuis, omne genus humanũ suscitauit, & curauit, & cũ nos viuificauerit & suscitauerit in conspectu eius viuemus. Ibi ergo loquitur propheta de tribus diebus, quibus Dñs fuit in sepulchro, cum dicitur: Viuificabit nos post duos dies, & in tertia die suscitabit nos, id est, post duos dies sepulturæ veniet nobis quasi imber temporaneus, & serotinus terræ, & dabit gratiam incipientẽ
5 & subsequentem. ¶ Sequitur tractus † Domine audiui auditionem, Abacuch vlti. cap. Et quòd dicit versus. In medio duorum animalium cognoscetis. ad literam in telligitur, scilicet in præsepe bouis & asi-
Esa. 1. ni Vnde Esa. Cognouit bos possessorem suum & asinus præsepe Domini sui: vel in medio duorum latronũ: vel in medio duo
6 rum populorum. ¶ Secunda lectio † est de Exod. Vt ibi habetur. Os non confringetis ex eo. hoc completum est, quando fregerunt duorum latronum crura: venientes autem ad Iesum inuenerunt eũ mortuum, & non fregerunt eius crura. Allegoricè verò in eo non sunt fracta crura, id est, vir-
Esa. 50 tutes, & maximè patientia. Vnde Esa. Dedi faciem meam, sicut petram durissimam, & scio, quia non confundar. Per crura enim intelligũtur itinera, de quibus in cantico Abacuch: Incuruati sunt colles mundi, id est, homines excelsi per intelligentiam ab itineribus æternitatis eius, id est, exemplo actionum ipsius, quæ ducunt ad æternitatem: tanquam columnę immobiles, id est argenteæ propter eloquentiam, quæ fundatæ sunt super bases argenteas, vel aureas, id est, rationes immobiles æ-
7 ternæ sapientiæ. ¶ Sequuntur † tractus de passione Domini, quia tunc luget ecclesia valde, & sunt duo tractus ad intentionẽ maioris luctus, scilicet pro peccatis quæ committimus, & pro pœnis quas patimur, & pro incolatu, quia prolongatur. Nec cãtatur graduale cum tractu: sed solum tractus, prout dictũ est in iiij. feria. & in iiij. parte sub tit. de tractu. Duo ergo tractus dicuntur. Primus. s. Dñe audiui, & est in quibusdam ecclesijs quatuor versuum: alter plurium. Tractus quatuor versuum, significat, quòd per Christi passionem redimitur homo, qui ex quatuor elementis constat. Vnde Christus nec in cęlo nec in terra crucifixus est, sed in medio, id est, in aere. Fecit enim pacẽ inter cœlestia & terrestria: quoniam erat inimicitia inter hominem & hominem: sed maior inter Angelum & hominem, & maxima inter Deum & hominem. Ipse enim Christus omnia pacificauit in cruce. quoniam fecit vtraque vnum, cum sit lapis angularis. Adhuc per quatuor versus tractus significatur iiij. partes crucis. ¶ Secundus verò tractus, scilicet Eripe me. prolixior est, & representat magnum bellum Dauid cum Golia, & Christus noster Dauid hodie magnum Goliam id est, diabolum debellauit. ¶ Rursus ideo tractus est longus: quia hoc nobis promissum est in lect. Oseæ, vbi dicitur. Post duos dies suscitabit nos: debemus retinere in spe. Item in secundo tractu ponitur. Ob-
Eph. 2
Ps. 90 umbrasti caput meum in die belli: quia nõ tantum in alio tempore, sed in die passionis diuinitas à passione permansit immunis: imò in passione Christus homo ita protectus est gratia diuinitatis, vt hostes superaret, qui superari videbatur. Quædam autem ecclesiæ cantãt secundum tractum: Qui habitat in adiutorio altissimi, quia Christus à diabolo primum latenter tentatus est: velut à dracone latitante in petra, postea in passione tanquã à leone forti acriter vexatus est, quod notatur per illum versum. Super aspidem & basiliscum.
8 ¶ Sequitur Euangelium † siue passio: Egressus est. Ioan. xviij. c. quod dicitur hac die, quia ipse interfuit crucifixioni, & iuxta crucem stetit securus, alijs fugientibus, quia notus erat pontifici. Quia igitur hac die passio Domini oculis nostris representatur, merito eius testimonium legitur, qui vidit & testimonium perhibuit, & scimus, quia testimonium eius verum est. Prę terea, ipse posterius scripsit Euangelium quare merito posterius legitur, & quia ibi manifestius sunt sacramenta. vnde ibi dicetur: Os non comminuetis ex eo. Item illud: Vnus militum lancea latus eius aperuit, & continuo exiuit sanguis & aqua.
9 ¶ Legitur autem hac † die passio super nudum pulpitum. Primò, ad memorandũ quòd super nudum crucis patibulum nudus fuit positus ipse Christus. Secundo ad

notan-

notandum quòd Ioannes, secundum quem passio legitur, relicta sindone nudus profugit à Iudæis. ¶ Tertio, ad representandum ꝙ sicut Christo in cruce pendente, ipsius secreta non tam cordis, quàm corporis nuda omnibus adstantibus apparuerunt, ita & velo templi per mediũ scisso, omnia templi intima nuda remanserunt, Legitur etiam † nudis pedibus, vt cum afflicto pro nobis nos affligi debere monstremus. In quibusdam uerò ecclesijs sindon, seu tersoria, uel uestes altari nudato superponuntur, vsq; dum passio legatur, cum uerò peruenitur ad locum illum. Diuiserunt sibi uestimenta mea &c. tunc subdiaconi sindonem illam vel tersoria tollunt, representantes historiam; quia quatuor milites Christũ crucifigentes, uestem Christi substulerunt, & subdiaconi quasi furtiuè pannos subtrahunt: ad notandum, quòd Ioannes, qui cum Domino usq; ad crucem perseuerauit, postea more furis se occultauit, & nudus effugit. In quibusdam tamen locis una uestis sublata, altera super altare remanet, ad significandum quòd uestis domini inconsutilis non fuit scissa, uel partita, sed sorte super eã missa cõtigit integra uni militi: ad significandum quòd ecclesię unitas nunquam potuit à schismaticis, uel hæreticis scindi, quia nõ est sapientia contra dominum. xvj. q. vij. sicut. ¶ Quod uerò dicitur in passione. Exiuit in eum, qui dicitur caluariæ locũ: nota, quod sicut legitur in historijs: caluaries est propriè os capitis humani nudum. Inde dictus est locus ille mons caluariæ siue caluarium: ubi rei decollabantur, & ubi multa capitum ossa erant dispersa. Quia † uerò Christus in cruce pendens prolixè orauit decantans decem psal. scilicet Deus, Deus meus, respice in me. usque ad, In te Domine speraui. cum peruenisset ad locum illum. In manus tuas Domine: illo dicto emisit spiritum, ideo & nos postquam recitata est passio, eius orationes dicimus: ad notandũ, quòd quando ab inimicis persequimur, semper ad orationem est recurrẽdum: iste tamen est insolitus mos orandi. Nam in alijs diebus ante Euangelium orationes dicuntur, & in earum principijs dicitur: Dominus uobiscum, quæ est propriè uox & sacerdotis officium, quod nõ fit in istis, quia sacerdos & Dñs noster occiditur. ¶ Orauit autem Christus pro tribus. ¶ Primo pro † se dicens: Pater, clarifica filiũ tuum. ¶ Secundo, pro suis, dicens: pater, quos dedisti mihi, pro eis rogo. ¶ Tertio, pro illis, qui in eum crediturí erant, dicens: Pater non tantum pro illis rogo, sed pro illis, qui crediturí sunt in me. Et ex hoc uidetur, quòd non debemus rogare pro eis, quos scimus non esse saluandos, nec pro illis, qui in inferno remanserunt, nec pro Iuda, qui se desperauit, sed oramus pro nobis in omni gradu ecclesia, & pro neophytis, & pro Gentilibus, pro Iudæis, pro hæreticis, & schismaticis, ut Christus gratiã suam eis infundat & ad fidem conuertat. Christus .n. orauit pro inimicis & amicis, ideo ecclesia statim similiter orat, p omnibus. ¶ † Sanè ecclesia, pro his orans, flectit genua in orationibus, ut per habitum corporis deuotionem, & mentis humilitatem ostendat: insinuans etiam, quòd in nomine Iesu omne genu flectendum est, quoniam omnes nationes sibi genua curuant, nisi quando pro Iudæis oratur: quia enim ipsi illuserunt Domino, flexis genibus dicentes: prophetiza nobis Christe, quis est, qui te percussit: ideo in detestationem huius illusionis ecclesia pro eis orans, genua nõ flectit, ut uitet opera simulata. Præterea, quia eorum cęcitas nulla poterit oratione depelli, donec plenitudo gentiũ subintrauerit: ideo non est pro ipsis uehementer orandum, nec genua flectenda. Est tamen utcunque orandum, quia futurum est, ut qui est exaltatus in cruce omnia trahat ad se. Sed in orationibus pro Iudæis, & paganis non respondetur, Amen: ut quidam dixerunt, & hoc ideo, quia cum illi sint extra collegium siue corpus ecclesiæ fideliũ populus non ostendit affectum suum ad eos. Iuxta illud Apostoli ad Corin. Quid mihi de his, qui foris sunt iudicate. extrà, de sacra unc. c. j. Per amen, autem affectus exprimitur. Præterea, licet pro illis oretur, ut eorũ duritia conuertatur, quia tamen hoc impleri non poterit, usque circa finem seculi. Apostolo testante, qui dicit. Donec plenitudo gentium introierit, & omnis Israel saluus fiat, ideo ad orationes pro illis non respondetur, Amen. Veruntamen recte intuẽti nihil interest, quo ad hoc inter

10 11 12 13 Io. 17 1. Cor. 5 Ro. 11

illas & alias orationes. Imo ita respondetur ad illas, Amen: sicut & ad alias orationes, pro alijs statibus: quod sic ostenditur. Pro quolibet statu bis profertur oremus: sed quòd sub primo oremus ante flectamus genua dicitur, non est oratio. sed adhortatio, ut oremus: siue præfatio, seu monitio, exprimens, quod siue pro quo sit in sequenti oratione orandum. Vnde sub tono præfationis nō orationis dicitur. Ideoque pro nullo statu post præfationem respondetur Amen: sicut nunquam fit post aliquam præfationem, licet etiã ibi ponatur per Christum dominum nostrum, sicut patet in quotidiana missæ præfatione. Quòd autem secundo oremus, dicitur oratio est, & responderi debet Amẽ: pro Iudæis, & paganis, sicut pro alijs. ¶ Cõsequenter sacerdos post orationes, crucem uelatã baiulat, ad dextrum cornu altaris, ibiq; crucem super humeros tenens, in persona Christi Iudæis improperat beneficia Dñi, dicens, Populе, meus, qui feci tibi. In quibusdam tamen ecclesijs duo presbyteri baiulãt illam: ad notandũ, quòd in Christi persona duæ fuerunt naturæ diuinitatis uidelicet, & humanitatis. Quòd dicitur. Populе meus, quid feci tibi, aut in quo contristaui te respondetur mihi, quia eduxi te de terra Aegypti &c. Ad diuinitatem refertur. Quòd uerò sequitur. Parasti Saluatori tuo crucem ad humanitatẽ, & sic de alijs sequentibus
14 uerbis. Cantat † autem sacerdos quasi hebraicè in persona Saluatoris, acolyti cantant græcè ἅγιος θεος quasi in persona græcorum, chorus respondet. Sanctus, sanctus, in persona latinorum. Sicque tribus linguis laudatur Deus, scilicet hebraica, quæ propter legem omnium linguarum est mater: græca, quæ doctrix est, & latina, quæ impetratrix est, propter Romani dominiũ imperij & papatus. Quia. hebraica nunc silet à laude Dei, ponitur pro illa. Populе meus, quod quia cantatur in persona Domini: loquentis hebræis, ideo intelligitur dictum hebraicè. Et not. quòd contra tres illusores Christi tres premittuntur adorationes, ut infrà dicetur. Tres uerò antiphonæ, scilicet. Populе meus, quia eduxi te, & quid ultra &c. Parũ aut nihil sensibus differentes, uerbis & modulatione consimiles, triplicem tituli scripturam, significant, qui scriptus fuit tribus linguis, scilicet hebraicè, græcè, & latinè Iesus Nazarenus, Rex Iudæorum. Vtrum principium tituli scriptum fuit tribus linguis ignorãt. Sed de hac clausula, Rex Iudæorum, constat, quod quia negauerunt, Iudei dicentes. Noli scribere Rex Iudæorum, sed quia ipse dixit, rex sum Iud. ideo illud in istis antiphonis adstruitur ab effectu, scilicet quia tanquam rex eorum eduxit eos de Aegypto, & duxit eos per desertum, & introduxit in terram bonam. Item quod in titulo scriptum fuit, Iesus, in singulis antiphonis concluditur saluator, quòd ibi Nazarenus ad singula respondetur ἅγιος, sanctus. Et qa titulus tribus linguis scriptus fuit, ideo
15 duabus † linguis respondetur, scilicet græca & latina, quæ Christũ adorant. Hebraica uerò contradicit, & adhuc blasphemat prædictas. Et nota, quòd antiphona. Populе meus est Michæ. vj. cap. Principium antiphonæ, quia eduxi te. Numero xiiij. cap. Et medium scilicet manua, &c. Est Esa. xvj. cap. Et Iosue. vj. cap. ubi etiam est finis ipsius, scilicet introduxit. Notandum, quòd Iudæi tres accusationes contra Christum proposuerunt, scilicet quòd tributum negasset, quòd se regem fecisset, & quòd se Dei filium dixisset: contra quas tres in eius personam accusationes dicuntur, scilicet Populе meus, ubi Christus eis exprobat tria beneficia sua, scilicet liberationẽ de Aegypto. regimen in desertum, & introductionem in terram optimam, quasi dicat. Tu accusas me de negatione tributi, potius deberes gratias agere, quia te liberaui à tributo siue à seruitute Aegypti. Tu accusas me, quia me regem dixi: potius deberes gratias agere, quia te rexi in deserto, & regulariter paui. Itẽ accusas me, quia filiũ Dei me dixi, potius deberes gratias agere, quia terram lacte & melle manantem contuli tibi. ¶ Deinde † crux de-
16 nudatur in signum, quòd peruersi Iudæi saluatorem denudauerunt, & fit denudatio inter tres uices ad notandum, quòd illi ter Christo in passione illuserũt. Primò, quando in atrio principis velata facie eius colaphis eũ cædebant. Ad quod designandum in principio reuelationis ipsius crucis non ostenditur facies crucifixi. Secundo, ante prætorium, quando eo tradito ad

crucifi-

crucifigendum milites plectentes coronã ſpineam illudebant ei flexis genibus adorando eum, dicentes: Aue Rex Iudæorum, ad quod repreſentandum in ſecunda reuelatione, diſcooperitur caput & facies cru-
17 cifixi, & ſcias quod corona † fuit de iuncis marinis, ſicut eã vidimus in theſauris regis Francorũ, quorũ acies non minus ſpinis duræ ſunt & acutæ. Tertio, quando ei in cruce pendenti tranſeuntes dicebant. uah, qui deſtruis templum Dei. & quia quando hæc illuſio fiebat Chriſtus totus nudatus in cruce pendebat. ideo in tertia reuelatione totus nudus oſtenditur crucifixus: & etiam ad ſignificandum, quòd omnia quæ in lege & prophetis ob-
18 ſcura fuerant, in paſſione aperta, & manifeſta ſunt. † Reuelatur ergo crux poſt orationes, ad notãdum, quòd oratio à Chriſti paſſione, quam in cruce ſuſtinuit, habet effectum & exemplar. Ipſe enim in cruce pendens, pro amicis & inimicis orauit. Sanè à dextera parte crux incipit reuelari, quia Chriſtus crucifixus, vera fide adoratus extitit ab Apoſtolis, & diſcipulis Iudæis, qui tunc in dextera erant. Et quoniã hęc fides pullos deuote publicata & in medio gentium perducta eſt, ideo ad hoc ſignificandum ante medium altaris, per ſacerdotẽ deducitur. Rurſus, quia Chriſtus nunc ſuper Eccleſiam quieſcit, & uſque in finem ſeculi quieſcet, ideo ad hoc ſignificandum, & figurandum ſubſequẽter crux ſuper altare ponitur, per quod hæc Eccleſia gentium deſignatur. Denique, quia in fine ſeculi fides in cordibus gentiũ refrige-
Eſ. 10 ſcet. & teſte Eſa. à reliquijs Iſrael quæ ſalue fient, ſuſcipietur: & communis Iudæis & Gentilibus habebitur, merito ad hoc ſignificandum in fine miſſę crux de altari de-
19 ponitur, & in communi loco collocatur. † Crux quoque reuelata & etiam vexilla eccleſiæ in quibuſdam locis diriguntur in altum, ad Chriſti uictoriam deſignandum.
20 Adhuc crucẽ baiulantes, antiphonam canentes, crucem illo deferunt † vt græcè & latinè reſpondeatur, & deuote adoretur, quia Dominus crucifixus tranſiuit à perfidia Iudeorum ad confeſſionem & deuotionem gentium, & ſignificat Apoſtolos canentes, id eſt, totis uiribus crucis oppro-
brium confitentes, & prædicantes. Item crucem baiulando, nunc ambulant, nũc & feſſi ſubſiſtunt, quia & illi perſecutionem pondere feſſi aliquantulum quieuerunt. Sub equeuer ipſa crux denudata ſalutatur, & adoratur, quia eum cui perfidi illuſerunt, Chriſtiani reuerenter ſalutando & deuote oſculando venerantur. Et dum adoratur, conitur in quibuſdam Eccleſiis reſpõſorium Ecce quomodo moritur. Eſa. lvij. cap. & antiphona. Sicut Moſes: Ioann. iij. cap. Et eſt ſciendum quòd contra præmiſſas tres illuſiones ter illum adoramus dicentes: ἅγιος, quaſi ter honorantes ter illuſum propter nos & quia illudendo genua flectabant: ideo & nos illũ adorãdo ge-
21 nua flectimus. ¶ Ad † tertiam etiam ante illam proſternimus, vt quod illi ſuperbe illudendo fecerunt, nos humiliter & uere faciamus, & mentis humilitatẽ per habitum corporis oſtẽdamus, & quia ſicut Chriſtus humiliatus eſt patri pro nobis vſque ad mortẽ, mortẽ autem crucis, ſic & nos eius mortis imitatores humiliari oportet. De modo proſtrationis ait. Augu. Quiſquis ſic humiliatur, ut genua figat, adhuc habet ut amplius humilietur, quiſquis vero ſic humiliatur, ut hæreat in terra venter eius vltra quod humilietur non habet. Nudis
22 † etiam pedibus adoratur, ut omnes proprias affectiones ſibi nudas ac notas eſſe monſtremus, & ut cum afflicto pro nobis nos affligi oſtendamus. ſalutatur autem crux, quia per eam ſalus hominibus reformatur, poſtea adoratur, id eſt, oſculatur. Solus enim Deus adorandus eſt: cætera vt crux cauſa illius veneranda ſunt. ¶ † Cæ-
23 terum expoſitio illorum verborum ἅγιος, &c. ibidem ſequitur: Nam ἅγιος Grecè dicitur. ſanctus, Latinè, ἀπὸ τοῦ α priuatiua particula: & γὴ, id eſt, terra, quaſi cœleſtis ſine terra. In canone tamẽ Iſidori. xxiiij. quæſt. iij. quidam. verſi. ſed tangis. habetur quod ἅγιος Grecè, dicitur vas, Latinè. Θεὸς uero Grecè, dicitur Deus, Latinè. Ἰσχυρὸς Grecè, forti Latinè. Ἀθάνατος Grecè, immortalis Latine, ἀπο τοῦ α priuatiua particula, & θάνατος, quòd eſt mors. ἐλέησον, id eſt, miſerere, ἡμᾶς, id eſt noſtri.
24 ¶ De profundo † crucis myſterio dictum eſt in proœmio quintæ partis, & hic aliqua perſtringamus. Fuerunt autem in dominica cruce ligna quatuor, ſ. ſtipes ſiue lignum

gnum erectum, lignum transuersum, truncus, suppositus, & titulus suprascriptus. Fuerunt & claui quatuor, quibus & manus & pedes cõfixi sũt: fuit & lãcea qua latus apertum est, & corona spinea capiti circumposita, quæ omnia possunt in spirituali cruce significari. Quatuor enim crucis ligna sunt quatuor mentis virtutes, scilicet fides spes, perseuerantia, patientia, de quibus ait Apostolus: Vt comprehẽdatis cum omnibus sanctis, quæ sit longitudo, & latitudo, sublimitas, & profundum. Longitudo crucis, est perseuerantia, de qua dominus inquit. Qui perseuerauerit vsque in finem hic saluus erit. Latitudo crucis, est patientia, de qua veritas ait. In patientia vestra possidebitis animas vestras. Profunditas eius est fides de qua Apostolus: Fides est substãtia sperãdarũ rerũ, argumẽtũ nõ apparẽtium. Sublimitas vero, est spes, de qua Psalmi. In uerbo tuo super speraui. Habuit ergo crux Christi, vnum lignum erectum in longitudinem, alterum transuersum in latitudinem, quasi in modum potentiæ seu martelli, quæ duo significata sunt per illa duo ligna, quæ paupercula mulier in Sarepta collegit. Stipes vero erectus, habuit truncum suppositum, & titulum superscriptum, quia perseuerantia de fide procedit ad spem: quasi stipes ereptus de trunco supposito ad titulum suprascriptũ. Quod beatus Iob intelligens ait: Credo quod redemptor meus viuit, & in nouissimo die de terra surrecturus sum, &c. Reps osita est hæc spes mea in sinu meo. Nisi enim crux habeat fundamentum fidei & titulum spei profecto supplitium est solummodo, & nõ meritum. Quod autem patientia spectet ad crucem, ex eo apparet, quod patienter in aduersis tribulationis sustinet cruciatũ. Vnde Iacobus. Tribulatio patientiam operatur. De perseuerantia quoque legitur. Esto fidelis vsque ad mortem, & dabo tibi coronam vitæ. Etiam secundum Apostolum non coronatur, nisi qui legitimè certauerit. Perseuerantia igitur, quæ coronatur, certamen habet, ut meritò spectet ad crucem. In his ergo duobus lignis, duos pedes & duas manus quatuor clauis debet affigere Christianus. Quatuor claui, sunt quatuor principales virtutes, scilicet iustitia, fortitudo, temperantia, & prudentia.

Pal. 118 *3.Reg.* 17

Iob.9.

Iacob. 1

Apoc. 2. *2.tim.* 2

Pedes sunt mentis affectus: de quibus sponsus in Canticis: Laui pedes meos, quomodo inquinabo illos? Et dñs inquit Christus Apostolis. Qui lotus est non indiget, nisi ut pedes lauet, & est mundus totus. Et iterum: Excutite puluerem de pedibus vestris. Duo ergo pedes sunt, duo mentis affectus, scilicet timor & amor pes timoris, clauo fortitudinis debet configi, ne timidus propter aduersa succumbat. Vnde Psalmista: Confige timore tuo carnes meas, à iudicijs enim tuis timui. Dum enim in Petro metus, clauo fortitudinis affixus non extitit, ad vocem ancillæ Christum negauit. cum vero confixus extitit, ante Reges & Præsides nomen domini prædicauit. Pes amoris siue appetitus clauo iustitiæ debet configi, ne cupidus ad illicita desideria euagetur. Si enim appetitus fuerit confixus, tunc spiritus concupiscit aduersus carnem, si vero non fuerit confixus, tunc caro aduersus spiritum concupiscit. Sic itaque Christianus pedes suos cruci debet affigere, ne vel timidus succumbat, vel cupidus euagetur. ¶ Alij tamen dicunt † quod Christus tribus dũtaxat fuit clauis affixus, significantibus tres cruciatus quos in cruce sustinuit, uidelicet passionẽ in corpore passionem in mente, & passionem in corde. Ambo enim pedes vno clauo affixi sũt, ita quod dexter fuit super sinistrum, ad significandum quòd spirituales affectiones per pedem dextrum significatæ superesse & dominari debent terrenis, per sinistrum significatis. Lancea uero qua latus est vulneratum, charitas est, de qua sponsa in canticis Vulnerata sum in charitate. Lateri quidem cor contiguum est, cuius beneficia diligimus, quod ideo vulnerandum est, & affectus exeat, non solum ad amicos, verumetiam ad inimicos, vnde Dominus ait: Diligite inimicos vestros, & benefacite his qui vos oderunt, & orate pro persequẽtibus, & calumniantibus vos. Corona uero spinea, est pœnitentia circumponenda capiti, id est, menti, de qua psalmista. Conuersus sum in ærumna mea dum confi. spina. Hæc corona de tribus spinis complectitur scilicet contritione, confessione, & satisfactione. Prima pungit cor per dolorem, propter vanam cogitationem. Secunda, pungit os, per pudorem, propter variam locutionem

Cant.5 *Io.13.* *Matt.* 10

Psal. 118 *Matt.* 25

25

Ps.31

tionem. Tertia pungit manum, per labo-
rem, propter iniquam operationem. Ma-
nus enim opera sunt: vnde Psalmist. Bene-
dictus dominus Deus meus qui dedit ma- Psal. 143
nus meas ad prælium &c. & Salomon in Prou. 31
prouerbijs. Dedit ei linum, & lanam & o-
perata est consilio manuum suarum. Sunt
igitur duæ manus, duo operum genera, vi-
delicet opus voluntatis, & necessitatis. Ma
nus operis voluntarij configi debet clauo
prudentiæ: nc curua faciat opera tenebra-
rum. Dum enim in Saulo clauo prudentiæ
confixa non fuit, Saulus Ecclesiam Dei
persequebatur. Cum vero in Paulo confi-
xa fuit, ipse pro Ecclesia passus est. Manus
vero operis necessarij clauo temperantiæ
configi debet, ne lapsa nimis superflua ex-
tendatur. Necessaria opera sunt naturalia,
vt dormire, comedere, & similia. Et nota.
uersus de cruce. Pes, cedrus est, truncus, cy-
pressus: oliua, supremum. Palmaque trans
uersum Christi sunt in cruce lignū. Oscula
ta & adorata cruce duo presbyteri deferūt
ad altare corpus domini, quod pridie fue-
rat consecratū & reconditū.† Sacerdos ve- 26
ro induta casula illud super corporale di-
sponit, iuxta latus calicis, ī quo sit vinū &
aqua mistum non sanctificatum, quasi ipso
facto dicatur. Hoc est illud corpus, de quo
sanguis & aqua fluxerunt. Vtrum autem ex
contactu hostiæ vinum consecretur, dictū
est in titulo præcedenti. Quo facto, incipit
mox. Oremus, præceptis salutaribus
pfficiēs dominicam orationem; & illam,
Libera nos quæsumus, in quo representa-
tur antiqua Apostolorum celebrandi mis-
sam consuetudo. Prius enim lectione præ-
missę dicebant solummodo verba illa. Hoc
est corpus &c. Hic est sanguis meus &c. Sed
ipsi postmodum dominicam orationem ad
diderunt, & ita illo modo hac die celebra
tur, de quo dictum est in principio. iiij. par
tis. Ex quibus colligitur, quod sola domi-
nica oratio non sufficit ad eucharistiam
consecrandam. Si quidem sacerdos alio
tempore dicēs. Per omnia secula seculorū.
eleuat calicem cum corpore domini, & po
stea dicens. Præceptis &c. Calicem depositum iterum cooperit. in quo illud nobis si
gnificatur, quod de cruce depositum cor-
pus Domini sepelitur. Duo autem presby
teri qui hodie corpus ad altare deferunt
representāt Ioseph & Nicodemum, qui cor
pus Domini tulerunt ad sepulchrum. Tres
præmissi canonis articuli, scilicet Præce-
ptis: Pater noster, & Libera nos quæsumus
super depositum calicem proferūtur: quia
tribus diebus sepultus Dominus occulta-
tur & oratio ipsa, Libera nos, alta voce, si-
cut & dominica oratio profertur, prout
dictum est in quarta parte, sub titulo, de
silentio post orationem dominicam. Nec
est prætereundum, quòd hac die, quando
particula hostiæ in calicem mittitur, non
dicuntur verba illa: Fiat commistio, quia
ibi de sanguine mentio fit, sed in calice san
guis non est, nec hodie consecratur, & fra-
cta hostia non dicit: Pax domini &c. Eò, q
oscula circūstantium non sequuntur. Ora
tio quoque illa: Domine Iesu Christe fili
Dei &c. Et illa: Corpus tuum domine o-
mittuntur, quia ibi mentio de sanguine
fit. Omittuntur etiam illi uersus: Quid re-
tribuam domino &c. illa quoque. Placeat
tibi etiam omittitur, quia ibi continetur:
Præsta ut hoc sacrificium, quando oculis
tuæ &c. Hac etiam die sacrificium non of-
fertur sacramentaliter, sed sumitur altera
die oblatum. Agnus Dei, non dicitur, quia
non videtur esse inuocandus, qui cernitur
in agone deficere, & cum silentio sacerdos
communicat, vnde postcommunio non cā
tatur, quia nobis sumentibus sanguis ille,
quem sumimus de nostro pro nobis ad Do Gen. 4
minum clamat. Nos enim sumus terra illa Ps. 58
quæ apperuit os suum, & bibit sanguinem Matt.
Abel, id est, Christi quem effudit Cayn, id 27.
est, populus Iudaicus, vnde factus est va-
gus & profugus super terram, iuxta illud:
Disperde illos in uirtute tua, & factus est
maledictus illa maledictione, sanguis eius
super nos & super filios nostros. Et rursus
postcommunio, quæ iubilum & lætitiam
significat, non dicitur, quia Ecclesia illa
die plorat. ¶ Sed quæritur † quare Chri 27
stus noluit pati sexta feria? Respondeo,
ut dies quam crucifixus est coaptaretur
sextæ feriæ primæ creationis, & sextę ætā
ti huius mūdi. Si quidem in sexta feria pri
mus homo, scilicet Adam creatus est ad
imaginem Dei: & ex latere eius dormien-
tis sumpta costa fœmina fabricata, & in se
xta ætate filius Dei, ut hominem ad ima-
ginem Dei creatum redimeret, & in carne

appa-

apparuit, qui in sexta feria dormiens in cruce sanguinem & aquam de latere suo. vnde sanctam Ecclesiam consecraret, emisit. Ideo ergo in sexta feria pati voluit, quia cum tali die Adam peccauerit, illa etiam die hominem redimere voluit. de
28 hoc dictum est sub titulo de natali. Et† nota, quòd Christus completis trigintaduobus annis & mensibus tribus, vel secundum Chrysosto. triginta tribus & dimidio crucifixus est, eadem die qua conceptus est de virgine, scilicet in sexta feria, quæ fuit octauo Kalē. Aprilis, de quo dicetur in septi
29 ma patte, sub festo annuntiationis. ¶† Quę ritur etiam, cum de morte sanctorum cum gaudio festa in Ecclesia celebrentur, quia pretiosa in conspectu domini mors sancto
Psal. 115 rum eius, quare Ecclesia hodie de morte domini, cum gaudio similiter non solenni zat? Videtur enim quod multo magis de-
Ga. 6. beret lætari, & festum de illa celebrare, cum mors ipsius sit pretiosissima, & mors mortis. & est nostra redemptio, & quia Apostolus gloriandum ait in cruce domini nostri Iesu Christi. Respondeo, quia ipse pro peccatis nostris mortuus est, sicut di-
Es. 53 cit dominus per Esa. Propter scelus populi mei percussi eum. & ideo deberet homo erubescere non gaudere, cum & sol insensibilis erubescēs radios suos retroueterit, quia obscuratus est, & petræ scissæ sunt. merito ergo omnis homo in hac die tristitiā prætendit, ne esse durior lapidibus videatur. Præterea ipse dominus tristis fuit. Vn-
Matt. 27 de tristis est anima mea, usque ad mortē:
Matt. 26 & etiam beata virgo. Vnde tuam ipsius animam pertransibit gladius. & Apostoli de
Luc. 2 consecrat. distinct. iij. sabbato. Merito igitur in hac die Ecclesia in arctissimo est ieiunio, & silentio, & tristitia compassionis. de hoc dictum est sub festo circuncisionis.
30 ¶ † Rursus hunc diem celebramus, cum mœrore, tristitia & abstinentia, passiones vero sanctorum cum gaudio, quia sancti post martyrium statim cœlos ascenderunt: Christus vero ad infernum descendit. Sed quoniam iam tartara confregit, & inde sanctorum animas eduxit, & tertia die resurrexit. ideo tunc scilicet die resurrectionis maximè letamur. Hinc est, quod passiones patrum veteris testaméti, quia ad inferos descenderunt, non celebramus, præterquā Innocentium, ex eo, quod in ipsis singulis Christus occisus est. & Machabæorum, prout in septima parte sub eorum festo dicetur. de hoc etiam dictum est in parte prima, sub titulo, de picturis. ¶ Et est notandū
† quòd Christus in passione sua redemit 31
non tantum illos, qui tunc erant in lymbo inferni, qui locus dicebatur sinus Abrahæ, vbi Lazarus erat, sed etiam omnes futuros qui sancta morte vitam erant finituri vnde Oseæ vlti. Ero mors tua, ò mors, morsus tuus ero inferne. sed nec omnes, qui in inferno erant, inde extraxit. ¶ Item
† quæritur, quare Ecclesia non consecrat 32
hac die corpus Domini, cum dominus dixit. Hoc facite in meam commemorationem, & Cabiloneñ. concilio de consecrat. distinctio. j. visum dicitur. Nulla dies excipitur, qua non pro uiuentibus deprecetur. Præterea, cum Christus immolatus hac die & sabbato quieuit in sepulchro, & discipuli totam noctem sequentem vsque diluculum in tristitia transegerint rationabiliter videretur, ut in hac die corpus domini conficeretur & inde vsque ad primam sabbati iugi silentio consopiti, à sacri altaris mysterio uacaretur. Respondeo ad hoc multiplex ratio reddi potest. ¶ Prima† est: 33
dominus noster pridie, quam pateretur, accipiens panem & calicem benedixit: deditque discipulis, dicens. Hoc est corpus meum. Hic est calix meus, & tunc immolatus est in manibus suis, de qua immolatione subiunxit, hoc facite in meam commemorationem. Illa igitur scilicet feria quinta non est omittenda, cum sit firmiter instituta. Sexta vero feria est dies secunda, qua velut in monumēto quiescit: sabbatū tertia q̄ velut à morte resurgit: resurrexit. n. ante diem. Triduum ergo dominicæ mortis, quod perfici nequit eo respectu, quod ipse à Iudæis est trucidatus eo transponitur, q̄ ipse suis manibus immolatur. Cuius quoque rei illud magnum est iudicium, quòd in nocte cœnæ luminaribus extinctis vigilias celebramus. Sicque, ut in quinta feria quasi sexta in duplum manna colligatur, quoniam, in hac die quasi in sabbato non inuenitur. ¶ Secunda † ratio est, 34
quia ecclesia corpus illud, quod flagellis & spinis, & contumelijs ista die reuera affectum est non debet cum missarum solenni

tatibus

tatibus celebrare:quoniam veniente veri-
35 tate debet cessare figura. ¶ Tertia † quia ob
lata est hostia de manibus Christi & no-
stris. Non ergo sacrificent amici, dū trucidant inimici. Sed tamē, quia semper indigemus cōmunione, & semper est tēpus cōmunicādi, sacerdos ipsū corpus recipit in
hostia à die antecedēti reseruata & custodi-
36 ta. ¶ Quarta † ratio ē, quoniā hac die velū tēpli scissum, & cornua altaris trāsuersata sunt, & ita nō habemus vbi corpus Christi
37 cōficiatur. ¶ Quinta est † quia, scilicet recessit & sublatus est verus sacerdos, id est, Christus spōsus Ecclesiæ, descendit enim ad inferos. ¶ Sextā rationem ponit Inno.
38 Papa de consecr. dist. v. sabbato. dicens, † q in die parasceues & in sabbato sancto sacramentū non celebratur, quia cōstat Apostolos istis duobus diebus in mœrore & in tristitia fuisse, & se propter metum Iudæorum occultauisse. Missa enim quæ in ipso sabbato celebratur, non ad ipsum sabbatū, sed ad diem pertinet subsequentem ut in-
39 fra dicetur. ¶ Septima: † quia Moses ait: Vos tacebitis, & alius scilicet Christus pugnabit pro vobis. torcular enim calcauit solus. Cum igitur hac die nō sit corpus Domini conficiendum ad hanc diem reseruā-
40 dum est. Hæc sexta feria † & ab ista omnes aliæ sextæ feriæ priuilegiatæ sunt propter Christi passionem, sicut & à sequenti dominica omnes alię dominicæ propter eius resurrectionem. Sunt autem huiusmodi sextæ feriæ sex priuilegia, scilicet Christi immolatio, inferni spoliatio, mortis conculcatio, humani generis redemptio, paradisi apertio, & scripturarum manifestatio. In parasceue vno solo cibo vescimur, quia Christus ea die vnum scilicet latronem sibi incorporauit, dicens. Hodie mecū eris
Psal. in paradiso. Vnde ipse dixit: Singulariter
140 sum ego, donec transeam.

SVMMA.

1 *Paschatis sabbatum.*
2 *Paschatis sabbatum, officium mutuatur totū a nocte paschæ. & nu. 3.*
4 *Paschatis sabbatum, dicitur dies illuminata, tribus de causis.*
5 *Pascha celebratur in plenilunio. Et quando. numero 6.*
7 *Nox, diem præcedat ne, an contra.*

De sabbato Paschæ. Cap. 78.

EQVITVR † videre de 1
sabbato sācto Paschę. Sane sicut Deus operibus creationis mundi, scilicet in sex diebus completis in septima requieuit ab omni opere, quod patrarat, sic & in sexta ætate recreationis operibus consummatis, iuxta quod Dominus in cruce pendens dixit. Cō summatū est, in septima ætate requieuit. Cum.n. anima eius passibilitatē corporis exiuit, quodāmodo requieuit, præterea in sepulchro dormiuit, ideoq; dies ista sabbatū appellatur, qđ requies interpretatur, vt dictū est in proœmio secundæ partis, quod antonomaticè sabbatū sanctū dicitur, eo quod, ut præmissum est, significat requiem Christi ab opere recreationis in fine sextæ ætatis, vel propter requiem Christi in cuius morte sanctificati sumus. Dicitur etiā sanctum, propter baptismū, quod fit in die ista in qua noua Ecclesiæ proles sanctificatur. Hęc autem † dies. sicut præcedens nul 2
lum habet officium diuinum in quo cōstat Apostolos fugisse, & in mœrore fuisse, de cō se. distin. iij. sabbato. Nam officium quod cantatur est noctis diei dominicæ j. de consec. distinct. j. in ieiunijs. lxxv. dist. quòd à patribus, scilicet de resurrectione non de sabbato, sicut & contingit in sabbatis quatuor temporum, quod apparet, quia dicitur in cerei benedictione. Hæc est nox, & in collecta missæ. Deus, qui hanc sacratissimam nocte. vnde antiquitus totum officiū de nocte dicebatur, & adhuc in plerisque locis fit. ¶ Primo, ad notandū, quod cathecumini quorū est ipsum officiū, sepulti cū Christo, per baptismum resurgunt cum ipso. ¶ Secundo, propter visitationem mulierum ad sepulchrum Domini mane venientium. ¶ Tertio, quia Dominus de nocte resurrexit, secundum Hier. & Grego. & Ambr. & ideo quia nox illa tanto lumine illustrata est de Domini resurrectione, meritò tunc uigilare & Deo laudes canere debemus. Traditio quoque Iudæorū est, Christum media nocte venturum, in cuius figura angelus transiuit media nocte percutiē do primogenita Aegyptiorū. & Dominus

trans-

transiuit protegendo populum suum. Et Hier. Recor inquit, traditionem apostolicam permansisse, ut in die vigiliarum Paschæ ante noctis medium dimittere non liceat populos expectantes Christi aduentum, ut resurgenti Saluatori occurrant, postquam tempus illud transierit, securitate præsumpta festum cunctos agere diem.

ℰ Sed quia †quod pro deuotione fuerat institutum, in minus honestas actiones, quibus nox facultatem præbet conuersum est, institutum fuit, ut officium ipsius noctis de die celebraretur. De hoc tactū est in prooemio quarte partis, & in quinta parte, sub titulo de nocturnis. Augu. tamen dicit Dominum in diluculo surrexisse, & ipsum per quadraginta horas mortuum, siue in sepulchro extitisse: cui Ecclesia consentire videtur, quæ pro resurrectione matutinum eadem celebrat hora. Silet ergo Ecclesia vsque in horam decimam, & tunc congregatur ad officium celebrandum, quando resurrectio appropinquat, videlicet circa ve speram noctis, quæ lucescit in prima sabbati, & quam per totam noctem vsque ad diei claritatem continuat ad hoc, vt illud impleatur. Nox illuminatio mea in delicijs meis, & nox, sicut dies illuminabitur.

Ps. 31 ¶Tribus † autem de causis, dicitur hac dies illuminata. ¶Primo, quia refulget in delicijs nostris propter redemptionē seu resurrectionem animarum, quæ licet sit in die parasceue, morte Domini recuperata, eius tamen gaudium & lætitia est ad hanc noctem translata, propter rationem positā sub quinta feria cœnæ, Domini, vbi agitur de olei consecratione. ¶Secundo, propter resurrectionem corporum, quæ Domino resurgente prima sabbati speratur futura, ideoque vigilamus & resurgenti vigilādo concinimus. ¶Tertio propter baptismi sacramentum, quod hodie celebratur. quoniam ab illis causis sumpsit exordium, & illarum nobis tribuit fructum. Celebratur enim hac die catechuminorum officium, ut ipsi Christo consepulti, ad baptismum in morte cum eo resurgant. Hæc ergo nox, pascha dicitur, quòd transitus interpretatur, quia transiuit Dominus de mundo ad patrem, de morte ad uitam transimus & nos. Pascha enim nostrum immolatus est Christus, de hoste ad patrem, de tenebris ad lucem de reatu ad gratiam, de pœna ad gloriam, de pugna ad uictoriam. ¶Hæc nox siue pascha † in qua resurrexit Dominus fuit decimaseptima luna mensis primi, id est, Aprilis, qui est primus apud Hebræos, qui computant menses secundum lunæ cursum. Ideo quidem in mense primo resurrexit, quia ipse est principium. Ité ideo in luna decimaseptima, ut ꝓ obseruationem decalogi perduceret nos ad æternam requiem sabbati sui. Surrexit igitur tunc, cum luna alta petit, ad designandum quòd Ecclesia petere debet alta virtutum & scandere ad templa cœlorum. Item in tertia hebdomada lunæ surrexit per quòd tertium tempus, scilicet gratiæ aduenisse significauit. Et inde est, quòd cum semper in lunatione Aprilis, & plenilunio hanc solēnitatem ex iussu Domini celebremus, quandoque in nostro Aprili, & quādoque in Martio eam solennizamus: sed cum post duodecim lunationes constituimus, innuitur quòd per decem legis & duo charitatis præcepta ad resurrectionis gloriam perueniemus. Si verò eam post xiij. lunationes obseruamus, innuitur quòd per decalogum & trinitatem perueniemus ad gloriā æternitatis. Adhuc ideo hęc nox in plenilunio celebratur quoniā luna iubar luminis à sole mutuatur. Luna est Ecclesia: sol Christus qui dum occidit, occiditur, sed eius occasu Ecclesia gratiæ plenitudine illustratur. Item † hæc nox, in qua Christus resurrexit ęquinoctio transacto, quando scilicet dies incipiunt crescere, & esse maiores noctibus, celebratur. ¶Primo, quia post ignorantiam prolongatur de Deo scientia, & ubi abundauit iniquitas, superabundauit & gratia. ¶Secundo, quia virtutes in nobis crescere, & uitia superare debent. ¶Tertiò, quia per eius resurrectionem tenebræ mortis cœpere minui & dies vitæ incepit augeri. ¶Quarto, quia per ipsum, qui est lumen de lumine, perue nitur ad diem lucis æternæ. Item hac nox celebratur, ut in vere, quando post hyemis asperitatem flores vernant, & uolucres iubilant, quia pulso perfidiæ gelu, mundus floruit pulchritudine virtutum. Et in omnem terram exiuit sonus eorum, hæc nox est utriusque diei communis, scilicet sabbati præcedentis, & dominicæ sequentis.

Nam

7 Nam † vsque nunc dies præcedebant noctem, nunc econuerso fit. Conditor enim temporis fecit, vt à principio dies naturaliter præcederet noctem, secundum quod dicit scriptura, fiat lux. & facta est lux. & ea procedente per superius hemisphærium ab oriente in occidentem factum est incipere & redeunte ea per inferius hemisphærium ab occidente in orientem factum est mane. Præcessit ergo dies noctem, in signũ quòd homo siue Adam transiturus erat de luce uitiorum in tenebras uitiorum, siue quòd homo a die paradisi descenderet ad noctem inferni, ed in resurrectionis nocte artificialiter fecit Dominus, ut nox reciprocando præcederet diem, in signum reparationis secundi Adæ, qui nos per suam resurrectionem de peccatorum tenebris reparauit ad lucem, vnde Apost. Nox præcessit, dies autem appropinquauit. Seriatim igitur huius diei officium prosequentibus, Primo per quem, quomodo, & quare agni de cera hac die fiãt. Secũdo, de benedictione cerei. Tertio, de lectionibus & tractibus. Quarto, de benedictione baptismi siue fontium, ubi etiam agitur de cereis cathecuminorum. Quinto, de baptismo, vbi agitur de vestibus quas neophiti octaua die deponunt, & de patrinis. Sexto, de confirmatione. Septimo, de missa.

Ro. 13

SVMMA.

1 *Agni cerei, qui fiunt Romæ in paraſceue Paſchali, quid notent. & nume. 2. Et eorum virtus. nu. 3.*

Per quem, quomodo, & quare agni de cera fiant. Cap. 79.

1 N † primis itaque hac die acolyti Ecclesiæ romanæ faciunt agnos de cera noua benedicte, vel de cera cerei paschalis anni præcedentis, admisto chrismate qui in sabbato in albis in Ecclesia per dominũ papam populo distribuuntur. Agni isti, significant agnũ illũ immaculatum, qui tollit peccata mundi. Cera, significat eius humanitatem, sicut beatus Gregorius dicit, mel in cera, diuinitas in humanitate. Apis quidẽ, quæ operatur ceram cũ melle, nulla resolutur libidine, & beata virgo eũ, qui est Deus, & homo, concepit sine uirili semine. In cera admiscetur oleũ seu chrisma, quia Dominus noster plenus est misericordia, quæ per oleũ designatur. In octaua distribuuntur, quia in octaua resurrectionis Dñs suis præmia distribuit. Rursus agnus in agno cereo præfiguratus, & in pascha immolatus, ad memoriam reducitur, cui beatus Greg. oleũ infundi instituit. quando paschalis agni mysteria referauit. † Hi etiam cerei agni figurant agnos nouellos, de quibus cantat Ecclesia in sabbato in albis: & ideo quandoque in illo sabbato fiunt, quod etiam vsus apostolicus docet quoniam in dominica tunc sequenti domino Pa. mensam intrante, & agnos cereos capellanis, & familiaribus suis distribuere uolente: unus acolytus solemniter portans & præsentans sibi agnos ipsos, dicit ter alta voce. Domine. d. d. isti sũt agni nouelli, qui annuntiauerũt, allelu-Ia: modo venerunt ad fontes &c. † Hi agni 3 à fulgure, & tempestate fideles, & credentes defendunt propter virtutem consecrationis & benedictionis. Sane secundum quarundam Ecclesiarum consuetudinem, cereus distribuitur in octaua paschę populo, ad suffumigandas domos, ad significandum quòd in ultima resurrectione Christus fidelibus in premio tribuetur, ad quod expressius significandum Romana ecclesia agnos facit supradictos.

SVMMA.

1 *Cerei benedictio fit in paraſceue.*
2 *Sub cerei benedictionem, cur ignis antiquus extinguatur, & nouus è petra excutiatur.*
3 *Cereus paſchalis à ſubdiacono benedicitur. Et cur non potius à ſuperiori.*
4 *Cereus paſchalis, quid ſignificet.*
5 *Manſiones tres, in quarum tertia columna præceſſit populum.*
6 *Cereus ſuper columna, ſignificat Chriſtum. Item, paſchalis. nu. 7.*
8 *Cerei benedictio qualiter fiat. Et an unus tãtum benedicatur, an duo. nu. 11.*
9 *Turi grana, in cerei benedictione, quid ſigni-*

significent.

10 *Cereo paschali infixa tabula, quid signet. quidque contineat.*

De benedictione cerei. Cap. 80.

1 SEcundo † loco paschalis cereus benedicitur. Circa quod sciendum est, quod in principio officij totus in Ecclesia debet ignis extingui, & nouus de lapide percusso cum calibe, uel ex crystallo solt obiecta debet elici, & de sarmento foueri. Ignis uetus, veterem significat legem, cuius figuræ in morte Christi cõpletę fuere, & ideo velut extinctę cessare debuerũt: sed de lapide, id est, de Christo qui est lapis angularis, qui verbere crucis percussus, Spiritum sanctum nobis effudit, vel de crystallo inter solem & lunam mediante, id est, de Christo qui fuit mediator inter Deum & hominem, qui sicut ipse testatur, ignem in terrã mittere venit. nouus ignis elicitur, dum per eius passionem vel resurrectionem Spiritus sanctus nobis effunditur, cui præbet alimentum sacramentum, id est, Christus qui est vitis vera Crystallus quoque perlucida est Christi humanitas resurrectione splendidissima. Adhuc nouus ignis ideo benedicitur, ut sicut ille, qui est lumen indeficiens, illuminans omnem hominem uenientem in hunc mundũ igne illuminauit Mosen: ita illuminet sensus & corda nostra, ut ex his tenebris ad lumẽ & uitam ærernam mereamur peruenire. Nec est vana religio solenni processione, ad huius ignis benedictionem exire, in quo meminisse debemus exeundum nobis esse ad illum quem Iudæi extra castra eiecerũt. Exeamus (inquit Apostolus) *Heb.* 13 ad eum extra castra, improperium eius portantes & benedicimus illum, cum cruce & aqua. ut nos in passione eius per quẽ Spiritum sanctum accipimus, lotos esse significamus. 2 † Rursus extinctis Ecclesiæ luminaribus, & igne de petra cum calibe excusso ignis aqua aspergitur benedicta, quia extinctis Apostolis, qui lumen mundi à Christo dicti sunt, de Christo petra excussus est ignis charitatis, cum calibe lãceæ vulnerantis, dum sanguis & aqua de eius corpore sacro emanauerunt, à quibus habent efficaciam sacramenta, quibus mediantibus in amore Domini inflammamur aqua gratiæ perfusi. Et attende, quod sicut in his singulis diebus, scilicet cœna Domini, parasceue, & sabbato sancto, ignis extinguitur, sicut volunt quidam. ut etiam ex eis nouus ignis in memoriam passionis, ut prædiximus, accendatur. Subsequenter benedicitur cereus ex institutione Zozimi, & Theodori primi Papæ: sed beatus Ambro. benedictionem dictauit: quanquam Augu. & Petrus diaconus Cassineñ. monachus, alias benedictiones dictauerunt, quæ in usu non sunt. Benedicitur autem ideo, quoniam ex simplici sui natura absque benedictione, non potest transire ad significationem mysterij colũnæ ignis de qua iam dicetur. Benedicitur etiam propter gloriam resurrectionis eius quem & pater benedicit, & quia per ipsum ipse Christus visibiliter ad memoriam reducitur. † Benedicitur quidem etiam præsente Episcopo, vel sacerdote, à diacono, qui est minoris ordinis, quia Christus resurgens à mortuis: primum Marię Magdalenæ se manifestãs, uoluit per debiliorem sexum gloriam suæ resurrectionis Apostolis nuntiari: ut sicut nostræ mortis initium per mulierem in mundum intrauerat, ita & reparationis initiũ per mulierem in mundo nuntiauerunt. Ad huc diaconus benedicens cereum, significat euangelij prędicatorem, qui Christum pro nobis passionis violentia corporaliter extinctum, debet laudum benedictionibus prædicando, resurrectionis luminosa gratia reddere illustratum quæ dalmatica induitur, quoniam debet esse cœlestis conuersatione adornatus, quam dalmatica ipsa designat. ¶ Porro † cereus, super columnam illuminatus, significat primo columnam ignis, quæ præcedebat in nocte populum Israel, extinctus vero, significat columnam nubis, quæ præcedebat, in die prima quidem de nocte illuminans, & secunda in die refrigerans in qua Spiritus sanctus significabatur. Tenuit quidem in nobis columna nubis figuram humanitatis: & colũna ignis figuram diuinitatis. Recte autem cereus columnam significat. Nam ille præcessit populum ad mare rubrum, in quo baptizati sunt, iste vero præcedit neophytos ad baptismum. Item ille præcessit populum vsque ad terram promissionis: iste

3

4

vere

vero præcedit septem diebus neophytos ad fontes, & dominus nos præcedit, vt paret nobis viam, usque ad patriam, quæ post finem huius vitæ, quæ septenario reuoluitur, nobis promittitur. ¶ † Et nota, quòd nec in prima nec in secunda mansione, columna præcessit populum, sed tertia. prima mansio fuit in Ramatha. Secunda, in Segor. Tertia in Ethan. Ramatha, interpretatur commotio tineæ. Segor, tabernaculum. Etham, firmum uel perfectum, vel signa eius. Hæ tres mansiones his tribus diebus domini coaptantur, scilicet die bu. passionis, sepulturæ, & resurrectionis. Nam in die passionis fuit Dominus, quasi in Ramatha, id est, in commotione tineæ, videlicet in commotione Iudæorum, qui ad modum tineæ vestem inconsutilem domini, id est, Ecclesiæ vnitatem, imò & ipsum demoliri nixi sunt. Sed de hac mansione, quasi exiuit, cum obijt, & uenit in Segor, id est, in tabernacula, cũ in sepulchro latuit, & tanquam fortis miles fortem diabolum ligando, vasa eius diripuit: taberna cula. n. militantium sunt. Sed de hac mãsione exiuit cũ surrexit, & intrauit in Ethan: quod interpretatur firmũ, seu perfectũ, seu signa eius, quia ipse resurgens à mortuis, iam non moritur, mors illi vltra non dominabitur, tunc signaculum suis fuit cum ipse eis gloriosus apparuit, & eos tanquã columna ignis illuminauit. ¶ † Secundo cereus super columnam, significat Christum qui nos in huius mundi nocte illuminat, & in die à uitiorum incentiuo refrigerat, ut præmissum est. Rectè quidem cereus Christum significat propter tria, quæ in eo sunt: lichimen namque animam, cera, corpus & lumen diuinitatem significat. ¶ † Tertio cereus renouatus & illuminatus post benedictionem, significat nouã Christi doctrinam qui est in nouo testamento, qui ait: Mandatum nouum do vobis, vel gratiam nouam qua nos dominica singulariter illustrata est: videlicet Christi resurrectionem, qui resurgẽs à mortuis, apparuit in carne gloriosus: & splendore diuinitatis illuminatus. Huius enim cerei ceram apes mater sine concubitu eduxit, & Christi carnem virgo Maria concepit, & peperit, & in carne Deum, quasi mel in cera perfetens, inuiolata permansit. Incipit autem cerei benedictio. Exultet † iam angelica turba. De hoc enim est exultatio, quòd extraxit suos de inferno & de eius victoria: Ascendit enim super occasum, Dominus nomen illi, & primo salutat populum dicens Dominus vobiscum, ut illum reddat beneuolum & attentum. Cæterum lumen cerei, seu eius significatio, duplex est, significat enim Spiritũ sanctũ, quo Christus plenus fuit, & gloriam resurrectionis eius. Secundum primũ mysterium, in quibusdã ecclesijs cereus à principio benedictionis accenditur: quia Christus ab initio suæ cõceptionis Spiritu sancto fuit repletus. Et verba benedictionis in hoc consonare videntur. Nam statim circa principium dicitur. Gaudeat se tellus tantis irradiata fulgoribus, & postea subditur: Lætetur mater ecclesia tanti luminis adornata fulgoribus, & postea diaconus rogat circunstantes, cum eo misericordiam domini inuocare, ad tã mirã huius luminis claritatẽ, quod licet de significato intelligatur, scilicet de Christo, cõueniens tamẽ uidetur, ut & ipsum significans ei aliquo modo, prout fieri potest, respondeat, & eius similitudinem gerat. Quantum ad alterũ vero mysteriũ, videlicet q; lumẽ gloriã resurrectionis significat, in quibusdam Ecclesijs illuminatio ceræi vsque post appositionem incensi defertur. infigit enim ipsi cereo diaconus quinque grana turis in modum crucis, cum dicit. Suscipe sancte pater huius incensi sacrificium vespertinum, siquidem passio Saluatoris reuera fuit sacrificium vespertinum legis, iuxta illud: Eleuatio manuum mearum sacrificium vespertinum, quia fuit in vespera mundi, id est, in sexta ætate factum, & in vespera diei, quæ † granaturis designant aromata quæ, mulieres emerunt ut vngerent crucifixum. Emerunt enim ad literam aromata vespere sabbati, quia sabbato siluerunt propter festum sabbati, & ostendit ecclesia se illam deuotionem habere in aromatibus virtutum, uel quinque grana significant quinq; plagas in cruce receptas. Post hoc aliquantulum inferius fit cerei illuminatio, quia post passionem secuta est in resurrectionis gloria & lucet cathecuminis ante baptismum, & post vsque ad octauas, ad notã

Ro. 6.

Psal. 140

dum, quod Christus lucet Ecclesiæ vsque
10 in diem iudicij. † In cereo etiam affigitur tabula seu charta scripta, quæ significat tabulam, in qua Pilatus scripsit: Iesus Nazarenus Rex Iudæorũ, quã vidimus Parisius in capella Illustris Regis Francorum, vna cũ spinea corona, & ferro, & hasta lanceæ, & cum purpura, qua Christum induerunt, & cum sindone, qua corpus fuit inuolutum & spongia, & ligno crucis, & vno ex clauis & alijs reliquijs multis. Et cũ cereus Christum significet, merito in dicta tabula inscribitur annus Domini tũc currens, cum eius incarnatione, quia in cereo notat, quòd Christus est annus antiquus, & magnus, plenus dierum, de quo in octaua parte, sub tit. de anno solari dicetur. Ideo autem Christus annus dicitur, quia sicut in anno dierum habetur multitudo fructuũ, ita & in Christo fuit & est multitudo omnium bonorum fructuum. Habet enim Christus suos menses, ut sunt duodecim Apostoli, & suos dies, vt sunt omnes fideles, & suas horas, ut sunt neophyti. Scribitur etiam in illa tabula annus, ab origine mundi currens, ad notandum quòd ipse est α & ω. Scribitur etiã ibi indictio, vel æra & epacta, de quibus sub tit. de anno solari dicetur, ad notandũ, q̃ hominũ actiones & temporũ successiones, per dei dispositionẽ ordinantur. In † quibusdam Ecclesijs additur alter cereus minor: primus maior consecratur in personam Christi dicẽtis: Ego sum lux mundi, alter in personam
Io. 8. Apostolorum, quibus ipse dominus inquit: Vos estis lux mundi. uterque cereus præcedit cathecuminos, ad baptismum, & Apostoli nos ad terram promissionis. Itẽ Christus per se illuminat ecclesiam, illuminat etiã illam per Apostolos, quorũ præcepta diligenter intueri & obseruare debemus. quod ostenditur ex illuminatione aliorũ cereorum, qui ab alijs duobus illuminantur. In plerisq; vero ecclesijs duo alij pari cerei accenduntur à maiori, & statuitur vnus ab una parte cerei benedicti, alius ab alia, qui significant sanctos noui & veteris testa. qui per Christum illuminati sunt, & per doctrinam Apostolorũ & Prophetarum, qui cum Christo concordant. Illi autem, &c. Ecclesiæ luminaria ex igne maioris cerei accenduntur, ad figurãdum quod ignis Spiritus sancti à Christo procedit, & quòd non solum Prophetæ & Apostoli, qui per duos cereos significantur, verumetiam omnes ecclesiæ fideles à Christo illuminati sunt, qui ideo sunt duo, tum quia Apostoli bini, ad prædicandum missi sunt, tũ quia discipuli & alij illuminati à Christo gemina charitate feruent: & tam verbo, quam exemplo lucent. Possunt etiã ipsi duo cerei cathecuminos significare, qui à lumine maioris cerei accenduntur, quoniam à lumine Christi oportet cathecuminos illuminari. Lumen quidẽ Christi est eius gloria & doctrina quę per sequentes lectiones intelligũtur seu insinuantur. Lu. 10

SVMMA.

1 *Paschatis sabbatum, quas lectiones habeat: & quare sine titulo, & tono illa legantur. Et quot sint nu. ibid. & nu. 9. 10. 12. Primaque interpretatio nu. 2.*
3 *Manichæorum hæresis.*
4 *Lectionis secundæ in sabbatis, expositio. Item tertiæ. nume. 5. idque varie. nume. 6. Item quartæ nume. 8.*
7 *Tractus, Vinea facta est. expositio.*
11 *Noe arca, Ecclesiam significat.*
13 *Canticum, quid.*
14 *Lectionum & canticorum præposterus ordo.*

De lectionibus & Tractibus. Cap. 81.

1 ERT IO loco † circa lectiones & circa tractus sciendum, quod lectiones quæ Christi gloriã & doctrinam significãt: idcirco carent titulo, quia cathecumini nondum sunt ciues Hierusalem, & scripturas ignorãt, & nomina ciuium Hierusalẽ ignorant. Vnde si eis nominarentur, & nomine Doctorum veteris vel noui testamenti forte potius contemnerent, quòd venerarentur, Carent etiam titulo, quia Christus caput nostrum nondum redditum est nobis. Leguntur quoque sine tono, quoniam in eis insipientes, & cathecumini simplices instruuntur. Lectiones autem in quibusdã Ecclesijs leguntur quatuor, in quibusdam sex, in quibusdam duodecim, & in quibus-

dam

dam quatuordecim, qui quatuor legunt, ideo faciunt, quia Doctor catechuminorum debet esse conuiuator eorum. Debet enim eis parare conuiuium in mensa sacræ scripturæ, quæ per mensam, quæ in tabernacula Domini fuit, significatur: Quę quatuor pedes habuit, quia sacra scriptura quatuor modis exponitur, videlicet historicè, allegoricè, tropologicè, & anagogicè, quod plenius dictum est in procœmio primi libri. Prima lectio. In principio creauit Deus cœlũ & terram, quæ est Gen. j. ca. historiam monstrat. Ad literam enim facta sunt, quæ ibi dicuntur de creatione cœli & terræ, & aliarum rerum, de homine, qui factus est ad imaginem & similitudinẽ Dei, &c. & sic de alijs. Secunda lectio, scilicet, Factũ est in vigilia, &c. quæ est Exod. xiiij. cap. pertinet ad allegoriam, Tertia, scilicet, Apprehendentem septem mulieres, &c. quæ est. Esa. iiij. c. ad tropologiam. Quarta, scilicet, Hæc est hæreditas seruorum, quæ est ibidem. lv. cap. ad anagogen. prout infra patebit. Verum, si diligenter attendere volumus, prima lectio, & secunda, tam ad primum, quam ad secundum pedem pertinent, id est, tertia potius ad secundũ, quam ad tertiũ. Prima, pertinet ad secundũ pedẽ, sicut ad primũ, nam quæ in ea historicè dicuntur, allegoricè exponun
Gen. 1 tur. verbi gratia. Factus est homo † Christus ad imaginem & similitudinem Dei: masculum, id est, Christum, & fœminam, id est, Ecclesiã creauit eos, Vel ét partim ad secũdũ: partim ad tertiũ refertur, quia opera sex dierũ coaptãtur operibus lucis spiritualis, quia interius reformamur, & illuminamur. Nempe opus primi diei fuit lux qua significatur illuminatio fidei. Opus secundi diei, fuit firmamentum, quod diuidit aquas superiores, ab aquis inferioribus, hoc est fundamentum sacræ scripturę quod diuidit aquas superiores, id est, Angelos ab aquis inferioribus, id est, hominibus, qui eo non indigent: Opus tertiæ diei, fuit segregatio aquarum ab arida, id est, segregatio eorum, qui dediti sunt fluxui carnalium voluptatum, & qui quemadmodum aquæ se & alios, qui sitiunt ab his, qui ad modum aridæ, sitiunt fontem aquæ uiuæ, utpossint fructificare, dicentes: Sitiuit
Ps. 41 anima mea ad Deum fontem viuum &c. Quartæ diei opus, est luminaria in firmamento. Hæc luminaria sunt doctores, qui inhærentes firmamento sacræ scripturæ, inferioribus lumine scientię lucent. Quintæ diei opus, est creatio piscium & auium ex aquis, per quæ intelliguntur renati ex aquis baptismatis, quorum quidam beneficio baptismatis vtuntur ad modum piscium, ut paruuli, quidam vero alis geminæ charitatis, ad instar auium volant ad superiora, ut boni adulti. Vnde in prima lectione dicitur: Spiritus Domini ferebatur super aquas, scilicet baptismi. In aquis remanent pisces, id est, curiosi, aues vero, id est, baptizati ad cœlestia volant. Sextæ diei opus, est creatio animalium de terra. Siquidẽ terra, caro nostra est: ex qua creantur animalia, cum ex ea procedant opera uiua, & interior homo noster reformatur, ut in eo imago & similitudo Dei reluceat secundum quod dictũ est ibi: Factus est homo ad imaginẽ & similitudinem nostram. ¶† Rursus per primam lectionem instruun 3
tur baptizãdi ne credant Manichæis. Qui dicunt hæc omnia visibilia à rege tenebrarum fore creata. Post istam primam lectionem, nullum sequitur cãticum. Sunt enim quatuor cantica, sicut quatuor lectiones. post duas primas sequitur vnum canticum & post vltimam, duo cantica sequuntur. Post primam ergo non sequitur canticum quia in eo agitur de primo homine, qui creatus Deum non laudauit, sed peccauit, & in eo omnes peccauerunt, ideoque potius deberet sequi luctus, quam canticum q̃ est exultatio mentis habita de æternis. Quia vero primus homo per oblectamenta peccati à gloria cecidit, & ad eam redire possumus, si ratione cõtra peccatum steterimus, idcirco orat sacerdos post lectionem, dicens: Deus, qui hominem mirabiliter collocasti, & mirabiliter creasti, & mirabilius reformasti, da nobis contra oblectamenta peccati ratione persistere, ut ad æterna gaudia peruenire mereamur. Et in eo etiam, quòd ipse dicit, qui hominem mirabiliter creasti & mirabilius reformasti, innuit quod in præcedenti lectione historicè agitur de hominis creatione, & allegoricè de eius redẽptione, id est, de illo per quem est facta redemptio. ¶ In secun 4
da quoque † lectione est historica narra-

tio, sed ipsa pertinet ad secundum pedem mensæ, quia quod ibi historicè dicitur allegoricè intelligitur. Nam sicut in mari rubro submersis Aegyptijs, liberati sunt Hebræi, ita & in baptismo submersis vitijs & peccatis, liberatur populus Dei. Vnde post illam lectionem sequitur cāticum lætitiæ, & exultationis: uidelicet Cantemus domino Exod. xv. cap. In quo exultat populus Christianus, qui à spiritualibus Aegyptijs per baptismum est liberatus, sicut Iudęi à corporalibus, & ideo sacerdos orat, ut dominus salutem gentium operetur in aquis baptismatis mysterio, quo ipso priorem populum ab Aegyptijs liberauit. Per Aegyptios quidem peccatores per mare rubrum, baptismus intelligūtur ex quibus Aegyptijs, neque paruus, neque magnus remansit: nec etiam in baptismo magnum vel paruū peccatū remanet, q̄ in pœnitentia facile nō contingit. Rectè igitur subijcitur canticum illud: Cantemus domino, quia licet quandiu homo in peccato est, Dominum laudare nō potest, quia
Ga.15 nō est speciosa laus in ore peccatoris, tamē cum liberatus est, potest cantare domino primum canticum, scilicet de liberatione
5 sua. ¶ Tertia lectio, quæ est Esa. † Pertinet ad secundum pedem mēsæ, scilicet ad allegoriam, licet ad tertium, scilicet ad tropologiam. utcunque valeat coaptari. In ea enim continentur sacramenta Christi & Ecclesiæ. Sacramentum Christi ibi notatur, vbi dicitur: Apprehendent septem mulieres, uirum vnum. Mulieres septem sunt septem dona Spiritus sancti, in baptismo collata, quæ apprehenderunt vnum virum, id est, Christum, vt in eo plenè quiescerent, quod in alio homine facere nō poterant, uitijs & peccatis impedientibus. Sequitur ibi: Panem nostrum comedemus: quo ad ipsum Spiritum sanctum cuius hæc dona sunt, refertur. Nam Spiritum sanctum, panem suum comedere & vestimentis suis cooperiri, nihil aliud est, quam ipsum æqualitatem patris & filij possidentem, nullo indigere. Postea subiungitur: Tantummodo inuocetur nomen tuum super nos, id est, illi, in quibus erit habitatio tua, à nomine tuo Christiani dicantur. Aufer opprobrium nostrum quod, scilicet à malis hominibus passi sumus, à quibus sæpe per uitia, & peccata expulsi sumus. Hæc est ergo allegoria. Moraliter † autem per 6
septem mulieres intelliguntur, homines septiformi gratia repleti, id est, sapientes, intelligentes, consulentes, fortes, scientes, pij, timorem domini habentes, qui apprehendent vnum virum, id est, Christum ei per fidem & charitatem adhærendo. Hi dicant, quod in lectione ipsa sequitur, scilicet Panem nostrum comedemus, id est, corpus tuum, quod est noster panis, quia nobis ad refectionem datus, & vestimentis, scilicet bonorum operum, contra frigus peccati cooperiemur. Inuocetur tantummodo nomen tuum super nos, vt videlicet à te Christiani dicantur. Aufer opprobrium nostrum, scilicet ne serui diaboli nominemur. in eo uero quod sequitur: Si aoluerit dominus sordes filiarum Sion, & lauerit sanguinem Hierusalem de domo eius in spiritu iudicij, & spiritu ardoris notatur sacramētum Ecclesiæ: per sordes notat leuiora peccata, per sanguinem grauiora. Leuiora enim peccata lauat dominus in spiritu iudicij, id est leuioris correctionis: grauiora, in spiritu ardoris, id est, grauioris satisfactionis. Notat igitur in hoc effectum baptismi: quia dñs tā grauiora peccata, quā leuiora tollit per baptismū. Post hanc lectioné sequitur canticum, q̄ est primum canticū sinagogæ scilicet: Facta est vi
nea dilecto meo. Esa. v. c. Vinea † enim ad li 7
teram, synagoga est, sepes circa eam sunt obseruātię legales, turris in ea, est templū, torcular, altare holocausti, & in eis sacramenta Ecclesiæ nihilominus intelligūtur. Vinea enim, est Ecclesia, quæ facta est in Luc. 2
cornu illo. s. de quo scriptū est: Erexit cornu salutis nobis, hoc cornu est Christus, & vinea facta est in loco vberi: Christus est locus vber, de quo dictum est: Mons Dei, mōs
pinguis. Circa hanc vineam, sepes est diuina protectio, fossa, timor domini, turris est Ps. 66
Christus, de quo dictum est. Esto nobis domine turris fortitudinis a torcular, crux Christi, de quo dictum est. Torcular calcaui solus. Et quia in lectione in cantico exprimuntur sacramenta ecclesiæ synagogę, idcirco sacerdos orat, dicens. Deus qui nos ad celebrandū paschale sacramētū, vtriusque testamēti paginis instruis, vtriusq; testamenti, dicit utrumque testamentum. &

sub-

subdit. Da nobis intelligere misericordiã tuam, vt perceptione præsentium numerum, firma sit expectatio futurorum. Misericordia domini quam nos intelligere optat, est remissio peccatorum in baptismo. præsentia igitur munera sunt, spiritualia
8 dona, quæ in præsenti percipimus. ¶ † Quarta lectio est: Hæc est hæreditas seruorum
Esa. 54. & 55. cap. domini, iustitia eorum apud me, dicit dominus, & pertinet ad quartum pedem, scilicet ad anagogen. Nempe sicut ex prædictis patet, in prima lectione instruitur homo de sua formatione, in secunda & tertia de reformatione, quæ fit in baptismo per Iesum Christum, vnde iam non restat, nisi quod instruatur catechumenus de vita beata, & de bonis moribus, per quos ad eam venitur, quæ in hac quarta lectione docentur. Siquidem vita æterna, est hæreditas, quæ seruis domini debetur, & iustitia eorum, est apud Deum. Nam meritis eorum iustè debetur, ut apud eũ æternaliter quiescant. Ea vero quæ sequũtur, ad bonos mores pertinent, ut illud: Audite audientes me, & comederis bonũ, & delectabitur in crassitudine anima vestra, per bona intelligitur ipsum Christũ vel verbum eius, quo anima reficitur, vnde notans delicias animæ non carnis: dixit: Delectabitur in crassitudine anima vestra. Hanc lectionem sequuntur duo cantica in quibusdam Ecclesijs. In ea enim agitur de hæreditate æterna, quæ erit in duobus, id est, in gloria animæ & corporis, sed cõuenientior est ratio quia in ea agitur de duobus, scilicet de bonis moribus, & vita beata, ut dictum est, primum canticum, scilicet attẽde cœlum. quod est Deute: xxxij. ad bonos mores pertinet: vnde verba cãtici huiusmodi verbis lectionis in plerisque respondent. In lectione igitur dicitur: Feriam vobiscum pactum sempiternum misericordias Dauid fidelis. Et in cantico dicitur: Deus fidelis, & absque vlla iniquitate. & ibi dicitur. Quomodo descendit imber & nix de cœlo, & illuc vltra non reuertitur, sed inebriat terram & germinare eam facit: hic dicitur. Quasi imber super herbam, & nix super fœnum &c. Et quia bona opera, quæ facimus, sunt ad Dei gloriam referenda, idcirco, circa finem lectionis dicitur. Date magnificentiam Deo vestro. Attendens vero sacerdos catechuminorum animos esse deuotos & ad baptizandum esse paratos, orat quòd dominus, quos aqua baptismatis abluit, continua protectione tueatur. Postea sequitur canticum in persona catechuminorum respondentium se affectare baptismum: vt per hoc ad visionem Dei perueniat. Vnde cantatur. Sicut ceruus desiderat ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te Deus. Super quo dicit Augustinus quòd hoc in persona catechuminorum dicitur, desiderantium ad fontem baptismi peruenire: sicut ceruus desiderat ad fontes aquarum venire. post exponit desiderium suum catechuminus, dicens: Sitiuit anima mea ad fontem viuum. quæst. v. & appa. ante fa. Domini. quasi dicat, si non in ingressu, si non in progressu, satiabor in egressu. Hoc desiderium confirmat sacerdos orans, & dicens, ut desiderijs cœlestibus accensi fontem vitæ sitiamus. Quia autem sex lectiones † legunt, hoc faciunt, quia per 9
Christi passionem & resurrectionem mundus sex diebus perfectus, redemptus, & reparatus est: vel propter senarium numerum, qui perfectus est, vel quia catechumini ad sex opera misericordię inuocantur. Nunc tangamus † consuetudinem 10
Ecclesiarum duodecim lectiones legentium, quod faciunt in honorem duodecim Apostolorum, à quibus post Christũ omnis doctrina christianitatis processit, à qua catechumini illuminantur, & hi quandoque legunt sex græce: & sex latinè, quia Christus à Iudæis ad Gẽtes translatus est. Græca enim & latina lingua sunt principaliores inter alias & per eas apertè totum genus omnium gentium reparatum per Christum intelligimus. Verum & si præmissi legant duodecim lectiones, non tamen cantant, nisi quatuor cantica prædicta. Post quartam nanque lectionem cantant primum canticum, post octauam, secundum: post vndecimam, tertium: post duodecimam, quartum. Prima lectio est: In principio creauit Deus cœlum & terram, in qua homo ad imaginem Dei factus docetur. Sed hæc imago per è amissa per peccatum, restauratur per baptismum. Vnde sequitur secunda † lectio. Noe vero cũ esset &c. quæ est. Gen. v. in fine v. &

vj.vij.& viij.c.in qua ostenditur,quòd omnes perierunt in diluuio,exceptis illis,qui in arca saluati sunt, diluuium est baptismus,arca est ecclesia, omnes. n. qui extra Ecclesiam baptizantur,pereunt:& illi soli qui sunt in ecclesia, merito saluantur, & quia post baptismum debet esse paratus ad tentationem, idcirco sequitur tertia lectio:Tentauit Deus Abraham.quæ est Ge. xxij.c.in qua Isaac legitur à patre oblatus, & aries pro eo immolatus,& ita filius Dei pro nobis oblatus est, sed non eius diuinitas,imo eius corpus,pro nobis est immolatum.Et quia in passione domini maiorē efficaciā baptismus recipit, idcirco sequitur quarta lectio, scilicet factum est in vigilia matutina, in qua ostenditur quòd in mari rubro submersi sunt Aegyptij, & liberati Hebræi.Sacerdos.n. est Moses, baptismus mare,cereus columna ignis, catechumini Aegipti, baptizati Hebræi.Tres primæ lectiones sumptæ sunt de Ge.quarta de Exo. quam sequitur canticum,similiter de Exo. sumptum quod est canticū victoriæ. Quinta lectio est: Hæc est hæredicas sumpta de Esa.in qua agitur de baptismo ibi, Sitientes venite ad aquas, vbi inuitantur ad baptismum.Sexta lectio est:Audi Israel,sumpta est de Baruch. cap. iij. sed conuenientius dicitur sumi de Hiere. quia quicquid scripsit Baruch. de ore Hier.sumpsit,In ea agitur de Christi resurrectione, quæ in baptismi immersione significat ibi: Post hæc in terra visus est, & cum hominibus cōuersatus est, Septima est. Facta est super me manus domini.supra de Ezechiele.xxxvij. cap.in qua agitur de generali resurrectione,cuius causa præcessit resurrectio Christi ibi: Ossa arida reuiuiscunt: Octaua est. Apprehendent septem mulieres virum vnum. sumpta est de Esa. in qua Christi & Ecclesiæ sacramentum exprimitur,& etiā baptismus ibi:Cum abluerit dominus sordes &c. Postquam sequitur canticum Esa. in persona Ecclesię,videlicet, Vinea facta est.Nō est: Dixit dominus ad Mosen. Exo. ij.c.in qua sub figura agni immolati Christi passio pro nobis immolati exprimitur: Decima est: Factum est verbum domini. quæ est Ionæ. iij. capitul. Sub figura enim Ionę in mare proiecti & à ceto absorpti,& tertia die euomiti significantur,passio,sepultura,& resurrectio Christi. Vndecima, scripsit Moses:& est Deu. xxxj. cap.in fine, quam sequitur suum canticum: Attende cęlum in quo promittuntur præmia renatis: quibus in lectione lex domini præponitur: Duodecima est: Nabuchodonosor. Dan. iij.cap.in qua figuratè ostenditur,quòd sicut angelus in camino ignis flammā extinxit,ita Spiritus sanctus per baptismum flāmam peccati extinguit. Vnde catechumini, baptismum desiderantes, cantant canticum: Sicut seruus desiderat ad fontes aquarum.quòd sumptū est de Psal. Ad orationem autem quæ post hanc lectionem sequitur, nō dicitur flectamus genua in detestationem eius, quod Nabuchodonosor rex in contemptum Dei coegit populum genua flectere ante statuam auream, quam erexerat † Romani vero dicuntur legere.xxiiij.lectiones:duodecim grœcc,& duodecim latinè, propter causam scriptam sub sabbato quartæ hebdomadę aduentus. Primo legunt duodecim græcè,iuxta translationem septuaginta interpretum, quæ est authentica apud græcos,postea duodecim latinè, iuxta nostram. d. vt significent catechuminos fundari supra fundamētum Apostolorum & prophetarum, postea descendunt ad baptismum cum cantico.Debent enim esse fontes in ecclesia,& nō alibi,quia mater est, ex qua noua progenies generatur.Quicunque ergo numerus fuerit in lectionibus,quatuor tantum sunt cātica.Est autem † canticū sanctorum, interceſſio facta,pro catechuminis vt ecclesiæ iungantur, sicut & cantus post baptismum est gratiarum actio de coniunctis, & interceſſio vt perseuerent. Ideo autem cātica cantatum, quia cathecumini, quorum est huius diei officium, futuri sunt in proximo de cœtu centum quadraginta quatuor millium cantantium canticum nouum. Cantatur etiam, propter futuram renouationem in veram innocentiam,quasi iam factum sit, quod cito futurum sit.Ex persona enim eorum cantores cantica canunt, quæ cæteri cantare nequeunt quasi immaculati,iterum post baptismum. Vocantur autem cantica, quia cantantur, vel quia libri vnde excerpta sunt cantica sine carmina uocātur. De primo scriptum est.Nunc cecinit Moses,& filij

Esa. 4.

Apoc. 14

12

13

Israel carmen hoc Domino. De secun-
Exod. do sic: Cantabo dilecto meo canticum pa-
14 truelis mei. De tertio sic. Scripsit Moses
Esa. 4. canticum. De quarto, & omnibus ita dicit
Deut. Augustinus in præfatione cantici: Sicut
31 cerui: Ideo quatuor cantica dicuntur, quia
Ps. 41 scripturæ de quibus catechumini instruun
tur quatuor habent intellectus. Primum canticum, habet intellectum historicum. Secundum allegoricum. Tertium, moralem. Quartum, anagogicum, quorum vnū quodque subditur lectioni in eodem dogmate consistenti. ac ideo vltimis quatuor lectionibus, quæ de bonis moribus, & cœlesti patria disputant, coniungūtur duo cā tica, quæ de eadem materia loquuntur, ut
14 præmissum est. Illud quoque notabile† est quòd quotcunque fuerint lectiones, semper orationes sequētes ad lectiones & tra ctus respiciunt præcedentes, & est præposterus ordo, alius enim primo sacerdos orat, secundo legit lector, & exinde succinit cantor, hic vero primo legitur, ut neophytis doctrina fidei præponatur, secundo, cā tatur in persona illorum, vt recognoscatur quanta sit deuotio & hilaritas baptizā dorum, qua cognita sacerdos orat confidē ter, vt eorum deuotio non deficiat, sed incrementa suscipiat, & sicut in lectionibus tituli suprimuntur, sic eadem ratione ora tionibus: Dominus uobiscum, subtrahitur. ¶ Et nota quòd in hoc officio lectiones sunt, quasi species magistrorum, cantica, quasi beneuolentia auditorum. Oratio sacerdotis, & responsio populi, scilicet amen. sunt quasi confirmationes beneuolentiæ præcedentis. Item hodie in lectionibus & litanijs senes præcedunt, & iuuenes subsequuntur, vt infra dicetur.

SVMMA.

1 *Baptismus fit sabbato paschatis. Et cur ita & numero 2.*

3 *Baptismus in benedictione habet sex ceremonias & supra id, nu. 8. 9.*

4 *In baptismo sabbati paschalis sacerdos tangit & diuidit aquas. Et quibus id de causis. & numero 5. 6.*

10 *Cereus cur mittatur in aquam in baptismi sine fontium benedictione.*

11 *In aquam baptismi quare sacerdos insufflet. & quoties id faciat.*

De benedictione baptismi, seu fontium. Vbi etiam agitur de cæteris catechuminorum. Cap. 82.

VARTO † loco de bene 1
dictione fontium seu baptismi dicturi præmittimus. ¶ Ideo enim fit hac die baptismus: quia in eo consepulti sumus Christo, & propter hoc baptizandus ter immergitur, pro ut infra dicetur. ¶ Secundo, ideo quia baptismus partim à passione, & partim à resurrectione vim suam accipit, à passione, ablutionē à peccatis, à resurrectione gratiæ innouationem. ¶ Tertio, quia sicut do- *Esa. 9*
minus tūc liberauit antiquos patres à carcere infernali. vnde Esa. Habitantibus in regione vmbrę mortis, lux orta est eis, ita & hac die liberantur à peccato originali. 2
¶ † In fontium benedictione, & in catechuminorum immersione, quidam vtūtur simplicibus & lineis indumentis, propter rationem scriptam in prima parte, sub tit. de altaris dedicatione. De litania quæ in benedictione baptismi dicitur, infra dicetur. ¶ † In benedictione baptismi sunt sex, 3
quoniam sacerdos orat, aquam manu tangit, vocem mutat, cereus immergitur, & alij cerei illuminantur, insufflat sacerdos, & chrisma miscet. ¶ Primo ergo orat Deū patrem, vt per Iesum Christum imploret Spiritum sanctum, vt in fontes descendat: ideoque in modum orationis legit, sed ante omnia ab adstantibus sibi captat beneuolentiam, salutando eos, dicens: Dominus vobiscum. & illi respondent. Et cum spiritu tuo, quasi dicant: Dominus sit tecum in tanto sacramento perficiēdo, quia sine eo nihil potes, post sacerdos alloquitur Dominus, quasi longè posito, rogans, vt uelit adesse præsens, dicēs: Omnipotens sempiterne Deus adesto magnæ pietatis tuæ mysterijs, adesto sacramentis &c. Sed quia videtur sacerdoti, quòd insufficiens sit & indignus ad inuocandum tam magnū dominum, ideo iterū circunstantes monet & vocem mutans dicit: Sursum corda, & ip

Lf 65 si respondent, Habemus ad dominum. Iterum, quia dominus dicit: Adhuc te loquente ecce adsum: intelligens iam dominum esse præsentem, monet alios secum gratias Deo agere. dicens: Gratias agamus Domino Deo nostro. & ipsi respondent. Dignum & iustum est, postea sacerdos domino tanquam præsenti familiariter loquēs, dicit: Verè dignum & iustum est, æquum & salutare &c. & postea addit: Qui inuisibili potētia tua sacramētorum tuorum mirabiliter operaris effectū &c. Posteà ponit duo, in quibus significatus est baptismus. Primū in exordio mundi nascentis. Secundum, in purgatione mundi innocentis. Primū est, cum dicit. Deus, cuius spiritus ferebatur super aquas: vt iam tunc inter ipsa primordia mundi virtutem sanctificationis aquarum natura conciperet, id est, ex conceptu ra magnificaretur. Secundum, cum subiungitur: Deus, qui nocentis mundi crimina per aquas abluens regenerationis spem in ipsa diluuij effusione significasti, ut unius eiusdēmque elementi mysterio, & finis esset vitijs, & origo virtutibus, respice in faciem Ecclesiæ tuæ, &c. & terminat hāc orationem, vt tuæ maiestatis imperio sumat vnigeniti tui gratiam de Spiritu sancto. ¶ Deinde ter tāgit aquam manu. ¶ Primo, 4 diuidens † aquam in modum crucis per quā vt præmissum est, baptismus maximam efficaciam recipit, vt aqua Spiritu sancto fœcundetur, & Spiritus immundus expellatur. De fœcundatione Spiritus dicit, qui hanc aquam regenerandis hominibus præparatam arcana sui luminis admistione fecundet &c. De expulsione dæmonis dicit: Procul ergo iubente te domine omnis spiritus immūdus abscedat &c. vsque ibi, Nō inficiendo corrumpat. ¶ Secundo aquā manu tāgit, ut eam per inuocationem sanctæ Trinitatis muniat, ne hostis ab illa expulsus redeundi habeat potestatem. Vnde tangendo, dicit: sit hæc innocēs & sancta creatura, libera ab omni impugnationis incursu; &c. quod exadiectiuis ibi positis conuincitur, quia fons viuus, ad patrem, aqua regenerans, ad filium, vnda purificans ad 6 Spiritum sanctum refertur. ¶ Tertio aquā † tangit, cum eam in quatuor proijcit partes, vt iam dicetur. Trinus igitur aquæ tactus, trinā sanctæ Trinitatis operationē figurat. Hac oratione finita, benedicit aquā, dicēs, vnde benedico te creaturā aquę per Deū viuū &c. vbi tātū vtitur verbo primæ personæ, dicens: Benedico te, qui primo vtebatur verbo secundæ, dirigens sermonē ad Deum, vel tertiæ, loquens de ipso, vel de re benedicenda, vtitur ergo nūc verbo primæ personæ, ut ostendat se hoc facere ministerio, quod Dominus facit authoritate, & sicut in baptismo domini adfuit trinitas, ita & in nostro baptismo tria adesse ostendit. patrem adesse, cū dicit: Benedico te creaturā per Deū &c. & filiū, cū dicit: Benedico te per Iesum Christū & Spiritū sanctū, circa finē, cum dicit: Descendat in hāc plenitudinē fontis virtus Spūs sancti. ¶ Sed nota, † q in benedictione, quę est 7 per patrē ponuntur quinque miracula in aqua facta ante aduentū Christi. & in benedictione, quæ fit per filiū alia quinque miracula in aqua facta post aduentum, quę licet nō omnino eodē ordine facta sunt, quo ponuntur, tamen quantum ad mysterium rationabiliter ordinantur, & posteriora congruè prioribus coaptantur. priora hoc ordine ponuntur. primo, qui te separauit verbo ab arida. secundo cuius spiritus, scilicet ferebatur super te. tertio, qui te de paradiso manare præcepit. quarto, qui te in deserto amarā, suauitate nitida fecit esse potabilem. quinto, & sitiēti populo de petra producit. Posteriora sic ponuntur. Primo qui te † in Cana Galileæ mutauit de aqua in vinum. Secundo, qui pedibus super te ambulauit. Tertio, qui in te à Ioanne baptizatus est. Quarto, qui te vna cū sanguine de latere suo produxit. Quinto, qui te omnes gentes à discipulis baptizari præcepit. in omnibus enim his baptismus exprimitur & posteriora prioribus per ἀντίτυπα respondent. Ibi nanque in primo miraculo aqua, scilicet baptismi verbo separata ab arida accedente, verbo terreni tatem peccatorum à nobis separat, & hoc in primo. Similiter in baptismo aqua mutatur in vinum, quia tristitia peccatorum expulsa, mens nostra quadam spirituali lętitia inebriatur, qui per vinum intelligitur. vnde vinū lętificat cor hominis. Aquā in vinum mutari est timorem de peccatis cōuerti in exultationem mentis. Item ibi dicitur in secūdo miraculo, cuius spūs fere

batur

batur super aquas,& hic similiter in secundo dicitur,qui pedibus super te ambulauit & hæc duo bene conueniunt, quia in baptismo sicut in alijs, indiuisibilis est operatio patris,& filij, & Spiritus sancti, & vtrobiq; dicitur super,quia gratia quæ confertur, de supernis est, & ut notetur quòd dominus potentiam suam non alligauit. Item,ibi dicitur in tertio,qui te de paradiso &c. hic, qui in te à Ioanne baptizatus est.quia gratia de paradiso manas,aquis in baptismo est infusa. vnde de baptismi gratia ecclesia profluens in quatuor partes orbis dilatata est, quid quodãmodo factum est,quando dominus baptizatus est à Ioanne, quia tunc oês aquæ uim regeneratiuã susceperunt. Rursus,ibi dicitur in quarto, qui te in deserto amaram suauitate nitida fecit potabilem: hic dicitur, qui te una cũ sanguine de latere suo produxit, quia in Gentilitate, quæ prius erat à domino deserta, aqua baptismi reficiendi mentes & sanandi habet effectum. Dulcorata autem fuit aqua:quia per passionem crucis,maximè baptismus plenam recepit efficaciam, unde in cruce de latere domini aqua profluxit. Item etiam,ibi in quinto dicitur, & sitienti populo de petra produxit, hic uerò dicitur, qui in te omnes gentes per discipulos baptizare præcepit, quia baptismus à petra Christo originem habens,populum eum desiderantem reficit. Non.n. prodest baptismus, nisi sitienti eum, id est desideranti,uel in se,uel in alio. Vnde discipulis præceptum est,ut baptizarent omnes gentes in nomine Patris,& Filij,& Spiritus sancti, sicut in ultimo Matt. dicitur.

9 ¶ Hic est † notandum, quòd ubi dicitur, qui te de paradiso manare, & in quatuor fluminibus exire, & totam terram rigare præcepit: ibi sacerdos aquam manu in quatuor partes effundit: ut ostendatur, quòd gratia baptismi in quatuor partes orbis sit dilatata. Cæterum,sacerdos ipse sæpe uocem mutat.In primis enim orat Deum, ut dignetur mundare mentem eius ad suscipiendum Spiritum sanctum,& deprecatur eius aduentum, & ideo uoce humili, scilicet in modum orationis legit,quæ uocis humiliatio, est Spiritus sancti aduentus, & ad eius dignam receptionem mētis præparatio. Postea uerò indicans se illum habere, legitime in modum præfationis agens gratias: quia tam magnus hospes dignatus est ad tam humile hospitũ descendere, & recolens miracula iam per aquam facta. Deinde post benedictionem quæ fit per filium,quæ terminatur in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti, mutat vocé iterato. Cum enim usque tunc in modum præfationis cantauerit: postea legit in modum lectionis uoce, scilicet humiliatori: quæ uocis humiliatio est signum humilitatis: humilitas enim nostra baptismi regenerationem ad alta polorũ reducitur. Dicit ergo sacerdos:hæc nobis præcepta seruantibus &c. quasi diceret: non auderem tantam & tam altam rem, scilicet Spiritum sanctum,ut in creaturam aquę descendat inuocare, nisi quia tu præcepisti nobis baptisma exercere. Et addit sacerdos. Tu Deus omnipotens clemens, adesto, tu benignus aspira &c. ubi illud orat, ut sicut in prædictis miraculose in qua operatus est, ita modo faciat: uidelicet, ut præter naturalem emundationem, quam possunt adhibere corporibus sint purificandis mētibus efficaces. Post hoc alia uoce clamat sacerdos: Descendat in hanc plenitudinem fontis uirtus spiritus tui. ideo alta uoce, ut aliud mentis desiderium designet. ¶ Et † tunc deponitur cereus in 10
aquam: quæ cerei immersio, est Spiritus sancti aduentus, seu missio qui in aqua baptismi in specie columbæ descendit. ¶ Secundo, ideo cereus in aquam deponitur, corpus Christi per ceram significatum, in baptismo aquas sanctificauit, & uim regeneratiuam illis contulit. ¶ Tertio baptismus cerei remissionem peccatorum significat, quam per Christi mortem consecuti sumus. Habent quoque neophyti cereos suos extinctos, qui & si plures sint, pro uno reputantur. Et in quibusdam ecclesijs statim cum cathecumini baptizati sunt, illuminantur. In quibusdam uerò differtur eorum illuminatio usque ad agnus Dei, quod cantatur in litania & in quibusdam etiam usq; ad missam, quando uidelicet alij cerei ecclesiæ illuminantur, Sanè cerei,qui statim post baptismũ accenduntur,significant, quod per turbationem peccatorum comitatur illuminatio gratiarum. Qui differũt usque ad agnus Dei,

signifi-

significant, quòd per agnum qui tollit pec cata, & tenebras mundi, renati & fideles il luminantur. Qui uerò differunt usque ad missam: ideo faciunt, quia missa illa ad no ctem pertinet resurrectionis dominicæ, vt sicut nox illa irradita fuit splendore domi nicæ resurrectionis, ita & à lumine nostro irradietur, & vt neophytos nostros Chri sto consurrexisse significemus. Et propter eandem causam alij cerei ecclesiæ ad mis sam illuminantur, & secundum hoc cerei cathecuminorum sunt sine lumine, usque dū alij cerei ecclesiæ illuminantur: ad no tandum, quòd postquam Spiritus sanctus purgauerit corda eorum, & eos introduxe rit in societatem, & unitatem ecclesiæ: tūc illuminabit corda eorum. De cereis etiam neophytorum dicetur in titul. de septem
11 diebus post pascha. ¶ Post † immersionem cerei, in quibusdam ecclesijs sacerdos in sufflat in aquam, dicens: Quę totam huius aquæ substantiam regenerandi fœcundet effectu. ¶ Primo, ut sicut in exorcismo cathecumini spiritus immundus insufflatur ut ab homine recedat, ut infra dicetur, ita & in exorcismo aquæ ut ab ea expellatur,
Io. 12 & adimpleatur quod dominus inquit: Nūc princeps mūdi huius eijcietur foras. ¶ Secundo, ut intelligat Satanas, quantus habeatur, quā tam leuiter uidelicet per suauem esufflationem potest expelli. ¶ Tertio, ut sacerdos ostendat, quali ignominia diabolus dignus sit ab aquis expelli. Insuf flat autem sacerdos ter, quia Spiritus san ctus tria in baptismo operatur, à uitijs pur gat, uirtutibus ornabat, & tandem prēmio æterno coronat eos, in quibus fit hæc in sufflatio, ut dicetur, ubi de immundi spiri tus expulsione agetur. Post esufflationem munitur aqua iterato crucis signaculo per inuocationem sanctę Trinitatis, ne habeat potestatem diabolus ad eam amplius re deundi. Postremo, fit admixtio chrismatis in aqua, sicut dictum est: vnde dicitur in bu cardo lib iij. Benedicimus fontes baptis matis oleo unctionis, & Augu. eisdem uer bis utens subijcit, quòd hoc magis tacitè siue sine scriptura hac mystica ratione in troductum est, quam per aliquam scriptu ram. Per huiusmodi ergo admixtionē, unio Christi & ecclesiæ significatur. Nam chris ma est Christus, aqua populus, & dicitur: Sanctificetur fons iste, ex quibus uerbis ad quid fiat admixtio, satis dāt intelligi. ¶ Et nota, quatuor esse genera sacræ aquę bene dictæ: prout in quarta parte dictum est, vbi agitur de aquæ benedictæ asperſione.

SVMMA.

1 *Baptismus, quid & vnde dictus.*
2 *Baptismus cur fiat potius, in aqua, quàm in alia re. Et qua aqua id fiat.*
3 *Baptismus quotuplici tempore fieri possit.*
4 *Baptizādi extra tēpus necessitas quidruplex.*
5 *Baptizandi interrogandi, an renuntient Satanæ & eius operibus, & vnde ille mos aduectus.*
6 *Verba hæc, credo in sanctam ecclesiam catholicam. quomodo sint accipienda.*
7 *In baptizandi faciem ter exsufflat sacerdos. Et cur ita.*
8 *Exorcismus, quid. Item quid cathechismus.*
9 *Baptismi septem dona. Et nu. 10. 11. 14. 15. Et quadam variè dantur baptizando. & nume. 21. 22.*
12 *Baptismus cur desideret trinam immersionē.*
13 *Baptizandis nomen imponitur.*
16 *Baptizatis datur vestis candida, & qua id significatione aut exemplo. Et nu. 17. 18. 19.*
20 *Baptizato vestis cādida data quādo exuatur.*
23 *In Iudæis baptizandis, quid obseruandum.*
24 *Prægnans si baptizetur, an partus censeatur baptizatus.*
25 *Baptisterijs an necessario debeat esse lapideū.*
26 *Baptismus an deleat peccatum originale.*
27 *Baptismi forma, quæ obseruanda hodie. nu. 29. 30. 31. 32. Et vetus Apostolorum baptizandi mos. nu. 28.*
33 *Baptizari potest infans, qui non potest nasci, sed solum caput emittit.*
34 *Patrini necessarij sint ne ad baptismam, qui tanquam sponsores sunt alienæ fidei.*
35 *Patrini obligantur instruere suos filios spirituales. Et quales esse debeant. nume. 37. Et quot requirantur nu. 36.*
38 *Patrini esse, qui non possint.*
39 *Baptismum quæ sequantur.*
40 *Litania, cur fiat circa fontes baptismatis.*
41 *Litanias priores, cur legant seniores in sabbato sancto: iuniores autem vltimas.*

De

De baptismo ubi etiam agitur de uestibus quas neophyti quarto die deponunt, & de patinis. Cap. 82.

QVinto hoc loco est baptismo dicendum. De scrutinijs verò quæ præcedudunt baptismũ solennem & de multis ad baptismum peruenientibus dictum est quarta feria tertiæ hebdomadæ quadragesimę. ¶ Primo, notãdum † est quòd βαπτισμὸς siue βαπτίσμα Græcè interpretatur intinctio Latinè, uel lotio. Baptismus 1 quidem per aquam confertur, ut res indiui sibilis per illud uisibile elementum conferatur, super quo Spiritus sanctus in principio ferebatur. Sicut enim aqua corpus uisibiliter purgat exterius, ita baptismus latẽter animam. Vnde Augustꝰ. j. quæst. j. detrahe. Aqua corpus tangit, & mentem abluit ¶ Et notandum, quòd Pagani siue Gentiles circa fontes templa sua facere solebãt, uel saltem ibi semper aquam habebant, per cuius aspersionem purificari credebãt, & inde delubra uocabãtur, quasi purificantia, & ita quodammodo figuraliter ad baptismum tendebant. Nos uerò ab eorũ consuetudine baptisma non sumpsimus, imò à tribus, quæ in ueteri testamento fuerunt, scilicet à κατακλίσμα, id est diluuio, & à mari rubro, & à Iordane, quæ baptismi figura fuerunt. Baptisma dominus instituit, cum de latere suo sanguinem, & aquam produxit, quòd postea quasi lege edictali sanciuit, dicens: Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu sancto, non intrabit in regnum cœlorum, & ipse Dominus baptizatus est in sua passione. Vnde inquit: Baptismo habeo baptizari, quo coarctor, usque 2 dum perficiatur. ¶ Fieri † debet baptismus in aqua: quia illa copiosius inuenitur, & hanc spiritus in principio legitur fouisse, & quia sordes abluit: sitim cõprimit imaginem reddit: sicut cantatur de Narcisso, ignem extinguit, sic in baptismo à peccatorum sorde lauamur: à fonte uite potamur imaginem perditam restauramus, unde ignis pœnarum extinguitur. Debet aũt aqua esse uiua & pura: posset tã fieri etiã in resoluta, siue à niue, siue à glacie, siue à lachrymis terræ: siue etiam ex institutione Victoris Papæ, id est in mari, siue flumine, siue in lacu, siue in fontibus. Non autem licet baptizari in aqua condita, ut in ceruisia, vel mœdone, nec etiam in aliquo liquore, vt in vino uel oleo, sed si aliquis liquor aquæ admisceatur, bene fit baptismus, dũ tamen aqua prẽualeat. Quotidie enim mari nouus liquor, uel sputum, uel urina additur, & tamen ibi baptizatur. Aliqui tamen contradicunt. hoc notatur de consecratio. distinct. iiij. cap. j. & prima, quæstio. j. detrahe. ¶ Porro secundum canonicam † traditionem, de consecrat. dist. iiij. duo. 3 & cap. sequenti solenne baptisma in duobus duntaxat sabbatis celebratur, uidelicet in isto, & Pentecostes. Quare in isto, præmissum est. in secundo, quia Spiritus sanctus in die Pentecostes donatur nobis, per quem facta est remissio peccatorum, ut dicetur ibi. ¶ Alio uerò tempore non licet baptizare, nisi necessitatis causa, quæ est quadruplex. de consec. dist. iiij. hi, qui. & cap. sequen. Prima est causa munitionis, ut si rex obsidet aliquam ciuitatem, vel oppidum: tunc enim pueri illius loci baptizari debent: ne impabtizati decedant. Secunda est, Gentiliũ persecutio. Tertia naufragium. Quarta ægritudo. Potest tamen ægritudo hic large accipi, pro infirmitate naturæ, quæ facilè dissolui potest, ita quòd nescimus diem, neque horam; & ob hanc causam singulis diebus; & horis fit baptismus non solennis. quinta distinct. baptizari. Solennitas tamen baptismi saltẽ in pauCis, ad præmissos duos dies: propter similitudinem & memoriam reseruatur. Græci uerò baptismum celebrare solent in epiphania, pro eo, quòd tunc fuit dominus baptizatus, prout sub ipso festo dictum est. Celebrari etiam debet baptismus solẽnis hora nona, ut dicetur sub sabbato pentecost. ¶ † Sciendũ autem est, quòd baptizandus, cum primo ad ecclesiam uenit prius, quàm immergatur, interrogatur utrũ abrenũtiet diabolo &c. quod pòtius per usum, quàm per aliquam scripturã introductum est, secundum Augustꝰ. & ecclesia respondet, Abrenuntio. Et iterum, utrum credat in Patrem, & Filium, & Spiritum sanctũ? & ipsa respondet: Credo. In his autẽ duobus de uita & fide instruitur. De uita, cum docetur abrenuntiare diabolo, & omnibus pompis siue operibus eius. De fide, cum docetur credere in trinitatẽ, & propter hoc

duę

duæ fiunt ei consequenter vnctiones, scilicet in scapulis & in pectore. Ideo autem fit huiusmodi interrogatio & responsio: vt vacua domus à pristino habitatore deserta, fide ornetur: & Dei habitatio præparetur. Augustin. dicit, quòd etiam hæc fiunt iuxta Saluatoris imperium, qui ad patrem in cœlum ascensurus discipulis suis, i. Apostolis, dicit: Euntes docete omnes gentes baptizantes eos in nomine Patris & Filij, & Spiritus sancti. Interrogatur etiam, si credit in sanctam Ecclesiam, remissionem † peccatorum, & carnis resurrectionem.

Matt 28.

6 Non tamen secundum ipsum Augustin. eodem modo interrogamus, vt quomodo in Deum credimus, sic & in sanctam Ecclesiam catholicam credamus, sed propterea sancta & catholica est, quia recte creditur in Deum. Non ergo diximus: vt in Ecclesiam quasi in Deum credentis, sed vt in ecclesia sancta & catho. cõuersantes, in Deũ credentes, credatis etiam resurrectionem carnis, quæ futura est. Innuit ergo Augu. ex præmissis verbis, quòd præpositio, in, repetitur, dum dicitur, in sanctam ecclesiam, & sensus mutatur, de quo dictum est sub quarta parte, sub titu. de symbolo. Planior tamen intellectus est, ut præpositio ipsa prætermittatur, nec repetatur, ut sit sensus: Credo ecclesiam sanctam catholicam, id est, fidem catholicam, tenentem esse sanctam, id est, iustã, & bonam. Vel ecclesiam sanctam, id est, sanctificatam & firmatam, & semper perseueraturam, ita quòd nunquam deficiet. vel credo sanctam & catholicam ecclesiam esse vnam & in vnitate cõsistere. Patrinus autem pro baptizando interrogatur, ut iam dicetur. Post † interrogationem & responsionem sacerdos ter in faciem baptizandi exsufflat: ad notandum, quòd fœua potestas, id est, maligmus spiritus ab eo exsufflatur, id est exsufflando expellitur, seu in proximo expelleuda significatur, ut per pium sacerdotis mysterium Spiritui sancto cedat fugiens spiritus malignus. Hinc autem ait Aug. Ergo paruuli exsufflentur & exorcizentur, id est, increpantur, seu adiurantur. ut expellatur ab eis diaboli potestas inimica, quæ decipit hominem, ut possideat homines. Hæc autem exsufflatio siue exorcizatio, & si non prosit aliquid ad uitam, quia adhuc in eis mors manet: prodest tamen, ut inimicus minus ei nocere possit. Adest enim Spiritus sanctus, nõ solum uerbis, quæ dicuntur in nomine suo: uerum etiam significationibus, quę fiunt in honore suo. ¶ Et est † notandum, quod ἐξορκισμὸς græcè, latinè dicitur adiuratio, ut est illud. Exi ab eo immũde spiritus. Catechismus autem & exorcismus neophytorum sunt, præcedunt enim baptismum, & magis debent dici sacramẽtalia, quàm sacraméta, id est, ad sacramentum baptismi pertinentia, uel prędudia noui baptismi, sine eis tamen potest esse baptismus. κατηχισμὸς uerò græcè: latinè dicitur instructio, inde catechizare, id est, instruere in symbolo & fidei rudimentis. Inde etiam dicitur Κατηχούμενος græcè, quod est latinè audiens uel instructus, quia adhuc doctrinam fidei audit: nondum tamen baptizatus est, licet sit in fide instructus. Qui & competens nocatur. ea. distin. symbolum. xxxiij. distin. audire. palea est, quia post fidei institutionem, & post acceptam pœnitentiam competit gratiæ Christi recipiendum. Νεόφυτος uerò Græcè, Latinè nouellus, & rudis, uel nupter renatus interpretatur. ¶ Hoc † quoque sciendum est, quòd sicut sunt septem dona Spiritus sancti; ita etiam sunt septem dona baptismi. xxx. q. j. ¶ Primum est, salis collatio. Datur enim secundum Rabanum & Bedam de cõsec. distinct. iiij. ex hinc, & cap. sequen. sal benedictum, in os baptizandi, ut per sal typicum, id est, figuratiuũ sapientiæ sale conditus iniquitatis fœtore careat, id est, care re significetur, ne à uermibus peccatorum ultra putrescat, sed magis illæsus seruetur ad maiorem gratiam percipiendam. Sal quoque significat primo fidei documenta, siue quorum condimento insulsus est omnis homo. De quo & de sale dictum est in prima parte, sub titulo de consecratione altaris & ecclesiæ. ¶ Secundũ † est aurium & narium, cum sputo linitio, quod fit. Primo, exemplo Christi qui lutum cum sputo faciens mutum & surdum sanauit, & oculos cæci nati liniuit, & expuens linguam eius tetigit, & digitos in eius auribus imponens dixit. Epheta, quod est aperire, ut gesima quarta quæst. iij. §. is ita. Secundo, secundum Rabanum eadem distinctione, ante baptismum, & cap. postea tangunt, &

Cat. 7.

cap.

cap.j. & cap.propter.hoc sacramentū ideo agitur, ut per saliuam typicam, id est, figuratiuum sapientiæ domini, & per sacerdotis tactum, sapientia & uirtus diuina salutem eiusdem catechumini operetur, ut aperiantur ei nares, ad capiendum odorem notitiæ Dei, ut aperiantur ei aures ad audiendum mandata Dei, ut aperiantur ei sensus in intimo corde, ad respondendū sacerdoti de articulis fidei interroganti. Dignū ergo, qui in aures mittūtur sunt uerba siue dona Spiritus sancti. Tertio, per hoc quòd aures saliua tanguntur, significatur & petitur, quòd doctrina quę de ore altissimi fluxit, per aures eius intret, eiąue suaue redoleat: saliua nempe Christi, id est, dulcedo uerborum ex ore eius defluentium, & ipsa Christi diuinitas nos sanat. Quarto, etiam nares tanguntur, ut diuinā suscipiant uirtutem, per quam bonū à malo discernāt odorem, & sanam doctrinam separare ualeant à fœtore hæreticæ prauitatis. Vnde dicitur: Nasus tuus sicut turris Libani quæ respicit contra Damascum. Quinto, ad notandum, quòd quandiu sputum naribus trahet, in fidei præcepta manere debet, & ut aures uerbis euangelicis pateant, & uarias & inutiles fabulas à se repellant. Sexto, secundum Ambro. eadem distinctio. propter gloriam siue dignitatem muneris, & operis non tangitur os cum saliua, sed nares, ut bonum odorem
11 accipiant pietatis æternæ. ¶ † Tertium, & quartum est in pectore & inter scapulas cum oleo facta signatio, de quibus dictum est in prima parte, sub titulo de consecrationibus. ¶ Quintum est baptismi ablutio. eadem distinctio. uenit. Circa quod notandum, quòd trina immersio seu lotio in baptismo, in nomine Trinitatis, scilicet in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti. eadem distinctio. postquam. & c. de trina. & c. seq. quia in fide Trinitatis fit baptismus, in qua trina immersione triduana domini sepultura significatur: fuit enim tribus diebus & tribus noctibus in corde terræ. ¶ Trina † quoque fit immersio, quia in
12 baptismo à triplici peccato, scilicet cogitationis, locutionis, & operationis mundamur, & à triplici transgressione legis, scilicet legis naturæ: legis Mosaicæ, & legis euangelicę. Non igitur debet quis tantum semel immergi, pro eo, quòd Christus semel mortuus est. eadem dist. presbyter. debet tamen semel baptizari tantum: quia tantum semel Christus mortuus est, & sepultus, & resurrexit, quæ tria in baptismo significantur. Et licet trina fit immersio, tamen unum est baptisma, eadem distinct. eodem. Item, quia tantum una est fides, id circo unum debet esse sacramentum eius: iuxta illud. Vna fides unum baptisma. Im- *Ephe.* 4
mersio etiam fit in modū crucis, quia qui baptizatur, mundo crucifigitur, & cruci Christi affigitur. Trina quoq; ab aqua eductio, triduani temporis exprimit resurrectionem. Si autem quis ita æger sit, ut non possit ter sine læsione immergi: sufficit illum aqua aspergi, ut probatur multipliciter in canone Cypriani ead. dist. ne quicquam. licet quidam illud intelligant de aquæ benedictæ asperfione. Sed & si magna corporis pars præter caput infunditur, uel saltem caput, baptizatus quis reputatur, & non aliter, licet quidam etiā si super pedem aqua ceciderit, reputēt baptizatum.
¶ Pueris † baptizatis nomen imponitur in 13
baptismo, quod inde est, quia baptismus est uicarius circuncisionis, in qua nomina pueris imponunt Hebræi, eo q; tempore circūcisionis Abrahæ nomen fuerit immutatum: cum enim prius dicebatur Abram, postea uocatus fuit Abraham. Sed si baptizato obliuione nomen non imponitur, uel fortè errore masculi nomen fœminæ uel econuerso, imponitur: tenet quidem baptismus, nec iterabitur. xxix.q.j.§.j.ff. de cō trahen. emptio. in uenditionis. C. de testamen. si in nomine, & nomen in confirmatione frontis denuo imponetur. extrà de sacramen. non itera. c.j. Sextum est † in uer- 14
tice, id est in summitate capitis super cerebrum, cū chrismate facta perunctio, de quo in prima parte sub titulo de consecrationibus dictum est. Septimum † est in fronte 15
chrismatio, de qua infra dicetur. ¶ Datur autem in quibusdam locis baptizatis, candida uestis in signum sacerdotij, & quædā rotunda, mitta, in signum coronæ regni uitæ, quia ipse est membrum Christi, qui est rex & sacerdos. Omnes enim ueri Christiani reges & sacerdotes dicuntur: unde Petrus Apostolus ait: Vos estis genus electū, *1.Pet.* 2
regale sacerdotium: Reges, quia seipsos

&

& alios regunt. Sacerdotes, quia seipsos domino offerunt. Iuxta illud Apostoli: Obsecro uos per misericordiam Dei, ut
Ro. 1. exhibeatis corpora uestra, &c. Secundo,
16 chrismale seu † uestis candida, quæ super caput baptizati ponitur: significat secundum Rabanum eadem dis. post baptismum & cap. sequen. interioris & exterioris hominis castitatem, & innocentiam & puritatem Christianam, quam post ablatas ueteres maculas studiose seruare debet. Iuxta
Eccl. 9 illud: Omni tempore uestimenta tua sint candida. Tertio, renati albis induuntur uestibus ad designandum mysterium ecclesiæ resurgentis. Designatur enim per hoc corporum & animarum futura resurrectio gloriosa, & etiam resurrectio à peccatis atq; angelicus nitor. Rectè igitur baptizati albis utuntur uestibus, ut quorum primæ natiuitatis faciem uetusti erroris pannus fuscauit: habitus secundæ regenerationis præferat gloriæ indumentum. Vnde uestis ipsa duplex est, quasi in modū cappæ manicatæ, quia Sancti duplicia, scilicet
Apoc. 6 beatitudinem & gloriam possidebunt. Ipse autem uestes, sunt stolæ albæ, de quibus dicitur: Et datæ sunt illis singulæ stolæ albæ. Stolæ enim baptismum, palmæ uerò
17 triumphum insinuant. ¶ † Quarto, hęc alba uestis corpus, ipsę verò albatus animam significat. In prouincia Narboneñ. hæc alba uestis linea, in summitate, cum filo rubeo superfuitur: aut alia varietate insigni tur: quodammodo prætendens coronam. Nempe alba uestis innocentiæ stolam, quæ nobis in baptismo redditur significat, rubea fimbria, quæ superfuitur, Christi passionem, per quam baptismi sacramentum impletur designat. Coronam prætendit, in
18 signum coronæ regni, ut præmissum est. ¶ † Rursus ideo chrismale candidum filo rubeo insignitum baptizatis datur, ut sint soliciti seruare candorem virtutum, quem in baptismo per passionem domini rubricatum receperunt: iuxta illud, Quare ru-
Esa. 63 brum est uestimentum tuum. vnde in Apocalyp. Beatus est, qui custodit uestimenta sua, ne nudus ambulet. Sanè ablati seu neophyti huiusmodi albam uestē per septem dies portant, quia hoc tempore, quod septem diebus agitur innocentiam per bona opera exercere oportet: iuxta illud, qđ ait Salomon; Omni tempore uestimenta tua candida sint, & oleū de capite tuo, non deficiat. In octaua verò die, illā deponunt: quia in octaua ætate, quam dies octaua significat, ab omni opere vitę præsentis cessabimus. Tunc enim adueniente ueritate, omnis figura cessabit, quę per candidam uestem innuitur, nam tunc erimus utroq; homine. i. anima & corpore glorioſi. ¶ Rursus † hæc uestis candida corpus significat, 19
quod omni tempore vitę nostræ, quod per septenarium agitur mundum seruare conuenit. In fine verò uitæ nostrę, illud deponimus, aliud glorioſum resumpturi, quod erit in octaua ætate. Merito ergo illam septem diebus seruamus, & in octaua deponi mus. Vnde Salomon: Da partem septenā & octauam. Seruatur quoque hęc alba ue- Eccle.
stis de sabbato in sabbatū, quando in San- 11
cto sabbato, vel Pētecostes baptizati sunt, ad notandum, quòd si munditiam corporis seruauerimus, de sabbato tēporis, tran situri sumus, depositis corporibus, ad sabbatum æternitatis. Et exuitur † in alio sab 20
bato, ad notandum, quòd anima illius de corpore exiens: sabbatum, id est requiem inueniet, si eius uestis fuerit alba. Pari quo que ratione confirmati siue in fronte chris mati vsque ad septimam diem lauari non debent. Cum enim ecclesia tanto tempore celebret aduentum Spiritus sancti, super Apostolos: merito vnusquisque Spi ritum sanctum accipiens, tanto tempore celebrare debet illius aduentum, in se singulos dies pro singulis donis celebrando. Hæc autem uestis vni imposita, alteri potest imponi, si necesse fuerit: prout iam de panno, quo caput confirmati alligatur, dicetur quanuis melius sit nouam habere. † In quibusdam etiam locis ba- 21
ptizatis dantur calciamenta, quæ sunt dominicæ mortis insignia, vt exemplo eius, qui pro nobis passus & mortuus est, carnē suam vitijs & cōcupiscentijs mortificet ba ptizatus. Datur † quoque candela illumi- 22
nata in manu baptizati, vt cum dominus ad nuptias uenerit, sit semper paratus ei in aula cœlesti occurrere cum luminarijs virtutum & bonorum operum. De cereis etiā neophitorum supradictum est. ¶ † Sanè le 23
gitur in canone Grego. eadem dist. neque. Absit, quòd Iudæis baptizandis quadragin

ta

rum abstinentia indicenda est, & si postquam baptizati sunt apostatauerint, cogendi sunt fidē seruare, & filij quos circunciderunt, ab eorum consortio separentur, serui eorum circuncisi ab eis pro iniuria corporis sui libertati tradantur. eadem distin. plerisque, & extrà de bap. maiores. Et in concilio Agathen. eadem distinct. Iudæi. statutum est, quòd Iudæi baptizandi, qui de facili ad vomitum redeunt, nouem mensēs sint prius inter catechuminos. Aeger quoque sicut ait Cyprianus eadem distinct. nec quicquam baptizari potest: mortuus vero non, nec Eucharistia sibi dari, sicut legitur in Bucardo lib. iiij. cap. cauendum est. & in lib. v. cap. idem placuit. sed sicut in eodem lib. iiij. cap. subito legitur: Subito obmutescens sic: si tamen voluntatis præteritę testimonium verbis habet aut præsentis annuit, in suo nutu. xxv. q. vij. is,
24 qui. † Prægnans verò mulier, si baptizetur non intelligitur secundum Isidor. eadem distin. qui in maternis, & cap. baptizata, partus baptizatus in ventre, quia qui adhuc natus secundum Adam non est, secundum Christum regenerari non potest, nec dici regeneratio in eo potest, in quo generatio non præcessit. bapt zandus ergo est, qui ex baptizato nascitur. Tenendū quoque est, quòd discipuli & Apostoli baptizati fuerint. eadem distinct. quando. & c. seq. & not. in c. aliud qui etiam alios baptizabant, prout dicitur sub festo penteco stes quod de Ioanne specialiter Hiero. de pœn. distinct ij. si enim, in principio attestatur. & Aug. de Paulo. de consecr. distin. iiij. si eos. Item statutū est in concilio Carthagiń. eadem distin. mulier. quòd mulier quanuis docta baptizare non præsumat, ni si necessitate vrgente. Rursus in concilio Lug. eadem distin. si quis de alio. statutum est, ut qui præter quàm in mortis necessitate cum veteri chrismate baptizauerit, deponatur. In concilio Herdenē. de consecr. distinct. iiij. omnis presbyter. statutum est,
25 vt omnis presbyter † qui fontem lapideū habere non potest, vas conueniens ad hoc solum officium habeat, quod extra ecclesiam non deportetur. Debet ergo fons esse lapideus: nam & de silice aqua in baptismi præfagium emanauit. Sed & Christus qui est fons viuus, est lapis angularis & petra. ¶ Hoc † quoque notandum est, quòd 26
per circuncisionem delebatur olim peccatum originale, & nunc per baptismum. eadem dist. ex quo. extrà eo. maiores. prout sub titu. de circuncisione dictum est. Ideo autem originale peccatum omnibus nocet, quia quando Adam peccauit, nondum aliquis ex eo fuerat materialiter pro seminatus. eadem distin. quæris & xxxiiij. q. iij. §. j. Ipsum autem originale peccatum in ipsa animæ infusione contrahitur, quia tūc principales vires animæ debilitantur: hoc no. ea. dist. non ex quo in prin. Sed cum originale peccatum contrahitur solum ex carnis corruptione, quare imputatur animæ? Respondeo quia anima condelectatur carni, vel melius vt ibidem quædam digna retributio notetur. Anima enim primi hominis prius peccando carnē ipsam corrupit. vnde modo corruptio carnis animas corrumpit: hoc no. ea. dist. si non sanctificatus.
¶ † Circa baptismi formam notandum est, 27
quòd sicut ait Alex. Papa tertius, extrà de baptismo. c. j. si quis puerum ter in aquam immerserit in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti amen: & non dixerit. Ego baptizo te in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti, nō est puer baptizatus. Sed & si immerserit ter puerum, nihil dicens, 28
baptizatus non est. Verum † tempore Apostolorum baptizando nil aliud dicebatur, nisi baptizo te in nomine Trinitatis. de cō secr. dist. iij. in synodo, & ita explicitè dicebant, vel etiam implicitè, vtpotè: In nomine domini nostri Iesu Christi. & baptizabant in stagnis, & fluminibus, Sed beatus Clemens secundus à beato Petro ex ipsius doctrina vnctionem olei chrismatis addit. Postea Leo Papa, Damasus & Ambrosius, exorcismos & benedictiones & cæteras solennitates adiecerunt. Baptismi † au 29
tem forma non vitiatur, si quid in ea superfluè ponitur, hoc no. eadem dist. si non sanctificatur, vt si dicatur Baptizo te in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti, & diaboli, vel, Arma virumque cano: vel si quid præmittitur formæ, vt si dicatur: Arma virumque cano. & ego baptizo te &c. Si vero aliquid interponat, vt si dicatur, ego baptizo te & Deus est: in nomine Patris & Filij &c. Dicunt quidam non esse baptizatum, alij verò contradicunt. Si autem verborū ordo

ordo formæ mutetur: vt si dicit. Baptizo te in nomine Filij & Patris:& Spiritus sancti. dicunt non esse baptizatum: quia ordo verborum, de forma est. Si uerò mora naturalis & compendiosa interponatur: puta respirando, tussiendo, vel screando,
30 non obest. Cæterum, forma † ipsa pronuntiari potest literaliter, vulgariter, Gre cè, Latinè & Armenicè, hoc legitur & no. eadem distinct. mulieri. & cap. sequē. idem enim sunt effectus, licet uoces non sint eędem, secundum Ari. Vnde Græcus huc ueniens baptizat in lingua græca, & econuerso, quia Apostoli loquebantur uarijs linguis. Hinc est, quòd si quis dicit: Baptizo te in nomine genitoris, & nati siue geniti, & sancti flaminis. baptizatus est, Bene enim fit baptismus sub nominibus synonimis. Sed si dicatur: mergo te in nomine patris &c. non est baptismus: quia illud uerbum mergo, non est synonimum, cum illo uerbo baptizo. Non fit etiam baptismus, si dicatur: baptizo te in nomine triū personarum, uel in nomine Trinitatis, uel in nomine Christi, uel si baptizauerit in nomine tribus principijs, aut in tribus filijs, aut in tribus paracletis, uel si omittatur aliqua de tribus personis, puta Spiritus sancti, uel filij, uel patris, uel etiam si diceretur in nomine paternitatis, & filia-
31 tionis, &c. non esset baptismus. Item † si omitteretur hoc pronomen ego, dicendo: baptizo &c. tenet quidem quia pronomen illud subintelligitur. unde non deest. Sed etiam secundum Zachariā Papam. eadem dist. retulerunt si sacerdos simplicitate du ctus, non intendens errorem introducere dixerit. Baptizo te in nomine patria, & filia, & spiritus sancta. baptismus non uitia-
32 tur. Si † uerò dubitatur de aliquo, utrū sit baptizatus uel non, statuit Alex. Papa tertius. extrà de baptismo. c. j. q. baptizetur sub hac forma. Si es baptizatus, non te baptizo, sed si nondum baptizatus es, ego baptizo te in nomine Patris, & Filij, & Spiri-
34 tus sancti. amen. ¶ Adhuc si † infans nō potest nasci, sed solum caput emittat, illud baptizetur prius quā moriatur. ff. de reli. & sump. fun. l. cum in diuersis. Sed si mater in partu moriatur, incidatur: & infans uiuus de uentre extrahatur, & baptizetur.
35 ¶ Circa † patrinos, qui in baptismo & confirmatione necessarij sunt dicendum est, q; ubi infans fari vel credere nescit, patrinus interrogatur, & respōdet pro eo, & in eius fide & professione, baptizandus saluatur. Quod etiam secundum Isidor. eadem dist. paruuli. & c. seq. in ægroto, muto, surdo baptizandis contingit. Nam etiam legimus Syropheniſſam mulierē uenisse ad Iesum, & rogasse pro sua filia spiritū immundum habente, & illā ad preces matris saluatam fuisse. Aug. quoq; eadem dist. nihil. & c. seq. iusserit, q; responsio ipsius patrini ad celebritatem, id est, solennitatem pertinet sacramenti. quasi dicat, non ad necessitatem. Paruulum. n. non fides illa, quæ in credentium uoluntate cōsistit, sed fidei sacramentum fidelem facit. unde fidelis uocatur, nō rem ipsam annuendo, id est profitēdo, sed ipsius rei sacramentum recipiendo. Sicut ergo paruuli alieno errore dānati fuerant sic ex aliena professione saluari posse necesse est. ea. dis. illud & c. seq. quare. & cū illi ad intelligibilē ætatē peruenerit, debēt patrini insinuare illis professionem, quam pro eis fecerunt. † Porrò sacerdos baptizās 35
& episcopus confirmās sibi illos obligant, q; de eis curam specialem gerant, quia. n. ipse non omnibus potest curam specialem impēdere, idcirco patrino committit, qui se pro illo fideiussorem constituit, q; renatum docebit orationem domini. & symbolum fidei, quam quilibet Christianus adultus scire tenetur, uel in lingua latina, uel materna, & si patrinus filiorum docere neglexerit, grauissimè peccat. Itē † iuxta au- 36
thoritatē Leonis Papæ. di. & plures. unus tantum debet esse in baptismo, & unus in confirmatione patrinus, siue uir, siue mulier, & hoc propter pericula, quæ consueuerunt contingere in coniunctionibus, matrimonialibus. In quibusdam tñ ecclesijs contraria consuetudine hoc derogatum esse uidetur, & hoc ideo quoniam si ueniat in dubium de aliquo, utrum sit baptizatus uel non, quanto plures sunt patrini, & testes baptismi, tanto fortius dubium excludetur, & tanto plures ad instruendum filiorum se constituunt debitores. Item secundum canonem, ea. dist. in catechismo & in baptismo, & in confirmatione unius, & idē patrinus sufficere potest, ubi necessitas cogit, alias singulos singuli suscipiant. Verum

bapti-

baptizatis seu cõfirmatis patrinorum perfidia, qui non consentiunt non obest. Cum
37 igitur patrinus † filiorum instruere teneatur, & in fide ipsius baptizandus saluetur, nullus debet patrinus effici, nisi sciat dominicam orationem, & symbolum. ea. dist. non licet, & cap. sequenti, in quibus ipse tenetur filiolum suum instruere, cũ sit fideiussor fidei illius, & eum debet custodire pro posse, ne à fide & iustitia deuiet, castitatem custodiat, iustitiã diligat, & teneat charitatem: ut pote responsurus in die iudicij de omni excessu illius. Sunt autem
38 † quatuor genera personarũ, quas ecclesia non suscipit in patrinos. ¶ Primum genus est Monachus, Abbas, Abbatissa, Moniales, & huiusmodi. ¶ Secundum genus, sunt infideles. ¶ Tertium, illi qui nondum sunt confirmati. ead. dist. in baptismo, qui alios non possunt tenere in baptismo, vel in confirmatione. non enim veri debent vocari fideles: vnde nec veri testes esse possunt. ij. q. vij. nõ potest. & c. seq. ¶ Quartum genus est vir & vxor simul. xxx. q. iiij. quod videtur. nisi prius ambo votum emiserint castitatis, si ambo eundem puerum de fonte leuarent, spirituales patres eiusdem fierent: vnde alterius carnaliter commisceri non debẽt, nec etiam (ut aiunt quidam) aliquis de sacro fonte leuare debet aliquos de sua consanguinitate, præsertim filiũ proprium vel filiam, vel vxoris, vel econuerso. extrà de cog. spi. c. ij. & iiij. quia charitatis dilectio per baptismum propagari debet. Ba-
39 ptismi † solennitate completa, itur ad fontes, cum triplici litania & inde: quia ante baptismum & post, litaniæ circa baptiste-
Apoc. rium peraguntur, pro eo ꝙ in Apoc. legitur, Iris erat in circuitu sedis. Iris: vt ait Beda, quæ fit sole irradiãte nubes, & quæ post diluuium fuit propitiationis iudicium, significat intercessiones sanctorum: sedes, ec-
Esa. 60 clesiã significat: nube, sunt viri sancti, Iuxta illud Esa. Qui sunt hi, qui vt nubes volant? qui ante aduentum Christi & post deuotissimè pro ecclesia orauerũt, & orãt.
40 Fit † autem hic litania circa fontes usque ad, Sancte Ioannes Baptista ora pro nobis, eo quod ipse primus inuenit vel docuit baptisma. Deinde similiter cum trina litania reditur vsque ad Omnes Sancti orate pro nobis, ad ostendendum, quòd ipsi orãt pro filio baptizato, qui mortuus fuerat & reuixit: perierat & inuentus est, vt in uere fide Trinitatis participet sacramento baptismi, uel ut Deum quem confessus est diligat toto corde, & tota mente, & totis uiribus. ¶ Sanè aguntur in quibusdam ecclesijs septenæ litaniæ ante baptismũ, quia oramus sanctos intercedere pro nobis, ut Spiritus sanctus, cuius gratia septiformis est, ueniat super aquam baptismi. In alijs aguntur, qui nedũ cathecumini baptizantur, ut Deus custodire dignetur, quinque sensus corporum eorum, ne per eos illecebris secularibus incitati purificationem in baptismo acceptam amittant. Trinæ etiam quandoque post baptismũ aguntur, ut credulitatem Trinitatis in qua baptizati sunt & quam professi sunt, toto corde, tota mẽte, totisque uiribus diligant. Quidã etiam cantant litaniam in eundo ad fontes propter spem, & inde redeundo propter rem: ad notandum, ꝙ sancti orant pro baptizandis, ut sacramentum uera fide percipiant, & pro baptizatis, ut in sacramento uere fidei percepto confirmentur. In fine litaniæ fiunt iuxta apostolum petitiones, ut: Propitius esto, parce nobis domine: & obsecrationes, ut: Per natiuitatem tuam, libera nos domine, & postulationes, ut Peccatores, te rogamus, audi nos. Quid † significet 41
cantus post baptismum: dictum est supra, ubi de canticis agitur. Cæterum in quibusdam ecclesijs in lectionibus & litanijs senes præcedunt, & iuuenes subsequuntur, uel quia senes seruus, scilicet Eleazar adduxit Rebeccã, ut Isaac iuuenis apprehenderet eam, uel quia in baptismo iuuenescit ecclesia, & renouatur, ut aquila iuuentus nostra. Rursus in quibusdam ecclesijs dum duodecim lectiones leguntur litaniæ dicuntur, & earum duodenarius numerus per tres quaternarios clericorum impletur, quibus oratur, ut in baptizãdis doctrina rapiat Apostolorum fidem Trinitatis, ex quatuor uirtutibus prædicatorum.

SVMMA.

1 *Confirmatio non debet dari ante septimum diem, post baptisma.*

2 *Spiritus sanctus in confirmatione, est tanquã tutor pupilli.*

3 *Baptizatus bis vngitur chrismate. Et quare.*
4 *Vnctio facta ab episcopo in fronte, quid differt ab ea quam facit sacerdos in cervice, cum chrismate.*
5 *Confirmari aut baptizari bis non debet quis.*
6 *Confirmatum cur percutiat in faciem Episcopus.*
7 *In confirmatione quid agat Episcopus. & nume.* 8.
9 *Patrini qui non possint esse in confirmatione, vel baptismo.*

De confirmatione. Cap. 84.

1 EXTO loco de confirmatione dicamus. Si quidē † post baptismū sequitur spirituale signaculum, scilicet confirmatio, & profectò fit quādo ad inuocationē Episcopi Spiritus Sanctus infunditur. ead. dist. accepistis. Baptizatus autē confirmari non potest, nisi demū post septem dies post baptismum, propter septem dona Spiritus sancti, quæ recipiūt in baptismo. Nam pro singulis donis decet dies singulos celebrare. Alij dicunt quòd statim post baptismū, est confirmatio inchoanda, propter rationem scriptā sub quinta feria cœnæ Domini: vbi agitur de olei consecratione. Nam & Clemens Papa primo statuit, vt baptizatus, quàm citius fieri possit, cōfirmetur: quia nō est perfectus Christianus, qui hoc nō necessitate, sed incuria, aut voluntate omittit. Hæc frontis chrismatio, cōfirmatio dicitur: quia per eam Spiritus Sanctus datur ad augmentum & robur. extrà de sa. vnct. c. j. Vnde, cùm cæteras vnctiones simplex sacerdos valeat exhibere: hanc non nisi summus sacerdos, id est. episcopus debet conferre. extrà de confir. quanto. quia de solis Apostolis legitur quorum vicarij sunt episcopi quòd per manus impositionē Spiritum Sanctum dabant, quemadmodū
8 Actum Apostolorum lectio manifestat. Cum audissent (inquit) Apostoli, qui erant Hierosolymis, quia recepisset Samaria verbum Dei, miserunt ad eos Petrum & Ioannem: qui cùm venissent orauerūt pro ipsis, vt acciperent Spiritum Sanctum. nondum enim in quenquā illorum venerat: sed baptizati tantū erant in nomine Domini Iesu: tunc imponebant manus super illos, & accipiebāt Spiritum Sanctū. Cuius aduentus per mysteriū vnctionis designatur: quia columba in qua Spiritus Sanctus sup Christum in baptismū descendit, ad vesperum in cataclysmo reuertens, ramū retulit oliuæ virentis. extrà de sac. vnct. ca. vno cuius vtiq; sacramentū Dauid propheta prænoscens, exhilarandam faciem in oleo prædicauit. *Psal.* 103. Arnoldistæ tamen, perfidi hæretici, dicentes manuum impositionem siue consolamentum fieri posse à quolibet homine bono, obijciūt ad hoc quod præmissum est de eo, quod legitur in Actibus Apostolorum, quòd Ananias, Saulo, & Symeon, & Lucius Sirenē. & Manaen, Barnabę, & Saulo manus imposuerūt, qui tamen nec Apostoli, nec episcopi fuisse leguntur: & ex eo, quòd prædicitur: miserunt ad eos Petrum & Ioannem: apparet quòd episcopi debēt illuc ire, vbi sunt, quibus sit necesse manus imponi: cùmq; illuc venerint, orant pro eis, dicentes. Emitte in eos septiformem Spiritum Sanctū &c. Non enim discipuli dabant Spiritum Sanctū, sed orabant, vt veniret in eos, quibus manus imponebant. Hoc ergo agit † episcopalis cōfirmatio baptizato, quod tutor pupillo. Quid enim prodest amplam hæreditatē filio relinquere, nisi ipse, vel lex, aut præses illi prouideant de tutore? paracletus quidē est eius consolator in Christo, custos & tutor baptizati: qui suadente diabolo posset, sicut & pupillus suam perdere facultatē, id est, baptismi vtilitatē si hunc non haberet tutorem. In cōfirmatione ergo totius Christianæ religionis mysterij plenitudo completur. In baptismo nanq; per Spiritū Sanctū datur remissio peccatorū: hic autē ipse spiritus inuitatur, vt veniat in domum ipsam, quam sanctificauit descendere, & habitare dignetur, & ad episcopi inuocationem infunditur. ead. dist. accepistis. vnde Vrbanus Papa inquit: Per manus episcopalis impositionem, Spiritus Sanctus datur, ex quo cor fidele ad prudentiam & constantiam dilatatur: vt quis plenus sit Christianus. Bis † ergo vngitur chrismate baptizatus, scilicet in vertice & in fronte: nam & ipsis Apostolis bis fuit datus Spiritus Sanctus. Primò in terra quādo Christus exsufflauit in eos

in eos dicēs: Accipite Spiritum Sanctum. Secundò, à cœlo in die pentecostes, sed & ipsi Apostoli receperunt Spiritum Sanctū in baptismo. Non enim credendū est ipsos nō fuisse baptizatos, qui alios baptizabāt: vt præmissum est. Hæc ergo duplex baptizatorū vnctio, significat qnod Spiritus Sanctus datus est Apostolis semel in terra, ad dilectionē proximi: & semel de cœlo, ad dilectionem Dei. Vnde ad notandū pulchritudinem donorum Spiritus Sancti, quæ in confirmatione cōferuntur dicitur. Emitte in eum spiritū sapientię & intellectus, &c. Hæ sunt vestes, quibus induuntur filij regis: de quibus dictum est: Dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in
Gal. 2 nomine eius. & de quibus dicit Apostolus: Quotquot baptizati estis, Christum indui stis. Non enim habet Christum pro indumento, qui donis Spiritus Sancti, quibus Christus ab ipsa conceptione ornatus fuit,
4 non est ornatus. ¶ Differt autem hæc † vnctio quæ fit in fronte per Episcopū, ab illa quæ fit in cerebro siue in vertice, per sacerdotem. Primò, quia secundum Rabanum. de consec. dist. v. nouissimè. in illa signatur supra baptizatum Spiritus Sancti descensio ad habitationem Deo cōsecrandam: in hac verò signatur vt eiusdem Spiritus Sancti septiformis gratia cum plenitudine sanctitatis scientiæ & virtutis venire in homine declaretur. Secundò, differunt: quia per illam, quę fit in vertice, anima Christo desponsatur: per istam verò, ditatur & dotatur. ¶ Item per illam ostenduntur vulnera esse sanata: per hanc plenitudo gratiarum confertur. quod ex verbis vtriusq; vnctionis potest perpēdi. In collatione enim illius vnctionis: dicit sacerdos: Deus omnipotens pater Domini nostri Iesu Christi, qui te regenerauit ex aqua & Spiritu Sancto, quiq; tibi dedit remissionem omnium peccatorum: ipse te liniat chrismate salutis in vitam æternam. His verbis, quæ est salutatio in vitam æternam, per hanc vnctionē obtineri ostenditur: sed hæc verba transcendit episcopus in vnctione confirmationis, dicens: Emitte in eum septiformem Spiritum Sanctum tuum paracletū, de cœlis: spiritum sapientię & intellectus: spiritum consilij & fortitudinis: spiritum scientiæ & pietatis: & imple eum spiritu timoris Domini: & cōsigna eum signo sanctæ crucis: propitiatus in vitam æternam: consigna inquam vt Spiritum Sanctum nō amittat. In † concilio Thole. de consec. 5
dist. v. dictum &c. seq. dicitur quòd nullus debet bis confirmari, sicut nec rebaptizari. Post orationem, quam communiter dicit Episcopus super omnes confirmandos, si plures sint singulariter cuilibet frontem linit in modum crucis, chrismate, cum pollice, dicens cuilibet: In nomine patris, & filij, & Spiritus Sancti: Pax tecum. Quæ salutatio fit ad nouum hominem, qui dignus est salutari propter vitæ nouitatem: & qui secundum Deum creatus est in iustitia & sanctitate, & veritate: interim enim, cùm erat vetus, nō erat salutandus: sed tantùm erat pro eo orandum. Ideò autē fit in modum crucis, & cum chrismate, sicut & omnia chrismata cum crucis figura perficiuntur. de consec. dist. v. nunquid. vt appareat, quòd est illius, per cuius crucem redemptus est, sine quo signaculo nō oportet nos ante Deum repręsentari. Quod fit cum pollice: quia ille in consecratione pontificis est ad hoc specialiter consecratus. Vel quia omne datum optimū, descendit à patre luminum: ideò in fronte: quia ibi melius & citius videtur: vt sic exterminator angelus videns eum hoc signo munitū, ad
Exod. 12 senon pertinere, pertranseat: sicut pertransiuit domos Hebræorum in Aegypto, vbi vidit vtrunq; postem linitū sanguine agni, & percussit primogenita Aegyptiorum, in domibus vbi hoc signum non erat. Quid enim est sanguis agni, nisi fides passionis Christi? vterq; postis hoc sanguine linitur, cùm fidem passionis Christi in corpore & mente gestamus. in corpore per mysteriū: in mente per efficaciam. Ideoq; fit in fronte, quia perfectorū est, non in occulto, sed in manifesto Christi nomen semp habere.
Apoc. 14 Hinc est qđ Ioannes Apost. ait: Vidi suprà montē Sion agnum stantē, & cum eo centū quadraginta quatuor millia habentes nomen eius, & nomen patris eius scriptum in frontibus suis. Stare enim & in monte, & cum agno, perfectorū est: & perfectio in cōfirmatione datur, vt prēmissum est. Melius quoq, in fronte infigitur: in quo summus pontifex laminam auream figebat, in qua scriptum erat ineffabile nomen Domini:

Io. 10 & vt baptizatus liberè confiteatur, quod credit.extrà de sac.vnct.quia corde creditur ad iustitiam:ore autem confessio fit ad
2 salutem, memor eius, quod dominus ait: Qui me confessus fuerit coram hominibus, &c. Subsequenter † episcopus confirmatum percutit in faciem. Primo,ut tenacius memoriæ teneat,se hoc sacramentum recepisse.Secundo,quia hoc sacramentum datur baptizato ad robur fidei,ut præmissum est: vt,videlicet sit ita fortis in fide in baptismo suscepta, quòd vlterius coram quocunque confiteri nomen Christi non erubescat.Tertio,hæc percussio representat manuum impositionem,quoniam Apostoli per manus impositionem confirmabant. Quarto,ad terrendum malignũ spiritum, vt fugiat, & ne redire audeat, sicut fecit beatus Benedictus, liberans per alapam monachum,qui à maligno spiritu vexabatur,vt legitur in dialog. Greg.li. ij.c.
7 xxxij. † Duo ergo facit episcopus:primum quia eum ungit in fronte : secundum quia ipsum percutit in facie. Vnctio significat vnguentum gratiæ quantum ad actus audaces aggrediendi ea,quæ pertinent ad fidẽ, percussio verò fit, ne vlterius cõfundatur, aut timeat confiteri nomen Christi, quasi dicat episcopus confirmato, ita sis fortis, vt quicunque sic te percusserit, vel quocunque alio modo tibi confusionem fecerit, pro eo,quia Christi fidem confiteris,tu in his omnibus non erubescas : percussi enim in facie erubescere solent.Similiter etiam fit alicubi, propter eandem causam militibus nouis. Fieri potest confirmatio in cãpo: melius tamen fit in ecclesia, aut in atrio ecclesiæ. In bucardo lib.iiij.cap.episcopus.In concilio Aurelianen.de consec. dist.v.vt ieiunijs. statutum est,vt sacramentum confirmationis à ieiunis & iuuenibus perfectæ ætatis puta duodecim vel quindecim annorum, seu adultis monitis prius peccata confiteri conferatur : hodie tamen, quàm citius potest, hoc fiat, vt præ-
8 missum est. Chrismato autem † aliquo panno albo frons sua circuncingitur,ne recens vnctio defluat aut deleatur, & septima die deponitur, sicut supra, vbi agitur de baptismo,dictũ est.Et in concilio Belua cen.de consec.dist.iiij. si quis noluerit.dicitur, quòd pannus chrismalis, quo caput pueri in fronte per episcopum, vel in vertice per presbyterum chrismati circuncingitur, potest iterum super alium baptizatum imponi.Item non † confirmatus,non 9
potest aliũ tenere in baptismo,vel in confirmatione,nec vir & vxor,vel consanguineus, vel etiam plures teneant confirmandum,prout in baptismo dictum est.

SVMMA.

1 *Altaria cur cooperiantur sabbato sancto.*
2 *Sabbato sancto missa aliter & præter morem celebratur. Et quorsum.*
3 *Campanæ cur pulsentur, dum cantatur Gloria in excelsis, sabbato sancto.*
4 *Sabbato sancto cur nõ dicatur graduale: sed alleluia,& tractus. Et cur eodemmet die lumen non portetur ad Euangelium. sed incensum nu. 5.*
6 *Sabbato paschatis,cur omittatur offertorium. Item post communio.nu. 7.*
8 *Sabbato paschatis,cur breuis vesperæ, et vna cum missa terminentur.*
9 *Sabbato paschatis priuilegium.*

De Missa. Cap. 85.

SEPTIMO loco de missa huius diei dicendum est.In qua quidem plura sunt notabilia. † Primo, quòd ante missam altaria cooperiuntur : quod fit,quia iam ecclesia incipit resurrectionis præludia celebrare.Magna enim pars huius officij ad illam pertinet,& ita resurrectione Christus,qui per altare significatur, stola corporis indutus est. Item ministri altaris, pretiosis & splendidis sunt vestibus decorati ad significandum,quòd neophyti sunt indumentis virtutum ornati.† Item missa ideo non can- 2
tatur solito more, quia in ea non dicitur introitus, qui est caput missæ, eo quòd ille,qui est caput & principiũ nostrum, subtractus est, & in sepulchro silet, & nocte resurrectionis licet resurrexisset: tamen à suis nesciebatur: vnde cum Maria Magdalenæ inuenit monumentum vacuum, credidit eum esse sublatum. Hac enim die,& in vigilia penteçostes,seruamus antiquum

ecclesiæ

ecclesiæ morem: qui fuit ante Papam Cœlestinum: secundum quem introitus in missa non dicebatur, sed à Κύριε ἐλέησον incipiebatur. Incipit ergo à Κύριε ἐλέησον officium, quòd est quædam uox lætitię, de hoc quòd neophyti sunt renati. rogat ecclesia, ut dominus eos in nouitate conseruare dignetur. Omnia enim quæ dicuntur usque ad Euangelium, ad eos referuntur. Sequitur Gloria in excelsis, quòd ideo cantatur. Primo, quia pax data est renatis, quæ ab Angelis nuntiata est in nocte natiuitatis, cum ergo ipsi sint renouati gratia Dei, possunt cantare cum Angelis. Secundo ideo, quoniam Angeli, qui primo illud nato domino cantauerunt: pro renatis in baptismo gloriant. Tertio, quia resurrectio Christi proxima est, ideo dicitur iste angelicus cantus, & cũ ipsis Angelis chorus exultat
3 personati melodia, & campanę siue† signa etiam concrepant, quæ hactenus fuere muta. Collecta etiam de renatis manifesta est quæ est: Deus, qui hanc sacratissimam noctem gloria dominicæ resurrectionis illustras: conserua in noua familiæ tuæ progenie spiritum adoptionis, quem dedisti &c. Cui præmittitur Dominus uobiscum, & non Pax. ut iam dicetur. Similiter epistola refertur ad eos, uidelicet. Si consurrexistis cum Christo quæ sursum sunt, quærite, ubi Christus est in dextra Dei sedens. ad Colos. iij. cap. quasi dicat, resurrexistis in baptismo à peccatis, sicut Christus resurrexit ab omnibus infirmitatibus suis. Sed ad quid debent laborare resurgentes, nisi quæ sursum sunt obtineant? Ideo dicitur: Quæ sursum sunt, sapite: non quæ super terrám, id est, cœlestia, non terrena uobis sapiãt, & additur, mortui enim estis, & uita uestra abscondita est, cum Christo in gloria. Mortui .n. estis peccato, & mor-
Gal. 2 tui estis uobis, ut iam non uobis, sed domino uiuatis, sicut dicit Apostolus, uiuo ego, iam non ego, sed uiuit in me Christus. Vita autem uestra absc̃dita est in Deo, ideo quia nõdum apparet, quid futuri estis, sed cum apparuerit Christus uita uestra, apparebitis cum ipso in gloria. Ecce ad quid debeant tendere neophyti, scilicet ut sint & appareant cum Christo in gloria, ad quam representandam ministri altaris solennes uestes induũt, ut renatorum stolam innocentiæ demonstrent, in epistola verò baptizati instruuntur, post epistolam uerò sequitur allelu Ia, quod est uox angelica, siue canticum angelorum: sicut ostendit Ioan. in Apocal. dicens: Audiui quasi uocem tubarum multarum in cœlo dicentiũ allelu-Ia, quia Angeli gloriantur propter baptizatos à diaboli seruitute ereptos, & ad fidem conuersos. ¶ Et † dicitur alle- 4
lu-Ia sine graduali, ad significãdum, quòd caput nostrũ quieuit, ubi enim est quies, ibi non est motus, ubi autem nõ est motus, ibi non est ascensus de gradu in gradum, quod significat graduale. ideo autem graduale non dicitur, quia baptizati nondum per opera in uirtutibus gradum fecerunt. Dicitur autem tractus, qui significat patientiam, per quam expectare debent gloriam sempiternam, quam sequẽs sabatum in albis representat, in quo sabbato nõ cantatur graduale, quia ibi nõ est necessarium bonum opus, uel tractus, quia nec patientia: sed duplex allelu-Ia pro duplici gloria, scilicet animæ & corporis. de hoc sub titulo de septem diebus post pascha dicetur, & præter morem ante tractum ponitur allelu Ia, quod est quædam uox lætitiæ: ad notandum lætitiam neophytorum, quam habent de spirituali nouitate. Sed quia graues sunt labores uiæ, sequitur tractus qui dicitur à trahendo. Ad idem tamen inuitantur neophyti in uersu allelu-Ia, & in tractu, uidelicet ad Dei laudẽ. Nam allelu-Ia, sonat: Laudate dominum, & in uersu allelu-Ia dicitur. Confitemini do. id est, laudate do. & additur causa, quoniam bonus est in se, & nobis, cum quibus misericorditer & benignè egit dimittẽdo peccata in baptismo, & cantatur in tono resurrectionis, scilicet octauo. Sed quia effectus benignitatis posset esse ad tempus, ideo subditur, quoniam seculum misericordia eius. Ad idem etiam inuitantur in tractu, scilicet, Laudate dominum omnes gentes, &c. quoniam confirmata est &c. re uera firmatur misericordia, quæ in æternum durat, sicut in uersu allelu-Ia dictum est. Hæc autem duo. s. misericordia & ueritas in psalmis iunguntur, ut nec misericordia iniusta, nec ueritas nimis austera credatur. xl. dist. disciplina. xxiiij. q. iiij. nõ est iniusta. Quare duplices laudes dicũtur, &

quare tractus, & quare sub humiliori lingua, dicitur, sub tit. de vij. diebus post pascha dicetur. Secundo, & allelu-Ia, ideo prius, q̃ tractus dicitur, quia hebræa lingua, mater est nobilissima omnium linguarum propter authoritatem diuinæ scripturæ, latina verò inferior, quasi filia præterea allelu-Ia significat Iudæos prius conuersos: tractus Gentiles postea credentes. Tertio dicitur primo allelu-Ia, in memoriam prioris status Adæ. Sequitur tractus in memoriam sequentis. Præcedit etiam allelu Ia propter gaudium reuertentium de captiuitate Babylonica. In alijs verò diebus graduale præcedit allelu-Ia, propter profectum proficientium. Deinde sequitur Euangelium: Vespere autem sabbati, quæ lucescit in prima sabbati: Matt. xxviij. c. in quo de solicitudine mulierum, circa domini sepulchrum, & de mysterio angelorum, & de resurrectione saluatoris agitur. usque nunc enim fuit sacrificium neophytorum, sed de hinc resurrectio ad memoriam reuocatur. ¶ Et nota, quòd vespere sabbati hic accipitur pro nocte, & est sensus: uespere sabbati, id est, in nocte sabbati. Sed quia credi posset, quòd uenissent mulieres, in principio noctis, uel in medio, idcirco adiunctum est, quæ luceßit in prima sabbati, ideſt quę pertinet ad lucem primi sabbati. Lucescerat enim iam, quando uenerat Maria Magdalena, & altera
5 Maria uidere sepulchrum &c. ¶ Ante † Euangelium autem non portatur lumen: nec etiam in quibusdam ecclesijs candelabra cum luminarijs stant, ad missam super altare. ¶ Primo, quia ille qui est lumen nondũ nobis reditus est, quoniã eius resurrectio nondum erat manifesta, imo credebatur adhuc in sepulchro latere. ¶ Secundo, quia mulieres Christum non Deum; sed solummodo esse mortalem credentes, occultè sine lumine ibant ad sepulchrum, ut ungerent corpus Iesu. ¶ Tertio, ad notandum cœcitatem cordis ignorantium ipsum resurgere posse. Incensum tamen fertur in signum, quòd mulieres tulerunt aromata, ut ungerent Iesum. ¶ Rursus accensa luminaria non feruntur, sed incensum sic. Ad notandum, quòd tunc orationis affectio. quæ per incensum exprimitur, animis infirmorum non deerat, sed ueritatis lux, quę per accensa luminaria designatur, eis certitudinaliter non clarebat propter domini sepulturam. Post Euangelium, nõ dicitur: Credo, vt per hoc infirmorum animorum dubitatio denotetur. Quædam tamen ecclesiæ dicunt hac die. Credo, & per totam sequentem hebdomadam, quo renati asseuerãt se in Deum tendere, & ea quæ de Christo dicta sunt in Euangelio, firmissimè credere. † Offertorium quoque non 6
dicitur, in quo significatur. ¶ Primo, silentium mulierum, quæ territæ quasi cum silentio recesserunt à monumẽto, ad quod iuerant, ut Christo unguentum offerrent. ¶ Secundo, quòd ipsæ uenientes iuxta legis mandatum ungere corpus Iesu latenter uenerunt ad sepulchrum, & contra illud in silentio steterunt, timentes respondere Angelo, vel custodibus sepulchri, ergo earum more cantores silent. ¶ Tertio, quia nondum surrexit, qui det nobis quod offerre possimus. Cantatur autem sanctus, sanctus, sanctus, quod est angelorum canticum, quia Angeli tanquam nihil timentes in sepultura Domini, & eius resurrectione, quam non tacuerunt, suum habuerunt mysterium. In canone etiam, scilicet infra actionẽ, fit mentio de renatis. Agnus Dei non cantatur, tum quia nondum surrexit, quòd ipsi scirent, qui in die resurrectionis dixit discipulis. Pax uobis. Tum quia discipuli tunc desperauerant, neque credebant eum esse Deum, qui redimeret Lu. 24
Israel. Vnde Cleophas dixit: Nos sperabamus quòd ipse esset redempturus Israel. q. d. iam non speramus, imo desperamus. Sed & mulieres, quę uenerunt ad monumentũ, credentes corpus sublatum esse, non credebant, quòd ipse peccata mundi tollere posset. Vnde & Maria Magdalena quæ fuit magis solicita, audiuit à domino. Noli me tãgere: nondum enim ascendi ad patrem meum, subaudi in corde tuo, id est, nõdum credis me esse æqualem patri: ergo non credis me tollere posse peccata mundi. In quibusdam tamen ecclesijs dicitur ter. Agnus Dei sine, Dona nobis pac. non datur etiam pax in detestationem osculi proditoris, & quia Christus qui est uera pax nostra, nondum pacem nuntiauit, quia nondũ surrexit qui in die resurrectionis Apostolis ait: Pax vobis. Vnde fortè hic modus Io. 20

salua-

ſaluationis, ſcilicet, Pax vobis ab epiſcopo in principio huius miſſæ non dicitur, licet differtur: ut nouam ſalutationem in die reſurrectionis ſuæ populus affectuoſius amplectatur, in aliquibus tñ eccleſijs pax datur, eo q̃ gloria in excelſis cantatur. Poſt
7 communio etiam non cantatur. ¶ †Primo, ad notandum, quòd non erant tunc qui in fide Chriſti communicarent. ¶ Secundo, quia baptizati nondum communicauerũt, ſed in die paſchæ communicare debent. ¶ Tertio, quia nondum ſurrexit qui nobis dat, quòd communicemus. ¶ Quarto, quia ueſperæ quæ ſequuntur, uicem obtinent poſt communionis. ¶ Quinto, quia omnes tacuerunt in Chriſti comprehenſione, & crucifixione, ideo cantores tacent. Cantoribus igitur tacentibus ſacerdos ſuũ implet officium, quia Apoſtolis de reſurrectione dubitãtibus, & mulieribus timentibus, & nil dicentibus Chriſtus ipſe per ſuam glorioſam apparitionem, quibus uo-
8 luit fecit ſe manifeſtum. † Conſequenter inter cœnandum, id eſt, dum ſacerdos, adiiciunt breuiſſimæ ueſperæ ſcilicet: Laudate dominum oẽs gentes: quæ quaſi non ſunt ueſperæ, quia ſabbatum æternæ quietis, qđ per hoc ſabbatum figuratur, nullam habet ueſperam: fit etiã officium breue propter ipſos neophytos quibus omnia debent breuiter cantari: maxime primo die, ne eis generetur faſtidium ex prolixitate, unde ſub una collecta miſſa, & ueſperæ clauduntur, ne fortè ſi finita miſſa dicerentur ueſperæ, neophyti non auditis ueſperis recederent credentes habere licentiam abeundi. Vnde ideo totum officium ſub una oratione completur, quoniam ſacramentum baptiſmi in Chriſti paſſione conſummatur: Vel ideo dies hæc in miſſa, non in ueſpera terminatur, ut Chriſtus qui nos morte redemit, ſine fine laudetur: qui eſt in ſecula benedictus. In quibuſdã autem eccleſijs cantatur pſal. Laudate dominum, ſine gloria, quia filius, qui eſt tertia perſona in Trinitate, nondum ſcitur eſſe nobis redditus. Rurſus inuitantur neophyti, ad laudem domini per pſalmum illum: Laudate. & ip
9 ſi ſe laudare reſpondent dicentes: quaſi unus homo, per ſe uel per alios: Magnificat anima mea dominum. Hoc † ſabbatum priuilegiatum eſt, quia in eo fiunt ordines: cathecumini poſt baptizantur, cereus benedicit & plures lectiones legũtur.

SVMMA.

1 *Paſchale tempus, quid ſignificet.*
2 *Paſcha, quid, & vnde dictum.*
3 *Paſcha, cur potius à græca, quàm hebraica lingua nomen ſortitum. Aut potius latina. nume. 4.*
5 *Paſchatis tempus, vnde incipit, & quo terminetur.*
6 *Paſchatis ſolennitas celeberrima omnium, & variè pro varietate regionum. nu. 9.*
7 *Paſchatis die nihil comedendum, quod non ſit benedictum à ſacerdote: ac ſigno crucis ſignatum. nume. 8.*
10 *Paſchales feriæ quot celebrandæ.*
11 *Paſcha ſemper celebrãdum die dominico. Et quorſum. ibid. & nu. 12. 13. 14. & infra.*
15 *Paſcha triplex fecerunt Iudæi, quod erat figura noſtri paſchatis.*
16 *Paſchatis ſeptem ſeptimanæ.*
17 *Paſchale tempus, dicitur quinquageſima.*
18 *Paſchate nos debemus adinuicem ſalutare, & oſculum præbere: idque Romani pontificis exemplo.*

De ſancto die paſchæ. Cap. 86.

SEquitur uidere de feſto paſchali, de quo primo aliqua generalia præmittemus, conſequenter uerò de nocturno huius diei officio, poſtmodũ de diurno aliqua ſupponemus. Siquidem † tempus 1
paſchale, ſignificat tẽpus illud, quod erit poſt diem iudicij, quando uidelicet ad patriam uitæ quam per Adã amiſimus, Deo propiciante regrediemur, qua conſideratione poteſt dici hoc tempus regreſſionis, quod tamen incipit in octaua. In hac autẽ die reſurrexit dominus, quæ eſt mundi prima, & rediens ad caput, eſt octaua: ut dicetur in proœmio ſeptimæ partis, de qua dicitur in Paralipomenon, in titul. pſalmorum. quam octauam, ſicut ſeptem mundi ætates præcedunt, quarũ ſex ſunt uiuentium, & ſeptima dormientium, ſic & ſeptẽ dies noſtræ reconciliationis hanc diẽ præcedunt, ſic quoque ſeptem dominicæ à Circundederunt, uſque ad Lætare H. eruſalem, præceſſerunt, quas interpoſita domi

nicę passionis memoria hęc dominica octa uæ ætatis representatiua sequitur, in qua etiam representatur, quod sicut octaua est eadem cum prima, sic restituetur homo in idipsum,& ad id quod fuerat cõditus. imo supra primę originis reparabitur dignitatem, & consequetur corporis & animæ felicissimam immortalitatem. Qualiter dominus tribus diebus,& tribus noctibus fuit in sepulchro, & qua hora resurrexit, & qua hora hoc tempore, debet dici officium matutinum, & quare hac die pascha celebratur, dictum est sub iiij. feria cœnæ domini & sub sabbato. ¶Sanè † πάσχα græcum nomen est quod hebraicè dicitur Phase, quod latinè transitus interpretatur, secundum Bedam. Non dicitur pascha,à passione ex eo,quia πάσχειν græcè dicitur pati latinè, sed dicitur à transitu,& hoc primo secundum historiam ex eo, quod exterminator Angelus uidens sanguinem in foribus Israelitarũ petransijt, nec eos percussit,tunc etiam populus ex Aegypto transiuit,id est,exiuit:tertiaq; die mare rubrum pertransiuit.¶Secundo,secundum allegoriam,quia ecclesia in hoc tempore transiuit per baptismum ab infidelitate ad fidẽ. *Tertio secundum tropologiam,quoniam hoc tempore transimus per contritionem, & confessionẽ de uitijs ad uirtutes, ut infrà dicetur.¶Quarto,secundum anagogẽ, quia tunc Christus transijt à mortalitate ad immortalitatem,& faciet nos etiã transire:unde in Euangelio. Cũ uidisset Iesus, inquit;quia uenit hora,ut transiret de hoc mundo ad patrem &c. ¶Nominamus † autem hanc diem græco & non hebraico uocabulo. licet lingua hebraica dignior sit tanquam mater.¶Primo,ne in hoc uideamur iudaizare.¶Secundo,ne in hoc imitemur quosdam hæreticos, dicentes Euangelium sine cęremonialibus non sufficere ad salutem. ¶Item utimur græco,& non latino † uocabulo, propter authoritatem, quoniam græca lingua antiquitus Romæ & in Italia tantæ fuit authoritatis, ut non solũ dies solennes græcis nominibus nuncuparentur,ut pascha: pente. πάντη & epiphania,uerum etiam dignitates,ut apostolicus,patriarcha,archiepiscopus,episcopus,& huiusmodi. Isidorus tamen dicit, ꝙ paschæ uocabulũ,non græcum,sed hebraicum est,& Innocen. tertius dicit in quodã sermone, ꝙ pascha hebraicè dicitur à Phase,quod est transitus, græcè uerò à * πάσχειν,quod est pati. Aug. dicit ꝙ hoc nomen Pascha, per diuinam dispositionem compactũ est,ex hoc nomine græco πάσχειν,quod pati interpretatur, & ex hoc nomine hebræo Phase,quod transitus interpretatur, nam hæc duo conueniunt in hoc nomine pascha, tam secundum significationem, q̃ secundum uocem: secundum significationem,quoniam in passione Christi fuit eius transitus: vnde merito hoc nomen habet intellectum utriusque nominis,& est latinum,ut sic ex duabus linguis fiat tertia,scilicet latina, & est hoc nomen pascha primæ declinationis, neu. ge. quòd solum in tribus græcis nominibus inuenitur, scilicet pascha, manna, & mammona. Vel est tertiæ declinationis, ut dicatur pascha paschatis. sicut dicitur phantasma,tis. ¶Vocatur † autem pascha ipsa dies resurrectionis & etiã tempus à dominica in ramis palmarum,usq; ad octa. paschæ,& in dominica ipsa inducebatur agnus. qui in v. feria immolari debebat. Veruntamẽ secundum vulgi consuetudinem, dñica in ramis pal. dicitur pascha floridum feria vj. paschæ, hodierna uerò dies paschæ: olim tamẽ propriè dicebaẽ,pascha,dies illa in qua agnus immolabatur. Solennitas paschæ autem antonomasicè dicitur solennitas solennitatum eo,ꝙ cæteras solennitates huius solennitatis nobilitas † antecedit,& omnes dies dominici sunt octauę huius festi,vt dicetur in proœmio septimæ partis, & in ea omnia lætitiæ insignia proponuntur,templum quoque mundatur, & ornatur in parietibus,quia in eis cortinę & pallia extẽduntur,& in choro dorsalia, & tapeta extenduntur, & banchalia disponuntur. Velamen etiam quod erat ante crucem vel in altum dirigitur, uel remouetur, uel retro altare ponitur, ad notandũ quòd prius occulta modo sunt manifesta, altare quoque suis ornamentis decoratur, vt in quibusdã ecclesijs uexillis,quę significant uictoriam Iesu Christi, crucibus,& alijs. De quo & de uelaminibus trium colorum quæ hac die in tribus lectionibus de altari remouentur, & de triplici ornatu materialis tẽpli dictum est in prima parte, sub titul. de pictu-

picturis. Ministri quoque ad decorem huius solennitatis, se balneis prælauant: barbas & coronas tondunt, capillos deponũt, uestes siue cappas nigras deponunt, & albas induunt, quæ licet ad decorem fiant, ad spiritualem quoque hominem referuntur. Non enim lauamur ad voluptatem, sed significationem, ut scilicet per exterio rem lotionem corporis, interiorem animę debere fieri ostendamus, barbas & coronas tondere est superfluitates, & uitia depone re, capillos super aures tondere, est quinque sensus corporis, ad seruiendum Deo expeditos habere, nigras uestes siue cappas exuere, est asperitatem pœnitentiæ de ponere, albas siue superpellicia induere: est stolam immortalitatis firmiter expectare, uel per uestem albam significamus innocentiæ stolam renatorũ, vel per hoc representamus hodiernam apparitionem angelorum, qui in uestibus albis apparuerunt. ¶ In hac † sancta die nihil, quod à
7 sacerdote non sit benedictum comedere debemus, quia inimicus noster nunc nos magis satagit supplãtare. Vnde in quibusdam locis quæcunque comedi debent ad ecclesiam portantur, & in atrio vel uestibu lo Ecclesiæ cum cruce, & aqua benedicta, & in uestibus sacris à sacerdote benedicun tur. Hinc est, quod hodie agnus à sacerdote benedicitur, ad representandum, quòd Deus per Mosen & populum agnum come di iussit in figuram Iesu Christi, cuius sanguine omnia primogenita sibi de mundo redemit, & angelo in nocte illa omnia pri mogenita in Aegypto percutiente populũ suum seruauit agni sanguine prænotatũ. Agnus autem secunddum Ro. ordinem nõ ad altare, sed ad mensam benedicitur. In quibusdam etiam locis benedicitur lac & mel in memoriam eius, quod dominus inquit patribus nostris Abrahã, Isaac, & Iacob: Introducã vos in terrã fluentem lac & mel. Nullus † debet ẽt vnquã aliquid come
8 dere, nisi prius saltẽ signo crucis facto. Vn de legitur in dialogo Greg. Papæ. lib. j. c. iiij. q. cũ quædã monialis iret per hortũ la ctucam, sine benedictione comedit, & simul dæmonem, qui super eam erat, suscepit; qui eam multum vexauit. Nos quoque vidimus in ciuitate Bonon. puellam à duobus spiritibus immundis, & malignis triennio vexatam. Cumque à quodam perito volente illos cum exorcismis & abiurationibus ab humano corpore pellere interrogarentur, qualiter corpus mulieris intrassent responderunt, quòd sedebat in quodam melogranato, quod ipsa puella comederat, qui tãdem virtute adiurationum nobis præsentibus ab humano corpore recesserunt. † In quibusdam quoque locis hac die in aleis. in natali prælati, cum suis clericis ludũt, vel in claustris; 9
vel in domibus episcopalibus, ita vt etiam descendant ad ludum pilę, vel etiam ad choreas, & cantus quod vocatur libertas decẽbrica, quia antiquitus cõsuetudo fuit apud Gẽtiles, q. hoc mẽse serui pastores, & ancillæ quadam libertate fruerentur, & cum dominis suis dominarentur, & cum eis facerent festa & conuiuia, post collectas messes: laudabilius tamen est à talibus abstinere. In plerisque etiam regionibus mulieres secunda die post pascha verberant maritos suos, die vero tertia mariti vxores suas. Sicut & antiquitus licebat seruis dominos saltem in crimine adulterij accusare impunè. xij. q. ij. quæstionem, Hoc autem fit, ad notãdum quod debẽt se inuicem corrigere, ne alter ab altero hoc tempore exigat debitum tori. Statutũ est enim de conse. dist. ij. omnis homo. xxiij. ca. j. quòd cum hac die communicare debeant, tribus præcedentibus & tribus vel quinque, uel septem sequentibus diebus ab amplexibus vacent, quod sumptum est à Dauid, qui cum pueris suis accepturus panes propositionis, ait ad Abimelech sacerdotem. Continuimus ab heri, & nudiustertius. de cons. dist. ij. tribus. x. q. j. hãc 3. Reg.
consuetudinem. ¶ His † tribus diebus pri 13
mis solenniter est feriandum, in sequenti- 10
bus vero, licet viris ruralia opera, quæ magis necessaria sunt exercere, sed fœminis nõ licet nere, nunquã aũt choreas ducere, quia secundum Greg. melius est fodere, & ara re, quàm choreas ducere. Inde est, q. hi singuli dies propria habent responsoria, cęteris vero in quibusdam ecclesijs mutata. in alijs tamen habent etiam vsque in v. feriam propria. Fiũt quoque apud quosdã hoc tempore aquarum dimersiones, ne quia homines vigilauerunt in xl. in his sanctis diebus dormire velint. † ¶ Hoc quoque 11
notan-

notandum est, quod Pascha nostrum semper debet fieri in die dominico, sicut statuit Pius Papa, de consecrat. dist. iij. nosce. & c. seq. & etiam Victor Papa, qui propter hoc concilium Palæstinum conuocauit, licet enim prius eodem die celebraretur, quia tamen quidam inde dubitabant, angelus domini ad corroborandos eorum animos apparuit in habitu pastorali, Hermę doctori percipiens, vt Pascha semper die dominico ab omnibus celebraretur: Dominus tamen verè surrexit in die vj. Cal. April. nam passus est viij. Calen. Aprilis, videlicet in die tali, in quali conceptus est, siue in quali annuntiatio virgini facta est: prout dictū est sub tit. de paraseeue. Celebrari etiam debet Pascha in lunatione Aprilis, quoniam in Exo. præcepit dominus, quod mensis ille primus habetur, & agnus die xiiij. immolaretur. vnde Victor Papa de conse. dist. iij. celebritatem. dicit, quòd Pascha debet celebrari post xiiij. diē lunationis April. qui est primus mensis secundum Hebræos vsque in xxj. diem eiusdem mensis, id est, lunationis. Loquitur enim ibi de mense lunari, non de solari, quoniam in illa lunatione est semper pascha vsque in xxj. diem, & vsque ponitur ibi inclusiuè, quoniam includitur ipsa xxj. dies, vult ergo dicere Victor Papa, quòd Pascha non debet esse intra xiiij. diem lunationis Aprilis nec post xxj. diem illius. Si enim xiiij. dies lunationis est in die dominica, ubi est Pascha Iudæorum, & dominica sequenti est Pascha nostrum, scilicet in xxj. die, & hæc lunatio quandoque incipit à Martio, de quo plenè in fine vij. partis dicetur. ecclesia tā antiquitus celebrabat Pascha cū Iudæis xiiij. luna primi mēsis quocunque die occurreret, quem ritū sancti patres in Nicæna synodo prohibuerunt, constituentes non solum lunam paschalem & mensem inquirere, sed etiam diem dominicę resurrectionis obseruare, & ideo extenderunt Pascha à xiiij. luna vsque ad xxj. vt dictum est, ut sic & dies dominicus non omitteretur, & in die resurrectionis domini Pascha celebraretur, & 12 hoc pluribus de causis. ¶ † Primo, ne ecclesia videatur iudaizare & figuris iudaicis adhærere, & in temporibus & annis cōfidere. ¶ Secundo, quia die dominica datū fuit manna à domino per quod significatur eucharistia, id est, panis angelorum habens in se omne delectamentum & suauitatem omnis saporis, vnde Exod. xvij. die sexta. Parent, quod inferant, ut fit duplum, quàm inferre solebant per singulos dies, & hæc est dies veneris, & ita die dominica datum est manna. ¶ † Tertio, quia præceptum est comedere agnum cum lactucis aggrestibus, & in azymis synceritatis, & veritatis, id est, cum puro affectu & pro intellectu, hoc est in ueritate. Christus vero mortem destruxit, moriendo, & uitam nostram resurgendo reparauit, & ita patet, quòd in die resurrectionis debemus comedere agnum, quia tunc incipit ueritas uitæ 14 nostræ. ¶ † Quarto non celebramus Pascha nostrum cum Iudæis, qui illud celebrant xiiij. luna, quia quamuis tunc immolatus fuerit agnus, tamen incipit eius immolatio in sequenti die, quia tunc est tempus luctus, nec est tempus solennizandi, & ideo ecclesia dimittit hoc, vique ad tēpus solennitatis: quia debet fieri cum solennitate, sicut dictū est. Quinto, quia cū Christo vult ecclesia celebrare Pascha suum: Triplex † enim Pascha fecerunt Iudæi. 15 Primum in Ramatha, quod interpretatur commotio tineæ. Per hoc significat primum pascha, id est, spiritualis transitus de uitijs ad virtutes. Per tineā enim peccatū intelligitur, quia sicut tinea cōsumit pānum imperseptibiliter, sic peccatū animam, quando autem peccatū cōmouetur in nobis siue amouetur, per pœnitentiam fit iste transitus. Secundum pascha factum fuit in Syna, quod interpretatur mensa, per quod significatur secundum pascha spirituale, id est, transitus de uirtute ad uirtutem, per quòd restituitur homini sua mensura attingendi cœlestia. Iste transitus fit, quando transimus de uirtute ad uirtutem. Tunc enim accedit ad mensuram suam homo, quoniam factus est, ut sit socius angelorum. Primū pascha Christus nō potuit celebrare, quia pctm nō fecit, nec inuētus est dolus in ore eius, neque secundum, quia datus fuit ei spiritus sanctus non ad mensuram à tempore suæ natiuitatis. Tertium pascha fuit in Galgale, quod interpretatur reuelatio. Istud pascha fit à nobis, quādo transiuimus de mundo ad patrem, siue de mun-

de mundo ad cœlum,& reuelabuntur nobis omnia,quæ modo credimus. Hoc pascha celebrauit Christus per resurrectionem suam quod nos celebramus, semper post xiiij.lunam primi mensis, post æquinoctium vernale quãdo dies incipiunt maiores esse noctibus, prout dictum est sub sabbato sancto.¶ Sexta causa est, quia de primo pascha,uel secundo non est gaudiũ multum, sed de tertio. vnde ij. Reg. xvij. Non glorietur accinctus æquè, sicut discinctus.Septima,quia ex iussione angeli monemur pascha in dominica celebrare, ut præmissum est, Quare hæc & cætera festa Saluatoris præter naturale mutabilia sũt, dictum est, sua natali quando debeat pascha annũtiari, dictum est sub Epiphania.
16 Porro considerandæ sunt quædam huius paschalis † temporis uarietates. Sunt enim in eo tres septimanæ quasi proprijs vocabulis nuncupatę.Prima est paschalis. Secũda,in albis.Tertia,expectationis. Prima,dicitur sanctificata,propter iustificationem animæ;inde est,quod homines per baptismum sanctificati per totam septimanam illam vestem quam in baptismo susceperunt deportant,quæ significat primam innocentiæ stolam.Secunda dicit,in albis. Primo,quia baptizari i sabbato sancto,deponũt in sabbato in albis albas stolas, seu vestes,quas in baptismo susceperũt. Per albas quidem innuitur quales in præsenti vita esse debeant,scilicet mundi,& qualia denique sint corpora recepturi, quia sancti beatitudinem, & gloriam possidebunt,prout dictum est sub sabbato sancto.Secundo, quia hoc tempore illi, qui baptizati sũt in sabbato sancto,ab episcopis confirmati alias albas stolas portare, vsque ad aliũ sabbatum solent.communiter tamen prior septimana vocatur in albis, propter angelos, qui in resurrectione domini in albis apparuerunt,ut præmisũ est,& quia olim baptizati, illis diebus candidis vestibus utebantur,vsque ad sabbatum in albis. Et propter præmissas etiam causas dicitur sabbatum in albis, vel quia mos fuit antiquitus,ut in sabbato vestes ex toto deponerẽt & albas induerent, quod nõ fit in sabbato sancto.Tertia septimana, scilicet, quæ est post Ascensionem, dicitur expectationis, quoniam representat illud tempus, quo Apostoli expectauerunt aduentum Spiritus sancti,quibus dominus dixit: Manete in hac ciuitate,& expectate vsque dum induamini virtute ex alto. Prima autem septimana non protẽditur, nisi usque ad sabbatum in albis,excluſiuè,& sic pascha sex dies solum habet pro octauis, septimana uero in albis incipit sabbato in albis,& terminatur in alio sabbato, & sic durat per octo dies.Octauas vero Ascensionis, cum deberet terminari in quinta feria ante Pẽtecosten, protenditur vsque ad Pentecosten quia licet duo dies,qui supersunt octauę Ascensionis possint officiari ad missam à dominica antecedenti,tamen ad nocturnos non haberent inuitatorium vel lectiones uel responsoria, nisi ab Ascensione domini acciperent.Vnde illi decem dies pro vno reputantur, nec mirum cum & totum tempus paschale pro una reputetur octaua,& similiter à natiuitate vsque ad octauam Epiphaniæ de hoc dicetur sub dominica post ascensionem. Tempus † autem 17
paschale vsque ad Pẽtecostẽ vocatur quinquagesima , quia continet quinquaginta dies,per quod tempus iubilei significatur, vt dicetur sub Pentecoste.Duas enim quadragesimas celebramus,cui numero additur decimus numerus,& fit quinquagenarius,primam ante pascha , in qua labores & miseriæ huius temporis significantur, vnde tunc ieiunamus,& cãtica lætitiæ sub ticemus : secunda post pascha,quæ significat statum æternæ fœlicitatis,& in ea tempus gloriæ nostræ post hanc uitam representamus,tunc enim ab omni labore quiescemus,& in Dei laude erimus,quare tunc cantica lætitiæ multiplicamus, & ianua pœnitentibus aperitur: quia nullius peccati improperium erit,totum enim erit absorptum à gloria,prout in collecta huius diei habetur,ut dictum est in procemio huius partis.Nec ieiunamus, nec genua flectimus,imo stantes oramus,tum quia tẽ erit pro quo flectantur, sed domus Dei gloria replebitur,tum etiam vt libertatem quam nobis dominus resurgendo acquisiuit , profiteamur, tum quia mulieres ad monumentum venientes, non flexerunt genua, sed erectæ inspexerunt in sepulchro, sicut dicit Ambro.in fine Lucæ: tum quia secundum eum in his quinquaginta diebus

bus,quibus Dominus nobiſcum fuit, gaudendum eſt,& iugis feſtiuitas eſt in eis, tã quam ſit dies dominica.lxxv.diſtinct.ſcire, tum etiã quia in hoc tẽpus paſchale ſignificat octuam reſurrectionis, in qua nec ieiunabitur,nec genua flectentur,ſed perfectum gaudiũ omnibus erit. In feſtiuitatibus etiam beatæ Mariæ, & diebus dominicis & feſtiuis, & in diebus pentecoſtes, niſi in præſentia corporis & sãguinis Chriſti genua flectanda non ſunt, de hoc in quinta parte ſub titu.de prima dictum eſt: & ſub ſabbato pentecoſtes dicetur. Genua enim in Eccleſia flectere cordis contritionem ſignificat, Et eſt notandum, quod in genu flectionibus,utendum eſt oratione dominica,vel oratione,quã ſcripſit Augu. ſeu approbauit,ſcilicet Deus propitius eſto mihi peccatori,vel peccatrici:vel illa, quã quidã ſanctus Eremita cõpoſuit, & docuit Thaidẽ meretricẽ,docẽs illã quotidie genu flectere,& in terrã diſcumbere: oculos ſurſum nõ attollere,& dicere: Qui me Pſalmiſti,miſerere mei Deus. Cæterũ,feſtiuitas Paſchalis hebdomadaria eſt, prout in tit.ſeq.dicetur.In paſchali † ſeptimana ſalutare nos adinuicem hoc modo debemus,ſcilicet,reſurrexit dominus.& ſalutatus debet reſpondere. Deo gratias. vel,& apparuit Simeoni: & poſtea debemus dare oſculum adinuicem, in ſignum pacis & charitatis,vſus tamen hoc non habet.Romanus tamen Pontifex hac die miſſam celebraturus Cardinales,Prelatos,notarios & familiares ſuos hoc modo ſalutat, & oſculatur, & etiam omnes præmiſſi ſe inuicem hoc modo ſalutant & oſculantur.Salutans enim dicit:Surrexit dominus verè.Salutatus & oſculatus reſpondet. Et apparuit Simoni.

18

ADNOTATIO.

* πασχειν etiam,ut refert Budęus,eſt quid facere,quid admittere,quid accidere.Cuius vſus in compoſitione varius: ἀγαθὸν πάσχειν, beneficium accipere, ἀντιπάσχειν beneficium reponere.

SVMMA.

1 *Paſchatis diuinum officium vnde ordiatur.*

2 *Paſcha cur non admittat hymnos.*

3 *Paſchatis ſeptimana tres tantum pſalmos & tres antiphonas habet,& amplius.num. Limita tamen. nu.5.*

De die ſancto Paſchæ. Cap. 87.

SEquitur videre de † diurno officio huius diei.incipit autem Eccleſia inuitatorium allelu-Ia:Surrexit dominus uere.& eſt qainti toni propter quinque apparitiones domini in illa die, quæ dictæ ſunt in iiij.parte ſub tit. de ſaluatione ad populum, uel propter quinque ſenſuum reparationem, quæ fit per reſurrectionem.in quibuſdam tamen Eccleſijs dicitur inuitatorium, cũ triplici allelu-Ia, & ſeptimi toni, propter quietem quæ datur in reſurrectione non.Apo.xiiij. Amodo iam dicit ſpiritus, ut requieſcant à laboribus ſuis, & indigemus inuitatorio, quia viæ Sion lugent:eo quòd † non ſunt qui ueniant ad ſolennitatem.Hymnus autem non dicit in quibuſdam eccleſijs,quia in reſurrectione non cantabimus hymnos huiuſmodi,ſed in plateis Hieruſalem cantabimus allelu-Ia,ut habetur ca.pe.Thobię,ſed loco hymni cãtatur allelu-Ia,propter ſpem quam habemus de glorioſa reſurrectione. Aliæ uerò eccleſiæ cantant hymnũ, quia ſemper laudandus eſt Deus. & cantant illum ad tertiam ſub duplici cãtu,videlicet unum uerſum ſub vno cantu, & alium uerſum eiuſdem hymni ſub alio, & unum altiori voce quam alium ad ſignificandum duplicem ſtolam gloriæ quam Chriſtus aſſumpſit, ſcilicet corporis & animę.Quia uero uirtute trinitatis in qua eſt perfectio,facta eſt reſurrectio, ideo dicuntur tres lectiones, tum quia ſoror noſtra paruula eſt,& ubera non habet, tum quia baptizati,non indigent labore, quaſi modo geniti infantes,de quo in ſequenti tractu dicetur.¶ † Hac etiam die & hoc tẽpore cantantur tres pſal. cum tribus antiphonis.Obſeruatur autem ideo iſte ternarius numerus. ¶Primo,quia parcitur hominibus propter præcedens ieiunium attritis. Secundo, ne neophyti multitudine onerentur,ut præmiſſum eſt. ¶Tertio,propter triduanam domini ſepulturam, quæ præceſſit dominicã reſurrectionẽ.¶ Quarto ad

1

2

3

to ad notandum quòd tria quæ dominus secundum Lucã promisit in hoc seculo perficere, scilicet dæmones eijcere, sanitatem perficere, & tertia die consummari in resurrectione consummata sunt. ¶ Primum operatus est dominus, cũ fecit, ut relicta creatura rediremus ad creatorem. ¶ Secundũ, cum fidem nos sibi tanquam mẽbra capiti vniuit, ut de eius spiritu viueremus. ¶ Tertium cum in hoc confirmauit nos, ne laberemur, uel consummatio est nostra resurrectio Hæc etiam in nostra cõuersione apparent. Ejciuntur enim à nobis dæmones per exorcismos, sanamur, per catechismũ, & consummamur per baptismum, & confirmationem. ¶ Primum notatur in primo psalmo & in sua antiphona, vbi dicitur, quid vitare debeat quis ad hoc ut sit beatus, scilicet non ire in consilio impiorum, & quid facere debeat, scilicet habere volũtatẽ domini in corde, & in ea die & nocte meditari. Primus ergo psalmus cum antiphona sua monstrat impios, id est, dæmones eijci à consilio filij Dei, in hac dæmonum eiectione fit, quod dominus in euangelio Ioan. dicit. Nunc iudicium est mũdi; nunc princeps huius mundi, eijcitur foras. hoc iudicium est discretio, qua fideles per fidem separantur ab impijs dæmonibus. quod iudicium factum est in multis millibus credentium. Sed hoc iudicio impij, id est, in impietate perseuerantes, non resurgunt, sed hi, qui per fidem Christi vniuntur, & hoc est secundum quod notatur in ij. psal. & sua antiphona, vbi dicitur: Postula à me, allelu-Ia. Dedit mihi gẽtes, allelu-Ia, in hæreditatem sibi, allelu-Ia. Hoc factum est, cum fideles per fidem ei tanquam capiti vniti sunt, vt per ipsum ad modum hæreditatis fructificent. vnde in psalmo irridendo dicit: Quare fremuerunt gentes &c. Dicentes, dirũpamus vincula eorum, & proijciamus à nobis iugum ipsorum. stultè dicunt: Qui habitat in cœlis, irridebit eos, &c. Et Christus dicit: Ego autẽ cõstitutus sum rex ab eo. qui dicit: Postula à me, & dabo tibi gentes, hæreditatem tuam &c. Et aduerte, quia in antiphona dicitur dedi. in psal. dabo, & in antiphona ostẽditur impletum esse, quod in psal. est promissum. ¶ Tertium, notatur in tertio psal. & in sua antiphona, quo tangitur consummatio, quam dominus promisit se perfecturum in tertia die, vbi dicitur: Ego dormiui, & somnum cepi &c. Hoc enim licet de passione & morte & resurrectione Saluatoris intelligatur, moraliter tamen cõuenienter intelligitur de eo, qui diu in peccato dormiuit & tãdem per Dei adiutorium surrexit. ¶ Quinto, etiam potest dici, quòd quia per opera istorum triũ dierum fiunt catechumini membra Christi, scilicet per exorcisationem, per abrenuntiationẽ Diaboli, per fidẽ qua vnitas in eis perficitur, & per impositionem manus episcoporum, siue resurrectionem domini, quæ est iustificatio nostra, ideo propter hanc iustificationem canimus tres antiphonas in nocte resurrectionis. Prima, disiungit nos ab impijs. Secunda, coniungit nos capiti Christo. Tertia, facit nos resurgere, propter iustificationem. ¶ Sexto, etiam potest † dici quòd per tres psalmos tria tempora significantur, tres antiphonæ cantantur, in quibus Patriarchæ, Prophetę & Apostoli significantur. tres lectiones leguntur, quia lex, psalmi, & prophetiæ resurrectionem domini profitentur: Tria responsoria subsequuntur, quia tres ordines, scilicet Noe, Iob & Daniel, Christi resurrectione saluantur. Singulis responsorijs, Gloria patri subiungitur in quibusdam Ecclesijs, quia trinitas ab omnibus ordinibus collaudatur. In quibusdam vero non, nisi vnum Gloria, tribus responsorijs, secundum generalem consuetudinem continuatur, ad notandum, quòd in trinitate vnum Deũ glorificamus. ¶ Septimo, ternariũ in omnibus frequentamus, propter sacramentum baptismi in trium personarum nomine celebrati. ¶ Octauo, paucitate vtimur lectionum propter paucitatem, quæ tunc aderat prædicatorum. Nam Apostoli erãt in numero pauci, metu Iudeorum muti, de morte Domini mœsti, de audita resurrectione quasi deliri, qua paucitate volunt quidam vti, vsque ad Pentecosten, quando facti sunt prædicatores numero plures, & Spiritu sancto feruẽtiores, ut iam dicetur. Alij † vero solennitatem potius attendentes, integrum & solẽnem seruant numerũ, quia & si Apostoli muti fuerunt, tamen alloquium Angelorum & frequens uisitatio domini non defuerũt, quare in sequẽti hebdo-

Io. 10

4

5

Hebdomada cantatur tantum vna antipho na, cum tribus Psalmis.ut in seq. titu. dicetur. ¶ Sanè tertio responsorio,cum gloria patri, decantato, cum cereis,& solenni processione de choro ad aliquem locũ tendimus, vbi sepulchrum imaginarium coaptatur, & vbi introducuntur personæ sub formis & habitu mulierum,& duorum discipulorum,scilicet Ioannis & Petri,qui ad sepulchrum Christum quærentes uenerunt, & quædam aliæ personæ in personis, & forma Angelorum,qui Christum à mortuis resurrexisse dixerunt, in personis quorum rectè cantari potest illa secunda responsorij primi particula, Nolite timere,&c. vsque ad finem responsorij: tunc redeunt ad chorum,quasi fratribus referẽtes,quæ viderunt & audierunt, & unus redit citius alio:sicut Ioannes cucurrit citius Petro, in personis quorum conuenienter cantatur illud responsorium, Congratulamini,sine versu.Si qui autem habẽt versus de hac representatione compositos, licet non authenticos non improbamus. Tunc chorus audita resurrectione prorumpit in vocem,altissimè cantans: Te Deum laudamus, quidam vero hanc præsentationem faciunt ante, quàm matutinum inchoent, sed hic est proprior locus,eo quòd,Te deũ laudamus.exprimit horam qua resurrexit Quidam etiam ea faciunt ad missam, cum dicitur sequentia illa. Victimæ paschali: cum dicitur versus:Dic nobis, & sequẽtes. Adhuc in illo die resurrectionẽ nostrã representamus,qua Christo consurreximus, & ideo de die dicimus.Hæc dies, &c.Et in nocte,sepulturam ei consepulti sumus, & ideo illud non dicimus de nocte, vnde dicit Apostolus.Consepulti sumus,cum illo per baptismum in morte.Trina enim immersio in aqua baptismi, triduanam domini sepulturam representat.Ille quidem cõsepultus est Christo, qui peccare quiescit, ille consurrexit cum Christo, qui cœlestibus intendit. Et aduerte, quia in duabus præcedentibus noctibus triduanam domini sepulturam representamus, secundum quòd dominus latuit in sepulchro, unde tunc Allelu-Ia non dicimus, in hac vero nocte sepulturam domini representamus, in eo quòd Christo consepulti sumus. sed propterea Allelu-Ia cãtamus, quod Christo consepeliri gaudium est nobis. Ad primam vero non dicitur hymnus propter rationem in sexta parte,sub tit. de nocturnis assignatam. nec Quicunque vult, quidam tamen dicunt Psalmum, Cõfitemini.sicut in seq.titu.dicetur.Nõ fiunt etiam petitiones,obsecrationes, & postulationes, quia dicit dominus, in die illa nõ rogabitis me quicquam,& quia cum glorificati resurrexerimus,non indigebimus istis. Non ergo dicuntur preces,quia ubi erit miseria,non erit petenda misericordia,vbi non erit tẽtatio,non erit dicendum: Libera nos à malo.Non dicitur etiam capitulum,quod est refectio,ne post longam psalmodiam homo tædio afficiatur,confortat enim fessos, sicut electuarium membra, tum quia ibi nullum erit tædium,tum quia in hoc officio breuis est psalmodia.& quoniam capitulum in horis non dicitur,ideo nec respõsorium debet dici,quando respondet capitulo siue lectioni.in missa tamen dicitur, quia respondet epistolæ: & in laudibus quia respondet lectionibus,& dicitur tunc capitulum: Christus resurgens,ad Roman. v.c. De vesperis in seq.titu.dicetur.

SVMMA.

1 *Angelus respondit beato Gregorio celebranti. Et cum spiritu tuo.*
2 *Paschatis diurnum officium. Et processionis forma.nu.3.*
4 *Missa sequitur processionem die Paschatis. & introitus expositio.nu.5.6.10.*
7 *Paschatis Epistola.eiusque interpretatio. Et variè nu.8.9.*
11 *Paschatis Euangelium. Item postcõmunio. nume.12.*

De diurno officio Paschæ. Cap. 88.

NVNC de diurno officio videamus. † Et quidem hac die fit statio apud sanctam Mariam maiorem, quia cum beatus Greg. hac die ibi celebraret, & pax domini pronuntiaret, angelus domini, alta voce respondit,& cũ spiritu tuo, & propter hoc cum Papa ibi hac die celebrans dicit, Pax domi-

domini. in testimonium huius miraculi, nil sibi respondetur. ¶ Cæterum, ante † missam fit processio quod ex euangelij authoritate extrahitur, eo quòd Angeli dicunt mulieribus: Ite, dicite discipulis, quia præcedet vos in Galilęam. Et dominus ad eas: Nuntiate fratribus meis, vt eant in Galilæam, ibi me videbitis. Hęc ergo significat, processionem Apostolorum, vt viderãt dominum in Galilæam euntem. ¶ Rursus Galilæa, transmigratio interpretatur. In Galilæam ire, fuit de Iudæis ad Gentes transire, de qua transmigratione postea dixit. Euntes docete omnes gentes, baptizantes in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti. In significationem ergo huius transmigrationis hodie solennem agimus processionem, siue in signum, quòd nos oportet de uitijs trãsmigrare ad uirtutes, siue proficisci de uirtute ad uirtutem, ad hoc ut uidere dominum mereamur, quod fit specialiter in baptismo, & ideo in significationẽ baptismi, nos & loca nostra aqua benedicta aspergimus cantãtes. Vidi aquam. alijs uerò temporibus cantatur. Asperges: Veruntamen nec hodie nec in pentec. aqua benedicitur, quę latius prosecuti fuimus in quarta parte. sub titulo de aquæ benedictæ aspersione. Ab hac processione omnes processiones dominicales per annum originem traxerunt, ut uideamus dominum in Galilæa, id est, transmigratione de uitijs ad uirtutes. ¶ Dies enim dominica, est dies resurrectionis, natiuitatis & Spiritus sancti missionis, & in oĩbus de nouo duntaxat ex testamento cantandum. De processione dictum est in quarta parte, sub titulo de accessione pontificis ad altare. Sed ad quid fuit dictum Apostolis, ut irent in Galilæam ad uidendum dominum, prout legitur iij. Matth. cum eadem die eum uiderint in Hierusalem? Respondeo, hoc dicitur maximè propter allegoricam, licet ad literam factũ sit, allegoricè enim transmigratio illa significat transmigrationem de Iudæis ad Gentes, in qua maximè uidetur Christus, quia in hoc maximè apparet Christi deitas, & totus mũdus ad prædicationem famulorum Christi credidit. Dixerunt enim Apostoli Iudæis, quia uerbum Dei repulistis, & uos indignos fecistis uitę æternæ, ecce conuertimur ad gẽtes. In hac † processione præcedunt luminaria, ut illud euangelicum impleatur in nobis. Sint lumbi uestri præcincti, & lucernę ardentes in manibus uestris. Crux enim præcedit, ut carnem nostram crucifigamus, cum uitijs, & concupiscentijs, & post cruces & uexilla quæ sunt uictoriæ Iesu Christi insignia sequuntur sacerdotes dealbati exultantes in laudes resurrectionis, quæ præcedunt cum tacita populi sequentes expectatione per distinctas & morosas expectationes, vt corporaliter illud propheticum cãtetunc, cantatur impleri uideatur. Cum iucunditate exibitis, & cum gaudio deducemini. Nam & montes & colles expectantes uos cum gaudio. Item in ea maior sacerdos præcedit: quia dixit dominus. Præcedam uos in Galilæam. Item in ea nihil resonat quod sit veteris historiæ, sed ea solum cantantur, quæ gloriam personent Euangelij, inter quę illud prę̃sertim in quibusdam ecclesijs admittitur. Virtute magna reddebant Apostoli testimonium resurrectionis Iesu, quia sicut diximus in Galilęam transmigratio, est Apostolorũ prędicatio: cum autem vẽtum est ad medium templi utriusque sexus populo circunstante totis uiribus chorus in uocem exultationis erumpit, dicens Antipho. Sedit Angelus, quæ exprimit quid Apostoli docuerũt, aut docere debuerunt, scilicet Christum viuere, & est totis uiribus concinendum, & in auditum circunstantium efferendũ, quia quem quæritis, uiuit: & uita hominũ, cum eo surrexit. Vel hodierna processio illud nobis recolit, quòd rex glorię cum exercitu redemptorum de infernalibus claustris ad cœlestia regna migrauit. Post † processionem sequitur missa, & incipit prę̃centor loco magni prę̃centoris, id est, Christi. Resurrexi & adhuc tecum sum. Post quẽ cantat chorus ad significandum quòd ad Christi similitudinem alij sancti qui erant in patria Deum laudabunt. Quod uerò sequitur: & adhuc tecũ sum. in hoc notatur ęternitas in qua semper est cum patre. Cantamus ergo hac die ī persona. Resurrexi &c. Sed tunc illud in persona nostra, quando resurgentes transibimus de hac mortalitate ad immortalitem, quod significatur in hoc, quod dicetur in Euangelio, & transiens ministrabat eis. Ministrauit enim nobis

Matt. 28.

Act. 13

3

Lu. 12

4

Lu. 12

bis cibum spiritualé seipsum, sicut Iudæis dedit manna in deserto. Potest etiam dici, quòd dominus per ora prophetarum dirigens sermonem ad patrem, ait. † Resurrexi & adhuc tecum sum, &c. In quo tria notat, scilicet suam gloriosam resurrectionem, & patris in passione protectionem, & cognitionem eius, per scientię suæ dilatationem per orbem. Resurrectionem eius, notat, cum dicit. Resurrexi, & adhuc sum tecum, &c. q.d. non est ita, sicut Iudæus cogitauit, quòd à te omnino sim derelictus, & abiectus, tanquam immundus: Vnde deridendo dicebat Iudæus: Si filius Dei est, liberet eum. quasi dicat, non liberabit eum, quia de eo non curat. Protectionem patris in passione notat, cum dicit. Posuisti super me manum tuam. quasi dicat, protexisti me, non à passione, sed ab eo, quod Iudæi intendebant, videlicet ab extinctione nominis mei, ad quam intendebant: vnde dicebat: Si dimittimus eum sic, omnes credent in eum, sed in hoc quòd me occiderunt, hoc quod ipsi timebant, consecutum est. Nam ego, qui sum granum frumenti, cadens in terram multum fructum attuli, & tam de ista, quam de illo primo laudandus est pater. Vnde post vtrunque cantatur alleluia: Scientiæ patris dilatationem notat, cum dicit: Mirabilis facta est, &c. quasi dicat, ex hoc cognitio tua pater non tãtum ad Iudæos, sed etiam ad gentes dilata est, nam prius tantum in gente Iudæorum cognoscebaris: iuxta illud. Notus in Iudæa Deus, & quia ab utroque populo cognosceris, ab vtroque tibi laus offeretur, & idcirco duplex alleluia. Ia sequitur, & ad id pertinet versus: Domine probasti me, &c. Sessionem meam, id est, humiliaté in passione, & resurrectionem meã, id est, gloriam meam in resurrectione. ¶ In † quibusdam tamen Ecclesijs tacetur verbum illud sessionem, & solum dicitur resurrectionem meã. potest tamen vtrunque dici, per quod duplex Christi natiuitas designatur. Sequitur hymnus trinitatis, scilicet Gloria patri, qui in præcedentibus diebus intermissus fuit propter ignominiam illatam trinitati, in tertia persona, scilicet in filio. Nunc autem sublata ignominia illa, hymnus ille cantatur. Hæc etiam in quibusdam Ecclesijs per cereos representatur, vbi tres cerei ante altare ardere cõ sueuerũt, sed in tribus diebus ante pascha non ardent, nisi duo, in signum, quòd tertia persona sublata est. Hac vero die, tertius cereus reaccenditur in signum, quòd ipsa Christi persona gloriosè redditur nobis. Post hoc dicitur collecta, in qua ostenditur, quis sit resurrectionis & mortis effectus, quoniam apertio ianuæ regni cœlestis est effectus. Qualiter autẽ illam ianuã intrare debeamus, dicitur in epistola, quæ est prima ad Corin. v. cap. scilicet Expurgate † vetus fermentum, id est, abijcite vetustatem à vobis: & hoc est ire in Galilæã, id est, de vitijs ad virtutem, & de uirtute in uirtuté, sicut estis azymi, id est, esse debetis, vel estis per baptismum. Quare: Etenim pascha nostrum immolatus est Christus, quasi diceret. Coctus est agnus, & paratus, itaque epulemur, & determinat quis sit agnus, cum dicit Christus. Christus autem, pascha nostrum, id est, agnus paschalis, & festum paschale. Alia etiam ratione ipse est pascha: quia per ipsum, & ab ipso, & ad ipsum est nobis transitus prædictus. Non in fermento veteri, neque in fermento malitiæ, id est, malæ voluntatis, & nequitiæ, id est, prauæ intelligentiæ. Nequã enim est, qui de Deo male intelligit, sed in azymis synceritatis & veritatis, id est, in accẽso affectu, & purificato intellectu, vel in synceritate charitatis, & puritate fidei. Sed etiam plus dicit veritas, quàm fides. comprehendit enim sapientiam & intelligentiam. † Sed videtur litera epistolę in contrarium. Si enim sumus azymi, id est, sine fermento, quomodo expurgabimus vetus fermentum, quomodo etiam dicitur vt sitis noua consperſio. videtur enim dicere vt sitis azymi, sicut estis azymi, nam noua consperſio nihil aliud est, quàm farina aqua consperſa, id est, pasta nondum fermentata. Sed est notandum, quòd duobus modis dicitur quis peccare, scilicet peccato proprio, vel peccato alieno cui consentit. Erãt enim illi quibus loquebatur Apostolus azymi, id est, sine proprij peccati fermento, sed erant alieno peccato infecti dum non reprehendebant illum cum possent, qui patri suo propriã nouercam abstulerant qui inter eos erat. Vnde dicitur eis. † Expurgate vetus fermentum, id est, abij-

Io. 11

Io. 12

Ps. 75

abijcite illum à vobis per excommunicationem, vt sitis noua conspersio, id est, sine fermento, alieni peccati. Sequitur graduale quo vtitur ecclesia sãcta propter nos, qui non habemus adhuc nisi resurrectionẽ animę & expectamus resurrectionẽ
10 corporis, scilicet † hæc dies, quã fecit dominus exultemus & lætemur in ea, quia exultando, & lætãdo itur in paradisum, sed cũ labore & angustia & cũ maxima afflictione itur ad infernum, quia non est pax im-
Esa.58 pijs dicit dominus, sed bonis est iucunditas, pax, & quies, maxime propter spẽ gloriosę resurrectionis. Cãtur autẽ graduale, licet sit luctus laborantium, propter baptizatos, qui arripuerunt laborem militiæ, ut perueniant ad allelu Ia æternæ lętitię: grandis. n. labor eis supereſt, vt partẽ habeãt in secũda resurrectione. Et est sciẽdũ, quòd est dies temporis, vnde hodie si uocem eius audieritis, id est, si in tempore quo viuitis, & est dies æternitatis, unde. Melior est dies vna in attrijs tuis super millia. Hanc diem hodierna festiuitas in choat, & ideo rectè demonstratiuè dicitur hæc est dies &c. & hodie surrexit dominus sed hæc dies, dum est in aurora vel in ascẽsu uocatur dies salutis & gratiæ; cum fuerit in meridie, vocabitur dies æternitatis & gloriæ. Hæc decliuium nõ sentit, & ideo solennitas ista vesperum non habet, vt dicetur in titulo sequenti. Postmodum sequitur allelu-Ia cantus quidam angelicus scilicet Pascha nostrum immolatus est Christus. j. ad Corint. v. capitul. quia ipse est panis angelorum, in quem desiderant angeli prospicere, etiam inquantum est homo. q.d. Laudate Dominum Deũ, quia pascha nostrum immolatus est Christus.
11 Deinde sequitur † euangelium Marci. xvj. capitu. qui habet figuram Leonis, quia & Christus fuit Leo in resurgendo, & quia secundum ordinem leguntur euangelia, prout in sequenti titul. dicetur. Est autem enangelium: Maria Magdalene Maria Iacobi & Salomæ emerunt aromata &c.
Esa.60 Similiter oportet nos emere aromata bo-
Prou. 8 næ voluntatis. Esaias. Venite & absque argento, & absque ulla commutatione, emite uinum, & lac, id est, aromata uirtutum, quibus vigitur Deus, quia delicię sunt ei, esse cum filijs hominum, & sequitur ibi, quòd angelus apparuit mulieribus in vestibus albis, sed in euangelio Matthei, quòd legitur in vigilia dicitur, quòd aspectus eius erat sicut fulgur, & vestimenta eius sicut nix. & per hoc notatur sicut dicit Gregor. quòd dominus in iudicio terribilis apparebit reprobis, & blandus iustis, una facie, hoc enim erit ex diuersitate conscientiarum. Quia ergo blandus apparebit iustis, ideo ne nimis de resurrectione exultemus, sequitur in offertorio, Terra
† tremuit & quieuit. In postcommunione 12
quæ sicut & allelu-Ia sumitur de epistola hortatur ecclesia filios suos, vt cum fide veniant ad communionem, dicens, pascha nostrum &c. Aiunt quidam quod illud quod dicitur in introitu. Resurrexi, vox est sponsi ad sponsam, eam de morte sua in præsenti tempore consolantis, cui sponsa respondet: Posuisti &c. vel est vox generis humani, quod in Adã cecidit & per Christum resurrexit. Cætera sunt concentus angelorum, & hominum de Christi resurrectione gaudentium.

SVMMA.

1 *Officium septẽ dierum à Paschate. & nu. 4. 5. Vbi & nu. 2. de Σκηνοπηγία.*
3 *Lucas Mariæ expressit simulachrum.*
6 *Officij ratio circa lectiones à Paschate vsque ad Trinitatem. & nu 8.*
7 *Neophytorum duæ hebdomadæ.*
9 *Paschatis vesperæ, vnde incipiant.*
10 *Ad fontes fit processio, septem diebus à Paschate.*
11 *Psalmi duo ad fontes cantantur.*
12 *Serpens cum candela, qui defertur ad fontiẽ processionem, quid notet.*
13 *Responsorium, & allelu Ia, dicuntur diebus septem post paschа.*
14 *Officium qualiter fiat septem diebus post paschа, late ibidem, & per discursum nu. 15. 16. 19. 20.*
17 *Christi resurrectio, ter nuntiata est.*
18 *Tempus Paschа præcedens quid notet. Item quid sequens.*
21 *Allelu Ia duplex, cur in octaua Paschæ, & deinceps cantatur.*
22 *Ecclesia quatuor sunt status. Et vnde illi producantur.*
23 *Missa cur aliquando admittat vnum solum*

Vesponsorium, aliquãdo solum allelu Ia, aliquando etiam duplex.

24 *Paschale tempus habet tantum vnum allelu Ia, in diebus festis.*

25 *Allelu Ia, duplex in dominicis diebus post octauas Paschatis.*

36 *Euangeliorum, quæ dicantur hebdomada resurrectionis ordinatio mystica.*

27 *Petrus quid signet mystice. Item quid rete.*

28 *Euangelistæ quòd sibi non conuenire videantur super narratione resurrectionis dominicæ tum de angelis, tum de testium nume. Et qualiter concordentur. Et nu. 29.30.*

De septem diebus post Paschã. Cap. 89.

HAEC prima septimana paschalis temporis licet communiter † uocetur septimana in albis: tamen sequens magis propriè vocatur in albis propter causas in præcedenti titulo positas. & est communis huic tempori & præcedenti. Est autem tota de septuagesima, quæ terminatur in sabbato in albis. Inde est quod tractus in sabbato paschali & graduale per totam ipsam hebdomadam dicitur, quod laborem significat: allelu Ia vero &c. cantica lætitiæ cantantur: ut dictum est sub dominica septuagesimæ, & hoc propter tempus regressionis quod incipit secundum quosdam in pascha, prout ibi dictum est. Isti ergo septem dies computantur cum septuagesima, quia hæc septimana est septima à quadragesima. per quam idem significatur quod per septuagesimam, in cuius septima decade filij Israel acceperunt licentiam redeundi, & iam quasi liberi erant. ideoque diebus istis cantica lætitiæ inclamantur. ¶ Porrò † omnes isti dies septem sunt quasi vna dies dominica, vnde semper cantatur in eis: Hæc dies &c. & in præfatione dicitur: Te quidem domine omni tempore, sed in hoc po. die glo. prædi. &c. & in eis semper agitur de resurrectione, ad ostendendum, quòd per septem dona Spiritus sancti venitur ad veram resurrectionem, vel potius quia in tota uita ista, quæ per septem dies currit, debemus anhelare ad gloriam resurrectionis, quãtum possumus: sic & pascha, in veteri testa. per septem dies celebratur: & Σκηνοπηγία, id est, festum tabernaculorum Quæcũque enim hac die facimus, ideo facere debemus, vt in cœlo tabernacula nostra figamus, quod erit per gloriam immortalitatis, ut ille qui crucifixus est ostendat nobis suam deitatem, cum dicit in officio nocturno: Ego sum, qui sum: & cum dicit se esse illum, qui dixit Mosi: Qui est, misit me ad uos. Exod. iij. siquidem pascha est hebdomadaria festiuitas: quia qualibet die hebdomadę mutantur officia. In veteri enim testamento tres habuerunt hebdomadarias festiuitates, scilicet paschæ, & Pentecostes, quas etiam nos habemus, licet ad aliud, quam illi habuerunt: & Σκηνοπηγίαν, quam non habemus, nisi quodammodo vt dicetur in procœmio septimæ partis. Quidam vero scripserunt quod festum Pentecostes non fuit in ueteri testamento festum hebdomadale: & quod in nouo testamento habet septem officia propter septem Spiritus sancti dona, non quia sit festum hebdomadæ, quia tres vltimi dies non habẽt omnino propria officia. Ad hoc notandum † est, quod cum in vrbe Rom. esset magna aeris pestilentia, Beatus Gregorius in tempore paschali ordinauit, vt imago beatæ virginis, quæ in Ecclesia sanctę Marię in ara cœli seruatur, quam beatus Lucas pinxisse dicitur, & eidem virgini similis perhibetur processionaliter portaretur, & dum ante processionem reuerenter portaretur: ecce tota aeris infectio & turbulentia cedebat imagini fugiens, ac si eam ferre nõ posset, sic quòd post imaginem mira sanitas remanebat. tunc autem iuxta imaginem auditæ dicuntur tres uoces angelorum cantium: Regina cœli lætare allelu-Ia: quia quẽ meruisti portare, allelu-Ia: resurrexit sicut dixit allelu-Ia, statimque beatus Grego. adiunxit. Ora pro nobis Deum allelu Ia, quæ antiphona ideo hoc tempore frequentatur. & tunc Gregor. vidit supra castrum Crescentij angelum domini qui gladium cruentatum tergens in vaginam reponebat. Intellexit ergo Gregor. quòd pestis illa cessasset. quod & factum est, vnde castrum illud exinde castrum sancti angeli vocatum est præmissa imago in eccle-

1

2

3

Ecclesia beatæ Mariæ in ara cæli in vrbe super limen baptisterij seruatur, quam Romani Regionam vocant. Per hoc autem septem dies tres tantum dicuntur psalmi, sicut in dominica resurrectionis, in hoc tamen interest secundum aliquas Ecclesias: quia tunc dicũtur cum tribus antiphonis,
4 in his vero diebus cum una sola. † Si quidem tamen ideo tres psalmi per hos septem dies baptismales dicuntur, quia qui purè baptizantur, septem Spiritus sancti dona suscipiunt, quæ per hos septem dies significantur. Suscipiunt etiam tres virtutes, scilicet fidem, spem, & charitatem: quæ per tres psalmos intelliguntur, quæ nobiscum vsque in finem manere debent. Canimus ergo tres psalmos, ut recolamus nos hæc tria habere, antiphona uero una est, quia vnus est, à quo hæc omnia sunt.
5 ¶ † Rursus vero, quia ut præmissum est, hæc tota hebdomada est, quasi vna dies dominica, inde est quod per omnes hos septem dies canimus psal. de nocturno dominici diei: vel eis adiacentes. Quędam tamen Ecclesiæ prætermittunt psalmos maiores & laboriosos, scilicet: confitebor. & Diligam te. quia neophytis omnia breuia debent proponi, & soror nostra paruula est, & vbera non habet. & Apostolus: Lac dedi vobis potum, non escã. xxxv. q. v. quod scripsi. extra de pœni. & remis. his qui. sed numerum supplemus per illos duos. Cum inuocarem. Verba mea, & ita. xviij. psal. perfecimus vsque in sextam feriam. In sabbato autem sumimus tres de adiacentibus, quos in die dominica ad primã cantare solemus, scilicet: Dominus regit me, Domini est terra. & Iudica me. sed & illos duos, Deus, Deus meus re. & Ad te domine leua. propter causam prædictam prętermittimus. In sequenti vero tempore multiplicãdi sunt psalmi, sicut & boni mores qui per psal. intelliguntur. per quos ad
6 gloriam peruenitur, quam per totum tempus istud figuramus. In † quibusdã tamẽ ecclesijs nõ dicũt nisi tres psalmos vsque ad pẽte. & hoc ex institutione Alcuini prout dicetur sub dominica de trinitate. Sed hoc nõ bene fit hodie. Primũ quia causa quare illud institutum fuit hodie cessat. Secũdo, quia contra canonẽ Greg. faciũt, prout dictũ est in quinta parte sub tit. de nocturnis.

Cãt. 8 1. Cor. 3

Tertiò, quia inter canonicos regulares, & alios clericos, qui vsurpato nomine secula res dicũtur, nulla debet esse quo ad hoc differentia, nã & ipsi magna ex parte antiquitus regulares fuerunt. xxj. quæst. j. quia, & c. scimus, & c. sequẽ. & c. certe extra de vi. & ho. quoniam. & certum est, quod canonici regulares in octaua resurrectionis dicunt in nocturnis nouem lectiones cum nouẽ respõsorijs. & etiam Ecclesia romana. Qui enim dicunt, quod omnia facilia debent esse eo tempore, propter neophytos, illam facilitatem nimis extendunt. Nam † duæ tantum sunt hebdomadæ neophytorum, scilicet in pascha & pente. & propterea cõcluditur eis in ascensione vbi sunt nouem responsoria & nouem psalmi cum suis antiphonis. Nulla enim est sufficiens ratio, quare in sequenti die post ascensionem dicamus tantum tres psalmos cum una antiphona, de hoc dictum est in titulo præcedẽti. Nempe † secundum romanum ordinẽ 8
in omnibus dominicis nouem lectiones dicuntur. de consecrat. distinct. j. in die. licet Maguntiñ. concilium, à Pascha vsque ad Pente. tres tantum instituerit esse legendas, vt seruitium matutinum in die cantetur, quia in futuro trinitas cõprehenditur, & à sanctis in luce domino seruietur. Ad primam autem dicunt quidam per totam hebdomadã totum psalmum, Confitemini &c. in quo pręcipue de Christi resurrectione agitur. Alij vero solum uersum, Hæc dies &c. quẽ in prima & in alijs horis procap. dicũt, quia vitã illã figuramus, in qua doctrina nulli necessaria erit, sed omnes docti gratulabimur & exultabimus, psalmus uero, Quicunque vult saluus esse &c. toto isto tempore nõ dicitur, quoniam ad fidem pertinet. hoc enim tẽpus significat octauam ætatem, ubi non erit fides, quæ euacuabitur, sed res quæ comprehendetur, non erit figura, sed veritas. In quibusdam tamen ecclesijs aliter obseruatur, quia vbi fides non est, super ædificari non potest. xxiij. q. j. vbi sana. j. q. j. cum Paulus. Minus tamẽ symbolum, scilicet Credo in Deum, ob eandem causam subticetur ad primam. Nam cum uenerit quod perfectum est, euacuabitur quod ex parte est. vnde in condens. id est, condensitatibus populi, vsque ad cornu altaris, id est, ad commu-

sionem non dicitur nec preces, vt dictum est in titulo præcedenti. Vespertinum
9 † officium est huius festiuitatis claritate illustratum: non enim per Deus in adiuto. quoniam in illa vita non sicut hic adiutorio indigemus, sed per Κύριε ἐλέησον inchoatur, quia vespertina hora sabbati paschalis baptisma fuit per Κύριε ἐλέησον inchoatum, & in trinitatis nomine celebratum: & propterea eadē hora, & in eisdē verbis per totam hebdomadam hanc in festiuæ regenerationis iucunditatē sancta trinitas adoratur, vel per Κύριε ἐλέησον incipitur, vt quasi non existens per se officium missę officio continuetur. Nam vt in tit. præce. diximus dies hæc vesperam non habet, quia decliuium æternitas non agnouit, tres psal. sub uno allelu-Ia, id est, gaudio cantatur in quibusdā ecclesijs, quia per fidem trinitatis ad unum æternitatis gaudium perueniunt, uel hi tres psalmi resurrectioni, quæ tertia die facta est, conueniunt Iesu Christo. Pro ca. sequitur: Hæc dies. sicut in alijs horis, quia ibi non erit necessaria doctrina sed exultatio. Vel vt notetur solicitudo baptizatorum adhuc peregrinantiū, & laborantium, quia nondū habent gaudium, nisi spei quo peruenitur ad allelu-Ia rei. Pro hymno sequitur allelu Ia, quod est proprius illorum ciuium hymnus. † Sane descēdimus processionaliter ad fontes cū cereo per totam hebdomadam cantantes cāticum exultationis, & populus sequitur, scilicet viri per se, & mulieres per se: quod fit in memoria eius quod Hebræi, Pharaone & suis in mari rubro submersis, fecerūt, qui in gratiarum actiones de submersione hostium per totam hebdomadam redibant ad mare, uiri per se, & mulieres per se, cantantes illud canticum Mosi: Cantemus do-
Exod. 14 mino. Si quidem hostes nostri sunt dæmones: mare rubrum est baptismus: in quo submerguntur omnes hostes, id est, vitia & peccata, & dæmones, & inde etiam est quòd neophyti baptizati in sabbato sancto præcedente suo lumine, scilicet Christo, redeunte ad fontem baptisini his septem diebus gratias agentes, quia inimici eorum submersi sunt, scilicet vitia & peccata. & tunc circa fontes cantantur psalmi. Laudate pueri, scilicet nouiter baptizati, & In exitu Israel de Aegypto, quia per baptismum de tenebris peccati eximus: Duo ergo psalmi circa fontes cantantur, † quia 11
per geminam dilectionem ad fontem vitæ pertingitur, qui baptizatis & baptismo cō ueniunt. baptizatis, vt Laudate pueri dominum &c. Est admonitio laudis ad neo 12
phytos, qui facti sunt pueri, id est, à uitijs puri, pro quibus mater ecclesia iubilat ad fontes, in laudem eius gratiæ, per quam meruit esse, quòd in cantico amoris audiuit. Fons hortorum, puteus aquarum uiuentium. Cā. 4.
Postea transitur ad aliquod oratorium cum psal. In exitu Israel. qui conuenit, baptismo cum dicitur: Quid est tibi mare quod fugisti. & fit statio ad crucifixum, & redduntur ei grates quia ipse est, qui baptizat. vnde in euangelio. Super quem videritis spiritum descendentem Ioā. 1.
&c. Hic est, qui baptizat & salutatur, quia per crucem, & in cruce nacti sumus animarum nostrarum redemptionem. Rursus, per hos dies septem baptismales neophyti quotidie ad Ecclesiam ducuntur, sicut enim filij Israel, licet transissent mare rubrū, in quo baptizati sunt, non tamen peruenerunt ad terram promissionis, nisi sub ducimus: Domino illos pascente ex manna, & columna ignis eos præcedente, sic & ipsi his septem diebus sub ducibus, id est, presbiteris, patrinis, & matrinis ducuntur ad Ecclesiam, & pascuntur corpore domini: & cerei præcedunt eos: & sic tandem in sabbato quasi peruenerunt ad terram promissionis. Cereos autem quos in sabbato sancto dum baptizarentur habuerunt, per hanc hebdomadam in quibusdam locis ad missas & vesperas accendunt: & in sabbato in albis & in sequenti dominica illos accensos offerunt sacerdoti. Si quidem luminaria accensa bona opera sunt, quibus toto tempore præsentis vitæ, quæ per septenarium ducitur, lucere debent. Offeruntur sacerdoti, quia post hanc vitam ad summū sacerdotem, id est, ad Christum cum luminaribus bonorum operum veniunt. Iuxta Psal. 125
illud. Venientes autem ueniunt cum exultatione portantes manipulos suos. ¶ Potest etiam dici, quod processiones vespertinales huius hebdomadæ reuersionem significant de captiuitate Babyloniæ. Hæc est enim hebdomada reuertentium, qui in fine suę captiuitatis reuertuntur ad Deum:

Deum & ueſperæ trina ſtatione complẽtur: ſicut & baptiſmus in trinitatis nomine celebratur. Qui vero fontes non habẽt non exeant, ſed quinque pſalmos quotidie dicant: & poſt collectam diei de cruce collectam adiungant. Eædem veſperæ quotidie repetuntur, quia pro vna, & eadem die, tota hæc hebdomada repuratur.

12 ¶ † In quibuſdam etiam Eccleſijs in his ſeptem diebus, quando deſcẽditur ad fontes antefertur quidam ſerpens imaginarius, ſuper virgam, & candela nouo lumine accenſa ſuper caput ſerpentis retorta affigitur, ex qua cereus paſchalis, & omnes aliæ Eccleſiæ candelæ accenduntur. ¶ Circa quod ſciendum eſt, ſicut legitur Numeri xxj. cap. Moſes in deſerto erexit ſuper palum ſerpentem æneum, vt qui percuſſi erant à ſerpentibus, per illius ſanarentur aſpectum, in quo Chriſti paſſio præfigurata fuit. Vnde & Dominus ait in euangelio Ioã. 3. Ioann. Sicut Moſes exaltauit ſerpentem in deſerto, ita & exaltari oportet filium hominis. Ideo ergo ſerpens imaginarius fertur & aſpicitur, vt Chriſti paſſio memoret, & per hoc à vulneribus peccatorum ſanemur. Nam ſerpẽs in palo, eſt Chriſtus in patibulo. Item, ideo in benedictione baptiſmi & cum ad fontes deſcenditur, quia baptiſmus à Chriſti paſſione virtutem accepit, in quo etiam à peccatis ſanamur, & Pſal. 140 mundamur. Fit hoc in veſperis: quoniam ipſe Chriſtus fuit ſacrificium veſpertinum vnde pſal. Eleuatio manuum mearum, ſacrificium veſpertinum. ignis nouus ex ſilice excuſſus, Xp̃s paſſus eſt, qui eſt lumẽ de Ioã. 1. lumine, ex quo cæteræ cãdelæ in Eccleſia illuminantur, quia ipſe illuminat omnem hominem venientem in hunc mundũ. Candela in capite ſerpentis retorta: eſt ſpinea corona in capite Chriſti poſita. In completorio vero in quibuſdam locis prætermittitur pſalmus, Qui habitat, ſicut in prima

13 palmus: Quicunque. ¶ In † his autem ſex diebus, dicit ad miſſam reſponſorium & allelu Ia: vt infra dicetur. Et dicitur primo reſponſorium, & poſt ſequitur allelu Ia: & hoc triplici de cauſa. ¶ Primo, quia enim in laboribus vitæ præſẽtis exultandum eſt, iuxta illud: Hilarem datorem diligit Deus. xxiij. q. vj. §. ex his. ideo tunc poſt graduale, & verſum conuenienter ſequitur allelu Ia. quod eſt vox lętitiæ. ¶ Secundo, reſponſorium actiuam. Allelu Ia vero contemplatiuam vitã ſignificat. ¶ Reſponſorium enim ſignificat actionẽ quàm ſancti exercebunt in reſurrectione corporum, quę erit in omni lætitia, prout verba reſponſoriorũ huius temporis declarant, quæ omnia ſiue verſus eorum, excepto eo, qui cantatur in tertia feria, prout ibi dicetur, ſunt de pſalmo cxvij. Confitemini domino. qui pſalmus ſonat confeſſionem laudis: & eſt de terra lætitia, quia igitur omnis illa laus confeſſionis ſiue actionis ad gaudium, & dei glorificationem tendit, merito ab allelu Ia concludendum eſt, & quoniam eadem actio nihil aliud eſt, quam laus Dei: ideo ad hoc oſtendendum poſt hos ſex dies continuè canitur ſine reſponſorijs allelu Ia. ¶ Tertio, ideo in his ſex diebus hoc fit, quia ſenarius numerus ad opera, ſicut ſeptenarius ad requiem refertur. Qui enim vult peruenire ad requiem oportet eum primo toto tempore præſentis vitæ bene operari. ¶ Circa hoc ſciendum eſt, quòd Eccleſia his diebus ſanctorum actus in corpore cum fine lætitiæ recolit, ſic incipiens actum, vt pertingat ad quietem, primus dies mandat, ſeptimus requiem geſtat: octauus glorificat. Nempe reſponſorium, illam actionem ſignificat quã ſancti in reſurrectione corporum exercebunt: animę quippe ſanctorum ante reſurrectionem corporum in quiete ſunt, ſed dum illam recipient, in actione erunt, & tunc ſic erit actio, ut non deſinat quies. in quiete quidam erunt, quia non laborabũt, nec cogitationibus fluctuabunt, nec erit etiam in quiete illa ſegnities deſidioſa, ſed ſic ab huius vitæ operibus in fine quieſcent, ut in alterius vitæ actione gaudeãt. Hæc autem actio ideo nobis per numerũ ſenarium in memoriam reducitur, quia ſicut ſeptenarius numerus requiem, ita ſenarius operę reſpõſorium ſignificat. ¶ Per reſponſoria enim intelligimus ſanctorum actiones quæ erunt cum omni lætitia, ut iam dictum eſt. ¶ † Et nota, quod prædicti verſus, qui canuntur his ſeptem diebus cum reſponſorijs dicuntur, ex ordine quo poſiti ſunt in pſalmo Confitemini. Vnde ſumpti ſunt exceptis duobus, in quibuſdam Eccleſijs præpoſtere ponũtur, nam in 14

quinta feria dicunt versum: Benedictus, qui venit in nomine &c. Qui ibi ponitur vltim. & in feria sexta ver. Lapidem quem reprobauerunt ædificantes &c. Et hoc ideo, quia in illo plenius agitur de passione Saluatoris, quam in alijs versibus ibi positis: & ideo merito illa die can-
15 tatur, in qua passus fuit. Nec † omittendum, quòd in quibusdam Ecclesijs in his septem diebus duo in albis superpellicijs incipiunt responsorium. Hæc dies, & in alijs quosdam tropos retro altare, quod representat sepulchrum pro eo quod corpus Iesu in eo sacramentaliter collocatur & consecratur: gerentes typum duorum angelorum, qui stantes in sepulchro Christum resurrexisse retulerunt. Verba enim illa. Hæc dies; &cæt. Ad resurrec-
16 tionis diem pertinere noscuntur. ¶Rursus † cantando post altare representat Apostolos & mulieres timentes, & Christum resurrexisse dicere publicè formidantes. Fit autem hoc ad laudes, & ad tertiam & vesperas. ¶Primò, eo quòd in his tribus specialiter horis Christi passio est expleta. nam mane captus & illusus, in tertia flagellatus, & linguis crucifixus: in vesperis, de cruce depositus, & sepultus est.
17 ¶Secúdo, in signum† quòd resurrectio tribus vicibus nunciata est. ¶Primo, secundum Marcum & Matth. per vnum angelum qui secundum Augu. stabat in monumento non directè sed quasi ad ostiũ. ¶Secundo, per duos angelos qui secũdum Ioã. stabant intus. ¶Tertio, per ipsum Christum iusta monumentum. ¶Fit etiam hoc in quibusdam Ecclesijs ad missam, eo quòd illa in altari celebratur, super quod Christi corpus consecratur. Ideo autem à pascha vsque ad octauam pentecost. canitur allelu-Ia ferè in omnibus antiphonis & responsorijs nocturnalibus: & in offerendis, & postcommunionibus: vt celebratio temporis post resurrectionem reducat nobis ad memoriam vitam contemplatiuam, si-
18 cut tempus quod est ante pascha, reducit ad actiuam. Tempus † enim ante pascha quod in ieiunijs & orationibus agimus significat ærumnas huius vitæ & tribulationem captiuitatis, in qua dum sumus, cantica lætitiæ subticemus. Tempus vero post pascha significat beatitudinem & perpetuam exultationem, in qua post resurrectionem erimus: & ideo relaxatis ieiunijs canendo allelu-Ia, quod interpretatur, Laudate dominum frequentamus, de quo dictum est in proœmio huius partis.
¶Illud † tamen notandum est, quod in qui- 19
busdam Ecclesijs in hac hebdomada allelu-Ia cantatur, in missa sine finali melodia, & versus & antiphonæ sine neuma, sed in sequentibus cantatur cum illa, & hoc ideo, quia in hac cantamus pro domino nostro, qui in anima & corpore per resurrectionem iã factus est glorioſus, ac illa finalis melodia expectationé nostrã significat, vel etiam sanctorum stolę expectationem: Taceamus ergo, quia habemus quod optamus. Paruuli nanque plorant, cum panem non habent, sed cum habent quod desiderant, tacent: ita & nos quasi ploramus alio tempore quia nos habemus quod desideramus: & sancti quasi in desiderio sunt
expectationis. ¶In † quibusdam ecclesijs 20
in magnis solennitatibus tacetur illa melodia in signum, quòd sancti pro quibus celebramus, certi sunt, quod secundam stolam, quam expectant, amittere non possunt. Iubilus quidem diuersa notat, vt dictum est sub natali. ¶Porro in istis † octo 21
diebus cantatur pro memoria neophytorum, & singulis diebus singula denotata sunt officia, quod non fit in toto tempore, vsque ad pentecost. & in primo die, scilicet in sabbato sancto, & in octaua duplices laudes ponuntur. In primo enim dicitur allelu-Ia. Confitemini. & tractus: Laudate Dominum omnes gentes. In octaua vero, dicitur duplex allelu-Ia. quod ideo fit, quia prima vita nostra, quę fuit ante peccatum, beata fuit, sed nõ sempiterna, sed vita quæ erit in septima quietis erit beata & sempiterna. quia ergo prima vita fuit beata: idcirco cantatur primo allelu Ia. quod est vox angelica in lingua hebraica: quia dignior est. sed quia nõ fuit sempiterna, ideo humiliori lingua latina cantatur tractus. Laudate. Quia vero uita, quæ erit in septima ætate, erit beata & sempiterna, ideo in sabbato in albis, qui est dies septimus, duplex allelu-Ia cantatur propter duplicem stolam: ut ibi dicetur. Nam vita illa, quæ in septima quietis dabitur, non tolletur in octaua ætate, quæ per octauum officiũ intel-

intelligitur, licet potius consumabitur.
22 ¶Circa cantica lætitiæ notandum † est quod quatuor sunt status Ecclesiæ. ¶Primus, est culpæ. ¶Secundus, culpæ & pœnæ. ¶Tertius, pœnæ & gratiæ. ¶Quartus, gratiæ & gloriæ. ¶Primum representat Ecclesia in septuagesima, ideo subticet Te deum laudamus, & allelu-Ia: quia non est speciosa laus in ore peccatoris. Et gloria in excelsis Deo: quia positus est inter Deum & homines paries inimicitiarum. ¶Secundum representat in aduentu. ideoque & supradicta cantica subticentur, præter allelu-Ia, quia lex data Deum intelligere docuit, & laudare. ¶Tertium, representat in æstiuo tẽpore, ideoque propter gratiam acceptam in festiuis ista cantantur, sed propter pœnam ista in ferialibus subticẽtur, præter allelu-Ia: quod etiã quotidie frequentatur, quia spes de resurrectione futura non infirmatur. ¶Quartũ representat inter octauas paschæ & pentecost. ideoque supradicta câtica lætitiæ frequentantur, & multiplicantur. quia tamen nondum habemus gloriam quam expectamus, ideo Te deũ laudamus. & Gloria in excelsis in ferialibus subticemus. & in dominicis, in quibus quasi duplicem resurrectionem representamus. & etiã in festis sanctorum, in missa duo allelu-Ia cantamus: sed in ferialibus vnum, ut iã dicetur. Nec te moueat, quòd non rectum, sed præpostetum ordinẽ Ecclesia representat: eò quòd erunt nouissimi primi, & primi nouissimi. sic ergo varietas dierum & statuum humanorum, varietatem inducit officiorum.
23 ¶Quærendum † tamen est, quare diuina officia ita distinguuntur, vt alia celebrentur cum solo responsorio, alia cum solo allelu-Ia, & hæc quandoque cum simplici allelu Ia: quãdoque cum duplici, alia simul cũ responsorio, & allelu-Ia: alia cum responsorio, & tractu. & alia cum allelu-Ia & tractu. Dici potest, quod dies ieiuniorũ, quibus responsorium sine allelu-Ia canitur, recolunt actus eorum, qui presbyteris grauia confitentur, vt ab illis consilium accipiant pœnitendi. Ipsi ergo dies aguntur cum solo responsorio, per quod vita actiua intelligitur, quæ in labore ducitur, sine allelu-Ia, quod est canticum lætitiæ, quia Ecclesia dolet, pro talibus tanquam pro membris vulneratis, & nondum sanatis: ex eo enim, quòd allelu-Ia dimittitur, robur Ecclesiæ monstratur, quod habet de suis vulneribus nondum sanatis. Præterea, ideo tunc non dicitur allelu-Ia: quia non est pulchra laus in ore peccatoris. In diebus uero festis, quæ sunt ab octaua paschæ, usque ad octauã pẽtecost. simplex allelu-Ia sine responsorio canitur. †Primo 24
quia dies illi vitam contemplatiuam significant, quę erit post resurrectionem, in qua responsorium non erit, quia pœnitentiæ actus ibi superfluus erit, sed tantum allelu Ia canetur de percepta immortalitate. Secundo, quia tunc pro illis canimus, quia iã sunt in patria, ad quos iam non pertinet actio laboriosa, quam responsoriũ notat: sed sunt in Dei contemplatione, & exultatione, quæ intelligitur per allelu-Ia. Tertio, quia ante resurrectionem corporũ nostrorum anima sine corpore Deum laudabit. Quarto quia sancti ante diem generalis resurrectionis simplicem tantum recipiunt stolam, scilicet animæ. Rursum in priuatis ferijs; Gloria in excelsis, & duplex non dicitur, quia nondum habemus perfectam iustitiam, nec gloriam, quã expectamus. Sed quia ecclesia iam primam habet resurrectionẽ, ideo alio tẽpore semper allelu Ia canitur, præter quam in septuagesima, ut dictũ est in prœmio huius partis, & sub tit. de tẽpore aduẽtus. In octauis vero paschæ & sabbato in albis, duplex allelu-Ia dicitur, quia tũc tẽpus resurrectionis representamus & in requie, q̃ erit in resurrectione, duplicem stolam, scilicet animæ & corporis percipiemus, quia erimus in utroque homine, id est, in anima & corpore glorioso, erimus enim incorruptionis gloria vestiti. ¶In dominicis † quoque quę sunt 25
ab octaua paschæ vsque ad octauam pentecos. duplex allelu Ia dicitur, tum quia in resurrectione, quam ipsi dies significabant, corpus simul cum anima laudabit Deum: tum quia duo sunt, vnde lætari debet anima in die sempiterna, vnũ de percepta lætitia, aliud de percipienda in resurrectione, tum quia resurrectio domini, quæ facta est in die Dominica, est causa nostræ resurrectionis futurę, & ideo in omnibus dominicis, quasi octauam dominicæ resurrectionis representamus: in ferialibus vnũ, quo

niam ante resurrectionem anima vna dun taxat fruitur beatitudine. ¶Rursus ideò vsque ad octauam penteco. quia in octaua ætate in qua erit corporum resurrectio erimus vtroque homine glorioſi. In omnibus quoque festiuitatibus illo tempore occurrentibus duplex allelu Ia dicitur, & hoc primo propter requiem & fruictionem, secundo, quia illi iam de duobus gaudent, scilicet de æterna quiete, & diuina visione. tertio, quia cum iam habeant gloriam animæ, securæ sunt de gloria corporis. quarto, quia tunc vnum allelu Ia canitur, quia quieſcũt, aliud quid Deum vidẽt. Sex uero dies paschales, videlicet inter sabbatum sanctum, & sabbatum in albis, & dominici dies, atque festiui, quos celebramus ab octauis pentecoſt. vsque ad septuagesimam, in quibus responsorium, & allelu Ia canitur, recolunt actus eorum, qui eleemoſynas largiendo, infirmos visitando, & solum, quæ bona sunt, operando, perseuerãtiam habendo in sanctitate, quam in baptiſmo receperunt, sine dubio ad contemplationem Dei perueniunt. Inde est, quod responsorium, quod vitam actiuam significat, sequitur allelu Ia, quod significat contemplatiua n, sed tunc vnum tantum, siue simplex allelu Ia dicitur, propter causas supradictas, prius autẽ dicitur responsoriũ & postea sequitur allelu Ia, prout supra dictum est. Dominici autem dies & æstiui, à septuagesima vsque ad Pascha, quorum responsorijs non allelu Ia, sed tractus subditur recolunt eos, qui sunt in bonis operibus, sed vidẽtes laborẽ viæ timent casum. nam tentationibus tunduntur sine quibus hæc vita non ducitur. Inter responsorium enim & allelu Ia, tractus est medius: qui neque in tanta lætitia est, sicut allelu Ia: neque in tanto opere, ut responsorium. In sabbato uero sancto gaudentes pro neuphytis nostris, quia ab omni peccato liberati sũt, canimus allelu Ia: sed quia eos trahendos varijs videmus laboribus, tractum adijcimus, per quem labores intelliguntur, de quo dictum est sub titul. de septuagesima, & in proœmio huius partis. Quomodo officia istorum septem dierum, & officia dominicarum, quæ sunt inter Pascha & Pentecoſt. adaptentur septem doni Spiritus sancti, sub vigilia ascensionis, & sub sabbato in albis dicetur. ¶Circa euãgelia, quæ hoc tempore leguntur, sciẽdum est, quod omnia pertinent ad resurrectionem, iuxta ordinem scriptorum ponuntur. Matth. enim primo scripsit. ij. Mat. iij. Luc. vlt. Ioan. Vnde primo ponitur Euangelium Matth. in vigilia Paschæ. In ipso vero die paschæ euangelium Marci: in secunda & tertia feria euangelium Lucæ, in quarta & quinta feria, & in sabbato euangelium Ioann. in sexta feria interponitur euangelium Matt. ¶†Sanè in euangelijs vigiliæ, & diei tantum agitur de annũtiatione resurrectionis, facta per angelum: in alijs de visione. Conueniebat enim, vt prius annuntiaretur domini resurrectio, vt postea ad maiorem fidem faciẽdam corporaliter ipse ab hominibus videretur. Tria vero à Ioanne euangelista, omnino præposterè posita sunt. Primũ nanque fuit quod legitur in sabbato, postea quod legitur in quinta feria. & aliquanto tempore, post quod in quarta feria legitur. Nam Maria Magdalene cum venisset ad monumentum, & nõ inuenisset corpus domini, sublatum credidit, & cucurrit, & nuntiauit Petro & Ioanni, qui cucurrerunt ad monumẽtum, & Ioan. præcurrit: sed non statim introiuit, sed Pe. tandem veniens intrauit, & postea Ioann. intrauit, & cum non inuenissent, redierunt ad propria, hoc legitur in sabbato. Illis redeuntibus Maria remansit ad monumẽtum, & inclinans se in monumento, uidit vnũ angelum sedentem ad caput, alium ad pedes, qui dixerunt: Maria, quid ploras? quæ dixit. Quia tulerũt dominum meum, & nescio ubi posuerunt eum, & tunc conuersa retrorsum vidit Iesum, qui dixit ei, mulier, quid ploras? quem quæris? & illa respiciens & hortulanum eum credens dixit. Domine si sustulisti eum, dicito mihi, & ego eum tollam. hoc legitur in quinta feria, Aliquanto tempore post Petrus iuit piscatum cum sex alijs ad mare Tyberiadis, vbi dominus apparuit eis in littore, & hoc legitur in quarta feria. Sed quare hæc omnia? Solutio. In quarta feria cãtatur hoc, quod cantabitur Sanctis in die iudicij. Venite benedicti patris mei, &c. & in illo Euangelio, quod eadem die legitur dicitur, quod dominus apparuit discipulis in littore maris. 26

ris. Et hoc bene conuenit. Nam per littus maris, ut dicit beatus Gregorius super illum locum, finis intelligitur mũdi, in quo dñs apparebit suis gloriosus, & tũc Petrus
27 † trahet ad litus rete plenum magnis piscibus centum quadragintatribus, nec tamen scindetur rete. Per Petrum, intelligitur ordo sanctorum prælatorũ, qui de fluctu huius seculi ad littus stabilitatis æternæ ducent eos, qui per ipsos conuersi fuerint, sed hoc attribuitur soli Petro, propter ecclesiæ unitatem. Sed quare legitur in sabbato in albis Euangelium, quod tũc legitur? Respondeo, ꝙ officium illius sabbati cum officio præcedenti sabbati sancti in multis conuenit. Nã in præcedenti sabbato duplex laus cantatur, sicut & in hoc lectioni conuenit, quia in lectione precedentis sabbati dicitur. Quę sursum sunt, sapite: non quę super terram, & in lectione sequentis dicitur: Deponentes omnem dolum, &c. & itaque tanquam lapides uiui ædificamini, quod nihil aliud est, quã quæ sursum sunt, sapere. Conueniebat igitur, ut Euangeliũ corresponderet Euangelio, quod fit in eorum principijs. Nam in Euangelio præcedentis sabbati dicitur. Vespere autẽ sabbati, quæ lucescit in prima sabbati, id est diluculo: uenit Maria Magda. & in Euangelio sequen. dicitur: Vna sabbat. Maria Magdal. uenit ad monumẽtum, cum adhuc tenebræ essent, ꝙ idem est: In hoc tñ uidetur differentia, quia dicitur ibi, ꝙ uenit Maria Magdal. & altera Maria. hic non fit mẽtio, nisi de Mar. Magd. Sed vt ait Augu. in lib. de concord. Euangeliſtarum, ideo Ioannes solam Mariam Magda. nominat, quia fuit cæteris feruentior, nec tamẽ ideo cæteras excludit. Euangelium uerò Matth. legitur in sexta feria: quia dominus per passionem meruit sibi dari potestatẽ in cœlo, & in terra vel potius datam notificari, & quia dominus in sexta feria passus est, idcirco legitur in Euangelio Matt. in sexta feria, in qua dominus ait discipulis. Data est mihi omnis potestas in cœlo, & in terra. Vnde Apostolus, Christus factus est pro nobis obediens patri, usque ad mortem: mortem autẽ crucis, propter quod & Deus &c. Vbi ergo poneretur euã gelium, in quo agitur à Ioan. de prima uisione domini, quæ facta fuit Maria Magd. nisi in quinta feria. In prima enim die non poterat poni prædictis de causis, nec in secunda, nec in tertia, nec in quarta, nec in sexta, nec in sabbato. Vnde restat, quòd in quinta feria necessario poni debuerit. Aiũt quidam, ꝙ licet in secunda feria legatur Euangelium de apparitione domini, facta discipulis euntibus in Emaus: non tamen illa facta fuit in ea die, sed in præcedenti. Decem etenim apparitiones post Christi resurrectionem in Euangelijs inueniũtur, ad fidem nostram confirmandam, quinque in prima die, & quinque postea, sed in apostolo dicitur, quòd in die resurrectionis apparuit Ia. & quingentis fratribus simul. Et sicut quidam dicunt in ipsa etiã die primo apparuit matri, ut dictum est in quarta parte, sub titu. de accessu pontificis ad altare. & etiam Ia. qui uotum uouerat non comedere, sed & Ioseph, qui pro eo tenebatur in carcere. ¶Verum † quia de uisione 28
angelorum & de Mar. Magd. Euangeliſtæ discordare uidetur, ideo aliqua super hoc præter propositum dicamus. Nam Mat. dicit, quòd mulieres uiderunt Angelum sedentem super lapidem qui tamen erat extra monum. Marcus dicit, quod introeuntes ipsæ in monumentum, uiderunt eũ sedentem à dextris. Io. dicit, ꝙ Mar. Magda. uidit duos angelos, unum ad caput, & aliũ ad pedes sedentes. Luc. dicit, ꝙ duo Angeli stantes dixerunt Mariæ Magdal. & alijs. Cur quæritis uiuentem &c. Ioan. dicit solam unam uenisse scilicet Mariam Magd. Matt. duas. s. eam & aliam. Mar. tres, scilicet eam, & Mariam matrem Iac. minoris, & Mariam filiam Salomæ, quæ fuit mater filiorum Zebedæi, scilicet Iacobi minoris, & Ioan. Euangeliſtę secundum Chrysosto. tantum Salomæ filia fuit. Lucas plures dicit. dicit enim, Erat autem Maria Magda. & Ioanna & Maria Iaco. minoris subaudi mater, & cæteræ quæ cum ipsis erant, & aliæ quas non numerãt Euangeliſtæ. Ecclesia tamen tres Marias representat. Rursus Matt. dicit, quòd mulieres certificate per Angelum, inter quas erat præcipuè Maria Magdal. denuntiauerunt Apostolis dominum resurrexisse. & Ioan. dicit quòd Mar. Magdal. nunciauit Petro & Ioan. eum sublatum fuisse. Vera quidem sunt omnia, quæ dicunt Euangeliſtæ in his, & non sunt

aduer-

aduersa, sed quod unus minus dicit, alius
29 supplet. † Verum enim est sicut narrat
Matt. quòd primo uiderunt Angelum se-
dentem super lapidem, quem reuoluerat
ab ostio monumenti, qui & dixit eis eum
resurrexisse, & adiecit: Venite, & uidete lo
cum ubi posuerunt eum, & tunc ipse sur-
gens præcessit eas in monumentum, & se-
dit in dextris: sicut narrat Mar. post Mariã
Magdalenam, uidit unum ad caput, & aliũ
ad pedes sedentes, sicut dicit Ioan. Qui di-
xerunt ei: Mulier, quid ploras? & nuntia-
uerunt eũ resurrexisse & tunc surrexerunt
ipsi, vt apparerẽt ei stantes, sicut dicit Luc.
ut in hoc, quòd surrexerunt, Dominum sur
rexisse ostenderent, & cum starent dixerũt
ei & alijs. Cur quæritis uiuentem cũ mor
tuis, id est, cum qui resurrexit. Cur quæri-
tis in sepulchro, quod est locus mortuorũ.
Ambrosius dicit duas fuisse Marias Mag-
dalenas, unam quæ secundum Matthæum:
sciuit dominum resurrexisse: aliam, quæ
secundum Ioannem nescisuit, sed corpus su
30 blatum credidit. Augustinus uerò de † con
cordan. euangelistarum sic soluit. dicit e-
nim, quòd cum Maria Magda. cum alijs ue
niret dicendo: Quis reuoluet nobis lapi-
dem ab ostio monumenti: cum adhuc ali-
quantulum longè esset, vidit lapidem reuo
lutum, & statim cucurrit ad Petrum & Io.
& significauit eis corpus domini fuisse sub-
blatum, qui uenientes inuenerunt monu-
mentum vacuum, & credentes quòd fuisset
sublatum, redierunt. Maria autem iterum
adiunxit se alijs, & propius accedens cum
eis, uidit Angelum sedentem super lapidẽ,
& dixit eis. Cur quæritis in sepulchro
quod est locus mortuorum. Mat. &c. sicut
superius dicta sunt Zacha. qui composuit
unum Euangelium, ex quatuor aliter sol-
uit. Dicit enim, quod Mar. Magd. & alie ue
nerunt ad monumen. & uiderunt Angelũ
sedentem super lapidem, sicut dicit Mat.
& post in monumẽto sicut dicit Mar. & in-
de duos stantes: unum ad caput, alium, ad
pedes: sicut Luc. dicit, scilicet illum prio-
rem cum alio, uel eo disparente, alios
duos, qui dixerunt. Cur queritis uiuentem
cum mortuis, & significauerunt eum resur
rexisse. Alij crediderunt uerbis eorũ. Ma-
ria remansit incredula. Vnde aliæ nuntia-
uerunt discipulis dominum resurrexisse:
illa nuntiauit Pet. & Ioan. eum sublatum
fuisse, qui post aduentũ & recessum eorum
sola remansit, ad monumentum, & inclinans
se in monumento uidit duos angelos
sedentes, unum ad caput, & alium ad pe-
des, sicut dicit Ioan. qui dixerunt ei. Mu-
lier, quid ploras? & illa respondit, quia tu
lerunt dominum meum, & nescio, ubi po-
suerunt eum, & conuersa uidit dominum
qui dixit ei. Mulier, quid ploras? quẽ quę-
ris? & illa putans eum hortulanum esse di
xit: Domine, si tu sustulisti eum, dicito mi
hi, & ego eum tollam. Et tunc dominus eã
ex nomine nominauit, & ipsa tunc eum co
gnouit, & post plures locutiones angelo-
rum, tunc primo credidit, & uoluit procí-
dere ad pedes domini: & dominus dixit ei:
Noli me tangere: nondum enim ascendi
ad patrem meum. subintelligitur in corde
tuo: quasi dicat. Quem quæris, tanquam
mortuum, non credis patri esse æqualem,
& adiecit dominus. Vade, & dic fratribus
meis: Ascendo ad patrẽ meum, & patrem
uestrum &c. id est, in proximo est, vt ascen
dam. Et ipsa cępit ire iam certificata, & in-
uentis alijs mulieribus iuit pariter cũ eis,
hoc nuntiare Apostolis, & in illa uia appa
ruit eis dominus, dicens: Auete quę acces-
serunt & tenuerunt pedes eius. Prædictum
autem modum loquendi, in quo genera-
liter dictũ est, quòd mulieres iuerant nun-
tiare dominum resurrexisse, cũ tamen Ma
ria, quæ erat una de illis tũc incredula fuit
sæpe in scripturis inuenimus, sicut & domi
nus discipulis, & me scitis, & uiam meam
scitis, cum tamen quidam essent inter eos,
qui hæc nescirent. vnde dominus; Tanto *Io. 13*
tempore uobiscum sum, & nõ cognouistis
me &c. sed illud primo dictum est scienti-
bus, istud ignorantibus. Ita etiam dicitur,
quòd dominus in ascensione apparuit di-
scipulis & exprobauit incredulitatem, &
duritiam cordis eorum, quia his, qui uide- *Matt.*
rant eum surrexisse, non crediderant, cum *vlt.*
tamen aliqui inter eos fuerint qui iam cre
diderant sicut Petrus, & alij plures, sed il-
lud primo dictum est de incredulis. hæc o-
pino uidetur probabilior, quàm secunda.
Et quod dixit Ambro. non est credendum,
quòd dixerit asserendo, sed aliorum opi.
referendo. licet eam argumentis probare
uideatur quibus iuxta prædictam opin. le-
uiter

uiter reſpondetur, & ferè totum quod ipſe inducit per interpretationem ſoluitur. v. g. quod ipſe dicit, quòd una Maria fuit ſecundum Matth. quæ ſciuit eum ſurrexiſſe. hoc eſt falſum, quia alijs credẽtibus uer bis Angeli ipſa remanſit incredula. Auguuero non ſic fuiſſe dicit, ut narrat: ſed narrat ita potuiſſe fuiſſe: unde probabiliori ſententiæ non præiudicat.

SVMMA.

1 *Feriæ ſecundæ poſt paſcha, officiũ. Et nu. 2. 3*

De ſecunda feria poſt paſcha. Cap. 90.

1 VIA † per gloriam reſurrectionis ĩpleuit dominus quæ promiſit in ueteri teſtamento, vt videlicet introduceret nos in terram fluentem lac & mel, ideo dicit eccleſia in introitu huius ſecundæ feriæ. Introduxit dominus in terram fluentem lac & mel. Exod. xiij. quia Chriſtus iam introductus eſt, & eccleſia triumphans in re. Eccleſia uerò militans in ſpe. Epiſtola ſumitur de Actibus Apoſtolorum. x. cap. Stans Petrus in medio &c. & intendit probare paſſionem Chriſti & reſurrectionem, unde dicit. Huic omnes prophetæ teſtimonium
2 perhibent. ¶ † Euangelium: Duo ex diſcipulis. Luc. xxiij c. concor. epiſtolæ de apparitione domini diſcipulis euntibus. in Emaus. ibi enim habetur, quòd cognouerũt eum in fractione panis. Quid eſt fractio panis, niſi expoſitio ſcripturæ ibi enim cognoſcitur dominus. Reſponſorium uerò concord. cum in introitu: Dicat nunc Iſrael. Allelu-Ia, nonne cor noſtrum erat ardens &c. Eſt de ſcripturarum expoſitione. In alijs eccleſijs dicitur Allelu Ia, Angelus domini. Mat. ult. cap. Offertorium: Angelus domini &c. eſt de teſtimonio apoſtolorum. Poſt communio: Surrexit dominus &c. Luc. ult. c. eſt de apparitione quę facta eſt Petro. Multiplicat igitur apparitiones, ut dictum eſt ad confirmandũ fidẽ. ¶ Sa
3 nè ex † hodierno Euangelio ſumitur alleluIa. Nonne, & offerenda. Angelus domini. ex eo, quòd ibi dicitur mulieres uiſiones angelorum uidiſſe, qui dicunt eum uiuere. Similiter & communio; Surrexit dominus ex eo, quòd ibi dicitur: ſurrexit dominus uerè, & apparuit Simoni. Ad pietatem ergo pertinet hoc officium, in quo cõtinetur rememoratio ſcripturarum, & per pietatem accedit ad manſuetudinem: manſuetis autem terra promittitur illa, de qua dicitur. Beati mites quoniam ipſi poſſidebunt terram fluentem lac & mel. unde in introitu dicitur, introduxit nos dominus in terram fluentem lac & mel. Et ſunt hæc uerba Moſi populum poſt eſum agni de Aegypto ducentis. Introduxit inquam ſpe. ſed in illa poſtea introducet re, quam Caleph dedit Axæ, filiæ ſuæ irrigatam, irriguo ſuperiori & inferiori. Irriguum inferius, timor eſt. ſuperius, amor. Caleph etenim qui quaſi cor interpretatur: dat animæ deuotionem, cum timore pariter & amore. ¶ In hac ij. feria fit in urbe ſtatio, apud ſanctum Petrum, propter hoc, quod in Euangelio habetur, & apparuit Simoni, & quia ibidem dicitur, nonne cor noſtrũ ardens erat in nobis? quia ipſe prę cęteris magis arſit, dominum diligendo. Hac die piſces uiuos incipimus, recolentes cũ gaudio, quòd dominus ad probationem reſurrectionis partem piſcis aſſi comedit, & in tertia feria ad fontes imus, ut ibi dicetur, & mulieres uerberabãt uiros, & iam in his tribus diebus eſt feriandum: prout ſub paſcha dictum eſt.

SVMMA.

1 *Feriæ tertiæ poſt paſcha, officiũ. Et nu. 2. 3. 4*

De tertia feria poſt paſcha. Cap. 91.

1 IN tertia feria † oſtenditur, per quod habeatur hæreditas cœleſtis patriæ. Oſtenſo uerò in ſecunda feria, quòd in terram fluentem lac & mel iã introduxit nos Deus in ſpe, & poſtea introducet in re, modo oſtendit per quod habeatur, quia per diuinam ſcientiam ſiue cognitionem domini noſtri: unde hæc tota feria eſt de cognitione ſiue ſapientia Dei, & inde introitus eſt

est. Aquâ sapientiæ.&c. Eccle.xv.cap.& est septimi toni, quia in septem donis Spiritus sancti, est ista sapientia. In epistola: Surgens Paulus Act.xiij.cap. ostenditur passio Christi & resurrectio, per quam hic sapientia habetur. Qui enim ueram fidem habet de his, habet saporem Dei. hæc autem cognitio, est dies, quam fecit dominus, de gra
2 duali ergo patet. Et † nota quòd cum omnes graduales uerius huius hebdomadę sumantur de psalmo cvij. scilicet, Confitemini qui est nonus post, Dixit dominus. hodiernus sumitur de spalmo cvj. scilicet Cõfitemini: qui est decimus in matutinali. Cantate. eo, quòd iste psalmus exhortatur fideles ad lau. Dei, qui per sapientiam suã redemit & liberauit eos de quadruplici tẽtatione, quia liberauit eos de necessitatibus eorum, id est, ab infidelitate, & quia liberauit eos de necessitatibus eorũ, id est, à praua consuetudine, & liberauit eos à tędio bonæ actionis, & eduxit eos à uersutijs hęreticè impugnationis. Allelu Ia est; Surrexit dominus, & apparuit mulieribus. Vel secundum alias ecclesias: Oportuit. quod sumitur de Euangelio, in alijs etiam dicitur: Surrexit dominus uerè. Luc.ult.c. In Euãgelio uerò, Stetit Ie.&c. Luc.xxiiij. cap. ostendit dominus, & probat resurrectionem suam discipulis suis per quatuor. Primo, per consuetum modum loquendi, cum dixit. Pax uobis, loquebatur enim eis sæpe de pace, & amator pacis erat, unde ipse dominus inquit. In me pacem habebitis, in mundo autem præsturam. Pacem relinquo uobis. Pacem meam do uobis. Secundo per hoc, quòd ostendit se palpabilẽ. Tertio, quia cũ eis comedit. Quarto, quia eis sensum aperuit scripturarum, & quia hanc sapientiam dominus dedit per se, & per Apostolos, ideo dicitur in offertorio, intonuit de cœlo dominus. i. de Apostolis, ut omnes crederẽt in illum. Hæc enim inquit Ioan. scripta sunt, ut credatis, & cre
3 dentes uitam æternã habeatis. ¶ † In post communione, quæ est ad Col.iij.c. inuitamur. ad hanc sapientiam. Si consurrexistis cum Christo quæ sursum sunt sapite. ecce de sapientia. Et quia de sapientia habetur in hac ij. feria, ideo fit statio ad sanctũ Paulum, qui fuit sapientior omnibus Apostolis: seu cui dominus singulariter aperuit intelligentiam scripturarum, de quibus legitur in Euangel. & introitu. Vnde ipse dicit. Non à me, nec ab homine accepi euãgmeum, sed per reuelationem domini mei Iesu Christi. uel, quia per eũ maximè adimpletum est, quod in Euang. legitur, scilicet oportuit prędicare pœnitentiã in omnes gentes, ideo, quòd & eius prædicatio legitur in hodierna lectioue actuum Apostolorum. Hac die † uiri uerberant mulie- 4
res, prout sub pascha dictum est. hac etiam die ad fontes imus, pro eo quòd hodie in introitu uiri beati aqua sapientiæ potati referũtur, & in offertorio fontes aquarum apparuisse memorantur.

SVMMA.

1 *Feriæ quartæ officium à paschate. Et nu.* 2.3.

De quarta feria post pascha. Cap. 92.

STENSO † in iij. feria 1
de cœlesti patria, & per quod habeatur, ostenso etiam in secunda feria, quod in terrã fluentem lac & mel introducimur, ideo nunc in hac quarta feria inuitamur ad illam. Vnde introitus est: Venite benedicti patris mei &c. Mat.xxv. quia uerò dicit dominus pœnitentiam agite: appropinquabit enim regnum cœlorum, & quia ibi non intrant, nisi purificati per pœnitẽtiã, ideo beatus Petrus in epistola: Aperiẽs. Act.iij. inuitat Iudæos ad pœnitentiã ideo aũt ad pęnitẽtiã inuitatur homo: ut de filio diaboli, fiat filius Dei, & hęc mutatio dextræ excelsi, pp
quod in respõsorio habetur. Dextera† dñi 2
fecit uirtutem. Sequitur allelu Ia de resurrectione. Surrexit dominus &c. & in alijs ecclesijs est Christus resurgens &c. Sẽper enim in his diebus aliqua de resurrectione dicũtur. In alijs enim dicitur. Cum sederit Matth.xxj.cap. Quia uerò hæc mutatio fit etiam, quando † homines sunt fi- 3
lij Dei propter prædicationem, ideo in Euangelio: Manifestauit se Iesus. Io.xxj.c. dicit dominus. Mittite in dexteram nauigij rete. hoc facit, qui tantum prædicat propter Deũ, & tunc trahuntur magni pisces.

postea

postea dedit eis piscem assum. Piscis assus, est Christus passus: hæc erit refectio in patria. cum comedemus panem angelorum, de quo in offertorio: Portas cœli &c. Post communio est Christus resurgens. Ro.vj. Et quia beatus Laurētius fuit unus de magnis piscibus, & fuit assatus pro Christo, ideo fit statio ad beatum Laurentium.

SVMMA.

1 *Feriæ quintæ à paschate, officium & nu. 2. 3.*

De quarta feria post pascha. Cap. 91.

1

VINTA † feria est de conuersione gentium propter passionem & resurrectionem. unde introitus est: Victricé manum tuam laudauerunt pariter Christiani, quia sapientia aperuit os mutorum. unde Esa. xxv. Tunc claudus saliet, sicut cervus, & aperientur linguę mutorum, quod factum est, quando Christus dæmones eijciebat & faciebat homines mutos loqui: unde in Euangelio. Erat Iesus eijciens dæmonium, & illud erat mutum. In epistola uerò Angelus domini. Act. viij. significatur conuersio ista Gentium: unde dicitur ibi de eunucho, qui conuersus est à Philippo, qui interpretatur os lampadis, siue os illuminans. quia quandoque per scripturarum inspectionem, uel prædicationem, conuertitur homo, ut Gentiles, qui significantur per eunuchum, quandoq; uerò per inspirationem conuertitur ad dominum, ut habetur in Euangelio, q̃ apparuit Mar. Magd. Quia uerò per conuersionem Gentiũ factus est Christus lapis angularis, ideo in uersu respõsorij habetur. Lapidé quem
2 reprob. ędific. &c. Et quia uera † conuersio fit per pęnitentiã, ideo sequitur allelu Ia. Matt. xxv. In die resurrectionis meæ dicit dñs, præcedam uos in Galilæam, id est, in trãsmigratione de uitijs ad uirtutes. Euan
3 gelium: Maria † stabat. Io. xx. est de apparitione dñi: Maria Magdalena in specie hortulani siue peregrini, quia peregrinus est Deus homini, quandiu est in peccato. In offertorio: In die solennitatis. Exod. iiij. & xiij. cap. similiter promittitur conuertentibus uera beatitudo. In post communione uerò: Populus &c. j. Reg. ij. ad laudandum inuitamur, & fit statio ad sanctos Apostolos, quia in Philippo, qui interpretatur os lampadis, intelliguntur omnes Apostoli, per quorum prædicationem cõuersio Gentium facta est. Item, quia fratres domini, de quibus in Euangelio legitur, sunt Apostoli, per quos os muti apertũ est, est disertæ sextę linguæ infantiũ, ideo statio fit ibi.

SVMMA.

1 *Feria sexta à paschate, quod & quale habeat officium. ibid. & nu. 2. 3. 4. 5.*

De sexta feria post paschæ. Cap. 94.

1 EXTA feria † est de institutione baptismi. unde introitus est: Introduxit eos dominus, scilicet de Aegypto. i. de tenebris peccati, & inimicos eorũ operuit mare, id est, baptismus. & subijcitur ibi ter allelu Ia, propter liberationem ab hostibus & donum gratiæ. ¶ Postmodũ sequitur † epi 2
stola: Christus semel. j. Pet. iij. c. in qua beatus Pet. agit de baptismo, & de arca Noe, sicut in diluuio per arcam saluę factæ sunt animæ licet paucæ. s. viij. similiter & in baptismo, qa sicut in aquis diluuij quæ inundauerunt totum mundum, & mũdus à peccatis purgatus est, & per arcam, animæ saluæ factæ sunt: ita in aquis baptismi in quo omnia peccata mundata sunt, per ecclesiã saluati sumus. ¶ Sequitur graduale: Hæc dies quam † fecit dominus, uersus. Benedictus qui uenit in nomine domini. Est enim 3
homo qui cõfecrat baptisma, sed Deus est qui inuisibiliter baptizat. Vnde sequitur. Deus, dominus, & illuxit nobis, scilicet per illuminationem baptismi, & per illuminationem legis domini. Allelu Ia, est Angelus domini, cum duplici uersu, sicut in die paschæ in quibusdam ecclesijs, quia in hac die agitur de institutione baptismi. unus uersus est propter Christi resurrectionẽ, in corpore, alius propter stolam animæ, quam in baptismo suscipiunt baptizati.

¶ † Euan-

4 ¶ †Euangelium verò, est de institutione baptismi, secundum Mat. vlt. c. Vndecim discipuli abierunt in montem, quem constituit illis Iesus, & sequitur ibi Euntes, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris &c. ¶ Et quia in memoria debemus habere istum diem, propter institutionem baptismi, ideo sequitur in offerto-
5 rio. Erit nobis † memorialis dies ista &c. Exod. xij. & xiij. cap. memorialis quidem est dies, in qua de uitijs ad uirtutes transimus, hæc enim dicit Moses de die paschæ. ¶ Post communio. Data est mihi omnis potestas. Matth. vlt. cap. Quia verò beata virgo creditur interfuisse in institutione baptismi, quia vt Hieronymus ait: hoc apud Nazareth in domo eius actũ est; ideo hac die fit statio in ecclesia eius.

SVMMA.

1 *Sabbatum in albis, quod habeat officium. Et nume. 2. 4. 5. 6.*

2 *Iudicij dies plenus erit gaudio propter dominicam & nostram resurrectionem.*

De sabbato in albis. Cap. 95.

1

EQVITVR † de sabbato in albis in quo est introitus. Eduxit dominus populũ suum in exultatione. hoc maximè in extremo sabbato fieri intelligimus, quando erit verum sabbatum, sed ne Iudei credant hoc dictum esse de seq. sequitur in epistola. j. Pet. ij. c. Fratres, deponentes omnem malitiam, & dolum &c. Sequitur duplex † allelu Ia sine graduali. Primo, quia
2 nunc terminatur septuagesima postquam sequitur octaua resurrectionis, quando habebitur duplex stola animæ scilicet, & corporis, & cessabit labor operis, de quo dictũ est in procœmio huius partis, & sub titu. de vij. diebus post paschа, & in iiij. parte, sub titu. de allelu Ia. Secundo, quia in die iudi
3 cij † plenum erit gaudium pro dñica & nostra resurrectione. Tertio, geminatur allelu Ia, quia tunc erit lætitia sempiterna, quia non erit lętitia unũ allelu Ia canitur sempiterna, secundũ concinitur allelu Ia. Quarto, quia in octaua resurrectionis omnis solicitudo deponetur, quòd significatur in hac octaua die, in qua vestis candida siue chrismale deponitur, ideo in albis non cãtatur graduale, sed duplex allelu Ia, quia tunc erimus in albis. Item quantum ad resurrectionem domini, non debet graduale cantari: neque quantum ad baptizatos, & ideo cantatur unum allelu Ia, pro baptizatis, scilicet Laudate pueri dominum, & aliud de resurrectione dñi, scilicet, Hæc dies. Prętерea, ideo post allelu Ia. Hęc dies sequitur allelu Ia. Laudate pueri. quia de lætitia animarum trãsient ad gloriam incorruptibilem corporum. † Euangelium 4
uerò, Vna sabbati. Ioan. xx. cap. est de duobus discipulis, qui currebant ad monumentum. Pet. scilicet & Io. qui significant duos populos, currit tamen citius Ioan. id est, iudaicus populus, quia habebat prophetas, scilicet Hieremiã, Esaiam, & alios, qui de passione domini loquuntur, sed Petrus citius intrauit, id est, Gentilis populus: non tamen intrauerunt Iudæi in multitudine, qui enim credit, intrat: sicut dicit Aug. Et attende, quia epistola & Euangelium huius sabbati concordant cum epistola & Euangelio sabbati sancti: prout dictum est sub titu. de vij. diebus post paschа in offertorio uerò de illuminatione post baptismum aguntur grates. Benedictus, qui uenit &c. † Post communio est: Omnes qui 5
in Christo baptizati estis, Christum intro duxistis Gal. iij. Die ista fit statio ad ecclesiam beati Ioã. in Laterano: quia enim ibi in præcedenti sabbato baptizati sunt pueri, & in viij. die in lege circuncidebantur, ideo rectè hac die ibi conueniunt, ut hoc spiritualiter agatur in baptizatis, & hoc est, quod dicitur in epistola. Deponentes omnem malitiam & omnem dolum, &c. quasi modo geniti infantes, ne per fenestras quinque sensuum intret mors. † Di- 6
citur autem ad horas capitulum. Christus resurgens. Ro. vj. cap. & illud expurgate vetus &c. ad Corin. v c. & illud Christus passus est. j. Petri ij. Quia vero in tota septuagesima, quæ vsq; ad diem prorenditur, pœnitentiam egimus, ideo ecclesia hodie celebrat in albis, vt magis ac magis alibi simus, sicut dominus ait in Euangelio Matthęi iij. Agite pœnitentiam: appropinquabit enim regnum cœlorum. Quare hoc sabbatum

batum dicitur in albis dictum est sub pascha. Hac die dominus Papa distribuit, agnus Dei. Alicubi etiam distribuitur cereus paschalis, de quo dictum est sub sabbato sancto.

SVMMA.

1 *Dierum septem à paschate, secunda expositio. Et intellectus. nu.* 3.4.5.6.7.8.9.10.
2 *Resurrectionis dominicæ officium, pertinet ad timorem.*

Alia expositio dictorum septem dierum. Cap. 96.

1 POtest etiam aliter dici, quòd † ideo in præmissis septem diebus baptismalia celebrantur officia, uel quia baptizati sapientia septiformi docentur, uel quia ipsorũ temporis uniuersitas dierum septenario uoluitur, quibus quia fides spes & charitas præcipuè sunt necessaria, ideo tribus psalmis utimur in nocturnis. Singulorum autem dierum officia sic possumus septẽ Spiritibus & beatitudinibus coaptare. 2 ¶Officium † quidem dominicæ resurrectionis, pertinet ad timorem, quo timemus terribilem sententiam iudicis. Cum enim dicet pater, rex, & iudex omnium resurrexit, & adhuc in suggillatione inimicorum dicentium, quando morietur & peribit nomen eius, tunc magnus erit timor & tremor: unde & in offertorio. Terra tremuit &c. spiritus timoris, ut fundamentum ponitur, sed quare à timore incipientes in sapientia terminamus, cum Esaias cœperit à sapientia, & descenderit ad timorem? respondeo, Esa. Saluatorẽ describit, qui carnem assumendo descendit nos uerò de terrenis ad cœlestia tendere conamur, & ideo gradus ascendendo cõnumerare debemus, ut à timore ad sapientiam peruenire possimus. In secũda feria legitur Euangelium de duobus discipulis euntibus in Emaus, quibus dominus apparuit & scripturas Mosi, & omnium prophetarum aperuit. Et attende quòd licet † hodie legatur Euange- 3
lium de apparitione domini: non tamẽ hodie, sed heri apparitio fuit. Ad pietatem ergo pertinet hoc officium, in quo cõtinetur rememoratio scripturarum, & accedit ad mansuetudinem, prout ibi dictum est. In tertia feria legitur Euangelium: Stetit Iesus, ubi multifariè suam resurrectionem probat, scilicet per uisum & tactum, per gustum etiam, & per auditum, cùm scripturas etiam exponit, quòd pertinet ad scientiã, unde in introitu. Aqua sapientiæ &c. beati uiri potati referuntur. in offertorio. Intonuit, fontes aquarum aperuisse memorantur, in post communione. Si consurrexistis, † quæ sursum sunt, quærere & sapere 4
iubentur, & in Euangelio sensus ad intelligendũ scripturas discipulis aperitur. Scripturarum quippe intelligentia & scientia lamenti, & luctus est causa effectiua. Qui enim legit in scripturis prophetas, & eorũ dominum occisos, quoque magno dolore mordet, & quanto magis quis peccata sua intelligit, tanto citius in luctum & pœnitentiæ lamentum prorumpit. Licet igitur his diebus sit uacandum: tamen ineptam lætitiam remoueamus: ne carnes agni sine lactucis agrestibus comedamus, quia beati qui lugent. In quarta feria legit Euangelũ de discipulis piscãtibus, quos inuitauit ad prandium, & dedit eis panem, & piscem assum, id est Christum cognoscere Deum & hominem passum. quæ est illa quidem saturitas, de qua dicitur: Beati qui esuriunt, & sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur. quòd ergo dicitur ibi. Venite prandere, hoc est quod cantatur in introitu. Venite benedicti patris mei, percipite regnum. hoc enim regnum est prandium æternum, ubi erunt pisces magni, sed unus super pruinas non passionis, sed amoris. rationabiliter autem feria quarta nobis à Christo regnum promittitur, quia in quarta ætate regnauerunt Dauid & Salomon, in quorum manibus Christi regnum specialius & plenius significatur, & quia Petrus suprадictũ rete traxit in terram. ipsi enim commissa est ecclesia ipsi specialiter dictum est: Pasce oues meas, ideo pro epistola sumitur
eius prædicatio ad act. Apost. Ad † saturi- 5
tatem enim quoquo pertinet offerenda. Portas cœli aperuit, prophetas qui prædixerunt, qui annuntiauerũt, Mariam quę genuit, Apostolos qui prędicauerunt, doctores qui exposuerunt, per hos omnes pluit dominus manna in ore egentium animarum, id est uerbum, uel corporis sacramentum, ut non deficerent in uia tendentes ad

patriam

patriam,vbi comedent panem angelorum versus gradualsi,dextera domini fecit virtutem,congruit illi verbo euangelij: Mittite in dextra nauigij rete, & est sensus, dextera domini fecit virtutem, quia potentia verbi, mihi vniti fecit me uincere mortem: ideoque dextera domini exaltauit me,id est,laudabilem me fecit. Et repetit,Dextera domini fecit virtutē: ut ostendat resurrectionis qualitatem,scilicet æternā.vnde sequitur: Non moriar sed viuā iuxta quem sensum canimus cum Apostolo in allelu-Ia & communione: Christus resurgens,& pertinet hoc ad fortitudinem.& quia bea.Lau.fuit piscis assus, fortis in esurie & esuriēs in fortitudine, ideo
6 fit ibi statio.¶Officium† quintæ feriæ pertinet ad cōsiliū & misericordiā.magnū.n. fuit cōsiliū peccatricis pedes lauātis cum lachrimis,ut misericordiā consequeretur:
7 prout in euāgelio dicitur.¶Officiū† vj.feriæ pertinet ad munditiā cordis & corporis.In baptzato nanque,de quo ibi igitur, lauātur corpus & anima. Et quia mundis cordibus visio Dei promittitur, ut ibi dictū est,Beati mūdo corde, quoniā ipsi Deū videbunt,& per munditiam ad intellectū peruenit, ideo recte in euangelio dicitur quòd transmigrantes Deum videbunt.¶In
8 sabbato† legitur euangeliū in quo dicit ꝙ licet Ioan.præcurrit, tamen Petr. sequens citius in monumentum intrauit, & postea Io.Hi,prout dictum est ibi, sunt duo populi.Petrus significat gentes,qui posterius venerunt ad notitiam passionis,sed tamē primitus crediderunt.Ioannes synagogā, qui in lege & prophetis prius audiuit domini passionem,sed nondum credere in mortuū voluit: credet autē cum Israel saluus fiet.
9 ¶De†his duobus populis,scilicet credentibus & non credentibus loquitur Petrus in epistola. Deponentes &c. De credentibus dicitur in introitu. Eduxit dominus populum scilicet in exi. Eduxit enim dominus Israel de Aegypto, cum auro & argento, sed in illis in deserto murmurantibus, & ideo pereuntibus, eduxit eos qui non murmurauerunt de deserto in terram promissionis, & propter eosdem dimittimus graduale, & duplicatur allelu-Ia: quia tunc neophyti laborant: nunc Deum voce,& opere laudant: Ad eosdem pertinet ipsa Laudate pueri domi. totus enim ille psal.ad electionem dirigitur gentium, quod ex illo fine probatur. Qui habitare facit sterilem in domo.Eisdem pueris conuenit,quod canitur in offertorio: Benedictus,qui venit in nomine domi.Hunc enim versiculum cantauerunt pueri occurrētes domino ad passionem venienti. Quod sequitur.Benediximus vobis de domino. diadiecit mater Ecclesia,dicens pueris suis. Benediximus vobis,id est, signauimus vos baptismos,nos qui sumus familia domini, quia dominus Deus illuxit nobis. sequens versus:Hæc† dies.ad gaudium spectat cre- 10
dentium.ille alius:Lapidem,quem reprobauerunt ad suggillationem pertinet Iudæorum ad eosdē credentes pertinet post cōmunio.Omnes qui in Christo &c.pertinet igitur officium istud ad pacificos, qui filij Dei vocabūtur. Dedit enim dominus his,qui credunt in nomine eius filios Dei fieri quibus datur sapientia perfrui.

S V M M A.

1 *Dominicæ primæ à Paschate, officium, & nomine.2. 4 & 6.*
3 *Apocalypsis, & Epistolæ canonicæ, leguntur à resurrectione.id que iure.*
5 *Missæ dominicæ secundæ à Paschate, expositio.*

De prima dominica post Pascha. Cap. 97.

1

NOctaua Paschæ† incipit tempus regressionis seu reconciliationis, prout dictū est in proœmio huius partis. ¶Sanè in hac die dominica in quibusdam Ecclesijs fiunt octaua Paschæ, & dicuntur responsoria a die dominica,& introitus:Resurrexit, & graduale, quod derelictum erat,resumunt, habētes respectū ad generalē resurrectionem ad cuius gloriā per gradus ascēditur,Christi enim resurrectio in octaua ætate facta est.Sed cum Paschalis solenitas significet illam octauam, quæ sequitur† septenarium huius vitæ, quæritur 2
quare habet octauas,cum etiam eius solēnitas

nitas protendatur, non tantum per octo, dies, sed etiam vsque ad diem pent. Respondeo, quia resurrectio futura significata est per circuncisionem, quæ octaua die mandata est, cuius vere circuncisionis octo sunt beatitudines, quarum octaua redit ad primam, & ideo ad representandum has beatitudines solennibus octo dierum officijs celebramus octauas dominicæ resurrectionis, quæ est causa & signum nostræ futuræ resurrectionis. Has beatitudines coaptat Augu. in lib. de doctrina Christiana, septē spiritibus omittens ultimā, quia redit ad primam. gradatim enim à timore peruenitur ad sapientiam. vnde initium sapientiæ timor domini. de hoc dicetur in proœmio septimæ partis. Quia ergo nouiter baptizati sunt pueri, & quia multos nouellos in quadragesima genuit Ecclesia, & quia in illo tempore fuerunt Apostoli pueri, propter quod dominus fuit cum eis quadraginta diebus post pascha instruens eos in fide, ut possent omnino fieri spirituales & ut ererentur igne Spiritus sancti, propter istas tres causas siue nouitates instruit nos ecclesia in fide in hoc tēpore. Et ideo in prima quindena leguntur Apocalyp. & acta Apostol. in quibus libris habetur de septem signaculis, videlicet de incarnatione, natiuitate, &c. quæ Christus solus aperuit, quæ sunt maxima principia fidei nostræ. postmodum in alia quindena cātatur in respōsorijs de psalmis, & in lectionibus leguntur Epistolæ canonicæ vsque ad ascēsionem domini, ut supra fidem ædificentur bona opera: Psalmi enim & epistolæ bona opera designant. ¶ Et attende, quod ante
3 † resurrectionem lex & prophetę legebantur post resurrectionem uero Apocalip. & epistolæ canonicę quæ sunt Apostolorum scripta, leguntur, & cantibus iubilantur. Lex enim & prophetæ Christi passionem & resurrectionem prædixerunt: sed Apostoli iam facta annuntiauerunt, & testificati sunt, ideoque responsorium illud cantatur. Virtute magna reddebant Apostoli testimonium resurrectionis. Rationabiliter quoque legitur Apocalyp. & cantatur, eo quod in ea uisio Christi, & angelorum collocutio memoratur. In illa enim uita, quam paschale significat tempus, animæ uisione Trinitatis, & angelorum cōsortio congratulabuntur. Legitur autem Apoca. cum historia. Dignus es domine: alias incipit Ego sum uitis uera. Quod autem in quodam responsorio dicitur, decantabant populus Israel allelu Ia: & vniuersa multitudo Iacob canebat legitimè & Dauid cū cantoribus cytharam percutiebat in domo domini, illud respicit, q̄ regno Saul destructo, id est, mortis imperio arca, ideſt, humanitas Saluatoris, in qua sunt manna, id est, uerbum, & tabulæ testamenti, id est thesauri sapientiæ & scientiæ Dei abscōditi in Hierusalem ducitur, & in tabernaculo collocatur, ut æterna pacis visione fruatur: & ad patris æqualitatem gloriosus exhibeatur. Cum autem superius de temporibus infantiæ Saluatoris paululum dixerimus esse legendum, nunc vero scripta cæterorum Apostolorum, patet quod toto tempore siue ante passionem, siue postea, quo domini præsentia memoratur, cōgruè præcones noui testa. loquuntur videtur quasi ab vberibus sponsi filij consolationis lacte potentur. Hæ nanque scripturæ sunt vbera, de quibus dicitur: Meliora sunt vbera tua uino, de quibus nos sic reficiat Deus, cuius misericordia plena est terra, ut omnes de ipsius plenitudine accipiamus. Et † nota, quòd secundum Romanum
4 ordinem leguntur nouem lectiones in dominicis à pascha, vsque ad pente. prout dictum est sub tit. de septem diebus post pascha: propter nouitatem autem triplicem, quæ dicta est, incipit introitus: Quasi † modo geniti, &c. j. Pe. ij. c. In epistola uero in
5 fide instruimur, quæ incipit: Omne quod natum est, ex Deo, uincit mundum, &c. j. Io. v. c. Ostendit fidem per testimonium in cœlo & in terra, & in conscientia. In terra cum dicit, tres sunt qui testimonium perhibēt in terra, spiritus, aqua, & sanguis, quia enim clamore magno dominus emisit spiritum, & quòd ex eo iam mortuo exiuit sanguis & aqua indicium fuit humanitatis, & hi tres, unum sunt, id est, unum significat. Tres perhibent testimonium in cœlo pater in uoce, verbum in carne, spiritus in columba, & hi tres unum sunt, de testimonio conscientiæ sequitur in epistola. Qui credit in filium Dei, iam in se testimonium Dei habet, id est, hoc dictat ei conscientia. sequitur duplex allelu Ia. In domi-

nicis enim,& festiuis diebus ab hac die us-
6 que † ad Pente. canitur duplex allelu Ia, de quo dictum est sub ti. de septem diebus post pascha. & sub sabbato in albis, & sub septuagesima: primum allelu Ia est: Post dies octo. Io.20.c. Euangelium: Cum esset serò. Io. 20. c. est de duabus apparitionibus. Prima omnibus Apostolis, in ipsa die Paschæ, excepto Thoma: alia, octauo die præsente Thoma,qui uidit & credidit, & tetigit, & dixit: dominus meus, & deus meus. aliud uidit, aliud credidit, uidit humanitatem, & credidit deitatem. & congruit factum interpretationi nominis. Thomas enim interpretatur abyssus: nam profundè intellexit, qui ex eis quæ exterius uidit,deitatis intima penetrauit. post modum inuitauit nos in euangelio beatus Ioã. ad credendum ab utili, & honesto, utile est enim nobis credere. unde dicitur; Multa signa fecit Iesus quæ non sunt scripta in libro hoc. Post communio est: Mitte manum &c. Ioan.20.c.

SVMMA.

1 *Dominica secunda a Paschate quid moneat. Et eius officium.*

De secunda dominica post Pascha.
Cap. 98.

1 SEquitur † de secunda dominica post Pascha, quia enim per Christi resurrectionem illuxit deus nobis, non tantum paruulis, sed etiam perfectis, ideo hæc dominica de pastoribus est,qui debent plene imitari Christũ. unde introitus est. Misericordia domini plena est terra. ea enim non tantum paruuli, sed & magni repleti sunt. & ideo sicut antecedens dominica fuit de paruulis, sic ista est de perfectis. unde sequitur. Verbo domini cœli, id est, Apostoli firmati sunt, & quia Petrus loquitur ad pastores in epistola, Christus passus est pro nobis,&c. 1.Petr.2.cap. ideo nunc fiunt synodi, & fit statio apud sanctum Petrum. In fine enim dicitur. Conuersi enim estis ad pastorem, & episcopum animarum uestrarum. Duo allelu Ia dicuntur; primum, scilicet; Cognouerunt discipuli &c. est de resurrectione, in alijs tamen ecclesijs dicitur. Surrexit dominus Matth. vlt. capit. aliud, scilicet; Ego sum pastor bonus. Ioan. 10.cap. est de prælatis & mercenarijs. Offertorium est,deus, deus meus ad te de luce uigilo: quia prælati debent semper uigilare; unde in canticis canticorum dicitur; Inuenerunt me uigiles, qui custodiunt ciuitatem; post communio similiter est de prælatis. Ego sum pastor bonus.

SVMMA.

1 *Dominica tertia a Paschate, quid hortetur: aut quo uocet. Et nu. 2. 3.*

De dominica tertia post Pascha.
Cap. 99.

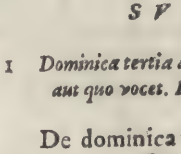

IN præcedentibus duabus † dominicis ostensum est,quod parui,nel magni, per Christi resurrectionẽ pleni sunt misericordia domini; parui, cũ dicitur in introitu pcedentis dominicæ; Misericordia domini plena est terra. magni,cum dicitur ibidẽ; Verbo domini cœli firmati sunt. In hac uero tertia, & in sequentibus duobus dominicis ante ascensionem,hortatur nos ecclesia ad iubilum, & exultationem propter Christi resurrectionem, & ascensionem. unde introitus huius dominicæ incipit: Iubilate domino omnis terra &c. & ibi sequitur allelu Ia, quia iubilus est exultatio mentis, habita de æternis. soli autem Dei iubilandum est. sequitur psalmus. Dicite nomini eius, id est, hilari operatione ipsum laudate, & sequitur similiter ibi unum allelu-Ia,quia ab vna radice ortum habent alia omnia, id est, à charitate sequitur: Date gloriam laudi eius. & ibidem in fine sequitur triplex allelu-Ia,quia à potentia patris, & sapientia filij, & à benignitate Spiritus sancti processit, quòd nos liberauit per passionem, & resurrectionem suam. & ideo laudandus est Deus, licet autem sit exultatio, tamen incutitur timor, ne spes sine timore luxuriet in præsumptionem. Inde sequitur versus: Dicite Deo, quam terribilia,

2 ribilia, † sunt opera tua domine, debet enim timere nouus populus, quia Iudæi excæcati sunt, qui erant populus peculiaris domini, qui licet apposuissent custodes tamen dixerunt: venerunt discipuli eius, & furati sunt eum. & hoc est, quod dicit Psal. Mentietur tibi, id est, ad honorem tuum, quia ex hac magis confusi sunt inimici tui, id est, Iudæi, & sequitur ibi: In multitudine virtutis tuæ. quasi dicat, licet vidissent multa miracula, uidelicet solé obscuratum, & petras scissas, in hoc est etiam multitudo virtutis Dei, quod mēdacia inimicorum vertit in suum honorem. In epi-
3 stola uero monet Petrus † baptizatos, ut ambulent in nouitate vitæ, abstinentes à carnalibus desiderijs, dicens: Obsecro vos fratres, tanquam aduenas & peregrinos, abstinere uos à carnalibus desiderijs. i. Pet. ij. capitul. & concordat cum introitu, quia gustato spiritu desipit omnis caro, quędam ecclesiæ dicunt allelu-Ia: Christus resurgens. Ro. vj. cap. Euangelium est de resurrectione: Modicum & iam non videbitis me modicum, id est, à morte usque ad resurrectionem, & iterum modicum, & videbitis me post resurrectionem, & modicum: quia vado ad patrem. Io. xvj.

SVMMA.

1 *Dominica quarta à Paschate, inuitat ad iubileum. Et eius officium. nn. 2. 3. 4.*

De dominica quarta post Pascha. Cap. 100.

1 IN quarta etiam † dominica inuitamur ad iubileum & specialiter inuitantur ad hoc gentes: vnde introitus sumptus est de psalmo inuitante ad canticum, qui incipit: Cantate domino canticum nouum, quia mirabilia fecit. Bernardus inquit: Tria
2 fecit † dominus mirabilia in incarnatione sua. Primum, quòd mater esset virgo. Secundum, quod Deus fieret homo. Tertium, quòd prædicta potest credere carnalis homo. sequitur ibi ante conspectum gentium reuellauit iustitiam suam, id est, filium suum. Sequitur uersus Saluauit sibi dexteram eius &c. Et quia per fidē vniti sunt duo populi, scilicet gentilis & Iudaicus, ideo in oratione habetur: Deus, qui fidelium mentes unius officis uoluntatis, &c. Rursus, quia ista dominica quarta appropinquat ascensioni, ideo dicitur euā gelīū. Vado † ad eum qui me misit, & nemo 3
ex uobis &c. Io. xvj. & post, expedit vobis ut ego vadam &c. Ostenditur enim causa iubili, scilicet ascensio huic consonat principium epistolæ beati Iac. j. c. Omne datū optimum, & omne donum perfectum, desursum est, descendens à patre luminum. Sequitur in euangelio: Cum † venerit pa 4
racletus arguet mūdum de peccato, id est, de infidelitate. fides enim peccatum excludit: unde arguere de hoc peccato, est arguere de omni peccato, & de iudicio, & de iustitia. dicit ergo de peccato, scilicet quod habent, De iustitia quam non habent scilicet sanctorum, quia uado ad patrem, id est in cordibus sanctorum hominum, perducendo eos ad patrem, per cognitionē Dei bonam, & extollendo eos ad patris conformitatem, & tamen volunt homines sanctis assimulari. de iudicio, quod nō timēt: quia princeps mundi huius iam iudicatus est, & adhuc sequuntur damnatum, & sufficeret de duobus arguere, scilicet de fide quam non habent, & habere possent, si vellent, & de iustitia, siue de bona uita, in qua non imitantur sanctos, & ideo adiecit verbum timoris scilicet de iudicio, quod debent tales subire. Sequitur ibi. Et quæcunque audiet, loquetur. & huic concordat finis epistolæ: Suscipite cum mansuetudine insitum verbum &c. Si enim Spiritus sanctus audit, quæ loquitur, multo fortius debet homo audire, & expectare, donec Deus ip se loquatur, quia qui de ipso loquitur, mēdacium loquitur.

SVMMA.

1 *Rogationū dominica, quid moneat. & n. 2. 3.*

De dominica rogationum. Cap. 101.

QVinto † loco sequitur, de dominica rogationū, in qua instructos 1
per quatuor dominicas, quasi or-

natos quatuor cardinalibus virtutibus,monet annũtiare alijs:ut qui audit, dicat veni,& cortina cortinã trahat extra de sacr. vnct.c. unico. dicẽs in introitu qui est Esa. lxiiij.c.secũdũ aliã translationẽ, uocem iucunditatis.i.noui testamenti, in quo promissa redduntur nõ terroris,sicut vetus lex fuit,annuntiare &c.Hæc aũt dominica di-
2 citur † rogationũ propter propinquã ascẽsionẽ domini,quam quia nos se fui nõ possumus, ideo in oratione docemur petere duo,quæ petenda sunt, scilicet ut cognoscamus & faciamus.Dicit enim oratio:Largire quæsumus domine supplicibus tuis sẽper spiritum cogitandi,quę recta sunt,propitius & agẽdi &c. Vnde in epistola redarguit beatus Iac.eos,qui uolunt cognoscere,& non facere dicens:Estote factores verbi,& nõ auditores tantũ &c. Iac.j.c.quędã ecclesiæ dicunt allelu Ia . Nonne cor nostrũ ardens &c.Lu.vlt.c.& usque modo &c.
3 Io.xvj.c.In†euangelio uero : Amen amen dico vobis &c. Io. xvj.c. ostendit quid debeamus petere,scilicet æterna dicens : vsque modo nõ petistis,quicquam. qui enim petit temporalia,nil petit,quoniam in eis quæ non quiescunt, quies esse non potest, unde sequitur:Petite,& accipietis,quia extra domini semper aperta est .

SVMMA.

1 *Rogationes quo tempore fiant.& cur cantentur litaniæ .*
2 *Litania maior,à quo & quorsum instituta.Et à quo minor. nu.4.*
3 *Litaniæ siue rogationes,habent processionem septiformem.Et qua id significatione.Et vnde dicta minor litania . nu.4.*
5 *Sanctos cur rogemus.*
6 *Litaniæ qualiter fiant:quidque habeant . & nume.7.9.10.11.*
8 *Vexilla cur ferantur in processione.*
12 *Litaniarum Missa,& eius expositio. Et. numero 13. 14. 15.*

De Rogationibus. Cap. 102.

1 IN tribus diebus † ante festum ascensionis domini fiunt rogationes, quæ dicũtur litaniæ:λιτανία autem græcè,apud nos supplicatio seu rogatio est. In qua ecclesia sancta Deum rogat, vt qui destruxit concilium Architofel, destruat consilium eorum,qui volũt viuere super pacem eius, tunc etiam supplicamus Deo,ut nos à morte subitanea & ab omni infirmitate defendat; rogamus vero sanctos, vt pro nobis apud Deum intercedant. Et denominatur græco uocabulo λιτανία propter authoritatem linguæ græcè, prout dictum est sub Pascha. Est † autem duplex litania, scilicet maior & minor. Maior est 2
in festo beati Marci, quæ inuenta fuit à beato Gregor.propter pestem inguinariã, siue inflaturam inguinum, cuius institutionis causas Paul. montiscascini monachus longobardorũ historiographus ita describit, dicens, quod tempore Pelagij Papæ tanta fuit inundatio aquarum , per Italiã, quod aquæ ascenderunt vsque ad superiores feneſtras templi Neronis, quòd erat Romæ : nec aquæ intrabant templum, tũc per Tyberim effluxit multitudo serpentum, inter quos fuit maximus draco , ex quorum flatibus aer est corruptus , & inde emersit pestis inguinaria,qua homines passim & subito moriebantur, & cum penè totus Romanus populus deleretur, Pelagius Papa omnibus ieiunium & processionem in dixit . Sed in ipsa processione ipse cum septuaginta alijs expirauit,cui substitutus est Gregor.primus, qui & magnus dictus est,& hanc litaniam ubique terrarum seruari præcepit . Litania ideoque hæc dicitur Gregoriana uel Romana. Vocantur etiam cruces nigræ , quoniam in signũ mœroris ex tanta hominum strage,& in signum pœnitentiæ homines nigris vestibus induebantur,& cruces & altaria nigris uelabantur. Tertio,etiam modo † dici- 3
tur processio septiformis , eo quòd beatus Gregor. septeno ordine iri in ea in maioribus ecclesijs ordinauit . In primo ordine sunt clerici . In secundo , religiosi. In tertio,sanctæ moniales.In quarto,pueri.In quinto laici perfectæ ætatis.In sexto viduæ & continentes. In septimo coniugati.¶ In alijs uero ecclesijs, quod non possumus in numero personarum,supplemus in numero litaniarum.Nam septies litaniam dicere debemus prius,quam insignia deponamus . Contigisse autem dicitur Romanis præmissa inguinaria pestis , pro

eo

eo quòd cum in quadragesima continéter uixissent, & in Pascha corpus domini recepissent, postmodum ludis, comessationibus, & luxuriæ frena laxabant. Fuit quidē tam sæua hæc pestis, ut ubique homines subito perimeret: ita ꝙ sicut dicitur, cum aliquis sternutabat, sæpe spiritum emittebat. unde cum aliquis sternutabat, audiēs, statim accurrens, dicebat: Deus te adiuuet. Et abinde, ut dicunt, hæc adhuc consuetudo seruatur, ut audiens aliquem sternutantem, statim dicat: Deus te adiuuet. ¶ Rursus, ut fertur, cum tunc aliquis oscitabat, frequenter subito spiritum emittebat, unde cum aliquis se uelle oscitare sentiebat, continuo signum crucis sibi imprimere festinabat quæ consuetudo similiter usque hodie obseruatur. Minor † uero litania, quæ etiam rogationes & processiones uocantur, fit tribus diebus ante ascēsionem, quæ sicut legitur in Bucardo libr. 13. ca. Exigentibus inuenta est apud Viennam a beato Mamerto episcopo Vien. qui propter pestem luporum, & aliarum ferarum in Galijs acriter homines perimentium, & propter periculosos terræmotus, illic crebro contingentes indixit populus ieiunium triduanum, & litanias instituit. Cessante uero illa persecutione, ieiunium illud in consuetudinem annuæ obseruationis deuenit, & sicut quidam referunt, fuit per ecclesiam confirmatum, ut uniuersaliter obseruetur. dicitur autem hæc litania minor, quia a minori, scilicet a simplici episcopo, & in minori loco, scilicet in Vienna inuenta est. Illa uero dicitur maior, quia in maiori loco, scilicet Romæ, & a maiori, scilicet a magno Grego. & pro magno, & grauissimo morbo inuenta est, minor tamen antiquior est tempore: nam instituta fuit tempore Zenonis Imperatoris. Maior uero tempore Mauricij Imperatoris. Fiunt etiam litaniæ propter plures alias causas: unde Liberius Papa statuit, ut pro guerra, pro fame, pro pestilentia, & huiusmodi aduersitatibus imminentibus semper litania fiat, ut sic ista per supplicationes, orationes, & ieiunia effugiamus. Quia ergo hoc tempore maximè bella eme gere solent, & fructus terræ, qui adhuc in teneritate, uel flore sunt pluribus modis facilè corrumpi solent, ideo hoc tempore fiunt litaniæ, ut rogemus deum, ꝙ talia a nobis auertat, & ab aeris intemperie, & a bellis, & ab hostibus Christianæ religionis nos eripiat, & defendat, super hoc patrocinia sanctorum specialiter & generaliter implorantes, & ideo rogationes uocantur, dicuntur etiam processiones, quia tunc ecclesia processionem facit generalem. ¶ Et est † notandum, quòd rogamus sanctos propter nostrā inopiam, propter eorum gloriam, & propter dei reuerentiam, quando autem litaniam pro imminentibus periculis in pœnitentiali, & flebili habitu facimus, illam ultimam processionem mulierum plangentiū post dominum, quando ducebatur ad crucem repræsentamus, plangentes iuxta mandātum domini super nos, & super filios nostros, fiunt etiam hoc tempore litaniæ, quia Christo ascendente, qui dixit: Petite, & accipietis, confidentius ecclesia petit. Ieiunat enim tunc, & orat, ut parum habeat de carne, propter carnis macerationem, & acquirat sibi alas per orationem, quæ est ala, qua anima uolat in cœlum, ut sic Christum ascendentem libere sequi ualeat, qui ascendit pandens iter ante nos, & uolauit super pennas uentorum, & hæc est causa, quare ultimam litaniam, siue ultimum ieiunium ascensioni continuamur, ut uidelicet propter orationes, & ieiunia depositā mole carnis Christum ascendentem sequi possumus. ¶ In litanijs † ergo fit processio, & cantatur in quibusdam ecclesijs in principio processionis. Exurge domine &c. Frequentādum etiam esse, & a pueris dicendum illud canticū euangelicū: Sancte deus, sancte fortis, sancte & immortalis miserere nobis. Nam Ioan. Damascenus refert in libro tertio cū apud Constantinopolim propter quandam tribulationem fierēt litaniæ, quidam puer è medio populi raptus est in cœlum, & hoc canticum ibidem edoctus, demum ad populum rediens, illud in conspectu omnis populi decantauit, & mox omnis tribulatio cessauit quod cāticum Calcedon. synodus approbanit. Huius ergo cantici laus & authoritas colligitur. Primò, ex eo, quòd angelus illud docuit. Secundò, ex eo, ꝙ ex eius prolatione illa tribulatio cessauit. Tertiò, ex eo, ꝙ tm̄ concilium

approbauit Quarto, ex eo, quòd dæmones
7 illud ualde timent. ¶† Cæterum in proces
sione ipsa præcedũt crux & capsa reliquiarum sanctorũ, ut uexillo crucis & orationibus sanctorũ dæmones repellãtur, ut dictũ
8 est in quarta parte, sub titu. de accessione pontificis ad altare. Portantur etiã† uexilla, ad representandum victoriam resurrectionis, & ascensionis Christi, qui cũ magna præda cœlos ascendit. Vnde uexillum per aera incedens, est Christus in cœlum ascendens. Et sicut uexillum in processione ipsa multitudo fidelium sequitur, sic & Christũ ascendentẽ magna sanctorũ collectio comitatur. Portantur etiam uexilla ad imitationem eius, quod dicitur in Esa. ij. c. Et leuabit dominus signum in nationes, & cõgregabit profugos Israel & dispersos Iuda colliget à quatuor plagis terræ. Qđ uero cruces & uexilla portantur, à Constantino sumpsit ecclesia, qui cum in somnis crucis signum uidisset: eique dictũ fuisset: Vinces in hoc signo, iussit crucem in uexillis bellicis insigniri. Quòd in litanijs crux maior à crucis baiulo de altari sumit recolit, quod de Christi humeris tulit eã
9 Simon Cyreneus. ¶In quibusdam† locis fit litania per campos ut etiam à segetibus dæmones expellantur, uel potius ut à domino conseruentur. Cantus autem in processione, quid significet dictum est in præcedenti titulo de accessione pontificis ad altare. Consueuit quoque quidam draco cum cauda longa erecta, & inflata duobus primis diebus ante crucem, & uexilla præcedere. Vltima uero die, quasi retro aspiciens cauda uacua, atque depressa retro sequitur. Nempe draco iste, significat diabolum, qui per tria tempora, scilicet ante legem, & sub lege, & tempore gratiæ, quæ per hos tres dies significantur, homines fefellit, & nunc fallere cupit, in duobus primis tẽporibus regnauit, & quasi dominus orbis fuit cauda longa, id est, potenter, & inflata, id est, superbè incedens, vnde Christus illum mundi principem vocat. & Ioã. ait in Apo. draco de cœlo cadẽs, traxit secum tertiam partem stellarum, id est, hominum. & dominus in euangelio. Videbam Satanam tanquam fulgur cadentem de cœlo, in cuius rei figuram, duobus diebus modo prædicto præcedit. In tempore uero gratiæ per Christum victus est, & data est Apostolis eijciendi spiritus immũdos potestas, propter quod tertia die draco quasi potestate propter fidei dilationem amissa, post crucem sequitur, cauda uacua & demissa, & nõ longa, quia non audet ita potenter regnare, ut prius, sed per suggestiones, & latenter homines seducit, quos videt pigros in bonis operibus, & remissos. nec uiam uitæ sectantes, quasi fur retro aspiciens, si quis oberret, & à rectitudine fidei cadat, quem ad se quasi caudam trahat, & sibi incorporet, sicut & in deserto filios Israel infirmos & debiles, & qui aberrantes remanebant vltimi hostes post tergum uenientes necabãt. In litanijs† de- 10
bemus secundum Aurelianen. concilium ieiunare, uel saltem cibis quadragesimalibus, & cappis nigris. in signum pœnitentiæ uti, nec debet quis uti veste solenni, propter quod uocãtur processiones nigræ, nõ tamen debent cruces nigræ uocari, de con secr. dist. iij. rogationes. ¶In litanijs quo-
que debent omnes à seruilibus † operibus 11
uacare, scilicet uiri & mulieres, serui & ancille. de consecr. dist. iij. rogationes. & donec terminẽtur, processioni adesse: ut sicut omnes peccauerũt, sic & omnes pro uenia supplicent, omnes ad Deum corda cum manibus eleuent, id est, studium orationis erigant. Post processionem cantatur missa
† in aliqua Ecclesia, & est introitus, Exau- 12
diuit, &c. Rememorat enim ecclesia præterita Dei beneficia ad maiorem spẽ, & Dei largitas inuocatur, ut per hoc conijciat futura. Ex eo enim quod multoties exaudiuit, perpẽditur quod adhuc exaudiet. exaudiuit inquam de tẽplo sancto suo; scilicet per gratiam, & quia non potest huiusmodi esse exauditio sine dilectione, sequitur versus. Diligam te, &c. Iterum, quia non exaudiuntur, nisi per confessionem, ideo dicit Iaco. in epistola. Confitemini alterutrum peccata vestra. quæ est Iaco. vlt. c. Et ut maior spes habeatur adhibet exemplũ de Helia, qui petijt, ut non plueret, & non pluit annis tribus, & mensibus sex, etiam postea petijt quod plueret, & pluit. Si enim Helias solus exauditus est, multo fortius tota ecclesia exaudietur. Manus enim domini non est abbreuiata. Sequitur unum Allelu-Ia. Confitemini. ¶Sed † cũ in diebus 13
antece-

antecedentibus, duplex Allelu-Ia cantetur, quare in his diebus vnicum tantum dicitur? Item cum in alijs ieiunijs, non dicatur Allelu Ia, quare in hoc dicitur? Ad primũ dicimus, q̃ sicut sæpe dictũ est duplex Allelu-Ia, cantatur in antecedentibus diebus, propter duplicem stolam, quę habebitur in resurrectione communi, animæ videlicet & corporis. Officiũ autem paschale, quod hoc significat finitum est, & ideo remota causa, remouetur & effectus j.q.vij. quod pro medio. extra de app. cum cessante. & de iureiur. & si Christus. Ad secundũ dicimus, quod ideo in alijs ieiunijs non cãtatur allelu Ia, quod est canticum lætitiæ: quia fiunt pro peccatis, propter quod dicũtur ieiuuia mœroris: hoc autem ieiunium, & ieiunium Pẽtec. sunt exultationis, quia non fiunt pro peccatis, sed ut potestas diaboli remoueatur & pestis, & ideo in eis allelu Ia cantatur. Præterea, in hoc ieiunio dicit allelu Ia, propter gaudium Ascensionis, quod imminet. In euangelio vero. Si quis vestrum, &c. Luc. xxj. c. ostenditur, q̃
14 debemus † petere perseueranter per amicum, qui dicit amico: Amice, commoda mihi tres panes, &c. si perseuerauit pulsans propter improbitatẽ eius surget, & dabit ei. per hoc habetur, quòd etiam existens in peccato mortali, si perseueranter petierit exaudietur, ppter improbitatẽ. Allegoricè amicus noster, est Christus, à quo intellectus theoricus petit tres panes, scilicet fidem, spem, & charitatem, quia amicus, id est intellectus practicus, scilicet ratio inferior, venit de via. i. de consideratione tẽporalium. Sequitur. Et non habeo, quid ponam ante illum, quia non inuenit in talibus spiritualem refectionem, & sic petit superior intellectus pro inferiori, vel pro tota anima, non enim potest habere anima vel ratio inferior aliquam refectionem spiritualem, nisi ab intellectu superiori cuius est contemplari cœlestia. Sequitur postea ibidem: Nunquid, si petierit panem, id est, charitatem, lapidem dabit ei, id est, indurationem. quod est contrarium charitati, id est, nunquid dabit contrarium. q.d. non. Similiter, si petierit piscem, id est, fidem, quæ nutritur in aquis baptismi, nunquid pro pisce dabit ei serpentẽ, id est, infidelitatẽ, à qua est omnis vis peccandi. q.d. nõ. Aut si petierit ouum, id est, spem: quia in ouo est spes pulli: nunquid porriget ei scorpionem, id est, desperationem, quę retro & occultè pungit, sicut scorpio. Desperantium enim est retro abire. q.d. non. vel per panem intelliguntur omnia, quæ hominis victui sunt necessaria, ut cibus & potus, per ouum, omnia gene. fœtuum animalium, & fructuum, per piscem, omnia genera natantium. ¶ † Postcommunio. Petite 15
& accip. sumpta est de euangelio. ad horas dicitur capitulum: Confitemini & illud, Helias homo erat. & illud. Si quis erraueritt, qui sunt Iac. v. cap. ¶ In festo autem beati Marci dicunt, quidam epistolam. Qui timet Deum. quæ est Eccle. xv. cap. alij dicunt. Similitudo vultus, quæ est Exezch. c. ¶ Euangelium, Ego sum vitis, quod est Io. xv. cap. alij uero dicunt. Designauit. Secunda quoque die rogationum, est idem officium, quod in prima, nisi quia in quibusdã ecclesijs euangelium de Matt. legitur, in quo est eadem sententia, &c.

S V M M A.

1 *Ascensionis vigilia, quod habeat officium. Et nume. 2. 3. 4.*

De vigilia Ascensionis. Cap. 103.

Q VIA vero ieiunium, de quo † præmissum est, 1
non sufficit sine operibus misericordiæ, ideo in vigilia Ascensionis, q̃ est tertia dies rogationũ, ecclesia monet ad opera misericordiæ, dicens in introitu, qui est in quibusdam ecclesijs: Misericordia domini &c. Dicit enim Gregor. Si vis orationem tuam ad cœlum uolare, fac ei duas alas, scilicet ieiunium & eleemosynam. Cum bonis enim desiderijs uolamus ad cœlum. Vnde de domino dicitur, eleuatis manibus ferebatur in cœlum. In alijs tamen Ecclesijs dicitur Omnes gentes. Epistola uero, quæ est in quibusdam Ecclesijs: Multitudinis. non uidetur concordare. imo uidetur præpostera tio, quia post Ascensionem domini factum est, ut multitudinis credentium esset cor

unum & una anima. Sed hoc fit duabus de cauſis. Prima, ut epiſtola conſonet euangelio. Subleuatis oculis &c. Ioan. xvij. c. In quo dicit dominus: Pater, clarifica, id eſt, manifeſta filium tuum. Et poſtea rogat, dicens: Rogo, ut unum ſint, ſicut ego & tu unum ſumus. extra de ſum. tri. c. ij. Hæc autem unitas oſtenditur in epiſtola. Alia cauſa eſt: quia quando ex uero corde dantur eleemoſinæ, omnia reputatur communia, ſicut dicit Apoſtolus de manna, quod qui plus collegit, non plus abūdauit: & qui minus, non habuit minus: qui enim diues eſt, propter hoc non debet amplius comedere: ſed alijs diſtribuere: & hoc dicitur in epiſtola. Et erant illis omnia communia.

2 Ideo † autem prędictum euangelium dicitur hodie: quia qui paſſurus orauit, hominibus innotuit, cum aſcendit: uel quia in fine concluditur: Ego ad te uenio, in quo rogat pro his, quos dedit ei pater, ut ſint in patre unum: cum omnia ſint in fide, & charitate unum, id eſt, concordia uniti uiciſſim: unde procedit epiſtola: Multitudinis credentium. Hilarius uerò ſic exponit prędicta uerba; Rogo, ut ſicut ego & tu, unum ſumus, ſcilicet non tantum uolūtate, ſed etiam natura: ſic & ipſi unum ſint, ſcilicet unitate ſpiritus, & gratia ſpiritus ſancti, in alijs tamen eccleſijs dicitur epiſtola: Vnicuique ueſtrum. ad Ephe. 4. cap. Offertorium eſt: uiri Galilæi. Act. j. c. Poſt

3 † communio eſt: Non uos. Ioan. 14. cap. In alijs uero eccleſijs dicitur: Petite. Matt. 7. cap. Quia ergo in hoc officio de eleemoſina & operibus miſericordiæ agitur, ideo in quibuſdam locis, ut præmiſſas ſibi alas acquirant, eleemoſinarum largitioni intēdunt, quam tamen uſque in feſtum Aſcenſionis differunt. quaſi tunc poſt Chriſtum in cœlum aduolent: & ut tunc liberius uacare poſſint. Quidam tamen non incongruè ſupradicta officia paſchalis hebdomadæ per ſeptem dona ſpiritus ſancti ad eos referunt, qui ſunt in baptiſmo renati, ut renatus afflatus ſpiritu ſapientiæ dicat: Reſurrexit. Per quod reſurrexit, euangelium declarat, ſ. per reſurrectionem domini: quid inde acquiſierit, ſpiritus inſtruit intellectus, dicens: Introduxit nos in terram, ſ. eccleſiam, & adhuc addit ſpiritus conſilij aqua ſapientiæ potauit eos. Quid inde quoque acquirere debeat ſpiritus indicat fortitudinis, dicens: Venite benedicti patris mei: quòd ex his collatis beneficijs Deum laudare debeat ſpiritus ſcientiæ, docet dicens: Victricem &c. Quid reſurrectio renatis attulerit; indicat ſpiritus pietatis, dicēs: Eduxit eos dominus in ſpe, & adhuc ſpiritus timoris adiungit, dicens, Eduxit dominus populum ſuum. Pro his omnibus beneficijs in baptiſmo collatis hominibus angeli gratulantur: homines Deo confitentur, & ad Chriſti præconia ſe inuicem exhortantur, gratias agunt, iubilant beneficia, & beneficiorum cauſas rememorant, & ad maiora confidenter aſpirant, & circa hoc cæteræ partes officiorum ſubſcriptæ hebdomadæ uerſantur; & inde eſt, q hic mutatur ordo bonorum. † Et 4
attende, quòd per officia huius hebdomadæ ad quatuor introitus quater; & ad tres, ter ponitur allelu Ia, quia ſancta trinitas, à quatuor mundi partibus collaudatur de Chriſti reſurrectione; & de hominum redēptione. In prima Dominica, id eſt, quaſi modo geniti baptizati monentur a matre, tanquam infantes innocētes uiuere, & lac ſanctæ ſcripturæ concupiſcere; ut paſchale ſacramentum, per Chriſti reſurrectionem acquiſitum moribus, & uita teneant, mundum uincant; ut cum Chriſto triumphent, & lætitiam in corpore, & in anima ſimul obtineant, propter quam lætitiam allelu Ia duplicatur; quia mortem euaſerunt; & ſpem uitæ habere meruerunt; uel propter actionem, & contemplationem, uel propter gaudium prædicatorum, & conuerſorum. ¶ In ſecunda uero Dominica, ſcilicet miſericordiam domini baptizati iam inſtructi Chriſti miſericordiam intonat, & trinitatem prædicant; nam in miſericordia ſpiritum, in uerbo filium, in deo patrem annuntiant; præponunt uero ſpiritum, per quem ſunt ſanctificati. Deinde filium, per quem redempti; deinde patrem, cui reconciliantur, & quia trinitatem concinunt, ideo ter iubilat allelu Ia. ¶ In tertia dominica, ſcilicet iubilate. baptizati ad laudem dei totum mundum inuitant, & trinitatem perſonant, cum ibi in deo patrem, in filium, laudem, ſpiritum ſanctum accipiunt. Et quia per duo præcepta charitatis firmantur in fide trinitatis; ideo prius

bis,

bis, deinde ter concinunt allelu Ia. ¶In quarta dominica. scilicet Cantate: rursus baptizati ad dei laudem gentes conuersas inuitant, & trinitatem commemorãt: dum ibi in domino patrẽ per mirabilia filium, per iustitiam intelligunt. s. & quia fidem trinitatis gentes a quatuor mundi partibus acceperunt: ideo trinitatem sub quarto allelu Ia concinunt. In quinta dominica, s. Vocem iucunditatis rursus baptizati liberatorem suum gentibus suis annuntiauerũt qui trinitatem per ter positum concinunt allelu Ia. Et sicut ibi continetur, instantia prædicantium sic in officio. Exaudiuit de templo sancto suo solicitudo se ab errore conuertentium. & ideo in officio vigiliæ, omnes gentes, applausus in cœlo intelliguntur ascensurum.

SVMMA.

1 *Ascensio Dominica, habet processionem. Et cur idipsum.*

2 *Ascensionis Dominicæ Missa: eiusq; expositio. & nu. 3. 4. 5.*

De festo Ascensionis domini. Cap. 104.

1 IN festo † Ascensionis domini, quod celebratur die quadragesima post pascha: quia Christus die quadragesima post resurrectionẽ cœlos ascendit, fit processio solennis: præcepit.n. dominus discipulis suis, ut præcederent in montẽ Oliueti, ut uiderent ipsum ascendere, & fecerũt ei processionem; & ipse eleuatis manibus ferebatur in cœlum. De hoc dictum est in iiij. parte sub tit. de accessoribus altare. Hæc processio, significat accessum de uirtute in uirtutem, & cantatur responsoriũ de Ascensione, ut inuitemur ad ascendẽdum post dominum. De Bethania autẽ, quæ interpretatur obediẽtia, de qua eduxit Apostolos ascẽdit dominus: per quod significatur quod sine obediẽtia nullus potest ascẽdere in cœlum. Vnde quidam cantant in processione responsoria pertinentia, ad ipsam eductionẽ: ut eduxit dominus. Quòd uero ascendit de monte Oliueti, significat q̃ per opera misericordię oportet nos ascẽdere: Cum igitur hac die processionem rationabiliter agamus nihilominus, & hoc rationabilius est, q̃ non celebretur antequam tertia dicatur; sed ea cantata licet in die paschæ & cæteris dominicis aliter fiat, & in paschali processione, & in dominicalibus aqua benedicitur in memoriam, & uenerationem baptismatis: ideoque præcedunt tertiam, in qua spiritus sanctus super discipulos ascendit, ut sicut prius baptizamur, & postea spiritum sanctum accipimus, sic aqua benedicta prius nos, & loca nostra aspergimus, & postmodum aduentus spiritus sancti memoriale, id est, tertiam decantamus. Cur autem in dominicis diebus baptismatis memoria renouetur; superius enodatur. in hac uero die tertia cantata processio celebratur: similiter & omnes aliæ quæ sine aquæ benedictione celebrantur; tum ut missę coniungantur officia; tum quia nullus eam sequitur, nisi sanctificatus spiritu sancto. De hoc etiam sub dominica in ramis palmarum dictum est. Facta processione cantatur antiphona; O Rex gloriæ. propter illud, non uos relinquã orphanos, Sequitur † introitus, 2
Viri Galilæi quid admiramini aspicientes in cœlum. Immotis enim oculis aspiciebãt & diutius aspexissent, nisi angeli eis intimassent, quod recederent dicentes. Hic Iesus qui assumptus est a uobis in cœlum; sic ueniet quemadmodum uidistis eum ascendentem in cœlum. id est, sic ueniet ad iudicium in nube. Nubes significãt gratiã; quia sine nubæ, & sine gratia nullus potest ascẽdere, etiam Christus secundum, quod homo, & hoc significat nubes in qua ascendit: quia uero de Ascensione domini est ineffabile gaudium, ideo sequitur uersus: Omnes gentes plaudite manibus. Sequitur epistola: Primum † quidẽ sermonem 3
&c. Act. j. c. in qua habetur de Ascensione, postea sequitur duplex allelu Ia: quia dominus ascendit in duplici stola. & ita eadẽ ratione cantantur duo allelu Ia in Ascensione, quæ durant usq; ad Pentẽ, quia & in tpe Paschali primũ allelu Ia est: Ascendit deus in iubilatione, id est in gaudio ineffabili antiquorum patrũ, qui cum eo ascendebant: & Apostolorum & angelorũ dicentium: Quis est iste rex gloriæ? Esa. Quis est iste qui uenit de Edom? Sequitur, & dominus in uoce tubę, i. in uoce horribili: quia

quia de voce loquitur Angelorum, vel dominus per Angelos, cum dicebat Apostolis. Sic veniet, &c. Vel quia inuitabat ad nuptias æternas, sicut & tuba solebat antiquitus inuitare ad nuptias temporales. Secundum alleluIa est: Ascendens Christus in altum, aliqui tamen dicunt. Non uos. Io. xiiij. c. Sequitur euangelium Marci rugientis, vlti. cap. Recunbentibus vndecim discipulis &c. Vbi sequit: Et exprobrauit: ecce rugitus. in fine habetur de ascensione. Dominus quidem Iesus, postquam locutus est eis, assumptus est in cœlum. Potest etiam dici, quod eorum quæ hac die cantantur, quædam sunt Ascensionis peractæ narratio, vt illud, quod narrat Ioan. post passionem, &c. & illud, Ascendit Deus, &c. Quædam sunt consolatio sponsi ad sponsam. vt illud. Non turbetur cor vestrum, neque formidet. & illud. Tempus est ut reuertar & illud: Si non abiero, Paracletus non veniet, quædam sunt congratulatio sponsæ ad sponsum, ut illud responsorii. Exaltare domine, & illud. Ponis nubem. In narratione spes concipitur, in consolatione erigitur, in gratificatione certificatur, vel declaratur, similiter in diurno officio narratur ascensio in epistola, & in euangelio ibi dicitur, quod dominus † assumptus
4 est in cœlum, & sedet ad dexteram Dei, in æqualitate patris. & in allelu-Ia dominus in Syna. consolatur sponsus. In alio allelu Ia. Non uos relinquam, congratulatur spōsa. In offerenda, narratur perfecta esse ascēsio & in communione dicens, Psalite Deo: qui ascendit super cœlum cœli ad orientē, hoc est vsque ad uerbum sibi personaliter vnitum, quod non dicitur ortum vel oritum, sed oriens, quia semper filius à patre procedit, vel super cœlum cœli ad orientem. Hoc est ad firmamentum cœli ad orié
5 talem plagam. Quod autem † cantatur in introitu & offertorio. Viri Galilæi. sumitur de epistola, in qua clausula percuti tur eorum superbia, qui transfixerunt, & eorum mundana sapientia, qui non cognouerunt, & eorum pigritia qui talenta sibi commissa cum lucro debito non reportauerunt, & solicitatur eorum desiderium, qui aduentum domini diutius expectauerunt. Hoc enim totum officium consistit in solicitudine & gaudio. Hoc enim festum habet decem dies pro octauis, ut dictū est sub titu. de sancto pascha. Hac die fiunt in quibusdam partibus eleemosynæ generales, ut dictum est in præcedenti tit. & in titu. de rogationibus. Dicitur autem in hac die ad horas can. Primum quidem. & illud: Cumque intuerentur. & illud: Viri Galilæi, quæ sunt. act. j. cap.

SVMMA.

1 *Dominica post Ascensionem, eiusque diei officium, & nu. 2. 3. 4. 6.*
5 *Dauid triplex vnctio.*
7 *Ieiunandum an sit à tempore Paschali.*
8 *Ascensionis octaua, quando terminetur.*

De Dominica post Ascensionem. Cap. 105.

NVNC consequenter † dicendun est de dominica post ascensionem. Siquidem ablato à se sponso, magis deuota est ecclesia, vnde orat in hac dominica in introitu. Exaudi domine uocem meam, qua clamaui ad te. Et sequitur ibi. Vultum tuū domine requiram. q.d. desiderio & cogitatione sequar te: quia sū filia aquilæ. ¶ † Sequitur epistola: Estote, & c. j. Pet. iiij. ī qua habetur vnusquisque sicut accepit gratiā illam in alterutrum administret, de commisione talenti, & quod mutua charitate sectemur nos, & simus hospitales inuicem sine murmuratione, &c. Sic enim adaptat nobis pennas uirtutum, quibus volare possumus ad cœlum post Christum, quia bonis operibus, scilicet charitate, & misericordia, quasi de mōte Oliueti ascēdimus. Sequitur duplex † allelu-Ia, vnum est in
3 quibusdam ecclesijs dominus in: Syna in sancto. Sed quid est, quòd dicit dominus in Syna, cum non ascendit de mōte Syna, sed de monte Oliueti de Bethania, sicut habetur Luc. vlt. Ad quod dicendum est, q de Syna in sancto ascendit, quantum ad interpretationem. Syna enim, interpretatur mandatum ascēdit enim de sancto mā dato, quod est. Ite, & prædicate euangeliū omni creaturæ. Vel mādatum factum est.

Nego-

Negotiamini, dum uenio. ipse est enim homo peregrè proficiscens, qui uocauit seruos suos, &c. Vel de sancto mandato ascendit, quia per implerionem mandatorum Dei ascendit Christus, in quantum homo,
4 & alij post ipsum. ¶ † Euangelium vero, est de promissione Spiritus sancti. Cum venerit paracletus, qui à patre procedit, Spiritus veritatis, &c. Io. x. cap. alia patét. Richardus episcopus Cremon. dixit in mitrali, quòd apostoli post primam vnctionem, quam in Christi morte susceperant, in sufflante illo dicente: Accipite Spiritum sanctum, secundam expectabant, quam promiserat dominus, dicens: Si abiero, mittam paracletum ad vos. Expectantes ergo decãtât in introitu: Exaudi, qui versus de psal. xvij. scilicet, dominus illuminatio. assumitur, cuius titulus est in fine psal. Dauid prius quam liniretur. agitur enim ibi de
5 † vnctione Dauid, quæ fuit triplex. ¶ Primo enim, vnctus est in signum regis futuri. ¶ Secundo, in regem super tribum Iuda. ¶ Tertio, super totum Israel. Nos quoque idem cantamus, quia vnctionem tertiam expectamus. ¶ Prima enim unctio, est in baptismo. ¶ Secunda, in confirmatione, aut in pœnitentiæ confessione. ¶ Tertia erit in resurrectione. Vel prima, erit in apostolis. secunda, in Iudæis. tertia, in Gentibus. ¶ Et quoniam apostoli, vt diximus, erant expectantes in templo, & orantes, laudantes, & benedicentes Deum, idcirco in nostra expectatione in epistola. Estote prudentes, inuitamur ad orationes & in
6 offerenda, Lauda anima mea dominũ, prouocamur ad laudes. ¶ † Quis autem fuerit effectus illius apostolicæ unctionis euãgelium declarat. Cũ uenerit. vbi dicitur: Vos testimonium perhibetis quia ab initio me cum estis. In quibusdam tamen ecclesijs est offert. Ascendit Deus. Et postcommunio. Pater cum essem. ¶ Et attende quòd ob præmissam causam, scilicet quoniam apostoli expectabant indui uirtute ex alto. hæc hebdomada dicitur expectationis, in qua solent quidam ieiunare, & orationi uacare, usque ad pentec. eo quòd
7 apostoli ieiunasse leguntur per hoc tempus. Sed † magister Guibertus probat ieiunandum non esse, quia est de paschali tẽpore, & de quadragesima pente. Hier. Ambro. Aug. lxxvj. dist. scire & c. oportet. aiũt inter pascha & pente. non esse necesse ieiunia indicenda. Voluntate enim omni tempore à cibis percipiendis possumus abstinere. sed ex necessitate nõ oportet. vnde Ambro. per hos quinquaginta dies ieiunium nescit ecclesia, sicut ipsa dominica, qua dominus resurrexit. Sũt enim omnes hi dies uelut pascha & dominica celebrandi, in quibus sicut ait Beda, maioribus epulis, & hymnis cœlestibus est uacandum ob reuerẽtiam dominicæ resurrectionis & ob memoriam dominici conuictus cum discipulis ob spem gloriæ immortalitatis, verum tamen ab hac authoritate pœnitentes excluduntur. Sed & Gregor. litanias excipit & etiam concil. Aurel. de consec. distinct. iij. rogationes, illud tamen uoluntarium 8
est. ¶ Illud † etiam notabile est, quod octauam ascensionis, quæ deberet in quinta feria terminari, vlterius oportet prorogari. Licet enim officium dominicæ in v. feria repetatur, tamen in nocturnis officijs sextæ feriæ & sabbati inuitatorium & responsoria de ascensione cãtantur, uerumtamen nocturnales psalmos dicimus, cum tribus lectionibus, & Te Deum lau. omittimus. ¶ Prorogatur ergo octaua, cum Apostoli essent laudãtes Deum. & de hoc dictum est sub pascha, nec vacat à mysterio quoniam Apostoli expectantes per obseruationem decem præceptorum, paracletum mysterium denarij accipere meruerunt, & nos etiam expectantes ob eandem obseruationem denarium uitæ percipiemus æternæ. In his decem diebus legendi sunt actus Apostolorum: quos qui sequitur, Spiritum sanctum accipiet, & denarium promerebit.

SVMMA.

1 *Pentecostes uigilia, cur celebretur baptismus, sicut in sabbato sancto.*
2 *Baptismus qua hora celebrandus.*
3 *Pentecostes missa & eius expositio. Et nu. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10.*

De vigilia Pentecostes. Cap. 106.

SEquitur † de vigilia Pentec. in qua 1
sicut in vigilia Paschæ celebratur baptisma, quia istæ duę festiuitates sunt maio-

maiores,& magis neceſſariæ inter omnes. In uigilia enim paſchæ celebrat baptiſmus: quia in paſſione Chriſti omnes baptizamur, quia redimimur & iuſtificamur: nihil enim naſci nobis profuit, niſi redimi profuiſſet. Itē redimi nihil profuiſſet, niſi paracletus mitteretur, & ideo in vigilia pentecoſt. celebratur baptiſmus, quia tunc per Spiritum ſanctum mundamur, & ſanctificamur, quoniam dominus in cœlum aſcendens diſcipulis promiſit, dicens. Ioā. quidem baptizauit aqua, vos autem baptizabimini Spiritu ſancto non poſt multos dies, id eſt, poſt hos x. dies, quod & factum eſt propter hoc ergo Eccleſia in decima die poſt Aſcenſionem celebrat baptiſmum ad notandum quòd noſtri neophyti baptizantur in Spiritu ſancto quemadmodum & illic baptizantur etiam hodie ſolenniter, tum ad hoc ut poſt paſcha nati, vel vt neceſſitatibus impediti baptizentur, tum quia Petrus hodie tria milia hominum baptizauit, tum quia Dei filius in Dei digito fortem deuicit, ideoque idem opus per fidei myſterium repreſentatur digito uenienti & filio reſurgenti, tum quia baptiſmi regeneratio propria eſt Spiritus ſancti operatio, tum quia ſicut hodie deſcendit in apoſtolos, quem deſcenſum dominus baptiſmum appellauerat, dicens, Vos autem baptizabimini Spiritu ſancto, ſic in baptiſmate deſcendit licet inuiſibiliter in baptizatos. Sed † cum Spiritus ſanctus die dominica & hora tertia miſſus fuerit in diſcipulos, quare baptiſmus ſit in ſabbato & hora nona? videtur enim quod deberet potius hora tertia celebrari. Reſpondeo, quanuis baptiſma fiat in ſabbato tamē ad illud baptiſma pertinet, quod apoſtoli acceperūt in die pentecoſt. & quanuis illud eandem die, vel hora non celebretur, propter aliquas fluctuantes mundi occaſiones, tū propter ſacramentum, quod in ſe cōtinet, imitando Chriſti mortem, & eius reſurrectionem, ne membra caput præcedant, debemus illud baptiſma eidem diei, & dationē Spiritus ſancti eidem horę deputare. In baptiſmo enim non tantum repreſentatur ſepultura Saluatoris, ſed etiam mors Chriſti per quam baptiſmus plenam recipit efficaciam, & ipſe hora nona emiſit ſpiritū. Centurio quoque, ſicut ex act. Apoſt. habē

2

tur, eadem hora audiuit ab angelo. Auditę ſunt orationes tuæ. & eadem hora à beato Pet. baptizatus eſt, & hora nona angelus domini venit ad eum, nuntians ei, ut mitteret ad Petr. qui eum baptizaret decima ſexta diſtinctio. deinde ij. quæſt. ſeptima, non omnis. Inde ergo mos inoleuit, ut hora nona fiat baptiſmus ſolēnis. Alię enim ſunt huius horę prærogatiuæ, prout, dictū eſt in quinta parte, ſub titu. de nona. Ideo autem Spiritus ſanctus datus eſt diſcipulis hora tertia, quia fidem ſanctæ Trinitatis prædicaturi erant. hoc ſabbatum intitulatur ſabbatum xij. lectionum, quia in primitiua Eccleſia xij. lectiones legebantur, ut dictum eſt ſub iiij. feria dominicæ aduentus. † Officium autem huius diei, fere idem eſt in pluribus eccleſijs, cū officio ſabbati paſchalis, & lectiones legū tur ante baptiſmum, ad inſtructionem baptizandorum, & leguntur ſine titu. prout ibi dictum eſt. Veruntamen quędam lectiones ibi leguntur, quæ non hic, & quædam ibi quæ hic præpoſtere tamen. Ibi eſt enim prima lectio: In principio. hic uerò eſt prima. Tentauit. item ibi prius legitur: Apprehendent ſeptem mulieres &c. & poſtea ſcripſit Moſes &c. hic vero è conuersò. Circa quod notandum eſt, quod duo fuerunt patres, unus ſecundum carnē, ſcilicet Adā, qui propter inobediētiam Deo diſplicuit: & in quo omnes peccauerunt, & mortui ſunt. Alter, ſecundum ſpiritum, ſcilicet Abraham, propter obedientiam placuit Deo, & eius immittatores liberati ſunt, & viuunt. De primo agit in uigilia Paſchæ. vnde tunc primo legitur: In principio &c. vbi deſcribitur dignitas hominis pro quo omnia facta ſūt, ut cauſa eius miſerabilior appareat, & inde eſt, quòd non ſequitur ibi canticum, quia non bene nobis cantauit imo per eum naſcimur ad lucem. adijcitur tamen lectio: Factū eſt in uigilia &c. in qua per figuram maris rubri agitur de baptiſmo in quo Aegyptijs ſpiritualibus ſubmerſis, veri filij Iſrael liberati ſunt. vnde ſequitur ibi canticum victoriæ ſeu letitiæ, ſcilicet Cantemus domino. Sed quia imitatores Adę ad hoc, ut liberentur, primum inſtruendi ſunt in fide: & poſtea in moribus: idcirco primò legitur ibi lectio illa: Apprehendent. in qua de fide agitur,

3

Act. 10

& in

& in qua Christus à septiformi gratia Spiritus sancti apprehensus ostenditur, & postea illa scripsit Moses, in qua agitur de moribus: in hac autem vigilia agitur de patre spirituali, scilicet Abraham. Vnde legitur tunc prima lectio, scilicet Tentauit Deus Abraham, & post eam dicitur canticum lætitiæ, quia nobis bene cantauit, & per eius fidem ad gaudium properamus, vnde dictum est ei, in semine tuo benedicentur omnes gentes. Aiunt † tamen quidam nullum tractum sequi debere, quia post promissionem sibi factam nullum cecinit canticum Abraham, quia nullum socium cum quo cantaret, habebat, solus Dei cultor, & peregrinus in terra alie na. Hec autem lectio bene congruit huic diei, quia in effusione Spiritus sancti data est gentibus benedictio, de qua dixit: dominus ad Abraham, in semine tuo benedicentur &c. huic etiam rectè congruit oratio: Deus, qui Abrahæ &c. Secunda lectio est: Scripsit Moses, quæ datur legem declarat, quæ hodie data est, & nouam significat, quæ in cordibus fidelium diffusa est, unde canticum sequitur, in quo æterna lætitia repromittitur. Sed quia ueri Abrahæ filij bonos habuerunt mores ante, quàm septem mulieres apprehenderent uirum unum, id est, ante quàm Christus septiformis gratia Spiritus sancti repletus, nasceretur, & postea in nouo testam. per baptismum Christo coniuncti sunt. ideo postea legitur lectio: Apprehendent septem mulieres virum unum, qui septem dona Spiritus sancti pronuntiant, quæ bonis moribus quemlibet eorum informant. vnde sequitur canticum, quia bonos mores gaudium comitatur. Quarta lectio, scilicet, Audi Israel virtutes quæ dona comitantur, insinuat, ut sapientiam, prudentiam, lumen & pacem. vnde canticum sequitur, quia pro his, & in his æternaliter gratulabimur: Prima quidem, resonat historiam: secunda, allegoriam: tertia, tropologiam, quarta uero anagogen. Prima † ergo lectio est: Tentauit Deus Abraham. Sed quid pertinet modo dicere de immolatione Isaac? Magis enim pertineret ad uigiliam Paschæ? Respondeo, dicitur propter promissiones, quæ sunt ibi, uidelicet: Multiplicabo semen tuum sicut stellas cœli: baptizati enim sunt stellæ. Et iterum. In semine tuo benedicentur omnes gentes. Hoc enim conuenit baptizatis, qui sunt uerum semen, id est, ueri filii Abrahæ. In lectione vero, Apprehendent septé mulieres &c. Per septé mulieres significātur septem dona Spiritus sancti, quæ dantur in baptismo, alia patent. Postea fit † processio ad fontes, sicut & in uigilia paschæ, & cantatur missa sine introitu, quia Ecclesia non habet adhuc Spiritum sanctum, saltem in tanta plenitudine, in quinta expectat cum in crastino, qui est principium & finis omnis boni. ¶In † vigilijs ergo Paschę & Pentecost. Incipit missa à Κύριε ἐλέησον, sine introitu: ut dictum est ibi: & dicitur Gloria in excel. Deo: & hoc more Apostolorum, qui etiam prius, quam Spiritum sanctum acciperent, erant iugiter in templo laudantes, & benedicentes dominum. ¶Rursus, quia angeli gaudent de renatis, ideo subijcitur. Gloria in excelsis. ¶Postea sequitur epistola de actibus Apostolorum. † Cum Apollo &c. In qua habetur, quòd Paulus baptizabat baptizatos. à Ioan. j. quæstio. i. dedit, quoniam in Spiritum sanctum non credebant. dixerunt enim, Sed neque si Spiritus sanctus est, audiuimus. Postmodum sequitur unum alleluIa, scilicet, Confitemini, in gratiarum actione, pro baptizatis, quia ab omni peccato liberati sunt. Dicitur ergo hodie alleluIa, nec dicit flectamur genua, quia hoc est ieiuniū exultationis & lætitiæ propter resurrectionē & ascensionem. ¶Sequitur tractus. Sed † quare hoc cum spiritus sanctus omnia faciat leuia? Ad hoc dicendū est, q̄ hoc fit propter baptizatos, qui multos tractus miseriarum passuri sunt, si uixerint. Postmodū sequitur euange. Io. xiij. c. de promissione spiritus sancti. Si diligitis me, mandata mea seruate &c. Credo in vnum Deum. Non est etiam ommittendū: quia cum symbolum hoc deriuatum sit à symbolo Apostolorum, fidem quam habebant, insinuat offerenda. Emitte manifestè ad operationē spiritus sāti pertinet, quia per eum renouatur facies terrę ex delicto. Ad maledicta per eum, dominus benedicitur. Per eum cœlū sicut pellis extenditur, id est

4 5 6 7 8 9

id est scriptura, ut quasi nihil lateat explanetur similiter & communio. Vltimo &c. Io. vij. cap. ad eandem pertinet Spiritus sancti operationē, qui facit flumina velut aquæ viuæ de ventre credentis exire, id est, affluentiam salutaris doctrinæ, & est, vt quibusdam placet hęc missa per Benedicamus domino concludenda. ¶In † vesperis hi psal. secundum quarundam ecclesiarum consuetudinem concinuntur, scilicet, Laudate pueri. Laudate dominum omnes gentes. Lauda anima mea dominum. Laudate dominum, quoniam bonus est Psal. Lauda Hierusalem dominum: eo, quòd in his psal. laudes Dei magis resonare videntur. Vbi enim Spiritus spirat, organum ad laudes inuitat.

SVMMA.

1 *Pentecoste quid, & vnde dicatur.*
2 *Pentecostes festum, an habeat octaua.*
3 *Pentecostes nocturnum quod habeat lectiones, quotque psalmos. & nu. 4.*
5 *Vita actiua & contemplatiua est in ecclesia.*
6 *Pentecostes lectiones tres, quid significent.*
7 *Pentecostes Missa, & eius expositio. & numero 11.*
8 *Spiritus sanctus, cur dicatur paracletus.*
9 *Pentecostes festum cur quinquaginta diebus a Paschate, celebretur. & nu. 10.*

De die sancto Pentec. Cap. 107.

1 PEntecostes † sicut & pascha apud hebr. celebre festū erat quod post quinque decades paschæ celebratur, unde & uocabulum sumpsit. Nam πεντηκοστή, dicitur à πέντε quòd post quinque & κοτὰς quod est decem. Vocatur enim pentecost. quinquagesimus dies à pascha, prout iam dicetur. ¶Inter hoc festum & aduentum domini cantatur allelu-Ia & Gloria in excel. Deo: prout dictum est in procœmio huius partis, & sub tit. de. vij. diebus post Pascha. Idcirco autem allelu-Ia frequenter cantatur per totam hebdomadam pente. quia per dies pentec. ecclesia per baptismum Deo populos congregat. & ideo saluti eorum congaudens quousque albis utuntur vestibus hymnum laudis decantant. Tunc enim stantes oramus in signum liberationis eorundem, qui per dona Spiritus sancti de morte ad uitam resuscitari meruerunt. Hac enim die missus est in Apostolos in linguis igneis. Sane octaua † pēteco. à quibusdam celebratur: quia sicut in septenario hebdomadarum qui præcedit intelligitur perfectio bonorum operum septiformis spiritus, ita in octaua intelligatur consummatio præmiorum, quorum utrunque appropriatur Spiritui sancto, licet tota trinitas utrunque operetur, quoniam indiuisibilia sunt opera trinitatis: de consecr. dist. iiij. cap. fi. Sed quia Spiritus sanctus, est amor patris & filij: & ex solo amore, hoc dat & dabit nobis dominus, id circo Spiritui sancto adscribitur. ¶Alij vero non celebrant octauam pentecost. Nam cum solum septem sint Spiritus sancti dona solum septem diebus fieri debet festum pentecost. Et ideo Clemens Papa dicit in sua epistola decre. extra de fer. capellanis. quòd hoc festum caret octauis. Sed pari ratione nec pascha deberet octauam habere, nisi solum vnum diem propter vnitatē. ¶Rursus hoc festum. vij. diebus agitur propter præsentis vitæ septenarium, vel propter animarum sabbatismum, uel quia per septem Spiritus sancti dona corporibus & animabus plena gaudia cōferuntur. Vnde septem vltimi psalmi à laudibus intitulātur, quia per septiformis gratiæ operationem gaudia conferuntur æterna. De hoc dicetur sub dominica prima post pentec. Vtrum pentec. sit hebdomadaria festiuitas dictum est sub tit. de vj. diebus post pascha. ¶In nocte † pentec. leguntur tres lectiones, & dicuntur tres psalmi cum tribus antiphonis, sicut fit in nocte paschæ ad notādum unum esse opus totius sanctæ Trinitatis in potentia miraculorum. Quidam tamen legunt nouem lectiones, sicut fit in alijs dominicis, sed tamen canonicum est tres duntaxat legere propter sacramentū baptismi in trium personarum nomine celebrati, vel ob triduanam domini sepulturam, cui sumus in baptismo consepulti. ¶Rursus † ideo tres psalmi cum tribus antiphonis dicūtur, quia Spiritus sanctus tria circa Apostolos operatus est. Nam ueteres inouauit, inouatos confirmauit, & cōfirmatos ad alios conuertendos misit. ad primum pertinet, quod dicitur in prima antiphona

2

3

4

phona. Factus est repẽte de cœlo sonus. Ad secundum, quod dicitur in secunda: Confirma hoc Deus, Ad tertium quod dicitur in tertia: Emitte spiritum tuum, Eorum enim mysterio docti sunt alij, & Spiritu sancto interius renati, & quia in ipsis Apostolis duo operatur Spiritus sãctus, id est, remissionem peccatorum, & operationem miraculorum &c. idcirco illæ antiphonæ terminantur per duplex allelu-Ia. Verum si diligenter attendere volumus & conferre psalmos & antiphona, quæ dicuntur in pascha, cum his, quæ dicuntur in penteco. alia ratio inuenitur. Nam ibi intra hebdomadam fit uariatio psalmorum, antiphonarum, & tonorum. Hic autem nec in ipsa die, nec in alijs fit variatio, & omnes illæ antiphonę sunt vnius toni, scilicet octaui, & eiusdẽ differentiæ. Ratio autem est, quia quasi duplex baptisma legimus Apostolorum, primũ quo perceperunt remissionem peccatorum, nam eos baptizatos esse Christi baptismo, ambigẽdum non est, ut dictũ est sub tit. de uigilia paschæ. Secundum receperunt ad robur virtutum, & ad operationem miraculorum, & ad repulsionem illecebrarum omnium secularium. Primo baptizatus fuerat Pet. cum ad uocem ancillæ Christum negauit. Secundo, baptizatus fuit in die pentecost. cum coram regibus & principibus non timuit prædicare verbum Dei. In primo ergo multa instabilitas & varietas fuit circa discipulos. In secundo vniformitas & stabilitas. In hunc etiam modum in ecclesia Dei duo sunt † genera bonorum, scilicet actiuorum & contemplatiuorum. Actiua uita consistit in bonis operibus, id est, in administratione exteriorũ, in qua constituti ab amore temporalium non omnino separantur, licet amorem Dei amori temporalium præferant. Contemplatiua consistit in dilectione & contemplatione. Hæ duæ vitæ per Mariam & Martham significatæ sunt extra de renu. nisi. Mariæ pars dicta est optima: iuxta illud: Maria optimam partem elegit &c. non tamen reprehenditur pars Martę: quia & ipsa actiua vita bona est, quæ hic inchoatur & terminatur. Contemplatiua uero optima est, quę inchoatur hic, & in futuro cõsummatur, in illa tamen est multa varietas & in ista uniformitas prout in hac uita esse potest. Antiphonę ergo cum psal. qui cantantur in pascha, pertinent ad uitã actiuam, & idcirco in eis est uarietas: antiphonæ uero, & psalmi qui cãtantur in pentecost. pertinent ad contemplatiuam uitã, & ideo ĩ eis est uniformitas, in prima enim antiphona quæ est in pascha, cantatur & dicitur: Consilium meum nõ est cum impijs. Hic dicitur: Factus est repente de cœlo sonus &c. Spiritus seu uentus ueniens solet puluerem à facie terræ deijcere. Magna enim est differẽtia inter dona Spiritus sancti, quo separantur fideles ab impijs, & donum, quo omnis puluis terrenarum cogitationum à pectore humano tollitur, illud ad actiuam uitam pertinet, hoc ad cõtemplatiuam. In secunda ibi dicitur. Postulaui patrem meum &c. Hic uero dicitur: Cõfirma hoc Deus &c. Ad omnes quidem fideles pertinet esse de hæreditate dominĩ: sed ad paucos pertinet esse à terrenis cogitationibus separatos, & in hoc confirmatos, ne ad terrena redeant, sed per conuersationem esse in Hierusalem cœlesti, & ibi allelu Ia cantare non cessent, quod hic petitur. In tertia ibi dicitur: Ego dormiui, & somnum cepi &c. Hic dicitur. Emitte spiritum tuum, & creabuntur &c. Omnes fideles & boni à uitijs resurgunt, uel resurrexerũt, sicut Christus à mortuis resurrexit, quod ibi dicitur, hic vero in paucis renouat facies terræ, id est, ratio animæ, quod sit ab omni puluere terrenorũ desideriorum immunis: ibi ergo, hoc est in uita actiua, quæ ibi ostenditur est inchoatio, hic autem, hoc est in cõtemplatiua, quę hic ostenditur est perfectio & consummatio. ibi uarietas hic uniformitas, & propterea ibi uariantur antiphonę & psal. hic non propter hanc consummationem & vniformitatem notandam. Antiphonæ sunt octaui toni, & eiusdem differentiæ, quia octo sunt beatitudines, quarum octaua redit ad caput: nã in prima dicitur: Beati pauperes spiritu &c. Et in octaua: Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, quoniam ipsorum est regnum cœlorum. Propter† hãc eandem consummationem notandum est quòd in quibusdam Ecclesijs celebratur octaua pentecost. per hos quoque septem dies tres quotidie leguntur lectiones, ut vij. fratres tres procurent sorores, id est septem

5 Lu. 10 6

ptem dona Spiritus sancti, per illos significata tres virtutes, scilicet fidem, spem, & charitatem, prout Gregor. prosequitur in moralibus. Horum enim dierum officia septem donis Spiritus sancti adaptantur. hesternum igitur & hodiernum pertinet ad sapientiam, & intellectum, vt ex operibus patet. Per totam etiam septimanam sunt solennitates seruandæ. Dicitur enim Gloria in ex. Allelu-Ia. Credo. Ite missa est. & Te Deum lau. prout in seq. tit. dicetur. Dicitur etiam ad horas, capitulũ, dum cõplerentur. Act. ij. & illud, Spiritus domini. Sap. j. ca. & illud Charitas Dei. Ro. v. c. Sequitur videre de officio missæ. & quidé
7 in † die pentecost. celebratur festum de aduentu Spiritus sancti. Visibiliter enim descendit tunc in discipulos: & fuit hoc miraculum & augmentũ, quod nõ potuerunt calumniari Iudæi. Resurrectionem enim & ascensionem calumniabantur, sed hoc non potuerunt facere de aduentu Spiritus sancti quia ex omni natione, quæ sub cœlo est, conuenerant ad diem festum, & tunc descendit Spiritus sanctus visibiliter in discipulos, sicut Christus promiserat, & loquebãtur omnibus linguis coram omnibus: & ideo incipit introitus Sapientiæ. j. cap. Spiritus domini repleuit orbem terrarum, id est, Ecclesiam, quæ dicitur orbis terrarum. sicut enim extra orbem terrarũ nihil uiuit ad literam, sic extra ecclesiam, nil viuit spiritualiter. sequitur: Et hoc qđ continet omnia, id est, Spiritus sanctus, cuius bonitati omnia subsistunt. habet sciẽtiam vocis, id est, linguarum. & ita potuit dare & dedit Apostolis. Vnde confusi sunt
Ps. 67 inimici Christi. & ideo sequitur versus: Exurgat Deus, & dissipentur inimici eius. Per spiritum enim sanctum omnes dæmones compelluntur & eijciuntur. ¶Rursus impleuit orbem terrarum, dum Apostolos inebriauit, quorum sonus in omnem terram exiuit: de quo sono dicitur in epistola: Factus est repentè de cœlo sonus. & quoniam orbis terræ per quatuor climata separatur, ideo quater in introitu allelu-Ia concinitur. Duplex vero allelu-Ia, quod post epistolam canitur, significat duplicandam lætitiam, uel sanctum spiritum bis Apostolis fuisse datum, scilicet de terra, & de cœlo: vel eos spiritu & mente psallẽtes, vel duorum populorum conuersionem. Et hoc quod continet omnia scientiam habet vocis, id est, noui, qua mente quisque loquebatur. vel habet sciẽtiam hominum per quæ & de quibus potest vox humana variari, vel scientiam vocis, id est, uocem scientiæ. habet, id est, facit nos habere, ut quæ ipso inspirãte Apostoli proferrent cum intelligentia pronũtiarent. ¶Et nota, quod sanctus spiritus;
† παράκλητος dicitur, quod uerbum Græcè, Latinè sonat aduocatus, quòd nomẽ & filio & Spiritui sancto adscribitur: Vnde dominus in euãgelio: Rogabo patrẽ meũ, & alium paracletum dabit vobis. & Ioannes in euangelio. Aduocatum habemus apud patrẽ Iesum Christum iustum. Dicitur etiã paracletus consolator. nam παράκλησις dicitur Latinè consolatio. Postmodũ sequitur epistola de Actis Apostolo. ij. c.
9 Dum † complerentur dies Penteco. dies, scilicet quinquagesima à resurrectione. sicut enim quinquagesima die à Pascha fiebat Pente. Iudæorum, ita & nostrum fit: & sicut populus Israel quinquagesima die ab immolatione agni paschalis siue à Pascha, quod celebrauerunt in Ramatha, venerunt ad montem Dei Oreb, vel Coreb, vel Synai, quod idem est: tunc legem acceperũt, ita & die quinquagesima à resurrectione domini datus est spiritus sanctus discipulis in superiori cœnaculo, illius aduẽtum expectantibus. præcipitur enim Leuit. xxiij. vt in die Pentecostes offerantur noui panes, scilicet propositionis de nouis frugibus, per quod significatur, quòd debemus Deo gratias agere ex eo, quòd eadem die dedit nouam legem, per spiritum sanctum in qua die data est lex vetus, scilicet quinquagesima diei à Pascha de quo dicetur in procœmio septimæ partis de dono, cuius debemus laudare Deum: quod est offerre panem nouum, quia etiã lex vetus spiritualiter intellecta, noua est. Et attende, quoniam agnus immolatus est. xiiij. die Aprilis. lex vero data est. xiiij. die mensis tertij. dicitur tamen esse, data tertia die. Iam enim, ut inquit scriptura, aduenerat tertia dies, & mane inclaruerat, & cœperunt audiri tonitrua. die nanq; tertia descẽdit dominus super montẽ ad dandã legẽ: & Moses ascẽdit ad Deũ & de-

scendens narrauit omnia plebi: maneq́ rursus ascendés duas tabulas scriptas accepit & caue, vt in secundo mense.xxx.dunta xat computes dies secundum lunam: ergo xvj. in mense primo.xxx. in secundo & quatuor in tertiò faciunt quinquaginta. ¶ Rursus in quinquagesimo anno erat ibi leus annus: qui interpretatur remissionis annus quia septenis annorum hebdomadibus, id est quadragintanouem an. texit: in quo clãgebant tubę, omnia debita remittebantur: serui manumittebantur: & libertas cõcessa confirmabatur: atque possessiones alienatę omnibus restituebantur: vt dictum est sub Dominica quinquagesimę. Similiter in diebus Pentecostes hunc numerum post Domini resurrectionem obseruamus suscipiẽtes aduenientem in nos spiritus sancti gratiam, per quem efficimur filij Dei, & virtutum possessio nobis restituitur & remissa cũlpa, & totius debiti chirographo euacuato ab omni seruitutis nexu liberi efficimur lxxxv. distin. hunc numerum. Prætereà iste numerus quinquagesimus resultat ex septenario numero, ducto in seipso superaddita vnitate. Septem † enim sunt hebdomadæ a Pascha, vsque ad Pentecosten, & ita competenter quinquagesima die à Pascha est Pentecostes in quo datur spiritus sanctus, cuius dona sunt septem, quæ dantur ab vno. Iudæi enim septenarium numerum non sine figura in omnibus obseruant: prout dictum est sub quinquagesima. Ascẽsio autem facta fuit quadragesima die, qui est numerus pœnitentiæ: & hoc competens fuit: quia per pœnitentiam homo fit similis Deo: & hoc est ascendere. Sed videtur, quòd sicut Iudæi ab immolatione agni typici quinquaginta dies computando: ibi faciebant suum Pentecosten, ita & nos quinquaginta dies ab immolatione agni deberemus computare: & sic debemus nostrum Pentecosten facere in die veneris antè, quàm modo facimus quod docet computatio. Ad hoc dicimus, quod non faciebãt computationem ab immolatione agni, sed à sequenti dominica. Vnde legitur Leuitic. xxij. Numerabitis ab vltima die sabbati. id est à dominica, quæ est altera dies post sabbatum. Numerabitis dico septem hebdomadas, vsque ad alteram diem completionis septimæ hebdomadæ, hoc dicit spiritus sanctus per Mosen, innuens per hoc Pẽtecosten Christianorum, quod semper est in die dominica. Dixit ergo Lucas de hac die. Dum complerentur dies Pentecostes, erant omnes discipuli pariter in eodem loco, id est in consona, & concordi vnitate, & factus est re pentè de cœlo sonus: quia existentibus in pœnitentia, qui est annus iubileus, & completo Pentecoste, existentibus in vnitate datur spiritus sanctus, sed repentè: quia nescit tarda habere rerum moliminia spiritus sancti gratia. Ignè autem descendit: quia sicut ignis illuminat & inflammat: ita spiritus sanctus illuminat ad cognitionem Dei, & inflammat ad amorem Dei. Apparuit ergo in linguis igneis, vt facundi essent in omni genere linguarum. Et quia ipse est lingua, quæ de occulto suæ bonitatis verbum protulit, in vterum virginis, & profert verbum in corde hominis. Matt. x. Vos non est is qui loquimini, sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis: ipse enim quos replet, eloquentes facit. Sequitur. Quasi † aduenientis spiritus vehementis. hoc autem dicit quia nullus potuit resistere spiri 11
01 tui sancto: nec Apostolis. Vnde Dominus in euangelio. Matth Ego dabo vobis os, & sapientiam, cui non poterunt resistere, & contradicere omnes aduersarij vestri. Et de beato Stephano scriptum est in Act. quod non poterant resistere sapientiæ & spiritui, qui loquebatur. Quia verò in epistola dicitur: Et factus est repentè de cœlo sonus tanquam aduenientis spiritus vehementis &c. ideò ad hoc repræsentandum in nonnullis Ecclesijs clanguntur tubæ dũ sequentia dicitur. venit enim spiritus sanctus in spiritu vehementi: quia sicut ventus vehemens proijcit puluerem a facie terra: sic spiritus sanctus eijcit à corde hominis omnem terrenitatem. Tubis quidem vtebãtur antiqui: vt legitur in numeris ad multitudinem congregandam, ad dimicandum, & ad congratulandum in diebus festiuis: cum diuersitate tamen sonorum, quarum vsus fuit tantę virtutis in iubilo, vt ad crepitum sine sonum earum corruerent muri Hierico. hęc siquidem sunt duo testamenta, vel prædicatores, quibus ad procinctũ fidei populus euocatur, ad pœnitentiam & lacrymabilem compunctionem

excitatur, ad laudes domino exhibendas inuitatur, & ad montem Sion & ad ciuitatem sanctam Hierusalem, & multorum millium angelorum frequentiam: & ad futurum Dei iudicium prouocatur. Et uide, quia in aduersis & prosperis tubis clangitur, quia omne tempus conuenit verbo. Vnde benedicam dominum in omni tempore, semper laus eius in ore meo. De organis dictum est in quarta parte, sub titul. de Sanctis. Tunc etiam ex alto ignis proijcitur quia spiritus sanctus descendit in discipulos in igneis linguis, & etiam flores varij ad denotandum gaudium & diuersitatem linguarum & uirtutum. Columbę etiā per ecclesiam dimittuntur, in quo ipsa spiritus sancti missio designatur. Post epistolam dicitur graduale in quibusdam ecclesijs, quia festum paschale terminatum est. Tamen in quibusdam alijs, dicitur duplex allelu-Ia: quia spiritus sanctus datus est geminæ stolæ. ¶ Euangelium: Si quis diligit me. Ioan. xiiij. cap. manifestè est de spiritu sancto. ¶ Postcommunio est. Factus est, Act. ij. c. Quare hoc festum celebratur à Iudæis, quare à Christianis, dicetur in procemio septimæ partis.

SVMMA.

1 *Missa feriæ secundæ post Pentecosten, & eius expositio. & nu. 2.*

De secunda feria. Cap. 108.

1 EQVITVR secunda feria, in qua ostēditur, quòd non tantummodo est data lex Iudæis, sed etiam Gētibus. vnde introitus est. Cibauit eos † ex adipe frumenti, id est, de intelligentia spirituali. & petra melle, id est, melliflua doctrina Christi saturauit eos. & hoc habetur in epistola: Aperies Petrus, quæ est Act. x. c. in qua habetur quòd ad huc loquente Petro descendit spiritus sanctus. Vel frumentum Christus est, cuius adeps est spiritus sanctus, quo fideles satiantur, cum spiritu sancto replentur, quia etiam satiantur melle, & de petra, id est, doctrina de Christo procedente, in quo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ Dei, Hic autem propter promissiones, quæ ibi continentur, concinitur quater allelu-Ia: sicut in feria tertia & sabbato exponetur. de hoc dictum est in tertia dominica post Pascha. Allelu-Ia est, Spiritus domini. Sap. j. cap. Aliud Allelu-Ia. Loquebantur. Act. ij. cap. Euangelium verò Ioann. iij. capitul. non videtur conuenire spiritui sancto: sed concordat epistolæ. ibi enim ostenditur, quod non tantum Iudæis, sed etiam Gentibus data est lex, dicens: Sic Deus dilexit mundum. supple non tantum Iudæos, ut filium suum unigenitum daret. & posteà sequitur. Vt omnis qui credit in illum non pereat. Et nota terribile verbum, quòd qui non credit in eum iam iudicatus est. Prætereà per hoc quòd de dilectione mentio fit, spiritus sanctus, qui amor est, satis exprimitur. Postcommunio est. Spiritus † sanctus. Ioan. xiiij. cap. Et est sciendum, 2 quòd per totam hanc septimanam in missa sunt solennitates seruandæ: ut Gloria in excelsis. Credo. Ite missa est. Te Deum. & allelu-Ia: vt baptizatorum saluti congaudeamus, & ut futuræ lætitiæ plenitudinem figuremus. Postremò, notādum est, quòd dominus non prædicauit Gentibus per se, sed per Apostolos. vnde: Ite, baptizate omnes in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti. sicut Isaac iunior filio suo nihil præcepit de offerendo sibi cibum, ut benedictionē acciperet, sed per operationem Rebeccæ primatum benedictionis accepit, & quia hæc facta sunt Dei occulto iudicio, ideò officium huius feriæ secundæ pertinet ad consilium, quod est donum spiritus sancti.

SVMMA.

1 *Missa feriæ tertiæ post Pentecosten, & eius expositio & nu. 2. 3.*

De tertia feria. Cap. 109.

SEquitur tertia feria, & quia spiritus 1
ctus † non datur, nisi per ministros: ideò in tertia feria dicitur introitus in persona prælatorum: Accipite iucunditatem gloriæ vestræ, in quo quia per

per geminam dilectionem ad fidem pertingimus Trinitatis, ideò quinquies concinimus allelu Ia. & est sensus: Accipite iucunditatem gloriæ, id est, spiritum sanctũ: quia nos glorificabit & clarificabit, vt quisque de se dicere possit quod dicitur in cõmunione: Spiritus qui à patre procedit, il
2 le clarificabit. Sequitur † epistola: Cùm audissent Apostoli. Act. viij. capitu. ubi sequitur: Tunc imponebant manus super illos, & accipiebant spiritum sanctum, quia in impositione manus accipiebant spiritum sanctum. Euangelium Ioan. x. concordat epistolæ vbi dicitur: Qui non intrat per ostium &c. non enim intrat in ecclesiam, qui non intrat per eos, qui sunt ostiũ, scilicet per Christum & Apostolos, nam hæretici non dant spiritum sanctum, nisi inquantum conueniunt cum ecclesia: & quoniam Apostoli & eorum successores hæresiarchas in spiritu fortitudinis sunt aggressi, & aggrediuntur, ideò officium
3 † hodiernum pertinet ad fortitudinem, quæ est spiritus sanctus, scilicet donum. Rursus spiritus sãctus ostiarius est, qui per ostium introducit ad patrem, quod etiam in offertorio canitur portas cœli, id est, Apostolorum scripturas aperiet. Postcommunio est: Spiritus, qui à patre. Ioan. ix.

SVMMA.

1 *Ieiunij formam Apostoli nobis tradiderunt.*
2 *Feria quarta post Pentecosten, habet quatuor tempora. & nu. 3.*
4 *Missa feriæ quartæ post Pentecosten, & eius expositio. & nu. 5.*

De quarta feria. Cap. 110.

SEquitur quarta feria, in qua fiunt ieiunia quatuor temporum. Apostoli
1 nanque † nobis exemplum ieiunandi hoc tempore reliquerunt, qui post susceptum spiritum sanctum, sicut mentes auerterant à cæteris mundi illecebris: sic & ab epularum appetitu. licet enim quandiu cum illis fuit Christus non ieiunarent, post ablationem tamen eius spontaneis se subdidere ieiunijs. Sponso enim ablato, eis ieiunandum erat, sicut dominus prædixerat: Quando sponsus auferetur ab eis, tunc ieiunabunt. Vnde repleti Spiritu sancto, sponte ieiunare cœperunt. quo circa in præcedenti secunda feria quidam æstiualem inchoant quadragesimam. Alij † verò sanius hodiernum 2
ieiunium autumant esse huius temporis quadragesimæ initium, cui quidam terminum statuunt in festiuitate sancti Ioannis Baptistæ, siue sex habeat hebdomadas, siue non. Tertij festiuitatem sancti Ioannis includunt, & eò usque ieiunantes, sine termino præfixo procedunt, donec senarium compleant numerum. Hanc quadragesimam probat Hier. non esse necessitatis, sed voluntatis, dicens: Nos unam facimus quadragesimam, illi tres, quasi tres passi fuerint Saluatores: non quòd per totum annum ieiunare non liceat excepto Pentecost. sed quia aliud est necessitate, aliud voluntate munus offerre. Sed huc dicit Hieron. contra Montanum hæreticum, qui apud suos tribus quadragesimis statuit ieiunandum, & dicitur hoc † ieiuniũ æstatis quod est ieiunium 3
exultationis, in quo genua non flectimus, imò cãtica lætitiæ dicimus, ut dictũ est sub quarta feria tertiæ hebdomadæ aduentus. Hoc aũt ieiuniũ statutum est ab ecclesia in tali tempore, quia qui in se sentit gratiam sancti spiritus, leuiter & cum gaudio ieiunat, & etiam quia super ieiunantes descendit spiritus sanctus visibiliter, & ideò incipit introitus: Deus cùm egredieris in conspectu populi tui &c. Egreditur autem dominus quando aliquo signi visibili, venit ad auxilium hominum. Egressus verò est, cum dedit nobis filium suum, qui venit pandens iter ante nos: ut dicitur Micheæ: ij. Tunc egressus est etiam per spiritus sancti missionem, quando visibiliter descendit super Apostolos: & quia per hoc dissipati sunt inimici, ideò sequitur versiculus: Exurgat Deus, & dissipentur inimici eius &c. Sequitur in quibusdam ecclesijs lectio de principio sapientiæ, scilicet: Diligite iustitiam, qui iudicatis terram: ubi ostẽditur qualiter poterit haberi spiritus sanctus: ibi Spiritus sanctus disciplinæ effugiet fictum. j. quæstio. j. Saluator & in fine dicitur: Spiritus domini repleuit † or- 4
bem terrarum, &c. Postmodũ sequitur epi-

ſtola: Stans Petrus &c. Act. ij. in qua oſtenditur, quod ſuper ieiunantes deſcendit ſpiritus ſanctus & ibi ſequitur: Non enim iſti ſunt ebrij, ſicut uos dicitis, cum ſit hora diei tertia, ſed hoc eſt quod dixit dominus per prophetam Ioel. Effundam de ſpiritu meo, ſuper omnem carnem, & prophetabunt filij veſtri & filiæ veſtræ &c. In alijs uero eccleſijs dicitur prima lectio. Stans Petrus. & poſtmodum epiſtola. Per manus autem. Act. v. capit. Duæ itaque lectiones leguntur, quia duo populi ad fidem cõuertuntur, uel quia ordinandi in utriuſque teſtamenti pagina imbuuntur. Sequitur alleluia: quia eſt ieiunium exultationis, ut dictum eſt, & dicunt quidam. Pater, cũ eſſem. Ioan. xviij. Sequitur euangelium Ioan. vj. cap. Nemo uenit ad me, niſi pater. qui miſit me traxerit eum, ſcilicet per ſpiritum ſanctum. & poſt ſequitur: Patres veſtri manducauerunt manna, & mortui ſunt, qui mãducat ex hoc pane viuet in æternum, quia egreſſum eſt coram Chriſtianis manna ſpirituale, ſicut antè coram Iudæis: ſed temporale manducantes & corporale, mortui ſunt. Qui uero manducauerit ſpirituale, non morietur morte, ſcilicet incredulitatis ſiue gehennali, unde patet quòd elegantius egreſſus eſt dominus coram nouo populo, quàm coram ueteri Communio eſt:
5 † Pacem &c. Et eſt Ioan. xiiij. capitul. Et attende, quòd officium huius quartæ feriæ prædicat ſcientiã, quę eſt donũ ſpiritus ſancti, qui uſque adeo ſanctos illuminat, quòd de quinque libris Moſi pauciſque prophetarum ſcripturis librorum, copia creuit, quod myſticè innuit nobis euangelium, de quinque panibus & duobus piſcibus, quod hodie in quibuſdam eccleſijs legitur.

SVMMA.

1 *Feriæ quintæ poſt Pente. non habet officium proprium. Et vnde mutuetur.*

De quinta feria. Cap. 111.

1 SEquitor quinta feria, quæ ſecundum aliquas eccleſias † non habet introitum proprium. ſed quia dominus deſcendit in die dominica per miſſionem ſpiritus ſancti. & quinta feria aſcendit in cœlum, ideo diei dominicæ & quintæ feriæ communis eſt introitus. A dominica ergo mutuatur, nec habet propriũ, ut à ſabbato in ſabbatum ſeptem ſunt duntaxat officia, ſeptem donis ſpiritus ſancti deputata. quidam tamen, & huic officio mutuato non incongruè donum adſcribunt, huiuſmodi adſcriptiones non à ſabbato, ſed à dominica facere incipientes. In dominica etenim ponunt ſpiritum ſapientiæ, in ſecunda feria intellectus, in tertia concilij, in quarta fortitudinis, & in hac quinta ſpiritum ſcientiæ qui dat ſcrutari profunda, ſicut cantatur in allelu-Ia. Spiritus omnia &c. ¶ In † quibuſdam uero eccle- 2
ſijs cantatur introitus, qui in ſequenti dicitur feria, ſcilicet. Repleatur os meum laude tua Aliquæ uero eccleſiæ habent proprium officium, ſcilicet Deus patrum noſtrorum, da nobis ſpiritum gratiæ &c. in quo eccleſia orat filijs ſuis dari ſpiritum ſanctum ad remiſſiones peccatorum, & ad facienda miracula, & quia per ſpiritum ſanctum fiunt miracula, ideo habetur in epiſtola. Philippus &c. Quæ eſt act. viij. capitu. quòd Philippus multos claudos ſanauit & ſpiritus immundos eiecit, & factum eſt gaudium magnum in illa ciuitate, ſcilicet Samarię. Et quia per ſpiritum ſanctum omnia iſta fiunt, ideo ſequitur euangeliũ. Luc. ix. c. Conuocatis Ieſus duodecim diſcipulis ſuis, dedit eis poteſtatem ſuper omnia dæmonia. & poſt. Non feretis uirgam neque peram &c. Quæ fieri non poſſunt, niſi ſpiritus ſancti abundantia habeatur.

SVMMA.

1 *Feriæ ſextæ poſt Pentecoſten, Miſſa: eiuſque expoſitio. & nu. 2.*

De ſexta feria. Cap. 112.

SEXTA † feria eſt introitus 1
Repleatur os meũ laude, vt poſſim cãtare alleluIa, quia qui gaudet ore, & corde, poteſt ieiunare ieiunio exultationis. Et qa eſt dies ueneris

neris in qua passus est dominus, & spiritus sancti, ideo dicit Petr. in epist. Aperiens. act. ij. Quæ in quibusdam Ecclesijs legitur, quòd Christum suscitatus est à Spiritu sancto: Vnde ibi habetur: Suscitauit Iesum solutis doloribus inferni, sicut scriptum est. Non dabis sanctum tuum videre corruptionem, in quo significata est illa Spiritus sancti operatio, qua synagoga nunc mortua pietate resurget, postquam plenitudo gentium eadem introierit pietate. Prædicatio ergo hoc officium pietatem. Posset etiam pertinere ad spiritum timoris, pro eo quòd dicitur in euangelio:
2 Et repleti sunt timore, & extasi &c. ¶ † In quibusdam Ecclesijs legitur lectio. Exultate filiæ Sion: quæ est Ioelis ij. capitul. Et quia per Spiritum sanctum fiunt miracula, sequitur euangelium. Factum est. Luc. v. capitul. de paralitico sanato. Et quia propter hoc debet laudari dominus. Sequitur offertorium: Lauda anima mea dominum Communio. Spiritus vbi vult spirat.

SVMMA.

1 *Sabbatum post Pentecosten, vnde missam auspicetur, & eius expositio. nu. 2. 4. etiam mystice. nu. 5. 6. 7.*
3 *Ordines celebrantur & conferuntur sabbato post Pentecosten.*
8 *Quadragesima terminatur sabbato post Pentecosten.*

De Sabbato. Cap. 113.

1

N † sabbato est introitus: Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris. ad Roman. v. capitu. Et competit Spiritui sancto, qui est charitas, & etiam diei sabbati, quia in sabbato futuræ quietis maximè diffundetur, vt qui igniculus est in Sion caminus sit in Hierusalem. Et sequitur versus, domine Deus salutis meæ in die clamabo, & nocte coram te. Ille enim in quo diffusa est Spiritus sancti gratia, laudat Deum in prosperis, & in aduersis. Sequitur epistola. Iustificati &c. Ad Roman. quinto capitul. in qua habetur de huiusmodi diffusione. Quia enim charitas Dei diffusa est, non permittit eam Paulus intra fines terræ promissionis tantum coarctari: imo ostendit quod non tantum Iudæis, uerum etiam gentibus datus est Spiritus sanctus, dicens ipsi Iudęis. Vobis opportebat primum prædicari, sed quia repulistis verbum Dei, & uos indignos fecistis vitæ æternæ, ecce conuertimur ad gentes. extra de renun. nisi. §. propter. in alijs vero Ecclesijs dicitur epistola. Conuenit † vniuersa ciui- 2
tas &c. act. xiij. Quia ergo in gentibus datus est Spiritus sanctus, ideo sequitur alleluia. Laudate dominum omnes gentes. in hoc enim ieiunio non tacentur cantica lætitię propter reuerentiam festi. Nec secundum Niceń. concilium. lxxvj. distinctio. de ieiunio, de consecr. distinctione tertia, quoniam genua flectimus, sed stantes oramus propter neophytos gaudentes, quod à peccatis surrexerunt. in alijs Ecclesiis dicitur: Repleti sunt omnes. act. ii. capitul. Et spiritus domino ornauit cœlos. Iob. xxvii. capitul. Postea sequitur euangelium. Surgens Iesus. Luc. iii. capitul. De socru Petri sanata, quæ significat synagoga, quæ sanata est à Petro ab infidelitate, & perfectius per fidem ipsius sanabitur in futuro, & sic conuenit cum epistola. ¶ Fiunt autem † hac 3
die ordines, quia super ordinandos descendit Spiritus sanctus, & etiam super ieiunantes, & ideo dicuntur quatuor lectiones ante lectionem Danielis, prout dictũ est sub quarta feria tertiæ hebdomadę aduentus. Prima est, de principio libri sapiẽtię, in qua ostẽditur quibus datur Spiritus sanctus, & quibus non scilicet illis, qui sentiunt de domino in bonitate, & in simplicitate cordis quærũt illũ. ¶ † In aliis verò 4
ecclesiis prima est de Ioele iii. cap. Effundam de spiritu meo super omnem carnẽ quia sicut Spiritus sanctus super Apostolos descendit visibiliter, ita super ordinandos descẽdit inuisibiliter. secũda est: Locutus est, quæ est: Le. xxiii. c. tertia est: Dixit Moses, quæ est in Deut. xxvi. cap. quarta est. Dixit dńs ad Mosen, quę est Leui. xxvi. c. Offertoriũ est, Intonuit dńs. Postcom-

munio vero: Mon vos relinquam &c. de effusione Spiritus sãcti loquitur. Potest etiã
5 dici, quod hoc † officium figurat duorum concordiam populorum: Iudæi videlicet & Gentilis. Hi sunt duo cæci, de quibus dicitur in euangelio, quòd sunt illuminati à Christo, de qua concordia loquitur Paulus in epistola ad Iudæos, & Gentiles, dicens iustificati ex fide, pacem habeamus ad Deum per dominum nostrum Iesum Christũ. Sed quia pax & cõcordia vera non fit, nisi per charitatem ideo præcinitur in introitu: Charitas Dei diffusa est. in qua ter ponitur allelu-Ia: quoniam ad fidem Trinitatis peruenitur per obsequia charitatis. Lectiones etiam ad ieiunium pertinentes, attestantur operationem & gratiã Spiritus sancti, vt prima: Effundam de spiritu meo. & secunda: Locutus est. vbi dicitur: Numerabitis septem hebdomadas vsque ad alteram diem expletionis. Hebdomadæ septem præsentem innuunt festiuitatem, quæ olim dicebatur festiuitas hebdomadarum, & quia postquam gentes intrauerint reliquię saluabuntur: ideo
6 nunc flentibus & sponsum expectantibus dicit dominus † in. postcommunione: Nõ vos relinquam orphanos, quia igitur hæc concordia fiet imminente die iudicij, qui etiam electis erit causa timoris, ideo hoc officium pertinet ad timorem, vel quia timor introducit charitatem, licet charitas foras mittat timorem. de pœnitent. distin. ij. sicut cæca. ¶ Et attende, quia secundum Augu. in ordine officium istorum descendẽdo computamus, in ordine vero paschalium ascendendo, quia per hæc descensus
7 Spiritus sancti ad nos, per illa noster ad ipsum significatur ascensus. ¶ Et † caue, quia præter præmissa officia ad ieiunium pertinentia, quæ in quarta, & in sexta feria, & in hoc sabbato exposuimus, aliæ quidem lectiones & euãgelia in eisdem diebus inueniũtur, q̃ fortè solennitati magis appropinquare vidẽtur, sed tamẽ hæc & illa gratiam spiritus sancti personãt, & operationem. vnde quidẽ hodie nõ in cõgruè duas missas celebrant, unã in tertia, de festo, cũ Gloria in ex. & Credo. aliam in nona de ieiunio, sine Gloria in ex. in qua sunt clerici ordinãdi, qui merito in hac hebdomada ordinantur, vt sancti spiritus dona percipere mereantur. † Et memento, quod 8
hac die terminatur quadragesima: & ideo hodie frequentatur & cantatur pro graduali allelu-Ia, nec flectuntur genua, pertinet enim ad octauam. Generale quidem est, quod quoties de tempore in die gratię materia laudis assumitur, aut dies ad octauam refertur, genua non flectimus, sed in orationibus stantes collatam nobis gratiã & cõferendã gloriam profitemur, ut cum olim essemus serui curui, tũc fracto iugo incedamus erecti, ut in dominicis diebus, & sanctorum natalitijs & paschalibus inclinare tamen capita possimus, & mulieres deuotas ad monumentum venientes imitemur.

S V M M A.

1 *Trinitatis festiuitas, cur sequatur Paschatis & Pentecostes ferias.*
2 *Antiphonis cur addantur versus quarundam festiuitatum.*
3 *Tropus, quid.*
4 *Trinitatis missa, eiusque officium, & illius expositio. Et nu. 5. 6.*
7 *Alchuinus, Caroli præceptor officium Ecclesiasticum ab Attila rege cõfossum restituit.*
8 *Trinitatis festiuitas, variè & diuersimode celebratur.*

De die Dominica sanctæ Trinitatis. Cap. 114.

IN † plerisque locis, in octaua Pent. fit festum sanctæ Trinitatis. Post quam enim celebrata est festiuitas patris, in natiuitate, quia natiuitas dicitur festiuitas patris, & postquam celebratum est festum filij in Pascha, & festum spiritus sancti in missione ipsius, merito in octaua. Pentec. fit festum eorum, scilicet Trinitatis, vt ostendatur, quòd tres personæ sunt vnus Deus, & hæc est prima causa, quare celebratur festum trium personarum diuinarũ simul. Secũda causa est, quia ad inuocationem sanctæ Trinitatis datur in baptismo Spiritus sanctus, vt præmissum est. Tertia causa est, vt ostẽdat Ecclesia filijs suis illũ à quo sunt omnia bona, cuius habet imaginem, & cuius debet habere similitudinem videlicet

videlicet Dei & ſanctæ Trinitatis, quam ſemper laudare debemus, & quia tota intentio eſt laudare ipſum, ideo in quibuſdã eccleſijs in ſingulis antiphonis laudũ pręponitur verſiculus, qui laborem ſignificat ad oſtendendum, quòd toto labore totoq; nixu debemus nos vertere ad laudandum Deum & ſanctam Trinitatem, & eodem modo fit in quibuſdam Eccleſijs in feſto beatæ Mariæ in antiphonis laudum, pro eo, quia ipſa ſe totam vertit in laudẽ Dei. Vnde tunc in euangelio dicitur: Maria autem conſeruabat omnia verba hæc conferens in corde ſuo, & quia ipſa priuilegiata fuit in virginitate, ipſa enim eſt virgo virginũ, in antiphonis quoque de beato Laurentio & de beato Paulo, & de beato Stephano proponantur quidam verſus antiphonis, ad maiorem laborem notandum, quem in ſuis martyris ſuſtinuerunt. Beatus enim Laurentius grauius cæteris paſſus eſt. Vnde beatus Sixtus dixit ei: Maiora tibi debentur pro Chriſti fide certamina. Beatus vero Paulus plus cæteris laborauit prædicãdo, & beatus Stephanus pro Chriſti fide primus martyr extitit. ſed in hoc eſt differentia, quia in nocturnalibus antiphonis tantum de beato Laurentio præmittuntur, quia paſſio ſua de nocte cõſumata eſt: vnde dixit: Mea nox obſcurum non habet, & iterum: Non eſt inuenta in me iniquitas: & ita apparet q; totus fuit ſacrificiũ laudis. Vnde ſemper dicebat: Gratias tibi ago domine. Mane vero corpus eius conditum fuit, & ideo tantum nocturnalibus & non laudum antiphonis, verſiculi præponuntur. ¶ † Rurſus, quia verſus laborem & boni operis fructum ſignificat, prout tactum eſt in procemio quintæ partis, merito in dictorum ſanctorum natalitijs ſpecialiter prẽmittuntur antiphonis, ad notandum quòd ipſi excellentius labores & bonorum operum fructus ſuis natalitijs & martyrijs præmiſerunt. ¶ Itẽ in quibuſdam eccleſijs antipho. de martyrio beati Petri præpoſtere præponuntur ver. ideo, quia ipſe petijt, ut in cruce caput ſuum ad terram vertetur. Hi autem verſus tropi vocantur quaſi laudes ad antiphonas conuertibiles. τρόπος enim † græcè, conuerſio dicitur latinè, quia ergo ſemper ſanctam Trinitatem laudare debemus ideo ad miſſam dicitur introitus: Benedicta † ſit ſancta Trinitas, quem Alchuinus ſumpſit de Thobia xij. poſtmodum ſequitur epiſtola de Apoca. Vidi oſtium apertũ in cœlo, & in circuitu ſedis, id eſt, Eccleſię, quę eſt ſedes domini, mare vitreum, id eſt, baptiſmum. in quo ſubmerguntur omnes Aegyptij, id eſt, omnia peccata. Et no. quia dicit mare vitreum, propter corporis fragilitatem, & perſpicuitatem, quam recepit in baptiſmo: & eſt in circuitu, quia ad Eccleſiam venire non poſſumus, niſi per baptiſmũ. ſequitur: Simile cryſtallo, quia qui prius erant aquæ fluxibiles, ſunt per gratiam in baptiſmo acceptam firmi, ſicut cryſtallus, quæ fit ex aqua cõgelata, & diuturno gelu in naturam lapidis cõſolidata. Et hæc eſt una cauſa, quare in hac die legitur hæc epiſtola † quia in eo dicitur de baptiſmo, in quo per inuocationẽ Trinitatis dãtur ſeptem dona ſpiritus ſancti. Secunda ratio eſt, quia in ea inuitamur ad laudes Trinitatis, cum ibi ſequatur, quòd animalia plena oculis antè & retro, id eſt, prælati dabant gloriam, & honorem, & benedictionem ſedenti ſuper thronum, viuenti in ſecula ſeculorum. Sedens autem ſuper thronũ, eſt Deus trinitatis. Vnde ſequitur. Et procidebant viginti quatuor ſeniores in facies ſuas mittentes coronas ante eum, hoc ſignificat quod omnia bona noſtra debemus attribuere ei. itaque omne illud ex quo meremur coronam. Iequitur & non habebant requiem dicentia: Sanctus ſanctus ſanctus. & ideo in introitu, & in alijs officijs toties repetitur, Benedicta ſit ſancta Trinitas. & propter hoc reſponſorium ſiue etiam graduale, quod reſpondet epiſtolæ eſt: Benedictus es domine, qui intueris abyſſos. Dan. iij. cap. Verſus eſt: Benedicite Deũ cœli. Thobiæ xij. ca. & allelu-Ia. Benedictus es domine &c. offer. Benedictus es domine. Et poſtcommunio: Benedicimus Deum cœli &c. Thobiæ xij. cap. Euange. eſt. Erat homo ex Phariſæis Nicodemus. in quo habetur de baptiſmo, qui in inuocatione ſanctæ Trinitatis ſanctificat baptizatos. In alijs uero eccleſijs dicitur epiſtola: Gaudete perfecti, quæ eſt ad Corin. vlt. cap. Et in alijs dicitur, Vidi oſtium, quæ eſt Apoc. iiij. Et euãgelium: Cum uenerit paracletus. Io. xiiij.

6 cap. ¶Sciendum † est quod historias de sancta Trinitate, & de inuentione sancti Stephani composuit sanctus Stephanus Laudicen. ¶Rursum cum Attila rex, qui Christianos persecutus est, vere omnia uo lumina Christianæ religionis destruxisset Alcuinus magister Caroli & Ludouici filij eius, rogatu Bonifacij archiepiscopi Maguntini, multa de ecclesiasticis officijs conscripsit. Vnde & Magunt. concilio approbante, vt habetur de consecratio-distinctione quinta: instituit, quòd à festo Paschæ, vsque ad dominicam istam, tres tantum dicerentur lectiones, & hac die de Trinitate cantari vsque ad dominicam sequentem, & tunc incipere: Domine in tua misericordia &c. Et composuit officium de Trinitate, videlicet responsorium: antiphonas, missam & sequentiam, quæ omnia obtulit Alexand. Papæ. Ille vero respondit, non esse celebrandum festum, de Trinitate, sicut nec de vnitate. Nam singulis diebus fit festum Trinitatis, & vnitatis: quia semper dicitur: Gloria Patri & Filio & Spiritui Sancto. & præmissas historias, & officium non admisit. extra de fer. cap. ij. Verum superueniente hæresi Arriana ferè fuit fides Trinitatis extincta, sed Hilarius, Eusebius, & Ambrosius restituerunt. Consensit igitur eadem de causa Gregor. magnus, vt de trinitate specialia cantaremus, & Ecclesias in ipsius honorem ædificaremus. 7 † Exinde ergo est, quod de historia trinitatis inuenitur varia consuetudo. Alij nanque non vtuntur ea, sequentes reprobationem Alexandr. Papæ. Sed in qualibet dominica ab octaua Penteco. vsque ad aduentum cantant in nocturnis nouum responsorium de trinitate: nisi festum aliquod impediat, vt eam confiteantur, per quam saluantur; & in missa allelu-Ia eam hilariter profitentes, ut dictum est sub quarta parte, sub tit. de allelu Ia. Alij vero utuntur ea, cantantes eam in hac prima dominica, sequentes primam institutionem Alchuini. Alij ponunt eam in fine temporis declinationis, scilicet in ultima dominica, videlicet ante dominicam de aduentu, sequentes ultimam probatinem Gregor. Romani, ergo nunquam de Trinitate celebrant festum, nec etiam has octauas faciunt, sed in prima dominica post Pente. incipiunt historiã. Præparate seu Deus omnium. Alij uero celebrant hodie de octaua, scilicet de spiritu sancto, & ponunt eandẽ epistolã, & idem quod prædiximus euangelium, propter baptismatis sacramentum, cęteris obseruatis, sicut in die Pentec. Celebrant autem octauam ad innuendum perfectionem, vel consummationem operum sancti spiritus. Per septẽ enim dies operatio gratiæ septiformis, in octauo uero consumatio declaratur. Et quoniam in octaua redit ad caput, ideo omnia sicut in die festo à vespera in vespera, in ipsis vesperis & tribus nocturnalibus psalmis obseruant: De his octauis August. dicit: Celebrationem octauarum feriarium noui hominis celebramus. Baptismus neophytorum licet in sabbato peragatur, ad illum tamen baptismum pertinet, quem Apostoli susceperunt in die Pẽte. cuius octaua dies est dominica sequẽs. Qui uero ponunt historiam: Præparate. seu Deus omnium. melius faciunt, quia Romanam sequuntur ecclesiam nostrę peregrinationis recolentes, & percurrentes historiam. Nam per septuagesimam significamus, expulsionem generis humani de patria paradisi, per quadragesimam seruitutem populi sub Pharaone, per pascha immolationẽ agni, per quadraginta dies Paschales, quadraginta annos in deserto, per Rogationes, terræ promissionis ingressionem, per septem dies pentec. in quibus septem dona diuiduntur terræ datæ diuisionem. per tempus, quod ab hodie sequitur, significamus populi afflictionem, & gubernationem factam per iudices & reges, ideoque sequuntur quatuor libri Regum, prout in sequenti tit. dicetur.

SVMMA.

1 *Libri Regum leguntur post Pentecostes octauas. Et cur ita. ibidem. & nu. 2.*
3 *Dauid nobis in hac militia proponitur in exẽplum & typum virtutis.*
4 *Saul nobis est exemplo.*
5 *Dauid funda, quid significet.*
6 *Euangelium dominica prima, post Pentecostẽ. Et eius interpretatio.*

De

De prima dominica post Pentecost. Cap. 115.

1 Hic † dicendum restat de prima dominica post Penteco. quæ est vna de principalibus dominicis, & incipit hic quartũ tempus peregrinationis, quia sumus in via ueniendi ad patriam. Sed quia hostes habemus prius, quàm illuc perueniamus, scilicet carnem, mundum, & diabolum. ideo legitur de libris regum, in quibus agitur de bellis & de victoris, ut inuitemur ad pugnandum fortiter contra hostes, ut victoriam habeamus, sicut Iudæi de *Ephes.* 6 Philistæis: & tandem gloriemur in cœlis: quia non est nobis tantum lucta aduersus carnem, sed etiam aduersus aereas potestates. unde primò dicimus in vesperis: Benedictus dominus Deus meus &c. Historia est Deus omnium seu secundum Ro. prepara te. Sed quia bellum sine discretione non bene geritur, ideo sequenti tempore subiũguntur libri Salomonis, Item, quia insurgunt vitia, contra quæ necessaria est patiẽtia, ideo subsequentes subiungitur historia de Iob, rectà ergo inuitamur ad pugnam quia postquam digni sumus in numero iustorum haberi, per libr̃ũ numeri iam perlectum, & in statu perfectionis per nouam legẽ, scilicet Deutero. in quo habetur: Diliges dominum Deum tuum, ex toto corde tuo, & ex tota anima tua. & sumus sub Iesu per librum Iosue: & sub iudicibus, id est, prælatis per librum iudicum, & sumus sine acceptatione personarum, per librum Ruth: quæ fuit Moabitis, restat tamen pugnare quia tunc magis tentat diabolus, &

2 sic ordinantur † libri regum, in quibus tractatur de bellis ipsorũ ad alios libros. Adaptantur etiam & aliter primæ quatuor dominicæ quatuor libris regum, prout dicetur sub. iiij. & sub. vij. & sub xv. dominicis. Leguntur autem in tali tempore & post missionem Spiritus sancti, & post festum trinitatis, quia quãdo accipimus gratiam Spiritus sancti, ex tunc sumus similes Deo: & filij sumus summi regis, & per consequens sumus reges. Vnde in Apoc. Fecit nos reges & sacerdotes Deo, & patri suo &c. Pe. in canonica. Vos estis genus electũ, regale sacerdotiũ, &c. Extrà de sac. vnct. ergo cum simus reges, & habeamus aduersarios, nõ restat nisi vt regnum nostrum defendamus: quia ex hoc nobis inuidet diabolus, quia ad illud regnum sumus assumpti, vnde fuit deiectus, & ideo nobis grauis im- 3 minet pugna. Nempe ostẽditur nobis † Dauid in exemplum, qui vicit per humilitatem, & per iucunditatem mentis, & vnctus fuit ter. ¶ Primò à Samuele, in Bethleem in signum regni, ¶ Secundò, super domum Iuda, in regem super tribu Iuda, à viris Iuda in Ebron. ¶ Tertio, iterum in Ebron, & in cõfirmatione regni super totum Israel. Similiter nos si bene pugnabimus ter inungemur. ¶ Primò, in baptismo in signum regni. ¶ Secundo, in confirmatione. ¶ Tertiò in paradiso, quando regnum nostrum con 4 firmabitur. Saul † nobis proponitur in exẽ 1. Reg. plum, qui per inobediẽtiam amisit regnũ. 6 vnde non simus inobediẽtes sicut ipse fuit ne perdamus regnum æternum. Dauid autem fuit humilis in omnibus operibus suis quòd patet: quia cum luderet coram arca domini indutus Ephod lineo, depositis regalibus vestibus despexit cum Michol filia Saul, dicens ei, quod nudatus fuerat sicut vnus de scurris & ille respondit, ludan. & vtilior fiam ante dominum, qui elegit me &c. Item quando venit ad eum Natham propheta & redarguit eum de peccato suo publicè pœnituit. ¶ Item iucunditatẽ mentis habuit, & omnia bona à se facta ad Deũ retulit, vnde de eo cantat Ecclesia, præua luit Dauid in Philistæum in funda & lapide in nomine domini. Ecce exultatio in Deo. Non enim in se confidebat Funda 5 † Dauid, est prædicatio, per quam fundam prædicationis eijcitur diabolus de cordibus hominum, cum per duram reprehensionem incutitur timor, & concipitur pœnitentia, lapis verò dura reprehensio est: quia ergo huiusmodi victoria habetur per humilitatẽ, ideò ad missam incipit introitus. Domine in tua misericordia speraui. Ecce humilitas Dauid. exultauit cor meũ. ecce mentis iucunditas, per hæc duo vincitur pugna, & quia ille solus vincit, qui nihil sibi, sed oĩa bona sua Deo attribuit, & sperat in eo. ideò bene sequit̃ oratio: Deus

in te

in te ſperantium &c. poſteà ſequitur epiſtola de charitate. Deus charitas eſt &c.j. Ioan.iiij.cap.quia per charitatem reges ſumus, & per eam facimus bona opera meritoria regni,per quæ regnum noſtrum defendimus,& conſeruamus, vnde ſequitur. In hoc apparuit charitas Dei &c. poſt: Deus,charitas eſt &c. ibi etiam oſtéditur, quòd diligere debemus Deum & proximum. in euangelio autem:Homo quidam erat diues. Luc.xvj. cap.oſtenditur, quod
6 non debemus diligere † diuitias per diuitem, qui induebatur purpura & byſſo, & per pœnam eius,ut enim dicitur:Eccleſi.v. cap.qui amat diuitias, fructum non capiet ex eis:qui amat,ſcilicet amore libidinoſo naturali verò uel charitatiuo poteſt, quia diuites cum iuſtitia & bonis operibus non abijcimus.xxx.diſtinct.hoc ſcripſimus, habetur enim in euangelio de mendico Lazaro in cuius perſona incipit graduale. Ego dixi domine,miſerere mei & ſequitur verſus de operibus miſericordiæ. Beatus qui intelligit ſuper egenum & pauperem, id eſt,intelligit & prægocitat illud, quod eſt in egeno & paupere, ſcilicet egeſtas & paupertas,vt ei ſubueniat.dicit enim Grego.quòd debemus eos vocare patronos & amicos noſtros, quòd etiam fratres noſtri ſunt,& ſic facere nobis amicos de mammona iniquitatis & de malè acquiſitis:vt cùm defecerimus per mortem, recipiant nos in æterna tabernacula.hoc non fecit diues ille epulo, & quia in aliquo noluit pauperi ſubuenire,ideò cum eo diſtinctiſſimè fecit dominus vt non poſſet habere guttam aquę ad refrigerium linguæ, & ideò ſequitur allelu-Ia. Deus iu. for. &c. poſteà ſequitur offert. in perſona mendici, ſcilicet Intende voci orationis meæ, & quia non obliuiſcitur Deus orationes pauperum, ſequitur poſtcommunio. Narrabo omnia mirabilia tua pſal.di.&c.in quibuſdam tamen eccleſijs legitur hodie euange.Eſtote miſericordes. quod eſt Luc. vj. cap. & eſt ſciendum quòd Vrbanus Papa, quartus ſtatuit fieri feſtum de corpore Chriſti. v. feria poſt hanc dominicam, concedens magnam indulgentiam tam clericis officiantibus quàm populis conuenientibus ad diuina: prout in officio ſuper hoc ordinato habetur.

SVMMA.

1 *Dominicæ ſecundæ poſt Pent. Miſſa,officiumque,& eius expoſitio & nu.2.4.*

3 *Lingua doloſa palliatorum amicorum.*

De ſecunda dominica poſt Penteco. Cap. 116.

DICTVM eſt, † quod prima cauſa qua defendimus regnum noſtrum eſt charitas, quæ dilatatur per conſideratione æternarum nuptiarum de quibus in Apoc.Beatus,qui vocatus eſt ad cœnam nuptiarum agni.vnde in hac ſecunda dominica habetur de huiuſmodi cœna in euangelio Luc. xix. cap. Homo quidam fecit cœnam magnã,& uocauit multos,& miſit ſeruos ſuos hora cœnę dicere inuitatis,ut venirẽt &c. hora cœnæ eſt ex quo porta paradiſi aperta eſt per Chriſtum.ſequitur, & cœperunt ſe omnes ſimul excuſare. Nam primus dixit:Villam emi, & neceſſe habeo videre illam.Secundus dixit,iuga boum emi quinque: & eo probare illa.Tertius vero dixit: vxorem duxi: & ideo non poſſum venire. Dominus verò dixit ad ſeruum: Vade, & compellẽ intrare, vt domus mea impleatur. Multos enim compellit intrare per tribulationes,illi verò,qui vocati fuerant non venerunt, quia auari, qui primum ſe excuſant,ſupple,vel guloſi, qui per ſecundum,& luxurioſi, qui per tertium intelliguntur,hac cœna ſe reddunt indignos,vnde verſus: Villa,boues,vxor,cœnam clauſere vocatis. Mundus,cura,caro, cœlum, clauſere renatis.Et quia in hoc iſti ſe reddunt indignos,ideò dominus alios vocat. Quia verò per conſiderationem huius cœnæ dilatatur charitas,& quia dominus protegit habẽtes charitatem, ideò incipit introitus. Factus eſt † dominus protector meus,& eduxit me in latitudinem charitatis. Sequitur verſus de charitate: Diligam te domine fortitudo mea &c. In oratione verò petit charitatem ſancti nominis tui &c.in epiſtola:Nolite mirari.j. Ioan. iij.c. habetur de uita æterna, per cuius intuitũ amor concipitur, & ſequitur in fine de charitate:

ritate:Filioli,non diligamus verbo,neque lingua,ſed opere & ueritate, Hæc eſt lin-
3 gua doloſa,quam † dicunt amatores mũ di:Roge te,habe me excuſatum. Dicunt etiam bonis & ſanctis viris:Rogate pro nobis,& tamen uenire non curant. Et attende, quod duo primi excuſant ſe, Per primum enim,ſuperbi intelliguntur.Per ſecũ dum, omnes, qui delectantur in quinque ſenſibus corporis.Per tertium uerò, luxurioſi,qui ſe non excuſant,quia non habent cor,ſicut habetur in Oſeæ iiij.ca.Fornicatio,vinum,& ebrietas,auferunt cor. Magis enim abſorbet hominem fornicatio, quàm ſuperbia,uel auaritia. Quia ergo ut dictum eſt; lingua talium excuſantium ſe, dicitur lingua doloſa, ideò Eccleſia à lingua doloſa petit ſe liberari in reſponſorio Ad dominum cum tribularer clamaui, & exaudiuit me. In ver. domine libera me &c.Et quia perfectus eſt, qui nõ peccat in lingua,ideò in ſecũdo tono cãtatur. Poſt-
4 modũ ſequitur† allelu Ia ſimiliter de charitate. Diligante dñe fortitudo mea &c. Quia uerò cõſideratione uitę æternę concipitur charitas, uiſa cœna petit conuerti in offertorio.Cõuertere domine,& eripe. Et quia ibi cãtabimus uocaliter,ut ait Caſſiodorus ſuper pſalmiſtã. Omnis ſpiritus laudet dominũ,nõ erit ibi tantũ cœna,ſed maxima ſolẽnitas.vnde in threnis primo c. Vię Sion lugẽt,eò quod nõ ſint,qui veniãt ad ſolẽnitatẽ.Ideo in poſtcõmunione promittit ſe cãturũ ibi dñõ;dicens : Cãtabo dño,qui bona tribuit mihi, & pſallam &c.

SVMMA.

1 *Euangeliũ Dominicæ tertiæ poſt Pẽt.& expoſitio, etiam myſtica. Tum Miſſa.nu,2.3.4.*

De dominica tertia poſt Pentecoſt. Cap. 117.

1 ERTIA cauſa, quare inflãmamur ad defendendũ regnum†noſtrũ,eſt conſideratio beneuolentię Dei, qua nos cuſtodit & diligenter quærit: ideò in euangelio huius dominicæ. Erant appropinquantes. Luc. xv.cap.habetur. Quis ex uobis homo habens centum oues,id eſt, angelos & homines & ſcilicet hominem. nonne relinquit nonagintanouem in deſerto,id eſt, in cœlo,& vadit quærere perditam &c.aut quæ mulier habens drachma x.ſcilicet angelos & homines,& perdit unam, ſcilicet hominem, in quo imaginem ſuam depinxerat, nonne accendit lucernam,id eſt, naturam humanam, in qua lumen deitatis poſuit uniendo fidei,& quærit diligenter donec inueniat,& cum inuenerit conuocat amicas,& uicinas,dicens eis. Congratulamini mihi, quia inueni drachmam, quã perdideram.Ita dico uobis gaudium erit coram angelis Dei ſuper uno peccatore pœnitentiam agente.Ecce quanta eſt beneuolentia Dei erga nos.Iſta enim beneuolentia accendit in nobis charitatem. ¶Quia
† uerò ad nuptias æternas non intrant ſu- 2
perbi, neque luxurioſi, neque auari, ut præmiſſum eſt,ideo introitus huius dominicæ:Reſpice in me &c.& dicit ui de humilitatem meam, contra ſuperbiam & laborem meum,contra luxuriam,quia inops & pauper ſum ego,contra auaritiam, & propter prædicta monet nos Pet.ad humilitatem dicens in epiſt.j.Pet.ult.cap.Humiliamini ſub potenti manu Dei, ut uos exaltet &c. Et poſt ſequitur ibi:Sobrij eſtote,& vigilate in orationibus. quoniam ad. ve. di. tan.le.ru.cir.q.quem de. ¶ † Et quia tan- 3
tam curam habet dominus de nobis, ideo in graduali inuitat nos Eccleſia dicens:Iacta cogitatum tuum in domino, & ipſe te enutriet.uerſus:Dum clamarem ad dominum, ex. uocem meam &c. Allelu-Ia eſt: domine refugium.Offer.eſt: Sperant in te omnes,qui te nouerũt,&c. quia de ſperãtibus in ſe habet curam. Quia uero dominus non inuenitur,niſi quis pœniteat,cum uerò quis pœnitet,ad dominum clamat, ideò ſequitur poſtcommunio. Clamabo.
¶ † Rurſus hoc officium eſt de pœniten- 4
te, ſicut apparet ex ipſa communione, & ex euang. ubi per Dauid intelligitur quilibet pœnitens, ubi dicitur: Gaudium eſt in cœlo ſuper uno peccatore pœnitentiam agente &c.& ex introitu,& aliis,& ideo cãtatur circa feſtum beati Ioan.Bapt.qui legitur populum ad pęnitẽtiam prouocaſſe.

SVM-

SVMMA.

1 *Dominica quarta post Pent. quid moneat: & quod habeat officium. nu. 2.*

3 *Dominicæ quatuor sequentes. Pente. quatuor libris Regum adaptantur.*

De dominica quarta post Pentec. Cap. 118.

1 QVarta † causa, qua defendimus regnum nostrum, sunt opera misericordiæ. Vnde in euange. Luc. vi. cap. quod legitur in hac quarta dominica in quibusdam ecclesiis dicitur: Estote misericordes, sicut & pater uester misericors est. Et post sequitur: Mensuram bonam & confertam, & coagitatam & supereffluétem dabunt in sinũ uestrum. ¶ Quia uerò non potest homo opera misericordiæ facere, nisi prius illuminetur à Deo, ideò incipit introitus: Do
Cãt. 6 minus illuminatio mea. Et quia opera misericordiæ, est Ecclesia terribilis, ut castrorum acies ordinata, sicut dicitur in canticis canticorum, sequitur uersus. Si exurgant aduersum me castra, non timebit cor
Ps. 26 meum, & si exurgat ad me prælium &c. Postea petit in collecta misericordiam & gratiam dandi eleemosynas: cum dicit: Prote
2 ctor in te sperantium Deus &c. ¶ In † epistola uero: Existimo. quæ ad Rom. viii. cap. ostenditur præmium, ubi dicit Apostolus: Non sunt condignæ passiones huius temporis, ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis. Et post sequitur: Et omnis creatura ingemiscit, expectans reuelationem filiorum Dei. Et ut hanc gloriam ecclesia possit adipisci, petit in responsorio ueniam de peccatis. Propitius esto pecca-
Ps. 90 tis nostris domine &c. ¶ Sequitur alleluia, In te domine speraui, quia in te sperantibus propitius es. Vnde psal. quoniam in te
3 sperauit liberabo eum. Adaptantur etiam † istæ quatuor præcedentes, dominicę quatuor libris regum sic. In primo enim libro habetur quomodo Dauid inũctus fuit. Vnde in prima dominica incipit introitus. Domine in misericordia tua speraui. Et in responsorio habetur. Et unxit me unctione misericordiæ suæ, & oleo exultationis. Vnde sequitur in introitu. Exultauit cor meum in salutari tuo. & ita ostendit se unctum oleo lætitiæ per misericordiam Dei. In secundo libro habetur, quomodo liberatus fuit ab inimicis, & unctus bis, ut haberet latitudinem regni. Vnde in secunda dominica incipit introitus. Factus est dominus protector meus, & eduxit me in latitudinem, ut late regnaret. In tertio habetur quomodo mortuus fuit. Vnde in tertia dominica utitur ecclesia uoce decedentiũ, dicens. Respice in me, & miserere mei. & in uersu. In te domine speraui. In quarto libro habetur de prophetis, qui illuminati sunt à Deo, ut uiderent uentura, & ideo in quarta dominica dicitur in introitu: Dominus illuminatio mea, &c.

SVMMA.

1 *Dominica quinta post Pentecost. adfert rete Petri. Et quid illud significet.*

2 *Prædicatores pro terrenis prædicantes, nihil capiunt.*

De quinta Dominica post Pentecost. Cap. 119.

QVinta causa, qua defendimus & obtinemus regnum nostrum est pax cum inimicis ecclesiæ, & patientia in aduersis. ad quam inuitat nos beatus Petrus in epistola huius quintæ dominicæ. Omnes unanimes. ij. Pet. iij. ca. dicens, & nõ reddentes malum pro malo, &c. Vnde in euangelio habetur de rete beati Petri. Sed † multi sunt, qui rumpunt rete 1
Beati Petri, id est, cõcordiam & unitatem fraternam. & ideò in persona tolerantium incipit introitus: Exaudi domine uocem meam qua clamaui ad te, &c. uersus est: Dominus illuminatio mea, &c. Illuminatus enim à Deo, saluatur ab hostibus, quia sperat in eo. Pro prædicta autem pace cũ inimicis ecclesiæ impetrãda, orat ecclesia, incollecta, dicés: Da nobis quęsumus domine, ut & mundi cursus, &c. In aliquibus tamen ecclesijs dicitur: Deus, qui diligentibus te, &c. ¶ Sequitur euangelium. Luc. v. cap. Dum plurimæ turbæ irruerent in Iesum, &c. ubi sequitur. † Præceptor, per to- 2
tam

tam noctem laborantes nihil cœpimus: Tales qui laborant in nocte, & nihil capiũt: sunt qui pro terrenis prædicant. sequitur, In verbo tuo autem laxabo rete. hoc facit, qui habet scientiam & uitam, talis enim concludit multitudinem piscium copiosam. vnde in principio tot capti sunt boni & mali, quòd rete rũpitur, per quod significatur, quòd Ecclesiæ vnitas in hac uita rũpitur à quibusdam: sed post resurrectionem capti sunt multi, & tamen non est scissum rete, per quod significantur boni, qui non scindunt vnitatem ecclesiæ. Et ideò in offertorio dicit ecclesia, se laudare Deũ qui quantum ad bonos filios, dedit eis intellectum, ut non rumpant rete, id est, vnitatem ecclesiæ. Benedicam dominum, qui mihi tribuit intellectum. in postcommunione verò dicit ecclesia se operari vnitatem, & hanc petere à Domino. inquit: Vnam petij à domino: licet enim plura petat quotidie, tamen dicitur vnum petere, quia ad unum finem, id est, ad habendum à Deo omnia petenda petit, & hoc est quod ibi sequitur: Hãc requiram, ut inhabitem in domo domini, omnibus diebus vitæ meæ. hoc ideò dicit, quia tunc legitur Paralipomenon, id est, verba dierum, qui habet eandem materiam cum libro Regum, & significat quòd qui in diebus suis bene rexerit se, habebit dies ęternitatis. Et attende, quòd hoc officium cantatur circa festum beati Iacobi, sicut dicitur in euangelio, relictis retibus secutus est dominũ, & factus est piscator hominum, id est, supplantator re & nomine vitiorum.

SVMMA.

1 *Dominicæ sextæ post Penteco. Missa, & eius expositio. & nu. 2.*

De sexta Dominica post Pentecosten. Cap. 120.

3 QVIA uerò non † valent omnia prædicta, nisi fiat etiam plena iustitia fidei, & in nouitate vitæ, ideò in hac sexta dominica legitur secũdus liber Paralipomenõ, vbi habetur, q cõfortauit dominus Salomonẽ, per quod significatur, quòd dominus spiritualiter suos confortat, dando eis fortitudinem, ideo in officio huius dominicæ: dominus fortitudo plebis suæ protector, &c. versus est: Ad te domine leuaui animam meam, quia ab ipso est omnis fortitudo, & tunc bene regimus regnum nostrum, quod maximè fit, si tendat homo ad promissiones Dei, vnde dicitur in oratione: Deus, qui diligentibus te, bona inuisibilia præparasti, &c. in epistola autem, † quicunque baptizati sumus, &c. ad Roma. vj. cap. hortatur nos Paulus, ut in nouitate vitæ ambulemus. aliter enim nihil ualent alia, & ut hoc possimus, orat ecclesia in responsorio: Conuertere domine aliquantulum, &c. ille verò, qui ambulat in nouitate vitæ, præparat se ad laudandum Deum in præsenti, & in futuro. vnde sequitur allelu-Ia: Te decet hymnus Deus in Sion. Ad hanc orationem vel perfectionẽ hortamur in euangelio Matth. v. cap. Nisi abundauerit iustitia uestra, &c. Et sequitur ibi. Si offers munus tuum ante altare. Et quia non potest homo hoc facere sine auxilio Dei, ideò orat in offertorio. Perfice gressus meos in semitis tuis &c. Et quia talis potest offerre: ideò sequitur in postcommunione: Tollite hostias &c. 2

SVMMA.

1 *Libri sapientiæ, cur potissimum in Augusto legantur. Et quid septima Dominica prætereà adhibeat. nu. 3.*

2 *Sextilis ante, iam Augustus.*

4 *Missæ Dominicæ septimæ post Pentecost. expositio.*

De septima Dominica post Pentecosten. Cap. 121.

1 SEquitur † septima dominica in qua leguntur libri Salomonis, vt Parabolæ &c. Cantica, libri Sapientię, quem Philo composuit: & ecclesiasticus, quem Iesus filius Sirach edidit, & tamen Salomoni attribuitur. Hi libri qui sunt de operibus sapientiæ Salomonis, leguntur à Calendis Augusti. vsque ad Calendas Septembris, quia mensis iste calidus est, & æstum significat uitiorum, in quo nos oportet sapien-

ſapienter regere: ſicut in medio nationis prauæ & peruerſæ, vel quia menſis iſte, ſcilicet Auguſtus ſextus eſt † vnde Sextilis 2
ante Auguſtum Cæſarem uocabatur, & verus noſter Salomon in ſexta ætate uenit, qui fecit vtraque unũ, qui fuit Dei virtus & Dei ſapientia, qui docuit nos ſapienter viuere & docere, Hic eſt Chriſtus rex regum, qui ſeptem panibus, & paucis piſcibus, vt legitur in euangelio hodierno, ſatiauit eos, qui de longè uenerant, & eum 3
triduo ſuſtinuerant. ¶ Rurſus † in hac dominica incipit eccleſia Parabolas Salo. poſt feſtum enim trinitatis legitur liber regum. quoniam homo quando trinitatis ſimilitudinem habet, ſit rex & ſacerdos. vnde præponuntur ei exempla de regibus & ſacerdot bus, ſicut ſub prima dominica dictum eſt. Poſteà uerò ſequuntur libri doctrinales, præponuntur enim exempla doctrinis, quia plus mouent facta, quàm dicta. Act. j. Cœpit Ieſus facere & docere: & ſic ordinantur libri ad ſe inuicem, ut præcedant libri exemplares Regum & Paralipomenon: & ſequantur libri doctrinales Salomonis, quæ doctrina eſt refectio ſpiritualis, de quo habetur in euangelio huius vij. dominicæ. de hoc dicetur ſub dominica xj. & xij. Et quia huic doctrinæ bonis operibus reſpondere debemus, incipit introitus: Omnes † gentes plaudite manibus. Et beatus Paulus inuitat nos in epiſto 4
la ad Rom. vj cap. ut reſpondeamus illi doctrinæ ſeruiendo Deo, dicens: Humanum dico, propter infirmitatem carnis veſtræ. unde in quibuſdam eccleſijs ſequitur reſpõſoriũ: Beata gens, cuius dominus Deus eorum, id eſt, quæ Deum habet pro domino, ei ſoli ſeruiẽdo. & ſequitur verſus: Verbo domini, id eſt, doctrina domini cœli firmati ſunt, id eſt, maiores ſicut Apoſtoli, & alij ſancti. Sequitur in quibuſdam eccleſijs allelu-Ia. Attendite populę meus, legem meam lex eſt illa refectio. illa autem refectio oſtenditur in euangelio, Mar. viij. Cùm turba plurima &c. Et eſt notandum, quòd ibi dicitur, quòd quidam de lõgè venerunt, ſcilicet illi, qui de peccatis enormibus redierunt, & pœnituerunt. qui enim in peccato mortali eſt, non habet quod mãducet. Erant autem quatuor millia, ſcilicet habentes quatuor cardinales virtutes, & comederunt, & ſaturati ſunt, quia lex domini ſatiat; & remanſerunt ſeptem ſportæ, ſcilicet prædicatores habentes ſeptem dona ſpiritus ſancti, & reficientes alios. in alijs verò eccleſiis legitur euangelium. At tẽdite à falſis prophetis, quia uerò habens doctrinam videt, in quanto periculo ſit cõſtitutus. Videt enim ſe eſſe in fornace Babylonis. In offertorio, Sicut holocauſtũ &c. Dan. iij. cap. petit ſe liberari, & vtitur uoce trium puerorum. In poſtcommunione uerò Inclina aurem tuam &c. petit liberationem, accelerari.

SVMMA.

1 *Dominica octaua, poſt Pentecoſten quid moneat. & num. 2. 3.*

De octaua dominica poſt Pentecoſten. Cap. 122.

SEquitur octaua dominica, in qua docet nos eccleſia uitare † omnem ua 1
nitatem. Hic enim debet eſſe effectus doctrinæ, in nobis, quia in doctrina docet nos fieri ſpirituales, & remoueri à corporalibus deſiderijs ad ſimilitudinem beatæ uirginis, cuius feſtum inſtat. Vnde introitus incipit: Suſcepimus Deus miſericordiã tuam, id eſt, filium tuum Ieſum Chriſtum nobis ex miſericordia datum in medio tẽpli tui, id eſt, in communi eccleſia tua: ſecundum nomen tuum Deus. Deus enim ubique nominatur. ſic & laus tua in fines terræ, id eſt, ubique. Templum etiam eſt beata uirgo: in qua uerè ſuſcepimus Dei miſericordiam. Vnde circa eius † feſtum 2
rationabiliter præſens cantamus officium cum ſit templum domini & ſacrarium ſpiritus ſancti. Sequitur epiſtola ad Ro. viij. debitores carni non ſimus, ut ſecundum carnem uiuamus, &c. in qua docemur conculcare omnem carnalitatem, & ad oſtendendum, quòd hoc poſſumus. ſequitur: Non enim accepiſtis ſpiritum ſeruitutis iterum in timore, ſed accepiſtis ſpiritum adoptionis filiorum, quo guſtato deſipit omnis caro. Sed quia non poſſunt hæc fieri, niſi dominus protegat, ideò orat in graduali: Eſto mihi in Deum protectorem. ¶ Rurſus, quia non poteſt habere hæc omnia: niſi qui

qui gaudet in domino, ideò sequitur allelu-Ia. Exultate adiutori nostro, gaudium enim spirituale, excludit omnem carnalitatem. Quia † verò quidam sunt uita casti & humiles, sed fictè. ab his docet caueri in euangelio Matth. vij. c. Attendite à falsis prophetis, qui prætendunt castitatem, & sunt luxuriosi. Vel propter humanam laudem sunt casti, sicut fatuæ virgines: quibus dicitur: Amen dico vobis, nescio vos Sed dominus uerè humiles saluat. Vnde sequitur offer. Populum humilem saluum facies domine, & oculos superborum humiliabis. Quia uerò per delitias spirituales omnia conculcamus, ideò dicitur in postcommunione: Gustate, & videte, quoniam suauis est dominus.

3

S V M M A.

1 *Dominicæ nonæ post Pente. Missa eiusque expositio. & nu. 2. 3.*

De dominica nona post Pentecosten. Cap. 123.

1

POSTMODVM † sequitur nona dominica, in qua legitur liber Sapientiæ. Sapientia autem est cogitare de cœlestibus, & leuare cor ad illa. Vnde monet nos adhoc, maxime propter festum assumptionis beatæ virginis, quòd instat: quando, scilicet assumpta est in cœlum. & quia homo se super se leuare non potest nisi dominus eum trahat. ideò dicitur in introitu. Ecce Deus adiuuat me, & dominus susceptor est animæ meæ, id est, sursum captor. Sicut enim itur ad cœlestia nõ passionis corporis, sed assimulatione mentis ad Deum, in quo uitantur omnia mala. & sequitur in epistola. j. ad Cor. x. cap. Non simus concupiscentes malorum &c. Posteà sequitur ibi: Fidelis Deus, qui non patietur uos tentari supra id quod potestis. sed faciet cum tentatione prouentũ, ut possitis sustinere. prius tamen timorem incutit dicendo; Stare qui se putat, videat ne cadat. In graduali uerò quæ sursum rapitur, reddat gratias Deo, dicens, Domine dominus noster, quàm admi. est no. tu. in uniuersa terra. Quoniam eleuata est magnificentia tua super cœlos, scilicet non tantum in Christo & beata uirgine, id est super cœlos materiales, & spirituales, verum etiam in sanctis super cœlos materiales. in † euan. Luc. xvj. monet ut si non possumus per nos uolare ad cœlum, faciamus nobis amicos de mammona iniquitatis, id est, de diuitiis inæqualiter possessis, dicẽs. Homo quidam habebat uillicum &c. Homo iste, sciuit sic per prudentiam carnis disponere, quòd amotus à uillicatione fuit receptus in domibus domini, & hoc per iniquitatem fraudis. Si ergo ille laudatur, qui per iniquitatem fraudis sciuit sibi in futurum prouidere, multo magis laudabit dominus eos, qui dant eleemosinas, quod est prudentia spiritus, de quo dicit Apostolus. Est uita & pax, qua homo sibi prouidet in futuro. Posteà sequitur, quia filii † huius seculi prudentiores sunt filiis lucis in generatione sua, id est, in his, quæ pertinent ad generationem suam id est, circa temporalia. Et ego dico vobis, facite uobis amicos de mammona iniquitatis, ut cùm defeceritis, scilicet moriendo recipiant uos in æterna tabernacula, quæ sunt sua. Vnde beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cęlorum, & quia non tãtum per eleemosinas, sed etiam per orationes uolamus ad cœlestia, ideò est allelu-Ia. Domine Deus salutis meæ, in die clamaui, & nocte coram te. Quia uerò hæc tabernacula per opera iustitiæ habentur, sequitur offertorium Iustitiæ domini rectè lætificantes corda &c. Quo autem ordine hæc fiant, ostenditur in postcommunione. Primùm quærite regnum Dei. Matthæi. vj. cap.

2

3

Rom. 8

S V M M A.

1 *Dominica decima post Pentecosten quid moneat. & nu. 2.*

De decima Dominica post Pentecosten. Cap. 124.

IN dominica † decima legitur Ecclesiasticus qui incipit: Omnis sapientia à domino Deo est, vbi ostenditur, quia non solum sapientia, sed etiã omnia bona sunt

1

sunt à Deo:& ideò ab eo solummodo sunt petenda, & ad eum debemus clamare, & ideo incipit introitus: Dum clamarem ad dominum exaudiuit uocem meam:Et quia debemus ipsum solum orare, sequitur versus.Exaudi Deus orationem meam.Et oratio in quibusdam ecclesijs. Pateant aures misericordiæ tuæ domine precibus supplicantium.In qua collecta pater quis rogans dignus sit exaudiri. Vnde sequitur. Et ut petentibus desiderata concedas, fac eos, quæ tibi sunt grata & placita postulare,& ostenditur in epistola, Scitis quoniam &c. j.ad Cor.xij.cap. quòd omnia bona sunt à
2 Deo,& ideo ei sunt exhibendæ gratiarum actiones.Vnde † enumeratis omnibus donis,dicit:Hęc autem omnia operatur vnus atque idē spiritus diuidens singulis,prout vult.Sed quia bonum cito amittitur,quod non à largiente custoditur, sicut dicit Grego. ideo sequitur responsorium: Custodi me domine,ut pupillam oculi. Item quia ad illum confugere debemus,à quo omnia bona habemus,sequitur allelu. Ia. Domine refugium factus es nobis.In aliis ecclesijs dicitur.allelu Ia. Te decet .Euangeliū uero, quod est in quibusdam ecclesijs: Cū
3 † appropinquaret dominus Hierosolimā. Luc.xix.cap.est de simoniacis, qui iniuriā tur spiritui sancto,scilicet in hoc quòd vēdunt ea, quæ ipse dat gratis, vel ad uolun tatem suam tribuunt,ac si ab illis essent il la bona, & non à spiritu sancto. Et nota, quòd hoc euangelium in quo Hierusalem destructio prædicatur,in Augusto legitur, quia prius à Nabuchodonosor postmodū à Romanis,in quo mense destructa fuisse inuenitur.In alijs ecclesijs legitur: Dixit Iesus ad quosdam.sequitur & offertoriū. Ad te domine leuaui animam meam quasi diceret,non ad simoniacos, non ad prælatos prauos,vel ad quosdā fatuos, & simulatos religiosos,qui faciunt se à simplicibus adorari sed à te, à quo omnia bona sunt. Et quia tunc acceptat Deus omnia opera nostra,quando speramus in ipso Deo:ideo sequitur postcommunio: Acceptabit &c.

De vndecima Dominica post Pentecost. Cap. 125.

NDECIMA dominica, in qua incipit ecclesia legere † Iob qui similiter est liber exemplaris, sed est exemplum perfectionis,id est,perfectæ sapientiæ quæ nō habetur nisi per prædictam refectionem doctrinæ spiritualis. Nā refectio facit spiritualiter fortes: & ideo post libros Salomonis legitur liber Iob: in ordine autem bibliæ omnes exemplares, scilicet Rub, Iob,Thobias, Iudith. & Hester præcedunt libros doctrinales Salomonis propter prędictā rationem, de quo etiam dicetur sub dominica decimaquinta. Et quia unanimitas facit fortes,& patientes, sicut fuit Iob, & concordes, sicut fuerunt filij Iob, qui faciebant conuiuia per domos, vnusquisque in die suo,ideo incipit † introitus: Deus 2
in loco sancto suo,id est,in humilibus. Esaias, super quem requiescet spiritus meus nisi super humilem & quietum & trementem sermones meos? & si Deus est cum eis nullus potest eis prævalere Deus enim habitare facit unius moris in domo,id est,cō cordes & vnanimes, quales fuerunt filij Iob,qui dabant sibi inuicem comedere.un de versus est.Exurgat Deus & dissipentur inimici eius quia fortitudo nostra nihil valet, nisi dominus nobiscum cooperetur, imò principaliter operetur. In epistola: Notum vobis facio euangelium.quæ est.j. Corinth.xv. ostendit beatus Paulus humilitatem.vnde sequitur ibi. Qui non sum dignus uocari apostolus.& propter hanc humilitatem raptus fuit usque ad tertium cęlum. In responsorio quoque sequitur uox humiliū: In Deo sperauit cor meū,& adiutus sum, & in vers. Ad te domine leuaui animam meam,& quia ex tali spe sequitur exultatio,ideo quibusdam ecclesijs est allelu-Ia.Venite exultemus domino. † euan 3
gelium uerò est de humilitate & eius effectu. Duo homines ascendebant &c. Lucæ. xviij.unde sequitur:Pharisæus dicebat:Domine non sum sicut cæteri hominum, &c. Ecce superbia sequitur. Publicanus dicebat:Deus propitius esto mihi peccatori:ecce hu-

S V M M A.

1 *Iob legitur dominica vndecima post Pentecost. & quid moneat. Et eius diei officium, nume.2.3.*

ce humilitas, & ideo abijt iustificatus in domum suam ab illo, quia uero humilitatē sequitur exaltatio (qui .n.se humiliat, exaltabitur (ideo sequitur offer. Exaltabo te domine, quoniā suscepisti me, id est, sur sum cœpisti. q.d. exaltabo te domine, quoniā exaltasti me. Postcōmunio: Honora dominum de tua substātia &c. Prou. iij. c. hoc ad literam facit humilis, dat enim libenter pauperibus, & hoc est honorare dominum, quia ipse præcepit, ut detur pauperibus, uel honora dominum &c. id est, omnia bona tua Deo attribue. & hoc est proprium humilium. Hęc postcommunio congruè hoc tēpore canitur, quando frugibus horrea, & uino cellaria plenè redundant, quibus deuotè dominus honoratur.

SVMMA.

1 *Missa dominicæ duodecimæ post Penteco. & eius officium. & nu. 3.*
2 *Sanctorum orationes nobis conferunt.*
4 *Septembris historia, bipartitur.*
5 *Catholicorum quidam perfecti, quidam imperfecti.*

De duodecima dominica post Pentecost. Cap. 126.

1 DVODECIMA dominica est de oratione & quasi exprimitur † Iob orās & sedens in sterquilinio, cō querendo de falsis amicis. legitur enim Iob in duabus dominicis. Iob quidem in sterquilinio, moraliter est anima, in mortali peccato, & fœtido, in quo dū resident, non restat nisi orare Deū, ut ipsam ab eo eripiat, unde incipit introitus: Deus in adiutorium meū intende, domine ad adiu. me festina: confun. & re. qui quæ. animam meā. In offertorio autem ostendi
2 tur efficatia orationis, & totum officium est oratio Mosi sumpta de Exo. quando rogauit pro filijs † Israel, qui fecerūt sibi uitulum cōflatilem, & incipit Præcatus est Moses in cōspectu domini Dei sui &c. qui Moses seipsum exposuit pro salute populi, dicens domino: Aut dimitte eis hanc noxam aut dele me &c. xlv. di. disciplina. & reducit ad memoriā merita patrum: Memento inquit Abrahā, Isaac, & Iacob, &c. & placatus factus est dominus de malignitate, quā dixit facere populo suo, & ex hoc probatur, q̄ sanctorum merita nobis prosunt. Et no. † q̄ in hoc offertorio fit verborū gemi 3
natio, de quo dictū est sub secūda dominica post epiphaniā in epistola: Fiduciā talē habemus per Christū ad Deum. ij. ad Corinth. iij. capitul. ostendit Apostolus, quòd oratio sua, & aliorum bonorum prælatorum noui testamenti maiorem habet efficaciam, quàm habuit in ueteri testamento quod etiam Moses orauit cum fiducia, confisus de meritis patrum, sed ne uideatur hoc ex arrogantia facere, subdit. Nō quòd sufficientes simus cogitare aliquid à nobis, quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est, cuius ministri sumus. In euangelio uero ostenditur, quòd multum ualet oratio prælatorum, quod legitur in quibusdam ecclesijs, dum transiret Iesus per medios fines Decapoleos, adducunt ei surdum & mutum, & sanauit eum dominus. Multi sunt surdi qui nolunt audire verbum Dei. & multi muti, qui nolunt loqui, & possunt similiter hos debent prelati per prædicationem adducere ad dominum, & in confessione & oratione saluabit eos. vnde in persona surdi & muti cantatur in graduali. Benedicam dominum in omni tempore, versus est: in domino laudabitur anima mea. in allelu. Ia uero monet ad hanc laudem. Venite exultemus domino &c. de offertorio supra dictum est, postcommunio uero est. De fructu operum tuorum satiabitur terra, id est, prædicatores, quos dominus replet, prius bonis, & ipsi repleti alios replent. in alijs uero ecclesijs dicitur euāgeliū: Exiēs Iesus de finibus Tyri. quod est Mar. vij. Potest autē dici secūdū Richardū episcopum Cremoñ. in mitrali, q̄ Solomone mortuo regnum diuiditur, & ideo mensis Septembris historia † bipartitur. 4
Prima pars in una historia consolidatur, alia uariatur, quia regnum Iuda in Dauid familia stabilitur, sed regnum Israel à pluribus occupatur. Vnde & historia de his iustis, qui gentibus intermisti fuerant compilatur, ut de Iob, Thobia, Iudith, & Hester, cū in prima Septēbris hebdomada le

gatur Iob, quē ipſe ſcripſit cū reſpōſorio. Si bona in ſecunda lib. Thobiæ, quem ipſe ſe compoſuit, in tertia Iudith. quē Achior edidit, in quarta Heſter, quem Mardochæus uel potius Eſdra compoſuit: ſed in liber Eſdræ, poſt hæc opera recitatur, & cū his cantatur reſponſoriū, Peto. & adonay domine &c. His tēporibus prophetizauit Helyas, qui geſſit typum Chriſti. Sic mortuo Conſtantino eccleſia ſeparatur. una pars eſt catholica, alia per multa ſchiſmata ſeparatur, à quibus eccleſia catholica multa aduerſa, pro domino tolerauit, ſicut illi, quorum opera hoc tempore leguntur.

5 † Inter catholicos, quidam ſunt perfecti, quidam imperfecti, perfecti ſunt prędicatores idonei, miniſtri & cooperatores Dei. quod dicitur in epiſtola. Fiduciam. Hi adducunt imperfectos, & alienos, ſurdos, mutos ad gloriam Ieſu Chriſti: ſicut legitur in euangelio. Vox itaque perfectorum eſt in introitu: Deus in adiutorium meum intende, quia adiutorium Dei implorant, ut hæreticis valeant reſiſtere, & eos ad Dei gratiam adducere. aut eſt vox imperfectorum proficientium, qui ut proficiant, Dei implorant auxilium in graduali: Benedicam & in allelu-Ia. Dominus refugium. vox ſiquidem eſt perfectorum gratias agentium de illis ſe à perfectione aliquoties temperantibus, & iſtis proficientibus. Et quia Moſes fuit unus eorum, qui ſe obtulerunt pro peccatis ſubdictorum, ideo in offertorio cantatur: Præcatus eſt Moſes. Hi perfecti ſunt illa terra, quæ ſatiata fructu operum domini: donis uidelicet ſpiritus ſancti, producit fœnum iumentis, id eſt, doctrinam hominibus. Vnde communio eſt de fructu &c. Et attende, quòd recte de Iob & Moſe ſimul rectè cantatur, quoniam contemporanei reperiuntur, per quorum exemplum ad patientam & manſuetudinem inuitamur.

De decimatertia dominica poſt Penteco. Cap. 127.

Dominica decimatertia legitur liber † Thobię: 1
per quem figuratum genus humanum cæcum factum per peccatum primi parentis. quod non potuit ſanari amaritudine paſſionis, quæ per fel ſignificata eſt, Chriſtus uero, per piſcem: quia piſcis aſſus, eſt Chriſtus paſſus. Cæcum quidem erat genus humanum, quia habitantibus in regione umbræ mortis lux orta eſt eis. Petite ergo ut ueniat dominus ſicut promiſit. Dominica enim iſta eſt de promiſſionibus. † Vnde dicit in introitu: Reſpice domine in teſtamentum tuum & in promiſſione tua, ut ſicut promiſiſti ueniat filius tuus: & hoc eſt, quod ſequitur, & animas pauperum tuorum ne obliuiſcaris in finem: & hoc eſt, quod dixit Thobias filio ſuo: Memento filij, quoniam pauperem uitam gerimus, habebis multa bona, ſi timueris Deum: Vnde ſequitur oratio. Omnipotens ſempiterne Deus, de cuius munere venit &c. & rogat ut poſſit currere eccleſia ad ueras promiſſiones: Epiſtola † Abrahæ factæ ſunt 3
promiſſiones, & ſemini eius &c. Ad Gal. iij. capitul. ubi agitur de promiſſionibus. & ſequitur ibi, quid igitur lex, dixit Apoſtolus, ſi non poteſt ſanare genus humanum cæcum, ſicut Thobiam? & ſequitur reſponſio. Lex quidem propter tranſgreſſores poſita eſt, ſicut dicit pædagogus. Sequitur reſponſorium: Reſpice domine in teſtamentum tuum, ubi oſtenditur vehemens effectus orationis: In allelu Ia. Quoniam Deus magnus &c. oſtenditur, quis eſt qui poteſt illuminare. In euangelio
† oſtenditur quòd lex non poteſt ſanare, 4
& incipit in quibuſdam eccleſijs: Beati oculi, qui uident, quæ uos uidetis: multi prophetæ & multi reges &c. Luc. x. cap. ubi habetur, quòd ſacerdos & leuita pertranſierunt hominem, qui incidit in latrones. ſacerdos inquam & leuita ueteris teſtamenti: ſed ſolus Samaritanus, ſcilicet Chriſtus, qui eſt cuſtos noſter, ipſum ſanauit. Et quia lex non ſanat, quoniam neminem

SVMMA.

1 *Thobias legitur decimatertia dominica poſt Penteco-ſten, & eius diei miſſa, eiuſque expoſitio. nu. 2. 3. 4.*

minem ad perfectionem ducit, sed solus Deus in quo sperandum est, ideo sequitur offertorium. In te domine speraui. Quomodo autem sanauit illum cæcum, patet, quia per panem angelorum, qui factus est panis hominum, id est, per filium Dei incarnatum: & ideo sequitur in postcommunione panem angelorum manducauit homo. Aliæ ecclesiæ dicunt panem de cœlo &c. Sapient. xvj. cap.

SVMMA.

1 *Iudith historia cur legatur dominica decimaquarta post Pentecosten. Et eius diei officium quale. nu. 2.*

De decimaquarta dominica post Penteco. Cap. 138.

1 DOminica † decimaquarta legitur liber Iudith: & cãtatur quomodo victoria data est in manu fœminæ & monet nos ecclesia ad sanctimoniã siue ad continentiam exemplo Iudith. sicut enim interfecit Holofernem, qui interpretatur eneruans uitulum sanguinatum, sic monet ecclesia ut interficiamus Holofernem, id est, diabolum, qui eneruat & interficit lasciuos mundi, quòd fiet per sanctimoniam abscindendo ei caput, nam caput diaboli est luxuria, quia quasi primo de ea incipit homines tentare & ideo dominus dicit in Luc. sint lumbi uestri præcincti: hoc est, præcingatis uos contra primum vitium. Exod. xij. in comestione agni renes uestros accingetis. Alio tamen modo superbia est initium omnis peccati. Quia uero fragiles sumus & effeminati, unde interficere non possumus Holofernem, nisi adiutorio Dei: ideo dicit in introitu: Protector noster aspice Deus, & respice in faciem Christi tui. Sequitur in quibusdam ecclesijs epistola ad Gal. v. capitul. Spiritu † ambulate & desideria carnis non perficietis. caro enim concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem. & sequitur, manifesta autem sunt opera carnis & nominat ea, Item alibi dicit. Si contenditis, nonne carnales estis? hoc dicit quia contendimus de carnalibus. Et post fructus autem spiritus sancti sunt longanimitas, pax, patientia &c. Deuincere igitur Holofernem in nobis, est facere ista duo. Per hoc quoque uitia interficimus in nobis, quòd gustamus spiritum sanctum, quo gustato desipit omnis caro. Sed quia non potest sanari in nobis carnalitas, nisi à domino, quia est sicut lepra, ideo in quibusdam ecclesijs sequitur euangelium: Dũ iret Iesus. Lu. xvij. c. de leprosis, qui uenerũt ad dominum, & dixit eis: Ite, & ostendite uos sacerdotibus ipsis, tamẽ prius sanatis, per quod significatur ꝙ prius peccator à domino sanatur, & postea iniungitur ei pœnitentia à sacerdote, & absoluitur, quod significatum est per hoc quòd discipuli domini instita Lazari soluerunt, & tamen prius ipse erat resuscitatus à domino. Redijt autẽ unus ad eũ flexis genibus, gratias agens, per quod significatur, quod unitas ecclesiæ reddit gratias Deo, vnde unus sanabatur in piscina. Ioan. iiij. & ideo in responsorio in gratiarum actione dicit ecclesia: Bonum est confiteri domino: & etiam in allelu-Ia, quod est in quibusdam ecclesijs. Confitemini domino, & inuocate nomen eius: & quia hoc non sufficit, nisi & dominus nos custodiat: ideo sequitur in offertorio: Immittit angelus domini incircuitu timentium eum, quia custodit nos dominus per angelos. sequitur: Gustate & videte, quid autem gustare debemus, ostenditur in postcommunione, scilicet panem, qui saginat animam, nõ corpus. unde est offertorium in quibusdam ecclesijs: Panis, quem ego dedero, caro mea est pro mundi vita.

SVMMA.

1 *Dominica decimaquinta post pentecosten, in quo conueniat cum antecedenti. Missa item eiusdem diei. nu. 2.*

De decimaquinta dominica post Penteco. Cap. 139.

DOminica decimaquinta habet eandem intentionem cum precedenti † & ideo in quibusdam ecclesijs 1 in his duabus dominicis legitur liber Iudith: & introitus est: Inclina aurem tuam Domine. uersus est. Lætifica animam serui

tui: quoniam ad te domine leuaui animā meam, quasi dicat, non ad carnalia desideria. In epistola quæ est ad Gal. vj. c. monet nos, ut non simus uitulus saginatus, sed simus spirituales. vnde dicit ibi Paulus: Si spiritu uiuimus, spiritu & ambulemus, quia qui seminat in spiritu, de spiritu metet uitam æternam, qui uerò in carne, de carne metet corruptionem. sequitur respōsorium. Bonum est confidere in domino, quàm confidere in homi. qui dat victoriā in manu fœminæ: quando facit hominem vincere in carne, & quia hoc facit, qui prę parat cor suum ad seruiendum Deo, sequitur allelu-Ia. Paratum cor meū Deus &c.

2 In euangelio: Nemo † potest duobus dominis seruire, quòd est Matth. vj. capitul. docemur ne seruiamus ventri, & post. Nolite soliciti esse dicentes, quid manducabimus aut quid bibemus &c. sed primū quærite regnum Dei &c. Nolite soliciti esse, scilicet solicitudine suffocationis, solicitudine autem prouidentiæ soliciti esse debemus. In offertorio uero monentur, vt seruiamus domino, non uentri. Expectās expectaui dominum, ut reficeret me. Quis autem sit iste cibus, quo anima debet refici, ostenditur in postcommunione, quæ est in quibusdam ecclesijs: Qui manducat meam carnem, scilicet per fidem, nam ut dicit Augu. Crede, & māducasti. &c. Quęritur autem, quare ecclesia post libros Sal. legat librum Iob & postea librum Thobiæ & Iudith, cum alio modo ordinentur in Biblia? sicut enim dictum est sub septima dominica præcedūt libri exemplares: & posteà doctrinales, quia magis mouent facta, quàm dicta, & ad ultimum ponuntur libri Machabæorum, qui sunt libri exemplares. Ad quod dicitur, quòd per doctrinam peruenitur ad perfectionem patientię quæ magis fuit in Iob. vnde postea sequitur Thob. quia magnum etiam patientiæ signum fuit in Thobia, qui amisit multa, & filium ad tempus, & oculos, qui maximè ab homine diliguntur, ex eo, quod oculi sunt principium cognitionis, ad quā natus est homo, & quia etiam plus valet exemplum fœminæ, & magis erubescentiam incutit, ideo liber Iudith, in quo habetur de victoria in manu fœminæ post prædictos ab Ecclesia ordinatur, vltimo uero liber Machabæorum legitur: quia ibi habetur exemplum de confirmatione iustitiæ. Machabæi enim passi sunt martyrium pro lege defendenda, & custodienda ab Antiocho fidei inimico.

SVMMA.

1 *Dominicæ decimæsextæ post Pent. officium, ex Machabæis sumptum. & nu. 2. 3. 4.*

De dominica decimasexta post Penteco. Cap. 130.

D ECIMASEXTA dominica † legit & cantat ecclesia de Machab. ut dicitur in sequenti titulo, qui multa passi sunt ab Antiocho, & septē populis, & ibi habetur, q templum, quod pollutum fuerat ab illis populis, ab istis Machabæis purificatum fuit, & per hoc significatur quod anima quæ templum Dei est polluta à septem capitalibus uitijs, non potest mundari, nisi purificetur à peccato: quod est causa resuscitari de morte peccati. vnde habetur in euangelio de resurrectione filij viduæ, & ideo incipit introitus: Miserere † mei domine, scilicet ut resuscites me. versus est: Inclina domine aurem &c. In epistola uero, Apostolus inuitat nos ad patientiam, dicens: Obsecro uos ne deficiatis in tribulationibus &c. quæ est ad Ephe. iij. cap. sic enim vincuntur inimici à Machabæis, id est, à sanctis. sequitur graduale: Timebunt gentes, quia sicut postquam illi vicerunt inimicos suos, & mundauerunt templum, & reædificauerunt, timuerunt gentes in circuitu, sic & postquam homo uicerit diabolum & mundauerit se per confessionem, & reædificauerit templum Dei in se, timent dæmones. vnde sequitur uersus. Quoniā ædificauit dominus Syon, sed quia non potest fieri, nisi à domino, quòd homo liberetur à uitijs: ideo sequitur allelu Ia. Redemptionem misit &c. Euangelium est in quibusdam ecclesijs Ibat Iesus in ciuitatem &c. Lu. vij. c. & post. Accessit Iesus & tetigit loculū, & dixit: Adolescēs, tibi dico surge. & surrexit. & dedit illū matri suæ.

suæ. Nempe tangit dominus loculum, vbi erat mortuus, quando infirmitate uel aliquo flagello tangit corpus hominis, in qua iacet mortuus spiritus hominis, id est, anima. & sic excitatur à somno mortis, vnde Eccle. xxj. Infirmitas grauis sobriam reddit animam. Sequitur offertorium:
3 † quasi in uoce Machabæorum. Domine in auxilium meum respice. sequitur postcommunio: Domine memorabor iustitiæ tuæ solius: iustitiæ: inquam, quia omnis qui uenit ad te, non eiicient foras. Potest & aliter dici, quòd Iosia defuncto Hierusalem destruitur populus captiuatur & præmit, ideo in hoc mense Octobri
4 Machabæorum † historia legitur & cantatur. Adaperiat &c. quia à suis aduersarijs admodum præmebantur: quorum primam partem Simon pontifex edidit; aliâ filius eius. Ioann. posteriorem quidam Iudæus agrestis, sed eruditus. hi captiui militantem designant ecclesiam, in qua sunt duces & satellites, doctores & discipuli, perfecti & imperfecti. Doctores, viduam significant ecclesiam, quæ uidua est, quia militans cum sponso triumphanti non est, cuius filius moritur, cum discipuli pro quouis crimine ab ecclesiæ corpore separantur, resuscitantur, cum illis gratia infunditur. Hæc igitur orat in euangelio, pro filij resurrectione, id est, gratiæ infusione. & hortatur in epistola, ne deficiat in tribulationibus, & huius rei gratia, flectit genua sua. hæc eandem orat in introitu: Miserere, & in offertorio: Domine graduale. Respice id, quod dicitur in euangelio Accepit autem omnes timor. Postcommunio: Domine memorabor: gratiarum est actio. Vel hic mensis Octobris, ut quidam aiunt, designat octauam. sicut ergo Iudæi finitis prælijs & templo restaurato, in hymnis & confessionibus domino benedicebant, sic in octaua magnæ festiuitatis sancti festiuius exultabunt.

SVMMA.

1 *Dominica vij. post Pentecost. quid moneat. & numero 2.3.*

Dominica decimaseptima post Pentecost. Cap. 131.

IN dominica † xvij. agitur de nuptijs æternis, quia consideratione nuptiarum illarum libenter patimur tribulationes, sicut & Machabæi fecerunt. Sunt autem quatuor dominicæ in quibus agit ecclesia de Machabæis. consideratio enim illa tribulationes leues facit, & propter illas nuptias pœna quælibet leuiter sustinetur. De his nuptijs dicitur in euangelio, quod in hac die in quibusdam ecclesijs legitur. Cũ inuitatus fueris ad nuptias, recumbe in nouissimo loco, &c. Omnes inuitati sumus ad nuptias æternas, & si in nouissimo loco nos ponimus hic, ut simus humiles, exaltabimur in paradiso, & econtrà. unde statim subiungitur. Ego † autem dico vobis, quia 2
omnis, qui se exaltat, humiliabitur &c. Vnde incipit introitus. Iustus es domine, scilicet in hoc iudicio & rectũ iudicium tuũ. Huic enim iudicio concordat ecclesia seu consentit, quo Deus exaltat humiles, & superbos deprimit, dicens. Iustus es domine &c. In epistola, Obsecro uos; quæ est ad Ephes. iiii. capitul. inuitat nos ad humilitatem, ut dicatur nobis Amice, ascende superius. vbi dicitur, ut dignè, id est, in humilitate ambuletis in uocatione, qua uocati estis, scilicet ad nuptias, hoc enim est nouissimum locum tenere. Ad hoc idẽ monet in graduali: Beata gens cuius est dominus Deus eorum, &c. superbi faciunt se dominos: humilium uero Deus est dominus, unde uersus est. Verbo domini cœli, id est, humiles firmati, id est, sanctificati sunt. Debemus ergo esse humiles, quia nihil habemus, nisi à Deo, & ideo sequitur in quibusdam ecclesiis: Allelu-Ia. Qui timent Deum sperant in eum quasi dicat, non in se. Postea sequitur euangelium de nuptiis, sicut dictum est. In aliis uero ecclesiis legitur: Cum intraret Iesus in domũ. Luc. xiiii. capit. Notandum autem, quòd antequam in ipso euãgelio dicatur de nuptijs, habetur quomodo sanauit hydropicum, per quem intelligitur omnis amator mundi: prius enim oportet quod sitis

mundi satietur, quia qui biberit ex hac aqua, sitiet iterum. Ioan. iiij. quandiu enim homo erit hydropicus in illis nuptiis non
3 poterit satiari. In offertorio † similiter inuitamur ad humilitatem. vnde ibi habetur oratio Danielis. Oraui ad Deum meũ &c. Daniel. ix. cap. Et propter hanc humilitatem meruit audire archangelum, qui certificauit eum de incarnatione Christi. Satis autem congruè fit ibi mentio de angelo, quoniam hoc officium circa dedicationem beati Michaelis cantatur, in post communione habetur de humilibus & superbis. Vouete & reddite domino Deo vestro omnes, qui in circuitu eius offertis numera, id est, humiles, qui attribuitis omnia bona Deo terribili, & ei qui aufert spiritum principum, ideſt, ſuberbiam eorum. ecce, quia ſuperbos humiliat.

SVMMA.

2 *Feria quarta dominicæ decimaſeptimæ poſt Pente. quale habeat officium.* 1.

De quarta feria quatuor temporum Septembris. Cap. 132.

1 IN quarta feria † legitur euangelium. Respondẽs vnus de turba. Matth. ix. cap. de surdo & muto, quem Apostoli curare non poterãt eo quòd illud genus dæmonij non eiicitur, nisi in oratione & ieiunio, quod bene huic diei conuenit. Hodie nanque ieiunium est quatuor temporum. Ideo nanque duæ lectiones leguntur, ut ordinandi in duobus præceptis charitatis vel duabus legibus instruantur. Prima de calcatore vuæ, scilicet. Ecce dies. Amos in fine, tempore conuenit. Secũda videlicet, Congregatus. Neemiæ viii. ca. congruit ordinãdis, quibus dicitur in introitu. Exulta te Deo. qui præmeditari promittunt. in offertorio: Meditabor. Cõmunio est: Comedite pinguia. & sumit̃ de lectione secunda.

SVMMA.

1 *Pœnitentiam exprimit ordinandorum, feria ſexta quatuor temporum Septembris.*

De sexta feria quatuor temporum Septembris. Cap. 133

1 FERIAE † sextæ officium pœnitentiam exprimit ordinandorum. Vnde in euangelio. Factũ est. pecca. à paralytico dimittuntur, & in lectione. Conuertere, Oseæ vlt. c. ad conuersionem instruuntur, & in introitu Lætetur. ad quærendum dominũ inuitantur Graduale & postcommunio, sunt orationes electorum. Offerenda consolatio eorumdem, in alijs tamen ecclesijs dicitur euangelium. Rogabat Iesum. Luc. vij, capitul.

SVMMA.

1 *Sabbatum quatuor temporum Septembris, quid moneat. & nu.* 2.

3 *Ieiuniorum inſtituendorum vetus mos, & nume.* 3. *Diuersus hodie. nume.* 4. *Et eius ratio. nume.* 5.

De sabbato quatuor temporum Septembris. Cap. 134.

1 ABBATI † quoque officium ad doctrinam ipsorum ordinandorum fit, ne sint steriles, vt fici arbor infructuosa, de qua legitur euãgelium: Arborem fici &c. Luc. iiij. cap. ne uita illorum sit terrenis implicita, sicut mulier incuruata. In epistola uero tabernaculum factum est, &c. quæ est ad Hebr. ix. cap. vbi de primo & secundo agitur tabernaculo, monentur ut sic seruiant in tabernaculo ecclesiæ militantis, ut domino præsententur in tabernaculo triumphantis. In lectionibus verò quare hoc † Septembris ieiunium indicitur, causa instructionis & eius utilitas intimatur, quarum prima est decima die. Leuit. xxiij. capitul. secunda est. Quintadecima die, quæ est ibi dem. tertia est. Domine dominus noster. Micheæ ultim. capitul. quarta est. Factum est uerbum, Zacha. capitul. vij. quinta est. Angelus domini. Danie. iij. capitul. Cætera sunt

ra sunt ordinandorum exhortationes, orationes,& consolationes,scilicet: Communio, scilicet mense septimo, de Leuitici lectione sumitur. Merito autem in hoc mense fit clericorum ordinatio, quoniam & in hoc mense fiebat tabernaculorum celebratio. Ordinati uero sunt ecclesiæ ministri, in die tabernaculorum per septiformem gratiam in septem gradibus constituti. Vnde & beatus Petrus legitur ordinationem fecisse in Septembri sex Episcoporum,decem presbyterorum, & septem diaconorum. Et celebratur ordinatio in tertia hebdomada: quia in tempore tertio, scilicet gratiæ fuit ab Apostolis instituta. Olim tamen alia ratio fuit à sapientibus
3 assignata. Nam † olim instituta fuere ieiunia in prima hebdomada Martij, in secunda Iunij, in tertia Septembris. in quarta Decembris, ut comitarentur initia texere decadis Iesu Christi. Cum enim quis ordinatur, quodammodo, ut Christo attineat,generatur: ergo persona primæ texere decadis est Abraham, à quo sumitur ordinatio primæ hebdomadæ Martij prima persona,secundæ texere decadis est Dauid, à quo sumitur ordinatio secundæ septimanæ Iunij. initium tertiæ est Ieconiæ, à quo sumitur ordinatio tertiæ septimanæ Septembris.demũ est Christus in quarto loco, à quo sumitur ordinatio quartæ septimanæ Decembris. Sumuntur autem potius ab his personis,quàm ab aliis ordinationes, uel quia fuerunt in genealogia maiores, uel propter nominum interpretationes, dicitur enim Abraham, pater multarum gentium. Dauid fortis. Ieconia, præparatio domini.sic & illi qui ordinantur debent esse fortes, præparati ad euangelium Christi', vel sicut à persona in personam sunt quatuordecim generationes, sic ab ordinatione in ordinationem septimane quatuordecim inueniuntur, ut ordinandi periti sint in decalogi
4 & in euangelii disciplina. Nunc † autem ieiunia ex causis præmissis aliter ordinantur, ut dictum est sub quarta feria tertiæ hebdomadæ aduentus. Et memento,quòd apostolici usque ad Simplicium Papam in Decembri semper ordines celebrabant, ut ordinandos coaptarent generationi Iesu Christi. Simplicius uero addidit ordines in Februario tribuẽdos,ut ordinandos uicinius incorporaret corpori Iesu Christi. vide de hoc in proœmio secundæ partis.Sed si,ut præmissum est,ieiunia constituta sunt in prædictis septimanis pro his, qui ad ordinationem accedũt, nunquid cõ mutari possunt, quando nullus tunc ordinatur? certè nõ,nisi necessitate vrgente:de qua in proœmio secundæ partis dictũ est. Cum.n.sit una ecclesia omnino, debet in actionibus eius esse concordia,quæ non esset si in tam generali ieiunio alii prãderẽt alii ieiunarent.Præterea, licet alicubi nõ fiat ordinatio,fit tamen alibi, pro quibus ieiunare & orare debemus,ut digni ad ordinationẽ perueniant. omnes.n.fratres sumus,& unanimes in domo domini sumus.

SVMMA.

1 *Dominica decimaoctaua post Penteco. quid agat moneatque.& nu.2.3.*

De dominica decimaoctaua post Pentec. Cap. 135.

Ictvm est in præcedenti † dominica, quod 1
debet homo se ponere in nouissimo loco, ut ponatur in primo,sicut sunt prælati. unde in hac decimaseptima dominica agitur de prælatis, qui sunt in primo loco.vnde euangelium est in quibusdã ecclesiis.Super cathedrã Mosi &c. Introitus uero,qui sumitur Eccle.xxxiii.ca.incipit:Da pacem domine sustinentibus te: vt prophetæ tui, id est, prælati fideles inueniantur, supplendum est, non infideles.sicut Scribæ & Pharisæi.uersus est. Lætatus sum in his,quæ dicta sunt mihi, in domum domini ibimus, id est, ibimus ad nuptias, & de hoc lætatus sum,quia inuitati sumus ad nuptias, in quibus erit æterna pax. In aliis vero ecclesiis uersus est, Bonum est. † Præterea, scripserunt quidam, quod 2
ideo dicitur introitus ipse, quia tali die Zacharias Papa fecit pacem cum Longobardis. In epistola Apostolus agit gratias de Ephesiis, quia habent fidem ueram de istis nuptiis. dicens: Gratias ago semper

Deo meo, pro uobis &c. i. ad Corinth. capitul. i. in responsorio uero. Lætatus sum, &c. ostendit gaudium de prædictis nuptiis. & ideo propter prædictas nuptias in alleluia. Laudate dominum omnes gentes, hortatur ad laudem. Euangelium in quibusdam ecclesiis. Accesserunt † ad Iesum 3
quod est Matth. xxii. Dominum, dicentes. Quod est mandatum magnum &c. Dixit dominus. Diliges dominum Deum, &c. & postea reprehendit eos, de infidelitate, quia non credebant ipsum esse Deum, dicens. Quid uobis uidetur de Christo, cuius filius sit? dicunt ei Dauid. & dixit eis. Quomodo ergo Dauid in spiritu uocat eum dominum, dicens. Dixit dominus domino meo sede à dextris meis &c. Prælati uero non debent esse tales, id est, infideles sed sicut Moses, de quo habetur in offertorio. Sãctificauit Moses altare domino &c. debent prælati se totos offerre incensum, & postea multas hostias, unde sequitur postcommunio. Tollite hostias. loquitur enim de prælatis.

SVMMA.

1 *Dominica decimanona post Pente. quid referat, aut moneat, & nu. 2.*

De decimanona dominica post Pentecost. Cap. 136.

HAEC decimanona dominica respõdet precedẽti & in qua dictum est: Da pacem domine sustinentibus te, ut prophetæ tui, id est, prælati tui fideles inueniantur. Respondet inquam, si faciant, quod
1 habetur in euangelio, quod legitur † in hac dominica, in quibusdam ecclesiis, scilicet: Ascendens Iesus &c. quod est Matth. ix. capitul. in quo habetur quòd adduxerunt ad dominum paralyticum. Iesus autem uidens fidem illorum, qui offerebant, &c. Paralytici sunt, qui in delitiis carnis ita dissoluti sunt, quod non possunt opera bona facere. & merito fide prælatorum sanantur, & ideo bonum est habere bonos prælatos. Quidam autem de Scribis dixit intra se. Hic blasphemat, qui peccata dimittit. Iesus autem uidens cogitationes eorum, dixit. Vt sciatis, quoniam filius hominis habet potestatem in terra, dimittendi peccata, dixit paralytico. Tolle grabatum tuum, & ambula. Et quia solus Deus est, qui sanat paralysin: ideo incipit introitus. Salus † populi ego 2
sum &c. versus est: Attẽdite populo meus, legem meam, subaudi per quam sanantur paralytici. In epistola monet Apostolus paralyticos, ut erigãtur corporaliter à paralysi ad bona opera, dicens: Renouamini in spiritu mentis uestræ & induite nouum hominem &c. Ephe. iiii. c. Sequitur etiam graduale in uoce paralytici. Dirigatur oratio mea, sicut incensum &c. uersus est: Eleuatio manum mearum, &c. iam iste leuatur ad bona opera. Allelu Ia uero dicitur in uoce paralytici sanati, scilicet dextera domini fecit uirtutem, subaudi, quia sanauit me. Sed quia non sufficit sanare, nisi dominus custodiat, sequitur offertorium. Si ambulauero in medio tribulationis, ybicũque enim ambulant sanati, à domino custodit eos, quantum in se est.

SVMMA.

1 *Dominica vigesima post penteco. quid legat.*
2 *Dominicæ vigesimæ post Pent. missa. & nu. 4.*
3 *Nuptiæ tres leguntur in euangelio.*

De dominica vigesima post Pentecosten. Cap. 137.

IN dominica † uigesima incipit ecclesia legere duodecim prophetas & Danielem. & cantãt de Esa. & Daniele & Hieremia, non tamen legit de Esa. & Hier. quia in aliis temporibus plenius leguntur. De Esa. enim legitur in aduentu, de Hier. in passione. ¶ Quæritur autem quare legit ecclesia prophetas, post librum Machabæorum cum in Biblia præponatur. ad quod dicimus, quod Biblia præponit omnes libros exemplares, eo quod magis mouent exempla quàm doctrina, præter librum

brum Machabæorum, quem ultimo ponit: & propter perfectam iustitiam, & propter tempus: quia ultimo tempore fuerunt. Ecclesia etiam legit ultimum librum Ezechiel. quia in eo agitur de templo cœlesti, in quo est confirmatio, & finis omniũ. Duodecim uerò prophetas legit, propter fundamẽtum fidei, quod semper necessarium est, quantumcunque homo sit perfectus: & uide quod dictum est sub dominica. xv. Incipit autem ecclesia legere Ezechielem, in principio Nouembris. In matutinali huius dominicę officio primum responsorium est in quibusdam ecclesijs de Esa. scilicet, Vidi dominum sedentem super solium excelsum. Vidit enim Esa. quomodo thronum Dei Angeli sunt, & Sancti in ecclesia triũphante, & militantẽ, in quibus per gratiam sedet ille, qui est primus, & nouissimus. Quia ergo Ezechiel uidit templum cœleste in quo fiunt nuptiæ æternæ, ideò in euangelio missæ, quòd in quibusdam ecclesijs in hac dominica dicitur, & est Matt. 22. ca. habetur in illis nuptiis. Simile est regnum cœlorum, homini Regi, qui fecit nuptias, & misit seruos suos hora cœnæ dicere inuitatis. Omnia parata sunt, uenite ad nuptias. Illi uerò contempserunt uenire ad nuptias. Hi sunt Iudæi, qui contempserunt uenire. Et misit tunc seruos suos, dicens. Ite ad exitus uiarum, & conuocate omnes, & impletæ sunt nuptiæ discumbentium. Et uidens Rex quendam non habentem uestem nuptialem, dixit ei: Amice, quomodo huc intrasti, non habens uestem nuptialem? & tradidit eum ministris suis, ut proijcerent eum in tenebras exteriores. Huic autem iudicio, quo dominus eos, qui contempserunt uenire ad nuptias, amouit à nuptiis, & omnes alios uocauit, congaudet ecclesia in † introitu, dicens. Omnia, quæ fecisti nobis domine in uerò iudicio fecisti. In epistola uero, monet nos Apostolus, ut cautè ambulemus ad has nuptias: quia sine ueste nuptiali proijcimur in tenebras exteriores, dicens. Videte autem quomodo cautè ambuletis, &c. quæ est Ephes. 5. ca. & diffũa de à contrario, dicens: Nolite inebriari uino, in quo est luxuria, ne sitis in nuptiis diaboli, sed impleamini spiritu sancto. Sed qa cibum illarum nuptiarum non potest dare, nisi solus Deus, ideò sequitur in responsorio. Oculi omnium in te sperant domine, & tu das escam illorum, id est cibum nuptiarum æternarum in tempore opportuno. Et quia de nuptiis illis non potest comedere, qui est in peccato mortali, sequitur in quibusdã ecclesiis allelu Ia. De profundis, id est de peccato, clamaui ad te domine, ut me eruas à peccato, & ita peto nuptiis interesse. In offertorio uero ostenditur, quid sit interesse nuptijs, scilicet habere memoriam de æternis, dicens. Super flumina Babylonis, scilicet delitias seculi illic sedimus, & fleuimus, dum recordaremur tui Sion, id est tui ò ecclesia triumphans. In post communione uero petit, ut detur ei interesse nuptiis illis, dicens. Memento uerbi tui seruo tuo, in quo mihi spẽ dedisti, &c. quasi dicat memor esto, quia promisisti. qui enim promittit, & non dat, uidetur esse oblitus. ¶ Et † nota, quòd 3 tres nuptiæ leguntur in euangelio. De primis dicitur quòd simile est regnum cœlorũ homini regi qui fecit nuptias filio suo. Hic filius est Christus, qui humanam naturam sibi copulauit, ubi fuit thalamus uirginis uterus: unde tanquam sponsus procedens de thalamo suo, ad has nuptias homines sub lege per Prophetas inuitauit: De secundis dicitur: Vos similes hominibus expectantibus dominum suum, quando reuertatur à nuptiis. hic dominus Christus est uerus homo, qui ascendens, angelicam naturam sibi copulauit ad has nuptias gentes per Apostolos conuocauit. De tertiis uerò dicitur: Virgines, quæ præparatæ erant, intrauerunt cum eo ad nuptias, hic sponsus est Christus, qui ecclesiam post iudicium sibi copulabit, & in thalamo glorificabit. Ad has per prælatos ecclesiæ quotidie inuitamur. De primis solennizat ecclesia in Christi natiuitate. De secundis in ascẽsione. De tertijs in resurrectione, quoniam in nostra resurrectione Christus sponsam assumet, & de Babylonia mundi introducet in cellarium paradisi. de quibus nuptijs hic potest intelligi, cum intrasset homo non habens uestem nuptialem, eiectus est in tenebras exteriores, cæteri nuptialiter induti, sunt cum domino epulati. Hi sunt lapides uiui, ex quibus ædificantur muri Hierusalem. Potest etiam aliter dici, quòd

ci, quòd post reuersionem à captiuitate Hierusalem reædificabitur,& templum restaurabitur per Zachariam, & Aggæum,& Esdram & Malachiam, per quos aduentus domini prænuntiatur,ideoque in hoc mense Nouembris vsque ad aduentum domini
4 cantatur historia de Prophetis. † Vidi dominum,& leguntur libri Ezechielis, Danielis,& duodecim Prophetarum. Captiuitas illa corporalis nostram spiritualem significat. A captiuitate reuersio,est peccatorum remissio. Rex itaque Prophetarum volens supernã Hierusalem restaurare, filio nuptias celebrauit,& sicut legitur in euangelio, multos ad cœleste prandium inuitauit, hi qui intrauerunt, sunt lapides viui, de quibus prẽmissum est. Ne igitur ad captiuitatem similem reuertamur, & à nuptijs excludamur, monet nos Paulus, in epistola præcedenti: Videte quomodo caute ambuletis, non quasi insipientes, sed vt sapientes. Introitus:Omnia quæ fecisti.vox est Danielis captiuitatem præteritam recolentis, & eam suis meritis Dei iudicio adscribentis. Similiter in offertorio, Super flumina Babylonis.captiuitatem illam ploramus,sed in graduali,Oculi omnium, gratias agimus. In post communione,Memento verbi,postulamus, vt nuptias promissas in spe,percipiamus in re.

SVMMA.

1 *Dominica vigesimaprima post Pentecost.quid moneat,eiusque diei officium.& nu.2.3.*

De dominica xxj.post Pentecosten.
Cap. 138.

1 IN † præcedenti dominica instructi sumus & admoniti, vt cautè eamus ad nuptias quæ celebrantur in templo, quod scripsit Ezechiel,Sed quia de his nuptijs maximè inuidet nobis diabolus, pro eo,quod de illis eiectus fuit,ideo in hac vigesima prima dominica agit Ecclesia de bello contra diabolum, & de armatura nostra contra eum,si enim pugnauerimus,interrerimus æternis nuptijs, si tamen habuerimus vestem nuptialem, quæ est charitas, aliter non. Vnde quia cinis & ciliciũ, sunt arma pœnitentiæ in introitu vtitur Ecclesia voce Mardochæi, in cilicio,& cinere existentis dicens Deo,In voluntate tua domine vniuersa sunt posita,& non est qui resistat voluntati tuæ.Hester. iij. c. Sequitur Quoniam dominus vniuersorum tu es,& ideò beati,qui tibi seruiunt, quia tu liberas eos de manu diaboli, & adiuuas eos in bello cõtra diabolum, sicut in hac oratione liberasti Mardochæũ de manu Naamã & suspensus est in patibulo,quòd præparauerat Mardochęo. In epistola † monet 2
Apostolus armari contra diabolum armatura Dei,dicens, Confortamini in domino, & in potentia virtutis eius &c.quæ est ad Ephe.vj.c.& post.Quoniam non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem,sed aduersus spiritualia nequitiæ in cœlestibus,in omnibus sumentes scutum fidei &c. Sed quia etiam bene armati non possunt per se resistere, nisi Deus adiuuet, sequitur responsorium. Domine refugium factus es nobis &c. Quia lassamur vel sauciamur in hoc bello non est refugium, nisi ad ipsum: unde sequitur in quibusdam ecclesijs allelu Ia: Lauda anima mea dominum, quia uero sauciati in hoc bello, non sanantur nisi a domino, & multi ab eo sanantur: ideo in quibusdam ecclesiis † se- 3
quitur euangelium, de sanatione Reguli. Erat quidam Regulus,cuius filius infirmabatur &c.Quod est Ioan.2.c. Per istum regulum intelliguntur reges, scilicet prælati,qui reges sunt, & debent esse humiles,& ita sunt Reguli.unde exaudiuntur licet habeant paruam fidem pro sanatione filiorũ. credebat enim iste Regulus quòd dominus poterat sanare filium suum:sed non credebat q̃ esset Deus,quia credebat q̃ non posset sanare,nisi præsens.Humilitas ergo ualde necessaria est prælatis. Quia uero per patientiam maximè uincitur diabolus,prę ponitur in offertorio Iob in exemplum. vnde in Sapientia. Melior est patiens uiro forti,& qui dominatur animo suo,expugnatore urbiũ.& incipit:Vir erat in terra Hus, nomine Iob &c.In uersibus aũt huius offertorij fit sæpe repetitio,de qua dictũ est sub dominica secunda post octauam Epiphaniæ,sed quia nihil ualet patientia,nisi homo speret in domino,sequitur post communio: In salutare tuum anima mea sperauit &c. quia spes patientiam operatur.

SVM-

S V M M A.

1 *Dominica vigesimasecunda post Pentecosten hortatur ad charitatem. Et eius diei officium. 2. 3. 4. 5.*

De dominica xxij. post Pentecosten. Cap. 139.

1 DIctum est quòd nullus † potest interesse æternis nuptijs nisi habeat uestem nuptialem, quæ est charitas, ideo in hac uigesimasecunda dominica monemur & inuitamur ad habendam charitatem, ut non tantum beneficiamus proximo, sed dimittamus iniurias nobis ab eo factas. Vnde in quibusdam ecclesijs euangelium est de seruo, qui debebat decem milia talenta, cum † quo dominus posuit rationem. & ille dixit. Patientiam habe in me, & omnia reddam tibi. & misertus dominus eius dimisit eum, & debitum dimisit ei, & incipit: Simile est regnum cœlorum homini regi, qui uoluit rationem ponere cum seruis suis, quod est Matth. 18. c. Siquidem in die iudicij ponet dominus rationem nobiscum, & nullus poterit computare cum eo, quia de tempore, quomodo reddet hãc rationem, quod tam bonũ est quòd in quolibet momẽto eius potest homo fieri filius Dei, & ideo incipit introitus. Si iniquitates † obser. domine, domine quis sustí. quasi diceret nullos, & hoc est: Patientiam habe in me, &c. & sequitur uersus: De profundis clamaui ad te domine, &c. In epistola. Confidimus, &c. ad Philip. c. j. inuitat nos Apostolus ad perfectam charitatem, ut dimittamus fratri, ut Deus dimittat nobis, sicut habetur in fine euangelij: Sic & pater meus cœlestis faciet uobis, si non remiseritis unusquisque fratri suo de cordibus uestris. Dicit igitur Apostolus in epistola: Fratres, confidimus, id est confidentiam talem habemus, ut postea sequitur: † Obsecro autem uos, ut charitas uestra magis ac magis abundet, ut sitis synceri, & sitis sine offensa, & tunc est unitas in ecclesia, quando non offendimus propter iniurias, sed dimittimus. unde sequitur responsorium: Ecce quam bonum, & quam iocundum, habitare fratres in unum. sed quoniam illos, qui ira scuntur sanat dominus per charitatem, & dum pœnitent, ideò sequitur allelu Ia. Qui sanat contritos corde; & al. concor. eorum. In præmisso uerò euangelio monemur. ad perfectam † charitatem, ut cautè ambulemus ad nuptias cum uestem nuptiali. & quia perfecta charitas, nõ tantum impendit beneficia, & dimittit iniurias, sed etiam orat pro inimicis, ideò sequitur in offerto. Oratio. Hester ad Assuerum regẽ, quod interpretatur beatitudo, id est ad Christũ. & incipit: Recordare domine, &c. Hester 14. cap. in quo offerto. rogat pro reconciliatione peccatorum. & quia de hac reconciliatione gaudent angeli, sequitur in quibusdam ecclesijs post communio: dico uobis, &c. Luc. 15. c.

2 3 4 5

S V M M A.

1 *Dominicæ xxiij. officium.*

De xxiij. dominica post Pentecosten. Cap. 140.

IN tribus dominicis ultimis, scilicet xxiij. xxiiij. & xxv. est † idem officiũ, & in eis ostendit ecclesia se habere uestem nuptialem, id charitatem: quia orat pro Iudæis, ut conuertantur, quod fiet in fine mundi, quando uenient ad fidem nostrã quod significatum est in Ioseph, qui noluit lõgo tempore se manifestare fratribus suis posteà uerò ad ultimum se manifestauit eis; & petierunt ueniam ab eo. & dixit eis nolite timere, ego pascam uos, & inebriatus est cum eis, quæ inebriatio, significat lætitiam omnium in illa conuersione Iudæorum. hoc autem erit in fine peregrinationis nostra: & ideò de huiusmodi conuersione agitur in fine temporis peregrinationis. in quatuor enim partes diuisum est tempus anni, prout dictum est in procem. huius partis. & per has tres dominicas agitur de hac conuersione, quia ad fidem trinitatis cõuertuntur. In hac ergo xxiij. dominica introitus est de cõuersione Iudæorum, & de promissione domini ipse nanque dicit per Hierem. 29. ca. Ego cogito cogitationes pacis, & non afflictionis: quia ad hoc tendunt mala, quæ uobis infero, ut reconciliem uos mihi, & nota q̃ tempore Henrici Tertij Imperatoris Bruno Tullienſis episcopus, qui de multis sanctis cantus composuit factus Papa per Henricum Tertium Imperatorẽ,

1

&

& uocatus Leo X. dum Romam pro papatu ueniret, audiuit uoces angelorum canétium & dicentium: dicit dominus, ego cogito cogitationes pacis, &c. ipse uerò cogitãs q̃ non haberet canonicum ingressum, renũciauit, & iterum à Romanis Papa eligit, & uitam cum multis miraculis finiuit. In graduali uerò agit. Dauid gratias de sua liberatione, à captiuitate spirituali, & corporali, dicens, Liberasti nos ex affligentibus nos. &c. In uersu uerò promittit laudem bonorum operum, dicens. In Deo laudabimur tota die, &c. & quia solus dominus est, qui sanat: ideò in quibusdam ecclesijs sequitur allelu Ia. Qui sanat contrictos corde. in offertorio uerò petit ueniam, sicut fratres Ioseph, dicens. De profundis clamaui ad te domine. &c. & quia Ioseph, i. Christus respondit: Nolite timere ego pascam uos, ideò quia liberalis est dominus, & cito dimittit, sequitur post communio: Amen dico uobis, quicquid orantes petitis, credite, quia accipietis, & fiet uobis. Matt. 18. c. Quia uero non intrabunt ad nuptias, nisi habeant similitudinem Dei; ideo in euange. Abeuntes, &c. Matt. 22. c. quod legitur in quibusdam ecclesijs dicitur, Reddite ergo, quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ sunt Dei Deo, scilicet imaginem suam, similitudine sua insignitam, quia omnia ad sibi similia conuertuntur. In epistola quoque: Fratres imitatores, &c. ad Philip. 3. c. monet nos apostolus, ut reddamus Deo imaginem suam, & post sequitur, Conuersatio nostra in cœlis est. q. d. in hoc debetis me imitari non illos, quorum uenter Deus, qui sunt inimici crucis Christi. Imitemur autem Deum & apostolum in humilitate, mansuetudine, charitate, & sanctimonia, & post Saluatorem expectamus dominum Iesum Christum, qui reformabit corpus humilitatis nostræ, configuratum corpori claritatis suæ. Si enim habuerimus similitudinem Dei in animabus nostris, in futuro non habebimus illam similitudinem in animabus tantum, sed etiam in corporibus: quia ut dicit Apostolus; Similes erimus Christo.

De dominica xxiiij. post Pentecosten. Cap. 141.

1 IN † uigesimaquarta dominica similiter agitur de uocatione, & conuersione Iudæorum. Vnde incipit in quibusdam ecclesiis euang. Mat. 9. c. loquente Iesu ad turbas: Ecce princeps ἀρχισυνάγωγος uenit ad eum, & dixit ei. Filia mea defuncta est, sed ueni, & impone manum tuam super eam, & uiuet. Dum autem iret post eum, ecce mulier hæmorroissa. dicebat si tetigero fimbriam uestimenti eius, salua ero, & sanata est à domino, postea suscitauit dominus filiam archisynagogi. allegoricè archisynagogus iste significat Mosen uel aliqué de prophetis, uel etiam apostolis, qui rogauit dominum pro synagoga, & dominus uadit, ut sanet eam, quia nõ cessat corrigere, ut sanet ipsos Iudæos per uarias tribulationes, & seruitutes sed eorum sanitas fiet in fine mundi. Mulier uerò patiens fluxũ sanguinis est gentilitas, quæ dixit. Si tetigero fimbriam uestimenti eius, id est, si minima præcepta seruauero, salua ero. Per fluxum sanguinis, peccatum intelligitur. 2
Postea uero † saluabitur synagoga, quod significatur per filiam Iairi post-modum uscitatam. Item, per Iairim, qui interpretatur illuminans siue illuminatus, intelliguntur prælati, prælatus enim illuminatus à domino, alios illuminat, & talis debet orare pro subditis suis, sicut iste pro filia sua, sicut etiam orat Apostolus in epistola huius dominicæ, quæ est ad Colos. 1. cap. Non cessamus, inquit, fratres, orantes pro uobis. In quibusdam tameu ecclesiis dicitur hac die euangelium. Cum uideritis abominationem. Matth. 24. ca. Et attende, q̃ hæc dominica proprium cantuale non habet officium, quia enim uexabitur ecclesia persecutionibus antichristi; ideò sua cõtinet organa. uel ideò, quia præcedens officium huic euangelio rectissimè coaptatur, uel quia hæc dominica sæpius superabundat, idcirco proprio uocat officio.

SVMMA.

1 *Dominica xxiiij. Missa eiusque expositio. Et nume. 2.*

SVMMA.

1 *Dominica vigesimaquinta post Pentecostẽ expositio, & nu. 2.*

De

De dominica xxv. post Pentecosten. Cap. 142.

t IN vigesima † quinta dominica agitur de illuminatione Iudæorum: unde dicitur in quibusdam ecclesijs in epistola,quæ est de Hier.xxiij. cap. Ecce dies ueniunt dicit dominus, & suscitabo Dauid germen iustum &c.& post sequitur. In diebus illis saluabitur Iuda. & post non dicemus amplius,Viuit dominus,qui eduxit filios Israel de terra Aquilonis, & de cūctis terris, in quibus proieceram eos, in quibus uerbis præcedens cantulę officium concordat. Nam in introitu dicit: Dominus ego cogito &c. dicitur & reducā captiuitatem uestram de cunctis locis. Soluti ergo illi, qui nunc tenētur in captiuitate,in graduali:Liberasti nos, gratiarum referunt actionem.in offerenda:De profundis adhuc porrigūt orationem qui suæ petitionis,in post communione: Amen dico. recipiūt sanctificationem. Euangelium † uero est de refectione, quam fecit Ioseph fratribus suis, quando recepit eos ad conuiuium. Videns Iesus, quia multitudo maxima uenit ad eū &c. quinque panes sunt spiritualis intelligentia quinque librorum Mosi,quos modo habent,nec eis possunt satiari:quia eos frangendo per spiritualem intelligentiam non manducant: sed tunc eos dominus saturabit. Duo uero pisces,sunt psalmi & euangelium. Tunc enim reficiet eos dominus intelligentia legis & psalmorum, & euangelij. In quibusdam tamen ecclesijs dicitur euāgelium. Cum subleuasset Iesus oculos, Io.6.¶Rursus in hac ultima dominica cęteras concludente, rectè ponitur officium, quod ad utrunque domini pertinere possit aduentum, ut dictum Hieremiæ propheticum. Ecce dies ueniunt, & suscitabo &c. Ecce primus aduentus. In diebus illis saluabitur Iuda,ecce secundus. Sed in euāgelio rectè legitur de quinque panibus,quia post quinque milia annorum datus est nobis in primo aduentu panis angelorum. Ab hinc etiam quinque dominicæ computantur, usque ad illum diem, in quo panis ortus in præsepio prædicabitur. Quidam tamen hanc epistolam, & hoc euangelium ponunt cum officio trinitatis; infra hebdomadam uero, fit sicut in cæteris feriatis, & congruè circa festum beati Andreæ hoc euangelium legitur: quoniam de eo in ipso mentio continetur. Quædam ecclesiæ faciunt in hac dominica festum de Trinitate,aliæ uerò,in octaua Pentecostes, ubi de hoc dictum est.

SVMMA.

1 *Dominica uigesimasexta post Pentecostē quid legendum in officio ecclesiastico. & numero. 2. 4.*

3 *Menses singuli singulis adaptantur temporibus.*

De xxvj. dominica post Pentecosten. Cap. 143.

1 LVD † postremo notandum est, quòd nocturnales lectiones à prima dominica post pentecosten vsque ad aduentum domini,quidam non insubtiliter referunt ad illam temporis seriem, quæ fuit à Dauid usque ad aduentum domini. Sed & ad illam congruè referri possunt, quæ à primitiua cœpit ecclesia, sicut enim Sauli succesit Dauid: unde primo legitur de primis libris Regum, sic dæmonum cultui cultus unius Dei, & sicut regnum Dauid per Roboam, & Ieroboam in sciſſuras diuiditur, ut legitur in libris sequentibus, sic ecclesiam scindit hæreticorum insania. Deinde sequuntur † li- 2
bri Salomonis, quia post pugnas hæreticorum claruerunt in ecclesia sanctorū doctorum ingenia. Postmodum sequitur liber Iob, ubi agitur de persecutionibus, & consolationibus eius, quia quantumuis in pace floreat ecclesia, tentationes tamen non desunt spiritualium aduersariorum, quorum quanto est occultior pugna tanto difficilior est;sed glorioſior erit acquisita uictoria. Rursus illud † quoq; adijciendum 3
est,quòd singulos menses,præteritis possumus adaptare temporibus. Nam per Ianuarium in quo nouus annus inchoatur, tempus à diluuio intelligitur, ubi mundus renouatur. Per Februarium,in quo allelu Ia.

depo-

deponitur, illud tempus innuitur, in quo uniuersitas linguarum confunditur. Per Martium, in quo quadrageſima ſæpius celebratur, illud tempus accipitur, in quo Dei populus in Aegypto affligitur. Per Aprilem uerò, ubi Paſcha celebratur, uel obſeruatur, illud tempus oſtẽditur, in quo populus à Pharaone liberatur. Per Maiũ, in quo de Penteco. ſolennizatur, illud tempus recolitur, in quo populus in terra promiſſionis gratulabatur. Iunius & Iulius, in quibus hiſtoria Regum legitur, regnum Saulis & Dauid commemorant. Auguſtus, in quo liber Sapientiæ recitatur, regnum ſapiẽtis Salomonis inſinuat. Reliqui quatuor menſes, regna principalia notant. Babylonicum, quod eſt in oriente. Perſarum quod eſt in meridie. Græcorum, quod in Aquilone. Romanorum, quod eſt in Occidente. Igitur hiſtoria Iob, quæ legitur in Septembri, per duas hebdomadas, regnum exprimit Orientis. Vnde ibi dicitur: Erat uir ille magnus inter omnes Orientales, & legitur per duas hebdomadas: quia regnum illud durauit per duas annuales hebdomadas, id eſt, per bis ſeptingẽtos annos. Tot enim anni inueniuntur à tempore Nini, à quo regnum Babyloniæ incœpit, uſque ad Cyrum regem Perſarum, in quo defecit. In reliqua parte Septembris, regnum Perſarum innuitur. Quocirca † duæ hiſtoriæ leguntur, eo quòd nunc de Perſis nunc de Medis reges aſſumebantur. Hiſtoria Machabæorum, quæ legitur in Octobri Græcorum, ſignificat regnum, ſub quibus Prophetę leguntur, regnum Romanorum, in quo Chriſti religio uiget, accipitur. Prophetiæ maximè de Chriſto loquuntur, cuius natiuitas eſt in fine anni, ſicut regnum Romanorum in fine mundi. †

Finis Libri Sexti.

LIBER SEPTIMVS.

SVMMA.

1 *Sanctorum feſta quibus de cauſis eccleſia celebret. ibid. & nu. 2.*
2 *Sancti, & eorum reliquiæ an debeant honorari, & uenerari. & nu. 3. 6.*
4 *Sanctorum noui teſtamenti quadruplex differentia.*
5 *Sanctorũ nulli latriã, uel ſacrificiũ debemus.*
7 *Septimanæ dies qualiter nominentur ab Hebræis. Qualiter à Chriſtianis. nume. 8. 10. Item, qualiter à Gentilibus. nu. 9.*
11 *Feriæ, quid, & unde dictæ, & unde hoc uerbum natum inter Chriſtianos. nu. 12.*
13 *Dies tripliciter denominantur. Et diei Dominicæ excellentia. nu. 14.*
15 *Dies quidam priuilegiati, in quadrageſima.*
16 *Dies uariè incipit, iuxta uariam regionis, & loci conſuetudinem.*
17 *Solennitas, quid, & unde dicatur.*
18 *Feſtiuitatum diuerſa nomina. Et nu. 19.*
20 *Statio, quid, & unde orta. nu. 21.*
22 *Stationum duæ ſpecies.*
23 *Stationum forma, & à quo in urbe inſtitutæ. Et quorſum fiant. nu. 24.*
25 *Paſchatis feſtum, eſt alijs ſuperius.*
26 *Iſraeliticus populus, treis potiſſimum ſolennitates colebat.*
27 *Encænia ab Hebræis ortũ habuerũt. Et quid.*
28 *Feſta occurrunt plus quinque milia Sanctorum, quolibet die exceptis Calendarum diebus, ut reſpondit Euſebius Conſtantino Imperatori.*
29 *Sanctorum catalogo nullus ad ſcribendũs, niſi per Romanum Pontificem.*
30 *Feſta quæ celebrant per totum annum.*
31 *Feſta omnia, ſunt aut in totum duplicia, aut ſimpliciter duplicia, aut ſemiduplicia unũquodque percurrit, ibid. & nu. 32. 33.*
34 *Feſtorum uariæ, & diſſimiles ſolennitates, hierarchiam cœleſtem ſedibus, & gratia diſtinctam, deſignant. & nu. 35. 36. 37.*
38 *Pa-*

38 *Pascha annotatiuum, quid.*
39 *Festa omnis generis Sanctorum cur celebrentur tempore Paschali, sub nomine unius personæ.*
40 *Festa sanctorum qui immediatè cœlum ascenderunt, celebrantur tempore Paschali: non autem cæterorum.*
41 *Festa sanctorum ueteris testamenti, per Græcos & Venetos coluntur.*
42 *Sanctorum octauæ cur celebrentur. & num. 46. Non tamen omnium. nu. 43.*
44 *Sanctorum octauæ, uariȝ sunt generis.*
45 *Octaua significationis, quæ sit. Et quæ supplicationis. nu. 47.*
48 *Octauas institutionis, qui habeant inter martyres, & qui inter confessores.*
49 *Sanctorum ferias quo ordine Author prosequatur.*

De sanctorum festiuitatibus. Caput I.

POSTQVAM de diuinis officijs in genere, atque dominicis, & de festiuitatibus ad dominum pertinentibus in specie premisimus: utile est, ut de officijs festiuitatum sanctorum aliqua in hac septima parte subijciamus. † Sanè ecclesia sanctorum festa multis de causis celebrat. Primò, ut eis uicem rependamus: quia ipsi iam celebrant festum de nobis, quoniam gaudium est in cœlo angelis Dei, & animabus sanctis super uno peccatore pœnitentiam agente. j. distinctione. quia tua. Secundò, quia eos honorando rem nostram agimus. Nam eorum festiuitas nostra est. Vnde Apostolus: Omnia nostra sunt: nos autem Christi. Charitas enim omnia communia facit. Tertiò, ut habeamus eos intercessores pro nobis: unde legitur in 3. Regum 1. ca. quòd Bersabee, quæ interpretatur puteus saccietatis, id est, ecclesia triumphans, impetrauit filio suo regnum. Quartò, ut eos imitemur. Per eorum enim exempla ad eorum imitationem prouocamur. Quintò, propter augmentum nostræ securitatis, & spei subleuationem. Si enim homines mortales nobis similes potuerunt ita per sua merita sublimari, & nos similiter poterimus, quoniam manus domini non est abbreuiata. Sextò, propter honorem diuinæ maiestatis, quam illos honorando in eis honoramus, & mirabilem prædicamus eum, qui ipsos sanctificauit. Septimò, ut uisa eorũ pulchritudine & munditia confundatur homo de peccatis suis, & terrena cõtemnat, sicut & ipsi fecerunt. Octaua & principalis † causa est, quia sanctorum dies, & anniuersaria in eorum honore nobis ad memoriam reducitur propter nostram utilitatem, quoniam in eis honoramus Deum. Ipsi nanque cum sint perfectè beati, orationibus nostris non indigent: quia omnia eis ad uotum succedunt: imò iniuriam facit martyri, qui pro martyre orat. extra de cele. miss. cum Marthæ. §. pen. Ioan. etiam Dama. in lib. 4. c. 7. ponit alias rationes quare sancti † & pariter eorum corpora, siue reliquiæ debeãt honorari, quarum quædam sumuntur quantum ad eorum dignitatem: & quædã quantum ad corporum ipsorum prętiositatem. Dignitas quadruplex est: quoniã sunt amici Dei, & filij Dei, hæredes Dei, & duces nostri. De 1. Io. 13. Iam non dicam uos seruos, &c. De secundo Ioan. 1. Dedit eis potestatem filios Dei fieri. De tertio Rom. 8. Si autem filij & hæredes. De quarto ita dicit: Si quis multum laborat ducem inuenire, qui eum alicui regi mortali adducat, & pro eo ad ipsum uerbum faciat: quanto magis duces generis humani, qui pro nobis ad Deum interpellationes faciunt, honorandi sunt templa illis erigẽdo, & eorum memoriam uenerando? Quantum uero ad corporum eorum prætiositatem manifestandam, ponit etiam idem quatuor rationes. Nam ipsa sanctorum corpora fuerũt promptuaria Dei, templum Christi, alabastrum spiritualis unguenti, fontes uiui. Augustinus addit quintum, scilicet organum Spiritus sancti. ¶ Circa primum dicit. Hi enim sunt promptuaria Dei: cœnacula Spiritus sancti. De secundo dicit: Quoniam per intellectum in corporibus eorum habitauit Deus. Vnde Apostolus: Nescitis, quoniam corpora uestra &c. Deus autem spiritus est. Honoranda ergo sunt animata Dei tẽpla. Homo quidem delectatur in ædificatione murorum: Deus uerò in conuersione sanctorũ. Vnde Psal. Domine dilexi decorem domus tuæ, decorem, scilicet quem præstat diuersitas.

1 *Luc.* 15 — *1. Cor.* 3. — *Esa.* 59 — 2 — 3 — *1. Cor.* 6. — *Ps.* 25

diuersitas non marmorum, sed gratiarum. Circa tertium dicit: Si enim ex rupe aqua manauit in eremo, & ex maxilla asini Sanson sitienti: nequaquam incredibile est ex martyrum reliquijs unguentum bene olés, emanare sitientibus Dei, & sanctorum uirtutem. Circa quartum dicit: Isti enim uiuêtes in ueritate, cum libera præsentia Deo adsistût, & fontes nobis salutares dominator Christus sanctorum suorum præbuit: reliquias multiformia beneficia irrigâtes. Circa quintum dicit Augustinus in lib. de ciui. Dei: Non sunt contemnêda, sed plurimum uenerâda sanctorum corpora, quibus dum adhuc uiuerent, spiritus sanctus quasi quibusdam organis ad omne bonum usus est.

2. Cor. 13 Vnde Apostolus: An experimentum quæritis eius, qui in me loquitur Christus? Ité Ambro. in hexameron: Hoc est prętiosissimũ, quòd homo diuinæ uocis sit organum, & corporalibus labijs cœleste exprimit oraculum.

4 ¶ Est † autem quadruplex differêtia sanctorum noui testamenti, quos per anni circulum colimus. Sunt enim Apostoli, martyres, confessores, & uirgines: & hi secundum Rabanũ per quatuor mundi partes significantur: per Orientem Apostoli, per Meridiem martyres, per Aquilonem confessores, per Occidentem uirgines.

5 Licet autem festiuitates sanctorum † celebrandæ sint, & in eorum memoriam altaria construenda: nulli tamen eorum uel ét angelis, sed soli Deo sacrificare debemus. Nemo enim antistitum in locis sanctorum corporum adsistens altari aliquando dixit. Offerimus tibi Petre, & Paule, aut Cypriane: sed quod offertur Deo qui sanctos coronauit offertur apud eorum memorias quos coronauit, ut ex ipsorum locorum amore maior effectus assurgat ad augendum charitatem in illis, quos imitari possumus, & in illum, quo adiuuari possumus. Nec enim ipsi sancti, uel angeli exhiberi sibi uolunt, quod uni Deo per latriam deberi norunt.

Act. 14 Vnde Paulus & Barnabas, cum quidam miraculis per eos factis cõmoti, ipsis tanquam dijs immolare uoluissent: Conscisis uestibus cõfitentes se homines mortales, & non deos esse, hoc fieri uetuerunt. Et sicut in

Apoc. 9 Apoc. legitur angelus Ioannem ipsum in uisione adorare uolentẽ prohibuit, dicens: Vide, ne feceris, frater enim tuus, & conseruus fratrum tuorum sum: Deũ adora. Iam enim Christus erat super angelos exaltatus. Antea uerò leguntur angeli adorati, vt dictum est in quarta parte, sub particula canonis, super uerbo, seruitutis. Et Mardochæus Naaman noluit adorare: quoniam ille diuinam sibi uoluit adorationem impẽdi. Honorandi † sunt ergo sancti propter imitationem, non adorandi, propter religionem. honorandi sunt charitate, non seruitute, ut dictum est super dicto uerbo, seruitutis. Tribus ergo de causis sanctos rogamus, prout dictum est in præcedenti parte, sub tit. de rogationibus. ¶ Et nota, q; stando sanctos rogare debemus, ut dictum est in proœmio quintæ partis, ubi de respõsorio agitur. Porrò dierũ alij sunt profesti, alij festiui, siue solennes. profesti sunt, qui nulla speciali celebritate insigniti sunt, quasi procul à festo. ¶ Et not. quòd † Hebræi aliter denominant dies septimanæ: & aliter Gentiles, & eorũ presbyteri, & aliter Christiani. Hebræi denominant omnes alios dies à sabbato, qui apud omnes præcipuus habetur: unde diem sequentem post sabbatum uocant prima sabbati. Aliam secunda sabbati, & sic de reliquis. Septinam uerò diem uocant simpliciter sabbatum, & quandoque sabbatum sabbatorum. Sextam feriam, uocant † paraseeue, à παρά, quod est præ, & σκευή, quod est structio, quasi præstructio, seu præparatio: quia tunc Iudæi præparant cibaria ad opus sabbati, iuxta quod eis præceptum fuerat de manna, scilicet sexta die colligatis ex eo duplum. Quoniam in sabbato non licebat eis cibos præparare, sicut manna colligere. Nos uerò hoc nomen quod est commune cuilibet sextæ feriæ, appropriamus illi sextæ feriæ, quæ est proxima ante pascha, pro eo, quòd tunc præparatus est cibus siue manna, quo & militans ecclesia modo, & triumphãs in futura requie perfruetur. ¶ Et nota, quod παρασκευή est nomen Græcum: sed Iudæi propter uarias captiuitates inter Græcos dispersi, quædam uocabula à Græcis sumpserunt, ut παρασκευή & συναγωγή, & alia quædam. ¶ † Gentiles autem tã uulgus, quàm philosophi denominant dies à planetis. Vnde secundum eos, prima dies, dicitur dies Solis: secunda, dies Lunæ &c. Quæ nomina sacra scriptura non recipit: licet hodie uulgari usu teneantur.

Hest. 3 6 7 8 Exod. 16 9

tur. De hoc dicitur in parte viij. ubi agetur de ſeptimana. Nempe uulgus ideò ſic eos denominabat, quia Solem, Lunam, Martem, & alias planetas à quibus dies denominabant, Deos eſſe credebant. Philoſophi uero ideo, quia hæc ſunt nomina planetarum, ex quorum motibus, & naturis omnia ſui uegetationem ſecundum illos trahunt. ¶ Chriſtiani † uero duos dies tanquàm proprijs deſignant nominibus. Nam ſabbatum, ſimpliciter ſabbatum uocãt, propter authoritatem Hebraici ſermonis, & frequentem diem dominicam uocant propter ſui primatum: de quo iam dicetur. Vel quia ſic in legenda ſancti Ioan. uocatur, ubi dicitur, Ioan. dominica die poſt miſſarum ſolennia, deſcẽdit in foſſum ſepulturæ ſuę locum. Poſſet etiam dies dominica prima feria appellari. Diem uerò poſt dominicam ſequentem appellabant ſecundam feriam, aliam tertiam feriam, & ſic de alijs diebus uſque in ſabbatum. Interpretatur † enim feria, quaſi dies ſolennis, à * feriando dicta: unde prima dies ſeptimanæ ſolennis eſt. Vocantur ergo feriæ, à feriando: quia toto tempore à vitiis feriare, id eſt, uacare debemus, non quod ſit à neceſſarijs uitæ operibus feriandum. Vel dicitur à fando, id eſt, loquendo: quoniam ſicut legitur in Gen. Dominus dixit & facta ſunt. Siquidem beatus Silueſter nolens imitari Iudæos, qui dicunt prima ſabbati, ſecunda ſabbati: nec Gentiles qui dicunt dies Solis dies Lunæ &c. Adinuenit hoc nomen feria. In † fine tamen ſeptimanæ ſeruauit ſabbatum propter præmiſſam rationem, uel propter figuram, quia ſabbatum interpretatur requies: quia tunc dominus requieuit ab omni opere, quod patrauerat, unde & nos per totam hebdomadam, id eſt, per totum tempus uitæ noſtræ, quod percurritur per ſpatium vij. dierum debemus laborare, & niti ſummo conamine, ut ad requiem & beatitudinẽ perueniamus. ¶ Die † ergo tripliciter denominatur: primo ſecundum ſe, ut dies Lunę, dies Martis &c. Secundò, iuxta uſum eccleſiæ, ut prima feria, ſecũda feria &c. Tertiò, ſecundum menſes & hoc tripliciter. Primò modo Cal. pridie Cal. iij. Cal. Secundò modo, Idus pridie Idus. iij. Idus. Tertiò modo, Nonas, pridie Nonas. iij. Nonas. Dominica uerò dies primatum obtinet & maior † eſt inter alios dies: quia Chriſtus annuntiatus fuit & reſurrexit, & in Apoſtolos ſpiritum ſanctum miſit & Deus mundum, id eſt, cœlum & terram in illa fecit, & in eodem quoque die, ut dicitur mundus diſſoluetur. Dicitur autem dominica propter gaudium dominicæ reſurrectionis quod in eo celebramus. Licet autem quædam dominicæ omnibus alijs ſint ſuperiores, uidelicet paſchæ & Pente. & hoc propter reſurrectionem, & ſpiritus ſancti miſſionem: tamen & quinque aliæ principales dicuntur, & ſolennes, in quibus officia mutantur, ſcilicet dominica prima de aduentu, dominica in octauis paſchæ, dominica in octauis Pentec. dominica qua cantatur, Lætare Hieruſalem, & dominica in ramis palmarum. Addunt etiam quidam ſextam, ſcilicet qua cantatur. Inuocauit me quædam etiam aliæ dominicæ dicuntur priuilegiatæ; quibus uidelicet hiſtoriæ ſunt appropriatæ. ¶ Et nota, q̃ ſunt quidam dies priuilegiati † in tempore quadrageſimæ, uidelicet quatuor quartæ feriæ, ſcilicet quarta feria in capite ieiuniorum, quarta feria ſequentis hebdomadæ, & quarta feria poſt Lętare Hieruſalem, & quarta feria ante cœnam domini. Item, quatuor ſabbata uidelicet ſabbatum prioris hebdomadæ, quando ordines celebrantur, & ſabbatum quartæ, & ſabbatum quintæ, & ſabbatum in uigilia paſchæ. Item tres dies dominicæ, ſcilicet inuocauit me, & Lætare Hieruſalem, & dominica in ramis palmarum. Item una quinta feria, ſcilicet cœnæ domini. Item una ſexta feria, ſcilicet paraſceue. Item, tota una ſeptimana, ſcilicet ultima quæ maior dicitur, prout ſub dominica in ramis palmarum dictum eſt, de quibus priuilegijs in ſuis locis dictum eſt. Et nota, quòd paſcha & pentecoſt ſunt hebdomadariæ feſtiuitates, ut dictum eſt in ſexta parte, ſub titu. de ſeptem diebus poſt paſcha, & ſub pentecoſt. ¶ Incipit † autem dies naturalis ſecundum Aegyptios ab occaſu ſolis, ſiue in principio noctis, & durat uſque ad ueſperam ſequentis diei; iuxta illud, Et factum eſt ueſpere, & mane, dies unus: ſecundum Perſas & Græcos, & ſecundum communem uulgi uſum incipit mane ab ortu ſolis, ſecundum Roma-

nos à media nocte secundum Athenienses & secundum Arabas & Astronomicos à sexta diei hora, quos omnes variè imitamur: quoniam ad celebrationem diuinorum officiorum incipit dies in vesperis, iuxta illud à vespere in vespiram celebretis sabbata vestra, extrà de feriis. c. j. quo ad treugæ obseruationem in ortu solis, extrà de treuga & pace. cap. j. ff. de iudiciis. l. more. quo ad contractus incipit dies, & finitur in media nocte. quo ad esum carnium, post cœnam vsque ad diluculum. de consecr. dist. iij. de esu. quo ad iudicium incipit mane, & termi natur sero in fine diei ante noctis tenebras de offic. deleg. consuluit, & in authentica, de iudiciis. §. sedebunt. Computatio autem Aegyptiorum vera videtur, cùm contineat ortum & occasum signorum. Potest tamen dici, quòd secundum Ecclesiam incipit media nocte, quia tunc verus Sol, scilicet Christus, ortus est, iuxta illud. Dum medium silentium &c. vel verius in vesperis, vt præmissum est: quia nox præcessit, dies autem appropinquauit. Licet autem naturaliter dies præcedant noctes tamen in nocte paschali fit econuerso, vt dictum est in vj. par
17 te, sub tit. de sabbato sancto. Solennes † vero seu festiui dies, in quibus à quolibet opere seruili in honorem Dei & sanctorum abstinendum est, & diuinis laudibus insistendum. Et notandum est, quod solennitas est communiter instituta: celebritas pro aliqua prærogatiua, & dicitur a solo quod est commune vel absoluto, id est, firmo atque solido, quia ob religionem mutari non debet, vel dicitur solennitas ex eo, quòd fieri solet in anno. Celebritas verò vocatur, quia ibi non terrena: sed solum cœlestia aguntur. Solennitas autem alia est festiuitatum, alia stationum, alia litaniarum: alia ieiuniorum, de quarum singulis videamus. Solennitas festiuitatum, quæ est mors sanctorum, pluribus nominibus designatur. Vocatur enim festiuitas, festum celebritas, natiuitas natalis vel natale, siue natalitium, transitus seu exitus obitus, passio, assumptio, depositio, & obdormitio. ¶ Festiuitas
18 † dicta est à festis diebus, quasi festiuitas: eò quòd in eis sola diuina res agitur, quibus contrarij sunt festi, in quibus ius fatur. Dicitur quoque festiuitas, quasi sancti natiuitas. Natiuitas propriè dicitur festum illius natiuitatis, quæ est in carne, & in mundo, & secundum hoc dicitur tantùm Christi natiuitas & beatæ Mariæ, & beati Ioannis Baptistæ, quorum tantùm natiuitates in Ecclesia celebrantur. Quare sancti dicantur in morte nasci, iam sequitur, & dicetur vbi de octaua agetur. De celebritate iam dictum est, natalis vel natale vel natalium dicitur, migratio sanctorum ab hoc seculo: quia tunc nascuntur Deo, & seculo ad gloriam ea natiuitate, quæ tendit ad vitam æternam. Indifferenter tamen ista accipiuntur. Transitus, dicitur festum de morte sanctorum, quoniam animæ illorum à corporibus exeuntes, per ignota sibi & diuersa loca transeunt. xiij. quæst. ij. tempus, vt per cœlum aereum, & æthereum, & crystalinum, vt tandem perueniant ad empyreum. ¶ Et † nota quod maius est fe- 19
stum transitus alicuius sancti, quàm aliquod aliud, de illo dicetur sub festo assumptionis. Obitus dicitur: quia tunc angeli veniunt obuiam animæ, vt legitur de beato Martino. Passio dicitur: quia tunc maximè corpus patitur: & etiam in anima quando per violentiam ab inuicem separantur & obitus vniuscuiusque potest passio nominari: quia sine amaritudine, & sine violentia quadam nulla anima de corpore tollitur. Assumptio propriè, dicitur transitus beatæ Mariæ. Depositio propriè, dicitur depositio beati Ioannis euangelistæ, qui, vt præmissum est, locum sepulturæ viuus intrauit, & ita seipsum deposuit. Obdormitio verò, dicitur mors sanctorum, quasi quies, nam sicut quis post somnum integer, & validior sit: sic sancti sine difficultate resurgunt in corporibus glorificatis, quasi à somno euigilantes. Vnde Dominus de Lazaro mortuo dixit: Lazarus amicus noster 1. Thes.
dormit. xiij. q. ij. tempus, vnde Apostolus. 4.
Nolumus vos ignorare de dormientibus, &c. ¶ Sequitur de stationibus videre, statio autem, secundum † Isidorum, est obseruatio 20
statorum dierum vel temporum. Dierum, vt quartæ & sextæ feriæ ieiunium ex veteri lege præceptum: de qua statione in euangelio: Ieiunio bis in sabbato, id est in
quarta & sexta sabbati. Temporum, scili- Mat.
cet quæ legalibus, & propheticis institutionibus, determinatis temporibus, statuta sunt: vt ieiunium mensis, quarti, quinti, 9.

septimi, & decimi: vel sicut in euangelio dicitur: Dies ille in quibus oblatus est spõsus, Statio, quoque vocatur, processio ad aliquam Ecclesiam ad exoluendum ibi gratias Deo facta, & dicitur statio, quia tunc stantes orare, & Deo gratias persoluere non flexis genibus debemus tunc, nec ieiunamus tunc: nec in eis supplicationis voces fiunt, quæ omnia cum vestibus humilitatis in litanijs fiunt. Videntur autem † stationes à veteri lege initium habuisse: quoniam tunc populus Iudæorum, & etiam multi gentiles conueniebant, in magnis solennitatibus, scilicet in Pascha & Pentec. vt ibi orarent in templo, & Deo gratias persoluerent, & offerrent: quod ad huc obseruat Ecclesia, præsertim in Italia; vbi in hebdomadibus Paschæ, & Pentecost. populus de oppidis & villis adiacentibus ciuitatibus conuenit ad ecclesiam Episcopalem Aliæ stationes a Romanis habuerunt initium, qui eas maximè frequentant qui cùm intercessionibus Sanctorum quorum suffragia implorabant, pericula euasissent, cum processione veniebant ad Ecclesiam illius Sancti, cuius patrocinio fuerant liberati laudes Deo, cum gratiarum actionibus persoluentes. Isidorus dicit in vj. etymolo: quòd statio ex militari exemplo nomen accepit, pro eò, quod nulla lætitia castris obueniente, stationem contristatio militum rescindit. Sunt autem duæ species † stationum, aliæ nanque sunt generales: aliæ particulares. Generales sunt, quæ in prædictis duabus septimanis ad matricem Ecclesiam fiunt. Particulares sunt, quæ in diuersis Ecclesijs fiunt, pro prædicta causa. Fiunt etiam quandoque obseruationis causa, nulla alia causa intercedente: vt cùm in festo alicuius Sancti ad eius Ecclesiam vadit processio à maiori Ecclesia. Fiunt etiã cùm in diuersis festis diebus, ad diuersa altaria, cum processione ob Sanctorum veneration venimus. Institutio ergo stationum ex prædictis liq. hoc tamen addito: quoniam sicut Romani pro vitandis suis periculis statuerunt suas stationes in vrbe, sic & alij in suis ciuitatibus ob causas similes stationes instituerunt. In diebus autem stationum, voces seu cantica lætitiæ cantantur, videlicet responsoria vel antiphonæ, vel quid huiusmodi. Quandoque etiã tunc missa celebratur in Ecclesia, ad quam vadunt, & quandoque non, sed post stationem oratione finita redeunt. ¶ † Et nota, quod populus primo conuenit in aliqua Ecclesia vicina illi, in qua debet esse statio: vt dictum est in quarta parte, sub titulo de oratione. Nempe beatus Gregorius, qui stationes in vrbe ordinauit xx. homil. euangelij diuerso tempore in illis dicendas declarauit, alias vero stomacho lacessente aliis pronuntiandas commisit. De solennitate litaniarum in sexta parte, sub titu. de rogationibus dictum est. ¶ † Nota tamen quod stationes fiunt propter præterita pericula. Litaniæ uero, quæ rogationes vel supplicationes interpretantur, fiunt pro periculis euitandis, vt præmissum est. De solennitate ieiuniorum, & de vigilijs Sanctorum, dictum est in sexta parte, sub quarta feria quartæ dominicæ de aduentu. Hoc etiam nota, quod natale Domini festum est patris quia per eum filius innotuit mundo. In hoc enim apparuit charitas Dei, quod nobis dedit filium suum, sicut dicit beatus Ioannes. Festum tamen patris, festum est filij, & spiritus sancti. In hoc enim quòd dicitur verbum, intelligitur pater verbi & etiam alia ratione, quia scilicet filius patrem manifestauit mundo. Pascha verò, est festum filij, quia tunc Christus à mortuis resurrexit, & verus deus apparuit. Et nota † quòd solennitas Paschæ antonomaticè, dicitur solennitas solennitatum sicut dicitur sancta sanctorum, & cantica canticorum: eo quòd alia sancta, & alia cãtica excedunt. Inde est, quòd omnes dies dominicos reciprocamus, id est omnes dies dominicę sunt octauæ huius festi. Dicitur etiam festiuitas festiuitatum, tum quia prima est omnium festiuitatum, tum quia omnes hac dominica communicare debent. ¶ In quibusdam tamen locis quodlibet magnum festum pascha vocatur, quasi transitus, quia de vitiis ad virtutes transire debemus. Pentecost. est festum spiritus sancti, & quælibet istarum solennitatum est solennitas totius trinitatis, quoniam indiuisa sunt opera trinitatis. de consecra. dist. iij. cap. fin. Licet, vt præmissum est, quælibet istarum magis, vni, quàm alteri approprietur. ¶ Non est etiam † ignorandum quod populus Israeliticus tres

Deut. 16. 21

22

23

24

1. Io. 4

25

26

principaliter celebrabat solennitates. Primum erat dies Paschæ siue dies azymorum quod est pascha, quia tunc Deus eos liberauit à potestate Pharaonis de seruitute Aegypti: & à percussione angeli linitis postibus de sanguine agni immolati. Non enim fuit domus alicuius Aegyptij, vbi mortui non iacerent: nisi domus Iudæorum, vbi nullus mortuus est. ¶ Secundum erat pentec. quia tunc susceperunt legem, vt dictum est in sexta parte sub ipso festo. ¶ Tertium scenopegia, in Septembri, quod ex græco interpretatur, dedicatio siue fixio tabernaculorum. Populus enim Israeliticus quadraginta annis in tabernaculis habitauit, in cuius rei memoriã adhuc Iudæi hoc festum celebrant, quasi in tabernaculis degentes. Σκήνος enim græcè, tabernaculum dicitur latinè. Hæc festa quæ septem diebus protelabantur, præcipuè dicebantur. & sabbatum quod interueniebat dicebatur sabbatum sabbatorum, id est
27 sabbatum sanctorũ. Verùm † & superadderunt & alia festa ob euentus uarios: ut encœnia, quod celebrabant Hebræi in hyeme, scilicet in octobri: & uocabant encœnia, nouam dedicationem tẽpli. Νέον enim enim grecè, dicitur nouum latinè: unde quandocunque aliquid nouum fuerit dedicatum, encœnia uocatur. Nam & siquis noua tunica induitur encœniare dicitur. Nos autem duo illorum seruamus, scilicet pascha & pentecost. sed alia ratione quàm illi, ipsi enim celebrant pascha: quia tunc ab Aegyptiaca seruitute liberati sunt: nos uerò, quia tunc per Christum redempti sumus. illi celebrabant pentecosten, quia tũc susceperunt legem: nos uerò quia tunc spiritum sanctum accipimus. Item illi susceperunt legem in tabulis lapideis, ad duritiam cordis notandã extrinsecus scriptam, quoniam usque ad spiritualem literę intellectum non pertingebant. Sed spiritus sanctus datus est 72. discipulis in corde digito Dei, spiritualem intelligentiam eis dictante. Scenopegiam etiam quodammodo celebramus in Ascensione domini: quia per tabernaculum intelligimus corpus domini: in quo sub humanitate diuinitas latuit. iuxta illud spal. In sole posuit tabernacu-
Ps. 18 lum suum. Hoc itaque tabernaculum Christus in mortali carne non figebat: quoniam exultauit, ut gigas ad currendam uiam, discurrés de loco in locum: ut susceptum mysterium adimpleret: sed tunc fixit & stabiliuit tabernaculum, id est, corpus suum, quando assumptus est in cœlum, sedens ibi ad dexteram Dei patris, & requiescens in patrimonialibus patris bonis, donec ponet inimicos suos scabellum pedum suorum. Hæc itaque tria festa rectè in euangelio spiritualiter celebramus. *Mar. vlt.* Nam iuxta psalm. Christus captiuam duxit captiuitatem: quando in pascha resurgens, unctos suos eduxit de lacu, in quo non erat aqua. Ascendit in altum. cum *Ps. 67* in ascensione exaltatus est super cœlos cœlorum ad orientem. Dedit dona hominibus, cum in pentecost. effudit de spiritu sancto, super omnem carnem, Quarta uerò feria post dominicã de passione est de encœnijs prout ibi dictum est in sexta parte. Erant quoq; & aliæ quatuor solennitates, non tamen ita solennes, sicut præcedentes, uidelicet sabbatum, festum clangoris, festum propiciationis, & Νεομηνία. Siquidem apud Hebræos neomenia dicta est: quia secundum lunarem cursum menses supputabantur. Μήνη grecè, luna uocatur. inde νεομηνία, ideſt noua luna: Apud nos uerò neomeniæ, sunt Calendæ. Erant apud Hebræos ipsi de Calendarum: ex legali institutione solennes. ¶ Sane Constantinus † Imperator par 28
tes transmarinas petens: inuenit Eusebium Cesarienſem Episcopum, virum sanctissimum, cui dixit: Pete à me vnde Ecclesia tua ditetur. Ille verò respondit: Ecclesia mea satis abundat in diuitijs, scilicet, rogo te, ut mittas per partes mundi, & nomina sanctorum, & tempora passionum, & sub quibus, & qualiter, & in quibus locis pasi sunt scribas: quod factum est: Et refert Eusebius quod quolibet anni die plus, quàm quinq; millium sanctorũ festa concurrunt excepta die calẽdarum Ianuarij, quo intendebant Gentiles epulis, & solennitatibus, non ad martirizandum sanctos. & Hie. dicit idem in epistola, quæ suo Calendario præponitur. unde Greg. dicit. Totus mundus plenus est sanctis. & similiter Haymo dixit de angelis, quod si quis creaturas spirituales, uidere posset, uideret eas ebulire ĩ aere sicut minimos atomos in

solis

29 solis splendore. ¶ † Et nota, quod nullus adscribendus, seu annumerandus est catalogo siue numero sanctorum, nisi per Romanum pontificem, & nisi facta prius clara fide de illius uita, & miraculis, extrà de reliq. & ueneratio. sancto. c j. extrà de testamen. uenerabili. Dicitur autem catalogus, sermo, à κατα quod est circa. & λογος, quod est sermo. * Et litania siue calendarium, in quibus enumerantur Sancti per Romanam ecclesiam approbati, dicitur uniuersalis sermo, cæterum secundum Decretum concilij Africani, de consecratione distinctio. j. placet. nulla memoria martyrum probabiliter, siue solenniter accipiatur, nisi aut ubi corpus martyris, aut certè reliquiæ sunt, aut ubi fuit origo habitationis, uel possessionis illius. Nã altaria, quæ per somnia, & inanes quasi reuelationes quorumlibet hominum ubicunque statuuntur, omnino reprobantur. Item statutum est in concilio Aurelia. de consecratio. distinctio. tertia, episcopus. quod episcopus si infirmitate non fuerit impeditus, Ecclesiæ cui fuerit proximus puta episcopali, die dominica deesse non debet. ¶ Quæ autem
30 festiuitates † celebrandæ sint, patet ex cõcilio Lugdunen. de consecratio. distinctio. iij. cap. j. extra de fer. cap. fina. in quo sic statutum est. Dies domini feriandi sunt à uespera in uesperam. Item festum natalis domini. sancti Stephani, sancti Ioannis euangelistæ, Innocentium, sancti Siluestri, Circuncisionis, Theophaniæ, siue Epiphaniæ, Pascha, cum tota præcedenti, & sequentibus hebdomadibus: Rogationes cum tribus diebus: Ascensio domini. Pentecostes, cum duobus diebus sequẽtibus, sancti Ioannis Baptistæ, duodecim Apostolorum: sancti Laurentij: Festiuitates beatę Mariæ, omnes dies dominici: dedicatio sancti Michaelis, dedicatio cuiuslibet oratorij, festũ omnium Sanctorum, sancti Martini. Illę festiuitates, scilicet sanctorum Canonizatorum, quas singuli episcopi in suis ecclesijs cum clero, & populo decreuerint celebrandas. Reliquis uerò festiuitatibus, quę per annum sunt, non sunt populi cogendi ad celebrandum siue feriandum, nec prohibendi. Quot psalmos, quot responsoria, quot lectiones, & quare in festis dicantur, dictum est in quinta parte, sub titulo de nocturnis. ¶ Quędam † autem festa 31
dicuntur in totum duplicia: quædam simpliciter duplicia, quædam semiduplicia. ¶ Dicuntur quędam duplicia in quibusdam ecclesijs, pro eo, quod responsoria tam maiora quàm breuia, & uersus à duobus cantantur, & quia omnia incipienda à duobus incipiuntur, & quia antiphonæ in matutinis & uesperis duplicantur. dicuntur enim completę & ante Psalmum, & post, sicut est festum natalis domini, Sancti Stephani protomartyris, sancti Ioannis euangelistæ, Circuncisio domini, Epiphaniæ, Purificationis, Annuntiationis, Resurrectionis, Ascensionis, Pentecostes: sancti Ioannis Baptistæ, Apostolorum Petri & Pauli, sancti Laurentij. Assumptionis beatæ Mariæ virginis, natiuitatis eiusdem, & dedicatio Basilicæ. ¶ Præmissa † quidem sunt maiora 32
duplicia festa. Minora autem duplicia festa sunt, secunda & tertia feria, infra octauas resurrectionis. Item, secunda & tertia feria infra octauas Pentecostes. Commemoratio sancti Pauli apostoli. Octauæ Apostolorũ Petri & Pauli, & assumptionis, & quod libet festum, quod unaquæque ecclesia duplex ordinauerit celebrari. ¶ Semiduplicia † autem festa sunt, in quibus præmissa 33
omnino non obseruantur: sed tantum tertium, sextum, & ultimum. Responsoria cantãtur à duobus, nec incipitur à duobus, nec duplantur antiphonę, licet uersus, & breuia responsoria à duobus dicantur, & sunt hæc semiduplicia festa Sãctorum, Andreę, Nicolai, Lucię, Thomę Apostoli Innocentium octauę epiphanię, Agnetis, Conuersio sancti Pauli, Agathę, Mathię, Cathedra sancti Petri, Gregorij, Augustini, Hieronymi, Ambrosij, Philippi, & Iacobi, Marci euangelistę, Inuentionis sanctę Crucis, Reuelationis sancti Michaelis, octaua Ascensionis, Ioannis ante porta Latinam, Barnabę apostoli, octaua sancti Ioannis Baptistę, Marię Magdalenę, Iacobi apostoli, ad uincula sancti Petri, octaua sancti Laurentij Bartholomęi apostoli, & decolatio sancti Ioannis Baptistę, octaua natiuitatis beatæ Marię, Exultatio sanctę Crucis. Matthęi apostoli, Lucę euangelistæ, Simonis, & Iudæ apostolorum, Martini Ceciliæ, Catharinæ: & alia secundum consuetudinem cuiuscunque ecclesiæ.

Sanè igitur hæc varietas circa festa seruatur: quoniam sicut per apostolum stella differt in claritate à stella, nec etiam erit resurrectio mortuorum. Cùm ergo secundum beatum Dionysium Ecclesiastica hierarchia, repræsentet aliqualiter in suis actionibus, seu ordinationibus cœlestem hierarchiam, in qua sancti secundum diuersitatem meritorum suorum disponuntur: ideò ad hoc repræsentandum varietas diuersorum officiorum in nostra Ecclesia re-
34 peritur. ¶ Quæ igitur † festa in toto dupli cia, & quæ semiduplicia dici debeant, liquido patet secundum mysticum intellectum. Nam secundum sanctos visio Dei erit præmium omnium beatorum, quæ quidem visio erit maior vel minor in omnibus, secundum quod hic positi magis, vel minus in charitate, quæ est radix omnium meritorum, profecerint. Veruntamen sunt quædam specialia merita, quæ secundum aliqua specialia præmia habentibus alia merita in futura gloria conferentur. Vnde speciale premium supereſſentiale redderetur Martyribus, Doctoribus & Virginibus, quod præmium aureola dicitur, ita quòd quantum ad hoc aliqui sancti duplex habebunt præmium, scilicet essentiale, quod dicitur Dei visio: & accidentale, aureola, & secundum hæc festa sanctorum possunt dici maiora, vel minora, scilicet in quibus præmiorum rationes magis vel minus reperiri possunt. Quia agitur beata virgo inter omnes sanctos sublimiori præmio, potitur, quantum ad præmium essentiale, & rationes etiam accidentalium præmiorum sibi competunt: ideò eius festum totum duplex dicitur esse, sic est etiam in festiuitatibus ad honorem Christi statutis. Quia verò post eos angeli secundum obtinent locum, & post illos Apostoli & martyres, & post ipsos alij: ideò secundum eorum plura vel pauciora essentialia, & accidentalia præmia ipsorum festum, vel totum duplex vel semiduplex vel simplex debet ab Ecclesia militante, quæ vestigia triumphã-
35 tis imitatur, cõformiter celebrari. ¶ † Quãdoque verò alia consideratione dicuntur festa duplicia, quando scilicet eadem die duo festa concurrunt, & tunc minus cedit maiori. Nam die illa de festo excellentiori officium celebratur, & de minori fit solummodo commemoratio & illius officiũ ad diem sequentem reseruatur, sicut fit de beatis Petro & Paulo. Si ergo eadem die plura festa concurrant, & omnes sunt martyres illius qui inter eos maioris erit nominis, officium celebretur. Si verò alter cõfessor, & alius martyr, vel martyres, si confessor maioris sit nominis, quàm martyr, vel priuilegiatus, vt beatus Martinus, & cuius generaliter officium instituit Ecclesia, dicendum est officium de confessore & commemoratio facienda est de martyre, sin autem celebrandum est de martyre, item si festum Andreæ veniret in prima dominica de aduentu, fiet in secunda feria. ¶ Idem dicimus † de quolibet festo Apo- 36
stolorum & martyrum, si occurrerent in primis dominicis priuilegiatis, item si festum habens vigilia contingit in feria secunda, celebratur officium de vigilia, & ieiunatur in sabbato præcedenti, extrà de obser. ieiu. c. j. Si autem in quacunque alia dominica à priuilegiatis, id est, quibus historiæ appropriatæ inueniuntur euenerit festum Apostoli vel alicuius præcipui martyris, vel alterius sancti qui proprium habeat officium, attendendum est, vtrum sequens hebdomada siue singuli dies ipsius proprium habeãt officium, quod si habent, fiet officium de dominica, & festum sancti fiet in secunda feria, si verò nõ habent, fiat officium de festo in dominica, & officium dominicæ fiet in secunda feria, & sic dominica quandoque cedit festo, quandoque econuersò. ¶ Circa vigilias † sanctorum, quare 37
sic vocatur, & vnde ortum habuerunt dictũ est in sexta parte, sub quarta feria tertiæ hebdomadæ aduentus. Porrò circa festa, quæ in septuagesima seu in tempore passionis siue ante illud occurrunt, sicut est festũ sanctę Agathæ, cathedra sancti Petri, sancti Matthiæ: Annuntiationis Domini, festum sancti Gregorij, festum etiam patroni cuiuslibet Ecclesiæ, si acciderit, vel anni uersarium illius vel pascha alicuius, annotatiuum generaliter dicimus, q̃ cãtica laudis, scilicet Te Deum laudamus. Gloria in excelsis Deo: & Ite missa est, in illis debent cantari, & omnia quæ cantarentur in illis, si in aliis temporibus contingerent præter allelu Ia, quoniam festa huiusmodi ad tempus paschæ pertinere noscuntur.

Sed

Sed quare non dicitur tunc allelu-Ia, ſicut alia cantica lętitiæ? Reſpondeo quia illud eſt magis canticum lætitiæ quàm alia, quæ ſunt magis obſeruationes, ſeu gratiarum actiones, quàm cantica lætitiæ. Licet & in illis ſit aliqua lætitia, præſertim in cantu. Si verò opponatur, ℣ Gloria in excelſis, quod eſt proprium natalis Domini, &, Ite miſſa eſt, quod eſt canticum ſeu laus reſurrectionis: & Te Deum laudamus, quod ſignificat lætitiam pro drachma inuenta, nõ debeant in feſto annuntiationis Domini cantari, pro eo, quòd præmiſſa in aduentu Domini nondum ſua tempora habebant: quia Dominus nondum ea in rebus humanis fuerat proſecutus. Reſpondent, qui ſolẽnizare cõtendunt, ℣ hoc feſtum eſt omnium feſtorum Chriſti, quaſi fons & origo ſeu initium, quoniam & ſi natale Domini vel paſſio vel inuentio drachmæ nondum erant in re, vel in tempore, habebantur tamen in ſpe, quoniam in ſpe eorum prodigia præcedebant. Annotatiuum † paſcha vocatur, quando aliquis diem, quo baptizatus eſt, celebrat annuatim, quod fortè ſumitur à gentilibus, qui diem, in quo ad miſeriam naſcebantur, natalitium obſeruabãt, in qua celebratione officium paſchę debet cantari, præter allelu-Ia, ſi in tempore quadrageſimæ contingat. ¶ Et nota, quòd hæc tria, ſcilicet, Te Deum laudamus: Gloria in excelſis Deo: & Ite miſſa eſt, ſeſe concomitantur, & eſt ratio. Nam gloria in excelſis ſignificat illud ineffabile gaudium, quod angelus paſtoribus nuntiauit, dicens Annuntio vobis gaudium magnum, quia natus eſt vobis hodie ſaluator. Ite miſſa eſt, quod eſt dictum, ite ad propria, miſſa eſt conſummata, deſignat acceſſum paſtorum ad locum natiuitatis Chriſti dicentium ad inuicem, poſt angelicam annuntiationem: Tranſeamus vſque ad Bethleem, & videamus hoc verbum, quod factum eſt. Quia ergo poſt annuntiationem angeli ſecutus eſt paſtorum acceſſus: ideò meritò quando ſacerdos dicit: Gloria in excelſis Deo, in quo prædictum angelum repræſentat, debet etiam dici, Ite miſſa eſt. Similiter quando hæc duo dicuntur, vel omittuntur: Te Deum laudamus, ad nocturnos dicitur vel omittitur, quoniam ibi gaudium & laudes cœli & terræ, creatoris, & creaturæ, capitis & membrorum ſignificantur ſicut in Gloria in excelſis Deo, cœlum & terra, creator & creatura, caput & membra, cum laude & gaudio nominantur, imò ferè omnia, quæ ibi implicitè continentur hic explicitè ponuntur: meritò igitur quando illud dicitur hoc non debet omitti. Verunta men non ſemper præmiſſa ſe concomitantur. Nam in feſto cathedræ beati Petri, etiam ſi occurrat in quadrageſima quædã Eccleſiæ dicunt, Te Deum laudamus, cæteris laudibus tacitis, quia hoc cantico vti ſolemus ad intronizandos epiſcopos in ſedes ſuas, & beatus Petrus eadem die fuit in cathedra Antiochena intronizatus. Item in cœna Domini dicitur Gloria in excelſis, & Ite miſſa eſt, ſi epiſcopus adſit, & chriſmatis celebret officium. Et in ſabbato ſancto dicitur Gloria in excelſis, ſed non Ite miſſa eſt. In ipſis tamen diebus non dicitur: Te Deum laudamus. Item in die natiuitatis dicitur, Gloria in excelſis in prima miſſa, ſed ite miſſa eſt non dicitur, ne populus licentiatum ſe credens, non audito matutino diſcedat, & propter hoc etiam quidam tunc reſeruant finalem collectam primæ miſſæ donec matutinæ expleantur, concludentes poſteà miſſam, ſub, Benedicamus Domino, ſed alia ratiò ponitur in quarta parte, ſub titulo de oratione nouiſſima. Secundam etiam miſſam eodem modo finiũt. In quibuſdam tamen Eccleſiis dicitur tũc. Ecce completa ſunt omnia, nec datur populo licentia recedendi, vt ſciat ſe debere tertiam miſſam audire in qua demum dicitur, Ite miſſa eſt. In aliis autem, in quibus fit officium Ambroſianum in tempore quadrageſimæ nullius ſancti feſtiuitas celebratur, ſed tantum commemoratio fit, & id ipſum antiqua decreta in aliis Eccleſiis ſeruari iubebant, & antiquitus communiter ſic fiebat. In aliis quoque Eccleſiis prius ſanctificatur, quàm euangelium legatur, vel cantetur. xxxiiij. quæſt. iiij. non oportet, & cap. ſequen. De officio feſtorum, quæ tempore aduentus occurrunt, dictum eſt in ſexta parte, in titulo de tempore aduentus. De feſtis † verò reſurrectionis, vſque ad octauam Pentecoſt hæc regula generaliter in quibuſdam Eccleſiis ſeruatur, quòd in omnibus ſanctorum feſtis cantatur hiſtoria, Beatus vir, hoc in Apoſtolis.

38

39

Martyribus, Confessoribus, & Virginibus, hoc & in vno & in pluribus frequentatur. Vir enim iste beatus Christus est secũdum regulam ciconij caput & membra. Hic est enim martyr, de quo dicitur in antiphona: Filiæ Hierusalem quem secundum caput coronauit Dominus stola immortalitatis, in hoc tempore solennitatis & lætitiæ, & secundum membra posteà coronabit in illo tempore, quod per istud significatur, quod erit æternitatis & gloriæ, hic enim est qui loquitur in officio, quod hoc tempore frequentatur, scilicet. Protexisti me Deus. Hic est vitis vera, & sancti sunt palmites, sicut dicitur in euangelio. Ego sum vitis vera. Ioan. xv. cap. quod similiter hoc tempore frequentatur, & secũdum præmissa patet, quòd etiam in festis duorum vel plurium sanctorum, debet dici in prædicta antiphona, Filiæ Hierusalem, venite & videte martyrem, scilicet Christum & non martyres, & alia in plurali, sicut faciunt quidam. Frequentamus autem hoc tempore in festiuitatibus Sanctorum idẽtitatem officiorum: eò quòd in suo significato, idẽ erit denarius omnium, & quia tunc glorificati erimus: vnum cum Christo, hoc tempore glorificato. Sed quæritur, † quare in tempore paschali non celebramus festa Sanctorum, qui cum Christo surrexerunt, vel cum eo cœlos ascenderunt, debemus enim de illorum glorificatione gaudere, & solennizare, sicut & de aliis Sanctis, cùm certi simus eos cœlos ascendisse? Respondeo, quòd ideò non solennizamus, quoniã ad inferos descenderunt. Solennizamus enim Sanctorum natalitia, quando videlicet cœlo nati sunt: vt præmissum est, non quando inferno, de quo dictum est in sexta parte sub parasceue. Potest etiã dici, quod de glorificatione illorum in anima in Pascha, vel saltem in Ascensione festare debemus, sed non possumus, propter authoritatem officiorum illorum dierum. O vmbraretur enim solennitas illorum authoritate maioris solennitatis, quoniam veniente principe cessat magistratus, & ideo statutum fuit, vt per alia tempora anni diebus, quibus eis dedicatæ fuerint Ecclesiæ festa illorum celebrentur. Vel secundum Bedam, in dedicatione ecclesiæ in qua nouem lectiones dicuntur, fit festum de illis, sicut & festum sancti Ioannis Baptistæ fit ad finem Augusti, qui tamen circa Pascha mortuus fuit, & festum beati Iacobi compostellæ in Iulio, qui tamen fuit tempore Paschali occisus. Beatus quoque Petrus Apostolus fuit incarceratus hoc tempore. Facta est enim prædictorum festorum mutatio: quia tanta erat festiuitas principis omnium, quod non poterãt tunc celebrari solennitates satellitum, iuxta illud: Cede maiori. ¶ Veruntamen † festa sanctorum veteris testamenti, vt Abrahaã, Isaac, Dauid, Daniel & aliorum per Græciam & apud Venetias coli dicuntur, & ibi habere Ecclesias de Machabęis dicitur prout sub isto festo dicetur. Circa octauas notandum est, quod octauam diem Leuiticus liber insinuat, dicens, dies octauus erit celeberrimus atque sanctissimus. ¶ Sanè † octauæ sanctorum ideò celebrantur, quia sicut primus dies significat natiuitatem eorum, scilicet qualiter nascuntur cœlo, & in societatem angelorum & sanctorum patrum, quando animæ eorum à corporibus separantur, ita in octauis recolentes resurrectionem corporum congratulamur resurrectioni eorum. ¶ Et attende, quod quorundam † sanctorum celebrantur octauæ, ne hoc misterium lateat, non autem omnium, ne vilescat. Si enim non valemus omnia festa celebrare sanctorum, quanto minus octauas eorum? Si igitur aliorum sanctorum octauæ solennes sunt quanto magis sancti sanctorum, scilicet Domini natiuitatis, octauæ solennis erit? Videtur autem, quòd natiuitas Domini non habeat octauam, quia illa tendebat ad mortem. Obitus enim Sanctorum ideo habent octauas: quia tunc ipsi nascuntur ea natiuitate, quæ est ad vitam ęternam: Post illam enim natiuitatẽ, quæ est in morte, speranda est gloria resurrectionis, quæ datur in octaua: non post natiuitatem, quæ est ad mortem. Secũdum hoc etiam videtur, quòd natiuitas beatæ Mariæ, natiuitas beati Ioannis Baptistę, non habent octauam, nec etiam resurrectio domini, in qua Dominus recepit stolam corporis, quæ generaliter omnibus fidelibus dabitur in octaua: Iam enim ipsa resurrectio domini facta erat in re. ¶ Quia † igitur diuersæ ecclesiæ in diuersis festiuitatibus octauas

octauas celebrant, ideo ne illas reprehendere uideamur, dicimus, quòd duplex est octaua, scilicet reuerentiæ siue ueneratio nis, seu deuotionis & institutionis. ¶Octaua reuerentiæ, est festiuitatum Paschæ, Pẽtecostes, Natiuitatis beatæ virginis Marię & beati Ioannis Baptistæ, celebrãtur enim octauæ eorum pro sola deuotione, non pro alio mysterio. ¶Octaua etiam deuotio nis est in sanctis patronis ecclesiarum, & de sancto Nicolao, & de beata Maria Mag dalena, & similibus qui octauas non habent, sed quædam Ecclesiæ ob deuotionem eas faciunt. ¶Octaua vero institutionis, quadripartita est, quia est octaua signi ficationis, suppletionis, alterius negotij, significationis & futuræ glorificationis. ¶Octaua † significationis est, vt octauæ Sanctorum vigilias habentium, & festum dedicationis ecclesiæ, quod fit in signum,
45 quod dedicabitur ecclesia, id est, extrema & plenissima dedicatione, dedicabitur tũc id est, copulabitur Christo, dedicari enim, est copulari, & octauæ martyrũ, quia ipsi per ea quæ passi sunt, & ex eo, q hanc uitam pro nihilo habuerunt ostenderunt, quod erat uita immortalis. ¶Vnde octauæ Innocentium possunt dici octauæ significa tionis, quia per eas resurrectio nostra signi ficatur, prout sub festo illo dicetur, & etiã octauas beatorum Petri & pauli, & quorũ dam sanctorum, quæ significant stolam secundam, scilicet glorificationem, quam in octaua ætate habituri sunt. Sed quare ob similem etiam causam non obseruatur seu celebratur octaua passionis domini? Sicut enim Christus qui est sol iustitiæ natus est, non propter se, sed ut lux nostris mentibus qui eramus in tenebris appareret, sicut etiam baptizatus est, nõ propter se sed ut nostra peccata lauaret, sic mortuus est, non propter se: sed ut uos morere mur peccato, per quod nos liberaret à mor te. ¶Respondeo ideo quia superueniens fe stum lætitiæ obumbrat, & abolet commemorationem tristitiæ. ¶Præterea, licet reddatur ratio, quare præmissæ octauæ fiant, non tamen vsquequaque in similibus exigitur, quod octauæ fiant. Nam Christus fuit circunciſus carnaliter, ut circunci damur spiritualiter, ieiunauit, ut ieiune mus, pedes lauit, ut lauemus. Nec secundũ octauam istorum aut similiũ celebramus, sed & octauæ sanctorũ ob causam dissimilẽ celebrantur, ut præmissum est. ¶Rursus dis similem habet causam octauæ paschalis so lennitas, cui non fit octauæ misterium uel ministeriũ. ¶Octaua tamen additur propter octo beatitudines quæ in illa solenni octaua percipiuntur, prout dictum est ibi, & etiam octaua Pentecost. quæ & ideo ce lebratur, ut operum sancti spiritus con summatio declaretur. Est etiam omnium
† octauarum ratio generalis, quia, scilicet 46
octaua reddit ad caput, quod est de beati tudinibus. In libro de doctrina Christiana asserit Augustꝰ. Idemque dies primus est, & octauus, scilicet dominicus, & ideo resur rectio domini dicitur facta in octaua, id est, in die dominica. Idcirco igitur obser uatur celebritas octauarũ, vt reuertamur ad primum innocẽtiæ statum, in cuius in nocentiæ recordatione, in octauo die circ uncisio agebatur, ut mens circuncisa fie ret ab omni carnali contagione. ¶Octaua
†suppletionis, est octaua natiuitatis domi 47
ni, quia in ea supplemus quod minus factũ est in festo natiuitatis: Quia enim in natiuitate multum actũ est de partu, & parum de parturiente, ideò in octaua plenius agi tur de parturiente, quod apparet in respõ sorijs, & antiphonis laudum, & in diurno officio ipsius octauæ, & ob similem etiam causam celebratur octaua Epiphaniæ. ¶Octaua alterius rei significationis est, si militer octaua natiuitatis, prout ibi dictũ est, & octaua agentis. In illa enim repre sentat, quòd beata Agnes octaua die visa est gloriosa, à quibusdam fidelibus, prout sub illo festo dicetur. ¶Octaua futurę glo rificationis est, ut octaua obitus cuiuslibet sancti. ¶Item nota, quod tantum beatus
†Stephanus & Laurentius habent inter 48
martyres octauas institutionis, solus uero beatus Martinus inter cõfessores. De octa uis Paschæ & ascensionis, & natalis domi ni, dictum est in sexta parte, sub titulo, de Pascha. Licet autem regulariter in octauis festiuitatum fiat in missa officium sicut in ipsis festiuitatibns, pro eo quod in octaua eadẽ die eũ ipso festo censetur, hoc tamen fallit in octauis Apostolorũ Petri & Pauli, quibus dicitur officium de martyribus. Licet enim una & eadem die ambo passi

fue-

fuerint, non tamen eadem die de vtroque in ecclesia solennizatur, prout sub eorum festo dicetur. Ideoque utriusque officium nequit in octaua fieri, cum unam diem dũtaxat ambo habeant pro octaua. Oportuit ergo, quod in eorum octaua aliquod commune officium inueniretur, & ideo quia eorum martyrum maximi fuit meriti, officium dicitur de martyribus, quamuis de vtriusque præcipuis actibus mentio in ipso officio habeatur. Fallit etiam hoc in octauis beati Laurentij, in quo tria præcipuè ualde commendabilia fuerunt, vide licet pietas, in eleemosinis: firma stabilitas, in fidei confessione, & martirium speciale. De primo agitur in vigilia, de secundo in festo, & ideo de tertio agi oportuit in octaua. ¶Verum licet † ecclesiastica officia ab aduentu domini, quod est tempus renouationis, inchoati in proœmio se
49 xtæ partis dixerimus, in hac tamen parte simplicius incedentes Calendarium prosequemur à mense Ianuarij inchoando de aliquibus anni festiuitatibus, seriatim aliqua specialia opponentes, uidelicet de sanctis Fabiano & Sebastiano. De sancta Agnete. de conuersione sancti Pauli. De sancto Iuliano. De sancta Agatha. De purificatione beatæ Mariæ. De cathedra sancti Petri. De Annuntiatione beatæ Mariæ. De sanctis Philippo & Iacobo. de inuentione sanctæ Crucis. de reuelatione sancti Michaelis. de sanctis Gerualio & Prothasio. de sancto Ioanne Baptista. de sanctis Petro & Paulo. de festo septem fratrum. de sancto Iacobo apostolo. de septem dormiẽtibus de ad vincula sancti Petri. de Machabæis. de inuentione sancti Stephani. de transfiguratione Domini. de sancto Laurentio. de assumptione beatæ Mariæ. de sancto Bartholomæo. de decollatione sancti Ioannis. de sanctis Felice & Audacto. de natiuitate beatæ Mariæ. de exaltatione sanctæ Crucis. de sancto Matthæo Apostolo. de sanctis Mauricio & socijs suis. de beato Luca. de Simone, & Iuda. de festo omnium sanctorum. de officio mortuorum. de sanctis quatuor coronatis. de sancto Martino. de sancto Andrea. de sancto Nicolao. de uenerabili Beda presbytero. de sancto Thoma Apostolo. de festis sanctorum Stephani & Ioannis euangelistæ. de Innocentibus. de Apostolis. de Euãgelistis. de Martiribus. de Confessoribus. de Virginibus. de officio festi dedicationis ecclesiæ.

ADNOTATIO.

* Feriando] Etymologia verbi num aliũde duci possit, ipse videris. Feriæ enim, ἑορτή, siue τελετή, græco uerbo, videntur potius dictæ à feriendis victimis, vel ab epulis ferendis, qui dies erant cessationum ab opere, quibus epulæ fiebant ex pecorum frugumque prouentibus. N. D.

ADNOTATIO.

* Sermo.] Κατάλογος, natum à verbo, καταλέγω deligo, conscribo, & centurio. Item censeo, existimo, numero & loco habeo, quod latinè dicitur, numero siue maius à verbo, καταλέγομαι, recenseo & numero. Erit igitur κατάλογος, legio, cohors, enumeratio, recensio, numerus. In qua postrema significatione accipitur prouerbium illud ὑπερτὸν κατάλογον, ζῇ ultra catalogum uiuit, de eo, qui iustum & præscriptum annorum numerum præteriret. Dictionem autem κατὰ, author inepte vertit, pace tanti viri. N. D.

SVMMA.

1 *Fabiani & Sebastiani, quale officium.*

De sanctis Fabiano & Sebastiano. Cap. 2.

IN festo beatorum Fabiani & Sebastiani duplex † collecta in quibusdã 1
ecclesiis dicitur, & in solito more utraque sub uno, per dominum nostrum terminatur, tum quia ab ipso unico Dei filio Iesu Christo mediante, ambo ad palmam martyrii peruenerunt, tum etiam quia licet diuersis passi fuerunt temporibus: ecclesia tamen propter ingẽtia utriusque merita vtrique pari-

pariter & principaliter solennizat, & vtrã que collectã uno eodéque fine concludit.

SVMMA.

1 *Agnetis festum, caret octauis institutionis. Et eius diei officium.*

De sancta Agnete. Cap. 3.

1 ESTVM † beatæ Agnetis, caret octauis, scilicet institutionis, habet tamen octauam alterius negotij significationis, vt iam dictum est in proœmio. Quod ergo dicitur in Calendario Agnetis ij. non dicitur propter hoc, quòd illud fit festum octauarum eiusdem in ecclesia pronuntiatur, nec in Calendario scribitur octaua, sed est alia solennitas de eadem repetita propter miraculum quoddã quod in octaua die post eius obitum contigit ad tumulum illius, parentibus suis plorantibus. Intelligitur ergo Agnetis secundo, scilicet festo. vnde melius diceretur secun
2 do Agnetis. de hoc ét dictũ est sub quartæ sub symbolo. Quia † vero Præfecti filius eã adamauit, ideo rectè in eius festo cantatur introitus: Me expectauerunt peccatores.

SVMMA.

1 *Paulus conuersus est eodemmet anno, quo Christus passus.*

2 *Pauli conuersio cur potißimum celebretur, & eius diei officium, & nu. 3.*

De conuersione sancti Pauli. Cap. 4.

1 CONVERSIO † sancti Pauli Apostoli facta est eodem anno, quo Christus passus est, & Stephanus lapidatus anno quidem non naturali, sed emergenti. Nam Christus passus est octauo Calendas Aprilis, Stephanus eodem anno tertio die Augusti lapidatus est. Paulus vero octauo Calendas Februarij conuersus est. Eius autẽ conuersio potius, quàm aliorum sanctorũ celebratur triplici ratione. ¶ Primo, † propter exemplum ne quisquam quantumcũque peccator desperet de uenia, quando tantum in culpa conspicit posmodum talem fuisse in gratiã. ¶ Secundo, propter gaudium. Sicut enim ecclesia magnam habuit tristitiã in eius persecutione, ita maximam habuit lætitiam de eius conuersione. ¶ Tertio, propter miraculum quod dominus in eo ostẽdit, dum de sęuissimo persecutore fecit fidelissimum prędicatorem. In † hoc festo dicitur epistola: Saulus ad- 3
huc. quę est Act. ix. cap. Et euangelium: Dixit Simon Petrus ad Iesum. quod est Matth. xix. cap. Dicitur etiam ad horas capitulum. Erat quidam discipulus. Act. ix. c.

SVMMA.

1 *Iulianus, Cenomanensis Episcopus. Et quos prætereà Iuliani.*

De sancto Iuliano. Cap. 5.

IVlianus † iste cuius festum fit quinto Calẽdas Februarij, fuit Episcopus Cenomañ. Qui Simon fuisse dicitur, quẽ dominus à lepra mundauit, & qui Deum ad cõuiuium inuitauit. Hic etiam dicitur esse ille Iulianus, qui ab itinerantibus pro inueniẽdo bono hospitio inuocatur eo qđ in domo eius fuit dñs hospitatus. Alij dicunt, quòd est ille, qui patrem & matrem occidit, de quo sequitur: Fuit quoque & alius Iulianus de Almania, qui desiderio martyrij se ultro persequentibus offerebat. Vnde Crispinus consularis eum iussit occidi, quod ipse Iulianus audiens statim foras prosilijt, & quærenti sponte intrepidus se opponens protinus ictum ferientis excepit. Fuit insuper alius Iulianus frater beati Iuliani, qui templa idolorũ permissu Theodosij Imperatoris una cum fratre destruebat, ad cuius uerbum homo iuuus super plaustrum mortuum se fingens mortuus est. Fuit etiam quartus Iulianus, qui utrunque parentem nescius occidit, sed post multam pœnitentiam sub specie mendici leprosi recipit in domo sua angelum, à quo audire meruit, quòd dominus suam pœniten-

pœnitentiam acceptasset. Fuit etiam quintus Iulianus non sanctus, sed apostata scelleratissimus. Primo enim fuit monachus, deinde Imperator Romanus: ut dicetur sub festo inuentionis sanctæ crucis.

SVMMA.

1 *Agathæ festum & officium.*

De beata Agatha. Cap. 6.

1 EATA Agata † post multa tormenta in carcere mortua est: ad cuius caput in tumulo posita est uisibiliter tabula per angeli ministerium in qua scriptum erat. Mentem sanctam spontaneam, honorem Deo & patriæ liberationem, Ideoque consuetudo inoleuit, cum tabula eius imaginem continente fieri processionem.

SVMMA.

1 *Maria Primatum obtinet inter sanctos.*
2 *Mariæ quatuor principalia sunt festa.*
3 *Maria fuit in vtero sanctificata.*
4 *Mariæ conceptionem approbanda, & solenniter celebranda.*
5 *Mariæ purificatio, est duplex festum. & numero 6.*
7 *Masculi corpus in quadraginta diebus, fœminæ autem, in septuaginta diebus animatur.*
8 *Dominus cur præceperit puerum quadragesima die offerri in templo.*
9 *Purificationis festum, sequitur festa natalia, merito. Et quòd Dominus fuerit in templo præsentatus duplici mysterio. & nu. 10.*
11 *Purificationis Mariæ solennitas, vbi, & quo tempore, & cur fuerit primũ instituta.*
12 *Purificationis processio, quid significet, & à quo instituta. nu. 15. Et cur in ea ferantur cerei ardentes. nu. 14. 16.*
13 *Candela accensa, quid significet.*
17 *Purificatio Mariæ caret octauis.*

De purificatione sanctæ Mariæ. Cap. 7.

1 INter cũctos sanctos gloriosa Dei genitrix † virgo semper Maria primatum obtinet, ut pote quę est sanctis dignior & excellentior uniuersis, extra de pœnitent. & remissio. noua. In cuius honore in ecclesia in. iiij. anni temporibus, quatuor † solennes celebrat festiuitates, uidelicet 2 annuntiationem, assumptionem, natiuitatem, & purificationem. Omni enim tempore ipsam in memoria habere debemus, quæ omni tempore ad filium suum pro nobis peccatoribus intercedit, quarum duæ sunt sibi & domino nostro communes, scilicet purificatio & annuntiatio. Hę autem quatuor festiuitates, fiunt secundum quatuor benedictiones, quæ in ipsius virginis salutatione continentur. ¶ Prima est, Aue Maria gratia plena: quæ primæ festiuitati competit, scilicet annuntiationi, quando uidelicet eam angelus salutauit de spiritu sancto concepit, facta gratia plena. ¶ Secũda est: Dominus tecum, quæ competit assumptioni, quando videlicet assumpta est in cœlum, quia tunc fuit cum domino suo, id est filio, vt est dominus. Ante. n. non viderat eum dominum ita manifestè in se. ¶ Tertia benedictio est. Benedicta tu in mulieribus, quæ competit natiuitati, quia tũc † est nata mulier in utero sanctificata. Nulla enim mulier fuit in utero sanctificata, & ideo dicta est castrum propter singulari 3 tatem, quia nunquàm dæmones castrum illud fregerunt. Quarta benedictio est: Benedictus fructus uentris tui quæ cõgruit quartæ festiuitati, scilicet purificationi, quia tunc obtulit illum benedictum fructum in templo. Quidam etiam faciunt quintũ festum, scilicet de † conceptione beatæ 4 Mariæ, dicentes, quòd sicut celebratur de morte sanctorum nõ propter mortem, sed quia tunc recepti sunt nuptijs æternis, similiter potest celebrari festum de conceptione, non quia sit concepta, quia in peccato est concepta, sed quia mater domini est concepta, asserentes hoc fuisse reuelatum cuidam abbati in naufragio constituto, quod tamen non est authenticum, unde non est approbandum, cum concepta fuerit in peccato, scilicet per concubitum maris & fœminæ. de consecr. distinct. iiij. firmissimè. Veruntamen licet fuerit concepta in peccato, dimissum est ei illud originale peccatum, cum sanctificata fuerit in utero, sicut & Hieremias & sanctus Ioann. Baptista, quare merito natiuitas eius &

beati

beati Ioan. Baptiſtæ celebrantur. Natiuitas dico ex vtero, quando videlicet in lucem ſeu in mundum prodierunt. Sed natiuitas eorum in vtero ſcilicet, quando infuſę ſunt animæ in corporibus eorum non celebratur, vt præmiſſum eſt. ¶ Sextum etiam feſtum eſt feſtiuitas parientis, ſcilicet feſtum natalis, ſed quoniam tunc eſt etiam ſimul feſtum filij, quod plenum exigit officium: ideo non ſolennizatur de illa: niſi vſque in octauas: tunc vero ſic, vt iam dictum eſt in proœmio. ¶ Septimum quoque feſtum eſt beatæ Mariæ ad martyres: de quo ſub feſto omnium ſanctorum dicetur. Quia vero feſtum purificationis ſecundũ huius. vij. partis diuiſionem in ordine temporis alia feſta virginis præcedit: idcirco hic de illo dicamus. Eſt autem hodie duplex feſtum.

5 ¶ Primo, quo † ad partum, quod dicitur feſtũ Υπαπάντης, id eſt, obuiatio, quia in illa ſolennitate Anna prophetiſſa & Symeon obuiauerunt beatę Mariæ venienti filiũ ſuum Chriſtum in templũ offerre, Υπαπάντη, enim græcè dicitur obuiatio latinè, ab ipſo quod eſt ire & anti quod eſt contra. Aduentus Domini in templum ſignificat aduentum eius in Eccleſiam, & in mentem cuiuſlibet fidelis animæ, quæ eſt templum ſpirituale. Hunc aduentum prædixit Dominus per Malachiam prophetam iij. Ecce ego mitto angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam ante faciem meam, & ſtatim veniet ad templum ſanctum ſuum &c. Vel dicitur Υπαπάντη, id eſt, præſentatio, eo, quòd Chriſtus in templum eſt repræſentatus.

6 ¶ † Secundum, quo ad parientem, & dicitur feſtum purificationis, quia beata virgo licet purificatione non indigeret, nec legi purificationis obnoxia teneretur quia nullo modo immunda fuit, nec peperit concepto ſemine: tamen voluit facere præceptum legis. Dicitur enim Leui. xij. capit. Mulier, ſi ſuſcepto ſemine peperit maſculum, immunda erit. vij. diebus: munda quidem erat à conſortio hominum, & ab ingreſſu templi: expletis vero. vij. diebus munda efficiebatur, quo ad conſortium hominum: adhuc tamen vſque ad diem. xxxiij. quo ad templi ingreſſum immunda erat, do nec purgaretur, iuxta ritum menſtrui fluxus, ſed completis. xl. diebus, in die quadrageſimo templum intrabat & puerum cum muneribus offerebat. Si autem fœminam peperiſſet, tempus duplicabatur, & quo ad conſortium, & quo ad ingreſſum, ſicut & duplicatur quo ad corporis formationem.

† Nam in. xl. diebus corpus maſculi organi 7
zatur, & perficitur, & in quadrageſimo infunditur anima, vt ſepius: corpus vero fœminę octoginta diebus perficitur, & in octogeſimo anima inſpiratur, vt ſæpius fit. ergo ſi maſculũ peperierat. xl. ſi fœminã octoginta diebus, à die Natiuitatis partus à templi arcebatur ingreſſu: hodie tamen ſtatim ingredi non prohibetur, ne ſibi pœnam in culpam vertatur. v. diſt. §. hæc ſi. & capi. ſe. extrà de purifi. poſt par. ca. vno. Veruntamen mulier dum ſentit ſibi imminere dolores partus, non intret Eccleſiam, vel ſaltem caueat, ne polluat illam. Sacerdos autem mulierem vicinam partui ſæpe moneat, vt confiteatur, ita cum dolor partus vrgebit eam, ſit parata accipere euchariſtiam. Nam inhoneſtum eſt, q tempore partus presbyter 8
diu cum ea moretur. Eſt autem triplex † ratio quare præcepit Dominus die. xl. puerũ in templũ offerri. ¶ Primo, ad notandum, quòd ſicut die. xl. in materiale templum dicitur, ſic in. xl. à conceptione, vt ſæpius anima infunditur in corpus, tanquam in ſuum templum: prout in hiſtoria ſcholaſtica dicitur: quamuis phyſici dicant quòd in. xlvj. corpus perficitur. ¶ Secundo, vt anima, quæ in die. xl. corpori infuſa ab ipſo corpore maculatur, in die. xl. templum ingrediens, per hoſtias expietur. ¶ Tertio, ad inſinuandum, quòd illi merentur cœleſte templum ingredi, qui decem præcepta decalogi cum fide quatuor euangeliorum obſeruauerit. Tranſactis ergo purificationis diebus pariens ingrediebatur templum, offerens filium vel filiam, & munera pro ſe, ſcilicet pro peccato, pullum columbæ ſiue turturem pro filio vero vel filia offerebat agnũ anniculum, in holocauſtum. Quæ agnum habere nequibat, offerebat duas turtures, aut duos pullos columbarum, & alterum in holocauſtum pro partu: alterum vero pro ſe: ſcilicet pro peccato ſuo. Vnde in euangelio dicitur, vt offerrent par turturum &c. ſecundum legis conſuetudinem, ſcilicet ſicut lex exigere videbatur. Mulieres igitur in hoc beatam virginem imitantur, cum in quibuſdam locis poſt partum

tum transactis.xl.diebus Ecclesiam ingrediuntur, significantes, quòd si virginem ipsam fuerint imitatæ, post vitam præsentem ingredientur cum ea æternam. Celebratur ergo hoc festum die.xl. à Natiuitate Domini, quia beata virgo die.xl. à Natiuitate Christi ad templum veniens ipsum secundum legem præsentauit. ¶ Rursus † hoc festum sequitur post festiuitates natalis Domini circuncisionis & Epiphaniæ ratione mysterij, sicut & ratione mysterij voluit Dominus in templū præsentari. Et hoc dupliciter. ¶ Primum mysterium est. Nascitur enim primò Deus per fidem in homine, & sequitur circuncisio, quia quando fides in homine est, purificatur homo, vnde in actibus. Fide purificās corda eorum. Qui verò habent bonā fidem, relinquunt omnia mala opera, & tunc apparet Deus, sed tunc facienda est pœnitentia, vt in nobis maneat, sicut in templo suo, & tunc fit ibi oblatio, & offertur ei par turturum, id est, munditia mentis, & corporis, quod non potest fieri, nisi in iugi luctu: sicut turtur gemit pro cantu, & duos pullos columbarum, id est, geminam simplicitatem. ¶ † Secundum mysterium, quia in templum venit in hac die, vt notetur aduentus eius in mentē cuiuslibet fidelis animæ: siue in Ecclesiam, in quā semper paratus est intrare. Vnde in introitu dicitur. Suscepimus Deus misericordiā tuam in medio templi tui, quia Christus est lignum vitæ in medio paradisi, paratus æqualiter omnibus subuenire, & bona sua largiri: secundum nomen tuum Deus: ita & laus tua Deus &c. q.d. sicut creasti omnes & recreasti, ita & laudandus es per totū mundum. Hoc etiam expositum est in vj. parte sub octaua dominica post Penteco. Vt autē veniat in mentem nostrā, hortatur Ecclesia filios suos, vt occurrant. Vnde dicit in principio matutinalis officij, scilicet in inuitatorio. Ecce venit ad templum sanctū suum dominatur Dominus: gaude & lętare Sion, occurrēs Deo tuo, scilicet per fidem & per bona opera, & propter hoc festum illud, dicitur ὑπαντή, id est obuiatio, quia si volumus, quod ille veniat in mentem nostram, accipiamus in mentem nostram eius similitudinem, vnde dicit in respōsorio primo: Adorna thalamum tuum Sion, scilicet virtutibus purificate, & suscipe, scilicet virtutes, & sic veniet in te. Epistola verò est. Ecce ego mitto angelum, quæ est Malachię vlt. cap. Et euangelium. Postquàm impleti sunt dies. Lucæ ij. cap. Et post communio. Responsum accepit Symeon. Lucæ ij. cap. ¶ Et not. quòd, tempore † Iustiniani Imperatoris fuit magna mortalitas apud Constantinopolim, & ideò tunc constituta est solennitas purificationis Mariæ in reueren tiam eius, ob causas præmissas. Solet autem quęri, cum adhuc pullulent infinitæ hæreses, quomodo sit verum, quod in nouo responsorio dicitur, scilicet q; beata Virgo omnes hæreses interemit. Ad hoc dicimus, quòd hoc fecit, quantum in se fuit, quia ipsa ostendit eum visibilem, qui inuisibilis erat. Primo enim nō poterat inueniri, quia quidam ipsum quęrebāt in delitijs carnis, quidam in diuitijs, quidam in libris Philosophorum, & non erat ibi: vnde in canticis. Quæsiui, & non inueni eum. Modo verò nō potest aliquis errare in via, nisi vélit, vnde manifestè habetur in Esa. Hæc erit recta via, vt etiam stultus non erret, per viam, & quæ erit illa via? Ecce dabo in Sion salutem, & in Hierusalē gloriā meam. Dicitur hodie capitulum. Ecce ego mitto. Malach. ij. cap. & illud. Eradicaui. Eccle. xxiiij. cap. & illud. Quasi cedrus, quod est ibidem. ¶ Fiat autem hac die † processio generalis, quæ significat processionem illam, scilicet quam beata Virgo & Ioseph ad templū fecerunt. Qui in processione ante cancellos cantant. Responsum accepit, &c. Significāt Prophetas natiuitatem Domini, & misericordiam annuntiantes: melodia respondentium, est gaudium hanc Dei misericordiam suscipientium. Tenentes candelas in manibus, dicamus igitur. Suscepimus Deus misericordiam tuam, &c. quod verò cantatur in processione, & in euangelio. Accepit eum Symeon in vlnas suas, ostendit quod debemus eum non tantū corde, sed etiam in brachijs portare: vnde in canticis. Pone me, vt signaculum super brachium tuum, & vt sigillum super cor tuum. ad Corinth. Empti enim estis pretio magno, glorificate & portate Deū in corpore vestro. Debemus quidem portare, non tantum deitatem, vel humanitatē, sed vtrunq;, sicut fecit Symeon, quod significatur per candelā, quā ferimus in processione. Per ceram enim per apes

Act. 15.

10

11

Cāt. 4.

Esa. 30.

Esa. 46.

12

Cāt. 8.

1. Cor. 6.

opere

opere virginali, cum melle productã: nulla enim libidine resoluuntur: humanitas siue caro Christi ex virgine sumpta, per lumen, deitas, quia Deus noster ignis consumens est. Deute. iiij. per lichinum in cera, anima candidissima, vel deitas in carne latens vel secundum alios mortalitas intelligitur.

13 ¶ † Rursus candela in manu accensa, est fides cum bona operatione: nam sicut candela sine lumine, mortua dicitur, & lumen per se absq; candela nõ lucet, sed mortuum esse videtur: sic & operatio sine fide, & fides sine operatione mortua esse dicitur. Lichinus sub cera occultatus, recta intentio est. vnde Grego. Sic fiat opus in publico, vt tamen intentio maneat in occulto. Candelæ autẽ benedicuntur, vt eas digne ferant omnes. Sunt enim multi habentes intus tenebras, licet extra lucere videantur. Dignè ferentes sunt, qui sicut extrà lucent per lumen, quod ipsi ferũt in manibus, ita lucent interius per veram fidem, & in hoc festiuitas, & gaudium magnum. Portantur itaq; in processione cerei ardentes, propter sex
14 causas. † Primo, vt vuusquisq; se illuminet, & opera sua lumine patefacta alijs insinuet. Secundo, vt ritum gentilium in melius commutet religio Christiana: Romani nanq; de quinto in quintũ annum in Calendis Februarij, ad honorem Februæ matris Martis, qui, vt putabant, erat Deus belli, illustrabant vrbem tota nocte cum cereis ac fascibus accensis, vt filius eius eis victoriam de hostibus concederet. cuius matrem tam solenniter honorabant, quod Festum à Burbale dicebatur. Ipsi autem in mense Februarij sacrificabant Februo, id est Plutoni, cum cæteris dijs infernalibus, pro animabus antecessorum suorum, vt propitiarentur ipsorum eis, solennes hostias offerentes, & tota nocte eorum laudibus cum cereis & fascibus accensis, vigilantes mulieres quoq; Romanorum his diebus festum luminum exercebant. Gentiles nanq; pro eo, quod dicitur Pluto, Deus infernalis concupiscens Proserpinam, speciosissimã eam in principio huius mensis rapuit, deamq; fecit, quã Ceres eius mater, & parentes fascibus accensis per syluas de nocte in Aechna monte Siciliæ, multo tempore quæsierunt: prout Poetarum fabulæ fingunt. idcirco & ipse in principio mensis Februarij in memoriam huius rei de nocte vrbem lustrabãt ambiendo ipsum cum fascibus ardentibus. Ido-
lolatræ enim sicut legitur in libro Sa- *Sap.*
pientiæ, obscura faciebant. Hos igitur lu- 17.
strandi mores Sergius † Papa mutãs in me- 15
lius statuit festum Purificationis in honorem matris Domini in eodẽ mense, & tunc processiones fieri vt plebs vniuersa portãs cereos ardentes in manibus per Ecclesias procederet in memoriam cœlestis regni, quando omnes electi lucentibus bonorum actuum lampadibus obuiam sponso venientes mox cum eo ad nuptias supernæ ciuitatis intrabunt. ¶ † Tertio, vt per hoc pruden- 16
tes virgines imitemur, quarum beata virgo est caput, vt accensa in nobis lampade castitatis, & bonorum operum cum eis in templum gloriæ, ad verum sponsum ingredi mereamur. ¶ Quarto quia lumen quod est *Matt.*
ad reuelationẽ gentiũ, sicut dixit Symeon: 29.
hac die pro nobis est præsentatum. Hæc ergo processio significat illam Symeonis. ¶ Quinto, ad notandum diuinitatem & humanitatẽ Christi, vt prẽmissum est. ¶ Sexto ad ostendendũ virginis puritatem, ne quis audiẽs eius purificationem, credere posset eam purificatione indiguisse. Portamus ergo candelas accensas, quasi ipso facto dicat Ecclesia: Virgo beata purificatione non indiget, sed tota rutilans, tota splendens, & propter causas prædictas candelaria nuncupatur. Hoc † festum caret octauis quoniam 17
licet Christus legaliter fuerit præsentatus in templo, nullus tamen doctor nos coarctat q; infantes die quadragesima natiuitatis eorum præsentemus in templo. Vnde sicut præsentatio puerorũ ad templum secundũ veterẽ ritum defecit, quia hodie fit in baptismo, ita & octauæ *nostræ*. In octauis enim sicut per primũ diem recolimus, quod factũ est, ita per octauã rem pro qua factum est. De festis annuntiationis, assumptionis, & natiuitatis in suis locis dicetur.

SVMMA.

1 *Petrus Antiochiæ fuit incathedratus.*
2 *Petrus Apostolus fuit tripliciter exaltatus.*
3 *Petri festũ triplex, propter prærogatiuas treis.*
4 *Petri incathedratio, antiquitus festum epularum Petri dicebatur. Es eius diei officium numero. 5.*

De

De cathedra sancti Petri. Cap. 8.

1 DE cathedra † sancti Petri Ecclesia solennizat, quâ do videlicet apud Antiochiam cathedrali honore sublimatus esse phibetur, quam sublimationem dicunt quidam factam esse à Theophilo principe Antiochen. cuius filium defunctũ post annos quatuordecim, Petrus suscitauit, & ipsum populum ciuitatis cõuertit, propter quod ibi Ecclesiam construxerunt, in cuius medio excelsam cathedram collocauerunt, & Petrum ab omnibus audiri & videri posset, exaltauerunt, in qua sedit septem annis. De hoc igitur honore solennizat Ecclesia, quia tunc prælati Ecclesiæ cœperunt loco præstare & honore sublimari. Tunc enim *Psal.* completũ est illud psalmistæ: exultent eum *106.* in Ecclesia plebis &c. Et nota, quòd exaltatus est tripliciter, & ideo triplex festum celebratur. ¶ Primo † exaltatus est in Ecclesia militantium, eidem præsidendo, & eam in fide & moribus laudabiliter regendo: ad quod pertinet hodierna festiuitas, vt præmissum est. ¶ Secũdo, in Ecclesia malignantium ipsam, scilicet dissipando & ad fidem conuertendo, ad quod pertinet secundum festum, quod dicitur ad vincula: tunc enim Ecclesiam malignantium dissipaui, & plures ad fidem conuertit. ¶ Tertio, in Ecclesia triumphantiũ, in eam scilicet introeundo feliciter, ad quod pertinet tertium festum, scilicet passionis eius. ¶ Rursus † fit ei festum triplex propter alias quinque rationes. ¶ Primo propter priuilegiũ: fuit enim prælijs priuilegiatus, & ideo magis honoratus in authoritate. Nam fuit princeps Apostolorum, & claues regni cœlorũ accepit. Fuit etiam feruentior in Christi amore, & efficacior in virtute. Nam ad eius vmbram sanabantur infirmi. ¶ Secundo propter officium. Ipse enim officium prælationis super vniuersam Ecclesiam habuit. Quæ in tres partes mundi, scilicet Asiam, Affricã, Europam diffusa est, & ideo Ecclesia ter in anno pro eo solennizat. ¶ Tertiũ, propter beneficium, quia ipse qui potestatem ligandi atq; soluendi habuit, liberat nos à tribus generibus peccatorum, scilicet cogitationis, locutionis, & operationis. Vel quia in Deum, in proximum, & in nos peccamus. Vel hoc beneficium potest esse triplex bonum, quod virtute clauium peccator in Ecclesia consequitur. Primum est, absolutionis à reatu offensio. ¶ Secundum est, pœnæ purgatorij in temporalem commutatio. Tertium, pœnæ temporalis secundum partem relaxatio. ¶ Quarto, propter debitum, quia scilicet tripliciter pauit, & pascit nos, scilicet verbo, exemplo, & temporali subsidio. ¶ Quinto, propter exemplum, vt quia, scilicet nullus desperet: etiã si tertio Christum negauerit, sicut ille: si tamen velit cum eo Deum corde, ore & opere confiteri. ¶ Nec † est prætermittendum, quòd hoc festum de incathedratione Sancti Petri olim festum beati Petri epularum dicebatur. Fuit enim mox gentilium secundum magistrum Ioannẽ Beleth, annis singulis in mense Februarij. Hac die vinum & epulas offerre Deo supra sepulchra parentum: moti forte propter illud Thobiæ tertio. Panẽ tuum & vinum tuum super sepulturam iusti constitue, quas de nocte dæmones consumebant. Ipsi tamen ab animabus circa sepulchra oberrantibus, quas vmbras vocabant, vastari putabant, quod sancti patres extirpare volentes, festum de incathedratione sancti Petri tam de illa quæ Romæ, quàm etiam de illa, quæ Antiochiæ fuit facta, statuerunt fieri, illo die, quo talia à gentibus fiebant. Vnde ab illis epulis festum consueuit appellari, festum beati Petri epularum. Hac tamen die non dicitur in quibusdam Ecclesijs, nisi vna collecta, & de illa incathedratione quæ fuit Antiochiæ facta. † Dicitur autem epistola: Petrus Apostolus seruus, quæ est j Pet. j. Et euangelium: Venit Iesus in partes. Matth. xvj. tractus est. Tu es Petrus. Matth. xvj. cap. Ad horas dicitur c. Petrus Apostolus. j. Pet. j. ca. ¶ In festo beati Matthiæ Apostoli dicitur epistola. Exurgens Petrus in medio act. j. ca. Et euangelium: Confitebor tibi pater.

2

3

4

5

SVMMA.

1 *Annuntiatio Mariæ, & eius diei officiũ. ibid.*
2 *Annuntiatio Mariæ iure accidit tẽpore Veris.*
3 *Deus multa operatus die. xxv. Martij.*

De

De annuntiatione virginis Marię. Cap. 9.

ESTVM Annũtiationis beatę Mariæ est, quoniã angelus ei bonos † rumores nuntiauit & ipsa saluatorẽ concepit. Tũc autẽ impletæ sunt prophetiæ. Vnde Ecclesia legit & cãtat de prophetis, quare introitus est. Rorate cœli desuper, & nubes, id est, prę dicatores pluant, id est, annuntient iustum, id est, Christũ, quia antonomaticè dicitur iustus Christus. aperiatur terra, id est, beata virgo. Aperiatur inquã per consensum, & germinet, id est, concipiat saluatorem, id est, Christum. De hoc dictum est sub prima dominica de aduentu. Epistola est. Egredietur virga. Esa. xj. ca. Aliæ tamen Ecclesię dicunt. Locutus est Dominus ad Achaz, quæ est. Esa. vij. ca. Euangeliũ est. Missus est Gabriel. Luc. j. cap. Et quod ibi dicitur. Et hic mensis &c. Sic exponitur hic mẽsis, scilicet Martius: in quo beata virgo cõcepit: est sextus illi, id est, à conceptione illius, scilicet Elisabeth, quę vocatur sterilis, quia illa cõcepit Ioannem Baptistam octauo Calend. Octobris. Dicitur etiam per horas cap. In diebus illis notum faciet Deus. Hiere. xxx. cap. ¶ Competit † autem hoc festum, tempore Veris. Nam tempore Veris Deus factus est homo, & omnia facta sunt noua. Hoc autem festum est de Domino & de beata Maria, quare eadem præfatio dicitur in natali & in Annuntiatione Domini, de Annuntiatione Domini consueuit apponi, quòd Gloria in excelsis, & Ite missa est, & Te Deum laudamus. in ea cantari non debeant: de quo dictum est in procemio huius partis. Si hoc festum fuerit in dominica passionis, vel oliuarum, ad secundã feriam transmutabit. Hoc enim generale est priuilegiatis dominicis. Si autem in triduo ante Pascha occurrerit: in sabbato ante palmas, secundã quosdã anticipabitur. Quidã vero illud transferunt vsque ad octauas. Similiter si fuerit in die Paschæ non congruè poterit intra hebdomadam celebrari: in quo historia de aduentu compillata cantatur: vnde melius est quòd ad secundam feriam post octauas transferatur. In hac die † dicitur per diuersa temporum curricula Deus multa operatus, quæ quidam sic egregijs versibus perstrinxit.

1

Esa. 40.

2

3

Salue festa dies quæ vlnera nostra coerces.
Angelus est missus est passus, & in cruce Christus.
Est Adam factus, & eodem tempore lapsus.
Ob meritum decimæ cadit Abel fratris ab ense.
Offert Melchisedec: Isaac supponitur aris.
Est decollatus Christi Baptista beatus.
Est Petrus erectus. Iacobus sub Herode peremptus.
Corpora Sanctorum cum Christo multa resurgunt.
Latro per Christum tam dulce suscipit amen.

SVMMA.

1 *Paschale tempus octauam ætatem, hoc est vitam æternam designat.*
2 *Philippi & Iacobi minoris festum cur dicatũ calendis Maijs. Et eius diei officium. num. 7.*
3 *Iacobus minor, cur dictus frater Domini.*
4 *Mariæ virginis genealogia.*
5 *Iacobi minoris vita, dignitas, & sanctitas. Eius deinde interitus. num. 6.*

De sanctis Apostolis Philippo & Iacobo. Cap. 10.

ASCHALE tempus, sicut sepe dictũ est, octauam † significat ætatẽ: vbi bonũ, quod erit singulorum in dispari charitate erit eorum omnium, quia vnusquisq; de bonis alterius gaudebit, vt de suis, & bonum omnium erit singulorum. Vt ergo tempus paschale concordare: solennitatibus, quæ intra illud eueniunt præsertim cum Apostolis in Ecclesia primitiua non haberent particulares solennitates, statutũ fuit, vt in calend. Maij: celebrarentur † solennitates ad honorẽ omniũ Apostolorũ, vt dies varij non viderentur diuidere: quos vna dignitas & Apostolatus in cęlesti gloriã fecit esse sublimes, quod festum Græci celebrant dicũtur in festo Apostolorũ Petri & Pauli. Hac etiã die festum est Apostolorũ Philippi & Iacobi, quia fortè die ista passi sunt. Sanè Iacobus iste dictus est minor, ad differentiã Iacobi Cõpostellæ siue Zebedæi, qui dictus est maior, nõ ætate, sed vocatione: sicut cõtingit in Episcopis, qui loco Apostolorum

1

2

lorum sunt, quoniam qui primo consecratus est, alios quantumlibet maiores antece dit. xvij. dist. §. fin. Primo enim à Domino vocatus est, & primo ei adhæsit, & sibi magis fuit familiaris. In secretis enim illum vocabat, scilicet quando transfiguratus est, & quando suscitauit mortuum in Domino dictus etiã est iste † Iacobus Alphæi, quia
3 fuit filius Alphæi dictus est etiã frater Domini secundum carnem. de consec. distin. j. Iacobi quia dicitur fuisse consimilis ei facie, vel quia erat filius Alphæi, frater Ioseph viri beatæ Mariæ, & Mariæ sororis eius, qui enim ex vtraq; parte sanguinis coniungebantur apud Iudæos fratres vocabantur. Iesus enim putabatur filius Ioseph, uel dicitur frater Domini, id est, consobrinus, quia filius sororis beatæ Mariæ, quem morem Tusci seruant, sed & Ioseph dicitur cognatus domini, uel quia pater putatiuus, uel quia cognatus Domini ex parte matris, scilicet beatæ Mariæ. Ad clariorem autem † præmissorum euidentiam, notandum
4 est ꝙ Ioachim pater beatæ Mariæ accepit vxor em nomine Annam, quæ habuit sororem nomine Imeriam: hæc autem Imeria genuit Elisabeth & Eliud: Elisabeth genuit Ioannem Baptistam: de Eliud natus est Emineud: de Emineud natus est sanctus Seruatius. cuius corpus in oppido Traiecti super flumẽ Mosæ in episcopatu Leodiensi requiescit. Anna autem tres viros dicitur habuisse: Ioachim, Cleopham fratrem Ioseph, & Salomane. De primo habuit filiã, scilicet Mariam matrem Domini, quam dedit Ioseph nuptui, quæ genuit Christum. generatio ipsius Ioseph & Mariæ posita est in sexta parte sub festo natalis Domini. Primo autem viro defuncto: de secundo similiter genuit aliam filiam nomine Mariam quam Alphæo postmodum in cõiugem dedit. Hæc autem Maria genuit ex Alphæo quatuor filios, scilicet Iacobum minorem, Ioseph iustum, qui & Barsabas dictus est, & Simonem, & Iudam. Ex tertio viro, scilicet Salomane secundo mortuo, genuit aliam similiter filiam nomine Mariã, & Zebedæo in coniugem tradidit, ex quo duos filios ha
5 buit, scilicet Iacobum maiorẽ & Ioannem euangelistam. ¶ Porro † Iacobus istemeri to suæ professionis cognominatus est iustus. Ex vtero enim dicitur sanctus fuisse. ipse enim à Petro & Iacobo & Ioanne Apostolis ordinatus est primus Hierosolymitanorũ episcopus. lxvj. di. pono. Ipse vna etiã cum Basilio episcopo Cæsarien. addidit nobis in scriptis missæ celebrationem. de consec. dist. j. Iacobus ipse quoque traditur primam celebrasse missam post Pascha Domini, in Hierusalem, & Petrus primus in Antiochia. Iste vinum uel siceram non bibit: nullam carnem comedit: nunquàm tonsus, nunquàm vctus, nunquàm balneo vsus est, & intantum genibus terræ defixis orabat, vt eius genua camelorũ excedere duritiem crederẽtur. † Iste præcipitatus est à Iudæis 6
de pinaculo templi, cum nomen Christi prædicaret, & cum perticis fullonum interfectus. Fullo enim est, qui lineos pannos candificat. Quidam autem dixerunt propter peccatum interfectionis eius, Iudæos destructos fuisse per Titum & Vespasianũ, & ita non attribuunt destructionem illam morti Christi. In hoc festo † dicunt quidam 7
Ecclesiæ introitum. Exclamauerunt. Neæmiæ. ix. cap. epistolam. Stabũt iusti. quæ est Sapien. v. cap. euangeliũ. Non turbetur cor vestrum, quod est Ioan. xiiij. ca. & post communionem. Tanto tempore. Ioan. xiiij. cap. dicitur autẽ ad horas capitulũ. Stabũt iusti. Sapien. v. ca. & illud. Nos insensati. quod est ibidem, & illud. Non esurient. Apoc. vij. ca.

SVMMA.

1 *Crucis priuilegium, & eius inuentionis officium Ecclesiasticum num. 2.*
3 *Crucis duplex festum.*
4 *Crucem inuenit Iudas.*
5 *Iulianus monachus, diabolo amicus, apostata, & christianorum persecutor. Cuius tumulus ad hunc diem fœtorem intollerabilem emittit. nume. 6.*

De inuentione sanctæ Crucis. Cap. 11.

IN sancta † Cruce Domini secunda spes habetur. Sicut enim beata virgo portauit Dominum, ita & sancta crux suo modo. Et sicut Dominus dat aquis baptismalibus sanctificare & alijs sacramentis, ita per tactum dominicæ carnis sanctificatum fuit lignum, vt nos suo modo sanctificare possit, & quia ita crux saluat per talẽ effectum, 1

ctum, quem habet, ideo de ea cantantur.
2 O † crux splendidior astris, &c. Quæ sola fuisti digna, scilicet dignitate tibi data, portare talentum mundi &c. Et quia finis crucis, est gloria, ideo in fine plurium antiphonarum de cruce dicitur allelu-Ia. Dicitur autem per horas canoni. Mihi autem absit gloriari. Gal.vlti. Fit autem du-
3 plex festum † de cruce videlicet exaltationis, de quo suo loco dicetur, & inuentionis, quia inuenta fuit crux tempore Eusebij Papæ à beata Helena matre Constantini: mediante iuda, qui tunc iudæus erat. Vnde in canone ipsius Eusebij de consecratione distinctione iij. crucis ita legitur. Crux Domini nostri Iesu Christi, quæ nuper nobis gubernacula sanctę Romanæ Ecclesiæ tenentibus quinto nonas Maij inuenta est in prędicto Calend. die inuentionis festum vobis solenniter celebrare mandamus: est autem maius hoc festum, quàm festum exaltationis: prout ibi dicetur.
4 Legitur autem † de prædicto iuda, quòd conuersus ad fidem, factus est post modum episcopus Hierosolymitanus, & mutato nomine vocatus est Quiriacus. De quo dicitur diabolus sic prophetasse: iudas Christum morti tradidit, sed iste iudas illum mortuum exaltauit, & artes magicas de-
5 texit, sed Iulianus familiaris † & amicus meus, cito rex erit, qui me de isto vindicabit, quod factum est. xj. quęst. iij Iulianus. j. & ij. Nam Iulianus monachus ab ordine apostatans acquisiuit per nefas consulatum Romanũ & inde factus Imperatos & Christianorum persecutor, illum diuersis pœnis afflixit & interfici iussit. Legitur quoque q̃ quidam miles nomine. Quiriacus hunc Iulianum posteà interfecit. De isto Iuliano legitur quòd adhuc apud Constantinopolim de tumba sua fœtor intolerabilis
6 progreditur. Si quęratur, quare fit festum † de cruce, in qua Christus fuit dehonestatus, & flagellatus, non de asina, in qua fuit valde honoratus, nec etiam de alijs quæ ip se tetigit? Responderi potest, quòd laus & honor super asinam impensus transitorius, & mundanus fuit, nec inde salus nostra prodijt, de quo curandum non est. Prætereà, per alia quæ ipse tetigit non leguntur miracula, & sanitates fieri, nec per illa redempti sumus, dehonestatio vero in cruce facta nostra redemptio fuit. Dicitur hodie introtus. Nos autem Gal. vlt. ca. & legitur epistola. Confido de vobis in Domino. Gal. v. cap. pro eo q̃ ibi dicitur. Mihi autem absit gloriari. nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi. Aliæ Ecclesiæ dicunt. Hoc sentire, ad Phil. ij. euangelium est. Simile est regnum cœlorum thesauro absconditò in agro &c. Quia crux Domini ad literam inuenta est in agro, vel moraliter in agro Ecclesiæ inuenitur crux Domini, quæ dicitur thesaurus, quia emptũ est per eam nobis regnum cœlorum, qui videt hunc thesaurũ in Ecclesia, vadit & vendit omnia, quæ habet, id est, omnes transitorias delectationes, & emti agrum istum, vt sit de Ecclesia. Alij dicunt. Erat homo ex Pharisæis. Ioan. cap. iij. Et est notandum, quod festum Crucis sit semper cum festo martyrum, quia crux significat martyrium. Et ideo in festiuitatibus sanctę crucis leguntur in quibusdam Ecclesijs sex lectiones de martyribus, & officia commiscentur. De signo crucis dictum est in proœmio quinte partis.

SVMMA.

1 *Angelorum festum agit Ecclesia duplici de causa.*
2 *Michael, princeps est angelorũ qui mittuntur.*
3 *Michaelis festum cur institutum. & cur potius ei dicatum, quam cæteris angelis nu. 4.*
5 *Michaelis festum, quod habeat officium.*
6 *Angelis semper nobis adsunt, & parati sunt orationes nostras sursum deferre num. 7.*

De reuelatione sancti Michaelis. Cap. 12.

Ecclesia facit † festum de angelis du- 1
plici ratione. Prima est, quia nobis ministrant. Omnes enim sunt administratorij Spiritus sancti in ministerium missi propter eos, qui hæreditatẽ capiunt salutis: sicut habetur in epistola ad Heb. j. Secunda ratio est, quia pugnant pro nobis contra angelos malos, nec permittunt nos tentari supra id, quod possumus. de hac pugna dicitur in Apoc. Factum est pręlium in cœlo. Hoc bellum erit maximè tempore Antichristi, & in morte martyrum fuit, & etiam semper est, & eiectus est draco, id est, diabolus de cœlo, id est, de cœlestibus ho-

Apoc. 12. minibus, & deiectus in corda malorum hominum. Huius autē belli princeps est beatissimus Michael, & ideò fit ei festū, licet sit de vltima hierarchia: de inferiore scili cet ordine. Sunt.n. nouē ordines angelorū prout dictū est in quarta parte. sub tit. de præfatione. qui quāuis oēs mittantur, quoniam vt prēmissum est, sunt administratorij spiritus & ī Esa. vj. habetur ꝙ missus est ad eum vnus de Seraphin: rarò tamen mittuntur. vnde Daniel: Millia millium ministrabant † ei &c. Eorum verò, qui mittuntur princeps est Michael qui fuit princeps Ecclesiæ Iudeorum, vt habetur in Daniele: modo est princeps Ecclesię Christianorū. In Iudæis. n. fuit aliquādo Ecclesia: quæ nunc est in Christianis. ¶ Hoc † autē festū, quod est cōmemoratio victorię sancti Michaelis, inde originē sumpsit: quia cùm barbari depopularentur Apuliam, Christiani triduano ieiunio in dicto sancti Michaelis auxilium implorauerunt, per cuius visibile patrocinium fugā ter barbari dederūt, & Christiani victoriam habuerunt. Vocatur etiam festum reuelationis, quia in mōte Gargano reuelātus est, vt sequitur. Sanè Michael, Gabriel, & Raphael, nomina personalia sunt angelorum, alia verò sūt ordinū, vt dictum est in iiij. parte, sub tit. de præfatione. ¶ Sed cùm † hoc festum sit cōmune omnium angelorum, quare spiritualiter denominatur festum sancti Michaelis, & non Gabrielis vel Raphaelis. ¶ Respōdeo, Michael est, qui est missus in Aegyptum, fecit illas famosas plagas, qui diuisit mare rubrum, qui eduxit populum per desertum, & eduxit in terram promissiōis. Ipse est præpositus paradisi, & custos, & est susceptor animarum, & princeps Ecclesiæ, & ideò eū magis venerari debemus. ¶ Secunda ratio est: quia ipsemet fundauit Ecclesiam, & consecrauit altare, vnde dicitur: Stetit angelus iuxta arā templi &c. hoc fuit in mōte Gargano, posteà vero reuelauit hoc hominibus per episcopum illius regiōis. ¶ Tertia ratio est, vt homines venerantes angelos, perueniant ad consortium angelorū, & ea de causa in diebus dominicis & festiuis solennitatibus, nouem psalmi, nouem lectiones, & nouem responsoria cātantur, vt per cātum istorū ad consortium perueniamus nouem ordinū angelorum, quorum proprium est Deo cātare. Congaudendo † autē angelis dicit Ecclesia in introitu: Benedicite Dominum omnes angeli eius. & quia angeli laudant, & nos similiter Deum laudare debemus. Vnde sequitur versus: Benedic anima mea dominum. Epistola uerò Apoc. j. ca. sumitur: Significauit Deus, quæ oportet fieri citò &c. Sequitur ibi: Ioānes septem Ecclesiijs. per septem Ecclesias: vel per septem spiritus quantum ad intelligentiā, quæ ad hāc diem pertinet, vniuersitas angelorum intelligitur. per septem enim dies currit vita præsens. Sequitur responsorium: Benedicite. & versus: Benedic. Ratione qua suprà. Allelu-Ia est. In conspectu angelorū psallam tibi. hoc autem ideò dicit Ecclesia, quia parati † sunt angeli deferre Deo orationes nostras. Semper enim nobis adstant, & aspiciunt nos & auscultāt. Vnde in cāticis: Qui habitas in hortis amici, id est, angeli auscultant te. Per istos scilicet bonos, compassio, illos, scilicet malos: passio, scilicet inuidiæ cogit, ut in nos aspiciant. Sequitur euāg. Accesserunt &c. Mar. 8. c. in quo præcipitur vitari scandalum paruulorum, quia ibi fit mentio de angelis. Amendico vobis, quia angeli eorum in cœlis sēper vident faciem patris mei, qui in cœlis est. Quia vero parati sunt deferre † orationes nostras, in offertorio ostenditur. Stetit angelus iuxta aram templi, Apoc. 8. Et data sunt ei incēsa multa, id est orationes accensæ igne charitatis, & ascendit fumus aromatum, id est, oratio in cōspectu Dei de manu angeli. in post cōmunione verò placuit Ecclesiæ, sicut prius benedicere: vnde dicitur in quibusdam Ecclesijs: Benedicite angeli Dominum &c. Sanè, ꝙ Michael legitur cum dracone pugnasse intelligitur allegoricè Michael, id est, Christus, historicè verò, quia Michaelis & aliorum angelorum eius ministerio diabolus describitur in Ecclesia propter laicos esse depulsus. In hoc festo dicitur capitulum: Significauit. Et illud: Beatus, qui legit, & illud Ioan. septem. quæ sunt Apoc. 1. cap.

Cāt. 8

SVMMA.

1 *Gerualsi & Prothasii festum, ex institutione Gregorij.*

De

De sanctis Gervasio & Prothasio. Cap. 13.

1 IN festo sanctorum † Gervasij & Prothasij cantatur ex institutione Gregorij introitus. Loquetur Dominus pacem in populo suo, ex eo quòd tali die pax inter Romanorum Imperatorem & Agisulphum regem Longobardorum extitit reformata, quem regem Theodesida eius vxor christianissima, cui Grego. librum dialog. scripsit, ad fidem conuertit. Officia nanq; sanctorum partim conueniunt ipsis sanctis, partim his euntibus, qui in ipsorum euenere diebus.

SVMMA.

1 *Ioannis Baptistæ festum duplex agit Ecclesia. & cur ita. Et eius Missa num. 3. &. 8.*
2 *Ioannes Baptista, cur dictus Lucifer.*
4 *Ioannis vigilia, habet ieiunium.*
5 *Ioannes Euangelista quo die obierit.*
6 *Ioannes Baptista & beata etiam Maria, fuerunt in peccato originali concepti.*
7 *Ioanni Euangelistæ hymnum diaconus canis voce recuperata, quam prius amiserat.*
9 *Ioannis Baptistæ quadragesima.*
10 *Vigilia Ioannis Baptistæ cur ignes accendantur, & qua significatione. & num. 11. Et cur ossa comburantur. num. 12. Et cur rota volvatur. nume. 13.*

De sancto Ioanne Baptista. Cap. 14.

1 QVia inter † natos mulierum non surrexit maior Ioanne Baptista: *Matt.* 11. meritò Ecclesia celebrat festũ de illo, & facit ei duplex festum, scilicet Natiuitatis & decollationis. ¶ Natiuitatis propter quatuor. ¶ Primo, propter historiam, quoniam dicit Dominus de eo, per angelũ, sicut in euangelio habetur. Et multi in Natiuitate eius gaudebunt, quod etiam propter Sarracenos dictum est, qui hoc festum celebrare dicuntur. ¶ Secũdo, propter allegoriam & ministerium, quia per Ioannem figuratus est ortus gratiæ, quam nobis attulit Christus. Ipsum enim Ioannes præcessit, in Annuntiatione, in Natiuitate, & prædicatione, in passione, & ad inferos descensione. ¶ Tertio, quia sicut beata virgo sanctificata fuit in vtero matris, ita & ipse. ¶ Quarto, quia ipse primus annuntiauit gaudia æterna, & ideo dicitur Lucifer & turtur. Vnde in canticis. Vox turturis audita est in terra nostra, & Iob. xxxviij. cap. nunquid *Cãt. 2* duces Luciferum in tempore suo, & eius Natiuitas fuit per Gabrielem nuntiata.

Ideo autem Ioannes † dictus est Lucifer, 2 quia obtulit nouum tempus. Et inde est, quòd in quibusdam Ecclesijs habét missam in mane, quia Natiuitas fuit quasi aurora: Natiuitas uero Christi fuit quasi ortus solis, vel ideo dicitur missa in ortu diei, quia legitur in euangelio Lucæ, quòd ipse fuit *Luc. 1* sanctificatus & Spiritu sancto repletus in utero matris, quare merito laudandus est eius creator, in exordio diei, qui illum dignatus est honorare in utero matris. Habet etiam aliam propriã missam, sicut † & alij 3 sancti, quæ dicitur circa tertiam. Vel prima missa est de uigilia euangelistæ, uel alia dicitur, quia ipse fuit martyr & præcursor. Vnde illa missa est unius martyris, & est introitus. Iustus ut palma florebit in domo Domini. De ipso nanque prophetauerunt Esaias & Hieremias. Here. ipso vitæ actu, quia fuit ei similis. Esaias ut in epistola habetur hodierna. Audite insulæ, & attendite populi de longe. Esa. xlix. ibi etiam sequitur. unde sumitur introitus, de uentre &c. Sequitur etiam ibi. Posuit os meũ, ut gladium acutum. Gladius acutus, est lingua prædicatoris, quoniam abscindit superflua. Sequitur. Posuit me quasi sagittam electam. Sagitta electa, est prædicator, qui facit quod docet. Sagitta acuta, fuit Ioannes, cum dixit: Genimina uiperarum, quis dorebit uos fugere ab ira uentura? responsorium est. Prius, quàm te formarem, &c. Here. j. cap. & est de Natiuitate eius, allelu-Ia est. Tu puer. Luc. j cap. & illud inter natos &c. Matt. ix. ca. Euangelium est: Elisabeth impletum. Luc. j cap. dicitur autem hac die capitulum. Audite insulæ. Esa. xlix. cap. & illud: Prius, quàm te formarem. Here. j. cap. & illud. Reges uidebunt. Esa. xlix. ca. ¶ Porro in uigilia beati † Ioannis Baptistæ ieiunamus, quasi compatientes ei, qui in deserto ieiunauit, & asperam uitam duxit, & uigilia ipsa plenum habet

bet officium, quia post Ioannis decollationem Christus crucifixus fuit & agnum comedit. Fuit enim Ioannes quasi lapis angularis, id est, vetus & nouum testamentum coniungens. Vnde tunc magis solennizamus propter mysterium, quàm propter personam ipsam, & quoniam ipse fuit medius
Matt. 11. inter vtrunq; testamentum, quia fuit finis veteris, & initium noui testamenti: nam & lex & Prophetæ vsq; ad Ioannem: videlicet inclusiuè: hinc est quòd huius diei officium partim de veteri, & partim de nouo
5 est testamento. In † hac autem die Ioannes euangelista obijt, sed eius festũ translatum est: prout sub eius festo dicetur. Festũ autem decollationis non ita solennizat Ecclesia sicut istud: prout ibi dicetur. Fuit ergo, vt præmissum est, in vtero sanctificatus, sicut & Hieremias. Vnde & de Hiere. legitur in hac die, quod probatur per il-
Luc. 2 lud, quod dicitur in euangelio. Et repleta est Spiritu sancto Elisabeth, & exultauit in gaudio infans in vtero meo, sed quo genere
6 sanctificationis, nõ legimus. ¶ Dicunt † tamen quidam quòd ab omni peccato mundatus est, sed in glossa super illo loco. Tu vis à me baptizari: ego à te debeo baptizari, id est, ab originali peccato mundari: dicitur quod in persona generalis hominis loquebatur: fuit tamen in peccato originali cõceptus similiter, & beata virgo: de quo & quare eius natiuitas celebretur sub Purificatione dictũ est. Paulus historiographus Romanę Ecclesiæ diaconus Cassinensis monachus quadam die cum vellet paschalem
7 cereum cõfecrare: raucæ factæ sunt † fauces eius, cum prius vocales essent. Vt ergo vox sibi restitueretur, composuit in honorem beati Ioannis hymnum. Vt queant laxis resonare in cuius principio petit vocis restitutionem quam obtinuit: sicut & meritò sancti Ioannis restaurata est Zachariæ.
8 ¶ † In hoc festo non cantatur frequenter allelu-Ia, sicut fit in festiuitatibus Petri & Pauli & aliorũ in quorum vltimis nocturnis personatur. Ratio est, quia ipse figurat legem, & quia natale huius fuit ante Christi resurrectionẽ & ante gaudium. Quidam tamen faciunt officium sine allelu-Ia in initio noctis propter figuram legis, & posteà iterant officiũ cum allelu-Ia in medio noctis: terminantes illud in principio lucis in memoriam antiquæ obseruationis: de qua & quare in hoc festo nocturni cantantur in initio noctis: dictum est in quinta parte sub titulo de nocturnis. ¶ † Nota, quod antiquitus solebat vna quadragesima celebrari 9
ante hoc festũ, & alia ante natale Domini, sed posteà propter fragilitatem hominum, redactum fuit ad tres septimanas: ante natale, & tres ante hoc festum. Vnde prohibitum est in decretis. xxxiij. quęst. iiij. non oportet. & ca. sequenti. in illis tribus septimanis nuptiæ fiat, sed & hoc abolitum est, prout dictum est in prima parte, sub titulo de sacramentis. ¶ Fiunt † autem tria specia 10
lia in hoc festo. In vigilia nãq; in quibusdã partibus ex antiqua obseruatione colligũt homines & pueri ossa, & quædam alia immunda & insimul cremãt, vt exinde fumus in aerem producatur. Ferunt etiam brandas siue faces, & cum illis circuunt aruа. Tertium est, quia rotam voluunt. Qui immunda cremant, & fumum in altum producere faciunt, habent hoc à gentibus. Antiquitus enim dracones hoc tempore ad libidinem propter calorem excitati, volando per aerem frequenter in puteos & fontes spermatizabant, ex quo inficiebantur aquæ, & tũc erat annus lætalis ex aeris & aquarum corruptione, quia quicunq; inde bibebant, moriebantur, aut grauem morbum patiebantur, quod attendẽtes philosophi ignem iusserunt frequenter & passim circa puteos & fontes fieri, & immunda, & quæcunq; immundum redderent fumũm, ibi cremari. Nanq; per † talem fumum scirebant posse fu 11
gari dracones, & quia tali hoc tempore maximè fiebant, ideo hoc adhuc ab aliquibus obseruatur. Sunt enim dracones animalia, vnde in psalmo. Laudate Dominum de terra dracones. non thracones, id est, meatus terræ, prout quidam dixerunt, quæ quidem animalia in aere volãt, in aquis natant, per terram ambulãt: nil immundum sustinent, & fugiunt propter fumum oliferum, sicut elephantes propter grunitum suum. Est 12
† etiam alia ratio quare ossa animalium comburuntur: videlicet in memoriam ꝙ ossa Ioannis Baptistæ à gentibus in ciuitate Sebastæ combusta fuerunt, vel potest hoc referri ad nouum testamentum. Abijciunt enim pueri vetera & comburunt, ad significandum, quod aduenientе nouа lege

vetus

vetus testamentum debet cessare. Dictum est enim vetustissima veterum non comedetis, & nouis superuenientibus veteri projcietis. Feruntur quoq; brandæ seu faces ardentes & fiunt ignes, qui significant sanctum Ioannem, qui fuit lumen & lucerna ardens, & præcedens & præcursor veræ lucis, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundũ. Vnde dicitur Ioan. vj. Est lucerna ardens, lucens ante Dominum, qui viam Domino præparauit in eremo.

13 Rota † in quibusdã locis voluitur, ad significandum, quòd sicut sol ad altiora sui circuli peruenit: nec altius potest progredi, sed tunc sol descendit in circulo. Sic & fama Ioannis, qui putabatur Christus descendit, secundum quod ipse testimonium perhibet, dicens. Me oportet minui, illum autem crescere, quod dicunt quidam dictum esse, eo quòd tunc dies incipiunt minui, & in Natiuitate Christi crescere. Sed quia ante festum sancti Ioannis decrescunt, & ante natale Domini crescunt intelligendum est de Natiuitate in matre, quãdo, scilicet conceptus est vterq; quoniam Ioannes conceptus fuit decrescentibus diebus, vt in Septembri, & Christus in crescentibus, vt in Aprili, vel dic de morte vtriusq; : nam corpus Christi exaltatum est in cruce: corpus Ioannis capite minoratum.

SVMMA.

1 *Petrus et Paulus eadẽ die, et anno passi sunt:*
2 *Petri & Pauli officia distinxit Gregorius.*
3 *Petri & Pauli octauæ quod habeãt officium.*

De sanctis Petro & Paulo. Cap. 15.

1

E Petro † & Paulo quæstio est: vtrum eadem die passi sint. Nam Henricus Solitarius velle videtur, q, eadem die anno reuoluto Paulus passus sit. Sed Pelagius & Nicolaus Papæ, & Ambrosius, & alij sancti Patres volunt, q, eadem die, & eadem etiam hora, sub Nerone Imperatore: videlicet anno xiiij. Imperij eius: alioquin falsæ essent historiæ de illis scriptæ. Sed tamen in diuersis locis: licet in vrbe, & diuersas pœnas passi sunt, quia Petrus in vrbe crucifixus est, Paulus vero, quia sicut legitur in Actibus Apostolorũ, ciuis Romanus erat, quamuis natione Tharsensis esset, extrà muros vrbis decollatus, quæ pœna honestior videbatur, & de ipso lac pro sanguine legitur profluxisse. Verum procedente tempore cum Constantinus Imperator in honorem vtriusq; Ecclesias construxisset, & Romanus Pontifex vellet eorum corpora separare, & dubitaretur, quæ cuius ossa forent: diuinitus responsum est. Maiora ossa sunt prædicatoris. minora piscatoris, & sic adinuicẽ separata sunt & in proprijs Ecclesijs collocata. Postmodum vero Siluester Papa, volens Ecclesias ipsas cõsecrare, tam parua, quàm magna ossa ex æqua lance, cũ summa reuerentia ponderauit, & vnam medietatem in vna Ecclesia, & aliam in alia Ecclesia collocauit. Vnde quidam faciunt festum de hac diuisione officium in Nonis vel octauo Idus Iulij, quia tali die facta fuit: alij illud faciunt xv. uel vxj. die eiusdẽ mensis. Alij uero dicunt, quòd festum diuisionis Petri & Pauli, quòd celebratur die illa, fit propter illam diuisionem, quæ facta est in Hierusalẽ, post duodecim annos, quando separati sunt ad prædicandum gentibus, in quo festo cantant illam magnam sequentiam. Cœli enarrant gloriã, & euangelium Ascensionis. Recumbentibus, &c. Incipientes ibi in fine. Dominus quidem Iesus postquam &c. ¶ Licet † autem eorum 2
festa eadem die celebranda concurrant. Beatus tamen Gregorius instituit vt tantum officium beati Petri ipso die celebraretur: tum quia tali die Ecclesia beati Petri fuit dedicata: tum quia ipse prior fuit conuersione: tum quia maior fuit dignitate, quoniam Romanæ Ecclesiæ tenuerat primatum. Et dicitur in missa introitus. Nũc scio. Act. xij. Collecta cõmunis vtriq;: Deus, qui hodiernam diem. quare non fit commemoratio de sancto Paulo. Epistola Misit Herodes, quæ est ibidem. Allelu-ia. Tu es Petrus. Matt. xvj. Euangelium. Venit Iesus in partes, quòd est ibidem. ubi dicitur. Quem dicunt homines esse filium hominis, sed secundum Hieremiam in hebræo dicitur filius Adæ. per horas vero dicitur cap. Misit Herodes rex magnus. Act. xij ca. & illud: Angelus Domini, & illud. Et Petrus

trus ad se reuersus, quæ sunt ibidē. Sequenti vero die fit festum de beato Paulo & dicitur in missa introitus. Scio cui. ij. ad Timoth. ij. ca. & Collecta: Deus, qui multitudinem. Graduale. Qui operatus est Petro. Galat. j. cap. Versus est. Gratia Dei. ad Corinth. xv. cap. Epistola. Notum vobis facio. ad Galat. j. cap. Allelu. Ia. Tu es uas electionis. Actu. ix. cap. Euangelium. Dixit Simon Petrus Matth. xix. cap. in alijs Ecclesijs dicitur. Hoc est præceptū. Ioan. xv. cap. Communio. Amen dico uobis. Matth. xix. cap. Item in nocturnali officio beati Pauli, quidam uersiculi prēmittūtur antiphonis laudum, ut dictum est in sexta parte, sub Trinitate, & dicitur capitulum. Bonum certamen. ij. ad Timoth. iiij. cap. In octauis uero
3 Apostolorum dicitur † illud: Confitebor tibi Domine rex Eccl. vlt. uerum in uigilia dicitur introitus. Dicit Dominus. Ioā. vlt. & epistola Petrus & Ioan. Act. iij. Euangelium. Dixit Iesus Simoni Petro. Ioan. vlt. cap. Habet autem hoc festum tria, scilicet ieiunium, solennitatem, & octauam. Ieiunium, quia si uolumus conregnare, oportet nos & compati. In die festi, de eorum glorificatione gaudemus. In octaua, de eorum futura beatitudine in corpore, & anima iam certi lætamur, & æternæ glorificationis meritum expectamus. De hac octaua dictum est in procœmio huius partis. Et nota, quòd Leo Papa secundus orans pro Neapolitanis ciuibus in mari cum Sarracenis, pugnantibus fecit illam collectam. Deus cuius dextera beatum Petrum, &c. Perfectis vero per eum muris ciuitatis Leoninæ imponens feras portis, orans fecit illam collectam: Deus, qui beato Petro collatis clauibus, &c. ¶ In festo Magdalenæ dicitur epistola. Mulierem fortem quis inueniet? quæ est in parabolis vlt. cap. Euangelium. Rogabat Iesum. Lucæ. vij. cap.

SVMMA.

1 *Fratres septem.*

De septem fratribus. Cap. 16.

1 CIrca festum septem † Fratrum notandum est, tres fuisse matres quarum quælibet habuit septem filios, & post passiones eorū passæ sunt: videlicet mater Machabæorum cuius nomen ignoratur, & Felicitas, mater istorum septem fratrum, & Symphoriana sapiens mulier, quæ sancta fuit.

SVMMA.

1 *Iacobus maior, filius Zebedei: euangelium docuit in Hispanijs. Et eius diei officium. nu. 2. Et quando fiat. nume. 3.*

De sancto Iacobo. Cap. 17.

IAcobvs † maior filius Zebedęi, frater Ioannis euāgelistę missus est ad prædicandū Hispanis. Sed cum nō posset nisi vnum Principē ibi conuertere, redijt Hierosolymam, sed tandem ab Herode decollatus, & in Hispaniam reportatus: quos vnus conuertere nequit: mortuus diuino miraculo conuertit. Fit aūt eius festū octauo Calend. Augusti, pro eo, quòd in tali die fuit apud Compostellam translatus. non quod tunc obierit, quia occisus est ab Herode in diebus azymorum, videlicet octauo Calend. Aprilis in Annuntiatione Domini, scilicet circa Pascha, vt legitur in epistola huius diei: Misit † Herodes, &c. Et ita tunc pro- 2
pter dies ipsos festum nō habuit in Calen. vero Ianuarij fuit sepultus, quia ab Augusto usq; nūc sepulchri eius fabrica fuit protelata † uel ideo fit octaua Calen. Augusti 3
hoc festum quoniam hac die dedicata est sibi Ecclesia in Compostella, quare dictus sit maior: dictum est sub festo Apostolorum Philippi & Iacobi. Hoc autem festum 1
non habet uigiliam uel ieiunium: prout dictum est in sexta parte, sub quarta feria tertiæ hebdomadæ Aduentus. Hac die, dicunt quædam Ecclesiæ epistolam. Iam non estis. Ephe. ij. cap. Aliæ: Benedictus Deus, & pater. Ephe. j. & euangelium. Accessit ad Iesum. Matth. xx. cap.

SVMMA.

1 *Fratrum septem dormientium fere trecentis annis festum, ibidemq; historia.*

De

De septem dormientibus. Cap. 18.

1 NVNC de festo † septẽ dormientium dicendũ est, sex eorum potentes fuerunt in Epeso tempore quo Decius Cæsar persecutus est Ecclesiam Dei qui quàm citò audierunt persecutionem, fugerunt in montem & latuerunt in spelũca quadam, & secum magnam pecuniam portauerunt: sed parum cibi, quorum nomina sunt: Maximianus, Marcus, Martinianus, Dionysius, Ioannes, Serapion, & Constantinus. Hi cùm essent in spelunca: prima die comederunt quicquid habuerunt comestioni aptum, & dixerunt seruienti suo: Cras emes nobis cibos: quia parum hodie comedimus, & postea dormierunt. Tandem Decius quæsiuit eos. nã audiuit eos esse Christianos, sed dictum est ei eos aufugisse in alias regiones, uel in monte latuisse: quod audiens fecit ostia speluncæ lapidibus obstrui. Post multum uerò temporis, uidelicet circiter trecentos annos, quidam uoluit stabulum contra spelunca facere. & fecit magnum ignem, in quo soluti sunt lapides, qui erant in ostio spelunca: & statim in spelunca refulsit splendor ignis: euigilati sunt septẽ dormientes & sex qui potentes erant dixerunt septimo qui erat seruus eorũ dies est, valde nobis emere cibos. Putabãt. n. se per vnam noctem tantũ dormiuisse. Iuit ergo ille ad ciuitatem & venit ad macellũ miratus vltra modũ: quia crucesvi debat p uicos & in triuijs, & in quadriuijs. Cumq; carnes emens obtulisset monetam quã habebat, non cognouerunt eam carnifices & dixerunt: Vnde habes istos nummos? Qui ait ex meo proprio labore & illi: Vnde es tu? Qui ait De patria ista: tũe illi qui sunt parentes tui? Ille ait: Isti & isti & non cognouerunt carnifices aliquos eorũ, quos ipse nominabat: à longo enim tempore eorum nomina cum illis erant sepulta. Iterũ illi dixerunt: Sub quo imperatore fuit illa moneta: ait ille, Sub Decio. Tunc illi admirati sunt: tum propter monetam: tum propter ea quæ referebat, æstimãtes eum insanum esse. Qui ligauerunt eum, & duxerunt ante pontificem ciuitatis: cui diligenter inquirenti quis ille esset, & unde & vbi hanc monetã inuenisset: & de alijs, quę ipse retulerat carnificibus, oĩa prout contigerat reuelauit. Tunc Episcopus veniẽs cum uniuerso populo ciuitatis ad spelũca, inuenit eos sex, qui ibi remanserant iterũ dormientes, & euigilatos secũ in ciuitatẽ adduxit, & singula scisitatus ab eis, inuentũ est eos in spelunca fuisse per annos ferè trecentos. Prætereà, inuente sunt plũbeæ, tabulæ, in ipsa spelunca: quas illi imposuerant ibi qui mandato Decij obturauerant os speluncę imperatores erant tunc Honorius & Archadius: qui cùm prius dubitarẽt de resurrectione hoc uiso firmius crediderunt. Fuerunt aũt cũ Episcopo p̃dicti septẽ iuuenes, per aliquos dies, & posteà mortui sunt, libera morte. Vnde dicti sunt martyres, quia tam diu in spelunca manserunt.

SVMMA.

1 *Petri ad uincula festum, quomodo institutum. Et quare ibid. & nu. 2. 3. 4. Eiusque diei officium numero 5.*

De festo sancti Petri ad vincula. Cap. 19.

1 ESTVM † beati Petri ad uincula taliter secũdũ Bedã institũ fuit. Theodo
F sia, vxor Theodosij secũdi Imperatoris Hierosolymam proficiscẽs uidit in Alexãdria festũ celebrari in Cal. Augusti, ad honorẽ Cæsaris Augusti de triũpho habito de Cleopatra Regina Aegypti, & de Marco Antonio uiro eius. Vnde uehementer doluit, q̃ dãnato & gentili tantus honor exhiberetur. Veniẽs aũt Hierosolymam, catenas quibus Petrus sub Herode fuit alligatus, acq̃siuit, & Romã rediens, eas apostolico pręsentauit, qui alias catenas, quibus sub Nerone fuerat alligatus, apportari præcepit, qui se tãgẽtes vsq; adeò sunt miraculosè coniunctæ, ac si semper fuissent eædem. Theodosius igitur ad honorem beati Petri Ecclesiam ædificauit, & ibi catenas imposuit quæ dedicata est in Calend. August. ut solennitas piscatoris obfuscaret solennitatem Imperatoris & catena Petri extingueret torquem Augusti. ¶ Secũda cã † institutiõis huius festi est, propter memoriã liberationis beati 2

Petri

Petri per angelum factæ à carcere, siue à uinculis, quibus per Herodem Agrippam tenebatur: prout in epistola legitur hodierna: & secundum hoc uidetur, quòd deberet uocari hoc festum à uinculis. ¶ Tertia † causa est, quia cùm Quirinus tribanus filiam haberet gutturosam, illa ad mãdatum sancti Alexandri Papæ qui sextus fuit à beato Petro, quæ siuit bogas siue uincula, quibus beatus Petrus fuit uinculatus Romæ sub Nerone: quibus osculatis, libe rata est: & Quirinus cum tota sua familia baptizatus est: tunc dictus Alexander Papa hoc festum in Calend. Augusti celebrãdum instituit, & in honorem beati Petri Ecclesiam in urbe fabricauit, ubi uincula ipsa reposuit: & ad uincula nominauit: & Calend Augusti dedicauit: in qua festiui tate populus illic ipsa vincula hodie osculatur. ¶ † Quarta causa potest esse, quia dominus Petrum à vinculis miraculosè absoluit, & eidem ligandi atque soluendi potestatem dedit. Nos autem vinculis peccatorum litigati, tenemur, & absolui indigemus. Ideò igitur in solennitate ipsa, quæ dicitur ad vincula, ipsum honoratus, vt sicut ipse à vinculis absolui promeruit, & absoluendi potestatem accepit à Domino, sic & ipse nos à peccatorum nexibus absolui obtineat. Hac † die dicitur epistola: Misit Herodes. Actu. xij. capit. Euãgeliũ: Venit Iesus in partes. Matth. xvj. ca.

SVMMA.

1 *Machabæorũ festum cur agat Ecclesia. & nume. 2. & infra.*

De Machabæis. CAP. 20.

MAchabæi isti, sunt illi, de † quibus fuit Iudas Machabæus se quibus habetur in. 2. Machabæorum. Et cùm Ecclesia occidentalis nullius alterius sãcti veteris testamenti festum celebret: prout dictum est in prœmio huius partis: istorum tamen & Innocentium festum recolit: istorum quidem propter quatuor. Primò, quia † passi sunt propter legis obseruationem: quia, videlicet carnes porcinas contra legem comedere noluerunt. Secundò, propter martyrij prætogatiuam, prout legitur in historia scholastica, quia enim inaudita suppli cia, super sanctos veteris testamenti pertulerunt, ideò in hoc priuilegiati sunt, vt eorum passio celebretur. Tertiò, quia ipsi fuerunt septem fratres, & numerus septenarius, est numerus vniuersitatis. Vnde in eis significantur omnes martyres veteris testamenti, celebritate digni & omnibus illis in istis reuerentia exibetur. Quartò, quia ipsi ostenduntur in exemplum martyribus noui testamenti, vt sicut illi pro legis Mosaicæ obseruatione passi sunt, ita & nos maximè, si necesse fuerit, parati simus pro euangelica, & secundum hoc magis celebratur hoc festum, propter significatũ, quàm propter significans. Quidam verò dixerunt, quod illi Machabæi, sunt illi, septem fratres, qui fuerũt filij Felicitatis.

SVMMA.

1 *Stephani protomartyris festũ quo die agatur. & cur statim à natali Dominicæ.*

De inuentione sancti Stephani Cap. 21.

SAncti † Stephani protomartyris inuentio facta fuit die illa, qua celebratur eius passio, & passus est die illa qua eius inuẽtio celebratur, scilicet in Augusto, sed festa per Ecclesiam quatuor de causis translata sunt. Primò, quia cùm beatus Stephanus fuerit protomartir, & martyrium sanctorũ sit eorum natale in cœlis, meritò statim post natale Domini, natale protomartyris Stephani celebrãtur. Secundò, propter dignitatem dignius nanque est festum, quod est de morte, quàm aliud, & ideo competenter tanquam dignius statim post natiuitatem collocatum est, Tertiò, quia officium passionis eius concordat officio natalis Domini. Vnde illud: Heri natus est Christus in terris, hodie Stephanus nascetur in cœlis. Quartò quia in eius inuentione maxima multitudo hominum venit, qui videntes miracula plurima, quæ fecit Deus in illius inuentione, maiori cultu diem illum celebrauerunt annuatim, quàm etiam diem mortis

mortis illius. Statuerunt ergo sancti patres, vt festum passionis eius tranferetur ad hanc diem inuentionis, & ad festum inuentionis, festum passionis, quia festũ passionis maiori cultu dignum est, vt populus hunc diem. qui natale Domini sequitur, feruentiori cultu celebret, quàm diẽ eiusdem festi in Augusto. Alia etiam ratio reddetur sub isto festo.

SVMMA.

1 *Domini transfiguratio, cur die sancti Sixti celebretur.*

2 *Dominicæ transfigurationis die consecratur vinum nouum. Et primæ fruges, atque fabæ numer. 3.*

De transfiguratione Domini. Cap. 22.

1 SEquitur † de festo transfigurationis domini, quod est in die beati Sixti, non quia tali die transfiguratio facta sit, sed quia tunc ab Apostolis, qui se cum fuerunt in monte, fuit manifestata, & publicata, & prædicata. Præceperat enim dominus, ne alicui dicerent, donec à mortuis resurrexisset. Illi autem vsque ad hãc diem super hoc tacuerunt. Transfiguratio nem enim constat factam fuisse circa principium veris, eo scilicet die, quo dicitur euangelium de transfiguratione, scilicet secunda hebdomada quadragesimæ. ¶ Et

2 † nota quòd in quibusdam locis hac die cõficitur sanguis Christi de nouo vino, si inueniri possit, aut saltem aliquantulum de matura vua in calice eliquatur. Benedicuntur etiam racemi ex quibus populus cõmunicat, & est ratio hæc. In die enim cœnæ dicit Iesus discipulis, Amen dico vobis, Amodo non bibã de hoc genimine vitis, donec bibam illud nouum in regno patris mei. Quia ergo hoc quod dixit nouũ, & etiam transfiguratio pertinet ad illam glorioſam innouationem, quam Christus habuit post resurrectionem, & quam fideles post resurrectionem sunt habituri, ideò in hoc festo sanguis Christi ex nouo vino conficitur, & propter hoc etiam hac die nouæ quæ benedicuntur. Euticianus Papa statuit, ut primæ † fruges & fabæ super altare benedicantur.

3

SVMMA.

1 *Laurentius post beatum Stephanum, primatum obtinet inter martyres Et cur honorificentius præ cæteris colatur, & eius diei vigilia officium. nume. 2. Et diei. nume. 4.*

3 *Levita, quis.*

5 *Laurentius tria singularia habet priuilegia.*

De sancto Laurentio. CAP. 23.

1 BEatus † Laurentius, quia post beatum Stephanum, inter alios martyres primatum obtinet: vigiliam habet, non quia maiorem pœnã sustinuerit, quam alij, nam multi tantam pœnã sustinuerunt, sicut beatus Vincentius, & beatus Georgius, & alii quidam, sed propter officiũ prædicationis & propter martyrii locum quia Romæ, & propter bonã administrationẽ, thesaurorum Ecclesiæ. Vnde incipit introitus † in vigilia ipsius. 2 Dispersit, dedit pauperibus. In die verò habet proprium officium videlicet, confessio & pulchritudo, &c. & hoc ideò dicitur, quia propter confessionem fidei fuit assatus, & exaltatus, & apparuit eius sanctitas, cum non timuerit sic tormentari pro Christo, quia verò ipse in tormentis positus iubilabat, ac domino laudes cantabat, ideo sequitur versus. Cantate Domino canticum nouum. In collecta verò illa. Da nobis quęsumus domine &c. orat Ecclesia se sic liberat, per dominũ ab igne uitiorum, & ipsa uitia in se extingui sicut beatus Laurentius fuit liberatus ab igne tormentorum. Vnde ipse dicebat tyranno. Disce miser quãta est uirtus domini. nam carbones isti non dolorem sed refrigerium mihi præstant. In epistola verò. Qui parce. ii. Corint. ix. c. agitur de largitate eleemosynarũ facienda pauperibus, quod præceptum strenuè impleuit beatus Laurentius, qui thesauros Ecclesiæ dedit pauperibus, & ut eum in hoc imitemur, dicitur: iustitia eius manet in seculum seculi. Responsorium de passione eius est, eo q igne probatus fuit, sicut aurũ in fornace probatur, & hoc est, quòd dicit, probasti cor meum, & vi. no. quia ad literam de nocte fuit assatus & à domino visibiliter

Psal. 110.

Psal. 16

ter visitatus: & ideo dicebat. Mea nox obscurum non habet: sed omnia in luce clarescunt. Versus est. Igne me exa. & nõ est inuenta in me iniquitas, ideſt, inæqualitas: quia semper & perfectè in fide constãs fuit, Vel non fuit inuenta in eo iniquitas, scilicet peccati. Alleluia est de nobili ministerio eius. Et quia erat præcipuus minister, ideò in uirtute domini præcipuè operabat. Leuita (inquit) Lauren. bonũ opus operatus est: qui per signum crucis cæcos
3 illuminauit. Leuita † idem est, quod assumptus vel offerens: quia ad literam assumptus fuit ad ministerium diuinum. Vnde legitur ipsum dixisse beato Sixto. Quò progrederis sine filio pater? nunquid degenerem me probasti? experire certè, utrum idoneũ ministrum elegeris, cui promisisti dominici sanguinis consecrationẽ. item fuit Leuita, ideſt, seipsum offerens. Vnde ipse in tormentis positus dicebat: Ego me obtuli hostiam Deo, in odoré suauitatis, & ideò de eo in nocturnali officio cantat Ecclesia. Meruit esse hostia beatus Laur. qui dum assaretur, dominum nõ negauit, & ideò inuentus est sacrificium laudis. Et quia Deus laudandus est de tãta patientia cõcessa martyri: ideò prædicta sub
4 allelu-ia cantatur. ¶ In euangelio † verò. Nisi granum frumenti cadens in terrã bonam: quod est Ioan. xij. agit Dominus de ministris suis, & de præmio ipsorum, dicens. Primò de opere ipsorum. Qui mihi ministrat, me sequatur, & post de primo adiungit, dicens: Et vbi sum ego illic & minister meus erit: si quis mihi ministrauerit, honorificabit eum pater meus &c. Cùm igitur inter ministros præcipuus fuerat beatus Laurentius: ideò istud euangelium in eius festiuitate cantatur. Sed quia priuilegiatum ministerium est prædicatio & confessio nominis Domini coram regibus & principibus, ideò sequitur offertorium. Confessio & pulchritudo in conspectu &c. in post communione quoque agitur de ministris & merito ipsorum. Qui mihi ministrat, me sequatur &c. ad horas dicitur capitulum. Qui parcè. ij. Corint. ix.
5 capit. ¶ Et nota † quòd iste sanctus propter tres prærogatiuas supra in principio positas, in tribus priuilegiatus est. Primò, quoniam ipse solus inter martyres habet ieiunium institutionis. Secundò, in octauis. quoniam iste tantum, & beatus Stephanus octauas habent inter martyres: sicut beatus Martinus inter confessores. De hac octaua dictum est in fine proœmij huius partis. Tertiò, in regressibus antiphonarum. in hoc enim festo quidam versiculi præmittuntur antiphonis: ut dictũ est in sexta parte, sub dominica de trinitate. Beatus Laurentius fuit archidiaconus Romæ, post quem nullus dicitur ibi archidiaconus fuisset.

SVMMA.

1 *Maria virgo an fuerit assumpta, vnà cum corpore. Et quoto ætatis anno. nu. 2.*
3 *Assumptionis Mariæ officium. & nu. 5.*
4 *Assumptio Mariæ celebratur æstiuo tempore. idque congruè.*
6 *Assumptionis die cur euangelium legatur de maria & Martha. Et quid illæ duæ sorores designent. nu. 7.*
8 *Euangelia, sunt quatuor de beata Maria.*
9 *Assumptio Mariæ, habet ieiunii. & octauas.*
10 *Assumptionis die cur colligantur herbæ, & benedicantur.*

De assumptione virginis gloriosæ Mariæ. Cap. 24.

HIeronymus dicit: quomodo beata Maria † assumpta fuerit siue in cor 1
pore, siue extra corpus, nescio: Deus scit. Aug. verò dicit, quòd in corpore, veritas tamen est, quod primo assumpta est in anima. utrum verò corpus in terra remansit, incertum habetur, & melius est piè dubitare, quam aliquid circa hoc temerè diffinire. piè tamẽ credendum est, eam totaliter fuisse assumptam. Verùm quædam religiosissima mulier. Elizabeth nomine de partibus Saxoniæ asseruit sibi reuelatum fuisse, q̃ post quadraginta dies post assumptionem animæ, assumptum fuit corpus, & inde composuit quendam tractatum, qui tamen nõ est authentic⁹. Refert Ephirius, q̃ beata virgo quando Christum concepit, erat annorum quatuordecim, & in decimoquinto anno ipse peperit, & cum eo mansit annis xxxiij. & post mortẽ Christi superuixit

annis

annis vigintiquatuor & secũdum hoc tempore obitus sui erat annorum. 72. Probabilius, ut uidetur dicunt alij: † quia duodecim annis filio superuixit, & sic sexagenária est adsumpta, cùm Apostoli totidem annis prædicauerunt in Iudæa, & circa partes illas. ¶ In hoc festo quædã dicũtur, quæ in Ecclesiarum † dedicatiõibus dicuntur, quia ad eã ptinent. Cantatur etiã de libro canticorum, s. Osculetur me osculo &c. Resp̃oria. n. antiphonæ & lectiones eædem sumuntur, qui liber est de amoribus, quia in carne manens maiorem habuit dilectionem, quã aliqua creatura in carne uiuens excepto Christo, & ideo propter excellentem charitatem, quã habuit in terris, meruit ascendere sup angelos. & in carne. n. pręter carnem uiuere, nõ terrena sed cœlestis uita est. Et † cõpetit hoc festum æstiuo tempore, quia per calorem ignis charitas ascendit. Rursus legitur & cantatur de cãtico amoris, eò quòd beata uirgo figurã tenet Ecclesiæ. Sicut. n. ipsa mater est, uirgo & sponsa, sic & Ecclesia, mater sanctorũ nomen, tenet uirginitatis. & sponsæ. uirginitatis inquam mentis, & fidei, quæ prævalet uirginitati carnis & spõsæ, quia ipsa est sponsa Christi. Vnde Apostolus. Despondi uos vni uiro uirginẽ castã exhibere Christo. Est autem, ut dicunt quidã, cantici legenda medietas usq; ad octauas, alia uerò medietas vsq; ad natiuitatem eiusdem virginis reseruetur. Huic ergo congruè accedit, q̃ circa festũ istud libri Salomonis legantur, & præmittuntur antiphonis quidã uersiculi, ut dictum est in sexta parte, subdominica de trinitate. in Calcedon. Concilio, quod beatus Leo celebrauit, statutũ fuit, quòd virgo Maria mater Dei appellaretur. Alij tamẽ dicunt, q̃ in Ephesino iussu Cœlestini Papæ primi celebrato. ¶ Item nota, quod ille sermo Hiero. Cogitis me, ò † Paula & Eustochium, qui à quibusdã in Ecclesia, in hoc festo legitur, sed nõ debet legi, nisi in refertorio uel capitulo, quia adhoc factus fuit. Dicitur autem ad horas capitulum: In omnibus requiem quæsiui. Ecclesiast. 24. cap. in vigilia assumptionis, dicitur epistola: Ab initio, & ante secula Ecclesia. 24. cap. Aliæ Ecclesiæ dicunt: Ego quasi quæ est ibidem. ¶ Euangeliũ est: Exurgens Maria. Luc. 1. c. Aliæ Ecclesiæ dicunt: Loquente Iesu ad turbas xj. cap. Offertorium Oratio mea munda. Iob. xvj. ca. Cæterum in missa diei legitur epistola: In omnibus requiem quęsiui, &c. In omnibus enim quæsiuit uitam æternam, & ideò habuit illam: Sequitur: Et qui creauit me, requieuit ĩ tabernaculo, id est, in utero meo. Et qa Dominus in utero beatæ Mariæ uirginis requieuit, ideò ipse dedit illi sũũ tabernaculum, i. cœlum. Et sicut ipsa, duo fecit thronum grandem. Vnde ipsa dicit: Magnificat anima mea Dominum. & iij. Regum x. Thronum fecit rex Salomon de ebore grandem. & ita ei fecit Dominus thronum grandem in cœlo, quando exaltauit eam super angelos. ¶ Euangelium legitur † de Martha & de Maria, scilicet Intrauit Iesus Luc. x. quod prima facie pertinere non uidetur, tamen bene pertinens est secundum allegoriam. Intrauit enim Iesus, in quoddam castellum, id est in beatam Virginem, quæ dicitur castellum, quæ est terribilis dœmonibus, & bene se muniuit contra diabolum, & uitia. Diminutiuè autem dicitur castellum propter humilitatem. Et dicitur quoddam, propter singularitatem, quia nec primam similem uisa est, nec habere sequentem, & Martha. id est actiua uita recipit eum. Diligentissimè enim nutriuit puerum suum, & tulit in Aegyptum, & prius se probauit in actiua uita, eundo ad Elisabet, & seruiẽdo ei, & sicut ipsa fuit Martha in actiua uita, ita & fuit Maria Magdalena in contemplatiua. Vnde in alio Euãgelio habetur, Maria conseruabat uerba omnia, hæc conferens in corde suo. † Hæ autẽ duæ sorores significant uitã actiuam: & uitam contemplatiuam, quæ planè fuerunt in beata uirgine Maria, per quas ipsa sublimiter, honorabiliter atque delectabiliter in seipsa recepit Christũ. ¶ Illud autem notandũ est, quòd quatuor sunt euangelia de beata Maria uirgine. † Vnum est, Missus est Angelus. quod non debet dici, nisi in aduentu Domini, & in Annuntiatione eius Alia tria possunt cantari, quoties de ipsa peculiaris missa cantatur, tanquam cõmunia, quæ sunt ipsa, Extollẽs uocẽ mulier, &c. aliud, Abijt Maria in montana, &c. aliud, Stabat iuxta crucem, &c. ¶ † Item nota, quòd hoc festum habet ieiunium & octauas.

Cãt. 1

1. Cor. 7.

quod

quod non habet, aliud festum de illa. Hoc enim festum maius est omnibus alijs, quæ fiunt de illa. Similiter & de quolibet sancto maius festum est transitus illius, quàm aliud de illo, quia de miseria transit ad vitam excepto de Ioanne Baptista. ¶ † Quare autem herbæ colligantur, & benedicantur in hoc festo, ipsa legenda indicet: quia beata Maria cõparatur rosæ & lilio. ¶ Vnde sicut spina rosam genuit Iudæa Mariã. Officium beatæ Mariæ uirginis debet quotidie, sed in sabbato solenniter dici prout dictum est in sexta parte, sub titulo de tempore aduentus. In quibusdam tamen Ecclesiis non dicitur à quinta feria cœnæ Domini, vsq, ad octauas Pentecostes, dicẽtes, quòd tũc in Ecclesia omnia breuia debent esse. ¶ Legitur tamen, cùm quidã sacerdos aliam fortè missam nesciens, omni die missam de beata Virgine celebraret, Episcopus eum ab officio suspendit sed virgo beata ipsi Episcopo ex hoc grauissimè comminata est, & ideo ipse suspensionem huiusmodi relaxauit.

SVMMA.

1 *Bartholomæi festum variè celebratur.*
2 *Bartholomæi statura.*

De sancto Bartholomæo Apostolo. Cap. 25.

1 BEatus † Bartholomæus, primo prædicauit, vt dixi beatus Theodorus abbas in Lugdonia, postea in India, deinde in Albania in ciuitate Armeniæ, vbi primo excoriatus, & postea decollatus est deinde translatus dicitur Beneuentũ, quamuis hodie Romæ esse dicatur. Quidã autem celebrant festum excoriationis, & quidam decollationis, sicut dictũ est in sexta parte sub quarta feria tertiæ hebdomadæ aduentus. Et † nota, quod inquirentibus beatum Bartholomæum, Dæmon ipsum ita descripsit, dicens: Capilli eius nigri, & crispi, caro candida: oculi grãdes, nares coæquales, & directæ, barba prolixa, habens paucos canos, statura æqualis collobio albo eleuato, & purpura vestitur, induitur albo pallio: quod per singulos angulos habet gemmas purpureas.

2

SVMMA.

1 *Ioannis decollatio.*
2 *Herodes, tres fuere.*
3 *Ioannis Baptistæ caput, ubi humatũ. Et ubi quãdo, & à quo inuentum. xii. 4.*
5 *Ioannis Baptistæ officium ecclesiasticum in de collatione.*

De decollatione sancti Ioannis Baptistæ. Cap. 26.

FEstum † decolletionis beati Ioã. celebrat Ecclesia, quia pro ueritate mortuus est, sed non sic solenniter sicut festum natiuitatis eius, eo quòd descendit ad inferos, sicut dicit Grego. super illud. Tu es, qui venturus es, an aliũ expectamus? Fuit autem decollatus in tempore paschali per Herodem regem anno. xxxij. à natiuitate Domini, scilicet anno præcedente passionem Domini. & ipse in anno xxx. cœpit prædicare, & ita hoc festũ est de decollatione. Et no. q; tres fuerunt † Herodes, quos eorum infamis crudelitas fecit famosos. ¶ Primus dictus est Herodes aschalonita, sub quo natus est dominus, à quo innocentes occisi sunt. ¶ Secundus Antippas, qui Ioan. decollauit. ¶ Tertius Agrippa, qui Iacobum occidit, & Petrum incarcerauit. Vnde uersus. Aschalonita necat pueros, Antippa Ioannem, Agrippa Iacobum, claudens in carcere Petrũ. Sane decollato Ioanne discipuli eius corpus sepelierunt in sebasta, urbe Palestinæ & caput in Hierusalem humatũ est iuxta † Herodis habitaculum, & ubi corpus sepultũ iacebat: multa Deus miracula operabatur. Vnde multitudo Christianorum illuc confluebat. Quod uidẽs Iulianus apostata iussu eius gentiles ad dedecus sancti Ioannis confregerunt mausoleum, & ossa eius per agros sparserunt. Sed cum Christiani illuc venirent, & miracula non cessarent, iterũ gentiles ossa collegerunt, & combusserũt, sed digitus ille, quo Dominum ad Iordanem venientem monstrauit, dicens: Ecce agnus Dei, &c. non potuit comburi. Multi tamen Christiani monachi a Hierosolymis, qui intererãt cum gentilibus ossa colligentibus, quot occultare poterant reseruauerunt, tuleruntque ossa ad Philippũ Hieroso-

1

2

3

Hierosolymitanum episcopum, qui misit ea per Iulianum diaconum Anastasio Alexandriæ episcopo, quæ post Theophylus vrbis eiusdem episcopus, in templo Serapis reposuit, & Basilicam in honorē eius consecrauit. Vnde hoc festum de decollatione & combustione ossium est, secūdum magistrum Guilbertum, quod celebrat Ecclesia, quasi pro iam mortuo, secundum martyrium. quia in suis ossibus quodāmodo passus est. Alij dicunt, quòd beata Tecla digitum beati Ioannis, qui cōburi non potuit, de vltra marinis partibus afferens in Morianam ibi ad honorem beati Ioānis fundauit Ecclesiam, & hac die dedicata est ei Ecclesia. Ideòque statutum fuit à Domino Papa, vt hæc dies ad honorē beati Ioānis, per totum mundum semper celebris haberetur, & secūdum hoc videtur, quod debet dici festum dedicationis. ¶ Rursus
4 † beatus Ioannes, caput suum quod in Hierusalem fuerat humatum, reuelauit duobus monachis orientalibus: qui Hierusalem adorare venerant, qui iuxta Herodis habitaculum illud. vij. Cal. Martij inuenerunt, sed post ab alijs perlatum est in Edissam ciuitatē, & in quōdam specu ignobiliter reconditum, donec denuo Marcel Io presbytero fuit reuelatum, & per eiusdem vrbis episcopum. iiij. Cal. Septembris reuelatum, ex quo tempore cœpit in eadem vrbe decollatio celebrari, ea die, ut arbitror, quo caput est reuelatum, & ita hoc festum potest dici reuelationis. Hoc ergo festū potest esse de decollatione, uel de collectione ossium, uel de dedicatione Ecclesiæ ad honorem illius, vel de reuela
5 tione. Hac † die dicunt quidam epistolā. Expectatio. prouer. x. cap. Et euangelium. Misi Herodes. Mar. cap. vj. & allelu-Ia. Erat lucerna. Ioan. v. cap.

SVMMA.

1 *Felix & Audactus, socij in passione. Et unde nomen sortitus Audactus.*

De sanctis Felice & Audacto. Cap. 27.

1 SCiendum est, quòd cum beatus † Felix traheretur ad mortem pro nomine Christi quidam repentè se in medio protulit, dicens. Ego sum Christianus. Dixerunt carnifices, ergo venies & tu. Cū autem nomen illius ignoraretur. vocatus est Audactus, quasi beato Felici audacter associatus, sicut & beatus Ioannes Alexandrinus episcopus ob eximiam in pauperes Christi pietatem Ioannes eleemosynarius dictus est. Cuius festum nono Cal. Februarij celebratur.

SVMMA.

1 *Maria natiuitas cur celebretur ab Ecclesia.*
2 *Natiuitas Mariæ, antiquitus non celebrabatur.*
3 *Natiuitas Mariæ non habet ieiunium institutionis.*
4 *Ecclesia tres natiuitates celebrat, quæ designant treis natiuitates spirituales.*

De natiuitate beatæ Mariæ. Cap. 28.

FEstum † natiuitatis beatæ Mariæ virginis, quando videlicet in mundo nata est, ideo celebratur, quia fuit in utero sāctificata, iuxta illud psal. Sanctificauit tabernaculum suū altissimus. In hoc festo legitur genealogia saluatoris, imo ipsius beatæ Mariæ virginis, quia de eadē fuerat genealogia, vnde legitur euāgelium. Matth. i. cap. Liber generationis Iesu Christi, de qua dictum est in sexta parte, sub natali & sub festo Apostolorū Philippi & Iacobi. Et epistola. Ego quasi. Ecclesiastici xxiiij. cap. Aliæ. Ecclesiæ dicūt: Dominus possedit me. Prouer. viij. cap. Cātatur etiam historia de laudibus ipsius uirginis Mariæ. In quibusdam tamen Ecclesijs leguntur cantica canticorum, quæ magis pertinet ad festum assumptionis virginis Mariæ, prout ibi dictum est. dicitur etiam ad horas capitulum. Ego quasi vitis. Eccle. xxxiiij. capit. Sanè hoc festum olim
† non celebrabatur, sed quidam vir religio 2
sus pluribus annis audiuit angelos in hac nocte solennizantes in cœlis, cui causam quærenti reuelatum est angelos gaudere, quoniam beata uirgo nata fuit in illa nocte, quod apostolicus authenticauit, & festum celebrari præcepit, ut in solennizando cœlesti curiæ conformemur. † Non au- 3
tem habet festum hoc ieiunium institutionis,

nis: potest tamē habere deuotionis. Olim etiam non habuit octauam, sed innocētius Papa quartus eam instituit. Vacante enim Romana ecclesia per obitum Greg. Papę, nouis cardinalibus concordare nequeunti bus: Romani post plures dies eis inclusis multiplices molestias inferebant: propter quod Cardinales reginę cœli vouerunt, ꝙ si eius meritis concordarent, & abire libere possent, octauam suæ natiuitatis diu ne glectam celebrandam de cætero statuerēt. Sicque ad Cœlestinum Papam cōuenerūt, & liberati sunt. Sed quia idem Cœlestinus vixit solum xviij. diebus non potuit votū implere, quod postmodum dictus Innocē-
4 tius eius successor impleuit. ¶ Et † nota ꝙ ecclesia tres natiuitates solennizat, scilicet Ioannis Bapt. & beatæ Mariæ & Christi, si quidem Ioannes fuit lucifer, quia sicut lucifer præcedit solem, sic ipse Christū primus enim apertè prędicauit. Maria fuit aurora, natiuitas Christi ortus solis, quia in eo splendor patris apparuit. Prædictæ autem tres natiuitates desinant tres spirituales natiuitates. Nam renascitur cum Ioan. in aqua, cum Maria, in pœnitentia, & cum Christo in gloria. Cum igitur oporteat, quòd contritio præcedat natiuitatē baptismi in adultis, & natiuitatem glorię similiter, ideò meritò illæ duæ vigilias habent. Sed cùm pœnitentia tota sit pro vigilia, non oportuit, quod ipsa vigiliā haberet, & ideò hoc festum vigiliam siue ieiunium non habet. ¶ Et est sciendū, quòd beatus Fulbertus episcopus Cardinalis fecit illa tria responsoria, Stirps Iesse. Solem iustitiæ, &, chorus nouæ Hierusalem.

S V M M A.

1 *Crucis exaltatio, unde ortum duxerit.*
2 *Crucis inuentio superior est exaltatione.*
3 *Crucis exaltatio, quod habeat officium.*

De exaltatione sanctæ Crucis. Cap. 29.

1 EXaltatio † sanctæ crucis dicitur, quia Cosdroes rex Persarum Hierosolymam venit, & lignum Domini cum inde secum tulit: & facta domo cœlo simili, & in eadem sedem sibi fecit, & lignum à dextris posuit loco filii, gallum uerò à sinistris, loco spiritus sancti. & ipse stans in medio, se Deum vocari iussit. Quod audiens Eraclius Imperator Romanus, aciem mouit iuxta Danubium, qui fluuius est Persarum, non hunc, qui in Sueuir nascitus, sed alium eiusdem nominis, inde dicto filio Cosdroe singulari certamine crucem Domini tulit, & cum appropinquaret in magna pompa Hierusalem, portæ ciuitatis per angelum clausæ sunt, ne intraret, qui cum uehemēter admiraretur, audita est vox de cælo dicens: Regem regum non sic intrasse Hierusalem phaleratum, quando pro omnibus pati venit sed humilem & super asinā sedentem. Et statim recognoscens elatione suam, de equo descendit, & humiliatus est valde, & portæ ei sponte apertæ sunt, & nudis pedibus ciuitatem intrauit & in eius introitu multi diuersorum morborū generibus detenti, curati sunt per crucem: & Imperator ipse in has deuotissimas crucis prorupit laudes, dicens: O crux splendidior cūctis astris, mundi celebrior hominibus &c. Ille ergo crucem exaltauit, & exaltationis diem in futurum episcopis sibi consentien tibus in suo imperio statuit esse solennē. Sergius verò Papa, longis post temporibus in sacrario beati Petri inuenit capsam argenteam, & in ea crucem, ex salutiferi ligni magna portione compositam, lapidi bus pretiosis adornatam, quæ posita in basilica saluatoris, adoratur à populo in die exaltationis. ¶ † Est autem maius festum 2
inuentionis, quàm exaltationis, propter auctoritatem instituentis. Nam illud à Papa, scilicet Eusebio, istud ab Imperatore statutum est. ¶ In † hoc festo dicitur episto 3
la, quæ dicitur in ramis palmarum, quia in ea agitur de exaltatione sanctæ crucis. Alij legunt illam, Christus factus est. Ad Philip. ij. capit. ¶ Legitur etiam in quibusdam Ecclesijs euangelium in quo fit mentio de aduentu Christi & fulgure. Sicut fulgur erit &c. quod dici consueuit tempore aduentus. In alijs verò dicitur euangelium de Nicodemo, quod quidam dicunt in festo inuentionis sanctæ crucis. ibi enim dicitur, Sicut Moses exaltauit serpentem in eremo, ita exaltari oportet filium hominis. Communiter tamen dicitur, quòd melius est euangelium. Nunc iudicium est mun-

mundi. ioann.xij.capitul. in quo dicitur: Cùm exaltatus fuero à terra omnia trahã ad meipsum. ¶ Præfatio uerò illa dicitur, quę ante Paſcha per quindecim dies ſeu in quibuſdam Eccleſijs per quinque dicitur, vel vt alij volunt, illa, quæ dicitur in tempore paſchali dicitur etiam ad horas capitulum: Chriſtus factus eſt pro nobis. ad Philip. ſecundo capitulo.

SVMMA.

1 *Matthæus, Leuita fuit, & Hebræus.*
2 *Matthæus, item alij euangeliſtæ, quibus temporibus ſcripſerint euangelia.*

De feſto ſancti Matthæi Apoſtoli & euangeliſtæ. Cap. 30.

1 BEATVS † Matthæus Leuita fuit. Erat autem hebræus, & ideò hebraicè ſcripſit hebræis in Iudea, ſed poſteà liber eius fuit trãslatus in græcum, deinde ĩ latinum. Et nota, quòd euangelium quod ipſe proprijs manibus anno Domini xl. ſcripſit, cũ oſſibus beati Bernabę repertum eſt. Quod quidem euangelium beatus Barnabas ſecum ferebat, & ſuper ægros illud ponens tam fide Barnabæ, quàm merito beati Matthæi continuò liberabat. Matth. verò edidit Aquileiæ euangelium anno Domini xliiij. ¶ Dicitur hodie epiſtola: Vnicuique veſtrum. Ephe. iiij. cap. Alij verò dicunt: Similitudo vultus. Ezechiel. j. cap. euangelium eſt; Dum tranſiret Ieſus Matt. ix. ca. in vigilia vero eſt euangelium; Vidit Ieſus publicanum. Luc. v. cap. ¶ Prædicauit † autem ſub Caio Caligula imperatore, qui ſic dictus eſt, quoniam natus eſt in expeditione, & coopertus eſt caligis. ioã. autem ſcripſit ſub Neuia, Marcus ſub Nerone de Luca incertum eſt, quidam tamen dicunt quod ſub Nerone.

2

SVMMA.

1 *Mauricij, & ſociorum vita, & finis.*
2 *Theba, plures.*

De ſancto Mauricio & ſocijs. Cap. 31.

1 VM Galli † exercuiſſent exercitum in Romanos, dux Aegypti collegit exercitum in quo fuit beatus Mauricius, qui ſub ſe habebat legionem, in qua erant 6. M. ccccclxvj. Cùm ergo eſſent in exercitu, tyrãnus noluit eos cogere adorare idola, qui noluerunt, & propter ea decimam partẽ accepit tyrannus, & interfecit, quod videns beatus Mauricius conuertit ſermonem ad ſocios, orans vt viriliter ſtarent, & ſic ab eo confortati, paſſi ſunt martyrium. Fuerant autem baptizati antequàm Romam uenirent. ¶ Et nota, quod dicitur † de 2
Mauricio & Thebæa legione, quod inueniuntur plures Thebę, vna in Aegypto, vbi ſunt Mauri, altera in Græcia, vbi ſunt Thebani, alia in Idia, ubi ſunt Thesbytæ. iſti ſocij Mauricij erant de Aegypto.

SVMMA.

1 *Lucas, cuius fuerit, & quando ad fidem noſtram acceſſerit.*
2 *Lucas, à quo acceperit potiſſimùm, quæ ſcripſit.*

De feſto ſancti Lucæ euangeliſtæ. Cap. 32.

1 VCAS Syrus † fuit natione, & Antiochenus patriarcha, & prædicauit in Bithynia, vbi ſua morte, non martyrio vitam finiuit. Fuit etiam pictor & medicus, & ſecundum Hiero. fuit diſcipulus Apoſtolorum, & non Domini, venit enim ad fidem poſt Domini reſurrectionem, ut legitur in gloſ. ſuper Exod. licet quidam dicant, quod fuerat de lxxij. diſcipulis Domini, & ſcripſit euangelium in Achaia. Vixit autem octogintaquatuor annis. ipſe euangelium & actus Apoſtolorum compoſuit. Fuit diſcipulus beati Pauli, à quo † didicit, quod docuit, ſicut & beatus Mar- 2

eus à beato Petro. In prologo tamen euã gelij sui inuenitur, quòd ipse didicit multa à quibusdam, qui in principio cum Domino fuerunt. Sed beatus Paulus nõ fuit à principio cum Domino: ergo non didicit ab eo, quod docuit. Solutio. quædam didicit ab eo, & quædam ab alijs, sed maximè à beato Paulo. Creditur tamen quòd ipse ad beatam virginem tanquàm ad arcã testamenti recurrens, ab ea de multis certificatus fuit, præcipuè de his, quæ sibi soli constabant: sicut de angelica annuntiatione, & Christi natiuitate, & huiusmodi de quibus solus Luc. agit.

SVMMA.

1 *Iacobus minor, & Simon fratres Domini.*
2 *Iudas variè appellatus est.*
3 *Simon, vbi prædicarit.*

De festo Apostolorum Simonis & Iudæ. Cap. 33.

1 IACOBVS † minor frater Domini: & Simon & Iudas & Ioseph, qui & Barsabas, & etiam iustus cognominatus est, ne propter iniustitiam ab Apostolatu fuisse reprobatus credatur: fratres fuerũt filij Mariæ Cleophæ: quæ Alphæo nupta fuit. Simon autem iste dictus est zelotes, dictus est & Simon Cananeus, à cana vico Galileæ: quod idem est. cana enim zelus interpretatur. Habuit enim magnum zelum animarum. 2 Iudas † enim multipliciter cognominatus est. Dictus est enim Iudas Iacobi, supple frater, vt præmissum est. Dictus est etiam Thadæus, à tracha quod est regia vestis, & Deus. uel Thadæus interpretatus, apprehendens principem. Ipse enim fuit vestis regia per ornamenta virtutum, per quas apprehẽdit principem Christum. Dictus est etiam Lebæus, quòd sonat cor, vel corculus, id est, cordis cultor. Inter prę missum Ioseph & Mathiam sortes iactatæ sunt, & de Simone dicitur, quòd crucifixus mortuus est. Alij tamen dicunt, quòd non est iste, sed Simõ, qui fuit filius Cleo 3 phæ, crucifixus est. Iste † Simon prędicauit in Aegypto, postea verò venit in Hierusalum, & ibi fuit episcopus post beatum Iacobum minorẽ, cui dictus est frater Domini, & ibi crucifixus est. Vixit autẽ cxx. annis, & suscitauit antequàm moreretur, xxx. mortuos. Vnde in eius legenda inuenitur, quòd terdenos mortuos mersos fluctibus humanę vitæ reddidit vsibus. Filiũ enim hospitis sui mersum fluctibus suscitauit. Mortuus autem est in bothoro, non in postophorio. Postophorium, vt quidam uolunt, est porticus templi, in quo iacebant custodes templi Iudas autem prædicauit apud Persas & Medos, & mortuus est apud Armenos.

SVMMA.

1 *Pantheon à quo, quo tempore, & cur Romæ ædificatum.*
2 *Sanctorum omnium festum, unde primum. et nu 3. Et quibus de causis institutum. nu. 4.*
3 *Sanctorum omnium festum ieiunium habet institutionis. Et eius diei officium. nu. 6. 8.*
7 *Sanctorum omnium diei, quo ordine legantur lectiones.*

De festo omnium Sanctorum. Cap. 34.

VM singula idola Romanorũ Romę tẽplum † habere non possent, 1 Romani unũ templum in honorem Cybeles matris Deorum, & omniũ Deorum ipsorum fecerunt, quod dictum est παν θεον, à πᾶν, quod est totum, & θεὸς, Deus. Successu verò tẽporũ Bonifacius Papa petijt a Phoca Cæsare Imperatore Cõstantinopolitano, qui præerat Romanis, templum illud sibi dari. Quo † obtento, abiectis inde idolis, de 2 dicauit illud quarto Idus Maii, ad honorem beatæ Mariæ virginis, & omniũ Martyrum: & dictum est festum illud beatę Mariæ ad martyres. Nondum enim fiebant festa de Confessoribus, sed solum de Martyribus. Vnde tunc institutum fuit festũ beati Ioannis ante portam Latinam, occasione martyrii, quod quantum in se fuit, sustinuit. Statuit ergo idem Papa, ut singu-

lis

lis annis illa die celebraretur festũ de Martyribus, sicut in calendi eiusdem mentis celebrabatur festum Apostolorum, & in honorem beatæ Mariæ, & omnium martyrum cantauit ibi terribilis est locus iste, in quo est salus, &c. Quod tantum in dedicatione Ecclesiæ solet dici. Verum. Grego. quartus hoc festum martyrum trãstulit ad
3 Calendas † Nouembris, ut tunc collectis terræ frugibus cõuenienter ad hoc festum possent copiosius victualia inueniri, instituens tunc fieri festum non solum Apostolorum & martyrum, sed etiam Trinitatis, & Angelorum, & confessorum generaliter omnium Sãctorum & Sanctarum, & etiam electorum, ut patet in hymno, & illius officium ordinauit. ¶ Institutum † autẽ fuit
4 hoc festum quatuor de causis. Primò, propter præmissam templi dedicationem. Secundò, propter omissorum festorum suppletionem. Non enim propter ipsorũ multitudinem de omnibus festare specialiter valemus. Tertiò, propter negligentiã in festis, quæ celebramus, cõmissarum expiationem. Et hæc ratio tangitur in sermone, qui hac die in Ecclesia recitatur, vbi ita dicitur: Decretum est, ut die ista omnium Sanctorum memoria habeatur, ut quicquid humana fragilitas per ignorantiam, aut negligentiam, vel per occupationem rei secularis in solennitatibus Sanctorum minus peregisset, in hac sancta ob seruatione persoluatur. Quartò propter faciliorem orationum nostrarũ impetrationem. Facilius enim quod petimus, obtinebimus, si simul omnes intercedant pro nobis, quia impossibile est multitudiné non exaudiri. Vnde in oratione hodierna dicitur, multiplicatis intercessionibus largiaris. ¶ Quare autem festa Sanctorum celebrentur, dictum est in proœmio huius par
5 tis. Hoc † festum habet ieiunium institutionis: nec debet quis comere illa die usque ad uesperas, nec ieiunium debet mutari, ut quidam faciunt propter sanctum. Quintinum. Quia uerò hoc festum omnium Sanctorum est generale, idcò uaria
6 tur illius † officium, prout habetur varietas omnium Sanctorum. Prima enim antiphona, & prima lectio, & primum responsorium de Trinitate cantatur, quia festum est trinitatis, secundo loco, cantatur de beata Maria, tertio, de angelis: quarto, de prophetis, quinto, de apostolicis, sexto de martyribus, septimo, de confessoribus, octauo, de uirginibus, nono, de omnibus simul. ¶† Authoritas autem illius officij obseruatur in lectionibus, nam in qui 7
busdam Ecclesiis in hoc festo maior in Ecclesia, etiam Episcopus si præsens fuerit, lectionem legit de trinitate, scilicet primam, uel Decanus, vel saltem Sacerdos & sic fit descensus per personas in legendo usque ad pueros. Octauam nanq, lectionẽ de uirginibus legit vnus ex pueris: nam semper nonam lectionem maioris est legere. Octauum etiam responsorium dicunt de virginibus, scilicet. Audiui uocem, quod cantatur à quinque pueris coram altare beatæ Mariæ uirginis, si fuerint ibi candelas in manibus tenentes ad repræsentationem quinque prudentium virginum lampades ornatas accensas habentium.

† Dicitur etiam capitulum. Vidi turbam. 8
Apo. viij. Ad Missam uerò dicitur epistola: Ecce ego Ioã. quæ est Apo. v.c. Allelu Ia. O quàm glorioſum. Apoc. vij. c. Euan. Videns Iesus turbas. Matth. v. ca. In uigilia verò, dicitur Epist. Ecce ego Ioan. Apoc. v. c. Euang. Descendens Iesus. Luc. vi. c.

SVMMA.

1 *Mortuorum officium dicitur, agenda, uel exequiæ, & quare.*
2 *Mortuis cur officium institutum, & à quibus, primum. nu. 3. & 4.*
5 *Mortuorum memoria, à variis variè fit, quæ percurrit generatim per numero. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. & 13.*
14 *Mortuorum anniuersarium, obseruatur triplici de causa. & nu. 15, 16.*
17 *Anniuersarium an celebrari debeat, aut possit die festiuo.*
18 *Mortuorum officium quotidie vsurpare, an indecens. & nu. 19.*
20 *Mortuorum nomine suffragia facta, quid prosint.*
21 *Eleemosyna facta nomine, vnius specialis defuncti, an plus prosit, quam omnium.*
22 *Mortuis an prosint suffragia hominis, in peccato iacentis, uide & nu. 23.*
24 *Mortui an sciant suffragia, quæ eorum nomine fiunt. & nu. 25.*
26 *Mortui an curent viuos.*

27 *Mortuorum officium, imitatur Christi sepulturam. & nu. 28.29.*
30 *Pax dari non debet in missa defunctorum. & nume. 32.*
31 *Mortui corpus nō debet esse in Ecclesia, quan diu de tempore concurrenti dicitur.*
33 *Mortuorum officium vnde incipiat. & eius forma. & num. 34.*
35 *Sacerdos Missam defunctorum celebrans vt eius mortem incurrat, deponatur.*
36 *Mortui cadauer lauare, quid referat.*
37 *Mortuus a quibus sit portādus ad sepulturā.*
38 *Mortui corpus qua forma & solennitate condatur in spelunca, & qualiter sepeliatur. num. 39. aut quo habitu. 40.41.*
42 *Christus, an post resurrectionem fuerit aliquibus vestibus vsus.*
43 *Homines an erunt nudi post diem iudicij, an vero amicti.*
44 *Defuncti an loqui possint.*
45 *Missa defunctorum.*

De officio mortuorum. Cap. 35.

HOC loco de officio mortuorum dicendum est. Et † quādoq; vocatur agenda, ab ago agis: quia inter cæteras sui significationes agere idem est, q̄ celebrare. Inde ergo officium ordinatum ad celebrē defunctorum memoriam, agenda vocatur: quandoque etiam uocantur exequiæ, ab exequor exequeris: quia inter alias sui significationes, exequi idem est quod extra alia sequi. Officium ergo seu obsequiū in sepulturis mortuorum exequiæ vocantur, quia celebratur dum mortui extra uiuos sepeliendi feruntur, vel quia extra horas canonicas speciales, & singulares habent obseruantias. Sane hoc officium cōtinuatur festo omnium sanctorum: & sunt tres dies continui tribus mysteriis deputati. Nam vigilia omnium sanctorum, dies est afflictionis: solennitas, dies exultationis, hodie verò dies orationis. In primo nos ieiunando affligimus, præsentis uitæ miseriam recolentes. In secundo beatitudini sanctorum congaudemus, gratiarum actiones domino referentes. In tertiò pro his, quæ in purgatorio detinentur oramus: eis modo pœnam minorem modo plenam absolutionem orationibus impetrantes. Siquidem † commemoratio omnium fidelium defunctorū institutа est fieri ab Ecclesia tali die, vt generalibus beneficijs adiuuentur quia spiritualia habere non valent. de consec. dist. j. visum. sicut & de festo omnium sanctorum præmissum est. Sicut enim Petrus Damianus ait Sanctus Odilio comperiēs, quòd apud Vulcanū Siciliæ crebræ uoces & ululatus dæmonum audiebantur plangē tium, pro eo, q̄ animæ defunctorum per eleemosynas & orationes de eorum manibus eripiebantur, ordinauit in suis monasteriis, ut post festum omnium sanctorum fieret commemoratio defunctorum, quod fuit postmodum à tota Ecclesia approbatum. Primò ergo videamus, à quibus institutum fuit officium mortuorū. Secundò, ubi habuit initium. Tertiò, de modo celebrandi illud. Quartò, de modo sepeliendi. ¶ †Fuit ergo primò institutum ab apostolis. sed ab Origene, ut testatur Isid. in lib. de Ecclesiasticis officijs fuit adauctum & ex maxima parte ordinatū. Vnde ipsum cōmendat beatus Augu. in enchiridion, dicens eum fuisse secundum in Ecclesiasticis officijs post apostolos. Hoc † officium initium habuit in veteri lege. Nam sicut ait Ambr. xij. q. ij. quia mortuo Iacob Ioseph, & alij fratres sui cum multis Aegyptijs attulerunt eum in Ebron, sed prius fleuerūt xl. diebus in Aegypto: & postea fleuerunt eum vij. diebus in area Achad Gen. 50. ca. Item legitur in Deut. vlti. c. quod mortuo Mose fleuit populus Israel xxx diebus, & similiter fecerunt de Aaron & de Maria. Item, dicit Salomō: Luctus filij sapientis mortui, septem diebus: Luctus stulti filii: sempiternus ideo q̄a in æternū morietur. ¶ Nota autē, q̄† quidā faciūt memoriā, pro defunctis die tertia: seu per tres dies repręsentātes triduanā dñi sepulturā, seu respectū habentes ad resurrectionē Christi: qui terra die resurrexit, resurrectionem cum Christo mortuis peroptantes: seu ad trinitatē, uel vt quia viuentes tripliciter peccauerunt, videlicet cogitatione, verbo, & opere, remittantur eiusdem. Alij verò faciunt missam celebrari septem diebus seu per septem dies, & utrunque ostenditur in libr. Num. xix. cap. vbi dicitur, quòd qui tetigerit

1 2 3 4 5 Eccl. 24

tetigerit cadauer mortui hominis, immundus erit septem diebus. vnde aspergatur aqua tribus diebus & septem. & sic mundabitur. de consecr. distin. j. aqua. ¶ Sanè immundus propter cadauer mortui hominis, significat pollutam animam propter mortua opera. Celebratur ergo per septem
6 dies. Primò, ut † defunctus ad Sabbatum æternæ quietis citius valeat peruenire. Secundò, ut ei remittantur omnia peccata, quæ commisit in vita, quæ per septem dies ducitur. Tertiò, propter septenariũ animæ & corporis. Anima enim tres habet vires, scilicet rationabilitatem, concupiscibilitatem, & irascibilitatẽ. Corpus verò constat ex quatuor elementis, vt ergo peccata, quæ homo per hoc septenarium siue in hac vita, quæ per septem dies ducitur, cõmisit, deleantur septenarium mortuis celebratur. Quartò sicut filij Iacob defuncti fleuerunt per septẽ dies, vt præmissum
7 est: ita & Ecclesia pro suis defunctis celebrat officium septem diebus. ¶ † Quidam autem faciunt nouendinale, id est, officiũ nouem dierum, ut per hoc officium mortuorũ animæ à pœnis liberatæ, nouem angelorũ ordinibus associentur. Hoc autem a quibusdam non approbatur, ne gentiles imitari videamur, à quibus hoc sumptum esse videtur, qui nouẽ diebus lugebãt mortuos suos, & in ix. die cineres eorum pyramidibus, vel in bustis recõdebãt. ¶ Alii
8 verò celebrari faciunt † pro defunctis xxx. dies vel trigesimo die. Primò, quia filiis Israel tot diebus fleuerunt Moysen & Aaron, ut præmissum est. Secundò ideo, quia ter decem faciunt xxx. per ter enim trinitatem, per decem decalogũ intelligimus. Ter denariũ ergo à mortuis facimus, ut ꝙ in obseruationes decalogi seu præceptorũ Christi & contra trinitatem peccauerunt, eis Dei misericordia cõdonetur. ¶ Tertiò quia numerus lunæ xxx. diebus perficitur, ideò tricesima die, vel xxx. diebus fit mortuis officium, ut opera eorum coram Deo
9 plena esse intelligantur. ¶ † Quidã quoq; quaterdecies celebrant siue quadragenariũ faciunt, vt quod illi in doctrina quatuor euangeliorum & in x. præceptis legis
10 peccauerunt sibi condonetur. ¶ † Rursus, qui diem quadragesimum seruant, repræsentant dominicã sepulturã, optãtes mortuos gloriam habere cũ Christo qui quadraginta horis, iacuit in sepulchro cõputata hora, in qua emisit spiritũ. & vlti. hora noctis dominicæ, in qua resurrexit secundũ Augustũ. repræsentãt etiã, ꝙ vt præmissum est mortuo Iacob filii eius lucerũt quadraginta diebus. ¶ † Alii quinquagena 11
rium faciunt, quoniam sicut Beda & Greg. dicunt in glo. super locum illum, vbi habetur, ꝙ Abraham, quæsiuit à Dño volente subuertere Sodomã, si quinquaginta fuerint ibi, nunquid destrues eos? & respondit Dñs, non. Quinquagenarius numerus perfectus est, & significat annum iubileũ, id est, octauã ætatẽ, in qua erit remissio, & plena libertas. Vt ergo animæ defunctorum plenariã libertatẽ, & peccatorum suorum remissionẽ, adipiscantur, quinquagin ta diebus pro illis celebrant officium. Præterea dicitur in Marco, Vnum granum afferebat triginta, & unum quinquaginta, &
vnum centum. ¶ Alii † sexagenarium, pro 12
eo quia sexagesima significat mœrorẽ Ecclesiæ propter absentiã sponsi, & ei in consolationem duæ alæ dantur, ut dictum est in vj. parte sub dominica quadragesimæ, sic & hic repræsentant mœrorem, propter absentiam defuncti sui, in quorum consolationem & animæ defuncti expiationem sacrificium domino offertur, & pauperibus eleemosynæ largiuntur. ¶ Nonnulli etiam † celebrant centesimum diẽ, ut mor
tui transeant à læua, in dexterã, à militia, 13
in triumphum, à terra, in cœlum, à miseria, in gloriã, à morte, in uitam. Optãt enim illis æternam beatitudinẽ, quæ per centenarium, ultra quem non est numerus designatur. ¶ † Quidã uerò anniuersa- 14
rium obseruant triplici de causa. ¶ Primò vt defuncti de annis calamitatis perueniant ad annos æternitatis, siue ad uitam æternam, quę sine fine est, & quasi annus in se reuoluitur, uel quia ibi est identitas & nulla reperitur varietas. ¶ † Secundò, 15
quia sicut sanctorum anniuersarium ad ipsorum honorem & nostram utilitatem celebramus, prout dictum est in proœmio huius partis, sic & anniuersarum defunctorum, ad ipsorum utilitatem & nostram deuotionem. ¶ Tertiò, dies anniuersarij pro defunctis † ideò repetitur quoniã 16
secundum Augustũ qualiter fit eis in alia vi-

ta, neſcimus & melius eſt, vt eis ſuperſit beneficium noſtrum: quam deſit. xiij. quæſtio ij. non æſtimamus. Anniuerſariũ autem ſi cõrigerit in die dominica, uel in ali qua celebrari ſolennitate, non debet mutari ad ſequentem diem prout fit in feſtis ſanctorum, ſed fiat in die præcedenti, vt ci tius occurrantur pœnis defunctorũ, quas in purgatorio ſuſtinent. defuncti enim no
17 ſtro indigent auxilio & beneficio, ſed nõ ſancti. ¶Die quidem feſtiuo † anniuerſarium celebrari nõ debet, nec miſſa pro defunctis dici, niſi corpus præſens fuerit, tũc ſic, quia omni tẽpore poteſt miſſa pro defunctis celebrari cadauere præſente, niſi in paraſceue, tunc enim non debet corpus in tumulari, nec miſſa pro eo cantari. quia tunc corpus Chriſti immolari non debet, ſed vſque in craſtinum reſeruetur: & tunc ſcilicet in ſabbato poteſt miſſa pro illo cantari, & corpus ſepeliri. Similiter ſi quis in die Paſchæ moriatur, corpus eius uſque in craſtinum reſeruetur ſuper terram, & tunc cum celebratione miſſæ ſepeliatur. Nõ e-
18 nim debet corpus ſepeliri abſq; miſſa quãuis contrariũ fiat in pleriſq; locis. ¶ † Licet auté ſecundũ Cabilonen. concilĩ de cõſe. di. j. viſum quotidie ſit, ꝓ defunctis orãdũ, & ſacrificandũ: in præmiſſis tamen diebus hoc ſpecialiter agitur ab amicis. Si quidẽ aliqui omni tẽpore, feſtiuis diebus dũtaxat exceptis, generaliter orãt pro defunctis, in officio veſpertinali, & matutinali. alij miſſam pro eis quotidie celebrant. alij in meſis initio nouẽ pſalmos, nouem lectiones, & nouẽ reſponſoria cantant. & quidẽ ſancta & ſalubris: eſt cogitatio pro defunctis exorare, ut à peccatis ſoluantur. ¶ In quibuſdam locis nõ dicitur in Eccleſia officiũ mortuorũ, à quinta feria cœnæ Domini. vſque ad octauas Pentec. dicentes, quod omnia officia illius tẽporis debent eſſe breuia: nec in dominicis diebus. ¶ Legitur autem, ꝓ quidã Abbas prohibuit monachos ſuos celebrare dominicis diebus pro defunctis, ſed mortui propter hoc duriſſimis ver
19 beribus cum afflixerunt, & ideò prohibitionẽ huiuſmodi reuocauit. ¶ Et nota † ꝓ ſuffragia quæ fiunt in Eccleſijs pro defunctis valde bonis, actiones ſunt gratiarũ. Illę enim animæ quæ ſunt perfectè bonæ ſtatim cũ egrediũtur à corporibus euolant ad cœlos: nec ſubſidijs noſtris egẽt, extra de celeb. miſſ. cum Marthæ. ad fi. xiij. quæſt. ij. tempus. Pro valde malis fiũt qualeſcũq; conſolationes uiuorũ. Eis enim ſubſidia noſtra non proſunt, quoniã animæ illorũ ſtatim deſcendũt ad infernũ. Pro mediocriter bonis, qui ſcilicet ſunt in purgatorio, fiũt expiationes, ꝓ mediocriter malis, qui ſcilicet ſunt in inferno, fiũt propitiatiões, ſiue pœnarũ mitigationes. Nã ſecundũ Augu. quibus proſunt, aut proſunt, ut ſi plena remiſſio, aut certe: ut tolerabilior ſit dãnatio. xiiij. quę. ij. tẽpus. in fi. quidã tamẽ pro eodẽ ſumunt mediocriter bonos, & mediocriter malos, quos uocãt nõ ualde bonos, qui uidelicet intrãt purgatoriũ, qui uiuẽtes iniunctã pœnitentiã nõ perfecerũt, quibus proſunt eleemoſynæ, orationes, ieiunia, & ſacrificia, quæ pro eis fiũt, nã vt dicunt, eis qui ſunt in inferno nihil proſunt. ¶ Illud † 20
etiam nota, ꝓ ſecundũ Hieron. de conſe. di ſtin. v. mediocriter. cũ pro cunctis animabus pſalmus vel miſſa dicetur, non minus, quam ſi pro quolibet diceretur, accipitur. Circa hoc tamẽ dici poteſt, ꝓ ſi ſuffragia fiũt in ſpeciali, magis proſunt illis pro quibus ſpecialiter fiũt, quam alijs. Si fiunt in genere ſeu in cõmuni magis proſunt illis, qui plus meruerũt in hac vita, vt ſibi prodeſſent, vt in dicto cap. non æſtimemus. & cap. tempus ſi inæquali uel maiori neceſſitate exiſtunt. Licet enim ſecundũ Auguſt. xiij. q. ij. non æſtimemus. nõ proſint omnibus pro quibus fiunt, quia tamẽ neſcimus quibus proſint, vel non, pro omnibus faciẽda ſunt, ne aliquis prætermittatur. melius nanq; ſupererũt eis, quibus nec obſunt, nec proſunt, quã deſint eis, quibus proſunt, & ideò dies anniuerſarij fit vt præmiſſum eſt.
† nunquid ſuffragia eius, qui propter mor- 21
tale peccatum in charitate nõ eſt, proſint ei, qui in charitate deceſſit? Reſpõdeo opera ſacramentalia, ut miſſa officiũ mortuorum, collectæ & ſimilia per talem facta bene valent. ſed & defuncto proſunt. extra de cleric. excom. mini. cap. ſi tum. quia illa à Deo non ab operante efficaciam habent. tum quia ille non proprio nomine, ſed quaſi ſindicus omniũ, uidelicet totius Eccleſiæ nomine hoc agit ſecundum ea, quæ dicta ſunt in proœmio quartæ partis. Si verò tanquã priuata perſona, alia ſuffra-

gia

gia facit aut hoc agit alio nomine, aut suo proprio si alieno, vt quia defuncti seu alterius in charitate existentis iussu: de illius bonis eleemosynam tanquam minister pro eo facit. tunc quidem illi prodest quoniam is intelligitur facere, cuius mandato facit. extra de sent. excom. mulieres. & qui mãdat solui, ipse soluere uidetur. ff. de solu. qui mandato. Hinc est, q peregrinationis votum ab vno emissum, alter eius iussu exequi potest: extra de voto licet. Idem quoque est si duo quorũ alter in charitate est, alter non pro defuncto psalterium legunt. Et si eleemosyna datur iusto, ut oret pro defuncto. His etenim casibus prodest defuncto, ratione charitatis hominis iusti ad iuncti. ff. quòd cũ fal. tut. uel act. §. extra de elect. illa contra. extra de off. deleg. cum nup. Si autẽ suo priuato nomine, & de proprio quis, p illo eleemosynã dat, vel orat, uel ieiunat, uel aliter se affligit: quasi cõmuniter dicunt theologi, q talia in nullo prosunt ei. Nam legitur Ioan. ix. Scimus, quia peccatores Deus non exaudit: sed illud cæci & non Euangelistæ fuit verbũ, & Esa. i. cum multiplicaueritis orationes, nõ exaudiam. Manus enim vestræ sanguine, id est, peccatis plenæ sunt, imò secundum August. iiij. q. vii. in granibus. Dum is, qui displicet ad intercedendũ mittitur, irati iudicis animus ad deteriora prouocatur. Deus enim iniquorum dona non respicit, & iustorum solum orationes exaudit. Ité Dominus per Amos prophetam: vota pinguium terræ, id est, peccatorum non recipiam. xxiiij. q. j. odi. Verùm cum pauci sine crimine viuãt. de pænit. distin. ij. si enim in prin. 50. dist. quia tua. talis sententia, quæ misericordiã, & tot suffragia defunctis admit, & in uiuorum charitatẽ ad illos refri gescere facit, nimis dura, & ideò nõ sequẽ da videtur. 50. dist. ponderet extra de renun. nisi. §. j. Si enim hominũ quos cõscien tia culpæ arguit, suffragia Condemnamus
23 illi paucorum suffragiis inuabuntur. † Dicendum ergo videtur, quòd quanquàm suffragia eius, qui & si non in charitate, in fide: tamen illi, qui in charitate decessit, non prosunt ex merito vitæ agentis: quia tamen illa fiunt secundum doctrinam Ecclesiæ, & per eum, qui in fide est, & pro eo, qui talia recipere meruit beneficia, vbi deficit charitas agentis: supplet meritum fidei, & charitas Ecclesiæ talia dictantis, ac defuncti capacis suscipientis, nec non & liberalitas Dei miserentis, qui secundum Amb. de pœ. dist. j. quantumlibet beneficia non renocat: imo cumulos liberalitatis amplificat, & sua liberalitate opus ab alio factum proinde reputat, ac si per illum pro quo fit, factum esset. Nam secundum iura, aliquo alienum debitum exoluẽte, ipse debitor liberatur ff. de pig. act. solutum. §. solutã. & si seruo legata sit libertas: si Titio decem præstiterit, quomodocunq; illa decem præstiterit, libertas est, ff. de stat. ho. Arethusa. Sed & per eum, qui capax non est, alteri legatum & hereditas acquiri potest. ff. ad Treb. l. cogi. §. hi, qui. ff. si quis aliquem testari proh. l. i. §. sed si legatum. Et is qui ob crimẽ pro aliis postulare prohibetur pro se, & pro his, quorum curam gerit, admittitur. iii. q. vij. §. tria. Et secundum Aug. j. q. j. si fuerit. quanquam in lapideo canali nil generetur tamen aqua inde transiens, terram fœcundat. Et Hieron. de pæni. distin. i. potest fieri. & dist. iij. pium. Si quando uideritis inter multa opera peccatorũ quenquã aliqua facere, quæ iusta sunt, non est tamen in iustus Deus, ut propter multa mala paucorum bonorum obliuiscatur. ¶ Sa nè defuncti † sciunt suffragia, quæ pro eis 24
fiunt tribus modis, secundum Aug. xii. q. ij. fatendum. Primò per diuinam reuelationem, quando scilicet Deus eis reuelat. Secundò, per bonorum angelorum manifestationem. Angeli enim qui hic semper nobiscũ adsunt, & omnes actus nostro conspiderant, quasi in instanti possunt ad eos descendere, & eis protinus nuntiare. Tertiò, per animarũ hinc exeuntium intimationem. Quartò, per experientiam, cum videlicet, se à pœnis sentiunt reuelari. ¶ Sciendum autem, quòd defuncti † valde 25
mali nesciunt, quid à uiuis agitur, nisi quatenus eis scire permittitur. Similiter nec mediocriter boni adhuc in igne purgatorij constituti, qui nondũ Dei uisione fruũtur, nisi quatenus per aliquẽ de præmissis modis permittitur eis scire. Sed ualde boni, qui iam ea fruũtur, bene sciunt quid hic agitur. Iuxta illud Greg. Qui est, & ne sciunt qui uidentẽ omnia uident? Alij ta-

men dicunt, eos scire omnia quæ eis necessaria sunt, & nō alia. Vnde Esa. ex persona populi afflicti: ait Abrahā pater noster, ne
26 sciuit de hoc. 13. q. 2. de mortuis. Et † utrū mortuis cura sit de uiuis. Aug. latè prosequitur lib. de cura pro mortuis habēda. Ad huc sicut Aug. ait 13. q. 2. fatēdū. Multi aliquos ex mortuis uel ī somnis, uel alio quocunque modo viuis apparere credunt. Et ybi eorum inhumata iacerēt corpora, atq; ut eis sepulchra fierent, & alia huiusmodi innumera sæpe admouisse, & illa vera, repertum esse in dialo. Greg. & in alijs pleriſq, scriptis authenticis reperitur. Verum tamen, ur idē Aug. in præmisso libro ait, quāuis mortui talia in somnis iudicare vel petere videantur, non ideo putandum est eos ista sentire, nā & uiuentes plerunq; apparent in somnis dormientibus, dum ipsi se nescīunt apparere, & ab eis, qui hoc somniauerunt audisse dicentibus, ꝙ eos in somnis agentes aliquid vel loquentes, viderūt. vnde vt dicit, credendum est, ꝙ hæc sunt angelicæ operationes, propter dispensationem prouidentię Dei ad qualecunq; solatium uiuorum. Concilium enim Anquiri tañ. xxvi. q. x. Episcopi. in prin. ait, ꝙ plerīq; dæmonum illusionibus & fantasmatibus sępe seducuntur. ¶ Officium mortuo-
27 rum† imitatur omnino triduanā Christi sepulturā, sicut enim in illo triduo, ita & in hoc officio omnia, laudis cantica subticemus, & solennitates quaslibet subtrahimus. nam in missa benedictiones ab Episcopo nō petimus, nec in agenda dicimus. Domine labia mea &c. nec Deus in adiutorium meum intende. nec Benedicamus. nec Inuitatorium, nisi corpus præsens sit, & etiam in uigilijs. nec Gloria patri ad responsoria, vel in fine psal. nec ad lectiones benedictionem petimus, vel damus, nec dicimus: Tu autem. vel Deo gratias, nec in missa alle-Ia, nec Gloria in excelsis, nec Ite missa est. Nam in veteri lege prohibitum fuit oleū lætitiæ & tus suauitatis propeccato offerri, mors etenim est vindicta peccati, unde vbi peccatū, ibi tenebræ, nec debet esse lætitia, nec canticorum lætitiæ decantatio, ubi est luctus & cōtristatio mētis; ac exequiæ pro mortuis celebrātur cū luctu. ¶ Rursus laudes † supprimimus, quia
28 quo mortui trāseunt, ignorantes, nescimus vnde laudare dñm debemus de iustitia, uel misericordia gaudiū reprimimus, quia tristes in hunc mundū intramus, & tristiores eximus, nō ergo sequētia debet dici, quę est cāticū exultatiōis. ¶ Adhuc licet in missa ꝓ uiuis debeāt oēs † turificari ad signifi 29
candū, ꝙ illorū orationes ad cœlestia diriguntur, in missa tamen pro defunctis nō debet tus per chorū portari, nec offerri, id-est altare turrificari, sed circa corpus tātū quia hoc in lege prohibitū fuit, ut iam prę missum est. Nullus ergo in hoc officio turrificatur, ad notandū, ꝙ mortui nil amòdo valēt orationibus suis promereri. unde Psal. Nō mortui laudabunt te Dñe: Ipsa autē defunctorū corpora turrificātur, & aqua benedicta aspergūtur, nō vt eorū peccata tollantur: quæ tunc per talia tolli ne queunt, sed ut omnis immundorū spirituū præsentia arceatur, & fiunt etiā in signum societatis, & cōmunionis sacramētorum, quā nobiscum dum uixerunt habuerunt. vnde & Dionysius tradit, ꝙ antiquitus viui mortuos osculabantur, insignū unitatis quā cum ipsis habuerunt, prosunt etiā hęc & similia, inquātum per talia ipsi Deo reuerentia exhibetur. ¶ Quare autē duplex uersus ponitur in introitu pro defunctis, scilicet. Te decet, & exaudi orationem meā &c. dictū est in sexta parte sub sabbato tertiæ hebdomadæ quadragesimę. Item in missa pro defunctis nō debet intermisceri oratio pro uiuis. prout dictū est in quarta parte, sub titulo de oratione. Pax † etiā, 30
triplici ratione, non datur. ¶ Primò, quia hoc officium vt iam dictum est triduanam Christi sepulturam vestigio sequitur, ubi pax nō datur propter Iudæ osculum detestādum. ¶ Secundò, quia nō cōmunicamus mortuis, quia non nobis respondent. Nos enim sumus in sexta ætate, illi in septima. Inde est, ꝙ † corpus nunquam debet esse in 31
Ecclesia, quandiu missa de die celebratur. imò prius si esset, ibi debet asportari, extra Ecclesiā, in uestibulo ecclesiæ, quantacunque authoritate viuens fulgeret, & posteà ad missā de mortuis reportari. ¶ † Ter- 32
tiō, qm̄ sicut ex multis granis simul collectis vnus panis cōficitur, & ex multis racemis uinū eliquatur, sic ex multis fidelibus, quorum quidā boni, quidā mali sunt, una ecclesia constituitur & coadunatur. Quia

ergo

ergo de mortuo homine neſcimus adhuc, vtrum ſit ipſe de conformitate Eccleſiæ & pacem habeat cum ſuo creatore, & reconciliationem. ideo pacē ad miſſam nō damus, nec aliquas laudes pro mortuis referimus, quia nō eſt vnde agendū ſit. Nō enim adhuc apparet eorum requies. ¶ Quarta ratio, po
ſita eſt in quarta parte, vbi agitur de oſculo
33 pacis. ¶ Illud † quoq; notandum eſt, q; officium mortuorum incipit à veſperis: poſtea ſequuntur vigiliæ quarū tria ſunt genera. ¶ In quibuſdā enim Eccleſijs ſeguntur nouem lectiones de Iob, & incipiūt. Parce mihi Domine &c. In alijs leguntur de lib. Sapien. & incipiunt. Melius eſt ire ad &c. In alijs uero de quodam ſermone Auguſt. ſed vndecunq; ſumantur abſolutè, ſine, Iube domine benedicere. & ſine. Tu autē Domine, vel alibi incipiuntur, & finiuntur, prout in exequijs, quas in dicto triduo pro Chriſto celebramus ſeruatur. Veruntamen in quibuſdā Eccleſijs loco. Tu autē Domine terminatur, Beati mortui, qui in Domino moriuntur, quæ verba ſunt Apocal. xiiij. cap. ¶ Frequentatur autem in hoc officio pſal.
34 Te decet † hymnus Deus. quoniā ibi agitur de reditu filiorum Iſrael à captiuitate in terrā promiſſionis. ſic & defuncti de captiuitatis miſeria ad uitā proficiſcuntur æternam, dicitur etiam pſal. Domine, ne in furore tuo arguas me. qui cum ſit ſextus in ordine pſalterij, tamen pro octaua intitulatur quaſi in ſex ætatibus per hunc pſalmum Deū rogantes, vt ſeptimæ ætatis poſſimus ornamenta euadere, & ad octauam gloriæ peruenire. ¶ Officium mortuorum non habet ſecundas veſperas, ut dictū eſt in ſexta
35 parte, ſub titulo de veſperis. ¶ In † cōcilio Tholetan. xxvj. quæſt. v. quicunq; ſtatutum eſt, q; ſacerdotes miſſam defunctorum celebrans, ut eius inimicus mortē incurrat, deponatur, & tam ipſe quàm eum ad hoc inducens exilio perpetuo puniatur. Nunc videndum eſt qualiter corpus ſepeliendum ſit. & quidem quando homo uidetur agere in extremis, debet poni ad terram ſuper cineres, vel ad minus ſupra paleas: per quod innuitur quòd cinis eſt, & in cinerem reuertetur, & fit hoc exemplo beati Martini, qui vt in ſe alijs daret exemplum, in cinere iacens vitam finiuit. Et ſi moriens literatus ſit, legi debet paſſio Domini, uel ſaltem pars illius ante eum, vt ſic ad maiorem punctionē moueatur, & debet eſſe crux erecta ad pedes, ut moriens eam cernens magis conteratur, & conuertatur. debet etiam ſupinus iacere, ut ſemper erecta facie aſpiciat cœlum, exemplo beati Martini, & prius, quàm expiret, eius anima Domino commendetur. † Poſtquàm uero expirauerit campanæ debent pulſari: prout dictum eſt: in prima parte, ubi agitur de campanis: deinde corpus niſi uiuens nouiter inunctus fuerit, debet lauari, ad ſignificandum, quòd ſi anima per confeſſionem & contritionem à culpa mundata ſit, vtrunq;, ſcilicet anima & corpus æternam glorificationem & claritatem in die iudicij conſequetur, quodq; illi ſecundum Iob, verè in Domino moriuntur, & beati ſunt, qui nullam ſecum portant maculam, ſed in hoc mundo per pœnitentiā derelinquunt. Sed cum de hac lotione, neq, in ueteri teſtamento, ſcilicet. Leuit. x. ca. neq; in nouo, ſcilicet Act. v. cap. nil agatur: ſi omitteretur, nō multum, 1
vt aiunt quidam, curandum eſſet. Et Augu. dicit in libro de cura pro mortuis agenda. Corpori humano, quod poſt mortē impenditur, non eſt ſalutis præſidium, ſed humanitatis officium. Veruntamen cum Maria Magdalena vnxerit Dominum ante paſſionem. Matth. xxxvj. cap. fecit enim morituro quod non potuiſſet facere mortuo. Marci. xiij. cap. Præuenit, inquit, vngere corpus meum in ſepulturam. ex hoc probari poteſt corpora defunctorum lauanda eſſe. Nam ſicut Hierony. ait in originali ſuper illud Matt. vj. ca. vnge caput tuū in illis partibus unguentis pro balneis utebantur. Canon Tholetan. concilij. xiij. quæſt. ij. qui diuina. ſtatuit quòd qui diuina uocatione ab hac uita recedunt, cum pſalmis tantummodo & pſallentibus uocibus ad ſepulchrum deferantur: debet † autem defunctus portari 37
à conſimilibus ſuæ profeſſionis, ut ſi fuerit diaconus à diaconibus: ſi ſacerdos à ſacerdotibus, ſi ſint ibi: aliter non eſt vis, quia neceſſitas legi non ſubiacet: de cōſec. diſt. j. ſicut. extra de obſeruatione ieiun. cap. ij. clericus à clericis: catholicus à catholicis. Si uero fuerit de aliqua fraternitate, deportetur ab illis, qui ſunt eiuſdem fraternitatis, mulieribus uero non licet corpora ferre, ne cogantur corpora ſua laſciuia incitantia

tantia denudare, quòd facilè contingere posset. dum autē de domo ad Ecclesiam seu sepulturam portantur, secundū quorundā locorū morē ter in via pausatur. ¶ Primo, ad significandum, quòd ipse in hac vita existens, vt posset dignè Domino præsentari, & cū alijs sanctis perpetua quiete perfrui: in tribus specialiter seipsum exercitauit, videlicet, in Dei dilectione: in charitate proximi, & in custodia fidei: siue quòd in fide sanctæ Trinitatis vixit, atq; vitam finiuit. ¶ Secundo, ad representandum, q; Dominus triduo in ventre terræ pausauit. ¶ Tertio, tres pausę fiunt in via, vt per tres dictas psalmodiæ, quæ tunc dicitur trina fiat ei absolutio à delictis tribus modis, scilicet cogitatione, uerbo, & opere commissis. Exod. iij. Viam trium dierum ibimus in solitudine. Deinde ponitur in spelunca in qua in quibusdam locis ponitur aqua bene-
38 dicta † & prunæ cum tute. Aqua benedicta ne dæmones, qui multum eam timent, ad corpus accedant. Solent nanq; desæuire in corpora mortuorum, vt quod nequiuerunt in vita, saltem post mortem agant. Tus vero ibi ponitur propter fœtorem corporis remouendum, seu vt defunctus creatori suo acceptabilem bonorū operum odorem intelligatur obtulisse, seu ad ostendendum, quod defunctis prosit auxilium orationis. carbones in testimonium, q; terra illa ad cōmunes vsus amplius redigi non potest. plus enim durat carbo sub terra, quàm aliud. Hædera quoq; vel laurus & huiusmodi, quæ semper seruant virorem in sarcophago corpori substernuntur, ad significandum, q; qui moriantur in Christo viuere nō desinent. Nam licet mundo moriantur, secundum corpus, tamen secundum animā viuunt, & reuiuiscunt Deo. Alia tamen consideratione habebant in faneribus antiqui cypressos, quia videlicet sicut cypressus cæsa non iterum surculescit, sed tota moritur, ita homo mortuus non reuiuiscit. Fiunt etiam hæc, nō quia cadaueribus insit sensus, sed in figuram, videlicet, vel ad resurrectionem sperandam, uel ad Dei misericordiam: seu beneuolentiam prouocandam: cui talia pietatis officia placent. de-
39 bet autem † quis sic sepeliri, vt capite ad occidentem posito, pedes dirigat ad orientem, in quo quasi ipsa positione orat, & innuit q; promptus est, ut de occasu festinet ad ortum, de mundo ad seculum. Et in quocunq; loco extra cœmeterium Christianus sepeliatur, semper crux capiti illius apponi debet, ad notandū illum Christianum fuisse, quia hoc signum diabolus valde veretur, & timet accedere ad locum crucis signaculo insignitum. ¶ Debent † quoque 40
fideles Christiani sepelliri induti sudarijs: prout prouinciales obseruāt, quod sumunt ex euangelio, in quo legitur de sudario & sindone Christi. Quidā uero cilicio insuuntur vt hac veste insignia pœnitentiæ representent. nam cinis & cilicium, arma sunt pœnitentium. Nec debent indui vestibus cōmunibus, prout in Italia fit. & vt quidam dicunt, debent habere caligas circa tibias, & sotulares in pedibus, vt per hoc ipsos esse paratos ad iudicium representetur. Clerici † uero, si sunt ordinati, illis instrumentis 41
induti sint, quæ requirunt ordines, quos habent. Si uero non habent ordines sacros more laicorum sepeliantur. Veruntamen licet in alijs ordinibus propter paupertatem hoc sæpius omittatur, in sacerdote tamen & Episcopo nullo modo prætermittendum est. Vestes enim sacerdotales, virtutes significant, cum quibus præ cæteris sunt duo presentandi. Eutichianus Papa statuit vt nullus martyres sepeliat sine dalmatica, aut collobio purpurato. ¶ † Circa hoc 42
autem considerandum est, vtrum Christus vestitus fuerit post resurrectionē, & vtrum cœlum vestitus ascenderit, & vtrum duobus discipulis euntibus in Emaus, & cæteris mulieribus, & discipulis uestitus apparuit. Siquidē angeli leguntur uestiti apparuisse, iuxta illud Ioan. Vidit angelos sedentes in albis, & alibi. Ecce duo uiri adstiterunt iuxta illud in uestibus albis, qui & dixerunt. Hic Iesus qui assumptus est à uobis in cœlum, sic ueniat, quemadmodū uidistis eum euntem in cœlum. Nempe Christus uestitus ascendit in cœlum, iuxta illud. Quis est iste qui uenit de Edon, tinctis uestibus de bosra. Item angeli dixerūt. Quare rubrum est indumentū tuum? ¶ Quæritur † etiam, 43
vtrum homines erunt nudi post diem iudicij: an vestiti? & uidetur quod uestiti. Nam semper angeli apparere solent uestiti, & Christus etiam post resurrectionē cum uestē apparuit, & in transfiguratione uestitus fuit.

fuit. vnde & apparebant vestimenta eius alba, sicut nix. E cõtra videtur, q̃ nudi erunt, quia habet authoritas quòd in eadem forma erimus, in qua fuit Adam prius, quàm peccaret, & etiam in meliori, sed tunc fuit nudus: ergo similiter nudi erimus. Solutio. nil diffinimus de uestę, sed hoc solum dicimus, quod ibi nõ erit difformitas, nec ulla aduersitas, uel infirmitas, & erimus uestiti & ornati uestimentis uirtutum. ¶ Quis autem & in quo loco sepeliri debet, & vtrum locus sepulturæ aliquid conferat, dictum est in prima parte, ubi de cœmeterio agitur. ¶ Illud autem nota, q̃ quia scriptum est. Leuit. xxj. cap. Pontifex ad omnem mortuum etiam patrem uel matrem non ingredietur, neq; egredietur de sanctis. hinc est, quòd Romanus Pontifex ad nullius defuncti domum accedit. item quia ibidem dicitur. Sacerdotes non radent caput, non barbam, nec in crinibus suis facient insciſſuram. ideo qui charorum morte tristantur, barbam nutriunt, nec crines præscindunt, & etiam nigris uestibus ornantur, ut per nigredinem & dolorem consepulti mortuo
44 videantur. ¶ Hic etiã † quæri potest, vtrum voces mortuorum loquantur? & videtur q̃ sic iuxta illud prophetæ. Exultationes Dei in gutture eorũ. Hormisda Papa cinquanta dist. si quis diaconus. dicit, q̃ illi, quibus cũ falsa misericordia indulserimus, ante tribunal Christi contra nos facient quęstionem. & Auguſt. xiij. quęst. ij. fatendũ. dicit quòd defuncti, qui nesciunt, quæ hic fiunt, dum hic aguntur, postea audiunt ab his, qui moriendo hinc recedunt. Sed Apostolus contradicere videtur, dicens, quòd tunc linguæ cessabunt. & psal. Non mortui laudabũt te. Et nota secundum Auguſt. q̃ tempus, quod inter hominis mortem & vltimam resurrectionem interpositum est, animas abditis, id est, nobis occultis receptaculis cõtinet. ¶ Postremo nota, secundum magistrũ Ioan. Beleth. q̃ antiqui solebant dicere, q̃ quando animæ in humanis sunt corporibus, vocantur animæ, in infernis manes, quando uero cœlos ascendunt: spiritus quando autem recens erat sepultura, siue quando spiritus circa sepulturas errabat, vmbram uocabãt. vnde psal. Nam si ambulauero in medio vmbræ mortis, non timebo mala, quoniam tu mecum es, & ideo tunc panem & vinum ponebant supra sepulchra mortuorum, vt dictum est sub titulo de cathedra Petri. ¶ In † missa pro mortuis dicitur quandoq; epi- 45
stola. Vir fortissimus iudas. ij. Machab. xij. cap. quandoq;. Nolumus uos ignorare de dormientibus, sicut & cæteri, qui spem non habent. j. Thessal. iiij. cap. quandoq;. Audiui vocem de cœlo. Apoc. xiiij. cap. quandoq;, Ecce mysterium vobis dico. j. Corin. xvj. ca. Dicitur etiam quandoq; euãgelium. Amen dico vobis, quia venit. Ioan. v. ca. quandoq;. Dicit Martha ad Iesum. Ioan. xj. cap. quandoq;. Sicut enim pater suscitat mortuos, & viuificat &c. Ioan. v. cap. quandoq;. Omne, quod dat mihi pater. Ioan. vj. ca. quandoq;. Ego sum panis viuus, qui de cœlo descendi. Quod est ibidem.

SVMMA.

1 *Sancti coronati, & eorum nomina. nume. 2*

De quatuor coronatis martyribus. Cap. 36.

DE † quatuor coronatis hoc notabile reperitur quòd quinque fuerunt, qui uenerant ad construendum tẽplum. & Diocletiano cognito, quòd essent Christiani martyrio sunt coronati: quorum nomina quia nota fuerunt, idcirco in collecta ponuntur. Post duos uero annos alij quatuor martyrium susceperunt, quorum corpora sepulta sunt, iuxta corpora prædictorum quinque, quorum nomina quia fuerunt ignota, ideò statuit Melchiades Papa, vt dies eorum sub nominibus prędictorum quinque celebris habeatur, & sic vocatum est festum quatuor coronatorum. postea uero fuerunt quidam religioso eorum nomina reuelata, scilicet † Seueri, Seuerini, Carpuphori, & Victorini: nomen tamen festi propterea mutatum non est, nec etiam dies in calendario. 1 2

SVMMA.

1 *Martinus, dicitur par Apostolis. Et qua ibi ratione.*

2 *Martinus, solus inter Confessores habet octauas institutionis.*

De

De beato Martino Episcopo & Confessore. Cap. 37.

1 DE beato † Martino sciendum, ꝙ dicitur par Apostololis, non propter suscitationē mortuorum quorundam, vt quidam putant, cum idem multi alij fecerint martyres, & confessores, vel propter multitudinem miraculorum, sed specialiter propter vnum miraculū. Cum enim esset Thuron. Archiepiscopus, uenit ad eum quidam pauper & inops tunicam ab eo petens, & ipse cōcessit. Iussit ergo procuratori suo vt emeret. Ille uero iuit ad forum, & tardus redijt, tunicam vilem portans, quæ ferè penula, quasi penè nulla poterat dici, quam vir sanctus sibi monstrare fecit. Erat autē breuis fortè, vsq; ad genua: manicæ vsq; ad cubitum, extrahēs ergo suam, pauperi dedit, & ipse pauperis tunicam iuduit. Nec multo post prēparauit se ad celebrandum missam, & stans ante altare: sicut mos est in præfatione, leuauit manus ad Dominum manicis laxis retro labentibus: licet nec grossa eius brachia nec multum carnosa essent, & cum præfata penula, non nisi vsq; ad cubitum protenderetur, remanserunt eadē brachia nuda. Tunc uenerūt miraculosē aurei torques, ipsaq; decenter operuerunt, & globus igneus apparuit super caput eius: per quod demonstratum est, Spiritum sanctum super descendisse ad robur: sicut super Apostolos in Pentecoste. Vnde propter hoc nō immerito dictus est par Apostolis: est etiā
2 eis par in officio. ¶ † Considerandū autem est, quòd ipse solus inter Confessores institutionis habet octauas: sicut beatus Laurentius inter martyres. ille enim dixit: igne me examinasti, & non est inuenta in me iniquitas. & Martinus in agone mortis dixit dæmoni adstanti. Nil inuenies in me cruentabestia, ecce quomodo concordant. ille præpollēs martyr, quare præ omnibus alijs octauas, & vigiliam habet: iste cōfessor excellens, quare præ omnibus alijs octauam habet. Cappam eius reges Francorum consueuerunt portare in prælijs, vt dictum est in secunda parte, vbi agitur de sacerdote. Fortunatus Poeta vir vita egregius, & ingenio præclarus, de Italia Thuronis veniens, gesta beati Martini conscripsit tempore Ioannis Papæ tertij.

SVMMA.

1 *Andreæ Apostoli Statura. Et vbi ille prædicarit. num. 1. eiusq; diei officium. num. 3.*

De beato Andrea Apostolo. Cap. 38.

ANCTVS Andreas † niger fuit colore, barba prolixa, staturæ mediocris. hoc ideo dicitur vt sciatur qualis in Ecclesia debet depingi, quod de vno quoq; Apostolorum & aliorum multorū Sanctorum sciendum esset. Prædicauit autem in † Achaia & 2
Athenis, & circa partes illas. Excellentis fuit valde meriti, nec sine causa beatus Gregorius fuit sibi adeo deuotus, quòd, sibi fecit propriuū officium, & monasteriū condidit, & ibi monachus extitit, vigiliam ex institutione non habet, quia est in tempore ieiuniorum, quare non fuit necesse institui ei vigiliam, & idem est de beato Thoma Apostolo. Sanè ossa eius ac beati Lucæ euāgelistæ tempore Constantini secundi Imperatoris translata sunt apud Constantinopolim. Hac die dicitur epistola. Corde † credi- 3
tur ad iustitiam. Rom. x. ca. & euangelium. Ambulans Iesus iuxta mare. Matt. iiij. cap. ¶ Postcōmunio. Venite ad me. quæ est ibidem. ¶ In vigilia uero est introitus. Dominus secus mare. Matt. iiij. cap. Et euangeliū. Stabat Io. & ex discipulis Io. j. ca. ¶ Postcōmunio. Dixit Andrea. Ioan. j. cap.

SVMMA.

1 *D. Nicolai historia vnde introductum, vt legatur in Ecclesia.*

De beato Nicolao. Cap. 39.

LEgitur, ꝙ cum in quadam Ecclesia, quæ dicitur Crux, subiecta monasterio beatæ Mariæ de charitate † nondum historia beati Nicolai cantaretur: fratres eiusdem loci priorē suum, ut eam sibi 1
cantare

cantare liceret, instanter rogauerunt ille vero hoc præcisè negauit dicés incongruũ fore priſtinum morem nouitatibus immutare. Illis vero instantibus indignatus respondit: recedite à me quia noua cantica, imò ioculatoria quædam in mea Ecclesia non cantabuntur. Adueniente autẽ eiusdẽ Sancti festiuitate, fratres cum quadam animi tristitia mutinales vigilias peregerunt. Cumq; omnes se in lectis recepissent, ecce beatus Nicolaus priori visibiliter terribilis apparuit, quẽ à lecto extrahens per capillos, dormitorij pauimento allisit, & incipiens antiphonam. O pastor ęterne, per singulas vocum differentias virgis, quas in manu tenebat grauissimos ictus super dorsum illius ingeminam: per ordinẽ morosè cantando antiphonam ipsam ad finem vsq; perduxit: omnibus ergo illis clamoribus excitatis, semiuiuus ad lectum deportatur, qui tandem ad se rediens, dixit: ite & historiam nouam sancti Nicolai decantate. Tempore Henrici quarti Imperatoris ossa sancti Nicolai apud vrbem Beneuentum translata sunt.

SVMMA.

1 *Beda, cur dictus venerabilis. & nume. 2. Et vbi sepultus. ibid. in fin.*

De venerabili Beda Presbytero. Cap. 40.

BEda venerabilis presbyter, & monachus egregius, expositor, clauit in Anglia, circa annũ Dñi cccccclxvj. qui licet in Sanctorũ catalogo com-
1 putetur non tamen ab Ecclesia † Sanctus, sed venerabilis appellatur, duplici ratione. ¶ Primo, quia cum præ nimia senectute eius oculi caligarent, faciebat se duci per villas, & castra, vbiq; verbum Domini prædicando, cumq; quadam vice per quandam vallem magnis lapidibus plenam transiret, quidam ex doctoribus derisorię dixit ei, quòd ibi erat magnus populus, congregatus, expectans eius prædicationem auidè & silenter, & tunc incepit ille prædicare feruenter, & cum in fine conclusisset. per omnia secula seculorum: mox omnes lapides alta voce clamasse dicuntur. Amen † venerabilis pater, & ideo venerabilis pa- 2
ter appellatur. Alij vero asserunt, quòd angeli responderunt, bene dixisti venerabilis pater. ¶ Secunda causa est, quia post eius mortem clericus quidam sibi deuotus quendam versum edere cupiebat, quem in illius tumulo sculpi facere intendebat, incipiendo sic. Hac sunt in fossa: volens versum terminare, Bedæ sancti ossa, sed quia talem finem versus congruitas non patiebatur, & sedula mente reuolueret, nec congruum finem videret, dum quadam nocte multum super hoc cogitasset: mane ad tumulum properans manibus angelicis taliter versum scriptum reperit finitum. Hac sunt in fossa Bedæ venerabilis ossa. Eius autem corpus ad Ianuam deuotione congrua dicitur coli.

SVMMA.

1 *Thomæ Apostoli officium ecclesiasticum.*

De sancto Thoma Apostolo. Cap. 41.

HIstoria † seu legenda de Sancto 1
Thoma Apostolo, & siquid ex ea in responsorijs vel antiphonis sumptum reperitur inter apocripha deputatur: in ipso autem festo legitur ad missam Euangelium: Thomas vnus ex duodecim. Ioan. xx. ca.

SVMMA.

1 *Stephani, & Ioannis Euangelistæ, & Innocentium festum cur comitentur Natiuitatem Domini.*
2 *Martyrum est triplex.*
3 *Stephani officium. & numero. 4. 15.*
5 *Alchuinus composuit sancti Stephani historiam.*
6 *Ioannes euangelista passus est martyrium: quod est voluntate, non opere.*
7 *Ioannis Euangelistæ officium.*
8 *Ioannes Euangelista obijt in festo Ioannis Baptistæ. & nume. 9.*
10 *Innocentes tertium martyrium sustinuerunt, quod est opere & non voluntate. Et cur illud festum celebret Ecclesia. num. 14.*
11 *Innocentium festum cur non admittat cantica lætitiæ. Et eorum officium. nume. 12. 13.*

De

De sanctis Stephano, & Ioanne euangelista, & Innocentium. Cap. 42.

POST Domini Natiuitatem sequenti die sit festum de obitu beati Stephani protomartyris, & tamen ipse fuit passus in Augusto. Quare autem hoc festum fiat sub festo inuentionis eius dictum est. ¶ Quæritur, quare † hęc tria festa, videlicet Sanctorum Stephani, Ioannis, & Innocentium immediatè post festum Natiuitatis Domini ordinantur? Respondeo. Primo, vt Christo capiti & sponso omnes sui comites adiungantur. Natus enim Christus sponsus Ecclesiæ in hunc mundũ tres sibi comites adiunxit: de quibus dicitur in canticis. Dilectus meus candidus & rubicundus electus ex milibus: candidus quantum ad Ioannem Euangelistam prętiosum virginem, & confessorem: rubicundus quantum ad Stephanum protomartyrem: electus ex milibus, quantum ad magnam turbam Innocentium. Secundo vt sic Ecclesia omnium martyrum genera, quorum quidem martyrij Christi Natiuitas causa fuit insimul adunaret. Triplex † est enim martyrium. Primum voluntate, & opere, & tale fuit martyrium beati Stephani, & hoc est dignissimum in genere. Hoc autem dicimus, quia aliqua circunstantia facere posset, quod aliquis confessor aliquo martyre dignior esset, & ideo festũ eius præcedit alia, & continuatur festo dominicæ Natiuitatis. Vnde in ipso festo legitur. Mortem quam Saluator dignatus est pro omnibus pati: hanc ille primus præ omnibus reddidit Saluatori. Et iterum. Christus heri natus est in terris vt hodie nascerętur Stephanus in cœlis. ¶ In † festo beati Stephani introitus est. Etenim sederunt Principes, & aduersum me loquebantur. in quo ostenduntur insidię principum iudæorum beato Stephano insidiantium. Epistola est. Actu. vj. cap. Stephanus plenus gratia & fortitudine, quæ sicut dicit Augustinus in sermone huius diei cum plurimũ habeat admirationis in ipsa specie, non minus continet in mysterio dignitatis, in qua narratur tam passio ipsius, quam passionis causa, & meritum seu renumeratio, & hæc etiã insinuantur, & representantur in responsorio, quod est. Sederunt principes, & aduersum me loquebantur & in illo, quod est. Video cœlos apertos, & Iesum stantem à dextris Dei. Act. viij. ca. Et in offertorio, & in post cõmunione. Video cœlos apertos. Act. vij. cap. Et in nocturnali etiam officio idem repetitur, vt ostendatur, quod sæpe & sæpius cõsiliati sunt principes sacerdotum in mortem eius. Euangelium est. Ecce † ego mitto ad vos Matt. xxiij. cap. Et sequitur: Hierusalem, Hierusalem, quę occidis Prophetas, & lapidas eos, &c. Stephanus enim fuit lapidatus: dicitur etiam ibi à sanguine Abel iusti, sicut enim ille fuit protomartyr in veteri testamento: sic iste in nouo. ¶ Historiam sancti Stephani composuit Alchuinus Caroli magister, & Capellanus: nocturnales antiphonas de psalmis, quibus attitulantur, accepit: cætera de actibus Apostolorum: antiphonis etiam laudum quidam versus præmittuntur, prout dictum est in sexta parte sub dominica de Trinitate. Frequẽtatur autem in versiculis allelu-Ia, vel propter solennitatem dominicæ Natiuitatis, vel propter gaudium de consortio Stephani angelicæ concionis Dicitur enim illud capitulum: Stephanus plenus gratia & fortitudine, & illud: Surrexerunt quidam. quæ sunt. Actu. vj. cap. & Illud. Cum esset Stephanus plenus. Act. vij cap. Secundum † martyrium est uoluntate, & non opere, quale fuit martyrium Ioannis euangelistæ, qui martyr fuit, sicut patet in illa antiphona. In feruẽtis olei dolium missus Ioannes Apostolus, diuina se protogente gratia illæsus exiuit, vt sicut consenserit carnis æstum, quia virgo fuit mente & corpore: sic nec æstum feruentis olei sensit. In natali autem eius canitur, in quibusdam Ecclesijs vna missa in exordio lucis, ad notandum, quòd ipso accepto lumine huius mundi sacrificium virginitatis semper obtulit Deo, qua enim non poterat habere vigiliam propter festum beati Stephani, statutum fuit, vt duas missas haberet. In missa de beato Ioanne epistola. Qui timet † Deum, faciet bona. Eccle. quindecimo cap. Euangelium est. Dixit Iesus Petro. Ioan. vlt. ca. & cantatur allelu Ia. Valde honorandus est, &c. Quod ibi dicitur. Qui supra pectus Domini, in cœna recubuit: sumitur Ioan. vlti. cap.

Introitus

Introitus est in medio Ecclesiæ aperuit. Eccle.xv.cap.& responsorium.Exijt sermo inter fratres,&c. Ioã.vj.ca.Item allelu Ia. Hic est discipulus.Ioan.vlti.ca.communio. Exijt sermo quæ est ibidem Dicitur etiam ad horas capitulum.Cibauit,Eccle.xv.cap. Et illud.Benedictus Deus,& pater.Ephes.j. cap.& illud. Qui timet Dominum. Eccle.
8 quindecimo cap.¶† Et nota,ꝙ beatus Ioannes euãgelista in festo beati Ioannis Baptistæ obijt, sed quia non poterat tunc eius festum fieri, translatum est ad tertium diem natalis Domini,vt omnes comites suos haberet sponsus, vt præmissum est. Et festum beati Ioannis Baptistæ,in suo die remansit. nec mirum quia dies illa ab angelo gaudio Natiuitatis præcursoris authentica fuit. Nec est dogmatizandum, quòd Euãgelista Baptistæ, tanquã maiori cesserit, & pro eo quòd legitur. Inter natos mulierum, non surrexit maior Ioanne Baptista: nam quòd non esset de ipsorum maioritate disputandum, diuinitus est ostensum.Cum enim duo magistri,quorum vnus Baptistam, alter præferebat euangelistam solennem ad hoc indixissent disputationem, & quilibet solicitè inuestigasset authoritates, & rationes efficaces, quibus suum Ioannem præferre posset, tandem die disputationis aduenien te,quilibet sanctorum æmulatori suo apparuit dicens. Bene concordes fumus in cœlis: de nobis non disputetis in terris. Tunc illi sibi adinuicem, & omni populo visionem publicauerunt, & Dominum benedixerunt, vel ideo fuit ad tertium diem post Domini Natinitatẽ translatum, quia fortè illa die dedicata est ei Basilica,vel quia fortè ea die redijt de Pathmos insula,uel insulatus est: fuit enim Patriarcha Ephesinus.
9 ¶ Aiunt† quidam quòd beatus Ioan.cum post celebratam missam descendisset in tumultum,euanuit ab oculis circunstantium, & cum terra ibi scaturiat, de profundo addunt eum viuere, & terram eius anhelitu scaturire: alij in cœlum translatum. igitur partim ex euangelio partim ex eius tribulatione hodierna copulatur historia. in cuius vltimo responsorio,scilicet in medio Ecclesiæ,quòd sumitur de lib. Sapien.in quo agitur de spiritu intellectus neuma iubilatur, quia per spiritum intellectus fuit de ineffabili verbo, scilicet de Deo vero locutus.

¶ †Tertium martyrium est opere & non 10
voluntate, quale fuit martyrum Innocentum, quod sicut tertiũ locum obtinet in dignitate,ita & inter festa martyrũ. Sed quare festum Innocentũm celebratur ante festum stellæ, id est epiphaniæ cum mortui fuerint post apparitionem stellæ quando, scilicet Herodes vidit ꝙ illusus esset à magis. Respondetur,quòd Herodes auditis rumoribus de Christo nato, turbatus est valde, timens emittere regnum vnde cogitauit facere interfici omnes pueros, & sic Christus non euaderet, sed fuit impeditus tunc, quoniã Augustꝰ.Cęsar mandauit ei,ꝙ ad eum ueniret cum Aristobolo & Alexandro,filio ipsius Herodis, responsuris coram eo,& quia non fuit ausus non ire,iuit, post modum vero reuersus reuoluto anno post natale Dominifecit omnes pueros interfici à bimatu, id est, biennio & infra: *bima* enim græcè, dicitur latinè biennium.

¶ Queritur † quare in festiuitate Innocen 11
tiũ in missa.Gloria in excelsis,& allelu-Ia, & alia cantica lętitię nõ cantantur? Dicunt magistri ideo, quia mortui sunt ante Domini passionem, & sic ad inferos descenderũt. Sed pari ratione, & in festo beati Ioannis Baptistæ subticeri deberent. Dicendum est igitur,quòd hoc ideo cõtingit,quia author officij, voluit nos coniungi in hac festiuitate animabus deuotarum mulierum de morte Innocentum plangentiũ, & dolentium. Vnde causa tristitiæ earũ illa dimittimus, & ideo legitur prophetia Hiere.xxxj.cap. de innocentibus. Vox in rama audita est quæ ad literam de Beniamitis exponitur, qui interfecti sunt, propter vxorem Leui, quam oppresserant. & Rachel fuit mater Beniamin. Vel per Rachel quæ interpretatur ouis vel videns: intelligitur Ecclesia, quæ plorat filios suos, scilicet triplices.
¶ Primi sunt martyres considerans eos esse sibi subtractos,& non vult consolari in præsenti, sed omnem consolationem transfert in futurum, quia non sunt scilicet pręsentes.¶ Secundos filios luget Ecclesia, quia fere ad partum veniunt, in quibus patitur abortum. Tertij vero, sunt qui iam renati in baptismo erant,sed per peccata retrocedunt: hos & illos luget Ecclesia, quia non sunt,id est,damnati sunt,& ideo quia luget Ecclesia cantica lætitiæ subticentur. Potest esse

esse & alia ratio: nam cantica lætitiæ propriè post victoriam cantari debent, vnde Ezechieli dictum est. Dispone domui tuæ, quia morieris, quia post victoriam habitam non cecinit cantica lætitiæ, sed Innocentes non habuerunt victoriam: non enim est victoria, ubi pugna non est. Media ratio melior est. Quidam tamen pro alleluia cantant in missa. Laus tibi Christe. Alij: Cantemus eia. Et dicitur epistola. Vidi † supra 12
montẽ Sion agnum stantem. Apoc. xiiij. ca. & euangelium: Angelus Domini apparuit in somnis. Matth. ij. ca. Si autẽ festum illud in dominica contingit, nullum canticũ lætitiæ subticetur, propter gaudium resurrectionis. In octauis quoq; eorum cantica lętitiæ cantantur, pro significatione gaudij, quod accepturi sunt in octaua, id est in resurrectione, quia licet ad inferos descenderint: resurgent tamen nobiscum in gloria. Octauæ enim festiuitatum celebrantur in memoriam generalis resurrectionis, quam significant. ¶ Rursus quia hac die tristitiam mulierum representamus. in multis Ecclesijs diaconi non vtuntur dalmaticis, nec subdiaconi subtilibus, id est, tunicellis, ad notandum, quòd innocentes statim in morte primam stolam non receperunt, sed ad infernum descenderũt, de hoc in tertia parte dictũ est: sub titu. de coloribus. ¶ In † hoc 13
festo dicitur ca. illud. Vidi supra montem. Apoc. xiiij. ca. illud. Hi sunt, qui cum mulieribus non sunt coinquinati. & illud. Hi empti sunt: ibidem. ¶ Et aduerte, q; antiphonę nocturnales de psalmis sumuntur: cætera de epistola & euangelio. Quòd autem dicuntur. cxliiij. milia finitũ ponitur pro infinito quia Deus omnes sub certo numero comprehendit. Quod etiã dicitur. Vidi sub altare Dei animas interfectorũ: sic est accipiendum, quia Ioannes vidit animas interfectorum sub altare, id est, humiliatos capiti suo, vel quia in abscõso, quia nemo percipit hic, quomodo ibi sit. ¶ † Sed quare so- 14
lennizat Ecclesia pro morte Innocentum, qui non habuerunt uoluntatem patiendi? Videtur enim q; eadem ratione si aliquis tyrannus interficeret tot pueros deberet Ecclesia similiter solennizare pro illis, quod uerum non est. Responderi potest q; hoc festum propter tria celebrandum est: licet uoluntatem non habuerunt patiendi. Primo, quia Christus in eis quęrebatur, & occidebatur. Secundo, quia Christus in eis celebratur diabolo & Herodi. Tertio, quia nomen Domini non loquendo, sed morien do confessi sunt, quia pro Christo & vice Christi sunt occisi. Erant innocentes autẽ, quia circuncisi. nam circuncisio erat tunc remedium cõtra originale peccatum: licet non ita sufficiens, sicut nunc baptismus est. ¶ Illud autem sciendum est, quòd in quibusdam Ecclesijs † in die natalis Domini 15
diaconi vesperis finitis in honorem beati Stephani, qui eximius diaconus fuit in tripudio conuenientes cantant antiphonã de sancto Stephano, & sacerdos collectam. Nocturnos autem & officium in crastinum celebrant: & benedictiones super lectiones dant, quod tamen facere non debent. Et eodem modo faciunt sacerdotes in festo beati Stephani in vesperis in honorẽ sancti Ioannis, quia ipse sacerdos fuit, & pueri in festo sancti Ioan. ad honorẽ Innocentiũ. Subdiaconi vero faciũt festum in quibusdã Eccle. in festo circuncisionis, vt ibi dictum est in alijs in epiphania, & etiam in alijs in octaua epiphaniæ, quod vocant festum stultorum. Quia enim ordo ille antiquitus incertus erat. nam in canonibus antiquis: extrà de æta. & quali. à multis quandoq; vocatur sacer, & quandoq; non. ideo subdiaconi certum ad festandum non habent diem, & eorum festum officio celebratur confuso.

SVMMA.

1 *Apostolus, quis dicatur. Et qualiter officium Apostolorum exequatur Ecclesia.*
2 *Apostolorum officium. & num. 3. 4. 5.*
6 *Apostoli treis tantum Romæ: & treis Euangelistæ.*

De Apostolis. Cap. 43.

ἀπόστολος græcè † interpretatur missus latinè inde Apostoli dicti sunt, quia à Christo missi fuerunt euãgelizare per uniuersum orbem. Sanè Ecclesia in communi de Apostoli solennizat & canit in matutinis. Ecce ego mitto vos &c. Quia omnes electi sunt 1

simul

simul à Domino, post sermonem ad eos factũ in monte: sicut habetur in Matt. & Marco. qui, videlicet. electi sunt xij. De quibusdam tamẽ facit Ecclesia officium propriũ, sicut de beato Petro, propter priuilegium dignitatis. De beato Paulo, quãuis non sit de xij. propter priuilegium prædicationis. De beato Ioanne, propter priuilegiũ amoris siue virginitatis. Et de beato Andrea, propter priuilegiũ crucis, quam ita ardenter prædicauit, concupiscit & habuit. ¶ Per
2 horas capitulũ illud: Iam non estis † hospites & aduenæ. Eph. ij. & illud: Non uos me elegistis, quod est ibidem. & illud. Beatus vir, qui suffert tentationẽ. Iac. j. ca. & illud. Magnificauit eum in timore inimicorum. Eccle. xlv. Et illud. Statuit illi Dominus testamentum sempiternum: ibidem & illud. In fide & lenitate illius sanctũ fecit illum. ibidem, & illud. Ibant Apostoli gaudentes. Act. v. & illud. Nam quos præscíuit, hos & prædestinauit conformes. Roma. viij. cap. & illud. Corpora sanctorum in pace sepulta sunt. Eccle. xliiij. ca. & illud. Non esurient, neq; sitient amplius. Apoc. vij. cap. & illud. Nos incensi uitã illorum. Sap. v. & illud. Ipso summo angulari lapide Christo Iesu.
3 Eph. ij. ca. habent † autẽ uigilias & octauas, quia si compatimur & conregnabimur. de hoc dictum est in iiij. parte sub quarta feria tertiæ hebdomadæ aduentus. Instantia tamen est de beato Ioanne euãgelista, quo ad ieiunium quod contingit, tum quia ut dicunt quidam non fuit martyr, nisi animo, tum propter festũ sancti Stephani quod est
4 in uigilia festi eius. ¶ In uigilijs † Apostolorum dicitur epistola. Benedictio Domini super caput eius. Proue. xv. ca. Et Eccle. xlv. ca. Item illa. Per manus autẽ Apostolorum fiebant signa & prodigia. Act. v. ca. Et euan-
5 gelium. Ego sum uitis uera Ioan. xv. ca. † In festis uero Apostolorum dicitur epistola. Iam non estis hospites & aduenæ. Eph. v. ca. Item illa. Hi sunt uiri misericordiæ. Eccle. xliiij. Item illa. Scimus, quia diligentibus Deum. Rom. viij. cap. Item illa. Benedictus Deus, & pater Domini nostri Iesu Christi. Eph. j. ca. Item illa. Spectaculũ facti sumus. ad Cor. iiij. ca. itẽ illa. Vnicuiq; uestrũ data est Eph. iiij. ca. item Allelu-Ia. Ego uos elegi. Ioan. xv. itẽ illud. Venite ad me omnes, qui laborat. Matt. xj. ca. euang. uero. Hoc est præceptũ meũ, ut diligatis inuicẽ &c. Io. xv. ca. & illud. Hoc mãdo uobis, quod est ibidẽ. itẽ illud. Ecce ego mitto uos. Matt. x. ca. itẽ illud. Facta est cõtentio inter discipulos Iesu. Luc. xxij. ca. itẽ illud. Designauit Dominus & alios. Luc. v. ca. & illud. Ego sum vi. ve. Io. xv. ca. itẽ illud. Dixit Simon Petrus. Matt. xix. ca. Postcõmunio. Amen dico uobis, & uos qui re. Matt. xix. cap. itẽ illa: Vos, qui secuti estis me, quæ est ibidẽ. ¶ † Et nó- 6
ta, quod tres Apostoli leguntur tantũ uiui fuisse Romæ scilicet Petrus & Paulus & Ioannes, & tres euangelistæ scilicet Ioannes, Marcus & Lucas. ¶ Notandum est etiã Apostolos siue Christi discipulos non ideo tantum fuisse passos, quia prædicabant de Christo, sed quia ipsum deificatum aiebãt; sine Romanorũ authoritate, quod ipsi prohibuerant. Ecclesia olim statuit fieri communiter festum de omnibus Apostolis in Calend. Maij, vt dictũ est in sexta parte sub festo Apostolorum Philippi & Iacobi.

SVMMA.

1 *Euangelistæ quatuor, designat fluuium Paradisi in quatuor capita deriuatum. Et recta est ea comparatio. num. 5. 2.*

3 *Euangelistas quatuor. & quatuor Doctores tantum cur admiserit Ecclesiam.*

4 *Euangelistæ quatuor, per quatuor animalia figurantur. Item per quatuor annulos aureos rotundos arcæ. num. 6.*

7 *Euangelistarum officium Ecclesiasticum communem eis. varie. & num. 9. Excepto Ioanne habente proprium. num. 8.*

De euangelistis. Cap. 44.

POst apostolos Ecclesia veneratur etiã euangelistas, qui non tantum prædicauerunt, sed etiã euãgelia scripserunt. Legitur enim in Gen. iiij. ca. quod † fluuius 1
egrediebatur de loco voluptatis, ad irrigandum paradisum qui diuiditur in quatuor capita, scilicet physon: gyon: tygrim, & eufratrẽ. Sanè allegoricè fluuius ille, euãgelica prędicatio est, quæ à Christo procedit, à quo generaliter omnis uoluptas emanat. Venite inquit ad me omnes, qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam uos, & inuenietis requiẽ animalibus uestris. Iugũ enim

menm ſuaue eſt,& onus meũ leue. Guſtate & videte,quoniam ſuauis eſt Dominus:beatus vir,qui ſperat in eo.¶ Rectè autem hæc
2 prædicatio fluuio † comparatur:tuum quia reficit,abluit & fecundat:tum quia fluuius, dicitur aqua fluẽs, & vt Salomon ait:Aqua profunda verba ex ore viri, & torrens inundas,eſt fons ſapiẽtiæ, qui tam longè lateq; defluxit, vt mundũ repleuerit vniuerſum. iuxta illud:Euntes in vniuerſum mundum, prædicate euangelium &c. Quapropter in omnem terram exiuit ſonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum. Hoc irrigat paradiſum,id eſt,fœcũdat Eccleſiam, iuxta illud,quod dicit Apoſtolus. Ego plantaui, Apollo rigauit, Deus autem incrementum dedit. Hic eſt enim fons hortorum,puteus aquarum viuentium, quæ fluunt impetu de Libano. Fluuius autem iſte, in quatuor capita diuiditur, quia prædicatio Ieſu Chriſti in quatuor euangelia derivatur:nam licet ſcripſerint multi Euangelia,quia Luca teſtante.Multi conati ſunt ordinare narrationem rerum, quæ in nobis cõpleta ſunt: tamen non niſi quatuor recepta ſunt ab Eccleſia: videlicet,Matthæi,Marci, Lucæ,
3 & Ioannis,quod † vtique factum eſt quadruplici ratione.¶ Primo ad oſtendendũ duorum teſtamentorũ concordiam: ſicut enim in veteri teſtamento vnus fuit legiſlator, ſcilicet Moſes, & quatuor maiores prophetæ,ſcilicet Eſaias, Hieremias, Ezechias,& Daniel, & duodecim minores prophetæ,& multi ſapientes,ſcilicet Iob, Dauid,Salomon, & Ieſus Syrachita & in nouo teſtamento vnus fuit legiſlator, ſcilicet Chriſtus,& quatuor Euãgeliſtæ:duodecim Apoſtoli, & multi alij Doctores. vt Hieronymus,Auguſtinus,Ambroſius, & Gregorius, vt per hoc oſtendatur quia rota continetur in medio Rotæ, & duo Cherubin ſeſe reſpiciunt verſis vultibus in propitiatorium. ¶ Secundo, pro miniſterio quadrigæ Aminadab,de qua ſponſa in canticis dicit: Anima mea turbata eſt propter quadrigas Aminadab. Aminadab enim interpretatur ſponteneus Domini, hic eſt Chriſtus qui factus homo. oblatus eſt, quia ipſe voluit, huius quadriga eſt euangelica doctrina, per quam eius fama per mundum vehitur vniuerſum: cuius quatuor rotę ſunt dicti quatuor euangeliſtæ, propter hanc quadrigam ſponſa, id eſt, Eccleſia ſalubri dolore turbatur ad pœnitentiam.¶ Tertio,ad deſignandum liberationem generis humani à morte quadrifica,id eſt, à tranſgreſſione quadruplici, prima tranſgreſſio, fuit mandati in paradiſo, ſecunda, legis naturalis, tertia legis ſcriptæ, quarta euangelij, vel potius peccatum fragilitatis per impotentiam, ſimplicitatis per ignorantiam, ſecuritatis per negligentiam, malignitatis per inuidiam. His enim quatuor modis peccandi anima moritur,& ſeparatur à Deo.¶ Quarto,pro miniſterio formæ quadrigæ, ſicut enim in cæteras formas quadratum, ſic inter cæteras doctrinas euangelium ſolidius & ſtabilius perſeuerat, nam illud vndique ſtat, & ideo legitur Apoc.xxj. cap.quòd ciuitas in quadro poſita eſt, & iſtud propter ſtabilitatem appellatur æternum, per cuius gratiam homo quadratur in moribus,& in virtutibus ſolidatur. Cæterum iſtorũ potius, quàm aliorum euangelia recepta ſunt,tum quia ipſi diligentius & apertius hiſtoriam euangelicam deſcripſerunt, tum quia licet aliquando varia ſeu diuerſa, nunquàm tamen contraria ſeu aduerſa ſcripſerunt,tum
quia iſti quatuor † animalium figuris in vi 4
ſione Io.& Ezec.præfigurati ſunt Ezech.j. Matthæus per hominem.eo, quòd eius intentio præcipuè circa ſcribendam Chriſti humanitatem verſatur. Vnde eius liber ab humana Chriſti natiuitate ſumit exordiũ. Liber inquit,generationis Ieſu Chriſti &c. Marcus per Leonẽ, in deſerto rugientem, eo quòd eius intentio præcipuè circa deſcribendam eius reſurrectionem cõſiſtit. Vnde eius euangelium antonomaticè in die reſurrectionis legitur. Dicitur autem quòd leo rugitu maximo tertia die ſuos excitat catulos, ita & Deus pater immenſa potentia ſua, filium ſuum tertia die ſuſcitauit,vnde & Marcus ab exclamatione incipit,ſcilicet à prædicatione Ioan.in deſerto clamantis & dicentis. Vox clamantis in deſerto. Et ſcias q; Marcus fuit longo naſo, ſubducto ſupercilio, pulcher oculis,caluus,barba prolixa,habitudinis optimæ, ætatis mediæ,canos aſperſus. Lucas per vitulum, eo quòd præcipuè circa deſcribendam Chriſti paſſionem eius intentio verſatur,in qua Chriſtus ſe obtulit hoſtiã Deo patri, idem ſacerdos & hoſtia.Vitulus enim erat hoſtia ſacerdo-

sacerdotalis. vnde à sacerdotio incipit dicens. Fuit in diebus Herodis regis Iudeæ sacerdos quidam &c. Ioannes per aquilam, quia cæteris cum Domino gradientibus ipsa in cœlum ad describendam Christi diuinitatem volauit, dicens. In principio erat. & de hoc dictū est in prima parte sub titu. de picturis. Hæ siquidem quatuor principales intentiones designatæ sunt per figuras illorum quatuor animalium, & quorum quolibet secundum visionē Ezechielis. iiij. habet facies, quoniam omnes de singulis agunt: licet quidam principalius de quibusdam, præsertim cum omnes agant de Christo, cui quatuor illæ figurę cōueniunt: fuit nanque homo nascendo, vitulus moriendo, leo resurgendo, aquila ascendendo. Quæ vt melius intelligas, imagina aliquod animal habens caput quadratum, & in qualibet superficie imagina vnā faciem, videlicet à parte anteriori, faciem hominis, à dextris, faciem Leonis, à sinistris, faciem vituli, à parte posteriori, faciem aquilæ à superiori. Quia verò facies aquilæ super alas eminebat propter colli longi productionem, ideo dicitur quòd erat desuper. Quolibet etiam horum habebat quatuor alas. de pœ. di. ij. pennata. Finge enim quod libet animal quasi quadratum, in quadrato sunt quatuor anguli, & in quolibet angulo erat vna ala. Porro hi quatuor significati
5 sunt per prædicta † quatuor flumina. per physon Ioannes, per gyon Matthæus, per tygrim Marcus, per eufratem Lucas. Sic enim clare probat Innocent. iij. de euange
6 listis in sermone. Sunt † etiam significati per quatuor anulos arcæ qui aurei & rotundi erant. In auro claritas, in rotunditate, quæ initio caret & fine designatur æternitas, ipsi enim æternam Christi claritatem & claram æternitatem describunt per duos anulos à sinistris duo euangelistæ, scilicet, Matt. & Ioannes, qui ab ipso Christo fuerūt edocti, significantur. Quidam tamen per duos anulos à sinistris Matth. & Ioannem, quia adhuc passibili & mortali adhęserant, accipiunt: per duos à dextris Marcum & Lucam, qui post Ascensionem ei iam facto immortali & impassibili adhæserunt accipiunt, per sinistram enim mortalitas, per dextram immortalitas designatur, secundū illud: Læua eius sub capite meo, & dextera illius amplexabitur me. Et propter hāc causam in picturis ecclesiarū Paulus ad dexteram, & Petrus ad sinistrā statuuntur Saluatoris, & in bulla Papali caput Pauli à dextris crucis, & caput Petri à sinistris. ¶ Sanè
7 in † quibusdā Ecclesijs antiphona ad Magnificat, in eorū officio est. Ecce ego Ioannes vidi ostiū apertū in cœlo &c. Apoc. iiij. ¶ Per horas autē dicitur capitulum. In medio Ecclesiæ aperuit os eius. Eccle. xv. cap. & illud. Cibauit illum Dominus pane vitę, & intellectus: ibidē. & illud: Iucunditatem & exaltationē thesaurizauit, quod est ibidem. Omnia responsoria sumpta sunt de Ezec. Primū de visione Dei, scilicet. Vidi coniunctos, &c. ¶ In laudibus vero habetur de ministerio prædicationis eorū: Dilecti Deo & hominibus &c. Eccle. xlv. cap. ¶ Introitus missæ propriè est. Os iusti meditabitur sapientiam. Tamen † Ioannes euange
8 lista habet introitum propriū, propter priuilegium amoris & dignitatis, videlicet, In medio Ecclesiæ aperuit os eius, &c. quia ipse non tantum fuit euangelista, sed etiam propheta, quod patet in principio libri Apoc. vbi dicitur. Beatus, qui legit, & qui audit verba prophetiæ huius, & seruat ea, quæ in ea scripta sunt. ¶ Notandum tamen est, quòd iste introitus propter priuilegiū, præd cationis: secundario competit Augu. Grego. & alijs expositoribus. ¶† Epistola in
9 quibusdam Ecclesijs est de figura quatuor animaliū. Ecce ego Ioan. vidi ostium apertum. Apoc. iiij. cap. Aliæ Ecclesiæ dicunt illam. Ezech. j. cap. Similitudo vultus &c. ¶ Responsorium est. Beatus vir qui timet Dominū &c. Versus est. Potens in terra erit semen eius &c. quod intelligatur de semine verbi Dei, & bonorum operibus. Sequitur: Generatio rectorū benedicetur, quia euangelistæ generant filios Dei, qui benedicuntur. ¶ Allelu-Ia, in quibusdam Ecclesijs est. Primus ad Sion dicet ecce adl. & Hierusalem. euang. Dabo. Esa. xlj. cap. In alijs vero Ecclesijs dicitur allelu-Ia. Beatus vir. Euāgelium est. Designauit Dominus & alios septuaginta duos discipulos. Luc. x. capi. & sequitur. Et dicebat illis, Messis quidem multa, operarij vero pauci. xx. distin. in nouo. Offertorium est. Posuisti Domine super caput &c. Postcommunio est magna est gloria eius in salutari &c.

SVMMA.

1 *Martyr, id est, testis. Et an habeat octauam & vigiliam.*
2 *Martyrum officium, variè per discursum numero. 3. 4. 9.*
5 *Martyrum præmiũ, & eius expositio. & nu. 6.*
7 *Arundinetum, quid.*
8 *Melota, quid.*

De Martyribus. Cap. 45.

1 Μάρτυς Græcè, dicitur testis † Latinè. martyres enim testes sunt q̃ Christus passus est pro omnibus, & ipsi pro Christo. ¶ Sanè solus beatus Laurentius inter martyres vigiliam habet & octauam: prout sub eius festo dictum est. omnes enim martyres singulares habent communia officia exceptis Stephano: Laurẽtio: Ioãne Baptista & alijs
2 quibusdã. Et est † introitus ad missam. Gloria & honore coronasti eum Domine. vel, Sapientia sanctorũ. Eccle.xliiij.ca. vel Iudicabunt sancti. Sapien.iij.ca. vel, Sacerdotes Dei. Dañ.iij. vel Lætabitur iustus. Hi tamẽ in paschali tempore habent aliud officium eo, q̃ in illo tempore oportet q̃ frequenter repetatur allelu Ia propter gaudiũ resurrectionis, & tũc est introitus. Protexisti me à conuentu malignantiũ, &c. Et quia corona debetur eis tanquã victoribus, ideo sæpe fit mentio de corona, vnde Stephanus, interpretatur coronatus. Epistola vero quandoque dicitur pro vno martyre. Iustus corruum. Eccle.xxxix.ca. quandoq; illa. Beatus homo, qui inuenit sapientiam. Proue.iij.ca. quandoq;. Iustorum animæ. Sapien.iij.ca. quandoq; illa: Iustus in morte præoccupatus est ibidem. iiij.ca. quandoq; illa. Beatus vir, qui in sapientia. Eccle.xxiiij.ca. & xv. quandoq; illa. Benedictus Deus, & pater. ad Corinth.j.ca. quandoq; illa. Memor esto.ij. ad Timo.ij.ca. quandoq; illa: Nemo militans, quæ est ibidem, quandoq; illa. Beatus vir, qui inuẽtus est. Eccle.xxxj.ca. quãdoq; illa. Benedictio Domini super caput. Prou.xxv. ca. quandoq; illa. Stabũt iusti. Sapien.v.ca. Euangelium vero dicitur quandoq;. Si quis vult post me venire. Mart.xvj. quandoq; illud. Si quis venit ad me. Luc.xiiij. quãdoq; illud. Nisi granum. Ioan.xij.cap. quandoq; illud. Nolite arbitrari. Matth.x. quandoq; illud. Nihil opertum. quod est ibidem, quandoque illud. Si quis venit ad me, & non odit. Luc.xiiij.cap. ¶ Pro pluribus vero martyribus † dicitur quandoque epi- 3
stola: Lingua sapientium. Prouer.xv.cap. quandoque illa. Benedictus Deus & pater Domini nostri Iesu Christi. j. Petr. j. capit. quandoque. Iustorum animæ in manu Dei sunt. Sapien.iiij. quandoque. Rememoramini pristinos dies. Hebræ.x. quandoque. Sancti per fidem. Hebr.xj.ca. quandoque. Expectatio iustorum lætitia. Prouerbio.xj. cap. quandoque. Hi sunt viri. Eccle.xliij. cap. quandoque. Absterget Deus Apoc.vij. cap. quandoque. Reddet Deus. Sapien.x. quandoque. Iusti autem in perpetuum viuent. Sapien.v. cap. quandoque. Quis separabit nos à charitate Christi. ad Rom.viij. capit. ¶ Allelu-Ia est. Hi sunt duæ oliuæ. Apoc.xj. cap. euangelium vero quandoque dicitur. Cum audieritis prælia. Lucę.xxj. quandoque. Descendens Iesus de monte. Luc.vj.ca. quandoque. Videns Iesus turbas. Matth.v. cap. quandoque. Egrediente Iesu de templo. Mar.xiij.ca. quandoque. Attendite à fermento Pharisæorum. Luc.xij. cap. quandoque illud. Sedente Iesu super montem oliueti. Matt.xxiiij.ca. quandoque illud. Væ vobis, qui ædificatis. Luc.xij. quandoque illud. Qui vos audit. Lucæ.x. capit. quandoque illud. Confitebor tibi pater. Matth.xxvj. cap. ¶ Dicitur postcommunio. Amen dico uobis, quod vni. Matth.v. cap. quandoque. Et si coram hominibus. Sapien.iij. capit. quandoque. Quicunque fecerit. Matth.xij. quandoque. Dico autem vobis. Matth.x. cap. quandoque. Signa autem. Mar.vlti. capit. & quandoque Multitudo. Luc.vj. capit. ¶ In nocturnali † vero 4
officio primum responsorium est. Iste sanctus pro lege Dei sui certauit vsque ad mortem &c. Et est quinti toni, quia petulantia quinque sensuum fuit mactata in eis. In tempore vero paschali primum responsorium est. Beatus vir, qui metuit Dominum, & est octaui toni propter octauam, quæ significat gloriam resurrectionis, quia vero sancti martyres in tolerandis tormentis se habuerunt cõstanter, & constantia

tia à ſolo Deo eſt, ideo illud reſponſorium. O venerãda martyrũ &c. Cantatur pro eis & eſt quinti toni, quia martyres quinque ſenſus Deo immolauerunt. de martyribus etiam cantatur illud reſponſorium: Fulgebunt iuſti, & tanquam ſcintillæ in arundineto diſcurrent. Iudicabunt nationes, & dominabuntur populis, & reg. dom. in æternum &c. Sap. iij. cap. & eſt ſenſus. Iuſti † fulgebunt in futuro diuerſis beatitudinibus: prius tamen in hoc ſeculo diſcurrent, id eſt, per diuerſas mundi partes curſitando diuina verba alijs annuntiabunt, & hoc faciunt more ſcintillarũ diſcurrentium per arundinetum: ſicut enim ſcintillæ vel fauillæ ignis arundinetum, id eſt, materiam fragilem arundinum atterunt, & annihilant: ſic & ſancti ſua prædicatione ignita, id eſt, diuino igne accenſa, vitia quæ reſpectu fortium virtutum fragilia ſunt, deſtruent. Iudicabunt, id eſt, dominabuntur nationes, id eſt, illos, qui in peccatis ſuis permanſerunt, & regnabunt in æternum, id eſt, in æternitate cum Deo recipient immortalitatem, & impaſſibilitatem, cæteraſq; virtutes. ¶ Rurſus in his † verbis exprimitur ſtola carnis, quam ſancti recipiẽt, quæ conſiſtit in quatuor, ſcilicet in claritate, ſubtilitate, agilitate, & impaſſibilitate. Nam fulgebunt clari & tanquàm ſcintillæ ſubtiles in arundineto, diſcurrent agiles, & regnabit Dominus eorum in perpetuum, & ipſi cum Domino impaſſibiles. Nam abſterget Deus omnem lachrymam ab oculis ſanctorum &c. Imo exultabunt in gloria, & de cubilibus ſuis, quod ad ſtolam ſpiritus refertur, quam etiam recipiũt ſancti. & nota quòd † arundinetum eſt locus, in quo ſunt multæ arundines ſiue cannę: ſicut in paludibus: flante autem auſtro ex aſſidua confricatione arundinum ignis accenditur: ſcintillæ vndique aduolant & accenditur arundinetum, quod allegoricè contingit in ſanctis. de martyribus etiam cantatur. Circumierunt in melotis. Heb. xj. q. d. in petra. Melota eſt † veſtis facta de pillis vel de pelle cuiuſdam animalis, quod melota vocatur ſiue taxus. Eſt enim habitus neceſſarius ad exercitia operis. ¶ Per horas etiã dicitur capitulum illud. Beatus vir † qui ſuffert. Iac. j. cap. & illud. Beatus vir qui inuentus eſt ſine macula. Eccl. xxxj. cap. & illud. Beatus vir, qui in ſapientia morabitur. Eccle. xiiij. cap. & illud, Iuſtorum animæ. Sapien. v. cap. & illud: Iuſti autem in perpetuum viuent. ibidem. & illud: Sancti per fidem. Hebr. xj. & illud. Potuit enim tranſgredi, & nõ eſt tranſgreſſus. Eccl. xxxj. ca. & illud: Corona aurea ſuper caput eius. Eccle. xlv. & illud: Stolam iucunditatis induit. ibidem ibi tamen dicitur. Stola gloriæ. & illud: Sancti ludibria & verbera. Hebr. xj. & illud: Tanquàm aurum in fornace. Sapien. iij. cap. & illud: Hi ſunt, qui venerunt de tribulatione. Sapien. vij. cap. & illud: Non eſurient neq; ſitient ibidem & illud: Iuſti tulerunt ſpolia impiorum. Sapien. x. cap. & illud: In bonis iuſtorum exaltabitur ciuitas. Prouer. xj. cap. ¶ Illud etiam ſciendum eſt, quòd Eccleſia celebrat feſtum quorundam martyrum veteris teſtamenti prout dictum eſt in feſto Machabæorum.

SVMMA.

1 *Confeſſores, dicuntur laudatores quod verbum commune etiam eſt & martyribus, & virginibus, & veris ſanctis.*

2 *Confeſſores diſtinguuntur in Epiſcopos & Presbyteros. Et vtrocunq; aliquando idem officium: ſæpe diuerſum. vide & 3. 4. 5.*

De confeſſoribus. Cap. 46.

Confeſſores, dicũtur † laudatores: licet autẽ tam martyres, quàm virgines, quàm etiam omnes ſancti veri ſunt Chriſti cõfeſſores. Martyres tamen, quia in iraſcibili vincunt, tranſcendũt & ſuperlucrantur ſpeciale vocabulũ martyrum, & virgines quia vincunt in concupiſcibili nomen virginum, & doctores, quia alios ſuperant in rationabili doctorum: hinc eſt, quòd martyres, & virgines, & doctores, aureola decorabũtur. ¶ Sanè † confeſſores diſtinguuntur in epiſcopos & presbyteros. De epiſcopis dicitur introitus: Statuit. Eccle. quadrageſimoquinto cap. Et epiſtola: Ecce ſacerdos magnus. Eccle. xliij. Ipſi enim ſunt magni ſacerdotes. & illud de epiſcopis dicitur: Inueni

Dauid seruum meum oleo sancto meo vnxi eum, quia non tantum vncti fuerunt in baptismo, & in confirmatione, & ordinatione in presbyteros, sed etiam in consecratione in episcopos, vt habeant misericordiam superfluentem, & officia illa, quæ incipiunt sacerdotes, propriè competunt episcopis: cætera sunt cõmunia, & plura sunt responsoria octauitoni, quia afflixerunt & crucifixerunt carnem suam cum vitijs, & concupiscentijs, propter octauas resurrectionis.

3 ¶ Rursus † de confessoribus dicitur quandoq; epistola. Dilectus Deo. Eccle.xlv.ca. quandoq;. Testificor coram Deo.ij.ad Timo.iiij.quandoq;. Plures facti sunt sacerdotes. ad Heb.vij.ca.quandoq;. Dedit Dominus confessionem. Eccle.xlv.cap. quandoq;. Iustus cor suum.quæ est Eccle.xxxix. cap.quandoq;. Sapientia laudabit animam. Eccle.xxiiij.quandoq;. Iustum deduxit Dominus. Sapien.x.cap. quandoq;. Doctrinis varijs. ad Hebræ.xxiij.cap. quandoq;. Ego enim iam delibor.ij.Timo.iiij. Allelu Ia. Iustus germinabit. Esa.xxxv.cap. Euangelium vero dicitur quandoq. Sint lumbi vestri præcincti.Luc.xij.quandoque.Vigilate.

34 Matth.xxiiij. quandoque. Homo quidam peregrè. Matt.ij.cap.quandoque.Videte & vigilate. Mar.xiij.cap.quandoque. Homo quidam nobilis. Lu. xix.c.quandoq;.Nemo accendit lucernam.Luc.xj.cap.quandoque. Vos estis sal terræ. Matt.v.cap.quandoque. Nolite timere pusillus grex. Luc.xij.cap. Postcõmunio est. Quinque talenta. Matt. xxv.& quãdoq;.Fidelis seruus. Matt.xxiiij.

4 cap.& Luc.xij.cap.¶ Per † horas vero dicitur capitulum illud. Ecce sacerdos Eccle. xliij.cap.& illud.Benedictionem omnium gentium &c.Quod est ibidem & illud.Cognouit eum.ibidem.& illud. Iustum deduxit.Sapien.x.cap.& illud. Iustus cor suum. Eccle.xxxix.cap.& illud. Magnificauit eum in conspectu regum. Eccle.xxv.cap. Sed q hic dicitur. Magnificauit:dicitur ibi glorificauit.& illud. Labia sacerdotis custodiunt. Malach.ij.cap. & illud: Non est inuentus similis illi. Eccle.xxiiij.cap.& illud:Fungi sacerdotio & habere laudem.Eccle.xlv.ca. & illud: Talis decebat, vt esset nobis pontifex:ibidem.& illud. Collaudabunt multi sapientiam eius, & vsque in seculum non recedet memoria eius. Eccle.xxxix.cap.& illud: Honestauit illũ in laboribus.Sapi.x. cap.& illud: Custodiuit illum ab inimicis, quod est ibidem.¶ † Illud autem notandum est, quòd si plura festa in eadem die concurrant, illius qui inter eos maioris erit nominis officium celebratur. De hoc dictum est in prooemio huius partis.

SVMMA.

1 *Virginum officium.& num.2.3.5.*
4 *Virgines quænam habeant proprium officium.*

De virginibus. Cap. 47.

OFficium matutinale † virginum maximè ex parte sumitur de psalmo epithalamico, scilicet. Eructauit cor meum: in quo agitur de laudibus sponsi & sponsæ. Virgines enim, sunt sponsæ Christi, quæ sequuntur agnum quocunq; ierit, in corpore & in anima, propter integritatem corporis & animæ.¶ Notandum autem est, quod illud responsorium quod est de sponso, scilicet: Audiui vocem de cœlo &c.quod in quibusdam Ecclesijs dicitur: est primi toni, quia vnicus est sponsus animarum Christi, & sumitur de Matt.xxv.ca. illud vero, quod est de contemptu mundi, scilicet: Regnum mundi & omnem ornatum seculi contempsi &c. est quinti toni, quia ibi ostenditur cõculcatio quinque sen suum.¶ De † virginibus enim cantatur illud: Fulcite me floribus. Cantic.ij.& quod expositum est in quinta parte, sub titulo de sexta. In quibusdam Ecclesijs dicunt versiculum de virginibus, illum: Elegit eam Deus,& præelegit eam. sed alij rectius considerantes, quòd sola beata virgo Maria præelecta est, in honorem eius tantum dicunt illum: pro alijs vero virginibus dicunt. Elegit eam Deus, & dilexit eam. ¶ Per horas etiam dicitur capitulum. Qui gloriatur.j.Corinth.ij.cap. & j.Corin.x.ca. & illud: Aemulor enim.j.Corinth.xj.cap. & illud: Sapientia vincit.Sapien.viij.& illud. Memorati sunt Domine misericordiæ tuæ. Eccle.lj.cap.& illud. Liberasti me à perditione.ibidem. & illud. Accinxit fortitudine lumbos suos. Prouerb.xxxj.capit.

In † officio missæ si sit virgo & martyr pro- 3
prium officium est. Loquebar de testimo-

nijs

nijs tuis in conſpectu regum &c. Alia communia ſunt: excepto, quòd de beata Agatha
4 dicitur introitus. Gaudeamus † omnes in Domino pro eo, quod ipſa excellenter lætiſſima venit ad paſſionem: ſicut de ea ſcriptum eſt: Agatha lætiſſimè & glorianter ibat ad carcerem: ideo eius lætitiæ noſtram lętitiam ſociamus, & cum ea in Domino congaudeamus. ¶ De beata etiam Agnete, officium miſſæ eſt. Me expectauerunt. ratio quare, poteſt ex eius legenda haberi. Et nota quòd de virginibus dicitur quan-
5 doque epiſtola. Confitebor † tibi Domine. Eccle.lj.cap.quandoque. Qui gloriatur.ij.Corinth.x.cap.quandoque. Domine Deus meus exaltaſti. Eccle.ij.cap. quandoque. Sapientia laudabit animam: ſcilicet Sapien.xxiiij.quandoque: Sapiens vincit malitiam. Sapien.viij.quandoque: De virginibus.j.ad Corinth.vij.quandoq, Dominus poſſedit me. Prou.viij.ca.Allelu Ia. Et poſtcommunio: Quinque prudentes. Matth.xxv.cap. Euangelium quandoque dicitur: Simile eſt regnum cœlorum theſauro abſcondito in agro. Matt.xxiij.ca.quandoque. Simile eſt regnum cœlorum decem virginibus. Matth.xxv.cap.

SVMMA.

1 *Dedicationis Eccleſiæ feſtum, reſpondet feſto encæniorum.*
2 *Dedicatio Eccleſiæ, vnde duxit initium.*
3 *Dedicatio Eccleſiæ, cur octo diebus celebretur.*
4 *Dedicationis Eccleſiæ officium: & eius expoſitio. & num. 5. & 6.*
7 *Dedicationis Eccleſiæ feſtum, differri reijci.*

De feſto & officio dedicationis Eccleſiæ. Cap. 48.

QVONIAM in parte prima dictum eſt qualiter Eccleſia dedicanda ſit: reſtat, vt hic aliqua de officio, q̃ in feſto dedicationis Eccleſiarũ dicitur ſubijciamus. Feſtũ
1 ergo illud † ſolenniter ab Eccleſia celebratur de quo in Ioanne habetur: Facta ſunt encænia, id eſt, feſta dedicationis in Hieroſolymis, & Ieſus ambulabat in templo in porticu Salomonis, ad confirmationem illius feſtiuitatis. de conſecratione diſtinctio.j.ſolennitates. Et dicitur porticus Salomonis, quia Salomon ſolebat ibi orare, & ibi orauit in die dedicationis. Hoc † etiã 2
feſtum in veteri teſtamento fiebat: vnde legitur in primo libro. Machab.iiij.ca. Elegit Iudas Machabæus ſacerdotes ſine macula, & mundauerunt ſancta. Eccleſia enim militans poteſt mundari, ſed nõ triumphans, & Auguſt. dicit in homilia ſuper prædicto verbo. Facta ſunt encænia. Illum diem quo templum dedicatum eſt, Iudæi ſolenniter celebrant. Celebrauerunt autem iudæi en
cænia † octo diebus, quare videtur quòd 3
nos ſimiliter feſtum dedicationis debemus octo diebus ſolennizare, vt in prædicto ca. ſolennitates. §. j. Sed mirum eſt quare octo diebus celebrauerint encænia, cum Paſcha & ſcenopegiam non celebrauerunt, niſi per ſeptem dies tantum, vt de conſecratione diſtinctio.j §. Ad hoc eſt reſponſio, quia hæc feſtiuitas ſpecialiter ſignificat æternam dedicationem, in qua Eccleſia illa, ſcilicet anima ſancta ita Deo dedicabitur, id eſt, copulabitur, vt non poſſit ad alios vſus transferri, quod erit in octaua reſurrectionis, & ideo in nouo teſtamento habet hoc feſtum octauas. ¶ Hæc Eccleſia conſtruitur in baptiſmate & in doctrina & in pœnitentia. Hic enim auditur ſecuris & omnis generis ferramentum, id eſt, omnia genera flagelorum, & diſciplinarum: ſcilicet in Eccleſia militante, quæ per tabernaculũ Moſi ſignificatur. Tabernacula enim militantium ſunt. Templum vero illud Salomonis, ſignificat Eccleſiam triumphantem, in qua hæc non audiuntur. ¶ In † matu 4
tinali officio dicuntur illi pſalmi in quibus fit mentio de portis, quæ ſpecialiter ſunt, timor & amor, ſicut habetur in pſalmo illo: Domini eſt terra. ibi: Attollite portas principes veſtras &c. Item illi, in quibus fit mentio de altari ſicut in pſalmo illo. Iudica me Deus, & diſcerne &c. Item illi, in quibus fit mentio de ciuitate, vt ſunt illi. Deus noſter refugium &c. Et magnus dominus noſter. Item illi, in quibus fit mentio de atrijs & de portis, vt ſunt illi. Quàm dilecta tabernacula & fundamenta eius in montibus ſanctis. Sed quæritur quare tunc

dicitur psalmus ille: Domine Deus salutis meę? ad quod quidam dixerunt quòd ideo, quia ibi fit mentio de sepulchris, sed hæc ratio non valet, quia ibi non fit mentio de talibus sepulchris in quibus habitant, siue sepeliuntur corpora fidelium, iuxta Ecclesiam, sed de sepulchris malorum, vnde dicimus, quod dicitur ille psalmus, eo quòd est psalmus pœnitentialis. & specialiter ibi de oratione habetur, quæ in Ecclesia facienda est. Vnde ibi dicitur: Intret oratio mea in conspectu tuo. Dicit autem Dominus de Ecclesia. Domus mea, domus orationis vocabitur. Octauus vero psalmus est. Qui habitat in adiutorio altissimi, id est, in Ecclesia, quia ibi dicitur. Altissimum posuisti refugium tuum, quia super omnes montes in vertice montium fundata est Ecclesia. Vltima vero antiphona: scilicet ad † Magnificat in vesperis est, pax æterna, quia ad hoc celebratur dedicatio, vt dedicemur & habeamus illam pacem æternam. Per horas autem dicitur capitulum illud. Vidi ciuitatem Apoc. xxj. cap. & illud. Ecce tabernaculũ. quod est ibidem, & illud. Vnusquisq; propriam mercedem. j. Corin. iij. & illud. Fundamentum aliud nemo potest ponere, ad Corinth. iij. Sanè huic festo competit, quòd Iacob vidit scalam & angelos ascendentes, & descendentes, id est, totam Ecclesiam vidit vna visione, & erexit lapidem, id est, Christum, qui est lapis in summo, & est lapis angularis, & fundamentum, qui omnia sustinet: Erexit inquam in titulum præconialem, memorialem, & triumphalem, fundens oleum desuper. Siquidem Iacob, id est prælatus fundit oleum super lapidem, id est, Christum, ad ostendendum eius chrismata. & idem prophetauit Iacob, dicens, Terribilis est locus iste: non est hic aliud, nisi domus Dei, & porta cœli: verè Dominus est in loco isto, & ego nesciebam. Terribilis est enim Ecclesia dæmonibus, propter Dei similitudinem, quam habet, & propter hoc ad missam est introitus: Terribilis † est locus iste. Genes. xxviij. Sequitur, & vocabitur aula Dei. hoc apposuit beatus Gregorius de suo: pro eo, quòd ibi paratus est Deus exaudire sicut dixit Dominus Salomoni. iij. Regum. xiij. Exaudiui orationem tuam &c. Quare autem terribilis sit: ostenditur in versiculo Dominus regnauit decorem induit, scilicet in membris suis, & ideo terribilis est Ecclesia dæmonibus. In consecratione vero altaris est introitus. Dicit dominus sermones mei. Esa. xix. & xvj. Epistola sumitur de Apoc. xxj. Vidi ciuitatem sanctam Hierusalẽ &c. Responsorium est. Locus iste, scilicet Ecclesia materialis, sanctus est, quia sanctificata est ad hoc, vt ibi Dominus exaudiat preces, & ideo præstat orantibus sanctitatem Salomon enim orauit, vt Dominus orantes ibi exaudiret, & Dominus dixit ei. Exaudita est oratio tua: hoc enim significatum est iij. Regum. viij. ca. vbi Salomon dedicato templo ait. Quicunque orauerit in loco isto, exaudies in loco tabernaculi tui in cœlo, & cum exaudieris, propitius eris. Allelu. Ia est in quibusdam Ecclesijs. O quàm metuendus est. Genes. xxviij. cap. Euangelium verò est. Egressus Iesus. Luc. xix. cap. eo q ibi habetur. Hodie salus huic domui facta est. in quibusdam tamen Ecclesijs legitur euangelium de Matthæo; in quo habetur, & non potuerũt subuertere domum illam. Fundata enim erat supra firmam petram: sequitur offertorium de verbis Dauid in Paralipomenon j. vlti. capit. vel secundum alios, sunt verba Salomonis: Domine Deus in simplicitate cordis mei lætus obtuli vniuersa hæc. Obtulerat enim sacrificia inæstimabilia, quæ significant bonas operationes, siue cogitationes, & bona desideria, quæ inæstimabilia sunt & numero & prætio. ¶ Sequitur post communio: Domus mea &c. Esa. lvj. & Matth. vij. cap. ¶ Nota, quòd † si festum dedicationis Ecclesiæ occurrerit in passione Domini, sit in sequenti hebdomada: si verò in festo Ascensionis, de Ascensione fiet officium, & officium dedicationis differtur. Salomon enim dedicauit templum duodecima die mensis, & decima die mensis occurrebat scenopegia: celebrauit autem dedicationem templi per septem dies, & prorogauit scenopegiam vsque post dedicationem.

Finis libri septimi.

Liber

LIBER OCTAVVS.

SVMMA.

1 *Computi rationem tenere debent sacerdotes.*
2 *Computus, quid, & vnde dicatur. nu. 3.*
4 *Tempus quid, & eius partes.*
5 *Annus, est triplex.*

De computo & Calendario, & pertinentibus ad illa Pulcherrimus enim est liber iste, & clericis & laicis necessarius valde. Cap. 1.

1 QVONIAM sicut †ait beatus Augustinus xxxviij. dist. quæ ipsis. Sacerdotes cōputum scire tenētur, alioquin vix eis nomen sacerdotis constabit, sub quo uerbo notitiā cursus temporis, Lunæ ac Calendarii intelligimus, quoniā cōputus, est scientia certificandi † tempus secūdum Solis & 2 lunæ progressum. Idcircò ad simplicium sacerdotum instructionem, in hac octaua & finali parte de hoc aliqua claro cōpendio perstringemus, prout ad vsum Ecclesiæ dignoscitur pertinere. Dicitur† autē 3 computus, à cōputo computas, quia in ipso cōputando procedimus nō quia in ipso computare doceamur, & est duplex cōputus, scilicet astronomicus, seu philosophicus, & vulgaris seu ecclesiasticus, sed de astronomico nil ad præsens. Vulgaris cōputus est, scientia distinguēdi tempus certa ratione, siue scientia temporis discreti 4 ua, secundū Ecclesiæ vsum. Tempus † vero, prout hic sumitur, est secundum Tullium, quædā quantitas anni, mensis, diei, seu alterius spacij. Vel tempus, est mora motus rerum variabiliū, cuius partes decem esse dicuntur, scilicet annus, mensis, septimana, dies, quadrans, hora, punctū, momentum, vncia, & atomus. Annus cōtinet duodecim menses, & quinquaginta duas septimanas, & diem vnam, & trecentos sexagintaquinq; dies & sex horas. Mensis continet quatuor septimanas vel paulò plus. Septimana septem dies. Dies, quatuor quadrantes. Quadrans, sex horas. Hora, quatuor puncta. Punctum, decem momenta. Momentū, duodecim vncias. Vncia, quadraginta septem atomos. Athomos inuisibilis est. Nam ἄτομος, grecè, indiuisio dicitur: unde ἄ τομος grecè, indiuisio latinè. Anni ergo solaris ferè duodecima pars mensis est. Septimana verò, est ferè quarta pars mensis. Dies naturalis, septima pars septimanæ. Quadrans quarta pars diei naturalis. Hora, sexta pars quadrantis. Punctū, quarta pars horę. Momentū decima pars puncti. Vncia, duodecima pars momenti. Atomus, quadragesimaseptima pars vnciæ. Et est alia temporis diuisio, scilicet per æuum, per ætatē, per seculum, per lustrum, per olympiadem: & per indictionem, de quibus infra dicetur. ¶ Ceterùm † tria sunt tempora an- 5 norum: siue triplex est annus, scilicet solaris, lunaris, & magnus. de quibus præuidimus in hac octaua parte tractare, quę duas principaliter habet partes, in quarū prima agitur de anno solari, & de magno, in secunda verò de lunari.

SVMMA.

1 *Huius octauæ partis quadruplex diuisio. Et quid qualibet tractet, & nu. 2. 3. 4.*

Prima pars de anno solari incipit. Cap. 2.

IN hac † prima huius operis parte de anno Solari tractatur, quæ in quatuor subdiuiditur particulas. In quarum prima agitur, quid sit annus. De initio anni: de multiplici anno. De duodecim signis. De bissexto. De quatuor anni temporibus. De ieiuniis illorum. De solstitijs. De æquinoctiis. De magno anno. De æra. De olympiade. De lustro. De ętate.

De

2 De seculo. De æuo. ¶ †In secunda parte agitur de mense. De Calendis. De Nonis De Idibus. Vnde & qualiter dies denomi nentur. De diebus ægyptiacis ac canicula ribus. 3 ¶In tertia agitur de septimana: & quæ sit littera Calendarum cuiuslibet mẽ sis. In qua die septimanæ quilibet mensis incipiat. ¶Et de literis dominicalibus. De regularibus solaribus. De cõcurrentibus. 4 Et de indictione. ¶ †In quarta agitur de die. De momento, & de hora. Occasione horæ annectitur de quantitate lucentium horarum noctis.

SVMMA.

1 *Annus solaris, quid. Et numero. 4. & unde dicatur.*
2 *Anni initium, à varijs variè cæptum.*
3 *Annorum varia nomina.*
5 *Zodiaci signa. & quid zodiacus.*
6 *Zodiaci signorum explanatio. Primũ de arie te, proximè de cæteris ordine per num. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17.*
18 *Bissextus, quid, & vnde, & quando contingat. num. 19.*
20 *Bissextus quomodo dignoscatur.*
21 *Anni quatuor tempora. Et eorum explicatio.*
22 *Ieiunia quatuor temporum, cur sic dicta. Et cur fiant. num. 23.*
24 *Solstitia duo sunt in anno solari. Et quid solstitium. & unde dictum.*
25 *Aequinoctium, quid.*
26 *Annus magnus. Item mundanus. ibid.*
27 *Aera, quid.*
28 *Olympias, quid.*
29 *Lustrum, quid.*
30 *Annus indictionalis, Romanis, Iubileus, Hebræis, christianis, benignitatis & gratia est. ibid. & nu. 31. 32.*
33 *Aetas, quid. Et quomodo accipiatur.*

ADNOTATIO.

Annus, est.) Imper. annus (cui est triplex) Greco uerbo ἐνιαυτός, τοῦ, à temporis circuitu, dicitur ab am, quod ueteres, circum dixerunt, & nare, fluere. Fluunt enim anni, sicut dies, & menses q̃ annus conficiatur mensibus in se confluentibus. Aut, si mauis, ab ἀνανέω renouo, quia semper renouatur. Varij tamen varia super hoc uerbo. Cęterum, de annorum differentia apud varios, vide Plinium, natura. histo. lib. 7. c. 48. vbi etiam fusè de anni obseruatione rationeq́ue. Item quot diebus constet: quinam intercalaris, lib. 18. cap. 25. 26. Eius partes & initia, ibid. Annus porrò Athenienſium, erat dierũ quatuor & quinquaginta supra trecentos, quoniam menses ipsi suos lunari cursu metiebantur. Et quod deerat dierum ad annum iustum solaremq́ue rationem, id intercalatione supplebatur. N. Doard.

Quid sit annus Solaris. Cap. 3.

ANNVS, est* solis† an fractus, cum peractis 1 trecentis sexaginta quinque diebus, ad eadẽ loca syderum redit. Dicitur ergo annus: quia mensibus in se recurrentibus voluitur ab am, quod est circum, & eo is: quasi circulariter rediens. Vnde & annus dicitur, quasi annulus, ideſt circulus: eo quod in se redit. Vnde Virgilius.

Atque in se sua per vestigia uoluitur annus.

Et ob hoc ante inuentas literas, sic apud Aegyptios annus indicabatur pingebãt enim draconẽ, caudam suam mordentem, quia in se recurrit, & sic adhuc à quibusdã figuratur. Alii annum, ab innouatione dicunt, semper enim renouatur. ¶Annus secundum † diuersos diuersa habet initia; 3 quoniam Arabes & Aegyptij illũ inchoãt post solstitium æstiuale, scilicet à septembri: pro eo, q̃ legitur arbores in principio mundi fructum habuisse, & quia hoc in Septembri contingit, putant tunc mundum factum fuisse. ideoq; ibi incipiunt annum. Numa verò Pompilius & Romani annũ à Ianuario inceperunt: pro eo quod tũc vel paulò ante Sol nobis incipit appropinquare. Iudæi à Martio inceperunt, quia in eo, conditus est mundus, & ideo dicitur q̃ decimus octauus dies eius, est primus dies seculi, quos omnes quo ad aliqua computistæ imitantur: ipsi nanq; à Septembri incipiunt regulares lunares: & embolismos & epatas: & omnes annos lunares. A Ianuario verò incipiunt aureum numerum, & quasdam literas dominicales, à Martio regulares solares concurrentes, & quasdam litterales dominicales, prout in secunda parte

parte apparebit. Sanè, quidam moderni ob reuerentiam saluatoris computant annos à natiuitate eius. Alij verò ab eius incarnatione, id est, à conceptione beatæ Mariæ: & quando illa dixit. Ecce ancilla domini &c. statim enim fuit Christus homo, & plenus spiritu sancto. ¶ An-
3 norum † alius est naturalis, alius usualis, alius legitimus, alius emergens, alius solaris, alius magnus, alius olympias, alius lustralis, alius indictionalis, alius iubileus, alius benignitatis, alius æternitatis & gloriæ. ¶ Annus naturalis est cum Luna Soli opponitur: unde sol eclipsim patitur. ¶ Vsualis siue temporalis est, qui secũdum usum hominum sumit initium, videlicet à Ianuario usque ad sequentem Ianuarium. ¶ Legitimus siue ceremonialis est, qui cõputatur secundum lunationes ab Aprili vsque in Aprilem. Aprilis enim est primus mensis apud Hebræos. ¶ Emergens est, in quo aliquod magnum Iudæis vel alijs contingit: à quo facto in illius memoriam annum incipiunt computare, scilicet à quo-
4 uis die ¶ † Annus solaris est spatiũ in quo circuit sol duodecim signa zodiaci: quem circulum facit premissum est in cccIxv. diebus & ferè sex horis: ferè dixi, propter quę dam momenta, quæ adiiciuntur, sicut infra dicetur. Hæ autem sex horæ de quarto in quartum annum, faciunt vnũ diem naturalem bissextilem, & annus iste communis est omnibus gentibus, & incipit qualibet die, & qualibet die finitur transactis prædictis diebus, & iste potest etiam dici
5 naturalis. ¶ † Signa verò prædicta sunt ista: Aries, Taurus, Gemini, Cancer, Leo, Virgo, Libra, Scorpio, Sagittarius, Capricornus Aquarius, & Pisces, unde versus.

Hæc sunt signa poli, quæ semper sunt uia soli.

Est Aries, Taurus, Gemini, Cancer, Leo, Virgo, Libraque, Scorpio, Chiron, Capricornus. Vrnula, Pisces. Et nota, quòd cœli habitatio stat circulorũ distincta zonis. Zonæ autem ipsæ sunt quinque, quæ ideò zonæ vel circuli appellantur, quia in circunductione sphærę existunt. Zodiacus autem circulus est, qui ex linearum quinque angulis, & ex una linea constat. Rursus ζωδιακὸς grece, dicitur animalis, ab effigie animalium. Siue signum latinè. inde zodiacus dicitur animal seu signifer circulus, ex eo quòd in medio firmamenti sunt duodecim signa per transuersum posita æqualiter per circulum distincta, quæ formis & nominibus animalium designantur: quia sol intrans in illas, proprietates animalium quodammodo sortitur, uel quia stellæ in signis dispositæ sunt animalium figuris. Signum autem dicitur duodecima pars zodiaci: Sol quidẽ intrat in aliquod de prædictis signis, quolibet mense in xv. Calen. secundum Ecclesiam. vnde in Martio intrat in Arietem xv. Calen. Aprilis in Aprili intrat in taurum xv. Calen. Maii. & sic per ordinem mensium & signorũ. ¶ Pri-
6 mùm igitur signum est † Aries, in quo sol dicitur esse factus in quo signo est Sol circa principia veris, sic dictum, quia sicut Aries est animal retro debile habens aliquid ante roboris, sic postrema Solis illo tempore debilia sunt frigore eius fortitudinem minuente, anteriora verò quæ æstatem respiciũt, aliquid fortitudinis, id est, caloris habent, uel sicut Aries in hyeme, cubat in latere sinistro, in vere autem incipit cubare in dextro: sic Sol ante illud tempus moratur in sinistro latere firmamẽti, scilicet in meridie tunc verò intrat latus dextrum. scilicet uersus aquilonem. Antiqui hoc signum propter amorem Iouem vocauerunt in, cuius capite, qui simulachra faciunt Arietis cornua fingũt. ¶ † Se-
7 cundum signum est Taurus: sic dictũ, quia sicut Taurus fortior est Ariete. sic fortioris est efficacie Sol in illo tẽpore, quo ad nos, quam in præcedenti, veruntamen ante est efficacior, quàm post: sicut Taurus ante fortior est, quã retro. Antiqui ideo Taurum inter sydera in honoré Iouis collocauerunt, quia ille fabulosè fingitur in bouem conuersus, quando Europam transuexit. ¶ Tertium † Gemini sic dictum, quia
8 illo tempore uis solis geminatur. incipit enim esse calidus & siccus effectui, vel qa tunc præcipuè res geminantur, id est, multiplicantur, aues enim & animalia fœtus producunt, uel propter geminos siue duos gradus, quibus sub illo signo magis, quàm sub alio Sol eleuatur à terra. Antiqui autem hoc signum Gemini uocauerunt propter Castorem & Pollucẽ, quos post mortem inter notissima sydera constituerunt.
¶ † Quartũ, Cancer, sic dictũ, quia Cancer
9 est ani-

est animal retrogradum & Sol tunc retro graditur, discedens à nobis, cum prius ap propinquauerit nobis. ¶ Quintum Leo,
10 sic † dictum, quia Leo est animal crudele, & semper febricitans: sic & tempus illud crudele & generans febres. ¶ Rursus quia Hercules Leonem fortissimum in græcia occidit. ideo propter suam virtutem hunc inter duodecim signa statuerunt. ¶ Sextũ virgo, quia sicut virgo nil generat, sic tẽpus illud sterile nil noui generat: generata tamen matureſcere facit: est enim tem
11 pus canicularium dierum. ¶ Septimũ † libra sic dictum est ab æqualitate mensis ipsius, quia Sole ibi existẽte dies & nox equi ponderata est, quia tunc est æquinoctium autumnale. ¶ Octauum est Scorpius, sicut
12 † enim Scorpius venenosus est & pũgit, sic & tempus illud morbosum est, propter inæqualitatem aeris: est enim mane frigus pungens, & in meridie calor vrens. ¶ No
13 uum, Sagittarius, sic dictum, quia † uenatio quæ per sagittarios fit, plerũq; tunc exercetur, uel propter fulgura, quæ tunc sæpe cadunt, quæ Italici sagittas uocant.
14 ¶ Decimum Capricornus, † sicut enim Capricornus in abruptis montibus siue in excelsis præcipitiis pascitur, sic Sol tunc est in altissimo gradu uersus meridiem, uel sicut Capricornus montes solet ascendere, sic Sol tunc ad nos ascendere incipit. Rursus antiqui Capricorni figuram inter syderа finxerunt, propter capram. bouis nutricem, cuius posteriorem partem corporis in piscis effigiem formauerunt, ut pluuias designarent, quas plerunque idem mensis in extremis solet habere. ¶ Vndecimum,
15 est † Aquarius, sic dictum, quia tempus illud aquis & ventis abundat, ¶ Duodeci
16 mum est pisces, quia † sicut piscis est animal aquaticum, sic & tempus illud propter multa pluuias aquaticum est, vel quia tunc aquis resolutis est tempus piscationis. Verum licet sicut patet ex præmissis signa æqualia sint secundum astronomico: Ecclesia tamen illa non ponit æqualia: nã quãdoque plures dies sunt in vno signo, quã in alio, cum vnus mensis plures dies habeat, quã alius, vnde plures erunt gradus vnius quàm alterius signi. Gradus autem, dicitur spacium, quo sol motu suo transit in zodiaco die naturali. Ex iam dictis facile sciri poteſt in quoto gradu alicuius signi fit Sol quocunque die Porrò † dies bissextilis de 17
qua dictum est, dicitur bissextilis secũdum Philosophos, quasi ex bisse momentorum collecta, quod sic poterit cõprehendi. Sol enim in quolibet signo moratur triginta diebus & xxx. trientibus horarum, & xxx. bisse momentorũ, & triens est tertia pars alicuius rei constantis ex tribus partibus. Bisse verò sunt duæ partes: sed multiplicatis duodecies xxx. diebus habemus. cccIx. dies xxx. trientes horarum cõstituunt decem horas, quæ multiplicatis duodecies faciunt quinque dies. xxx. bisse momentorũ continet viginti momenta, & ita duo puncta, sed multiplicatis duodecies duobus punctis, habemus sex horas ex bisse momẽtorum collectas, quæ de quarto in quartũ annum constituunt vnũ diem quæ dicitur bissextilis. ¶ Rursus secundum Isidorum, per singulos annos crescit pars quarta assis ac vbi quarto anno assis completa † fuerit, 18
bissextum vnum facit, & ideo per quatuor annos vnus bissextilis adiectus est. Dictus autem est secũdum eum bissextus, quia bis sexies ductus assem facit ℔ est vnus dies. In quo loco Calẽdarij poni debeat illa dies, his uersibus continetur.

Bissextum sextæ Martis, tenuere Calendæ.
Posteriore die, celebrantur festa Mathiæ.

Hoc est dicere, ℔ in illa litera vbi dicitur in Calendario vj. Calen. Martij, debet poni dies bissextilis, & tunc stamus siue sedemus duobus diebus super illa litera, & festum sancti Mathię quo deberet illa die celebrari, celebratur tantũ in sequenti, ita tamẽ quod inter ipsum festum & vigiliam nullum sit medium, extra de uerborum signi. quæsiuit, non interest tamen utrum ipsum festum in primà vel in secunda die prę dictarum duarum celebretur, sed regionis in hoc consuetudo seruetur Isidorus dicit, ℔ à sexto nono. Martii vsque in diem Calen. Ianuarij. Lunę cursu bissextus apponi
tur, atque inde detrahitur. Si autem † vo- 20
lumus scire, quãdo sit annus bissextus, debemus diuidere annos Domini ℘ quatuor, quoties possumus, & si nullus superauerit, tunc erimus in anno bissextili si autem aliquis remanserit, tunc non erit bissextus. Vnde versus.

Anni

Anni diuiſi Domini, per quatuor æquè,
Monſtrant Biſſextum, qua ratione ſcias

Hoc autem verum eſt, ſecundum illos, qui diuidunt annos Domini incipiendo à nati uitate, uel à Ianuario, non ſecundum illos, qui incipiunt ab incarnatione. Alia etiam doctrina ad inueniendum biſſextum ponitur infrà, vbi de cõcurrentibus agetur. ¶ Tẽ
21 pora † ſiue partes anni ſolaris ſunt quatuor ſcilicet, Ver, Aeſtas, Autumnus, Hyems, vt dictũ eſt in ſexta parte, ſub quarta feria tertiæ hebdomadæ aduentus. Dicta autẽ ſunt tempora, à communionis temperamento, eò quòd inuicem ſeu humore, ſiccitate, calore, & frigore contemperent. hæc & curricula dicuntur quia non ſtant, ſed currũt. Vel dictum eſt, quia viret. Aeſtas dicitur ab æſtu, id eſt calore: inde æſtas, quaſi vſta & arida. Autumnus, à tempeſtatẽ vocatur, quãdo & folia cadunt, & omnia matureſcunt. Hyems dicitur ratione hemiſperij: quia tũc Sol circulo voluitur breuiori. vnde & hoc tempus Bruma dicitur, quaſi βραχὺς, id eſt breuis, uel à cibo, quia tunc maior eſt veſcendi appetitus, edacitas enim Græcè, bruma appellatur. * Principia autem partium anni, ſecundum Eccleſiam his verſibus continentur:

Feſtum Clementis, Hyems caput eſt Orientis.
Cedit Hyems retro, cathedrato Simone Petro.
Ver fugat Vrbanus, Aeſtatem Symphorianus.
Id tibi, quod reſtat Autumni tempora præſtat.

Hoc eſt dicere feſtum Clementis, quod eſt octauo calend. Decembris, eſt principium hyemis, & durat vſque ad feſtum cathedræ ſancti Petri, tunc incipit Ver: & iſtud feſtũ eſt octauo Calen. Martij, & Ver durat vſque ad feſtum ſancti Vrbani, quod eſt octauo calend. Iunij, tunc incipit Aeſtas, & durat vſque ad feſtum Symphoriani, qꝫ eſt octauo calen. Septembris, tunc incipit Autumnus, & durat vſque ad feſtum Clemen
22 tis. in quo incipit Hyems. In † his quatuor partibus anni triduana ieiunia celebramus & ideò ieiunia quatuor temporum appellãtur. Ieiunium Veris, eſt in prima ſeptimana quadrageſimæ, ſcilicet in quartã feria poſt cineres. Ieiunium Aeſtatis, eſt in prima die Mercurij poſt Pentecoſten. Ieiunium Autumni, eſt in tertia die Mercurij Septembris, ſcilicet in quarta feria poſt feſtum ſanctæ Crucis. Ieiunium hyemis eſt in quarta feria poſt feſtum beatæ Luciæ, prout ibi dictum eſt, vnde verſus:

Vult Crux Lucia, cineres chariſmata dia,
Vt det vota pia, quarta ſequens feria.

¶ Fiũt † autem hæc ieiunia in quarta feria: 23
quia in quarta feria Chriſtus à Iuda traditus eſt, & in ſexta feria, quia in ea crucifixus eſt, & in ſabbato, quia tunc Apoſtolorum triſtitiam de nece Saluatoris repreſentamus: nam ſi compatimur, & conregnabimus: de conſecratio. diſt. 3. ieunia. & c. ſabbato. ¶ Aduentus autem Domini, quãdo celebretur, dictum eſt in ſexta parte, ſub titulo de aduentu. ¶ Adhuc in † anno Solari cõ 24
tingunt duo Solſtitia, & duo Aequinoctia. Solſtitia in Aeſtate, & in Hieme. Aequinoctia in Verè, & in Autumno. Eſt autem Solſtitium, maxima inæqualitas diei, & noctis, ſine ingreſſus Solis in Capricornũ, vel Cancrum: & dicitur Solſtitium, quaſi Solis ſtatio, eò quòd tunc Sole ſtante creſcunt dies, vel noctes. Aequinoctiũ, eſt † maxima diei 25
& noctis æqualitas: quia tunc quaſi ſpatio horarum conſiſtunt ſiue ingreſſus Solis in Ariete, vel Libram. Vbi autẽ ſit locus Solſtitiorum, & Aequinoctiorum his verſibus * continetur;

Solſtitium decimo chriſtum præit, atq; Ioannẽ.
Aequa Crucis feſtũ dat tẽpora Martis et Idus.

Hoc eſt dicere, quòd Solſtitium Hyemale, eſt ante natiuitatem Chriſti decem diebus: videlicet xviij. calend. Ianuarij: quo tempore Sol incipit altiores circulos petere, & Solſtitium Aeſtiuale, eſt ante natiuitatem Ioan. Bap. totidem diebus, videlicet xviij. cal. Iulij: quo tempore incipit Sol ad inferiores circulos remeare. Vnde eſtiualis Solſtitij dies maximus, ſicut & hyemalis dies minimus inuenitur. Sed ſecundum Aegyptios Hyemale eſt xij. cal. Ianuarij, ſecundum Græcos ix. calend. Aeſtiuale uerò ſecundum Aegyptios xij. calen. Iulij, ſecundum Græcos ix. calen. ¶ Item in feſto Crucis, vel ſecundum alios xij. calen. Octobris eſt Aequinoctium Autumnale, & vbi dicitur in calen. Idus Martij, uel ſecundum alios xij. calen. April. eſt Aequinoctium Vernale. Olim enim annus in duas partes tantum diuidebatur, ſcilicet Aeſtiuale, et Hyemale Solſtitium, & in duo hemiſphæria. ¶ Magnus autem annus † completur 26

reuerſis

reuersis Planetis omnibus ad loca sua creationis,quod fit annis non paucioribus 530. Mundanus verò annus,erit omnibus stellis ad prima loca reuersis, quod fit demũ post quindecim milia annorum. Magister sententiarum dicit in historia Genes. vbi agit de ebrietate Noe,quòd magnus annus impletur per circulationem sexcentorum an-
27 norum.¶Aera,qua vtuntur † Hispani, singulorum annorum est constituta à Cæsare Augusto,quando ad primum censum orbẽ descripsit. Dicta est autem æra, ab ære,ex eo, quòd omnis orbis æs reddere professus est Reipublicæ Romanorum. Prius aũt fuerunt indictiones, postea æræ, ¶ Olympias
28 †constituta est apud Græcos,in Elide ciuitate:alijs à Gentibus agonem & quinquennale certamen: quatuor medijs annis vacãtibus: & ob hoc tempus elidij certaminis olympiadem vocauerunt: quadriennio in
29 vna olympiade supputato. ¶Lustrum † est πεντετηρὶς id est,quinquẽnium,quod quinto anno dicitur condi propter olympiades à Romanis instituta: nondum enim erant consules neq; æræ: quinquennale quidam tempus ideò sic vocatũ est. quia censu per quinquẽnium in republica peracto,vrbs Ro-
30 mana lustrabatur.¶Apud†Romanos est annus indictionalis, qui ter qui nos continet annos, vt infrà dicetur, & præmissum est.
31 ¶Apud † Hebræos est annus iubileus.i.remissionis, qui septenis completus annorũ hebdomadibus celebratur: de quo dictum est ĩ vj. parte sub tit.quĩquagesimę.¶Apud
32 †Christianos est annus benignitatis & gratiæ: in quo Christus venit,& nos sola benignitate redemit. ¶Apud sanctos cõprehensores,est annus æternitatis & gloriæ: ĩ quo exultabunt sancti in gloria sine fine. ¶Rursus secula generationibus constant sic dicta: quia sequuntur abeuntibus enim alijs alij succedunt.¶Hoc tempus quidam quinquagesimum annum dicunt, quem Hebræi iubileum vocant, vt iam dictum est. Et ob hanc causam Hebræus propter vxorem & liberos amãs Dominum suum,aure pertusa seruitio subiugatus,seruire iubetur in seculũ, id est, vsq; ad annũ quinquagesimũ. Aetas†autem plerunq; dicitur pro vno an-
33 no, & pro septem, & pro centum, & pro quouis tempore. Vnde & ætas est, quòd de multis seculis instruitur; & ideo dicta est ætas quasi æuitas: quia similitudo æui. Nã æuum est ætas perpetua:cuius neque initiũ neque finis nosci tur. Deriuatum est autem æuum, ab ἀεὶ ων, quod apud græcos aliquando pro seculo: & aliquando ponitur pro æterno. Propriè verò ætas duobus modis dicitur: videlicet hominis, sicut infantia, iuuentus,senectus,aut mundi.Cuius prima ætas est ab Adam, vsq; ad Noe. Secunda à Noe,vsque ad Abraham. Tertia ab Abrahã vsq, ad Dauid: & Quarta à Dauid vsq; ad transmigrationem Iudæ in Babyloniã. Quinta de Iuda vsque ad aduentum Saluatoris in carne. Sexta, quæ nunc agitur, vsquequo mundus iste finiatur. Quot autem sunt anni ab origine mundi, dictum est in sexta parte sub tit.de septuagesima.

ADNOTATIO.

Appellatur.) Dicta certè Bruma, quasi βραχύμερον id est,breuis dies,

SVMMA.

1 *Mensis, quid, & unde dicatur.*
2 *Menses habet duodecim annus.*
3 *Mensium enumeratio: & etymologia primùm de Ianuario vnde dicatur, Inde de sequentibus,per discursum. num.* 4.5.6.7.8.9.10. 11.12.
13 *Mensis quilibet, quot diebus constet.*
14 *Mensis quilibet habet tres dies celebres: Calendas, Nonas, & Idus.*
15 *Calendæ vnde dictæ & cur institutæ.*
16 *Nonæ,& cur institutæ,*
17 *Idus,& cur sic dicantur. num.* 18.
20 *Aegiptiaci dies.*
21 *Dies felices & infelices.*

Incipit secunda pars:& primò de mense. Cap. IIII.

Dicto de anno, sequitur videre de mense. Est†autẽ mẽsis spacium temporis quo à Phœbo Phœbe recedens, eidem completo suo circulo sociatur. Et dicitur mensis à mensurando: eo quòd annus per menses mensuratur: vel à μῆνις, quod est defectus, eò 1

quod

luna singulis mensibus, visu deficit ab humano. Vel secundum Isidorum a μὴν, græ
* cè quod est Luna latinè. *Apud græcos. n. menses legitimi, non ex solis circulo: sed ex lunæ cursu connumerantur: quod est de
2 nona ad nonam. Diuiditur † autem annus per duodecim menses: quia sol peragrando zodiacũ duodecim circuit regiones signorum. Et in his duodecim mensibus commoratur. Romulus tamen voluit tantum decẽ esse menses in anno, incipiens à Martio: quem Marti Deo belli, quem patrem suũ esse putabat, dedicauit. Vnde Ouidius in primo fastorum: Tempora digereret, cùm conditor vrbis in annum, Instituit menses quinque bis esse suos. ¶ Sed Numa Pompilius videns, quod annus non bene decẽ mẽsibus complebatur: superaddidit duos prin
3 cipio, scilicet † Ianuarium & Februariũ. Ianuarius dicitur à ianua. lxxxvj. di. ieiuniũ. quia sicut per ianuam intramus domum: ita per Ianuarium intramus annũ: est enim limes anni: vel dicitur à Iano Deo, qui ab antiquis dicebatur principium, & finis omnium rerum. Etenim fuit à gentilibus mensis iste consecratus: vnde & idem Ianus bifrons pingitur: vt anni introitus & exitus demonstretur: de quo dictũ est in sexta parte, sub titu. de circuncisione. ¶ Februarius,
4 dicitur à febribus † quæ tunc de facili contingunt: vel à februis, id est, purgationibus. Sunt autem februæ, oblationes factæ pro mortuis. Romani autem illo mense memoriam animarum habebant: & eas purgabãt celebrando exequias mortuorum, vnde secundum Isido. dicitur à febru, id est, Pluto
5 ne, cui eo mense sacrificabatur. ¶ Martius dicitur à Marte † patre Romuli: Vel quia eo tempore cuncta animantia aguntur ad marem, & ad concubandi voluptatem: appellatur etiam quandoq; mẽsis nouorum: quia est anni initium. & quandoque nouum ver: quia in eo viridantibus fructibus nobis
6 transactorum probatur occasus. ¶ Aprilis dicitur † quasi aperilis: quia tunc terra aperitur ad germinandum: etiam flores aperiuntur, & arbores incipiunt pullulare: vel Aprilis pro Venere dicitur: quasi Aprilis, ἀφροδίτη, græcè, dicitur latinè Venus. ¶ Ma
7 ius à maioribus † natu dicitur, qui erant principes reipublicæ, vel à Maia matre Mercurij. ¶ Iunius à iunioribus dicitur: erant † enim olim maiores, scilicet seniores, qui 8
appellabantur patres: & hi in ciuitate semper remanebãt vrbis regimini consulẽtes: erant & minores, qui ibant ad pugnandum pro republica: & ideò Maius à maioribus. Iunius à Iunioribus nomen acceperunt, & in illorum honorem instituti sunt, vel dicitur à Iunone, ¶ Iulius † dicitur à Iulio Cæsa 9
re: quia tunc natus fuit: vel quia tũc de hostibus triumphauit. vicit enim Cleopatrã reginam Aegypti, cum Antonio viro suo bello nauali: Iulius tamen prius quintilis dicebatur, eò q; est quintus à Martio: qui secundum Romulum principium erat anni.
¶ Augustus † est dictus ab Octauiano Augu 10
sto, qui tunc natus fuit: vel quia tunc hostes superauit, prius tamen dicebatur Sextilis: eò q; sextus est à Martio, ¶ September † no- 11
men habet à numero & imbre, quia septimus est à Martio, & ĩbres habet; sic & October: Nouember; atque December ex numerò † & imbribus vocabula acceperunt: 12
quem numerum decurrentem December finit, pro eò quòd denarius numerus præcedentes numero clausit. Quot autem dies quilibet mensis habeat, his versibus continetur.

Iunius, Aprilis, September, Nouembq; tricenos:
Plus vnum reliqui sed habet Februs octo vicenos,
cui si Bissextus fuerit, supperaddatur vnus.

Hoc est dicere, quòd Iunius, Aprilis, Septẽber, & Nouember, habent triginta dies. reliqui autem menses habeat. xxxj. sed Februarius tantùm habet. xxviij. & quãdo bissextus. xxix. Sciendum autẽ est, q; † cuilibet 13
mensi primo dati fuerunt triginta dies: qui multiplicati duodecies constituunt tricenos lx. dies de quinque verò residuis, datus est vnus Ianuario, eò q; est principiũ anni, & etiam ratione ipsius numeri, quia impar numerus mundus est, & numero Deus impari gaudet. xxxij. q. j. nuptiæ: secundus datus est Martio propter eandem imparitatem. tertius Maio. quartus Iulio. quintus Octobri. Cæsar aũt Augustus volens suum mensem esse æqualem mensi Iulij, abstulit Februario vnam diem, quia erat mensis tristitiæ atque luctus, & attribuit eam Augusto, & ita remanserunt Februario tantum. xxix. & Augu. xxxi. Demum Astrologi Romani abstulerunt aliam diem Februario, & addiderunt Decembri, ad hoc, vt finis

principio

principio responderet, & sic Februario remanserunt tantùm xxviij. & Decẽbri xxxj. Veruntamen quandam ad compensationẽ vna dies, videlicet bissextilis est de quarto in quartum annum Februario restituta.

¶ Qua verò die, vel qua feria quilibet mensis intrat, iam sub titulo de septimana dicetur. ¶ Sanè in quolibet † Mense sunt tres dies celebres, qui soli propriis nominibus nominantur, & ab eis cæteri denominãtur, scilicet Cal. Nonæ, Idus, quos Romani propter dies festos vel propter officia magistratuum instituerunt. His enim duobus in vrbibus conueniebant. de conse. dist. j. si quis. Calendæ sunt† primi dies mensis dicuntur, quasi colendæ, quia tunc semper erat festum Iunonis. Vnde Ouid.

Vindicat Ausonias, Saturnia Iuno Calendas.

Vel quia tunc à Romanis populo principia mensium celebrantur, sicut fit ab Hebræis. xxvi. q. vlti. non licet. & c. seq. vnde Ouidius.

Salue festa dies, meliorque reuertere semper,
A populo rerum, digna potente coli.

Vel dicuntur à Καλῶ quod est voco, Primo nanque die mensis præco de more populũ ad nundinas vocabat, clamãs toties, Καλῶ, quot dies erat vsque ad Nonas, & ideò pluraliter Calendæ à pluribus vocationibus vocabantur, vel à κάλον, quod est bonum omnem per totum mensem habẽdum xxvj q. vlt. non obseruetis, tunc enim sibi mutuo encenia transmittebant. † Nonæ verò sunt quatuor, vel sex dies in quolibet mense, qui sequuntur post Calendas, & dicuntur a nundinis, quasi nũdinę quia tunc Roma nundinas colebant. Ideo autem in aliquo mense erant Nonę siue inchoatio nundinarum in die v. & in aliquo in die vij. ne prædones certum tempus ad insidiandum mercatoribus haberent, vel dicuntur Nonæ, à Nonis quia ille dies nonus erat ante Idus, vel à non, quia tunc nullum fiebat festum; vnde Ouid.

Nouarum tutela Deus erat.

Idus verò sunt octo dies qui sequũtur post Nonas. Est †autem idus semper in xiij. vel xv. die secundum quòd nonæ præcedunt. Si enim mensis habet quatuor Nonas Idus est in xv. die. Si autem sex nonas Idus est in xiij. Quod autem cõcilium Antiochen. xviij. dist. propter. dicit, q. Idus est in die x. hæc alia consideratione dicit, & dicuntur Idus, quasi diuisio, quia tunc fiebat diuisio nundinarum, vel quia in Idibus fit diuisio mensis. Dicitur autem Idus ab iduo, as, id est, separo, ras, vnde vidua, dicitur quasi idua, id est, diuisa. Plerique Latinorum putant Idus dici ab edendo eò quòd hi dies apud veteres epularum essent. Dies autem qui sequuntur statim post Calend. ita denominantur. Si enim est mensis qui habet quatuor Nonas debemus dicere, in Calendario statim post Calendas. iiij. Nonas. In tertio. iij. Nonas in quarto pridie Nonas. in quinto verò Nonas dicimus vt patet in Ianuario & similibus. Si verò est mensis, qui habet sex Nonas, debemus dicere statim post Calendas sexto Nonas. in tertio die quinto Nonas, in quarto. iiij. Nonas, in quinto. iij. Nonas, in sexto pridie Nouas, in septimo Nonas, vt patet in Martio & similibus. † Dies autem qui sequũtur post Nonas ita denominantur, in quolibet mẽse viij. Idus vij. Idus. vj. Idus. v. Idus. iiij. Idus iij. Idus pridie Idus, & Idib. sicut hæc apparent in Calend. manifestè. Dies verò, qui sequuntur post Idus denominantur, à Calend. mensis sequentis hoc modo. Ianuarius habet xxxj. dies, de istis accipe vnũ pro Calẽ. & viij. pro Idibus. & iiij. pro Nonis, & sic remanẽt tantùm xvii. adde ergo istis xviij. diebus Calend. siue diem Calendarum sequentis mensis, & sic erunt xix. Vnde in mense Ianuario debemus dicere statim post Idus. xix. Calend. Februarij, in sequẽti die xviii. Calen. & sic per ordinem vsque ad finem mensis semper minuendo. ¶ Nota tamen quòd dicitur pridie Idus & pridie Nonas, & pridie Calend. & non secundo quia secundus dicitur à sequor, sed illa dies non sequitur, sed præcedit. ¶ Et exponitur hęc præpositio præ, id est, antè vel prius, vnde pridie quasi priori die, siue prę. id est, ante diem, & cùm dicitur. iiij. Nonas intelligitur. iiij. dies ante Nonas & sic de aliis. ¶ Quot† autem dies denominẽtur à Nonis, quot ab Idibus, & quot à Calendis omnium mensium, his versibus continetur.

Sex nona Maius, October, Iulius, & Mars,
Quatuor at reliqui: tenet Idus quilibet octo.
Ianus & Augustus denas, monas quæ December.
Iulius, October, Mars, Maius hepta decemque.

Iunius,

Iunius, Aprilis, September, & ipse Nouember.
Ter senas retinet. Februsque bis octo Calendas.

Hoc est dicere q̃ Maius October Iulius, & Martius habent dies sex pro Nonis, sed reliqui menses habẽt tantùm quatuor & qui libet mensis habet octo dies pro Idibus. Item, quòd Ianuarius Augustus, & December habent 19. dies pro Calend. Iulius uerò Martius October & Maius habent xvij. Iunius autem, Aprilis, September & Nouember habent xviij. Februarius habet. xvj. & si fuerit bissextus superadditur ei vnus. ¶ Illud autem † notandum, quòd in quolibet mense sunt duo dies Aegyptiaci, id est, ab Aegyptijs deprehensi: in Aegypto enim erant quidam astrologi, qui qualdam constellationes nociuas, humanis actibus in illis diebus inuenerunt, ideoque illas notas esse hominibus voluerunt: tamen illarum constellationum puncta scire propter errorem nostri computi non valemus, vel fortè inuenerunt illos dies bene constellatos, & ideò eos in Calendario notauerunt, vt in illis diebus potius, quàm in alijs actibus insistatur: quorum errorem ne Ecclesia sequi videatur, à talibus cauetur. Vel dicuntur Aegyptiaci secundum quosdam, quia Dominus in illis diebus percussit Aegyptios, nouem plagis: Quotus autem sit dies Aegyptiacus à principio, vel à fine mensis, his versibus continetur.

20

Augurior decies, audito lumine clangor:
Liquit olens abies, coluit colus, excute gallum.

In his versibus sunt xij. dictiones xij. mensibus seruientes, prima primo, secunda secundo, & sic per ordinem sumpto initio à Ianuario, ita quòd quota die erit prima litera primæ syllabæ alicuius istarum dictionum in alphabeto, totus erit dies Aegyptiacus in illo mense, cui seruit illa dictio, computando à mensis principio versus finem. Item, quota erit prima litera secũdæ syllabæ in alphabeto, totus erit dies Aegyptiacus in illo mense, cui seruit illa dictio, computando à fine versus principium. verbi gratia: Augurior, est prima dictio, & seruit primo menſi, scilicet Ianuario. au, est prima syllaba & a est prima litera ipsius syllabæ, & est prima in alphabeto, ergo dies prima Ianuarij est Aegyptiaca. Itẽ gu. est secũda syllaba: & g, est prima litera ipsius syllabæ: & g, est septima in alphabeto, ergo septimus dies Ianuarij numerando a fine versus principiũ est Aegyptiacus, & sic in alijs. hoc obseruato, quòd h, in hoc loco pro litera non ponatur. Qui libet autem præmissorum dierum propter vnicã horã sui denominatur Aegyptiacus: de hoc dictum est in fine operis. ¶ De diebus † verò felicibus vel infelicibus, quos quidam Astrologi notauerunt in præsenti opusculo, non agitur, quia Ecclesia prohibet fidem talibus adhiberi xxxvj. q. vlt. nõ obseruetis. & cap. qui æstimaret. & c. seq. In quibusdam quoq, mensibus, sunt quidã dies, qui caniculares dicuntur, à cane, vel canicula stella, sita in fronte Leonis & ante genua Tauri. quæ æstiuis mensibus est in medio centro cœli. & dum Sol ad eam ascenderit, coniuncta cum Sole, vel ei proxima duplicatur calor ipsius, ex quo dissoluuntur corpora & vaporantur, unde uocatur canis, quia corpora morbis afficit, & sunt septuagintaduo dies in quibus propter tẽporis credulitatem, & calorẽ Solis intẽperiem. malũ est minui sanguinẽ, & potionari. Quando autem illi dies incipiãt, & finiantur, his uersibus continetur:

21

Incipiunt Iulij pridie Idus Caniculares:
Et pridie Nonas Septembris fine resultant.

Secundum aliquos uerò, incipiunt 14. Calend. Augusti.

ADNOTATIO.

* LATINE. Doctorum est opinio, ut mẽsis Latinè, Græcè μὴν, deducatur à Metior, metiris quasi res numero dierũ mensa. Quod confirmat Tullius lib. 2. de natura Deorũ, his uerbis: Qui quia mensa spacia cõficiũt, Menses nominantur. N. Doard.

SVMMA.

1 *Septimanæ, quid, & vnde dicantur.*
2 *Dies singuli à quo denominentur.*
3 *Dies cur ita non ordinentur in septimana. sicut planetæ in cœlo*

4 *Mensis quilibet, quæ die septimanæ intret.*
5 *Solis regulares, & vnde dicantur.*
6 *Concurrens, qui. Et qualiter demonstretur. nu. 7. & 8.*
9 *Indictio, quid.*

De Septimana. Cap. 5.

1

Equitur de Septimana. † Nempè continet Septimana septé dies naturales, quorum repetitione & menses, & anni secula peraguntur, & hæc apud Græcos hebdomada, seu apud Hebræos Sabbatum appellatur. & dicitur septimana à septem, & mane, quasi septem & manè, pars pro toto, scilicet manè pro tota die, uel à septé, & manet, quia manet per septem dies. vel dicitur septimana, quasi septem luces nam manè lux est, secundum Isidorum, idem etiam spatium vocatur hebdomada, ab ἑπτὰ Græcè quod est septem, & πρόσωπος, quod est dies, vel modus quod est mensura, & secundum hoc hebdomada est communius nomen, quam septimana. vnde Daniel: Post septuaginta hebdomadas &c. & sumuntur ibi hebdomadæ annorum, id est septuagies septem anni. Septimanæ autem nequeunt habere certa nomina, quia neque habent certa initia. Singulis nanque annis variantur, propter vnum, vel propter duos dies, qui quandoque sunt super integras septimanas. ¶ Omnes † autem dies 2
septimanarum inscribuntur septem primis literis alphabeti. item dies secundum Gentiles denominantur à planetis. Primus à Sole, qui princeps est omnium syderum, sic & idem dies caput est cæterorum dierum. Secundus à Luna, quæ & splendore & magnitudine Soli proxima est, & ex eo mutuat lumen. Tertius à stella Martis, quæ vesper vocatur. Quartus, à stella Mercurij, quam quidam candidum circulum dicunt. Quintus, à stella Iouis, quam Phaethontem aiũt. Sextus, à stella Veneris, quam Luciferum asserunt: quia inter cuncta sydera plus lucis affert. Septimus, à stella Saturni, quæ sexto cœlo locata triginta annis fertur explere cursum suũ, de hoc dictum est in procemio octauæ partis.

¶ Sed quæritur, quare † dies non ita ordi- 3
nantur in septimana sicut planetæ in cœlo, quoniam in cęlo ordinantur secundum hunc versum:

Sol, Ve. Mer. et Lunæ, Saturnus, Iupiter, et Mars:
vel sic
Saturnus, Ioue, Mars, Sol, cum Vene. Mer. Luna.

Solutio. Dicimus, quòd dies in septimana non ordinantur secundum ordinem Planetarum, sed secundum regimen eorum, in singulis diebus. vnde quia viderunt Philosophi, quòd Sol regnabat prima hora diei Dominicæ, ideò illam diem denominauerunt à Sole. Item quia viderunt, & Luna regnabat prima hora secundæ feriæ: ideò diem illum denominauerunt à Luna: & sic de cæteris, sicut patet ex distinctione horarum diei facta inter planetas per ordinem succedentes. Rursus à dictis planetis philosophi nomina sumpserunt, eò & à singulis aliquid in homine esse voluerunt: vt à Saturno, caliditatem, à Ioue temperantiam, à Marte, feruorem, à Sole, spiritum, à Venere, voluptatẽ, à Mercurio, eloquentiam, à Luna, cor. Et quia ordo planetarum vltra numerum septenariũ nõ procedit, sed ad primum reuertitur: ideò tantùm septem dies in septimana sunt, à sapiẽtibus constituti. ¶ Nũc † videndum, est qua 4
die septimanæ quilibet mensis intret, de hoc duplex ratio habetur. Prima per hos versus:

Alta domat Dominus, gratis beat, æquagerentes.
Contemnit fictos, augebit dona fideli.

In istis versibus sunt duodecim dictiones duodecim mensibus seruiẽtes prima à primo, secunda à secundo, & sic per ordinem sumpto initio à Ianuario: ita quòd quæcũque fuerit, initialis litera alicuius istarum dictionum. eadem erit litera Calendarum mensis, cui seruit illa dictio. verbi gratia, alta est prima dictio, & seruit primo mensi, id est, Ianuario, & a, est prima litera illius dictionis alta: ergo a, est prima litera Ianuarij: item domat, est secunda dictio, quæ seruit secundo mensi, scilicet Februario, & d, est prima litera istius dictionis: ergo d, est prima litera Februarij, & sic de alijs.

alijs. Item dicit sequens versus per syllabas: quod præcedentes per dictiones.

Adam degebat, ergo Κυὸς ἀδρινὸς.

Habita autem litera Calendarum facile possumus scire, qua feria quilibet mensis intret. Per literam enim dominicalem illius anni procede computando dies per literas subsequentes vsq; ad literam quæ est in Calend. mensis, cuius diei, introitum scire optas, & in qua feria occurret, in tali feria intrabit ille mensis. Secunda ratio, per quam scire potes, qua feria quilibet mensis intret, est, per regulares & concurrentes. Nota ergo, quod in anno solari sunt quinquagintaduæ septimanæ & vnus dies, vel duo, si sit bissextilis propter quam diē variantur singulis annis principia mensium. Si enim hoc anno incipiat Ianuarius à die Dominico, toto illo anno a, quæ est prima litera Ianuarij erit Dominicalis, Cum ergo ventum fuerit ad finem anni: illud a finale Calendarij, quod inscribitur illi diei, quæ est vltra integras septimanas, repræsentabit diem Dominicam, ergo sequens a, quod iterum est initiale Ianuarij, repræsentabit secundam feriam, & sic toto illo anno erit illa variatio. eodem modo singulis annis variantur initia mensium per diuersas ferias. Et si sit bissextus duplex erit variatio, prima in Calend. Ianuarij: secunda in festo sancti Matthiæ. Vt ergo cōpotistæ scire possent, qua feria quolibet anno, quilibet mensis inciperet, inuenerunt duos numeros, vnum inuariabilem qui vocatur regularis, solaris, ferialis. aliū variabilem, qui vocatur concurrens, de qui
5 bus breuiter est dicēdum. ¶ †Videndum est autem, primò, quid sit regularis solaris, vnde dicatur. & vnde habeat ortum, & quot regulares quisque mensis habeat. Regularis Solis, est numerus inuariabilis datus mensi, qui adiunctus concurrenti declarat, qua feria septimanæ quilibet mensis intret, cuius fuerit regularis. Dicitur autem regularis à regula, quia inuariabilis est, sicut regula. iij. dist. canon. Solaris dicitur, ad differentiam lunaris, de quo infrà dicetur. Habent enim ortum regulares à Martio: nam in mense Martij sunt v. regulares seu v. pro regulari. Martius enim non habuit initium in primo anno mundi, seu seculi. imò dicitur mundus factus fuisse in illo mense, in die, in quo dicitur xv. Calend. Aprilis, vel vt alij dicunt. viij. Calen. Si enim computes ordine retrogrado, dies septimanæ vsque ad Calen. Martij, inuenies quòd quinta feria mundus incœpit, si tamē ante Martium fuit, & hæc est causa, quare Martius quinarium numerum habuit pro regulari. Regulares verò aliorum mēsium sic formantur. Iungas regulares menses cū diebus eiusdem, & ab illa summa subtrahe vij. quoties poteris & regularem sequentis mensis, quod remansit indicabit: verbi gratia. Martius habet quinq; regulares, & dies eius sunt xxxj. redige in summam, & sunt xxxvj. subtrahe vij. quoties poteris, & remanet vna dies, qui datur mensi sequenti pro regulari. Item Aprilis habet xxx. dies & vnum regularem, qui constituunt xxxj. subtrahe vij. quoties poteris & remanebūt tres quæ dantur Maio pro regularibus, & ita de alijs vsque ad Martium. Possumus etiā scire mensiū regulares per hos versus.

Est astris clara fulgentibus ara Deorum.
Grata bonis extat, gratissima cuique fideli.

In istis versibus sunt 12. dictiones 12. mensibus seruientes, prima primo, secunda secundo, & sic per ordinem sumpto initio à Martio, ita q; quota fuerit litera prima alicuius istarum dictionum in alphabeto, tot regulares habet ille mensis, cui seruit illa dictio verbi gratia: Est, est prima dictio, & seruit primo mēsi, s. Martio: & e, est prima litera istius dictionis est: & est quinta ī alphabēto: ergo Martius habet v. regulares. item astris est secūda dictio, & seruit secundo mensi, s. Aprili. & a, est prima litera istius dictionis, quæ est etiam prima in alphabeto, ergo Aprilis habet vnum regularem, & sic de alijs. ¶ Nunc dicamus de cō currentibus. Dicuntur autem † concurren- 6
tes, quia sibi inuicem cōcurrunt, sicut videtur in formatione, vel ideò quia concurrūt cū regularibus ad demonstrādum initialē feriam mensiū singulis annis. Est autem cō currens, superexcrescentia vnius diei, vel plurium super quinquagintaduas septimanas anni solaris, ideò dixi vel pluriū: quia in anno bissextili super excrescunt duos

dies: in alijs verò vnus tantum, & ab illa ſu perexcreſcentia habent originem concur rentes. Alij verò concurrentes, qui ſequun tur poſt primum, formãtur vno addito ſin gulis terminis ſiue annis: ſic tamẽ, ꝙ ſepte narium numerum non excedunt: quia non ſunt niſi ſeptem feriæ, & quandocunq; eſt ſeptimus concurrens: illo anno menſes ha bent eadem principia, quæ in primo anno mundi ſeu ſeculi habuerunt: quælibet e nim feria diſtat per ſeptenarium à ſemet-
7 ipſa. † Concurrentes etiam in hac linea demõſtrãtur. j. q. ij. iij. iiij. vj. vij. j. ij. iiij. v. vj. vij. ij. iij. iiij. v. vij. j. ij. iij. v. vj. vij. ij. iij. iiij. v. vj. Nam primus annus cycli ſolaris, habet vnum concurrentem: ſecũdus duos: tertius, tres: quartus, quatuor, quintus, ſex, propter biſſextum: ſextus, ſeptẽ: ſeptimus vnum: quia vltra ſeptenarium non procedit: ſed reuertitur ad vnum, & ita debemus procedere vſque ad xxviij. annos, tũc reuertimur ad primum annũ cycli, & procedimus ſicut prius. Vnde trãſcurſus 28. an norum vocatur cyclus ſolaris, vel concurrentium; & dicitur cyclus quaſi circulus per ſimilitudinem. Si autem volumus ſcire, quotus ſit annus cycli ſolaris, debemus diuidere annos domini per xxviij. quoties poſſumus, & addere illis ix. antè quàm diuidamus: quia quando Chriſtus natus fuit, tantùm iam proceſſerat ille cyclus, & quo tus annus remanſerit ſupra diuiſionem: an norum totus erit cyclus, & ſi nullus reman ſerit, tunc ſumus in vltimo anno cycli ſolaris: vnde verſus:

Annis adde nouem Domini partire per octo
Viginti, cyclus ſic tibi notus erit.

8 Poſſumus etiam ſcire concurrentes † cuiuslibet anni, per literam dominicalem il lius anni, ſicut declarant verſiculi ſubſequẽtes: A ſex. b. quinque. c. quatuor. e. duo. tres. d. Primus cõcurrens. f. litera ſeptimus eſt. g. & ſic de ſimilibus. Hoc eſt dicere ꝙ quando a, eſt litera dominicalis, in illo an no ſunt ſex, pro concurrente, quãdo. b. quin que, quando. c. quatuor: quando. e. duo: quã do. d. tres: quando. f. vnus: quando. g. ſeptẽ. Inuento autem concurrente debemus iun gere cum regularibus menſis, cuius feriam Calẽdarum, id eſt, introitum ſcire volu mus. & quota fuerit illa ſumma, ſi non trã ſcendet ſeptem. tota ſiue tali feria ſeptima næ ille menſis intrabit. Si verò tranſcẽdat ſeptem, quotum fuerit reſiduum tota feria ſeptimanæ ille menſis intrabit. Sicut autẽ concurrentes, ita & dominicales literæ va riantur. Nam in primo anno cycli ſolaris eſt. f. litera dominicalis: in ſecũdo. e. in ter tio. d. in quarto. c. in quinto. a. tunc enim propter biſſextum pertranſitur. b. quod in his verſibus declaratur.

Fert ea, dux, cor amet, gens, fautor, eũ coluit bis,
Ars genue eſt de corde bono, gignit ferus enſis.
Dicta beãt aqua gẽs, frõs dat cũctis bonus author.

In his verſibus ſunt viginti octo dictiones viginti octo annis cycli ſolaris ſeruientes, prima primo, ſecunda ſecũdo: & ſic per or dinem ſumpto initio à primo anno cycli, ita ꝙ quecunque fuerit initialis litera alicui iſtarum dictionum eadẽ erit litera do minicalis in illo anno, cui ſeruit illa di ctio. Verbi gratia. fert eſt prima dictio, & ſeruit primo anno cycli ſolaris, & . f. eſt pri ma litera: ergo. f. eſt litera dominicalis in primo anno cycli ſolaris, & ſic de alijs. Et nota, ꝙ ille annus eſt biſſextilis, cui deſer uit aliqua dictio deſinẽs in t. & ita primus annus cycli ſemper eſt biſſextilis, cùm ei deſeruiat dictio deſinens in t. ſcilicet fert & propter hoc prima litera dictionis deſi nens in t. nõ erit litera dominicalis illo an no, cui ſeruit illa dictio, niſi à loco biſſex tili vltra, quia litera dominicalis cum biſ ſexto ſimul mutatur. A Calendis verò Ia nuarij præcedentis ipſum biſſextum vſque ad locũ biſſexti erit litera dominicalis il la, quæ immediatè ſequitur in Calenda rio poſt illã quę deberet eſſe litera domi nicalis: vnde in primo anno cycli. f. eſt lite ra dominicalis à loco biſſextili vſq; ad Ca lendas Ianuarij ſequentis. A Calendis ue rò Ianuarij præcedentis uſque ad locũ biſ ſexti. g. eſt litera dominicalis, & ita ĩ alijs. Annus autem cui ſeruit illa dictio ſciri po teſt per rationem ſuperius dictam de cy clo ſolari: nã ratio literæ dominicalis tunc currentis ratione ſimili incipit & finitur.
9 ¶ Nunc † aliqua de indictione dica mus. Eſt autem indictio, ſpatium tempo ris quo Romanus Princeps tributum gen tibus indicebat. Si autem uolumus ſci-

re

re quotà sit indictio, debemus addere tres annos annis Domini, & post modum diuidere annos Domini per quindecim, quoties possumus, & quotus annus remanserit, facta diuisione totà erit indictio, & si nullus superauerit, in vltimo anno indictionis sumus, & tunc ad primum indictionem reuertimur, quia indictio non transcendit quindecim: vnde versus:

Si tribus adiunctis Domini, diuiseris annos.
Per te quinque datur indictio certificata.

De indictione plenius diximus in speculo iudiciali. in tractatu de instrumentorum editione. §. j. versi. post annos, & infrà, vbi de cyclis agetur: De æra supradictum est.

SVMMA.

1 *Dies, est duplex.*
2 *Diei, partes.*
3 *Dierum alia differentia.*
4 *Momentum quid.*

De die. Cap. 6.

1

ICET † iam superius in pleriſq; locis de die tactum est & nihilominus hic specialiter dicendum est. Sciendum est igitur quòd duplex est dies, scilicet naturalis & artificialis siue vsualis: naturalis, est spatium, quo Sol ducitur circa totam terram ab oriente vsque in occidentem, scilicet spatium diei, & noctis, quod semper continet 24. horas. Dicitur dies ista à dijs, quorum nomina Romani quibusdam syderibus sacrauerunt: vnde quælibet dies ab aliquo Deo antiquitus vocata est, vt à Ioue, & alijs prout sub septimana dictum est, vel à δύο quod est duo, quia continet duo tempora noctem, scilicet & diem vsualem. Quando autem incipiat, dictum est in prœmio septimæ partis. Artificialis, est spatium, quo sol moratur super nostrum hemisphærium, ab ortu Solis, vsque ad occasum, & hic secundum Solis ascensum & descensum crescit pariter & decrescit. Dicitur autem dies est claritas. Et dicitur vsualis siue artificialis, quia solum hoc tempus aptum est vsibus & artificijs exercendis. Reliqua pars diei, dicitur nox à noceo: quia nocet visui & vsui, & ideo vocata est dies à meliori parte sine cõmemoratione noctis, iuxta illud: Et factum est vespere & mane dies vnus. ¶ Rursus partes † diei sunt tres secundum Isid. 2
scilicet mane meridies & suprema. Mane est lux matura & plena nec iam crepusculum: Meridies dicitur quasi medi dies, id est, medius dies, vel quia tunc purior dies est. Suprema est postrema pars diei. Sero dicitur, à clausis seris. Noctis verò partes sunt septem, scilicet vesperæ, crepusculum, contricinium, In tempestum, gillicinium, matutinum, & diluculum. Vesperum dicitur à vespere, occidentali stella, quæ tenebras sequentes præcedit, & dicuntur tenebræ quasi tenentes vmbram. Crepusculum, dicitur dubia lux, scilicet inter lucem & tenebras. Conticinium, est quando iam omnes silent. Intempestum, est medium noctis tempus, quando nil agi potest & omnes silent quasi importunum. Gallicinium, dicitur, propter gallos lucis prænuntios. Matutinum, est inter abscessum tenebrarum & auroræ aduentum. Diluculum dicitur, quasi incipiens patua diei lux & aurora, quæ solem præcedat. Est enim aurora diei clarescẽtis exordium. ¶ Et nota, q̃ dies alij † sunt syderales, in quibus sy- 3
dera mouentur, & homines à nauigationibus excluduntur, alij præliales de quibus in lib. Regun. quibus reges solent ad bella procedere, alij intersalares quos scimus duodecim mensibus superesse, alij caniculares, alij solstitiales, aliæquinoctiales, de quibus iam præmissum est, alij fasti, in quibus aura fantur, alij nefasti eis contrarij, alij festi, id est, festiui, vt dies azimorum, alij profesti, quasi procul à festis, vt feriales, alij mali sunt, quoniam in eis plus soliti homines affliguntur, vnde Apostolus. Redimentes tempus, quoniam dies mali sunt, & econtrario sunt boni alij Aegyptiaci, de quibus præmissum est, etiam dies salutis in quo Dominus venit ad saluãdum: est etiam dies iudicij in quo Dominus venet ad iudicandum, qui erit bonis dies lætitiæ, malis autem calamitatis & miseriæ. Momentum verò, est † minimum 4
atque augustum tempus à motu syderum dictum: est enim extremitas horæ

in breuibus interualis, cùm aliquid sibi cedit atque succedit secũdum Isidorum ἔρα, græcum nomen est, & tamen latinum sonat, est enim finis temporis, quod autem horas cõtinet dies naturalis dictum est in principio huius partis.

Rubricæ secundæ partis tractantis de anno lunari.

Equitur secũda pars de anno lunari. In qua agitur primò quid sit annus lunaris, & qđ dies contineat. Secundò, de regularibus lunaribus. Tertiò de epacta. Quartò, de emboliſmo. Quintò de aureo numero. Sextò, de termino paschali & aliarum mobilium festiuitatum. Septimò, de cyclis.

SVMMA.

1 *Annus lunaris quid.*

Quid sit annus lunaris, & quod dies continet. Cap. 7.

Nnus lunaris dicitur tribus modis. Primò modo, annus † lunaris est spatium, quo luna circuit totum zodiacum: quod facit, in xxvij. diebus, & xij. horis. Secũdò modo, dicitur annus lunaris, spatium, quo luna circuit Solem ab vna ascensione, vsque ad aliam, & hoc facit in xxix. diebus. & xij. horis. Nam cum luna separatur à Sole ad peragrãdum zodiacum, & postea reuertitur ad eundem punctum, in quo dimiserat Solem, non inuenit illum ibi: quia Sol tantum processit suo motu: quia luna laborat recurrere ad eum siue attingere ipsum duobus diebus, & tribus horis. Tertiò, dicitur annus lunaris, spatium xij. lunationum in anno communi, & tredecim in emboliſmali, de quibus infrà dicetur. Cũ ergo lunatio quælibet constet ex xxix. diebus. & xij. horis, quia non curat Ecclesia de minutis, & ex 12. horis præcedentis lunationis, & ex 12. sequentis constituitur vna dies naturalis, quæ semper lunationi præcedenti attribuitur, ita quòd lunatio præcedentis mensis semper habeat xxx. dies, & sequentis xxix. nisi aliud sit, propter biſſextum, vel emboliſmum, vel saltum lunæ, vnde versus.

Luna paris mensis, nunquàm trigesima fiet.
Impar triceno, nunquàm nisi fine carebit.
Tempore Biſſexti Febri, tricesima Luna est.
Nam Iulij Luna, tunc est vicesimanona.

Par mensis dicitur, quia numerando à Ianuario per ordinem cadit in numerum parem, vt Februarius, Aprilis, Iunius, Augustus, October, December, quorum lunatio semper est xxix. dierum, excepto Februario, cuius lunatio est 30. quando est biſſextus. Impar verò est, quando cadit in numerum imparem, vt Ianuarius, Martius, Maius, Iulius, September, & Nouember, quorum lunatio semper est 30. dierum, excepto Iulio. qui in vltimo anno cycli lunaris propter saltum lunæ habet tãtum xxix. Ex his autem 12. lunationibus constituuntur trecenti quinquaginta quatuor dies in anno lunari, & sic annus lunaris in 11. diebus exceditur à solari, ex quo excessu omnis varietas ætatis lunæ consurgit, ita q vbicunque fuerit luna prima in primo anno, sit in secundo 11. propter quam varietatem duorum numerorum genera sunt inuenta, regulares videlicet & pactæ, de quibus breuiter videamus.

SVMMA.

1 *Regularis lunaris, quid. & nu. 2.*

De regularibus Lunaribus. Cap. 8.

Vnc videamus † de regularibus. Et quidem regularis lunaris, est numerus inuariabilis, datus mensis ad inuenien dum lunam in Calend. mensium singulorum. Habent autem ortum regulares ab illis quinque diebus, qui supersunt in anno solari supra cccl x. dies: vnde quinque regulares

lares dati sunt Septembris, à quo annus lunaris sumit initium. Regulares verò aliorum mensium sic formantur. Iunge regulares mensis cum diebus eius, & ab illa summa subtrahe lunationem eius, & residuum quod remanserit, erit regularis illius mensis: uerbi gratia. September habet quinque regulares, & dies eius sunt triginta, qui coniuncti regularibus constituunt 35. & lunatio Septembris est tricesima, qua subtracta remanent quinque, quæ sunt regulares sequentis mensis, scilicet Octobris, & sic de alijs usque ad Septembrem. Nam Aegyptij suum annum incipiunt à Septembri, & ideò nos annum lunarem incipimus à Septembri. De regu
2 laribus † traditur iste uersus:

Dic e, g, bis i, k, bis ȝ & post manet ordo.

Quasi dicat: Dic, e, bis, quæ est quinta in alphabeto, id est primis duobus mensibus annis lunaris dantur quinque pro regularibus. Item dic bis, g, quæ est septima in alphabeto, id est tertius & quartus mensis habent septem pro regularibus. Item dic bis, i, quæ est nona in alphabeto, id est, quintus & septimus mensis habent nouem pro regularibus. Item dic bis, k, quæ est decima in alphabeto, id est, sextus & octauus mensis habent decem pro regularibus. Et nota, q hic transitus de quinto ad septimum, & de sexto ad octauum, ut patet in formando in ipsos regulares, quia Ianuarius, & Martius ix. & Februarius, & Aprilis x. habent, sed post manet ordo, id est, Maius 11. Iunius 12. Iulius 13. Augustus 14. habent.

SVMMA.

1 *Epacta, quid. Et qualiter designetur & inueniatur. nu. 2. & 3.*

De Epacta. Cap. 9.

1 SEQVITVR de Epacta. † Est autem epacta numerus variabilis, datus anno ad inueniendum Lunam in Calen. cuiuslibet mensis, & dicitur epacta ab ἐπὶ quod est supra, & aucta, quia est superexcrescentia anni lunaris à solari. Ideoque annus primus cycli lunaris nullam habet epactam, quia nullius annus præcessit à quo undecim accepisset. Secundus uerò habet undecim pro epacta, quia epacta oritur ab illis undecim diebus quibus annus lunaris exceditur à solari. Tertius uerò annus habet 22. quia semper adduntur 11. si non transcendat 30. si uerò transcendat 30. abiectis 30. residuum erit epacta illius anni, & ideo in quarto anno, quia summa ascendit ad 33. abiectis triginta tres sunt epactæ illius anni. Epactæ uerò Græcè dicuntur, Latinè adiectiones annuæ lunares, quæ per numerum 11. usque ad tricenarium in se reuoluuntur, quas Aegyptij ideo adijciunt, ut lunaris emersio ratione Solis coæquetur. Luna enim iuxta cursum suum 29. semis dies lucere dignoscitur, & fiunt in annum lunarem dies trecenti liiij. remanent ad cursum anni solaris dies undecim, quos Aegyptij adijciunt. Absque his non inuenies lunam quota sit in quolibet anno, meaſe, & die. Epactæ omnium annorum cycli lunaris, per hanc tabulam denotantur, ita quod hoc verbum nulla respondet primo anno, & singuli sequentes numeri respondent singulis annis cycli usque ad 29. vt nulla 11. 22. 3. 14. 25. 6. 17. 9. 21. 12. 13 5. 16. 28. 19. 30. Sed hoc idem etiam ostenditur per hos versus:

Annis † adde monos Domini partire per vnde 2
Viginti Lunæ cyclis, & inde patet.

Hoc vult dicere, quòd si volumus scire quotus sit annus epactalis, siue cycli, debemus diuidere annos Domini per decem nouem quoties possumus, & addere vnum, quia quando Christus natus fuit tantum processerat ille cyclus, & quota fuerit summa, quæ remanserit totus erit annus cycli epactalis, verbi gratia. Hoc anno computamus annos Domini mille cclxxxvj. quorum mille ducenti septuagintatres, sunt rectè per decem & nouem diuisi: supersunt tredecim de prædicto numero, addito ergo vno fiunt quatuordecim, vnde hoc anno est decimusquartus annus cycli lunaris, in anno sequenti erit 15. & sic vsque ad decemnouem: posteà redditur ad primum, & hoc verum est, secundum illos, qui incipiunt computare annos Domini à

natiuitate Christi, vel in Calendis Ianuarij, non autem secundum eos, qui illos immutant in calendis Septembris, & faciunt ibi diuisionem, nam tũc addendi sunt duo
3 anni. Potest etiam & † aliter inueniri epacta, vt si summam, quæ remanet de præmissa diuisione annorum Domini per tres iuncturas pollicis numerus. Si enim numerus finitur in prima iunctura debemus demere vnum de ipso numero, si in secunda debemus addere nouem, si in tertia, debemus addere x. & ix. & summa inde prouenies est epacta, & hoc si triginta non transeat. Si verò transiret, abiectis triginta residuum est epacta. Vnde versus.

Deme vnum, post adde nouem, post dena nouemq́;

¶ Inuenta agitur epacta debemus eam iungere cum regularibus mensis, cuius lunam volumus inuenire, & quota fuerit summa, inde prouenies tota erit luna in Calendis illius mensis: dummodo triginta non transeat, si uerò triginta transiret abiectis xxx. residuum erit ætas Lunæ, & si summa illa fuerit xxx. in Calen. mensis: tunc luna erit triginta, si autem epacta nulla fuerit, puta in primo anno cycli lunaris, tunc ad inueniendum lunam sufficit regularis. Sed quoniam epactarum ratio quandoque fallit, propter embolismũ siue saltum Lunæ, ideò de ipso breuiter videamus.

SVMMA.

1 *Embolismus, quid.*
2 *Embolismalis annus.*
3 *Annus communis.*
4 *Epacta, vbi fallat.*
5 *Lunæ saltus. & nu. 6.*

De embolismo. Cap. 10.

1 IRCA embolismum siue Lunæ saltum notandum est † quòd ἐμβόλισμος græcè, interpretatur latinè superaugmentum, seu superexcrescentia anni solaris super lunarem. Quia ergo annus solaris excedit lunarem in 11. diebus ex illo excessu constituuntur septem lunationes in 19. annis cycli lunaris multiplicatis illis vndecim diebus. Et dicuntur lunationes embolismales, quarum quælibet est 30. dierum, & attribuuntur vij. annis embolismalibus, ita quòd in quolibet cyclo lunari sunt septem anni embolismales, & 12. communes. ¶ Appellatur † autem annus embolismalis, quia quarta decima luna præcedentis paschæ, vsque ad quartamdecimam sequentis habet 13. lunationes siue 14. menses lunares, id est, trecentos 84. dies, & iste est annus sancto Moysi diuinitus reuelatus. Communis verò habet tantum 12. lunationes, id est, trecentos quinquaginta quatuor dies, quorum dispositiones continet iste versus: 2

Cur fles has lacrymas, odiosum quare tyrannum.

¶ In isto versu sunt septem dictiones septẽ annis embolismalibus seruientes, prima primo, secunda secũdo, & sic per ordinem, ita quòd quota est prima litera alicuius istarum dictionum in alphabeto, totus annus cycli epactalis erit annus embolismalis: verbi gratia. Cur est prima dictio, & seruit primo anno embolismali, & c, est prima litera illius dictionis, quæ est tertia in alphabeto, ergo tertius annus cycli lunaris est embolismalis, & ita de alijs hoc obseruato, quòd hæc dictio has, debet scribi cũ h. Et dicitur annus † communis, quia sæpe 3
duo ita coniunctim incedunt, vt inuicem se in paschali solennitate sequantur, embolismalis enim semper solus est. Ordo autem istorum annorum communium & embolismalium, patet in linea subsequenti.
Communis communis embolismalis, communis communis embolismalis, communis communis embolismalis, communis communis embolismalis, communis communis embolismalis, communis communis embolismalis, communis communis embolismalis. Habita autem anno embolismali, possumus scire, in quo mense lunatio embolismalis contingat per hunc versum:

Mobilis & Christũ modò liber habeto cœlum.

¶ In isto versu sunt septem dictiones septẽ mensibus seruientes, in quibus contingunt lunationes, embolismales in prædictis septem annis, prima primo, secunda secũdo,

do, & sic per ordinem, ita quòd quota erit prima litera alicuius istarum dictionum in alphabeto, toto mense illius anni, cui seruit, illa dictio cõtingit lunatio emboliſmalis. Item, quota erit prima litera ſecundæ ſyllabæ in alphabeto: tota die menſis incipit lunatio emboliſmalis: verbi gratia. Mobilis eſt prima dictio, & ſeruit primæ lunationi, quæ contingit in tertio anno cycli lunaris, & m, eſt prima litera huius dictionis, & eſt xii. in alphabeto: ergo in xii. menſe contingit lunatio emboliſmalis. Item o, eſt prima litera ſecundæ ſyllabæ, & eſt ſecunda in alphabeto. ergo in ſecunda die illius menſis incipit illa lunatio & ſic de aliis. Si autem vˊlis plenius huius rei veritatem inquirere, recurre ad epacta n, & regulares illius anni, de quo vis ſcire, & ita inuenies.

4 ¶ Nunc † videamus vbi fallit epacta iuncta regularibus propter emboliſmum ſeu ſaltum Lunæ. Circa quod nota, quod licet in cyclo lunari ſint ſeptem anni emboliſmales, vt ſuperius dictum eſt, non tamen fallit epacta, niſi in tribus, ſcilicet in viii. xi. & xix. unde uerſus:

Octauo vndecimo, poſtremo fallit epacta.

¶ In quo autem loco uel menſe, uel quot locis fallit epacta, iuncta regularibus, his uerſibus denotatur:

Iulius vndenis, ter Maius, octo vicenis,
Biſſextus niſi ſit, Mars peccat: in vnde tricenis.
In totidem Maius; Auguſtus vero duobus.

¶ Hoc eſt dicere, quòd in viii. anno cycli lunaris fallit epacta cũ regularibus in Maio & Iulio, quia in Calend. Maij cum luna deberet eſſe xxviii. ſecundum epactam, non reperitur niſi xxvij. propter emboliſmum. Item fallit in Calend. Iulij eodem anno, quia tunc luna deberet eſſe xxx. ſecundum epactam, tamen non reperitur, niſi xxix. propter emboliſmum, ubi credendum eſt emboliſmo, & non epactæ. Item in xj. anno fallit epacta, quia in Calend. Martij ſecundum epactam deberet eſſe luna xxix. ſed propter emboliſmũ reperitur tantũ xxviii. Veruntamen ſi in illo anno fuerit biſſextus, tunc corrigitur ille error, quoniam propter biſſextum additur vna dies. Item xix. anno fallit epacta in duobus locis: nam ſecundum epacta luna deberet eſſe xxix. in Calen. Maij, ſed propter emboliſmum non reperitur niſi xxviii. & in eodem fallit in Calend. Auguſti, quia ſecundum epactam luna deberet ibi eſſe ij. ſed propter ſaltum Lunæ ibi tertia inuenitur, quia lunatio Iulij quæ deberet eſſe xxx. in illo anno eſt tantum xxix. & hoc contingit propter errorem noſtri compoti, & tunc annus in ij. diebus exceditur à ſolari. De ſaltu † Lunæ 5 traditur iſte uerſus:

Luna facit ſaltum, quintilis luce ſuprema.

¶ Retrocedit enim Luna una die, ſicut diximus propter errorem noſtri compoti ut in ſequenti anno in Calend. Septembris, Luna redeat, ſicut debet, niſi enim ſaltus Lunæ colligeretur, contingeret error, ut in xiiij. cyclis diceretur Luna prima quando eſſet plenilunium. Colligitur autem ſic iſte dies, quælibet enim lunatio ad hoc, ut lunationes ſint æquales, haberet xxix. dies, & dimidium minus iiij. momentis, & una uncia, & una atomo: ſunt autem in cyclo ducenti triginta quinque lunationes: erunt ergo quater tot momenta, quæ ſunt in uniuerſo noningenta quadreginta, quæ diuiſa per xl. conſtituunt xxiij. horas & dimidiam. Poſtea ccxxxv. vncijs conſtituuntur xix. momenta & remanent vij. vnciæ, & ex cccxxxv. atomis conſtituuntur v. vnciæ, quæ vnciæ cum vij. prioribus faciunt vnum momentum, quod iunctum ad xix. momenta præhabita, facit dimidiam horam, quæ iuncta cum alijs xxiij. & dimidiam facit vnam diem, quæ ſubtrahitur vltimo anno, à lunatione Iulij, & dicitur ſaltus Lunæ: poteſt etiam facilius hoc modo colligi. Annus lunaris conſtat ex cccliiij. diebus minus una hora & quarta parte unius horæ. & lxxvj. parte quarta unius horæ. ergo in xix. annis habentur xix. horæ, & xix. quartæ horarum & xix. lxxxvj. partes quartæ unius horæ, quę faciunt in xix. annis quartam partem unius horæ, & ita erunt xx. quartæ horarum quæ faciũt v. horas quæ iunctæ xxiij. horis præhabitis, faciunt unum diem. Eſt 6 † igitur ſaltus Lunæ quidam dies collectus in xix. annis ex eo ſuperfluo quod datur lunationibus, & dicitur ſaltus Lunæ, non quòd Luna magis ſaliat illa die, quàm alia, ſed quia nos Lunam computantes diem illam, ſuper quam in alijs annis lunatio Iulij dicitur xxx. ſalimus ſiue prætermittimus, non computantes Lunam in vltimo anno cycli decem nouennalis, niſi xix. ideo

autem

autem subtrahitur dies illa à lunatione Iulij in vltimo anno cycli decemnouennalis, quia Iulius est vltimus in anno epactali, inter menses habentes xxx. dies in lunatione, vnde vltimo anno lunatio Iulij nō computatur tricesima, sed vicesimanona & ideo aureus numerus illius anni, scilicet decem nouennalis, quamuis crescat, sequitur sine interuallo minorem, & per consequens in alijs mensibus sequētibus vsq; ad Ianuariū sicut infrà dicetur: saltus ergo Lunæ facit duas lunationes pariter esse xxix. dierum: ad præfatos ergo errores facilius corrigendos inuentus est aureus numerus, de quo breuiter est dicendum.

SVMMA.

1 *Numerus aureus, quid. Et cur sic dictus, & à quo inuentus.*
2 *Numerus aureus, vnde formetur. & num. 3.*

De aureo numero. Cap. 11.

1 AVreus numerus † est ille, qui ponitur in Calendario, qui in quolibet mense indicat lunam primam ad priuatos errores facilius corrigendos, inuentus. Et dicitur Aureus numerus, per similitudinem, quia sicut aurum superat omnia metalla: ita iste numerus omnes alias rationes lunares excellit, quem Iulius Cæsar tanta tam diligentia dicitur inuenisse, qui incipiens à quocunque anno cycli lunaris, vbicunque inuenit lunam primam in primo anno cycli posuit j. in Calendario in latere extrinseco, iuxta literas feriales, scilicet in quolibet mense, & in secundo anno vbicunque inuenit primam posuit ij. in quolibet mense, & in tertio iij. & sic de alijs, & ideo in Calend. Ianuarij ternarius est numerus, quia ibi luna inuenitur tertio anno prima: nec ibi debet poni alius numerus, quàm ternarius, quia in nullo anno Calend. Ianuarij luna est prima, nisi in tertio anno cycli decemnoualis. ¶ In
2 quibusdam † tamen Calendarijs numeri ipsi designantur, per literas alphabeti: nam pro vno interponitur ibi, a, pro duobus, b, pro tribus, c, & sic de alijs numeris & literis, & seriatim vsque ad literam, t, quæ est decimanona in ordine alphabeti. Formatur autem Aureus numerus ab illo ternario, qui ponitur in Calend. Ianuarij: nam illis tribus adduntur octo, & constituuntur vndecim, qui numerus debet poni in tertia litera Ianuarij. Item illis vndecim adduntur octo, quę constituunt decemnouem, qui numerus debet poni cū interuallo in quinta litera Ianuarij. Item illis xix. adduntur octo, & sic sunt xxvij. Sed quia Aureus numerus non transit xix. ideo abiectis xix. residuum, scilicet octo, debet poni immediatè post xix. & sic per totum Calend. Patet ergo, quòd quando maior numerus sequitur minorem: tunc debet inter vtrunque numerum dimitti vna litera, & quando minor sequitur maiorem, tunc nulla debet litera intermitti. vnde versus.

De tribus octo canēs superet de dena nouemq;,
Maior sit ternus. Minor aureus esto secundus,

Veruntamen formatio illa fallit in omni mense: cuius lunatio est xxix. dierum, scilicet in Februario: Aprili: Iunio: Augusto: Octobri: & Decembri: in quibus post minorem numerum maiori immediatè, locatur sequitur † circa principium mensis, quod 3
patet hoc versu:

Mense breuis Lunæ Februs est ars dat cito ganger.

In isto versu sunt sex dictiones sex mensibus deseruientes, quorum lunatio est xxix. incipiēdo in medio versu, vbi dicit Februs, ita quòd quecunque fuerit initialis litera alicuius istarum dictionum super eadem litera in Calendario maior numerus sequitur minorem sine spatio, id est nulla litera dimissa in illo mense, cui seruit illa dictio: verbi gratia. Februs est prima dictio, & seruit j. mensi, cuius lunatio est xxix. scilicet Febru. & f, est prima litera: ergo super primum, f, mensis Februarij maior numerus sequitur minorem immediatè: similiter super primum, e, April. & sic de alijs, sed super primum, g, Decembris Maio, scilicet xxiij. sequitur immediatè minorem, scilicet ij. & super eadem litera, quia ibi est duplex aureus numerus quod designat geminatio huius literæ, g, in hac dictione ganger. Item fallit in Iulio, & reliquis mensibus vsque ad Ianuarium, in quibus circa finem numerus xix. sequitur immediatè ad xj. numerum: vnde versus:

Iulius

Iulius & reliqui, qui restant denam nouemq́;
Iunguntur vndeno sic est ratus aureus ordo.

Item sciendum est, quòd quando xix. immediatè sequitur xj. tunc octauus, qui sequitur debet tertio loco poni, vnde versus:

Quando continuas vndenis dena nouemq́;,
Maiori trinus, tunc octonarius esto.

SVMMA.

1 *Paschatis terminus. & num. 4. 5. 6. 7. 8. & 11. Et paschatis claues. Et num. 2.*
3 *Clauium sedes, vbi inueniantur.*
9 *Septuagesimæ inueniendæ terminus. Item Pentecostes. num. 10.*

De termino Paschali. Cap. 12.

1 DE termino paschali † triplex datur ratio. Prima per claues Mosaicas. Secũda per ętatẽ Lunę. Tertia per tabulas manuales, de quarum qualibet videndum est. Sed primo de clauibus, & ideo dicendum est, quid sit clauis, & vnde dicatur, & vnde habeat ortum, & ad quid inuẽta fuerit. Clauis
2 est numerus † variabilis datus anno ad inueniendum principia quinque mobilium festiuitatũ. s. septuagesimæ, quadragesimæ, paschalis, rogationum, & pentecostes, & ideo sunt quinque claues, & quælibet prædictorum festorum habet xxxv. dies, in quibus semper celebrantur. A sede autem cuiuslibet clauis numerantur dies xj. vsque ad initium ipsorum xxxv. dierum prout hic in frà patebunt. Et dicitur clauis per similitudinem, quia sicut per claues ostia reserantur, ita per talem numerum principia dictarum festiuitatum nobis denotantur. Habent enim ortum istæ claues terminorum à xix. annis cycli lunaris & vij. diebus septimanæ. vnde prima clauis est xxvj. Claues autem aliorum annorum, sic formantur: addamus enim semper claui præcedentis anni xix. & summa inde perueniens erit clauis sequentis anni, si non superat quadraginta. si vero summa superat quadraginta abiectis xxx. residuum erit clauis sequentis anni. verbi gratia. Clauis primi anni est xxvj. cui si iungantur xix. erunt xlv. vnde abiectis xxx. remanent xv. qui numerus est clauis sequentis anni. & ita formantur vsq; ad xix. annos, per ordinem, quia non proceditur vltra xix. numerum, sed reuertitur ad priorem, vnde cyclus clauium aurei numeri, & epactarum non differunt quantitate: differunt tamen principio, quia cyclus epactarum incipit à Septembri: cyclus autem aurei numeri & clauium à Iannario, vnde si velimus scire, quotus sit annus cycli aurei numeri & clauium possumus scire per diuisionem annorum Domini factam superius in titulo de epacta. Inuento, quotus sit annus clauium, possumus scire, quæ sit clauis illius anni per aliam hanc rationem: numerus enim ille, qui remanet de diuisione annorum Domini numerari debet per summitates quinque digitorũ, inchoando à police, & si numerus terminatur in police debemus addere xxv. & summa inde prouenies erit clauis illius anni: si vero numerus finitur in indice, debemus addere xiij. si in medio xiij. si in annulari xix. si in auriculari vij. & si summa inde prouenies accesserit xl. adiectis xxx. quod remanserit, erit clauis, quæ additio his versibus continetur.

Vigintiquinque tredecim plus esse tricenos:
Vnde vicena epa, digitis pro clauibus apta.

¶ Sedes quidem † clauium nunquam inue- 3
niuntur in Calendario, nisi super hanc literam g, prima ergo Ianuarij g, est clauis septuagesimæ: vltima g, eiusdem mensis est clauis quadragesimæ, & secunda g, Martij est clauis paschalis: tertia g, Aprilis est clauis rogationum: vltima g, Aprilis est clauis Pentecostes: vnde versus:

Vltima, g, prima Iani, Martisq́; secunda,
Aprilis terna tibi signat, & vltima clauem.

¶ Habita ergo claue anni incipe computare à sede clauis, & comple illam & diebus Calendarij per ordinem procedẽdo, & vbi terminabitur ibi erit terminus solennitatis, ita quòd in proximo die dominico ibi sequenti erit initium solennitatis, cuius est clauis, sed rogationes incipiunt in sequenti die Lunæ, & si fuerit bissextus cuilibet claui est vna dies addenda. † Possumus 4
etiam scire paschales terminos per ætatem Lunæ, cuius rationem sequimur iuxta consuetudinem Iudæorum: de quo talis datur regula. Accipe Lunam quecunque est in

festo

festo epiphaniæ, & perfice illam procedendo, per dies Calendarij ordinatè vsque ad quadraginta dies, & si fuerit bissextus, vsq; ad quadraginta vnum in proxima die dominica sequenti erit initium septuagesimę: vnde versus:

A festo Stellæ numerando perfide lunam.
Quadraginta dies post septuagesima fiet.
Bissextus quando fuerit superadditur vnus.
Si cadit in lucem Domini, tunc sume sequentem.
Si cadit in feriam septenam, fitque Bissextus.
Linque diem Domini primis, summasq; secundis.

¶ Habita ergo septuagesima terminos aliarum mobilium festiuitatum facile scire potes. Nam à septuagesima vsque ad quadragesimam, sunt tres integræ septimanæ à quadragesima, vsque ad Paschã sunt sex integræ septimanæ: à Pascha vero vsque ad diem Lunæ rogationum sunt quinque septimanæ, & vnus dies: à paschate vero vsque ad Pentecostem cõputantur quinquies decem dies. † Terminum quoque Paschalem his versibus scire potes. 5

Post Nonas Martis, vbi sit luna noua require.
Tertia lux Domini proxima Pascha tenet.

¶ Rursus vbicunque post duodecim Calen. Aprilis luna decimaquarta reperitur in dominica proxima Pascha celebratur. Item qualiscunque luna fuit in Calend. Ianua. talem fac cum festo sancti Benedicti, siue duodecimo Calend. Aprilis & illam computes vsque ad vigesimamquartam, & ibi erit Pa- 6
scha Hebræorũ. ¶ † Rursus ab viij. idus Martij, vsque ad Nonas Aprilis sunt dies xxix. quocunque ergo illorum luna fuerit prima: computetur vsque ad xiij. & ibi erit Pascha Hebræorum. Est etiam & alia ratio inueniendi Pascha per ætatem Lunæ, quoniam quando Luna currit per vnum, erit Pascha dominica prima post Nonas April. quando currit per duo, erit dominica prima post viij. Calend. Aprilis, quando currit per tres erit dominica prima post Idus Aprilis, quando per quatuor erit dominica prima post Nonas Aprilis, quando currit per quinque erit dominica prima post xj. Calend. Aprilis, quando currit per sex, erit dominica prima post iiij. Idus April. quando currit, per septem, erit dominica post iij. Calen. Aprilis, quando currit per octo, erit dominica prima post quartumdecimũ Calend. Maij, quando currit per nouem, erit dominica prima post septimum Idus Aprilis, quando per decem, erit dominica prima post vj. Calend. Aprilis, quando per vndecim, erit dominica prima post xvij. Calend. Maij, quando per duodecim, erit dominica prima post pridie Nonas April. quando per tredecim, erit dominica prima post ix. Calen. Aprilis, quando per quatuor decim, erit dominica prima post ij. Idus Aprilis, quando per quindecim, erit dominica prima post Calend. Aprilis, quando per sexdecim erit dominica prima post duo decim Calend. Aprilis, quando per decem septem, erit dominica prima post v. Idus Aprilis, quando per viij. erit dominica prima post iiij. Idus Aprilis, quando per xix. erit dominica post xv. Calend. Maij. ¶ Tabulas super manuales nonnulli ad inueniendos Paschales terminos cõficere sicut Dionysius, Isidorus, & quidam alij, quas ad presens duximus dimittendas, ne difficultas sit nimium onerosa. Ad presens igitur sufficient carmina nostra scripta.

Esse grauem nobis bello carmen caueamus.
Bellum sæpe gerens, etiam puto deijcit hostem.
Mox animæ lucrum inuenies cum religiosis.

In his versibus sunt xix. dictiones xix. annis cycli lunaris seruientes, prima primo, secunda secundo, & sic per ordinem: sumpto initio à primo anno cycli, & quota fuerit prima litera dictionis in ordine alphabeti, quæ nõ designat in m. tota die Aprilis computando à mensis principio, versus finem, erit terminus Paschæ Hebræorum, id est, Luna xiiij. & in proxima dominica subsequenti erit Pascha nostrum: sicut in sexta parte sub tractatu de Pascha plenè dictum est. Ibi etiam patet quare super v. Calend. Aprilis, scribitur in Calendario resurrectio Domini. Si vero dictio desinit in m. quota eius erit prima litera in alphabeto tota die Martii computando à mensis fine, versus principum, erit terminus paschalis Iudæorum, & in primo die dominico, qui posteà occurrerit descendẽdo versus finem erit Pascha nostrum: hoc cautius obseruando quia carmen & caueamus in prefatis versibus debent scribi per k. & hostem debet scribi per h. quæ in hoc loco pro litera reputatur. Potest & aliter Pascha facilè inueniri: pone enim in Calendario tuo in margine aureum numerum sequentem videlicet

delicet iuxta xij.Calend.Aprilis,pone xvj. iuxta xj.Calen.pone v.iuxta ix.Calen.xiij. iuxta viij.Calen.ij.iuxta vj.Calen.x.iuxta iiij.Calend.xviij.iuxta iij.Calend.vij.item iuxta Calen.April.xv.iuxta iiij.No.April. iiij.iuxta ij.Noñ.xij.iuxta Noñ.j.iuxta vj. Idus xix.iuxta v. Idus xvij.iuxta iiij. Idus vj.iuxta ij. Idus xiiij. iuxta Idus iij. iuxta xvij.Calend. Maij.xj.iuxta xv.Calend.xix. iuxta xiiij.Calen.viij.Volens ergo terminũ
8 Paschæ inuenire adde † vnũ annis Domini tunc currentibus: posteà diuide ipsos quoties poteris per xix.& si diuisio perficiatur in xix.ita quòd nihil superfit: currere ad Calendariũ tuum,& in die illa,iuxta quam inuenies scriptum xix.erit Pascha Hebræorum , quod semper celebrant in xiiij.luna, & in sequenti dominica erit Pascha nostrũ. Si verò aliquid superfit super vltima xix.puta quinque vel x.vel xv.dies tunc Pascha Hebræorum erit in die illa, iuxta quã scriptum inuenies v.vel x.vel xv.& sic de alijs præmissis numeris & diebus , & in sequenti dominica erit Pascha nostrum, quod nõ potest esse ante xj.Calend.April.nec post vij. Calend.Maij.verbi gratia. Hoc anno computantur anni Domini mille.cclxxxvj.quorũ mille cclxxiij.sunt rectè diuisi per xix. superfunt ergo xiij. de præmisso numero quibus additur vnus & fiunt xiiij. vbi ergo inueneris in tuo Calendario hunc numerũ, ibi erit hoc anno Pascha Iudæorum , in sequenti verò anno erit , vbi inuenies scriptum xv.& sic vsq; ad xix.posteà verò reditur ad primũ,& sic perpetuo fiet.¶ Per eun
9 dem † quoque modum poteris cerminum septuagesimæ inuenire . Pone enim in Calendario tuo in margine iuxta xvj.Calen. Februarij hũc numerũ decimum octauum. item in eadẽ linea pone xix.iuxta xv.Cal. Februa.pone v.iuxta xiij.Cal.xiij.iuxta xij. Calen.ij.iuxta x.Cal.x.iuxta viij.Cal.viij. iuxta vij.Cal.vij.iuxta v.Cal.xv.iuxta iiij. Calen.iiij.iuxta ij.Cal.xij.item iuxta Cal. Februarij xix.itẽ iuxta iij.Noñ.Februa.vj. iuxta vj.Idus iij.iuxta v.Idus iij. iuxta iij. Idus xj.iuxta Idus xix. Diuisis ergo annis Domini per xix.vt præmissum est vide qui numerus supereſt. super xix.& vbi illum in ipso Calẽdario inueneris ibi erit terminus septuagesimæ , qui semper est in luna xj.& in sequẽti dominica,septuagesimã celebramus, quæ nõ potest esse ante xv.Cal.Februnec post ix.Cal.Martij. Sic nec quadragesima potest esse ante vj. Idus Februarij: nec post ij.Idus Martij.¶ Eodem etiam modo
10 † terminus Pentecostes inueniri potest.Pone enim in tuo Calendario in margine iuxta vij.Idus Maij xvj. Idus v.iuxta iiij. Idus xiij.iuxta iij.Idus ij.iuxta Idus x.item iuxta xvij.Cal.Iunij xviij.iuxta xv.Cal.vij.iuxta xiij.Cal.xv.iuxta x.Cal.iiij.iuxta xij. Cal. xij.iuxta ix.Cal.j.iuxta vij.Calen.xix.iuxta quintum Cal.xij.iuxta iiij. Cal.vj.iuxta ij. Cal.xiiij. item iuxta Cal.Iunij iij.iuxta iij. Noñ.xj.Noñ.xix.iuxta viij.Idus viij. Diuisis ergo annis Domini per xix.numerũ illũ, qui supererit,super decẽ & nouem quære in præmissis locis Calendarij,& vbi illũ inueneris,ibi erit Pentecoste Hebræorum,quod semper est in Luna quarta, & in sequẽti die dominica erit Pentecoste nostrum.quod nõ potest esse ante vj.Idus Maij , nec post Idus Iunii:sicut nec rogationes esse possunt ante vii.Calend.Maii : nec post iii.Calen.Iunii. Potest etiã Pascha aliter inueniri per hanc
11 tabulã † quinque quindecim tredecim duo viginti duo decem triginta decem , & octo septem.xvii.quindecim quatuor xxiiii.xii. vnũ xxi.nouem xxix.decem & septem . Isti numeri representant quosdam dies Aprilis & Martii:in quibus contingit Pascha Hebræorum, cõputando dies illos à principio ipsorũ mensium, ita ꝙ ipsi numeri à viginti infrà respondeant Aprili à viginti supra Martio : hoc vult hæc dicere tabula , ꝙ in primo anno cycli lunaris est Pascha Hebræorũ in quinto die intrantis April.in secundo anno eiusdẽ cycli est quintadecima die intrantis Martii , & sic de aliis , donec numeri ipsius tabulæ compleantur posteà ceditur ad primum annum cycli . Qualiter aut inueniãtur anni cycli. dictum est suprà, vbi agitur de epacta. Quare festa Saluatoris excepto festo natalis siue natiuitatis sint mobilia , dictũ est in sexta parte sub festo natalis. Vltimò secundũ Isidorum,scien dum est , quod inter Latinos & Græcos est varietas super termino festiuitatis Paschalis , quod prouenit , quia Latini à iii.Noñ. Martii , vsq; ad tertium Noñ.Aprilis primi mensis, Lunam requirunt,& si quindecima Luna dies dominica peruenerit : in aliã dominicã Pascha protrahũt,vt præmissum est;

Græci

Græci vero obseruant primam Lunam ab viij. Idus Martij, vsq; in diem nonã Aprił.

SVMMA.

1 *Cyclus quid.*
2 *Cycli sex numeros solaris, decem noualis lunaris, epactalis, magnus, & indictionalis, quos percurris ibidem. & num. 3. 4. 5. 6. 7.*

De Cyclo. Cap. 13.

QVIA in plerisque huius partis locis de Cyclo mentio facta est, ideo de Cyclo aliqua dicamus. ¶ Notandum est ergo, † quod Cyclus est spacium aliquorũ annorum in se rediens secundum aliquos numeros, & dicitur quasi circulus, per duplicem syncopam. Est enim Cyclus vocatus eo q; in orbem digestus sit, & quasi in circulum dispositum ordinem compleatur annorum sine varietate, & sine arte. Sunt autem sex † Cycli. Primus solaris incipiens in vj. Calend. Martij in festo Matthiæ, constans ex xxviij. annis continens concurrentes & regulares solares, & dominicales, & annos bissextiles & communes. ¶ † Secundus Cyclus est decem nouenalis, constans ex xix. annis, & incipit à Ianuario continens in se aureum numerum, & claues terminorum. ¶ Tertius est Cyclus lunaris incipiens similiter à Ianuario, habens xix. annos: incipit autem quarto anno cycli decemnouenalis, hunc inuenerunt Romani, vt scirent qua hora Luna à Sole accederetur, sed quia processu temporis hæc inuentio falsificata est: nihil operamur secundum hunc Cyclum. ¶ Quartus est epactalis † incipiens v. Calend. Septembris habens simpliciter anno. xix. continens in se regulares, & lunares, & epactas, & annos communes, & embolismales. Quintus † est Cyclus magnus, constans ex quingentis xxxij. ann. vel secundum alios quingentis triginta annis: secundum quem formatur tabula Dionysij. ¶ Sextus est Cyclus † indictionalis constans ex xv. ann. & continens indictiones. Romani enim quia difficilè erat de remotis mundi partibus venire singulis annis Romam ad soluenda tributa, per eos prouincijs indicta: statuerunt quòd saltem singulis quinquennijs soluerẽtur, ita quod primo quinquennio apportarent pro tributo ferrum pro fabricandis armis. In secundo quinquennio argentum, pro stipendijs militibus errogandis. In tertio aurum pro simulachris fabricandis, & sic semper post aurum. quod in ann. xv. ferebatur: incipiebat quinquennium, quo ferrum iterum soluebatur, & sic erat quasi quidam circuitus temporis, quia ergo Romani sic fieri indixerunt. ideo illi anni indictio nuncupati sunt: de quo dictum est suprà. Præmissum autem spatium quinque annorum, vocatum est lustrum, quia venientibus nuntijs prouinciarum cum tributo, cum cereis, & alijs pretiosis sumptibus vrbem lustrabant.

Conclusio operis. Cap. 14.

NEMO in hoc opere diuina officia sufficiẽter existimet expositа, ne fortè opus extollendo humanum diuinum improuidè extenuet sacramentum: in diuinis nanque officijs missæ, tot & tanta sunt inuoluta misteria, vt nemo nisi per vnctionem edoctus, ea sufficiat explicare, quis enim nouit ordinem cœli, & ponit rationes eius in terra? Scrutator quippe maiestatis, opprimetur à gloria. Ego vero non prævalens lippientibus oculis Solem in rota conspicere, tanti mysterij maiestatem quasi per speculum in ænigmate mihi visus sum intueri, nec penetrans ad interiora cœnaculi, sed præ foribus assidens in vestibulo egi diligenter, vt potui, non sufficiter, vt volui. lxix. dist. si officia. in prin. cum in humanis inuentionibus nil sit ex omni parte perfectum vij. quęst. j. nihil. Nempè propter innumeras atque ineuitabiles negotiorum apostolicæ sedis iniunctas necessitudines, quotidie more fluctuum emergentes, quæ studentis, & ad superiora tendentis obtundunt animum, quasi perplexus atque varijs & ineuitabilibus irretitus nexibus, vacare ad plenum nequiui, vt vellem quinimò vix valui meditata dictare, nedum concipere meditanda: nam cuiusq; animus ad plura

diuisus,

diuisus, & profectò ad singula minor. Quocirca non solum benignum sedulo imploro Lectorem: verumetiam liberum desidero correctorem. Enimuerò negare nequeo, quin plura inserta sint in hoc opusculo, quæ possunt iusto iudicio, nulla temeritate culpari. ix. di. negare. Verum si quid fortè laude dignum reperietur in eo diuinæ gratiæ penitus adscribatur: nam omne datum optimum, & omne donum perfectum, desursum est, descendens à patre luminum j. quęst. ij. quam pio. Si quid verò indignum insufficientiæ deputetur humanæ: nam corpus quod corrumpitur aggrauat animam, & deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem, aut siquidem propriè, aut eorum fortassis, quorum dicta plerunq; potius recitando, quam approbando hic introducta noscuntur. Hoc enim tam ex diuersis aliorum libellis & commentarijs more mellificantis apis, quam ex his quæ mihi diuina gratia propinauit fructuosè collegi, & hanc doctrinam interno fluentem nectare, velut fauum mellis in diuinis officijs speculari volentibus, diuino suffultus præsidio propinaui, hanc solum apud homines ex ingenti perpesso labore mercedem expectans, vt apud misericordissimum iudicem pro peccatis meis deuotas orationes effundant.

FINIS.

AD PIVM LECTOREM COR. LAVRIMANI VLTRAIECTIVI PRAEFATIO.

NOn eram nescius, pie Lector, quum hunc de Ecclesiasticis officijs librum typis primo excudẽdum proposuissem, quin infinitos propè in me carbones excitarem. Nam tum velut apertis oculis fore satis præuidebam, vt noster hic qualiscunque labor in varias incurreret reprehensiones. Atq; id quidẽ haud iniuria. Vt enim omittamus hoc, qui quantumuis piè satis de rebus istiusmodi ad Ecclesiam nimirum pertinentibus, sentiunt, non possunt tamen se se cohibere, quin & aliorum laboribus censoriam virgulam quodammodò subducant certè ab eorum morsibus, qui innumera in dies nouorum dogmatum cõmenta excogitant, nullã mihi securitatem ausim polliceri. Hi sunt, quos se Euangelicos & Paulinos appellari nõ pudent, cum in ijs nihil minus sit, quã quæ in Euangelio præcepta sunt exequi, quæque à Paulo, qui non sine causa dictus est vas electionis, sunt tradita, recta ratione expendere. Quod adeò verum esse iam inde à multis annis per varios scriptores, eosq; non minus pios quàm eruditos, abundè ostensum est. Eo enim humana redijt audacia, ne dicam stultitia, eò, inquam, inconsiderata illa ac præceps quorundam hominum libido lapsa est, vt non vereantur quadam peruicacia in se recipere, quod ab ijs, quam longissimè abest. Ab horum itaq; virulentis impetitionibus, sat scio, tutus esse non potero, qui quod hac in parte fecimus, nunquam sint probaturi. Nam, qua ratione ea probent, quæ cum suis insulis & pernicios videant pugnare institutionibus? Quæ nos huc sanis atque euidentibus probata rationibus adducimus, hæc illi planè reijciũt. Et quid in verò reijciant, si nouam sibi Ecclesiam inuenerint, & in ea nouas, si Dijs placet, instituerint cæremonias. Sed per Deum immortalem, quod insaniæ genus esse poterit apertius, quam velle magis sapere Apostolis, qui nostram hanc præsentem Ecclesiam à Christo acceperunt, acceptamq; nobis quasi per manus tradiderunt. Hi ergo multa mihi dicturi sunt, multa in eo, quem proferimus cauillabuntur, ne esset qui illorum ineptias manifestè conuincat. Eius enim rei potissimum gratia Autorem hunc in lucem emittimus, vt semel quam ridiculè rideant, quæ in nostra fiunt Ecclesia, constare possit. Clamabunt imprimis vetustum esse, & qui iam à tineis & blatis propemodum confessus sit, itaque in tenebris obcæcatus, vt lucem intueri nequeat. Verũ nos omnes adhibuimus operam, vt ab huiusmodi tineis ipsum vendicaremus, & omnino id fecimus, vt iam lucem facilè agnoscat. In ea, nisi quid mea me fallat opinio, tam fœliciter & prosperè versaturus est, vt non leue vulnus inde hæretici sint accepturi quod nullum quantumuis efficax medicamentum fideliter satis curare poterit. Non quasi plures non sint, qui idem aut maius etiã præstare queant, sed omnino hoc nobis persuademus, quòd cum hic alijs etiam Ecclesiæ nostræ propugnatoribus adiunctus sit, & fortiorem & faciliorem multo in hæreticorum aciem, si quam instruxerint, faciamus impressionem, vsque adeò, vt vel hastam abijcere, vel arenam nobis cedere cogentur. Enimuerò sane optarim & complures alios huiusmodi hæreticorum antagonistas quotidiè exoriri, qui consimilibus lacertis cum ijs dimicare non subterfugerent, sed validissimis rationibus, tanquam hastis in manu collocatis, inanes eorum argutias perstringere adorirentur. Nam si quid in me iudicij est, quod sentio quam sit exiguum, non arbitror alia ratione fieri posse, vt commodè horum nouatorum obstinata peruicacia comprimatur, nisi semel communi Marte eos ita sacrarum literarum testimonijs velut ensibus confodiamus, vt postquã terga dederint, deinceps nihil noui redintegrare audeant. Qua in re Deum Opt. Max. facilè adiutorẽ habebimus, si modò prælium aggrediamur, ac cum pernicioſissimis Christianæ Reipub. ciuibus ceu publico certamine manus conserere nõ defugiamus. Nunquã enim patietur Deus, vt quicquã detrimenti ferat Ecclesia, cuius ille caput est. Quanquã verò non ignorem, quin semper ab Ecclesia condita varij ac multi extiterint Hæretici, sed hoc ideò factum esse certò credimus, vt ita Christus nostram excitaret socordiam. Nunc verò quid dicemus? An non inerti luxu perditi adeò dormitamus omnes, vt permittamus sacrosanctam nostram Ecclesiam, quam vnicè defensare deberemus, à nautis, fabris, fullonibus, cerdonibus, palatronibus, tonsoribus, aucupibus, piscatoribus, cetarijs, coquis, fartoribus, essedarijs, baiulis in foro, in compitis & lustris, in compotationibus, in officinis, in tonstrinis, publicè & priuatim, ita lacerari, ita

capi,

capi, ita proscindi & conculcari, vt iam mille, si dicere fas est, in ea nascantur hæreses. Nam nemo ferè est qui non nouam aliquam de ea excogitauerit opinionem. Sed quo feror? Certè hoc verè dicere possum, pie lector, nullum satis acerbum posse inueniri epiphonema, quod isti rei conueniat.

Quare, vt ad nos redeamus, haud dubiè, quicquid in huius operis editione præstiterimus, certi sumus, istiusmodi hæreticis ac nouatoribus non probatum iri. Sed quid adeò ad nos, si ijs non placeamus, quibus nostra exosa Ecclesia est, cui tanquam matri omnem, vt par est, honorem deferimus? Nihil equidem hos moror, si quod res est ingenuè proferre liceat. Nihil, inquã, curo, si ab illis exemplo damur, modo à nostris hoc est, ab ijs, qui verè ac piè de Ecclesia vnica sponsa Christi & matre nostra sentiunt, recipiamur. Non enim hic nobis cornea vsque adeò fibra est, quin ab horum vno, si fieri posset, magis laudari optemus, quàm ab illiusmodi improbis hæreticis, & Ecclesiæ corruptoribus decem. Fremant ergo illi, per me licet, quibus, vt diximus, nostra sordet Ecclesia, qua tamen an aliquid charius, purius & sanctius esse debeat, non ausim dicere. Quidnis enim potius fatendum est, quam si hic contemnamus, quod nobis totius nostræ salutis fons Christus, dum hinc ad patrem emigraret, tanquam optimum quod habuit, pignus reliquit. Quid inquio contemnamus? Imò verò ne tam quidem simus inconsiderati, vt quioquam ea de re sinistri suspicemur, quam Christus iam crucis ligno suffixus in sponsam & charissimam vxorem accepit. Hanc equidem esse arbitror, de qua delicatulus ille puer Salomon mysticè hoc modo cecinit. Tota pulchra es amica mea, & macula non est in te vlla. Formosa admodum sit oportet, in qua ne vnus quidem inueniatur nævus, quæque ita omnibus formæ dotibus prædita est, vt nihil, quod ad eam rem faciat, deesse vnquã deprehendas. Talis est Ecclesia, atque ita sponsi sui virtutibus exornata, vt si qui eam contaminent, ac suis spurcitijs fœde polluant, morte potius sint piandi, quam vt vllam hic admittamus excusationẽ. Quamlibet profectò ignarus non sim, serpentem illum Leuiathan ita studiosè operam dare per suos administratores, tantosq; vndique nimbos & procellas concitare, vt hanc velut vnicam salutis nostræ nauiculam ita semel tempestatibus queat inuoluere, quo tandem penitus immergeretur ac periret. Verum hæc omnia ille frustra laborat, & quando pugnare hac in parte eum Deo non desinit, certe aduersus stimulum, quod aiunt, calcitrat. Ex his ergo quæ diximus, vel me deinceps tacente, quantopere fuerit necessarium, vt hoc opus de officijs Ecclesiasticis in apertum produceretur facile colligis. Si enim tam chara nobis Ecclesia esse debeat, quam istud ipsum à nobis Christus exigit, si ea innumera omnibus proculdubio Christianis præstet beneficia, si nos de via lassos, & grauibus peccatorum sarcinis onustos, aduenientes vltrò excipiat, si in ea, post æstuantis animi pernicioſos ardores & desperata vitæ squalentis, solatia, blanda recipiamus refrigeria, ac delectabiles auræ susurros sentiamus, si denique ad eam tanquam amœnissimum secessum lympidis fontibus ac ripis smaragdinis conspicuum nos conferamus, vbi onere peccatorum deposito tam dulci ac salubri cibo & potu refocillamur, vt quicquid molestum sit facile isthic exoriatur profectò eius siue leges, siue ritus, & ceremonias omnino negligere non possumus. Atqui hac quidem in re omnes facile pastores ac sacerdotes habebo imprimis mihi benevolos, quorum munus præcipuum est, in eiusmodi ceremonijs ita populum & gregem sibi commissum edocere, ne quid amplius in hisce addubitent. Nam, si non illud ignorare volumus, quod lippis & tonsoribus etiam notum est, certe hinc omnis proficiscitur perturbationum in Repub. Christiana colluies. Et pro dolor, quam multi hoc tempore, cum Pastores, tum Sacerdotes reperiuntur, qui horum non solum ignari sunt, verum etiam quos istiusmodi addiscere & piget & pudet. Sed hos quæso, meminerint, quid illis loquatur Ezechiel. Et violabant, inquit, me ad populum meum, propter pugillum hordei, & fragmentum panis, vt interficerent animas, quæ non moriuntur, & viuificarent animas, quæ non viuunt, mentienti populo credenti mendacijs, propter hoc dicit Dominus Deus, Væ pastoribus Israel, qui quod infirmatum fuit non consolidastis, & quod ægrotum non sanastis. Quid istud obsecro te? Dicam cõpendio. Quum magis curant quibus ciborum cupedijs ventrem saginent, quàm qua ratione populi erroribus queant mederi. Nam tum demum hoc facere intelliguntur, si verbum Dei, & quæ ad animarum pertinent salutem, populo non interpretantur, post eaquam eos Deus animarum constituerit medicos, & pastores eiusmodi, qui dominicum gregem ex Dei sententia, hoc est, vt voluit Hieronymus, scientia & intelligentia pascant. Atqui profectò haudquaquam fieri posse existimo, vt ea quis alterum doceat quorum ipse rudis sit & ignarus. Benigne itaque hi nostram qualẽqualẽ accepturi sunt industriam, si eam e re sua esse aperte intellexerint. Violabant, inquit Propheta, me ad populũ meũ, cum nimirum potius, quid fortunari. Coi aut Veneris iactus portendat,

scire laborem, atq; vtrum vinũ meratius sit dijudicare, quam eas addiscere disciplinas, quas cum maxima animarum salute ad populum Dei fideliter transfundant. Sed væ istiusmodi. Quemadmodum enim Iosephus dixit suis fratribus se ad cõspectum suum illos neutiquã admissurum, nisi & nimirũ fratrem secum adduxerint. Ita quoque Christus verus ille Iosephus, & cuius hic vmbrã tantum expressit cum suis fratribus, videlicet sacerdotibus & sacrosanctæ Ecclesiæ pastoribus exposturabit sanguinẽ, hoc est, animã eorum fratris minimi, eumq; & manu ipsorum requiret. Quem quidem si adducere nõ poterunt, bone Deus, quàm malè cum ijs agetur. Non equidem quemquã iudicio, nec speciatum aliquem perstringo, sed si quid nequid, vt ais Comicus. Nam vt omittam cætera, oppidò quàm turpe est ea ignorare, in quibus indies versamur. Non potest igitur opus hoc non ad eos maximoperè pertinere, quorum fidei Ecclesiæ gubernacula commissa sint. Hic enim præter rationem legitimè legendi cantandiq; officium diuinum, ritusq; & Ecclesiæ ceremonias luculentam sanè ad obscuriora quædam sacrarum literarũ loca explicationẽ non vulgaribus veterum Orthodoxorum testimonijs confirmatam habebunt. Porrò autẽ plerosq; fore facilè crediderim, qui nos cuiusdam negligentiæ atq; inconstantiæ insimulabunt, quasi parum considerate, quæ nos deceant, perpendamus, vt qui iampridem Iurisprudentiæ nomen dedimus, & in eius castris hactenus militauimus, modo ijs nos intermisceamus, quæ sunt Theologorum. Fateor equidem me præter professionem facere, quod si peccare est, fateor id quoque. Verum, mea quidẽ sententia, omnis professio in ijs sitet, quæ cõmunem spectãt vtilitatem. Et certè vniuscuiusq; professio est, vt prosit quampluribus, & obsit nemini. Nec vero is sum, qui tantum meo tribuã iudicio, vt solus omne operis huius in lucẽ proferendi consilium cæperim. Cũ enim primo illud ad manus meas peruenissem, exemplo quibusdam amicis communicaui, quorum iudicium & doctrina non vulgaris vsq; adeo mihi perspecta fuit, vt non dubitarim, quicquid laudem mihi persuasissent, vel perpetuo nominis periculo, aggredi. Hi me non solũ ad editionem adhortati sunt, verum etiam honestis monitis, ita me interdum oscitantem & somniculosum excitarunt, vt hinc quoque factum sit, quo opus hoc magis excultum prodire non potuerit. Dedimus itaq; operam, vt author hic, qui iam propè quadringentis annis horridus, incultus, ieiunus & squallidus inter fœdissimas chartas a muribus penè totus corrosus delituit, iam tandem in manus eruditorum ali quãto tersior, ornatior, ac politior veniret, ijs sublatis mendis, quæ lectori nauseam parere potuissent. Quod sanè, quantis mihi constiterit laboribus, tum verius, lector, dixeris, quum singula attenta lectione diligenter discusseris. Vetus enim ille codex manu scriptus, ita arctis ac pressis characteribus fuit exaratus, vt legi admodum mihi fuerit difficile, vsque adeo, vt sæpenumero, si quam sententiam elicere voluissem, debuerim profectò diuinare: tamen si quidem me non lateat, quàm in huiusmodi rebus diuinatio sit odiosa, ne dicam periculosa. Dabis interim veniam, si quæ interdum vocabula occurrant minus latina, quæ eiusmodi sunt, vt mutari non debuerunt. Hic nanque illud cogites velim, quod alibi libens feceris, nempè omnes artes peculiares suos habere dicendi modos. Nemo est, vel mediocriter eruditus, qui non facilè sciat Ecclesiam quoque non solum sua habere vocabula, sed & quamplurimas dicendi phrases latinæ linguæ authoribus prorsus inauditas. Verum hæ sunt istiusmodi, vt eas hic mutare si voluissem, non potuissem, & si potuissem, non voluissem, ne hic mihi accidat, quod pluribus vsu venire solet, qui dum rem illustrare conantur, eam penitus peruertunt. Nec profectò quanquam offendere debet si hic interdum dilutas, ac vt videbitur, futiles inuenerit rationes, cum in nonnullis author hic non tam veras, quam pias ac vulgo familiares habere studuerit, cuiusmodi sunt de dissolutione Stellæ a magis visæ, & cur missa de defunctis celebretur feria secunda, atque his similes aliæ, qua in re te etiam admonitum volui. Quare ad postremum vnum hoc rogo pie lector, vt nostram operam & industriam, si quàm hic iudicaueris, æquo animo accipias, & eam solum promptitudinem benignè amplectaris, qua non passi sumus hoc opere diutius aliquem defraudari. Certo enim speramus, si non vtile, saltem minus molestum fore ijs, qui sacris literis & pietati maxime operam dare consueuerunt, vt hinc ita deinceps Ecclesiam studiosius amare, colere, atque obseruare discant, quo ad æternam illam Ecclesiam, cuius nostra hæc duntaxat adumbratio quædam est, queant suo tempore peruenire. Quod vt faciat Christus, etiam atque etiam oramus, quem in hac editione maximè honoratum optamus.

Diuinorum

DIVINORVM OFFICIORVM, AC EORVNDEM RATIONVM BREVIS EXPLICATIO

D. Ioannis Beleth, à Cornelio Laurimano Vltraiectino castigata, & in lucem edita.

Proœmium, ac brevis totius operis partitio.

IN primitiua Ecclesia prohibitum erat, ne quis loqueretur nisi esset qui interpretaretur. Quid enim obsecro prodesset loqui, si non intelligeretur? Certè nihil. Hinc illa laudabilis inoleuit consuetudo in quibusdam Ecclesijs partibus, vt pronunciato secundũ literã Euangelio, statim vulgari illud populo exponeretur. Quid vero de nostris tẽporibus dicemus, si vix, ac ne vix quidem inueniatur qui, quæ legerit vel audierit intelligat, quisq; satis animaduertat, quę viderit, aut egerit? Vnde profectò illud verè dicere possumus, quod olim propheta cõquestus est: perit sacerdos quasi è populo vnus. Videt ergo tacendũ potius esse, quàm psallendũ, silendũ omnino, quàm tripudiandum, si in hanc temporũ infœlicitatẽ incidimus. Verumenimuero ne aliqñ ora canentium ad te Dñe Deus turpiter claudantur, ad hoc damnum euitandũ, triplex adhibebimus remediũ, si primo de ecclesiasticis institutionibus, deinde de expositionibus diuinorum sermonũ, ac tandem etiã de dierũ ratiocinationibus quàm fieri potest breuissimè, dixerimus. Ac primũ quidẽ ad eos pertinere poterit, qui modo incipiunt, secundũ verò ad eos, qui iam profectũ aliquẽ sentiunt, tertium denique ad illos qui ad perfectionem quandã peruenerunt. De his igitur breuiter & compendiosè deinceps dicamus vt per nos aliqua ex parte eorũ consulatur ignorantiæ, qui quemadmodum de his rebus sentiendum sit, verè nesciunt.

De rebus specialiter Deo consecratis. Cap. I.

TAmetsi quidẽ rerum hãc vniuersitatem Deus, ad nostrũ maximè cõmodum, ex nihilo creauerit, vt hinc merito, & sic vocetur omnium Dominus iuxta illud. Domini est terra & plenitudo eius: ab illa tamẽ vniuersitate quędã sibi specialiter retinuit. Quemadmodũ enim illa in quatuor partes secari potest, ita hic a qualibet parte aliquid sibi propriè vendicauit. A locis, loca venerandã: a temporibus, dies festos: a rebus, decimas, primitias, oblationes, & si quæ sunt alia, quæ donari solent: a personis denique, quas velut sibi dicatas habet, vt sunt ministri altaris, monachi, & moniales. De quibus sanè omnibus videlicet de locis, temporibus, rebus, personis ac earundem multifarijs officijs, deinceps ordine dicemus. Et primo quidem de locis.

De loco. Cap. II.

LOcorum itaq; venerabiliũ alia sunt orationi dicata, alia verò necessitati humanæ deputata. Loca humanæ necessitati deputata sunt hæc: Xenodochium, nosocomiũ, gerotocomiũ, orphanotrophiũ, prototrophium, brephotrophium. Sic cum patres & religiosi Imper. loca quædã instituerunt, quò se reciperent peregrini, orphani, senes, emeriti, infirmi, imbecilles & saucij. Loca autẽ quę orationi dicata sunt, quędam sacra sunt, quędã sancta, quædã religiosa. Sacra loca sunt, quæ per Pontificem Deo ritè sunt cõsecrata, & quasi sanctificata, quę diuersis appellãtur nominibus, præcipuè tamen his: Ecclesia sacrariũ, sanctuariũ sacellum, tẽplum, oratoriũ, Dei tabernaculũ, monasterium, cœnobium, κυριακὴ dominicalis, Domus oratiõis, basilica, capella. Sed ignorandũ nõ est, quin oratoriũ prọ́ipsa Ecclesia interdũ accipiatur, atq; etiam quiuis locus alius ad orandũ cõstitutus, vocetur oratoriũ: cuiusmodi in suis cœnobijs sibi statuerunt monachi. Sancta verò, sunt loca immunitatis circa monasteria, sub certæ pœnæ interminatione cõfirmata: quẽadmodũ apud nostrã Lutetiam cernitur, velut clausturum quoddam, in quo sunt ædes canonicorum

Nam cuiuſcunque celeris reus ſit, ſi illuc tanquã ad ſylũ perfugerit, maxima ei præſtatur ſecuritas. Sic muri etiã & portæ ciuitatis, ac theatra vt ſancta eſſent, ſancitum eſt legibus. Poſtremò locus religioſus ille dicitur, in quo integrũ hominis cadauer ſepultum eſt, vel tantũ etiam caput. Corpus enim obtruncatũ, niſi & caput adſit, locũ religioſum facere nõ poteſt. Quare, cum hactenus de locis dictũ, ſit illud vnum adijci oportet, vt, quemadmodũ Eccleſia ſit ædificanda, paucis declaremus. Facto enim loco fundamenti neceſſe eſt, vt Epiſcopus eũ primo aqua luſtrali, quam benedictã vocant, aſpergat, ac tum denique primũ fundaméti lapidem, qui crucem ſibi impreſſam habere debet ipſe iaciat, vel iuſſum eius ſacerdos alius, ſi ipſe adeſſe nequeat. Et omnino quoq; neceſſarium eſt, vt ædificetur verſus Orienté, hoc eſt, verſus ſolis ortum æquinoctialem, nec vero contra æſtiuale ſolſtitiũ, vt nonnulli & volunt & faciunt.

De temporibus. *Cap.* 3.

HIs igitur de locis ita breuiter expoſitis, dicendum, eſt de temporibus. Accipimus aũt hic tpa, pro diebus, quorũ alij ſunt feſti, alij ſolennes, alij verò profeſti. Ac profeſti quidẽ ſunt, quia nulla ſpeciali celebritate fulciunt. At vero aliter Iudæi ſuos vocat dies aliter Ethnici, eorũq; Philoſophi, aliter dæmũ chriſtiani. Hebræi primũ diẽ appellãt ſabbatũ, qui præcipuus apud eos habetur. Reliqui oẽs ab hoc denominati ſunt. Vocãt enim ſequentẽ diẽ poſt ſabbatum, primã ſiue alterã ſabbati, & qui deinde ſequitur ſecundam ſabbati, & ſic de alijs, vſq; ad diẽ ſeptimũ, qui illis vel ſeptima ſabbati, vel ſabbatũ ſabbatorũ dicitur. Apud Ethnicos verò, tam vulgus, quàm Philoſophi ijſdẽ vtebantur nominibus, niſi q̃ in ijs diuerſam inter ſe habuerint rationem. Vtriq; enim primũ diem ſolis appellabant ſecundũ, Lunæ: tertiũ, Martis: quartũ, Mercurij: quintũ, Iouis: ſextũ, Veneris: ſeptimum, Saturni. Sed ideò hos vulgus ita nominabat, quia Solem, Martem, Mercuriũ & alios, deos eſſe arbitrabatur: Philoſophi verò ob hanc cauſam, quod planetarũ horum motibus humanæ vitæ natura cõſtituatur. Proinde nomina hæc ſacra ſcriptura haud quaquã recipit, quanquã paſſim in vſu habeantur. Chriſtiani denique ab his longè aliter dies nominat, proprijs nimirũ appellationibus. Nam ſabbatũ Iudæorũ vſq; adeo non obiecerunt quin cum ijs illud libenter habere velint, partim ob Hebraici ſermonis authoritatẽ, partim etiã ob interpretationis ſignificationẽ. Sequentẽ verò diem, vocãt diem dominicũ, tum propter Chriſti reſurrectionẽ, tum propter ſpiritus ſancti è cœlis miſſionẽ, vel quia Ioannes Euãgeliſta in ſua Apocalipſi ſic ipſum nominauit. Ait enim ibi hoc pacto. Fui in ſpiritu in die dominico. Sed diem qui proximè dominicam ſequitur, feriam vocant ſecundã, itemq; & alios dies ad ſabbatũ vſq;. Dicuntur autem feriæ à feriando, non q̃ a neceſſarijs vitæ operibus ſit feriandũ & abſtinendũ, ſed q̃n toto vitæ noſtræ tẽpore a vitijs feriari debeamus. Dies feſti porrò ſunt dies ſolẽnes, qui, vt ſoli ſeruarentur, quaſi preſcripto & quodam inſtituto recepti ſunt. A ſolo enim vel a ſolito ſoléne dictũ eſt. Vnde ſolennia feſta vocat Eccleſia, quę certa ſunt obſeruatione cõſtituta. Atq; hinc etiã venit ſolẽnitas, quæ quadripartita eſſe põt, videlicet feſtiuitatũ, ſtationũ, letaniarũ, & ieiuniorũ. *Apoc.* 1.

De ſolennitate feſtiuitatum. *Cap.* 4.

PRimo igitur de feſtiuitatũ ſolennitate agendũ eſt, quæ pluribus nominibus vulgò exprimi ſolet, nimirũ his: feſtiuitas, feſtũ, celebritas, exitus, tranſitus, obitus, aſſumptio, depoſitio, dormitio, paſſio, dedicatio, natiuitas, natalis, vel natale & natalitium. Feſtiuitas dicitur, quaſi feſti ſancti alicuius natiuitas. Natiuitas verò propriè appellatur feſtũ illius natiuitatis, quæ eſt in carne & in mũdo, ita vt hinc ſolũ dicatur natiuitas Chriſti, beatæ Mariæ & Ioãnis Baptiſtæ, quod horũ natiuitates duntaxat ab Eccleſia celebrentur. Natalis vel natale & natalitiũ vocatur ſanctorũ ex hoc ſeculo cõmigratio. Quia vt ſeculo & mũdo moriuntur, ita tunc cœlo naſcuntur indifferenter auté tria hæc vocabula vſurpantur. Dicitur porrò tranſitus feſtũ, quod eſt de morte beatorũ, quum eorũ animæ è corporibus exeũtes per varia loca ſibi incognita tranſire debeãt nempè, ſi dicere liceat, per cœlũ aeriũ, æthereũ, criſtallinũ, donec peruenerint ad cęlũ empyreũ. Obitus appellatur, quaſi tum animis angeli veniãt obuiã,

cuiuſmodi

cuiusmodi de beato Martino legitur. Passio autem nuncupatur, quasi tum maximè corpus patiebatur, cum inde anima excederet. Quapropter fieri etiam potest vt vniuscuiusq, obitus appelletur passio, quũ ille discessus animæ ac distractio a corpore, non sine magno dolore fiat. Nec enim sine causa est, quod diuus Hieronymus in vitis patrum de quodã viro sancto narrat, quid dominũ rogauerat ut sibi vellet ostendere quemadmodum è corpore excederet anima absque dolore & angustia aliqua. Nam cum hic quodam die fortè fortuna ab suo ueniret tuguriolo, uidit iuxta uiam pauperem quendam ante se miserè prostratum, ac iam animam agentem, cui aliquot, vt perspicuè videbat, astabant angeli, qui eius expectabant animam, ut eam ad superos deportarent. Verum hi posteaquã illic multum diuque expectassent, uox missa è cœlis ad angelos illico audita est. Ad quid tandem moramini? Ad quam illi respondent Dominum præcepisse, ut animã illius sine corporis anxietate educerẽt, quod certè facere non poterant. Haud iniuria ergo cuiusque obitus & passio dici potest. Assumptio uero propriè dicitur transitus beatæ Mariæ, & Depositio sancti Ioannis Euangelistæ, qui uiuus sepulchrum ingressus est, & se quasi in illud deposuit. Tandem etiam dormitio, mors appellatur sanctorum quæ illis est velut optatissima quies. Sicut enim a somno validiores atque integriores surgere omnes soleamus, ita & sancti sine difficultate resurgent in corporibus glorificatis quasi è somno fuissent experrecti. Vnde illud est, quod Dominus de Lazaro dixit: Lazarus amicus noster dormit.

De festis. *Cap.* 5.

FEstorum quædã sunt generalia, quædã particularia. Generalia, sunt quæ generaliter ab omnibus celebrãtur, vt festa Trinitatis, beatę Mariæ, natiuitatis Domini, Paschæ, Pentecostes, sanctæ Crucis, Apostolorum, Euangelistarum, sancti Ioannis Baptistæ & Euangelistę, Laurentij, Nicolai, Syluestri, Martini &c. Festa autem particularia sunt, quæ tantum in una colũtur prouincia, ut festũ beati Hylarij, quod in Aquitania dũtaxat obseruatur. Vel etiã quæ in uno fiũt episcopatu, uel in una uilla aut parochia, dicuntur festa particularia. Notandum interim obiter hic est, in colendis festis dignitatem quandam & ordinem esse attendendum. Festa etenim Trinitatis digniori cultu sunt celebranda, deinde festa beatæ Mariæ, præcipuè tamen Assumptionis, ac tandẽ quoq; festa sanctæ Crucis, quæ duo sunt. De alijs antè intelligenti facilè est iudicare. Quot sunt festa Trinitatis, tot beatę Mariæ esse sciẽdum est. Causæ vero festorum quæ sint, & cur quædam non suo tempore, sed alieno celebrentur sequentia commodius declarabunt.

De Stationibus. *Cap.* 6.

DE letanijs quidẽ modo non incommodè dicendum foret, nisi de ijs tum paulo opportunius essemus dicturi, cum de festis iuxta temporum varietates tractabimus. Operęprecium igitur est, vt hoc tempore his supersedeamus, ac modo de stationibus agamus, vbi sex sunt considerandа. Primo, quid sit statio, & quamobrem sic appellata: secundo, vnde initium sumpserit: tertio, quot sint earum species: quarto quare huiusmodi solennitas stationum sit instituta: quinto, cuiusmodi sint perficiendæ: vltimo denique quæ sit differentia inter stationes, processiones, & letanias. Et quidem statio, prout hoc in loco accipitur, est processio, quæ fit ad aliam Ecclesiam: vt Deo persoluantur gratiæ. Dicitur autem statio, quòd stantes Deo agimus gratias, non flexis genibus sicut in letanijs: nec in eis supplicationis vtimur vocibus, sed laudem Deo cantamus. Videntur tamen stationes a veteri lege ad nos fluxisse. Tum enim populus Iudaicus, atque etiam complures Ethnici Hierosolymam conueniebant in maximis solennitatibus, veluti in Paschate & Pentecoste, vt in templo adorarent, ibique & munera offerrent, ac Deo tandem gratias pro innumeris beneficijs agerent. Ab hac ergo est consuetudine, quod etiãnum nostra Ecclesia obseruat, vt oẽs pariter ab oppidis, villis, alijsq; locis suburbijs in septimana Paschali & Pentecostes ad episcopalẽ Ecclesiã conuenirent. Sunt item aliæ stationes, quæ a Romanis originem traxerunt, qui in eiusmodi

frequenter admodum versabantur. Si quando enim diuersis temporibus se ab hostibus vndique obsessos animaduertebant, aut grauiora sibi imminere pericula, sanctorum intercessiones implorabant, vt quicquid esset periculi tandem cessaret. Quo quidē facto processionibus ad eius sancti Ecclesiam conueniebant, cuius patrocinio fuerant liberati, vt tanto beneficio dignas gratias Deo agere possent. Atq; ita sanè fiebat statio ad S. Paulum illo die, quo per eius subsidij inuocationem eos liberauerat Dominus. Et sic de alijs. Stationum autem duę sunt species. Aliæ enim sunt generales, alię particulares. Generales sunt, quæ in ijs duabus septimanis, quas modo diximus, ad maiorē semper Ecclesiam fieri solent. Particulares verò sunt, quæ in diuersis Ecclesijs, ex causa, quam statim attulimus fiūt. Quandoq; etiam fiunt stationes causa veneratonis, nulla alia causa interueniente, vt quum in alicuius sancti festo ad alius Ecclesiam itur processione à maiori. Rursus interdum stationes fieri dicuntur, cum ob eandem veneration is causam diebus festis ad diuersa progredimur altaria. Quare ex ijs, quæ diximus, satis constare arbitror, quæ sit stationū institutio. Quibus illud tamen addendum est, quod quemadmodum Romani in sua ciuitate ad pericula euitanda stationes annuatim fieri statuerunt, sic quoq; in alijs ciuitatibus ob similem causam suas instituerunt stationes. Non est propheto, quod multum anxij simus circa vestes, quibus in stationibus vti oporteat, cū eiusmodi esse debeant, quales in choro quotidie haberi licet, hoc semper obseruato, vt illi tempori maximè conueniant, quo fiunt stationes. Non hic ieiunatur sicut in letanijs. Non hic flectuntur, vt dictum est, genua, sed lætiæ voces cantantur, nimirum responsoria, vt dicimus, & antiphonæ, vel his quippiam simile. Fit nonnunquā vt, dum peraguntur stationes, in ea Ecclesia, ad quam itur, missa celebretur, & interdum non. Vtut tamen hæc sunt, absoluta stationis oratione semper vnde exierant, reditur. Inter stationes verò, letanias & processiones hoc interest, quod stationes ex causis suprà dictis, eo, quod expositum est, modo fiant: letaniæ quę supplicationes ac rogationes significant, ad vitanda quidem fiunt pericula, atq; omnes effugiendum infortunium, sed nō sine ieiunio, & veste humili, aut habitu lugubri, vocibus in modum supplicantis. Vnde profectò letaniæ dicuntur supplicationes. Sed cui dentius hæc omnia patebunt cum eadem plenius paulo post simus tractaturi.

De processionibus. *Cap.* 7.

PRocessiones denique duæ sunt: vna est, quam singulis annis obseruamus in Ramis palmarum. Sic enim illam vocamus dominicam, quæ proximè præcedit Pascham. Atq; hæc quidem illam representat processionē, quæ Domino fuit exhibita à turbis Iudæorū, & pueris cum ramis palmarum, quum insidens asinæ Hierosolymam veniret. Altera vero est, quam dominicis diebus celebramus in eius memoriā, quam discipuli Christo exhibuerunt ipso die Ascensionis, postquam cum eo simul ad montem Oliueti congrediebantur, vnde illis videntibus assumptus est. Non q; illud die dominico factum fit, sed processio & omnis istius diei celebratio in diem dominicū translata est, vt à populo tunc maximè ad Ecclesiam confugiente & simul & solennius coli possit.

De ieiunio. *Cap.* 8.

NVnc videndū est, quid sit ieiunium, vnde dicatur, de authoritate & laude, siue cōmendatione ieiunij, atq; eius multiplici distinctione. Primum sanè pertinet ad definitionē, alterum ad interpretationē siue originem, tertium ad cōfirmationem, quartum ad amorem, quintum denique ad cognitionem. Ieiunium est communis omnium membrorum satisfactio, vt scilicet membra satisfaciant pro peccatis, quæ admiserunt; vt singula peccauit, ieiunet ac sufficit. Qui solus est in culpa, solus sit in pœna. Si oculus, similiter. Vnde Hieremias. Oculus meus depredatus est animam meam. Et per feneſtras oculorū meorum mors intrauit in animā meam. Sic Augustinus: Oculo nihil nequius. Potest autem dici ieiuniū, à ieiuno, quod est intestinum quoddam, vt inquiunt anatomici, quod in homine, mortuo prorsus vacuum reperitur. Nam & nos itidem cum ieiunamus à vitijs

Thrē. 3.
Hiero. 9.

vitiis omnino vacui esse debemus, idq; tam in animo, quàm in corpore. Vnde plenius profecto Augustinus super Ioannem ieiunium definit hoc modo. Magnum & generale est ieiunium ab iniquitatibus & à carnalibus voluptatibus abstinere. Hoc enim ieiunium omnibus numeris est perfectum
Tit.2. & absolutum. Cui non absimile est, quod Paulus ait: Sobriè & piè & iustè viuamus in hoc seculo: Nam quòd, vt sobriè viuamus, inquit, ad nos planè pertinet, quod piè, ad Dominũ, quod iustè, ad proximum. Hinc pietas est cultus Deo exhibitus, cum quo velut ex aduerso pugnat impietas siue idolatria. Quare multi in hoc vocabulo pietatis errant, dum in eo vulgo assentiuntur, quòd ille dicatur pius, qui è suis bonis libens pauperibus quippiam partiatur, contra ille impius, qui quæ pauperum sunt, ad se rapit. Verum ne diutius quadam similitudine labamur, & vitia impietati cõfinia, & virtutes, quæ pietatis nomini non obscure videntur respondere, breuiter describemus. Multum sanè interest inter flagitium, facinus, atque impietatem. Nam flagitium in nobismetipsis est: Facinus vero committitur in proximum, & impietas in Deum. Sic quoq; magnũ statuitur discrimen inter misericordiam, clementiam, & pietatem. Vt enim misericordia maximè versatur circa naturam: sic clementiam esse dicimus erga iustitiam, pietatem erga Deum. Verbi gratia: Misericordia est, siquis ad supplicium aliquem iustè damnatum duci videat, cui ita naturali inclinatione compatitur ac commouetur, vt ipsum a supplicio liberet. Quemadmodum etiam dicitur misericordia, si quod pauperi est suffuratum, ipsi restituimus. At uero clementia est, si quem iniustè punitum viderimus, & nos periculis obiecerimus, ut per vim illum eripiamus. Pietas demum est colere Deũ, idq; ex mero amore, quam Græci vocant λατρείαν, vel θεοσέβειαν, nos autem Dei cultum rectè appellare possumus.

De ieiunij authoritate. Cap. 9.

AVthoritas ieiunij triplex est. Habet enim authoritatem partim ab antiquitate temporis, partim a loci qualitate, partim denique a præceptorũ institutione, & maiestate. Ab antiquitate temporis, q; statim post orbem cõditum in ipsa hominis creatione esse cęperit, cum dicebatur. De ligno scientiæ boni & mali ne comedas. A loci uero qualitate, quia in paradiso fuit institutum. A præceptore, q; non *Gen.2.* ab homine, sed a Deo ordinatum fuerit. Rursus cõmendatur a temporibus & personis. Et a temporibus quidem, q; in tempore ante legem, in tempore sub lege, & in tempore gratiæ ieiunium semper fuerit obseruatum. Ante legem a Moyse, sub lege ab Helia, in tempore gratię a Christo. Eius autem cõmendatio plena est exemplis. Heua quandiu abstinuit, virgo fuit incorrupta, mansitq; in paradiso. Sed quum præceptum ieiunij violasset, exemplo carnis sensit corruptionem, & sub uiro est constituta, ac paulo post è Paradiso turpiter eiecta. Ad eun- *Gen.3.*
dem sanè modum Adam simul atque ieiunium fregisset, ex delitijs Paradisi in hanc mortalitatis miseriam detrusus est. Moyses post ieiunium cum Deo locutus est. Helias *4.Reg.*
similiter post ieiunium igneo curru in cœ- *2.*
lum subuectus est. Hierosolyma a Senache- *2.par.*
rib tempore Ezechiæ Regis & Isaiæ centũ *32.*
octuaginta quinque milibus cęlitus una nocte interfectis, fuit liberata, & ne inter cineratos fœterent, solus Senacherib cum decem tantum aufugit in Niniuen, vbi sexagesimo die post a proprijs suis filijs fuit interemptus. Item, Iona iram Dei concionante, Niniuitæ in sacco & cinere ieiuniũ pœnitentiæ agentes consecuti sunt veniam. Sic quoque Iosue filius Naue ieiunio, dum illud per integrũ diem agebat ad Cabaon, Solis & Lunæ cursum cohibuit, & hostes suos superauit. Ab his itaq; personis ieiunium cõmendatur. A loco uero, q; in Paradiso natum sit. Sequitur ieiunij distinctio.

De distinctione ieiunij. Cap. 10.

IEiunium sic primo diuidi potest, quod aliud sit carnis, aliud mentis. Carnis est, cum quis abstinet a cibis. Mentis uero quando quis ieiunat a uitijs. Vel etiam carnis ieiunium dici potest, si quando quispiam ob nimiam pinguedinem ieiunat, ne corpore supra modum pinguescat. Verum illud nullius uirtutis est, adeoq; dicendum est potius esse attenuationis. Qua ratione

& mentis ieiunium esse volumus contra luxuriam, ne similiter plus æquo pinguescat, ac in multis luxurietur. Secundo ieiunium & hoc modo distinguitur, aliud videlicet esse institutionis, aliud deuotionis, aliud paritatis, & aliud dispensationis. Ieiunium institutionis est. Quadragesima a sanctis patribus olim instituta. Quemadmodum enim in lege veteri, sancti patres rerũ suarum omniũ decimas & primitias Deo reddere consueuerunt. Ita nos quoque debemus ei decimas & primitias offerre, non solum ex rebus nostris, nempè ex frugibus, & alijs quæ possidemus, verum etiam ex nobismetipsis scilicet, ieiunando, idque corpore quidem a cibis, mente uero a uitijs. Est enim, ut statim diximus, carnis pariter & mentis ieiunium. Offerimus autem Deo ex nobis primitias & decimas, si quando bene operamur.

De institutione Quadragesimæ, & reliquis ieiunandi formis. *Cap.* II.

INstituta igitur fuit Quadragesima, pro dierum decima. Sed cur potius quadragenario numero, quàm alio appelletur, euidens ratio est, cum quadraginta dies in anno pro decima liquido possimus inuenire. Sicut Leuitæ ex decimis, quæ eis offerebantur, summo sacerdoti partem reddebant decimã, ita & nos decimã damus Christo uero Pontifici ex triginta sex diebus, qui sunt in decima trecentorum & quadraginta dierũ, & ex sex horis cum quadrante, quæ sunt vltra dies trecentos & quadraginta. Cum ergo summatim sint dies quadraginta vnus & quadrans, ex quadraginta habemus pro decima quatuor, quibus cũ alijs triginta & sex cõputatis, exurgunt quadraginta. Restat adhuc unus dies & quadrans, quæ sunt horæ triginta, quarum pars decima tres sunt horæ, pro quibus in sabbato Paschæ ieiunamus vsq; ad noctẽ. Sunt autẽ in anno dies trecẽti & quadraginta sex, quorum decima pars triginta sex dies sunt, excepta decima quadrantis, pro qua voluit Augustinus, vt in uigilia Paschæ, eius diei missa nocte celebraretur. Vnde est, quod in oratione, quam Collectã dicimus, illo die legimus: Deus qui hanc sacratissimam noctẽ, &c. Dicitur ergo Quadragesima, quasi cum decima quatuor. Diebus enim triginta & sex adduntur quatuor, qui sunt ex decima. Primus est sanctificationis, hoc est, mundificationis, si sic dicere liceat. Quia tũc homo mundatur & lauatur tam anima, quàm corpore. Reliqui tres sunt primitiarum. Primus dierũ quadraginta, est quarta Quadragesimæ. Tres alij sunt, vt dictũ est, primitiarũ. Et certè ignorandũ non est, tres dies ieiuniorum in unoquoq; tempore celebrari, qui appellantur primitiæ, quod ita de ijs sit dispensatum. Proinde ieiunium dispensationis est, quod in magnarũ solennitatum uigilijs fieri dicitur. Solebant enim maiores nostri illa nocte, quæ proximè festum præcedebat, uigilare, unde & uigilias appellabant dies festa proximè præcedentes, ad quas conueniebãt iuuenes & puellæ, cantores & lusores, sicut adhuc fit in plerisq; regionibus, ut in Pictauia, præcipuè in festis patronorum ecclesiarũ. Sed quoniam multa inde nascebantur incõmoda, institutum fuit, ut in locum uigiliarũ succederent ieiunia, ut eo demum modo comessationes superfluæ & ebrietates, quæ crebro cõtingebant, tollerentur è medio. Quod in ea forma ab Ecclesia ita dispensatum accepimus. Si quis tñ ieiunaret & uigilaret, his vtique haud male faceret. Nihil enim uetat bonũ duplicare. Dicitur autẽ huiusmodi institutio, dispensatio, quasi in diuersis (ut sic loquar) pensatio. Nam ieiuniũ hoc fuit introductũ in cõpensationẽ vigiliarũ, quæ idcirco fuerũt abrogatæ, ne crebræ illæ comessationes atq; ebrietates posthac fierent. Aliquãdo tamen & canonici rigoris est dispensatio iusta de causa ab eo, cuius interest, facta relaxatio, quẽadmodũ etiã in hoc loco. Viderunt enim quòd melius erat ieiunare, quàm uigilare. Ieiunium porro deuotionis est, si quãdo quis sua sponte ieiunat, ut in uigilia beati Martini, & beati Nicolai. Ieiuniũ paritatis est, quum in uigilia sancti Iacobi, Bartholomæi, & aliorũ Apostolorũ ieiunamus, quibus ut ieiunaretur, statutum non est. Facimus tamen ex eo, q; omnes Apostoli in meritis ac præmijs pares sint. Quorum enim merita æqualia sunt, necessarium planè est ut eorum animæ in cœlis sint æquales. Ob quam sanè causam Ecclesia considerauit dignum esse, ut pariter omnes ieiunia haberent. Ex Apostolis autem sex tantum

tùm ieiunium habent institutionis, quorũ item quatuor quũ coniunctim ieiunamus, quatuor duntaxat in vniuersum existunt Apostolorum ieiunia. Nam Petrus & Paulus vnum communiter obtinent, quoniam eodem die passi sunt. Sic Simon & Iudas, qui ita simul duo ieiunia efficiunt: tertium habet Matthæus, & quartum Andreas. Cur verò his, & non etiam alijs ieiunamus, ratio in promptu est. Vt hoc enim fieret in eorum vigilijs, ideò sancta ecclesia statuit, quòd sicut illi p Christi nomine passi sũt, & nos quoque aliquo saltem modo cũ eis patiamur, si beatè cũ eis viuere optemus. Eadem ratione etiam de alijs Apostolis instituisset, nisi aliud quippiam impedimento fuisset. Impedimenta autem sunt hæc: Festum Philippi & Iacobi quod ipsis Calendis Maij habemus, quæ semper sunt inter Pascha & Pentecosten, quòd sit tempus lætitiæ & gaudij ieiunandum non est. Nec obstant ieiunia, quæ in diebus letaniarum siue rogationum occurrunt, cùm ea ob aliã fiant necessitatem, vt patebit dilucidius in sequentibus, Nam & tunc ieiunatur ab aliquibus propter spiritus sancti expectationem. Iacobus Zebedæi ab Herode obtruncatus est in diebus azymorum, ita vt neq; ieiunium habeat, neque illi festum celebrari possit. Festum nanque eius, quod septimo Calendas Augusti obseruatur, non fit respectu illius passionis aut mortis, sed translationis, Tunc enim illi primò dedicata est ecclesia in Hispania, vt pleniùs ostendetur eo in loco, quo eius festum attingemus. Quod autem non ieiunatur Bartholomæo, cuius festum est octauo Calendas Septembris, aliud est impedimentum. Act. 13. Fertur enim vno die fuisse excoriatus, & altero obijsse, quãquam in legenda seu vita eius illud minime habeatur. Quod si ergo ita sit, necessarium foret, vt eius vigilia secundo die ante festum coleretur, quod esset contra normam aliorum ieiuniorum festiuorum. Vt beato Thomæ ieiunetur, non oportet, quia festum eius est in Aduentu Domini, in quo quasi continuum ieiunium debemus obseruare. Barnabas propterea non habet ieiunium, q non sit ex numero Apostolorum. Nec profectò dicitur Apostolus, nisi quòd, cùm erat Pauli socius, vt cæteri ad prædicãdum missus sit, Vnde illud. Segregate Barnabam & Paulum. Matthiæ ideò non est institutum ieiuniũ, quia festum eius in Quadragesima frequentius solet contingere, qñ alioqui semper ieiunatur. Vel etiam ob eam rem, quòd ex primitiuis Apostolis non fuerit, sed post Christi passionem per aliorum electionem loco Iudę substitutus. De quo dicitur. Et episcopatum eius accipiat alter. Festum denique beati Ioannis Euangelistæ semper celebratur tertio die post natiuitatem Christi, quo ieiunare nõ licet propter dies festos. Nihil interim vetat, quo minus omnium Apostolorum ieiunia possint celebrari. Optimè enim fecerit, qui ieiunauerit, sicut in vigilia beati Iacobi septimo Calendas Augusti ieiunant hi, qui ipsum colunt. Sed istiusmodi ieiunium vocatur paritatis, quod secundũ merita suscipitur, nõ institutionis. Est rursus ieiunium aliud inspirationis, aliud circunspectionis. Inspirationis ieiunium est, quale fuit in beato Nicolao, qui etiamnũ infans in cunabulis bis in hebdomada ab vberimis matris abstinuit, ac tantùm semel papillas quarta & sexta feria suxit. Ieiunium circunspectionis est, quando prę imminente aliqua tempestate, vel hostiũ periculo, vel simili aliquo infortunio ieiunamus. Deinceps verò ieiunium aliud est rationabile, aliud irrationabile. Rationabile appellatur, quod ipsa ratio facilè admittit, quum moderatè cibum & potum sumimus, ne inde corpus debilitetur. Vnde inquit Apostolus: Rationabile sit obsequium vestrum, non in comessationibus & ebrietatibus &c. Irrationabile est, si quis velit ieiunare duobus aut tribus diebus cõtinuis, aut integra etiam septimana, cuiusmodi Deus non approbat, qui vt vitia mori cogantur, non autem vt natura dissoluatur, vult esse ieiunandum. Hinc illud ieiunium posse prohiberi, quod nonnulli cõtinuant à cœna Domini vsque ad Pascha, satis manifestum est. Sunt item aliæ ieiuniorum formæ, quas eadem breuitate perstringemus. Nam aliud reperitur qualitatis, aliud quantitatis, aliud numeri, aliud summæ exactionis, aliud alteritatis vt sic dicam, aliud xerophagię. Qualitatis ieiunium vocamus, quum carnis esum nobis in posterum indicimus. Quantitatis,

Act. 1 Psal. 108

Aoma. 12.13.

tis, quum quis ad certam mensuram sibi victum subtrahit. & omnino quantum quoque die comedat, quasi ponderatum habet. Ieiunium numeri, est si quando quis ita secum statuat, vt quolibet die non nisi semel posthac cibum caperet, vel bis, idque ex eo, quòd qui idem sæpius faciunt, sic ipsi se abijciant ac prosternant, vt nihil inter eos atque inter bruta animantia planè intersit. Hæc enim vt ad pastum nata sunt potissimùm, ita sæpius vnoquoq; die ventrem saturant. Bis lese reficere humanum est, semel autem (vt fertur) Angelorum. Quare cùm sint, quibus semel dun taxat cum Angelis quoque die vesci decretum est, huiusmodi ieiunium habere putantur. Sed tolerabilius hoc est, illud verò strictius, quod summæ dicitur exactionis, cuiusmodi habent hi, qui radicibus & herbis vescuntur, vt in deserto Ioannes Baptista, & in eremo Maria Aegyptiaca, quæ cũ duobus tantùm panibus traiecit Iordanẽ, vitamque austeram & solitariam egit annis quinque. Alternationis esse dicitur ieiunium, cum quis alternatim ieiunat, nimirum si cum hoc die abstinuerit, sequenti comedat. Xerophagiæ adeò ieiunium, & si quando quis cibum comedit aridum. Dicitur enim xerophagia à ξηρὸς siccus, & φαγω, quod est comedo, quasi dicamus siccam comestionem, quale esse potest in pomis, pyris, castaneis, prunis, & id genus alijs. Quidam tamen siccam cõmestionem esse arbitrantur legumina cruda siue cocta, si modò absque iure comedantur. Postremò inuenitur quoddam ieiunium vanitatis seu simulationis, vt in hypocritis, qui ob fictam sanctimoniã ieiunant, vt ab omnibus suspiciantur, quodam necessitatis, vt in mendicis, & quoddam virtutis, vt in ijs qui veram corporis inducunt abstinentiã, quum à culpa animis abstinent, quum sese victu defraudantes, cibum egenis benignè partiuntur, quem suis ventribus detrahũt, quum denique sese esurientibus velint alios suis satiari epulis. De ieiunio igitur, eiusque multiplici distinctione hactenus.

De personis. *Cap.* 12.

POstquàm de temporibus Deo spiritualiter dicatis hunc vsq; à nobis dictum sit, res ipsa postulat, vt eodem modo de personis diuinis officijs addictis, hoc est, ecclesiasticis, deinceps dicamus. Ad cuius rei maiorem declarationem sciendum est imprimis tres esse sectas, quæ hominibus maximè probãtur, quarum vna est Ethnicorum seu paganorum, altera Hebræorũ, tertia Christianorum. Prima est erroris, secunda veritatis, tertia salutis. In prima naufragium patimur, in secunda à periculo quidẽ eripimur, sed in tertia saluamur. Prima rursum nos à Deo secat & separat, secunda illuminat, tertia autem penitus saluat & liberat. Verum mos paganorum conuersus est in ritum Christianorũ. Quæ Dei Opt. Max. mutatio sanè pulcherrima est. Christianorum enim personæ tam sæculares, quam ecclesiasticæ ab alijs duabus sectis, nimirum ab Hebræa atque Ethnica, desumptæ sunt. Quemadmodum enim apud nos duo sunt personarum genera, laicales videlicet siue populares (λαὸς enim populus est) & ecclesiasticæ: sic apud Ethnicos & Hebræos, à quibus nostræ habuerunt initium. Apud Ethnicos personæ sæculares erant hæ: Monarcha, scilicet Romanus Imperator, patricij, qui & senatores dicebãtur, quorũ arbitrio vniuersa ordinabantur: Reges, duces, præsides, præfecti, tribuni plebis, tribuni militum, prætores, centuriones, decuriones, quaterniones, tribuni, quæstores, ædiles, aulæ ianitores. In ritu verò templorum erant Archiflamines, flamines, sacerdotes in vtroque sexu. Namque apud illos non aliter, atque modo apud nos, erant & mulierum & virorum religiosi conuentus. Inter poetas erant carminum iudices, comœdi, tragœdi, historiographi. Apud Hebræos porrò eadem fuit personarum diuersitas. Erant enim quædam sæculares, quædam verò cultui diuino in templis perpetuò addictæ. Et personæ quidem in templis erant hæ: summus sacerdos & minores sacerdotes, leuitæ, nathinæi, luminum emunctores, exorcistæ, ianitores vel æditui, & cantores. Inter sæculares verò imprimis dux populi erat ad regendũ Moyses, & sub eo, quos ipse ad consilium soceri sui Ietro constituerat, nempè erant hi: chiliarchi, hecatõtarchi, pentecontarchi seu pentecosiarchi, & decarchi, hoc est millenarij, centenarij, siue

siue centuriones, quintagenarij, decani. χιλὰς enim millenarium numerum exprimit ἄρχων principem, vnde χιλιάρχος dicitur qui præest mille. Sic ἑκατὸν significat centum, vnde hecatontarchus est, cui centum parent, & pentacontarchus cui quinquaginta. Nam πεντήκοντα quinquaginta sonat. Qui autem decem in potestate habet rectè appellantur decani, à δὲκα decem, quòd sint suprà denos. Apud Christianos quoque personæ sunt partim populares, partim clericales. Populares non sunt diuersæ ab ijs quas apud Ethnicos esse dicimus, quamuis non vbique. Clericales sunt, quæ administrant ecclesiam dicunturque ἀπὸ τοῦ κλήρου quod sors interpretatur, quasi sorte sint electę. In veteri namque testamento sacerdotes sorte eligebantur. Quemadmodum etiam Ethnici sortitione vnum ex liberis suis ad clericatum eligebant. Possunt nihilominus dici clericales, quia ipsi accipiunt hæreditatem Domini, nimirum decimas & oblationes. Nam κλῆρος Græcis non solùm est, quod nobis sors, sed & hæreditas. Est enim ijs æquiuocum, vnoquoque nomine duo hæc significat. Personæ autem clericales diuiduntur in monachos quasi sint soli viuentes à μόνος solus, & ἔχω habeo, ꝙ ab alijs seorsim soli habitare debeant, & ecclesiasticos. Quæ sit porrò personarum diuersitas inter monachos equidem satis notum esse existimo. Totum enim illud ab ordinum varietate petendum est, quam alij albi siue candidi, alij nigri appellantur.

De personis ecclesiasticis. Cap. 13.

Ecclesiasticarum personarum genera duo sunt. Aliæ namque sunt dignitatis, aliæ ordinis. Dignitatis sunt, vt Papa, Patriarcha, Cardinalis, Prima, Archiepiscopus siue Metropolitanus quod eiusdem est significationis, Episcopus Archidiaconus, Archipresbyter. In choro sunt decanus, hypodecanus, cātor, subcantor, thesaurarius, scholaster. Ordinis personæ sunt sacerdos, diaconus, hypodiaconus, acolytus, exorcista, lector, hostiārius. Sunt autem in ordine septem gradus, ad designandam septiformem gratiam spiritus sancti cuius munere illorum ordinum officia exequuntur. Sed quoniā de ecclesiasticis personis iuxta nostrum tempus tractare proposuimus, videamus quemadmodum à veteri consuetudine tam Ethnicorum quàm Iudæorum ad præsentis ecclesiæ cultum facta sit personarum translatio, tum secundum ordinem, tum secundum dignitatem. Ac primò quidem secundum ordinem, in veteri testamento erant sacerdotes, quales fuerunt filij Aaron, qui pro populo sacrificia offerebant. Erant præterea aliqui in populo Magistri, vt fuit Nicodemus. In horum locum nostri successerunt sacerdotes, qui sacrificium altaris Deo pro nobis offerunt, quique ad hoc obligati sunt, vt verbum Dei populum sibi cōmissum doceant. Vocantur autem sacerdotes, quasi sacra dantes, & presbyteri, quasi seniores, non quidem ætate, sed eruditione & moribus. Ordo diaconorum, id est, ministrorum (tā tum enim sonat) vicem explent Leuitarum. Vt enim in veteri lege Leuitæ in sacrificij inseruiebant sacerdotibus testamēti veteris: Ita hi in sacramento altaris ministrant sacerdotibus noui testamenti. Hypodiaconi in locum Nathinæorū sunt substituti, qui sic dicebantur, quòd in humilitate seruiebant. Quemadmodum enim hi sub Leuitis sacra administrabant, sic illi subdiaconis, vnde & hypodiaconi sunt appellati. In templo erant emunctores luminum, qui candelas & accendebant & extinguebant. Hi sunt in nostra ecclesia quos acolytos & ceroferarios dicimus, qui cereas candelas & thuribulum portant ac præparant. In tempore veteris legis exorcistæ, id est, adiuratores, ex doctrina Salomonis dæmones ab hominibus abigebant, sed & nos similiter exorcistas habemus qui illos exorcizant, qui efficiendi sunt catechumeni, nimirū cùm ab ijs adiurando expellunt dæmones. In templo erant cātores, apud nos sūt lectores siue anagnostes. Ostiarij in nostra ecclesia vicē supplent tē pli ianitorum. Officium enim ianitorum erat templū claudere & aperire, mundos recipere, immundos excludere. Ostiariorū autem officium est catechumenos baptizā dos, & pœnitentes per Episcopos iā reconciliatos in ecclesiam introducere.

Quomodo

Quomodo personæ dignitatis à veteribus ad nos fluxerunt. Cap. 14.

VIdendum modò est, quemadmodũ dignitatum personæ à veteribus ad nostram ecclesiã peruenerint. Et dominus quidem Papa, id est, pater patrum vel custos patrũ, summi pontificis, qui in lege fuit, personam gerit, veluti Romanus Imperator, Monarchæ. Senatoria potestas, & patriciorum dignitas, quæ forsitan apud Iudæos obseruabatur, etiamnum in nostra ecclesia permanet in tribus patriarchis, scilicet Anthiocheno, Alexandrino, & Constantinopolitano. Primates, qui tribus Archiepiscopis præsunt, vel præesse possunt, Regẽ exprimunt, cuius potestas ad tres se extendit ducatus. Metropolitani siue Archiepiscopi comparantur Ducibus, qui pluribus præsunt Comitibus. Nam & Archiepiscopi pluribus Episcopis præesse dicuntur. Episcopi habent similitudinem Comitum. Coepiscopi, quorum iam abolita est dignitas, Præfectis adæquantur. Abbates imitantur tribunos militum: cancellarij, prætoris, Archidiaconi, centuriones, decani, decuriones, Archipresbyteri loco sunt aduocatorum, presbyteri ædilium, diaconi, quaternionum, hypodiaconi tribunorum: deniq; exorcistę quæstores repræsentant: ostiarij, aulæ ianitores, lectores, carminum recitatores, Acolyti, carminum scriptores.

De rebus quæ Deo potissimùm debentur. Cap. 15.

NVnc autem quod quartò à nobis fuit propositum aggrediamur, vt videlicet, quæ res Deo spiritualiter debeantur, breuiter exponamus, quod abundè satis pateant. Sunt etenim decimæ, primitiæ vota, sacrificia, oblationes & donationes. Primitiæ à primis hominibus initium habuerunt. Legimus enim Caina & Abelum è frugibus suorum laborum primitias Deo obtulisse, sed Abelum agnos & Caina segetum manipulos. Horum tamen alter, quia & iustè & læta fronte optimum quodque obtulit, Dei gratiam abundè demeritus est, eiusque grex in fœtura maximæ fœcunditatis abundauit, ob quam rem innocens sub Christi figura primus martyr extitit. Alter verò, quoniam iustè primitias non soluebat, cũ pessima quæque daret, Deo displicuit, primusque in peccatum parricidij aut homicidij incurrit, quod laboris sui prouentum non habebat expectatum. Eodem modo & populum Israeliticum ex omni suo labore Deo primitias dedisse ex Dei præcepto accepimus. Quare ipsa ratio exigit, vt & nos Christiani similiter faciamus. Quid autem & quomodo dandum sit, satis cumulatè docet nos euentus Abeli & Caino. Profectò non possumus eius non meminisse, quod à Deo omnia accepimus, & quicquid habemus, quòd ab ipso sit profectum; ita vt vel ob id æquum sit, ei primitias offerre, & quodammodo de acceptis beneficijs referre gratias. Sed si quæratur cui dandæ sint primitiæ, & in qua etiam quantitate, facilè respondemus eas sacerdotibus esse largiendas. Quod ita tamen accipiendum non est, quasi necesse sit eas his solis dandas esse, ac non etiam alijs. Nam Eremitis & ijs, qui in terrarum abditis latent & inclusi sunt, alijsque religiosis, si placuerit, dare possumus. Nec verò certa & determinata in his quantitas est, adeò vt quantum visum fuerit, & non vltra largiri liceat. Si modo ex affectu charitatis proficiscatur. In veteri lege præceptum est vt ex omnibus bonis darent decimas, quòd ex omnibus Deus sibi decimam voluit, quam tribu Leui in celebratione sui officij appropriauit. Sic nos vtique similiter facere debemus. Quòd si verò à laicis iniustè possideantur, nihilo tamen minus eas tenemur soluere. Nec sanè licitum est ijs conniuere, aut de his dispensare, sed illos tantisper reddere, donec Deus iniustam eorum possessionem in melius emendauerit. Proinde si quis decimam retinere præsumpserit, certè ille transgressor & præuaricator præcepti diuini iam factus est, & mortaliter peccauit. Atque etiam qui hoc fecerit, sciat se non solum decimam retinere, sed quod & nouem alias partes iniustè non dubitet possidere. Tantùm est non reddere, quod ad Deum pertinet.

De

De votis & sacrificijs. Cap. 16.

VOta nostra Deo debemus Vnde il lud: Vouete & reddite, &c. Sed votorum aliqua sunt necessitatis, aliqua spontaneæ voluntatis. Necessitatis sunt, quæ sunt fidei annexa, cu iusmodi in baptismo facimus dum nos fidē Christi obseruaturos, & Satanæ operibus planè abrenunciaturos vouemus. Sic necessitatis voto adstringimur ad obseruatione renunciaturos vouemus. Sic necessitatis voto adstringimur ad obseruationem decem præceptorum. Atq; hæc quidē vota omninò mutari non possunt, sed perpetuò sunt obseruanda. Vota spōtanea, nōnulla sunt discreta. nonnulla indiscreta. Indiscreta, sunt vota puerorum, dū necdū suæ sint potestatis sed parentum. Atq; huiusmodi licitè omitti possunt, si videatur expedire, vel parentibus, in quorum potestate sunt constituti, placuerit contra ire. Sic vota mulierum indiscreta appellātur, quum sunt in potestate virorū. Verbi causa: Si aliqua puella, quę nundum esset nubilis, & ad annos suæ pubertatis adhuc non peruenisset perpetuam vouisset castitatē, & paulò post parentes eam, vt matrimonium contraheret, cogere vellent, posset vtique nubere, nec teneretur voto satisfacere. Sic eodem modo, si alicuius vxor marito ignorante votum fecisset de Hierosolimitana profectione, posset maritus eam, si vellet reuocare, quòd sub eius manu sit constituta. Sed contra vxor in eo casu maritum non reuocaret, nisi ipse vouisset castitatem. Illud enim neutri illorum permissum est, nisi quatenus in hoc vtriq; consentiant. Alter igitur sine altero castitatem vouere non potest, nec debet, cùm alteralteri debitum persoluere obligetur. Verùm non in huiusmodi solùm personis votorum indiscretio intelligitur, sed quandoque etiam in prouectioribus, & quæ omninò liberæ sunt, vota fiunt indiscreta, quæ pœna potius digna sunt, quàm vt ad affectū producerentur. Quale esse potest, si quis illud se facere voueat, quod perficere nullo pacto possit, vel ex quo ita debilem suā efficeret naturam, vt periculum sit, ne oneri succumbat, & sui ipsius occisor habeatur. Certè quæcunque vota cum consilio & animi ratione facimus, ea perpetuò sūt obseruanda, nec vllo mutanda tempore. Cùm autem in lege veteri multiplex ageretur sacrificium, vt in Leuitico habetur in Christianorum seu fidelium ecclesia vnum duntaxat celebratur sacrificium, scilicet corporis & sanguinis Domini, de quo quoniam in sequentibus latius dicturi sumus, cùm officium missæ exequemur, modo se persedeamus.

De oblationibus & donationibus. Cap. 17.

NVnc de oblationibus. Sicut in lege veteri populus Hierosolymā ad magnas quasdam solennitates conueniebat, nimirum ad Paschatis Pentecostes, & Scenophegiarum festa vt orarent in templo, vbi etiam ex debito vniuersi offerre obligabantur: Ita omnes Christiani ex institutione sanctorum patrum tenentur offerre iuxta modum suarum facultatum in quatuor principalibus sacerdotibus, nempè natali Domini, Paschate, Pentecoste, & in festo omnium sanctorum, vt indè sibi victum habeant, sacerdotes. Præterea offerre debent, quo Paschalis illa candela cerea ematur, quoque cùm oleum tum cera ad Ecclesiæ illuminationem comparetur. Alias autem nemo ad oblationes compellendus est. Si tamen fiant, spontaneæ sunt, quemadmodum & illæ, quæ post confessiones dari consueuerunt. Quod verò in quibusdam ecclesijs vendantur sepulturæ, & pro campanarum pulsatione donationes exigantur, perinde est, ac si ecclesiæ sacramenta venderentur.

Quid officium & quotuplex. Cap. 18.

CVm ergo hactenus, vt propositum erat, de locis, temporibus, personis & rebus Deo spiritualiter dedicatis expositum sit, sequitur vt de eo, quod quintum & vltimum in propositione fuit, nimirum de ecclesiasticis officijs deinceps dicamus. Et primò quidem videndum est, quid sit officium, secundò vnde dicatur, tertiò quemadmodum de eo agendum sit. Officium est, vt ab Isidoro definitur, proprius uel conueniens

niens vniuſcuiuſque actus, ſecundum leges & mores ciuitatis, vel inſtituta profeſſionis. Alia enim officia habent monachi, alia canonici, alia ſolitarij atque Eremitæ, & ſic de alijs. Dicitur autem officium, vt in libro officiorum inquit Hieronymus, quaſi officium. Conſentaneum enim eſt, vt ſuum officium vnuſquiſque efficiat. De officijs agendum hic eſt partim generaliter, partim verò particulariter. Sunt enim quędam generalia officia & vniformia, quæ toto anno obſeruantur, vt sũt horarũ præces, Veſperæ, completoria, ac nonnullæ miſſæ & matutinæ. Sunt autem quædam ſpecialia, quę pro varietate temporum & ſolennitatum diſtantia variantur. Pro varietate temporum, quoniam alia Paſchali tempore celebrantur, alia in quadrageſima, alia in æſtate, alia denique in aduentu. Pro diaſtemate ſeu diſtantia ſolennitatum quum aliter fiat in hac ſolennitate, aliter in alia. Nam in ipſo Paſchate tres tantùm lectiones recitantur, in Natali verò nouem.

De officio generali. *Cap.* 19.

DE generali officio primo dicendũ eſt, idq; hoc ordine, vt primò qd canẽdum & pſallendum ſit videamus: deinde à quo fuerit inſtitutum officium eccleſiaſticũ: tertiò ad quid conducat, quamobrem & quando ſit ordinatum: quartò denique à quo fuerit canonizatum & confirmatum. Et imprimis quidem dicimus generaliter nihil eſſe cantandum aut pſallendum, aut etiam legendum, quod à ſummo Pontifice non fuerit approbatum. In primitiua eccleſia diuerſi diuerſa cantabant, quibus pro ſuo libitu, ita tamen ſi illud, quod canebant ad diui nam laudem pertineret. Pleraque tamen officia obſeruabant quę ab initio erant cõſtituta, vel à Chriſto, vt oratio Dominica, vel ab Apoſtolis vt Symbolum. Poſteà eccleſia velut ſciſſa eſt per varias hęreſes & ſciſmata. Quod quidẽ cum vidiſſet Theodoſ. Imp. qui ſuo tempore omnes hęreſes extirpauit negotium dedit Damaſo Pontifici, vt aliquem ſapientem & catholicum ad ſe accerſeret, qui eccleſiaſticum officiũ ordinaret. Præcepit igitur Damaſus Hieronymo viro trium linguarũ peritiſsimo, vt qui ad eã rem non erat idoneus, vt quędam officia eccleſiaſtica in certum ordinẽ redigeret. Habitabat autem tum temporis Hieronymus Bethlemię cum Paula & Euſtochio atque alijs virginibus religioſis, poſteaquàm iam anteà Romæ ſub ſeptem apoſtolicis viris habitauerat. Ordinauit ergo hic quãtùm ad pſalmos attinet, qui quibus diebus canerentur. Sed & Euangelia & Epiſtolas atque alia officia in ordinem quendam redegit, vt quid quoq; die cantandum eſſet, ſemel conſtaret. Nam omnes ferè cantus cõpoſuit, ijs exceptus, quos alij eccleſiæ doctores poſteà adiecerunt. Hieronymus itaq; cum opus iſtiuſmodi abſoluiſſet, miſit Romam, vbi à Damaſo Papa fuit approbatum, & in communi concilio canonizatum. Poſtremò Papa Damaſus eam dedit operi authoritatem vt poſteà ſemper in omnibus eccleſijs obſeruaretur, quemadmodum in eo erat ordinatum. Quare oſtenſum modò eſt à quo officia eccleſiaſtica fuerint inſtituta, qua de cauſa, quando, in quem finem, & quis ea canonizauerit.

De ipſo officio. *Cap.* 20.

HIs ita conſideratis, operæprecium eſt vt ipſum officiũ perſequamur, ordientes ab officio noctis. Hic enim ordo aptus & conueniens eſt ne à luce ad tenebras veniamus, ſed potius à tenebris prodeamus ad lucem. Sciendum igitur eſt olim tempore primitiuæ eccleſiæ vſu receptum fuiſſe, vt nocte ter ſurgeretur ad diuinum officium celebrandũ: primò, circa primum ſomnum habita ratione eius temporis, quo vulgus ſe quieti dare conſueuit: Secundò circiter mediam noctem: Tertiò paulò ante diem, hoc nimirùm ordine, vt, cùm nocturni finiti eſſent, & lectiones cum ſuis reſpõſorijs perlectæ, priuſquàm luceſceret aurora apparente, cum pulſu campanarum decantarent: Te Deum laudamus, & ſic deinceps laudes matutinas. Ad primam nocturnam ſurgebant tantùm miniſtri eccleſiæ, qui cum tempeſtiuius iuiſſent cubitum, iã dormierant. Sed quoniam frequenter hoc nocturnæ vocabulo vtimur: non incommo

dè

dè fecerimus, si quid per illud significetur, exposuerimus. Accipitur ergo nocturna nocturnæ, pro hora, & nocturna nocturnorum, pro ipsis officijs. Vel nocturna nocturnæ psalmi appellantur, qui domini cis diebus dicuntur, antequàm recitantur lectiones. Similiter etiam illi, qui diebus profestis dicuntur, vt in secunda feria: Dominus illuminatio, &c. atque ita de reliquis. Nocturnæ nocturnarum, dicuntur tẽpora, quibus psalmi cantantur. Nocturni nocturnorum, vocantur nouem psalmi, & nouem lectiones cum suis responsis. Nunc igitur pergamus. In solennitatibus ad secundam nocturnam pariter surgebant ministri & coniugati tam viri quam mulieres. At tertiam tandem nocturnam communiter surgebant omnes. Sed posteà charitate erga Deum algescente cùm feruor ille cultus diuini ĩ hominibus tepesceret, ita vt iam pigriores essent, quàm vt statis illis horis ad officium nocturnum surgerent tam ministri ecclesiæ, quàm cæteri: consultum est, vt media saltem nocte omnes surgerent, iuxta illud prophetæ: Media nocte surgebam, &c. atque ita tum continuò integrum noctis officium absoluerent. Quod quidem etiam nunc plerique religiosorum conuentus obseruant. Verũ & hęc institutio breui abijt in desuetudinem, quum iam conuiuijs & luxui magis vacabant, quàm Dei seruitio. Quapropter iterùm aliter statutum fuit, vt vel tempore nocturnę vltimę uniuersi circa diei crepusculum surgerent. Nunc autem eo diuini cultus ratio demersa est, vt citius surgant pueri, quàm ministri ecclesię, & prius cantent passeres, quàm sacerdotes. Adeò amor ille Dei in hominibus penitus refrixit. In memoriam & recordationem primę illius tam laudabilis cõsuetudinis, etiamnum ecclesia ęstiuali tempore nocturnum officium celebrat, tempore nimirum primę nocturnę, quod nos uigilias uocamus, tametsi verò aliquando tempestiuius. Fit autem illud duplici nomine, vel ad veterum commendationem, uel ad nostram ipsius exhortationem, vt videlicet sciamus quàm illi essent sobrij in officijs nocturnis tempore hyemali, quos, quum ter quaque nocte surgerent, breuitas noctis æstiualis, haudquaquàm tardabat. Quotus autem quisque nostrum est, qui iam sole radiante ad illud officium alacriter surgere queat? Vsque adeò hic sponsi videmur Penelopes, nati in medios dormire dies. Sed quid dico de officio nocturno? Quot sunt numero, qui diurnum rectè curent officium? Certè, si quod res est, loqui liceat, admodum pauci. Verùm ne quis dubitet quibus festis vetus illa obseruetur consuetudo, sciendum est in tribus illis vigilijs, scilicet Ioannis Baptistæ, Petri, & Pauli, & assumptionis beatæ Mariæ. Quoniam hæ sunt præcipuè solennitates, quas in æstate habemus.

Psal. 123

Cum ter nocte surgebant. Cap. 21.

CAusa verò & ratio quare ter nocte surgerent huiusmodi adferri potest, quòd quadam similitudine maiores nostri ad hoc moti fuerint. Quemadmodum enim ij, quorum ciuitas ab hostibus obsessa est, facilè ab incursione interdiu, cùm communes vires conferunt sese defendere possunt, & non verò noctu, ob id noctem ternis diuidere solent excubijs, vt in prima quiete vigilent omnes, quod illud tempus sit periculosissimum, ac paulò post tantùm ij circa muros permanent, quorum primò si vigilare vsque ad conticinium: deinde verò vt illi surgant, quorum est secundo loco excubias agere, & pernoctare ad gali cantum vsque, atque ita demum & tertij vigiles surgant, donec iam dies sit. Sic sancti patres similẽ excubandi vicissim cõsuetudinem sumpserunt ad tutandam sacrosanctam ecclesiã, quæ vna est omnium fidelium ciuitas, quã diabolus impugnat quotidiè, quamque vt semel subuertat conatur modis omnibus, idque præcipuè noctibus, quãdo nobis maximè insidiatur. Nox enim peccatis turpibus apta est, furtis, adulterijs, & compluribus alijs, quum homines sperãt fore clã, & minus habent pudoris. Hinc est: Qui male agit, odit lucem. Nam sicut aperta est lux, ita nihil opertum relinquit, sed cõtrà nox vt est obscura, sic erubescere nescit. Quare profectò noctè accuratius excubare debemus contra inimici latentis insidias, ne ijs ad turpia impellamur.

De

De repreſentatione trium temporum.
Cap. 22.

ILlud quoque notandum eſt, quod in his trium nocturnarum officijs, tria tempora repræſentamus, tempus ſcilicet ante legem tempus ſub lege, & tempus gratiæ, quorum quodlibet tribus variatur diſtinctionibus. Temporis ante legem prima fuit diſtinctio ab Adam vſq; ad Noe, ſecunda à Noe vſque ad Abrahã, tertia ab Abraham vſque ad Moyſen. Tempus verò ſub lege has habuit diſtinctiones. A Moyſe vſque ad Dauidem, à Dauid vſq; ad tranſmigrationem Babylonis, à tranſmigratione vſque ad Chriſtum. Denique prima diſtinctio temporis gratiæ fuit tempus Apoſtolicæ & Euangelicæ prædicationis, ſecunda tempus impugnationis, quod omnes peperit hæreſes, tertia tempus pacis, quando omnis eſt hæreſis penitus extincta His diſtinctionibus ita ſemel connumeratis, inueniemus nouem fuiſſe temporum diuerſitates, quas non obſcurè in numero Pſalmorum quos in officio nocturno cantamus, innuimus. Diebus enim feſtis uſurpamus nouem Pſalmos; nouem lectiones, nouem reſponſiones, cum nouem verſibus, In vno quoque nocturno tres ſunt pſalmi, tres lectiones, tres reſponſiones, tres verſus. Interim tamen ſciendum eſt, nouenarium pſalmorum, nouenarium lectionum, nouenarium reſponſorum, cum totidem verſibus, pro vno eodemque accipi, quantum ad mundi figuram attinet. In his temporum diuerſitatibus, quas modò enumerauimus, optimè vigilarunt ſancti patres, bonis operibus ſedulò incumbentes. Quod quidem nos, vt eorum meritis quadam ratione ſimiles efficiamur, in officio nocturno ſub nouenario numero pſalmorum, lectionum, &c. in laudem Dei exprimimus, excitando nos mutuò ab inſidijs diaboli.

Atque ideò ſanè in tribus nocturnis nouẽ dicimus pſalmos & lectiones cum cæteris, vt Trinitatis imprimis placeamus, ac nouem ordinibus Angelorum queamus aſſociari. Nec verò ab re eſt, quod hæc nocte potiſſimum facimus, quum præſens hęc noſtra ciuitas, eccleſia nimirùm, velut vmbra quædam ſit cœleſtis iſtius eccleſiæ, ad quã diuina gratia perueniemus. Celebratur autem officium hoc trium nocturnorum diebus maximè Dominicis, in ſolẽnitatibus Trinitatis, & in feſtis ſanctorum: ideo, quoniam certò credimus illos Dominicæ reſurrectionis, quam dies Dominica ſignificat, gaudia iam eos eſſe conſecutos. Simili ratione in eorum feſtis nouem pſalmos cum totidem lectionibus ac reſponſorijs proferimus, quo eas nouem ordinibus Angelorum aſſociatos eſſe oſtendamus. In nocturnis verò iſtorum dierum qui ſolennes non ſunt, pſalmi duodecim, quos vulgus dietam vocat, cùm ſex antiphonis canuntur, ac tres lectiones totidemque reſponſiones recitantur ea ratione, quod horæ duodecim diei adſcribantur, & totidem nocti. Quoquidem fit, vt pro vnaquaque noctis hora pſalmum Deo offeramus, quo à nocte erroris & à mentis noſtræ cæcitate, ad quam nos per peccatum primi parentis detruſit diabolus, per innumeram Dei miſericordiam liberemur. Sex antiphonæ deſignant ſex opera miſericordiæ, quæ ſi rectè obſeruauerimus, ab huius noctis tenebris ad veram lucem, id eſt, Chriſtum haud dubiè perueniemus. Ob id autem hic duos pſalmos coniungimus, vt per eos oſtendantur laudes, & opera noſtra ſine charitate nihil ualere, quæ conſiſtit in dilectione Dei & proximi, inter quos nullũ eſt medium. Verùm duos pſalmos ita connexos propterea vna abſoluimus Gloria, quia laudes noſtræ tunc ſunt Deo acceptę, quando in charitate perſiſtimus. Tres poſtremò lectiones, tres conotant ætates: uidelicet, pueritiam, iuuentutem & ſenectutem. In his enim ne à diabolo ſeducamur, optimè uigilando Dominum laudare tenemur.

De ordinatione Sancti Benedicti.
Cap. 23.

BEatus Benedictus multò aliter noctis officium inſtituit. Non quòd à ſuperiori eccleſiæ inſtitutione diſſentiat, ſed ob aliam cauſam, quemadmodum ſtatim dicemus. Nec ſanè in quoquam ei eſt contradictum, ſed quicquid feciſſet fuit approbatum & corroboratum à beato Gregorio. Cùm enim hic uir ſanctiſſimus, & qui ſpiritus ſancto illuminatus

illuminatus esset verè habebatur, creditum fuit quòd alio pacto officium non instituisset, nisi idem à spiritu sancto accepisset. Beatus itaque Benedictus ad perfectioris vitæ culmen aspirans, sex psalmos in nocturno primo cantari & quatuor lectiones cum quatuor respõsorijs instituit, totidemque in secundo, vt per hoc nobis duplicem vitam, contemplatiuam & actiuam apertè innueret. Nam senarius numerus psalmorum vitam nobis indicat actiuam, in qua sanè conueniens est sex opera misericordiæ exercere; si ad perfectionem vitæ contemplatiuæ fœliciter peruenire velimus, quæ itidem vt per quatuor Euangelista, ita hic per quatuor exprimitur lectiones. In tertio porrò nocturno tria cantica in laudem Trinitatis cantari instituit, à qua nobis omnem vitæ perfectionem dari certò credimus & speramus. Finiuntur autem illa cantica per Alleluya, quod est cœlestis lætitiæ canticum: vt per hoc euidenter notetur Trinitatem dignam esse cœlesti laude, nec ad eam plenè perfecteque laudandam satis sufficere laudem humanam. Quæ verò quatuor sequuntur Euangelicæ lectiones, significant laudatores Dei debere per doctrinam quatuor Euangeliorum, quatuor insigniri virtutibus, adeò vt hinc per quatuor responsiones designetur laudantium alacritas. Sed ne, dum hoc agunt, totum illud bonum sibi ascribant, verùm vt potius laudi diuinæ omne attribuant, & se seruos Dei in omnibus esse agnoscant, commodè subiungitur: Te Deum laudamus. Posteà legitur Euangelium, quod denarium connotat, id est, vitam æternam, quę videlicet laudantibus dignè reddetur. Per hymnum qui sequitur, nimirum: Te decet laus, &c. gaudium, quod post laborem in denarij remunerationem habebunt sancti, denotatur. Sed quoniam officium monachorum nihil ad nos pertinere videtur, tantùm de eo hactenus dixisse sufficiat, & nostrum propositum persequamur.

De pulsu campanarum & matutini temporis initio. Cap. 24.

CVm ecclesię ministri ad nocturnum officium surgunt, quemadmodum in castris, vigiles sese tubis excitant: ita hi primò pulsant campanas, in signum fidelibus vt pernoctent, & sese aduersus insidiantem diabolum muniant, ac suum creatorem laudibus extollant, per quem à peccatorum tenebris & ab iniquitate dęmonum se fore liberandos certissimè sperant. Quemadmodum verò pulsandum sit in magnis solennitatibus, diebus Dominicis, festis minoribus & alijs diebus priuatis, oportunius dicetur aliàs. Dum igitur pulsantur campanę, ecclesia aperta est, quam simul atq, ministri ecclesię ingressi sunt, debent se ante omnia ad sanctorum altaria cõferre, ibiq; pressa voce prostrati eos implorare quatenus & se suum gregem eorum auxilijs bene vigilando à principe tenebrarũ valeant custodire, & perpetuò in diuinis laudibus perseuerare. Sed quoniam campanarum mentionem fecimus, facilè illud nobis cõcedetur, si quod mysterium hic lateat, detractio velut cortice aperiamus. Campana enim significat concionatores, qui perinde nos ad diuinas orationes adhortantur. Lignum uerò quod vltra campanę caput protenditur, crucem declarat Domini, & cauilla (sic enim ferrum illud pensile vocant, quod Gręci rectius πάλον nominant; cuius pulsu campana sonum reddit) mentem concionatoris. Nam vt campana pulsari non potest nisi mediante cauilla, ita quoque inutilis ille est concionator, qui mente non sit prędituς. Cętetum chorda quę campanę appenditur, sacram exprimit scripturam. Quia sicut chorda ex tribus potissimum conficitur funiculis, sicut triplex omninò esse dicitur scriptura, nempe historica, allegorica, atque ethica. Quod autem campana eleuetur ac deprimatur, indicio nobis est sacram scripturam loqui aliquando alte & aliquando submisse. Iam ergo redeamus, vnde diuerti cœpimus. Pulsatis campanis hebdomadarius (ita eum appellamus, cuius est tota hebdomada in choro administrare officium) alta voce incipit:

Domine labia mea aperies, id est, aperi, vt sit enallage temporis. Domine, inquàm, aperi, & os meũ annunciabit laudem tuam. At non & anteà apertum os habuit, quum orabat? Habuit quidem, sed is est loquendi modus. Non enim dicitur apertum os habuisse, quandiu summissa voce orabat, sed tunc aparuisse, quando illius vox apertè incepit audire. Vel necdum os aperierat ad laudandum Dominum: licet apperuisset ad orandum. Vel etiam tangit religionem sacerdotum primitiuæ ecclesiæ, qui quum irẽt cubitum signaculo crucis se muniebant vocem comprimentes ad tempus vsque matutinum, & tunc demum vocibus in laudem Dei prorumpebant. Sed quia hoc habet homo à Deo, quòd ipsum laudet, ideò ab ipso petit, vt sibi os aperiatur, inquiens: Domine labia mea aperies. Verum enim uerò quum diabolus semper odio habeat laudem Dei, & hominem tunc acerrimè impugnet, quando se Dominum laudare promittit, ne laudator Dei à diabolo superetur, cui haud facilè est resistere, diuinum implorat auxilium, cum ait: Deus in adiutorium meum intende. Vnde profectò etiam nunc moris est, vt tunc crucis fiat signaculum. Tum diuino fretus auxilio, quod semper prẽsto adest illud inuocantibus, fœliciter auspicatur promissam laudem non solùm patri, vel filio, vel spiritui sancto, sed toti Trinitati, cùm inquit: Gloria patri & filio & spiritui sancto. Inchoata ad eum modum Dei laude, cantor, qui est quasi præco ecclesiæ, vel eius vicarius, alios adhuc ante altare suis orationibus insistentes ad laudandum Dominum hortatur, quum ait: Venite exultemus Domino, &c. In quo Psalmo etiam quædam causæ quamobrem Domino exultandum sit, continentur.

De hymno, & de ijs, quæ ad tertiam vsq; nocturnam fiunt. Cap. 25.

FInita exhortatione, quæ ob id appellatur inuitatorium, quòd cæteros ad laudem Dei inuitet, sequitur ipsa laus, videlicet hymnus, qui ideò stando canitur: vt in erectione corporum ostendamus, quàm in laudando Dominum corda sursum erigere debeamus. Quia nisi mens linguæ consonet, certum est vocem quantumuis clamosam Deo non placere. Antiphona, quæ sequitur, quæque suauiter modulando canitur, mentis deuotionem, quàm in laudãdo Dominum habemus, designat. Verum ideò illa primò incipitur, & finito Psalmo, qui ei modestè accinitur, tota cantatur, quia tunc rectè laudem nostram modulamur, si ex bona mentis deuotione incepta, simili deuotione absoluatur. Antiphonæ autem sunt quasi quædam cantilenę ad animorum recreationem diuinis laudibus insertæ. Versiculus, qui postea cantatur, significat, quòd tunc ab officio psalmorum nos ad officiũ lectionum vertimus. A pueris hic canitur: vt tum demum intelligamus nostrum Deo placere seruitium, si cum innocẽtia hoc agamus. Posteà dicitur dominica oratio, quæ inter alias orationes habetur maxima, authoritatis priuilegio. Atque hæc ideò dicitur, vt per eam tentationes diaboli reprimantur. Cùm enim diabolus sentit non velle legere lectiones, in quibus sanctorum victoriæ ab ijs contra ipsum obtentæ recitantur, vel quæ ad morum institutionem & virtutum informationem maximè leguntur, tunc acrius impugnat nos. Quare ne ab ipsius impugnatione deuincamur oratione magis, quàm voci incumbimus. Vltima autem pars orationis aperta voce recitatur, scilicet: Et ne nos inducas in tentationem: vt pateat, ad quid illa dicatur oratio, ne videlicet qui lecturus est, id elationis gloria faciat, atque ita per diabolum seducatur & auditorum mentes lectionis intellectu ac profectu per ipsius phantasticas tentationes defraudentur. Tunc itaque lector ad librũ accedit, ac priusquàm legere incipiat benedictionem tanquàm legendi licentiam petit à sacerdote inquiens: Iube Domine benedicere. Per quod innuitur neminem debere in ecclesia legere, nisi petita venia, vt iussus sit, vel ad hoc ante concessus. Sed animaduertendum est, eum, qui lecturus est, hic Domne dicere, non Domine: quoniam ad hominem loquitur, qui vt est semiplenus & imperfectus respectu nostri Domini, ita syncopato vtitur vocabulo. In fine verò lectionis plenè inquit: Domine hoc modo: Tu autem Domine. Quòd

præter cæteros maximè obseruant monachi, quum dicunt Domnus Abbas, nõ Dominus Abbas. Hinc etiam est, quod famuli Dominis suis inseruientes si quando illis pocula porrigunt, non debeant vtrunque genu flectere, sed duntaxat alterum, nempè sinistrum, per quam partem significatur corporalis seruitus, quæ tantùm debetur hominibus, & non spiritualis. Nec est acclinandum Principi sæculari recta facie, sed ab aure sinistra capite flexo. Finita igitur lectione adiungit lector. Tu autem Domine, non Domne: vt qui perfectum alloquitur Dominum, & omninò talem qui perfecto & pleno vocabulo dignus est. Nec illud sanè ad lectionem pertinet, aut præmissæ lectioni continuatur, sed lector absoluta lectione dirigens sermonem ad Dominum & sese excusans inquit: Tu Domine miserere nostri. Quorum verborum sentẽtia hæc est: Dominè forsitan ego peccaui in legendo modulatè pronuncians humanæ laudis cupiditate, & fortasis etiam peccauerunt auditores, quòd varijs cogitationibus fuerint intenti & lectioni debitum non tribuerint auditum: sed ò tu Domine miserere nostri. Quod autem à cunctis generaliter respondetur: Deo gratias, pertinet ad lectionem, & vox est ecclesiæ gratias Deo persoluentis. Ac si dicerent. Deus pauit nos verbis salutis, quę sunt animæ cibus, de quo beneficio vicissim nos Deo agimus gratias.

De tertia nocturna. *Cap.* 26.

IN tertia nocturna similiter recitantur lectiones, sed de homelia Euangelij. Quare autem hoc fiat, hæc est ratio: quòd tertia nocturna declaret tempus gratiæ, vt prædictum est superius, quo tractabantur Euangelica. Notandum interim hic est fuisse quoddam tempus, quo veritas Trinitatis ab hæreticis maximè impugnaretur, sed tandem hæresi confutata atque eiecta, ac populo ad veritatis cognitionem reducto ordinauerunt sancti patres vt nona lectio de Trinitate legeretur cum suo responsorio. Quod quidem aliquandiu fuit obseruatum, sed postea tamen neglectum. Cùm enim ecclesiæ lectionem de Trinitate legere non fuerat necesse, vniuersis iam Christianis sanè credentibus, eam legere omisit, sed eius responsorium retinuit. Inde est, quod in æstate Dominicis diebus nouum semper Responsorium de Trinitate cantamus. Quanquàm tunc propriè responsorium non dicitur, quòd præmissæ lectioni non respondeat. Nam responsoria lectionibus, quibus subiunguntur, semper debent respondere, ita vt inde sic sint nominata. Quemadmodum & versus appellantur, quasi ijs finitis vertuntur responsoria, id est, reuertantur & iterum cantentur, vel saltem eorum particula aliqua. Atque ita soluitur quæstio illa musicæ quæ sit de versibus secundi toni, qui terminantur in c. cùm secundus tonus semper inde finiatur. Dicimus enim quòd istic non est finis, sed in repetitione Responsorij. Potest tamen dici quòd commune appelletur responsorium, non quòd præmissa respondeat lectioni, sed illi, quæ de Trinitate legi solebat. Absolutis nocturnis ecclesiæ lumina accenduntur, & pulsantur campanæ, atque alta voce canitur: Te Deum laudamus. Quo quidem significatur lætitia & gaudium eius mulieris, quæ accensa lucerna, drachmam quam perdiderat, inuenit. Quod autem istius cantici finis, videlicet: Per singulos dies, & alij versus qui sequuntur, paulò altius canantur, designat vicinarum congratulationem, qua mulieri ob repertam drachmam congratulabantur. Nam & compulsatio earundem repræsentat conuocationem.

De officio diurno. *Cap.* 27.

POst nocturnum officium, agendum est de diurno, quod in septem partitur distinctiones, videlicet in laudes matutinas, horam primam, tertiam, sextam, nonam, vesperas, & completorium. Missa etenim ad officium tertiæ vel nonæ spectat. Nam his duabus horis missa regulariter celebratur. Quòd autem diei officium septem horis distinctum agimus, à Propheta habemus, qui ait: Septies in die laudem dixi tibi. Sed cur quæso septies? Quia quum nocturnum officium misericordiæ tempus exprimat, quo genus humanum à diabolo obsessum miserè ser- *Psal.* 123

nabatur, optimè sequitur, vt diei officium tempus designet nostræ redemptionis, aut nostræ liberationis factæ per Christum solem iustitiæ, qui claritate suæ diuinitatis tenebras nostras illuminauit, atque ex diaboli seruitute nos extraxit, ita vt inde septies quoque die laudes Deo cantemus, quoniam nos tantum boni munere septiformis gratiæ sancti spiritus accepimus'. Quandoquidem verò à tenebris peccatorum per viam pœnitentiæ ad vitæ libertatem peruenitur, hinc natum est vt diebus profestis seu ferijs ad laudes matutinas caneretur psalmus ille pœnitentialis, nimirum: Miserere mei Deus. Diebus autem festis excepto Quadragesimæ tempore: Dominus regnauit decorem. De quo vt de psalmis alijs dicetur posteà.

Cur septies in die laudemus Dominum. Cap. 28.

EST & alia ratio quamobrem septies in die laudemus Dominum, quòd quilibet dies vniuscuiusque repræsentet ætatem. Non quod eam omnis homo habeat, sed quam haberet, nisi peccaret, Hæc autem septem habet varietates, infantis, pueri, adolescentis, iuuenis, viri, senis, & decrepiti. Per matutinas laudes repræsentatur infantia, per primã pueritia, per tertiam adolescentia, per sextam iuuentus, per nonam ætas virilis, per vesperas senectus, per completorium ætas decrepita ac finis humanæ vitæ. In his profectò omnibus ætatibus creatorem laudare tenemur. Quod autem infantiæ nostræ tempore Dominum laudare possimus, eui dens nobis facit argumentum beatus Nicolaus, qui quarta & sexta feria matris vbera virtute abstinentiæ non sugebat. De alijs ætatibus satis est manifestum. Sunt item quamplurimæ aliæ rationes, quare istarum horarum temporibus Dominum præcipuè laudamus. Rubescente diei aurora cantamus laudes matutinas, quæ matutinæ nuncupãtur, à mane quod bonum est, si lumen est bonum: atq; nihil esse melius luce videtur: bonum igitur est mane, quõ eo tempore nobis lumen redditur. Appellantur verò laudes, quòd officium laudem potissimum sonet diuinam, quam ei damus: quoniam à tenebris erroris nos adlucem veritatis reduxit. Hoc igitur tempore laudes Deo canimus, quia eiusmodi hora mundum creauit, & Angelos, qui statim atq; conditi sunt, suaui cantu ac modulamine creatori suo laudes iubilarunt, Eodem quoq; tempore populum Israeliticum per mare rubrum transduxit incolumẽ ac Aegyptios submersit. Rursus eadem hac hora Christus victor à morte surrexit.

De alijs sex horis. Cap. 29.

SEquitur de alijs sex horis, sub quibus item sex aliæ comprehenduntur. Diei itaq; duodecim horæ attribuũtur, & totidem nocti. Sub prima hora duas complectimur, ipsam videlicet primam & secundam: sub tertia tres, ipsam tertiam, & quartam & quintam: sub sexta itidem tres, ipsam sextam, septimam, & octauam: sub nona duas ipsam nonam & decimam: vesperę repræsentant vndecimam: completorium duodecimam. At roget aliquis cur potius hisce diei horis diurnum celebretur officium: scilicet prima, quàm secunda: tertia, quàm quarta vel quinta: sexta, quã septima aut octaua: nona, quàm decima? Quoniam istæ horæ quibusdam insigniuntur priuilegijs. Prima enim hora Christus Pilato à Iudæis traditus fuit, & à morte resurgens prima hora Mariæ Magdalenæ apparuit. Prima hora visus est in littore septem discipulis piscantibus, quibus dixit: Pueri habetis aliquid pulmenti? Hora verò tertia crucifixus est linguis Iudæorum & flagellatus, eademque hora spiritus sanctus ipso die Pentecostes discipulis fuit datus, Sexta hora Christus pro nobis ligno crucis clauis affixus est, atque eadem quoque hora ipso de Ascensionis cum discipulis discubuit. Nona hora exclamans spiritum emisit, & lanceatus è latere corporis sui duo nobis eduxit Sacramenta, aquam videlicet baptismatis, & sanguinem redemptionis ac saluationis nostræ. Vespere de cruce depositus est, quam item hora in vltima cœna cum discipulis suis cœnauit, vbi illis Sacramentum corporis & sanguinis sui tradidit, quod nobis saluberrimum testamentum hinc discedens reliquit. Eadem

Ioan. 21

rursus

rursus hora duobus suis discipulis profici scentibus in Emaus in fractione panis fuit agnitus. Postremò in completorio patrem pro suis discipulis orauit, qua etiam hora in sepulchrum positus est.

De psalmis qui hisce horis cantantur.
Cap. 30.

QVi psalmi hisce horis & quæ cantica debeant usurpari, equidem satis notum esse puto. Quia verò ad aliam spectēt editionem, ac nos de generali officio hoc tempore tractare proposuerimus, paucis quæ hic sunt præcipienda tradamus. Sciendum ergo est generaliter in matutinis laudibus sex psalmos semper cantari, atque in alijs horis similiter, per quos sex opera misericordiæ designātur, quibus operarij in vinea Domini laborātes intenti necessario esse debēt, quæque si piè ac mundo corpore exerceamus, à seruitute diaboli liberati ad vitæ libertatem procul dubio perueniemus, & pro mercede fidelissimi laboris denarium diuinum, hoc est, sempiternam vitam recipiemus. Sanè notandum hic uenit quod in laudibus matutinis duos cōiungimus psalmos scilicet: Deus Deus meus ad te de luce uigilo, & Deus misereatur nostri, quos vna tantum Gloria finimus. Sed quare hoc fiat huiusmodi pōt ratio adduci: Quoniam alter horum Dei significat dilectionem, alter uerò proximi, quæ duę dilectiones usq; adeò inter se sunt annexæ, ut una sine altera in Christiana perfectione intelligi nequeat. Ad hymnum autem trium puerorū, scilicet, benedicite omnia &c. Gloria patri non adiungimus, quod propter eius mo di fidei confessionem ī caminum ignis sint coniecti. Quo quidem facto maximè deo gratum est Trinitati. Vel quod eius hymni postremus uersiculus idem significat cum Gloria patri, ne quid in sacris scripturis supernacaneum reperiatur. In matutinis ue ro laudibus non iubilamus nisi in ultima tantùm antiphona. Nam cùm per laudes, Domini intelligamus resurrectionem, in qua nil penitus desiderauit beatitudine & immortalitate iam consecuta, certè nullo hic opus est iubilo, qui rei alicuius significat desiderium. Nec etiam in completorio, ꝙ octauam connotat resurrectionem. Non quod post resurrectionem iubilus esse desinat, quando uerius cum ipsis angelis creatori nostro iubilum simus cantaturi, sed quod tum suam amittet significatione, qua alicuius rei dicitur esse desiderium. Tum enim nihil desiderabimus, ut inquit Dominus: In die illa non interrogabitis quicquam. Dictis itaque ad eum modum psalmis cum antiphona, legit sacerdos lectionem, quàm alio nomine appellamus capitulum, quoniam ex capite epistolæ istius diei sumitur. Legitur autem absque Iube Domine benedicere, & absque sacerdotali benedictione, quod Prælatis eccle siæ ac sacerdotibus proprium sit eam sem per legere, qui legendi ueniam non petūt, quum eam alijs dare debeāt. Nec est quod quis nobis obijciat, si in nocturnis (quod ferè fit) sacerdos lectionem legerit, an etiam sit necessarium ueniam postulare ac dicere. Iube Domine benedicere, quod eius sit benedictionem & licentiam dare? Dicimus enim, quod sic hoc pacto lectionem legerit sacerdos, eum prēter officium suum facere, cùm sit lectoris. Verùm si hic non adsit, tum facilè permittitur ut uel sacerdos, uel clericus sacerdotis, uel etiam quispiam alius ordinis minoris tanquam lecturus dicat: Iube Domine, atque ei benedictio à sacerdote reddatur: Absoluto capitulo non subiungit: Tu autem Domine, quia ratio postulat ut sacerdos sit perfectus, & qui suggestionibus diaboli haud facilè succumbat. Sacerdos igitur in perso na Domini per capitulum nos sensu admonet atque hortatur ore, ut in fide perseueremus, & operibus misericordiæ perpetuo incumbamus.

Iob. 16

De Hymno & alijs sequentibus.
Cap. 31.

DEinde canitur hymnus, per quem lætitia quam ob affectam habemus libertatem, exprimitur. Sed quia Christus nobis hanc lætitiam acquisiuit, ne ingrati de beneficio accepto uideamur, in laudē illius finito hymno prorumpimus, & quia nos liberauit, gratias ei referimus alta uoce cantando, Benedictus Dominus Deus Israel. Et qua-

re obsecro. Quia nos visitauit existentes in miseria, & fecit redemptionem plebi suæ. Hoc absoluto cantico cum antiphona, quæ notat dilectionem quam in laudãdo Dominum habemus, ait ad populum sacerdos: Dominus vobiscum. Quod sanè sumptum est ex libro Ruth, Sic enim legitur Boos & Obed suos salutasse messores. Ac statim à populo respondetur: Et cum spiritu tuo. Quod ex epistolis Pauli sumptum est. Ac si sacerdos diceret: Laus nostra sit acceptabilis Deo, & gratam sibi accipiat, ac nos proœmio vitæ remuneret. Cum autem populus respondet. Et cum spiritus tuo, idem est, ac si diceret: Tu pro nobis preces ad Dominum effundes, sed quia illa preceps tantum approbat Deus & exaudit quæ ex bono animo procedunt, ipse, sine quo nullum bonum est, sit & cum spiritu tuo. Tum sacerdos quasi suæ bonitati diffidens inquit ad populum: Oremus. Quòd humilitatis & euitandæ arrogantiæ gratia dicitur, quasi dicat. Orate simul mecum, vt quod postulamus, citius impetremus. Tunc dicit orationem, eaque dicta respondet chorus: Amen, quas dicat. Ita nobis fiat, quemadmodum orasti. vel: fœliciter tua sit oratio peracta. Sumptum autem est Amen ex apocalypsi Ioannis. Atq; ad eundem modum rursus populum salutat sacerdos, repetitque quod antea dixerat: Dominus vobiscum, quasi dicat: Si gratiam Dei impetrastis, in ea perseuerate. Et iterum respondet populus: Et cum spiritu tuo, quasi polliceatur? Orasti pro nobis & nos vicissim pro te oramus. Tum pueri canunt: Benedicamus Domino. Quod ex Psalmo tertio acceptum habemus. Quibus rursum chorus respõdet: Deo gratias, quòd Apostolo acceptum referimus. Eo autem significatur, quòd vsque ad finem vitæ in innocentia Deo inseruire debeamus, ac illi benedicere pro beneficijs gratias persoluendo. Vltimò sequuntur suffragia sanctorum. Nam quandiu quidem viuimus, tanquam in lubrico solo & fragili glacie sumus constituti, indiesque cum dæmonibus vehementissimè confligimus, ita vt sanctorum suffragijs non possimus non indigere. Post saffragia repetitur Benedicamus domino, non à pueris, sed à sacerdote, quemadmodum etiam in Completorio & magnis solennitatibus in quibusdam ecclesijs à maioribus]. Quo quidem significatur nos fore in æterna beatitudine cum Domino perfectos laudatores. In hac enim vita perfecti esse non possumus.

De officio altaris. *Cap.* 32.

NVnc de officio altaris dicamus. Et primò quidem de sacerdotum indumentis, eorundemque significatione, ac deinde quid officiũ Missæ, quid introitus, quidve tropi nominentur, occurrit exponendum. Cætera verò breuiter ordine veluti in summa quadam perstringemus. Res enim ardua est, & quæ ingenij nostri vires facilè excedit. Sacerdos ergo tanquam aduocatus & pugil cum antiquo hoste pugnaturus, vestibus sacris quasi armis induitur. Sandalia enim pro ocreis assumit, ne quid maculæ vel pulueris affectioni etiam inhæreat. Sic Amictu pro galea caput contegit, pro lorica totum corpus cooperit Alba, cingulum assumens pro arcu, & subcingulum pro pharetra. Vocatur autem subcingulum quiddam in stola, quod ligatur cum cingulo. Quum stola collum circundat, quasi hastam contra retinentem vibrat. Manipulo pro clana vtitur: casula quasi clypeo protegitur: manus armatur libro pro gladio. Atque ita instructus, ad postremum per confessionem diaboli renunciat dominio.

De confessione sacerdotis ante missam. *Cap.* 33.

SAcerdos enim priusquam cantet missam, confessionem pronunciet oportet. Nam, vt inquit Salomon, vir sapiens in principio sermonis accusator est sui. Debet autem peccata confiteri generaliter, nec mensuram excedere. Sic itaque ad certamen munitus cõtra spiritualia nequitiæ in cœlestibus, & pro sedanda iudicis ira in subditos ad altare procedit, & populus quasi pro suo pugile oraturus diebus profestis, terræ prosternitur. Quum verò cantat orationes, & reliqua recitat, tum quasi totis viribus aduersus diabolum pugnat. Nam cùm & casulam

in

in humero plicat, velut gladium contra hostem præparat, ita vt, quum Euangelium legitur, diabolus, tanquam gladio percutiatur. Sub finem autem pax datur, quo quies populo hoste deuicto ac prostrato nuncietur. Exinde redeundi data licétia, populus Deo agit gratias, ac quisque ad sua reuertitur.

De officio missæ. Cap. 34.

OFficium missæ siue missa, appellatur totum illud, quod à principio vsque ad finem dicitur, nempè ab introitu vsque ad Ite missa est, cuius mens & sententia hæc est: Ite ad Christum, & ipsum sequimini, quia missa est pro vobis hostia ad Dominum placandum. Quandoq, tamen restrictius & quasi specialius pars, quæ prima canitur, nimirum introitus, officium missæ appellatur, quæ sic dicta est, quòd illuc mittatur Angelus. Distribuitur autem missa in quatuor omninò partes: in obsecrationes, orationes, postulationes, & gratiarum actiones. Est enim missa omnis obsecrationis, postulationis, & gratiarum actionis. Prima pars extenditur vsque ad offertorium, altera vsque ad finem Dominicæ orationis, cum Amen respondetur, tertia vsque ad communionem, quarta vsque ad finem. Ac prima quidem est cathechumenorum vel neophitorum quod ferè idem est, cùm cathecumenus appellatur nouiter instructus siue sit baptizatus, siue nondum etiam, & Neophitus quóque nouiter instructus siue baptizatus, siue non. Amplius enim aut diutius eis interesse non licet, non aliter atque Iudæis aut ethnicis, quòd necdum sint membra ecclesiæ. Ob quam sanè causam diaconus è Pulpito alta voce dicere debet: Exeant catechumeni foras. Hinc est quod pars ista nominetur missa. ab emittendo, quoniam tunc foras mittuntur. Cœpit autem illud originem ab eo, quod de Domino dicitur: Iesus autem non credebat eis, sciens quid esset in homine. Nam per catechumenos illi significatur, de quibus hoc dictum est, Vocatur itaque missa totum illud officium, quod est ab introitu, vsque ad Ite missa est, quanquam & interdum missam appellamus ea verba, quibus corpus Domini conficitur.

De introitu, tropis & linguis, quibus Missa celebrari potest. Cap. 35.

INtroitus verò dicitur, quod sacerdos missam auspicaturus primò ad altare debeat intrare, sicut Episcopus qui extrà chorum quandoque diebus festis Dei armis induitur. Dum enim canitur introitus, intra ad altare. Quamobrem etiam diebus profestis bis cani solet, in solennitatibus verò ter. Quandoque intermiscentur tropi. Dicitur autem tropus à Græcis, quod nobis est conuersio, quoniam isthic quædam fieri solent conuersiones. Animaduertendum hic est, tribus linguis missam celebrari, Hebraica, Græca, & latina, quòd titulus Christi iam in cruce pendentis scriptus fuérit Græcè, Hebraicè, & Latinè. Vnde est, quod in vna quaque missa harum trium linguarum ali quid apponatur. Et ab Hebræa quidem, q sit præstantissima: Alleluya. Amen, Sabbaoth, Osanna. Alleluya quoniam à diuersis multis modis exponitur, quos & alibi sufficienter diximus, nunc præterire volumus. Iuxta interpretationem tamen Hieronymi, quæ omnium est optima, interpretatur: Laudate inuisibilem. Quid Amen sit, satis constat Sabaoth est exercituum siue militarum, virtutum & victoriarum. Osanna denique est, salua obsecro. Et vbi quæso? In excelsis. Osi, id est, obsecro, anna, id est salua. Inde osanna, quasi osianna, ex corrupto & integro.

De Kyrieeleyson, &c. Cap. 36.

SEquitur Kyrieeleyson & Christeeleyson, &c. quod ideò Græce canitur, vt ostendatur Ecclesiam primò in Græcia cœpisse, ac inde Romam posteà delatam fuisse, vnde reliqua sunt Latina. Cantatur autem ter propter patrem & filium & Spiritum sanctum continuò, idque ternis vicibus vt simul dicatur nouies, propter nouem ordines angelorum quibus associari petimus. In quibusdam ecclesijs additur ημας, quasi dicãt: Domine miserere nostri. Solennibus diebus sequi-

tur hymnus de Euangelio, siue Euangelicus: Gloria in excelsis Deo: quod anteà solùm ad missam dicebatur. Reliqua verò beatus Hilarius Pictauiensis Episcopus apposuit, scilicet: Laudamus te, & cætera quę sequuntur, quæ etiam ad missam cantari instituit. Verum enim uerò tum illud cani consuetum est, quum festum agitur Apostolorũ, martyrum confessorum & eorum, in quorum honorem ecclesia est dedicata, quæcunque etiam illa sit. Eo autem finito sacerdos salutat populum, inquiens: Dominus vobiscum. Quæ salutatio ex veteri sumpta est testamento, nimirum vt dictum est, ex libro Ruth, pertinetque ad minores sacerdotes. Est enim & alia videlicet: Pax vobis, quæ vt est sumpta ex Euãgelio. ita solùm spectat ad Episcopos, & qui ijs sunt superiores. Quò sanè illud expresse innuitur, quod nouum testamentum, dignius sit testamento veteri. Respõsio verò populi: Et cum spiritu tuo. ex Apostolo in epistola ad Titum desumpta est. Cum denique ait, oremus, vniuersalem ad se colligit Ecclesiam, quasi esset syndicus aliquis in persona multorum loquens. Hoc enim syndicus significat. Longa vetustate comprobatum est, quod oremus dicimus. Antiqui enim præmisso oremus ex templo orationem communiter subiungebant. omissa ratione, illud tantùm, videlicet oremus reseruauimus.

De oratione, & quoties se in missa vertat sacerdos. Cap. 37.

ORatio siue collecta statim subsequitur, quantumuis collecta propriè vocetur oratio illa quæ fit in processione quum populus & vniuersus clerus ab vna ecclesia procedit ad alteram. Tum enim sacerdos aut Episcopus collecta omni multitudine, istiusmodi oratione super populum vti solebat, quæ propriè dicebatur collecta. Nunc autem oratione illa prætermissa tantum (vt dicimus) oremus retinuimus. Notandum obiter hic est sacerdotem in qualibet missa se quinquies conuertere & septies populum salutare. Primò in ipso exordio: Secundò in Euangelio, quod non in altari, sed in aſſere vel aliquo lectorio versus Aquilonẽ legi oportet plicata in numero casula, quod diaconitum fungatur officio. Tertiò cum ad dextrum cornu altaris reuertitur, vnde venerat, dicto symbolo, si fuerit solennitas: tum enim se conuertit ad populum. Quartò post offertorium, cum inquit: Per omnia secula seculorum, & consequẽter: Dominus vobiscum sed non vertit se. Nam, vt dici solet, nemo qui ad aratrum manum appliquerit, retrorsum respectare debet. Quinto cũ ait. Pax Domini sit semper vobiscum, nec tum se conuertit. Sextò post communionẽ, & vltimo in fine. Quod autem ad orationem attinet, sciendum est nunc vnam legi oportere; nunc tres, nunc quinque, nunc septem, sed non vltrà. Et vnam quidem propterea quod vna sit Epistola atq; vnum Euangelium, vel propter Dei vnitatem. Tres verò propter trinitatẽ: nam & Deus numero gaudet impare, vel quia Dominus ter in passione orauit. Sic quinque legi possunt propter quinque partitam Christi passionem, vel quinque eius vulnera. Verum septem ideò, quod septem in oratione nostra Dominica habeamus petitiones, vel etiam propter septem dona spiritus sancti, quæ apud Isaiam numerantur. Septenarium enim numerum nullus excedere debet.

De epistola, graduali, allelnya, & prosa. Cap. 38.

DEinde legitur Epistola, quę est sermo absentis missus ad absentem, à Græco verbo ἀποστέλλω, quod mittere significat, sic appellata. Tales sunt Petri, Pauli, Iacobi, & Ioannis ad varios missæ, quæ hoc in loco vt plurimum leguntur. Sed si contingat (contingit autem sæpè) vt vel ex Apocalypsi vel ex Prophetis aliquid hic legatur, nihilhominus dicetur Epistola, idque ob eam causam, quod tum ante Euangelium quodam modo mittatur. Summoperè autem cauendum est, ne quis Epistolam legere præsumat, nisi sit hypodiaconus: aut diaconus aut etiam sacerdos. Melius enim est vt sacerdos legat etiam si cantet missam, quam acolitus. Post Epistolam verò cantatur responsorium cum suo versu, siue Graduale, vt vocant. Appellatum autem est. Graduale

le quod a minoribus in gradibus ante altare uel a maioribus etiam diebus profestis cani soleat: In solennitatibus verò in altioribus, hoc est, in pulpito etiam a pueris. Vel quia gradatim cantatur, uel quia de gradu ad gradum procedere debemus, hoc est, de virtute in uirtuté ascendere. Dictum est idem Responsorium, q uersui respondeat, qui item a uertendo nominatus est, quoniam non ad orienté uertimus, uel quoniam uersu ad responsum sit regressio, aut ad officium aliud, ut in matutinis. Posteà sequitur alleluia, cuius interpretatio modo exposita est secundũ Hieronymũ. In huius fine neumatizamus, hoc est, iubilamus, dum finẽ protrahimus, & ei uelut caudam accinimus. Est enim differẽtia inter neuma neumæ, & pnema pneumatis. Neuma fœminei generis est iubilus, sicut in fine antiphonarum, pneuma uerò neutrius generis est Spiritus sanctus. Posteà uersus dicitur, unde similiter cõuersio fit ad Alleluia. Sequitur deinceps Sequentia quam nos prosam appellamus. Fertur Notgerus Abbas apud sanctum Gallum natione Teutonus primò sequentias compositisse, atque eas postea in Ecclesia cantari institutum fuisse per Nicolaum summum pontificem. Post hunc autem dicitur Hermanus Contractus inuentor astrolabij feciſſe duas has: Rex omnipotens die hodierna. & sancti spiritus adsit nobis gratia, &c.

Hic Episcopus fuit Leodiẽsis. Circiter annum. 850.

De Euangelio. *Cap.* 39.

FInita sequentia legitur Euangelium, quod triplicem habet inchoationẽ: Vel per initiũ sancti Euangelij, sicut in principio quatuor Euangeliorũ: Vel per In illo tempore: Vel per aliam determinationem regiæ aut alterius alicuius magnæ potestatis, ut, Fuit in diebus Herodis. & Anno quintodecimo Imperij Tyberij Cæsaris. Dicitur autem Euãgelium ab εὖ bene, & ἄγγελος nuncius, quasi dicatur bonum & letum nuncium. Proinde uerò Euangeliũ aliquãdo esse dicitur secundum historiam, quãdoque secundum allegoriã, quandoque secundum personam, quãdoque secundum partem, & quandoque etiã secundum totũ. Secundũ historiam, ut illud Maria Magdalena & Maria Iacobi & Salome &c. Atque illud etiam quod cantatur in natali Domini ad secundam missam de pastoribus. Secundũ allegoriam cuiusmodi illud quod in Assumptione beatæ Mariæ legi consuetum est de Maria Magdalena & eius sorore Martha, nimirum: Intrauit Iesus in quoddam castellum, &c. Quia cum per Mariam Magdalenam vita significetur contemplatiua, per Martham uerò, quæ administrabat, uita actiua: hoc Euangelio docetur in beata Maria virgine vtriusque vitæ fuisse consummationem, contemplatiuæ scilicet & actiuæ. Secundum personam Euangelium canitur, ut in festo beati Thomæ Apostoli, ubi dicitur Thomas unus de duodecim &c. Secundum partem, quemadmodum est in festo sanctæ Crucis. Tum enim illud recitatur Euangelium, quod est de Nicodemo propter eius extremam particulam, quæ eiusmodi est. Sicut Moyses exaltauit serpentem in deserto, ita exaltari oportet filium hominis. In hoc autem uerbo Christus suam indicauit passionem, & sui corporis in cruce exaltationem. Quocirca Euangelium hoc in quo hæc continetur particula, legitur in festo sanctæ Crucis. Secundum totum denique, eiusmodi est exiguum illud, quod in Circuncisione Domini obseruatur: Postquam consumati sunt dies octo. Animaduertendum ergo hic est, quod diebus profestis una duntaxat candela cerea præcedat diaconum, quum ad legendum Euangelium accedit. Nec id quidem, iniuria, Cum per illud primus Christi significetur aduentus, qui humilis fuit & occultus, ut quem præuenit vnus tantum præcursor, videlicet Ioannes Baptista, qui fuit uerbi lucerna. Festis verò diebus candelæ duæ præcedũt cereæ, quod in secundo aduentu, qui solennis erit & manifestus duo sint præmittendi præcursores Helias scilicet & Enoch. Vel ideo etiã quoniam Dominus ante faciem suã binos coniunctim misit discipulos ad prædicandum. Illud quoque diligẽter notandum est, quo simulatq; Euangelium inchoatur, vniuersus populus, tam clerici quam laici, tam qui illud profert quàm qui audit, crucis signum imprimere debeat in fronte, in ore & in pectore. In fronte, quòd locus sit pudoris & verecundiæ. vnde impudicos homines effrontes dicimus, quasi sine fronte.

Per

Per hoc ergo quod fronti signum crucis imponimus, euidenter ostendimus nos non erubescere, q̃ credamus in crucifixũ, & eum habemus Deum & Dominum, qui a Iudæis atque Ethnicis nobis exprobratur. Vnde meherc'è Apostolus. Nos autẽ prædicamus Christum crucifixum, Iudæis quidem scandalum, gentibus verò stultitiam. In ore autem ideò, vt significemus nos audacter crucem Domini prædicare. Denique in pectore ob eã causam, quo nos paratos esse pro Christi nomine pati ingenuè ostendamus. Rursum in hoc, q̃ os & pectus cruce signamus, apertè innuimus, nos audacter ore fateri & corde credere Christũ crucifixum, cuius liber legitur, Deum & Dominum nostrum esse. Sacerdos itaque vel Diaconus Euangelium lecturus signat se in ore, fronte & pectore, quasi dicat: non erubesco crucem Domini, sed eam ore prædico & corde credo. Libro quoque crucem imprimit, tanquam si dixerit, hic est liber crucifixi. Posset autem hoc loco quæri, quemadmodum crucis signum fieri debeat a dextra ne in sinistram, an verò a sinistra in dextram? Ac nonnulli quidem sunt qui crucem a sinistra in dextrã fieri velint, atq; ex huiusmodi versu sumpserunt authoritatem: Egressus est a patre &c. A patre venit filius in mundum, & ideò crucem inchoamus a patre superiori, per quã designatur pater. Sed quod a patre absque vlla intercapedine in mundum venit, per quem sinistrã partem intelligimus ideò postquam a superiori parte descendimus, statim a sinistra in dextrã pergimus: nam & posteà ad partẽ ascendit, quod designat dextera. Alij verò putant, quod a dextra in sinistram fieri debeat, quia Christus a dextera in sinistram, id est, a patre veniens, diabolum per crucẽ repulit, qui per sinistrã significatur. Dicto igitur Euangelj titulo, respondetur ab omnibus. Gloria tibi Domine. Proposito nanq; Euangelio ad legendum, in quo agitur de gloria partim Dei, partim nostra, quatenus videlicet Christus diabolũ vicit, ac nos redemit, & victor ad patris gloriam ascendit: auditores Euangelij letantes ad laudem sui creatoris inquiunt atq; exclamant. Gloria tibi Domine, quasi dicant. Gloria tua, quæ nobis in hoc Euangelio prædicatur, in æuum nobis sine fine permaneat, semperq; crescat & augeatur. Lecto iam Euangelio, quisq; dicere debet. Amen. Vel vt alij volunt, recitato Euangelio. statim dicamus oportet: Deo gratias, quẽadmodũ post quamlibet lectionem siue capitulum. Sed melius est vt dicatur: Amen, ac nos cruce contra diabolum muniamus, ne ipse sermones Domini ex pectore nostro rapiat. Necessariũ etiam planè est, vt dum legitur Euangelium, velamina capitũ deponantur. Euangelica enim prædicatio omnia legis velamina demouit, atq; homines, qui prius Dominum in ænigmate quodammodo & quasi per transennam videbant, modo ipsam veritatem aperta legis cognitione videre & intelligere fecit. Viri itaq; aperto capite Euangelium audire debet, vt quinque sensus ad audiendum magis fiant idonei. Inde est quod clerici non nutriant longos capillos, sed altè tonsos vt rectius ac perfectius possint audire. Verumenimuero propterea coronam habẽt, vt demonstretur inter eos & Dominum nullum esse medium. Non ergo longos habeant capillos clerici, si per longitudinẽ capillorũ significetur multitudo peccatorũ. Mulieres verò debent audire Euangelium tecto ac velacto capite, etiam si sit virgo, propter pomum vetitum. Et si eueniat vt virgo capite sit aperto, & velamen non habeat, necesse est, vt mater aut quæuis alia mulier capiti eius pannum vel simile quippiam imponat. Itemq; erecti stare debemus, donec Euangelium pronuntietur, aut capite inclinato, si modo non sedeamus, nisi cogente necessitate. In lege quidem præcipiebatur, vt dum comederẽt agnum Paschalem, baculos in manibus tenerent, nos verò diacono legente Euangelium baculos deponimus, quod Christo prædicante leges obseruantiæ sint depositæ.

Quid Symbolum quando canendum, & quot sint numero. Cap. 40.

POst Euangeliũ statim debet subiungi Symbolũ fidei, scilicet: Credo in vnũ Deum patrẽ, &c. Si solennitas fuerit. Nec tamen in omni solennitate, sed in eorum tantũmodo festis, quorum in Symbolo fit mentio, vt in festo Trinitatis, in Natali, Circunciſione, Epiphania, Paschate, Ascensione, Pentecoste, in festo omniũ sanctorũ,

Transfigu-

Transfigurationis Domini, beatę Mariæ, & omnium Apostolorũ, sanctæ Crucis, & omnibus diebus Dominicis. In alijs autem solennitatibus dici non debet. Nec verò in solennitate Angelorũ cantari solet, quia illi non credunt, imò iam sciunt, quum plenam & perfectã habeant scientiã. Nec præterea cani consuetum est in solennitate duorum Euangelistarum, qui non fuerunt Apostoli, scilicet Lucæ & Marci. Sunt qui dicunt Symbolum dici debere in festo beati Ioannis Baptistæ, quia tum fuit commemorata Christi natiuitas. Sed eadem ratione qualibet die fit mentio beatæ Mariæ, adeoq; omni die canendum foret. Nonnulli etiam putant, quòd in eorum festiuitatibus cantari debeat, qui illud composuerunt, atq; eius rei gratia huc illud adferunt, quod in Euangelio Ioannis inuenitur, quod nimirum in dies fides Apostolorum crescebat propter miracula quæ fiebant, quanquã alibi authoritas habeat, fidem nõ habere meritum, cui humana ratio præbet experimentũ. Pronuntiatio Symbolo sub finem ipsius debet fieri signum crucis, quoniã verbum est Euangelicum, non secus atq; ipsum Euangeliũ, nisi quod sit verbum abbreuiatũ. Vnde dictum est de eo. Verbum abbreviatũ faciet Dominus super terram. Et hoc modo: Veniet verbum abbreuiatũ super filios Dei. Similiter quoq; in omnibus verbis euangelicis signũ crucis fieri oportet quemadmodũ sub finẽ orationis Dominicæ. Gloria in excelsis. Benedictus, Magnificat, & Nunc dimittis, quæ omnia perinde atque Euangelium stando audiri debent. Notandum est quatuor esse Symbola: minimũ, quod a cunctis communiter in quotidiana oratione dicitur, & quod Apostoli simul composuerunt. Secundum est, quod in prima recitatur. Quicunq; vult saluus esse, quod ab Athanasio Patriarcha Alexandrino contra Arrianos hæreticos compositũ est, licet plerique eum Anastasium fuisse falso arbitrentur. Tertium est, quod Cõstantinopolitana synodus edidit, videlicet quod in missa hactenus cani consuetum est. Quartum est, quod ex Niceno Cõcilio prodijt. Scripsit verò beatus Hilarius Pictauiensis Episcopus librum de synodis, in quo & illud composuit, ac legi oportet in omni synodo vel totum vel saltem eius aliqua particula. Ex quo sanè liquido apparet, quàm illi errent, qui aliam ibi legunt lectionem.

De offertorio. Cap. 41.

DIcto symbolo cantatur offertorium siue offerẽda, vt aliqui dicũt. Appellatur autem offertorium ab offerendo, quia tunc offerimus. Sed necessario hic cõsiderandũ est, tria omnino esse quę offerre debemus: primo, nosmetipsos, ac deinde ea, quæ sacrificio sunt necessaria scilicet panem, vinum & aquam, & si qua sunt alia sacrificio apta. Obiter tamẽ hic dicere possumus panem hunc quasi nominatum esse a Græco vocabulo πᾶν παντός. quod omne vel totum significat. Quoniam cum hic, tum in futuro seculo panis iste tota vita nostra est. Vinum autem a vitè simili ferè modo deducere licebit, cui Dominus in Euangelio se comparat, hoc pacto inquiens. Ego sum vitis vera. Nec denique ignotum esse puto aquam ab æqualitate dictam esse, quia per hoc sacramentum nos angelis ęquales fore certo & credimus & speramus. Quanquã verò interdum aqua significet populum. Vndé: Aquæ multę, populi multi. Quia nec sanguis sine salute populi, nec salus populi potuit esse sine sanguine. Tum vero aqua benedicitur, quando admiscetur vino, sed haudquaquã vinum, quoniam peculiarem suam expectat benedictionẽ. In quibusdam Ecclesijs in magnis solennitatibus preciosa offeruntur Ecclesiæ vtensilia, & in altari ponuntur vel in locis cõpetentibus. Tertio demum sequuntur manuales laicorũ oblationes. Clerici enim non offerunt, nisi in exequijs mortuorum & in noua celebratione sacerdotis. Nam inhumanum videretur, si ij offerre tenerentur, qui ex oblationibus viuunt aliorum. In offertorio nulla ratione permittitur sacerdoti vt pixidem aut aliud huiusmodi manu teneat, quo omnem auaritiæ effugiat suspitionem. *Ioan. 15.*

De sacrificio. Cap. 42.

SAcrificium dicitur quasi quo sacrũ efficitur, vbi cognoscendũ est, quod olim sacrificiũ ab Apostolis & viris Apostolicis in primitiua Ecclesia vasis ligneis ac vulgaribus vestibus celebrabatur. Tũ enim

erant

erant(vt dici ſolitum eſt) lignei calices & aurei ſacerdotes. Nunc vero eſt econtra. Paulo tamen poſt Seuerinus Papa inſtituit idem vitreis fieri vaſis. Sed quia erant fragilia. Vrbanus Papa voluit, vt argenteis vel aureis ſacrificaretur, vel etiam ob paupertatem ſtanneis quæ tamen non facilè æruginantur. Hoſtia ſecundũ Hebræos ab oſtio nuncupata eſt, quia ad oſtium tabernaculi offerebatur. Secundũ Ethnicos vero ab hoſte deriuata eſt. Nam hoſtibus a domitis (vt ille ait) hoſtia nomen habet. Dicta eſt etiam victima a vincẽdo, & imolatio, quòd iſthic Chriſtus ſacramentaliter imoletur, qui in veritate ſemel pro peccatis noſtris in cruce eſt imolatus. Appellata autem eſt imolatio a mola, qua in ſacrificijs conteri ſolebat genus quoddam frumenti, quod far vel ador dicitur. Vnde: Et adorea liba per herbas. Ponebatur enim inter cornua altaris vel animalis cultro iſthic facto foramine. Mola vero in altari dicitur pars media ſub qua reliquiæ ſigillantur, & cui in dedicatione Eccleſiæ crux imprimitur, atque vbi corpus Chriſti conſecratur.

De ſecunda parte miſſa. *Cap.* 43.

IAm verò ſecunda pars miſſæ quæ propriè miſſa appellata eſt, proximè ſequitur, nimirum quam orationis eſſe dximus. Nam prima pars, de qua hactenus dictum eſt, vocatur obſecrationis. Hæc ergo pars miſſæ, vt miſſam appellemus totũ officium ab introitu vſq; ad ite miſſa eſt, ſi ſtrictim accipiatur, proprio nomine miſſa appellata eſt. Habet autem ea quatuor diſtinctiones. Prima dicitur ſecreta, altera præfatio, tertia canon, quarta oratio dominica cum ſua præfatione. Atq; hæc quidem pars extenditur vſque ad dominicæ orationis finem. Sed libera nos a malo: Amen, quod tacitè a ſacerdote proferri debet. Hic itaque conſiderandum eſt tot deberet dici collectas, eodemq; ordine, ac de eiſdem in ſecreta poſtcõmunionem, quot præceſſerunt in obſecratione ante Epiſtolam in exordio miſſæ, nec plures, nec etiam pauciores, hoc ſemper obſeruato, ne vltra ſeptenarium numerum progrediatur. Summopere item cauendum eſt, quod ſi fortè collecta pro defunctis intermiſceatur, ne finalis, ſed penultima vel ante penultima dicatur. Quoniam finis ad ſuum debet retorqueri principium. Ad poſtremum generaliter cognoſcendũ eſt, quod in miſſa pro defunctis nulla debeat pro viuis oratio intermiſceri, hac tamen communi excepta: Deus qui viuorum dominaris ſimul & mortuorum.

De ſecreta. *Cap.* 44.

SEcreta dicitur, quia ſecretè pronunciatur, cum tamen olim alta voce diceretur, ita vt ab omnibus facilè laicis teneretur. Contigit ergo vt quodam tempore Paſtores panem ſuper lapidem quendam ponerent, qui, dum huius ſecretæ verba proferent, in carnem conuerſus eſt, & forſitan tranſſubſtantiatus, vt ſic loquar, in corpus Chriſti. In quos diuinitus facta eſt acerrima vindicta. Nam ad vnum omnes percuſſi ſunt diuino iudicio cœlitus miſſo. Ex quo quidẽ facto ſtatutũ fuit, vt poſthac tacitè ac ſubmiſſe diceretur. Aut ideo ſanè occultè & quaſi ſub ſilentio dicitur, ne ſcilicet vileſcat, ſicut & ob eandem cauſam ſacræ literæ dicũtur eſſe obſcuræ. Aut tandẽ ne a laicis cognoſcatur ita vt hinc triplex ſilentij ſit ratio. Cum autem ait ſacerdos, Orate fratres, ſtatim incipit orare, & nos ſimiliter hoc audientes ſecretò orare debemus, ac duos pſalmos canere nempè: Exaudiat te Dominus, & ſequentem. Sed quãdo interim dicit, Orate fratres, perinde eſt, ac ſi diceret: Dominus vobiſcum tacitè, quum ſeſe vertat ad populum. Quare meminerimus ſacerdotem, ſe quinquies ad populum conuertere dicendo Dominus vobiſcũ, propter quinque apparitiones, quæ fuere ipſo die Paſchatis. Et quia vna apparitio fuit nõ manifeſta, quando apparuit beatæ Mariæ Magdalenæ, vt pleriq, ſentiunt, ideo occultè & quaſi ſub ſilẽtio ait Dominus vobiſcũ tunc, cum apertè ſatis dicit: Orate fratres. Per omnia ſecula ſeculorũ, id eſt, per ſecula ſibi mutuò ſuccedentia. Vel dicuntur ſecula per antonomaſiam, ſicut Cantica Canticorum. Quæritũ eſt, cur ſecretò dicantur orationes, quæ ſequuntur poſt oblationes. Sed nos ideo hoc fieri reſpondemus, quòd Iudæi poſt ſuſcitationem Lazari, ſtatim Ie- I. *Ioã.* 11.
ſum voluerunt occidere, qui ſeſe occultauit in ciuitate Ephrem in ſolicitudine, & a prædica-

prædicatione ac miraculorum operatione penitus quieuit & tacuit in sabbatū vsque, quod est ante dominicam in Ramis palmarum, quo venit in domum Simonis leprosi, & aperte prædicauit. Atq; hoc quidem expresse indicat sacerdotis illa vocis exultatio, qua inquit: Per omnia secula seculorū. Cui subditur, Amen. Propterea, vt quæ a sacerdote dicta sint, liquido confirmemus, quia per Christum seculū creatū est. Amen nanq; nomen Dei est. Vnde in Apocalypsi, Ego sum, Amen, testis fidelis. Subiungitur porro Dominus vobiscū, ac deinde, Sursum corda, quæ scilicet sursum habere debemus ad Dominum in cœlestibus, nō in terrenis, vt non queramus benedictionem Esau, quæ vt caduca ac debilis est, ita in terrenis plane sita est. Idem prorsus nobis manifeste significant Episcopi sandalia, quæ cum superius sint aperta, ijs admonemur, vt semper corda habeamus erecta ad Dominum, cumque inferius sint solida, volunt vt habeamus in terrenis mentem omnino obtusam, quasi non debeamus quærere benedictionem quę in terrenis est, sed benedictionem Iacob, quæ est in cœlis. Postea sequitur: Gratias agamus Domino Deo nostro. Quia pro omnibus beneficijs, quæ ille in nos benigne contulit, gratias ei merito rependere debemus. Inuenitur autē ibi quædam figura ad similitudinem nostrorum Delta, D scilicet, vndique clausum, quod in parte præcedenti V nostrum complectitur, quod in summitate apertum est, in quorum parte media tractulus per transuersum ducitur, veramq; in modum crucis partem copulans. Quod quidem non sine causa factum est. Per delta enim circulariter clausum diuina figuratur natura, quæ nec principium nec finem habuit. Per V exprimitur humana Christi natura, quæ principium in virgine habuit, sed fine carebit. At vero tractulus in medio vtramq; partem coniungens, crux est, per quam humana sociantur diuinis.

Apoc. 3.

Fortasis huiusmodi figura depicta fuit in libris veterum.

De præfatione. Cap. 45.

PRæfatio dicitur, quasi prælocutio, quę est ad ministerium prępparatio. Notantur enim isthic nouem ordines Angelorum, quos ibi præsentes esse certo credimus. Maiestas quoque de qua hic fit mentio, appellata est quasi maior stans, vel maior potestas. Sciendū vero est in missa decē esse in vniuersum præfationes, primam de Trinitate, alteram de Natali, tertiam de Epiphania, quartā de Quadragesima siue ieiunio, quintam de Cruce Domini, sextam de Resurrectione, septimā de Ascensione, octauam de Aduentu spiritus sancti, nonā de Apostolis, decimā & vltimam de beata Maria virgine. Post canitur ter Sanctus, Sanctus, Sanctus, quod sumptum ex veteri Testamento. Ait enim Isaias se vidisse Dominum super soliū excelsum, & Seraphim clamantia: Sanctus, Sanctus, Sanctus. Sed quod sequitur: Benedictus qui venit in nomine Domini, osanna in excelsis, acceptum est ex Euangelio, ita vt, quum illud cantatur, signum crucis fieri debeat. Postremo hic cantica Angelorum canimus, quia per hoc sacrificium terrena iungi cœlestibus non dubitamus, & ideo cum eis in excelsis saluari clamamus.

Vndecima esse pōt cōmunis illa de sancta Trinitate.

De canone. Cap. 46.

DEinceps uero sequitur Canon, ita enim Græcis dicitur, nobis autē regula, q; per eā regulariter sacramenti huius fit cōfectio. Nuncupatur etiā actio, quia tunc cum Deo nostra agitur causa. Quamobrem & in festis stantes oramus, in profestis vero vel ieiunijs prostrati. Sub silentio tribus de causis dicitur. Primo quoniam Deus non oris sed cordis clamorē intendit. vnde & Moysi dixit: Quid clamas ad me? cum tamen ipse taceret. Nihilominus tamen proferimus verba, ne quæ petimus, aut quæ petere debemus, penitus ignorare æstimemur. Secundo ob id submisse Canon dici oportet, ne, si alta voce esset proferendus, longo clamore deficiamus. Vel tertio ob hanc rationē, ne tanti mysterij per vsum quotidianū, verba vilescant, & in locis non cōpetentibus passim indiscrete pronuncietur, atq; ita tandē extinguātur ac pereant, quēadmodū paulo ante de pastoribus narratum est. Prohibitū enim est p decretū, & sub anathemate datū, vt nullus nisi sacris vestibus, ex libro in altari cōsecrato, hæc verba proferat. Dicit ergo sacerdos: Te igitur clementissime Pater, &c. Alloquit dñm, tanquā præsentē. Incipit aūt a litera Tau, T, quæ in modum

modum crucis effecta est. Quoniã per Christi passionem hæc omnia in cruce sunt completa, habentq; suam efficaciam, Vnde profecto est, ꝙ isthic crucifixi imago ad pingi debeat. Sequuntur posteà multa, vt sunt nomina Apostolorum, Martyrũ, Pontificum, Virginum, qui omnes pro Christo nostro se sacrificio exposuerunt. Atq; item alia quædam sequuntur, quæ nobis explicare non licet, nisi fortè solis sacerdotibus, & ideo de illis tacebimus. Vnum hoc tamẽ addemus, nulli hic concessum esse aliquid vel detrahere, uel adere, nisi quandoque nomen illorum, pro quibus specialiter aut nominatim offertur sacrificium.

De oratione Dominica. *Cap.* 47.

NVnc dicendũ est de oratione Dominica, in qua continentur septem petitiones. Quod autem prẽmittitur, est quasi benevolentiæ captatio. Tres priores ad futuram vitam pertinent: Quatuor posteriores quæ sequuntur, ad præsentem. Media autem, vt nonnulli volunt, a communi sumi potest, ita vt ad vtramque referatur, quam videlicet dicimus. Panem nostrũ quotidianum, quem ἐπιούσιον Græci, segola Hebræi, nos appellamus aut supersubstantialem, aut egregium, aut etiam familiarem. Sed animaduertere oportet, quum sacerdos ait Oremus, præceptis, &c. Nos debere prostratos orare vsque ad finem orationis Dominicæ, si dies fuerint profesti. Si verò festum sit, aut dies Paschalis, certè non prostrati, sed stantes orare debemus, ac respondere: Sed libera nos a malo, Amen. Quòd autem Dominicam hanc orationem non tacitè, aut sub silentio dicat sacerdos, ratio est, quoniam ex Euangelio petitum est.

De pace. *Cap.* 48.

POstea inquit sacerdos: Pax Domini sit semper vobiscum, quod spectat ad tertiam partem missæ. Notandum tamen est, quòd tacitè hic sacerdotem quandam orationẽ dicere oporteat, quæ in Ambrosiana Eccleſia apertè pronũtiatur. Accepto itaque pacis osculo ab ipsa eucharistia, vt quibusdam placet, vel vt censent alij, ab ipso sepulchro & altari, impartit illud diacono aut subdiacono, vt per eos descendat ad alios. Sed cauendum est, ne ab ipsis viris tradatur mulieribus, ne forsitan lasciuiæ quippiam in animum aut carnalitatis clanculum subrepat. Agnus Dei ter canitur. Hic est ille verè Agnus declaratus & adumbratus in Paschali, de quo sic habetur in Euangelio: Ecce Agnus Dei, qui tollit peccata mundi. Ter autẽ ideo canitur, ut eius corpus triforme intelligatur: illud videlicet quod in cœlo est glorificatũ: mysticum, quod etiamnum in terra ambulat, & quod in sepulchris vsque ad extremum iudicij examen quiescit. Bis dicitur cum miserere nobis, tertio cum dona nobis pacẽ. In cœna vero Domini ter debet dici, cum miserere nobis. Sed horum neutrum adiungitur in missa pro defunctis, verum ter cum Dona eis requiem, Vbique obseruandũ est, vt non continuo, sed interpolate ac seiunctim cum oratione interposita dicatur. ἁγνὸς vero Græce dicitur purus & pius, quia sola pietate vt pura hostia nos redemit. Vel ab agno scendo, ꝙ sicut agnus solo balatu matrem cognoscit, ita Christus in passione matrem suam cognouerit, ac virginem virgini commendauerit. Atque hinc quoq; esse potest, ꝙ ter canatur Agnus Dei. Quoniam Christus pendens in cruce patrem suum cognouit, ei ad mortem vsq; obediendo, & eadem cruce suffixus agnouit matrem suam, eamq; virgini cõmendauit, ac tandem etiã ibidem humanũ genus redimendo agnouit. Quod autem hic bis repetitur: Miserere nobis. & tertio variatur per Dona nobis pacem, totum illud ex veteri testamento depromptũ est, vbi cum clamarent ad Dominum, dicere soliti erant: Parce Domine parce populo tuo, ac subiungere tertio: Ne dederis hereditatem tuam in opprobrium. Quum igitur dicimus, Agnus dei qui tollit peccata, expresse Ioannem Baptistam imitamur, qui ait, Ecce agnus Dei, ecce qui tollis peccata mundi. Illud certè ignorari nõ debet, olim in primitiua Ecclesia singulis diebus, qui canoni missæ intererant solitos fuisse communicare. Sed postea crescente multitudine fidelium, fuit institutum vt tantum dominicis diebus cõmunicaretur. Quod etiã paulo post, quum obseruari nõ potuit, abijt in desuetudinẽ, ac tertia subsecuta est institutio, vt saltem ter quoque anno, in Natali,

Paschate

Paschatè, & Pentecoste omnes Christiani eucharistiã sumerent: Inuento tamen triplici remedio, vt singulis nimirum diebus osculũ pacis daretur, ac dominicis diebus eulogia, id est, panis benedictus & consecratus, quod in Quadragesima & temporibus abstinentiæ deputatis saluo ieiunio obseruari nõ potuit. Quare tunc huiusmodi fuit promulgata institutio, vt collecta diceretur super populum sub finem missæ, dicendo: Inclinate capita vestra Deo, quum videlicet minor aliquis sacerdos celebrat. Sed si Episcopus, inquiet: Humiliate vos ad benedictionem.

De vltima parte Missæ. Cap. 49.

VLtima pars Missæ modo sequitur, quæ dicitur gratiarum actio, atque incipit a cõmunione. Vocatur autẽ communio, quasi participatio, quam ideo canimus, vt per eam cum sanctis diuinæ gratiæ participes efficiamur. Appellatur etiã completio, quoniam per illam missa, vt sic dicam, compleretur. Tribus vero modis finitur missa, primo per Ite missa est in solennitatibus, quod est quasi abeundi licentia, ac sumptum est ab Exodo. Non quidem secundum verba, sed iuxta mentem, & rei intelligentiam, quando Israeliticus populus ex Aegypto permissu Pharaonis egressus est. Vel etiam quãdo è Babylonica captiuitate permittente Cyro ad propria regressus est, Deo referens gratias. Sic & nos accepta benedictione vltima, ad cœlestem patriam remeare debemus, vbi in gratiarum actione semper fœliciter viuemus. Dicitur autem Ite missa est, quoties cantatur Te Deũ laudamus, Gloria in excelsis, & Alleluia. Pronuntiato Ite missa est, oportet nos respondere: Deo gratias, quæ vox est gratulantis. Secundo vero diebus profestis, dicitur Benedicamus Domino, ac petitum est ab Apostolo. Tertio denique in missa pro defunctis, Requiescant in pace, quod ex sola consuetudine generali natum est. Cum ergo dicitur, Ite missa est, debet sacerdos vultum dirigere ad populum, quando autem Benedicamus Domino, vel Requiescãt in pace, versus Orientẽ. Necesse tamen est, vt hæc tria a sacerdote vel diacono tantum proferantur. Sed in prima missa Natalis Domini, non debet dici: Ite missa est, ne videatur populus licentiã habere redeundi.

Qui & vt horis celebretur missa. Cap. 50.

TRibus horis tantummodo regulariter missa poterit celebrari: tertia nimirum, sexta & nona. Et quidem tertia ideo q; tum linguis iudæorum sit cruci fixus, dum instanter clamarent. Crucifige, crucifige eum, pertuleritq; ludibria, maledicta, conuicia, alapas, flagra, insultantiũ sputus, & coronam spineam. Sexta vero ob eam causam, q; tum in cruce actus sit, ac tolerate debuerit clauos rigidissimos & pocula felle tincta, vt sic tandẽ pro nobis immolaretur. Nona demum, quia tunc animum exhalauit ac spiritum patri commendauit. Poterit tamen fieri, vt ante primã in Dominicæ resurrectionis memoriã missa celebretur, quod vicarij faciunt, & post primã ante tertiam in eius rei cõmendationem, quòd Christus inter primam & tertiam traditus fuerit Pontio Pilato iudæis vociferãtibus: crucifige eum, ipso tacente. Cantatur ergo missa diebus festis hora tertia, profestis sexta, & nona in quadragesima ac alijs diebus ieiuniorum. Nec tamen omnium, quia in sabbatis ieiuniorum quatuor temporũ valde sero celebrari & potest & debet propter sacros ordines, q; etiam ad sequentem spectet dominicam. In sabbato Paschæ & Pentecostes sero canitur propter cereæ candelæ, quam cæream nominamus consecrationem, quod ex eo facile perpendi aut colligi potest, vbi dicitur: Hæc nox est, atque ex ista oratione, Deus qui hãc sacratissimã noctem, &c. Ipso vero die Natalis Domini prima missa cantatur nocte. Potest tamen licite cantari summo mane, sed tamen prima & tertia prius absolutis. Sic itaque ab illis horis excipitur dies qui Domini natiuitati sacer est, quum noctu prima canatur. Nec id quidẽ sine causa, vt postea dicemus, Atque etiam sabbatum Paschæ & Pentecostes, quoniam tum temporis expresse dicimus: Hæc nox est, & Deus qui hanc sacratissimã noctem. Excipiuntur denique dies ieiuniorum propter sacros ordines.

Quæ missæ quibus diebus debeant celebrari. Cap. 51.

NVnc dicendum est quę missę, quibus diebus debeãt celebrari. Fuit enim quoddam tempus, quo dominicum officium necdum erat ordinatum, ac variæ passim

passim hæreses pullulabãt. Quo quidem factum est, vt prima feria, ne diuinũ officium periret, de Trinitate, secunda de charitate, tertia de sapiẽtia, quarta de Spiritu sancto, quinta de angelis, sexta de cruce, septima de beata Maria virgine cantarẽtur. Sed postea sancitum est vt cessante causa & illud cessaret, quod vrgente necessitate factum fuerat. Quapropter sanè dominico officio ordinato statutum est, vt prima feria suum peculiare haberet officium de Trinitate, & secunda de angelis, quòd tum creati in bonis gratuitis fuerint, ac lux diuisa a tenebris, hoc est, boni angeli a malis. Nam eo tempore mali cecidere, & boni fuerunt cõfirmati. Sed prima feria fuerũt angeli creati & in bonis naturalibus constituti. Cantatur autem alia de causa pro defunctis, vt nimirum ijs adhibeamus suffragiũ angelorũ. eodem quoque die missa pro defunctis celebratur, quoniam, vt pleriq; aiunt, feria prima refrigerium habent ij, qui sunt in purgatorio, statimq; altero die post ad pœnas solitas & ad laborem redeunt, ita vt eo die, quo eorum laboribus aliquo modo subueniatur, missa pro illis cantetur. Tertia autẽ feria oportet repeti introitum missæ diei dominici. Præterea institutum quoq; fuit, vt quarta feria ieiunaretur, ideoq; dominici diei missa tum caneretur. Sed & quinta feria similiter dicere conuenit officium diei dominicæ videlicet Introitum, Epistolam atq; Euangelium, q; dies Iouis maximè cognota sit diei dominicæ. Eiusmodi enim die fieri solebat processio in memoriam Ascensionis Domini, quæ postea in diem dominicã, vt supra dictũ est, fuit translata. Porro autem sexta feria agitur de Cruce, & septima de beata Maria virgine, q; non temere ita constitutum accepimus: Miraculosum enim habet initiũ. Nam quum olim Constantinopoli in quadã Ecclesia imago beatæ virginis habebatur ante quam velum quoddã dependebat, quo tota ea cooperiebatur, contigit vt sexta semper feria velum hoc a vesperis ab imagine, nullo mouente decideret, & diuino miraculo quasi deferetur in cœlum ita vt iam plenè ac perfectè ab omnibus conspici posset, ac deinde rursus in sabbato vesperis absolutis ad eandẽ imaginem descenderet ibique permaneret vsque in proximum diem Veneris. Hoc ergo miraculo sæpius viso sancitũ est, vt semper illo die de beata Maria in Ecclesia caneretur. Potest tamen & aliam habere rationem, cur sabbato die officium cantetur de beata Maria. Nam cũ ipsa nobis sit porta regni cœlorũ, quod per diem dominicam cõmodissime figuratur, certè ideo de illa solennizamus eo die, qui dominicam proximè præcedit. Hactenus igitur officiũ missæ explicuisse satis sit, si intellexerimus neminem debere vno eodemq; die duas celebrare missas cum vno sacrificio, vel cum duobus, sed vnam cum sacrificio, & aliã siccam. Quare huic rei finem imponemus, si duas adhuc quæstiones paucis enodauerim, quarum vna est, an si sacerdos ante vesperas comedat, nec postea possit dormire, die postero debeat aut possit missam celebrare? Nam ipsum non debere aperte respondemus. Sic altera est, possit'ne celebrare secundam missam in eo casu, quo in præcedenti, dum manus ablueret, aliquantulum aquæ degustauit? Certe enim & illud vetitum esse sciendum est. Nunc ergo ad alia.

De con sec. dis. 1. e. tribus.

De vesperis. *Cap.* 52.

IN vesperis a nobis cantantur quinque Psalmi, qui sumus imperfecti, propter quinque sensus, vt videlicet quod per quinque sensus corporeos commissum est, per quinque psalmorũ cantionem penitus demittatur. Hinc notandũ est nos eadẽ ratione quinque digitis pectus tundere, quam quinque canimus psalmos. Monachi vero, in quo se perfectiores esse ostendunt, tantũ quatuor dicũt. Quicquid enim quadratum est in quãcunq; parte vertatur, manet semper idem, firmum ac solidum. Ad eundem sanè modum perfectus, quocunq; loco aut quocunq; tempore, semper idẽ atq; immobilis permanet. Finitis psalmis parua sequitur lectio sine Iube Domine, & sine Tu autem Domine, hoc est, capitulum, ac deinde Responsoriũ vel eius loco uersus, tum hymnus & antiphona, ac deinceps Magnificat. Plerunque tamen hymnus beatæ Mariæ videlicet Magnificat, loco hymni ponitur, vt præterea nullus alius canatur. Sequitur tandem collecta, quam orationẽ diximus. Volumus autem, vt huc vsq; a nobis factum est, consuetis & Ecclesiasticis, vt qui officia tradamus

tradamus Ecclesiastica, deinceps vti vocabulis. Sciendum ergo est, quod de eodem die, eodemq; festo parua debeat cantari lectio. Verbi gratia: Si de præcedenti dominica vnum, & reliquum: si de sequenti vnũ, & reliquum. Animaduertendum præterea est, quod, quando fuerit solennitas nouem lectionum, illius vesperæ totæ debent celebrari, vt in festo beati Stephani & beati Ioannis Euangelistæ. Post vesperas necessario dicitur collecta de sancto, cuius est festum sequens, vel Antiphona cum Magnificat. Vnum tamen excipitur, festum videlicet sancti Syluestri quod etiam si nouem habeant lectiones eius tamen vesperæ sunt festi sequentis.

Quot psalmi canantur in completorio. Cap. 53.

QVatuor psalmi cantantur in completorio ad significandã perfectionem. Cũ enim quodãmodo ostendimus peccata, quæ per quinque sensus corporeos pernicioſissimos satellites admiseri mus iam esse quinque psalmis præcedentibus remissa. Alia ratio est, q̃ diabolus semper nostro insidietur calcaneo, ita vt posteà nec loqui cũ alijs debeamus, nec aliud dicere nisi orationes. Quod monachi diligenter obseruant, qui posteà non bibunt. Putat enim diabolus se vicisse si tunc vicerit. Quare vt breuiter quæ hic restare videntur, percurramus; post psalmos sequitur capitulũ & versus, & deinde Hymnus eoq; finito, antiphona ac Nunc dimittis. Posteà verò dominica legitur oratio, ac fidei nostræ symbolũ, quibus postea quàm nos collectã annexuimus. statim subiungi oportet Benedicamus. Atq; hoc quidem in vesperis vt a puero canatur omnino consentaneum est, vt per hoc demonstretur nos esse pueros, nimirum ad laudes Deo referendas.

Quomodo finiendæ sint orationes. Cap. 54.

VT autem euidens habeatur & plena cognitio quemadmodum orationes, quas collectas vocamus sint terminandæ, prius nosse oportet, quòd in eis sermo interdum ad patrẽ dirigitur, interdũ ad filium, interdum ad Spiritum sanctum, & interdum etiam ad totam Trinitatem. Quando ad patrem, rursus considerandum est, num ita ad eum sermo fit institutus, vt fiat mentio ad patrem de filio, vel Spiritu sancto, an verò non. Et quidem si in oratione, quæ dirigitur ad patrem, fiat mentio filij multum interest scire, alla'ne fiant ante partem finalem, an ipso fine. Quæ ideo diximus, quod secundum has diuersitates, diuersimodè orationis finis existat. Si ergo dirigatur sermo omnino ad Patrem absque mentione filij & Spiritus sancti finietur hoc modo: Per dominum nostrum Iesum Christum filium tuum, qui viuit & regnat in vnitate Spiritus sancti Deus, per omnia secula seculorum. Amen. Si de Spiritu sancto mẽtio ibi fiat, dices: in vnitate eiusdem Spiritus sancti Deus, cæteris remanentibus. Si vero fiat mentio filij, ante finalem partem, dicetur: per eundẽ Dominum, &c. Vt suprà. Si contra in ipso fine, dicemus tantum. Qui tecum viuit & regnat, &c. Quemadmodum videri potest, in hac collecta beati Stephani: Omnipotens sempiterne Deus, qui primitias martyrum in beati Leuitæ & Stephani sanguine dedicasti, tribue quęsumus, vt ipse pro nobis perpetuus intercessor existat, qui pro suis etiã persecutoribus exorauit Dominũ nostrum Iesum Christum, qui tecum viuit & regnat in vnitate Spiritus sancti Deus, per omnia secula seculorum. Amen. Si ad filium oratio instituatur, vt in hac, Excita Domine potentiam tuam & veni: ac in alijs de aduentu Domini, finietur hoc pacto: Qui viuis & regnas cum Deo patre, &c. Si autẽ ad Spiritum sanctũ, dicemus sic: Qui cum patre & filio viuis & regnas vnus Deus, &c. Et ad trinitatem ita: Qui in trinitate perfecta viuis & regnas, &c. At verò in exorcismis, & quæ fiunt ad pueros efficiendos cathecumenos, ac fontes consecrandos, quandoq; fit aqua benedicta, & in id genus multis alijs, dicetur sanè hoc modo: Per eũ qui venturus est iudicare viuos & mortuos, & seculum per ignem. Hoc aũt ideo fit, quia nulla vox ita terret Diabolum, atque hæc qui venturus est, &c. Vsq; adeo vt statim fugere cogatur, simul atq; vocẽ hãc audierit. Maximè enim præter cætera iudiciũ ignis extimescit, q̃d certus sit se post diem Iudicij ęterno igne punitũ iri. Quare ob eandẽ causam voluit D. Gilbertus, vt simili modo finirẽtur ora-

tiones in officio mortuorũ. Verũ ei cõtradicit vulga re nostrũ Collectarium, affirmans dici oportere: Per dominum nostrum, &c.

De diuersitatibus officiorum. Cap. 55.

IAm ergo dictum est hactenus de Ecclesiasticis officijs generaliter, ita reliquũ modo sit, eorundem explicationem latius per totius anni seculum aggredi. Nam pro temporũ varietate ipsa variantur officia. Sed operęprecium me facturum existimo, si priusquã ad ipsam expositionem veniam, distinctio quatuor temporum præmittatur. Vt ergo solaris noster annus quatuor temporum potissimum successione dilabitur, scilicet Hyemis, in qua semina iaciuntur, Veris in quo semina prodeunt, Aestatis in qua ad messem albescunt, & falcę succidũtur, Autumni, in quo per ventilationem grana a se mutuo sęparantur, & in horrea reponuntur, paleæ autem comburuntur: Ita quoque magnus vitæ præsentis annus durans ab initio vsque ad finem seculi, quatuor temporum varietate mensurantur. Fuit enim tempus quoddam deuiationis in humano genere, ab Adamo videlicet vsque ad Moysen, quo declinauerunt homines a cultu diuino ad idolatriã. Tunc enim homo reliquit Dominũ suum creatorem, ac lapidibus & manuum suarum operibus dixit: Tu es Deus meus. Hoc tempus haud male cõuenit nocti & hyemi. Quia sicut nox aut hyems nihil lucis habet, nisi contingenter & exaccidenti, vt ex igne vel candela. Si tempus istud planè erat cæcitatis & ignorantię. Alterum item tempus fuit reuocationis, nimirum a Moyse vsque ad Natiuitatem Christi, quo edocti fuere homines per leges & Prophetas de Aduentu Christi, de euitatione peccati, & vnius Dei dilectione. Tum dixit Deus Israeli. Audi Israel, Deus tuus Deus vnus est, illum solum adorabis, & illi soli seruies. Tertium verò tempus fuit regressionis, siue reconciliationis vel iustificationis, quod fuit a Natiuitate Domini vsque ad Ascensionem eiusdem: per quem facta est gratia hominibus, & prædicatio Euangelij. Quartum denique tempus est peregrinationis, quod ab Ascensione Domini fuit, & duraturum est vsque ad finem iudicij, vbi erit consummatio seculi. Hæc eadem tempora solent alijs nominibus appellari. Tempus enim deuiationis dictum est tempus culpæ & pœnæ. Nam propter deuiationem homo subiectus est culpæ, & propter culpam pœnæ. Tempus reuocationis nuncupatum est tempus doctrinę & prophetiæ. Et quidem doctrinæ propter decalogum, per quem Deus humanum genus docuit, inquiens, Audi Israel, Deus tuus Deus vnus est. Prophetiæ verò, quoniam tum huiusmodi salutare accepimus vaticinium: Ecce virgo concipiet. Tempus proinde reconciliationis appellatur gaudij & lętitiæ, ac denique peregrinationis, tempus luctus & pugnę. Vnde profecto necessarium est, vt pugnemus aduersus carnẽ nostram, mundum atque aerias potestates. Maximè verò contra carnem, vtpote quod multa cum nobis sit familiaritas, ac nulla sit pestis pęior quàm hostem habere domesticũ. Præterea tempora hæc possunt considerari secundum principales partes diei, vt sunt nox, quæ ad tempus spectant deuiationis, mane ad tempus reuocationis, meridies ad tempus reconciliationis, vel regressionis, vesperum ad tempus peregrinationis. Atq; horum quodque proprium modo perpende epitheton, vt nox est obscura, & qui a veri Dei cultu aberrabant, erant cæci. Eleganter sanè quadripartita hæc temporum diuisio in homine notari potest. Ante siquidem baptismum nascitur homo & fit filius iræ: in baptismo renascitur, ac filius gratiæ: dehinc bene operatur, & iustitiæ efficitur proles, cum feruore quoddam charitatis Deum diligit imprimis, & proximũ: tandem cum Christo simul regnabit per mortem transiens ad vitam ęternam, factus modo hæres æternitatis & glorię. Atque in qualibet præmissarum partium expositione possunt intelligi Hyems, Ver, Aestas & Autumnus. Eadem quoque tempora designantur per quatuor principales Christi actiones, quæ sunt huiusmodi Natiuitas, Passio, Resurrectio, Aduentus ad iudicium, cum omniũ horum appendicibus adeo hæc humano generi conueniunt. Christi igitur vita nostra est doctrina: Christi actio, nostra est lectio: vniuersa denique Christi cõuersatio, nostra est instructio. Dixi autem cum suis appendicibus quia ad natiuitatem pertinent

pertinēt circuncisio, apparitio, baptismus, purificatio, ad passionē referuntur ieiuniū, tentatio: Ad resurrectionem, in cœlū ascensio, & sancti spiritus missio: Ad aduentum tandem iudicij spectant transfigurati & miraculorum operatio. Efficatior enim fuit, ac plus potuit, post mortem, quàm ante transfigurationem quòd tūc demum nobis ostēdit quid simus futuri. Passio cōparatur Hyemi: Natiuitas Veri, resurrectio Aestati, iudicium Autumno, quando sedebit vetustus ille dierum tenens ventilabrum in manu sua permundabit aream suam, &c. Item rursus Christi natiuitas comparatur & cōcordat tempori reuocationis propter prophetas, qui eam multis modis prædixerunt: passio tempori deuiationis: resurrectio tempori regressionis propter lætitiā: aduentus iudicij tempori peregrinationis, quia huiusmodi tempus durabit vsque ad extremum diem iudicij. Vnde propheta: Ego miser & peregrinus, sicut omnes patres mei. Hæc ergo tempora magni istius anni considerās Ecclesia in seruitium Dei transformauit, pro qualitate eorum & varietate singulis annis laudabili vtens officiorū diuersitate. Sed cū ita faciat Ecclesia, maluit incipere a tempore reuocationis, quàm a tempore deuiationis. Quare incipit: Ad te leuaui animā meam aspiciens a longe, &c. Quandoquidē nos etiamnum quasi per speculum & cancellos aspicimus. Et durat vsq; ad Natiuitatem Domini. Toto igitur tempore aduentuum vsque ad natale Domini Ecclesia reminiscitur temporis reuocationis, quæ facta est per legem & prophetas malagma vulneri apponens. Atque ideo tunc legit Isaiam, qui quum incurabile vulnus vidisset dixit. Omne caput languidum est, & omne cor mœrens, &c. Et rursus non est malagma apponere, &c. Malagma autē est genus emplastri, quod epithema appellatum est. Tum ergo inchoatur graduale: Ad te leuaui. ac si diceret: Tempore deuiationis homines leuabant manus, & corda ad opus manuum suarum, atque agebant lapidi & ligno: tu es Deus meus. Ego vero ad te leuaui animam meā Deus meus, &c. Atque ita sanè a tempore reuocationis militiæ suæ auspicatur officia, non a tempore deuiationis ne videatur incipere ab errore. Bene itaque rem ipsam obseruat, sed ordinem non sequitur, quod frequenter etiam faciunt Euangelistæ. Quare si bonam quærat valetudinem, optatq; quàm optimè curari, omnino fuit necessarium, vt a Medicis inciperet.

De cæteris temporibus. *Cap.* 56.

TEmpore vero septuagesimæ, quæ est a dominica, vulgo appellata, Circundederunt me, vsque ad octauam Paschæ, recolit Ecclesia tempus deuiationis. Vnde est, quod tum legitur liber Geneseos, vsque ad Regum, vbi de excessu agitur primorum parentum, & multorū aliorum, qui omnes cataclismate aut diluuio sunt submersi. Breuiter ergo tum temporis Ecclesia orat, flectit genua, ac ieiunat. Tempore autem Paschali, quod est Pascha, vel potius ab octauis Paschæ, vsque ad octauas Pentecostes, tempus gaudij meminit & reconciliationis, quippe in quo legatur Apocalypsis, vbi fit mentio de noua ciuitate Hierusalem, & Epistolæ canonicæ cum actibus Apostolorum. Hinc pauca sibi Ecclesia indicit. Nō ieiunat, a genu flectione cessat, albis vtitur vestibus, ternario numero psalmorum & lectionum contenta est, cum tribus responsorijs ac totidem versiculis. Ab octauis demum Pentecostes vsq; ad aduentum Domini recolit tempus peregrinationis. In hoc est nobis perpetua pugna & lucta aduersus tres, vt dictū est, infestissimos hostes, mundum videlicet, carnē, & diabolum. Mundus est hostis sophisticus, caro hostis domesticus, diabolus hostis antiquus. Nullus tamen istorum hostis est efficacior ad nocendum, quàm inimicus noster familiaris, scilicet caro, quam fouemus indumentis, & reficimus alimentis, cui tanquam iumento tria debentur: cibus ne deficiat, onus vt mansuescat, virga vt non indirectè sed directè incedat. Propter huiusmodi pugnam significandam, legit tunc Ecclesia librum Regum, in quo agitur de pugna. Et quia in pugna maximè opus est sapientia, ideo cōtinuatur liber Salomonis. Sed quoniam cum pugna nihil tantopere habere debeamus, atque patientiam, appositè profectò Iobi liber subiungitur. Deinde porrò & Thobiæ liber sequitur propter singularem misericordiā, quam in hoc certamine

requirimus. Cui deinceps quoque subiungimus librum Iudith, Ruth, Hester, propter fortitudinem, iustitiam & temperantiam. Verumenimuero quum adhuc frequens sit lucta, necessario annectitur liber Machabæorum, in quo crebra est aduersus superbiam conflictatio. Nam deuictis omnibus vitijs, restat etiam vincenda superbia. Roget ergo modo aliquis, sub quo illorum temporum contineatur illud quod est a Natali Domini vsque ad septuagesimam? Verum facilè istiusmodi quæstioni occurremus. Nam & ei non inelegánter per quosdam satisfactum esse accepimus. Eius itaque pars vna continetur sub tempore regressionis, quod est tempus gaudij, vt dictum est a natali vsque ad octauã Epiphaniæ. Vnde in quibusdam Ecclesijs albis tam diu vtuntur vestimentis, sicut tempore Paschali, & neque tunc ieiunatur, neque flectuntur genua. Pars vero altera, quæ est ab octaua Epiphaniæ vsque ad septuagesimam, complectitur sub tempore peregrinationis, & leguntur duodecim Epistolæ Pauli, vbi agitur de labore eius, quem luctando, ac pugnando pertulit. Nec vero, quantumuis ipso die Natiuitatis Domini Isaias legi soleat, credas diem illum pertinere ad tempus reuocationis. Fit enim hoc alia consideratione, & ante Euangelium in nocturnis & ante Epistolam in missa, quod videlicet velut basis columnæ supponatur, vt per vtrunque testamentum Natiuitas Christi perhibeatur.

Quis ordinauerit officia Ecclesiastica, de quibusdam diebus. *Cap.* 57.

HAec autem Ecclesiastica officia, vt dictum est, instituit beatus Hieronymus rogatu Damasi Papæ, & quecunq, etiã alia ex veteri & nouo testamento leguntur in Ecclesia, Gregorius tamen quosdã cantus apposuit, Gelasius quosdam Hymnos, & alij alia. Tempore siquidem Theodosij Imperatoris inordinatè psallebant, qui rogauit Damasum Papam, vt curaret sapienter ordinare officium Ecclesiasticum. Quod diligenter ille effecit, vt supra diximus. Sunt autẽ in prædictis temporibus dies quidam duplices: vtpote siquando duo simul facta cõcurrãt, in quibus illud obseruandũ est, quod in morali philosophia dici solet Cede maiori, & locũ da melioribus. Hoc est, vt excellentius celebretur officiũ, ac duntaxat de minori fiat cõmemoratio ipso die, & suum officiũ reseruetur in chrastinum, vt de Petro & Paulo in quibusdam Ecclesijs diebus dominicis: Nã primo quidem celebratur de Petro, q princeps fuerit Apostolorũ: sequenti vero die de Paulo. Sic de quibusdã alijs in diebus dominicis, ita vt dominica debeat quiescere, ac posteà in hebdomada peragi. Quemadmodũ sanè factum videmus in testamento veteri. Cum enim Salomon templũ dedicasset duodecimo die mensis, quo occurrebat scenophegia, celebrauit dedicationẽ templi septem diebus continuis, & post dedicationẽ distulit scenophegiam. Sunt præterea in suprà dictis temporibus quædã principales dominicæ, quibus cætera cædunt festa præter Pascha & Pentecosten, quæ præter resurrectionẽ & sancti spiritus missionẽ sunt alijs longè superiores. Atq; earum quidẽ aliquę vt sunt præstantiores & solenniores, ita in ijs mutantur officia, cuiusmodi sunt dominica in principio Aduentus, & septuagesima, ac illa quę est in octaua Paschæ. Aliquę verò nõ sunt ita præstantes, quales duæ hæ sunt videlicet, quam vulgari nomine appellamus. Lætare Hierusalem, & Dominica in Ramis palmarum. Nam si contingat dies Annuntiationis in Ramis palmarũ, aut ipso die Resurrectionis, de eo penitus tacebitur, ac die sabbato, qui præcedit dominicã, quam in Ramis palmarum vocatã diximus, vniuersum Annuntiationis fiet mysterium. Ipsum enim sabbatum ius suum maiori facilè cedit. Ad eundẽ sanè modũ si eueniat, vt in ipsa Domini passione sit festum dedicationis, certè omni iure eius mysteriũ celebrabitur in hebdomada sequenti, vt in Ascensione, si idem festum fuerit. Necesse enim est, vt in aliud tempus differatur.

Quomodo officia Ecclesiastica fieri debeant, & qui sint eorum libri. *Cap.* 58.

VT igitur ab Aduentu incipiamus, atque ita de Ecclesiasticis officijs per totius anni circulum tractare pergamus, duo in uniuersum nobis sunt diligenter

ligenter in ijs præcauenda, ne videlicet coactè fiant & indiscretè. Coacta esse non debent iuxta Prophetam qui ait: Voluntariè sacrificabo tibi, &c. Sic Obal qui & Berseleel appellatus est, dicitur spontaneè ædificasse templum Domino. Quanquam verò sint, qui putant duos fuisse Obal & Breseleel, & vtrunque spontaneum in tempore. Indiscretè prohibentur esse, quia immundum est pecus, quod ruminat, & non findit vngulam. Fissio autem vngulæ accipitur pro discretione. Qui ergo spontanea sacrificia facit & discreta, eum diligit Dominus. Hinc statutum est a sanctis maioribus, quemadmodum Deo seruiremus discretè. Statuerunt enim in vnaquaque hora lectionem. Verbi gratia: In matutinis & in Missa instituerunt Epistolas & Euangelia, in alijs horis paruas lectiones, quæ dicuntur capitula. Sed quoniam in lectione & cantu vniuersum ferè versetur officium Ecclesiasticum, operæprecium est scire quinque esse libros lectionum in Ecclesia, ac tres cantus, scilicet Graduarium, Antiphonarium, & Trophonarium, Antiphonarius a digniori nomen sumpsit, hoc est, ab antiphonis, cum & in eodem libro contineantur Respõsa & Versus. Legitur enim in tripartita historia Ignatius Patriarcha Antiochenus audiuisse Angelos cantantes Antiphonas in monte, qui exinde quasdam Antiphonas in Ecclesia cantari instituit, & psalmos iuxta Antiphonas tonizari. Vnde etiam Antiphonæ sunt appellatæ respectu psalmodiæ sicut responsum, historiæ. Et cum antea confuse & quasi in chorea cantarentur Psalmi & Antiphonæ, statutum est a maioribus vt seorsum chorus sederet, & alternatim caneret, id est, vt vna pars chori vnum psalmi uersum caneret, atque alia alium. Incipit ergo Antiphonarius hoc modo: Aspiciens a longe. Tametsi verò non sit Gregorianum, hoc est, a Gregorio compositum, sed solummodo ab alio quodam monacho appositum. Quamobrem quidem non deberet merito procedere ea quæ Gregorius composuit. Vsu tamen receptum est, vt ab omni Ecclesia diceretur. Nec facilè profecto est, quæ longo vsu inoleuerint emendare aut mutare. Cætera verò sunt sancti Gregorij.

De reliquis libris. Cap. 59.

SEcundus liber est graduarius, ita a gradibus appellatus, eo quòd diebus festis in gradus ascẽdi debeat atq; isthic cantari in ambone. Dicitur autem ambonis ab ambio ambis, eo quòd locus ille ambigitur gradibus, uel ab ambo ambæ ambo, quòd nimirum duæ sint viæ isthic, hoc est, in pulpito, quod situm est ante eum locũ, vbi recitatur Euangelium. Oportet itaque sint ibi duo paria graduũ, unum a sinistris, quo fiat ascensus: alterum a dextris, quo descensus fiat, iuxta illud: Per aliam viam regressi sunt in regionem suam. Diebus autem profestis canitur in medio chori ante gradus altaris. Eius libri principium est: Ad te leuaui. Tertius liber dicit Trophonarius, a Græco nomino τρόπος quod est conuersio. Nam a fine regredimur ad principium cantus, vnde & trophium zona nominatur, quod ab uno latere vertatur i aliud, circumeundo vsq; ad vmbilicum. Est autem Trophonarius liber, in quo continentur ij cantus, qui cum introitu missæ cantari solent, & maximè quidẽ a Monachis, cuiusmodi sunt tropi, Sequentiæ, Kyrieeleyson, & Neumæ. Tropi dicuntur, quia prius canitur versus, ac posteà eleyson, & iterum versus, & eleyson deinde. Hic etiam notandum, quòd semel diximus, neumam fœminei generis absque p, accipi pro iubilo: Pro spiritu autẽ sancto dicitur Græce hoc pneuma, pneumatis, Hæbraicè ruath, Latinè spiritus. Vnde quidem in Prosa: Descendet in te sanctum pneuma. Postremò trophonarius nõ habet certum principium, quod ad placitum canatur. Nemo enim tenetur potius hoc vel illud Kyrieeleyson in aliquo festo dicere, quam aliud. Contra verò Antiphonarius certum habet initium, nimirum hoc: Aspiciens a longè: quemadmodum Graduarij principium est: Ad te leuaui. Ab Aduentu enim incipit Ecclesia.

Matt 2.

De quinque libris lectionum. Cap. 60.

NVnc de quinque libris lectionum videamus. Et primus quidem est bibliotheca a βίβλος, quod liber est, & θήκη positio. In eo enim totum continetur vtrunq; testamentum. Atque hinc propter

excellentiam, tanquam si dignior & maior esset, solus omnium librorum materiæ nomen retinuit. Fiebant enim omnes libri ex biblo: Vnde bibliopolæ venditores librorum appellantur. Vel rectius ideo liber hic dictus est bibliotheca, quòd instar cuiusdam bibliothecæ multos & varios libros complectatur. Secundus vero liber est passionarius, qui tamen plures sunt. Tertius est legendarius. Quartus homeliarius. Quintus denique sermologus, siue liber sermonum. Redeamus igitur ad primum, & singulos paulo accuratius examinemus. Bibliotheca vox est ambigua & homonyma, siue, vt nunc loquuntur, æquiuoca. Vno nanque nomine & locum vbi libri reponuntur, nempè armarium significat, & volumen aliquod magnũ compactum ex omnibus libris noui & veteris testamenti. Sunt autem viginti duo volumina veteris testamenti, quæ ibi continentur, & octo noui, scilicet Euangelistæ quatuor, Epistolæ Pauli, Apocalypsis, Epistolæ canonicæ, & Actus Apostolorũ. Volumina veteris testamenti sunt quinque libri Moysis, videlicet Pẽtateuchus, quã propriè apud Iudæos dicitur thoral, id est, lex, vel libri legis, super quos iurant illi, vt nos super Euangelia tanquã sanctiora in nouo testamento. Sunt prætereà, qui hoc pacto enumerantur: Iosue scilicet, Iudicum cuius extrema pericope pars est libri, Ruth, Samuel, Malachim, quæ duo volumina vnum reputamus, videlicet Regum, quod tamen quatuor habeat partitiones vel distinctiones: Posteà in vno volumine sequuntur alij quatuor: Isaias, Hieremias, Ezechiel & Dauid. Sub vno volumine comprehenduntur duodecim prophetæ minores propter nimiam breuitatem. Nouem quæ deinceps sequuntur reputantur hagiographa, ita tamen vt sint authentica, numerum liber psalmorum, liber Iobi, tres libri Salomonis scilicet parabolæ, siue mauis dicere prouerbia, Ecclesiastes, & cantica canticorũ: liber Paralippomenon, Iudith, & Hester. Quatuor tandem enumerant apocripha, librum videlicet Thobiæ, Machabæorũ, Philonis, cuius principium est, Diligite iustitiam, & Iesu filij Sirach, qui sic incipit: Omnis sapientia a Domino, &c. Appellaturq; etiã Ecclesiasticus. Verum hos quatuor quidam nõ recipiunt. Ecclesia tamen eos approbat, quod argumentum ferè habeant librorum Salomonis, etiamsi eorũ authores pro certo ac verè non sciat. Alios duos credimus Esdram composuisse, qui totam bibliothecam veteris testamẽti restituit, cum a Babylonijs esset combusta. Nos itaque bibliothecam nostram, scilicet vetus & nouum testamentũ diuersis temporibus legimus iuxta varias historias singulis mensibus vt sic tandem cũ totius anni circulo vniuersa absoluatur. Vnde equidem nõ ignoro, quin illud in aduentu Domini primo sit assignandũ & declarandũ, sed facilius & dilucidius apparebit si ab alio tempore incipiat assignatio.

Quid legi debeat in Septuagesima. *Cap.* 61.

IN septuagesima ergo legimus totum pentateuchum, quoad dies isti sint, videlicet quindecim ante pascha. Atque ita quatuor omnino cantantur historiæ, nimirum ex libris geneseos, & quartus de Exodo. Primus liber Moysis est Genesis, in quo agitur de origine mundi: secũdus Exodus, in quo de exitu agitur populi Israeliti ex Aegypto: tertius, Leuiticus: quartus est Numeri, quintus Deuteronomius, hoc est, lex altera, cuius velut quandam tradit anacephaleosin siue recapitulationem. Per illos autem dies quindecim vsque ad Pascha legitur Hieremias & liber Baruch notarij eius, vt quidam testantur, sub eodem volumine. Et quidem Hieremiæ Threni siue lamentationes recitantur per triduum illud ante Pascha, quod appellamus tenebras. Dicuntur autem Threni, eo quod tripliciter exponantur a Paschasio, scilicet historicè, allegoricè, & tropologicè. Vel a mõte Trenaro, vbi primo auditæ sunt animarum lamentationes. Vel ideo etiam Threni appellati sunt, q; in ijs post tertium quemq; versum litera sit alphabeti. Scriptum enim est opus illud quadruplici alphabeto, hoc est, in eo quater ipsum alphabetum de integro repetitur. Vel denique, quod verius esse puto, hę lectiones propterea dictę sunt Threni, quòd lamentationes contineant. Apud Græcos nanque θρῆνος planctus est. Sic itaque historia, quæ quindecim illis diebus narratur, sumpta est partim ex libro Hieremiæ, partim ex passione Domini in Euangelio. Nunc transeamus ad octauam

Pentecostes,

Pentecostes, vt ordinem veteris testamenti simili ratione persequamur.

Quid legi debeat ab octaua Pentecostes vsque ad Natale Domini. Cap. 62.

TVnc ergo vsque ad Calendas Augusti legitur Samuel, Malachim, id est, liber Regum, & Paralippomenon cũ historia: Deus omniũ. Solet tamen in octaua Pentecostes cantari & legi de Trinitate, quamuis Alexander Papa interrogatus an etiam fieri debeat, dixerit se nescire diem peculiarem de Trinitate, nec de vnitate. Sed officium eius præcipuè propter hæreticos institutum fuisse credimus. Quare hic vsque ad Calendas Augusti meminerimus, quòd paulo ante cauendũ esse præcepimus. Si enim festum erit die dominica, securè mutabimus historiam. Similiter si secunda feria, si tertia, si quarta Calendæ fuerint mensis Augusti, præcedenti dominica historiam liberè mutabimus. Si verò quinta, sexta, aut septima, idem facere poterimus dominica sequenti. Atque hanc tanquam generalem habemus regulam. Quod si denique mensis Calendæ fuerint die profesto, illa dominica mutabimus historiam, quæ Calendis sit proximior, siue ea præcedat, siue subsequatur. A Calendis igitur Augusti vsque ad Septembrem leguntur tres libri Salomonis, & duo sapientiæ, qui sunt apocriphi, ita vt media pars cantici canticorum reseruetur vsque ad Natiuitatem beatæ Mariæ in Septembri, atque altera legatur in eiusdem Assumptione. Nam sermones qui ibi sunt, vt Cogitis me ò Paula & Eustochium, & Approbatæ consuetudinis est, &c. Potius in Triclinio, seu refectorio legi debent. Tunc cantatur historia: In principio Deus, antequã terra, &c. Quod ad recreationẽ pertinet. Nam istud aliud in principio, quod est in sexagesima, spectat ad creationem. Proinde a Calendis Septembris legitur Iobus per quindecim dies, & per quindecim alios dies Thobias, Esdras, Iudith, & Hester cum historia. Peto Domine. In Octobri legitur liber Machabæorum cum historia: ò Adonay Domine Deus, & Adaperiat Dominus. In Nouembri Ezechiel, Daniel, duodecim prophetę, cum historia: Vidi Dominũ. Denique in Decembri Isaias totus vsq; ad Natalem Domini, nisi quod transire debeat idem lector id quod ipso Natali legitur, vt populus gentium: Consolamini: Consurge, & quod recitatur in Epiphania, vt Surge illuminare Hierusalem. Hęc nanque pertinent ad Christum iam natum: Cætera vero quæ in Aduentu leguntur ad Christum nascituram. Atque hinc est, quod illa oporteat prætermitti vsque ad natale, quoniam tunc noua, audiri debent. In ieiunijs tamen quatuor temporum, quæ sunt in Aduentu, & in vigilia natiuitatis Domini nihil Isaiæ legitur, quoniam proprias habent lectiones, & propria officia. Vnde & alia ieiunia ab his tanquã magis solennibus officia petere soleant. Quare autem hæc habent & non illa, ratio est, quòd olim Pontifex Romanus hisce ieiunijs ordines conferre consueuit: Sed si festum Thomæ euenerit in ipsis ieiunijs, dicet Ecclesia lectiones de sancto & non de ieiunio. Ita enim vsus inoleuit. Hoc ipsum tamen Romana Ecclesia nõ obseruat, vt quæ sex recitet lectiones de ieiunio, & tres vltimas de homelia Euangelij ipsius festi. In aduentu aliquãdo tres sunt historiæ, aliquando quatuor si ipse fuerit quatuor hebdomadarum, quod raro fit. Et tantum quidem habemus de veteri testamẽto: modo videamus de nouo. Ab octaua Paschæ vsque ad Pentecosten legitur Ioannis Apocalypsis tribus septimanis, & Epistolę canonicæ duabus sequentibus vsq; ad Ascensionem, quæ numero sunt septem. Prima est Iacobi Alphæi, tres sequentes Ioannis Euangelistæ, quinta & sexta Petri principis Apostolorum, septima denique Taddæi, qui & Iudas appellatus est frater Simonis. Ab ascensione Domini vsque ad Pentecosten leguntur actus Apostolorum: Primum quidem, &c. Historia est: Dignus est Domine ad omnia præmissa. Ab octaua Epiphaniæ, vsque ad septuagesimam leguntur quatuordecim Epistolæ Pauli tam quæ sunt missæ ad personas quatuor, quàm quæ ad decẽ Ecclesias, vt ad Titum Corinthios. De euangelijs & psalmis dicetur suo loco. Ad hunc ergo modum de vtroq; testamento dispositum ab Ecclesia habemus. Notandum interim obiter hic est quatuor modis finiri lectiones, videlicet per: Tu autem Domine: Hæc dicit Dominus, conuerti-

mini ad me & salui eritis, & in Threnis Hieremię per Hierusalem Hierusalem conuertere ad Dominum Deum tuum, atque vltimo in lectionibus mortuorum, per Beati mortui, qui in Domino moriũtur. Cuius tamen rei vsus in Ecclesia admodum rarus est. Sed nos dicimus non quid fiat, sed quid fieri debeat. Cæterum homeliarius, quem quartum librum esse diximus, legitur in natali & in festis eorum, qui propria habent Euangelia, vt in festo beati Thomæ, in Paschate, Pentecoste cũ suis ferijs, ac tandem etiam recitatur diebus dominicis. Octo verò dies Paschæ computantur cum Septuagesima, quòd illa septima sit septimana a Quadragesima. per quam idem designatur, quod per Septuagesimam, in cuius septima decade filij Israel acceperunt redeundi licentiam, & iam quasi liberi erant, ideoq; diebus illis cantica lætitiæ inclamantur. In sabbato autem in albis, geminatur Alleluia, quoniam finitur Septuagesima. Quo quidem significatur absoluto præsentis huius vitæ cursu nos duplicem accepturos stolam, quum ad nostrã illam Hierosolymam peruenerimus. Vocatur autem sabbatum istud in albis, q; in Paschali sabbato Baptizati tunc albas vestes deponebant, qua octauo die sumpserãt. Proinde verò libri Passionarij leguntur in ipsis diebus martyrum. Sed horum aliqui, teste Gelasio, apocriphi sunt, vt de beato Gregorio, de Quirico, & Iulita martyribus, ac qui omnino eiusmodi sunt, vt eos composuisse ferantur hæretici, ob quorum infamiam ab Ecclesia interdicuntur. Quod autem sint canonizati, suo loco dicetur. Nec quidem omnes homeliæ sunt approbate, ut quædam sunt Origenis, qui ad hæresim declinauit Quædam tamen eius leguntur a Hieronymo castigatæ, sed in ijs subticetur nomen autoris propter infamiã hæresis. Quemadmodũ etiam Salomonis nomen in lectionibus supprimitur ob notam idolatriæ, & Moysis propter hæsitationem, quam habuit ad aliquas contradictiones, quia Dominum exacerbauit. Nõ enim dicitur. Lectio libri Geneseos Moysis legislatoris, sicut dicimus, Lectio libri Apocalypsis Ioannis Apostoli. Nonnulli tamen hoc pacto in principio Homeliarum dicendum esse existimant: Homelia Origenis ab Hieronymo castigata. Atque in sequentibus quasi hoc modo: Homeliã eiusdem. Sunt autem ferè hi qui Homelias posteris reliquerunt: Augustinus, Gregorius, Beda, & Origenes. Breuiter ergo passiones legi debent in festis martyrum: legendæ in festis, qui propria habent Euangelia, ut in beati Thomæ, tres vltimæ lectiones ex homelijs sint oportet, atque aliæ ex passionibus. At verò legendarius appellatur liber, qui vitas & obitus tradit confessorum, cuiusmodi sunt Hilarij, Martini & aliorum, quos sacrosancta Ecclesia confirmauit, ita vt in eorum festis istiusmodi liber necessario legatur. vltimo tandem liber sermonum, qui & Sermologus nominatur, legi cõuenit ab Natali vsq; ad octauam Epiphaniæ, quos Leo Papa & complures alij composuerunt. Sed idem liber legitur in purificatione beatæ Mariæ virginis, & præter festa alia, etiam ipso die omniũ sanctorum. Proinde præcipuas homelias composuerũt Gregorius & Beda, qui tamen nullas, præterquã eas, quas antè Augustinus ediderat, composuit. Nanque ille hoc vnum de suo addidit, quòd eas suis uerbis quodammodo vestiuit, usque adeo, ut quum in Augustino uerba duntaxat essent disputationis, in Beda sint uerba sermonis & lectionis.

De libris Cantuum. *Cap.* 63.

NVnc redeamus ad libros Cantuum, idque iuxta dies Aduentuum. Primum itaque responsum sequitur tres versus, quod si per vniuersum annum vagemur, non amplius fieri liquido comperiemus. Fit enim illud propter tria tempora antiquorum patrum. Aduentum Christi expectantium. Ac primum quidem tempus fuit ab Adamo vsque ad Noe, nempè ad diluuium. Secundum verò vsque ad Moysen, & tertium vsque ad Christum. Et quòd terna fiat in eodem responso repetitio, prima videlicet ab altiori, secunda a minus remoto, & tertiæ rursum a minus remoto & minori, causam habet huiusmodi. Eo nanque modo ostendimus patres primi temporis remotius ab Aduentu Christi abfuisse, quàm patres secundi uel tertij, atque iterum longius fuisse patres secundi, quàm tertij. Sic quoque tria sunt tempora patrum nouitiorum secundum Christi

Christi Aduentum expectantium. Nam horum primum fuit ecclesiæ primitiuæ de Iudæis ad fidem conuersis, & secundũ modò præsto est, simul atq; gentium siue ethnicorum facta est introductio. Sed tertium erit, quum omnis Israel saluabitur. Magis ergo remoti sunt, aut potius fuerunt primi quàm vltimi, vt hoc pacto, ad vtrumque Aduentum allegoria hæc accommodari possit. Gloria patri tribus versibus tandem subiungitur, quòd omne nostrum desiderium & seruitium ad trinum Dominum sit referendum. Non enim istic sit repetitio alicuius partis, sed totius responsorij, quoniam post hoc hanc præsentem vitam omnia tempora consummabuntur. Tunc Deus erit omnia in omnibus, hoc est, consummatio omnium & sufficientia. Verum enim uerò de qualitate officij videamus, deque temporis reuerentia, continentia & abstinentia. Ad qualitatem pertinet, quid tenendum sit vel omittendum. Et quidem quid tenendum seu obseruandum sit iam aliqua ex parte docuimus, ad dimusque sub finem Aduentuum cani debere septem antiphonas secundi toni, & vnamquamque iuxta ordinem suo die vsque ad Natale. Quæ quidem omnes vel ob id secundi toni sunt, quòd geminam nobis significent dilectionem, Dei videlicet & proximi, vel etiam propter duas naturas in Christo. Sunt autem septem, propter spiritum septiformem, quo illuminati erant ij, qui Christum expectabant. Sciendum tamen est, his septem antiphonis quę sunt de Sacramento, additas esse duas alias, vnam videlicet de beato Thoma, aliam verò de beata Maria Virgine.

Quæ omittenda sunt in Aduentu. Cap. 64.

OMittenda sunt in Aduentu, ut in Septuagesima, quædam cantica lætitiæ, quemadmodum Te Deum laudamus, Gloria in excelsis, Ite missa est, Verum enim uerò quum tempus istud partim sit lætitiæ, non subticetur Alleluya, sicut in Septuagesima quòd tempus totum mœroris est. Quare considerare poterimus, tria ista sese mutuò sequi quidem, sed non semper. Quædam enim ecclesiæ in cathedra beati Petri, etiam si sit in Quadragesima festum istud, dicunt: Te Deum Laudamus: cæteris uerò laudibus tacitis. Quia hoc cantico solemus uti ad intronizandos aliquos in suas sedes. Nam & eodem die Petrus in cathedra Anthiochæna fuit constitutus. Rursus Gloria in excelsis, & Ite missa est, dicitur ipso die solenni cœnæ si Episcopus præsens sit, & celebret officium de tribus oleis, sed Te Deum laudamus, non dicitur, quoniam surgitur ad tenebras. Ob quam etiam causam subticetur in Psalmis & in responsorijs hisce diebus Gloria patri, quia tunc multùm dehonestata est trinitas, maximeque illo triduo. Item in prima missa Natalis Domini, canitur Gloria in excelsis, nec tamen dicimus, Ite missa est, donec & tertia missa sit absoluta. Alioquin enim recederet populus, & non audiret matutinas. Vnde nonnulli sacerdotes reseruant collectam siue orationem finalem primæ missę donec cantentur matutinę, ac postea dicunt & concludunt missam cum Benedicamus Domino, Deinde verò incipitur missa secunda, & pari modo finitur, uel per, Ecce completa sunt, in quibusdam ecclesijs ne populo licentia abeundi detur, sciatque se adhuc debere tertiam audire missam, sub cuius finem exprimitur, Ite missa est, quę laus pertinet ad resurrectionem, sicut Gloria in excelsis ad Natiuitatem. Atque hæc quidem est ratio, quamobrem utrunque in Aduentu subticeatur, quod tunc utrunque auidè expectetur, sed Te Deum laudamus ideò tacetur, ut cum maiori ardore resumatur ipso die festo: uel, quia nondum præsens est quem expectamus, quum ad præsentes hoc cantico uti solemus. Sic & pro Dominus regnauit, dicitur Miserere mei Deus. & cantica illa, quę sunt Annę, Moysis, Abacuc, atque alia quę isthic sunt, ut, Ego dixi, & Audite cœli, quæ per singulas hebdomadas dicuntur. Horę uerò beatę Virginis, idcirco subticentur, quòd totum illius temporis officium ad eius laudem sit. Hinc etiam animaduertendum est, quòd in festis nouę lectionum, si quę sunt, in Aduentu, ad tertiam debeat celebrari missa solennis, cum Gloria in Excelsis, &, Ite missa est.

est. Vnde etiam in plerisque ecclesijs nigras cappas deponunt ad missam illam, tanquam in Paschali tempore, nec genua tunc flecti debent. Missa verò absoluta cappæ resumuntur, & sexta ac nona cantata, auspicatur missa de ieiunio, atque tum diaconus pronunciare debet ad huiusmodi missam, & in omni tempore ieiuniorũ: Flectamus genua, exceptis ferijs ijs, quæ pentecosten proximè sequuntur, in quibus propter reuerentiam festi cantica lætitiæ non subticentur, scilicet Alleluya, Te Deum laudamus, atque Ite missa est. Proinde verò neque hic vllius sancti commemoria fieri oportet, siue Christi Aduentum præcesserit (quum eius temporis omnes ad inferos descenderint, vnde & pro eis non solennizat ecclesia) siue secutus fuerit Christi Aduentum quum eorum singulis diebus hic commemoratio fieri debeat, Ecce Dominus veniet, &c. antipho na est, quæ canitur post Benedicamus Domino, & sequitur oratio huiusmodi, Conscientias nostras quæsumus Domine visitã do purifica, vt veniens Dominus noster Ie sus Christus, cum omnibus sanctis paratam sibi in nobis inueniat mansionem, qui tecum &c. In Antiphona ponitur, omnes sancti eius cum eo, & in oratione, cum om nibus sanctis, ita vt hinc necessarium non sit fieri speciatim aliquorum sanctorum commemorationem. Sed oportet intelligamus, hanc orationem pertinere ad secũ dum aduentum, qui efficitur in mente hominis, quum videlicet legitur: Vt veniens Dominus Iesus Christus paratam sibi in nobis mansionem inueniat. Verùm tunc addi non debet cum omnibus sanctis. Nam si illud adijciatur, iam ad tertium aduentũ videbitur pertinere. Est enim Aduentus Christi triplex. In carne, in mente, qui singulis diebus in humanis animis contingit per spiritum sanctum, & tertius in maiesta te, qui aduentus erit in die iudicij. De secundo aduentu, qui sit in humana mente, inquit Salomon: Domine, mitte sapien tiam tuam, vt mecum sit, & mecum laboret. Est rursus & alia ratio, quæ eiusmodi est, vt duos nobis significet Aduentus, nimirum: Excita Domine potentiam tuam, & veni, vt ab imminentibus peccatorum nostrorum periculis &cæ. Ad primum aduentum pertinet, cùm dicitur: Te protegente mereamur eripi: ad secundum verò, quum legimus: te liberante saluari.

De temporibus quibus non debent nuptias celebrari. Cap. 65.

IN Aduentu non debent celebrari nuptiæ, sicut nec in Septuagesima, & huiusmodi tempora orationi potissimum sint deputata, ac tunc potius ab vxorio lecto quilibet debeat abstinere, quàm eidem adiungi. Pari modo faciendum est, in sacris solennitatibus, cum earundem ferijs, sicut in Pascha & Pentecoste. Et certè quidem diebus quoque dominicis, ac in festis Apostolorum præcipuè continendum est. Solennitates namque institutæ sunt, vt liberius vacari possit orationi. Verum enim uerò rustici contra libentius illis diebus conueniunt, vt vacẽt potationi. Sed in omnibus his, cautum oportet esse sacerdotem. Sæpenumerò enim accidit, vt mutum pecus doceat, animal diuinum hoc est, laicus clericum. Ac generatim quidem obseruandum est, quòd quocunque tempore abstinetur à nuptijs, abstinendum sit ab amplexu coniugis, nisi quando ob fragilitatem incontinentiæ poscat debitum ab vxore, vel illa à viro. Illud enim exigenti persoluẽdum est, quia vir, vt inquit Apostolus, non habet potestatem suæ carnis, sed mulier, & econtrà. Secundum has ergo rationes, non debent nuptiæ celebrari, etiam tribus illis septimanis, quæ festum sancti Ioannis Baptistæ præcedunt. Verùm hoc in quibusdam ecclesijs iampridem in dissuetudinem abijt. Fuit tamen ratio, quare ecclesia constituerat ieiunandam esse Quadragesimam ante festum sancti Ioannis, sicut ante Natale. Sed propter fragilitatem humanam, duæ illæ Quadragesimæ redactæ sunt in vnam, atque illa tunc bipartita fuit in tres septimanas præcedentes natalem, & tres præcedentes festum sancti Ioannis. Quoniam igitur tempora hæc orationi sint maximè dedicata, quam ideo instituimus, vt ad cœlos perueniamus, quod tamen efficere non possumus sine duobus alijs, scilicet ieiunio & eleemosyna, quæ ad cœlos hominem facilè deferunt, ideo ordinatum est ieiunij: vt

vt quod nobis remanserit propter ieiuniũ pauperibus erogetur, ideoque & sponsus debet abstinere à lecto vxoris: vt liberius ac commodius vacet orationi. Atque ita non fiunt nuptiæ à prima dominica Aduẽtus, vsque ad Epiphaniam, nec etiam fierent nisi ad octauam vsque Epiphaniæ, nisi Dominus nuptias tũm suæ præsentia, tum miraculo decorasset. Præterea in Aduentu sciendum est, quemlibet versum dici posse, si sit de Aduentu, vt: Egredietur Dominus de loco sancto suo in maiestate sua, & veniet ad iudicandum. Et: Veni Domine ad liberandum nos, quod potest dici de quolibet Aduentu. Aduentus enim qui fuit in carne, liberauit animas nostras à seruitute diaboli, Aduentus verò in mente liberat animas à peccato. Aduentus denique in maiestate, liberat corpora. Postremò obiter notandum est, festum beatæ Luciæ hic adiunctum habere Italicè *charshar*. Quia tunc maximè carnes solent deponi, quemadmodum secunda dominica Septuagesimæ dicitur vulgò carnispriuium.

De festis & ieiunijs Aduentus. Cap. 66.

DEinceps modò videamus de ijs, quæ accidunt Aduentui, & de eius festis & ieiunijs. Et in primis quidem hic cognoscamus, si festũ S. Andreæ contigerit prima dominica, id persequendum esse secunda feria. Idem obseruari volumus, de quolibet festo tam apostolorum, quam martyrum, si contingant dominicis priuilegiatis, quos paulò post commemorabimus. Sic quoque si festum eiusmodi ipso dominico contigerit: quòd vigiliam habeat, eius secunda feria celebrabitur officium, eritque ieiunium in sabbato, si videlicet inofficiata sit vigilia; id est, si proprium habeat officium. Item si qualibet alia dominica ex priuilegiatis, festum Apostoli, vel præcipuè alicuius martyris, vel alterius sancti, qui proprium habeat officium euenerit, restat videre, ab septimana sequens sit inofficiata, hoc est, an proprium singuli eius septimanæ dies habeant officium. Quòd si non habeant, illius dominicæ officio supersedebimus, atque eius loco festum hospitis, id est, sancti aduenientis ad dominicam celebrabimus: si verò habeat, manente officio dominicæ festum transferetur ad secundam feriam, atque hoc pacto dies dominica interdum cedit festo, interdum verò non. Et quidem quare? Quoniam ibi officium renouatur. Proinde ieiunia quatuor temporum, inter tia septima Aduentuum oportet celebrari. Aduentus autem debent viginti & vnum diem, id est tres septimanas integras habere, præter vigiliam Natalis Domini. Cùm ergo aduẽtus semper incipiat à die dominica, si etiam simili die videlicet, dominica Natalis Domini contigerit, necessarium est, vt aduentus protrahantur quatuor hebdomadis. Alioquí vigilias Natalis Domini, & ieiunia quatuor temporum concurrerent, quorum vtrumque peculiare habet officium, & ad diuersa pertinent tempora. Nam vigilia spectat ad tempus gaudij, cum non sit de Aduentu, sed de Natiuitate, quare ad eundem modum non haberet Aduentus viginti & vnum dies, excepta, vt dicimus, vigilia. Si autem contigerit Natalis Domini in secunda feria, vel deinceps vsque ad dominicam, tunc præter dies viginti & vnum, facile habebimus diem, quo faciamus vigiliam, quia ipso die dominico, qui proprium officium non habet, celebrabitur vigilia, & alleluya canetur propter dominicam. Sed ieiunabitur sabbato præcedenti, tam pro ieiunio quatuor temporum, quàm pro vigilia Natalis Domini. Quantum verò attinet generaliter ad ieiunia, cognoscendum est, cum ieiunia vernalia primò instituta sint in prima septimana Veris, æstiualia in secunda Iunij, Autumnalia in tertia Septembris, Hyemalia in quarta Decembris, id omne propter multas confusiones, quæ inde nascebantur abrogatum esse & regulariter definitum, quo tempore eorum quodque fieri debeat. Et de hyemalibus quidem dictum est, quòd semper in tertia septimana aduentus fiant. Sed de alijs regulariter sciendum est, quod in prima septimana Quadragesimę semper incipiant vernalia, in septimana Pentecostes semper æstiualia, autumnalia veterem seruent institutionem, cùm semper in tertia septimana Septembris fiant. Cauendum interim diligenter

ligēter est, ne in computatione illarum septimanarum fallamur. Nam si calendæ illius mensis, hoc est, ipse mensis incipiat prima feria, vel secunda vel tertia, vel etiam quarta tum illa eius mēsis septimana computabitur, & in ea quæ est ab illa tertia, fient ieiunia. Si vero mēsis inceperit quinta vel sexta, vel septima feria, tres illas septimanas numerate ordiemur à sequenti dominica, & eodem modo in tertia fient ieiunia. Atque ita sanè dies præcedentes quo ad computationem septimanarū planè erunt inutiles. Sic igitur huiusmodi habemus regulam, vt ab illa dominica, quæ propinquior fuerit Calendis Septembris, id est, pridie mensis semper numeranda sit prima septimana, siue subsequatur, siue præcesserit.

De anniuersarijs mortuorum, & vigilijs sanctorum. Cap. 67.

DE anniuersarijs verò mortuorum dicemus, quod si contigerit dominica die, vel alia quauis celebri solennitate, non debeant mutari, & in sequentem diem differri, quemadmodum de festis sanctorum diximus, sed potius fiant die præcedenti, vt fitius succurratur eorum pœnis, quas igne purgatorio sufferunt. Vt enim sancti non indigent nostro auxilio & beneficio, ita cæteris defunctis omninò est necessarium. Omni tempore potest celebrari missa pro defunctis præsente cadauere, nisi Parasceue. Tunc enim non debet corpus Christi imolari, nec missa cantari, sed die crastino, id est sabbato poterit missa pro eo cani, & corpus sepeliri. Pari modo etiam faciendum est, ipso die Paschæ. Si enim quis tunc moriatur, postero die missa est celebranda. seruato corpore tantisper super terram. Nam fieri non debet vt sepeliatur absque missa. Porrò autem de vigilijs sanctorum generaliter dicimus, quod si propriam habeant collectam in missa, eam debere dici ad vesperas. Et si dominica, sit in vigilia, dicemus vesperas de dominica, & post alias de sancto, vel cum Magnificat legimus duntaxat collectam, vt Moguntina facit ecclesia, & monachi: vel cum sola antiphona dicemus orationem siue collectam de festo, si propriam & peculiarem non habeat vigiliam, cui ad postremum subiungemus: Benedicamus Domino.

De vigilia Natalis Domini. Cap. 68.

SEquitur vigilia Natalis Domini, quę propriam habet missam, & propriā in ea collectam, quæ item in vesperis dici debet, quod idem obseruatur in alijs vigilijs. Sin contra fuerit, hoc est, si vigilia peculiare officium nō habuerit, collecta in vesperis de sequenti festo dici oportet. Cantantur ergo in vigilia Natalis Domini hij Psalmi: Laudate pueri Dominum, Laudate Dominum omnes gentes, Lauda anima mea Dominum, Laudate Dominum, quoniam bonus, Lauda Hierusalem Dominum, sed in completorio cani debet hymnus. Veni redemptor gentium.

De Natiuitate Domini. Cap. 69.

NVnc de ipso die Natiuitatis agamus, quo ante primos nocturnos, tres pannos super altare poni cō suetum est, ad declarationem triū temporum, singulisque nocturnis vnum auferri. Et primus quidem niger erat, prō tempore ante legem: Secundus subcandidus, pro tempore reuelationis, & tertius ruber pro tempore gratiæ, propter dilectum sponsum candidum, & rubicundum, Poteris alibi facilè inuenire, quemadmodum veteres interploratæ, & diuersis vicibus ad nocturnos surgere solebant, videlicet in conticinio, nocte media, & in antelucano. Post tertiam nocturnum incenduntur lumina ecclesiæ, & recitato Euangelio, Liber generationis, cantatur, Te Deum laudamus, ad consignandam congratulationem, quę facta fuit ob inuentam drachmam quam mulier perdiderat, in cuius inueniendæ gratiam ea lucernam incēdit totamque domum euertit, hoc est, ecclesia triumphans ex inferno per Christū omninò extrahitur. Quatuor autem illo die leguntur Euangelia, vnum Matthæi, alterum & tertium Lucæ, quartum Ioannis,

vt

vt de Natiuitate Christi quatuor testes perhibeant testimonium. Quanquam saltè duo, vel ad summum tres sufficere possunt, cùm in ore duorum vel trium testium stet omne verbum. Quamobrem verò Isaias legatur in primo nocturno, suprà à nobis ostensum est. Verùm diligenter hic animaduertere debemus, tria præcipuè scripturas hoc tempore in ecclesia frequentari magis, quàm aliorum. In primis nimirum Dauidis prophetæ qui fuit homicida, proditor, & adulter: Deinde Matthæi Apostoli, qui & publicanus dictus est, & hoc ipso nomine infamis. Postremò Pauli Apostoli, qui persecutus est ecclesiam. Quod quidem non absque ita institutum fuit, ne videlicet desperent alij, quantumlibet peccatores, propter facta præcedentia, eleemosynas vel orationes Deo displicere, quin si pœniteant certò sciant se veniam facile consequi posse, quâ tumuis graui noxa perplexi sint. Post Te Deum laudamus, dici oportet à sacerdote iam è vestiario egresso, Confiteor, atque inchoati prima missa, vbi de æterna Christi generatione obscura, & ignota agitur. Quo quidem fit vt illa etiam nocte cani debeat. Absoluta vero illa dicuntur laudes, & finiuntur eadem oratione cum missa, vt hanc atque illas idem planè officium innuere exprimamus. Apparente aurora, statim incipitur secunda missa, in qua agitur de cõpletione siue impletione promissorum de Christo nascituro. Vnde profectio sic illam auspicamur: Lux fulgebit, quum illucente die, ac matutino apparente inchoetur. At dixerit hic semicoctus aliquis grammaticus ergo deberet ibi esse lux fulgens, quod verum non est, quia tunc rubet. Sed intelligendum est, vt diximus, de impletione promissorum, quasi dicamus tum lux fulgebit, quum Christus aduenerit, qui vera & æterna lux est, cumque omnia quæ de eius Aduentu iam multo tempore dicta sunt, complebuntur. Proinde hæc missa, vt & ante dictum est, finitur hoc modo: Ecce completa sunt &c. Prima ergo pertinet ad generationem ex patre sine matre, videlicet æternam: Secunda ad eam, quæ fuit ex matre sine patre, vt temporalem: Tertia autẽ quasi compacta & coniuncta est, tradit enim vtranque. Nam quod in eius exordio dicitur: Puer natus est nobis, ad temporalem spectat generationem: ad æternam vero Euangelium Ioannis: In principio erat verbum. Pars tamen illius Euangelij postrema, nimirum: Verbum caro factũ est, &c. ad temporalem natiuitatem referẽda est. Dicitur autem huiusmodi duplex natiuitas, vt nos haud obscurè intelligamus natiuitatem Christi terrestrem nobis procul dubio contulisse natiuitatem cœlestem. Vnde illud est, quod in festo beati Stephani dicitur: heri natus est Christus in terris, vt hodie Stephanus nasceretur in cœlis. Denique neumæ quę fiunt in missa, gaudiũ repræsentãt, quę potius per e, vt Kyrie, vel per a, vt alleluya fieri solent, quam per alias vocales, vt per has significemus gaudium spiritale quod restitutũ est nobis in partu virginis, cùm facta est immutatio huius vocalæ Eua salutante Angelo, & dicente Aue Maria. Eius enim nominis, scilicet Euæ significatio manserat vsque ad salutationem Angeli. Hanc autem significationem, nempè luctus Adæ & Euæ, nascentes exprimunt pueri, si nimirum puella nascatur profert, vt vulgus quidem existimat e, cum masculus a. Illæ igitur neumæ repræsentant dolorem, quẽ nobis contulit transgressio Adami & Euæ. Sed gaudium planè restitutum est in beata virgine cui non dictum est Eua, sed Aue.

De festis Natiuitatem sequentibus. Cap. 70.

DEinceps sequitur ordine conuenienti, vt de ijs festiuitatibus modo tractemus, quæ Christi Natiuitatem proximè sequuntur. Debent ergo vesperæ Natalis primo integrè celebrari, ac postea conueniunt diaconi quasi in tripudio, cantantque Magnificat cum Antiphona de Sancto Stephano. Sed sacerdos recitat collectam. Nocturnos & vniuersum officium crastinum celebrant Diaconi, quod Stephanus fuerit Diaconus, & ad lectiones concedunt benedictiones, ita tamen, vt eius diei missam celebret hebdomadarius, hoc est, ille cuius tum vices fuerint eam exequi. Sic eodem modo omne officium perficient sacerdotes

dotes ipso die beati Ioannis, quod hic sacerdos fuerit, & pueri in ipso festo Innocentium, quia Innocentes pro Christo occisi sunt. Sed ignorandum non est, passionem beati Stephani factam fuisse in Augusto, illo die, quo eius celebratur inuentio, & contra inuentionem eiusdem fuisse postero die natiuitatis Domini. Verum enim uerò cùm digniùs & præstantiùs sit festum Passionis Inuentione, idcircò translatum est ad tempus Natalis Domini. Vel etiam ob hãc rem, quod ei eodem hoc die dedicata sit basilica. Poterit tamen & alia esse ratio, quoniam Stephanus post Domini passionem pro Christo primus martyrium perpessus est, quod nasci dicitur in cœlis, cuiusmodi natalem nobis Christi natiuitas in carne contulit. Consentaneum ergo fuit vt natiuitati Christi continuaretur natale sancti Stephani, quo per hoc notaretur, natiuitatem vnam sequi exalia. Vnde etiam est, quod in ipsius vita legitur: Hieri Christus natus est in terris, vt Stephanus hodie nasceretur in cœlis. eodem ferè modo de festo S. Ioannis Euangelistæ cẽsendum est, quod quum ille dies quo se deposuit in foueam post celebrationem sacrorum natalis fuerit sancto Ioãni Baptistæ, hic tamen eum illi cessit, de quo dictum erat à Domino: Inter natos mulierum non surrexit maior, &c. atque festum huius translatum est ad tertium diem Natalis Domini, vt omnes suos comites haberet sponsus, qui rubicundus est, & candidus. Vel ob id etiam, quòd eo die ipsi dedicata sit basilica: vel tandem quia eo die insulatus est: Fuit enim Patriarcha Ephesinus, Tunc autem scripsit Euangelium de quo Beda inquit: Quòd si paulò altius intonasset, vniuersus mundus vix capere potuisset, ita vt hinc quoque Hieronymus eum vocitet vocem Aquilæ. Simili ratione Innocentes non statim quidem quarto die post passi sunt, sed quartò die anno reuoluto. Quandoquidem cùm Herodes à filijs suis accusatus erat, debuit Romam proficisci, ibique coram Augusto Cæsare causam suam defendere, ita vt simulatóque causam obtinuisset, ac iam redijsset, immane istud facinus perpetrauerit, omnes interimens pueros à bimatu & infrà. Credebat enim puerum natum magnum fore, cui astra famulabantur, & timebat, ne per illum regnum suum admitteret, de quo plenius in Matthæo legitur. In festo itaque Innocentium penitus subticentur cantica lætitiæ, quoniam ij ad inferos descenderunt. Si verò contingat eorum festum die dominica, tunc nullum subticetur, propter diem resurrectionis. Nec etiam in illorum octauis aliqua cantica lætitiæ supprimuntur, vt significemus gaudium, quod acceperunt in octaua, id est, in resurrectione.

De Circuncisione. *Cap.* 71.

IN Circuncisione duo simul facta concurrunt, parientis scilicet, & partus, propter octauas. Vnde sanè est, quòd eo die duas missas celebrare debeamus: primam de beata virgine, scilicet: Vultum tuũ, aliam de octauis, nimirum: Puer natus est nobis, & dicitur illo die Euangelium Lucæ: Postquàm impleti sunt dies octo, &c. Sunt nonnulli alij, qui tria huc festa concurrere arbitrentur, de beata virgine, de octauis, & de Circuncisione. Nam etiam si tum circuncisus non fuisset, nihilominus tamen fierent octauæ. Sed quoniã modo de octauis mentionem fecimus, non incõmodum erit, si eas paulò plenius persecamur. Sunt enim nonnullæ octauæ institutionis, vt sunt eorum, qui habent vigilias, nonnullæ deuotionis, cuiusmodi fieri possunt in honorem cuiuslibet sancti: Nonnullæ etiam venerationis, vt sunt eæ quæ solius Dei esse dicuntur. Nam octauæ Natiuitatis, Paschæ & Pentecostes sunt venerationis Christi. Sunt item & octauæ significationis: vt Innocentium, per quas nostra significatur resurrectio, quo quidẽ fit, vt tunc lætitiæ siue laudis canantur cantica. Nam tametsi quidem ad inferos descenderint, resurgent tamen nobiscum in gloria. Quanquam nihilominus & de quibusuis alijs sanctis octauæ significationis dici possunt. Totum interim tempus, quod est ad purificationem vsque tractat infantiam Saluatoris, ita vt hinc aliorum sanctorum commemorationes fieri non debeãt, & quidem maximè sanctæ Crucis, iuxta illud vulgare dictum: Non coques hœdum in lacte matris.

De

De festo Hypodiaconorum. Cap. 72.

FEstum Hypodiaconorum, quod vocamus stultorum, à quibusdam perficitur in circunciſione, à quibusdam verò in Epiphania, vel in eius octauis. Fiunt autem quatuor tripudia poſt Natiuitatem Domini in eccleſia, Leuitarum ſcilicet, ſacerdotum, puerorum, id eſt, minorum ætate & ordine, & hypodiaconorum, qui ordo incertus eſt. Vnde fit, vt ille quandoque annumeretur inter ſacros ordines, quandoque non, quod expreſſe ex eo intelligitur, quod certum tempus non habeat, & officio celebretur confuſo.

Vide Innocentiũ Papã III. cõſti. 79.

De Epiphania. Cap. 73.

POſt hæc ſequitur dies apparitionũ, ſiue Epiphaniarum, quæ plures leguntur fuiſſe eodem die, annis tamen diuerſis. Quarum quidem vna effecta eſt per ſtellam decimo tertio die à Natiuitate Chriſti. Atque hæc propriè dicitur Epiphania, à Græco verbo ἐπιφαίνομαι, quod eſt appareo. Altera verò facta eſt per vocem Patris, eodem die anno trigeſimo, & appellatur θεοφανία, à θεὸς, quod nobis eſt Deus. Tertia denique nominata eſt Bethania, nomine conflato ab Hebreo & Græco, videlicet à Beth, quod domus eſt, quæ item alio anno eodem die contigit. Apparuit enim in domo per transformationem aquæ in vinum. Atque hę quidem tres Epiphaniæ leguntur in Euangelio tanquam eodem die factæ. Quartam addidit Beda in commentarijs in Lucam, eodem die fuiſſe factam anno reuoluto, videlicet quæ fuit de refectione panum, diciturq; phagiphania à φάγω, quod eſt, comedo. His omnibus manifeſtatus eſt Chriſtus eſſe Deus. Quatuor ergo feſta ſunt uno die. Si quæratur qua ratione tam citò reges venire potuerint, cùm ipſo die Natiuitatis primo eis ſtellæ viſa ſit, ita vt difficilè fuerit ab exteris regionibus ſpacio dierũ tredecim itinere terreſtri venire Hieroſolymam. Sed huic nos bifariam reſpondere poſſumus, quòd nimirum vt plerique affirmant, eis antè Natiuitatẽ ſtella apparuerit, vel quòd, vt alij putant, Dromedarijs venerint. Eſt autem Dromedarius animal paulò minoris ſtaturæ, quàm Camellus, cum tamen curſu ſit multò velocior. Poteſt enim vno die tantum itineris conficere, quantum equus diebus tribus. Si rurſum roget quis, quonam ſtella illa euanuerit, reſpondebimus iterum duobus modis, quòd vel ceciderit, vt quibuſdam placet in puteum, vbi etiamnum facilè ſit conſpicua ijs tantùm, qui ſunt virgines: vel quòd, vt alij opinantur, in priorem materiam ſit diſſoluta. Cæterùm ipſo feſto Epiphaniæ ad primum nocturnum non dicimus Venite, idque duplici de cauſa, tum quia Reges ad adorandum Chriſtum non inuitati venerunt, tum ne videamur Herodem imitari. Ipſe enim omnes regni ſui ſapientes ad conſilium conuocauit, non vt Chriſtum adoraret, quemadmodum falſò dicebat, ſed magis vt ipſum perderet. Ab eadem profectò ratione & hoc profectum eſt, quod triduo ante Paſcham oſculum pacis non damus, vt proditori Iudæ nos diſſimiles eſſe oſtendamus. In ſecundo autem nocturno ad ſextam antiphonam canimus. Venite exultemus, quia in ſexta mundi ætate gentes ad Chriſti fidẽ peruenerunt, quarum primi fuerunt tres milli Reges, qui ad Chriſtum adorandum è regnis ſuis profecti ſunt. In tertio denique nocturno cãtamus antiphonam Fluminis impetus lætificat ciuitatem Dei, & Pſalmum, Deus noſter refugium, ordine Pſalmorum retrogrado, quod amplius in toto anno non fit, niſi in feſto omnium ſanctorum. Sed quare tunc fiat, dicetur alibi. Ideò tertio nocturno, quia tertiò tempore, id eſt, tempore gratiæ Fluminis (baptiſmatis ſcilicet) impetus, ciuitatem Dei, nempè ſanctam militantem eccleſiam, lætificat, hanc mundando & ab omni labe purgando: vt ad ſeptimam ætatem quieſcentium fœliciter peruenire poſſit, vbi tum plenius ac cumulatius lætificabitur. Et quoniam quidem Dei ciuitas in ætate ſeptima quieſcentium quaſi plenum recipiet ſtatum, cum ab omni pœnalitate eximetur & ſui conditoris gratiſſimo fruetur aſpectu, ideò iſtiuſmodi Antiphona ſeptimo loco cantatur. In tertio nocturno Alleluya propterea frequentamus: vt in ter-

tio

tio tempore per baptismatis lætitiam aduenisse monstremus. Ad hunc ergo modum incipi debent matutinæ: Domine labia mea aperies. Deinde sequitur hymnus si sit monachalis ecclesia, Si verò non exemplò subiungitur: Afferte Domino filij, &: Deus noster refugium. Ad postremum igitur, vt progrediamur ad cætera, facilè suspicandum est reges non venisse solos, sed eos secum magnum aduexisse Principum comitatum.

De Euangelijs apparitionis. Cap. 74.

SVnt autem tria Euangelia huius festiuitatis, vnum de baptismo, scilicet. Factum est cùm baptizaretur, secundum de Magis, nempè. Cum natus esset Iesus, tertium de nuptijs, atque hoc quidem legitur dominica sequenti. Cæterùm illud nos latere non debet, duo Euangelia de Christi generatione legi nocte, alterum videlicet in Natiuitate, alterum verò in Epiphania. Quoniam vtraque Christi generatio erat nocte, hoc est, obscura & quæ primorum patrum sensibus percipi non poterat. Vna generatio fit descendendo, altera ascendendo, quòd vna sit carnalis, altera spiritualis. In vna ponitur, Genuit, vt carnalis & temporalis generationis exprimatur successio: in altera ponitur, Qui fuit: vt donetur spiritalis generationis adoptio. Prima terminata est in virginis partu, secunda inchoata est per baptismum. Inter octauas Epiphaniæ & Septuagesimam, legunt quidam responsoria de Psalmis quæ sic dicuntur, quoniam lectionibus debent respondere & conuenire, cùm tamen Psalmi non debeant legi nisi illo triduo ante Pascham.

Conciliatio Lucæ et Matthæi circa genealogiã Christi.

De festis sanctorum. Cap. 75.

NVnc ergo ad festa proximè sequentia breuiter transcurramus. At de beata Agnete quidem, cuius vitam composuisse dicitur Ambrosius, hoc solùm scire sufficiat, quòd octauas non habet institutionis. Cætero quin octauas habet alterius significationis causa. Eius autem solennitas celebrari cœpta est propter quoddam miraculum, quod octauo die suis contigit parentibus, ad eius tumulum lamentantibus. In festo Beati Pauli cantantur quidam versus cum antiphonis, quemadmodum etiam fit in festo beati Laurentij & beati Stephani. Paulus enim plus omnibus laborauit in concionando & prædicando. Laurentius grauius cæteris passus est, & Stephanus pro fide Christi primus martyr extitit. Idem etiam fieri oportet de beata Maria, quod priuilegiata sit in virginitate, quia virgo virginum & fuit & dicta est.

De dominica post octauas Epiphaniæ. Cap. 76.

DOminica post octauas Epiphaniæ canitur: Omnis terra adoret te: Quare autem hoc fiat, rationem tradunt huiusmodi. Cum enim Augustus vniuerso orbi imperaret ad gloriam Romani Imperij huiusmodi edictum proposuit & promulgauit: vt quoque anno è singulis mundi ciuitatibus Romam aliquis veniret tantum terræ secum adferens quantum complexu pugni comprehendere posset. Quod quidem ideò factum est, vt per hoc certò atque euidenter constaret omnes subiectos esse Romano Imperio. Sed postea cum ex illa terra factus esset quasi monticulus, quidam, in hoc à Romanis ad fidem conuersis, ecclesia in honorem Dei fundata est illa dominica. Ad cuius dedicationem Christiani ex diuersis regionibus conuenerunt. Quia ergo ex omni terra factus est monticulus ille in quo huiusmodi ecclesia sit collata, ideo in dedicationibus illius diei cantatur officium: Omnis terra adoret te, &c.

De septuagesima, sexagesima, quinquagesima, & quadragesima. Cap. 77.

POstquàm dictum sit de illo tempore, quod est inter Natalem Domini & Septuagesimam interiectum, ordo postulat, vt deinceps de ipsa Septuagesima & eius gratia de Sexagesima, Quinquagesima, & Quadragesima dicamus, idque hoc potissimùm ordine: Primò quid significent, Secundò vbi incipiant &

piant & vbi finiantur, tertiò de earum institutione & quarto de officijs. Septuagesima igitur repræsentat tempus deuiationis siue pœnæ & culpæ, Vnde statim ipsa prima dominica incipit legi historia libri Geneseos, & legitur vsque ad dominicam, quæ præcedit eam dominicam, quæ in Ramis Palmarum appellata est, vbi agitur de deuiatione & errore primorum parentum. Deponimus hic etiam Alleluya, in quo sciendum est illud nonnullos facere sabbato eo, quòd præcedit ad horam sextam, nonnullos ad nonam, nonnullos ad vesperas, nonnullos etiam nocte ad nocturnos, nonnullos denique ipsos die dominico ad primam, quæ quidem varietas natá est varia dierum inchoatione, Sunt enim quædam nationes. quæ diem auspicantur à meridie, eumque finiunt meridie diei sequentis: Alij verò ad nonam, & terminant in sequentem nonam: alij rursus à vesperis, & eum deducunt in alias vesperas, qui rectius faciunt: alij denique inchoant à media nocte, & sequenti nocte media eundem finiunt, quod etiamnum obseruatur. secundum decreta Romanorum. Si enim quis alteri pactum fecerit ad certum diem, non videtur pactum fregisse ante mediam noctem sequentem, si ei tum satisfecerit. Sunt nonnullæ ecclesiæ, quæ cum magno tripudio deponunt Alleluya. Inchoatur autem Septuagesima à dominica qua cantatur, Circundederunt me, & finitur sabbato in albis, quod est post Pascha. Et vt nos simul de omnibus expediamus, Sexagesima incipit sequenti die dominica post Circundederunt me, & terminatur in quarta feria post Pascha. Quinquagesima quoque inchoatur tertia dominica post Circundederunt me, & ipso Paschate finitur. Quadragesimam verò auspicamur dominica qua canitur in ecclesia, Inuocauit me, atque eandem finimus in cœna Domini. Septuagesima autem dicitur, quod septies decem habeat dies. Verum enim verò hæc Septuagesima dierum, quam præsens obseruat ecclesia, indicat nobis septuaginta illos annos, quibus Israel fuit in seruitute Babylonica. Nam quemadmodum illi deposuerunt sua organa, dicentes: Quomodò cantabimus canticum Domini in terra aliena? Ita & nos quoque deponimus cantica laudis. At verò posteà sibi data à Cyro sexagesimo anno redeundi facultate, cœperunt lætari, quemadmodum & nos in sabbato Paschę resumimus & cantamus Alleluya, eorum innuendo lætitiam, quam ipsi habuerunt ob redeundi licentiam sibi præstitam. Sed quemadmodum illi in apparatu reditus, suas colligendo sarcinulas multùm laborauerunt: sic nos quoque post Alleluya huiusmodi statim tractum subiungimus: Laudate Dominum, quo laborem significamus. Illi rursus quemadmodum cum lætitia redeuntes, itineris tamen labore vexabantur: ita nos per totam Paschalem septimanam Graduale cum Alleluya cantamus. Per Graduale enim laborem exprimimus, per Alleluya lætitiam. Prętereà vt illi patriam ingredientes plenam acceperunt lętitiam: sic nos sabbato quo Septuagesima terminatur, Domino canimus Alleluya. Et profectò tam nostra dierum Septuagesima, quàm illorum Septuagesima annorum quasi quędam historia est, qua totum humani generis exilium ab Adamo vsque ad finem mundi quodammodo figuratur, quod reuolutione septem dierum peragitur, & sub septem annorum milibus concluditur: vt per septuaginta dies vel septuaginta annos intelligamus septuaginta annorum centenas. Ab initio enim vsque ad Ascensionem septem milia annorum computamus. Exinde verò quicquid temporis sequitur vsque ad finem mundi sub septeno millenario comprehendimus, cuius terminum solus Deus nouit. Quemadmodum ergo filij Israel septuagesimo anno per Cyrum à captiuitate Babylonica fuerint liberati: sic nos per Christum in septima mundi ætate vel in septimo millenario à seruitute diaboli sumus redempti, restituta nobis innocentiæ stola per remissionem baptismi. Atq; hinc est, quòd in sabbato Paschæ vnum Alleluya cantamus iam spe æternæ quietis & recuperatione patriæ gratulates. Israel laborabat in apparando reditum, & in redeundo: nos quoque in ecclesia præsenti pro satisfactione decem præceptorum legis laborare debemus. Sed cùm fi-

Psal. 136

nito tempore nostri exilij ventum erit ad patriam, tum vtraque stola decorabimur, cùm videlicet corpus & anima simul glorificabuntur, quod significatur per duo Alleluya, quæ sub finem Septuagesimæ decantantur. Obiter ergo nota, quòd Septuagesima incipit à mœrore, & finitur cum gaudio, sicut psalmi pœnitentiales, vt vocant Septuagesima verò sonat sexies decem, & significat tempus viduitatis ecclesiæ, ac mœrorem eius propter absentiam sponsi. Licet enim Christus sit nobis præsens secundum diuinitatem, iuxta illud: Vobiscum sum vsque ad consummationem seculi, tamen secundum quod est homo, in cœlo est, & sedet ad dexteram patris, id est, patri est coequalis. Vnde ipse ait: Nondum enim ascendi ad patrem meum, hoc est, nondum sum ei coequalis, vt vos opinamini. Dantur hæc tamen sponsæ in remedium & consolationem sex opera misericordiæ, quæ sunt: pascere esurientem, potum dare sitienti, visitare infirmum, vestire nudum, hospitio pauperem excipere, & peregrinum: quibus septimum ex Tobia additur, nimirùm
Tob. 1 mortuos sepeliri. Hæc sunt data sponsæ, vt in eis se exerceat, vtque per eorum, & decalogi obseruationem, sibi mereatur sui sponsi ianuam aperiri, & illius suauissimo amplexu frui. Sic Quinquagesima dicta est quasi quinquies decem, significatque tempus remissionis, quemadmodùm in lege veteri annus quinquagesimus dicebatur annus remissionis. Vnde hoc tempore maximè cantatur psalmus quinquagesimus, scilicet: Miserere mei Deus, qui est pœnitentiæ & remissionis. Hoc igitur tempore ieiunamus, vt peccatorum remissionem obtineamus. Postremò Quadragesima commendatur potissimum à loco institutionis vt dictum est, à tribus temporibus, & à personis, quæ in illis ieiunarunt. Ab institutione, quoniam in paradiso fuit instituta, quando Deus Adamo prohibuit ne comederet de fructu ligni scientiæ boni & mali. A temporibus verò & à personis, quoniam in tempore ante legem à Moyse fuit ieiunatum, in tempore legis ab Helia, in tempore gratiæ à Christo.

De institutione prædictorum.

Cap. 78.

VIso quid prædicta significent, de eorum institutionibus subsequenter agamus, & primò de Quadragesima. In primis ergo videndum est, quare vocetur Quadragesima, cùm potius dici deberet decima, quòd sit dierum decima. Verùm hoc ita factum est ex consuetudine Ethnicorum siue Gentilium. Quemadmodum enim Hebræi ex omnibus suis bonis decimam partem dabant, ita Gentiles quadragesimam, & tales reditus vocabant quadragesimam, vel decimam. Iuxta similitudinem igitur regij fisci vel relonei, aut Romanæ exactionis dierum decimam, quam Deo persoluimus, quadragesimam appellamus, Tametsi quidem nõ habeat nisi triginta & sex dies de decima, & incipiat quadragesima, vt dictum est, dominica, qua cantantur Inuocauit me. Sed quia Christus ieiunauit quadraginta diebus, & nos debemus esse illius imitatores, additi sunt quatuor dies, vt similiter quadraginta dies ieiunemus. Atq, ét ideo quadraginta dies ieiunamus, vt diebus illis quadraginta à Pascha vsq; ad Ascẽsionem, quos in lætitia acturi sumus, non excedamus, quin Christum caput nostrum ad cœlos consequi valeamus. Similiter sentiendum est de Quinquagesima. Cùm enim clerici considerabant se præcedere populum ordine, rati sunt æquum esse, vt & sanctitate præirent. Quare duos dies addiderunt & à die dominica ante Inuocauit me, incipiunt ieiunare. Atque ita instituta est Quinquagesima. Vel ideo etiam quinquaginta dies in pœnitentiam ducimus, vt peractis quinquaginta diebus lætitiæ post Pascha, ipso die Pentecostes digni habeamur qui spiritus sancti gratiam suscipiamus. Verùm Septuagesimæ institutio huiusmodi sumpsit initium: Melchiades Papa & sanctus Siluester statuerunt, vt bis quoque sabbato comederetur, ne propter abstinentiam & afflictionem carnis quam sustinuerant sexta feria, quæ omni tempore ieiunabatur, & adhuc debet ab omnibus ieiunari, natura debilitaretur. In redemptionem ergo sabbatorum

torum illius temporis, addiderunt vnam septimanam & sic instituta est Sexagesima, quæ tantum protenditur vsque ad quartam feriam post Pascha. Sic quoque aliam habet originem Septuagesima. Nam quum propter venerationem diei Ascensionis, in qua natura nostra cœlos ascendit exaltata vel vltra choros Angelorum, statutum est à sanctis patribus, vt quinta feria semper celebris haberetur. Sed quum nos eadem die nostra melius procuramus, factum est vt illam diem secundum antiquam consuetudinem solenniter non obseruemus. Pro illis ergo rursus vnam septimanam Sexagesimæ addiderunt, incipientes ieiunare à Circundederunt me. Atque ita instituta est Septuagesima, quæ, vt dictum est, vsque ad sabbatum post Pascha protenditur.

De officio istorum temporum.
Cap. 79.

His ita breuiter consideratis, videndum est de officijs istorum temporum generaliter. Sciendum igitur est, quòd quædam hoc tempore omninò intermittuntur, quædam variantur, & quædam pro alijs mutantur. intermittuntur tria cantica laudis, scilicet: Alleluya, Gloria in excelsis, & Te Deum laudamus, excepto tamen quòd in cathedra beatri Petri canimus: Te Deum laudamus, quum hymnus ille intronizandorum proprius sit, & ideò eũ cantemus. Quemadmodum in die cœnæ, (quod etiam excipitur) Gloria in excelsis dicimus, & Ite missa est, atque in ipso sabbato paschæ similiter Gloria in excelsis Deo, sed non Ite missa est, nec Te Deum laudamus. Alleluya à Septuagesima vsque ad Pascha non proferimus, sed voces quasdam loco eius vsurpamus. In principijs enim precum horariarum, laus tibi Domine rex æternę glorię. & in antiphonis, ac responsorijs pro Alleluya dicimus, In ęternum, In missa loco Alleluya cum suo versiculo, canimus tractum, vt nos dicimus. Quanquam verò vox hęc: Laus tibi Domine &c. videatur ęquipollere voci huic Alleluya, magnum tamen inter vtramque statuitur discrimẽ, q̃ vox hęc Alleluya angelica sit, illa humana: atq; hęc maiorem habeat authoritatem propter Hębraici sermonis dignitatem, illa verò minorem, ob Latinę linguę inopiam, & paupertatem. Atque in his quidem generatim obseruandum illud est, quod duo hęc: Flectamus genua, &: Inclinate capita, sese mutuò comitentur, neutrumq; dici debeat die dominica.

De variatione officiorum.
Cap. 80.

Variantur verò officia vt cum iste psalmus: Dominus regnauit, qui est psalmus lętitię, ac cani consuetus est primus ĩ laudibus, hoc tempore non cantatur, sed loco eius: Miserere mei Deus, qui psalmus est pœnitentialis. Cantatur tamen diebus dominicis ad primam, vt per hoc significetur nihil debere in psalterio prętermitti, quin totũ per septimanam saltem legatur, quod antiqui vno die facere solebant. Ad primam quoque propter eandem causam canitur: Confitemini Domino, quo innuitur pueros debere instrui, vt in Ramis Palmarum sciant Domino laudes decantare, quoniam hic psalmus ad illum pręcipuè diem pertinet, idq; potissimũ ob hunc versiculum: O domine saluum me fac, &c. Hoc tẽpore splendidas & ornatas uestes debemus omnes deponere, atque assumere vestes humilitatis. Tẽpore quoq; Quadragesimę carnes depo ni debent & intermitti, tam solidę quam liquidę. Sunt autẽ duo genera carnis liquidę: Alia enim est artificio liquida, ut eliquata per frixuram nempè sagina, alia uerò naturaliter, ut sunt casei & ouа. Ait. n. Hieronymus contra Iouinianum: Ouum & caseus nihil aliud est, quàm caro liquida. Sed quęritur cur hoc tẽpore pisces comedere liceat, ac non itidẽ carnes? cur non in quouis ieiunio perinde pisces, atq; carnes, nobis omnibusq; religiosis sint interdictim? Atque ratio quidem hęc esse poterit, quia Deus aquis nõ maledixit. Sciebat enim per aquas baptismatis, ablutioné fore peccatorum, ita ut elementum hoc meritò sit pręstãtissimum, quod facilè est animaduertere q̃ abluat sordes, ac spiritus Domini ante mundi constitutionem ferri solitus sit super aquas, quemadmodum no

bis scriptura recensetur. Sed terrę maledixit Deus in opere hominis. inde est, quòd omne genus carnis, quod in terra versatur, tam quadrupedia, quàm aues in ieiunijs comedere non liceat. Quanquam enim aues quædam versantur in aere, quædam in aquis, quæ vel in his, vel extra eas nascantur, magis tamen dicuntur morari in terra, & ad naturam terræ pertinere. Vnde meherclè cùm quidam pisces sint, qui ex vna parte habeant formam piscis, & ex alia formam animalis quadrupedis, vt porcus piscis, canis piscis, lupus piscis, qua parte piscis videtur potest in ieiunij comedi, qua verò non, haud quaquam.

De festis quæ sunt in principio septuagesimæ, & primo de Purificatione beatæ Mariæ.
Cap. 81.

NVnc dicendum est de duobus festis, quæ in principio Septuagesimæ quandoque contingunt celebrari, de festo videlicet beatę Mariæ & sancti Blasij, Festum autem beatæ Mariæ tribus nuncupatur nominibus. Dicitur enim vel purificatio beatæ Mariæ, vel candelaria, vel ὑπαντὴ Domini: Purificatio beatæ Mariæ appellatur, quoniam illo die, qui est quadragesimus à Natali Domini, venit ad templum virgo Maria secũdum consuetudinem legis, vt purificaretur. Non quòd immunda esset, sed propter partum morte aliarum mulierũm. Non.n. erat obnoxia legi, quæ hoc pacto præcipit: Mulier si suscepto semine masculum pepererit ab ingressu templi immunda erit diebus triginta tribus, à consortio hominum septem. Beata autem virgo Maria non pepererat ex suscepto semine, iuxta illud: Non ex viri semine, &c. voluit tamen legis consuetudinem obseruare, quoniam non venit Christus legem soluere, sed adimplere. Quare autem candelaria vocetur aliam authoritatem non habet, sed potius fluxum est ab antiqua consuetudine ethnicorum siue gentilium. Erat enim antiquitus Romæ consuetudo, vt circa hoc tempus in principio Februarij vrbem lustrarent, eam ambiendo cum suis processionibus gestantes singuli candelas ardentes, & vocabatur illud amburbale. Atque ita ab huiusmodi cõsuetudine illud quod fiebat ab ethnicis in vsus indiscretos circiter initium Februarij, à Christianis modò fit in festo beatæ Mariæ ad laudem & venerationem ipsius. Vel ideò candelas portamus, vt per hoc imitemur sanctas virgines, quarum beata virgo Maria caput est, vt nimirùm accensa nobis lampade castitatis, cum ea templum gloriæ ad verũ spõsum ingredi mereamur. Vel etiam appellata est candelaria, propter multitudinem candelarum & significationem, quæ in eis est. In candela enim est cera, ignis, & lignum. Cera connotat carnem Christi & virginitatem, ignis spiritum sanctum, lignum deitatem in carne latentem. ὑπαντὴ Domini, ideò dicitur hoc festum, q̃ Simeõ atque Anna prophetissa Christo venerint obuiam, cum à suis parentibus adferretur in templum vt præsentaretur· ὑπαντὴ enim obuiatio siue præsentatio dicta est.

De festo Sancti Blasij.
Cap. 82.

ALterum huius temporis festum est Blasij. Fuit autem hic sanctissimus medicus, qui multo tempore in rupe quadam latitans hominibus ad se venientibus medebatur, atque eos sanabat. Simili ratione si quæ sua animalia ad eum ducebant agrota, ea illicò curabat. Tandem cum factus esset Episcopus vrbis Sebastæ captus fuit & in carcerem inclusus, in quem pia quædam mulier cibum ei multo tempore cum candela attulit. Cùm autẽ ille mortis suæ diem iam imminere præsciret, dixit huic mulieri, vt quandiu viueret, singulis annis ipso die obitus sui cãdelam in eius memoriam offerret, Deus ab infirmitatibus, eam tutaretur, atque in magna prosperitate conseruaret. Quod quidem ita factum est. Multi ergo similiter ita fecerunt si fortè infirmarentur, & valetudinem receperunt. Inde apud omnes passim in consuetudinem abijt, vt si fortè ex dentibus laborat vel ex aliqua alia sui parte, vel etiam si sua agrotarent animalia, offerrent in eius honorem, candelas.

De

De Cathedræ Sancti Petri.
Cap. 93.

Hæc omnia Durãdus in suum trãstulit Rationale, vt vel ipse fatetur.

HOc item tempore celebrari solet cathedra Sancti Petri tam quæ Romæ fuit quæque tempore posterior est, quàm illa, quæ fuit Antiochiæ. Verum illa quæ fuit Antiochiæ: solennior profectò est alia; ut uel huius diei collecta quæ est de incathedratione Antiochiæ facta, abunde testatur, diciturque festum beati Petri epularum. Fuit enim consuetudo veterum ethnicorum, ut singulis annis mense Februarij certo quopiam de epulas ad parentum suorum tumulos apponerent, quas nocte dæmones consumebant, quum inde non minus falsò quàm ridiculè animæ refici credebantur. Putabant enim huiusmodi epulas ab animabus circa tumulos errantibus absumi. Hæc autem consuetudo atque huiusmodi falsæ opinionis error à Christianis vix extirpari potuit. Quod quidem quum viri sancti animaduertissent, ac penitus illam consuetudinem extinguere voluissent, instituerunt festum de cathedra sancti Petri, tam de illa, quæ fuit Romæ, quàm quæ Antiochiæ, idque illo eodem die quo abhominanda illa ab Ethnicis fiebant, vt solemni hoc festo paruæ istius cõsuetudinis festum omninò extingueretur. Vnde etiam ab illis epulis festum hoc appellatum est beati Petri epularum. Atque hic obiter intelligamus, veteres dicere solitos fuisse, animas esse quando etiamnum in humanis corporibus essent constitutæ: manes appellari, si quando forent apud inferos: spiritus verò cùm ad cœlos ascendissent: atque vmbras quando adhuc recens erat sepultura, siue quando circa tumulos errabant.

De festis generaliter quæ tempore fiunt septuagesimæ. Cap. 84.

VT autem de omnibus magnis solennitatibus quæ infrà Septuagesimam celebrantur, siue ipso passionis tẽpore, siue ante, nos simul expediamus (vt sunt tria illa festa prædicta, beatæ Agathæ, sancti Matthiæ, Annunciationis Domini, sancti Gregorij, & si forte contingat festum ipsius patroni ecclesiæ vel eius anniuersariũ, vel Pascha alicuius annotinum) dicimus generaliter quod cãtica laudis, scilicet Te Deũ laudamus, Gloria in excelsis, & Ite missa est, & alia, quæ si alijs temporibus contingerent, cantarentur, in ijs cani debent, præter Alleluya. Nam huiusmodi festa ad Paschale tempus generatim videntur pertinere. Si uerò hic obijciatur, quod in Annunciatione Domini Gloria in excelsis, quod canticum est proprium Natalis Domini, & Ite missa est, quod proprium est resurrectionis, & Te Deum laudamus, quod gaudium drachmæ inuentæ designat, cantari non debeant, quoniam hæc in Annũciatione Domini illa tempora non habebant, dicimus breuiter, quod etiamsi Natalis Domini, uel passio, uel drachmę inuentio necdum uera erant, tamen iam certò fore sperabantur. Nam hoc festum est quasi fons & initium festorum Christi. Vocatur autem Pascha annotinum, quando aliquis diem, quo baptisma susceptit, annuatim celebrat, atque eo tum ipsius diei Paschę officium integrè cantari debet, præter Alleluya, si accidat tempore Quadragesimę. Sed certus interim sis ecclesiam Lugdunensem & Mediolanensem ubi Ambrosius Archipręsulatum obtinuit, tempore passionis nullam celebrare solennitatem, uerùm duntaxat facere commemorationem.

De officio Quadragesimæ ac litera laicorum. Cap. 85.

QVoniam de officio Quadragesimæ hucusque generaliter tractatum est, nunc deinceps de eiusdem officio pro tempore agendum est. A dominica igitur, quam dicimus; isti sunt dies vsque ad Pascha, uersiculus ille videlicet Gloria patri, qui ad laudem pertinet Trinitatis, in officijs planè subticetur. Quoniam ab illa dominica incipit Passio Christi celebrari, in qua tota trinitas à Iudęis quasi dehonestata uidetur. Qua etiam ratione fit, ut in cantico trium puerorum, scilicet Benedicite, uersiculus ille nunquàm cantetur. Quia tunc Deo magna facta est dehonestatio, quando tres pueri, qui ipsum

maximè colebant, idola plurimum execrãtes, coniecti sunt in caminum ignis. Maximè verò idem iste versiculus triduo illo ante Pascham subticetur, quod tum demùm Trinitas maximo affecta sit dedecore. Nam præterquàm quod in primis de nece Christi hic agitur, nunc verberatur, nunc fœde conspuitur, alapis cæditur, nũc etiam crucifigitur: vnde Isaias: Vidimus, inquit, eum non habentem speciem neque decorem. Horarum quoque initia, & lectionum tituli tunc planè supprimuntur, nempè: Deus in adiutorium, & Lectio libri &c. quia Christus caput nostrum à nobis sustollitur iuxta præsentiam carnis. Ad lectiones non petuntur benedictiones, neque dantur, quoniam pastor Christus, qui gregi suo benedicat, iam non adest. Vel ideò benedictio non petitur, nec tu autem Domine dicitur, quod Apostoli his diebus nec ad prædicandum missi sint, nec inde redierint, Vt ergo hoc significemus, nec Iube Domine dicimus, nec Tu autem. Illud quoque considerandũ est, quod in Quadragesima duæ recitẽtur præfationes, vna ieiunij & altera passionis. Ea quæ est ieiunij à primo ieiunio cantatur, vsque ad dominicam in ramis Palmarũ. Illa verò quæ est Passionis, ab eo die cani incipit vsque ad Pascha. Sed absurdè fortassè alicui factum videbitur, quod dominica die istiusmodi cantetur præfatio, quum non sit dies ieiunij. Verùm dici potest, quod etiam si illo die non ieiunetur numero, qualitate tamẽ, hoc est, cibo carnali ieiunatur, quẽadmodum etiam diebus alijs. Sed quoniã ea quæ à nobis dicta sunt, ad clericos maximè pertinere videntur, nunc pauca dicẽda sunt de laicorum scriptura, quæ in duobus potissimum consistit, nempè in picturis & ornamentis. Nam vt ait Greg. quod clerico litera, id laico est pictura: picturarum igitur aliæ sunt supra ecclesiã, vt gallus vel aquila: alia extrà ecclesiã, vt in frõte forium bos & leo: aliæ intra ecclesiam, vt sanctorum icones, statuæ, figuræ, & diuersa alia picturarum genera, quæ in vestibus, vel in parietibus, vel etiam in vitris depinguntur. Verùm de his omnibus posteà suo loco dicetur. hic vno tamen modo obseruato, vt sciamus Saluatoris nostri imaginem tribus hisce modis aptius & conuenientius in ecclesia depingi, vt videlicet, aut in throno sedet, aut in crucis patibulo pendeat, aut etiã in matris suę gremio conquiescat. Ornamenta verò in tribus cõsistunt, in ornamento videlicet ecclesiæ chori & altaris. & ornatus quidem ecclesię consistit in cortinis, aulæis, pallis, sericis, purpureis, & consimilibus. Ornatus verò chori, in dorsalibus vt vocant tapetis & sustratorijs. Ornatus denique altaris versatur in velamẽtis, crucibus, capsis, textibus & phylacterijs. Et etiam ornatus personarum, quæ vel cãtant in choro, vel altari inseruiunt. Sed de his & similibus dicimus, omnia illa quę ad ornatum pertinent, tempore Quadragesimæ debere abscondi, vel remoueri, vel etiam contegi. Nec crux quoque illo tempore nisi cooperta in ecclesia portari debet. Duo tamen vela retinentur, quorum alterum ponitur per chori circuitum, alterum suspenditur inter altare & chorum, vt nõ appareant quæ sunt intra sancta sanctorum. Quo quidem significatur mentibus in fidelium diuinarum scripturarum intelligentiam nondum esse apertam. Hæc duo vela diebus dominicis complicantur, q̃ hi dies ad tempus Paschatis pertineant. Sic quoq, ac primas tenebras quartę videlicet feriæ ante Pascha, vbi de morte Domini agitur, omninò renouentur, quoniam eo mortuo velum templi scissum est, ita vt tunc quæ intra sancta sanctorum delituerant, primò omnibus fuerint manifesta.

Quomodo sit pulsandum in Quadragesima. Cap. 86.

NVnc quemadmodũ in ecclesia pulsandum sit, paucis etiam exponamus. Quod vt melius pateat, primò sciendum est sex esse instrumentorum genera, quibus pulsatur: tintinabulum, cymbalum, nola, nolula, campana, & signa. Tintinabulum pulsatur in triclinio & in refectorio: cymbalũ in choro, nola in monasterio, nolula in horologio, campana in turribus, cuius diminutiuum Hieronymus ad Eustochium in cœnobium esse ait: Quousque campanula in claustro pulsabitur. Signa autem pro quibus pulsandis instrumentis accipi possunt, vt quibus quipiam significetur. Generaliter ergo

go cognoscendum est, quòd non debeamus in tota Quadragesima diebus profestis cõ pulsare nec depulsare, (liceat enim hic vulgaribus & consuetis vti vocabulis) sed sim pulsare, id est, simpliciter pulsare ad horas vel matutinas. Atque in bene cõstitutis ecclesijs ad primam pulsatur duabus campanis, vna ad inuocandum, altera ad inchoandum. In tertia autem pulsatur tribus iuxta horarum numerum, quæ sub illa cantantur, vna ad mutandum, altera ad congregandum, tertia ad inchoandum. Pari modo fit in sexta & nona, sed & eodem ordine eædem campanæ pulsantur simpliciter ad matutinas. Ad missam verò & ad vesperas duabus pulsatur campanis. In minoribus autem ecclesijs solummodo pulsandum est simpliciter. Diebus verò dominicis & in solennitatibus, prout in alijs temporibus compulsatur. Sed de his in sequentibus latius dicturi sumus.

Quare non ieiunemus eo tempore quo Christus ieiunauit. Cap. 87.

SOlet autem queri, quum in hac Quadragesima Christi ieiunium imitemur, cur non eo tempore etiam ieiunamus, quo Christus dicitur ieiunasse? Tradit enim scriptura, quòd ieiunare statim cœperit simulatque esse baptizatus. Verùm quadruplex est ratio, quamobrem Paschæ ieiunium nostrum continuamus. Prima est, vt si volumus cum eo resurgere, debeamus etiam nos pari cum eo, quòd pro nobis ipse passus sit: Secunda causa est, vt per hoc Israeliticos filios imitemur, qui eo tempore primò ex Aegypto egressi sunt, & posteà eodem tempore exierunt è seruitute babylonica. Quod inde profectò facilè probatur, quia tam illi, quàm hi statim celebrarant Pascha, atque egressi sunt. Tertia est huiusmodi, quòd quando quidem feruor libidinis, tempore Veris nos magis soleat incendere, tum temporis maximè ieiunamus, vt corporis æstus refrenemus. Quarta est, quoniam post ieiunium statim debemus Christi corpus accipere, vt mysticè Paschalia capiamus sacramenta. Hoc est quemadmodum filij Israel priusquàm comederent agnum sese affligebant, & agrestibus lactucis vescebantur: Ita debemus nosmet prius per pœnitentiam affligere, vt digni habeamur comedere agnum vitæ. Animaduerte interim, qnòd si in quadragesima concurrant duo officia, quo dies duplices vocamus necessarium esse, vt cantetur officium ad tertiam defesto: absque genu flexione, officium veri ieiunij ad nonam non sine curatione genuum.

De diebus priuilegiatis. Cap. 88.

POst hæc verò tradendum est, qui dies sint uelut priuilegiati, qui hoc potissimum tempore comprehenduntur. Sunt enim priuilegiati dies quatuor quartæ feriæ, quatuor sabbata, tres dies dominici, vna quinta feria, vna quæ sexta, feria atque vna integra septimana. Quartæ feriæ sunt hæ: Prima est qua nos incipimus ieiunare in Quadragesima, secunda septimana sequenti, tertia in hebdomada post Lætare Hierusalem, quarta in vltima septimana. Quatuor verò sabbata hæc sunt: sabbatum primæ septimanæ, quando celebrantur ordines, sabbatum quartæ, sabbatum quintæ & sabbatum in vigilia Paschæ. Sic dominicæ dies sunt hæc tres, Inuocauit me: Lætare Hierusalem, & dominica in ramis palmarum. Sed quinta feria est in Parasceue. Septimò deniq; priuilegiata est vltima septimana Quadragesimæ quæ vel ob id maior dicitur, quòd maius & prolixius habeat officium. Vel appellatur quoque pœnosa, quia tum maximè corpora & vitia nostra punire debemus. De priuilegijs ergo istorum dierum ordine prosequamur.

De prima quarta feria. Cap. 89.

PRima quarta feria quatuor insignitur priuilegijs. Primum est, quòd tunc incipiamus ieiunare, idque ideò facimus, quia Christus quarta feria, vt legitur, suum auspicatus est ieiunium, quod diligenter perscrutanti verum esse satis apertè constabit. Natus enim est die dominico, ita vt si quis diligenter exinde computet annos vsq; ad trigesi-

mum, iuxta rationes computi, facilè inueniet eum tertia feria fuisse baptizatum, ac sequenti die desertum intrans ieiuniũ inchoasse. Secundum priuilegium eiusdem diei est, quòd confessiones illo die in ecclesia audiantur, & iudicia confitentibus imponantur. Tertium autem, quia tunc cineres in signum humilitatis capitibus imprimuntur. Quartum denique est, quod illa die eiusmodi fiunt processio, qualem per vniuersum annum amplius fieri non contingit. Pœnitentes enim tunc ab ecclesia cum processione & cruce eijciuntur, vt ipso die cœnæ in eandem recipiantur. Nã tunc pœnitentes ab ecclesia ideò eijciuntur & repelluntur, quo Adami & Euæ exulatus propter æsum pomi repræsentetur.

De secunda quarta feria & tertia. Cap. 90.

QVarta feria sequens ob id priuilegiata est quod tum ij, qui sabbato sequenti ordinandi sint, ex sacris literis interrogentur atque examinentur, probenturque num idonei etiam satis sint ad suscipiendos ordines. Indè profectò est, quod duæ lectiones ad missam leguntur, vna voce naturali vel nocturnali, hoc est, graui ac pressa, altera vero communi. Prior vetus testamentum significat, posterior nouum, vt per hoc declaretur eos, qui susceperuri sunt ordines, vtriusque testamenti peritos esse debere. Atque illud quidem tanquàm generalem regulam habemus, quòd quotiescunque quarta feria duæ lectiones ad missam legũtur, sequenti sabbato possint ordines celebrari. Cæterùm tertia quarta feria, in eo habet priuilegium, quod illo die in ecclesia instructio & examen fiat eorum, qui in sabbato ante Pascha sint baptizandi. Fit autem instructio illa in hunc modum: Qui baptizari volunt conueniunt ad portas ecclesiæ fœminæ à sinistris, mares à dextris: atque à diacono, vel sacerdote interrogantur, an velint baptizari, aut idem percontatur à susceptoribus. Exorcista tamen debet prius interrogare, num etiam abrenuntient sathanæ, & omnibus eius pompis, ita vt puer, si sit adultus, respondeat se abrenunciare, si non sit adultus, pro eo susceptor. Verùm nullus in susceptorem admitti debet nisi orationem sciat dominicam, & minus symbolum calleat, quod tenetur suos docere filios. Nec verò Christianus censeri debet, nec ad testimonium aliquod admitti secundum decreta, qui horum ignarus est. Quare omnino necesse est, vt illud ex susceptoribus sacerdos inquirat. Alioqui enim, si nesciant, recipi non debent, nisi fortè promittant, quod quàm fieri potest citissimè illa addiscent. Tunc demum acolytus scribit eorum nomina, qui volunt baptizari: vnde etiam hic notarius est appellatus, quòd baptizandorum scribat nomina. Postquam igitur à sacerdote satis in fide sint instructi, atque exorcistæ super eos fecerint adiurationes, ab ostiario in ecclesiam introducũtur, & in naui ecclesiæ constituuntur, masculi quidem à dextris, fœminæ verò à sinistris. Duo tamen intra sancta sanctorum deducuntur, masculus videlicet & fœmina, quo significatur aliquos ex baptizandis fore saluos. Atque tum denique leguntur oratio dominica & minus symbolum Græcè & Latinè, propter earum linguarũ dignitatem. Sunt enim cæteris digniores: Græca vtique propter sapientiam, Latina autem propter potentiam Romanorum. Posteà verò quatuor recitantur lectiones & quatuor Euangeliorum initia, tandemque inchoatur missa, cuius cantato offertorio, archidiaconus vel diaconus pulpitum ascendit, & clamat alta voce: Si quis, nequiens, est hic cathecumenus, exeat foras. Isti enim connotant, vt supra expositũ est, illos de quibus dictum est: Iesus autem nõ credebat se illis. Ipse enim sciebat quid quid esset in homine. Atque ità tum omnes cathecumeni exeunt foras, quod septies eodem modo de illis agitur antequàm baptizentur.

2. q. 7 non potest. & sequ.

Ioan. 2

De quarta feria. Cap. 91.

ILla autem quarta feria, quæ est post dominicam Lætare Hierusalem, in eo est priuilegiata, quod tunc duæ legantur lectiones, quoniam sabbato sequenti celebrantur ordines. Sic quarta feria vltimæ septimanæ, nimirùm ea, quæ est ante cœnam, priuilegium obtinet, quia

quia duæ item lectiones tunc leguntur, idque ob eam causam, quòd illo die Christus triginta denarijs fuerat diuenditus, quemadmodum Ioseph triginta argenteis. Non enim seruus maior Domino est, nec discipulus suo magistro. Ab hac ergo quarta feria sumptum est, quod omni quarta feria ieiunare & abstinere a carnalibus semper debeamus. Ex quo quidem fit, vt post sextam feriam, hic dies pœnitentibus in abstinentiam semper iniungatur.

De sabbatis priuilegiatis. Cap. 92.

SAbbatum primæ septimanæ & quartæ ideo gaudent priuilegio, quòd in ijs celebrentur ordines. Verum hic scias in omnibus festis Apostolorũ & dominicis diebus fieri posse ordines, videlicet minores: maiores vero non vtique, nisi in sex tantummodo sabbatis. Et quidem in illorum primo plures legũtur lectiones, inter quas vna est, quæ quamdiu canatur nullus sedere debet. Hæc nimirum est hymnus ille trium puerorum, qui pro fide Trinitatis ab eis iam in fornace constitutis cantabatur. Ad hunc ergo hymnum genua flectere non decet, quòd isti sua flectere noluerunt coram Nabuchodonosoris statua, sicut multi fecerant principes alij. Similiter in Parasceue genua non flectimus ad orationẽ quæ fit pro Iudæis, ob derisionem eorum, qui dum Christũ deridebant, inquiebant: Prophetiza nobis Christe, quis est qui te percussit. In sabbato ante Lætare Hierusalem recitatur Epistola Susannæ. Nam tum fit statio Romæ in monasterio beatę Susannæ virginis. Atque ita etiam ob similitudinem quandam Euangeliũ est de muliere deprehensa in adulterio, quam Dominus liberauit. Ecce quomodo cõcordant Euangelium & Epistola, vt conueniunt & multa alia. Sabbatum verò, quod est ante Ramos palmarum, hinc suum accipit priuilegiũ, quod eo tempore Dominus Papa eleemosynas largiatur, hoc est, suum faciat mandatum, quod deberet facere ipso die cœnæ. Sed quia tunc nõ posset propter prolixum eius diei officium, ideo illud hoc sabbato commodè facit. Aut certè hinc maximè priuilegium habere videtur, quoniam eo die Dominus in domo Simonis leprosi pransus est Martha ministrante, & quo Maria pedes eius lachrymis suis lauit, ac proprijs terfit capillis, vnguentumq; in caput eius fudit. Meminerimus tamen ex omnibus mandatis Dei, hoc solum antonomaticè dici mandatum, quod Christus maiori exhibitione illud obseruari atque obsequi præceperit, cum suis discipulis pedes lauaret inquiens: Si ego laui vobis pedes Dominus & magister, & vos debetis alter alterius lauare pedes. Et cum quadam interminatione, qua porrò interminatur: Si non inquit, lauo tibi pedes, nõ habebis partem mecum. Quare propter huiusmodi præceptũ vacat sabbatum illud ab officio. Hinc nata est illa authoritas, quòd si quis fuerit adeò negociis intricatus atque oppressus, vt difficulter possit vacare orationi & eleemosynæ simul, saltem mutet cum oratione eleemosynam, & contrà. Sabbatum denique ante Pascha inde priuilegiatum est, quòd tum celebrẽtur ordines, catechumeni baptizentur, & candela illa cærea Paschalis consacretur. Verùm eadem missa communis esse oportet diei & ordinibus, plurèsque tum recitantur lectiones.

De dominicis diebus priuilegiatis. Cap. 93.

SEquitur de diebus dominicis: & quidem prima dominica Quadragesimæ in hoc est priuilegiata, quoniã inde inchoatur ipsa Quadragesima, quæ representat tempus illud, quo morati sint atque hæserint in deserto filij Israel. Sicut in illi isthic morati sunt per quadraginta dua mãsiones manna cibati: ita nos quoque ab hac dominica vsque ad Pascha per quadraginta duos dies a delicijs corporeis abstinentes verbo vitæ reficimur, & orationi vacamus: vt per Christum in terram viuentium introducamur, quemadmodum illi introducti per Iesum Naue filium, siue per Iosue in terram promissionis. Tria notanda sunt in populo Israelitico, scilicet: Peregrinatio, quæ fuit in Aegypto, quando Iacob & filij eius profecti sunt in Aegyptum. Captiuitas quæ in Babylone contigit: atque horum duorum nos meminimus: Tertium fuit dispersio, & adhuc est per vniuersum orbem. Cuius quidem nos mentionem nõ facimus, quia ab illa nunquam reuocabuntur,

buntur, quæ facta fuit Tito & Vespasiano. Vnde dictum est: Tradam eos in manu, de qua non poterunt surgere. Dominica verò Lætare Hierusalem, quæ septima est a prima Dominica Septuagesimæ, ob id priuilegio insignita est, q; libertatem nobis exprimat redeundi, quę fuit concessa filijs Israel in Babylonia anno sexagesimo, quanquàm plenè obtinuerunt anno septuagesimo. Ex quo sanè totum eius diei officium de lętitia est, vt partim illorum exprimamus læti tiam, partim etiam nostram, quam finitis septem ætatibus, a mundi exilio liberati habebimus, cum cœlestem paradisum, quæ verè patria nostra est, intrabimus.

De dominica in ramis palmarum. Cap. 94.

DOminica in Ramis palmarũ ob triplicem rationẽ meruit priuilegiũ. Primo quòd eodem die filij Israel terram promissionis ingressi sint, & siccis pedibus Iordanẽ transierint. Sic enim contigit, quòd eo anno tot fuerunt dies vsq; ad Pascham, quot sunt ab hac die dominica. Secundo autem ideo, quoniam hoc die veniens Iesus a Bethania in Hierosolymã maximo honõre exceptus sit, quo etiã die vendentes è templo potentissimè eiecit, quod eius diei priuilegijs tertia est ratio. Hic dies tribus nuncupatur nominibus. Dicitur enim dominica in Ramis palmarum, q; illo die rami palmarũ in processionibus deportentur in significationẽ illorum, quos filij Israel statuerũt in via Christo iam venienti. Vel quos etiam deferimus in figuram ramorum, & florum virtutum, quos portare debemus, si quando ad Christum ibimus. Cum autem palmas non habemus, laurum vel buxum, quòd perpetuo suo virore virtutes connotent, deportamus: vel flores etiam, qui simili ratione virtutem significant. Hoc ergo die magnam & insignem exhibemus processionẽ, ad designandum, q; Dominus veniet ad nos, & ducet nos ad æterna tabernacula. Post processionẽ oportet veniamus ante crucifixum, ac dicamus. Benedictus: nec ideo alia processio cessare debet, sed fieri ante tertiam. Obiter itaque hic cõsidera vxorem Loth in salis effigiem fuisse mutatã & transformatam, q; retro respexisset, vt scilicet nos condiret atque instrueret, ne retro eamus. Nam, quemadmodum ait scriptura, nullus qui ad aratrum manum adiecerit, retro debet respectare.

De quinta feria. Cap. 95.

FEria quinta, quę cœna Domini appellata est, quatuor insignitur priuilegijs, quorum primũ est pœnitentium iam in Ecclesiam redeuntium. Tunc enim Ecclesia ad se recipit pœnitẽtes, quos antè primo die ieiuniorum eiecerat. Recipiuntur autem pœnitentes in Ecclesiam & separantur a malis non pœnitentibus. quinta potissimum feria, q; Deus volucres fecerit quinta feria ex aquis. Qua ratione etiam fit, vt quòd quasdam in aquam remiserit, significemus malos in carnalibus rebus sese oblectantes, & quòd quasdam in aera sustulerit, intelligamus bonos atque eos, quos delectãt cœlestia. Secundum priuilegium, est, quia nouum testamentum tum incepit, & vetus fuit terminatum. Tertium autem priuilegium huius diei est olei cõsecratio. Verumenimuero tres sunt potissimum in Ecclesia Dei sacræ vnctionis species, chrisma, oleum infirmorũ, & oleum quo vnguntur baptizati. Chrisma conficitur ex balsamo mũdissimo, atq; oleo purissimo. Nanq; oleum claritate alios liquores facilè superat, & balsamum odore. Quòd autẽ oleum alio liquore sit clarius, hoc pacto ostendi potest: Nauta quandoque mittit anchoram in mare, & si fortè illa lapidi affigatur, ita vt extrahi non possit, tunc nauta illuc descendit, habens os suum plenũ oleo in eum vsum, vt si fortassis nõ possit lapidem illum videre, cui anchora adhæret, ob turbulentam & tenebrosam aquam, effundat oleum. Quo facto tanta isthic nascitur claritas, redditurq; aquarũ perlucida propter oleũ effusum, vt lapidem nauta facilè videre queat. Chrisma initium traxit a veteri testamento, quãdo Dominus præcepit Moysi vt conficeret chrisma, quo vngeret tabernaculum in dedicatione, & arcam testamenti: Atq; Aaron & sacerdotes illo similiter vngebantur, & Reges. Moyses tamen non legitur vnctus fuisse, nisi vnctione spirituali, quemadmodum & Christus. Voluit nihilominus Christus materiali nos inungi vnctione, vt per illam materialem consequamur

quamur spiritualem. Inungitur enim quilibet chrismate bis in vertice a communi sacerdote, & in fronte ab Episcopo. Cæterũ ideo bis, quia post Resurrectionem, duabus vicibus datus fuit Spiritus sanctus, tum etiam quando Christus insufflauit Discipulis, inquiens: Accipite Spiritum sanctum, tum etiã quando missus est eis idem è cœlo in igneis videlicet linguis. Cum igitur aliquis istiusmodi oleo sancto inungitur, necesse est, vt illud fiat in scapulis, & in pectore potissimum. Ac in scapulis quidem ideo, ne laborem suũ frustra expendat in vana, sed sit robustus ad legis onus fideliter portandum. In pectore verò, vt suscipiat intelligentiam mandatorum Dei. Proinde oleo, quod vocatur infirmorum, inunguntur ægri atq; infirmi. De qua sanè vnctione ait beatus Iacobus in sua Epistola: Si quis infirmatur adducat sacerdotes & orent super eum, & inungant eum oleo sancto, & alleuiabitur eius infirmitas, si nimirum ei expediat & vtile sit, & remittentur ei peccata, videlicet venialia, vel si non fuerit in
Iac. 5. mortali peccato. Potest tamen fieri huiusmodi inunctio per vnũ sacerdotem, sed hoc fieri non debet, si plures possint adesse. Quartum demum huius diei priuilegiũ est mandatum. Est autem differentia inter hoc mandatum & illud, quod fit sabbato præcedenti. Illud enim fit a prælatis & Ecclesiæ magnatibus, representatq; illud, quod fecit Christus: hoc verò quilibet sacerdos facere debet, idque hoc modo: Primo oportet vt reficiant pauperes, ac postea parum comedant, nec vltra tamen quàm consuetũ est, Deinde debent surgere a mensa, ac pauperũ pedes lauare. Quo facto possunt sese ad mensam recipere, atque iterum comedere, quod ieiuniũ non frangit, sed interrumpit. Non enim debet quispiam eo die bis comedere, ne ieiunium frangatur, tam respectu vnius horæ, quàm totius septimanæ: Quamuis tamen & in multis locis ita fiat. Est autem iste dies omni alia solennitate solennior, exceptis tamen solennitatibus Trinitatis, vsque adeò, vt qui possint solennes vestes induere, debeant non secus atq; in alijs solennitatibus. Quocirca etiã hoc die omnia lętitiæ cantica canuntur, quemadmodũ in cæteris solennitatibus, prętер Alleluia. Nec dicitur verò Dona nobis pacem, ob eam rem, q; nocte sequenti osculo Iudas Christum tradiderit. Atque hic animaduerte tempus recreationis incępisse ab illa hora, qua Adamus è Paradiso eiectus fuit, & adhuc est, duratq; vsque ad vniuscuiusque obitum. Quo quidẽ patet maius esse recreare, quàm creare, ita vt hinc etiam dictum sit grauius esse ac maius ex impio facere pium, quàm creare cœlum, & terram, ac maius fuisse Paulum suscitare in mente, quàm Lazarum in corpore. Itemq; & hoc animaduertas Natale Domini festum esse patris, quum per eum pater innotuit mundo. Quanquã verò, quòd festum patris est, festum etiam sit filij, & Spiritus sancti. In hoc enim, quod dicitur Verbum, intelligitur Pater verbi. Aut etiam hac alia ratione, quòd filius patrem omnibus manifestauerit. Pascha autem est festum filij, quia tunc a mortuis resurrexit, & verus Deus apparuit. Pentecoste verò festum est Spiritus sancti. Istarum tamen solennitatum quelibet, festum dicitur totius Trinitatis. Indiuisa enim sunt opera Trinitatis, sed ita tamen, vt quædam magis videantur propria esse vni, quàm alteri.

De sexta feria priuilegiata. Cap. 96.

SExta deinceps feria quæ & Parasceue appellata est, in eo gaudet priuilegio, quòd hoc die Christus passus sit. Quare etiã ab hac sexta feria omnes aliæ sextæ feriæ suum habent priuilegium, sicut a sequenti dominica omnes aliæ dominicæ. Parasceue autẽ interpretatur præparatio, quod tum Iudæi cibos suos soliti sint præparare, quibus vescebantur sabbato, cum eis sabbato quicquã præparare interdictũ sit. Porrò autem ipso die Parasceues unoduntaxat ferculo vescimur, quoniam Christus illo die unum sibi solummodo comparauit, videlicet latronem. Vnde ipse dixit: *Psal.* Singulariter sum ego donec transeam. At 130. quęritur, cur istum diem celebremus in mœrore, tristitia atque abstinentia, quum soleamus sanctorũ, passiones in gaudio celebrare. Verũ hoc ideo fieri respondemus, quod sancti statim, simulatq; perpessi sint martyrium, ad cœlos ascenderint: Christus verò descenderit ad inferos. Sed quum iam tartara fregit, & sanctorũ animas inde reduxit,

duxit, dicq; tertio resurrexit, ideo tum maximè lætamur. Hinc etiam est, quod sanctorum patrũ passiones, qui ad inferos descenderunt, non celebramus. Solet hic etiã a nõnullis queri, quum asinæ insidens Christus honorificè susceptus sit, & in cruce videatur dehonestatus, cur potius adoremus crucem quàm asinam. Verum facilè illud discuti potest, quum honor iste, quem in asina accepit, terrenus fuerit, nec curandũ sit de terrenis, ita vt nec hinc quicquam de asina curandũ sit. Per crucem vero ruptus fuit ac destructus murus ille peccatorum, qui erat inter nos & Dominũ interiectus, Christus enim satisfecit pro nobis. Vnde certè nullus recenter baptizatus, etiam adultus, si uel maxima cõmiserit peccata, vllo eorum tenebitur, neque secundũ pœnam, neque secundum culpam: tenetur tamen habere contritionẽ. Quemadmodum ergo gladius Dauidis, quo Goliam obtruncauit, multo tempore seruatus fuerit, & in honore habitus: ita etiam crux Domini, quæ per illum gladium quodammodo figuratur. Tandem quoque consideremus huius diei officium carere capite, quod Christus caput nostrum tum è nobis sublatus fuerit. Caret enim inuitatorio, ut non imitemur peruersam illam imitationem, quam fecerunt iudæi quando consilium inierunt, quo modo Iesum caperent in sermone, eumq; morti traderent. Inde etiam est, quod non damus osculum pacis alicui propter osculum Iudæ, nec aliquẽ salutamus, quia cum quadam salutatione Iudas Christum tradidit, inquiens: Aue rabbi. Verum ideo signa dedit illis Iudas, qui Christum ceperunt, ne Iacobum pro eo caperent, qui illi admodum erat similis, ut hinc etiã frater Domini dictus sit. Nota ergo Iudam dixisse: Tene te eum. quasi dixerit: Fortiter eum ligate, & tenete, quia alioqui poterit manus vestras facilè euadere. Credebat enim eũ esse fortẽ propter illud, quod ipse viderat, cum vendentes & ementes è templo eiecisset. Prætereà viderat, quemadmodum illorum manus euasisset, qui ipsum uolebant apprehendere, unde dicitur: Et transiens per medium illorum ibat. Causa aũt quamobrem Iudas uendidit Christum & tradidit, fuit huiusmodi: Odium recens susceperat in Iesum propter vnguentum quod Magdalenę in caput eius fuderat. Ipse enim erat Domino a loculis, quos portabat. Quum autem moris esset apud veteres, ut qui huiusmodi fungeretur officio, pro mercede sua decimam partem haberet eorum, quæ in Dominorũ loculos ponebantur, æstimauit Iudas vnguentum quod beata Maria Magdalena fuderat, trecentos valere denarios. Vnde est, quod ipse dixerit: Vt quid perditio hæc? potuit enim istud, &c. Cœpit ergo secum cogitare, quo pacto in Christo recuperaret, quod amiserat in unguento, ita ut, quum trecentorum denariorũ decima sint triginta denarij, ea summa ipsum uendiderit, ac tradiderit. Non debet quoque officium mortuorũ habere inuitatorium, nisi corpore presente, nec in missa dici, Dona nobis pacem, neque per uniuersum officiũ, Gloria patri, quia sequitur & imitatur exequias sui Saluatoris. Sex itaque huius diei sunt priuilegia. Christi imolatio, inferni expoliatio, mortis conculcatio, humanis generis redemptio, Paradisi apertio, & scripturarum manifestatio. Vbi animaduertendum est, ꝙ Christus sua passione non tantum illos redemit, qui tum erant in lymbo inferni, qui locus dicebatur sinus Abrahæ, verum etiam omnes homines futuros, qui sancta morte vitam erant finituri, Nec sanè omnes homines, qui in inferno erant extraxit. Vnde Osee propheta: O mors ero mors tua, morsus tuus ero inferne. Scripturarũ hodie facta est manifestatio, quia scripturæ veteris testamenti, quæ prius erant obscuræ, hodie sunt declaratæ. Vnde Dominus: Consummatum est, inquit, quasi dicat, omnia quæ de me hucusque scripta sunt, modo sunt impleta, quod scandalum est Iudæis, stultitia gentibus. Crux igitur Domini multis modis in veteri testamento fuit præfigurata. Dictum est enim angelo percutienti Aegyptum. Quacunque domum intraueris, in ea occide omnes primogenitos, tam paruulos, quam senes: tam viros, quàm mulieres. Sed ubi scriptum fuerit Tau non intrabis. Tau vero signum est crucis, ita vt omnis damnabãtur, nisi per signũ crucis saluentur. Sic Moyses in deserto serpentem æneum erexit, & omnes qui eum intuebantur statim a morsu serpentum sanabantur. Serpens æneus similitudiné habet serpẽtis nec est verus serpens. Similiter Christus *Num. 22.*

Christus habuit similitudinem carnis peccatricis, sed non veræ peccatricis, vt pote qui nunquam peccauerit. Dictum est item Danieli ab angelo: Duæ erunt septimanæ, & post septuaginta septem occidetur Christus dux noster. Ita apertè Moyses: Die, inquit, ac nocte erit vita nostra pendens, & videbitis & non cognoscetis. Verum profectò est quod nocte pependerit, qui a tenebræ factæ sunt a sexta hora &c. Quod autem die, certum est. Item Hieremias ait: Ponens filiam pharetræ in renibus meis. Filiam, inquam, pharetræ, id est, lanceam. Itemq; : Congregabo omnes gentes, & erit signum eis. Tau. T. quod crux est Domini. Sic rursus: Ezechias cõuertit faciem suam ad parientem. Et Dauid: Scribantur hæc in generatione altera, & populus qui creabitur laudabit Dominum: hoc est, nouus populus, nimirum gentilis. Atque in alio loco alius: Plantaui, ait, vineam meam electam, & versa est in amaritudinem. Et quare quæso? Quia dederunt in escam meam fel, & in siti mea potauerunt me aceto. Quemadmodũ etiam alibi inquit Dauid: Partiti sunt sibi vestimenta mea, & super vestem meam miserunt sortem; Quanquã hoc de tunica Domini, inconsutili dictum videri potest. Sed eodem in loco idem expressius: Dinumerauerũt omnia ossa mea. Quoniam vsque adeo eum in cruce extenderunt, vt omnia eius ossa facilè dinumerari potuissent. Sic postremò & Isaias ait: Et erit principatus eius super humerum eius. Nam Christus portauit crucé, in qua triumphauit, ita vt vulgo dici consuetum sit, Cyreneum quidem crucem portasse, sed non sicut homo & Deus.

Deut. 28.
4. reg. 20.
Psal. 101.
Hie. 2.
Psal. 68.
Psal. 21.
Ibidẽ.
Psal. 9

Cur non conficiatur corpus Christi in Parasceue & de ordine eius officij. Cap. 97.

CORpus Christi non conficitur hoc die quatuor de causis. Prima est, quia Christus hoc die pro nobis reuera immolatus est, & veritate veniente, debet cessare figura, ac ei dare locũ. Secunda, quòd istiusmodi die re ipsa Ecclesiæ sponsus sublatus sit. Descendit enim ad inferos. Tertia est quoniam tum temporis verum templi diruptũ est, & cornua altaris sunt transuersa, ita vt nobis non esset vbi corpus Christi conficeretur. Quarta, quia Moyses dixit in Exodo: Alius pugnabit pro vobis, & vos tacebitis. Alius, id est, Christus. Sequitur vt de ordine officij huius diei dispiciamus. Nam primo leguntur duæ lectiones ex veteri testamento, vna ex rege, altera ex prophetis, scilicet ex Osee, idque sine titulis. Deinde verò tractus, quem vocant, canitur vnus quatuor versuum, alius plurium, post quem legitur passio etiã sine tit. Qua quidem absoluta fiunt orationes pro omni gradu Ecclesiæ, hoc est, pro gentilibus siue Ethnicis, pro Iudæis, pro hæreticis, & pro scismaticis. Atque ita deinceps crux extrahitur, ac cũ ea ter in genua procedimus cantando ter Græce ἅγιος & Latine Sanctus Deus, &c. Cum tribus versibus. Posteà verò Dominicum corpus, quod reseruatum fuit in ipso die cœnæ, altari imponitur, & cantata dominica oratione cum præfatione præpositа, scilicet: Oremus præceptis salutaribus moniti, &c. Communicatur, ac deinde verò psalmi vesperorum cantantur cũ oratione: Respice Domine. Atq; ita tandem officium terminatur.

Quare ita huius diei officium sit institutum. Cap. 98.

HIs itaque historicè prosecutis, quid significẽt deinceps videamus. Quòd enim duæ lectiones legantur, declarat Christum passum fuisse pro duobus potissimum populis, Hæbreo nimirum, & Gentili. Sed earum vna ex lege sumpta est, videlicet ex Leuitico, altera ex Prophetis, nempè Osee, quia Christi passio & a lege fuit ante præfigurata, & a Prophetis prædicta, & a Patriarchis sub velamine quodam nobis reuelata. Abraham enim carnẽ Christi tectim imorauit, cum arietem sacrificaret. Sic Abel quoque quum agnum in hostiam offerret. Quę ita fuerunt Christi figura tanquã velamine tecta, vt intelligi non potuissent, nisi explicarentur. Assimilatus est præterea in Prophetis, vnde Dominus: Sicut fuit Ionas in ventre ceti tribus diebus & tribus noctibus, ita erit filius hominis in corde terræ. Recitantur autẽ lectiones cũ passione sine titulo, ꝙ caput nostrũ videlicet Christus nobis auferatur. Per tractum quatuor versuum intelligimus hominẽ Christi passione fuisse redemptũ, qui ex

quatuor

quatuor conflatus est elementis. Hinc est, quòd Christus non in cœlo, neq; in terra sit crucifixus, sed in medio, hoc est, in aere. Fecit enim pacē inter cœlestia & terrena, atq; etiam inter ipsa terrestria pacem conciliauit posteaquā erant simultates & inimicitiæ inter vnum hominē atq; alterum, sed maiores tamen erant inter angelum & hominem. Ipse verò Christus in omnibus per crucē pacem composuit, & quæ inter se disiuncta ac discreta erant coniunxerit, & ex duobus vnum fecerit. Est enim lapis angularis. Aut etiam quatuor illi versus tractus significant quatuor partes crucis, quæ similis est vltimę literæ alphabeti Hebræorum, videlicet Tau, quæ sonat, si interpretetur, signum: Omnia volumina veteris legis significarūt crucem Domini. Hoc ergo die quatuor in vno tractu versus dici debent, ad declarandas quatuor partes crucis, sicut & quinque dicuntur in quarta feria, quod quinquies Christus sanguinē suū effuderit: Primo in circuncisione, secundo in oratione, tertio in flagellatione, quarto in crucifixione, quinto cū esset lanceatus. Tractus qui prolixior est, representat magnum istud bellum Dauidis cōtra Goliam: Nam & Christus noster Dauid hodie magnum Goliam, id est, diabolum, debellauit. Quædam Ecclesiæ tractum canunt, videlicet. Qui habitat &c. Quia Christus a diabolo primū latenter fuit tentatus velut a diacone quopiam latitante sub petra, sed posteà in passione tanquā a forti leone acriter fuit vexatus, quod per hunc versum facilè exprimitur: Super aspidem & basiliscū ambulabis, & conculcabis leonem & draconem. Passio legitur ideo, quia tum Christus re ipsa patiebatur. Cum autem ventum est ad illum locum: Diuiserunt sibi vestimenta mea, & super vestem meam miserūt sortem, tūc duo hypodiaconi duo mantilia vel duos, alios pannos altari impositos, auferunt, quòd quatuor illi milites qui Christum crucifigebant ex duabus eius vestibus sibi indumenta confecerunt, historiā ipsam representantes. Aut certè remotio pannorum fugam significat Apostolorū qui erant quasi vestes Christi. Petrus enim ad vocem vnius ancillæ ipsum negauit, & Ioannes nudus aufugit. Tertia vestis, quæ in altari relinquitur, designat vestem Domini inconsutilem nō fuisse scissam, vel partitam, sed sortitione vni cōtigisse. Vnitas enim Ecclesiæ non potest, nec vnquā potuit ab hæreticis & schismaticis scindi, cū nulla sit sapientia aduersus Dominum. Christum cum in cruce pateretur, & maxima animi angustia affligeretur, prolixè orauit decantans decē psalmos, scilicet: Deus Deus meus respice in me. vsq; ad: In te Domine speraui, donec peruenisset ad istum versum: In manus tuas Domine commendo spiritum meum, quo emisit spiritū. Quare & nos quoq; postquā passionē recitauimus quæ Christi anxietatem & dolorem exprimit', oramus. Quantumuis sanè mos iste orandi infrequens & insolitus sit, Vsu enim iampridē receptum est, vt diebus alijs ante Euangelium dicantur orationes. Verum hoc die contra fit ordine permutato, quod & in initio a nobis dictum est, quo quædam officia in Quadragesima transmutari ostensum est. Orauit autem Christus pro tribus, pro se, inquiens: Pater clarifica filium tuum: pro suis, aiens: Pater pro eis, quos dedisti mihi rogo & pro illis etiam qui crediturі erant in eum, dicens: Pater non tantum pro eis rogo, sed pro omnibus illis, qui credituri sunt in me. Ex quo sequi videtur quòd non debeamus orare pro illis, quos scimus non esse saluandos, veluti pro eis, qui in inferno remanserunt, & pro Iuda, qui desperauit. Sed & nos similiter oramus, partim pro nobis, partim pro omni gradu Ecclesiæ, scilicet pro neophytis, gētibus, Iudæis, hęreticis, & schismaticis, vt eis Deus gratiam suam infundat, & fidem catholicam cōuertat, flectentes quidem genua pro alijs, verum nō pro Iudæis, quoniam illi illudentes Christo genua flexerunt. Obiter ergo hic animaduerte id, quod legitur ante genuflexionem non esse orationem, sed adhortationē, quemadmodum est (oremus) & quasi quandā ostensionem pro quibus simus oraturi. Quod verò posteà dicitur, oratio est. Item rursus animaduerte tres fuisse illusiones, quas Iudæi gentibus flexis Christo exhibuerūt. Et quidem prima fuit, velata eius facie in atrio Pontificis. Altera verò prætorio. Quoniā illo tradito Iudæis a Pilato vt ipsum cruci figerent, milites spineam plectentes coronam flexis genibus illud debeant ei. Quod quamuis a Iudæis factum nō fuerit, ascribi-

tur

tur tamen illis, quòd causam præstiterint. Tertia denique illusio fuit, quũ prætereuntes illi iam in cruce pendẽti dicebãt: Vah, qui destruis &c. Contra illas tres illusiones nos ante crucis reuelationem tres præmittimus adorationes cum dicimus ter hagyos, &c. Quasi ter honorãtes illusum propter nos, idque duabus linguis, quia tertia adhuc silet. Hinc igitur & illud notandum venit, quòd cum multa sint genera linguarum, tres tamen potissimum existant principales. Prima latina, propter nobilitatẽ & Dominiũ Romani Imperij, secũda Græca, propter sapientiam, tertia Hebræa: vt pote quo cæterarum linguarũ mater sit. His autem tribus linguis descriptus fuit titulus Domini in cruce: Quare præter reliquas linguas hæ tres solum in missa vsurpantur, dum in ea canimus Græcè Hyrie eleison, Hebraicè Alleluia, & cætera Latinè. Aduersus tres Iudæorũ accusationes in Christum, dicimus nos tres excusationes in persona Saluatoris, scilicet: Populo meus, vbi Christus exprobat illis sua beneficia, liberationes videlicet ab Aegypto, regimen in deserto, introductionẽ in terram optimã. Quasi dicat Christus: Tu accusas me, quòd tributum dari negauerim, deberes potius gratias agere, quia te liberaui a seruitute Aegypti: Tu accusas me q̃ regem me fecerim, verũ satius foret, quòd gratias ageres de eo, quòd splendidè & regulariter te in deserto pauerim. Tu denique me accusas, quòd dixerim me filium esse Dei, sed gratitudinis signum potius exhibe, q̃ tibi dederim terrã lacte, & melle manantem. His ergo ita dictis, crux aperta ac nuda profertur, ad significandum omnia, quæ fuerant obscura, tunc fuisse manifesta, & salutatur crux hisce verbis. Ecce lignũ, &c. Quoniã per crucem omnibus salus reformatur ac restituitur. Posteà autem adoratur, id est, cum reuerẽtia osculatur. Solus enim Deus adorandus est, & cætera illius causa veneranda. Crux ergo adoratur ideo, vt ostendamus nos debere humiliter facere, quod illi fecerunt superbè. Osculata cruce, domi nicum corpus altari apponitur, & tunc sacerdos cum præfatione preposita, videlicet Oremus præceptis, &c. Quam addidit beatus Gregorius, cantat orationẽ dominicã. Quoquidẽ representatur antiqua Apostolorum cõsuetudo, qua in celebrandis missis vtebantur. Olim enim Apostoli hæc tantum verba proferebãt, quæ dixit Dominus. Hoc est corpus meũ, &c. Et hic est sanguis noui testamenti, &c. Quibus ipsi Apostoli posteà addiderunt orationem dominicam. Atq; hæc est consuetudo Apostolorum hic representatur, eo modo quo antiquitus celebrabatur, sed Gelasius Papa, Gregorius & Selestinus multa tandem addiderunt, vt suprà dictum est. Facta autem cõmunione, statim cantantur vesperæ cum oratione, & tam missa, quàm vesperæ vna finiuntur collecta. Hoc ita peracto, crucifixus in suum locũ reponi debet. Ante quem necesse est, vt chorus psalmos psallat, etiam Episcopus vel loco ipsius vicarius eius, idq; tantisper vsque ad horam illam, qua Christus resurrexerit. Atque ita tum celebrare debet mysterium de resurrectione. Primo nanque prouenit labor, secundo clamor, tertio autem exauditio, vnde Psal. ille: Ad Dominum, inquit, cum tribularer clamaui, & exaudiuit me. Quare & nos oportet eius esse imitatores.

De duabus partibus sacramenti. *Cap. 99.*

NVnc dicendum est, quare vna pars sacramenti scilicet corpus sub specie panis reseruetur die cœnæ, & altera pars scilicet sanguis sub specie vini nõ reseruetur, ac duæ quidẽ sunt causæ, quamobrem corpus reseruetur. Prima est, ne fortasse quispiam ex hac vita sine viatico discedat, quod euenire posset in reseruatoru, atq; institutum ita est ab Innocentio Papa. Secunda est, quòd illis tribus diebus maximè omnes ij religiosi, quibus necessitas est, debeant cõmunicare. Quare oportet vt sacramentum illud reseruaretur, quoniã eo die consecrari nõ debet, vt suprà ostensum est. Cur autem sacramentum vini non seruetur, triplex est ratio. Prima est, quia cum vinum liquidum sit, non posset tam bene reseruari, quin quadam negligentia facilè queat labi: Secunda est, quòd duos sacrificiorum ritus suis temporibus approbauerit Deus, veterem legis, videlicet suo tempore, & nouũ hoc tempore. Hos duos ritus significant panis & vinum, licet vtraq; res sit noui sacramenti, panis nempè nouum, & vinum

vinum veterem. Nec mirum videri debet, si per rem noui sacramẽti vetus sacrificium significetur, cum & contra inueniatur, rem videlicet veteris testamẽti declarare nouũ. Nam quartis ferijs septimanarum quando ordines celebrantur duæ lectiones ex veteri testamento recitantur, quarũ altera quæ sub nocturnali tono exprimitur, vetus significat testamentũ: altera verò quæ sub tono cõmuni, nouum. Ex eo itaque, quòd vinum nõ reseruetur, ostenditur vetus sacrificium cessare debere. Tertia ratio est, quòd idcirco non reseruetur, quia Christus dixit in cœna: Amen dico vobis, quòd admodo non bibam de hoc genimine vitis, donec bibam illud vobiscũ nouum in regno patris mei. Siquis autem roget, num istud vinum, quod eo die in cõmunione sumitur, ex dominici corporis contractu consacretur, quamuis complurium scripta illud asserere videantur, nos tamen veritatem magis sequentes, & ea quæ sancti patres tradiderũt, dicimus vinum illud omnino non esse consecratum ex illo contractu, sed sanctificatũ: Est enim differentia inter consecratum & sanctificatum. Consecratũ dicitur quod in consecratione, vt ita dicã, transubstãtiatur. Sanctificatum verò est, quod per verborum sanctificationẽ efficitur sanctũ sine aliqua transubstantiatione, vt aqua lustralis, quam ideo benedictam dicimus. Rursus sanctificatum dicitur, quod a tracturi sanctificatæ magis efficitur referendum. Si autem diceretur, quod solo contactu vinum vel aqua consecraretur, magna profectò inde sequeretur rerum perturbatio & confusio. Sic enim contigeret calicem nõ posse lauari, indeq; efficeretur, vt iam sexcenti panes vnius hostiæ contactu, sine verbo possint consecrari, & si vna aliqua gutta aquæ lustralis seu benedictæ in stagnum vel puteum, qui ex lacunis scaturit, infunderetur, aqua illa perpetuo benedicta manaret: atq; eiusmodi infinita alia incõmoda ex ea re nascerentur. Iam etiam prætereo si dominici corporis tactu vinum cõsecraretur, contra decretum fieri, quod prohibet, nec hoc die consecratio fiat. Quòd autẽ hic queritur quamobrem Christus discipulis prius corpus suũ dederit mysticum, quàm in veritate illud offerret, discussum satis apud alios est.

Aduertendum ergo hic est, & repetendum, quod paulo ante a nobis dictum est, vtpote secundum triplicem Christi crucifixionem quæ hoc die re ipsa facta est, tribus horis, tertia videlicet sexta & nona per vniuersum annum missas celebrandas esse. Hora enim tertia crucifixus est linguis Iudæorũ; attentium Tolle tolle, crucifige eum. Hora sexta in cruce positus fuit, & nona expirauit, qua propter hæ horæ ad celebrandas missas canonicè sunt institutæ, quæ Christi imolationem mysticè representãt. Diebus enim festis quum a libidine est abstinendũ, missa debet tertia hora celebrari: profestis, sexta, & in ieiunijs nona, sin aliter fiat, certè canonicum & regulare non est. Exceptis interim ijs temporibus, quibus nocte missa celebrari debeat, vt in natali Domini, & in sabbato Paschæ. Missa enim quæ tunc celebratur, non ad sabbatum pertinet, sed ad diem resurrectionis. Vnde etiã nunc Romæ & per vniuersum Rauennensium archiepiscopatum, sub quo & Bononiensis Ecclesia continetur, tunc missam non celebrat vsq; in noctem. Quod autẽ sic fieri debeat, satis ipsa ostendit oratio, quæ tum dicitur: Deus qui hanc sacratissimã noctem, & illud quod in cerei, quem vocãt, benedictione canitur: hæc nox est. Sic itidem quotiescunq; ordines conficiuntur, nocte missa celebrari debet, quoniam officium maiorum ordinum ad diem spectat dominicã. Sed quia a ieiunio incipere oporteat, ideo in sabbato post vesperas illud inchoamus, & ad noctem vsque protelamus.

De officio tenebrarum. *Cap.* 100.

NVnc verò cõsiderandum est, quamobrem tribus noctibus cõtinuis officium, quod tenebræ appellantur celebremus, quemadmodũ ad illud officium pulsandum sit, quare, & quot candelę accendantur, & quomodo eæ extinguantur, & deinde etiam de officij qualitate. Posito itaq; Christo in cruce tribus horis fuerunt tenebræ, a sexta vsque ad nonam, ita vt complectamur sextam & nonam, dum sol patiebatur eclypsim, nõ quidem naturalem, sed miraculosam, quanquã eam infideles iuxta naturam ita accidisse mentiebãtur. Quamobrem sanè propter tanti illius miraculi memoriam, per noctes tres illas horas repręsen-

presentamus. Ad officium tenebrarum non campanis pulsandum est sed ligneis tabulis. Campanæ enim significant vt dictũ est, concionatores. Atque ideò campanis non pulsatur, quia concionatores, hoc est, Discipuli Domini non solum nomen eius non prædicarunt, sed & negauerunt, vt Petrus & fugerunt. Scriptum est enim: Percutiam pastorem, & dispergentur oues gregis. Vnde Dominus videns eos ad fugam paratos ait: Quem quæritis? quasi dicat: Si me quæritis, sinite eos abire. Magnus tamen ex ligno editur sonus. Tabula lignea Christum significat, qui in ligno clamabat, prædicabat, & orabat dicens. Pater dimitte eis, quia nesciunt quid faciunt. Pulsatur igitur ligno, quotum solus Christus extitit concionator.

De numero candelarum. *Cap.* 101.

Dicendũ modo est de candelis, atque hic quidẽ in numero diuersitas est. Quidam enim septuaginta duas accendunt, quidam viginti quatuor, quidam quindecim, quidam etiam duodecim, quidam nouem, & quidam septem. Sed hi tamen omnes non absque mystica significatione hoc faciunt. Nam septuaginta duæ candelæ septuaginta duos Discipulos significant, quorũ prædicatio siue concio in morte Christi extincta est. Vel ad designandum quod Dominus septuaginta duabus oris in sepulchro quieuerit per synechdochen, quemadmodum dicitur tribus diebus & tribus noctibus, in corde terræ latitasse Vel septuaginta duas nationes, & septuaginta duo genera linguarũ. Viginti quatuor candelæ quæ prius accenduntur, & postea extinguntur, hunc versiculũ: Gloria patri & filio, & cętera. significãt, qui vigintiquatuor vicibus in nocturnis festiuitatũ cantari soleat & in hoc officio omnino tacetur, quoniam laus Trinitatis, ad quam pertinet versus ille, in morte Christi videtur extincta. Quindecim candelæ duodecim Apostolos & tres Marias significant, qui omnes laudẽ Dei tunc subticuerunt. Sed Apostolis tamen fugientibus, tres Mariæ, vt quæ minus metuebant, circa cum, quo ad poterant, versabantur. Vnde legitur: Pelli meæ consumptis carnibus adhęsit os meum, & derelicta sunt tantũmodo labia circa dentes meos, id est, mulieres quæ sunt quasi pellicula quædã. Duodecim candelæ, duodecim exprimunt Apostolos. At verò nouem, humanum genus significant, quod propter peccatum suum a consortio nouem ordinum angelorum semotum est, & a vera luce exclusum. Per septem candelas, septiformis Spiritus sancti declaratur gratia, quæ in cordibus Discipulorum penè fuit extincta. Vt autem de numero candelarum fit, omnes manu cærea debent extingui. Et quidẽ per manum cæream intelligitur manus illa, quam vidit Baltaxar Rex Assyriorum scribentem in pariete verba huiusmodi. Manethetel phares, quæ sic exposuit Daniel: Mane, id est, enumerauit, thetel, appendit, & phares diuisit. Hic ergo sensus est: dicit Dominus: Numerauit tempus regni tui, & opera tua bona & mala, & appendi & inueni plus mali quam boni, atque ideò diuidetur regnum tuum in Persas & Mædos. Quod vtiq; factũ est per Cyrum & Dariũ: Quemadmodum igitur regnum illud propter mala opera Regis extinctum fuit, & diuisum in perpetuum: ita quoque regnum Iudæorum, propter peccatum in morte Christi commissum diuisum est, & in posterum penitus deletum. Vel quod melius est, manus cærea representat manum Iudę, quę fuit cærea, id est, ad malum flexibilis, per quam Christus Rex noster, & lucerna vera, traditus fuit & extinctus, quantum in ipso fuit. Atque ita per manum cæream significatur illius manus, de quo Christus ait: Qui mecũ intingit manum, &c. Vt enim hæc extinguit lumen, ita illa verum lumen extinxit, quantum in se fuit. Aliquando verò plures candelæ sine certo numero incenduntur, nec obseruantur aliquis numerus, ita vt vel quelibet mulier aut vir suã isthic sibi accendat. Per quas candelas significãtur Prophetæ & alij sancti Patres, qui propter Christum lumen mundi venturum annuntiantes atque alijs verba salutis concionantes, & prædicantes varijs vexati pœnis mortui sunt & extincti. Nec verò omnes candelæ simul extinguuntur, sed successiuè nunc hæc, nunc illa. Quoniam discipuli non simul ab eo recesserunt, sed paulatim quum vnus decessisset, abijt & alter. Vna tamen quæ in earum medio est collocata, non extinguitur, sed absconditur

Mat. 26.

ditur & occultatur, posteaq; in apertum profertur, ac eius luce omnia Ecclesiæ lumina rursus accenduntur. Hic est Christus, qui licet videretur secundum corpus extinctus, secundum diuinitatem tamen viuebat, quæ illis erat occulta. Hic enim paulo post resurgēs cum luce clarissima se suis Discipulis manifestauit, quando in eorum mentibus charitatem iam propemodum extinctam sua illustratione iterum inflammauit. Nūc de ipso officio prosequamur, quod vniuersam Christi sonat passionē. Primus ergo versus, a quo noctis officium alioqui incipi consueuit, nempè: Domine labia mea aperies, subticetur, quòd Christus caput nostrū a nobis auferatur. Sic nec Deus in adiutorium dicimus, quia nostro pastore percusso nos illius oues a quo petamus auxilium non habemus. Inuitatorium autem ideo non exprimitur ne per hoc prauum istud Iudæorum consilium contra Iesum factum quodammodo imitemur, sed potius vt ipsum per inuitatorij silentium detestemur. Ad lectiones quoque benedictio neque petitur, neque datur, quòd pastor qui gregi suo benedicat modo non adsit. Vel quia per Iube Domine significantur illi, qui eunt concionatum, & per Tu autē, illi qui concionandi munus obierunt, & inde reuersi sunt. Sed nec hi, nec illi tum aderant, siquidem aufugerant. Debent ergo dici lectiones etiam lamentando, & maximè illæ, quas Threnos appellamus Hieremiæ, qui defleuit sanctū illū regem Iosiam. Luget Ecclesia etiam tunc passionem, & mortem Domini. Sed quia propter peccata nostra ipsum amisimus, si eundem volumus recuperare; certè vt ad pœnitentiam cōuertamur, ideo sub finem lectionum per hunc versiculum, scilicet Hierusalem Hierusalem, conuertere ad Dominum Deum tuum, eo admonemur. Leguntur Threni Hieremiæ: hoc est, lamentationes, si verbum verbo interpretemur, quæ ita a Trenaro monte sunt appellatæ, vbi animarum lamentationes, quæ isthic puniuntur, sæpius audiuntur. Possunt tamen ideo vocari Treni, quod semper post tertium quemque versum sequatur litera ex Hebraico alphabeto, quod vniuersum in illis lamentationibus quater ordine ponitur, idcirco autem Hieremiæ lamentationes legimus, quoniā sicut ille deplorauit mortem Iosiæ, & destructionem gentis suæ futuram ita nos deploramus mortem Christi.

De expositione trium quæ præterea in eiusmodi officio obseruantur. Cap. 102.

REstant deinceps tria inquirenda: Primo quamobrem in hoc officio noctis antiphona quæ ad Benedictus canitur, atq; etiam totus psalmus tam alta voce, & quasi terribili cantetur: deinde verò quare quidam tropi in huius officij fine lamentabiliter dicantur. Postremò cur tribus hisce noctibus ipsum officium noctis alta voce, quasi terribili & manifesta decantetur, diurnum autem tacitè ac voce omnino dimissa. Verumenimuero quod antiphona ad Benedictus, & ipse etiam psalmus extinctis candelis voce eleuata, & velut horribili canatur significat tumultū cohortis, quam cum gladijs & fustibus secum Iudas adduxit, quando Christum traderet. Per nocturnum autē officium tenebrarum declaratur prophetia prophetarum, & per diurnum, prædicatio siue concio Apostolorum. Quapropter officium noctis alta voce canitur, quia prophetæ apertè quæ de Christo erāt ventura prædixerunt, & quod illis Spiritus sanctus dictabat omni semota formidine nunciauerunt. Sed diurnū officium submissa voce cantatur, quod Apostoli aut omino tacuerint, aut certè occultè prædicauerint, & concionati fuerint. Continet autē cohors quinquaginta milites qui ob id in tanto numero cum Iuda missi sunt ad Christum capiendum, quoniam Iudæi verebantur, ne populus, qui eum libenter audiebat, si hanc proditionem sciret, suas interponeret partes ad ipsum liberandum. Aut certè ideo, quia facilè opinabantur eum esse fortissimum, & omnino talem, ad quem capiendum pauci non sufficerent. Videbant nanque dominica præcedenti ipsum solum flagello ex funiculis cōfecto omnes vendentes & ementes potenter è templo eiecisse, ac numulariorum mensas fortiter euertisse. In quo quidem facto præterea viderant fulgorem quendam, quasi quosdā radios igneos, ex ipsius facie exire. Porrò autem tropi, id est, versus illi, qui tribus istis noctibus in fine officij cum

Kyrie

Kyrie eleiſon, & Domine miſerere, velut lamentabiliter decantantur ſignificant lamentationes, & dolores mulierum, quæ propter cognationē Ieſum ſum ab Galilea fuerant ſecutæ. Inter quas erant Maria Magdalenæ, Maria Iacobi, & Salomæ plorantes iuxta ſepulchrum. Tropis cantatis in quibuſdam Eccleſijs ad terram procidentes dicunt, Miſerere mei Deus, & Collectam, videlicet: Reſpice quęſumus Domine ſuper hanc familiam &c.

De purgatione pauimenti. *Cap.* 103.

POſt hæc dicendum eſt, cur quinta feria Eccleſiæ pauimentum mundetur & altaria denudētur, ac deinde quam obrem eadē feria ipſa altaria vino & aqua lauentur, atq; aſperis ramis, preſertim taxi aut buxi quaſi frixentur. Ad primū quidem promptè intelligendum, oportet cognoſcamus Eccleſiam eſſe corporalem, aliam ſpiritualem. Corporalis eſt domus, in qua diuinum officium perficitur. Spiritualis verò eſt, velut conuocatio quædam fidelium. Sicut enim Eccleſia corporalis lapidibus ex diuerſis locis congregatis conſtruitur: ita quoque ſpiritualis Eccleſia ex diuerſis conuocatur hominibus, ita vt hinc Eccleſia ipſa appellata ſit conuocatio. Quanquā nomen illud proprius ac verius ſpirituali Eccleſiæ cōueniat, quam corporali. Homines enim conuocantur, non lapides. Sæpenumero tamen fit vt nomen eius, quod ſignificatum eſt, ſignificanti attribuatur. In Eccleſia igitur ſpirituali, ſunt pauimentum Chriſti pauperes, hoc eſt, pauperes ſpiritu, qui in omnibus ſeſe humiliant vt hinc propter humilitatem pauimento maximè aſſimulentur. Quare obiter notemus tria eſſe genera paupertatis, quorum primum paupertas dicitur neceſſitatis, quæ eſt in egenis: Alterum ſimulationis, quæ in hypocritis eſt: Tertium autem vocatur paupertas ſpiritualis, quæ conſiſtit in bonis. Prima paupertas tollerabilis eſt, ſecunda deteſtabilis, tertia laudabilis, ita vt omnibus ijs bene faciendum ſit propter Dominum. Nec ſanè vllus ſit fortunæ reſpectus quantū ad primam paupertatem, vel cauſæ quantum ad ſecundā, ſed naturæ hominis. Pauimentum ergo Eccleſiæ mundat ille, qui pauperibus propter Dominum pedes lauat cæteraq; miſericordiæ opera exhibet.

De nudatione altaris. *Cap.* 104.

SEquitur de nudatione altaris, quę pars eſt in Eccleſia dignior, vſq; adeò, vt ſi altare remoueatur, ac rurſus ædificetur tota Eccleſia iterum ſit conſecranda. Verum cōtra, etiā ſi Eccleſia remoueatur, hoc eſt pars eius aliqua aut plures altari immoto, Eccleſia non conſecratur, ſed alia ſanctificatione mūdatur. Altare enim Chriſtum ſignificat. Præcepit nanq; Deus in lege: Altare de terra facietis mihi. Altare de terra eſt Chriſtus natus de Virgine. Vnde dicitur: Veritas de terra orta eſt. Hæc eſt terra, quę dedit fructū ſuum, fructum ſublimen, Chriſtum videlicet ſublimatū ſuper choros angelorum in cœlis. Nudatio ergo altaris declarat, q̄ Chriſtus in paſſione ſua denudatus viſus ſit, & deſpoliatus illis ſignis, quibus ante in faciendis miraculis apparuerat glorioſus quum ſolus vendentes atq; ementes è templo eiecerat facie eius ſplēdoris radios emittēte. Qui enim prius tam potens, tam glorioſus apparuerat, modò in paſſione viſus eſt debilis & abiectus. Vnde Iſaias: Vidimus, inquit, eum non habentem ſpeciē neq; decorem. Et Hilarius: Ante, ait, paſſionem apparuit Deus & homo, in paſſione totus homo, poſt paſſionem totus Deus. Vel etiam altaris nudatio repreſentat ipſam ac veram Chriſti nudationem quando milites eum ſpoliauerunt, & eius veſtimenta partim ſunt partiti, partim ſortione abalienarunt. Aut certè veſtem Chriſti apoſtolos eſſe dicimus, quibus Chriſtus tanquā veſtibus quibuſdā ornabatur, & per quos nomen illius erat magnificatum. Altare igitur nudatur quoniam Chriſtus a ſuis Diſcipulis fugientibus, & nomen eius tacentibus, relinquitur. Proinde vinum & aqua quibus altare lauatur, ſignificant ſanguinē redemptionis noſtrę & aquā regenerationis, quæ ex latere Chriſti fluxerunt, quando latus eius lancea fuit apertū. Altare ergo abluitur quia corpus Chriſti verū altare, ſanguine & aqua in cruce aſperſum fuiſſe creditur. Rami autem aſperi, quibus altare fricatur, ſignificant ſpineam coronam, qua coronatus eſt Chriſtus, aut

Iſa. 53.

flagella amara, & ictuum vibices, & graues dolores, quos in morte substinuit. Sunt ideò rami hispidi sicut rami taxi, quibus pauimentũ mundatur, q̃ nos debeamus vitijs mũdari, & in eleemosynis pauperibus prouidere, quatenus hi sint, qui nos in æterna tabernacula recipiant. Ipsorum enim est regnum cœlorum, quod intelligendum est de pauperibus bonæ voluntatis, siue spiritus.

De sabbato. *Cap.* 105.

HIs ita de sexta feria prosequutis, transeundum est ad Sabbatum, in quo dicendũ prius est de ipsius diei nomine, ac posteà de eiusdé officio, seruato ordine. Hoc ergo sabbatum κατ' ἀντονομασίαν propriè sabbatum sanctũ appellatur. Sabbatum aũt interpretatur requies quoniã tempore creationis mundi quam Deus sex diebus absoluit & septimo die ab opere requieuit. Quamobrem in lege Deus præcepit hunc diem ab omni seruili opere obseruari ita vt in veteri lege haberetur sanctus. Verum hoc sabbatum κατ' ἐξοχήν, seu per excellentiam ita est appellatum, quia significat requiem Christi ab opere recreationis in septima ætate. Quemadmodum enim Deus opere creationis mũdi, sexto die completo, septimo cõquieuit: ita quoq; in sexta ætate, recreationis opere absoluto, scilicet natiuitate, passione & cęteris omnibus, quę de illo prædicta fuerant, septima ætate requieuit; quæ secundũ quorundam opinionẽ ab ipsius passione fuit auspicata. Alij tamen dicunt eam incepisse a morte Abeli. Quando enim anima Christi mortalitatẽ & omnem patibilem corporis qualitatem exuisset, quasi in requie conquieuit.

De officio sabbati. *Cap.* 106.

NVnc de eiusdem diei officio videndum est, & in principio quidem officij omnis ignis in Ecclesia extingui debet, posteaq; è saxo calibe aut ferro alterum excuti, quòd fieri debet ex sarmento quoniam Christus de se dixit: Ego sum vitis vera, deinde debet benedici cum cruce & aqua lustrali. Quo quidem facto cæreus Paschalis, vt vocant, benedicetur, atq; incenditur cum duobus paruis alijs cæreis, qui ab illo accenduntur. Vnus enim ab vna parte consistit, alter ab alia inter quos maximus statuitur cæreus. Duo igitur minores cærei declarant sanctos veteris & noui testamenti, qui (tam videlicet hi, quam illi) omnes per Christum sunt illuminati. Vel duo cærei significant doctrinam Apostolorum & Prophetarum, qui cum Christo in doctrina concordant & conueniunt. Tandem verò viginti quatuor in quibusdã Ecclesijs leguntur lectiones. Ac Romæ quidem hoc pacto fieri solet, vt duodecim reciteatur Græcè, & totidem Latinè. In nonnullis autem Ecclesijs legũt tantum duodecim, & in nonnullis duntaxat septem. Atqui vigintiquatuor legũt, duodecim ob id Græcè recitant propter authoritatem septuaginta interpretum, quorum authoritas quondam in Græcia maximè floruit, atque etiam in illa parte Italiæ, quæ magna olim dicebatur Græcia. Verum duodecim ideò dicuntur Latinè propter authoritatem translationis Hieronymi. In minimis tamen Ecclesijs non habent nisi sex ob senarium numerum, qui quodammodo perfectus est. Qui verò duodecim seruant, illud faciunt propter numerum Apostolorum. Lectis ergo lectionibus itur ad fontem cum lętania, atque aqua benedicitur, & consecratur. Sed peracto eorum baptismo qui fuerant baptizandi, reditur pari ratione cum lętania. Qua quidem finita ipsam missam auspicamur a kyrie eleison. Nam in ea missa introitus, graduale, offertorium & communio præter solitum subticentur. Eodem modo & Agnus Dei a quibusdam quidem dicitur, a quibusdam verò non. Suscepta hostia, statim vesperæ cantantur, idq; cum duobus tantũ Psalmis, nimirum: Laudate Dominum omnes gentes, &c. Cum Magnificat. Atque ad eum modum vna adiecta oratione totum eius diei officium absoluitur.

Quare hæc omnia fiant. *Cap.* 107.

HIs itaque sic breuiter, & quasi historicè enarratis, rationes quare hæc omnia fiant prosequamur, & quid significent suo ordine videamus. Ignis, qui antequã nouus excuteret erat in Ecclesia, veterem

veterem connotat legem. Quòd ergo vetus ignis extinguitur, significat omnia legalia veteris testamenti in Christi passione fuisse completa, & exinde debere illa cessare. Saxum, ex quo ignis excitatur, Christus est, super quem tanquam solidam ac firmam petram Ecclesia est ædificata, a qua Spiritus sancti ignis procedit. Elicitur tamen aliquando ignis ex crystallo. Nam si crystallus supponatur orificio phialæ aqua plenæ ad solem, sine mora ignis è crystallo ilico excutietur, si igni fomentum, quod apponi solet, adiunctum fuerit. Crystallus significat puram & pellucidā Christi carnem, quæ sine labe fuit. Cæreus & renouatus & illuminatus significat, quòd Christus resurgens a mortuis, in carne gloriosa verus Deus apparuerit. Atque ita cereus illuminatus exprimit Christum, diuinitatis splendore illuminatum. Quòd autem ex igne maximi cærei duo minores ac cætera Ecclesiæ lumina incenduntur, declarat non solum Prophetas & Apostolos, qui per minores duos cæreos, vt paulo ante dictum est, intelliguntur, igne sancti Spiritus fuisse illuminatos, sed quòd omnes etiam Ecclesiæ fideles eodem igne illustrentur. Simili ratione declaratur diuinitatis plenitudinem in Christo fuisse, q̄ a quibusdam in principio benedictionis cæreus accenda tur. Quanquā profectò melius & commodius tum primū accendi debere videatur, cum in benedictione agitur de igne. Crux ex thure cæreo imprimitur, quod nimirum significat holocaustum, id est totum incensum, & totum combustum, siue igne assumptum. In veteri nanque testamento duo solebant facere sacrificia, matutinum, quod totum incendebatur, & dicebatur holocaustum. Crux de incenso designat sacrificium legis vespertinum, quod imolationē Christi in ara crucis factam, idque in ipso mundi vesperæ præfigurabat, quodque in eius passione completum fuit.

Quid per cæreum Paschalem significetur.
Cap. 108.

ANnotatur quidē in cæreo Paschali annus ab incarnatione Domini. Christus enim antiquus & magnus annus est, ac dierū plenus, si sumamus computationis nostræ initium a conceptione, quando beata Maria dixit: Ecce ancilla domini. Eo nanque dicto statim Christus fuit homo, atq; ipsa Spiritu sancto plena. Ideo ergo Christus annus dicitur, quòd quemad modum in dierum anno sit fructuum plenitudo: ita in Christo & fuit, & etiam nunc est omnium bonorum plenitudo & abundantia. Habet enim Christus suos menses, habet suos dies. Siquidem duodecim Apostoli duodecim menses sunt, & reliqui dies Christiani omnes & fideles, quorum horæ sunt neophyti. Inscribuntur quoque cæreo Paschali indictio vel æra atque epacta. Quoniam actiones omnium & successiones temporum per Dei dispositionem rectè disponuntur. Vocabatur autem indictio antiquitus spacium quindecim annorum, quod ex tribus constat quinquennijs, in quibus orbe triumphato persoluebatur Romanis tributum ex vniuerso orbe. Primo autem quinquennio soluebatur aurum, secundo argentum, tertio ferrum, ad conficienda arma & æs ad ornandam ciuitatem. Et sic singula quinquennia illius spacij quindecim annorum similiter appellabantur indictio. Finitis autem quindecim annis reuertebatur tributorum indictius vt prius, quæ quod ita tribus lustris indicebatur, sic dicta est. Appellatum item est tributum hoc æra æræ, quòd eodem modo singulis annis omnis orbis Reipublicæ Romanæ quodcunque genus æris persoluere professus fuerat. Prius ergo fuerunt indictiones, & postea æræ ob æs æris, sic dictæ. Ad cuius tandem nomenclaturam accessit epacta, quòd additionem significat, a Græco verbo ἐπάγω.

De consecrando siue benedicendo cæreo.
Cap. 109.

CAereus a diacono benedici & consecrari oportet, non autem a sacerdote vel Episcopo, etiam si sint presentes, quantumuis maioris sint ordinis & dignitatis. Per quod quidē intelligitur, q̄ Christus resurgens ex mortuis primo sese obtulerit & ostenderit mulieribus, p̄ quas, vtpote quæ erant sexus debilioris, gloriam suæ resurrectionis Discipulis suis nunciauit. Sed nec illud temerè fecit Dominus.

Nam quemadmodum principium mortis per fœminam in mundũ intrauit, ita quoq; necessarium fuit, vt initium nostræ restitutionis & salutis per mulierem mundo annuntiaretur. Vnde profecto curiosè considerandum est, mulieres tribus gaudere priuilegijs, quorum primum est, quòd in paradiso sit condita ac creata: alterum, quòd ex muliere natus sit Christus, & tertium, quia resurgens a mortuis primo apparuit mulieri.

Cur tituli hic taceantur & de baptismo. Cap. 110.

DVabus de causis tituli lectionũ non præcinuntur, quarũ prima est, quoniã Christus caput nostrum necdũ nobis sit restitutum. Secunda verò, quia qui sunt baptizandi, ad quos totum illius diei officium pertinet, adhuc in ima ignorantię scripturarum profunditate immersi detinentur. Quum ergo scripturas non intelligant, non expedit earum nominare authores. Inde quoque est, quòd tum lectiones recitentur ex veteri testamento, cuius cognitio non nisi spiritu renatis perfectè manifestatur. Absolutis lectionibus in magnis quibusdam Ecclesijs lętania iuxta numerum religiosorũ, qui isthuc conueniunt, decantatur. In quibusdam verò Ecclesijs ter dicitur, vt fides Trinitatis representetur. Quòd autem eundo ad fontem ac redeundo lętania cantetur, declarat sanctos orare pro baptizandis, vt baptismi sacramentum vera fide percipiant, & iam baptizati deinceps in veritate fidei & sacramento confirmentur. Sciamus ergo, quod in baptismo tempore Apostolorum aliud nihil dicebatur, nisi hoc tantummodo: Ego baptizo te in nomine patris & filij & spiritus sancti. Sed beatus Clemens ex doctrina beati Petri inunctionẽ chrismaticis & olei addidit. Posteà Leo & Damasus summi Pontifices, ac beatus Ambrosius reliqua adiecerunt, priusq; baptizabant in fluuijs & stagnis. Quòd verò sacerdos in aquis suauiter anhelat, significat fidelem facilè diabolum posse abigere. Anhelat igitur isthic, vt diabolus inde expellatur: leui enim flatu potest repelli ab illo, qui in Domino confidit. Cæreus in aquis ponitur, q̃ contactus corporis Christi in baptismate aquas sanctificauerit, & vim regenerandi illis contulerit. Representat autem cæreus super columnam positus & accensus columnam ignis, quæ nocte præcedebat filios Israel, quãdo Aegypto exeuntes intrarunt mare rubrum, in quo præfigurabatur baptismus, vt per desertum venirẽt in terram promissionis. Extinctus verò ostendit columnam nubis, quæ item eosdem præibat interdiu. Columna enim tria præstabat, protegebat nanq; illos a sole, ab hostibus, & nocte eis lucem præbebat. Pari ratione Christus præcedens baptizatos, obumbrat eos contra incitamenta vitiorum, & protegit ab hostibus, scilicet a dæmonibus, & a mundanis cupiditatibus, atque illuminat per charitatem. Vnde dicitur: Ignis consumens in nobis vitia. Proinde quòd chrisma in aquas funditur, significat cœlestia terrenis per fidẽ baptismatis cõiungi. Ob quam etiam causam fieri dicimus, quòd sacerdos vocem mutet, & quandoq; vtatur voce alta, quandoq; demissa. Eo enim nobis innuitur, q̃ ima, id est, terrestria per baptismum iungantur cœlestibus. Consecrata igitur aqua veniunt baptizandi, vel a susceptoribus adferuntur, & baptizantur, sed prius tamen de fide interrogãtur. Posteà verò oleo inunguntur in pectore, & in scapulis. In pectore quidem, vt capaces sint intellectus mandatorum Dei. In humeris verò, vt sint robusti ad portandum iugum & onus legis. Deinde ter merguntur, quòd in fide Trinitatis baptizentur. Primo recta facie versus aquam, & capite versus Orientem debent immergi: secundo ad Aquilonẽ capite verso: tertio capite verso ad meridiem. Ac primo quidem dicere debet: In nomine patris, mergendo puerum in aquam facie versa ad Orientem, posteà paululum leuare & dicere, & filij, mergendo eum versus sinistram partem, & iterum paululum leuare, ac dicere, & Spiritus sancti, eundem mergendo versus dexteram partem. Atq; ita tandem ipsum in altum subleuare, ac susceptoribus committere debet sacerdos, a cuius manu puerum vt hi suscipiant oportet, vnde & susceptores sunt appellati. Non enim debet sacerdos ipsum in aquis relinquere, sed susceptoribus tradere. Tunc baptizatus in vertice capitis inungitur, in eius significationem,

tionem, quòd Spiritus sanctus ei datur: Bis autem datus est Spiritus sanctus. Primo, Christo adhuc degente in terra, quando Discipulis discumbentibus insp irauit, inquiens. Accipite Spiritum sanctũ, quorum remiseritis peccata, &c. Secundo è cœlo, atque ideo bis quilibet homo inungitur chrismate: Primo in baptismate, & in vertice, posteà in confirmatione ab Episcopo, in fronte: datur enim nobis bis Spiritus sanctus: In baptismate quidem datur, ad emundationem & collationem virtutum? In confirmatione verò ad corroborationé. Inũcto chrismate baptizato, imponitur capiti eius chrismale, rotunda quędam mitra quæ coronam vitæ significat, vel candida induitur vestis, quæ ad similitudinẽ cuculli ex albissimo panno conficitur filo rubro super texto. Candida illa vestis innocentiæ stolam designat, quæ nobis redditur in baptismo. Et notandum est, quòd huiusmodi albam vestem gestare debeant septem integris diebus, nec confirmari nisi illis septem plenè absolutis, propter septiformẽ spiritum qui datur in baptismo. Sed rubra illa fimbria, quæ vesti isti assuitur & super texitur, significat passionem Christi, per quam baptismi sacramentum impletur. Aut sanè rubra illa fimbria exprimit funem, quem Raab in Herico per fenestram dimisit, propter hospitium quod ipsa prędixerat exploratoribus missis ab Iosue, ad cuius signum saluata est domus eius cum tota sua familia. Cæterũ rursus hic animaduerte, quod supradictum est, neminem debere in susceptorem accipi, nisi orationem sciat dominicam, & duodecim fuæ fidei articulos. Hęc enim duo omnes susceptores vt filios suos doceant obligantur, cum illorum fidei sint quasi fideiussores. Quocirca eos obseruare quàm fieri potest studiosissimè debent, ne vnquam fide & iustitia excidant, vt potere sponsuri in die iudicij de omnibus illis, quæ enormiter isti perpetrauerint. Sacerdos quoque pater & susceptor illorum est quos baptizat, ita vt eos instruere etiam teneatur. Sed quia propter multitudinẽ omnibus vacare non posset, totum illud curæ susceptorum committitur. Itemq; & spiritualis pater esse dicitur sacerdos illorum, nempè quibus verbum vitæ concionatur, & quorum audit confessiones. Vnde sanè grauius ille peccare dicitur, qui ei mulieri cõcumbit, quæ suæ est parœciæ, quàm mulieri quæ est alterius, cum eiusmodi mulier spiritualis sua appelletur filia. Solet apud nonnullos quęstio exoriri de numero susceptorum, & quot debeant esse necessario ad puerum è sacro fonte suscipiendũ. Verum nos dicimus, quòd vnus facilè posset sufficere. Sed quum in ore duorum vel trium testium consistat omne verbum: ideo ad minus tres necessario requiruntur, quorum vnus vir sit oportet, & duæ mulieres, nec etiam plures, ne carnalis copula per spiritualem coniunctionẽ impediatur. Quatuor autem sunt genera personarum, quas Ecclesia in susceptores non recipit, vt sunt abbates, monachi, abbatissæ cum suis monialibus, qui sunt vnum genus. Ad alterum referimus infideles, & ad tertium illos qui nec dum sunt confirmati. Hi enim fideles verè appellari non debent, ita vt nec hinc veri testes esse possint. Ad postremum genus referendus est vir cum sua vxore, nisi prius castitatis ambo fecerint votum. Nam si permitteretur, vt ambo eundem puerum è fonte susciperent, iam eiusdem fierent patres spirituales, ita vt inde in posterum sese mutuo carnaliter cognoscere nõ liceret, quem admodum in Decretis prohibitum est. Sed & hoc ægregiè admittendum est, vt aliqui eum puerum è fonte susciperent, qui cum illis ius est cognationis. Nam dilectio claritatis quantũ fieri potest, per baptismum extendi debet. Proinde verò quanquã pagani siue gentiles templa sua circa fontes conficere soliti sint, atq; aquam isthic semper in promptu habere, per cuius aspersionem se purificari credebant, ita vt illos fontes delubra nominauerint, a diluendo, atq; sic naturaliter ad baptismum accesserint: nos tamen ab eorũ consuetudine baptismũ non sumpsimus. Habemus enim illud a tribus potissimum, quæ in veteri testamento fuerunt nimirum a cataclismo, id est, a diluuio, a mari rubro, & ab Iordane, quæ nobis velut figuram baptismi præbuerunt. At roget aliquis, num etiam liceat in cocta aqua vt in ceruisia vel mulso, vel in vino, vel in oleo, vel in alio liquore aliquem baptizare? Verumenimuero nulla in alia re istud facere permissum est, nisi tantummodo in pura aqua, siue illa ex niue & glacie

30. qõ 4. qd videtur Extra de cogni. spi. ca. 2. et 4

sit resoluta, siue marina, siue fluuialis. Sed hoc animaduertendum est, quod nō debeat celebrari baptismus, nisi in sabbato Paschali & Pentecostes. Fieri tamen potest causa necessitatis, quę triplex est: Prima est causa munitionis, vt si rex ciuitatem aliquam vellet obsidere, tunc loci eius pueri licitè baptizantur, ne contingat eos aliquo periculo mori nedum baptizatos. Altera est ægritudo. Accipitur autem hic latè ægritudo pro quauis naturæ infirmitate, quæ facilè potest dissolui, ita vt nesciamus diem neq; horā, & ideo frequenter fit baptismus non solennis, nec tempestiuus, hoc est, non congruo & conuenienti tempore factus. Tertia est, quæ fit causa persecutionis gentilium. Solebant tamen Græci baptismum celebrare in Epiphania, quòd tūc Dominus esset baptizatus, atque ita baptizabant tribus diebus cōtinuis. Consideremus interim quatuor esse genera aquæ benedictæ: aqua videlicet, in qua fit iudicium purgationis: illa quæ in Ecclesiæ dedicatione sanctificatur, & qua diebus dominicis aspergimur, atq; aqua baptismi, qua aspergi solebamus priusquam chrismate vngeremur, quod in quibusdam locis etiamnum obseruatur. Sed posteà interdictum est, ne stultulus quispiam atq; rerum imperitus huius aquæ aspersione se iterum a peccatis mundari putet, quum euidenter satis manifestū sit, neminem posse bis baptizari. His ergo duobus sabbatis ideo celebratur baptismus, quia in primo per Christi passionem redimimur: in altero, quoniā ipso die Pentecostes datur nobis Spiritus sanctus, per quem facta est remissio peccatorum.

De reliquo officio in vigilia Paschatis. Cap. III.

NVnc ad propositū redeamus: Celebrato baptismo reditur ad chorum cum lętania, eaq; cantata, ipsum sacrum siue missa sine introitu inchoatur a Kyrie eleison. Sed introitus propterea subticetur, quod caput nostrū videlicet Christus necdū nobis sit restitutus. A Kyrie eleison ideo incipitur, vt vetus inchoandarum missarum consuetudo, quæ fuit ante Cœlestinum summū Pontificem, representetur. Canitur autē ideo Gloria in excelsis, quia angeli ob renatos baptismate & neophytos in cœlis gloriantur, qui Domino iam nato hunc hymnum decantarunt. Epistola verò Pauli tono ac voce communi legi debet, quoniam doctrinam significat Apostolorum, quæ modo baptizatis est prædicanda & aperienda. Sed lectiones præcedentes nocturno tono pronunciantur, quòd prophetas connotent. Graduale propterea nō canitur, quia baptizati nulla adhuc opera, nullumq; gradum in virtutibus fecerunt. Alleluia, quæ uox est planè angelica, uel ob id maximè cantatur, quòd angeli lętentur baptizatos ex seruitute diaboli ereptos, & ad fidem conuersos esse. Sed quoniam adhuc eis sit laborandū quandiu quidem in hac vita fuerint, idcirco tractus, scilicet: Laudate Dominū omnes gentes, confestim subiungitur. Subticetur porrò offertorium, ut per hoc expresse indicemus mulieres tacitè ad monumentum venisse. Tres enim Marię stabant iuxta sepulchrum cum silentio & uoce compressa. Nec pacem ad hanc missam dare debemus, quòd Christus necdum resurrexerit, qui nostra pax est, sed Agnus Dei ter dicitur cum Miserere nobis. Quòd tamen tunc de resurrectione canitur, sciendum est hoc fieri in gratiam renatorum, hoc est, eorum qui sunt modò baptizati. Tacetur prætereà & communio, quoniam baptizati nondum communicauerunt. Nam ipso die Paschatis debēt communicare. Facta igitur cōmunione statim ante collectam siue orationem cantantur vesperę cum uno psalmo duorum versuum, scilicet Laudate Dominum omnes gentes, & cum hymno, videlicet Magnificat, dicunturque ambo sine Gloria patri. Breuiores ideo sunt vesperæ, ne neophyti qui diuinis nondum assueuerunt, aliquo officij tedio afficiantur. Gloria patri ob eam causam nō dicitur, quòd filius qui tertia in Trinitate persona est, nondum nobis sit redditus. Sed ideo quoque vesperæ ante orationem missæ decantantur, ne finita missa populus videatur habere redeundi facultatem, quasi amplius nihil debeat expectare. Ve sanè idcirco una oratione totum absoluitur officium: quoniam baptismi sacramentum vniuersum in Christi passione consumatur.

De

De tempore regressionis.
Cap. 112.

DIctum est hactenus de duobus temporibus reuocationis nimirum & deuiationis. Nunc verò sequitur tempus ipsum regressionis, non quidem ordine temporum, sed ratione officiorum. Hoc itaque tempus uocatur Paschale, significatque tempus illud quod futurum est post diem iudicij. Quoniam tum temporis ad uitæ patriam quam per Adamum amisimus, propitiante Deo regrediemur. Cognoscendum tamen est, primam huius temporis septimanam communem esse & huic tempori & præcedenti. Pertinet enim tota ad Septuagesimam, vt suprà dictum est. Vnde profectò illud est, quod tractus, qui in ipso sabbato Paschæ canitur & graduale per totã illam septimanam cantentur, quæ laborẽ nobis indicant. Duo etenim illa respectu cantantur. Quadragesimæ: Alleluya verò & cætera cantica lætitiæ, propter tẽpus regressionis. Dicitur autem hæc septimana Paschalis, quæ à Paschate, primo huius temporis die, sic denominata est.

De Officio huius temporis.
Cap. 113.

VT ergo temporis huius officium commodè tradamus, & à primò die incipiamus, necesse est videamus primò de ipso nomine, eiusque ratione & causa, ac deinde de ipsius diei officio, Vocatur dies hic Paschа siue resurrectio Domini. Est autem Pascha Græca vox diciturque nobis transitus, non passio vt plerique arbitrantur. Hebraicè verò dicitur phase. Sed ideò diem hunc Græco nomine, & non Hebraico appellamus, licet Hebraica lingua dignior sit, vt non solùm in alijs, verùm etiam ne in nomine quidem videamur iudaizare. Propter hanc eandem causam, & Pascha & Pentecostes, quas ipsi celebrant, in nostris calendarijs certo die non annotantur: nec vnquam eas illo tempore celebramus, quando illi, ne eos in aliquo imitemur, neue hic rursus quosdam sequamur hæreticos, qui dicebant Euangelium non posse sufficere ad salutem sine cæremonijs legalibus. Vocamus autem diem hunc Græco potius vocabulo quàm Latino, & Græca lingua olim apud Romanos tantæ fuerit authoritatis, vt dies solennes, ac dignitates suas Græcis nominibus vocarent, vt Pascha, Pentecoste, Σωτὴρ, Epiphania, Apostolus, Episcopus, Archiepiscopus &c. Vel dici potest iuxta Augustinum nomen hoc Paschæ diuina constitutione compositum fuisse à Græco verbo τὸ πάσχειν quod pati interpretatur, & hoc nomine Hebræo Phase, quod si Latinè reddatur sonat transitum. Rectè enim duo hæc nomina πάσχειν & Phase conueniunt in hoc nomine Paschę tam secundum significationem, quàm secundum voces. Secundum quidem significationes quoniam in passione Christi fuit transitus. Per passionem enim Christus transiuit à morte ad vitam, & fecit nobis viam credentibus in resurrectione eius, vt transeamus & nos de morte ad vitam. Quare non immerito nomen hoc vtriusque nominis habet significationem, atque ita artificiosè etiam in re complectitur significationẽ eius vocabuli latinam, ut ex duabus linguis fiat tertia, nempè Latina. Appellatur enim Pascha ipsa dies resurrectionis. Verùm tempus Paschale dicitur à dominica in Ramis Palmarum vsque ad octauam Paschæ, ita tamen, ut dominica in Ramis Palmarum appelletur minus Pascha, quia tunc inducebatur agnus, qui sexta feria debebat imolari. Propriè uero diceba tur Pascha dies quo agnus imolabatur. Modo de causa nominis dicendum est. Vocatur autem tempus hoc Pascha secundum historiam, tropologiam, allegoriam, & anagogen. Et quidem secundum historiam, quoniam populus Israeliticus quando primum celebratum est Pascha, transiuit per mare rubrum, cùm ex Aegypto egrederetur. Vel quando angelus ille exterminator per Aegyptum transiuit, interfecitque totius Aegypti primogenita ab homine usque ad pecus, ad illas domos pertransiens in quarum foribus non inueniebat sanguinem agni, in formam literæ huiusmodi. T. Secundum allegoriam, quandoquidem hoc tempore per baptismum ecclesia ab infidelitate transijt ad fidelitatem.

Psal. 134

fidelitatem. Dicitur enim allegoria alie niloquium, vel potius inuersio, quum aliud verbis, aliud sensu ostendimus. Secundum verò tropologiam, quoniam hoc tempore per confessionem transimus à vitijs ad virtutes, diciturque tropologia, quasi sermonis ad mores conuersio. Denique secundum anagogen, quia Christus nunc à mortalitate ad immortalitatem transiuit, fecitque vt quemadmodum iam resurrexit, nos in vltima & vniuersali resurrectione ex hac mundi miseria ad æternam beatitudinem transiremus. Nam & illi qui in inferno erant tunc transierunt, idque ab inferno ad portam paradisi. Dicta est autem anagoge ab ἀνὰ sursum & ἀγωγὴ, id est ductio quasi sursum ductio. Volente enim Deo à mortalitate transibimus ad immortalitatem, qui transitus subtilis & excelsus est. Sicænim in hoc nomine Hierosolimæ quatuor ista possunt inueniri: historia, quemadmodum de ea ciuitate ad quam pergunt hospites & peregrini: allegoria, vt est ecclesia militans: tropologia vt quæuis anima fidelis: anagogæ denique, vt Hierosolyma cœlestis. Intellige tamen Christi transitum anagogicè non allegoricè in prædictis scilicet Pascha & cęteris. De officio autem huius primæ septimanæ generatim dicimus ad nocturnos nocte tres duntaxat psalmos cum tribus antiphonis, tres item lectiones cum tribus responsorijs, idque ex homilijs tantùm dici debere. Cæterùm in quibusdam ecclesijs ad vnum quodque responsum annectunt Gloria patri. Fit etiam in plerisque ecclesijs, vt cantato vltimo responso, cum candelis cæreis & solenni processione eant ex choro ad locum quendam ubi imaginarium sepulchrum compositum est, in quod introducuntur aliquot in personis mulierũ, & discipulorum Ioannis & Petri, quorum alter altero citiùs repertitur, sicut Ioannes velocius cucurrit Petro: atque item alij quidam in personis angelorum qui Christum resurrexisse dixerunt à mortuis. Quo quidem facto personæ eæ redeunt ad chorum referuntque ea quæ viderint & audierint. Tunc chorus audita Christi resurrectione prorumpit in altam vocem, inquiens: Te Deum laudamus. Ad primam verò nonnulli dicunt tota hac septimana psalmum hunc. Confitemini Domino quoniam bonus, quòd præcipuè de Christi resurrectione agit. Symbolum autem Athanasij: Quicunque vult &c. to to illo tempore non cantatur, quoniam maximè pertinet ad fidem. Sed hoc tempus indicat octauam ætatem, vbi non fides erit, sed res, vbi non figura erit sed veritas. Paulò tamen aliter in quibusdam ecclesijs solet fieri, vt in nostra Parisiensi. Sed animaduerte quòd cùm Credo in vnũ Deum perinde fidei sit Symbolum, ad missam tamen legatur & quòd illud quidem fiat ad institutionem neophytorum in articulis fidei. Aliud verò symbolum quod minus appellatum est, ad primam planè subticetur ob suam significationem. Nam cum venerit quod perfectum est, tum perimetur id, quod ex parte constat. Præterea animaduerte hanc solemnitatem vsque adeò esse magnam, vt per antonomasiam atque excellentiam vocetur solennitas solennitatum.

Quæ circa hoc tempus sint obseruanda. Cap. 114.

POst hæc priusquàm cætera prosequamur de quibusdam quę huc consideranda veniunt, oportet paucis tractemus, videlicet de ornatu templi, de reconciliatione proximi, de modo salutandi de veneratione huius temporis, de mensa corporis & postremò de quadam libertate decembris. Ac templum quidem aliud, vt diximus, est materiale, aliud spirituale. Materiale est, quod ex lignis, cæmentis, saxis lapidibus & cæteris ædificandi materijs confectum est: spirituale verò, nos sumus. Vtrumque circiter hoc tempus mundandum est, vtrunque ornandum & poliendum. Necesse enim est, vt hoc tempore ad balneas veniamus, non vtique ad voluptatem, sed ad eius rei declarationem, vt per extrinsecam corporis ablutionem interiorem animæ purgationem fieri debere intelligamus. Exigit præterea tempus hoc vt barbas radamus ac tonsuras & coronas, quas in vertice capitis gestamus, capillosque demamus. Abrasio enim capillorum & barbæ, quæ ex superfluis stomachi nascuntur humoribus

vt

vt vngues ex superfluis humoribus cordis, significat, quòd debeamus vitia & peccata quæ nobis sunt superflua, resecare. Capillos vltra aures demere debemus. vt quinque corporis sensus expeditos & promptos ad seruiendum Deo habeamus. Sed ideò summitatem capitis radimus, quò per hoc nihil inter nos & Dominum esse demonstremus. Oportet ergo hic mundas & solennes induamus vestes, maximeque candidas depositis nimirùm nigris & pœnitentialibus. Indicat enim tempus hoc secundam illam resurrectionem, qua nos stolam salutis vel glorificationis corpore induemus, & animo stolam iustitiæ. Vel etiam propter renatos, qui albis vestibus tunc sint induti. Vel denique ob angelos, qui in resurrectione Domini albis vestibus apparuerunt.

De ornatu templi materiali.
Cap. 115.

DE emundatione materialis templi superius dictum est. Nunc verò de ipsius ornatu exponamus, qui triplex est, in ornandis parietibus in choro & in altari. Ad parietes quidem sunt appendendæ cortinæ, aulæa, & pallæ sericæ. In choro habenda sunt dorsalia tapeta sedilia clericorum. Sunt autem tapeta tegmina uarijs coloribus depicta, quæ præcipuè sub episcoporum pedibus sternuntur, quòd mundana pedibus penitus calcare debeant. Sic & uelamen adesse debet, quod ante crucifixum remouetur, retro quem ponitur pallium, quòd quæ prius erant operta ante Christi passionem, modo manifestentur. In quibusdam locis crux in altum erigitur cum uexillis, quæ per Christi victoria designatur. Altare quoque suis ornamentis decoratur, ut crucibus ordine collaris, capsis testibus Euangelicis, Philacterijs. Est tamen discrimen inter philacterium & philacteriam. Philacterium enim chartula est, in qua decem legis præcepta scribebantur, cuiusmodi chartas solebant ante suos oculos circunferre Pharisæi in signum religionis. Vnde in Euangelio, Dilatant enim philacteria sua, & magnificant fimbrias. Atque hoc quidem philacterium à φυλασσω, id est, custodio, dictum est, & thoral, quod est lex. Philacteria, autem philacteriæ, uasculum est uel argenteum, uel aureum, uel etiam Christallinum, in quod sanctorum cineres, & reliquæ reponuntur. Porrò autem tres sunt causæ quamobrem ecclesiæ thesaurus in magnis solennitatibus in apertum proferatur. Et primò sanè propter cautelæ considerationem, ut appareat, quàm cautus ille fuerit in seruando qui istum seruare debuerit: Tum uerò propter solennitatis uenerationem: tandemque ob memoriam oblationis, quo uidelicet in illorum offeratur memoriam qui istiusmodi bona ecclesiæ prius obtulerunt. Ante altare dependi oportet pulchrum aliquod uelamen, nimirùm palliũ, uel ei simile quidpiam, seu tabula uel aurea si habeatur. Ante quod quidem ornamentum in nonnullis magnis ecclesijs uelamenta trium colorum poni solitum est, unum rubrum, alterum subalbum, tertium nigrum: quæ tria significant tempora. Paschate enim quum prima lectio finita est cum suo responsorio uelamen nigrum, quod tempus ante legem indicat, remouetur. Postquàm uerò secunda cum responsorio absoluta est, remouetur ualamen candidum, per quod tempus sub lege exprimitur. Ita demùm & tertia lectione finita ac responsorio deponitur uelamen rubrum, quo tempus gratiæ significatur, in quo per Christi passionem ad sancta sanctorum, id est, ad æternam gloriam nobis patet aditus.

De reconciliatione proximi.
Cap. 116.

SEquitur de reconciliatione proximi: Cùm enim illo die communicare omnes debemus, si cùm aliquo discordes fuerimus necessariò opportet ut ipsum nobis reconciliemus. Alioqui cen tè iudicium nobis sumeremus, quod eleganter à minori probari potest iuxta illud Euangelicum: Si offers munus tuum & cætera. Vnde est, quod sacerdos diebus dominicis postquàm concionem absoluerit, teneatur populo orationem dominicam, & fidei articulos uernacula lingua exponere. Ex qua etiam causa fit, quod oratio dominica alta uoce in missa cantetur, ut omnes eam addiscant, & hinc ad

concilia-

conciliationem proximi admoneantur. Tota hac Paschali septimana æquum foret, vt nisi aliter modò vsus obtineret, hoc pacto vnumquemque salutaremus, videlicet: Resurrexit dominus, & qui ita salutatus esset, responderet Deo gratias, datis sibi mutuò osculis in signum dilectionis & charitatis.

De veneratione huius temporis.
Cap. 117.

VErò nunc quoque de veneratione huius temporis pauca dicamus. Vsque adeo tempus hoc veneran dum & colendum est, vt omnia ergastula & operatoria & officinas tã mulierum quàm virorum occludere debeamus, ac nulla venatia exponere, exceptis illis sine quibus cœnari non posset. Præterea oportet nos latomias & cætera genera carcerum relaxare, & captiuos communi aeri restituere integra hac septimana, vt gaudio nostro nobiscum communicent. Sunt autem latomiæ lapidicinæ, in quibus cæduntur lapides, & ad quas damnari solebant ij qui in opus metalli damnabantur. Tametsi quidem & pro quotiis carcere accipi possit, vel quod Romæ huiusmodi latomia in carcere prope Tullianum fuerit, vel quòd lingua seculorum latomia Syracusis carcer appellabatur. Seruos autem & ancillas ac omnes qui nostro seruitio sunt addicti, profectò ab omni seruitutis seueritate eos hoc tempore laxare debemus, quemadmodum etiam nostros pastores, siue sint equorum, siue porcorum siue armentorum, siue etiam ouium & caprarum, vt liberè & securè omnes possint ad audiendum diuinum officiũ conuenire, & communicare. Inhumanum quoque est hoc tempore debita à debitoribus exigere, ita vt vel hinc tum temporis pascua communia esse dicantur.

De mensa corporis. *Cap.* 118.

NIhil quod non sit à sacerdote benedictum, hoc die Paschatis comedere debemus. Vnde etiam nunc in quibusdã regionibus pro more receptum est, vt in magno vase omnia quæ velint illo die comedere fercula ad ecclesiam deferant, in cuius atrio & vestibulo à sacerdote cum cruce & aqua lustrali, quam benedictam dicimus, in sacris vestibus benedicuntur. Posteà verò sacerdos aliquid sibi de singulis ad suam ne cessitatem sumit. Et certè nullus quouis die quicquam vel edere vel bibere deberet, quod non ante sit benedictum, vnde beatus Hieronymus de quadam moniali recensetur in eo libro, cui Vitas patrum titulum fecit: Cùm enim illa forte fortuna in ortum suum iret & lactucas absque benedictione comederet, simul etiam Diabolum qui sub eas sese abdiderat, imprudens deglutijt, qui multo tempore eam acerbè vexauit. Debet autem quiuis homo hoc die tria potissimum exercere, misericordiam videlicet, liberalitatem, & sobrietatem; Misericordiam, vt egenos & vagabundos ad se suscipiat, eisque misericordiæ opera exhibeat, & illis aliquid iuxta quod in lege præceptum est, mittat, qui nihil sibi aut coxerunt, aut præpararunt. Liberalitatem verò maximè hoc tempore quemque exercere oportet, vt si abundat, vicinis & amicis suis quippiam impartiatur. Sed & sobrietatem ideò, quòd debeamus illo die magis sobriè comedere, vt sibi quisque parcus sit, alijs verò largus. Obseruet ergo quilibet misericordiã quã tùm ad pauperes, liberalitatem quantùm ad amicos, & sobrietatem quantùm ad seipsum.

De parno prandiolo. *Cap.* 119.

EXponendũ modò est de paruo quodam prandiolo, quod fieri debet ante magnum prandium in Paschate quãdo communicatum est. Statutum enim est in quibusdam ecclesijs, & vbique terrarum sic deberet fieri, vt illo die panis & vinum in ecclesia habeatur, & cùm homines communicauerint, detur statim vnicuique panis buxea priusquàm recedant, & paululùm vini, ne fortè quippiam de sacramento in ore remanserit, quod expuendo facilè emitti queat. Posset enim facilè contingere, si non statim comederetur. Quæ sanè laudata consuetudo omnibus probatur, sumpsitque originem

ginem ex institutione beati Benedicti. Instituit namque vir ille sanctissimus ob eandem causam, vt illi, qui alijs fratribus debent in prandio post communionem ministrare, aliquid prius comederent. Atque hoc quidem prandium mixtum appellari solet. Debent autem singulis diebus religiosi communicare, qui vel pomum, vel aroma aliquod, vel tale quippiam saltem comedere debent, quod nauseam compescat. Eadem etiam consideratione statuit ecclesia vt missæ tribus certis horis pro dierum qualitatibus celebrarentur. Tertia videlicet hora diebus festis, sexta profestis, & nona in ieiunijs, vt absoluta missa, & peracta communione, statim accedatur ad prandium, ne prædictam causam incurrant hi, qui communicauerunt. Dixi his tribus horis, quia his celebratis licet prandere pro qualitate dierũ, & nõ prius. Si autem fortè cõtingat, vt vel hoc die vel quocunque etiam alio, sacramenti aliquid è calice excidat, sciendum est, si de corpore fuerit, quod sumi oporteat: Si uerò de sanguine super pãnum ceciderit, quod debeat illud omne lambi quantum fieri potest, & si pannus iste lauandus sit, lauetur in piscina. Sed si super lapidem vel lignũ ceciderit, debebit omninò eradi, & quod abrasum est comburi, ac cinis ille sub altari recondi. Idem faciendum est si simile quippiam nausea acciderit. Animaduertamus ergo hic, quod ob duas præcipuè causas aliquid lauatur, nempè propter veneration em sacramenti, sicut sacerdos lauat manus quando sacramentum tetigit, & propter immundiciam, vt quod immundũ est, mundum efficiatur. Idemque & illud animaduertamus, decretum fuisse in quodam Cõcilio Pictauiensi. vt nullus vnquã sine lumine aut cõmunicaret aut missam celebraret. Proinde cum eo quod statim diximus, obseruemus neque laicum neque sacerdotem debere post communionem in talem locum expuere, quo sputum istud facilè possit cõculcari, videlicet ante comestionem. Vbi etiam diligenter cauendum est, ne in locum immundum & impurum expuatur. Quod autem hic quæritur, quẽadmodum canõ dici debeat, citone an tardè? respondemus verba debere cito pronunciari, sed tamen discretè. Et cur obsecro cito? ne videlicet muschæ uenientes auferant suauitatem unguenti. Quod quidem constat etiam ex ueteri testamento in Exodo, ubi hoc pacto dicitur: Comedetis festinanter. Dictum est enim illud de imolatione agni. *Exod. 12.*

De quadam libertate Decembris. Cap. 120.

REstat ut de eo nunc agamus, quod ultimo loco in partitione superiori propositum fuit, nimirùm de quadam libertate Decembris, quæ hoc tempore in quibusdam locis obseruatur. Sunt enim nonnullæ ecclesiæ, in quibus usitatum est, ut uel etiam Episcopi uel Archiepiscopi in cœnobijs, cum suis ludant subditis, ita ut etiam sese ad lusum pilæ demittant. Atq; hęc quidem libertas ideo dicta est Decembrica, quod olim apud ethnicos moris fuerit, ut hoc mense serui & ancillæ & pastores uelut quadam libertate donarẽtur, fieretq; cum dominis suis pari conditione, communia festa agentes post collectionem messium. Quanquã uero magnæ ecclesiæ, ut est Ramensis, hãc ludendi consuetudinem obseruẽt, uidetur tamen laudabilius esse non ludere. Notandũ quoq; est in plerisq; regionibus secũdo die post Pascha mulieres meritos suos uerberare, ac uicissim uiros eas tertio die quẽadmodum licebat seruis in decẽbris diebus suos impunè accusare. Quod ob eã rẽ faciunt, ut ostẽdant sese mutuo debere corrigere, ne tempore illo alter ab altero thori debitum exigat. Vnde sciendũ est in Cõcilio Elibettino sub Siluestro Põtifice huiusmodi decretũ fuisse: ut uir & uxor quando deberent cõmunicare, tribus diebus antequam cõmunicarent: ab amplexibus abstinere, & posteà itẽ tribus sequentibus ad minimum, uel quinq; uel septẽ, propter septẽ dona spiritus sancti. Quod sanè decretũ sumptum est ex libro Regum, idq, ex eo loco ubi dicitur Dauid fugiẽs à facie Saul uenisse Nobe, ad sacerdotẽ Abimelech, & petijsse ab eo cibum. Qui cũ non haberet, quod ei daret, nisi panes propositionis, quos non licebat nisi sacerdotibus comedere, & illis etiã mundis, quum postularet tamen illos sibi dari Dauid: Sunt, inquit, pueri

pueri tui mundi? Cui Dauid respondit, si de mulieribus quæris, ab heri & nudiustertius abstinuimus. Alij autem codices sic legunt: Si pueri tui sunt mundi, maximè à mulieribus, manducent. Quasi dicet: Necessitas non habet legem. Si tamen ex coitu sunt immundi, ne in necessitate quidem eis dabo. Et inquit ad eum Dauid: Ab heri & nudiustertius nos continuimus, & sunt vasa puerorum sancta, id est, corpora, in quibus continentur animæ vel ipsi pueri. Porrò via polluta est, sed hodie sanctificabitur in vasis. Quasi dicat: Fortè in via hac aliquid immunditiæ contraximus, sed munditia corporum sufficit ad eam mundandam. Nec verò dico, quod si vir ab vxore thori debitum postulet, quod huic illa non reddet, sed debet ipsum placidè monere ne exigat. Si verò instet, nec vllis monitis acquiescat, persoluat, ne exigenti fortè hinc magis peccare accidat, quemadmodum non ita pridem quibusdam Germanis fertur euenisse. In Germania enim quum castè integra quadragesima viuentes vir & vxor seorsum cubuissent, fortè fortuna Paschali nocte cùm ad matutinas surrexissent, mulier exegit debitum. Quam diligenter vir corrigens cùm nihil bonis admonitionibus proficeret, promisit se illud facturum, quod peteret simulatque reddiret, & sic ad matutinas abijt. Illa verò quasi furibunda domi remansit, & accessit iuuenem quendam sui mariti fratrem, in eadem domo dormientem, petens ab eo vt se cognosceret. Qui nolens ei acquiescere, tum propter temporis venerationem & sanctitatem, tum propter incestum, quod illa impudenter petebat, prorsus se facturum denegauit, atque iterum hic obdormiuit. Tum mulier ob repulsam, quam passa fuerat, vehementius ardens, dormientem iuuenem obtruncat. Viro autem redeunti domum omnem rem narrat ordine, inquiens: Huius mali tu author es, qui hæc me facere coegisti, Proindè longam multamque ambo egerunt pœnitentiam, nec ideò sunt separati. Quare hac in parte intelligendum est, virum mulieri in omnibus præesse, & in mulierem omne habere imperium exceptis genitalibus, in quibus vtrique par est & dominium & imperium. Vnde dicitur: Vir non habet potestatem suæ carnis, sed mulier, nec mulier sui corporis, sed vir, hoc est genitalium, sic enim exponit Augustinus. Hinc etiam est, quod sacerdotes non habeant mulieres. Si enim haberent, quotiescunque ab ijs debitum exigerent, istud soluere tenerentur, & sic non possent infra tres dies sequentes altari ministrare. Ac scien dum præterea est, quod tribus diebus Pascham sequentibus planè sit feriandum, sed quarto die liceat viris rustica exercere opera, fœminæ autem debeant à nendo abstinere. Magis enim sunt necessaria ea, quæ ad agrorum culturam pertinèt quàm ista alia. Vnde Gregorius: Melius est, inquit, fodere & arare die dominico, quam ducere choreas. Ex hoc sanè fieri dicimus, quod singuli isti dies propria & peculiaria habeant officia & propria responsoria, alia autem non item, sed quasi per quandam accommodationem. In hac porrò septimana nihil legendum est ex veteri testamento, sed quælibet dies sua habet officia. Nec cantandum etiam est: Quicunque vult, quia hoc tempus significat futurum illud tèpus, quod ad fore post resurrectionem credimus quando omnis fides, omnis spes omnino destruetur. Post officium autem hic versiculus dicitur, scilicet: Domine probasti me & cognouisti me, & quidam tacent: sessionem meam. Sed tamen vtrunque dici potest, quo indicatur duplex in Christo natiuitas. Bifariam prima cantari potest, aut breuius, aut prolixius. Prolixius quidem, cum plena esse dicitur, fitque in lætania & cum precibus. Breuius autem, quum minus plena esse appellatur, ac fit vel tantummodò cum precibus & sine lætania, vel sine lætania ac sine precibus. Atque hæc est, quam hisce diebus canimus sine precibus, & omninò breuius quam alio tempore. Magna item in communicandis cautione opus est: vt videlicet sacerdos prius audiat confessionem eum, qui sunt communicaturi, & si quis aduersus fratrem suum odium vel criminale aliquid habeat admonendus prius est ne communicet an quam fratri suo reconcilietur. Sed si huiusmodi aliquis se cum alijs imprudenter ingerat, non est ei negandum nec agendũ,

vt

vt quidam agunt, qui hostias habent & cõsecratas & non consecratas, ita vt si aliqui accesserint, qui fraternum odium exercuerint, vel aliquid criminale, communicent de non consecratis, verum eos grauiter peccare satis manifestum est. Fallunt enim eos: quanquàm non minus, imò magis peccant alij, qui sumunt, cum sponte & voluntariè rei sint. Nam putant se verum corpus sumere, & non pertimescunt illud sumere indignè. Debet ergo sacerdos panem habere consecratum, vt si tales accesserint illo etiam pane communicent. Quatuor autem modis communicatur in ecclesia, vel sumendo corpus Domini, vel pacem dando, vel benedictionem accipiendo, vel etiam sub finem missæ cum dicitur: Humiliate vos ad benedictionem. Quod ideo institutum est, vt si quis hoc modo non communicet, saltem illo. In primitiua enim ecclesia præceptum erat, vt singulis diebus corpus Domini sumeretur: postea verò crescente numero fidelium: vt singulis diebus dominicis. Vnde etiam nunc in Græcia sub anathemate ponitur, qui à tribus diebus dominicis non communicauerit. Modò autem nos tenemur in tribus solennitatibus, nimirum Paschate, Pentecoste & Natali. Appellatur autem prima illa solennitas Paschæ, agnus & transitus, salutandumque eo tempore est, hoc modo: Resurrexit Dominus. Sic & eodem die in principio missæ populo est concionandum, vel post Euangelium, & admonendi sunt discordes ad concordiam. Ob quam quidem causa fieri putatur, vt cùm dominica oratio in prima dicitur voce submissa, alta & expressa eadem pronuncietur in missa, vt vel eo pacto adhortentur qui in fraterno sunt odio, & ad concordiam discordes excitentur, antequam communicent. Nunquam etiam magis indigne corpus Christi sumi potest, quam ad eum modum.

Expositio quorundam, quæ cùm circa hoc tempus, tum alibi etiam obseruantur.

Cap. 112.

QVamobrem autem Episcopi & alij Ecclesiastici ferijs hisce Paschalibus ludere possint, modò expositum est. Sed deinceps vt & alia nonnulla, quæ cùm hic tum alibi fiunt explicemus, hinc ordiemur, videlicet apud quosdam hoc tempore aquarum fieri dimensiones, ne quia tota Quadragesima vigilauerunt, his sanctis diebus velint dormire. Induimus autem hoc etiam tempore albas vestes, tum quòd pueri regenerati eas habeant, tum quòd eo die angeli in albis visi sint. Ob causas supradictas tacetur: Quicunque vult, & canitur, Credo in vnum Deum. Animaduerte hic obiter, si forsitam vinum in calice congeletur, sacerdotem debere tantisper exhalare, donec glacies resoluatur. Quòd si verò non possit eo modo resolui, necessarium est ut igni apponatur. Sed si quid casu in calicem ceciderit, siue nimirum musca siue aranea, certe quicquid illud est, omne istud sacerdotem deglutire oportet. Proinde uerò sabbatum sequens in albis appellatum est, idque ex ueteri consuetudine, quum eo die nigras uestes omnino deponebant atque induebant albas, sed hoc nõ nulli faciunt in sabbato Paschæ. Statim autem dominico sequente nouem lectiones cantandæ sunt, unde & historiam habent uidelicet: Dignus es Domine. Sic enim fit Romæ. Nec his diebus flectenda sunt genua, sed recte orandum est: quia, ut inquit Ambrosius sub finem Lucæ: Mulieres uenerunt ad monumentum, nec flexerunt genua, sed recte inspexerunt sepulchrum. Nota interim non debere in festo beatæ Mariæ Annunciationis sequentiam, quam etiam Prosam appellatam esse diximus, cantari, etiam causa deuotionis, nec vnquam nisi canatur Alleluya. Moris enim fuit, vt post Alleluya cantaretur neuma. Nominabatur autem neuma cantus, qui sequebatur Alleluya. Postea verò quidam Papa instituit loco neumæ dici sequentiam, quæ quod Alleluya sequatur, sic appellata videri potest. Conceditur nihilominus, vt hoc tempore aliquis genua flectat, modò id non apertè, sed secretò faciat, & ieiunet etiam qui velit. Nam, vt ait Hieronymus, vtinam possumus omni tempore ieiunare. Sunt autem prohibitæ in ieiunio carnes, quemadmodum & oua, caseus, lac, quòd, vt idem putat Hieronymus, hæc omnia sint carnes liquidæ.

Beatus

Beatus tamen Benedictus permisit oua, lac & caseos comedere, vt quamuis libidinis quædam sint incitamenta, ad maiorem tamen coronam & victoriam comedantur.

Verùm eis qui ieiunant pisces permissi sunt, sed, vt ait Hieronymus, piscículi pauci, quo facilè intelligitur, quòd & parui & pauci esse debeant. Dicitur autem tempus hoc Quinquagesima, quod per tempus istud significetur tempus iubilei, quo plena erit libertas, & nostra nobis reddetur hæreditas. Vnde profectò & Alleluya cantamus. Verùm genua non flectimus, imò stantes oramus, nisi in lætanijs. Ad postremum autem animaduertamus Pascha Iudæorum fuisse figuram nostri Paschatis, & nostra vicissim significare Pascha futurum, quod erit in fine mundi. Quòd vt pateat sciendum est duo esse opera Dei, scilicet opus creationis, & opus recreationis. Opus creationis fuit in principio, cùm Deus mundum & omnia quæ in ipso continentur, creauit. Opus verò recreationis fit quotidiè, sed Deus illud maximè exercebit in die iudicij, quando omnia innouabuntur. Tempori vtriusque operis nostrum Pascha conuenit & concordat. Et quidem tempore creationis, quia tunc angeli Dominum laudauerunt, vnde dictum est Iob: Vbi eras cum astra matutina laudarent me, & omnes filij Dei iubilarent ante me. Sic & nos in nostro Paschate renati, Alleluya laudando Dominum cantamus. Tempus verò recreationis pari ratione nostrum Pascha è vestigio repræsentat. Tres enim illi dies qui Pascha præcedunt, indicant tempus Antechristi, cui tres reges manus dabunt, quique posteà per eos septem sibi regna subijcient, & decem regna eius imperio inseruient. Nam apud nos quemadmodum illo tempore, videlicet ipso die cœnæ pœnitentes in ecclesiam recipiuntur, eodemq; die pedes, qui sunt corporis Christi extrema pars, lauantur: ita & Iudæi aqua baptismatis extremo tempore mundabuntur. Vnde Reliquiæ Israel saluæ fient. Die verò Parasceue passio recitatur, sicut & tunc ecclesia maximè persequetur. Tunc enim, soluetur Sathanas, qui à passione Domini ligatus in inferno detentus fuit, vtque hoc die cymbala non pulsantur, sic tunc concionatores siue prædicatores conticebunt. Quare & in tenebris Benedictus alta voce canitur, quia tum temporis Antechristo interfecto multi gaudebunt, ita ut ignis qui in tenebris modò videbatur penitus extinctus & posteà elicitur, significet, quod nimirum illo tempore in ijs in quibus spiritus sancti ignis videbitur extinctus, rursum reluceseet. Sic in sabbato baptizantur pueri, & tunc baptizabuntur Iudæi. Ipso die Resurrectionis in persona Christi cantamus: Resurrexi & adhuc tecum sum, sed tunc dicemus illud ipsum in persona nostra, quando resurgentes transibimus ex hac mortalitate ad immortalitatem.

Debent ergo in octauis Paschæ nouem dici lectiones ex Apocalypsi, quod ostenditur per responsorium, Dignus es Domine. Ideo enim responsorium nominatur, quia vt iam sæpè dictum est, lectioni quæ præcessit, debet respondere. Nec est quod quis obijciat in ætate qualibet dominica responsorium dici de Trinitate, quum tamen de ea nulla lectio recitetur. Fuit enim illud ita in primitiua ecclesia institutum: vt videlicet singulis diebus dominicis diceretur & lectio noua & responsorium de Trinitate. Sed quia lectio illa in dissuetudinem abijt, tantummodo responsorium remansit. Toto tempore Paschali non debemus flectere genua, nec ex necessitate ieiunare. Sed ex pietate & deuotione vtique, vt diximus, licitum est. Nam tempus hoc Paschale octauam significat ætatem, in qua erit perfectum gaudium omnibus sanctis. Vnde est, quòd hic non ieiunamus, nec genua flectimus, sed stante oramus, ac delicatius & lautius comedimus, nisi in duabus lætanijs, de quibus hic agendum est.

De lætanijs. *Cap.* 122.

PRimò ergo videndum est quid sit lætania: secundò quum sint duæ lætaniæ, quare vna dicatur maior, altera minor: tertiò quamobrem fuerint institutæ: quartò quemadmodum in his ieiunandum sit & vestiendum: quintò & vltimò quid populus in lætania debeat cantare. Lætania interpretatur latine supplicatio siue rogatio. Supplicatio dicitur,

citur, quia tunc Deò ſupplicamus, vt à morte ſubitanea & ab omni aduerſitate nos defendat. Rogatio appellatur, quia tunc ſanctos rogamus, vt pro nobis ad Dominum intercedant. Duæ ſunt lætaniæ, maior & minor. Maior fit in feſto beati Marci Euangeliſtæ. Dicitur autem maior, tum authoritate inſtitutionis, quòd eam inſtituit Gregorius Papa eius nominis primus, qui & magnus Gregorius dictus eſt: tum authoritate loci. Fuit enim inſtituta Romæ, & publico decreto ſancitum vt vbique celebraretur. Alia lætania nominatur minor, qui à minori inſtituta fuit, ſcilicet à beato Mamerto Epiſcopo, idq; Viennæ. Atque hæc non celebratur niſi in eccleſia Ciſalpina. Quare autem fuerit inſtituta prior lætania, hanc reddit cauſam Paulus Montiſcaſinij monachus Lõgobardorum hiſtoriographus. Nam, vt inquit ille, tempore Pelagij Papæ tanta fuit aquarum inundatio in vniuerſa Italia, vt aqua aſcenderet ad ſuperiores vſque fenestras templi beati Zenonis, quod erat Veronæ, nec tamen miraculoſe aqua templũ influit. Ex qua inundatione per Tyberim affluxit in agros multitudo ſerpentum, inter quos extitit maximus draco, & omnes per duo oſtia Tyberis intrarunt mare. Ex horum ſerpentum venenatu affiato & maximè iſtius draconis, corruptus eſt aer, & infectus uſque adeò, vt inde grauiſſima peſtis inguinaria nata ſit, quà homines paſſim moriebantur. Tum Pelagius Papa indixit ieiunium, & præcepit vt proceſſionem inſtituerent, quod ita factum eſt. Sed in ipſa proceſſione ipſemet cum ſeptuaginta alijs expirauit. In eius autem locum inſtitutus eſt Gregorius magnus, qui huiuſmodi lætaniam vbique terratum obſeruari præcepit. De ſecunda lætania quæ per triduum celebratur, ait Gregorius Epiſcopus Turonẽſis, quòd tempore beati Mamerti Viennæ & circa Viennam fiebant crebrò terræmotus & tanti etiam, vt vel maximæ domus & multæ eccleſiæ inde collapſæ ſint & corruerint, quæ tempeſtas toto anno durauit. Sic etiam ſabbato Paſcali dum ipſe Mamertus diuinum celebraret officium, igne cœlitus demiſſo combuſtum eſt ciuitatis palatium. Prætereà beſtiæ, vt lupi & apri ex ſyluis in ciuitatem exibant, atque homines deuorabant. Pro his ergo incommodis beatus Mamertus triduanum indixit ieiunium, ad ſimilitudinem Niniuitarum, præcepitque vt proceſſionem facerent, vt quemadmodum illi per triduanum ieiunium vrbis euaſerũt ſubuerſionem, ita hi liberarẽtur ab iſtiuſmodi aduerſitatibus, quod ita factum eſt. Gregorius autem ille, cuius paulò ante mentionem fecimus, legitur ſtatura fuiſſe admodum exigua, vſque adeò vt quum forte Romam veniret, omnes ipſum paruipenderent, atque ipſe etiam Papa miratus fuerit, quòd tam paruus homuncio factus eſſet Epiſcopus, ad quem ille honeſtè reſpondit: Ipſe Deus fecit nos, & non ipſi nos. Simile quippiam dixit beatus Hilarius cuidam ipſum vocanti gallum: Non ſum, inquit, natus Gallus, ſed ex Gallia. & tu es Leo, ſed non ex tribu Iuda: ſic enim vocabatur.

De inſtitutione & modo lætaniarum.
Cap. 123.

INſtituit igitur beatus Mamertus, ut ſingulis annis hæc lætania tribus diebus continuis in eccleſia Ciſalpina celebraretur. quod ita Romæ fuit canonizatum. Papa etiam Liberius inſtituit ut pro fame, pro bello, pro peſte, pro clade, & huiuſmodi aduerſitatibus imminentibus ſemper lætanias faceremus, ut ſic illa per ſupplicatione, orationes & ieiunia euitaremus. Vocantur autem hæ proceſſiones lætaniæ Græco uocabulo propter authoritaté Græci ſermonis, ſicut Paſcha & Pentecoſte. In his lætanijs ieiunandum eſt cibo Quadrageſimali, in ueſtibus pœnitentialibus. Nam & omnes illo die à mundanis operibus prorſus abſtinere debent, etiam ſerui & ancillæ, ac intereſſe tantiſper proceſſioni, donec ipſa celebretur. Vt, quemadmodum omnes peccauerunt, ita etiam omnes pro venia ſupplicẽt. In huiuſmodi autem proceſſionibus itur in magnis eccleſijs ſepteno ordine, unde ſeptiformes dictæ ſunt. In primo ordine ſunt clerici, in ſecundo monachi & canonici, in tertio moniales, in quarto pueri, in quinto laici prouectæ ætatis, in ſexto uiduæ, & in ſeptimo coniugati. Sed quod nos non poſ-

sumus in numero personarum, id supplemus in numero lætaniarum. Septies enim lætaniam dicere debemus. Vbi obiter animaduertemus quòd Rubertus Tuitiensis Abbas dixerit vltimam lætaniam multis annis incepisse ante primam. Nos autē has lætanias ideò maximè hoc tempore facimus, quoniam tum præcipuè bella exoriri soleant, & terræ fructus, qui adhuc sūt teneri, vel in flore, corrumpi iniuria nebularum, vel pluribus alijs modis possint. Vt ergo Deus hęc omnia auertat, instituimus lætanias, continuantes vltimam Ascensioni, vt per ieiunium & orationes Christum sequi, & ad cœlos ascendere mereamur.

Draco qui triduo illo deportatur inflata & longa cauda duobus quidem diebus ante crucem & vexilla posteà vltimo retro, significat diabolum, qui tribus temporibus ante legem, sub lege, & tempore gratiæ, quæ per hos tres dies indicantur, homines fefellit, aut fallere conatur. Primis duobus temporibus quasi erat Dominus orbis, vnde Christus eum vocat principem mundi. Tempore verò gratiæ per Christum fuit deiectus, nec audet ita apertè regnare, vt prius, sed per suggestiones homines latenter seducit, quos pigros, & remissos videt in bonis operibus, nec viam viæ sectantes, sicut in deserto debiles & infirmos, & eos, qui remanebant vltimi, hostes à tergo venientes, quasi aberrantes interficiebant. Inde profectò est, quod primis duobus diebus præcedit, & vltimo sequatur. Ipse est draco & leo. Draco modò est, quia homines non ita apertè, sed latenter decipit. Leo erit tempore Antechristi, quoniam tunc manifestè sæuiet in nomen Christi. Draco fuit, quando Christum super pinnaculum templi, vbi multos antè per vanam gloriam seduxerat, latenter fallere voluit, & tentauit inquiens, Si filius Dei es, mitte te deorsum. Et quasi hoc facere posset securè addidit: Quoniam angelis suis mandauit: &c. Bene enim intelligebat scripturas, sed quod sibi malo erat subticuit, videlicet. Super aspidem & basiliscum ambulabis &c. Leo autem fuit in passione Domini qui ipsum crucifigere etiam curauit, de illo ait Ioannes in Apocalypsi. Ecce draco magnus rufus habens capita septem & cornua decem, & in capitibus suis diademata septem & cauda eius trahebat secum tertiam partem stellarum. Per stellas hic significantur homines, qui tripartitè diuiduntur in perfectos, imperfectos, & reprobos. Tertiam ergo partem stellarum trahit secum diabolus, nimirum reprobos, nam hi sunt cauda illius. Alibi vocat eum Christus Sathanā: Videbam Sathanam tanquam fulgur de cę lo cadentem. Et ad Petrum inquiens: vade retro me sathana. Non est autem intelligēdum quod vocet eum diabolum, sed aduersarium, quod interpretatur sathanas. Hæc enim eius loci mens & sententia est Vade retro me sathanas, id est, sequere me per imitationem passionis: Noli disturbare passionem meam. Vel certe hæc: videbat. n. Christus, vt ait beatus Hilarius, dæmonē in aurem Petri suggerentem, vt impediret suam passionem, & ait ei: Sathan, Sathan. Ac si diceret, ne quicquam & frustra laboras. Et conuersus ad Petrum dixit: Vade retro me, id est, sequere, imitando meam passionem.

Apoc. 12.

Luc. 10

De festo Apostolorum Philippi & Iacobi. *Cap.* 123.

NVnc dicendum est de quibusdam solennitatibus, quæ hoc tempore in ecclesijs celebrantur, videlicet de festo sancti Philippi & Iacobi, & omnium Apostolorum (sic enim est in magnis & plenis calendarijs) de Inuentione sanctæ crucis, de festo Ioannis ante portam latinam, & beatæ Mariæ ad martyres, & de cōmemoratione sancti Michaelis. Hoc ergo tempus, vt prædictum est significat octauam ætatem, vbi bonū quod erit in dispari claritate singulorum, futurum est omnium. Vnusquisq; enim gaudebit perinde ob alterius bonum, ac propter suum, & bonum omnium, erit singulorum. Quare quum tempus hoc maximè solennitatibus conueniat, cumq; in primitiua ecclesia Apostoli non haberent particulares solennitates, statutum fuit vt ipsis Calendis Maij celebraretur solennitas in honorem omnium Apostolorum. Hoc etiam die festum est Philippi & Iacobi, idq; ideo: quia fortè illo die passi sunt. Hic Iacobus minor appellatus est, non vtique ætate, sed

sed vocatione, sicut fit inter monachos, vt qui ante factus est monachus, etiam si vel puer sit, tamen præcedat eum, qui quantus quantus sit posteà cœnobium ingressus est. Dictus est prætereà frater Domini, vel quia similis erat ei faciei, vt dicitur, vel ideò, quia erat filius Alphæi, fratris Ioseph viri beatæ Mariæ, & Mariæ sororis eius. Et qui ita ex vtraque parte sanguinis sese contingebant, apud Iudæos fratres vocabantur. Iesus autem putabatur esse Ioseph filius. Hic Iacobus dictus est primus post passionem Christi Hierosolymæ missam celebrasse, & Petrus Antiochiæ. Idem hic Iacobus factus est Episcopus Hierosolimitanus, qui quum nomen Christi prædicaret, & publicè fateretur, præcipitatus est à Iudæis è pinnaculo templi, & pertica fullonis interfectus. Alter verò Iacobus maior appellatus est, & vocatione & dignitate, quia familiarior fuit Christo. Ad secreta enim sui operis eum vocabat, vt quando trãsfiguratus est, & quando mortuum suscitauit in domo.

De inuentione sanctæ Crucis.
Cap. 125.

CRuce Domini inuenta ab Helena matre Constantini per Iudam, vt narrat historia, festum eius primò celebratum est Hierosolimę. Sed Eusebius Papa trigesimus à beato Petro illud posteà vbique terrarum celebrari præcepit. Iudas ille, per quem crux inuenta fuit, legitur posteà ad fidem fuisse conuersus, & appellatus mutato nomine, Quiriacus, creatusque tandem Episcopus Hierosolymitanus. De quo quidem diabolus, cùm alterum sibi amicum expectaret, sic dixisse fertur: Per Iudam Christus mortis traditus est, & per hunc Iudam Christus mortuus exaltatus, sed breui Iulianus amicus meus rex erit, qui me de illo egregiè vindicabit. Quod sanè ita factum est, vt qui ipsum interfecit, quemadmodum dicitur. Ferunt Iulianum hunc Monachũ fuisse, & magnum religionis simulatorem; adeò vt quędam mulier tres ollas auro onustas, ita vt in earum orificis aurum cinere cooperiretur, ne facilè inueniretur, apud eum depositurit, eiusque fidei concredidit. Quandoquidem virum illum sanctum esse credebat, nec tamen confessa est in ijs aurum inesse. Sed eo inuento ab illo & furato ollas cinere impleuit, & mulieri requirenti depositum reddidit. Cùm verò paulò post mulier aurum sibi quæreret, nec inueniret, non potuit, quod ipse haberet, conuincere, quod de auro nullos habebat testes. Nam alij monachi, ad quorum testimonium ollas tradiderat, nihil in eis præter cineres viderant, atque ita aurum obtinuit. Quo quum Romam fugisset, & sequenti tempore consulatum obtinuisset, factus est Imperator. Qui cùm magicæ artis à puero peritus esset, ac eam multum adamaret, plures sibi magistros asciuit. Cùm ergo quodam die absente suo magistro solus domi mansisset, ac legere inciperet dæmonum coniurationes, conuenit ante ipsum magna multitudo dæmonum, qui omnes erant nigri, ut Aethiopes. Tunc ille prætimore fecit signum crucis, & omnes illicò euanuerunt. Quod quum Iulianus Magistro suo referret quærenti quid ipse uidisset: dixit ei magister, signum illud dæmones maximè odio habere. Electus ergo hic in Imperatorem, & adhuc eius rei recordans, cùm artem magicam exercere vellet factus est Apostata. Signa crucis vbique destruxit, & Christianos quantùm potuit persecutus est credens aliter fieri non posse, vt sibi dæmones obtemperarent. Quare etiam tunc Iudam modò appellatum Quiriacum interfecit, per quem crux fuerat inuenta. Legimus prætereà militem quendam similiter Quiriacum vocatum, hunc Iulianum interfecisse. Nam quum hic per Ephesŏ suum duceret exercitum alios gentiles expugnaturus, qui aduersus eum & Romanos insurrexerant, & videret isthic quandam Abbatiam, mandauit eis vt sibi prandia parārent. Sed hi planè negauerunt, tum quia apostata esset, tum quia pauperes erant. Tunc ille ad hæc ita excandescens, eis rursus nunciauit, se priusquàm annus finiretur locum istum deleturum eosq; interfecturum, & omninò effecturum vt isthic segetes succrescerent. Quo sanè audito timuerunt monachi, sed Abbas eorum uir sanctissimus eos in Domino confortauit, & effecit ut sua confortatione

iam ad martyrium eſſet parati. Quadam verò nocte, cùm abbas in oratione perſiſteret, uiſa eſt ei beata Maria monaſterium aperire, & ad tumulum cuiuſdam militis, qui dicebatur Quiriacus, quique mortuus erat nondum ſeptem diebus & iſthic ſepultus, venire ac ei vt inde ſurgeret & ſe armaret ac de Iuliano eam vindicaret præcepiſſe. Tum ille ſurgens, ſe armis ſuis, quæ ad huc intemplo affixa erant, induit, & equum ſuum, qui adhuc in ſtabulo erat, vidente Abbate aſcendit, & ad fines Iuliani ſe contulit. Sequenti diei quæcumque viderat abbas, ſuis monachis narrat ordine. Qui militis tumulum aperientes, vt rem probarent, nec inuenerunt corpus, nec equum, nec arma. Tertia verò die confligente Iuliano cum ſuis hoſtibus, interfectus eſt à prædicto milite, & ſequenti nocte miles vidente abbate ad ſepulchrum ſuum redijt, equumque & arma in locis ſuis repoſuit. Poſt hunc Iulianum fuit Cyprianus homo gulæ & luxui deditus, qui ad beatam Iuſtinam virginem, quum ad ſuam luxuriã concitare vellet, miſit quendam dæmonẽ, qui huiuſmodi immunditiæ præerat, ſed ſigno crucis repulſus eſt. Miſit rurſus alium fortiorem, qui eodem modo crucis ſigno ſe deuictum fatebatur, ita vt hinc Cyprianus ad fidem conuerſus ſit. Tantæ poteſtatis eſt crux Chriſti, per quam ille nos planè immeritus æternæ fœlicitati reſtituit.

De ſanſto Ioanne Euangeliſta ante portam latinam. Cap. 126.

NEro interfecerat Petrum & Paulum, quo mortuo ſucceſsit ei Vaſpaſianus, atque ei Titus, cui poſteà Dominitianus. Sub hoc beatus Ioannes Euangeliſta profectus eſt Romam, vt iſthic verbum Dei concionaretur. Domitianus autem ipſum poni curauit in dolium feruentis olei plenum ante portam Latinam, ſic enim vocabatur. Sed beatus Ioannes nullam iſthic ſenſit læſionem, diuina gratia ipſum protegente. Quantum tamen ad illum attinet, martyr fuit. Quapropter feſtum de illo agitur, non ſecus ac ſi martyrium ibi ſuſtinuiſſet. Tum à Domitiano in Pathmos inſulã deportatus eſt. Sed tandem à Nerua Imperatore reuocatus eſt. Notemus hic tres tantùm Apoſtolos viuos fuiſſe Romæ: Petrum nempè, Paulum & Ioannem, ac tres item Euangeliſtas, Ioannem, Marcum, & Lucam. Præterea animaduertamus Chriſti Apoſtolos ſiue Diſcipulos non ideo fuiſſe paſſos, quòd Chriſtum prædicabant, ſed quòd ipſum deificabant, ac Deum eſſe aiebant ſine Romanorum authoritate, quod ipſi prohibuerant.

De feſto beatæ Mariæ ad martyres. Cap. 127.

CVM ſingula Romanorum idola non poſſent templum Romæ habere, fecerũt Romani vnum templum omnibus idolis, quod dictum eſt Pantheon. Illud templum impetrauit dari eccleſiæ Chriſti Bonifacius quartus Papa à Phoca Cæſare Conſtantinopolitano Imperatore, & illud reiectis idolis, omniſque eorum ſpurcitiæ dedicauit in honorem beatæ Mariæ & omnium martyrum, (nondum enim fiebant feſta confeſſoribus) & ſtatuit, vt ſingulis annis celebraretur illo die feſtum Martyrum, ſicut ipſis Calendis Maij feſtum Apoſtolorum. Sed quia in illo menſe non eſt tanta copia victualium, vt in alijs (ſolet enim tunc annona deficere) & populus qui confluebat ad illa ſolennia, propter inopiam ciborum quandoque non poterat bene celebrationi vacare, ideo Gregorius minor, qui eius nominis quartus fuit, duo hæc feſta tranſtulit, & ea Calendis Nouembris quando maior, eſt rerum copia fieri inſtituit. Nec ſolùm Apoſtolorum & martyrũ, ſed etiam Trinitatis, omnium Angelorum & Archangelorum, Patriarcharum, Prophetarum, & aliorum ſanctorum atq; ſanctarum, velut feſtum generale, cuius officium ordinauit.

Quare non celebremus feſta Sanctorum qui cum Chriſto ſurrexerunt. Cap. 128.

QVæritur quare non celebremus hoc tempore feſta Sanctorum qui cũ Chriſto ſurrexerunt, vel cum illo in cœlos aſcenderunt.

Debe

Debemus enim de eorum glorificatione gaudere & solennizare, sicut de alijs sanctis, quum certi simus eos ascendisse. Verùm eius rei ratio talis est. De morte eorum non solennizamus, quia ad inferos descenderunt. De glorificatione autem in anima festum aut in Pasca aut saltem in Ascensione Domini deberemus celebrare, sed non possumus propter authoritatem & magnitudinem officiorum illorum dierum. Obumbraretur enim eorum festiuitas dignitate maioris solennitatis. Quemadmodum si cum Rege veniret alicuius familiaris propter præsentiam Regis non tam diligenter ei obsequeretur, quàm si solus veniret. Ideò ergo statutum est, vt alijs anni temporibus, ijs diebus qui bus ecclesiæ sibi dedicatæ fuerunt, festa illorum celebrentur, vt festiuitas beati Ioannis Baptistæ sub finem augusti, qui tamen circa Pasca mortuus est. Propter eandem sanè rationem festum beati Iacobi Compostellæ in Iulio obseruatur. De festo beati Petri ad vincula alibi dicetur. Animaduerte ergo quod festa sanctorum veteris testamenti, vt Abrahami, Isai, Iacobi, Dauidis, Danielis & aliorum in Græcia & Venetiæ colantur, habeantque istic suas ecclesias.

De Sancto Michaele. Cap. 129.

DE festo Sancti Michaelis dicimus, quod hoc tempore Barbari Apuliam ingressi sint, eamque miserè depopulati. Quare Christiani in dicto ieiunio triduano auxilium Sancti Michaelis imploraverunt. Et cùm essent congregati instructaque acie exercitum aduersus hostes producerent, apparuit eis sanctus Michael, quasi illis auxilium præstans, tum hostes versi sunt in fugam. Quia ergo per beatum Michaelem victoriam obtinuerunt, ideò statum est vt eo die semper festum eius celebraretur.

De varietatibus huius temporis. Cap. 130.

DIcto de festis, considerandæ sunt quædam huius temporis varietates. Sũt enim hæ tres septimanæ quasi proprijs vocabulis nuncupatæ. Prima est Pascalis, secunda in albis, tertia expectationis, illa videlicet quæ est post Ascensionem domini. Prima dicitur sanctificata, quia homines per baptismum sanctificati tota illa septimana vestem gerunt in qua baptismum susceperunt, quę significat primam stolam. Secunda septimana appellatur in albis, quoniam tũc baptizati altero sabbato vestes baptismi deponentes, albas induunt vestes. Vel quoniam tunc solent illi qui baptizati sunt confirmari ab Episcopis, & alias albas vestes induere, vsque ad sequens sabbatum. Vel certè ideò nominatur in albis, quia significat vitam æternam in qua vtraq, stola vestiemur. Tertia tandem nuncupata est, vt diximus, septimana expectationis, qꝫ repręsentet tempus illud, quo Apostoli expectauerunt aduentum spiritus sancti. Atque hinc animaduertamus quosdam solere ieiunare ab Ascensione vsque ad Pentecosten, quia Apostoli eo tempore dicuntur ieunasse. Sed D. Gilberto videtur non esse ieiunandum, quod ad Pascale tempus pertineat. Alia item varietas hic est attendenda. Septimana enim Paschalis non protenditur nisi vsque ad sabbatum in albis, atq; ita Pasca pro octauis sex duntaxat dies: habet. Septimana in albis incipit à sabbato in albis, & finitur in altero sabbato, & sic durat octo diebus. Octauæ Ascensionis cùm deberent terminari quinta feria ante Pentecosten, protrahuntur vsque ad Pentecosten. Nam licet duo dies qui octauis supersunt, ad missam officium suum facilè possint ab dominica accipere, tamen non haberent ad nocturnos inuitatorium vel responsoria, nisi ab Ascensione Domini illa peterent. Vnde profectò decem illi dies pro vna octaua reputantur. Nec id quidem mirum quum totum Pascale velut vna habeatur octaua, quemadmodum etiam tempus illud à Natiuitate Domini vsque ad octauas Epiphaniæ.

De Pentecoste. Cap. 131.

HIS breuiter de Paschali tempore expositis, de Pentecoste Domini deinceps agendum est.

Populus Israeliticus quatuor præcipuè celebrat solennitates, Pascha scilicet, quia tunc eos Dominus liberauit ab Aegyptiorum seruitute, & à percussione Angeli asperſis immaculati agni sanguine postibus. Non enim fuit domus alicuius Aegyptij, in qua non mortuus aliquis conspiceretur. In domibus verò Hæbreorum minimè. Celebrant præterea Pentecosten: quia tunc acceperunt legem, & scenophegiam in Septembri, quæ interpretatur fixio tabernaculorum. In hyeme denique celebrant Encenia, id est, dedicationem templi. Nos autem tantùm duo istorum seruamus: Pascha videlicet & Pentecosten, sed alia ratione atque illi. illi enim celebrant Pascha, quòd tunc ab Aegyptia seruitute fuerint liberati: Nos ideò Pascha celebramus, quia tunc per Christum redempti sumus. Illi celebrant Pentecosten, quòd tum legem acceperunt, nos ideò, quia tunc accipimus spiritum sanctũ. Illi acceperunt legem in tabulis lapideis extrinsecus scriptam. In tabulis quidem lapideis, ad designandum eorum duritiem. Extrinsecus verò scriptam, quod literæ spiritualem intelligentiam non pertingebant. Sed spiritus sanctus datus est septuaginta duobus discipulis in corde digito Dei intus spiritualem intelligentiam eis distante. Verùm animaduerte aliud esse Pentecosten, aliud quinquagesimam, itemque quinquagesimam multifariam accipi. Est enim quinquagesima dierum annorum, psalmorum, personarum & denariorum. Rursus quinquagesima hæc dierum triplex est. Est enim vna à dominica, quæ vulgò appellatur, Esto mihi, vsque ad Pascham: alia à Paschate ad Pentecosten, & tertia, à sabbato in albis, vsque ad sabbatum post Pentecosten. Prima est pœnitentiæ & afflictionis, secunda lætitiæ & exultationis, tertia velut figuræ. Præfigurat enim octauam ætatem, in qua vtraque stola induemur. Ex quo quidem fit, quod duo Alleluya illa quinquagesima cantamus, quorum primum significat corporis stolam, secundum animæ. Sic quoque tres sunt psalmorum quinquagesimæ; Prima est à Beatus vir, vsque ad miserere mei: Secunda à Miserere mei, vsque ad Domine exaudi: tertia denique à Domine exaudi, vsque ad Omnis spiritus laudet Dominum. Hæ quinquagesimæ, dies diluuij significant. Tot enim diebus aquarum fuit inundatio, scilicet centum & quinquaginta diebus. Ideò autem tres quinquagesimas psalmorum cantamus, vt Deus à tali nos diluuio & ab omni malo defendat. Quinquagesima porrò annorum erat iubilæus. De quinquagesima personarum habetur in Genesi, vbi Abraham in hunc modum à Domino quærit. Si septuaginta, inquit, in populo inueniantur iusti, nunquid eis parces? Ita respondit Deus, & sic posteà de sexaginta, & quinquaginta, vsque ad decem. De quinquagesima verò denariorum habetur in Euangelio, vbi de duobus agitur debitoribus, quorum vnus debebat centum denarios, alter quinquaginta. Sed hæc de illis dixisse satis sit. Nunc autem ad propositum redeamus. Dicitur ergo Pentecoste à πεντηκοντα quinquaginta, quod dies hæc à resurrectione Domini distat quinquaginta diebus. Hinc πεντηκοστὸς latinè dicitur quinquagesimus. Sicut enim populus Israeliticus quinquagesimo die à Pascha, quod celebrauerunt in Ramasse, venerunt ad montem Dei Oreb vel Sina, quod idem est, & legem tunc acceperunt. Ita die quinquagesimo à passione Domini spiritus sanctus discipulis in superiori cœnaculo aduentum eius expectantibus datus est in linguis igneis. Et in linguis vtique, vt in omni genere linguarum & sermonum facundi essent. In igneis verò ideò, vt inflammarentur amore Charitatis. Datus est igitur spiritus sanctus discipulis, cuius gratia est septiformis, quoniam numerum scilicet septenarium, maximè obseruant Iudæi in omnibus, idque non sine specie figuræ. Ipsi enim celebrant septimum diem videlicet sublatum, septimam septimanam, nempè Pentecosten, septimum mensem, nimirum Septembrem, qui apud eos ferè habetur celebris & septimum annum, vt potè quum serui à Iudæis manumittebantur, si vellent. Si autem aliquis manumitti non vellet, sed in Domini seruitute remanere, is ad postes tabernaculi, vel templi ducebatur, atque eius aures subula perforabantur, quod erat signum seruitij, ne amplius

ampliùs manumitteretur, si forsitan posteà ex seruitute manumitti vellet. Sic quoque hoc anno quæcunque terra ex se gratis procreabat, erant communia. Non enim colebatur eo anno. Pari ratione nos septimo die videlicet in sabbato, baptismum celebramus. Sabbatum enim requiem significat, & nos per baptismum sabbatizamus, id est requiescimus. Quoniam quando homo baptizatur, habet anima eius quietem, quum per spiritum à vitijs emendata in fidei vnitate quiescit. Sciendum ergo est duobus tantùm sabbatis regulariter baptismum celebrari. Sabbato videlicet Paschali, & Pentecostes. Paschali quidem sabbato, quoniam in passione Christi omnes baptizamur, hoc est redimimur. Sabbato verò Pentecostes, quia tunc per spiritum sanctum mundamur, & sanctificamur. Atque huius quidem sabbati officium nunc tractandum est.

De Officio sabbati Pentecostes.
Cap. 132.

OFficium huius diei nihil discrepat ab officio sabbati Paschæ excepto quod in eo prima lectio sit de Adamo, id est de mundi creatione. Hic verò prima est de Abrahamo. Et huic quidem lectioni de Abrahamo, canticum subiungitur, illi verò de Adamo, non vtique. Due hæ lectiones illos duos parentes significant, quorum vnus fuit pater erroris & deuiationis, scilicet Adamus: Alter fuit pater fidei & reuocationis, videlicet Abrahamus. Lectioni de Adamo non subiungimus canticum, quod ille non bene nobis cecinerit, quoniam transgressus est Dei mandatum. Vnde non respondemus ei, quasi nobis malè cantanti. Quod autem malè cantauerit ex eo patet, quod ei dictum est: Maledicta terra in opere tuo. Lectioni de Abrahamo canticum subiungimus, vt qui benè nobis cecinerit, vnde ei dictum est: In semine tuo benedicentur omnes gentes. Tacentur autem hac die tituli, propter paruulos qui necdum cognoscunt authores noui & veteris testamenti. Missa hoc sabbato ita incipit, quemadmodum sabbato Paschæ videlicet per KIRICELEYSON. Proinde Gloria in excelsis tam hoc, quàm illo sabbato canitur, atque etiam die cœnæ, sed non nisi in illa ecclesia, in qua consecratur chrisma. Alibi enim cantari non debet. In vesperis denique hi dicuntur psalmi: Laudate pueri dominum, Laudate Dominum omnes gentes, Lauda anima mea Dominum, Laudate Dominum quoniam bonus, & Lauda Hierusalem Dominum.

De ieiuniis quatuor temporum.
Cap. 133.

DIcendum modò est de ieiunijs primitiarum, quæ in septimana Pentecostes solent contingere. Et primò quidem de origine, secundò de institutione, tertio de nomine & eius ratione, deinde de officio, & vltimo de ordinibus, quæ in ijs celebrantur, oportet dispiciamus: Origo istorum ieiuniorum sumpta est ex veteri testamento. Sicut enim populus ille Deo ex omnibus rebus suis dabat primitias: sic nos ex temporibus primitias, & non solùm ex temporibus, sed etiam ex omnibus quæ possidemus debemus. Nunc sequitur de institutione.

De institutione ieiuniorum quatuor temporum.
Cap. 134.

IN primitiua ecclesia fuit institutum vt ieiunia hæc quoque anno ter fierent. Sed Calixtus Papa instituit, vt quater fierent, sumens rationem ex veteri testamento. Iudæi namque quater ieiunabant in anno, ante Paschan, Pentecosten, Scenophegiam id est, ante fictionem tabernaculorum in Septembri, & ante Encenia, id est, dedicationem in Decembri. Præterea si ter fierent, & tres dies singulis vicibus ieiunarentur, anno diuiso in tres partes, remanerent semper aliquod dies, quorum primitias non redderemus. Sunt rursus & multæ aliæ rationes, quamobrem quater fiant in anno. Vna est, quod in humanæ naturæ constitutione quatuor sunt qualitates, vtpotè quod simus calidi, frigidi, humidi, sicci, ex quibus qualitatibus quilibet peccandi petit delectationes. *Dist. 66*

Vt ergo quatuor has qualitates à peccandi libidine refrenemus, quater in anno ieiunamus. Vel talis etiam ratio reddi potest. Homo constat ex anima & corpore, Corpus autem consistit ex quatuor elementis. Sed anima tres potissimum habet proprietates, vt ratione, irasci, & concupiscere. Quare vt hæc in nobis moderentur, quater in anno tribus diebus ieiunamus, vt quaternarius numerus referatur ad corpus, ternarius ad animam. Rursum: annus in quatuor tempora diuiditur, quorum vnumquodque tres habet mẽses, Quater igitur in anno ieiunamus tres dies, pro quolibet mense diem vnum. Est iterum alia ratio, cur quater ieiunamus, ob quatuor videlicet anni tempora. In Hyeme enim mandamus terræ semina, in Vere arbores floreſcunt & vineæ pubescunt, in Aestate metimus nonnullas fruges, & in Autumno colliguntur vuæ. Quater denuò ieiunamus, quia vt veteres quoque anno quater ieiunabant quadragesimam diem, & nos his temporibus tres dies ieiunamus. Dicuntur autem ieiunia quatuor temporum, vel ieiunia primitiarum vel ieiunia duplicia, quia fiunt tribus diebus, quibus solemus ieiunare in una septimana. Sunt verò instituta vt dictum est, à Calixto Papa, & prima huiusmodi ieiunia fiunt in Martio, in prima videlicet septimana Quadragesimæ, vt in nobis marceant vitia. Non enim omninò possunt extingui. In Aestate fiunt secunda, nimirum in septimana Pentecostes, vt quoniam tunc venit spiritus sanctus, & nos esse debeamus feruentes spiritu. Tertia ieiunia fiunt ante festum sancti Michaelis, in tertia septimana Septembris, quòd quemadmodum tunc arborum fructus colligantur, & nos quoque deceat Deo reddere bonorum operum fructus. Quarta postremò fiunt in septimana ante Natale Domini scilicet in Decembri, quia sicut tunc herbæ moriuntur: ita & nos oportet mori mundo: & renasci Deo. In horum ieiuniorum quarta feria dici debent duæ lectiones tono siue voce nocturnali: vna ex veteri testamento, altera ex nouo, tono & voce communi ad significationem eius, quòd qui ordinandi sunt sabbato sequenti, oporteat vt sint vtriusque testamenti periti. Idem indicat mitra Episcopalis per duo illa cornua. Debet enim hic vtriusque testamenti non esse ignarus, quo tanquàm duplici cornu possit ferire fidei inimicos atque hæreticos. Sexta ieiuniorum feria, vna duntaxat dici debet lectio, quòd author veteris & noui testamenti vnus & solus sit Deus, atque ex veteri & nouo testamento vnum factum sit Euangelium. Sabbato autem quatuor recitantur lectiones, antequàm celebrentur ordines, quarum prima pertinet ad populum, secunda ad ecclesiæ primates, tertia ad ministros, quarta ad omnes religiosos, Lectio Danielis ideò sequitur de tribus pueris, quòd qui sunt ordinandi, in fide debeant esse probati, sicut illi fuerunt. Sunt autem hi circa tria potissimum inquirendi, circa naturam, vtrum videlicet ex legitimo matrimonio sint procreati: circa literas [& circa vitam ac bonam conuersationem. Notemus ergo hic, quòd Archipresbiter ordinandos prius debeat offerre Archidiacono: vnde hic etiam dicitur vicarius, quoniam in hoc vicem supplet sacerdotum. Eorum enim esset hoc facere. Archidiaconi officium est eos examinare & scrutari in vita, in natura & honesta conuersatione, atque ita eos tradere in manus scholasteris, cuius munus est periculum facere in literis. Sic itaque diligenter inquisiti debent tradi in manus Episcopi. Post lectionem Danielis subiungitur cantus Benedicite. Sed quare ad lectionem Danielis non flectuntur genua, suprà dictum est. Epistola Pauli deindè legitur, ad quam genua non flectimus, quoniam ad nouum pertinet testamentum. Huic deinceps tractus subiũgitur cum graui cantu, quòd ordinati graues esse debeant & constantes, ne facili superbiæ statu afferantur. Obiter tamen animaduerte non permissum esse, vt eadem die bis aliquis ordinetur. Sed si necesse fuerit, potest ordinari sabbato in diaconum, & dominica sequenti in sacerdotum, & postea in octauis Pentecostes potest consecrari in Episcopum.

23. q. 1. c. Episcopus.

De

De tempore peregrinationis ac festis in eo contentis. Cap. 135.

AB hoc ergo sabbato incipit tempus peregrinationis, quoniam sumus quidem in itinere quo venitur ad patriam, sed hostes & aduersarios habemus antequã illic perueniamus, nimirũ carnem nostram, mundum & diabolum. Legimus hoc tempore librum Regum, vbi bella nobis proponuntur & victoriæ, vt & nos contra hostes fortiter pugnemus, & adepti victoriam in cœlis tandem coronemur. Et notemus obiter apud authores tribus potissimum nominibus appellari Iudæos. Primo, quia vocantur recutiti, vnde Isaias: Recutita, inquit, sabbata, id est, Iudaica, quoniam recisam verendorũ cutem habent. Appellantur etiã Palestini: vnde Ouidius: Terra Palestino septima culta viro. Et communi nomine Iudæi ab Iuda filio Iacob, qui vnus fuit ex duodecim Patriarchis. Quantumuis enim duodecim fuerint tribus, quæ a duodecim filijs Iacob descenderunt, a Iuda tamen Iudæi ideo sunt appellati, quòd de regno Iudæ hoc pacto prophetauerat Iacob: Non deficiet princeps de Iuda, nec dux de fœmoribus eius, donec veniat qui promissus est. De tribu autem Iuda venit Dominus noster Iesus Christus. Notemus præterea, quòd aliquæ sint octauæ deuotionis, vt sancti Nicolai, & sanctæ Mariæ Magdalenæ, qui octauas non habent, sed quoniam sunt quarundam Ecclesiarum patroni, ideo eis fiunt octauæ. Sunt & octauæ veneration is, vt in magnis solennitatibus, & significationis, vt Petri & Pauli quæ secundã significant stolam quam habituri sunt, videlicet corporis glorificationem. Paulus historiographus diaconus Romanæ curiæ monachus Cassinensis, cũ die quodã Paschalem cæreum cõsecraret, fauces eius raucæ factę sunt, quum prius esset satis vocalis. Vt ergo vox ei restitueretur, in honorẽ sancti Ioannis hymnum hunc composuit: Vt queant laxis, &c. Vnde in principio petit vocis restitutionẽ, sicut restituta est Zachariæ merito sancti Ioannis. De quo quidẽ dicemus, si primo festum Geruasij ac Prothasij breuiter exposuerimus. Et quidem hoc vnum hic dicimus, q̃ in eorum officio cantatur: Loquetur Dominus pacem in plebẽ suam. Nec hoc sanè sine causa tum temporis dicitur, quòd in horum festo reformata fuerit concordia inter Longobardos & Romanum Imperium. Cætera de illis historia plenè perstringit.

Festum Geruasii ac Prothasii.

De natiuitate sancti Ioannis. Cap. 136.

VIdeamus igitur modò de ipsius sancti Ioannis Natiuitate, & primo quamobrem Natiuitas eius celebretur cum in peccatis fuerit conceptus. Nullius enim conceptio facta in amplexu maris & fœminæ, potest esse sine peccato. Quidam enim sunt sine patre & matre, vt Adamus: Alij ex patre sine matre, cuiusmodi fuit Eua: Alij verò ex patre & matre, quod est frequentius, vt Abelus: Alij tandẽ ex matre sunt sine patre, qualis est Christus. Vnde in persona illius dictum est: Ego sum vermis & non homo, hoc est, secundum legem vermium natus, non autẽ hominum. Sed animaduertatur hic hominem prius, vt ita dixero, seminari, ac posteà in vulua concipi, ibique carnem formari. Verum post quadraginta & sex dies creari animam, & corpori infundi, secundũ Theologos, quibus magis credendum est, quàm physicis. Celebratur ergo huius natiuitas secunda, quando nimirũ primo exit in lucem. Nam prima est, quãdo ipsa anima corpori infunditur. Secũda verò quum prodit in lucem. Quare iuxta secundam, sine peccato fuit conceptus. Sanctificatus enim fuit in vtero quemadmodũ Hieremias, in cuius prophetia hoc ita continetur: Antequã exires de vulua sanctificaui te, &c. Quod quidem in huius figurã fortasse dictũ fuit. Sed de quo genere sanctificationis hoc ifthic dicatur Deus nouit. Sunt qui putent de sanctificatione originali dictũ fuisse, idq; hoc pacto probare conantur, q̃ videlicet Spiritus sanctus puerum repleuerit, atque adeò vt ex istiusmodi Spiritus sancti repletione, & repleta fuerit mater. Atqui si esset in originali, foret vtiq; & in mortali. Ergo neq; puer sancto Spiritu esset repletus, neque eius mater. Nec verò refert, q̃ & mali quàm plurimi prophetarunt vt Cayphas & Balaam, & quòd asina etiam locuta sit. Verum contra videtur, quod ei peccatum istud originale remissum non fuerit. Dixit enim Ioannes

Luc. 2.

Matt. 3.

Ioannes ad Christum: Ego a te debeo baptizari, & tu venis ad me baptizari. Ex quo intelligitur ipsum voluisse ablui a peccato originali. Sed intelligendum planè est ipsum hoc dixisse in persona Ecclesiæ, in qua etiam opinione glossa est peruulgata.

De vigilia Sancti Ioannis. Cap. 137.

FEstum sancti Ioannis habet vigiliam, hoc est, eius festi dies præcedens dicitur vigilia vel eius loco ieiunium, quòd vice vigiliarum est institutum. Fuit enim moris apud veteres, vt in festiuitatibus viri cum vxoribus & filiabus suis ad Ecclesiam conueniret, atque isthic cum lumine & candelis vigilarent. Sed quoniam in his vigilijs crebrò cõtingebat vt puellæ vitiarentur, ac malitiosi oportunitatem haberent, quo flagitia sua commodè perficerent, ideò factum est, vt vigiliæ mutarentur in ieiunia. Vnde etiam nunc antiquitatis nomen retinuit. Vocatur enim vigilia. Celebratur autem natiuitas Ioannis, tum propter historiam (habet enim Euangeliũ: Et multi in natiuitate eius gaudebũt, quod obseruant Christiani & Pagani) tum propter allegoriam & mysteriũ. Per Ioannem enim significatur ortus gratiæ, ex quo quidem fit vt tum magis solennizemus propter mysterium quam propter ipsam personam. Credimus autem, quòd hic in vtero sanctificatus est, sicut Hieremias, vnde eo die de Hieremia legitur. Sed quo genere sanctificationis nec satis liquet, nec legimus. Pleriq; tamen affirmant ipsum ab omni peccato fuisse mundatum. Saluator autem attulit nobis ortum gratiæ. Hunc Ioannes præcessit annunciatione, natiuitate, prædicatione, passione, & ad inferos descensione. Officium eius partim constat ex veteri testamento, partim ex nouo, quoniam ipse fuit finis veteris & initium noui. Fuit nanq; quasi lapis angularis, hoc est, nouum & vetus coniungens testamentum. Quòd autem hoc festo ieiunamus, totum illud natum est ex sympathia quadam & compassione qua ei compatimur, quòd ieiunauerit in deserto, atq; isthic vitam egerit admodum acerbam. Solent porrò hoc tempore ex veteri consuetudine mortuorum animalium ossa comburi, quòd huiusmodi habet originem. Sunt enim animalia, quæ dracones appellamus, vnde in Psalmo: Laudate Dominum de terra dracones, nos thracones vt quidã mendosè legunt, scilicet terræ meatus. Hæc inquam, animalia in aere volant, in aquis natant, in terra ambulãt. Sed quando in aere ad libidinem cõcitantur, (quod ferè fit) sæpè ipsum sperma vel in puteos, vel in aquas fluuiales eijciũt ex quo lethalis sequitur annus. Aduersus hæc ergo huiusmodi inuentum est remedium vt videlicet rogus ex ossibus construeretur, & ita fumus huiusmodi animalia fugaret. Et quia istud maximè hoc tẽpore fiebat, idem etiam modò ab omnibus obseruatur. Est & alia causa quamobrem ossa animaliũ comburantur, quòd ossa sancti Ioannis in ciuitate Sebastæ ab Ethnicis combusta fuere. Consuetum item est hac vigilia ardentes deferri faculas, quòd Ioannes fuerit ardens lucerna, & qui vias Domini præparauerit. Sed quod etiam rota vertatur hinc esse putant, quia in eum circulum tunc sol descendit vltra quem progredi nequit, a quo cogitur paulatim descendere, quemadmodũ vulgi rumor de beato Ioanne Christo adueniente ad summum peruenit, quum Christus putabatur, posteaq; descendit ac fuit diminutus, vt vel ipse de se testis est: Me inquiens, oportet minui, illum autem crescere. Quod quidem propterea dictum esse nonnulli arbitrantur, quòd tum dies incipiant minui & decrescere, & in Christi natiuitate crescere. Verumenimuero quia alii quando dies ante festum sancti Ioannis decrescant, & ante natale Domini crescant, intelligendũ est istud de natiuitate in matre, quando scilicet vterq; conceptus est. Conceptus enim est Ioannes diebus decrescentibus, vt in Septembri, & Iesus crescentibus, vt in Aprili. Proindè missa huius diei officiũ petit partim ex veteri, partim etiã ex nouo testamẽto, cum in eo quædam sint testamenti noui, quædam veteris. Nam lex & prophetę fuerunt vsque ad Ioannem, ita vt hic fuerit tanquã in medio constitutus veteris & noui testamẽti. Posteà tamen circunciſus est Christus. Eodem verò die & Ioannes Euangelista in fossam descendit, sed quia propter natiuitatem beati Ioannis Baptistæ, eius festiuitas plerè venerari non posset translata est ad natale Domini.

Quare

Quare quum neque ibi propter festum sancti Stephani vigiliã habere potuerit, hinc esse dicimus, quod hoc die duplex missa canatur, altera quidé de vigilia Euangelistæ, nimirum: Iustus vt palma florebit: altera verò de vigilia Baptistæ. Quanquã dicere possimus vigiliam Ioãnis Baptistæ plenum habere & absolutum officium. Ex quo sanè fieret, vt illo die non celebraretur vigilia sancti Ioannis Euangelistæ.

De festo apostolorum Petri & Pauli. Cap. 138.

HVc vsque de natiuitate sancti Ioannis eiusq; vigilia actum est, sequitur deinceps festiuitas duorũ Apostolorum, Petri videlicet & Pauli. De his magna est controuersia, vtrum eodem die passi sint. Henricus enim Solitarius velle videtur eodem die eos, anno tamen reuoluto, passos esse. Sed Pelagius Papa, atque alij sancti patres qui de illis scripserunt in Decretis, volunt illos eodem die eademq; hora sub pessimo illo Imperatore Nerone fuisse passos. Alioqui enim falsæ essent historiæ de illis proditæ. Sed tamen in diuersis locis passi sunt, & diuersis pœnis. Petrus enim cruci fuit affixus: Paulus verò obtruncatus, quæ pœna videbatur esse honestior. Nam ciuis erat Romanus, vt habetur in actibus Apostolorum. Posteà verò eorum corpora fuere eodem loco eodemq; sepulchro posita, vbi multo tempore simul permanserunt. Sed ad fidem Christianam conuerso Imperatore Romano, & Christiana religione magis ac magis crescente, vtriq; Apostolo suam peculiarem ædificauerũt Ecclesiam & cum vellent corpora separare, dubitarentq; quænam ossa Petri, & quæ Pauli essent, illis orantibus ieiunio peracto, responsum est cœlitus, maiora esse ossa prædicatoris, minora verò piscatoris. Atque ita sanè seorsim a sese mutuò ossa fuere separata, & in suis Ecclesijs posita. Quanquã verò horum festa eodem die celebranda occurrant, beatus tamen Gregorius instituit, vt festum Petri ipso die tantum celebraretur. Maior enim fuerat sanctitate, & Romæ primas tenuerat, sequenti verò die coleretur festum Pauli. Ipso tamen die Petri dicitur in missa oratio siue, vt vocant, collecta, illis duobus communis. Potest ergo hi missa inchoari vel de sancto Petro, vel per huiusmodi introitum: Terribilis est locus iste. Quia eo die Ecclesia Petri fuit dedicata. Quæritur autem hic de Lino an Papa fuerit, atque itidem de Cleto. Sed responsum est, & negatũ, eosq; fuisse discipulos Petri, ac eius vicem in his duntaxat suppleuisse, quæ ad actiuam pertinebant vitam, vnum videlicet intra muros, alterum, verò extra: Sed Petrus vacabat orationi, vnde etiam nũc Romæ præter Papam & alius quispiam Episcopus est. Considerandum porrò est interdum inueniri Paulum Petro esse minorem, & quandoque etiam maiorem vel inter sese eos esse æquales. Sed istiusmodi cõtrouersia hoc modo dissolui potest: Fuit enim Paulus minor Petro, videlicet dignitate, q; hic fuerit princeps Apostolorum. Verum eodem maior fuit prædicatione, & æqualis & par vitæ sanctimonia. Horum itaq; festum tria habet præcipua, ieiunium, octauas & solennitatẽ. Ieiunium quidem, quia si cum eis regnare optemus, oportet nos etiam cum ijs compati. In solennitate verò propter eorum glorificationem gaudemus. In octauis denique ob illorum futuram beatitudinem in corpore & anima, cuius certi sumus, lætamur.

De diuisione apostolorum. Cap. 139.

DE festo diuisionis Apostolorum magnæ authoritatis scriptores varij dissentiunt. Quidam enim volunt diuisionem hanc intelligendam esse quasi quæ Hierosolymæ post duodecim annos facta esset, quum videlicet Apostoli partiti ac separati fuerint ad concionandũ Ethnicis. Nonnulli verò putant festum hoc esse accipiendum de diuisione Petri & Pauli, illa videlicet, de qua superius mentio facta est. Illam enim tali die factam fuisse arbitrantur, quod vtique bene fieri potuit. Dicitur autem hoc die magna illa Apostolorũ Sequentia, cuius initium est huiusmodi: Cœli enarrant, & Euangelium Ascensionis, sed non integrum, vt quòd ibi incipit: Et Dominus quidé Iesus postquã loquutus est. Ad cuius extremæ partis probationem nonnulli hic mentionem faciũt de duobus Discipulis Petri, qui quum ad prædicãdum missi

missi essent, & circiter viginti dies iter ingressi, alter eorum mortuus est, & alter ad Petrum redijt. Hunc aiunt fuisse beatum Maternum. Sed Petrus ei tradidit baculum suũ, ac ipsum remisit, præcipiens vt ad corpus socij sui adiret, & illud suo baculo tangeret. Quod quidem cum hic fecisset, è vestigio alter reuixit ad tactum baculi, qui iam mortuus fuerat quadraginta diebus. Et sic verum esse completum est, quod dixerat Dominus: Et maiora horum facietis. *Ioan. 14.* Dominus enim quatriduanum suscitauit Lazarũ, quod sanè oppido quàm magnum fuit, sed magis quod ad tactum baculi Petri reuixit ille, qui iam mortuus fuerat quadraginta diebus.

De festo sancti Iacobi. *Cap.* 140.

FEstum hoc Iacobi est maioris, fratris Ioannis Euãgelistæ, & filij Zebedæi: Huius corpus quieuit in Compostella, quæ Hispaniæ pars est. Missus enim fuit vt Hispanis verbum Dei concionaretur. Sed propter malitiam & duritiam principum extrà vnum ad fidem Christi neminem conuertere potuit. Quod quum videret vir sanctus Hierosolymam redijt, vt conspiceret an illi, quos isthic reliquerat, etiamnum satis essent in Christi fide confirmati, & inuenit multos in ea errantes, imò qui iam ferè omnino eam deseruerant, propter Hermoginem & Philætum, qui magicis artibus quasi miracula faciebant, quibus homines miserè decipiebant. Verum hos magos aggrediens Apostolus ad fidem conuertit, populumq; ad cultum Dei reduxit. Deinde verò quum ad Herodem duceretur, in via paraliticum quendam sanauit, & qui ipsum ducebat ad fidem conuertit, ac baptizauit. Tandem ab ipso Herode fuit obtruncatus. Tum magi illi, qui iam eius facti erãt discipuli, cum alijs tribus eiusdem discipulis cum corpore in nauim ascenderunt, & sese sine rectore mari cõmiserunt, vt ei diuina prouidentia sepulturæ locum tribueret. Tandem nauis illa Hispaniæ applicuit, ad regnum Lupæ. Erat autem tum temporis regina quędam in Hispania Istoc nomine, cuius vita & mores nomini planè conueniebant. Adhanc ergo reginam discipuli aliqui exierunt, & illi dixerunt hoc pacto: Dominus Iesus Christus misit ad vos corpus sui discipuli, vt quod recusastis vinum, saltem mortuum recipiatis. Ac narrauit illi totum istud miraculum, quo pacto illuc appulissent. Quod quum audijsset Lupa misit eos ad crudelissimum quendam virum qui eos in carcerẽ detrusit. Sed quum hic pranderet, angelus Domini eos è carcere eduxit, qui ciuitatem exeuntes velut peregrini, populo vidente ac nemine impediente, ad suos redierunt socios. Absoluto prandio Tyrannus ille ad se captiuos adduci iussit. Sed quum venissent ad carcerem qui illuc missi erant, inuenerunt carcerem apertum, nec in eo captiuos, quod Domino suo retulerunt, qui ita percitus ex templo famulis præcepit, vt eos insequerentur. Verum quum hi a ciuibus passim duos tales viros sibi visos fuisse, & pontem ciuitatis transijsse intellexissent, & ad eos impetu quodam cucurrissent, pons fractus est, & in aqua submersi sunt. Quod quidem simul atque audiuisset princeps, & sibi & suis timens, motus pœnitentia, alios misit, qui sanctos illos viros rogaret, vt ad se securi redirent, promittentes quodcunq; eis placeret se facturum. Illi autem redierunt, & populum ciuitatis ad fidem Christi conuerterunt. Quod factũ Lupa regina summopere doluit, & redeuntibus ad se discipulis non ausa apertè eis nocere, fraudem verbis dissimulans ait: Accipite boues quos habeo, & plaustro eos iungite, & quò placuerit corpus Domini vestri abducite. Dicebat autem istud animo planè maleuolo. Nouerat enim boues esse indomitos ac fieri non posse, vt vel iungerentur, vel currui applicarentur. aut certè si posset, vt currerent nunc horsum, nunc illorsum, atque eos ita dissiparent & occiderẽt ac corpus ipsum caderet. Sed nulla est sapientia aduersus Dominum. Discipuli enim posteaquã crucis signum fecerunt, statim boues mansueti velut agni facti sunt, nec hominis contrectationem veriti. Hi ergo Apostoli corpus in grandi saxo posuerunt, quod ita se corpori aptum reddidit, quasi humana opera ad id fuisset confectum, sepulchrumq; corpori præbuit, Quod quum ita simul cum corpore currui imposuissent, boues sine aliquo rectore recta ad palatium Lupæ currum aduexerunt, nec quieuerũt, donec ad ipsius

palatij

palatij medium peruenerunt. Quare ſtupefacta regina, & tanto miraculo exterrita, ad fidem conuerſa eſt & ex ſuo palatio ſancto dicauit Eccleſiam, omniaq; ornamenta, quæ poſſidebat iſthic ad cultum Eccleſiæ cõſecrauit, ac fœliciſſima tandem morte obijt: colitur autem feſtum beati Iacobi octauo Calendas Auguſti, nõ quòd tunc obierit (paſſus enim eſt circa Paſcha, vt liquidò in huius diei Epiſtola conſtat: Miſit Herodes rex, &c.) Sed quòd hoc die ei ſit dedicata Eccleſia in Compoſtella. Nec verò habet ieiuniũ inſtitutionis feſtũ hoc, ea ratione, qua ſuprà oſtenſum eſt.

De feſto Petri ad vincula. *Cap.* 141.

THeoſebia vxor Theodoſij Imperatoris, quum per Alexandriam proficiſceretur Hieroſolymam, incidit in eius regionis homines, qui tum temporis feſtum in honorem Auguſti Cæſaris colebant de triumpho habito aduerſus Cleopatram & Marcum Antonium. Quod quum animaduertiſſet Theoſebia ęgerrimè tulit tantum honorem exhiberi Ethnico homini & damnato. Cum autem veniſſet Hieroſolymam datæ ſunt ei cuiuſdam beneficio cathenæ, quibus ſub Herode ligatus fuit Petrus: Tandem verò Romam rediens ſuper eo, qđ in Alexandria viderat, ſummũ conſuluit Pontificem, eique oſtendit cathenas, quas Hieroſolymę dono acceperat. Iuſſit item Papa illas adferri cathenas, quibus ſub Nerone ligatus fuerat Petrus, quæ ſimul atque tangerent alias, ita fuerunt coniunctæ atque implicatæ, ac ſi ſemper eædem fuiſſent. Quo quidem viſo, Theoſebia iuſſit conſilio Pontificis ædificare Eccleſiam in honorẽ beati Petri, & in ea cathenas illas collocauit. Dedicatio autem eiuſmodi facta eſt Calendis Auguſti, ſtatuitq; pontifex, vt quod indiſcreta, & inepta hominum voluntas hucuſque feciſſet Principi Romano modò idem Chriſtianorum pietas in vniuerſo orbe ſemper faceret Principi Apoſtolorum Petro. Atq; ad eum ſanè modum ſolennitas Petri extinxit ſolennitatem Auguſti.

De feſto Machabæorum. *Cap.* 142.

HIc animaduertendum eſt Machabæos hos non illos eſſe ex quibus vnus fuit Iudas Machabæus, ſed qui fuerunt filij Fœlicitatis, vt quibuſdam placet. Alij affirmant fœlicitatem matrem fuiſſe aliorum ſeptem fratrum, qui Chriſti nomine paſſi ſunt & quorum nomina ignorat Eccleſia. Hanc fœlicitatem vocat beatus Gregorius pluſquã martyrẽ, q, ſepties paſſa ſit in ſeptem filijs, & octauo tandem in proprio corpore. Certè illa fœlicitas cuius hi ſunt liberi, quorum feſtum hic agitur, duplex ſuſtinuit martyrium, vidit enim filios diuerſa pati tormenta, & deinde ipſa martyrium ſuſtinuit. Erant enim eius ſeptem filij, tametſi nõ hos fuiſſe quidam putent. Meminit autem eorum feſtum Eccleſia tam orientalis, quàm occidentalis, quanquam nullius ſancti veteris teſtamenti præter hos (ſi ita ſint) contra multorum habeat feſta, Verum hos vtraq; colit Eccleſia, quòd propter legis obſeruationem paſſi ſint, quum carnem porcinam comedere recuſarent. Eſt rurſus alia ratio quoniam numero ſeptem fuerunt. Atqui ſeptenarius numerus, vt eſt præter cæteros plenus & perfectus, ita numerum exprimit vniuerſitatis. Quare in his ſeptem ſignificantur omnes martyres, tam veteris quàm noui teſtanti. Atque exhibentur martyribus noui teſtamenti in exemplum, vt quem admodum illo pro ſua lege paſſi ſunt, ita & nos vel mortis periculum pro noſtra adire non horreamus, ſi neceſſe fuerit. Sanè ergo huiuſmodi feſtum magis celebratur gratia eorũ qui ſignificantur, quàm qui ſignificant.

De inuentione ſancti Stephani. *Cap.* 143.

SEquitur dicendum de feſto beati Stephani, idque de ipſius inuentione. Verumenimuerò cõſiderandũ eſt eius inuentionẽ fuiſſe factam eo die, quo eiuſdẽ celebratur paſſio, & contrà. Mutatio tamen hæc facta fuit duabus de cauſis. Prior eſt, quia Chriſtus natus eſt in terra, vt homines naſcerentur in cœlo. Cum ergo beatus Stephanus fuerit protomartyr, & martyrium ſanctorum ſit eorundem natiuitas

in

in cœlis, meritò post natalem Domini colitur natiuitas protomartyris Stephani. Vnde illud vulgò protritum: Heri natus est Christus in terris, hodie Stephanus nascetur in cœlis. Posterior ratio est, quia ad eius inuentionem cum maxima hominum multitudo cõueniisset, qui miracula quæ quãplurima in inuentione Deus fecit, videbant, maiori cultu annuatim illum diem celebrauerunt, quam vel diem ipsius passionis. Statuerunt ergo sancti patres, vt festum passionis transferretur ad hunc diem inuentionis, & contra festum inuentionis, ad festum passionis, quia hoc dignius est, vt ideo maiori cultu diem illum annuatim celebrarẽt & populus diem illum qui Natale Domini sequitur, feruentiori cultu colebat in Augusto. Animaduertamus hic obiter, si festum alicuius martyris & cõfessoris concurrant si illustrior sit confessor & plenum habeat officium: collectam siue orationem eius esse præponendam, & in altera solummodò alterius faciendam mentionem siue commemorationem.

Festum hoc instituit Calistus tertius ita vt hinc discere sit necessariũ caput hoc nõ esse huius authoris, sed a scripto re quopiam fuisse posteà adiectum.

De festo beati Sixti & Transfiguratione Domini. Cap. 144.

POst hæc ordine dicendum esset de festo beati Sixti, sed quia eius passio manifesta satis & nota omnibus est, ad alia transeamus. Hoc ipso die festum fit de Transfiguratione Domini. Non quòd tali die Transfiguratio facta sit, sed & tunc temporis ab ijs, qui secum fuerant in monte, primo manifestata & publicata fuerit. Præceperat enim Dominus, ne cuiquã dicerent, donec a mortuis resurrexisset. Illi autem vsque in hanc diem tacuerunt. Enimuerò sanè transfigurationẽ hanc certò constat factam fuisse sub finem Hyemis & circa principium Veris, quum videlicet de illa legitur Euangelium. Et notemus quidem Christi sanguinẽ eadem hac die confici ex nouo vino, si inueniri possit, aut aliquantulum ex matura uua in calicem expressa, & quòd racemi benedicãtur, indeq; homines communicent. Quare autem hoc fiat, hæc est ratio: Quia ipso die cœnæ dixit Dominus Iesus Apostolis & alijs qui cum illo cœnabant: Amen dico uobis, post hac non bibam de hoc genimine uitis, donec bibam illud nouum, in regno patris mei. Quoniã ergo tum dixerit nouũ, & Transfiguratio Domini pertineat ad illum habitum, quem natus est post resurrectionem, ideo quæritur hoc festo vinum nouum.

Sed quũ in eo oĩa, quibus vsus sum, exẽplaria cõstanter conueniant, temere hic omittendũ esse non putamus.

De sancto Laurentio. Cap. 145.

NVnc de festo beati Laurentij breuiter est dicendum: Beatus Sixtus cuius paulo ante mentionẽ fecimus, in Hispaniam profectus, inde secum duos iuuenes, uidelicet Laurentium & Vincentium eius cognatũ adduxit Romã. Horum alter Laurentius nimirum cum eo mansit Romæ, ac grauissima perpessus est tormenta, quemadmodũ satis copiosè tradit ipsius historia. Cognatus uerò eius Vincentius reuersus est in Hispaniam, vitamq; ibi gloriosò finijt martyrio. Hoc autem festum tria habet præcipuè, cuiusmodi habere solent magnæ solennitates nempè ieiuniũ, ipsius diei solennitatẽ & octauas. In tribus enim potissimum sanctus hic habet priuilegium. In ieiunio quidem primum & solus inter martyres habeat ieiuniũ, vtpote institutionis. Alterum uerò in octauis, quoniam hic duntaxat & beatus Stephanus octauas habent inter martyres: beatus uerò Martinus inter confessores, ut dicetur posteà ubi de ipsius festo agemus. Postremũ eius priuilegium quod habet, consistit in regressibus antiphonarum, ueluti habet beatus Paulus. Sed ille habet propter supremam pœnam martyrij, hic ob excellentiã prædicationis. Tria autem sunt in sacrosancta Ecclesia priuilegia: Baptismus uidelicet, prædicatio, & martyrium, uerum Laurentius priuilegiũ obtinet martyrij. Nã quamlibet multi alij æquè grauia substinuerunt tormenta, ut beatus Vincentius & Georgius, & forsitan etiam maiora ac plura, non tamen ista uniuersa obseruat Ecclesia, quæ de illorum tormentis feruntur. Vel etiam propter loci dignitatem eo gaudet præ cæteris priuilegio, quòd Romæ passus sit.

De assumptione beatæ Mariæ virginis. Cap. 146.

AGendũ deinceps est de Assumptione beatæ Mariæ. In primis tamen scire oportet, & sanctorum transitus multis appellatur modis. Dicitur enim exitus,

exitus, transitus, obitus, natale, natiuitas, natalitiũ, dormitio, depositio, quemadmodum est Ioannis Euãgelistæ, passio, & assumptio. Sed hoc nomen quasi per antonomasiam solummodò de beata Maria dicitur. Verum esse beatam Mariam, quod ad animam eius attinet, assumptam fuisse certò nouimus: an verò corpus illius posteà etiã assumptum fuerit profectò incertum est. Piè tamen credimus ipsam integrè fuisse assumptam, sed prius animam, ac deinde corpore. Nihilominus tamen mulier quædam religiosissima appellata Elisabeth, quę etiã nunc in viuis est, habitatq; in finibus Saxoniæ, ait sibi esse reuelatum, quod circiter dies quadraginta assumptum fuerit corpus post assumptionẽ animę. De qua re opusculum quoddam composuit, sed non est in Romana Ecclesia comprobatum. Quęritur autem quamobrem illo die cantetur Euangelium de beata Maria Magdalena & Martha? Ad cuius rei euidentiorem declarationem sciendũ est, quandoq; Euangelium legi in Ecclesia tot rationibus, quot a nobis ante satis expositum est. Fit nanque vt interdum legatur Euangeliũ propter rem ipsam quam cõtinet, cuiusmodi est de Trinitate: interdum verò propter rei partem aliquam, vt est Liber generationis, quod ob vltimum versiculum quo Christi fit mentio, recitatur. Legitur & aliquando propter totum, quale istud profectò est, quòd in circuncisione dici cõsuetum est: Postquã consummati sunt dies octo, &c. Si nonnunquã propter tempus, vt in prima die Quadragesimę, ac propter ieiunium: nonnunquã propter lętanias, cuiusmodi istud est Euangelium, quod oui, pisces, ac panis mentionem facit. Nõnunquã denique causa loci, veluti hoc quod in Septuagesima legitur: Exijt homo qui seminat, seminare semen suũ, &c. Dicitur autem homo hic fuisse beatus Paulus, qui seminauit semen, id est, verbũ Dei. Atque ideò illo die recitatur collecta de sancto Paulo, sub cuius finẽ habetur: Doctoris gentium, &c. Eo nanque die D. Papa in beati Pauli Ecclesia sacrũ celebrat. Postremò Euangelium aliquando verò iuxta historiam, vt in circuncisione, aliquãdo verò iuxta suam allegoriam, quemadmodũ hoc est, quod in assumptione Mariæ virginis de Maria Magdalena ac Martha legitur.

Quod ergo hic istiusmodi legatur Euangelium, iudicat vtranq; vitam, & contemplatiuam & actiuã in vna Maria virgine fuisse. Ipsa enim fuit Magdalenæ, hoc est, quæ circa vitam contemplatiuam versabatur. Ipsa fuit Martha, id est, quę circa actiuam vitam tota etiam fuit occupata, quemadmodum ex multis locis liquidò probari potest. Nam & in contemplatiua ipsam sedulò versatam fuisse vel hæc verba satis declarant: Maria autem cõseruabat omnia verba hæc conferens in corde suo. Habet autẽ festum hoc ieiunium atque octauas præter cætera Mariæ festa, quum & nullum eius sit maius aut celebrius: quemadmodum de quolibet etiam alio sancto censendum est, vtpote cuius transitus solennior sit, quàm eiusdem festum aliud. Ab hoc tamen excipitur festum Ioannis Baptistæ, quippè quòd eius natiuitas longè maior sit, quàm passio, idque ob eiusdem significatum atq; annunciationem. Notemus verò hic quinque esse festa Mariæ virginis authentica ac comprobata, quorum primũ est Natiuitas. Festum enim conceptionis aliqui interdum celebrarunt, & adhuc fortassis celebrant, sed authenticum atque approbatũ non est: imò enimuerò prohibendum potius esse videtur. In peccato nanque concepta fuit. Alterum verò est Parientis, hoc est, in Natali Domini. Sed quoniã tum & filij festum agitur, quod plenum exigit officium, nullam eius seruamus solennitatem vsque in octauas. Tum enim omnia responsoria de beata Maria cantantur cum prima eius diei missa, cuius introitus est: Vultum tuum. Missa autem secunda de puero est. Tertium festũ Mariæ est Purificationis, & quartũ Mariæ ad martyres, quod modò festum omniũ sanctorum appellatum est. Denique quintũ est Assumptionis, cuius gratia hæc omnia tradimus. Præterea & illud hic animaduertere operępreciũ est nempè quatuor in vniuersum esse de beata Maria Euãgelia, quorũ vnum est: Missus est Gabriel, tametsi quidem non nisi in aduentu & in eius annunciatione vsurpetur: alterum, Extollens vocem quędam mulier: tertium, Exurgens autem Maria in diebus illis abijt in montana cum festinatione, &c. Ac quartum tandem, Stabat iuxta crucem. Atque hæc quidem tria postrema eiusmodi sunt, vt quotiescũq, peculiaris

Luc. 2.

Vide cõciliũ Basiliẽse, etc. Firmissimè de cõsec. dist. 4.

liaris missa de ipsa celebratur, cani aut legi possint. Meminerimus interim festũ Annunciationis non tam Mariæ esse, quam Domini, imò potius huius, quàm illius, vt hic sint, & eadem habeatur præfatio in Natali Domini, quæ in eiusdem Annunciatione. In hoc itaque Assumptionis festo psalmi atq; alia quæ generatim dici consueuerunt in dedicatione Ecclesiæ, speciatim de beata Maria cantantur. Vt enim Ecclesia mater est omnium sanctorum, nomenq; tenet virginitatis, videlicet mentis ac fidei, quæ corporis prefertur virginitati, sponsa Christi dicta, vnde illud: Despondi vos vni viro, virginem castam exhibere Christo: Sic profectò beata Maria dicta & virgo est, & sanctissima sanctorum. Recitantur autem lectiones ex cantico amoris, nempè: Osculetur me osculo oris sui. Vnde & responsoria atque antiphonæ petuntur. Illud quoq; diligenter obseruandum est, nimirum hoc tempore legi oportere libros Salomonis, primo quidem parabolas, idque ab initio Augusti, deinde Ecclesiasten, ac tandem etiam canticum amoris: cuius dimidium in hoc festo vsque ad octauas legitur, reseruato altero dimidio vsq; in natiuitatem beatæ Mariæ. Quarto verò recitatur Ecclesiasticus, quinto liber filij Sirach, sexto denique liber Philonis, scilicet sapientiæ, qui appellatus est Salomonis, quòd sententias contineat Salomonis: Philonis autem, q̃ ille eas in librum redegerit. Nec verò conuenit vt ipso die Assumptionis sermo hic Hieronymi in Ecclesia legatur, sed in cap. vtique, ad quòd nimirum propriè compositus videri potest. Ad postremum ergo hic animaduertere, quod paulo ante dictũ est, virginitate videlicet mentis præualere integritati corporis. Quod enim hoc verum sit facilè ex verbis beatæ Mariæ constare potest. Ait nanque hoc modo: Respexit humilitatem ancillæ suæ. Non inquit, virginitatem, sed humilitatem, hoc est, fidem & puritatem mentis. Atq; hæc de festo Assumptionis dicta sufficiant.

2. cor. 9.

De decollatione sancti Ioannis. *Cap.* 147.

VT modò decollationem Baptistæ aggrediamur, præcipuè illud cognoscendũ est, ipsum tempore Paschali fuisse decollatum & corpus quidem a discipulis suis Sebastæ sepultum, caput verò minimè. Quid autem de capite eius posteà actum sit, & quemadmodũ in Aquitaniam venerit, dicetur alibi. Mouetur hic quæstio, quum truncus in alio loco, atque in alio caput fuerit sepultum, in vtro illorum dicatur Ioannes sepultus? Sed huic controuersię ex supradictis dari potest solutio. Pergamus ergo. In eo loco vbi corpus erat situm multa indies Deus & maxima operabatur miracula, ita vt ifthuc magna Christianorũ turba confluebat. Quod sanè cum Ethnici vidissent, molestè admodum tulerunt, & quoniam hoc tempore imperabat Iulianus apostata maximus Ecclesiæ persecutor, in dedecus Christianorũ sancti Ioannis Mausolęum destruxerunt, & ossa eius per agros sparserunt. Sed quum & illuc Christiani venirent, nec miracula cessarent, rursus Ethnici ossa collegerunt & combusserunt. Verum digitus ille quo Dominũ ad Iordanem venientem demonstrauerat, inquiens: Ecce Agnus Dei, cõburi non potuit. Multi tamen Christiani, qui Ethnicis intererant, dum ossa colligerent, quæ potuerant, reseruarunt. Atque ob hanc quidem rationem placuit D. Gilberto, festum hoc potius collectionis dici debere, quam decollationis. Non desunt qui putant beatam Theclam digitum sancti Ioannis, qui comburi non potuit, ex oris transmarinis detulisse in Mauritaniam, ibique in honorẽ beati Ioannis Ecclesiam contruxisse, quæ hoc die fuit dedicata. Quare statutum fuit a Pontifice vt hic dies per vniuersum orbem Christianum beato Ioanni sacer haberetur, iuxta quod videtur festum hoc appellandum esse dedicationis. Festum Bartholomæi præter mittimus, quod quæ hic essent dicenda, satis cumulatè eius tradat historia. Concionatus tamen est verbum Dei in India, vbi primo die fuit excoriatus, altero obtruncatus & transflatus Beneuentum.

De sancti Augustini festo. *Cap.* 148.

CIrca festum Augustini hoc tantum inquisitione dignum esse videtur, vt cum eodem die plura cõcurrant festa, veluti Augustini, Hermetis, & Iuliani, cuiusnam potius officium celebrari illo die debeat consideremus. Nam in eam rem huiusmodi

huiusmodi tradi potest responsio, & in alia his similia: Si omnes martyres essent, illius, qui inter eos maioris esset nominis officium celebraretur. Si verò alius confessor, alius martyr: vel plures fuerint martyres, & si confessor maioris sit nominis, quàm martyr, aut priuilegium aliquod habeat, vt beatus Martinus, & eius officium generatim in ecclesia Dei sit institutum, dicendum profectò est officium de confessore & mentio siue memoria facienda est de martyre. Si autem non, celebrandum est de martyre.

De natiuitate beatæ Mariæ. Cap. 149.

DEinceps sequitur Natiuitas beatæ Mariæ. Festum hoc olim fieri non consueuit, sed quodam tempore vir quispiam pius cùm noctu oraret audiuit Angelos in cœlo canentes. Idem accidit pluribus annis eadẽ per nocte. Quare petijt à domino, vt quid hoc sibi rei vellet, ipsi reuelaretur. Et indicatum est ei angelos ita in cœlis gaudere, ac velut solennizare, quòd istiusmodi nocte nata esset beata virgo. Ille igitur rem, quam audiuerat, ad Papam defert: qui quum intellexisset eum virum esse sanctum & magnæ authoritatis, credens ipsum vera loqui, instituit vt per totum mundum Christianum, festum hoc celebraretur. Nec verò habet ieiunium, vel octauas institutionis. Potest tamen nihilominus habere deuotionis. Legitur hoc festo Euangelium: Liber generationis, vbi agitur de genealogia Christi. Sed quæritur cur in generatione potius computetur Ioseph, quàm beata Maria, quum Christus non sit filius Ioseph. Verùm enimuerò in veteri testamento potius solet fieri computatio per viros, quàm per fœminas, nec multùm refert per quem hic fiat computatio, quum Ioseph & beata Maria eandem habuerint generationem. Et sanè Christus maluit fabri filius vocari, quam vt mater sua lapidibus obrueretur. Reuera filius fabri fuit, non illius Nazareni, sed fabri eius, qui fabricatus est auroram & solem.

De sancta Sapientia, Fœlice, & Audacto. Cap. 150.

SApientia mulier fuit sancta quæ tres habuit filias. Fidem, Spem, Charitatem, quæ omnes martyrium cum matre susceperunt. Sed de beatis Fœlice & Audacto sciendum est, q̃ cum beatus Fœlix pro Christi nomine ad martyrium duceretur, quidam subito sese in mediũ protulit, inquiens. Et ego sum Christianus, ad quem responderunt carnifices: Ergo & tu venies. Cùm igitur nomen illius ignoraretur, appellatus est Audactus, quasi beato Fœlici audacter associatus.

De exaltatione sanctæ Crucis. Cap. 151.

EXaltata fuit sancta Crux, eiusq; festum institutũ eo tẽpore quo Heraclius vicit Cosdroen Regẽ Persarũ. Hic autẽ Cosdroe quũ destructa Hierosolyma, crucẽ domini inde abstulisset facta domo ad similitudinem cœli, fecit sibi in ea sedẽ, ac lignũ à dextris posuit loco filij, gallũ à sinistris loco spiritus sancti, atq; ita ipse in medio stãs se deũ & dominũ appellari voluit. Quod audiẽs Heraclius Imperator Romanus aciẽ mouit iuxta Dannubiũ illũ, qui apud Persas est, non hunc qui in Sueuia oritur. Nã alterũ illũ fortè ex his partibus in illas veniſſe dicere possumus & nomĩe huius esse appellatũ, sicut Troiani feciſſe dicũtur. Hinc victo filio Cosdro es singulari certamine crucẽ, Domini tulit Heraclius, voluitq; illam in suum locum restituere. Sed quum appropinquaret Hierosolymã, portæ ciuitatis per se fuerunt clausę, vt nõ intrare potuerit. Quod quum vehemẽter admiraretur, audita vox est è cęlo, inquiẽs regem regum nõ sic intrasse Hierosolymã phaleratum, sed humilem & super asinam sedentem. Atq; hic statim suam agnoscens elationem, ex equo desilijt, & valde est humiliatus, ac portæ sua spontè ei apertæ sunt, nudisque pedibus ciuitatem intrauit. In huius ingressu multi diuersorum genere morborum per crucem curati sunt. Ferunt ab Adamo Seth filium eius missum fuisse in paradisum, qui ramũ inde sibi datum ab Angelo retulit ad patrem, qui statim illius arboris mysterium cognoscens,

eam terræ inſeruit, in magnã arborem procreuit. Poſteà verò quum in templi ædificatione ex diuerſis mundi partibus arbores adferrentur, allata eſt illa & relicta tanquã inutilis. Vnde deinceps ad foueas quaſdam ciuitatis poſita eſt, per quam commodè tranſire poſſit. Hanc cũ vidiſſet Regina Saba noluit tranſire, ſed adorauit. Poſteà autẽ reiecta eſt in probaticam piſſinam, quæ tẽpore paſſionis Chriſti deſiccata fuit, ac tum apparuit lignum, cui quum aliud nõ inuenirent, Dominum affixerunt. Maior verò eſt feſtiuitas inuentionis quàm exaltationis, quòd ab Euſebio fuerit inſtituta, qui eo die fecit populum conuenire ad adorandũ crucem. Fuit enim hic Pontifex Romanus trigeſimus.

De beato Mauritio eiuſq; ſocijs. *Cap.* 152.

SEquitur videndum de feſto beati Mauritij, & Thebæa legione. Multæ ſunt Thebæ, vna in Aegypto a Buſiride Rege Aegypti condita, dicta alio nomine Heliopolis. Ex hac oriundus fuit Mauritius atque inde dicuntur Thebæi: Alia eſt in Boetia a Cadmo Agenoris filio condita, a qua dicti ſunt Thebani. Tertia eſt in Iudæa, vnde appellati ſunt Thebites. Illi verò qui cum Mauritio mortui ſunt erant ex Thebe Aegyptiorũ. Cum ergo Galli exercitum ſuum in Romanos eduxiſſent, dux Aegypti collegit exercitum in quo fuit beatus Mauritius, qui ſub ſe habuit legionem, virorum ſcilicet ſex milium ſexcentorum & ſexaginta ſex. Verum quum iam eſſent in exercitu, tyrannus voluit eos cogere ad adorandum idola, quĩ vt non voluerunt, ita decimam accepit partem, atque interfecit. Quod animaduertens Mauritius, ſermonẽ ſuum conuertit ad ſocios, orans vt viriliter agerent & ſtarent, qui ſic ab eo corroborati martyriũ perpeſſi ſunt. Sed illi priuſquã Romam veniſſent ſunt baptizati.

De ſancto Matthæo. *Cap.* 153.

DE beato Matthæo hoc tantum dicimus, quòd Leuita fuit, ideoq; in lege magis edoctus. Inde eſt q̃ profundæ ſignificationis oppoſitiones aduerſus hoſtes ſuos fecerit. Fuit autẽ Hebræus, quare & Hebræis Euangelium Hebraicè ſcripſit. Vbi obiter animaduerte nos Hebræos dicere, ſi quãdo de lingua loquimur: Iudæos cum de ritu vel gente. Poſteà huius liber tranſlatus eſt in Græcum, & deinde de Græco in Latinum. Prædicauit autẽ ſub Caio Caligula, qui ſic nominatus eſt, quòd quum naſceretur in expeditione caligis fuerit coopertus. Scripſit verò Ioannes ſub Nerua: Marcus ſub Nerone. Sed quo tempore Lucas ſcripſerit, incertum eſt. Nomen hoc Matthæus, vt inquit Beda in ſua ortographia per duplex tt ſcribitur.

De feſto Angelorum ſiue Michaelis. *Cap.* 154.

FEſtum angelorum, quod hoc tempore colitur eſt dedicationis, quando eis Baſilicæ dedicatæ ſunt, quoniam hoc feſtum omnium Angelorum dicitur. De Barbarorum autem fuga & tauro agitur inter Paſcha & feſtũ Aſcenſionis, quando de feſto Angelorum agitur. Proindè verò de nominibus Angelorum dicimus, quòd nec ſibi nomina impoſuerunt, nec eis a Deo data ſunt, ſed ab hominibus: a quibus autem, neſcimus. Cæterum in feſto ſancti Michaelis cum de Angelis omnibus agatur, Michael nominatur, quia ipſe præeſt paradiſo, & ad ſuſcipiendas animas princeps eſt conſtitutus. Hic quoniam in Gargano monte viſus ſit, ac ipſe locum ſibi in alto elegerit, ideo ei vbique ferè terrarum in edicto loco Baſilica cõſtituitur. Sanctis verò quaſi hominibus & terrenis in imo templa dedicantur. Dicunt autem nonnulli tot eſſe in quolibet Angelorum ordine legiones, quot ſunt legionis vnitates, ſcilicet ſex mille ſexcentæ & ſexaginta ſex. Certũ eſt tamen plures eſſe legiones, quàm ordines, vnde Dominus inquit Petro: Neſcis, quòd ſi rogauero patrem meum, mittet mihi pluſquã duodecim legiones Angelorum. Ait Haymo tertius Epiſcopus Halberſtatenſis, quòd ſi quis poſſet videre ſpirituales creaturas, ita eas videret ebullire in aere, tanquam minimas atomos in ſplendore ſolis. Conſtantinus etiam Imperator quum ad oras tranſmarinas proficiſceretur, inuenit Euſebium virum ſanctiſſimum, cui dixit: Vir ſancte, pete a me quo tua Eccleſia dicetur. Ille verò reſpõdit, Eccleſiam

fiam suam satis diuitijs abundare, sed se rogare, vt in omnibus mundi plagis scrutentur nomina sanctorum, & eorum passionum tempora, ac sub quibus & quemadmodum passi sunt, rescribat. Quo quidē facto refert Eusebius quolibet anni die plusquā quinque milia sanctorum festa concurrere. Vnde fertur Gregorius dixisse: Totus mundus sanctis plenus est. Quòd autem Michael dicitur pugnasse cōtra draconem allegoricè quidam intelligi volunt, videlicet Michael, id est, Christus. Dicunt tamen alij historicè esse intelligendum, quoniam scilicet mysterio Michaelis & Angelorum eius depulsus est diabolus. Quamobrem ita etiā depingitur in Ecclesia propter laicos. Quæritur præterea verum Michael sit nomen vnius Angeli, an vero plurium? Dicunt aliqui vnius esse. Sed putant alij, quòd quando vnus Angelorum mittitur ad aliquod magnum & mirabile faciendum, is Michael nuncupetur. Certum est autem Michaelem fuisse, qui missus est in Aegyptum & celebres illas ac famosas plagas fecerit, & mare rubrum diuiserit.

De sancto Remigio. *Cap.* 155.

SAnctus Remigius Gallorum dicitur Pontifex, quoniā primus Regem Gallorum inunxit, atque ideo in tanto honore & veneratione habetur in Francia, vt festum illud obfuscat festum beati Michaelis.

De sancto Luca. *Cap.* 156.

LVcas natione fuit Syrus, patria Antiochenus, & prędicauit in Bithinia, atque ibi propria morte absque martyrio vitam fœliciter finiuit. Vixit autem octuaginta annis, & duo volumina posteritati reliquit, Euangelium videlicet, & Actus Apostolorum. Fuit discipulus Pauli, a quo, quæ docuit, didicit, sicut Marcus a Petro. In prologo tamen Euangelij inuenitur, quod ipse didicisset a quibusdam qui a principio fuerunt cum Domino. Ex quo sequi videretur, quòd non ex Paulo didicisset, cum hic a principio cum Domino non fuerit. Verum quædam ex Paulo didicit, quædam etiam ex alijs: sed maximè tamen a Paulo edoctus est.

De Simone & Iuda. *Cap.* 157.

IAcobus, Symon, Iudas, qui & Thadæus, Ioseph, Barsabas qui & Iustus cognominatus est, ne propter iniustitiam ab Apostolatu fuisse repulsus credatur, fratres fuerunt, inter hos scilicet Ioseph, Barsabam & Matthiam facta est sortitio. Atque ille quidem Iacobus frater Domini dictus est, quoniam omnes cognati Hebręo idiomate fratres vocabatur, vel quia ipsi erat quàm similimus. Ioseph verò cognatus dicitur Domini, vel quia pater putatiuus erat, vel quia cognatus esset ex parte matris, nimirum beatæ Mariæ. De Symone fertur, quòd sit crucifixus. Sed prius tamen in Aegypto prædicauit, ac posteà venit Hierosolymam, atque ibi post beatum Iacobum minorem, qui dictus est frater Domini, creatus est Episcopus. Vixit autem centum & viginti annis, suscitauitq; antequā moreretur triginta mortuos, filium nempè sui hospitis submersum fluctibus, & eius gratia cæteros. Obijt verò annorum centum & viginti in Bosporo, non in Pastophorio: vt quidam censent. Est autem Pastophorium, vt nonnulli volunt, porticus templi, in quo iacebant custodes templi. Iudas verò prædicauit apud Persas & Medos, atque ibi mortuus est apud Hermenios.

De festo omnium sanctorum. *Cap.* 158.

POsteaquam hæc de sanctis hucusque prosecuti simus, necessarium planè est vt ad maximum illud & generale festum veniamus, videlicet omnium sanctorum. Sed quamobrem istud fuerit institutum, & quare hoc præsertim tēpore fiat, satis, vt ego quidem arbitror suprà ostensum est. Pauca tamen adhuc de eo dicenda restant, nimirū de ieiunio & ordine ipsius officij. Festum ergo hoc ieiuniū habet institutionis, nec debet profectò aliquis comedere nisi a vesperis, nec ieiunium oportet mutari, vt quidam faciunt propter festum sancti Quintini. Ait enim ille: Putas'ne sancti gaudeant cibis, qui meruerunt vitam

ieiunijs? Quoniam autem festum hoc omnium est sanctorum, ideò variatur illius officium, prout habetur varietas sanctorũ. Prima enim antiphona, prima lectio, & primũ responsum cantatur de Trinitate, quod festum est Trinitatis. Secundo loco canitur de beata Maria, tertio de angelis, quarto de Prophetis, quinto de Apostolis, sexto de Martyribus, septimo de Confessoribus, octauo de Virginibus, nono de omnibus sanctis. Atq; in horum quidem officiorum lectionibus obseruatur authoritas. Nam præstantior in Ecclesia, si Episcopus præsens fuerit, recitabit lectionem de Trinitate, vel decanus, vel saltem sacerdos, & sic fiet descensus in legendo personarum vsq; ad pueros. Octauam nanque lectionem leget vnus ex pueris. Nonam enim lectionem maioris est recitare.

De officio mortuorum ac ratione sepeliendi. Cap. 159.

NVnc agendũ est de officio mortuorum, & quidem primo de loco vbi debeant sepeliri: secundo de ijs qui sunt sepeliendi, & de modo ac ratione sepeliendi, tertio quis eã inuenerit, & quamobrem, ac tandem de ipso officio. Non puto esse operepreciũ vt eam repetamus diuisionẽ quam in initio de locis fecimus, ad quam nos lectorẽ modò remittimus. Verũ illud duntaxat hic sciamus religiosum locum dici eũ, iuxta leges & instituta Romanorum, in quo sepelitur corpus alicuius hominis, seu caput tantum. Ac ideo caput dico, quoniam nullus duas habere potest sepulturas, sed vbi caput est, ibi alicuius esse dicitur sepultura. Siue ergo Christianus, siue paganus, siue infans, etiam non baptizatus, aliquo in loco sepeliatur, secundum Romanorum instituta, locus ille religiosus appellabitur. at verò Christiani nõ eum locum censent esse religiosum. vbi sepelitur Iudæus, vel paganus, vel infans non baptizatus, sed tantũ vbi Christianus, vsq; adeò, vt si excõmunicatus aliquis sit ibi sepultus, inde extrahatur, atque extrà cœmiterium eijciatur. Locus autem iste diuersis appellatur nominibus, vt cœmiterium & polyandrium. Atq; ipsum sepulchrum huiusmodi: Mausoleum, dormitorium, monumentum, ergastulũ, sarcophagus, pyramis, tumulus. Dicitur autẽ cœmiterium a Græco verbo κοιμαο, quod est sopio, quasi quod isthic mortui dormiant, vnde etiam nominatum est dormitorium. Poliandrium locus appellatur, vbi multa sunt sepulchra publica. Mausoleum dictum est a Mousoli sepulchro, quod Arthemisia eius vxor ædificauit ita egregijs operibus, vt inter septẽ orbis miracula numeretur. Attollitur enim in altitudinem viginti quinque cubitorũ, ac columnis cingitur triginta sex. Quare ab hoc sepulchro omnia preciosa sepulchra isto nomine Mausolea sunt appellata. Monumentum verò nominatur a monendo, quòd nos prætereuntes qui in monumentis & sepulchris sunt admoneant, & se olim fuisse & perinde mortales, vt & nos meminerimus, quòd cineres simus & in cineres reuertimur, puluis & in puluerem redibimus. Tumulus appellatus est, quasi terra tumens, id est, collis, quòd ibi coacernari terra consueuit. Ergastulum dictum est per antiphrasim ab ἐργαζομαι, operor, quasi quod in sepulchris corpora minimè laborent, sed requiescant, qui in Domino moriuntur. Sic item sarcophagus appellatus est a σαρξ σαρκος, car, & φαγο, comedo, quasi isthic caro consumatur & comedatur. Dicitur etiam Pyramis sepulchrum eiusmodi, quod flammæ habet similitudinem, ita vt è lato in acutum tendat. Est enim altissimum genus sepulturæ. Tale Romæ visitur, in quo positi sunt cineres Iulij Cæsaris, vocaturq; acus sancti Petri, atque etiam nunc in dubio est, an ex vno constet lapide, an verò ex pluribus. Similem pyramidẽ extruxit Cæsar Turonis, iuxta ripam Liguris, & in ea incluſit cuiusdã sui amici cineres, qui fuit interfectus. Nunc ergo deinceps de ijs qui sunt sepeliendi dicamus, & prius quidem quibus locis debeant sepeliri, & an locus eis etiam aliquid conferat, nec ne. Ac nonnulli sanè arbitrantur locum mortuo non prodesse, quod hinc cõfirmare volunt, cum lucifer è cœlo fuerit eiectus, & Adam è paradiso expulsus, quæ tamen loca sunt optima, nec quicquam bonitatis eis contulerunt. Item Ioab in tabernaculo fuit interfectus, & Iob in sterquilinio triumphauit. Potest autem locus obesse, vt si quis sepeliatur in Ecclesia, quum non sit dignus.

Certè

Certè nullum corpus in Ecclesia debet sepeliri, nisi sint corpora sanctorum patrum, qui dicuntur patroni, id est, defensores. Ipsi enim meritis suis totam patriâ defendunt. Sed cæteri circa Ecclesiam debẽt sepeliri. Dicunt enim quidam, quòd locus triginta pedum circa Ecclesiã in eum finem debeat consecrari. Alij verò putãt solam Episcopi circuitionem, quando Ecclesiam dedicat, sufficere. Olim enim apud veteres solebant homines in suis ædibus sepeliri. Sed propter fœtorem cadauerum statuerunt, vt extra ciuitatem sepelirentur, & locum quendam cõmunem ad hoc quasi sanctificarent. Nobiles verò sepeliebantur in montibus, siue in eorum medio, siue in radicibus. Proindè si quis interficiatur in obsidione, vel aliquo tumultu, nec posset habere cœmiteriũ, sepeliant ipsum vbi possunt. Si verò aliquis moriatur in mari, & terra fuerit vicina, nauigent illuc, ipsumq; ibi sepeliãt. Sed si procul a terra abfuerint, videantq; in medio mari insulam, vertant eo vela, & sepeliatur in insula. Verum si terram penitus non videant, paretur ipsi domuncula quædam ex lignis si possit haberi, & proijciatur in mare. Quo etiam modo fiat, si dies fuerit. Sed cum thesauro suo, si habet, eijciatur, vt qui eum inuenerint ex thesauro ipsum nobilem fuisse cognoscant, aut certè amore thesauri ipsum terræ mãdent. Verumenimuerò animaduerte quãdocũq; sepelitur Christianus, vel quocunq; etiam loco crucem capiti eius apponi debere, ad designandũ illum fuisse Christianum. Vel ob id etiam, q; summoperè diabolus signũ hoc pertimescat & ad eum locum horreat accedere, qui cruce est designatus. Videndũ deinceps est vnde cœmiterium initium habuerit, videlicet ab Abrahamo. Hic enim emit agrum ab Ephron Hethæo, in quo duplex erat spelũca, vbi ipse sepultus est cum Sara, Isaac, Iacob, Adam & Heua. Ad hoc enim emit, vt sibi & suis sepultura esset. Duplex spelunca ideò dicebatur, quoniam ibi duo sepeliebantur contiguè maritus & vxor. Vel quia duæ aderant speluncæ, & in vna sepeliebantur viri in altera mulieres, vel etiam, quia duplex fiebat vnicuique spelunca sepeliendo, in modum cathedræ. Sepeliebantur enim quasi sedentes, & pars speluncæ superior quæ a natibus truncum capiebat, dicebatur vna spelunca: Pars verò quæ continebat pedes crura & fœmora, dicebatur spelunca alia. Oportunè hic cõsidera non legi in prima ætate nisi duo duntaxat sacramenta fuisse inuenta, oblationem nimirum & pœnitentiam, sed in secunda cultum Dei fuisse ampliatum. Fecit enim Noe arcam, atque illi inclusit multa animalia ad sacrificandum Deo. In quarta autem ætate diuinus cultus magis auctus est. Tunc enim lex data est, & multa genera sacrificiorum offerebatur Domino. Sic in quinta ætate magis adhuc auctus est. Tum nanque factum est templum, & cultus diuinus optimè sanè habuit incrementum. In sexta tandem ætate venit Christus, qui seipsum obtulit Deo hostiam placentem, & sufficientem pro omnibus. Porrò autem in cœmiterio Christianorũ non nisi Christianus sepeliri debet, nec tamen omnis. Nullus enim in suo maleficio interfectus sepeliri debet in cœmiterio, vt latro, si in latrocinio interficiatur. Intellige autem hic maleficium, si sit mortale peccatum, vt interfectus in adulterio, & in ludis Ethnicorum. Si verò moriatur subitò in ludis consuetis, vt in ludo pilæ, potest sepeliri in cœmiterio, sed sine psalmis & sine exequijs. Si prætereà aliquis ex postribulo rediens, vel ex alio loco vbi fornicatus sit, & in via occidatur, aut alio casu non confessus moriatur, si legitimis testibus potest probari enim fuisse fornicatum, nec posteà confessum, in cœmiterio sepeliri non debet. Si non potest probari sepeliri licebit. Latro in eo loco in quo suspenditur sepeliatur, nisi prius satisfecerit, si autem satisfecerit in cœmiterio sepeliatur. Mulier si in partu moriatur, vtique in Ecclesia sepulturæ tradi nõ debet, sed extrà eam. Quare canantur ei exequiæ, & posteà sepeliatur in cœmiterio, sed puer excidatur è ventre eius, ac sepeliatur extrà cœmiterium. Debent autem mortui ad hunc modum sepeliri, sudarijs videlicet induti, & vt caligas circa tibias habeant & soleas in pedibus, quo significent ita se paratos esse ad iudicium. Ponantur prætereà capite versus occidentẽ, & pedibus versus orientem. At verò clerici si sint ordinati, illis indumentis sepeliantur, quibus fuerant ordinati: Si non habeant ordines, more laico-

rum, & tondeantur ac radantur. Omnium autem corpora debent lauari, ad significandum, quòd si anima per confessionem a culpa fuerit mundata, vtrunque hoc est, anima & corpus in die iudicij sempiternam habebunt glorificationem. Si verò aliquis in hastiludio moriatur absque pœnitentia, quando videlicet sacerdotē ipse nō quērit, sepeliatur instar asini, atque ita quoque si in ripa. Sed si ludi gratia vel propter negocium suum conficiendū nauiget ac pereat, potest sepeliri in cœmiterio. De istiusmodi enim non iudicat Ecclesia manifestè. Si quis subitò moriatur nō propter aliquā causam manifestam, sed occulto Dei iudicio, honorificè sepeliatur. Iustus enim quacunque causa moriatur, saluabitur. Qui denique sibi manum inserunt, ac mortem propria voluntate depaciscuntur, non debent in cœmiterio habere sepulturam. Solet autem hic quēri vtrum post diem iudicij homines sint futuri nudi, an verò vestiti. Et videtur quidem quòd vestiti, quoniam angeli semper vestiti solent apparere. & Christus etiam post resurrectionem cum veste visus est, ac in transfiguratione quoque fuit vestitus. Vnde illud: Apparebant vestimenta eius alba sicut nix. Contrà verò videtur quòd erunt nudi; idque ex ea authoritate quòd ea tum sumus futuri forma in qua fuit Adam ante peccatum, atque etiam in meliori: Atqui tunc nudus fuit, ergo & nos similiter erimus nudi. Verum nihil nos dicendo præsumamus de veste vel de qualitate, nisi vnum hoc, videlicet isthic neq; deformitatem fore, neque infirmitatem.

De institutione officij. *Cap.* 160.

SEquitur de officio, & primo quidem a quibus fuit institutum, secundo a quibus fuit actum, tertio a quibus habuit initiū, quarto de modo celebrandi. Officiū ergo mortuorum primo ab Apostolis fuit institutum, sed ab Origine vt testatur Isidorus in libro de Ecclesiasticis officijs, fuit auctum, & ex maxima parte ordinatū. Vnde ipsum commendat beatus Augustinus in quodam libro quem ille appellat Enchiridion, inquiens cum fuisse secundum in Ecclesiasticis officijs post Apostolos. Officiū hoc initium habuit à veteri lege. Legitur enim quòd mortuo Iacob, Ioseph & alij fratres eius vt eis præceperat, cum multis Aegyptijs attulerunt eum in Hebrō, sed prius fleuerunt ipsum in Aegypto triginta diebus, ac posteà septem in aria Athad. Præterea legitur quòd mortuo Moyse populus Israeliticus eum deplorauit triginta diebus, quemadmodum etiam ferunt factum fuisse de Aaron & Maria. Verum animaduerte, quòd mortuo Iosue qui eos in terram promissionis introduxerat, non legatur ipsum populus fleuisse, quamuis tamen contrà credatur. Ideo de Iosue tacet historia, quia præfigurauit Christum, & mors eius mortem Christi, videlicet eius qui nos à morte redimens ad vitę patriam reduxit, vbi neque luctus neque dolor est. Propter figuram igitur de morte illius historia tacet, sicut alibi de patre Melchisedech qui Christum figurauit: quoniam non legitur habuisse patrem, quemadmodum nec Christus patrem habuit hominem. De Moyse (licet melior credatur fuisse quam Iosue) & de alijs qui mortui sunt in deserto, populus dicitur fleuisse, quoniam desertum ali quando alienationem à Deo significat. Pro illis itaq; flendum est, qui per peccata sua à Deo alienantur. Ex qua quidem reinquit Salomon: Luctus filij tui sapientis mortui septem diebus: Luctus filij tui stulti æternus, quandoquidem in æternum punietur. Sic: Filius sapiens lætificat patrē, stultus verò mœstitia est matris suæ. Septenarius igitur mortuorum luctus & trigenarius à veteri testamento sumpsit exordium. quemadmodum enim Iacob filij fleuerunt septem diebus, & Moysen triginta: Ita quoque ecclesia quandoque septem diebus, quandoque triginta suorum mortuorum celebrat officium. Notemus interim quatuor modis subueniri mortuis: oratione videlicet, amicorum eleemosyna, cognatorum ieiunio & missarum celebratione. Septem ergo diebus nostris mortuis officium facimus, vt ad sabbatum animarum citius valeant peruenire. Aut certè propter septenariū animę & corporis. Habet enim anima tres potissimùm proprietates, vti nimirum ratione, concupiscere, & irasci. Corpus verò ex quatuor constat elementis. Vt itaque peccata quæ homo commisit per hæc septem deleantur, septenarium mortuis celebramus.

Deut. c. vlt.

Eccl. 23.

mus. Ter decem triginta faciunt. Per ter intelligimus Trinitatem, per decem Decalogum. Quare trigenariũ mortuis ideo facimus, vt quod in obseruatione decem præceptorum deliquerunt. Dei misericordia eis condonetur. Quidam tamen tribus diebus hoc faciunt, vt in eo triduana Christi sepultura repræsentetur, & quod viuus peccauerit cogitatione, verbo & opere, mortuo remittatur. Quod autem plerique officium faciunt nouem dierum, licet ea consideratione hoc faciant vt per huiusmodi officium illorum mortui à pœnis liberentur, ac nouem ordinibus angelorum associentur, non tamen approbatur, sed omnino interdicitur, quoniam ab Ethnicis sumptum esse videtur, qui nono die cineres & busta suorum recondebant. Sicut enim nõ imitamur Iudæos in celebrando Pascha: ita etiam in hoc officio Ethnicos imitari planè prohibitum est. Sunt præterea nonnulli qui quinquagenarium faciunt, & alii qui quadragenarium: sed hi vtrique satis cum ratione facere videntur. Qui enim quinquagenarium faciunt ab Abrahamo occasionem sumere videntur, qui ex Domino, volente Sodomam subuertere, quæsiuit, num si quinquaginta in ea essent iusti, illi parceret. Nam & quinquagenarius numerus perfectus est, & significat annum iubilæum, id est, octauam ætatem, in qua erit remissio & plena libertas. Vt ergo animæ mortuorum plenam libertatem & suorum peccatorum remissionẽ adipiscantur, quinquaginta diebus pro illis a quibusdam celebratur officium. Quadragenarium verò ideo quidam faciunt, vt illis qui decesserunt & transgressi sunt in decem præceptis, & in doctrina quatuor Euangelistarum, condonetur.

De celebratione mortuorum officij. *Cap.* 161.

PRætereà modo videamus de ipsius officij celebratione. Ac primo quidẽ, vt sciamus, quæ sint tacenda, & secundo quæ sint dicenda, quoniam officium mortuorum imitatur triduanam Christi sepulturam, & illius omnino vestigia sequitur. Sicut ergo tribus illis diebus, ita & in hoc officio omnia cantica lętitiæ subticemus. Inde etiam est quod Domine labia mea aperies, ad matutinas, vel vigilias mortuorum & Deus in adiutorium, non dicatur in principijs horarum, neque Venite exultemus, neque Gloria patri ad responsorium, aut sub finem psalmorum. Pari modo ad lectiones neq; benedictiones petimus neque damus, nec Tu autẽ Domine, nec Deo gratias vnquam dicimus, vsque adeò vt ne ad missam quidem. Posset tamen & alia ratio reddi, quamobrem in officio mortuorum hæc taceantur: quum enim mortuorũ exequias celebramus, ad plangendũ venimus, & lachrymandum, non ad solennizandum. Ob quam rem sanè lętitiæ cantica subticemus. Nam non bene conuenit huic officio Venite exultemus, nec Domine labia mea, sed potius cum eo videntur repugnare. Officium autem mortuorum a vesperis incipit, quas in hunc modum auspicamur Placebo Domino. Quibus absolutis sequitur completorium, ac posteà vigiliæ, quarum tria sunt genera. In quibusdam enim Ecclesijs nouem leguntur lectiones ex Iob: in alijs verò totidem, sed ex libro Sapientiæ, Incipiunt autem hæ hoc pacto: Melius est ire ad domum luctus, quam ad domum conuiuij. Sunt rursus aliæ Ecclesiæ, in quibus itidem nouem recitantur lectiones, verum ex sermone quodam beati Augustini, quem ille composuit de mortuis, & quem finiuit in hunc modum. Beati mortui qui in Domino moriuntur, quod a quibusdam dicitur sub finem lectionum loco Tu autem Domine: quemadmodum in aduentu Domini, in natiuitate, & in Epiphania lectiones Isaiæ finiuntur hoc pacto: Conuertimini ad me & salui eritis, & lamentationes Hieremiæ ad tenebras hac ratione, Hierusalẽ Hierusalem, cõuertere ad Dominũ Deum tuum. Verum alijs diebus hoc modo. Tu autem Domine, &c. Atque ita sunt quatuor modi finiẽdi lectiones. Ad missam proindè thus offerri non debet, quamlibet hoc tempore ita vsu receptum sit. Nam in veteri lege prohibitum fuit ne pro peccato offerretur oleum lętitię, nec thus suauitatis: vbi enim peccatum, ibi tenebræ, atque isthic non debet esse lętitia, nec suauitas, sed luctus & cõtritio cordis. Quocirca & exequiæ, quas nos facimus ob mortuorum commissa, celebrantur. Animaduerte interim in lege Moysi prohibitum fuisse a Domino, ne

thymiama boni odoris, vel thus sibi sacrificium aliquis adoleret in vsus suos, vt odore eius frueretur, quòd si quis faceret, periret è populo suo. Atque ideò moris est in Ecclesia, vt ad altare benedictum ac consecratum thus offeratur: quum verò descendit thuribulum vel ad clericos, vel ad laicos, vt tum aliud thus sine benedictione vsurpetur, atq; hominibus offeratur. Cõsuetum est hic quęri, cur ad missam mortuorum pax non detur, & sanè triplex assignatur ratio. Prima est, quia officium hoc, vti dictum est triduanam Christi significat sepulturam, quando pax non datur propter osculum Iudę. Secunda, quoniam non communicamus mortuis, quòd nobis minimè respondeant. Vnde profectò etiam est, ꝙ corpus siue cadauer in Ecclesia esse nõ debeat quandiu missa de die celebratur, atq; adeò si adsit, quòd ifthinc oporteat asportari, dum de mortuis missa canatur. Tertia est, quia sicut ex multis granis simul collectis, vnus efficitur panis, & ex multis racemis vinum exprimitur, ita quoque ex multis fidelibus quorum quidam sunt boni, & quidem mali, vna constituitur Ecclesia. Quoniam ergo mortuo homine nescitur vtrùm sit ex conformitate Ecclesiæ, & pacem habeat cum suo Creatore, ideo ad missam pacem non damus. Non autem dicimus Benedicamus Domino, nec Deo gratias, nec laudes aliquas referimus, quia non est vnde sint agendæ, quum nec dum appareat eorũ requies. Illud præterea animaduertendum est, officium mortuorum fieri nona hora, & non habere secundas vesperas, quo significatur ꝙ hoc officium finem habebit, quandoquidem animæ saluandorum ab omni pœna liberatæ sempiterna lętitia perfruentur, nimirum sancti, de quo rum glorificatione in anima certa est Ecclesia. Primas & secundas vesperas habent, si in eorum officio nouem lectiones decantentur. Et quidem primas, propter glorificationem animæ, secundas verò propter glorificationem corporis quam habebunt, quæq; nunquam finem sit habitura. Si autem non nisi tres lectiones canantur, primas tantum vesperas habebunt. Nunc porrò dicendum est, quemadmodum corpus sit sepeliendum, & quomodo tumulandum, & ad Ecclesiam deportandum, a quibus, & quando. Quando ergo iam aliquis animam agere videtur humi collocari oportet super cineres, vel paleas, quo innuitur quòd cinis est, & in cinerem reuertetur, quod vt alijs de se exemplum præberet, beatus Martinus fecisse legitur. Debet præterea recitari passio Domini, vel eius pars aliqua ante morientem si sit literatus & doctus, vt moueatur ad maiorem compunctionem. Sic quoque & crux ante pedes eius esse oportet, vt iam moriens eam intuëatur, quò vel inde magis conteratur. Debet recta iacere facie, vt cœlum aspiciat. Priusquã verò exspirauerit, necessarium est vt campanæ pulsentur, idque ideo vt populus audiens oret pro eo. Pro mulieribus quidem bis, quoniam mulier inuenit alienationem. Ipsa namque primo fecit quò homo alienaretur a Deo. Quare secundus dies non habuit benedictionem. Pro viro autem ter pulsatur, ꝙ ab ipso Trinitatis quoddam in homine apparuerit exemplum. Primo enim Adamus formatus est è terra, deinde mulier ex Adamo, ac posteà ex vtroq; creatus est homo, vt ad eum modum hinc nata sit Trinitas quædam, Ad postremum pro Ecclesiastico tot vicibus debet compulsari, quot habeat ordines, vt sciat populus pro quo sit orandum. Pari ratione pulsari oportet quando portatur ad Ecclesiam, & quando rursus ex ea ad tumulum. Priusquam autem corpus sepeliatur pannus subleuetur, debet sacerdos vel eius vicarius illuc venire cum aqua lustrali seu benedicta ac orationes pro eo ad Dominum effundens, sanctos inuocare, & rogare vt eius animam suscipiant, atque in locum gaudij differant. Sunt enim quædam animæ, quæ sunt perfectæ, vt quàm citò exeunt è corporibus, ad cœlos euolent. Sunt & aliæ prorsus malæ, quæ illicò ad inferos cadunt. Verum præter has sunt & aliæ mediæ pro quibus huiusmodi fit commendatio, idque tantum propter incertitudinem. Proinde abluto corpore & velato oportet portari ad Ecclesiam, ac tunc debet missa cantari, vbi profectò animaduertas in quibusdam Ecclesijs vnicuiq; dari candelam in choro in altera manu, & in altera quod offeratur, ac sic lecto Euangelio ea offeruntur sacerdoti pro mortuo, atque tum huiusmodi cantari solet

solet versus. Hostias & preces. Missa celebrata, ante cadauer præcantat sacerdos, & si plures sint sacerdotes omnes debent habere stolas, ac cum eo orationes dicere. Peracto autem officio precantationis, portatur ad sepulchrum cum huiusmodi Psalmis: in exitu. Confitemini, & alijs, qui ad hoc peculiariter sunt instituti. Verum portari debet à similibus, vt si diaconus fuerit, à diaconis, si sacerdos, à sacerdotibus, si isthic præsto sint. Sin verò non, minimè: cum necessitas legi non subijcia tur. Sic clericus à clericis, catholicus à catholicis. Si verò fuerit ex fraternitate (& quam ita vocant, & sæpe faciunt inter se homines) ab eis debet portari. Sed mulieribus non est permissum aliquorum cadauera deportare, ne earum corpora nuda videantur, quod fortassis aliquando contingeret quemadmodum nec licitum est eis pacem dare ad euitandum lasciuiam. Deinde verò ponitur in sepulchrum, & isthic aqua apponitur benedicta, ac prunæ cum thure. Et profectò aqua benedicta ideo ne ad corpus dæmones accedant quos huiusmodi aqua abigit ac propellit. Solent enim diaboli sæpenumero in mortuorum desœuire corpora, & quod non potuerunt in vita, id faciunt saltem post mortem. Thus autem apponitur propter corporis fœtorem remouendum, & prunæ ad designandum, quòd terra illa in vsus communes amplius redigi nequeat. Diutius enim carbo sub terra conseruatur, quam aliud quippiam, quòd possit isthic in testimonium relinqui. Hedera vel laurus quæ in perpetuum frondium seruant virorem in sarcophago propè corpora ponuntur. ad declarandum, quòd illi qui moriuntur, in illo viuere nõ desistunt: quia quantumuis corpore moriuntur, anima tamen viuunt. Alia sanè ratione in funeribus habebatur cupressus. Nam quemadmodum hæc cæsa non iterum reuirescit, sed tota moritur: ita homo ex eo, quòd moritur, non rursum reuiuiscit. Hæc de mortuis dicta sufficiant, ac de festis quatuor Coronatorum deinceps agamus.

De festo quatuor Coronatorum.
Cap. 162.

FVerunt quidem nouem, sed quatuor eorum dicuntur Coronati, quòd eorum nomina hominibus erant ignota. Hi fuerunt lapicidæ, qui venerant ad construendum templum Diocletiani, quod erat Romæ. Sed cùm cognouisset eos esse Christianos, martyrio coronati sunt, & quum nomina illorum nesciretur, dicti sunt Coronati.

De solemnitate beati Martini.
Cap. 163.

SCiendum verò est de beato Martino, quòd par & æqualis Apostolis sit appellatus, pro suscitatione quorundam mortuorum, vt plerique arbitrantur, cùm idem & multi alij martyres fecerunt & confessores. Verùm potius ob quoddam miraculum, quod cõtingit, cùm Turonis esset Episcopus. Nam cùm hybernis mensibus pauper ei seminudus obuiam veniret, orans sibi vestimentum dari: accersito archidiacono statim algentem iussit vestiri. Quod quum archidiaconus facere distulisset, irrupit pauper in sacrarium, quod intrauerat Martinus conquerens se à clerico dissimulatum, atque algere deplorans. Eo audito. Martinus illicò occultè suam eduxit tunicam, ac suo concessit precatori, petijtque ab Archidiacono priusquàm celebraret tunicam, quàm pauperi emere iusserat, atque eam vilem, hispidam & breuem clanculum induit. Atque ita sanè parauit se ad celebrandarum missarum solennia. Sed quum ante altare, vt moris est in præfatione, sisteret: manusque ad Dominum subleuaret, ita vt brachia eius facilè ob amplitudinem & breuitatem manicarum conspicerentur, illicò aurei torques ipsa honestè operuerunt, & supra caput eius igneus globus visus est. Quo quidem declaratum fuit spiritum sanctum in eum descendisse, ad confirmationem & robur, sicut in Apostolis ipso die Pentecostes. Quapropter ergo non immeritò dictus est par Apostolis. Fuit autem oriundus ex Pannonia, quæ est propè Austriam, vnde

vnde etiam fuit beatus Hieronymus. Fecit præterea multa signa & innumera miricula, quæ conscripserunt Sulpitius & Fortunatus, vt qui ipsum multum adamarunt: Quod autem ad officium attinet considerandum est, hunc solùm inter confessores institutionis octauas habere, sicut & beatus Laurentius vigiliam, quòd ipso die passionis suæ dixerit, quod in eius festo repetit ecclesia: Igne me examinasti &c. Sed Martinus in agone mortis dixit astanti dæmoni. Nihil in me inuenies cruēta bestia. Ecce quàm optimè conueniunt merita. Ergo ille tanquàm qui cæteros martyrio longè superarit, vigiliam habet, atq, hoc confessor cæteris item præstantior, solus habet octauas.

De festo Andreæ & Thomæ Apostolorum. Cap. 164.

COgnoscere operæprecium est Andræam colore fuisse nigro, barba prolixa, ac statuta mediocri. Hoc ideò à nobis dictum sit, vt sciatur qualis in ecclesia pingi debeat, quod simili ratione faciēdum esset in omnibus Apostolis atque alijs sanctis. Cæteroquin enim mentiremur in litera laicorum, nempè in picturis. Concionatus autem est in Achaia & Athenis, ac circa illas partes. Valdè excellentis fuit meritò, nec id quidem sine causa beatus Gregorius adeò ipsi fuit addictus, vt primum eius fecerit officium, & monasterium ei condiderit, vbi item & monachus extitit. Quadraginta mortuos simul suscitauit, quòd de nullo alio legitur. Filius nanque sui hospitis, quum nauigaret cum triginta & nouem socijs naue fracta submersus est, cuius pater quum miserè lamentaretur in littore, misericordia motus Andræas fudit preces ad Dominū, & redditi sunt vitæ vniuersi. Tandem ad se proconsul Aegeas vocauit Andræam, vt idolis sacrificaret, qui quemadmodum noluit & recusauit, vt in ipsius vita legitur ita vt cum cruci affixerunt, reclamanti & inuito populo. Pependit itaque integro biduo in cruce per transuersum, vt nonnullis placet, positus. Nihilominus tamen prædicauit, & verbum Dei concionatus est. Tandemque fœliciter ad superos migrauit. Vigiliam institutionis non habet: quia in tempore est ieiuniorum, quare necesse non fuit, vt ei vigilia institueretur. De beato autem Thoma nihil equidem quod hic dicere necesse sit, habeo, cùm vita eius ex historia, quæ de ipso conscripta est satis abundè cognosci queat. Hoc tamen adijciendum putaui, ipsum ieiunium institutionis non habere, ob eandem causam, qua neque Andræam habere diximus. Legitur verò hic Euangelium: Thomas vnus ex duodecim. Qua ratione id fiat satis ex ijs patet, quæ suprà à nobis dicta sunt. *Ioan. 20*

Totius operis conclusio.

IAm ergo duplici hactenus ratione pro ingenij nostri tenuitate Ecclesiastica officia, & quæ ad ea pertinere videbantur exposuimus: primò quidem generaliter, ac deinde etiam specialiter, sigillatim eo ordine explicando, quem anni circulus nobis demonstrauit. Festa item sanctorum in suo loco, hoc est, eo die quo celebrari consueuerunt, commodè (vt nos quidem putauimus) referuauimus, vt quo die cuiusque festum fieri dicimus, isthic & eiusdem festi ratio haberetur. Nec verò est, quod quis estimet: ita hæc absolutè à nobis tradi potuisse: vt in ijs nihil planè desideraretur, quum diuina officia eiusmodi sint, vt plenè ac sufficienter in multis explicari non possint.

Diuinorum officiorum.

FINIS.

Soli Deo sit gloria,
Cum matre nostra Ecclesia.

INDEX CAPITVM QVAE HOC IN OPERE Diuinorum officiorum continentur.

ROEMIVM ac totius operis partitio. fol. 322
De rebus specialiter Deo consecratis. Cap. 1. fol. eo.
De locis. Cap. 2. fol. eo.
De temporibus. Cap. 3. fol. eo.
De solennitate festiuitatum. Capit. 4. fol. eo.
De festis. Cap. 5. fol. 323
De stationibus. Cap. 6. fol. eo.
De processionibus. Cap. 7. fol. eo.
De ieiunio. Cap. 8. fol. eo.
De ieiunij authoritate. Cap. 9. fol. 324
De distinctione ieiunij. Cap. 10. fol. eo.
De institutione Quadragesimæ & reliquis ieiunandi formis. Cap. 11. fol. eo.
De personis. Cap. 12. fol. 325
De personis ecclesiasticis. Cap. 13. fol. 326
Quomodo personæ dignitatis à veteribus ad nos fluxerint. Cap. 14 fol. eo.
De rebus quæ Deo potissimùm debentur. Cap. 15. fol. eo.
De votis & sacrificijs. Cap. 16. fol. 327
De oblationibus & donationibus. Cap. 17 fol. eo.
Quid officium & quotuplex. Capit. 18. fol. eo.
De officio generali. Cap. 19. fol. eo.
De ipso officio. Cap. 20. fol. eo.
Cur ter nocte surgebant. Cap. 21. fol. 328
De repræsentatione trium temporum. Capit. 22. fol. eo.
De ordinatione sancti Benedicti. Cap. 23. fol. eo.
De pulsu campanarum & matutini temporis initio. Cap. 24. fol. 329
De hymno, & de ijs, quæ ad tertium vsque nocturnum fiunt. Cap. 25. fol. eo.
De tertia nocturna. Cap. 26. fol. 330
De officio diurno. Cap. 27. fol. 330
Quur septies in die laudemus Dominum. Cap. 28. fol. ibid.
De alijs sex horis. Cap. 29. fol. ibid.
De psalmis qui hisce horis cantantur. Capit. 30. fol. 331
De hymno & alijs sequentibus. Cap. 31. fol. ibid.
De officio altaris. Cap. 32. fol. ibid.
De confessione sacerdotis ante missam. Cap. 33. fol. ibid.
De officio missæ. Cap. 34. fol. 332
De introitu, tropis & linguis, quibus missa celebrari potest. Cap. 35. fol. ibid.
De kyrieeleyson, &c. Cap. 36. fol. ibid.
De oratione, & quoties se in missa vertat sacerdos. Cap. 37. fol. ibid.
De Epistola, graduali, Alleluya, & prosa. Cap. 38. fol. ibid.
De Euangelio. Cap. 39. fol. 333
Quid symbolum, quando canendum, & quot sint numero. Cap. 40. fol. ibid.
De offertorio. Cap. 41. fol. 334
De sacrificio. Cap. 42. fol. ibid.
De secunda parte missæ. Cap. 43. fol. ibid.
De secreta. Cap. 44. fol. ibid.
De præfatione. Cap. 45. fol. 335
De Canone. Cap. 46. fol. ibid.
De oratione dominica. Cap. 47. fol. ibid.
De pace. Cap. 48. fol. ibid.
De vltima parte missæ. Cap. 49. fol. 336
Quibus horis celebretur missa. Cap. 50. fol. ibid.
Quæ missæ, quibus diebus debeant celebrari. Cap. 51. ibid.
De vesperis. Cap. 52. ibid.
Quot psalmi canantur in Completorio. Cap. 53. fol. 337
Quomodò finiendæ sint orationes. Cap. 54. fol. ibid.
De diuersitatibus officiorũ. C. 55. fol. ibid.

De

De cæteris temporibus.cap 56.fol. 338
Quis ordinauerit officia ecclesiastica, & de quibusdam diebus.cap. 57. ibid.
Quomodò officia ecclesiastica fieri debeant, & qui sint eorum libri. cap. 58. ibid.
De reliquis libris. cap.59.fol. 339
De quinque libris lectionum. capit. 60. ibid.
Qui legi debeat in Septuagesima. cap.61. ibid.
Quid legi debeat ab octaua Pentecostes vsq; ad Natale Domini.cap.62. fol.340
De libris cantuum.cap.63. ibid.
Quæ omittenda sint in Aduentu. cap. 64. fol. 341
De temporibus quibus non debent nuptię celebrari.cap 65. ibid.
De festis & ieiunijs Aduentus. capit. 66. fol. 342
De anniuersarijs mortuorum, & vigilijs sanctorum.cap. 67. ibid.
De vigilia Natalis Domini. capit. 68. ibid.
De Natiuitate Domini cap. 69. ibid.
De festis Natiuitatem sequentibus.cap.70 fol. 343
De Circuncisione. cap.71. ibid.
De festo Hypodiaconorum. capit.72. fol. 344
De Epiphania.cap.73. ibid.
De Euangelijs apparitionis. cap. 74. ibid.
De festis sanctorum post Epiphaniam.cap. 75. ibid.
De dominica post octauas Epiphanię.cap. 76. ibid.
De Septuagesima, Sexagesima, Quinquagesima & Quadragesima. Cap.77. ibid.
De institutione prædictorum. cap.78.fol. 345
De officijs istorum temporum.cap.79.fol. 346
De variatione officiorum.cap. 80. ibid.
De festis quæ sunt in principio Septuagesimæ, & primò de Purificatione beatæ Mariæ.cap 81. ibid.
De festo sancti Blasij,cap.82. ibid.
De cathedra sancti Petri cap.83.fol. 347
De festis generaliter quę tempore fiunt Septuagesimæ.cap.84. ibid.
De officio Quadragesimæ, ac litera laicorum.cap.85. ibid.
Quomodò sit pulsandum in Quadragesima.cap.86. ibid.
Quare non ieiunemus eo tempore quo christus ieiunauit,cap.87.fol. 348
De diebus priuilegiatis.cap.88. ibid.
De prima quarta feria priuilegiata. cap. 89. ibid.
De secunda quarta feria & tertia priuilegiata.cap.90. ibid.
De quarta feria.cap.91. ibid.
De sabbatis priuilegiatis.cap.92.fol. 349
De dominicis diebus priuilegiatis. cap.93 ibid.
De dominica in Ramis Palmarum.cap.94. ibid.
De quinta feria siue cœna Domini. cap.95. ibid.
De sexta feria priuilegiata.cap.96.fol. 350
cur non conficiatur corpus christi in Para sceue,& de ordine eius officij. cap.97. fol. 351
Quare ita huius diei officium sit institutum.cap. 98. ibid.
De duabus partibus Sacramenti. cap. 99. fol. 352
De officio tenebrarum.cap. 100. ibid.
De numero candelarum.cap. 101.fol. 353
De expositione trium quæ præterea in huiusmodi officio obseruantur. cap. 102. ibid.
De purgatione pauimenti. capit. 103. fol. 354
De nudatione altaris. cap. 104. ibid.
De Sabbato Paschæ.cap.105. ibid.
De officio Sabbati.cap. 106. ibid.
Quare hæc omnia fiant. cap. 107. ibid.
Quid per cereum Paschalem significetur. cap 108.fol. 355
De consecrando siue benedicendo cereo. cap. 109. ibid.
cur tituli hic taceantur, & de Baptismo. cap. 110. ibid.
De reliquo officio in vigilia Paschatis. capit. 111.fol. 356
De tempore regressionis.cap.112.fol. 357
De officio huius temporis. capit. 113. ibid.
Quæ circa hoc tempus sint obseruanda. cap. 114. ibid.
De ornatu tẽpli materialis.c. 115.fol. 358

De reconciliatione proximi.cap.116.ibid.
De veneratione huius temporis.Cap.117. ibid.
De mensa corporis.cap.118. ibid.
De paruo prandiolo.cap.119. ibid.
De quadam libertate Decembris.cap.120. fol. 359
Expositio quorundam, quæ cum circa hoc tempus,tùm alibi etiam obseruantur. cap.121.fol. 360
De lætanijs.cap.122. ibid.
De institutione & modo lætaniarum. cap. 123.fol. 361
De festo Apostolorum Philippi & Iacobi. cap. 124. ibid.
De inuentione sanctæ Crucis. cap.125.fol. 362
De sancto Ioanne Euangelista ante portã latinam.cap.126. ibid.
De festo beatæ Mariæ ad Martyres. cap. 127. ibid.
Quare non celebremus festa sanctorum qui cum Christo surrexerunt. cap.128. ibid.
De sancto Michaele. cap. 129.fol. 363
De varietatibus huius temporis. cap. 130. ibid.
De Pentecoste.cap.131. ibid.
De officio sabbati Pentecostes. cap. 132. fol. 364
De ieiunijs quatuor temporum. cap.133. ibid.
De institutione ieiuniorum quatuor temporum,&c.cap.134. ibid.
De tempore peregrinationis ac festis in eo contentis.cap.135.fol. 365
De natiuitate sancti Ioannis Baptistæ.cap. 136. ibid.
De vigilia sancti Ioannis.cap.137. ibid.
De festo Apostolorum Petri & Pauli. cap. 138. fol. 366
De diuisione Apostolorum.cap.139. ibid.
De festo sancti Iacobi.cap.140. ibid.
De festo Petri ad vincula.cap.141.fol.367
De festo Machabæorum.cap.142. ibid.
De Inuentione sancti Stephani. cap. 143. ibid.
De festo beati Sixti & Transfiguratione Domini.cap.144. ibid.
De sancto Laurentio. cap.145. ibid.
De Assumptione beatæ Mariæ virginis. cap. 146. ibid.
De decollatione sancti Ioannis. cap. 147. fol. 368
De sancti Augustini festo.cap.148. ibid.
De natiuitate beatæ Mariæ. cap. 149. fol. 369
De sanctis Sapientia Fœlice & Audacto. cap.150. ibid.
De exaltatione sanctæ crucis. cap. 151. ibid.
De beato Mauritio eiusque socijs. cap.152 ibid.
De sancto Matthæo.cap.153. ibid.
De festo Angelorum siue Michaelis. cap. 154. ibid.
De sancto Remigio.cap.155.fol. 370
De sancto Luca.cap.156. ibid.
De Simone & Iuda.cap.157. ibid.
De festo omnium sanctorum. capit.158. ibid.
De officio mortuorum ac ratione sepeliendi. cap.159. ibid.
De institutione officij.cap.160.fol. 371
De celebratione mortuorum officij. cap. 161. ibid.
De festo quatuor Coronatorum. cap. 162. fol. 373
De solennitate beati Martini.capit. 163. ibid.
De festo Andreæ & Thomæ Apostolorum. cap. 164. ibid.

FINIS.

REGISTRVM.

✳ A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z AA BB CC DD EE FF GG HH II KK LL MM NN OO PP QQ RR SS TT VV XX YY ZZ & &.

Omnes sunt quaterniones præter ✳ qui est duernio.

VENETIIS,
Apud Gratiosum Perchacinum. MDLXVIII.

10.12

RARE 86-B
19049

GETTY CENTER LIBRARY